R 158701
15874

DICCIONARIO

HISPANO-BISAYA

PARA LAS PROVINCIAS DE SAMAR Y LEYTE

COMPUESTO

BIBLIOTECA NACIONAL

POR EL

R. P. FR. ANTONIO SANCHEZ DE LA ROSA

RELIGIOSO FRANCISCANO

Y CURA PÁRROCO DE TARANGNAN EN SAMAR

MANILA

TIPO-LITOGRAFÍA DE CHOFRÉ Y COMP.

Escolta, num. 33

1895

Es propiedad de la provincia de San Gregorio Magno, de religiosos franciscanos en estas Islas Filipinas.

PRELACÍA
DE
RELIGIOSOS FRANCISCANOS
DE FILIPINAS

FR. JUAN FERNANDEZ,

PREDICADOR, EX-DIFINIDOR, EX-CUSTODIO, EX-COMISARIO VISITADOR Y COMISARIO PROVINCIAL DELEGADO DE ESTA SANTA Y APOSTÓLICA PROVINCIA DE SAN GREGORIO MAGNO DE FILIPINAS, ETC.

Por el tenor de las presentes y por lo que á Nos toca, damos nuestra bendición y licencia para que se imprima un Manuscrito que nos ha presentado Nuestro Hermano Predicador ex-Difinidor Fr. Antonio Sánchez, cuyo titulo es, Diccionario Español-Bisaya, *atento á que dicho Manuscrito ha sido visto y examinado por nuestro mandato, y nos consta por la censura que no contiene cosa alguna contra nuestra santa Fé católica y buenas costumbres.* Servatis in reliquo á jure servandis.

Dadas en nuestro convento de Nuestra Señora de los Angeles de Manila, firmadas de nuestra mano y refrendadas por nuestro Secretario en 30 dias del mes de Agosto de 1892.

Fr. Juan Fernandez
Com. Prov.

P. M. D. N. S. E. C. P
Fr. Leandro Cortazo
Srio.

NOS DON. FR. MARTIN GARCIA ALCOCER,

DE LA ORDEN DE SAN FRANCISCO POR LA GRACIA DE DIOS Y DE LA SANTA SEDE APOSTÓLICA OBISPO DE ESTA DIÓCESIS DEL SANTÍSIMO NOMBRE DE JESÚS DE CEBÚ, SUBDELEGADO CASTRENSE DEL CONSEJO DE S. M., ETC.

Por la presente y por lo que á Nos toca concedemos nuestra licencia para que pueda imprimirse y publicarse el manuscrito titulado Diccionario Español-Bisaya, *compuesto por el R. P. Fr. Antonio Sánchez, Religioso Franciscano, toda vez que según censura no contiene cosa alguna contraria al dogma católico, y sana moral, y mandamos que se inserte este nuestro permiso al principio de cada ejemplar.*

Dada en nuestro Palacio episcopal de Cebú, firmada de nuestra mano sellada con el mayor de nuestras armas y refrendada por nuestro infrascrito Secretario de Cámara y Gobierno á diez y ocho de Mayo de mil ochocientos noventa y cuatro.

Fr. Martin Obispo.

Por mandado de S. S. I. el Obispo mi Sr.

Fr. Lorenzo Perez.

Srio.

NOS DON FR. MARTIN GARCIA ALCOCER,

DE LA ORDEN DE SAN FRANCISCO POR LA GRACIA DE DIOS Y DE LA SANTA SEDE APOSTÓLICA OBISPO DE ESTA DIÓCESIS DEL SANTÍSIMO NOMBRE DE JESÚS DE CEBÚ, SUBDELEGADO CASTRENSE DEL CONSEJO DE S. M., ETC.

Por la presente y por lo que á Nos toca concedemos nuestra licencia para que pueda imprimirse y publicarse el manuscrito titulado Diccionario Bisaya-hispano, *compuesto por el R. P. Fr. Antonio Sánchez, Religioso Franciscano, toda vez que segun censura no contiene cosa alguna contraria al dogma católico, y sana moral, y mandamos que se inserte este nuestro permiso al principio de cada ejemplar.*

Dada en nuestro Palacio episcopal de Cebú, firmada de nuestra mano sellada con el mayor de nuestras armas y refrendada por nuestro infrascrito Secretario de Cámara y Gobierno á diez y ocho de Mayo de mil ochocientos noventa y cuatro.

Fr. Martin Obispo.

Por mandado de S. S. I. el Obispo mi Sr.

Fr. Lorenzo Perez.

Srio.

Reg. Lib.° 6.° f.° 22 v.°

GOBIERNO GENERAL

DE

FILIPINAS

Secretaria

SECCION 2.ª

NEGOCIADO DEL PERSONAL

El Excmo. Sr. Gobernador General, se ha servido decretar con esta fecha, lo siguiente:

Este Gobierno General, en uso de las facultades que le corresponden, viene en conceder al M. R. P. Fr. Antonio Sánchez, del Convento de San Francisco de ésta Capital, la autorización que ha solicitado para imprimir un Diccionario Español-Bisaya *del dialecto de las provincias de Sámar y Leyte, y para reimprimir otro* Diccionario Bisaya-Español *para las mismas provincias.*

Lo que traslado á V. R. de orden de la referida Superior Autoridad, para su conocimiento y fines correspondientes.

Dios guarde á V. R. muchos años. Manila, 31 de Julio de 1895.

José J. Bolivar.

M. R. P. Fr. Antonio Sánchez.

El deseo de facilitar la instrucción de la juventud religiosa en el conocimiento del idioma bisaya de las provincias de Samar y Leyte, me inspiró el pensamiento de la formación de este diccionario hispano-bisaya, que ha de ser muy útil á mis queridos hermanos. A fuerza de trabajos, desvelos y constancia he podido dar fin á la obra con la bendición de Dios; y como quiera que son muchos los favores, que debo á mis queridos hermanos Fr. Lucio Perez y Fr. Vicente Gutierrez, Curas párrocos de Tan-auan y Borauen respectivamente, les dedico el presente diccionario hispano-bisaya como prueba inequívoca del amor y cariño que les profesa de todo corazón su querido hermano

Q. S. M. B.

Fr. Antonio Sanchez.

DICCIONARIO
HISPANO-BISAYA
DE LAS PROVINCIAS DE SAMAR Y LEYTE

A

A. Primera letra del abecedario castellano, y de las vocales. Siyapa ñga letra san abecedario ñga quinatsila, ug san mga sinisiring ñga mga vocal.

A: *prep.* Sa, san. Denota el cumplimiento de la acción del verbo, y esto, ya preceda á nombres, ya á otros verbos en infinitivo. Naasoy san nasusugo san verbo úg ini, bisan cún magoona siya sa mga nombre, cún sa iba ñga mga verbo sa infinitivo. v. g. Respeta *á* los ancianos. Pagtahud ca *sa* mga tigurang. Me enseñó *á* leer. Guintutdoan aco niya *sa* pagbasa.—Indica la dirección que lleva ó el término á que se encamina alguna persona ó cosa. Naasoy san tadong cún ñgain an tinatadong san tauo cún iba pa. v. g. Voy *á* Roma. Macadto aco *sa* Roma. Voy *á* palacio. Macadto aco *sa* palacio. Llevo esto *á* tu padre. Guindadara co ini *sa* imo amay.—Determina el lugar ó tiempo en que sucede alguna cosa. Naasoy san lugar cún tiempo bá ñga igtutuman sin ano mán. Le cogieron *á* la puerta. Hindac-pan siya *sa* puerta. Firmaré *á* la noche Pipirmahan co onina *san* gab-i.—Determina asimismo la situación de personas ó cosas. Naasoy man san hinmumutangan san tauo cun iba pá. *Á* la derecha del rey. *Sa* too san hadi. *Á* oriente, *á* occidente. Dapit *sa* casirangan, *sa* calondan.—Nota: la preposición *á* se suple asimismo en el dialecto bisaya con las partículas que respectivamente entren en la formación de los verbos; y en los numerales con la partícula *tag* antepuesta, á la que se antepone algunas veces *sa* ó *sin*. Nangangabayo sira. Van *á* caballo. Nagbabactas sira. Van *á* pié. Tinagan cami *sin tag* caruhaan capisos. Nos dieron *á* veinte pesos.

AB

ABAB. *m.* Bariga ñga moros sa mga pagsacay.

ABABA. *f.* Banua ñga amapola.

ABABOL. *m.* Banua ñga amapola.

ABACA. *m.* Abacá.—Caabac-han.—Abacá tejido. Garas, guinaras, cubal; halong.—Abacá fina. Nahot.—Abacá dispuesto ya para tejer. Dogoton.—Abacá ó sea fruta del abacá. Agotay.—Abacá muy blanca. Samoro.—Grueso y recio. Biquil.

ABECERÍA. *f.* Tendahan.—Tianggui, tiangguian.

ABACERO, RA. *m. y f.* Paratienda, parabaliguia sin suca, lana, isda ug iba pá.

ABACIAL. *adj.* An tungud ó canan abad ñga ponoan.—*m.* An tungud ó canan san pagcaabad.

ABAD. *m.* Ponoan.

ABADEJO. *m.* Isda ñga abadejo.

ABADEJO. *m.* Tamsi ñga abadejo.

ABADENGO, GA. *adj.* An tungud ó canan pagcaabad.—*m.* An tungud ó canan abad, an manggad, an mga tuna, etc.

ABADERNAR. *a.* Mar. Pagpacarig-on ó paghigot sin mga pisi.

ABADESA. *f.* Ponoan ñga babaye sa mga binocot.

ABADÍA. *f.* Pagcaabad, pagcaponoan.—Singbahan, balay san abad.—Mga tuna, Manggad san abad.

ABADIADO. *m. vid.* abadía.

ABADIATO. *m.* Pagcaabad.

AB AETERNO. *loc. adv. lat.* Tican sa caguihaponan.—Tican sa cadugayan cún sa dugay ná ñga tiempo, ticang san tinicangan ñga uaray tinicangan.

ABAJADERO. *m.* Baquilid.

ABAJAR. *n. y a. vid.* Bajar.

ABAJAR LA CABEZA. Tongoc, dongo tamod, docó.

ABAJAR LOS PANTALONES, ETC. Lusdac, paghubo sin sarual.

ABAJARSE, HUMILLARSE. Caob, pag obo, pagpaobos.

ABAJARSE, INCLINARSE. Yocbó, caób.

ABAJEÑO, ÑA. *adj.* Tauo ñga taga baybay.

ABAJO. *adv. l.* Sa obus.—Sa ilarum.—Sa sirong, sa ingud.

ABALADO, DA. *adj.* Lagtuc; bucagan.

ABALANZAR. *a.* Pagtimbang.

ABALANZAR. *a.* Pagticuang.—*r.* Curahao; curamag; curamhag; dagpa; damhag; damlag; daphag; dasmag; sarapoc; damag.

ABALAR. *a.* Pagcayabcayab.

ABALEAR. *a.* Paghaha, pagpacpac, pagpalid sa hangin.

ABALEO. *m.* Paghaha, pagcahaha.

ABALIENAR. *a.* Omaya, paomaya.

ABALORIO. *m.* Baga cuentas. Totohogon.

ABALLESTAR. *a.* Mar. Paghotong; pagtisar; paghogot.

ABANDALISAR. *a.* Pagpaalsa sa mga tauo.—*r.* Pagalsa, rimoc.

ABANDERADO. *m.* Paradara sin bandera.

ABANDERAMIENTO *m.* Pagcarauat sin bandera.—Pasacop sa bandera sin lain ñga guihadian.

ABANDERAR. *a.* Pagcarauat sin bandera.—Pasacop sa bandera sin lain ñga guinhadian.

ABANDERIZADOR, RA. *adj.* Macarimoc, macasamoc.

ABANDERIZAR. *a.* Pacarimoc, pacasamoc.

ABANDONAMIENTO. *m.* Pagbaya; pagcabaya.

ABANDONAR. *a.* Pagbaya.—*r. fig.* Pagraut sin pamatasan.
ABANDONAR LAS AVES Á SUS POLLOS. Tarin.
ABANDONAR AL COMPAÑERO. Tarocso.
ABANDONAR EL CARACOL SU CONCHA. Holua, huralua.
ABANDONO. *m.* Pagbaya; pagcabaya.
ABANICAR. *a.* Pagpaypay; pagpahpah; pagcuyab; pagapayud.
ABANICAZO. *m.* Pagdabal sin paypay; pagdabal sin pahpah.
ABANICO. *m.* Paypay; pahpah; cuyab; apayud.
ABANILLO. *m.* Rayandayan.—Paypay; pahpah.
ABANIQUEO. *m.* Pagpaypay sin agsub; pamaypay.
ABANIQUERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin mga paypay.—Parabaliguia sin mga paypay.
ABANO. *m.* Paypay.
ABANTO. *adj.* Todo nga mailao.
ABANTO. *m.* Tamsi nga masugad sin banug.
ABARATAR. *a.* Pagiban, pagtoros san bale.
ABARCA. *f.* Sapin nga anit nga uaray pá gamusa.
ABARCADO, DA. *adj.* An may sapin nga anit nga uaray pá gamusa.
ABARCADOR, RA. *adj.* Mangongomol.—Mangargacus.
ABARCADURA. *f.* Cacomol, pagcacomol.
ABARCAMIENTO. *m.* Cacomol, pagcacómol.
ABARCAR. *a.* Pagcomol; paggamal.—*fig.* Saranga pan.—*fig.* Pagacos; paghorot: caba.—Mont. Pag libut.—*fig.* Pag looh.—Quien mucho abarca, poco aprieta. *ref.* An buot magidadamo, nauaduarayan lugud.
ABARCÓN. *m.* Baga baclao nga puthao nga gamit se mga coche.
ABARLOAR. *a.* Mar. Pagpaharani, pagdooc cun dao sacayán.
ABARQUILLADO, DA. *adj.* Liniliquid.
ABARQUILLAMIENTO. *m.* Pagliquid.
ABARQUILLAR. *a.* Pagliquid.
ABARRACARSE. *r.* Pagsolod, pagsirong sa mga payag.
ABARRAGANAMIENTO. *m.* Pagcamansebado.
ABARRAGANARSE. *r.* Pagmansebado.
ABARRAMIENTO. *m.* Pagbatac sin macosog.
ABARRANCADERO. *m.* Calagayan, (calaguián), lubugan, halbo, cahalboan; caloyonloyonan.—*fig.* Caolangan, cacurian, cataragman.
ABARRANCAMIENTO. *m.* Paghimo nga mga cahalboan.—Caholog sin mga cahalboan.—*vid.* Abarrancar.
ABARRANCAR. *a.* Paghimo sin mga cahalboan.—Holog sin cahalboan.—Pagpalagay san tuna.—*Mar.* Pagbara, pagsanglad, pagsalad an sacayán sa hanang cún sa baras bá.
ABARRAR. *a.* Pag batac nga macosog.
ABARREDERA. *f.* Silhig.
ABARRISCO. *adv. m.* Tigda, sin tigda.
ABARROTAR. *a.* Pagpadlong, pagpacarig-on sin mga barrote.—Mar. Pagsiol.—Pagsigo.—Pagsangal.—Pagbangil.
ABARROTE. *m.* Mar. Igsasangal; igsisiol; ibabangil.
ABARSE. *r.* Iuas, isol.
ABASTADAMENTE. *adv. m.* Damo gud, ora ora sin damo.
ABASTAMIENTO. *m.* Cadamo, pagcadamo.
ABASTANTE. *adj.* Damo.—Angay, igo.
ABASTANZA. *f.* Cadamo, pagcadamo.—*adv. c.* Sadang, casadangan gud.
ABASTAR. *a.* Pagtima, pagandam, pagsangcap.—*n.* Sadang.
ABASTECEDOR, RA. *adj.* Maninigayon.—*s.* Paratima, Paraandam.—Parabaliguia.
ABASTECER. *a.* Pagtima, pagandam, pagsangcap sa manga quinahanglan.—Pagbaliguia.
ABASTECIMIENTO. *m.* Pacatima, pacasangcap.—Catima, casangcap.
ABASTIMIENTO. *m. vid.* Abastecimiento.
ABASTIONAR. *a.* Mil. Pagcota masugad sin baluarte; paghimo sin mga baluarte cay pagpacarig-on.
ABASTO. *m.* Caraónon, pagtima sin mga caraónon.
ABATANAR. *a.* Pagbayo, pagpilpig sin género, sin dogoton nga abaca. Pagbunal.
ABATE. *m.* Tauo nga nacarauat san mga orden nga menores, ug halipot an iya biste.
ABATIDAMENTE. *adv. m.* Sa pagpaobus gud.
ABATIDO, DA. *adj.* Obus, macalolooy, taramnayon.
ABASTIMIENTO. *m.* Paglugus; pagdaug.—Palugus; padaug.—Camaluya.—Pagpaobus.
ABATIR. *a.* Pagdaog.—Daugdaug.—*r.* Padaog.—Paobus.—Quigpos. Pagpaobus.—Pagtamay.—Mar. Pagiban sin cadaco san mga bariles, etc.—Mar.—Palid, in pinapalid an sacayán.—*r.* Habobo an paglupad cundao banug.
ABAZÓN. *m.* Binalonan, babalonan.
ABDICACIÓN. *f.* Pagbaya, pagpahucas sin catungdanan.—Carig-onan san pagbaya ó pagpahucas san catungdanan.
ABDICAR. *a.* Pagbaya, pagpahucas sin catungdanan.
ABDOMEN. *m.* Tiyan.
ABDOMINAL. *adj.* An tungud ó canan tiyan.
ABECÉ. *m.* Abecedario.—*fig.* Pagticang pá lá sin pagaram.—No entender el abecé. *fr. fig. y tam.* Tapang caopay.
ABECEDARIO. *m.* An mga letra a, b, c, etc.
ABEDUL. *m.* Cahuy nga abedul.
ABEJA. *f.* Potiocan.—Lig-uan; quiuot.
ABEJAR. *m.* Potiocan.—Odlan.
ABEJARRÓN. *m.* Buyog.—Aling bohoyog; buliganay.
ABEJARUCO. *m.* Tamsi nga madaguit sa mga potiocan.
ABEJERA. *f.* Potiocan.—Odlan.—Tanum nga itarambal.
ABEJERO. *m.* Tag-ada sin potiocan.—Tamsi nga madaguit sa mga potiocan.
ABEJÓN. *m.* Potiocan nga lalaqui.—Buyog.
ABEJORRO. *m.* Buyog; alingbubuyog.
ABEJUELA. *f.* Potiocan nga gutiay pá.—Poropotiocan.
ABEJUNO, NA. *adj.* Potiocanon; an tungud ó canan potiocan.
ABELMOSCO. *m.* Banua nga abelmosco.
ABELLA. *f.* Potiocan.
ABELLACARSE. *r.* Pacalorong, pacatapang.
ABELLAR. *m.* Potiocan.
ABELLERO. *m.* Tag-ada sin potiocan.
ABELLOTADO, DA. *adj.* Binonga.
ABENUZ. *m.* Bantulinao.
ABEÑOLA. *f.* Piroc.
ABEÑULA. *f.* Piroc.
ABERENGENADO, DA. *adj.* Tinarong; masugad sin tarong.
ABERRACIÓN. *f.* Baga catuyao.—Pagsala, pagsayop an hunahuna cún an mga balatian.
ABERTAL. *adj.* Tuna nga madalí ó masayon mabutac.
ABERTURA. *f.* Pagabre; pagocab; pagocang.—Loho, calohoan.—Lungag, calungagan.—Cabutacan.—Gutac, cagutacan.—Casuguran.—Guha; uanguang; gahab; gahac, gahacgahac; guha, guihaguiha; luad, caluaran; liac, caliacan.—Sima sin harigue.—Inaabquilan cún dao sacayan.—Duliat, caduliatan.
ABESANA. *f.* Pagarado; an agui san arado.
ABASTIADO, DA. *adj.* Minananap; masugad sin mananap.

ABESTIONAR. *a.* Mil. Pageota masugad sin baluarte. Paghimo sin mga baluarte cay pagpacarig on.
ABÉSTOLA. *f.* Icacaros san tuna nga nadocot san arado, etc.
ABETAL. *m.* Caabetohan, nga cahuy nga abeto.
ABETE. *m.* Cahuy nga abeto.
ABETINOTE. *m.* Tague sin cahuy nga abeto.
ABETO. *m.* Cahuy nga abeto.
ABETUNA. *f.* Saringsing sin cahuy nga abeto.
ABETUNADO, DA. *adj.* Masugad sin betún.
ABETUNAR. *a.* Pagbuli; pagpintar sin betún.
ABEURREA. *f.* Tigaman.
ABEY. *m.* Cahuy nga abey.
ABEYA. *f.* Potiocan.
ABEYERA. *f.* Potiocan, odlan.
ABLAR. *m.* Tanum nga mansaniya.
ABIERTA. *f. vid.* Abertura.
ABIERTAMENTE. *adv. m.* Dayag caopay, sayud gud. -Sin uaray pagtago nga ano lá.
ABIERTO, TA. p. p. Inabrihan, inocangan. -Binuca. -Binuclad. Patag, uaray mga buquid.—Caray mga caolangan; uaray macacaolang.
ABIERTO DE PIERNAS. Bicangcang-m.
ABIETINO. *m.* Tague sin cahuy nga abeto.
ABIGARRAR. *a.* Pagborocboroc. -Pagcalatcat.
ABIGEATO. *m.* Pagcauat sin mga hayup.
ABIGEO. *m.* For. Macauat sin mga hayop.
ABIGERO. *a.* Macauat sin mga hayop.
ABIGOTADO, DA. *adj.* Bongoton.
AB INITIO. *loc. adv. lat.* Ticang sa tinicangan.—Maiha ná.
AB INTESTATO. *loc. adv. lat.* Caray pagtestar.
AB IRATO. *loc. adv. lat.* Sa pagcasina gud.
ABISMAL. *adj.* An tungud ó canan cahiladman.—An tungud sa infierno.
ABISMAR. *a.* Pagholog sa cahiladman.—*fig.* Paobus.—*fig.* Pagpaobus.
ABISMO. *m.* Cahiladman.—Impierno.
ABITAQUE. *m.* Guipat.
ABITAR. *a.* Mar. Paghigot.
ABIZCOCHADO, DA. *adj.* Masugad sin biscocho.
ABJURACIÓN. *f.* Pagpahauli cún pagsumpa nga pagbaya san mga casaypanan nga patuc san toloohan nga católica.
ABJURAR. *a.* Pagpahauli cún pagsumpa nga parbaya san mga casaypanan nga patuc san toloohan nga católica.—Pagbasul cún pagpahauli san guinsumpaan nga sayop.
ABLACACIÓN. *f.* Pagocab ug pagagbon an tuna san pono san cahuy cún tanum.
ABLACIÓN. *f. cir.* Paglaplap; paghilap; pagbulag cún pagotud bisan ano nga bahin san lauas.
ABLACTACIÓN. *f.* Palutas, diri ná pasoso.
ABLACTANTE. *adj.* Macacalutas.
ABLACTAR. *a.* Paglutas.
ABLANDABREVAS. *com. fig. y fam.* Tauo nga uaray polos.
ABLANDADOR, RA. *adj.* Macacahomoc, macacayomo, macacalomo, macacayono.
ABLANDADURA. *f. vid.* Ablandamiento.
ABLANDAHIGOS. *com. fig. y fam.* Tauo nga uaray polos.
ABLANDAMIENTO. *m.* Cahomoc, cayomo, calomo, cayono; pagcahomoc, etc.=Camahomoc, camayomo, camalomo, camayono; pagcamahomoc, etc.
ABLANDANTE. *p. a.* Macahomoc, macayomo, macalomo, macayono.
ALANDAR. *a.* Paghomoc, paglomo, pagyomo, pagyono, pagyonoyono, pagbánug.—Pagpahomoc, pagpalomo, pagpayomo, pagpayono.—*fig.* Pagiban san casina, etc. *fig.* Pagaramaram.—Comos, comosco, mos; hanog.—Pagabo cún dao cubal.
ABLANDATIVO, VA. *adj.* Macacahomoc, macacayomo, macacalomo, macacayono.
ABLANDECER. *á. vid.* Ablandar.
ABLANDIR. *a.* Pagualauala sin espada, etc.
ABLANO. *m.* Cahuycahuy nga abellano.
ABLATIVO. *m.* Icaunum nga caso san declinación.
ABLENTADOR. *m. adj.* Magparulid sin humay, etc.—*m.* Nigo.
ABLENTAR. *a.* Pagpalid sin humay, etc.
ABLUCIÓN. *f.* Paghugas.=Pamusa; paghinsao.=Paghunao.
ABNEGACIÓN. *f.* Pagbaya nga ticang sa buot san mga cairib-gon ug iba pá mán.—Pagpaobus.
ABNEGAR. *a.* Pagbaya, pagdiri nga ticang sa buot san mga cairib-gon ug iba pá.—*r.* Paobus.
ABOBADO, DA. *adj.* Baga lorong, dongo, culangculang, bongug.
ABOBAMIENTO. *m.* Calorong, pagcalorong; cadongo, pagcadongo; caculangculang, pagcaculangculang; cabongug, pagcabongug.
ABOBAR. *a.* Pacalorong; pacadongo; pacabongug.—*r.* Lorong; culangculang; dongo; bongug.
ABOCACIÓN. *vid.* Abocamiento.
ABOCADEAR. *a.* Pagpang-it.
ABOCAMIENTO. *m.* Pagpang-it; pagcapang-it.—Pagpaharani
ABOCAR. *a.* Pagpang-it.—Pagbangga.—Pagharani, pagdooc.—*n.* Mar. Pagharani, pagtiticang sin pagsolud sin sabang, casuguran, pondohan, etc.
ABOCARDADO, DA. *adj.* Haluag an baba ó ganggang.
ABOCARDAR. *a.* Pagpahiluag an baba, ganggang, loho, etc.
ABOCINADO, DA. *adj.* Haluag an ganggang.
ABOCINAR. *n. fam.* Hipacolob.
ABOCHORNAR. *a.* Paso, alindanga.—*fig.* Pagpacaalo.—*r.* Pagcalaya an mga tanum, etc.
ABOFETEADOR, RA. *adj.* Matampalo; matampaling.—*s.* Paratampalo; paratampaling, paraapling.
ABOFETEAR. *a.* Pagtampalo; pagtampaling, pagapling.
ABOGACÍA. *f.* Pagcaabogado; catungdanan sin abogado.—*fig.* Pagcamananabang.
ABOGADA. *f. fig.* Mananabang, magarampo, mangangaco, paratogop mamumúlig.
ABOGADO. *m.* Abogado.—*fig.* Mananabang, magarampo, mangangaco, mamulig etc.
ABOGADOR. *m.* An sinusugo sin pagpatauag, paradapit.
ABOGAMIENTO. *m.* Pagtabang, pagbulig, panabang.
ABOGAR. *n.* Pagtabang, pagbulig, pagtambulig. Pagpargaco, pagpargogup.
ABOHETADO, DA. *adj.* Nahubag; hinubag.
ABOLENGO. *m.* Guinicanan.—*for* Bilin.
ABOLICIÓN. *f.* Pagpaondang, pagdiri, pagbaya san daan nga sugo, batasan, etc.
ABOLICIONISTA. *s.* An maruyag nga macuha ná an pagcaoripon.
ABOLIR. *a.* Pagpaondang, pagdiri, pagbaya san daan nga sugo, batasan, etc.—Pagpapara.
ABOLONGO. *m. vid.* Abolengo.
ABOLORIO *m. vid.* Abolengo.
ABOLSADO, DA. *adj.* Masugad sin bolsa. Coros coros *fig.* borobolso, conot conot.
ABOLLADURA. *f.* Gopoc; tomboc.

ABOLLAR. *a.* Gopoc; tomboc; pil-ooc; piuoc.
ABOLLONAR. *a.* Pagpatomboc.—*n.* Bot. Panaringsing.
ABOMINABLE. *adj.* Durum-tan, tacús pagdum-tan.
ABOMINABLEMENTE. *adv. m.* Pagdomot gud.
ABOMINACIÓN. *f.* Cadomot, pageadomot.—Pagpasipara.—Cadorum-tan.
ABOMINAR. *a.* Pagdomot.—Pagpasipara.—Paglicay san mga maraut. Pagmaraut.
ABONABLE. *adj.* Sadang pagpacaopayon.—Sadang pagmatuoron.—Sadang pagpiaran.—Sadang pagbaydan.
ABONADO, DA. *adj.* Sadang tapuran, sadang piaran.—*m. y f.* An nagbayad ná guidaan cún sa pagtambong sa mga teatro, etc.
ABONADOR, RA. *adj.* Mapiar.
ABONAMIENTO. *m.* Pagpiar; pagpacaopay.
ABONANZA. *f.* Camalinao.
ABONANZAR. *n.* Linao.—Hurao.
ABONAR. *a.* Pagpiar.—Pagpacaopay.—Agr. Pagabono, pagagbon.—Pagbayad.
ABONARÉ. *m.* Carig-onan basi mauarav cacurian san pagbayad.
ABONDADAMENTE. *adv. m.* Damo gud.
ABONDADO, DA. *adj.* Damo.—Manggaran, mahura.
ABONDAMIENTO. *m.* Cadamo, cahura.
ABONDAR. *n.* Damo; dagma, paghura pagdamo.
ABONDO. *m.* Cadamo.
ABONDO. *adv. m. fam.* Damo gud.
ABONDOSAMENTE. *adv. m.* Damo gud, etc. etc.
ABONDOSO, SA. *adj.* Damo.
ABONO. *m.* Pagbayad.—Abono nga mao an iguinagbon sa tuna.
ABOÑÓN. *m.* Aguian san tubig.
ABORDADOR, RA. *adj.* Mabangga.—Masonggo.
ABORDAJE. *m.* Mar. Pagbangga.—Pagsonggo.—Pagtoles.
ABORDAR. *a.* Pagbangga.—Pagsonggo.—Paghapit, pagdoong sa doroongan, sa pondohan, etc.
ABORDO. *m.* Mar. Pagbangga.—Pagsonggo.
ABORDONAR. *n.* Pagsongcud, pagtongcud.
ABORIGEN. *adj.* Dinhianon, dinhion, tuminongnong.
ABORRACHADO, DA. *adj.* Pula caopay, baga inhubog hubog.
ABORRASCARSE. *r.* Onos; madlos.
ABORRECEDERO, RA. *adj.* Doromotan, durum-tan, tacús pagdum-tan.
ABORRECEDOR. *a. adj.* Madamot, madamoton, madurum-ton.
ABORRECER. *a.* Pagdomot, paghomot.—Paglicay, paglicao.—Pagbaya.—Aros.
ABORRECIBLE. *adj.* Doromotan, durum-tan, tacús pagdum-tan, tacús paghomotan.—Angay licayan.
ABORRECIBLEMENTE. *adv. m.* Pagdomut gud.
ABORRECIDO, DA. *adj.* Mangalas.—*p. p.* Guinduudum-tan.
ABORRECIMIENTO. *m.* Pagdomot, paghomot; cadorom-tan.—Burang.—Paglicay.—Cangalas.
ABORREGARSE. *r.* Pagdampug, pagarum.
ABORRENCIA. *f. vid.* Aborrecimiento.
ABORRESCENCAL. *f. vid.* Aborrecimiento.
ABORRIBLE. *adj.* Doromotan, durum-tan, angay pagdum-tan.
ABORRÍO. *m.* Cangalas; caposoc, cangotngot.
ABORRIR. *a. vid.* Aborrecer.
ABORSO. *m. vid.* Aborto.
ABORTADURA. *f. vid.* Aborto.
ABORTAMIENTO. *m. vid.* Aborto.
ABORTAR. *a.* Purac.—Auac.—Cuha; holog.—Bogto; hono, pagcapunit.
ABORTIVO, VA. *adj.* An matauo san diri pa ayao an siam ca bulan.—Macacapurac; macacaauac, macacacuha.
ABORTO. *m.* Capurac, caauac.—Cacuha; caholog.—Binogto; guinbogto.
ABORTÓN. *m.* Hayop ó mananap nga matauo san diri pá ayao an siam ca bulan.—Anit sin nate nga carnero nga natauo san diri pá ayao an siam ca bulan.
ABORUJAR. *a.* Paglabag labag; pagpalabag labag.
ABORUJARSE. *r.* Corompot; corigmos.
ABOTAGAMIENTO. *m.* Hubag; pageahubag; cahubagan.
ABOTAGARSE. *r.* Hubag; latud.
ABOTINADO, DA. *adj.* Masugad sin sapin nga botitos.
ABOTONADOR. *m.* Garamiton nga gamit sin pagbotones ó pagpingquit.
ABOTONADURA. *f.* Cabotonisan, mga botones, mga pacút.
ABOTONAR. *a.* Pagbotones; pagpiguit, pagpingquit; pageopit.—*n.* Pagbocol, panarinsing, pagpacut.
ABOVEDAR. *a.* Pagalcoba.
AB OVO. *loc. adv. lat. fig.* Ticang sa tinicangan cun sa cadugayan ná nga tiempo.
ABOYADO, DA. *adj.* An tuna nga iguinpeprenda opud an mga hayop nga gamit sin pagquiua.
ABOYAR. *a.* Pagbalisa.—Pagpalutao.
ABOZALAR. *a.* Pagbangot.
ABRA. *f.* Casuguran; pondohan.—Cabutacan sin tuna.
ABRACIJO. *m. fam.* Pagabraso; pageopcop.
ABRAHONAR. *a. fam.* Pageaput sa buteon.
ABRASADOR, RA. *adj.* Mapaso; masog-ong.
ABRASAMIENTO. *m.* Pagpaso; capaso; pageapaso.
ABRASANTE. *p. a.* Mapaso.
ABRASAR. *a.* Pagpabaga; pagbaga.—Sonog.—Paso.—Agr. Laya; pacalaya.
ABRAZADERA. *adj.* Lagadi nga halaba.—*f.* Bogcos.—Baat.—Casingay.
ABRAZADOR, RA. *adj.* Maabraso; macopcop.—*m.* Olonan nga halaba.
ABRAZAMIENTO. *m.* Pagabraso; pageopcop.
ABRAZANTE. *p. a.* Maabraso; macopcop.
ABRAZAR. *a.* Pagabraso; pageopcop.—*fig.* Pasangbud.—*fig.* Loob.—Acos.—Gapil.—Tacgos.—Caba.—Pagearauat sin....
ABRAZO. *m.* Pagabraso; pageopcop.
ABREGO. *m.* Habagat nga hangin; salatan nga hangin.
ABRENUNTIO. Pagdiri.
ABREPUÑO. *m.* Banua nga arsolla.
ABRETONAR. *a.* Mar. Paghigot an mga luthang sa caguiliran san sacayán.
ABREVADERO. *m.* Guinpapa in-man, panonoropan san mga hayop.
ABREVADOR, RA. *adj.* An nagpapasorop san mga hayop.—*m.* Guinpapa in-man, panonoropan san mga hayop.
ABREVAR. *a.* Pagpainum, pagpasorop san mga hayop.—Pagbobo, pagsablig.—Pagabo san mga anit.
ABREVIACIÓN. *f.* Lactud; calacturan.—Cabalat-san; babalatsan.
ABREVIADAMENTE. *adv. m.* Sin lactud; lactud caopay.—Sin dagmit.
ABREVIADOR, RA. *adj.* Malactud.—*s.* Paralactud.
ABREVIADURA. *f.* Calacturan.
ABREVIAMIENTO. *m.* Calacturan.
ABREVIAR. *a.* Paglactud.—Pagdagmit, pagdali.—Pagbalatas.
ABREVIAR EL NOMBRE. Ngata, agnay.

ABREVIATURA. *f.* Calacturan.—*fam.* Cadagmit, cadali.
ABRIBONARSE. *r.* Pagraut sin pamatasan.
ABRIDERO, RA. *adj.* Masayon maabre; masayon mabuca.—*m.* Cahuy nga abridero.
ABRIDOR, RA. *adj.* Maabre.—*m.* Cahuy nga abridor.
ABRIGADA. *f. vid.* Abrigadero.
ABRIGADERO. *m.* Ayopan, arayopan; pondohan.
ABRIGADO. *m.* Arayopan.
ABRIGAMIENTO. *m.* Pagcorompot, pagcorombot.
ABRIGANO. *m.* Arayopan.
ABRIGAÑO. *m.* Arayopan.
ABRIGAR. *a.* Pagcorompot, pagcorombot; pagcurignos.—*fig.* Pagayop.—*fig.* Pagsirom.—Pagtabang, pagbulig.—Mar. Pagsalipod.
ABRIGO. *m. vid.* Abrigar. Ayopan, arayopan; casiroman.—Hanĝupan.—Darangpan.—Mar. Sasalip-dan.
ABRIGO. *m.* Habagat nga hanĝin, salatan nga hanĝin.
ABRIL. *m.* Icaupat nga bulan san tuig.
ABRILLANTADOR. *m.* An nagpapainĝat sin tumbaga, etc.
ABRILLANTAR. *a.* Pagpainĝat sin tumbaga, etc.
ABRIMIENTO. *m.* Pagabre; pagocab; pagocang.
ABRIR. *a* Pagabre.—Pagbuca.—Bulhad.—Carlit.—Basag.—Bucad.—Lugao.—Budlat.—Liqui.—Iltac.—Holbot.—Litub.—Baluscag.—Buscag.—Bosnit.
ABRIR LAS MANOS. Cangcang, buclad, bitad.
ABRIR EL VIENTRE Á LO LARGO. Cuguit.
ABRIR LOS MARISCOS SUS CONCHAS. Tibtib.
ABRIR LA BOCA AL MASCAR Ó COMER. Ticamticam.
ABRIR LA BOCA. Bunĝat; bucang; tinĝabtinĝab; nga nga; tinĝa.
ABRIR LA BOCA AL PUERCO. Gabi.
ABRIR Á ALGUNO LA BOCA. Tinĝal.
ABRIR Ó ALZAR TAPADERA. Tocab, tocang, tocal, ocal.
ABRIR HOYO EN TIERRA. Ocab, ocad.—Bingal, bohó.
ABRIR CON MANOS Ó PIES ALGUNA COSA. Binĝat.
ABRIR ENVOLTORIO, ETC. Bingbing, buquiqui, busisi, baliclic.
ABRIR MUCHO LOS OJOS. Buragdat, burangdang, pamugdat, pamudlat, pamudlot.
ABRIR Ó SALIR LA ESPIGA. Bus-uac.
ABRIR EL RIO BOCA Á LA MAR, ESTANDO CERRADO. Bus-uang, buhang.
ABRIR LOS OJOS. Mul-at; picat; piclat; pidha; hicat; lugdat; bulicat; busgao, mocrat posrat.
ABRIR TIJERAS, ETC. Ocang, binĝat.
ABRIR EL PESCADO EN DIFERENTES DIRECCIONES. Pit-lang, payad, picas.
ABRIR Á LO LARGO CAÑAS, ETC. Lasa, buang.
ABRIR LA CONCHA DE LA ALMEJA. Iguib.
ABRIR Y CERRAR LOS OJOS. Pucatpucat, corapcorap.
ABRIR CORTINA, BOLSA, ETC. Higum higum.
ABRIR LIBRO, ETC. Bicang, bitad.
ABRIR LA FLOR. Bucalcag, buclad, calcag, busdang.
ABRIR Ó ESTENDER ALFOMBRA, ETC. Buclad, bitad.
ABRIR CANAL PARA QUE PASE EL AGUA. Buhang, busuang.
ABRIR EL VIENTRE. Bosbos.
ABRIRSE LA TIERRA. Guac, bobtac, bugtac, butac, goac.
ABRIRSE EMBARCACIÓN. Abquil.
ABRIRSE MADERO, TABLA, ETC. Gutac, bobtac.
ABRIRSE DE PIERNAS. Big-alang; bira.
ABRIRSE Ó ENSANCHARSE HERIDA, ETC. Busdang, busuac.
ABROCAR. *a.* Pagdosmog.
ABROCHADOR. *m.* Icoropit.
ABROCHADURA. *f. vid.* Abrochamiento.
ABROCHAMIENTO. *m. vid.* Abrochar.
ABROCHAR. *a.* Pagcopit; pagbotones; pagpiquit, pagpingquit.—Pagcaoit, pagsab-it, pagpacot.
ABROGACIÓN. *f.* Pagpapara, pagcapara, pagdiri san daan nga sugo.
ABROGAR. *a.* For. Pagpapara, pagdiri san daan nga sugo cún togot há.
ABROJAL. *m.* Catonocan, caton-can, capoclan, capopoclan, casorahan.
ABROJIN. *m.* Pagtion.
ABROJO. *m.* Banua nga tonocon.—*pl.* Mar. Alga pasig.
ABROLLO. *m. vid.* Abrojo.
ABROMADO, DA. *adj.* Mar. Boronĝon, masirom.
ABROMAR. *a.* Pagdaigui, pagalibong, paglugpig; bugat.—Mar. Tatud.
ABROQUELADO, DA. *adj.* Bot. Maguiring guiring.
ABROQUELAR. *a.* Mar. Pagbotong sa mga catapusan san mga verga, dapit sa olin, basi hanginan ang mga luyag.—*s.* Pagcalusag, pagtaming.—*fig.* pagtagacalasag, pagtagataming.
ABRÓTANO. *m.* Banua nga abrótano.
ABROTANTE. *m.* Arq. Arcos nga arbotante.
ABROTOÑAR. *n.* Toroc, olput cún dao tanum, etc.
ABRUMADOR, RA. *adj.* Malupigon.—Mabug-at; macacabutlao.
ABRUMAR. *a.* Pagdaigui, pagalibong, paglugpig; bugat.—*fig.* Pagcurii.—*v.* Pagsirom an calibutan.
ABRUPTO, TA. *p. p.* Buquid, pangpang etc., nga uaray saracanan ó macuri an pagsaca.
ABRUTADO, DA. *adj.* Masugad sin mananap, dao mananap.
ABSCESO. *m.* Med. Hubag nga may nana.
ABSCISIÓN. *f.* Pagotud.
ABSCONDER. *a.* Pagtago.
ABSCONDIDAMENTE. *adv. m.* Pagtago gud.
ABSCURO, RA. *adj.* Masirom.
ABSENCIA. *f.* Pagcauaray dinhi.
ABSENTARSE. *r.* Pagguican.
ABSENTE. *adj.* Uaray dinhi.
ABSIDA. *f. vid.* Abside.
ABSIDE. *amb.* Arq. Alcoba nga muy arcos.
ABSINTIO. *m.* Tanum nga ajenjos.
ABSOLUCIÓN. *f.* Pagabsolhe; pagpasalio.
ABSOLUTAMENTE. *adj. m.* Nagagayud.—Sa lugariñgon nga gahum ó pagbuot.
ABSOLUTISMO. *m.* Batasan san sinisiring gobierno nga absoluto.
ABSOLUTISTA. *adj.* An maruruyag ó magapil san gobierno nga absoluto.—An tunĝud ó canan gobierno nga absoluto.
ABSOLUTO, TA. *adj.* An nalabao nga uaray malabao sa iya.—An may lugariñgon nga gahum.—Macagagahum; garamhanan.—Macagagahum san nga tanan.—Dominio absoluto. An tagada sa ano nian nga manggad nga uaray labut an iba.—Gobierno absoluto. Sinisiring cún an hadi an labao gud san ngatanan, ngan siya an naggogobierno ng nagpaparabuot.
ABSOLUTORIO, RIA. *adj.* For. Pagbuot sin labao nga hocom nga matuhas ná an tauo nga salaan.
ABSOLVER. *a.* Pagabsolhe, pagpasalio, pagtauad, paguará san sala.—For. Pagtangtang, pagbuhì san binibilanggo.

ABSOLVIENTE. *p. a.* Maabsolbe.
ABSOLVIMIENTO. *m.* Pagabsolbe, pagpasalio.
ABSORBENCIA. *f.* Casoyop; casopsop.
ABSORBENTE. *p. a.* Masoyop; masopsop.
ABSORBER. *a.* Pagsoyop; pagsopsop.—*fig.* Pacausa, pacatingala.
ABSORBIMIENTO. *m. vid.* Absorción.
ABSORCIÓN. *f.* Pagsoyop; pagsopsop; casoyop; casopsop.
ABSORTAR. *a.* Pausa; hitingala, hipausa.
ABSORTO, TA. *adj.* Mahipausa, mahitingala.—Madungdungan.
ABSTEMIO, MIA. *adj.* An diri mainum sin alaesio.
ABSTENCIÓN. *f.* Pagpuasa.—Paglehe.
ABSTENERSE. *r.* Pagpuasa.—Paglehe.—Ilub, antos, pogong; tahas.
ABSTERGENTE. *adj.* Med. Macahugas.
ABSTERGER. *a.* Med. Paghugas, pagdanggas.
ABSTERSIÓN. *f.* Med. Paghugas, pagdanggas; cahugas, cadanggas.
ABSTERSIVO. *va. adj.* Med. Macacahugas.
ABSTINENCIA. *f.* Pagpuasa.—Paglehe.—Diri pagcaon sin carne cún may sugo an santa Iglesia.
ABSTINENTE. *adj.* Mapuasaon.—Maglilehe.—Mailubon.
ABSTINENTEMENTE. *adv. m.* Sa pagpuasa gud.—Sa paglehe gud.
ABSTRACCIÓN. *f.* Pagbulag, pagbaya.—Pagdungdung.
ABSTRAER. *a.* Pagbulag, pagcuha, pagbaya.—*r.* Dungdung, pamalandong nga halarum, hipausa.
ABSTRAIDO, DA. *da. adj.* Binocot.
ABSTRUSO, SA. *adj.* Macuri sabuton,
ABSUELTO, TA. *p. p.* Inabsolbihan.—Tohas ná.
ABSURDIDAD. *f.* Polong cún buhat bá nga diri angay sa buot.
ABSURDO, DA. *adj.* Patuc ug diri angay sa buot.—*m.* Polong cún buhat ba nga diri angay sa buot.
ABUBILLA. *f.* Tamsi nga abubilla.
ABUBO. *m.* Bonga sin cahuy nga sermeño.—Tauo nga dongo.
ABUELA. *f.* Apoy nga babaye.
ABUELO. *m.* Apoy nga lalaqui.—*pl.* Caapoyan.
ABUHADO, DA. *adj.* Hubag, latud.
ABUHAMIENTO. *m.* Cahubag; cahubagan, calatud.
ABULTADO, DA. *adj.* Madaemol.—Mamocol; magatud; mayuad.—Daco.
ABULTAR. *a.* Pagdugang.—*fig.* Pagoraora.—*n.* Dagco; daco; mocol; gatud; yuad; bogtol, bogtoc.
ABUNDADAMENTE. *adv. m.* Damo caopay, sin damo.
ABUNDADO, DA. *adj.* Damo.—Manggarang.
ABUNDAMIENTO. *m.* Cadamo.—Cahura.—Casamiang.—Casupil.—Cadagma.—Cadasal.—Á mayor abundamiento. *loc. adv.* Labut pá; basi naray culang bisan ano.
ABUNDANCIA. *f.* Cadamo.—Cahura.=Casamiang.—Casupil.—Cadasal.—Cadagma.—De la abundancia del corazón habla la boca. Sugad an aada sa casing-casing amo man an igluluas sa babá.
ABUNDANTE. *adj.* Damo.
ABUNDANTEMENTE. *adv. m.* Damo caopay, sin damo.
ABUNDAR. *n.* Damo.—Hura.—Dasal.—Samiang.—Supil.—Dagma.
ABUNDO. *m. vid.* Abundamiento.
ABUNDO. *adv. m. vid.* Abundantemente.
ABUNDOSAMENTE. *adv. m.* Damo caopay, sin damo.
ABUNDOSO. *sa. adj.* Damo.
ABUÑOLAR. *a.* Pagpritus sin bunay nga masugad sin bañuelo.
ABUÑUELADO, DA. *adj.* Masugad sin buñuelo.
ABUÑUELAR. *a.* Pagpritos sin bunay nga masugad sin buñuelo.
ABUR. *interj.* Adiós, mabaya aco sa iyo.
ABURAR. *a.* Pagsonog; pagpaso.
ABURELADO, DA. *adj.* Himula.
ABURRICIÓN. *f. vid.* Aburrimiento.
ABURRIMIENTO. *m.* Cangalas, casina, caposoc, capongot, calood.
ABURRIR. *a.* Paglinabut, pagdorogas.—Pacasamoc. Ngalas, posoc, pongot, lood.
ABURUJAR. *a.* Paglabag labag; pagpalabaglabag.
ABURUJARSE. *s.* Corompot; corigmos.
ABUSANTE. *p. a.* Mapasiparahon, mapasipara.
ABUSAR. *n.* Pagtalapas, paglapas, pagpasipara.
ABUSIÓN. *f.* Pagpasipara, pasipara, pagtalapas.
ABUSIVAMENTE. *adv. m.* Sa pagpasipara gud.
ABUSIVO, VA. *adj.* Batasan nga pagpasipara.
ABUSO. *m.* Pasipara, pagpasipara, pagtalapas.
ABUTRA. *f.* Laetan.—Laetang, está así mejor escrito.
ABUZADO, DA. *adj.* Nacoloh.
ABYECCIÓN. *f.* Pagpaobus.
ABYECTO, TA. *adj.* Obus, taramayon.

AC

ACÁ. *adv. l.* Dinhi; didi; nganhi.
ACABABLE. *adj.* Sadang tapuson; sadang humanon; sadang imoron.—Tarangpuson; huramanon; tarapuson.
ACABADAMENTE. *adv. m.* Maopay gud, hingpit gud, sin hingpit.
ACABADO, DA. *adj.* Hingpit, tuman.—Tigurang ná, lagas ná.—Daan ná.
ACABADOR, RA. *adj.* Maobus, maimod; mahuman.—*s.* Paraobus, paraimud; parahuman.
ACABALAR. *a.* Paghingpit paghuman.
ACABALLADO, DA. *adj.* Masugad oló sin cabayo.
ACABALLAR. *a.* Pagcasta an nga cabayo.
ACABALLONAR. *a.* Pagtagaytay san tuna.
ACABAMIENTO. *m.* Pagtapus, paghuman.—Cahuman; cahumanan.—Catapusan.—Camatayon.
ACABAR. *a.* Pagobus; paghuman; pagtapus; pagimud; pagtangpus; paghingpit; paghantag; pagpapas; pagsaid; pagtibauas; pagtibos.—*s.* Capus; pulcas; obus; human, etc.—Acaba de perder á su paddre. Bag-o pá lá nga namatay an iya amay.—Si no corren á socorrerlo acaba con él, lo mata. Cún diri siya tinatabangan nira layon, pinapatay niya. Acababa yo de entrar cuando el relox dió las cuatro. Pagsolud co pá lá san pagtoctoc an orasan san á las cuatro.—Ahora mismo acabo de verlo. Pagquita co pá lá sa iya.
ACABDAR. *a.* Pacasangput, pacacuha.
ACABDILLAR. *a.* Pagpangolo, pagmando.
ACABDILLADAMENTE. *adv. m.* Tuhay gud.
ACABDILLADOR, RA. *adj.* Magpapangolo, magmarando.
ACABDILLAMIENTO. *m.* Pagpangolo, pagmando.
ACABDILLAR. *a.* Pagpangolo, pagmando.
ACABELLADO, DA. *adj.* Borobulao.
ACABESCER. *a.* Pacasangput, pacacuha.
ACABILDAR. *a.* Pagtitiroc sin nga tauo basi macuha an guintutuyo.
ACABO. *m.* Pagtapus; paghuman.
ACACIA. *f.* Cahuy cahuy nga acasia ug an tague niya.
ACADEMIA. *f.* Academia; pangaradman.

ACADÉMICO, CA. *adj.* Sacop sa academia.—An tungud ó canan academia.
ACAECEDERO, RA. *adj.* Umarabut, maabut, sadang maabut.
ACAECER. *n.* Abut.
ACAECIMIENTO. *m.* Inabut.—*fig.* Casugad, caagui.
ACALABROTAR. *a.* Mar. Pagpisi.
ACALANDAR. *a.* Pagdiri.
ACALENTURARSE. *r.* Horomohom.
ACALIA. *f.* Banua nga acalia.
ACALONIAR. *a. vid.* Acaloñar.
ACALOÑAR. *a.* Pagbutangbutang sin sala.
ACALORAMIENTO. *m.* Capaso, pagcapaso.—Camapaso, pagcamapaso.—*fig.* Caposoc, casina.
ACALORAR. *a.* Pagpaso; pacapaso; alindarga.—*fig.* Isug; posoc.
ACALUMNIADOR, RA. *s.* Parabutangbutang sin sala.
ACALUMNIAR. *a.* Pagbutangbutang sin sala.—Pagpacaraut.
ACALLAR. *a.* Pagpahilum, pagpaocoy.—Pagliaoliao, paglibanglibang.
ACAMADO. *adj.* Hapay, nahapay.
ACAMBRAYADO, DA. *adj.* Quinambray.
ACAMELLADO, DA. *adj.* Masugad sin cameyo.
ACAMPAMENTO. *m.* Pagodong, pangocoy an mga soldados.—Pinoporocoan san mga casoldadosan.—Casoldadosan nga nangongodong.
ACAMPANADO, DA. *adj.* Masugad sin linganay.
ACAMPAR. *n.* Pagocoy, pagodong.—Horon.
ACANA. *m* Cahuy nfla acana.
ACANALADO, DA. *adj.* Quinale, hinubang.—Linasian; quinilotan; linohoba.
ACANALADOR. *m.* Lase, iglalase; lasio; ipangilot.
ACANALAR. *a.* Paglase; paglasio; quilot, pangilot, paglohob.—Pageale, paghubang.
ACANDILADO, DA. *adj.* Masugad sin lamparahan nga candil.
ACANELADO, DA. *adj.* Masugad sin canela.
ACANILLADO, DA. *adj.* Sinamay.
ACANTELEAR. *impers.* Paguran sin bagtic nga uran.
ACANTARAR. *a.* Pagtacus sin tarac-san nga cántara.
ACANTILADO, DA. *adj.* Ompas.
ACANTILAR. *a.* Mar. Pagbara, pagsampig sa bacolud cun pasig.—Pagpahilarum, pagpahalarum san sajad.
ACANTIO. *m.* Banua nga toba.
ACANTO. *m.* Banua nga tioting.
ACANTONAMIENTO. *m.* Pagpaocoy, pagpaodong sa mga casoldadosan.—Inoodongan sin mga casoldadosan.
ACANTONAR. *a.* Pagpaocoy, pagpaodong.—*r.* Ocoy, odong, horon.
ACAÑAVEREAR. *a.* Pagbono sin odiong cun tais ha nga bagacay, etc.
ACAÑONEAR. *a.* Pagluthang.
ACAPARRARSE. *r.* Corompot.—*fig.* Ayop dangup.
ACAPARROSADO, DA. *adj.* Masugad sin caparrosa.
ACAPIZARSE. *r. fam.* Pagauay.
ACAPONADO, DA. *adj.* Masugad sin quinapon.
ACARACOLADO, DA. *adj.* Hicohico.
ACARAMELADO, DA. *adj.* Masugad sin caramelo.
ACARAR. *a.* Pagatubang; pagpaatubang.
ACARDENALAR. *a.* Paglabud; pagaplud.—*r.* Labud; aplud; loom; apay.
ACAREAMIENTO. *m. vid.* Acarear.
ACAREAR. *a.* Pagatubang; pagpaatubang.—Pagato.
ACARICIADOR, RA. *adj.* Maogayon; maayoyo; maandacon.—*s.* Paraogay.
ACARICIAR. *a.* Pagogay; pagpaora, ora; ngodiot; ayoyo; andac.
ACARO. *m.* Olud.—Acaro arador. Cagao.
ACARRALAR. *a.* Pagpasilhag san hinahablon, pagbaya sin usa ca hanay, etc.; pagtana.
ACARRARSE. *s.* Paniroc an manga hayop nga barahiboos, sugad an carnero, ug panago an ira nga ólo, basi diri adlauan.
ACARREADIZO, ZA. *adj.* Hatacoton, hahacoton.
ACARREADOR, RA. *adj.* Maghahacot.—Parahacot.
ACARREADURA. *f.* Paghacot.
ACARREAMIENTO. *m.* Paghacot.
ACARREAR. *a.* Paghacot.—Pagbala; pagsaguib; pagbacot; pagdani.—Acarrear disgustos. Pacabido.
ACARREAR Ó LLEVAR Á LA ORILLA DE LA SEMENTERA LA MALEZA. Bognos, bognosay.
ACARREO. *m.* Paghacot.
ACARRETO. *m.* Paghacot.
ACARTONARSE. *s.* Gasa, in nagagasa an tauo sin uaray man saquit.
ACASIA. *f.* Cahuycahuy nga acasia.
ACASO. *m.* Inabut.—*adv. m.* Tingali, bain, bangin. Halimbaua.
ACATABLE. *adj.* Talahuron.
ACATADAMENTE. *adv. m.* Sa pagtahud gud.
ACATAMIENTO. *m.* Pagtahud; catahud, pagcatahud; catalahuran.
ACATANTE. *p. a.* Matahud.
ACATAR. *a.* Pagtahud, pagtaha.
ACATARRARSE. *r.* Sipon.
ACATO. *m.* Pagtahud; catahud, pagcatahud; catalahuran.
ACAUDALADO, DA. *adj.* Salapianon, manggaran; manggaranon, bahandianon.
ACAUDALAR. *a.* Pagtiroc, pagtipig sin salapi ó manggad.
ACAUDILLADOR, RA. *adj.* Magmarando, magpapangolo.—*s.* Paramando, parapangolo.
ACAUDILLAMIENTO. *m.* Pagmando, pagpangolo.
ACAUDILLAR. *a.* Pagpangolo, pagmando.
ACAULE. *adj.* Banua nga halipot.
ACAUTELARSE. *r.* Pagtagam.
ACCEDENTE. *p. a.* Maoyon, maalagad; maitogot.
ACCEDER. *n.* Pagoyon, pagalagad; pagtogot.
ACCENDER. *a.* Pagdagcot.
ACCENSO, SA. *p. p.* Dinagcotan.
ACCESIBLE. *adj.* Mahimo abuton.—*fig.* Masayon.
ACCESIÓN. *f.* Pagoyon, pagalagad; pagtogot.
ACCESO. *m.* Pagdaraon, pagpaharani, pagdooc.—Pagtuman sa santos nga matrimonio san mga quinasal, bá cun diri mga quinasal, pacasala man itoni.—Araguian.—Facil acceso. Masayon macuha. Dificil acceso. Macuri macuha.—Acceso de colera. Daco nga pagcasina, camaposoc sa hunahuna.
ACCESORIA. *f.* Balay nga sumpay san guinbalaye.
ACCIDENTADO, DA. *adj.* Borontogon, iborontug; bubulagon.—Naiilinop an ólo.
ACCIDENTAL. *adj.* Diri ngagayud casoroc-an, diri quinahanglan ngagayud.
ACCIDENTARSE. *r.* Linop, lipong.
ACCIDENTE. *m.* Baga cahimo sa bisan ano nga diri onay san iya cahimtang.—Cahimo.—Calinop, calipong sa ólo.—Diri nga gayud casoroc-an, diri quinahanglan nga gayud.—Casugad, caagui.
ACCION. *f.* Pagbuhat; buhat; binuhat.—Catuman.—Pagquiuaquiua sa lauas; pagualauala.—Mil. Pagauay.—Acción de gracias.—Pagpasalamat, pagpagracias.
ACCIONAR. *n.* Pagquiuaquiua sin lauas; paguálauala.

ACCÍPITRE. *m.* Tamsi nga madaguit.
ACEBADAMIENTO. *m.* Saquit san mga hayop tungud sin pagcaon sin damo.
ACEBADAR. *a.* Panobong san mga hayop sin damo nga sebada.—*r.* Saquit in nasasaquit an hayop.
ACEBAL. *m.* Caasebahan nga cahuy.
ACEBEDA. *f.* Caasebohan.
ACEBEDO. *m.* Caasebohan.
ACEBO. *m.* Cahuy nga asebo.
ACEBOLLADO, DA. *adj.* Cahuy nga may carat-an.
ACEBOLLADURA. *f.* Carat-an sin cahuy.
ACEBUCHE. *m.* Cahuy nga asebuche.
ACECHADOR, RA. *adj.* Mahiling.—Maatangatang.—*s.* Paaahiling.—Atangatang.—*adj.* Magama; mahati; mahulao.
ACECHAR. *a.* Paghiling, pagbatid.—Atang.
ACECHO. *m.* Paghiling, pagbatid.
ACECHÓN, NA. *adj. fam.* Mahiling.—Maatangatang.
ACECIDO. *m. vid.* Acezo.
ACECINAR. *a.* Pagtapa.
ACEDAMENTE. *adv. m.* Mapanos gud.—Nagraraut gud an guinhaua.
ACEDAR. *a.* Pagpaaslum, pagpanos, pagpadaas.—*r.* Aslum; panos; daas.—Pagraut an guinhaua.—Silood.
ACEDERA. *f.* Banua nga asedera.
ACEDERAQUE. *m.* Cahuy nga sinamomo.
ACEDERILLA. *f.* Banua nga asederilla.
ACEDERÓN. *m.* Banua nga asederón.
ACEDÍA. *f.* Camaaslum; camapanos; camadaas.—Pagraut an guinhaua.
ACEDO, DA. *adj.* Maaslum; mapanos; Madaas; madagsom.
ACEDURA. *f. vid.* Acedía.
ACEFALÍA. *f.* Cauaray oló.
ACEFALISMO. *m.* Cauaray oló.
ACÉFALO, LA. *adj.* Uaray oló.
ACEITADA. *f.* Lana nga natagbo.—Tinapay nga binutangan sin lana.
ACEITAR. *a.* Paghirog, paghidhid, pagrihug, paghiso sin lana.
ACEITE. *m.* Lana.
ACEITERA. *f.* Babaye nga parabaliguia sin lana.—Lalanhan.—Paralana.
ACEITERÍA. *f.* Tendahan sin Lana.—Caparalana.
ACEITERO. *m.* Paralana.—Parabaliguia sin lana.—Lalanhan.
ACEITERO, RA. *adj.* An tungud ó canan paglana.
ACEITÓN. *m.* Lana nga lubog caopay.—Saquit sa mga cahuy nga olivo.
ACEITOSO, SA. *adj.* Lanahon.—Lanhan.
ACEITUNA. *f.* Bonga sin cahuy nga olivo.
ACEITUNADO, DA. *adj.* Masugad sin aceituna, color sa aceituna.
ACEITUNERO, RA. *m.* y *f.* An may mga aceituna.—Parahacot sin mga aceituna.—Parabaliguia sin mga aceituna.
ACEITUNIL. *adj.* Masugad sin aceituna.
ACEITUNO. *m.* Cahuy nga olivo.
ACELERACIÓN. *f.* Cadagmit, cadali; pagcadagmit, pagcadali.—Camadagmit, camadali; pagcamadagmit, pagcamadali.—Cadagmitan.
ACELERADAMENTE. *adv. m.* Sin dagmit, sin dali; madagmit caopay, madali caopay.
ACELERAMIENTO. *m. vid.* Aceleración.
ACELERAR. *a.* Pagdagmit, pagdali.—Paglacsi.—*r.* Dagmit, dali; lacsi: ona.
ACELGA. *f.* Tanum nga acelga, otanon.
ACÉMILA. *f.* Hayop nga acémila.
ACEMITA. *f.* Tinapay.
ACEMITE. *m.* Tictic sin trigo.
ACENDER. *a.* Pagdagcot.
ACENDRADO, DA. *adj.* Pinorogan.—Lubos, uray.
ACENDRAR. *a.* Pagporog.—*fig.* Paglubos, paguray.
ACENSAR. *a. vid.* Acensuar.
ACENSUADOR. *m.* An macarauat sang bayad.
ACENSUAR. *a.* Pagpaabang.
ACENTO. *m.* Asento sin polong.—Tigaman sa igbao sin letra, sugad sini (').
ACENTUACIÓN. *f.* Pacaluas sin maopay.—Pagbutang sin tigaman ibabao sin letra nga vocal.
ACENTUAR. *a.* Pacaluas sin maopay ug igo sa mga talaan.—Pagbutang sin asento ibabao sin vocal.
ACEÑA. *f.* Molino nga liguisan sin trigo.
ACEÑERO. *m.* An may molino nga liguisan sin trigo.
ACEPAR. *n.* Paggamut.
ACEPCIÓN. *f.* Cahologan.—Pagcarauat.—Pagpili, pagpaora.
ACEPILLADURA. *f.* Pagsapio; pagcasapio.—Pagescoba san panapton.—Sinapio.
ACEPILLAR. *a.* Pagsapio.—Pagescoba san panapton.
ACEPTABLE. *adj.* Sadang carauaton.
ACEPTACIÓN. *f.* Pagcarauat.—Pagpili, pagpaora.
ACEPTADOR, RA. Macarauat.—Mapili, mapaora.—*s.* Paracarauat.
ACEPTANTE. *p. a.* Macarauat.
ACEPTAR. *a.* Pagcarauat.—Pagpili, pagpaora.
ACEPTO, TA. *p. p.* Quinarauat.—Pinili, pinaora.
ACEQUIA. *f.* Cale, hubang; quilot.
ACEQUIADO, DA. *adj.* Quinalihan, quinilotan.
ACEQUIADOR. *m.* Paracale, paraquilot.
ACEQUIAR. *a.* Pageale, paghubang; pagquilot.
ACEQUIERO. *m.* Paramangno san mga cale ó mga quilot.
ACERA. *f.* Liguid, sa luyo san calle dapit sa balay.
ACERADO, DA. *adj.* Inasero.—Masugad sin asero.—*fig.* Marig-on gud.
ACERAR. *a.* Pagasero, pagbutang sin asero sa mga salsalon.
ACERBAMENTE. *adv. m.* Sin mapintas, sin mabangis; mapintas caopay, mabangis caopay.
ACERBIDAD. *f.* Casaplud; camasaplud.—*fig.* Capintas, cabangis; camapintas, camabangis.
ACERBO, BA. *adj.* Masaplud.—*fig.* Mangilo, mabagis, mapintas.
ACERCA DE. *mod. adv.* Tungud.—Hionong.
ACERCAMIENTO *m.* Pagpaharani, pagdaraon, pagsooc, pagdooc.
ACERCANZA. *f.* Caharanian.
ACERCAR. *a.* Pagharani, pagdooc, pagdaraon, pagsooc, pagdaisug, paghampig, pagdolud, pagdom-ol, pagdapig, pagarong, pagarog.
ACERE. *m.* Cahuy nga arse.
ACERICO. *m.* Oroolonan, olonan nga guti nga ponetan sin mga dagom, etc.
ACERILLO. *m.* Oroolonan, olonan nga guti. id., id.
ACERINO, NA. *adj. poet.* Inasero.—Masugad sin asero.—Inaserohan.
ACERO. *m.* Asero.
ACEROLA. *f.* Bonga sin cahuy nga aserolo.
ACEROLO. *m.* Cahuy nga aserolo.
ACEROSO, SA. *adj.* Masaplud; maharang.
ACÉRRIMAMENTE. *adv. m.* Sin macosog, sin maisug.—Sin ongud.
ACÉRRIMO, MA. *adj.* Macosog caopay, maisug caopay.—Ongud gud.
ACERROJAR. *a.* Pagcolma sin griyos.—*fig.* Paglugus.

ACERTADAMENTE. *adv. m.* Sin igo, igo gud.
ACERTAMIENTO. *m.* Pacaigo; pacatoltol; pacatigo.
ACERTADO, DA. *adj.* Maopay, igo, tuman.
ACERTADOR, RA. *adj.* Maigo.—*s.* Paraigo; paratigo.
ACERTAJO. *m.* Tirigoon, tirigohun.
ACERTAR. *a.* Pagigo; pacaigo.—Pagtigo; pacatigo.—Toltol; pacatoltol.—Yabo; pacayabo, cún sa pagbuscay.—Laton; pacalaton.
ACERTIJO. *m.* Tirigoon, tirigohun.
ACERVAR. *a.* Pagtambac, pagpondoc.
ACERVO. *m.* Tambac, pondoc.—For. Cadam-an san mga himoloan ó mga icapolo.—For. An bilin nga malon nga diri mahimo pagmalon malonon.
ACESCENCIA. *f.* Pagipapanos.
ACESCENTE. *adj.* Tipanos ná, ticapanos ná.
ACETABULO. *m.* Tarac-san.
ACETOSA *f.* Tanum nga asedera, utanon.
ACETOSO, SA. *adj.* Maaslum, malacsom.
ACETRE. *m.* Asetre, sudlanan san bendita nga tubig.
ACEZAR. *n.* Hangus, hangushangus, hingahinga, hicahic, hicalhical, yaya, dapul.
ACEZO. *m.* Paghangus, paghangushangus, paghingahinga, paghicahic, paghicalhical, pagyaya, pagdapul.
ACEZOSO, SA. *adj.* Mahangus, mahangushargus, etc.; macuri macaguinhaua.
ACIAGO, GA. *adj.* Maraut, uaray palad, cairo.
ACIAL. *m.* Bangot; gacom.
ACIANO. *m.* Banua nga Aciano.
ACIBAR. *m.* Banua nga asibar, ug an taguc niya.—*fig.* Capait; camapait; capaitan; cacurian.—An taguc san asibar mapait caopay.
ACIBARAR. *a.* Pagbutang sin asibar.—*fig.* Pagpapait.—Pacabido; pacasáquit.
ACIBARRAR. *a.* Pagbatac, pagpilac sin macosog.
ACIBERAR. *a.* Pagbayo; pagtodtod.
ACICALADO. *m.* Mil. Paglimpia, paghamis, pagpaguiliguili san mga pusil, etc.
ACICALADOR, RA. *adj.* Mahahamis; mapaguiliguili.—*s.* Paralimpia, parahamis; parapaguiliguili.—Iglilimpia, ighahamis.
ACICALADURA. *f.* Paglimpia; pagpahamis; pagpaguiliguili.
ACICALAMIENTO. *m. vid.* Acicaladura.
ACICALAR. *a.* Paglimpia; paghamis, pagpahamis; pagpaguiliguili.—*fig.* Pagpaargayangay, pagpaanoano, pagpacaopay san biste, bohoc, etc.
ACICATE. *m.* Tahúdtahúd.
ACICHE. *m.* Pico, masugad san gamit san mga cotero.
ACIDALIO, LIA. *adj.* An tungud ó canan diosdios nga Venus nga babaye.
ACIDAQUE. *m.* Bugay.
ACIDEZ. *f.* Caaslum, pagcaaslum; camaaslum, pagcamaaslum, pagcamalagsom.
ACIDIA. *f.* Cahubia; camaluya.
ACIDIOSO, SA. *adj.* Mahubia; maluya.
ACIDO, DA. *adj.* Maaslum.—*m.* Camaaslum; caasluman; malagsom.
ACIDULAR. *a.* Pagpaaslum sin guti.
ACIDULO, LA. *adj.* Maaroaslum, malagsumai.
ACIERTO. *m.* Pacaigo; pacatigo; pacatoltol.—*fig.* Cabatiran.—*fig.* Pacatoon.
ACIGUATADO, DA. *adj.* Maduas, duason.—Inaantong.
ACIGUATARSE. *r.* Antong, in sinasaquitan an tauo tungud sin pagcaon sin isda nga may saquit.
ACIJADO, DA. *adj.* Masugad sin caparrosa.
ACIJE. *m.* Caparrosa.
ACIJOSO, SA. *adj.* May caparrosa.
ACIMENTARSE. *r.* Pag ocoy, pag honong sin bongto.
ACIMO. *adj.* Tinapay nga purao.
ACINTURAR. *a.* Pagbagcos.
ACIÓN. *f.* Tinabas nga anit, correa nga hirigotan san estribo nga gamit sin pangabayo.
ACIONERO. *m.* Parahimo sin mga correa nga hirigotan san estribo.
ACIPADO, DA. *adj.* Panapton nga soso caopay, diri masilhag.
ACIRATE. *m.* Daplin sin oma etc.—Bongtud nga tuna.
ACITARA. *f.* Cota nga ladriyo.—Tahub sin silla.
ACITRÓN. *m.* Matam-is nga sidra.
ACIVILAR. *a.* Pagdaugdaug.
ACLAMACIÓN. *f.* Pagtauag.
ACLAMADOR, RA. *adj.* Matauag.—*s.* Paratauag.
ACLAMAR. *a.* Pagtauag, igtauag.
ACLARACIÓN. *f.* Pagasoy; casayoran; caasoyan.
ACLARAR. *a.* Pagpahauan.—Pagpahiluag.—Pagasoy.—Pagtuhay.—Pagsaysay.—*n.* Linao; hurao.—Paua, lambrag, puás.
ACLARATORIO, RIA. *adj.* Macacaasoy.
ACLARECER. *a. vid.* Aclarar.
ACLIMATACIÓN. *f.* Pagpahaara.
ACLIMATAR. *a.* Pagpahiara, pagpahaara.—*r.* Haara, hiara; higara.
ACLOCAR. *n.* y. *r.* Agac; pagpahilumlum, hilumhum, pagloob sa mga bunay.
ACOBARDAR. *a.* Pagpahadluc, pagpahadoc, pagpadalao, pagpatalao, pagtarhug.—*r.* Hadluc, hadoc, dalao, talao, tarhug; hupao.
ACOBDADURA. *f. vid.* Acodadura.
ACOBDAR. *a. vid.* Acodar.
ACOBDICIAR. *a. vid.* Acodiciar.
ACOBRADO, DA. *adj.* Masugad sin tumbaga.
ACOCEADOR, RA. *adj.* Mabuy-ac, mabongdac.
ACOCEAMIENTO. *m.* Pagbuy-ac, pagbongdac.
ACOCEAR. *a.* Buy-ac, bongdac.
ACOCOTAR. *a.* Pagbono cún pagbalbag sa oló nga mamatáy an tauo, etc.—*fam.* Rabac, irabac.
ACOCHARSE. *r.* Gaang; colob.
ACOCHINAR. *a. fam.* Pagpatay sin mapintas.—Pagpatay, pagihao sin bactin.—*fig.* Pagpacaalo.
ACODADURA. *f.* Pagtongco.—Agr. Pagtanum sugad sin camote.
ACODALAR. *a.* Arq. Pagbutang san regla, basi sabuton cún magparejo an cahuy.
ACODAR. *a.* Pagtongco.—Agr. Pagtanum sugad sin camote.
ACODERAR. *a.* Mar. Pagdohol san calabrote ó pisi nga daco, basi mabalabag an sacayán. pagpabalabag san sacayán.
ACODICIAR. *a.* Ipa; indig.
ACODILLAR. *a.* Pagpabalico.—*n.* Sompoc, hisompoc.
ACODO. *m.* An tinanum sugad sin comote.
ACOGEDOR, RA. *adj.* An malooy sa iba nga pinasasaca sa iya balay.—Mananabang.
ACOGER. *a.* Pagpatagbalay pagpasaca sa balay, pagpatagumbalay.—*fig.* Pagtabang.—*r.* Tagumbalay.—Ayop, hangup, dangup, dagayop, daguiop, api, apiapi, abidabid.
ACOGETA. *f.* Ayopan, darangpan.
ACOGIDA. *f. vid.* Acoger.—Pagcarauat.—Biauan sin mga tubig.
ACOGIDO, DA. *m.* y *f.* Tauo nga macalolooy nga quinacarauat ug pinasasacop man.
ACOGIMIENTO. *m. vid.* Acoger.—Pagcarauat.
ACOGOLLAR. *a.* Pagtahub sa mga bag-o pá lá nga tinanum.—*n.* Ogbus.

ACOGOMBRADURA. *f.* Pagagbon sin tuna sa mga tinanum.
ACOGOMBRAR. *a.* Pagagbon sin tuna sa mga tinanum.
ACOGOTAR. *a.* Pagbono cun pagbalbag sa oió nga mamatay an tauo.—*fam.* Babac, irabac.
ACOHOMBRAR. *a.* Pagagbon sin tuna sa mga tinanum.
ACOITA. *f.* Cacurian, casáquit, cabidoan.
ACIOTAR. *a.* Pacasáquit, pacabido.
ACOJINAMIENTO. *m.* Mec. Caolargan.
ACOLAR. *a.* Pagtirigub, pagtiripon.
ACÓLCETRA. *f.* Colchon nga may solud nga gapas, barahibo, etc.
ACOLCHAR. *a.* Pagsolud sin gapas, barahibo, etc.
ACOLGAR. *n.* Pagbotong.
ACÓLITO. *m.* Monasiyo nga paraserbe sa mga capadian sa singbahan.—Ministro sa santa Iglesia nga nacarauat ná san pagcaacólito.
ACOLLADOR. *m.* Mar. Pisi nga gamit sa mga motón.
ACOLLAR. *a.* Agr. Pagagbon, pagtagbon sin tuna sa mga pono san mga tinanum.—Mar. Pagbotong, paghogot.
ACOLLARADO, DA. *adj.* Baclay ó baliug an liug.
ACOLLARAR. *a.* Pagbaclao sa nga hayop sa liug, pagbaliug.—Pagtaraquit.—Pagbutang san yugo sa mga hayop.
ACOLLERSE. *r.* Ayop, hangup, dangup, dagayop.
ACOLLONAR. *a. vid.* Acobardar.
ACOMENDADOR, RA. *adj.* Matogon, matuguian.
ACOMENDAMIENTO. *m.* Togon, pagtogon.
ACOMENDANTE. *p. a.* Matogon, matuguian.
ACOMENDAR *a.* Pagtogon, pagtuguian.—Pagtoin.—Papanimangno.—*r.* Patapud.
ACOMETEDOR, RA. *adj.* Madosmog; madamuag; madangcalos, madangcolos.—Masangdal.—Maasdang.—Mabangga.
ACOMETER. *a.* Pagdosmog; pagdamuag, pagdangcalos, pagdangcolos, paghambal, pagsarapoc, pagdamag, pagbogna, paganaa.—Pagasdang.—Pagbangga—Pagsangdal.—Pagsurgay.—Pamoroc.
ACOMETIDA. *f. vid.* Acometer.
ACOMETIENTE. *p. a.* Madosmog; madamuag, madangcalos, madangcolos.—Masangdal.—Maasdang.—Mabangga.
ACOMETIMIENTO. *m. vid.* Acometer.
ACOMODABLE. *adj.* Sadang matuhay.—Sadang butangan sin maopay.
ACOMODACIÓN. *f.* Catuhay, pagcatuhay.—Catuhayan.—Cahusay; cahusayan.—Pagpahamutang, pagpahamtang.
ACOMODADAMENTE. *adv. m.* Sin tuhay; sin husay.—Maopay nga pagcabutang.
ACOMODADIZO, ZA. *adj.* Maapid apid, maalagad lá.
ACOMODADO, DA. *adj.* Angay, igo.—Banhandianon, manggaran, manggaranon, gayado, salapianon, maopay sin cabutang.
ACOMODADOR, RA. *adj.* Magturuhay; maghurusay.—*s.* Parahusay; paratuhay.
ACOMODAMIENTO. *m.* Pagsabut, pagsarabut; caoroyonan.—Caopayan; caangayan.
ACOMODAR. *a.* Pagpaigo igo; pagpahamutang, pagpahamtang.—Pagtuhay; paghusay.—*n.* Angay; igo.—Hail.—*r.* Ayon; oyon.
ACOMODARSE Á TODO. Apidapid.
ACOMODATICIO, CIA. *adj.* Maapidapid, maalagad lá.—Sentido acomodaticio. Casayoran nga espirituhanon; pagpili ug pagpaigo san caruyag.
ACOMODO. *m.* Catungdanan, cabtangan nga igo san caruyag.
ACOMPAÑADO, DA. *adj.* Opud mán.—Sitio acompañado. Damo an nga tauo dida.
ACOMPAÑADOR, RA. *adj.* Maopud.—*s.* Paraopud, paraboniog.
ACOMPAÑAMIENTO. *m.* Pagopud, pagboniog.—Cadam-an nga nagcacaoropud, nagcacaboniog.
ACOMPAÑANTE. *p. a.* Maopud, maboniog.
ACOMPAÑAR. *a.* Pagopud, pagboniog, pagobay, rayom, rangop, sait, nonot, boyog, bonguiod, bonyod; api, apii, apilapil; cagoncagon.—Lapis.—Tomoy.—Bayabay.—*fig.* Paglaquip.—Pagsabat, panabat.—Mar. Pagabay, pangabay.
ACOMPAÑAR Á UNO POR TEMOR DE ALGUN PELIGRO, ETC. Anib, hinganib.
ACOMPASADO, DA. *adj.* Quinompas.
ACOMUNALAR. *n.* Pagsasarabut.
ACOMUNARSE. *r. fam.* Pagsabut, pagsarabut.
ACONCHABARSE. *fam.* Pagsabut, pagcasabut.
ACONCHADILLO. *m.* Guinisa nga aconchadillo.
ACONCHAR. *a.* Pagbutang sin panacot.—Papelio.—Mar, Sampig.—*r.* Mar. Quiliquid an nasanglad nga sacayán.—Mar. Songgo.
ACONDICIONAR. *a.* Pagpaangayangay, pagpacaopay.—Pagbutang sin maopay, pagpiot, pagtimos.
ACONDUCHAR. *a.* Paghatag sin caraonon.
ACONGOJAR. *a,* Pacabido, pacasubo, pacasáquit.—*r.* Bido, subo, sáquit.—Linob.
ACÓNITO. *m.* Banua nga acónito.
ACONSEJABLE. *adj.* Sadang igsagdon, iglaygay, iguaydong.
ACONSEJADOR, RA. *adj.* Magsaragdon, maguaraydong, masinagdonon.—*s.* Parasagdon parauaydong, paralaygay.
ACONSEJAR. *a.* Pagsagdon, paglaygay, paguaydong, pagomayomay, pagonaydong, pagagda.—*r.* Pasagdon; paquisagdon.
ACONTAR. *a.* Pagtocud.
ACONTECEDERO, RA. *adj.* Sadang umabut, umarabut.
ACONTECER, *n.* Abut, haabut, dampay, suseder.
ACONTECIDO, DA. *adj.* Mabidoon nga cabayhon.
ACONTECIMIENTO. *m.* Caabut; casugad, caagui.
ACONTIADO, DA. *adj.* Manggaran.
ACONVIDO. *m.* Quinombida, dinapit.
ACOPADO, DA. *adj.* Masugad sin copa.
ACOPAR. *n.* Rampag, gampaya.
ACOPETADO, DA. *adj.* Tinongcayan.
ACOPETAR. *a.* Tongcay.
ACOPIAMIENTO. *m.* Catiroc; paniroc.
ACOPIAR. *a.* Pagtiroc.
ACOPIO. *m.* Catiroc; paniroc.
ACOQUINAR. *a. fam.* Pahadluc, padalao.—*r.* Hadluc, dalao.
ACORAR. *a.* Pacabido, pacasáquit.—*s.* Laya, in nanlalaya an nga tanum.
ACORAZAR. *a.* Pagloon loon sin puthao ó nga asero.
ACORAZONADO, DA. *adj.* Quinasingcasing, pinosoposo, pinangdan.
ACORCHARSE. *r.* Homoc, in nagmamahomoc ná an cahuy, an borga, etc.
ACORDABLEMENTE. *adv. m.* Sa pagcaoyon gud.—Sa pamorobuot gud.
ACORDACIÓN. *f.* Pagpahibaro.
ACORDADA. *f.* Sugo sin labao nga hocmanan sa mga hocom nga sacop niya.—Pagpahibaro sin ponoan sa lain mán nga ponoan.
ACORDADAMENTE. *adv. m.* Sa pagcaoyon gud.—Sa pamorobuot gud.

ACORDAMIENTO. *m.* Caoroyon; caoroyonan; caangayan.
ACORDAR. *a.* Pagbuot, pagsugo, pagtalaan.—Pagdumdum, pagpahinumdum.—*r.* Pagpanumdum, pagpinanumdum; hinumdum.—*Mus.* Pagpacaangay.—*Pint.* Pagpacaopay.—*n.* Abuyon, oyon, angay.—*r.* Hingiap; alimat mat; anoy; anduc, andoruc.
ACORDARSE TIERNAMENTE DE ALGUNO. Hidlao; handum, andoy, hingandoy.
ACORDE. *adj.* Angay, igo, oyon.—Sama; topong.
ACORDELAR. *a.* Pagcotay, pagsocol sin pisi.
ACORDEMENTE. *adv. m.* Sa pagcaoyon gud.
ACORDEÓN. *m.* Cordión, patoronggon.
ACORDONAMIENTO. *m. vid.* Acordona.
ACORDONAR. *a.* Pagbutang sin mga tauo nga mga bantay sin bongto etc., basi uaray maagui.—Paglibut.—Paghoghog.
ACORES. *m. pl.* Med. Baga labtinao, baga timos.
ACORNAR. *a.* Pagsungay; pagsindoro.
ACORNEADOR, RA. *jad.* Masungay.—*s.* Parasungay.
ACORNEAR. *a.* Pagsungay.
ACORO. *m.* Lubigan.
ACORRALAR. *a.* Pagpasolud, pagpaslud sa pasturan.—Alacay.
ACORRER. *a.* Pagtabang, pagtabag, pagbulig.—Pagpacaalo.—*n.* Paquitabang, paquibulig.—*r.* Ayop, dangup.
ACORRIMIENTO. *m.* Pagtabang, pagbulig.
ACORRO. *m.* Pagtabang, pagbulig.
ACORRUCARSE. *r.* Quirogtol, quigpos.
ACORTAMIENTO. *m. vid.* Acortar.
ACORTAR. *a.* Paghalipot.—Pagtabas.—Pagiban.—Paglactud, pagbalatas.—Paghayocong.—*r. fig.* Pagalang sin pangaro.
ACORUCHAR. *a.* Mar. Pagpabalabag san mga gayong.
ACORVAR. *a.* Pagpabalico.
ACOSADOR, RA. *adj.* Magborocud, malanat.—*s.* Parabocud, paralanat.
ACOSAMIENTO. *m.* Pagbocud; pamocud; paglanat.
ACOSAR. *a.* Pagbocud, paglanat.—*fig.* Paglugus, pagpirit.
ACOSTADO, DA. *adj.* Sooc.—Pinaora.—An May estipendio ó bayad.—*p. p.* Hinigda.
ACOSTAMIENTO. *m.* Paghigda.
ACOSTAMIENTO. *m.* Estipendio, bayad.
ACOSTAR. *a.* Paghigda; pagholid.—*r.* Higda.=Quiling; hilig.—Locot.—Barilig; huliquid; dorog.
ACOSTUMBRADAMENTE, *adv. m.* Sugad san binabatasan.
ACOSTUMBRAR. *a.* Pagpamatasan, pagpabatid, pagpahiara.—*n.* Pagbatasan, pagbatid, paghiara, higara.—Bosbos, daig.
ACOTACIÓN. *f.* Pagguiotan, pagbutang sin tigaman.—Tigaman.
ACOTAMIENTO. *m.* Pagguiotan, pagbutang sin tigaman.
ACOTAR. *a.* Pagguiotan, pagbutang sin tigaman, pagtigaman.
ACOTILLO. *m.* Palo sin panday sa puthao.
ACOYUNDAR. *a.* Paghigot san yugo sa oló san mga hayop.
ACOYUDAR. *a.* Pagpades san mga hayop san pagquiua.
ACRE. *adj.* Masaplud.—Maharang.—Maarat; maadas.—*fig.* Maisug; mapintas.
ACREBITE. *m.* Asupre.
ACRECENCIA. *f. vid.* Acrecentamiento.
ACRECENTADOR, RA. *adj.* Magpapadugang.
ACRECENTAMIENTO. *m.* Pagdugang, pagusuag.—Pagpadugang, pagpausuag.
ACRECENTAR, *a.* Pagdugang pagusuag.—Pagpadugan pagpausuag.
ACRECER. *a.* Pagdugang.
ACRECIMIENTO. *m.* Dugang, tubo; pagdugang; pagtubo.
ACREDITADO, DA. *adj.* Bantugan, Tapuran.
ACREDITAR. *a.* Pagmatuod.—Pagpamatuod.—Pagpabantug.—*r.* Pabantug.
ACREEDOR, RA. *s.* Hingotangan, baraydan.—Tacús baloson.
ACREER. *n.* Pagpaotang.
ACREMENTE. *adv. m.* Masaplud caopay, maaslum caopay.—Maisug caopay, mapintas caopay.
ACRIANZADO, DA. *adj.* Tinutdoan.
ACRIBADURA. *f.* Pagag-ag, pagsilsig.—*pl.* Agubanga.
ACRIBAR. *a.* Pagag-ag, pagsilsig.—*fig.* Pagloholoho.—Pagbonobono.
ACRIBILLAR. *a.* Pagloholoho.—Pagsamadsamad, pagbonobono, pagtasac sin mga casam-dan.
ACRIMINACIÓN. *f.* Pagsumbong sin sala.—Pagbutang sin sala.
ACRIMINADOR, RA. *adj.* Magsurumbong.—*s.* Parasumbong sin sala.—Parabutang sin sala.
ACRIMINAR. *a.* Pagsumbong sin sala.—Pagbutang sin sala.
ACRIMONIA. *f.* Camasaplud, pagcamasaplud.—Camaharang, pagcamaharang.—Camaarat, camaadas.—Camaisug, pagcamaisug.
ACRISOLAR. *a.* Pagporog.—Paguray.—*fig.* Pagasoy sin maopay.—Pagolitoquit sin maopay.
ACRISTIANAR. *a.* Pagbuniag; pagbobo; pagdusog.
ACRITUD. *f. vid.* Acrimonia.
ACRÓBATA *com.* Parasirco, paracalambitay.
ACTA. *f.* Casayoran, carig-onan, camatuoran nga sinurat.
ACTEA. *f.* Banua nga actea.
ACTITUD. *f.* Cabutang, pagcabutang.—Cabacdao, pagcabacdao.
ACTIVAMENTE. *adv. m.* Sin dagmit, sin dali; madagmit caopay, madali caopay.
ACTIVAR. *a.* Pagdagmit, pagdali.—Pagpadagmit; pagpadali.—Pagsagda.
ACTIVIDAD. *f.* Gahum sin pagbuhat.—Cadoroto; camadoroto.—Camagdamit, pagcamadagmit; camadali, pagcamadali.
ACTIVO, VA. *adj.* Magahum sin pagbuhat.—Madagmit; madali; macugui; maicagon.—Madoroto, Buhatan nga tauo.
ACTO. *m.* Buhat.—An tag-sa ca bahin sa mga comedia, mga sayao, etc.—En el acto de desplomarse el edificio. San capucan gud an balay; san pagcapucan gud an balay; san nagpupucan pá gud an balay.—En el acto de morir. San camatay gud niya, san pagcamatay gud niya; san namamatay ná gud siya.—En el acto de matarlo. San pagpataya gud sa iya.—El acto de la proclamación. An pagtaoga gud sa iya; an pagtauaga gud sa iya.—Cabahin, bahin, pagsale cún dao sa mga pagcomedia.—Acto de contrición. Orgud gud nga pagbasul.—Acto de profesión. Pagtug-an gud san catungdanan.—For. Pagburut-an, talaan, sugo.—Acto de posesión. An pagcarauat gud san catungdanan.—Acto continuo mandé llamar á Pedro. Sa layon layon ipinatauag co si Pedro.—Actos de fé, esperanza y caridad. An pagtoo, paglaom ug paghigugma.—Acto de profesión de fé. An pagtug-an san toloohan.—En el acto, en

seguida. *m. adv.* Niyan gud; sa layon layon.—En el acto manda venir á Juan. Niyan gud pacacanhion mo si Juan.—En el acto, concluida que fue la obra, salí para Sulat. Sa layonlayon, catapus an buhat, guinmican aco ngadto sa Sulat.

ACTOR. *m.* An parasale sa mga comedia.—For. An nagdedemanda.

ACTRIZ. *f.* Babaye nga parasale sa mga comedia.

ACTUACIÓN. *f.* Pagtuman sin catungdanan.—For. Pagbuhat. sin mga diligensia.

ACTUADO, DA. *p. p.* Guinbuhat ná.—*adj.* Batid, hiara.

ACTUAL. *adj.* Niyan.

ACTUALIDAD. *f.* Niyan.—En la actualidád. Iton niyan, it iyana, niyan.

ACTUALMENTE. *adv. m.* Niyan gud.

ACTUAR. *a.* Pagbuhat, pagtuman sin catungdanan.

ACTUARIA. *adj.* Mar. Sacayan nga may layag ug gayong mán.

ACTUARIO. *m.* For. Escribano cún notario bá.

ACTUOSO, SA. *adj.* Madoroto.

ACUADRILLAR. *a.* Paniroc sin mga tauo nga pagmamandoan sin usa nga ponoan cún poroponoan bá.—Pagmando, pagponoan sin mga tauo.

ACUANTIAR. *a.* Pagsumat san bale sin bisan ano.

ACUARELA. *f.* Pinintaran nga papel, etc.

ACUARELISTA. *com.* Parapintar sin papel, etc.

ACUARIO. *m.* Tubigan nga quinota etc., nga may mga buhi nga isda, mga tanum etc. Usa ca signo cuntigaman nga gintutungud anadlao cúmanbulan sa iya paglacat.

ACUARTELAMIENTO. *m.* Pagpaocoy san mga casoldadosan sa mga cuartel.—Oroquian nira.

ACUARTELAR. *a.* Pagpaocoy san mga casoldadosan sa mga cuartel.

ACUARTILLAR. *n.* Picaang, in napipicaang an hayop, cay binubug-atan, etc.

ACUÁTICO, CA. *adj.* An nabubuhi sa tubig.

ACUÁTIL. *adj.* An nabubuhi sa tubig.

ACUBADO, DA. *adj.* Binariles.

ACUCIA *f.* Cadoroto; camadoroto: cadagmit; camadagmit.—Tinguha gud.

ACUCIADAMENTE. *adv. m.* Madoroto gud; madagmit gud.—Ongud gud.

ACUCIADOR, RA. *adj.* Masagda, magpapadagmit.—Maongara.

ACUCIAMIENTO. *m. vid.* Acuciar.

ACUCIAR. *a.* Pagsagda, pagpadagmit.—Pag ongara, paghiongara.

ACUCIOSAMENTE. *adv. m.* Madoroto gud; madagmit gud.—Ongud gud.

ACUCIOSO, SA. *adj.* Madoroto; madagmit. Maongara.

ACUCLILLARSE. *r.* Pongco; gaang.

ACUCHARADO, DA. *adj.* Masugad sin cusará.

ACUCHILLADIZO. *m.* Paraato sin pag auay.

ACUCHILLADO, DA. *p. p.* Binono; tinigbas; pinatay sin cusiyo.

ACUCHILLADOR, RA. *s.* Parabano; paratigbas; parapatay sin cusiyo.

ACUCHILLAR. *a.* Pagbono; pagtigbas; pagpatay sin salsalon.

ACUDIMIENTO. *m.* Pagabut.—Pagtambong.—Pagtabang, pagbulig.—Pagcadacada.—Paquitabang, paquibulig.

ACUDIR. *n.* Abut.—Daop.—Tambong.—Guboc.—Daquil.—Nogoc.—Honglos, horohonglos.—Ampayag.—Pagcadacada.—Tabang, bulig. Paquitabang, paquibulig.

ACUEDUCTO. *m.* Saroyon, araguian san tubig.

ACUEDUCHO. *m. vid.* Acueducto.

ACUÉN. *adv. l.* Dinhi dapit.

ACUENDE. *adv. l.* Dinhi dapit.

ACUEO, CUEA *adj.* Tubigan.

ACUERDADO, DA. *adj.* Quinotay.

ACUERDO. *m.* Talaan, sugo, pagburut-an.—Caoyonan, caoroyonan, caabuyonan; caarabuyonan.—Sagdon, laygay, uaydong, togon.—Panumduman.

ACUESTO. *m.* Higad; cahigaran. Halag; cahal-gan.

ACUITADAMENTE. *adv. m.* Macuri gud, masaquit gud, uaray gud palad.

ACUITAMIENTO. *m.* Cabudlayan, cacurian, casaquitan, cauaray palad, pangarit, cabaraca.

ACUITAR. *a.* Pacacuri, pacasáquit. pacabido.—*r.* Curi, sáquit, bido, cabaraca.

ACULA. *f.* Bahua nga ácula.

ACULAR. *a.* Pagpaisul.—*r.* Mar, Pagharani an sacayán sin pasig, pag songgo an quiya.

ACULEBRINADO, DA. *adj.* Halaba nga luthang.

ACULLÁ. *adv. l.* Didto, ngadto.

ACULLIR. *a.* Pagayop.

ACUMBRAR. *a.* Pagpahataas.—Pagpaombao.

ACUMEN. *m.* Larang.

ACUMULACIÓN. *f.* Catambac, pagcatambac; capondoc, pagcapondoc.—Pagtigub, pagtipig.—Pagbutang sin sala.

ACUMULADOR, RA. *adj.* Matamboc, mapondoc, matipon.—Matipig.—*s.* Paratambac, parapondoc, paratipon.—Paratipig.—Parabutang sin sala.

ACUMULAR. *a.* Pagtambac, pagpondoc, pagtipon.—Pagtigub, pagtipig, hagtipigtipig.—Pagbutang sin sala.

ACUMULATIVAMENTE. *adv. m.* For. Opud sa iba, nagatanan.

ACUNTIR. *a.* Abut, suseder.

ACUÑACIÓN. *f.* Pag sil-og; pag tomboc.—Pagbangil; pagsisip; pagquimid.

ACUÑADOR, RA. *s.* Parasil-og; paratomboc.—Parabangil; parasisip; paraquimid.

ACUÑAR. *a.* Pagsil-og; pagtomboc.

ACUÑAR. *a.* Pagbangil; pagsisip; pagquimid.

ACUOSIDAD. *f.* Catubigan.

ACUOSO, SA. *adj.* Tubigan.—Tagucan.

ACUPUNTURA. *f.* Cir Pagpadolot sin dagum sa lanas, cay pagpatambal, pagpanoroc.

ACURADAMENTE. *adv. m.* Sa paghirot gud.

ACURADO, DA. *adj.* Mahirot, mainatamanon.

ACURRUCARSE. *r.* Quirogtol, quigpos, cayoco.

ACUSACIÓN. *f.* Pagbutang sin sasala.—Pagsumbong; pagqueja.

ACUSADO. DA. *m.* y *f.* An iguinsumbong; aniguinqueja; an binuturgan sin sala.—An nahologan sin sala.

ACUSADOR, RA. *adj.* Masumbong; masumborgon.—*s.* Parasumbong; paraqueja.—Parabutang sin sala.

ACUSAMIENTO, *m. vid.* Acusación.

ACUSANTE. *p. a.* Masumbong; maqueja.

ACUSANZA. *f. vid.* Acusación,

ACUSAR. *a.* Ragbutang, sin sala.—Pagsumbong; pagqueja.—Acusar dando en cara. Pagboyboy, pagsumat.—Acusarse en la confesión. Pagsumat, panumat san mga sala.—Acusar recibo. Pagbalos.

ACUSATIVO. *m.* Icaupat nga caso son declinasión.

ACUSATORIO, RIA. *adj.* For. An turgud ó canan pagsumbong ó pagqueja.

ACUSE DE RECIBO. Pagbalos ó paghatag sin recibo, surat, carigonan san quinarauat.

ACUSO. *m. vid.* Acusación.

ACUSÓN, NA. *adj. fam.* Magparasumbong.

ACUTO, TA. *adj.* Tais.

ACHACAR *a.* Pagbutangbutang sin sala.—Pagpasarĝil.
ACHACOSAMENTE. *adv. m.* Sin curi, sin sáquit, sin camasinaquitnon.
ACHACOSO, SA. *adj.* Masinaquit-non, masáquiton.—Saraquitan, saraquitanon.—Maluya, maluyahon; irapa ná.
ACHAFLANAR. *a.* Pagapad san canto san guipat etc.
ACHANTARSE. *r. fam.* Pagtago, diri pagquiuaquiua, pagocoy.
ACHAPARRADO, DA. *adj.* Marabong.—*f.* Matamboc ug habobo.
ACHAQUE. *m.* Saquit, casaquit.—Pasanĝilan, baribad.
ACHAQUIENTO, TA. *adj. vid.* Achacoso.
ACHAROLADO, DA. *adj.* Binitonan, sinalan.
ACHAROLAR. *a.* Pagbiton, pagsalan.
ACHATAMIENTO. *m.* Pagpayas, pagpayapad.
ACHATAR. *a.* Pagpayas, pagpayapad.—Payas, yapad.—Punĝag.
ACHETA. *f.* Nĝiya nĝiya.
ACHICADO, DA. *adj.* Quinabataan, canan bata.
ACHICADOR, RA. *adj.* Maghilimas.—*s.* Paraiban, paralimas.—*m.* Mar. Iglilimas.
ACHICADURA. *f.* Pagiban, pagpaguti.—Paglimas.
ACHICAR. *a.* Pagiban, pagpaguti.—*r. fig.* Dalao.—Iban, guti; cupos.
ACHICAR. *a.* Mar. Paglimas.
ACHICORIA. *f.* Tanum nĝa asicoria.
ACHICHARRAR. *a.* Pagsugba, pagpritos sin oraora.—Pagpisaron.—Pagpaso, pagsonug, pagtubud.—*r.* Paso, tubud; sonug.
ACHICHINQUE, *m.* Min. Magburuhat sa mĝa mina.
ACHINAR. *a. fam.* Pahadluc, padalao.—*r.* Hadluc, dalao.
ACHINELADO, DA. *adj.* Masugad sin sinelas.
ACHIOTE. *m.* Asiotes.
ACHISPAR. *a.* Paghuboghubog.—Pagpahuboghubog.—*r.* Huboghubog.
ACHOCAR, *a.* Pagticuang.—Pagbalbag, pagdabal.—Pagbatac.—*fam.* Pagtipig sin damo nĝa salapi.
ACHOTE. *m.* Asiotes.
ACHUBASCARSE. *r.* Buranos, bagot.
ACHUCHAR. *a. fam.* Pagpiit.—Pagbagnos; pagpigri.
ACHULADO, DA. *adj. fam.* Maraut sin batasan.

AD

ADACILLA. *f.* Banua nĝa adasiya.
ADAFINA. *f.* Guinisa.
ADAGIO. *m.* Pananglitan, pananglitanan.
ADAGUAR. *a.* Pagpainum, pagpasorop san mĝa hayop.
ADALA. *f.* Mar. Araguian san tubig nĝa iguinbomba.
ADALID. *m.* Ponoan, mando, panĝolo.
ADAMADO, DA. *adj.* Babayenon; binabaye.
ADAMANTE. *m.* Bato nĝa mahal.
ADAMANTINO, NA. *adj. poit.* Matig-a; marig-on.
ADAMAR. *m.* Caauil.
ADAMAR. *a.* Pagauil.
ADAMARSE. *r.* Gasa, in magagasa an lalaqui; pagbinabaye sin batasan.
ADAMASCADO, DA. *adj.* Masugad sin damasco.
ADAPONER. *a.* For. Pagqueja.
ADAPTABLE. *adj.* Sadang carauaton.—Sadang paigoigoon.
ADAPTACIÓN. *f,* Pacaigoigo.
ADAPTADAMENTE. *adv. m.* Sin igo, sin anĝay.
ADAPTANTE. *p. a.* Magpapaigo igo, magpapaanĝay.
ADAPTAR. *a.* Pagpaanĝay, pagpaigo, pagpaigo igo.—Pagpasigo.—*r.* Anĝay, oyon, ayon.
ADAPUESTO, TA, *p. p.* Iguinsumbong, iguinqueja.
ADARAJA. *f.* Bato nĝa pinalalabao san cota basi magmarig-on an sumpay.
ADARGA. *f.* Taming nĝa anit.
ADÁGAMA. *f.* Harina nĝa pino.
ADARGAR. *a.* Pagtaming, panagam sa taming nĝa anit.
ADARGUERO. *m.* Parahimo sin mĝa taming nĝa anit.—An nagtatagataming nĝa anit.
ADARME. *m.* Timbang nĝa adarme.—Por adarmes. *m. adv. fig.* Talagudti lá.
ADARMENTO. *m.* Cahayopan.
ADARVAR. *a.* Hipausa; hiboborong.
ADARVE. *m.* Cota.—Lacatlacatan ibabao san cota.
ADATAR. *a.* Pagdata.
ADAZA. *f.* Banua nĝa adaza.
ADECENAMIENTO. *m.* Pagisip, pagbutang sin tagpoplo.
ADECENAR. *a.* Pagisip, pagihap sin tagpoplo.—Pagbutang sin tagpoplo; pagtagnapoplo.
ADECENTAR. *a.* Pagopay; pagpacaopay.
ADECUACIÓN. *f.* Pagpaigo, pagpaanĝay.—Pagpasigo.—Catopong.
ADECUADAMENTE. *adv. m.* Igogud, anĝay nĝa gayud.—Sigo caopay.—Topong caopay.
ADECUADO. DA. *adj.* Igo, anĝay.—Sigo.—Topong.
ADECUAR. *a.* Pagpaigo, pagpaanĝay.—Pagsigo.—Pagtopong.
ADEFAGÍA. *f.* Camalamon, camacaon, camaquicaon.
ADÉFAGO, GA. *adj.* Malamon, maquicaon.
ADEFESIO. *m. fam.* Sayop nĝa pagyacan.—*fam.* Maraut nĝa pagdugnit.
ADEFINA. *f.* Hilom, hilit.
ADEFUERA. *adv. l.* Sa gauas.
ADEGAÑO, ÑA. *adj.* Hipid, hiripid, higripid.
ADEHALA. *f.* Gabao.
ADELANTADAMENTE. *adv. m.* Ona caopay; anay gud; guidaan.
ADELANTADO, DA. *adj.* Uaray catahud; uaray cahadluc.—*m.* Ponoan, tinatapuran san hadi.—Por adelantado.—*m. adv.* Paghatag anay; pagaro anay.
ADELANTADOR, RA. *adj.* Magoona, magorona.
ADELANTAMIENTO. *m.* Pagona.—Cadagmitan.—*fig.* Caopayan.
ADELANTAR. *a.* Pagona.—Paghatag-anay.—Pagbayad guidaan san sohol.—Pagusuag.—Pagdagmit, pagdali.—Paglabao sa iba.—Hanĝalao.—Binhit; bunos; canican, calanican.
ADELANTE. *adv. l.* Didto pá, nĝadto pá.—Ona; usuag, dayon; onhan; dagus, lagus.—Más adelante veremos. Quiquitaon ta onina.
ADELANTO. *m.* Pagpaotang, paghatag guidaan sin salapi ug iba pá.—Pagona.—Catolosan cún dao sa pagaram.—Pagusuag; causuagan; caopayan.
ADELFA. *f.* Cahuy cahuy nĝa adelpa.
ADELFAL. *m.* Caadelpahan.
ADELFILLA. *f.* Banua nĝa adelpiya.
ADELGAZADOR, RA. *adj.* Igninipis, igtatais.
ADELGAZAMIENTO. *m.* Cagasa, cahugus; camagasa, camahugus.—Canipis, cagamay; camanipis.
ADELGAZAR. *a.* Paggamay; pagnipis; pagtais.—*n.* Gasa, hugus.
ADELINAR. *n.* Pagtadong, tadong nĝa paglacat.
ADELIÑAR, A. *vid.* Aliñar.
ADELIÑO. *m. vid.* Aliño.
ADEMA. *f.* Min. Tocud, sulay, sinasarigan.
ADEMADOR. *m.* Min. Parahimo sin mĝa tocud.
ADEMÁN. *m.* Pagquiuaquiua sa lauas, etc.—Tigaman.—Gaui, cagauian.—En ademán de herir, de salir,

de entrar.—*m. adv.* Baga tinobobono, tiigogoa, tiisosolud.
ADEMAR. *a.* Min. Pagtocud, pagsulay.—Pagpotos sin cahuy.
ADEMÁS. *adv. c.* Labut pá.
ADEME. *m.* Potos sin cahuy sa pagpacarig-on san mga pilar ug iba pá nga mga buhat sa solod sa mga mina.
ADENITIS. *f.* Med. Cahubag san nga liso liso sa lauas.
ADENOSO, SA. *adj.* Maliso lisoon.
ADENSAR. *a.* Pagsanoc; pagpasanoc.
ADENTELLAR. *a.* Pag ingquib.—Pagtocob, pagcagat.
ADENTRO. *adv. l.* Sa solud.—Solud, dayon, usuag.
ADEPTO, TA. *adj.* Gapil.
ADEREZAMIENTO. *m.* Paghiyas, pagrayandayan; pagsab-ong.
ADEREZAR. *a.* Paghiyas, pagrayandayan, pagsab-ong.—Pagogday.—Pagguisa, pagpanacot.—Pagpon.
ADEREZO. *m.* Hiyas, rayandayan, sab-ong.—Hugay, huyas.—Panacot.
ADERRA. *f.* Pisi nga gamay.
ADERREDOR. *adv. l.* Libut, magpalibut.
ADESTRADOR, RA. *adj.* Magpapaanad.—Magturutdo.
ADESTRAMIENTO. *n.* Pagpaanad; paanad.—Pagtutdo.
ADESTRANZA. *f.* Pagpaanad; paanad.—Pagtutdo.
ADESTRAR. *a.* Pagpaanad, pagpabatid.—Pagtutdo, pagtoon.
ADESTRÍA. *f.* Cabatiran.
ADEUDAR. *a.* Utang.
ADEUDO. *m.* Utang.—Bayad sa mga aduana.
ADHERECER. *n. vid.* Adherir.
ADHERENCIA. *f.* Canit, pagcacanit.—Pagcatigub.—Cagapil.—Caoropud, pagcaoropud.
ADHERENTE. *adj.* Canit.—Tigub.—Laquip.—*m.* Casangcapan, garamiton.—Panacot.
ADHERIR. *n.* Tigub.—Laquip.—Canit.—*r.* Gapil; opud; oyon; ayon; aboyon.—Apil, apin.
ADHESIÓN. *f.* Pagtigub, paggapil.—Pagoyon, pagaboyon.—Pagapil, pagapin.
ADHESIVO, VA. *adj.* Magapil, matigub.
ADHORTAR. *a.* Pagagda, pagsagdon.
ADIAFA. *f.* Gala, tagay nga ihinahatag sa mga paragsacay in umabut ná sa pondohan.
ADIAMANTADO, DA. *adj.* Masugad san diamante sin camatig-a, sin camahal, etc.
ADIAMIENTO. *m.* Pagtalaan sin adlao.
ADIANO, NA. *adj.* Marig-on; matig-a.
ADIAR. *a.* Pagtalaan sin adlao.
ADICIÓN. *f.* Sumpay, dugang.
ADICIONADOR, RA. *s.* Parasumpay, paradugang.
ADICIONAL. *adj.* Sinumpay, dinugang.
ADICIONAR. *a.* Pagsumpay, pagdugang.
ADICTO, TA. *adj.* Gapil.—Opud.
ADIESO. *adv. f.* Sa layonlayon.
ADIESTRADOR, RA. *adj* Magpapaanad.—Magturutdo.
ADIESTRAMIENTO. *m.* Pagpaanad, pagpabatid.—Pagtutdo, pagtoon.
ADIESTRAR. *a.* Pagpaanad, pagpabatid.—Pagtutdo, pagtoon.—*r.* Batid; bagot.
ADIETAR. *a.* Pagpuasa, diri pagcaon; diri pagpacaon.
ADINAMIA. *f.* Med. Camaluya sa lauas.
ADINÁMICO, CA. *adj.* Med. An tungud ó canan camaluya sa lauas.—Maluyahon.
ADINERADO, DA. *adj.* Salapianon, maggaran. Cuartahan, bahandianon.
ADIÓS. *interj.* Adiós, mabaya aco sa iyo.
ADIPOCIRA. *f.* Tamboc sa mga lauas nga patáy.
ADIPOSIDAD. *f.* Catamboc.
ADIPOSO, SA. *adj.* Matamboc.
ADITAMENTO. *m.* Sumpay, dugang.
ADIVA. *f.* Mananap nga masugad sin ayam.
ADIVAS. *f. pl.* Hubag sa bot-ol san mga hayop.
ADIVE. *m.* Mananap nga masugad sin ayam.
ADIVINACIÓN. *f.* Pagtagna, pagtacga.—Pagtigo, Pagtamiao.
ADIVINADOR, RA. *s.* Manaragna; paratagna.—Paratigo, Tamiauan.
ADIVINAJA. *f. fam.* Tirigoon, tirigohon.
ADIVINAMIENTO. *m. vid.* Adivinación.
ADIVINANZA. *f. vid.* Adivinación.
ADIVINAR. *a.* Pagtagna, pagtacga.—Pagtigo, Pagtamiao.
ADIVINAR POR LAS ESTRELLAS. Panhimitoon.
ADIVINAR POR LA PALMA DE LA MANO. Panhimalad.
ADIVINO, NA. *m.* y *f.* Manaragna.—Paratigo.—Manhihimalad.—Manhihimitoon, tamiauan.
ADJUDICACIÓN. *f.* Paghatag, pagtogot, pagtubian, pagtuyang.
ADJUDICAR. *a.* Hatag, togot, tubian, tuyang.—*r.* Aangcon.
ADJUDICATORIO, RIA. *m.* y *f.* An tinagan, an tinogotan, an tinubianan, an tinuyangan.
ADJUNTO, TA. *adj.* Laquip.—Opud, oropud, Tigub, sacop.
ADJUTOR, RA. *adj.* Bulig, mabulig.
ADJUTORIO. *m.* Cabulig.
AD LÍBITUM. *expr. adv. lat.* Sugad san pagbuot.
ADMINICULAR. *a.* Pacaopay, pagbulig sin pagpacaopay.
ADMINÍCULO. *m.* An icacabulig, icacatabang.—Casangcapan, garamiton.—Panacot.
ADMINISTRACIÓN. *f.* Pagmangno, paghopot.—Pagcaadministrador, catungdanan sin pagcaadministrador.—Balay nga inooquian san administrador.
ADMINISTRADOR, RA. *adj.* Magmarangno, magbarantay.—*s.* Paramangno, parahopot, bantay.—Administrador sa mga tungud san hadianon nga hacienda cún iba pá bá.
ADMINISTRAR. *a.* Pagmangno, paghopot, pagbantay.—Pagtuman sin catungdanan.—Pagpacacarauat, paghatag, pagtogot san mga Sacramento.—Pagbolong, pagtambal.
ADMINISTRATIVO, VA. *adj.* An tungud ó canan administración.
ADMINISTRATORIO, RIA, *adj.* An tungud ó canan administración cún administrador bá.
ADMINISTRO. *m.* Bulig, cabulig.
ADMIRABLE. *adj.* Orosahon, pangasa, catingalahan, catirgal-han, coruthao, pangorosahun.
ADMIRABLEMENTE. *adv. m.* Orosahun gud, catingalahan, gud.
ADMIRACIÓN. *f.* Pagusa; paghipausa.—*Ort.* Tigaman nga ortográfico nga sugad sini an pagcabutang sa tinicargan; (¡), ug sa catapusan sugad sini (!).
ADMIRADOR, RA. *adj.* Mausa, usahan.
ADMIRANDO, DA. *adj.* Pangorosahun gud.
ADMIRAR. *a.* Paghipausa; paghitingala.—Pagusa.—*r.* Usa, hiusa, hitirgala; largala; culhan; hiborong.
ADMIRATIVAMENTE. *adv. m.* Orosahun gud, catingalahan gud.
ADMIRATIVO, VA, *adj.* Mahipausa.
ADMISIBLE. *adj.* Sadang carauaton.
ADMISIÓN. *f.* Pagcarauat.—Pagpasacop.
ADMITIR. *a.* Pagcarauat.—Pagpasacop.

ADMONICIÓN. *f.* Pagtauag.—Pagpahabaro, pahamangno.—Sagdon.
ADMONITOR. *m.* Parasagdon, parauale, parauaydong.
ADNADO, DA. *m.* y *f.* Hinablosan, guinsondan.
ADNATA. *f.* Zool. Lapuglapug sa mata.
ADNATO, TA. *adj.* Canit.
AD NUTUM. *expr. lat.* Sugad san pagbuot san ponoan.
ADOBADO. *m.* Guinamos, inadobo.
ADOBADOR, RA. *s.* Paraguisa.—Paraguinamos, paraadobo.—Paraabo, paragamus sin anit.
ADOBAR. *a.* Paggamus, pagadobo; danglus, dayuc.—Pagguisa.
ADOBE. *m.* Baga ladriyo, cundi diri inaguian sa calayo.
ADOBO. *m.* Guinamus, inasinan.—Sanao ng̃a isinasanao san carne ug iba pá.—Danglus, dayuc.
ADOCENAR. *a.* Pagtagpoplo cag duha, pagtagnapolo cag duha.
ADOCTRINAR. *a.* Pagtutdo, pagtoon.
ADOLECENTE. *p. a.* Masaquit, maabat sin saquit.
ADOLECER. *n.* Saquit; pagbati sin saquit.—*fig.* An may carat-an, visio ó batasan...
ADOLECIENTE. *p. a.* Masaquit, mabati sin saquit.
ADOLESCENCIA. *f.* Cabata, pagcabata, ticang san tinud-can ná sin buot ng̃a da san caayao ná san catubo san lauas.
ADOLESCENTE. *s.* Bata, barobata, olitauohay.
ADOLORADO, DA. *adj. vid.* Adolorido.
ADOLORIDO, DA. *adj.* Masáquit; maol-ol, masool.
ADOMICILIARSE. *r.* Pagporoco, pagocoy, paghonong, pagpuyo.
ADONADO, DA. *adj.* Inolong̃an.
ADONADO, DA. *adj.* Babayenon; binabaye.
ADONAÍ. *m.* Ng̃aran sa Dios.
ADONDE. *adv. l.* Diin; hain; ng̃ain.
ADONDE QUIERA. *adv. l.* Bisan diin; bisan ng̃ain; bisan hain.
ADONIS. *m. fig.* Matahum, cono, ng̃a lalaqui.
ADOPCIÓN. *f.* Pagcaanacanac.— Paghablos.— Pagpili.—Pagcarauat cun pang̃aco sin anac sin iba.
ADOPTABLE. *adj.* Sadang carauaton.
ADOPTACIÓN. *f. vid.* Adopción. Pagcarauat cun pang̃aco sin anac sin iba.
ADOPTADOR, RA. *adj.* Mapili, macarauat.
ADOPTANTE. *p. a.* Mapili, macarauat.
ADOPTAR. *a.* Paganacanac.— Paghablos.— Pagpili; paghopot; pagcarauat cun pang̃aco sin anac sin iba, etc.
ADOPTIVO, VA. *adj.* Hinablosan, guinson-dan.—Pinacaanacanac.—Pinili.
ADOQUIER. *adv. l.* Bisan diin; bisan hain.
ADOQUIERA. *adv. l.* Bisan diin; bisan hain.
ADOQUIN. *m.* Bato ng̃a matig-a.
ADOQUINAR. *a.* Pagbutang sin mg̃a bato ng̃a adoquin.
ADORABLE. *adj.* Siringbahon, tacús pagsingbahon, darayauon.
ADORACIÓN. *f.* Pagsingba; paningba.—Pagtahud; catahud; pagcatahud; catalahuran.
ADORADOR, RA. *adj.* Magsingbahon; maniningba.—*s.* Parasingba.
ADORANTE. *p. a.* Magsingba.
ADORAR. *a.* Pagsingba.—Pagtahud—Pagharoc san camut sa santos ng̃a Papa.
ADORMECER. *a.* Pacatorog. — *r.* Paghirg̃atorog.—Pirao.—*fig.* Mung̃ao.—Banhud, binhud.
ADORMECIMIENTO. *m.* Pagcatorog. — Paghirg̃atorug.—Cabanhud.
ADORMENTAR. *a. vid.* Adormecer.
ADORMIDERA. *f.* Banua ng̃a adormidera.
ADORMILARSE. *r. vid.* Adormitarse.
ADORMIMIENTO. *m. vid.* Adormecimiento.
ADORMIR. *n.* Paghirg̃atorog.
ADORMITARSE *r.* Paghirg̃atorog, pirao, paghiducá, paghiducáducá, murg̃ao.
ADORNACIÓN. *f. vid.* Adornamiento.
ADORNADOR, RA. *adj.* Magsarab-ong.—*s.* Parasab-ong, parahiyas, pararayandayan, parapuni.
ADORNAMIENTO. *m.* Pagsab-ong, paghiyas, pagrayandayan, pagpuni.
ADORNANTE. *p. a.* Masab-ong, mahiyas, marayandayan, mapuni.
ADORNAR. *a.* Pagsab-ong, paghiyas, pagrayandayan, pagpuni, paghamo, paghuyas, pagdayan, paganiag, pagayaaya.—Pagbiray.—Pagbutang sin mg̃a lucay.—*fig.* Pagpacaopay.
ADORNISTA. *m.* Pararayandayan; parapintar.
ADORNO. *m.* Sab-ong, hiyas, rayandayan, hugay, huyas, dayan.—Rabol, rabolrabol.
ADORNO EN LA VAINA DEL PUÑAL, ETC. Calao-calao, surang-surang.
ADORNO EN LA LANZA, ETC. Calong-calong, bitay-bitay.
ADORO. *m. vid.* Adoración.
ADOTRINAR. *a.* Pagtutdo, pagtoon.
AD PEDEM LITERŒ. *expr. adv. lat.* Sugad gud san cahulogan.
AD PERPETUAM. *exp. lat.* Sa guihapon.
AD PERPETUAM REI MEMÓRIAM. *expr. lat.* Sa guihapon.
ADQUIRENTE. *p. a.* Macaagui, macacuha; masangput; macadara.
ADQUIRIDOR, RA. *adj.* Macaagui, macacuha, macadara; masangput.
ADQUIRIENTE. *p. a. vid.* Adquirente.
ADQUIRIR. *a.* Paca-agui, pacacuha, pacadara; pagsangput.—Sapul; arug.
ADQUISICIÓN. *f.* Paca-agui, pacacuha, pacadara.—Pacasangput.—Pacasapul; paca-arug.
ADQUISIDOR. RA. *adj. vid.* Adquiridor.
ADRA. *f.* Mg̃a balay ó usa cabahin sin mg̃a balay sin bongto.—Pintacasi.
ADRADO, DA. *adj.* Halaghag.
ADRAGANTO. *m.* Cahuy cahuy ng̃a adraganto.
ADRAL. *m.* Tinaguic sin carro ó cangga.
ADRAZO. *m.* Saraan sin tubig sa dagat basi macuha an camaasin.
ADREDAÑAS. *adv. m. vid.* Adrede.
ADREDE. *adv. m.* Tinuyo gud, tuyo gud.
ADREDEMENTE. *adv. m.* Tinuyo gud, tuyo gud.
ADREZAR. *a. vid.* Aderezar.
ADREZO. *m. vid.* Aderezo.
ADRIAN. *m.* Tul-an sa bayhon.
ADRIÁTICO, CA. *s.* Dagat sa Venesia.
ADRIZAR. *a.* Mar. Pagpatadong,
ADROLLA. *f.* Limbong.
ADROLLERO. *m.* Paralimbong.
ADRUBADO, DA. *adj.* Boctot.
ADSCRIBIR. *a.* Paghisacop.—*r.* Pasacop.
ADSCRIPCIÓN. *f.* Paghisacop; pagpasacop.
ADSCRIPTO, TA. *p. p.* Nahisacop; napasacop.
ADSCRITO, TA. *p. p.* Nahisacop; napasacop.
ADSTRICCIÓN. *f.* Capirit, calugus; pagcapirit, pagcalugos.—Catubol.
ADSTRINGENTE. *p a.* Macacatubol.
ADSTRINGIR. *a.* Tubol.—*fig.* Pagpirit, paglugos.
ADUANA *f.* Oroquian san mg̃a tinatapuran san hadi sin paghiling san mg̃a género ug iba pá ng̃an sin pagsocot san mg̃a derecho.

ADUANAR. *a.* Papaghíling sa aduana san mga género ug iba pá, ngan pagbayad mán san mga derecho.
ADUANERO, RA. *adj.* An tungud ó canan aduana.—*m.* Tinatapuran sin pagmangno ó pagbantay sa aduana.
ADUAR. *m.* Mga payag, mga balaybalay.
ADÚCAR. *m.* Igagama.
ADUCCIÓN. *f.* Pagpahayag sin polong ó camatuoran.—Zool. Pagpaharani.
ADUCIR. *a* Pagpahayag sin polong ó camatuoran.—Pagdara, pagdolong.
ADUENDADO, DA. *adj.* Maasuang; inaaloc, ó maaloc.
ADUJA. *f.* Mar. Lacon.
ADUJAR. *a.* Mar. Paglacon.
ADULACIÓN. *f.* Pagaramaram.
ADULADOR, RA. *adj.* Magaaram-aram.—*s.* Paraaram-aram, masorogsorog.
ADULAR. *a.* Pagdayao sa iba sin polong, etc.—Pagaram-aram; Pag sorogsorog.
ADULCIR. *a.* Pagpatam-is.
ADULEAR. *n.* Guliat.
ADULERO. *m.* Bantay sin cahayopan.
ADULTERACIÓN. *f.* Paglayé, pagbayé, pagsapao, paglibug, pacasala sin inasa-uan.
ADULTERADOR, RA. *s.* Paralayé, parabayé, an macasala sin inasa-uan; Paracaraut sin mga efectos.
ADULTERANTE. *p. a.* Malayé, mabayé, macasala sin inasa-uan.
ADULTERAR. *n.* Paglayé, pagbayé, pagsapao, paglibug, pacasala sin inasa-uan.—*fig. a.* Pagpapasao, pagpacaraut.—*s.* Pasao, raut, Pagsalacot an maopay, ug an maraut.
ADULTERINAMENTE. *adv. m.* Pacasala gud sin inasa-uan.
ADULTERINO, NA. *adj* Anac sa gauas san matrimonio.
ADULTERIO. *m.* Paglayé, pagbayé, pagsapao, paglibug, pacasala sin inasa-uan.
ADÚLTERO, RA. *adj.* Macasala sin niasa-uah.—*fig.* Maraut, maraut sin batasan.
ADULTO, TA. *adj.* Hamtong, dageo ná.
ADULZAR. *a.* Pagpahomoc sa mga tumbaga, etc.
ADULZORAR. *a.* Pagpahomoc; pagpahamis.
ADUNACIÓN. *f.* Pageatigub, pageatipon.
ADUNAR. *a.* Pagtigub, pagtampo, pagtipon; dagup.
ADUNCO, CA. *adj.* Boctot.
ADUNIA. *adv. m.* Damo gud.
ADUR. *adv. m.* Tala lá.
ADURAR. *n.* Dugay; cosog, marig-on.
ADURAS. *adv. m.* Tala lá.
ADURIR. *a.* Pagsonog; paso; pacapaso.
ADURO. *adv. m.* Tala lá.
ADUSTIBLE. *adj.* Sadang masonog.
ADUSTIÓN. *f.* Pagsonug, pacasonug; pacapaso.
ADUSTIVO, VA. *adj.* Macasonog; macapaso.
ADUSTO, TA. *p. p.* Nasonog; napaso.—*adj. fig.* Mapaso.—*fig.* Aringit; mabidoon; maisog, morosot, macuriot, maurit, margotrgton, mapingit.
ADUTAQUE. *f.* Harina nga fino.
ADUXO, XA. *p. p.* Nasonog; napaso.
ADVENEDIZO, ZA. *adj.* Sampig, dampig. — Dumoroong.
ADVENIDERO, RA. *adj.* Umarabut; tiarabut.
ADVENIMIENTO. *m* Pagabut, pageanhi.—Pagpaumbao sa pageahadi, etc.
ADVENIR. *n.* Pageanhi, pagabut.
ADVENTAJA. *f.* For. Bahin ó malon nga turgud san asaua nga buhi pá, in patay ná an usa.
ADVENTICIO, CIA. *adj.* An maabut nga diri lugarirgon ó diri quinaiya.
ADVENTO. *m.* Pageanhi, pagabut.
ADVERACIÓN. *f.* Pagpamatuod.—Carig-onan.
ADVERAR. *a.* Pagpamatuod, pagparig-on.
ADVERBIAL. *adj.* An tungud ó can adverbio.
ADVERBIALMENTE. *adv. m.* Masugad sin adverbio, inadverbio.
ADVERBIO. *m.* Gram. Bahin sa orasión nga tinatauag adverbio.
ADVERSADOR. *m.* Caauay.
ADVERSAMENTE. *adv. m.* Sa maraut nga palad, maraut gud nga palad.
ADVERSAR. *a.* Pagpatuc, pagato.
ADVERSARIO, RIA. *adj.* Patuc, maraut nga palad.—*m.* y *f.* Caauay, auay.
ADVERSIDAD. *f.* Casaquitan, calisdanan, cacurían, cauaray palad, casoco.
ADVERSIÓN. *f.* Pagpatuc.—Pahimangno, matngon.
ADVERSO, SA. *adj.* Patuc, auay; maraut, macurí.
ADVERTENCIA. *f.* Pahamangno, pahimangno, matngon.—Pagpahabaro, pagpasabut.—Sagdon, laygay, uaydong, tugon.
ADVERTIDAMENTE. *adv. m.* Sa pahimangno gud.
ADVERTIDO, DA *adj.* Batid, matigamanon, mananong, daong-daong.
ADVERTIMIENTO. *m. vid.* Advertencia.
ADVERTIR. *a.* Himangno, hamangno, matngon; daong-daong. — Himangrao. — Pagpahimangno, pagpahamangno. — Pagpahabaro, pagpasabut. — Pagsagdon, paglaygay, paguaydong.—ilio.—Pagnanong.
ADVIENTO. *m.* Tinatauag nga *adviento* an upat ca semana nga sinosondan san santos nga Pagcatauo san aton Guinoo Jesucristo.
ADVOCACIÓN. *f.* Cataoganan, caud-ganan.—Ngaran nga iguin nga ngaran sa mga singbahan, mga cobocobo ug mga altar basi sabuton cún ano nga Misterio ó cún ano nga Santos an guinhalaran; pananglitan singbahan sa Oras guinhalad can San Pedro de Alcántara.
ADVOCADO. *m.* Mananabang.
ADYACENTE. *adj.* Harani, dooc, sooc, dapig, hipid, hiripid.

AE

AECHADERO. *m.* Sisigan, sisisgan, sirisgan.—Taraphan, tarap-hopan.—Guinpapaliran.
AECHADOR, RA. *s.* Parasisig.—Paratahup.—Parapalid sin humay, etc.
AECHADURA. *f.* Upa.—Tictic.
AECHAR. *a.* Pag tahup.—Pagsisig.—Pagpalid sin humay, etc.—Pagyapyap.
AECHO. *m. vid.* Aechar.
AÉREO, REA. *adj.* Hangin, an tungud ó canan hangin, sa hangin.
AERIFERO, RA. *adj.* May hangin.
AERIFORME. *adj.* Masugad sin hangin.
AERÓFORO, RA. *adj.* May hangin.
AEROLITO. *m.* Baga linti.
AEROMANCIA. *f.* Panhihinangin, pagtagna nga buaon hionong sin hangin.
AEROMÁNTICO, CA. *adj.* An tungud ó canan panhihinangin.—Matagna sin bua hionong sin hangin.
AERONAUTA, *com.* An masacay sin sacayan sa hangin.
AERONÁUTICA. *f.* Paghibaro sin pagsacay sin sacayán sa hangin.

AERONÁUTICO, CA. *adj.* An tungud ó canan pagsacay sin sacayán sa hangin.
AERÓSTÁTICO, CA. *adj.* Malupad sa hangin.

AF

AFABILIDAD. *f.* Camaalayhan, camaalayhon; camalomo sin buot.—Cahuyayag.
AFABILÍSIMO, MA. *adj.* Maalayhan caopay, mahuyayag caopay.
AFABLE. *adj.* Maalayhan, mahuyayag, manayanaya.—Malomo sin buot; maabiabihon, maabiag, camaopay sa himangrao, cun san pagyacan.
AFABLEMENTE. *adv. m.* Sa malomo nga buot, sa maopay nga buot, sa mahuyayag nga casingcasing.
AFABULACIÓN. *f.* Pagasoy sin pabula ó susumaton.
AFACA. *f.* Banua nga apaca.
AFACER. *n.* Pagsarabut.
AFACIMIENTO. *m.* Pagsarabut.
AFALAGAR. *a.* Paghatag sin maopay nga buot.—Pagaramaram.
AFALAGO. *m. vid.* Afalagar.
AFAMADO, DA. *adj.* Bantugan, dung-ganon, hinunung-gan.
AFAMADO, DA. *adj.* Gogot-mon.
AFAMAR. *a.* Pagpabantug; bantug.
AFAN. *m.* Tingoha, tuyo.—Cahidlao.—Cabudlay, cabutlao, Pangarit.
AFANADAMENTE. *adv. m.* Tingoha caopay, talingoha gud.—Budlay caopay, butlao caopay, pangarit caopay.
AFANADOR, RA. *adj.* Matingohaon, madoroput, madoroto, buhatan nga tauo.—*s.* Paratingoha. Mangangarit.
AFANAR. *m.* Pabudlay, pabutlao.—*r.* Tingoha, talingoha, pagtuyo, pagdoroput.
AFANÍPTERO, RA. *adj.* Zool.—Diri pacoan, masugad an coto.
AFANOSAMENTE. *adv. m.* Tingoha caopay, talingoha gud.—Budlay caopay, butlay caopay. Pangangaritan gud.
AFANOSO, SA. *adj.* Macuri.—Matingohaon, madoroto, buhatan nga tauo, maticomot.
AFAÑO. *m.* Tingoha.—Cabudlay, cabutlao.
AFASCALAR. *a.* Pagbotoc sin trigo, etc.
AFASIA. *f.* Med. Diri pacayacan tungud sin saquit.
AFEADOR, RA. *adj.* Macacaraut.—*s.* Paratamay, parayobit.—Parasauay.
AFEAMIENTO. *m.* Pagpacaraut.—Pagtamay, pagyobit.—Pagsauay.
AFEAR. *a.* Pagpacaraut.—Pagtamay, pagyobit.—Pagsauay.
AFEBLECERSE. *r.* Gasa, hugus; luya.
AFECCIÓN. *f.* Cabantad.—Caruyag, caipa, cahilig.—Higugma; handum, cagapil.
AFECTACIÓN. *f.* Cabantad.—Pagparayao.—Casalingcapao.—Camaogdayon.—Camalabiao. Pagpaanoano.
AFECTADAMENTE. *adv. m.* Bantad gud.—Parayao gud. Diri natural.
AFECTADO, DA. *adj.* Mabantad.—Maparagao.—Masalingcapao.—Masorub-on; sinasaquitan.
AFETADOR, RA. *adj.* Macabantad.—Maparayao.
AFECTAR. *a.* Pacabantad.—Parayao.—Labiao.
AFECTIVO, VA. *adj.* An tungud ó canan higugma, cauili ó handum.
AFECTO. *m.* Gugma, higugma, cauili, handum, caauil.
AFECTO, TA. *adj.* Gapil; api.—Sacop sa gahum sa...
AFECTUOSAMENTE. *adv. m.* Sa paghigugma gud.—Sa pagpaora gud.—Sa pagtahud gud, sa caotos nga buot.
AFECTUOSIDAD. *f.* Camahigugmaon, camapaorahon, camapalanggaon.
AFECTUOSO, SA. *adj.* Mahigugmaon, mapaorahon, mapalanggaon, maauilon.
AFECHO, CHA. *adj.* Batid ná.
AFEITADERA. *f.* Sudlay.
AFEITADOR. *m.* Paraarot.
AFEITADORA. *f.* Paraarot nga babaye sa mga igcasibabaye.
AFEITAMIENTO. *m.* Hiso sa bayhon, etc.
AFEITAR. *a.* Pagarot; panhimongot.
AFEITE. *m.* Hiso sa bayhon, etc.—Ighihiso, ighiriso.
AFEMINACIÓN. *f.* Cabantut; pagcabinabaye.
AFEMINADAMENTE. *adv. m.* Bantut gud, binabaye gud.
AFEMINADO, DA. *adj.* Bantut, babayenon, binabaye.
AFEMINAMIENTO. *m.* Cabantut; cabinabaye.
AFEMINAR. *a.* Pagpaluya.—*r.* Pagbinabaye; luya; paluya.
AFER. *m.* Buhat, calibangan.
AFERIDOR, RA, *s.* Parasungcad.
AFERIR. *a.* Pagsungcad.
AFERMOSEAR. *a.* Pagpacaopay, pagpatahum.
AFERRADOR, RA. *adj.* Macaput, macobcob.—Mar. Magparalocot sin layag, etc.
AFERRAMIENTO. *m.* Pagcaput, pagcobcob.—Paglocot sin layag, etc.—*fig.* Pagtuyo nga ticang sa buot.
AFERRAR. *a.* Pagcaput sin maopay; pagcobcob.—Mar. Paglocot sin layag, etc.—*r. fig.* Pagtuyo gud nga magpahinayon an mga pag hunahuna niya.
AFERROJAR. *a. vid.* Aherrojar.
AFERRUZADO, DA. *adj.* Macuriot, maisug.
AFERVENTAR. *a.* Paglaso.
AFERVORAR. *a.* Pagpaticos, pagpaongud.—*r.* Ticos, ongud nga pagampo, etc.
AFERVORIZAR. *a. vid.* Afervorar.
AFESTONADO, DA. *adj.* Rinabolrabol.—Rinabolrabolan.—Binorda.—Binordahan.
AFIANZAMIENTO. *m.* Pagpatapud.—Pagparig-on.—Pagpacarig-on.—Carig-onan.
AFIANZAR. *a.* Paghatag sin carig-onan.—Pagrig-on; pagparig-on; pagpacarig-on.—Pagcaput sin maopay.
AFIAR. *a.* Pagpolong nga diri paglalab-tan an igcasitauo.
AFICIÓN. *f.* Gugma; caruyag; cahilig; tingoha; aring, gapil.
AFICIONADAMENTE. *adv. m.* Tingoha caopay, caruyag gud.
AFICIONADO, DA. *adj.* Maqui...
AFICIONAR. *a.* Pagpabatid; pagpahilig; pagpagapil.—Pabatid; gugma; gapil; hilig; pagpahiara.
AFIDUCIAR. *a* Pagpalaom, pagpatapud.
AFIJACION. *f. vid.* Fijación.
AFIJADO, DA. *m. y f.* Anac sa pagbuniag.
AFIJADURA. *f. vid.* Fijación.
AFIJAMIENTO. *m. vid.* Fijación.
AFIJAR. *a. vid.* Fijar.
AFILADERA. *s.* Bairan.—Camangi.
AFILADO, DA. *adj.* Binaid.—Matarum.—Tais.
AFILADOR, RA. *s.* Parabaid.—Bairan nga anit.
AFILADURA. *f.* Pagbaid.—An tarum san panganiban.
AFILAMIENTO. *m.* Baga catais sin bayhon, irong, etc.
AFILAR. *a.* Pagbaid; pagngodngod; pagsam-id; paglantip; pagbalit.—Pagtais.—Pagpatarum.
AFILIACIÓN. *f.* Pagcaanacanac.—Pagsacop.—Pagpasacop.

AFILIAR. *a.* Paganacanac; paghablos.—Pagsacop; pagpasacop; pagpasurat.—*r.* Pasacop; pasurat.—*r.* Gapil.
AFILO, LA. *adj.* Bot. Diri dahonan, uaray dahon.
AFILÓN. *m.* Bairan nga anit, etc.
AFILOSOFADO, DA. *adj.* An malalain sa iba.—Bugho.
AFILLAMIENTO. *m.* Pagcaanac-anac.
AFILLAR. *a.* Paganac-anac.
AFIN. *adj.* Harani, dooc, hiripid.—Maangay.—*m.* y *f.* Sooc, caorop-dan sa hinguibay.
AFINACIÓN. *f.* Paghingpit; cahingpitan.—Pagcaarangay.
AFINADAMENTE. *adv. m.* Hingpit caopay.—Arangay gud.—Catempla.
AFINADO, DA. *adj.* Maopay gud.
AFINADO, DA. *adj.* Tapus ná, uaray ná.
AFINADOR, RA. *m.* Paratempla sin mga patoronggon.—An igtetempla sin patoronggon.
AFINADURA. *f. vid.* Afinación.
AFINAMIENTO. *m. vid.* Afinación.
AFINAR. *a.* Paghingpit, pagpacaopay.—Mus. Pagtempla sin patoronggon.—Paganay; pagpaangay sa mga tinugug.—Pagnipis; paggamay.—Paghamis.
AFINAR. *a.* Pagtapus, paghuman.
AFINCABLE. *adj.* Guintatalingoha gud.
AFINCADAMENTE. *adv. m.* Sa tinuyo.
AFINCADO, DA. *adj.* Ongad, maongud.
AFINCAMIENTO. *m.* Tuyo, tingoha, talingoha.—Paglugus.—Casáquit, cacurian.
AFINCAR. *a.* Pagtuyo, pagtingoha.—Pagpadagmit. pagpadali; pagdagmit, pagdali, pagicag.
AFINCAR. *n.* Pagbotong ó pagpalit sin balay, oma etc.
AFINCO. *m.* Tuyo, tingoha, talingoha.
AFINE. *adj. vid.* Afin.
AFINIDAD. *f.* Pagcaarangay.—Caoropud, pagcaoropud sa hingabay.
AFINOJAR. *a.* Paglohud.
AFIR. *m.* Tambal nga nacuha san bonga san cahuy nga enebro.
AFIRMACIÓN. *f.* Pagpacarig-on.—Carig-onan.—Camatuoran; pagasoy san camatuoran.
AFIRMADAMENTE. *adv. m.* Marig-on gud.
AFIRMADOR, RA. *adj.* Magpaparig-on.
AFIRMAMIENTO. *m. vid.* Afirmación.
AFIRMANTE. *p. a.* Magpaparig-on.
AFIRMANZA. *f.* Carig-onan.
AFIRMAR. *a.* Pagrig-on; pagparig-on; pagpacarig-on.—Pagmatuod; pagpamatuod.—*r.* Big-on; pasarig, pagtangdo, pagoó.
AFIRMATIVAMENTE. *adv. m.* Sa minarig-on gud.—Sa minatuod gud.
AFISTOLAR. *a.* Pagpatoyob.—*r.* Pagtoyob.
AFIUCIAR. *a.* Pagpalaom, pagpasarig.
AFLACAR. *a.* Pagpagasa, pagpahugus; pagpaluya.
AFLAMAR. *a.* Paglaga; pagpalaga.
AFLAQUECERSE. *r.* Gasa, hugus.
AFLATO. *m.* Hoyop; hangin.—*fig.* Pagpahayag.
AFLEITAR. *a.* Pagplete.
AFLETAMIENTO. *m.* Plete.
AFLETAR. *a.* Pagplete.
AFLICCIÓN. *f.* Casáquit, cabido, casubo, casuboan, casub-anan; carital, pagcarital; caritalan.—Capaitan.—Aflicción de espiritu. Calisdanan, cabudlay sin buot.
AFLICTIVO, VA. *adj.* Macacasáquit, macacabido, macacasubo.
AFLIGENTE. *p. a.* Macasáquit, macabido, macasubo.
AFLIGIBLE. *adj. vid.* Aflictivo.
AFLIGIDAMENTE. *adv. m.* Masáquit caopay, mabido caopay, masubo caopay; oraora sin sáquit, oraora sin bido, oraora sin subo.
AFLIGIDO, DA. *adj.* Masinaquit-non, mabidoon, masorub-on.
AFLIGIMIENTO. *m.* Casáquit, cabido, casubo.—Capaitan.
AFLIGIR. *a.* Pacasáquit, pacabido, pacasubo.—Pagsáquit.—*r.* Sáquit, bido, subo.
AFLOJADURA. *f. vid.* Aflojamiento.
AFLOJAMIENTO. *m.* Pagtoros, pagloslos.—*vid.* Aflojar.
AFLOJAR. *a.* Pagtoros, pagloros' pagloslos.—Paghugac; pagtugac; pagtubuc; paghaguca; paghangō, paghangō-hangō; paghiyos; paghagus; paghungal; pagculay.—Carocal.—Luya.
AFLOJAR EL VIENTO, EL ENOJO, ETC. Hugpay, horohugpay.
AFLOJAR LA CORRIENTE. Lantong.
AFLOJAR LOS PANTALONES, ETC. Hoshos, horos.
AFLUENCIA. *f.* Pagdamo.—Cadamo, cadam-an.—Cahura.—Dasal.—*fig.* Pagpolong sin damo ug sin dagmit, cairoc.
AFLUENTE. *adj.* Mayacan, yaracnon.—*m.* Mga sasapa ug mga sasalug nga naauas sa mga dagco nga mga salug.
AFLUIR. *n.* Daup.—Pagauas an usa nga sapa cun salug bá sa usa man nga salug nga daco.
AFOGARAR. *a.* Pacalaya; laya.—*r.* Tubud.—*fig.* Sina, isug.
AFOLLAR. *a.* Pagpuelle; paghasohas.
AFONDAR. *a.* Paghilarum; pagpahilarum.—*n.* Lonud.
AFONÍA. *f.* Cauaray tinugug.
AFÓNICO, CA. *adj.* Uaray tinugug.
AFONO, NA. *adj.* Uaray tinugug.
AFORADAR. *a.* Pagloho.—Pagtahus.
AFORADO, DA. *adj.* Tuna nga quinpepletihan.
AFORADO, DA. *adj.* Tauo nga may privilegio.
AFORADOR. *m.* Paraplete sin tuna.—An macarauat sin tuna nga may plete.—Paraaporo.
AFORAMIENTO. *m. vid.* Aforar.
AFORAR. *a.* Pagplete sin tuna.—Pagcarauat sin tuna nga may plete.
AFORAR. *a.* Pagaporo sin tabaco, etc.—Paghiling sa mga género cun iba pá ug pagtalaan san bayad nga mga derecho.
AFORAR. *a.* Pagtogot, pagbatag sin privilegio.
AFORCAR. *a.* Pagbitay.
AFORISMA. *f.* Veter. Hubag sa lauas san mga hayop.
AFORISMO. *m.* Calacturan, lactud nga casayoran.
AFORÍSTICO, CA. *adj.* Linactud nga casayoran.
AFORNECER. *a.* Pagaadam, pagtima.
AFORO. *m.* Pagaporo.
AFORRA. *f.* Pagbuhi ó pagtangtang san oripon.
AFORRADOR, RA. *adj.* Magporotos.—*s.* Parapotos.
AFORRADURA. *f.* Potos; hapin; loon nga panapton, cun anit, ó iba nga potus.
AFORRAMIENTO. *m.* Pagbuhi ó pagtangtang san oripon.
AFORRAR. *a.* Pagpotos; paghapin.—*r.* Pagloon sin panapton.
AFORRAR. *a.* Pagbuhi ó pagtangtang san oripon.
AFORRECHO, CHA. *adj.* Tuhas ná, gauas ná.
AFORRO. *m.* Potos; hapin; loon nga panapton.
AFORTALADO, DA. *adj.* Marig-on, may mga carig-onan.
AFORTUNADAMENTE. *adv. m.* Palad gud.
AFORTUNADO, DA. *adj.* Palaran, bulahan.

AFORTUNAMIENTO. *m.* Palad, capalaran, cabulahan.
AFORTUNAR. *a.* Papalad, pabulahan.
AFORZARSE. *r.* Pagonggud, pagcosog.
AFOSARSE *r.* Mil. Paghimo sin haglarum nga mga calc libut sa bongto, basi diri macaagui an mga caauay, paghimo sin cota, sin baluarte.—Pagdugang sin soldados, sin mga armas.
AFOYAR *a.* Pag ocad ocad.
AFRANCAR. *a.* Pagbuhi ó pagtangtang san oripon.
AFRECHO. *m.* Upa; tictic; tinahup.
AFRENILLAR. *a.* Mar. Paghigot.
AFRENTA. *f.* Caalo, caauod.—Pagpacaalo; pagpacaraut.
AFRENTACIÓN. *f.* Atubangan sin balay nga naatubang sa igcasibalay.
AFRENTADAMENTE. *adv. m.* Sa pagpacaalo gud.—Sa caauod gud.
AFRENTADOR, RA. *adj.* Magpapacaalo.
AFRENTAR. *a.* Pagpacaalo; pagpacaraut.—Alo; auod; busla.
AFRENTOSAMENTE. *adv. m.* Sa pagpacáalo gud.—Sa caauod gud.
AFRENTOSO, SA. *adj.* Macaálo.
AFRETADO, DA. *adj.* Masugad sin galón nga bulauan ó salapi.
AFRETAR. *a.* Mar. Pagbanos, pagcarus san sacayán.
AFREZA. *f.* Paon nga macacatuyao san isda ug masayon ná an pagdacop.
ÁFRICO. *m.* Hangin nga habagat sa cabarian.
AFRODISÍACO, CA. *adj.* Tambal ug iba pá nga nacacabascug san tauo sin pagcaipa san mga maglaoay nga buhat.
AFRONITRO, *m.* Bura sin nitro.
AFRONTACIÓN. *f.* Atubangan sin balay nga naatubang sa igcasibalay.
AFRONTADAMENTE. *adv. m.* Sa atubangan.
AFRONTADOR, RA. *adj.* Magpapacaalo.
AFRONTAMIENTO. *m.* Pagatubang; pagpaatubang; paatubang.
AFRONTAR. *a.* Paatubang; pagpaatubang.—*n.* Atubang.
AFRUENTA. *f. vid.* Afrenta.
AFRUENTO. *m.* Pagsauay.
AFTA. *f.* Med. Sapil, dilá.
AFTOSO, SA. *adj.* Sapilon.
AFUCIADO, DA. *adj.* May catungdanan.
AFUCIAR. *a.* Pagpalaom, pagpatapud.
AFUERA. *adv. l.* Sa goa.—Sa gauas.—Vengo de afuera. Ticang aco sa goa. Salgamos afuera. Goa quitá.—Está afuera. Aadto sa gauas.—*expr. elipt.* Tabi.—*amb. pl.* Caharanian, mga caharanian.
AFUERO. *m.* Pagaporo.
AFUFA. *f. fam.* Pagpalaguio.—Estar sobre las afufas. *fr. fam.* Tipalaguio ná.
AFUFAR. *n. fam.* Pagpalaguio.
AFUFÓN. *m. fam.* Palaguio, pagpalaguio.
AFUMADA. *f.* Tap-ong.
AFUMADO, DA. *adj.* Balay nga may tauo.
AFUMAR. *a.* Pagloon sa abo.—Pagdagcot.
AFUSIÓN. *f.* Med. Paghobo sin tubig sa lauas.
AFUYENTAR. *a* Pagbugao.

AG

AGÁ. *m.* Ponoan san mga soldados nga turco.
AGACHADIZA. *f.* Tamsi nga habobo an lupad.
AGACHAR. *a. fam.* Pagobo, pagyobo, pagdoco, pagyocbo, pagtongo, pagcaob; pagquigong; pagquigpos; pagcuyobog.
AGALBANADO, DA. *adj.* Mahubia.
AGALERAR. *a.* Mar. Pagbutang san tolda sa mga sacayán.
AGALLA. *f.* Boco boco sin cahuy.—Tubo tubo, hasang san isda.—Buyoco, lisoliso sa hot-ol, Biyooc.
AGALLADURA. *f.* An baga matamata san pula san bunay, nga amoy tinutud-can san siuo.
AGALLÓN. *m. vid.* Agalla.—Boco san cuentas.—Amahan san cuentas.
AGALLUELA. *f. vid.* Agalla.
AGANGRENARSE. *r.* Donot an onud ó tul-an sa lauas.
AGAPE. *m.* Panagtao nga cristianos.
AGARBADO, DA. *adj.* Mahayon, malidolido, maquidingquiding.
AGARBARSE. *r.* Yocbo; tongo; caob; obo; doco.
AGARBILLAR. *a.* Pagopong sin humay, etc.; pagtarotambac san mga binari.
AGÁRICO. *m.* Manug banug.
AGARRADA. *f. fam.* Pagsusuhay; paghibaton sin polong.
AGARRADERO. *m.* Carap-tan, carap-tanan caratinan; tarotalinga.—Polo; pati; ilhi cún dao bangcao.
AGARRADO, DA. *adj. fam.* Mahicao, maimot, halot.
AGARRADOR, RA. *adj.* Macatin, macaput, macapiot; macadadacopon. — *m.* Caratinan carap-tan. — Baga caoit, quimpit.
AGARRAFAR *a.* Paggonit; pagcaput sin maopay.
AGARRAMA. *f.* Buhis.—*fig.* y *fam.* Pangauat pagticas.
AGARRANTE. *p. a.* Macatin, macaput, macapiot.
AGARRAR. *a.* Pagcaput, pagcatin, pagcapiot; paghurambay; pagcuyon; pagtalo; pagcamas; pagcamal; pagcamlas; pagcamrot; pagbacnit.—Pagdacop.—Gamut.—Docot.—Cagat, colcol, tocob.—Gonit.—Diquin.
AGARAR LA PINTURA, COLA, ETC. Pagcot, pingca, yageot.
AGARRAR POR EL PESCUESO. Quibol, cumud, toclo.
AGARRAR POR LA ORILLA Ó PUNTA DE ALGUNA COSA. Quimit.
AGARRAR POR EL BORDE Á TINAJA, ETC. Cauing, gauing.
AGARRAR POR EL HOMBRO. Gabil.
AGARRAR SANGUIJUELA, ETC. Cobcob, copcop.
AGARRAR CON LOS BRAZOS ROR LA CINTURA. Tacgos.
AGARRAR POR LA GARGANTA. Tilo.
AGARRASE DE LAS MANOS Ó PONERLAS SOBRE LOS HOMBROS. Agubay.
AGARRARSE CON LOS BRAZOS SIN ARRIMAR EL CUERPO. Camang.
AGARRARSE LAS MANOS. Camag.
AGARRARSE LOS QUE RIÑEN Ó LOS QUE BAILAN, QUE SE COGEN LAS MANOS. Alasid.
AGARRAR Ó ECHAR LOS BRAZOS SOBRE EL PESCUEZO. Congcong, lucon, cuco, pico.
AGARRO. *m.* Pagcaput, pagcatin, etc.
AGARROCHADOR. *m.* Parabono, paradocdoc sin hayop nga todo.
AGARROCHAR. *a.* Pagbono, pagdocdoc sin hayop, nga todo.
AGARROCHEAR. *a. vid.* Agarrochar.
AGARROTAR. *a.* Pagbiriquis.—Paghogot sin maopay. Pagbitay.—Hicug.
AGASAJADOR, RA. *adj.* Maabi abi, maabi abihon maamucamuc.

AGASAJAR. *a.* Pagabi-abi; pagamoma; amuc.—Paquigarğay.
AGASAJO. *m.* Pagabi-abi; pagamoma.—Regalo.—Catalahuran.
ÁGATA. *f.* Bato nğa mahal.
AGAUJA. *f.* Tanum nğa agauja.
AGAVANZA. *f.* Banua nğa agabansa.
AGAVANZO. *m.* Banua nğa agabanso.
AGAVILLAR. *a.* Pagopong; pagtarotambac sin binari.
AGÁZAPAR. *a. fig.* y *fam.* Pagdacop; pagcaput.—*r.* Pagtago.
AGENCIA. *f.* Tuyo, tinğoha; panğita.—Pagcaagente, catungdanan san pagcaagente.—Balay nğa inooquian san agente.
AGENCIAR. *a.* Pagtalirğoha; pagpanğita; pagpatigayon; pagalayon.
AGENCIOSO, SA. *adj.* Madoroto. Matinğohaon, buhatan.
AGENDA. *f.* Panunduman, listahan.
AGENESIA. *f.* Med. Diri panğanac.
AGENOLLAR. *a.* Paglohud.
AGENTE. *m.* Taggahum, an may gahum sin pagbuhat bisan ano.—Tinatapuran, tinotuinan.—An nagpapalacat, an nagpapabiric, an nagpapaquiua, etc.
AGENTE DE NEGOCIOS. An tinatapuran san iba sin pagparğita.
AGENTE DE CAMBIO. An nagaataman sa pagpalacat san comercio cún sa pagbalio cún pagpasalio bá sin salapi ug iba pá.
AGENTE DE SEGURIDAD PÚBLICA. An tinatapuran san ponoan sin pagatanan san caopayan ug camirğao san cadam-an, nğan sin pagdacop mán san mga maraut.
AGENTE FISCAL. An bulig san fiscal.
AGERATO. *m.* Banua nğa agerato.
AGESTADO, DA. *adj.* Bien agestado. Maopay nğa pamayhon.—Mal agestado. Maraut nğa pamayhon.
AGIBÍLIBUS. *m. fam.* Larang.—Tauo nğa maladganon.
AGIBLE. *adj.* Hirimoon. buruhaton.
AGIGANTADO, DA. *adj.* Hataas caopay.—*fig.* Labao gud.
AGIL. *adj.* Madali, madagmit, malacsi, magaan.
AGILIDAD. *f.* Camadali, pagcamadali, camadagmit, pagcamadagmit, camalacsi, pagcamalacsi, camagaan, pagcamagaan.
AGILITAR. *a.* Pagpadagmit, pagpadali.—*r.* Dali, dagmit, lacsi.
AGILMENTE. *adv. m.* Sin dali, sin dagmit, sin lacsi.
AGIO. *m.* Com. Polos, cuha.—Pagbatid ó quiritaon nğa guinbubuhat hiouong sin laba.—Pagsarabut ó pagpatubo nğa diri argay.
AGIONAMIENTO. *m.* Cacurian.
AGIOTADOR. *m.* An mapatigayon sin panğita nğa patuc sa catadurğan.
AGIOTAJE. *m.* Pulos, cuha.—Pagpatigayon sin laba.—Pagpatigayon ó pagpatubo san salapi nğa patuc sa catadurğan.
AGIOTISTA. *com.* An mapatigayon sin panğita nğa diri ná angay.
AGIR. *a.* For. Pademanda, pagqueja.
AGITABLE. *adj.* Mahimo mabantad.—Mahimo masamoc.—Mahimo quinoquinoon.
AGITACIÓN. *f.* Cabantad.—Carimocan, casamocan.—Cacapuy.
AGITADOR, RA. *adj.* Mabatad.—Maquiuaquiua.—Macayabcayab.—Maualauala.—Masamoc, marimoc.
AGITANTE. *p. a. vid.* Agitador.
AGITAR. *a.* Pagbantad.—Pagquiuaquiua.—Pagcayancayab.—Pagualauala.—*r.* Rimoc, samoc.—Curi, capuy.
AGLAYARSE. *r.* Hipausa, hitinğala.
AGLAYO. *m.* Paghipausa, paghitinğala.
AGLOMERACIÓN. *f.* Pagtambac; catambac.—Catipon.—Catirocan.
AGLOMERAR. *a.* Pagtambac, pagtiroc, pagtipon.
AGLUTINACIÓN. *f.* Pagpadocot.
AGLUTINANTE. *p. a.* Magpapadocot.—Madocot sa panit.
AGLUTINAR. *a.* Pagpadocot.
AGNACIÓN. *f.* Caoropud, pagcaoropud.
AGNADO, DA. *adj.* Oropud, magoropud nğa sooc.—*pl.* Caorop-dan.
AGNICIÓN. *f.* Pagquilalá.
AGNOCASTO. *m.* Lagundi.
AGNOMBRE. *m.* Cabansagan.
AGNOMINACIÓN. *f.* Ret. Casama sin magcasipolong.
AGNOMENTO. *m.* Cabansagan.
AGOBIAR. *a.* Obo, yaob, yocbo, caob.—Budlay, buttao.—Boroctot.
AGOBIO. *m.* Pagobo, pagyaob, pagyocbo, pagcaob.—Cabudlayan, cacurian.
AGOLAR. *a.* Mar. Pagiban.
AGOLPAMIENTO. *m.* Pagpadaop, pagcatipon an tauo.
AGOLPARSE. *r.* Daop, padaop, tiroc, tipon.
AGONÍA. *f.* Hinğotas, tinğa, anos.—*fig.* Casá quit, cacurian.—*fig.* Tinğoha.
AGONIOSO, SA. *adj. fam.* Maquiaro.
AGONISTA. *com.* Naghihimatay ná.
AGONIZANTE. *p. a.* Mahinğotas, matinğa.—*adj.* Mananabang san mğa naghihinğotas ná.
AGONIZAR. *a.* Pagpahinğotas ó panabang san nahurumatay.—*n.* Hinğotas, tinğa, harumatay, naragumatay, tinghac, anos.
AGORA. *adv. f.* Niyan.
AGORADOR, RA. *m.* y *f.* Manhihimalad, tamyauan, diuatahan, bararğan.
AGORAR. *a.* Pagtamyao, paganito, pagdiuata; himalad; pagtagna nğa diuata.
AGORERÍA. *f.* Pagtagna nğa diuata ó buaon.
AGORERO, RA. *s.* Manhihimalad, tamyauan, diuatahan, bararğan, an matagna sin bua.
AGORGOJARSE. *r.* Bocboc; agay-ay.
AGOSIDAD, *f. vid.* Acuosidad.
AGOSO, SA. *adj. vid.* Acuoso.
AGOSTAR. *a.* Laya; pacalaya; mara, oga, data; guta, coroncoson.
AGOSTERO. *m.* Bulig.—Sinusugo.
AGOSTO. *m.* Icaualo ca bulan san tuig.
AGOTABLE. *adj.* Sadang tition; sadang limason.—Sadang obuson; sadang imorun.
AGOTAMIENTO. *m.* Pagtiti, paglimas.—Caobus, caimud.
AGOTAR. *a.* Pagtiti, paglimas.—Paghinubig.—Pag. obus, pagimud.—*r.* Titi, hubas.—Obus, imud, hodot-
AGRACEJO. *m.* Cahuy cahuy nğa agracejo.
AGRACIADO, DA. *adj.* Malipayon.—*p. p.* Inogayan, quinalooyan, inolorğan.
AGRACIAR. *a.* Pagogay, pagolong.—Pagsalinorug.—Pagcalooy, paghatag sin calooy.
AGRACILLO. *m.* Cahuy cahuy nğa agracejo.
AGRADABILÍSIMO, MA. *adj.* Macaruruyag gud caopay, macalilipay gud caopay.
AGRADABLE. *adj.* Macaruruyag, macalilipay, macacahauid sa buot.—Matahum, malipayon, maalayhan, maalayhanon.—Maoyon.
AGRADABLEMENTE. *adv. m.* Macaruruyag gud macalilipay gud.

AGRADAMIENTO. *m.* Camaopay sin buot.—Caruyag.
AGRADAR. *a.* Paglipay, pagogay.—Pacalipay, pacahauid sa buot.—Caruyag.—Hamuot.
AGRADECER. *a.* Pagbalos, pagpasalamat, pagdios magbayad.—Pagopa.
AGRADECIDO, DA. *adj.* Mabaralson, mababaloson.—*r.* Parabalos.
AGRADECIMIENTO. *m.* Pagbalos, pagpasalamat, pagdios-magbayad. Pagopa.
AGRADO. *m.* Camaopay sin buot.—Caruyag
AGRAMADERA. *f.* Bayo, igbabayo.
AGRAMADOR, RA. *s.* Parabayo.
AGRAMAR. *a.* Pagbayo san cáñamo, etc.
AGRAMENTE. *adv. m.* Sin pait, mapait gud.
AGRAMILAR. *a.* Pagtabas san mga ladriyo basi magpaparejo.
AGRAMIZA. *f.* Dagami sin cáñamo ó lino.
AGRANDAR. *a.* Pagdaco; pagdagco.—Pagpadaco; pagpadagco; pagdugang; pagpahiluag.—Pagpahataas.—*r.* Daco; dagco.—Hiluag.—Hitaas.—Dugang.—Ngalngag; rgithal; ngaingat,
AGRANUJADO, DA. *adj.* Masugad sin liso ó tipasi.
AGRARIO, RIA. *adj.* An tungud ó canan pagquiua sa tuna, pagoma, etc.
AGRAVACIÓN. *f. vid.* Agravamiento.
AGRAVADOR, RA. *adj.* Madugang.
AGRAVAMENTO. *m.* Pagpacaraut.
AGRAVAMIENTO. *m.* Pagpadugang; pagdugang; paghidugang.
AGRAVANTE. *p. a.* Madugang.
AGRAVANTEMENTE. *adv. m.* Madugang gud; dugang caopay.
AGRAVAR. *a.* Pagdugang; pagpadugang; paghidugang.—*r.* Dugang.
AGRAVATORIO, RIA. *adj.* Macacadugang.—For. Sugo nga icadaha nga pinadadagmit an pagtuman san ona nga sugo.
AGRAVECER. *a.* Samoc, bug-at.
AGRAVIADAMENTE. *adv. m.* Pagpacaraut gud.
AGRAVIADO, DA. *adj.* Tauo nga gincaraut, guintauag guinpacaalohan.—Magpacaraut.—Matamay.—Macacaraut, macacáalo.
AGRAVIADOR, RA. *adj.* Magpacaraut.—Matamay.
AGRAVIAMIENTO. *m.* Pagpacaraut. Pagtamay.—Casina.
AGRAVIAR. *a.* Pagpacaraut, pagdarahug.—Pagtamay.—Pacaamong.—*r.* Sina, in nasisina an tauo.
AGRAVIO. *m.* Pagdarahug, pagpacaalo, pagpacaraut.—Pagtamay.
AGRAVIOSO, SA. *adj.* Macacaraut, maçacaalo.
AGRAZ. *m.* An ubas nga di pá hinug; an taguc niya bonga nga sumala nga diri pa hinog mauslom malacsom.
AGRAZADA. *f.* Inumon nga maaslum.
AGRAZAR. *n.* Aslum.
AGRAZÓN. *m.* Ubas nga ihalas.—Ubas nga maaslum.—Cahuycahuy nga agrasón.—*fig.* y *fam.* Casina.
AGRE. *adj.* Maaslum.
AGREARSE. *r.* Aslum; panos.
AGRECILLO. *m.* Cahuycahuy nga agracejo.
AGREGACIÓN. *f.* Pagpatigub, pagpasacop, pagpasurat.—Pugdugang.—Catig-uban.
AGREGADO. *m.* Catig-uban.—Sacop.
AGREGAR. *a.* Pagpatigub, pagpasacop, pagpasurat.—*r.* Tigub, sacop, haop; dugang.—Gapil.—Opud.
AGREGATIVO, VA. *adj.* Macacasacop.
AGREMENTE. *adv. m.* Sin mapait; mapait caopay.—Sin maisug; maisug caopay.
AGREMIAR. *a.* Pagpatiroc.—*r.* Tiroc.
AGRESIÓN. *f.* Pagsulung.—Bugat nga patuc sa catadungan san iba.
AGRESIVO, VA. *adj.* Matamay.—Macatamay.
AGRESRA, RA. *adj.* Masulung.—Maayat.—Matamay.—*s.* Parasulung; paraayat; paratamay.
AGRESTE. *adj.* Guba, banuáan.—Burung nga tauo, buquidnon.
AGRETE. *adj.* Maaroaslum.
AGREZA. *f.* Camaaslum.
AGRIAMENTE. *adv. m. fig.* Sin maisug; maisug caopay.—Sin mapait; mapait caopay.
AGRIAR. *a.* Pagpaaslum; pagpapanos.—*r.* Aslum; panos.—Isug; pagpaisug.
AGRIAZ. *m.* Cahuy nga sinamomo.
AGRÍCOLA. *adj.* An tungud ó canan pagoma, etc.—*m.* Paraoma, paraquiua, paratanum.
AGRICULTOR, RA. *m.* y *f.* Paraoma, paraquiua, paratanum.
AGRICULTURA. *f.* Pagoma, pagquiua sa tuna; pangoma, pangiua sa tuna.
AGRIDULCE. *adj.* Maaroaslum; matarotam-is; alasa-ás; quinoton; maquisom.
AGRIETARSE. *r.* Butac, gutac, goac.
AGRIFOLIO. *m.* Cahuy nga asebo.
AGRIJA, *f.* Cabutacan, cagutacan, caguacan.—Casam-dan.
AGRILLA. *f.* Banua nga asedera.
AGRILLARSE. *r.* Pagtubo an lasona, an humay, etc.
AGRIMENSOR. *m.* Parasocol sin tuna.
AGRIMENSURA. *f.* Pagaradman, paghibaro sin pagsocol sin tuna.
AGRIMONIA. *f.* Banua nga agrimonia.
AGRIO, GRIA. *adj.* Aslum, maaslum.—Panos, mapanos.—Quisom, maquisum, lacsum.
AGRIPALMA. *f.* Banua nga agripalma.
AGRO. *m.* Tuna nga inalad nga may mga tanum.
AGRO, GRA. *adj. vid.* Agrio.
AGRONOMÍA. *f.* Paghibaro sin pagquina sa tuna
AGRONÓMICO. CA. *adj.* An tungud ó canan agronomía.
AGRÓNOMO. *m.* An mahibaro sin pagquiua sa tuha ug sin pagtanum.
AGROR. *m.* Camaaslum.
AGRUADOR. *m. vid.* Agorero.
AGRUPACIÓN. *f.* Pagtambac, pagtipon.—Paglorolontud.
AGRUPAR. *a.* Pagtambac, pagtipon.—Paglorolontud.
AGRURA. *f.* Camaaslum.
AGUA. *f.* Tubig.—Agua del coco fruta. Sabao sin lubi.—Agua de fregar. Sagmao.—Agua detenida en agujeros ú hoyos de árboles, piedras, etc. Basiáo, tonggo.—Agua pura, sin mezcla. Tugao.—Agua algo salada. Tanal, tapsi.—Agua tibia. Lanhud.—Agua dulce. Matab-ang.—Agua de mar. Dagat, tubig sa dagat.—Agua caliente. Linaso; mapaso.—Agua salubre. Malad-ang, guiuanon.—Agua bendita. Tubig nga bendita.—Agua congelada. Tubig nga bagtic ó binagtig.—Agua rebalsada. Tubig nga nabibibiao.—Agua de mucho fondo. Halarum.—Agua de poco fondo. Habábao.—*loc.* Agua abajo. Pagilauod.—*loc.* Agua arriba. Pagsuba.
AGUACATE. *m.* Cahuy nga aguacate.
AGUACERO. *m.* Uran nga daco nga diri ngagayud maiha.—Aguacero fuerte. Humagdas, bonoc, amuc nga uran.
AGUACHAR. *a.* Pagpono sin tubig nga oraora ná.
AGUACHARNAR. *a.* Pagdamo sin tubig.
AGUACHINAR. *a.* Pagdamo sin tubig,
AGUACHIRLE. *f.* Alacsio nga maluya.—*fig.* Bisan ano nga uaray polos.

AGUADA. *f.* Mar. Pagaguada.—Mar. Tubig.—Mar. An quinucuhaan san tubig.
AGUADERO, *m.* An pinaiin-man san mga hayop, cún mga tamsi bá.
AGUADIJA. *f.* Baga tubig sa mga hubag.
AGUADO, DA. *p. p.* Las-ao.
AGUADOR, RA. *m.* y *f.* Paraalug, parasalud.—Parabaliguia sin tubig.
AGUADUCHAR. *a.* Pagdamo sin tubig.
AGUADUCAO. *m.* Baha.—Tendahan sin tubig.
AGUAITADOR, RA. *adj.* Mahiling; maatang.
AGUAITAMIENTO. *m.* Paghiling, pagbatid; pagatang.
AGUAITAR. *a.* Paghiling, pagbatid; pagatang.
AGUAJAQUE. *m.* Salong.
AGUAJAS. *f. pl.* Mga casam-dan sa teel san mga hayop.
AGUAJE. *m.* Mar. Daco nga taob, higub, catdaraco.—Mar. Tubig.—Mar. Casul-gan nga macosog sa dagat.—Mar. An quinucuhaan sin tubig san pagaguada.
AGUAJINOSO, SA. *adj.* Tubigan, tinubigan.
AGUAMALA. *f.* Buquia.
AGUAMANIL. *m.* Sudlanan sin tubig sa paghunao.—Hunauan, panhunauan.
AGUAMANOS. *m.* An tubig nga ighurunao.
AGUANIEVE. *f.* Tamsi nga aguanieve.
AGUANOSIDAD. *f.* Hubag nga tubigan.
AGUANOSO, SA. *adj.* Tubigan, tinubigan.
AGUANTABLE. *adj.* Irilubon, aran toson, sadang ilubon ó antoson.
AGUANTAR. *a.* Pagilub, pagantos.—Sagang.
AGUANTE. *m.* Pagilub, pagantos.—Camacosog.
AGUAPIÉ. *m.* Alacsio nga maluya.
AGUAR. *a.* Tinhub.—*fig.* Pacalisang; lisang.—*r.* Pono sin tubig, danao.—Se aguó la procesión. Inuranan an procesión.
AGUARDADOR, RA. *adj.* Mahulat.
AGUARDAMIENTO. *m.* Paghulat.—Paganganangan.
AGUARDAR. *a.* Paghulat.—Paganganangan.—Alaguyam; angat, paangat; anggap; alagyam.
AGUARDENTERÍA. *f.* Tendahan sin anisado,
AGUARDENTERO, RA. *m.* y *f.* Parabaliguia sin anisado.
AGUARDIENTE. *m.* Anisado; dalisay.
AGUARDO. *m.* Bantayan sin mga paramanua ó paramusil.
AGUATURMA. *f.* Banua nga aguaturma.
AGUAVIENTO. *m.* Uranos.
AGUAVIENTOS. *m.* Banua nga aguavientos.
AGUAVILLA. *f.* Banua nga itarambal.
AGUAZA. *f.* Tubig ó baga tubig.—Sago.
AGUAZAL. *m.* Danao.—Lunayan.
AGUAZARSE. *r.* Danao; lam-ao; apo.
AGUAZOSO, SA. *adj.* Tubigan.
AGUAZUR. *m.* Banua nga aguasur.
AGUCIA. *f.* Cadoroto; camadoroto: cadagmit; camadagmit.—Tinguha gud.
AGUCIAR. *a.* Pagpadagmit, pagsagda.—Pagtinguha.
AGUCIOSAMENTE. *adv. m.* Madoroto gud; madagmit gud.—Tinguha gud.
AGUCIOSO, SA. *adj.* Madoroto; madagmit.—Maonga-ra.
AGUDAMENTE. *adv. m.* Matarum gud.—Matais gud.—*fig.* Malarang gud.
AGUDEZ. *f. vid.* Agudeza.
AGUDEZA. *f.* Tarum, camatarum.—Cataisan.—Camalarang.—*fig.* Dorogas.—*fig.* Camadagmit.
AGUDO, DA. *adj.* Tarum; tais.—Hait.—Manipis.—*fig.* Batid caopay.—Dolor agudo. Masool caopay, maol-ol caopay.
AGÜELA. *f.* Apoy nga babaye.
AGÜELO. *m.* Apoy nga lalaqui.
AGÜERA. *f.* Cale, hubang.
AGÜERO. *m.* Tagna; panagna.—Panagna nga buaon, paganito, pagdiuata, pagbarang.
AGUERRIDO, DA. *adj.* Batid sa mga panggubat, mga pargauay, etc.
AGUERRIR, *a.* Pagpabatid sin panggubat, etc.
AGUIERO. *m.* Harigue.
AGUIJADA. *f.* Tosoc, baga bambo nga may tosoc ó tolsoc sa catapusan.
AGUIJADOR, RA. *s.* Paratosoc, paratolsoc.
AGUIJAR. *a.* Pagtosoc, pagtolsoc.—Pagsagda:—*n.* Pagdagmit.
AGUIJATORIO, RIA. *adj.* For. Sugo nga icaduha nga pinadadagmit an pagtuman san ona nga sugo.
AGUIJÓN. *m.* Sogud, icagat, ipanggagat.—Sogob.—Tionay.—Itorosoc, itorolsoc.
AGUIJONAR. *a. vid.* Aguijonear.
AGUIJONAZO. *m.* Pagtosoc, pagtolsoc.—Sinog-dan.
AGUIJONEADOR, RA. *s.* Paratosoc, paratolsoc.
AGUIJONEAR. *a.* Pagtosoc, pagtolsoc.
ÁGUILA. *f.* Manaol.
AGUILANDO. *m.* Tarindao; panarindao.
AGUILEÑA. *f.* Banua nga aguileña.
AGUILEÑO, ÑA. *adj.* Malapis sin pamayhoy.—Malapis sin irong nga barobalico sin guti.
AGUILÓN. *m.* Manaol nga daco.
AGUILUCHO. *m.* Siuo, misa, piso sin manaol.
AGUINALDO. *m.* Tarindao; panarindao.
AGUISADO, DA. *adj.* Anggay, matadong.
AGUISAMIENTO. *m.* Pagtima, pagandam.—Pagrayandayan.
AGUISAR. *a.* Pagtima, pagandam.
AGUIZGAR. *a. fig.* Pagsagda.
AGUJA. *f.* Dagum.—Aguja que usan las mujeres en el moño. Sipan.—Aguja para hacer reder, etc. Sicohan.—Adpang. Tosoc.
AGUJAR. *a.* Pagbono sin dagum.—Pagtahi.—*fig.* Pagsagda.
AGUJERAR. *a. vid.* Agujerear.
AGUJEREAR. *a.* Pagloho; pagcuricot; pagtohob; pagbolibol; pagboslot; pagoc-oc; pagpitoc; pagcaricad, paggoho; paggutib; pagyosot; paglahot; paglobot; paglohob; pagbangbang; pagbuhang; pagbulhad; pagbulhang; pagagbang; pagbolho; pagbonhoc; pagtohoc; pagtohug; pagbaghoc; pagcotcot; pagluab; pag liac; paglahut.
AGUJERO. *m.* Loho, boho, goho, gutib; lahut: liac, lohob; buhang; bulhang; bolho; bonhoc; boslot; tohob; tohoc; tohog; luab; lahot.—Parahimo sin mga dagum.—Parabaliguia sin mga dagum.
AGUJERO EN ARBOL. Birgag, lurgag houang.
AGUJERO ENTRE PIEDRAS. Ngarab.
AGUJERO EN PANTALONES. Lobot, bolhot; bohó.
AGUJERO EN EL FONDO DE EMBARCACIÓN DE UNA PIEZA. Bulibol, bilibol.
AGUJERO EN TECHO DE NIPA, ETC. Cating-lan, catud-an.
AGUJERO PEQUEÑO EN TINAJA, ETC. Tolitol, teletol.
AGUJERUELO. *m.* Loho nga gutiay, etc. etc.
AGUJETA. *f.* Halughug.
AGUJETERÍA. *f.* Caparahimo ó caparabaliguia sin mga dagum.—Tendahan sin mga dagum.
AGUJETERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin mga dagum.—Parabaliguia sin mga dagum.

AGUÑOL. *m.* Surudlan sin mga dagum.
AGUOSIDAD. *f.* Tubig sa lauas.
AGUOSO, SA. *adj.* Tubigan.
AGUR. *interj.* Adios, macadi ná aco, mabulag ná aco.
AGUSANARSE. *r.* Olud; inoolud an casam-dan. Tiene gusanos la herida.
AGUZADERO, RA. *adj.* Igtatais; igninipis, itatais, ininipis.
AGUZADOR, RA. *adj.* Magparatais; magparanipis.
AGUZADURA. *f.* Pagtais.—Pagtarum.
AGUZAMIENTO. *m.* Pagtais.—Pagtarum.
AGUZANIEVE. *f.* Tamsi nga aguzanieve.
AGUZAR. *a.* Pagtais, paghait, pagtariuis, pagtanis, pagbilog.—Pagtarum.—Pagnipis.—Pagpatais; pagpatarum.
AGUZOÑAZO. *m.* Paghono sin espada, etc.

AH

¡AH! *interj.* ¡Bá! ¡abaá! ¡baá!
AHELEAR. *a.* Pagpainum sin apdo.—Pagpapait ó pagbutang sin apdo.—*n.* Maaroapdo; mapait caopay.
AHEBRADO, DA. *adj.* Saboton, may sabot.
AHELGADO, DA. *adj.* Halaghag an ngipon, diri magpaparejo.
AHEMBRADO, DA. *adj.* Binabaye.
AHERIR. *a.* Pagmarca.
AHERROJAMIENTO. *m.* Pagcolma, pagbutang sin colma ó talicara.
AHERROJAR. *a.* Pagcolma, pagbutang sin colma ó talicara.—*fig.* Paglupig, paglugus.
AHERRUMBRAR. *a.* Pagpatugsub.—*r.* Tugsub.—Tae, tinataihan.
AHERVORADAMENTE. *adv. m.* Ongud gud.
AHERVORARSE. *r.* Paso, in napapaso an humay sa bohos etc.
AHETRAR. *a.* Gomoc.
AHÍ. *adv. l.* Dida, doon.—Niyan ó nia ná.—Ngada.—Yada.—Yanan.—Adá.—Ahi está la dificultad. Adá gud an cacurian.—Por ahí puede conocerse la verdad. Dida siton sadang quiquilalon an camatuoran.
AHIDALGADO, DA. *adj.* Maopay an batasan niya, canan mahal nga tauo an iya panguinaui.
AHIGADADO, DA. *adj.* Maisug, macosog, casing-casingan.
AHIJADO, DA. *m*, y *f.* Inanac, anac sa pagbuniag, etc.
AHIJAMIENTO. *m.* Paganacanac.
AHIJRA. *a.* Paganacanac.—*n.* Pangamac.—*Agr.* Panaringsing.
AHILAR. *n.* Pagrumbay, pagsonud sonud.—*r.* Pagpanluya tungud san camacuri san sorocsoroc.—Pagpanos an binhi, an tinapay, etc.—Paghugus, paggasa tungud sin casaquít.—Paghirapa an mga tanum.
AHILO. *m.* Panluya tungud sin saquít sa sorocsoroc.
AHINCADAMENTE. *adv. m.* Tinuyo gud.
AHINCADO, DA. *adj.* Ongud.
AHINCAMIENTO. *m. vid.* Ahinco.
AHINCANZA. *f. vid.* Ahimo.
AHINCAR. *a.* Pagtuyo, pagtingoha.—*r.* Pagpadagmit, pagpadali; pagdagmit, pagdali, pagicag.
AHINCO. *m.* Tuyo, tingoha, talingoha.
AHINOJAR. *a.* Paglohud.
AHIRMAR. *a.* Pagrig-on; pagparig-on; pagpacarig-on.
AHITAR. *a.* Pagraut an guinhaua, cay may saquít ó uaray tutunao an quinaon.
AHITERA. *f. fam.* Pagraut an guinhaua sin oraora.
AHITO, TA. *adj.* Maraut an iya guinhaua.—*fig.* Mangangalas.—*m.* Pagraut an guinhaua, cay may saquít ó uaray tutunao an quinaon.
AHOBACHONADO, DA. *adj.* Hubia, mahubia.
AHOCINARSE. *r.* Canap.
AHOGADERO. *m.* Pisi nga guigamaye nga iguinhi-higot san mga binitay, basi mamatay layon.—Capootan.—Casootan.—Cahootan.
AHOGADIZO, ZA. *adj.* Masaplud, macuri tol-non.—*fig.* Lonud nga cahuy.
AHOGADO, DA. *adj.* Haligot, uaray caguinha-aaan.—*p. p.* Nahicug.—Nalumus.
AHOGADOR, RA. *s.* Paralumus.—Parahicug.
AHOGAMIENTO. *m.* Paghicug; cahicug.—Calumus, pagcalumus.—Casáquit, cacurian.—Casongcoan.
AHOGAR. *a.* Paghicug.—Paglumus.—Paglabo; pag-tilo.—*r.* Hicug.—Lumus.—Pagraut an mga tanum tungud san damo nga tubig.—Pagsubó ó pag parong san calayo.—Pacasáquit, pacacuri.
AHOGAVIEJAS. *f.* Banua nga quijones.
AHOGO. *m. fig.* Cacurian, casaquitan.—*fig.* Casong-coan.
AHOGUIJO. *m.* Hubag sa bot-ol.
AHOGUÍO. *m.* Camasooc san dughan, nga macuri macaguinhaua an tauo.
AHOJAR *n.* Pagsapsap an mga huyop san dahon san mga cacahuyan.
AHONDAR. *a.* Paghalarum, pag hilarum.—Pagpa-halarum, pagpahilarum.—*n. fig.* Hilarum nga pag-hunahuna.
AHONDE *n.* Paghilarum; pagpahilarum.—Hilarum, hilad-man.
AHORA. *adv. f.* Niyan, ito niyan.
AHORCADIZO, ZA. *adj.* Tacús bibitayon.
AHORCADO, DA. *m.* y *f.* Binitay.
AHORCADURA. *f.* Pagbitay.—Cabitay.
AHORCAJARSE. *r.* Balat-ang.—Á horcajadas *m. adv.* Binalat-ang.
AHORCAR. *a.* Pagbitay; pagbiao; paghicug.—*r.* Bi-tay; biao; hicug.
AHORMAR. *a.* Pagpaigo sa hormahan, etc.
AHORNAGAMIENTO. *m.* Capula, cairapa san mga tanum tungud san ora-ora nga camapaso.
AHORNAGARSE. *r.* Pagpula, pagirapa an mga ta-num tungud san ora-ora nga camapaso.
AHORNAR. *a.* Pagbutang ó pagpasolud sa horno.—*r.* Tubud, in natutubud an tinapay sa báo-báo ug hilao pá an solud.
AHORQUILLAR. *a.* Pagsalarag.—Pagtocud.
AHORRADAMENTE. *adv. m.* Sin uaray gud caulangan.
AHORRADO, DA. *adj.* Uaray caulangan.—Magpa-raiban san mga gasto.
AHORRADOR, RA. *s.* Paratangtang san caoripon.—Paratipig, paraiban sin mga gasto.
AHORRAMIENTO. *m.* Pagtangtang san caoripon.—Pagiban san mga pag gasto.
AHORRAR. *a.* Pagtangtang san oripon.—Pagtipig, pagiban san mga gasto.—*fig.* Paglicay san mga macuri alangbuton.
AHORRATIVA. *f.* Pagiban san mga paggasto.—Pag-gasto.—Paglicay sin macuri.—Puhonan.
AHORRATIVO, VA. *adj.* Matipig, baga maimot sin paggasto.
AHORRO. *m.* Pagiban san mga paggasto.—Paglicay sin macuri.—Puhonan.
AHOTADO, DA. *adj.* Matapud masarig.
AHOTAS. *adv. m.* Sa pagcamatuod, matuod gud.
AHOYADOR. *m.* Parahasuc; parahimo sin libaong.
AHOYADURA. *f.* Paghasuc; paglibaong, libaong.
AHOYAR. *a.* Paghasuc; paglibaong.
AHUCIAR. *a.* Pagpatupud, pagpalaom.

AHUCHADOR, RA. *s.* Paratipig, paratimos.
AHUCHAR. *a. fam.* Pagtipig, pagtimos sin salapi, manggad, etc.
AHUECAMIENTO. *m.* Paglurğag, pagbanğag.—Calurğagan. cabanğagan.
AHUECAR. *a.* Paglunğag, pabanğag.—Pagpahomoc.—Pagparayao,
AHEHUÉ *m.* Cahuy rğa ahuehué.
AHUEHUETE. *m.* Cahuy nğa ahuchuete.
AHUMADA. *f.* Tap-ong.
AHUMAR. *a.* Pagloon.—Pagpoot.—Paganohos.—*n.* Pagaso.—Anoos.—Puhag.—Halat.
AHUYENTADOR, RA. *s.* Parabugao.
AHUYENTAR. *a.* Pagbugao; pagos, pagosos; pagosot; pagtoró paghuragcol; pagcahug.—Pagpapalaguio.

AI

AIJADA, *f.* Songcod nğa itorocsoc nğa may tais nğa puthao sa luyo rğa catapusan.
AILANTO. *m.* Cahuy rğa ailanto.
AÍNA. *adv. t.* Dagmit, dali.
AÍNAS. *adv. t.* Ibus, gutiay lá.
AINDAMIAS. *adv. c, fam.* Labut pá.
AIRADAMENTE. *adv. m.* Sa pagcasina gud.
AIRAMIENTO. *m.* Casina, pagcasina.—Caisug pagcaisug.
AIRARSE *r.* Sina, isug, porğot, aligotgot; pirğit.
AIRE. *m.* Harğin.
AIREAR. *a.* Paghayhay.—*r.* Pahanğin.
AIRÓN. *m.* Tamsi rğa airón.
AIRÓN. *m.* Atabay nğa halarum.
AIROSAMENTE. *adv. m.* Maopay gud nğa cabacdao, maopay gud nğa cahimo, maopay gud rğa catindug.
AIROSIDAD. *f.* Cabacdao nğa maopay.
AIROSO, SA. *adj.* Mahanğin, hanğinon.—*fig.* Maopay nğa cabacdao, maopay nğa cahimo.—Natumanan siya.
AISLAMIENTO. *m. vid.* Aislar.—*fig* Caminğao, pagcaminğao; caminğauan.
AISLAR. *a.* Paglibut sin tubig sa usa nğa lugar.—Pagbaya.—Pagolang.—Paglicay.

AJ

¡AJÁ! *interj.* ¡O-hó!
AJABEBA. *f.* Patoronggon rğa plauta.
AJADA. *f.* Sarsa.
¡AJAJA! *interj. fam.* ¡O-ho!
AJAMIENTO. *m.* Pagcoromus.—*fig.* Pagpacaraut.
AJAQUECARSE. *r.* Tampihag.
AJAR. *m.* Tanum rğa lasona.
AJAR. *a.* Pagcoromus.—*fig.* Pagpacaalo, pagpacaraut.—*r.* Hayong.
AJE. *m.* Saquit nğa doroy.
AJE. *m.* Tanum nğa masugad sin camote.
AJEAR. *n.* Paghâháhá an pitao in guinlalanat.
AJEDREA. *f.* Banua rğa ajedrea.
AJEDREZ. *m.* Ajedres.
AJEDREZADO, DA. *adj.* Masugad sin damahan.
AJENGIBRE. *m.* Tanum nğa jengibre.
AJENJO. *m.* Tanum nğa ajenjo.—Alacsio rğa ajenjo.
AJENO, NA. *adj.* Diri lugariñgon.—Lipong an oló.—Diri-anğay.—Gauas sin...—Estar ajeno de una cosa. *fr. fig.* Uaray sasabut.
AJEO. *m.* Paghâháhá.
AJERO, RA. *m.* y *f.* Parabaliguia sin lasona.
AJETE. *m.* Lasona nğa gud.—Lasona rğa uaray pá onud.—Sarsa rğa may losana.
AJETREARSE. *r.* Budlay, butlao.
AJETREO. *m.* Cabutlay, cabutlao.
AJÍ. *m.* Sili.
AJIACEITE. *m.* Sarsa rğa may lasona rğa binayo nğa binutanğan sin lana.
AJILIMOJE. *m. fam.* Sarsa.
AJILIMÓJILI. *m. fam.* Sarsa.—Con todos sus ajilimójilis. loc.—*fig.* y *fam.* Sin auray gud culang bisan ano.
AJIRONAR. *a.* Pagsagdiad sa mğa saya, sarual. etc.
AJO. *m.* Lasona.
AJO DE TRES CAJITAS. Ganda.
AJOBAR. *a.* Pagcauo; paghacot; pagbábá; pagbala.
AJOBO. *m. vid.* Ajobar.—An quinacauo. etc.—*fig.* Calibanğan rğa macuri.
AJOFAINA. *f.* Hunauan.
AJOLÍN. *m.* Mananap nğa masugad sin sudlot.
AJOLIO. *m. vid.* Ajiaceite.
AJOMATE. *m.* Banua rğa ajomate.
AJONJE. *m.* Taguc nğa masapilit sin banua rğa ajonjera.
AJONJERA. *f.* Banua nğa ajonjera.
AJONJO. *m.* Banua nğa ajonjo.
AJONJOLÍ. *m.* Lunğa.
AJOQUESO. *m.* Sarsa nğa may lasona rğan sin queso.
AJORDAR. *n.* Paghataas san tirğug, pagguliat.
AJORNALAR. *a.* Pagsohol.
AJOTE. *m.* Banua rğa ajote
AJUAGAS. *f. pl.* Mğa casam-dan sa mğa teel san mğa hayop.
AJUANETADO, DA. *adj.* An may tamocdol.
AJUANETEADO, DA. *adj.* An may tamocdol.
AJUAR. *m.* Casangcapan, garamiton.
AJUDIADO, DA. *adj.* Jinudios.
AJUICIADO, DA. *adj.* Buotan.
AJUICIAR. *n.* Pagbuotan.
AJUNTADAMENTE. *adv. m.* Boroniog gud.
AJUNTAMIENTO. *m.* Pagtigub, pagtampo.—Pagasaua.
AJUNTANZA. *f. vid.* Ajuntamiento.
AJUNTAR. *a.* Pagtigub, pagtampo.—Pagasaua.
AJUSTADAMENTE. *adv. m.* igo gud.
AJUSTADO, DA. *adj.* Buotar, matadong.—Arğay, igo.
AJUSTAMIENTO. *m.* Pagtuhay; catuhay; catuhayan.
AJUSTAR. *a.* Pagigo; pagpaigo.—Pagsabut, pagsarabut, paquigsabut.—Pagtuhay.—Pagdapat; pagdopot: pagdael; pagatip.—Paghiring.—Pagsigo.—Pagtrato.—Pagpacaopay san mğa biste sa lauas.
AJUSTE. *m.* Pagtuhay; catuhay; catuhayan.—Pagsarabut.—Trato.—Caoyonan.—Sigo, casigohan.
AJUSTICIADO, DA. *m.* y *f.* Binitay.
AJUSTICIAR. *a.* Pagbitay.

AL

ALA. *f.* Paco.—Rumbay.—Arq. Barisbisan
ALA DE CORRAL DE PESCAR. Ponot, bira.
ALÁ. *m.* Diosdios sa mğa moros.
ALÁ. *adj. l.* Didto; sadto; nğadto.
ALABADO, DA. *p. p.* Guindadayao; guindadayeg.
ALABADOR, RA. *s.* Paradayao, paradayeg.
ALABAMIENTO. *m. vid.* Alabanza.
ALABANCIOSO, SA. *adj. fam.* Mapadayao,
ALABANZA. *f.* Pagdayao, pagdayeg, pagsanorug.
ALABAR. *a.* Pagdayao, pagdayeg, pagorug, pagsa-

norug, pagandac, pagopa, pagbuhay, pagdahay.—*r.* Padayaodayao, parayao.
ALABARDA. *f.* Parğaniban rğa dao budiac.
ALABARDAZO. *m.* Pagdabal ó pagbono sin alabarda.
ALABARDERO. *m.* Soldados rğa nagdadara sin alabarda.
ÁLABE. *m.* Sarğa sin cahuy nğa natamud sa tuna.—Hapin sa mğa carretón, etc.
ALABEARSE. *r.* Yosot; colub; balico.
ALÁBEGA. *f.* Colongcogong.
ALABEO. *m.* Pagyosot; pagbalico; pagcolub: cayosot, cabalico.
ALABIADO, DA. *adj.* Garanggasang rğa salapi.
ALACENA. *f.* Paga, paga sa cota.
ALACIAR. *n.* Laya; uga.
ALACRÁN. *m.* Orangorang, sipit sipit, salinorang.
ALACRANADO, DA. *adj.* Tinocob sin orangorang.
ALACRANERA. *f.* Banua rğa alacranera.
ALACRIDAD. *f.* Calipay.
ALACHA. *f.* Isda rğa alacha.
ALACHE. *m.* Isda rğa alache.
ALADA. *f.* Pagcapacapa.
ALADAR. *m.* Bohoc nğa nalaylay sa dorğandorğanan.
ALADICA. *f.* Hormigas rğa pacoan.
ALADIERNA. *f.* Cahuycahuy nğa aladierna.
ALADO, DA. *adj.* Pacoan.—Bot. Sugad sin paco.
ALADRADA. *f.* An agui san arado.
ALADRAR. *a.* Pagarado.
ALADRERO. *m.* Panday.
ALADRO. *m.* Arado.
ALADROQUE. *m.* Isda nğa aladroque.
ALAFIA. *f. fam.* Calooy; paquimalooy.
ALAGA. *f.* Trigo nğa alaga.
ALAGADIZO, ZA. *adj.* Danauon.
ALAGAR. *a.* Pagdanao.
ALAGARTADO, DA. *adj.* Borocboroc masugad sin tiqui.
ALAHILCA. *f.* Bitay rğa rayandayan sa mğa bongbong.
ALAJOR. *m.* Bayad.
ALAMBICAMIENTO. *m.* Pagalambique.
ALAMBICAR. *a.* Pagalambique.—*fig.* Pagolitoquit.
ALAMBIQUE. *m.* Alambique; alacsiuan.
ALAMBRADO. *m. vid.* Alambrera.
ALAMBRAR. *m.* Pagpaua an larğit.
ALAMBRE. *m.* Cauad, sauay.
ALAMBRERA. *f.* Cauad nğa hinocothocot.
ALAMEDA. *f.* Tuna rğa guintan-man sin mğa cahuy rğa álamo.
ÁLAMO. *m.* Cahuy nğa hataas nğa busag busag an panit, sarğaan ug haglapad an dahon.
ALAMPAR. *n.* Ipa, ibog.
ALANCEADOR, RA. *s.* Parapana, parabono sin bangcao.
ALANCEAR. *a.* Pagpana, pagbono, pagdugmac sin bangcao; dughang, dugcal.
ALANZAR. *a. vid.* Alancear.
ALAQUECA. *f.* Bato nğa marmol.
ALAQUEQUES. *m.* Bato nğa marmol.
ALAR. *m.* Barisbisan.
ALARDE. *m.* Padayao, pagparayao, pagdasigdasig; panasig, pagpacalalaqui.
ALARDEAR. *n.* Padayao, paraayo, dasig, labiao.
ALARDOSO, SA. *adj.* Maparayao, madasigon, malabiao.
ALARGADAMENTE. *adv. m.* Halaba caopay.
ALARGADOR, RA. *adj.* Magpahalaba.
ALÁGAMA. *f.* Banua nğa mahamot.
ALARGAMIENTO. *m. vid.* Alargar.
ALARGAR. *a.* Paghalaba, pagpahalaba, pagpahilaba.—Pagsumpay, pagdugang.—Paghalauig.—Pagdoğtong.—Pagdohol.—Pagtoros.—*r.* Pagtois, pagtanan, pagpalaguio.
ALARGAR LOS LABIOS. Hinğos.
ALARGAR LAS RIENDAS. Pagtuboc.
ALARGAR BRAZO, CUELLO, ETC. Pagonat, tuihacao.
ALARIDA. *f.* Parğuliat, pagculigui, pagcurinit, pagcoroo; pagsingguit; pagtuao.
ALARIDO. *m.* Pagaraba; pagculigui, pagcurinit, pagcoroo; pagsingguit; pagtuao; araba; culigui, curinit, coroo; tuao.
ALARMA. *m.* Aydoy; gobot; samoc, rimoc; carimocan, casamocan.
ALARMAR. *a.* Pagaydoy; pagsodiot; pagrimoc, pagsamoc.—Pagpacalas.
ALARMANTE. *adj.* Malirğug.
ALÁRMEGA. *f.* Banua nğa alármega.
ALASTRAR. *a.* Mirongpirong.—Mar. Paglastre sin bato, etc.—*r.* Curipo, locot, lood.
ALATERNO. *m.* Cahuy rğa alaterno.
ALATINADAMENTE. *adj. m.* Linatin gud.
ALAVANCO. *m.* Tamao tamao.
ALAVESA. *f.* Parğaniban.
ALAZÁN, NA. *adj.* Bulao, pula.
ALAZANO, NA. *adj.* Bulao, pula.
ALAZO. *m.* Capacapa.
ALAZOR. *m.* Banua rğa alazor.
ALBA. *f.* Lambrag pamalasibas, cabuntagan.—Biste rğa alba.
ALBACEA. *m.* Tinatapuran sa pagtuman san nasusugo ó natotogon san tauo nğa nagtestar.
ALBACEAZGO. *m.* Pagcaalbasea, catungdanan sin albasea.
ALBAHACA. *f.* Colongcogong.
ALBAHAQUILLA. *f.* Colongcogong.
ALBAIDA. *f.* Banua rğa albaida.
ALBAÑAL. *m.* Loho ó araguian san tubig.
ALBAÑEAR. *n.* Pagcota.
ALBAÑILERÍA. *f.* Pagcacotero.—Buhat rğa cota.
ALBAÑIL. *m.* Cotero.
ALBAÑILERÍA. *f.* Pagcacotero.—Cota ó buhat nğa cota.
ALBAQUÍA. *f.* An mğa bilin pá.
ALBAR *adj.* Busag.
ALBARÁN. *m.* Tigaman nğa sinurat rğa ibinubutang sa mğa puerta sa mğa balay etc., sa pagpasabut nğa guinpapapletihan.
ALBARAZADO, DA. *adj.* Baga bon-ihon, alap-apon.—Busag busag.
ALBARAZO. *m.* Baga bon-i, alap-ap.
ALBARCA. *f.* Sapin nğa anit.
ALBARCOQUE. *m.* Bonğa sin cahuy nğa albaricoquero.
ALBARCOQUERO. *m.* Cahuy rğa albaricoquero.
ALBARDA. *f.* Baga siya sin cabayo.
ALBARDADO, DA. *adj.* Boroc, borocboroc.
ALBARDÁN. *m.* Gopong, matistis, madorogas.
ALBARDANEAR. *n.* Pagdorogas.
ALBARDANERÍA. *f.* Dorogas; papcadorogas.
ALBARDANÍA. *f.* Dorogas; pagcadorogas.
ALBARDAR. *a.* Pagbutang san albarda.—Pagbutang sin hilap rğa tosino sa mğa tamsi nğa guinaasal.
ALBARDELA. *f.* Siya sa mğa cabayo.
ALBARDERÍA. *f.* Tendahan sin mğa albarda.—Catungdanan san parahimo sin mğa albarda.
ALBARDERO. *m.* Parahimo sin mğa albarda.—Parabaliguia sin mğa albarda.
ALBARDILLA. *f.* Siya sa mğa cabayo.—Bongtud

nga tuna sa magcasiliguid san dalan, tungud cay sa butnga an pagagui.—Tuna nga nadodocot san arado.—Hilap nga tosino nga ibinabaobao sa mga tamsi nga guinaasal.—Bunay nga binate nga sinactan sin harina, matam-is etc., sa pagpacaopay dao paghirot sa mga lorotoon.—Barahibo sa talodtod san carnero.

ALBARDÍN. *m.* Banua nga albardin.

ALBARDÓN. *m.* Baga siya sa mga cabayo, etc.

ALBARDONERÍA. *f. vid.* Albarderia.

ALBARDONERO. *m. vid.* Albardero.

ALBARICOQUE. *m.* Bonga san cahuy nga albaricoquero.

ALBARICOQUERO. *m.* Cahuy nga albaricoquero.

ALBARIZO, ZA. *adj.* Busagbusag.

ALBARRADA. *f.* Alad nga bato.

ALBARRÁN. *s.* Olitauo

ALBARRÁNEO, NEA. *adj.* Dumoroong.

ALBARRANÍA. *f.* Pagcaolitauo.

ALBARRANIEGO, GA. *adj.* Dumoroong.

ALBARRANILLA. *f.* Tanum nga baga seboya.

ALBARRAZ. *m.* Baga bon-i, alap-ap.

ALBATOZA. *f.* Sacayán nga guti nga may cumbis.

ALBAYALDADO, DA. *adj.* Pinintaran sin albayalde

ALBAYALDE. *m.* Pintar nga albayalde.

ALBAZANO, NA. *adj.* Poropula.

ALBAZO. *m.* Pagauay sa caagahon, ó aga-aga pá.

ALBEAR. *m.* Busag nga tuna.

ALBEAR. *n.* Pagbusag; pagpabusag.

ALBEDRÍO. *m.* Caburut-on nga calugaringon.—Gahum san calag sin pag...

ALBEITAR. *m.* Parabolong, mananambal sa mga hayop.

ALBEITE. *m. vid.* Albeitar.

ALBEITERIA. *f.* Paghibaro sin pagbolong sa mga hayop.

ALBELDAR. *a.* Pagpalid san trigo, humay, etc.

ALBELLÓN. *m.* Loho ó araguian san tubig.

ALBENDA. *f.* Rayandayan.

ALBENDERA. *f.* Babaye nga parahimo sin mga rayandayan.

ALBENGALA. *f.* Panapton nga albengala.

ALBENTOLA. *f.* Raya.

ALBERCA. *f.* Tanque nga tubigan nga quinota ug harohaluag.

ALBÉRCHIGA. *f.* Bonga sin cahuy nga albérchiguero.

ALBÉRCHIGO. *m.* Bonga sin cahuy nga albérchiguero.

ALBERCHIGUERO. *m.* Cahuy nga alberchiguero.

ALBERGADA. *f.* Ilihan.—Harapitan, arayopan, darang-pan.

ALBERGADOR, RA. *adj.* An mapasaca sa iya balay sin tauo, mapahapit.

ALBERGADURA. *f. vid.* Albergue.

ALBERGAR. *a.* Pagpatumbalay, pagpasaca, pagpahapit.—*r.* Ayop, dangup, hapit.

ALBERGE. *m.* Bonga sin cahuy nga albaricoquero.

ALBERGERO. *m.* Cahuy nga albaricoquero.

ALBERGO. *m vid.* Albergue.

ALBERGUE. *m.* Arayopan, darang-pan, harapitan, sisirongan.

ALBERGUERO, RA. *m.* y *f.* An mapahapit, mapasaca sa iya balay sin tauo.

ALBERICOQUE. *m.* Bonga sin cahuy nga albaricoquero.

ALBERO. *m.* Dugnit nga igpapamara ug igpapahid san mga pinggan.—Tuna nga busagbusag.

ALBERQUERO, RA. *m.* y *f.* Bantay san mga tanque nga tubigan.

ALBICANTE. *adj.* Mabusag-busag.

ALBIHAR. *m.* Banua nga masugad sin mansaniya.

ALBINO, NA *adj.* Busag, busagbusag.

ALBITANA. *f.* Alad sin mga tanum.

ALBO, BA. *adj.* Busag.

ALBOGUE. *m.* Patoronggon.

ALBOGUEAR. *n.* Pagpatonog sin albogue.

ALBOGUERO, RA. *m.* y *f.* Parapatonug sin albogue.—Parahimo sin mga albogue.

ALBOHERA. *f.* Danao.—Tanque nga tubigan.

ALBOHERA. *f.* Banua nga malbas.

ALBOHOL. *m.* Banua nga amapola.

ALBOHOL. *m.* Banua nga albohol.

ALBOL *m.* Banua nga albol.

ALBÓNDIGA. *f.* Albondigas, guinisa nga maripoyoc.

ALBONDIGUILLA. *f.* Albóndigas nga guti.

ALBOQUERÓN. *m.* Banua nga alboquerón.

ALBOR. *m.* Cabusag.—Lambrag, calambragan, pamalasibas, caagahun.—Albores de la vida.—*fig.* Cabata, pagcabata.

ALBORADA. *f.* Paglambrag, pamalasibas, caagahun.—Mil. Pagauay nga natuman sa caagahun.—Pagtoctoc san guimbal cun patoronggon bá sa caagahun.

ALBÓRBOLA. *f.* Panguliat, ngiras, aringasa.

ALBOREAR. *n.* Lambrag, malasibas, banagbanag.

ALBORECER. *n. vid.* Alborear.

ALBORGA. *f.* Sapin nga abaca, etc.

ALBORNÍA. *f.* Baga yahong.

ALBORNO. *m.* Bot. Aramay sin cahuy.

ALBOROCERA. *m.* Cahuy nga madroño.—Parongpong nga guti.

ALBORONÍA. *f.* Guinisa nga may tarong, camates, calabasa ug sin sili.

ALBOROQUE. *m.* Pagopa ó pagpanagtao sa mga nabulig sa ano man nga trato.

ALBOROTADAMENTE. *adv. m.* Masamoc caopay, marimoc caopay.

ALBOROTADIZO, ZA. *adj.* Pus-canon, madali masina, madagmit masina.

ALBOROTADO, DA. *adj.* Malacsihon, mahinanali.—*p. p.* Narimoc, nasamoc.

ALBOROTADOR, RA. *adj.* Parasamoc, pararimoc.—*adj.* Manririmoc.

ALBOROTAMIENTO. *m. vid.* Alboroto.

ALBOROTAPUEBLOS. *com.* Pararimoc, parasamoc.—*fam.* Maquidorogas.

ALBOROTAR. *a.* Pacasamoc, pacarimoc, pacagobot, pacariboc.—Pagbusá.—Dagomoc; ngolngug; paglia.—*r.* Samoc, rimoc, riboc, ngiras, aringasa; gobot.—Alborotarse la mar. Bungcat ná an dagat.

ALBOROTO. *m.* Cangiras, caaringasa.—Casamocan, carimocan; dagomoc; carol.—Pagalsa.

ALBOROZADOR, RA. *adj.* Macalipay.—*s.* Paralipay.

ALBOROZAMIENTO. *m. vid.* Alborozo.

ALBOROZAR. *a.* Paglipay; pacalipay.—*r.* Lipay.

ALBOROZO. *m.* Calipay, pagcalipay, calipayan, himaya.

ALBOTÍN. *m.* Cahuy nga terebinto.

ALBRICIAR. *a.* Paggala.—Pagbalita, pagpahibaro sin maopay nga balita.

ALBRICIAS. *f. pl.* Gala.—Balita, bag-o nga balita nga maopay.

ALBUDECA. *f.* Tanum nga sandia.

ALBUÉRBOLA. *f.* Panguliat, ngiras, aringasa.

ALBUFERA. *f.* Danao.—Tanque nga tubigan.

ALBUGÍNEO, NEA. *adj.* Busag.

ALBUGO. *m.* Med. Bolog.

ALBUHERA. *f.* Danao.—Tanque nga tubigan.

ALBUR. *m.* Isda sa salug.

ALBURA. *f.* Busag; cabusag; cabusagan.—Bot. Aramay sin cahuy.
ALBURNO. *m.* Bot. Aramay sin cahuy.
ALCABALA. *f.* Buhis; bayad.
ALCABALERO. *m.* Parasocot.
ALCACER. *m.* Sebada ngā hilao pá.
ALCACHOFA. *f.* Tanum ngā alcachopa.—Alcachufa. Sapote.
ALCAHAZ. *m.* Coronğan ngā daco, tangcal.
ALCAHAZADA. *f.* Mga tamsi ngā pinasosolud sa coronğan cún tangcal bá.
ALCAHAZAR. *a.* Pagpasolud sa mga tamsi ngādto sin coronğan cún tangcal bá.
ALCAHOTAR. *a. vid.* Alcahuetear.
ALCAHOTERÍA. *f. vid.* Alcahuetería.
ALCAHUETE, TA. *m.* y *f.* Parasorug sorug.—Titatita.
ALCAHUETEAR. *a.* Pagsorug sorug.—Pagtitatita.
ALCAHUETERÍA. *f.* Pagsorug sorug.—Pagtitatita.
ALCAICERÍA. *f.* Tendahan sin igagama.
ALCAIDE. *m.* Bantay; bantay sa mga preso.
ALCALDE. *m.* Ponoan; hocom, parabuot, magbubuot, magburuot.
ALCALDÍA. *f.* Pagcaponoan; pagcahocom.—Catungdanan san alcalde.—Balay ngā inooquian san alcalde.—An tuna ngā sacop sa gahum san alcande.
ALCALLER. *m.* Parahimo sin mga coron, tadiao, etc.
ALCALLERÍA. *f.* Mga coron, daba, tadiao, etc.
ALCANCE. *m.* Pagabut.—Cargo ngā nagogoa san caisipan sa mga pagcuenta.—Apong.—Paghiabut.—Mil. Paglanat san contra.
ALCACÍA. *f.* Cajon cajon ó bias ngā linolohoan sin guti ngā hinohologah san salapi.
ALCANDORA. *f.* Tap-ong.
ALCANDORA. *f.* Bado ngā busag.
ALCANFOR. *m.* Alcanpor ngā mahamut.
ALCANFORADA. *f.* Banua ngā alcanporada.
ALCANFORAR. *a.* Pagbutang sin alcanpor.
ALCANFORERO. *m.* Cahuy ngā quinucuhaan sin alcanpor.
ALCANTARILLA. *f.* Cale ngā quinota ngā araguian sa mga tubig.
ALCANTARILLADO. *m.* Mga cale ngā quinota ngā araguian sa mga tubig.
ALCANTARILLAR. *a.* Paghimo sin mga cale ngā quinota.
ALCANZADIZO, ZA. *adj.* Masayon abuton, masayon cuhaon.
ALCANZADOR, RA. *adj.* Maabut.
ALCANZAMIENTO. *m.* Pagabut.
ALCANZAR. *a.* Pagabut; paghiabut.—Pagdanğat, pagsangput.—Pagacos; paghorot.—Pagdauhat; paggauad.—*fig.* Apong.
ALCANZAR ALGUNA COSA CON PALO, ETC. Pagdiuit.
ALCAPARRA. *f.* Cahuy cahuy ngā alcaparra.
ALCAPARRO. *m.* Cahuy cahuy ngā alcaparro.
ALCAPARRÓN. *m.* Bonğa san cahuy cahuy ngā alcaparra.
ALCARAVÁN. *m.* Tamsi ngā alcarabán.
ALCARAVEA. *f.* Banua ngā alcarabea.
ALCARCEÑA. *f.* Tanum ngā yero, masugad sin balatong.
ALCARCEÑAL. *m.* Cayerohan, mga tanum ngā yero.
ALCARCIL. *m.* Banua ngā alcachopa.
ALCARÍA. *f.* Balay sa oma.
ALCARRACERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin mga daba, etc.—Parabaliguia sin mga coron, etc.—Paga.
ALCARRAZA. *f.* Coron, daba, bangga, etc.
ALCAZART. *m.* Sininarongsong.
ALCATRAZ. *m.* Sininarongsong.
ALCATRAZ. *m.* Tamsi ngā pelicano.
ALCAUCÍ. *m. vid.* Alcaucil.
ALCAUCIL. *m.* Banua ngā alcachopa.
ALCAUDÓN. *m.* Tamsi ngā madaguit.
ALCAVERA. *f.* Mamat; tulin.
ALCAYATA. *f.* Cauit ngā puthao.
ALCAYOBA. *f.* Cahuy ngā caoba.
ALCAZAR. *m.* Cota, ilihan, bantayan.—Balay ngā hadianon.—Mar. An cumbis san sacayán tican sa palo mayor tubtub sa cámara.
ALCAZUZ. *m.* Banua ngā orosus.
ALCE. *m.* Mananap ngā masugad sin bugsoc.
ALCE. *m.* Pagalsa san baraja cún dao sa pagsugal.
ALCINO. *m.* Banua ngā alsino.
ALCOBA. *f.* Solud ngā catorogan ó panğatorogan.—Alcoba ó lanğitlanğit sa mga singbahan cún mga balay bá.
ALCOCARRA. *f.* Curiot.
ALCOHELA. *f.* Tanum ngā escarola.
ALCOHOL. *m.* Alcohol ngā mapintas ngā isinasacot sa mga alacsio, etc.
ALCOHOLADO, DA. *adj.* Mananap ngā baga itom an barahibo cún an panit bá dapit sa mata.
ALCOHOLADO. *m.* Med. May alcohol.
ALCOHOLAR. *a.* Pagpaitum sin alcohol ah mga piroc ó quiray sa mata.
ALCOHÓLICO, CA. *adj.* May alcohol.
ALCOHOLÍMETRO. *m.* Garamiton ngā gamit sin pagquilala san alcohol ngā isinacot sin alacsio, etc.
ALCOHOLISMO. *m.* Saquit ngā guican san paginum sin oraora sin mga irinmun ngā may alcohol.
ALCOHOLIZAR. *a.* Pagsacot sin alcohol sa alacsio, etc.
ALCOR. *m.* Buquid buquid.
ALCORÁN. *m.* Libro ngā sinuratan san mga casugoanan ni Mahoma ngā malimbong, ngā nacadarahig caopay sa iba ngā mga tauo tunğud san iya mga casaipanan ngā tinuyo.
ALCORNOQUE. *m.* Cahuy ngā alcornoque, hataas caopay.
ALCORQUE. *m.* Panit sin alcornoque.—Baga sapin ngā daco, ngā an iya tun-banan. guinhihimo sin panit san cahuy ngā alcornoque.
ALCORQUE. *m.* Ocad san pono san mga tanum cún mga cahuy.
ALCOTÁN. *m.* Tamsi ngā madaguit.
ALCREBITE. *m.* Asupre:
ALCRIBITE. *m.* Asupre.
ALCUCERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin mga lananhan.—Parabaliguia sin mga lananhan.
ALCUÑA. *f. vid.* Alcurnia.
ALCURNIA. *f.* Tulin, catulinan, guinicanan.
ALCUZA. *f.* Lananhan.
ALCUZADA. *f.* Usa ca tacus ngā lana san lananhan.
ALDABA. *f.* Itoroctoc ngā puthao ó tumbaga sa mga puerta, pacao.
ALDABADA. *f.* Pagtoctoc san itorotoc.
ALDABAZO. *m.* Pagtoctoc sin macosog san itoroctoc.
ALDABEAR. *n.* Pagtoctoc san itoroctoc.
ALDABÓN. *m.* Itoroctoc ngā daco, pacao.—Caraptan, caraptanan, caratinan sin mga cabán, etc.
ALDABONAZO. *m.* Pagtoctoc ngā daco san daco ngā itoroctoc.
ALDEA. *f.* Bongto ngā guti, visita.
ALDEANAMENTE. *adv. m.* Sugad gud san taga visita.
ALDEANIEGO, GA. *adj.* Taga visita.

ALDEANO, NA. *adj.* Taga visita.
ALDEHUELA. *f.* Bongto nga guti, visita.
ALDEORRIO. *m.* Bongto nga guti ug macalolooy.
ALDEORRO. *m.* Bongto nga guti ug macalolooy.
ALDERREDOR. *adv. m.* Libut.
ALDORTA. *f.* Tamsi nga aldorta.
ALDRÁN. *m.* Parabaliguia sin alacsio sa mga caom-han.
ALEACIÓN. *f.* Quin. Pagsacot, pagsalacot.
ALEAR. *n.* Pagcapacapa; pagcapaycapay, pagconoy-conoy cun dao isda.
ALEAR. *a.* Quin. Pagsacot, pagsalacot.
ALEBRARSE. *r.* Colob.—*fig.* Hadluc, dalao.
ALEBRASTARSE. *r.* Colob.—*fig.* Hadluc, dalao.
ALEBRESTARSE. *fig.* Colob.—Hadluc, dalao.
ALEBRONARSE. *r. fig.* Hadluc, dalao.
ALECCIONAR. *a.* Patutdo, patoon; pagleccion.—Pagtutdo, pagtoon.
ALECTORIA. *f.* Bato nga danay, cono, tumoroc sa atay san mga manuc nga lalaqui nga mga lagas na.
ALECHIGADO, DA. *adj.* Nahigda sa higdaan.
ALEDAÑO, ÑA. *adj.* Hiripid, higripid, dooc.—*m.* Tub-tub, catubtaban, guiotan.
ALEFRÍS. *m.* Mar. Lase.
ALEFRIZ. *m.* Lase.
ALEGACIÓN. *f.* Pagpahayag sin igcacarig-on sa mga asoy.
ALEGAMIENTO. *m. vid.* Alegación.
ALEGANZA. *f. vid.* Alegación.
ALEGAR. *a.* Pagpahayag sin igcacarig-on san mga asoy.—Pagasoy, pagparibaro.
ALEGATO. *m.* For. Pagpahayag nga sinurat nga igcacarig-on sa mga asoy.—Carig-onan.
ALEGORÍA. *f.* Higaday, liday, garaygaday.
ALEGORICAMENTE. *adv. m.* Higaday gud, garaygaday gud.
ALEGÓRICO, CA. *adj.* Mahigaday, magaraygaday.
ALEGORIZAR. *a.* Paghigaday, pagliday, paggaraygaday.
ALEGRADOR, RA. *adj.* Macacalipay.—*s.* Paralipay.
ALEGRAMIENTO. *m. vid.* Alegría.
ALEGRANTE *p. a.* Macalipay.
ALEGRANZA. *f. vid.* Alegría.
ALEGRAR. *a.* Paglipay; pacalipay.—*r.* Lipay, himaya, saya, luyac, luyag, hiyuc, hioc, hisa.
ALEGRE. *adj.* Malipay, malipayon, maalayhan, mahuyayag, masariyaya.—Malacsi.—*fam.* Huboghubog.
ALEGREMENTE. *adv. m.* Oraora gud sin lipay.
ALEGRETE, TA. *adj. vid.* Alegre.
ALEGREZA. *f. vid.* Alegria.
ALEGRÍA. *f.* Calipay, pagcalipay, himaya.—Calipayan.
ALEGRÓN. *m. fam.* Ahat nga pacalipay nga umaragui lá.
ALEJAMIENTO. *m.* Pagpaharayo, pagharayo.
ALEJAR. *a.* Paharayo pagpaharayo, pagmas, pagbulag; pagalis; pagluay; pagdandan.
ALELAMIENTO. *m.* Catuyaotuyao, pagcatuyaotuyao, caculangculang, pagcaculangculang.
ALELARSE. *r.* Tuyaotuyao, culangculang, lorong-lorong; lipong.
ALELÍ. *m.* Banua nga aleli.
ALELUYA. Polong nga inhebreo nga mao ini an cahologan: pagdayegon ta an Cuinoo sa daco nga pagcalipay.—Calipay.
ALEMA. *f.* Tubig nga gamit sin pagtubigui sa mga oma, etc.
ALEMANA. *f.* Sayao nga alemana.
ALEMANDA. *f.* Sayao nga alemanda.
ALENTADA. *f.* Pagguinhaua.—Leyo toda la carta de una *alentada*. Nagbasa siya san surat sa usa lá ca *pagotoc*.
ALENTADAMENTE. *adv. m.* Sin macosog, sin maisug.
ALENTADO, DA. *adj.* Casingcasingan, macosog, maisug, mapintas.
ALENTAR. *n.* Pagguinhaua; pagganghao; pagahud.—*a.* Pagagda, pagsagda.
ALENTOSO, SA. *adj. vid.* Alentado.
ALEONADO, DA. *adj.* Borobulao.
ALEPÍN. *m.* Panapton nga manipis.
ALERCE. *m.* Cahuy nga alerce.
ALERO. *m.* Barisbisan.
ALERTA. *adv. m.* Agma, tagam, polong nga guinbabatonbaton san mga bantay.
ALERTAMENTE. *adv. m.* Tagam gud, bantay sin maopay.
ALERTAR. *a.* Pagpatagam.—*r.* Tagam, agma, aligmat.
ALERTO, TA. *adj.* Maaligmat, matagam, mabantay, mabantayon.
ALESNA. *f.* Hirihud.
ALESNADO, DA. *adj.* Tinaisan.
ALETA. *f.* Capay, capaycapay; tupac; balidbid.—Arq. Barisbisan.
ALETADA. *f.* Pagcapacapa.
ALETARGARSE. *r.* Lipong, linop.—Himooc.
ALETAZO. *m.* Capacapa.—Capay.—Nacmac.
ALETEAR. *n.* Pagcapacapa; pagnacnac.—Pagcapaypagcapaycapay; pagquipaquipa; pagquiuisquiuis pagquiuisquisay.
ALETEO. *m. vid.* Aletear.
ALETO. *m.* Tamsi nga madaguit.
ALEVE. *adj.* Malingo, mabudhi, madudhion.
ALEVILLA. *f.* Marong parung.
ALEVOSAMENTE. *adv. m.* Malingo gud, mabudhi gud.
ALEVOSÍA. *f.* Paglingo, pagbudhi.
ALEVOSO, SA. *adj.* Malingo, mabudhi, mabudhión
ALFÁBEGA. *f.* Colongcogong.
ALFABÉTICAMENTE. *adv. m.* Sa pagcasonudsonud san mga letra.
ALFABETO. *m. vid.* Abecedario.
ALFAGUARA. *f.* Borabud.
ALFALFA. *f.* Banua nga alfalfa.—Cahuycahuy nga alfalfa.
ALFANA. *f.* Cabayo nga macosog ug daco an lauas.
ALFANJADO, DA. *adj.* Masugad sin campilang.
ALFANJAZO. *m.* Pagbono sin campilang.
ALFANJE. *m.* Campilang.
ALFANJETE. *m.* Carocampilang.
ALFAQUE. *m.* Tayudtayud nga baras sa mga sabang.—Monbon.
ALFAQUEQUE. *m.* Manlulucat, paralucat sa mga bihag.—Paradolong san correo.
ALFAQUÍ. *m.* Magtoroon sa mga moros.
ALFAR. *m.* An guinbubuhatan sa mga coron, tadio, etc.
ALFAR. *n.* pagalsa, pagbiquiao sin oraora an cabayo san onhan nga mga teel.
ALFARAZ. *m.* Cabayo.
ALFARERÍA. *f.* Cabatiran sin paghimo sin mga daba, etc.—An guinbubuhatan san mga coron, etc.—Tendahan sin mga daba, etc.
ALFARERO. *m.* Parahimo sin mga coron, tadiao, etc.
ALFAYATE. *m.* Sastre, paratahi.
ALFEÑICARSE. *r. fig.* y *fam.* Gasa; in magasa na an lauas.
ALFEÑIQUE. *m. fig.* y *fam.* Saraquitan saraquitanon.
ALFERAZGO. *m.* Pagcaalperes.

ALFERCE. Alperes.
ALFERECÍA. *f.* Saquit sa mga cabataan nga maquiuaquiua an ira mga lauas ug nauauad-an sin hunahuna.
ALFERECÍA. *f.* Pagcaalperes.
ALFÉREZ. *m.* Alpéres.
ALFEREZADO. *m.* Pagcaalperes.
ALFERRAZ. *m.* Tamsi nga madaguit.
ALFILER. *m.* Dagum nga uaray mata, cundi may olóoló.
ALFILERAZO. *m.* Pagtolsoc sin alpiler.
ALFILETERO. *m.* Surudlan sin mga dagum ó mga alpiler.
ALFOLÍ. *m.* Bohos.—Camalig nga binubutangan san asin.
ALFOMBRA. *f.* Alpombra, banig nga panapton.
ALFOMBRAR. *a.* Pagbanig, pagbutang, pagbuclad san alpombra.
ALFOMBRERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin mga alpombra.
ALFOMBRILLA. *f.* Med. Casaquit nga baga hangga.
ALFÓNCIGO. *m.* Cahuy cahuy nga alpónsigo.
ALFONSARIO. *m.* Buratangan sa mga tul-an.
ALFONSEARSE *r. fam.* Pagdorogas, pagtiao, pagtiaotiao.
ALFORJA. *f.* Surudlan.
ALFORZA. *f.* Conot ó pilo cún sa mga panapton.
ALGAIDA. *f.* Guba, casighotan.
ALGALIA. *m.* Miro; an baga hulas niya dapit sa icug.—*f.* Banua nga algalia.
ALGARA. *f.* Panon sin mga casoldadosan nga nanganga-abayo, ug an tuyo nira an pagdarahug san contra.
ALGARA. *f* Baga panit nga manipis san bunay, lasona, etc.
ALGARABÍA. *f.* Pamolong nga inárabe.—*fig.* y *fam.* Ngiras, lia, aringasa, samoc, rimoc.—Banua nga algarabia.
ALGARADA. *f.* Panon sin mga casoldadosan nga nangangabayo, ug an tuyo nira an pagdarahug san contra.—Cangiras, calia, caaringasa, casamocan, carimocan.—Pangoliat.—Máquina nga gamit sadto san pagguerra.
ALGAREADOR, RA. *adj.* Maguliat; mayacan.
ALGAREAR. *a.* Pagguliat, paggagsud, pagsuriao; ngiras, lia, aringasa.
ALGARERO, RA. *adj.* Maguliat; mayacan; mangiras, malia, maaringasa, masuriao.—*m.* Opud, tauo nga nangangabayo nga naopud man sin pagdarahug san contra.
ALGARIVO, VA. *adj.* Malain, dumoroong.
ALGARROBA. *f.* Tanum nga algarroba.
ALGARROBAL. *m.* Mga tanum nga algarroba.—Mga cahuy nga algarrobo.
ALGARROBERA, *f.* Cahuy nga algarrobo.
ALGARROBERO. *m.* Cahuy nga algarrobo.
ALGARROBO. *m.* Cahuy nga algarrobo.
ALGAZARA. *f.* Ngiras, aringasa, lia, suriao.
ALGAZUL. *m.* Banua nga algasul.
ALGECERÍA. *f.* Cayesohan.—Tendahan sin yeso.
ALGECERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin yeso.—Parabalíguja sin yeso.
ALGENTE. *adj. poét.* Mahageot, mataghum.
ALGEZ. *m.* Mina nga yeso.
ALGEZAR. *m.* Cayesohan.
ALGEZÓN. *m.* Bongbong nga yeso.
ALGIDEZ. *f.* Med. Catághum, cahageot.
ALGIDO, DA. *adj.* Med. Mataghum mahageot.
ALGO. *pron. indet.* Bisan ano.
ALGODÓN. *m.* Gapas.—Algodón hilado. Tingcal.—Algodón hilado y teñido de negro. Tinomong.
ALGODONAL. *m.* Cagapasan.
ALGODONAR. *a.* Pagbutang, pagponó sin gapas.
ALGODONERO, RA. *m.* y *f.* Parabaliguia sin gapas ó tingcal.—*m.* Cahuy nga gapas.
ALGUACIL. *m.* Aguasil.
ALGUASILAZGO. *m.* Pagcaaguasil; catungdanan sin aguasil.
ALGUACILEJO. *m.* Aguasil.
ALGUIEN. *pron. indet.* Sin-o.—Si alguien viniera. Cún sin-o in cumanhi.
ALGÚN. *adj.* Bisan sin-o, bisan ano.—Algún día vendré. Bisan san-o nga adlao macanhi aco.—Algún hombre ha pasado por ahi. Tauo dao an inagui dida.—*m. adv.* Un poco, algo. Guti.—Algún tanto enfermo. May guti nga saquit ó masorosaquit pá.
ALGUNA QUE OTRA VEZ. Dagaya, dagayaday, talag-sa.
ALGUNO, NA. *pron, indet.* Bisan sin-o, bisan ano.—Se usa también como adjetivo.—No ví á persona alguna. Uray aco quita sa bisan sin-o nga tauo.—¿Ha preguntado alguno por mi? ¿May nagpaquina sa acon?—Alguna cosa. Bisan ano.—¿Ha venido alguno? ¿May quinanhi nga tauo?
ALHAJA. *f.* Hiyas, rayandayan.—Bahandi, manggad.—Garamiton, casangcapan.
ALHAJAR. *a.* Paghias, paghiyas, pagrayandayan, pagsab-ong.
ALHAJUELA. *f.* Hias hias, hiyas hiyas, sarosab-ong; bahandcay, borobahandi.
ALHAMAR. *m.* Taplac, tampi nga pula.
ALHARACA. *f.* Bungcaras.
ALHARAQUIENTO, TA. *adj.* Mabungcaras.
ALHARMA. *f.* Banua nga alharma.
ALHELÍ. *m.* Banua nga alhelí.
ALHEÑA. *f.* Cahuy cahuy nga alheña.
ALHÓNDIGA. *f.* Tianggui, tiangguian.
ALHONDIGUERO. *m* Bantay san tianggui.
ALHORRÍ. *m.* Tae sin bata nga bag o pá lá nga natauo.
ALHUCEMA. *f.* Banua nga espliego.
ALHUCEMILLA. *f.* Banua nga alhusemiya.
ALHUCEÑA. *f.* Banua nga alhuseña.
ALIABIERTO, TA. *adj.* Buclad an paco.
ALIACA. *f. vid.* Aliacán.
ALIACÁN. *m.* Saquít nga camaduas an panit.
ALIACANADO, DA. *adj.* May saquit nga camaduas an panit.
ALIANZA. *f.* Hingyo, cahingyon.—Pagsaad.—Caoroyonan, caarabuyonan.
ALIANZARSE. *r. vid.* Aliarse.
ALIARA. *f.* Baso nga sungay.
ALIARIA. *f.* Banua nga aliaria.
ALIARSE. *r.* Hingio, dapig hingyon, hiringyon, tigub.—Oyon, arabuyon.
ALIAS. *adv. lat.* Cún usa mán.
ALIBLE. *adj.* Macacosog sa lauas.
ALICAIDO, DA. *adj. fig.* y *fam.* Maluya.
ALICÁNTARA. *f.* Halas nga malara caopay.
ALICANTE. *m.* Halas nga malara caopay.
ALICANTINA. *f. fam.* Catusohan.
ALICATES. *m. pl.* Sipit nga guti, cumpit, quimpit.
ALICIENTE. *m.* Icahauid; paon.
ALIDONA. *f.* Bato nga danay, cono, hiquit-an sa guinhaua san sayao nga tamsi.
ALIENABLE. *adj.* Sadang igbaliguia, ighatag, igbotong cún igprenda bá.
ALIENACIÓN. *f.* Pagbaliguia, pagbotong, pagprenda.—Pagcauara sa mga balatian.

ALIENAR. *a.* Baliguia, botong, pagprenda.—Cauara sa mga balatian.
ALIENÍGENA. *adj.* Dumoroong.
ALIENTO. Pagguinhaua.—Ganghao.—An guiniguinhaua.—*fig.* Cacus-ganan.—Último aliento. Caotas san quinabuhi ó catapusan nga pagguinhaua.
ALIER. *m.* Soldados sa marina.
ALIFA. *m.* Tubo.
ALIFAFE. *m.* Hubag.—*fam.* Saquít.
ALIFAR. *a.* Paghamis; pagpahamis.
ALIFARA. *f.* Panagtao.
ALIGACIÓN. *f.* Paggapus; pagcodcud; pagsangbud.—Pagtigub, pagtampo.—Pagbaat.
ALIGAMIENTO. *m. vid.* Aligación.
ALIGAR. *a.* Gapus; codcud; sangbud.—Pagbaat.—Tigub, tirigub, tampo, tarampo.
ALIGERAMIENTO. *m.* Pagpagaan.—Pagdagmit; cadagmitan.—Pagiban, pagtoros.
ALIGERAR. *a.* Paggaan; pagpagaan; paggacan, pagcancan.—Dagmit, dali, toron.—Iban, toros.
ALÍGERO, RA. *adj. poét.* Pacoan.—*fig.* Madagmit, madali, matoron; matulin.
ALIGONERO. *m.* Cahuy nga almez.
ALIJADOR, RA. *s.* Paraiban.—Parahindo.—Baga casco nga daco.
ALIJAR. *m.* Soho nga guba, tuna nga uaray tanum.
ALIJAR. *a.* Mar. Pagiban, pagpagaan, pagpalutao.—Paghauas san luran.—Paghindo san gapas.
ALIJARAR. *a.* Pagpamalon san tuna nga uaray pa quiuahi ó pagtanumi.
ALIJARERO. *m.* An macarauat sin soho nga guba ug iya mán pagtatan-man.
ALIJO. *m.* Pagiban, pagpagaan, pagpalutao.—Paghauas san luran.—Paghindo san gapas.
ALIMAÑA. *f.* Mananap.
ALIMENTACIÓN. *f.* Pagpacaon.—Can-on; caon; quinacaon; iniinum.
ALIMENTAR. *a.* Pagcaon; pagpacaon.—Pagpasoso.—Pagpacabuhi.—Alimentar á los enfermos. Pagtil-ug.
ALIMENTARIO. *m.* For. An pinahatan ó binababtolan sin iya igcacaon.
ALIMENTICIO, CIA. *adj.* Macacosog nga cacaanon cún inumon bá.
ALIMENTISTA. *com.* An pinahatan ó binababtolan sin icabubuhi niya.
ALIMENTO. *m.* Can-on, caran-on.—An ngatanan nga sadang icabuhi sa lauas, etc.
ALIMENTOSO, SA. *adj.* Can-on ó inumon nga macacosog ó macabuhi.
ALIMO. *m.* Banua nga alimo.
ALIMOSNAR. *a.* Paglimos, paghatag sin limos.
ALINDADO, DA. *adj.* Mapadayao, maparayao.
ALINDAR. *a.* Pagguiotan, pagtigaman, pagbutang sin tigaman.—*n.* Hiripid, higripid, dooc.
ALINDAR. *a.* Pagpacaopay, pagpatahum.
ALINDE. *m.* Asogue nga pinadodocot sa salaming basi mahimo nga espejo.
ALINEACIÓN. *f.* Pagrumbay.—Pagtonton.—Paglatid.—Pagtalay, pagtalayatay, pagtalaytay.
ALINEAR. *a.* Rumbay.—Tonton.—Latid.—Talay, talayatay, talayta.—Pagtadong.
ALIÑADOR, RA. *s.* Parahiyas, pararayandayan, parasab-ong.—*adj.* Magpapahamis.—Magpapacaópay.
ALIÑAMIENTO. *m. vid.* Aliño.
ALIÑAR. *a.* Pagrayandayan paghiyas, pagsab-ong.—Paghamis; pagpahamis.—Pagpanacot.—Pagpacaopay.
ALIÑO. *m.* Rayandayan, hiyas sab-ong.—Casangcapan, guinamiton, garamiton.—Panacot, sarsa.
ALIONÍN. *m.* Tamsi nga alionín.
ALIPATA. *m.* Lipata; an dahon niya hagligot ngan haglabalaba, nanonoroc sa mga baybayon, ug an taguc niya nacacabuta.
ALÍPEDE. *adj. poét.* Pacoan sa teel.
ALÍPEDO, DA. *adj.* Pacoan masugad san cag-oang.
ALIQUEBRADO, DA. *adj. fig.* y *fam.* Binari an paco; maluya lumupad.
ALIQUEBRAR. *a.* Pagbari san paco.—*r.* Bari an paco.
ALIRÓN. *m.* Paco sin tamsi nga uaray ná bolbol.
ALISADOR, RA. *s.* Parahamis, parahinlo.—Ighahamis.
ALISADURA. *f. vid.* Alisar.—Hinamis.
ALISAR. *a.* Paghamis; pagpahamis.—Paghinlo.—Pagpacaopay san bohoc.—Dalano, bagnas; lison.
ALISIOS. *adj. pl.* Hangin sa cadumagsáan.
ALISMA. *f.* Banua nga alisma.
ALISO. *m.* Cahuy nga aliso.
ALISTADOR. *m.* Paralista, parasurat.
ALISTAMIENTO. *m.* Surat sa lista, pagsurat.—Pagpasurat.—Listahan.
ALISTAR. *a.* Paglista, pagsurat sa lista.—*r.* Pagsurat; paghisurat; pagpasurat.—*r.* Pagpasacop sa pagcasoldados.
ALISTAR. *a.* Pagtagam, pagtima.—*r.* Tagam, tima.
ALIVIADO, DA. *adj.* Magaan ná.—Oroopayda ná.
ALIVIADOR, RA. *adj.* Macagaan; macaopay.
ALIVIAMIENTO. *m. vid.* Alivio.
ALIVIANAR. *a. vid.* Aliviar.
ALIVIAR. *a.* Paggaan, pagiban san bug-at, paggacan; pagiban san saquit.—Pagpagaan.—*r.* Gaan, ibantoros.—Pagopay.—*fig.* Pagdagmit, pagdali.—Aliviarse el enfermo. Bunhat.
ALIVIO. *m.* Iban; caiban; caibani; pagiban.
ALIZACE. *m.* Ocad nga paghohologan san simiento.
ALIZAQUE. *m. vid.* Alizace.
ALJABA. *f.* Sudlanan sin mga pana.
ALJAFANA. *f.* Hunauan, hiramusan.
ALJERIFE. *m.* Sapiao; bitana.
ALJERIFERO. *m.* Parasapiao; parabitana.
ALJEVENA. *f.* Hunauan, hiramusan.
ALJIBE. *m.* Tanque sin tubig nga inumon.
ALJIBERO. *m.* Paramangno san mga tanque.
ALJOFAINA. *f.* Hunauan, hiramusan.
ALJÓFAR. *m.* Mutia nga gudti.
ALJOFIFA. *f.* Dugnit nga bahol nga igbabanos san salug.
ALJOFIFAR. *a.* Pagbanos, paglampaso.
ALJOR. *m.* Bato nga guinyeyeso.
ALMA. *f.* Calag.—*fig.* Tauo.—No se vé un *alma* en el tribunal. Uaray gud *tauo* sa tribunal.—Veintemil *almas* constan en el padrón. Caruhaan ca yocut nga mga *tauo* nahisasacop sa padrón.
ALMACÉN. *m.* Camalig ó balay nga binubutangan san mga género, mga cacaanon, mga inumon, etc.
ALMACENAJE. *m.* Bayad tungud sin pagbutang sa almasén san nga manggad, etc.
ALMACENAR. *a.* Pagbutang, pagtimos, paghimos sin manggad ug iba pá sa almasén.
ALMACENERO. *m.* Bantay, parabantay, paramangno sa almasén.
ALMACENISTA. *com.* Tag-ada sin almasén.—An nagbabaliguia dida sin mga género ug iba pá.
ALMÁCIGA. *f.* Taguc sin cahuy, masugadsugad sin salong ó guisalongi.
ALMACIGAR. *a.* Pagparina, pagloon.
ALMADANA. *f.* Maso ó palo nga puthao.
ALMADENA. *f.* Maso ó palo nga puthao.
ALMADÍA. *f.* Sacayán nga baga canoa.
ALMADIERO. *m.* Paraolin.

ALMADINA. *f.* Maso ó palo nga puthao.
ALMADREÑA. *f.* Sapin nga cahuy.
ALMAGRA. *f.* Tuna nga pula.
ALMAGRAL. *m.* Tuna nga pula.
ALMAGRAR. *a.* Pagtina, paghirog sin tuna nga pula.
ALMAGRE. *m.* Tuna nga pula.
ALMANAQUE. *m.* Almanaque, irisipan.
ALMANAQUERO, RA. *m.* y *f.* Parasurat sin almanaque.—Parabaliguia sin almanaque.
ALMARADA. *f.* Caris nga tais ug totolo an biliran.—Dagum nga daco.
ALMARBATAR. *a.* Pagsumpay sin cahuy.
ALMAZARA. *f.* Guilingan san paglana.
ALMAZARERO. *m.* Paralana.
ALMAZARRÓN. *m.* Tuna nga pula.
ALMEJA. *f.* Almeja de rio. Bibi. — Almeja de mar. Toay; bug-atan.
ALMEJAR. *m.* An natuboan san bibi; toay bug-atan.
ALMENA. *f.* Lantauan san mga elihan.
ALMENADO, DA. *adj.* Binutangan sin mga lantauan.
ALMENAJE. *m.* An mga lantauan sa cota.
ALMENAR. *a.* Pagbuhat ó pagbutang sin mga lantauan.
ALMENARA. *f.* Tap-ong..
ALMENARA. *f.* Gale.
ALMENDRA. *f.* Bonga san cahuy nga almendro nga masugadsugad san canan pili.
ALMENDRO. *m.* Cahuy nga almendro.
ALMEZ. *m.* Cahuy nga almes.
ALMEZA. *f.* Bonga sin cahuy nga almes.
ALMEZO. *m.* Cahuy nga almes.
ALMIBAR. *m.* Tam-is, asucar nga tinutunao nga guinlalaso sa calayo.
ALMIBARADO, DA. *adj. fig.* y *fam.* Matam-is.
ALMIBARAR. *a.* Pagbutang sin almibar.
ALMIDÓN. *m.* Armidol.
ALMIDONAR. *a.* Pagarmidol.
ALMILLA. *f.* Biste nga sugad sin bado sin babaye nga dooc sa lauas.—Hiua nga haglapad sin onud sin bactin.—Metsa sa catapusan san cahuy, nga iguinpapadolot sin cahuy nga tinig-ban.
ALMIMBAR. *m.* Ualihan sa mga moros.
ALMINAR. *m.* Torre nga hataas sa tuna san camorosan.
ALMIREZ. *m.* Losonglosong, docdocan, bayoan sa mga panacot.
ALMIZCLAR. *a.* Paghirog sin almiscle.
ALMIZCLE. *m.* An baho nga baga hulas san catsuri dapit sa tiyan.—Catsuri.
ALMIZCLERO. *m.* Catsuri.
ALMOCAFRE. *m.* Salsalon nga baga bolo, cundi duduha an tarom.
ALMOCAT. *m.* Otoc sin tul-an.
ALMOFÍA. *f.* Hunauan, hiramusan.
ALMOHADA. *f.* Olonan; tandayan.
ALMOHADILLA. *f.* Oroolonan, olonan nga guti.—Hapin, hapinhapin.
ALMOHADÓN. *m.* Olonan nga daco.
ALMOHAZA. *f.* Iscoba, garamiton sa pagcoscos sa mga cabayo, etc.
ALMOHAZADOR. *m.* Paracoscos sa mga cabayo.
ALMOHAZAR. *a.* Pagcoscos sa mga cabayo.
ALMÓNDIGA. *f.* Almóndigas, guinisa nga maripoyoc.
ALMONDIGUILLA. *f.* Almóndigas nga guti.
ALMONEDA. *f.* Pagbaliguia san mga manggad sa cadaygan, cun may sugo an ponoan.
ALMONEDEAR. *a.* Pagalmoneda.
ALMORRANA. *a.* Bóa, boua, culay.
ALMORRAMIENTO, TA. *adj.* Bouaon.
ALMORTA. *f.* Banua nga almorta.
ALMORZADA. *f.* Hacop, usa ca hacop.
ALMORZADO, DA. *adj.* Namahao ná.
ALMORZAR. *n.* Pamahao; ibuas.
ALMORTA SILVESTRE. Calay cagay.
ALMOTACÉN. *m.* Parasungcad.
ALMOTACENAZGO. *m.* Catongdanan san parasungcad; an balay nga inooquian niya.
ALMOTACENÍA. *f.* Bayad san canan pagsungcad.—Catungdanan san parasungcad.
ALMUD. *m.* Tarac-san nga masugad, sin gantang.—Tarac-san nga masugad sin tunga sin baquid.
ALMUDEJO. *m.* Tarac-san.
ALMUDERO. *m.* Paratimos sa mga tarac-san.
ALMUERTAS. *f. pl.* Buhis ó bayad san canan pagbaliguia sin humay, etc.
ALMUERZA. *f.* Hacop, usa ca hacop.
ALMUERZO. *m.* Pamahao.
ALMUNIA. *f.* Tanaman.
ALMUÑA. *f.* Tanaman.
ALNADO, DA. *m.* y *f.* Hinablosan, guinsondan.
ALOBADADO, DA. *adj.* Tinocop, quinagat sin lobo.
ALOBUNADO, DA. *adj.* Masugad sin lobo.
ALOCADAMENTE. *adv. m.* Tinuyao gud.
ALOCADO, DA. *adj.* Culang, culang culang, tuyao tuyao, magaan nga buot, buang.
ALOCUCIÓN. *f.* Paguale, pagagda, pagtutdo.—Casayoran.
ÁLOE. *m.* Cahuycahuy nga ninó.
ALOJA. *f.* Inumon nga may tubig, dugos ngan sin panacot.
ALOJAMIENTO. *m.* Harapitan, oroquian, hononган.—Mil. Pagpasaca, pagpahapit; paghapit an mga soldados sa mga cabalayan.
ALOJAR. *a.* Paghapit, pasaca sa balay.—Hapit, saca sin balay, pagtumbalay.—Ocoy, honong, puyo.
ALOMADO, DA. *adj.* Bongtud, in nabobongtud an butagtuc san bactin, etc.
ALÓN. *m.* Paco sin tamsi nga nacuhaan ná san bolbol.
ALONDRA. *f.* Tamsi nga alondra.
ALONGAMIENTO. *m.* Pagpaharayo.—Caharayo.—Pagpahalaba.
ALONGANZA. *f. vid.* Alongamiento.
ALONGAR. *a.* Pagpahalaba.—Pagpahirayo.—*r.* Harayo, paharayo.—Halaba.
ALOPECIA. *f.* Pagdugon an bohoc.
ALOPIADO, DA. *adj.* Inapiang.
ALOGUÍN. *m.* Alad nga bato.
ALPACA. *f.* Mananap nga alpaca.—Género ó panapton nga alpaca.
ALPARGATA. *f.* Sapin nga abaca, etc.
ALPARGATAR. *n.* Paghimo sin sapin nga abaca etc.
ALPARGATE. *m.* Sapin nga abaca, etc.
ALPARGATERÍA. *f.* An guinbubuhatan san mga sapin nga abaca, etc.—Tendahan sin mga sapin nga abaca, etc.
ALPARGATERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin mga sapin nga abaca, etc.—Parabaliguia sin mga sapin nga abaca, etc.
ALPENDE. *m.* Lagcao.
ALPISTE. *m.* Banua nga alpiste.
ALQUEQUENJE. *m.* Banua nga alquequenje.
ALQUERÍA. *f.* Balay sa oma.
ALQUICEL. *m.* Biste nga halauig nga gamit sa mga moros.
ALQUICER. *m. vid.* Alquicel.
ALQUILADIZO, ZA. *adj.* An guinaabang, guinpeplete; an iguinaabang, iguinpeplete.
ALQUILADOR, RA. *m.* y *f.* Mapaabang, mapaplete.

ALQUILAMIENTO. *m.* Paabang, pagplete.
ALQUILAR. *a.* Paabang, paplete.—Pagabang, pagplete.
ALQUILER. *m.* Paabang, paplete.—Abang, iabang, bayad.
ALQUILÓN. NA. *adj. vid.* Alquiladizo.
ALQUITARA. *f.* Alacsiuan.
ALQUITRÁN. *m.* Pintar nga alquitran.—Salong nga sinac-tan sin lana.
ALQUITRANADO. *m.* Mar. Hinirogan sin alquitrán.
ALQUITARAR. *a.* Pagalacsio.
ALQUITRANAR. *a.* Paghirog sin alquitran.
ALREDEDOR. *adv. l.* Sa libut, libut, sa libud, libud.— *adv. c.* Harani.—*m. pl.* Caharanian.
ALROTA. *f.* Baya nga gomon.
ALSINE. *f.* Banua nga alsine.
ALTA. *f.* Sayao nga sinasayao sadto sa España.—Mil. Tigaman ó carig-onan nga camatuoran, nga an tauo nga pinara sa pagcasoldados, quinarauat liuat.—Carig-onan nga camatuoran nga nasolud an tauo sa pagcasoldados.—An pagpahibaro sa usa nga masaquit, nga maopay ná siya, basi gumoa ná sa hospital.—Alta mar. Lauod, lauod caopay.
ALTAMENTE. *adv. m.* Tuman nagagayud, labis ná caopay, sin daco.
ALTANERÍA. *f.* Capalabilabi, camalabiao, camalaris.
ALTANERO, RA. *adj.* Hataas lumupad.—*fig.* Palabilabihon, mapalabilabihon, malabiao, malaris, malinarisnon.—Hataas nga paglupad, tamsi nga hataas in linop-dan.
ALTANOS. *adj. pl.* Hangin; mga hargin.
ALTAR. *m.* Artal, an guinmimisahan.—Aroartal ó artal nga guti nga binubutangan san mga ladauan sin mga Santos dida sa mga cabalayan.
ALTARERO. *m.* Parahimo, parabuhat sin mga artal.—Parasab-ong sa mga artal cun tiabut an mga mahal nga adlao.
ALTEARSE. *r.* Bongtud, in nabobongtud-an tuna.
ALTERABILIDAD. *f.* Camabalhin, camalain; calainan.—Camasamoc, camarimoc.
ALTERABLE. *adj.* Sadang mabalhin, sadang malain.—Sadang marimoc, sadang masamoc.
ALTERACIÓN. *f.* Pagbalhin, paglain.—Pacasamoc pacarimoc.—Cabalhinan, calainan.—Casamocan, carimocan.
ALTERADOR, RA. *adj.* Malain.—Masamoc, marimoc.—*s.* Paralain.—Parasamoc, pararimoc.
ALTERAR. *a.* Pagbalhin, paglain.—Samoc, rimoc; gobot.—Pacasamoc, pacarimoc.—Pagraut.—Pagpacaraut.
ALTERATIVO, VA. *adj.* Macacabalhin, macacalain.—Macacasamoc, macacarimoc.
ALTERCACIÓN. *f.* Pagsuqui, paghibaton sin polong, pagsuhay sin polong.—Suhay.
ALTERCADO. *m. vid.* Altercación.
ALTERCADOR, RA. *adj.* Suquihan, masinuquihon, maquisuhay.—Parasuhay sin polong.
ALTERCAR. *a.* Pagsuqui, paghibaton, paghihibaton-baton sin polong, pagsuhay sin polong; pagolos; gangay; paghiran; paghiarug; pagdaal.
ALTERNACIÓN. *f.* Paglainlain, paguliuli.—Pagbanibani, pagsarorando, pagsayosayo.—Pagsabat.—Pagcasarosalio.
ALTERNADAMENTE. *adv. m.* Soronud lá, sarosando lá, banibani lá.
ALTERNADO, DA. *adj.* Masarosando.
ALTERNAR. *a.* Paglainlain, uliuli.—Banibáni, sando, sarosando, sayo-sayo; saladsalad.—Sabat, panabat.
ALTERNATIVA. *f.* Sarosando, pagsarosando.—Pagpili, pagbuot.
ALTERNATIVAMENTE. *adv. m.* Soronud lá, sarosando lá, banibani lá.
ALTERNATIVO, VA. *adj.* Masarosando.
ALTERNO, NA. *adj.* Masarosando.—Soronud.
ALTEZA. *f.* Cammalan; pagcabarangdon.—Cahitaas, cahitas-an.
ALTIBAJO. *m.* Esg. Pagbono, pagbalbag nga tipalarum.—*pl.* Catayudtayuran sin tuna.
ALTILOCUENCIA. *f.* Halarum nga pagpamolong.
ALTILOCUENTE. *adj.* Halarum siya mamolong.
ALTÍLOCUO, CUA. *adj.* Halarum siya mamolong.—Tamsi nga hataas humoni.
ALTILLO. *m.* Baquid buquid, bongdo, bolod, tayud.
ALTIMETRÍA. *f.* Bahin san geometria nga natutdo sin pagsocol san nga hitas-an.
ALTÍSIMO, MA. *adj.* Guihahataasi; hataas caopay.
ALTISONANTE. *adj.* Sangcap mamolong, sangcap masurat.
ALTÍSONO, NA. *adj.* Sangcap mamolong.
ALTITONANTE. *adj. poét.* Madalugdug sa hitas-an.
ALTITUD. *f.* Hitas-an, cahitas-an; cahitaas, pagcahitaas.
ALTIVAMENTE. *adv. m.* Sa pagpalabilabi gud.
ALTIVARSE. *r.* Pagpalabilabi; paglabiao, pagpacahataas sin buot.
ALTIVECER. *a.* Pacalabiao.—*r.* Pagpalabilabi, paglabiao.
ALTIVEDAD. *f. vid.* Altivez.
ALTIVEZ. *f.* Capalabilabi, camalabio.
ALTIVEZA. *f. vid.* Altivez.
ALTIVIDAD. *f. vid.* Altivez.
ALTIVO, VA. *adj.* Palabilabihon, mapalabilabihon, malabiao.
ALTO, TA. *adj.* Hataas, hitaas.—Profundo. Halarum, hilarum.—Alto precio de las cosas, Mahal.—*m.* Hitaas, hitas-an, cahitas-an.—Mil. Pagodong; paodong.—¡Alto ahí! ¡Hulat anay!—De lo alto.—*m. adv.* Ticang sa largit.—Hacer alto. Pagodong.—Pasar por alto. Lactao.
ALTOR. *m.* Hitas-an; cahitas-an; cahitaas.
ALTOZANO. *m.* Harohataas; bolud, buquid nga habobo buquid-buquid.
ALTRAMUZ. *m.* Banua nga altramus.
ALTURA. *f.* Hitas-an, cahitas-an; cahitaas, cahitaasan; pagcahitaas; hitaas.—Dios de las alturas. Dios sa cahitas-an.
ALUBIA. *f.* Judias, tanum nga otanun, nga masugad sugad sin prijoles.
ALUCIAR. *a.* Pagpaingat ingat, pagpaguiliguili.
ALUCINACIÓN. *f.* Paghiborong; pacaborong; pagcahiborong.—Cagopon, calimbongan sin hunahuna.—Lisa, sala, sayop sa nga balatian.
ALUCINADAMENTE. *adv. m.* Gopon caopay,
ALUCINADOR, RA. *adj.* Malimbong; macalimbong.—Paralimbong paragopon.
ALUCINAMIENTO. *m. vid.* Alucinación.
ALUCINAR. *a.* Paglimbong; pacalimbong.—Paghiborong; pacaborong.—*r.* Hiborong; gopon.
ALUD. *m.* Daco nga niebe nga tinono ug nagbabarobalintong ticang sa mga cabuquiran ngada sa mga capatagan.
ALUDA. *f.* Raga daga.
ALUDIR. *n.* Pagitungud; paghingaran; pagsabihi; pagsabi, paghisgot.
ALUDO, DA. *adj.* Pacoan.
ALUENGAR. *a.* Pappahalaba.
ALUEÑE. *adv. l.* Harayo.

ALUMBRADO. *m.* Mga suga, mga lampara.
ALUMBRADOR, RA. *adj.* Macapaua, macalambrag.—Malauag, masiuac, masolo.—*s.* Parapaua, paralambrag.—Paralauag, parasiuac, parasolo.
ALUMBRAMIENTO. *m. vid.* Alumbrar.—Camasirang.—Cahinglao, paganac.
ALUMBRAR. *a.* Pagsirang, paglambrag, pagsanag, pagsidlac, pagbanauag, pagbarabad.—Alanggaag; pagtiuac, pagsiuac, pagsuga, pagsiga.—Pagsolo.—Pagdagcot. san mga lampara.—Pagdara sin candila nga dinadagcotan.—Pacalambrag, pacaquita sa mga buta.—*fig.* Pagdabal. —*fig.* Paganac, hinglao.—*r. fam.* Huboghubog.
ALUMBRE. *m.* Tauas.
ALUMBRERA. *f.* An quinucuhaan san tauas.
ALUSIÓN. *f.* Pagsabi; paghinganan; paghisgot, paghirisgot.
ALUVIÓN *m.* Baha.
ÁLVEO. *m.* Bunggal, ilug, casul-gan ó butnga sin salug.
ALVÉOLO. *m.* Loholoho san tinud-can san bag-ang ó ngipon.—Loholoho ó balaybalay san odlan san potiocan ó liguan.
ALZA. *f.* Tubo. dugang san bale.—Tinabas nga anit nga gamit san mga parahimo sin sapin.—Banggil.
ALZACUELLO. *m.* Corbata nga gamit sa liug.
ALZADA. *f.* Cahataas sin cabayo.
ALZADURA. *f.* Pagbuhat, pagbanggon.
ALZAMIENTO. *m.* Pagbuhat, pagbanggon.—Pagalsa, carimoc, casamoc; carimocan, casamocan.—Pagpalabaolabao cún may iguinaalmoneda.
ALZAPAÑO. *m.* Cauit.
ALZAPIÉ. *m.* Siya; lit-ag.
ALZAPRIMA. *f.* Tual, liguat, bogual, sual; banggil.
ALZAPRIMAR. *a.* Pagtual, pagliguat, pagbogual, pagsual, pagtualtual, pagbaliguat.
ALZAR. *a.* Pagbuhat, pagbanggon; pagondong, pagorong; pagsungcat; paglauas.—*r.* Buhat, banggon; bacdao, tucdao.—Pagalsa.—Alzarse con alguna cosa. *fr.* Pagticas.
ALZAR LA SAGRADA HOSTIA Y CALIZ. Pagbayao, pagmito.
ALZAR HARIGUES. Pagsalauad.
ALZAR DEL SUELO. Pagporot, pagsacuat.
ALZAR MANTELES DE MESA, ROPA TENDIDA AL SOL, ETC. Pagbulcas.
ALZAR EL BRAZO. Pagbicyao, pagbiquiao, pagoroy, pagoroyoroy; paguaay.
ALZAR EN PESO. Pagsacuat.
ALZAR LOS OJOS. Paghanggad.
ALZAR EXCOMUNIÓN, ETC. Pagtangtang.
ALZAR PETATE, FALDÓN DE LA CAMISA, ETC. Pagpali.
ALZAR LA CABEZA. Pagyanghag.
ALZAR RECTO EL PIÉ. Pagbicsal.
ALZAR TAPADERA. Tocab, tocang.

ALL

ALLÁ. *adv. l.* Didto, ngadto; dithon, didhon, ngathon. adto.—Más allá. Harayo pá; sa onhan pá.—Muy allá. Harayo caopay.—Sadto. Allá en mi niñez. Sadto san pagcabata co.
ALLANADOR, RA. *adj.* Magpapatag.—*s.* Parapatag.
ALLANADURA. *f.* Pagpatag.
ALLANAMIENTO. *m.* Pagpatag.—Pagsaca sin balay, in diri mán togot san tagbalay ug di mán sugo sin ponoan.—Pagsaca cún may sugo an ponoan.
ALLANAR. *a.* Pagpatag; pagdatag; pagpison.—*fig.* Pagdaog san mga cacurian.—*fig.* Pagsaca sin balay cún may sugo an mga ponoan.—*fig.* Pagsaca sin balay in di mán togot an tagbalay ug di mán sugo sin ponoan.
ALLEGADIZO, ZA. *adj.* Dinugang.
ALLEGADO, DA. *adj.* Harani, dooc.—*m.* Oropud.
ALLEGADOR, RA. *adj.* Matiroc, matipon.
ALLEGAMIENTO. *m.* Pagtiroc, pagtipon.
ALLEGANZA. *f.* Caharani, pagcaharani.
ALLEGAR. *a.* Pagtiroc, pagtipon, pagtambac; pagdisug.—Pagharani, pagdooc, sooc.
ALLENDE. *adv. l.* Dapit, ngadto, sa taboc.—*adv.* Labut pá.
ALLÍ. *adv. l.* Didto, dithon, dihan.

AM

AMA. *f.* Agaron.—Tag-ada.—Tag-iya.—Tag-balay, babaye nga ponoan sa balay.—Paramangno; paragahin.—Ama de leche. Sisiua.
AMABILIDAD. *f.* Camahigugmaon, pagcamahigugmaon.
AMABILÍSIMO, MA. *adj.* Guihihigugmai, hirigugmaon caopay, mahirigugmaon.
AMABLE. *adj.* Tacus higugmaon; mahigugmaon; hirigugmaon; mahalayhayon, maogayon; mahirigugmaon; harandumon.
AMABLEMENTE. *adv. m.* Sa pahigugma gud.
AMACOLLARSE. *r.* Panaringsing sin damo.
AMADOR, RA. *adj.* Mahagugma.—*f.* Parahigugma.
AMADRIGAR. *a. fig.* Pagcalooy.—*r.* Pagsolud sa boho, etc.—Diri paquita.
AMADRINAR. *a.* Pagtaquin sin daha nga hayop nga may higot.—Pagmadrina.—*fig.* Pagtabang, pagbulig.
AMAESTRADAMENTE. *adv. m.* Batid caopay, hiara caopay.
AMAESTRAMIENTO. *m.* Pagtutdo, pagtoon.—Pagpabatid, pagpahiara, pagpaanad.
AMAESTRAR. *a.* Pagtutdo, pagtoon.—*r.* Patutdo, patoon, pabatid.—Pagpabatid, pagpahiara, pagpaanad.
AMAGAR. *a.* Paghorot, pagoroy, pagoroyoroy, paghorug, paghorughorug.
AMAGO. *m. vid.* Amagar.
AMAGRECER. *a.* y *n.* Gasa, hugus.
AMAINAR. *a.* Mar. Paglocot, pagloslos san layag.—*fig.* Pagiban, pagtoros.—Hugpay, horohugpay, humpay.
AMAINE. *m. vid.* Amainar.
AMAITINAR. *a.* Paghiling.
AMALAR. *a.* Pagraut; pacaraut.
AMALGAMA. *f.* Salacot.
AMALGAMACIÓN. *f.* Pagsacot, pagsalacot.
AMALGAMADOR, RA. *s.* Parasacut, parasalacot.
AMALGAMAR. *a.* Pagsacot, pagsalacot.
AMAMANTAMIENTO. *m.* Pagpasoso.
AMAMANTAR. *a.* Pagpasoso.
AMANAR. *a.* Pagandam, pagtima.
AMANCEBAMIENTO. *m.* Pagcamansebado, pagcahunay, pagtigub, pagtampo an lalaqui ug babaye nga diri quinasal.
AMANCEBARSE. *r.* Pagmansebado, hunay, pagtigub, pagtampo an mga diri quinasal.
AMANCILLAR. *a.* Pagburing, pagduring, pagdumit, pagalum.
AMANECER. *n.* Paglambrag, pagsirang, pagmalasibas, pagmalamandaman, pagbonihat, pagbuntag.—Aga; tagunmaaga. Amanecimos en Borongan. Didto

cami caagahi sa Boronğan.—Nos amaneció en Catbalogan. Naagahan cami sa Catbalogan.
AMANERADO, DA. *adj.* Maquianğayon; maogdayon, maquiogdayon.
AMANERAMIENTO. *m.* Paquianğay; camaogdayon, camaquiogdayon.
AMANERARSE. *r.* Pagbatasan; paquianğay; ogday.
AMANOJAR. *a.* Pagopong.
AMANSADOR, RA. *adj.* Magpapaanad.
AMANSAMIENTO. *m.* Paganad; pagpaanad.—Camaanad, pagcamaanad.—Caanad, pagcaanad.
AMANSAR. *a.* Pagpaanad.—*r.* Anad; hogop.
AMANTAR. *a.* Pagtaplac, pagtampi, pagcorompot.
AMANTE. *p. a.* Mahagugma, mahigugma.—*adj.* Higugmaon, mahigugmaon.
AMANTILLAR. *a.* Mar. Pagbotong, paghogot san pisi.
AMANTILLO. *m.* Mar. Pisi sa mğa berga san sacayán.
AMANUENSE. *com.* Manunurat, parasurat, sumusurat.
AMAÑAR. *a.* Pagpatigayon; paninigayon; hibabaro; pagtarang.
AMAÑO. *m.* Catigayonan; patigayon; tarang, paglarang.—*pl.* Casangcapan.
AMAPOLA. *f.* Banua nğa masugad sin tacuranğa.
AMAR. *a.* Gugma, hagugma, paghigugma.—Pagpalangga; paghandum; pagauil; gaya; hirac.
AMARANTO. *m.* Banua nğa amaranto.—Amaranto espinoso. Tiletes, taletes.
AMARGAMENTE. *adv. m.* Sin mapait; mapait caopay; paitgud.—*fig.* Masáquit caopay.
AMARGAR. *a.* Pait.—*fig.* Pacapait.
AMARGO, GA. *adj.* Mapait; arat. maarat.—*fig.* Macapait.—*m.* Pait; arat.
AMARGÓN. *m.* Nğipon sin león.
AMARGOR. *m.* Pait; capait; camapait.—Capaitan.—*fig.* Casáquit, cacurian.
AMARGOSAMENTE. *adv. m.* Sin mapait; mapait caopay.
AMARGOSO, SA. *adj.* Mapait.—Macapait.
AMARGURA. *f.* Pait; capait; camapait.—Capaitan.—*fig.* Casubo, casáquit, casub-anan, casaquitan.
AMARICADO, DA. *adj.* Binabaye babayenon.
AMARILLEAR. *n.* Dulao; duas; darag.
AMARILLECER. *n.* Dulao; duas; darag.
AMARILLEJO, JA. *adj.* Madulao.—Madorodulao, madulaodulao.—Duason.
AMARILLENTO, TA. *adj.* Madulao; madulaodulao; dorodulao.—Duason, maduas.—Madarag.
AMARILLEZ. *f.* Cadulao; camadulao.—Camaduas.—Camadarag.—Cadulauan.
AMARILLEZA. *f. vid.* Amarillez.
AMARILLO, LLA. *adj.* Dulao, madulao.—Bulao.—Madarag.
AMARILLOR. *m. vid.* Amarillez.
AMARILLURA. *f. vid.* Amarillez.
AMARINAR. *a.* Pagpahiara, pagpahaara sin camagsaracay.
AMARIPOSADO, DA. *adj.* Masugad sin marong-parong.
AMARITUD. *f.* Pait; capait; camapait.—Capaitan.
AMARO, RA. *adj. vid.* Amargo.—*m.* Banua nğa baga lacdan bulan.
AMARRA *f.* Pisi, higot, gacud, gacot, galuticot.
AMARRADERO. *m.* Gairan; hirigotan.
AMARRADURA. *f. vid.* Amarrar.
AMARRAR. *a.* Paghigot.—Paggapus.—Paggaid.—Paggacud.—Paggaud.—Paggoos.—Paggacot.—Pagsangbud, pagsambud.—Gahot.—Galaohay.—Galauid.—Gamat.—Gaot.—Gapnot.—Hilagus.—Lagput.—Borocos.—Calitguitan.—Bacot.—Biting.—Bugcos.—Codcod.—Bodbod.—Lagahit.
AMARRAR CRUZANDO AQUELLO CON QUE SE AMARRA. Miro.
AMARRAR CARNE, PESCADO ETC., ENVUELTO EN HOJAS. Moromud.
AMARRAR CODO CON CODO. Paclid.
AMARRAR PERRO, GALLO, ETC. Pagcot.
AMARRAR EN HACEZUELOS EL TABACO EN HOJA. Quintay.
AMARRAR PABELLÓN, ETC. Gauid.
AMARRAR FUERTE Á LA GARGANTA, PAÑUELO, ETC. Hicug.
AMARRAR CUELLO DE TINAJA, ETC. Laot.
AMARRAR ABACÁ CON ABACÁ. Limoc.
AMARRAR BIEN. Baricot.
AMARRAR EN HACES. Botoc.
AMARRAR DE MODO QUE CON DIFICULTAD SE PUEDA DESATAR. Coot.
AMARRAR UN COCO Á OTRO CON SU MISMO BONOTE. Dinquit.
AMARRAR LA TAPADERA DE LA TINAJA. Tolos.
AMARRAR UN CARABAO Á OTRO, ETC. Taquin.
AMARRAR LAS TINAJAS CON GUARNICION DE BEJUCO ENTERO Ú OTRA COSA EN FORMA DE ARO. Pagbaat.
AMARRARSE EL CABELLO, Himohoc.
AMARRAZÓN *f.* Mar. Mğa higot.
AMARRIDO, DA. *adj.* Maminğao, mabidoon.
AMARRO. *m. vid.* Amarra.
AMARTELAR. *a.* Paghigugma.
AMARTILLAR. *a.* Pagpaló, pagpacang.—Pagtima san pusil etc., sa pagbuhii.
AMASADERA. *f.* Masahan.
AMASADIJO. *m. vid.* Amasijo.
AMASADOR, RA. *s.* Paracomos, paracomoscomos; paramasa.
AMASADURA. *f.* Cacomos, pagcocomoscomos.—*vid.* Amasar.
AMASAMIENTO. *m. vid.* Amasar.
AMASAR. *a.* Pagcomos, pagcomoscomos, pagcomo, paggomo, pagcomot.—Pagmasa; paghate; pansalado.—Pagtinapay.
AMASIJO. *m.* Minasa.—Pagmasa.
AMATISTA. *f.* Bato nğa matahum, masi-ao ug pulapula.
AMATORIO, RIA. *adj.* Masagda sin paghigugma.
AMAUROSIS. *f.* Cabuta, pagcabuta.
AMAZONA. *f.* Babaye nğa hataas, macosog ug maquiauayon.
AMBAR. *m.* Samála.
AMBAGES. *m. pl.* Hicohico; mğa casimanğan.—*fig.* Mğa paghicohico sin polong.
AMBAGIOSO, SA. *adj.* Mahicohico.
AMBICIAR. *a. vid.* Ambicionar.
AMBICIÓN. *f.* Caipa, caibug.
AMBICIONAR. *a.* Pagipa, pagibug; pagtinğoha.
AMBICIOSAMENTE. *adv. m.* Sa pagcaipa gud.
AMBICIOSO, SA. *adj.* Maiipa, maipahun.
AMBIDEXTRO, TRA. *adj.* Toohun ug ual-hon mán, luyo luyo.
AMBIENTE. *m.* Halayahay; cahalay-hayan; haropoy, haroyohoy.—Ton-og.
AMBIGÚ. *m.* Panğiclup.
AMBIGUAMENTE. *adv. m.* Sa pagcaruhaduha gud.
AMBIGÜEDAD. *f.* Pagcaruhaduha, pagruhaduha.
AMBIGUO, GUA. *adj.* Maruhaduha, maboroc.

AMBITO. *m.* Calibutan.—Canayapan. canay-pan.—Libot.—Ruang.
AMBLEO. *m.* Candela nga daco; an tinataoran.
AMBLIOPÍA. *f.* Med. Caharap sa mata.
AMBOS, BAS. *adj. pl.* Sira an duha.
AMBROSÍA. *f.* Can-on sa mga diosdios.—*fig.* Caraonon nga maopay, inumon nga maopay.—Banua nga ambrosia.
AMBUESTA. *f. vid.* Almorzada.
AMBULANCIA. *f.* Hospital san mga casoldadosan.
AMBULANTE. *adj.* Malacat, malacao; lacauan.
AMBULATIVO, VA. *adj. vid.* Ambulante.
AMECER. *a.* Pagsacot, pagsalacot.
AMECHAR. *a.* Pagbutang sin pabilo sa mga lampara.
AMEDRENTADOR, RA. *adj.* Macahadluc, macalisang, macatarhug.—*s.* Paratarhug.
AMEDRENTAR. *a.* Pacahadluc, pacalisang, pagtarhug, pagpatalao.
AMELGADO, DA. *adj.* Tinanum nga magtopong an pagtubo.—*m.* Agr. Pagguiotan, pagbutang sin guiotan, pagtigaman.
AMELGAR. *a.* Agr. Pagarado.—Pagguiotan, pagbutang sin tigaman.
AMELO. *m.* Banua nga amelo.
AMELONADO, DA. *adj.* Masugad sin melón.
AMÉN. Matuman cunta.—Amén *de. loc. fam.* Labut pá.—En un decir amén. *fr. fig.* y *fam.* Sa usa lá ca pagpiroc.
AMENAZA. *f.* Paguáay; paghorot; pagoroy.—Pagtarhug.
AMENAZADOR, RA. *adj.* Mahorot, maoroy.
AMENAZANTE. *p. a.* Mahorot, maoroy.
AMENAZAR. *a.* Paguáay; paghorot, paggoroy, paghorug, horughorug, pagirig.—Pagtarhug.—Amenaza lluvia. Pagiuuran.—Amenazar tempestad. Pagibabaguio.
AMENCIA. *f.* Catapang, calorong, catuyao.
AMENGUADAMENTE. *adv m.* Iban gud; iban caopay.
AMENGUAMIENTO. *m.* Pagiban.—*fig.* Pagpacaraut.
AMENGUAR. *a.* Pagiban, pagtoros.—*fig.* Pagpacaraut, pagpacaalo.
AMENIDAD. *f.* Camalurab, camarabong, camaadap.—Calasguran, caopay.
AMENIZAR. *a.* Pagpalurab, pagpaadap.—Pagpacaopay.
AMENO, NA. *adj.* Malurab, marabong. maadap.—*fig.* Lasgud.—Maopay.—Macaruruyag, macalilipay.
AMENORAR. *a.* Pagiban.
AMENORREA. *f.* Casaquit sin babaye.
AMENOSO, SA. *adj. vid.* Ameno.
AMEOS. *m.* Banua nga ameos.
AMERAR. *a.* Pagsacot, pagsalacot.—*r.* Tohum, honob.
AMERCEARSE. *r.* Paghipuangud.
AMERCENDEADOR, RA. *adj.* Mahipuangud.
AMERCENDEAMIENTO. *m.* Paghipuangud.
AMERCENDEANTE. *p. a.* Mahipuangud.
AMERCENDEARSE. *r.* Paghipuangud.
AMESNADOR. *m.* Bantay, parabantay, paramangno.
AMESNAR. *a.* Pagbantay, pagmangno.—*n.* Pagayop.
AMESURAR. *a.* Pagsocol; pagtacus.—Pagtuhay.
AMETRALLAR. *a.* Pagluthang, cundi may mga ponglo, etc.
AMICICIA. *f.* Sangcay, casangcay.
AMICÍSIMO. MA. *adj.* Sangcay.
AMIDO. *adv. m. vid.* Amidos.
AMIDOS. *adv. m.* Sa maraut nga buot.
AMIENTO. *m.* Higot.
AMIGA. *f.* Hunay.—Maestra sa mga cabataan.
AMIGABILIDAD. *f.* Camasangcayon, pagcamasangcayon.
AMIGABLEMENTE. *adv. m.* Sa camaopay sin buot.
AMIGAJADO, DA. *adj.* Piniripiri.
AMIGANZA. *f.* Casangcay, pagcasangcay.
AMIGAR. *a.* Pagsangcay.—*r.* Pagmansebado, hunay.
AMÍGDALA. *f.* Lisoliso.
AMIGDALITIS. *f.* Med. Cahubag san mga lisoliso.
AMIGO, GA. *s.* Sangcay, abian.—*pl.* Casangcayan, caabian.—*adj.* Amigo de vino. Maquialacsio.—Amigo de bailar. Maquisayao.—Amigo de lechones. Maquipasi...
AMIGOTE. *m. fam.* Sangcay.
AMILANAR. *a. fig.* Pagtarhug, pagpahadluc.—*r.* Paobus, minggao.
AMILLONADO, DA. *adj.* Salapianon, manggaran, bahandianon caopay.
AMINORAR. *a.* Pagiban, pagtoros; paglabnao.
AMIR. *m.* Ponoan.
AMISIBLE. *adj.* Sadang mauara; sadang macauara.
AMISIÓN. *f.* Cauara, pagcauara; paguara.
AMISTAD. *f.* Casangcay, pagcasangcay.—Gugma, calooy.
AMISTANZA. *f. vid.* Amistad.
AMISTAR. *a.* Pagsangcay; pagpasangcay; paquigopay sin buot.
AMISTOSAMENTE. *adv. m.* Sa camaopay sin buot-sa maopay nga buot.
AMITO. *m.* Amito nga gamit san Padre san pa misa.
AMNESIA. *f.* Cauara, camaluya sin dumdum.
AMNESTÍA. *f. vid.* Amnistía.
AMNIOS. *f.* Potos san bata sa tiyan san iroy.
AMNISTÍA. *f.* Pagpasalio san mga sayop nga guinbuhat san tauo, nga danay itinotogot san mga labao nga ponoan.
AMNISTIRA. *a. vid.* Amnistia.
AMO. *m.* Agaron.—Pangoló.—Tag-ada, tag-iya.
AMOBLAR. *a.* Pagsangcap, pagbutang sin mga garamiton sa balay.
AMOCHIGUAR. *a.* Pagdugang.
AMODITA. *f.* Halas nga oroitum ug itom an talodtod.
AMODORRAMIENTO. *m.* Aliborong, caaliborong, aliporong, caaliporong.
AMODORRARSE. *r.* Aliborong aliporong.
AMODORRIDO, DA. *adj.* Maaliborong; inaliporong.
AMOHECERSE. *r.* Alamag.
AMOJAMAR. *a.* Pagbarol.
AMOJONADOR. *m.* Paraguiotan, parabutang sin tigaman ó guiotan.
AMOJONAMIENTO. *m.* Pagguiotan, pagmojón.—*pl.* Caguiotanan.
AMOJONAR. *a.* Pagguiotan, pagmojón, pagbutang sin tigaman.
AMOLADERA. *s.* Bairan; camanga.
AMOLADOR *m.* Parabaid.
AMOLADURA. *f.* Pagbaid; cabaid.—*pl.* An cuha san pagbaid, mga tipictipic.
AMOLAR. *a.* Pagbaid; pagbalit.—Pagtais; pagpatais.—Ngodngod.
AMOLDAR. *a.* Pagpacaopay, pagpacaigo san socol.—*fig.* Paghusay; pagbatasan.
AMOLLECER. *a.* Paghomoc; pagpahomoc.
AMOLLENTADURA. *f.* Pagpahomoc.
AMOLLENTAR. *a.* Paghomoc; pagpahomoc.
AMOLLENTATIVO, VA. *adj.* Macacahomoc.
AMOMO. *m.* Banua nga amomo.
AMONEDAR. *a.* Pagsil-og, paghimo sin salapi.
AMONESTACIÓN. *f.* Pagsagdon, paglaygay, pag-

uaydong, pagomayomay, pagonaydong.—Casalagdonan.—Pagtauag.—Sagdon, laygay....
AMONESTADOR, RA. *s.* Parasagdon, paralaygay, parauaydong, paraomayomay, paraonaydong.—Paratauag.—*adj.* Magsaragdon, maguaraydong.
AMONESTAMENTO. *m. vid.* Amonestación.
AMONESTAMIENTO. *m. vid.* Amonestación.
AMONESTANTE. *p. a.* Masagdon.
AMONESTAR. *a.* Pagsagdon, paglaygay, paguaydong, pagomayomay, pagonaydong.—Pagtauag.—*r.* Pasagdon.—Patauag, pagpasurat.
AMONTARSE. *r.* Paglooc, pagpalaguio.
AMONTONADAMENTE. *adv. m.* Tinatambac gud, pinopondoc gud; natatambac gud.
AMONTONADOR; RA. *adj.* Matambac, matipon, mapondoc.—*s.* Paratambac, paratipon, parapondoc.
AMONTONAMIENTO. *m.* Pagtambac, pagtipon; pagpondoc.
AMONTONAR. *a.* Pagtambac, pagtipon, pagpondoc, pagponpon, paglipondoc, paghagbon, pagsar-og, pagarug.
AMOR. *m.* Gugma, higugma, paghigugma; auil, cauil, uili, cauili.—*pl.* Cagugmaan, cagugmaanan.
AMORATADO, DA. *adj.* Maromaitom, oroitum.—Laburon; maaplod.
AMORATARSE. *r.* Aplod.
AMORBAR. *a.* Pagsaquit, in masasaquit an tauo.
AMORDAZADOR, RA. *s.* Parabañgot, parasañgal.
AMORDAZADOR, RA. *adj.* Mabuyayao, mabuyayauon.
AMORDAZAMIENTO. *m.* Pagbañgot, pagsañgal.
AMORDAZAMIENTO. *m.* Pamuyayao, pagdarañgin.
AMORDAZAR. *a.* Pagbañgot, pagsañgal sa baba.
AMORDAZAR. *a.* Pagbuyayao, pagdarañgin.
AMORGAR. *a.* Pagtubá, pagtubli sa mga isda.
AMORICONES. *m. pl. fam.* Mga Tigaman, mga pagpañgiuaquiua nga tigaman sin gugma nga calibatanon.
AMORÍO. *m. fam.* Gugma ó mga pagsarabut sin babaye ngan sin lalaqui.
AMORISCADO, DA. Minoros.
AMORMADO, DA. *adj.* Hayop nga may hubag sa toton-an ó liog.
AMORMÍO. *m.* Banua nga amormío.
AMOROSAMENTE. *adv. m.* Sa paghigugma gud.
AMOROSÍSIMO, MA. *adj.* Guihihigugmai, mahirigugmaon.
AMOROSO, SA. *adj.* Mahigugmaon; maauilon; humarandum; mahuyayag.
AMORRAR. *n.* Doco.
AMORRONAR. *a.* Mar. Paglocot san bandera, nga guinbobotocbotoc, ug guinlisa ná, cay paquitabang ó pañgaro sin auxilio.
AMORTAJADOR, RA. *m.* y *f.* Parasaput, parabutang sin saput.
AMORTAJAR. *a.* Pagsaput.
AMORTAMIENTO. *m.* Caogtas.—Caiban.
AMORTAR. *a. vid.* Amortiguar.
AMORTECER. *a.* Ogtas, haragumatay.—Borontug.—Banhud.—*fig.* Pagiban, pagpaluya.
AMORTECIMIENTO. *m.* Caogtas.—Cabanhud.
AMORTIGUACIÓN. *f.* Caogtas.—Caiban.
AMORTIGUAMIENTO. *m.* Caogtas.—Caiban.
AMORTIGUAR. *a.* Baga ogtas, baga patáy.—*fig.* Pagiban, pagpaluya.
AMORTIZABLE. *adj.* Manggad nga sadang itogot sa lain nga tauo.
AMORTIZACIÓN. *f* Pagtogot sin manggad sa lain nga tauo.
AMORTIZAR. *a.* Pagtogot sin manggad sa lain nga tauo, agud diri mahibaliguia niya.—Paglucat sin utang, prenda, etc.
AMOSCAR. *a.* Pagbugao, pagtabug, pagpaspas sin langao.—*r. fig. fam.* Sina, isug.
AMOSTAZARSE. *r.* Sina, isug.
AMOTINADOR, RA. *adj.* Marimoc, magobot.—*s.* Pararimoc, paragobot.
AMOTINAMIENTO. *m.* Pagalsa.—Casamocan, carimocan, cagobot.
AMOTINAR. *a.* Pagpaalsa.—*r.* Alsa; samoc, rimoc, gobot.
AMOVER. *a.* Paghucas; pagliuan.
AMOVIBLE. *adj.* Hurucason, sadang mahucas; sadang pagliuanan.
AMOVILIDAD. *f.* Sadang cahucasan; sadang caliuanan.
AMPARA. *f.* For. Pagembargo, embargo san mga garamiton.
AMPARADOR, RA. *adj.* Mananabang, manlalaban.
AMPARAMIENTO. *m. vid.* Amparo.
AMPARANZA. *f. vid.* Amparo.
AMPARAR. *a.* Pagtabang, paglaban, pagbulig, pagsacop, pagtubang, pagagop, pagsagocom.—*r.* Patabang, pabulig, pasacop.—Agop, dañgup, ayop.
AMPARAR. *a.* For. Pagembargo san mga garamiton.
AMPARO. *m.* Pagtabang, paglaban, pagbulig, pagsagocom.—Arayopan, darangpan.
AMPLAMENTE. *adv. m.* Halaba caopay; hiluag caopay.
AMPLIACIÓN. *f.* Pagdugang; pagpahalaba; pagpahiluag.—Cahiluag; casumpay.—Pagcaañgananañgan.
AMPLIADOR, RA. *adj.* Madugang, masumpay.—*s.* Paradugang, parasumpay.
AMPLIAMENTE. *adv. m.* Halaba caopay; hiluag caopay.
AMPLIAR. *a.* Pagdugang, pagsumpay; pagpahalaba; pagpahiluag.—Paganañgananañgan; pagpausoag san talaan.
AMPLIFICACIÓN. *f.* Pagdugang; pagcadugang.—Casayoran, caasoyan san tag-sa tag-sa ca bahin san mga polong nga nasasabi.
AMPLIFICAR. *a.* Pagdugang, pagsumpay; pagpahalaba.—Ret. Paghatag sin casayoran ó cahayagan.
AMPLIO, PLIA. *adj.* Halaba, daco, hiluag.
AMPLITUD. *f.* Hilab-an, cahilab-an; pagcahilaba.—Hiluagan, pagcahiluag; cahaluagan.—Cahaluagon; cahalab-on.
AMPO. *m.* Cabusag, pagcabusag; camabusag; cabusagan.
AMPOLLA. *f.* Lupac; labutig; lamto; libotug.—Surudlan nga salaming.—Boroboro.—Labtuc.
AMPOLLAR. *a.* Paglupac, paglibotug; paglabtoc.
AMPOLLETA. *f. vid.* Ampolla.
AMPOLLUELA. *f. vid.* Ampolla.
AMPRAR, *n.* Pag otang, pagaro sin pagotang.
AMPULOSIDAD. *f.* Camacaruruyag, camacaaramdoc cún sa pagpolong, etc.
AMPULOSO, SA. *adj.* Macaruruyag, macaaramdoc cún sa pagpolong, etc.
AMPUTACIÓN. *f.* Pagotud; caotud.
AMPUTAR. *a.* Pagotud.—Pagpotol.
AMUCHACHADO, DA. *adj.* Quinabataan.—Baga canan bata.
AMUCHIGUAR. *a.* Pagdugang.
AMUEBLAR. *a.* Pagsangcap, pagbutang sin mga garamiton sa balay.
AMUGAMIENTO. *m. vid.* Amojonamiento.
AMUJERADO, DA. *adj.* Babayenon, binabaye.

AMUJERAMIENTO. *m.* Cabinabaye, pagcabinabaye.
AMULETO. *m.* Sangud, sumpa sa mga diuata.
AMUNICIONAR. *a.* Pagtima san casangcapan.
AMURCAR. *a.* Pagsungay.
AMURCO. *m.* Pagsungay.
AMUSGAR. *a.* Mirongpirong. Curisong; pagpamiong; an mata.

AN

ANA. *f.* Socol.
ANA. *f.* Tigaman.
ANACORETA. *com.* Bugho nga tauo.
ANADE. *amb.* Itic.—Tamaotamao, gamao.—Taguiic; gaquit.
ANADEAR. *a.* Pagtinaguiic nga paglacat.
ANADINO, NA. *m.* y *f.* Taguiic nga gutiay.
ANADEJA. *f.* Guti nga taguiic.
ANADÓN. *m.* Sino, misa ó piso sin taguiic.
ANÁLISIS. *amb.* Pagsusi.—Pagolitloquit.
ANALIZAR. *a.* Pagsusi.—Pagolitoquit.
ANALOGÍA. *f.* Pagcaarangay, pagcasama.—Gram. Bahin sa gramática nga casayoran san mga bahin san oración.
ANÁLOGO, GA. *adj.* Magsama.
ANARQUÍA. *f.* Caculang sin maopay nga paggobierno.—*fig.* Casamocan, carimocan.
ANASARCA. *f.* Med. Cahubag san mga cosog sa lauas.
ANATEMA. *amb.* Excomunión; pagexcomulgar.—Pagdarangin.—Sala.
ANATEMATIZAR. *a.* Pagexcocomulgar.—Pagdarangin, pagbuyayao.
ANATIVITATE. *expr. adv. lat.* Onob san cabata.
ANATOMÍA. *f.* Pagbulagbulag san mga bahin sa lauas; pagbosbos.
ANCA. *f.* Balao-ang.
ANCIANÍA. *f.* Pagcatigurang, catigurang.
ANCIANIDAD. *f.* Pagcatigurang, catigurang.
ANCIANO, NA. *adj.* Tigurang, lagás, arug.
ANCLA. *f.* Sinipit.
ANCLADERO. *m.* Mar. Pondohan.—Hirigotan.
ANCLAJE. *m.* Pagholog ná san sinipit.—Pondohan.—Bayad canan pagpondo.
ANCLAR. *n.* Pagbontug, pagpondo, pagholog san sinipit.
ANCLOTE. *m.* Sinipit nga guti.
ANCÓN. *m.* Casuguran nga guti.
ANCONADA. *f,* Casuguran nga guti.
ÁNCORA. *f.* Mar. Sinipit.—*fig.* Darang-pan, ayopan, arayopan.
ANCORAJE. *m.* Mar. Pagholog-ná san sinipit.—Pondohan.—Bayad-canan pagpondo.
ANCORAR. *n.* Pagbontug, pagpondo, pagholog san sinipit.
ANCORCA. *f.* Tuna nga dulao nga gamit sin pagpintar.
ANCORERÍA. *f.* An guinbubuhatan sin mga sinipit.
ANCORERO. *m.* Parahimo sin mga sinipit.
ANCUSA. *f.* Dila sin baca.
ANCHICORTO, TA. *adj.* Halapad ó haluag ngan halipot.
ANCHÍSIMO, MA. *adj.* Halapad caopay; haluag caopay.
ANCHO, CHA. *adj.* Haluag; halapad.—Carocal.—Hanggob.— Homon.— Lapad.— Lipondoc.— *m. vid.* Anchura.
ANCHO DE CARA. Dalapang.
ANCHO POR UN LADO Y ESTRECHO POR OTRO. Guiang.
ANCHOR. *m. vid.* Anchura.
ANCHURA. *f.* Cahiluag, pagcahiluag; hiluagan, cahiluagan.—Hilab-an, cahilab-an.—Cahilapad, pagcahilapad; cahilaparan; hilap-dan.—Sangcad.—Ponud.—Bolang, cablang.—Ladlad.—Homon.—Ruang.
ANCHUROSO, SA. *adj.* Haluag caopay.
ANDADERO, RA *daj.* Masayon lalac-tan.—Malacat, malacao.
ANDADO, DA. *adj.* Dalan nga agsub aguian.
ANDADOR. *a. adj.* Madagmit lumacat.—Lagayao, lagatao.
ANDAMIADA. *f.* Damo nga mga balayan.
ANDAMIO. *m.* Balayan.—Quiritaan.
ANDANA. *f.* Catalaytayan, catalayan.—Rumbay.—Longtud.—Anib.
ANDANA (Llamarse). *fr. fam.* Pagpahiuli sin polong, pagisul san iya panaad.
ANDANADA. *f.* Dongan nga pagbuhii san mga luthang sa usa nga luyo san sacayan.
ANDANTE. *p. a.* Malacat, malacao.
ANDANZA. *f.* Casugad, caagui.—Buena andanza. Maopay nga palad.—Mala andanza. Maraut nga palad.
ANDAR. *n.* Lacat, lacao.
ANDAR EN COMPAÑÍA DE OTROS. Pagopud, pagboniog, pagbogyod.
ANDAR Ó IR DELANTE. Pagona.
ANDAR AL REDEDOR. Paglibut, paglibud.
ANDAR VAGABUNDEANDO. Pagsodoysodoy, paghodoyhodoy, paglagatao, paglagayao, paglaaglaag.
ANDAR EXTRAVIADO. Pagsalaag.
ANDAR GATEANDO. Pagcamang, camangcamang; pagnanap; pangagang; cuyamag, cuyamang; danap.
ANDAR COJEANDO. Pag ingca, quiangquiang; piang.
ANDAR ARRASTRANDO LOS PIÉS. Hila, danas, sagoyud.
ANDAR CUANDO HACE MUCHO SOL. Pagpaadlao.
ANDAR YENDO Y VINIENDO. Pagbalicbalic; pagulilili.
ANDAR POR MAROMA, PALO, CAÑA, ETC. Paglataylatay.
ANDAR DE AQUÍ PARA ALLÍ, DE UNA Á OTRA PARTE. Pagbuyanbuyan.
ANDAR EN PUNTILLAS. Pag iquid, iquin iquin.
ANDAR EN UN PIÉ. Pagquingquing, saguingquing, baquingquing.
ANDAR HÁCIA ATRÁS. Pag isul; pagsibug.
ANDAR ENTRE YERBA Ó MALEZA. Pagpanohotsohot sa cabanuaan.
ANDAR EN CONVOY. Pag abay.
ANDAR DESPACIO. Paghinay, paghinayhinay, biod, biodbiod; anonay.
ANDAR LA CULEBRA, ETC. Hiual, hiualhiual, hibudhibud, hiuadol, hiuodhiuod.
ANDAR SOBRE LAS NALGAS. Pag igod, igodigod.
ANDAR TRÁS ALGUNO. Paglanat, pagbocud.
ANDAR Á PASO LARGO. Dalundagon.
ANDAR Á SALTOS. Cuyacpao, cuyampao; ababacua; ocpao, ocpao-ocpao.
ANDAR EL MACHO TRÁS LA HEMBRA. Quirag, pangirag, himaga.
ANDAR DE RODILLAS. Quiyohud.
ANDAR CON LA CABEZA DESCUBIERTA. Dongas.
ANDAR CON LAS PIERNAS ABIERTAS. Icang, icangicang, ca-ang, ca-ang ca-ang.
ANDAR LOS PECES CERCA DE LA SUPERFICIE DEL AGUA. Lapnoy.
ANDAR COMO EL TULLIDO. Baroctot, birocsot.

ANDAR ENCORVADO. Caob, cubaol.
ANDAR TENTANDO Á OSCURAS. Capucap.
ANDAR LA TORTUGA. Dahic.
ANDAR DENOCHE. Agma.
ANDAR POR EL AGUA. Noynoy.
ANDAR SIN MIRAR Á LOS LADOS. Odados.
ANDARIEGO, GA. *adj.* Madagmit lumacat; lumacat-lacat, alayhab.—Lagatao, lagayao.
ANDARÍN. *m.* Madagmit, malacsi lumacat.
ANDARRÍO. *m.* Tamsi nga taringting.
ANDAS. *f. pl.* Asagan, dampaan.—Saluran.—Cahacotan sin sighot ug iba pá.—Andas nga gamit sa pagprosesión sin mga Santos.
ANDÉN. *m.* Paga.—An linalae-tan san hayop nga nagbibira san trapitse.—Ruang.
ANDERO. *m.* An magparasag sin andas, parapas-an, parabaquiang.
ANDORGA *f. fam.* Tiyan.—Llenar la andorga. Bosog, pool.
ANDORRERO, RA. *adj.* Malacat, malacao.
ANDRAJO. *m.* Dugnit nga guinamit ná.
ANDRAJOSO, SA. *adj.* Dugnitan, dugniton, an nagpapanapton sin macalolooy nga dugnit.
ANDRÓMINA. *f. fam.* Limbong; dorogas.
ANDURRIAL. m. Casighotan.—Casimangan.
ANÉCDOTA. *f.* Susuguiron, sumat, susumaton.
ANECIARSE. *r.* Lorong, lapang.—Pagpacatapang.
ANEGACIÓN. *f.* Paglabon, paglampo, pagapo.
ANEGADIZO, ZA. *adj.* Arapóon, lalabónon, lalampóon.
ANEGAMIENTO. *m. vid.* Anegación.
ANEGAR. *a.* Lonop; apo, labon, lampo, anao.—Lonud.
ANEJO, JA. *adj.* Sacop.
ANEMIA. *f.* Med. Saquit nga caculang an lauas sin dugo.
ANÉMICO, CA. *adj.* An may saquit nga caculang sin dugo.
ANEURISMA. *amb.* Cahubag guican sa pagcabugto san caugatan.—Baga cadaco san casingcasing cay may saquit.
ANEXAR. *a.* Tampo. tarampo, tigub.—Pasacop.
ANEXIÓN. *f.* Pagtampo, pagtarampo, pagtigub.—Pagpasacop.
ANEXO, XA. *adj.* Sacop.
ANFIBIO, BIA. *adj.* Mananap nga nabubuhí sa hubas ug sa tubig.
ANFIBOLOGÍA. *f.* Polong nga duha in cahologan.
ANFIÓN. *m.* Apiang.
ANGARILLAS. *f. pl.* Bayauan, baquiangan.
ÁNGARO. *m.* Tap-ong.
ÁNGEL. *m.* Ángel.—*pl.* Caángelisan.
ANGÉLICO, CA. *adj.* Inángeles.
ANGELICO, TO. *m. fig.* Bata nga guti.
ANGINA. *f.* Hubag sa bot-ol.
ANGOSTAR. *a.* Paghaligot.
ANGOSTARSE LA BOCA. Quiriyom; guipot.
ANGOSTO, TA. *adj.* Haligot, bohoy.
ANGOSTO DE ARRIBA Y ANCHO DE ABAJO. Quiriyom, quipot.
ANGOSTURA. *f.* Cahaligot, pagcahaligot.—Cahaligtan.—Caquipotan.
ANGRA. *f.* Casuguran.
ANGUILA. *f.* Casili.
ÁNGULO. *m.* Carogocan, cadogocan.
ANGUSTIA. *f.* Casubo, casaquit, cabido sa casingcasing, caarimoot.
ANGUSTIADAMENTE. *adv. m.* Masubo gud, mabibido gud.
ANGUSTIAR. *a.* Pacasubo, pacabido, pacasáquit.—*r.* Subo, bido, sáquit.
ANGUSTIOSAMENTE. *adv. m.* Masubo gud, mabibido gud.
ANGUSTIOSO, SA. *adj.* Masorub-on, masinaquít-non, mabidoon, maarimuoton.—Macacasubo, macacasáquit, macacabido.
ANHELACIÓN. *f.* Macuri nga pagguinhaua.
ANHELAR. *n.* Pagguinhaua sin curi.—Pagtalingoha, pagtuyo.
ANHELÍTO. *m.* Macuri nga pagguinhaua.
ANHELO. *m.* Tuyo, tingoha, caipa.
ANHELOSAMENTE. *adv. m.* Tuyo gud, tingoha gud.
ANHELOSO, SA. *adj.* Macuri macaguinhaua.—Matingohaon.
ANIDAR. *n.* Pagsalag.
ANIEBLARSE. *r.* Borong, ton-og.
ANILLA. *f.* Baclao, garong.
ANILLAR. *a.* Paghimo sin singsing; paghimo sin baclao.—Pagsingsing, pagbutang sin singsing; pagbaclao, pagbutang sin baclao.
ANILLEJO. *m.* Singsing nga guti.
ANILLETE. *m.* Singsing nga guti.
ANILLO. *m.* Singsing.—Baclao, garong.—Bangquiao. Lican.—Alambisay.
ANIMA. *f.* Calag.—*pl.* Pagánimas.
ANIMACIÓN. *f.* Paghatag sin calag ó quinabuhi.—Ribhong.
ANIMADVERSIÓN. *f.* Homot, domot.
ANIMAL. *m.* Mananap.—Hayop.
ANIMALEJO. *m.* Mananap nga guti, mananapay.
ANIMAR. *a.* Paghatag sin calag ó quinabuhi.—Pagagda, pagsagda, pagsicla, pagbaghot.—Pagsagaya.—Pagribhong.—*r.* Asoc.—*r. fig.* Pagpangosog.
ÁNIMO. *m.* Calag.—*fig.* Caisug, isug.—*fig.* Hunahuna, buot.
ANIMOSIDAD. *f.* Caisug, pagcaisug.
ANIMOSO, SA. *adj.* Macosog, maisug, casingcasingan.
ANIÑARSE. *r.* Pagpacabata.
ANIQUILABLE. *adj.* Masayon mapara, mapapas ó mauara.—*fig.* Masayon mabungcag, maruba ó mauacay.
ANIQUILACIÓN. *f.* Pagpara; pagcapara; pagpapas; paguara; pagcauara.—Pagbungcag.
ANIQUILADOR, RA. *s.* Parabungcag.
ANIQUILAMIENTO. *m. vid.* Aniquilación.
ANIQUILAR. *a.* Paguara, pacauara, pagpara, pagpapas.—*fig.* Pagbungcag, pagruba, paguacay.—*r. fig.* Pagticaluya, pagticaiban.—*fig.* Pagpaobus.
ANÍS. *m.* Lamudio.
ANO. *m.* Bobot.
ANOCHE. *adv. f.* Cagab-í.
ANOCHECER. *n.* Gab-í, sirum.—Nos anocheció en Sulat. Nagabihan cami sa Sulat.
ANOCHECER. *m.* Bag-ong sirom.
ANONA. *f.* Tima nga mga cacaanon.
ANONA. *f.* Cahuy nga anonang, guanábana.
ANONADAR. *a.* Paguara, pagpara, pagpapas.—*r. fig.* Obus, pagpaobus.
ANOTAR. *a.* Pagbutang sin tigaman sa mga surat, etc.—Pagtigaman, pagpilit, pagbadlis.
ANQUETA.—Estar de media anqueta. *fr. fam.* Quimit nga paglingcod.
ANSIA. *f.* Cabudlay, cabutlao.—Casáquit, casubo.—Caipa, tingoha.—Paghingasuca.
ANSIAR. *a.* Pagipa, pagtuyo, pagtingoha gud.
ANSIEDAD. *f.* Cabudlay, cabutlao.
ANSIOSO, SA. *adj.* Masáquit.—Matingohaon, maicagon.

ANTAÑO. *adv. f.* Sa tuig nga inagui, sa tuig nga nataliuan, sadin tuig nga natapus.—Sa mga onhan nga mga tuig, san sadto nga tiempo.
ANTEANOCHE. *adv. f.* Casangab-i.
ANTEANTEANOCHE. *adv. f.* Icatolo ná cagab-i ngada niyan.
ANTEANTEAYER. *adv. f.* Icatolo ná caadlao ngada niyan.
ANTEAYER. *adv. f.* Casancolop.
ANTECEDENTE. *p. a.* Ona, magoona.
ANTECEDER. *a.* Pagona.
ANTECESOR, RA. *m.* y *f.* Naona; an sinaliuanan.
ANTECOGER. *a.* Pagpaona.—Pagboro san bonga in di pá hinug.
ANTEDECIR. *a.* Pagtagna.
ANTEDILUVIANO, NA. *adj.* Ona pá san palun-pan an calibutan.
ANTEIGLESIA. *f.* Sauang sa singbahan.
ANTELACIÓN. *f.* Ona, daan (cún sa mga inagui ó ó mga umaragui.
ANTEMANO. (DE). *m. adv.* Ona, daan, guidaan.
ANTENA. *f.* Songó.
ANTENOCHE. *adv. f.* Casangab-i.
ANTEPAGAR. *a.* Pagbayad guidaan.
ANTEPASADO, DA. *adj.*—Inagui ná.—*m.* Catiguranggan, mga guinicanan.
ANTEPECHO. *m.* Hambuyan.
ANTEPENÚLTIMO, MA. *adj.* An icatolo guican sa catapusan.
ANTEPONER. *a.* Pagona.—Paglabi, palabi, pagpaora.
ANTERIOR. *adj.* Ona, onahan.
ANTERIORIDAD. *f.* Caonahan; paghiona.
ANTERIORMENTE. *adv. f.* (Anay, sadto anay.
ANTES. *adv. f.* y *l.* Daan, anay, guidaan.—Antes de. San uaray pá.—Ona.—Antes que llegue. San uaray pá datong.—Antes bien. Hinoa, hinoa nganí.—Cundi lugud. El que está limpio de pecado no teme la muerte; *antes* la desea. An uaray salá diri nahahadluc san camatayon; *cundi lugud* guinoongara niya.
ANTICIPACIÓN. *f.* Pagona.—Ona.
ANTICIPAR. *a.* Pagpaona; pagona.—Pagotang, paghatag guidaan sin salapi.—*r.* Pagsayo.—Agap.
ANTICIPO. *m.* Ona, pagona, paghatag anay.
ANTICRISTO. *m.* Tauo nga matalapas-non ug suyadnon nga magbobocud sin mapintas sa santa Iglesia ug sa mga nononoo sa Dios cún mag iitatapus inin calibutan.
ANTICUAR. *a.* Pagpacadaan.—Pacabaya sa bisan ano cay daan ná, ug diri ná hagagamit.
ANTÍDOTO. *m.* Tambal ó sumpa san hilo.—Bisan ano nga bolong nga macacahauid sin saquit.
ANTIFAZ. *m.* Tahub sa bayhon.
ANTIGUALLA. *f.* Daan; bisan ano nga daan ná ug diri ná hagagamit.
ANTIGUAMENTE. *adv. f.* Sadto pá, san sadto pá.
ANTIGÜEDAD. *f.* Cadaan, pagcadaan.—Cadaanan.
ANTIGUO, GUA. *adj.* Daan, dugay ná, maiha ná; lasgas; dagmay.—Palay antiguo. Laon nga humay.—Á la antigua, á lo antiguo. Quinadaan.
ANTIHELMÍNTICO, CA. *adj.* Tambal sin bitoc.
ANTÍLOPE. *m.* Mananap nga sugad sin bugsoc.
ANTIMONIO. *m.* Baga tumbaga nga busag.
ANTIPAPA. *m.* An naagao san pagcapapa, an nagpapacapapa.
ANTIPATÍA. *f.* Baga cangalas.—*fig.* Baga cacontra.
ANTOJADIZO, ZA. *adj.* Maipa, maipahon, maibogon.
ANTOJARSE. *r.* Ipa. Caruyag.—Hunahuna. *Se me antoja* que va á llover. *An hunahuna co* nga maooran.—Cugui.
ANTOJO. *m.* Caipa. Tuyo. Caruyag—Ibug; aring; cugui, hincucúguihan.
ANTORCHA. *f.* Lauag, Aguipot. Soló.—*fig.* Capaua.
ANTRO. *m.* Langub, lungib.
ANUAL. *adj.* Iquinatuigtuig.—Canan usa lá ca tuig.
ANUALMENTE. *adv. f.* Sa tuigtuig, sa iquinatuigtuig.
ANUBARRADO, DA. *adj.* Dampugon, aromon.
ANUBLAR. *a.* Pagdampug, pagsirom, pagarum.—*fig.* Panlaya.
ANUDADOR, RA. *s.* Parabalighot, paradogtong.
ANUDADURA. *f.* Anudamiento *m.* Pagbalighot, pagcabalighot, pagdogtong, pagcadogtong.
ANUDAR. *a.* Pagbalighot, pagdogtong.—*fig.* Pagsumpay.—Pagbaligtos.—Dug-ot.
ANUENCIA. *f.* Tangdo, pagcatangdo. Pagtogot.
ANUENTE. *adj.* Matangdo. Matogot.
ANULABLE. *adj.* Sadang macuha, sadang mapara.
ANULACIÓN. *f.* Pamadbad sin trato, etc. Pagpapara, pagpacuha.
ANULAR. *a.* Pagbadbad sin trato, etc. Pagpara, pagcuha; pagpapara, pagpacuha.
ANUNCIACIÓN. *f.* Pagpahibaro; pagpasabut. Pagcongsad san Arcangel San Gabriel can María Santísima.
ANUNCIAR. *a.* Pagpahibaro, pagpasabut, pagpasayud, pagsumat.—Pagmantala, sangyao.—Pagtagna.—Pagbarita.
ANUNCIO. *m.* Sumat. Pagpahibaro.—Pagtagna.
ANUO, NUA. *adj.* Iquinatuigtuig. Canan usa lá ca tuig.
ANVERSO. *m.* Bayhon, cadaygan.
ANZUELO. *m.* Cauil.—*fig.* y *fam.* Paon.—Anzuelo pequeño. Biloit, binoit.

AÑ

AÑADIDO. *m.* Sumpay.
AÑADIDURA, *f.* Sumpay, igsusumpay, igdodogtong, idudugang.—Sinumpayan, dinogtongan.—Sugbil; sungqui.
AÑADIR. *a.* Pagdugang. pagsumpay, pagdogtong.—Pagatip. Pagdulpa.—Mato. Rapong.
AÑAGARA. *f.* Catian.—*fig*, Sarang sa paglimbong.
AÑALEJO. *m.* Calendario, irisipan.
AÑASCAR. *a. fam.* Pagdaguinot sin pangita, pagtiroctiroc.
AÑEJAR. *a.* Palaon.—*r.* Laon, daan.
AÑEJO, JA. *adj.* Laon, daan.
AÑICOS. *m. pl.* Tinabastabas, pininitpinit.
AÑIL. *m.* Tagom.
AÑILAR. *a.* Pagtagom, pagtina sin tagom.
AÑO. *m.* Tuig.
AÑOJO, JA. *m.* y *f.* Nate nga may usa ná ca tuig.
AÑOSO, SA. *adj.* Tigurang.
AÑUSGAR. *n.* Hibol.—*fig.* Sina, isug.

AO

AOJAR. *a.* Gaba, barang.
AOJO. *m.* Gaba.
AOVAR. *n.* Pagbunay, pagitlug.
AOVILLARSE. *r. fam.* Poron.

AP

APABILAR. *a.* Pagopay san pabilo.
APABULLAR. *a. fam.* Pagromoc.

APACENTADERO. *m.* An pinanabsaban san mga cahayopan.
APACENTAR. *a.* Pagpacaon, pagpasabsab san mga hayop.—*r.* sabsab.—*fig.* Pagmangno, pagtutdo, pagtoon.—*fig.* Pagalagad sa mga caipa cun sa mga cairib-gon nga lauas non.
APACIBILIDAD. *f.* Camaalayhay, camalomo sin buot.
APACIBLE. *adj.* Maalayhay, malomo nga buot.—Dia apacible. Murayao nga adlao.—Viento apacible. Mahinay nga hangin.—Maaghup.
APACIGUADOR, RA. *adj.* Magdaraet.—*s.* Paratuhay, parahusay.
APACIGUAMIENTO. *m.* Pagpaminggao. Pagminggao.
APACIGUAR. *a.* Pagpaminggao, pagtuhay, paghusay.—*r.* Minggao.—Iban.—Daet.—Pagpadaet.—Honod; hopoy.
APADRINADOR, RA. *adj.* Magcocogos sin buniagan; magpapadrido san mga cocompirmahan cun san mga caraslon.—*fig.* Manlalaban, mananaban, manganganac.
APADRINAR. *a.* Pagpadrino.—*fig.* Pagtabang, pagbulig, panganac.
APAGABLE. *adj.* Sadang maparong.
APAGADO, DA. *adj. fig.* Mahoyo.—Maluya.—Pagáo.
APAGADOR, RA. *adj.* Magpaparong.—*s.* Paraparong.—*s.* Ipaparong.
APAGAR. *a.* Pagparong.—Pagsobó.—Olap.—Saribo, hopos.
APALABRAR. *a.* Pagsabut, pagsarabut, pagpolong. Paquigpolong, paquigsabut.
APALANCAR. *a.* Pagsual, pagtual, pagliguat. Pagbangil.
APALEADOR, RA. *s.* Parabalbag, paradabal.
APALEAMIENTO. *m.* Pagbalbag, pagcabalbag, pagdabal, pagcadabal.
APALEAR. *a.* Pagbalbag, pagdabal, pagbunal.—Pagpospos; paglambos.
APANALADO, DA. *adj.* Potiocanon.
APANCORA. *f.* Tayom.
APANDAR. *a. fam.* Pagcuha, pagporot.
APANDILLAR. *a.* Pagpatiroc.—*r.* Pacatiroc an mga tauo sa pagdarahug, etc.
APANTANAR. *a.* Pagpono sin tubig, pagpadanao.
APAÑADO, DA. *adj. fig.* Batid.—*fig.* y *fam.* Igo.
APAÑADOR, RA. *s.* Paracuha, paracaput, paraporot.—Maninicas.—Parasab-ong.
APAÑAR. *a.* Pagcuha, pagcaput, pagporot.—Pagticas.—Pagsab-ong.—Compot, corombot, coromput.—Pagtahi, pagsursi, pagtangco.—*r. fam.* Hibaro, batid, pacabatid, pacahiara.
APAÑUSCAR. *a. fam.* Pagcomus, pagcoromos, pagcomoscomos.
APARADOR. *m.* Paradol, burutangan san mga pingan etc.
APARAR. *a.* Pagsalud.
APARAR. *a.* Paghauan sa mga tinanum nga darodaco ná.—Pagtahi san mga sapin.
APARATO *m.* Casangcapan, catimahan.—Pagdayao.
APAREAR. *a.* Pagtopong, pagpatopong.—Pagtampo.—*r.* Pagrumbay (in tag.—duduha).
APARECER. *n.* y *r.* Paquita, pahayag, olput.—Botbot, boto, tongha.—Olbo.
APARECIMIENTO. *m.* Pagpaquita, pagpahayag.
APAREJAR. *a.* Pagandam, pagtima, pagtagana.—Pagbutang san silla, etc. sa mga caballo.—Paghocon; pagataga; pagtagac.
APAREJO. *m.* Casangcapan, garamiton.
APARENTAR. *a.* Pagsalingcapao.
APARENTE. *adj.* Baga ansia ug di mán.—Tinatanao.
APARICIÓN. *f.* Pagpaquita, pagpahayag.
APARIENCIA. *f.* An sa goa ó sa gauas.—Caamguiran.—An baga ansia ug di mán.
APARROQUIAR. *a.* Paquigsangcay, paquigcamaopay sin buot basi dumaraon an mga tipalit.
APARTADO, DA. *adj.* Binocot, bulag, harayo.—Lain.—*m.* Solud nga nahibubulag sa guibalaye.—Halhag, halanhan.
APARTAMIENTO. *m.* Hilit, bulag.
APARTAR. *a.* Pagbulag, pagpinig.—Paghaon.—Pagbahin.—Paiuas.—Pagpaharayo, pagisdog.—For. Pagbaya san guintutuyo.
APARTE. *adv. m.* Bulag, lain.
APARTAR. *a.* Pagtambac san trigo nga guinioc ná.—Pagtaltag san guiriocon.
APATÍA. *f.* Camaluya, pagcamaluya sa buot, cahubia.
APÁTICO, CA. *adj.* Maluya, maluyahon, mahubia.
APATUSCO. *m. fam.* Hiyas.
APEAR. *a.* y *r.* Hauas sa caballo, etc. lusad.
APECHUGAR. *n.* Ticuang, doso, pagtapo san magcasidughan.—*fig.* Pacapangahas.
APEDERNALADO, DA. *adj.* Matig-a dao santican.
APEDREADO, DA. *adj.* Borocboroc, buricbutic.
APEDREAR. *a.* Pagbalong, pagbatac sin bato.
APEGAR. *r. fig.* Pagapil, pagcaruyag.
APEGO. *m. fig.* Gapil, caruyag.
APELABLE. *adj.* Sadang igsalauad, sa mga labao nga ponoan.
APELACIÓN. *f.* Pagsalauad, pagdangup, pagayop.
APELAMBRAR. *a.* Pagabo san mga anit, basi macuha an barahibo.
APELAR. *a.* Pagayop, pagsalauad, pagdangup sa labao nga ponoan.
APELDE. *m. fam.* Pagpalaguio, pagtois, pagtanan, paglooc.
APELDE. *m.* Pagtoctoc san linganay in maagahon.
APELMAZAR. *a.* Pagdasug, pagpatig-a.
APELLIDAR. *a.* Paghingaran.
APELLIDO. *m. id.,* Icaduha nga ngaran.
APENAR. *a.* Pacasubo, pacabido, pacasáquit.
APENAS. *vid. m.* Tala lá.
APÉNDICE. *m.* Dugang, sumpay.
APEO. *m.* Paghauas.—Guiotan, tigaman.—Arq. Balayan.
APEONAR. *n.* Paglacat sin dagmit an' mga tamsi, sugad an pitpitao.
APEPSIA. *m.* Med. Maraut nga catunao an quinaon.
APERCIBIMIENTO. *m.* Pagtima, pagandam, pagpatagam.
APERCIBIR. *a.* Pagtima, pagandam.—Pagsagdon; pagpatagam, pagpahibaro.
APERCOLLAR. *a. fam.* Pagcaput sa liug.—Calit nga pagcuha.—Pagpatay ó pagbalbag sa tangcogo.
APERNADOR, RA. *adj.* Ayam nga macagat sa paa.—*s.* Paracagat sa paa.
APERNAR. *a.* Mont. Pagcagat an ayam sa paa.
APERO. *m.* Casangcapan, garamiton.
APERSONARSE. *r.* Pagatubang, paquita, pahayag.
APERTURA. *f.* Pagabre, pagocang.—Pagbucas ug pagticang san mga buruhaton sa mga sinisiring cortes, etc.—Pagabre san testar.
APESADUMBRAR. *a.* Pacasáquit, pacabido, pacasubo.—*r.* Sáquit, bido, subo, sacmuro.
APESARADAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagcasáquit, sa daco nga pagcabido, sa daco nga pagcasubo.
APESARAR. *a. vid.* Apesadumbrar.
APESGAR, *a.* Pabug-at.—*r.* Bug-at.—Atmag, atmug.
APESTAR. *a.* Pagpeste, pagtapon an peste.—Bahó, anghit, angso.—*fr. fig.* y *fam.* La plaza está *apestada* de verduras. *Damo caopay* an mga otan sa plaza.

APESTOSO, SA. *adj.* Mabaho, maanghit, maangso.
APETECEDOR, RA. *adj.* Maiipa, maruruyag.
APETECER. *a.* Pag ipa, pagcaruyag, ibog, tinğoha.
APETECIBLE. *adj.* Sadang caipahan, sadang caruyagon, sadang tinğohaon.
APETENCIA. *f.* Ganas sin pagcaon.—Caipa, tinğoha.
APETITO. *m.* Caipa, caruyag.—Cairib-gon.—Ganas sin pagcaon.
APETITOSO, SA. *adj.* Marasa. malalim.
APEZUÑAR. *n.* Sicad, panicad.
APIADAR. *a.* Hipuanğud, looy, hicalooy, hinoclog.—Lirap.
APICARARSE. *r.* Tistis, toso.
ÁPICE. *m.* Dorho, catapusan.—Tigaman nğa ortográco.—*fig.* Gutiay, bisan lá anó.—*fig.* An labi nğa macuri.—Estar en los ápices. Paghibaro sin maopay sin bisan amo. Lasgud nğa paghibaro sin bisan ano.
APILAR. *a.* Pagponpon, pagtambac, pagpondoc.
APIMPOLLARSE. *r.* Panaringsing.
APIÑAR. *a.* y *r.* Sosó.
APIOLAR. *a.* Paghigot.—Paggapus.—Pagdacop.—Pagpatay.
APIREXIA. *f.* Med. Caculang sin hiranat.
APISONAR. *a.* Pagdasug.
APITONAR. *n.* Pag olput san sunğay.—Panaringsing.—*a.* Pagtoctoc.
APLACAR. *a.* y *r.* Ocoy, hopoy, toros, iban, hugpay. humpay.
APLACER. *n.* Pacalipay.—*r.* Lipay.
APLACERADO, DA. *adj.* Hababao nğa dagat ug mahauan.
APLACIMIENTO. *m.* Calipay, caruyag.
APLANADERA. *f.* Igdadasug, igpapatag.
APLANAR. *a.* Pagdasug, pagpatag.—*r.* Ruba, pucan, bungcag.
APLANCHAR. *a.* Pagprinsa san panapton.
APLASTAR. *a.* Pagromoc. Pagcomog.—*fig.* y *fam.* Pacalisang, pacalilo.—Yapi.
APLAUDIR. *a.* Pagdayao, pagdayeg.
APLAUSO. *m. vid.* Aplaudir.
APLAYAR. *n.* Sagayap.
APLAZAMIENTO. *m. vid.* Aplazar.—Calanğanan.
APLAZAR. *a.* Lanğan, lanğanlahğan, anğan, anğananğan.
APLICABLE. *adj.* Sadang itunğud.
APLICACIÓN. *f.* Pagaram.—Talinğoha ó tuyo sin pagaram.
APLICADO, DA. *adj.* Madoroto sin pagaram.
APLICAR. *a.* Pag butang.—Pag itunğud.—Pag halad.—*r.* Pagaram.—Hail.
APLOMAR. *n. albañ.* Pagtonton.—*r.* Ruba, pucan, gubá.
APOCADO, DA. *adj. fig.* Bongtol.
APOCAR. *a.* Pag iban.—*r. fig.* Obus, pabus.
APODAR. *a.* Pag agnay.
APODERADO, DA. *adj.* Tinatapuran.
APODERAR. *a.* Pag hatag sin gahum.—*r.* Pagcuha.
APODO. *m.* Agnay; barabad.
ÁPODO, DA. *adj.* Zool. Diri siquihan, culang sin siqui ó teel.
APOGEO. *m. fig.* Calabao sin camahalan, cahingpitan, caopayan, gahum, etc.
APOLILLADURA. *f.* Linohoan sin bocboc.
APOLILLAR. *a.* y *r.* Bocboc.
APOLOGÍA. *f.* Casayoran.
APÓLOGO. *m.* Susuguiron, susumaton.
APOLTRONARSE. *r.* Pagpacahubia; hubía.
APOMAZAR. *a.* Pagbanos, paghinlo.
APORCAR. *a.* Pagagbon.
APORREAR. *a.* Pagdabal, pagbalbag.—Dagol; dagoc; pocpoc.—Hagmoc; alimaras.
APORREO. *m.* Pagbalbag, pagcabalbag, pagdabal, pagcadabal.
APORTADERO. *m.* Harapitan.
APORTAR. *n.* Pagabut, paghapit.
APORTILLAR. *a.* Pagloho sin cota, etc.—*r.* Paric.
APOSENTAR. *a.* Pagpasaca ó pagpahapit sa balay.—*r.* Pagtung-balay ó pagtumbalay, hapit.
APOSENTO. *m.* Sólud, oroquian, bocot.—Dampót.
APÓSITO. *m.* Med. Tambal sa gauas.
APOSTA. *adv. m.* Tinuyo, sa tinuyo.
APOSTAR. *a.* Pagposta, pagtopo.
APOSTASÍA. *f.* Pagbaya, pagcabaya san toloohan san pagcacristianos.
APÓSTATA. *com.* An nagbaya san toloohan nğa cristianos.
APOSTATAR. *n.* Pagbaya san toloohan san pagcacristianos.
APOSTEMA. *f.* Hubag. Cahubagan.—Baós.
APOSTEMAR. *a.* Pagpahubag.—*r.* Hubag.
APOSTEMERO, *m.* Icacarlit sin hubag.
APOSTILLA. *f.* Sumpay ó casayoran.
APOSTILLAR. *a.* Pagsumpay ó paghatag sin casayoran.
APOSTILLARSE. *r.* Cugang.
APÓSTOL. *m. id.* Tinon-an, guinton-an.—*pl.* Cada postolisan.
APOSTOLADO. *m.* Pagcaapostol.—Caapostolisan.
APOYAR. *a.* Sarig, pasarig.—*fig.* Pagbulig, pagtabang.—*fig.* Pagpacarig-on.—Daitul.
APOYO. *m.* Sandigan, sarigan, sariganan.—*fig.* Pagbulig, pagtabang.—Cadaitulan.
APRECIABLE. *adj. fig.* Higugmaon, tacús higugmaon.
APRECIAR. *a.* Pagbalc.—*fig.* Paghigugma, pagpaora; pagyoyo.
APRECIO. *m.* Paghigugma, pagpaora, gugma.
APREHENDER. *a.* Pagdacop, pagcaput.—Fil. Apong.
APREHENSIÓN. *f.* Pagdacop, pagcadacop.—Fil. Pagapong.
APREHENSOR, RA. *adj.* Macadadacopon, manana-cop.—*s.* Paradacop.
APREMIAR. *a.* Paglugos, pagpirit.—Sigpit.
APREMIO. *m.* Paglugos, pagpirit.—Sigpit nğa sugo.
APRENDER. *a.* Pagaram, paghibaro; paglubos; pagaral.
APRENDIZ, ZA. *m.* y *f.* Nagaaram.—Basbason.
APRENDIZAJE. *m.* Pagaaram, paghihibaro.
APRENSAR. *a.* Pagprensa, pagipit.
APRENSIÓN. *f. vid.* Aprehensión.—Cahadluc, cahadlucan.
APRENSIVO, VA. *adj.* Mahadloc, Mahadlocon, matahapon.
APRESADOR, RA. *adj.* Macadadacopon, manana-cop.—*s.* Paradacop.
APRESAMIENTO. *m.* Pagdacop, pagcadacop.
APRESAR. *a.* Pagdacop.—Sibad.—Pagbangga.—Pagpandug.
APRESTAR. *a.* Pagtima, pagandam.
APRESTO. *m.* Catimahan.—Balon.—Casangcapan.
APRESURA. *f.* Cadagmitan, pagcadagmit.
APRESURACIÓN. *f.* Pagcadagmit, pagcamadagmit, pagcadali, pagcamadali, pagcamalacsi, cadagmitan.
APRESURADAMENTE. *adv. m.* Sin dagmit, sin dali; dagmit caopay.
APRESURAMIENTO. *m. vid.* Apresuración.

APRESURAR. *a.* y *r.* Dagmit, dali. Daliquiat. Icag.—Salicamo.—Cusay.—Singabut.
APRESUROSO, SA. *adj.* Madagmit, madali, maicag.
APRETADAMENTE. *adv. m.* Sin hogot, hogot caopay.
APRETADERA. *f.* Higot.—Bagcos.
ARRETADO, DA. *adj. fig.* Macuri.—*fig. fam.* Mahicao.—*fig.* Mahadlocon.—*m.* Sosó.
APRETADOR, RA. *adj.* Maghohogot.—*s.* Parahogot.—*m.* Ighohogot, icahogot.
APRETADURA. *f.* Paghogot, pagcahogot.—Pagpirit. paglugos.
APRETAMIENTO. *m.* Pagcasoot, casoot.
APRETAR. *a.* Paghogot.—Pagicag.—*fig.* Pacabido, pacasubo; pacasaquit.—Pagpiit.—Piyod.—Apretar con las manos. Paggomo, paggomos; paggom-od.—Apretar el puño. Gom-od; gomol.—Apretar á correr.—Pagdalagan.—Hoot, soot.
APRETÓN. *m.* Pagpiit, pagsoot, capiit, casoot.—*fig.* Casáquit, cacurian.
APRETUJAR. *a. fam.* Pagpiit, pagsoot sin maopay.
APRETURA. *f.* Casoot, pagcasoot.—*fig.* Cacurian.—Haligot, cahalig-tan.
APRIETO. *m. vid.* Apretura 1.ª y 2.ª
APRISA. *adv. m.* Sin dagmit, sin dali, dagmit, dali.
APRISCAR. *a.* Pagpasolud san mga hayop sa susluran.
APRISCO. *m.* Susluran.
APRISIONAR. *a.* Pagpandug, pagbilanggo.—Paggapus.
APROAR. *n.* Mar. Pagbiric ó pagtadong an dolong san sacayan sa bisan diin.
APROBACIÓN. *f.* Pagaprobar.
APROBAR. *a.* Pagaprobar; guinaprobaran san maestro an totolo nga cabatáan.
APRONTAR. *a.* Pagandam, pagtima sin dagmit.—Paghatag sin dali.
APROPIACIÓN. *f.* Pagcaangcon.
APROPIADO, DA. *adj.* Igo, angay.
APROPIAR. *a.* Pagangcon, pagáco.—Igo.—Igo nga casayoran.
APROVECHAMIENTO. *m.* Panolos. Catolosan, capulsanan.
APROVECHAR. *n. r.* Tolos, polos.—*a.* Pagpolos.—Handa.—Calit-calit.—Hamolos.
APROXIMACIÓN. *f.* Harani.—Pagharani, pagcaharani.
APROXIMADAMENTE. *adv. m.* Harani caopay. Cumapin, cumulang.
APROXIMAR. *a.* y *r.* Harani, dooc, topad.—Solsol.—Tangab.
APTITUD. *f.* Casadangan, cabatiran.
APTO, TA. *adj.* Sadang, batid.
APUESTA. *f.* Posta, topo.
APULGARAR. *n.* Pangosog sa tudlo nga dumaragco.
APULGARARSE. *r.* Taguiptip.
APUNTADOR. *m.* Sasab-tan, sarab-tan.
APUNTALAR. *a.* Pagsulay.—Pagsalag
APUNTAR. *a.* Pagtomod.—Pagtudlo.—Pagbutang sin tigaman.—Pagpilit.—Pagsacal.—Pagtais.—Apuntar el dia. Banagbanag.—Paglagda.
APUNTE. *m.* Panumduman, listahan.
APUÑALAR, Pagbono sin salsalon.
APUÑAR. *a.* Pagcomol, pagcomcom.
APUÑEAR. *a. fam.* Pagsontoc.
APURADO, DA. *adj.* Soco, songco, songcoanon.—Macuri.
APURAR. *a.* Pagobus, pagimod.—Pagolit oquit.—*fig.* Pagcurii.—*r.* Dagmit.—Bido, subo, sáquit.
APURO. *m.* Cacurian. Casaquitan.—Casoco, casongcoan.

AQ

AQUEDAR. *a.* Pagpaodong, pagpaocoy.
AQUEDARSE. *r.* Hingatorog.
AQUEJAR. *a.* Pagsagda, paglugos.—*fig.* Yogot, pacasaquit, pacabido, pacasubo, pacabudlay, pacabutlao.—Saquit, bido, subo.
AQUEL, LLA, LLO. *pron. dem.* Adto, yadto.
AQUENDE. *adv. l.* Dinhi dapit.
AQUESE, SA, SO. *pron. dem.* Ito, iton.
AQUESTE, TA, TO. *pron. dem.* Ini, inin.
AQUÍ. *adv. l.* Dinhi, didi.—*Aqui* (en esto) está la dificultad.—*Dinhi sini* an cacurian; *de aqui* (de esto) tuvo origen su desventura. *Dinhi sini* guican an maraut niya nga palad; *por aqui* (por esto) puede conocerse de quien fue la culpa. *Tungud sini* sadang quiquilal-on cun canay an sala.—*adv. t.* De *aqui* (desde *ahora,* desde *este momento)* á tres dias. *Tubtub ó tican niyan* ngada sa icatolo ca adlao.—Hani; yad; yadi; adi.
AQUIESCENCIA. *f.* Pagcaoyon, pagcaoroyon, pagcaabuyon, pagcaarabuyon; caoroyonan, caarabuyonan.
AQUIETAR. *a.* Pagpaminggao, pagpaondang, pagpaocoy.—*r.* Minggao, ondang, ocoy.—Honod.
AQUILATAR. *a. fig.* Pagsusi.
AQUILON. *m.* Amihan, caamihanan. Amihan nga hangin.
AQUILONAL. *adj. fig.* Amihan ná.
AQUILLADO, DA. *adj.* Sugad sin quilla.

AR

ARA. *f.* Misahan, halaran.—Santo ara.
ARADO. *m. id.* Sodsod nga puthao nga gamit sa pagoma.
ARADOR, RA. *adj.* Magaarado.—*s.* Paraarado.—*m.* Cágao.
ARANA. *f.* Limbong.
ARANCEL. *m. id.* Casayoran sa mga derechos nga igbabayad ó iglilimos.
ARANDELA. *f.* Salud.—Garong ó baclao nga pathao.
ARANERO, RA. *adj.* Malimbong; buaon.
ARANOSO, SA. *adj.* Malimbong, buaon.
ARAÑA. *f.* Laua.—Bongad.
ARAÑAR. *a.* Camas.—Pagbadlis.—Paggamolot, cambrot, camras, camrot, camal.
ARAÑAZO. *m.* Camas.
ARAR. *a.* Pagarado; pagsodsod.
ARBITRAR. *a.* Paglugaring.—Papagbuot.—*r.* Pangita.
ARBITRARIAMENTE. *adv. m.* Sa lugaringon nga pagbuot.
ARBITRARIEDAD. *f.* Buhat nga patuc sa catadungan, sa camatuoran cun sa mga casugoanan bá.
ARBÍTRIO. *m.* Pagbuot sin pagpili.
ÁRBITRO, TRA. *adj.* Maglulugaring, an macacaplugaring sin pagbuhat ó pagbuot sin bisan lá ano.—*r.* Bahala.
ARBOL. *m.* Cahuy.—De embarcación. Toladoc.
ARBOLADO. *m.* Cacahuyan.
ARBOLADURA. *f.* Mga toladoc sa sacayan.
ARBOLAR. *a.* Pagcayabcayab.—Pagtubang ó pagtaod sin toladoc.
ARBOLARIO, RIA. *adj. fig.* y *fam.* Buang, dongo.
ARBOLEDA. *f.* Cacahuyan.
ARBOLEDO *m.* Cacahuyan.

ARBOLEJO. *m.* Cahuy cahuy.
ARBOLETE. *m.* Cahuy cahuy.
ARBOLILLO. *m.* Cahuy cahuy.
ARBOLISTA. *com.* Paratanum sin cahuy.—Parabaliguia sin cahuy.
ARBOLLÓN. *m.* Araguian san tubig.
ARBORECER. *n.* Pagtubo cún dao cahuy.
ARBORECICO. *m.* Cahuy cahuy
ARBÓREO, REA. *adj.* Canan cahuy.—Sugad sin cahuy.
ARBUSTO. *m.* Cahuy cahuy.
ARCA. *f.* Caban.
ARCABUCEAR. *a.* Pagluthang.
ARCABUZ. *m.* Luthang.
ARCADA. *f.* Pagisusuca.
ARCADOR. *m.* Parahindo.
ARCADUZ. *m.* Alaguian san tubig.
ARCADUZAR. *a.* Pagpaagui san tubig sa araguian.
ARCÁNGEL. *m.* id.
ARCANO. *m.* Tinágo sa hunahuna. Pagbuot ngā diosnon.
ARCAR, *a.* Paghindo.
ARCÉN. *m.* Liguid, tabi.
ARCO. *m.* Bosog.—Balatic.—Iris, Balangao.—Buat.—Alimbolog, alimbosog.
ARCÓN. Caban ngā daco.
ARCHIPIÉLAGO. *m.* Caporopod-an.
ARCHIVAR, *a.* Pagpiot sin surat, etc. sa piotan.
ARCHIVERO. *m.* Paramangno san piotan.
ARCHIVISTA. *m. vid.* archivero.
ARCHIVO. *m.* Piotan sin mga surat, etc.
ARDENTÍA. *f.* Capaso, pagcapaso.—Ingat ingat an dagat.
ARDER. *n.* Siga, daab daab, laga.—*fig.* Arder de ó en amor. Paghigugma sin daco. Arder en odio. Paghomot sin daco. Arder en ira. Sina ó pagisug caopay.—*a.* Paso.—Sirab. igrab, iglab.
ARDICIA. *f.* Hidlao, cahidlao, ticos ngā caipa.
ARDID. *m.* Larang; cabhal.
ARDIDEZ. *f.* Larang, caladganan.
ARDIDEZA. *f.* Larang, calad-ganan.
ARDIDEZA. *f.* Camaisug, pagcamaisug.
ARDIDO, DA. *adj.* Irapa, oga in nagcacaoga an mga tanum, cay mapaso caopay an adlao.
ARDIENTE. *adj.* Mapaso.—*fig.* ticos, ongud.
ARDIENTEMENTE. *adv. m.* Mapaso caupay. *fig.* Sin ongud, ticos caopay.
ARDILLA. *f.* Olalagsing, boot.
ARDIMIENTO. *m.* Paglaga. Camalaga, pagcamalaga. Capaso, pagcapaso.—*fig.* Camaisug, pagcamaisug.
ARDOR. *m.* Capaso. Camapaso. Daga-ang, alangaan, —*fig.* Ticos, ongud. Camaticos, camaongud.—*fig.* Tingoha.
ARDOROSO, SA. *adj.* Mapaso.—*fig.* Maticos, maongud.
ARDUAMENTE. *adv. m.* Sin curi, macuri caopay.
ARDUIDAD. *f.* Camacuri, pagcamacuri.
ARDUO, DUA. *adj.* Macuri caopay.
AREA. *f.* Uatang. An pagbabalayan, an binalayan.
ARECA. *f.* Bonga.
ARECER. *a.* Pagpamara, pagpauga.—Mara, oga.
AREFACCIÓN. *f.* Pagcamara, pagcaoga.
AREL. *m.* Silsigan, sirisgan.
ARELAR. *a.* Pagsilsig, pagsisig.
ARENA. *f.* Baras; cabarásan.—*fig.* Baybay.—Arena fina. Bonbon, margaha.
ARENÁCEO, CEA. *adj.* Barason.
ARENAL. *m.* Cabarásan; monbon.
ARENAR. *a.* Pagbarás ó pagbutang sin barás.—Pagbanos sin barás.
ARENERO. *m.* Parabaliguia sin barás.
ARENGA. *f.* Luá.
ARENGAR. *n.* Paglua.
ARENILLA. *f.* Margaha, barás ngā gamay.
ARENISCO, CA. *adj.* Barason.
ARENOSO, SA. *adj.* Barason.
ARCÓPAGO. *m.* Capong-tan capopong-tan sadto sa Atenas.
ARESTA. *f.* Tonoc.
ARETE. *m.* Ariyos; dalindalin; dinalopang; totob, tinotob.
ARFADA. *f.* Tuas, tuastoas.
ARFAR. *n.* Mar. Pagtuas, pagtuastoas.
ARGADIJO. *m.* Poronan, samburan.
ARGADILLO. *m.* Poronan, samburan.
ARGADO. m. Tiao, tiaotiao.
ARGAMASA. *f.* Masa; lechada.
ARGAMASAR. *a.* Pagmasa, paglechada.
ARGAVIESO. *m.* Uranos, onos, onosonos.
ARGAYAR. *imp.* Paric.
ARGAYO. *m.* Paric, pinaric.
ARGOLLA. *f.* Baclao, garong.
ARGOLLETA. *f.* Baclao ó garong ngā gutí.
ARGOLLÓN. *m.* Baclao ó garong ngā daco.
ARGUCIA. *f.* Larang.
ARGÜELLARRE. *r.* Gasa, hugus.
ARGÜELLO. *m.* Gasa: camagasa; hugus; camahugus.
ARGUIR. *n.* Pagargumento, pagindig.—Pagboyboy Pagasoy.
ARIDECER. *a.* Pacamara.—*r.* Mara.
ARIDEZ. *f.* Camara, pagcamara.
ÁRIDO, DA. *adj.* Mamara.—Lubo.
ARIGUE. *m.* Harigue, sibol.
ARILLO. *m.* Baclao ngā cahuy.—Ariyos.
ARIMEZ. *m.* Arq. Barisbisan.
ARIOLO. *m.* Tamyauan, manhihimalad.
ARISCO, CA. *adj.* Maisug.
ARISTA. *f.* Maro.—Biliran.
ARMA. *f.* Hinganiban, panganiban, salsalon.—Alamtaom.
ARMADA. *f.* Cadam-an ngā mga casoldadosan ngā nagsasacay. Cadam-an ngā mga tauo ngā macadto san pagauayan san morosun pá.
ARMADÍA. *f.* Patao.
ARMADIJO. *m.* Pilpig.—Lugpit.—Liong.
ARMADOR. *m.* Paratima sin sacayan; paratima sin mga igluluran sa sacayan.
ARMAMENTO. *m.* Casangcapan sa pagauayan.
ARMAR. *a.* Pagsangcap sin mga panganiban.—*r.* Sangcap, tima; hamo.
ARMARIO. *m.* Burutangan sin mga libro, panapton ug iba pá.
ARMATOSTE. *m.* Bisan ano ngā maraut an cabubat. —Pilpig. Lugpit. Liong.
ARMELLA. *f.* Baclao, garong.
ARMERÍA. *f.* Piotan sin mga hinganiban.—Pagaradman sin pagbuhat sin mga panganiban cún mga luthang bá.
ARMERO. *m.* Parabuhat sin mga panganiban, mga luthang ó mga pusil.— Parabantay ug paramangnó san mga panganiban, mga luthang ó mga pusil.— Piotan sin mga armas.
ARMÍFERO, RA. *adj. vid.* armigero.
ARMÍGERO; RA. *adj.* Tagahinganiban.—*fig.* Maquiauayon.—*m.* An nagdadara san mga armas san iya agaron.—Taclosan.
ARMISTICIO. *m.* Pagpaocoy san pagauay san magcasicontra.

ARMONÍA. *f.* Arangay, pagcaarangay, oroyon, pagcaoroyon, caoroyonan.
ARMONIOSO, SA. *adj.* Maarangay, arangay.
ARMONIZAR. *a.* Pagpaangay, pagpaigo.
ARNÉS. *m.* Mga hinganiban nga asero nga itinataclos sa lauas.—*pl. fig.* y *fam.* Casangcapan. Fulano llevaba todos los *arneses* para cazar. Si cuan nagdadara san mga *casangcapan* ngatanan sa pamanua cun sa pamusil.
ARO. *m.* Baat.—Baclao, garong; balarao; bacus.
AROMA. *f.* Bucad san cahuy nga aromo.—Taguc nga mahamut.—Hamut, mamhut. Cahamut.
AROMATICIDAD. *f.* Camahamut, pagcamahamut.
AROMÁTICO, CA. *adj.* Mahamut, mamhut.
AROMATIZAR. *a.* Pagpahamut.
AROMOSO, SA. *adj.* Mahamut, mamhut.
ARPA. *f. id.*, Toronggon.
ARPADURA. *f.* Camas; capilasan.
ARPAR. *a.* Pagcamas.—Pagtabastabas.
ARPEO. *m.* Mar. Cau-it nga nagagamit sa pagbangga sa mga sacayán.
ARPISTA. *com.* Paracascas sin arpa.
ARPÓN. *m.* Sarapang. Isi. Calauit. Ipamono; colauit.
ARPONADO, DA. *adj.* Sugad sin sarapang.
ARPONERO. *m.* Parahimo sin sarapang.—Tagasarapang sa pamanua cun sa panagat.
ARQUEAJE. *m.* Pagbuyoc.
ARQUEAMIENTO. *m.* Pagsocol san cadac-an san sacayán.
ARQUEAR. *a.* Pagbuyoc.—Paghindo.—Pagsocol san cadac-an san sacayán.
ARQUEO. *m.* Pagbuyoc.—Pagisip ó pagosisa san salapi ug mga carigonan nga pinipiot sa mga oficina, etc.—Socol san cadac-an sin sacayán. Caroctol.
ARQUISINAGOGO. *m.* Ponoan sa sinagoga.
ARRABAL. *m.* Barrio nga harani san bongto.—Bongto nga sacop sin bongto nga daco.—*pl.* Mga caharanian.
ARRACADA. *f.* Ariyos, bitaybitay.
ARRACIMARSE. *r.* Pongiot an bonga.
ARRÁEZ. *m.* Ponoan nga moros.—Capitán sin sacayán nga moros.—Arráes ó ponoan sin sacayán.
ARRAIGADAMENTE. *adv. m.* Sin marig-on, marigón, caopay.
ARRAIGAR. *n.* Pagamut.—*r.* Gamut.—*fig.* Rig-on.
ARRAIGO. *m.* Carig-onan.
ARRALAR *n.* Halaghag.
ARRAMBLAR. *a.* Paglapdoc.—*fig.* Anud.
ARRANCAR. *a.* Paggabut, gabnot; labnit.—Cughad, cughat.—*n.* Pagguican nga pagdalagan.—*fam.* Pagticang.—Olnot.—Rabnit; rabnot; rabut, rabutrabut; rungcab; sabnit.
ARRANCIARSE. *r.* Panos.
ARRANQUE. *m.* Pangabut.—Pagticang.—*fig.* Pagcaisug, pagcasina.—Cadagmit, pagcadagmit, cadagmitan.—*fig.* Dorogas.
ARRAPAR. *a.* Pagagao.
ARRAPIEZO. *m.* Dugnit.—*fig.* y *fam.* Bata pá; obus nga tauo.
ARRAPO. *m.* Dugnit.
ARRAS. *f. pl.* Aras.—Bugay.
ARRASAR. *a.* Pagpatag.—Pagbungcag, paguacay.—Pagsapid.—Pagpono.—*n.* Mahauan an langit.
ARRASTRADAMENTE. *adv. m.* Maraut caopay.—Macuri caopay.
ARRASTRADERO. *m.* Pagsasaogan, saogan.
ARRASTRADO, DA. *adj.* Macalolooy.—*fig. y fam.* Maraut nga tauo.
ARRASTRAR. *a.* Pagsaug.—Dahic.—Saghid.—Danas.—Camang.—Sagahid.—Sagnay.
ARRASTRE. *m.* Pagsaug, panaug.
ARRATONADO, DA. *adj.* Quinotcot sin yatot.
ARREAR. *a.* Papaglacat sa mga hayop.
ARREBAÑAR. *a.* Pagobus, pagimod. hodot.
ARREBATADAMENTE. *adv. m.* Sin tigda, tigda caopay.
ARREBATADIZO, ZA. *adj. fig.* Maisug, madali masina, pos-canon.
ARREBATADO, DA. *adj.* Malacsi, maisug, madali masina, pos-canon.—Pula an bayhon.
ARREBATADOR, RA. *s.* Adragao, paraagao.—*adj.* Maagao, mangangagao.
ARREBATAMIENTO. *m.* Pagadragao, pagagao, pangagao.—*fig.* Pagcasina.—Pagdungdung, pagcadungdung.
ARREBATAR. *a.* Pagagao, adragao.—*r.* Sina.—*fig.* Pacayao.—Paglopot.
ARREBATIÑA. *f.* Adragao.
ARREBATÓ. *m.* Casina, pagcasina.—Pagdungdung, pagcadungdung.
ARREBOL. *m.* Alangaag.
ARREBOLAR. *a. y c. r.* Alangaag.
ARREBUJAR. *a.* Pagcomos.—*s.* Pagcompot, pagcorompot.—Pagbalot.
ARRECIAR. *n.* Cosog, pangosog, bascug, dugang.—Dapot; sugung.—Madlos.
ARRECIFE. *m.* Bacolud. *pl.* Cabacudlan.
ARRECIRSE. *r.* Banhud in mahagcot caopay.
ARRECHUCHO. *m. fam.* Casaquit nga tigda ug agui lá.
ARREDRAR. *a.* Pagbulag.—*fig.* Pagisul. Pagpaisul.—*fig.* Pagpahadluc.—*r.* Hadluc, tarhug; cahog.
ARREGAZAR. *a.* Pagualis.—*r.* Ualis. Alicmoy.
ARREGLADAMENTE. *adv. m.* Husay caopay, tuhay caopay, sin maopay.
ARREGLADO, DA, *adj.* Husay, tuhay, igo.
ARREGLAR. *a.* Paghusay, pagtuhay, pagpaigoigo.—*r.* Oyon, alagad.—Arreglárselas. Yo me las arreglaré. Si aco lá in maaram.—Uotouot.
ARREGLO. *m.* Pagtuhay, pagcatuhay, catuhayan; paghusay, pagcahusay, cahusayan.
ARREJAQUE. *m.* Cauil nga totolo an cabalicoan.
ARRELLANARSE. *r.* Paglingcod; piyongco.
ARREMANGAR. *a.* Ualis; lohloh.
ARREMETER. *a.* Dosmog, dasmag, damag, damhag.—Alasig.
ARREMETIDA. *f.* Pagdosmog.—Pagticang gud sin pagdalagan an caballo, tigda nga pagdalagan.
ARREMOLINARSE. *r.* Lambiong.—Daop.
ARRENDABLE. *adv.* Sadang iabang.
ARRENDACIÓN. *f.* Pagabang.
ARRENDAR. *a.* Abang, pagprenda.
ARRENDATARIO, RIA. *m.* y *f.* Omarabang.
ARREO. *m.* Hiyas, rayandayan; biao.—*pl.* Casangcapan, garamiton.
ARREPENTIMIENTO. *m.* Pagbasul, paghinulsul.
ARREPENTIRSE. *r.* Basol, hinulsul.—Culahao.
ARREQUESONARSE. *r.* Bagtic an gatas.
ARRESTADO, DA. *adj.* Maisug, casingcasingan.—*p. par.* Napreso, pinipreso.
ARRESTAR. *a.* Pagpreso, pagbilanggo.
ARRESTARSE. *r.* Pagtuyo sin pagbuhat sin ano lá nga macuri.
ARRESTO. *m.* Pagpreso. Capreso.
ARRESTO. *m.* Pagtuyó sin pagbuhat sin ano lá nga macuri.
ARREZAFE. *m.* Catun-can.
ARRIAR. *a.* Mar. Pagtoros, paglosios, pagloros.—Pagtalostos.
ARRIARSE. *r.* Apo, labon, saganap, sagayap.

ARRIBA. *adv. l.* Ibábao, sa ibábao; báobao.
ARRIBADA. *f.* Paghapit, pagdoong.
ARRIBAR. *a.* Abut, datong.—Paghapit, pagdoong; pagsumbalic.
ARRIBO. *m.* Pagabut.
ARRIESGADO, DA. *adj.* Mapintas, tampalasan, uaray cahadluc.
ARRIESGAR. *a.* Pagtuyo, bisan siya maaram nga may cataragman.
ARRIMADERO. *m.* Tongtongan; sandigan, sasarigan.
ARRIMAR. *a.* Pagharani, pagdooc, Pagdirig.—*r.* Harani, dooc. Dirig. Dingguit.—*fig.* Sandig, sarig.—*fig.* Tigub, gapil.—*fig.* Ayop, dangop.—Patabi, paliguid, sapigad.—*Arrimar el baston* (dejar ó abandonar el mando). *Pasaliuan ó pagbaya san catungdanan san pagcaponoan.—Arrimar los libros* (dejar ó abandonar el estudio). *Pagbaya san pagaram.—Arrimar un bofeton. Pagtampalo.—Arrimar un puntapié. Pagtindac.—Arrimar un palo. Pagdabal ó pagbalbag.—Arrimar una estocada. Pagbono.*
ARRIMO. *m. vid.* arrimar 1.ª *acep.*—Songcod. Sandigan. Sarigan, sariganan.—Ayopan, arayopan, darangpan.
ARRINCONAR. *a.* Pagpilio.—*fig.* y *fam.* Paghucas.—Paglipud.
ARRISCADO, DA. *adj.* Mapintas, casingcasingan.—Madayan.
ARRISCADO, DA. *adj.* Capangpangan.
ARRISCAR. *a.* Pagtuyo, bisan siya maaram nga may cataragman.—Palabilabi, padayao.
ARRISCARSE. *r.* Holog sin pangpang.
ARRISCO. *m.* Cataragman.
ARRIZAR. *a.* Mar. Pagriso.
ARROAZ. *m.* Lomud nga isda.
ARROBA. *f. id.* Usa ca arroba. Una arroba.
ARROBARSE. *r.* Dungdong; cutang.
ARROCERO, RA. *m.* y *f.* Paraoma ó paratanum sin humay.—Parabaliguia sin humay ó bugas.
ARRODEAR. *a.* Paglibut, paglibud.—Pagantao; ipaip; lipas; liay.
ARRODELARSE. *r.* Panaming.
ARRODEO. *m. vid.* arrodean 1.ª acep.—Antao.
ARRODILLAMIENTO. *m.* Paglohud, pagcalohud.
ARRODILLAR. *a.* Pagpalohud.—*r.* Lohud.
ARROGACIÓN. *f.* Pagangcon, pacaanacanac.
ARROGANCIA. *f.* Camalabiao, camalactas sin buot.
ARROGANTE. *adj.* Palabilabihon, malabiao.—Maisug, mapintas, casingcasingan.—Madayan.
ARROGAR. *a.* For. Pacaanac.—Pagangcon.
ARROJADIZO, ZA. *adj.* Sadang isalabay.
ARROJADO, DA. *adj. fig.* Maisug, mapintas, uaray cahadluc.
ARROJAR. *a.* Pagsalabay pagbatac, pagbalong. Pagtogpó.—*r.* Layug.—*r.* Damag; damhag.—*Arrojar de sí.* Iuas; pacaiuas; pagpaiuas; pagpauli.—Palin.—Pisnga.—Rabac.
ARROJO *m. fig.* Isug, pagcamaisug, pagcauaray cahadluc.
ARROLLAR. *a.* Paglocot, pagliquin. Bolocon ó molocon.—Quiriquid.
ARROMADIZARSE. *r.* Pagsipon.
ARROMAR. *a.* Ngarol.
ARRONZAR. *a.* Pagquiliquid.—*n.* Mar. Quiliquid.
ARROPAR. *a.* y *r.* Compot, corompot.
ARROYADA. *f.* Sapa.
ARROYADERO. *m.* Sapa.
ARROYO. *m.* Sapa.—*pl.* Mga sasapa.
ARROYUELO. *m.* Sapa nga guti.
ARROZ. *m.* Humay, paray. Tipasi.—Sin cáscara. Bugas.—Fresco y tierno. Pipilip-gon nga humay.—M chacado y tostado. Pilipig.—Cocido. Loto.
ARROZAL. *m.* Cahumayan.
ARRUAR. *n.* Mont. Inga.
ARRUGA. *f.* Conot.—Gorot.
ARRUGAR. *a.* Pagconot.—*r.* Quipos.—Cuyos, cuy cuyos.—Cupus.—Curipos.
ARRUINAR. *a.* y *r.* Pucan, bungcag, uacay, gubá. Rumpag.
ARRULLAR. *a.* Pagboaboa, duyanduyan, pagbuga
ARRULLO. *m.* Boaboa, duyan duyan.
ARRUMAR. *a.* Mar. Pagbutang sin maopay san lur sa sacayán.
ARRUMBAR. *a.* Pagbaya sin bisan ano nga uaray polos.—*r.* Mar. Tadong cún dao sa pagsacay.
ARSENAL. *m.* Lugar nga tabi sa dagat, nga gui bubuhatan san mga sacayán ug guinoopay mán. Piotan san mga casangcapan sa pagguerra.
ARTE. *amb.* Cabatiran sin pagbuhat sin ano lá.— P garadman.
ARTEJO. *m.* Boco.
ARTERIA. *f.* Ugat.
ARTERÍA. *f.* Larang. Catosohan.
ARTERIOLA. *f.* Ugat nga guti.
ARTERO, RA. *adj.* Toso.
ARTESA. *f.* Balalong.
ARTESÓN. *m.* Dulang. Balalong.
ARTICULACIÓN. *f.* Zool. Caluluthan.—Pagcalua Caluluasan.
ARTICULAR. *a.* Pagtigub.—Pagluas.—Hangbat.
ARTÍCULO. *m.* Boco.—Bahin, bolos.
ARTIFICIAL. *adj.* Buhat sin tauo.
ARTIFICIO. *m.* Pagaradman, larang, cabatiran, qu naadman.
ARTIGA. *f.* Cainğin.
ARTIGAR. *a.* Pagcainğin.
ARTILLAR. *a.* Pagsangcap sin mga luthang.
ARTIMAÑA. *f. fam.* Larang.
ARZOBISPADO. *m.* Pagcaarzobispo, catungdanan sa arzobispo.—Tuna nga sacop sa gahum san arzobisp

AS

ASA. *f.* Pacao, carap-tan, carap-tanan.
ASADOR. *m.* Asálan.
ASADURA. *f.* Abága, bagá.—Atay.
ASAETEADOR, RA. *s.* Parapana.
ASAETEAR. *a.* Pagpana,
ASALARIAR. *a.* Pagsohol.
ASALTADOR, RA. *adj.* Magahat,—*s.* Gahat.
ASALTAR. *a.* Paggahat.—*fig.* Gahit, gaba.—Pagd mag, pagsolong.—Salacay.
ASALTO. *m.* Pagsolong.
ASAMBLEA. *f.* Cabildohan, catig-uban sin mga tau
ASAR. *a.* Pagasal, ihao.—*r. fig.* Paso caopay.—G ngay; ligang; lab-on; anag; landag.
ASCÁRIDE. *f.* Oguing.
ASCENDENCIA. *f.* Guinicanan.
ASCENDER. *a.* Pagsaca, cayab.
ASCENDIENTE. *com.* Guinicanan. Catigurangan.—*n* Bagagahum.
ASCENSIÓN. *f.* Pagsaca, pagcayab.—Pagpasimbao.
ASCENSO. *m.* Pagpaumbao.
ASCO. *m.* Caload.
ASCUA. *f.* Baga.—*pl.* Cabagahan.
ASEADO, DA. *adj.* Ogday.—Mahauan.
ASEAR. *a.* y *r.* Ogday, pagpacaopay. Paghauan.
ASECUCIÓN. *f.* Pagcuha. Pacacuha.
ASECHADOR, RA. *s.* Paragama.

ASECHAMIENTO. *m.* — Asechanza. *f.* Paggama, gama; hulao.
ASECHAR. *a.* Gama; hati; hulao.
ASEDIAR. *a.* Paglibut.
ASEDIO. *m.* Paglibut.
ASEGURACIÓN. *f.* Pagpacarig-on. Carig-onan.
ASEGURADAMENTE. *adv. m.* Sin marig-on, marig-on caopay.
ASEGURAMIENTO. *m.* Pagcarig-on. Pagpacarig-on. Carig-onan.
ASEGURANZA. *f.* Carig-onan.
ASEGURAR. *a.* Pagrig-on. Pagparig-on. Pagpacarig-on.—*fig.* Pagmatuod.—Gaong.
ASEMEJAR. *a.* Pagsusugad.—*r.* Sugad, sama, topong.
ASENDEREAR. *a.* Padalan.
ASENSO. *m.* Pagoyon. Pagcaoyon.
ASENTADERAR. *f. pl. fam.* Balao-ang.
ASENTADO, DA. *adj.* Buotan.
ASENTAMIENTO. *m.* Pagpalingcod. Pagcalingcod.
ASENTAR. *a.* Pagpalingcod. — *r.* Lingcod. —Pagbutang.—Pagmatuod.—Pagsurat.—Lugdang.
ASENTIMIENTO. *m.* Pagoyon. Pagcaoyon. Caoyonan.
ASENTIR. *n.* Pagoyon. Pagtangdo; araboyon.
ASEO. *m.* Camahauan. Caopay.
ASEQUIBLE. *adj.* Sadang macuha, sadang abuton, arabuton.
ASERCIÓN. *f.* Pagmatuod. Camatuoran.
ASERRADERO. *m.* Guinlalagadian.
ASERRADIZO, ZA *adj.* Lagadion.—Guinlagadi.
ASERRADOR. *m.* Paralagadi.
ASERRADURA. *f.* An agui san lagadi.—*pl.* Linagadi.
ASERRAR. *a.* Paglagadi.
ASERRIN. *m.* Linagadi.
ASERTO. *m.* Pagmatuod. Camatuoran. Carig-onan.
ASESAR. *n.* Pagbuotan.
ASESINAR *a.* Pagpatay.
ASESINATO. *m.* Pagpatay. Pagcamatay.
ASESINO. *m.* Parapatay sin tauo, an nagpatay ó nacamatay.
ASESOR, RA. *adj.* Magsaragdon, magpasayud.—*s.* Parasagdon, paraasoy.
ASESORAR *a.* Pagsagdon, pagasoy, pagpasayud.—*r.* Paquisagdon.
ASESTAR. *a.* Pagpatama, pagpatoon.—*fig.* Pagigo.—Pagtuyo sin pagpacaraut.
ASEVERACIÓN *f.* Pagpamatuod, pagpacarig-on. Camatuoran.
ASEVERAR. *a.* Pagmatuod, pagpamatuod, pagparig-on, pagpacarig-on.
ASFIXIA. *f.* Caotas san pagguinhaua, pagcapoot.
ASFIXIAR. *a.* y *r.* Poot, baga otas an pagguinhaua.
ASÍ *adv. m.* Sugad sini, sugad.—*Así* logres lo que deseas. *Tubañgan cunta* macacuha ca san imo guintutuyo.—*Así* Dios te ayude. *Tubañgan cunta* buligan ca sa Dios.—Sugad mán. A la muy alta é *así* esclarecida princesa Doña Isabel, la tercera de este nombre. Sa talahuron ñg *sugad mán* mahal ñga princesa Doña Isabel, an icatolo sini ñga ñgaran.—Tuñgud sini. Nadie quiso ayudarle, y *así*, tuvo que desistir de su noble empeño. Uaray sa iya bubulig, ñgan *tuñgud sini*, napirit siya sin pagbaya san iya mahal ñga tuyo. Así y todo. *loc. adv.* Bisan pá.
ASIDERO. *m.* Pacao, carap-tan caraptanan, catinan, caratinan.—*fig.* Pasañgilan.
ASIDUAMENTE. *adv. m.* Sa canonay, canonay.
ASIDUIDAD. *f.* Camadoroto, pagcamadoroto.
ASIDUO, DUA. *adj.* Madoroto.
ASIENTO. *m.* Lingcoran, lingcoranan.—Panumduman, listahan.
ASIGNABLE. *adj.* Sadang igsugo, sadang igtalaan, sadang ihatag.
ASIGNACIÓN *f.* Pagsugo, pagtalaan.—Hatag, sohol.
ASIGNAR. *a.* Pagsugo, pagtalaan.—Paghatag, pagsohol.
ASILO. *m.* Darangpan, ayopan, arayopan.—*fig.* Pagbulig, pagtabang, calooy.
ASILLA, *f. fig.* Carap tanan ñga guti.
ASIMIENTO. *m.* Pagcaput. Pagcacaput.
ASIMILABLE. *adj.* Sadang igpananglit.
ASIMILACIÓN. *f.* Casugad, pagcasugad, pagcatopong.
VSIMILAR. *a.* y *r.* Sanglit, topong, tandig, tanding.—*n.* Sama.
ASIMISMO. *adv. m.* Sugad. sini.—Sugad mán.
ASIR. *a.* Pagcaput, pagporot, pagcuha, pagcapiot, pagsiemit. Pagtoclo.—*n.* Paggamut.—Ocob.—Coyot.—Cubcub.—Cauing.
ASISTENCIA *f.* Pagtambong. Panambong. Pagatubang, pagcaatubang.—Panabang.
ASISTIR *a.* Pagopud.—Bulig.—Pagtabang, pagbulig. Pagalila, pagalima.—Panumbalay, pagcarocadto sin balay.—Pagtambong.—*n.* Atubang.—Pagcadto.—Daguil.
ASMA. *f.* Hicab; coycoy; hucab.
ASMÁTICO, CA. *adj.* Hicabon; coycoyan; hucabon.
ASOCIACIÓN. *f.* Pagcatiroc, catirocan, catiguban. Pagopud, pagcaopud.
ASOCIADO, DA. *adj.* Opud, oropud.
ASOCIAR. *a.* Pagpaopud, pagpabulig.—Pagtigub, pagtiroc, pagtampo.—*r.* Tigub, tiroc, tampo, tipon, opud.
ASOLADOR, RA. *adj.* Macalaglag.—*s.* Paralaglag, parabungcag, parauacay.
ASOLAMIENTO. *m.*—Asolación. *f.* Paglaglag, pagbungcag, pagcabungcag, paguacay, pagcauacay.
ASOLANAR. *a.* Pacairapa, pacaoga.—*r.* Oga, irapa (cún dao mga tanum).
ASOLAR *a.* Pagbungcag, paguacay. Paglaglag.
ASOLAR. *a.* y *r.* Irapa, oga (cún dao mga tanum tuñgud sin cahurao, etc.).
ASOLARSE. (liquidos).—*r.* Lugdang.
ASOLDADAR. *a.* Pagsohol.
ASOLDAMIENTO. *m.* Sohol.
ASOLDAR. *a.* Pagsohol.
ASOLEAR. *a.* Pagbulad. Pagcalcag.—*r.* Paso (cay napaadlao).—Veter. Pagpinasoi sa adlao pagadlauan.—Asininag.
ASOLEO. *m.* Veter. Casaquit sa mga mananap, tuñgup cay pinasoan ó inadlauan.
ASOMADA. *f.* Paquita sin dali lá.
ASOMAR. *n.* Pagticang sin paggoa bisan ano.—*a.* Pagtambo, pagdoñgao.—Pagtuñga (cun dao halas).—*r.* Olbo; sipatsipat; ducog hañgao gabuy.
ASOMBRADIZO, RA. Hadlocon.
ASOMBRAR. *a.* Lindong.—*fig.* Pagpahadluc, pagpalisang, pagpaculba.—*r.* Hadluc, lisang, culba.—*fig.* Hipausa, hitiñgala. Cogmat.
ASOMBRO. *m.* Cundat. Caculba. Hipausa.—Catiñgalhan, catiñgalahan.
ASOMBROSO, SA. *adv.* Macatitiñgala, macaoosa, macacondat, macagarandat.
ASOMO. *m.* Tigaman.—Catahap. Catahapan.—Ni por asomo.—*m. adv.* Dirigud mahihimo.
ASONADA. *f.* Pagalsa, carimocan, casamocan.
ASONANCIA. *f.* Arañgay, pagcaarañgay.
ASONAR. *n.* Arañgay. Pagdoroyog.
ASORDAR. *a.* Boñgol.
ASPA. *f.* Salican.—Badbaran.
ASPAR. *a.* Pagsalic.—Pagbadbad.
ASPAVIENTO. *m.* Bungcaras.

ASPECTO. *m.* Nauong, cabayhon. Pamayhon.
ASPEREZA. *f.* Garang-gasang, cagarang-gasang.—Balud ngā tuna.—Suplud. Camasaplud.
ASPERGES. *m.* Pagsablig, paguiltic sin tubig ngā bendita.—Quedarse asperges. *fr. fig* y *fam.* Puyas.
ASPERIDAD. *f. vid.* Aspereza.
ASPERILLO. *m.* Aroaslum.
ASPERJAR. *a.* Pagsablig, paguiltic sin tubig ngā bendita.
ASPERO, RA. *adj.* Magarang-gasang.—Bulud ngā tuna.—Masaplud.—*fig.* Maisug; mapintas.—Masapara.—Madital.—Maaplud.
ASPERSIÓN. *f. vid.* Asperjar.
ÁSPID. *m.* Halas ngā malara caopay.
ASPIRACIÓN *f.* Paghingot.—Caauil san calag sa Dios.
ASPIRAR. *a.* Paghingot.—Pagtalingoha sin catungdanan.—Hinggoc; cabhal; hanggab.
ASQUEAR. *n.* Load.
ASQUEROSAMENTE. *adv. m.* Mahugao caopay.
ASQUEROSIDAD. *f.* Camahugao.
ASQUEROSO, SA. *adj.* Mahugao; macahugao.—Apingon; tariingon; lauayon.
ASTA. *f.* Bangcao.—De animal. Sungay.—Pati.—Nocnocan.—Dugoc.—Ilhi.
ASTENIA. *f.* Med. Camaluya, camaluyahon.
ASTÉNICO, CA. *adj.* Med. Maluya, culang sin cosog.
ASTIL. *m.* Pati; agdas.
ASTILLA. *f.* Sinacsac sin cahuy, dinaldag. Tiac. Siac; ipas.—Agbang, inagbang.
ASTILLAR. *n.* Paguasay, pagsacsac, pagdaldag. Pagtiac. Pagsiac.
ASTILLAZO. *m.* Dabal sin tiac ó siac.
ASTILLERO. *m.* Burutangan sin mga bangcao, mga budiac, etc.—An guinbubuhatan sin mga sacayán ug guinoopay mán.
ASTILLÓN. *m.* Tiac ngā daco.
ASTILLOSO, SA. *adj.* Masisiac.
ASTREÑIR. *a. fig.* Pagpirit, paglugos.
ASTRICCIÓN. *f.* Capirit, pagcapirit, calugos, pagcalugos. Pagpirit, paglugus.—Catubol.
ASTRÍFERO, RA. *adj.* Bitoonan.
ASTRINGENTE. *p. a.* Macacatubol.
ASTRINGIR. *a. fig.* Pagpirit, paglugos.—Tubol.
ASTRO. *m.* Bitoon.
ASTROSO, SA. *adj. fam.* Macalolooy.—Obus, taramayon.
ASTRIÑIR. *a. vid.* Astringir.
ASTUCIA. *f.* Larang, limbong
ASTUCIOSO, SA. *adj.* Malimbong.—An diri napalimbong.
ASTUTO, TA. *adj.* Malimbong, malibo.—An diri napalimbong.
ASUETO, TA. *adj.* Batid.—*m.* Pagpahuay.
ASUMIR. *a.* Carauat.
ASUNCIÓN. *f.* Pagsaca, pagpasaca can María Santísima sa ngā langit.—Pagpaombao.
ASUNTO. *m.* Caasoyan.—Tuyo; catuyoanan.—Lagda.
ASURAMIENTO. *m.* Pagtubud; pagpatubud.
ASURAR. *a.* Pagtubud; pagpatubud.—*r.* Tubod.—Pacaoga (cún dao ngā tanum).
ASUSTADIZO, ZA. *adj.* Calasan.
ASUSTAR. *a.* y *r.* Calas; cogmat; culba; cologmat; alimongao.

AT

ATABAL. *m.* Guimbal.
ATABALEJO. *m.* Guimbal ngā guti.
ATABALERO. *m.* Paraguimbal, magguirimbal.
ATABALETE. *m.* Guimbal ngā guti.
ATABANADO, DA. *adj.* Cabang.
ATABILLAR. *a.* Pagpilo.
ATACAR. *a.* Paghigot, pagbotones ó pagopay san sarual, etc. sa lauas.
ATACAR. *a.* Pagtaco.
ATACAR. *a.* Pagsolong.
ATADERAS. *f. fl. fma.* Sambud, gopis.
ATADERO. *m.* Sambud, higot.—Samburan.—Gopis.
ATADIJO. *m. fam.* Borobud.
ATADO. *m.* Potos, balotan. Bantal.
ATADO, DA. *adj. fig.* Bantut.—Baliquid.
ATADOR, RA. *s.* Parahigot, paragaod, paragoos.
ATADURA. *f.* Paghigot, paggaud, paggaid, paggoos.—Gopis, sambud.—*fig.* Dogtong.—Caot; gacuthaguca; bogcos.
ATAFAGAR. *a.* Paglipong; pagpalipong.
ATAJADIZO. *m.* Cabalat-san, calacturan.—Habong.
ATAJAR. *n.* Balatas, lactud.—*a.* Pagtapo, pagbacay, paghabong.—*fig.* Pagolang.—Atajar el fuego. Pagparong san casonog.—Atajar un pleito. Pagpaocoy ó pagotud sin caliponган.
ATAJO. *m.* Babalat-san, cabalat-san. Calacturan.
ATALAYA. *f.* Ilihian, bantayan.—*m.* Bantay.
ATALAYADOR, RA. *s.* Bantay.
ATALAYAR. *a.* Pagbantay.
ATAÑER *n.* Tungud.
ATAQUE. *m.* Pagsolong; pangubat, pagauay.—*fig.* Casaquit ngā tigda.
ATAR. *a.* Paghigot, paggaud, paggoos, paggapus. Gapnot, gacud, gacot. Posud. Bogcos. Botoc. Goom. Taquin, taquintaquin. Taguic.—Moromod.
ATARANTADO, DA. *adj.* An tinocob sin laua ngā tarántula.—*fig.* y *fam.* Lacsi, malacsi, lacsihon.—*g.* y *fam.* Quinalasan; cugmat.
ATARANTAR. *a.* Pacalas; pagtarhug.—*r.* Calas, dalao, hadluc.
ATARAZAR. *a.* Pagpaac.
ATAREAR. *a.* Pagtarca ó pagtutdo san pagbubuhaton.—*r.* Pagbuhat sin maopay.
ATARQUINAR. *a.* Paglagáy, pagpono sin lagáy ó hanang.—*r.* Lagáy.
ATARRAYA. *f.* Raya.
ATARUGAMIENTO. *m.* Pagpadlong; pagcapadlong.
ATARUGAR. *a.* Pagpadlong.
ATASAJAR. *a.* Pagtapa.
ATASCADERO. *m.* Cahalboan; caláguian. Lunayan-Hanang; cahananган.—*fig.* Caulangan.
ATASCAMIENTO. *m.* Caulangan (basi diri maagui ó macacaagui).
ATASCAR. *a.* Pagcalapate.—Pagulang.—*r.* Habito.—Hibol.
ATASCO. *m.* Caulangan (basi diri maagui ó macacaagui).
ATAÚD. *m.* Longon.—Saluran.
ATAVIAR. *a.* Pagrayandayan, paghiyas, pagsabong. Pagogday, pagpacaopay; hamo.
ATAVÍO. *m.* Hiyas, bian, puni, rayandayan.
ATEDIAR. *a.* Pacasamuyo.—*r.* Samuyo.
ATEISMO. *m.* An diri pagtoo ngā may Dios.
ATEISTA. *com.* Au diri natoo ngā may Dios.
ATEMORIZAR. *a.* Pagpahadluc, pagpaculba, pagpadalao, pagtarhug.—*r.* Hadluc, culba, dalao.—Garandat.—Ducla.
ATEMPERAR. *a.* Pacaopay; pagpacaopay.—Pagpaangay, pagpaigo.—*r.* Oyon, ayon.
ATENACEAR. *a.* Pagsipit, pagquimpit, pagcompit, pangimpit.
ATENAZAR. *a. vid.* Atenacear.

ATENCIÓN. *f.* Pamati.—Pagtahud, catahud, pagcatahud, catalahuran.—*pl.* Calibangan.
ATENDER. *n.* Pamati, talinghod.—Pagnanong, pagbantay.—Pagmangno, paghopot.—Igui.
ATENDIBLE. *adj.* Sadang ó angay pamation.
ATENEBRARSE. *r.* Masirom an cabanua.
ATENERSE. *r.* Gapil, pagapil, pasarig.
ATENTACIÓN. *f.* Paglaris san sugo, pagtalapas.
ATENTADO. *m.* Paglaris ó pagtalapas san sugo.—Sala nga daco.
ATENTADO, DA. *adj.* Madoroto, buotan, maoyatum.
ATENTAMENTE. *adv.* Sin maopay.—Sa daco nga catalahuran.
ATENTAR. *a.* Pagtuyo sin paglaris sa mga sugo.—Pagtuyo sin pacatalapas ó pacasala.
ATENTAR. *r.* Paghinay sin pagbuhat sin ano lá.
ATENTO, TA. *adj.* Manayanaya. Masariyaya.
ATENUACIÓN. *f.* Pagiban; pagcaiban.
ATENUANTE. *p. a.* Macacaiban.
ATENUAR. *a.* Pagiban.
ATEO. *a. adj.* An diri natoo nga may Dios.
ATERIMIENTO. *m.* Pagcahagcot.
ATERIRSE. *r.* Hagcot caopay, tognao caopay.
ATERRAR. *a.* Pagpucan.—Min. Pagagbon.—*r.* Mar. Patabi, paliguid, liguid.
ATERRAR. *a.* Pagpahadloc, pagpalisang. Pacahadlud, pacalisang, pacacogmat.—*r.* Hadluc, lisang, cogmat.
ATERRORIZAR. *a. vid.* Aterrar 2.º art.
ATESORAR. *a.* Pagtipig sin salapi ug iba pá nga mangad.—*fig.* Pagdugang sin caopayan, etc. Pagsaclin.—Dapa, panapa.
ATESTACIÓN. *f.* Asoy, pagasoy.
ATESTADO. *m.* Camatuoran. Carig-onan. Caasoyan.
ATESTAR. *a.* Pagpono sin bisan ano nga uaray sblud.
ATESTAR. *a.* For. Pagmatuod, pagasoy.
ATESTIGUAR. *a.* Pagasoy, pagmatuod, pagtug-an.—Pagsacsi.
ATETAR. *a.* Pagpasoso.
ATEZADO, DA. *adj.* Maitom; agta.
ATEZAR. *a.* Pagpaitum.—*r.* Itom.
ATIESAR. *a.* Paghogot.
ATILDAR. *a.* Pagbutang sin tigaman nga tilde sa mga letra.
ATINADAMENTE *adv. m.* Igo caopay.
ATINAR. *a.* Pagigo.—*fig.* Pagtigo, pagtoltol.
ATINCONAR. *a.* Min. Pagtocud, pagsulay.
ATIPLAR. *a.* Pagtagning.
ATISBADOR, RA. *s.* Parahiling.
ATISBADURA. *f.* Paghiling; pagcahiling.
ATISBAR. *a.* Paghiling. Pagtitatita. Pagsol-ong.
ATISBO. *m.* Paghiling; pagcahiling.
ATIZAR. *a.* Palagahi, pagsugba.—Pasugui.—*fig.* Sorugsorug.—Atizar un puntapié. Pagtindac.—Atizar un puñetazo. Pagsontoc.—Atizar un palo. Pagdabal, pagbalbag.—Pagitong; amac.
ATOCINAR. *a.* Paglapa san bactin. Pagasin. san tosino.
ATOLONDRADO, DA. *adj.* Lacsihon, culangculang; bungug.
ATOLONDRAMIENTO. *m.* Caculba; culba.
ATOLONDRAR. *a.* Pacaculba.—*r.* Culba, gopong.
ATOLLADERO. *m. vid.* Atascadero.
ATOLLAR. *n.* y *r.* Halobong sin calaguian; habito; labo; tanlud.
ÁTOMO. *m.* Bisan ano nga gutiay caopay.
ATÓNITO, TA. *adj.* Hipausa.
ATONTAR. *a.* y *r.* Culba, gopong. Baga culangculang.
ATORMENTADAMENTE. *adv. m.* Masáquit caopay.
ATORMENTADOR, RA. *adj.* Macasáquit.—*s.* Parasaquit; parahampac.
ATORMENTAR. *a.* Pacasáquit.—Pagsáquit.—*r.* Sáquit.—*fig.* Pacabido, pacasubo, pacayogot.—Paghampac.
ATORNILLAR. *a.* Pagbutang sin tornillo.
ATORTOLAR. *a. fig.* y *fam.* Pagpahadluc, pagpaculba, pagtarhug.—*r.* Hadluc, culba, dalao,
ATORTORAR. *a.* Mar. Pagparig-on san sacayán sin pisi, nga guinlalabag.
ATORTUJAR *a.* Bagnos, romoc.
ATOSIGAR *a.* Paghilo, pagtubli, pagtuba.—*fig.* Pagpadagmit, pagpaicag.
ATOXICAR. *a. vid.* Atosigar.
ATRABANCAR. *a.* Pagdagmit, pagdali (sin uaray mán panginano cún maopay an cabuhat cun diri bá.)
ATRABANCO. *m. vid.* Atrabancar.
ATRACADERO. *m.* Doroongan.
ATRACAR. *a.* Mar. Pagdoong; pagdooc, pagharani.—*fig.* y *fam.* Pagpabosog.—*r.* Bosog, pool.
ATRACÓN. *m. fam.* Cabosog, capool.
ATRAER. *a.* Cabig.—*fig.* Aramaram, sorug, sorugsorug.—Lumay.—Gaui.—Hangit; boyo.
ATRAFAGAR. *n.* Budlay, butlao.
ATRAGANTARSE. *r.* Talab-oc, Habocug, hibocug. Hibol.
ATRAICIONAR. *a.* Pagbudhi.
ATRAIDORADO, DA. *adj.* Mabudhi, mabudhion.
ATRAILLAR. *a.* Pagtangcol.
ATRAMENTO. *m.* Itum.
ATRAMPARSE. *r.* Hiatub.—Libon.—Soot, sol-ot cún dao tranca sin puerta.
ATRANCAR. *a.* Pagtranca.
ATRAPAR. *a. fam.* Pagdacop.—*fam.* Pagcuha.—*fig.* y *fam.* Paglimbong, pagaramaram, pagsorugsorug.
ATRÁS. *adv. l.* Sa orehe, sa tinhan.—¡Atrás! *interj.* Isul.
ATRASAR. *a.* Pagiba.—*r.* Orehe.
ATRASO. *m.* Camaiha.
ATRAVESADO, DA. *adj.* Balabag. Libat.
ATRAVESAR. *a.* Pagbalabag. Atravesar un madero en un arroyo. Pagbalabag sin cahuy dida sin sapa.—Pagtahus, paglahus.—Pagbalatas. Pagtaboc.—Pagtára.—*r.* Talab-oc; habocog; hibol.—Olpus.
ATREGUAR. *a.* Langan, langan langan.
ATRESNALAR. *a.* Pagpondoc.
ATREVERSE. *r.* Ahás, pangahas.—Paglaris.
ATREVIDO, DA. *adj.* Mangangahas.—Masuquihon. Malaris.—Langpas; amang, amangamang.
ATREVIMIENTO. *m.* Pangahas. Camalaris. Cabhal.
ATRIBUCIÓN. *f.* Pagcabutang (in diri sayud). Gahum. Catungdanan.
ATRIBUIR. *a.* Pagbutang, pagbutangbutang (in diri sayud).—*r.* Itungud.
ATRIBULACIÓN. *f.* Casáquit, cabido. casubo, caminngao, cayogot.
ATRIBULAR. *a.* Pacasáquit, pacabido, pacasubo, pacaminngao, pacayogot.—*r.* Sáquit, bido, subo minngao, yogot.
ATRIBUTO. *m.* Caiya sa bisan ano, quinaiya.—Caopayan ó mga cahingpitan ó mga caud-ganan sa Dios.
ATRICIÓN. *f.* Pagbasul, paghinulsul.
ATRIL. *m.* Burutangan sin libro. etc.
ATRILERA. *f.* An paño ó panapton nga ibinubutang sa atril.
ATRINCHERAR. *a.* Pagbutang sin mga carig-onan sa libot sin bongto ug iba pá nga lugar.—*r.* Pagayop ó salipud sa mga trinchera.

ATRIO. *m.* Sauang sa singbahan.—Natad sin balay.
ATRÍPEDO, DA. Zool. Maitum an siqui, omaitum an tiil.
ATRIRROSTRO, TRA. *adj.* Zool Maitum an tusac.
ATRITO, TA. *adj.* Nagbabasul ná.
ATROCIDAD. *f.* Cabañgis, pagcabañgis. Camabañgis, pagcamabañgis.—*fam.* Capinan, oraora na.
ATROCHAR. *n.* Paglacat ó pagagui sin dalan ñga simang.
ATRONADO, DA. *adj.* An madagmit magbuhat sin uaray pañginano.—Dapag.
ATRONADURA. *f.* Cabuiacan sin cahuy.
ATRONAMIENTO. *m.* Calipong, pagcalipong.
ATRONAR. *n.* Pagdalugdug.—*a.* Paglipong; pacalipong.
ATRONERAR. *a.* Pagloho sin cota.
ATROPAR. *a.* Pagtiroc sin mga tauo.
ATROPELLAR. *a.* Pagtonob sin tauo; sabud.—Pagdoso, pagticuang.—Pagtalapas san sugo.—*r. fig.* Pagdagmit, pagdali caopay, hinanali.—Pagdaruhug pagpacaalo.
ATROZ. *adj.* Maisug, mabañgis, mapintas.—*fam.* Daco caopay.—Estatura atroz. Hitaas caopay.
ATROZMENTE. *adv. m.* Sin mapintas; mapintas caopay, etc.
ATUFARSE. *r.* Sina, isug.—Poot.—Arinñgit.—Aroaslum ná (cún dao alacsio).
ATUFO. *m.* Casina, pagcasina, pagcaisug.
ATUN. *m.* Isda.
ATUNERA. *f.* Cauil ñga daco.
ATURAR. *a.* Pagilub.—Pagbuhat sin maopay, pagdoroto sin pagbuhat.
ATURAR. *a. fam.* Pagtacob, pagtaclob, pagsorot sin soot.
ATURDIDO, DA. *adj.* Culba, lacsihon, culangculang, hunñgug.
ATURDIMIENTO. *m.* Caculba, pagcaculba.—Calipong, pagcalipong.—Calinop, pagcalinop; antong.
ATURDIR. *a.* y *r.* Culba.—Lipong.—Linop.—Dalao; antong; alinñgagnñgag.
ATURRULLAR. *a.* Pagtaloptacop.
ATUSAR. *a.* Pagariban. Paghinlo.—*r. fig.* Pagogday.—Paghamus.

AU

AUDACIA. *f.* Camapintas, pagcapintas, pagcamapintas.
AUDAZ. *adj.* Mapintas.
AUDIENCIA. *f.* Hocmanan, horocmanan, capong-tan, capopong-tan.
AUDITOR. *m.* Hocom.
AUGE. *m.* Pagombao, pagpaombao.
AUGUSTO, TA. *adj.* Talahuron; siringbahon.
AULLAR. *n.* Ouang.
AULLIDO. *m.* Pagouang; coróo.
AÚLLO. *m.* Pagouang.
AUMENTABLE. *adj.* Sadang duganñgan.
AUMENTACIÓN. *f.* Pagdugang.
AUMENTAR. *a. n.* y *r.* Dugang, tubo.—Pasambao.—Rapong.—Sambao.
AUMENTO. *m.* Pagdugang; pagtubo.—Gabao; dugdug; tarha.
AUN. *adv. f.* y *m.* Pá. *Aun* no ha regresado, Uaray *pá* uli.—Bisan pá. Te daré los cien duros que me has pedido, y *aun* doscientos, si los necesitas. Tatagan co icao san usa cagatos capisos ñga inaro mo sa acon, ug *bisan pá* duha cagatos, cún may casoroc-an ca.

AÚN. *adv. f.* y *m. vid.* Aun.
AUNAR. *a.* y *r.* Tigub, tampo. Oyon, abuyon.
AUNQUE. *conj. advers.* Bisan, bisan pá.
AUPAR. *a. fam.* Pagbulig sin pagsaca ó pagbuhat.
AURA. *f.* Halayahay.
AURA. *f.* Tamsi ñga madaguit.
AUREO, REA. *adj.* Binulauan.
AUREOLA. *f.* Podongpodong ñga ibinabaobao sa ulo san mga santos.—Teol. Balos.
AURIGA. *m.* Cochero.
AURÍVORO, RA. *adj.* Maquibulauan.
AURORA. *f.* Casirac.—Despuntar, ó romper, la aurora. Malamandamañ.—Aurora boreal. Andarahao.—Macabubuas.
AUSENCIA. *f.* Uaray dinhi; cauaray dinhi.
AUSENTADO, DA. *adj.* Uaray dinhi, binulag ná.
AUSENTARSE. *r.* Buiag.
AUSENTE. *adj.* Uaray dinhi, binulag ná.
AUSPICIO. *m. vid.* Agüero.—Pagbulig, pagtabang.—*pl.* Ñga tiguman.
AUSTERIDAD. *f.* Camasaplud, pagcamasaplud.—Camapenitenciahun.—Pagpasaquit sa lauas.
AUSTERO, RA. *adj.* Masaplud.—Mapenitenciahon.
AUSTRAL. *adj.* Casalatanan.
AUSTRO. *m.* Salatan ñga hañgin.
AUTÉNTICA. *f.* Carig-onan ñga sinurat san camatuoran sin usa ñga reliquia cún milagro bá.
AUTÉNTICO, CA. *adj.* Matuod.
AUTO. *m.* For. Pagburut-an, paghocom, pagsentencia, talaan.
AUTOR, RA. *m.* y *f.* Tagbuhat.
AUTORIDAD. *f.* Pagcaponoan.—Gahum.—Ponoan, magbubuot, magburuot, magparabuot.
AUTORIZACIÓN. *f.* Paghatag sin gahum, pagtogot.
AUTORIZAMIENTO. *m. vid.* Autorización.
AUTORIZAR. *a.* Paghatag sin gahum, pagtogot.—Pagparig-on san escribano sin surat ó carig-onan; cay iya mán pinipirmahan.
AUXILIADOR, RA, *adj.* Magburulig, mananabang.—*s.* Parabulig.
AUXILIAR. *s.* Bulig.
AUXILIAR. *a.* Pagbulig, pagtabang.—Panabang.
AUXILIO. *m.* Bulig, pagbulig, pagtabang, cabulig.

AV

AVADARSE. *r.* Cupos.
AVAJAR. *a.* Hangab.—*n.* Alitbo, alisbo, alisñgao; hunñgao.
AVALAR. *impers.* Linog, oyug.
AVALIZAR. *a.* Mar. Pagbalisa.
AVALO. *m.* Linug.
AVALORAR. *a.* Pagsiring san bale; magano, pagbaie pagpabaie.
AVALUACIÓN. *f.* Cabalihan.
AVALUAR. *a.* Pagbale, pagpabale.
AVALÚO. *m.* Cabalihan.
AVANCE. *m.* Pagusuag, pagdagus.—Paotang sin salapi.—Pagdosmog, pagdasmag, pagdamag.
AVANTE. *adv. l.* y *f.* Dayon, sulong.
AVANZADA. *f.* Usa ca panon ñga mga soldados ñga nagoona san cadam-an, agud diri sira calitan san auay.
AVANZAR. *a.* Pagdayon, pagusuag.—Mil. Pagdosmog, pagdasmag, pagdamag.
AVANZO. *m.* Tuhay, catuhayan, caisipan.
AVARICIA. *f.* Camahicao, pagcamahicao.
AVARICIAR. *a.* Hicao.
AVARICIOSAMENTE. *vid. m.* Sa daco ñga camahicao.

AVARICIOSO, SA. *adj.* Mahicao.
AVARIENTO, TA. *adj.* Mahicao, maimot, masaclin, dohong, mahalut.
AVARO, RA. *adj.* Mahicao, maimot, masaclin, madohong, mahalut, macobut, macopit.
AVASALLADOR, RA. *adj.* Malupigon.
AVASALLAMIENTO. *m.* Paglupig, pagcalupig, palupig.
AVASALLAR. *a.* Paglupig, pagpasacop.—*r.* Pasacop.—Palupig.
AVE. *f.* Tamsi.—De rapiña. Madaguit.—*pl.* Catamsihan.—Poctoy.—Lamgam.
AVECILLA. *f.* Tamsi nga gutiay.
AVECINAR. *a.* Pagharani, pagdooc.—Pasacop.—Pagpasacop.
AVECINDAMIENTO. *m.* Pasacop sin bongto.—Oroquian.
AVECINDAR. *a.* Hasacop.—*r.* Pasacop. Pagpasacop.—Pagharani, pagdooc.
AVECHUCHO. *m.* Tamsi nga maraut an cahimo.
AVEJENTAR. *a.* Pacatigurang.—*r.* Tigurang.
AVEJIGAR. *a.* U. t. c. n. y c. r. Labtug.—Libutug.
AVELAR. *a.* Paglayag.
AVELLANA. *f.* Bonga san cahuy nga avellano.
AVEMARÍA. *f.* Maghimaya ca Maria.—Al avemaria. Sa bagong sirom. Pagángel.
AVENADO, DA. *adj.* Tuyao tuyao, culangculang.
AVENAR. *n.* Auas san tubig nga napibiao.
AVENENCIA. *f.* Pagsarabut. Caoyonan, caabuyonan.—Catuhay, catuhayan.
AVENIDA. *f.* Bahá.—Pequeña. Lanab.—Araguian. dalan.—Lanab; boclos.
AVENIDO, DA. *adj.* Bien avenido. Oyon, naoyon.—Mal avenido. Diri naoyon.
AVENIDOR, RA. *adj.* Magturuhay.—*s.* Paratuhay.
AVENIMIENTO. *m.* Pagoyon; pagcaoyon.
AVENIR. *a.* Pagoyon.—*r.* Oyon, paquigopay sin buot, pagcasabut.—Allá se las avenga. Siya lá in maaram.
AVENTADOR, RA. *s.* Parapalid sin humay, etc.—*m.* Nigo.
AVENTAJADO, DA. *adj.* Labao sa iba.
AVENTAJAR. *a.* Labao, orug.—Pagpalabao, pagpaorug; pagpacalabao, pagpacaorug.—Siha.
AVENTAR. *a.* Pagpalid sin humay, etc. Pagtahop.—Pagpahpah.—Palid.—Pagtayhóp.—Paghasohas.—Cayab; paypay; pâ pâ; papha; cayabcayab.
AVENTURA. *f.* Casugad, caagui.—Cataragman.
AVENTURAR. *a.* Paghinanali.
AVENTURERO, RA. *adj.* Manhihimalad.—*s.* Parapanhimalad.—Parapangayao.—Holcabug.—Sohot balagon.
AVERGONZAR. *a.* Pagpacaalo—*r.* Alo.—Pagdala.—Siod, auod, surao, angbao.
AVERÍA. *f.* Casugad, caperdihan.—Mar. Caaguihan. Cahibangan.
AVERIARSE. *r.* Pagraut; hihang.
AVERIGUACIÓN. *f.* Pagolitoquit, pagsusi; pagcaolitoquit, pagcasusi.
AVERIGUAMIENTO. *m. vid.* Averiguación.
AVERIGUAR. *a.* Pagolit oquit, pagsusi, pagosisa, pagoquit, suguigui.
AVERÍO. *m.* Catamsihán.
AVERNO. *m.* Infierno.
AVERRUGADO, DA. *adj.* Calongo.
AVERSAR. *a.* Pagdiri. Pagdomot.
AVERSIÓN. *f.* Pagdiri, pagcadiri. Pagdomot, cadomot, pagcadomot. Cadom-tan.
AVESTRUZ. *m.* Tamsi nga duha ca vara an cahitaas, ug duha lá ca tudlo sa iya mga siqui, uaray bolbol sa liug, sa dughan ug sa tiyan, nga haglipot an iya mga paco ug diri nacacalupad.
AVETADO, DA. *adj.* Borocbutic.
AVEZAR. *a.* Pagbatasan, pabatid.
AVIADOR, RA. *s.* Paratima.
AVIAR. *a.* Pagtima.
AVIDEZ. *f.* Talingoha, caipa.
AVIDO, DA. *adj.* Matingohaon, maipahon.
AVIEJAR. *a.* Pacatigurang.—*r.* Tigurang.
AVIESO, SA. *adj.* Maraut; bariquig; quiguid; barihas
AVIGORAR. *a.* Pagpacosog.—*fig.* Pagagda, pagsagda.
AVILANTEZ. *f.* Camalaris, camalabiao.
AVINAGRADO, DA. *adj. fig.* y *fam.* Maisug, mapintas.
AVINAGRAR. *a.* Pagpaaslum, pagpapanos.—*r.* Aslum; panos; hitang.
AVÍO. *m.* Casangcapan.—Balon.
AVISADO, DA. *adj.* Buotan, batid.
AVISADOR, RA. *adj.* Magsusumat.—Parasumat.
AVISAR. *a.* Pagsumat, pagpahibaro.—Pahamangno, pagsagdon.
AVISO. *m.* Sumat.—Pahamangno, sagdon.—*fig.* Ugay, hantad.—Andar, ó estar, sobre aviso. Pagtagam.
AVISPA. *f.* Lapinig; amomoong.
AVISPADO, DA. *adj.* Malaesi.
AVISPAR. *a.* Paglatub sa mga hayop.—*fig.* y *fam.* Pagpucao.—*r. fig.* Posoc.
AVISPERO. *m.* Odlan sin lapinig.—Balay sin lapinig.
AVISPÓN. *m.* Lapinig nga daco.—Alimbubuyog.
AVISTAR. *a.* Pagtan-ao, pagquita.—Pagquirita.
AVITUALLAR. *a.* Paghatag ó pagtima sin mga casoroc-an sa pagcaon.
AVIVADAMENTE. *adv. m.* Sin dagmit, sin dali; dagmit caopay, dali caopay.
AVIVAMIENTO. *m.* Pagdagmit, pagcadagmit. Cadagmitan.
AVIVAR. *a.* Pagpadagmit, pagpadali. Pagsagda.—Pagsugba; pagpalaga.—*n.* Cosog pangosog.
AVIZORAR. *a. fam.* Paggama.
AVOCAR. *a.* Pagpasalauad.
AVULSIÓN. *f.* Cir. Paggabut; pagcagabut.
AVUTARDA. *f.* Tamsi.

AX

AXIOMA. *m.* Casayoran nga davag.
AXIOMÁTICO, CA. *adj.* Dayag caopay.

AY

¡AY! *interj.* ¡Agui! ¡aguie! ¡aroy! ¡Ay de mi! ¡Cairo co!—¡Abaa! ¡aray!
AYEAR. *n.* Pagaraba, pagaguie.
AYER. *adv. t.* Cacolop, cahapon.
AYO, YA. *m.* y *f.* Magturutdo, magtoroon sin bata.
AYUDA. *f.* Pagbulig. Cabulig; pagcabulig.—Bulig.—Tabang.—Igcacabulig.
AYUDADOR, RA. *adj.* Magburulig, mananabang.—*r.* Parabulig.
AYUDANTE. *p. a.* Magbubulig.
AYUDAR. *a.* Pugbulig, pagtabang, pagtambulig.—Con los remos cuando el viento es flojo y anda poco la embarcación á la vela. Paggarabay.—Asud.—Alayon.—Honglos; dagon; api; tampil; aroalayon; horohonglos.
AYUNADOR, RA. *adj.* Mapuasahon.—*s.* Parapuasa.

AYUNAR. *n.* Pagpuasa, pagleche san pagpuasa san carne.
AYUNO. *m.* Puasa, pagpuasa.
AYUNO, NA. *adj.* Puasa pá.—En ayunas, ó en ayuno. mod. *adv.* Uray pá caon.—*fig.* y *fam.* Uray sasabut.
AYUNQUE. *m.* Landasan.
AYUNTAMIENTO. *m.* Pageatigub, pageatampo.—Principalia, cadatoán.—Balay ó tribunal.
AYUNTAR. *a.* Pagtigub, pagtampo.—Pagsumpay, pagdugang, Pagdogtong.
AYUSO. *adv. l.* Sa obus. Sa ilarom. Sa sirong.
AYUSTAR. *a.* Dogtong. Pagsumpay; pagsigo; pagsima; pagsogpon.
AYUSTE. *m.* Pagdogtong, dogtong. Sumpay.—Dinogtong.—Sinumpay.—Sigo.
AZADA. *f.* Sadol.
AZADADA. *f.* Pagdabal ó pagbalbag sin sadol.
AZADÓN. *m.* Sadol.
AZADONADA. *f. vid.* Azadada.
AZADONAR. *a.* Pagsadol.
AZADONARO. *m. vid.* Azadada.
AZADONERO. *m.* An nagamit sin sadol sa pagbuhat.
AZAFATA. *f.* Babaye nga sacop ó surugoon san hadi nga babaye, nga bulig san hadi san pagviste ug natitimos man niya an mga panapton san hadi.
AZAFATE. *m.* Tagácan; tacuyan.
AZAFRÁN. *m.* Dúlao.
AZAFRANAL. *m.* Cadulauan.
AZAFRANAR. *a.* Pagdulao ó pagtina sin dulao.—Pagbutang sin dulao.
AZAGADOR. *m.* Araguian san mga hayop.
AZAGAYA. *f.* Bangcao nga guti.
AZAR. *m.* Hipaedoan.—Casáquit, cacurian.
AZARANDAR. *a.* Pagtahup.—Pag-oyug-oyug.
AZARARSE. *r.* Suhi.
AZAROSO, SA. *adj.* Masáquit, macuri.
AZIMO. *adj.* Púrao.
AZOLAR. *a.* Carp. Pagdaldag.
AZOR. *m.* Tamsi nga madaguit.
AZOR. *m.* Cota.
AZORAMIENTO. *m.* Cacapoy, pageacapoy.
AZORAR. *a.* y *r.* Capoy, nganga.—*fig.* Culba. Bud, lay, butlao.
AZORRARSE. *r.* Pagbati sin cabugat sa ulo.
AZOTACALLES. *com. fig.* y *fam.* Lagátao, lagáyao, sodoy, sodoy sodoy.
AZOTADO. *m.* Hinampac.
AZOTADOR, RA. *adj.* Maghahampac.—*s.* Parahampac
AZOTAINA. *f. fam.* Hampac.
AZOTAMIENTO. *m.* Paghampac.
AZOTAR. *a.* Paghampac, paglatub, paglagpi.
AZOTAZO. *m.* Hampac.
AZOTE. *m.* An iglalatub, an iharampac.—Hampac, laptong, latub.—*fig.* Ogay, bantad.
AZOTEA. *f.* Pantao.
AZOTINA. *f. fam.* Hampac.
AZÚCAR. *amb.* Asucar.
AZUCARAR. *a.* Paghirog sin asucar.—Pagbutang sin asucar.
AZUELA. *f.* Daldag; bingcong.
AZUFRAR. *a.* Pagbutang sin asufre.
AZUFRE. *m.* Asufre.
AZUL. *adj.* Asul; bolhog.
AZUMBRE. *f.* Taracsan sin alacsio, etc. nga sugad sin gantang an solud.
AZUZAR. *a.* Pagpaghot; os, osos, osot, sotsot, tagsot.

Suplemento á la A

AÑADIR. *a.* Sungqui, sungquil; dogon; toyong; calang; tapac; alihis; amban.
AÑADIR RETAZOS Á CAMISA, ETC. Anib.
AÑADIR AL VESTIDO CORTO UN PEDAZO DE DIFERENTE COLOR. Ayom ayom.
AÑADIR LOS PANTALONES Ó SAYAS POR LA PARTE DE LA CINTURA. Tangquil.
APARECER. *n.* Guimao.
APARECER EL SOL. Sidlit.
APARECER Y DESAPARECER COMO FUEGO, ETC. Idlap.
APARECER LO OCULTO. Agum, lagum, abub.
APARECER Y DESAPARECER COMO EL RELAMPAGO. Quibad, quibad quibad.
APARTAR. *a.* Halhag; quirilg; antag; bahit; alis; iuay; binhit; ipll, apli.
APARTAR LA VISTA DE ALGUN OBJETO. Lingio.
APLICAR MEDICINA. Osud.
APOYAR *a.* Pagtongco.
APOYO. *m.* Hondarayan.
APRETADO, DA. *adj.* Hagoot; mabohoot, mahoot, macoot, masiot, madasuc.
APRETAR. *a.* Sic-on, son-oc; goromos, gosmoc, hanuc; modmod; honhon; cubong; cupug; corom; dasug, dasuc; doroos; bisug; bohoot; hoot, coot; siot; capug; dayum; cupug; quidyom.
ARALIA COLGANTE. Canhuy nga bonglio.
ARMADO, DA. *p. p.* Taclosan.
ARMARSE. *r.* Taclos, taom, alam.
ARQUEADO, DA. *adj.* Bauog, bauod.
ARMAZÓN DE MADERA Ó CAÑAS DEL FOGÓN. Pasong.
ARQUEAR. *a.* Bauog, bauog bauog, bauod, buyoc.
ARRANCAR. *a.* Suat, hanot, laca, libad, lodlod, balicuat, bognot; ganas; bugtas, catcat, pangatcat, holbot, lanit.—Himiroc, hingiray.
ARRASCAR. *a.* Labgab; lanit.
ARRASTRAR. *a.* Hila; dagnas; dandan; lagac; id-id; radal, haradal.
ARRASTRAR LA MALEZA Ó BASURA. Dalo.
ARRASTRAR EL BALOTO FUERA DEL AGUA. Sagnay, damdam.
ARREBATAR. *a.* Sambonot; daraguit; a-arig; alao agao; bidbid.
ARREBATARSE ALGUNA COSA TIRANDO CADA UNO DE UN EXTREMO. Otong.
ARRECIAR. *n.* Tolostolos; torostoros; doroos.
ARREGLAR. *a.* Nogot; itong; bi-ic; dug-ot; tuhid; andam.
ARREGOSTARSE. *r.* Inam, inam-inam; caroy, hacaroy; hagatgat.
ARREMETER. *a.* Sangdal, sapdoc, sarapdoc, sibo, curamag, curamhag.
ARRIMAR. *a.* Solsol, bating, daisug, dapig, dingguit. api-api, arong, alobaybay; dani; dasig.
ARRIMARSE Á LA ORILLA Ó PUNTA. Duntay, dantay.

ARROJAR. *a.* Sampig; balitoc; buntauan; burug; tapia; sarapoc.
ARROJAR LA LANZA SIN SOLTAR EL CORDEL CON QUE ESTÁ AMARRADA. Buntauan.
ARROZ COCIDO Y CON CALDO. Lanot.
ARROZ HECHO MENUDOS PEDAZOS. Binlod, aban.
ARROZ TOSTADO Y ESPONJADO EL GRANO. Caromata
ARROZ MAL LIMPIO CON MUCHOS GRANOS CON CÁSCARA. Tipasíon.
ARRUGARSE. *r.* Cobid, cumicumi, cupi, cupi-cupi; cosong; curípos.
ARTOCARPO CAMANSI. Camangsi.
ARTOCARPO MUY GRANDE. Langca.
ARVEJÓN SILVESTRE. Calay cagay.
ASEMEJARSE. *r.* Aguihud, aguid, aguid-aguid, samasama, amguid.
ASIENTOS DE TABLA Ó CAÑA EN EMBARCACIONES MENORES. Daramba, dampaan.
ASIR. *a.* Hurambay; cait; hambay; bignit; cayot.—*r.* Capiot; gaput.
ASTRÓLOGO *m.* Manhihimitoon.
ATAJAR. *a.* Bacay; quinom, quimon.
ATAJAR EL AGUA. Apud.
ATAJAR EL RIO PARA PESCAR. Atol, sagop, sagpon, olang.
ATAR. *a.* Gahut; galauid; gamat; gaot; borocos; codcod; bacot; baliquid; biling.
ATAR LA PEONZA CON CUERDA DELGADA. Alibong.
ATAR LAS MANOS ATRÁS Y LAS ALAS Á LAS AVES. Baclid.
ATAR FLOJAMENTE. Galaohay, haguca.
ATAR LA BOCA DE TINAJA CON BEJUCO, ETC. Laot.
ATAR EN HACECILLOS. Quintay.
ATAR LOS BRAZOS CRUZADOS. Coot; datul.
ATAR LA LANZA Ú OTRA ARMA Á LA CINTURA. Culili.
ATRACTIVO. *m.* Hangit.
ATRAVESAR *a.* Butauan.—*r.* Suag, gangō; hangday.
ATRAVESAR POR MEDIO DE YERBAS Ó MALEZAS. Hagupahop.
ATRAVESARSE EN LA GARGANTA HUESO, ESPINA, ETC. Hibocug, habocug, pacug.
ATRONADO, DA. *adj.* Amang, amangamang, bunūg.
AUMENTAR. *a.* Sapong; dulpa; dagon; dugdug; tarha; agum.
AUMENTAR EL VALOR DE UNA COSA. Gabao.
AUMENTAR LA COMIDA. Bohboh.
AUMENTAR LA CARGA, DINERO, ETC. Dagdag.
AUMENTAR LOS PANTALONES Ó SAYAS POR PARTE DE LA CINTURA. Tangquil.
AUMENTAR AGUA Á LO QUE SE ESTÁ COCIENDO. Tibhao.
AUMENTAR EL FUEGO CON LA LEÑA. Mato.
AUMENTARSE LA ENFERMEDAD. Damgo.
AUMENTARSE LA ENFERMEDAD CON LA MEDICINA. Sucgang, supang.
AUMENTARSE LLAGA, HINCHAZÓN, ETC. Surab.
AVISAR DE DAÑO Ó PELIGRO QUE AMENAZA. Agoy, alap.
AYUDAR. *a.* Ampoyot; bacuit.—*r.* Ambag; aúr.
AYUDARSE PONIENDO UNO EL TRABAJO Y OTRO LA MATERIA. Agsa.

B

B. Icaduha nga letra san abecedario nga quinatsila ug an siyapa san iya mga consonante. An caluluasan niya *be*. Segunda letra del abecedario castellano y la primera de sus consonantes. Su nombre es *be*.
BABA. *f.* Lauay.—Burá.
BABADA. *f.* Payud.
BABADOR. *m.* Alupaypáy.
BABAZA. *f.* Burá.—Tague.
BABAZORRO. *m.* Culang sin catahud.—*adj.* Buquidnon. Tinimaua.
BABEAR. *n.* Paglauay.—Pagburá.
BABEL. *amb. fig. y fam.* Carimoc, casamoc; pagcarimoc, pagcasamoc. Carimocan, casamocan.
BABEO. *m.* Paglauay.—Pagburá.
BABERA. *f.* Babero. *m.* Alupaypáy.
BABIECA. *m.* Burang, bunūg. Dungá-dungu.
BABILLA. *f.* Payud.
BABOR. *m.* Luyo ó an dapit sa uala san sacayán, cún matan-ao quitá tican sa olin nga-adto sa dolong.
BABOSA. *f.* Mananap.
BABOSEAR. *a.* Paglauay.
BABOSO, SA. *adj.* Lauay.
BACA. *f.* Caban nga anit.
BACALAO. *m.* Isda nga sugadsugad sin taroonган.—*fig. y fam.* Tauo nga marasa.
BÁCARA. *f.* Banua nga mahamut.
BACERA. *f. fam.* Casaquit sa baga.
BACÍA. *f.* Panhunauan, hunauaa.
BACÍN. *m.* Orinola, ihian, ó calibanган.
BACULO. *m.* Songcud. *fig.* Ayopan, darangpan.
BACHE. *m.* Hanang, lagáy, halbo. Cahal-ocan.
BADAJADA. *f.* Pagtoctoc sa linganay.
BADAJO. *m.* Diladila, botoboto sin linganay.
BADANA. *f.* Anit sin carnero nga inabohan, totob.—Zurrar á uno la badana. *fr. fig. y fam.* Pagdabal, pagbalbag.—Maltratarle de palabra. Pagdarahug sa iya sin polong.
BADÉN. *m.* Sapa nga mamara.—Hubang.
BADERNA. *f.* Mar. *Pisi* nga sinalapid nga may usa cún duha bá ca vara an hilab-an.
BADOMÍA. *f.* Sayop.
BAGAJE. *m.* Casangcapan sin mga casoldadosan.
BAGAZO. *m.* Inonasan.
BAGUIO. *m.* Báguio.
¡BAH! *interj.* ¡Bá!, ¡abá!
BAHÍA. *f.* Casuguran, pondohan, lauigan.
BAILADOR, RA. *m. y f.* Parasáyao.
BAILAR. *n.* Pagsáyao, pagsásyao.—Pagbiric-biric cún dao casing.—Pagsabay ó sarabay.
BAILARIN, NA. *adj.* Masáyao, magsaráyao.—*s.* Parasáyao.
BAILE. *m.* Sáyao, sasyao.
BAILOTEAR. *n.* Pagsáyao-sáyao.
BAILOTEO. *m.* Sáyao-sáyao.
BAJA. *f.* Obus an bale.—Mil. Camatáy ó culang sin tauo. El enemigo tuvo mil *bajas* en el combate. Usa cayocut nga mga auay an nagcamatáy sa pagauayan.—Dar de baja. *fr.* Mil. An pagpara sa usa ca tauo sa lista tungad cay namatáy, nasaquit, pinmalaguio, etc.
BAJADA. *f.* Paglusad, paglogsong.—Logsonган.
BAJAMAR. *f.* Hubas; hunas.
BAJAR. *a.* Paglusad, pagcongsad; paglogsong.—Iban; obus. Bajar la calentura. Iban an hiranat. Bajar el frio. Iban an hagcot.—Bajar el precio. Obus an

bale.—*a.* Bajar la cabeza. Pagyango; pagdoco.—Bajar montes, cuestas, pendiente, al pueblo, etc. Pagdolhog; pagtugbong.—Bajar por rio. Pagilauod. Bajar la marea. Paghubas, paghunas.

BAJEL. *m.* Sacayán.

BAJELERO. *m.* Tagsacayán; arraes.

BAJEZA. *f.* Buhat nga maraut.—*fig.* Pagcaobus cún pagcauaray polos san tauo.

BAJO, JA. *adj.* Habobo.—*fig.* Obus, taramayon.—*m.* Halarum.—Hababao, hamabao.—Bajo en el mar, de arena. Monbon, de piedra. Pasig.—*adv. m.* En voz baja. Huring, huringhuring.

BAJURA. *f.* Mar. Hibabuan.

BALA. *f.* Ponglo.

BALADÍ. *adj.* Tála lá.

BALADRAR. *n.* Paggagsud, paggutiat.

BALADRO. *m.* Gagsud, guliat.

BALADRÓN, NA. *adj.* Tabian, mayacan.

BALADRONEAR. *n.* Pagtabi.

BÁLAGAR. *m.* Pondoc.

BÁLAGO. *m.* Dagami, banua.—Bura nga sanoc sin sábon.—Menear, sacudir, ó zurrar á uno el *bálago. fr. fig. fam.* Pagdabal, pagbalbag.

BALAGUERO. *m.* Pondoc nga daco sin dagami.

BALANCE. *m.* Quiling-quiling, quiua-quiua. Pagcaquiling; pagcaquiuaquiua. Pagcaquilingquiling.

BALANCEAR. *a.* Pagquiling, pagquilingquiling; pagquiua, pagquiuaquiua; pagtuang, pagtuangtuang.

BALANDRA. *f.* Sacayán nga may cumbis ug usa lá an toladoc ug layag.

BALANDRÁN. *m.* Panapton ó viste nga halanig ug hiluag.

BALANZA. *f.* Timbangan. Timbang.

BALAR *a.* Ouang; hirihiri.

BALAUSTRE. *m.* Calimposo, calimposoan, tinorno.

BALAZO. *m.* Pagigo, pagcaigo sin ponglo nga guican sin pusil cún luthang bá.

BALBUCEAR. *n.* Ngoyit, ngualngual, ngual, diri pacacayacan sin maopay.

BALBUCENCIA. *f.* Pangoyit, pagngual.

BALBUCIENTE. *p. a.* Mangoyit, mangual.

BALBUCIR. *n. vid.* Balbucear.

BALCÓN. *m. id.*—Taramboan; lacatlacatan.

BALCONAJE. *m.* Damo nga mga balcón.

BALDADO, DA. *p. p.* Quimay, pingcao.

BALDADURA. *f.* Caquimay, pagcaquimay; capingcao, pagcapingcao. Capiangan.

BALDAMIENTO. *m. vid.* Baldadura.

BALDAQUIN. *m.* Baga pabeyon nga.

BALDAR. *a.* Quimay; pingcao. Piang.

BALDE. *m.* Iglilimas; Timba.—De balde. *m. adv.* Hatag lá.

BALDEAR. *a.* Pagbalunas, paghugas.

BALDEO. *m. vid.* baldear.

BALDÍO. *adj.* Uaray tanum. Suho nga guba.

BALDÓN. *m.* Pagpacaraut, pagpacaalo.

BALDOSA. *f. id.;* pinagba nga tuna nga gamit ca pagsalúg sa bisan diin.

BALERIA. *f.* Cadam-an nga mga ponglo.

BALIDO. *m.* Pagouang, paghirihiri san carnero.

BALIN. *m.* Poroponglo.

BALÓN. *m.* Ponglo nga daco.

BALSA. *f.* Danao.—Tabao; gaquit; balsa.

BALSAMINA. *f.* Margosu.

BÁLSAMO. *m. id.* hamut, mamhut.

BALSEAR. *a.* Pagtaboc sin balsa sa mga salug.

BALSERO. *m.* Bantay, paraolin sa balsa.

BALUARTE. *m. id.,* ilihian, bantayan.—*fig.* Ayopan. Hambay.

BALLENA. *f.* Bongansiso.

BALLENATO. *m.* Bongansiso.

BALLESTA. *f.* Balatic.

BAMBOLEAR. *n.* y *r.* Ovog, oyogoyog. Duyanduyan. Dulay, dulaydulay.

BAMBOLEO. *m.* Pagoyog, pagoyogoyog. Pagduyanduyan. Pagdulay, pagdulaydulay.

BAMBOLLA. *f. fam.* Paráyao.

BAMBOLLERO, RA. *adj.* Maparáyao.

BANANA. *f.*—Banano. *m.* Saguing.

BANASTA. *f.* Alat. Baris.

BANASTERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin alat ó baris.—Parabaliguia sin alat ó baris.

BANCA. *f.* Lingcoran nga cahuy nga sugad sin guti ng i lamesa.—Baloto, casco.

BANCO. *m.* Lingcoran.—Mar. De arena. Monbon.—De piedra. Bacolud.

BANDA. *f.* Lado. Luyo.—De la banda de acá. Dinhi dapit.—De la banda de allá. Didto dapit.—Mar. *fras.* Arriar en banda. Pagbuhii.

BANDA. *f.* Panon sin mga tauo.

BANDADA. *f.* Panon sin mga tamsi.

BANDEJA. *f. id.* Sanggaan.

BANDERA. *f. id.;* Palaypacay nga dugnit, etc.

BANDEROLA. *f.* Bandera nga guti.

BANDIDO *m.* Macauat.

BANDO. *m.* Bayabay.—Echar bando. *fr.* Pagbayabay.

BANDO. *m.* Panon sin mga tauo.

BANDOLERO. *m.* Macauat.

BANDUJO. *m.* Tongol.

BANDULLO. *m. fam.* Tiyan, tinae.

BANDURRIA. *f.* Toronggon nga sugad sin sesta.

BANQUETA. *f.* Lingcoran.

BANQUETE. *m.* Banco nga guti.—Panagtauo.

BANQUETEAR. *a.* Pagpanagtauo. Pagtambong sa mga panagtauo.

BANQUILLO. *m.* Banco nga guti.—Lingcoran sinsalaan sa hocmanan cún sa atubangan sa hocom.

BAÑADERO. *m.* Parigosan. Lubugan, lunayan.

BAÑAR. *a.* Parigos, rigos, (suave la *r.*).

BAÑERA. *f.* Buntay sa mga parigosan.

BAÑERO. *m.* Tagada san parigosan.—Bantay sa mga parigosan.

BAÑIL. *m.* Mont. Lunayan sin mga hayop.

BAÑISTA. *com.* An maparigos.

BAÑO. *m.* Pagparigos.—Tubig nga igpaparigos.—Parigosan.

BAPTISMO. *m.* Pagbuniag, buniag.

BAPTISTERIO. *m.* Buniagan.

BAPTIZO. *m* Pagbuniag, buniag.

BAQUETA. *f. id.;* Holhog, ihorolhog.—Ibarasal sin guimbal, etc.

BAQUETAZO. *m.* Pagdabal ó pagbalbag sin baqueta.

BARAJA. *f. id.* Papel nga sogalan.

BARAJAR. *a.* Pagbaraja.—*fig.* Pagsacot, pagsalacot.

BARANDILLA. *f.* Hambuyan.

BARANGAY. *m.* Sacayan.—An mga sacop sin usa nga guinhaopan.

BARATO, TA. *adj. id.,* Gutiay an bale.

BÁRATRO. *m.* Infierno.

BARATURA. *f.* Obus ó gutiay an bale.

BARAUNDA. *f.* Samoc, rimoc, ngiras, aringasa. Carimocan, casamocan.

BARBA—PARTE DE LA CARA QUE ESTÁ DEBAJO DE LA BOCA. *f.* Sulang.—Pelo que nace en esta parte de la cara. Bongot.

BARBACANA. *f.* Cota sugad san canan sauang sasingbahan.
BARBADA. *f.* Sulang.—Isda.
BARBADO, DA. *adj.* Bonĝoton.
BARBAR. *n.* Pagtubo san bonĝot.
BARBARAMENTE. *adv. m.* Sin mabanĝis; mabanĝis caopay.
BARBARIDAD. *f.* Cabanĝis, pagcabanĝis; camabanĝis, pagcamabanĝis.—*fig.* Polong cún buhat bá nĝa maraut.
BARBARIE. *f. fig.* Caculang sin maopay nĝa pamatasan.—*fig.* Cabanĝis; capintas; camabanĝis; camapintas.
BARBARIZAR. *n. fig.* Pagyacan sin maraut.
BÁRBARO, RA. *adj.* Sinisiring an mĝa tauo nĝa sa siglo V nacadaug san imperio nĝa romano ug nagcasasarang sira sa Europa.—*fig.* Mabanĝis, mapintas. Culang sin maopay nĝa batasan.
BARBECHAR. *a.* Pagarado ó pagquiua sa oma.
BARBECHO. *m.* Tuna cún oma nĝa uaray pá tanum.—Pagarado ó pagquiua sa oma.—Oma nĝa guinarado ó quiniua basi pagtanuman.—Firmar como en un barbecho. An pamirma sin uaray anay panĝinano.
BARBERÍA. *f.* Balay cún oroquian son paraarot.—Cahimtang cún catungdanan san paraarot.—Lugar nĝa guinaarotan san mĝa tauo.
BARBERO. *m.* Paraarot.
BARBIBLANCO, CA. *adj.* Obanon an bonĝot, busag an bonĝot.
BARBICACHO. *m.* Alupaypay.
BARBICANO, NA. *adj.* Busag an bonĝot.
BARBIESPESO, SA. *adj.* Bonĝotan, himonĝot.
BARBIHECHO. *adj.* Bag-o pá lá nĝa inarotan san bonĝot.
BARBILAMPIÑO. *adj.* Tala lá nĝa may bonĝot.
BARBILLA. *f.* Sulang.
BARBINEGRO, GRA. *adj.* Maitom an bonĝot.
BARBIPONIENTE. *adj. fam.* An olitauo nĝa natutuboan ná san bonĝot.—*fig.* y *fam.* Basbas, basbason.
BARBIPUNGENTE. *adj.* An olitauo nĝa natutuboan ná san bonĝot.
BARBIRRUBIO, BIA. *adj.* Bulao an bonĝot.
BARBIRRUCIO, CIA. *adj.* Busag ug itom mán an bonĝot.
BARBITAHEÑO, ÑA. *adj.* Bulao an bonĝot.
BARBO. *m.* Isda nĝa sonĝohan.
BARBÓN. *m.* Bonĝoton.
BARBOQUEJO. *m.* Cayong cong.
BARBOTAR. *n.* Nĝual, nĝualnĝual; nĝoyit.
BARBUDO, DA. *adj.* Bonĝotan, himonĝot. Baranĝason.
BARBULLA. *f. fam.* Nĝiras, arinĝasa, canĝiras, carinĝasa.
BARBULLAR. *n. fam.* Panĝiras, pagarinĝasa.
BARBULLÓN, NA. *adj. fam.* Manĝiras, maarinĝasa.
BARCA. *f.* Sacayán.
BARCADA. *f.* An luran.—An tag-sa ca pagviage.
BARCAJE. *m.* Hinacay.
BARCO. *m.* Sacayán, sarac-yan ó saraquian.
BARCOLONGO. *m.*—Barcoluengo. *m.* Sacayán, nĝa usa lá an toladoc.
BARCOTE. *m.* Sacayán nĝa daco.
BARDA. *f.* Lagcao.
BARDAR. *a.* Paglagcao.
BARDOMA. *f.* Sighot, lagay nĝa mabaho.
BARDOMERA. *f.* Gáud.
BARGANAL. *m.* Alad sin cahuy.
BÁRGANO. *m.* Osoc nĝa cahuy.
BARLOVENTEAR. *n.* Mar. Pagayon sa hanĝin.
BARLOVENTO. *m.* Mar. An luyo nĝa dida ticang an hanĝin cún tunĝud sin sacayán, etc.
BARNIZ. *m.* Salan.
BARNIZAR. *a.* Pagsalan.
BARÓMETRO. *m. id.* Panigam-nan san tiempo.
BAROTO. *m.* Baloto, nĝa danay mán quinacatigan.
BARQUEAR. *n.* Pagsacaysacay sa barca.
BARQUERO, RA. *m.* y *f.* Páramando sa barca; paraolin, mag-oolin.
BARQUETA. *f.* Sacayán nĝa guti.
BARQUETE. *m.* Sacayán nĝa guti.
BARQUICHUELO. *m.* Sacayán nĝa guti.
BARQUILLA. *f.* Sarosacayán, sacayán nĝa guti.
BARQUILLO. *m.* Sarosacayán, sacayán nĝa guti.—Tinapay nĝa manipis nĝa minatamisan ug liniquin.
BARRA. *f.* Cabra.—de rio. Sabang.
BARRABASADA. *f.* Sayop nĝa daco.
BARRACA. *f.* Payag. Balcasa.
BARRANCA. *f. vid.* Barranco.
BARRANCAL. *m.* Hanang; cahananĝan; calag-yan; cahalboan. Calusacan.
BARRANCO. *m.* Hanang.—*fig.* Cacurian, caulanĝan.—Cahalboan.
BARRANCOSO, SA. *adj.* Hananĝon, lagayon, halbo.
BARREAR. *a.* Pagalad, pagpacarig-on sin mĝa osoc.—Pagtalubascug.—*pr.* Ar. Pagpara san sinurat.
BARREDOR, RA. *adj.* Maninilhig.—*s.* Parasilhig.
BARREDURA. *f.* Pagsilhig; panilhig.—Sinilhig.
BARRENA. *f. id.* Quiricot.
BARRENAR. *a.* Pagbarrena, pagquiricot.—Pagloho sin barrena.
BARRENDERO, RA. *m.* y *f.* Parasilhig.
BARRENERO. *m.* Parahimo sin mĝa barrena.—Parabaliguia sin mĝa barrena.
BARRENO. *m.* Barrena, quiricot.—Loho sin barrena.
BARREÑA. *f.* Barreño. *m.* Sucaran nĝa daco nĝa sugad sin dulang.
BARRER. *a.* Pagsilhig.
BARRERA. *f.* Alad.—*fig.* Caulanĝan.
BARRERA. *f.* An quinucuhaan san calot nĝa ighihimo sin coron, etc.
BARRETEAR. *a.* Pagtalubascug.
BARRIDO. *m.* Panilhig.—An sinilhig.
BARRIGA. *f.* Tiyan, tian. Buyay.
BARRIGÓN, NA. *adj.* Tianan, tiyanan. Buyayon.
BARRIGUDO, DA. *adj.* Tianan, tiyanan. Buyayon.
BARRIL. *m. id.* Bariles, surudlan sin alacsio, etc.
BARRILEJO. *m.* Guti nĝa bariles.
BARRIO. *m. id.* Hinsac-pan, oroquian sin mĝa tauo, nĝa harayo ó haroharayo sin bongto.
BARRIZAL. *m.* Calag-yan (calaguian); cahananĝan, calusacan.
BARRO. *m.* Lagay; hanang. Lusac.
BARROSO, SA. *adj.* Malagay. Malusac.
BARROTE. *m.* Balabag nĝa cahuy, parig-on san bongbong, etc.
BARRUECO. *m.* Mutia nĝa diri malidong.
BARRUNTAR. *a.* Tahap.
BARUCA. *f.* Larang, limbong.
BARULLO. *m. fam.* Nĝiras, arinĝasa; casamocan, carimocan.
BASA. *f.* Arq. Simento, hinmumutanĝan.
BASALTO. *m.* Bato.
BASAMENTO. *m.* Arq. Simento, hinmumutanĝan.
BASAR. *a.* Pasarig; pagpasarig.
BASCA. *f.* Caraut sa guinhaua cún nagiisususca.
BASCOSIDAD. *f.* Hugao.
BASE. *f.* Simento, hinmumutanĝan. Carigonan, sasarigan.

BASÍLICA. *f.* Balay nga hadianon.—Singbahan nga daco ug matahúm.
BASILISCO. *m.* Mananap, cono, nga mapintas, nga macacamatay sa iba sa pagtanao lá.—Estar hecho un basilisco. *fr. fig.* y *fam.* Maisug, mapintas, masina caopay.
BASQUEAR. *n.* Pagraraut an guinhaua cun nagiisusuca.
BASQUIÑA. *f.* Saya nga maitum.
BASTA. *f.* Halothot.
BASTANTE. *p. a.* Sadang.—*adv. c.* Casadangan.—Tardará *bastante* en volver. Maiiha *pá* an pagbalic.
BASTANTEAR. *n.* For. Pagquilala ó pagcarauat sin usa nga abogado san carig-onan ó gahum sin tauo nga tinatapuran basi siya an umatubang sa mga ponoan sin pagogop san calipongan ó capolonganan nga itinapud sa iya, ug an pagpirma man san carig-onan sa mao nga abogado.
BASTANTEMENTE. *adv. c.* Tuman gud.
BASTANTEO. *m.* For. *vid.* Bastantear.
BASTAR. *n.* Sadang.
BASTARDO, DA. *adj.* An diri ná sugad san iya guinicanan. Hijo bastardo. An anac san mga diri quinasal.
BASTE. *m.* Halothot.—*pl.* Baga oroolonan.
BASTEAR. *a.* Paghalothot.
BASTIDOR. *m. id.*—Oronatan sin cabal, etc.
BASTIMENTAR. *a.* Paghatag san mga casoroc-an, paggahin.
BASTIMENTO. *m.* Gahin; balon.
BASTO, TA. *adj.* Mahugao.
BASTÓN. *m.* Songcud, tongcud.
BASTONAZO. *m.* Pagdabal ó pagbalbag sin songcud.
BASTONCILLO. *m.* Songcud nga guti.—Galón nga haligot.
BASTONEAR. *a.* Pagdabal ó pagbalbag sin songcud.
BASTONERO. *m.* Parahimo sin mga songcud.—Parabaliguia sin mga songcud.—Bastonero sa mga pagsayao.
BASURA. *f.* Sighot, hugao.—Tae sin mga hayop.
BASURERO. *m.* Parahacot san sighot.—An lugar nga binubutangan san sighot.
BATA. *f.* Panapton ó viste nga halauig.
BATACAZO. *m.* Hugamac.
BATAHOLA. *f. fam.* Ngiras, aringasa.
BATALLA. *f.* Auay. Gubat.
BATALLADOR, RA. *adj.* Mangorubat, maquiauayon.—*s.* Paraauay, paragubat.
BATALLAR. *n.* Pagauay, paggubat, pagpangubat, Pagdamag.—*fig.* Disputar. Pagpolong polong.—Esgr. Pagbulang an magcasitauo.
BATALLÓN. *m. id.* Panon.
BATANEAR. *a. fig.* y *fam.* Pugdabal, pagbalbag.
BATANGA. *f.* Catig.
BATATA. Tanum nga sugadsugad sin camote.
BATAYOLA. *f.* Mar. id.
BATEA. *f.* Dulang, panay. Sacayán nga guti.
BATEHUELA. *f.* Dulang ó panay nga guti.
BATEL. *m.* Bote.
BATELEJO. *m.* Bote nga guti.
BATELERO, RA. *m.* y *f.* Paraolin ó magoolin san bote.
BATERÍA. *f.* Anib; carig-onan san cadam-an nga calut hangan.
BATERO, RA. *m. f.* Parahimo sin panapton nga sinisiring *bata.*
BATICOLA. *f.* Pangicog sin siya sin cabayo.
BATIDA. *f.* Pamanua; pamusil.
BATIDERA. *f.* Ocay, igoocay.
BATIDERO. *m.* Orointoc ó irointoc.—Bunalan.
BATIDOR. *m.* id. Explorador, Cumaracap.—Peine. Sudlay.
BATINTIN. *m.* Agong.
BATIR. *a.* Bagsac. Las olas del mar *baten* la muralla. An cota *binabagsacan* san boboongan.—Pagbungcag, pagparic.—Capa capa.—Pagocay.—Pagsudlay nga tipaigbao.—Pagdaog san auay.—Pagcacap.—Pagtacbo sin tubig tican sa hitaas.—*r.* Pagauay, pagsari.
BATISTA. *f.* Panapton ó género nga manipis caopay.
BATO. *m.* Culangculang sin hibaro.
BATOJAR. *a.* Pagdagpas.
BATURRILLO. *m.* Sacot, salacot.
BATUTA. *f.* Icorompas.—Llevar la batuta. *fr. fig.* y *fam.* Pagmando sin mga tauo.
BAÚL. *m.* Cabán.
BAUSÁN, NA. *m.* y *f.* Tauo tauo.—*fig.* Culangculang, buang.
BAUTISMO. *m.* Pagbuniag; pagbobó. Buniag.
BAUTISTA. *m.* Magburuniag.
BAUTISTERIO. *m.* Buniagan.
BAUTIZANTE. *p. a.* Mabuniag.
BAUTIZAR. *a.* Pagbuniag.—Pagbobó.
BAUTIZO. *m. vid.* Bautismo.
BAYA. *f.* Bonga sin cahuy.
BAYADERA. *f.* Magsaráyao.
BAYO, YA. *adj.* Cayumamison.
BAYÓN. *m. id.* Biol.
BAYONETA. *f. id.;* Togsoc nga gamit sa mga pusil.
BAYONETAZO. *m.* Pagdabal ó pagbalbag san bayoneta.
BAYUCA. *f. fam.* Tang-uayan.
BAZAR. *m.* Tindahan.
BAZO. *m.* Odilas, hagudilas. Hagudila.—Bazo, za. *adj.* Dorodulao.
BAZUCAR. *a.* Pagquino, pagquiloquigo; poglog-o.
BAZUQUEAR. *a. vid.* Bazucar.
BAZUQUEO. *m.* Pagquino, pagquiloquigo; paglog-o.

BE

BEATA. *f.* Binocot, babaye nga maampoon.
BEATERIO. *m.* Balay cun oroquian sa mga binocot.
BEATIFICACIÓN. *f.* Pagpacasantos.
BEATIFICAR. *a.* Pagpacasantos. Pagasoy ó pagmatuod sa santos nga Papa san pagcasantos sin usa ca tauo nga inalagad caopay sa Dios dinhi sa tuna, ug niyan naghihimaya ná sa langit.
BEATÍFICO, CA. *adj.* Macacasantos, macacabaráan.
BEATÍSIMO, MA. *adj.* Baráan, palararan caopay.—Beatísimo padre. Talahuron caopay nga amay.
BEATITUD. *f.* Cabaráan ó capalaran nga dayon.—Catalahuran sa santos nga Papa.
BEATO, TA. *adj.* Baráan sa langit, palaran sa langit.—Matinumanon, masogot sa Dios, maampoon.
BEBEDERO, RA. *adj.* Maopay iin-mon, inumon.—Inuman.
BEBEDIZO, ZA. *adj.* Irin-mon.
BEBEDOR, RA. *s.* Parainum.
BEBER. *a.* Pag-inum.—Para catar ó probar. Pagdimdim.
BEBIBLE. *adj. fam.* Sadang in-mon.
BEBIDA. *f.* Inumon.
BEBIDO, DA. *adj.* Huboghubog.
BEBORROTEAR. *n. fam.* Pag-inum-inum sin talagudti.
BECA. *f. id.;* Isaraclay nga dugnit nga gamit sa mga colegiales, etc.
BECERRA. *f.* Nate nga babaye sin vaca nga tala lá may usa ca tuig.

BECERRO. *m.* Nate nga lalaqui sin vaca nga tala lá may usa ca tuig.—Anit sin nate nga vaca nga inabohan.
BEFA. *f.* Pagtamay, pagyobit, pagtiao, tiao. Pagdorogas.
BEFAR. *a.* Pagtamay, pagyobit, pagtiao.
BEFAR. *a.* Baga pagtilamticam san cabayo san iya baba.
BEFO, FA. *adj.* Modotan, mod-ilan.
BEJÉN. *m.* Poscanon.
BEJUCAL. *m.* An tinutud-can san úay.
BEJUCO. *m.* Úay.—Parásan.—Calapi.—Taloróra.—*fino.* Nito.—Buan.
BELDAD. *f.* Catahúm, caaniag; camatahúm, pagca matahúm, camaaniag, pagcamaaniag.—Matahúm ca opay.
BELÉN. *m. fig.* Balaybalay, buquidbuquid nga guinbubuhat sa pagdayao san santos nga Pagcatauo san aton Guinoo Jesucristo.—*fig.* y *fam.* Carimocan, casamocan, cangiras.
BELEÑO. *m.* Tanum nga may duha ca dangao an hitáas.
BELESA. *f.* Tanum nga may tolo ca dangao an hitáas.
BELFO, FA. *adj.* Modotan.
BÉLICO, CA. *adj.* Maquiauayon. An tungud sa paquigauay.
BELICOSIDAD. *f.* Camaquiauay, camaquiauayon.
BELICOSO, SA. *adj.* Maquiauay, maquiauayon, mamgorubat.
BELIGERANTE. *adj.* Nagaauay, nagpapaquiauay.
BELÍGERO, RA. *adj.* Maquiauay, mangorubat.
BELLACO, CA. *adj.* Tampalasan, maquilas, maraut, toso.
BELLACUELO, LA. *adj.* Tosotoso.
BELLAMENTE. *adv. m.* Sin maopay.
BELLAQUEAR. *n.* Pagtampalas, pagtoso.
BELLEQUERÍA. *f.* Catosohan.
BELLEZA. *f.* Camaopay; camatahum, camaaniag. Caopay, catahum, caaniag, cabayan, cabaysay, camabaysay; catahuman. Caopayan.
BELLO, LLA. *adj.* Matahum, maaniag, mabaysay.
BELLOTA. *f.* Bonga san cahuy nga encina, san roble ug iba pá.
BELLOTE. *m.* Raysang nga daco.
BENDECIR. *a.* Pagbendisión, panarangin.—Pagdayog, pagdayao, pagorug, pagsanorug, pag-opa.
BENDICIÓN. *f. id.* Bendisión.
BENDITO, TA. *p. p.* Bininditahan.—*adj.* Baraan ó Santos sa langit.—Baraan, palaran, bulahan.
BENEDÍCITE. *m.* Pagsarit an religioso sa iya ponoan.
BENEFICIAR. *a.* Pagcalooy.—Pagquiua sin tuna.—Pagpanggui sin abaca.
BENEFICIO. *m.* Calooy.—Capulsanan; panolos.—An cuha.—For. Derechos ó limos.—Pagdalos pagpayatac, pagquiua sa tuna.—Pagpanggui san abaca.—Tungud; catungdanan.
BENEFICIOSO, SA. *adj.* Himorolsan.
BENÉFICO, CA. *adj.* Macacaopay, macacatabang.
BENEMÉRITO, TA. *adj.* Tacús pagbalsan.
BENEPLÁCITO. *m.* Togot.
BENEVOLENCIA. *f.* Camaopay sin buot (sa mga igcasitauo).
BENÉVOLO, LA. *adj.* Maopay sin boot, malolooyón.
BENIGNAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga paghipuangud.
BENIGNIDAD. *f.* Camahipuangduron, camalolooyon, camahino-clugon.—Calooy.
BENIGNO, NA. *adj.* Malolooyon, mapuangurou, malayhan.—Malinao.
BENJAMIN. *m. fig.* An guimamamanghuri, manghud.
BEODEZ. *f.* Cahubog, pagcahubog.
BEODO, DA. *adj.* Hubog.
BERBIQUÍ. *m. id.* Hirihud sa pagloho sin cahuy, etc.
BERENJENA. *f.* Tarong.
BERENJENAL. *m.* Tanaman sin mga tarong.
BERGANTE. *m.* Tampalasan, uaray alo.
BERGANTÍN. Sarayan nga duduha an taladoc.
BERLINA. *f. id.* Carruaje.
BERLINGA. *f.* Catayan. Cotay.
BERMEJEAR. *n.* Bulao, bulagao.
BERMEJO, JA. *adj.* Bulao, bulágao.
BERMEJUELO, LA. *adj.* Borobulao.
BERMEJURA. *f.* Cabulao, pagcabulao.
BERMELLON. *m.* Pula nga color.
BERNEGAL. *m.* Inuman.
BERREAR. *n.* Pag-irga.
BERRENCHIN. *m.* Baho sa lauas san bugsoc in maisug. *fig.* y *fam.* Casina, caisug.
BERRERA. *f.* Banua nga may duduha ca dangao an hitaas.
BERRIDO. *m.* Pag-inga, inga.
BERRÍN. *m.* Poscanon, madali masina.
BERRINCHE. *m. fam.* Casina, caisug, pagcasina, pagcaisug.
BERRO. *m.* Banua nga utanon.
BERROCAL. *m.* Caigangan, cabagtoan, pangpang.
BERRUECO. *m.* Pangpang, igang.—Mutia nga diri madidong.—Bolug.
BERZA. *f.* Coles, utanon.
BESALAMANO. *m.* Surat nga guti nga uaray firma, cundi may cabacturan nga sugad sini B. L. M., ug an cahulogan pagharoc san camot.
BESAMANOS. *m.* Pagharoc san camot san hadi. Paghatag sin catalahuran.
BESAR. *a.* Pagharoc.
BESO. *m.* Haroc, pagharoc.
BESTEZUELA. *f.* Mananap nga guti, mananapay.
BESTIA. *f.* Mananap. Hayop.
BESTIAJE. *m.* Cahayopan.
BESTIAL. *adj.* Mananap.
BESTIALIDAD. *f.* Pagcamananap.—Sala nga maraut, cay pacasala sin mananap.
BESUCAR. *a. fam.* Pagharoc sin agsub, paghinaroc.
BESUGO. *m.* Isda. Dapac.
BESUQUEAR. *a. fam. vid.* Besucar.
BESUQUEO. *m. vid.* Besucar.
BETEL. *m.* Buyo. Mamon, tilad.—Ticom. Guiboyoi. Caningagon. Cagang, Cagascas. Saguiauan. Culang sa baybayon. Cagopcop. Labilad.
BETÚN. *m.* Salong.—Buli.—Salan.
BEZO. *m.* Modotan, mod-ilan.
BEZOAR. *m.* Bato sin bactin.
BEZOTE. *m.* Bitaybitay nga naganit sadto sa mga indio sa im-im sa obus.
BEZUDO, DA. *adj.* Modotan.—Pihing.—Mod-ilan.

BI

BIBLIA. *f.* An Santos nga Surat.
BIBLIOTECA. *f.* Piotan sin mga libro.
BIBLIOTECARIO. *m.* Paramangno san biblioteca.
BICERRA. *f.* Canding nga ihalas.
BICOLOR. *adj.* Duduha an color.
BICORNE. *adj.* Duduha an sungay.
BICUENTO. *m.* Usa ca ribo sin mga ribo.
BICHO. *m.* Mananap, mananapay.
BIEN. *m.* Caopayan. Bien sumo, solamente lo es Dios. An caopayan nga uaray tubtub, an Dios la.—El bien

del pueblo. An caopayan san bangto.—*adv. m.* Maopay. Sin maopay. Caopay. Juan cumple siempre *bien*. *Maopay* guihapon an pagtuman ni Juan. *Bien* hemos comido hoy. Nangaon cami niyan *sin maopay*. *Bien* tarde. Colop *caopay*. *Bien* desdichadamente. Maraut *caopay*. *Bien* rico. Bahandianon *caopay*.—*pl.* Manggad, bahandi.—Bien que. *m. conjunt.* Bisan.—Hacer bien. Pagtabang; paglimos.—Si bien. *m. conjunt.* Bisan, bisan pá.

BIENAL. *adj.* Duha ca tuig an dugay ó camaiha, canan duha ca tuig.

BIEN ANDANTE. *adj.* Palaran, bulahan.

BIENANDANZA. *f.* Palad, capalaran.

BIENAVENTURADO, DA. *adj.* Baráan; bulahan, palaran.—*iron.* Tangcud.

BIENAVENTURANZA. *f.* Cabaráan, pagcabaráan sa langit.—Capaláran, cabulahánan; pagcapaláran, pagcabuláhan.

BIENAVENTURAR. *a.* Papaghimaya.

BIENESTAR. *m.* Pagcabutang nga maopay ó maopay nga pagcabutang.

BIENFORTUNADO, DA. *adj.* Palaran.

BIENHABLADO, DA. *adj.* Maopay mayacan, matotonon mayacan.

BIENHADADO. *adj.* Palaran.

BIENHECHOR, RA. *adj.* y *r.* Mananabang.

BIENIO. *m.* Tiempo nga canan duha ca tuig.

BIENMANDADO, DA. *adj.* Masogot.

BIENPARECIENTE. *adj.* Maopay nga cabacdao ó cahimo.

BIENQUERENCIA. *f.* Maopay nga cabuot, caauil.

BIENQUERER. *m.* Maopay nga cabuot, caauil.

BIENQUERER. *a.* Pagauil, paghigugma.

BIENQUISTAR. *a.* Pagaramaram ó pagpaopay sin buot.

BIENQUISTO, TA. *p. p.* Tinatahud.—*adj.* Matahuron, bantugan (cay buotan).

BIENVENIDA. *f.* Pagabut ó pagdatong sin uaray ano mán nga novedad.—Paghatag sin maopay nga pagabut.

BIENVIVIR. *n.* Pagpacabuhi sin maopay.—Pagbatasan sin maopay.

BIFURCACIÓN. *f.* Pagsimang cun dao dalan. Pagsanga cun dao cahuy.

BIFURCARSE. *r.* Simang. Sanga.

BIGAMIA. *f.* Pagcasal sin balo, icaduha nga pagcasal sa bisan sin-o nga tauo.—Cahimtang sin lalaqui nga quinasal sin duha nga babaye; cun an babaye nga quinasal sin duha nga lalaqui; cundi ini diri natogot sa Dios ug sa Santa Iglesia.

BÍGAMO, MA. *adj.* Quinasal sin macaduha.—An quinasal sin balo.—An nagpapacasal san buhi pá an iya ona nga asaua.

BIGARDEAR. *n. fam.* Pagsodoy, pagsodoy sodoy, paglagátao, paglagáyao.

BIGARDO, DA. *adj. fig.* Sodoy, sodoy sodoy, lagátao, lagáyao, lalagan.

BIGORNIA. *f.* Landasan.

BIGOTE. *m.* Bongot.

BIGOTUDO, DA. *adj.* Bongoton; bongotan. himongot.

BILINGÜE. *adj.* An maaram sin duha nga pamolong.—Sinurat sa duha nga pamolong.

BILIOSO, SA. *adj.* Lacoon.

BILIS. *f.* Laco.

BILITERO, RA. *adj.* Duduha an letra.

BILTROTEAR. *n. fam.* Pagsodoy sodoy.

BILTROTERA. *adj.* Sodoy sodoy, lacauan.

BILLAR. *m. id.* Paintoc; juego nga catsilan-on.

BILLETE. *m. id.* Papel nga may numero sa lotería ó rifa.

BILLÓN. *m.* Usa ca ribo nga caribohan, usa caribo sin mga ribo, nga an caisipan duha ca ribo.

BIMANO, NA. *adj.* Nga may duha nga camot.

BIMESTRAL. *adj.* Duha ca bulan an dugay.

BIMESTRE. *adj.* Duha ca bulan an dugay.—*m.* Tiempo nga cunan duha ca bulan.—Sohol nga ihinahatag cun matapus an duha ca bulan, sa tagduha ca bulan.

BINA. *f.* Icaduha nga pagarado sa tuna.

BINADOR. *m.* An magarado sin icaduha.

BINAR. *a.* Pagarado sin icaduha sa tuna.

BINAZÓN. *f. vid.* Bina.

BINZA. *f.* Motospotos sin bunay, etc.

BIOGRAFÍA. *f.* Casayoran sin quinabuhi sin tauo.

BIÓGRAFO, FA. *m.* y *f.* Parasurat hinonong sin quinabuhi sin tauo.

BIOMBO. *m.* Salipuran; sinasalipdan.

BIPARTIDO, DA. *adj.* Binuca; guinduha ca bahin; guintunga.

BIPEDE. *adj.*—Bipedo, da. *adj.* Duduha an siqui ó teel.

BIRICÚ. *m.* Bagcos, tacgong.

BIRLAR. *a. fig.* y *fam.* Pagpatay ó pagdabal sin tigda sa igcasitauo, etc. *fig.* y *fam.* Pagticas, pacadara tungud sin limbóng.

BIRLOCHO. *m.* Carruaje.

BIRRETE. *m.* Socong nga pula nga canan santos nga Papa ihinahatag sa mga cardenal san pagtogot sa ira san ira catungdanan.

BIRRETINA. *f.* Socong socong.—Socong ó tag-olo.

BISABUELO, LA. *m.* y *f.* Icaduha nga apoy, an amay cun iroy bá san soho ta nga caapoyan.

BISAGRA. *f. id.*

BISAYO, YA. *adj.* Bisaya, taga cabisay-an.—An tungud sa mga cabisayan.—*m.* Binisaya nga pamolong.

BISBISAR. *a. fam.* Ngoyit.

BISECCIÓN. *f.* Pagtunga.

BISIESTO. *adj.* An tuig nga may caruhaan cag siam ca adlao an bulan sa Febrero.

BISÍLABO, BA. *adj.* Duduha an silaba.

BISNIETO, TA. *m.* y *f.* Anac sin apo.

BISOJO, JA. *adj.* Libat, balabag an mata.

BISOÑO, ÑA. *adj.* Basbason.

BITÁCORA. *f.* Mar. An binubutangan san agujon dida san sacayán.

BIZARREAR. *n.* Pagpacalalaqui; padayan.

BIZARÍA. *f.* Camadayan. Camaisug; pagcalalaqui.

BIZARRO, RRA. *adj.* Maisug. Madayan.

BIZCO, CA. *adj.* Libat, balabag an mata.

BIZMA. *f.* Haclop.

BIZMAR. *a.* Paghaclop.

BIZNIETO, TA. *m.* y *f.* Icaduha nga apo, ó anac sin apo.

BLA

BLANCO, CA. *adj.* Busag.—*s.* Cabusag.—*s.* Pangirigo-an.—*adj.* Gallo ó gallina blancos. Oguis.

BLANCOR. *m.*—Blancura. *f.* Cabusag, pagcabusag; camabusag, pagcamabusag.

BLANDAMENTE. *adv. m.* Sin mahinay, mahinay caopay.

BLANDEAR. *n.* y *r.* Toros.—*a.* Pagaramaram basi malain sin boot cun tuyo bá.—Blandear con uno. *fr.* Pagsangcay, pagalagad, pagoyon sa iya.

BLANDEAR. *a.* Pagualauala.—*r.* Quiuaquiua.

BLANDIR. *a.* Pagualauala.

BLANDO, DA. *adj.* Mahomoc, malomo.
BLANDUJO, JA. *adj. fam.* Horohomoc.
BLANDURA. *f.* Cahomoc, pagcahomoc, calomo, pagcalomo; camahomoc, pagcamahomoc, camalomo, pagcamalomo. Cahomocan.
BLANQUEACIÓN. *f.* Pagpabusag; pagbubusag.
BLANQUEADOR, RA. *adj.* Mamumusag.
BLANQUEADURA. *f.* Pagpabusag; pagbubusag.
BLANQUEAMIENTO. *m. vid.* Blanqueo.
BLANQUEAR. *a.* Pagbusag; pagpabusag.—*n.* Busag. (nabubusag).—Him-sag, himusag.
BLANQUECEDOR. *m.* An nagpapaingat san bulauan, salapi, etc.
BLANQUECER. *a.* Pagpaingat san bulauan, salapi, etc.—Pagbusag; pagpabusag.
BLANQUECIMIENTO. *m. vid.* Blanquición.
BLANQUECINO, NA. *adj.* Himusag, busagbusag. Duason.
BLANQUEO. *m.* Pagpabusag; pagbubusag, pagbusag.
BLANQUINOSO, SA. *adj.* Himusag, busagbusag. Duason.
BLANQUIZAL. *m.* Calot.
BLANQUIZCO, CA. *adj.* Himusag, busagbusag. Duason.
BLASFEMADOR, RA. *s.* Parabuyáyao.
BLASFEMAR. *n.* Pagbuyáyao.
BLASFEMIA. *f.* Buyáyao. Pamuyáyao.
BLASFEMO, MA. *adj.* Mabuyáyao.—*s.* Parabuyáyao.
BLASÓN. *m.* Bansag.
BLASONADOR, RA. *adj.* Magpaparáyao.
BLASONAR. *n. fig.* Pagparáyao.
BLEFARITIS. *f.* Med. Hubag san alobaob sa mata.
BLOQUEAR. *a.* Paggubat ó paglibot san mga carigonan ó mga inooquian san mga caauay, cundi hatharayo pá nga diri abutan in pag. . . . . luthangon sira san mao nga mga caauay.
BLOQUEO. *m. vid.* Bloquear.

BO

BOA. *f.* Saua.
BOATO. *m.* Padayao.
BOBADA. *f.* Dorogas.
BOBALIAS. *com. fam.* Buog, culangculang.
BOBALICÓN. *adj. fam.* Buog, culangculang.
BOBARRÓN, NA. *adj. fam.* Buog, culangculang.
BOBATEL. *m. fam.* Buog, culangculang.
BOBÁTICO, CA. *adj. fam.* Dorogas nga pagpolong cún pagbuhat bá.
BOBEAR *n.* Pagdorogas.—*fig.* Pagcauang lá sin pagbuhat. Dongo.
BOBERÍA. *f.* Dorogas. Cauang nga pagbuhat. Cadongo.
BOBO, BA. *adj.* Buog, culangculang, bongug, buang, dongo,
BOCA. *f.* Bábá, hiua.—Boca torcida. Hiui.—Pequeña. Quipot.—Boca de cañon, tinaja, etc. Ganggang.—Boca de rio. Sabang.—Boca de cangrejo. Cagat.—Boca de fuego. Pusil, luthang.—Boca del estómago. Sorocsoroc.—Oscuro como boca de lobo. Masirom caopay.—Boca abajo. *m. adv.* Colop, yaob.—Boca arriba *m. adv.* Huy-ang.
BOCACALLE. *f.* Guincacasuangan sin dalan.
BOCADEAR. *a.* Pagpinitpinit.
BOCADO. *m.* Tol-on.—Tomar un bocado. Pagcaon sin guti.—Bocado—mordedura. Quinagat, tinocob.—Bocado—pedazo. Pinit.—Hongit.
BOCAMANGA. *f.* Hapin sin puños.
BOCANADA. *f.* Usa ca tol-on sin irin-mon.—Usa lá ca pagsuca ó pagsugpa.
BOCERA. *f.* Moh moh.
BOCETO. *m.* Lagda cún dao sa pagpintar.
BOCEZAR. *n.* Quiuaquiua san bábá.
BOCINA. *f.* Toronggon.—Bodyong.
BOCINAR. *n.* Pagbodyong.
BOCINERO. *m.* Parabodyong.
BOCÓN, NA. *adj. fam.* Daco an bábá.—*fig.* y *fam.* Mayacan sin oraora.
BOCOY. *m.* Daco nga bariles.
BOCUDO, DA. *adj.* Daco an bábá, daco an hiua.
BOCHA. *f.* Bula nga cahuy.—*pl.* Uyasan.
BOCHAR. *a.* Paguyas sin bula nga cahuy.
BOCHORNO. m. Alindanga.—*fig.* Capaso sa ulo.—Capaso ó capula san bayhon tunggud sin caauod.
BOCHORNOSO, SA. *adj.* Maalindanga.—Macacalipong.
BODA. *f.* Pagcasal. Panagtauo sin quinasal.
BODE. *m.* Canding nga lalaqui.
BODEGA. *f.* An binubutangan san alacsio.—Sirong, inggud.
BODEGÓN. *m.* Sirong nga daco.—Tendahan sin mga cacaanon.—Tianggui, tiangguian.
BODIGO. *m.* Tinapay nga guti.
BOFE. *m.* Bagá.
BOFENA. *f.* Bagá.
BOFETADA. *f.* Tampalo.—Dar bofetada. Pagtampalo.
BOFETÓN. *m.* Tampalo.
BOGA. *f.* Isda.
BOGA. *f.* Pagbugsay. Paggayong. Paggaod.—Boga arrancada. Mar. Rangpas.
BOGADA. *f.* An lacat san sacayán sa usa la ca pagrangpas, paggayong, etc.
BOGADOR, RA. *m.* y *f.* Parabugsay, magburugsay; paragayong; paragaod.
BOGAR. *n.* Mar. Pagbugsay; paggayong; paggaod.—Pagrangpas. Pagbungcaris.
BOGAVANTE. *m.* Avantero.
BOINA. *f.* Baga socong, tagulo.
BOJAR. *a.* Paguatang, pagsocol.—*n.* Uatang, socol.—Licos.
BOJEAR. *a.* Mar. Pagsocol.—*n.* Socol.—Licos.
BOJEO. *m.* Mar. Socol.—Licos.
BOJIGANGA. *f.* Mga comediante sadto anay sa mga bongto nga guti.—Viste nga macatataua.
BOJO. *m.* Mar. Socol.—Licos.
BOLA. *f.* Maripoyoc.—*fig.* y *fam.* Mentira. Bua.
BOLAZO. *m.* Pagbatac sin maripoyoc.
BOLEAR. *n.* Batac.
BOLEO. *m.* Pagbatac, batac.—Dabal.
BOLERO, RA. *adj.* Tinmois, pinmalaguio, tois.—Buaon
BOLERO, RA. *m.* y *f.* Parasáyao, magsaráyao.
BOLETA. *f.* Surat nga gutiay, carig-onan.—Guti nga papel nga potos sin tabaco, cigarrillo.
BOLETAR. *a.* Pagtabastabas sin papel nga potos sin cigarrillohon.
BOLETÍN. *m.* Guti nga papel. Carig-onan.—Periódico.
BOLICHE. *m.* Guti nga maripoyoc.—Uyasan.—Horno su pagtunao sin timga.
BOLICHE. *m.* Raya.
BÓLIDO. *m.* Meteor. Tisoc.
BOLINA. *f.* Pisi nga may higot nga timga, etc. sa catapusan sa pagsocol san cahilarum san dagat.—Navegar de Bolina. Pagayon sa hangin, ayon an hangin.
BOLINEADOR, RA. *adj.* Mar. Sinisiring an sacayán nga matulin cun ayon an hangin.
BOLINERO, RA. *adj.* Mar. *vid.* bolineador.

BOLISA. *f.* Tap-ong.
BOLO. *m.* Cahuy nga malison ug halipot nga yapad an baga pono.—Uyasin, uyágan.
BOLSA. *f.* Hupao.—Sopot.
BOLSEAR. *n.* Conot (in naconot an viste.
BOLSILLO. *m.* Hupao.
BOLSO. *m.* Hupao.
BOLLAR. *a.* Pagmarca san mga género ó panapton basi sabuton cún diin guican nga fábrica.
BOLLAR. *a.* Pagtomboc.
BOLLERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin mga bollo nga tinapay.—Parabaliguia sin mga bollo nga tinapay.
BOLLO. *m.* Tinapay nga guti nga sinasactan sin bunay, matam-is, etc.—Tomboc.—*fig.* Hubag sa ulo tungud sin hipacdol, etc.
BOMBA. *f. id.*, pabotohun.
BOMBARDEAR. *a.* Pagluthang ó pagbuhi san mga luthang.
BOMBARDEO. *m.* Pagluthang.
BOMBAZO. *m.* An Pagboto san bomba.
BOMBEAR. *a.* Pagbuhi sa mga bomba.
BOMBERO. *m.* An Paramanejo san bomba sa pag limas, sa pagparong sin mga casonog, etc.
BOMBO, BA. *adj.* Lipong.—*m.* Guimbal nga daco.
BOMBÓN *m.* Lahug, salud.
BONACHÓN, NA. *adj. fam.* Maopay sin boot, tangcud.
BONANCIBLE. *adj.* Linao, malinao; hurao mahurao.—Ludang.
BONANZA. *f.* Calinao, pagcalinao; camalinao, pagcamalinao.—*fr* en bonanza. Maopay nga pagsacay, ayon an hangin.
BONAZO, ZA. *adj.* Maopay nga tauo, maminggao, murayao.
BONDAD. *f.* Caopay, pagcaopay; camaopay, pagcamaopay. Caopayan.
BONDADOSO, SA. *adj.* Maopay nga tauo, malolooyon.
BONDOSO, SA. *adj. vid.* Bondadoso.
BONETADA. *f. fam.* Pagtocas san socong cún calo bá.
BONETAZO. *m.* Pagdabal sin socong.
BONETE. *m.* Socong, tagulo; ini nga socong may upat nga cataisan sa ibabao dapit.
BONIFICAR. *a.* Pagpacaopay.—Pagsurat sa libro nga caisipan sin ano lá nga tungud sin usa ca tauo.
BONÍSIMO, MA. *adj.* Maopay caopay, guimamaopaye.
BONITO. *m.* Isda.
BONITO, TA. *adj.* Maopay, matahúm.
BONO. *m.* Com. Carig-onan.
BOÑIGA. *f.* Tae sin hayop ó mananap.
BOQUEADA. *f.* Pagtinga. Dar la última boqueada. Nagtitinga ná, haragumatay ná, naghihimatay ná.
BOQUEAR. *n.* Pagngangá, pagtingab.—Pagtinga, paghingotas.—*a.* Pagpolong, pagyacan.
BOQUERA. *f.* Araguian san tubig.—Veter. Casamdan sa baba san mga hayop.
BOQUERÓN. *m.* Bangag ó loho nga daco sa mga cota.
BOQUETE. *m.* Araguian nga haligot.
BOQUIABIERTO, TA. *adj.* Nangangá.—Nagpapausa.
BOQUIANCHO, CHA. *adj.* Haluag an bábá.
BOQUIANGOSTO, TA. *adj.* Haligot an bábá, pogot
BOQUIBLANDO, DA. *adj.* Mahomoc an bábá.
BOQUIDURO, RA. *adj.* Matig-a an bábá.
BOQUIFRESCO, CA. *adj.* Mahomog an bábá.
BOQUIFRUNCIDO, DA. *adj.* Haligot an bábá.
BOQUIHENDIDO, DA. *adj.* Lupoc an bábá.
BOQUIHUNDIDO, DA. *adj.* Daco an bábá.
BOQUILLA. *f.* Ganggang san sarual.—Araguian sin tubig.
BOQUINEGRO, GRA. *adj.* Itom an bábá.
BOQUIRRASGADO, DA. *adj.* Haluag an bábá.,
BOQUIRROTO, TA. *adj.* Marayon mayacan, himolong, tabian.
BOQUIRRUBIO, BIA. *adj. fig.* Mayacan bisan lá ano nga iya hinbabaroan.
BOQUISECO, CA. *adj.* Mamara an bábá.
BOQUISUMIDO, DA. *adj.* Daco an bábá.
BOQUITORCIDO, DA. *adj.* Hiui an bábá.
BOQUITUERTO, TA. *adj.* Hiui an bábá.
BORBOLLAR. *n.* Alimbucad; atimbucad.
BORBOLLÓN. *m.* Pagalimbucad, pagatimbucad, Iquinaatimbucad an burá.
BORBOLLONEAR. *n. vid.* Borbollar.
BORBORIGMO. *m.* Agoro, agoroc.
BORBOTAR. *n.* Alimbucad; caladcad.
BORBOTÓN. *m. vid.* borbollón.
BORCEGUÍ. *m.* Sapin nga labus sa bocoboco.
BORDA. *f.* An dapit sa ibabao sa caguiliran sin sacayán.
BORDADA. *f.* Mar. An lacat san sacayán san pagbiric ó pagbira.—Dar bordadas. *fr.* Mar. Pagbiric pagbira.
BORDADO. *m.* Pagborda, Binorda
BORDADOR, RA. *m.* y *f.* Paraborda.
BORDADURA. *f.* Pagborda. Binorda.
BORDAR. *a.* Pagborda, pagpahot pahot san dagum sa cubal, etc.
BORDE. *m.* Liguid.—Ngabil sin tadiao, etc.
BORDEAR. *n.* Mar. Pagbiric, pagbira.
BORDO. *m.* Quilid san sacayán nga dapit sa goa.—An lacat san sacayán san pagbiric, pagbiric, pagbira.—Á bordo. *m. adv.* Didto gud sa sacayán.—Al bordo. *m. adv.* Sa luyo san sacayán.—Dar bordos. *fr.* Mar. Pagbiric, pagbira.—De alto bordo, *expr.* Sacayán nga daco.—Rendir el bordo en, ó sobre, alguna parte. Pagdatong, pagabut.
BÓREAS. *m.* Amihan nga hangin.
BORLA. *f.* Culili.—Parongpong.
BORNEAR. *n.* Tuang, taquilid.—*r.* Colob cún dao cahuy.—Paglabra guilibut san mga harigue ó pinacaharigue.
BORNEO. *m.* Pagbiric.—Pagquiua quiua sa mga pagsayao.
BORNI. *m.* Tamsi nga madaguit.
BORONA. *f.* Daua.—Mais.
BORRA. *f.* Nate nga babaye sin carnero nga usa pá lá ca tuig.—Barahibo sin canding.—Larug sin lana, etc.
BORRACHEAR. *n.* Paghubog sin agsub.
BORRACHERA. *f.* Cahubog, pagcahubog. Quinahub-gan.
BORRACHERÍA. *f. vid.* Borrachera,
BORRACHEZ. *f. vid.* Borrachera.
BORRACHO, CHA. *adj.* Hubog. Hub-ganon.—*s.* Parahubog.
BORRACHUELO, LA. *adj.* Hubog.—*s.* Parahubog.
BORRADOR. *m.* Surat nga hohoaron pá.—Panumduman.
BORRADURA. *f.* Pagpara. Capara, pagcapara.
BORRAJEAR. *a.* Pagsurat sin uaray pangginano.
BORRAJO. *m.* Puroctan.
BORRAR *a.* Pagpara, pagpanas.
BORRASCA. *f.* Onos; uranos.—*fig.* Baguio.
BORRASCOSO, SA. *adj.* Madlos an hangin.
BORREGADA, *f.* Mga canatihan nga carnero.
BORREGO *m.* Nate. nga lalaqui sin carnero nga usa cún duha bá ca tuig.
BORREGA. *f.* Nate nga babaye sin carnero nga may usa cún duha bá ca tuig.
BORREGUERO, RA. *adj.* An pinangangaonan ó pi-

nananabsaban, san mga canatihan nga carnero.—*s.* Bantay ó paramangno san mga canatihan nga carnero.

BORRICA. *f.* Hayop nga babaye nga borrica.

BORRICADA. *f.* Caborricohan.—*fig.* Catontohan.

BORRICO. *m.* Hayop nga lalaqui nga borrico.

BORRICO Ó BORRIQUETE. *m.* Carp. Saray-an sin cahuy.

BORRO. *m.* Nate nga lalaqui sin carnero nga diri pá ayáo sin duha ca tuig cundi labis ná sin usa.

BORRÓN. *m.* Nalamid-an.—Surat nga huhuaron pá.—Ngaran nga danay isinasabi sa mga autor nga obus sa ira mga sinurat.—Carat-an.—Caditcadit, cuditcudit.

BORRONEAR. *n.* Pagcaditcadit, pagbarobadlis, pagcuditcudit.

BORROSO, SA. *adj.* Larugon.—Panas.—Pinara, napara.

BORUCA. *f.* Ngiras, aringasa, samoc, rimoc, casamocan, carimocan.

BORUJO. *m.* Baga sapal san ascitunas.

BOSCAJE. *m.* Cacahuyan, cabanuaan.

BÓSFORO. *m.* Guincasuangan.

BOSQUE. *m.* Guba, cagugub-an. Cacahuyan, cabanuan.

BOSQUEJAR. *a.* Paglagda (cún sa pagpintar).—*fig.* Pagasoy nga diri pá hingpit.

BOSQUEJO. *m.* Lagda.—Bisan ano nga buhat nga diri pá human.—Cacayosan nga diri pá hingpit.

BOSQUETE. *m.* Buquid buquid.

BOSTEZADOR, RA. *adj.* Muhuyam. Labgabon.

BOSTEZAR. *n.* Paghuyam. Labgab.

BOSTEZO. *m.* Huyam, labgab.

BOTA. *f.* Surudlan nga anit sin alacsio.

BOTA. *f.* Sapin anit.

BOTADOR. *m.* Tócon.

BOTAFUEGO. Isusurit, idarageot.

BOTALÓN. *m.* Mar. id.

BOTAMEN. *m.* Caprascohan, mga sudlanan nga guti.

BOTAMEN. *m.* Mar. Mga surudlanan sin tubig, alacsio, etc.

BOTANA. *f.* Sorot.—*fig.* y *fam.* Tangpus sin casam-dan.—Olat sin casam-dan.

BOTÁNICA *f.* Pagaraoman sa pagquilala san mga banua.

BOTAR. *a.* Ontoi.—Mar. Pagcaling.—Paglocso, paglorolocso.—Batac, yabo.—Pagpalutao sin sacayán.

BOTARATADA. *f. fam.* Catontohan.

BOTARATE. *m. fam.* Culang culang.

BOTAVANTE. *m.* Sugad sugad sin budiac.

BOTAVARA. *f.* Mar. id.

BOTE. *m.* Pagbunal, pagibobono sin bangcao.—Paglocso, paglorolocso san caballo.—Pagontol.

BOTE. *m.* Surudlan sin mga tambal, hamot etc. prasco.—Estar de bote en bote. *fr. fig.* y *fam.* Soot caopay; pono caopay.

BOTE. *m.* Sacayan nga guti.

BOTELLA. *f. id.* Boteya, surudlan sin alacsio, lana etc.

BOTEQUÍN. *m.* Mar. Sarosacayan, botebote, bote nga guti.

BOTERÍA. *f.* Mar. Cabarilisan, mga surudlanan sin tubig, etc.

BOTERO. *m.* Parahimo sin mga surudlan nga anit canan alacsio, etc.—Parabaliguia san mao nga mga surudlan.—(Aquí). Paragayong sa bote.

BOTICA. *f.* Balay nga binubutangan san mga tambal nga icabobolong sa mga casaquit, ug dida man binubuhat ug iguinbabaliguia an mao nga mga tambal.

BOTICARIO. *m.* Paratima ug parabaliguia san mga bolong.

BOTIJA. *f.* Biso, toytoy, tinghoy.

BOTIJERO. *m.* Parahimo sin mga biso, etc.—Parabaliguia sin mga biso, etc.

BOTIJO *m. vid.* Botija.

BOTIJUELA. *f.* Biso ó toytoy ó tinghoy nga guti.

BOTÍN. *m.* Sapin nga anit.—Tahub sa bitiis tubtub sa tohud ngada sa teel.

BOTÍN. *m.* An cuha sa mga soldados nga nagdaog sa mga pagauayan.

BOTIQUÍN. *m.* Cajoncajon nga guti nga may solod nga mga bolong.

BOTO, TA. *adj.* Mangarol.

BOTÓN. *m.* Saringsing.—Bucad nga diri pá buclad.—Pingquit, botones.

BOTONADURA. *f.* Soso an mga botón ó mga botones.

BOTONERO, RA *m.* y *f.* Parahimo sin mga botones.—Parabaliguia sin mga botones.

BÓVEDA. *f.* Langitlangit, alcoba sa singbahan, etc. Bóveda celeste. An langit.

BOYA. *f.* Patao.

BOYADA. *f.* Cabacahan.

BOYAR. *n.* Mar. Lutao.

BOYERA. *f.* Pasturan sin mga todo nga baca.

BOYERIZA. *vid.* Boyera.

BOYERO. *m.* Bantay, paramangno sin cabacahan.

BOZAL. *m.* Bangot.

BOZO. *m.* Borobongot sin tauo nga bata pá.—Bangot.

BRA

BRACEADA. *f.* Paghayon, paghayonhayon.

BRACEAJE. *m.* Pagtomboc sin salapi, bulauan, etc.

BRACEAR. *n.* Hayon, hayonhayon.

BRACEAR. *n.* Mar. Pagbotong san pisi basi mabiric an mga verga san sacayán.

BRACERO. *m.* Maalayon, an napasohol.

BRAGAS. *f. pl.* Sarual nga haluag.—Sarual nga haligot ug halipot tubtub la sa tohud.

BRAGADURA. *f.* Guincasuangan san magcasipaa.

BRAGUERO. *m.* Baggé.

BRAGUETA. *f.* Iton guincaabrihan san sarual.

BRAMADERA. Bodiong ó patoronggon nga guinagamit san mga bantay sa pagpadaop san mga cahayopan.—Culárat.

BRAMANTE. *m.* Lubid. Tabid.

BRAMAR. *n.* Paguoang, inga.—El viento. Dagohong.—La mar. Dago-oc.

BRAMIDO. *m.* Ouang, inga.—Dagohong.—Dago-oc.—Hirihiri.—Paghoni.

BRANCADA. *f.* Bitana.

BRANDAL. *m.* Mar. Saracan sa mga sacayán.

BRASA. *f.* Baga.

BRASERO. *m.* Bagahan.

BRASIL. Palo Brasil. *m.* Sibúcao.

BRAVATA. *f.* Tiao, tiaotiao, horot.

BRAVEAR. *n.* Paghorot, pagtiatiao.

BRAVERA. *f.* Hungauan ó araguian san paso ó aso sa mga horno.

BRAVEZA. *f. vid.* Bravura.

BRAVÍO, A. *adj.* Ihalas, ilahas.—Mapintas, maisug.

BRAVO, VA. *adj.* Maisug, casingcasingan.—Mapintas, malabha.—Mar. bravo. Madagat caopay, mabalod caopay.

BRAVONEL. *m.* Maparayao.

BRAVURA. Caisug, pageaisug, capintas, pagcapintas, camaisug, pagcamaisug, camapintas, pagcamapintas.
BRAZA. *f.* Dupa.
BRAZADA. *f.* Usa, duha, etc., ca paghotong sin timba ug iba pá nga sugad.—*vid.* brazado.
BRAZADO. *m.* Hachot.—Un brazado de hierba. Usa ca hachot sin banua.
BRAZAJE. *m.* Pagtomboc sin salapi, bulauan, etc.—Mar. An cahilarum san tubig, ó cún pira bá ca dupa an cahilarum.
BRAZALETE. *m.* Sab-ong sa panglayan.
BRAZO. *m.* Butcon.—Patas delanteras de los cuadrúpedos. Imon-a.—Rama de árbol. Sanga.—De Dios. Cagahuman sa Dios.—De mar. Casuguran.—De rio. Panga sin salug.—De silla. Borobutcon.—Real. Gahúm nga hadianon.—Secular, ó seglar. Gahúm san mga ponoan.

BRE

BREA. *f.* Salong. Guisalongi.—Del árbol pili. Pili.
BREBAJE. *m.* Irin-mon nga alacsio, etc., nga macuri sa bábá.—Irin-mon nga alacsio, etc., sa mga saracay.
BRECHA. *f.* Loho, cún linolohoan an cota, etc.
BREGA. *f.* Pagsasari.—*fig.* Dorogas.—Andar á la brega.—*fr.* Icag san pagbuhat.
BREGAR. *n.* Pagsari.—Ticos, ongud nga paghuhat.
BREÑA. Pangpang, cabahtoan nga pono sin casighotan, igang.
BREÑAL. *m.*—Breñar. *m.* Capangpangan, cabahtoan nga pono sin casighotan, caigangan.
BREÑOSO, SA. *adj.* Bagtohun.
BRESCA. *f.* Odlan sin potiocan.
BRETE. *m.* Colma, grillos nga puthao nga ibinubutang sa mga teel san mga preso.—*fig.* Cacurlan.
BRETE. *m.* Mamon, tilad.
BREVA. *f.* Siyapa nga bonga san cahuy nga higuera.
BREVE. *adj.* Halipot, harani.—Madali, madagmit.—*m.* Surat nga halipot nga guican sa Santos nga Papa, nga casayoran san mga itinotogot niya ó mga iguinsusugo.—En breve. *m. adv.* Ayao pag-iha, dagmit caopay.
BREVEDAD. *f.* Cadagmit, cadali, cadagmitan cumut (en Leyte.)
BREVEMENTE. *adv. m.* Sin dagmit, sin dali; dagmit caopay, dali caopay.
BREVIARIO. *m.* Libro nga pangadican sa mga capadian.

BRI

BRIAGA. *f.* Pisi nga madacmol.
BRIBA. *f.* Camaoyoc, cahubia.—Andar, ó echarse á la briba. An naoyoc lá, cay nagpapacapobres cún nagpapacamasaquit, in di man.
BRIBÓN, NA. *adj.* An naoyoc, maoyoc, hubia.—Maraut, tampalasan.
BRIBONADA. *f.* Buhat nga maraut, paglimbong.
BRIBONEAR. *n.* Oyoc.—Pagbuhat sin maraut, paglimbong.
BRIBONERÍA. *f.* Camaoyoc, pagraut, sin batasan.
BRIBONZUELO, LA. *adj. vid.* Bribón.
BRICHO. *m.* Dahon dahon nga haligot ug manipis sin salapi cún bulauan bá nga guinagamit sa mga pagborda.
BRIDA. *f.* Hirigot. An preno ug an pisi cún anit bá nga hirigot nga ibubutang sa bábá ug san ulo san caballo, etc.
BRIGADA. *f.* Panon sin mga soldados, damo nga mga soldados.
BRILLADOR, RA. *adj.* Maingatingat, masiga.
BRILLANTE. *p. a.* Maingatingat, masiga.—*adj. fig.* Maopay, malabao.—*m.* Bato nga mahal nga sugad sin salaming.
BRILLANTEMENTE. *adv. m.* Sin maopay gud.
BRILLANTEZ. *f. vid.* brillo.
BRILLAR. *n.* Ingatingat, siga, sinao, ilat-igat, pagguilaguila, si-ao, si-ao si-ao. *fig.* Lucir ó sobresalir en... Nauantauan, labao.
BRILLO. *m.* Camaingatingat, camasiga, camasinao, camasi-ao, guilaguila.
BRINCADOR, RA. *adj.* Maloeso, maloesohon.—Maambac.
BRINCAR. *n.* Pogloeso; pagloraloeso.—Pagámbac.
BRINCO. *m.* Loeso, pagloeso.—Pagambac.
BRINDAR. *n.* (Cún tiinum an tauo dida sa mga panagtauo). Paglua nga pagabiabi ug pageaipa sin caopayan sa iba nga mga tauo.—Pagalap.
BRINDIS. *m. vid.* brindar.
BRINQUILLO. *m.*—Brinquiño. *m.* Loesoloeso.
BRIO. *m.* Cosog, gahum, isug.—*fig.* Camadayan.
BRIOL. *m.* Mar. An mga pisi nga guinagamit san paglocot sa mga layag san sacayán.
BRIOSAMENTE. *adv. m.* Macosog caopay, maisug caopay, mabascug caopay.
BRIOSO, SA. *adj.* Macosog, maisug, mabascug.
BRISA. *f.* Hangin hangin, balayahay. De la parte de la tierra. Ton-og.

BRO

BROCAL. *m.* Alobay bay sin atabay.—De sundan. Linicanan.—De lanza, Binaclauan.—Ribete. Linirocan.
BROCHA. *f.* Ininisnis ihihirog.
BROCHADA. *f.* An tagsa ca pagnisnis ó paghirog.
BROCHAZO. *m. vid.* brochada.
BROCHE. *m.* Sab-it.
BROCHÓN. *m.* Ininisnis, ihihirog.
BRODISTA. *com.* Tauo nga naquiquilimos sin iya cacaonon.
BROMA. *f.* Ngiras, aringasa, sabá.—Dorogas, tiao.
BROMA. *f.* Tatud.—Bituca sa mga pageota.
BROMAR. *a.* Pagtatud.
BROMEAR. *n.* Pagdorogas, pagtiao.—Pangiras, pagaringasa.
BROMISTA. *adj.* Madorogas.
BRONCA. *f. fam.* Dorogas nga macabibido, tiao tiao.
BRONCE. *m.* Tumbaga.
BRONCO, CA. *adj.* Baol.—Diri matulin cún dao sacayán.—*fig.* Maisug.
BRONQUINA. *f. fam.* Anay, sari pagauay, pagsari.
BROQUEL. *m.* Calasag. Taming.
BROQUELARSE. *r.* Pangalasag. Panaming.
BROQUELAZO. *m.* Pagdabal sin calasag ó taming.
BROQUELERO. *m.* Paralrimo sin mga calasag ó mga taming.—Tagacalasag, tagataming.—*fig.* Maquisasarion.
BROQUELETE. *m.* Calasag nga guti. Taming nga guti.
BROQUELILLO. *m.* Calasag nga guti. Taming nga guti.—Bitay bitay sin babaye sa talinga.
BROQUETA. *f.* Itorohug sin inasal.
BROTAR. *a.* Toroc; guitib; botbot, butho.—Panaringsing.—Manar. Tubod; borabud.
BROTE. *m.* Saringsing.
BROZA. *f.* Sighot; casighotan.—Hugao. Siot.
BROZOSO, SA. *adj.* Masighot. Masiot.

BRU

BRUCES. *m. adv.* (Á, ó De). Colop.—Echarse de bruces. Pagcolob.—Dar, ó caer, de bruces. Hipacolob. Dar, ó caer, de hocicos. Hipacolob, sucamud, hasucamud.
BRUJA. *f.* Asuang, balbal, onglo, barang, barangan.
BRUJEAR. *n.* Pagasuang.
BRUJO. *m. vid.* bruja.—Llamar brujo á alguno. Panhingasuang.
BRUMA. *f.* Borong sa dagat.
BRUMAZÓN. *m.* Daco nga borong sa dagat.
BRUMO. *m.* Taro nga busag.
BRUMOSO, SA. *adj.* Borongon, arumon.
BRUNO, NA. *adj.* Maitum.
BRUÑIDO. *m.* Pagpaingat, pagpahamis, paghinlo.
BRUÑIDOR. *m.* Iharamis. Quilquig, quilquigan.
BRUÑIDURA. *f. vid.* Bruñido.
BRUÑIMIENTO. *m. vid.* Bruñido.
BRUÑIR. *a.* Pagpaingat, paghinlo.—Pagpahamis.
BRUSCO, CA. *adj.* Maisug.
BRUTAL. *adj.* Minananap.
BRUTALIDAD. *f.* Pagcamananap (san mananap).—*fig.* Pagcaculang sin maopay nga batasan.—*fig.* Buhat nga maraut.
BRUTO, TA. *adj.* Culangculang, dao culang sin buot.—Visiohanon, maraut sin batasan.—*m.* Mananap, hayop.—En bruto. *m. adv.* Buguasan pá.
BRUZA. *f.* Iscoba, iparahid, ipapahid sa mga cabalio, etc.

BU

BU. *m. fam.* Asuang, polong nga iguinpapahadluc sa mga cabataan. Mira que viene el Bu. Acay, iton ná an asuang.
BUARILLO. *m.*—Buaro. *m.* Tamsi nga madaguit.
BUBA. *f.* Tabucao, hubaghubag.—*pl.* Mga hubag ó mga casam-dan sa hita, sa iroc ug sa liug, cun guican sira tungud sin pagbuhat sin maraut.
BUBÁTICO, CA. *adj.* Tabucáuon.
BUBÓN. *m.* Hubag nga dacb, nga may nana. Cahubagan.
BUBOSO, SA. *adj.* Tabucáuon. Casam-danon.
BUCEAR. *a.* Mar. Pagsalom, pagcadup, paglorop.
BUCEO. *m. vid.* bucear.
BUCLE. *m.* Bohoc nga liniquin.
BUCÓLICA. *f. fam.* Caran-on.
BUCHE. *m.* Balonan, babalonan.—*fam.* Sorocsoroc, guinhaua. Pedro ha llenado bien el Buche. Napool caopay si Pedro.
BUCHE. *m.* Nate sin hayop nga borrico.—Porción de liquido que cabe en la boca. Usa caagocom.
BUCHETE. *m.* In nagpapalabtug an aping.
BUEGA. *f.* Daplin.
BUEN. *adj.* Maopay. Buen año. Maopay nga tuig.
BUENAVOYA. *f.* An naalayon ticang sa buot sin caparagayong sin sacayán.
BUENAMENTE. *adv. m.* Sin masayon; masayon caopay.—Ticang sa buot.
BUENAVENTURA. *f.* Palad nga maopay.—Adivinación superticiosa por las rayas de las manos. Paghimalad.
BUENO, NA. *adj.* Maopay.—Util y á propósito. Angay, igo.—Sano. Maopay, magopay.—Bueno está. *expres. fam.* Sadang ná, maopay ná.
BUEY. *m.* Todo nga baca.
BÚFALO, LA. *m.* y *f.* Carabáo.
BUFAR. *n.* Pusngac.
BUFETE. *m.* Suratan.
BUTIDO. *m.* Pagpusngac, pusngac.
BUFO, FA. *m.* y *f.* Gopong.
BUFÓN, NA. *adj.* Madorogas.
BUFONADA. *f.* Dorogas. Tiaotiao.
BUFONEARSE. *r.* Pagdorogas. Pagtiaotiao.
BUHARDA. *f.* Panhungauan dida sa mga atop.—An dapit sa ibabao san alcoba.
BUHARDO. *m.* Tamsi nga madaguit.
BUHEDERA. *f.* Panhungauan.
BUHEDO. *m.* Calot.
BUHONERÍA. *f.* Tienda nga guindadaradara.
BUHONERO. *m.* Paratienda.
BUIR. *a.* Paghamis; pagpahamis.
BUITRE. *m.* Tamsi nga madaguit.
BUITRÓN. *m.* Bobo.
BUJETA. *f.* Cabán. Cabáncabán.
BUJÍA. *f.* Cándela nga busag (an taro).—Candelero.
BULA. *f. id.*—De vivos. Bula sa mga buhi; canan mga buhi.—De difuntos. Bula sa mga minatay; canan mga minatáy.
BULTO. *m.* Volumen ó tamaño de cualquiera cosa. An cadaco sa bisan ano.—Tumor ó hinchazón. Hubag; cahubagan.—Busto ó imagen de escultura. Ladauan nga cahuy, bato, etc.—Fardo. Bantal.
BULLA. *f.* Ngiras, aringasa, samoc.
BULLAJE. *m.* Cangiras, casamocan.
BULLANGA. *f.* Carimocan, casamocan.
BULLANGUERO, RA. *adj.* Masamoc, maquiquirimoc.—*s.* Parasamoc, pararimoc.
BULLEBULLE. *com. fig.* y *fam.* Matistis.
BULLICIO. *m.* Ngiras, aringasa.—Carimocan.—Gahub.
BULLICIOSAMENTE. *adj. m.* Ngiras caopay, aringasa caopay.—Rimoc caopay.
BULLICIOSO, SA. *adj.* Mangiras, maaringasa, masamoc.—Matistis.—Marimbc.—*s.* Pararimoc, parasamoc.—*adj.* Mahiual.
BULLIR. *n.* Caladcad. Alimbucad. Bucal.—Hiboc, hibochibòc,—*a.* Pagquiua. Pedro no Bullia pie ni mano. Si Pedro uaray *pagquiquiua* san iya teel sugad man an iya camut.—Copot copot.
BUQUE. *m.* Mar. Lauas san sacayán.—Mar. Sacayán nga daco nga quinumbisan.
BURBUJA. *f.* Bura, boroboro.
BURBUJEAR. *n.* Pagbubura, pagboroboro.
BURDÍGANO. *m.* An anac sin caballo ngan sin borrica.
BURDEL. *adj.* Visiohanon, maquimala-oay.—*m.* Balay nga inooquian sin mga babaye nga macasasala contra saa icaonum.—Baiay ó rugal nga guinbubuhatan sin mga escandalo nga sayud caopay, cay mga marimpc sira. Diri niyo sira pagsusugaran, basi diri camo abutan sin mga carat-an. An sala nga malao-ay paglilicayan, basi diri camo paiuason san cahimay-an.
BURDO, DA. *adj.* Bahol ó maraut cún dao género ó panapton.
BUREO. *m.* Caliauan. Pagdula.
BURGA. *f.* Borabud sin tubig nga mapaso.
BURIEL. *adj.* Boromlao.
BURIL. *m.* Tombuc, itoromboc.
BURILADA. *f.* Pagtomboc.
BURILADURA. *f.* Pactomboc.
BURILAR. *a.* Pagtomboc.
BURLA. *f.* Pagtamay, pagyobit. Pagyam-id.—Dorogas.—Limbong, paglimbong.
BURLADOR, RA. *adj.* Matamay, mayobit.—Madorogas.—Malimbong.—*s.* Paratamay, parayobit.—Paralimbong.

BURLAR. *a.* Pagdorogas;—Paglimbong.—*r.* Pagtamay, pagyobit. Pagyam id.
BURLERÍA. *f. vid.* burla.
BURLESCO, CA. *adj. fam.* Madorogas. guinopong.
BURLITA. *f. vid.* burla.
BURLÓN, NA. *adj.* Maquidorogas.—*s.* Paratamay, parayobit.
BURO. *m.* Calot nga busagbusag.
BURO. *m.* Suratan, susratan.
BURRA. *f.* An burro nga babaye.
BURRADA. *f.* Cadaman ó damo nga mga hayop nga burro.—*fig.* y *fam.* Caculangculang.
BARRAJO. *m.* Tae nga uga sin mga hayop.
BURRO. *m.* Hayop nga burro.—Sarayan cun dao sa paglagadi.—Sugal ó susgal nga sinisiring burro.
BURUJO. *m.* Baga sapal sin mga aceituna.—Botoc.
BURUJÓN. *m.* Hubag sa ulo.
BUSCA. *f.* Pagbiling.—Mont. Mga magbaranua, mamaranua; parabanua.
BUSCADA. *f.* Pagbiling. Pamiling,
BUSCADOR, RA. *adj.* Magbihiling, magtotoroy, maghahanap.—*s.* Parabiling, paratoroy, parahanap.
BUSCAR. *a.* Pagbiling, pagtoroy, paghanap.—Buscársela. *fam.* Pagpangita, pagpacahuhi.
BUSCARRUIDOS. *com. fig.* y *fam.* Suquihan. maquisararion; marimoc.
BUSCAVIDAS. *com. fig. fam.* An maosisa san batasan san iba.—*fig.* y *fam.* Madoroto sin pagpangita ó pagpacabuhi.
BUSCON, NA. *adj. vid.* buscador.—Maninicas.
BUSILIS. *m. fam.* Cacurian.—Dar en el busilis. Pacatigo cun hain an cacurian.
BÚSQUEDA. *f.* Pagbiling.
BUSTO. *m.* Ladauan nga uaray butcon, uaray mán mga teel.
BUTACA. *f.* Lingcoran, lingcoranan.
BUTIONDO, DA. *adj.* Mangilad, maquimalau-ay.
BUYO. *m.* Buyo, mamon.
BUZ. *m.* Pagharoc.—Hacer el buz. *fr. fig.* y *fam.* Pagtahud, baga pagtahud.
BUZO. *m.* Cadop, lorop, salum.
BUZÓN. *m.* Cale á araguian san mga tubig.—Loho nga paghohologau san mga surat sa correo.—Tapon. Sarop.

C

C.—Tercera letra y segunda de las consonantes del abecedario castellano. Icatolo nga letra ug icaduha san mga consonante san abecedario nga quinatsila. Su nombre es *ce*. *Ce* an caluluasan niya. Seguida inmediatamente de la *e* ó la *i*, suena como la zeda. Cún may sonud nga *e* cún *i* bá, mayomo an caluluasan sugad san *s* zeda. *Cena, cifra.* (En visaya, pangiclup, caisipan). En cualquiera otro caso tiene sonido fuerte, como la ka. Sa iba nga mga caso matig-a an caluluasan, sugad san ka. *Cama, cabeza, cola cuneta, clavo, clima, cristal, conflicto.* (En visaya: higdáan, ulo, icug, hubang, raysang, banua, salaming, cacurian).
C.—Letra numeral que tiene el valor de ciento. Letra nga numeral nga usa ca gatus an cabalihan.—Cuando se le ponía una línea encima, valia cien mil. Sadto anay cún binabadlisan sa ibabao dapit, mausa ca gatus ca yocut an cabalihan niya.—Repetida, combinada con otras letras y vuelta al revés, representa diferentes valores, v. gr. CC, doscientos; XC, noventa; CIC, mil; IC, quinientos, Cún pagduduhaon, ngan cún igoopud sin lain nga mga letra ug suhion siya, magcacalainlain an cabalihan, v. gr. CC, duha ca gatus; XC, casiaman, CIC, yocut; IC, lima ca gatus.
¡CA! *interj. fam.* ¡Bá!
CABAL. *adj.* Sungcad, igo.—An tungud sa tag-sa.—*fig.* Tuman.—*adv. m.* Sin mataduug, matuod.
CABALGADA. *f.* Mga soldado ó mga tauo nga nangangaballo.
CABALGADOR. *m.* An mangangaballo ó nannangaballo.
CABALGADURA. *f.* Hayop nga pannangangaballoan.
CABALGAR. *n.* Pagsacay sin caballo.—*a.* Pannagaballo.
CABALGATA. *f.* Mga tauo nga mannganganaballo, pannganaballo.
CABALMENTE. *adv. m.* Sin tuman, matuod.
CABALLA. *f.* Isda nga agumaá.
CABALLEAR. *n. fam.* Pannganaballo sin agsub.
CABALLERÍA. *f.* Hayop nga caballo, mulo, etc.
CABALLERIZA. *f.* Camalig ó pasluran san mga caballo, mulo, etc.—Cadam-an san mga caballo dida sa pasluran.—Mga tauo nga nagmamangno.
CABALLERIZO. *m.* Bantay ug paramangno san camalig ó pasluran, ug sugad mán san mga tauo nga iya mga sacop:—*Caballerizo de campo, ó del rey.* An tauo nga sacop sa palacio ngan iya mán catungdanan an pannganaballo sa uala san carruaje san hadi.—*Caballerizo mayor del rey.* Usa san mga ponoan sa palacio nga may catungdanan sin pagmangno san mga caballo san hadi, san mga panganiban ug iba pá.—*Primer caballerizo del rey.* An sonud san sinisiring nga *caballerizo mayor*, ug cún mauaray ini dida, siya an masaliuan sin pagmangno san mga caballo, etc. san hadi.
CABALLERO, RA. *adj.* Mangangaballo.—*m.* Tauo nga guican sa mahal nga guinicanan.—Tauo nga buotan ug maopay an pamatasan.
CABALLEROSIDAD. *f.* Pagcabuotan ó pagcamaopay sin gaui. Pagcamahal,
CABALLEROSO, SA. *adj.* Mahal, buotan; canan mahal ó buotan nga tauo.
CABALLETE. *m.* Guti nga caballo.—Sugabong.—Bongabong.—Bongabongan.—Calcagan.
CABALLO. *m.* Hayop nga caballo.
CABÁN. *m.* Baquiran.—Lleno ó medido. Baquid, aniga.
CABAÑA. *f.* Lagcao, payag.
CABECEAMIENTO. *m.* Pagquiuaquiua sa ulo, *vid.* cabecear.
CABECEAR. *n.* Paquiuaquiua sa ulo, paglingi, paglingi lingi.—Pagpirao.—Tuadtuad.—Tuastuas, tuas.
CABECEO. *m. vid.* Cabecear.
CABECERA. *f.* Parte superior ó principal de un sitio en que se juntan varias personas, y en donde se sientan. Pinacaoló.—De la mesa. Sugbung.—De la cama.—Haoló.—Bongto nga inooquian san labao nga ponoan sin asa nga Provincia cún Distrito bá.
CABECIANCHO, CHA. *adj.* Haglapad an oló.
CABECILLA. *com fig.* y *fam.* Tauo nga culangculang ó maraut an iya batasan.—*m.* Ponoan sin mga tulisan ó mga maraut nga mga tauo.—Dinhi sa Samar sinisiring *cabecilla* an poroponoan san mga cabataan ug san mga nagbubuhat.
CABELLERA. *f.* Bohoc nga halaba sa olo, pongos.—Casirac san tisoc (nga bitoon).
CABELLO. *m.* Bohoc.
CABELLUDO, DA. *adj.* Bohocan.
CABELLUELO. *m* Bohoc nga guti.

otra. Hinatdang.—Tocarle á uno alguna cosa. Tama.—Todo cabe. *fr. fig.* Mahihimo.

CABESTRAR. *a.* Pagdacop ó pagbalaong san mga hayop nga layao.

CABESTREAR. *n.* Pagsonud an hayop san nagtutug-day sa iya.

CABESTRERÍA. *f.* Lugar nga guinbubuhatan sin mga pisi, mga higot sin mga hayop, etc.

CABESTRERO. *m.* Parahimo sin mga pisi ó mga higot.—Parabaliguia sin mga pisi ó mga higot.

CABESTRILLO. *m.* Sinasaclayan.—Cadena de oro, plata, etc. colgada al cuello. Isinasal-ong.

CABESTRO. Higot.

CABEZA. *f.* Oló.—Olóoló sin raysang.—Ponoan, pangulo.—Cabeza de barangay. Guinhaopan.

CABEZADA. *f.* Golpe que se da con la cabeza. Pagsonggo, pagpantuc. Golpe que se recibe en la cabeza, chocando con un cuerpo duro. Hipantuc. Pagtuad tuad an sacayán.—Dar cabezada. *fr.* Pagdoco an oló.—Dar cabezadas. *fr. fam.* Pagpirao.—Higot, bachud.

CABEZAL. *m.* Olonan, tandayan.

CABEZAZO. *m.* Pagsonggo pagpantuc.

CABEZO. *m.* Pungcay ó casalpongan sin buquid.—Buquidbuquid.

CABEZÓN, NA. *adj. fam.* Daco an oló.—Matig-a an oló.—*m.* Padron ó listahan san mga namumuhis ug san mga buhis nira.—Bangot, bachud.—Cabezón de camisa y abertura de cualquier ropaje para poder sacar la cabeza. Tuhang.

CABEZORRO. *m. fam.* Daco caopay nga oló.

CABEZOTA. *com. fam.* Daco nga oló.—*fig.* y *fam.* Matiga nga caoló.

CABEZUDO, DA. *dj.* Daco nga caoló.—*fig.* y *fam.* Matig-a nga caoló.

CABEZUELA. *f.* Oló nga guti.—Himono-an san bucad.

CABIDA. *f.* Cadac-an; daco an solud, guti an solud. Dacu an luran, guti an luran cun dao sacayán.—Tener cabida ó valimiento. *fr. fig.* Gahum.

CABILDO. *m.* Capadian sa catedral.—Cadatoan san bongto.—Junta nira, ug an lugar nga pinapagtitiroc sa ira.—Paghorohorógpo ó pagcarocayacan hionong sin pagpili sin ponoan, etc.

CABIMIENTO. *m. vid.* Cabida.

CABIZBAJO, JA. *adj.* Sacmoro. Hongohong.

CABLE. *m.* Mar. Pisi nga daco.

CABO. *m.* Catapusan sa bisan ano.—Cabo de candela. Opus.—Cabo ó punta de tabaco. Subla.—Cabo ó mango. Polo.—Monte ó pedazo de tierra elevado que entra en el mar. Rauis, carauisan.—Cabo ó fin. Catapusan.—Mar. Mga pisi.—Ponoan; paramangno.—Al cabo del mundo. Sa bisan diin san calibutan.—Dar cabo á una cosa. *fr.* Pacahuman ó pacahingpit.—Dar cabo de una cosa. *fr.* Pacaobus, pacabungcag.—De cabo á cabo, de cabo á rabo. *m. adv. fam.* Tican sa tiniticangan tubtub sá catapusan.—Estar al cabo de una cosa, ó al cabo de la calle. *fr. fig.* y *fam.* An casayud caopay sa bisan ano.—Estar uno al cabo, ó muy al cabo. *fr. fig.* Haragumatay ná.—Hasta el cabo del mundo. *loc. fam.* Sa bisan diin san calibutan.—Llevar á cabo, ó al cabo, una cosa. *fr.* Pagtuman, paghuman.

CABRA. *f.* Canding.

CABRERÍA. *f.* Sinisiring an balay cun dida iguinbabaliguia an gatas san canding.—Pasturan san mga canding.—Cacandingan.

CABRERIZA. *f.* Pasturan san mga canding. Balay san bantay san mga canding, nga harani san pasturan.

CABRERIZO. *m. vid.* Cabrero.

CABRERO, RA. *m.* y *f.* Bantay sin mga canding.

CABRESTANTE. *m. id.;* birican, liquisan nga cahuy con puthao bá.

CABRIA. *f. id.;* salarac nga gamit sa pagtindog sin toladoc, harigue, etc.

CABRILLA. *f.* Canding nga guti.—Isda sa dagat sa España.—Sarayan sin cahuy basi masayon paglagadion cun pagdaldagon bá; ini nga sarayan may otolo nga bagat mga teel niya.—*pl.* An mga bitoon nga sinisiring *balatic.*

CABRILLEAR. *n.* Mar. Sinisiring in mabalodbalud ug na bubusag an dagat.

CABRILLEO. *m.* Mar. Pagbalodbalod ug pagbubusag an dagat.

CABRINA. *f.* Anit sin canding.

CABRIO. *m.* Canding nga lalaqui.

CABRIOLA. *f.* Logso, lorologso.

CABRIOLAR. *n.* Paglogso, paglorologso.

CABRIOLEAR. *n.* Paglogso paglorologso.

CABRITA. *f.* Nate nga babaye sin canding.

CABRITERO, RA. *m.* y *f.* Parabaliguia sin mga canding nga nate.

CABRITILLA. *f.* Anit nga inabohan sin nate nga canding, caruero, etc.

CABRITO. *m.* Nate nga lalaqui sin canding.

CABRÓN. *m.* Canding nga lalaqui nga daco ná.

CACA. *f. fam.* Tae.—*fig.* y *fam.* Carat-an.

CACAHUAL. *m.* Cacaóan.

CACAO. *m.* An cahuy ug bonga san cacao.

CACAOTAL. *m.* Cacaóan.

CACAREADOR, RA. *adj.* Manuc nga nagpuputac.

CACAREAR. *n.* Pagputac, pagcutac.—*a. fig.* y *fam.* Pagyacan sin oraora ná hionong sin iya mga buhat.

CACAREO. *m. vid.* Cacarear. Pagcacutaccutac.

CACEAR. *a.* Pagocay sa bisan ano sin cabó.

CACERA. *f.* Cale, araguian san tubig.

CACERÍA. *f.* Pamanua. Pamusil.

CACIQUE. *m.* Ponoan.

CACO. *m. fig.* Macauat.

CACO. *m. fam.* Matalao, mahadlocon.

CACHA. *f.* Polo nga binucabuca san labaja, etc.

CACHADA. *f.* Pacaigo san casing sa igcasicasing.

CACHAMARÍN. *m.* Sacayán nga guti nga duduha an toladoc.

CACHAR. *a.* Pagpinitpinit, pagtiac.—Paglagadi nga pagtunga lá, pagbuca.

CACHARRERÍA. *f.* Tenda, tendahan sin mga pinggan, coron, daba, etc.

CACHARRERO, RA. *m.* y *f.* Parabaliguia sin mga pinggan, coron, daba, etc.

CACHARRO. *m.* Sinisiring an sugad sin tiloron, coron, daba, etc.—Tipic sin tiloron, etc.

CACHAZA. *f. fam.* Cahinayhinay, pagcahinayhinay.

CACHAZUDO, DA. *adj.* Mahinayhinay.

CACHAMARÍN. *m.* Sacayán nga guti nga duduha an toladoc.

CACHERA. *f.* Panapton nga bahol.

CACHETE. *m.* Carrillo de la cara. Aping.

CACHETE. Golpe. Sontoc.

CACHETERO. *m.* Panganiban, iborono.

CACHETINA. *f.* Pagsorosontoc.

CACHETUDO, DA. *adj.* Tauo nga daco an aping niya.

CACHICÁN. *m.* An tinataporan ó ponoan san mga magburuhat sa tuna.—*adj. fig.* y *fam.* Batid, matimbong.

CACHICUERNO, NA. *adj.* An cuchillo ó salsalon nga sungay an polo.

CACHIFOLLAR. *a. fam.* Pagpacaalo.

CACHIGORDETE, TA. *adj. fam.* Tauo nga habobo ug matamboc.
CACHIGORDO, DA. *adj. fam.* Tauo nga habobo ug matamboc.
CACHILLADA. *f.* Paganac sin mananap sin damo nga mga anac.
CACHIPORRA. *f.* Sungcud ó bambo nga may oloolo sa luyo nga catapusan.
CACHIPORRAZO. *m.* Pagdabal ó pagbalbag sin sungcod ó bambo, etc.
CACHIVACHE. *m.* Despect. Tipic sin pinggan, tadiao, tiloron, etc.—Pinggan, tadiao, tiloron, coron ug iba pá nga mga garamiton nga sugad.
CACHO. *m.* Tipic.—Pinit.
CACHÓN. *m. pl.* Bobocnган.—Auas sin tubig.
CACHONDO, DA. *adj.* Hilaslas.
CACHORRILLO. *m.* Tio sin ayam, nate sin leon.—Pusil nga guti.
CACHORRO, RRA. Tio sin ayam, lobo, etc. Nate sin leon, etc.—*pl.* Gatio-an. Canatihan.
CACHUCHA. *f.* Sayao.—Baga calo, tagolo.
CADA. *adj.* Tag-sa, tag-satag-sa. Un doblón á *cada* criado. Tagan sin pisos an *tag-satag-sa* nga sacop. —El pan nuestro de *cada dia.* An canon namon sa *iquinaadlao.—Cada tres* meses. Sa *tag-tolo* ca bulan.—*Cada uno.* An *tag-sa.—Cada* cual. An *tag-satag-sa.*
CADALECHO. *m.* Higdaan.
CADALSO. *m.* Bitayan.
CADÁVER. *m.* Patáy. Minatáy.
CADAVÉRICO, CA. *adj.* Duason nga sugad sin minatáy.
CADEJO. *m.* An bohoc nga nagogomon.—Basing nga igagama, etc.
CADENA. *f.* Talicara.—Rungbay sin mga preso.—*fig.* Cadena ó continuación de sucesos. Pagcasonud sonud sin mga pagcaagui.—Cadena de oro, etc. Paquisap. Arq. Enlace ó trabazón de maderos. Pagsumpay, pagsorosumpay.—Fr. Cadena ó pena grave. Castigo nga daco.
CADENCIA. *f.* Pagcaarangay, pagcaoroyon.—Pagcasonudsonud.
CADENCIOSO, SA. *adj.* Arangay, oroyon.
CADENETA. *f.* Quinarocaoid.
CADENILLA. *f.* Carocadena.
CADENTE. *adj.* Ticapupucan, ticahoholog, ticagugabá.
CADERA. *f.* Payud.
CADETE. *m.* Tauo nga nagaaram sa pagcasoldado dida sin colegio nga militar.
CADÍ. *m.* Hocom sa mga moros.
CADOSO. *m.* Hilad-man sin salug ug calinauan.
CADOZO. *m. vid.* Cadoso.
CADUCAMENTE. *adv. m.* Sin luya. Maluya caopay.
CADUCAR. *a.* Pagluya.—Pagbaya, cay diri ná nagagamit.
CADUCIDAD. *f.* Pagcatigurang. — Pagcadali mapapara.
CADUCO, CA. *adj.* Tigurang ná caopay.—Madali maobus ó matapus, madali mapapara ó mapopoo.
CADUQUEZ. *f.* Pagcatigurang.
CAEDIZO, ZA. *adj.* Masayon maholog. Masayon Mapucan. Masayon maparic. Masayon hologon, pucanon ó paricon.
CAEDURA. *f.* Sánot, hiningotos.
CAER. *n.* y *r.* Holog. Pucan. Paric.—Caer la fruta de los árboles. Purac.—Caer las hojas de los árboles. Data, tarag, hurag.—Caer de espaldas. Huyang.—Caer ó tocar á alguno un empleo, carga ó suerte. Tama.—Caerse los dientes al niño. Ngiho.—Al adulto ó anciano. Solam.—El pelo. Dogon.
CAFÉ. *m.* Capé. An bonga san capé.—Tendahan sin capé.
CAFETAL. *m.* Cacapihan, tuna nga tinan-man sin linaso capé.
CAFETERA. Lasoan sin capé.—Ipisan san capé nga
CAFETERO. *m.* Parabaliguia sin capé.
CAFETO. *m.* Cahuy nga capé.
CÁFILA. *f. fam.* Cadam-an ó damo nga mga tauo cún iba pá nga nagsosorosnud.
CAFRE. *s.* Taga Africa dapit sa cabo sa Buena Esperanza.—*fig. adj.* Mabangis. — Culang sin hibaro.
CAGAACEITE. *m.* Tamsi (nga baga lana an iti niya).
CAGACHÍN. *m.* Namoc nga guti.
CAGADA. *f.* De animales. Tae.—De aves. Iti.—*fig.* Sayop, pagsala.—De niños. Iguit.—De raton, culebra, etc. Iti.
CAGADERO. *m.* Calibangan, oroan.
CAGAHIERRO. *m.* Tae sin puthao.
CAGAJÓN. *m.* Tae sin hayop ó mananap.
CAGALERA. *f. fam.* Calibang, bugri, bugris, bugrit.
CAGAR. *a.* Pagoro, libang.—Los niños. Iguit.—Pag iti.
CAGARROPA. *m.* Namoc nga guti.
CAGARRUTA. *f.* Tae sin canding, carnero, etc.
CAGATORIO. *m.* Calibangan oroan.
CAGÓN, NA. *adj.* Maoro ó malibang sin agsub. Bugrit.—*fig.* y *fam.* Matalao.
CAÍDA. *f.* Pagcapucan; caholog, pagcaholog.—Caida ó declive de una cuesta. Baquilid.—*fig.* An sala ni Adan ug san mga ángeles nga maraut.—Caída de ojos. Pagpiong san mata.—Á la caida de la tarde. *m. adv.* San—ó in calopuy ná.—Á la caida del sol. An pagtonod san adlao.
CAIDO, DA. *adj.* Maluya maluyahon.
CAIMÁN. *m.* Buaya.—Rio, estero, laguna, etc., donde hay caimanes. Buahayon nga salug, capa, danao, etc.
CAIMIENTO. *m.* Caluya, pagcaluya, Camaluya, camaluyahon, pagcamaluya, pagcamaluyahon.
CAJA. *f.* Cabán.—Caja ó ataúd. Longon.
CAJEL. *adj.* An bonga ug cahuy nga cajel.
CAJERO. *m.* Parahimo sin mga cabán.—An tauo nga tinatapuran sin pagcarauát san salapi ug sin pag bayad mán.
CAJETILLA. *f.* Potos sin mga sigarrillos nga papel.
CAJISTA. *com.* Paratuhay san mga letra dida sa imprenta.
CAJÓN. *m.* Cabán nga daco.—De mesa, etc. Honos.
CAJONERA. *f.* Mga honos.
CAJONERÍA. *f.* Mga honos.
CAJUELA. *f.* Cabán nga guti.
CAL. *f.* Apog.—*viva.* Buhi nga apog.—*muerta.* Patáy nga apog.—De cal y canto. *expr. fig.* y *fam.* Cota, marig-on dao cota.
CALA. *f.* Pagtirostiros, paglapadlapad sin sandía, etc.—Cala ó especie de mecha de jabón, aceite y sal, ó de otros ingredientes, que se aplica en lugar de ayuda para exonerar el vientre. Calilía.—Pagloho sin cota basi sábuton an cadacmolan ngan cún ano an iguincota.
CALA. *f.* Casuguran nga guti.
CALABACINO. *m.* Tabayag.
CALABAZA. *f.* Calabasa.—Larga y blanca. Opo.—Silvestre. Tabayag.
CALABAZAR. *m.* Tanamanan, tanaman sin mga calabaza.
CALABOBOS. *m. fam.* Tariti.

CALABOCERO. *m.* Bantay sa mga preso nga aadto sa calaboso.
CALABOZAJE. *m.* Hinangtang.
CALABOZO. *m. id.* Pandogan, bilanggoan. Cota.
CALABROTE. *m.* Mar. Pisi nga diri caopay daco.
CALADA. *f.* Tohum.—Paglupad sin dagmit an tamsi nga madaguit.—Dar una calada. *fr. fig.* y *fam.* Cun guiniis-gan an usa.
CALADO. *m.* Pag borda sin panapton.—Mar. Lotop.
CALAFATE. *m.* Panday nga nagbuhuhat cun may guinhihimo nga sacayan.—Parabuli.
CALAFATEADOR. *m. vid.* Calafate.
CALAFATEAR. *a.* Pagbuli, pagsilsil.
CALAFATEO. *m.* Pagbuli, pagsilsil; pageabuli, pagcasilsil.
CALAFATERÍA. *f. vid.* Calafateo.
CALAJE. *m.* Honos.
CALALUZ. *m.* Sacayan sa India nga oriental.
CALAMAR. *m.* Cugueta: pequeño aun; tamalá.
CALAMBRE. *m.* Banhud. Quimay.
CALAMIDAD. *f.* Cacurian.
CALAMITE. *f.* Pacla.
CALAMITOSAMENTE. *adv. m.* Sin curi; macuri caopay.
CALAMITOSO, SA. *adj.* Macuri.
CÁLAMO. *m.* Toronggon.—Cauayan.—Pluma.
CALAMOCANO. *adj. fam.* Huboghubog.—Maluya ná cun dao tigurang.
CÁLAMO CURRENTE. *loc. adv. lat. fig.* Sin dagmit, sin uaray panginano caopay.
CALANDRAJO. *m. fam.* Bado, etc. nga naguisi.—Dugnit.
CALAR. *a.* Honop. Homud. Tohom.—Penetrar ó atravesar un instrumento, como espada, barrena, etc., otro cuerpo de una parte á otra. Tahus, lahus.—*n.* Mar. Sumergir el buque una parte del casco en el agua. Lotop.—*r.* Holos.
CALAVERA. *f.* Olo sin minatáy.—*m. fig.* Culang-culang.
CALAVERADA. *f. fam.* Buhat sin tauo nga culang-culang; pagsayop, pagsala.
CALAVEREAR. *n. fam.* Paghuangbuang, pagsalasala.
CALCAÑAR. *m.* Ticud.
CALCAÑO. *m.* Ticud.
CALCAR. *a.* Pugsósó.
CALCÁREO, REA. *adj.* Apogon.
CALCE. *m.* Puthao nga malidong sa mga rueda san mga carruaje, etc.—Calce ó cuña. Sisip.
CALCINACIÓN. *f.* Pagpaapog.
CALCINABLE. *adj.* Sadang pagpaapogon.
CALCINAR *a.* Pagpaapog.
CALCULABLE. *adj.* Sadang hunahunaon, sadang isipon.
CALCULACIÓN. *f.* Paghunahuna, pagisip.
CALCULADOR, RA. *adj.* Mahunahuna.—*s.* Para-isipisip.
CALCULAR. *a.* Paghunahuna, pagisip.
CÁLCULO. *m.* Paghunahuna, pagisip, pagtuhay.
CALDA. *f.* Pagpapaso. Pagpabaga.—*pl.* Parigosan sin mga tubig nga mapaso.—Dar calda, ó una calda, á uno. *fr. fig.* y *fam.* Pagsagda sa iya basi magbuhat sin bisan ano.
CALDEAR. *a.* Pagpaso sin maopay. Pacapaso.—Pagpabaga san puthao, etc.
CALDEO. *m.* Pagpapaso. Pacapaso.
CALDERA. *f.* Baóng.
CALDERADA. *f.* Úsa ca pono san baóng.
CALDERERÍA. *f.* Tendahan sin mga baóng, etc.
CALDERERO. *m.* Parahimo sin mga baóng, etc.
CALDERETA. *f.* Baóng nga guti.—Sudlanan sin bendita nga tubig.
CALDERILLA. *f.* Sudlanan sin bendita nga tubig.—Mga cuarta, ug bisan ano nga salapi nga tumbaga.
CALDERO. *m. id.* Toonan ó daba nga puthao, etc.
CALDERÓN. *m.* Baóng nga daco.
CALDO. *m.* Sabao.
CALDOSO, SA. *adj.* Sabáoan.
CALDUCHO. *m.* Sabao nga culang sin rasa.
CALECER. *n.* Paso.
CALECICO. *m.* Caliz nga guti.
CALEFACCIÓN. *f.* Pagpaso. Pageapaso.
CALENDARIO. *m. id.* Irisipan.
CALENTADOR, RA. *adj.* Macapaso.
CALENTAMIENTO. *m.* Pagpaso. Pagcapaso.
CALENTAR. *a.* Pagpaso.—Agua, café, etc. Paglaso.—Pagdangdang.—*r.* Dangdang.
CALENTURA. *f.* Hiranat.
CALENTURIENTO, TA. *adj.* Hinihiran-tan.
CALENTURÓN. *m.* Daco nga hiranat.
CALENTUROSO, SA. *adj.* Hinihiran-tan
CALEPINO. *m. fig.* Diccionario nga linatin.
CALERA. *f.* An quinucuhaan sin bato nga apogon.—Calero.
CALERA. *f.* Sacayan sin mga mananagat.
CALERO. *m. id.* Sitio donde se hace la cal al aire libre. Calero.—Sitio donde se ha hecho cal al aire libre. Guinealerohan.—Quemar la piedra. Pagcalero.—An paracuba san bato nga apogon ug nagcacalero.
CALESA. *f.* Carruaje nga duduha lá an mga rueda.
CALETRE. *m. fam.* Hunahuna, hibaro.
CALIBRAR. *a.* Pagsocol san cadaco sin ponglo cun an cahiluag san ganggang san pusil cun luthang bá.
CALIBRE. *m.* Cahiluag san pusil cun luthang bá.—An cadaco san ponglo.—Ser de buen calibre una cosa. Maopay. Ser de mal calibre una cosa. Maraut.
CALIDAD. *f.* Quinaiya. Pagcaquinaiya.—Cab-tang.—Pagcamahal ó camahalan tungud cay guican sa mahal nga dugo.—Caiya.—An turumanon nga sinasabi sa mga trato.—A calidad de que. *m. adv.* Basi. Con la condición de que has de pagarme mañana. Basi magbayad ca sa acon buas.—Cundi. Con la condición de que me pagarás mañana. Cundi magbabayad ca sa acon buas.
CÁLIDO, DA. *adj.* Mapaso. Macacapaso.
CALIENTE. *adj.* Mapaso.—Agua caliente. Linaso.
CALIFICABLE. *adj.* Sadang asoyon ó hunahunaon.
CALIFICACIÓN. *f.* Pagasoy. Casayoran.
CALIFICADO, DA. *adj.* An may gahum, mahal nga tauo.—Casayoran.
CALIFICAR. *a.* Pagasoy, pagpasabut.
CALIFICATIVO, VA. *adj.* Macacaasoy.
CALÍGINE. *f.* Borong. Casiruman.
CALIGINOSO, SA. *adj.* Masirum.
CALINA. *f.* Borong, alisngao.
CALINOSO, SA. *adj.* Borongon.
CALIZ. *m.* Calis nga salapi ó bulauan nga guinagamit san mga Padre nga nagmimisa.—*Bot.* Panit san bucad.
CALIZO, ZA. *adj.* Apogon.
CALMA. *f.* Linao.—Hurao.—*fig.* Iban.—*fig.* Mingao, murayao.—*fig.* y *fam.* Cahinayhinay.—En calma. *m. ad.* Malinao an dagat.
CALMANTE. *p. a.* Macacaiban.
CALMAR. *a.* Pagiban. Pacaiban.—*r.* Paghinayhinay.—*n.* Linao. Hurao.
CALMOSO, SA. *adj.* Malinao. Mahurao.—*fam.* Mahinayhinay nga tauo, mahubia.
CALOFRIARSE. *r.* Horomohom.

CALOFRIO. *m.* Horomohom.
CALOR. *m.* Paso. Capaso, pagcapaso. Camapaso, pagcamapaso.
CALOROSO, SA. *adj.* Mapaso.
CALOSFRIARSE. *r.* Horomohom.
CALOSFRIO. *m.* Horomohom.
CALUMNIA. *f.* Pagbutangbutang sin sala. Pagcabutangbutang sin sala.
CALUMNIADOR, RA. *adj.* Mabutangbutang sin sala.—*r.* Parabutangbutang sin sala.
CALUMNIAR. *a.* Pagbutangbutang sin sala.
CALUMNIOSO, SA. *adj.* Pagbutangi sin sala.
CALUROSO, SA. *adj.* Mapaso.
CALVA. *f.* Opao. Dangas.
CALVARIO. *m.* Via crucis.—Buquid ó lugar nga guindup-han can Jesucristo sa Cruz.
CALVATRUENO. *m.* Opao ná.
CALVEZ. *f.* Caopao, cauaráy ná bohoc sa olo.
CALVICIE. *f. vid.* Calvez.
CALVO, VA. *adj.* Opao.—Dangas, dangasón.
CALZA. *f.* Cuña. Sisip.—Viste nga nacacatahub san páa ug bitiis.—Medias.—Calza ó talego lleno de arena con que se dan golpes á alguno para maltratarle ó matarle. Biol biol ó sopot nga daco nga pinopono sin baras ngan ihinahampac an tauo sa pagdarahug sa iya cún sa pagpatay bá sa iya.—En calzas bermejas, ó prietas. *expr. fig. y fam.* En aprieto ó apuro. Quinucurian.—Tomar calzas, ó las calzas de Villa-diego. *fr. fig. y fam.* Pagtois, pagtanan, pagpalaguio.
CALZADA. *f.* Dalan. Lunang.
CALZADERA. *f.* Higot sin sapin nga abarca.
CALZADO. *m.* An sapin ug iba pá nga sugad sugad sin sapin, ug mga medias.
CALZADURA. *f.* Pagsapin.
CALZAR. *a.* Pagsapin. Pagmedias.—Calzar ó poner cuña. Pagsisip.
CALZON. *m.* Sarual.
CALZONCILLOS. *m. pl.* Sarual.
CALLADA. *f.* Hilum, ocoy.—*fig.* Linao. Hurao.
CALLADAMENTE. *m. adv.* Sa hilum lá.
CALLADO, DA. *adj.* Diri mayacan.
CALLANDICO, TO. *d.* Sa hilum, sa hinayhinay.
CALLAR. *n.* Paghilum, ocoy, poroco.—*fig.* Paglinao. Paghurao.—*a.* Diri pagsoy, uaray niya pagsasoye, ó pagsoyan.
CALLE. *f.* Dalan.
CALLEAR. *a.* Paghauan sin dalan, pagdalan dida sa mga viña.
CALLEJEAR. *n.* Pagsodoysodoy, paglacatlacat sa mga dalan sin uaray mán tuyo.
CALLEJERO, RA. *adj.* Malacat, malácao, lacáuan.
CALLEJÓN. *m.* Dalan.—Araguian nga haligot ug halaba.
CALLEJUELA. *f.* Dalan nga haligot.
CALLO. *m.* Lupac.—*pl.* De vaca, carabao, etc. Bituca.
CALLOSIDAD. *f.* Calupac.
CALLOSO, SA. *adj.* Lupacan.
CAMA. *f.* Higdáan.
CAMADA. *f.* Mga tío sin babaye nga ayam cún mga misá sin conejo, etc. sa usa lá ca paganac.—*fig. fam.* Panon sin mga macauat.
CAMAL. *m.* Higot sin hayop.
CAMALCÓN. *m.* Mahanap nga sugad sin tiqui.
CAMÁNDULA. *f.* Orden sa religion ni San Benito.—*fig.* y *fam.* Camalimbong.
CAMANDULERO, RA. *adj. fam.* Malimbong, buaon.
CÁMARA. *f.* Lasalas, guibalaye.—*pl.* Cámaras de sangre. Pagoro sin otol.
CAMARADA. *m.* Opud, oropud.
CAMARANCHÓN. *m.* An ibabao sa alcoba.
CAMARERA. *f.* An babaye nga amoy tinatapuran nga nagseserve sa mga balay san mga mahal nga mga tauo.—Mayor. An babaye nga gahuman pá sadton iba nga nagseserve san hadi nga babaye.
CAMARERÍA. *f.* Pagcacamarera. Catungdanan san camarera.
CAMARERO. *m.* Oficial san sinisiring nga cámara sa santos nga Papa.—An ponoan sa cámara san hadi.—Sacop.
CAMARÍN. *m.* Camalig.
CAMARÓN. *m.* Pasayan. Orang.
CAMARONERA. *f.* Parabaliguia sin pasayan.
CAMARONERO. *m.* Mananagat sin pasayan.—Parabaliguia sin pasayan.
CAMAROTE. *m.* Higdaan dida sa mga sacáyan, camarote.
CAMASQUINCE. *com. fam.* Paralabut.
CAMASTRO. *m. despect.* Higdáan nga macalolooy.
CAMBALACHE. *m. fam.* Pagbalio.
CAMBALACHEAR. *a. fam.* Balio.
CAMBALACHERO, RA. *adj.* Maquibalio.
CAMBIABLE. *adj.* Sadang balioon. Sadang igbalio.
CAMBIADOR, RA. *adj.* Magtatagalio.
CAMBIAMIENTO. *m.* Pagbalhin. Pagcabalhin Pagcalain, calainan.
CAMBIAR. *a.* Pagbalio, pagtagalio.—Pagbalhin.—Paglain.—Mar. Pagbira. Paghirie.—Pagsoeli.
CAMBIO. *m. vid.* Cambiar.
CAMBRAY. *m.* Busag nga género ug gamay caopay.
CAMELAR. *a. fam.* Pagpacalalaqui.—*fam.* Pagaramaram, paglimbong.
CAMELO. *m. fam.* Dorogas.
CAMELLO. *m.* Mananap nga daco ug hataas pá san caballo.
CAMELLÓN. *f.* Balalong.
CAMILLA. *f.* Duyan.
CAMINADOR, RA. *adj.* Malacat sin pagpacabuhi.
CAMINANTE. *p. a.* Malacat.—*s.* Omaragui.
CAMINAR. *n.* Pagcadto sa lain nga bongto.—Paglacat, paglacao.
CAMINATA. *f. fam.* Paglacat.
CAMINO. *m.* Dalan. Lunang.—*fig.* Catugayonan.—De Camino. *m. adv.* De paso. Fuí á Palacio, y *de camino* visité á Pedro. Quinadto aco sa palacio, ug linaoy *mún* aco can Pedro.—*Ir* fuera de camino. *fr. fig.* Pagsayop, pagsala.—Ponerse uno en camino. Pagticang.—Romper un camino. *fr.* Pagdalan, paglunang.—Salir al camino ó al encuentro. *fr. fig.* Pagtapo.
CAMISA. *f.* Bado.
CAMISERÍA. *f.* Tienda sin mga bado.
CAMISERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin mga bado.—Parabaliguia sin mga bado.
CAMISOLA. *f.* Bado.
CAMISÓN. *m.* Bado nga halauig.
CAMORRA. *f. fam.* Sari, pagsasari.
CAMORRISTA. *adj. fam.* Maquisari, maquisasarion
CAMOTE. *m.* Camote.—Camotal. Camotian.—Coger ó sacar de la tierra el camote. Pangamote.—Están sacando camote. Nangangamote sira.
CAMPAMENTO. *m.* Pagodong ó pagpahuay an mga casoldadosan.—Pahuayan sin mga casoldadosan.
CAMPANA. *f.* Linganay.—Campana visaya y de moros. Agong.
CAMPANADA. *f.* Pagtoctoc san linganay.
CAMPANARIO. *m. id.* An. binibutangan ó binibiauan san mga linganay.

CAPANEAR. *n.* Pagbagting san mga linganay, pagtauag tauag, pagrepique.—Allá se las campanee, allá se las haya. Siya lá in maaram. Allá se las campaneen, allá se las hayan. Sira lá in maaram. Allá te las campanees, allá te las hayas. *loc. fam.* Icao lá in maaram.

CAMPANEO. *m.* Pagbarobagting, pag tauag tauag. Pagrerepiqui sin agsub.

CAMPANERO. *m.* Parahimo sin mga linganay.—Parabagting ó paratoctoc san mga linganay.

CAMPANETA. *f.* Linganay nga guti.

CAMPANILLA. *f.* Tingtingan, campaniya.—De campanillas, ó de muchas campanillas. *expr. fig.* y *fam.* Tauo nga gahuman ó bantugan.

CAMPANILLAZO. *m.* Daco nga pagtingting san campaniya.

CAMPANILLEAR. *n.* Pagtingting.

CAMPANILLERO. *m.* Paratingting.

CAMPANTE. *p. a.* Nalabao.—*adj. fam.* Malipay ná.

CAMPAÑA. *f.* Datag, patag. Capatagan.—Pangubat ug an camaiha ó camadugay san pag pangubat.—An tag-sa ca tuig nga pagserve san mga soldado.—Batir la campaña. *fr.* mil. Paghiling cun mationano an baga pageabutang.—Correr la campana. *fr.* Mil. Paghiling cun baga ano an pageabutang san mga caauay.—Salir á campaña, ó á la campaña. *fr.* Mil. Pageadto sin pagpangubat cun sa pagauayan.

CAMPAR. *n.* Pag labao. pagsiha.—Mil. *vid.* acampar.

CAMPEADOR. *adj.* Sarangbayon.

CAMPEAR. *n.* Pagsabsab an mga hayop.—Paglacat sa cabanuáan an mga mananap.—Lurab ná cun mga tanum.—Paglabao, pagsiha, nauantauan.—*a.* Mil. Pageayabcayab sin mga bandera.

CAMPECICO, LLO, TO. *m.* Haligot nga tuna.

CAMPECHANO, NA. *adj. fam.* Tangeud, malipayon.—*fam.* Mahatagon.

CAMPEÓN. *m.* Bantugan, bantuganan, sarangbayon.—Hambay, parahambay.

CAMPERO. *m.* Bantay, paramangno san mga oma.

CAMPESINO, NA. *adj.* Caom-hananon.—*s.* Taga caom-han.

CAMPILÁN. *m.* Campilan.

CAMPIÑA. *f.* Datag, patag, capatagan.

CAMPO. *m.* Tuna nga patag, haluag nga capatagan.—Mga tanum. Están buenos los *campos*. Magopay an mga *tanum*. Están perdidos los *campos*. Nagraraut an mga *tanum*.—Campo de batalla. Mil. Pagauayan.—Campo santo. Lubganan san mga minatay nga católico.—Asentar el campo. Mil. Pagodong, pagpahuay.—Batir el campo. *fr.* Mil. Paghiling cun ano an pageabutang san mga casoldadosan, cun may cataragman cun uaray bá.—Descubrir campo, ó el campo. *fr.* Mil. Pageacap, paghiling san pagcabutang san mga caauay.—*fig.* Pagsuquit.—El campo fertil, no descansando, tórnase estéril. *ref.* An pagpahuay nga angay, capulsanan dayac.—En el campo de Barahona, más vale mala capa que buena azcona. *ref.* An paggamita, diri lalarisan.—Juntar campo. *fr.* Pagtiroc sin mga mangorobat.—Quedar el campo por uno. *fr. fig.* Pagdaog an usa.—Quedar uno en el campo. *fr. fig.* An pinatay dida sa pagauayan.

CAMUESA. *f.* Bonga san cahuy nga camueso.

CAMUESO. *m.* Cahuy nga camueso.—*fig.* y *fam.* Tapang.

CAN. *m.* Ayam.

CANA. *f.* Oban.—Á canas honradas no hay puertas cerradas. *ref.* An catigurangan sin catahud tatagan.—Echar una cana al aire. *fr. fig.* y *fam.* Paglibanglibang, pagliao liao.

CANAL. *f.* Aguian san tubig ug san alitbo sa ilarum sa tuna.—Aguian ó araguian sin tubig, baga salug.—Mar. Salagan.

CANALIZACIÓN. *f.* Pageale.

CANALIZAR. *a.* Pageale.

CANALIZO. *m.* Mar. Salagan.

CANALLA. *f. fig.* y *fam.* Tampalasan, tauo nga maraut sin batasan.

CANANA. *f.* Bageos nga anit, nga pagbubutangan sin mga cartucho.

CANAPÉ. *m.* Lingcoranan nga harohalaba.

CANARIO. *m.* Tamsi. ¡Canario! interj. ¡Pastilan!

CANASTA. *f.* Alat, nga may carap-tan nga duduha, batolan.

CANASTERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin alat cun batolan bá.—Parabaliguia sin alat cun batolan bá.

CANASTILLA. *f.* Batolan nga guti, tagacan.

CANASTILLO. *m.* Tagacan.

CANASTO. *m.* Alat nga haligot an ganggang.

CÁNCAMO. *m.* Mar. Puthao nga hirigotan san mga pisi ug mga motón.

CANCAMURRÍA. *f. fam.* Cabido.

CANCAMUSA. *f. fam.* Larang sin paglimbong.

CÁNCANA. *f.* Poroc-anan nga malidong.

CÁNCANO. *m.* Coto.

CANCEL. *m.* Bongbongan sa mga puerta sa singbahan, etc.

CANCELACIÓN. *f.* Pageuhâa.

CANCELADURA. *f.* Pageuháa.

CANCELAR. *a.* Pageuha ó pagpara san camarig-on sin carig-onan nga sinorat, cay pinapara an tigaman ó tinatabas lá.—*fig.* Pagpara.

CANCELARÍA. *f.* Hoc-manan sa Roma, nga pinaáaguian san mga gracia nga itinotogot sa Santos nga Papa.

CANCELERÍA. *f. vid.* Cancelaria.

CÁNCER. *m.* Hubag nga macacamátay in diri bolngon sin igo nga tambal, casamdan.

CANCERARSE. *r.* Hubag.

CANCEROSO, SA. *adj.* An may hubag nga maraut. Casam-dananon.

CANCILLA. *f.* Sadá nga guinhihimo sin mga cahuy ó cauayan.

CANCIÓN. *f.* Sones, carantahon.—Mga siday.

CANCIONERO. *m.* Libro nga sinuratan sin mga carantahon cun mga siday bá.—Parasurat sin mga carantahon cun mga siday bá.

CANCIONETA. *f.* Halipot nga carantahun, halipot nga mga siday.

CANCIONISTA. *m. vid.* Cancionero 2.ª acep.—Paracanta sin mga siday.

CANCRO. *m. vid.* Cáncer.

CANCHAL. *m.* Cabagtoan.

CANCHO. *m.* Pangpang.

CANDADO. *m.* id.; isarada nga puthao cun tumbaga bá sa mga puerta, caban, etc.

CANDAR. *a.* Pagllave.—Por ext. Pagsadá.

CANDELA. *f.* Candila.—Acabarse la candela. *fig* y *fam.* Haragumatay ná an tauo.—Arrimar candela. *fr. fig.* y *fam.* Pagdabal, pagbalbag.—Estar con la candela en la mano. *fr. fig.* Madali ná mamatay an masaquit.

CANDELABRO. *m.* Sugad sin candelero, cundi may mga sanga.

CANDELADA. *f.* Tap-ong.

CANDELARIA. *f.* Fiesta sa pagtahud can María Santísima, ug benebenditahan mán in mga candila.

CANDELECHO. *m.* Payag, lagcao.
CANDELERAZO. *m.* Pagdabal sin candelero.
CANDELERÍA *f.* Tendahan sin mga candila.
CANDELERO. *m.* id., taoran sin candila.
CANDELILLA. *f.* Candila nga guti.—Garamiton nga guinagamit sa pagtambal san mga may saquit nga canan pagihi.
CANDENCIA. *f.* Pagcamabága.
CANDENTE. *adj.* Mabága.—*p. p.* Binága.
CANDIDAMENTE. *adv. m.* Sa maopay nga cabuot.
CANDIDATO. *m.* An naoongara sin catungdanan cún mahal bá nga pagcahimtang.—An tatagan sin catungdanan bisan uaray niya pagaroi.
CANDIDATURA. *f.* In damo an naoongara sin catungdanan. An pagbuot sin pagcarauat sin catungdanan.
CANDIDEZ. *f.* Pagcatangcud, –Camabusag.
CANDIDO, DA. *adj.* Busag. –Tangcud. –Simple ó poco advertido. Tarotapang, timaua.
CANDIL. *m.* Lamparahan.—Pescar al candil. *fr.* Pagsolo.
CANDILADA. *f.* An lana nga natacho sa lamparahan.
CANDILAZO. *m.* Pagdabal sin lamparahan.
CANDILEJA. *f.* Lamparahan.
CANDILILLO. Candilejo. *m.* Lamparahan nga guti.
CANDILÓN. *m.* Lamparahan nga daco.
CANDONGA. *f.* Pagaram-aram nga paglimbong.—*fam.* Dorogas.
CANDONGO, GA. *adj. fam.* Madorogas, malimbong. –*fam.* An maaram maglarang sa paglicay san pagbuhat.
CANDONGUEAR. *a. fam.* Pagdorogas,—*n. fam.* Paglarang nga paglimbong san diri pagbuhat.
CANDONGUERO, RA. *adj.* Maquidorogas.
CANDOR. *m.* Cabusag, pagcabusag; camabusag, pagcamabusag.—*fig.* Catangcud, pagcatangcud, pagcamaopay sin buot, pagcaoray ó pagcamahauan nga casingcasing.
CANDOROSO, SA. *adj.* Tangcud, maopay sin buot, mahauan nga casingcasing.
CANELA. *f. id.*
CANELO. *m.* Cahuy; an icaduha nga panit niya amo an canela.
CANGILÓN. *m.* Sudlanan sin tubig, alacsio, etc.
CANGREJERO. RA. *m.* y *f.* Parabaliguia sin alimangó ó quinis.
CRANGREJO. *m.* Alimangó, quinis. Casag. Lócon.
CANICIE. *f.* Caobanon.
CANIJO, JA. *adj. fam.* Maluyahon, masaquiton.
CANILLA. *f.* Bitiis.—Irse como una canilla, ó de canilla. *fr. fig.* y *fam.* Agsub nga pagoro sin tubig. —*fig.* y *fam.* Pagyacan sin uaray pangínano ug sin ano lá.—Sangburan, poronan.
CANILLERO. *m.* An loho san barriles, etc. cay basi macucuha an alacsio, etc.
CANINA. *f.* Tae sin ayam.
CANINERO. *m.* Paraporot ó paratiroc san tae san ayam.
CANINEZ. *f.* Oraora nga pagcaipa sin pagcaon.
CANINO, NA. *adj.* An mga sugad nga canán ayam. —Hambre canina. Guinogotum caopay, oraora sin cagotum.
CANJE. *m.* Pagbalio, pagtagalio.
CANJEABLE. *adj.* Sadang igtagalio.
CANJEAR. *a.* Pagbalio, pagtagalio.
CANO, NA. *adj.* Obanon.
CANOA. *f.* Baloto, casco.—Sacayán nga sugad sin bote an pagcahimo.
CANOERO. *m.* Paraolin sin canoa.
CANON. *m.* Sugo ó togon sa mga Concilio sa Santa Iglesia.—An Santos nga Surat.—Bayad hionong sin tuna nga prenda.
CANONESA. *f.* Babaye nga naocoy sa convento sa mga monja, condi diri siya monja.
CANÓNICAMENTE. *vid. m.* Aalagad lá san mga sugo ó mga togon sa Santa Iglesia.
CANONICATO. *m. vid.* Canonjía.
CANÓNICO, CA. *adj.* Angay ug igo san sugo ó togon sa Santa Iglesia.—An mga libro sa Santos nga Surat.
CANÓNIGO *m.* An Padre nga may catungdanan sa singbahan sa catedral, sugad san mga capadian nga may catungdanan sa catedral sa Manila.
CANONISTA. *m.* An maaram ó paraasoy san sinisiring nga derecho canónico.
CANONIZABLE. *adj.* An tauo nga tacús pagnombrahan ná sa pagcasantos.
CANONIZACIÓN. *f.* Pagpacasantos sin tauo nga nasogot caopay sa Dios.
CANONIZAR. *a.* An pagasoy ó pagsugo sa Santos nga Papa sugad san batasan nga sing bahanon san pagcasantos sin tauo, nga beatificado ná siya, ug naghihimaya ná sa langit. Pagpacasantos sin tauo nga nasogot caopay sa Dios.
CANONJÍA. *f.* Catungdanan san Padre nga canónigo. Pagcacanónigo.
CANORO, RA. *adj.* Tamsi nga maopay an iya paghoni. –Maopay dunggon.
CANOSO, SA. *adj.* Obanon.
CANSADO, DA. *adj.* Maluya.—*p. p.* Binubutlao, binubudlay.
CANSAMIENTO. *m. vid.* Cansancio.
CANSANCIO. *m.* Cabudlay, pagcabudlay, cabutlao, pagcabutlao, ca capoy.
CANSAR. *a.* y *r.* Budlay, butlao, capoy.—Pagpaluya san tuna tungud san agsub nga pagtanumi.—*fig.* Paglinabut.
CANSINO, NA. *adj.* Maluya (guican san pagbuhat).
CANSO, SA. *adj.* Maluya.
CANTABLE. *adj.* Carantahon.
CANTADOR, RA. *m.* y *f.* Paracanta.
CANTAL. *m.* Bato.
CANTALETA. *f. id.*, pagentremés.—*fig.* y *fam.* Dorogas.
CANTANTE. *p. a.* Magcacanta, magcaranta.—*com.* Paracanta.
CANTAR. *m.* Carantahon.
CANTAR. *n.* Pagcanta.—Las aves. Paghoni.—Los que van embarcados. Pagsaloma.
CÁNTARA. *f.* Tarac-san sin alacsio, etc.
CANTARERA. *f.* Burutangan san mga sudlanan sin tubig, etc.
CANTARÍDA. *f.* Mananap nga lonhao nga upat an paco.—Haclop, tampus.
CANTARÍN, NA. *adj.* Magcaranta.—*r.* Paracanta sin agsub.
CÁNTARO. *m.* Sudlanan sin tubig, etc.—Tarac-san sin alacsio, etc.
CANTATRIZ. *f.* Paracanta.
CANTAZO. *m.* Pagbatac sin bato, pagbatac sin boc-ol nga tuna.
CANTERA. *f.* Cababtoan, an quinucuhaan san bato.—Pamatohan.
CANTERÍA. *f.* Paghibaro sin pagsacsac san mga bato. –Cota sin mga bato nga sinacsacan.–Mga bato nga sinacsac-an.
CANTERO. *m.* Cotero, parasacsac sin mga bato.
CÁNTICO. *m.* Carantahon.
CANTIDAD. *f.* Sinisiring an sadang soc-lon ó tatac-son; an sadang isipon, an dugang, an iban.—

An cadaco ó cadamo sa bisan ano; y también se usa el interrogante *pira?* ó *pipira?*—Pros. An tiempo nga icacaiha sa pacaluas sin usa nga polong.—An caisipan.

CANTIGA. *f.* Siday.

CANTIL. *m.* Bato, cababtoan.

CANTILENA. *f.* Carantahon.—*fig.* y *fam.* Pagolioli sin pagaro, etc., etc.

CANTIMPLORA. *f.* Sudlanan sin tubig, etc.

CANTINA. *f.* Lugar sa ilarum sa tuna nga pinipiotan san alacsio nga gagamiton sa matagaadlao.—Tendahan sin alacsio ug mga cacaanon, cundi harani san inooquian san mga soldado.—An burutangan san balon sa paglalac-tan.

CANTINELA. *f. vid.* Cantilena.

CANTINERA. *f.* An babaye nga paratagay sa mga soldados, bisan cún áadto sira sa pagauayan.

CANTINERO. *m.* Paramangno sa mga alacsio.—An may tendahan, an may tenda sin alacsio ug mga cacaanon, cundi haraní san inooquian san mga soldados.

CANTINA. *f. fam.* Carantahon.

CANTIZAL. *m.* Cababtoan.—Batohon ó bagtohon nga tuna.

CANTO. *m.* Pagcanta.—Carantahon.

CANTO. *m.* Catapusan, luyo, liguid.—De mesa. Tangpe.—De vestido. Sagyad ó saguiad, sidsid.—De cuchillo, parte opuesta al filo. Licod.—Corte del libro, opuesto al lomo. Boroc-an.—Canto, grueso de alguna cosa. Cadacmolan.—De canto. *m. adv.* De lado, no de plano. Tindog.

CANTÓN. *m.* Esquina. Pamirie.—Banua ó guinhadian.—Lugar nga inooquian ó hinohononган sa mga soldados.—Cantón redondo. Carp. Ringbas nga malison.

CANTONADA. *f.* Pamirie.—Dar cantonada. *fr. fig.* Pagtois, pagtanan san paglipot sin pamirie.—*fig.* Pagyobit, pagentremes.

CANTONAR. *a. vid.* Acantonar.

CANTONEARSE. *r. fam.* Hilayhilay.

CANTONEO. *m. fam.* Paghilayhilay, pagcahilayhilay.

CANTONERA. *f.* Taclop nga tumbaga, etc. Babaye nga nagsosodoysodoy, cay maraut an iya batasan.

CANTONERO, RA. *adj.* Masodoysodoy.

CANTOR, RA. *adj.* Magcaranta.—*s.* Paracanta.

CANTORÍA. *f.* Pagcacantores.—Pagcanta, carantahon.

CANTORRAL. *m.* Cababtoan.—Batohon ó bagtohon nga tuna.

CANTOSO, SA. *adj.* Batohon, ó bagtohon.

CANTURRÍA. *f.* Pagcacantores.—Pagcanta, carantahon.

CANTURREAR. *n. fam. vid.* Canturriar.

CANUDO, DA. *adj.* Obanon.—*fig.* Tigurang.

CAÑA. *f.* Alta y gruesa. Cauayan.—Patong.—como la de pescar. Bagacay.—Dulce. Tubo.—Delgada. Tangbo.—De varios colores y de mucha consistencia. Cabugauan.—Maciza, sin hueco. Balocani.—Para ir por agua y conservarlo en ella. Salud, lahug.—Especie de caña dulce colorada. Pinarina.—Blanca. Minay, binabuy.—Caña de largos cañutos. Lacbias.—De espesos nudos y cortos cañutos. Coro coto.—De pequeño hueco y casi sólida. Lilibonan.

CAÑADA. *f.* Calang, cacalangan, cabilotan, caguiotanan.

CAÑAFÍSTULA. *f.* Barayong, bayarong.—Bonga sin barayong.

CAÑAL. *m.* Cacauayanan.—Alad nga cauayan.—Araguian san tubig.

CAÑAMAR. *m.* Tuna nga tinatanuman sin cáñamo.

CAÑAMELAR. *m.* Catubohan.

CAÑAMIEL. *f.* Tubo.

CÁÑAMO. *m.* Tanum nga cáñamo.—Género nga cáñamo.—De Manila. Abacá.

CAÑAMÓN. *m.* Bonga san cáñamo.

CAÑAR. *m. vid.* Cañal 1.ª y 2.ª acept.

CAÑAVERA. *f.* Tangbo, tigbao.

CAÑAVERAL. *m.* Cacauayanan.—Capatongan.—Cabagac-yan.

CAÑAVEREAR. *a.* Pagbono sin bagacay, etc.

CAÑAVERERO. *m.* Parabaliguia sin mga cauayan

CAÑAZO. *m.* Pagdabal sin cauayan.

CAÑEDO. *m.* Cacauayanan.

CAÑERÍA. *f.* Lahugan, lahugan nga puthao, etc.

CAÑERO. *m.* Parahimo sin mga lahugan.—Bantay, paramangno san mga lahugan.

CAÑIZAL. *m.* Cañizar *m.* Cacauayanan.—Capato ngan.—Cabagac-yan.

CAÑIZO. *m.* Rangcapan.

CAÑO. *m.* Lahugan, lahugan nga puthao; aguian san tubig.

CAÑÓN. *m.* Pieza de artillería. Luthang.—Pluma del ave, cuando empieza á nacer. Langbó nga barahibo.—Barahibo sin tamsi nga amoy iguinsusurat.

CAÑONAZO. *m.* Pagboto ó paghuhii san luthang.

CAÑONEAR. *a.* Pagluthang.

CAÑONEO. *m.* Pagluthang.

CAÑONERÍA. *f.* Cadam-an nga mga luthang.—Catorototan sin órgano.

CAÑONERO, RA. *adj.* An sacayan nga may luthang.

CAÑUCELA. *f.* Cauayan ó bagacay nga manipis.

CAÑUELA. *f.* Cauayan ó bagacay nga guti.

CAÑUTAZO. *m. fig.* y *fam.* Sumbong.

CAÑUTERÍA *f.* Catorototan.

CAÑUTERO. *m.* Surudtan sin dagum.

CAÑUTO. *m.* Bias.—Harasam.—Luca.—Tayhóp.

CAOBA. *f.* Cahuy nga caoba.

CAOS. *m.* An pagcabutang san mga buhat san bag-o pá lá nga guintuha sa Dios ug uaray pá tuhaya san Guinoo.—*fig.* Carimocan, casamocan.

CAPA. *f.* Panapton ó biste nga halauig.—Pluvial. An guinagamit sa mga capadian sa pagvísperas, pagprocesión, etc.

CAPACETE. *m.* Tagoló.

CAPACIDAD. *f.* Cadac-an. Caluangan.—*fig.* Sarabutan.—Catigayonan.

CAPACHA. *f.* Batolan.

CAPACHERO. *m.* Paradara sin batolan nga may solud.

CAPACHO. *m.* Batolan.

CAPADOR. *m.* Paracapón. Parahiris. Parapisit.

CAPADURA. *f.* Samad sa pagcapon.

CAPAR. *a.* Pagcapon.—Puercos. Paghiris.—Lechón. Pagpisit.—Puercas. Pag-islam.

CAPARAZÓN. *m.* Tahob.—An lauas san tamsi in nacuha-an ná san liog, san mga paco ug mga siqui, ngan uaray ná onud.

CAPARRA. *f.* Señal que se da cuando se hace algún ajuste. Patinga.

CAPARRÓN. *m.* Saringsing.

CAPATAZ. *m.* Patiga.—Paraataman, tinatapuran.

CAPAZ. *adj.* Masasadang.—Daco, hiluag.—Tauo nga batid, may cabatiran, may sarabutan.

CAPAZA. *f.* Batolan.

CAPAZO. *m.* Batolan nga daco.

CAPAZO. *m.* Pagdabal ó paglatub san sinisiring capa ó panapton nga halauig.

CAPCIÓN. *f.* For. Pagdacop. Pagcadacop.

CAPCIONAR. *a.* For. Pagdacop.

CAPCIOSO, SA. *adj.* Malarang; malimbong.

CAPEAR. *a.* Pagcauat san capa.—Pagualauala san capa.

CAPELINA. *f.* Sangbud sa oló.
CAPELO. *m.* Calo nga pula nga guincacalo sa mga cardenal sa santa Iglesia.—*fig.* Pagcacardenal.
CAPELLÁN. *m.* Padre nga sacerdote.
CAPERUZA. *f.* Baga socong.
CAPILLA. *f. id.* Itarahub sa oló.
CAPILLA. *f.* Arampoan, misahan.—Mga Padre nga capellán.—Mga musico, camusicohan.—Estar en capilla, ó en la capilla. Pagbibitayon ná; sinisiring cún an saláan guinbabasahan ná nga guinhoc-man siya sa camatayon, ug tican sadto diri ná siya binabiyaan sa mga capadian.
CAPILLO. *m.* Socong.
CAPIROTAZO. *m.* Pagpitic. Paglatic.
CAPIROTE. *m.* Itarahub sa oló.—Pagpitic. Paglatic.
CAPITACIÓN. *f.* Pagtuhay san buhis ó cún ano an igbubuhis san tag-sa.
CAPITAL. *adj.* Ponoan nga bahin.—Sala nga ponoan.—Bongto nga ponoan cún cabesera sin guihadian, provincia, etc., capong-tan, capopongtan. La capital de España es Madrid. An Madrid an capopongtan sa España.—*m.* Puhonan.
CAPITALISTA. *com.* Salapianon, bulauanon.
CAPITÁN. *m.* Capitán ó ponoan sin usa nga compañía sin mga soldados.—Capitán ó ponoan sin sacayán.—Capitán ó ponoan sin bongto.—Ponoan ó pangulo sin mga tulisan.—General. Labao nga ponoan san mga casoldadosan.—Pasado. An nagcapitán sin bongto dinhi sa Filipinas.
CAPITANA. *f.* Asaua san capitán.—Sinisiring mán *capitana* an sacayán san armada nga dida sasacay an ponoan.
CAPITANEAR. *a.* Pagmando sin mga soldados.—*fig.* Pagmando sin mga tauo.
CAPITANÍA. *f.* Catungdanan san capitán. Pagcacapitán.—Bayad nga ibinabayad sa capitán del puerto tungud san mga sacayán nga nagpopondo dida sa pondohan.—Balay nga inooquian san capitán del puerto.—General. Catungdanan san capitán general; pagcacapitán general.—Balay nga inooquian san capitán general.
CAPITOLIO. *m. fig.* Balay nga daco ug hitaas.
CAPITÓN. *m.* Isda nga daco an olo, natubo ug naocoy sa hanang.
CAPITULACIÓN. *f.* Pagsabut, pagsasabut, pagtrato. Caoroyonan, caarabuyonan.
CAPITULAR. *adj.* Tauo nga may botos sa mga pagelección ug iba pá.
CAPITULAR. *n.* Pagtrato, pagsarabut.—Ampo ó pagentrego sa gahum san mga nagdaog.
CAPITULO. *m.* An pagpili ó pagelección sa mga capadian nga may votos san mga magpoponoan sa ira ug pagbuot mán sin iba nga mga buruhaton.—Bahin.—Bolos.
CAPOLAR. *a.* Pagtiros.
CAPÓN. *adj.* Capón, quinapón.—Hiris.—Pisit, pinisitan.—Manuc nga capón.—*u. t. c. s.*—*fam. m.* Golpe Cdado en la cabeza con el nudillo del dedo del corazón. Sontoc.
CAPORAL. *m.* Pangolo ó ponoan sin mga tauo, nga iya mán minamangnoan.—Bantay ó paraataman san mga hayop.
CARICHO. *m.* Pagbuot nga diri angay sa cabuotan.—Caipa.
CAPRICHOSO, SA. *adj.* An maruruyag nga matuman lá an iya buot.—Sa pagbuot lá, bisan diri angay.
CAPRICHUDO, DA. *adj. vid.* Caprichoso, 1.ª acep.
CÁPSULA. *f.* Bot. Potos.
CAPTAR. *a.* y *r.* Pagcahig, pagcabig sin buot.
CAPTURA. *f.* For. Pagdacop pagcadacop sin salaán.
CAPTURAR. *a.* For. Pagdacop sin salaán.
CAPUCHO. *m.* Itarahub sa oló.
CAPULLO. *m.* Potos sin bucad.
CARA. *f.* Bayhon, nauong; pamayhon.—Cruzar la cara á uno. *fr.* Pagtampalo; pagtampaling; pagdabal ó paglatub sa bayhon.—Dar en cara á uno. *fr. fig.* Pagboyboy.—Dar uno la cara. *fr. fig.* Pagatubang.—De cara. *m. adv.* Enfrente. Atubang. Da el sol de cara. Naatubang an adlao.—Echar á cara y cruz una cosa. *fr.* Pagsulangbao.—Guardar uno la cara. *fr. fig.* Pagtago, diri paquita.—Hacer cara *fr.* Pagato, pagasdang.—Huir la cara. *fr. fig.* Paglicay, paglicao.—Lavar la cara á uno. *fr. fig.* y *fam.* Pagdayao sa usa, pagaramaram.—Verse las caras. *fr. fig.* y *fam.* Pagquirita.
CÁRABA. *f.* Sacayán.
CARABELA. *f.* Sacayán nga halaba ug haligot, ngan totolo an mga toladoc.
CARABELÓN. *m.* Sacayán.
CARABINA. *f.* Pusil.
CARABINAZO. *m.* Pagboto san pusil.
CARABINERO. *m.* Soldado nga nagtatagapusil, tagapusil.—Soldado nga sinusugo sin paglanat san contrabando.
CÁRABO. *m.* Sacayán nga guti.
CARACOA. *f.* Sacayán nga caracua.
CARACOL. *m.* Balingogoco, uaoang.—De mar. Buscay; sitio donde se cogen ó sacan. Buscayon.—Banag.—Rocot.—Bulalo.—Bodiong.
CARACOLA. *f.* Bodiong.
CARACOLEAR. *n.* Pagbirichiric an caballo, pagtoyoctoyoc.
CAROCOLEO. *m. vid.* Carocolear.
CARACOLERO, RA. *m.* y *f.* Parapamorot sin buscay, etc. etc.—Parabaliguia sin buscay, etc. etc.
CARÁCTER. *m.* Tigaman nga sinurat ó binadlis.—Letra ó tigaman nga nahatag sin casayoran.—Cahimo ó pagcahimo sin letra.—Marca sa pagmarca ó pagtigaman san mga hayop.—Tigaman nga espirituhanon sa calag ticang sa mga sacramento san pagbuniag, san pageconfirma ug san pagorden.—Gaui, panguinaui.—Carigonan sa buot.—Batasan.—Cab-tang.—Quinaiya, pageaquinaiya.
CARACTERIZADO, DA. *adj.* Mahal nga tauo.
CARACTERIZAR. *a.* Pagasoy sin maopay.—Paghatag sin gahum ó catungdanan.
CARADO, DA. *adj.* Bien carado. Maopay an iya cabayhon. Mal carado. Maraut an iya cabayhon.
¡CARAMBA! *interj.* ¡Pastilan!
CARÁMBANO. *m.* Pinit sin binagtic nga tubig.
CARAMEL. *m.* Isda nga sugad sin tamban.
CARAMELO. *m. id.* Matamis nga caramelo.
CARAMENTE. *adj. m.* Sin mahal; mahal caopay.—Sin curi; macuri caopay.—Sin ongud; ongud caopay.—Sin hogot ó sigpit; hogot ó sigpit caopay.
CARAMILLO. *m.* Torotot nga sugad sin plauta.
CARAMILLO. *m.* Tambac (nga diri tuhay nga pagtambac).—Bua nga sumat. *frs.* Armar, ó levantar, un caramillo. Rimoc; pacarimoc.—Idugidug.
CARAMUZAL. *m.* Bangcuas nga sacayán.
CARANTAMAULA. *f. fam.* Tambolá.—*fig.* y *fam.* Pihing nga cabayhon.
CARANTOÑA. *f. fam.* Tambalá.—*pl. fam.* Mga pagsarita.
CARANTOÑERO, RA. *m.* y *f. fam.* Parasarita.
CARAÑA. *f.* Taguc (nga sugad sin guisalongí.
CARAPACHO. *m.* Cara, balay balay sin pauican.—Binalocan.

CARASOL. *m.* Lugar ngā inaadlauan.
CARAVA. *f.* Hampangān; hampangānan.
CARAVANA. *f.* Pangābay, in damo an mga tauo ngā nangangābay sa mga pagbactas.
CARAY. *m. vid.* Carey.
CARBÓN. *m.* Oring.
CARBONEAR. *a.* Pagoring.
CARBONEO. *m.* Pagoring.
CARBONERA. *f.* Oringān, pi-ong, piongān.
CARBONERÍA. *f.* Tenda sin oring.—Tendahan ngā oring an iguinbabaliguia.
CARBONERO, RA. *m.* y *f.* Paraoring.—Parabaliguia sin oring.
CARBONIZACIÓN. *f.* Pagtubud; pagiuang. Pagcatubud; pagcaiuang.
CARBONIZAR. *a.* Pagtubud; pagiuang.
CARBUNCLO. *m.* Bato ngā matig-a, masiga ug mahal.—Hubag (ngā maraut ngā cahubag).
CARBUNCO. *m.* Hubag (ngā maraut ngā cahubag).
CARBÚNCULO. *m.* Bato ngā matig-a, masiga ug mahal.
CARCAJ. *m. vid.* Carcar.
CARCAJADA. *f.* Pagtaua ngā tigda. Harahara.
CARCAMAL. *m. fam.* Tauo ngā tigurang.
CARCAMÁN *m.* Mar. Sacayán ngā daco, maraut ug mabug-at.
CARCAÑAL. *m.* Ticud.
CÁRCAVA. *f.* Loho.—Cale, hubang.—Ocad, ocab.
CARCAVINA. *f. vid.* Carcava.
CÁRCAVO. *m.* Calungagan.
CARCAVÓN. *m.* Calag-yan ticang sa mga pagbaha.
CARCAVUEZO. *m.* Loho ó bito ngā halarum.
CARCAX. *m.* Caban ngā haluag an dapit sa ibabao ug haligot an dapit sa ilarum, ngā panunudlan san mga pana.—Porot-san ó porostan sin cruz.—Talangān.
CARCAZA. *f. vid.* Carcax.
CARCEL. *f.* Cota, pandug, padogan, presohan, bilanggoan.
CARCELAJE. *m.* Hinangtang.
CARCELERÍA. *f. vid.* Carcel.
CARCELERO. *m.* Bantay sa presohan.
CÁRCOLA. *f.* Sicaran sin hablonan.
CARCOMA. *f.* Bocboc; agay-ay.—Binobocboc; inagay-ay.
CARCOMER. *a.* y *r.* Bocboc; agay-ay.
CARDENAL. *m.* Ponoan sa santa Iglesia. An tagsa sadton capitoan ngā mga caponoanan sa santa Iglesia ngā sinisiring sira an Sacro Colegio; ngā mga magsaragdon sira sa santos ngā Papa sa mga macuri ngā mga burúhaton; ug amo sira an mga may votos san pagelección ó pagpili sin pontífice; ngan pula an ira mga viste.
CARDENAL. *m.* Labud.
CARDENALATO. *m.* Pagcacardenal; camahalan san pagcacardenal.
CARDENILLO. *m.* Tae sin tumbaga.
CÁRDENO, NA. *adj.* Maromaitom.—*fig.* Laburon.
CARDILLO. *m.* Banua ngā tonocon: otanon.
CARDINAL. *adj.* Labao, ponoan, guinicanan.
CARDITIS. *f.* Med. Saquit sa casingcasing.
CARDIZAL. *m.* Tuna ngā tinotudcan sin mga banua ngā tonocon; casighotan.
CARDO. *m.* Banua ngā tonocon; may lain ngā banua ngā tonocon mán, cundi diri otanon.
CARDONA. *n. p.* Más listo que cardona, *expr. fig.* y *fam.* Batid caopay, maaram caopay, lasgud caopay.
CARDUMEN. *m.* Panon sin isda.
CAREAR. *a.* For. Pagatubang; pagpaatubang.—*fig.* Pagtandig, pagtanding.
CARECER. *n.* Caray.
CARENA. *f.* Mar. Pagrumbo ó pagopay san sacayán.
CARENAR. *a.* Mar. Pagrumbo ó pagopay san sacayán.
CARENCIA. *f.* Cauaray, pagcauaray. Caculangan sin...
CARENERO. *m.* Mar. Hinmumutan gan san mga sacayan in guinoopay ó pinarurumbohan.
CAREO. *m.* Pagatubang; pagcaatubang; pagpaatubang.
CARERO, RA. *adj. adj.* Mahal an pagbaliguia niya.
CARESTÍA. *f.* Cauaráy; pagcauaráy; capupuyasan.
CARETA. *f.* Tambolá ngā itarahub sa bayhon.
CAREY. *m.* Pauican.—Cara sin pauican.
CARGA. *f.* Pagcarga, pagluran.—Pagpasag.—Pagbala.—Carga, luran.—Bug-at.—*fig.* Buhis.—Catungdanan.—Mil. Embestida ó ataque al enemigo. Pagdosmog, pagsolong, pagdamag.—A carga cerrada. *m. adv. fig.* A un tiempo, de una vez. Doronggan. — Acodillar uno con la carga. *fr. fig.* y *fam.* No poder cumplir con la obligación. Diri pacatuman catungdanan.
CARGADERO. *m.* Doroongān.—Binubutangān san mga igpapasag, igcacarga, ó igluluran.
CARGADOR. *m.* Paradara sin iya mga mangad sa mga sacayan.—Parapasag.—Parabacot.
CARGAMENTO. *m.* An mga luran sa sacayán, luran.
CARGAR. *a.* Pagpasag. Pagluran, pagcarga. Pagbala, pagpas-an.—*fig.* Pagdugang san bug-at.—Pagcaon ó paginum sin oraora.—*fig.* y *fam.* Molestar, cansar. Paglinabut. Mil. Pagdosmog ó pagsolong sin macosog.—*n.* Inclinarse. Birte. Cargó la tempestad hacia el puerto. Nabirie an hangin (an baguio) dapit sa pondoan.
CARGAREME. *m.* Resibo ngā carig-onan.
CARGAZÓN *f.* Luran ó an mga luran sa sacayán.—Pagsool an olo, an soroc soroc, etc. Masirom an calibutan, aromon an langit.—Camasoot ó camabug-at san olo, soroc soroc, etc.—Camasirom san calibutan.
CARGO. *m.* Carga. Luran. Bug-at.—*fig.* Catungdanan. Cargohan.
CARGOSO, SA. *adj.* Macuri, mabug-at.
CARIACONTECIDO, DA. *adj. fam.* Masorub-on an cabayhon.
CARIAGUILEÑO, ÑA. *adj.* Halaba ngā cabayhon magasa an aping ug barobalico an irong.
CARIANCHO, CHA. *adj. fam.* Halapad ngā cabayhon.
CARIARSE. *r.* Pagdonot an tul-an.
CARIÁTIDE. *f.* Arq. Tauo-tauo.
CARIBE. *m. fig.* Mabangis, mapintas.
CARICATURA. *f.* Tauo tauo ngā pinintaran, cundi sa maraut ngā pagpaagui.
CARICIA. *f.* Pagora, ngodiot.
CARICIOSO, SA. *adj.* Maoora, mangongodiot.
CARIDAD. *f.* Paghigugma, Gugma. Ighigugma.—Limos sa mga macalolooy.—Calooy.
CARIDELANTERO, RA. *adj. fam.* Culang sin cauod.
CARIDOLIENTE. *adj.* Mabidoon ngā cabayhon.
CARIES. *m.* Casaquit sin tulan.
CARIFRUNCIDO, DA. *adj. fam.* Maisug ngā cabayhon.
CARIGORDO, DA. *adj. fam.* Matamboc ngā cabayhon.
CARIHARTO, TA. *adj.* Malidong ngā cabayhon.
CARILARGO, GA. *adj. fam.* Halaba ngā cabayhon.
CARILUCIO, CIA. *adj. fam.* Masinao ngā cabayhon.
CARILLA. *f.* Guti ngā bayhon.—Llana ó página. Paypay.
CARILLENO, NA. *adj. fam.* Bayhonon.
CARILLO, LLA. *adj.* Maromahal.
CARINEGRO, GRA. *adj.* Maitom ngā cabayhon.

CARIÑANA. *f.* Itarahub sa bayhon.
CARIÑO. *m.* Hinğandoy, handum, gugma.
CARIÑOSO, SA. *adj.* Mahagugma.
CARIPAREJO, JA. *adj. fam.* Diri matulubad nğa cabayhon.
CARIRRAÍDO, DA. *adj. fam.* Culang sin caanod.
CARIRREDONDO, DA. *adj. fam.* Malidong nğa cabayhon.
CARISMA. *m.* Hatag sa Dios.
CARITATIVAMENTE. *adv. m.* Sa daco nğa paghigugma, ó pagcatooy.
CARITATIVO, VA. *adj.* Malolooyoa, manguinloy-an.
CARLANCA. *f.* Baliug nğa anit cún puthao bá sin ayam.—*fig.* y *fam.* Sanğil, pasanğilan.
CARLANCÓN, NA. *m.* y *f.* Pasasanğil.
CARLEAR. *n.* Halhal. Hinğus, hanğushanğus. Hicahic.—Hicalhical.—Hinğa, hingahinğa.
CARMELITA. *s.* Padre nğa religioso sa orden sa Carmen.
CARMEN. *m.* Orden san mğa capadian nğa sinisiring del Carmen.—Escapulario nğa sinisiring sa nuestra Señora del Carmen.
CARMEN. *m.* Siday.
CARMENAR. *a.* Paghadbad sin ano lá nğa nagogomon. Paghindo sin gapas. Pagsudiay san bohoc.
CARMESÍ. *adj.* Pula nğa color.
CARMÍN. *m.* Pula. Capulahan.
CARNADA. *f.* Paon nğa onud.
CARNAJE. *m.* Carne nğa tiniros ug inasinan.
CARNAL. *adj.* Lauasan.—Mala-oay. Pecado carnal. Sala nğa mala-oay.—*fig.* Lauasnon ó calibutanon.
CARNALIDAD. *f.* Camaquimala-oay sa lauas.
CARNALMENTE. *adv. m.* Sa paquimala-oay sa lauas.
CARNAVAL. *m.* Carnestolendas.
CARNAZA. *f. fam.* Damo nğa carne.
CARNE. *f. id.*, onud, tayud.—An usa san totolo nğa mğa caauay san calag, nğa mao an lauas ta.—Carne viva. An buhi nğa onud, cún dao dida sa mğa casam-dan.—En carne viva. loc. *adv.* An napilasan ó nacuhaan san panit.
CARNEO, NEA. *adj.* Onuran, tayoran.
CARNERADA. *f.* Cacarnerohan.
CARNERAJE. *m.* Bayad ó buhis tunğud san mğa carnero.
CARNEREAMIENTO. *m.* Serot ó multa tunğud cay an mğa carnero nanabsab sin mğa tanum.
CARNEREAR. *a.* Pagserot ó pagmulta tunğud cay an mğa carnero nanabsab sin mğa tanum.
CARNERERO. *m.* Bantay san cacarnerohan.
CARNERO. *m.* Hayop nğa carnero.
CARNESTOLENDAS. *f. pl.* An tolo ca adlao nğa sinosondan san adlao nğa pamuring.
CARNICERÍA. *f.* Tendahan sin carne.—Tenda nğa carne. tiangui.—*fig.* Pamatay, in damo an mğa tauo nğa pinamamatay.
CARNICERO, RA. *adj.* Maninibad.—*fig.* Mabanğis, mapintas.—*m.* y *f.* Parabaliguia sin carne.
CARNICOL. *m.* Colo sin baetin, baca, etc.
CARNÍVORO, RA. *adj.* Maninibad.—Mananap nğa macaon sin carne.
CARNIZA *f.* An baya san carne nğa guinihao.—Mananap ó hayop nğa patáy.
CARNOSIDAD. *f.* An onud nğa natubo sa mğa casam-dan.—Camatamboc nğa oraora.
CARNOSO, SA. *adj.* Onuran, tayoran.
CARNUDO, DA. *adj. vid.* Carnoso.
CARNUZA. *f.* Despect. Damo nğa carne.
CARO, RA. *adj.* Mahal.—Higugmaon.
CAROMOMIA. *f.* Carne nğa tapa sin tauo nğa patáy nğa binutanğan sin mğa hamot.
CARONA. *f.* Hapin nğa loon nğa ibinubutang sa taludtud san mğa caballo, etc.
CAROÑOSO, SA. *adj.* Mğa hayop nğa may mğa capilasan.
CARPANTA. *f. fam.* Gotum nğa oraora ná.
CARPETA. *f.* Saya saya sin lamesa.—Hapin sin suratan.—Potos sin mğa papel ó carig-onan nğa may tigaman nğa casayoran san tag-sa.
CARPETANO, NA. *adj.* Tagatoledo.
CARPETAZO (Dar). *fr. fig.* An diri pagdespachar layon san pinanğanğaro dida sa mğa hocmanan.
CARPINTEAR. *n.* Pagpanday.
CARPINTERÍA. *f.* Pandayan.—Pagcapanday; catungdanan sin panday.
CARPINTERO. *m.* Panday. *pl.* Capandayan.
CARRACA. *f.* Sacayán nğa daco ug mabug-at.—Palapala.
CARRACO, CA. *adj. fam.* Tigurang ná caopay.
CARRAL. *m.* Bariles nğa daco.
CARRALEJA. *f.* Huelop.
CARRALERO. *m.* Parahimo sin mğa bariles nğa daco.
CARRASPERA. *f. fam.* Sipon. Pagao.
CARRERA. *f.* Pagdalagan.—Lugar nğa pagdadalaganan.—Paglalac-tan san mğa bitoon.—Dalan ó mğa dalan nğa pagaaguian san procesión.—*fig.* Rungbay. Carrera de arboles.—Rungbay sin mğa cahuy.—Camino. Dalan.—Carrera de caballos. Pagrumba san mğa caballo.—Dar carrera á uno. *fr.* Pagpaaram ug pagbayad san mğa gasto san iya pagaram.—De carrera. *m. adv.* Cadagmitan.—*fig.* Uaray panğinano, diri nanğinğinano.—Entrar uno por carrera. *fr. fig.* Pagbaya sin casay-panan niya.—Estar en carrera. *fr.* Pagticang sin pagtuman sin catungdanan.—Estar en carrera de salvación. *fr.* Pagtapud gud san ira pagcabaraan an mğa calag sa purgatorio in gumoa ná sira dida siton orayan.—No poder hacer carrera con, ó de, alguno. *fr. fam.* In diri maalagad ó mabale an tauo san sagdon nğa maopay, sinisiring, nğa uaray ná gahum sin pacapagbale sa iya san caopayan.—Partir de carrera. *fr. fig.* Pagbubat sin bisan ano sin uaray ánay panğinano.
CARRERO. *m.* Paratug-uay san mğa hayop nğa nagdadanas sin carro.
CARRETA. *f. id.*, ini halaba, haligot ug harohabobo san sinisiring cangga, cun di uaray baclao nğa puthao an mğa rueda.
CARRETADA. *f.* An luran sa carro sa usa lá ca paghacot; usa ca paghacot.
CARRETAJE. *m.* Paghacot sin abaca ug iba pá sa carro, cay may trato nğa daan.
CARRETE. *m.* Rueda en que llevan los pescadores rodeado el hilo, cuyo extremo está asido al anzuelo. Poronan.—Dar carrete. *fr.* Pagtoros san hapon in nahacauil an isda, basi diri macaotud san cauil.
CARRETEAR. *a.* Paghacot sin bisan ano sa carro.
CARRETEL. *m.* Mar. Poronan.
CARRETELA. *f. id.* Coche.
CARRETERA. *f.* Dalan nğa haluag, lunang.
CARRETERÍA. *f.* Damo nğa mğa carreta.—An guinbubuhatan sa mğa carreta.
CARRETERO. *adj.* Dalan sin carruaje cún coche bá.—*m.* Parahimo sin mğa cangga.—Paratug-uay san mğa hayop nğa nagdadanas sin cangga.
CARRETILLA. *f.* Carocangga.

CARRETÓN. *m.* Carro nga guti. Carocangga.
CARRICOCHE. *m.* Carro nga sugad sin carruaje.
CARRIEGO. *m.* Alat.
CARRIL. *m.* An agui san carro cun coche bá.—Dalan nga diri caopay haluag.
CARRILLERA. *f.* Ngoso.
CARRILLO. *m.* Palimogmogan, aping, pisngui.
CARRILLUDO, DA. *adj.* Malipog-oc.
CARRIZAL. *m.* Cabanuaan nga sugad sin catigbauan ó catangboan.
CARRIZO. *m.* Banua nga sugad sin tigbao ó tangbo.
CARRO. *m. id.* Cangga.
CARROCERÍA. *f.* An lugar nga guinbubuhatan ug guinbabaliguiaan sin mga carruaje, ug dida guinoopay mán.
CARROCERO. *m.* Parahimo sin mga carruaje.
CARROCÍN. *m.* Carruaje nga duduha lá an rueda.
CARROFUERTE. *m.* Carro nga daco ug marig-on.
CARRONADA. *f.* Luthang nga halipot ug mabug-at cay dacmol caopay.
CARROÑA. *f.* Onud nga donot ná.
CARROÑO, ÑA. *adj.* Donot.
CARROZA. *f.* Coche nga daco nga sinasab-ongan sin maopay.
CARRUAJE. *m.* Damo nga mga carro, mga coche, mga calesa, etc. Carruaje nga upat an rueda sugad san mga guinagamit sa Manila.
CARRUAJERO *m. id.* Cochero.
CARRUCO. *m. despect.* Carro nga guti, nga nagbibiric an eje.
CARTA. *f.* Surat.
CARTABÓN. *f.* Iscuala.
CARTAPACIO. *m.* Panumduman,—Hapin nga ihinahapin sa pagsurat san mga caliburan, ug dida isinosolud mán nirá an papel ug iba pá.
CARTAZO. *m.* Surat nga daco.—Surat nga baga pagsauay an casayoran cun pagpacabido bá.
CARTEARSE. *r.* Pagsisinuratay.
CARTEL. *m.* Talaan nga sinurat nga ipinipilit sa mga sadá sa mga Tribunal, etc.—Surat nga casayoran san mga turumanon tungud sin pagbalio san mga magcasibihag sa pagauayan, ug iba pá nga mga buruhaton.—Surat nga pagayat sa igcasitauo.
CARTERO. *m.* Paradolong san mga surat sa balay san tag-sa ca tauo.
CARTILLA. *f.* Araman.—Carig-onan nga ihinahatag sa mga Obispo san mga tauo nga guinordenan nira.
CARTÓN. *m.* Bahol nga papel.
CARTUCHERA. *f.* Pinanonudlan san mga cartucho.—Quien manda, manda, y cartuchera en el cañón. *expr. fig.* y *fam.* An sugo tutumanon capirítan.
CARTUCHO. *m.* Pinotos sin polvora nga igo sa tag-sa ca pagbuhi san pusil.
CARTULINA. *f.* Barobahol nga papel.
CASA. *f.* Balay.—Conjunto de hijos y domésticos que componen una familia. Cabalay.—Casa consistorial. An tribunal ó casa real san bongto.—Casa de baños. Balay nga may mga parigosan.—Casa de Campo. Balay sa oma ó sa caom-han.—Casa de juego. Balay nga susgalan, sugalan.—Casa de devoción. Singbahan, cobocobo, arampoan.—Casa de Dios. Singbahan, balay sa Dios.—Casa de préstamos, ó de empeños. Balay sin mga pagprenda, cay dida quinacarauat an salapi, bulauan, etc., nga igpeprenda.
CASADERO, RA. *adj.* Caraslon ná.
CASADO, DA. *p. p.* Quinasal, inasauan, minio.
CASALICIO. *m.* Balay.
CASAMENTERO, RA. *adj.* Parapamalaye.
CASAMIENTO. *m.* Pagcasal, pagcaminio.
CASAMURO. *f.* Cota.
CASAPUERTA. *f.* Sirong, ingud sin balay.
CASAR. *m.* Cabalayan.
CASAR. *n.* y *r.* Pagcasal.—*a.* Pacasal.—Antes que te cases, mira lo que haces. Hunahunaon mo ánay, ngan san-o pagbuhata.
CASARÓN. *m.* Daco nga balay.
CASATIENDA. *f.* Tendahan.
CASCA. *f.* Hollejo de la uva después de pisada y exprimida. Sapal sin uvas.—Panit sin cahuy nga encina.
CASCABEL. *m.* Goronggorong.
CASCABILLO. *m.* Goronggorong.
CASCADA. *f.* Bangon. Caagusan.
CASCAJAL.—CASCAJAR. *m.* Agán-an, cababtoan nga guti, cabarasan.
CASCAJO. *m.* Agán-an.—Sinacsac sin bato.—Cababtoan nga guti.
CASCAJOSO, SA. *adj.* Batohon sin gudti nga mga bato.
CASCAMIENTO. *m.* Pagbasag; pagcabasag, etc. etc.
CASCAR. *a.* Basag.—Bongco.—Barana.—Pacaboong.—Boong.—Dar á uno golpes con la mano ú otra cosa. Pagsontoc. Pagdabal.—*a.* y *r. fig.* y *fam.* Quebrantar la salud de uno. Luya, pagluya.
CÁSCARA. *f.* Panit.—De coco, (fruta) estoposa. Bonot.—De *id.* interior y dura. Bagól.—Del huevo de gallina, etc. Binalocan, tipaca.
CASCARÓN. *m.* Binalocan, tipaca.
CASCARRABIAS. *com. fam.* Agsub masina.
CASCARRÓN, NA. *adj.* Baol pá ó matig-a, masaplud. Maraut nga catingug.
CASCARUDO, DA. *adj.* Dacmol an panit, an binalocan, etc.
CASCARULETA. *f. fam.* Talob tacob.
CASCO. *m.* Cráneo. Bagol bagol sa oló.—De loza, pedazo de vaso, etc. Bica; tipic.—An tag-sa ca potos san cebolla.—Lauas sin botella, barriles, etc.—Lauas sin sacayán.—Sacayán nga casco.—Colo sin caballo, etc.—De población. Sauang.
CASCOTE. *m.* Mga bato sin cota nga napucan cun pinaric bá.
CASCUDO, DA. *adj.* Mananap nga daco ó dacmol an colo.
CASEACIÓN. *f.* Cabagtic, pagcabagtic sin gatas.
CASERA. *f.* Babaye nga nagaataman ug nagseserve sin la'laqui cun mga lalaqui.
CASERAMENTE. *m. adv.* Sin tangcud.
CASERÍA. *f.* Balay sa oma.
CASERÍO. *m.* Cabalayan.
CASERO, RA. *adj.* Tinapay, badhuya, etc., nga guinbubuhat sa balay; hayop nga tinotubongan sa balay.—*fam.* An nagaataman caopay sa iya balay.—*m.* y *f.* Tag balay, tagada san balay.—Paramangno sin balay.
CASERÓN. *m.* Balay nga daco.
CASETA. *f.* Balay balay.
CASI. *adv. c.* Harani sa...—Gutiay gud.—Ibus.
CASILLA. *f.* Balay balay, payag, lagcao.
CASO. *m.* Caagui, casugad, inabut.—Hitapo.—Catigayonan.—Gram. Caso.—Caso apretado. Macuri mabadbad, macuri macuha.—De conciencia. Hiborongan ó catahap tungud sin turumanon sa calag.—Reservado. Sala nga daco, nga an ponoan lá an macapag absolve, cun an tinatagan niya sin gahum.—Á caso hecho. *m. adv.* Tinuyo lá.—Caer en mal caso. *f. fam.* Pacasala sin daco.—En caso de que, dado caso. *m. adv.* Bisan cun ansiya, bisan cun sugad...—Dado caso. Cun baga ansiya, cun baga sugad...—En

todo caso. *loc. adv.* Bisan cún ansiya, bisan cún ano.—Estar en el caso. *fr. fam.* Sayud ná.—Hablar al caso. *fr.* Pagyacan nga igo san guintutuyo.—Hacer al caso una cosa. *f. fam.* Igo.—Poner caso, poner por caso. *fr.* Pananglit, pananglitan.—Por el mismo caso. *m. adv.* Tungud siton.—Venir al caso una cosa. *fr. fam.* Igo.

CASO, SA. *adj.* For. Diri bale, uaray bale.

CASÓN *m.* Balay nga daco.

CASPA. *f.* Daqui.

CASPERA. *f.* Sorud.

¡CÁSPITA! *interj.* ¡Pastilan!

CASPOSO, SA. *adj.* Daquihon.

CASQUETAZO. *m.* Pagsonggo, pagpantuc, hipantuc.

CASQUETE. *m.* Tagoló, calo.

CASQUIJO. *m.* Mga bato nga gudti, bituca.

CASQUILLO. *m.* De baston, lanza ó asta. Isorolob.

CASTA. *f.* Guinicanan. Mamat.

CASTAMENTE. *m. adv.* Sa pagcacastos, sa pagcaoray.

CASTAÑA. *f.* Bonga san cahuy nga sinisiring castaño.

CASTAÑETA. *f.* Pitic.—Castañetas.

CASTAÑETAZO. *m.* Pagcastañetas.—Pagpitic, pitic.—Estadillo. Pagboto; pagpaboto.

CASTAÑETEAR. *n.* Pagcastañetas.—Panlagopo.—Panlagotos.

CASTAÑETEO. *m. vid.* Castañetear.

CASTAÑO, ÑA. *adj.* Pula.—Pasar de castaño oscuro una cosa. *fr. fig.* y *fam.* Macuri ná.

CASTAÑUELA. *f.* Castañetas.

CASTELLANIZAR. *a.* Pag-quinatsila.

CASTELLANO, NA. Catsila, castila; taga castilla.—*m.* Pamolong nga quinatsila.—Tagada sin castillo ó cota.—Ponoan ó bantay sin usa nga castillo.

CASTIDAD. *f.* Pagcacastos, pagcaoray, pagcalubos.

CASTIFICAR. *a.* Pacacastos, pacaoray, pacalubos.

CASTIGACIÓN. *f.* Pagcahampac.—Pagserot.—Pagpasaquit.

CASTIGADOR, RA. *adj.* Magharampac, humarampac.—*s.* Parahampac. Parascrot.—Parabadlong.

CASTIGAR. *a.* Paghampac, pagcastígo; pagserot; pagbadlong.—Pagpasaquit.—Paglatub.

CASTIGO. *m.* Hampac; serot; castigo.—*fig.* Badlong. Ogay.

CASTILLO. *m. id.* Cota nga may mga baluarte, ilihan, bantayan.

CASTIZO, ZA. *adj.* Toton nga pamolong.

CASTO, TA. *adj.* Oray, putli, lubos, castos.

CASTOR. *m.* Mananap nga sugad sin oding an cadaco, ug pula an barahibo niya.

CASTRACIÓN. *f.* Pagcapon; pagheres; pagpisit.

CASTRADOR. *m.* Paracapon; paraheres; parapisit.

CASTRAPUERCAS. *m.* Torotot.

CASTRAR. *a.* Pagcapon; pagheres. Pagpisit Pagislam.

CASTRÓN. *m.* Canding nga lalaqui nga quinapon.

CASUAL. *adj. id.*

CASUALIDAD. *f.* Bisan ano nga nahiabut, nga uaray paghunahuna, ó uaray sasabuta.

CASUCA. *f.* Despect. Balay nga guti nga maraut nga pagcabuhat, horonan.

CASUCHA. *f.* Despect. *vid.* Casuca.

CASUCHO. *m.* Despect. *vid.* Casuca.

CASULLA. *f. id.* Casuya, biste nga guinagamit san Padre sa pagmisa.

CASULLERO. *m.* Parahimo sin mga casuya.

CASUS BELLI. *expr. lat.* Paquigubat.

CATA. *f.* Tadi; tilao. Pagtadi; pagtilao, pagdimdim, pagtagamtam.

CATACLISMO. *m.* Pagcabungcay sugad san linun-pan an calibutan.—*fig.* Carimocan sin guinhadian, etc.

CATACUMBAS. *f. pl.* Mga lungib sa ilarum sa tunanga lub-nganan sadto sin mga minatay.

CATADOR. *m.* Paratadi, paratilao, paradimdim, paratagamtam.

CATADURA. *f.* Pagtadi, pagtilao, pagdimdim, pagtagamtam.—*fam.* Baga maraut nga pagcabayhon.

CATAFALCO. *m.* Tumba nga hataas nga sinasabongan.

CATALEJO. *m.* Larga vista, anteojo de larga vista.

CATALEPSIA. *f.* Saquit nga bontug.

CATALÉPTICO, CA. *adj.* Borontog, bubulagon.

CATALOGAR. *a.* Paglista sin mga libro, mga sinurat, etc.

CATÁLOGO. *m.* Panunduman ó listahan sin mga tauo, mga butang cún iba pá.

CATAPLASMA. *f.* Haclop, tampus ó tangpus.

CATAR. *a.* Pagtadi, pagtilao, pagdimdim, pagtagamtam.

CATARATA. *f.* Bolog sa mata.

CATARRAL. *adj.* Sip-onon,—ob-hon.

CATARRO. *m.* Sip-on, obo.

CATARROSO, SA. *adj.* Sip-onon, ob-hon.—Siinisip-on, inoobo.

CATÁSTROFE. *f.* Catapusan sin casayoran cún comedia bá cún dao macaharadluc.—*fig.* Cacurian. Carimocan.

CATAVIENTO. *m.* Mar. Caringpula.

CATECISMO. *m.* Casayoran san toron-an sa mga cristianos nga may mga socna, pagaradman sa mga cristianos.—Libro ó casayoran sin pagaradman, nga may mga socna.

CATECÚMENO, NA. *m.* y *f.* Tauo nga nagaaram sa pagcacristianos, cay basi siya buniagan.

CATEDRA. *f.* Ualihan nga may lingcoran. ug dida nalingcod an mga magtoroon sa pagtuldo ug paghatag sin casayoran sa ira mga tin-onan.—*fig.* Catungdanan sin magtoroon.—*fig.* Pagcapontifice, pagcaobispo. Lingcoranan.—*fig.* Bongto nga inooquian san santos nga Papa cún san Obispo.

CATEDRAL. *s.* Singbahan nga catedral.

CATEDRALIDAD. *f.* An pagcacatedrad sin usa nga singbahan.

CATEDRÁTICO. *m. id.* Magtoroon, magturutdo sin quinaadman.

CATEGORÍA. *f. fig.* Cab-tang, cab-tangan sa tag-sa ca tauo.—Tauo nga mahal, camahalan niya.

CATEGÓRICAMENTE. *adv. m.* Sin sayud, sayud caopay nga pagbaton ó pagsiring *oo*, cún *diri* bá.

CATEGÓRICO, CA. *adj.* Sayud nga pagbaton ó pagsiring, nga *ansiya* cún diri bá *ansiya*.

CATEQUISMO. *m.* An pagtutdo sa tauo san mga camatuoran san aton religión nga santa, basi hibaroan niya ug pagbubuniagan man.

CATEQUISTA. *m.* An magturutdo sa iba san pagtoron-an sa mga cristianos ug san toloohan nga católica, cay basi sira pagbubuniagan.

CATEQUIZAR. *a.* Pagtutdo sa iba san mga camatuoran nga evangelisnon ug san toloohan nga católica.—*fig.* Pagsagda.

CATERVA. *f.* Cadam-an.

CATÓLICAMENTE. *adv. m.* Aalagad lá san tutdo sa santa Iglesia.

CATOLICÍSIMO, MA. *adj. sup.* Católico caopay.

CATOLICISMO. *m.* Cacristianosan.—Pagtoo san iglesia nga católica.

CATÓLICO, CA. *adj.* Masahid.—Matuod, cay polong sa Dios.—An tauo nga may toloohan nga natoo sa religión nga católica.—*fr.* No estar muy católico. Sinisiring in maraut an calauas.

CATÓN. *m.* Libro ó araman sa mga cabataan.
CATORCE. *adj.* Napolo cag upat.—Décimocuarto. Icapolo cag upat.—A catorce de Abril. Sa icapolo cag upat sa Abril.—Tagpoplo cag upat. Nos han dado á catorce pesos. Tinagan cami sin tagpoplo cag upat ca pisos.
CATORCENO, NA. *adj.* Icapolo cag upat.
CATRE. *m. id.* Higdaan.
CAUCE. *m.* Casul-gan sa mga salug ug mga sasapa.—Aguian sin mga tubig.
CAUCIÓN. *f.* Pagtagam; pagpatagam.—Carig-onan; cun dao an tauo nahatag sa iya igoasitauo sin carig-onan, nga pagtutumanon niya an iya saad cun an sugo bá sa iya.—Saad.
CAUCIONAR. *a.* Pagtagam, pagpatagam.—Paghatag sin carig-onan.
CAUDAL. *adj.* Masolug.—*m.* Puhonan, salapi, bahandi.
CAUDALEJO. *m.* Guti nga puhonan, salapi ó bahandi.
CAUDALOSAMENTE. *adv. m.* Sin damo ó damo caopay nga salapi ó bahandi.—Sin solug; masolug caopay.
CAUDALOSO, SA. *adj.* Masolug.—Acaudalado. Salapianon, bahandianon.
CAUDILLO. *m.* Ponoan, magmarando, pangulo.
CAURO. *m.* Hangin nga canauay.
CAUSA. *f.* An guinicanan ó tinicangan sin bisan ano.—For. Caliponган, capalonganan, causa.
CAUSAR. *a.* El azote causa dolor. An hampac nacacasool.—Tú eres la causa de mi dolor. Icao an nacacasaquit sa acon.
CAUSÓN. Hiranat nga daco.
CAUSTICO, CA. *adj.* Macacapaso caopay.—*m.*—Haclop nga mapintas.
CAUTAMENTE. *adv. m.* Sin hinay; hinay caopay, tagam caopay.
CAUTELA. *f.* Paghinay hinay, pagtagam; pagcahinay hinay, pagcatagam.—Larang nga paglimbong.
CAUTELAR. *a. y r.* Pagtagam, pagpatagam.
CAUTELOSAMENTE. *adv. m.* Sin hinay; hinay caopay, tagam caopay.
CAUTELOSO, SA. *adj.* Matagam.—Malimbong.
CAUTERIO. *m.* Pagpaocoy san dugo sin casamdan, etc.—Pagpabahao sin casam-dan.—*fig.* An tambal nga macacabolong.—Pagpaso ó pagsonug san onud sin mga casam-dan nga maraut, etc.
CAUTERIZACIÓN. *f. vid.* Cauterizar.
CAUTERIZAR. *a.* Pagpaocoy san dugo sin casamdam, etc.—Pagpabahao san mga casam-dan, etc.
CAUTIVAR. *a.* Pagbihag; pagpamihag.
CAUTIVERIO. *m.* Cabihagan.
CAUTIVIDAD. *f.* Cabihagan.
CAUTIVO, VA. *adf.* Bihag.
CAUTO, TA. *adj.* Mahinay hinay, matagam.
CAVA. *f.* Pagabcay, pagsadol.—Sa palacio, an balay ó inooquian san mga nagaataman san tubig ug alacsio nga guiniinum san mga tauo nga hadianon.
CAVADOR. *m.* Para-abcay sa tuna, paracabcab.
CAVADURA. *f.* Pagabcay, pagcabcab. Pangabcay, pangabcab.
CAVÁN. *m.* Baquiran; baquid.
CAVAR. *a.* Pagabcay, pagsadol, pagcabcab.
CAVAZÓN. *f.* Pagabcay, pagcabcab. Pangabcay, pangabcab.
CAVERNA. *f.* Lungib. Calungaban.—*Med.* Loho sin hubag in nagoa ná an nana. Calohoan.
CAVERNOSO, SA. *adj.* Mataghum.—Masirum.—Halarum, nga tingul. Calungaban.
CAVIA. *f.* Ocab sa pono sin cahuy, basi mabiao dida an tubig.
CAVIDAD. *f.* Bito, loho, boho.
CAVILACIÓN. *f.* Pagtahap. Pagcatahap. Catahapan.
CAVILAR. *a.* Pagtahap, paghunahuna nga oraora sin bisan lá ano.
CAVILOSIDAD. *f.* Catahapan.
CAVILOSO, SA. *adj.* Matahap, matahaptahap.
CAYADA. *f.* Tongcud, songcud nga barobalico an cap-tanan.
CAYADO. *m. vid.* Cayada.
CAYÁN. *m.* Cáyang sin baloto ó casco.
CAYO. *m.* Bato ó poro nga guti sa dagat.
CAZ. *m.* Calc ó aguian sa mga tubig.
CAZA. *f.* Pamanua. Pamusil.
CAZABE. *m.* Sugad sin bibingca ó badhuya.
CAZADERO. *m.* Pamanuaan. Pamusilan.
CAZADOR, RA. *adj.* Magmaranua. Magmurusil.—*s.* Parabanua. Paramusil.—Perro cazador. *adj.* Macadadacopon.
CAZAR. *a.* Pamanua. Pamusil.—Cazar aves con lazo. Paglit-ag.—Cazar caimanes con anzuelo. Pagcauil, pangauil sin buaya.—Si cazares, no te alabes; si no cazares, no te enfades. *ref.* Hinayhinaya an calipayan, sugad mán an cacurian.
CAZCALEAR. *n. fam.* Paglacatlacat ó pagsodoysodoy sin uaray mán capulsanan.
CAZCARRÍA. *f.* Lapoc; bugao nga nadodocot sa panapton, etc.
CAZCARRIENTO, TA. *adj.* Lapocon; mahugao, buringon.
CAZO. *m.* Sugad sin cabó ó hongot, cundi tumbaga ó puthao luganing.—Surudlan nga tumbaga.
CAZUELA. *f.* Sugad sin yahong, ligong.
CAZUMBRAR. *a.* Pagbaat san mga barriles.
CAZUMBRE. *m.* Baat sin mga barriles.
CAZUMBRÓN. *m.* Parabaat san mga barriles.
CAZURRO, RRA. *adj. fam.* Maocoy nga tauo, diri mayacan.

CE

CE. *f.* Ngaran ó caluasan san letra nga *c.*—Ce por be; ó ce por cc. *m. adv. fig.* y *fam.* Pagasoy sin maopay sin bisan ano.—Por ce ó por be. *loc. adv. fig.* y *fam.* Guihapon. *Por ce ó por be* se salió con la suya. Natuman *guihapon* an iya caruyag.
CEBA. *f.* Tubong.
CEBADA. *f.* Tanum nga cebada ug an bonga niya.—Dar cebada. *fr.* Pagtubong ó panubong sa mga huyop.
CEBADAL. *m.* Oma nga tinanum sin cebada.
CEBADERA *f.* Tubongan.—Caban nga surudlan san cebada nga itutubong sa mga hayop.—Layag sin sacayan.
CEBADERO. *m.* Parabaliguia sin cebada.—An hayop nga mulo, etc., nga linuranan san cebada nga itutubong sa iba nga igcasihayop.
CEBAR. *a.* Pagtubong. Panubong.—*fig.* Pasarig, pasandig.—*fig.* Pagdugang dugang sin songo basi diri maparong an calayo. Pag dugang dugang sin lana basi diri maparong an lampara.—*fig.* Padugang.—Pagsebo sa mga luthang ó mga pusil.—Pagdagcot sin cohetes. etc.—*r. fig.* Ticos nga pagbuhat, ongud nga pagbono, pintas nga pagdabal, etc. etc.
CEBO. *m.* Tubong.—Polvora nga igsesebo sa mga luthang, mga verso ó mga pusil. Para pescar ó cazar. Paon.
CEBOLLA. *f.* Seboyas.

CEBOLLAR. *m.* Tanaman sin seboyas.
CEBOLLERO, RA. *m.* y *f.* Parabaliguia sin seboyas.
CEBOLLETA. *f.* Langho pá nga seboyas.—Seboyas.
CEBOLLINO. *m.* Seboyino. -Taran-mon, nga seboyas.—Bonga sin seboyas.
CEBOLLÓN. *m.* Daco nga seboyas.
CEBÓN, NA. *adj.* Yobo, bactin nga yobo.
CECA. *f.* Balay pamandayan, sin salapi, bulauan, etc.—De Ceca en Meca. De la Ceca á la Maca *locs. figs. fams.* Sodoy sodoy; hadoy hadoy, buyan buyan.
CECEAR. *n.* Pagluas san *s.* nga sugad sin *c.*
CECEO. *vid.* Cecear.
CECEOSO, SA. *adj.* An maluas san *s.* sugad sin *c.*
CECIAL. *m.* Barol nga isda.
CECINA. *f.* Tapa.
CECINAR. *a.* Pagtapa.
CEDA. *f. vid.* Zeda.
CEDACERÍA. *f.* An guinbubuhatan sin mga ag-agan.—Tienda, tendahan sin mga ag-agan, ug saráan.
CEDACERO. *m.* Parahimo sin mga ag-agan, ug mga saráan.
CEDACITO. *m.* Ag-agan nga guti, saráan nga guti.
CEDAZO. *m.* Ag-agan.—Para colar liquidos. Saráan.
CEDAZUELO. *m.* Ag-agan nga guti. Saráan nga guti.
CEDER. *a.* Paghatag, pag togot.—*n.* Tangdo, ampo.—Iban, hotos. Hotos ná an baha. Ha disminuido la avenida.
CEDILLA. *f. vid.* Zedilla.
CEDRÍA. *f.* Taguc san cahuy nga cedro.
CÉDRIDE. *f.* Bonga san cahoy nga cedro.
CEDRO. *m.* Cahoy nga cedro, batáas, mahamot ug diri inagay-ay.
CÉDULA. *f.* Papel nga guti nga sinurat cún susuratan bá sin ano lá.—De confesión, ó comunión. Seyo ó carig-onan nga nag cacatuigan an tauo.—De vecindad, ó personal. Carig-onan nga casayoran san ngaran san tauo, san iya cahimtang, cún di in siya oocoy ug sin iba pá.—Real. Sugo, cún togot bá nga hadianon.
CEDULAJÉ. *m.* Bayad tungud san mga cédula.
CEFALALGIA. *f. Med.* Camasool sa oló.
CEFALEA. *f. Med.* Camasool nga ora ora sa oló.
CÉFIRO. *m.* Habagat nga hangin.—*poét.* Hangin nga halaya-hay.
CEGAJOSO, SA. *adj.* Bilason. Tagumata.
CEGAR. *n.* Pagbuta.—*a.* Pacabuta.—*fig.* Cegar ó cerrar puerta. Pagsada.—Cegar pozo, etc. Pagtagbon.—Cerrar portillo, etc. Pagcota; pagtahub.—*fig.* Hiborong, lipong sa hunahuna, sa buot, etc.
CEGARRA. *adj. fam.* y *s.* Harap.
CEGARRITA. *adj. fam.* Curisong.
CEGATO, TA. *adj. fam.* y *s.* Harap.
CEGATOSO, SA. *adj.* Bilason. Tagumata.
CEGUEDAD. *f.* Pagcabuta, cabuta.—*fig.* Hiborong, pagcalipong sa hunahuna, sa buot, etc.
CEGUERA. *f.* Pagcabuta, cabuta. Cabutahan.
CEJA. *f.* Iquirinhat.—Quiray.—Arquear las cejas. *fr.* Logdat.—Quemarse las cejas. *fr. fig.* y *fam.* Ongud nga pagaram.
CEJAR. *a.* Pagisul.
CEJIJUNTO, TA. *adj.* Hingiray.
CEJO. *m.* Borong.
CEJUDO, DA. *adj.* Hingiray.
CELADA. *f. Mil.* Gama.—Atang.—*fig.* Limbong.
CELADOR, RA. *adj.* Magbarantay.—*m.* y *f.* Bantay.
CELAJE. *m.* Color san mga pangánud.—*pl.* Mga pangánud, mga panganoron.
CELAR. *a.* Pagtalingoha sin pagtuman san sugo.—Paggama; pagatang.—Pagbantay.
CELAR. *a.* Pagtago.
CELAR. *a.* Pagtomboc.—Pagtabas sin buril.
CELDA. *f.* Solud.—Casitas que hacen las abejas en los panales. Odlan.
CELDILLA. *f.* Solud nga guti.—Odlan.
CELEBÉRRIMO, MA. *adj. sup.* Bantugan caopay.
CELEBRACIÓN. *f.* Pagmisa san Padre.—Pagsingba, pamati san santos nga misa.—Pagdayao, pagcadayao.
CELEBRANTE. *m.* An Pabre nga nagmimisa ó tipagmimisa ná.
CELEBRAR. *a.* Pagdayao, paghimaya.—Pagsingba, pagtahud.—Pagmisa an mga capadian.—Celebrar contrato. Pagtrato.
CÉLEBRE. *adj.* Bantugan.—Mahirimayaon nga tauo.
CELEBRIDAD. *f.* Bantug, dongog, bansag.—Pamiesta.
CELEBRO. *m.* Oló.
CELEMÍN *m.* Tarac-san nga sugad sin gantang.
CELERIDAD. *f.* Cadali, pagcadali, cadagmit, pagcadagmit. Cadagmitan. Camadali, pagcamadali, camadagmit, pagcamadagmit. Camatulin, pagcamatulin.
CELESTE. *adj.* Langitnon, sa langit.—Color azul claro. Inanel.
CELESTIAL. *adj.* Langitnon.—*fig.* Bisan ano lá nga maopay gud.
CELESTIALMENTE. *adv. m.* Pagbuot sa Dios, pagbuot sa langit.—*fig.* Sin maopay; Maopay gud.
CELIBATO. *m.* Pagcaolitauo, cahimtang sa pagcáolitauo.—*fam.* Olitauo.
CELIBE. *s.* Olitauo. Daraga. Tauo nga uaray pá asaua.
CÉLICO, CA. *adj. poét.* Langitnon.—*fig.* Maopay gud.
CELO. *m.* Pagtalingoha sin pagtuman san mga sugo ó catungdanan.—Pagogop sa Dios, pagogop sa toloohan, pagtalingoha san caopayan sa mga calag.—Por *ext.* Pagtuyo ó pagtalingoha sin caopayan.—Recelo. Catahap.—*pl.* Abugho.
CELOSÍA. *f.* Sedepan pasere-an, sit-engan.
CELOSO, SA. *adj.* Matingohaon, mabantayon. Paraogop, parahambay.—Receloso. Maabughoon.—Mar. Maquilas, maquiling nga sacayán.
CELOTIPIA. *f.* Camaabughoon.
CELSITUD. *f.* Pagcabarangdon. Camahalan.
CEMENTERIO. *m.* Lub-nganan. Camposanto.
CEMENTO. *m.* Masa.
CENA. *f.* Pangiclup. panihapon.
CENÁCULO. *m.* Solud nga guinpanihaponan ni Jesucristo opud san iya mga guinton-an san catapusan nga pangiclop sa sinondan nga adlao san iya santos pagcasaquit.
CENACHO. *m.* Batulan.
CENADERO. *m.* Caran-an, pinanganganaonan.
CENADO, DA. *adj.* An tauo nga quinaon ná (in gabi).
CENADOR, RA. *s.* Paracaon in gabi.
CENAGAL. *m.* Cahananangan. Lubogan. Calag-yan. Cahalboan. Calapucan.
CENAGOSO, SA. *adj.* Malagáy, halbo.
CENAR. *n.* Pangiclop, pagcaon in gabi.
CENCEÑO, ÑA. *adj.* Magasa, mahugos.
CENCERRA. *f. vid.* Cencerro.
CENCERRADA. *f. fam.* Pagdorogas, pagpatonog san mga bodyong, pagpatarhop sa mga sungay, pagbasal, pagtoctoc sa mga caraha cún san mga torotunbaga ug iba pá, cay pagdorogas sa mga tigurang san adlao nga iguincacasal sa ira.
CENCERREAR. *n.* Pagpatonog sin mga cencerro.—*fig.* y *fam.* Pagcascas sin sesta sin uarily mán catuhayan.
CENCERREO. *m. vid.* Cencerrear.
CENCERRO. *m.* Baga guti nga linganay nga puthao nga manipis, cún tumbaga bá, nga binibiao sa liug san mga bayop nga vaca, carnero, etc.

CENCIDO, DA. *adj.* Sinisiring an tuna cún banua bá nga uaray pagtotonobi.
CENEFA. *f.* Rayan dayan sin pabeyon, etc.
CENICERO. *m.* Abohan.
CENICIENTO, TA. *adj.* Abohon.
CENIT. *m.* Sinisiring an yongud sa langit nga nayoyongud sa aton mga oló.
CENIZA. *f.* Abó.—*fig.* Mga cabilin ó mga tul-an sin minatay.—Miercoles de ceniza. id., adlao san pamuring.
CENIZO, ZA. *adj.* Abohon.
CENIZOSO, SA. *adj.* Abohon.
CENOBIO. *m.* Convento.
CENOBITA. *com.* Tauo nga naoocoy sa convento.
CENOJIL. Codcod, icorodcod.
CENOPEGIAS. *f. pl.* Piesta nga guinseselebra sa mga hebreo sa pagpanumdum nga an ira mga catiguranган nangocoy sin mga payag didto sa caminganuan san uaray pa sira abut sa tuna sa Canaam.
CENOSO, SA. *ajd.* Malagay, halbo.
CENSATORIO. *m.* An magbayad.
CENSO. *m.* Padron.—Buhis.—Bayad.
CENSOR. *m.* An parahimo sadto anay san padron ug paraataman man san bongto,—An tinatapuran sin pagbasa sa mga libro nga sinurat, ng mahatag man siya sin casayoran cún ano bá an iya hunahuna hionong siton.—Paralibac.
CENSURA. *f.* Catungdanan san censor, pagcacensor.—Asoy san tinatapuran sin pagbasa sa mga libro cún sa mga sinurat nga casayoran cún ano bá an iya hunahuna hionong siton.—Nota ó tigaman sa pagcadiniri sin ano lá.—Castigo ó serot sa mga salaan, nga angay san mga sugo nga singbahanon.
CENSURABLE. *adj.* Angay pagaguian sa censura.—Angay pagdirion.
CENSURAR. *a.* Paghuna huna hionong sin usa nga libro ó sinurat cún iba pá bá.—Pagsauay, pagdiri sin ano lá cay maraut.—Paglibac.
CENTAVO, VA. *adj.* Cún an usa ca gatos pagbahinbahinon sin usa man ca gatos ca bahin, adton usa ca bahin cún an tag-sa ca bahin amo an sinisiring *centavo.*
CENTELLA. *f.* Linti.—Calayo sin santic.
CENTELLAR. *n. vid.* Centellear.
CENTELLEAR. *n.* Paglinti. Inigat inigat, ilat igat, guila guila.
CENTELLEO. *m.* Paglinti. Pagcainigat inigat, pagca ilat igat, pagcaguilaguila.
CENTELLÓN. *m.* Daco nga linti.
CENTENA. *f.* Usa ca gatos.
CENTENA. *f.* Dagami sin centeno.
CENTENADA. *f.* Usa ca gatos.
CENTENAR. *m.* Usa ca gatos.—An pagcadugay sin usa ca gatos ca tuig.—Guinoolinolinan sin tag-usa ca gatos ca tuig.
CENTENAR.—CENTENAL. *m.* Oma ó tuna nga guintanuman sin centeno.
CENTENARIO, RIA. Magatos, an tauo nga may usa ná ca gatos ca tuig.—*m.* An pagcadugay sin usa ca gatos ca tuig.—Guinoolinolinan sin tag-usa ca gatos ca tuig.
CENTENO. *m.* Tanum nga centeno.
CENTENO, NA. *vdj.* Usa ca gatos.
CENTÉSIMO, MA. *adj.* Usa ca gatos.—Cún an usa ca gatos pagbahinbahinon sin usa man ca gatos ca bahin, adton usa ca bahin cún an tag-sa ca bahin amo an sinisiring *centésimo.*
CÉNTIMO. *m.* Sentimos.
CENTINELA. *amb.* Bantay.
CENTRALIZAR. *a.* Pagtigub sin ano lá sa bisan diin nga lugar nga común.—Pagangcon an labao nga govierno san bug-os nga gahum.
CÉNTRICO, CA. *adj.* An nabubutnga.
CENTRO. *m.* An butnga gud.—Cahilad-man.—*fig.* An guintutuyo gud.
CENTUPLICAR. *a.* Arit. Pagisip ó pagtirotigub... por ciento.
CENTUPLO. *m.* An cuha san pagisip ó pagtirotigub... por ciento.
CENTURIA. *f.* Usa ca gatos ca tuig ó caisipan sin usa ca gatos ca tuig.—Usa ca gatos ca tauo ó cadam-an sin usa ca gatos ca tauo, cún sa mga romano.
CENTURIÓN. *m.* Ponoan ó capitán sin usa ca gatos nga mga soldados, cún sa mga romano.
CENTURIONAZGO. *m.* Catungdanan san centurión.
CÉNZALO. *m.* Namoc.
CEÑIDERO. *m.* Bacgos, bagcos, bacus. Tacgong.
CAÑIDO, DA. *adj.* Maoyatom san iya mga paggasto.
CEÑIDOR. *m. vid.* Ceñidero.
CEÑIR. *a.* Pagbacgos, pagbagcos, pagbacus. Pagtacgong.—Pagsangbud.—*fig.* Pag-iban.—*r. fig.* Pagoyatum sa mga paggasto, sa mga pagpolong, etc.
CEÑO. *m.* Buringit. Pagcaburingit.
CEÑOSO, SA. *adj. vid.* Ceñudo.
CEÑUDO, DA. *adj.* Maburingit.
CEPA. *f.* Olo sin cahuy ó tanum nga naillarum sa tuna.—Pono.
CEPILLO. *m.* Arquilla ó caja de madera, ú otra meteria, que se pone y fija en las iglesias y otros parajes públicos, para que echen en ella limosna. Caban nga guti nga linohoan nga paghohologan ó burutangan san salapi nga limos.—Carp. Sapio.—Para quitar el polvo á los vestidos. Sepiyo, iscoba.
CEPO. *m.* Sanga sin cahuy.—Cahuy nga burutangan san landasan.—Pandug, pandugan.—*vid.* Cepillo, 1.ª acep.—Trampa para cojer caimanes ú otros animales. Atub.
CERA. *f.* Taro.—De los oidos. Atoli.
CERBATANA. *f.* Sungpit.
CERCA. *f.* Cota.—De cañas, etc. Alad.—Enlazadas unas con otras. Siclat.
CERCA. *adv. l.* y *t.* Harani, dooc, hirani.—Ponte cerca de mi. Dooc ca sa acon. Son cerca de las diez. Harani ná á las diez.—Cerca de. *m. adv.* Harani. En esta batalla murieron *cerca* de dos mil hombres. Sa sini nga pagauayan *harani* in duha ca yocut ca tauo an namatay.—Acerca de. *m. adv.* Tungud siton ó sini, hionong siton ó sini.
CERCADO. *m.* Cota. Alad. Siclat. Atabay.
CERCADOR, RA. *s.* Paralibot.—Paraalad.—*m.* Tomboc.
CERCANAMENTE. *adv. l.* y *t.* Haraniay gud.
CERCANÍA. *f.* Caharanian.
CERCANO, NA. *adj.* Harani, dooc.
CERCAR. *a.* Pagcota nga libon.—Pagalad.—Pglibut sin bongto, cun sa paquigauay.
CERCENADOR, RA. Paratabas. Paratalib. Parapotol.
CERCENADURA. *f.* Pagtabas. Pagtalib. Pagpatol. Pagcatabas. Pagcatalib. Pagcapotol.—An tinabas; an tinalib; an pinotol.
CERCENAMIENTO. *m. vid.* Cercenadura.
CERCENAR. *a.* Pagtalib. Pagtabas. Pagpotol.—Pagiban.
CERCIORAR. *a.* Pagmatuod.—*r.* Panguinsayud.
CERCO. *m.* Libut.—Alad.—Aro de... Baat.—Baclao.—Paglibut an mga soldados sin bongto sa paquigauay.—Carrillo. Hampangan.—De sol ó luna. Balárao.—Alzar el cerco. *fr.* Levantar el cerco. *fr.*

Pagisul ó pagpauli an mga soldados nga nanlilibut sa bongto.—Poner cerco. *fr.* Paglibut an mga soldados sin cota ó bongto.

CERCHA. *f.* Arq. Vara nga cahuy nga manipis nga binabalico.—Carp. Tabla nga balico.

CERDA. *f.* Barahibo sa icug san caballo, etc. De la crin. Bunday.—Barahibo.

CERDAMEN. *m.* Usa ca como nga barahibo. Usa ca como nga bunday.

CERDEAR. *n.* Panluya an mga hayop san imon-a nga teel.

CERDO. *m.* Bactin.—Yobo.

CERDOSO, SA. *adj.* Barahiboon.

CERDUDO, DA. *adj.* Barahiboon.

CEREAL. *adj.* y *s.* Sinisiring *cereal* an humay, an mais, an trigo, etc.

CEREBELO. *m.* Oló.

CEREBRO. *m.* Oló.

CEREMONIA. *f.* Batasan nga singbahanon. Batasan nga natutuman sa pagtahud ó paghatag sin catalahuran. Mga buruhaton.

CEREMONIAL. *m.* Mga turumanon.—Libro ó lista nga casayoran san mga turumanon.

CERERÍA. *f.* Tienda sin taro. Tendahan sin taro.

CERERO. *m.* Parabuhía sin taro.—Parabaliguia sin taro.

CERERO. *m. fam.* Tauo nga sodoysodoy, hadoyhadoy.

CEREZA. *f.* Bonga san cahuy nga cerezo.

CEREZO. *m.* Cahuy nga cerezo.

CERILLA. *f.* Seriya, pabilo nga halaba nga idaragcot.—De los oidos. Atoli.

CERMEÑA. *f.* Bonga san cahuy nga cermeño.

CERMEÑO. *m.* Cahuy nga cermeño.—*adj.* Tauo nga tapang, boringon.

CERNADA. *f.* Abo.

CERNADERO. *m.* Saraan.

CERNEJA. *f.* Barahibo nga maripoyoc sa siqui san caballo, etc.

CERNEJUDO, DA. *adj.* Barahiboon.

CERNER. *a.* Pag-agag. Pagsilsig.—Estar la flor del palay, etc. en cierne ó fecundándose. Burud ná'an humay, etc.—*fig.* Llover suave y menudo. Tariti.—*r.* Andar ó menearse moviendo el cuerpo á uno y otro lado, como quien *cierne.* Hayon hayon. Hilay hilay.—Mover las aves sus alas, manteniéndose en el aire sin apartarse del sitio en donde están. Pagcapa capa.

CERNÍCALO. *m.* Tamsi nga madaguit.—*fig.* y *fam.* Tapang.—Coger, ó pillar, un cernicalo. Hubog.

CERNIDILLO. *m.* Tareti, tarocati.—*fig.* Paghilay hilay, paghayonhayon.

CERNIDO. *m.* Pag ag-ag pagsilsig. Pagcaag-ag, pagcasilsig.—Inag-ag, sinilsig.

CERNIDURA. *f. vid.* Cernido. 1.ª accp.—*pl.* Inagagan.

CERO. *m. id.* Cún ibutang sa too sin numero, may cabalihan niya; cundi cún ibutang sa uala, uaray cabalihan.—Ser uno cero, ó un cero, á la izquierda. *fr. fig.* y *fam.* Uaray polos nga tauo. Uaray haros.

CEROFERARIO. *m.* Monacillo nga nagdadara san siriales.

CEROTE. *m.* Hinamil.—*fig.* y *fam.* Cahadluc.

CERQUILLO. *m.* Serquiyo, sugad san canan nga capadian.

CERQUITA. *adv. l.* y *t.* Harani caopay.

CERRADA. *f.* Panit sa liug sa mga hayop ó manauap. Culit.

CERRADERA. *f.* Trancahan. An isosocsoc ó itatranca.

CERRADERO, RA. *adj.* y *s. m.* y *f.* An sinasadhan.—*s.* Trancahan, socsocan.—Isosocsoc, itatranca.

CERRADIZO, ZA. *adj.* Sadang sasadhan.

CERRADO, DA. *adj. fig.* Diri sadang matuquib.—*fig.* Aromon, masirom an calibutan.—*fig.* y *fam.* Maocoy nga tauo, diri mayacan.—*p. p.* Sinadhan.—*m.* Cercado. Inalad.

CERRADOR. *m.* Tranca, isosocsoc.

CERRADURA. *f.* Yaoihan.

CERRAJA. *f.* Yaoihan.

CERRAJEAR. *n.* Paghimo ó pagpanday sin mga tranca nga puthao, mga yauihan, etc.

CERRAJERO, *m.* Parahimo ó parapanday sin mga tranca nga puthao, mga yauihan, etc. Manaalsal.

CERRAMIENTO. *m.* Pagsadá; pagcasadá.—Inalad; alad.

CERRAR. *a.* Pagsadá.—Pagacob sin caban, honos, etc.—Pagtranca; pagyaui; paglocob.—Cerrar los ojos. Pagpiyong san mata.—Cerrar un libro. Pagticlub sin libro.—Cerrar la mano. Pagcomcom.—Cerrar la boca. Pagtac-om.—Cerrarse herida ó llaga. Báhao.—Quilpot.—Dag-om.—Libon.

CERRAZÓN. *f.* Camasirom san calibutan ó cabanua.

CERRERO, RA. *adj.* Looc, daláag.

CERRIL. *adj.* Igang, igangan, cababtoan.—Malaris, diri maanad.

CERRO. *m.* Pangpang; buquid; hataas nga caigangan.—Liug san mananap.—Espinazo ó lomo. Butagtuc.

CERROJO. *m.* Tranca, isosocsoc.

CERTERO, RA. *adj.* Mangirigo,—Igo, matuod, maaram.

CERTEZA. *f.* Sayud, casayud nga dayag ug marig-on.

CERTIDUMBRE. *f. vid.* Certeza.

CERTIFICACIÓN. *f.* Pagpacarig-on, pagpacamatnod.—Carig-onan.

CERTIFICADO. *m.* Carig-onan.

CERTIFICAR. *a.* Pagmatuod. Pagpacamatuod. Pagpamatuod. Pagpacarig-on.—Pagsertificar sin surat, cundi magbabayad siya san talaan nga bayad, ug tatagan siya sin carig-onan nga matuod nga nagpadolong siya sin surat sa correo.

CERTIFICATORIA. *f.* Carig-onan.

CERTÍSIMO. MA, *adj. sup.* Matuod ngagayud.

CERÚLEO, LEA. *adj.* Inanel.

CERUMEN. *m.* Atoli.

CERVAL. *adj.* Sugad sin bugsoc.—*fig.* Miedo cerval. Daco gud nga cahadluc.

CERVATICA. *f.* Doron nga daco.

CERVATO. *m.* Nate sin bugsoc, cundi diri ná nasoso.

CERVEZA. *f.* Irinmon nga servesa.

CERVICABRA. *f.* Mananap nga sugad sin bugsoc ug sin canding.

CERVIGUDO, DA. *adj.* An may daco nga tangcogo.

CERVIGUILLO. *m.* Tangcogo (an dapit sa goa).

CERVIZ. *f.* Tangcogo.—Bajar la cerviz. *fr. fig.* Pagpaobus.—Doblar la cerviz. *fr. fig.* Pagpaobus, bisan cún dao pagpiriton siya.—Levantar la cerviz. *fr. fig.* Pagpalabilabi, pagpalabiao.—Ser de dura cerviz. *fr. fig.* Matig-a an iya oló, diri mabale.

CERVUNO, NA. *adj.* Sugad sin bugsoc.

CESACIÓN. *f.* Pagocoy, pagodong, pagtalaon; pagpaocoy, pagpaodong, pagpatalaon.

CESAMIENTO. *m. vid.* Cesación.

CESANTE. *p. a.* An naocoy, an naodong.—An uaray ná catungdanan, cay hinucasan.

CESANTÍA. *f.* Pangocoy, pangodong.—Pagcauaray ná catungdanan.—Bayad nga ihinahatag sa govierno san iba sadton mauaráy ná catungdanan, aalagad lá san mga sugo.

CESAR. *n.* Ocoy; pagpaocoy: odong; pagpaodong: pagtalaon.
CESIBLE. *adj.* For. Sadang ihatag ó sadang itogot sa iba.
CESIÓN. *f.* Paghatag, pagtogot, cún dao an usa ca tauo nahatag sa iba sin bahandi ug iba pá.
CESIONARIO, RIA. *m.* y *f.* An tauo nga natagan ó nabil-nan san bahandi, etc.
CESIONISTA. *m.* An tauo nga nahatag sin bahandi, etc.
CESONARIO, RIA. *m.* y *f. vid.* Cesionario.
CÉSPED. *m.* Usa ca bohon.
CESPEDE. *m. vid.* Césped.
CESPEDERA. *f.* An quinuhaan san tuna.
CESPITAR. *u.* Paghiborong.
CESTA. *f.* Alat.—Tagacan, tacuyan.
CESTO. *m.* Alat. Buguias. Bala. Alábate, cesto, que venderte quiero. *ref.* An maipamacacuha sin ano lá, diri siya patapud lá, cundi maglulugaring mán siya.—Estar uno hecho un cesto. *fr. fig.* y *fam.* An napirao: an hubog.—Quien hace un cesto hará ciento. *ref.* An macahimo sin usa nga bala macacahimo sin madamo pá bayá.—Ser uno un cesto. *fr. fig.* y *fam.* Tauo nga tapang.
CESTÓN. *m.* Mil. Sugad sin bangcat.
CETÁCEO, CEA. *adj.* An mga dagco nga mga isda nga nagaanac ó nagyayabyab.
CETRA. *f.* Taming ó calasag nga anit.
CETRINO, NA. *adj.* Maromaitom.
CETRO. *m.* Cetro nga bulauan etc., nga guinagamit sa mga hadi, tigaman san ira pagcahadi.—*fig.* Pagcahadi.—Empuñar el cetro. *fr. fig.* Pagticang sin paghadi.

CI

CIA. *f.* Payud (an tul-an).
CIABOGA. *f. Mar.* Paghiric san sacayan nga may bugsay ó gayong, sa paggayong sa luyo ug pagsia mán sa luyo.
CIAR. *n.* Pagisul.—Sibog.—Pagsia.
CICATEAR. *n. fam.* Paghicao.
CICATERÍA. *f.* Cahicao, pagcahicao.
CICATERO, RA. *adj.* Mahicao.
CICATERUELO, LA. *adj.* Mahicao hicao.
CICATRIZ. *f.* Olat.
CICATRIZACIÓN. *f.* Pagpabahao san casam-dan ó cahubagan.
CICATRIZANTE. *p. a.* Macacabahao.
CICATRIZAR. *a.* Pagpabahao.—*r.* Bahao.
CICATRIZATIVO, VA. *adj.* Macacabahao.
CICLÁN. *adj.* Lucgóc.
CICLÓN. *m.* Baguio.
CIDRA. *f.* Bonga san cahuy nga cidro.
CIDRO. *m.* Cahuy nga sidro.
CIEGO, GA. *adj.* y *s.* Buta sa duha nga mata.—A ciegas. *m. adv.* Sa daco nga pagcabuta.—*fig.* Sin uaray anay paghunahuna, sin uaray anay panginano.—No tener uno con que hacer cantar, ó rezar, ó un ciego. *fr. fig. fam.* Puyas gud sin salapi ó mangad.—Soñaba el ciego que veia, y soñaba lo que queria. *ref.* An patapud nga ora ora, may guihapon cabidoan.
CIEGUECICO, CA, LLO, LLA, TO, TA, *adj.* Buta.
CIGUEZUELO, LA. *adj.* Buta.
CIELO. *m.* Langit.—Cahimayaan sa langit.—¡Valedme, cielos! ¡Tabangi aco, mga langit!—*fig.* Langit langit. El cielo de la cama. An langit langit sa higdaan.—De la boca. Ngalngagan, ngalngagon.
CIEMPIÉS. *m.* Olalahipan.
CIEN. *adj.* Gatos, usa ca gatos.
CIÉNAGA. *f.* Cahalboan, calaguian.
CIENCIA. *f.* Caaram.—Camaaram.—Pagarad-man.—Quinaadman.—*fig.*—Sarabutan.—Ca'asguran.—Cabatiran.
CIENMILÉSIMO, MA. *adj.* Sinisiring an tagsa sadton usa ca gatos ca yocut ca bahin nga iguinbabahin an usa ca bug-os.
CIENMILMILLONÉSIMO, MA. *adj.* Sinisiring an tagsa ca bahin sadton usa ca gatos cayocut caribo ca bahin nga iguinbabahin bahin an usa ca bug-os.
CIENMILLONÉSIMO, MA. *adj.* Sinisiring an tag-sa ca bahin sadton usa ca gatos ca ribo ca bahin nga iguinbabahin-bahin an usa ca bug-os.
CIENO. *m.* Hanang, lapuc.
CIENTÍFICO, CA. *adj.* Maaram; maquinaadmanon.
CIENTO. *adj.* Gatos.
CIENTOPIES. *m.* Olalahipan.
CIERNA. *f.* An bucad nga lalaqui san humay, trigo, etc.
CIERNE (En). *m. adv.* Namumucad ná.
CIERTAMENTE. *adv. m.* Matuod, sa pagcamatuod.
CIERTO, TA. *adj.* Matuod. Totóo.—Sayud.—Dayag.—*Cierto* hombre. *Usa* ca tauo.—*Cierta* noche. Usa ca gabi.—Es cierto el hecho. Matuod ó sayud an buhat.—De cierto. *m. adv.* Matuod.—No, por cierto. *m. adv.* Diri ngagayud.—Por cierto. *m. adv.* Matuod, sa pagcamatuod.—Si, por cierto. *loc. adv.* Oo, ngagayud, totóo, ngagayud.
CIERVA. *f.* Bugsoc nga babaye.
CIERVO. *m.* Bugsoc nga lalaqui.
CIERZO. *m.* Hangin nga amihan.
CIFRA. *f.* Numero.—Mga tigaman.—Calacturan.
CIFRAR. *a.* Pagnumero. Pagtigaman, paglactud nga pagsurat.—Pagtirotigub.—*fig.* Cifrar la esperanza en Dios. Patapud lá sa Dios.
CIGARRA. *f.* Ngiya-ngiya.
CIGARRERA. *f.* Babaye nga paratostos.—Babaye nga parabaliguia sin tostos.—Burutangan sin tostos.
CIGARRERO. *m.* Lalaqui nga parahimo sin tostos.—Lalaqui nga parabaliguia sin tostos.
CIGARRILLO. *m.* Sigarriyo nga papel.
CIGARRISTA. *m.* Paratabaco.
CIGARRO. *m.* Tostos, tinostos, inunay.
CIGÜEÑA. *f.* Tamsi nga cigüeña.
CIJA. *f.* Pandogan nga haligot.—Tambobo.
CILANCO. *m.* Linao nga halarum sin salug.
CILICIO. *m.* Silisio, igsasáquit sa lauas.
CILINDRO. *m. id.* Malison.
CILLA. *f.* Tambobo.
CIMA. *f.* Pungcay.—Catapusan sin cahuy.—Catapusan. Dar cima á una cosa. *fr. fig.* Pagtapus, pagtampus, paghuman sin bisan ano.
CIMARRÓN, NA. *adj.* Looc, buquidnon.—Banua, etc. nga ihalas ó ilahas.
CIMBALILLO. *m.* Linganay nga guti.
CIMBALO. *m.* Linganay nga guti.—Pacpac.
CIMBANILLO. *m.* Linganay nga guti.
CIMBEL. *m.* Tamsi nga catian.
CIMBORRIO. *m. id.* Cahitas-an sa singbahan dapit sa altar mayor.
CIMBRA. *f.* Pabalayan nga cahuy sa paghimo sin mga arco nga cota, etc.
CIMBRAR. *a.* Pagpahagorong.—*r.* Hagorong.—Buyoc.
CIMBREAR. *vid.* Cimbrar.
CIMBREÑO, ÑA. *adj.* Mahagorong.—Mabuyoc.
CIMENTADO. *m.* Pagporug ó pagpacaopay san bulauan.

CIMENTAR. *a.* Pagsimento, pagholog sin simento.—Pagporug ó pagpacaopay san bulauan.
CIMIENTO. *m.* Simento. Simentohan.—*fig.* Guinicanan Tinicangan.—Cimiento real. Sinacot nga suca, apog ngan sin binayo nga baldosa, ug ini ibubutang sa bulauan, ngan idadangdang sa calayo, cay pagporug ó pagpacaopay san mao nga bulauan.—Abrir los cimientos. *fr.* Pagocad sa mga simento.
CIMITARRA. *f.* Panganiban nga acero nga sugad sugad sin campilan.
CINAMOMO. *m.* Cahuy nga cinamomo nga mahamot.
CINC. *m.* Sinc.
CINCEL. *m.* Garamiton nga puthao nga iglalabra sin mga bato, tumbaga, etc.
CINCELADOR. *m.* Paralabra sin mga bato, tumbaga, etc.
CINCELAR. *a.* Paglabra sin mga bato, tumbaga, etc., pagtomboc.
CINCO. *adj.* Lima.—Icalima. Número cinco. Icalima nga número.—El cinco de Mayo. An icalima sa Mayo.
CINCOAÑAL. *adj.* An may lima ca tuig.
CINCOMESINO, NA. *adj.* An may lima ca bulan.
CINCUENTA. *adj.* Calim-an.—Icacalim-an. Año cincuenta. Icacalim-an ca tuig.—Cincuenta años. Calim-an ca tuig.
CINCUENTAINA. *f.* An babaye nga may calim-an ná ca tuig.
CINCUENTAÑAL. *adj.* An may calim-an ca tuig.
CINCUENTAVO, VA. *adj.* Sinisiring an tag-sa ca bahin sadton calim-an ca bahin nga ibinabahinbahin an usa ca bug-os.
CINCUENTÓN, NA. *adj.* An may calim-an ná ca tuig.
CINCUESMA. *f.* An pasco san Espíritu Santo; sa icacalim-an ca adlao tican nabuhi liuat an aton Guinoo Jesucristo.
CINCHA. *f.* Bacgong.
CINCHADURA. *f.* Pagbacgong.
CINCHAR. *a.* Pagbacgong.
CINCHERA. *f.* Linolotonan san bacgong.
CINCHO. *m.* Bacus, bacgos.—Baclao nga puthao nga icacarig-on sa mga barriles, etc.—Bacgong.
CINERACIÓN. *f.* Pagpacaabo.
CINERARIO, RIA. *adj.* Abohun.—Urna cineraria. Caban ó longon nga binubutangan san mga tul-an sin tauo.
CINÉREO, REA. *adj.* Abohon. Dao abo.
CINERICIO, CIA. *adj.* Abohon. Dao abo.
CINGULO. *m.* id. Tacgong.
CÍNIFE. *m.* Namoc.
CINTA. *f.* Sintas, talighoton.—En cinta. *m. adv.* Burud.
CINTARAZO. *m.* Pagdabal sin espada.
CINTAREAR. *a. fam.* Pagdabal sin espada.
CINTEADO, DA. *adj.* Sinasab-ongan sin mga sintas.
CINTERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin talighoton.—Parabaliguia sin talighoton.
CINTO. Bacgong. Bacus, bacgos.
CINTURA. *f.* Hauac.
CINTURÓN. *m.* Hauac nga daco.—Bacgong. Bacus, bacgos.
CIPRÉS. *m.* Cahuy nga ciprés.
CIRCO. *m.* Linidongan, ug dida padadalaganan an mga caballo, etc.—Sirco ó lugar nga pinanunutdoan an mga tauo sin pagsirco; ug dida mán nagsisirco sira.
CIRCUICIÓN. *f.* Paglicos.
CIRCUIR. *a.* Paglicos. Paglibut.
CIRCUITO. *m.* Licos.
CIRCULACIÓN. *f.* Pagpadolong sin mga orden ó surat.—Pagaguiagui.
CIRCULAR. *f.* Sircular, sugo sin ponoan sa iya mga nasasacopan.—Surat sa iba nga mga tauo.
CIRCULAR. *a.* Pagpadolong sin orden ó surat.—*n.* Pagaguiagui. Lacat lacat.
CÍRCULO. *m.* Licos.
CIRCUMCIRCA. *adv. lat.* Harani sa... Cumapin cumulang.
CIRCUNCIDAR. *a.* Pagturi.
CIRCUNCISIÓN. *f.* Pagturi.—Piesta sa siyapa ca adlao sa bulan sa Enero.
CIRCUNCISO, SA. *p. p. irreg.* Pinanuri.
CIRCUNDAR. *a.* Paglicos, paglibut.
CIRCUNFERENCIA. *f.* Licos.
CIRCUNLOCUCIÓN. *f.* Paghalabáa sin polong sa pagpacaopay san pamolong.
CIRCUNLOQUIO. *m.* Paghalabáa sin polong, nga diri casoroc-an nga gayud.
CIRCUNNAVEGACIÓN. *f.* Pagsacay nga paglipot.
CIRCUNNAVEGAR. *a.* Pagsacay nga paglipot.
CIRCUNSPECCIÓN. *f.* Catahud, cabuotan, cadoroto, camaligdong.
CIRCUNSPECTO, TA. *adj.* Buotan, madoroto, matahud, maligdong.
CIRCUNSTANCIA. *f.* Pagcaagui.
CIRCUNSTANCIADAMENTE. *adv. m.* Sin maopay, sin uaray culang nga casayoran.
CIRCUNSTANTE. *s. pl.* An mga iini, an mga aádi, an mga nagaatubang.
CIRCUNVALACIÓN. *f.* Paglibut. Panlibut.
CIRCUNVALAR. *a.* Paglibot.
CIRCUNVECINO, NA. *adj.* Hiripid, higripid.
CIRIAL. *m.* Siriales.
CIRINEO. *m. fig. r. fam.* Bulig. Mabulig, matabang.
CIRIO. *m.* Daco nga candila; sirio.
CIRRO. *m.* Hubag nga matig-a, nga diri masool.—Cirro. *m.* Bot. Cambud.
CIRUELA. *f.* Bonga san cahuy nga ciruelo.
CIRUELO. *m.* Cahuy nga ciruelo.
CIRUGÍA. *f.* Casayoran san pagtambal.—Paghibaro sin pagtambal.—Pagcamananambal.
CIRUJANO. *m.* Mananambal, paratambal.
CISCAR. *a. fam.* Paglamire.—*r.* Pagoro ó paglibang.
CISCO. *m.* Uring. Buring.—*fig.* y *fam.* Ngiras, aringasa. Carimocan, casamocan.—Uring nga binayo.
CISIÓN. *f.* Samad sin guti.—Carlit.—Tanga.
CISMA. *amb.* Pagbulag. Pagcabulag.—Diri pagcaoroyon sin buot.
CISMÁTICO, CA. *adj.* An mabulag sa pagtoo sa Dios sugad san sugo sa santa Iglesia.—An macacasamoc sin bongto, etc.
CISQUERO. *m.* Paraoring ó parabayo sin uring.—Parabaliguia sin oring nga binayo.
CISTERNA. *f.* Atabay.
CISURA. *f.* Samad sin guti.—Carlit.—Tanga.
CITA. *f.* Talaan nga aldao, etc., nga igcacayacan.—Camatuoran san iguinaasoy.
CITACIÓN. *f.* Pagpahabaro san adlao, etc., nga igcarocayacan. Pagtauag.—Pagpahabaro.
CITADOR, RA. *adj.* An magpapahabaro.
CITANO, NA. *m.* y *f. fam.* Cuan.
CITAR. *a.* Pagpahabaro san adlao, etc., nga talaan nga igcacayacan.—Pagtigaman sa liguid sin surat san autor, etc. nga quinuhaan sadton mga polong.—For. Pagpatauag, pagpahabaro.
CITARA. *f.* Torongon nga sugad sugad sin sesta.
CITARISTA. *com.* Paracascas san citara.
CITARIZAR. *n.* Pagcascas sin citara.

CITATORIO, RIA. *adj.* Suyo nga pagpatauag.
CITERIOR. *adj.* An dapit nganhi.
CITRAMONTANO, NA. *adj.* An dapit nganhi.
CIUDAD. *f.* Bongto.
CIUDADANÍA. *f.* Pagcabongtohanon.
CIUDADANO, NA. *adj.* Bongtohanon, sauangnon.—*s.* Tagabongto, tagasauang.
CIUDADELA. *f.* Cota nga may mga baluarte.
CIVETA. *f.* Miro.
CÍVICO, CA. *adj.* Canan bongto, canan mga igcasitaghimongto.
CIVIL. *adj.* Canan bongto, canan mga igcasitaghimongto.—*fig.* Buotan, maopay nga tauo.—Sivil.
CIVILIDAD. *f.* Camaopay sin tauo nga maaram magtahud sa igcasitauo.
CIVILIZACIÓN. *f.* Pamatasan nga maopay san mga bongto ug san mga tauo.
CIVILIZADO, DA. *adj.* An may batasan nga maopay.
CIVILIZARSE. *r.* Pagbatid ó pagpahaara sa maopay nga pamatasan.
CIZALLA. *f.* Tinábas nga tumbaga, etc.
CIZAÑA. *f.* Humay humay, marayparay.—*fig.* Visio nga nacacaraut sa maopay nga batasan.—*fig.* Bisan ano nga icacaraut.—Daua daua.
CIZAÑADOR, RA. *adj.* Masagda ó manunumat sin icacaraut ó icabubungcag san camaopay sin buot.—*s.* Parasagda ó parasumat....
CIZAÑAR. *a.* Pagsagda ó panumat sin icacaraut ó icabubungcag san camaopay sin buot.
CIZAÑERO, RA. *adj. vid.* Cizañador.

CLA

CLAC. Pacpac.—*m.* Calo nga hataas.
CLAMAR. *a.* Pagsangpit, pagtauag.—Pagaraba, paginaraba.—*n.* Pagpolong ó paguale sin macaaramdoc nga pagpolong.—*fig.* Pangamaya.
CLAMOR. *m.* Gagsud, guliat.—Paginaraba, pagaraba.—Toque de las campanas por los difuntos. Pagdoblas.
CLAMOREADA. *f.* Pangagsud, panguliat.—Paginaraba, pagaraba.
CLAMOREAR. *a.* Paginaraba.—Tocar las campanas á muerto. Pagdoblas.
CLAMOREO. *m.* Paginaraba.
CLAMOROSO, SA. *adj.* Mabinachóon.
CLANDESTINAMENTE. *adv. m.* Sa tinago.
CLANDESTINO, NA. *adj.* Tinago.
CLANGOR. *m.* Tonog sin torongon.
CLARA. *f.* Busag sin bunay.—Silbag.—Halhag.—*fam.* Espacio de tiempo en que se suspende el agua en tiempo lluvioso y hay alguna claridad. Hurao, hurao ná.
CLARABOYA. *f.* Inabre sa atup basi malambrag.
CLARAMENTE. *adv. m.* Dayag caopay.
CLAREAR. *a.* Paglambrag.—Silhag.—Halhag.—Hurao.
CLARIDAD. *f.* Calambragan, capauáan, casonáan.
CLARIFICAR. *a.* Pagpahayag.—Pagpati-nao. Pagpalihao.
CLARÍN. *m.* Torotot.
CLARINETE. *m.* Torotot
CLARO, RA. *adj.* Malambrag, mapaua, masona.—Dayag; hayag.—Mati-nao.—Malihao. Sayud.—Silhag.—Halhag.—A la clara, ó á las claras. *m. adv.* Dayag caopay.—Claro está. *expr.* Matuod.—Poner en claro. *fr.* Pagasoy sin maopay.
CLARÓN. *m.* Calambragan, capauáan, casonáan.
CLASIFICACIÓN. *f.* Pagcalain. Calainan.
CLASIFICAR. *a.* Paglain.
CLAUDICACIÓN. *f.* Capiang, pagcapiang.—Pagsayop, pagsala.
CLAUDICAR. *n.* Piang.—*fig.* Pagsayop, pagsala.
CLAVADO, DA. *adj.* Rinaysang.—Venir clavada una cosa á otra. *fr. fig.* y *fam.* Igo gud, angay gud.
CLAVAR. *a.* Pagraysang. Pagosoc, Pagpadolot. Pagbongsad.—Me clavé un hueso en la garganta. Nahibocog aco.—Me clavé una caña aguzada. Nahasura aco.—Pagbono.
CLAVAZÓN. *f.* Nga raysang.
CLAVE. *f.* Casayoran basi hibaroan an mga nahaáasoy nga may hiborongan.—Casayoran sin mga tigaman basi sabuton an ira cahologan.—Mus. Tigaman basi sabuton an tones.—Arq. Sungqui nga bato.
CLAVEL. *m.* Banua ó tanum nga clavel; an bucad niya.
CLAVERA. *f.* Sol-oban sin paghimo san oló oló. sin raysang.—Loho ó an agui san raysang.
CLAVERO. *m.* Paracaput ug paramangno san mga yaue sa singbahan, etc.
CLAVETEAR. *a.* Pagraysang ó pagbutang sin mga raysang nga bulauan, salapi, tumbaga, etc. sa mga caban, mga sada, etc.
CLAVICORDIO. *m.* Torotot.
CLAVIJA. *f.* Padlong nga tumbaga, puthao, cahuy etc., nga cuha cuha.—Carp. Padlong nga cahuy.—Mús. Padlong nga cahuy ó puthao nga carig-onan ug sinasangburan san mga cuerdas.—Apretarle á uno las clavijas. *fr. fig.* y *fam.* Paglugos.
CLAVIJERO. *m.* Cahuy nga harohalaba ug haligot nga tinataoran san mga padlong san mga torotot ó toronggon.
CLAVILLO, TO. *m.* Raysang nga guti.
CLAVIÓRGANO. *m.* Torotot.
CLAVO. *m.* Raysang.—Clavo ó especia. Sangqui.—Agarrarse á, ó de, un clavo ardiendo. *fr. fig.* y *fam.* Talingoha lá sin pagpacabuhi sin cacurian. Talingoha lá sin pacagauas sin cataragman. Talingoha lá sin pacacuha sin ano lá.—Arrimar el clavo. *f.* Veter. Pagsamad san colo san hayop san pagpadol-ta sa iya san raysang.—Clavará un clavo con la cabeza. *expr. fig.* y *fam.* Matig-a nga caoló, matiga sin oló.—Dar en el clavo. *fr. fig.* y *fam.* Pacaigo.—Dar una en el clavo y ciento en la herradura. *fr. fig.* y *fam.* Pagyacan sin damo, ug pagsala sala.—De clavo pasado *loc. adv. fig.* Sayud caopay, dayag, caopay.—*fig.* Masayon buhaton.—No importar un clavo una cosa. *fr. fig.* y *fam.* Diri angay asahon.—Por un clavo se pierde una herradura. *expr. proverb.* An pagbaya sa mga guti nacacaraut lugud, cay masayon ná mabayá sa mga daco.—Remachar el clavo. *fr. fig.* y *fam.* Pagsala sala lugud sin daco, in naruruyag an tauo magpacaopay san iya sayop.—Un clavo saca otro clavo. *expr. proverb.* Raysang in nacacagabut san igcasiraysang.

CLE

CLEMENCIA. *f.* Calooy.
CLEMENTE. *adj.* Malolooyon, mapuanguron.
CLEMENTEMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagcalooy.
CLEMENTÍSIMO, MA. *adj.* Guimalolooye.
CLERECÍA. *f.* Capadian nga diri mga religioso.—Catungdanan sin Padre nga clérigo.—Pagcaclérigo.
CLERICATO. *m.* Cahimtang ug camahalan sin Padre nga clérigo.

CLERICATURA. *f.* Cahimtang sa pagcaclérigo, pagcaclérigo.
CLÉRIGO. *m.* Padre nga clérigo.
CLERO. *m.* Mga capadian, mga clérigo, mga sacerdote.

CLI

CLIENTE. *com.* Sacop.—An may caliponган, ug napaayop sin abogado.
CLIENTELA. *f.* Panabang sin mga gahuman nga mga tauo san mga naayop sa ira.—An mga pinanabangan sin gahuman nga tauo.—An mga nagcacapolongonan nga naayop sa usa lá ca tauo nga macatabang sa ira.—An mga magsaquit nga napatambal sa usa lá nga tambalan.
CLIMA. *f.* Cabanua.—Tuna.
CLIMATÉRICO, CA. *adj. fig.* Maraut an cabanua.—Estar uno climatérico. *fr. fig.* y *fam.* In nasisina an tauo ug maraut an iya cabuot.
CLIN. *f.* Bunday.

CLO

CLOACA. *f.* Aguian san mga tubig nga mahugao san mga bongto.
CLOCAR. *n.* Paagac an manuc.
CLOQUE. *m.* Caoit nga puthao nga isinusumpay sin bambo ó cauayan nga may duha ca vara an hilab-an, nga guinagamit san mga paragsacay ug mga mananagat.
CLOQUEAR. *n.* Pagagac.
CLOQUEAR. *a.* Pagdacop san isda nga atún san cloque.
CLOQUEO. *m.* Pagagac. Pagcaagac.
CLOQUERA. *f.* Paghilumlum.
CLOQUERO. *m.* Paracaput ó paragamit san cloque nga caoit nga puthao.
CLUECO, CA. *adj.* An manuc ug iba pá nga mga tamsi nga naghihilumlum.—*fig.* y *fam.* Tauo nga tigurang ug maluyá ná.

CO

COACCIÓN. *f.* Paglugos, pagpirit, pagpogos.
COACERVACIÓN. *f.* Pagtambac, pagtipon, pagtapong. Pagcatambac, pagcatipon, gagcatapong.
COACERVAR. *a.* Pagtambac, pagtipon, pagtapong.
COACTIVO, VA. *adj.* Macacalugos, macacapirit.
COACUSADO, DA. *adj.* For.
COADJUTOR, RA. *m.* y *f.* Bulig.—Padre nga coadjutor nga mabulig san Cura Parraco.
COADJUTORÍA. *f.* Catungdanan san Padre nga coadjutor. Pagcacoadjutor.
COADUNACIÓN. *f.* Pagtigub. Pagcatigub.
COADUNAMIENTO. *m. vid.* Coadunación.
COADUNAR. *a.* Pagtigub.
COADJUTORIO, RIA. *adj.* Mabulig, matabang.
COADYOVADOR, RA. *m.* y *f.* Bulig, parabulig, mananabang.
COADYUVAR. *a.* Pagbulig, pagtabang.
COAGENTE. *m.* Bulig, opud nga mabulig.
COAGULACIÓN. *f.* Pagbug-os, pagbagtic. Pagcabug-os, pagcabagtic. Pagpabug-os, pagpabagtic.
COAGULADOR, RA. *adj.* Macacabug-os, macacabagtic.
COAGULAR. *a.* Pagpabug-os, pagpabagtic.—*r.* Bug-os, bagtic.
COÁGULO. *m.* Cabagtic san dugo.—Bagtic; binagtic.
COALICIÓN. *f.* Pagcahinglon, pagcatigub. Pagcaoyon sin buot.
COAPÓSTOL. *m.* Igcasiapóstol.
COAPTACIÓN. *f.* Pagpaangay, pagpaigo.—*Cir.* Pagpahioli san tul-an nga nabari.
COAPTAR. *a.* Pagpahaangay, pagpahaigo. Pagpaangay, pagpaigo.
COARTACIÓN. *f.* Diri pagtogot.
COARTAR. *a.* Diri pagtogot.
COBARDE. *adj.* Matálao, mahadluc on.
COBARDEAR. *n.* Talao, hadluc, dálao.
COBARDEMIENTE. *adv. m.* Ora ora sin hadluc, sa daco nga cahadluc.
COBARDÍA. *f.* Cahadluc, pagcahadluc, catálao, pagcatálao.
COBERTERA. *f.* Tacob, taclob.
COBERTIZO. *m.* Suy-ab. Barongbarong.
COBERTOR. *m.* Tampi, taplac.
COBIJA. *f.* An teja nga iquinocolob.—Mantilla corta. Pandong.—An barahibo san tamsi sa paco ug sa. *vid.* cubierta.
COBIJAR. *a.* Pagtacob, pagtaclob.—Pagcorombut, pagcorompot, pagcompot.—*fig.* Ayop, sirom, dangop.
COBRADERO, RA. *adj.* Soroc-ton.
COBRADOR. *m.* Parasocot.
COBRAMIENTO. *m.* Pagsocot.
COBRANZA. *f.* Pagsocot. Panocot.
COBRAR. *a.* Pagsocot.—Pagopay an masaquit.—Pagbotong sin pisi.—Paglucat.
COBRE. *m.* Tumbaga.
COBRO. *m.* Pagsocot. Panocot.
COCA. *f.* Tuba nga cahuycahuy; an bonga niya.
COCAL. *m.* Calubian.
COCCIÓN. *f.* Pagloto; pagcaloto.—Catunao an can-on sa guinhaua.—Paglaso; pagcalaso.
COCEADOR, RA. *adj.* Mabondoc nga hayop.
COCEADURA. *f.* Pagbondoc.
COCEAMIENTO. *m.* Pagbondoc.
COCEAR. *n.* Pagbondoc.—*fig.* y *fam.* Paglaris, pagdiri.
COCEDERO, RA. *adj.* Masayon maloto.—*m.* Pangalayo-an.
COCEDIZO, ZA. *adj.* Masayon maloto.
COCEDOR. *m.* Pangalayo-an.
COCEDURA. *f.* Pagloto; pagcaloto.
COCER. *a.* Pagloto.—Tunao an can-on sa guinhaua.—Paglaso sin tubig, chocolate, capé, etc.
COCIDO, DA. *p. p.* Linoto.—Linaso.—*m.* An laolla.—Loto.
COCIMIENTO. *m.* Pagloto; pagcaloto.—Paglaso; pagcalaso.—Tambal nga irinmon nga linaso.
COCINA. *f.* Cocina, pangalayo-an.
COCINAR. *a.* Pangalayo.
COCINERO, RA. *m.* y *f.* Mangangalayo.
COCINILLA, TA. *f.* Lasoan, panlasoan.
COCO. *m.* Lubi.—An bonga niya, lubi.—Recoger la fruta ó hacer la recolección. Pangalubian.—Cáscara primera del coco, muy fibrosa. Bonot.—Cáscara segunda muy dura. Bagol.—Fruta redonda y blanca, que se forma del agua congelada del coco-fruta.—Buay.
COCO. *m.* Olud.
COCODRILO. *m.* Mananap nga sugad sugad sin buaya.
COCOTAL. *m.* Calubian.
COCOTE. *m.* Tangcógo.
COCOTERO. *m.* Lubi.
COCHAMBRE. *m. fam.* Hugao, bisan ano nga mahugao ug mabaho. Langsiao.
COCHAMBRERO, RA. *adj. fam.* Mahugao, malangsiao.

COCHAMBROSO, SA. *adj. fam.* Mahugao, malangsiao.
COCHARRO. *m.* Irinman.
COCHASTRO. *m.* Pasi sin babuy.
COCHE. *m.* Coche, sugad sin carruaje.—Caminar, ó ir, en el coche de San Francisco. *fr. fig.* y *fam.* Paglacat ó pagbactas lá.
COCHEAR. *n.* Pagcarruaje.
COCHERA. *f.* Binubutangan san mga coche.
COCHERO. *m.* Cochero.
COCHERO, RA. *adj.* Masayon maloto.
COCHERÓN. *m.* Binubutangan san mga coche.
COCHEVIRA. *f.* Tamboc sin bactin.
COCHINA. *f.* Bactin nga babaye.
COCHINADA. *f. fig.* y *fam.* Hugao, lamire.—*fig.* y *fam.* Maraut nga buhat.
COCHINERÍA. *f. vid.* Cochinada.
COCHINILLA. *f.* Bayod.—Sacayán ni Panyagodyud usa ca gatus an gumaód. An bayod. La cochinilla.
COCHINILLO. *m.* Pasi.
COCHINO, NA. *m.* y *f.* Bactin.—*fig.* y *fam.* Mahugao.—Cochino fiado, buen invierno y mal verano. *ref.* An nagpaotang, tisocot ná ngani, sin cacurian áabutan.
CODAL. *adj.* May manico, socol sin manico.—Carp. Balay sin lagadi.
CODASTE. *m.* Mar. Pamarong sa olin.
CODAZO. *m.* Pagtico. Pagrantoc san seco.
CODEAR. *n.* Pagtico.—Pagrantoc san seco.
CODELINCUENTE. *adj.* Magcasimay sala.
CODERA. *f.* Sooot san sico.
CODEZMERO. *m.* Macarauat ó paracarauat san mga icapolo ó himoloan.
CÓDICE. *m.* Libro nga sinuratan sin mga surat ó dáan nga mga sumat.
CODICIA. *f.* Caipa nga diri angay sin mga bahandi.—*fig.* Ongud nga paghiongara sin mga caopayan.—La codicia rompe el saco. *ref.* An buot mag idadamo nauauaráyan lugud.—Por codicia del florín, no te cases con ruin. *ref.* Cún an salapi nia an inaalagad mo lá, diri icao mapacasál.—Quien por codicia vino á ser rico, corre más peligro. *ref.* An pinatitigayon sa diri angay nga pagpaagui, madaliay maagui dao hangin.
CODICIABLE. *adj.* Sadang talingahaon.
CODICIADOR, RA. *adj.* Matingohaon, mangingita.—*s.* Paratingoha, parapangita.
CODICIAR. *a.* Ipa. Pagtingoha, pagtalingoha, pagpangita sin salapi ug iba pá.
CODICILO. *m.* Carig-onan nga sinurat sa lugaringon nga pagbuot basi macuha cún igdugang bá sin bisan lá ano san testar nga nabuhat ná niya, cún pagpacarig-on bá san mao nga testar.
CODICIOSAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagcaipa, sa daco nga pagtingoha.
CODICIOSO, SA. *adj.* Maiipa.—*fig.* y *fam.* Matingohaon, buhatan.—Juntáronse el codicioso y el tramposo. *expr. fig.* y *fam.* An maquisalapi ug an otangnanon nansisipaglilimbong sira guihapon.
CÓDIGO. *m.* Casugoanan.
CODILLO. *m.* Paa sa mga mananap dapit sa dughan.
CODO. *m.* Sico.—Medida desde el codo á la extremidad, de la mano. Manico.—Alzar de codo, ó el codo. *fr. fig.* y *fam.* Paginum sin oraora.
CODORNIZ. *f.* Pitao, pitpitao.
COEPÍSCOPO. *m.* Igcasiobispo.
COERCER. *a.* Paghauid, pagpogong.
COERCIÓN. *f.* For. Paghauid, pagpogong.
COERCITIVO, VA. *adj.* Macacahauid, macacapogong.
COETÁNEO, NEA. *adj.* Magtaladongan,
COETERNO, NA. *adj.* Magcasidayon.
COEVO, VA. *adj.* Magtaladongan.
COFA. *f.* Mar. Salugsalug sa ibabao sa nga toladoc san sacayán.
COFÍN. *m.* Alat, cáhon cáhon.
COFRADE. *m.* Tauo nga sacop sin cofradía.
COFRADÍA. *f.* Cadam-an nga mga tauo nga nagcacatiroc sira sa pagtuman sin mga buhat nga maopay.
COFRE. *m.* Cabán, pinopotos sin anit sa goa ug sin género sa solud.
COGEDERO, RA. *adj.* Sadang ná cuhaon, sadang ná pagboroon.—*m.* Cap-tanan, carap-tan, carap-tanan.
COGEDIZO, ZA. *adj.* Masayon macuha.
COGEDOR, RA. *s.* Paracuha.—*m.* Surudlan sin hugao.
COGER. *a.* Pagcuha. Pagcaput. Pagcatin.—Pagboro san bonga.—La tierra no ha cogido bastante agua. Uaray pá catutubigui caopay an tuna.—Me cogí un pellizco. Napiit aco.—Me pellizco. Quinotol aco niya.—Coger el palay. Pamari, pangani.—Esta tinaja coge cinco gantas. Ini nga tadino nasolud sin lima ca gantang. No cogen las cinco gantas en esta tinaja. Diri naghihinadang an lima ca gantang sini nga tadiao.—La alfombra coge toda la iglesia. An alpombra nacacaloob san bug-os nga singbahan.—Me cogió comiendo. Hinabutan aco niya nangangaon aco.—Me cogió descuidado. Quinalit aco niya.—Me cogió la noche en Borongan. Nagabihan aco sa Borongan.—Nos cogió la tempestad en Sulat. Binaguiohan cami sa Sulat.—Esto no coge aqui. Ini diri naghihinadang dinhi.—Coger á uno de nuevo una cosa. *fr.* Calit; niyan pá lá aco babati ó dungug siton.—¡Cogite! Dinacop co icao.
COGIDA. *f. fam.* Pamari, pangani, an cuha nga humay.—*fam.* Pagsungay an todo san tauo nga nagsosoerte sa iya.
COGITABUNDO, DA. *adj.* Mapalandongon nga tauo.
COGNACIÓN. *f.* Pagcaoropud nga guican sa mao nga guinicanan.
COGNADO, DA. *m.* y *f.* Caorop-dan.
COGNOMENTO. *m.* Bansag; cabansagan.
COGOLLO. *m.* Ogbus.—Saringsing sa mga cahuy.
COGOTE. *m.* Tangcogo.
COGULLADA. *f.* Yangugyangug.
COHABITACIÓN. *f.* Paglongon sin balay.
COHABITAR. *n.* Paglongon sin balay.
COHECHAR. *a.* Soop. Pasoop.
COHECHO. *m.* Pagsoop.
COHEREDERO, RA. *m.* y *f.* Igcasisooc, igcasilonsan; igcasimanoronud.
COHERENCIA. *f.* Caarangay, pagcaarangay, pagcaoroyon. Caoroyonan.
COHERENTE. *adj.* Maangay, maoyon, maigo.
COHESIÓN. *f.* Pagcasonudsonud.
COHETE. *m. id.* Pabotohon.
COHETERO. *m.* Parahimo sin mga cohetes.
COHIBICIÓN. *f.* Pagpogong, paghauid.
COHIBIR. *a.* Pagpogong, paghauid.
COHONESTAR. *a.* Pagpacaopay sa bisan ano nga buhat.
COINCIDENCIA. *f.* Pagcaangay.—Caangayan.—Pagcadongan.—Pagcaoroyon. Caoroyonan.
COINCIDIR. *n.* Angay, igo.—Dongan.—Oyon.
COINQUINARSE. *n.* Pacaraut san maopay nga bantug.
COITO. *m.* Paghiranii. Dirig: doróg.
COJEAR *n.* Piang. Quiang, quiangquiang. Quihud.
COJERA. *f.* Capiang, pagcapiang. Capiangan.
COJIJO. *m.* Pagidáa bisan guti an binabati nga masool.

COJIJOSO, SA. *adj.* An magidáa bisan guti an binabati nga masool.
COJÍN. *m.* Oroolonan.
COJINETE. *m.* Oroolonan.
COJO, JA. *adj.* Piang. Quiang. Quihud.—No ser uno cojo ni manco. *fr. fig.* y *fam.* Batid caopay san iya catungdanan.
COJUDO, DA. *adj.* An mananap nga uaray pagcaponi.
COJUELO, LA. *adj.* Piang.
COL. *f.* Coles, otan nga coles.
COLA. *f.* Icog.
COLA. *f.* Cola sin anit.
COLABORACIÓN. *f.* Pagbulig.
COLABORADOR, RA. *m.* y *f.* Bulig, cabulig.
COLABORAR. *n.* Bulig.
COLACIÓN. *f.* Paghatag san sacerdote sin gahum ó catungdanan sin pagcacura sugad san batasan nga singbahanon; pagcarauat niya san mao nga catungdanan. Paghatag ó pagcarauat sin mga grado ó catungdanan sugad san guinbabatasan sa mga universidad.—Colación ó pangiclop san gabi sa mga adlao nga iguinpupuasa.—An tuna cun an mga tauo nga mga sacop sa tag-sa nga parroquia.—Sanglit; cun an usa ca butang iguinpapananglit sa lain nga butang.
COLACTÁNEO, NEA. *m.* y *f.* Itib. Magcaitib.
COLADA. *f.* Pag almidol san panapton.—Almidol.—Panapton nga inalmidol.—Aguian san mga hayop.
COLADERA. *f.* Saráan.
COLADERO. *m.* Saráan.—Haligot nga araguian.
COLADOR. *m.* An mahatag ó matogot san colación san mga beneficio nga singbahanon.
COLADOR. *m.* Saráan.
COLADURA. *f.* Pagsara.
COLANILLA. *f.* Isorocsoc nga guti sa mga puerta ug mga ventana.
COLAPEZ. *f.* Icog sin isda.
COLAPISCIS. *f.* Icog sin isda.
COLAR. *a.* Paghatag ó pagtogot san mga beneficio nga singbahanon.
COLAR. *a.* Pagsara.—Pagalmidol san panapton.—Pagagui sin haligot nga araguian, pagsohot.—*fam.* Paginum sin alacsio.—No colar una cosa. *fr. fig.* y *fam.* Diri pagtotooron.
COLATERAL. *adj.* An áada sa luyo ug sa luyo, sugad an mga altar sa singbahan nga áada sa luyo ug sa luyo san altar mayor.—Caorop-dan nga diri guican sa mao nga guinicanan.
COLATIVO, VA. *adj.* An mga beneficio nga singbahanon nga diri sadang carauaton cun diri tunud san colación nga canonica.
COLATIVO, VA. *adj.* Macacaagui, macacahugas.
COLCHA. *f.* Itatahub san higdaan.
COLCHADURA. *f.* Pagpasolud sin gapas, etc. sa colchón.
COLCHAR. *a.* Pagpasolud sin gapas, etc. sa colchón.
COLCHERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin mga colcha.—Parabaliguia sin mga colcha.
COLCHÓN. *m.* Ibabasnig san higdaan.
COLCHONERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo (ó parabaliguia) sin mga ibabasnig sa higdaan.
COLEADA. *f.* Pagpilipiqui.—Paglapdos.
COLEADURA. *f.* Pagpilipiqui.
COLEAR. *n.* Pagpilipiqui.
COLECCIÓN. *f.* Catiguban, cadam-an sin mga libro, etc.
COLECCIONADOR. *m.* Paratipig ó paratimos sin mga sinurat, mga salapi, etc.
COLECCIONAR. *a.* Pagtipig ó pagtimos sin mga sinurat, mga salapi, etc.
COLECCIONISTA. *m. vid.* Coleccionador.
COLECTA. *f.* Buhis ó an buhis nga tunud sa tag-sa tag-sa.—Amot, aramot; an pagcarauat san amot.—Mga pagampo nga pinangangadie san mga Padre nga nagmimisa.—Paniroc ó pagsolud sa singbahan sadto anay san mga cristianos sa pagsingba ug pagampo.
COLECTACIÓN. *f.* Pagsocot ó pagcarauat; panocot ó pangarauat.
COLECTAR. *a.* Pagsocot ó pagcarauat.
COLECTICIO, CIA. *adj.* An mga soldados nga mga basbason pá.
COLECTIVAMENTE. *adv. m.* Sahid, ngatanan gud.
COLECTIVO, VA. *adj.* Macacatiroc, macacatipon.—*Gram.* Nombre nga colectivo.
COLECTOR. *m.* Paratiroc ó paratimos.—Parasocot.—Tinatapuran.—Paracarauat san limos san mga pamisa.
COLEGA. *m.* Caopud.
COLEGIAL. *adj.* Tauo nga sacop sa colegio.
COLEGIO. *m.* Cadam-an nga mga tauo ó mga cabataan nga nangongocoy sin balay, ug dida sira nagaaram.—Balay nga colegio.—Escuelahan.
COLEGIR. *a.* Pagtiroc, pagtipon.—De aquí se colige... Dinhi sini guican...
COLEO. *m.* Pagpilipiqui.
COLEÓPTERO, RA. *adj.* Zool. Sinisiring an mga mananap nga upat an paco.
COLERA. *f.* Sab-ong sa icog san caballo.
CÓLERA. *f.* Peste.—*fig.* Caisug, casina.—Amaine usted la cólera. *exp. fam.* Paghinayhinay, ayao pagisug.—Cortar la cólera. *fr. Med.* Pagtambal basi macuha an peste. Pagtambal basi macuha an maraut sa guinhaua.—Cortar la cólera á uno. *fr. fig.* y *fam.* Pagpamáan sa iya tunud san pagserot ó pagcastigo.—Cuando la cólera sale de madre, no tiene la lengua padre. An nag-iisug ó nasisina caopay, mahinanali mamolong.
COLÉRICO, CA. *adj.* An pinepeste.—*fig.* Maisug, masina, poscanon.
COLETA. *f.* Pongos.
COLGADERO. *m.* Caoitan. Sablayan.
COLGADIZO. *m.* Atup atup, carocamalig.—Camalig sin mga hayop.
COLGADO, DA. *p. p.* Binitay. Binibiao.
COLGADOR. *m. Impr.* Isarablay.—Sablayan san mga papel nga bag-o pá lá nga pinamolde.
COLGADURA. *f.* Mga bitaybitay ó rayandayan sa mga singbahan, mga balay, etc.
COLGAJO. *m.* Lacnit.—Pahoy.
COLGANTE. *p. a.* Nabibiao.
COLGAR. *a.* Pagbiao.—Pagbitay sin mga rayandayan.—*fig.* y *fam.* Ahorcar. Pagbitay.—*fig.* Paghigot (cun dao caadlauan ó adlao nga natauohan san tauo).—*n.* Calambitay. Columbitay.
CÓLICA. *f.* Saquit; in nagsisinuca an tauo ug nalilibang mán.
COLICANO, NA. *adj.* Pamosagon.
CÓLICO. *m.* Saquit sa tiyan, nga mosool caopay ug guintotobol an tauo. Tobol.
COLICUACIÓN. *f.* Pagtunao; pagpatunao.—Med. Camagasa tunud sin saquit nga pagcalibang sin oraora.
COLICUAR. *a.* Pagpatunao.—*r.* Tunao.
COLICUECER. *a.* Pagpatunao, tunao.
COLIFLOR. *f.* Otan nga sugad sin coles.
COLIGACIÓN. *f.* Pagcatigub, pagcasabut, pagsarabut.—Pagcaoyon sin buot; caoroyonan, caarabuyo-

nan.—Pagcasonudsonud.—Pagcasumpay; casumpayan.—Pagcahingion.
COLIGADO, DA. *adj.* Natigub, natipon; naoyon.
COLIGADURA. *f. vid.* Coligación.
COLIGAMIENTO. *m. vid.* Coligación.
CALIGARSE. *r.* Tigub, tipon; hingion. Pagsarabut.
COLILLA. *f.* Subla.
COLINA. *f.* Bongtud; cabongturan.
COLINA. *f.* Liso san coles.—Taran-mon nga coles.
COLINDANTE. *adj.* Hiripid, higripid.
COLINO. *m.* Taran-mon nga coles.
COLIRIO. *m.* Tambal sa mata.
COLISEO. *m.* Teatro, comediahan.
COLISIÓN. *f.* Pagcaintoc, pagcairointoc. Songgo; casonggoan.—Capilasan.—*fig.* Pagcacontra.
COLITIGANTE. *com.* An contra.
COLMADAMENTE. *adv. m.* Sin olong, sin damo, sin daco; damo caopay; pono caopay.
COLMAR. *a.* Pagpono. Pagolong.—*fig.* Paghatag ó pagtogot sin damo.
COLMENA. *f.* Potiocan ó balay sin potiocan.
COLMENAR, *m.* Potiocan, balay sin potiocan.
COLMENERO. RA. *m.* y *f.* An may potiocan. Paramangno sin potiocan.
COLMILLADA. *f. vid.* Colmillazo.
COLMILLAZO. *m.* Pagbogno.
COLMILLEJO. *m.* Tango nga guti.
COLMILLO. *m.* Tango.—Enseñar los colmillos. *fr. fig.* y *fam.* Pagpacalalaqui, pagbuclad san pagcamaisug.—Pagpatahud, in napatahud an tauo.—Escupir por el colmillo *fr. fig.* y *fam.* Pagtiao tiao.—*fig.* y *fam.* Pagpalabilabi.—Tener uno colmillos. *fr. fig.* y *fam.* Lasgud ó batid caopay nga diri masayon limbongan.
COLMILLUDO, DA. *adj.* Tangoan, tangohan.—*fig.* Batid caopay nga diri masayon limbongan.
COLMO. *m.* An nahatura cun pono ná an tarac-san, saphiran ó an sinaphiran.—*fig.* Catumanan; catapusan
COLMO, MA. *adj.* Pono (nga labis ná).
COLOCACIÓN. *f.* Pagpahamutang; pagcabutang. Cabutang.—Catungdanan.
COLOCAR. *a.* Pagbutang. Pagpahamutang. Pagpahimtang, pagpahamtang.
COLOCUTOR, RA *m.* y *f.* An tauo nga nagpopolong sa igcasitauo.—An tag-sa san mga masale sin coloquio ó masacban sin carocayacan.
COLODRILLO. *m.* Tangcogo.
COLONIA. *f.* Cadam-an nga mga tauo nga nacadto ó nahalin sa lain nga tuna ug didto sira oocoy sin pagpacabuhi.—An tuna nga quinadtoan san mao nga mga tauo.
COLONO. *m.* An naocoy sin calonia.—Paraoma ó paraquiua sin tuna nga iguinabang lá sa iya ug dida siya oocoy.
COLOQUINTIDA. *f.*
COLOQUIO. *m.* Carocayacan. Paquigpolongpolong.
COLOR. *m.* Color.—Pintar.
COLORACIÓN. *f.* Pagpalutao san pintar.
COLORADO, DA. *adj.* Pula, mapula.
COLORAR. *a.* Pagpintar; pagtina.
COLOREAR. *a.* Pasangil, pagbaribad.—*n.* Pula pula. Poropula.
COLOSAL. *adj.* Daco caopay.—Hataas caopay.
COLOSO. *m.* Tauo tauo nga hataas caopay.—*fig.* An nalabao, nadaco ug nahataas pá sa iba.
COLUMBRAR. *a.* Pagtanao, pagquita.—*fig.* Pagamborong.
COLUMNA. *f.* Pilar. Harigue.
COLUMNATA. *f.* Mga pilar. Mga harigue sin balay etc.
COLUMPIAR. *a.* Pagduyan, pagduyanduyan.—*r fig.* y *fam.* Paghilayhilay.—Abiog.
COLUMPIO. *m.* Duyan.
COLUSIÓN. *f.* For. Pagsarabut sin duha ó iba pá nga mga tauo, cay an ira tuyo an paglimbong ó pagpacaraut sa igcasitauo.
COLLA. *f. id.* Madlus nga hangin.
COLLADO. *m.* Bongtod. Cabongtoran.
COLLAR. *m.* Baclay, baliog.
COLLAREJO. *m.* Barobaclay, baliog nga guti.
COLLARÍN. *m.* Barobaclay, baliog nga guti.
COLLERA. *f.* Baga baliug sin hayop.
COLLÓN, NA. *adj. fam.* Matalao.
COLLONADA. *f. fam.* Canan matálao buhat.
COLLONERÍA. *f. fam.* Camatálao, pagcamatálao.
COMA. *m.* Gram. Tigaman nga ortográfico nga sugad sini (,)—Sin faltar una coma. *exp. adv. fig.* y *fam.* Sin uaray culang.
COMADRE. *f.* Manaram.—Comade.—*fam.* Alcabueta. Tita tita.—*fam.* Babaye nga sin igcasibabaye nga harani sin balay.
COMADREAR. *n. fam.* Paglibaclibac.
COMADREJA. *f.* Mananap nga sugad sugad darodaco sin vatot nga daco.
COMADRERO, RA. *adj.* Hadao hadao, hadoy hadoy.
COMADRÓN. *m.* Tambalan nga nagaasiste san naghihinglao.
COMANDANCIA. *f.* Catungdanan sin comandante; pagcacomandante.—Provincia ó cabongtohan ó tuna nga sacop san gahum sin comandante.
COMANDANTE. *m. id.* Ponoan sin usa nga plasa ó mga casoldadosan.—Ponoan sin usa nga batallón.—Ponoan nga nagmamando san ejército sin usa nga guinhadian cun provincia bá.—Ponoan nga labao sin iba nga mga comandante nga mga sacop niya.
COMANDAR. *a.* Mil. Pagponoan, pagsugo, pagmando sa mga soldados.
COMARCA. *f.* Cabahin sin tuna, ug sacop mán dida in mga cabongtohan.
COMARCANO, NA. *adj.* Harani.
COMARCAR. *n.* Dooc, harani; in naghihirani an mga bongto, etc.—*a.* Pagtalay san mga cahuy, mga lubi, etc., in guintatanum.
COMBA. *f.* Cabalico, pagcabalico. Cabalicoan.
COMBADURA. *f. v.* Comba.
COMBAR. *a.* Pagbalico; colob, in nacolob an cahuy.
COMBATE. *m.* Auay. Pagauay. Pagsari.—Pagauayan.
COMBATIENTE. *m.* An tag-sa nga soldados sin usa nga ejército.
COMBATIDOR *m.* Mangorubat.
COMBATIR. *n.* Pagauay, pagsari. Paggabut.—*a.* Pagdosmog, pagdamag.—Pagsangdal.—*fig.* Pagbagsac.—*fig.* Pagcontra.—*fig.* Pacasáquit, pacabido, pacasubo.
COMBÉS. *m.* Mar. Cumbis, tican sa taladoc mayor ngadto sa dolong.
COMBINACIÓN. *f.* Pagcaarangay, pagcasoronud. Catuhayan. Catiriguban, catarampoan.
COMBINAR. *a.* Pagtirig-ub, pagtarampo, pagtunay. Pagpaangay.—Pagtanding, pagtandig.
COMBO, BA. *adj.* Colob, quinolob, binalico.—*m.* Bangil nga daco sin mga barriles.
COMBUSTIBLE. *adj.* Masayon malaga, masayon masonog.—*m.* Songo.
COMBUSTIÓN. *f.* Pagcalaga, pagcasonog.
COMBUSTO, TA. *adj.* Nasonug. Nagbaga ná.
COMEDERO, RA. *adj.* Sadang pangaonon.—*m.* Caran-an.—*m.* Tubongan sin mga hayop ó mga tamsi.—

Limpiarle á uno el comedero. *fr. fig.* y *fam.* Paghucas sa iya san catungdanan.
COMEDIA. *f.* Comedia.—Comediahan.
COMEDIANTE, TA. *m.* y *f. id.*
COMEDIDAMENTE. *adv. m.* Sa maopay nga pagatubang.
COMEDIDO, DA. *adj.* Buotan, mahoyo, matahud.
COMEDIMIENTO. *m.* Catahud, pagcatahud.
COMEDIO. *m.* Catutungaan sin guinhadian ug iba pá.
COMEDOR, RA. *adj.* Macaon sin daco; malamon; camaquicaon sin daco.—*m.* Caran-an.
COMEJÉN. Bocboc, agáy-ay.
COMENSAL. *com.* Sacop sa balay.
COMENTAR. *a.* Pagasoy, paghatag sin casayoran.
COMENTARIO. *m.* Casayoran nga sinurat.
COMENTO. *m.* Pagasoy, paghatag sin casayoran.
COMENZAR. *a.* Pagticang.
COMER. *n.* Pagcaon.—Comer con otros en un mismo plato ó de un mismo plato. Pagsaro.—Comer carne, pescado, etc. para beber. Pagsumsum.—Comer las aves picando. Pagtoctoc.—Comer tragando entera ó á medio mascar la comida. Paglamoy; paglamon.—Comer un pescado á otro. Pagsibad.
COMERCIANTE. *p. a. id.* An nagcocomercio.
COMERCIAR. *a.* Pagcomercio; pagbaliguia; pagpalit.
COMERCIO. *m.* Pagbaliguia; pagpalit; comercio, corocomercio.—*fig.* An mga comerciante.
COMESTIBLE. *adj.* Sadang pangaonon.—*m. pl.* Caran-on.
COMETA. *m. id.* Bituon nga daco, masirac ug icogan.—*f.* Banugbanug.
COMETER. *a.* Pagtogot, pagtogon an usa ca tauo sin iya gahum sa usa man ca tauo, patapud sa iya. Pagtoin. Pagtoing.—Pacasala, pagbuhat sin sala.—Paggamit san mga figura nga gramatical.
COMETIDO. *m.* Togon, itinogon.
COMEZÓN. *f.* Cacatol, pagcacatol. Guirhap.
COMIBLE. *adj. fam.* Cacaonon.
CÓMICO, CA. *s.* Parasurat sin mga comedia.—Gopong.—*m.* y *f.* Comediante.
COMIDA. *f.* Can-on.—De la mañana. Pamáhao.—De medio día. Paningodto.—Por la noche. Pangiclop, pamáhao sa gab-i.
COMIDO, DA. *adj.* An quinaon ná.
COMIENZO. *m.* Tinicangan.—Guinicanan.
COMILÓN, NA. *adj. fam.* Macaon sin daco.
COMINO. *m.* Tanum nga comino; an bonga niya. Panacot nga comino.
COMISARIO. *m. id.*—Surugoon.—Tinoinan. Tinatapuran.
COMISIÓN. *f.* Togon, sugo.
COMISIONADO, DA. *adj.* Sinusugo, tinatapuran, u. t. c. s.
COMISIONAR. *a.* Pagsugo, pagtoin. Pagtogon.
COMISIONISTA. *m.* Sinusugo, tinatapuran.
COMISORIO, RIA. *adj.* For. Bisan ano nga pagtutumanon sa adlao nga itinaláan.
COMISTRAJO. *m. fam.* Mga can-on nga may sinasacot sin lain nga mga cacaanon.
COMITIVA. *f.* Mga tauo nga mga oropud sin guinoo ó mahal nga tauo.
COMO. *adv. m.* Sugad. Hazlo *como* te digo. Buhaton mo *sugad* san iguinsisiring co sa imo.—(También del modo siguiente en visaya). No sé *cómo* agradecerle tantos favores. Diri aco maaram cún *oonanon* co an pacabalos sa iya san mga pagcalooy nga daco. *¿Cómo* está el enfermo? *¿Mationano* an masaqui?—Denota á veces idea de encarecimiento en buen ó mal sentido. ¡Cómo llueve! ¡Oran nga! ¡Cómo huyó! ¡Pinmalaguio nga!—En sentido comparativo denota idea de equivalencia, semejanza ó igualdad, y significa generalmente al modo ó la manera que, ó á modo ó manera de. Es rubio *como* el oro. Bulao *sugad* san bulauan; se quedó *como* muerto; *dao* minatáy siya; encontró con dos *como* ladrones ó *como* tulisanes; naghitapo siya sin duha nga *baga* mga macauat cún *baga* mga tulisan.—*Segun.* Esto fué lo que sucedió, *como* me dijo Pedro. Ansia ini an inabut, *sugad* san isinumat sa acon ni Pedro. La caridad, *como* dice Jesucristo. An paghigugma, *sugad* san polong ni Jesucristo.—*En calidad de.* Asisto á la boda de María *como* testigo. Tumambong ca sa pagpacasal can María *dao* testigos ca.—Por qué motivo, causa ó razón; en fuerza ó en virtud de qué. *¿Cómo* no fuiste ayer á misa? *¿Cay ano* uaray ca singba cacolop? No sé *cómo* no le mató. Ambut *cún cay ano* uaray niya pagpataya. *Así que. Como* llegamos á la posada, se dispuso la comida. Pagabut lá namon sa hapitan, pinatitima an can-on.—*Á fin de que, ó de modo que.* Mandamos á nuestros presidente y oidores que provean *como* por culpa de los alcaldes no se dilaten las causas. Nagsusugo cami sa amon presidente ug mga oidor nga magsugo nga *tungud* sin sala san mga hocom diri pagihaon an mga causa.—Emplease como conjunción copulativa equivaliendo á *que.* Sabrás *como* hemos llegado buenos. Mahabaro ca *nga* inabut cami nga mga magopay.—Hace igualmente oficio de conjunción condicional equivaliendo á *si. Como* no te enmiendes, serás castigado. *Cún* diri ca bumaya san batasan mo nga maraut, cacastigohun ca.—Toma también carácter de conjunción causal. *Como* recibí ayer tarde el aviso, no pude llegar á tiempo. *Cay* quiharauat co cacolop an togon, uaray aco hiabut. En esta acepción suele preceder a la conjunción *que.* Lo sé de fijo, *como que* le mató delante de mí. Sayud aco, *cay* pinatay siya niya sa atubangan co.
CÓMODA. *f.* Cómoda nga panunudlan sin mga panapton ug iba pá, ngan may mga honos.
COMODABLE. *adj.* For. An sadang ipaotang.
COMODANTE. *com.* For. An napahuram sin ano lá.
COMODATARIO. *m.* For. Hinuram co ini, him-dac ini.
COMODATO. *m.* For. Paghuram. Pagpahuram.
COMODIDAD. *f.* Maopay nga pagcabutang. Cahimiangan.
CÓMODO, DA. *adj.* Maopay. Masayon. Himiang.—*m.* Polos, capulsanan, panolos.
COMPACTO, TA. *adj.* Sósó.
COMPADECER. *a.* y *r.* Looy; paghicalooy, paghipuangud; paghino-clog.
COMPADRAR. *n* Pagcompare.—Paquisangcay.
COMPADRAZGO. *m.* Pagcaoropud san tauo nga san bata nga iya quinocogus ó quinacaput san pagbuniag ó pagconfirma sa iya, ug san mga caganac san bata.
COMPADRE. *m.* Compare.—An padrino san bata sa pagbuniag ug sa pagconfirma.
COMPAGINACIÓN. *f.* Pagtuhay; pagcatuhay. Catuhayan.—Payhusay; cahusayan.
COMPAGINADOR. *m.* Magturahay, paratuhay.—Maghurusay, parahusay.
COMPAGINAR. *a. fig.* Pagtuhay.—Paghusay.—Angay. Pagcaangay.
COMPAÑERO, RA. *m.* y *f.* Opud; oropud.
COMPAÑÍA. *f.* Fagopud, caopud.—Panon sin mga soldados nga minamandoan sin capitán.—Mga tauo

nga naayon ug nagcabubulig sira sa pagcomercio.
COMPAÑÓN. *m.* Itlog, bunay.
COMPARABLE. *adj.* Sadang ipananglit, sadang itanding, sadang itandig.
COMPARACIÓN. *f.* Pagsanglit, pagtanding. Pananglitan.
COMPARAR. *a.* Pagsanglit, patanding, pagtandig.
COMPARECENCIA. *f.* For. Pagatubang.
COMPARECER. *n.* For. Pagatubang.—Pagpahayag. Paquita.
COMPARECIENTE. *com.* For. An nagaatubang sa hocom.
COMPARENDO. *m.* For. Sugo sin pagpaatabang.
COMPARICIÓN. *f.* For. Pagatubang.—For. Sugo sin pagpaatubang.
COMPARSA. *f.* Oropud, in nagcacaoropud in mga tauo sa pagdorogas, etc.—Mga tauo nga nagboboroniog.
COMPARTE. *m.* For. Api.
COMPARTIMIENTO. *m.* Pagpahat. Pagmalon. Pagbahin. Paghahinbahin.
COMPARTIR. *a. vid.* Compartimiento.
COMPÁS. *m.* Compás, garamiton sin panday ug iba pá sa pagsocolsocol.
COMPASAR. *a.* Pagcompás.—Pagdoyog, pagdoroyog.
COMPASIBLE. *adj.* Angay calooyan.
COMPASIÓN. *f.* Calooy. Paghicalooy, paghipuangud, paghino-clog.
COMPASIVO, VA. *adj.* Malolooyon, mahipuanguron, mahino-clogon.
COMPATERNIDAD. *f.* Pagcaoropud nga espirituhanon, nga guican san Sacramento san Pagbuniag ug san Pagcomfirma.
COMPATIBLE. *adj.* Mahihimo...
COMPATRIOTA. *com.* Compatricio, cia. *m.* y *f.* Igcasitaghimongto.
COMPELER. *a.* Pagpirit, paglugus, pagpogos.
COMPENDIAR. *a.* Paglactud.
COMPENDIO. *m.* Lactud nga casayoran, calacturan.
COMPENDIOSO, SA. *adj.* Linactud, linalactud.
COMPENDIZAR. *a.* Paglactud.
COMPENSABLE. *adj.* Sadang pagbaloson.
COMPENSACIÓN. *f.* Paghalos.—For. Pagbalio, pagtagalio.
COMPENSAR. *a.* Pagbalos.—Pagbayad.
COMPETENCIA. *f.* Paghibaton sin polong.—Pagindig.—Tungud.—Cabatiran.
COMPETENTE. *adj.* Sadang; igo; angay.—Tungud ó iya tungud.—Batid, higara, hiara.
COMPETER. *n.* Tungud (ó iya tungud.)
COMPETICIÓN. *f. vid.* Competencia.
COMPETIDOR, RA. *adj.* Magcairindig.
COMPETIR. *n.* Pagindig, pagirug.
COMPILACIÓN. *f.* Casayoran nga lactud sin mga susumaton.
COMPILAR. *a.* Paglactud sin casayoran.
COMPINCHE. *com. fam.* Sangcay.
COMPLACENCIA. *f.* Calipay, calipayan.
COMPLACER. *a.* Pagalagad, pagtangdo, pagoyon, paghatag sin maopay nga buot sa igcasitauo.—*r.* Lipay, himaya.—Himoot.—Saya.
COMPLEMENTO. *m.* Catumanan, cahingpitan.
COMPLETAMENTE. *adv. m.* Sin uaray culang.
COMPLETAR. *a.* Pagingpit.—Paghuman.—Pagpono.
COMPLETAS. *f. pl.* Catapusan nga pangadion sa mga Padre sa matagaadlao (sinisiring completas).
COMPLETO, TA. *adj.* Tuman. Hingpit. Pono.
COMPLEXIÓN. *f.* Calauas, calauasan, onob san pagcabaca. Macosog an iya calauas. Masinaquitnon an acon calauasan. Onob san pagcabata an camaluyahon co. Cabacdan.
COMPLICACIÓN. *f.* Casamocan.—Dugang.
COMPLICAR. *a.* Samoc.—Dugang, in nagdudugan, pananglit, an saquit nga binabati.
COMPLICE. *com.* Opud sin pacasala, bulig sin pacasala.
COMPLICIDAD. *f.* Pagcabulig sin pacasala.
COMPONER. *a.* Pagtuhay. Paghusay.—Pagopay. Pagpacaopay.—Pagbuhat.
COMPORTA. *f.* Sugad sin alat ó buguias.
COMPORTABLE. *adj.* Arantoson, sadang mailub, irilubon.
COMPORTAMIENTO. *m.* Batasan, panguinaui.
COMPORTAR. *a.* Pagbaquiang, pagbayao.—*fig.* Pagilub, pagantos.—*r.* Pagbatasan.
COMPORTE. *m.* Batasan. gaui.
COMPOSICIÓN. *f.* Catuhayan. Cahusayan.—Pagpacaopay.—Cahusay, in nagcacaoroyon sira sin buot.—Buhat nga sinurat, buhat nga musical ó canan música.—Hacer composición de lugar *fr. fig.* Paghunahuna sin maopay hionong san mga catigayonan nga angay basi matuman an guintutuyo.
COMPOSITOR, RA. *s.* Paratuhay. Parahusay.—Paraopay.—Parabuhat, parahimo.
COMPOSTURA. *f.* Pagbuhat, paghimo.—Pagpacaopay. Pagopay.—Catuhayan. Cahusayan.—Cabuotan, camadoroto.
COMPRA. *f.* Pagpalit. Pagbotong. (pasiva deun). Pagbalio.
COMPRADOR, RA. *adj.* Mapalit. Mabalio. Mabotong.—*s.* parapalit.
COMPRAR. *a.* Palit. Balio, Botong. Bacal.—Vino ú otro licor. Tanguay.—Voy á comprar género. Mapalit aco sin género.—¿Á quién haz comprado la tortuga? ¿Sin-o an pinalitan mo san pauican?— Hemos comprado con el dinero sobrante veinte cabanes de palay. Amon ipinalit an iba nga salapi sin caruháan ca baquid nga humay.—¿Compras pescado? ¿Mabalio ca sin isda?—He comprado este carabao, Binotong co inin carabao.—Comprame este esclavo. Botongan mo aco sinin oripon.—ya lo he comprado. Tapus co ná botonga.—yo lo compraría, pero no tengo con que comprarlo. Bobotongon co cunta, cundi uaray aco ibobotong.—He comprado esta embarcación por dos campanas y una lanza. Duha ca agong, usa ca sungil án ibinotong sinin sacayán.—Voy á comprar un lechon. Macadi aco sin pagbacal sin pasi.
COMPRAVENTA. *f.* For. Paguibutong. Paquipalit.
COMPRENDER. *a.* Locop, loob.—Sabut. Tuquib.—Apong.
COMPRENSIBLE. *ajd.* Sadang sabuton, sadang matuquib.
COMPRENSIÓN. *f.* Sarabutan, pagcasabut, ihibaro.
COMPRENSIVO, VA. *adj.* Masabut, mahibaro.—Macasabut macatuquib.—Masacop, maloob masacop.
COMPRENSOR, RA. *adj.* Masabut, mahabaro, matuquib, maapong.—Maloob, malocop.—*¡Teol! s.* Baraan sa langit.
COMPRESIBLE. *adj.* Sadang ibanan.
COMPRESIÓN. *f.* Pagcapiit.—Pagcaiban.—Pagcasoot.
COMPRESIVO, VA. *adj.* Mapiit. Macapiit.
COMPRIMIR. *a.* Pagpiit. Pagiban.—Paghaquid, pagpogong.—Pagpirit, paglugos, pagpogos.—Pagsoot.
COMPROBACIÓN *f.* Casayoran.
COMPROBAR. *a.* Paghatag sin casayoran, pagasoy nga pagparig-on sa bisan ano.
COMPROMETEDOR, RA. *adj. fam.* Macalugos, macapirit.

COMPROMETER. *a.* y. *r.* Sinisiring cún an duha ca tauo ngā may caliponġan napatapud sira sa usa ca tauo, cay basi siya an magtuhay sa ira.—Pacalugos, pacapirit.—Paghatag sin catungdanan.

COMPROMISARIO. *s.* Bahala.

COMPROMISO. *m.* Pagcasabut san mga may caliponġan ug patapud sira sin tauo nga magtuhay sa ira.—Cacurian.

COMPUERTA. *f.* Usa capinuta nga sada.—Paod.

COMPUESTAMENTE. *adv. m.* Sin maopay. Tuhay caopay. Husay caopay.

COMPUESTO. *p. p.* Guinopay. Tuhay ná. Husay ná. *m.* Sinisiring *compuesto*, an damo nga mga butang nga nacacahimo sin usa ca bug-os.

COMPULSA. *f.* For. Sinacal, hinuad.

COMPULSAR. *a.* For. Pagsacal, paghuad.—Paghiling sin mga carig-onan nga sinurat, basi masayud san mga asoy didá.

COMPULSIÓN. *f.* For. Pagpirit, paglugus, pagpogos. Pacapirit, pacalugus, pacapogos.

COMPULSIVO, VA. *adj.* Macapirit, macalugos, macapogos.

COMPULSO, SA. *p. p.* Pinirit, linugos, pinogos.

COMPULSORIO, RÍA. *adj.* For. Sugo sin hocom basi mahiling an usa nga carig-onan nga sinurat cún causa bá.

COMPUNCIÓN. *f.* Pagbasul, paghinulsul.

COMPUNGIMIENTO. *m.* Pagbasul, paghinulsul.

COMPUNGIR. *r.* Pagbasul, paghinulsul.

COMPUTACIÓN. *f.* Isip, Pagisip, paghunahuna.

COMPUTAR. *a.* Pagisip, pagihap, pagcuenta.

COMPUTISTA. *com.* Paraisip paraihap, paracuenta.

CÓMPUTO. *m.* Isip, pagisip, paghunahuna.

COMULGAR. *a.* Pagpacarauat, paghatag san comunión.—*n.* Pagcarauat, pagcomulga.

COMULGATORIO. *m.* Panġarauatan, comulgahan.

COMÚN. *adj.* Bisan ano nga anġay ug igo sa cadam-an.—Precio cumún. Presio nga naglalacat.—*m.* An bug-os nga bongto.—An mga cadatoan, san bongto.—Calibanġan, oroan.—El común de las gentes. *expr.* An cadam-an san mga tauo.—En común. *m. adv.* Damo nga mga tauo an nagpopolos sin bisan ano nga diri lugaringon sin usa lá.—Sahid ngatanan.—Por lo común. *m. adv.* Danay mán.

COMUNAL. *adj.* Canan cadam-an. Canan bug-os nga bongto, etc.

COMUNICABLE. *adj.* Sadang igpaangbit. Sadang igasoy.—Madolooyon, buotan.

COMUNICACIÓN. *f.* Pagcaangbitan. Pagpaangbit.—Pagbalosbalos. Pagcarocayacan.—Araguian.—Surat ó sugo nga sinurat.

COMUNICADO. *m.* Surat nga ipinadodolong sa usa nga periódico basi igpamolde ug igmantala.

COMUNICAR. *a.* Pagpaangbit, paghatag.—Pagpahibaro, pagasoy, pagpasabut.—Pagpolong, pagcarocayacan.—Pagsurat sa lain nga tauo.—*r.* Pagbalosbalos.—Paquisagdon.

COMUNIDAD. *f.* Mga capadian nga nanġongocoy sa mga convento.—Mga tauo nga nanhohonong sa mga convento, mga colegio, etc.—Mga cadatoan san bongto, etc.

COMUNIÓN. *f.* Pagcaangbitan.—Pagcomulga, pagcarauat.—An Guisasantosi nga Sacramento sa altar. Recibió la comunión. Nacarauat siya: el sacerdote está dando la comunión á los niños. An Padre nagpapacarauat sa mga cabataan.—Partido palítico. Mga tauo nga nagcacaoyon sin mga paglarang, nga buot magcaput san govierno, in diri sira an naggogovierno.

COMUNMENTE. *adv. m.* Sin agsub.—Danay.

CON. *prep.* Por la pasiva de *i* cuando se aplica al instrumento que sirve para hacer alguna cosa. Hiriole *con* la lanza. An bangcao an *i*binono sa iya. Matole *con* el sundan. An sundang an *i*pinatay sa iya.—*Con* declarar, se eximió de tributar. An pagasoy lá niya, nahagauas san pagbuhis.—*Aunque. Con* ser tan antiguo, le han castigado. *Bisan* tigurang ná siya, quinastigo siya nira. Con tal que Con dao, cún baga.

CONATO. *m.* Tuyo. Conato de incendio. Pagisosonog ó pagisusurit sin balay.

CÓNCAVA. *f. vid.* Concavidad.

CONCAVIDAD. *f.* Caluangan. Luyang, caluyangan.—Sieloh.—Calungaban.—Culuġagan.

CÓNCAVO, VA. *adj.* Luang; luyang; sieloh; lunġab; lunġag.—*m. vid.* Concavidad.

CONCEBIR. *n. a.* Panamcon. Mabdos. Sagpon.—*fig* Paghibaro, pagtuquib, pagsabut, paghunahuna.—Burud.

CONCEDENTE. *p. a.* An matogot, an mahatag.—An maalagad ó maoyon.

CONCEDER. *a.* Pagtogot, paghatag.—Pagalagad, pagoyon.

CONCEJAL. *adj.* Tauo nga may catungdanan san bongto, dato.

CONCEJO. *m.* An mga cadatoan ó mga de justicia san bongto.

CONCENTO. *m.* Pagdoroyog nga pagcanta.

CONCENTRACIÓN. *f.* Pagtigub. Pagpatigub.

CONCENTRADO, DA. *adj.* An áada sa solud.

CONCENTRAR. *a.* Pagtigub. Pagpatigub sin bisan ano sa usa lá nga lugar.—Quim. Pagpasanoc.

CONCEPCIÓN. *f.* Pagpanamcon.

CONCEPTO. *m.* Paghunahuna, pagsabut.

CONCEPTUAR. *a.* Paghunahuna.

CONCERNIR. *m.* Matunġud.

CONCERTADAMENTE. *adv. m.* Tuhay caopay. Husay caopay.

CONCERTAR. *a.* Pagtuhay. Paghusay.—Pagtrato ó pagsabut san bale sin anó lá.—Anġay, igo; pagpaanġay, pagpaigo.—Pagdoroyog an mga toronggon.—*n.* Anġay, igo, oyon.

CONCESIÓN. *f.* Pagtogot, paghatag.

CONCESIONARIO. *m.* For. An tinogotan, an tinatagan.

CONCIENCIA. *f. id.*—Cab-tang san calag san tauo sin pagquilala san mga binubuhat niya, cay siya an tagbuhat. Sarabutan, hibaro san caopayan nga pagtutumanon ug san carautan nga paglilicayan.—Á conciencia *m. adv.* Mga buhat nga maopay ug marig-on nga pagcabuhat.—Acusar la conciencia á uno. *fr.* Otip, in naootip an tauo sin maraut nga buhat niya.—Cargar la conciencia. *fr. fig.* Pacasala.—Descargar la conciencia. *fr. fig.* Pagcompesal sin maopay; pagtuman san mga catungdanan sa catadonġan.—Manchar la conciencia. *fr. fig.* Pacasala.

CONCIERTO. *m.* Catuhayan; cahusayan; maopay nga pagcabutang sa bisan ano.—Pagcasabut, pagsarabut, pagcaoroyon sin buot hionong sin bisan ano; caoroyonan, caarabuyonan.—Pagtocar an mga musico. Música nga pagtotocaran sin mga instrumento ó mga patoronggon nga magcalainlain.

CONCILIABLE. *vdj.* Sadang pagopayon.

CONCILIÁBULO. *m.* Concilio nga diri ticang sa Santos nga Papa, cay uaray mán niya togot.—*fig.* Cabil. dohan sin mga tauo nga maraut an ira guintutuyo.

CONCILIADOR, RA. *adj.* Magturuhay. Maghurusay

CONCILIAR. *adj.* Decisión, decreto, *conciliar.* Togon, sugo, *sin concilio.*—*m.* An tauo nga matambong sin concilio.

CONCILIAR. *a.* Paquigopay sin buot; pagtuhay, paghusay san mga nagcocontra.

CONCILIO. *m. id.* Junta ó catiguban san mga Obispo sa santa iglesia, nga may sugo an Santos nga Papa, basi maghunahuna ug magsugo man hionong san mga tungud san toloohan nga santa ug san mga turumanon san mga cristianos.—Sugo ó mga casugoanan sin concilio.

CONCISAMENTE. *adv. m.* Sin lactud. Lactud caopay.

CONCISIÓN. *f.* Lactud; calacturan; toon nga pagpolong toton nga pagyacan.

CONCISO, SA. *adj.* Toon nga pagpolong; toton nga pagyacan; lactud.

CONCITACIÓN. *f.* Pagsorug, pagsorugsorug.

CONCITADOR, VA. *s.* Parasorugsorug.

CONCITAR. *a.* Pagsorug, pagsorugsorug.—Pagsindac (cun baga mananap).—Pacasamoc.

CONCITATIVO. *adj.* Macasorugsorug.—Macacasamoc, macacarimoc.

CONCIUDADANO, NA. *m.* y *f.* Igcasitaghimongto, igcasibongtohanon.—Magcasibongtohanon.

CONCLAVE. *m.* Lugar nga guincacatirocan ug inoquian sa mga cardenal sa pagpili sin Santos nga Papa.—An mao nga mga cardenal nga nagcatitipon.—Hampangan, hampanganan.

CONCLAVISTA. *m.* Surugoon nga nagseserve sa mga cardenal in áadto sira sa cónclave.

CONCLUIR. *a.* Paghuman, pagtapus, pagtampus; pagobus, pagimod; tibauas; tibos.

CONCLUSIÓN. *f. vid.* Concluir.—Catapusan; cahumanan; catubtuban.

CONCOLEGA. *m.* Caopud sin pagáram ó pagestudio.

CONCOMERSE. *r. fam.* Pagquindot, pagquiuaquiua san mga sugbong.

CONCOMIMIENTO. *m. fam.* Pagquindot; caquindot, pagcaquindot.

CONCOMIO. *m. fam. vid.* Concomimiento.

CONCORDANCIA. *f.* Pagcaarangay, pagcaoroyon.

CONCORDAR. *a.* Pagtuhay; paghusay.—*n.* Angay, oyon, igo.

CONCORDATO. *m.* Pagcasabut ó caoroyonan sa Santos nga Papa ngan san mga hadi ó mga govi rno hionong sin mga turumanon sa singbahan ó sugad san batasan nga singbahanon.

CONCORDE. *adj.* Oyon.

CONCORDIA. *f.* Pagcaoroyon.

CONCORPÓREO, REA. *adj. Teol.* Sinisiring an tauo nga nacarauat sa pagcahimtang sa gracia, nga nahimo siya nga dao usa nga lauas can J sucristo.

CONCRETAR. *a.* Pagtuhay. Paghusay.—*r.* Paglactud sin casayoran; pagasoy sin usa lá nga casayoran.

CONCUBINA. *f.* An babaye nga natigub sin lalaqui in di man sira quinasal, hunay. Laye.

CONCUBINARIO. *m.* An lalaqui nga may babaye ug diri sira mga quinasal. Laye.

CONCUBINATO. *m.* Pagtigub, paglongon ug pacasala san lalaqui ug san babaye nga diri mga quinasal. Laye.

CONCÚBITO. *m.* Paghiranii. Dirig. Dorog.

CONCULCAR. *a.* Pagtamac.—*fig.* Pagdarahug, pagtamay, pagyobit.

CONCUÑADO, DA. *m.* y *f.*

CONCUPISCENCIA. *f.* Caipa sin mga manggad nga calibutanon.—Caipa nga lauasnon, caipa nga diri angay ug malao-ay.

CONCURRENCIA. *f.* Cadam-an nga mga tauo nga nananambong ó nagcacatipon.—Dongan nga mga pagcaagui.

CONCURRIR. *a.* Pagdaop. Panambong Pagamot, pagaramut.—Pagoyon, pagtangdo.

CONCURSO. *m.* Cadam-an nga mga tauo nga nananambong ó nagcacatipon.—Dongan nga mga pagcaagui.—Pintacasi.

CONCUSIÓN. *f.* Cabantad, pagbantad, sa casingcasing cun sa lauas bá, cundi tigda.—Pagdabal, pagbalbag.—Pagaro nga diri angay sin multa sadton mga may catungdanan.

CONCHA. *f.* Tipacá, binaloc-an.—Tipay.—Carey. Cara.—Alicorong.

CONCHABAR. *a.* Pagtigub.—Pagsabut, pagsarabut sin paghuhat san diri angay.

CONCHADO, DA. *adj.* Binalo-canan.—Alicorongan.—Carahan an pauican.

CONCHIL. *m.* Porotoa. Pangtion. Buscay, etc.

CONCHUDO, DA. *ajd.* Vide conchado.—*fig.* y *fam.* Matagam; matahap; batid.

CONCHUELA. *f.* Binaloc-an nga guti, alicorong nga guti, cara nga guti.

CONDADO. *m.* Camahalan sin pagcaconde. Pagcaconde.—Tuna nga sacop san gahum sin conde.

CONDE. *m. id.* Camahalan sin tauo, nga itinogot sa iya san hadi.

CONDECENTE. *adj.* Angay igo.

CONDECORACIÓN. *f.* Paghatag san tauo sin camahalan; bansag.

CONDECORAR. *a.* Paghatag ó pagtogot san tauo sin camahalan.

CONDENA. *f.* Sentencia, badlong.

CONDENACIÓN. Pagsentencia.—Pagcapinilian.

CONDENADO. DA. *adj.* Pinilian.—*p. p.* Guinsentenciahan, guinhoc-man.

CONDENADOR, RA. *s.* Parasentencia, parabuot.

CONDENAR. *a.* Paghocom, pagsentencia san may sala.—Pagdiri sin tutdo cun batasan bá nga maraut.—Paghocom sa Dios san mga tauo nga maraut sa mga casaquitan sa infierno.

CONDENATORIO, RIA. *adj.* For. Sugo nga pinasurat san hocom nga casayoran san sentencia san tauo nga may sala.

CONDENSA. *f.* Piotan.

CONDENSACIÓN. *f.* Casanoc. Pagpasanoc.

CONDENSAR. *a.* Pagsanoc. Pagpasanoc.

CONDENSATIVO, VA. *adj.* Macacasanoc.

CONDESA. *f.* An asaua nga babaye san conde: babaye nga tinagan sin camahalan sin pagcacond.

CONDESCENDENCIA. *f.* Pagalagad san buot san iba.

CONDESCENDER. *n.* Pagoyon, pagtangdo ó pagalagad san buot san iba.

CONDESCENDIENTE. *p. a.* Maalagad, maoyon, matangdo san buot san iba.

CONDICIÓN. *f.* Cahimtang. Cahimtangan.—Cab-tang.—Pagcaquinaiya.—Pagcabutang.

CONDIGNO, NA. *adj.* Macacatumba.

CONDIMENTAR. *a.* Pagpacaopay ó pagbutang sin panacot san mga cacaanon.

CONDIMENTO. *m.* Panacot.

CONDISCIPULO, LA. *m.* y *f.* Igcasitinon-an.

CONDOLERSE. *r.* Paghicalooy, paghipuangud.

CONDONACIÓN. *f.* Pagpasalio, pagperdona.

CONDONAR. *a.* Pagpasalio, pagperdona.

CONDONANTE. *p. a.* An magpapasalio, magpeperdona.—*s.* Parapasalio, paraperdona.

CONDUCCIÓN. *f.* Pagdolong pagdara, paghatud.—Pagmando, pagona.

CONDUCENCIA. *f. vid.* Conducción.

CONDUCIR. *a.* Pagdolong, pagdara, paghatud.—Pagmando, pagona, pagagbay.—Pag-onol.—*r.* Pagbatasan.—*n.* Angay, igo.
CONDUCTA. *f.* Batasan, gaui, cagauian.—Sohol.
CONDUCTO. *m.* Cale ó araguian san mga tubig.—Araguian.
CONDUCTOR, RA. *adj.* Magdodolong.—Magaagbay.—*s.* Paradolong.—Paraagbay.—Magmarando. Magoronat.
CONEJA. *f.* Conejo nga babaye.
CONEJERA. *f.* Bohó nga inooquian san mga conejo.
CONEJERO, RA. *adj.* Ayam nga mac dadacopon sin mga conejo.—*m.* y *f.* Parahopot sin mga conejo.—Parabaliguia sin mga conejo.
CONEJO. *m.* H yop nga conejo.—El conejo ido, el consejo venido. *ref.* Al asno muerto, la cebada al rabo. Aanhon pá an cumpay, cún patay ná an caballo.
CONEJUELO. *m.* Conejo nga guti.
CONEJUNA. *f.* Barahibo sin conejo.
CONEXIÓN. *f.* Pageasonudsonud, pageaarangay, pagcaoroyon.—*pl.* Mga pageasangcay.
CONEXIONARSE. *r.* Paquigsangcay; pasangcay.
CONFABULACIÓN. *f.* Paghiringion; pagcahiringion.
CONFABULADOR, RA. *m.* y *f.* Mahiringion, *(adj. en vis.)*
CONFABULAR. *n.* y *r.* Hiringion.
CONFECCIÓN. *f.* Pagpacaopay, pagtima.—Farm. Tambal.
CONFECCIONAR. *a.* Pagpacaopay, pagtima, paghuman san pagbuhat.—Pagbuhat ó pagtima sin tambal.
CONFECTOR. *m.* Paraauay, Parasuhay.
CONFEDERACIÓN. *f.* Pagcahingion, pagsarabut, pagcaoyon sin buot cún mga larang. Caoroyonan, caarabuyonan.
CONFEDERADO, DA. *adj.* An naapi sa iba.—*s.* Api; gapil.
CONFEDERAR. *a.* y *r.* Hingion, hiringion, sarabut, pagoyon sin buot ó mga larang.
CONFERENCIA. *f.* Carocayacan.—Lección (cún sa mga universidad).
CONFERENCIAR. *n.* Pagcarocayacan, pagpolong-polong.
CONFERIR. *a.* Pagtanding.—Paghatag, pagtogot.—*n.* Pagcarocayacan.
CONFESAR. *a.* Pagmatuod. Pagtug-an. Pagsumbong.—Pagcompesal panumat san mga sala.
CONFESIÓN. *f.* Pagsumat san mga hinbabaroan.—Compesión ó panumat san mga sala. Pagtug-an. Pagsumbong.
CONFESO, SA. *p. p.* Quinompesal ná.—*adj.* For. An nagtug-an ó nagsumat san iya sala.
CONFESONARIO. *m.* Compesalan.
CONFESOR. *m.* An Padre nga pagcocompesalan, nga may gahum sin pagabsolve san mga sala.—An tauo nga cristianos nga nagtug-an sa caday-gan san pagtoo can Jesucristo.
CONFIABLE. *adj.* An tauo nga sadang tapuran, ó paglaoman.
CONFIADAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagtapud ó paglaom.
CONFIADO, DA. *adj.* An natapud sa iya ngahao.—Matapud, malaom
CONFIANZA. *f.* Paglaom, pagtapud.—Pagtapud caopay sa iya ngahao nga baga paglabiao.
CONFIAR. *n.* Paglaom, pagtapud.—*a.* Palaom, patapud, pasarig.
CONFIDENCIA. *f.* Paglaom, pagpatud.—Hilum nga pagsumat.
CONFIDENCIAL. *adj.* Magsisipagtapud; pagsipagtapud. Pagtapud.—Carta confidencial. Pagtapud nga pagsurat.
CONFIDENCIALMENTE. *adv. m.* Sa hilum ug daco nga pagtapud.
CONFIDENTE. *adj.* Tapuran, sarigan.—*com.* An tinatapuran.—Lampitao ó langpitao.
CONFIGURACIÓN. *f.* Cahimo, pagcahimo, pagcabuhat.
CONFIGURAR. *a.* Paghimo, pagbuhat.
CONFÍN. *adj.* Ha ani, dooc.—Tigaman, guiotan ó mojón san mga bongto ó mga guinhadian, catubtuban.
CONFINANTE. *p. a.* Harani, dooc.
CONFINAR. *n.* Harani, taquip.—*a.* Paghingilin.
CONFIRMACIÓN. *f.* Pagmatuod.—Pagcompirma.—Pagpacarig-on san camatuoran.
CONFIRMADAMENTE. *adv. m.* Sa pagpacarig-on.
CONFIRMADOR, RA. *adj.* Magmamatuod, magpapacarig-on.—Mage compirma.—*s.* Paracompirma.
CONFIRMAMTE. *s.* Paracompirma.
CONFIRMAR. *a.* Pagparig-on; pagpacarig-on san camatuoran.—Pagcompirma.
CONFIRMATORIO, RIA. *adj.* Talaan nga pagpacarig-on san itinalaan nga daan.
CONFISCABLE. *adj.* Sadang pagembargohon.
CONFISCACIÓN. *f.* Pagembargo.
CONFISCAR. *a.* Pagembargo, pagpacuha sa hocom san mga manggad san tauo nga may sala ug iholog san sininisiring *fisco*.
CONFITAR. *a.* Paghirog sin matam-is san bonga nga sugad san canan pili, etc.—Pagloto san bonga sa almibar ó matam-is.—*fig.* Pagpatam-is.
CONFITE. *m. id.* Matam-is nga malidong.
CONFITERA. *f.* Burutangan san matam-is.
CONFITERÍA. *f.* Balay ó lugar nga guinbubuhatan san matam-is.—Tendahan sin matam-is.
CONFITERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin matam-is.—Parabaliguia sin matam-is.
CONFITURA. *f.* Matam-is. onga nga minatam-isan.
CONFLAGRACIÓN. *f.* Casonog nga daco.—Casamocan, carimocan sin bongto ó guinhadian.
CONFLICTO. *m.* Cacurian.
CONFLUENCIA. *f.* Pagdaop sin damo nga tauo.—De caminos. Guincacasemaran.—De rios. Guincacadongcoan.
CONFLUENTE. *m. vid.* Confluencia, 2.ª y 3.ª aceps.
CONFLUIR. *n.* Pagdongco.—Pagsemad.—*fig.* Pagdaop an mga tauo.
CONFORMACIÓN. *f.* Pagcabutang; pagbahinbahin.
CONFORMAR. *a.* Pagpaangay, pagpaigo.—Pagoyon pagalagad.
CONFORME. *adj.* Magsama, maangay, maigo.—Maoyon, maalagad.—Mailubon, maantoson.—*adv. m.* Sugad. *Conforme* á lo mandado. *Sugad* san iguinsusugo.
CONFORMEMENTE. *adv. m.* A lagad lá san sugo, etc.
CONFORMIDAD. *f.* Pagcasama. Pagcaoyon.—Pagalagad.—Pagilub, pagantos san mga cacurian.—De conformidad. *m. adv.* Alagad lá.—En conformidad. *m. adv.* Sugad.—En esta, ó en tal, conformidad. *expp. adv.* Tungud ini.
CONFORTACIÓN. *f.* Pagpacarig-on, pagpacosog, pagpacabascug. Pagparig-on, pagpacosog, pagpabascog.
CONFORTADOR, RA. *adj.* Macacarig-on, macacacosog, macacabascog.
CONFORTAMIENTO. *m. vid.* Confortación.
CONFORTANTE. *p. a.* Macacarig-on, macacacosog, macacabascog, macacaopay.

CONFORTAR. *a.* Pagparig-on, pagpacosog, pagpabascog. Pacarig-on, pacacosog, pagcabascog.—*r.* Rig-on, cosog, bascug.—Paglipay san nagsusubo.—*r.* Lipay.
CONFORTATIVO, VA. *adj.* Macacacosog, macacabascog.
CONFORTE. *m. vid.* Confortación.
CONFRACCIÓN. *f.* Pagotud. Caotud, pagcaotud.—Pagbari. Cabari, pagcabari.
CONFRICACIÓN. *f.* Pagbanos, pagbagnos.
CONFRICAR. *a.* Pagbanos, pagbagnos.
CONFRONTACIÓN. *f.* Pagatubang in duha ó iba pá nga mga tauo. Pagcaatubang. Pagpaatubang.—Pagtanding.
CONFRONTAR. *a.* Pagatubang.—Pagpaatubang.—Pagtanding.
CONFUNDIMIENTO. *m.* Pagcaboroc; hiborong.—*fig.* Paobus.
CONFUNDIR. *a.* Pagsacot, pagsalacot.—Boroc. Baringag.—*fig.* Pacadaog (cún sa mga pagcarocayacan).—Obus. Paobus.—Auod.—Hiborong.—Daugdaug.
CONFUSAMENTE. *adv. m.* Uaray catuhayan; aray cahusayan. Uaray asayoran.
CONFUSIÓN. *f.* Uaray catuhayan; uaray cahusayan.—Uaray casayoran.—Paghiborong. Pagruhaduha sa hunahuna.—*fig.* Pagpaobus.—*fig.* Pagpacaalo.—Caauod.
CONFUSO, SA. *adj.* Guinsasalado.—Masirom.—Tala lá nga natatan-ao.—*fig.* Dinadalao.—Hiborong, hiborongan.
CONFUTACIÓN. *f. vid.* Confutar.
CONFUTAR. *a.* Pagato sin polong, cundi sa maopay nga pagpaagui.
CONGELABLE. *adj.* Sadang bumagtic, mahagtic, bagticon.
CONGELACIÓN. *f.* Cabagtic, pagcabagtic. Pagbagtic.
CONGELAMIENTO. *m. vid.* Congelación.
CONGELAR. *a.* Pagpabagtic.—*r.* Bagtic.
CONGELATIVO, VA. *adj.* Fis. Macacabagtic.
CONGÉNERE. *adj.* Sa man nagahao nga género; sa mao nagahao nga guinicanan.
CONGENIAL. *adj.* Magsama sin cagauian.
CONGENIAR. *n.* Pagsama sin cagauian an duha ó iba pá nga mga tauo.
CONGÉNITO, TA. *adj.* Dongan sin igtodoc.
CONGERIE. *f.* Damo nga mga....
CONGESTIÓN. *f.* Casaquit sa lauas.
CONGLOBACIÓN. *f.* Pagtambac, pagtipon.—*fig.* Pagdamo sin mga polong, etc.
CONGLOBAR. *a.* Pagtirigub, pagtambac, pagtipon.
CONGLOMERACIÓN. *f.* Paniroc.—Pagtiroc, pagtigub, pagtipon, pagpondoc.
CONGLOMERADO, DA. *p. p.* Tinigub, pinondoc.—*adj.* Bot. Mga bucad nga napopondoc.
CONGLOMERAR. *a.* Pagtiroc, pagtigub pagtipon, pagpondoc.—Pangapi.
CONGLUTINACIÓN. *f.* Pagpilit, pagdapat, pagpadocot; pagcasapilit.
CONGLUTINAR. *a.* Pagpilit, pagdapat, pagdocot; pagpadapat; pagpadocot. Pagsapilit.
CONGOJA. *f.* Calipong sa oló.—Casáquit, cabido, casubo sa casingcasing.
CONGOJAR. *a.* Pacabido, pacasubo, pacasáquit.—*r.* Bido, subo, sáquit.
CONGOJOSAMENTE. *adv. m.* Oraora sin bido, ora ora sin subo, ora ora sin sáquit.
CONGOJOSO, SA. *adj.* Macacabido, macacasubo, macacasáquit.—Mabidoon, masorub-on.
CONGRACIADOR, RA. *adj.* An naquiquiopay sin buot, naquiquisangcay.
CONGRACIAMIENTO. *m.* Paquiopay sin buot, paquisangcay. Pagpaquiopay sinbuot, pagpaquisangcay.
CONGRACIAR. *a.* Pagpaquiopay sin buot, pagpaquisangcay. Paquiopay sin buot, paquisangcay.
CONGRATULACIÓN. *f.* Paglipay; calipay, pagcalipay.
CONGRATULAR. *a.* Paglipay. Panlipay. Lipay.
CONGREGACIÓN. Cadam-an ó junta sin mga tauo nga may mga turumanon nira.
CONGREGANTE, TA. *m. y f.* Sacop sin congregación.
CONGREGAR. *a.* Pagtigub, pagtiroc.—*r.* Tigub, tiroc.—Pasacop.
CONGRESO. *m.* Cadam-an ó junta sin mga tauo sa paghunahuna, pagbuot ó pagtuhay san mga turuhayon.
CONGRIO. *m.* Isda nga sugad sugad sin casili: uray himbis, cundi tonocon an onud.
CONGRUENCIA. *f.* Caangayan.
CONGRUENTE. *adj.* Angay, igo.
CONGRUENTEMENTE. *adv. m.* Sin angay, sin igo. Angay gud, angay caopay, igo gud, igo caopay.
CONGRUIDAD. *f.* Caangayan.
CONGRUO, GRUA. *adj.* Angay, igo.
CONJETURA. *f.* Paghunahuna, pagambong, pagamborong.
CONJETURAR. *a.* Paghunahuna, pagambong, pagamborong.
CONJUEZ. *m.* Igcasihocom.—Magcasihocom.
CONJUGACIÓN. *f. id.* Pageonjugar.
CONJUGAR. *a.* Pageonjugar.
CONJUNCIÓN. *id.*—De la luna. Himatuyon san bulan.
CONJUNTO, TA. *adj.* Dooc.—Linaquip.—Tinaquin.—Dinaquin.—Sinacot, sinalacot.
CONJURACIÓN. *f.* Pagalsa, pagcontra san ponoan,
CONJURADO, DA. *adj.* An nagapil ó nabulig san pagalsa.
CONJURAMENTAR. *a.* Pagaro san pagsumpa.—*r.* Pagsumpa.
CONJURAR. *a.* Pagalsa, pagcontra san ponoan; pagdiri san pagsogot, paglaris.—Pangadie san Padre san mga pinangangadie sa santa Iglesia sa pagbugao san yaua sa mga tauo nga sinasaoban niya.—Ongud nga paquimalooy.—*fig.* Pagpaharayo, paglicay sin carautan ó cataragman.
CONJURO. *m.* Pagbugao san yaua ó pangadie san Padre san mga pinangangadie sa santa Iglesia sa pagbugao san yaua sa mga tauo nga sinasaoban niya; pagbendita san oma basi pumalaguio an doron, mamatay an olud, etc.—Bua nga pagampo ó pagaraba san mga asuang, etc.—Ongud nga pangamaya.
CONLLEVAR. *a.* Pagbulig.—Pagilub san camaisug, etc. sa igcasitauo.
CONMEMORACIÓN. *f.* Paghinumdum.—De los difuntos. Piesta sa mga minatáy.
COMEMORAR. *a.* Paghinumdum.
CONMENSURAR. *a.* Igo nga pagsocol.
CONMIGO. *ablat.* de *sing.* del *pron. pers.* de 1.ª *pers.* Sa acon.
CONMILITON. *m.* Igcasisoldados, soldados nga opud sa igcasisoldados sa pagauay.
CONMINAR. *a.* Paghorot.
CONMISERACIÓN. *f.* Paghicalooy, paghipuangud, calooy.
CONMISTIÓN. *f.* Pagsacot, pagsalacot; pagcasacot.
CONMISTURA. *f. vid.* Conmistión.
CONMIXIÓN. *f. vid.* Conmistión.
CONMOCIÓN. *f.* Pagbantad; cabantad, pagcabantad.—

Pagalsa, casamocan, carimocan sin bongto ó guinhadian.
CONMONITORIO. *m.* Panumduman. Sugo ó surat sin labao nga nagpapahabaro sa hocom nga iya sacop san iya catungdanan.
CONMOVER. *a.* Pagsamoc, pagrimoc; pacasamoc, pacarimoc. Paggobot.—Oyog, bantad.
CONMUTABILIDAD. *f.* Camabalio, pagcamabalio.
CONMUTABLE. *adj.* Sadang mabalio.—Sadang igliuan.
CONMUTACIÓN. *f.* Pagbalio, pagtagalio.—Pagliuan.
CONMUTAR. *a.* Pagbalio, pagtagalio.—Pagliuan.
CONNATURAL. *adj.* Lugaringon. Oaob. Onay.
CONNATURALIZACIÓN. *f.* Pagcahiara.
CONNATURALIZARSE. *r.* Hiara. Paghaara.
CONNIVENCIA. *f.* Baga pagtangdo san ponoan san mga binubuhat san iya mga nasasacopan nga diri ngagayud angay.—Pagcasabut, pagsarabut.
CONNOTACIÓN. *f.* Pagsabi.
CONNOTAR. *a.* Pagsabi.
CONNOVICIO, CIA. *m.* y *f.* Igcasinovicio.
CONNUVIO. *m.* Pagcasal; caminio.
CONNUMERAR. *a.* Pagsabi. Pasacop.
CONOCEDOR, RA. *adj.* Maaram, batid, lasgud.
CONOCER. *a.* Pagquilala.—*fig.* Pacasala an tauo sin babaye.—Paghunahuna.
CONOCIBLE. *adj.* Sadang quilal-on.
CONOCIDAMENTE. *adv. m.* Dayag caopay, sayud caopay.
CONOCIDO, DA. *adj.* Mahal, bantugan.—*m.* y *f.* Quilala.
CONOCIMIENTO. *m.* Pagquilala. Sarabutan.—Paghunahuna.
CONQUE. *conj. ilat.* Ano. ¿Conque estás enfermo? ¿Ano masaquit ca? conque ¿nos vamos á Sulat ó á Tubig? Ano ¿macadto quitá sa Sulat cún sa Tubig bá?
CONQUISTA. *f. id.* Pagdaog.
CONQUISTADOR, RA. *s.* Paraconquista.
CONQUISTAR. *a.* Pagconquista, pagdaog; cún dao agui sa pagauay an pagcuha sin bongto ó guinhadian; ngan tungud sini sacop ná san nagdaog.—*fig.* Pagcauat san buot sa igcasitauo.
CONREAR. *a.* Paguiltic sin lana an barahibo nga paghahablonon.
CONREGNANTE. *adj.* Igcasihadi sa usa lá nga guinhadian.
CONREINAR. *n.* Paghadi; sinisiring cún an duha ca tauo naghahadi sa usa lá nga guinhadian.
CONSABIDO, DA. *adj.* Sinabi ná.
CONSAGRACIÓN. *f.* Pagconsagra.
CONSAGRAMIENTO. *m.* Pagconsagra.
CONSAGRANTE. *p. a.* An mag coconsagra.—*s.* Paraconsagra.
CONSAGRAR. *a.* Pagconsagra; paghalad.—Paghuring san Padre sa hostias ug sa alacsio sadton mga polong nga mahal nga ibinilin ni Jesucristo.
CONSANGUINEO, NEA. *s.* Caorop-dan.
CONSANGUINIDAD. *f.* Pagcaoropud nga guican sa usa lá nga guinicanan.
CONSCIENTE. *adj.* An maaram cún ano an iya binubuhat.
CONSECUCIÓN. *f.* Pacacuha, pacasangput.
CONSECUENCIA. *f.* Camatuoran nga guican sin mga polong nga mga matuod mán.—Caagui ó casugad nga ticang sa lain.—Caritalan.—En consecuencia. *expr. adv.* Busa.—Por consecuencia. *m. adv.* Busa, tungud...
CONSECUENTE. *adj.* Masonud. An maalagad san guinhuhunahuna niya.
CONSECUTIVAMENTE. *adv. m.* Sonud gud.
CONSECUTIVO, VA. *adj.* Masonud.
CONSEGUIMIENTO. *m.* Pacacuha, pacasangput.
CONSEGUIR. *a.* Pagcuha, pagsangput, pagabut, pagdangat. Pacacuha, pacasangput, pacaabut, pacadangat.
CONSEJA. *f.* Sumat, susumaton, susuguiron.
CONSEJERO. *m.* Parasagdon, paralaygay, parauaydong.
CONSEJO. *m.* Sagdon, laygay, uaydong. Casalagdonan.—Hoc-manan nga labao, nga magcalainlain an mga ministro, cundi usa lá an ponoan.—Consejo sa mga ministro.—Dar el consejo y el vencejo. *ref.* Pagsagdon ug pagtabang mán san sinasagdonan.—Entrar en consejo. *fr.* Paquisagdon cún ano an pagbubuhaton.—Quien da el consejo, da el tostón. *ref.* Pagsagdon ug pagtabang mán san sinasagdonan.—Quien no oye consejo, no llega á viejo. *ref.* Painamation guihapon an sagdon san mga buotan.—Tomar consejo de uno. *fr.* Paquisagdon sa iya.
CONSENSO. *m.* Pagalagad, pagtangdo.
CONSENTIDO, DA. *adj.* An naalagad ó natangdo san buhat nga maraut san iba.
CONSENTIDOR, RA. *adj.* Matangdo, maalagad.—*s.* Paratangdo.
CONSENTIMIENTO. *m.* Pagtangdo, pagalagad.
CONSENTIR. *a.* Pagtangdo, pagalagad. Pogtogot.
CONSERJE. *m.* Bantay, tinatapuran sin pagmangno sin palacio cún balay bá sa govierno, ug iya mán catungdanan an pagpasilhig ug pagpabanos ngan sin pagcaput san mga llave.
CONSERJERÍA. *f.* Catungdanan san conserje; pagcaconserje.—An solud nga inooquian niya dida san balay nga iya minamangnoan.
CONSERVA. *f.* Matam-is nga conserva.—Mar. Panganabay an mga sacayán, basi masayon an pagsibulig ug pagsitabang cún may casoroc-an.
CONSERVACIÓN. *f.* Pagpadayon.
CONSERVAR. *a.* Pagpadayon.—Pagmangno. Paghopot. Pagtipig.—Paghimo sin matam-is nga conserva.
CONSIDERABLE. *adj.* Tacús nga paghunahunaon, tacús nga palandongon.—Daco, damo caopay.
CONSIDERABLEMENTE. *adv. m.* Daco ó damo caopay nga...
CONSIDERACIÓN. *f.* Paghunahuna, pamalandong, pamorobuot.—Pagtahud, catahud, catalahuran.—Cargar, ó fijar, la consideración en una cosa. *fr. fig.* Paghunahunaon sin maopay hionong siton.—En consideración. *m. adv.* Tungud siton ó sini.
CONSIDERADAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagtahud.—Sa paghunahuna sin maopay.
CONSIDERADO, DA. *adj.* Tauo nga buotan sa pagbuhat.—Talahuron.
CONSIDERAR. *a.* Paghunahuna, pagpalandong, pamalandong, pamorobuot.—Pagtahud, Paghatag sin catalahuran.
CONSIERVO, NA. Igcasisacop; igcasioripon.
CONSIGNA. *f.* Tigaman; mga sugo sin ponoan, nga hinbabaroan lamang niya ug an sinusugo niya.
CONSIGNACIÓN. *f.* Bayad ó hatag.
CONSIGNADOR. *m.* Com. An may tinatapuran sa lain nga lugar hionong san iya mga sacayán ó mga padara nga mga manggad.
CONSIGNAR. *a.* Pagtalaan sin igbabayad. Pagbayad.—Pagpili sin ingar nga pagbubutangan sin ano lá.—Pagpadara san mga manggad ngadto san tinatapuran.—Pagbutang sin salapi in may sugo an hocom.

CONSIGNATARIO. *m.* An macarauat san salapi cay pinabutang dida sa iya san hocom.—Com. An tinatapuran nga guinpapadad-an san mga manggad nga luran san sacayán.

CONSIGO. *pron. pers.* de 3.ª *pers.* sing. Sa iya, niya. *pl.* Sa ira, nira.

CONSIGUIENTE. *adj.* An icang ug sonud sa lain.—Ir, proceder, ó ser uno, consiguiente. *fr.* Pagdayon lá guihapon sa mao nga pagbuhat, paghunahuna, batasan, etc.—Por consiguiente, ó por el consigiuente. *m. conjunt. ilat.* Busa, tungud san isinabi ná.

CONSIGUIENTEMENTE. *adv. m.* Busa, tungud.....

CONSILIARIO. *m.* Parasagdon, paralaygay, parauaydong. Magsaragdon, maguaraydong.

CONSISTENCIA. *f.* Cadayonan; camarig-on.—Cadacmolan.

CONSISTENTE. *adj.* Marig-on.

CONSISTIR. *n.* Sarig, rig-on; cay may sinasarigan ó carig-onan.—Pagticang.

CONSISTORIALMENTE. *adv. m.* Alagad lá sa mga talaan ó mga sugo sa consistorio.

CONSISTORIO. *m. id.* Sinisiring cún pinatitiroc sa Santos nga Papa an mga cardenal sa santa Iglesia.—Junta ó cabildohan san mga may catungdanan, san mga ponoan san bongto, etc.—An balay nga guincacatirocan nira.

CONSOCIO, CIA. *m.* y *f.* Igcasibulig, igcasiopud.

CONSOLABLE. *adj.* Sadang paglipayon. Macalilipay.

CONSOLABLEMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagcalipay.

CONSOLACIÓN. *f.* Paglipay; calipay, pagcalipay.

CONSOLADOR, RA. *adj.* Macacalipay.—*s.* Paralipay.

CONSOLANTE. *p. a.* Macacalipay.

CONSOLAR. *a.* Paglipay. Pacalipay.—*r.* Lipay.

CONSOLATIVO, VA. *adj.* Macacalipay.

CONSOLATORIO, RIA. *adj.* Macacalipay.

CONSOLIDACIÓN. *f.* Carig-onan.—Camarig-on, pagcamarig-on.

CONSOLIDAR. *a.* Pagrig-on. Pagparig-on. Pagpacarig-on.—Pagopay san nabari, pagdogtong san naotud, etc.

CONSONANCIA. *f.* Arangay, pagcaarangay.

CONSONAR. *n.* Doyog, doroyog.

CONSORCIO. *m.* Pagangbit.—Pagopud.

CONSORTE. *com.* Opud, onong; an nahaopud, an nahaonong.—An bana (cún tungud san iya asaua). An asaua cún tungud san iya bana. An asaua nga lalaqui (cún tungud san iya asaua nga babaye). An asaua nga babaye cún tungud san iya asaua nga lalaqui.

CONSPICUO, CUA. *adj.* Mahal.—Dayag.

CONSPIRACIÓN. *f.* Pagalsa.—Pagopud ó pagbulig sa iba sa pagdarahug ó pagpacaraut sa igcasitauo.

CONSPIRADO. *m.* Paraalsa.

CONSPIRADOR, RA. *m.* y *f.* Paraalsa.

CONSPIRAR. *n.* Pagalsa contra san ponoan.—Pagopud ó pagbulig sa iba sa pagdarahug ó pagpacaraut sa igcasitauo.—Tapong; in naghihitapong an mga calipay, an mga casubo, etc.

CONSTANCIA. *f.* Pagpadayon. Paghinayon. Cadayonan san mga pagbuhat, mga paglarang, etc.

CONSTANTE. *p. a.* Matuod.—*adj.* Dayon, an madayon lá sin pagbuhat, etc.

CONSTANTEMENTE. *adv. m.* Canunay. Dayon la. Cadayonan ó sin cadayonan.—Matuod ngagayud, matuod caopay.

CONSTAR. *n.* Matuod, dayag.—Sinisiring mán cún an usa ca bug-os mamayada san ngatanan nga bahin nga nacacomponer ó nacacahingpit sa iya.

CONSTERNACIÓN. *f.* Calisang sa hunahuna, pagcalisang. Cacugmat sa casingcasing.

CONSTERNAR. *a.* y *r.* Lisang, cugmat. Pacalisang, pacacugmat.

CONSTIPACIÓN. *f.* Sip-on, casip-on.

CONSTIPADO. *m.* Sip-on.

CONSTIPAR. *a.* y *r.* Sip-on.

CONSTITUCIÓN. *f.* Pagtuha, pagbuhat.—Cahimtang; cahimtangan; pagcahimtang.—Pagcabutang.—Mga casugoanan nga amo an aalag-don san mga sacop.

CONSTITUIR. *a.* Pagtuha, pagbuhat, paghimo.—Pagsugo.—Paghatag ó pagtogot sin catungdanan.

CONSTITUTIVO. *m.* Pagcaquinaiya.

CONSTREÑIDAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagcapirit.

CONSTREÑIMIENTO. *m.* Capiri, calugus. Pagpirit, paglugus.

CONSTREÑIR. *a.* Pagpirit, paglugus, pagpogos.—Med. Diri pacaoro, diri pacalibang.

CONSTRUCCIÓN. *f.* Pagbuhat, paghimo.

CONSTRUCTOR, RA. *s.* Parabuhat, parahimo.

CONSTRUIR. *a.* Pagbuhat paghimo.

CONSTUPRADOR. *adj.* An macasala sin daraga sa paglugus lamang sa iya.

CONSTUPRAR. *a.* Paglugus sin daraga sa pagpacasala sa iya.

CONSUBSTANCIAL. *adj.* Sa mao ngahao nga cahimtang.

CONSUBSTANCIALIDAD. *f.* Pagcahimtang.

CONSUEGRAR. *n.* Pagbaleye.

CONSUEGRO, GRA. *m.* y *f.* Balaye.

CONSUELO. *m.* Pahuay.—Calipay; calipayan.

CONSUETUDINARIO, RIA. *adj.* Binabatasan.—An tauo nga may batasan sin pacasala.

CONSULTA. *f.* Paquisagdon.—Sagdon.—Panginsayud.

CONSULTAR. *a.* Paquisabut.—Paquisagdon.

CONSULTOR, RA. *s.* Parasagdon paralaygay, parauaydong.—An naquiquisagdon.

CONSUMACIÓN. *f.* Catapusan; cahumanan; catubtuban.—La consumación de los siglos. An catapusan san calibutan.—Caob-san.

CONSUMADAMENTE. *adv. m.* Sin hingpit, hingpit caopay, tuman gud.

CONSUMADO, DA. *adj.* Hingpit, human, tuman.

CONSUMADOR, RA. *s.* Parahingpit, parahuman.

CONSUMAR. *a.* Paghingpit, paghuman, pagtapus, pagobus.—Pagtuman.—Consumar la redención del género humano. Pagpanobus sa mga tauo. Consumar un crimen. Pagbuhat sin sala, pacasala.

CONSUMICIÓN. *f.* Gasto sin mga cacaanon, mga género ug iba pá.

CONSUMIDO, DA. *adj. fig. y fam.* Magasa, mahogos.—*fig.* y *fam.* Mabidoon, mabarac-anon.

CONSUMIDOR, RA. *s.* Paragasto.

CONSUMIMIENTO. *m.* Cabungcag, pagcabungcag.—Caobus, pagcaobus.

CONSUMIR. *a.* Pagbungcag; pagobus, paghodot.—Paggasto sin mga cacaanon, mga género ug iba pá.—An pagcarauat san Padre nga nagmimisa san lauas ug dugo san aton Guinoo Jesucristo.—*fig.* y *fam.* Pacabido, pacasubo.

CONSUMO. *m.* Gasto sin mga cacaanon, mga género ug iba pá.—*pl.* Buhis tungud sin pagcomercio sin mga cacaanon ug iba pá.

CONSUNCIÓN. *f.* Cabungcag, pagcabungcag.—Caobus, pagcaobus.—An pagcarauat san Padre nga

nagmimisa san lauas ug dugo san aton Guinoo Jesucristo.—Camagasa, pagcamagasa, camahugos, pagcamahugos.

CONSUNO (De). *m. adv.* Sa pagcaoroyon sin buot.—Sahid nga̱tanan.

CONSUNTIVO, VA. *adj.* Macacaobus.

CONSUSTANCIAL. *adj.* Sa mao nga̱hao cahimtang.

CONSUSTANCIALIDAD. *f.* Pagcahimtang cún sa mao nga̱hao nga̱ cahimtang.

CONTABILIDAD. *f.* Pagcacuenta ó catuhayan nga̱ binubuhat dida sa mga̱ oficina san govierno sa mga̱ pagcuenta; sugad mán an iba nga̱ mga̱ tauo.

CONTACTO. *m.* Paghidooc.—Pagintoc, pagirointoc.—Pagcaput; pagsicaput.

CONTADERO, RA. *adj.* Irisipon.

CONTADO, DA. *adj.* Macatitinga̱la.—Tinigam-nan.—Al contado *m. adv.* Cún idinodohol layon an salapi nga̱ bayad.—De contado. *m. adv.* Sa layon layon.—Por de contado. *m. adv.* Cundi bisan pá...

CONTADOR, RA. *s.* Paraisip, paraihap.—Paracuenta ó paradara san cuenta san salapi nga̱ nagoa ug san nasolud mán.

CONTADURÍA. *f.* Catungdanan san paradara san cuenta.—Balay nga̱ inooquian niya.

CONTAGIAR. *a.* y *r.* Tapon (cún dao saquit nga̱ matapon.)—*fig.* Pagdarahig tungud sin maraut nga̱ batasan.

CONTAGIO. *m.* Pagtapon an saquit sa iba nga̱ tauo.—An mao nga̱hao nga̱ saquit nga̱ matapon.—*fig.* Pagcaraut sin batasan nga̱ ticang san maraut nga̱ batasan sa igcasitauo ó maraut nga̱ mga̱ tutdo niya.

CONTAGIOSO, SA. *adj.* Matapon.

CONTAMINACIÓN. *f.* Pagtapon; pagcatapon.—*fig.* Pagtalapas san sugo sa Dios.

CONTAMINAR. *a.* y *r.* Tapon.—*fig.* Pagtalapas san sugo sa Dios.

CONTAR. *a.* Pagisip, pagihap.—Pagsumat, pagsuguid, pagmugo.—Pasacop, in sinasacop san pagisip.—*n.* Pagcuenta.

CONTEMPLACIÓN. *f.* Pamalandong, pamorobuot, paghunahuna.

CONTEMPLADOR, RA. *adj.* Mamalandong.—*s.* Parapamalandong.

CONTEMPLAR. *a.* Pagpalandong, pamorobuot, paghunahuna, pagino, paginoino.—Pagalagad lá san buot san iba.

CONTEMPLATIVO, VA. *adj.* Mamalandong.—An maalagad lá san buot san iba.

CONTEMPORÁNEO, NEA. *adj.* Taladonga̱n.

CONTEMPORIZACIÓN. *f.* Pagalagad lá san buot san iba.

CONTEMPORIZADOR, RA. *adj.* An maalagad lá san buot san iba.

CONTEMPORIZAR. *n.* Pagalagad lá san buot san iba.

CONTENCIÓN. *f.* Pagpolongpolong, paghibaton sin polong. Pagirug, pagindig.

CONTENCIOSO, SA. *adj.* An mayacan nga̱ pagcontra lá.—For. An guincacapolonga̱nan. An guincaliponga̱n.

CONTENDEDOR. *m.* Paraauay, parasari.

CONTENDER. *n.* Pagauay, pagsari.—*fig.* Paghibaton sin polong.

CONTENDIENTE. *p. a.* An maauay, masari.—An maghihibaton sin polong.

CONTENDOR. *m.* Paraauay, parasari.

CONTENEDOR, RA. *adj.* Sudlanan, surudlan, surudlanan.—Macacahauid.

CONTENER. *a.* Solud.—Pagpogong.—*fig.* Paghauid.—Como en ello se contiene. *expr. fig.* y *fam.* Sugad san iguinaasoy.

CONTENIDO, DA. *adj.* Buotan, madoroto.—*m.* Solud ó an solud sa bote'la, etc.

CONTENTA. *f.* Babtol, regalo, gala.—Carig-onan nga̱ ihinahatag san capitan san bongto sa comandante ó ponoan sa mga̱ soldados sa pagcamatuod nga̱ nagbayad sira san mga̱ pinanga̱ro nga̱ auxilio ug uaray sira buhat nga̱ maraut.—Carig-onan nga̱ ihinahatag san comandante ó ponoan sa mga̱ soldados sa capitan san bongto sa pagcamatuod nga̱ tinagan sira san nga̱tanan nga̱ pinanga̱ngaro nga̱ auxilio.

CONTENTAMIENTO. *m.* Calipay, pagcalipay. Calipayan.

CONTENTAR. *a.* Paglipay.

CONTENTIBLE. *adj.* Taramayon.

CONTENTO, TA. *adj.* Malipay, malipayon.—*m.* Calipay, pagcalipay. Calipayan.

CONTERA. *f.* Isorolob.

CONTÉRMINO, NA. Harani; an sonud nga̱ bongto, oma, etc.

CONTERRANEO, NEA. *adj.* Igcasitaghimongto.

CONTESTABLE. *adj.* Sadang balosoh. Sadang batonon.

CONTESTACIÓN. *f.* Balos.—Paghibaton sin polong.—Baton.

CONTESTAR. *a.* Pagbaton. Pagbalos.

CONTESTE. *adj.* An testigos nga̱ nagaasoy san iguinasoy ná san usa.

CONTEXTO. *m.* Catuhayan. Cahusayan.—Por ext. Gomon. *fig.* Casayoran.

CONTEXTURA. *f.* Pagcasonudsonud.—*fig.* Baga cabacdao, cahimo; calauasan.—*vid.* Contexto.

CONTICINIO. *m.* An cahalarum ná san gab-i nga̱ mamingao ná an nga̱tanan.

CONTIENDA. *f.* Pagauay, pagsari.—Paghibatonbaton sin polong.

CONTIGO. *ablt.* de *sing.* del *pron. pers.* de 2.ª *pers.* Sa imo, nimo.

CONTIGUAMENTE. *adv. m.* Harani ó doc caopay.

CONTIGÜIDAD. *f.* Caharani, pagcaharani, cadooc, pagcadooc.

CONTIGUO, GUA. *adj.* Harani, dooc, dapig.

CONTINENCIA. *f.* Casadanga̱n.—Pagpogong san mga̱ cairib-gon sa lauas.

CONTINENTE. *adj.* An natuman san casadanga̱n.—An nacapogong san mga̱ cairibgon sa lauas.—*m.* An may solud.—An baga cabacdao ó cahimo sa lauas.—Goog. Canay-pan, canayapan, nayap.

CONTINGENTE. *adj.* An sadang maabut ó diri sadang maabut.—An bayad ó amot ó hatag san tag-sa in damo an mga̱ nagbabayad, nagcacaamut ó naghahatag.

CONTINGIBLE. *adj.* Mahimo, sadang maabut.

CONTINUACIÓN. *f.* Pagdayon; pagcadayon. Cadayonan.

CONTINUADAMENTE. *adv. m.* Sin dayon; dayon lá.

CONTINUADOR, RA. *adj.* An nagdadayon san buhat nga̱ naticanga̱n, ná.

CONTINUAMENTE. *adv. m.* Sin dayon; dayon lá.

CONTINUAR. *a.* Pagdayon.—*n.* y *r.* Dayon.

CONTINUO, NUA. *adj.* Dayon.

CONTONEARSE. *r.* Hilayhilay. Hayonhayon.

CONTONEO. *m.* Paghilayhilay. Paghayonhayon.

CONTORCERSE. *r.* Biribid.

CONTORCIÓN. *f.* Pagbiribid.

CONTORNEAR. *a.* Paglibud. Paglibut.

CONTORNEO. *m.* Paglibud. Paglibut.

CONTORNO. *m.* Caharanian.
CONTORSIÓN. *f.* Pagbiribid.
CONTRA. *prep.* Contra. Patuc.
CONTRABALANCEAR. *a.* Pagtimbang.
CONTRABALANZA. *f.* Timbang.
CONTRABANDISTA. *s.* Parapalit ó parabaliguia sin manggad nga iguindidiri sa hadi.
CONTRABANDO. *m.* Pagcomercio nga iguindidiri, extravio.
CONTRACAMBIO. *m.* Pagbalio, pagtagalio.
CONTRACCIÓN. *f.* Quimay. Copos. Colob. Banhud.
CONTRACOSTA. *f.* Luyo.
CONTRADANZA. *f.* Sabay, sarabay.
CONTRADECIR. *a.* Pagotong.—Pagtaguinbua.
CONTRADICCIÓN. *f.* Pagotong.—Pagtaguinbua.
CONTRADICTOR, RA. *s.* Paraotong.
CONTRAER. *a.* Pagpahaligot.—Pagtirigub.—Cumicumi. Comus.—Colob.—Pagbatasan.—*fig.* Paglactud sin casayoran.—Quimay.—Copos.—Banhud.—Matrimonio.—Pagpacasal, pagcarauat san matrimonio.
CONTRAHAZ. *f.* Cababalec-dan.
CONTRAHECHO, CHA. *adj.* Boctot.
CONTRAPELO (A). *m. adv.* Senosora.
CONTRAPESAR. *a.* Pagtimbang.
CONTRAPESO. *m.* Timbang.
CONTRAPESTE. *m.* Tambal contra san peste.
CONTRAPONER. *a.* Tanding.—Pagdiri.
CONTRAPOSICIÓN. *f.* Pagdiri.
CONTRARIAR. *a.* Pagcontra. Pagdiri.
CONTRARIO, RIA. *adj.* Contra. Patuc. *fig.* Macaraut.
CONTRASTAR. *a.* Pagato, pagasdang.—Pagtimbang san salapi ó bulauan.
CONTRATA. *f. id.*
CONTRATACIÓN. *f.* Pagcomercio.
CONTRATAR. *a.* Pagcomercio, pagcontrata.
CONTRATIEMPO. *m.* Cacurian.
CONTRATISTA. *com. id.* An nacarauat san contrata.
CONTRATO. *m. id.* Pagsabut, pagsarabut, pagtrato; carocayacan nga guincacaoroyonan.
CONTRAVENCIÓN. *f.* Pagtalapas, pagpasipara san sugo, paglapas.
CONTRAVENENO. *m.* Tambal nga contra san hilo.
CONTRAVENIR. *a.* Pagtalapas, pagpasipara san sugo, paglapas.
CONTRAVENTOR, RA. *adj.* An matalapas san sugo.—*s.* Paratalapas san sugo.
CONTRAYENTE. *p. a.* An macarauat san matrimonio.
CONTRECHO, CHA. *adj.* Boctot; piang.
CONTRIBUCIÓN. *f.* Buhis.—Amot.
CONTRIBUIDOR, RA. *adj.* Buhis.—*s.* Paraamo.
CONTRIBUIR. *a.* Pagbuhis, pagbayad ó paghatag san buhis.—Pagamot, pagaramut.—*fig.* Pagbulig.
CONTRIBULADO, DA. *adj.* Mabidoon, masorub-on, mamingao.
CONTRIBUYENTE. *s.* Buhis.
CONTRICIÓN. *f.* Pagbasul nga ongud.
CONTRINCANTE. *m.* An magirug.
CONTRISTAR. *a.* Pacabido, pacasubo.—*r.* Bido, subo.
CONTRITO, TA. *adj.* An nagbabasul, mahinulsulon.
CONTROVERSIA. *f.* Pagpolongpolong sin duha ó iba pá nga mga tauo, pagindig basi madayag an camatuoran.
CONTROVERTIR. *n.* y *a.* Pagargumento.
CONTUBERNIO. *m.* Longon sin balay.
CONTUMACIA. *f.* Pagtuyo ó camatig-a sin buot sin pagogop sin sayop.—Paglaris, pagsuqui.
CONTUMAZ. *adj.* Masuqui, malaris.
CONTUMELIA. *f.* Pagpacaalo, pagpacaraut.
CONTUMELIOSAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagpacaalo ó pagpacaraut.
CONTUMELIOSO, SA. *adj.* Macacaalo, macacaraut.—An nagpapacaalo ó nagpapacaraut.
CONTUNDIR. *a.* Pagmacmac.
CONTURBACIÓN. *f.* Caborong, calipong, cagopong sa hunahuna. Casáquit sa casingcasing.—Casamocan, carimocan.
CONTURBADO, DA. *adj.* Maboborong, malilipong, magogopong an hunahuna. Masáquit an casingcasing.—Masamoc, marimoc.
CONTURBADOR, RA. *adj.* Macacaborong, macacalipong, macacagopong sa hunahuna. Macacasáquit sa casingcasing.—Macacasamoc, macacarimoc.
CONTURBAMIENTO. *m. vid.* Conturbación.
CONTURBAR. *a.* Pacaborong, pacalipong, pacagopong.—Pacasamoc, pacarimoc.—*r.* Hiborong lipong, gopong.—*r.* Samoc, rimoc.
CONTURBATIVO, VA. *adj. vid.* Conturbador.
CONTUSIÓN. *f.* Hubag ó masool tungud sin hipacdol ó hiontog, etc.
CONVALECENCIA. *f.* Camalay-may.—Balay nga inooquian ó pinangongoquian san mga magsaquit nga nagmamalay-may pa.
CONVALECER. *n.* Malay-may, oroopayda.—*fig.* Hiuli, in hinoolian an tauo san cosog ó iba pá.
CONVALECIENTE. *p. a.* Malay-may.
CONVALECIMIENTO. *m.* Camalay-may, pagcamalay-may.
CONVECINO, NA. *adj.* Hipid, dooc, hiripid harani.
CONVENCER. *a.* Pagba-oay.
CONVENCEDOR, RA. *s.* Paraba-ouay.
CONVENCIMIENTO. *m.* Pagba-oay.
CONVENCIÓN. *f.* Pagtrato nga carocayacan.—Caoroyonan, caarabuyonan.—Mga ponoan nga nagcacaput san gahum sin usa nga guinhadian.—Pagcasabusin polong.
CONVENIBLE. *adj.* An maalagad sa iba.—Angay ó igo nga bale.
CONVENIENCIA. *f.* Pagcaarangay, pagcaoroyon. Caangayan.—Polos; capulsanan; panolos.—Pagtrato, pagcasabut sin polong.—Maopay nga pagcabutang san tauo.—*pl.* Mga manggad, mga bahandi, mga caopayan.
CONVENIENTE. *adj.* Angay, igo, oyon, ayon.
CONVENIO. *m.* Trato, pagtrato nga carocayacan. Pagcaoyon sin buot.
CONVENIR. *n.* Pagoyon, in nagcacaoyon sin buot an duha ca tauo, etc.—Daop.—Angay, igo, oyon.—Conviene á saber. *expr.* Sugad sini.
CONVENTO. *m. id.* Balay nga inooquian san mga capadian. Balay nga inooquian sa mga monja ó mga binocot.
CONVERGENCIA. *f.* Pagdorongco.
CONVERGIR. *n. Geom.* Dorongco.
CONVERSABLE. *adj.* Sadang igasoy, sadang igpahabaro.
CONVERSACIÓN. *f.* Carocayacan, pagcarocayacan, carocabagao, pagcarocabagao.
CONVERSAR. *n.* Pagcarocayacan, pagcarocabagao; pagyacan, pagbagao.—Paghonong; paglongon sin balay.
CONVERSIÓN. *f.* Pagliuan. Pagbalic sa Dios.—Pag baya san maraut nga batasan.
CONVERSO, SA. *adj.* An binalic ná sa Dios.—*m.* Religioso nga lego nga diri nagmimisa.
CONVERTIR. *a.* Pagliuan.—Pagpabalic sa Dios.—*r.* Balic sa Dios.

CONVEXIDAD. *f.* Casiquiaong.
CONVEXO, XA. *adj.* Siquiaong.
CONVICCIÓN. *f.* Pagba-oay.
CONVICIO. *m.* Pagtamay, pagpasipara, pagyobit.
CONVICTO, TA. *adj. For.* Sinisiring an tauo nga guinprobaran san guinbuhat niya nga sala, bisan uaray niya pagasoy siton.
CONVIDADOR, RA. *s.* Paradapit basi an tauo tumanbong sin panagtauo, etc.
CONVIDAR. *a.* Pagdapit basi an tauo tumanbong sin panagtauo, etc.—Paghauid.—Pagalap.—Convidar á uno con alguna cosa. *fr.* Paghatag sa iya sin bisan ano.
CONVINCENTE. *adj.* Maba-oay. Macacaba-oay.
CONVITE. *m.* Panagtauo.
CONVOCACIÓN. *f.* Pagtauag. Pagpatauag.—Pagpadaop.—Pagpatiroc.
CONVOCADOR, RA. *s.* Parataung basi magcatitiroc an mga tauo.
CONVOCAR. *a.* Pagtauag. Pagpatauag.—Pagpadaop.—Pagpatiroc.
CONVOCATORIA. *f.* Surat ó sugo sin ponoan nga pinatitiroc an mga tauo.
CONVOY. *m.* Abay; pangabay,
CONVOYANTE. *p. a.* An nagaabay; an nangangabay.
CONVOYAR. *a.* Pagabay. Pangabay.
CONVULSIÓN. *f.* Bantad, quiuaquiua.
CONVULSIVO, VA. *adj.* An nababantad; an naquiquiuaquiua.
CONVULSO, SA. *adj.* Nababantad; naquiquiuaquiua.
CONYUGAL. *adj.* An sa (ó canan) mga minio ó mga quinasal.
CONYUGES. *m. pl.* Magtiayon, magasaua; an bana ó asaua nga lalaqui, an asaua nga babaye.
COOPERACIÓN. *f.* Pagbulig, cabulig, pagcabulig. Pagtabang; panabang.
COOPERADOR, RA. *adj.* Mabulig, matabang.—*s.* Parabulig, paratabang, mananabang.
COOPERANTE. *p. a.* Mabulig, matabang.
COOPERAR. *n.* Pagbulig.—Pagtabang.
COOPERARIO. *m.* Bulig.
COOPERATIVO, VA. *adj.* Macacabulig; macacatabang.
COORDINACIÓN. *f.* Pagtuhay; catuhay, pagcatuhay. Catuhayan. Paghusay; cahusay, pagcahusay. Cahusayan. Pagbutang sin maopay sin bisan ano sa pagcasonudsonud.
COORDINAMIENTO. *m. vid.* Coordinación.
COORDINAR. *a.* Pagtuhay. Paghusay. Pagbutang sin maopay sin bisan ano sa pagcasonudsonud.
COPA. *f. id.* Irinman. De árbol. Catarigbusan, catarimpucayan; catiroytiuan.—Brasero que tiene la figura de copa. Bagahan.—Del sombrero. Oló oló.—Apurar la copa del dolor, de la desgracia, etc. In quinucurian caopay.—Irse de copas. *fr. fig.* y *fam.* Pagotot.
COPADO, DA. *adj.* Marampag nga cahuy.—Oló oló nga hataas sin calo.
COPAR. *a. Mil.* Pagdacop.
COPERA. *f.* Piotan sin mga copa; burutangan sin mga copa.
COPERO. *m.* Paracaput san copa ug parabatag sin paginum sa iya agaron.—Burutangan san mga copa.
COPETA. *f.* Copa nga guti.
COPETE. *m.* Tegdosan.—De aves. Imoroc.
COPETUDO, DA. *adj.* Tegdosan.—Imorocan.
COPIA. *f.* Cahura; cadamo.—Hinuad, sinacal.
COPIADOR, RA. *adj.* Maghuhuad.—*s.* Parahuad, parasacal.—Libro copiador. Libro nga hinuhuaran sin mga surat ug iba pá.
COPIANTE. *com.* Parahuad sin mga sinurat nga diri iya lugaringon.
COPIAR. *a.* Paghuad, pagsacal.
COPILAR. *vid.* Compilar.
COPIOSAMENTE. *adv. m.* Sin daco; sin damo.—Daco caopay; damo caopay.
COPIOSIDAD. *f.* Cahura; cadamo.
COPIOSO, SA. *adj.* Hura; daco; damo.
COPISTA. *com.* Parahuad sin mga sinurat nga diri iya lugaringon.
COPLA. *f.* Siday.
COPLEAR. *n.* Pagtuha sin mga siday. Pagsumat ó pagcanta sin mga siday.
COPLERO, RA. *m.* y *f.* Parabaliguia sin mga siday.—*fig.* Parahimo sin siday nga maraut.
COPLISTA. *com.* Parahimo sin siday nga maraut.
COPO. *m.* Usa ca bug-os nga gapas nga hinindo; usa ca bug-os nga nieve.
COPO. *m.* Pagdacop.
COPÓN. *m.* Daco nga copa.—Id., nga mao an binubutangan ó pinipiotan san lauas nga mahal san aton Guinoo Jesucristo dida sa sagrario.
COPOSO, SA. *adj.* Marampag nga cahuy.
COPRA. *f.* An onud san bonga san lubi.
COPUDO, DA. *adj.* Marampag caopay nga cahuy.
CÓPULA. *f.* Dogtong; balighot: pagdogtong; pagbalighot.—Pagharanii.
COPULARSE. *r.* Pagharanii.—*a.* Pagsumpay, pagtigub; pagdogtong, pagbalighot.
COQUETA. *adj.* Babaye nga maquiparayao sa mga lalaqui.
COQUETEAR. *n.* Pagparayao nga tinuyo.—Pagtalingoha sin pagpaquita sa iba sin baga maopay nga buot.
COQUETÓN. *adj. fam.* An lalaqui nga maquiparayao sa mga babaye.
COQUINA. *f.* Poroton sa dagat.
COQUITO. *m.* Haca haca, in guinhahacahaca an bata basi mataua.
CORAJE. *m.* Caisug; camaisug; cacosog; camacosog.—Casina, pagcasina.
CORAJUDO, DA. *adj.* Masina; masinahon, pos-canon.
CORAL. *m.* Bagangbang Bolisong.—*pl.* Cuentas nga coral.
CORALILLO. *m.* Halas nga malara caopay.
CORAMBRE. *f.* Mga anit sin carabao, vaca, etc.
CORAMBRERO. *m.* An nagcocomercio sin mga anit.
CORAZA. *f.* Tacobtacob sa lauas, nga tumbaga, asero, etc.
CORAZÓN. *m.* Casingcasing.—Poso.—Posoposo.—De arbol. Tugás.—De *id.* Balodbod.
CORBATA. *f. id.* Rayandayan sa liug.
CORBATÍN. *m. id.* Rayandayan sa liug.
CORBETA. *f.* Sacayán nga totolo an toladoc.
CORCEL. *m.* Caballo nga malaesi ug daco an lauas.
CORCESCA. *f.* Panganiban nga sugad sugad sin bangcao.
CORCINO. *m.* Mananap nga sugad sin bugsoc.
CORCOVA. *f.* Boctot.
CORCOVADO, DA. *adj.* Boctot, boctoton.
CORCOVAR. *a.* Pagpabalico. Pagpaboctot.
CORCOVEAR. *n.* Paglocso, paglorolocso.
CORCOVETA. *f. com. fig.* y *fam.* Boctot.
CORCOVO. *m.* Paglocso, paglorolocso.—*fig.* y *fam.* Cabalico; cabalicoan.
CORCUSIDO. *m.* Maraut nga pagsursi.
CORCUSIR. *a. fam.* Pagsursi nga maraut.

CORCHETA. *f.* Sab-itan.
CORCHETE. *m.* Sab-it.
CORCHO. *m.* Panit san cahuy nga alcornoque.—Sorot nga corcho sin botella, etc.
CORDAL. *adj.* Bag-ang sa baba nga naolput in daco ná an tauo.
CORDATO, TA. *adj.* Buotan.
CORDEL. *m.* Pisi.—Lubid.—Tabid.—De *red.* Bahá-yan.—Tonda.
CORDELAZO. *m.* Paglatub sin pisi.
CORDELEJO. *m.* Pisi nga gamay.—*fig.* Dar cordelejo. Pagdorogas. Pagtiao tiao.
DORDELERÍA. *f.* Catungdanan san parapisi; paralubid ó paratabid.—An lugar nga guinbubuhatan sin pisi, etc.—Tendahan sin mga pisi, etc.
CORDELERO. RA. *m.* y *f.* Parapisi, paralubid, paratabid.—Parabaliguia sin pisi, etc.
CORDERA. *f.* Nate nga babaye sin carnero.
CORDERILLA. *f.* Nate nga babaye nga gutiay pá sin carnero.
CORDERILLO. *m.* Nate nga lalaqui nga gutiay pá sin carnero.—*m.* Anit sin nate nga carnero nga inabohan.
CORDERINA. *f.* Arit sin nate nga carnero.
CORDERO. *m.* Nate nga lalaqui sin carnero.—*fig.* Hayop.—Cordero de Dios. An aton Guinoo Jesucristo.
CORDIAL. *adj.* Macacacosog, macacabascog, macacarig-on sa casingcasing.—Ticang sa casingcasing.—*m.* Irinmon nga macacacosog sa mga magsaquit.
CORDIALIDAD. *f.* Cauili nga ticang sa casingcasing.
CORDIALMENTE. *adv. m.* Ticang *gud* sa casing casing.
CORDILLERA. *f.* Mga cabuquiran nga nagcacasonud sonud.
CORDOBÁN. *m.* Anit sin canding nga inabohan.
CORDOBANA. (Andar á la). *fr. fam.* Paghubo.
CORDÓN. *m. id.* Pisi.
CORDURA. *f.* Cabuotan, pagcabuotan.
COREZUELO. *m.* Pasi.—Panit sin pasi nga inasal.
CORIFEO. *m. fig.* Pono ó pangulo.
CORINDÓN. *m.* Bato nga mahal ug matig-a.
CORISTA. *m.* Padre nga uaray pá cacarauat san orden sa mga sacerdote.—*com.* An nabulig sin pagcanta.
CORITO, TA. *adj.* Hubo.
CORMA. *f.* Colma.
CORNADA. *f.* Sinungay, in sinungay an tauo sin carabao, etc.
CORNADURA. *f.* Sungay.
CORNAL. *m.* Pisi nga anit nga higot sa mga vaca dida sa mga sungay.
CORNAMENTA. *f.* Sungay.
CORNEJA. *f.* Tamsi nga sugad sin uác.
CORNERINA. *f.* Bato nga matig-a nga mapulapula, ug mahal.
CORNETA. *f.* Toronggon nga corneta.—Sungay nga guinpapatonog sa pagpadaop sa mga hayop.—*m.* Parataynop san corneta.
CORNÍGERO, RA. *adj.* Sungayan.
CORNISA. *f. id.* Minoldurahan dapit sa ibabao.
CORNUDO, DA. *adj.* Sungayan.
CORO. *m. id.*—An mga nagcacanta.
COROCHA. *f.* Olud.
CORONA. *f. id.* Podongpodong.—Rosario nga may pipito nga Amay namon ngan sin tagpoplo nga Maghimaya ca Maria sa tag-sa nga Amay namon nga pinangangadie ug ihinahalad sa mahal nga Virgen María.—*fig.* Guinhadian. La corona de España. An guinhadian sa España.—Corona real. Corona sa Padi, ó corona nga badianon.—Del sol ó de la luna. Balárao.
CORONACIÓN. *f.* Pagcorona; pagpodongpodong.
CORONAMIENTO. *m.* Pagcorona; pagpodongpodong.—*fig.* Catapusan sin ano lá nga buhat.
CORONAR. *a.* Pagcorona; pagpodongpodong.—*fig.* Paghuman sin ano lá nga buhat.
CORONEL. *m. id.* Ponoan sin usa nga regimiento sin mga soldados.
CORONILLA. *f.* Alimpoporo.
COROZA. *f.* Calocalo sin papel nga harohataas.
CORPACHÓN.—Corpanchón.—Corpazo *m. fam.* Daco nga lauas.
CORPECICO, LLO, TO. *m.* Guti nga lauas.
CORPIÑEJO.—Corpiño. *m.* Guti nga lauas.
CORPORACIÓN. *f.* Mga tauo ó cadam-an nga mga tauo, sugad pananglit, an mga capadian nga nangongocoy sa convento; an mga cadatoan san bongto in nagcacatiroc sira, etc.
CORPORAL. *adj.* Lauasnon.—*m. pl.* An corporales nga guinagamit san Padre ug binubuclad sa ibabao sa altar in nagmimisa.
CORPORALIDAD. *f.* Pagcaluasnon.
CORPORALMENTE. *adv. m.* Sa lauas.
CORPOREIDAD. *f.* Pagcalauasan.
CORPÓREO, REA. *adj.* Lauasan.
CORPUDO, DA. *adj.* Daco an lauas.
CORPULENCIA. *f.* An cadaco ó pagcadaco sin lauas.
CORPULENTO, TA. *adj.* Daco an lauas.
CORPUS. *m. id.* An adlao nga iguinpoprocesión san Guisasantosi nga lauas san aton Guinoo Jesucristo dida sa corpusan.
CORRAL. *m.* Alad.—Libon.—Sielat.—Cercado que se hace en la mar, para encerrar la pesca y cogerla. Bonoan.—Corral para encerrar carabaos, vacas, etc. Pasluran.
CORRALIZA. *f.* Alad.
CORREA. *f.* Anit nga halaba ug manipis nga ighihigot.
CORRECCIÓN. *f.* Pagpacaopay san hinsay-pan. Pagbaya san maraut nga batasan.—Pagsauay, pagauay.
CORRECCIONAL. *adj.* Macacaopay, macacasauay. Sinisiring mán an castigo nga ibinubutang nga igo ó patuc san sala nga guinbuhat.
CORRECTIVO, VA. *adj.* Macacaopay.—*s. m.* Badlong.
CORRECTO, TA. *adj.* Igo, toon nga pamolong, etc.
CORRECTOR, RA. *adj.* Magoopay, (cún dao magsala ngan guinoopay an sayop.—Magsarauay.—*s.* Parasauay. Paratuhay.
CORREDERA. *f. f.* An lugar nga pagdadalaganan san mga caballo.—Pisi nga corredera nga guinagamit sa mga pagsacay.
CORREDIZO, ZA. *adj.* Masayon mahubad, masayon mabuca.
CORREDOR, RA. *adj.* Madalagan caopay.—*m.* Corredor, tauo nga sinusugo ó tinatapuran sin pagbaliguia ó pagpalit sin bisan ano.—Corredor ó balcon sa mga balay.—*fig.* y *fam.* Titatita.
CORREGIBLE. *adj.* Sadang pagopayon.—Sasauayon.
CORREGIDOR. *m. id.* Ponoan.
CORREGIMIENTO. *m.* Catungdanan san corregidor; pagcacorregidor.—An tuna nga nasasacop san iya gahum.
CORREGIR. *a.* Pagopay san mga hinsay-pan.—Pagsauay; pagsagdon.
CORRELACIÓN. *f.* Pagcaangay, pagcasama.

CORRENCIA. *f.* Calibang, pagoro sin tubig.
CORRENDILLA. *f. fam.* Pagdalagan sin harani lá.
CORRENTÍA. *f. fam.* Calibang, pagoro sin tubig.—Pagtubigui, in tinutubigan an oma, ticang binari, basi magcadonot an mga dagami.
CORRENTIAR. *a. vid.* Correntía (2.ª acep.)
CORRENTÓN, NA. *adj.* Sodoy sodoy, lagatao, lagáyao.
CORREO. *m. id.*—Poradolong sin correo.—Mga surat nga dara an correo.—Mga surat, etc., nga inabut sa correo.
CORREO. *m. For.* Opud sin pacasala, an naopud sa iba sin pacasala.
CORREÓN. *m.* Daco nga correa.
CORREOSO, SA. *adj.* Mahonit, mahonithonit.
CORRER. *n.* Pagdalagan.—Hablando de vientos. Paghangín.—Hablando de rios. Pagagui, pagagus.—El camino *corre* de norte á sur. An dalan *natudong* tican sa caamihanan ngadto sa casalatanan.—*Corria* el mes de Mayo... *Naglalacat* an bulan sa Mayo...—*a.* Padalagan. Correr un caballo. Padalagan sin caballo. Pagbocod, paglamat.—*fig.* Avergonzar. Pagpacaalo.—*r.* Alo, anod, dalao.
CORRERÍA. *f.* Panicas. Paglacat ó pagviaje.
CORRESPONDENCIA. *f.* Pagbalos; pagbalosbalos.—Mga surat nga pinadolong ngadto sa correo, cun an mga inabut sa correo.
CORRESPONDER. *a.* Pagbalos.—Tama. Tungud.—Angay, igo.—*r.* Pagbalosbalos.—Pagsihigugma.
CORRESPONDIENTE. *adj.* Angay, igo.—An mga nagbabalosbalos.
CORRESPONSAL. *adj.* Tinatapuran, an mga nagbabalosbalos.
CORRETEAR. *a. fam.* Sodoysodoy, paglacatlacat sin uaray tuyo.
CORREVEDILE. *com. fig. y fam.* Titatita.
CORREVEIDILE. *com. fig. y fam.* Titatita.
CORREVERÁS. *m.* Oyasan sin cabatuan, oyagan.
CORRIDA. *f.* Pagdalagan. Del tiempo. Pagagui san tiempo.—De toros. Pagbulang.—De corrida. *m. adv.* Sin dagmit, sin dali. Dagmit caopay, dali caopay.
CORRIDAMENTE. *adv. m.* Sin masayon, sin uaray caoolangan.
CORRIDO, DA. *adj.* An nalabao sin guti san timbang cun tarac-san bá.—*fig.* An naalo, an naauod ó dinadalao.—*fam.* An batid ó may calibutan.
CORRIENTE. *p. a.* An nagdadalagan.—*adj.* An bulan cun tuig nga naglalacat.—Matuod, sayod, bantug ná.—Solug, casul-gan, agus, caagusan sa mga salug, etc.
CORRIENTEMENTE. *adv. m.* Sin masayon, sin uaray caolangan.
CORRILLERO, RA. *adj.* Sodoysodoy nga tauo.
CORRILLO. *m.* Hampang, harampang. Hampangan, harampangan.
CORRIMIENTO. *m.* Pagdalagan. Pagdaop.—Casulgan. Caagusan.—*fig.* Caalo, caauod.
CORRO. *m.* Guintilerongan sin mga tauo.
CORROBORACIÓN. *f.* Pagparig-on, pagpacosog, pagpabascug. Pagpacarig-on.
CORROBORANTE. *p. a.* Macacarig-on.—*adj.* Macacaopay, macacacosog, macacabascug.
CORROBORAR. *a.* Pagpacosog, pagpabascog.—*fig.* Pagparig-on, pagpacarig-on.
CORROER. *a.* Bocboc; agay-ay.—Tatud.—Coteot.
CORROMPER. *a.* Pagdonot; pagpabaho.—*r.* Donot; baho.—Paglimbong ó pagsulay ó pacasala sin babaye.—Pagpacaraut ó pagtalapas san maopay nga pamatasan.—*n.* Anghit. Angso. Lang-ig. Lang-ug. Maraut an baho.
CORROSIÓN. *f.* Pagbocboc; pagagay-ay; pagtatud; pagcotcot.
CORROSIVO, VA. *adj.* Macacoteot.
CORROYENTE. *p. a.* Macotcot; macacoteot.
CORRUGACIÓN. *f.* Quimay; caquimay; copos; cacopos; colob; cacolob.
CORRUPCIÓN. *f.* Cadonot, pagcadonot.—Corrupción de costumbres. In nagraraut an pamatasan. Agsub nga pagtalapas san sugo ó san maopay nga batasan.
CORRUPTELA. *f.* Agsub nga pagtalapas san sugo cun san maopay nga batasan.
CORRUPTIBILIDAD. *f.* Pagcamadonot.
CORRUPTIBLE. *adj.* Madonoton, sadang madonot.
CORRUPTIVO, VA. *adj.* Macacadonot.
CORRUPTO, TA. *p. p. irreg.* Nadonot, nagraut ná.
CORRUPTOR, RA. *adj.* Macacaraut.
CORRUSCO. *m. fam.* Usa ca pinit nga tinapay.
CORSARIO, RIA. *adj.* An nagmamando sin sacayán, nga may carig-onan sa govierno, sa pagbangga sa mga contra; ug an mao nga sacayán.—*m.* Tulisan sa dagat.
CORSEAR. *n. vid.* Corso.
CORSO. *m.* Mar. Pagsacay ug paglamat sa mga tulisan cun sa mga caauay bá.
CORTA. *f.* Pagpilay ó pagpolod sin mga cahuy. Pagcaingin.
CORTABOLSAS. *com. fam.* Macauat, maninicas.
CORTADERA. *f.* Puthao nga inaserohan nga igtatabas sin puthao nga binaga.
CORTADILLO. *m.* Vaso nga guti.
CORTADO, DA. *adj.* Angay, igo.
CORTADOR. *m.* Parabaliguia sin carne sa cadaygan.
CORTADURA. *f.* Samad, casan-dan, cahabolan.—Araguian dida sa butnga sin duha nga magcasibuquid.
CORTAFRÍO. *m.* Puthao nga inaserohan nga igtatabas sin puthao.
CORTANTE. *p. a.* Matarum.
CORTAPLUMAS. *m. id.* Itaraha sin pluma.
CORTAR. *a.* Pagpilay, pagpolod sin cahuy.—Pagtabas sin género. Pagsamad, paghabol.—Pagtaha san pluma.—Bagtic, in nabagtic an gatas, etc.—*r.* Dalao, in dinadalao an tauo.
CORTE. *m.* Tarum sin panganiban ó salsalon.—Pagpilay pagpolud. Pagtabas. Pagtaha.
CORTE. *f.* Bongto nga mooquian san hadi ug san iya mga consejo ó mga magsaragdon.—An mga tauo nga naopud san hadi.—Corte celestial. An langit.—*pl.* Cortes. In nagcacatiroc an mga senador ug an mga diputado.
CORTEDAD. *f.* Pageaguti sin bisan ano.—*fig.* Caculang sin buot, sin cosog, sin hibaro, etc.—Cacubus, cadalao.
CORTEJADOR, RA. *adj.* Maabiabihon.
CORTEJANTE. *p. a.* Maabiabi, maabiabihon.
CORTEJAR. *a.* Pagtambong, pagopud sa iba ug pagalagad lá san iya caruyag.—Pagsorosuerte sin babaye.—Pagabiabi.
CORTEJO. *m. vid.* Cortejar (1.ª *acep.*) Pagregalo, pagabiabi.
CORTÉS. *adj.* Maabiabihon, buotan, maalayhan, matahud.
CORTESANAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagcatahud.
CORTESANÍA. *f.* Catahud, pagcatahud. Catalahuran.

CORTESANO, NA. *adj.* Maabiabihon.—*m.* Tauo nga naocoy sa corte ó palacio.
CORTESÍA. *f.* Catahud, pagcatahud. Catalahuran.
CORTESMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagcatahud.
CORTEZA. *f.* Panit.—Estoposa del coco-fruta. Bonot.
CORTEZÓN. *m.* Panit nga daco.
CORTEZUDO, DA. *adj.* Panitan sin daco nga panit.
CORTEZUELA. *f.* Panit nga guti.
CORTIJADA. *f.* Mga cabalayan sa oma.
CORTIJO. *m.* Tuna ug balay nga lugaringon sa oma.
CORTINA. *f.* Tahub nga binibiao sa mga puerta, mga ventana, etc.—Cota ticang sa usa nga baluarte ngadto man sa usa.—Cota sa liguid sa salug cun sa baybay basi masayon an pagsacay cun paghauas ba.
CORTINAJE. *m.* Mga cortina.
CORTO, TA. *adj.* Halipot.—*fig.* Halipot sin hunahuna, etc.
CORTÓN. *m.* Olud.
CORUSCANTE. *p. a.* Maingatingat, mailat igat; maguilaguila.
CORUSCAR. *n.* Ingat ingat, ilat igat; pagguilaguila.
CORUSCO, CA. *adj. vid.* Coruscante.
CORVA. *f.* Locon locon.
CORVADURA. *f.* Cabalicoan.
CORVATO. *m.* Sino sin oác.
CORVECITO. *m.* Oác nga guti.
CORVEJÓN. *m.* Locon locon.—Tahúd sin manuc.
CORVO, VA. *adj.* Balico.
CORZA. *f.* Bugsoc nga babaye.
CORZO. *m.* Bugsoc nga lalaqui.
COSA. *f.* Bisan ano, bisan ano nga butang.—Cosa de oir, *expr.* Tacús ó angay pamation, cun angay panginanohon.—Cosa de ver, *expr.* Tacús ó angay pangitaon, cun angay bá nga panginanohon.—Cosa dura. *fig.* Bisan ano nga macuri, cun sigpit bá caopay.—Cosa no vista, ó nunca vista. *fig.* y *fam.* Bisan ano nga macatitingala, bisan ano nga pangorosahon, bisan ano nga macagarandat, bisan ano nga uaray pá quitáa sin sugad.—Cosa perdida. *loc.* Bisan ano nga nauara; sinisiring man cun an tauo diri naataman san iya catungdanan, ó diri nabale san caopayan.—Cosa rara. *expr.* Bisan ano nga orosahun.—Fuerte cosa. *fam.* Bisan ano nga macuri.—Poquita cosa. *fam.* Guti lá, gutiay lá; sinisiring man an tauo nga maluya.—Cosa de media arroba falta. Baga tunga pá sin arroba an culang. Cosa de ocho dias tardará en concluirse la obra. Harani pá in naualo ca adlao ngani san-o cahuhuman an buhat.—Dejando una cosa por otra, ó mudando de conversación. Solibang c...—El que no duda, no sabe cosa alguna. *ref.* An diri natahap, culang sin quinaadman.—Manda y descuida: no se hará cosa ninguna. *ref.* Magsugo ngani ug uaray osisa: diri matutuman an sugo niya.—No quiero eso, ni cosa que lo valga. *loc.* Diri aco siton, bisan ano lá nga sugad.—No haber tal cosa. *fr.* Diri matuod; bua lá.—No hacer cosa á derechas. *fr.* Pagsayop lá san pagbuhat.—No hagáis cosa que hieda. *exp. fig.* Ayao pagsala, ayao pagsayop.—No valer cosa. *fr. fam.* Uaray bale.—¿Qué cosa? *loc. fam.* ¿Ano an iya polong? ¿Ano? ¿Ano nga?
COSCARSE. *r. fam.* Pagquindot ó pagquiuaquiua san mga sugbong.
COSCÓN, NA. *adj. fam.* Batid sin pacacuha san caruyag niya ug paglicay san dinidirian niya.
COSCORRÓN. *m.* Hibang, cahibangan sa olo tungud sin hipantuc ó hipacdol.
COSECHA. *f.* An bonga nga cuha sa tuna.—Pamari, pangani.—Pamoro.—Del coco-fruta. Pangalubian.
COSECHAR. *n.* y *a.* Pagbari, pagani san humay; pamari, pangani.—Pagboro san bonga; pamoro.—Pangalubian.
COSECHERO, RA. *m.* y *f.* Humayan, paráyan.
COSER. *a.* Pagtahi.
COSETADA. *f.* Pagpitad sin dagmit ó pagdalagan.
COSIBLE. *adj.* Tarahion, sadang pagtahion.
COSICOSA. *f.* Tirigoon, tigotigóay.
COSIDO. *m.* Pagtahi. Juana es primorosa en el cosido. Si Juana batid caopay san pagtahi.—Tinahi. El cosido es fuerte. Marig on an tinahi.
COSMOGONÍA. *f.* Caaram san pagtuba san bug-os nga calibutan.
COSMOGRAFÍA. *f.* Casayoran san calibutan.
COSMORAMA. *m.* Sil ingan.
COSMOS. *m.* Calibutan.
COSO. *m.* Lugar nga inalad nga paauayan sin tauo ngan sin todo nga vaca.
COSO. *m.* Olud nga nattubo sa lauas sin cahuy nga bongaan.
COSQUE. *m. fam. vid.* Coscorrón.
COSQUILLAS. *f. pl.* Guiroc.—Buscarle ó uno las cosquillas. *fr. fig.* y *fam.* Pagsulay sa tauo basi masisima siya.—No sufrir, ó tener, malas cosquillas. *fr. fig.* y *fam.* Maisug nga tauo.
COSQUILLEJAS. *f. pl.* Guiroc.
COSQUILLEO. *m.* Guiroc.
COSQUILLOSO, SA. *adj.* Guirid-can.—*fig.* Maisug, poscanon.
COSTA. *f.* An bayad tungud sin bisan ano.—Á costa de. *m. adv.* Tungud sin ó san, cay an.—Á toda costa. *m. adv.* Sin uaray baribad.
COSTA. *f.* An baybay ó liguid san dagat.—Ir, ó navegar, costa á costa. *fr. Mar.* Liguid nga pagsacay.—Dar á la costa. *fr. Mar.* In idinadagsa san hangin an sacayán sa baybay.—Donde baten las ondas. Lapiahan, tapiahan, tampacan.
COSTADO. *m.* Caguiliran. Quilid.—Luyo (nga dapit sa too cun sa uala ba) sin usa nga ejercito.—Luyo. Guilid.
COSTAL. *m. id.* Baroyot.
COSTALADA. *f.* Huy-ang; cahuy-ang.
COSTALAZO. *m.* Huy-ang, cahuy-ang.
COSTALEJO. *m.* Costal nga guti.
COSTAR. *n.* Bayad nga igbabayad. Bale.
COSTE. *m.* Bayad; bale.
COSTEAR. *a.* Paggasto, pagbayad san gasto.
COSTEAR. *a.* Liguid nga pagsacay.
COSTERA. *f.* Luyo.
COSTERO. *m.* Costaniera, ansiyapa nga bugha nga macucuha sin cahuy san paglagadia, ug an catapusan man.
COSTEZUELA. *f.* Buquid buquid.
COSTILLA. *f.* Gosoc.—*fig.* y *fam.* Manggad, bahandi.—*fig.* y *fam.* An lugaringon nga asaua.—Medirle á uno las costillas. *fr. fig.* y *fam.* Pagdabal ó pagbalbag sa iya.
COSTILLAJE. *m. fam.* Mga gosoc.
COSTILLAR. *m.* Mga gosoc. Cagosocan.
COSTILLUDO, DA. *adj. fam.* Taludturan.
COSTO. *m.* Bayad. Bale. Gasto.
COSTOSAMENTE. *adv. m.* Mahal gud, mahal caopay.—Sin curi; macuri caopay.
COSTOSO, SA. *adj.* Mahal.—*fig.* Macuri.
COSTRA. *f.* (Postilla). Cugang, nuca.
COSTROSO, SA. *adj.* Nucahon.
COSTUMBRE. *f.* Batasan. Gaui.—Saquit sin babaye.—Pamatasan, panganian cagauian; panguinaui.

COSTURA. *f.* Tinahian.—Pagtahi.—*Mar.* Sinumpayan. Dinogtonğan.—*Mar.* Sul at.
COSTURERA. *f.* Paratahi; manananahi.
COSTURÓN. *m.* Tinahian.—*fig.* Olat.
COTANA. *f.* Loho nğa guininantang.
COTARRO. *m.* Ayopan san nğa pobres ó nğa macalolooy.—Alborotar el cotarro. *fr. fig. y fam.* Pacasamoc sa iba nğa nğa tauo nğa nagcacatiroc.—Andar de cotarro en cotarro. *fr. fig. y fam.* Pagharohampang.
COTEJAMIENTO. *m.* Pagtanding.
COTEJAR. *a.* Pagtanding, pagtandig.
COTEJO. *m.* Pagtanding.
COTIDIANAMENTE. *adv. m.* Sa iquinaadlao, sa matagaadlao.
COTIDIANO, NA. *adj.* Iquinaadlao, matagaadlao.
COTILLA. *f.* Boda nğa haligot sin babaye.
COTILLO. *m.* Toctocan sin paló.
COTO. *m.* Tuna nğa inadad ó quinota.—Mojón, tigaman.—Postura ó tasa. Bayad.—Término ó limite. Catapusan, catubtuban.
COTÓN. *m.* Género nğa cotón nğa sinamay, (tingeal an iguinhihimo).
COTONÍA. *f.* Género nğa cotonía.
COTORRA. *f.* Picoy.
COVACHA. *f.* Lunğib nğa guti.
COY. *m. Mar.* Duyan.
COYUNDA. *f.* Pisi, higot sin hayop.
COYUNTURA. *f.* Calolot-han.
COZ. *f.* Bondoc.

CRA

CRÁNEO. *m.* Bagolbagol sa oló.
CRÁPULA. *f.* Cahubog, pagcahubog.
CRAPULOSO, SA. *adj.* Parahubog (s. en vis). Hubganon.
CRASAMENTE. *adv. m. fig.* Sa daco nğa pagcatapang.
CRASCITAR *n.* Paghoni san oác.
CRASITUD. *f.* Tamboc; catamboc, pagcatamboc; camatamboc, pagcamatamboc.
CRASO, SA. *adj.* Matamboc, matabá.—Masamoc.—*fig.* Sayop, palimbong, etc. nğa tinutuyo lá.
CRÁTER. *m.* Ganghaan sin buquid nğa nagtotoga.
CRATICULA. *f.* Panğarauatan sa mğa monja.

CRE

CREABLE. *adj.* Hirimoon, sadang himoon, sadang buhaton.
CREACIÓN. *f.* Pagtuha sa Dios san nğatanan sin uaray hirimoon.
CREADOR. *s.* Magturuha, magburuhat san nğatanan.
CREAR. *a.* Pagtuha, pagbuhat, paghimo.
CRECEDERO, RA. *adj.* Matubo pá.
CRECER. *n.* Paugtubo, pagsulig.—El mar. Pagtaob.
CRECES. *f. pl.* Tubo; dugang.
CRECIDA. *f.* Bahá.
CRECIDO, DA. *p. p.* Tinubo, dinaco. Hamtong.
CRECIENTE. *p. a.* Matubo, masulig.—*f.* Baha.—Cuarto creciente de la luna. Pagcaodto san bulan. del mar. Taob.
CRECIMIENTO. *m.* Dugang, tubo; pagdugang, pagpatubo.
CREDENCIA. *f.* Lamesa nğa guti nğa natotopad sa altar nğa guinmimisahan.
CREDENCIAL. *f.* Carig-onan nğa sinurat nğa ticang sa hadi cún sa iba nğa mğa ponoan.
CRÉDITO. *m.* Pagmatuod. Dunğug, bantug, gahum.—Otang.
CREDO. *m.* An Mitoo aco.
CREDULIDAD. *f.* Pagtuod.
CRÉDULO, LA. *adj.* An matuo l layon.
CREEDERAS. *f. pl.* Pagdalidali sin pagtuod sa nğa sumat.
CREEDERO, RA. *adj.* Sadang tooron.
CREEDOR, RA. *adj.* An matuod layon san sumat.
CREENCIA. *f.* Pagtoo, pagmatuod.
CREER. *a.* Pagmatuod.—Pagtoo.—Tuod.
CREIBLE. *adj.* Sadang tooron; anğay tooron.
CREMA. *f.* Lapot sin gatas. Naglalapot an gatas.
CREMA. *vid.* Diéresis.
CREMACIÓN. *f.* Pagsonug; panonug.
CREMOR. *m. id.* Tanbal nğa cremor nğa guinaganit sa pagpurga.
CREPITACIÓN. *f.* Pagbotó. Paglagatue.
CREPITAR. *n.* Pagboto. Paglagatue.
CREPÚSCULO. *m.* Lambrag; camalambrag.
CRESA. *f. Zool.* Olud.
CRESPO, PA. *adj.* Corong.
CRESTA. *f.* Punapong, punğapong.—Copete de pluma que tienen algunas aves. Imoroc.—*fig.* Cima ó cumbre de las montañas elevadas. Pungcay sin buquid nğa hataas.—Alzar, ó levantar, uno la cresta. *fr. fig.* Pagpalabiao, pagpalabilabi.—Surang sin manuc.
CRESTADO, DA. *adj.* Surunğan.
CRESTÓN. *m. aum.* Daco nğa punğapong.
CREYENTE. *p. a.* An natoo. Matinooron. Torooron.

CRI

CRIA. *f.* Bata.—Nate.—Misá; sino, pisó.—Pasi.
CRIADA. *f. fig.* Paepae nğa ipapaepae sin bunacan nğa panapton.
CRIADO, DA. *adj.* Bien criado. Tinutdoan sin maopay. Mal criado. Tinutdoan sin maraut.—*m.* y *f.* Alagad, sacop, surugóon.
CRIADOR. *m.* Magturuha, magburuhat, Tagbuhat.
CRIANZA. *f.* Pagtutdo.—Buena crianza. Maopay nğa batasan. Mala crianza. Maraut nğa batasan.—Paghopot ug pagpasoso sin bata nğa minasos-an.
CRIAR. *a.* Pagtuha, pagbuhat, paghimo.—Pagpasoso san bata.—Pasoso. Honğit.—Pagtutdo.
CRIATURA. *f.* Binuhat.—Bata.—Criatura de un año, saca la leche del calcaño. *ref.* An bata nğa matamboc nğa nasoso sin maopay.—Ser uno una criatura. *fr. fig. y fam.* Bata pá.—*fig. y fam.* An may batasan nğa canan cabatáan.
CRIBA. *f.* Baga nigo nğa anit nğa linoholohoan; silsigan.
CRIBAR. *a.* Pagtahop ó pagsilsig san trigo.
CRIBO. *m. vid.* Criba.
CRICA. *f.* Quinatauo ó quinabuhi sin babaye.
CRIMEN. *m.* Sala sayop ó lisa nğa daco.—De lesa majestad. Sala nğa contra sa hadi ó san iya pagcahadi.
CRIMINACIÓN. *f.* Pagsumbong sin sala.—Pagbutang sin sala.
CRIMINAL. *adj.* Saláan.
CRIMINALIDAD. *f.* Pagcasaláan.
CRIMINAR. *a.* Pagsumbong sin sala.—Pagbutang sin sala.
CRIMINOSO, SA. *adj.* Saláan.
CRIN. *f.* Bunday.
CRINADO, DA. *adj.* Halaba an bunday.
CRIOLLO, LLA. *adj. y s.* Sinisiring an anac sin

mga caganac nga europeo ó catsila, nga natauo siya sa lain nga tuna nga diri Europa.—Sinisiring man an agta nga natauo sa América.

CRIPTA. *f.* Calangagan sa ilarum sa tuna nga lub-ganan sadto anay san mga minatay.

CRIS. *m.* Panganiban nga sugad sin campilan, cundi goroguti.

CRISÁLIDA. *f.* Olud, cundi cun magoa na siya dida siton iya balay, nahihimo siya nga anonogba cun marong parong.

CRISMA. *amb.* Santo lana nga sinac-tan sin balsamo nga mahamot nga guinbebendicionan sa Señor Obispo sa adlao nga jueves santo.—Romper la crisma á uno. *fr. fig.* y *fam.* Pagbono sa oló.

CRISMAR. *a.* Pagbuniag. Pageonfirma.

CRISMERA. *f.* Sadlanan nga salapi nga piotan sa santo lana.

CRISOL. *m.* Tunauan sin bulauan, salapi, etc.

CRISOLADA. *f.* Tagsa capagtunao sin bulauan; etc.

CRISÓLITO. *m.* Ngaran sin duha ca lain nga bato nga mga mahal.

CRISPAR. *a.* Pacabanhud.—*s.* Banhud.

CRISPATURA. *f.* Pacabanhud. Cabanhud.

CRISPIR. *a.* Paguedead.

CRISTAL. *m.* Salaming.—*fig.* poet. Tubig. El cristal de la fuente. An tubig nga matin-ao sa borabud. Los cristales del Tajo. An mga tubig sa sulug nga Tajo.

CRISTALINO, NA. *adj.* Sinalaming.—Matin-ao.— *m.* Tauo tauo sa mata.

CRISTALIZAR. *a.* Pagpahimo ó pagpabuhat nga salaming, pagpasalaming.

CRISTIANAMENTE. *adj. m.* Sugad san angay sa mga cristianos.

CRISTIANAR. *a. fam.* Pagbuniag.

CRISTIANDAD. *f.* Caeristianosan.—Pageaeristianos, pageabinuniagan.

CRISTIANISIMO, MA. *adj.* Maopay gud nga cristianos.

CRISTIANISMO. *m.* Pageaeristianos, pageabinuniagan, religión nga cristiana.—Caeristianosan.

CRISTIANO, NA. *adj.* Cristianos, binuniagan.

CRISTO. *m.* An Anac sa Dios, nga nagpacatauo.—Santo Cristo.

CRISUELA. *f.* Sangga sin lamparahan.

CRITERIO. *m.* Cabuotan, pageabuotan.—Hunahuna sin pagquilala san camatuoran.

CRITICA. *f.* Paghunahuna hionong san camaopay ó camatuoran sa bisan ano.—Hunahuna nga binubuhat hionong sin usa nga libro, etc.—Hunahuna nga contra ó diri ayon san guinbubuhat san iba.

CRITICAR. *a.* Paghunahuna nga caangayan hionong sa mga butang.—Pagdiri san mga buhat ó bulasan sin iba.

CRIZNEJA. *f.* Higot.

CRO

CROAR. *n.* Paghoni san paela.

CRONICA. *f.* Casayoran san mga inagui, sa pag casonudsonud.

CRÓNICO, CA. *adj.* Dugay na nga casaquit.

CRONICÓN. *m.* Lactud nga casayoran san mga inagui, sa pagcasonudsonud.

CRONISTA. *m.* Autor ó parasurat sin crónica.

CRU

CRUCIFICADO (El). *m.* An aton Guinoo Jesucristo nga guindupa sa Cruz.

CRUCIFICAR. *a.* Pagdupa sa cruz.—*fig.* y *fam.* Pacasaquit caopay. Esto me crucifica. Ini naca-casaquit caopay sa acon.

CRUCIFIJO. *m.* Ladauan ni Jesucristo nga aton Guinoo nga guindupa sa Cruz.

CRUCIFIXIÓN. *f.* Pagdupa sa cruz. Pagpadupa sa cruz.

CRUCIFIXOR, RA. *m.* y *f.* Parapagdupa sa cruz.

CRUCIFORME. *adj.* Sugad sin cruz.

CRUDAMENTE. *adv. m.* Sin curi Macuri caopay.

CRUDELÍSIMO, MA *adj.* Guimapintasi.

CRUDEZA. *f.* Catig-a, pageatig-a, catigha, pageatigha. Camaig a, pageamatig-a, camatigha, pageamatigha. Cahilao, pageahilao. *fig.* Cataghum, camahacot.—*fig.* y *fam.* Baga camaisug.—Camaluya san soroeso-roc, in diri natutunao caopay an quinaon.

CRUDO, DA. *adj.* Hilao.—*fig.* Maisug.—*fig.* Matag-hum, mahageot.

CRUEL. *adj.* Madrahug, mabangis, mapintas, maisug.

CRUELDAD. *f.* Camabangis, pageamabangis, camapintas, pageamapintas, camaisug, pageamaisug.

CRUELMENTE. *adv. m.* Sin bangis, sin pintas, sin isig; mabangis caopay, mapintas caopay, maisug caopay.—Sa daco nga pageamabangis, etc.

CRUENTO, TA. *adj.* Dugoón, durugoón.

CRUJIDO. *m.* Agutiot, Hagodol. Hagonos.

CRUJIR. *n.* Agutiot. Hagodol. Hagonos.

CRUOR. *m. Poét.* Dugo.

CRUÓRICO, CA. *adj.* Dugóon.

CRUSTÁCEO, CEA. *adj.* Poroton sa dagat, pang-tion.

CRUZ. *f. id.* Tigaman sán cristianos.—*fig.* Casaquit, cacurian.

CRUZADA. *f.* Auay; sinisiring cruzada an mga cristianos nga napasacop sadto anay ug nangó-ngopud sa mga nacacadto sin pagauay contra sa mga diri cristianos, ug tinotogotan man sira sa Santos nga Papa sin mga indulgencia.

CRUZAR. *a.* Atravesar un camino, campo, etc. Pag-balatas.—*r.* De brazos. Pagcorogpos.—Pasacop sa usa nga cruzada ug pagcad.o sin pagauay sa mga diri cristianos.—Balabag.

CU

CU. *f.* Ngaran san letra nga-*q.*

CUADERNAL. *m. Mar.* Moton.

CUADERNILLO. *m.* Lima ca pliego nga papel.

CUADERNO. *m.* Listahan, panumdaman nga sugad sin libro nga guti.

CUADRA. *f.* Rouang nga haluag ug halaba sin balay, etc.—Pasturan ó camalig sa mga hayop.

CUADRADO, DA. *adj.* Guininantang. Guinipat.

CUADRAGENARIO, RIA. *adj.* An may capatan ca tuig.

CUADRAGÉSIMA. *f.* Cuaresma.

CUADRAGESIMAL. *adj.* Sacop sa cuaresma.

CUADRAGÉSIMO, MA. *adj.* Icacapatan.—An tagsa san capatan ca bahin nga iguinbabahinbahin an usa ca bug-os.

CUADRANGULADO, DA. *adj.* Guininantang.—Guinipat.

CUADRANGULAR. *adj.* Guininantang.—Guinipat.

CUADRÁNGULO, LA. *adj. u. m. c. s. m.* Guininantang.—Guinipat.

CUADRANTE. *m.* Orasan nga sinisiring sa adlao, nga natudlo san oras tungud san landong, cun ibutang sin maopay.

CUADRAR. *a.* Pagbuhat sin ano lá nga guininan-

tang.—*carp.* Pagguipat. -*n.* Oyen, anĝay, ayon.—*r.* Pagodong. *fig.* y *fam.* Baga pagato.

CUADRICENAL. *adj.* Iquinatagcapatan ca tuig.

CUADRIENAL. *adj.* An may opat ca tuig. Sa tagupat ca tuig.

CUADRIENIO. *m.* Upat ca tuig.

CUADRIFORME. *adj.* An may upat nĝa baga cabayhon. Quinuadro.

CUADRIGA. *f. poet.* Sinisiring an upat nĝa caballo nĝa nagtotopad nĝa nagdadanas mán sin carro.

CUADRILÁTERO, RA. *adj.* An may opat nĝa baga bayhon cún luyo bá.

CUADRILITERAL. *adj.* An may opat nĝa letra.

CUADRILONGO, GA. *adj.* Dinuang.

CUADRILLA. *f.* Panon sin mĝa tauo.

CUADRILLERO. *m.* Ponoan ó panĝulo sin usa ca panon nĝa mĝa tauo. Cuadrillero nĝa surugoon san capitan san bongto, cún san capitan san mĝa cuadrillero.

CUADRILLO. *m.* Odiong, cundi guinipat an iya cahimo.

CUADRIMESTRE. *adj.* Upat ca bulan.—*m.* Tagupat ca bulan.

CUADRIGENTESIMO, MA. *adj.* Upat ca gatos. Icaopat ca gatos.

CUADRINIESTRO, TA. *m.* y *f.* Icaupat nĝa apo.

CUADRIPLE. *adj.* An nacasacop sin nacaopat sa usa nĝa número.

CUADRO, DRA. *adj. vid.* Cuadrado. -*m.* Pabalayan sin Estampa.

CUADRÚPEDO, DA. *adj.* y *s. m.* Mananap nĝa upat an teel.

CUADRUPLE. *adj.* An nacacasacop sin nacaupat sa usa nĝa número.

CUAJADA. *f.* Gatas nĝa binagtic.

CUAJAMIENTO. *m.* Cabagtic, pagcabagtic.

CUAJAR. *m.* Pagbabalonan. Tonĝol.

CUAJAR. *a.* Pagpabagtic, pagpabug-os.—*r.* Bagtic.—*n. fig.* y *fam.* Tuman. Cuajó la pretensión. Natuman an tuyo.—*r. fig.* y *fam.* Pono. Se cuajó de gente la plaza. Napono sin tauo an sauang.

CUAJARÓN. *m.* Apul nĝa dugo; binagtic nĝa dugo etc.

CUAJO. *m.* Pagbabalonan. De cuajo. *m. adv.* Pagcuha ó paggabut gud sin bisan ano dida san hinmumutanĝan niya.—Ensanchar el cuajo. *fr. fig* y *fam.* Sinisiring in sinasagda an usa basi diri siya mabido tunĝud sin casaquít ó cacurian.—Tener uno buen cuajo, ó cuajo, ó mucho cuajo. *fr. fig.* y *fam.* An mahinay nĝa buot, an ora ora sin camahinay san pagbuhat, etc.—Volverse el cuajo. *fr.* An pagsuca san bata san gatas nĝa iya nasoso.

CUAL. *pron. relat.* Nĝa.—Hain. Antonio, el cual salió ayer de Boronĝan, está enfermo. Si Antonio, nĝa guinmican cacolop sa Boronĝan, sinasaquitan.—Teresa, la cual llegó ayer, está presa. Si Teresa, nĝa inmabut cacolop, napepreso.—Todo esto, lo cual manda el Rey, se cumplirá. Ini nĝatanan, nĝa isinusugo san Hadi, pagtutumanon.—*pl.* Cuales. Manda el capitan venir á Pedro y Juan, los cuales son de Sulat. Pinacacanhi san capitan si Pedro nĝan si Juan, nĝa mĝa Sulatnon sira.—Uno de estos pañuelos, no se cual, es el mio. Usa sini nĝa mĝa podong, ambut cún haín, amo an acon.—¿Cuál de estas dos camisas te daré? ¿Hain sinin duduha ca bado an ihahatag co dimo?—¡Ano! ¡Cuál sería el dolor que sintió en su corazón maternal! ¡Ano dao lá an casáquit nĝa binati sa iya iroynon nĝa casingcasing!

CUALIDAD. *f.* Quinaiya; pagcaquinaiya.

CUALQUIER. *pron. indet.* Bisan hain. Bisan sin-o. Bisan ano.

CUALQUIERA. *pron. indt.* Bisan haín. Bisan sin-o. Bisan ano.

CUAN. *adv. c.* (De este modo en visaya). No puedes imaginarte cuán fuerte fué el viento. Diri ca sadang maghunahuna san pagcamabascog san hangin. El castigo será tan grande, cuán grande fué la culpa. (De este modo en visaya). Sugad san cadaco san sala, masusugad mán an cadaco san castigo.

CUANDO. *adv. f.* San. Yo estaba en poder de los moros *cuando* murió mi padre. Nacadto aco nĝa bihag sa mĝa moros *san* namatáy an acon amay.—Cun. Me llamarás *cuando* sepas que he llegado. Masasangpit ca sa acon *cún* nahabaro ca nĝa dinatong ná aco.—En sentido interrogativo y en tiempo verdadero. San-o. *¿Cuándo* vendrás? *¿San-o* ca cacanhi?—En sentido interrogativo y en tiempo pasado. Cano, cacano. *¿Cuando* llegó el capitan á Boronĝan? *¿Cano ó cacano* inabut an capitan sa Boronĝan?—En caso de que, ó si. Cun. *Cuando* sea irrealizable la obra, ¿á qué principiarla? *¿Cun* diri mahíhimo buhaton an buhat, ¿cay ano an pagticar nĝa?—Se usa como *conj. advers.* con la significación de *aunque*. *Bisan*. No faltaría á la verdad, *cuando* le fuera en ello la vida. Diri cunta siya magbubua, *bisan* macueuba tunĝud siton an iya quinabuhi.—Toma asimismo carácter de *conj. continuat.*, equivaliendo á *puesto que*. *Cay*. *Cuando* tú lo dices, verdad será. *Cay* icao an nanomolong siton, camatuoran adá.—Empléase también como *conj. distribut.*, equivaliendo á unas veces y otras veces. Danay. Siempre está hablando, *cuando* con verdad, *cuando* sin ella. Nagyayacan lá siya guihapon, *danay* camatuoran, *danay* mán diri.—Cuando más. *m. adv.* Bisan pá.—Cuando mén s. *m. adv.* Bisan lá.—Cuando mucho. *m. adv.* Cuando más. Á lo más. Bisan pá.—De cuando en cuando *m. adv.* Danay.

CUANTÍA. *f.* Cadaco. Cadamo.

CUANTIOSO, SA. *adj.* Daco. Damo.

CUANTO, TA. *adj.* Pira, pipira.—*expr.* Enfática con que se pondera la grandeza, número, etc. de una cosa. ¡Cuanta grandeza! (De este modo en visaya). ¡Pagcamahal dao! ¡Cuántos infelices! ¡Pagcadamo nĝa mĝa macalolooy!—Todo lo que. Le dió *cuanto* tenía. Ihinatag sa iya an *nĝa tanan*. Vengan *cuantos* quieran. Macanhi an *nĝatanan* nĝa mĝa maruyag.—*adv. c.* Dile *cuánto* me alegro de que esté mejor. Pagsusumatan mo siya *nĝa* malipay aco sin daco cay nagoopay ná siya.—¿Cuánto vale ese libro? ¿Pipira an bale siton nĝa libro?—Antepuesto á otros adverbios ó correspondiéndose con *tanto*, empléase en sentido comparativo y denota idea de equivalencia ó igualdad. *Cuanto* mayor sea el trabajo mayor debe ser la recompensa. *Sugad* san cadaeb san buhat, sugad mán an cadaco san balos; ó *hinĝan* cadaco an buhat, hinĝan mán cadaco an balos.—Empleado con verbos expresivos de tiempo, denota duración indeterminada, ó larga duración. ¡Cuánto duró la plática! (De este modo en visaya). ¡Pagcamaiha dao san uale! ¿Cuánto duró la plática? ¿Naiha bá an uale? ó ¿pipira ca oras an camaiha san paguale? ¡Cuánto ha que murió! ¡Naiha ná ó dugay na nĝa namatay!—*En cuanto* á eso; *cuanto* á eso. *m. adv. Tunĝud* siton.—Cuanto antes. *m. adv.* Cadagunitan, sin dalidali.—Cuanto más. *m. adv.* y *conjunt.* con que se contrapone á lo

que ya se ha dicho lo que se va á decir, denotando en este segundo miembro de la frase idea de encarecimiento ó ponderación. *Se rompen las amistades antiguas, cuanto más las recientes. Maoolud an mga pagcasangcay nga daan, labi pa an mga pagcasangcay nga bag-o.* Cuanto más antes. *m. adv.* Cadagmitan, sin dalidali.—Cuanto más que. *m. adv.* y *conjunt.* con que se denota haber para una cosa otra mayor causa ó razón que la que ya se ha indicado. *Y pues no hay quien nos vea, menos habrá quien nos note de cobardes; cuanto más que yo he oido muchas veces predicar al cura de mi lugar, que tú muy bien conoces, que quien busca el peligro parece en él. Ug cay naray macaquita sa aton, naray man macacapagmuga nga mga magtalao quite; labi pa cay nacadungug aco sin nacadamo sin paguale san Padre sa acon bongto, nga quinitala nio caopay, nga an maloray san calaragman mahohulog sa iya.* En cuanto. *m. adv.* Mientras. *En cuanto los niños cantaban, estaba la iglesia llena de gente. In nagcacanta ó san pagcanta an cabalnan, nagsosool an mga tauo sa singbahan.*—Por cuanto *m. adv.* que se usa como causal para notar la razon que se va á dar de alguna cosa. Cay: tungud cay.

CUARENTA. *adj.* Capatan.—Icacapatan. Número cuarenta. Icacapatan nga número. Capitulo cuarenta. Icacapatan ca bahin.

CUARENTENA. *f.* Capatan. Capatan ca adlao. Capatan ca bulan; capatan ca tuig.

CUARESMA. *f. id.* Sinisiring cuaresma an capatan ca adlao nga sinosendan san santos nga Pagcabuhi liuat san aton Guinoo Jesucristo, ug sugo man sa aton Iroy nga santa Iglesia an pagpuasa, sa pagpanumdum sadton capatan ca adlao nga guinpuasaan san Guinoo didto sa caminganan. *Cuaresma alta,* sinisiring an nasolud nga haroharayo san tinicangan san tuig.—*Cuaresma baja,* sinisiring an nosolud nga haroharani san tinicangan san tuig.

CUARTA. *f.* An tag-sa san icaupat ca bahin nga iguinbabahin an usa ca hug-os.—Palmo. Dangao.—Una cuarta, dos cuartas, tres cuartas, etc. Usa nga daco, duha nga daco, tolo nga daco, etc. Medio real y una cuarta. Sicaualo ngan sin usa nga daco.

CUARTANA. *f.* Hiranat. nga binabati in umagui in upat ca adlao.

CUARTARIO, RIA. *adj.* Hinihirantan.

CUARTEAR. *a.* Pagbahinbahin sin bisan ano sin tag-upat cabahin, pagtinagupat ca bahin.—Por *ext.,* pagbahinbahin.—Descuartizar. Paglapa. *r.* Buca. Liqui. Basag.

CUARTEL. *m.* An tag-sa san icaupat ca bahin nga iguinbabahin an usa ca hug-os.—*Mil.* Oroquian ó hinohonongan san mga soldados.

CUARTERON. *m.* An icaupat ca bahin sin usa nga libra.

CUARTILLA. *f.* Taraesan.—An icaupat ca bahin sin usa nga arroba. An icaupat ca bahin sin usa ca pliego nga papel.

CUARTILLO. *m.* Taraesan icaupat ca bahin sin gantang.—Taraesan, icaupat ca bahin in azumbre.—Cuartiyo, icaupat ca bahin sin sicapat.

CUARTO, TA. *adj.* Icaupat.—*m.* Solud ó bocot sin balay.—Moneda. Usa nga guti.—De Luna, cuarto creciente. Pagcaodto san bulan.—Menguante. Icaualo san dolom; dolom.

CUARTOGÉNITO, TA. *adj.* An icaupat nga natauo.

CUARZO. *m.* Bato nga matiga nga sugad sin salaming.

CUASI. *adj. c.* Harani.—Ibus.

CUATERNARIO, RIA. *adj.* An may upat nga número.

CUATERNIDAD. *f.* Pagcaupat.

CUATERNO, NA. *adj.* An may upat nga número

CUATRALBO, BA. *adj.* An busag an upat nga mga teel.

CUATRERO. *m.* Macauat sin mga hayop.

CUATRIDUANO, NA. *adj.* An may upat ca adlao.

CUATRIENIO. *m.* Upat ca tuig ó an camaiha sin upat ca tuig.—Tagupat ca tuig.

CUATRIMESTRE. *adj.* Upat ca bulan. Tagupat ca bulan. An camaiha sin upat ca bulan.

CUATRINCA. *f.* Upat ca tauo, etc.

CUATRISÍLABO, BA. *adj.* An may upat nga mga silaba.

CUATRO. *adj.* Upat. Icaupat. Año cuatro. Tuig nga icaupat. El cuatro de Agosto. An icaupat ca adlao sa Agosto. *m.* Tiguman san número 4.—A las cuatro de la mañana. Sa á las cuatro san aga.

CUATROCIENTOS, TAS. *adj.* Upat ca gutus. Cuadringentésimo. Icaupat ca gatus.

CUATRODOBLAR. *a.* Pagtinagupat.

CUBA. *f.* Sugad sin barriles nga daco nga sudlanan sin tubig, alacsio, etc.

CUBERO. *m.* Parahimo sin mga cuba.—Parabaliguia sin mga cuba.

CUBETA. *f.* Sugad sin balde.

CUBETO. *m.* Cuba nga guti.—Balde nga guti.

CUBICACIÓN. *Geom.* Pagsocol.

CUBICAR. *a. Geom.* Pagsocol san cadaco sin usa nga lanas.

CUBICULARIO. *m.* Alagad ó sacop sin principe ó mahal nga tauo.

CUBIERTA. *f.* Tahob, tabon.—Potos sin surat.—*Mar.* Cumbis.

CUBIERTAMENTE. *adv. m.* Sa tinago.

CUBIERTO, TA. *p. p.* Tinahoban, tinabonan. *vid.* Cubrir.—*m.* Sinisiring an mga pinggan, cuchillo tenedor, cuchara, tinapay ug servilleta nga ibinubutang sa lamesa sa tag-sa ca tauo.—Sinisiring man an cuchara, tenedor ug cuchillo man.—Mga cacaanon nga dongan ibinubutang sa lamesa.—Atup sin balay.—Dar á uno el simple cubierto. *fr.* Pagpacaon. Iá sa iya.

CUBIL. *m.* Loho nga ayopan sin hayop ó mananap.

CUBILETE. *m.* Vaso nga tumbaga, etc.

CUBITAL. *adj.* Socol sin manico.

CUBO. *m.* Timba sugad sin balde.

CUBRIR. *a.* Pagtahub, pagtabon.—Pagtampi, pagtaplac.—*r.* Corumbot, corompot, compot.—Salipod; pasalipod.—Apo. Labon. Pono. Poros. El polvo cubria los vestidos de los viajeros. Nopoporos san topotapo an mga viste san mga nagcacalacat.—*fig.* Pagtago. *fig.* Pagcasta an mga mananap.—Arq. Pagatup.—*r.* Ponerse el sombrero. Pagcalo.

CUCAÑA. *f.* Pasacá-an.

CUCAÑERO, RA. *adj. fig.* y *fam.* An batid sin pagpangita sin uaray gud cabudlay nga daco.

CUCAR. *a.* Pagpiyong an luyo nga mata.

CUCARACHA. *f.* Bangca.

CUCHILLAS (En). *m. adv.* Pongco, piyongco, piyongcot.

CUCO, CA. *adj. fig.* y *fam.* Ogdayon.—*fig.* y *fam.* Batid sin pagpangita sin iya caopayan.

CUCULLA. *f.* Itarahub sa oló.

COCURUCHO. *m.* Sinina ongsong.

CUCHARA. *f. id.*—De coco. Luag.

CUCHARADA. *f.* An tag-sa capagpono san cutsara ó luag; usa cacutcha ra, usa caluag; duha cacutsara,

duha ca luag.- Meter uno su cucharada. *fr. fig.* y *fam.* ó Echar uno su cuarto á espadas. Pagsacbang sin carocayacan.

CUCHARAZO. *m.* Pagdabal sin cutsara ó loag.

CUCHARERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin cutsara ó loag.—Parabaliguia sin cutsara ó loag.

CUCHARETA. *f.* Guti nga cutsara ó loag.

CUCHARETEAR. *n. fam.* Pagocay san cutsara ó loag. Pagloag. *-fig* y *fam.* Paglabut san diri iya.

CUCHARETERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin mga cutsara ó loag.—Parabaliguia sin mga cutsara ó loag.

CUCHARILLA. *f.* Guti nga cutsara ó loag.—Casaquit sa atay san mga bactin.

CUCHARÓN. *m.* Daco nga cutsara ó loag.

CUCHICHEAR. *n.* Paghuring huring.

CUCHICHEO. *m.* Paghuring huring. Pagcahuring huring.

CUCHICHIAR. *n.* Paghoni san pitpitao.

CUCHILLA. *f.* Sundang.—Salsalon.

CUCHILLADA. *f.* Pagtigbas sin sundang ó salsalon.- Casam-dan. cahabolan.—Sanan cuchilladas, y no malas palabras. *red.* Tinatambal an habol, ug diri an polong nga macaraut.

CUCHILLEJA. *f.* Goroguti nga sundang ó salsalon.

CUCHILLEJO. *m.* Goroguti nga sundang ó salsalon.

CUCHILLERÍA. *f.* Catungdanan san parahimo cun parabaliguia ba sin sundang, salsalon, panganiban, etc.—Tendahan sin mga sundang, salsalon, etc.—Camalig ó lugar nga guinhihimoan san mga sundang, salsalon, etc.

CUCHILLERO. *m.* Parahimo sin mga sundang, salsalon, etc.—Parabaliguia sin mga sundang, salsalon, etc.

CUCHILLO. *m. id.*—Sundang. -Bolo.—Sipol.—De los vestidos. Tangquil.—Pasar á cuchillo. *fr.* Pagpatay, pamatay.

CUCHIPANDA. *f. fam.* Sumsuman.

CUCHITRIL. *m.* Tangcal.—*fig.* Bocot ó solud nga haligot ug maraut.

CUCHUCHEAR. *n.* Paghuring huring.—*fig.* y *fam.* Pagtitatita.

CUCHUFLETA. *f. fm.* Polong-nga dorogas.

CUDRIA. *f.* Pisi nga sinalapid.

CUELMO. *m.* Potos nga tapurao.

CUELLICORTO, TA. *adj.* Halipot an liog, ovacan.

CUELLIERGUIDO, DA. *adj.* Nanangatid.

CUELLILARGO, GA. *adj.* Balaba an liog, atalabongoy.

CUELLO. *m.* Liog.—De vasija. Liogliog.

CUENCA. *f.* Pinggan nga cahuy.—Calungagan sa mata.

CUENCO. *m.* Irinman.

CUENDA. *f.* Paghot sin tingcal.

CUENTA. *f. id.* Pagcuenta.—Cuentas, pangadian. Cuentas nga binibiao sa liog.—Corre por cuenta de uno. Iya lá catungdanan.—Quedar por su cuenta. Siya lá in maaram; iya ná catungdanan.—Ten cuenta con lo que te digo. Dumdumon mo an polong co sa imo.

CUENTERO, RA. *s.* Parasumat sumat, parasombong.

CUENTISTA. *s.* Parasumat sumat, parasombong.

CUENTO. *m.* Sumat.—Susumaton, susuguiron.—Sombong nga icacaraut.—*Arit.* Ribo.—Cuento de cuentos. *Arit.* Usa caribo sin mga caribohan.

CUERDA. *f.* Pisi.—Lubid.—Tabid.—Mga preso nga tinaquintaquin.

CUERDAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagcabuotan.

CUERDO, DA. *adj.* Buotan.

CUERNA. *f.* Vaso nga sungay nga irinman.—Sungay nga libon sugad san canan bugsog.

CUERNEZUELO. *m.* Guti nga sungay.

CUERNO. *m.* Sungay.—Especie de bocina hecha de un cuerno. Bodjong nga sungay.

CUERO. *m.* Panit.- Este mismo pellejo despues de desollado el animal. Anit. -Dejar á uno en cueros. *fr.* Paghucas sa iya san ngatanan.—En cueros, ó en cueros vivos. *m. adv.* Naghuhubo.—Estar uno hecho un cuero. *fr. fig.* y *fam.* Hubog.

CUERPO. *m.* Lauas.

CUERVA. *f.* Oác.

CUERVO. *m.* Oác.

CUESCO. *m.* Liso sin bonga.- Otot.

CUESTA. *f.* Buquid. -Baquilid. Bangilid. Hanay-hay.—A cuestas. *m. adv.* Pagsugbong, pagpas-an.—Ir cuesta abajo. *fr.* Logsong, tilogsong.

CUESTACIÓN. *f.* Amot, aramot. Paquiamot.

CUESTIÓN. *f.* Pagpolongpolong.- Capolonganan.—Paghibatonbaton sin polong.

CUESTIONABLE. *adj.* Ruhaduha.

CUESTIONAR. *a.* Pagpolongpolong.

CUEVA. *f.* Lungib.—De ladrones. *fig.* Sublian san mga looc ó mga macatuat.—Gungab.

CUEVANO. *m.* Alat; buguias.

CUEZO. *m.* Dulang.

CUIDADO. *m.* Cabaraca. -Cabolop. Catahap.—Correr una cosa al cuidado de uno. *fr.* Catungdanan niya an pagmangno. -¡Cuidado! ¡Hinay hinay! ¡Hinay!—Estar uno de cuidado. *fr. fam.* Masaquit caopay; naharagumatay ná.

CUIDADOSAMENTE. *adv. m.* Sin hinay. Sa daco nga camadoroto.

CUIDADOSO, SA. *adj.* Madoroto, maoyatum. Mabantayon.

CUIDAR. *a.* Pagdoroto, pagoyatum sin pagbuhat.—Pagbantay. Pagmangno. Paghopot.

CUITA. *f.* Cacurian, casaquitan. Cabido, casubo. Uaray palad.

CUITADO, DA. *adj.* Masorub-on, mabidoon. Cauaray palad.—*fig.* Matalao.

CUITAMIENTO. *m.* Catalao.

CULADA. *f.* Ontad; paontad.

CULANTRO. *m.* Banua nga mahamut.

CULATA. *f. id.* Catapusan sa pusil, etc.

CULATAZO. *m.* Pagdabal sin pusil, etc.—Pagisul san pusil, etc. san pagbuhii.

CULCUSIDO. *m. fam.* Tinahian nga maraut.

CULEBRA. *f.* Halas.—Saua. Bitin.

CULEBREAR. *n.* Paglicolico, pagsimangsimang.

CULEBRINA. *f.* Luthang nga halaba ug guti an loho.—Exhalación. Linti.

CULEBRÓN. *m.* Daco nga halas.—*fig.* y *fam.* Malimbong nga tauo.

CULERA. *f.* Tangco sin sarual dapit sa balao-ang.

CULERO. *m.* Hapin.

CULMINANTE. *adj.* An labi nga hatáas. An nalabao. An hitáas gud.

CULO. *m.* Balao-ang. -Bobot. -De tinaja, botella etc. Sagud.

CULPA. *f.* Sala. Sayop.

CULPABILIDAD. *f.* Sala. Cama-casasala.

CULPABLE. *adj.* An nacasala. Macasasala. An may sala.

CULPACIÓN. *f.* Pagbutang san sala.—Pacasala.

CULPADO, DA. *adj.* An nacasala. An may sala. Salaan.

CULPAR. *a.* Pagbutang san sala.—Pacasala.

CULTIVAR. *a.* Pagquiua, pagarado, pagdalos, pagbuhat sa tuna.—*fig.* Pagaram.

CULTIVO. *m. vid.* cultivar.

CULTO. *m.* Pagsingba, pagtahud. Paningba.
CULTO, TA. *adj.* Maopay an batasan. Batid.
CULTURA. *f. vid.* Cultivo.—Cabatiran; camaopay sin batasan.
CUMBRE. *f.* Pungcay; capongcayan.—*fig.* An cahitas-an sin bisan ano.
CÚMPLASE. *m.* Talaan basi matuman an sugo.—Cúmplase y vuelva. Igbalic cún may ná pagtuman.
CUMPLEAÑOS. *m.* Caadlauan san iquinatauo co.
CUMPLIDAMENTE. *adv. m.* Sin tuman, sin hingpít, sin human. Tuman caopay, hingpit caopay, human cuopay.
CUMPLIDOR, RA. *adj.* Matinumanon.—*s.* Paratuman.
CUMPLIDO, DA. *adj.* Maopay; matabud.—*m.* Pagtahud, paghatag sin catalahuran.
CUMPLIMENTAR. *a.* Pagduao, paglaoy; paghatag sin maopay nga buot.—*for.* Pagtuman san labao nga sugo.
CUMPLIMENTERO, RA. *adj.* Maabiabihon.
CUMPLIMIENTO. *m.* Pagtuman. Catuman.—Pagtahud, paghatag sin catalahuran; paghatag sin maopay nga buot.
CUMPLIR. *a.* Pagtuman.—Pagayao.—*r.* Tuman.
CUMQUIBUS. *m. fam.* Salapi. Puhonan.
CUMULACIÓN. *f.* Pagtambac, pagpondoc. Pagtipig. Pagtigub.
CUMULADOR, RA. *s.* Paratambac, parapondoc. Paratipig. Paratigub.
CUMULAR. *a.* Pagtambac, pagpondoc. Pagtipig. Pagtigub.
CÚMULO. *m.* Tambac, pondoc.—*fig.* Cadam-an.
CUNA. *f.* Higdaan sin bata nga sugad sin duyan nga guti.—*fig.* Bongto ó balay nga natauohan san tauo.—*fig.* Guinicanan.—*fig.* Tinicangan.—Conocer á uno desde su cuna. *fr. fig.* Pagquilala sa iya bean san pagcabata niya.—Lo que se aprende en la cuna, siempre dura. *ref.* An guinaad-man sa pagcabata, macuri ná hicalimtan.
CUNDIR. *n.* Honoh.—Dugang, badugang.—Tapon.—Damo.—Daco.
CUNEAR. *a.* Pagduyan duyan.
CUNETA. *f.* Cale. hubang.
CUÑA. *f.* Sisip.
CUÑADO. *m.* Bayao.—Cuñada. *f.* Hipag.
CUÑETE. *m.* Barriles nga guti.
CUÑO. *m.* Tomboc, itoromboc.—Marca, minarca.
CUOTA. *f.* Amot, aramut.—Buhis.
CUPO. *m.* Amot, aramut.—Buhis.
CÚPULA. *f.* Bobong bobong sin singbahan, etc.
CURA. *m.* An Padre cura, amahan sa calag.—*f.* Pagbolong, pagtambal.—De almas. Catungdanan san cura párroco; pagcacura.
CURABLE. *adj.* Sadang bol-ngon.
CURACIÓN. *f.* Pagtambal; pagbolong. Patambal, pabolong.
CURADO, DA. *adj. fig.* Lahing ná.—Oga ná.—Laon ná.—Tapa ná.—Barol ná.
CURADOR, RA. *adj.* Magbarantay, magmarangno.—*s.* Parabantay, bantay, paramangno, paraataman.—*s.* Mananambal, paratambal, parabolong.
CURANDERO. *m.* Mananambal, paratambal, parabolong.
CURAR. *n. y r.* Pagopay.—*a.* Pagtambal, pagbolong. *r.* Patambal, pabolong.—Pagasin; pagloon san carne, isda, etc.—Pagaho sin mga anit.—Pagpaoga sin cahuy, tabla, etc.—Pacaopay. Pagpacaopay.
CURATIVO, VA. *adj.* Macacatambal, macacabolong, macacaopay.
CURATO. *m.* Bongto nga minamangnoan sin Padre cura. An tuna nga sacop sa mao nga bongto.
CUREÑA. *f. id.* Pasaogan sin luthang.
CUREÑAJE. *m.* Mga pasaogan sin luthang.
CURIA. *f.* Hocmanan.
CURIOSEAR. *a.* Pangingsayud san canan iba, buhat ó polong).
CURIOSIDAD. *f.* Panginsayud.—Talingoha sin pagbuhat sin maopay sin bisan ano.
CURIOSO, SA. *adj.* Maquisayud.—Maopay.—Ogdayon.
CURRO, RRA. *adj.* Ogdayon.
CURRUTACO, CA. *adj.* Maquiogdayon.
CURSADO, DA. *adj.* Haara, hiara, batid.
CURSAR. *a.* Pagcarocadto sa bisan diin. Agsub nga pagbuhat sin bisan ano.—Pagaram sa caliburan, etc.
CURSO. *m. id.* Guinaadman.—Sigue su curso la solicitud. Naglalacat pá an paquimalooy.—El curso del tiempo. An lacat ó pagcasonudsonud san tuig.—*pl.* Pagoro sin tubig.
CURTIDOS. *m. pl.* Mga anit nga inabohan.
CURTIDOR. *m.* Paraabo san mga anit.
CURTIMIENTO. *m.* Pagabo sin mga anit.
CURTIR. *a.* Pagabo sin mga anit.
CURVA. *f.* Balico cabalicoan.
CUSIR. *a. fam.* Maraut nga pagtahi.
CÚSPIDE. *f.* Pungcay.
CUSTODIA. *f.* Pagbantay.—Bantay ó mga bantay.—Custodia nga binubutangan san guisasantosi nga Sacramento.
CUSTODIAR. *a.* Pagbantay, pagmangno, pagataman.
CUSTODIO. *m.* Bantay; magbarantay; parabantay.
CUTÁNEO, NEA. *adj.* Sa panit lá.
CUTIR. *a.* Pagbalbag ó pagmacmac.
CUTIS. *m.* Panit.
CUYO, YA. *prom. relat.* ¿*Cuyo* es este libro? ¿*Cuyos* may bá ini nga libro?—Mi hermano, *cuya* mujer está enferma, llegó ayer. An acon bugto, *nga* masaquit an iya asawa, inabut cacolop.

CH

CH. Icaupat nga letra ug icatolo san mga consonante san abecedario nga quinatsila. An caluluasan niya *che*.
CHA. *m.* Simiente.
CHABACANERÍA. *f.* Caraut, pagcaraut. Maraut nga pagcabuhat.—Maraut nga pagpolong.
CHABACANO, NA. *adj.* Maraut, uaray polos.
CHABETA. *f.* Sugad sin raysang ó padlong nga puthao.—Perder uno la chabeta. *fr. fig. y fam.* Sinisiring in matuyao an tauo.
CHACOLÍ. *m.* Alacsio nga maaroaslum.
CHACOLOTEAR. *n.* Palac palac.
CHACOLOTEO. *m.* Pagpalac palac, palac palac.
CHACOTA. *f.* Sabá, pagsabá, pagaringasa nga malingug.—Hacer uno chacota de una cosa. *fr. fam.* Pagtiao tiao.
CHACOTEAR. *n.* Pagsabá, pagaringasa nga malingug.
CHACOTERO, RA. *adj.* Masabá, maaringasa sa malingug nga pangiras.
CHÁCHARA. *f. fam.* Damo nga polong nga uaray man haros.
CHACHAREAR. *n. fam.* Pagpolong sin damo nga uaray haros.
CHACHARERO, RA. *adj.* An mayacan sin damo nga uaray haros.

CHACHO, CHA. *m. y f. fam.* Bata.
CHAFALLAR. *a. fam.* Pagtangco sin maraut nga pagtangco. Pagbuhat ó pagyacan nga diri ansia.
CHAFALLO. *m. fam.* Tangco nga maraut nga pagtangco.
CHAFALLÓN, NA. *adj.* An mayacan etc., nga diri ansia.
CHAFAR. *a.* Tamac.—Pagcomus.—Lilo.
CHAFAROTE. *m.* Panganiban nga sugad sin sundang ó campilang.
CHAFARRINADA. *f.* Nalami-dan. Cuditcadit, cuditcudit.
CHAFARRINAR. *a.* Paglamiro. pagcaditcadit, pagcuditcudit.
CHAFARRINÓN. *m. vid.* Chafarrinada.
CHALÁN, NA. *s.* Batid sin pagpalit ug pagbaliguia.—Parapalit ug parabaliguia sin nga hayop.
CHALANA. *f.* Sacayán nga sugad sin baloto.
CHALANEAR. *a.* Pabatid sin pagpalit ug pagbaliguia.
CHALANERÍA. *f.* Cabatiran sin pagpalit ug pagbaliguia.
CHALECO. *m.* Saleco.
CHALUPA. *f.* Sacayán.
CHAMARASCA. *f.* Lahingon, etc. nga malaga in dinadageotan. An laga ngahao.
CHAMIZO. *m.* Songo, ó cahuy nga tinubud.
CHAMORRA. *f. fam.* Ulo nga inarotan.
CHAMORRO, RRA. *adj.* An inarotan sa ulo.—Si nisiring man *chamorro* an tauo nga natauo sa caporopod-an nga Marianas.
CHAMUSCAR. *a.* Pagsarab.—Pagtubud.—Paso, sonug.
CHAMUSCO. *m.* Pagsarab.—Pagtubud.—Capaso, casonug.
CHAMUSQUINA. *f.* Pagsarab.—Pagtubud.—Capaso, casonug.—*fig. y fam.* Pagauay, pagsasari.—Oler á chamusquina. Angtud, maangtud.
CHANADA. *f. fam.* Catosohan. Dorogas nga maraut.
CHANCEAR. *a. y r.* Dorogas. Tiao, tiaotiao. Sorugsorug.
CHANCERO, RA. *adj.* Madorogas. Matiaotiao.
CHANCILLERÍA. *f.* Labao nga hoc-manan, capong-tan, capopong-tan.
CHANCLA. *f.* Sapin nga maraut ná an tieudtieud.
CHANCLETA. *f.* Sinelas.
CHANCLETEAR. *n.* Pagsinelas.
CHANCLETEO. *m.* Palacpalac sin sinelas.
CHANCLO. *m.* Sapin nga cahuy cun gona bá.
CHÁNCHARRAS MÁNCHARRAS. *f. pl. fam.* Pasangilan, baribad. No andemos en chánchcharras mán charras. Ayao quitá pagbaribad.
CHANCHULLO. *m. fam.* Paglimbong, paglibo.
CHANFAINA. *f.* Guinisa nga may atay, baga etc. nga tinadtad.
CHANGÜI. *m. fam.* Dorogas, limbong.
CHANTAR. *a.* Pagviste ó pagbutang.—*fam.* Pagboyboy ó pagsumat sa iya ngahao cun sa atubangan niya.
CHANZA. *f.* Dorogas, tiaotiao.
CHAPA. *f.* Taclop nga manipis nga puthao, tumbaga, etc:—*pl.* Juego. Sulangbauon.
CHAPARRADA. *f. vid.* Chaparrón.
CHAPARRÓN. *m.* Uranos, mabascug nga oran cundi diri nagitha.
CHAPATAL. *m.* Lubugan, cahanangan, calapocan, calagyan (suave la *g*).
CHAPEAR. *a.* Pagtaclop.—*n.* Palacpalac.
CHAPEO. *m.* Calo.
CHAPERÍA. *f.* Mga rayandayan sin mga taclop.
CHAPETA. *f.* Taclop nga guti.—An baga capulahan sa palimogmogan.
CHAPETÓN. *m.* Daco ó bahol nga taclop.
CHAPIN. *m.* Sapin nga corcho nga pinotos sin anit.
CHAPINAZO. *m.* Pagdabal sin sapin nga corcho, etc.
CHAPINERÍA. *f.* Catungdanan san parahimo sin sapin nga corcho etc.—An lugar ó balay nga guinhihimoan san mga sapin.—Tendahan sin mga sapin.
CHAPINERO. *m.* Parahimo sin mga sapin.—Parabaliguia sin mga sapin.
CHÁPIRO. *m. fam.* Pastilan, ¡Por vida del chápiro!, ¡por vida del chápiro verde!, ¡voto va al chápiro! ¡Pastilan dao!
CHAPITEL. *m.* An catapusan sa mga torre.
CHAPODAR. *a.* Pagsaplong san mga sanga sin cahuy.
CHAPÓN. *m.* Nalamid-an sin daco sin tinta.
CHAPOTEAR. *a.* Homog; pagpahomog.—*n.*
CHAPUCERAMENTE. *adv. m.* Sa maraut nga pagcabuhat.
CHAPUCERÍA. *f.* Maraut nga cabuhat ó pagcabuhat.—Bua.
CHAPUCERO, RA. *adj.* Maraut nga pagcabuhat.—An diri maaram magbuhat sin maopay.—Buaon.
CHAPURRAR. *a.* Diri pacaluas sin maopay sin pamolong. *fam.* Pagsimbog, pagsambog.
CHAPURREAR. *a.* Diri pacaluas sin maopay sin pamolong.
CHAPUZ. *m.* Pagsalum.
CHAPUZAR. *a.* Salum; pasalum.
CHAQUETA. *f.* Saqueta.
CHARADA. *f.* Tirigoon sin mga polong.
CHARANGUERO, RA. *adj.* Maraut nga pagcabuhat.—An diri maaram magbuhat sin maopay.
CHARCA. *f.* Danao, tubigan, lana-ao.
CHARCO. *m.* Danao, tubigan, lunayan.—Pasar uno el charco. *fr. fig. y fam.* Pagtaboc ó pagsacay sa dagat.
CHARLA. *f. fam.* Pagyacan; pagcarocayacan.
CHARLADOR, RA. *adj. fam.* Mayacan.—*s.* Parayacan, caparayacan.—Tabian.
CHARLAR. *n. fam.* Pagyacan, pagtabí.
CHARLATÁN, NA. *adj.* Mayacan, tabian.—*s.* Parayacan, caparayacan.
CHARLATANEAR. *n.* Pagyacan, pagtabí.
CHARLATANERÍA. *f.* Camayacan, pagcamayacan.
CHARLATANISMO. *m.* Camayacan, pagcamayacan.
CHAROL. *m.* Salan. Biton.
CHAROLAR. *a.* Pagsalan. Pagbiton sin sapin, etc.
CHARRADA. *f.* Buhat ó polong nga binuquidnon.—*fig. y fam.* Maraut nga pagcabuhat.
CHARRÁN. *adj.* Toso nga tauo.
CHARRANADA. *f.* Catosohan.
CHARRANEAR. *n.* Pagtoso.
CHARRANERÍA. *f.* Camatoso.
CHARRERÍA. *f.* Maraut nga pagcabuhat.
CHARRO, RRA. *adj. fig.* Sugad sin buquidnon.—*fig. y fam.* Maraut nga pagcabuhat.
CHASCARRILLO. *m.* Sumat ó susumaton nga macatatana.
CHASCO. *m.* Dorogas, sorugsorug. *fig.* Palias.
CHASQUEAR. *a.* Pagdorogas, pagsorugsorug.—Pagpalias.
CHASQUEAR. *a.* Paglagatue, paglagopo, paglogoros.
CHASQUIDO. *m.* Lagatue, lagopo, lagoros.
CHATO, TA. *adj.* Pungag, pungas.
CHAVAL, LA. *s.* Bata.

CHE

CHE. *f.* Ngaran san letra nga *ch*.
CHEPA. *f. fam.* Boctot.

CHI

CHICADA. *f.* Canatchan sin carnero.—Quinabatáan nga buhat.
CHICO, CA. *adj.* Guti; gutiay, dito. *-s.* Bata. *-m. y f.* En el trato de confianza. Atud, botó.
CHICOLEAR. *n. fam.* Pagsorosuerte sin babaye.
CHICOLEO. *m. fam.* Sorosuerte.
CHICOTE, TA. *m. y f. fam.* Bata nga matamboc ug maopay an calatuas, husog. *Mar.* Catapusan sin pisi; pisi nga otud ó halipot.
CHICUELO, LA. *s.* Bata.
CHICHA. *f. fam.* Cacaanon nga carne. -Irinunon, alacsio nga maluya.—De chicha y nabo. *loc. fig. y fam.* Di bale, uaray polos.—Tener pocas chichas. *fr. fig. y fam.* Sinisiring in maluya an tauo ug magasa.
CHÍCHARO. *m.* Otanon nga sugad sin balatong.
CHICHARRA. *f.* Ngiya ngiya. -Cantar la chicharra. *fr. fig. y fam.* Sinisiring in mapaso caopay. Gangis.
CHICHARRAR. *a.* Pagpaso, in mapaso caopay an adlao.
CHICHARRERO. *m. fig. y fam.* An lugar nga mapaso caopay, cay inaadlauan gud.
CHICHARRÓN. *m.* Pitsarón.
CHICHEAR. *n.* Sitsit. Panitsit.
CHICHEO. *m.* Sitsit. Panitsit.
CHICHÓN. *m.* Botug.
CHICHOTA. *f. n.* En la frase.—*Sin fallar chichota. Sin uaray culang bisan ano.*
CHIFLA. *f.* Pagtaghuy. Taghuy.
CHIFLADERA. *f.* Taghuy.
CHIFLADURA. *f.* Pagtaghoy.—Catuyao, pagcatuyao, calorong, pagcalorong.
CHIFLAR. *n.* Pagtaghoy.—*a.* Pagyobit, pagtamay.—*fam.* Pagimum sin damo nga alacsio ug sin dagmit.
CHIFLARSE. *r. fam.* Tuyaotuyao, lorong'lorong.
CHIFLATO. *m.* Taghoy.
CHIFLE. *m.* Taghoy.
CHIFLETE. *m.* Taghoy.
CHIFLIDO. *m.* Pagtaghoy.
CHIFLO. *m.* Taghoy.
CHILE. *m.* Cutlcot.
CHILLADOR, RA. *s.* Parasingguit. Paraaguic-ic, paraiyac.
CHILLAR. *n.* Pagsingguit, guliat. Aguic ic, iyac.—Sonosono.—Agotiot.—Ieic.
CHILLIDO. *m.* Singguit, guliat. -Aguic-ic, iyac.—Sonosono.—Agotiot.
CHILLÓN, NA. *adj.* Mangiras.
CHIMENEA. *f.* Aragnian san aso.- De arma de fuego. Simenea.
CHIMPANCÉ. *m.* Olot nga daco.
CHINA. *f.* Bato nga guti.—Banua ó guinhadian sa mga insic ó mga cainsican.
CHINANTA. *f.* Sinantan.
CHINARRO. *m.* Bato nga darodaco.
CHINAZO. *m.* Pagbatac ó pagbinatac sin bato.
CHINCHARRERO. *m.* Sudloton.
CHINCHE. *f.* Sudlot.—*fig. y fam. adj.* Persona chinchosa. Masasamoc nga tauo.- Caer, ó morir, como chinches. *fr. y fig. fam.* Sinisiring in damo an nagcacamátay.
CHINCHORRO. *m.* Raya. Pocot.
CHINCHOSO, SA. *adj. fig. y fam.* Maririmoc, masasamoc.
CHINELA. *f.* Sinelas.
CHINESCO, CA. *adj.* Insic, ó an canan mga insic.—A la chinesca. *m. adv.* Ininsic.
CHINO, NA *s.* Insic, tagacainsican. *-m.* Pamolong nga ininsic.
CHIQUERO. *m.* Hinihigdaan sa mga cabactinan. Tangcal. Pasluran san mga hayop.
CHIQUICHAQUE. *m.* Paralagadi sin mga guipat.
CHIQUILICUATRO. *m. fam.* Tauo nga masasamoc ug macatatatua, cay guti an lauas niya ug maraut an iya cabaedao.
CHIQUILLADA. *f.* Quinabatáan nga buhat.
CHIQUILLERÍA. *f. fam.* Mga cabatáan.
CHIQUILLO, LLA. *adj.* Guti, gutiay, dito.—*s.* Bata.
CHIQUIRRITICO, CA, LLO, LLA, TO, TA. *adj.* Goroguti, gorogutiay. Guigugutii.
CHIQUIRRITÍN, NA. *adj.* Goroguti, gorogutiay. Guigugutii. *s.* Bata.
CHIQUITÍN, NA. *adj. fam. vid.* Chiquirritin.
CHIQUITO, TA. *adj.* Guti, gutiay, goroguti, gorogutiay. *-s.* Bata.
CHIRIBITIL. *m.* Capiliuan ó taragoan nga habobo ug haligot. *fam.* Solud nga guti.
CHIRIMBOLO. *m. fam.* Garamiton, guinamiton.
CHIRIMÍA. *f.* Toronggon nga sugad sin clarinete.
CHIRIPA. *f.* Hitingali.
CHIRIPEAR. *a.* Paghitingali.
CHIRIPERO. *m.* Hitingali.
CHIRIVÍA. *f.* Tanum nga otanon, an onud an quinacaon.
CHIRLA. *f.* Bibi.—De mar. Toay. Bug-atan.
CHIRLADOR, RA. *adj. fam.* Mayacan sin hataas nga tinugug.
CHIRLAR. *n. fam.* Pagyacan sin hataas nga tinugug.
CHIRLE. *adj. fam.* Uaray rasa.—*m.* Tac sin canding ó carnero.
CHIRLO. *m.* Casam dan nga halaba sa bayhon.—Olat san mao nga casam-dan in báhao ná.
CHIRLÓN. *m.* Parayacan.—Mayacan.
CHIRONA. *f. fam.* Pandog, pandogan, presohan.
CHIRRIADERO, RA. *adj. vid.* Chirríador.
CHIRRIADOR, RA. *adj.* Masonosono. -Maagutiot.
CHIRRIAR. *n.* (Cosa que se fríe). Sonosono.—Ruedas de carro. Agutiot.—Paghoni san mga tamsi, cundi maraut nga paghoni.
CHIRRIDO. *m.* Paghoni sin tamsi ó mananap sugad san ngiya-ngiya, etc.
CHIRRÍO. *m.* Agotiot.
CHIRRIÓN. *m.* Cangga nga maagutiot.
¡CHIS! *interj.* Sitsit; sotsot.
CHISGARABÍS. *m. fam.* Tauo nga masasamoc ug macatatatua, cay guti an lauas niya ug maraut an iya cabaedao.
CHISGUETE. *m. fam.* Usa capagtolon sin alacsio.—Echar un chisguete. *fr.* Paginum sin usa catol-on.
CHISME. *m.* Sumat ó sumbong nga macacaamong.
CHISMEAR. *a.* Pagsumat ó pagsumbong sin macacaamong.
CHISMERÍA. *f. vid.* Chisme.
CHISMERO, RA. *s.* Parasumat ó parasumbong sin macacaamong.
CHISMOGRAFÍA. *f. fam.* Pagsumat ó pagsumbong sin macacaamong.—*fam.* Pagasoy san mga sumat sumat nga naglalacat.
CHISMOSO, SA. *s.* Parasumat ó parasumbong sin macacaamong.

CHISPA. *f.* Biti. Pisic.—Oran nga guti, tariti.—*fam.* Borrachera. Cahubog.—Chispa eléctrica. Linti.
CHISPAZO. *m.* Pamiti. Pisic.
CHISPEAR. *n.* Pagpamiti. Pisic, pitipiti.—Relucir ó brillar mucho. Ilatigat, ingatingat sin maopay.—Llover muy poco, cayendo sólo algunas gotas pequeñas. Pagtariti.
CHISPO, PA. *adj. fam.* Huboghubog.
CHISPORROTEAR. *n. fam.* Pagpamiti, pitipiti.
CHISPORROTEO. *m.* Pamiti; pitipiti.
CHISPOSO, SA. *adj.* An nagpapamiti; an nagpipitipiti.
CHISTAR. *n.* Pagtingol.
CHISTE. *m.* Sumat nga macatataua.—Dorogas. Dar uno en el chiste. *fr. fig. y fam.* Pacatigo.
CHISTERA. *f.* Balohoy.—Calo.
CHISTOSO, SA. *adj.* An magsusumat sin macatataua. Madorogas.
CHITICALLA. *com. fam.* Tauo nga maocoy, mahilum.
CHITICALLANDO. *adv. m. fam.* Sa hinayhinay, hinayhinay gud.
¡CHITO! *interj. fam.* Sotsot.
¡CHITÓN! *interj. fam.* Sotsot.
CHIVA. *f.* Nate nga babaye sin canding.
CHIVATO. *m.* Nate nga lalaqui sin canding, nga diri pá ayao sin tuig.
CHIVETERO. *m.* Pasturan san mga canatchan sin canding.
CHIVITAL. *m. vid.* Chivetero.
CHIVO. *m.* Nate nga lalaqui sin canding.

CHO

¡CHO! *interj.* Oá.
CHOCAR. *n.* Pagsonggo.—*fig.* Pagauay, pagsari.—*fig.* Pacabido.—*fig.* Pacausa.
CHOCARREAR. *n.* Pagdorogas nga maraut.
CHOCARRERÍA. *f.* Dorogas nga maraut.
CHOCARRERO, RA. *adj.* Madorogas.—*s.* Paradorogas sin maraut.
CHOCLO. *m.* Sapin nga cahuy.
CHOCO. *m.* Culambutan nga guti.
CHOCOLATE. *m. id.* Sicolate.
CHOCOLATERA. *f.* Sicolatchan.
CHOCOLATERÍA *f.* Balay nga linilig-san san cacao.—Tendahan sin sicolate.
CHOCOLATERO, RA. *adj.* Maquisicolate.—*m.* Paraliguis sin cacao.
CHOCHEAR. *n.* Angoangō.
CHOCHERA. *f.* Caangoangō, pagcaangoangō.—Finigurang nga polong ó buhat.
CHOCHEZ. *f. vid.* Chochera.
CHOCHO, CHA. *adj.* Angoangō, tigurang ná.
CHOFES. *m. pl.* Bagá.
CHOFETA. *m.* Bagahan.
CHOFISTA. *com.* Paracaon sin mga bagá.
CHOLLA. *f. fam.* Ulo.—*fig.* Sarabutan.
CHOPA. *f.* Isda nga guti.
CHOPO. *m.* Cahuy nga hataas.
CHOQUE. *m.* Songgo.—*Mil.* Auay.
CHOQUEZUELA. *f.* Toaytoay.
CHORICERO, RA. *m. y f.* Parabuhat sin mga soriso.—Parabaliguia sin mga soriso.
CHORIZO. *m.* Soriso, hatipot nga tinae nga pinopono sin onud ug talagudti nga tamboc sin bactin nga tinatadtad ug binubutangan man sin panacot.
CHORLITO. *m.* Tamsi.—Cabeza de chorlito. *fig. y fam.* Sinisiring an tauo nga magaan nga caoló.
CHORREADURA. *f.* Agay.—Caaguihan.—Mancha. Dunit.
CHORREAR. *n.* Pagagay.—Pagagui (cún dao tubig, etc). Toro.—Tabiguis. Agus.
CHORREO. *m.* Agay. Toro. Agui. Agus.
CHORRERA. *f.* Caaguihan sin tubig, etc.
CHORRETADA. *f.* Agusan.—Usa capigsot nga dugo, etc.
CHORRO. *m.* Agusan.—Usa capigsot nga dugo, etc.
CHORTAL. *m.* Borabud nga guti ug habábao.
CHOTA. *f.* Nate nga babaye sin canding ó vaca.
CHOTACABRAS. *f.* Tamsi.
CHOTO. *m.* Nate nga lalaqui sin canding ó vaca.
CHOTUNO, NA. *adj.* An mga canatchan sin canding, nga nasoso pá.—Oler á chotuno. *fr.* Maangso.
CHOVA. *f.* Tamsi nga sugad sin oác.
CHOZA. *f.* Payag. Lageao. Handong.
CHOZNO, NA. *m. y f.* Icaupat nga apo.
CHOZO *m.* Payagpayag. Lageao.
CHOZUELA. *f.* Payagpayag. Lageao nga guti.

CHU

CHUBASCO. *m.* Onos; oranos.
CHUBAZO. *m.* Onos; oranos.
CHUCHEAR. *n.* Huringhuring.
CHUCHERÍA. *f.* Talagudti; bisan ano nga guti an bale, cundi maopay mán; bisan ano nga cacaanon nga marasa ug guti an bale.
CHUCHO. *m. fam.* Ayam.
CHUCHUMECO. *m.* Tauo nga habobo, ug maraut an iya cabacdao.
CHUECA. *f.* An mga tul-an sa mga calulut-han.
CHUFAR. *n.* Pagtamay, pagyobit.
CHUFEAR. *n. vid.* Chufar.
CHUFETA. *f.* Bagahan.
CHUFETA. *f. fam.* Dorogas.
CHUFLETA. *f. fam.* Dorogas.
CHUFLETEAR. *n. fam.* Pagdorogas.
CHUFLETERO, RA. *adj. fam.* Madorogas.
CHULEAR. *a.* Pagtamay, pagyobit. Pagdorogas, pagtiaotiao.
CHULO, LA. *adj.* Madorogas, matiaotiao.
CHUNGA. *f. fam.* Sorosuerte.
CHUNGUEARSE. *r. fam.* Pagsorosuerte.
CHUPA. *f.* Sarupan.
CHUPADO, DA. *adj. fig. y fam.* Magasa ó mahogos caopay.
CHUPADOR, RA. *adj.* Masopsop, masaropsop.—*m.* Saropsopan.
CHUPADURA. *f.* Pagsopsop, pagsaropsop.
CHUPAR. *a.* Pagsopsop, pagsaropsop.—Pagpangos sin tubo.—Homhom.—Nocnoc.—Hamul, molmol.
CHUPATIVO, VA. *adj.* Macacasopsop.
CHUPETE. (Ser una cosa de). *fr. fam.* Bisan ano nga maopay gud.
CHUPETÓN. *m.* Pagsopsop sin macosog.
CHURRULLERO, RA. *adj.* An mayacan sin uaray haros.
CHURRUSCARSE. *r.* Pagitutubud ná.
CHURRUSCO. *m.* Pinit nga tinapay nga tinubod caopay.
CHURUMBELA. *f.* Toronggon nga sugad sin flauta.
CHURUMO. *m.* Rasa.
CHUS. (No decir uno) ni *mus. fr. fig.* y *fam.* Diri pagyacan sin ano lá.
CHUSCADA. *f.* Buhat nga maraut nga diri angay.
CHUSCO, CA. *adj.* Madorogas sa baga maopay nga pagpaagui.

CHUSMA. *f.* Cadam-an sin mga tauo nga maglaris, mangiras, etc.
CHUZAZO. *m.* Pagdabal sin bambo ó songcud nga may tais nga puthao.
CHUZO. *m.* Bambo ó songcud nga may tais nga puthao.—Á chuzos. *m. adv.* y *fam.* Sin damo, sin daco.—Echar chuzos. *fr. fig.* y *fam.* Pangisog, pagbusá.
CHUZÓN, NA. *adj.* Batid, macuri timbongan.—Batid sin pagdorogas sa iba sa mga carocayacan.

D

D. Icalima nga letra ug icaupat san mga consonante san abecedario nga quinatsila. An calulucsan niya *de.*
D. Letra nga numeral nga an cabahalihan niya *lima ca gatos.*
DABLE. *adj.* Mahihimo, sadang bubaton.
DACA. Andar al daca y toma. *fr.* Cadi ó icadi ó cadian, iya.
DACIÓN. *f. For.* Paghatag. Pagcahatag.
DÁDIVA. *f* Hatag.
DADIVOSAMENTE. *adv. m.* Sin ongud nga paghatag. Sa daco nga pagcalooy.
DADIVOSO, SA. *adj.* Mahatag, mahatagon.—*s.* Parahatag.
DADO que. *conj. condic.* Cun. *Dado que* sea verdad lo que dices. *Cun* camatuoran an imo polong.
DADOR, RA. *adj.* Mahatag, maghahatag.—*s.* Humalatag; parahatag.—*m.* Paradolong ó nagdodolong sin surat.
DAGA. *f.* Panganiban nga dudaha an tarum dapit sa cataisan.
DALMÁTICA. *f.* Biste nga guinugamit san diácono ug subdiácono.
DAMA. *f.* Mahal nga babaye.
DAMAJUANA. *f. id.* Daco nga surudlan.
DAMASCADO, DA. *adj.* Dinamasco.
DAMASCO. *m.* Género ó panapton nga igagama cun sa barahibo ha sin carnero.—Cahuy nga damasco, ug an bonga niya.
DAMERÍA. *f.* Pagpasaho. Pagparayao (cay baga magaan an cabuot).—Baga cabaraca.
DAMNABLE. *adj.* Angay ó tacús pagdirion.
DAMNACIÓN. *f.* Pagdiri; pagdiniri.
DAMNIFICADOR, RA. *adj.* Magpapacaraut.
DAMNIFICAR. *a.* Paggpacaraut.
DANTE. *p. a.* Mahatag. An naghahatag. An hahatag.
DANZA. *f.* Sarabay; sayao.
DANZADOR, RA. Magsarayao, magsarabay.—*s.* Parasayao.
DANZANTE, TA. *m.* y *f.* Parasáyao, sumarayao. *pl.* Magsaráyao, sumasáyao.
DANZAR. *a.* Pagsayao, pagsabay ó pagsarabay.
DAÑABLE. *adj.* Macacaraut.
DAÑADO, DA. *adj.* Maraut, malaris.—Condenado. Pinilian.
DAÑADOR, RA. *adj.* Macacaraut.
DAÑAR. *a.* Pagraut.—Pacaraut.—Pagpacaraut.—Pagdarahug.—*r.* Raut.
DAÑINO, NA. Madarahug. Matocob.
DAÑO. *m.* Pagpacaraut. Pacaraut.—Carat-an, carautan.
DAÑOSAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagpacaraut.
DAÑOSO, SA. *adj.* Macacaraut.
DAR. *a.* Paghatag.—Pagtogot.—Dar consuelo. Paglipay.—Dar consejo. Pagsagdon.—Dar un bofetón. Pagtampaling.—El reloj dió las cinco. Nagalascinco ná an orasan.—Dar azotes. Paghampac.—Dar á conocer una cosa. Pagpahabaro; pagpahayag.—Dar á entender una cosa. Pagasoy. Dar con una persona ó cosa. Paghiaguii.—Dar de sí. *fr.* Onat.—Darse uno por vencido. *fr.* Ampo. Padaog.—Dar sobre uno. *fr.* Pagdosmog sa iya.—Dar tras uno. *fr. fam.* Paghocud, paglanat.
DARDABASÍ. *m.* Banug.
DARDADA. *f.* Pacaigo san odyong.
DARDO. *m.* Odyong: pana.—Isda sa salug, cundi tonocon.
DARES Y TOMARES. *loc. fam.* Mga salapi nga ihinatag ug quinarauat. *fig.* y *fam.* Paghihibaton-baton sin polong.
DATA. *f.* Pecha nga ibinubutang sa tinicangan cun sa catapusan há san mga surat ó iba pá nga mga carig-onan.—Data ó an iguindadata nga caibanan sin otang ó cargo.—Tiganan ó casayoran san tuig ó adlao nga iguinbuhat ó inabut sin bisan ano.
DATAR. *a.* Pagdata, pagtiganan.—*n.* Ticang pá. Nuestra amistad *data* del año pasado. An pagcasangcay namon *ticang pá* sa tuig nga natapus.
DATARÍA. *f. id.* Hocmanan sa curia nga romana, nga amoy araguian sa iba nga mga pagtogot sa Santos nga Papa.
DATARIO. *m.* An Padre nga ponoan san hocmanan nga sinisiring *datarla.*
DATIVO. *m. Gram.* Icatolo nga caso san declinacion.
DATO. *m.* Camatuoran. Casayoran. Carig-onan.
DATO. *m.* Dato, ponoan.—Titulo de dignidad. Pagcadato.—*pl.* Cadatoan.

DE

DE. *f.* Ngaran san letra nga *d.*
DE. *prep.* San. La casa *de* mi padre. An balay *san* acon amay.—Las alhajas *de* mi mujer. An mga hiyas *san* acon asaua.—Sa. Vengo *de* Tubig. Ticang aco *sa* Tubig.—No sal' *de* casa.—Diri nalusad *sa* balay.—*Nga.* El vaso *de* plata. An vaso *nga* salapi.—El vestido *de* seda. An panapton *nga* igagama.—La casa *de* piedra. An balay *nga* bato.—Un vaso *de* agua. Usa ca vaso *nga* tubig ó usa ca vaso *sin* tubig.—Una tinaja *de* aceite. Usa catadiao *nga* lana.—Por. Tungud. *De* miedo no puede responder. *Tungud* sin cahadlue diri nacacabaton.—Con. Tican. *De* intento lo hizo. *Tican* sa buot an pagbuhat niya siton; ó de la manera que sigue: tinuyo lá an iya pagbuhat siton.—Sa. El mes *de* Mayo. An bulan *sa* Mayo.—La ciudad *de* Manila. An bongto *sa* Manila.—Desde. Tican. *De* Orás vamos á Catubig. *Tican* sa Orás macadto quitá sa Catubig. Ya es hora *de* caminar. (De este modo en visaya). Tuig ná *nga* iglalacat.—Llegaron *de* madrugada. Aga aga an ira pagabut.—El hueno *de* Pedro. An maopay nga si Pedro.—*De* esto se infiere. Dinhi sini guican.
DEÁN. *m.* Pomban sa mga canonigo.
DEANATO. *m.* Catungdanan san deán; pagcadeán.—An tuna nga sacop san gahum san deán.
DEANAZGO. *m. vid.* Deanato.
DEBAJO. *adv. l.* Ilarum, sa ilarum; sa obus; sa sirong.
DEBATE. *m.* Pagpolongpolong.
DEBATIR. *a.* Pagpolongpolong, pagindig, pagiroindig.—Pagauay.
DEBE. *m. com.* Otang.
DEBELACIÓN. *f.* Pagdaog; pagcadaog.
DEBELADOR, RA. *adj.* Macadaog.
DEBELAR. *a.* Pagdaog, in guindaog an mga caaoay tungud sin mga panganiban nga damo.
DEBER. *m.* Catungdanan. Tungud.—Deuda. Otang.

DEBER. *a.* (En visaya). May catungdanan.—Debe de hacer frio. Sa buot co, matagnum ó mahageot.—Debieron de salir á pelear. Sa buot co, guinmican sira sa pagaoay.

DEBIDAMENTE. *adv. m.* Sin tuman sin hingpit, sin maopay. Tuman caopay, hingpit caopay.

DEBIENTE. *p. a.* An may otang.

DÉBIL. *adj.* Maluya.—Lopog.

DEBILIDAD. *f.* Caluya, pagcaluya. Camaluya, pagcamaluya. Camaluyahon.

DEBILITACIÓN. *f. vid.* Debilidad.

DEBILITADAMENTE. *adv. m.* Ora ora sin luya. Maluya caopay.

DEBILITANTE. *p. a.* Macacaluya.

DEBILITAR. *a.* Pagluya, pagiban san cosog.

DEBILMENTE. *adv. m.* Ora ora sin luya. Maluya caopay.

DÉBITO. *m.* Deuda. Otang.—Conyugal. Catungdanan san mga inasaoan.

DÉCADA. *f.* Napolo.

DECADENCIA. *f.* Camaluya, pagcamaluya.

DECAER. *n.* Iban. Luya.

DECAIMIENTO. *m.* Camaluya, pagcamaluya.

DECÁLOGO. *m.* An mga napolo nga mga sugo sa Dios.

DECALVACIÓN. *f.* Pagarot.

DECALVAR. *a.* Pagarot, in guinaarotan ó inoobusan an bug-os nga bohoc.

DECAMPAR. *n.* Pagpauli an mga casoldadosan, in binabayaán an guinooquian nira nga lugar.

DECANO. *m.* Guimagurangi ó guimamagurangi san mga cadatoan, etc.

DECANTACIÓN. *f.* Pagtuad sin mahinay an surudlan basi maipis an tubig, ug diri an lagud.

DECANTAR. *a.* Pagpabantug, pagsumatsumat.

DECANTAR. *a.* Pagtuad ó pagquiling sin hinayhinay san surudlan basi maipis an tubig etc., ug diri haoopud an lagud.

DECAPITACIÓN. *f.* Pagpogot san oló.

DECAPITAR. *a.* Pagpogot san oló.

DECENA. *f.* Napolo.

DECENAL. *adj.* Sacop ó dugay sin napolo catuig.

DECENAR. *m.* Napolo catauo.

DECENARIO. *m.* Cuentas ó tohog sin tagpopio ca cuentas.—*adj.* An tungud ó canan napolo.

DECENCIA. *f.* Camahusay, camahinis sa lauas, etc.

DECENIO. *m.* Napolo ca tuig. An dugay sin napolo ca tuig.

DECENO, NA. *adj.* Icapolo, icanapolo.

DECENTAR. *a.* Pagticang sin paggamit sin ano lá.—Pagticang sin pagiban.—*r.* Samad, in nasasamad an lauas san masaquit nga diri nacaeluyo.

DECENTE. *adj.* Mahinis; matad ng. -Angay, igo.—Maopay sin batasan.

DECENTEMENTE. *adv. m.* Sin maopay, sin casadangan.

DECEPCIÓN. *f.* Sayop, sala. Limbong.

DECIBLE. *adj.* Sadang igasoy.

DECIDERO, RA. *adj.* Sadang igasoy.

DECIDIDAMENTE. *adv. m.* Ticang sa buot.

DECIDIR. *a.* Pagbuot, pagotud sin caliponган.

DECIDOR, RA. *adj.* Madorogas.

DECIMA. *f.* An icapolo.

DECIMAL. *adj.* Icapolo.

DÉCIMO, MA. *adj.* Icapolo, icanapolo.

DÉCIMOCTAVO, VA. *adj.* Icapolo cag ualo.

DÉCIMOCUARTO, TA. *adj.* Icapolo cag upat.

DÉCIMONONO, NA. *adj.* Icapolo cag siam.

DÉCIMONOVENO, NA. *adj.* Icapolo cag siam.

DÉCIMOQUINTO, TA. *adj.* Icapolo cag lima.

DÉCIMOSÉPTIMO, MA. *adj.* Icapolo cag pitó.

DÉCIMOSÉXTO, TA. *adj.* Icapolo cag unum.

DÉCIMOTERCIO, CIA. *adj.* Icapolo cag tolo.

DECIR. *m.* Polong.—Sumat.

DECIR. *a.* Pagpolong, pagyacan, pagbágao. Pagasoy. Pagsumat. Pagsiring.—Dice la santa escritura. Nga laong (ó polong) sa santos nga surat.—Dice Pedro. Nga laong (ó polong) ni Pedro.—Dijo él. Nga niya.—Dicen ellos. Nga nira. Decís vosotros. Nga niyo.—Decimos nosotros. Nga naton (ó namon).—*fig.* Este traje me *dice* bien. Ini nga panapton *naangay* sa acon.—Como si dijéramos. *expre. fam.* Sugad sini.

DECISIÓN. *f.* Pagtaláan. Taláan.—Camarig-on sin casingcasing.—Pagbuot ó paghocom.

DECLAMAR. *n.* Pagpolong, pagyacan sa cadaygan. Paguale.—Paguale ó pagasoy sa mabascog nga polong.

DECLARACIÓN. *f.* Pagasoy.—Casayoran.—Caasoyan.—Pagpahayag.

DECLARADAMENTE. *adv. m.* Sin sayud. Say-d caopay. Dayag caopay. Hayag caopay.

DECLARADOR, RA. *adj.* Magaasoy.—*s.* Paraasoy.

DECLARANTE. *p. a.* Magaasoy.—*m. y f. For.* Paraasoy.

DECLARAR. *a.* Pagasoy. Pagpahabaro, pagpasayud.—*For.* Pagtalaan, pagsugo.—*r.* Pahayag, paquita.

DECLARATIVO, VA. *adj.* Macacaasoy.

DECLARATORIO, RIA. *adj.* Macacaasoy. An may caasoyan ó casayoran.

DECLIÑABLE. *adj. Gram.* An madedeclinar.

DECLINACIÓN. *f.* Cahalag, pagcahalag; paghalag. Pagcahanayhay. Cahal-gan.—*Gram.* Pagdeclinar, declinación.

DULINAR. *a.* Taliquid; quiling.—*fig.* Iban.—*fig.* Halag.—*Gram.* Pagdeclinar.

DECLIVE. *m.* Higad; cahigaran. Halag; cahal-gan.

DECLIVIDAD. *f.* Cahigaran. Cahal-gan.

DECLIVIO. *m. vid.* Declive.

DECOCCIÓN. *f.* Pacaloto. Caloto, pagcaloto.

DECOMISAR. *a.* Pagpadacop, pagpacuha, pagpreso, pagpapreso. *vid.* Decomiso.

DECOMISO. *m.* Sinisiring in may sugo an justicia sin pagpadacop, pagpacuha sin ano, tungud cay uaray catutuman an talaan ó sugo niya.

DECORACIÓN. *f.* Rayandayan, sab-ong. Carabolan.

DECORACIÓN. *f.* (2.ª art.). pagsaoló.

DECORADO. *m.* Rayandayan, sab-ong, rabol rabol; carabolan.

DECORADOR. *m.* Pararayandayan, parasab-ong, pararabol.

DECORAR. *a.* Pagrayandayan, pagsab-ong, pagrabol. Pagbutang sin mga lucay.

DECORAR. *a.* Pagsaoló.

DECORO. *m.* Catahud, catalahuran.—Camaopay sin buot, camahauan sa casingcasing; pagtahud.—Dungug, bantug nga maopay.

DECOROSO, SA. *adj.* Maopay sin batasan.

DECRECER. *n.* Hotos, iban. Copus.

DECRÉPITO, TA. *adj.* Tigurang ná caopay, angoangó; arug.

DECREPITUD. *f.* Pageatigurang, pagca angoangó; pageaarug.

DECRETAL. *f.* Surat sa Santos nga Papa nga casayoran sin ano man nga binboboronган. -*pl.* Libro nga sinuratan san mga surat, mga catogonan ó mga casugoanan sa mga Santos nga mga Papa.

DECRETAR. *a.* Pagsugo, pagtalaan. Pagbuot.

DECRETO. *m.* Sugo, talaan, pagbuot.

DECURIÓN. *m.* Cabo ó ponoan sin napolo nga mga soldados.—Ponoan.—An tinatapuran sa caliburan sin paglecciona sa iba nga cabataan.

DECURSO. *m.* Pagcasonudsonud san tuig.

DECHADO. *m.* Susgaranan, pagsorondan, panundugan.—Lagda, lagdaan.

DEDADA. *f.* Usa ca pagtolpoc, usa ca paglaohit san tudlo dida sin matam-is, dugos, etc.

DEDAL. *m. id.* Didal.

DEDICACIÓN. *f.* Paghalad. Pagcahalad. Pagtungud; paghitungud; pagpahanungud.

DEDICAR. *a.* Paghalad. Pagtungud; paghitungud; pagpahanungud.—*r.* Pagaram.

DEDICATORIA. *f.* Surat ó casayoran nga ibinubutang sa tinicangan sin libro etc., basi hibaroan an tauo etc., nga guinpapanongdan.

DEDICIÓN. *f.* Padaog, ampo.

DEDIGNAR. *a.* Pagtamay, pagyobit, pagpasipara.—*r.* Alo, auod, paauod.

DEDIL. *n.* Tacob sin tudlo.

DEDILLO. *m.* Tudlo nga guti.—Saber uno una cosa al dedillo. *fr. fig.* y *fam.* In nahibabaro siya ó batid caopay sin ano mán.

DEDO. *m.* Tudlo.—Dedo anular, ó médico. Uara ngaran.—Dedo auricular, ó meñique. Cumaingquing.—Dedo cordial, de enmedio, ó del corazon. Talimutnga.—Dedo pulgar, ó gordo. Tamuragco, ó dumaragco.—Dedo índice, ó mostrador. Ititoro, ó iturutdo.—El dedo de Dios. *fig.* An gahum sa Dios.—A dos dedos de. *loc. fig.* y *fam.* Haraniay gud; ibus dao. Alzar uno el dedo. *fr. fig.* y *fam.* Pagtudloc.—Comerse uno los dedos por alguna cosa. *fr. fig.* y *fam.* In naiipa siya caopay sin ano lá.—Contar por los dedos. *fr.* Isip, ó ihap sa mga tudlo.—Los dedos de la mano no son iguales. *fr. proverb.* An mga tudlo sa camut diri nagcacatopong.—Poner á uno los cinco dedos en la cara. *fr. fig.* y *fam.* Pagtampalo sa iya.—Ponerse uno el dedo en la boca. *fr. fig.* Pagocoy ó paghilum, cay caangayan.

DEDUCCIÓN. *f.* An cuha.

DEDUCIR. *a.* Cuha.—Hunahuna.—Pagiban.—*For.* Pagpahayag san minamatadong.

DEFECACIÓN. *f.* Pagcuha san lagud ó mga hugao.—Pagoro, paglibang.

DEFECAR. *a.* Pagcuha san lagud ó mga hugao.—Pagoro, paglibang.

DEFECCIÓN. *f.* Paghulag. Pagcabulag.

DEFECTIVO, VA. *adj.* Culang pá, quinuculangan pá, diri tuman.

DEFECTO. *m.* Cacablas, caculangan. Cacablas sin catumanan.—Sayop, sala.

DEFECTUOSO, SA. *adj.* Culang pá, quinuculangan pá, diri tuman.—Macasasala, masay-panon.

DEFENDEDOR, RA. *adj.* Mananabang.—*r.* Paratabang. Bantay.

DEFENDER. *a.* Pagtabang, paglaban, pagtabag.—Pagogop. Paghambay.—Pagbantay.

DEFENSA. *f. vid.* Defender.—Arma, instrumento ú otra cosa con que uno se defiende de un riesgo. Icatabang.—Amparo. Darangpan, arayopan.—Obra de fortificación, que sirve para defender una plaza, un campamento, etc. Carig-onan.

DEFENSIÓN. *f.* Darangpan, arayopan.

DEFENSIVA. *f.* Baga pagcabutang san nahulat lá san contra.—Estar ó ponerse, á la defensiva. *f.* An andam ó tima ná, ug nahulat lá san contra.

DEFENSIVO, VA. *adj.* Macacatabang, macacabulig. Icacatabang, icabubulig.

DEFENSOR, RA. *adj.* Mananabang, magburulig.—*s.* Paratabang, parabulig.—Paraogop, hambay.—Bantay.

DEFENSORÍA. *f. for.* Pagcamananabang.

DEFERENCIA. *f.* Pagoyon ó pagalagad san buot sa iba. Pagtahud; catahud; catalahuran.

DEFERENTE. *adj.* Maoyon ó maalagad san buot sa iba.

DEFERIR. *n.* Pagoyon ó pagalagad san buot sa iba, cay an pagtahud.—Pagtogot, pagpahabaro, paghatag sin parte tungud san catundanan ó gahum nga itinogot san tauo.

DEFICIENCIA. *f.* Cacablas, caculang an.

DEFICIENTE. *adj.* Cablas, culang.

DEFICIT. *m.* Otang, cargo, caculangan.

DEFINICIÓN. *f.* Casayoran, caasoyan.—Decisión. Talaan.

DEFINIDOR, RA. *adj.* Mahatag sin casayoran, magsusugo.—*m.* Padre nga definidor nga bulig san labao nga ponoan sin pagataman, pagsugo ó pagbuot hionong sin mga turumanon nga iba sa mga capadian.

DEFINIR. *a.* Pagasoy, paghatag sin casayoran.—Pagsugo, pagtalaan.

DEFINITORIO. *m.* Mga Padre nga definidor opud mán an ponoan.—An solud nga guincacatirocan nira.

DEFLAGRACIÓN. *f.* Paglaga. Pagcalaga.

DEFLAGRAR. *n.* Paglaga.

DEFOLLACIÓN. *f.* Catactac ó caholog san mga dahon san cacahuyan tungud sin baguio, etc., etc.

DEFORMACIÓN. *f.* Pagcaraut sin pagcahimo, cabacdao, etc.

DEFORMAR. *a.* Pagraut sin pagcahimo, cabuhat, etc.

DEFORMATORIO, RIA. *adj.* Macacaraut.

DEFORME. *adj.* Maraut an cabuhat, maraut an cahimo, maraut an cabaclao, etc.

DEFORMIDAD. *f.* Caraut sin pagcahimo, cabacdao, etc.—*fig.* Sala ó sayop nga mahugao.—*fig.* Pagcamaraut san sala, etc.

DEFRAUDACIÓN. *f.* Pagticas, paglimbong, pagcauat.

DEFRAUDADOR, RA. *adj.* Maninicas, malimbong, macauat.—Paraticas, paralimbong, paracauat.

DEFRAUDAR. *a.* Pagticas, paglimbong, pagcauat.

DEFUERA. *adv. l.* Goa, sa goa, gauas, sa gauas.

DEFUNCIÓN. *f.* Camatayon; pagcamatay.

DEGENERACIÓN. *f.* Pagiban, in nagtitiiban an cosog, an bahandi, etc., etc.

DEGENERAR. *a.* Pagtinos, in nagtitiynos an mga bahandi. Pagiban, in nagtitiiban an magopay nga calauas.—Lubad, in nalulubad an mga pintar.

DEGLUCIÓN. *f.* Pagtol-on; paglamoy, paglamon.

DEGLUTIR. *n.* y *a.* Pagtol-on; paglamoy, paglamon.

DEGOLLACIÓN. *f.* Pagpogot. Pamogot.

DEGOLLADERO. Paraty-án sin mga hayop.

DEGOLLADOR, RA. Parapogot.

DEGOLLADURA. *f.* Samad nga binubuhat sa liog san pagpogot.

DEGOLLAMIENTO. *m.* Pagpogot. Pamogot.

DEGOLLAR. *a.* Pagpogot.—Pagpotol san oló san isda.

DEGOLLINA. *f. fam.* Pamutay.

DEGRADACIÓN. *f.* Paghucas. Pagcahucas.—Pagobus ó pagpaobus nga diri angay.

DECRADANTE. *adj.* Bisan ano nga macacarant san maopay nga dungug ó bantug.

DEGRADAR. *a.* Paghucas.—Pagobus ó pagpaobus nga diri angay. Pagpasipara.

DEGÜELLO. *m.* Pagpogot. Pamogot. Pamatay.—Entrar á degüello. *fig. Mil.* Sinisiring in nasolong sin

bongto an mga caauay ug pinamamatay nira an mga tauo sin uaray calooy.—Tirar á uno al degüello. *fr. fig. y fam.* Pagtuyo lá sin pagpacaraut sa iya.

DEGUSTACIÓN. *f.* Pagtadi, pagtilao.

DEHESA. *f.* Caran-an san mga hayop.

DEICIDA. *adj.* Tinatauag an mga nagpatay san aton Guinoo Jesucristo.

DEICIDIO. *m.* Pagpatay can Jesucristo Dios nga matuod ug tauo man nga matuod.

DEIDAD. *f.* Pagcahimtang sa Dios.—Tinatauag man sin sugad an mga diosdios sa mga diuatahan.

DEIFICACIÓN. *f. fig.* Pagpacasantos.

DEIFICAR. *a.* Pagpacadios, in pinacacadios an tauo ó iba pá.—Pagpacasantos, in nasasantos an tauo tungud san gracia.—*fig.* Pagdayao nga ora ora ná sa usa ca tauo.

DEÍFICO, CA. *adj.* Diosnon.

DEÍPARA. *adj.* Bansag lamang ni María Santisima cay Irov siya sa Dios.

DEJACIÓN. *f.* Pagbaya. Pagcabaya.—*vid.* Dejar.

DEJADA. *f.* Pagbaya.

DEJADEZ. *f.* Cahubia, pagcahubia.

DEJADO, DA. *adj.* Mahubia.—Maluya.

DEJAMIENTO. *m. vid.* Dejación.—Cahubia; camahubia.—Caluya; camaluya.

DEJAR. *a.* Pagbaya.—Dejó de hacer lo prometido. Binayaan niya an pagtuman san isinaad niya.—Buhi, boliyo. No dejes (sueltes) la maroma. Ayao pagbuhii ó pagboliyoa an pisi.—Bilin. Dejé á mi hijo en casa. Binilin co an acon anac sa balay.—Como verbo auxiliar, unido á algunos participios pasivos, explica una prevención acerca de lo que el participio, significa. Dejo ya dicho, escrito, etc. (En visaya de este modo). Nagsiring ná aco, nagsurat ná aco.—Como verbo auxiliar, unido á algunos infinitivos, indica el modo especial de suceder ó ejecutarse lo que significa el verbo que se le une, y entonces se usa regularmente como recíproco. Dejarse querer; dejarse ver. (De este modo en visaya). Pagugma ca; paquita ca. Dejéme llevar de la ira. Napadaog aco san casina. Déjate vencer. Padaog ca.—Como interjección es á veces expresión de amenaza. Déjale que venga. (De este modo en visaya). Pabai lá nga cumanhi. Déjalo, que ya verás. Pabai lá, cay maquiquita ca...

DEJATIVO, VA. *adj.* Mahubia. Maluya.

DEJILLO. *m.* Sarisari ó sainsain sin pagcarocatingug.—Rasa.

DEJO. *m.* Catapusan ó catubtuban sa bisan ano.—Sarisari ó sainsain sin pagcarocatingug. Rasa.—Cahubia. Camaluya.

DEL. Contrac. de la prep. *de* y el artículo *el*. San. La naturaleza *del* (por de el) hombre. An cahimtang *san* tauo.

DELACIÓN. *f.* Pagsumbong.

DELANTAL. *m.* Tampis.

DELANTE. *adv. l.* Ona.—Enfrente. Sa atubangan. Yongud.—*adv. m.* Sa atubangan. Arrodillarse *delante* del rey. Paglohud *sa atubangan* san hadi.

DELANTERA. *f.* Yongud. La *delantera* de la casa. An *yongud* sa balay.—Ona.—Coger, ó tomar, á uno la delantera. *fr. fam.* Pagona sa iya.

DELANTERO, RA. *adj.* Ona, nagoona.

DELATABLE. *adj.* Angay igsumbong.

DELATAR. *a.* Pagsumbong.

DELATOR, RA. *adj.* Masumbong.—*s.* Parasumbong.

DELECTABLE. *adj.* Macalilipay.

DELECTACIÓN. *f.* Calipay, calipayan.—Calipay ó calipayan sa lauas.

DELECTAMIENTO. *m. vid.* Delectación.

DELEGACIÓN. *f.* Pagtoin, pagtapud, pagtogot sin gahum.—Catungdanan san tinatapuran.—Oroquian san tinatapuran.

DELEGADO, DA. *adj.* Tinotoinan, tinatapuran, tinotogotan sin gahum.

DELEGANTE. *p. a.* An matogot sin gahum.

DELEGAR. *a.* Pagtoin, pagtapud, pagtogot sin gahum.

DELEITABILÍSIMO, MA. *adj. sup.* Macalilipay gud caopay.

DELEITABLE. *adj.* Macalilipay.

DELEITACIÓN. *f.* Calipay; calipayan.—Calipay ó calipayan sa lauas.

DELEITAMIENTO. *m. vid.* Delectación.

DELEITAR. *a.* Paglipay. Pacalipay.—*r.* Lipay.

DELEITE. *m.* Calipay; calipayan.—Calipay ó calipayan sa lauas.—*pl.* Calipayan.—Cairib-gon.

DELEITOSAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagcalipay.

DELEITOSO, SA. *adj.* Macalilipay.

DELETÉREO, REA. *adj.* Macacamatay.—Malara, macahihilo.

DELETREADOR, RA. *adj.* Magtatagusa sin letra. Magtatagduha sin letra.

DELETREAR. *n.* Pagtatagusa sin letra. Pagtatagduha sin letra. Pagtatagusa sin polong.

DELETREO. *m. vid.* Deletrear.

DELEZNABLE. *adj.* Masayon maboong ó mabari.—Madalonot caopay.

DELFÍN. *m.* Mananap nga daco sa dagat nga nagaanac.

DELFÍN. *m.* Bansag ó ngaran sadto ánay san anac nga suhag san hadi sa Francia.

DELFINA. *f.* Asaua san anac nga suhag san hadi sa Francia.

DELGADEZ. *f.* Pagcamagasa.—Pagcamanipis.

DELGADO, DA. *adj.* Magasa, mahugos; yagpis.—Manipis; tagpis, gamay.

DELIBERACIÓN. *f.* Pamorobuot ó paghunahuna sin maopay.

DELIBERADAMENTE. *adv. m.* Sa paghunahuna sin maopay

DELIBERAR. *n.* Pamorobuot, paghunahuna ánay sin maopay.—*a.* Pagbuot, paglarang sa paghunahuna ánay sin maopay.

DELICADAMENTE. *adv. m.* Sin hinay; hinay caopay.

DELICADEZ. *f.* Caluya, pagcaluya. Camaluya, pagcamaluya.—Camadali masina.—*vid.* Delicadeza.

DELICADEZA. *f.* Camaopay.—Maopay nga cabuot, camaabiabihon.—Baga camahomoc sin buot.—Ongud ó maopay nga pagtuman.

DELICADO, DA. *adj.* Maabiabihon, mahomoc ó maopay nga cabuot.—Maluya; magasa; masinaquiton, masinaquit-non.—Matalagpóc, masayong maboong, mabari, malubad, etc. etc.—Marasa, Malalim.—Macuri; macuti.—Matahum; maopay nga cabayhon.—Pos-canon, madali masina.—Sinaho-an.

DELICIA. *f.* Calipay nga ongud sa calag.—Calipay nga masog-ong sa lauas.—Calipayan. Este niño es la *delicia* de sus padres. Ini nga bata an *calipayan* san iya mga cagatuc.

DELICIARSE. *r.* Lipay.

DELICIOSAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagcalipay.

DELICIOSO, SA. *adj.* Macacalipay.—Macalilipay, macaruruyag.

DELICUESCENCIA. *f.* Camatunao, pagcamatunao.

DELICUESCENTE. *adj.* An matutunao.

DELINCUENCIA. *f.* Camatalapason, pagcamatalapason macasasala.

DELINCUENTE. *p. a.* Matalapas. Matalapason, matalapas-non.—*s.* Paratalapas.—Salaan, macasasala.
DELINEACIÓN. *f.* Pagbadlis, pagtigaman, paglagda.
DELINEADOR, RA. *s.* Parabadlis, paratigaman, paralagda.
DELINEAMENTO. *m. vid.* Delineación.
DELINEAMIENTO *m. vid.* Delineación.
DELINEANTE. *m. vid.* Delineador.
DELINEAR. *a.* Pagbadlis, pagtigaman, paglagda.
DELINQUIMIENTO. *m.* Pagtalapas. Pacatalapas; pacasala.
DELINQUIR. *n.* Pagtalapas san batasan ó sugo. Pacatalapas, pacasala. Lapas.
DELIQUIO. *m.* Camaluya; baga calipong; baga cacuhai san balatian.
DELIRAMENTO. *m.* Calipong sa oló.
DELIRANTE. *p. a.* Linilipongan an oló.
DELIRAR. *n.* Lipong, in nalilipong an oló ug nagyayacan an tauo sin uaray sasabut.
DELIRIO. *m.* Calipong sa oló.
DELÍRIUM TREMENS. *m.* Calipong sa oló ug cabantad sa lauas tungud sin caparainum.
DELITO. *m.* Sala; sayop; pagtalapas san sugo.
DELUSORIAMENTE. *adv. m.* Agui sa limbong.
DELUSORIO, RIA. *adj.* Malimbong, malibo.
DEMACRACIÓN. *f.* Camagasa.
DEMACRARSE. *r.* Gasa, hugos.
DEMANDA. *f.* Paquimalooy, pangamaya. Pangaro.—Ir en demanda de una persona ó cosa. *fr.* Pagtoroy ó pagbiling sa iya.
DEMANDADERO, RA. *m.* y *f.* Surugoon.
DEMANDADO, DA. *m.* y *f. id.* An iguinqueja ó iguinsumbong siya sa hocom ó ponoan.
DEMANDADOR, RA. *m.* y *f.* Paraqueja ó parasumbong didto sa hocom ó ponoan.
DEMANDANTE. *p. a.* An magquequeja ó magsusumbong didto sa hocom ó ponoan.
DEMANDAR. *a.* Pangaro, paquimalooy, pangamaya.—*For.* Pagqueja, pagsumbong ug pagasoy san iya minamatadong.
DEMARCACIÓN. *f.* Pagtigaman ó pagguiotan.—Guiotan.
DEMARCAR. *a.* Pagtigaman, pagguiotan, pagbutang sin tigaman ó guiotan.
DEMÁS. *adj.* Juan y *demás* compañeros. Si Juan ug an *iba pá* nga mga oropud.—*adv. c.* Además. Labut pá.—Por demás. *m. adv.* Cauang lá.—En demasía. *m. adv.* Capin, oraua, ora ora.
DEMASÍA. *f.* Capinan. Cacapin.—En demasía. *m. adv.* Capin, oraua, ora ora.
DEMASIADAMENTE. *adv. c.* Ora ora ná gud.
DEMASIADO, DA. *adj.* Capin, oraua, ora ora, labis ná.
DEMENCIA. *f.* Catuyao, pagcatuyao, calipong, pagcalipong, calorong, pagcalorong.
DEMENTAR. *a.* Pacatuyao, pacalipong, pacalorong.—*r.* Tuyao, lipong, lorong.
DEMENTE. *adj.* Tuyao, lorong, lipong sa oló.
DEMÉRITO. *m.* Caculang sin cabaralsan.
DEMISIÓN. *f.* Pagobus; pagpaobus.
DEMOLEDOR, RA. *s.* Parabungcag, paraparic.
DEMOLER. *a.* Pagbungcag, pagparic.
DEMOLICIÓN. *f.* Pagbungcag, pagparic; pagcabungcag, pagcaparic.
DEMONIACO, CA. *adj.* Suyadnon, yauanon.—An sinasaoban san yana.
DEMONIO. *m.* Yaua.
DEMORA. *f.* Caiha, pagcaiha, camaiha pagcamaiha.
DEMORAR. *a.* Paglangan, paglanganlangan.—*n.* Pagiha, dugay.
DEMOSTRABLE. *adj.* Sadang igasoy, sadang igpahayag.
DEMOSTRACIÓN. *f.* Pagasoy, pagpasayud.—Casayoran.—Pagpahayag, pagpaquita, pagpahibaro.
DEMOSTRADOR, RA. *adj.* Macacaasoy.—*s.* Paraasoy
DEMOSTRAMIENTO. *m.* Casayoran; caasoyan.
DEMOSTRAR. *a.* Pagasoy, pagsayud; pagpasayud, pagpahibaro.—Enseñar. Pagtutdo.—Pagpadayag; pagpahayag; pagpaquita.
DEMOSTRATIVO, VA. *adj.* Macacaasoy.
DEMUDACIÓN. *f.* Paglain; pagcalain; calainan.
DEMUDAR. *a.* Paglain.—Pagbalbin.—*r.* Lain.
DENARIO. *m.* Salapi nga guinamit sa Roma.
DENARIO, RIA. *adj.* Napolo.
DENEGACIÓN. *f.* Pagdiri ó diri pagtogot san pinangangaro.
DENEGAMIENTO. *m. vid.* Denegación.
DENEGAR. *a.* Pagdiri ó diri pagtogot san pinangangaro.
DENEGRECER. *a.* Pagtina; pagpaitum. Denigrar. Pagbungcag san dungug ó bantug.
DENEGRIR. *a. vid.* Denegrecer.
DENIGRACIÓN. *f.* Pagbungcag san dungug ó bantug.—Pagpacaraut.
DENIGRANTE. *p. a.* Macacaraut.
DENIGRAR. *a.* Pagbungcag san dungug ó bantug sa igcasitauo.—Pagpacaraut, pagpacaalo.
DENIGRATIVO, VA. *adj.* Macacaraut.
DENODADAMENTE. *adv. m.* Sin isug. Isug caopay.
DENODADO, DA. *adj.* Maisug, mapintas, casingcasingan.
DENODARSE. *r.* Pagisug.
DENOMINACIÓN. *f.* Bansag, sangbay, casarangbayan.
DENOMINADAMENTE. *adv. m.* Sa pagcalainlain.
DENOMINAR. *a.* Paghingaran, paghatag sin camahalan.
DENOSTADOR, RA. *adj.* Madarahug sin polong.—*s.* Paradarahug sin polong.
DENOSTAR. *a.* Pagpacaraut, pagdarahug sin polong.
DENOTACIÓN. *f.* Pagpahabaro, pagasoy.
DENOTAR. *a.* Pagpahabaro pagasoy.
DENOTATIVO, VA. *adj.* Macacaasoy.
DENSIDAD. *f. Fis.* Cada-can.—Camasanoc.—Camasirom.
DENSO, SA. *adj.* Soot., sooc, hoot.—Sanoc.—*fig.* Masirum.
DENTADO, DA. *adj.* Ngiponan.—Maguiringguiring.
DENTADURA. *f.* Mga ngipon, tango ug bag-ang.
DENTAR. *a.* Paghimo sin tango san lagadi, etc.—*n.* Pagtoroc san ngipon.
DENTECER. *n.* Pagtoroc san ngipon.
DENTECILLO. *m.* Ngipon nga guti.
DENTELLADA. *f.* Pagtocob, pagcagat.—Quinag-tan sin ngipon.
DENTELLADO, DA. *adj.* Ngiponan.—Tinocob, quinagat, pinaac.
DENTELLAR. *a.* Talobtacob, in nagtatalobtacob an ngipon.
DENTELLEAR. *a.* Pagtocob, pagcagat, pagpaac.
DENTERA. *f.* Ngilo.
DENTEZUELO. *m.* Ngipon nga guti.
DENTICIÓN. *f.* Pagtud-qui san ngipon.
DENTICULAR. *adj.* Maguiringguiring.
DENTÍCULO. *m. Arq.* Guiniringguiring.
DENTÍFRICO, CA. *adj.* An nagagamit san paghugas ug pagpacaopay san ngipon.
DENTISTA. *s.* Paraopay, paracuha ug parabutang mán sin mga ngipon ó bag-ang.

DENTIVANO, NA. *adj.* Hinangó.
DENTÓN, NA. *adj.* Hinangó.
DENTRAMBOS, BAS. Contrac. de *de entrambos* y de *de entrambas*. Sira an duha.
DENTRO. *adv. l. y t.* Sa solud.—Sacop. *Dentro* de un cajón. *Sa solud* sin usa nga cajón.—*Dentro* de un año. *Sacop* sin usa ca tuig.—A dentro. *m. adv.* Sa solud, solud.—Por de dentro. *m. adv.* Sa solud.
DENTUDO, DA. *adj.* Hinangó.
DENUDACIÓN. *f.* Cabachac, in nagbabachac an cahuy; cagasgasi, cún dao bato, etc.
DENUEDO. *m.* Cacosog, caisug, pagcacosog, pagcaisug. Camacosog, camaisug, pagcamacosog, pagcamaisug, pagcalalaqui.
DENUESTO. *m.* Pagtamay, pagyobit nga daco.
DENUNCIA. *f.* Pagpahabaro. Pagsumbong.
DENUNCIABLE. *adj.* Sadang igpahabaro. Sadang igsumbong.
DENUNCIACIÓN. *f. vid.* Denuncia.
DENUNCIADOR, RA. *s.* Parasumbong.
DENUNCIAR. *a.* Pagpahabaro.—Pagpabayabay, pagpabantug.—*For.* Pagsumbong.
DEO VOLENTE. *expr. lat. fam.* In matogot ó tumogot an Dios.
DEPARAR. *a.* Pagandam, pagtima, pagtagana. Pagtogot, paghatag.—Pagsagang.
DEPARTIR. *n.* Pagyacan, pagcarocayacan.
DEPAUPERAR. *a.* Pagpacamacalolooy.—*r.* Hangul, soco, songco.—*Med.* Luya, in nanluluya an tauo.
DEPENDENCIA. *f.* Pagpasacop sa gahum sa lain.
DEPENDER. *n.* Sacop, pasacop. Guican. Ticang.
DEPENDIENTE. *m.* Sacop.
DEPILATORIO, RIA. *adj.* An ighihirug basi macucuha an bohoc.
DEPLORABLE. *ajd.* Bisan ano nga inabut nga macuri, macacabido ó macacasubo.
DEPLORAR. *a.* Bido, pacabido.
DEPONER. *a.* Pagbaya.—Paghucas.—Pagasoy. Pedro *depone* que ha visto al ladrón. Si Pedro *nagaasoy* nga nacaquita siya san macauat.—Evacuar el vientre. Pagoro, libang.—Bajar ó quitar una cosa del lugar en que está. Husad, pagcuha.
DEPORTACIÓN. *f.* Pagpanhingilin, pagpahalin.
DEPORTAR. *a.* Pagpanhingilin, pagpahalin.
DEPORTE. *m.* Paglibanglibang, pagliaoliao; calingauan.
DEPOSICIÓN. *f.* Exposición ó declaración que se hace de una cosa. Pagasoy; caasoyan.—Privación ó degradación de empleo ó dignidad. Paghucas.—Evacuación de vientre. Pagoro, calibang.
DEPOSITAR. *a.* Pagbutang.—*fig.* Encomendar, confiar á uno alguna cosa. Pagtapud sa iya, patapud sa iya.
DEPOSITARIO, RIA. *m.* y *f.* An tinatapuran ug dida mán sa iya ibunutang ó ipinabutang in ano mán.
DEPÓSITO. *m.* Pagbutang.—Bisan ano nga ibinutang.—An lugar nga binubutangan.—Biauan.—Piotan.
DEPRAVACIÓN. *f.* Camaraut, pagcamaraut sin pamatasan.
DEPRAVADO, DA. *adj.* Visiohanon.
DEPRAVAR. Pagraut sin batasan.
DEPRECACIÓN. *f.* Paquimalooy, pangamaya, pangaro.
DEPRECANTE. *p. a.* Naquiquimalooy, nangangamaya, nangangaro.
DEPRECAR. *a.* Pagampo, pagpaquimalooy, pagpangamaya, pagpangaro.
DEPRECIACIÓN. *f.* Pagcaiban ó pagtoros san cabalihan sin ano mán, cun igpapananglit san cabalihan niya ánay, etc.
DEPREDACIÓN. *f.* Pagcauat, pagticas.
DEPREDADOR. *m.* Macauat, maninicas.
DEPREDAR. *a.* Pagcauat, pagticas.
DEPRESIÓN. *f.* Pagpiit; pagcapiit.—Pagcaobus.—Paobus.—Pacaiban.
DEPRESIVO, VA. *adj.* Macacapiit.—Macacaobus.—Macacaiban.
DEPRESOR, RA. *adj.* Madarahug sa igcasitauo.
DEPRIMIR. *a.* Pagpiit basi maiban an cadaco.—*fig.* Pacaobus. Paobus.
DEPUESTO, TA. *p. p.* Linusad.—Hinocasan.
DEPURACIÓN. *f.* Paghauan, pagpacaopay.
DEPURAR. *a.* Paghauan, pagpacaopay.
DEPURATIVO, VA. *adj. Med.* Tambal nga macacaopay san dugo.
DERECHA. Too.—Á la derecha. *m. adv.* Patoo, sa too.
DERECHAMENTE. *adv. m.* Sin tadong. Tadong caopay.
DERECHERA. *f.* Dalan nga matadong.
DERECHO, CHA. *adj.* Matadong.—Minamatadong.—*m.* Catadongan.—Pagbuot nga calugaringon san pagbuhat sin caopayan ug san mga diri iguindidiri sa aton.—*pl.* Tanto que se paga. Bayad.—Casugoanan.—Derecho divino. Batasan ó sugo nga diosnon.—Derecho eclesiástico. Batasan nga singbahanon, sugo sa santa Iglesia.—Conforme á derecho. *m. adj. For.* Angay ó igo sa catadungan.
DERECHURA. *f.* Tadong, camatadong, pagcamatadong.—En derechura. *m. adv.* Tadong lá.
DERIVACIÓN. *f.* Mamat; camamatan. Ticang. Guican.—Pagcasonudsonud.
DERIVAR. *n.* Ticang. Guican.
DEROGACIÓN. *f.* Pagpara; pagcapara. Pagpapara, pagpacuha.
DEROGAR. *a.* Pagpara.
DEROGATORIO, RIA. *adj. For.* Macacapara.
DERRABAR. *a.* Pagotud san icug.
DERRAMA. *f.* Buhis. Amot, aramut.
DERRAMAMIENTO. *m.* Pagtacbo, pagyabó.—Pagbóbó.—Pagola; pagpaola.—Pagauas; pagpaauas.—Cainauasi ó cainauasan sin dugo, etc.—Pagcadalaág.
DERRAMAR. *a.* Pagtacbo, pagyabó.—Pagbóbó.—Pagola.—Pagauas.—Pagpabuhis; pagpaamot.—*fig.* Pagpabantug.—Pagdalaág; pagsasarang.
DERRÁME. *m. vid.* Derramamiento.—An natatacbo sang pagtácus; an naaáuas ó nagaagui sa mga tolitol, etc. etc.
DERREDOR. *m.* Licos, libut.—Al, ó en, derredor. *m. adv.* Magpalibut.
DERRENEGAR. *n. fam.* Pagdomot, paghomot.
DERRENGADO, DA. *adj.* Natutuad cay dinabal an payud cún talodtod bá.
DERRENGAR. *a.* Pagdabal, etc., sa payud cún sa taludtud bá.
DERRETIMIENTO. *m.* Pagtunao; catunao, pagcatunao.
DERRETIR. *a.* Pagtunao; pagpatunao.
DERRIBAMIENTO. *m. vid.* Derribo.
DERRIBAR. *a.* Pagbungcag; pagpucan, pagparic.—*r.* Bungcag, pucan, paric.—Colob.
DERRIBO. *m.* Pagbungcag, cabungcag, pagcabungcag; pagpucan; capucan, pagcapucan; pagparic; caparic, pagcapaparic.—An pinaric.—An baya ná nga mga cahuy, etc., sin balay nga nabungcag.
DERROCADERO. *m.* Capangpangan.
DERROCAR. *a.* Holog ticang sa pangpang.—Pagdaog cún dao sa pagsarisari.—*fig.* Pagbungcag, pagparic.
DERROCHADOR, RA. *s.* Caparagasto sin diri angay.

DERROCHAR. *a.* Paggasto nga diri angay.
DERROCHE. *m.* Paggasto nga diri angay.
DERROTA. *f.* Camino, vereda ó senda de tierra. Dalan, lunang; onogan.—*Mar.* Rumbo ó dirección que llevan en su navegación las embarcaciones. Tadong.—*Mil.* Fuga desordenada de un ejército vencido. Padalagan an mga soldados nga guindaog. Pagdaog san contra. Padaog an contra.—Seguir la derrota. *fir. Mil.* Paglanat.—Tolos.
DERROTAR. *a.* Paggasto nga diri angay.—Pagdaog.
DERROTERO. *m.* Pagaguian. Babalat-san, cabalatsan.—*Mar.* Tadong.—Guinaguian.
DERRUBIAR. *a.* Tono.
DERRUBIO. *m.* Pagtono.—Tono. Tinono.
DERRUIR. *a.* Pagbungcag, pagpucan, pagparic.
DERRUMBADERO. *m.* Cahilad-man.—Hipacdulan.
DERRUMBAMIENTO. *m.* Caholog, pagcaholog. Pacaholog.
DERRUMBAR. *a.* Pagholog.—*r.* Holog.
DESABARRANCAR. *a.* Pagbotong san naholog sin cahalboan.
DESABASTECER. *a.* Diri ná pagdolong sin mga cacaanon nga casoroc-an.
DESABOLLAR. *a.* Pagpacaopay san mga calupocan sin tumbaga, etc.
DESABONARSE. *r.* Pagpapara sa listahan.
DESABONO. *m.* Pagpapara sa lista.—Pagpacaraut san bantug sa igcasitauo.
DESABOR. *m.* Saplud; camasaplud, pagcamasaplud.—*fig.* Casáquit, cabido, casabo.
DESABORADO, DA. *adj.* Masaplud.
DESABORAR. *a.* Pagpasaplud, pagcuha san rasa ó lami.
DESABORDARSE. *r. Mar.* Pagbulag an sacayán ticang sinonggoan ó binanggaan an usa.
DESABORIDO, DA. *adj.* Uaray rasa ó lami.
DESABOTONAR. *a.* Pagbuca an botones.
DESABRIDAMENTE. *adv. m.* Ora ora sin saplud Masaplud caopay.—Ora ora sin isug. Maisug caopay.
DESABRIDO, DA. *adj.* Masaplud, uaray rasa.—*fig.* Maisug.
DESABRIGADAMENTE. *adv. m.* Uaray ayopan ó uaray sadang ayopan.—Uaray igcocorompot ó itatahub sa lauas.
DESABRIGADO, DA. *adj.* Uaray sasalip-dan.
DESABRIGAR. *a.* Pagbucas.
DESABRIGO. *m.* Pagbucas.—*fig.* Binabayaan, uaray matabang, uaray sasalip-dan.
DESABRIMIENTO. *m.* Saplud; camasaplud, pagcamasaplud, pagcauaray rasa.—*fig.* Caisug, pagcaisug.—*fig.* Cabido, casáquit.
DESABRIR. *a.* Pagcuhai an rasa san can-on.—*fig.* Pacabido, pacasáquit.
DESABROCHAR. *a.* Pagbuca an botones, etc.—*fig.* Pagbuclad.
DESACALORARSE. *r.* Pahalayahay.
DESACATADAMENTE. *adv. m.* Sa pagcauaray catahud.
DESACATADOR, RA. *adj.* Matamay, mayobit.—*s.* Paratamay, parayobit.
DESACATAMIENTO. *m. vid.* Desacato.
DESACATAR. *a.* Pagtamay, pagyobit, culang sin catahud, uaray catahud.
DESACATO. *m.* Pagtamay, pagyobit, caculang sin catahud, pagcauaray catahud.
DESACERBAR *a.* Pagpatam-is. Pagpahomoc.
DESACERTADAMENTE. *adv. m.* Sayop caopay.
DESACERTADO, DA. *adj.* Magsasala, masasayop. Uaray pacacaigo, uaray pacacatoltol.
DESACERTAR. *a.* Pagsala, pagsayop. Uaray pacaigo uaray pacatoltol.
DESACIERTO. *m.* Pagsala, pagsayop. Casay-panan.
DESACOBARDAR. *a.* Pagagda, pagsagda.
DESACOMODADAMENTE. *adv. m.* Soco caopay, songco caopay, saguipo caopay.
DESACOMODADO, DA. *adj.* Songcoanon, soco, saguipo.—Surugoon nga uaray agaron.
DESACOMODAMIENTO. *m.* Cacutian.—Paghucas san catungdanan.
DESACOMODAR. *a.* Pagcucurii. Paghucas san catungdanan.
DESACOMODO. *m.* Pagcurii. Paghucas san catungdanan.
DESACOMPAÑAMIENTO. *m.* Diri ná pagopud, pagbaya.
DESACOMPAÑAR. *a.* Diri ná pagopud, pagbaya.
DESACONSEJADO, DA. *adj.* An naglulugaring lá sin uaray sarabutan ug diri anay naquiquisagdon.
DESACONSEJAR. *a.* Pagsagda sa iya basi diri cunta matuman an guintutuyo niya.
DESACORDADAMENTE. *adv. m.* Uaray caoroyonan, uaray caarabuyonan.
DESACORDADO, DA. *adj.* Diri nagcacaarangay.
DESACORDAR. *a.* Diri pagdoroyog—*n.* Diri pagoyon, diri pagayon.—*r.* Pacalimot.
DESACORDE. *adj.* Diri nagdodoroyog.
DESACORRALAR. *a.* Pagpagoa san mga hayop sa pasturan.
DESACOSTUMBRADAMENTE. *adv. m.* Uaray batasan (siton), diri agsub.
DESACOSTUMBRADO, DA. *adj.* Diri agsub, diri magamit san cadam-an, diri batasan.
DESACOSTUMBRAR. *a.* Pagbaya, pagpabaya san binabatasan.
DESACOTAR. *a.* Pagcuha san tigaman ó mojon.—*fig.* Pagbulag.—*fig.* Pagdiri.
DESACOTO. *m. vid.* Desacotar.
DESACREDITAR. *a.* Pagpacarin san dingug, ó camahalan.
DESACUERDO. *m.* Diri pagcaoyon, diri pagcaabuyon.—Sala, sayop.—Calimot, calipat.—Calipong sa oló.
DESADEREZAR. *a.* Pagtabacay.
DESADEUDAR. *a.* Pagbayad sin canan iba otang.—*r.* Bayad san otang.
DESADORAR. *a.* Diri pagsingba ó diri pagtahud.
DESADORMECER. *a.* Pagpucao.
DESADORNAR. *a.* Pagcuha san sabong, rayandayan, etc.
DESADORNO. *m.* Caculang ó cauaray sab-ong, rayandayan, etc.
DESADVERTIDAMENTE. *adv. m.* Sin uaray panginano.
DESADVERTIDO, DA. *adj.* An diri nangingginano.
DESADVERTIMIENTO. *m.* Cauaray panginano.
DESADVERTIR. *a.* Diri panginano.
DESAFECCIÓN. *f.* Caculang sin gugma. Camaraut an buot.
DESAFECTO, TA. *adj.* An culang ó uaray gugma ó diri naasa.—Contra.—*m.* Caculang sin gugma; camaraut an buot.
DESAFERRAR. *a.* Paghubad, pagbuca.—*Mar.* Pagbotong san sinipit.
DESAFIADOR, RA. *adj.* Maquiaauayon. *pl.* Magpaquiaauayon.—*s.* Paraayat.
DESAFIAR. *a.* Pagayat. Paquiauay. Paquipagirug. Pagirug.
DESAFICIÓN. *f.* Culang sin pagtalingoha.

DESAFICIONAR. *a.* Diri paghiongara, diri pagtalingoha sa ano mán.
DESAFINACIÓN. *f.* Caculang ó cauaray pagdodoroyog.
DESAFINADAMENTE. *adv. m.* Uaray gud pagdodoroyog.
DESAFINAR. *n.* Diri pagdoroyog.
DESAFÍO. *m.* Pagayat. Paquiauay. Paquipagirug. Pagirug.
DESAFORADAMENTE. *adv. m.* Diri igo sa caangayan.—Sin laesi; laesi caopay.—Sin isug; isug caopay.
DESAFORADO, DA. *adj.* Malaesi, maisug.—Diri angay sa sugo ó batasan.—*fig.* Dageo caopay.
DESAFORAR. *a.* Pagtalapas san togot ó privilegio.—Paghucas san tauo san togot ó privilegio niya, tungud cay nacasala siya.—*r.* Pagisug.
DESAFORRAR. *a.* Pagcuha san hapin.
DESAFORTUNADO, DA. *adj.* Culang sin palad, uaray palad
DESAFUERO. *m.* Pagtalapas san sugo.—Pagtalapas san caopayan cún san maopay nga pamatasan.—*For.* Pacasala, in nacacasala an tauo ug pinahuhucasan san iya privilegio tungud san iya sala.
DESAGARRAR. *a. fam.* Pagbuhii, pagboliyo.
DESAGOTAR *a.* Paglimas, pagtiti.
DESAGRACIADO, DA. *adj.* Uaruy caopayan.
DESAGRACIAR. *a.* Pagpacaraut.
DESAGRADABLE. *adj.* Macacabido.—Macangalas.
DESAGRADAR. *n.* Pacabido.—Pacangalas.—*r.* Bido.—Ngalas.
DESAGRADECER. *a.* Pagbalos sin maraut, pagbalos nga diri angay.
DESAGRADECIDO, DA. *adj.* Diri maaram magbalos.
DESAGRADECIMIENTO. *m.* Pagcadiri maaram magbalos; pagcauaray balos nga maopay.
DESAGRADO. *m.* Cabido, casubo.—Caaringit.
DESAGRAVIAR. *a.* Paquipasalio, paquiperdona; paquigpasalio.
DESAGRAVIO. *m. vid.* Desagraviar.
DESAGREGAR. *a.* Pagbulag.
DESAGUADERO. *m.* Cale ó loho nga aguian sa mga tubig; auasan sin tubig.
DESAGUADOR. *m.* Araguian sa mga tubig ngadto sa mga oma, auasan sin tubig.
DESAGUAR. *a.* Paglimas; pagpaagui an mga tubig basi diri maapo.
DESAGUAZAR. *a.* Paglimas.—Pagauas an mga salug sa dagat.
DESAGÜE. *m.* Paglimas; pagpaauas an mga tubig; aguian sa mga tubig. Auasan sin tubig.
DESAGUISADAMENTE. *adv. m.* Sin uaray catadongan.
DESAGUISADO, DA. *adj.* Buhat nga contra san sugo ó catadongan.—*m.* Pagpacaraut, pagtamay.
DESAHERROJAR. *a.* Pagtangtang san colma ó grillos.
DESAHIJAR *a.* Pagpalutas.
DESAHITARSE. *r.* Pagopay san sool ó san nacacaraut sa guinhaua.
DESAHOGADAMENTE. *adv. m.* Sin uaray caolangan.—Sa cauaray caauod.
DESAHOGADO, DA. *adj.* Culang sin caalo ó cauod.—Diri soot, halaghag.—An may maopay nga pagcabutang.
DESAHOGAR. *a.* Paglibanglibang, pagliaoliao.—Pagbayad san otang.—*r.* Pacaguinhaua.
DESAHOGO. *m.* Caiban san casáquit, pacaguinhaua.—Calipayan.—Caculang sin caalo ó caauod.—Vivir uno con desahogo. *fr. fig. y fam.* Himiang nga tauo. Caguinhauáan.
DESAHUCIAR. *a.* Pagsaua.—Pagpaiuas san tauo sa balay etc., nga diri iya lugaringon.
DESAHUCIO. *m.* Pagpaiuas san tauo sa balay, oma, etc., nga diri iya lugaringon.
DESAHUMADO, DA. *adj.* An alaesio nga maluya ná, cay nahungao.
DESAHUMAR. *a.* Pagpagoa san aso.
DESAIRADAMENTE. *adv. m.* Yano lá nga pagcalacat, etc. etc.
DESAIRADO, DA. *adj.* Yano lá nga pagcalacat, etc.—Baga inaalohan.
DESAIRAR. *a.* Baga pagpacaalo.—Diri pagcarauat.
DESAIRE. *m.* Caculang sin caniadayan.—Baga pagpacaalo.—Diri pagcarauat.
DESAJUSTAR. *a.* Gobot, gomon.—Diri toropong; diri tuhay, diri husay.
DESAJUSTE. *m.* Caculang sin catuhayan ó cahusayan.
DESALABANZA. *f.* Pagtamay, pagyobit.
DESALABAR. *a.* Pagtamay, pagyobit.
DESALABEAR. *a. Carp.* Pagpatadong san cahuy nga linabrahan nga nacoloh.—Pagsapio nga mahamis.
DESALAR. *a.* Pagcuha san asin san carne, etc., nga inasinan; pagpacuha an camaasin; pagpatab-ang.
DESALARSE. *r. fig.* Paglacat ó pagdalagan sin dagmit caopay.—*fig.* Ticos nga pagtuyo sin pacacuha ó pacasangput sin ano lá.
DESALBARDAR. *a.* Pagbuca san sincha, etc.
DESALENTADAMENTE. *adv. m.* Sin hangus, sin capoy. Hangus caopay, capoy caopay.
DESALENTAR. Hangus, capoy.—*fig.* Pagtarhug, pagpatalao, pagpahadluc.
DESALFOMBRAR. *a.* Pagcuha ó paglocot san alfombra.
DESALHAJAR. *a.* Paghimos san mga garamiton sa balay.
DESALIENTO. *m.* Cahangus, cacapoy, camaluya.
DESALIÑADAMENTE. *adv. m.* Sa pagcauaray husay an pagpanapton, etc., etc.
DESALIÑAR. *a.* Tabacay, uaray husay an pagpanapton, an pagdara sa mga hiyas, etc., etc.
DESALIÑO. *m.* Cauaray husay an pagpanapton, etc. etc.
DESALIVAR. *n.* Paglauay, paglura nga ora ora.
DESALMADAMENTE. *adv. m.* Sa pagcauaray cahadluc sa Dios.—Sin uaray calooy.
DESALMADO, DA. *adj.* Culang ó uaray cahadluc sa Dios.—Mabangis, mapintas.
DESALMAMIENTO. *m.* Pagcauaray cahadluc sa Dios.—Camabangis, camapintas, pagcamabangis, pagcamapintas.
DESALMARSE. *r. fig.* Odlao, hidlao; ipa.—*fig.* Pagtuyo caopay sin pacacuha ó pacasangput sin ano lá.
DESALMIDONAR. *a.* Pagcuha san almidol sa panapton nga inalmidolan.
DESALOJAMIENTO. *m. vid.* Desalojar.
DESALOJAR. *a.* Pagpaiuas.—*n.* Pagbaya san inooquian.
DESALQUILAR. *a.* Pagbaya ó pagiuas sa balay nga inab-ngan.
DESALTERAR. *a.* Pagpamingao, pagpamurayao.
DESALUMBRADAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga paghiborong.
DESALUMBRADO, DA. *adj.* An nahihiborong, diri macacatoltol, diri macacaigo.
DESALUMBRAMIENTO. *m.* Hiborongan, diri pacatoltol, diri pacaigo.
DESAMABLE. *adj.* Diri tacús higugmaon.

DESAMADOR, RA. *adj.* Diri mahagugma.—*s.* Diri parahigugma.
DESAMAR. *a.* Diri ná paghigugma.—Paghomot, pagdomot.
DESAMARRAR. *a.* Hubad; badbad; buca.
DESAMISTARSE. *r.* Diri ná paquipagsangcay sa iya.
DESAMOBLAR. *a.* Paghimos san mga garamiton sa balay.
DESAMOR. *m.* Pagbalos nga maraut, maraut nga balos.—Paghomot, pagdomot.
DESAMORADO, DA. *adj.* An culang ó uaray higugma, culang sin gugma.
DESAMORRAR. *a.* Diri nga paghigugma.
DESAMOROSO, SA. *adj.* An culang ó uaray higugma, culang sin gugma.
DESAMORRAR. *a.* Baga pagpucao san naoocoy lá, basi mabulig sin carocayacan.
DESAMOTINARSE. *r.* Pagbulag san carimocan ó casamocan.
DESAMPARADAMENTE. *adv. m.* Sa pagcauaray sadang ayopan.
DESAMPARADO, DA. *p. p.* Baya, binaya, binayaan.
DESAMPARADOR, RA. *s.* Parabaya.
DESAMPARAR. *a.* Pagbaya.
DESAMPARO. *m.* Pagbaya, pagcabaya.
DESAMUEBLAR. *a.* Paghimos san mga garamiton sa balay.
DESANCLAR. *a. Mar. vid.* Desancorar.
DESANCORAR. *a. Mar.* Pagbotong sa mga sinipit.
DESANDAR. *a.* Pagisul.
DESANDRAJADO, DA. *adj.* An nagpapanapton sin macalolooy nga panapton.
DESANGRAMIENTO. *m.* Pagcarlit nga daco nga gumoa in damo nga dugo.
DESANGRAR. *a.* Pagcarlit sin daco nga gumoa in damo nga dugo.—*fig.* Paglimas, pagtiti san tubig sin danao, etc.—*r.* Pagdugo sin damo.
DESANIDAR. *n.* Pagbaya san tamsi san iya salag.
DESANIMADAMENTE. *adv. m.* Culang sin cosog, culang sin pagtalingoha, maluya ná.
DESANIMAR. *a.* Pagtarhug, pagpahádluc, pagpatalao.—*r.* Hadluc, talao.
DESÁNIMO. *m.* Caculang sin cosog, caculang sin pagtalingoha; camaluya.
DESANUDAR. *a.* Paghubad, pagbuca sin balighot.—*fig.* Pamuclad.
DESAÑUDADURA. *f.* Paghubad, pagbuca. Pagcahubad, pagcabuca.
DESAÑUDAR. *a.* Paghubad, pagbuca sin balighot.
DESAPACIBILIDAD. *f.* Pagcamacabibido, pagcamacasusubo, pagcamacangalas.
DESAPACIBLE. *adj.* Macabibido, macasusubo, macacangalas, macuri pamation ó macuri sa talnga.
DESAPAREAR. *a.* Pagbulag san magpares.
DESAPARECER. *a.* Pagtago. Paguara.—Tago, uara; tanan, tois.
DESAPARECIMIENTO. *m. vid.* Desaparición.
DESAPAREJAR. *a.* Pagbuca san cincha, etc.—Panhubad, pagcuha san aparejo san sacayan.
DESAPARICIÓN. *f.* Pagtago, paguara. Pagtanan, pagtois.—Pagcauara.
DESAPASIONADAMENTE. *adv. m.* Sin uaray cagapilan.
DESAPASIONARSE. *r.* Diri ná pagapil.
DE APEGARSE. *r.* Pagbulag, pagbaya.
DESAPEGO. *m.* Pagbaya, pagbulag. Uaray cagapilan.
DESAPERCIBIDAMENTE. *adv. m.* Sin uaray panginano. Sin uaray patagam, sin uaray pagandam.
DESAPERCIBIDO, DA. *adj.* Uaray pagtagam, uaray pagandam, uaray pagtima.
DESAPERCIBIMIENTO. *m.* Cauaray pagtagam, cauaray pagandam, cauaray pagtima.
DESAPESTAR. *a.* Pagtambal sa mga sinasaquitan san peste.—Pagloon.
DESAPIADADAMENTE. *adv. m.* Sin mabangis; mabangis caopay. Sa cauaray calooy.
DESAPIADADO, DA. *adj.* Mabangis, mapintas.
DESAPIOLAR. *a.* Paghubad san gapus ó higot.
DESAPLICACIÓN. *f.* Caculang sin pagtalingoha sin pagaram, cahubia.
DESAPLICADAMENTE. *adv. m.* Sa cauaray gud pagtalingoha sin pagaram.
DESAPLICADO, DA. *adj.* Diri nagaaram, hubia.
DESAPODERADAMENTE. *adv. m.* Sin dagmit, sin dali; dagmit caopay, dali caopay, hinanali caopay.
DESAPODERADO, DA. *adj.* Madagmit; madalí, mahinanali. Todos corrian *desapoderados*. Nagdadlagan ngatanan *sin dagmit.—fig.* Maisug, mapintas, macosog, mabascug. Tempestad *desapoderada*. Hangin nga *mabascug*.
DESAPODERAMIENTO. *m.* Pagagao.—Paghucas.
DESAPODERAR. *a.* Pagagao.—Paghucas.
DESAPOLILLAR. *a.* Pagcuha san hugao san panapton.—*r. fig. y fam.* Pahangin.
DESAPORCAR. *a.* Pagcuha san agbon sa mga tanum.
DESAPOSENTAR. *a.* Pagpaiuas sa bisan sin-o sa bocot ó solud nga inooquian.—*fig.* Pagpaiuas, pagpaharayo.
DESAPOSESIONAR. *a.* Pagagao, paghucas sa bisan sin-o san iya quinacap-tan.
DESAPOYAR. *a.* Pagcuha san carig-onan nga sinasandigan ó sinasarigan sa bisan ano.
DESAPRECIAR. *a.* Pagpasipara.
DESAPRENDER *a.* Limot, pacalimot.
DESAPRETAR. *a.* Pagtobuc san hogot.
DESAPRISIONAR. *a.* Pagtuhas, pagpagoa sa bisan sin-o sa pandugan.
DESAPROBACIÓN. *f.* Diri pag aprobar.
DESAPROBAR. *a.* Diri pagaprobar, diri pagoyon ó pagtangdo.
DESAPROPIAMIENTO. *m. vid.* Desapropio.
DESAPROPIARSE. *r.* Paghatag san lugaringon, pagdiri ó pagbaya san lugaringon.
DESAPROPIO. *m.* Paghatag, pagdiri ó pagbaya san lugaringon.
DESAPROVECHADAMENTE. *adv. m.* Sa cauaray polos.
DESAPROVECHADO, DA. *adj.* Hubia. Uaray polos.
DESAPROVECHAMIENTO. *m.* Caculang sin caopayan.
DESAPROVECHAR. *a.* Pagpasipara.—*n.* Pagisul sin pagbuhat san caopayan.
DESAPUNTALAR. *a.* Pagcuha san mga sulay ó mga tocud.
DESAPUNTAR. *a.* Pagbincas.—Pagtastas san pauod. Pagpara san pilit.
DESARBOLAR. *a. Mar.* Pagpucan, pagbari ó pagbungcag san mga toladoc san sacayán.
DESARBOLO. *m. vid.* Desarbolar.—Capucan, cabari, cabuogcag san mga toladoc san sacayán.
DESARENAR. *a.* Pagcuha san barás; pagcuha san barás sa ano mán nga barason.
DESARENO. *m. vid.* Desarenar.
DESARMADURA. *f. vid.* Desarmar.
DESARMAMIENTO. *m. vid.* Desarmar.
DESARMAR. *a.* Pagagao, pagcuha san mga armsa

sin usa nga bongto, etc.—Pagdiri sin pagdara sin mga armas ó mga panganiban.—Desunir, separar las piezas de que se compone una cosa. Pagluta.

DESARME. *m. vid.* Desarmar.

DESARRAIGAR. *a.* Paggabut.—*fig.* Pagbaya, pamaya sin ano man nga maraut.

DESARRAIGO. *m.* Paggabut; pagcagabut; pangabut. Pamaya.

DESARRANCARSE. *r.* Pagbulag.

DESARRAPADO, DA. *adj.* An nagpapanapton sin macalolooy ó guigsi nga panapton.

DESARREBOZADAMENTE. *adv. m.* Sin sayud, sin dayag; sayud caopay, dayag caopay.

DESARREBOZAR. *a.* Pagpahayag, pagpadayag.—*r.* Hayag, dayag, sayud.

DESARREBUJAR. *a.* Hubad, badbad.—Pagbucas san taplac, etc.

DESARREGLADAMENTE. *adv. m.* Sin uaray cahusayan; sin uaray casadangan.

DESARREGLADO, DA. *adj.* Uaray casadangan sin pagcaon, paginum, etc.

DESARREGLAR. *a.* Paglis-ad.—Samoc, rimoc.

DESARREGLO. *m.* Caculang sin cahusayan, caculang sin casadangan. Casamocan, carimocan.

DESARRENDAR. *a.* Quitar la rienda al caballo. Pagholso san rienda.—*r.* Holso.

DESARRENDARSE. *r.* Quedarse una heredad sin arrendatario. Sinisiring in uaray macarauat sin oma, calubian etc., nga iguinaabang.

DESARRIMAR. *a.* Pagisol ó pagiuas sin silla, etc.

DESARRIMO. *m.* Caculang sin sasandigan ó sasarigan.

DESARROLLAR. *a.* Pagbuclad.—*fig.* Pagasoy sin maopay sin usa man nga casayoran.—*r.* A 'quirir gradualmente los animales y vegetales incremento y vigor. Pagtubo, pagsulig.

DESARROLLO. *m.* Pagbuclad.—Pagasoy.—Pagtubo, pagsulig; catubo.

DESARROPAR. *a.* Pagbucas san panapton.

DESARRUGADURA. *f.* Pagpangonat; pangonat.

DESARRUGAR. *a.* Pangonat.

DESARRUMAR. *a. Mar.* Cambut; ipinapagcacambut an abacá, etc.

DESARTILLAR. *a.* Pagcuha sa mga luthang sa sacayán cun sa mga baluarte.

DESARZONAR. *a.* Lugas.

DESASADO, DA. *adj.* An uaray carap-tanan tungud cay nacuha ó naboong.

DESASEADAMENTE. *adv. m.* Mahugao caopay.

DESASEADO, DA. *adv.* Mahugao buringon.

DESASEAR. *a.* Hugao, in mahugao an mga panapton, etc.

DESASEGURAR. *a.* Pagcuha san carig-onan ó sasarigan.

DESASENTAR. *a. fig.* Pacabido, pacaraut.—*r.* Pagbuhat sa linili-gcoran.

DESASEO. *m.* Camahugao; cahuga-.

DESASIMIENTO. *m.* Pagbuhii ó pagboliyo san quinacap-tan.—*fig.* Pagbaya; pagcabaya.

DESASIR. *a.* Pagbuhi ó pagboliyo san quinacap-tan.—*r.* Buhi boliyo.—Lutas.—*r. fig.* Pagbaya.

DESASOCIABLE. *adj.* Magisug, maaringit.

DESASOSEGADAMENTE. *adv. m.* Culang sin caminggao ó camuráyao. Macuri caopay, ora ora sin curi.

DESASOSEGAR. *a.* Pacacuri, pacasáquit.—*r.* Curi, sáquit.

DESASOSIEGO. *m.* Caculang sin camuráyao ó caminggao. Cacurian.

DESASTRADAMENTE. *adj.* Canogon caopay.—Mahugao caopay nga pagpanapton.

DESASTRADO, DA. *adj.* Macalolooy, canogon nga tauo.—An nagpapanapton sin mahugao ó guigsi nga panapton.

DESASTRE. *m.* Cacurian nga daco.

DESASTROSAMENTE. *adv. m.* Macuri caopay, ora ora sin curi.

DESASTROSO, SA. *adj.* An quinucurian, macalolooy.

DESATACAR. *a.* Pagbuca sa mga botones, etc.—Pagcuha san taco dida sa mga pusil, etc.

DESATADURA. *f.* Paghubad; pagcahubad.

DESATALENTADO, DA. *adj.* Diri nacacaigo, diri naca-catoltol.

DESATAMIENTO. *m. vid.* Desatadura.

DESATANCAR. *a.* Paghauan san mga hubang ó mga cale, etc.

DESATAR. *a.* Paghubad.—Pagbuhii an hinihigotan.—*fig.* Desleir. Pagtunao.—*fig.* Aclarar. Pagasoy.—*r. fig.* Pagyacan sin ora ora.—Pagbuca; pagbadbad.

DESATASCAR. *a.* Pagbotong san naholog sin cahalboan, etc., etc.—Paghauan san mga hubang ó mga cale, etc.

DESATAVIAR. *a.* Pagcuha san biao, mga hias etc., sa lauas.

DESATAVÍO. *m.* Maraut ó mahugao nga pagpanapton, etc.

DESATE. *m.* Pagyacan nga ora ora.—De vientre. Calibang, pagoro sin tubig.

DESATENCIÓN. *f.* Paglingao, paglingaolingao. Pacabalingao.—Caculang sin catahud.

DESATENDER. *a.* Lingao, lingaolingao; balingao.—Diri pagtahud, diri pacapanginano.—Diri pagbalos sugad san caangayan.

DASATENTADAMENTE. *adv. m.* Sa caculang ná sin sarabutan, uaray ná sarabutan.

DESATENTADO, DA. *adj.* Culang ó uaray sarabutan, culang ó uaray pacacaigo ó pacacatoltol san camatooran ó caopayan.—Ora ora ná, diri husay.

DESATENTAMENTE. *adv. m.* Sa caculang ó cauaray catahud.

DESATENTAR. *a.* Lipong, hiborong, paguara an mga balatian.

DESATENTO, TA. *adj.* Malingao, malingaolingao, mabalingao.—Culang ó uaray catahud.

DESATESORAR. *a.* Paggamit ó paggasto san tinitipig nga salapi, etc.

DESATIENTO. *m.* Cauaray ná sarabutan.—Camaquiuaquiua, caculba, calipong sa buot.

DESATINADAMENTE. *adv. m.* Sa caculang sin buot nga maopay.

DESATINADO, DA. *adj.* Uaray pacaigo, uaray pacatoltol.—An mayacan nga diri ansiya nga culang sin buot ó hunahuna nga maopay.

DESATINAR. *a.* Pagyacan nga diri ansiya, paguara an mga balatian.—*n.* Pagsala, pagsayop.—Diri pacaigo, diri pacatoltol.

DESATINO. *m.* Cauaray sin pacaigo, cauaray pacatoltol.—Sala, sayop.

DESATIVAR. *a. Min.* Paghauan sin calian ó dulangan.

DESATOLONDRAR. *a.* Pahiuli.

DESATOLLAR. *a.* Pagbotong san naholog sin cahalboan.

DESATONTARSE. *r.* Hioli.

DESATRACAR. *a. Mar.* Pagdos-ug.

DESATRAER. *a.* Pagbulag.

DESATRAILLAR. *a.* Paghubad ó pagbuca san higot sin ayam.

SATRAMPAR. *a.* Paghauan sin luthang ó iba pá nga sugad.

DESATRANCAR. *a.* Pagcuha san tranca sa puerta, ó iba pá nga macaolang sin pagabre.—Paghauan sin atabay, borabud, etc.

DESATUFARSE. *r.* Pagpagoa san alitbo.—*fig.* Pagbaya san casina.

DESATURDIR. *a.* Papaghioli.—*r.* Hioli.

DESAUTORIDAD. *f.* Caculang sin gahum, pagcauaray gahum.

DESAUTORIZADAMENTE. *adv. m.* Sa cauaray gahum, sa cauaray bantug nga maopay.

DESAUTORIZADO, DA. *adj.* Culang ó uaray gahum, uaray bantug nga maopay ó marig-on.

DESAUTORIZAR. *a.* Paghucas.—*r.* Pahucas.—Pagtamay san bantug nga maopay sin iba.—*r.* Patamay.

DESAVAHADO, DA. *adj.* Mahauan, culang sin borong ó alisngao.

DESAVAHAR. *a.* Papaggoa san alisngao, paso ó alitbo sadton mapaso caopay.—Pahungao, patagbum, pahagcot.—*r. fig.* Paglibanglibang.

DESAVECINDADO, DA. *adj.* Balay ó bongto nga uaray tauo.

DESAVECINDARSE. *r.* Paghalin sa lain nga bongto.

DESAVENENCIA. *f.* Capolonganan, diri pacaoyon sin buot.

DESAVENIDO, DA. *adj.* An diri naoyon sa buot sin lain.

DESAVENIMIENTO. *m. vid.* Desavenencia.

DESAVENIR. *a.* Diri pagoyon; diri nagcacaoyon sin buot.

DESAVENTAJADAMENTE. *adv. m.* Sin daco nga calainan.

DESAVENTAJADO, DA. *adj.* Obus.

DESAVIAR. *a.* Pasimang.—*r.* Simang.—Diri paghatag sin balon, etc.

DESAVIO. *m.* Diri paghatag sin balon, etc.—Pagsimang; pacasimang.

DESAVISADO, DA. *adj.* Tapang.

DESAVISAR. *a.* Paghatag sin noticia nga contra san iguinsumat ná nga daan.

DESAYUDAR. *a.* Pagolang.

DESAYUNADO, DA. *adj.* An namahao ná.

DESAYUNARSE. *r.* Pamahao.—*fig.* Hablando de un suceso ó especie, tener la primera noticia de aquello que se ignoraba. Niyan co pá lá hibaro.

DESAYUNO. *m.* Pamahao, pagcaon sin guti sa aga.

DESAYUNTAMIENTO. *m.* Pagbulag; cabulag, pagcabulag.

DESAYUNTAR. *a.* Pagbulag.

DESAZOGAR. Pagcuha san azogue.

DESAZÓN. *f.* Cauaray rasa.—Camad-an san tuna. in namamara caopay an oma cay culang sin uran.—Cabidoan; casaquitan; maraut nga calauas; masáquit an calauasan.

DESAZONADO, DA. *adj. fig.* Macuri ó masáquit an lauas. An may cabidoan. Masaquit an lauas.

DESAZONAR. *a.* Pagcuha san rasa sa ano man nga cacaanon; pagpatab-ang.—*fig.* Pacasáquit, pacabido, pacasubo.—*r.* Saquit, bido, subo.—*r. fig.* Pagabat sin saquit.

DESBABAR. *n.* Paglauay.

DESBANCAR. *a.* Panguha san mga lingcoran.—Pagdaug sa banquero san sugal.

DESBANDADA. *f.* Pagdadlagan ug pagbaya an mga soldados san mga bandera.—A la desbandada. *m. adv.* Nagsasarang nga pagdadlagan.

DESBANDARSE. *r. Mil.* Pagdadlagan ug pagbaya an mga soldados san mga bandera.

DESBARAHUSTAR. *a.* Pagrimoc, pagsamoc, Pacasamoc, pacarimoc.

DESBARAHUSTE. *m.* Casamocan, carimocan.

DESBARAJUSTAR. *a.* Pagrimoc, pagsamoc. Pacasamoc, pacarimoc.

DESBARAJUSTE. *m.* Casamocan, carimocan.

DESBARATADO, DA. *adj. fig.* y *fam.* Visiohanon maraut sin batasan.

DESBARATADOR, RA. *s.* Parabungcag, parauacay.—Paragasto sin diri angay.

DESBARATAMIENTO. *m.* Pagbungcag, paguacay. Pagcabungcag, pagcauacay.—Cauaray catuhayan ó cahusayan.

DESBARATAR. *a.* Pagbungcag, paguacay.—Paggasto nga diri angay san mga manggad.—*Mil.* Paggobot sa mga contra, pagdaug.—*n.* Pagsala san pagyacan. *r. fig.* Pagbuhat ó pagyacan sin diri angay.

DESBARATE. *m. vid.* Desbaratar.—De vientre. Calibang, pagoro sin tubig.

DESBARATO. *m. vid.* Desbaratar.

DESBARBADO, DA. *adj.* Uaray bongot.

DESBARBAR. *a.* Panguha san mga gamutgamut nga magnipis san mgatanum.—*fam.* Pagarot san bongot.

DESBARRAR. *n.* Pagoyas nga macosog san cabra, bisan diri macaigo.—Hitalindas.—*fig.* Pagsayop, pagsala san pagbuhat ó pagyacan.

DESBARRIGADO, DA. *adj.* An guti an tiyan.

DESBARRIGAR. *a. fam.* Pagsamad ó pagbono sa tiyan.

DESBARRO. *m. vid.* Desbarrar.

DESBASTADURA. *f. vid.* Desbastar.

DESBASTAR. *a.* Paguasay, pagdaldag, pagbingcong, pagsacsac, pagiban sin ano man nga paglalabrahan.—Pagcalisquis cun dao uay.

DESBASTE. *m. vid.* Desbastar.

DESBASTECIDO, DA. *adj.* Uaray balon, uaray cacaanon.

DESBAUTIZARSE. *r. fig.* y *fam.* Isug, sina, in nasisina caopay.

DESBAZADERO. *m.* Cadalon-tan.

DESBEBER. *n. fam.* Pagihi.

DESBECERRAR. *a.* Pagpalutas san canatihan.

DESBLANQUECIDO, DA. *adj.* Himusag.

DESBLANQUEÑADO, DA. *adj.* Himusag.

DESBOCADAMENTE. *adv. m.* Sa cauaray catahud, sa cauaray caalo.

DESBOCADO, DA. *adj.* An luthang nga haluag an ganggang.—Garamiton nga hibang an tarum.—*fig.* y *fam.* An mayacan sin maraut.

DESBOCAMIENTO. *m.* Pagdalagan caopay an caballo etc., nga diri nacacahauid sa iya an freno.—*fig.* Pagyacan sin maraut, sin mga pamuyayao.

DESBOCAR. *a.* Paghibang sin ganggang.—*n.* Desembocar. Pacasapo sin casuguran, etc. Paggoa nga pagsabang. Pagauas an mga salug sa dagat, etc.—*r.* Pagdalagan caopay an caballo nga diri nacacahauid sa iya an freno.—*fig.* Pagyacan sin maraut, sin mga pamuyayao.

DESBONETARSE. *r. fam.* Pagtocas san bonote.

DESBOQUILLAR *a.* Pagcuha ó paghibanag san boquilla.

DESBORDAMIENTO. *m.* Pagauas. Pangapo.

DESBORDAR. *n.* y *r.* Pagauas. Pangapo.

DESBRAVAR. *a.* Pagpaanad sin hayop.—*n. r.* Iban an caisug ó capintas.

DESBRAVECER. *n. r.* Iban an caisug ó capintas.

DESBRAZARSE. *r.* Pagualauala.

DESBREVARSE. *r.* In maluya an alacsio, ó ticaraut ná.
DESBRIZNAR. *a.* Pagtirostiros. Pagpitiepitic. Pagbucabuca.
DESBROZAR. *a.* Paghauan.
DESBROZO. *m.* Paghauan.—Cabanuáan, casighotan.
DESBRUJAR. *a.* Pagpinaricparic, in nagpipinaricparic an buquid, cota, etc.
DESBUCHAR. *a.* Pagsinuca an mga tamsi.—Pamucad sin polong.
DESBULLA. *f.* Togad.
DESBULLAR. *a.* Sucat, panucat sin mga poroton.
DESCABAL. *adj.* Diri pá ayao; diri tuman; diri topong; diri igo.
DESCABALAMIENTO. *m.* Pagcuha, pagiban.
DESCABALAR. *a.* Pagcuha, pagiban.
DESCABALGADURA. *f.* Paghauas sa caballo, etc.; pagcahauas.
DESCABALGAR. *n.* Paghauas sa caballo, etc.
DESCABELLADAMENTE. *adv. m.* Sin uaray catuhayan, sin uaray cahusayan.
DESCABELLADO, DA. *adj.* Uaray catuhayan, uaray cahusayan; diri tuhay, diri husay.
DESCABELLAMIENTO. *m. fig.* Pagsala, pagsayop sa mga pagyacan.
DESCABELLAR. *a.* Gomon, in nagogomon an bohoc.—Pagpatay san toro in naigoan an oló san pagbon-a.
DESCABELLO. *m.* Pagpatay san toro in caigoan an ulo san pagbon a.
DESCABESTRAR. *a.* Paghubad san higot in nasasabud sa siqui, etc.
DESCABEZADAMENTE. *adv. m. fig.* Sin uaray catuhayan, sin uaray cahusayan.
DECABEZADO, DA. *adj. fig.* Diri angay, diri igo.
DESCABEZAMIENTO. *m.* Pagpogot, pamogot san uló. Pagpotol san uló san isda.
DESCABEZAR. *a.* Pagpogot san uló. Pagpotol san uló san isda.—Pagliuat san padrón nga guinbuhai sa mga bongto.
DESCABRITAR. *a.* Pagpalutas san canatihan san mga canding.
DESCABULLIRSE. *r.* Losot; tois, tanan.—*fig.* Catusohan nga pagbaribad.
DESCADERAR. *a.* Pagdabal, pagbono, etc., etc. sa payud.—*r.* Hibang an payud.
DESCADILLADOR, RA. *m. y f.* Parapicna sin barahibo sin carnero, etc.
DESCADILLAR. *a.* Pagpicna sin barahibo sin carnero, etc.
DESCAECER. *n.* Ticaluya an lauas; ticaiban an gahum, an bantug, an salapi, etc.
DESCAECIMIENTO. *m.* Camaluya, pagcamaluya.
DESCAIMIENTO. *m.* Camaluya, pagcamaluya.
DESCALABAZARSE. *r.* Paso ó lipong sa oló sin pagtinoroy ó pagosisa sin ano mán.
DESCALABRADO, DA. *adj. fig.* Samad sa oló; daog; holoy cún dao sa mga pagsugal, etc.
DESCALABRADURA. *f.* Samad nga guti sa oló.—Olat.
DESCALABRAR. *a.* Pagsamad ó pagbono sin guti sa oló; pacasamad.—*r.* Samad.
DESCALABRO. *m.* Cacurian.
DESCALCAR. *a. Mar.* Pagsuc-uat.
DESCALCEZ. *f.* Cauaray, pagcauaray dara nga sapin ug medias.
DESCALZAR. *a.* Pagholso san sapin ó medias.—Pagcuha san bangil.
DESCALZO, ZA. *adj.* Uaray dara nga sapin ug medias.
DESCAMBIAR. *a.* Pagtagalio ngahao.
DESCAMINADAMENTE. *adv. m.* Simang caopay.
DESCAMINAR. *a.* Pacasimang.—*r.* Simang.
DESCAMINO. *m.* Pasimang; pacasimang; simang.
DESCAMISADO, DA. *adj. fam.* Uaray bado.
DESCAMPADO, DA. *adj.* Mahauan nga tuna.—*s.* Patag ó datag nga tuna.
DESCANSADAMENTE. *adv. m.* Sin murayao, sin maminggao. Marayao caopay, maminggao caopay.
DESCANSADERO. *m.* Pahamudlayan, pahuayan.
DESCANSADO, DA. *adj.* Murayao, maminggao.
DESCANSAR. *n.* Pahuay, pahamudlay.—Talaón.—Reposar, dormir. Paghingatorog.—Estar sano tranquilo y sin cuidado, en la confianza de los oficios ó el favor de otro. Pasarig, patapud.—Estar una cosa asentada ó apoyada sobre otra. Sarig, sandig.—Estar enterrado, reposar en el sepulcro. Lubong.
DESCANSO. *m.* Pahuay.—Pahuayan; pahamudlayan. Camurayauan.—Asiento sobre que se apoya, asegura ó afirma una cosa. Casariganan, carig-onan.
DESCANTAR. *a.* Paghauan ó pagcuha san mga bato.
DESCANTEAR. *a.* Pagtalib sin bato, etc.
DESCANTILLAR. *a.* Tipac, boong.
DESCANTONAR. *a.* Tipac, boong.
DESCAÑONAR. *a.* Paghimolbol sa mga tamsi.—Sinosura nga pagarot.—*fig. y fam.* Pagobus san salapi sin usa ca tauo sa pagsugal, cún sa lain nga pagcaagui.
DESCAPERUZAR. *a.* Pagtocas san itarahob sa oló, (nga sinisiring capereza).
DESCAPERUZO. *m.* Pagtocas san itarahob sa oló.
DESCAPILLAR. *a.* Pagtocas san itarahob sa oló. (nga sinisiring capilla).
DESCAPIROTAR. *a.* Pagtocas san itarahob sa oló; (nga sinisiring capirote).
DESCARADAMENTE. *adv. m.* Sin uaray caalo, sin uaray catahud; sa cauaray caalo, sa cauaray catahud.
DESCARADO, DA. *adj.* Uaray alo, uaray tahud, culang sin catalahuran.
DESCARAMIENTO. *m.* Caculang sin caalo, caculang sin catahud ó catalahuran.
DESCARARSE. *r.* Pagbuhat ó pagyacan nga culang sin caalo ó catahud.
DESCARGA. *f.* Paghauas.—Pagbuhi ó pagboto sa mga pusil ó mga luthang.
DESCARGADERO. *m.* Doroongan. Binubutangan san mga luran nga hinauas.
DESCARGADOR. *m.* Parahauas.
DESCARGAR. *a.* Paghauas, pagiban san luran.—Disparar las armas de fuego. Pagbuhi san mga luthang ó mga pusil.—Sacar de cualquier arma de fuego, sin dispararla, la carga que tenia. Pagcuha san carga san pusil, etc.—*fig.* Libertar á uno de un cargo ú obligación. Gauas, pagpagauas sa usa ca tauo sin catungdanan.—Vaciarse una nube en copiosa lluvia. Paguran sin daco.—*r.* Dejar el cargo, empleo ó puesto. Pagbaya san catungdanan; pahucas.
DESCARGO. *m.* Paghauas; pagiban san carga.—Pagiban san cargo ó utang.—Pagbaton ó pagbaribad sin usa ca tauo tungud san mga iguinsusumbong nga contra sa iya.—Pagtuman san catungdanan.
DESCARGUE. *m.* Paghauas, pagiban san carga.
DESCARIÑARSE. *r.* Diri ná pagpaora, diri ná paghigugma.
DESCARIÑO. *m.* Diri ná pagpaora, diri pagpalagga.
DESCARNADAMENTE. *adv. m. fig.* Sin uaray alo ó catahud. Sin uaray licaolicao.
DESCARNAR. *a.* Pagquilas, pagcuha sin onud didto,

san tul-an. Pagpale, *an* pagcuha san tul-an guinpapale an onud.

DESCARO. *m.* Cauaray ó pagcauaray alo, caculang sin catahud.

DESCARRIAMIENTO. *m.* Simang. Casimangan.

DESCARRIAR. *a.* Pagsimang. Pagbulag.

DESCARRILADURA. *f.* Pagsimang; pagcasimang.

DESCARRILAMIENTO. *m.* Pagsimang; pagcasimang.

DESCARRILAR. *n.* Simang, in nasisimang an ferrocarril, etc.

DESCARRILLADURA. *f.* Pagsamad, pagcasamad sa palimugmogan.

DESCARRILLAR. *a.* Samad, bono ó pagcuha san palimugmogan.

DESCARRÍO. *m.* Simang, pagsimang, pagcasimang. Casimangan.

DESCARTAR. *a. fig.* Pagbaya.—*r. fig.* Pasangil, pagbaribad.—Pagdescarte, cún dao sa pagsugal sa baraja.

DESCARTE. *m. id.* Cún dao sa pagsugal sa baraja.—*fig.* Pasangilan, baribad.

DESCASAMIENTO. *m.* Pagbulag; pagcabubulag san mga quinasal, cay may sugo an mga ponoan sa santa Iglesia, tungud cay may mga caolangan.

DESCASAR. *a.* Pagpabulag san mga quinasal cay may mga caolangan.—*r.* Pagbulag.

DESCASCAR. *a.* Pagparot, pagpanit.—*r.* Boong.

DESCASCARAR. *a.* Pagparot, pagpanit.

DESCASPAR. *a.* Pagdaedae sin saloquigue, etc.

DESCASQUE. *m.* Pagparot. Pagpanit.

DESCASTADO, DA. *adj.* An culang sin catahud sa mga caorop-dan.—An diri naghahalos sin maopay.

DESCASTAR. *a.* Pagobus sin mamat.

DESCAUDALADO, DA. *adj.* An nacaperde san puhonan ó salapi. Uaray salapi.

DESCENDENCIA. *f.* Mamat, camamatan. Tulin, catulinan.

DESCENDER. *n.* Paglusad, congsad. Logsong cún dao buquid, etc.—Pagtogbong.—Auas ó tabiguis cún dao tubig, etc.—Ticang. Guican.—Halugus.

DESCENDIMIENTO. *m.* Paglusad, pagcongsad.—Paglogsong.—Pagtogbong.—Paghalugus.—An paghalugus ó pagtangtang sa Cruz sa aton Guinoo Jesucristo.

DESCENSIÓN. *f. vid.* Descendimiento.

DESCENSO. *m.* Paglusad.—Pagiban.

DESCENTRALIZACIÓN. *f. vid.* Descentralizar.

DESCENTRALIZAR. *a.* Paghatag ó pagtogot sa iba nga mga tauo sin gahum nga lugaringon anay san labao nga govierno, pagbahinbahin.

DESCEÑIDURA. *f.* Paghubad, cahubad, pagcahubad san bageos.

DESCEÑIR. *a.* Paghubad san bageos.

DESCEPAR. *a.* Paggabut, paggabnot.

DESCERCADO, DA. *adj.* Uaray alad, uaray cota.

DESCERCAR. *a.* Pagbungcag san cota ó alad.

DESCERIEZAR. *a.* Pagpanit ó panguha san panit san capé.

DESCERRAJADO, DA. *adj. fig. y fam.* Maraut nga tauo; cay maraut an iya batasan.

DESCERRAJADURA. *f.* Paggabut ó pagbungcag san yaoihan san puerta, etc.

DESCERRAJAR. *a.* Paggabut, pagcuha, pagbungcag san yaoihan san puerta, cabán, etc.

DESCIFRADOR. *m.* Paraasoy, parahatag sin casayoran.

DESCIFRAR. *a.* Pagasoy, paghatag sin casayoran.

DESCIMENTAR. *a.* Pagbungcag ó pagcuha san cimiento sin balay nga cota, etc.

DESCINCHAR. *a.* Paghubad ó pagbuca san cincha.

DESCLAVADOR. *m.* An iggagabut sin raysang.

DESCLAVAR. *a.* Paggabut, paggabnot sin raysang.—Pagtangtang.

DESCOAGULAR. *a.* Pagpatunao. *r.* Tunao.

DESCOCADAMENTE. *adv. m.* Sa cauaray catahup ó caalo.

DESCOCADO, DA. *adj. fam.* Uaray catahud ó caalo.

DESCOCAR. *a.* Panguha san mga olud nga nacacaraut sa mga cahuy.

DESCOCEDURA. *f.* Pagtunao, catunao, pacatunao sa guinhaua an quinaon.

DESCOCER. *a.* Tunao, in natutunao sa guinhaua an quinaon.

DESCOCO. *m. fam.* Cacuñang ó cauaray catahud ó caalo sa mga pagpolong ug mga pagbuhat.

DESCOGER. *a.* Pagbuclad.

DESCOGOLLAR. *a.* Panguha san mga ogbus.

DESCOGOTADO, DA. *adj. fam.* An inarotan san bohoc dapit sa tingdol.

DESCOGOTAR. *a.* Pagpatay san pagdabal ó pagbono sa tingdol.—*Mont.* Pagotud sa pono an mga sungay san bugsoc.

DESCOLAR. *a.* Pagotud san icog.

DESCOLCHAR. *a. Mar.* Pagbadbad, san mga pisi.

DESCOLGAR. *a.* Pagtoros.—Pagdalios-os, darios.—*r. fig.* Logsong. Las tropas se descuelgan de las montañas. An mga casoldadosan nagcacalogsong ticang sa mga cabuquiran.

DESCOLIGADO, DA. *adj.* An bulag ó diri gapil.

DESCOLMAR. *a.* Pagsaphid.—*fig.* Pagiban.

DESCOLMILLAR. *a.* Panguha, pangabut ó pangotud san mga tango.

DESCOLORAMIENTO. *m.* Pacalubad. Caduas, pagcaduas.

DESCOLORAR. *a.* Pagpalubad, pagpatay san color.—*r.* Lubad.—Duas.

DESCOLORIDO, DA. *adj.* Maduas, duason.—Malubad.

DESCOLORIMIENTO. *m. vid.* Descoloramiento.

DESCOLORIR. *a. vid.* Descolorar.

DESCOLLADAMENTE. *adv. m.* Sin labao, sin labis. Labao caopay, labis caopay.

DESCOLLAR. *n. y r.* Labao, nauantauan.

DESCOMBRAR. *a.* Paghauan.

DESCOMEDIDAMENTE. *adv. m.* Ora ora ná, labis ná.

DESCOMEDIDO, DA. *adj.* Maora ora ná, macapin ná.—Culang ó uaray sin catahud ó catalahuran.

DESCOMEDIMIENTO. *m.* Caculang ó cauaray catahud ó pagcatahud.

DESCOMEDIRSE. *r.* Pagtamay, pagyobit, culang sin pagtahud sa polong cún sa buhat bá.

DESCOMER. *n.* Libang, pagoro.

DESCOMPADRAR. *a. fam.* Pagsorugsorug.—Pagcabulag sin pagcasangcay.

DESCOMPÁS. *m.* Caora ora ná; caculang sin socol.

DESCOMPASADAMENTE. *adv. m.* Ora ora ná, capin ná, labis ná.

DESCOMPASADO, DA. *adj. vid.* Descomedido.

DESCOMPASARSE. *r. vid.* Descomedirse.

DESCOMPONER. *a.* Pagbungcag; paguacay.—Pagbaliscad.—*r.* Hunag.—Corromperse, entrar ó hallarse un cuerpo en estado de putrefacción. Donot, ticadodonot.—Desazonarse el cuerpo, perder la buena disposición del estado de sanidad. In nagraraut an lauas, ticacaraut an lauas.

DESCOMPOSICIÓN. *f.* Pagbungcag, paguacay; cabungcag, cauacay, pagcabungcag, pagcauacay.—Cadonot, pagcadonot.

DESCOMPOSTURA. *f. vid.* descomposición *1.ª sig.* Maraut nga pagcabutang. Diri angay nga pagpanapton.—Cauaray alo, caculang sin catahud ó pag catahud.

DESCOMULGADO, DA. *adj.* Maraut nga tauo, tampalasan.

DESCOMUNAL. *adj.* Daco caopay. Sahi, siha.

DESCONCEPTUAR. *a.* Pagpacaraut.

DESCONCERTADO, DA. *adj.* Bungcag, uacay. Maraut sin batasan.

DESCONCERTADOR. *m.* Parabungcag, parauacay. Parasorugsorug.

DESCONCERTADURA. *f.* Pagbungcag; cabungcag, pagcabungcag.

DESCONCERTAR. *a.* Pagbungcag, paguacay. -Dislocar. Lopo. -*r. fig.* Pagbuhat ó pagyacan sin diri angay.

DESCONCIERTO. *m.* Cabungcag, pagcabungcag. Calupo, pagcalopo. *fig.* Carimocan, casamocan, uaray catuhayan. *fig.* Pagbuhat ó pagyacan nga diri angay.—*fig.* Calibang, pagoro sin tubig, cun otol bá.

DESCONCORDIA. *f.* Diri pagcaoyon.

DESCONFIADAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagcatahap.

DESCONFIADO, DA. *adj.* Matahap; diri natapud.

DESCONFIANZA. *f.* Catahap, pagcatahap; catahapan.—Pagturao; pagcaturao.

DESCONFIAR. *n.* Pagturao. Pagtahap.—Holop.

DESCONFORMAR. *a.* Diri pagoyon; diri pacaoyon.

DESCONFORME. *adj.* Diri naoyon.

DESCONFORMIDAD. *f.* Calainan. Pagcacalain.—Diri pagcaoyon, diri pagcaabuyon sin buot.

DESCONOCER. *a.* Diri paghinumdum. Diri pagqui lala.—Pagpacadiri hibaro sin ano lá.

DESCONOCIDAMENTE. *adv. m.* Sa pagcauaray balos nga maopay.

DESCONOCIDO, DA. *adj.* Maraut, diri maayam magbalos.—Diri quilala.

DESCONOCIMIENTO. *m.* Pagcauaray balos nga maopay.

DESCONSENTIR. *a.* Diri pagtangdo.

DESCONSIDERADAMENTE. *adv. m.* Sin uaray paghunahuna ó panginano. -Sin uaray catahud.

DESCONSIDERADO, DA. *adj.* Culang sin paghunahuna ó panginano.—Culang sin pagtahud.

DESCONSOLACIÓN. *f.* Casubo, cabido, casáquit; pagcasubo, pagcabido, pagcasáquit. Casuboan, casub-anan, cabidoan, casaquitan.

DESCONSOLADAMENTE. *adv. m.* Sin minĝao, sin sáquit, sin subo, sin bido. Maminĝao caopay, masáquit caopay, masubo caopay, mabido caopay.

DESCONSOLADO, DA. *adj.* Mabido, mabidoon, masubo, masorub-on, maminĝao maminĝauon. Masinaquit-non, masinaquiton.

DESCONSOLADOR, RA. *adj.* Macabido, macasubo, macasáquit.

DESCONSOLAR. *a.* Pacabido, pacasubo, pacasáquit, pacaminĝao.—*r.* Bido, subo, sáquit, minĝao.

DESCONSUELO. *m.* Casubo, cabido, casáquit, caminĝao; pagcasubo, pagcabido, pagcasáquit, pagcaminĝao. Casuboan, casub-anan, cabidoan, casaquitan.—Camaluya sin sorocsoroc.

DESCONTAGIAR. *a.* Pagpaloon basi macuha an baho nga nacacaraut.

DESCONTAR. *a.* Pagiban.

DESCONTENTADIZO, ZA. *adj.* Madali masina, madali magisug, pos-canon.

DESCONTENTAMIENTO. *m.* Cabidoan casaquitan.

DESCONTENTAMIENTO. *m.* Cabidoan, casaquitan.

DESCONTENTAR. *a.* Pacabido, pacasubo, pacasáquit.

DESCONTENTO, TA. *adj.* Mabibido. -*m.* Cabido, pagcabibo. Cabidoan.

DESCONTINUACIÓN. *f.* Diri pagcadayon.

DESCONTINUAR. *a.* Diri pagdayon, diri paguinayon, diri pacadayon.

DESCONTINUO, NUA. Diri dayon.

DESCONVENIBLE. *adj.* Diri maigo, diri maangay.

DESCONVENIENCIA. *f.* Casáquit, cacurian.

DESCONVENIENTE. *adj.* Diri angay, diri igo.

DESCONVENIR. *n.* Diri pacaoyon, diri pacaangay.

DESCORAZONADAMENTE. *adv. m. fig.* Oca ora sin luya an casingcasing, an hunahuna, an buot; maluya caopay an casingcasing, an hunahuna, an buot.

DESCORAZONAMIENTO. *m.* Camaluya, pagcamaluya sa calag, sa casingcasing.

DESCORAZONAR. *a.* Pagcuha, pagocal san casingcasing.—*fig.* Pagtarhug, pagpahadlue, pagpatalao.—*r.* Dálao, hadlue, tálao.

DESCORCHAR. *a.* Pagcuha san panit san cahuy nga alcornoque. Pagboong ó pagloho san balay san potiocan sin pagcuha san dugos. -Pagboong ó pagbungcag sin cabán etc., sin pangauat san auda sa solud.

DESCORDAR. *a.* Pagcuha san cuerdas san mga toronggon.

DESCORDERAR. *a.* Pagpalotus san camatihan san mga carnero.

DESCORNAR. *a.* Panguha san sungay sin mananap nga sungayan.

DESCORREAR. *a.* Pagboto san panit cay pagbotbot ná an sungay san bugsoc.

DESCORREGIDO, DA. *adj.* Diri nasabut sin casadangan; diri mabale.

DESCORRER. *a.* Paguli ngahao sun pagdalagan san guindalaganan ná. -Plegar ó reunir lo que estaba antes estirado; como las cortinas, etc. Pagpacli.—*n.* y *r.* Correr ó escurrir una cosa liquida. Anas! tagas.

DESCORRIMIENTO. *m.* Pagauas san tubig, etc. Cauasan sin tubig, etc.

DESCORTÉS. *adj.* Culang ó uaray catahud.

DESCORTESÍA. *f.* Caculang ó cauaray catahud.

DESCORTESMENTE. *adv. m.* Culang sin catahud.

DESCORTEZADOR, RA. *s.* Parapanit sin cahuy, etc.; paraparot sin piña, etc.

DESCORTEZADURA. *f.* An panit nga nacuha.—An pinanitan ó quinuháan san panit.—An pinarot.—An pinarotan.

DESCORTEZAMIENTO. *m.* Pagpanit ó pagcuha san panit sin cahuy, etc.; pagparot.

DESCORTEZAR. *a.* Pagpanit ó pagcuha san panit sin cahuy, etc.; pagparot sin camote, etc.

DESCORTINAR. *a.* Pagbungcag sin cota.

DESCOSEDURA. *f.* Nabingcasan an guincatahian.

DESCOSER. *a.* Pagbingcas.

DESCOSIDO, DA. *adj. fig.* An mayacan san diri angay igmugo.—*fig.* Maraut nga pagcabutang.—*m.* Nabingcasan an guincatahian.

DESCOSTARSE. *r.* Pagbulag.

DESCOSTILLAR. *a.* Pagdabal sa gosoc.—*r.* Huy-ang

DESCOSTRAR. *a.* Pagcuha san nuca.

DESCOTAR. *a. vid.* Escotar.

DESCOTE. *m. vid.* Escote.

DESCOYUNTAMIENTO. *m.* Calupo, pagcalupo.

DESCOYUNTAR. *a.* Lupo, in nalulupo an tul-an.

DESCOYUNTO. *m.* Calupo, pagcalupo.
DESCRECENCIA. *f.* Caiban, pagcaiban.
DESCRECER. *a.* Pagiban.—Paghonas, paghotos.
DESCRECIMIEMTO. *m.* Caiban, pagcaiban.
DESCRÉDITO. *m.* Hingaraut.
DESCREER. *a.* Pagbaya san pagtoo.—Diri pagmatuod san polong san iba.
DESCREIDAMENTE. *adv. m.* Sin uaray pagtoo.
DESCREIDO, DA. *adj.* Uaray ná pagtoo; diri natuod.
DESCREIMIENTO. *m.* Pagbaya, pagcabaya sa pagtoo; caculang sin pagtoo.
DESCRESTAR. *a.* Pagpalong.
DESCRIBIR. *a.* Pagbadlis, paglagda.—Pagasoy, paghatag sin casayoran.
DESCRIPCIÓN. *f.* Pagasoy, pagcaasoy. Casoyan. Casayoran.
DESCRIPTIVO, VA. *adj.* Macacaasoy.
DESCRIPTOR, RA. *s.* Paraasoy.—*adj.* Magaasoy.
DESCRISMAR. *a.* Pagsontoc.—*fig. y fam.* Pagdabal sin macosog sa oló.—*r.* Sina. Esto me ha hecho *descrismar. Ini in nacasina* sa acon.—Pagtuyo nga pagosisa nga nacacalipong lá sa oló.
DESCRISTIANAR. *a.* Pagsontoc.—*fig. y fam.* Pagdabal sin macosog sa oló.
DESCUADERNAR. *a.* Pagluang, paglúangluang.
DESCUADRILLADO, DA. *adj.* Binulag san cadaman.—*m.* Veter. Saquit nga capiang sa mga mananap.
DESCUADRILLARSE. *r.* Piang, in napipiang an mananap.
DESCUAJAR. *a.* Tunao. Pagpatunao.—*Agr.* Paggabut; pangabut.
DESCUAJE. *m. vid.* Descuajo.
DESCUAJO. *m. Agr.* Paggabut, pangabut sin mga cahuy ó mga banua.
DESCUARTIZAR. *a.* Paglapa.—Dividir. Pagpahat. Paglotos.
DESCUBIERTAMENTE. *adv. m.* Sin sayud. Sayud caopay, dayag caopay.
DESCUBIERTO, TA. *p. p.* Dayag, sayud, hayag.—*adj.* Uaray tahub. Llevar la cabeza descubierta. Uaray pagcacalo; uaray pagpopodong, etc.—*m.* An pagpatente san Guisasantosi nga Sacramento sa altar.—Otang ó cargo.—Á la descubierta, ó al descubierto. *m. adv.* Sayud caopay, dayag caopay, hayag caopay.—Uaray ayopan, uaray sadang ayopan. Uaray macasalipod, uaray sasalip-dan. En descubierto. *m. adv.* May otang ó cargo pá.—*fig.* Uaray sadang igbaribad.—En todo lo descubierto. *m. adv.* Sa bug-os nga calibutan nga quiniquilala.
DESCUBRIDOR, RA. *adj.* An macaagui sin ano lá.—Manginginsayud, magoosisa.—*s.* Parasumbong.—Paraosisa.—*m. Mil.* Langpitao.
DESCUBRIMIENTO. *m.* Pagcaagui.—Manifestación de lo que estaba óculto. Pagpamuclad san tinago.
DESCUBRIR. *a.* Pagpahayag, pagpasabut, pagpahabaro, pagsumat, pagmugo.—Pagbucas. Pagbuclad.—Hallar lo que estaba ignorado ó escondido. Pacaagui. Paghisab-o: an tuna sa América nahisabohan ni Colón. Colón descubrió la tierra de América.—Registrar ó alcanzar á ver. Paghiling, pagtan-ao.—Venir en conocimiento de una cosa que se ignoraba. Sayud, hibaro, in nasasayud ó nahibabaro ná san diri anay hinbabaroan.
DESCUELLO. *m.* Pagcahitaas, pagcalabao, calabao, casiha.—*fig.* Capalabilabi, camalaris, camalabiao.
DESCUENTO. *m.* Iban; pagiban; pagcaiban. Caibanan.
DESCUERNACABRAS. *m.* Hangin nga amihan nga mobasog ug mahageot.
DESCUERNO. *m. fam.* Pagpacaalo.
DESCUIDADAMENTE. *adv. m.* Sin uaray panginano.
DESCUIDADO, DA. *adj.* Mahubia.—Uaray panginano; uaray pagtatagam.
DESCUIDAR. *a.* Paghucas sin catungdanan.—*n.* Diri pagbantay, diri pangi nano.—*r.* Balingao. Lipat.
DESCUIDO. *m.* Caculang sin panginano.—Calipat, pagcalipat.—Cabalingao, pagcabalingao.—Casaypanan. Hipacdolan.
DESCUITADO, DA. *adj.* Murayao, maningao nga tauo.
DESCULAR. *a.* Paglitub; sinisiring man in *naboong an sagud.*
DESCHUPONAR. *a.* Panguha sa cahuy sadton mga saringsing nga nacacarnat sa iya.
DESDE. *prep.* Tican, tubtub. Desde la creación del mundo. Tican ó tubtub san pagtuha san calibutan. Desde Manila, Tican ó tubtub sa Manila. Desde ahora. Tican ó tubtub niyan.
DESDECIR. *n. fig.* Diri angay, diri igo, diri oyon.—*fig.* Iban.—*r.* Pagisul sin polong.
DESDÉN. *m.* Baga pagpasipara ó pagtamay.
DESDENTADO, DA. *adj.* Ngiho.
DESDENTAR. *a.* Pangiho.
DESDEÑABLE. *adj.* Angay pagtamayon.
DESDEÑADAMENTE. *adj. m.* Sa baga pagpasipara ó pagtamay.
DESDEÑADO, DA. *adj.* Mapasipara, matamay, mayobit.
DESDEÑADOR, RA. *adj.* Mapasipara, matamay, mayobit.—*s.* Parapasipara, paratamay, parayobit.
DESDEÑAR. *a.* Pagpasipara, pagtamay, pagyobit.
DESDEÑOSAMENTE. *adv. m.* Sa baga pagpasipara ó pagtamay.
DESDEÑOSO, SA. *adj.* Mapasipara, matamay, mayobit.
DESDEVANAR. *a.* Pagbadbad.
DESDICHA. *f.* Cacurian, cauaray palad.—Casongcoan, capobrihan, camacalolooy.
DESDICHADAMENTE. *adv. m.* Oraora sin curi uaray gudpalad.
DESDICHADO, DA. *adj.* Macalolooy, uaray palad.
DESDOBLAR. *a.* Pagbuclad.
DESDORAR. *a.* Pagcuha san dorado.—*r.* Lubad.—*fig.* Pagpasipara san caopayan. Pagbungcag san bantug ó dungug.
DESDORO. *m.* Pagpasipara, pagbungcag, pagcabungcag san bantug ó dungug.—Calulubad, pagcalulubad.
DESEABLE. *adj.* Angay ó tucús tinguhaon.
DESEABLEMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagcaipa ó pagtinguha.
DESEADOR, RA. *adj.* Maipa, matinguhaon, maoongara.—*s.* Paraipa, paratinguha, paraongara.
DESEAR. *a.* Pagipa, pagibog. Pagtinguha, pagtalinguha, paghionguara, onguara. Pagbuot.—Odlao hidlao.
DESECACIÓN. *f.* Pagpamara. Pagcamara.—Camadan.—Caoga, pagcaoga.
DESECAMIENTO. *m.* Pagpamara.—Camad-an, Caoga. pagcaoga.
DESECANTE. *p. a.* Macacamara. Macacaoga.
DESECAR. *a.* Pagpamara. Pagpaoga.—*r.* Mara. Oga.
DESECATIVO, VA. *adj.* Macacamara. Macacaoga.
DESECHAR. *a.* Pagsobol.—Pagbaya.—Menospreciar. Pagpasipara, pagyobit, pagtamay.—Pagbaribad, diri pagcarauat.
DESECHO. *m.* An baya ná.—*fig.* Pagpasipara, pagyobit, pagtamay.
DESEDIFICACIÓN. *f.* Maraut nga susgaranan.
DESEDIFICAR. *a. fig.* Paghatag sin maraut nga susgaranan.

DESELLADURA. *f.* Pagcuha, pagcacuha san seyo ó marca.
DESELLAR. *a.* Pagcuha san seyo ó marca sa mga surat, etc., etc.
DESEMBALAJE. *m.* Pamuca sin bocgos, bantal ug iba pá.
DESEMBALAR. *a.* Pagbuca sin bocgos, bantal ug iba pá, panguha san potos sa bisan ano nga pinopotos.
DESEMBANASTAR. *a.* Pagocad, pagcuha san solud didto sanalat, etc.
DESEMBARAZADAMENTE. *adv. m.* Sin uaray caolangan, sin uaray cabilingan.
DESEMBARAZADO, DA. *adj.* Uaray caolangan.
DESEMBARAZAR. *a.* Pagcuha san nacacaolang.
DESEMBARAZO. *m.* Cabatiran. Cauaray caolangan.
DESEMBARCADERO. *m.* Doroongan.
DESEMBARCAR. *a.* Paghauas.
DESEMBARCO. *m.* Paghauas. Pagcahauas.
DESEMBARGAR. *a.* Pagcuha san nacacaolang. *For.* Pagsugo sin diri ná pagembargo.
DESEMBARGO. *m. For.* Pagsugo sin diri ná pag embargo.
DESEMBARQUE. *m.* Paghauas. Pagcahauas.
DESEMBARRAR. *a.* Pagcuha san lagáy.
DESEMBAULAR. *a.* Pagcuha san áada sa cabán, etc.
DESEMBEBECERSE. *r.* Paghioli, in hinoolian an nalilipong. Hagutauan.
DESEMBELESARSE. *r* Paghioli, in hinoolian an nahipaosa.
DESEMBOCADERO. *m.* Aguian, araguian.
DESEMBOCADURA. *f.* Aguian, araguian. De un rio en otro. Guinbuangan.—Paraje por donde un río desemboca en la mar. Sabang.
DESEMBOCAR. *n.* Pagagui, paggoa.—Guibuang.—Pagauas an salug ngadto sa dagat.
DESEMBOLSAR. *a.* Pagcuha san áada sa húpao ó bolsa.—Paghatag ó pagentrego sin salapi.
DESEMBOLSO. *m.* Paghatag, pagbayad ó pagentrego sin salapi.
DESEMBOQUE. *m.* Aguian, araguian.
DESEMBORRACHAR. *a.* Paghaohao.—*r.* Huas, in nahuas na an cahubog.
DESEMBOSCARSE. *r.* Paggoa sa cagurangan ó casighotan cún sa lugar nga catatagoan.
DESEMBOTAR. *a. fig.* Pagtais ó pagbaid san mangarol.
DESEMBRAVECER. *a.* Pagpaanad.—*r.* Anad.
DESEMBRAVECIMIENTO. *m.* Pagpaanad. Pagcaanad.
DESEMBRAZAR. *a.* Paghubcas san bado, etc. dida san butcon.—Pagbatac sin macosog.
DESEMBRIAGAR. *a.* Paghaohao.—*r.* Huas, in nahuas ná an cahubog.
DESEMBROLLAR. *a.* Paghusay. Pagtuhay.
DESEMBUCHAR. *a.* Pagsinuca, in nagsisinuca an mga tamsi.—*fig.* Pamuclad sin polong.
DESEMEJANTE. *adj.* Lain, diri magsama, diri sugad.
DESEMEJANZA. *f.* Paglain. Pagcalain. Calainan.
DESEMEJAR. *n.* Lain.—*a.* Paglain
DESEMPACAR. *a.* Pamadbad san mga pinopotos ug panguha san solud.
DESEMPACARSE. *r.* Pagmingao an nasisina, pahuas san casina.
DESEMPACHAR. *a.* Pacuha san nacacaraut sa sorocsoroc.—*r. fig.* Cacuhai san cahadluc ó cadalao.
DESEMPACHO. *m.* Caguinhauaan, cacuhai san casina.
DESEMPALAGAR. *a.* Pagrarasahi.
DESEMPAÑAR. *a.* Paghinis sin salaming, etc.—Pagcuha san hapin nga iguinhahapin sa mga cabatuan uga gudti pá.
DESEMPAPELAR. *a.* Pagcuha san potos nga papel.
DESEMPAQUE. *m.* Pamadbad san mga pinopotos.
DESEMPAQUETAR. *a.* Pagbadbad sin pinopotos.
DESEMPARENTADO, DA. *adj.* An uaray mga caoropdan.
DESEMPARVAR. *a.* Pagpondoc.
DESEMPATAR. *a.* Pagliuat basi macuha an caparejo.
DESEMPEDRADOR. *m.* Paraocal sin bato.
DESEMPEDRAR. *a.* Pagocal sin bato.
DESEMPEÑAR. *a.* Paglucat.—Desempeñarse de deudas contraidas. Pagbayad san otang.—Cumplir hacer aquello á que está uno obligado. Pagtuman, san catungdanan.
DESEMPEÑO. *m.* Paglucat; pagcalucat.—Pagtuman san catungdanan.
DESEMPEORARSE. *r.* Pagopayopay.
DESEMPEREZAR. *n.* Pagbaya san cahubia.
DESEMPOLVADURA. *f.* Pagyabyab; pagcayabyab.
DESEMPOLVAR. *a.* Pagyabyab.
DESEMPOLVORADURA. *f.* Pagyabyab; pagcayabyab.
DESEMPOLVORAR. *a.* Pagyabyab.
DESEMPONZOÑAR. *a.* Pagtambal basi macuha an lara ó hilo. Pagcuha san lara ó hilo sadton nacacalara ó nacacahilo.
DESEMPOTRAR. *a.* Pagcuha ó paggabut sin bisan ano dida san hinmumutangan.
DESENALBARDAR. *a.* Pagcuha san silla sa mga caballo, etc.
DESENAMORAR. *a.* Diri ná paghigugma, diri ná pagpaora.
DESENESTAR. *a.* Pagtangso.
DESENCABESTRADURA. *f.* Paghubad, pagcahubad.
DESENCABESTRAR. *a.* Paghubad san siqui san hayop nga nasasabud san pisi.
DESENCADENAMIENTO. *m.* Pagtangtang; pagcatangtang sin talicara.
DESENCADENAR. *a.* Pagtangtang sin talicara.—*fig.* Baga pagbungcag san pagcasonudsonud ó pagcasarosando san mga butang.
DESENCAJAMIENTO. *m.* Pagocal, pagocang. Pagcaocal, pagcaocang.
DESENCAJAR. *a.* Pagocal, pagocang.
DESENCAJE. *m. vid.* Desencajamiento.
DESENCAJONAR. *a.* Pagocad ó pagcuha san solud didto sa honos.
DESENCALABRINAR. *a.* Pagtambal san calipong ó hiborong sa ólo.—*r.* Paghioli, in hinolian an tauo san calipong ó hiborong sa ólo.
DESENCALCAR. *a.* Pagsucad. Pagtuboctuboc.
DESENCALLAR. *a.* Pagpalutao san sacayán nga sinanglad.
DESENCAMINAR. *a.* Pagpasimang.—*r.* Simang, hasimang.
DESENCANTAMIENTO. *m.* Pagbungcag san bua nga larang san pagcadiuata.
DESENCANTAR. *a.* Pagbungcag san bua nga larang san pagcadiuata. Pagsumpa san barang ó diuata.
DESENCANTARACIÓN. *f.* Paghucad. Pagcahucad.
DESENCANTARAR. *a.* Paghucad.
DESENCANTO. *m.* Pagbungcag san bua nga larang san pagcadiuata.
DESENCAPRICHAR. *a.* Pagsagda basi macuha an sala ó lisa.
DESENCARCELAR. *a.* Pagtangtang, pagpagoa san napepreso. Pagtuhas.

DESENCARECER. *a.* Pagtoros á pagiban san bale.
DESENCASTILLAR. *a.* Pagpalaguio, pagpagoa sa castillo ó cota san mga nagbabantay dida.—*fig.* Pagasoy san diri pá sinasabut san iba.
DESENCERRAR. *a.* Pagpagoa.—*fig.* Pagasoy san diri pá sinasabut san iba.
DESENCINTAR. *a.* Pagcuha ó paghubad san mga cinta.
DESENCLAVAR. *a.* Pagtangtang. Pagtanggal.—*fig.* Pagbotong sa usa sin macosog.
DESENCLAVIJAR. *a.* Pagcuha ó pagtanggal sin padlong.—*fig.* Pagocal, pagocang.
DESENCOGER. *a.* Pagbuclad.
DESENCOLAR. *a.* Pagocal.
DESENCOLERIZAR. *a.* Pagpamurayao, pagpaminggao san nasisina.—*r.* Pamurayao, paminggao, pahuas san casina.
DESENCONAMIENTO. *m.* Pagcaiban san hubag, nggotnggot, etc.
DESENCONAR. *a.* Pagpaiban san hubag, nggotnggot, etc.—*r.* Iban.—*fig.* Pagpahuas san casina.—*r.* Huas.—*fig.* Pagpogong san casina.
DESENCONO. *m.* Pagcahuas san casina.
DESENCORDAR. *a.* Pagcuha san mga cuerdas san sesta, etc., etc.
DESENCORDELAR. *a.* Paghubad san mga pisi.
DESENCORVAR. *a.* Pagpatadong san nababalico.
DESENCUADERNAR. *a.* Pagluang, pagluangluang.
DESENDEMONIAR. *a.* Pagbugao san mga yaua; pagpabugao.
DESENDIABLAR. *a.* Pagbugao san mga yaua; pagpabugao.
DESENFADADAMENTE. *adv. m.* Sa cauaray caulangan. Malipay caopay.
DESENFADADERAS. *f. pl. fam.* Mga pagbaribad, mga pasanggilan.
DESENFADADO, DA. *adj.* Malipay ná, naray calibanggan, uaray nacacaulang saiya.—Tratándose de un sitio ó lugar, ancho, espacioso, capaz. Haluag. dagco.
DESENFADAR. *a.* Pagpamurayao, pagpaminggao, paglipay san nasisina.—*r.* Pamurayao, paminggao, pahuas san casina.
DESENFADO. *m.* Calilinggauan. Cabatiran. Cauaray calibanggan ó caulangan.—*fig.* Calipayan sa calag.
DESENFALDAR. *a.* Pagbuclar san tampis.
DESENFARDAR. *a.* Pagbuca san mga bantal ó pardo.
DESENFARDELAR. *a.* Pagbuca san mga bantal ó pardo.
DESENFRENADAMENTE. *adv. m.* Sa pagcavisiohanon.
DESENFRENAMIENTO. *m.* Pagcavisiohanon.
DESENFRENAR. *a.* Pagcuha san freno sa mga caballo, etc.—*r. fig.* Pagvisio, pagbuhat sin maraut, pagpagapil san maraut.
DESENFRENO. *m. fig.* Pagcavisiohanon.—De vientre. Pagoro sin tubig.
DESENFURECER. *a.* Pagpamurayao, pagpaminggao, pagpahuas san caisug.—*r.* Huas an caisug.
DESENGANCHAR. *a.* Pagpalos.
DESENGAÑADAMENTE. *adv. m.* Sin sayud, sin dayag; sayud caopay, dayag caopay, sin uaray limbong.—*fig.* y *fam.* Maraut caopay. Bien *desengañadamente* lo ha hecho. *Maraut caopay* an iya pagbuhat.
DESENGAÑADO, DA. *adj. fig.* y *fam.* Taramayon ug maraut.
DESENGAÑADOR, RA. *adj.* An nagpapaquilala ó nagpapamáan sa iba basi maquiquilala san sayop ó lisa.
DESENGAÑAR. *a.* Pagpamáan.—*r.* Himamáan. Pagpasabut san sayop ó sala.
DESENGAÑILAR. *a.* Pamuleas.
DESENGAÑO. *m.* Cahimamáan.—Pagcasabut san camuuoran, nga asay nacacaculia san limbong ó lisa sa hunahuna.
DESENGARRAFAR. *a.* Pagbolivo.
DESENGARZAR. *a.* Paglucba san lomong.
DESENGASTAR. *a.* Paghoghog.
DESENGOMAR. *a.* Pagcorocoso.
DESENGOZNAR. *a.* Paghollbot.
DESENGRASAR. *a.* Pagcuha san tamboc.—*n. fam.* Hugus, gasa.
DESENGROSAR. *a.* Paggasa, paghugus.
DESENGRUDAMIENTO. *m.* Pagcuha, pagcacuha san atole ó binocboc.
DESENGRUDAR. *a.* Pagcuha san atole ó binocboc.
DESENHEBRAR. *a.* Paghogot sin tanug.
DESENHORNAR. *a.* Paghaon san tinapay ó iba pá sa horno.
DESENJAEZAR. *a.* Pagcuha san sab-ong sa mga caballo, etc.
DESENJALMAR. *a.* Pagcuha san silla, etc., san mga caballo, etc.
DESENJAULAR. *a.* Pagpagoa sa tangcal, sa carongan, etc.
DESENLABONAR. *a.* Pagocang.
DESENLACE. *m.* Pagbuca, pagcabuca sin balighot.—Catapusan.—Cahusayan. Catuhayan.
DESENLADRILLAR. *a.* Paglucba sa mga baldosa, etc.
DESENLAZAR. *a.* Pagbuca sin balighot.—*fig.* Pagasoy.
DESENLOSAR. *a.* Paglucba.
DESENLUTAR. *a.* Pagbaya san pagluto.
DESENMARAÑAR. *a.* Paghusay, Pagtuhay.
DESENMASCARAR. *a.* Pagcuha san taclop san bayhon.
DESENMOHECER. *a.* Pagcuha san alamag ó agop-op.
DESENMUDECER. *n.* Pacaluas ná, an diri anay nacacaluas.—*fig.* Pagyacan.
DESENOJAR. *a.* Paglipay san nasisina.—*r.* Lipay.
DESENOJO. *m.* Pagbaya san casina, paglipay.
DESENREDAR. *a.* Paghusay. Pagtuhay.
DESENREDO. *m.* Cahusayan. Catuhayan.
DESENROLLAR. *a.* Pagbuclad.
DESENSABANAR. *a. fam.* Paghubcas sin taplac ó tamoi.
DESENSAÑAR. *a.* Pagpahuas san casina.
DESENSARTAR. *a.* Paghoghog.
DESENSEBAR. *a.* Pagcuha san tamboc.
DESENSEÑAR. *a.* Pagpacalimot san hinbabaroan ná.
DESENSILLAR. *a.* Pagcuha san silla sa mga caballo, etc.
DESENSOBERBECER. *a.* Pagpabaya san capalabilabi.—*r.* Baya an capalabilabi.
DESENSORTIJADO, DA. *adj.* An tul-an nga nalulupo.
DESENTABLAR. *a.* Paglucba.
DESENTENDERSE. *r.* Pagpacadiri sasabut ó maaram.—Pagbaya, diri apí.
DESENTERRADOR. *m.* Paracuha san mga minatáy sa lub-nganan.
DESENTERRAMIENTO. *m.* Pagcuha, pagcacuha san mga minatáy sa lub-nganan.
DESENTERRAR. *a.* Pagcuha san mga minatáy sa lub-ngan. Pagocad ug pagcuha san nalulubong.
DESENTIERRAMUERTOS. *com. fig.* y *fam.* Paralibac sa mga minatáy.
DESENTOLDAR. *a.* Paghilcas.

DESENTONACIÓN. Pagcasalangisan, pagcasarangasan.
DESENTONADAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagcasalangisan.
DESENTONAMIENTO. *m.* Pagcasalangisan, pagcasarangasan.
DESENTONAR. *a.* Pacaobus san ca alabilabi. —*n. y r.* Salangisan, sarangasan. Simangsimang.
DESENTONO. *m.* Pagcasalangisan, pagcasarangasan. Pagsimangsimang.
DESENTORNILLAR. *a.* Pagcuha ó paggabut san mga tornillo.
DESENTORPECER. *a.* Pagpahuas san cabanhud.—Pagtutdo san diri maaram.
DESENTRAÑAMIENTO. *m.* Pagbaya, pagcabaya san lugaringon ug paghatag sa iba.
DESENTRAÑAR. *a.* Pagbosbos. —*fig.* Pagsusi. Pagtuquib sin halarum. *r. fig.* Pagbaya san lugaringon ug paghatag sa iba.
DESENTRONIZAR. *a.* Paghucas.
DESENTUMECER. *a.* Pagpahuas san cabanhud. *r.* Hoas.
DESENTUMIR. *a.* Pagpahuas san cabanhud. *r.* Hoas.
DESENVAINAR. *a.* Paggabnot, paghotbot, paghurabut.
DESENVELEJAR. *a. Mar.* Panguha san mga layag san sacayan.
DESENVENDAR. *a.* Paghubad san mga sangbud.
DESENVERGAR. *a. Mar.* Panhubad san mga layag dida sa mga verga ó bancaran.
DESENVOLTURA. *f.* Pagcahiara. Camadagmit, camasayon sin pagbuhat, etc. Camaraut sin batasan.
DESENVOLVEDOR, RA. *s.* Parabuclad. Paraasoy. Paraosisa.
DESENVOLVER. *a.* Pagbuclad.—*fig.* Pagasoy.
DESENVUELTO, TA. *adj. fig.* Maraut sin batasan, malaesi. *fig.* Lasgud sin pagbuhat, pamolong, etc.
DESENZARZAR. *a.* Paglanit, in nacaput an tonoc sa panapton, etc.
DESEO. *m.* Caipa, caibog. Tingoha. —Cahidlao.
DESEOSO, SA. *adj.* Maiipa, maruruyag, matingohaon.
DESEQUIDO, DA. *adj.* Mamara. Oga.
DESEQUILIBRAR. *a.* Paghiringig.
DESEQUILIBRIO. *m.* Paghiringig.
DESERCIÓN. *f.* Pagcalaguio.—*For.* Pagbaya.
DESERRADO, DA. *adj.* Caray sala ó sayop.
DESERTAR. *n.* Pagpalaguio. Pagbaya.
DESERTOR. *m.* An mapalaguio. An mabaya.
DESERVICIO. *m.* Pagtalapas.
DESERVIDOR. *m.* Paratalapas.
DESERVIR. *a.* Pagtalapas.
DESESLABONAR. *a.* Pagangat, pagocang.
DESESPALDAR. *a.* Pagbono ó pagdabal sa talodtod.
DESESPERACIÓN. *f.* Pagturao.—Casina.
DESESPERADAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagturao. Sa daco nga pagcasina.
DESESPERADO, DA. *adj.* Maturao. An masisina caopay.
DESESPERANZAR. *a.* Pagpaturao.
DESESPERAR. *a.* Pagpaturao. —*n.* Pagturao. —*r.* Turao.
DESESTANCAR. *a.* Pagdesentanco.—Pagpaagui san tubig etc., nga nabibiao.
DESESTANCO. *m.* Pagdesestanco.
DESESTERAR. *a.* Pagcuha ó paglocot san mga banig, pagbulcas.
DESESTIMA. *f.* Pagdiri, diri pagcarauat.
DESESTIMACIÓN. *f.* Pagdiri, diri pagcarauat.
DESESTIMADOR, RA. *adj.* Diri macarauat.
DESESTIMAR. *a.* Pagdiri, diri pagcarauat.—Paghamuc.
DESFAJAR. *a.* Pagcuha ó paghubad san bagcos.
DESFACHATADO, DA. *adj. fam.* Culang sin catahud.
DESFACHATEZ. *f. fam.* Caculang sin catahud.
DESFALCADOR, RA. *adj.* Maninicas.—*s.* Paracuha san diri iya.
DESFALCAR. *a.* Pagticas ó pagcuha san diri iya lugaringon nga ipinapagtitimos sa iya.
DESFALCO. *m.* Pagticas ó pagcuha san salapi nga diri lugaringon.
DESFALLECER. *n.* Capoy, hinga, hingahinga, haragumatay, hangus, hangushangus.
DESFALLECIMIENTO. *m.* Cacapoy, pagcacapuy, camaluya.
DESFAVORABLE. *adj.* Contra. Songsong an hangin ó solug.
DESFAVORECEDOR, RA. *adj.* Diri mabulig, diri matabang.—*s.* Diri parabulig, diri paratabang.
DESFAVORECER. *a.* Diri pagbulig, diri pagtabang.—Pagcontra.
DESFIGURACIÓN. *f.* Pagcalain.—Caduas.
DESFIGURAMIENTO. *m.* Pagcalain.—Caduas.
DESFIGURAR. *a.* Paglain; pagpalain.—*r.* Lain.—Duas.
DESFILAR. *a.* Paglueba, paggabut ó pagcuha sin bisan ano dida san hinmunutangan niya.
DESFILACHAR. *a.* Pagbadbad sin hinabol nga sabot.
DESFILADERO. *m.* Dalan ó araguian nga haligot.
DESFILAR. *n. Mil.* Talay nga pagcalacat.—*Mil.* Pagagui an mga casoldadosan sa atubangan san hadi, etc. —*fam.* Pagsonudsonud sin paggoa.
DESFILE. *m. Mil.* Pagagui an mga casoldadosan sa atubangan san hadi, etc.
DESFLECAR. *a.* Pagcuha san mga flecos.
DESFLEMAR. *a.* Cughad, cughat.
DESFLOCAR. *a.* Pagcuha san mga flecos.
DESFLORACIÓN. *f.* Pagcaboro. Pagcadarahug san camatahum sin bisan ano.
DESFLORAMIENTO. *m.* Pagpasipara san pagcabu-os sin daraga, pacasala sa iya.
DESFLORAR. *a.* Pagboro sin bucad, pagdarahug san camatahum sin bisan ano. Pagpasipara san pagcabug-os sin daraga, pacasala sa iya.—*fig.* Tala lá nga pagasoy sin bisan ano.
DESFLORECER. *n.* Holog, in nagcacaholog an mga bucad.
DESFLORECIMIENTO. *m.* Cabolog ó pagcaholog san mga bucad.
DESFOGAR. *a.* Paagui san calayo.—Hongao.
DESFOGONAR. *a.—r.* Boong, buca; in naboong ó nabuca an oido san lathang.
DESFOGUE. *m.* Paghungao; cahungao, pagcahungao.
DESFOLLONAR. *a.* Pagcuha sin iba nga mga dahon, basi dadlauan an bonga.
DESFONDAR. *a.* Boong, loho; in naboong ó naloho an sagud.
DESFORMAR. *a.* Maraut nga pagcabuhat ó cahimo.
DESFORTALECER. *a.* Pagbungcag sin cota ó baluarte; pagpauli san mga nagbabantay dida.
DESFORZARSE. *r.* Pagbolos.
DESGAIRE. *m.* Maraut nga pangiuaquiua sa lauas.—Baga pagpasipara.
DESGAJADURA. *f.* Cabanguian san sanga.
DESGAJAR. *a.* Pagbangui. Pagguingi.
DESGAJE. *m.* Pagbangui. Pagcabangui.
DESGALGADERO. *m.* Pangpang. Caiganan nga hitaas.

DESGALGAR. *a.* Pagholog ticang sa hitaas.
DESGALICHADO, DA. *adj. fam.* Maraut nga pagpanapton, maraut nga pagcalacat, diri hayonhayon.
DESGANA. *f.* Cauaray ganas sin pagcaon. *fig* Caculang sin pogtuyo ó pagtalingoha.
DESGANAR. *a.* Baga pagtacas.—*r.* Uaray ganas sin pagcaon.
DESGANCHAR. *a.* Pagcuha san mga sanga sa mga cahuy.
DESGANO. *m. vid.* Desgana.
DESGAÑIFARSE. *r.* Pagsingguit, paggagsud, pagguliat sin daco.
DESGAÑITARSE. *r. fam.* Pagsingguit, paggagsud, pagguliat sin daco.
DESGARBADO, DA. *adj.* Mahubia ó diri madayan.
DESGARGANTARSE. *r. fam.* Pagsingguit, paggagsud, pagguliat sin daco.
DESGARGOLAR. *a.* Paguireuiry.
DESGARITAR. *n.* Colopan, in guincolopan san pag sacay.
DESGARRADAMENTE. *adv. m.* Guisi caopay.—Sa cauaray caalo.
DESGARRADO, DA. *adj.* Visiohanon.
DESGARRADOR, RA. *adj.* Magparaguisi. Macacaguisi.
DESGARRAR. *a.* Pagguisi.—*fig.* Desgarrarse el corazón. Picas, dao napipicas an casingcasing. *r. fig.* Pagbulag, pagbaya ó diri ná pagopud sa iba.
DESGARRO. *m.* Caguis-an.—*fig.* Pagcauaray caalo.—*fig.* Pagpacalalaqui.
DESGARRÓN. *m.* Caguis-an.
DESGASTAR. *a.* Paghodot.—*r. fig.* Luya, in nagluluya ná.
DESGATAR. *a.* Pagdalos ó paggabut sin banua.
DESGAZNATARSE. *r.* Pagsingguit, paggagsud, pagguliat sin daco.
DESGLOSAR. *a.* Pagcuha ó pagpara san tigaman, casayoran ó nota nga binutang dida sin sinurat.—Pagcuha an iba nga mga paypay sin mga autos.—Pagbulag an usa nga minolde nga natitigub sa iba.
DESGLOSE. *m.* Pagcuha. Pagpara. Pagbulag.
DESGOBERNADO, DA. *adj.* An diri maaram magataman san iya tungud.
DESGOBERNAR. *a.* Maraut nga pagataman ó pagmando. Pacasamoc.
DESGOBIERNO. *m.* Carimocan, casamocan, maraut nga paggovierno ó pagatanan.
DESGOLLETAR. *a.* Pagcuha san liugliug san tadiao, etc.
DESGORRARSE. *r.* Pagtocas sa calo ó tagoló.
DESGOZNAR. *a.* Pagholbot ó pagcuha san mga baga cauit nga carig-onan sin puerta.
DESGRACIA. *f.* Cauaray palad. Canogon. Cacurian. Casáquit.
DESGRACIADO, DA. *adj.* Uaray palad.
DESGRACIAR. *a.* Pacaraut. Pacabido. Cairo.
DESGRAMAR. *a.* Paggabut ó pagdalos sin banua.
DESGRANAR. *a.* Pagcuha san liso san bonga. Pagguioc san humay.
DESGRANZAR. *a.* Pagtahop san humay, etc.
DESGREÑAR. *a.* Paggomon san bohoc.
DESGUARNECER. *a.* Pagcuha san sab-ong ó rayandayan.—Pagbungcag sin cota ó baluarte.—Pagcuha san pati san daldag, etc., etc.—Pagcuha san guarnición sa mga caballo in di ná nagcacaruaje, etc.
DESGUARNIR. *a.* Pagcuha san sab-ong ó rayandayan.—*Mar.* Paghubad san pisi sa cabrestante, etc.
DESGUAZAR. *a. Carp.* Pagticang sin pagdaldag.
DESGUINDAR. *a. Mar.* Panguha san mga guinda san sacayán.—*r.* Descolgarse. Pagdarios.
DESHABITADO, DA. *adj.* Uaray ná tauo.
DESHABITAR. *a.* Paghaya san balay cún oroquian.
DESHABITUACIÓN. *m.* Pagpabaya: pagcabaya san daan nga batasan.
DESHABITUAR. *a.* Pagpabaya san daan nga batasan.—*r.* Pagbaya san daan nga batasan.
DESHACEDOR RA. *s.* Parabungcag. Paraiban. Paradaog. Paratunao.—De agravios. *adj.* Ah magbobolos.
DESHACER. Quitar la forma ó hgura á una cosa, descomponiéndola. Pagbungcag.—Desgastar, atenuar. Pagiban. Derrotar. Pagdaog san contra.—Derretir, liquidar. Pagtunao. Despedazar. Pagpicas, pagotudotud. Pagcomog. No me tientes, por que te voy á deshacer contra el suelo. Ayao ca pagtitiao sa acon, cay igcocomog ta icao dida siton salug.—Quitar el corral de pescar. Paghilcas.
DESHARRAPADO, DA. *adj.* Macalolooy, an nagpapanapton sin macalolooy ó guigsi nga panapton.
DESHARRAPAMIENTO. *m.* Camacalolooy, pagcamacalolooy.—Mezquindad ó avaricia. Camahicao, pagcamahicao.
DESHEBILLAR. *a.* Pagbuca san hebilla.
DESHEBRAR. *a.* Pagbadbad sin hinabol nga sabut.
DESHECHIZAR. *a.* Pagbungcag san bua nga larang san pagcadiuata.
DESHECHO, CHA. *p. p.* Baya, binaya, binayaan.—*adj.* Hablando de lluvias, temporales, borrascas, etc., impetuoso, fuerte, violento. Mabascug, macosog.
DESHELAR. *a.* Pagtunao; pagpatunao san binagtic.
DESHERBAR. *a.* Pagdalos ó paggabut san mga banua.
DESHEREDACIÓN. *f.* Pagpagauas sa bisan sin-o san malon.
DESHEREDAMIENTO. *m.* Pagpagauas sa bisan sin-o san malon.
DESHEREDAR. *a.* Pagpagauas sa bisan sin-ó san malon nga iya tungud, diri pamalon sá iya.
DESHERMANAR. *a.* Pagbungcag ó panguha san pagcaoyon ó pagcatopong san mga magcasisama.—*r.* Pagtalapas sin catalahuran nga angay san mga igcasibugto.
DESHERRAR. *a.* Pagtangtang san colma, etc., sa mga preso.—Pagcuha san herradura sa siqui san mga hayop.—*r.* Cuha. holog.
DESHERRUMBRAR. *a.* Paghinis basi macuha an tae san puthao.
DESHIELO. *m.* Pagtunao. Pagcatunao.
DESHILACHAR. *a.* Pagbadbad sin hinabol nga sabut.
DESHILAR. *a.* Pagbadbad sin hinabol nga sabut.
DESHINCADURA. *f.* Pagcagabut.
DESHINCAR. *a.* Paggabut san nadodolot.
DESHINCHADURA. *f.* Cacopus ó pagcacopus sin hubag.
DESHINCHAR. *a.* Pagpacopus ó pagpahulpa san hubag.—*r.* Cupos, hulpa, hophop.
DESHOJADOR, RA. *adj.* Macacaragas sin dahon.—*s.* Parapangotos sin dahon.
DESHOJADURA. *f.* Pangotos sin dahon.
DESHOJAR. *a.* Pangotos sin dahon.—Ragas, in nararagas an dahon.
DESHOJE. *m.* Caholog ó pagcaholog san mga dahon.
DESHOLLEJAR. *a.* Pagpanit ó panguha san panit san mga bonga.
DESHOLLINADOR, RA. *adj.* Magpapahid ó maghuhugas sin aguío.
DESHOLLINAR. *a.* Solpot sin pagcuhá sin aguío.

DESHONESTAMENTE. *adv. m.* (In magbubuhat) sin mala-oay.
DESHONESTIDAD. *f.* Camala-oay, pagcamalo-oay; camaquimala-oay.
DESHONESTO, TA. *adj.* Mala-oay, mangilad, mahuca.
DESHONOR. *m.* Cauara ó pagcauara san bantug nga maopay.—Pagpacaalo, pagpacaraut.
DESHONORAR. *a.* Pagbungcag san bantug.—*r.* Paguara san bantug.—Paghucas sin catungdanan.
DESHONRA. *f.* Cauara ó pagcauara san bantug.—Pagpacaalo, pagpacaraut, pagcaculang sin catahud sa igcasitauo.—Tener uno ó deshonra una cosa *fr.* In diri angay sa iya cahimtang bisan ano nga buhat, nga nacacaraut sa iya.
DESHONRABUENOS. *com. fam.* Paralibac, parabutangbutang sin sala.—*fam.* An diri natuman ó nasonud san maopay nga batasan san iya mga catiguranган.
DESHONRADAMENTE. *adv. m.* sa pagcauaray bantug nga maopay. Sa pagpacaalo ó pagpacaraut.
DESHONRADOR, RA. *s.* Paralibac, parabutangbutang sin sala, parabungcag san bantug ó dungug nga maopay.
DESHONRAR. *a.* Pagbungcag san bantug.—Pagpacaalo, pagpacaraut.—Pagpasipara, paglugos ó pacasala sin babaye nga maopay an iya bantug.—*r.* Cauarai san bantug nga maopay.
DESHONROSAMENTE. *adv. m.* Sa pagcauaray bantug nga maopay. Sa pagpacaalo ó pagpacaraut.
DESHONROSO, SA. *adj.* Macaáalo.
DESHORA. *f. id.*—Á deshora ó deshoras. *m. adv.* Desoras ná.—Lapas ná.—De repente. Sin tigda.
DESHORNAR. *a.* Paghaon san tinapay ó iba pá sa horno.
DESHOSPEDADO, DA. *adj.* An uaray harapitan.
DESHOSPEDAMIENTO. *m.* Diri pagtogot ó diri na pagtogot sin paghapit.
DESHUESAR. *a.* Pangúha san túl-an sin hayop; pangúha san liso sin bonga.
DESHUMANO, NA. *adj.* Mabangis, mapintas.
DESHUMEDECER. *a.* Pagpamara; pagpaoga.—Pagloon.—*r.* Mara; oga.
DESIDERABLE. *adj.* Tacús tinguhaon, tacús caruruyagon.
DESIDERÁTUM. *m.* An guintitingoha ó guintutuyo gud.
DESIDIA. *f.* Cahubia, pagcahubia.
DESIDIOSAMENTE. *adv. m.* Sin hubia. Hubia caopay.
DESIDIOSO, SA. *adj.* Mahubia, hubia.
DESIERTO, TA. *adj.* Uaray tauo.—*m.* Caminguauan.
DESIGNACIÓN. *f.* Pagsugo.—Pagtigaman; pagtálaan.
DESIGNAR. *a.* Pagtuyo.—Pagsugo. Pagtigaman; pagtálaan. Paglarang.
DESIGNIO. *m.* Tuyo. Larang. Calad-ganan.
DESIGUAL. *adj.* Diri magsama.—No llano. Mabongtud nga tuna.—Garang-gasang.—*fig.* Arduo, muy dificultoso. Macuri, macuri caopay.—Tiempo vario. Salad salad.
DESIGUALAR. *a.* Paglabaolabao. Pagbotolbotol. Pagpalabaolabao, pagpabotolbotol.
DESIGUALDAD. *f.* Pagcadiri magsama, pagcadiri parejo.—Cabongtud sin tuna.—Cagarang-gasang.—Calainan.
DESIGUALMENTE. *adv. m.* Sa pagcadiri parejo.
DESIMAGINAR. *a.* Pagpara sa dumdum ó hunahuna.
DESIMPRESIONAR. *a.* Pagpabalic, pagsagdon sa igcasitauo basi macuha an sayop niya.
DESINCLINAR. *a.* Pagpatadong.—*r.* Tadong.
DESINCORPORAR. *a.* Pagbulag, pagpabulag san natitigub ó natitipon.—*r.* Bulag.
DESINENCIA. *f. Gram.* Sinisiring *an catapusan* san mga polong nga guican sa iba.
DESINFECCIÓN. Pagloon. Paguiltic sin mahamot.
DESINFECTANTE. *p. a.* Macacacuha ó macacahuas san maraut nga baho.
DESINFECTAR. *a.* Pagloon sin mahamot. Paguiltic sin mahamot.
DESINFICIONAR. *a. vid.* Desinfectar.
DESINFLAMAR. *a.* Pagpaisul san hubag.
DESINFLAR. *a.* Pagpagoa san hangin.
DESINSACULACIÓN. *f.* Paghucad; pagcahucad.
DESINSACULAR. *a.* Paghucad.
DESINTERÉS. *m.* Cauaray interés, cauaray quinahanglan.
DESINTERESADAMENTE. *adv. m.* Sa cauaray interés ó quinahanglan.
DESINTERESADO, DA *adj.* Uaray interés, uaray quinahanglan.
DESINVERNAR. *n.* Paggoa an mga casoldadosan sa mga oroquian nga sinisiring de invierno tiempo nga mahageot.—*a.* Pagpagoa san etc.
DESISTENCIA. *f. vid.* Desistimiento.
DESISTIMIENTO. *m.* Pagbulag. Pagcabulag.—Pagbaya. Pagcabaya. Pagondang.
DESISTIR. *n.* Pagbulag; pagondang.—Pagbaya.
DESJARRETADERA. *f.* Garamiton ó salsalon nga guinagamit san pagotud ó pagtirostiros sin carne.
DESJARRETAR. *a.* Pagotud san páa dida sa tohud. Pagbigting sa tohud.—*fig.* y *fam.* Pagpaluya, cún dao an masaquit quinucuhaan sin darno nga dugo.
DESJARRETE. *m.* Pagotud; pagcaotud sa tohud Pagbigting; pagcabigting sa tohud. Pangotud. Paimigting.
DESJUGAR. *a.* Pagpuga.
DESJUNTAMIENTO. *m.* Pagbulag. Pagcabulag.
DESJUNTAR. *a.* Pagbulag. Pagpabulag.—*r.* Bulag
DESLABONAR. *a.* Pagocang.—*r. fig.* Bulag sin pagopud sa iba.
DESLADRILLAR. *a.* Paglucba sin baldosa, etc.
DESLAMAR. *a.* Pangúha san lagud.
DESLASTRAR. *a.* Paghauas ó pagholog san lastre.
DESLATAR. *a.* Pangúha san cahuy nga sinisiring. *lata* dida sa mga sacayán, etc.
DESLAVAR. *a.* Tala lá nga paghugas.—Pagpaluya sa bisan ano, in pinangúnguhaan san cosog, color, gahúm, duga, etc., etc.
DESLAVAZAR. *a. vid.* Deslavar.
DESLAZAR. *a.* Pagbuca.
DESLEAL. *adj.* Malaris.
DESLEALMENTE. *adv. m.* Sa pagcamalaris.
DESLEALTAD. *f.* Camalaris, pagcamalaris.
DESLEIDURA. *f. vid.* Desleimiento.
DESLEIMIENTO. *m.* Pagpatunao; pagcatunao.
DESLEIR. *a.* Pagpatunao.—*r.* Tunao.
DESLENDRAR. *a.* Siesie, lusa.
DESLENGUADO, DA. *adj. fig.* An mayacan sin maraut.
DESLENGUAMIENTO. *m. fig.* y *fam.* Pagcayacan sin maraut.
DESLENGUAR. *a.* Pagotud san dila.—*r. fig.* y *fam.* Pagyacan sin maraut.
DESLIAR. *a.* Paghubad, pagbuca.—*r.* Hubad, buca, buscag.
DESLIGADURA. *f.* Paghubad, pagbuca. Pagcahubad, pagcabuca.

DESLIGAR. *a.* Paghubad, pagbuca.—*r.* Hubad, buca, buscag.—*fig.* Pagasoy.—*r.* Sayud.—*fig.* Pagabsolve san sinisiring nga mga censura sa santa Iglesia.
DESLINDADOR. *m.* Parabutang sin tigaman, guiotan ó mojón.—Paraasoy.
DESLINDAMIENTO. *m.* Pagtigaman, pagbutang sin tigaman, pagguitan pagmojón.—Pagayoy casayoran.
DESLINDAR. *a.* Pagtigaman, pagbutang sin tigaman, pagguiotan, pagmojón.—*fig.* Pagasoy sin maopay.
DESLINDE. *m. vid.* Deslindamiento.—Tigaman, guiotan, mojón.
DESLIZ. *m.* Paghitalindas. Paghidalinas.—Hipacdolan; sala, sayop.
DESLIZADERO. *m.* Hitalindasan. Cadalon-tan.
DESLIZADIZO, ZA. *adj.* Madalonot.
DESLIZAMIENTO. *m.* Paghitalindas. Paghidalinas.
DESLIZAR. *n.* Dalinas. Dalioros. Dalios-os. Talindas. Baquinas, balinas. Dalosdos.—Dalondon.—*r. fig.* Dalipanos.—Halugus.—*fig.* Pagsala, pagsayop.
DESLOMADURA. *f.* Pagdabal, pagcadabal sa talodtod.—Calapo san talodtod.
DESLOMAR. *a.* Pagdabal sa talodtod.—*r.* Lupo, inalulupo an mga talodtod.
DESLUCIDAMENTE. *adv. m.* Sa cauaray caopayan.
DESLUCIDO, DA. *adj. fig.* Uaray caopayan sa mga pagbuhat, mga pagpolong, mga pagasoy, etc., etc. Diri macacatigo, diri macacatoltol.
DESLUCIMIENTO. *m.* Caculang sin cabatiran ó caopayan.
DESLUCIR. *a.* Pagpara ó panguha san caopayan sa bisan ano.—Lubad.
DESLUMBRADOR, RA. *adj.* Macacasilao, macacabislao.—Macatitingala.
DESLUMBRAMIENTO. *m.* Pagcabibislao.—Calipong ó hiborong sa hunahuna.
DESLUMBRAR. *a.* y *r.* Bislao, silao.—*fig.* Pacalipong, pacaborong.—*r.* Hiborong.
DESLUSTRAR. *a.* Pagpalubad. Lubad.
DESLUSTRE. *m.* Calulubad. Cacuhai san camatahum ó caopayan.
DESLUSTROSO, SA. *adj.* Lubad ná, maraut.
DESMADEJADO, DA. *adj.* Maluya, maluyahon.
DESMADEJAMIENTO. *m.* Caluya, pagcaluya. Camaluya, pagcamaluya.
DESMADEJAR. *a.* Pacaluya.
DESMAJOLAR. *a.* Pangabut san mga parra.—Paghubad san higot san sapin.
DESMALLADOR, RA. *adj.* An magparaguigsi ó magparabungcag sin hinoc-tan.
DESMALLADURA. *f.* Pagcaguigsi, panguotud ó pagcabungcag sin hinoc-tan.
DESMALLAR. *a.* Panguotud, pagguisi ó pagbungcag sin mga hinoc-tan.
DESMAMAR. *a.* Lutas; pagpalutas.
DESMAMONAR. *a.* Panguha ó panguotud san mga saring-ing.
DESMÁN. *m.* Caora ora ná sa mga pagbuhat, sa mga pagpolong, etc.; daco nga pagpasipara.—Cacurían, casáquit.
DESMÁN. *m.* Mananap nga naoocoy sa mga tabi sin salug.
DESMANDADO, DA. *adj.* Malaris, diri mabali.
DESMANDAMIENTO. *m.* Pagcaliuat san daan nga sugo.—Paglaris.—Pagcabulag sa mga oropud.
DESMANDAR. *a.* Pagliuat ó pagpabaya san daan nga sugo.—Pagliuat ó pagdiri ná sin paghatag.—*r.* Paglaris, pagpasipara.—Bulag sa mga oropud.
DESMANEAR. *a.* Paghubad san pisi nga higot san imon-a san hayop.
DESMANTECAR. *a.* Pagcuha san tamboc ó manteca.
DESMANTELADO, DA. *adj.* Balay nga maraut ná nga uaray ná dida mga garamiton.
DESMANTELAMIENTO. *m.* Cabungcag, pagcabungcag sin cota.
DESMANTELAR. *a.* Pagbungcag sin cota.—*fig.* Pagbaya sin balay.
DESMAÑA. *f.* Caculang sin cabatiran, cauaráy hibaro.
DESMAÑADAMENTE. *adv. m.* Sa caculang sin cabatiran, sa cauaráy hibaro.
DESMAÑADO, DA. *adj.* Diri batid, uaray cabatiran.
DESMAÑAR. *a.* Pacaolang; pagolang.
DESMARAÑAR. *a.* Paghusay. Pagtuhay.
DESMAROJAR. *a.* Pangabut sa mga lauas sin cahuy san lorog, cagopcop, etc.
DESMARRIDO, DA. *adj.* Maluya, mabidóon, uaray ná cosog.
DESMATAR. *a.* Pangabut san mga banua.
DESMAYADAMENTE. *adv. m.* Ora ora sin curi, ora ora sin luya; macuri caopay, maluya caopay.
DESMAYADO, DA. *adj.* Sinisiring an obus ó lubad ná nga color.
DESMAYAR. *a.* Pacabontog, pacalipong sa oló.—*n. fig.* Pagalang, pagluya, hadluc, dálao.—*r.* Bontog, lipong sa oló, moroy.
DESMAYO. *m.* Calipong ó pagcalipong sa oló.
DESMAZALADO, DA. *adj.* Maluya.
DESMEDIDAMENTE. *adv. m.* Ora ora ná, labis ná, uaray ná socol.
DESMEDIDO, DA. *adj.* Ora ora ná, labis ná, uaray socol.
DESMEDIRSE. *r.* Pagora ora.
DESMEDRAR. *a.* Pacaraut sa bisan ano.—*r.* Raut, in nagraraut bisan ano.—*n.* Iban; luya.
DESMEDRO. *m.* Pacaraut.—Pagraut. Pagtiticaraut.
DESMEJORA. *f.* Pagtiticaraut. Pagtiticaluya.
DESMEJORAR. *a.* Pacaraut.—*r.* Pagtiticaraut; pagtiticaluya.
DESMELANCOLIZAR. *a.* Paglipay san nabibido.—*r.* Lipay, baya san cabido.
DESMELAR. *a.* Pagpuhag ó pagcuha san dugos sa potiocan.
DESMELENAR. *a.* Paggobot san bohoc.
DESMEMBRACIÓN. *f.* Panguotudotud, pagcaotudotud, pagcabulag.
DESMEMBRAR. *a.* Pagotudotud, paglapa, pagbulag.
DESMEMORIADO, DA. *adj.* Lilimoton, mahlimoton.
DESMEMORIARSE. *r.* Limot, diri paghinumdum.
DESMENGUAR. *a.* Pagiban.—Pagpacaraut.
DESMENTIDA. *f.* Pagtaguinbuá, pagpahimoá.
DESMENTIDOR, RA. *adj.* Magtataguinbuá.
DESMENTIR. *a.* Pagtaguinbuá, pahimuá.
DESMENUZABLE. *adj.* Sadang pagtirostiroson, sadang pagtipictipicon, sadang pagpinitpiniton.
DESMENUZAR. *a.* Pagtirostiros, pagtipictipic, pagpinitpinit.—*fig.* Pagosisa sin maopay.
DESMEOLLAMIENTO. *m.* Pagcuha; pagcacuha san otoc.
DESMEOLLAR. *a.* Pagcuha san otoc.
DESMERECEDOR, RA. *adj.* An diri tacús.
DESMERECER. *a.* Diri tacús.
DESMERECIMIENTO. *m.* Caculang sin cabaraisan.
DESMESURA. *f.* Caculang ó cauaray catahud ó pagcatahud.
DESMESURADAMENTE. *adv. m.* Ora ora ná, labis ná.

DESMESURADO, DA. *adj.* Maora ora ná, malabis ná.—Culang sin catahud, malaris.
DESMESURAR. *a.* Pagora ora ná (in uaray cahusayan ó catuhayan.)—*r.* Pagtamay, pagyobit, culang sin pagtahud sa polong cún sa buhat há.
DESMIGAJAR. *a.* Pagpire pire.
DESMIGAR. *a.* Pagpire pire.
DESMIRRIADO, DA. *adj. fam.* Magasa, maminğao.
DESMOCHA. *f. vid.* Desmoche.
DESMOCHADURA. *f. vid.* Desmoche.
DESMOCHAR. *a.* Pagpanğotud, pagpamari, pagtaga.
DESMOCHE. *m.* Panğotud, pamari, pagtaga.
DESMOGAR. *a.* Solpoc.
DESMOGUE. *m.* Pagsolpoc.
DESMOLADO, DA. *adj.* Uaray mga bag-ang.
DESMONTADURA. *f.* Pagcacainğin, pagguba.
DESMONTAR. *a.* Pagcainğin, pagguba.—Deshacer un monton de tierra. Pagparic sin tuna. Pagiban sin pondoc.—Desarmar ó desunir. Pagluta.—Pagbunggcag sin balay dapit sa ibábao.—Quitar, ó no dar la cabalgadura al que le corresponde tenerla. Pagagao sin hayop nğa caballo, etc.—Bajar del disparador la llave de la escopeta. Pagtangop.—*n.* Apearse de una caballería, etc. Paghauas.—*a.* Pagdoroc.
DESMONTE. *m.* Pagcacainğin, pagguba, pagdoroc. Pagparic, pagiban.—Fracmentos ó despojos de lo desmontado. Dinoroc.
DESMOÑAR. *a. fam.* Pagotud san ponğos. Pagbuca san ponğos.—*r.* Buca an ponğos.
DESMORALIZACIÓN. *f.* Pagraut, pagcaraut san batasan. Pamatasan nğa maraut.
DESMORALIZADOR, RA. *adj.* Magraraut sin batasan; macacaraut san batasan.—*s.* Parahatag sin mğa escándalo.
DESMORALIZAR. *a.* Pagraut sin batasan, paghatag sin mga escándalo.
DESMORONADIZO, ZA. *adj.* An magtitinono.
DESMORONAMIENTO. *m.* Pagtinono.
DESMORONAR. *a.* Tono, pagtinono.
DESMULLIR. *r.* Pagrungcab sin hapin.
DESMURAR. *a.* Pagbunggcag sin cota.
DESNARIGADO, DA. *adj.* Punğas, punğag.
DESNARIGAR. *a.* Pagsaplong.—mordiendo. Bunğad.
DESNATAR. *a.* Pagcuha san lapuglapug san gatas etc.
DESNATURALIZACIÓN. *f.* Pagcacuha ó pagcahucas san tauo san pagcabongtohanon niya. Pagpaiuas ó pagpahinğilin sa iya. Pagpahucas an tauo, etc.
DESNATURALIZADO, DA. *adj.* Malaris, matalapason san iya catungdanan.
DESNATURALIZAR. *a.* Pagcuha ó paghucas san tauo san pagcabongtohanon niya. Pagpaiuas ó pagpahinğilin sa iya.—*r.* Pahucas an tauo san pagcabongtohanon niya.—Paglain san cahimo ó cahimtang sin bisan ano.
DESNEGAMIENTO. *m.* Pagcatipa. Pagpaisul sin polong.
DESNEGAR. *a.* Pagtipa.—*r.* Pagpaisul sin polong.
DESNERVAR. *a.* Pagpaluya.
DESNEVAR. *n.* Tunao, in natutunao an nieve.
DESNIVEL. *m.* Pagcadiri tadong, culang sin catadong.
DESNIVELAR. *a.* Diri pagtatadong.—*r.* Diri natatadong.—Quiling.
DESNUCAR. *a.* Pagdabal sa tingdol nğa malupo an tul-an.
DESNUDAMENTE. *adv. m. fig.* Dayag caopay. Sin sayud.
DESNUDAR. *a.* Paghubo. Paglubas.
DESNUDEZ. *f.* Cahubo, pagcahubo.
DESNUDO, DA. *adj.* Hubo. Lubas.
DESOBEDECER. *a.* Pagtalapas san sugo, paglaris. Pagliuag.
DESOBEDECIMIENTO. *m. vid.* Desobediencia.
DESOBEDIENCIA. *f.* Pagtalapas, pagcatalapas, paglaris. Camalaris, pagcamalaris.
DESOBEDIENTE. *p. a.* Malaris. Malapsa.
DESOBLIGAR. *a.* y *r.* Tuhas.
DESOBSTRUIR. *a.* Pagcuha san nacacaolang.
DESOCUPACIÓN. *f.* Uaray calibanğan, uaray buhat.
DESOCUPADAMENTE. *adv. m.* Sin uaray calibanğan.
DESOCUPAR. *a.* Pag iuas. Gauas. Hagauas.—Pagcuha san nacacaolang.
DESOIR. *a.* Balinğao. Pacabalinğao.
DESOJAR. *a.* Pagbitas. Pagbutas.—*r.* Bitas. Butas.—*r. fig.* Paghiling sin maopay.
DESOLACIÓN. *f.* Pagcaguba, pagcabunggcag, pagcalaglag.—*fig.* Casubo, caminğao, cabido.
DESOLAR. *a.* Pagguba, pagbunggcag, paguacay, paglaglag.—*r. fig.* Subo, minğao, bido.
DESOLDAR. *a.* Pagpaocal san solda.
DESOLLADAMENTE. *adv. m.* Sa cauaray caalo ó catahud.
DESOLLADERO. *m.* Panğanitan; parat-yan.
DESOLLADO, DA. *adj. fam.* Uaray alo, uaray tahud.—*p. p.* Guinanitan. Napilasan.
DESOLLADOR, RA. *adj.* Magaanit. Macacapilas.—*s.* Paraanit sin vaca, carabao, etc.
DESOLLADURA. *f.* Pagcaanit; paganit.—Capilas. Capilasan.
DESOLLAMIENTO. *m. vid.* Desolladura.
DESOLLAR. *a.* Paganit. Pagpanit.—*r.* Pilas.—*fig.* Pagpacaraut, pagpacaalo, pagdarahug.—*fig.* y *fam.* Paglibac sin daco sa igcasitauo.
DESOLLÓN. *m. fam.* Capilas. Capilasan.
DESOPILAR. *a.* Pagtambal ó pagcuha san nacacaolang basi lumacat an dugo sa lauas.
DESOPILATIVO, VA. *adj. Med.* Tambal nğa nacacahoas san saquit nğa nacacaolang basi lumacat an dugo sa lauas.
DESOPINADO, DA. *adj.* An uaray ná bantug nğa maopay.
DESOPINAR. *a.* Pagbunggcag san maopay nğa dunğug, pagpacaraut sa igcasitauo.
DESOPRIMIR. *a.* Paggauas sa bisan ano san nacacapiit ó nacacalugos sa iya.
DESORDEN. *m.* Cagobot, pagcagobot. Carimocan. Casamocan.—Cauaray catuhayan. Cauray cahusayan.—Caora ora ná.
DESORDENACIÓN. *f. vid.* Desorden.
DESORDENADAMENTE. *adv. m.* Rimoc caopay, samoc caopay. Ora ora sin rimoc, ora ora sin samoc.—Sin uaray catuhayan; sin uaray cahusayan.
DESORDENADO, DA. *adj.* Marimoc, masamoc. Uaray catuhayan; uaray cahusayan.
DESORDENAMIENTO. *m. vid.* Desorden.
DESORDENAR. *a.* Pagrimoc; pagsamoc; paggobot.—*r.* Rimoc, samoc, gobot.—*r.* Pagora ora.
DESOREJADO, DA. *adj. fig.* y *fam.* Sinisiring an maraut sin batasan.—*p. p.* Palong.
DESOREJAMIENTO. *m.* Pagpalong; pagcapalong.
DESOREJAR. *a.* Pagpalong.
DESORGANIZACIÓN. *f.* Pagpacarimoc; pagpacasamoc. Carimocan; casamocan.—Cauaray catuhayan; cauaray cahusayan.
DESORGANIZADOR, RA. *adj.* Marimoc, masamoc. Macacarimoc, macacasamoc.—*s.* Pararimoc, parasamoc, paragobot.

DESORGANIZAR. *a.* Pacarimoc, pacasamoc caopay.—*r.* Rimoc, samoc. Bungcag.
DESORIENTAR. *a.* Pacalipong, pacaborong.—*r.* Lipong, borong, hiborong.
DESORILLAR. *a.* Pagtabas san liguid sin género, etc.
DESOVAR. *n.* Pagbunay an mga isda.
DESOVE. *m.* An pagbunay san mga isda.
DESOVILLAR. *a.* Pagbadbad.
DESPABILADERAS. *f. pl.* Isurugui, iporolpog.
DESPABILADO, DA. *adj.* Iras.—*fig.* Lacsi, batid.
DESPABILADOR, RA. *s.* Parasugui, parapolpog.
DESPABILADURA. *f.* Tap-oc.
DESPABILAR. *a.* Pagsugui.—*fig.* Pagdagmit sin pagbuhat bisan ano.—*fig.* Pagcauat.—*fig.* Pagtuyo sin pagaram.—*fig.* y *fam.* Pagpatay.—*r. fig.* Pucao.—Pagpolpog.
DESPACIO. *adv. m.* Hinay, hinayhinay, luay.
DESPACITO. *adv. m. fam.* Hinayhinay, luayluay.
DESPACHADERAS. *f. pl. fam.* Maisug in papaquianhan.
DESPACHAR. *a.* Pagdagmit sin pagbuhat sin bisan ano.—Enviar. Pagsugo; pagpaguican.—Vender. Pagbaliguia.—Despedir. Pagpauli.—*fig.* y *fam.* Matar. Pagpatay.—*n.* Darse prisa. Pagdagmit.
DESPACHO. *m.* Sugo, despacho; pagsugo.—Despachohan; tendahan.
DESPACHURRAR. *a.* Pagromoc.
DESPAJADURA. *f.* Paglain ó pagbulag an tipasi san dagami.
DESPAJAR. *a.* Paglain ó pagdulag an tipasi san dagami san pagguioc ó pagtahop.
DESPAJO. *m. vid.* Despajadura.
DESPALDAR. *a. vid.* Despaldillar.
DESPALDILLAR. *a.* Pacalupo ó pagbari san lumpac.
DESPALETILLAR. *a. vid.* Despaldillar.—*fig.* y *fam.* Pagmacmac san talodtod.
DESPALILLAR. *a.* Panhinguolud sin tabaco.
DESPALMAR. *a.* Pagcagus sa mga sacayán —Pagbacló.
DESPANCIJAR. *a. fam. vid.* Despanzurrar.
DESPANZURRAR. *a. fam.* Pagbosbos, pagbono sa tiyan.
DESPAPAR. *a. Equit.* Paghangad ó pagtiad caopay an caballo san iya oló.
DESPAREJAR. *a.* Pagbulag san magpares.
DESPARPAJAR. *a.* Paguacay.—*n. fam.* Pagyacan sin damo ug sin uaray catuhayan.
DESPARPAJO. *m. fam.* Calasguran sin pagyacan ug iba pá.
DESPARRAMADO, DA. *adj.* Haluag; taltag.
DESPARRAMAR. *a.* Pagsabuag; pagtaltag.—*fig.* Pagobus sin paggasto nga diri angay san mga manggad.—*r.* Balingao.
DESPARTIDOR, RA. *s.* Parabahin.
DESPARTIMIENTO. *m.* Pagbahin; cabahin; pagcabahin.
DESPARTIR. *a.* Pagbahin.
DESPATARRARSE. *r. fam.* Sicacang.
DESPATILLAR. *a.* Pagtigib san cahuy, etc., basi sumolud ngadto san lasi.
DESPAVESADURA. *f.* Pagpolpog, pagsugui.
DESPAVESAR. *a.* Pagpolpog, pagsugui.
DESPAVORIDAMENTE. *adv. m.* Ora ora sin culba; culba caopay.
DESPAVORIDO, DA. *adj.* Culba, quinuculbáan.
DESPAVORIR. *n.* y *r.* Culba; lisang.
DESPEADURA. *f.* Capáol.
DESPEAMIENTO. *m.* Capáol.
DESPEARSE. *r.* Páol.
DESPECTIVO, VA. *adj.* Baga pasipara.
DESPECHADAMENTE. *adv. m.* Sa maraut nga cabuot.
DESPECHAR. *a.* Pacabido, pacasaquit.—*r.* Bido; isug.—*fam.* Pagpalutas san cabatáan nga nasoso pá.
DESPECHO. *m.* Maraut nga cabuot.—Desesperación. Pagturao.
DESPECHUGADURA. *f.* Pagcuha; pagcacuha ó pagcaquilas san onud san aba sin tamsi.
DESPECHUGAR. *a.* Pagcuha, pagquilas san onud san aba sin tamsi.—*r. fig.* y *fam.* Bucas an bado dapit sa dughan.
DESPEDAZADOR, RA. *s.* Paratiros; paraotudotud.
DESPEDAZAMIENTO. *m.* Pagtiros; pagcatiros, pagcaotudotud.
DESPEDAZAR. *a.* Pagtiros, pagotudotud.—*fig.* Pacaraut sin bantug, etc.
DESPEDIDA. *f.* Pagpaguican. Pagsarit an tiuli, an tibulag.
DESPEDIMIENTO. *m. vid.* Despedida.
DESPEDIR. *a.* Pagbolio. Pagbatac sin bato.—Pagpaiuas ó pagpaoli san sacop sa balay, etc.—Acompañar por obsequio etc., al que sale de una casa ó un pueblo. Pagpaguican.—*r.* Hacer ó decir alguna expresión de afecto ó cortesanía para separarse una persona de otra. Pagsarit an tiuli ó tibulag.
DESPEDREGAR. *a.* Paghauan an tuna sin mga bato.
DESPEGABLE. *adj.* Sadang malucba, sadang mahucal.
DESPEGADAMENTE. *adv. m.* Sin uanay gagapil, sin uaray gagapilan.
DESPEGADO, DA. *adj. fig.* y *fam.* Maisug.
DESPEGADURA. *f.* Paglucba; calucba, pagcalucba.
DESPEGAMIENTO. *m. vid.* Despego.
DESPEGAR. *a.* Pagbulag. Paglucba. Pagocal. Pagac-ac. Paglacnit.—Pagbaya.
DESPEGO. *m.* Pagbaya, pagbulag; pagcabaya. Uaray cagapilan.
DESPEINAR. *a.* Paggobot san bohoc.
DESPEJADAMENTE. *adv. m.* Batid caopay.—Dayag caopay.
DESPEJADO, DA. *adj.* Batid, lasgud, masinabuton.
DESPEJAR. *a.* Paghauan.—*r.* Adquirir ó mostrar soltura y esparcimiento en el trato. Batid; pabatid.—Divertirse; esparcirse. Liao, liaoliao.—Aclararse, serenarse el tiempo, etc. Linao. Hurao.
DESPEJO. *m.* Pagcahauan.—Cabatid; pagcabatid. Cabatiran. Camasinabuton.
DESPELOTAR. *a.* Paggobot san bohoc.
DESPELUZAMIENTO. *m.* Paggobot; pagcagobot sin bohoc.
DESPELUZAR. *a.* Paggobot san bohoc.—*r.* Erizarse el caballo. Marat.
DESPELUZNAR. *a. vid.* Despeluzar.
DESPELLEJAR. *a.* Paganit. Pagpanit.
DESPENAR. *a.* Paggauas sa bisan sin-o san casáquit, cabido, etc.
DESPENDEDOR, RA. *s.* Paragasto san manggad sin ora ora ná.
DESPENDER. *a.* Paggamit, paggasto san manggad, etc.
DESPENSA. *f. id.* Burutangan ó piotan san mga cacaanon, etc.
DESPENSERÍA. *f.* Catungdanan san paramangno san despensa.
DESPENSERO, RA. *m.* y *f.* Paramangno san despensa, paragahin.
DESPEÑADAMENTE. *adv. m.* Sa pagcahinanali.

DESPEÑADERO. *m.* Pangpang ó tuna ngā tingpo.—*fig.* Cataragman.
DESPEÑAMIENTO. *m. vid.* Despeño.
DESPEÑAR. *a.* Pagholog.—*r.* Holog.
DESPEÑO. *m.* Pagholog; caholog; pagcaholog.—Calibang, pagoro sin tubig.—*fig.* Tigda ngā pagcaholog.—*fig.* Caperdihan.
DESPEPITARSE. *r.* Pagsingguit, pagyacan ó pagguliat sin macosog.—*fig.* Paghimanali.
DESPERDICIADAMENTE. *adv. m.* Carag caopay.
DESPERDICIADO, DA. *adj.* Macacarag.
DESPERDICIADOR, RA. *adj.* Macacarag.—*s.* Paracarag.
DESPERDICIAR. *a.* Carag.
DESPERDICIO. *m.* Pagcacarag. Caperdihan.—An baya ná.
DESPERDIGAR. *a.* Pagbulag; pagburublag.
DESPEREZARSE. *r.* Pagpaonat sa lauas basi macuha an cabanhud ó cahubia.
DESPEREZO. *m.* Pagpaonat sa lauas.
DESPERFECTO. *m.* Guti ngā carat-an.
DESPERNADO, DA. *adj. fig.* Paol, budlay san paglacat.
DESPERNAR. *a.* Pagotud san páa.—Paol.
DESPERTADOR, RA. *adj.* Macacapucao.—Mahipagmata.—*m.* y *f.* Parapucao sa iba.
DESPERTAMIENTO. *m.* Pagpucao; capucao, pagcapucao.—Pagmata.
DESPERTAR. *a.* Pagpucao.—*r.* Pagmata, hipagmata.—*fig.* Pagpinanumdum.
DESPESAR. *m.* Casáquit, cabido, casubo.
DESPESTAÑAR. *a.* Paggabut san piroc.—*r. fig.* Paghiling sin maopay.
DESPEZAR. *a.* Pagiban ó pagnipis san luyo ngā catapusan.
DESPEZONAR. *a.* Panguha san himonoan san bongā, etc.—*r.* Bari an himonoan san bongā, etc.
DESPIADADAMENTE. *adv. m.* Sin mabangis; mabangis caopay. Sa cauaráy colooy.
DESPIADADO, DA. *adj.* Mabangis, mapintas.
DESPICAR. *a* Paglibanglibang, pogliaoliao. Pagbayad sin otang.—*r.* Pagbolos.
DESPICHAR. *n. fam.* Patáy.—*a.* Pagpahungao.
DESPIERTAMENTE. *adv. m.* Batid caopay ug dagmit mán.
DESPIERTO, TA. *p. p.* An nagmamata.—*adj. fig.* Batid, lacsi, dagmit.
DESPILFARRADAMENTE. *adv. m.* Ora ora sin caparagasto.
DESPILFARRADO, DA. *adj.* Magparagasto sin ora ora.
DESPILFARRAR. *a.* Paggamit ó paggasto san manggad ó salapi sin diri angay.
DESPILFARRO. *m.* Paggasto sin ora ora.
DESPIMPOLLAR. *a.* Pangabut sin mga saringsing.
DESPINTAR. *a.* Pagpanas, pagpara san pintar.—*r.* Lubad.
DESPIOJAR. *a.* Panhingoto.
DESPIQUE. *m.* Pagbolos.
DESPIZCAR. *a.* Pagtirostiros, pagpiripiri, pagpinitpinit.
DESPLAÇER. *m.* Casáquit, cacurian.
DESPLACER. *a.* Pacasáquit, pacabido, pacasubo.
DESPLANTACIÓN. *f.* Pangabut.
DESPLANTAR. *a.* Paggabut sin cahuy ó banua.
DESPLATAR. *a.* Pamili an salapi ngā may sinasactan ngā timga, etc.
DESPLATE. *m.* Pamili san salapi etc.
DESPLAYAR. *n.* Paghubas.
DESPLEGADURA. *f.* Pamuclad. Pamitad.
DESPLEGAR. *a.* Pagbuclad; pagbitad.—*fig.* Pagasoy.
DESPLEGUETEAR. *a.* Panguha san mga cambud san mga tanum.
DESPLIEGUE *m.* Pamuclad.
DESPLOMAR. *a.* Pagpahalag.—*r.* Halag, hilig.—Pucan; paric.
DESPLOME. *m.* Pagpahalag.—Capucan, caparic; pagcapucan, pagcaparic.
DESPLOMO. *m.* Cahalag, pagcahalag.
DESPLUMADURA. *f.* Paghimolbol.
DESPLUMAR. *a.* Paghimolbol.
DESPOBLACIÓN. *f.* Pagcauaray ná tauo sa bongto. Caculang ó pagcaculang sin tauo sa bongto.
DESPOBLADO. *m.* Caminggauan, cabanuáan, uaray ná tauo an binongtoan ánay.
DESPOBLADOR, RA. *s.* Parabungcag sin bongto.
DESPOBLAR. *a.* Pagbungcag sin bongto; pagpalaguio an mga tauo; pagpahalin sa mga tauo sa lain ngā rugal.—*fig.* Despoblar un campo de árboles, de hierbas. Paghauan.
DESPOJADOR, RA. *s.* Paraágao. Parahucas.
DESPOJAR. *a.* Pagágao. Paghucas. Pagticas.—*r.* Paglubas.—Pagbaya sa bisan ano ngā lugaringon.
DESPOJO. *m. vid.* Despojar.—An cuha san mga casoldadosan ngā nagdaog sa mga contra.—An abaga, oló ug mga teel san mga hayop ngā guiniihao.—*pl.* Sobras ó despojos de la comida. An nahasalin in tapus ná pangaon.—Mga calap sin balay ngā guinbungcag, ngā sadang pá higamit.
DESPOLVAR. *a.* Pagyabyab.
DESPOLVOREAR. *a.* Pagyabyab.
DESPOPULARIZAR. *a.* Pagpacaraut san bantug sa igcasitauo.
DESPORTILLAR. *a.* Pagguipac; pagtipac.—*r.* Guipac; tipac.
DESPOSADO, DA. *adj.* Bag-o pá nga quinasal.—Guinapus sa camut sin puthao.
DESPOSAR. *a.* Pagcasal.—*r.* Pagpacasal.
DESPOSEER. *a.* Pagagao ó paghucas san tauo san quinacap-tan niya.
DESPOSEIMIENTO. *m.* Pagagao, paghucas; pagcaagao, pagcahucas.
DESPOSORIO. *m.* Pagsipagsaad san lalaqui ug san babaye sin pagpacasal; pagpacasal.
DÉSPOTA. *m.* Ponoan sadto ánay.—*fig.* Tauo ngā mabangis, mapintas, malupigon.
DESPÓTICAMENTE. *adv. m.* Ora ora sin camabangis.
DESPÓTICO, CA. *adj.* Magparabuot sugad lá san iya caruyag bisan diri angay sa catadungan; mabangis; mapintas, malupigon.
DESPOTISMO. *m.* Labao nga gahum sin tauo alagad lá san iya caruyag. Camabangis, camapintas, camalupigon sin tauo.
DESPOTRICAR. *n. fam.* Pagyacan sin uaray panginano.
DESPRECIABLE. *adj.* Taramayon, angay ó tacús pagtamayon ó pasiparahon.
DESPRECIADOR, RA. *adj.* Magtatamay, matamay, mapasipara.
DESPRECIAR. *a.* Pagtamay, pagpasipara.—Pagyobit.
DESPRECIATIVO, VA. *adj.* Baga pagtamay.
DÉSPRECIO. *m.* Pagtamay, pagpasipara, pagyobit.
DESPRENDER. *a.* Pagtangtang.—*r.* Tactac.—*r. fig.* Apartarse ó desapropiarse de una cosa. Pagbaya sin bisan ano.
DESPRENDIMIENTO. *m.* Pagbaya; pagcabaya.—*fig.* Camahatagon.

DESPREOCUPACIÓN. *f.* Paghunahuna nga matadong ó maopay.
DESPREOCUPARSE. *r.* Gauas, higauas sin caborong sa hunahuna.
DESPREVENCIÓN. *f.* Caculang ó pagcaculang sin pagtagam. Cacablas, casongco, casoco, caponong.
DESPREVENIDAMENTE. *adv. m.* Sin uaray pagtatagam. Ora ora caponong, saco caopay.
DESPREVENIDO, DA. *adj.* Uaray pagtatagam. Cablas, songco, soco, ponong.
DESPROPORCIÓN. *f.* Caculang san angay nga pagcatoropong.
DESPROPORCIONADAMENTE. *adv. m.* Sin caculang sin angay nga pagcatoropong.
DESPROPORCIONAR. *a.* Pagbuhat sin diri toropong, diri arangay.
DESPROPOSITADO, DA. *adj.* Sinisiring an sala nga pagbuhat ó pagyacan.
DESPROPÓSITO. *m.* Pagsala ó pagsayop nga pagyacan ó pagbuhat.
DESPROVEER. *a.* Pagagao ó paghucas sa igcasitauo san iya mga casoroc-an.
DESPROVEIDAMENTE. *adv. m. vid.* Desprevenidamente.
DESPROVISTO, TA. *adj.* Cablas, songco, soco, ponong.
DESPUEBLE. *m.* Pagpalaguio, pagpahalin sa lain nga rugal.
DESPUEBLO. *m. vid.* Despueble.
DESPUÉS. *adv. t. l.* y *ord.* Onina. Dican, tican. Después de comer. Catican pangaon. Después que lleguc. Onina in umabut.
DESPUNTAR. *a.* Pagotud, pagtalib, pagiban sin tais.—*Mar.* Paglipot sin carauisan.—*n.* Panaringsing, in nananaringsing ná an mga tanum ó mga cahuy.—Despuntar, empezar ó amanecer. Tagun maaga.
DESQUICIAMIENTO. *m.* Pagocang; pagcaocang.
DESQUICIAR. *a.* Pagpaocang.—*r.* Ocang.—*fig.* Pangúha san carig-onan nga amoy sinasarigan.
DESQUIJARAMIENTO. *m.* Pagrabi.
DESQUIJARAR. *a.* Pagrabi.
DESQUIJERAR. *a. Carp.* Paglagadi sin cahuy sa magluyo tubtub lá san tigaman, nga paghihimoon nga mecha.
DESQUILATAR. *a.* Pagiban.
DESQUITAR. *a.* Pagbaui. Paglucat.—*fig.* Pagbolos.
DESQUITE. *m. vid.* Desquitar.
DESRABOTAR. *a.* Pagotud, pangotud san icug.
DESRANCHARSE. *r.* Pagbaya san pinopórocoan.—*Mil.* Pagburublag.
DESRAZONABLE. *adj. fam.* Diri angay sa catadungan.
DESREPUTACIÓN. *f.* Cauaray ó caculang sin bantug nga maopay.
DESRIZAR. *a.* Paggobot san quinorong; pagbuca san corong.
DESROBLAR. *a.* Pagpatadong, sin raysang nga nadudupo.
DESTACAMENTO. *m. Mil.* Panon sin mga casoldadosan.
DESTACAR. *a. Mil.* Pagbulag san cadam-an in usa capanon sin mga casoldadosan.—*Pint.* Pagpalutao san pintar.—*r.* Orug, labao.
DESTAJADOR. *m.* Palo sin panday sa puthao.
DESTAJAR. *a.* Pagpaquiao.
DESTAJERO, RA. *m.* y *f.* Parapáquiao.
DESTAJISTA. *com.* Parapáquiao.
DESTAJO. *m.* Páquiao.—A destajo. *m. adv.* Pinaquiao.—Hablar uno á destajo *fr. fig.* y *fam.* Pagyacan sin ora ora.
DESTALONAR. *a.* Tabas. Guisi.
DESTALLAR. *a.* Pangotud san mga saringsing san mga cahuy, etc.
DESTAPAR. *a.* Pagbucas. Pagtocas san tacop.
DESTAPIAR. *a.* Pagbungcag sin cota.
DESTARAR. *a.* Paghimayad.
DESTARTALADO, DA. *adj.* Gobot, uaray cahusayan.
DESTAZADOR. *m.* Paralotos san mga hayop nga guinihao.
DESTAZAR. *a.* Paglotos, pagbahinbahin.
DESTECHADURA. *f.* Pagtastas, pagcuha, pagcacuha san atup.
DESTECHAR. *a.* Pagtastas san pauod. Pagcuha san atup. Baracas.
DESTEJAR. *a.* Pangúha san atup nga teja.
DESTEJER. *a.* Pagbadbad sin hinabol.
DESTELLAR. *a.* Ingat, ingat ingat, ilat igat.
DESTELLO. *m.* Pagcaingat ingat, pagcailat igat. Casirac.
DESTEMPLANZA. *f.* Pagraut raut san banua ó tiempo. Ora ora sin paso; oraora sin taghum, etc.—Pagquibot quibot san pulso in nagraraut an lauas.—Caculang sin casadangan.
DESTEMPLAR. *a.* Paglain ó pagbungcag san pagcaarangay sin bisan ano.—Poner en infusión. Tangog.—Raut, in nagraraut an tonog cún an paganggay san tonog san toronggon.—*r.* Raut in nagraraut an pulso.—Ngarol cún dao mga salsalon.
DESTEMPLE. *m.* Diri pagdoroyog.—Casáquit nga diri oraora. Pagraut raut san tiempo, etc. Pagcacadirianggay sa mga pagyacan, etc.
DESTENTAR. Pagsagdon sa igcasitauo nga diri mapadaog san panulay.
DESTEÑIR. *a.* Pagpalubad ó panguha san tina sadton tinina ná. Pagpanas, pagpara san mga color.—*r.* Lubad. Panas, para.
DESTERRADERO. *m. fig.* Caharayoan.
DESTERRAR. *a.* Ngilin, paghingilin.—Pagcuha, pagocab san tuna sa mga gamut san mga tinatanum, etc.—Pagpaiuas, pagpaharayo.
DESTERRONAR. *a.* Pagdogmoc sin tuna nga borobug-os.
DESTETAR. *a.* Pagpalutas.—*r.* Lutas.
DESTETE. *m.* Paglutas; pagpalutas.
DESTIEMPO. (*d.*) Lapas ná, liuas ná.
DESTIENTO. *m.* Caculba, cacondat.
DESTIERRO. *m.* Paghingilin, pagpaiuas, pagpaharayo.—Hingil-nan san mga may sala, etc.—*fig.* Caharayoan.
DESTILACIÓN. *f.* Pagpatoro; pagtoro; pagcaagas; pagdaligdig. Pagpaauas; pagauas.
DESTILADERA. *f.* Asangan.
DESTILADOR, RA. *s.* Paraasang.—*m.* Asangan Alacsiuan.
DESTILAR. *a.* Pagasang. Pagalacsio.—*n.* Agas toro, daligdig, auas. Pagpatoro, pagpaauas.
DESTILATORIO. *m.* Asangan.
DESTINACIÓN. *f.* Pagsugo, pagtalaan.—Paghatag sin catungdanan.
DESTINAR. *a.* Pagsugo, pagtalaan.—Paghatag sin catungdanan.—Toin.
DESTINO. *m.* Catungdanan.—Guinagamitan.—Palad, maopay cún maraut bá.
DESTITUCIÓN. *f.* Paghucas; cahucas, pagcahucas.
DESTITUIR. *a.* Paghucas sin catungdanan. Pagagao.

DESTOCAR. *a.* Pagbuca; paggomoc san pongos ó bohoc. *r.* Pagtucas san calo.
DESTORCER. *a.* Paglubad, pagsulbad, pagbadbad san linubid ó pinisi, etc.
DESTORNILLADO, DA. *adj. fig.* Baga culang-culang.
DESTORNILLADOR. *m.* Garamiton sin paggabut sa mga tornillo.
DESTORNILLAR. *a.* Paggabut sin mga tornillo; suhi nga pagbiric sin tornillo.
DESTOSERSE. *r.* Pagigham.
DESTRABAR. *a.* Paghubad san gapus, pagtangtang san colma ó bisan ano nga nacacaolang.
DESTRAL. *m.* Uasay nga guti.
DESTRALEJA. *f.* Uasay nga goroguti.
DESTRAMAR. *a.* Pagcuha san lagda san hinabol.
DESTRENZAR. *a.* Pagbadbad san sinalapid.
DESTREZA. *f.* Cabatiran. Camaaram.
DESTRIPAR. *a.* Pagbosbos. Paghinái.—Panguha san bucag.
DESTRIPATERRONES. *m. fig.* y *fam.* Soholan ó paraalayon sin pagbuhat sa tuna.
DESTRÍSIMO, MA. *adj. sup.* Batid caopay.
DESTRIUNFAR. *a.* Paghimantaya san isa mga triunfo sa pagsugal.
DESTRIZAR. *a.* Pagguisiguisi, pagotudotud, pagtabastabas.—*r. fig.* Sina, in nasisina caopay ó napoposoc sin ora ora.
DESTROCAR. *a.* Paguioli san guintatagalio.
DESTRÓN. *m.* Parahagubay, an naghahagubay sin buta.
DESTRONAMIENTO. *m.* Paghucas; pagcahucas san hadi ó labao nga ponoan.
DESTRONAR. *a.* Paghucas san hadi ó labao nga ponoan san iya pagcahadi. Pagagao.
DESTRONCAMIENTO. *m.* Pagponoa sin pagpolud sin cahuy.
DESTRONCAR. Pagponoa sin pagpolud sin cahuy.—*fig.* Pagdarahug sa igcasitauo.
DESTROZADOR, RA. *s.* Parabungcag, parauacay.
DESTROZAR. *a.* Pagbungcag, paguacay, pagguba.—Pagtirostiros, pagotudotud.—*Mil.* Pagdaog san mga contra.—Paggasto sin daco ug diri angay.—Paghinithinit. Irab.
DESTROZO. *m.* Cabungcag, cauacay, caguba.
DESTROZÓN, NA. *adj. fig.* An madali macaguisi san iya panapton, sapin, etc., etc.
DESTRUCCIÓN. *f.* Pagcaguba, pagcabungcag pagcauacay pagcalaglag. Caguba, etc., etc.
DESTRUCTIVO, VA. *adj.* Macaguba, macabungcag, macauacay, macalaglag. Macacaguba, etc., etc.
DESTRUCTOR, RA. *s.* Paraguba, parabungcang parauacay.
DESTRUCTORIO, RIA. *adj. vid.* Destructivo.
DESTRUECO. *m. vid.* Destrueque.
DESTRUEQUE. *m.* Paguioli san guintatagalio.
DESTRUIBLE. *adj.* Sadang maguba, sadang mabungcag, sadang mauacay.
DESTRUIDOR, RA. *s.* Paraguba, parabungcag, parauacay.
DESTRUIR. *a.* Pagguba, pagbungcag, paguacay. Pagbaracas.—*fig.* Paggasto sin diri angay.
DESUCACIÓN. *f.* Pagpuga; pagcapupuga. Paghodos.
DESUDAR. *a.* Pagpahid san hulas ó balhas.
DESUELLACARAS. *m. fig.* y *fam.* Paraarot nga diri magaram magarot, (macacapilas). *com. fig.* y *fam.* Tauo nga uaray alo, maraut sin batasan.
DESUELLO. *m.* Paganit, pagpanit. Capilas, pagcapilas.—*fig.* Pagcauaray alo.
DESUNCIR *a.* Paglucas san yugo.
DESUNIDAMENTE. *adv. m.* Bulag caopay.
DESUNIÓN. *f.* Pagbulag, pagburublag; pagcabulag, pagcaburublag.—*fig.* Pagcadiri angay ó pagcadirioyon sin buot.
DESUNIR. *a.* Pagbulag pagburublag.—*fig.* Diri pagangay ó diri pagoyon sin buot.
DESUÑAR. *a.* Pamaclo.—Paggabut san colo.—*Agr.* Paggabut san gamut san cahuy, etc.—Paghingolo.
DESURDIR. *a.* Pagbadbad sin hinabol nga genero.
DESUSAR. *a.* Diri ná paggamit, diri ná batasan.
DESUSO. *m.* An diri ná paggamit, an diri ná pagbatasan sin sugad.
DESUSTANCIAR. *a.* Pagpatab-ang, pagcuha san rasa sa bisan ano, pagpaluya.
DESVAHAR. *a.* Panguha san mga dahon nga laya ná san mga tanum.
DESVAÍDO, DA. *adj.* Tauo nga hataas ug diri madayan.
DESVAINADURA. *f.* Pagbuca; pagcabuca san binalocan san prijoles, etc.
DESVAINAR. *a.* Pagbuca san binalocan san prijoles, etc.
DESVALIDO, DA. *adj.* An uaray natabang sa iya.
DESVALIJADOR. *m.* Macauat, tulisan.
DESVALIJAMIENTO. *m.* Pagcuha; pagcacuha san áada sin surudlan.—Pagtolis, pagcauat san áada sin cabán.
DESVALIJAR. *a.* Pagcuha san áada sin surudlan.—Pagtolis, pagcauat san nagbabactas san nadadara niya sa cabán.
DESVALIMIENTO. *m.* Pagcauaray natabang sa iya.
DESVÁN. *m. Alcoba.*
DESVANECER. *a.* Pagpapara.—*r.* Para.—Baga pagparayao.—*r.* Evaporarse. Hungao.—Flaquear la cabeza por un vahido; turbarse el sentido. Lipong an oló.
DESVANECIDAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagparayao
DESVANECIMIENTO. *m.* Pagparayao, camalabiao.—Calipong, pagcalipong sa oló.
DESVAPORIZADERO. *m.* Hongauan, caalisngauan.
DESVARAR. *a.* Dalinas, dalioros, dalios-os, talindas, baquinas, balinas.—*Mar.* Pagpalutao san sacayán nga nasanglad.
DESVARIADAMENTE. *adv. m.* Sa pagcadiri igo ó diri angay, sa cauaray tatama.
DESVARIADO, DA. *adj.* Mayamyam, mayacan, mabuhat sin diri igo ó angay.—Diri angay, diri igo, diri matadong.
DESVARIAR. *n.* Pagyamyam, pagyacan sin diri angay.
DESVARIO. *m.* Pagsala sin pagpolong ó pagbuhat.—Calipong, pagcalipong sa oló.
DESVEDAR. *a.* Pagtogot san iguindidiri anay.
DESVELADAMENTE. *adv. m.* Uaray gud hingatorog.
DESVELAMIENTO. *m. vid.* Desvelo.
DESVELAR. *a.* Diri pangatorog, pagaligmata.—*r.* Aligmata. Pirao.—*r. fig.* Pagoyatum caopay.
DESVELO. *m.* Pagaligmata. Pirao.—*fig.* Camaoyatum, pagcamaoyatum.
DESVENAR. *a.* Panguha san ogat san carne.
DESVENCIJAR. *a.* Pagbungcag, paglupo.
DESVENDAR. *a.* Paghubad san sambud.
DESVENTAJA. *f.* Calainan.
DESVENTAJOSO, SA. *adj.* Lain.
DESVENTAR. *a.* Pagpagoa san hangin.
DESVENTURA. *f.* Cauaray palad. Cacurian

DESVENTURADAMENTE. *adv. m.* Sin uaráy gud palad.
DESVENTURADO, DA. *adj.* Uaray palad.—Canogon nga tauo.—Mahicao.
DESVERGONZADAMENTE. *adv. m.* Sin uaray gud caalo.
DESVERGONZADO, DA. *adj.* Uaray alo.
DESVERGONZARSE. *r.* Pagyacan sin uaray alo ó uaray tahud.
DESVERGÜENZA. *f.* Cauaray ó pagcauaray alo ó tahud.
DESVIACIÓN. *f.* Pagpaharayo. Paghihirayo.
DESVIAR. *a.* Pagpaharayo; pagiuas.—Paghirayo; iuas.
DESVIEJAR. *a.* Pagbulag ó paglain san mga cacarnerohan nga mga agal ná.
DESVÍO. *m.* Pagpaharayo. Paghihirayo.
DESVIRAR. *a.* Pagtabas.
DESVIRGAR. *a.* Pacasala sin babaye nga bug-os pá an pagcalubos niya.
DESVIRTUAR. *a.* Pagpaluya, pagcuha san gáhum, cosog, etc., etc.
DESVIVIRSE. *r.* Hidlao caopay, icag caopay.
DESVOLVER. *a.* Paglain sin cahimo sa bisan ano.—Pagarado san tuna.
DESZOCAR. *a.* Pagsamad sa teel.
DESZUMAR. *a.* Pagpuga.
DETAL (En). *m. adj.* Sa pagcatinag-sa tag-sa.
DETALL. *m. Mil. vid.* Detalle.
DETALLAR. *a.* Pagasoy san nga̅tanan, sa pagcatinagsa-tag-sa.
DETALLE. *m.* Casayoran. Caasoyan, asoy.
DETENCIÓN. *f.* Caiha, pagcaiha. Camaiha, bagcamaiha.—Pagpreso; pagcapreso.
DETENEDOR, RA. *adj.* Macahauid.—*r.* Parahauid.
DETENER. *a.* Paghauid. Pagolang.—Pagpreso, pagpandug, pagbilanggo.—*r.* Pagiha.—Pagtimos. *fig.* Pagocoy, pagodong.—*r.* Basiao. Biao.
DETENIDAMENTE. *adv. m.* Sa hinayhinay, hinay caopay; maiha caopay.
DETENIDO, DA. *p. p.* Pinipreso.—*adj.* May caolanga̅n ó calibanga̅n, culang sin larang, diri maisug.—Mahicao.
DETENIMIENTO. *m.* Caiha, pagcaiha. Camaiha, pagcamaiha.
DETENTACIÓN. *f. For.* Diri pagoli san diri lugaringon nga̅dto san tag-ada.
DETENTADOR. *m. For.* An diri iooli san diri iya lugaringon nga̅dto san tag-ada.
DETENTAR. *a. For.* Diri pagoli san diri lugaringon nga̅dto san tag-ada.
DETERGENTE. *adj. Med.* Macacabuas, macacaopay.
DETERIOR. *adj.* Obus, diri sugad sin camaopay.
DETERIORACIÓN. *f.* Pagraut, in nagraraut ná bisan ano.
DETERIORAR. *a.* Pagraut, in nagraraut ná bisan ano.
DETERIORO. *m. vid.* Deterioración.
DETERMINACIÓN. *f.* Pagtalaan.—Camaisig, pagcamaisug, pagcauaráy cahadlac.—Pagsugo. Paglarang.—Pagsentencia.
DETERMINADO, DA. *adj.* Maisug, casingcasinga̅n.—*Gram.* Artículo determinado. An nagaasoy sin maopay san nombre nga̅ linalaquip niya.
DETERMINAR. *a.* Pagtalaan. Paglarang. Pagsugo. Pagasoy sin maopay.—*For.* Paghocom ó pagsentencia.
DETERSIÓN. *f.* Pagpahid, pamahid. Pagnosnos. Paghinis. Paghanis.

DETESTABLE. *adj.* Doromotan, dorum-tan; maraut caopay.
DETESTACIÓN. *f.* Pagsumpa, panumpa; pagdomot, paghomot; cadorom-tan.
DETESTAR. *a.* Pagsumpa.—Pagdomot, paghomot.
DETONACIÓN. *f.* Hagudol, pagcahagodol. Pagboto.
DETONAR. *n.* Paghagodol. Pagboto.
DETRACCIÓN. *f.* Pagiuas; pagcaiuas.—Paglibac, pagbutangbutang sin sala.
DETRACTAR. *a.* Paglibac pagbutangbutang sin sala.
DETRACTOR, RA. *adj.* Magparalibac, magparabutangbutang sin sala.—*s.* Paralibac, parabutangbutang sin sala.
DETRAER. *a.* Pagiuas; pagpaiuas.—*fig.* Paglibac, pagbutanbutang sin sala.
DETRÁS. *adv. l.* Sa licod, sa tinhac, sa orche.
DETRIMENTO. *m.* Uaray cahalin. Caperdihan. Cacurian. Carautan.
DEUDA. *f.* Otang.—Salá.
DEUDO, DA. *m.* y *f.* Caoropdan.—*m.* Parentesco. Pagcaoropud.
DEUDOR, RA. *adj* Otanga̅n. A muchos. Otanganganon.—El deudor no muera, que la deuda en pie se queda. *ref.* Mabuhi an otanga̅n, paglalaoman an bayad.
DEUTERONOMIO. *m.* Santos nga̅ Surat ó icalima nga̅ libro san Pentateuco ni Moisés.
DEVALAR. *n. Mar.* Paghihirayo san tadong cún dao sa pagsacay.
DEVANADERA. *f.* Poronan, samburan.
DEVANADOR, RA. *s.* Paraporon, parasambud.—*m.* Poronan, samburan.
DEVANAR. *a.* Pagporon, pagsambud.
DEVANEAR. *a.* Pagsalasala san pagyacan ó pagbuhat. Pagyacan sin diri anga̅y.
DEVANEO. *m.* Pagsalasala, pagsayopsayop.—Cauang nga̅ pagbuhat.—Baga calipong sa oló.
DEVANTAL. *m.* Tampis.
DEVASTACIÓN. *f.* Cabungcag, cauacay, caguba, calaglag; pagcabungcag, pagcauacay, pagcaguba, pagcalaglag. Pagdahas.
DEVENGAR. *a.* Sohol nga̅ igsosohol tunga̅d san guintrabahoan ó guinservihan.
DEVIACIÓN. *f.* Pagpaharayo. Paghihirayo.
DEVOCIÓN. *f. id.* Pagtahud, pagsingba.
DEVOCIONARIO. *m.* Barasahan san cristianos ans iya mga̅ pagampo.
DEVOLUCIÓN. *f.* Pagoli, pagbalic. Pagbayad.
DEVOLVER. *a.* Pagoli, pagbalic.—Pagbayad.
DEVORADOR, RA. *adj.* Maninibad.—*s.* Parasibad. Paralamoy; parala-mon; paralamud. Parahangpas.
DEVORAR. *a.* Pagsibad. Paglamoy. Paglamon. Paglamud. Paghangpas.
DEVOTAMENTE. *adv. m.* Sin maopay, sa daco nga̅ pagtahud.
DEVOTO, TA. *adj.* Maampóon, masingbahon.—Harangdon.

DI

DIA. *m.* Adlao. Caadlauon.—Cumpleaños. Caadlauan.—Dia de año nuevo. Tinicanga̅n san tuig.—Dia de ayuno. Adlao nga̅ igpupuasa.—Dia de fiesta, dia de guardar, dia de precepto. Adlao nga̅ iglelehe.—Dia de trabajo. Adlao nga̅ igbubuhat.—Dia del juicio. Adlao nga̅ ighohocom.—Dia de los difuntos, ó finados. Adlao san mga̅ minatáy.—Dia de ceniza. Adlao san pamuring.

DIABETES. *f. Med.* Saquit sin pagihi.
DIABÉTICO, CA. *adj.* An may saquit sa pagihi.
DIABLA. *f. fam. y fest.* Yaua.—A la diabla. *m. adv. fam.* Maraut nga cabuhat ó maraut nga pagcabuhat.
DIABLEAR. *n. fam.* Pagbuhat ó pagsorosuerte sin diri angay, sin maraut.
DIABLEJO. *m.* Yaua, manunulay nga guti.
DIABLESA. *f. fam.* Yaua.
DIABLILLO. *m.* Manunulay nga guti.—Tauo nga malacsi.
DIABLO. *m.* Yaua.—*fig.* Tauo nga maisug.—*fig.* Tauo nga maraut an iya cahimo.—Tauo nga malimbong; tauo nga may cabatiran.—*pl.* Cadiablohan, cayaudan.
DIABLURA. *f.* Buhat ó polong nga diri angay, maraut.
DIABÓLICAMENTE. *adv. m.* Sin maraut, sin diri angay.
DIABÓLICO, CA. *adj.* Suyádnon. Maraut caopay.
DIACONADO. *m.* Orden sa mga diácono. Pagcadiácono.
DIACONAL. *adj.* An tungud sa mga diácono.
DIACONATO. *m.* Orden sa mga diácono. Pagcadiácono.
DIACONISA. *f.* Babaye nga nagseserbe sa sing bahan.
DIÁCONO. *m. id.* Ministro sa santa Iglesia, nga di pá nacacapagmisa, cundi hadooc na sa pagcasacerdote.
DIADEMA. *amb.* Podongpodong, corona.
DIADO. *adj.* Adlao nga tinahánan.
DIAFANIDAD. *f.* Camatín-ao pagcamatin-ao; camasilhag pagcamasilhag.
DIÁFANO, NA. *adj.* Matín-ao, masilhag.
DIAFORESIS. *f. Med.* Hulas, balhas.
DIAFORÉTICO, CA. *adj. Med.* Macacahulas, macacabalhas.—*s.* Pahulas, pabalhas.—Sudor diaforético. Ora ora nga hulas in hinihiran-tan an tauo.
DIAGONAL. Halag.
DIALECTO. *m.* Pamolong.
DIALOGAR. *a.* Pagpolongpolong.
DIÁLOGO. *m.* Pagpolonglong.
DIAMANTE. *m. id.* Bato nga mahal, matin-ao ug maguilaguila caopay.
DIAMANTINO, NA. *adj.* Diamantehon.—*fig. y poet.* Matig-a, matigha.
DIAMANTISTA. *com.* Paralabra ó paraopay san mga diamante.—Parabaliguia sin mga diamante.
DIAMETRALMENTE. *adv. m.* Ticang sa luyo sa usa camalidong ngadto mán sa usa caluyo.
DIÁMETRO. *m.* Badlis nga matadong sin usa camalidong. Badlis nga matadong nga nabubut nga sa usa camalidong ug naabut ticang sa luyo ngadto mán sa usa ca luyo.
DIANA. *f.*
DIARIAMENTE. *adv. f.* Iquinaadlao, sa matagaadlao.
DIARIO, RIA. *adj.* Sa iquinaadlaoadlao, sa matagaadlao, sa adlaoadlao.—*m.* Casayoran san mga inagui ó inmabut sa iquinaadlao cún sa tag-satag-sa ca adlao. Periódico nga guinpapalusad, guinpapagoa ó iguinpupublicar sa adlaoadlao ngatanan.—An gasto sa iquinaadlao sa pagcaon, etc.
DIARISTA. *com.* Tauo nga nagtutuhay ug nagpupublicar sin periódico sa adlaoadlao ngatanan.
DIARREA. *f. Med.* Calibang, pagoro sin tubig.
DIATRIBA. *f.* Pagpacaalo sa iba sa polong cún sa pagsurat bá.
DIBUJADOR, RA. *s.* Paralagda, parabadlís.
DIBUJANTE. *s. vid.* Dibujador.
DIBUJAR. *a.* Paglagda, pagbadlis.—*fig.* Pagasoy sin maopay.
DIBUJO. *m.* Lagda sin pagpintar.
DICACIDAD. *f.* Catosohan.
DICAZ. *adj.* Matoso.
DICCIÓN. *f.* Polong.
DICCIONARIO. *m.* Libro nga casayoran san mga polong sin usa nga pamolong sa pagcasonudsonud sa tag-sa nga letra.
DICIEMBRE. *m.* Bulan sa Diciembre. Bulan nga icapolo cagduha san tuig.
DICTADO. *m.* Camahalan, cabansagan, casalangbayan sin tauo.
DICTADO. *m.* An pagpolong sa usa ca tauo sin mahinayhinay san iguinsusurat sin lain.—*pl. fig.* Mga casirac ó mga sugo san cabuotan cún sa conciencia bá.—Escribir uno al dictado. *fr.* Pagsurat san iguinpopolong sin lain.
DICTADOR. *m.* Ponoan nga labao (nga guinnonombrahan sadto ánay san mga consul nga romano).
DICTADURA. *f.* Pagcadictador, catungdanan san dictador.—An camaiha san pagcadictador.
DICTAMEN. *m.* Hunahuna; paghunahuna.—Casarse uno con su dictamen. *fr. fig.* Pagalagad lá sa iya lugaringon nga paghunahuna.—Tomar dictamen de uno. *fr.* Paquisagdon.
DICTAR. *a.* Pagpolong sa usa ca tauo sin mahinayhinay san iguinsusurat sin lain.—Pagsugo; pagpahusad ó pagpagoa san mga sugo.—*fig.* Sugo. An casingcasing co in nagsusugo. Mi corazón me lo sugiere ó dicta.
DICTATORIAL. *adj.* An tungud san pagcadictador.—*fig.* An diri nualagad san sugo ó mga casugoanan, mapintas.
DICTATORIO, RIA. *adj.* An tungud san pagcadictador.
DICTERIO. *m.* Pagtamay, pagyobit, pagpacaraut sin polong sa igcasitauo.
DICHA. *f.* Palad nga maopay, capalaran, cabulahan, pagcapalaran, pagcabulahan. Cahimiangan.
DICHARACHERO, RA. *s.* Parayacan sin diri natoon ó baga diri angay.
DICHARACHO. *m. fam.* Polong nga diri natoon ó baga diri angay.
DICHO. *m.* Polong, yacan, bagao, sumat.—Del dicho al hecho hay gran trecho. *ref.* Uaray sapayan an polong, an buhat an quiquitaon.
DICHOSAMENTE. *adv. m.* Palaran caopay, bulahan caopay.
DICHOSO, SA. *adj.* Palaran, bulahan.—Himiang.
DIDÁCTICA. *f.* Paguradman sin pagtutdo. Pagasoy sin maopay.
DIECINUEVEAVO, VA. *adj.* An tag-sa sadton napolo cagsiam ca bahin nga iguinbabahinbahin an usa ca bug-os.
DIECIOCHAVO, VA. *adj.* An tag-sa sadton napolo cagualo ca bahin nga iguinbabahinbahin an usa ca bug-os.
DIECIOCHENO, NA. *adj.* Icapolo cagualo.
DIECISEISAVO, VA. *adj.* An tag-sa sadton napolo cagonum ca bahin nga iguinbabahinbahin an usa cabug-os.
DIECISEISENO, NA. *adj.* Icapolo cagonum.
DIECISIETEAVO, VA. *adj.* An tagsa sadton napolo cagpito ca bahin nga iguinbabahinbahin an usa cabug-os.
DIENTE. *m.* Ngipon. Tango.
DIESTRA. *f.* Too, camut nga too.—Juntar diestra con diestra. *fr. fig.* Paquigsangcay; paquigsabut.

DIESTRAMENTE. *vdv. m.* Batid caopay, maaram caopay.

DIESTRO, TRA. *adj.* Toohon.—Batid, maaram, lasgud.—*m.* Higot sin hayop.—Llevar de, ó del, diestro. *fr.* Pagtug-uay.

DIETA. *f.* Pagpuasa nga sugo sin tambalan.

DIETA. *f.* Catiguban sin mga tauo sa iba nga mga guinhadian sa paglarang ó paghunahuna hionong san mga buruhaton.—Bayad ó sohol san hocom ó tinatapuran nga sinusugo; iquinaadlao ini nga pagsohol.—Bayad ó sohol sa iquinaadlao san tambalan nga nagvivisita sin masaquit.—*For.* Paglalac-tan, nga dánay cahan napolo ca legua.

DIEZ. *adj.* Napolo.—Décimo. Icapolo; icanapolo.

DIEZMAR. *a.* Paghimoloan.—Pagbayad san mga icapolo.

DIEZMERO, RA. *m.* y *f.* Parabayad san mga icapolo.—Paracarauat san mga icapolo.

DIEZMESINO, NA. *adj.* An mayada ná napolo ca bulan.—An tungud san canan napolo ca bulan.

DIEZMILMILLONÉSIMO, MA. *adj.* An tag-sa san mga bahin sin usa cabug-os nga iguinbabahin sin napolo cayocut caribo nga mga bahin.

DIEZMILLONÉSIMO, MA. *adj.* An tag-sa sadton mga bahin sin usa ca bug-os nga iguinbabahin sin napolo caribo nga mga bahin.

DIEZMO. *m.* An mga icapolo; himoloan.

DIFAMACIÓN *f.* Pagpacaraut, pagcabutangbutang sin sala.

DIFAMADOR, RA. *adj.* An nagpapacaraut san bantug nga maopay sa igcasitauo.—*s.* Parabutangbutang sin sala.

DIFAMAR. *a.* Pagpacaraut, pagbutangbutang sin sala.

DIFAMATORIO, RIA. *adj.* An macacaraut san bantug nga maopay sa igcasitauo.

DIFERENCIA. *f.* Calainan. Pagcalain. Pagcalainlain.

DIFERENCIAR. *a.* Paglain, paglainlain.—*n.* Diri pagoyon, diri pagabuyon sin buot.

DIFERENTE. *adj.* Lain, malain.

DIFERENTEMENTE. *adv. m.* Lain gud, malain gud.

DIFERIR. *a.* Paglangan, paglanganlangan. Pagangan, paganganangan.—*n.* Lain.

DIFICIL. *adj.* Macuri, malisud.

DIFICILMENTE. *adv. m.* Sin curi, ora ora sin curi. Macuri caopay.

DIFICULTAD. *f.* Cacurian. Cacuri, pagcacuri. Camacuri, pagcamacuri.—Ruhaduha.—Caolangan.

DIFICULTAR. *a.* Pagcurii.—Pagolang; pacaolang.

DIFICULTOSAMENTE. *adv. m.* Sin curi, ora ora sin curi. Macuri caopay.

DIFICULTOSO, SA. *adj.* Macuri, malisud.—*fig.* y *fam.* Maraut nga pamayhon.

DIFIDENCIA. *f.* Catahap, caholop; pagcatahap, pagcaholop. Catahapan, caholopan.—Pagturao; pagcaturao.—Caculang sin pagtoo, ó pagtapud.

DIFIDENTE. *adj.* Maturao, an diri natapud.

DIFLUIR. *n.* Loob.—Damat.

DIFUNDIR. *a.* Paghalaba sin pagasoy ó pagsural.—Loob.—*fig.* Pagpabantug, pagmantala. Himantug.

DIFUNTO, TA. *adj. s.* Patay, minatay.

DIFUSAMENTE. *adv. m.* Loob caopay. Halaba caopay nga pagasoy, etc.

DIFUSIÓN. *f.* Pagloob.—Halaba nga pagasoy ó pagsurat nga di man quinahanglan.

DIFUSIVO, VA. *adj.* Maloob; macacaloob.

DIFUSO, SA. *adj.* Haluag.—Halaba caopay nga pagasoy, etc.

DIGERIBLE. *adj.* Matutunao sa guihaua.

DIGERIR. *a.* Tunao, in natutunao sa guinhaua an quinaon.

DIGESTIBLE. *adj.* Masayon matunao sa guinhaua.

DIGESTIÓN. *f.* Pagtunao sa guinhaua an quinaon.

DIGESTIVO, VA. *adj.* Macacatunao san quinaon.—*Cir m.* Tambal san mga hubag ug mga casam-dan.

DIGESTO. *m.* Catiguban san mga casugoanan san sinisiring derecho romano.

DIGNACIÓN. *f.* Pagtogot ó paghatag san pinangangaro.

DIGNAMENTE. *adv. m.* Sin tacús.

DIGNARSE. *r.* Matacús. Malooy.

DIGNATARIO. *m.* An may catungdanan.

DIGNIDAD. *f.* Pagcatacús.—Camahalan; caod-ganan.—Mahal nga cahimtang, mahal nga catungdanan.

DIGNIFICANTE. *p. a.* Macacatacús, macacasantos.

DIGNIFICAR. *a.* Pacatacús, pacasantos.

DIGNO, NA. *aaj.* Tacús.

DIGRESIÓN. *f.* Pagotud san carocayacan ug pagpolong sin diri igo san guinsusumat ó guincacarocayacanan.

DIJ. *m. vid.* Dije.

DIJE. *m.* Biao, hiyas, ravandayan.—*fig.* y *fam.* Maopay nga tauo.— *fig* y *fam.* Tauo nga ogdayon.

DILACERACIÓN. *f.* Pagsamadsamad nga dao pagguisi sa lauas. Pagcasamadsamad nga dao pagcaguisi sa lauas.

DILACERAR. *a.* Pagsamadsamad nga dao pagguisi sa lauas.—*fig.* Pagbungcag san bantug etc., sa igcasitauo.

DILACIÓN. *f.* Caiha, pagcaiha; camaiha, pagcamaiha, camadugay, pagcamadugay.—Pagcabuasbuas.

DILAPIDACIÓN. *f.* Paggasto, pagcagasto nga diri angay san mga manggad.

DILAPIDADOR, RA. *s.* Paragasto sin diri angay san mga manggad.

DILAPIDAR. *a.* Paggamit ó paggasto nga diri angay san mga manggad.

DILATABLE. *adj.* Sadang pagdacoon, sadang paghalabaon, sadang pagdugangan. Sadang osuagon.

DILATACIÓN. *f.* Pagdaco, paghalaba, pagdugang; pagcadaco, pagcahalaba, pagcadugang. Pagosuag; pagcaosuag.

DILATAR. *a.* Pagdaco, paghalaba, pagdugang; pagpadaco, pagpahalaba, pagpadugang.—Pagosuag; pagpaosuag.—Pagiha; pagpaiha; pagbuasbuas.

DILATORIA. *f.* Pagcabuasbuas.

DILECCIÓN. *f.* Paghigugma. Pagpalangga, pagpaora.

DILECTO, TA. *p. p.* Pinalangga, pinaora; hinigugma.—*adj.* Higugmaon caopay cún sa maopay nga buot.

DILIGENCIA. *f.* Cadoroto, pagcadoroto; camadoroto, pagcamadoroto sin pagbuhat ó pagtuman.—Cadagmitan. Camadagmit, pagcamadagmit.—Diligencia ó coche nga daco.—*fam.* Tuyo; paquimalooy.—*For.* Diligencia ó pagtuman san mga talaán.—Evacuar una diligencia. *fr.* Pagtapus ó pagtuman sin tuyo.—Hacer uno las diligencias de cristiano. *fr.* Pagtuman san catuigan. Pagtuman san mga turumanon san cristianos sa igcamátay.—Hacer las diligencias del jubileo. *fr.* Pagtuman san iguintotogon sa pagcuha san indulgencia.—Hacer uno sus diligencias *fr.* Pagpatigayon sin pagcacuha sin tuyo.—Hacer uno una diligencia. *f.* Pagoro, malilibang.—La diligencia es madre de la buenaventura. *fr. Proverb.* An talingoha hitutumanan in cadorotohan.

DILIGENCIAR. *a.* Pagpatigayon.

DILIGENCIERO. *m.* Bahala.

DILIGENTE. *adj.* Madoroto, maoyatum, matinĝohaon.—Maicagon, madagmit sin pagbuhat.
DILIGENTEMENTE. *adv. m.* Sin dagmit. Dagmit caopay, madoroto caopay, maoyatum caopay, etc.
DILOGÍA. *f.* Pagcaruhaduha.
DILUCIDACIÓN. *f.* Casayoran, caasoyan.
DILUCIDADOR. *m.* Paraasoy.
DILUCIGAR. *a.* Pagasoy.
DILUCIDARIO. *m.* Sinurat nĝa casayoran ó caasoyan sin libro.
DILUCIÓN. *f.* Pagtunao; catunao, pagcatunao.
DILUIR. *a.* Pagtunao; pagpatunao.—*r.* Tunao.
DILUVIO. *m.* Paglonop; panlonop.
DIMANACIÓN. *f.* Guinicanan. Tinicanĝan.—Capongtan ó capopong-tan.
DIMANAR. *n.* Guican. Ticang.—*fig.* Ponĝot.
DIMENSIÓN. *f.* Cadac-an. Cahilab-an. Cahiluagan. Cahilapad, hilap-dan. Cahitas-an. Cahiladman. Casoclanan.
DIMES Y DIRETES. *loc. fam.* Paghihibatonbaton sin polong. Pagquipolong-polong.
DIMIDIAR. *a.* Pagtunĝa.—Pagbuca.—Pagpicas.
DIMINUCIÓN. *f.* Caiban, pagcaiban. Caibanan.—Cacopus, pagcacopus.—Ir una cosa en diminución. *fr.* Ticaiban, ticaluya.
DIMINUIR. *a.* Pagiban.—Copus.
DIMINUTAMENTE. *adv. m.* Tala lá; talaguti caopay.
DIMINUTIVAMENTE. *adv. m.* Talagudti caopay.
DIMINUTIVO, VA. *adj.* Macacaiban.
DIMINUTO, TA. *adj.* Quinuculanĝan pá; ayauan pá.—Gugugutii, guigugutiayay.
DIMISIÓN. *f.* Pagrenunsia, pagbaya sin catungdanan, etc.
DIMITIR. *a.* Pagrenunsia, pagbaya sin catungdanan, etc. Dimitir la cuestión ó pleito. Pagbaya san capolonĝan.
DIN. *m. fam.* Salapi.
DINASTA. *m.* Dato nĝa sacop sin labao nĝa dato ó hadi.
DINASTÍA. *f.* Cahadian sa usa lá nĝa catulinan: an pagcahadi nira.
DINERADA. *f.* Cadamo nĝa salapi. Dinerado. Salapianon, bahandianon. Cuartahan.
DINERAL. *m.* Cadamo nĝa salapi; salapi nĝa damo.—Timbanĝan san salapi ó bulauan.
DINERO. *m.* Salapi, cuarta.
DINEROSO, SA. *adj.* Salapianon, manggaran, bahandianon.
DINERUELO. *m.* Sarosalapi, guti nĝa salapi.
DINGOLONDANGO. *m. fam.* Ogay; camaogay.
DINTEL. *m. Arq.* Patungbolan sin sada ó ventana.
DINTELAR. *a.* Pagtongbol.
DIOCESANO, NA. *adj.* An tunĝud sa diócesis.—*r.* An obispo ó arzobispo sa diócesis.
DIÓCESIS. *f.* An tuna nĝa sacop san gahum sin arzobispo cún obispo bá.
DIOS. *m.* Dios, an Dios nĝa totoo ug macagarahum san nĝatanan.—Dios ó deidad falso. Dios dios.—Dios Hombre. Si Jesucristo nĝa aton Guinoo nĝa nagpacatauo.
DIOSA. *f.* Dios dios nĝa babaye nĝa pinacadios sa mĝa diuatahan.
DIPLOMA. *m.* Carig-onan nĝa sinurat nĝa togot sin hadi cún iba bá nĝa mĝa ponoan.
DIPLOMACIA. *f.* Pagaradman ó pagquilala san mĝa caopayan ug mĝa tunĝúd sin usa nĝa guinhadian sa iba nĝa mĝa magcasiguinhadian.—*fig.* [y *fam* Pagaramaram.
DIPLOMÁTICA. *f.* Pagaradman ó nĝa nagtutdo san mĝa lagda nĝa ipaquiquilala san mĝa diploma ug sin iba pá nĝa mĝa carig-onan nĝa sugad.—*vid.* Diplomacia, 1.ª acep.
DIPLOMÁTICO, CA. *adj.* An tunĝud sa diploma.—An tunĝud sa diplomacia. Mĝa turuhayon san mĝa magcasiguinhadian ug an mĝa tauo nĝa mĝa magturuhay siton.—*fig.* y *fam.* Tauo nĝa toso.
DIPTERO, RA. *adj.* Zool Mananap nĝa duduha an mĝa paco niya; sugad an lanĝao.
DIPUTACIÓN. *f.* Pagpili sin tauo.—Ah cadam-an san mĝa diputado.—Catungdanan san pagcadiputado, ug an camaiha sini nĝa catungdanan.—Diputación provincial. Mĝa cadatoan nĝa guinpili sa usa nĝa provincia basi magataman sira ug magpacaopay san mĝa tungud sa iya.—An balay nĝa guincacatirocan san mĝa diputado nĝa mĝa provincial.
DIPUTADO. *m.* Tinatapuran, tinotoinan.
DIPUTADOR, RA. *adj.* Magtotoin.—*s.* Paratoin.
DIPUTAR. *a.* Pagpili, pagtoin.
DIQUE. *m.* Casamponĝan sin tubig.
DIRECCIÓN. *f.* Pagtadong; pagcatadong.—Pagtutdo.—Sagdon, laygay, uaydong. Casalagdonan, cauaydonĝan.—Catungdanan san director, pagcadirector.—Balay nĝa despachohan nĝa inooquian san director.—*Geom.* Camatadong, pagcamatadong.
DIRECTAMENTE. *adj. m.* Sin tadong; tadong caopay.
DIRECTIVO, VA. *adj.* Macacatadong.
DIRECTO, TA. *adj.* Tadong, matadong.—Dayon lá.
DIRECTOR. *m.* Tinatapuran ó tinotuinan san mĝa labao.—Director espiritual.—Amahan sa calag.
DIRECTORIO. *m.* Lagda; lagdaan.
DIRIGIR. *a.* Pagtadong. Pagtutdo, pagtul-id, pagtolidong.—Pagaagbay.—Pagmando.
DIRIMENTE. *adj.* Macacabulag, macacabadbad.
DIRIMIR. *a.* Pacabulag, pacabadbad.—Pagtuhay.
DIRRUIR. *a.* Pagbungcag, pagpucan, pagparic.
DISANTO. *m.* Adlao nĝa iglelehe.
DISCANTAR. *a.* Pagcanta.—*fig.* Paglua sin mĝa siday.—*fig.* Pagbuhat sin mĝa siday.—*fig.* Pagasoy sin ano lá; halaba nĝa pagasoy.
DISCANTE. *m.* Guitara ó sesta nĝa guti.
DISCEPTACIÓN. *f.* Pagargumento, pagindig, pagasoy. Casayoran.
DISCEPTAR. *a.* Pagargumento, pagindig, pagasoy.
DISCERNIMIENTO. *m.* Surabutan. Pagquilala san calainan san mĝa butang.
DISCERNIR. *a.* Paglainlain, pagquilala san calainan san mĝa butang.
DISCIPLINA. *f.* Pagaradman.—Batasan.—Iharampac.—Pagharohampac.
DISCIPLINAR. *a.* Pagtutdo, pagtoon.—Paghampac.—*r.* Pagharohampac.
DISCIPLINAZO. *m.* Paglatub san iharampac.
DISCIPULADO. *m.* Pagcatinon-an.—Cahimtang sa pagcatinon-an.—Pagtutdo, pagtoon.
DISCÍPULO, LA. *m.* y *f.* Tinon-an, guinton-an, tinutdoan.
DISCO. *m. Astron.* Balárao.
DISCOLO, LA. *adj.* Malaris, maboruca.
DISCORDANCIA. *f.* Diri pagcaoyon. Calainan. Diri pagcaaranĝay.
DISCORDAR. *n.* Patuc. Lain.—Diri pagoyon.—Diri pagaranĝay, diri pagdoroyog.
DISCORDE. *adj.* Diri maoyon, diri maaboyon.—Diri maaranĝay, diri madoroyog.
DISCORDIA. *f.* Cacontra san mĝa caburut-on ó mĝa paghunahuna.
DISCRECIÓN. *f.* Sarabutan, cabatiran, calasguran.—Tuman nĝa pagpolong, tuman nĝa pagcabuhat. Ca-

buotan; camadoroto, camaoyatum.—A discresión. *m. adv.* Sugad lá san acon caruyag; sugad lá san imo caruyag.—Rendirse á discresión; darse, ó entregarse, á discresión. *fr. Mil.* Ampo.

DISCREPANCIA. *f.* Calainan.

DISCREPAR. *n.* Lain, (nalain), (nagcacalain).

DICRETAMENTE. *adv. m.* Sa pagcabuotan.

DISCRETEAR. *n.* Pagpacabuotan.

DISCRETEO. *m.* Pagpacabuotan.

DISCRETO, TA. *adj.* Buotan, madoroto, maoyatum.—*m.* y *f.* Bantay, parasagdon, tauo nga pinili basi mabulig ug masagdon san ponoan.

DISCRIMEN. *m.* Cataragman, catahapan.—Calainan.

DISCULPA. *f.* Baribad, pasangilan.

DISCULPABLE. *adj.* Tacús ó angay pabaribaron, angay igbaribad.

DISCULPABLEMENTE. *adv. m.* Sa pagcabaribad,

DISCULPADAMENTE. *adv. m.* Sa angay nga pagbaribad.

DISCULPAR. *a.* Pagbaribad.

DESCURRIR. *n.* Lacat lacao, bactas, dalagan sa bisan diin.—*fig.* Paghunahuna, paginoino, pagburobuot; pagasoy.—*a.* Inventar una cosa. Paglarang.

DISCURSAR. *a.* Paghunahuna; pagasoy, paguale.

DISCURSISTA. *com.* Caparayacan nga tauo.

DISCURSIVO, VA. *adj.* Mahunahuna, mamalandong.

DISCURSO. *m.* Hunahuna.—Paghunahuna.—Paguale, pagasoy.—Casayoran; caasoyan.—Sinurat nga diri caopay halaba, nga casayoran sin usa lá nga cahimtang.—Camaiha, camadugay.

DISCUSIÓN. *f.* Pagiroindig, pagisan, pagirug, pagpolongpolong nga pagosisa sin bisan ano. Caasoyan.

DISCUTIDOR, RA. *adj.* Maquiindig, maquiisan, maquiirug, maquipolongpolong.

DISCUTIR. *a.* Pagiroindig, pagisan, pagirug, pagpolongpolong nga pagosisa sin bisan ano. Pagasoy.

DISECACIÓN. *f. vid.* Disección.

DISECADOR. *m. vid.* Disector.

DISECAR. *a.* Pagbosbos, paglapalapa sin lauas sin minatay basi casaygan an pagcabutang san mga bahin sa solud sa lauas ug an saquit nga nacamatay sa iya, etc.—Pagpamara, pagpatig-a san onud sin lauas nga patáy in pagbutangan sin tambal.

DISECCIÓN. *f.* Pagbosbos, paglapalapa sin lauas sin minatáy.—Pagpamara, pagpatig-a san onud sin lauas nga patay.

DISECEA. *f. Med.* Baga cabongol.

DISECTOR. *m.* Parabosbos, paralapalapa sin lauas sin minatáy.—Ang nagpapamara ó nagpapatig-a san onud sin lauas nga patáy.

DISEMINAR. *a.* Pagpugas, pagsab-uag.—*r.* Sarang.—*a.* Pagsaburac; pagsabrag.

DISENSIÓN. *f.* Pagdiniri, pagcapatuc sin magcasibuot.—*fig.* Paghibatonbaton sin polong.

DISENSO. *m.* Pagdiri, pagdiniri, diri pagalagad, diri pagoyon sin buot.

DISENTERÍA. *f.* Baraod.

DISENTIMIENTO. *m.* Pagdiri, pagdiniri, diri pagalagad, diri pagoyon sin buot.

DISENTIR. *n.* Pagdiri, pagdiniri, diri pagalagad, diri pagoyon, pagpatuc sin buot, paglain sin paghunahuna.

DISEÑADOR. *m.* Paralagda, parabadlis.—Paraduang.

DISEÑAR. *a.* Paglagda, pagbadlis.—Pagduang.

DISEÑO. *m.* Lagda, badlis.—Duang sin balay.

DISERTACIÓN. *f.* Pagpolong ó pagasoy sin maopay.—Casayoran.

DISERTAR. *a.* Pagpolong ó pagasoy sin maopay sa ano man nga cahimtang, ug pagbaton man san mga polong sa iba.

DISERTO, TA. *adj.* Hilmolong sin maopay.

DISFAGIA. *f. Med.* Cacurian ó caolangan sin pagtol-on.

DISFAMACIÓN. *f.* Pagpacaraut, pagcabutangbutang sin sala.

DISFAMADOR, RA. *adj.* An nagpapacaraut san bantug nga maopay sa igcasitauo.—*s.* Parabutang butang sin sala.

DISFAMAR. *a.* Pagpacaraut, pagbutangbutang sin sala.

DISFAMATORIO, RIA. *adj.* An macacaraut san bantug nga maopay sa igcasitauo.

DISFAVOR. *m.* Baga pagpacaalo.—Diri ná paghatag.

DISFORMAR. *a.* Pagraut sin pagcahimo, etc.

DISFORME. *adj.* Marant nga cahimo ó cabuhat.—Daco caopay.

DISFORMIDAD. *f.* Caraut sin cahimo ó cabuhat.—Cadaco nga ora ora.—*fig.* Pagcamaraut san sala, etc.

DISFRAZ. *m.* Limbong, larang nga paglimbong.

DISFRAZAR. *a.* Paglain sin viste etc., basi diri quilal-on.

DISFRUTAR. *a.* Hiagum, polos, tolos.—Pagpolos sin bisan ano bisan diri pagmangnoon.—Maopay an lauas; himiang nga pagcabutang.

DISFRUTE. *m.* Panolos; cabaralsán, caopayan.

DISGREGACIÓN. *f.* Pagbulag; pagcabulag.

DISGREGAR. *a.* Pagbulag. Ipli.

DISGUSTADAMENTE. *adv. m.* Uaray gud rarasahi.—Masina caopay. *fig.* Cangaralsan.

DISGUSTADO, DA. *adj.* Uaray rarasahi.—Maisug, masisina. Mangagalas.

DISGUSTAR. *a.* Uaray cararasahi an baba.—*fig.* Pacasina, pacabido.—*r.* Sina, bido.

DISGUSTO. *m.* Saplud, uaray rasa.—Casina, pagcasina. Cabido, pagcabido. Cangalas.

DISIDENCIA. *f.* Pagbaya, pacabaya san daan nga mga guinhunahuna.—Cacontra, in nagcocontra caopay ug diri nagcacaoyon an mga buot.

DISIDENTE. *s.* Bulag, an diri naoyon san canan cadam-an.

DISIDIR. *n.* Bulag, baya san daan nga mga guinhunahuna.—Paghunahuna nga contra san canan cadam-an.

DISILABO, BA. *adj.* Duduha an mga silaba ó mga polong.

DISÍMIL. *adj.* Lain, diri magsama, diri magtopong.

DISIMILITUD. *f.* Paglain. Pagcalain. Calainan.

DISIMULACIÓN. *f.* Pagpacadiri nadungug, pagpacadiri naquita, etc., etc.

DISIMULADAMENTE. *adv. m.* Sa pagcadiri nasabut, etc.

DISIMULADO, DA. *adj.* Diri nagpapasabut sa iba san guinhununahuna nya.—Á lo disimulado. *m. adv.* Sa calit.—Hacer uno la disimulada. *fr. fam.* Nagpacadiri nasabut; nagpacadiri nadungug.

DISIMULADOR, RA. *adj.* An nagpapacadiri marant, etc., etc.

DISIMULAR. *a.* Pagpacadiri nasabut, pagpacadiri nadungug, pagpacadiri naquita, etc., etc.

DISIMULO. *m. vid.* disimular.

DISIPABLE. *adj.* Sadang mapapas.

DISIPACIÓN. *f.* Pagpapas. Pagcapapas.—Cahungao.—Camaluya, cagapil, in nagagapil an tauo sa mga cairib-gon nga calibutanon.

DISIPADAMENTE. *adj. m.* Papas caopay.—Hungao caopay.—Maluya caopay, gapil caopay sa mga calilingauan sa calibutan.

DISIPADO, DA. *adj.* An magapil sa mga calilingauan ó curulauan sa calibutan.—*s.* Paragamit sin diri angay san mga bahandi.
DISIPADOR, RA. *s.* Paragasto sin diri angay san mga bahandi.
DISIPAR. *a.* Papas.—Hungao.—Paggasto ó paggamit sin diri angay san mga bahandi.—Luya, in nagluluya an calag sin pagtuman ó pagampo sa Dios.
DISLATE. *m.* Sayop, sala.
DISLOCACIÓN. *f.* Calupo, pagcalupo. Calup-an.
DISLOCADURA. *f. vid.* Dislocación.
DISLOCAR. *a.* Pagcuha sin bisan ano dida san hinmumutangan niya. Lupo, pacalupo.
DISMEMBRACIÓN. *f.* Pangotudotud; pagcaotudotud; pagcabulag.
DISMENORREA. *f. Med.* Casaquit nga macuri sin babaye.
DISMINUCIÓN. *f.* Pagiban. Caiban; pagcaiban. Caibanan.—Cacopus; pagcacopus.
DISMINUIR. *a.* Pagiban.—Copos.—Hoho.—Huyac.—Hoyos.—Hulpa; hupa.—Hotos.—Binggot.
DISNEA. *f. Med.* Cacuri, pagcacuri, cacurian sin pacaguinhaua.
DISOCIACIÓN. *f.* Pagbulag; pagcabulag.
DISOCIAR. *a.* Pagbulag.
DISOLUBLE. *adj.* Sadang buc-on. Sadang ig bulag. Sadang matunao.
DISOLUCIÓN. *f.* Cabuca, pagcabuca. Cabulag, pagcabulag. Catunao, pagcatunao.—*fig.* Camaraut ó pagcamaraut sin pamatasan.—*fig.* Cabungcag, pagcabungcag san mga borobongto etc., tungud sin batasan maraut.
DISOLUTAMENTE. *adv. m.* Maraut caopay sin batasan.
DISOLUTIVO, VA. *adj.* Macacatunao.—Macacapapas.
DISOLUTO, TA. *adj.* Visiohanon, maraut sin batasan.
DISOLVENTE. *p. a.* Macacahuas.
DISOLVER. *a.* Pagbuca.—Pagbulag.—Huas.—Tunao.—Papas.
DISONANCIA. *f. fig.* Caculang sin caarangay. Bisan ano nga dinudungug, in macuri sa talinga.
DISONANTE. *adj.* Macuri pamation. *fig.* Diri naangay; diri nadodoroyog.
DISONAR. *n.* Diri pagarangay, diri pagdoroyog.—Diri paganggay, diri pagoyon.
DÍSONO, NA. *adj.* Diri naangay; diri nadodoroyog.
DISPAR. *adj.* Lain, diri topong, diri magsama, diri parejo.
DISPARADAMENTE. *adv. m.* Ora ora sin tigda, ora ora sin macosog. Tigda caopay, macosog caopay.
DISPARADERO. *m.* Pasangolan sin pusil, sin balatic, etc.—*fig.* Hipacdolan, hitalindasan.
DISPARADOR. *m.* Parabuhi sin luthang, paraluthan; parabatac sin bato, etc.—Pasangolan sin pusil, sin balatic, etc.
DISPARAR. *a.* Pagbuhi sin luthang, pagluthang. Pagpana. Pagbatac sin bato.—*n. fig.* Pagyacan ó pagbuhat sin mga diri angay.—*r.* Pagdalagan sin macosog.—Pagpitec san panana. Paglabtic san balatic.
DISPARATADAMENTE. *adv. m.* Sin diri caangayan, sin uaray catadongan.
DISPARATADO, DA. *adj.* An mayacan ó mabuhat sin diri caangayan. Patuc sa catadongan.
DISPARATADOR, RA. *s.* Parayacan ó parabuhat san diri caangayan ó patuc sa catadongan.
DISPARATAR. *n.* Pagyacan ó pagbuhat sin diri angay ó patuc sa catadongan; pagsayop, pagsala.
DISPARATE. *m.* Sayop, sala.
DISPARATORIO. *m.* Casay-panan.
DISPARIDAD. *f.* Pagcadiri magsama, pagcadiri toropong, calainan.
DISPARO. *m.* Boto. *vid.* Disparar.
DISPENDIO. *m.* Paggasto sin daco.—*fig.* Paggamit sin diri caangayan.
DISPENDIOSAMENTE. *adv. m.* Ora ora nga paggasto, ora ora nga paggamit sin diri caangayan.
DISPENDIOSO, SA. *adj.* Macuri caopay, daco nga gasto.
DISPENSA. *f.* Pagtogot, paghatag sin calooy.—Carig-onan nga sinurat nga hinmumutangan san pagtogot.
DISPENSABLE. *adj.* Sadang itogot.—Sadang calooyan.
DISPENSADOR, RA. *adj.* An matogot.—*s.* Paratogot.—Paragahin.
DISPENSAR. *a.* Pagtogot, paghatag sin calooy. Paggahin.—Cauas sin catungdanan.—Pagperdona ó pagpasalio.
DISPEPSIA. *f. Med.* Maraut nga pagcatunao sa guinhaua an quinaon.
DISPERSAR. *a.* Pagsarang. Pagpasarang.—*Mil.* Pagpalaguio, pagpadalagan san mga soldados, etc, cay mga daog sira.
DISPERSIÓN. *f.* Pagsarang.
DISPERSO, SA. *adj.* An nagsasarang.
DISPLICENCIA. *f.* Maraut nga cabuot.—Camaluya.
DISPLICENTE. *adj.* Diri angay sa buot.—Maisug ó maraut sin cabuot.
DISPONEDOR, RA. *adj.* An magturuhay san mga butang.—*s.* Paratuhay.
DISPONER. *a.* Pagbutang sin maopay; pagtuhay, paghusay.—Pagbuot, paglarang.—Pagtima, pagandam.—*r.* Pagtestar.
DISPONIBLE. *adj.* Tima ná, sadang ná magamit, sadang ná popol-san.
DISPOSICIÓN. *f.* Pagbutang, pagcabutang sin maopay; pagtuhay, pagcatuhay; paghusay, pagcahusay. Pagtima, pagcatima.—Buena disposición ó estado de la salud. Maopay an lauas; magopay an mga lauas.—Disposición, gallardía y gentileza en la persona. Camadayan.—Disposición ó soltura en despachar y proveer las cosas que uno tiene á su cargo. Cabatiran.—Orden, mandato, deliberación del superior. Sugo, pagsugo, pagbuot, pagburut-an, taláan san ponoan.—Cualquiera de los medios que se emplean para la ejecución de un propósito, para evitar un mal ó para atenuar sus efectos. Pagpatigayon; catigayonan.—Ultima disposición. Testar, an pagtestar.—Á la disposición de usted, *expre.* Magsugo ná lá si usted.—Estar, ó hallarse, en disposición una persona ó cosa. *fr.* Uaray caolangan.
DISPOSITIVAMENTE. *adv. m.* Cún may gud sugo.
DISPOSITIVO, VA. *adj.* Cún may sugo.
DISPUESTO, TA. *p. p.* Tima ná, andam ná.—Sinugo, sinusugo.—*adj.* Madayan, ogdayon, maopay nga pagcabutang sa lauas.—Batid, lasgud.—Bien dispuesto. Maopay an lauas.—Mal dispuesto. Maraut an lauas.
DISPUTA. *f.* Pagpolong. Capolonganan. Pagiroindig. Pagpolongpolong.
DISPUTABLE. *adj.* Arasoyon pá.
DISPUTADOR, RA. *adj.* Maquipolongpolong, maquiquiindigindig.
DISPUTAR. *a.* Pagpolongpolong, pagindig, pagiroindig.—Paghibatonbaton sin polong.
DISPUTATIVAMENTE. *adv. m.* Agui lá sa pagpolongpolong.

DISQUISICIÓN. *f.* Pagosisa, pagcaosisa sin maopay sa bisan ano.
DISTANCIA. *f.* Cahirayo, caharayo, pagcahirayo, pagcaharayo. Cahirayoan, caharayoan.—*fig.* Diferencia, desemejanza notable entre unas cosas y otras. Calainan.
DISTANTE. *adj.* Harayo.
DISTANTEMENTE. *adv. m.* Sin hirayo, sin harayo. Hirayo ó harayo caopay.
DISTAR. *n.* Hirayo, harayo.—*fig.* Diferenciarse notablemente una cosa de otra. Lain, in nagcacalain gud.
DISTINCIÓN. *f.* Paglain. Pagcalain. Calainan.—Casayoran.—Camahalan nga itinogot san tauo.
DISTINGUIBLE. *adj.* Sadang paglainon. Sadang pá igasoy. Sadang quit-on.
DISTINGUIDO, DA. *adj.* Mahal nga tauo, dongganan, dongganonon. bantogan.
DISTINGUIR. *a.* Pagquilala san calainan san mga magcasibutang.—Paglain; pagpalain. Paglainlain.—Pagtanao, pagquita sin maopay.—Pagasoy.—*fig.* Pagpaora, pagpalangga.—*r.* Labao, nauantauan, orug pá.
DISTINTAMENTE. *adv. m.* Lain gud. Lain caopay.
DISTINTIVO, VA. *adj.* Macacalain.—*m.* Camahalan, casalangbayan, cabansagan, tigaman sin pagcaponoan, etc. quilalahan, pangilalahan.
DISTINTO, TA. *adj.* Lain.—Sayud, dayag.
DISTOCIA. *f. Cir.* Macuri ó masáquit nga paghimasoso.
DISTRACCIÓN. *f.* Paglibanglibang. Paglingao; paglingaolingao. Balingao, pacabalingao. Calilingauan; curulauan.
DISTRAER. *a.* Pagbulag; pagiuas; pagpaiuas paghirayo; pagpahirayo.—Paglibanglibang. Pacalingao; pacabalingao.—*r.* Lingao, lingaolingao, balingao.
DISTRAIDAMENTE. *adv. m.* Lingao caopay, balingao caopay, sin uaray panginano.
DISTRAIDO, DA. *adj.* Maraut sin batasan.—Lingao, balingao, diri mangingínano.
DISTRAIMIENTO. *m. vid.* Distracción.
DISTRIBUCIÓN. *f.* Pagbahin, pagcabahin; pagbahinbahin, pagcabahinbahin. Pahat, pagpahat. Malon, pamalon.
DISTRIBUIDOR, RA. *s.* Parabahin; parapahat, paramalon.
DISTRIBUIR. *a.* Pagbahin, pagbahinbahin. Pagpahat. Pagmalon. Babtol.
DISTRIBUTOR, RA. *s. vid.* Distribuidor.
DISTRIBUYENTE. *p. a.* An mabahin, an mapahat, an mamalon.
DISTRITO. *m. id.* .
DISTURBAR. *a.* Pacasamoc, pacarimoc.
DISTURBIO. *m.* Pacasamoc, pacarimoc. Casamocan, casimocan.
DISUADIR. *a.* Pagbao-ay. Guinbinao-ay aco niya. Me disuadió.
DISUASIÓN. *f.* Pagbao-ay; pagcabao-ay.
DISUASIVO, VA. *adj.* Macacabao-ay.
DISURIA. *f. Med.* Macuri ó masáquit nga pacaihi.
DISYUNCIÓN. *f.* Pagbulag; pagcabulag.
DISYUNTIVAMENTE. *adv. m.* Bulag caopay, sa pagcatinag-sa tag-sa.
DISYUNTIVO, VA. *adj.* Macacabulag.
DIURÉTICO, CA. *adj. Med.* Tambal nga macacaihi.
DIURNO, NA. *adj.* In adlao pá.—*m.* Libro nga pangadiean sa mga capadian.
DIUTURNIDAD. *f.* Camadugay, camaiha, pagcamadugay, pagcamaiha. Cadugayan.
DIUTURNO, NA. *adj.* Nadugay, naiha.
DIVA. *f. poét.* Diosdios nga babaye.
DIVAGACIÓN. *f.* Pagsayopsayop, pagsalasala sin pagyacan.
DIVAGADOR, RA. *adj.* An magsasayopsayop ó magsasalasala sin pagyacan.
DIVAGAR. *n.* Paghadaohadao, paghadoyhadoy; paglagátao, paglagáyao.—Simang.—Pagsayopsayop, pagsalasala sin pagyacan.
DIVÁN. *m.* Capopong-tan sa mga turco, ug an balay nga guincacatirocan sini nga mga ponoan.—Lingcoran nga sugad sin banco nga uaray sandigan.
DIVERGENCIA. *f. Geom.* Pagborublag.—*fig.* Calainan.
DIVERGIR. *n. Geom.* Burublag.—*fig.* Paglain sin buot ó hunahuna, diri pagoyon.
DIVERSAMENTE. *adv. m.* Sin lain. Lain caopay.
DIVERSIDAD. *f.* Calain, pagcalainlain. Calainan.—Cadam-an nga magcacalainlain.
DIVERSIFICAR. *a.* Paglain, paglainlain.
DIVERSIFORME. *adj.* Magcalainlain.
DIVERSIÓN. *f.* Pagbulag, pagcabulag. Pagiuas, pagcaiuas. Pagpahirayo.—Paghampang, pagharohampang. Caliauan. Pagoyas, cadoláan.
DIVERSIVO, VA. *adj. Med.* Tambal nga pagpaisul san saquit.
DIVERSO, SA. *adj.* Lain, malain.—*pl.* Varios, muchos. Damo.
DIVERSORIO. *m.* Hapitan.
DIVERTIDO, DA. *adj.* Malipayon, mahimayaon.
DIVERTIMIENTO. *m. vid.* Diversión.—Calipat sin dali.
DIVERTIR. *a.* Pagbulag. Pagiuas. Pagpahirayo.—Hampang, liao, liaoliao, libanglibang. Pagoyas, pagdola.—*Med.* Pagpaisul san saquit.
DIVIDIDERO, RA. *adj.* An pagbabahinon.
DIVIDIR. *a.* Pagbahin, pagbahinbahin.—Pagpahat.—Pagtunga.—Pagmalon.—Paglotos. Pagpicas.—Pagpiri, pagpiripiri; pagotudotud; pagpinit, pagpinitpinit.—*r.* Bulag.
DIVIDUO, DUA. *adj. For.* Sadang pagbahinon.
DIVIESO. *m.* Hubag, bolog, bologan.
DIVINAL. *adj.* Diosnon.
DIVINAMENTE. *adv. m.* Sin diosnon.—*fig.* Orosahon caupay, macatitingala caopay, hingpit caopay, tuman gud.
DIVINIDAD. *f.* Pagcadios.—En el gentilismo, ser divino que los idólatras atribuían á sus falsos dioces. Pagcadiosdios.—Decir, ó hacer, uno divinidades. *fr. fig. fam.* Pagpolong, ó pagbuhat, sin ano mán sin tuman gud caopay.
DIVINIZAR. Pacadios.—*fig.* Pagsantos.
DIVINO, NA. *adj.* Diosnon.—*fig.* Guimatahum, iguiooroguí, mahal caopay.—*m.* y *f. vid.* Adivino.
DIVISA. *f.* Tigaman.
DIVISA. *f. For.* Malon nga ticang sa mga caganac nga ibinilin nira sa ira mga anac.
DIVISAR. *a.* Pagquita, pagculao, pagtanao.
DIVISIBILIDAD. *f.* Pagcamabahinon.
DIVISIBLE. *adj.* Sadang mabahin, sadang pagbahinon.
DIVISIÓN. *f.* Pagbahin; cabahin, pagcabahin. *vid.* Dividir.—*fig.* Cacontra ó diri pagcaoyon san mga magcasibuot.—*Mil.* Usa capanon sin mga casoldadosan nga damo.
DIVISIONAL. *adj.* Bahinbahinon.
DIVISIVO, VA. *adj.* Macacabahin.
DIVISO, SA. *p. p.* Binahin, minahinbahin.
DIVISORIO, RIA. *adj.* Macacabahin.—*s.* Guiotan, tigaman, mojón.
DIVORCIAR. *a.* Pagpabulag ó pagsugo an ponoan sa santa iglesia sa mga quinasal nga bumulag sira

ug diri tumigub.—*r.* Bulag.—*fig.* Pagbulag, pagpabulag.
DIVORCIO. *m.* Pagbulag; pabulag; pagpabulag.
DIVULGABLE. *adj.* Sadang igbantug, sadang igsumatsumat, sadang igmantala.
DIVULGACIÓN. *f.* Pagbantug, pagmantala, Cabantug, pagcabantug; panumatsumat.
DIVULGADOR, RA. *s.* Parabantug, paramantala, parasumatsumat.
DIVULGAR. *a.* Pagbantug, pagmantala, pagsumatsumat.
DIZ. *Contrac.* de *dicen*, ó *dicese*. Nga laong nira; cóno.

DO

DO. *adv. l.* Bisan diin. Hain ¿Dó ella? ¿Hain bá siya?
DOBLADAMENTE. *adv. m.* Pinilo.—*fig.* Sa maraut nga tuyo, limbong.
DOBLADILLO. *m.* Piclo sin panapton.—Bahol nga sinulit.
DOBLADO, DA. *p. p.* Pinilo, guinpilo.—*adj.* Bac-dan, mabacud nga tauo.—Balud, bongtud nga tuna.
DOBLADURA. *f.* Pilo, capilo.—Pinilo. Capiloan.
DOBLAMIENTO. *m.* Pagpilo; pagcapilo.
DOBLAR. *a.* Pagdugang.—Pagpilo.—Pagconot.—Pagbalico; lupo.—*Mar.* Pagsalipot.—*n.* Pagbagting san linganay sugad in may minatáy.
DOBLE. *adj.* Pinilo, duduha.—Bahol cún dao género.—Mabacud nga lahiqui.—*fig.* Malilimbong nga tauo.
DOBLEGABLE. *adj.* Masayon mabalico. Masayon mapilo. Masayon mabuhat, etc.
DOBLEGADIZO, ZA. *adj.* Masayon, mapilo, masayon mabalico. Masayon maboyoc.
DOBLEGAR. *a.* Pagpilo. Pagbalico. Pagboyoc. Pagbariquig.—Oyogoyog.
DOBLEMENTE. *adv. m.* Pilopilo.—Sa malimbong nga tuyo, etc.
DOBLEZ. *m.* Locot. Pilo. Capilo. Calocot.—An napiloan.—*amb. fig.* Paglimbong.
DOBLÓN. *m.* Salapi nga bulauan nga magcalainlain an bale.
DOBLONADA. *f.* Damo nga salapi.
DOCE. *adj.* Napolo cag duha.—Duodécimo. Icapolo ó icanapolo cag duha. Año doce. Icapolo cag duha ca tuig.
DOCENA. *f.* Napolo cag duha.
DOCENAL. *adj.* Guitatagpoplo cag duha an pagbaliguia.
DOCENARARIO, RIA. *adj.* Nga may napolo cag duha.
DOCENO, NA. *adj.* Napolo cag duha. Icanapolo cag duha.
DOCENTE. *adj.* Magturutdo, magtoroon.
DOCIL. *adj.* Tangcud, maalagad.—Masinog-tanon, mapaobuson, mapaob-sanon, maanad, matinumanon.
DOCILIDAD. *f.* Catangcud, camaalagad, pagcamaalagad. Camasinog-tanon, etc., etc.
DOCILMENTE. *adv. m.* Sin tangcud; tangcud caopay.
DOCTAMENTE. *adv. m.* Maaram caopay.
DOCTO, TA. *adj.* Maaram, quinaadmánon.
DOCTOR, RA. *m.* y *f. id.* Magtoroon, magturutdo.
DOCTORADO. *m.* Pagcadoctor, catungdanan san doctor.
DOCTORAMIENTO. *m.* An pagtogot ó pagcarauat san pagcadoctor.
DOCTORANDO. *m.* An harani ná cumarauat san pagcadoctor.
DOCTORAR. *a.* Pagtogot san pagca doctor. Pagcarauat san pagca doctor.
DOCTRINA. *f.* Pagtutdo, pagtoon, pagpat-laid, pagtalaid.—Pagaradman, pagtoron-an. Quinaadman.—Uale, paguale.
DOCTRINADOR, RA. *adj.* Magturutdo, magtoroon.—*s.* Paratutdo, paratoon, parauale.
DOCTRINANTE. *p. a.* Magtututdo, magtotoon.
DOCTRINAR. *a.* Pagtutdo, pagtoon, pagpat-laid, pagtalaid, paguale.
DOCTRINERO. *m.* Paraasoy san doctrina cristiana.—Padre nga religioso nga Párroco sa mga indio.
DOCTRINO. *m.* Bata nga ilo nga quinacarauat sa usa nga colegio ug tinututdoan ngada san pagcadaco ná.
DOCUMENTAR. *a.* Pagasoy san camatuoran tungud san mga carig-onan nga iguinpapahayag.
DOCUMENTO. *m.* Pagtutdo, pagsagdon basi lumicay san maraut.—Carig-onan nga sinurat.
DOGAL. *m.* Higot nga ighihigot sa mga hayop sa liug.—Pisi nga igbibitay sa mga saldan.—Estar uno con el dogal á la garganta, ó al cuello. *fr. fig.* In nahihiborong an tauo ó quinucurian siya caopay.
DOGMA. *m.* Camatuoran.—Camatuoran nga iguinpahayag sa Dios ug tinotoohan san mga cristianos cay may sugo an santa Iglesia.
DOGMATISTA. *m.* An paraasoy ó paratutdo nga contra san camatuoran san religión nga católica.
DOGMATIZADOR. *m. vid.* Dogmatista.
DOGMATIZANTE. *p. a.* Magaasoy ó magtututdo nga contra san camatuoran san religión nga católica.—*s. vid.*—Dogmatista.
DOGMATIZAR. *a.* Pagasoy ó pagtutdo nga contra san religión nga católica.
DOGO, GA. *s.* Ayam.
DOGRE. *m.* Sacayán nga guti nga may cumbis.
DOLADERA. *s.* Uasay.
DOLADOR. *m.* Paradaldag, parauasay, parasapio sin cahuy. Parasaesae sin bato.
DOLADURA. *f.* Sinapio.
DOLAR. *a.* Pagdaldag. Paguasay. Pagsapio sin cahuy. Pagsaesae sin bato.
DOLENCIA. *f.* Saquit.
DOLER. *n.* Sool, olol, saquit.—*r.* Pagbasul.—Paghicalooy, paghipuangud.
DOLIENTE. *adj.* Masaquit.—Masáquit, marorub-on, mabidoon.—Namat-yan.
DOLMEN. *m.* Cota.
DOLO. *m.* Limbong, libo; paglimbong, paglibo.
DOLOMÍA. *f.* Bato nga matinao ug maguilaguila.
DOLOR. *m.* Saquit, sool, olol.—Casáquit, cabido, casubo.—Pagbasul, paghinulsul.
DOLORIDO, DA. *adj.* Masaquit, masool, maolol.—Masáquit, mabidoon, masorub-on. *m.*—Namat-yan ó an may minatáy.
DOLOROSA. *f.* Ladauan ni María Santísima sa mga casáquit.
DOLOROSAMENTE. *adv. m.* Sin sáquit, sin bido, sin subo. Masáquit caopay, mabido caopay.
DOLOROSO, SA. *adj.* Masáquit, macalolooy. Masaquit.—Macacasáquit, macacasóol, macacaolol.
DOLOSAMENTE. *adv. m.* Ora ora sin limbong; limbong caopay.
DOLOSO, SA. *adj.* Malimbong, malibo, macalit.
DOMA. *f.* Pagpaanad sa mga caballo nga nate.
DOMABLE. *adj.* Sadang maanad, sadang pagmansohon.

DOMADOR, RA. *m.* y *f.* Tauo nga nagpapaanad sin mga hayop.
DOMADURA. *f.* Pagpaanad sin hayop. Pagcaanad.
DOMAR. *a.* Pagpaanad sin hayop ó mananap.—*fig.* Pagpogong, paghauid.
DOMEÑAR. *a.* Pagpaanad, hauid, pacahauid.
DOMESTICABLE. *adj.* Mahihimo pagmansohon.
DOMÉSTICAMENTE. *adv. m.* Sin maopay, sin tangcud.
DOMESTICAR. *a.* Pagpaanad sin mahanap nga ihalas.
DOMESTICIDAD. *f.* Camaanad, pagcamanaanad sin hayop nga nabubuhi sa balay.
DOMÉSTICO, CA. *adj.* An tungud sa balay.—Hayop nga nabubuhi sa balay.—Sacop nga nagseserve sin balay.
DOMESTIQUEZ. *f.* Caanad, pagcaanad. Camaanad, pagcamaanad.
DOMICILIAR. *a.* Pagpasaca, pagpaocoy sin balay.—*r.* Ocoy, honong sin balay, etc.
DOMICILIARIO. *m.* An naocoy ó nahonong ná sin bongto.
DOMICILIO. *m.* Oroquian, hononган, balay.
DOMINACIÓN. *f.* Pagcatag-ada; pagbuot; gahum; pacatag-iya.—*pl. Teol.* Sinisiring mga dominaciones an icaupat ca cuhay sa mga Espiritu nga langitnon.
DOMINADOR, RA. *adj.* An may gahum, magparabuot.
DOMINANTE. *p. a.* An may gahum.—*adj.* Maisug; magparabuot, an diri buot nga paglalabtan siya.—Ang nalabao, an nanauantauan.
DOMINAR. *a.* Pagbuot; pagtag-ada, pagtag-iya.—Pagpogong, paghauid.—*fig.* Pagaram sin maopay sin ano lá nga pagaradman.—*n.* Labao, nauantauan.
DOMINATIVO, VA. *adj.* Magparabuot, maisug, an diri buot nga paglalab-tan siya.
DOMINATRIZ. *s.* Magparabuot.
DÓMINE. *m. fam.* Paratutdo sin gramática latina. An magturutdo sin linatin nga gramática.
DOMINGO. *m. id.* Siyapa nga adlao san semana, ug iglelehe man.—De Adviento. An tag-sa san icaupat nga mga Domingo nga sinosondan san santos nga Pagcatauo san aton Guinoo Jesucristo.—De Cuasimodo. An octava san Pagcabuhi liuat san aton Guinoo.—De la Santísima Trinidad. An sonud san Pasco san Espiritu Santo.—De Lázaro. An icalima nga Domingo sa santa cuaresma.—De Pentecostés. An Pasco san Espiritu Santo.—De Ramos. An Domingo nga adlao sa mga lucay.
DOMINGUERO, RA. *adj. fam.* An sa mga domingo ó an guinagamit sin danay sa mga domingo.—Tauo nga maogdayon ug malipayon sa mga domingo ug sa mga adlao nga iglelehe lamang.
DOMINGUILLO. *m.* Tauo tauo.—Traer á uno como un dominguillo, ó hecho un dominguillo. *fr. fig.* y *fam.* In sinusugo an tauo sin agsub ug sin cadagmitan.
DOMÍNICA. *f.* Domingo nga adlao.
DOMINICAL. *adj.* An tungud sa domingo nga adlao
DOMINICANO, NA. *adj.* An tungud sa mga capadian ni Santo Domingo.—An padre nga religioso (cun religiosa nga sacop) sa orden ni Santo Domingo.
DOMINICO, CA. *adj. vid.* Dominicano.
DOMINIO. *m.* Gahum; pagcaponoan; pagcatag-ada, pacatag-iya.—An tuna nga nasasacop san gahum sin usa nga hadi cun sin usa ba nga república.—Pagbuot ó gahum san tag-sa tungud san iya mga lugaringon.
DOMINÓ. *m.* Oyasan nga dominó.
DOMO. *m. Arq.* Bobongbobong sin singbahan.
DON. *m.* Hatag, regalo.—Hatag, calooy ó gracia sa Dios.
DON. *m.* Camahalan ó caod-ganan sin tauo.
DONA. *f. vid.* Don 1.er art.—*pl.* Bugay.
DOÑA. *f.* Babaye.
DONACIÓN. *f.* Paghatag, pagtogot.
DONADO. *m.* Lalaqui nga nagseserve sa mga capadian sa Convento, ug nagbibiste sin hábito, cundi diri siya Pade.
DONADA. *f.* Babaye nga nagseserve sa mga monja sa Convento, cundi diri siya monja.
DONADOR, RA. *adj.* Mahatag, humalatag, matogot.—Maregalo.—*s.* Parahatag, paratogot.—Pararegalo.
DONAIRE. *m.* Caopay nga pagpamolong.—Polong nga dorogas.—Camadayan, pagcamadayan.
DONAIROSO, SA. *adj.* Maopay, madayan.
DONAR. *a.* Paghatag, pagtogot, pagregalo.
DONATARIO. *m.* An tinatagan, an tinotogotan.
DONATIVO. *m.* Hatag, amot, aramot.
DONCEL. *m.* Oitauo nga bata pá, nga guican siya sin mahal nga guinicanan, ug diri pá siya pinacacaballero.—Tauo nga uaray quiquilala sin babaye.
DONCEL. *adj.* Vino doncel. Alacsio nga matam-is.—Pimienta doncel. Diri maharang caopay nga pimienta, etc., etc.
DONCELLA. *f.* Babaye nga uaray pá quiquilala sin lalaqui. Daraga.—Babaye nga sacop nga nagseserve san iya agaron nga babaye mán.
DONCELLEJA. *f.* Daragahay.
DONCELLERIA. *f. vid.* Doncellez.
DONCELLEZ. *f.* Pagcadaraga, cadaraga, pagcabug-os. Cahimtang san daraga nga sacop.
DONCELLUECA. *f. fam.* Daraga nga darodaco ná.
DOCELLUELA. *f.* Daragahay.
DONDE. *adv. l.* Hain; diin.
DONDEQUIERA. *adv. l.* Bisan diin.
DONGÓN. *m.* Cahuy nga dongon.
DONILLERO. *m.* Tauo nga maquiquisugalon.
DONOSAMENTE. *adv. m.* Sin maopay, sin angay gud.
DONOSIDAD. *f.* Dorogas ó polong nga macacataua.
DONOSO, SA. *adj.* An mayacan sin macacataua. Madayan.
DONOSURA. *f.* Pagcayacan sin maopay ó angay ug macacataua mán. Camadayan, pagcamadayan.
DOÑA. *f.* Camahalan ó caod-ganan sin babaye.
DOÑEAR. *n. fam.* Pagopudopud sa mga babaye ug pagcarocayacan sa ira.
DOQUIER. *adv. l.* Bisan diin, bisan hain nga lugar.
DOQUIERA. *adv. l. vid.* Doquier.
DORADA. *f.* Isda nga dorado.
DORADILLA. *f.* Banua nga itatambal.—Isda nga dorado.
DORADO, DA. *adj.* Binulauan, sugad sin balauan. *dorado.—m.* Isda nga dorado.
DORADOR. *m.* Paradorado.
DORADURA. *f.* Pagdorado; cadorado; pagcadorado.
DORAL. *m.* Tamsi nga busag nga sugad sin talábon.
DORAR. *a.* Pagdorado.
DORMICIÓN. *f.* Catorog, pagcatorog.
DORMIDA. *f.* Pagcatorog ó pagpahoay san olud nga naggagarama ó nagbubuhat san igagama.—Panga-torogan san mga hayop nga carnero in gabí. Haponan sin tamsi nga ihalas in gabí.
DORMIDERA. *f.* Banua ó tanum.—*pl. fam.* Camasayon sin paghingatorog.
DORMIDERO, RA. *adj.* Macacatorog.—*m.* Pangatorogan san mga hayop in gabí.
DORMILÓN, NA. *adj. fam.* Matorogon.

DORMIR. *n.* y *r.* Torog.
DORMIRLAS. *m.* Tagubtagub.
DORMITAR. *n.* Pirao.
DORMITIVO, VA. *adj. Med.* Tambal basi cumatorog an tauo.
DORMITORIO. *m.* Higdaan.
DORNAJO. *m.* Dulang, tubonğan sin mğa bactin.
DORNILLO. *m. adj.* Dornajo.—Yahong nğa cahuy.
DORSAL. *adj.* An sa licod; an sa talodtod ó tinhan.
DORSO. *m.* Licod, talodtod, tinhan.
DOS. *adj.* Duha.—Segundo. Icaduha.—El dos de Mayo. Icaduha sa Mayo.
DOSALBO, BA. *adj.* An hayop nğa busag in duduha nğa teel niya.
DOSAÑAL. *adj.* Nğa may duha ca tuig.—An canan duha ca tuig.
DOSCIENTOS, TAS. *adj.* Duha ca gatus.—Ducentésimo. Icaduha ca gatus.
DOSEL. *m.* Corobcorob nğa vestihan sin Obispo, etc.—Tahub, itarahub.
DOSIS. *f.* Tambal nğa ihinahatag san masaquit sa tag-sa ca paghatag sa iya.—*fig.* Una buena dosis de paciencia, etc. Daco nğa pagpaciencia, etc.
DOTACIÓN. *f.* Hatag, togot. Paghatag, pagtogot. Pagcahatag, pagcatogot.
DOTADOR, RA. *adj.* Mahatag matogot.—*s.* Parahatag, paratogot.
DOTAMIENTO. *m. vid.* Dotación.
DOTAR. *a.* Paghatag, pagtogot. Pagbugay, paghatag sa usa nğa babaye sin manggad ó salapi, basi cumarauat sin cahimtang.
DOTE. *amd.* Manggad ó salapi nğa dara san babaye san pagcarauat niya sin cahimtang.—Hatag, togot. Bugay.
DOVELA. *f. Arq.* Bato nğa linabrahan.
DOVELAJE. *m.* Cadam-an nğa bato nğa linabrahan.
DOVELAR. *a. Cant.* Pagsaesac, paglabra sin bato.
DOZAVADO, DA. *adj.* Nğa may napolo cag duha ca luyo cún mğa bahin bá.
DOZAVO, VA. *adj.* Icapolo cagduha.

DRA

DRACMA. *f.* Salapi (sa mğa griego ug mğa romano).—*Farm.* Icaualo ca parte sin usa nğa onza.
DRACONADRAGO. *m.* Cahuy sa Canarias.
DRACONIANO, NA. *adj. fig.* Sugo nğa mapintas, etc.
DRAGA. *f.* Maquina sin pagocab ó pagpahalarum sin salug, sabang, etc.
DRAGANTE. *m. Blas.* Ladauan sin oló sin dragón, nğa nanğanğanğa ug naglalamon.
DRAGAR. *a.* Pagocab ó pagpahalarum sin salug, sabang etc., san draga.
DRAGO. *m.* Cahuy nğa daco sa América ug sa Canarias.
DRAGOMÁN. *m.* Paraasoy.
DRAGÓN. *m.* Mananap nğa sugad, cono, sin daco caopay nğa halas, cundi siquihan ug pacoan nğan maisug ug mapintas caopay.—Mananap nğa sugad sin tiqui, nğan pacoan.—Banua ó tanum nğa dragón.—Soldados nğa dragón.—Marino. Isda nğa dragón sa dagat.
DRAGONA. *f.* Dragón nğa babaye.
DRAGONETE. *m.* Blas. *vid.* Dragante.
DRAGONITES. *f.* Bato, cono, sa oló sin dragón.
DRAGONTEA. *f.* Banua; maraut an baho san bucad niya.
DRAMA. *m.* Dao comedia nğa sinurat, nğa may mğa socna.—*fig.* Caagui, pagcaagui.

DRI

DRINO. *m.* Halas nğa malara caopay, bisan tutun-ban lamang.
DRIZA. *f. Mar.* Pisi nğa igiisa ó igtotoros bá sa mğa verga.
DRIZAR. *a. Mar* Pagtoros cún pagisa bá sa mğa verga.

DRO

DROGA. *f.* Panacot nğa iguinsasacot sa mğa tambal, etc., etc.—*fig.* Limbong.
DROGUERÍA. *f.* Pagcomercio sin mğa droga.—Tendahan sin mga droga.
DROGUERO, RA. *m.* y *f.* An nagcocomercio ug nagtitienda sin mğa droga.
DROGUISTA. *com. vid.* Droguero.—*fig.* Paralimbong.—*adj.* Tauo nğa malimbong.
DROMEDARIO. *m.* Mananap nğa daco sa Arabia.—*fig.* Bisan ano nğa mananap nğa daco.
DROPE. *m. fam.* Tauo nğa taramayon.

DU

DUBIO. *m. For.* Ruhaduha, hiboboronğan. Paquiana basi igasoy cún ano.
DUBITABLE. *adj.* Hiboronğan.
DUBITACIÓN. *f.* Ruhaduha, catahap, hiboboronğan.
DUBITATIVO, VA. *adj.* An may hiboronğan.
DUCADO. *m.* Camahalan ó caod-ganan sin duque; pagcaduque.—Tuna nğa sacop san gahum sin duque.
DUCENTÍSIMO, MA. *adj.* Duha ca gatus; icaduha ca gatus.
DÚCTIL. *adj.* Mahonithonit.—*fig.* Mahomoc, malomo.
DUCTILIDAD. *f.* Camahonithonit.
DUCTIVO, VA. *adj.* Macacadara. Oyon.
DUCTOR. *m.* Mando, magmarando, panğulo, ponoan.
DUCTRIZ. *f.* Mando, magmarando.
DUCHA. *f.* Caagusan nğa macosog sin tubig sa mğa parigosan.
DUCHO, CHA. *adj.* Batid, maaram.
DUDA. *f.* Ruhaduha; hiboronğan; catahap.—Sin duda. *m. adv.* Matuod; totoo.
DUDABLE. *adj.* Hiboronğan, ruhaduha.
DUDAR. *n.* Hiborong, ruhaduha, tahap.
DUDOSAMENTE. *adv. m.* Ruhaduha caopay.
DUDOSO, SA. *adj.* Ruhaduha may hiboronğan, may catahapan.
DUELA. *f.* Bugha nğa corocolob sa mğa barriles.
DUELISTA. *m.* Paraayat.
DUELO. *m.* Pagayat, pagauay sin duha ca tauo.
DUELO. *m.* Casáquit, cabido casubo.—Sin duelo *m. adv.* Sin uaray casoclanan, sin uaray culang.
DUENDE. *m.* Asuang, balbal, ongio. Barang.
DUENDO, DA. *adj.* Maanad, maaghop.—Hayop.
DUEÑA. *f.* Babaye nğa tag-iya ó tag-ada sin balay, tuna, etc.
DUEÑO. *m.* Tag-iya, tag-ada sin balay, tuna, etc.—Agaron.

DUERMEVELA. *m. fam.* Inop, damag.
DUERNA. *f.* Dao balalong.
DUERNO. *m. Impr.* Duha ca pliego nga papel nga minolde ug linalaquip.
DULA. *f.* Cahayopan.
DULCE. *adj.* Tamis, matam-is.—Matab-ang.—*fig.* Maopay, maaghop, maalayhan.
DULCEDUMBRE. *f.* Catam-isan. Quinatam-is.
DULCEMENTE. *adv. m.* Ora ora sin tam-is. Matam-is caopay.
DULCERA. *f.* Burutangan ó binubutangan san tam-is.
DULCERÍA. *f.* An guinbubuhatan san tam-is.—Tendahan sin matam-is.
DULCERO, RA. *adj.* Maquimatam-is.—*m.* y *f.* Parahimo sin matam-is.—Parabiliguia sin matam-is.
DULCIFICANTE. *p. a.* Matam-is. Magpacamatam-is. Macacaiban san pait.
DULCIFICAR. *a.* Pagpacatam-is.—*r.* Tam-is.—*fig.* Pagiban san pait, bido, etc.
DULCINEA. *f. fig.* y *fam.* An babaye nga quinaruruyag ó hinihigugma.
DULCÍSIMO, MA. *adj.* Guimatam-isi; matam-is caopay.
DULCÍSONO, NA. *adj. poét.* Macaruruyag dong-gon, cay, doroyog ug angay mán.
DULERO. *m.* Bantay san mga cahayopan.
DULÍA. *f. Teol.* Pagsingba ó pagtahud sa mga santos.
DULIMÁN. *m.* Viste nga halauig sa mga turco.
DULZAINA. *f.* Torotot.—*fam.* Matam-is.
DULZARRÓN, NA. *adj. fam.* Matarotam-is, cundi masaplod.
DULZÓR. *m.* Catam-isan.
DULZURA. *f.* Catam-isan. Quinatam-is.—*fig.* Caopay; camaopay.
DULZURAR. *a.* Pagpatam-is.
DUNA. *f.* Harohabon sin baras didto san baybayon; butaybutay.
DÚO. *m. Mus.* Pagcanta ó pagtayhop in duha ca tauo.
DUODÉCIMO, MA. *adj.* Icapolo ó icanapolo cag duha.—An tag-sa sadton napolo cag duha ca bahin nga ibinabahin an usa ca bug-os.
DUODENARIO, RIA. *adj.* Canan napolo cag duha ca adlao ó sacop sin napolo cag duha ca adlao.
DUODENO, NA. *adj.* Icapolo ó icanapolo cag duha.
DUOMESINO, NA. *adj.* Nga may duha ca bulan.—Sacop sin duduha ca bulan.
DÚPLICA. *f. For.* Surat nga pagasoy ó pagbaton san quinehaan san nagqueha nga contra sa iya.
DUPLICACIÓN. *f.* Pagduha; pagpilo; pagdugang.
DUPLICADO. *m.* Icaduha nga carig-onan, surat, etc.
DUPLICAR. *a.* Pagduha; pagpilo; pagdugang.
DUPLICATURA. *f.* Capilo; pagcapilo. Capiloan.
DUPLICIDAD. *f.* Camalimbong, pagcamalimbong.
DUPLO, PLA. *adj.* Duduha.
DUQUE. *m. id.* Camahalan ó caodganan sin tauo.
DUQUESA. *f. id.* Asaua sin duque.—Camahalan ó caud-ganan sin babaye.
DURA. *f. fam. vid.* Duración.
DURABLE. *adj.* Maiha, madugay.
DURACIÓN. *f.* Caiha, pagcaiha. Camaiha, pagcamaiha. Camadugay, pagcamadugay. Cadugayan; cadayonan.
DURADERAMENTE. *adv. m.* Sin dugay, sin dayon. Dugay caopay.
DURADERO, RA. *adj.* Maiha, madugay.
DURAMENTE. *adv. m.* Sin curi. Macuri caopay.—Sin isug, sin pintas. Maisug caopay, mapintas caopay.
DURANTE. *p. a.* Maiha, madugay.—*adv.* Durante la guerra. Tubtub san camaiha san pagauay.—Durante la guerra, ó durando guerra. Tubtub san camaiha san págauay.—Durante la guerra, ó mientras dura, ó duraba la guerra. Tubtub nga nagaauay pá.
DURAR. *n.* Dayon, dugay; pagiha.
DUREZ. *f. vid.* Dureza.
DUREZA. *f.* Catig-a, catig-ha; pagcatig-ha. Camatig-ha, pagcamatig-a, pagcamatig-ha.
DURMIENTE. *p. a.* An macatorog.—*m.* Abayabay.
DURO, RA. *adj.* Matig-a, matig-ha.—*fig.* Maisug, mapintas.—Duro. *adv. m.* Pangosog.

E

E. Icaonum nga letra san abecedario nga quinatsila ug icaduha san mga vocal.—*f.* Ngaran sini nga letra.
É. *conj. copul.* Ug, ngan. Pedro é Ignacio. Si Pedro ug si Ignacio.—Padre é hijo. Amay ngan sin anac.
¡EA! *interj.* ¡Tara!—¡Ea, pues! *m. adv.* ¡Tara!
EBANISTA. *m.* Panday sa cahuy.
EBANISTERÍA. *f.* Pagaradman sin pagcapanday; pagcapanday. Pandayan.
EBANO. *m.* Bantulinao.
EBRIEDAD. *f.* Cahubog, pagcahubog. Quinahub-gan.
EBRIO, BRIA. *adj.* Hubog. Hub-ganon.
EBRIOSO, SA. *adj.* Maquialacsio ug madali mahobog.—*s.* Parainum, parahubog.
EBULICIÓN. *f. vid.* Ebullición.
EBULLICIÓN. *f.* Caladcad, pagcaladcad. Pagalim bucad.
EBÚRNEO, NEA. *adj.* Matiposo, sugad sin tiposo
EBURNO. *m.* Tiposo.

EC

ECCEHOMO. *m.* Ladauan ni Jesucristo nga aton Guinoo sugad nga iguinpaquita ni Pilatos sa mga judios.
ECLESIÁSTICAMENTE. *adv. m.* Sugad san angay san batasan nga singbahanon.
ECLESIÁSTICO, CA. *adj.* An tungud sa singbahan.—*m.* Padre ó padé.
ECLIPSABLE. *adj.* Mabacunaua, masirom.
ECLIPSAR. *a.* Pagbacunaua.—*fig.* Pagsirom.—*r. fig.* Tois, tanan, palaguio.
ECLIPSE. *m.* Bacunaua; pagbacunaua.
ECO. *m.* Aningal.—Tonug sin linganay, etc.—Hagubohob. Hagong-hong.
ECONOMÍA. *f.* Paghirot; pagcahirot sin maopay san salapi, manggad, etc.—Casoco, casongcoan.—Caangayan.
ECONÓMICAMENTE. *adv. m.* Igo sa caangayan.
ECONÓMICO, CA. *adj.* Angay ó igo nga paghirot sin manggad, etc., etc.—Mahicao.
ECONOMIZAR. *a.* Paghirot sin paggasto.
ECÓNOMO. *m.* An tinatapuran sin pagsocot ug pagmangno sin manggad.—An Padre nga tiuan san Párroco nga propetario.
ECUANIMIDAD. *f.* Cadayonan nga caangayan sin paghunahuna, etc.
ECUÓREO, RIA. *adj. poét.* An tungud sa dagat.
ECHACANTOS. *m. fam.* Tauo nga taramayon.
ECHACORVEAR. *n. fam.* Pagtitatita, pagsulay.—Pagbua.

ECHACORVERÍA. *f. fam.* Pagcatitatita, pagcasulay.—Pagcabua.

ECHACUERVOS. *m. fam.* Titatita, manonolay.—*fam.* Tauo nga buaon ug taramayon.

ECHADA. *f.* Pagbatac; pagcabatac.—Pagpilac; pagcapilac.—*vid.* Echar.—Usa ca socol sin cahilaba sin lauas san tauo nga nahigda sa tuna.

ECHADERO. *m.* Pangatorogan, pahuayan.

ECHADIZO, ZA. *adj.* An sinusugo sin pagosisa ug pangisayud, ngan sin pagsumat sin ano lá.—An baya cay diri ná hagagamit.

ECHADOR, RA. *s.* Parabatac. Parapilac.—*vid.* Echar.

ECHADURA. *f.* Paghilumlum, in naghihilumlum an manuc.—*pl.* Echaduras. Agubanga, opa ó tictic.—Echadura de pollos. Casiuoan.

ECHAMIENTO. *m.* Pagpilac; pagcapilac. Pagbatac; pagcabatac.—*vid.* Echar.

ECHAR. *a.* Pagpilac; paghapil.—Pagbatac, pagbalong. Pagbalongbalong.—Pagpitic.—Echar sangre. Pagdugo.—Echar agua. Pagtubigui.—Echar vino. Pagipis sin alaesio.—Echar olor. Baho.—Echar dinero en arca, saco, etc. Pagsolud sin salapi sa cabán, sopot, etc.—Echar ó hacer salir á uno de algún lugar. Pagpaiuas.—Echar ó deponer á uno de su empleo ó dignidad. Paghucas.—Echar raices las plantas. Paggamut.—Echar ó brotar y arrojar hojas las plantas. Panahon.—Echar ó brotar flores las plantas. Pamucad.—Echar, brotar y arrojar frutos las plantas. Pamonga.—Echar un bocado. Pangaon.—Echar un trago. Panginum.—Echar tributos. Pagsugo ó pagaro sin buhis.—Echar cartas. Paghalog sin surat sa correo.—Echar de comer. Pagtubong, panobong.—Echar calculos. Paghunahuna.—Echar cuentas. Pagisip, pagcuenta.—Echar un bando. Pagbayabay.—Echar la comedia. Pagcomedia.—Echar por la derecha. Patoo.—Echar por la izquierda. Pauala.—Echar por el atajo. Pagbalatas.—Echar maldiciones. Panarangin, pamuyayao.—Echar refranes. Pagtigotigo.—Echar versos. Paglua sin mga siday.—Echar por tierra. Pagbungcag, pagguba.—Echar á destierro. Paghingilin.—Echarse á un pozo. Holog sin atabay. Echarse al rio. Paglayug sa salug.—Echarse por la ventana. Paglayug sa tarambo-an.—Echarse ó tenderse uno, por un rato más ó menos largo. Paghigda.—Echarse ó ponerse las aves sobre los huevos. Paghilumlum.—Echar de menos á una persona ó cosa. Pagilio.—Echar de ver. *fr.* Panginano.—Echarla de valiente. *loc. fam.* Pagpacalalaqui, pagpacamaisug.—Echarla de sabio. *loc. fam.* Pagpacamaaram.—Echarla de maestro. *loc.fam.* Pagpacamaestro.—Echar uno por alto una cosa. *fr. fig.* Pagpasipara.—Echarse uno á dormir. *fr. fig.* Pacabalingao.—Echarse á perder. *fr.* Pagraut, in nagraraut bisan ano.—Echarse uno de recio.—*fr. fig.* y *fam.* Paglugos, pagpirit.—Echar tras uno. *fr.* Paglanat.—Toli; tonud; tupra; sonot; son-ad; sugba; subó; saringbal; sangolo; saburac; sabuag; sabía; ribas; pislong; pilpil; odad; uaclit uacli; loob; ligdas; lasagas; laming; lambug; labuc; idoc; yacyac; hilad; hangcop; handig; hamlag; hamac; hagpay; dampil; dampig; calauit; bat-ao; banao; alis; arug.

ECHAZÓN. *f.* Paghalog sa dagat san mga luran, in mabalod caopay.—Paghalog, pagpilac.

ED

EDAD. *f. id.* Tuig tican san pagcatauo.

EDECÁN. *m. id.* An sinusugo sin pagpadolong ug pagpahibaro sa mga casoldadosan san mga sugo san ira ponoan.

EDEMA. *m. Med.* Hubag nga mahomoc.

EDEMATOSO, SA. *adj. Med.* Mahuhubag. Hinuhubag.

EDÉN. *m.* Puruy-an, hononga an dinhi sa tuna san siyahanpa nga tauo nga si Adan, san uaray pá siya pacasala.—*fig.* Rugal nga macaruruyag ug macalilipay.

EDICIÓN. *f.* Pagpamolde sin bisan ano nga sinurat.—Primera edición. Siyapa nga pagpamolde.—Segunda edición. Icaduha nga pagpamolde.

EDICTO. *m.* Sugo, talaan, pagbuot nga iguinpabayabay san mga ponoan. Bayabay.—Sugo ó talaan nga sinurat nga ipinabubutang sa mga puerta sa mga Tribunal etc., basi masayud san sugo an cadam-an.

EDIFICACIÓN. *f.* Pagbuhat; cabuhat; pagcabuhat sin balay, camalig, etc.—Paghatag ó pagpaquita sin maopay nga susgaranan.

EDIFICADOR, RA. *adj.* An magbubuhat. An magpabuhat.—*r.* Parabuhat.

EDIFICANTE. *p. a.* An mahatag sa iba sin ponondógan nga maopay.

EDIFICAR. *a.* Pagbuhat, paghimo, pagtindog sin balay, camalig, etc.—*fig.* Pagpanondog, paghatag ó pagpaquita sin maopay nga susgaranan.

EDIFICATIVO, VA. *adj. fig.* Macacaopay cay mahatag sin susgarán an nga maopay.

EDIFICIO. *m.* Balay, camalig, singbahan, etc.

EDITOR. *m.* An nagpapamolde sin libro, bisan diri iya buhat.

EDITORIAL. *adj.* Buhat sin mga editor. An tungud sin pagpamolde sin mga sinurat ó mga libro.

EDUCACIÓN. *f.* Pagtutdo, pagtoon.—Catutdoanan. Pagpaaram san mga cabataan, etc.—Catahud, pagcatahud, catalahuran.

EDUCADOR, RA. *adj.* An nagtututdo.—*s.* Paratutdo.

EDUCANDO, DA. *m.* y *f.* Bata nga nagaaram sa colegio; an tinotutdoan.

EDUCAR. *a.* Pagtutdo, pagtoon.—Pagpaaram.

EDUCCIÓN. *f.* Pagcuha; cacuha, pagcacuha.

EDUCIR. *a.* Pagcuha, an cuha sa bisan ano.

EDULCORACIÓN. *f.* Pagpatam-is.

EDULCORAR. *a. Farm.* Pagpatam-is.

EF

EFE. *f.* Ngaran san letra nga f.

EFECTIVAMENTE. *adv. m.* Sa pagcamatuod, matuod.

EFECTIVIDAD. *f.* Camatuoran.—*Mil.* Cacaput ná san catungdanan.

EFECTIVO, VA. *adj.* Matuod.—Quinacap-tan nga catungdanan.—En efectivo. *m. adv.* Salapi gud.

EFECTO. *m.* An cuha, an sonud sa bisan ano.—Tuyo ó hintutungdan san pagbuhat sin bisan ano.—Mga género, ábaca ó iba pá nga iguincocomercio.—*pl.* Mga manggad, mga bahandi, mga guinamiton.—Con, ó en, efecto. *m. adv.* Matuod, matuod nga matuod, sa pagcamatuod.—Llevar á efecto. Poner en efecto. *frs.* Pagtuman.—Surtir efecto. *fr.* Tuman, in natuman an guintutuyo.

EFECTUACIÓN. *f.* Pagtuman, pagcatuman, catuman.

EFECTUAR. *a.* Pagtuman, pagbuhat.

EFEMÉRIDES. *f. pl.* Libro ó panumduman nga casayoran san mga caagui sa adlaoadlao ngatanan.

EFERVESCENCIA. *f.* Capaso, pagcapaso nğa ora ora san dugo.—*fig.* Capaso ó caposoc sa buot.—Quim; Caladcad, burabura.
EFERVESCENTE. *adj.* Mapaso. Macaladcad, maburabura.
EFICACIA. *f.* Cahum; cagahuman. Cosog.
EFICAZ. *adj.* Macosog; magahum; gahuman.—Macacosog, macacaopay.
EFICAZMENTE. *adv. m.* Sin macosog, sin marig-on; macosog caopay, marig-on caopay.
EFICIENCIA. *f.* Gahum sa pagbuhat.
EFICIENTE. *adj.* An tagbuhat; an nagbubuhat.
EFICIENTEMENTE. *adv. m.* Cay may gahum sa pagbuhat.
EFÍGIE. *f.* Ladauan.
EFÍMERO, RA. *adj.* Nğa usa lá caadlao an cadugay ó camaiha.—Madali.
EFLUVIO. *m.* Alitbo, alisnğao.
EFOD. *m.* Viste nğa mahal san mğa sacerdote nğa labao sa mğa judio.
EFUGIO. *m.* Liligaran.—Pasanğilan, baribad.
EFUNDIR. *a.* Pagtacbo, pagyabo.—Pagola san dugo, pagdugo, in nagdudugo an casam-dan, etc.
EFUSIÓN. *f.* Pagola san dugo.—*fig.* Paghigugma nğa guican sa casingcasing.
EFUSO, SA. *p. p.* Guinola, inola.

EG

EGIDA. *f.* Por ext. Taming, calasag.
EGIPCIO, CIA. *adj.* Taga Egipto.
EGOISMO. *m.* Camaquilugaringon sin ora ora ná.
EGOISTA. *adj.* Maquilugaringon sin ora ora ná.
EGREGIAMENTE. *adv. m.* Sa pagcamahal.
EGREGIO, GIA. *adj.* Mahal, birilhon.

EJ

EJE. *m. id.* Sar-anğan sin carreton, coche, etc.
EJECUCIÓN. *f.* Pagtuman; catuman, pagcatuman. Pagbuhat; cabuhat, pagcabuhat.
EJECUTABLE. *adj.* Sadang matuman, sadang mabuhat.
EJECUTANTE. *p. a.* An matuman, an mabuhat.—*adj.* An mapirit sa iba sin pagbayad, cay may mán otang ug may sugo an hocom.
EJECUTAR. *a.* Pagtuman, pagbuhat.—Ajusticiar Pagpatay, pagbitay.—*For.* Pagpirit sin pagbayad. cún may otang, cay may sugo an hocom.
EJECUTIVAMENTE. *adv. m.* Sin dagmit caopay, sin dali caopay. Magdagmit caopay, madali caopay.
EJECUTIVO, VA. *adj.* An matutuman gud cay may sugo.
EJECUTOR, RA. *adj.* An tauo nğa matutuman, mabubuhat ó mahihimo sin bisan ano. *m. For.* An sinusugo san hocom sin pagtauag, pagsocot, etc.—De la justicia, Parapa'ay; parabitay; parahampac; parasáquit, etc.—Paratuman.
EJECUTORIA. *f.* Carig-onan sin camahalan sin tauo.—*For.* Sugo ó talaan sa mğa hocom nğa labao.
EJECUTORIA. *f.* Catungdanan san sinusugo san hocom sin pagtauag, pagsocot, etc.
EJEMPLAR. *adj.* Matinumanum, sanglitanan.—*m.* An tag-sa sa mğa libro ug iba pá nğa iguinpamolde.—Sin ejemplar. *m. adv.* Buhat nğa uaray sanglit.—Caso que sirve ó debe servir de escarmiento. Caagui nğa badlong basi magmáan an iba.
EJEMPLARMENTE. *adv. m.* Sin maopay nğa batasan, sin husay nğa batasan.—Bisan ano nğa badlong ó castigo basi magmáan.
EJEMPLIFICACIÓN. *f.* Pagbutang ó pagasoy sin pananglitan, pagpananglit.
EJEMPLIFICAR. *a.* Pagpananglit, pagasoy, pagbutang sin mğa pananglitan.
EJEMPLO. *m.* Susgaranan, pagsorondan, panondugan. Pananglit, pananglitan. Susgaran. Dar ejemplo *fr.* Pagpanondug, paghatag sin maopay nğa susgaran.—Por ejemplo. *expr.* Pananğlit, sugad siní.
EJERCER. *a.* Pagbuhat, pagtuman.
EJERCICIO. *m.* Pagtuman.—Catungdanan.—Paglacatlacat basi magmaopay an lauas.—El ejercicio á caballo es muy saludable. An panğaballo macacaopay gud sa lauas.—Ejercicios espirituales. Pagtuman san mğa turumanon sa calag sacop sin pipira caadlao sa pagampo ug pagpinitencia.—*Mil.* Pagaram an mğa soldados san ira pagcasoldados. Pagpaaram ó pagpabatid san mğa soldados sa mğa turumanon nira.
EJERCITACIÓN. *f.* Pagaram, pagpabatid.—Pagtuman.
EJERCITANTE. *p. a.* An magtutuman.—*m.* An nagtutuman san mğa turumanon sa calag sacop sin pipira ca adlao sa pagampo ug pagpenitencia.
EJERCITAR. *a.* Pagaram; pagpabatid.—Pagtutdo.—Pagtuman.
EJÉRCITO. *m.* Casoldadosan, mğa manğurubat.

EL

EL. *artic. determ. en gén. m. y núm. sing.* An.
EL. *pron.* Siya.
ELABORACIÓN. *f.* Cabuhat, pagcabuhat.
ELABORAR. *a.* Pagbuhat, paghimo.
ELACIÓN. *f.* Capalabilabi, camalabiao.—Pagcahitaas nğa paghunahuna ó pagbuot.
ELASTICIDAD. *f.* Caonat, pagcaonat.
ELÁSTICO, CA. *adj.* Maonat.
ELCHE. *m.* An nagbaya san religión nğa cristiana.
ELE. *f.* Nğaran san letra nğa *l.*
ELECCIÓN. *f.* Pagpili.
ELECTO, TA. *p. p.* Pinili.—*m.* Pinili.
ELECTOR, RA. *adj.* An magpipili.
ELEFANTE. *m.* Mananap nğa daco, an guidadacoi nğa mananap.
ELEGANCIA. *f.* Camahal, pagcamahal; camahalan. Camatahum, pagcamatahum; catahoman; camaañag, pagcamaaniag.—Camaogdayon, pagcamaogdayon.—Lasgud nğa pagpamolong.
ELEGANTE. *adj.* Mahal, matahum, maaniag, maopay.—Maogdayon.
ELEGANTEMENTE. *adv. m.* Mahai caopay, matahum caopay, maaniag caopay maopay gud.—Maogdayon caopay.
ELEGIBILIDAD. *f.* Sadang pagpipilion.
ELEGIBLE. *adj.* Sadang mapili.
ELEGIDO. *m.* Pinili.
ELEGIR. *a.* Pagpili.
ELENCO. *m.* Irisipan. Lactud nğa casayoran.
ELEVACIÓN. *f.* Pagcayab. Paghitaas; pagcahitaas, cahitaas.—*fig.* Pagpaombao.—*fig.* Pagpalabilabi; camalabiao.
ELEVADAMENTE. *adv. m.* Ora ora sin hitaas. Hitaas caopay.
ELEVADO, DA. *adj. fig.* Hataas, hitaas.—Halarum nğa pagasoy; halarum nğa paquiana, etc.
ELEVAMIENTO. *m. vid.* Elevación.

ELEVAR. *a.* Pagcayab.—Hangad.—Paghitaas, paghataas.—*fig.* Pagpaombao.—*fig.* Pagpalabilabi.—Pagcauan. Cuyao, cayao.
ELIDIR. *a. frustar.* Pagcauang.—Suprimir. Pagcuha.
ELIMINAR. *a.* Pagpaiuas. Pagbaya.
ELISIÓN. *f. Gram.* Pagcuha, pagcacuha sin vocal nga catapusan, cun vocal man an tinicang in san sonud nga polong.
ELOCUCIÓN. *f.* Batasan sin pagpamolong.—Toon nga pagpamolong.
ELOCUENCIA. *f.* Calasguran.
ELOCUENTE. *adj.* Lasgud.
ELOCUENTEMENTE. *adv. m.* Sin lasgud. Lasgud caopay.
ELOGIADOR, RA. *adj.* An magdadayao sa iba.—Paradayao sa iba.
ELOGIAR. *a.* Pagdayao, pagdayeg, pagsalin-orug.
ELOGIO. *m.* Pagdayao, pagsanorug.
ELUCIDACIÓN. *f.* Caasoyan; casayoran.
ELUCIDAR. *a.* Pagasoy, paghatag sin casayoran.
ELUCIDARIO. *m.* Libro nga casayoran san mga macuri tuquibon sa hunahuna.
ELUDIR. *a.* Paglicao, paglicay in may quinucurian.—Pagsambingay.
ELLA. *pron.* en *gén. f.* Siya.—Aqui fue ella. Dinhi pagbon-a; dinhi pagbuhata, etc.
—Aqui será ella. Dinhi quiquitaon ó quiquitaon ta dinhi.—Ahora será ella. Niyan ta quiquitaon.—Después será ella. Quiquitaon ta onina.
ELLOS, ELLAS. *pl.* Sira.

EM

EMANACIÓN. *f.* Guinicanan. Tinicangan.
EMANAR. *n.* Guican. Ticang.
EMANCIPACIÓN. *f.* Pagpagauas; paggauas sa galum sa lain.
EMANCIPAR. *a.* Pagpagauas sa gahum sa iba. Paggauas sa gahum sa iba; paghigauas sin casacop.—*r. fig.* Gauas, tuhas.
EMBABIAMIENTO. *m.* Cabalingao, pagcabalingao; calipat, pagcalipat.
EMBACHAR. *a.* Pagpaslud san mga hayop.
EMBADURNADOR, RA. *adj.* An maghihirog sin lagáy.—*s.* Parahirog sin lagay. (Parahiso) hiso.
EMBADURNAR. *a.* Paghirog sin lagáy.—*r.* Lagáy, in nalagyan an tauo. (Suave la *y*).
ENBAIDOR, RA. *adj.* Buaon, malimbong.—*s.* Parabua, paralimbong.
EMBAIMIENTO. *m.* Palimbong.
EMBAIR. *a.* Paglimbong.
EMBAJADA. *f.* Togon. Sugo.
EMBAJADOR. *m. id.* Surugoon ó an sinusugo san hadi cun san labao nga govierno.
EMBAJADORA. *f.* A-aua san embajador.
EMBAJATRIZ. *f. vid.* Embajadora.
EMBALADOR. *m.* Parabantal. Parapotos.
EMBALAJE. *m.* Pagbantal. Pagpotos.—Potos ó an igpopotos.—Bayad san igpopotos.
EMBALAR. *a.* Pagbantal. Pagpotos.
EMBALDOSADO. *m.* Salug nga sinal-gan sin mga baldosa.
EMBALDOSAR. *a.* Pagbutang ó pagsalug sin mga baldosa.
EMBALSADERO. *m.* Dánao tubigan.
EMBALSAMADOR, RA. *adj.* An maghihirog ó magbubutang sin mahamot.—*s.* Parahirog ó parabutang sin mahamot.
EMBALSAMIENTO. *m.* Paghirog ó pagbutang; pagcahirog ó pagcabutang sin mahamut.
EMBALSAMAR. *a.* Paghirog ó pagbutang sin mahamut san mga lauas san mga minatáy. — Pagpahamut.
EMBALSAR. *a.* Pagluran sa balsa.—Rebalsarse. *r.* Biao, in nabibiao an tubig.
EMBALUMAR. *a.* Pagluran, pagdara ó pagpasag sin mga dagco, sin uaray catuhayan cay damo ug mabug-at sa luyo.—*r. fig.* Bug-at, in binubug-atan sin mga calibangan, ug nagsasarangapan an tauo.
EMBANASTAR. *a.* Pagbutang ó pagsolud sa alat, bangcat, etc.
EMBARAZADA, *adj.* y *s.* Burud; sagpon; mabdos. Bungtis.
EMBARAZADAMENTE. *adv. m.* Sin curi; macurí caopay, cay may caolangan ó cacurian.
EMBARAZADOR, RA. *adj.* An maoolang.
EMBARAZAR. *a.* Pagolang.
EMBARAZO. *m.* Caolangan, cacurian.—Caburud, casagpon, camabdos; pagcamabdos.
EMBARAZOSAMENTE. *adv. m.* Sin curi; macurí caopay, cay may caolangan ó cacurian.
EMBARAZOSO, SA. *adj.* Macacaolang.
EMBARBASCAR. *a.* Pagtubli. Pagtuba; panubli.—*fig.* Pagsalangisang; pagolang.—*r.* Sabud, in nasasahud an arado san mga dagco nga gamut.
EMBARBECER. *n.* Sodot, in nanonodot ná an bungot san tauo.
EMBARCACIÓN. *f.* Sacayán.—An camaiha san pagsacay.—Adiong.
EMBARCADERO. *m.* Doroongan.
EMBARCADOR. *m.* An nagpapadara sa sacayán sín bisan ano nga luran.
EMBARCAR. *a.* Pagsacay. Paluran.—*r.* Sacay. Luran.—Pagsalacay.
EMBARCO. *m.* Pagsacay. Pagluran.
EMBARDAR. *a.* Pagtahub sin banua, cogon etc., san mga cota.
EMBARDUÑAR. *a. vid.* Embadurnar.
EMBARGADOR. *m.* Paraembargo.
EMBARGAR. *a.* Pagolang.—*fig.* Hipaosa, lipong, in nahipaosa ó nalilipong an mga balatian.—*For.* Pagembargo.
EMBARGO. *m.* Pagraut, in nagraraut an guinhaua, cay uaray catutunao an quinaon. — *ant.* Caolangan.—*For.* Pagembargo.—Sin embargo. *m. adv.* Bisan pá.
EMBARNECER. *n.* Pagtamboc, pagtabá.
EMBARNIZADURA. *f.* Pagsalan.
EMBARNIZAR. *a.* Pagsalan.
EMBARQUE. *m.* Pagluran.
EMBARRADOR, RA. An maghihirog sin lagáy.—*s.* Parahirog sin lagáy.
EMBARRADURA. *f.* Paghirog sin lagáy.—Paglagáy, in linalag-yan an tauo, etc.
EMBARRANCARSE. *r.* Hahanang, habito, halbo.—*n.* Sanglad an mga sacayán.
EMBARRAR. *a.* Paghirog sin lagáy.—Paglagáy, in linalag-yan an tauo, etc.
EMBARRILADOR. *m.* Parasolud sin bisan ano sa mga barriles.
EMBARRILAR. Pagsolod sin bisan ano sa mga barriles.
EMBARROTAR. *a.* Pagsiol.
EMBARULLADOR, RA. *adj.* Masamoc, marimoc.—*s.* Parasamoc, pararimoc.
EMBARULLAR. *a. fam.* Pagsamoc, pagrimoc.—*fam.* Pagbuhat sin hinanali ug sin uaray cahusayan.

EMBASAMIENTO. *m. Arq.* Carig-onan, casarigan ó simiento.
EMBASTAR. *a.* Paghaluthot.
EMBASTE. *m.* Haluthot.
EMBASTECER. *n.* Pagtamboc, pagtabá.—*r.* Bahol.
EMBATE. *m.* Paghampac, in hinahampac an sacayán, an bato etc. sin mabascug nga cabadlan.—Pagdosmog nga macosog.
EMBAUCADOR, RA. *adj.* Malimbong, buaon.—*s.* Paralimbong, parabua; tamyauan.
EMBAUCAMIENTO. *m.* Limbong. Paglimbong.
EMBAUCAR. *a.* Paglimbong, pagbua; pagtamyao.
EMBAULAR. *a.* Pagsolud sin bisan ano sa cabán.—*fig. fam.* Pagcaon sin damo.
EMBAUSAMIENTO. *m.* Paghipaosa, paghitingala.
EMBAZADOR. *m.* Paratina sin dorodulao.
EMBAZADURA. *f.* Pagtina, pagcatina sin dorodulao.
EMBAZADURA. *f.* Paghipaosa, paghitingala.
EMBAZAR. *a.* Pagtina sin dorodulao.
EMBAZAR. *a.* Pagolang.—*fig.* Hipaosa, hitingala.—*n. fig.* Olang.—*r.* Tacas.
EMBEBECER. *a.* Paglibanglibang.—*r.* Hipaosa, hitingala.
EMBEBECIDAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga paghipaosa ó paghitingala. Sin uaray pangínano.
EMBEBECIMIENTO. *m.* Paghihiborong, paghipaosa paghitingala.
EMBEBEDOR, RA. *adj.* Mahomhom; mayopyop.—Masacop.
EMBEBER. *a.* Paghomhom; pagyopyop; paghonop.—Sacop, locop.—*fig.* Pasacop.—*n.* Coros.—*r. fig.* Hipaosa, hitingala.—*fig.* Pagaram sin maopay sin bisan ano.
EMBELECADOR, RA. *adj.* Malimbong, malibo.—*s.* Paralimbong, paralibo.
EMBELECAR. *a.* Paglimbong, paglibo; pagtamyao.
EMBELECO. *m.* Limbong, libo.—*fig.* y *fam.* Buog nga tauo.
EMBELEÑAR. *a.* Pacaosa, pacatingala.—*r.* Hipaosa hitingala.
EMBELESAMIEMTO. *m.* Hipaosa, hitingala.
EMBELESAR. *a.* Pacausa, pacatingala.—*r.* Hipausa, hitingala.
EMBELESO. *m.* Hipaosa, hitingala. Catingalahan, catingal-han.
EMBELLAQUECERSE. *r* Tistis.
EMBELLECER. *a.* Pagpatahum, pagpaaniag; pagsabong, pagrayandayan.—*r.* Tahum, aniag, hias puni.
EMBELLECIMIENTO. *m. vid.* Embellecer, *1.ª sig.*—Camatahum, camaaniag. Catabumau. Cahiasan. Capunihan.
EMBERMEJAR. *a. vid.* el *sig.*
EMBERMEJECER. *a.* Pagpabulao, pagtina sin bulao.—Pagpacaalo, in pinacacaalohan an tauo ug nagpupula an iya bayhon.—*n.* Bulao, baga bulao.
EMBERRENCHINARSE. *r.* Sina, isug.
EMBERRINCHARSE. *r.* Sina, isug.
EMBESTIDA. *f.* Pagdosmog, pagdamag; pagdamuag; pagsangdal. Pagbangga.—*fig.* y *fam.* Paquigpolong, sa igcasitauo tungud sin bisan ano.
EMBESTIDOR, RA. *adj.* Madosmog, madamag; madamuag masangdal. Mabangga.—*m. fig.* y *fam.* An naaro sin pagotang cún limos bá ug damo an iya mga pasangilan.
EMBESTIDURA. *f. vid.* Embestida, *1.ª acep.*
EMBESTIR. *a.* Dosmog, damag; damuag; sangdal. Bangga.—*fig.* y *fam.* Pagaro sin pagotang cún limos bá.—Laboc.
EMBETUNAR. *a.* Pagbulit. Pagsilsil.
EMBIJAR. *a.* Pagpintar ó pagtina sin asiotis.
EMBLANDECER. *a.* Pagpahomoc.—*r.* Homoc.—*r. fig.* Hicalooy, hipuangud.
EMBLANQUECER. *a.* Pagpabusag. Pagbusag.—*r.* Busag.
EMBLANQUECIMIENTO. *m.* Pagbusag pagcabusag.
EMBLANQUICIÓN. *f.* Pagbusag. Pagcabusag.
EMBLANQUIMIENTO. *m.* Pagbusag. Pagcabusag.
EMBLEMA. *m.* Alidaguiran. Higaday.
EMBOBAMIENTO. *m.* Hipaosa, hitingala.
EMBOBAR. *a.* Paglibang.—*r.* Hitingala, hipaosa.
EMBOBECER. *a.* Pagpatapang, pagpalorong.—*r.* Tapang, lorong.
EMBOBECIMIENTO. *m.* Catapang, pacatapang; calorong, pagcalorong. Catapangan, pagcadungo.
EMBOCADERO. *m.* Loho; calohoan.—Sulangan. Sabang.
EMBOCADO, DA. *adj.* Alacsio nga marasa.
EMBOCADURA. *f.* Pagsolud ó pagagui sin haligot.—Parte de los instrumentos músicos de viento, que entra en la boca. Horoypan.—Parte del freno, que entra en la boca. Bangot.—Hablando de vinos; este vino tiene buena embocadura. Ini nga alacsio marasa caopay.—Paraje por donde los buques pueden penetrar en los rios que desaguan en la mar. Sabang.
EMBOCAR. *a.* Pagsolud, sa baba sin bisan ano.—Paglosot. Pagsabang. Pagsulang.—*fig.* y *fam.* Tragar y comer mucho y de prisa. Paginum, paglamon ó pagcaon sin damo ngan sin dagmit.
EMBOCINADO, DA. *adj.* Masugad sin bodyong.
EMBODEGAR. *a.* Pagsulud ug pagtimos sa bodega ó sirong sin alacsio, lana, etc.
EMBOLAR. *a.* Pagtaod sin cauayan etc., sa catapusan san sungay san todo nga vaca etc., basi diri macasungay.
EMBOLAR. *a.* Pagpintar anay sin bisan ano nga pagdodóradohon.
EMBOLÍA. *f. Med.* Casaquít nga ticang tungud sin dugo nga nabagtic.
EMBOLISMADOR, RA. *adj.* Maidug, maidugidug nga tauo.—*s.* Paraidug, paraidugidug.
EMBOLISMAR. *a. fig.* y *fam.* Pagidug, pagidugidug, pagsumatsumat sin mga bua.
EMBOLISMO. *m. fig.* Cacurian.—*fig.* Casamocan, carimocan.—*fig. y fam.* Idug, idugidug, bua nga sumat.
EMBOLSAR. *a.* Pugsolud ó pagtimos sa bolsa ó sopot sin salapi, etc.
EMBOLSO. *m. vid.* Embolsar.
EMBONAR. *a.* Pagpacaopay.
EMBOÑIGAR. *a.* Paghirog sin tae sin vaca, etc.
EMBOQUE. *m.* Pagagui, pagcaagui, sa bisan diin nga haligot.—*fig.* y *fam.* Limbong, libo.
EMBORNAL. *m.* Boho, loho, araguian san tubig.
EMBORRACHADOR, RA. *adj.* Macacahubog.
EMBORRACHAMIENTO. *m.* Cahubog, pagcahubog. Quinahub-gan.
EMBORRACHAR. *a.* Pacahubog.—*r.* Hubog.—Alan.
EMBORRAR. *a.* Pagsolud sin gapas ó barahibo sin carnero etc., sa mga olonan, etc.—*fig.* y *fam.* Paginum, paglamon ó pagcaon sin damo ug sin dagmit.
EMBORRAZAMIENTO. *m.* Paghigot, pagcahigot sin tilad nga tamboc san lauas san tamsi nga guinaasal.
EMBORRAZAR. *a.* Paghigot sin tilad nga tamboc sin bactin san lauas san tamsi nga guinaasal.
EMBORRICARSE. *r. fam.* Lipong, hiborong.
EMBORRONAR. *a.* Pagcaditcadit, pagcuditcudit.—

fig. Pagsurat sin dagmit ug maraut nga pagsurat.
EMBORRULLARSE. *r. fam.* Paghibatonbaton sin polong; pagsingguit.
EMBOSCADA. *f.* Gama; pangama. Pagbanhig.
EMBOSCADURA. *f.* Pagpangama, pagtago sin paggama.—Pagsolud ó pagsohot sin cagugub-an.—Taragoan.
EMBOSCAR. *a.* Pagpangama; pagbanhig.—Pagtago ó pagsohot sin cagugub-an.
ESBOSQUECER. *n.* Guba, in nahihimo nga guba an tuna.
EMBOTADOR. *m.* Parapangarol sa mga salsalon.
EMBOTADURA. *f.* Pangarol.
EMBOTAMIENTO. *m.* Pangarol.
EMBOTAR. *a.* Pagpangarol.—*r.* Ngarol.—*fig.* Pagpanluya.
EMBOTARSE. *r. fam.* Pagsapin sin botas.
EMBOTELLADOR, RA. *m.* y *f.* Paraipis sin alacsio etc., sa mga botella.
EMBOTELLAR. *a.* Pagipis sin alacsio etc., sa mga botella.
EMBOTIJAR. *a.* Panolud, pagipis sin alacsio, tubig etc., sa mga biso.—*r. fig.* y *fam.* Hubag.—*fig.* y *fam.* Sina, isug.
EMBOZADAMENTE. *adv. m.* Lorolimbong nga pagyacan ó pagbuhat sin bisan ano.
EMBOZAR. *a.* Pagtahub san bayhon ngada san irong ó mga mata.—Paglorolimbong nga pagyacan ó pagbuhat sin bisan ano basi diri masabut an iba.
EMBOZAR. Pagbangot san mga hayop ó mga ayam.
EMBOZO. *m.* An itarahub sa bayhon.—*fig.* Paglorolimbong nga pagyacan ó pagbuhat sin bisan ano.—Quitarse uno el embozo. *fr. fig.* y *fam.* Pagpahayag san tuyo nga guintatago anay.
EMBRACILADO, DA. *adj. fam.* An mga cabataan nga gudti nga guincocogos.
EMBRAVECER. *a.* Pagpaisig.—*r.* Isug, pintas; sina.—*n. fig.* Hioli, in hinoolian an mga tanum san calurab.
EMBRAVECIMIENTO. *m.* Caisug, pagcaisug, capintas, pagcapintas. Camaisug, pagcamaisug, camapintas, pagcamapintas. Casina.
EMBRAZADURA. *f.* Pagsocsoc san butcon sa polo san taming, etc.—Polo sin taming, etc.
EMBRAZAR. *a.* Pagsocsoc san butcon sa polo san taming, calasag, etc.
EMBREAR. *a.* Paghirog ó pagbulit sin balao, etc.
EMBREGARSE. *r.* Paghilabut sa mga pagsari, sa mga capolonganan, etc.
EMBREÑARSE. *r.* Pagsohot sin guba ó casighotan.
EMBRIAGADOR, RA. *adj.* Macacahubog.
EMBRIAGAR. *a.* Pacahubog.—Hubog.—Alan.—*fig.* Hipaosa, hitingala.
EMBRIAGUEZ. *f.* Cahubog, pagcahubog. Quinahubgan.—*fig.* Paghipaosa, paghitingala; baga cauara sa hunahuna.
EMBRIDAR. *a.* Pagbutang san freno sa mga caballo, etc.
EMBRIÓN. *m.* Bisan ano nga uaray pá cahihingpit an cahimoan.—*Flor* en embrión. Quidioman nga bucad iton di pá mabuslad.
EMBROCA. *f. Farm.* Haclop.
EMBROCACIÓN. *f. Farm.* Haclop.—*Med.* Hinay nga pagsablig ó pagbobo sin tambal dida san masoot.
EMBROCAR. *a.* Paghoad ó pagipis san solud sin surudlan ngadto sa usa mán nga surudlan.
EMBROCAR. *a.* Pagporon, pagsambud sin sinulit etc. dida sin samburan.—Pagsunggay an todo san tauo nga nagsusuerte sa iya.
EMBROCHADO, DA. *adj.* Binordahan sin sinulit nga bulauan, salapi, etc.
EMBROLLA. *f. fam.* Limbong. Casamocan.—Bua.
EMBROLLADAMENTE. *adv. m.* Gabot caopay; sin uaray catuhayan, sin uaray cahusayan.
EMBROLLADOR, RA. *adj.* Macagobot, macasamoc.—*s.* Paragobot, parasamoc.
EMBROLLAR. *a.* Paggobot pagsamoc, paggomon.
EMBROLLO. *m.* Limbong, gomon. Casamocan.—Bua.—*fig.* Cacurian.
EMBROLLÓN, NA. *adj. fam.* Macasamoc; mamoc.
EMBROLLOSO, SA. *adj.* Magogobot, masasamoc, magogomon.
EMBROMADOR, RA. *adj.* Madorogas; matiao; macondat.—*s.* Paradorogas, paratiao; paracondat.
EMBROMAR. *a.* Pagtiao, pagtiaotiao; pagcondat.—Paglimbong.—Pagdorogas.
EMBROQUELARSE *r.* Panaming, pangalasag.
EMBROQUETAR. *a.* Pagtohug sin inasal.
EMBROSQUILAR. *a.* Pagpaslud san mga hayop sa pasluran.
EMBRUJAR. *a.* Pagasuang.
EMBRUTECER. *a.* Pacabuog, pacalorong.—*a.* Buog, lorong.
EMBRUTECIMIENTO. *m.* Calorong, cabuog; pagcalorong, pagcabuog.
EMBUCHADO. *m.* Mga tinai nga pinanudlan sin dugo, onud sin bactin, etc. ug nahimo nga mga morcilla, soriso, etc.
EMBUCHAR. *a.* Paglamoy, paglamon, pagcaon sin damo ug sin dagmit.
EMBUDADOR, RA. *m.* y *f.* Paracaput san sudo, cay pagipis sin alacsio, etc.
EMBUDAR. *n.* Pagsudo, pagbutang san sudo, cay pagipis sin alacsio, etc.
EMBUDO. *m.* Sudo.—*fig.* Limbong, bua.
EMBUJAR. *a. fam.* Pagtambac, pagpondoc.
EMBUSTE. *m.* Bua, limbong.—*pl.* Mga singsing, arillos, bitaybitay, biao ug iba pá nga sugad nga guinagamit sa mga babaye.
EMBUSTEAR. *n.* Pagbua, paglimbong.
EMBUSTERÍA. *f. fam.* Bua, limbong Larang sin pagbua ó paglimbong.
EMBUSTERO, RA. *adj.* Buaon, malimbong.—*s.* Parabua, paralimbong.
EMBUTIDO. *m.* Pagsolud, pagpanolud.—Mga tinai nga pinanudlan sin dugo, onud sin bactin etc., ug nahimo nga mga morcilla, soriso, etc.
EMBUTIR. *a.* Pagsolud, pagpanolud; pagpono.—Pagpadolot; pagpadocut.—*fig.* y *fam.* Paglamoy; paglamon, pagcaon sin damo ug sin dagmit.
EME. *f.* Ngaran san letra nga *m.*
EMENDABLE. *adj.* Sadang pagopayon, sadang pagsauayon.
EMENDACIÓN. *f.* Pagopay, pagpacaopay, pagsauay, pagcasauay.
EMENDADOR. *m.* Paraopay, parasauay.
EMENDADURA. *f. vid.* Emendamiento.
EMENDAMIENTO. *m.* Pagpacaopay, pagliuat, cay cún nagsasala an pagsurat etc., liniliuat.
EMENDAR. *a.* Pagpacaopay, pagliuat, cay cún nagsasala an pagbuhat, liniliuat.—Pagbayad san mga perjuicio nga guinbuhat.
EMERGENCIA. *f.* Caagui, pagcaagui, casugad.
EMERGENTE. *adj.* An ticang sa...—An guican sa...

EMÉRITO. *adj.* Sinisiring an tauo nğa napahucas san iya catungdanan ug binabalosan siya sa mğa labao tunğud san iya magopay nğa pagtuman.
EMERSIÓN. *f. Astron.* Pagsirang sin bitoon, etc.
EMÉTICO. CA. *adj. Med.* Tambal nğa canan pasuca, isuruca.
EMIENDA. *f.* Pagpacaopay, pagliuat, cay cún nagsasala an pagbuhat, liniliuat.—Poner emienda. *fr.* Pagliuat san sala, in nagsayop san pagsurat, etc.—Tomar emienda. *fr.* Pagcastigo san nacasala.
EMIGRACIÓN. *f.* Paghalin pagcahalin an tauo sa lain nğa tuna.
EMIGRADO. *m.* An nahalin sa lain nğa tuna ug dida siya oocoy, dumoróong.
EMIGRANTE. *p. a.* An mahalin sa lain nğa tuna.
EMIGRAR. *n.* Paghalin sa lain nğa tuna.
EMINENCIA. *f.* Gahitas-an sin tuna.—*fig.* Caud-ganan, caopayan sa calag.—Catalahuran ó camahalan nğa itinotogot sa mga cardenal sa santa iglesia nğa romana.
EMINENTE. *adj.* Hataas; lábao, nauantauan.—*fig.* Harangdon.
EMINENTEMENTE. *adv. m.* Mahal caopay; hingpit caopay, maopay gud.
EMINENTÍSIMO, MA. *adj.* Bansag nğa camahalan ó caud-ganan sa mğa cardenal sa santa iglesia nğa romana. Guimamahali, guiooroguí.
EMISARIO. *m.* Loho ó araguian sa mğa tubig sin danao, etc.—Tauo nğa sinusugo sin pangisayod ó paghiling.
EMISIÓN. *f.* Pagiuas; pagcaiuas.—Pagpalacat san sinisiring papel moneda ó iba pá nğa sugad.—Paghatag, pagcahatag sin sagdon, casayoran, etc.
EMITIR. *a.* Pagiuas.—Pagpalacat san sinisiring papel moneda ó iba pá nğa sugad.—Pagasoy ó paghatag sin sagdon, casayoran, etc.
EMOCIÓN. *f.* Cabantad, pagcabantad sin tigda sa calag.
EMOLIENTE. *adj.* Tambal nğa macacahomoc ó icahomoc sin hubag nğa matig-a.
EMOLUMENTO. *m.* Polos, bayad ó sohol tunğud sin catungdanan.
EMPACAR. *a.* Pagbantal; pagsolud sin bisan ano sa mğa cabán.
EMPACHADO, DA. *adj.* Harabason, harab-son; dálao, dinadálao.
EMPACHAR. *a.* Pagolang; pacaolang.—Pagraut an guinhaua, in uaray catutunao an quinaon.—Pagtago, paglicao.—*r.* Alo, dálao, harabas.
EMPACHO. *m.* Caalo caatod, cadálao.—Caulanğan, cabilingan, cacurian.—Uaray catutunao an quinaon.—Empacho de estómago. Casaquit sa sorocsoroc cay uaray catutunao an quinaon.
EMPADRONADOR. *m.* Parahimo ó parasurat sin mğa padrón.
EMPADRONAMIENTO. *m.* Pagsurat; paghisurat; pagpasurat, pagpasacop sa mğa padrón.—Padrón, listahan sa mğa tauo.
EMPADRONAR. *a.* Pagsurat sa padrón.—*r.* Paghisurat, pagpasurat, pagpasacop sa padrón.
EMPALAGAR. *a.* Somol; ngalas; tacas.
EMPALAGO Ó EMPALAGAMIENTO. *m.* Casomol, pagcasomol; canğalas; catacas.
EMPALAGOSO, SA. *adj.* Macacasomol.—*fig.* Macanğalas, macasamoc.
EMPALAMIENTO. *m.* Pagtohog, panohog.
EMPALAR. *a.* Pagtohog sugad sin inaasal.
EMPALIADA. *f.* Sab-ong, panab-ong sa mğa balay etc., in may mğa fiesta.
EMPALIAR. *a.* Pagsab-ong, in may maagui nğa procesión, etc.
EMPALIZADA. *f.* Alad.
EMPALMADURA. *f.* Pagsumpay; pagcasumpay. Sinumpayan.—Pagdogtong; pagcadogtong. Dinogtonğan.
EMPALMAR. *a.* Pagsumpay.—Pagdogtong.
EMPALME. *m. vid.* Empalmadura.
EMPANADA. *f.* Caran-on nğa nahihimo sin onud ug iba pá nğan pinopotos sin harina.
EMPANAR. *a.* Pagpotos sin bisan ano sin harina, ug pagloto dida sa horno.—*Agr.* Pagtanum.—*r. Agr.* Pagirapa an mğa tanum tunğud cay soso caopay.
EMPANDAR. *a.* Pagbalico.
EMPANDILLAR. *a. fam.* Paglaquip sin duduha nğa dahon sin baraja cay paglimbong.
EMPARTANAR. *a.* Pagpono sin tubig ó pagdánao.—Pagholog sa catubigan.—*r.* Habolnod sin tubigan.—*fig.* Pagolang. Pacaolang.
EMPAÑADURA. *f.* Potos, panapton nğa igpopotos sin bata, hapin.
EMPAÑAR. *a.* Pagpotos sin hapin san bata.—Pagpasirom san masilao. *r.* Sirom.—*fig.* Pagpacaraut san bantug.
EMPAPAR. *a.* y *r.* Honob. Homhom.—*r. fig.* Sayud, in nasasayud caopay an tauo sin ano mán nğa tutdo, etc.
EMPAPARSE. *r. fam.* Pagraut an guinhaua cay uaray catutunao an quinaon.
EMPAPELADOR, RA. *m.* y *f.* Parapotos sin bisan ano sin papel.
EMPAPELAR. *a.* Pagpotos sin bisan ano sin papel.—Pagpotos sin papel.—*fig.* y *fam.* Pagbuhat sin mğa diligencia sa bisan sin-o nğa tauo.
EMPAPIROTAR. *a. fam.* Pagsab-ong sa bisan sin-o nğa tauo sin maopay.
EMPAPUJAR. *a. fam.* Pagpacaon, in pinacacaon an tauo sin ora ora, pagpabosog sin ora ora.
EMPAQUE. *m.* Pagbantal; pagsolud sin bisan ano sa mğa cabán.
EMPAQUETADOR. *m.* Parabantal; parasolud ó paratimos sin bisan ano sa mğa cabán. Parapotos.
EMPAQUETAR. *a.* Pagbantal. Pagsolud ó pagtimos sin bisan ano sa mğa cabán. Pagpotos.
EMPARA. *f. For.* Pagembargo.
EMPARAMENTAR. *a.* Pagsab-ong; panab-ong.
EMPARAMENTO.—Emparamiento. *m. For.* Pagembargo.
EMPARAR. *a. For.* Pagembargo.
EMPARCHAR. *a.* Pagpatco ó pagbutang sin patco.
EMPAREDADO, DA. *adj.* Pinipreso ó binibilanggo san cota.—Binogho, binocot in napepelio lá ang tauo cay pagbuot niya.—*m. fig.* Usa ca hilab nğa sumsuman nğa linalaquip sin duha cá pinit nğa tinapay.
EMPAREDAMIENTO. *m.* Pagpreso, capreso, pagbilanggo sa cota.—Balay nğa pinanğonğoquian sa mğa pinipreso ó binibilanggo. Balay nğa hinohonanğan san mğa binocot nga napepelio.
EMPAREDAR. *a.* Pagpreso ó pagbilanggo sa cota.
EMPAREJADOR. *m.* Parapagtoropong.—Parapagsigo.
EMPAREJADURA. *f.* Pagcatoropong, pagcasama.
EMPAREJAMIENTO. *m.* Pagtoropong, pagcatoropong.—Pagcasigo.—Pagcatopad.
EMPAREJAR. *a.* Pagtoropong, pagpatoropong, pagpasama.—Pagpasigo.—Pagtopad.—Sama, pades.
EMPARENTAR. *a.* Pagcaoropud nğa espirituhanon nğa guican san Sacramento san Pagcasal; pagoropud.

EMPARRADO. *m.* Carabonğan sin sanğa sin parra etc., nğa binabalayan.—Balayan sin parra, balagon, etc.
EMPARRAR. *a.* Pagbalayan sin parra, balagon, etc.
EMPARRILLADO. *m.* Linara nğa pagbutang san mğa cahuy, cauayan, etc.
EMPARRILLAR. *a.* Pagasal sin bisan ano dida sin saladang, pagsaladang.
EMPARVAR. *a.* Pagpondoc san guinioc nğa trigo, etc.
EMPASTADOR. *m.* Parapintar nğa nagpapalutao ó nagpapacaopay san iya pintar.—Pincel nğa igpipintar.
EMPASTAR. *a.* Pagpotos.—*Pint.* Pagpalutao san pintar.
EMPASTE. *m.* Caopayan ó an pagpacaopay san mğa color sa mğa pinintaran.
EMPASTELAR. *a. fig.* y *fam.* Pagtuhay sin bisan ano sin diri anğay sa catadunğan nğa pagtuhay, cundi basi mahuman lá dayon.—*Impr.* Pagsalacot san mğa letra, ug tunğud sini uaray casayoran.
EMPATADERA. *f. fam.* Pacaolang. Caolanğan.
EMPATAR. *a.* Pagapong. Si Pedro nğan si Juan nagapong sin votos.—Pagolang; pacaolang.
EMPATE. Pagapong.
EMPAVESADA. *f.* Panğalasag.—*Mar.* Tinabas nğa panapton nğa magcalainlain sin color nğa ipanabong sa mğa sacayán, etc. Itarahub sa mğa lingcoranan san mğa palúa, bote, etc.
EMPAVESADO, DA. *adj.* Nanğanğalasag.—*m.* Tagacalasag ó paradara sin calasag.
EMPAVESAR. *a.* Panğalasag, panaming.—*Mar.* Pagsab-ong sin sacayán, pagbutang sin mğa bandera.
EMPAVORECER. *n.* Hadluc, dálao.
EMPECATADO, DA. *adj.* Malaris caopay, di gud mabale.
EMPECER. *a.* Pagdarahug, pagpacaraut.—*n.* Pagolang; pacaolang.
EMPECIMIENTO. *m. adv.* Empecer.—Caolanğan.
EMPEDERNIDO, DA. *adj. fig.* Matig-a sin casing-casing.
EMPEDERNIR. *a.* Pagpatig-a, pagpatigha.—*r.* Tig-a, tigha.
EMPEDRADO. *m.* Sinalgan sin mğa bato.—Hinapidan sin mğa bato.
EMPEDRADOR. *m.* An nagsasalug sin bato. An naghahapid sin bato.
EMPEDRAMIENTO. *m.* Pagsalug sin bato. Paghapid sin bato.
EMPEDRAR. *a.* Pagsalug sin bato sa mğa balay, singbahan, etc. Paghapid sin bato, sa mğa dalan, etc.
EMPEGA. *f.* Ighihirog.—Tigaman.
EMPEGADURA. *f.* Paghirog san mğa surudlan sin masapilit.
EMPEGAR. *a.* Paghirog san mğa surudlan sin masapilit.—Pagtigaman sin masapilit san mğa carnero.
EMPEGO. *m.* Pagtigaman sin masapilit san mğa cacarnerohan.
EMPEGUNTAR. *a.* Pagtigaman sin masapilit san mğa cacarnerohan.
EMPEINE. *m.* Parte inferior del vientre entre las ingles. Puclo; pos-on.—Empeine del pie. Alabaob.
EMPEINE. *m.* Buni ó casaquit nğa sugad sin buni.
EMPEINOSO, SA. *adj.* Bun-ihon.
EMPELAR. *n.* Sodot, in nanonodot an bohoc.
EMPELAZGARSE. *r. fam.* Rimoc, samoc, sari.
EMPELECHAR. *a.* Pagpasigo san mğa bato nğa marmol.—Pagbutang sin mğa bato nğa marmol.
EMPELOTARSE. *r. fam.* Samoc, rimoc, sari.
EMPELLA. *f.* An dapit sa ibabao san sapin.
EMPELLADA. *f.* Ticuang; pagcaticuang.
EMPELLAR. *a.* Pagticuang.
EMPELLEJAR. *a.* Pagtahub ó pagpotos sin mğa anit.
EMPELLER. *a.* Pagticuang.
EMPELLÓN. *m.* Pagticuang; pagcaticuang.—A empellones. *m. adv. fig.* y *fam.* Tiniticuang lá.
EMPENACHADO, DA. *adj.* Imorocan.
EMPENTAR. *a.* Pagticuang. Pagdoso.
EMPENTÓN. *m.* Pagticuang; pagcaticuang.
EMPEÑADAMENTE. *adv. m.* Nğa may otang.—Sa tinuyo, tinutuyo gud, tuyo gud caopay.
EMPEÑAR. *a.* Pagprenda.—Paquibulig, paquitabang.—*r.* Adeudarse. Otang; paotang; pagpacaotang.—Precisar, obligar. Paglugus, pagpirit.—Insistir con tesón en una cosa. Pagtuyo gud.—Interceder. Pagbulig, pagtabang.—Tratándose de acciones de guerra, con tiendas, disputas, altercados, etc., empezarse, trabarse. Pagticang, pagona sin pagticang.
EMPEÑO. *m.* Pagprenda. Otang; paotang; pagpacaotang.—Catungdanan sin pagbayad san may otang.—Catungdanan.—Pagtuyo gud.—Hintutungdan san guintutuyo.—Protector. Mananabang.—Con empeño *m. adv.* Sa daco nğa pagtuyo, sa daco nğa pagtalinğoha.—En empeño. *m. adv.* Iguinprenda.
EMPEORAMIENTO. *m.* Pagdugang; pagcadugang san saquit, san carautan, etc.
EMPEORAR. *a.* Pagdugang lugud sin carautan, sin saquit, etc.—*n.* Pagraut pá an nagraraut ná.
EMPEQUEÑECER. *a.* Pagiban; pagguti.
EMPERADOR. *m. id.* Hadi.
EMPERATRIZ. *f.* Babaye nğa asaua sin emperador.—Hadi nğa babaye.
EMPERCHAR. *a.* Pagbiao sin panapton dida san biauan.
EMPERDIGAR. *a.* Pagsugba sa calayo sin tamsi, carne, etc.
EMPEREJILAR. *a. fam.* Pagsab-ong sin maopay.—*r.* Pasab-ong.
EMPEREZAR. *n.* y *r.* Pagpacahubia; pahubia.—*a. fig.* Paglanğan, paglanğanlanğan.
EMPERGAMINADO, DA. *adj.* Pinotos sin anit nğa manipis.
EMPERNAR. *a.* Pagraysang, pagbutang sin mğa perno.
EMPERO. *conj. advers.* Cundi.—Sin embargo. Bisan pá.
EMPERRAMIENTO. *m. fam.* Pagsuqui, pagtuyo sin diri pagtangdo.
EMPERRARSE. *r.* Suqui, pagtuyo sin diri gud pagtangdo ó pagalagad.
EMPERRADOR. *m.* Opong sin mğa gamut sin mğa banua nğa ipapahamis sin ighahablon.
EMPEZAR. *a.* Pagticang.—*n.* Ticang; guican.—Lo que no se empieza no se acaba. *ref.* Diri niahuhuman in diri ticanğan.
EMPICAR. *a.* Pagbitay.
EMPICARSE. *r.* Paqui..... Paquiinum, paquisáyao, etc., etc.
EMPICOTADURA. *f.* Pagbitay; pagcabitay.
EMPICOTAR. *a.* Pagbitay.
EMPINADURA. *f. vid.* Empinamiento.
EMPINAMIENTO. *m.* Pagpabanğon, pagpatindog.—Pagiquidiquid; pagcaiquidiquid.—Pagsinta.
EMPINAR. *a.* Pagpabanğon, pagpatindog.—*fig.* y *fam.* Paginum sin damo.—*r.* Pagiquid, pagiquidiquid; pagiquiniquin.—Pagsinta an mğa mananap.—*fig.* Labao, nauantauan.
EMPINGOROTAR. *a. fam.* Pagtongtong.—*r.* Tongtong.
EMPIOLAR. *a.* Paghigot sin tamsi ó catian.—*fig.* Pagdacop, paggapus.

EMPÍREO, REA. *adj.* Langitnon, diosnón.—*s.* Langit, cahimayáan sa langit.
EMPIREUMA. *m.* Camaangtud sin bisan ano nga quinacalayoan sin ora ora.
EMPIREUMÁTICO, CA. *adj.* Maangtud.
EMPIZARRADO. *m.* Atup nga bato sin balay.
EMPIZARRAR. *a.* Pagatub sin bato nga manipis nga sinisiring pizarra.
EMPLASTADURA. *f.* Paghaclop; haclop.
EMPLASTAMIENTO. *m.* Paghaclop; haclop.
EMPLASTAR. *a.* Paghaclop.—*fam.* Pagolang; pacaolang.—*r.* Lamire, in nalalamire an siqui ó camut.
EMPLASTECER. *a. Pint.* Pagpahámis san pagpipintaran.
EMPLASTO. *m.* Haclop.
EMPLÁSTRICO, CA. *adj.* Masapilit.
EMPLAZADOR. *m. For.* An nagtataláan sin adlao nga igaatubang san hocom.
EMPLAZAMIENTO. *m. For.* Pagtaláan; tinalaanan.
EMPLAZAR. *a. For.* Pagsugo, pagtaláan sin adlao nga igaatubang sa hocom.—*Mont.* Pamanua.
EMPLEADO, DA. *n.* y *f.* An sinusugo ó tinatapuran.
EMPLEAR. *a.* Pagsugo, paghatag sin catungdanan.—Paggamit, paggasto.
EMPLEITA. *f.* Linara, sinalapid.
EMPLEITERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin linara ó sinalapid.—Parabaliguia sin linara ó sinalapid.
EMPLEO. *m.* Paghatag sin catungdanan.—Catungdanan.—Paggamit; pagcagamit.—Apear á uno de un empleo, *fr. fig.* y *fam.* Paghucas sin catungdanan.—Jurar un empleo. *fr.* Pagcarauat sin catungdanan, agui anay sa pagsumpa nga binabatasan.—Suspender á uno del empleo. *fr.* Pagsugo sin paghucas san catungdanan.
EMPLEOMANÍA. *f.* Talingoha ó caipa sin pagcaput ó pagcarauat sin catungdanan.
EMPLOMADOR. *m.* Parabole sin timga. Parasolda sin timga.
EMPLOMAR. *a.* Pagbole sin timga. Pagsolda sin timga.
EMPLUMAR. *a.* Pagparongparong sin calo, etc.—*n.* Panodote sin barahibó an tamsi.
EMPLUMECER. *n.* Panodote sin barahibo an tamsi; (de sodot).
EMPOBRECER. *a.* Pacapobres, pacahangul, pacasongco, pacasoco.—*n.* Pobres, hangul, songco soco, pagmacalolooy.
EMPOBRECIMIENTO. *m.* Pagcapobres, pagcahangul, casongco, casoco, pagcamacalolóoy.
EMPODRECER. *n.* y *r.* Donot.
EMPOLTRONECERSE. *r.* Pagpacahubia; hubia.
EMPOLVAR. *a.* Pagdocot, san tapotapo. Pagporos sin tapotapo.—Pagbutang ó paghirog sin polvos sa bohoc ó bayhon.
EMPOLVORAMIENTO. *m.* Pagdocot san tapotapo. Pagporos, pagcaporos sin tapotapo.—Pagbutang ó paghirog sin polvos sa bohoc ó bayhon.
EMPOLVORAR. *a. vid.* Empolvar.
EMPOLVORIZAR. *a. vid.* Empolvar.
EMPOLLADURA. *f.* Odlan sin potiocan.
EMPOLLAR. *a.* Paghilomlom.
EMPONZOÑADOR, RA. *adj.* Macacahilo, macacalara.
EMPONZOÑAMIENTO. *m.* Pacahilo, pacalara. Pagpacahilo, pagpacalara.
EMPONZOÑAR. *a.* Pacahilo, pacalara.—*r.* Hilo, lara.
EMPORCAR. *a.* Paglamire, paghugao.—*r.* Lamire, hugao.
EMPORIO. *m.* Lugar nga guincacatirocan san mga tauo sin pagcomercio.
EMPOTRAR. *a.* Pagbutang sa butnga san cota sin cahuy, etc. Pagbongsad sa tuna sin cahuy etc., nga pinacacarig-on sin cota.
EMPOZAR. *a.* Pagholug sa atabay.
EMPOZAR. *a.* Pagpalooy san cáñamo.
EMPRADIZAR. *a.* Pagtanum sin banua basi macasabsab an mga hayop.
EMPRENDEDOR, RA. *adj.* Matingohaon sin pagbuhat ó pagtuman bisan san mga macuri.
EMPRENDER. *a.* Pagticang sin bisan ano.—Paggui can.—*fam.* Paglabut, paghilabut sa igcasitauo.
EMPREÑAR. *a.* Pacasagpon, pacaburud.
EMPRESA. *f.* Pamasi, buhat, larang ó caladngánan nga naticangan sin ongud.—Tuyo.—Paghiringion sin pagcomercio ó pagbuhat.
EMPRESARIO, RIA. *m.* y *f.* An pinaquiao sin buhat. An mga naghihiringyon ó nagarapi sin buhat.
EMPRÉSTITO. *m.* Otang, paotang.—Inotang.
EMPRINGAR. *a.* Pagdoldol san tamboc.
EMPUJAR. *a.* Pagticuang. Pagdoso.
EMPUJE. *m.* Pagticuang; pagcaticuang. Pagdoso; pagcadoso.
EMPUJO. *m. vid.* Empuje.
EMPUJÓN. *m.* Pagticuang. Pagdoso. Á empujones. *m. adv. fig.* y *fam.* Tiniticuang lá.
EMPULGADURA. *f.* Paghogot; pagcahogot.
EMPULGAR. *a.* Paghogot san pisi ó uay san balatic.
EMPUÑADOR, RA. *adj.* Macomcom, macaput sa camut sin bisan ano.
EMPUÑADURA. *f.* Carap-tan, caraptanan sin espada, etc.
EMPUÑAR. *a.* Pagcomcom, pagcaput, pagcatin sa camut sin espada, etc.
EMULACIÓN. *f.* Caipa sa calag sin pagtuman san caopayan nga guinbubuhat sa iba.
EMULADOR, RA. *adj.* An mairug sa iba.
EMULAR. *a.* Pagipa sin pagtuman san guintutuman san iba; pagirug.
EMULO, LA. *adj.* An nagiirug sa iba ug nagtatalingoha sin paglabao sa ira. An contra.
EMUNCTORIOS. *m. pl.* Baga mga lisoliso.
EMUNDACIÓN. *f.* Paghugas; pagpahid; pagcahugas; capahid, pagcapahid.

EN

EN. *prep.* Sa. Pedro está *en* Madrid. Si Pedro áadto sa Madrid.—San. *En* llegando el superior al pueblo, reunese la principalía. *San* pagdatong san ponoan sa bongto, nagcacatiroc an mga cadatoan.
ENACEITARSE. *r.* Malana; mapanos.
ENAGUACHAR. *a.* Tubig, pagtubigui sin ora ora.—Pagraut an soroc soroc tungud san paginum sin damo ó pagcaon sin damo nga mga bonga.
ENAGUAS. *f. pl.* Loon nga saya.
ENAGUAZAR. *a.* Tubig, pagtubigui ó pagpono caopay sin tubig san mga oma, etc.—*r.* Pono caopay sin tubig.
ENAJENABLE. *adj.* An sadang ihatag sa iba.
ENAJENACIÓN. *f.* Paghatag sin bisan ano sa iba.—Calipong, pagcalipong sa oló.—Catuyao, pagcatuyao.—*fig.* Caculang sin panginano.
ENAJENADOR, RA. *adj.* An mahatag sin iya lugaringon sa iba.—*s.* Parahatag sin iya lugaringon sa iba.
ENAJENAMIENTO. *m. vid.* Enajenación.
ENAJENAR. *a.* Paghatag sin manggad nga lugari-

ngon sa iba.—*fig.* Pacalipong; pacalorong, pacatuyao.—*r.* Lipong; lorong, tuyao.
ENALBARDAR. *a.* Pagbutang san silla sa mga caballo, etc.—*fig.* Pagpotos sin bunay, binocboc, etc., hisan ano nga pagpepritoson.
ENALMAGRADO, DA. *adj. fig.* Taramayon.—Mahicao.
ENALMAGRAR. *a.* Pagtina sin poropula.
ENALTECER. *a.* Pagsanorug, pagdayao, pagdayeg. Pagpaombao.
ENAMARILLECER. *n.* y *r.* Duas.—Dulao.
ENAMORADAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga gugma, sa daco nga paghigugma.
ENAMORADIZO, ZA. *adj.* Maquihigugma.
ENAMORADO, DA. *adj.* Mahagugma.—*s.* Parahigugma.
ENAMORADOR, RA. *adj.* Mahigugma.—*r.* Parahigugma.
ENAMORAMIENTO. *m.* Paghigugma.
ENAMORANTE. *p. a.* Mahagugma.
ENAMORAR. *a.* Pahigugma.—*r.* Higugma.
ENAMORICARSE. *r. fam.* Higugma nga diri ongud.
ENANCHAR. *a. fam.* Pagpahiluag; pagpahalapad.
ENANGOSTAR. *a.* Pagpahaligot.—*r.* Haligot.
ENANO, NA. *adj.* Guigugutlay.—*m.* y *f.* Tauo nga habobo caopay, pandacan, mayahon.
ENARBOLAR. *a.* Pagbiquiao sin bandera, etc.—*r.* Pagsinta an caballo.
ENARCAR. *a.* Pagbaat sa mga barriles, etc.
ENARDECER. *a. fig.* Pagipa sin daco.—Ipa.
ENARDECIMIENTO. *m.* Daco nga pagcaipa.
ENARENACIÓN. *f.* Sinacot nga apog ug sin barás, nga guinagamit sin pagpabusag sa mga cota.
ENARENAR. *a.* Pagbarás ó pagbutang sin barás.—*r.* Sanglad an sacayán.
ENARMONARSE. *r.* Pagsinta an mga caballo, etc.
ENARRACIÓN. *f.* Pagasoy. Casayoran.
ENARRAR. *a.* Pagasoy.
ENASTADO, DA. *adj.* Sungayan.
ENASTAR. *a.* Pagpolo. Pagpate.
ENCABALGAMIENTO. *m.* An tinotongtongan ó binobutangan san mga luthang.
ENCABALGAR. *n.* Pangaballo.—Tongtong.—*a.* Pagpatigayon sin mga caballo.
ENCABELLECERSE. *r.* Sodot, in nanonodot an bohoc.
ENCABESTRAR. *a.* Higot ó pagbutang sin higot sa mga hayop.—*r.* Sabud, in nasasabud an hayop san higot.
ENCABEZAMIENTO. *m.* Pagticang. Tinicangan sin surat.—Padrón.—Cahusayan san buhis nga igbabayad sa mga tauo.
ENCABEZAR. *a.* Pagpasurat ó pagpasacop sa padrón.—Pagsurat ó paghimo sin padrón.—Pagticang ó pagsurat san tinicangan sin libro, etc.—Pagbutang sin anisado sa mga alacsio basi magmapintas.
ENCABEZONAMIENTO. *m. vid.* Encabezamiento.
ENCABEZONAR. *a. vid.* Encabezar.
ENCABRIAR. *a. Arq.* Pagbutang sin maopay san mga pagbo.
ENCABRITARSE. *r.* Pagsinta an mga caballo.
ENCADENACIÓN. *f. vid.* Encadenamiento.
ENCADENADURA. *f. vid.* Encadenamiento.
ENCADENAMIENTO. *m.* Paghigot, pagcahigot sin talicara.—*fig.* Pagcasonudsonud.
ENCADENAR. *a.* Paghigot, sin talicara.—*fig.* Paghusay sin maopay sa pagcasonudsonud.
ENCAJAR. *a.* Pagpasigo, pagpasoot, pagpahoot.—Sigo, soot, hoot.—Pagpasolud.—*fig.* y *fam.* Pagsumat. Le encajé una mentira. Nagsumat aco sa iya sin bua.—*fig.* y *fam.* Disparar, dar ó arrojar. Le encajé un tiro. Pinusil co siya. Le encajé un palo. Dinabal co siya.—Le encajé un tintero en la cabeza. Ibinatac co sa iya oló in tintero; naigoan co an iya oló sin tintero.—No viene al caso, no encaja bien. Diri naangay, diri naigo.—Paghaora.
ENCAJE. *m.* Pagcasigo; pagcasoot, pagcahoot.—Sitio ó hueco en que se mete ó encaja una cosa. Loho.—Binorda.
ENCAJERA. *f.* Parabordá.
ENCAJONAR. *a.* Pagsolud ó pagtimos sin hisan ano dida sa cahán ó honos.
ENCALABOZAR. *a. fam.* Pagpreso, pagbilanggo, pagpandug.
ENCALABRINAR. *a.* Lipong sa oló.—*r.* Pagtuyo sin hisan ano; diri pasagdon.
ENCALADURA. *f.* Pagbusag, pagpabusag sin hisan ano sin apog.
ENCALAR. *a.* Pagbusag, pagpabusag sin apog san cota, etc.
ENCALMADURA. *f.* Saquit sin hayop nga ticang san paso nga ora ora.
ENCALMARSE. *r.* Paso, in pinapasoan an mananap cay mapaso nga ora ora.—Linao, uaray hangin.
ENCALVECER. *n.* Opao.
ENCALLADERO. *m.* Sanglaran.
ENCALLADURA. *f.* Pagsanglad.
ENCALLAR. *n.* Sanglad.
ENCALLECER. *n.* y *r.* Lupac.
ENCALLECIDO, DA. *adj.* Visiohanon caopay. Buhatan caopay. Hiara sa mga cacurian. Lupacon san pagbuhat, etc.
ENCALLEJONAR. *a.* Pagagui sin haligot nga dalan. Pagpaagui sa haligot nga aguian ó dalan.
ENCAMARAR. *a.* Pagbutang ó pagtimos san humay etc., sa isteba ó bohosan.
ENCAMARSE. *r. fam.* Paghigda, labi pá cun masaquit an tauo.—Panlocot, locot, in nanlolocot an mga mananap.—Hapay, in nahapay an humay etc. tungud sin hangin nga mabascog.
ENCAMBRAR. *a. vid.* Encamarar.
ENCAMBRONAR. *a.* Pagalad sin mga cahuy nga tonocon.—Pagpacarig-on sa bisan ano sin mga puthao.
ENCAMINADURA. *f. vid.* Encaminamiento.
ENCAMINAMIENTO. *m.* Pagtutdo san aguian ó dalan. Pagtadong sa dalan nga pagaaguian.
ENCAMINAR. *a.* Pagtutdo san dalan ó aguian, pagturay-o.—*r.* Tadong sa dalan, etc.
ENCAMPANADO, DA. *adj.* Sugad sin linganay.
ENCANALAR. *a.* Pagcale basi maagui an tubig.
ENCANALIZAR. *a. vid.* Encanalar.
ENCANALLARSE. *r.* Pagraut sin batasan.
ENCANARSE. *r.* Ola.
ENCANASTAR. *a.* Pagsolud sin hisan ano sa alat, batolan.
ENCANCERARSE. *r.* Hubag.
ENCANDECER. *a.* Pagpabaga sa hisan ano.
ESCANDILADERA. *f. fam.* Babaye nga parasu ay.
ENCANDILADO, DA. *adj. fam.* Tindug.
ENCANDILADORA. *f. fam. vid.* Encandiladera.
ENCANDILAR. *a.* Bislao Culap.—*fig.* Pacalipong, pacahiborong.—*fam.* Pagsugba.—*r.* Dinga, in nagdidinga an mata.
ENCANECER. *n.* Oban.—*n.* y *r.* Alamag.—*fig.* Tigurang, in natitigurang ná an tauo.
ENCANIJAMIENTO. *m.* Pagpagasa. Camagasa, pagcamagasa; camaniuang.
ENCANIJAR. *a.* Pagpagasa.—*r.* Gasa, niuang.

ENCANILLAR. *a.* Pagsangbud, pagporon.
ENCANTACIÓN. *f. vid.* Encantamiento.
ENCANTADO, DA. *adj. fig.* y *fam.* Baga bonğug-bunğug.
ENCANTADOR, RA. *adj.* Nanğanğasuang.—*s.* Paraasuang.—*fig.* Macaruruyag, macalilipay.
ENCANTAMIENTO. *m.* Panğasuang.—*fig.* Catinğalahan.
ENCANTAR. *a.* Pagasuang; panğasuang.—*fig.* Pacausa, pacatinğala.
ENCANTARAR. *a.* Pagsolud sin coron san mga papeleta san pagsorteo, etc.
ENCANTO. *m.* Panğasuang.—*fig.* Catinğalahan, panğasa.
ENCANTUSAR. *a. fam.* Pagaramaram, in guinaramaraman an tauo.
ENCAÑADO. *m.* Aguian san tubig.—Hamong sin mga tanum.
ENCAÑADOR, RA. *m.* y *f.* Parasangbud, paraporon.
ENCAÑADURA. *f.* Dagami sin centeno.—Aguian san tubig.
ENCAÑAR. *a.* Pagpaagui san tubig sa mğa aguian.—Pagsangbud, pagporon.—Licating ná an humay, etc.—Paghamong san mğa tanum.
ENCAÑIZADA. *f.* Lotud. Pondol sin isda.
ENCAÑONAR. *a.* Pagsangbud, pagporon.—Pagpunteria dayon san namumusil.—*n.* Sodot, in nanonodot ná an barahibo san tamsi.
ENCAÑUTAR. *a.* Paghimo sin luca.—Pagsolud sin bisan ano sa luca, sa bias, sa lacbías.
ENCAPACETADO, DA. *adj.* An may tagoló.
ENCAPACHAR. *a.* Panolud sin bisan ano sa bacat, etc.
ENCAPADO, DA. *adj.* An nagcacapa ó an may dara nğa capa.
ENCAPAZAR. *a. vid.* Encapachar.
ENCAPERUZADO, DA. *adj. fam.* An nagsosocong.
ENCAPILLAR. *a. Mar.* Pagsocsoc san pisi.—*r. fig.* y *fam* Pagviste sin bado, etc.—*Mar.* Longtud, baobao.
ENCAPIROTADO, DA. *adj.* An natatahuban san olo.
ENCAPOTADURA. *f.* Buringit; caburingit, pagcaburingit.
ENCAPOTAMIENTO. *m. vid.* Encapotadura.
ENCAPOTAR. *a.* y *r.* Tahub, in tinatahuban an lauas san capote.—*r. fig.* Buringit.—Sirum, in nagsisirum an calibutan.—Bajar el caballo la cabeza. Tonğoc.
ENCAPRICHARSE. *r.* Pagtuyo sin pagpadayon sa lugaringon nğa paghunahuna nğa diri anğay.
ENCAPUCHAR. *a.* y *r.* Pagtahub ó pagbutang sin itarahub sa oló.
ENCARA. *adv. m.* y *f.* Bisan, bisan pá.
ENCARADO, DA. *adj.* Bien encarado. Maopay an pamayhon.—Mal encarado. Maraut an pamayhon.—De bellas facciones. Maopay an cabayhon.—De feas facciones. Maraut an cabayhon.
ENCARAMAR. *a.* Pagtongtong.—*r.* Tongtong. Calambitay.—*fig.* y *fam.* Pagpaombao, pagpalabao.—*r.* Ombao, labao.
ENCARAMIENTO. *m.* Pagatubang, pagatbang; pagpaatubang, pagpaatbang; pagcaatubang, pagcaatbang.
ENCARAR. *n.* y *r.* Pagatubang, atbang.
ENCARATULARSE. *r.* Pagtahub sa bayhon sin tambolá ó barobayhon nğa papel, etc.
ENCARCAVINAR. *a.* Paghalog ó pagbutang sa ocab, sa bito, etc.
ENCARCELACIÓN. *f.* Pagpreso, pagbilanggo, pagpandug. Capreso, cabilanggo.
ENCARCELAR. *a.* Pagpreso, pagbilanggo, pagpandug.
ENCARECEDOR, RA. *adj.* An nagpaparogang dugang sin sumat.
ENCARECER. *a.* Pagpamahal san bale. *n.* y *r.* Mahal an bale.—*fig.* Pagpalabao.—Pagtogon sin onğud.
ENCARECIDAMENTE. *adv. m.* Sa daco nğa pagtuyo.
ENCARECIMIENTO. *m.* Pagmahal; pagpamahal san bale.—Con encarecimiento. *m. adv.* Sa daco nğa pagtuyo, sa daco nğa pagtalinğoha.
ENCARGADO, DA. *adj.* An tinoinan, an tinogonan, an nacarauat sin togon.—De negocios. An tinatapuran.
ENCARGAMIENTO. *m.* Pagtogon; patogon.—Togon.—Catungdanan.
ENCARGAR. Pagtogon, pagtuguian, pagtoin.—*r.* Patogon, patoin.
ENCARGO. *m.* Pagtogon; patogon.—Togon.—Catungdanan.
ENCARIÑAR. *a.* Pagmalahigugma.—*r.* Higugma caopay.
ENCARNA. *f. Mont.* Panobong, in ipinanonobong sa mğa ayam an mğa tinae san bugsoc nğa patáy.
ENCARNACIÓN. *f.* An pagpacatauo san aton Guinoo Jesucristo sa guiooraye nğa tiyan ni Santa María Virgen.—*Pint.* Pintar nğa poropula, nğa sugad sin carne an color, nğa igpipintar sa mğa bayhon san mğa tauo tauo.
ENCARNADINO, NA. *adj.* Himola, poropula.
ENCARNADO, DA. *adj.* Pula, mapula.—*m.* Pintar nğa pula nğa iguinpipintar sa mğa tauo tauo.
ENCARNADURA. *f.* Buena encarnadura. Maopay nğa cadugo cay masayon matambal.—Mala encarnadura. Maraut nğa cadugo cay macuri matambal.—Casam-dan, cahabolan.
ENCARNAMIENTO. *m.* Pagonodonod ná an casam-dan.
ENCARNAR. *n.* An pagpanamcon ó pagpacatauo san Anac sa Dios sa guiooraye nğa tiyan ni Santa María Virgen.—Onud, in naonudonud ná an casam-dan, in naon-dan ná an casam-dan.—Bono, sagbat.—*fig.* Dolot, in nadodul-tan an casingcasing san ano mán nğa sumat.—*Mont.* Cebarse el perro en la cara que coje. Hangrit.
ENCARNATIVO, VA. *adj. Cir.* Tambal nğa idadanggas sa mğa casam-dan.
ENCARNE. *m. Mont.* Malon, in minamalonan an ayam sin bugsoc etc., nğa dinacop.
ENCARNECER. *n.* Pagtubo, pagsulig; pagtamboc.
ENCARNIZADO, DA. *adj.* Pula, pula an mata.—Pagauay nğa macuri, cay uaray maampo ug damo an mğa samad.
ENCARNIZAMIENTO. *m.* Paghangrit.—*fig.* Camabanğis, pagcamabanğis, camapintas. pagcamapintas.
ENCARNIZAR. *a.* Pagtobong ó pagpacaon sa ayam sin carne sin mananap basi mágmapintas siya.—*fig.* Pagisug, pagpintas, pagbanğis.—*r.* Hangrit, lamon, in guinlalamon san lobo an onud san mananap ó hayop nğa pinatay niya.—Hampas cún dao isda.
ENCARO. *m.* Pagtam-da, (de tamud).—Pagpunteria.—Pusil nğa halipot.
ENCARPETAR. *a.* Pagtimos sin mğa papel sa mğa susratan.
ENCARRILAR. *a.* Pagtadong; pagpatadong.—*fig.* Linghayao.
ENCARRILLAR. *a. vid.* Encarrilar.—*r.* Sabud.
ENCARROÑAR. *a.* Pacadonot.—*r.* Donot.
ENCARRUJADO, DA. *adj.* Quinorong.
ENCARRUJARSE. *r.* Corong. Conos.

ENCARTACIÓN. *f.* Pagpasurat ó pagpasacop sa padrón.—Paghisacop ó paghisurat sa padrón san mga sacop.—Pasacop ug pagbayad sin buhis sa agaron.—An bongto nga nacarauat sin tauo nga iya agaron ó ponoan ug binobuhisan man.—An bongto ó mga bongto, nga tungud sin sugo nga hadianon, pinasasacop man sa mga privelegio nga diaan na itinogot sa iba nga mga bongto nga hagrani.

ENCARTAMIENTO. *m.* Paghocom, pagsentencia.—Pagtauag basi umatubang an tauo sa hocom.—Pagpasacop, pagpasurat.—*vid.* Encartación.

ENCARTAR. *a.* Paghocom, pagcentencia san tauo salaan nga naglaris san sugo ug uaray pagalagad san pagpatauag, sa iya.—Pagtalaan ug pagpatauag san tauo basi umatubang sa hoc-manan.—Pagpasurat, pagpasacop.—Pagsacop.

ENCARTONADOR. *m.* Parapotos sin carton sa mga libro.

ENCARTONAR. *a.* Pagpotos ó pagbutang sin carton sa bisan ano.

ENCASAR. *a. Cir.* Pagsogpon san tul-an nga nalopo.

ENCASCABELADO, DO. *adj.* An may mga corong-corong.

ENCARQUETAR. *a.* Pagcalo; pagsadoc; pagsocong.—*r.* Pagtuyo sin pagpadayon san guinhunahuna.

ENCASTAR. *a.* Paglibug nga pagpacaopay.—*n.* Pagcasta. Cogud cún mga tamsi.

ENCASTILLADO, DA. *adj.* Palabilabihon, malabiao.

ENCASTILLADOR, RA. *adj.* An naayop sa mga baluarte ó carig-onan nga cota cun sa mga hagtaas nga buquid ó mga pangpang.

ENCASTILLAMIENTO. *m.* Pagayop sin baluarte. Pagayop sa mga hagtaas nga buquid ó mga pangpang.

ENCASTILLAR. *a.* Pagpacarig-on ó paghimo sin mga cota ó mga baluarte.—*r.* Pagayop sin baluarte.—*fig.* Pagayop sa mga hagtaas nga mga buquid ó mga pangpang.—Pagtuyo sin pagpadayon sa lugaringon nga pagbuot ug diri pasagdon.

ENCATARRADO, DA. *adj.* Sinisip-on, sip-onon.

ENCAUSAR. *a.* Pagbuhat sin mga diligencia an hocom ó ponoan.

ENCAUZAR. *a.* Pagcalc basi umagui an mga tubig.—*fig.* Pagpatadong.

ENCAVARSE. *r.* Sohot, tago.

ENCEBOLLADO. *m.* Guinisa sin carne, nga guintirostiros ug binutangan sin mga seboya ug mga panacot.

ENCEFALITIS. *f. Med.* Casaquit sa oló nga may hubag sa solud.

ENCÉFALO. *m. Zool.* An solud sa oló. Oló.

ENCELAR. *a.* Pagtago, paglicao.

ENCELAR. *a.* Pacaabugho.—*r.* Pagabug-ho.

ENCELLA. *f.* Hormahan sa paghimo sin mga queso.

ENCELLAR. *a.* Paghimo sin mga queso alagad lá san hormahan.

ENCENAGADO, DA. *adj.* Lagayon, lapdocon; malugarug.

ENCENAGAMIENTO. *m.* Caholog ó pagcaholog sa lagay, sa hanang, etc.

ENCENAGARSE. *r.* Holog, in naholog sa lagay, sa hanang, sa lubugan, etc.—*fig.* Pagvisio ó pagraut sin batasan, paglugarug.—Pagagui sa lagay

ENCENDAJAS. *f. pl.* Mga lahingon.

ENCENDER. *a.* Pagdagcot; pagpalaga.—Pagsonog, pagsurit.—Pacapaso.—Tungab.

ENCENDIDAMENTE. *adv. m. fig.* Ongud nga pagtuyo, ticos nga pagtuyo ó pagtalingoha.

ENCENDIDO, DA. *p. p.* Linaga.—*adj.* Pula caopay.

ENCENDIMIENTO. *m.* Pagcalaga. Casonog, pagcasonog.—Capaso, pagcapaso; camapaso, pagcamapaso.—Caposoc, casina.—*fig.* Caipa.

ENCENIZAR. *a.* Pagbutang ó pagagbon sin abo.

ENCENTADOR, RA. An magtiticang.

ENCENTADURA. *f.* Pagticang; pagcaticang.

ENCENTAMIENTO. *m.* Pagticang, in naticang ná sin cadonot an lauas san masaquit nga uaray pacacaluyo.

ENCENTAR. *a.* Pagticang.—*r.* Pagticang ná sin cadonot an lauas san masaquit nga uaray pacacaluyo.

ENCEPAR. *a.* Pagpreso, pagbilanggo, pagpandug.—Pagbalay, in binabalayan an cañon san pusil.—*n.* Paggamut, nangagamut ná an mga tanum ó mga cahuy.

ENCERADO, DA. *adj.* Sugad sin taro.—Hinamil. Hinamilan, hinaguran, hinodhoran.

ENCERAMIENTO. *m.* Paghamil; paghagud, paghodhod.

ENCERAR. *a.* Paghamil. Paghagud, paghodhod.—Tagas.

ENCERNADAR. *a.* Pagtagbon ó pagagbon sin abo.

ENCEROTAR. *a.* Paghamil sin lubid, etc.

ENCERRADERO. *m.* Pasluran.

ENCERRADOR, RA. *adj.* Magpapasolud. Malocop.—*m.* Parapaslud sa mga hayop.

ENCERRADURA. *f. vid.* Encerramiento.

ENCERRAMIENTO. *m.* Pagsolud. Pagpaslud. Pagpasolud.—Hononган nga inooquian san mga nagbaya ó naglicay san calibutan.—Bilanggoan, pandogan, presohan nga haligot.

ENCERRAR. *a.* Pagsolud; pagpaslud. Pagpasolud.—*fig.* Locop, loob.—Pitac.—*r. fig.* Paglicay sa calibutan ug pagsolud sa usa nga convento.

ENCERRONA. *f. fam.* Pagpelio ó pagbugho.—Hacer la encerrona. *fr. fam.* Pagpelio ó paglicay sa calibutan sa pira ca adlao.

ENCESTAR. *a.* Pagsolud ó pagbutang sin bisan ano sa batolan, tagacan, tacuyan, etc.

ENCÍA. *f.* Lagus.

ENCÍCLICA. *f.* Surat, sugo ó togon sa Santos nga Papa nga iguinpapadara niya sa mga obispo ngatanan san bug-os nga caristianosan.

ENCICLOPEDIA. *f.* Catiguban san ngatanan nga mga pagaradman.—Libro nga casayoran sin damo nga mga pagaradman.

ENCIERRO. *m.* Pagsolud; pagpaslud. Pagpasolud.—Hononган nga inooquian san mga nagbaya ó naglicay san calibutan.—Bilanggoan, pandogan, presohan nga haligot.—Pasluran.

ENCIMA. *adv. l.* Sa ibabao, sa igbao.—*fig.* Labao.—Por encima. *m. adv.* Tala lá.

ENCIMAR. *a.* Pagbutang sa ibabao cún sa igbao.—*r.* Paglabao; paghitaas.

ENCINA. *f.* Cahuy nga encina.

ENCINTAR. *a.* Pagsab-ong, pagrayandayan sin mga cinta.—Pagbaclao san mga todotodohay.

ENCISMAR. *a.* Pacasamoc.

ENCIZAÑADOR, RA *adj.* Masamoc, marimoc. Macacasamoc, macacarimoc.

ENCIZAÑAR. *a.* Pacasamoc, pacarimoc.

ENCLAUSTRADO, DA. *adj.* An sinolud, an pinasolud sin convento. An naocoy ó nahonong sa convento.

ENCLAVACIÓN. *f.* Pagraysang; pagcaraysang.

ENCLAVADURA. *f.* Samad in nasasamad an hayop sa siqui sin raysang.—Tinigban.

ENCLAVAR. *a.* Pagraysang.—*fig.* Pagtahus.

ENCLAVIJAR. *a.* Pagsumpay.—Pagpadlong.

ENCLENQUE. *adj.* Masaquiton, masinaquit-non, maluyahon.
ENCLOCAR. *n.* y *r.* Paghilum'um, paghilumhum.
ENCLOQUECER. *n. vid.* Enclocar.
ENCOBAR. *n.* y *r.* Paghilumium.
ENCOBRADO, DA. *adj.* Sinac-tan sin tumbaga.—Sugad sin tumbaga.
ENCOCLAR. *n. vid.* Enclocar.
ENCOCORAR. *a. fam.* Paglinabut, paghilabut.
ENCODILLARSE. *r.* Tago.
ENCOGER. *a.* y *r.* Quirom; quirugtol; quigong; ocnol; nĝotob; molocon; lolon; lubag; hiyac; gusud; goco; coros; coropo; corogpus; corobtol; coro; copus; conos; cubid; buyoncot; balolón; quirug; quirim; quipot; quipos, quilpot; quigpos.—*fig.* Dalao, in dinadalao an tauo ó naauod.
ENCOGIDAMENTE. *adv. m.* Ora ora sin dalao; dalao caopay.
ENCOGIDO, DA. *adj.* Matalao, madalao, maauod.
ENCOGIMIENTO. *m. vid.* Encoger, añadiendo *pag, ca,* ó *pagca,* según convenga.—*fig.* Cadalao, cauod.
ENCOJAR. *a.* Pacapiang.—*r.* Piang; quiang, quiang-quiang.—*r. fig.* y *fam.* Pagsaquit, in nasasaquit an tauo.—Pagpacamasaquit, in di mán masaquit.
ENCOLADURA. *f. vid.* Encolamiento.
ENCOLAMIENTO. *m.* Paghodhod; pagcahodhod.
ENCOLAR. *a.* Paghodhod.
ENCOLERIZAR. *a.* Pacasina.—*r.* Sina; pinĝot, pinĝit; bariauot.
ENCOMENDABLE. *adj.* An sadang itogon.
ENCOMENDADO. *m.* Sacop ó tinatapuran.
ENCOMENDAMIENTO. *m.* Togon.—Itinogon.
ENCOMENDAR. *a.* Pagtogong, pagtuguian.—*r.* Patapud.—*a.* Pagtoin.—Papanimangno.
ENCOMENDERO. *m.* Tinogonan ó tinatapuran, an pinapapanimangno.
ENCOMIADOR, RA. *adj.* Magdadayao, magdadayeg.—*s.* Paradayao, paradayeg.
ENCOMIAR. *a.* Pagdayao caopay pagdayeg caopay.
ENCOMIASTA. *m.* Paradayao, paradayeg. Dayeg dayao.
ENCOMIÁSTICO, CA. *adj.* Magdadayao, magdadayeg; madayao, madayeg.
ENCOMIENDA. *f.* Togon.—Itinogon.—Camahalan nĝa canan hadi itinotogot sa iba nĝa mĝa sacop niya.—Cabansagan, casalangbayan, cabantugan.—Pagdayao, pagdayeg.—Pagtabang; darangpan; arayopan.—*pl.* Mĝa panĝomosta.—Pahinumdum.
ENCOMIO. *m.* Pagdayao caopay pagdayeg caopay; onĝud ó ticos nĝa pagdayao.
ENCOMPADRAR. *n. fam.* Oropud, cay an tauo nĝa nagcocogos sin bata san pagbuniag cún san pagconfirma bá nagoropud ná nĝan san mĝa caganac san bata; pagcompadre. Pagsangcay caopay.
ENCONAMIENTO. *m.* Hubag; panhubag.—*fig.* Pagdomot, paghomot, maraut nĝa cabuot.
ENCONAR. *a.* Pacahubag.—*r.* Hubag, panhubag.—*fig.* Pagdomot, paghomot, pagraut sin buot sa iba. *r.* Sugmat.
ENCONO. *m.* Pagdomot, paghomot, maraut nĝa cabuot.
ENCONOSO, SA. *adj. fig.* Macacaraut.—Masayon madomot ó mahomot sa iba.
ENCONTRADAMENTE. *adv. m.* Contra ó patuc caopay.
ENCONTRADIZO, ZA. *adj.* Mahitapo; mabagat.—Hacerse uno encontradizo. *fr.* Nabagat, mabagat; nagpahinibagatbagat.
ENCONTRADO, DA. *p. p.* Hinaguian, guinaguian.—*adj.* Naatubang ó nayonĝud.
ENCONTRAR. *a.* Agui, pacaagui.—Paghitapo, paghisugat.—Tapo, sugat, bagat.—Pagquita.—*r.* Pagcocontra sin buot.—Opinar diferentemente, discordar unos de otros. Diri pacaoyon sin mĝa paghunahuna. Hablando de los efectos, las voluntades, los genios, etc., conformar, convenir, coincidir. Pagoyon, pagabuyon; pacaoyon, pacaarabuyon.—Sacob.—Suray.—Sulatsugat.—Sugbat.—Sugatsugat.—Sugabo.—Sigabo.—Saroso.—Saplag.—Sagabo.—Camlang.—Banios.
ENCONTRÓN. *m.* Capingqui, pagcapingqui. Casonggo, pagcasonggo.
ENCOPETADO, DA. *adj. fig.* Malabiao, palabilabihon.
ENCOPETAR. *a.* Pagimoroc.—*r.* Labiao, palabilabi.
ENCORACHAR. *a.* Pagsolud sa sudlanan nĝa anit sin género, etc.
ENCORAJAR. *a.* Pacosog, paisug.—*r.* Sina, isug, ponĝot.
ENCORAR. *a.* Pagtahub sin anit.—Pagsolud sin bisan ano sa solud sin anit.—Pagpabahao san mĝa casam-dan.—*n.* Bahao an mĝa casam-dan.
ENCORAZADO, DA. *adj.* An nagviviste sin tahub-tahub nĝa tumbaga, asero, etc.—An natatahoban sin anit.
ENCORCHETAR. *a.* Pagbutang sin cauitcauit.
ENCORDAR. *a.* Pagbutang sin mĝa cuerdas sa mĝa sesta, etc., etc.—Paggapus.—Pagsangbud sin damo nĝa mĝa casangbud.
ENCORDELAR. *a.* Pagbutang sin mĝa pisi.—Paghigot sin mĝa pisi.
ENCORDONADO, DA. *adj.* Sinab-onĝan sin mĝa sinalapid ó mĝa cordón ó sinisle.
ENCORDONAR. *a.* Pagbutang ó pagsab-ong sin mĝa sinalapid ó sinisle nĝa mĝa cordón.
ENCORECER. *a.* Pagpabahao san mĝa casam-dan.—*n.* Bahao an mĝa casam-dan.
ENCORIACIÓN. *f.* Pagpabahao, cabahao sin casam-dan.
ENCORNADURA. *f.* An cahimo ó pagcahimo san sunĝay sin sunĝayan.
ENCORNUDAR. *n.* Pagolput san sunĝay.
ENCOROZAR. *a.* Pagbutang sa igcasitauo sin calocalo nĝa papel sa pagpacaalo sa iya.
ENCORRALAR. *a.* Pagpasolud sin bisan ano sa alad.—Pagpaslud.
ENCORREAR. *a.* Paghigot sin bisan ano sin correa nĝa anit.
ENCORTINAR. *a.* Pagbiao sin mĝa cortina cay pagsab-ong.
ENCORVADA. *f.* Cayoctot, cagoco, cabuyoncot sa lauas.—Hacer uno la ancorvada. *fr. fig.* y *fam.* Pagpacamasaquit, in di mán.
ENCORVADURA. *f.* Pagpinoc; pagyoctot; paggoco, pagduyoc; pagbuyoncot; pagpil-ooc; pagis-is; pagbunglan; pagbiroc; pagbaricolcol; pagbalico: pagcapiuoc; pagcayoctot; pagcagoco; etc., etc.
ENCORVAMIENTO. *m. vid.* Encorvadura.
ENCORVAR. *a.* y *r.* Piuoc; yoctot; goco; duyoc; buyoncot; pil-ooc; is-is; bunglan; biroc; baricohol; balico.—*r. fig.* Gapil.
ENCOSTRADURA. *f.* Potos.
ENCOSTRAR. *a.* Pagpotos.
ENCOVADURA. *f.* Pagpasolud in bisan ano sin lunĝib; pagsohot sin loho, etc.
ENCOVAR. *a.* Pagpasolud sin bisan ano sa lunĝib; pagsohot sin loho, etc.—*r.* Solud; sohot.—*fig.* Tipig; locop.—*fig.* Pagpatago.—*r.* Tago.

ENCRASAR. *a.* Pagpasanoc.—*r.* Sanoc.
ENCRESPADOR. *m.* Icocorong sa bohoc.
ENCRESPADURA. *f.* Cacorong, pagcacorong san bohoc.
ENCRESPAMIENTO. *m.* Cacorong an bohoc tungud sin cahadluc ó caculba.
ENCRESPAR. *a.* Pagcorong. Corong, tabarhut.—*r. fig.* Pagdageo an balud, in mabascug an hangin.—Pagliroc san bohoc.
ENCRESTADO, DA. *adj.* Malabiao, palabilabihon.
ENCRESTARSE. *r.* Tindug, in natindog an pumapong san tamsi.
ENCRUCIJADA. *f.* Casimangan ó guincacatapoan san mga dalan.
ENCRUDECER. *a.* Pagpahilao.—*fig.* Pacasina, pacaisug.—*r.* Sina, isug.
ENCRUELECER. *a.* Pagpaisug, pagpapintas, pagpabangis.—*r.* Isug, pintas, bangis, sina caopay.
ENCUADERNACIÓN. *f.* Pagtahi ug pagpotos man sin libro.
ENCUADERNADOR. *m.* Paratahi ug parapotos man sin mga libro.
ENCUADERNAR. *a.* Pagtahi ug pagpotos man sin mga libro.
ENCUBAR. *a.* Pagipis ó paghuad san alacsio dida sin mga barriles.—Pagsolud san mga salaan, sugad san nagpatay sin amay, sa usa nga barriles opud sin usa nga manuc nga lalaqui, usa nga olot nga babaye, usa nga ayam ngan sin vibora mananap nga malara, ngan iholog ó ihapil ngatanan sira sa tubig.
ENCUBERTAR. *a.* Pagtahub.
ENCUBIERTA. *f.* Limbong, lingo, budhi.
ENCUBIERTAMENTE. *adv. m.* Sa tinago, sa hilum.—Sa malimbong, sa malingo, sa mabudhi.....—Limbong caopay, budhi caopay.—Sa hinayhinay.
ENCUBIERTO, TA. *p. p.* Tinago, tinatago.
ENCUBRIDOR, RA. *adj.* Matago, malicao.—*s.* Paratago, paralicao.
ENCUBRIMIENTO. *m.* Pagtago, paglicao; catago, pagcatago. Panago.
ENCUBRIR. *a.* Pagtago, paglicao.—Paghogop.
ENCUENTRO. *m.* Capingqui, pagcapingqui. Casonggo pagcasonggo.—Paghitapo, paghisugat; paghibagat.—Ir al encuentro de uno. *fr.* Pagbagat.—Salir al encuentro de uno. *fr.* Pagsalubong, pagsugat.—*fig.* Pagato sa iya.—*fig.* Pagpatagam sa iya sa ano man nga iya pagbubuhaton.
ENCUESTA. *f.* Pangingsayud, pagosisa.
ENCUITARSE. *r.* Subo, bido, saquit, mingao, yogot.
ENCUMBRADO, DA. *adj.* Ombao, labao, hataas.
ENCUMBRAMIENTO. *m.* Paghataas; pagpahataas.—Pagcaombao; pagpaombao.—Capalabilabi, camalabiao.—Cahitaas, pagcahitaas. Cahitas-an.
ENCUMBRAR. *a.* Pagpahataas.—*r.* Hataas.—*fig.* Pagpaombao; pagpalabao.—*n.* Pagsaca ó pagtocad sa pungcay.—*r.* Palabilabi, palabiao.
ENCUNAR. *a.* Pagholid san bata sa iya higdaan.
ENCURTIDO. *m.* Bisan ano nga mga otan nga guinamos sin suca, asara, inasara.
ENCURTIR. *a.* Pagamus sa mga otan sin suca, pagasara sin sili, etc.
ENCHANCLETAR. *a.* Pagsapin sin sinclas.
ENCHARCADA. *f.* Danao; lam-ao.
ENCHARCAR. *a.* Pagpono sin tubig.—*r.* Danao, lam-ao, apo. labon, lonop.
ENCHIQUERAR. *a.* Pagpaslud san todo sa pasluran.—*fig.* y *fam.* Pagbilanggo, pagpandug, pagpreso.
ENCHUFAR. *a.* Pagluta.
ENCHUFE. *m.* Pagluta.
ENDEBLE. *adj.* Maluya, malay-mai.
ENDEBLEZ. *f.* Caluya, pagcaluya; camaluya, pagcamaluya.
ENDÉCADA. *f.* Napolo cag usa ca tuig.
ENDECHA. *f.* Pagcanta sin maminggao.
ENDECHADERA. *f.* Babaye nga nahaya, in may minatáy, cay sinosoholan siya, ug naopud man san paglubong.
ENDECHAR. *a.* Pagcanta sin maminggao tungud san mga minatáy; pagtahud sa ira sa mga paglubong.—*r.* Subo, mingao, yogot, araba.
ENDEHESAR. *a.* Pagdolong san mga hayop ngadto sa tuna nga banuáan, ó pananabsabon nga cacog-nan.
ENDEMIA. *f. Med.* Saquit nga binabati sin agsub, cun sa amihan bá, cun sa habagat bá.
ENDÉMICO, CA. An sinasaquitan ó nabati san sinabi ná nga saquit.
ENDEMONIADO, DA. *adj.* Sinasaoban, sinasaopan san yaua. Yauaan.—*fig.* y *fam.* Maraut caopay. Macacaraut.
ENDEMONIAR. *a.* Pagpasaob, pagpasaop, pagpasolud san yaua sa lauas sin tauo.—*fig.* y *fam.* Pacasina, pacaisug.—*r.* Sina, isug.
ENDENANTES. *adv. f.* Cangina, canina. Anay.
ENDENTADO, DA. *adj.* Tangotangoan, maguiringguiring.
ENDENTAR. *a.* Pagcasimasima san tangotango.
ENDENTECER. *n.* Pagtoroc ná san ngipon sa mga cabataan.—Quien presto endentece, presto hermanece. *ref.* An bata nga dagmit ngiponan, dagmit man mabubugtoan.
ENDEREZADAMENTE. *adv. m.* Sin tadong. Tadong caopay.
ENDEREZADO, DA. *adj.* Ayon; oyon; igo.
ENDEREZADOR, RA. *adj.* An maaram magmangno ó magatamau; an maaram magpatadong.—*s.* Paramangno, paraataman sin maopay.
ENDEREZAMIENTO. *m.* Pagtadong; catadong, pagcatadong. Pagpatadong.
ENDEREZAR. *a.* Pagtadong. Pagpatadong. Panadong.—*fig.* Pagpacaopay.—*r.* Tadong.—Honducag. Linghayao.—Lacdug.
ENDEUDARSE. *r.* Otang pacaotang.
ENDEVOTADO, DA. *adj.* Maampoon, masingbahon.—Mahagugma ó maoongara caopay sa iba.
ENDIABLADA. *f.* Dorogas nga macatataua.
ENDIABLADAMENTE. *adv. m.* Maraut caopay.
ENDIABLADO, DA. *adj. fig.* Maraut caopay.—*fig. fam.* Macacaraut.
ENDILGADOR, RA. *s.* Paratadong.—*adj.* Itatadong ó itutungud sin bisan ano, aalagad lá san iya guintutuyo ó larang.
ENDILGAR. *a. fam.* Tadong, tungud, cun itutungud ó itatadong sin bisan ano, aalagad lá san iya guintutuyo ó larang.—Turay-o.
ENDIOSAMIENTO. *m. fig.* Capalabilabi, camalabiao.—*fig.* Hipaosa nga baga nauauad-an an tauo san mga balatian.
ENDIOSAR. *a.* Pagpacadios san tauo.—*r. fig.* Palabilabi, palabiao.—*fig.* Hipaosa, bitingala.
ENDOBLADO, DA. *adj.* An nate nga nasoso sa iya iroy ug sa iba man.
ENDOCARDITIS. *f. Med.* Casaquit san casingcasing nga nahuhubag.
ENDONAR. *a.* Paghatag, pagtogot, pagregalo.
ENDORSAR. *a. vid.* Endosar.
ENDORSO. *m. vid.* Endoso.
ENDOSAR. *a.* Paghatag sa lain sin carig-onan nga

papel basi cumarauat siya san salapi nga sinasabi dida.—*fig.* Pagtoing.

ENDOSELAR. *a.* Paghimo sin corobcorob, sin itarahub.

ENDOSO. *m. vid.* Endosar.—An surat sa cababalic-dan sin papel nga carig-onan, cay paghatag ó pagtogot sa lain.—Pagtoing.

ENDRIAGO. *m.* Gadia nga an iya cahimo, cono, may canan tauo ug canan iba man nga mga manap.

ENDRINA. *f.* Bonga san cahuy nga ciruelo nga iha las ó ilahas.

ENDRINO, NA. *adj.* Maitum.—*m.* Cahuy nga ciruelo nga ilahas.

ENDULZADURA. *f.* Pagpatam-is. Catam-is, pagca tam-is. Catam-isan.

ENDULZAR. *a.* Pagtam-is; pagpatam-is. *r.* Tam-is. *fig.* Pagpagaan, pagpasayon.—*r.* Gaan, sayon.

ENDURADOR, RA. *adj.* An diri magastohun, diri mahatagon.—*s.* Diri paragasto, diri parahatag.

ENDURAR. *a.* Pagpatig-a, pagpatigha.—*r.* Tig-a. tigha.—Paghinayhinay san mga paggasto.—Pagilub, pagantos.—Paganganangan.

ENDURECER. *a.* Pagpatig-a, pagpatigha.—*r.* Tig-a. tigha.—*fig.* Pagpacosog, pagpabascug.—*r.* Cosog. Bascug.—*fig.* Isug.

ENDURECIDAMENTE. *adv. m.* Ora ora camatig-a, matig-a, ó matigha caopay.

ENDURECIMIENTO. *m.* Catig-a, pagcatig-a, catigha, pagcatigha. Camatig-a, pagcamatig-a, camatigha, pagcamatigha.

ENE. *f.* Ngaran san letra nga *n.*—De palo. *fig. y fam.* Cahuy nga bitayan ó pamimitayan san mga salaan.—Ser de ene una cosa. *fr. fam.* Maansiya lá guihapon, maabut lá guihapon, etc.

ENEBRINA. *f.* Bonga san cahuy nga enebro.

ENEBRO. *m.* Cahuy nga marabong ug mahamut.

ENEJAR. *a.* Pagbutang sin eje sa mga carro, etc.

ENELDO. *m.* Banua nga tambal nga nagpapacatorog.

ENEMA. *m. Med.* Tambal sa mga dagco nga mga casam-dan.—*Med.* Lavativa.

ENEMIGA. *f.* Cahomot, cadomot, maraut nga buot.

ENEMIGAMENTE. *adv. m.* Ora ora sin homot ó domot. Homot ó domot caopay.

ENEMIGO, GA. *adj.* Auay; contra; patuc.—*m.* Auay, caauay.

ENEMISTAD. *f.* Pagsipaghomot, pagsipagdomot. Cadorom-tan.

ENEMISTAR. *a.* Pagbungcag san pagcasangcay.—*r.* Pagsisihomot, pagsisidomot.

ÉNEO. *a. adj. poet.* Tinumbaga, tumbaga.

ENERGÍA. *f.* Camarig-on sin buot, cacosog, pagcacosog sin buot.—Onggud ó ticos nga buhat, pagyacan, etc., etc.

ENÉRGICAMENTE. *adv. m.* Sin onggud, sin ticos. Onggud caopay, ticos caopay.

ENÉRGICO, CA. *adj.* Marig-on ó macosog sin buot; maonggud, maticos.

ENERGÚMENO, NA. *adj.* Sinasaoban ó sinasaopan san yaua.

ENERO. *m. id.* Siyapa nga bulan san tuig.

ENERVACIÓN. *f.* Caluya, pagcaluya; camaluya, pagcamaluya; camaluyahon.

ENERVAR. *a.* Pagluya; pagpaluya.—*r.* Luya.

ENFADADIZO, ZA. *adj.* Masayon masina, poscanon.

ENFADAR. *a.* Pacasina, pacangalas.—*r.* Sina, isug, pinggot, ngalas, pinggit, lood, hoga, hangrit, aringit, arimonggot.

ENFADO. *m.* Cangalas, pagcangalas; casina, pagcasina; caisug, pagcaisug.

ENFADOSAMENTE. *adv. m.* Ora ora nga cangalas; ora ora nga casina; mangalas caopay; masina caopay; maisug, caopay.

ENFADOSO, SA. *adj.* Macangangalas; macasisina.

ENFALDAR. *a.* Panggotud san mga sangga nga dapit sa obus san mga cahuy.—*r.* Pagpale san saya, cún san atubangan san bado.

ENFALDO. *m.* Atubangan san bado, saya, etc., nga guinpapale.

ENFANGAR. *a.* Paglubong sin bisan ano sa lagay. Talmong.—*r.* Hitalmong, holog sa lagay. Nahatalmong sin lagay an bado. Cayose la camisa en el cieno.—Pagtomong.—*r. fig.* Holog, paglugarug sa mga cairib-gon sa lauas.

ENFARDAR. *a.* Pagbantal. Pagpotos.

ENFARDELADOR. *m.* Parabantal. Parapotos.

ENFARDELADURA. *f.* Pagbantal; pagpotos; pagcabantal; pagcapotos.

ENFARDELAR. *a.* Pagtimos sin bisan ano sa mga sopot.—Pagbantal. Pagpotos.

ENFASIS. *amb.* Hataas nga pamolong nga iguinpapaorug an guinpopolong ó guinbabasa.

ENFÁTICAMENTE. *adv. m.* Sin hataas nga pamolong...

ENFATICO, CA. *adj.* Hataas nga pamolong..... ó pagsurat.

ENFERMAR. *n.* Saquit.—*a.* Pacasaquit.—*fig.* Pacaluya.

ENFERMAR LOS NIÑOS POR ECSESOS EN COMIDA ETC., DE LA MADRE. Lanti.

ENFERMEDAD. *f.* Casaquit.—*fig.* Casáquit.

ENFERMERÍA. *f.* Pamul-nganan, pamumurul-ngan, poroy-an san mga magsaquit.

ENFERMERO, RA. *m.* y *f.* Paramangno, paraalilaparabantay san mga magsaquit.

ENFERMIZO, ZA. *adj.* Masinaquit-non.—Capaz de ocasionar enfermedades, como algunos manjares por su mala calidad, algunos lugares por su mala situación, etc. Macacasaquit.

ENFERMO, MA. *adj.* Masaquit.

ENFERVORIZAR. *a.* Pagpaonggud, pagpaticos san pagtuman, etc.—*r.* Onggud, ticos.—Pagbangad.

ENFEUDAR. *a.* Paghatag ó pagtogot sin feudo. Pagpahimomolos.

ENFIELAR. *a.* Pagsungcad san pagtimbang.

ENFILAR. *a.* Pagrungbay. Pagtalay, pagtalayatay, pagtalaytay.—Ensartar. Pagtohog.

ENFISTOLARSE. *r.* Pagnacnac, pagtiticahalarum san casam-dan.

ENFITEUSIS. *f.* Paghatag sa usa ca tauo sin usa nga tuna poro ó balay, diri cay basi iyahon, cundi cay basi pagpul-san niya, ngan mahatag siya sin usa nga sohol sa iquinatuig etc., san totoo nga tagiya.

ENFITEUTA. *com.* An nagpopolos sin tuna ó balay ug nagbabayad sin sohol san totoo nga tagiya.

ENFITÉUTICO, CA. *adj.* Tuna, balay etc., nga hinatag sa usa ca tauo, basi pagpul-san niya, ngan mahatag siya sin usa nga sohol san totoo nga tagiya.

ENFLAQUECER. *a.* Pagpagasa, pagpahugos, pagpanioang.—*fig.* Pagpaluya.—*n.* y *r.* Gasa, hugus, niuang.—*fig.* Luya.

ENFLAQUECIMIENTO. *m.* Camagasa, pagcamagasa, camahugus, pagcamahugus, camamanioang, pagcamanioang. Cagasa; pagcagasa, cahugus, pagcahugus.—Caluya, pagcaluya; camaluya, pagcamaluya.

ENFLAUTADO, DA. *adj. fam.* Maparayao.
ENFLAUTADOR, RA. *adj. fam.* Manunulay, malimbong, masorugsorug.
ENFLAUTAR. *a. fam.* Pagsulay; paglimbong, pagsorugsorug.
ENFLECHADO, DA. *adj.* An nana ó balatic nga tinaoran sin edyong.
ENFOSCAR. *a.* Pagsirom.—*r.* Tuyó.
ENFRAILAR. *a.* Pagpasolud sa pagcapadre.—*n.* Pagsolud sa pagcapadre.
ENFRANQUECER. *a.* Pagpaagui, pagtagui sin lugar.
ENFRASCAMIENTO. *m.* Pagsohot; pagcasohot sin casighotan ó cabanuaan. Panohot.
ENFRASCAR. *a.* Pagsolud ó pagipis sin tubig, alacsio, etc., sa mga frasco.
ENFRASCARSE. *r.* Agui ó sohot sin casighotan ó cabanuaan.
ENFRENADOR. *m.* Parasangal san mga hayop.—An nagpapaanad san mga hayop.
ENFRENAMIENTO. *m.* Pagsangal; pagcasangal.—Pagpaanad.
ENFRENAR. *a.* Pagsangal.—Pagpaanad.—Pacahauid.—*r. fig.* Hauid.
ENFRENTE. *adv. l.* Sa atuhangan; yongud.
ENFRIADERA. *f.* Patataghuman sin mga ano man lá nga patataghumon.
ENFRIADERO. *m.* Patataghuman.—Cataghunan.
ENFRIADOR, RA. *adj.* Mataghum, mahagcot, mahagnao, mabugnao, matugnao.—*s.* Parataghum, parahagcot, parahagnao, pabugnao, paratugnao.
ENFRIAMIENTO. *m.* Cataghum, pagcataghum; camataghum, pagcamataghum.....
ENFRIAR. *a.* Pagpataghum, pagpahagcot, pagpahagnao, pagpabugnao, pagpatugnao.—*r.* Taghum, hagcot, hagnao, bugnao, tugnao.—*fig.* Pagpaluya san mga cairib-gon.—*r.* Luya.
ENFROSCARSE. *r. vid.* Entrascarse.
ENFULLAR. *a. fam.* Paglimbong sa mga pagsugal.
ENFUNDADURA. *f.* Pagsolud sin bisan ano sa pinostan.
ENFUNDAR. *a.* Pagsolud sin bisan ano sa pinostan.—Pagpono.
ENFURECER. *a.* Pacaisug, pacasina.—*r.* Isug, sina, pintas, aligotgot. Ngoronggoro.—Pacalabilabi, pacalabiao.—*r.* Labilabi, labiao.—*r. fig.* Onos, onusonus cún dao hangin. Madagat, mabalud, bungcag ná an dagat.
ENFURRUÑARSE. *r.* Isug, sina.
ENGACE. *m.* Pagtohug.—*fig.* Pagcasonudsonud.—Quinauad.
ENGAITADQR, RA. *adj.* Malimbong.
ENGAITAR. *a. fam.* Pagaramaram, pagsorugsorug.
ENGALANAR. *a.* Pagrayandayan, pagsab-ong.
ENGALLADO, DA. *adj.* Onat maglacat etc., an tauo.
ENGALLARSE. *r.* Pagonat maglacat.
ENGANCHADOR, RA. *adj.* Macao-it.
ENGANCHAMIENTO. *m.* Pagcao-it; pagcacao-it.
ENGANCHAR. *a.* Pagca-oit.—Paghanda san caballo dida san carruaje.—*fig.* y *fam.* Pagaramaram.—*Mil.* Pagaramaram basi sumolud an tauo sa pagcasoldado, cay sinosoholan man.—*r.* Solud sa pagcasoldado.
ENGANCHE. *m.* Pagca-oit; pagcaca-oit.—Paghanda.—Solud, pagsolud sin pagcasoldado.
ENGAÑABOBOS. *com. fam* Malimbong, malibo. Buaon.
ENGAÑADIZO, ZA. *adj.* Masayon himbongan.
ENGAÑADOR, RA. *adj.* Malimbong, malibo. Buaon.
ENGAÑAMIENTO. *m. vid.* Engaño.
ENGAÑANZA. *a. vid.* Engaño.
ENGAÑAR. *a.* Pagbua.—Paglimbong, paglibo. Umandagas. Lingo. Licop. Libolibo. Libug.—Entretener, distraer, engañar el tiempo, el sueño, etc. Paglibang-libang, pagliaoliao.—*r.* Cerrar los ojos á la verdad. Pasayop, palimbong.—Equivocarse. Sayop, sala.
ENGAÑIFA. *f.* Lorolimbong.
ENGAÑO. *m.* Bua. Limbong, libo.—Sayop, sala.
ENGAÑOSAMIENTE. *adv. m.* Sa malimbong nga polong, etc., etc.—Sayop caopay.
ENGAÑOSO, SA. *adj.* Buaon. Malimbong, malibo: malibug; malingo.
ENGARABATAR. *a. fam.* Pagca-oit.—*r.* Cao-it.
ENGARABITARSE. *r. fam.* Pagsaca sin hitaas.
ENGARBARSE. *r.* Pagtongtong an mga tamsi sin hitaas.
ENGARBULLAR. *a. fam.* Samoc; gomoc; sacot.
ENGARCE. *m.* Pagtohug. Quinauad.
ENGARGANTADURA. *f.* Simasima sin mga tangotango.
ENGARGANTAR. *a.* Paghongit; pagpatol-on.—*n.* Engranar. Pagpasimasima; simasima.
ENGARGANTE. *m.* Simasima sin mga tangotango.
ENGARITAR. *a.* Pagpacarig-on ó paghimo dida sa mga cota sin mga baluarte ó mga bantayan.—*fam.* Paglimbong.
ENGARRAFADOR, RA. *adj.* An macaput sin macosog.
ENGARRAFAR. *a. fam.* Pagcaput, pagcatin sin macosog.
ENGARRAR. *a.* Pagcaput, pagcatin.
ENGARRO. *m.* Pagcaput, pagcatin; pagcacaput, pagcacatin.
ENGARROTAR. *a. vid.* Agarrotar.
ENGARZADOR, RA. *adj.* Matohug.—*s.* Paratohug.
ENGARZADURA. *f.* Pagtohug. Quinauad.
ENGARZAR. *a.* Pagtohug, Cauad.
ENGASTADOR, RA. *s.* Paralomong.
ENGASTADURA. *f. vid.* Engaste.
ENGASTAR. *a.* Paglomong.
ENGASTE. *m.* Lomong. Paglomong sin bato nga mahal sin singsing nga balauan.
ENGATADO, DA. *adj.* Macauat.
ENGATAR. *a. fam.* Pagaramaram sin paglimbong.
ENGATILLADO, DA. *adj.* Bongcogan sa liog.
ENGATILLAR. *a. Arq.* Pagpadlong ó pagpacarig-on sin padlong nga puthao cún cahuy bá.
ENGATUSADOR, RA. *adj.* Masorogsorog.—*s.* Parasorugsorug.
ENGATUSAMIENTO. *m. fam.* Pagsorugsorug; pagcasorugsorug.
ENGATUSAR. *a. fam.* Pagsorugsorug, pagaramaram.
ENGAVILLAR. *a.* Pagopong, pagtarotambac sin binari.
ENGAZADOR, RA. *adj.* Matohug, magtorohug.—*s.* Paratohug.
ENGAZAMIENTO. *m.* Pagtohug. Quinauad.
ENGAZAR. *a.* Pagtohug. Cauad.—Pagtina, pagtomong.
ENGENDRADOR, RA. *adj.* Manganac; macamamat; macabonga.
ENGENDRAR. *a.* Anac, panganac.
ENGENDRO. *m.* An anac ó bonga nga aadto pá sa tiyan san iroy.—Anac nga natauo nga diri pá hingpit.—Mal engendro. *fig.* y *fam.* Bata nga tampalasan, maraut sin batasan.
ENGIBAR. *a.* Pagpaboctot.—*r.* Boctot.
ENGINA. *f.* Hubag sa bot-ol.
ENGOLFAR. *a.* Pagpalauod.—*r.* palauod caopay.

ENGOLONDRINARSE. *r. fam.* Palabilabi, palabiao, laris.
ENGOLOSINAR. *a.* Pagpaipa.—*r.* Ipa, tadi, tilao.
ENGOLLETADO, DA. *adj. fam.* Palabilabihon, malabiao, malaris
ENGOLLETARSE. *r. fam.* Palabilabi, palabiao, laris.
ENGOMADURA. *f.* Paghirog; pagcahirog sin goma, taguc, etc.
ENGOMAR. *a.* Paghirog sin goma, etc.
ENGORAR. *a.* Bogoc an bunay.
ENGORDADERO. *m.* Tangcal ó alad sin baetin, in tinatangcal ug inaalad ngan tinutubonggan sin maopay basi tumamboc.
ENGORDADOR, RA. *adj.* An nagpapatamboc.
ENGORDAR. *a.* Pagpatamboc, pagpataba.—*n.* Tamboc, taba.—*fig.* y *fam.* Paghahandianon
ENGORDE. *m.* Pagpatamboc, pagpataba san baetin.
ENGORRO. *m.* Caolanggan, cabilinggan, cacurian.
ENGORROSO, SA. *adj.* Macuri.
ENGOZNAR. *a.* Pagbutang sin mga cao-it cao-it sa mga puerta, etc.
ENGRANAJE. *m. Mec.* Pagcasimasima sin mga tanggotanggo, etc. An cadam-an sadton mga nagcacasimasima.
ENGRANAR. *n. Mec.* Simasima.
ENGRANDAR. *a. vid.* Agrandar.
ENGRANDECER. *a.* Pagdaco, pagdugang. Pagpadaco, pagpadugang.—Pagdayeg, pagdayao, pagorug. Exagerar. Pagpaora ora.—*fig.* Pagpaombao paghatag sin labao nga catungdanan.
ENGRANDECIMIENTO. *m.* Pagcadaco, padugang, pagcadugang.—Caora ora.—Pagpaombao, pagpalabao; calabao.
ENGRANERAR. *a.* Pagbohos, pagesteba san bumay, etc.
ENGRANUJARSE. *r.* Pamorogbotog san calauasan.
ENGRAPAR. *a.* Pagpacarig-on sin baga raysang nga tais ug balico magpaluyo.
ENGRASAR. *a.* Pagbutang sin tamboc, manteca, etc.—Paghirog sin tamboc, pagporos sin tamboc.—*r.* Hirog. Poros.
ENGREDAR. *a.* Paghirog sin tuna nga busag nga sugadsugad sin calot.
ENGREIMIENTO. *m.* Pagpalabilabi, pagpalabiao. Capalabilabi, camalabiao.
ENGREIR. *a.* Pacalabilabi, pacalabiao.—*r.* Palabilabi, labiao.
ENGRESCAR. *a.* Pagpaauay, pagpasari.—*r.* Auay, sari.—Pagsagda sin pagdorogas, sin pagsugal, etc.
ENGRIFAR. *a.* Pagcorong.—*r.* Corong, tabarhut.
ENGROSAR. *a.* Pagpasanoc, pagdugang.—*n.* Tamboc, taba.
ENGRUDADOR, RA. *m.* y. *f.* Parahirog sin atole.
ENGRUDAMIENTO. *m.* Paghirog; pagcahirog sin atole.
ENGRUDAR. *a.* Paghirog sin atole.
ENGRUDO. *m.* Atole.
ENGRUESAR. *n.* Tamboc, taba.
ENGRUMECERSE. *r.* Pagbinagtic, in binobagtic an lana, etc.
ENGUALDRAPAR. *a.* Pagsoclob ó pagsoclobi san caballo.
ENGUANTARSE. *r.* Pagbutang sin mga guantes.
ENGUEDEJADO, DA. *adj.* Halaba an bohoc.
ENGUIJARRAR. *a.* Paghapid sin mga bato nga banteles sa mga dalan, etc.
ENGUIRNALDAR. *a.* Pagsab-ong ó pagrayandayan sin corona.
ENGUIZGAR. *a.* Pagsorug; pagsagda.
ENGULLIDOR, RA. *adj.* Malamon, malamoy.—*s.* Paralamon, paralamoy.
ENGULLIR. *a.* Paglamon, paglamoy.
ENGURRIO. *m.* Cabido, casubo, casáquit.
ENGURRUÑARSE. *r.* Bido, mingao.
ENHACINAR. *a.* Pagtambac.
ENHARINAR. *a.* Pagbutang sin harina ó binocboc; pagpotos sin harina.
ENHASTIAR. *a.* Pacangalas; pacabido.—*r.* Ngalas; bido.
ENHASTILLAR. *a.* Pagbutang san mga pana dida sin cajoncajon ó sudlanan.
ENHEBRAR. *a.* Pagtanug. Pagtohug.
ENHENAR. *a.* Pagtahub sa bisan ano sin banua nga oga ná.
ENHERBOLAR. *a.* Pagdeta san bangcao, pana, etc.; pagpaharang.
ENHESTADOR. *m.* An nagpapatigdong.
ENHESTADURA. *f.* Pagpatigdong; pagcatigdong.
ENHESTAMIENTO. *m. vid.* Enhestadura.
ENHESTAR. *a.* Pagtigdong, pagtindog; pagpatigdong, pagpatindog.—*r.* Tigdong, tindog.
ENHIELAR. *a.* Pagbutang sin apdo.
ENHIESTO, TA. *adj.* Tinigdong, tiniadog; tigdong, tindog.
ENHILAR. *a.* Pagtanog. Pagtohog. *fig.* Paghusay sin maopay san mga pagyacan ó mga pagsurat.—*fig.* Pagmangno sin maopay.—*vid.* Enfilar.—*n.* Tadong, tuyo, in may guintutuyo.—Paghoghog.
ENHORABUENA. *f.* Pasalamat.—*adv. m.* Sin uaray ano man nga cacurian.—Paghatag sin maopay nga oras.
ENHORAMALA. *adv. m.* Sa maraut nga palad.
ENHORNAR. *a* Pagbutang ó pagsolud sin bisan ano sa horno basi maasal cun maloto ba.
ENHUERAR. *a.* Bugoc, in mabogoc an bunay.
ENIGMA. *m.* Tigotigo, tigotigoay.
ENIGMÁTICAMENTE. *adv. m.* Sa matigotigoon nga polong.
ENIGMÁTICO, CA. *adj.* Matigotigoon; macuri sabuton ó tuquibon.
ENIGMATISTA. *com.* An mayacan sin matigotigoon nga polong.
ENJABONADURA. *f.* Pagbunac; pagcabunac.
ENJABONAR. *a.* Pagbunac; sin sabón.
ENJAEZAR. *a.* Pagsoclob nga pagsab-ong san caballo, etc.
ENJAGUE. *m.* Bayad nga pinanggangaro san mga hinggotanggan.
ENJALBEGADOR, RA. *adv.* Magpipintar sin busag.
ENJALBEGADURA. *f.* Pagpintar; pamintar sin busag.
ENJALBEGAR. *a.* Pagbusag; pagpintar sin apog ó sin tuna nga busag.
ENJALMA. *f.* Hapin sin hayop.
ENJALMAR. *a.* Paghapin san hayop basi diri mapilas.—Paghimo san mao nga mga hapin.
ENJALMERO. *m.* Parahimo san mao nga mga hapin.—Parabaliguia san mao nga mga hapin.
ENJAMBRADERA. *f.* An potos san balaybalay nga natutuboan san mga potiocan nga sinisiring mga iroy.—Iroy san mga potiocan.
ENJAMBRE. *m* Gaput sin potiocan.—*fig.* Cadam-an.
ENJARCIAR. *a.* Pagbutang san mga jarcia sa mga sacayón.
ENJARETAR. *a.* Paghalogbog.
ENJAULAR. *a.* Pagtangcal ó pagsolud sin tangcal; pagsolud sin coronggan.—*fig.* y *fam.* Pagbilanggo, pagpreso, pagpandug.

ENJERGAR. *a. fam.* Pagricang ug pagataman san mga guintutuyo.
ENJERTACIÓN. *f.* Papagsingin sin cahuy sa lain nga cahuy.
ENJESTAR. *a.* Papagsingin sin cahuy sa lain nga cahuy nga guinosa lá an pono.
ENJERTO, TA. *p. p.* An pinapagsingan nga cahuy nga guinosa lá an pono.
ENJORGUINAR. *a.* Pagburing, paghirog sin aguio.
ENJOYAR. *a.* Paghiyas, pagsab-ong, pagrayandayan.—Paglomong san mga mutia ug iba pá sin bulauan, etc.
ENJOYELADO, DA. *adj.* Hiyas nga bulaurn, etc.—Bulauan ug iba pá nga may lomong nga mutia, etc.
ENJOYELADOR. *m.* Paralomong sin mutia etc., sa bulauan, etc.
ENJUAGADIENTES. *m.* Ilimogmog nga tubig, etc.
ENJUAGADURA. *f.* Paglimogmog. Paghugas; pagcahugas.—Limogmog.—Hinugas.
ENJUAGAR. *a.* Palimogmog.—*r.* Limogmog.—Paghugas; paglog o; paglino.
ENJUAGATORIO. *m. vid.* Enjuague.
ENJUAGUE. *m.* Palimogmog, Paghugas; pagcahugas.—Ilimogmog.—Ihuhugas.
ENJUGADOR, RA. *adj.* Magpapamara. Macacamara.—Baga saladang sin pagpamara ó pagdangdang sa calayo san panapton.
ENJUGAR. *a.* Pagpamara.—Pagpahid ó pamahid sa loha, hulas ó balhas.—*r.* Enmagrecer. Gasa, hugus.
ENJUICIAMIENTO. *m. For.* Pagbuhat; pagcabuhat sin mga diligencia.
ENJUICIAR. *a. For.* Pagbuhat sin mga diligencia.—Paghocom, pagsentencia.
ENJULIO. *m.* Cahuy nga malison nga sungburan san hablon.
ENJUNDIA. *f.* Bon-ó sin manuc ó tamsi.—Tamboc, taba.
ENJUNDIOSO, SA. *adj.* Bon-ohan nga manuc ó tamsi.—Matamboc, mataba.
ENJUNQUE. *m.* Luran nga mabug-at nga ibinubutang sa ilarum san sacayán.
ENJUTAR. *a. Arq.* Pagpamara; pagmara.
ENJUTEZ. *f.* Camara, pagcamara. Camad-an.
ENJUTO, TA. *p. p.* Pinamara. Namara.—Mamara.—*adj.* Magasa, mahogos.
ENLABIADOR, RA. *adj.* Masorugsorug.—*s.* Parasorugsorug.
ENLABIAR. *a.* Pagsorugsorug, pagaramaram.
ENLABIO. *m.* Limbong.
ENLACE. *m.* Pagtirigub. Pagcasonudsonud. Pagsorosumpay. Casumpayan.—*fig.* Pagcaoropud. Pagcasal; pagpacasal.
ENLACIAR. *a.* Pacalaya.—*n.* y *r.* Laya; panlaya.
ENLADRILLADO. *m.* Sinal-gan sin mga ladrillo.
ENLADRILLAR. *a.* Pagbutang ó pagsalug sin mga ladrillo. Paghapid sin mga ladrillo.
ENLAMAR. *a.* Lapdoc.
ENLANADO, DA. *adj.* Barahiboon.
ENLARDAR. *a.* Paghirog sin manteca ó tamboc san tamsi ó iba pá nga guinaasal.
ENLAZABLE. *adj.* Sadang tirigubon, sadang sumpayon.
ENLAZADOR, RA. *adj.* An magsorosumpay.—*s.* Paracauad.
ENLAZADURA. *f. vid.* Enlace.
ENLAZAMIENTO. *m. vid.* Enlace.
ENLAZAR. *a.* Pagtirigub; pagsorosumpay.—Pagcauad.—Pongotpongot.—*fig.* Pagcasal; pagpacasal. *fig.* Pagoropud.
ENLEJIAR. *a.* Pagabo; pagbutang sin lejia.
ENLENZAR. *a.* Pagbule sin mga tinabas nga género san mga sul-at san mga tabla, etc.
ENLIGARSE. *r.* Pamolot sin mga tamsi.
ENLIZAR. *a.* Pagdugang; pagsarang san sorod cay basi habolon ná.
ENLODADURA. *f.* Paglagay, paghugao, pagcahugao sin lagay.
ENLODAR. *a.* Paglagay, paghugao; pacahugao sin lagay.—*r.* Lagay.
ENLODAZAR. *a. vid.* Enlodar.
ENLOQUECEDOR, RA. *adj.* Macacalipong. Macacatuyao.
ENLOQUECER. *a.* Pacalipong.—*n.* Tuyao, -lipong.—*Agr.* Dudyong, diri ná pamonga an mga cahuy.
ENLOQUECIMIENTO. *m.* Pacatuyao, pacalipong.
ENLOSADO. *m.* Sinal-gan sin mga bato nga mahamis.
ENLOSAR. *a.* Pagsalug sin mga bato nga mahimis.
ENLOZANARSE. *r.* Rabong cún dao cahuy.—Dayandayan cún dao tauo.
ENLUCIDO, DA. *adj.* Binusag.—*m.* Paletada.
ENLUCIDOR. *m.* Parabutang sin paletada.—An nagpapahinis ó nagpapasinao sin salapi, etc.
ENLUCIMIENTO. *m.* Pagpaletada, pagbutang, pagcabutang sin paletada.—Pagpahinis, pagpasinao sin salapi, etc.
ENLUCIR. *a.* Pagpaletada, pagbutang, sin paletada sa mga cota.—Pagpahinis, pagpasinao sin mga panganiban, salapi, etc.
ENLUSTRECER. *a.* Pagpahinis, pagpasinao, pagpaingatingat.
ENLUTAR. *a.* Pamalata.—*fig.* Sirom, -irom.
ENLLENTECER. *a.* Pagpahomoc, pagpayomo.—*r.* Homoc, yomo.
ENMADERACIÓN. *f. vid.* Enmaderamiento.
ENMADERAMIENTO. *m.* Mga pagbo ug iba pá nga mga cahuy nga guinamit sin balay.
ENMADERAR. *a.* Pagbutang san mga pagbo ó iba pá nga mga cahuy sa igbao in nagbabalay.
ENMADRARSE. *r.* Higugma caopay an bata sa iroy.
ENMAGRECER. *a.* Pagpagasa, pagpahugos. Pacagasa, pacahugus.—*n.* y *r.* Gasa, hugus.
ENMANTAR. *a.* Pagtahub sin taplac.—*r.* Mingao.
ENMARAÑAMIENTO. *m.* Cagomon, cagomoc, cagobot; pagcagomon, pagcagomoc, pagcagobot.
ENMARAÑAR. *a.* Paggomon, paggomoc, paggobot.—*r.* Gomon, gomoc, gobot.
ENMARARSE. *r. Mar.* Palauod.
ENMARIDAR. *n.* Pacasal, carauat san matrimonio an babaye.
ENMARILLECERSE. *r.* Duas. Dulao. Darag.
ENMAROMAR. *a.* Paghigot sin daco nga pisi.
ENMASCARAR. *a.* Pagtahub san bayhon sin barobayhon nga papel, etc.
ENMELAR. *a.* Paghirog sin dugos.—Pagdugos an mga potiocan.—*fig.* Pagpatam-is. Pagminatam-is.
ENMENDACIÓN. *f.* Pagsauay; pagpacaopay. Caopayan.
ENMENDADOR, RA. *adj.* Magsarauay; magpacaopay.
ENMENDADURA. *f.* Pagsauay. Pagliuat san sayop in nasayop an tauo sa pagsurat, etc. Pagpara san sayop ó sala.
ENMENDAMIENTO. *m. vid.* Enmendadura.
ENMENDAR. *a.* Pagsauay, pagpacaopay. Pagliuat, in pinapara an sayop ó sala sa mga pagsurat, etc. Pagpara san sayop ó sala.—*r.* Baya, in binabayaan an maraut.—Pagbayad san mga perjuicio nga guinbuhat.—*For.* Pagliuat, in liniliuat ó guinpapacaopay san labao nga hoc manan an sentencia nga ihinatag

niya, cay may pangamaya an iba san mga nagcacaliponган.

ENMIENDA. *f.* Pagsauay. Pagliuat, in nasasayop sa mga pagsurat. Pagpara san sayop ó sala.—Balos.—Bayad, pagbayad san mga perjuicio ngá guinbuhat.

ENMOHECER. *a.* y *r.* Agop-op. Alamag.

ENMOLLECER. *a.* Pagpahomoc, pagpayomo.—*r.* Homoc, yomo.

ENMORDAZAR. *a.* Habanga, pagbanga sin cahuy sa baba.

ENMUDECER. *a.* Pagpahilum, pagpahipos, pagpaocoy sin payacan.—*n.* Ngula.—*fig.* Paghilum, paghipos, diri pagyacan.

ENNEGRECER. *a.* Pagtina sin itom. Pagpaitum.—*r.* Itum. Ariu.

ENNOBLECER. *a.* Pagpamahal.—*fig.* Pagpacaopay sin bongto, etc.

ENNOBLECIMIENTO. *m.* Pagpamahal. Pagpacaopay.

ENNUDECER. *n.* Ocoy sin pagtubo.

ENODIO. *m.* Bugsoc nga guti pá, cundi lutas ná.

ENOJADIZO, ZA. *adj.* Madali masina, masinahon.

ENOJAR. *a.* Pacasina, pacaaligotgot.—*r.* Sina, aligotgot, isug, pongot, posóc, toyó, pingot, pingit, yohot hangrit, bariauot.

ENOJO. *m.* Casina, caaligotgot, caisug, caponGot, caposóc, catoyó, capingot, capingit, cayohot, cahangrit, cabariauot. Pagcasina, etc., etc.

ENOJOSAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagcasina, sin ora ora nga casina, etc., etc.

ENOJOSOSO, SA. *adj.* Macasisina, etc., etc.

ENOJUELO. *m.* Guti lá nga casina.

ENORFANECIDO, DA. *adj.* Ilo.

ENORGULLECERSE. *r.* Palabilabi, palabiao.

ENORGULLECIMIENTO. *m.* Capalabilabi, camalabiao.

ENORME. *adj.* Daco caopay.

ENORMEMENTE. *adv. m.* Ora ora sin cadaco; sin daco caopay.

ENORMIDAD. *f.* Capinan, cadacoan; cadaco, pagcadaco.

ENORMÍSIMO, MA. *adj.* Guidadacoi, daco gud caopay.

ENQUICIAR. *a.* Paghaom san puerta, ventana, etc.

ENQUILLOTRARSE. *r.* Pagparayao, pagpalabilabi.—*fig.* Paghigugma.

ENQUIRIDIÓN. *m.* Libro nga panumduman ó casayoran nga lactud.

ENRABIAR. *a.* Pacasina.—*r.* Sina, pingot, pingit; bariauot.

ENRAMADA. *f.* Cadam-an, cadac-an nga mga sanga sin mga cahuy.—Caraycay sin mga lucay ó mga sanga sin cahuy.—Habong.

ENRAMAR. *a.* Pagcaraycay. Paghabong.

ENRANCIARSE. *r.* Pan-os; banghao.

ENRARECER. *a.* Pagpahilapad; pagpahilaba.—*r.* Hilapad; hilaba.

ENRASAR. *a. Albañ.* Pagpahamis san mga cota.—*Carp.* Pagparejo sadton mga maldura sa borobut nga san mga sada ó mga ventana.—*n. Albañ.* Topong, pagpatopong.

ENRAYAR. *a.* Pagsocsoc, panocsoc san siquisiqui san rueda san carruaje, etc.—Sangol, pasangol.

ENREDADERA. *f.* Balagon.—Varias clases. Salagsalag. Sabilao. Polpugan. Patani. Pangaguason. Olonan sin bayud. Nipay. Naguini. Manul. Macapucao. Luba. Litid. Lingolingo. Inul-nan sin halas. Hagnot. Hagnaya. Corot. Carogbac. Calacala. Cagoscos. Cagopcop. Burac. Balugo. Balantiong. Alagbati. Abobo. Olangpihan. Bagadápon. Balocáui. Balonos. Buracan. Corugbac. Daláganan. Dalugdugan. Igasud ó limalima. Lactang. Paliauan. Pangasam. Panhacad. Panostos. Pilipog. Ronas. Saguiauan. Tangolon. Tugabang. Guiboyoi, buyo. Ticom. Caningagon. Cagang. Cagascas. Culang sa baybayon. Labilad.

ENREDADOR, RA. *adj.* Magbibitana, magraraya, manraraya, magpopocot, magsasapiao.—*s.* Parabitana, pararaya, parapocot, parasapiao.—*adj. fig.* y *fam.* Mangiras, maaringasa. Buaon.

ENREDAR. *a.* Pagbitana; pagsapiao, pagraya, panraya, pagpocot. Pagbatong; pamatong.—*a.* y *r.* Gomon; gomoc; sangot; sabud; sang-at; pongotpongot; cauid; biribid; balaod.—Travesear. Ngiras, aringasa; oyas; songgo; oguias; duag; condat; camhag; banagbanag; atag.—*r. fam. vid.* Amancebarse.

ENREDIJO. *m.* Cagomon; cagomoc.—Agpad.

ENREDO. *m.* Cagomon; cagomoc.—Ngiras, cangiras aringasa, caaringasa.—*fig.*—Bua, limbong nga nacacasamoc ó nacacacuri sa iba.—*fig.* Cacurian, caolangan.—Agpad an bohoc.

ENREDOSO, SA. *adj.* Masamoc caopay, macuri caopay.

ENREHOJAR. *a.* Pagpabusag san taro.

ENREJADO. *m.* Inalad, alad nga puthao, etc.—Atabay man sa Leyte. Selep-an, pasere-an, silengan.

ENREJAR. *a.* Pagalad sin puthao, sin cauayan, etc.—Pagbutang san arado.—Sar-ang, in nahasar-ang san arado an hayop.

ENREVESADO, DA. *adj.* Mangiras, maaringasa, diri mabale.

ENRIADOR, RA. *m.* y *f.* An tauo nga nagpapalooy sa tubig san cañamo, etc.

ENRIAMIENTO. *m. vid.* Enriar.

ENRIAR. *a.* Pagpalooy sa tubig san cañamo, etc.

ENRIELAR. *a.* Pagpilpig ó paghimo sin mga barreta nga halipot sin bulauan, etc.

ENRIPIAR. *a. Albañ.* Paghi uca ó pagbutang sin mga bato ó bituca.

ENRIQUECEDOR, RA. *adj.* An napapanhinonud san cabahandianon.

ENRIQUECER. *a.* Papanhinonud, pagpabahandianon, pagpamanggaran.—*r.* Pagbahandianon, pagmanggaran.—*fig.* Pagrayandayan, paghias, pagpaombao.

ENRISCADO, DA. *adj.* Capangpangon; caigangon; bagtohun.

ENRICAMIENTO. *m.* Pagtago, panago, pagsohot, panohot ngadto sin mga pangpang, igang ó cabagtohan.

ENRISCAR. *a. fig.* Pagbuhat, pagalsa.—*r.* Togo, sohot, panago, panohot sin mga pangpang, mga caigangan ó cabagtohan.

ENRISTRAR. *a.* Pagibobono ó pagtimo sin bangcao.—Pagsangbud san mga lasona.—*fig.* Pagtadong. Pacatoltol.

ENRISTRE. *m. vid.* Enristrar.

ENRIZAMIENTO. *m.* Cacorong, pagcacorong sin bohoc.

ENRIZAR. *a.* Pagcorong san bohoc.

ENROBRESCIDO, DA. *adj.* Matugas ug marig-on.

ENROCAR. *a.* Pagbalio san hadi ngan san torre san ajedres.

ENRODELADO, DA. *adj.* Tagacalasag, tagataming.

ENRODRIGAR. *a.* Pagosoc sin cahuy nga pagaburan san bag-o nga tinanum.

ENRODRIGONAR. *a.* Pagpagabud ó paghigot san bag-o nga tinanum dida san pagaburan.

ENROJAR. *a. vid.* Enrojecer.

ENROJECER. *a.* Pagpula. Pagpabaga.—*r.* Pula. Baga.

ENROLLAR. *a.* Paglocot; pagliquin. Bolocon ó molocon.—Paglacon.
ENROMAR. *a.* Papangarol.—*r.* Ngarol.
ENRONA. *f.* Pinaric ó mga baya nga mga bato sin cota, teja ug boong, etc., etc.
ENRONAR. *a.* Pagbutang san pinaric ó mga bato nga baya etc., sa bisan diin.
ENRONQUECER. *a.* Pacapágao; pacaláos, pacacanáas.—*r.* Págao; láos, canáas.
ENRONQUECIMIENTO. *m.* Capágao, págao; caláos, pagcacanáas.
ENROÑAR. *a.* Nuca.
ENROSCADAMENTE. *adv. m.* Linacon.
ENROSCADURA. *f.* Paglacon; pagcalacon.
ENROSCAR. *a.* Paglacon.—*r.* Lacon. Colorot; cambid; borobud; bilibug.
ENRUBIADOR, RA. *adj.* Macabulao, macabulagao.
ENRUBIAR. *a.* Pacabulao, pacabulagao.—*r.* Bulao, bulagao.
ENRUBIO. *m.* Pacabulao; pacabulagao, cabulao, cabulagao.—Bisan ano icabubulao, icabubulagao.
ENRUDECER. *a.* Pagpatapang; pacatapang.—*r.* Tapang. Lorong. Dungodungo.
ENRUINECER. *n.* Hicao.
ENSABANAR. *a.* Pagtaplac, pagtampi.
ENSACAR. *a.* Pagsolud sin bisan ano sa biol; etc.
ENSAIMADA. *f.* Tinapay nga maripoyoc, matam-is ug minanteca-an.
ENSALADA. *f. id.* Otan nga binubutangan sin asin lana, suca ug iba pá.—*fig.* Salacot sin bisan ano nga diri tuhay.
ENSALADERA. *f.* Pinggan nga halarum nga binubutangan san ensalada.
ENSALADILLA. *f.* Matam-is nga magcalainlain.—Mga bato nga mahal nga magcalainlain an color nga ibinutang dida sin hiyas.
ENSALMADOR, RA. *m.* y *f.* Parahilot, manhihilot sa pagpacaopay san mga tul-an nga nalopo ó nabari.—Tamyauan.
ENSALMAR. *a.* Pagpahaoli, pagpacaopay san tul-an nga nalupo ó nabari.—Pagtamyao.
ENSALMO. *m.* Tamyao nga pagtambal.—Hacer una cosa por ensalmo. *fr.* Paghinanali caopay sin pagbuhat sin bisan ano.
ENSALOBRARSE. *r.* In maasin ó maguiuanon an tubig.
ENSALZADOR, RA. *adj.* Magpapaombao, magpapalabao sa iba, magpapaorug.—An madayeg, madayao ó maorug sa iba.
ENSALZAMIENTO. *m.* Pagpaombao, pagpalabao, pagpaorug.—Pagdayao, pagdayeg, pagorug.
ENSALZAR. *a.* Pagpaombao, pagpalabao, pagpaorug.—Pagdayao, pagdayeg, pagorug, pagsanorug, pagsalin-orug.—*r.* Paombao, palabao, paorug.
ENSAMBLADOR. *m.* Parasumpay sin mga cahuy in may buhat.
ENSAMBLADURA. *f.* Pagsumpay; pagcasumpay. Casumpayan. Guincasumpayan san mga cahuy.
ENSAMBLAJE. *m. vid.* Ensambladura.
ENSAMBLAR. *a.* Pagsumpay san mga cahuy, in nagbubuhat sin balay, etc.
ENSAMBLE. *m. vid.* Ensambladura.
ENSANCHA. *f.* Hilapad; hilaparan, hilap-dan, cahilap-dan.—Dar ensanchas. *fr. fig.* Angananggan basi matuhay an turuhayon pá.—*fig.* y *fam.* Ora ora nga pagtangdo ó pagtogot basi matuman an lugar-ingon nga pagbuot ó pagcaruyag.
ENSANCHADOR, RA. *adj.* An nagpapahilapad, an nagpapahiluag.
ENSANCHAMIENTO. *m. vid.* Ensanche.
ENSANCHAR. *a.* Pagpahilapad, pagpahiluag, pagpadaco.—Ngatngat; ngathal; ngalngag; mime; hanghang; bicag.
ENSANCHE. *m.* Hilapad, hiluag; hilaparan; hilap-dan, hiluagan, cahilap-dan, cahiluagan.
ENSANDECER. *n.* Tapang, lorong; tuyaotuyao.
ENSANGOSTAR. *a.* Pagpahaligot.
ENSANGRENTAMIENTO. *m.* Pagporos; pagcaporos sin dugo.
ENSANGRENTAR. *a.* Pagporos sin dugo.—*r.* Isug, sina caopay.
ENSAÑAMIENTO. *m.* Camaisug, camapintas nga pagdarahug sa tauo nga daog ná cun naampo ná.
ENSAÑAR. *a.* Pacaisug, pacasina. Isug, sina, pintas.—*r.* Pagdarahug caopay sa tauo nga daog ná ó naampo ná.
ENSARMENTAR. *a.* Pamorot san mga saringsing ó mga sanga nga pinolud ná.
ENSARNECER. *n.* Nuca.
ENSARTAR. *a.* Pagtohug.—*fig.* Pagyacan sin damo sin uaray cahusayan.—Haloghog.
ENSAY. *m.* Pagsanghid san bulauan, salapi, etc.
ENSAYADOR. *m.* Parasanghid.—Parabasi, paragulay.
ENSAYAR. *a.* Pagbasi, pagsulay.—Pagensayo.—Pagsanghid.
ENSAYE. *m.* Pagsanghid.
ENSAYO. *m.* Pagbasi, pagsulay.—Pagensayo.—Casayoran nga lactud.—Pagsanghid san bulauan, salapi, etc.
ENSEBAR. *a.* Paghirog sin sebo ó tamboc.
ENSELVADO, DA. *adj.* Damo an cagugub-an, damo an cacahuyan.
ENSELVAR. *a.* Pagagui, pagtago ó pagsohot sin cagugub-an.
ENSENADA. *f.* Casugoran.
ENSENAR. *a.* Pagtago ó pagsolud sin bisan ano sa dughan.—Pagsolud sa cagungaban.—Pagsolud sa hononga.—*Mar.* Pagsolud sa casugoran.
ENSEÑA. *f.* Tigaman.
ENSEÑADOR, RA. *adj.* Magtoroon, magturutdo.—*s.* Paratoon, paratutdo.
ENSEÑAMIEMTO. *m. vid.* Enseñanza.
ENSEÑANZA. *f.* Pagtutdo, pagtoon.—Pagarad-man, pagtoron-an.—*pl.* Catutdoanan.
ENSEÑAR. *a.* Pagtutdo, pagtoon, Pagtul-id; pagtulidong; pagturay-o; pagsogop; pagsugay pagpaaton.—Mostrar. Pagpaquita; pahiling.—*r.* Pagbatid ó paghatasan sa bisan ano.
ENSEÑO. *m. fam. vid.* Enseñanza,
ENSEÑOREARSE. *r.* Pagtatag-ada, pagtatag-iya sa bisan ano; pagbuot.
ENSERAR. *a.* Pagpotos sin banig, etc.
ENSERES. *m. pl.* Garamiton; guinamiton; casangcapan; manggad.
ENSIFORME. *adj.* Sugad sin espada.
ENSILAR. *a.* Pagbohos san humay, etc., cundi sa ilarum sa tuna ug sa lugar nga mamara.
ENSILVECERSE. *r.* Guba, in nahimo nga guba an guinquiua anay.
ENSILLADO, DA. *adj.* Lupiac, in nalulupiac an talodtod san caballo, etc.
ENSILLADURA. *f.* An talodtod nga binubutangan sin silla sa caballo, etc.
ENSILLAR. *a.* Pagbutang san silla sa caballo; etc.
ENSIMISMARSE. *r.* Dungdung, pamalandong nga halarum, hipaosa.
ENSOBERBECER. *a.* Pacalabilabi, pacalabiao.—*r.* Palabilabi, labiao.—*r. fig.* Madagat, mabalud.

ENSOGAR. *a.* Paghigot sin pisi.—Pagpotos sin guti nga pisi ó lubid san mga botella, frasco, etc.
ENSOLVER. *a.* Paglaquip.—Paglactud.—*Med.* Pagpaisul, pagpahungao san saquit.
ENSOPAR. *a.* Paghorom san tinapay sa alacsio.
ENSORDECEDOR, RA. *adj.* Macacabongol.
ENSORDECER. *a.* Pacabongol.—*n.* Bongol. Pagpacabongol.—Paghipos, pagcooy, diri pagbaton.
ENSORDECIMIENTO. *m.* Cabongol, pagcabongol.
ENSORTIJAMIENTO. Cacorong, pagcacorong san bohoc.—Quinorong nga bohoc.
ENSORTIJAR. *a.* Pagcorong san bohoc, etc.
ENSOTARSE. *r.* Pagtago, pagsohot sin cabanua-an ó cacahuyan.
ENSUCIADOR, RA. *adj.* Macacahugao.
ENSUCIAMIENTO. *m.* Hugao; cahugao, pagcahugao pagcalamiri.
ENSUCIAR. *a.* y *r.* Hugao; lamire; rigsoc; puguis; lugarug, iguit; danag; caput.—*fig.* Dumit, buring.
ENTABLADO. *m. id.* Salug nga sinal-gan sin mga tabla.
ENTABLADURA. *f.* Pagbutang, pagcabutang sin mga tabla.
ENTABLE. *m. vid.* Entabladura.
ENTABLAR. *a.* Pagsalug sin mga tabla; pagalad sin mga tabla; pagbutang, pagpacarig-on sin mga tabla.—Disponer, preparar. Pagtima.—Entablar demanda. Pagqueja, pagsumbong.—Notar. Pagasoy, paghatag sin casayoran.
ENTABLERARSE. *r.* Auilauil san hinmumutangan.
ENTABLILLAR. *a.* Pagaisag; paglaquilaqui.
ENTALAMADURA. *f.* Atup sa mga carro. Cayang.
ENTALAMAR. *a.* Pagtahub ó pagatup sa mga carro.
ENTALEGAR. *a.* Pagsolud sin bisan ano sa sopot.
ENTALLABLE. *adj.* Sadang ighimo. Sadang itomboc. Sadang igliroc.
ENTALLADOR. *m.* Parahimo, paratomboc, paraliroc.
ENTALLADURA. *f.* Paghimo, pagtomboc, pagliroc; pagcahimo, pagcatomboc, pagcaliroc.
ENTALLAMIENTO. *m. vid.* Entalladura.
ENTALLAR. *a.* Paghimo, pagtomboc, pagliroc.
ENTALLAR. *n.* Igo, in naiigo an viste sa lauas san tauo, etc.
ENTALLECER. *n.* Panaringsing.
ENTAPIZAR. *a.* Pagtahub ó pagbutang sin mga género nga sinamay ó binordahan.
ENTARASCAR. *a. fam.* Pagsab-ong sin damo caopay nga mga hiyas ó mga biao.
ENTARIMADO. *m.* Salug nga sinal-gan sin mga tabla.
ENTARIMAR. *a.* Pagsalug ó pagbutang sin salug nga tabla.
ENTARQUINAR. *a.* Pagabono ó pagagbon san oma ó tuna sin lapdoc.
ENTE. *m.* Cahimtang sin bisan ano bisan ano nga may quinabuhi.—*fam.* Tauo nga tinatauaan, cay maraut an cabacdao niya, etc., etc.
ENTECADO, DA. *adj. vid.* Enteco.
ENTECO, CA. *adj.* Masaquiton, saraquitan, masina quit-non; maluyahon; magasa.
ENTELERIDO, DA. *adj.* Hinahagcotan; dinadalao; quinocugmat.
ENTENA. *f.* Bancaran.
ENTENADO, DA. *m.* y *f.* Hinablosan, guinsondan.
ENTENDEDERAS. *f. pl. fam.* Hunahuna, cundi baga uaray sasabut ó caculang sin hunahuna.
ENTENDEDOR, RA. *adj.* Maaram, masabut, mabibaro.—*s.* Parasabut.—Á buen entendedor, breve hablador. Al buen entendedor, pocas palabras. *refrs.* An may cabatiran, maaram siya, bisan pamolongan lá sin gutiay.
ENTENDER. *a.* Hibaro, maaram, sabut, hunahuna.—Tuquib.—Sayud, quilala.—Oir. Pamati, dungug.—Pagbuot.—Á mi entender. *m. adv.* Sugad san acon paghunahuna.—Cada uno se entiende. *expr.* Aco lá an maaram. An tag-sa lá an maaram.—¿Cómo se entiende! *expr.* ¿Anó bá ito!—Entender en una cosa. *fr.* In bisan ano lá an guinbubuhat.—Entenderse con uno. *fr.* Pagsarabut; paquigsabut.—Entenderse con una cosa. *fr.* Siya—aco—lá in maaram.—No se entiende eso conmigo. *fr.* Gauas aco siton.—¿Qué se entiende? *expr.* ¿Anó bá ito?—*r.* Singabut.
ENTENDIDAMENTE. *adv. m.* Sin daco nga paghibaro, sin daco nga pagsabut, sin daco nga paghunahuna.
ENTENDIDO, DA. *adj.* Maaram, masin-ibuton, quinaadmanon, lasgud, batid.
ENTENDIMIENTO. *m.* Hunahuna.—Alma, en cuanto discurre y raciocina. An calag, in naghuhunahuna.—Razón humana. An cabuotan san tauo.
ENTENEBRECER. *a.* y *r.* Sirom, dulom, ngitngit.
ENTERAMENTE. *adv. m.* Ayao, hingpit, tuman.
ENTERAR. *a.* Pagsayud, pagpahibaro.—*r.* Sayud, panginsayud, hibaro, maaram.—Sulao.
ENTEREZA. *f.* Cahingpitan, catumanan.—*fig.* Camutadong, pagcamatadong san pagbuhat, paghocom, etc.—*fig.* Camarig-on sin buot.—Severa y perfecta observancia de la disciplina. Hingpit nga pagtuman.—Virginal. Cabug-os, pagcabug-os.
ENTERITIS. *f. Med.* Hubag sa solud sa tiyan.
ENTERIZO, ZA. *adj.* Bug-os.
ENTERNECEDOR, RA. *adj.* Macacahomoc. Magpapahomoc.
ENTERNECER. *a.* Pagpahomoc.—*r.* Homoc.—*fig.* Hipuangud, hinoclog; hicalooy.
ENTERNECIDAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga paghipuangud.
ENTERNECIMIENTO. *m.* Pagpahomoc; pagcahomoc.—Paghipuangud, paghinoclog paghicalooy.
ENTERO, RA. *adj.* Bug-os, hingpit, tuman, ayao.—An mananap nga diri-capon ó pirit.—*fig.* Recto. Matadong.
ENTERRADOR. *m.* Paralubong.
ENTERRAMIENTO. *m.* Paglubong.—Lub-ngan, lub-nganan, linob-ngan.
ENTERRAR. *a.* Paglubong.—Taghud.
ENTESAR. *a.* Pagpacarig-on.
ENTESTADO, DA. *adj.* Matig-a nga caoto.
ENTIBADOR. *m.* Paratocud ó parabutang sin mga tocud.
ENTIBACIÓN. *f.* Pagtocud.
ENTIBAR. *n.* Sarig.—*a* Pagtocud, pagbutang sin mga tocud.
ENTIBIADERO. *m.* Palanhuran san tubig, etc.
ENTIBIAR. *a.* Pagpalanhud.—*r.* Lanhud.—*fig.* Pagpahinay.—*r.* Hinay.
ENTIBO. *m. Arq.* Casariganan.—Tocud, sulay.—*fig.* Carig-onan.
ENTIDAD. *f.* Cahimtang, cahimtangan.—De entidad. *loc.* May cabalihan; sadang panginanohon cunta.
ENTIERRO. *m.* Paglubong.—Lub-ngan, lub-nganan, linob-ngan.
ENTIGRECERSE. *r.* Sina, isug, pintas, bangis.
ENTINAR. *a.* Pagsolud sin bisan ano sa batinguran.
ENTINTAR. *a.* Paghirog sin tinta.—Pagtina. Pagtagum.
ENTIZNAR. *a.* Pagburing.—*fig.* Pagpacaraut san bantug.
ENTOLDAMIENTO. *m.* Pagalcoba sin layag, género, etc. Pagbongbong (cún sa liguid).
ENTOLDAR. *a.* Pagalcoba sin layag, género, etc.

Pagbongbong (cún sa mga liguid).—*r. fig.* Palabilabi, labiao.

ENTOMIZAR. *a.* Paglara sin pisi ó lubid.

ENTOMOLOGIA. *f.* An bahin ó casayoran san historia nga natural nga nagaasoy san mga tunggud san mga mananap nga gudti sugad olod, potiocan, alibangbang, etc., etc.

ENTONACIÓN *f.* Pagcanta, pagticang sin pagcanta.—*fig.* Pagparayao; capalabilabi.

ENTONADOR, RA. *adj.* An magcacanta ó maticang sin pagcanta.—*m.* An naghahasohas.

ENTONAMIENTO. *m.* Pagtinggug; pagcanta, paganggay nga pagcanta.—*fig.* Pagparayao.

ENTONAR. *a.* Pagcanta, paganggay nga pagcanta.—Paghasohas.—Pagticang sin pagcanta basi umalagad an iba.—*Med.* Pagpacaopay san mga cosog sa lauas.—*r.* Palabilabi, labiao.

ENTONCES. *adv. f.* Sadto.—*adv. m.* En tal caso; siendo asi. Cún ansiya iton.—En aquel entonces. *loc. adv.* San sadto.

ENTONELAR. *a.* Pagsolud sin bisan ano sa mga barriles.

ENTONO. *m. vid.* Entonación.

ENTONTECER. *a.* Pagpalorong, pagpatuyaotuyao, pagpahonggog, pagpahonggug.—*n.* y *r.* Lorong, tuyaotuyao, honggug, honggug.

ENTONTECIMIENTO. *m.* Calorong, catuyaotuyao, cahonggug, cahonggug.

ENTORCHADO. *m.* Sinulit nga igagama, nga pinotos sin igagama ngahao, cún bulauan bá, cún salapi bá, nga tinabid basi magmarig-on.—*Mil.* Binorda nga salapi, nga tigaman sin pagcabrigadier; borda nga bulauan, nga tigaman sin pagcamariscal de campo; cún usa lá; ngan cún duduha, tigaman sin pageateniente general; ug cún totolo, tigaman sin pageacapitán general.

ENTORCHAR. *a.* Pagtirigub sin mga candela ug paghimo nga usa lá nga upat an mga pábiló.—Pagpotos san sinulit ó tabid sin bulauan, salapi, etc.

ENTORILAR. *a.* Pagpaslud san toro sa pasluran.

ENTORNAR. *a.* Pagrabi san sadá, paanggatanggat, pagquipotquipot san sadá, tarotangcob.

ENTORNILLAR. *a.* Paghimo sin bisan ano nga masugad sin tornillo.

ENTORPECEDOR, RA. *adj.* Macacabugat; macacapaol; macacaolang.

ENTORPECER. *a.* Pacabug-at. Pacapaol.—*fig.* Pacalipong sa hunahuna.—*fig.* Pacaolang.—*r.* Bug-at. Paol. Lipong. Olang.—Banhud.

ENTORPECIMIENTO. *m.* Cabug-at. Capaol. Calipong sa hunahuna. Caolanggan.—Cabanhud.

ENTORTADURA. *f.* Pagbalico; cabalico, pagcabalico.—Pacabuta, cabuta sa luyo nga mata.

ENTORTAR. *a.* Pagbalico.—*r.* Balico.—Pacabuta sa luyo nga mata.

ENTOSIGAR. *a.* Paghilo, pacalara.

ENTRADA. *f.* Aguian, araguian.—Pagagui, pagsolud.—Pagdatong, pagabut sin pontoan sá bongto.—*fig.* Gahum sin pagbuhat sin ano lá.—En los teatros y otros lugares donde se dan espectáculos, concurso ó personas que han entrado. An cadam-an nga mga tauo nga sinolud ó nananambong sa mga pagteatro.—Tinicanggan sin libro, etc.—Cada uno de los ángulos entrantes que forma el pelo en la parte superior de la frente. Cadanggas.—Caudal que entra. Salapi nga nasolud.—Invasión que hace el enemigo en un pueblo. Pagsolong sin bongto an mga cauay.—Primeros dias del año, del mes, etc. Pagsolud san tuig, san bulan, etc.

ENTRAMADO. *m. Arq.* Bongbong nga cahuy; bongbong nga cahuy nga quinotáan an butnga, sinal-gan nga cahuy.

ENTRAMAR. *a.* Pagbongbong sin cahuy.

ENTRAMBOS, BAS. *adj. pl.* Sira an duha.

ENTRAMPAR. *a.* Pagahit; paliong; palanggub; paatub. Pacagahit; pacaliong; pacalanggub; pacaatub.—*r.* Hagahit; haliong; halanggug; haatub.—*fig.* Paglimbong.—*fig.* y *fam.* Pacagonion sa ano man basi dirí madayag an camatuoran.—*fig.* y *fam.* Pagotang sin damo.

ENTRANTE. *p. a.* Masolud.—*s.* Tisolud.

ENTRAÑA. *f.* Abaga, an solud sa guinhaua.—*pl. fig.* Lo más oculto y escondido. An labi nga bilatum, cahilad-man. Las entrañas de la tierra, de los montes. An cahilad-man sa tuna, sa mga cabuquiran.—*fig.* Voluntad, afecto del ánimo; Gugma, calooy.—*fig.* Indole y genio de una persona. Gaui, batasan, casinggasing. Hombre de muchas entrañas. Tauo nga casinggasinggan.—Hombre de pocas entrañas. Tauo nga matálao.—Echar uno las entrañas. *fr. fig.* Pagsinuca nga ora ora.

ENTRAÑABLE. *adj.* Mahigugmaon.

ENTRAÑABLEMENTE. *adv. m.* Sa daco nga paghigugma; sa daco nga pagpaora.

ENTRAÑAR. *a.* Contener en germen una cosa á otra; llevarla dentro de sí. Dara. laquip.—*n.* Penetrar hasta lo más intimo del corazón. Abut, dolot gud sa casinggasing.—*r.* Pagsihigugma, pagsisanggay.

ENTRAPAJAR. *a.* Pagcodcod sa oló; sa camut etc., basi matambal an saquit.—*r.* Poros sin hugao ó tapotapo an panapton.

ENTRAPAR. *a.* Pagbutang sin barocaboc sa oló ug pagsudlay basi maculha an hugao; paghiso.—*Agr.* Paghinang sa mga gamut san mga tanum sin mga dugnit ug pagtagbon ngahao sin tuna basi magmalutab ug mamonga.—*r.* Poros sin hugao ó tapotapo an panapton.

ENTRAR. *n.* Pagsolud. Pagagui; entrar por la ventana; pagagui sa taramboan.—Desaguar, desambocar los rios en otros ó en la mar. Guibuang, auas. Penetrar ó introducirse. Dolot.—Acometer, arremeter. Pagsolong, pagdosmog, pagdamag.—Tratándose de usos ó costumbres, seguirlos, adoptarlos. Pagalagad, paggapil, pagtuman.—*fig.* Ser contado con otros en alguna linea ó clase. Sacop.—Entrar el agua en la embarcación por fuerza de las olas. Salacay.—Entrar en el puesto ó empleo de otro. Pagsaliuan sa iya.—Entrar agua en la herida. Solop.—Entrar como en agujero; entrar los peces en el corral ó chinchorro. Sohot.—Entrar agua en la embarcación por algún agujero ó abertuar. Agui, in nagagui an sacáyan.

ENTRE. *prep.* Sa.

ENTREABRIR. *a.* Pagaroabre.

ENTREANCHO, CHA. *adj.* Panapton nga diri halapad, di mán haligot.

ENTRECALLE. *f. Arq.* Calanggan; guincacalanggan guincapag-itan, guincasuanggan.

ENTRECANAL. *f. Agr.* Cal-anggan, casuanggan.

ENTRECANO, NA. *adj.* Obanobanon.

ENTRECAVA. *f.* Ocad nga habábao, ocab nga hibabao.

ENTRECAVAR. *a.* Pagocad, pagocab sin hábabao.

ENTRECEJO. *m.* Cal-anggan, casuanggan san magcasiquiray.—*fig.* Buringit.

ENTRECERCA. *f.* Cal-anggan, casuanggan san magcasi inalad.

ENTRECINTA. *f.* Cahuy nga binabalabag sa obus san mga pagbo.

ENTRECLARO, RA. *adj.* Mapauapaua, malambrag-lambrag; madayagdayag.
ENTRECOGEDURA. *f.* Pagdacop; cadacop, pagcadacop.
ENTRECOJER. *a.* Pagdacop, pagcaput.
ENTRECORO. *m.* Cal-angan sá singbahan tican sa coro ngadto sa comulgahan.
ENTRECORTADURA. *f.* Quinotban, quinocotban.
ENTRECORTAR. *a.* Pagcotub.
ENTRECRIARSE. *r.* Saladsalad an mga banua ó tanum.
ENTRECUBIERTAS. *f. pl. Mar.* Casuangan san icaduha etc., nga cumbis san sacayan.
ENTRECUESTO. *m.* Butagtuc.
ENTREDECIR. *a.* Pagdiri.
ENTREDICHO. *m.* Pagdiri, sugo, pagsugo sin diri pagpolong ó pagbuhat sin bisan ano.
ENTREDOBLE. *adj.* Panapton ó género nga diri bahol, di mán gamay.
ENTREFINO, NA. *adj.* Diri bahol, di mán gamay.
ENTREGA. *f.* Paghatag pagcahatag.
ENTREGADOR, RA. *adj.* An mahatag.
ENTREGAMIENTO. *m.* Paghatag; pagcahatag.
ENTREGAR. *a.* Paghatag.—*r.* Ponerse en manos de uno, sometiéndose á su dirección ó arbitrio. Ampo; patapud, pasarig.—Tomar, recibir una cosa ó encargarse de ella. Carauat.—Dedicarse enteramente á una cosa. Pagtuman ó pagbuhat sin bisan ano.—*fig.* Entregarse, dejarse dominar por vicios. Padaog sa mga vicio.
ENTREGO. *m.* Paghatag; pagcahatag.
ENTREJUNTAR. *a. Carp.* Sigo; pagpasigo.
ENTRELAZAR. *a.* Pagsalapid. Paglara. Pagcauad.
ENTRELIÑO. *m.* Casuangan san mga magcasitanum.
ENTRELISTADO, DA. *adj.* Sinamay; binorocboroc; sinab-ongan.
ENTRELUCIR. *n.* Tan-ao. Dayag.
ENTRELLEVAR. *a.* Baquiang, bayao, pasag.
ENTREMEDIAS. *adv. f.* y *l.* Butnga.
ENTREMÉS. *m.* Dula nga macatataua.—Sinisiring mán an mga asara, mga aceituna nga ibinubutang sa la mesa, etc.
ENTREMESEAR. *a.* Paggopong; pagdula. Pagdorogas sin macatataua.
ENTREMETEDOR, RA. *adj.* Malabut; maquilabut.
ENTREMETER. *a.* Pagsocsoc.—*r.* Paglangpas, paglabut, paghilabut.
ENTREMETIDO, DA. *adj.* Langpas, malabut, maquilabut, mahilabut.—*s.* Paralabut.
ENTREMETIMIENTO. *m.* Paglabut, paghilabut.
ENTREMEZCLADURA. *f.* Pagtigub, pagtampo.
ENTREMEZCLAR. *a.* Pagtigub, pagtampo.
ENTREMISO. *m.* Sinisiring an baga lamesa nga habobo, nga guinbubuhatan san mga queso.
ENTREMORIR. *n.* Sinisiring in tipaparong ná an suga.
ENTRENZAR. *a.* Pagsalapid.
ENTREOIR. *a.* Pagdunggug, cundi diri sayud cún ano.
ENTREPANES. *m. pl.* Mga tuna nga uaray tanum nga nabubutnga sa iba nga guintanuman.
ENTREPAÑADO, DA. *adj.* An may mga guincacasuangsuangan.
ENTREPAÑO. *m. Arq.* Casuangsuangan sa magcasiharigue ó magcasipilar.
ENTREPARECERSE. *r.* Tarotanao, dayagdayag.
ENTREPASO. *m.* Paglacat nga dagmit san caballo.
ENTREPEINES. *m. pl.* Gomon sin barahibo.
ENTREPELAR. *n.* Obanoban; cabang, cún dao hayop.
ENTREPERNAR. *n.* Pagsocsoc san mga páa san magcasipáa san iba.
ENTREPIERNAS. *f. pl.* An dapit sa obus san mga páa.—Siang.
ENTREPUENTES. *m. pl. Mar.* Casuangan san icaduha etc., nga cumbis san sacayán.
ENTREPUNZADURA. *f.* Ngotngot, cangotngot.
ENTREPUNZAR. *a.* Pagngotngot.
ENTRERRENGULADURA. *f.* Surat sa butnga sin duduha cabonyog nga letra.
ENTRERRENGLONAR. *a.* Pagsurat sa butnga sin duduha cabonyog nga letra.
ENTRESACA. *f.* Pagpili, paglain; pagcapili, pagcalain.
ENTRESACADURA. *f. vid.* Entresaca.
ENTRESACAR. *a.* Pagpili, paglain. Pagibancún daco bohoc, etc.—Harangcatao.
ENTRESIJO. *m. fig.* Bisan ano nga natatago.—Tener muchos entresijos. *fr. fig.* Bisan ano nga macuri caopay nga macuri mabadbad.—*fig.* Paghinay-hinay sin pagbuhat ó paghunahuna.
ENTRESUELO. *m.* An solud nga nabubutnga sa solud sa ibabao ug san sirong.
ENTRESURCO. *m. Agr.* An guincacasuangan san mga agui san pagarado.
ENTRETALLA. *f. vid.* Entretalladura.
ENTRETALLADURA. *f.* Paghimo, pagcahimo sin tauotauo nga catunga lá sin lauas.
ENTRETALLAR. Paghimo sin tauotauo nga catunga lá sin lauas.—Paghimo sin mga encaje nga binorda.—*fig.* Pacaolang sa iba.
ENTRETANTO. *adv. f. Entretanto* estoy en la sementera, aprenderás la leccion. *Tubtub nga* aádto pá aco sa oma, magaaram ca san leccion.—*Entretanto* preparaba el médico la medicina, murió el enfermo. *Iu* an tambalan nagtitima san bolong; namatáy an masaquit.
ENTRETEJADOR, RA. *adj.* Maghahabion sin sinamay.—Magsusumpay.
ENTRETEJADURA. *f.* Samay, sinamay.
ENTRETEJER. *a.* Pagsamay.—*fig.* Pagsumpay.—Pagsibac.
ENTRETEJIMIENTO. *m.* Pagsamay; pagsumpay: pagcasumay; pagcasumpay.
ENTRETELA. *f.* Loonloon nga panapton.
ENTRETELAR. *a.* Pagloonloon sin panapton.
ENTRETENEDOR, RA. *adj.* Magpapalingaolingao. Macacalingaolingao. Malingaolingao.—*s.* Parapalingaolingao. Paralingaolingao.
ENTRETENER. *a.* Pagpalingaolingao. Pagpalibanglibang. Pagpaangananggan.—*r.* Lingao, lingaolingao Libanglibang. Angan, anganangan. Laud, laudlaud.
ENTRETENIDA. (Dar á uno con la). *fr.* Paglibanglibang sa iya.
ENTRETENIDO, DA. *adj.* Madorogas ó malipayon nga tauo.
ENTRETENIMIENTO. *m.* Paglibanglibang; pagcalibanglibang.—Pagopayopay ó pagbuhatbuhat sa mga dalan, etc., ug diri pagbaya; basi diri macuri onina an buhat.
ENTRETIEMPO. *m.* Habagat.
ENTREUNTAR. *a.* Paghiroghirog, pagdihogdihog.
ENTREVENARSE. *r.* Solud, in sinusud-lan sin tubig-tubig an mga caogatan.
ENTREVENTANA. *f.* Bongbong ó cota nga casuangan san magcasitaramboan.
ENTREVER. *a.* Tan-ao, quita. tala lá nga tinatan-ao ó quiniquita.
ENTREVERADO, DA. *adj.* An may sinasacot ó tinitigub sin magcalainlain.
ENTREVERAR. *a.* Pagsacot, pagsalacot, pagtigub sin magcalainlain.

ENTREVISTA. *f.* Pagquita, pagquirita, pagcaatubang ug pagcaroc tvacan hionong sin bisan ano.
ENTRIPADO, DA. *adj.* Sool sa tiyan, bisan ano nga macaeasool sa tiyan.—Mananap nga patay nga uaray caubac sa tinae.—*m. fig. y fam.* Casina, caponĝot.
ENTRISTECER. *a.* Pacabido, pacasubo pacaminĝao; pacasáquit.—*r.* Bido, subo, minĝao, saquit, siromon, samuyo, samdong, hangrit.
ENTRISTECIMIENTO. *m.* Pacabido, pacasubo, pacaminĝao, pacasáquit. Cabidoan, casuboan, casuboanan, caminĝao, casaquitan.
ENTROJAR. *a.* Pagtipig sin mga bunga. Pagbohos ó pagesteba san humay, etc.
ENTROMETIR. *a. vid.* Entremeter.
ENTROMETIDO, DA. *adj. vid.* Entremetido.
ENTRONAR. *a. vid.* Entronizar.
ENTRONCAMIENTO. *m.* Guinicanan, pagasoy nga an duha ca tauo etc., guican sanmo nga guinicanan.
ENTRONCAR. *a.* Pagasoy nga an duha ca tauo etc., guican sa mao lá nga guinicanan.—*n.* Oropud, pagcaoropud.
ENTRONIZACIÓN. *f.* Pagnombra sin pagcahadi ó ponoan nga labao.
ENTRONIZAR. *a.* Pagpili ó pagnombra sin pagcahadi ó ponoan nga labao.—*fig.* Pagpaombao, pagpalabao.—*r. fig.* Palabilabi, labiao.
ENTRONQUE. *m.* Caoropud, pagcaoropud nĝan san guinicanan sa usa cabalay.
ENTRUCHADA. *f. fam.* Limbong, libo.
ENTRUCHAR. *a. fam.* Paglimbong, paglibo, pagaramaram nga paglimbong.
ENTRUCHÓN, NA. *adj. fam.* Malimbong, malibo.—*s.* Paralimbong, paralibo.
ENTRUJAR. *a.* Pagbohos ó pagtipig sa bohos san aceituna.—*fig. y fam.* Pagtimos sa bolsa ó sopot ó hupao sin bisan ano.
ENTUERTO. *m.* Pagpacaraut; diri camatuoran.—*pl.* Camasool sa tiyan nga danay binabati san mga babaye tican nahinglao.
ENTULLECER. *a. fig.* Olang; pacaolang.—*n. y r.* Lulid.
ENTUMECER. *a.* Pacabanhud.—*r.* Banhud.—*r. fig.* Balud cún dao dagat, baha cún dao salug.—Quimay.
ENTUMECIMIENTO. *m.* Cabanhud, pagcabanhud.—Caquimay.
ENTUMIRSE. *r.* Banhud.
ENTUNICAR. *a.* Pagpaletada sin macaduha sa cota nga pagpipintaran.
ENTUPIR. *a.* Paglibon.—Pagpiit.
ENTURBIAR. *a. y r.* Lubog.—*fig.* Sirom.
ENTUSIASMAR. *a. y r.* Sindac.
ENTUSIASMO. *m.* Sindac, casindac.
ENTUSIASTA. *adj.* Masindac.
ENTUSIÁSTICO, CA. *adj.* Masindacon.
ENUMERACIÓN. *f.* Casayoran san pagcasonudsonud.—Caisipan.
ENUMERAR. *a.* Paghatag sin casayoran san pagcasonudsonud. Pagisip, pagihap.
ENUNCIACIÓN. *f.* Pagasoy. Casayoran.
ENUNCIAR. *a.* Pagasoy, pagpahabaro.
ENUNCIATIVO, VA. *adj.* Macacaasoy.
ENVAINADOR, RA. *adj.* Magtatacob sin sundang, etc.
ENVAINAR. *a.* Pagtacob san sundang, etc.
ENVALENTONAMIENTO. *m.* Pagisug. Pagpaisug. Pagpacaisug.
ENVALENTONAR. *a.* Pagisug. Pagpaisug. Pagpacaisug; pagpacalalaqui.—*r.* Isug.
ENVALIJAR. *a.* Pagsolud sin bisan ano sa valija ó cahoncahon.
ENVANECER. *a.* Pacapalabilabi, pacapalabiao, pacaparayeg.—*r.* Palabilabi, labiao, parayeg.
ENVANECIMIENTO. *m.* Capalabilabi, calabiao, caparayeg.
ENVARAMIENTO. *a.* Cabanhud.
ENVARAR. *a.* Pagpabanhud.—*r.* Banhud.
ENVASADOR, RA. *adj.* Magüipis, maghuhuad sin alaesio etc.—*s.* Paraipis, parahuad.—*m.* Sudo nga daco.
ENVASAR. *a.* Pagipis, paghuad sin alaesio, etc.—Paginum sin ora ora.—Pagsolud sin humay etc., sa mga biol.—*fig.* Pagbono ó paglahus sin bangcao, etc.
ENVASE. *m.* Pagipis, panhuad sin alaesio, etc.—Sudlanan.
ENVEDIJARSE. *r.* Gomoc.—*fig. y fam.* Pagarauay.
ENVEJECER. *a.* Pacatigurang.—*n.* Tigurang.
ENVEJECIDO, DA. *p. p.* Natigurang, tinigurang.—*adj. fig.* Batid; daan ná, maiha ná.
ENVEJECIMIENTO. *m.* Catigurang, pagcatigurang.
ENVENENADOR, RA. *adj.* Macahihilo.—*s.* Parahilo.
ENVENENAMIENTO. *m.* Paghilo; pagcahilo.
ENVENENAR. *a.* Paghi'o; pacahilo.—*r.* Hilo.—*fig.* Pagbutangbutang; pagpacaraut.
ENVERAR. *n.* In ticahihinog ná an mga uva.
ENVERDECER. *n.* Lurahlurab ná an mga tanum, banua, etc.
ENVERGAR. *a. Mar.* Paghigot an mga layag sa mga bancaran.
ENVERO. *m.* Color sa mga uva in ticahihinog ná.
ENVÉS. *m.* Licod.—De la mano. Camaóo.
ENVESTIDURA. *f.* Paghatag sin catungdanan ó camahalan.
ENVESTIR. *a.* Paghatag, pagtogot sin catungdanan ó camahalan.
ENVIADIZO, ZA. *adj.* An tauo nga sinusugosugo.
ENVIADO. *m.* An sinugo ó sinosugo.
ENVIAJADO, DA. *adj. Arq.* Balico.
ENVIAR. *a.* Pagsugo sa usa ca tauo sa bisan diin.—Pagpadolong, pagpadara.
ENVICIAR. *a.* Pagpacaraut; pagraut, pagvicio.—*n.* Panahun ca opay an mga tanum ug diri pamonga sin maopay.
ENVIDIA. *f.* Caaua; pagcaaua.—Emulación, deseo honesto. Caipa nga maopay.
ENVIDIABLE. *adj.* Anĝay ó tacús paipahon.
ENVIDIAR. *a.* Pagaua.—*fig.* Pagipa san maopay.
ENVIDIOSO, SA. *adj.* Maaua, maauaon. Halud.
ENVILECER. *a.* Pagtamay, pagpasipara.
ENVILECIMIENTO. *m.* Pagtamay, pagpasipara.
ENVINAGRAR. *a.* Paghutang sin suca.
ENVINAR. *a* Paghutang sin alaesio sa tubig.
ENVÍO. *m. Com.* Pagpadolong, pagpadara. Padara.
ENVIÓN. *m.* Pagticuang; pagcaticuang.
ENVISCAR. *a.* Paghirog sin tague nga masapilit san mga sanga san mga tanum, etc., basi hadodocot dida an mga tamsi.
ENVISCAR. *a.* Pagpaghot.
ENVITE. *m. id.* Posta.
ENVIUDAR. *n.* Balo, in nababalo an tauo.
ENVOLTORIO. *m.* Potos, pinotos, pintos; borobud.
ENVOLTURA. *f.* Potos, mga potos ó panapton nga igpopotos sa mga bata nga gudti.
ENVOLVEDERO. *m.* Potos.
ENVOLVEDOR. *m.* Potos.
ENVOLVER. *a.* Pagpotos.—Sarac.—Corocud.—Curigmos.—Caromcom.—Borobud.—Bongcos.—Bodbod.—Alimi-im.

ENVOLVIMIENTO. *m.* Pagpotos.
ENYUGAR. *a.* Pagbutang san yugo sa mga hayop.
ENZAINARSE. *r.* Horug.
ENZARZAR. *a.* Pagbutang sin mga tonocon nga cahuy sa bisan diin.—*fig.* Pagsagda sa iba basi magauay, magsari, etc., etc.—*r.* Habalaod.
ENZOOTÍA. *f. Veter.* Casaquit sin mga hayop.
ENZURDECER. *n.* Uala, uala nga tauo.
ENZURRONAR. *a.* Pagsolud sin bisan ano sa surudlanan.
EÑE. *f.* Ngaran san letra nga *ñ*.

EP

EPACTA. *f.* Irisipan, calendario.
EPIDEMIA. *f.* Panaquit; damat.
EPIDEMIAL. *adj.* Saquit nga damat.
EPIDÉMICO, CA. *adj.* Saquit nga damat.
EPIDERMIS. *f. Zool.* Panit.
EPIFANÍA. *f.* Pahayag, paquita. An paningba san totolo nga cahadian sa aton Guinoo Jesucristo.
EPIGASTRIO. *m. Zool.* Tiyan.
EPÍGRAFE. *m.* Calacturan ó lactud nga casayoran.—Casayoran sa tinicangan.
EPÍGRAMA. *f.* Casayoran.
EPILEPSIA. *f. Med.* Saquít nga cabantad sa lauas ug calipong sa oló.
EPILOGACIÓN. *f.* Catapusan nga casayoran.—Lactud nga casayoran san iguinasoy ná.
EPILOGAL. *adj.* Lactud ó linactud nga pagasoy.
EPILOGAR. *a.* Paglactud sin pagasoy ó pagsurat.
EPILOGO. *m.* Catapusan nga casayoran.—Lactud. nga casayoran san iguinasoy ná.
EPIQUEYA. *f.* Asoy ó caasoyan san sugo sugad san caangayan.
EPISCOPADO. *m.* Pagcaobispo; catungdanan san pagcaobispo.—Mga obispo.
EPISCOPAL. *adj.* An tungud sa pagcaobispo.—*m.* Libro nga casayoran san mga turumanon nga lugaringon sa mga obispo.
EPISCOPOLOGIO. *m.* Panumduman ó casayoran san mga ngaran san mga nagobispo sin usa nga singbahan.
EPISODIO. *m.* Caagui, casugad.
EPISPÁSTICO, CA. *adj.* Bisan ano nga tambal nga macacalabtug sa panit.
EPÍSTOLA. *f. id.*—Surat.
EPISTOLAR. *adj.* An tungud sa epistola cún surat bá.
EPISTOLARIO. *m.* Libro nga sinuratan sin mga epistola cún mga surat bá.
EPISTOLERO. *m.* Paracanta san epistola.
EPITAFIO. *m.* Casayoran, isinurat sa bato an ngaran sadton namatáy.
EPITALAMIO. *m.* Mga siday hionong sin pagdayao sin quinasal.
EPÍTEMA. *f. Med.* Tambal nga macacacosog.
EPÍTETO. *m.* Casayoran.
EPÍTIMA. *f. Med.* Tambal nga macacacosog.
EPITIMAR. *a. Med.* Pagtambal ó pagbutang sa lauas sin tambal nga macacacosog.
EPITOMAR. *a.* Paglactud sin casayoran.
EPITOME. *m.* Casayoran nga lactud.
EPIZOOTIA. *f.* Panaquit sin mga hayop.
EPOCA. *f.* Tuig; tiempo. Panoig, panoigon.
EPOPEYA. *f.* Hataas nga polong ó casayoran; halarum nga polong ó casayoran.

EPULÓN. *m.* Paracaon sin daco ug maopay nga mga caran-on.

EQ

EQUIÁNGULO, LA. *adj.* Toropong magluyo.
EQUIDAD. *f.* Caparejo. Camatadong. Catadungan.—Casadangan.
EQUIDISTANTE. *p. a.* Magsama sin cahirayo.
EQUIDISTAR. *a.* Sama sin cahirayo.
EQUILATERO, RA. *adj.* Toropong ó magsama magluyo.
EQUILIBRAR. *a.* Pagpasama, pagpatopong; pagbantang.—*r.* Sama, topong, bantang.
EQUILIBRE. *adj.* Topong.
EQUILIBRIO. *m.* Catopong, pagcatopong.
EQUIMOSIS. *m. Med.* Loton, loton sin paghigoti.
EQUINO, NA. *adj. poét.* An tungud san caballo.
EQUINOCIO. *m. Astron.* Sinisiring in magtotoropong an mga adlao ug an mga gab-i.
EQUIPAJE. *m.* Casangcapan.
EQUIPAR. *a.* Pagsangcap, pagtima.
EQUIPARACIÓN. *f.* Pagsangdit, pagtandig, pagtanding.
EQUIPARAR. *a.* Pagsanglit, pagtandig, pagtanding.
EQUIPO. *m.* Pagsangcap, pagtima.
EQUIPOLENCIA. *f.* Pagcasama; pagcamasama.
EQUIPOLENTE. *adj.* Masama.
EQUIPONDERAR. *n.* Sinisiring in magsama an timbang san magcasibutang.
EQUIS. *f.* Ngaran san letra nga *x*.—Estar uno hecho una equis. *fr. fig. y fam.* Hubog.
EQUITACIÓN. *f.* Pangaballo.
EQUITATIVO, VA. *adj.* An may casadangan.
EQUIVALENCIA. *f.* Pagcasama; pagcamasama. Tumbas. Catuangan.
EQUIVALENTE. *adj.* Masama, tumbas. To ang.
EQUIVALENTEMENTE. *adv. m.* Sa pagcamasama.
EQUIVALER. *n.* Sama. Tumbas. To-ang.
EQUIVOCACIÓN. *f.* Sala, lisa, sayop; pagsala, paglisa, pagsayop.
EQUIVOCADAMENTE. *adv. m.* Sayop.
EQUIVOCAMENTE. *adv. m.* Nga may lain nga cahologan ó duduha an cahologan.
EQUIVOCAR. *a.* Pagsayop, paglisa; pagsala.—Equivocarse una cosa con otra. *f.* In magsama an duduha ca butang.—*r.* Sayop, lisa, sala; baringag.—Siuay; uoroc; lapat; atupali.
EQUÍVOCO, CA. *adj.* Malaintain nga mga cahologan; an may magcalaintain nga mga cahologan.
EQUIVOQUISTA. *com.* An mayacan sin mga polong nga magcacalaintain sin cahologan.

ER

ERA. *f.* Tuig. Tiempo. Panoig; panoigon.—Era común, cristiana, ó de Cristo. An tuig tican san pagcatauo san aton Guinoo Jesucristo.
ERA. *f.* Tuna nga patag ug mahamis nga pagguiguiocan san trigo, etc.—Pasong.
ERAL. *m.* Nate nga lalaqui sin vaca, nga canan duduha pá lá ca tuig.
ERAR. *a.* Pagpasongpasong san tuna.
ERARIO. *m.* Piotan san salapi sin usa nga guinhadian; ó provincia.—Salapi.

ERE. *f.* Ngaran san letra nga *r* nga mayomo an caluluasan.
ERECCIÓN. *f.* Pagtindug, pagtigdong. Pagcatindug, pagcatigdong.
ERÉCTIL. *adj.* An natindug ó naonat.
ERECTILIDAD. *f.* Camatindug ó camaonat.
ERECTOR, RA. *adj.* An magtitindog, an magpapatindug ó magpapabuhat sin singbahan, etc.—*s.* Paratindug, parabuhat Parapatindog, parapabuhat sin singbahan, etc.
EREMITA. *m.* Bughó.—Bantay ó parabantay sin cobocobo ó singbahan nga guti.
EREMÍTICO, CA. *adj.* Bughoon. Mabughoon.—An tungud san bantay sin cobocobo ó singbahan nga guti.
EREMITORIO. *m.* An lugar nga guintindogan ó guinbuhatan sin cobocobo ó singbahan nga guti.
ERGUIMIENTO. *m.* Pagyanghag; cayanghag; camayanghag.—Paglaeduc; camalaeduc.—Capalabilabi; camalabiao.
ERGUIR. *a.* Pagtindug, pagbangon. Pagyanghag. Paglaeduc.—*r.* Palabilabi, labiao.
ERIAL. *adj.* Soho nga guba.—Oma ó tuna nga uaray paquiquiu-ha ó pagtatanumi.
ERIAZO, ZA. *adj. vid.* Erial.
ERIGIR. *a.* Pagtingdug, pagbuhat. Pagpatindug, pagpabuhat sin singbuhan, etc.
ERINA. *f. Cir.* Garamiton sin tambalan.
ERÍO, A. *adj. vid.* Erial.
ERISIPELA. *f.* Calamayo.
ERISEPELAR. *a.* Pacacalamayo.—*r.* Calamayo.
ERITEMA. *m. Med.* Calamayo nga bulao an panit.
ERITREO, A. *adj.* Bulao, bulúgao.
ERIZADO, DA. *adj.* Tonocon.—*fig.* Pono sin... Lonlon. Negocio erizado de dificultades. Tuyo nga pono sin mga cacurian: tuyo nga lonlon mga cacurian.
ERIZAMIENTO. *m.* Paglibarot, pagbarihayao, pagbarahicag. Pagcalibarot, pagcabarihayao, pagcabarahicag san bohoc.
ERIZAR. *a.* Paglibarot, pagbarihayao, pagbarahicag, san bohoc.—*r.* Libarot, barihayao, barahicag; libarhot.
ERIZO. *m.* Mananap nga tonocon, guti an lauas ug sugadsugad sin bactin.—Bonga nga tonocon an panit.—*fig.* y *fam.* Maisug.—Erizo marino. Tayum.
ERMITA. *f.* Singbahan nga guti, cobocobo.
ERMITAÑO. *m.* An bantay san singbahan nga guti ó cobocobo.—Tauo nga bughó nga naoocoy sa caminggauan.
ERMUNIO. *m.* Privilegiado ó gauas sin pagbuhis.
EROGACIÓN. *f.* Pamalon sin salapi ó manggad.
EROGAR. *f.* Pámalon san salapi ó manggad.
EROGATORIO. *m.* Tadluy sin botella, etc.
EROTEMA. *f. Ret.* Paquiana.
ERÓTICO, CA. *adj.* Mahigugmaon; an tungud ó hionong san gugma.
EROTISMO. *m.* Caipa nga macosog san gugma.
EROTOMANIA. *f. Med.* Calipong sa olo nga ticang san gugma.
ERRABUNDO, DA. *adj.* Dalaag, salaag.
ERRADA. *f.* Pagsayop, pagsala; sayop; sala, uaray pacaigo.
ERRADAMENTE. *adv. m.* Sayop, sala.
ERRADICACIÓN. *f.* Paggabut; pangabut.
ERRADICAR. *a.* Paggabut; pangabut.
ERRADIZO, ZA. *adj.* Dalaag, salaag.
ERRADO, DA. *adj.* Masayop, masala.
ERRANTE. *p. a.* Masayop, masala.—*adj.* Dalaag, salaag.
ERRAR. *a.* Pagsayop, pagsala; diri pacaigo.—Pacasala.—*n.* Pagdalaag, pagsalaag.
ERRATA. *f.* Sayop san pagpamolde ó pagsurat.
ERRÁTICO, CA. *adj.* Dalaag, salaag.
ERRÁTIL. *adj.* Dalaag, salaag; diri sayud, sarang an hunahuna.
ERRE. *f.* Ngaran san letra nga *r* in matig-a an caluluasan.—Erre que erre. *m. adv. fam.* Mao lá guihapon, amo lá guihapon, ansiya lá guihapon.—Tropezar uno en las erres. *fr. fig.* Hubog-hubog.
ERRONEAMENTE. *adv. m.* Sayop sala.
ERRÓNEO, NEA. *adj.* May sayop ó sala.
ERRONÍA. *f.* Domot ó maraut nga cabuot sa igcasitauo cún sa iba pá.
ERROR. *m.* Sayop, sala, lisa. Calis-danan.
ERUBESCENCIA. *f.* Caauod nga quinaiya san tauo.
ERUCTACIÓN. *f.* Tug-ab, bidlo.
ERUCTAR. *n.* Pagtug-ab, pagbidlo
ERUCTO. *m.* Tug-ab, bidlo.
ERUDICIÓN. *f.* Camaaram, pagcamaaram; quinaadman.
ERUDITAMENTE. *adv. m.* Maaram caopay.
ERUDITO, TA. *adj.* Quinaadmanon, maaram, batid, lasgud.
ERUELA. *f.* Tuna nga patag ug mahamis nga pagguiguiocan san trigo, etc.
ERUGINOSO, SA. *adj.* Taihon.
ERUPCIÓN. *f.* Borogbotog.—Bogtó, tugá.
ERUPTIVO, VA. *adj.* Boroghotog nga saquit.
ERUTACIÓN. *f.* Tug-ab, bidlo.
ERUTAR. *n.* Pagtug-ab, pagbidlo.
ERUTO. *m.* Tug-ab, bidlo.

ES

ESBATIMENTAR. *a.* Landong.—*n.* Pacalandong.
ESBATIMENTO. *m.* Landong.
ESBELTEZ. *f. vid.* Esbelteza.
ESBELTEZA. *f.* Pagcahitaas sin tauo, nga maopay gud an cabaedao ó pagcahimo san iya lauas. Camasiha; camaañag, camatahum, camabagsay.
ESBELTO, TA. *adj.* Tauo nga hataas nga maopay an iya cabaedao ó cahimo; maañag, matahum, mabagsay.
ESBIRRO. *m.* Aguasil.—Paradacop; mananacop.
ESBOZO. *a. Pint.* Lagda nga pagpipintaran.
ESCABECHAR. *a.* Pagquilao, pagescabeche.—*fig.* y *fam.* Pagpatay sin panganiban.—Pagpacsio.
ESCABECHE. *m.* Quinilao, inescabeche, pacsio.
ESCABEL. *m.* Turun-ban, turun-banan.—Lingcoranan nga uaray sandigan sa tinhan.
ESCABELO. *m. vid.* Escabel.
ESCABIOSA. *f. id.* Banua nga tambal.
ESCABIOSO, SA. *adj.* Nucaon.
ESCABRO. *m.* Baga nuca sa panit san carnero.
ESCABROSAMENTE. *adv. m.* Magarang-gasang caopay, lis-ong caopay.
ESCABROSIDAD. *f.* Lis-ong; pagcalis-ong; cagarang-gasang.—*fig.* Camaisug ó camapintas sin tauo san iya mga pagyacan, etc., etc.
ESCABROSO, SA. *adj.* Malis-ong; magarang-gasang.—*fig.* Maisug, mapintas.
ESCABULLIMIENTO. *m.* Cahidlos, pagcahidlos.—*fig.* Pagcapalaguio, pagcaloos.
ESCABULLIRSE. *r.* Hidlos, caplos.—*fig.* Palaguio, loos, tois, tanan.
ESCAFILAR. *a.* Pagtabas sin baldosa, etc.
ESCALA. *f.* Hagdan; hagdanan. Sarac-an, saracanan; panarac-an.

ESCALA. *f.* Hapitan ó harapitan san mga nagsasacay.
ESCALADA. *f.* Panaca sin mga hagdan, in guinugubat an mga cota.
ESCALADO, DA. *adj.* Sinisiring an mga isda nga binobosbos sin puthao ug guinaasinan ó guinbabarol.
ESCALADOR, RA. *adj.* Magsasaca, masaca. *s.*—Parasaca.
ESCALAFÓN. *m. Mil.* Listahan sin mga ponoan san mga casoldadosan, alagad lá san ira cahimtang ó cadaan.
ESCALAMIEMTO. *m.* Panaca; pagsaca.
ESCÁLAMO. *m. Mar.* Bancarian sin gaód.
ESCALAR. *a.* Panaca sin mga hagdan, in guinugubat an mga cota. Pagsaca, pagsolud, cún paggoa bá, sa bisan diin, in paglolohoon an cota an lipon, etc.—Pagsacuat san tabla nga nacacaolang san tubig dida sin calc, etc., basi maagui an mao nga tubig.
ESCALDADO, DA. *adj.* Matahap.—*fig. y fam.* Tauo nga maraut an batasan.
ESCALDAR. *a.* Paglapua. Pagbaga, pagpabaga sa calayo san puthao, etc.
ESCALERA. *f.* Hagdan; sarac-an, sarac-anan, panarac-an.
ESCALEREJA. *f.* Hagdan nga guti, harohagdan.
ESCALERILLA. *f.* Hagdan nga guti, harohagdan.
ESCALERÓN. *m.* Hagdan nga daco.
ESCALETA. *f.* Tongtongan ó burutangan san mga luthang nga dagco.
ESCALFADO, DA. *adj.* An cota nga diri mahamis cay nagquiquinaholog an paletada.
ESCALFADOR. *m.* Surudlan nga tumbaga, etc.—Bagahan nga guti nga totolo-an siquisiqui.
ESCALFAR. *a.* Pagloto sin bunay dida sin tubig nga linaso cún sabao bá.
ESCALFAROTE. *m.* Sapin nga daco nga linoloonan sin dagami basi magmapaso an siqui.
ESCALFETA. *f.* Bagahan nga guti.
ESCALINATA. *f.* Hagdan nga bato.
ESCALIO. *m.* Oma ó tuna nga binayaan.
ESCALMO. *m.* Bancarian sin gaod.
ESCALOFRIADO, DA. *adj.* Maharomhom, maharomohom.
ESCALOFRIO. *m.* Haromhom, haromohom.
ESCALÓN. *m.* Balitang.
ESCALONAR. *a.* Pagtarotaltal sin bisan ano nga diri maghihirayo caopay.
ESCALPELO. *m. Cir.* Garamiton sin tambalan, nga manipis ug tais mán.
ESCAMA. *f.* Hingbis.—*fig.* Baga catahap.—*Med.* Nuca.
ESCAMADA. *f.* Hinirohingbis nga borda.
ESCAMADO. *m.* Hinirohingbis nga paglabra.
ESCAMADURA. *f.* Panguha san hingbis, paghingbis.
ESCAMAR. *a.* Paghingbis.—*n.* Hinirohingbis nga pagborda ó paglabra.—*fig.* Pagpatahap. *r.* Tahap.—Panhingisda.
ESCAMOCHO. *m.* Salin, tura.
ESCAMONDA. *f.* Panguha, pangotud ó pagtagá san mga sanga san mga cahuy.
ESCAMONDADURA. *f.* An mga sanga nga pinangotod sa mga cahuy.
ESCAMONDAR. *a.* Panguha sa mga cahuy sin mga sanga ug san mga oga ná nga mga dahon.—*fig.* Panguha sa bisan ano san nacacaraut ó uaray polos.
ESCAMONDO. *m.* Panguha sa mga cahuy san mga sanga nga diri bongaan.
ESCAMONEA. *f.* Banua, ug tambal mán nga ipururga.
ESCAMONEARSE. *r. fam.* Sina, isug.
ESCAMOSO, SA. *adj.* Hingbison.
ESCAMOTAR. *a.* Paglimbong.—*fig.* Pagcauat
ESCAMOTEADOR, RA. *adj.* Malimbong.—*s.* Paralimbong.
ESCAMOTEAR. *a.* Paglimbong.
ESCAMOTEO. *m.* Limbong; paglimbong.
ESCAMPADO, DA. *adj.* Mahauan nga tuna. Patag ó datag nga tuna.
ESCAMPAR. *a.* Paghauan.—*n.* Hurao ná, tulac.—*fig.* Pagisul, pagbaya.
ESCAMPAVÍA. *f.* Sacayán nga guti ug matulin.
ESCAMPO. *m.* Hurao ná, tulac ná.
ESCAMUDO, DA. *adj.* Hingbison.
ESCANCIA. *f.* Pagipis sin alacsio.—Pagtagay sin alacsio sa mga panagtao.—Paginum, panginum sin alacsio.
ESCANCIADOR, RA. *s.* Paratagay sa mga panagtao.
ESCANCIANO. *m.* Paratagay sa mga panagtao.
ESCANCIAR. *a.* Pagipis sin alacsio. Pagtagay sin alacsio sa mga panagtao.—Paginum sin alacsio.
ESCÁNDA. *f.* Trigo nga escanda.
ESCANDALAR. *m. Mar.* Burutangan ó an binubutangan san agujón.
ESCANDALIZADOR, RA. *adj.* Maescándalo.—*s.* Paraescándalo.
ESCANDALIZAR. *a.* Pacaescándalo. Paghatag sin maraut nga susgaranan.—*r.* Sina, isug.—*r.* Baga hipaosa.
ESCANDALIZATIVO, VA. *adj.* Macacaescándalo.
ESCÁNDALO. *m. id.* Polong cún buhat bá nga maraut, cay nacacaraut sa igcasitauo.—Casamocan, carimocan, cangiras, caaringasa.—Susgaranan nga maraut.—Baga hipaosa.
ESCANDALOSAMENTE. *adv.* *m.* Ora ora nga escándalo.
ESCANDALOSO, SA. *adj.* Maescándalo. Macacaescándalo.—*s.* Paraescándalo.—Masamoc, marimoc, mangiras, maaringasa.
ESCANDALLAR. *a.* Pagsocol san hilarum san dagat cún salog bá, ug an iguinsosocol.—Lagdon an ngaran.
ESCANDALLO. *m.* Lagdong.
ESCANDECENCIA. *f.* Casina nga daco.
ESCANDECER. *a.* Pacasina.—*r.* Sina sin daco.
ESCANDELAR. *m. Mar.* Burutangan ó an binubutangan san agujón.
ESCANDELERETE. *m. vid.* Escandelar.
ESCANDIA. *f.* Trigo nga escanda.
ESCAÑERO. *m.* Bantay san mga lingcoran san mga ponoan san bongto.
ESCAÑO. *m.* Lingcoran nga halaba nga maysandigan sa tinhan.
ESCAÑUELO. *m.* Turun-banan sa siqui.
ESCAPADA. *f.* Pagpalaguio, pagtois, pagtanan.
ESCAPAMIENTO. *m. vid.* Escapada.
ESCAPAR. *a.* Hagauas sin cacurian.—Tratándose del caballo, hacerle correr con extraordinaria violencia. Pagpadalagan sin macosog san caballo.—*n.* Salir de la prisión, etc. Tuhas.—Pagpalaguio, palaguio, pagtois, pagtanan.—Pacabuhi an preso, an carabao, etc.—*fig.* Pagsala san pagyacan.
ESCAPARATE. *m.* Cabaong nga burutangan sin mga pinggan ug ibá pá nga may mga sada nga salaming.
ESCAPATORIA. *f.* Pagpalaguio, pagtuis, pagtanan; pacabuhi.—*fig.* Pasangilan, baribad.
ESCAPE. *m.* Paghigauas sin cacurian.—Padalagan sin macosog.—Pagpalaguio, pagtois pagtanan.—A escape. *m. adv.* Dalagan gud, cadagmitan.
ESCAPULAR. *a. Mar.* Paglipot. Pagliay.
ESCAPULARIO. *m. id.* Carmen.

ESCAQUE. *m.* Matamata sin damahan.
ESCARA. *f. Cir.* Nuca.
ESCARABAJEAR. *a.* Paglacat sugad sin manae.—*fig.* Maraut nga pagsurat.
ESCARABAJO. *m.* Manae.
ESCARABAJUELO. *m.* Manae nga guti.
ESCARAMUCEAR. *n.* Pangauay an mga nanganga-ballo.
ESCARAMUZA. *f.* Pangauay san mga nanganga-ballo.—*fig.* Auay.—*fig.* Paghibatonbaton sin polong.
ESCARAMUZADOR. *m.* Paraauay.
ESCARAMUZAR. *n.* Pangauay an mga nanganga-ballo.
ESCARAPELA. *f.* Auay, sari, sarisari.—Tigaman nga magcalainlain an color sa mga tag-olo san mga casoldadosan, basi pangilal-on cun tagadiin sira nga guinhadian.
ESCARAPELAR. *n.* Auayauay, sarisari; paghibatonbaton sin polong.
ESCARAPULLA. *f.* Auay, sari, sarisari.
ESCARBADERO. *m.* Cahigan, caycayan o an guincacaycayan san mga bugsoc, etc.
ESCARBADIENTES. *m.* Sil-at.
ESCARBADOR, RA. *adj.* Macahig, macaycay.—*m.* An igoocay san calayo.
ESCARBADURA. *f.* Pagcahig, pagcaycay.—Pagocay san calayo.
ESCARBAOREJAS. *m.* Ipang ngatule.
ESCARBAR. *a.* Pagcahig, pagcaycay, pagcácá, pagcacha.—Pagocay san calayo.—Camras; cahcah; cabcab.
ESCARBO. *m. vid.* Escarbar.
ESCARCELA. *f.* Hupao.—Biao o hiyas sin babaye.
ESCARCEO. *m.* Baludbalud, in mabaludbalud an dagat.—*pl.* Limbotay.
ESCARCINA. *f.* Carocampilang nga halipot ug balico.
ESCARCINAZO. *m.* Pagbono o pagdabal sin carocampilang.
ESCARCHA. *f.* Yamog, ton-og nga nababagtic, cay ora ora nga hageot.
ESCARCHADO, DA. *adj.* May yamog, may ton-og nga nababagtic.—*fig.* Tamis nga pinotos sin azúcar.—*m.* Binorda nga bulauan o salapi dida sin panapton.
ESCARCHAR. *n.* Bagtic an yamog o ton-og cay ora ora nga hageot.
ESCARCHO. *m.* Isda nga dageo it olo ug pula an onud ngan uaray rasa.
ESCARDA. *f.* Sadol nga guti; igdadalos.—Pagdalos san mga tanum.
ESCARDADERA. *f.* Bolo, igdadalos.
ESCARDADOR, RA. *m.* y *f.* Paradalos.
ESCARDADURA. *f.* Pagdalos.—Sadol nga guti, bolo, igdadalos.
ESCARDAR. *a.* Pagdalos, pagguiho.
ESCARDILLA. *f.* Bolo, igdadalos.
ESCARDILLAR. *a.* Pagdálos, pagguiho.
ESCARDILLO. *m.* Bolo, igdadalos.
ESCARIADOR. *m.* Raysang nga asero nga nagagamit san mga parahimo sin mga caldero.
ESCARIFICACIÓN. *f.* Nuca; pagpanuca.—*Cir.* Pagsamadsamad sa lauas.
ESCARIFICADOR. *m. Cir.* Garamiton nga guinagamit sin pagsamadsamad sa lauas basi gumoa an saquit.
ESCARIFICAR. *a. Cir.* Pagcarocarlit, pagsamadsamad sa lauas basi gumoa an saquit.—*Cir.* Pagdanggas o pagcuha san nuca sa liguid san mga casam-dan.
ESCARIZAR. *a. Cir.* Pagdanggas o pagcuha san nuca sa liguid san mga casam-dan.
ESCARLADOR. *m.* Garamiton nga puthao nga guinagamit san nga parahimo sin mga sudlay o mga sorud.
ESCARLATA. *f.* Color nga pula. Panipton nga pula.—Saquit, nga nagpupula an panit.
ESCARLATINA. *f.* Panapton nga pula.—Saquit, nga nagpupula an panit.
ESCARMENADOR. *m.* Parahusay.
ESCARMENAR. *a.* Paghusay.—*fig.* Pagcastigo o pagcuha sa iba san salapi basi diri paggastohon sin diri angay.—*fig.* Pagcuhacuha o pagcauatcauat sin talagudti o sin daguinot.
ESCARMENTAR. *a.* Pagmaan.
ESCARMIENTO. *m.* Pagmaan.—Castigo, serot, badlong.
ESCARNECEDOR, RA. *adj.* Matamay, mayobit.—*s.* Paratamay parayobit.
ESCARNECER. *a.* Pagtamay, pagyobit.
ESCARNECIDAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagtamay, sa daco nga pagyobit.
ESCARNECIMIENTO. *m.* Pagtamay, pagyobit.
ESCARNIO. *m.* Pagtamay, pagyobit, ongud nga pagyobit.
ESCARO. *m.* Isda nga escaro.
ESCARO, RA. *adj.* Pingcao.
ESCAROLA. *f.* Otan nga escarola; quiniquilao nga escarola.
ESCARPA. *f.* Tingpo. Halag.
ESCARPADO, DA. *adj.* Tingpo.
ESCARPADURA. *f.* Tingpo, catingpo. Halag.
ESCARPAR. *a.* Pagquilquig.—*Mil* Pagtingpo, pagpahalag.
ESCARPE. *m.* Tingpo, catingpo. Halag.
ESCARPELO. *m.* Garamiton sin tambalan.—Quilquigan nga puthao.
ESCARPIA. *f.* Raysang nga may cabalicoan dapit sa olo basi igbitay dida sin bisan ano.
ESCARPIDOR. *m.* Sudlay.
ESCARPIN. *m.* Sapin.—Medias.
ESCARTIVANA. *f.* Tinabas nga papel o panapton.
ESCARZA. *f. Veter.* Samad san siqui sun hayop. cay nahasura sin bato, etc.
ESCASAMENTE. *adv. m.* Hicao; culang.—Sin curi; tala lá.
ESCASEAR. *a.* Paghatag sin guti, paghicao sin paghatag.—*n.* Guti, in ticaguti bisan ano.
ESCASERO, RA. *adj. fam.* Mahatag sin talagudti.—*s.* Parahatag sin talagudti.
ESCASEZ. *f.* Caculangan, caculang, sin humay, etc.
ESCASO, SA. *adj.* Culang, guti; culangculang san duha ca vara, etc.—Mahicao.
ESCATIMAR. *a.* Paghicaó, pagimot sin paghatag.
ESCATIMOSAMENTE. *adv. m.* Sin maraut, sin limbong.
ESCATIMOSO, SA. *adj.* Maraut, malimbong, mahicao.
ESCENA. *f.* Comediahan.—An tagsa ca bahin san comedia.—*fig.* Caagui, casugad.
ESCENARIO. *m.* Comediahan.
ESCÉNICO, CA. *adj.* An tungud san comediahan. An tungud sa tag-sa ca bahin san comedia.
ESCIRRO. *m. Med.* Hubag nga cancer.
ESCIRROSO, SA. *adj.* Mahubag dao cancer.
ESCISIÓN. *f.* Pagguisi; caguisi; pagcaguisi; pagbulag, cabulag; pagcabulag.
ESCLARECEDOR, RA. *adj.* Malambrag, mahayag. Mapaua.—Macalambrag, macahayag; macapaua.

ESCLARECER. *a.* Pagpaua, paghayag; pagpaingat-ingat.—*fig.* Pagpamahal, pagpabantug.—*fig.* Pagpasirang.—*n.* Paglambrag, malasibas, malamandaman.—*fig.* Pagasoy, paghatag sin casayoran.
ESCLARECIDO, DA. *adj.* Mahayag, mapaua. Bantugan, hamili, birilhon, dongganon.
ESCLARECIMIENTO. *m. vid.* Esclarecer.
ESCLAVINA. *f. id.* Panapton nga ibunubutang sa liug, ug danay man sa mga sugbong.
ESCLAVITUD. *f.* Cabihag, pagcabihag; cabihagan.—Congregación, cadam-an san mga tauo nga napasacop sin congregación sa pagtuman sin mga turumanon nga anggay sa Dios.—Caoripon, pagcaoripon.
ESCLAVIZAR. *a.* Pagbihag; pagpamihag.—*fig.* Pagcucurii.—Pagoripon.
ESCLAVO, VA. *s.* Oripon. Bihag.—*m.* y *f.* An tauo nga napasacop sin cofradía nga esclavitud.
ESCLEROTICA. *f. Zool.* Lapuglapug sa mata.
ESCLUSA. *f.* Cota ó bongbong nga cahuy nga samponган sa mga tubig dida sin salug, sapa ó cale.
ESCOBA. *f.* Silhig. Libo.
ESCOBADA. *f.* An tag-sa ca pagsilhig.—Dar una escobada. *fr. fam.* Maraut nga pagsilhig.
ESCOBADERA. *f.* Babaye nga parasilhig.
ESCOBAJO. *m.* Silhig nga daan ug maraut ná.
ESCOBAJO. *m.* Ohot.—An binoroan ná san bubua, calapi, etc., etc.
ESCOBAR. *a.* Pagsilhig. Paglibo.
ESCOBAZAR. *a.* Paguisec, paguitic.
ESCOBAZO. *m.* Pagdabal sin silhig.
ESCOBÉN. *m. Mar.* Loho nga malidong sa mga dolong san mga sacayán nga pagaaguian san mga cadena ó mga pisi.
ESCOBERA. *f.* Silhigon nga banua.—Parahimo sin mga silhig.—Parabaliguia sin mga silhig.
ESCOBERO. *m.* Parahimo sin mga silhig.—Parabaliguia sin mga silhig.
ESCOBETA. *f.* Iscoba.—Silhig nga guti sin barahibo sin bactin ó caballo.
ESCOBILLA. *f. vid.* Escobeta.
ESCOBILLÓN. *m.* Cahuy nga binubutangan sin abaca sa luyo nga catapusan, nga igpapahid san mga luthang nga dagco.
ESCOBINA. *f.* An quinaon sin barrena, quinaricad sin barrena ó hurihud.
ESCOBÓN. *m.* Daco nga silhig.
ESCOCER. *n.* Hapdos; ngotngot. Handab; hamdas.
ESCOCIMIENTO. *m.* Hapdos, cahapdos, pagcahapdos.
ESCODA. *f.* Pico nga iglalabra sin bato, etc.
ESCODADERO. *Mont.* An guinbabaguiran san bugsoc san iya sunggay basi macucuha adton, baga panit niya.
ESCODAR. *a.* Pagsacsac sin bato.
ESCOFIA. *f.* Baga socong nga masilhag.—Baga tag-oló.
ESCOFIAR. *a.* Pagsoc ong.—Pagtag-oló.
ESCOFINA. *f.* Ringbas nga daco nga guinagamit sa pagpahamis san mga cahuy.
ESCOFINAR. *a.* Pagringbas nga pagpahamis san cahuy.
ESCOFIÓN. *m.* Baga socong nga daco ug masilhag.—Baga tag-oló nga daco.
ESCOFIÓN. *m.* Hiyas sa oló san mga babaye.
ESCOGEDOR, RA. *adj.* Magpipili.—*s.* Parapili.
ESCOGER. *a.* Pagpili; paghagsay.
ESCOGIDAMENTE. *adv. m.* Igo gud.—Tuman gud.
ESCOGIDO, DA. *p. p.* Pinili.
ESCOGIENTE. *p. a.* Magpipili.
ESCOGIMIENTO. *m.* Pagpili; pagcapili.
ESCOLAPIO. *m.* Pade sa orden nga sinisiring de las Escuelas Pias.—An nalibud sa las Escuelas Pias.
ESCOLAR. *adj.* An tunggud sa mga caliburan, cun sa mga liburan.—*m.* Libud.
ESCOLAR. *n.* Pagsara. *vid.* Colar.
ESCOLIADOR. *m.* Parabutang sin tigaman nga casayoran sin sinurat, paraasoy.
ESCOLIAR. *a.* Pagasoy, pagbutang sin iigaman nga casayoran sin sinurat.
ESCOLIASTA. *m. vid.* Escoliador.
ESCOLIMADO, DA. *adj. fam.* Maluyahon, saraquitan.
ESCOLIMOSO, SA. *adj.* Pus-canon, madali masina.
ESCOLIO. *m.* Tigaman nga casayoran sin sinurat, casayoran.
ESCOLOPENDRA. *f.* Olalahipan.—Isda.
ESCOLTA. *f.* Panggabay sin mga soldados. Abay nga sacayán.—Rugal nga escolta nga haraniay sa Manila.
ESCOLTAR. Pagopud, pagabay; panggopud, panggabay.
ESCOLLERA. *f.* Mga bato nga ibinubutang sa dagat nga masugad sin terraplen.
ESCOLLO. *m.* Pasig.—*fig.* Cataragman, cacurian.
ESCOMBRA. *f.* Paghauan; pagcahauan.
ESCOMBRAR. *a.* Paghauan, pagcuha san nacacaolang.
ESCOMBRO. *m.* Sighot, baya sin buhat nga cota ó balay nga napucan.
ESCOMBRO. *m.* Isda nga guti pá san tamban ug masugadsugad sa iya ngan marasa caopay.
ESCOMERSE. *r.* Iban.
ESCONCE. *m.* Pilio.—Cabalicoan.
ESCONDECUCAS. *m.* Tagubtagub.
ESCONDEDERO. *m.* Taragoan, tipigan.
ESCONDER. *m.* Tagubtagub.
ESCONDER. *a.* Pagtago.—*r.* Tago.—Ocnol; hibon; curipo; bongbong; coro.
ESCONDIDAMENTE. *adv. m.* Tago caopay.
ESCONDIDAS (Á). *m. adv.* Sa pagtagotago, sa paglicaolicao.
ESCONDIDILLAS (Á). *m. adv.* Sa pagtagotago, sa paglicaolicao.
ESCONDIDO (En). *m. adv.* Tago caopay.
ESCONDIMIENTO. *m.* Pagtago; pagcatago.
ESCONDITE. *m.* Taragoan.—Pagtagubtagub.
ESCONDRIJO. *m.* Taragoan.
ESCONZADO. DA. *adj.* Binabalico, an may cabalicoan.
ESCOPETA. *f.* Pusil, luthang nga guti.
ESCOPETAR. *a. Min.* Pagocad ug pagcuha san tuna sa mga mina nga bulauan.
ESCOPETAZO. *m.* Boto, pagbuto san pusil.—Casamdan san tauo, etc. nga pinusil.
ESCOPETEAR. *a.* Pamosil sin agsub.—*fig.* y *fam.* Paghihibatonbaton sin polong.
ESCOPETEO. *m.* Agsub nga pamusil.
ESCOPETERÍA. *f.* Mga casoldadosan nga mga tagapusil.—Agsub nga pamoto san mga pusil.
ESCOPETERO. *m.* Soldados nga tagapusil.—Tagapusil.—Parahimo sin mga pusil.—Parabaliguia sin mga pusil.
ESCOPETILLA. *f.* Pusil nga guti.
ESCOPETÓN. *m.* Pusil nga daco.
ESCOPLEADURA. *f.* Tinig-ban.—Luguit.
ESCOPLEAR. *a.* Patiguib.
ESCOPLO. *m. Carp.* Tiguib.
ESCORBUTO. *m.* Saquit, matapon ug danay nagdodonot an mga lagus.
ESCORCHAPÍN. *m.* Sacáyán.
ESCORCHAR. *a.* Pagpanit.
ESCORDIO. *m.* Banua nga itarambal.
ESCORIA. *f.* Tae sin puthao, etc.—*fig.* Bisan ano nga baya ná, cay uaray ná polos.

ESCORIACIÓN. *f.* Saquit sa bot-ol.
ESCORIAL. *m.* Tuna nga mina nga quinuhaan san bulauan, salapi, etc.—Tuna nga binubutangan san mga tae san puthao, etc.—Tapong ó tambac sin mga tae sin mga puthao, etc.
ESCORIARSE. *r.* Saquit, in nasasaquit an bot-ol ó napapaso an iba nga lauas.
ESCORPINA. *f.* Isda nga escorpina.
ESCORPIÓN. *m.* Orangorang, sipitsipit.—Isda nga escorpión.—Maquina sa paggguerra.—Iharampac nga talicara nga may mga cabalicoan sa catapusan nga sugadsugad san icug san sipitsipit.
ESCORROZO. *m. fam.* Lipay; pagcalipay.
ESCORZÓN. *m.* Mananap nga sugad sin pacla.
ESCORZONERA. *f.* Banua nga itarambal, ug igtitina man an gamut niya.
ESCOSCARSE. *r. fam.* Pagquindot, pagquiuaquiua san mga sugbong.
ESCOTA. *f. Mar. id.* Pisi sa pagtoros cun pagbogot bá san layag.
ESCOTADO. *m.* Tohang sin bado, etc.
ESCOTADURA. *f.* Tohang sin bado, etc. Cagoh-an nga daco.
ESCOTAR. *a.* Pagtabas sa bisan ano basi maigo san socol.—Pagamot, paghatag sin amot.—Pagcale basi macaagui an tubig sin salug, danao, etc.
ESCOTE. *m.* Tohang sin bado, etc.—Rayandayan sin bado sin babaye.—Aramot, amot.
ESCOTERA. *f. Mar.* Loho sa caguiliran san sacayan nga pagaaguian san escota.
ESCOTERO, RA. *adj.* An malacat sin uaray man dara.
ESCOTILLA. *f. Mar. id.* Cagoh-an, nga paaguian san luran dida sin sacayan.
ESCOTILLÓN. *m.* Cogoh-an; tacop nga tabla nga cuhacuha dida sin salug, cumbis, etc., etc.
ESCOTÍN. *m. Mar.* Escota ó pisi sin layag.
ESCOZOR. *m.* Hapdos, ngotngot; cahapdos, pagcahapdos.
ESCRIBA. *m.* Paraasoy san sugo ó daan nga batasan sa mga hebreo.
ESCRIBANÍA. *f.* Catungdanan sin escribano; pagcaescribano.—Balay cun oroqui an bá sin escribano—Susratan, suratan.—Casangcapan sa pagsurat.
ESCRIBANO. *m. id.* Tauo nga tinatapuran ó tinotoinan san mga laba nga mga ponoan, basi magpacarig-on siya san mga carig-onan nga sinurat nga napipirmahan man niya.
ESCRIBIENTE. *m.* Parasurat, manununat, sumusurat.
ESCRIBIR. *a.* Pagsurat.—Saricauot, sariauot, agui sin pagsurat.
ESCRIÑO. *m.* Batolan; alat.—Cajoncajon nga guti.
ESCRITA. *f.* Isda nga escrita.
ESCRITILLAS. *f. pl.* Itlug sin carnero.
ESCRITO, TA. *p. p.* Sinurat.—*m.* Surat.
ESCRITOR, RA. *m.* y *f.* Parasurat, manununat, sumusurat.—An nagsurat sin libro.
ESCRITORIO. *m.* Piotan sin mga papel, mga surat, etc.—An guinsusuratan; susratan, suratan.
ESCRITURA. *f.* Pagsurat.—Pagaradman sin pagsurat. An nagaaram sin pagsurat.—Surat.—Carig-onan nga sinurat.—Libro nga sinurat; libro nga guinpamolde.—An Santos nga Surat.
ESCRITURAR. *a. For.* Pagpasurat sin trato, etc., nga pinacacarig-on san may gahum.
ESCRITURARIO, RIA. *adj. For.* An may carig-onan nga sinurat.—*m.* An paraasoy ug paratutdo sa Santos nga Surat.
ESCRÓFULA. *f. Med.* Hubag.
ESCROTO. *m. Zool.* An panit nga potos san mga itlug.
ESCRUPULETE. *m. fam.* Guti nga catahap ó ruhaduha hionong sin bisan ano cun baga maopay bá, cun baga maraut bá.
ESCRUPULILLO. *m. vid.* Escrupulete.—Botoboto sin goronggorong.
ESCRUPULIZAR. *a.* Pagtahap ó pagruhaduha.
ESCRÚPULO. *m.* Catahap ó ruhaduha hionong sin bisan ano cun baga maopay bá, cun baga maraut bá.
ESCRUPULOSAMENTE. *adv. m.* Sa catahap, sa pagruhaduha.—Sin tuman, sin ongud nga pagtuman.
ESCRUPULOSIDAD. *f.* Catahap, pagcaruhaduha.—Pagosisa nga ongud; pagtuman nga ongud.
ESCRUPULOSO, SA. *adj.* Matahap, maruhaduha.—An macacatahap, an macacaruhaduha.—*fig.* Mahadlocon sin pacasala, matinumanon.
ESCRUTADOR, RA. *adj.* An magoosisa caopay.—*s.* An paraisip san mga votos.
ESCRUTAR. *a.* Paghiling ug pagisip san mga votos nga iguinvotos ná.
ESCRUTINIO. *m.* Pagosisa, pagsusi sin maopay basi an casayud cun ano, pangisayud sin maopay.—Pagosisa ó pagisip san mga votos; pagvotos.
ESCRUTIÑADOR, RA. *adj.* Maosisa, masusi.
ESCUADRA. *f.* Iscoala.
ESCUADRA. *f.* Cadam-an sin mga soldados nga may cabo ó ponoan.—Mga sacayán de guerra.
ESCUADREO. *m.* Pagsocol; panocol.
ESCUADRÍA. *f.* An duha ca luyo sin guipat.
ESCUADRO. *m.* Isda nga escuadro.
ESCUADRÓN. *m. Mil.* Usa ca panon sin mga casoldadosan.
ESCUADRONAR. *a. Mil.* Pagpanonpanon san mga soldados.
ESCUALIDEZ. *f.* Camahugao, pagcamahugao.—Camagasa, pagcamagasa; camaduas, pagcamaduas.
ESCUÁLIDO, DA. *adj.* Mahugao.—Magasa; maduas.
ESCUALO. *m.* Isda nga escualo.
ESCUALOR. *m. vid.* Escualidez.
ESCUCHA. *f.* Cumaracap, lampitao.—An monja cun binocot nga may catungdanan sin pagcpud san igcasimonja ó igcasibinocot nga pinacacadto sa locutorio cay may maduao sa iya; bantay san carocayacan.—Sacop nga babaye nga mahigda harani san hinihigdaan san iya agaron nga babaye, basi dumungug siya in taogon san agaron.
ESCUCHADOR, RA. *adj.* Mamati, madungug.
ESCUCHAR. *a.* Pamati, pagdungug, pagtalinghud.
ESCUCHIMIZADO, DA. *adj.* Magasa ug maluya caopay.
ESCUDAR. *a.* Panaming; pangalasag; sagang.—*fig.* Pagtabang sa igcasitauo.
ESCUDERAJE. *m.* Pagalagad ó pagsirve san paradara san taming san iya agaron.
ESCUDEREAR. *a.* Pagalagad, pagsirve.
ESCUDERETE. *m. vid.* Escudero.
ESCUDERÍA. *f.* Pagalagad ó pagserve san tauo nga paradara san taming san iya agaron.
ESCUDERO. *m.* Sacop nga paradara san taming san iya agaron; surugoon.—Tauo nga mahal, cay guican sa mahal man nga guinicanan.
ESCUDILLA. *f.* Caldohan, yahong, ligong.
ESCUDILLAR. *a.* Pagipis san sabao dida san caldohan.—*fig.* Pagbuot lá.
ESCUDILLO. *m.* Taming nga guti; calasag nga guti.
ESCUDO. *m.* Taming; calasag.—*fig.* Ayopan, arayopan, darangpan.

ESCUDRIÑABLE. *adj.* Sadang osisahon.
ESCUDRIÑADOR, RA. *adj.* Maoosisa, maquiquisayud.—*s.* Paraosisa, paraolitoquit.
ESCUDRIÑAMIENTO. *m.* Pagosisa, pagolitoquit, pagcaosisa; panginsayud.
ESCUDRIÑAR. *a.* Pagosisa; pagolitoquit; paquisayud; pagsusi.
ESCUDRIÑO. *m. vid.* Escudriñamiento.
ESCUELA. *f.* Liburan, escolahan.
ESCUERZO. *m.* Mananap nga sugad sin pacla.
ESCUETO, TA. *adj.* Hayag, dayag; mahauan; uray caolangan.
ESCUEZNAR. *a.* Pagcuha san onud san bonga nga nuez.
ESCUEZNO. *m.* An onud san bonga nga nuez.
ESCULPIDOR. *m.* Panday; paragohit.
ESCULPIR. *a.* Paggohit. Pagbaguinod.
ESCULTOR, RA. *m.* y *f.* Panday; paragohit.
ESCULTURA. *f.* Quinaadman sin paggohit.—An guinohit.
ESCULLIRSE. *r.* Hidlos, caplos.—Palaguio, loos, tois, tanan.
ESCUNA. *f.* Sacayán nga goleta.
ESCUPETINA. *f.* Lura, laoay.
ESCUPIDERA. *f.* Luráan.
ESCUPIDERO. *m.* Luraán.
ESCUPIDO. *m.* Lura. Cughad.
ESCUPIDOR, RA. *adj.* Malura.—*s.* Paralura.
ESCUPIDURA. *f.* Lura. Cughad.
ESCUPIR. *n.* Lura, laoay.—*a.* Paglura, paglura sni dugo. Pagloa.—*fig.* Borogbotog an panit.—Escupir á uno. *fr. fig.* Pagtamay sa iya.
ESCUPITAJO. *m. fam.* Lura. Cughad.
ESCUPITINA. *f. fam.* Lura. Cughad.
ESCUPITINAJO. *m. fam.* Lura. Cughad.
ESCURRIBANDA. *f. fam.* Calaguio, pagcalaguio.—*fam.* Maraut nga pagataman.
ESCURRIDA. *adj.* Babaye nga haligot an bauac.
ESCURRIDIZO, ZA. *adj.* Mahidlos; madurios; madalhug; madalios-os; madairos; madalonot.—Hacerse uno escurridizo. *fr. fig.* y *fam.* Pagpalaguio.
ESCURRIDURAS. *f. pl.* Mga larug; catapusan sin inumon.
ESCURRIMBRES. *f. pl. fam.* Mga larug; catapusan sin inumon.
ESCURRIMIENTO. *m.* Sala, sayop, hipacdolan, calisdanan.
ESCURRIR. *a.* Pagogad, pagobus san inumon.—*n.* Agas.—Daligdig.—*r.* Os-os, hiplos, hidlos, darios, dalios-os, dalhug, dairos.—Palaguio.
ESE. *f.* Ngaran san letra nga *s*.
ESE, ESA, ESO. *pron. dem.* Ito, iton.—Esos, esas. Iton mga.—Eso mismo. *m. adv.* Sugad man.—Ni por ésas, ó ni por esotras. Bisan pá; diri mahihimo.
ESECILLA. *f.* Gutiay nga ese.—Cauad sin botones, etc. Pacao sin botones.
ESENCIA. *f.* Cahimtang, pagcahimtang; cahimtangan; quinaiya, pagcaquinaiya. Catduc.—Pagca...—Ser de esencia una cosa. *fr.* Casoroc-an ó quinahanglan gud.—Ser la quinta esencia de una cosa. *fr. fig.* y *fam.* An labi nga purao; an labi nga maopay.
ESENCIAL. *adj.* An onay san pagcaquinaiya sa bisan ano.—Caiya. An labi nga casoroc-an ó quinahanglan.
ESENCIALMENTE. *adv. m.* Onay.
SEFERA. *f.* Cadaygan; calidongan.—*poet.* Langit.—*fig.* Cahimtang.—Esfera terráquea, ó terrestre. An calibutan, an tuna ug an tubig.
ESFORROCINAR. *a.* Panguha san mga saringsing nga nanonoroc sa pono san cahuy, etc.
ESFORROCINO. *m.* Saringsing nga nanonoroc sa pono ó calauasan san cahuy, etc.
ESFORZADAMENTE. *adv. m.* Sin isug, sin cosog, sin mabascog. Isug caopay, cosog caopay, mabascug caopay.
ESFORZADO, DA. *adj.* Maisug, macosog, mabascog, casingcasingan.
ESFORZADOR, RA. *adj.* Macacaisug, macacacosog, macacabascog.
ESFORZAR. *a.* Pacaisug, pacacosog, pacabascug.—Pagpaisug, pagpacosog, pagpabascug.—*r.* Isug, cosog, bascog. Pamosud; ondo.
ESFUERZO. *m.* Pangisug, pangosog.—Caisug, cacosog, cabascog.
ESGRIMA. *f.* Pagaradman; pagaram cay basi mabatid san panagang.
ESGRIMIDOR. *m.* An maopay managang.
ESGRIMIDURA. *f.* Panagang.
ESGRIMIR. *a.* Panagang.
ESGUAZABLE. *adj.* Salug, etc., nga mahimo masogbo.
ESGUAZAR. *a.* Pagsogbo sin salug; etc.
ESGUAZO. *m.* Pagsogbo sin salog, etc.
ESGUINCE. *m.* Pagquindot cay basi diri mahisacban.—Buringit; aringit.
ESLABÓN. *m.* Baclao ó an tag-sa ca baclao sin talicara nga puthao.—Santic.
ESLABONAR, *a.* Pagsorosumpay san mga magcasibaclao sin talicara nga puthao.—*fig.* Pagsumpay nga tuhay sin carocayacan, etc.
ESLORA. *f. Mar.* Hilab-an, cahilab-an sin sacayan.
ESMALTAR. *a.* Pagpintar sugad san canan mga pinggan.—*fig.* Pagsab-ong, pagrayandayan.
ESMALTE. *m.* Pintar sugad san canan mga pinggan.—Sinab-ongan, guinrayandayanan.
ESMALTÍN. *m.* Pintar nga azul.
ESMERADAMENTE. *adv. m.* Sin maopay; maopay gud.
ESMERADO, DA. *adj.* Maopay nga cabuhat.—An madoroto sin pagbuhat.
ESMERALDA. *f.* Bato nga mahal ug verde an color.
ESMERAR. *a.* Paghamis; pagpacaopay; paghinlo.—*r.* Pagtalingoha, pagdoroto sin pagcaopay.—Pagbuhat sin maopay, pagcugui.
ESMEREJÓN. *m.* Luthang nga guti.
ESMERIL. *m.* Bato nga matig-a caopay.—Luthang nga guti.
ESMERILAR. *a.* Paghinlo, pagpahamis sin bato nga esmeril.
ESMERILAZO. *m.* Pagluthang sin luthang nga esmeril.
ESMERO. *m.* Cacugui, talingoha gud, camadoroto sin pagbuhat sin maopay sa bisan ano nga buhat.
ESMIRRIADO, DA. *adj.* Magasa caopay ug maminggao.
ESMOLADERA. *f.* Bairan.
ESÓFAGO. *m.* Totol-nan, toton-an, bot-ol.
ESOTÉRICO, CA. *adj.* An tinatago ug diri iguinpasabut.
ESOTRO, TRA. *pron. dem.* Iton usa.
ESPABILADERAS. *f. pl.* Isurugui, iporolpog.
ESPABILAR. *a.* Pagsugui; pagpolpog; pagtotud.—*fig.* Pagcauat.—*fig.* Pagtuyo sin pagaram.—*fig.* y *fam.* Pagpatay. *r. fig.* Pucao, pagmata.
ESPACIAR. *a.* Pagluang.—Pagsumatsumat, pagpabantug. *Impr.* Pagbulag san mga polong, etc.—*r. fig.* Halaba nga pagasoy ó pagsurat; pagiha san pagasoy ó pagsurat.

ESPACIO. *m.* Cadac-an. Caluangan.—Intérvalo de tiempo. Cadugayan.—Tardanza. Lentitud. Camaiha; camahinayhinay.

ESPACIOSAMENTE. *adv. m.* Maiha caopay; mahinayhinay gud.

ESPACIOSIDAD. *f.* Hiluagan, cahiluagan; cadac-an.

ESPACIOSO, SA. *adj.* Hiluag, haluag.—Mahinayhinay.

ESPADA. *f. id.* Panganiban.—Tauo nga parapatay san mga todó sin espada.—Tauo nga maopay managang.—Paypay nga espada sa baraja.—Ceñir espada. *fr.* Pagtaclos ó pagsacbit san espada.—Desceñirse la espada. *fr.* Paghurabnit, paghurabut.—Desnudar la espada. *fr.* Paghurabnit, paghurabut.—Entrar con espada en mano. *fr. fig.* Pagticang sin ongud sin bisan ano nga buhat.—Entre la espada y la pared. Loc. *fig.* y *fam.* Cacurian, in napipirit ó nalulugos an tauo sin pagpili sin bisan ano nga diri iya caruyag.—Espada en cinta. *m. adv.* Pagsacbit san espada.—Rendir la espada. *fr. Mil.* Ampo ná.—Sacar la espada por una persona ó cosa. *fr. fig.* Pagbulig, pagtabang sa iya.—Salir uno con su media espada. *fr. fig.* Pagsacbang sin carocayacan sin diri angay nga mga polong.—Ser una cosa lo mismo que la espada de Bernardo, ó que la espada de Bernardo que ni pincha ni corta. *r. fig.* y *fam.* Bisan ano nga uaray haros, ó uaray polos.—Tirar uno de la espada. *fr.* Paghurabnit paghurabut san espada.

ESPADACHIN. *m.* An maopay managang.—An nagpapacaisug, maquisari, maquiauay.

ESPADADA. *f.* Pagbono ó pagdabal sin espeda.

ESPADADO, DA. *adj.* An may sacbit nga espada.

ESPADADOR, RA. *m.* y *f.* Parabalbag sin binonot, etc.

ESPADAÑA. *f.* Banua nga espadañu.—Campanario nga usa lá an cota.

ESPADAÑADA. *f.* Pagdirodigua, pagsinuca sin tigda.

ESPADAÑAR. *a.* Pagbulagbuiag sin bisan ano sin mga baglaba ug mga hagligot.—Pagbuclad, san mga tamsi san ira icug.

ESPADAR. *a.* Pagbalbag sin binonot, etc.

ESPADARTE. *m.* Isda nga sinisiring pez espada.

ESPADERÍA. *f.* An lugar nga guinbubuhatan ug guinbabaliguiaan san mga espada.

ESPADERO. *m.* Parahimo, paraopay sin mga espada.—Parabaliguia sin mga espada.

ESPADILLA. *f.* Espada nga guti.

ESPADILLAR. *a.* Pagbalbag sin binonot, etc.

ESPADÍN. *m.* Espada nga guti.

ESPADÓN. *m. aum.* Espada nga daco.

ESPADÓN. *m.* Tauo nga pisit.

ESPADRAPO. *m.* Panapton nga hinihirogan an luyo sin taro nga masapilit nga iharaclop sa mga casam-dan.

ESPALDA. *f.* Talodtod, gotoc.—Licod. Tinhan.—Á espaldas, ó á espaldas vueltas. *m. adv.* Gama, calit.—Dar uno de espaldas. *fr.* Iluy-ang.—Dar uno las espaldas. *fr.* Palaguio. Volver las espaldas al enemigo. Palaguio; palanat.—Echarse uno á las espaldas una cosa. *fr. fig.* Pagtuyo sin pagbaya sin catungdanan.—Echarse uno sobre las espaldas una cosa. *fr. fig.* Pagcarauat sin catungdanan hionong sin bisan ano. Echar una cosa sobre las espaldas de uno. *fr.* Itapud sa iya sin ano man nga catungdanan.—Guardar uno las espaldas. *fr. fig.* y *fam.* Pagtagam. Guardar uno las espaldas á otro. Pagbulig ó pagtabang sa iya.—Hablar por las espaldas. *fr. fig.* Pagpolong nga contra sa igcasitauo cay uaray siya dida.—Hacer uno espaldas. *fr. fig. fam.* Pagilub, pagantos. *fig.* Pagtagam.—Hacer espaldas á uno. *fr. fig.* y *fam.* Pagbulig, pagtabang sa iya.—Medirle á uno las espaldas. *fr. fig.* y *fam.* Pagdabal sa iya sa talodtod.—Mosquear las espaldas. *fr. fig.* y *fam.* Paghampac sa iya sa talodtod.—Relucir la espalda. *fr. fig.* y *fam.* In manggaran ó bahandianon an tauo.—Volver las espaldas, volver pie atrás. *fr. fig.* Palaguio, isul.—Bongcog.

ESPALDAR. *m.* Puthao cun asero ba nga itarahub sa talodtod.—Respaldo. Sandigan.—Espalda. Talodtod, gotoc. Licod. Tinhan.—Bitay nga mga panapton nga halaba ug haligot nga ibinibiao sa mga bongbong ó mga cota.

ESPALDARAZO. *m.* Pagdabal sin espada sa talodtod, pagdabal sa talodtod.

ESPALDEAR. *a. Mar.* Pagpusa an cabadlan sin macosog sa olin san sacayán.

ESPALDER. *m. Mar.* Parabugsay, paragaod, paragayong nga sinisiring *avantero*.

ESPALDERA. *f.* Talodtod, gotoc.

ESPALDILLA. *f.* Lumpac. Tinhan.

ESPALDITENDIDO, DA. *adj. fam.* An nahuy-ang.

ESPALDÓN. *m. Fort.* Alad nga madacmol.

ESPALDADO, DA. *adj.* Taludturan.—Bungcogan.

ESPALERA. *f.* Talodtod, gotoc.

ESPALMADURA. *f.* Binacló.

ESPALMAR. *a.* Pagbacló.—Pagcagus sa mga sacayán.

ESPANTABLE. *adj.* Macaharadluc, macalilisang.—Macatitingala, orosahon.

ESPANTABLEMENTE. *adv. m.* Sin hadluc, sin lisang; hadluc caopay, lisang caopay.

ESPANTADIZO, ZA. *adj.* Mahadluc, malisang. Calas. Mabungcarason. Iguap.

ESPANTADOR, RA. *adj.* Macahadluc, macalisang.

ESPANTAJO. *m.* Caya, cayacaya.

ESPANTAR. *a.* Pacahadluc, pacalisang, pacalas, pagtarhug; Pagbugao, pagalao.—Tuhac. Surao. Suboy. Ignap. Ducla. Bangcaras.—Isi; isig; iroiro; só; osot; os; os-os. Huragcol.—*r.* Lanoy.—*r.* Hitingala, hipausa.

ESPANTO. *m.* Cahadluc, calisang, cacugmat cacalas.—Pagtarhug; pagpatarhug.

ESPANTOSAMENTE. *adv. m.* Sin hadluc, sin lisang hadluc caopay, lisang caopay, calas caopay.

ESPANTOSO, SA. *adj.* Macaharadluc, macalilisang; macacalas.—Macatitingala, orosahon.

ESPAÑA. *n. p.* Tuna ó guinhadian sa España.

ESPAÑOL, LA. *adj.* Taga España.—*m.* Lengua española, Pamolong nga quinatsila.

ESPAÑOLADO, DA. *adj.* An dumoroong nga masusugadsugad san iya pagpanapton ug batasan sa mga taga España.

ESPAÑOLAR. *a. fam.* Pagquinatsila.—*r.* Aalagad san binabatasan san mga español.

ESPAÑOLETA. *f.* Daan nga sayao san mga taga española.

ESPAÑOLÍSIMO. *m.* Auil san mga taga española san mga tungud sa ira tuna.

ESPAÑOLIZAR. *a.* Pagquinatsila.—*r.* Aalagad san binabatasan san mga taga española.

ESPARADRAPO. *m.* Panapton nga hinihirogan an luyo sin taro nga masapilit nga iharaclop sa mga casam-dan.

ESPARAVAN. *m.* Tamsi nga madaguit.

ESPARAVEL. *m.* Raya.

ESPARCIDAMENTE. *adv. m.* Bulag caopay.—Taltag caopay.—Sabuag caopay.—Bantug caopay.

ESPARCIDO, DA. *adj. fig.* Malipayon.

ESPARCIDOR, RA. *adj.* Mabulag. Mataltag. Masabuag. Mabantug.—*s.* Parabulag. Parataltag. Parasabuag. Parabantug. Manunumat, parasumat.
ESPARCIMIENTO. *m.* Pagbulag; pagcabulag. Pagtalt g; pagcataltag. Pagsabuag; pagcasabuag. Pagsumatsumat. Paglipay, paghimaya, maopay nga cabuot. Pagliaoliao, paglibanglibang.
ESPARCIR. *a.* Pagbulag. Pagtaltag. Pagsablig. Pagtolboc. Pagsabrag, pagsaburac, pagsabuag. Pagsabía.—*fig.* Pagsumatsumat, pagbantug; pagpabantug.—*r.* Puprac; uarac.—*r.* Lipay, paghimaya, pagliaoliao, paglibanglibang.
ESPARRAGADO. *m.* Guinisa nga may otan nga mga espárrago.
ESPARRAGADOR, RA. *m.* y *f.* Bantay, paraataman ug paracuha san mga espárrago.
ESPARRAGAR. *a.* Pagataman ug pagcuha san mga espárrago.—Anda, ó vete, á esparragar. *expr. fig.* y *fam.* Pagpaiuas sa iya sa baga pagpasipara ug pagisug.
ESPÁRRAGO. *m.* Tanum nga espárrago; otan nga espárrago.—Palo largo y derecho que sirve para asegurar con otros un entoldado. Tocud.—*Min.* Madero atravesado por estacas pequeñas á distancias iguales, para que sirva de escalera. Sarac-an sarac-anan.—Anda, ó vete á freir espárragos. *expr. fig.* y *fam.* Pagpaiuas sa iya sa baga pagpasipara ug pagisug.
ESPARRAGUERA. *f.* Tanum nga espárrago.—Tanaman ó tuna nga tinanuman sin mga espárrago.
ESPARRAGUERO, RA. *m.* y *f.* Bantay, paraataman ug paracuha san mga espárrago.—Parabaliguia sin mga espárrago.
ESPARRANCADO, DA. *adj.* Bira, nasicacang, napiraca.
ESPARRANCARSE. *r. fam.* Pagbira, pagsicacang, pagpiraca.
ESPARTO. *m.* Tanum nga esparto. Sabut sin esparto.
ESPASMO. *m.* Pasmo, saquit nga ticang sin hagcot.—Saquit nga nacacacoró san mga cosog san lauas.
ESPATA. *f. Bot.* Tangotay.
ESPÁTULA. *f.* Cuchara nga guti.
ESPALULOMANCIA. *f.* Pagasuang; pagtagna nga bua tungud san mga tul-an san mga mananap.
ESPAVIENTO. *m.* Bungcaras; paghiosa nga ora ora.
ESPAVORIDO, DA. *adj.* Culba, quinuculbaan.
ESPECERÍA. *f.* Tendahan; tienda sin mga panacot.
ESPECIA. *f.* Panacot.
ESPECIAL. *adj.* Malain.—Orosahon.
ESPECIALIDAD. *f.* Calain; calainan.
ESPECIÁLISTA. *adj.* An batid ó lasgud sin ano man nga quinaadman.
ESPECIALMENTE. *adv. m.* Labi pá, orug pá.
ESPECIE. *f.* Ca—y an. Catauohan. Caayaman. Caangelisan.—Bagay.—Caagui, casugad. Tuyo.—Baribad, pasangilan.
ESPECIERÍA. *f.* Tendahan; tienda sin mga panacot.—Mga panacot.
ESPECIERO, RA. *m.* y *f.* Parapalit ó parabaliguia sin mga panacot.
ESPECIFICACIÓN. *f.* Pagasoy; pagcaasoy sin maopay.
ESPECIFICADAMENTE. *adv. m.* Asoy caopay; sin sayud; sayud caopay.
ESPECIFICAR. *a.* Pagasoy caopay.
ESPECIFICATIVO, VA. *adj.* Macacaasoy.
ESPECÍFICO, CA. *adj.* Macacalain.—*m. Med.* Tambal.
ESPECIOSIDAD. *f.* Camahalan, catahuman.
ESPECIOSO, SA. *adj.* Mahal, matahum, birilhon.—*fig.* Diri matuod, malimbong.
ESPECIOTA. *f. fam.* Sumat nga bua ó diri ansiya.
ESPECTACULO. *m.* Comedia, sirco; hampangan, hampanganan.—Caagui, casugad tungud sin ano man nga orosahon nga iguinpapaquita.
ESPECTADOR, RA. *adj.* Mahiling sin maopay sa ano man.—Mataimbong sa mga comedia ó mga hampangan.
ESPECTRO. *m.* Ladauan nga macaharadluc.
ESPECULACIÓN. *f.* Paghiling sin maopay basi masayud.—*Com.* Pagpatigayon, pagpangita, pagpacabuhi.
ESPECULADOR, RA. *adj.* Mahiling sin maopay.—Magpapatigayon, magpapangita, magpapacabuhi.—*s.* Parahiling sih maopay.—Parapatigayon, parapangita.
ESPECULAR. *a.* Paghiling basi masayud.—*fig.* Pamorobuot, pamalandong, paghunahuna.—*n.* Pagpatigayon, pagpangita, pagpacabuhi.
ESPECULATIVA. *f.* Gahum sa calag sin paghunahuna hionong sin bisan ano.
ESPECULATIVAMENTE. *adv. m.* Sa paghunahuna lá.
ESPECULATIVO, VA. *adj.* An tungud sa mga paghiling cay basi masayud.—An tungud sa mga pagpangita.—Macacapatigayon, macacapangita.—An ticang sa paghunahuna lamang.—An mahuhunahuna sin maopay.
ESPEJADO, DA. *adj.* Salaming; an sugad sin salaming.
ESPEJEAR. *n.* Ingatingat.—Espejar ó mirarse al espejo. *r.* Anino.
ESPEJERÍA. *f.* Tendahan sin mga salaming.
ESPEJERO. *m.* Parahimo sin mga salaming.—Parabaliguia sin mga salaming.
ESPEJO. *m.* Salaming.—*fig.* Panganinohan. Susgaran, susgaranan, panundugan, pagsorondan.—Palidpalid.
ESPEJUELO. m. Salaming nga guti; sarosalaming. Palidpalid.
ESPELUNCA. *f.* Lungib, lungab.
ESPELUZAR. *a.* Paggobot san bohoc.—*r.* Barihayao; barahicag.
ESPELUZNANTE. *p. a.* Macabarihayao; macabarahicag.
ESPELUZNAR. *a.* Paggobot san bohoc.—*r.* Barihayao; barahicag.
ESPEQUE. *m.* Liguat.
ESPERA. *f.* Paglaom.—Hulat, paghulat.—Plazo ó término señalado por el juez para ejecutar una cosa, como presentar documentos, etc. Talaan.
ESPERADOR, RA. *adj.* Maglalaom. Maghuhulat.
ESPERANZA. *f.* Iglaom. Paglaom.
ESPERANZAR. *a.* Pagpalaom; papaglaom.
ESPERAR. *a.* Paglaom.—Paghulat.—Esperar en uno. *fr.* Patapud sa iya.—Hangpon; banhig.
ESPEREZARSE. *r.* Pagpaonat sa lauas basi macuha an cabanhud ó cahubia.
ESPEREZO. *m.* Pagpaonat sa lauas.
ESPERMA. *f.* Gatas.—De ballena. Tamboc sin bongansiso nga iguinhihimo nga mga candela nga esperma; candela nga esperma.
ESPERNADA. *f.* Catapusan sin talicara.
ESPERÓN. *m. Mar.* Adton catapusan gud san dolong san sacayán.
ESPESAR. *a.* Pagpasanoc; malapoyot.—Paghoot; pagpahoot.—*r.* Soot. Sósó.
ESPESATIVO, VA. *adj.* Macacasanoc.—Macacahoot. Macacasoot.—Macacasósó.
ESPESO, SA. *adj.* Masanoc; malapoyot.—Continuado, repetido, frecuente. Agsub, dayon lá.—*fig.* Mahugao.—Sósó.

ESPESOR. *m.* Cadacmol, cadacmolan.—Casósóan.
ESPESURA. *f.* Casanoc.—Cahoot.—Casósóan.
ESPETAR. *a.* Pagtohug.—Pagtahus, pagbono sin panganiban nga tais.—*fig.* y *fam.* Pagsumat, pagasoy, pagsurat sin ano mán nga nacacausa ó nacacabido.—*r.* Pagpatindug sin maopay san lauas.—*fig.* y *fam.* Paginum sin.... etc. Pasarig.
ESPETERA. *f.* Tabla nga pagbibiauan sin carne cún mga garamiton bá sin cosina.—Mga garamiton sa cosina.
ESPETO. *m.* Itorohug sin carne, etc., nga guinaasal.
ESPETÓN. *m.* Puthao nga halaba ug manipis nga itorohug sin inaasal.—Dagum nga daco nga may olóoló.
ESPÍA. *m.* y *f.* Cumaracap, lampitao.—Echar, ó tender, una espia. *fr. Mar.*
ESPIAR. *a.* Pagcacap, paglampitao. Paghiling.—*Mar.* Pagbotong san pisi ó cable san sacayán basi humarani ngada san binobontogan san sinipit.
ESPIBIA. *f.* Cabalicoan san liog san hayop dapit sa luyo.
ESPIBIO. *m. vid.* Espibia.
ESPIBIÓN. *m. vid.* Espibia.
ESPICANARDI. *f.* Tanum nga sugad sin scboyas.
ESPICANARDO. m. Banua nga tambal ug mahamot.
ESPICHAR. *a.* Pagbono sin dagum, bagacay, etc.; pagdocdoc.—*fam.* Patáy
ESPICHE. *m.* Panganiban ó garamiton nga tais.
ESPICHÓN. *m.* Samar, casam-dim, cahabolan sin tais nga panganiban..
ESPIGA. *f.* Ohay.—Cada uno de los clavos de madera con que se aseguran las tablas ó maderos. Padlong.—Pua ó punta del tallo de un arbol. Ogbus.—Clavo pequeño de hierro y sin cabeza. Raysang nga guti nga uaray olóoló.—*Carp.* Diladila sin cahuy, nga tinig-ban.—Ongos.
ESPIGADERA. *f.* Babaye nga paraporot san mga ohay nga binayaan san mga nagbari.
ESPIGADO, DA. *adj.* Hito ná, tuig ná babrion cún humay, trigo, etc.—*fig.* Masulig, hataas an lauas.
ESPIGADORA. *f. vid.* Espigadera.
ESPIGAR. *a.* Pagporot san mga ohay nga binayaan san mga nagbari.—Pagbugay. *n.* Bus-uac, tibus-uac ná an humay, tibonga ná. *r.* Sulig; tubo.—*Carp.* Hacer la espiga en las maderas que han de entrar en otras. Pagdiladila.
ESPIGÓN. *m.* Ohay nga tonocon.—Bonga ó poso sin mais.—Cota, etc., sa liguid sin salug ó dagat.
ESPIGÓN. *m.* Sogud.—Cataisan.
ESPIGUILLA. *f.* Guti nga ohay.—Sinta ó rayandayan nga haligot nga may mga guiringguiring.—Bucad sin iba nga mga cahuy.
ESPÍN. *m.* Mananap nga tonocon an lauas niya.
ESPINA. *f.* Tonoc.—Suyac.—Tionay.—Ganit.—Basoni.—Parte dura y puntiaguda que en los peces hace el oficio de hueso. Bocog.—*fig.* Escrúpulo, recelo, sospecha. Otip, caorotipan; ambong; catahap.—Darle á uno mala espina una cosa. *fr. fig.* y *fam.* In nababaraca ó natatahap an tauo.—Estar uno en espinas. *fr. fig.* y *fam.* In nababaraca an tauo hionong sin ano mán.—Estar uno en la espina. *fr. fig.* y *fam.* Magasa caopay.—No saques espinas donde no hay espigas. *ref.* Ayao pagbuhat in uaray paglalaoman.—Quedarse uno en la espina, ó en la espina de Santa Lucía. *fr. fig.* y *fam.* Magasa caopay.—Sacar la espina. *fr. fig.* Pagbaya san maraut.—Sacarse uno la espina. *fr. fig.* y *fam.* Pagbaui san sadto nga naperde, cún dao sa pagsugal.—Tener á uno en espinas. *fr. fig.* y *fam.* In nababaraca an tauo hionong sin ano mán.
ESPINACA. *f.* Tanum nga otanon.
ESPINADURA. *f.* Pagbono sin tonocon.
ESPINAR. *m.* Catun-can.—*fig.* Cacurian.
ESPINAR. *a.* Pagbono sin tonocon.—Pagbutang sin mga daog ó lacuig ó tonocon.—*r.* Hatonoc; hasuyac hationay, haganit, hibasoni.
ESPINAZO. *m.* Cagongcong, butagtuc.
ESPINEL. *m.* Hapon nga bahol, nga binubutangan sin mga hapon nga magnipis nga may mga cauil.
ESPINELA. *f.* Bato nga matig-a.
ESPINEO, NEA. *adj.* Tonocon.
ESPINERA. *f.* Cahuy nga tonocon.
ESPINETA. *f.* Toronggon.
ESPINDARGA. *f.* Luthang.—Pusil nga halaba.
ESPINILLA. *f.* Lulud.
ESPINO. *m.* Cahuy nga tonocon.
ESPINOSO, SA. *adj.* Tonocon.
ESPIÓN. *m.* Cumaracap, lampitao.
ESPIONAJE. *m.* Pagcacap, paglampitao.
ESPIRACIÓN. *f. vid.* Espirar.
ESPIRAR. *a.* Pagalisngao; pagalitbo sin maopay cún maraut bá nga baho.—Paghatag sin espiritu ó quinabuhi.—Pagguinhaua.—*poét.* Paghalayahay.
ESPIRITADO, DA. *adj. fam.* Tauo nga magasa caopay.
ESPIRITAR. *a.* Pagpasaob, pagpasaop, pagpasolud san yaua sa lauas sin tauo.—*fig.* y *fam.* Pacasina, pacaisug.—*r.* Sina, isug.
ESPIRITOSO, SA. *adj.* Alacsio nga mapintas.
ESPÍRITU. *m. id.*—Calag.—Gracia sa Dios.—Gahum ó cosog sa lauas, cún sa casingcasing bá.—Espíritus vitales. Ipapangihu', ipacaquinhol, ipacaquibotquibot.—Dar, despedir, ó exhalar, el espíritu. *fr. fig.* Patáy.—Pobre de espíritu. *loc.* An nagpapacapobres sa buot.
ESPIRITUAL. *adj.* An sa calag, espirituhanon, calagnon.
ESPIRITUALIDAD. *f.* Pagcaespiritu.—Cahimtang sin Padé nga sacerdote, pagcapadé.—Buhat ó bisan ano nga espirituhanon.
ESPIRITUALIZAR. *a.* Pacasantos tungud san gracia.
ESPIRITUALMENTE. *adv. m.* Sa calag, sa espiritu.
ESPIRITUOSO, SA. *adj.* Alacsio nga mapintas.
ESPITA. *f.* Tadloy.—Harasam.
ESPITAR. *a.* Pagtadloy.
ESPITO. *m.* Biauan sin papel; cahuy nga halaba nga binabalab-gan sin tabla nga pagbibiauan sin papel dida sa mga fabrica ó mga imprenta.
ESPLENDENTE. *p. a.* Masiga, masilao, masilatsigat, masilacsigac, maingatingat, maguilaguila.
ESPLENDER. *n.* Siga, silao, silatsigat, silacsigac, ingatingat, guilaguila.
ESPLENDIDAMENTE. *adv. m.* Sa pagpadayao.
ESPLENDIDEZ. *f.* Pagpadayao. Camadayao. Camahatagon.
ESPLÉNDIDO, DA. *adj.* Padayauan. Mahatagon.—Masiga, masilao, masilatsigat, masilacsigac, maingatingat, maguilaguila.
ESPLENDOR. *m.* Camasiga, camasilao, camasilatsigat, camasilacsigac, camaingatingat, camaguilaguila. Pagca.....—*fig.* Camadayao, camahalan.
ESPLENDOROSAMENTE. *adv. m.* Sa pagcamadayao, sa pagcamahal.—Masiga caopay, masilao caopay, masilatsigat caopay, masilacsigac caopay, maingatingat caopay, Ora ora sin siga, ora ora sin silao, ora ora sin silatsigat.....

ESPLENDOROSO, SA. *adj.* Masiga, masilao, masilatsigat, masilacsigac, mainĝatinĝat, maguilaguila.
ESPLIEGO. *m.* Banua nĝa espliego; an bucad niya mahamot caopay.
ESPLIN. *m.* Cabido, casubo.
ESPLIQUE. *m.* Guihay nĝa hinihirogan sin masapilit ug binubutanĝan sin paon sa pagdacop san mĝa tamsi.
ESPOLADA. *f.* Pagticdul sa caballo, etc. san tahúdtahúd.
ESPOLAZO. *m. vid.* Espolada.
ESPOLEADURA. *f.* Casamad san pagticduli.
ESPOLEAR. *a.* Pagticdul.
ESPOLETA. *f.* Mecha nĝa pructan sa mĝa bomba, etc.
ESPOLETA. *f.* Tul-an nĝa guti sa aba san mĝa tamsi.
ESPOLÍN. *m.* Tahúdtahúd.
ESPOLÍN. *m.* Garamiton sin paghabol.—Género nĝa igagama nĝa binordahan sin mĝa bucad.
ESPOLINAR. *a.* Paghabol.
ESPOLIO. *m.* Mĝa manggad ó mĝa cabilin san pagcamatay san mĝa Obispo ug iba pá nĝa mĝa capadian.
ESPOLIQUE. *m.* An sacop nĝa nagoona magbactas san iya agaron nĝa nanĝanĝabayo.
ESPOLISTA. *m.* An nagaabang san mĝa cabilin san Obispo, etc. nĝa namatáy.—*vid.* Espolique.
ESPOLÓN. *m.* Tahúd.—Pilar nĝa carig-onan sin cota.—An catapusan san dolong san sacayán.—Flojo. Lunĝay.
ESPOLVOREAR. *a.* Pagyabyab.
ESPOLVORIZAR. *a.* Pagyabyab.
ESPONDIL. *m.* An tag-sa nĝa tul-an san talodtod ó butagtuc.
ESPONJA. *f.* Buga.
ESPONJADO. *m.* Asucar nĝa caramelo ó quinaramelo.
ESPONJADURA. *f.* Paghabuhab; a-icas, calabucab.
ESPONJAR. *a.* Paghabuhab, pagaricas; pagcalabucab.—*r. fig.* Palabilabi, palabiao.—*fam.* Maopay an calauas.—Pagpahomoc.—Luscag.
ESPONJOSIDAD. *f.* Pagcamahabuhab, camaaricas, camacalabucab. Camahomoc.
ESPONJOSO, SA. *adj.* Mahabuhab, maaricas, macalabucab. Mahomoc.
ESPONSALES. *m. pl.* Sinisiring an pagsaad san la aqui ug san babaye nĝa magpapacasal sira, labi pá cún ini nĝa pagsaad guinbubuhat nira sa atubanĝan sin ponoan.
ESPONSALICIO, CIA. *adj.* An tunĝud san mĝa pagsaad nĝa magpapacasal.
ESPONTÁNEAMENTE. *adv. m.* Ticang sa buot, sa lugarinĝon nĝa pagbuot.
ESPONTANEARSE. *r.* Pagasoy ó pagsumat sa mĝa ponoan ó iba pá san mĝa diri pá hinbabaroan nira.
ESPONTANEIDAD. *f.* Pagcabuot.—Pagasoy ó paghunahuna nĝa masayon.
ESPONTÁNEO, NEA. *adj.* Ticang sa buot; lugarinĝon.
ESPONTÓN. *m.* Bangcao.
ESPORTADA. *f.* Usa ca alat, usa ca batulan; an solud sa usa ca alat ó batolan, etc.
ESPORTEAR. *a.* Paghacot sin bisan ano, in gamiton an alat, batolan, etc.
ESPORTILLA. *f.* Alat nĝa guti, batolan nĝa guti.
ESPORTILLERO. *m.* Parahacot, in magamit an alat, batulan, etc.
ESPORTILLO. *m.* Alat nĝa guti, barobatulan, tagacan.
ESPORTÓN. *m.* Alat nĝa daco, batolan nĝa daco.
ESPOSADO, DA. *adj.* Quinasal.
ESPOSAS. *f. pl.* Ibaraclid sin camut.
ESPOSA. *f.* An asaua nĝa babaye.—Esposo. *m.* Bana, an asaua nĝa lalaqui. *m.* y *f.* Tauo nĝa may saad sin pagpacasal.—Quinasal.
ESPUELA. Tahúdtahúd.—Dar de espuela, ó de espuelas, ó de la espuela, ó de las espuelas. *fr.* Pagticdul san hayop basi lumacat.—Echar la espuela. *fr. fig* y *fam.* Orche nĝa pagtagay san mĝa nanĝinum ná.—Estar con las espuelas calzadas *fr.* Tiguican na.—*fig.* Tibuhat ná.
ESPUERTA. *f.* Batolan.
ESPULGADERO. *m.* Sinisiring an lugar nĝa panhihinomaan ó panhihinĝot-an san mĝa tauo.
ESPULGADOR, RA. *adj.* An nagpapanhinoma sa lain.
ESPULGAR. *a.* Panhinuma, panhinĝoto.—*fig.* Pagosisa sin maopay sa bisan ano.—Lusa.
ESPULGO. *m. vid.* Espulgar.
ESPUMA. *f.* Burá. Buráy. Daas.
ESPUMADERA. *f.* Luag.
ESPUMAJEAR. *n.* Paglaoay ó paglura sin damo sa baba.
ESPUMAJO. *m.* Laoay ó lura sa baba.
ESPUMAJOSO, SA. Burahon.
ESPUMANTE. *p. a.* An nagbuburá,
ESPUMAR. *a.* Pagcuha san burá.—*n.* Pagburá.
ESPUMARAJO. *m.* Laoay ó lura sa baba.
ESPÚMEO, MEA. *adj.* Burahan.—Maburá.
ESPUMERO. *m.* Burá-an.
ESPUMILLA. *f.* Género nĝa manipis caopay ug masilhag.
ESPUMILLÓN. *m.* Género nĝa igagama nĝa bahol caopay.
ESPUMOSO, SA. *adj.* Burahan.—Maburá.
ESPUNDIA. *f. Veter.* Hubag ó casam-dan nĝa macuri sa mĝa hayop.
ESPURIO, RIA. *adj.* An diri ná sugad san irá guinicanan. Hijo espurio. An anac san mĝa diri quinasal; anac sa gauas.
ESPURREAR. *a. vid.* Pagpetiá.
ESPURIAR. *a. vid.* Espurrear.
ESPURRIR. *a.* y *r.* Onat.
ESPUTAR. *a.* Pagcughad, pagcughat. Pagobo.
ESPUTO. *m.* Cughad, cughat.
ESQUEBRAJAR. *a.* Pagbuca. Pagboong.—*r.* Buca; boong.
ESQUEJE. *m.* Ogbos, (mabubuhi cún igtanum).
ESPUELA. *f.* Surat nĝa guti.
ESQUELETO. *m.* An mĝa tul-an sa lauas, nĝa uaray ná onud.
ESQUEMA. *m.* Caasoyan.
ESQUENA. *f.* Cagongcong, butagtuc.—Balidbid.—Bocog.—Balínbin.
ESQUENANTO. *m.* Banua nĝa mahamut ug tambal mán.
ESQUERO. *m.* Hupao. Luca.
ESQUICIAR. *a.* Pagticang sin pag badlis.
ESQUICIO. *m.* Lagda. ó badlis sin pagpintar.
ESQUIFADA. *f.* An luran nĝa dara san sacayán nĝa sugad sin bote.
ESQUIFAR. *a. Mar.* Pagsangcap sin mĝa bugsay ug sin mĝa magburugsay sa mĝa sacayán.
ESQUIFE. *m.* Sacayán nĝa sugad sin bote.
ESQUILA. *f. vid.* Cencerro.—Linganay nĝa guti.—Campaniya.
ESQUILA. *f.* Pagarot san mĝa carnero, etc.
ESQUILA. *f.* Pasayan.—Mananap nĝa masugad sin langao.

ESQUILADOR, RA. *m.* y *f.* Paraarot, paraburug.
ESQUILAR. *a.* Pagarot, pagburug, paggonting.
ESQUILEO. *m.* Pagarot, pagburug, paggonting.—Tu'g nga igaarot.
ESQUILETA. *f.* Campaniya.
ESQUILIMOSO, SA. *adj. fam.* Sinusumhan san can-on, inumon, etc.
ESQUILMAR. *a.* Tolos. Himolos.—Pagsobsob sin maopay an mga tanum san baga luga san tuna.—*fig.* Pacahangul, pacasongco, pacasoco. Hangul, songco, soco, macalolooy.
ESQUILMO. *m.* An bonga nga nacucuha; panolos.
ESQUILÓN. *m.* Campaniya nga daco.
ESQUINA. *f.* Pamiric.
ESQUINADO, DA. *adj.* An may pamaric.
ESQUINAZO. *m. fam.* Pamiric.
ESQUINZAR. *a.* Pagtabastabas san mga dugnit.
ESQUINZO. *m.* Mananap nga sugadsugad sin buaya.
ESQUIPAR. *a. Mar.* Pagsangcap sin mga bugsay ug sin mga magburugsay.
ESQUIPAZÓN. *Mar. m.* Mga bugsay; mga magburugsay.
ESQUIRAZA. *f.* Sacayán.
ESQUIRLA. *f.* Tul-an nga binulag san onay nga tul-an, tungud cay nalupo, nabari, etc.
ESQUIVAR. *a.* Paglicao.—*r.* Licay, baribad.
ESQUIVEZ. *f.* Camaisug.
ESQUIVO, VA. *adj.* Maisug.
ESQUIZADO, DA. *adj.* Bato nga marmol nga binud-can sin magcalainlain nga color.
ESTABILIDAD. *f.* Cadayon, pagcadayon; camadayon, pagcamadayon: cadugay, pagcadugay; camadugay, pagcamadugay: carig-on, pagcarig-on; camarig-on, pagcamarig-on. Cadayonan; cadugayan; carig-onan.
ESTABILIR. *a. vid.* Establecer.
ESTABILÍSIMO, MA. *adj.* Dayon lá, marig-on caopay.
ESTABLE. *adj.* Madayon, madugay, marig-on.
ESTABLEAR. *a.* Pagpaanad, pagpamanso sin hayop.
ESTABLECEDOR, RA. *adj.* An magpatindug, an magpabuhat.—*s.* Panatindug, parabuhat.—*adj.* An magsusugo.—*s.* Parasugo.
ESTABLECER. *a.* Pagtindug; pagpatindug; pagbag-o sin pagbuhat.—Pagbuot, pagsugo, pagtalaan.—*r.* Paghonong ó pagocoy sa bisan diin.
ESTABLECER. *a.* Pagtindug; pagpatindug; pagbag-o sin pagbuhat.—Pagbuot, pagsugo, pagtalaan.—*r.* Pahonong ó pagocoy sa bisan diin.
ESTABLECIMIENTO. *m.* Sugo, talaan, casugoanan. Pagtindug sin colegio, etc.—Balay, oroquian.
ESTABLEMENTE. *adv. m.* Sin dayon, sin dugay, sin marig-on. Dayon gud, madugay caopay, marig-on caopay.
ESTABLERÍA. *f.* Camalig sin mga hayop.
ESTABLERIZO. *m. vid.* Establero.
ESTABLERO. *m.* Bantay, paraataman san camalig san mga hayop.
ESTABLO. *m.* Camalig sin mga hayop.
ESTACA. *f.* Osoc, talibogsoc; bogsoc, tagduc; gahuc; garang.—Sanga ó cahuy nga itaranum.
ESTACADA. *f.* Alad; inalad. Siclat.
ESTACAR. *a.* Pagalad; pagbogsoc; pagtagduc. Paggarang.
ESTACAZO. *m.* Pagdabal sin cahuy.
ESTACIÓN. *f.* Cabutang, pagcabutang sin bisan ano.—Tuig.—*vid. cat.* In *d. b.*—Pagestación, pagduao, pagvisita sa mga singbahan, sa mga altar, etc.—Hapitan, harapitan.
ESTACIONAL. *adj.* Tuig ná. *vid. cat.* In *d. b.*—Baga naoocoy ó naoodong lá.
ESTACIONARIO, RIA. *adj. fig.* Diri naosuag.—Baga naoocoy ó naoodong lá.
ESTACIONARSE. *r.* Pagdayon lá sa mao nga paghunahuna, etc.—Pagocoy, paghonong, pagodong.
ESTACIONERO, RA. *adj.* An magestación sin agsub sa mga singbahan, etc.
ESTACÓN. *m.* Osoc nga daco.
ESTACTE. *f.* Lana nga mahamut.
ESTACHA. *m.* Pisi ó higot san isi ó sarapang nga ibobono sin bongansiso.—Dar estacha.
ESTADA. *f.* Paghonong, pagocoy.
ESTADAL. *m.* Socol sin napolo cagunum ca vara.—Cinta nga bendita nga binibiao sa liug.
ESTADÍA. *f. com.* An tag-sa ca adlao nga naaagui ticang natuman ná an talaan nga trato san pagcarga ó pagdescarga san sacayán, ug tungud sini an capitan san sacayan pagbabayaran san mga perjuicio.—An mao nga bayad.
ESTADIO. *m.* Padalaganan san mga caballo basi mahaara, ug mga tauo man basi mabatid sin pagdalagan ug sin pagauay; ini nga estadio may usa ca yocut nga mga pagpitad an cahirayo.
ESTADISTA. *m.* Paraasoy san pagcabutang ug mga manggad sin bongto, provincia cun guinhadian bá.—Tauo nga batid san maopay nga pagataman san mga tungud sin guinhadian, etc.
ESTADÍSTICA. *f. id.* Caisipan san mga tauo ug mga manggad sin usa nga guinhadian cun provincia bá.—Casayoran.
ESTADÍSTICO, CA. *adj.* An natutungud sa estadistica.
ESTADIZO, ZA. *adj.* Maiha ná; bisan ano nga nagraraut tungud san camaiha ná nga uaray panginanohi ó paglalab-ti.
ESTADO. *m.* Cahimtang. Cahimtangan. Pagcahimtang.—Cabutang pagcabutang; cabutangan.—Tuna ug an mga nanhohonong dida nga mga sacop sin ponoan.
ESTAFA. *f.* Paglimbong, pagaro sin salapi ug iba pá sa malimbong nga polong, pagcauat ó pagcuha sin salapi ug iba pá sa malimbong nga pagcuha.
ESTAFADOR, RA. *m.* y *f.* An maaro, macuha ó macauat sin salapi ug iba pá sa paglimbong lamang.
ESTAFAR. *a.* Pagaro, pagcuha ó pagcauat sin salapi ug iba pá sa paglimbong lá ug sa cauaray tuyo sin pagbayad.
ESTAFERMO. *m.* Tauotauo nga may taming sa uala nga camut, ug sa too usa nga pisi nga anit nga may biao nga mga sopotsopot nga mga pono sin baras, ug an mao nga pisi higot sin cahuycahuy nga nabibiric. Ibubutang dida sin padalaganan, ngan cun nagdadadlagan an mga nagooyas, ug binobono nira sin tais an taming, nabibiric sadto an tauotauo ug nagdadabal sa ira san mga sopotsopot in diri lugaring sira mga batid ug malacsi.—*fig.* Tauo nga naoocoy ug nahihipausa man.
ESTAFETA. *f.* Correo, tauo nga nagdodolong san correo; tauo nga nagdodolong san despacho.—Balay nga pangarauatan san mga surat nga ipinadodolong sa correo.
ESTAFETERO. *m.* An bantay san correo, nga macarauat ug madolong man san mga surat ngadto san mga guinpapadolongan.
ESTAFISAGRIA. *f.* Banua nga tambal.
ESTAJERO. *m.* Parapaquiao; an pinaquiao, sin buhat.
ESTAJISTA. *m. vid.* Estajero.

ESTAJO. *m.* Paquiao; pinaquiao.
ESTALA. *f.* Hapitan, harapitan san mga nagsasacay.
ESTALACIÓN. *f.* Catungdanan, cahintang san tag-sa tag-sa nga mga capadian sin catedral.
ESTALACTITA. *f.* Natamosó nga bato. Catamos-an.
ESTALAGMITA. *f.* Natamosó nga bato. Catamos-an.
ESTALO. *m.* Lingcoran sa coro.
ESTALLAR. *n.* Pusa. Boto. Lipac. Potoc.—*fig.* Tigda nga pagisug: tigda nga paglipay, etc.
ESTALLIDO. *m.* Tonog sin bisan ano nga napupusa. Boto, potoc, lipac.—Lagatuc, lagopo, lagoros, lugatos.
ESTAMBRAR. *a.* Paghimo sin estambre.
ESTAMBRE. *amb.* An barahibo nga halaba san cacarnerohan.—Baga sinulit nga bahol nga hinihimo san mao nga barahibo.—Bot. Maro.—Hablon.
ESTAMENARA. *f. Mar.* An tag-sa sa mga estado nga nananambong sadto anay sa mga corte, nga amo an sa mga capadian, an sa mga camahalan, an sa mga caballero ug an sa mga universidad. An mga tinatapuran san hadi sin paghusay san mga hurusayon sa guinhadian.
ESTAMEÑA. *f.* Panapton, género nga date nga hinihimo san barahibo sin carnero.
ESTAMEÑETE. *m.* Panapton nga mas igadsugad san estameña.
ESTAMPA. *f.* Ladadah nga pinintar.—*fig.* Cahimo, cabacdao.—Pagimprenta ó pagpamolde.
ESTAMPADO, DA. *adj.* Panapton nga minamarcahan sin magcalainlain nga mga color.—*m.* Pagimprenta ó pagpamolde.
ESTAMPAR. *a.* Pagmarca, pagpamolde, pagimprenta.—Tigaman, inoc.
ESTAMPERIA. *f.* An balay nga guinbubuhatan sin mga ladauan.—Tendahan sin mga ladauan.
ESTAMPERO. *m.* Parabuhat sin mga ladauan.—Parabaliguia sin mga ladauan.
ESTAMPÍA. *f.* Ir. sólo en la *fr.* Embestir, partir, ó salir de estampía. Pagbuhat sin bisan ano sin tigda, sin uaray pagtitima, sin uaray igpahibaro.
ESTAMPIDA. *f. vid.* Estampido.
ESTAMPIDO. *m.* Boto, potoc; lipac. Lagatuc, lagopo, logoros, lugatus.
ESTAMPILLA. *f.* Marca, sello nga guinagamit sa pagfirma.
ESTANCACIÓN. *f.* Pagpaocoy, pagpaodong.—Pagestanco.
ESTANCAR. *a.* Pagpaocoy, pagpaodong, pagondang. Pagestanco.
ESTANCIA. *f.* Oroquian, hononган.—Pagporoco ó an camaiha san masaquít dida sin hospital.
ESTANCO, CA. *adj. Mar.* Sinisiring an mga sacayán nga uaray caaguihan, cay diri nagagui an tubig.—Estanco; pagestanco.—Pagocoy; pagpaocoy.—*fig.* Piotan sin mga surat, etc.
ESTANDARTE. *m.* Tongol.
ESTANGURRIA. *f.* Bus-ao.
ESTANQUE. *m.* Tubigan.
ESTANQUERO. *m.* Bantay sa mga tubigan.
ESTANQUERO, RA. *m.* y *f.* Parabaliguia sin tabaco ug iba pá nga guinestanco.
ESTANQUILLERO, RA. *m.* y *f. vid.* Estanquero 2.º art.
ESTANQUILLO. *m.* An guinbabaliguiaan san mga inestanco.
ESTANTAL. *m. Albañ.* Carig-onan ó harigue nga cota.
ESTANTE. *p. a.* (en visaya.) Aada, aadto.—An macocoy sa bisan diin.—Estante ó burutangan sin mga libro, etc.
ESTANTERÍA. *f.* Cacstantehan ó cadam-an nga mga estante nga burutangan sin mga libro, etc.
ESTANTEROL. *m. Mar.* Cahuy ó tocud nga ibinubutang sa mga sacayán nga gudti, nga carig-onan ó sasarigan san toldo.
ESTANTIGUA. *f.* Bisan ano nga macaharadluc nga baga napaquiquita san tauo in gabi.—*fig.* y *fam.* Tauo nga hataas ug magasa, nga maraut an iya pagpanapton.
ESTANTÍO. *a. adj.* Maocoy lá, maodong; biao, nabibiao.—*fig.* Maluya, mahinayhinav.
ESTAÑADOR. *m.* Parabulit; parasolda.
ESTAÑADURA. *f.* Pagbulit; pagcabulit; pagsolda; pagcasolda.
ESTAÑAR. *a.* Pagbulit; pagsolda.
ESTAÑO. *m. id.* Sugadsugad sin timga, cundi matig-a pá ug busagbusag.
ESTAQUILLA. *f.* Patico.—Padlong.—Raysang nga capin sin dangao an hilabá.
ESTAQUILLADOR. *m.* Hirihud nga barobahol ug haligot.
ESTAQUILLAR. *a.* Pagpadlong, pagpacarig-on sin padlong san ticudticud san mga sapin.
ESTAR. *n.* Buhi.—*r.* Ocoy, honong.—Estar enfermizo. Saraquitan, masinaquit-non.—Estar ocioso. Horungag.—Estar alerta. Agma.—Estar incomodado ó con mal rostro, y no responder cuando se le pregunta. Amgo.—Estar una cosa en mal estado como pan con moho, etc. Alim.—Estar prevenido vivir alerta. Anib, anibanib.—Estar una cosa enfrente de otra. Atbang.—Estar entre dos aguas. Balanban.—Estar para abrirse la flor. Biyoos.—Estar en pié sin moverse á uno ni á otro lado. Budao.—Estar pendiente una cosa, como fruta del arbol, etc. Cabit.—Estar el panal vacío ó sin miel. Cagas.—Estar barata una cosa, por haber abundancia. Dagma. Estar hueca una cosa. Gungab.—Estar muriéndose. Haragumatay, tipatay ná.—Estar medio borracho. Horong.—Estar medio dormido y sin saber lo que se hace. Mungao. Estar algo dulce la miel de caña, cuando se cuece; pero no todavía en su punto. Palabuyo-an.—Estar en embrión ó informe todavía. Quidyom.—Estar cerca de su ocaso el sol, etc. Salnop.—Estar para alcanzar lo que se persigue, sin poderlo agarrar. Sapilsapil.—Estar tensa ó tirante una cosa, como jarcia, cuerda de guitarra, etc. Tagongtong.—Estar un sitio descubierto al viento, azotado de él. Tampac.—Estar tieso, tenso ó tirante un cuerpo muerto ó alguna parte, del cuerpo. Tocog.—Estar ó hallarse uho en el primer sueño. Tooc.—¿A cuantos estamos de Junio? ¿Icapira quitá niyan sa Junio? A. once. Icapolo cag usa. Estamos de matanza. Nagiihao cami sin bactin....—Estar de prisa. Dagmit.—Estan de caza. Namamanua, namumusil sira.—Este vestido me está en veinte duros. Ini nga panapton pinalit co sin caruhaan ca pisos.—Este vestido me está bien. Angay sa acon ini nga pananpton.—Estar por escribir. Magsusurat pá aco.—Estoy por Antonio. Si Antonio an acon.—Estoy por irme á casa. Nagmamalaoli aco sa balay.—¿Estás? ¿Sayud ca?—¿Estáis? ¿Sayud camo?—¿Está usted? ¿Sayud si usted?—Estamos enterados. Sayud cami.
ESTATERA. *f.* Timbang, timbangan.
ESTATUA. *f.* Tauotauo. Ladauan.
ESTATUARIA. *f.* Paghimo ó paghibaro sin paghimohimo sin mga tauotauo ó mga ladauan.

ESTATUARIO. *m.* Panday ó parahimo sin mga tauotauo ó mga ladauan.
ESTATUIR. *a.* Pagsugo, pagbuot, pagtalaan.
ESTATURA. *f.* Hitaas, cahitaas, pagcahitaas sin tauo.
ESTATUTO. *m.* Sugo; casugoanan.
ESTÁY. *m Mar.* Pisi nga baho!.
ESTE. *m.* Dumagsa, casirangan.—Hangin nga dumagsa.
ESTE, ESTA, ESTO, *pron. dem.* Ini.
ESTEBA. *f.* Banua nga tonocon.
ESTELA. *f.* An agui san sayán in naglalacat.—Tanum; banua.
ESTELARIA. *f.* Tanum; banua.
ESTELÍFERO, RA. *adj. poét.* Bitoonan.
ESTELIÓN. *m.* Bato, cono, sin pacla, nga aada siton iya oló.
ESTELIONATO. *m. For.* Limbong.
ESTELÓN. *m. vid.* Estelión.
ESTEMPLE. *m. Min.* Tocud nga cahuy.
ESTENTÓREO, REA. *adj.* Daco nga tinugug nga mangiras.
ESTEPA. *f.* Patag nga haluag nga culangculang sin mga tanum.
ESTEPA. *f.* Cahuycahuy nga estepa.
ESTERA. *f.* Banig.—De caña machacada. Sadiap.—Cargado de esteras. *loc. fig.* y *fam.* In nangangalas na sin pagilub ó pagantos.—Amacan.
ESTERAR. *a.* Pagbanig. Pagsadiap.
ESTERCOLADURA. *f.* Pagtagbon, pagbobon san tuna sin tae sin mga hayop.
ESTERCOLAMIENTO. *m. vid.* Estercoladura.
ESTERCOLAR. *m.* Titiponan san sighot.
ESTERCOLAR. *a.* Pagtagbon, pagbobon san tuna sin tae sin mga hayop.—*n.* Pagoro, in naoro an hayop.
ESTERCOLERO. *m.* Titiponan san sighot.—Parahacot ug paratipon san sighot.
ESTERCOLIZO, ZA. *adj.* Masugadsugad sin tae sin hayop.
ESTERCÓREO, REA. *adj.* Taehon, canan tae.
ESTERCUELO. *m. vid.* Estercoladura.
ESTEREOTIPIA. *f.*—Estereotipar. *a.* Pagimprenta ó pagmolde sin mga letra nga diri cuhacuha.
ESTERERÍA. *f.* An guinbubuhatan sin mga banig ó mga amacan cun sa diap bá.—Tendahan sin mga banig, amacan, sadiap.
ESTERERO. *m.* Parahimo sin mga banig, etc.—Parabaliguia sin mga banig, etc.
ESTÉRIL. *adj.* Bau-as. Langday.—*fig.* Diri bongaan.
ESTERILIDAD. *f.* Cabau-as, pagcabau-as. Calangday, pagcalangday.—Caculang sin bonga, cauaray ó pagcauaray bonga.
ESTERILIZADOR, RA. *adj.* Macacaolang sin pagbonga.
ESTERILIZAR. *a.* Pacaolang sin pamonga.—Sangdao.
ESTERILLA. *f.* Salapid ó sinalapid nga haligot.
ESTERLÍN. *m.* Género ó panapton nga esterlin.
ESTERNÓN. *m. Zool.* Tul-an sa dughan.
ESTERO. *m.* Pagbanig, pagamacan, pagsadiap.—Tuig sin pagbanig, etc.
ESTERO. *m.* Sapa, salugsalug, lalaó.
ESTERQUERO. *m.* Titiponan san sighot.
ESTERQUILINIO. *m.* Cahugauan, casighotan.
ESTERTOR. *m.* Hingaroc.
ESTERTOROSO, SA. *adj.* Nanhihingaroc.
ESTEVA. *f.* Poló nga balico san arado.
ESTEVADO, DA. *adj.* Bariquig ó balico an paá.
ESTEVÓN. *m. vid.* Esteva.
ESTEZADO. *m.* Anit sin bugsoc, etc., nga inabohan.
ESTIAJE. *m.* Catiti ó caiban san tubig sin salug etc., tungud san paso.
ESTIBA. *f.* Elalánada.—Biol nga daco nga pagpopon-an ug pagsosootan san barahibo sin carnero, etc.—*Mar.* Lastre ug luran sa mga sacayán.
ESTIBADOR. *m.* Parasolud ug parasoot san barahibo dida sin mga biol nga dagco.
ESTIBAR. *a.* Pagsoot.—*Mar.* Pagbutang sin maopay san luran ó carga.
ESTIBIO. *m.* Baga tumbaga nga busag.
ESTIERCOL. *m.* Tae.—Iti.—Hugao.
ESTIGIO, GIA. *adj.* Danao sa infierno, nga laong an mga dinatahan. Infiernohanon.
ESTIGMA. *m.* Marca ó tigaman sa lauas.—*fig.* Pagpacaraut sin bantug.—Bantug nga maraut.—*Bot.* Baga maro sin bucad.
ESTIGMATIZADOR, RA. *s.* Paramarca ó paratigaman sa lauas.—An nagpapacaraut sin bantug.
ESTIGMATIZAR. *a.* Pagmarca ó pagtigaman sa lauas sin puthao nga binaga.—*fig.* Pagpacaalo, pagpacaraut sin bantug.
ESTILAR. *a.* Pagbatasan.
ESTILICIDIO. *m.* Pagtinoro. Lanay.
ESTILO. *m.* Isusurat.—Batasan; gaui.—Sainsain, sarisari sin pagcarocatingug.—*Bot.* Baga himono-an sin bucad.
ESTIMA. *f.* Paggaya, paghigugma, pagsaho, paguili pagyoyo, paghirot, paghirac, pagpalangga.
ESTIMABILIDAD. *f.* Pagcamagaya, pagcamahigugmaon, pagcauili.
ESTIMABILÍSIMO, MA. *adj.* Hirigugmaon caopay.
ESTIMABLE. *adj.* Higugmaon, orod-gon.
ESTIMACIÓN. *f.* Bale, cabalihan.—*vid.* Estima.
ESTIMADOR, RA. *adj.* Mahagugma, magaya, mauili mahirot. Mabuot.
ESTIMAR. *a.* Pagbale.—Pagbuot.—Paggaya, paghigugma, pagsaho, paguili, pagmayoyo, paghirot, paghirac, pagorug, pagpalangga.
ESTIMATIVA. *f.* Hunahuna.
ESTIMULACIÓN. *f.* Pagagda, pagsagda.—Pagtolsoc; pagcatolsoc.
ESTIMULAR. *a.* Pagtolsoc; pagdocdoc.—*fig.* Pagagda, pagsagda.
ESTÍMULO. *m.* Tolsoc, baga songcud nga may tolsoc sa catapusan.—*fig.* Pagagda, pagsagda.
ESTINCO. *m.* Mananap nga sugadsugad sin tiqui.
ESTÍO. *m.* Habagat.
ESTIOMENAR. *a. Med* Cotcot san onud san lauas in may saquit.
ESTIOMENO. *m. Med.* Cotcot; pagcotcot.
ESTIPENDIAR. *a.* Pagsohol, pagbayad, paghatag san sohol ó bayad.
ESTIPENDIARIO. *m.* An sinosoholan ó binabayaran.
ESTIPENDIO. *m.* Sohol, bayad.
ESTIPTICAR. *a. Med.* Tubol.
ESTIPTICIDAD. *f.* Catubol.
ESTÍPTICO, CA. *adj.* Tubol.—Macacatubol.
ESTIPULACIÓN. *f.* Carocayacan.—Pagsaad; pagcasaad; panaad.
ESTIPULANTE. *p. a.* An masaad.
ESTIPULAR. *a.* Pagcasabut sin polong; pagsaad.
ESTIRADAMENTE. *adv m. fig.* Tala lá. Mariano *estiradamente* tiene para comer. Si Mariano *tala lá* nga may quinacaon.—*fig.* Sin cosog; sin pirit, sin lugos. Cosog caopay; pirit caopay, lugos caopay.
ESTIRADO, DA. *adj.* Ogdayon.—*fig.* Madayao ó maparayao.—*fig.* Mahicao.
ESTIRAJAR. *a. fam. vid.* Estirar.
ESTIRAJÓN. *m. fam. vid.* Estirón.

ESTIRAMIENTO. *m.* Pagpaonat; caonat. Pagpahalaba.
ESTIRAR. *a.* Onat, ontay; ondauas; ognat; notnot; lusdac; hosiod; huy-od; hoyhoy; hignat; hatid; hantay; butay; bugnat; bic-nat; batad; tanghoyud; hinat,—*fig.* Pagpahalaba, pagpadaco.
ESTIRAZAR. *a. fam. vid.* Estirar.
ESTIRÓN. *m.* Pagonat sin macosog; tigda nga pangabut.—Picnit, in pinipicnitan an talinga.—Pagtubo, pagsulig.—Dar uno un estirón. *fr. fig.* y *fam.* Dag. mit nga pagtubo ó pagsulig.
ESTIRPE. *f.* Pono ó guinicanan.
ESTÍTICO, CA. *adj.* Tubol.—Macacatubol.
ESTIVAL. *adj.* An sa habagat.
ESTIVO, VA. *adj.* An sa habagat.
ESTOCADA. *f.* Pagbono san espada, bangcao, etc.—Casamad san pagbon-a.
ESTOFA. *f.* Género ó panapton nga binordahan.
ESTOFADO. *m.* Guinisa nga estofado.
ESTOFADO, DA. *adj.* Ogdayon.
ESTOFADOR, RA. m. y *f.* Paraborda.
ESTOFAR. *a.* Pagborda.
ESTOFAR. *a.* Pagguisa sin estofado.
ESTOLA. *f. id.* Guinagamit sa mga capadian sa pagmisa ug sa pagtuman san iba nga mga catungdanan nga singbahanon; may tolo ca vara an hilab-an ug upat ca tudlo an hilap-dan; mayada man totolo ca cruz nga guti, an duduha sa magcasicatapusan ug an usa sa butnga.
ESTOLIDEZ. *f.* Caculangculang gud sin buot ug sarabutan.
ESTÓLIDO, DA. *adj.* Culangculang sin buot ug sarabutan.
ESTOLÓN. *m.* Estola nga daco.—Estola nga daco ug halapad nga guinagamit lá san diácono sa iba nga mga adlao sa santa cuaresma.
ESTOMACAL. *adj.* An sa sorocsoroc.—Macacaopay sa sorocsoroc.
ESTOMAGAR. *a. fam.* Pacangalas.
ESTÓMAGO. *m.* Sorocsoroc.
ESTUMAGUERO. *m.* Panapton nga ibinubutang sa tiyan san cabataan in pinopotos sira san hapin.
ESTOMALICAL. *adj. vid.* Estomacal.
ESTOMATICÓN. *m.* Haclop nga mahamut nga ihahaclop sa sorocsoroc.
ESTOPA. *m.* Gomon sin lino ó cáñamo.—Género ó panapton nga bahol.—Binonot.
ESTOQUE. *m.* Panganiban nga sugad sin espada nga haligot.—Banua nga estoque.
ESTOQUEADOR. m. Parabono sin espada ó estoque.
ESTOQUEAR. *a.* Pagbono sin espada ó estoque.
ESTOQUEO. *m.* An pagbono sin espada ó estoque.
ESTORAQUE. *m.* Camangian.—Cahuycahuy nga camangian.
ESTORBADOR, RA. *adj.* Maoolang. Macacaolang.
ESTORBAR. *a.* Olang; pacaolang. Saui; salang; sagubin; duang.
ESTORBO. *m.* Caolangan.
ESTORNIJA. *f.* Baclao nga puthao.
ESTORNINO. *m.* Tamsi nga estornino.
ESTORNUDAR. *n.* Sunga; osngab.
ESTORNUDO. *m.* Pagsunga; pagosngab: sunga osngab.
ESTORNUTATORIO, RIA. *adj.* Macacasunga; macacaosngab.
ESTOTRO, TRA. *pron. dem.* Iton usa, iton iba.
ESTOVAR. *a.* Pagloto sa hinayhinay sin uaray tubig, cundi manteca cún lana bá lamang, ug tinatac-pan an caraha.
ESTRABISMO. *m. Med.* Calibat, pagcalibat sa mata.
ESTRACILLA. *f.* Tinabas nga guti ug bahol sin panapton.
ESTRADA. *f.* Araguian. Dalan.
ESTRADO. *m.* Casangcapan ug mga rayandayan sin rouang sin balay.—Rouarg sin balay sa pagcarauat sa mga sumasaca ó mga visita.—Salugsalug ó turunban nga binanigan, nga binubutangan san lingcoran ó trono nga hadianon.—*pl.* Hac-manan, horocman.—Citar á uno para estrados. *fr. For.* Pagtauag sa iya basi umatubang sa hoc-manan.—Hacer estrados. *fr. For.* Pasaca, pamati, in pinasasaca ug pinamamatian man san hocom an mga nagcacapolonganan.
ESTRAFALARIAMENTE. *adv. m.* Sa maraut ó diri angay nga pagpanapton, maraut ó diri angay nga pagcalacat, etc.
ESTRAFALARIO, RIA. *adj. fam.* Maraut nga iya pagpanapton, maraut nga iya pagcalacat, etc.
ESTRAGADAMENTE. *adv. m.* Sin uaray cahusayan maraut caopay.
ESTRAGADOR, RA. *adj.* Macacaraut.
ESTRAGAMIENTO. *m. fig.* Batasan nga maraut.
ESTRAGAR. *a.* Raut, in nagraraut an pamatasan.
ESTRAGO. *m.* Pagcalaglag; pamatay sin mga tauo.—Cabungcag; cacurian.
ESTRAMBÓTICO, CA. *adj. fam.* Uaray cahusayan.
ESTRAMONIO. *m. Bot.* Banua nga tambal sa mga hicabon.
ESTRANGULACIÓN. *f.* Pagtiló; pagcatiló, pagtiloi.
ESTRANGULADOR, RA. *s.* Paratiló.
ESTRANGULAR. *a.* Pagtiló.—Pagsambud sa lauas basi diri lumacat an dugo.
ESTRANGURRIA. *f.* Bus-ao.
ESTRATAGEMA. *f.* Larang nga paglimbong. Limbong, libo.
ESTRATEGIA. *f.* Cabatiran.
ESTRATÉGICAMENTE. *adv. m.* Batid caopay; ora ora sin batid.
ESTRATÉGICO, CA. *adj.* Angay sa cabatiran.—Mabatid.
ESTRAVE. m. *Mar.* Catapusan san quilla san sacayán, nga nababalico dapit sa dolong.
ESTRAZA. *f.* Dugnit ó tinabas nga bahol.
ESTRAZAR. *a.* Pagtabastabas, pagguisiguisi.
ESTRECHAMENTE. *adv. m.* Sin haligot; hatliog caopay.—*fig.* Sin tuman, tuman caopay.—*fig.* Sin hogot; hogot caopay, sigpit caopay.
ESTRECHAMIENTO. *m.* Pagcahaligot.—Cahogot, pagcahogot.
ESTRECHAR. *a.* Paghaligot; pagpahaligot.—Sigpit, sigpot.—Quipot. Alacay.—*fig.* Pagpirit; paglugus.—*r.* Hogot.—*fig.* Pagsangcay; pagoropud.
ESTRECHEZ. *f.* Cahaligot, pagcahaligot. Cahalipot, pagcahalipot. Cahogot, casigpit.—*fig.* Pagcasangcay nga ongud.—*fig.* Cacurian.—*fig.* Casoco, casongco, caponong.
ESTRECHEZA. *f. vid.* Estrechez.
ESTRECHIA. *f. vid.* Estrechez.
ESTRECHO, CHA. *adj.* Haligot. Piquite. Hagoot.—De cara. Suringot.—m. *Geogr.* Sulangan.—*adj.* Masoot.—*fig.* Rigido, austero, exacto. Masinog-tanon.—*fig.* Escaso, miserable. Mahicao.—Al estrecho. *m. adv.* Sa capirit.—Poner á uno en estrecho de hacer una cosa. *fr.* Pagpirit, paglugos sa iya.
ESTRECHÓN. *m. Mar.* Palapaca an layag.—Canduang, in nagcacaduang an sacayán.
ESTRECHURA. *f.* Cahaligotan, cahalig-tan.—*fig.* Ongud nga pagcasangcay.—*fig.* Cacurian—*fig.* Maopay ug hogot nga pamatasan.

ESTREGADERA. *f.* Ibabagnas ngā guinhihimo sin mga barahibo ngā baglipot ug soso.
ESTREGADERO. *m.* Quisoquisoan.—Bunacan san panapton.
ESTREGADURA. *f.* Pagbagnos, pagbagnas; pagbanos; pagbangūd; pageoscos, pageorocoso; pag is-is. Pagquisoquiso; pagquiriquisi. Pageabagnos, pageabagnas, etc.
ESTREGAMIENTO. *m. vid.* estregadura.
ESTREGAR. *a.* Pagbanos, pagnosnos, pageorocoso, ngodngod, pagnisnis, pagbagnos, pagbagnas, pagbaguid, pagbangūd; pageoscos, pag is-is; pagmoromor; pag.quiriquiso; pagquisoquiso.
ESTREGÓN. Hipantuc, hipacdol.—Capilasan.
ESTRELLA. *f.* Bitoon.—de Venus. Capanusan.—Volante ó fugaz. Panoy.—de la mañana. Cabuguason. caagahon.—Borobitoon.—Con estrellas *m. adv.* Halarum ná an gabi.—Tagunmaaga.—Levantarse uno á las estrellas. *fr. fig.* Pagpalabilabi, pag isug.—Levantarse uno con estrellas, ó con las estrellas. *fr. fam.* Pagtagunmaaga.—Poner sobre las estrellas á una persona ó cosa. *fr. fig.* Pagpaorug, pagdayao sa iya sin ora ora.—Querer uno contar las estrellas. *fr. fig.* y *fam.* Pagbuut pagtuman sin macuri gud.—Tener uno estrella. *fr. fig.* Palaran.—Ver uno las estrellas. *fr. fig.* y *fam.* Pagbati sin daco ngā camasool.
ESTRELLADA. *f.* Banua ngā maguiring guiring.
ESTRELLADO, DA. *adj.* Bitoonon.—Bungāran ngā caballo.
ESTRELLAMAR. *f.* Poroton ngā tonocon (sa dagat).
ESTRELLAR. *adj.* Bitoonon.
ESTRELLAR. *a.* Pagbatac sin macosog basi mapusa ó maboong.—Pamasag san bunay.
ESTRELLERO, RA. *adj.* An caballo ngā mahangād caopay san oló.
ESTRELLÓN. *m.* Bitoon ngā daco.—Borobitoon ngā daco.
ESTRELLUELA. *f.* Bitoon ngā guti.
ESTREMECEDOR, RA. *adj.* Macaconogconog.—Macalilisang.
ESTREMECER. *a.* Conogconog.—Condat. Cadal. Anduc.—Lisang.—Quirugquirug. Cugmat. Corug, corugcorug.
ESTREMECIMIENTO. *m.* Pagcaconogconog, caconogconog.—Cacondat. Pagcacadal. Caquirugquirug. Cacugmat, cacorug-corug.—Calisang; pacalisang.
ESTRENA. *f.* Hatag, regalo.—Paggamit pá lá, siyapa ngā paggamit.—Hacer uno la estrena. *fr. fam.* Pagona sa iba sin pagbuhat, paggamit ó pagpalit sin bisan ano.
ESTRENAR. *a.* Paggamit ngā siyapa sin bisan ano, pggamit pá lá.—*r.* Pagticang pá lá sin pagtuman sin catungdanan.—*a.* Pagsulay ó pagbasi sin bisan ano.
ESTRENO. *m. vid.* estrenar.
ESTRENQUE. *m.* Pisi ngā bahol.
ESTRENUIDAD. *f.* Camacosog, camaisug, camabascug; camalacsi; pagcamacosog...
ESTRENUO, NUA. *adj.* Macosog, maisug, mabascug; malacsi.
ESTREÑIDO, DA. *adj.* Tubol.—*fig.* Mahicao.
ESTREÑIMIENTO. *m* Tubol; catobul.
ESTREÑIR. *a.* Pacatubol.—*r.* Tubol.
ESTRÉPITO. *m* Cangiras; carimocan.—Calipac.—*fig.* Padayao.
ESTREPITOSAMENTE. *adv. m.* Ngiras caopay.—Tonog ó lipac caopay.—Padayao ngā daco.
ESTREPITOSO, SA. *adj.* Macangiras. Macatonog caopay.—Mapadayao.
ESTRÍA. *f.* Lasi.
ESTRIAR. *a.* Paglasi.
ESTRIBADERO. *m.* Sarandigan, sasarigan, carigonan.
ESTRIBAR. *a.* Sandig, sarig.
ESTRIBERA. *f.* Tunbanan san pangabayo.—Baclao ngā puthao sin balatic.
ESTRIBERÍA. *f.* An guinbubuhatan san mga tunbanan san pangabayo.
ESTRIBERÓN. *m. vid.* estribera.—Barobalitang sin buquid, etc.
ESTRIBILLO. *m.* An siday ngā guinoolioli.—Olioli ngā polong.
ESTRIBO. *m.* Tunbanan san pangabayo, sa pagsacay sin carruaje, etc.—*fig.* Carig-onan.—Harigue ó carig-onan ngā cota.—Perder uno los estribos. *fr.* In naboholso an mga tun-banan san pangabayo.—*fig.* Pagsalasala san pagyacan ó pagbuhat.—*fig.* Pagisug sin oraora.—Perder uno los estribos de la paciencia. *fr. fig.* Pagisug sin oraora.
ESTRIBOR. *m.* Mar. An luyo ngā too san sacayán in aatubang quitá sa dolong.
ESTRICTAMENTE. *adv. m.* Sin sigpit, sin tuman, sin hogot. Sigpit caopay, tuman caopay, hogot caopay.
ESTRICTO, TA. *adj.* Sigpit, hogot, tuman, aalagad gud sa batasan ó sugo.
ESTRIDENTE. *adj.* Mangiras.
ESTRIDOR. *m.* Ngiras: cangiras.
ESTRIGE. *f.* Tamsi ngā gabi an iya paglupad.
ESTRINQUE. *m.* Mar. Pisi ngā bahol.
ESTROPAJEAR. *a.* Pagpaspas san cota ó mga bongbong. Pagnisnis san cota ó mga bongbong.
ESTROPAJEO. *m. vid.* estropajear.
ESTROPAJO. *m.* Ipapaspas; inisnis sin cota, etc.—*fig.* Dugnit, an baya ná.
ESTROPAJOSAMENTE. *adv. m. fig.* y *fam.* Ngoyit caopay.
ESTRAPAJOSO, SA. *adj. fig.* y *fam.* Mangoyit, diri nacacaluas sin maopay.—*fig.* y *fam.* Maraut ó macatolooy ngā pagpanapton.—*fig.* y *fam.* Mahonit cun cacaanon.
ESTROPEAR. *a.* Pacalupe.—*r.* Lupo.—Pagraraut.—Paol.
ESTROPEO. *m.* Calupo.—Capaol.
ESTROPICIO. *m.* Cabungcag; caboong, etc.
ESTROVO. *m. Mar.* Sipong; sinipong.
ESTRUCTURA. *f.* Maopay ngā cabuhat ó pagcabuhat.—Cahusayan, husay ngā pagcabutang san mga bahin sa lauas.
ESTRUENDO. *m.* Cangiras ngā daco.—*fig.* Carimocan, casamooan.—*fig.* Padayao ngā daco.—Catonog ngā daco.
ESTRUENDOSAMENTE. *adv. m.* Ngiras caopay.—Matonog caopay.—Padayao ngā daco.
ESTUENDOSO, SA. *adj.* Macangiras.—Macatonog, caopay.—Mapadayao.
ESTRUJADURA. *f.* Pagpuga; pagcapuga.—Paghuyud; pagcahuyud.—Pagcupug; pagcacupug.—Pagipit; pagcaipit.—Pagtono; pagcatono.—Paghodos; pagcahodos.—Pagcubong; pagcacubong.—Pagpiit; pagcapiit.
ESTRUJAMIENTO. *m. vid.* estrujadura.
ESTRUJAR. *a.* Pagpuga. Paghuyud. Pagcupug. Pagipit. Pagtono. Paghodos. Pagcubong.—Pagpiit.

ESTRUJÓN. *m.* Pagpuga; pagcapuga; paghuyud; pagcahuyud.—Pagcupug; pagcacupug.—Pagipit; caipit, pagcaipit.—Pagpiit; capiit, pagcapiit.
ESTRUPADOR. *m.* Paralugus sin daraga sa pacasala.
ESTRUPAR. *a.* Paglugus ug pacasala sin daraga.
ESTRUPO. *m.* Paglugus; calugus nga pacasala sin daraga.
ESTUACIÓN. *f.* Pagtaob san dagat.
ESTUANTE. *adj.* Mapaso caopay, calayoan.
ESTUARIO. *m.* Aguian san tubig san dagat san pagtaob ug paghubas.
ESTUCAR. *a.* Pagbusag; pagpabusag sin yeso nga masugad, sugad sugad sin jaspe.
ESTUCO. *m.* Minasa nga yeso nga masugad sin jaspe.
ESTUCHE. *m.* Sarudian, piotan.—Ser uno un estuche.—*f. fig.* y *fam.* An may cabatiran.
ESTUDIADOR, RA. *adj. fam.* An nagaaram sin maopay.
ESTUDIANTE. *m.* An nagaaram; estudiante.
ESTUDIANTIL. *adj. fam.* An tungud sa mga estudiante.
ESTUDIANTINA. *f.* Mga estudiante, cadam-an nga mga estudiante.
ESTUDIAR. *a.* Pagaram.
ESTUDIO. *m.* Pagaram.
ESTUDIOSAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagtalinguha sin pagaram.
ESTUDIOSIDAD. *f.* Pagtalinguha sin pagaram.
ESTUDIOSO, SA. *adj.* Matuyo, maoyatum sin pagaram.
ESTUFA. *f.* Bagahan; an binubutangan sin calayo ó mga baga sa pagpapaso sin bisan ano.
ESTULTAMENTE. *adv. m.* Sa pagcatapang.
ESTULTICIA. *f.* Catapang, calorong.
ESTULTO, TA. *adj.* Tapang, lorong.
ESTUOSIDAD. *f.* Capaso; camapaso nga oraora.
ESTUOSO, SA. *adj.* Mapaso.
ESTUPEFACCIÓN. *f.* Paghipausa, paghitingala.
ESTUPEFACTIVO, VA. *adj.* Macatitingala.
ESTUPEFACTO, TA. *adj.* An nahipausa, an nahitingala.
ESTUPENDAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga paghitingala; sa daco nga pagcalisang.
ESTUPENDO, DA. *adj.* Orosahun, macaharadluc, macalilisang.
ESTÚPIDAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga catapang.
ESTUPIDEZ. *f.* Catapang, calorong.
ESTÚPIDO, DA. *adj.* Tapang, lorong.
ESTUPOR. *m.* Paghipausa, paghitingala.
ESTUPRADOR. *m.* Paralugus sin daraga sa pacasala.
ESTUPRAR. *a.* Paglugus ug pacasala sin daraga.
ESTUPRO. *m.* Paglugus nga pacasala sin daraga.
ESTUQUE. *f.* Minasa nga yeso nga sugad sin jaspe.
ESTURAR. *a.* Pagdangdang sa calayo sin bisan ano.
ESTUGAR. *a.* Pagpahamis.
ESTURIÓN. *m.* Isda sa dagat.
ESULA. *f.* Banua nga sangaan.

ET

ETAPA. *f. Mil.* Balon.—*Mil.* Pagocoy, paghonong, pagodong.

ETER. *m. poét.* Langit.—*Quím.* Tambal nga eter.
ETÉREO, REA. *adj. poét.* Langitnon.—An tungud ó canan eter.
ETERIZACIÓN. *f. Med.* Pagpabaho san tauo sin eter, basi diri macabati sin mga cama-ol ol; cún pagootdan siya sin paa, teel, etc.
ETERNAL. *adj.* Dayon, uaray catapusan.
ETERNALMENTE. *adv. m.* Sin dayon, sin uaray catapusan.
ETERNAMENTE. *adv. m.* Sin dayon, sin uaray catapusan.
ETERNIDAD. *f.* Caguihaponan, cadayonan, cadugayan.
ETERNO, NA. *adj.* Dayon, naray catapusan, uaray catubtuban.
ETESIO. *adj.* Hangin nga habagat.
ÉTICA. *f.* An bahin sa filosofía nga nahitutungud san maopay nga batasan ug mga catungdanan san tauo.
ÉTICO, CA. *adj.* An tungud ó canan ética.
ETIMOLOGÍA *f.* Guinicanan san mga polong; casayoran cún diin guican an polong; cún hain bá an baga pono niya.
ETIMOLÓGICAMENTE. *adj. m.* An tungud ó an angay sa etimologia.
ETIMOLÓGICO, CA. *adj.* Tungud sa etimología.
ETIMOLOGISTA. *com.* An tauo nga nagtitinguha sin pagbiling ó pagaram san guinicanan san mga polong. An may calasguran hionong siton.
ETIQUETA. *f.* Batasan.
ETNICO, CA. *adj.* Diuatahan.
ETOPEYA. *f.* Casayoran san mga gaui san tauo.

EU

EUCALIPTO. *m.* Cahuy nga eucalipto sa Australia.
EUCARISTIA. *f.* An Guisasántosi nga Sacramento sa altar.
EUCARÍSTICO, CA. *adj.* An tungud sa Eucaristia.
EUFONIA. *f.* An baga caangayan nga pagpolong nga maopay pamation.
EUFÓNICO, CA. *adj.* Angay sa talinga, polong nga maopay ó angay pamation.
EUFORBIO. *m.* Tanum nga maharang an taguc.
EUFRASIA. *f.* Banua nga tambal.
EUNUCO. *m.* Tauo nga pisit.—Ministro ó sacop nga tinatapuran san hadi.
EUPATORIO. *m.* Banua nga tambal nga mahamot hamot.
EURIPO. *m.* Sulangan.
EURO. *m. poét.* Dumagsa.
EUROPEO, PEA. *adj.* Tagaeuropa.—An tungud sa Europa.
EUTRAPELIA. *f.* Casadangan nga pagsorosuerte, angay nga calibangan.

EV

EVACUACIÓN. *f.* Pagtuman; paghuad.—Calibang,

caoro.—*Mil.* Pagbaya; pagcabaya sin bongto etc., san mga soldados.
EVACUAR. *a.* Pagtuman; paghuad.—*Med.* Pagoro, libang.—*Mil.* Pagbaya.
EVACUATIVO, VA. *Med.* Macacaoro, macacalibang. Oroan.
EVACUATORIO, RIA. *adj. Med. vid.* Evacuativo.
EVADIR. *a.* Paglicay; paglicao; lihaslihas.
EVAGACIÓN. *f. fig.* Paglingaolingao; pagcalingao lingao.
EVALUACIÓN. *f.* Cabalihan.
EVALUAR. *a.* Pagbalc; pagpabale.
EVANGELIARIO. *m.* Libro sa mga santos nga Evangelio.
EVANGÉLICAMENTE. *adv. m.* Aalagad sa santos nga Evangelio.
EVANGÉLICO, CA. *adj.* Evangelisnon.
EVANGELIO. *m.* An santos nga Evangelio.—*pl.* Librohay nga pinopotos sin igagama ug may laquip nga mga reliquias, nga sinuratan san tinicangan san Evangelio ni San Juan ug sin tolo ca bahin san tolo pá nga mga evangelista nga binibiao sa liug ó hauac sa mga cabataan nga gudti.
EVANGELISTA. *m. id.* Parasurat sa santos nga Evangelio.—Paracanta sa santos nga Evangelio sa mga singbahan.
EVANGELISTERO. *m.* Paracanta sa santos nga Evangelio sa mga singbahan.
EVANGELIZAR. *a.* Paguale san santos nga Evangelio san aton Guinoo Jesucristo.
EVAPORABLE. *adj.* Mahungao.
EVAPORACIÓN. *f.* Pagpahungao; cahungao, pagcahungao.
EVAPORAR. *a.* Pagpahungao.—*r.* Hungao. Alisngao; alisbo; alitbo.
EVAPORATORIO, RIA. *adj. Med.* Tambal nga macacahungao.
EVAPORIZAR. *a.* Pagpahungao.—*r.* Hungao.
EVASIÓN. *f.* Baribad, pasangilan.—Pagpalaguio, pagtois; pagtanan. Pacalaguio, pacabuhi.
EVASIVA. *f.* Baribad, pasangilan.
EVASIVO, VA. *adj.* Mabaribad, mapasangilan.—Macapalaguio.
EVENTO. *m.* Caagui, casugad.
EVERSIÓN. *f.* Cabungcag, pagcabuncag; calaglag, pagcalaglag.
EVICCIÓN. *f. For.* Paghucas san nacapalit san pinalit niya.—Prestar la evicción. *fr. For.* Pagasoy san nagbaliguia nga uaray limbong san pagbaliguia sin bisan ano, ó pagbayad san mga perjuisio cun dao may limbong.
EVIDENCIA. *f.* Camatuoran nga dayag.
EVIDENCIAR. *a.* Pagasoy, pagpadayag san camatuoran sin ano lá.
EVIDENTE. *adj.* Matuod, dayag caopay.
EVIDENTEMENTE. *adv. m.* Sin matuod, sin dayag. Matuod gud, dayag caopay.
EVITABLE. *adj.* Sadang iglicay.
EVITAR. *a.* Paglicay; paglicao. Lihaslihas.
EVITERNO, NA. *adj.* An may tinicangan, cundi uaray catapusan sugad an mga ángeles, an mga calag, etc.
EVO. *m.* Caguibaponan. Cadugayan. Uaray catapusan.
EVOCACIÓN. *f.* Pagtauag san mga diuatahan san ira mga diosdios.
EVOCAR. *a.* Paquibulig, paquitabang. -Pagtauag san mga minatáy.
EVOLUCIÓN. *f.* Pagtubo, pagsulig. Pagcabarobalio.—Pagpalacat ó pagpabiric san mga sacayán labi pa in nagaauay.

EX

EX ABRUPTO. *m. adv.* Tigda ó hinanali nga pagpolong ó pagyacan.—*For.* Hinanali nga paghocom.
EXACCIÓN. *f.* Pagaro sin multa, pagsocot, panocot sin otang; etc.—Pagsocot nga diri angay.
EXACERBACIÓN. *f.* Casina, capongot, caaligotgot —*Med.* Pagcadugang, in nadudugang an saquit.
EXACERBAR. *a.* Pacasina, pacaisug, pacapongot, pacaaligotgot.—*r.* Sina, isug, pongot, aligotgot.
EXACTAMENTE. *adv. m.* Sin tuman, sin tangcud, igo gud.
EXACTITUD. *f.* Pagtuman gud, tangcud nga pagtuman.
EXACTO, TA. *adj.* Tuman, tangcud, ayao.—Matuod.
EXACTOR. *m.* Parasocot san mga buhis.
EXAGERACIÓN. *f.* Caoraora ná.
EXAGERADAMENTE. *adj. m.* Sin oraora ná. Oraora ná caopay.
EXAGERADOR, RA. *adj.* Maoraora.—s. Paraoraora.
EXAGERAR. *a.* Pagoraora, pagdachá.
EXAGERATIVAMENTE. *adv. m.* Sin oraora ná. Oraora ná caopay.
EXAGERATIVO, VA. *adj.* Maoraora.
EXALTACIÓN. *f.* Pagcalabao, pagcaorug. Pagpalabao, pagpaorug, pagpaombao.—Bansag; cabansagan.
EXALTAMIENTO. *m. vid.* exaltación.
EXALTAR. *a.* Pagpalabao, pagpaorug, pagpaombao.—*r.* Padaog san casina, etc. cauan, cayao cayao.
EXAMEN. *m.* Paghunahuna, pagosisa.—Pagisip.—For. Paquiana sa mga testigos.—Exponerse uno á examen. *fr.* Mapaexamen.—Pagdumdum; pagpinanumdum.
EXAMINADOR, RA. *m.* y *fr.* Paraexamen sa iba, an nagpapaquiana.
EXAMINANDO. *m.* An papaquianhan ó pagexaminahon.
EXAMINAR. *a.* Pagdumdum, pagisip. Pagosisa. Pagtoeso. Pagsusi. Pagolitoquit.—Paghiling.—Pagexamen ó pagpaquiana.
EXAGÜE. *adj.* Inauasan san dugo, culang sin dugo. —*fig.* Maluya ná caopay.—*fig.* Patay ná, uaray ná quinabuhi.
EXANIMACIÓN. *f.* Pagcauara sa mga balitian; ca. matayon.

EXÁNIME. *adj.* Uaray ná quinabuhi, patáy ná.—*fig.* Maluya gud caopay.
EXANTEMA. *m. Med.* Saquit sa panit nga sugad-sugad sin buti.
EXASPERACIÓN. *f.* Pagpasool.—Casina, pagcasina.
EXASPERAR. *a.* Pagpasool.—*fig.* Pacasina.—*r.* Sina.
EXCARCELACIÓN. *f.* Pagtuhas.
EXCARCELAR. *a.* Pagtuhas.
EXCARCERACIÓN. *f.* Pagtuhas; pagpatuhas.
EXCÁTHEDRA. *m. adv. lat.* Sinisiring cun an Santos nga Papa nagtutdo sa mga cristianos ngatanan, ó nagsugo nga pagtoohan an mga camatuoran hionong san toloohan ó san magopay nga mga pamatasan.
EXCAVA. *f. Arg.* Pagocad san tuna sa liguid san tanum.
EXCAVACIÓN. *f.* Pagcale, pag hubang. Pagocad, pagocab.—Pagcacale, etc.
EXCAVAR. *a.* Pagocad, pagocab. Pagcale, paghubang.
EXCEDENTE. *adj.* Capin, labis, lacad.
EXCEDER. *a.* Labi, labis, capin, labao. Suhat, Saud. Siha.—*n.* Pagoraora, pag-talapas san caangayan.
EXCELENCIA. *f.* Camahalan, catalahuran, cataogan.—Caod-ganan.—Talahuran.
EXCELENTE. *adj.* Malabao, maorug.
EXCELENTEMENTE. *adv. m.* Sin mahal. Mahal caopay.
EXCELENTÍSIMO, MA. *adj.* Talahuron; matinahurom.
EXCELSAMENTE. *adv. m.* Mahal caopay, harangdon caopay. Labao caopay.
EXCELSITUD. *f.* Pagcahataas, pagcaharangdon.
EXCELSO, SA. *adj* Guihahataasi, harangdon.
EXCENTRICIDAD. *f. Astron.* Cahirayo, pagcahirayo.
EXCÉNTRICO, CA. *adj.* An nahagagauás, an malalain.
EXCEPCIÓN. *f.* Pagpinid; pagcapinid. Paglain; pag calain.
EXCEPCIONAL. *adj.* Malain. Masiha.
EXCEPTO, TA. *p. p.* Lain.—*adv. m.* Labut sini.... Gauas sini....
EXCEPTUAR. *a.* Pagpinid. Paglain.—Misic.—*r.* Pamisic.
EXCERTA *f.* Calacturan, lactud nga casayoran.
EXCESIVAMENTE. *adv. m.* Sin capin, sin labao, sin labi. Capin caopay, labao caopay, labi caopay.
EXCESIVO, VA. *adj.* Macapin, malabao, malabis, malabi. Sauad. Sog-ong, masog-ong.
EXCESO. *m.* Cacapin, pagcacapin. Capinan. Sauad.—Delito ó crimen. Sala, sayop.—Lacad. Homo.
EXCITACIÓN. *f.* Pagagda, pagsagda. Pagbantad.
EXCITANTE. *p. a.* Magda, masagda. Mabantad.
EXCITAR. *a.* Pagagda, pagsagda.—Pagbantad.
EXCITATIVO, VA. *adj.* Macacaagda, macacasagda. Macacabantad.
EXCLAMACIÓN. *f.* Pagtuao; catuao.—Paggagsud, pagguliat.—Pagaraba.—Pagtingug sin daco; pagpolong, pagyacan sin macosog.—Tingul.
EXCLAMAR. *a.* Pagtuao.—Paggagsud.... *vid.* Exclamación.
EXCLAMATIVO, VA. *adj. vid.* Exclamatorio.
EXCLAMATORIO, RIA. *adj.* Matingug. Con tono exclamatorio. Sa matingug nga polong.
EXCLAUSTRADO. *m.* An pade nga diri ná naoocoy sa convento, cay pinaliuas san gobierno, etc., etc.
EXCLUIR. *a.* Pagpaiuas; pagiuas. Pagpinid. Pagcahigauas.
EXCLUSIÓN. *f.* Pagpaiuas; pagcaiuas. Pagpinid. Pagcahigauas.
EXCLUSIVA. *f.* Pagpaiuas, diri pagcarauat.—Togot.
EXCLUSIVAMENTE. *adv. m.* Gauas.
EXCLUSIVE. *adv. m.* Gauas.
EXCLUSIVO, VA. *adj.* Macacaiuas, macacapinid. macacagauas.
EXCLUSO, SA. *p. p.* Pinaiuas.
EXCOGITABLE. *adj.* Sadang hunahunaon, sadang inoinohon.
EXCOGITAR. *a.* Paghunahuna, paginoino.
EXCOMULGADO, DA. *m.* y *f.* Tauo nga inexcomulgado.
EXCOMULGADOR. *m.* Para excomulga.
EXCOMULGAR. *a.* Pagexcomulga, pagpaiuas san pagcaangbitan sa mga cristianos ug san pagcarauat san mga Sacramento san tauo nga binuniagan nga malaris caopay ug diri mabale san sugo sa santa Iglesia.
EXCOMUNIÓN. *f. vid.* Excomulgar.
EXCORIACIÓN. *f.* Capilas, pagcapilas. Capilasan. Cadonot, pagcadonot. Cadonotan.
EXCORIAR. *a.* Pilas. Donot, in nadodonot an panit.
EXCRECENCIA. *f.* Bolog, bologan. Cocot.—Bocoboco cún dao cahuy.
EXCRECIÓN. *f.* Pagoro, calibang.
EXCREMENTAL. *adj. vid.* Excrementicio.
EXCREMENTAR. Pagoro, libang.
EXCREMENTICIO, CIA. *adj.* Taihon ó itihon, an canan tae ó iti.
EXCREMENTO. *m.* Tae. Iti, Oros, gotong.
EXCREMENTOSO, SA. *adj.* An can-on nga matutunao layon ug diri macacacosog sa lauas sugad san iba.—Taihon ó itihon, an canan tae ó iti.
EXCRESCENCIA. *f. vid.* Excrecencia.
EXCRETAR. *n.* Pagoro, libang, tae, iti. Pagoros.
EXCURSIÓN. *f.* Panicas.—Paglacat ó pagviaje.—*For.* Pagsugo, sugo san hocom basi magbayad an may otang cún an mga fiador há.
EXCUSA. *f.* Baribad, pasangilan.
EXCUSABARAJA. *f.* Tagacan, tacuyan.
EXCUSABLE. *adj.* Sadang pagbaribaron; sadang igbaribad.
EXCUSACIÓN. *f.* Baribad, pasangilan.
EXCUSADAMENTE. *adv. m.* Sin uaray casoroc-an ó quinahanglan.
EXCUSADO, DA. *adj.* Gauas sin pagbuhis cay may privilegio.—Cauang.—Uaray caseroc-an ó quinahanglan.—*m.* Calibangan, oroan.
EXCUSADOR, RA. *adj.* An magbabaribad.
EXCUSAR. *a.* Pagbaribad, pasangil.—Paglicay.—Gauas sin pagbuhis, etc.—Lihaylihay, lihaslihas.
EXCUSION. *f. For.* Pagsugo, sugo san hocom basi magbayad an may otaug cún an mga fiador bá.
EXECRABLE. *adj.* Doromotan, dorom-tan. Sadang idarangin cay maraut.
EXECRACION. *f.* Panarangin ó pagmaldición, pamuyayao.
EXECRADOR, RA. *s.* Paranarangin ó paramaldición, paramuyayao.
EXECRAMIENTO *m. vid.* Execración.
EXECRANDO, DA. *adj.* Doromotan, dorom-tan Sadang idarangin cay maraut.
EXECRAR. *a.* Darangin, panarangin san maraut.—Pagdomot, paghomon.
EXECRATORIO, RIA. *adj.* Panarangin.
EXEGÉSIS. *f,* Casayoran.
EXÉGETA. *m.* Paraasoy sa santos nga surat.
EXEGÉTICO, CA. *adj.* An tungud ó canan pagasoy sa santos nga surat.
EXENCIÓN. *f.* Paghigauas; cagauas.

EXENTAMENTE. *adv. m.* Gauas.—Dayag ó sayud caopay, sa tangcud nga pagpolong.
EXENTAR. *a.* Pagauas.—*r.* Gauas, misic.
EXENTO, TA. *p. p.* Guinauas; pinagauas.—*adj.* Gauas.—Tampac; uaray ná atop ug bong-bong.
EXEQUATUR. *m.* Togot.
EXEQUIAL. *adj.* Ang tungud sa mga paglubong, ó turumanon nga singbahanon tungud san mga minatay.
EXEQUIAS *f. pl.* Mga turumanon nga singbahanon tungud san mga minatay.
EXEQUIBLE. *adj.* Sadang buhaton, sad ng tumanon.
EXHALACIÓN. *f.* Paghungao; cahungao; pagalisngao, pagalisbo, pagalitbo.—Panoy.—Linti.
EXHALADOR, RA. *adj.* Mahungao, maalisngao.
EXHALAR. *a.* Paghungao; pagalisngao, pagalisbo, pagalitbo.—*fig.* Pagaraba.—*fig.* Paglacat ó pagdalagan sin dagmit.—*fig.* Pagtuyo gud.
EXHAUSTO, TA. *adj.* Soco, songco, ponong, puyas gud, uaray gud.
EXHEREDACION. *f.* Pagpaganas sa bisan sin-o san malon.
EXHEREDAR. *a.* Pagpaganas sa bisan sin-o san malon nga iya tungud, diri pamalon sa iya.
EXHIBICIÓN. *f.* Pagpahayag; pagcahayag, pagpaquita.
EXHIBIR. *a.* Pahayag, paquita.
EXHORTACIÓN. *f.* Pagsagdon, paglaygay, paguaydong, paguale. Casalagdonan, cauaydongan.
EXHORTADOR, RA. *adj.* Masagdon, malaygay, mauaydong, mauale.—*s.* Parasagdon, paralaygay, parauaydong, parauale.
EXHORTAR. *a.* Pagsagdon, paglaygay, paguaydong, paguale. Pagagda, pagsagda.
EXHORTATORIO, RIA. *adj.* Masagdon, melaygay, Mauaydong.
EXHORTO. *m.* For. Pangamaya sin usa nga hocom sa igcasihocom niya basi magsugo sin pagtuman san ipinangangamaya sa iya.
EXHUMACIÓN. *f.* Pag abcay san linobngan.
EXHUMAR. *a.* Pag abcay san linob-ngan san minatay.
EXIGENCIA. *f.* Pagsocot; panocot.—*fig.* Casoroc-an.—*fig.* Pagaro.
EXIGENTE. *adj.* Maquiaro.
EXIGIBLE. *adj.* Sadang aróon.
EXIGIDERO, RA. *adj.* Sadang aróon.
EXIGIR. *a.* Pagsocot.—*fig.* Casoroc-an.—*fig.* Pagaro.
EXIGUIDAD. *f.* Cagutiay, pagcagutiay.
EXIGUO, GUA. *adj.* Guti, gutiay.
EXIMIO, MIA. *adj.* Guimamahali, guimatahumi.
EXIMIR. *a.* Gauas, hagauas, higauas, misic.
EXINANICIO. *f.* Caculang caopay, sin cosog ó gahum.
EXINANIDO, DA. *adj.* Maluya caopay, nacuculangan caopay sin cosog ó gahum.
EXISTENCIA. *f.* Pagca...—Quinabuhi.—*pl.* Mga manggad cacaanon, inumon, etc.
EXISTENTE. *p. a.* An may quinabuhi; áada pá.
EXISTIMACIÓN. *f.* Pag hunahuna.
EXISTIMAR. *a.* Pag hunahuna.
EXISTIR. *n.* Buhi. An may quinabuhi. Áada.
ÉXITO. *m.* Catapusan.
ÉXODO. *m.* Icaduha nga libro san Pentateuco ni Moisés, nga casayoran san pagcaguican san mga israelita tican sa Egipto.
EXONERACIÓN. *f.* Pagpagáan, paghucas.
EXONERAR. *a.* Pagpagáan, paghucas.
EXORABLE. *adj.* Malolooyon, cay napasacop ug naquiquimalooy sa iya.
EXORBITANCIA. *f.* Caora ora, calábao, cacapin.
EXORBITANTE. *adj.* Maoraora, malábao, macapin.
EXORBITANTEMENTE. *adv. m.* Sin ora ora, lábao caopay, capin caopay.
EXORCISMO. *m.* Panarangin sa yaua.
EXORCISTA. *m.* Parapanarangin sa yaua, an may gahum sa Santa Iglesia sin panarangin sa yaua.
EXORCIZAR. *a.* Panarangin sa yaua aalagad lá san sugo sa Santa Iglesia.
EXORDIAR. *a.* Pagticang.
EXORDIO. *m.* Tinicangan.
EXORDIR. *n.* Pagticang.
EXORNACIÓN. *f.* Pagsab-ong; pagcasab-ong; pagrayandayan. Catahúm, pagcatahúm; camatahúm, pagcamatahúm Catahúman.
EXORNAR. *a.* Pagsab-ong, pagrayandayan. Pagpatahúm.—Pagtoton nga pagyacan.
EXOTÉRICO, CA. *adj.* Dayag, sayud.
EXÓTICO, CA. *adj.* Dumoroong. Diri lugaringon nga Polong. etc.
EXPANSIBILIDAD. *f.* Camadugang, pagcamadugang.
EXPANSIÓN. *f.* Cahalaba, pagcahalaba. Pagdugang, pagcadugang. Pag usuag.
EXPANSIVO, VA. *adj.* Sadang mahalaba, sadang, madugang, sadang mausuag.—*fig.* Malipayon.
EXPATRIACIÓN. *f.* Pagbaya, pagcabaya sa lugaringon nga tuna.
EXPATRIARSE. *r.* Pagbaya sa lugaringon nga tuna ó banua, paghalin sa lain nga tuna.
EXPECTABLE. *adj.* Talahuron, tacús higugmaon.
EXPECTACIÓN. *f.* Ongud ó ticos nga paglaom.—Fiesta sa mahal nga Virgen María.
EXPECTANTE. *adj.* Mahiling, matanao; bantay.
EXPECTATIVA. *f.* Paglaom, pagtapud.
EXPECTORACIÓN. *f.* Pagcughad, pagcughat. Pagcacughad, pagcacughat.
EXPECTORAR. *a.* Pagcughad, pagcughat.
EXPEDICIÓN. *f.* Camasayon ó camadagmit sin pagyacan, pagpolong, etc.—Pagpaguican san despacho, etc.—Togot nga ticang sa Santos nga Papa.—*fig.* Pagcadto sin pangubat.
EXPEDICIONARIO, RIA. *adj.* Mangurubat.
EXPEDIENTE. *m.* Capolonganan.—Cadam-an san mga papeles nga tungud sin capolonganan ug iba pá.—Patigayon.
EXPEDIR. *a.* Pagbuhat, paghuman san mga causa, etc.—Paghatag, pagtogot.—Pagpadolong sin mga cacaanon. etc.
EXPEDITAMENTE. *adv. m.* Sin masayon, sin uaray caolangan. Masayon caopay.
EXPEDITO, TA. *adj.* Masayon, uaray caolangan.
EXPELER. *a.* Pagpaiuas, pagpagoa. Pagsic-uay.
EXPENDEDOR, RA. *adj.* An magasto, mabaliguia.—*m.* Parabaliguia.
EXPENDEDURÍA. *f.* Tindahan ó an guinbabaliguiaan sin tabaco, etc.
EXPENDER. *a.* Paggasto.—Pagbaliguia.
EXPENDICIÓN. *f.* Paggasto.—Pagbaliguia.
EXPENDIO. *m.* Pagbaliguia, an iguinbaliguia.
EXPENSAS. *f. pl.* Mga hatag, mga bayad.
EXPERIENCIA. *f.* Cabatiran, cabatid.
EXPERIMENTADO, DA. *adj.* Batid; halatuhat; lahud.
EXPERIMENTADOR, RA. *adj.* An mabatid, an mabasi—*s.* Parabatid, parabasi.
EXPERIMENTAL. *adj.* An may carigonan nga ticang san cabatiran.
EXPERIMENTAR. *a.* Pagbatid; pagbasi; pagsulay.—Pagabat; inob.—Halatuhat.
EXPERIMENTO. *m* Pagbatid; pagbasi; pagsulay.
EXPERTAMENTE. *adv. m.* Sin batid: batid caopay,

EXPERTO, TA. *adj.* Batid, maaram.
EXPIACIÓN. *f.* Pagpara, pagcapara san mga sala, etc. Pagbayad.
EXPIAR. *a.* Pagpara, pagbayad san sala, etc.
EXPIATIVO, VA. *adj.* Macacapara, macacabayad.
EXPIATORIO, RIA. *adj.* Buhat sa pagbayad; macacabayad.
EXPIRAR. *n.* Patay.—*fig.* Tapus.
EXPLANACIÓN. *f.* Pagpatag.—Pagasoy; casayoran.
EXPLANADA. *f.* Cahal-gan.—Cahitas an san cota.—Burutangan san mga cureña.
EXPLANAR. *a.* Pagpatag.—*fig.* Pagasoy.
EXPLAYAR. *a.* Pagpahiluag; pagpahilaba.—*r.* Paglibanglibang.
EXPLICABLE. *adj.* Sadang asoyon; sadang igasoy: arasoyon.
EXPLICAGIÓN. *f.* Pagasoy. Casayoran.
EXPLICADERAS. *f. pl. fam.* Batasan san tauo sin pagasoy ó pagsumat sin bisan ano.
EXPLICAR. *a.* Pagasoy, pagpahabaro.—Pagtutdo. Matumat.
EXPLICATIVO, VA. *adj.* Maasoy; macacaasoy.
EXPLÍCITAMENTE. *adv. m.* Dayag caopay.
EXPLÍCITO, TA. *adj.* Maasoy, madayag.
EXPLORACIÓN. *f.* Paglampitao, pagcacap.
EXPLORADOR, RA. *adj.* Cumaracap.—*s.* Lampitao, paracacap.
EXPLORAR. *a.* Paglampitao, pagcacap. Paghiling.
EXPLORATORIO. *m.* Garamiton sin tambalan sa pagcuha san bato dida sa pantug.
EXPLOSIÓN. *f.* Pagtonog, pagboto; pagcatonog, pagcaboboto.
EXPLOSIVO, VA. *adj.* Macatonog sugad sin polvora, etc.
EXPLOTACIÓN. *f.* Pagcuha dida sa mga mina sin bulauan, salapi, etc.
EXPLOTADOR, RA. *s.* Paracuha sa mga mina sin bulauan, etc.—Paraganancia.
EXPLOTAR. *a.* Pagcuha dida sa mga mina sin salapi, bulauan, etc.—Pagganancia, pagcuha sin polos ó ganancia.
EXPOLIACIÓN. *f.* Paghucas, pagticas; pagcahucas, pagcaticas.
EXPOLIADOR, RA. *s.* Parahucas, paraticas, maninicas.
EXPOLIAR. *a.* Paghucas, pagticas.
EXPONENTE. *p. a.* Magaasoy.—*s.* Paraasoy.
EXPONER. *a.* Pagasoy, pagpasayud, pagpahibaro.—*r.* Baga pagtoroy ó pagbiling sin cacurian.—Pagbutang ó pagbayá sin bata nga bag-o pá lá nga natauo, dida sa mga puerta sa mga singbahan, etc.—Pagpahayag.
EXPORTACIÓN. *f.* Paghatud, pagdolong, pagpadolong sin mga género etc., ticang sa usa nga guinhadian ngadto sa lain nga tuua.
EXPORTADOR, RA. *adj.* An madolong, an magpapadolong sin mga género etc., ticang sa usa nga guinhadian ngadto sa lain nga tuna.
EXPORTAR, *a. vid.* exportación.
EXPOSICIÓN, *f.* Pahayag: pagpahayag.—Pagasoy, casayoran.
EXPOSITIVO, VA. *adj.* Maasoy; macaasoy.
EXPÓSITO, TA. *adj.* An bata nga bag-o pa nga na tauo nga binayaan dida sa mga puerta sa mga sing bahan
EXPOSITOR, RA. *s.* Paraasoy.
EXPRESAMENTE. *adv. m.* Sayud ó dayag caopay.
EXPRESAR. *a.* Pagasoy; pagpahibaro, pagpasayod.—*r.* Pagpolong sin maopay.
EXPRESIÓN. *f.* Pagasoy; caasoyan,—Polong.—Hatag ó regalo nga tigaman sin gugma ó catahud.—Pagpuga sin bonga.—*Farm. Duga.*
EXPRESIVO, VA. *adj.* An maasoy sin maopay.—Mahigugmaon.
EXPRESO, SA. *adj.* Dayag, sayud.—*m.* Correo, caymay cadagmitan; despacho nga lugaringon.
EXPRIMIDERA. *f.* Saluran san duga san bonga etc., nga guinpupuga, ó guiniipit.
EXPRIMIDERO. *m.* Ipitan.
EXPRIMIR. *a.* Pagpuga. Pag ipit. Tono; hoyud; hodos.
EXPROFESO. *m. adv. lat.* Sa tinuyo.
EXPROPIACIÓN. *f.* Paghucas; pagcahucas.
EXPROPIAR. *a.* Paghucas.
EXPUGNABLE. *adj.* Sadang pagagauon.
EXPUGNACIÓN. *f.* Pagagao; pagcaagao.
EXPUGNADOR, RA. *adj.* Maagao.—*s.* Paraagao.
EXPUGNAR. *a.* Pagagao sin bongto, cota etc., cun dao sa mga pangubat.
EXPULSAR. *a.* Pagpaiuas, pagpagoa.
EXPULSIÓN. *f.* Pagpaiuas, pagpagoa.
EXPULSIVO. *adj.* Macacahuas.
EXPURGACIÓN. *f.* Paghauan, paguray.
EXPURGAR. *a.* Paghauan, paguray.—Pag para ó pag didi sin iba nga mga polong sin usa nga libro.
EXPURGATORIO, RIA. *adj.* Macacahauan, macacaoray.—*m.* Casayoran sin mga libro nga iguindiriri ó pinapagpara an iba nga mga polong.
EXPÚRGO. *m. vid.* expurgar.
EXQUISITAMENTE. *adv. m.* Mahal ó matahum caopay; marasa caopay.
EXQUISITO, TA. *adj.* Mahal, matahum; marasa, malalim.
ÉXTASI. *m. vid.* éxtasis.
EXTASIARSE. *r.* Dungdung.
ÉXTASIS. *m.* Pagdungdung.
EXTÁTICO, CA. *adj.* Madungdung; madungdungan.
EXTEMPORAL. *adj. vid.* extemporáneo.
EXTEMPORANEAMENTE. *adv. m.* Sin uaray pagtatagam, sin diri pá tuig.
EXTEMPORÁNEO, NEA. *adj.* Diri angay, diri igo, diri tuig.
EXTENDER. *a.* Paghantag; hantay, mime.—Pagbuclad, pagtaltag, pagbulad,—Pagpahiluag.—Loob, pacaloob.—Pagsurat, paghoad sin sinurat.—Hitad, hatid, duguiap, daliap, daliang, dayap, catay, bolbog, bitad.
EXTENDIDAMENTE. *adv. m.* Halaba caopay, Asoy caopay.
EXTENSAMENTE. *adv. m.* Halaba caopay. Asoy caopay.
EXTENSIÓN. *f.* Pagcahiluag, pagcahalaba.
EXTENSIVO, VA. *adj.* Maangay ó maigo man sa iba nga mga butang.
EXTENSO, SA. *adj.* Halaba, dagco.—Por extenso. *mod. adv.* Asoy caopay.
EXTENUACIÓN. *f.* Camaluya, pagcamaluya.
EXTENUAR. *a.* Pagpaluya, pagpagasa.—*r.* Luya; gasa.
EXTENUATIVO, VA. *a.* Macacaluya, macacagasa.
EXTERIOR. *adj.* An sa goa, an sa gauas.
EXTERIORIDAD. *f.* Sa goa, sa gauas lá nga gamit cagauian.
EXTERIORMENTE. *adv. m.* Sa goa, sa gauas, dapit sa goa, dapit sa gauas.
EXTERMINADOR, RA. *adj.* Magpapaiuas. Macalaglag.
EXTERMINAR. *a.* Pagpaiuas.-*fig.* Pamaglag, pagobus.
EXTERMINIO. *m.* Pagpaiuas, pagpahingilin.—Pagcalaglag, pagcaobus.

EXTERNAMENTE. *adv. m.* Sa goa, sa gauas.
EXTERNO, NA. *adj.* An sa goa, an sa gauas.
EXTINCIÓN. *f.* Caparong, pagcaparong. *fig.* Caobus.
EXTINGUIBLE. *adj.* Sadang maparong; sadang maobus.
EXTINGUIR. *a.* Pagparong.—*Fig.* Pagobus.
EXTIRPACIÓN. *f.* Pagcaobus ó pagcápoo.
EXTIRPADOR, RA. *adj.* Macagabut, macaobus macapoo.
EXTIRPAR. *a.* Paggabut.—*Fig.* Pagobus, pagpoo.
EXTORSIÓN *f.* Pagagao; caagao, pagcaagao.—*Fig.* Carautan, cacurian.
EXTRA. *prep en cast.* Sa goa, sa gauas....
EXTRACCIÓN. *f.* Pagcuha; pagcacuha.—Pagpadolong sin mga género etc., ticang sa usa nga guinhadian ngadto sa lain nga tuna.
EXTRACTA. *f. For.* Sinacal ó hinuad nga surat.
EXTRACTADOR, RA. *s.* Paralactud ó parasurat sin lactud san daan nga sinurat nga halaba ó harohalaba.
EXTRACTAR. *a.* Paglactud nga pagsurat san daan ná nga sinurat nga harohalaba.
EXTRACTO. *m.* Calacturan.—Sinacal nga lactud lá.
EXTRACTOR, RA. *m.* y *f.* Paradolong, parapadolong sin mga género etc., ngadto sa lain nga tuna.
EXTRADICIÓN. *f.* Pagentrega san tauo nga salaan, nga naayop sa lain nga tuna, ngadto sa iya lugaringon nga mga ponoan.
EXTRAER. *a.* Pagcuha.—Pagdolong, pagpadolong sin mga género ngadto sa lain nga tuna.—*For.* Pagsacal ó paghuad sin sinurat.—Háhá.—Puga; cupug.
EXTRAJUDICIAL. *adj.* Bisan ano nga buhat ó trato nga diri pinaaagui sin hoc-manan.
EXTRAJUDICIALMENTE. *adv. m.* Bisan ano nga uaray paagui-e sin hoc-manan.
EXTRALIMITARSE. *r. fig.* Pagoraora.
EXTRAMUROS. *adv. m.* Sa goa ó gauas sin bongto, sa caharanian sin bong o.
EXTRANJERÍA. *f.* Pagcadumoroong.
EXTRANJERO, RA. *adj.* Dumoroong. Tauo sa lain nga banua ó guinhadian.
EXTRANJÍA. *f. fam.* Pagcadumoroong.—De extranjia. *loc. fam.* Dumoroong.—*fig.* y *fam.* Bisan ano nga maabut nga uaray pagtutuyoa.
EXTRANJIS, (DE). *loc. fam.* Bisan ano nga maabut-nga uaray anay paghunahunaa ó pagtutuyoa.
EXTRAÑACIÓN. *f.* Paghingilin, pagpaiuas, pagcahingilin.—Paghipausa.—Pagdiri, pagcadiri.
EXTRAÑAMIENTO. *m. vid.* extrañación.
EXTRAÑAR. *a.* Paghingilin, pagpaiuas sa lugaringon nga tuna.—*r.* Halin ngadto sa lain nga tuna.—Hipausa.—*r.* Pagdiri sin pagbuhat sin ano man.
EXTRAÑEZ. *f. vid.* extrañeza.
EXTRAÑEZA. *f.* Paghipausa, paghitingala.—Bulag, diri ná pagcaoyon sin buot an mga sangcay anay.
EXTRAÑO, ÑA. *adj.* Dumoroong.—Lain, iba.—Orosahun, hiboronggan.—Serle á uno extraña una cosa. *fr.* Diri siya batid siton,—ó diri anggay sa iya.
EXTRAORDINARIO, RIA. *adj.* Diri sugad san binabatasan ó san onay nga pagcasonud sonud. Orosahon.—*m.* Correo nga cadagmitan.
EXTRATEMPORA. *f.* Togot sa Señor Obispo bast pag ordenan an mga Pade sa gauas san tiempo nga tinalaan sa santa Iglesia.
EXTRAVAGANCIA. *f.* Uaray cahusayan sa paghunahuna ug pagbuhat man.
EXTRAVAGANTE. *adj.* Uaray cahusayan, diri anggay san binabatasan.—*f.* An mga togon nga iba sa Santos nga Papa nga aada sa catapusan san sinisiring cuerpo san derecho canónico.
EXTRAVASACIÓN. *f.* Pagcaauas.
EXTRAVASARSE. *r.* Auas.
EXTRAVENARSE. *r.* Auas, in naauas an dugo sa mga ogat.
EXTRAVIAR. *a.* Pagpasimang *r.* Simang.—Paguara.—Pagbaya.—Salaag.
EXTRAVÍO. *m.* Pagsimang; pagpasimang.—Paguara.—Pagbaya.—*fig.* Pagraraut sin pamatasan.
EXTREMADAMENTE. *adv. m.* Ora ora gud.
EXTREMADO, DA. *adj.* Ora ora.
EXTREMAMENTE. *adv. m.* Ora ora gud.
EXTREMAR. *a.* Pagora ora.—Palutas san mga canatihan.—*r.* Pagtuyo sin pagpacaopay sin buhat.
EXTREMAUNCIÓN. *f.* Pagsanto lana.
EXTREMIDAD. *f.* Catapusan.—Sangpad.—*pl.* An oló, siqui, camut ug icug san mga mananap.—An teel ug camut san tauo.
EXTREMO, MA. *adj.* Catapusan.—Oraora ná.
EXTRÍNSECAMENTE. *adv. m.* Sa goa, sa gauas.
EXTRÍNSECO, CA. *adj.* Sa goa, sa gauas.
EXUBERANCIA. *f.* Caora ora.
EXUBERANTE. *adj.* Maora ora gud.
EXUBERAR. *n.* Ora ora.
EXUDACIÓN. *f.* Baga paghulas ó pagbalhas.
EXUDAR. *n.* Baga hulas ó balhas.
EXULCERACIÓN. *f.* Pagdonot, pagcadonot.
EXULCERAR. *a. Med.* Donot, in nadodonot an panit ug nahihimo nga casam-dan.
EXULTACIÓN. *f.* Calipay, calipayan.
EXUTORIO. *m. Med.* Casam-dan nga diri pinasasadhan cay basi gumoa an saquit.
EXVOTO. *m.* Halad.

F

F. Icapito nga letra san abecedario nga quinatsila, ug icalima san iya mga consonante. An caluluasan sa iya *cfe.*
FÁBRICA. *f.* Pagbuhat, paghimo, pagtuha.—An lugar nga guinbuhatan.—Balay, singbahan, camalig.
FABRICACIÓN. *f.* Pagbuhat, paghimo, pagcabuhat, pagcahimo.
FABRICADOR, RA. *s.* Parabuhat, parahimo.
FABRICANTE. *m.* Parabuhat, parahimo.
FABRICAR. *a.* Pagbuhat, paghimo; pagtuba. Guihit. Timbac.
FABRIQUERO. *m.* Parabuhat, parahimo.—Bantay sin singbahan cun sa mga tungud sa mao nga singbahan.
FABUCO. *m.* Bonga san cahuy nga haya.
FÁBULA. *f.* Sumat, sumat sumat.—Bua nga sumat.—Susuguiron, susumaton.
FABULISTA. *com.* Parasurat sin mga susuguiron.
FABULOSAMENTE. *adv. m.* Bua caopay.
FABULOSO, SA. *adj.* Bua, boaon.—*fig.* Orosahon, mahal caopay.
FACA. *f.* Cuchillo nga balico.
FACCIÓN. *f.* Panon sin mga tauo nga naalsa.—*pl* Cabayhon, canauong.—An soldados nga nagtutuman san iya catungdanan.
FACCIONARIO, RIA. *adj.* An nagapil, ó naopud.
FACCIOSO, SA. *adj.* Gapil san mga naalsa.—Masamoc, marimoc.
FACIAL. *adj.* An canan ó sa bayhon.
FÁCIL. *adj.* Masayon.

FACILIDAD. *f.* Camasayon, pagcamasayon.—Cadagmit.
FACILITACIÓN. *f.* Pagpasayon, pagpamasayon.
FACILITAR. *a.* Pagpasayon, pagpamasayon.—Paghatag.
FÁCILMENTE. *adv. m.* Masayon gud, masayon caopay.
FACINEROSO, SA. *adj.* Salaan, maraut nga tauo.
FACISTOL. *m.* Burutangan san mga libro sa pagcanta sa mga singbahan.
FACSÍMILE. *m.* Casugad gud, caparejo, casama.
FACTIBLE. *adj.* Hirimoon, sadang buhaton.
FACTICIO, CIA. *adj.* An diri onay, cay buhat sin tauo.
FACTOR. *m.* Tinatapuran.
FACTORAJE. *m. vid.* factoría.
FACTORÍA. *f.* Catungdanan san tauo nga sinusugo ó tinatapuran; an balay nga inooquian niya.
FACTURA. *f.* Buhat; pagbuhat; cabuhat; pagcabuhat.—Cuenta nga casayoran san bale san mga iguinpapadara ó iguinbabaliguia.
FACTURAR. *a.* Pagsurat ug pagasoy sadton mga iguinpapadara ug iguinbabaliguia.
FÁCULA. *f.* An tagsa san mga casirac san adlao nga labing masilao.
FACULTAD. *f.* Gahúm.—Quinaad-man; guinaad-man.—Togot.—*pl.* Manggad, bahandi, puhonan.
FACULTAR. *a.* Pagtogot, paghatag sin gahúm.
FACULTATIVAMENTE. *adv. m.* Aalagad lá sa mga lagda sin bisan ano nga quinaad-man.
FACULTATIVO, VA. *adj.* An tungud sin bisan ano nga quinaad-man.—An tungud san gahúm, sa bisan sin-ó sa pagbuhat sin bisan ano.—*m.* Tambálan, paratambál, mananambál.
FACUNDIA. *f.* Calasguran sa pagpolong ó pagyacan.
FACUNDO, DA. *adj.* Lasgud sin pagpolong ó pagyacan.
FACHA. *f. fam.* Cahimo, cabacdao, cabayhon.—Ponerse en facha. *fr. Mar.* Pagalacapa.
FACHADA. *f.* Atubangan san balay, etc. Cadaygan.—Hacer fachada. *fr.* Atbang, in naatbang an magcasibalay.
FACHENDA. *f. fam.* Caparayao.—*m. fam.* Parayao.
FACHENDEAR. *n. fam.* Padayao, pagparayao.
FACHENDISTA. *adj. fam.* An napadayao, an nagpaparayao.
FACHENDÓN, NA. *adj. fam. vid.* fachendoso.
FACHENDOSO, SA. *adj. fam.* An napadayao, an nagpaparayao.
FADA. *f.* Bonga sin cahuy nga camueso.—Babaye nga diuatahan.
FADIGA. *f.* Bayad ó sohol san tag iya, san balay, oma, etc.
FAENA. *f.* Buhat.
FAGINA *f.* Pondoc sin mga opong sin bumay, etc.—Songo.—Pagtalogtan ó pagtoctoc sin pagauay.
FAGINA. *f.* Buhat.
FAGÓT. *m.* Toronggon.
FAISAN. *m.* Tamsi nga matahúm ug marasa an onud.
FAJA. *f.* Tacgong. Bahag.—Tinabas nga papel nga potos sin libro, etc.—Bacus.
FAJADURA. *f.* Pagtacgong, pagbahag, pagsangbud sa lauas.—*Mar.* Tinabas nga hinirogan sin alquitran, nga ipopotos sin mga pisi.
FAJAMIENTO. *m.* Pagtacgong, pagbahag, pagsangbud sa lauas.
FAJAR. *a.* Pagtacgong, pagbahag, pagsangbud sa lauas.—Fajar con uno. *fr. fam.* Pagdosmog sa iya sin macosog.—Pagbacgos, pagbacus.
FAJÍN. *m.* Bacgos sin general cún brigadier bá.
FAJO. *m.* Botoc.—*pl.* Mga hapin nga iguinhahapin san mga cabataan nga gudti.
FAJÓN. *m.* Bacgos ó bacus nga daco.
FAJUELA. *f.* Bacgos ó bacus nga guti.
FALA. *f.* Bangcao nga daco.
FALACIA. *f.* Limbong.
FALANGE. *f.* Panon sin mga casoldadosan.—*Zool.* An tagsa nga tul-an cún bias san mga tudlo.
FALANGÍA. *m.* Mananap nga malaralara nga sugad sin laua.
FALANGIO. *m. vid.* Falangia.
FALÁRICA. *f.* Panganiban nga sugad sin bangcao.
FALAZ. *adj.* Malimbong.
FALAZMENTE. *adv. m.* Oraora sin limbong; limbong caopay.
FALCA. *f.* Sisip.
FALCE. *f.* Carab; sundang nga guti ug balico.
FALCINELO. *m.* Tamsi nga darodaco sin sarapad.
FALCÓN. *m.* Luthang.
FALCONETE. *m.* Luthang.
FALDA. *f.* Atubangan san biste.—De monte. Baquilid.
FALDAMENTA. *f.* Atubangan san biste.
FALDAMENTO. *m.* Atubangan san biste.
FALDEAR. *a.* Paglacat ó pagbactas sa baquilid.
FALDELLIN. *m.* Atubangan nga halipot sin biste.
FALDERO, RA. *adj.* Ayam nga guti.—*m.* Lalaqui nga naquiquiopud sa mga babaye.
FALDILLAS. *f. pl.* Adton biste nga bitay sa hauac.
FALDISTORIO. *m.* Lingcoran nga uaray sandigan sa tinhan.
FALDÓN. *m.* Atubangan san bado. etc.
FALENCIA. *f.* Sayop, lisa, sala.
FALIBILIDAD. *f.* Camasayop, pagcamasayop.
FALIBLE. *adj.* Masasayop, masasala.
FALIMIENTO. *m.* Pagsayop, paglimbong, pagbua.
FALORDÍA. *f.* Suguiron, susumaton.
FALSABRAGA. *f. Fort.* Cota nga habobo.
FALSADA. *f.* Tulin nga paglupad, tulin nga pagcalupad.
FALSAMENTE. *adv. m.* Sin bua; bua caopay.
FALSARIO, RIA. *adj.* Malimbong.—Buaon.
FALSEADOR, RA. *adj.* Malimbong.
FALSEAR. *a.* Paglimbong.—*n.* Pagluya.
FALSEDAD. *f.* Bua. Limbong.
FALSÍA. *f.* Bua. Limbong.
FALSIFICACIÓN. *f.* Paglimbong.
FALSIFICADOR, RA. *adj.* Malimbong.—*s.* Paralimbong.
FALSIFICAR. *a.* Paglimbong.
FALSILLA. *f.* Papel nga binarlisan nga guini-ilarum sin papel cún dao sa pagsurat.
FALSO, SA. *adj.* Malimbong; buaon, bua.
FALTA. *f.* Caculangan.—Sala; lisa.—Cacablas.—Calisdanan.—Casay-pan, casaypanan.—Á falta de hombres buenos, á mi padre hicieron alcalde. *ref.* Paghatag sin catungdanan san tauo nga culang sin cabatiran, cay uaray lain nga tauo nga macatuman siton.—Caer uno en falta. *fr. fam.* Pacasala ó diri pagtuman san catungdanan.—Hacer falta una cosa. *fr.* Cún casoroc-an sin bisan ano.—Sin falta. *m. adv.* Sin uaray caulangan.
FALTAR. *a.* Culang.—*For.* Pacasala.—el aliento. Capuy.—Lisa.—Cablas.—Moroy.—Púa.
FALTO, TA. *adj.* Culang; cablas.—Hupao.—Hopohop.—Camudcamud.—Camos.
FALTRERO, RA. *m.* y *f.* Paracauat.

FALTRIQUERA. *f.* Hupao sin sarual, saya, etc.
FALÚA. *f.* Palúa.
FALUCHO. *m.* Sacayan.
FALLA. *f.* Pallas.
FALLAR. *a. For.* Paghocom, pagbuot, pagsentencia.—Poa.
FALLAR. *a.* Pagpalias.—*n.* Buun, in nagraraut an parav ó hunay, etc.
FALLECER. *n.* Patáy.
FALLECIMIENTO. *m.* Camatayon; pagcamatáy.
FALLIDO, DA. *adj.* An nagsala, nagpalias.
FALLO, LLA. *adj.* Culang.—*m.* Sentencia, paghocom, pagbuot.
FAMA. *f.* Bantug.—Dungug Cadungganan.
FAMÉLICO, CA. *adj.* Gogot-mon, gotomon.
FAMILIA. *f.* Pamilia, cabalay.—Mga caoron-dan.
FAMILIAR. *adj.* An tungud sa mga pamilia.—Bisan ano nga hiara caopay san tauo.—Caiya,—caira.—Sangcav.—Sacop.
FAMILIARIDAD. *f.* Pagcasangcay, camaopay nira sin buot.
FAMILIARIZAR. *a.* y *r.* Paquigpagsangcay, paquigopay sin buot.
FAMILIARMENTE. *adv. m.* Sa maopay nga cabuot.
FAMILIATURA. *f.* Catungdanan sin tauo sa Inquisición, cún sa colegio bá.
FAMOSAMENTE. *adv. m.* Sin maopay; maopay, gud.
FAMOSO, SA. *adj.* Bantugan, bantuganan, donggánon.
FÁMULA. *f. fam.* Sacop, surugoon nga babaye.
FAMULATO. *m.* Catungdanan san sacop ó surugoon.
FÁMULO. *m.* Sacop, surugoon nga lalaqui.
FANAL. *m.* Parola, Parol sa olin sa mga sacayán.—Virina.
FANÁTICAMENTE. *adv. m.* Savop caopay ticang sa buot sa mga tungud san religión.
FANÁTICO, CA. *adj.* An masavop caopay ticang sa buot sa mga tungud san religión.—An natuyo gud sa bisan ano.
FANATISMO. *m.* Pagcasavop nga tinutuyo san tauo ug ticang sa buot sa mga tungud san religión.
FANDANGO. *m.* Sáyao nga pandango.
FANDANGUERO, RA. *adj.* Maquipandango; maquisáyao.
FANECA. *f.* Isda nga faneca.
FANEGA. *f.* Baquiran, aniga.—Baquid.
FANFARREAR. *n.* Paghuriual, pagbalicad.
FANFARRÍA. *f. fam.* Pagcahuriual, pagcabalicad.
FANFARRÓN, NA. *adj. fam.* Huriual, balicad. Cabalicaron nga tauo.
FANFARRONADA. *f.* Cahuriual, cabalicad, polong cún buhat bá sin tauo nga huriual ó balicad.
FANFARRONEAR. *n.* Paghuriual, pagbalicad.
FANFARRONERÍA. *f.* Pagcahuriual pagcabalicad, pagcabalicaron sin tauo.
FANFARRONESCA. *f.* Batasan sin tauo nga huriual ó balicad.
FANFURRIÑA. *f. fam.* Casina nga guti nga agui lá.
FANGAL. *m.* Cahanangan, calag-yan, calubogan; calapucan.
FANGO. *m.* Hanang, lagay, lubog; lapuc.
FANGOSO, SA. *adj.* Malagay, malubog, hanangon; lupacon.
FANTASEAR. *n.* Paghunahuna sin mga magcalain-lain.—Padayao, pagparayao.
FANTASÍA. *f.* Gahum sin paghunahuna. Paghuna-huna.—Susuguiron, susumaton nga halarum.—*fam.* Padayao, pagparayao.
FANTASIOSO, SA. *adj. fam.* Mapadayao, maparayao.
FANTASMA. *m.* Bua nga paghunahuna sugad in nag iinop an tauo.—Landong; onglo, balbal; tug-uac.
FANTASMÓN, NA. *adj. fam.* Mapadayao, maparayao caopay.—*m.* Daco nga landong; daco nga onglo; daco nga balbal; daco nga tug-uac.
FANTÁSTICAMENTE. *adv. m.* Sa cauaray camatuoran, limbong lá, bua lá.
FANTÁSTICO, CA. *adj.* Malimbong, uaray camatuoran.
FAÑADO, DA. *adj.* An mananap nga canan usa pá lá catuig.
FARA. *f.* Halas, nga sayud caopay an agui niya sa tuna.
FARACHAR. *a.* Pagbayo sin abaca, etc.
FARALLÓN. *m.* Poro, pangpang nga hataas sa dagat.
FARAMALLA. *f. fam.* Limbong.—*com. fam.* Malimbong nga tauo.
FARAMALLERO, RA. *adj. fam.* Malimbong.
FARAMALLÓN, NA. *adj. fam.* Malimbong.
FARANDULA. *f.* Panon sin mga comediante sadto ánay.
FARÁNDULA. *f.* Limbong.
FARANDULERO, RA. *m.* y *f.* Comediante.—*adj. fig.* y *fam.* Malimbong.
FARAUTE. *m.* Sinusugo; surugoon, an nagdadara sin sugo ó togon.—Paraloa in tipapagcomedia.
FARDA. *f.* Potos sin panapton.
FARDAJE. *m.* Mga pardo ó mga bantal.
FARDAR. *a.* Paghatag sin panapton.
FARDEL. *m.* Surudlan, sopot.
FARDELEJO. *m.* Surudlan ó sopot nga guti.
FARDERÍA. *f.* Mga pardo ó mga bantal.
FARDO. *m.* Pardo, bantal; bocgos.
FARELLÓN. *m.* Poro, pangpang nga hataas sa dagat.
FARFALLOSO, SA. *adj.* Mangoyit.
FARFANTÓN. *m. fam.* Mayacan, tabían.
FARFANTONADA. *f. fam.* Polong cún buhat bá sin tauo nga mayacan.
FARFANTONERÍA. *f. fam. vid.* Farfantonada.
FÁRFARA. *f.* Banua nga itarambal.—Porot-san san bunay nga dooc san pula ug san busag; porostan.—En fárfara. *m. adv.* Sinisiring an bunay nga uaray pá binalocan ó tipaca didto pá sa guinhaua san manuc.—*fig.* Di pá human.
FARFULLA. *f. fam.* Camangoyit.—Paghinanali nga pagyacan ó pagbuhat.
FARFULLADAMENTE. *adv. m.* Sin hinanali; hinanali caopay.
FARFULLADOR, RA. *adj. fam.* An mayacan ó magbuhat sin hinanali.
FARFULLAR. *a. fam.* Pagyacan sin hinanali.—*fig.* y *fam.* Pagbuhat sin hinanali ug sin uaray cahusayan.
FARGALLÓN, NA. *adj. fam.* An mayacan ó magbuhat sin hinanali.—An mahugao san iya mga pagpanapton, etc.
FARINÁCEO, CEA. *adj.* Binocboc; an masugad sin harina.
FARINGE. *f. Zoól.* Bot-ol, toton-an.
FARISÁICAMENTE. *adv. m.* Sa salingcapao.
FARISÁICO, CA. *adj.* Canan mga pariseo.
FARISAÍSMO. *m.* Cadam-an, batasan san mga pariseo; pagcapariseo.
FARISEO. *m.* Sinisiring an mga judio nga salingcatao lá an pagtuman nira san batasan.—Tauo nga salingcapao.—*fig.* y *fam.* Tauo nga hataas, magasa ug maraut an buot niya.
FARMACIA. *f.* Pagaradman sin pagquilala san mga

tanum ug paghimo sin mga tambal.—Botica ó balay nga guinbabaliguiaan san mga tambal.
FÁRMACO. *m.* Tambal, bolong.
FARMACOLOGÍA. *f.* Bahin nga casayoran san mga tambal.
FARMACOPEA. *f.* Libro nga casayoran san mga tambal.
FARO. *m.* Torre o pilar nga hataas dapit sa dagat, nga may parol nga dinadagcotan in gabi, basi diri masimang an mga nagsasacay.—*fig.* Casirac.
FAROL. *m.* Parol.
FAROLA. *f.* Parola.
FAROLEAR. *n. fam.* Padayao, pagparayao.
FAROLERO, RA. *adj. fig.* y *fam.* Padayao, maparayao, maquilabut.—*m.* Paradara san mga parol. Paradagcot san mga parol.
FAROLÓN. *adj. fam.* Mapadayao, maparayao, maquilabut.—*m. fam.* Parol nga daco.
FAROTA. *f. fam.* Babaye nga uaray caalo ug culangculang.
FAROTÓN, NA. *m.* y *f. fam.* Tauo nga uaray caalo ug culangculang.
FARRA. *f.* Isda nga farra.
FÁRRAGO. *m.* Bisan ano nga uaray cahusayan.
FARRAGUISTA. *com.* Tauo nga uaray cahusayan sa iya mga paghunahuna.
FARSA. *f.* Comedia nga macacataua.—*fig.* Limbong.
FARSANTE. *m.* Comediante sin macacataua.—*adj. fig.* y *fam.* Tauo nga malimbong.
FAS. (POR) Ó POR NEFAS. *m. adv. fam.* Matadong ó di matadong; dadayon in lá.
FASCINACIÓN. *f.* Paggaba, pagbarang.—*fig.* Limbong, paglimbong.
FASCINADOR, RA. *adj.* Malimbong; macalimbong; macalipong.
FASCINAR. *a.* Gaba, barang.—*fig.* Paglimbong; pacalipong.
FASE. *f. Astron.* An mga pagcabutang ó paquita san bulan.—*fig.* Cabutang ó pagcabutang sin ano lá.
FÁSOLES. *m. pl.* Bonga nga judias.
FASTIDIAR. *a.* Ngalas; tacas; somol.
FASTIDIO. *m.* Ngalas, cangalas.
FASTIDIOSAMENTE. *adv. m.* Ora ora nga cangalas.
FASTIDIOSO, SA. *adj.* Macangalas.—Mangalas.
FASTIGIO. *m.* An cahitaas sin torre, buquid, etc. An cahitaas sin catungdanan, etc.
FASTO, TA. *adj.* Palaran, bulahan.
FASTOS. *m. pl.* Irisipan sadto anay sa mga romano.—*fig.* Casayoran sa pagcásonudsonud san mga inagui.
FASTOSAMENTE. *adv. m.* Padayao caopay, parayao caopay.
FASTOSO, SA. *adj.* Mapadayao, maparayao.
FASTUOSAMENTE. *adv. m.* Padayao caopay; parayao caopay.
FASTUOSO, SA. *adj.* Mapadayao; maparayao.
FATAL. *adj.* Macuri.—Maraut.
FATALIDAD. *f.* Cacurian, palad nga maraut.
FATALMENTE. *adv. m.* Sin curi. Macuri caopay. Maraut caopay.
FATÍDICAMENTE. *adv. m.* Sa maraut nga palad.
FATÍDICO, CA. *adj.* An tauo nga nagtagna san umarabut pá; maraut nga palad.
FATIGA. *f.* Cabutlao, cabudlay, cacapoy, gahul, hagus, yaya, rapus, tablay.
FATIGACIÓN. *f. vid.* fatiga.
FATIGADAMENTE. *adv. m.* Butlao caopay, budlay caopay, capoy caopay.
FATIGADOR, RA. *adj.* Macabutlao, macabudlay, macacapoy.
FATIGAR. *a.* Pacabutlao, pacabudlay, pacacapoy, pacagahul, pacahagus, pacayaya, pacarapus, pacatablay.—*r.* Butlao, budlay, capoy, gahul, hagus, yaya, rapus, tablay, dapul, gool, hangus, pagal, pungac, hinga, ... rotos, rocroc.
FATIGOSAMENTE. *adv. m. vid.* fatigadamente.
FATIGOSO, SA. *adj.* Mabutlao, mabudlay, macapoy, magahul, mahagus, mayaya, marapus, matablay.—Macabutlao, macabudlay....
FATUIDAD. *f.* Caculang sin sarabutan.—Tapang nga pagpolong ó pagbuhat.—Capalabilabi, cabuang.
FATUO, TUA. *adj.* Culang sin sarabutan; bauang, buang, buog, hongug, palong.—Palabilabi, malabiao.
FAUCES. *f. pl.* Bot-ol, toton-an,
FAUNA. *f.* Cadam-an san mga hayop sin usa nga provincia, etc. Libro nga caisipan ug caasoyan san mao nga mga hayop.
FAUNO. *m.* Diosdios sa mga diuatahan.
FAUSTO, TA. *adj.* Palaran, bulahan, baraan.
FAUSTO. *m.* Padayao nga daco.
FAUSTOSO, SA. *adj.* An mapadayao sin daco.
FAUTOR, RA. *m.* y *f.* Bulig.
FAUTORÍA. *f.* Pagbulig, pagtabang.
FAVARA. *f.* Borabud nga masolug.
FAVILA. *f. poét.* Abo, aguio.
FAVONIO. *m.* Hangin nga halayahay.
FAVOR. *m.* Pagbulig, pagtabang.—Catahud, hatag, calooy.—Á favor de Pedro. Sa can Pedro. Si Pedro an acon.—Á favor del viento ó de la marea. Ayon an hangin cun an solug.—¡Favor á la justicia! ¡Favor al rey! ¡Panabag camo! in dinadacop san justicia an tauo nga salaan.—Hazme el favor de tal cosa. Tagui aco sin.....
FAVORABLE. *adj.* Mabulig, matabang, maayon.
FAVORABLEMENTE. *adv. m.* Sin maopay.
FAVORECEDOR, RA. *adj.* Mabulig, matabang.—*s.* Parabulig, mananabang.
FAVORECER. *a.* Pagbulig, pagtabang, pagtabag.—Pagcalooy, paghatag sin calooy.—Favorecerse de una persona ó cosa. *fr.* Paquibulig, paayop sa iya.—Tuga.
FAVORITO, TA. *adj.* Pinaora.
FAZ. *f.* Bayhon, nauong.—Cadaygan.

FE

FE. *f.* An igtoo. Pagtoo. Toloohan.—Buen concepto y confianza que se tiene de una persona ó cosa. Pagtapud. Tener *fe* en el médico. Pagtapud sa tambalan.—Creencia que se da á las cosas por la autoridad del que las dice ó por la fama pública. Pagmatuod.—Testimonio ó certificación que se da de ser cierta una cosa. Carig-onan.
FEALDAD. *f.* Carat-an, maraut nga cabayhon, etc.—*fig.* Camaraut, camangil-ad, camangidhat, camalaoay, camaracsut.
FEAMENTE. *adv. m.* Sin caraut nga cabayhon, etc.—*fig.* Maraut caopay, mangil-ad caopay, mangidhat caopay, malao-ay caopay, maracsut caopay.
FEBEO, A. *adj. poét.* An tungud sa adlao ó canan adlao.
FEBLE. *adj.* Maluya; magasa.—Hupao nga salapi.
FEBLEDAD. *f.* Camaluya; camagasa.
FEBLEMENTE. *adv. m.* Sin luya, sin gasa. Maluya caopay, magasa caopay.

FEBO. *m.* An adlao.
FEBRERO. *m. id.*, icaduha ca bulan san tuig.
FEBRICITANTE. *adj. Med.* Hinihiran-tan.
FEBRÍFUGO, GA. *adj.* Tambal nga macahoas san hiranat.
FEBRIL. *adj.* An may hiranat, an tungud ó canan hiranat.—*fig.* Maisug, masina.
FECAL. *adj. Med.* Tae.
FÉCULA. *f.* Arasip.
FECULENTO, TA. *adj.* Arasipon.—Larugon.
FECUNDABLE. *adj.* Sadang marampag, sadang marangba, sadang mabonga.
FECUNDACIÓN. *f.* Camagrampag, camagrangba, camabonga.
FECUNDADOR, RA. *adj.* Marampag, marangba, mabonga.
FECUNDAMENTE. *adv. m.* Marampag, marangba caopay, mabonga caopay.
FECUNDAR. *a.* Pagrampag, pagrangba, pagbonga.
FECUNDATIVO, VA. *adj.* Macarampag, macarangba, macabonga.
FECUNDIDAD. *f.* Cahum sin pagpabonga.—Camagrampag, camagrangba, camagbonga.
FECUNDIZAR. *a.* Pagparampag, pagparangba, pagpabonga.
FECUNDO, DA. *adj.* Marampag, marangba, mabonga, bongaan.
FECHA. *f.* Pecha.
FECHAR. *a.* Pagbutang sin pecha.
FECHO, CHA. *p. p.* Binuhat ó sinurat sa....
FECHORÍA. *f.* Buhat nga maraut.
FEDERACIÓN. *f.* Pagcahingion, pagsarabut, pagcaoyon, sin buot cun mga larang. Caoroyonan, caraboyonan.
FEDERAL. *adv. vid.* federativo.
FEDERALISMO. *m.* Pagcaoroyon sin buot.
FEDERATIVO, VA. *adj.* Maoyon, maabuyon, sacop sin labao nga gobierno.
FEHACIENTE. *adj. For.* Torooron.
FELICIDAD. *f.* Palad, capalaran, cabulahan, cabaraan, camalinobangan.
FELICITACIÓN. *f.* Paghatag sin catahud, sin maopay nga horas, etc.
FELICITAR. *a.* Paghatag sin catahud, sin maopay nga horas, etc. Pasalamat.
FELIGRES, SA. *adj.* Sacop sin parroquia.
FELIGRESÍA. *f.* An mga sacop sin parroquia.—An tuna nga sacop sa parroquia.
FELIZ. *adj.* Palaran, bulahan, baraan.
FELIZMENTE. *adv. m.* Palaran gud, bulahan gud, baraan gud.
FELONÍA. *f.* Camabudhi, camalingo, buhat nga maraut.
FELPA. *f.* Género ó panapton nga barahiboon sa caraygan.
FELPA. *f. fig.* y *fam.* Pagdabal pagsauay sin macosug.
FELPADO, DA. *adj.* Hinabol nga barahiboon
FELPOSO, SA. *adj.* Género ó hinabol nga barahiboon.
FELPUDO, DA. *adj. vid.* felpado.
FEMENIL *adj.* Babayenon, canan mga babaye.
FEMENILMENTE. *adv. m.* Binabaye.
FEMENINO, NA. *adj.* Angay ó lugaringon sin babaye.
FEMENTIDAMENTE. *adv. m.* Bua caopay, malimbong caopay sa malingo nga polong
FEMENTIDO, DA. *adj.* Buaon, malimbong, malingo nga polong.
FEMINEIDAD. *f.* Mga manggad nga lugaringon sin babaye.
FEMORAL. *adj.* An tungud ó canan tul-an sa paa.
FÉMUR *m.* Tul-an sa paa.
FENDA. *f.* Cabutacan sa panit san mga cahuy.
FENDIENTE. *com.* Pagtigbas.
FENECER. *a.* Pagtapus, paghuman.—*n.* Patáy.—Obus, tapus.
FENECIMIENTO. *m.* Pagtapus, paghuman; pagcatapus, pagcahuman.
FENIX. *amb.* Tamsi nga diri totoo, cay sa hunahuna lá sa daan nga mga tauo.—*fig.* An orug, an labao, an mahal.
FENOMENAL. *adj.* Maorosahon.
FENÓMENO. *m.* Orosahon.
FEO, A. *adj.* Maraut an cabayhon.—*fig.* Mangil-ad, mangidhat, malao-ay, maracsot.—*m. fam.* Pagpacaalo.
FERACIDAD. *f.* Camagrampag, camagrangba, camaopay san tuna nga nahatag sin damo nga mga bonga.
FERAL. *adj.* Mabangis, mapintas.
FERAZ. *adj.* Bongaan caopay.
FÉRETRO. *m.* Longon, saluran sin minatay.
FERIA. *f.* Peria bisan ano nga adlao san semana-gauas an sábado ug domingo.—Tiangui.—Pahoay san pagbuhat.
FERIANTE. *adj.* Macarocadto sa tianggui sin pagpalit, pagbaliguia ó pagbalio.
FERIAR. *a.* Pagpalit sin bisan ano sa tianggui.—Pagpalit, pagbaliguia ó pagbalio. — Paghatag sin regalo.—*n.* Pahoay san pag buhat.
FERINO, NA. *adj.* Ihalas, ilahas.—Macuri.
FERMENTABLE. *adj.* Sadang maalimbucad, sadang matubo.
FERMENTACIÓN. *f.* Caalimbucad, catubo.
FERMENTAR. *n.* Alimbucad, tubo, sugad san pagtubo san tinapay nga bago pá nga guinbimo.—*a.* Paalimbucad, patubo.
FERMENTATIVO, VA. *adj.* Macacaalimbucad, macacatubo.
FERMENTO. *m.* Binhi.
FEROCE. *adj poét.* Mabangis, mapintas.
FEROCIDAD. *f.* Cabangis, capintas. Camabangis, camapintas.
FERÓSTICO, CA, *adj. fam.* Maisug, masina.
FEROZ *adj.* Mabangis, mapintas.
FEROZMENTE. *adv. m.* Sin bangis, sin pintas. Mabangis caopay, mapintas caopay.
FERRA. *f.* Isda nga ferra.
FERRADA. *f.* Panganiban nga puthao.
FERRADO, DA. *adj.* Natatahuban sin puthao, pinotos sin puthao.
FERRAR. *a.* Pagtahub, pagpotos sin puthao.
FERREO, RREA. *adj.* Pinuthao.—*fig.* Matig-a.
FERRERÍA. *f.* Pandayan sa puthao.
FERRETE. *m.* Puthao nga imararca.
FERRETEAR. *a.* Pagmarca ó pagtigaman sin puthao.
FERRETERÍA. *f.* Pandayan sa Puthao.—Pagcomercio sin puthao.
FÉRRICO, CA. *adj.* Puthauon.
FERRIFICARSE. *r. Min.* Himo, in nahihimo sa mina an puthao.
FERRO. *m. Mar.* Sinipit nga puthao.
FERRÓN. *m.* Panday sa puthao.
FERRO-CARRIL. *m. id.*, dalan nga puthao.
FERRUGIENTO, TA. *adj.* Puthauon.
FERRUGÍNEO, NEA. *adj. vid.* ferruginoso.
FERRUGINOSO, SA. *adj.* Puthauon, nga may puthao.
FERTIL. *adj.* Rampag, rangba; maadab, malurab, bongaan.

FERTILIDAD. *f.* Camagrampag, camagrangba, camaadab, camalurab.
FERTILIZAR. *a.* Rampag, rangba, adab, lurab, pagpacaopay san tuna basi mamonga sin maopay.
FÉRULA. *f.* Banua nga férula.—Dapi, dagpi.—Estar uno bajo de la férula de otro, *fr. fig.* Sacop niya.
FERVENTÍSIMO, MA. *adj.* Matingohaon caopay, guimadorotohi.
FÉRVIDO, DA. *adj.* Mapaso. Matingohaon, maongud, maticos.
FERVIENTE. *adj. fig.* Matingohaon, maticos, maongud.
FERVOR. *m.* Capaso; camapaso.—*fig.* Ticos, ongud nga pagtalingoha.
FERVORIZAR. *a.* Pagpaongud, pagpaticos.—*r.* Ongud, ticos, talingoha gud.
FERVOROSAMENTE. *adv. m.* Sin ongud, sin ticos. Ongud caopay, ticos caopay.
FERVOROSO, SA. *adj.* Maongud, maticos, matingohaon.
FESTEJADOR, RA. *adj.* Maabiabihon.—*s.* Paraabiabi.
FESTEJAR. *a.* Pagabiabi.
FESTEJO. *m.* Pagabiabi.
FESTÍN. *m.* Panagtauo.
FESTINACIÓN. *f.* Cadagmitan. Camadagmit, camatulin. Pagcamadagmit.
FESTIVAL. *adj.* Fiesta.
FESTIVIDAD. *f.* Fiesta.—Adlao nga mahal nga iglelehe.
FESTIVO, VA. *adj.* Mahirimayaon nga tauo.—Adlao nga piesta.
FESTÓN. *m.* Sab-ong.—Binorda.
FESTONAR. *a. vid.* festonear.
FESTONEAR. *a.* Pagsab-ong; panab-ong.—Pagborda.
FETICHE. *m.* Diuata, diosdios.
FETICHISMO. *m.* Pagsingba sa mga diuata.
FETIDEZ. *f.* Cabahó, pagcabahó. Camabahó, pagcamabahó nga maraut.
FÉTIDO, DA. *adj.* Mabaho ó maraut sin baho.
FETO. *m.* An bata, in áadto pá sa tiyan san iroy. An anac ó nate, in áadto pá sa tiyan san hayop ó mananap.
FETOR. *m.* Baho nga maraut.
FEUDAL. *adj.* An tungud ó canan feudo.
FEUDALIDAD. *f.* Cahimtang san feudo.
FEUDALISMO. *m.* Gahum san mga mahal nga mga tauo nga may mga feudo.
FEUDATARIO, RIA. *adj.* An mabayad san feudo.
FEUDISTA. *m.* Parasurat hionong san mga feudo.
FEUDO. *m.* Pagtogot, in matogot an hadi ug iba pá nga mga mahal nga mga tauo sin tuna ug iba pá nga sugad basi pagpulsan san macarauat ug magbayad mán sugad san caangayan nga guintratohan. Pagpahimomolos san hadí cún mga daco nga mga tauo sin pabayari san tuna etc., nga itinogot.—Bayad.—*fig.* Pagtahud ug pagalagad.

FI

FIABLE. *adj.* Sadang pagtapuran ó pagpiaran.
FIADO, DA. *adj.* Sadang tapuran.—Al fiado. *m. adv.* Sinisiring cún an tauo macarauat sin ano lá ug onina lá an pagbayad.—En fiado. *m. adj.* An may fiansa, pananglit, an guinoa sa pandug cay nagbutang sin fiansa.—Inangcat, angcat.—Hin-dam.
FIADOR, RA. *m.* y *f.* Piador, an tauo nga nagpipiador sa igcasitauo.—*m.* Cordón nga guti sugad san canan capa, etc.—Itranca sa mga puerta dapit sa solud.—Pasangolan.—Sulangot.—Mangangaco.—Gangot.
FIAMBRAR. *a.* Pagtima san balon. Pagbahao.
FIAMBRE. *m.* Balón. Bahao.
FIAMBRERA *f.* Surudlan san balón, surudlan san bahao nga loto, etc. Bacul, balonan.
FIANZA. *f.* Pagpiansa.—Pagprenda.—Catungdanan san tauo nga nagpiador.—Pagcamangangaco; pangaco.
FIAR. *a.* Pagpiador. Pagaco.—Pagtapud.—Pagangcat.
FIASCO. *m.* Palad nga maraut.
FIAT. *m.* Tangdo.—Togot.
FIBRA. *f.* Cosog nga manipis sa lauas.—Lanot. Sabut sin abaca.—Gonot.
FICCIÓN. *f.* Paglimbong, larang nga paglimbong.—Larang sin poéta.
FICE. *m.* Isda nga fice.
FICTICIO, CIA. *adj.* Dire matuod.
FIDECOMISO. *m. vid.* Fideicomiso.
FIDEDIGNO, NA. *adj.* Torooron, tacus pagtooron.
FIDEICOMISARIO, RIA. *adj.* Tinatapuran.—*For.* An tungud san mga togon nga itinapud san nagtestar san tauo nga tinatapuran niya basi matuman.
FIDEICOMISO. *m. for.* Pagbuot ó togon san tauo nga nagtestar hionong san iya mga manggad nga ibinilin ug itinatapud mán niya sa lain nga tauo basi matuman an pagtestar.
FIDELIDAD. *f.* Catangcud.
FIDELÍSIMO, MA. *adj.* Tangcud caopay.
FIDEOS. *m. pl.* Pideos nga harina nga trigo an iguinhimo.
FIDUCIA. *f.* Pagtapud.
FIDUCIARIO, RIA. *adj. For. vid.* Fideicomisario.—*For.* Oolian, an heredero nga oolian san manggad nga malon ó bilin sa iya san nagtestar.—Tapuran.
FIEBRE. *f.* Hiranat, dulug.
FIEL. *adj.* Tangcud. Maopay. Matadong, matinumanon.—*m.* Tauo nga tinatapuran san gobierno basi matuman an mga sugo.—Cristianos ó binuniagan nga nasogot sa santa Iglesia.
FIELMENTE. *adv. m.* Sin tangcud. Tangcud caopay.
FIELTRO. *m.* Barahibo sin carnero.—Capa ó calo nga barahibo an iguinhihimo.
FIERA. *f.* Mananap nga ihalas, mapintas ug maninibad.
FIERABRAS. *m. fig.* y *fam.* Tauo nga malaris, diri mabale.
FIERAMENTE. *adv. m.* Sin pintas, sin bangis. Mapintas caopay, mabangis caopay.
FIEREZA. *f.* Cabangis, capintas. Camabangis, camapintas.
FIERO, RA. *adj.* Maisug, mabangis, mapintas, pangcas.
FIERRO. *m.* Puthao.
FIESTA. *f.* Piesta.—Cahimaya, calipay, calipayan.—Dorogas.—Adlao nga iglelehe, adlao nga mahal.
FIGLE. *m.* Pigle nga torotot.
FIGÓN. *m.* Tendahan sin mga cacaanon nga guinisa.
FIGONERO, RA. *m.* y *f.* An tauo nga may tendahan sin mga cacaanon nga guinisa.
FIGULINO, NA. *adj.* Buhat sin tuna nga linoto.
FIGURA. *f.* Cahimo, cabuhat, cabacdao.—Badac, cabadac. Lambong. Landong.—Bayhon, daguay, nauong.—Tauotauo, ladauan.—Alidaguiran. Paniiban.—Casugad ó pagcaagui.—Lagda.—Ladauan.
FIGURABLE. *adj.* Sadang paglagdaon.—Sadang paghunahunaon.
FIGURACIÓN. *f.* Lagda, paglagda. Paghunahuna

FIGURADAMENTE. *adv. m.* Sa sugad sugad, alidaguid.
FIGURADO, DA. *adj.* Sugad sugad, alidaguid, espirituhanon nga canologan.
FIGURANTE. *m.* y *f.* Magsarayao.
FIGURAR. *a.* Paglagda, pagbadits. –Paghunahuna.—*n.* Formar parte ó pertenecer al número de determinadas personas ó cosas. Opud, gapil, sacop.
FIGURATIVO, VA. *adj.* Alidaguid, ladauan.
FIGURERÍA. *f.* Quimod.
FIGURERO, RA. *adj. fam.* Tauo nga maquimod.—*m.* y *f.* Tauo nga parahimo cun parabaliguia ba sin mga tauotauo cun iba pa nga sugad.
FIGURILLA, TA. *com. fam.* Tauo nga habobo ug obus.
FIGURÍN. *m.* Pinintaran ó modelo sin mga biste.
FIGURON. *m.* Daco nga tauotauo, daco nga ladauan, etc., etc.—*fig.* y *fam.* Tauo nga mapadayao caopay.
FIJACIÓN. *f.* Padolot.—Padocot.—*Quiiu.* Mutang, lugdang.
FIJAMENTE. *adv. m.* Sin marig-on. Marig-on caopay.—Sinmaopay, panginano caopay.
FIJAR. *a.* Padolot.—Padocot.—Pacarig-on.—Ogboc.—Ogmad.—Pagpilit.
FIJO, JA. *adj.* Marig-on.
FILA. *f.* Rungbay; talay, talayatay, talaytay.
FILACTERIA. *f.* Tinabas nga amit nga sinuratan sin pira ca polong sa santos nga surat, nga binibiao sa mga judio sa uala nga butcon cun sa agtang ba nira.
FILAMENTO. *m.* Lanot.—Gonot.—Sabut sin abaca, cun dao guinpanggui na.
FILANDRIA. *f.* Olud sa guinhaua sa mga tamsi nga managuit.
FILANTROPÍA. *f.* Paghigugma san catauohan.
FILANTROPICO, CA. Mahagugma san catauohan.
FILANTROPO. *m.* An may gugma sa mga catauohan.
FILARMONÍA. *f.* Ongud nga paghiongara sin pagcamúsico ó sin pagcanta.
FILARMÓNICO, CA. *adj.* An naoongara sin paghibaro san música.
FILÁSTICA. *f. Mar.* Pisi nga daan nga linubad.
FILATERÍA. *f.* Cadamo sin polong sa pagasoy ó pagpasabut sin ano lá.
FILATERO. *m.* An mayacan sin damo.
FILDERRETOR. *m.* Género ó panapton nga barahibo sin carnero an iguinhihimo.
FILENO, NA. *adj. fam.* Gutiay. Sinahoan.
FILETE. *m.* Minoldura nga macuti, halaba ug haligot.—Carig-onan san sidsid sin bado, etc.—Asalan nga guti ug manipis.
FILIACIÓN. *f.* Mamat, camamatan, camam-tan.—Sacop, pagcasacop.—Mga tigaman ó señas nga lugaringon sin tauo.—*Mil.* Listahan san mga soldados nga casayoran san cahitaas nira ug sin iba pa nga mga tigaman.
FILIAL. *adj.* An tungud ó canan anac. Inanac.
FILIALMENTE. *adv. m.* Sa paghigugma nga inanac.
FILIAR. *a.* Paquiana san tauo san ngaran san iya mga guinicanan.—*r.* Pagpasurat.—Pasacop, pagapil.
FILIBOTE. *m.* Sacayan.
FILIBUSTERO. *m.* Tulisan; magahat.
FILIFORME. *adj.* Masugad sin sinulit.
FILIGRANA. *f.* Buhat nga guinhimo sin baga sinulit nga bulauan cun salapi bá.—Tigaman nga masilhag sa papel.—*fig.* Buhat nga macuti ug maopay gud.
FILILÍ. *m. fam.* Caopay nga pagcabuhat, camahal.
FILIPÉNDULA. *f.* Banua nga itarambal.
FILIPENSE. *s.* Tagafilipos.
FILIPENSE. *adj.* Pare sa congregación ni San Felipe Neri.
FILÍPICA. *f.* Pagsáuay nga macosog.
FILIPINO, NA. *adj.* Tagafilipinas.—Sa Pilipinas, an tungud ó canan Pilipinas.
FILIS. *m.* Cabatid sin pagbuhat ó pagpolong sin maopay.
FILISTEO, A. *adj.* Pilisteo, tagapilistim.
FILO. *m.* Tarum.
FILOLOGÍA. *f.* Pagaram ug pagquilala san maopay ug toton nga pamolong, ug san tinicangan san mga polong; pagaradman.
FILOLOGICA. *f. vid.* filología.
FILOLOGICAMENTE. *adv. m.* Sa angay ug igo san mga lagda ó togon san filología.
FILOLÓGICO, CA. *adj.* An tungud ó canan filología.
FILÓLOGO. *m.* An batid ug lasgud san filología.
FILOMANÍA. *f.* Caora ora sin dahon ó dahonan caopay an mga tanum ó mga banua ó cahuy.
FILOMELA. *f. vid.* Filomena.
FILOMENA. *f. poét.* Tamsi nga ruiseñor.
FILOSOFADOR, RA. *adj.* An maaram magosisa ug maghunáhuna sin maopay.
FILOSOFAR. *a.* Pagosisa ug paghunahuna sin maopay, masugad sin pilosoto.
FILOSOFASTRO. *m. despect.* Buaon ó maraut nga pilosofo cay nagpapacapilosofo lá.
FILOSOFÍA. *f.* Filosopía, pagarad-man nga casayoran san cahimtang san mga binuhat.—*moral.* Pagaradman nga casayoran san camaopay cun camaraut bá san mga buhat san mga tauo.
FILOSÓFICAMENTE. *adv. m.* Angay ug igo sa filosopía.
FILOSÓFICO, CA. *adj.* An tungud ó canan filosopía.
FILOSOFISMO. *m.* Buaon nga pilosopía.
FILÓSOFO, FA. *adj.* An tungud ó canan filosopía.—Tauo nga bughó nga nalicay san calibutan.—*m.* Filosopo, an nagaaram san filosopía, an maaram ó lasgud ná san filosopía.—Tauo nga matinumanon ug mapenitensiahon nga nalicay sa calibutan, ug sa mga caliauan nga calibutanon.
FILOXERA. *f.* Olud nga gutiay sa tuna, nacaon san mga tanum.
FILTRACIÓN. *f.* Paghonob, pagcahonob: cahamon, pagcahamon.
FILTRADOR. *m.* Saraan ó sarahan sin tubig, alacsio, etc.—An nagpapasara sin tubig, etc.
FILTRAR. *a.* Pahonob, pahamon.—*r.* Honob, hamon.
FILTRO. *m.* Saraan ó sarahan sin tubig, etc.
FILLOS. *m. pl.* Sugad sin baduya, cundi may sinacot nga bunay.
FIMBRIA. *f.* Sidsid, sagyad sin panapton.
FIN. *m.* Catapusan, catubtuban. Ngarab.—Cahumanan.—An tungud ó hintutungdan.—Tuyo.—A fin de. *m. conjunt.* final. Basi. A fin de averiguar la verdad. Basi madayag an camatuoran.—A fin de que. *m. conjunt.* final. Basi. A fin de que no haya pleito. Basi uaray capolonganan.—A fines del mes, etc. *m. adv.* Sa catapusan san bulan.—Al fin. *m. adv.* Sa catapusan.—Dar fin. *fr.* Paghuman, pagtampus.—Dar fin á una cosa. *f.* Pagtapus, pagobus, pagimod, paghuman, pagtampus.—Dar fin de una cosa. *fr.* Pagbuncag, pagobus.—En fin. Por fin. *m. adv.* Sa catapusan.—Por fin y postre. *m. adv.* Sa catapusan.—Sin fin. *loc. fig.* Uaray catapusan.

BIBLIOTECA

FINADO, DA. *m.* y *f.* Minatáy, patáy.
FINAL. *adj.* An catapusan, an catubtuban.—*m.* Catapusan, catubtuban.—Por final. *m. adv.* Sa catapusán.
FINALIDAD. *f. fig.* Tuyo san pagbuhat sin bisan ano.
FINALIZAR. *a.* Pagtapus, pagobus, pagtampus, paghuman.—*n.* Obus.
FINALMENTE. *m. adv.* Sa catapusan.
FINAMENTE. *m. adv.* Sin maopay, maopay gud.
FINAMIENTO. *m.* Camatayon.
FINAR. *n.* Patáy.—*r.* Ipa caopay.
FINCA. *f.* Sinisiring finca an tuna, an balay, an oma, an calubian, an caabac-han, etc.
FINCAR. *n.* Pagbutong sin balay, oma, etc. cay iguinbobotong mán.
FINCHADO. DA. *adj. fam.* Mapadayao, maparayao, ogdayon.
FINEZA. *f.* Camaopay, camanatuc, camatagning.—Hatag ó regalo.
FINGIDAMENTE. *adv. m.* Sin malimbong, sa malimbong nga polong, malimbong caopay.
FINGIDO, DA. *adj.* Malimbong.
FINGIDOR, RA. *adj.* Malimbong.—*s.* Paralimbong.
FINGIMIENTO. *m.* Paglimbong.
FINGIR. *a.* Paglimbong.—*r.* Oyoc.—*r.* Paghunahuna san uaray gud.
FINIBLE. *adj.* Sadang matapus, sadang maobus, sadang mahuman.
FINIBUSTERRE. An mga catubtuban san tuna ó calibutan.
FINIQUITAR. *a.* Pagpiniquito, pagbayad san bug-os nga buhis.
FINIQUITO. *m.* Piniquito, bayad san bug-os nga buhis. Carig-onan nga ihinatag cay naempas ná.—Dar finiquito *fr. fig.* y *fam.* Pagobus san puhonan. Pagtapus.
FINÍTIMO, MA. *adj.* Harani, dooc, hipid, hiripid, higripid.
FINITO, TA. *adj.* An may catapusan, an may catubtuban.
FINO, NA. *adj.* Manatuc, Matagning.—Manipis, gamay.—*fig.* Tauo nga maopay an cabaedao ó cahimo ug maopay an gaui.—Hait, til-is.
FINURA. *f.* Camaopay.—Canipis; cagamay, camanipis, camagamay.—Maopay an cagaui.
FIRMA. *f.* Pirma.—Pamirma.
FIRMAMENTO. *m.* Langit.
FIRMÁN. *m.* Sugo ó talaan san hadi sa Turquia.
FIRMANTE. *p. a.* An magpipirma.
FIRMAR. *a.* Pagpirma: pamirma.—Firmar en blanco. *fr.* Pagpirma sa papel nga uaray pá surat, basi an usa magsurat dida sugad san caangayán.—No estar uno para firmar. *fr. fig.* y *fam.* In hubog an tauo.
FIRME. *adj.* Marig-on.—Mation.—De firme, *m. adj.* Marig-on.—Macosog.
FIRMEMENTE. *adj. m.* Sin marig-on. Marig-on caopay.
FIRMEZA. *f.* Carig-onan.
FISCAL. *adj.* An tungud ó canan pisco; an tungud san pagcapiscal.—*m.* Piscal, tinatapuran.
FISCALÍA. *f.* Catungdanan san piscal, pagcapiscal.—Balay, oroquian san piscal.
FISCALIZADOR, RA. *adj.* An magpipiscal, an magoosisa.
FISCALIZAR. *a.* Pagtuman san pagcapiscal.—*fig.* Pagosisa.
FISCALIZACIÓN. *f. vid.* fiscalizar.
FISCO. *m.* Pisco, an salapi san hadi ó canan guinhadian.
FISGA. *f.* Isi, bolos, buntal, saganĝat, sarapang, calauit.
FISGA. *f.* Dorogas, tiaotiao.
FISGADOR, RA. *adj.* Mamolos, mamuntal, masarapáng, macalauit.—Madorogas, matiaotiao.—Maosisa.
FISGAR. *a.* Pamolos, pamuntal, pasarapang pagcalauit.
FISGAR. *a.* Pagdorogas, pagtiaotiao.
FISGAR. *a.* Pagosisa, paghiling cún ano an buhat san iba, pagsipat sipat.
FISGÓN, NA. *adj.* Madorogas, matiaotiao.—Maosisa, mahiling, masipatsipat.
FISGONEAR. *a.* Pagdorogas, pagtiaotiao.—Pagosisa, paghiling.
FISGONEO. *m. fig.* fisgonear.
FÍSICA. *f.* Pisica, pagaradman nga casayoran san pagcanimtang san mga lauas, mga hangin, etc. etc.
FISICAMENTE. *adv. m.* Sa camatuoran, sa pagcamatuod.
FÍSICO, CA. *adj.* An tungud ó canan pisica.—An tungud ó canan pagcahimtang san mga lauas.—*m.* An nagaaram san pisica. An maaram ó lasgud san pisica.—Tambalan, mananambal.—An pagcalauasan san tauo.
FISÍPEDO, DA. *adj.* An mga mananap nga tudloan an mga teel, sugad an ayam, etc.
FISONOMÍA. *f.* Bayhon, nauong.
FISONÓMICO, CA. *adj.* An tungud ó canan bayhon.
FISTOL. *m.* Tauo nga malimbong.
FISTULA. *f.* Harasam.—Toronggon.—*Cir.* Hubag nga halarum an mata, tuyob.

FL

FLACAMENTE. *adj. m.* Sin luya. Maluya caopay.
FLACO, CA. *adj.* Magasa, mahogus, mamuang, gastud.—*fig.* Maluya.—*m.* Cahiligan.
FLACUCHO, CHA. *adj.* Magasa, caopay, mahogos caopay.
FLACURA. *f.* Camagasa, camahugos, pagcamagasa, pagcamahugus. Cagasa, cahogos.
FLAGELACIÓN. *f.* Paghampac, pagcahampac.
FLAGELADOR, RA. *adj.* Maghahampac.—*s.* Parahampac.
FLAGELAR. *a.* Paghampac.
FLAGELO. *m.* Hampac, iharampac.
FLAGRANCIA. *f.* Camailat-igat, camainĝatinĝat, camasilao, camasilacsigac, camasiga, camaguilaguila.
FLAGRANTE. *p. a.* Mailat-igat, mainĝatinĝat, masilao, masilacsigac, masiga, maguilaguila.—*adj.* An natutuman niyan ná.—En flagrante *m. adv.* Hinabutan.
FLAGRAR. *n. poét.* Ilat-igat, inĝatinĝat, sílao, silacsigac, siga, maguilaguila.
FLAMA. *f.* Laga.—Camasirac san laga.
FLAMANTE. *adj.* Masirac, mailat-igat, mainĝatinĝat, masilao, masilacsigac, masiga, maguilaguila.—Bag-o. Bag-o pá lá nga nahuman, bag-o pá lá nga nagagamit.
FLAMEAR. *a.* Paglalaga.—*Mar.* Pilicpilic an lagay.
FLAMENCO, CA. *s.* Taga flandes.
FLAMENCO, CA. *s.* Tamsi nga masugadsugad sin talábon.
FLAMENQUILLA. *f.* Pinggan
FLAMEO. *m.* Tahub nga dulao nga itinatahub sadto ánay sa mga babaye nga bago pá lá nga quinasal,

FLÁMERO. *m.* Candelero nga daco.
FLAMÍGERO, RA. *adj. poét.* Malalaga.
FLÁMULA. *f.* Bandera nga halaba ug haligot sa catapusan.
FLAN. *m.* Matamis nga plan.
FLANCO. *m.* Dapit. El flanco derecho. An dapit sa too. Por el flanco izquierdo. Dapit sa uala.—An labi nga maluya sa bisan ano.—*Mar.* y *Mil.* Luyo.
FLAQUEAR. *n.* Luya.
FLAQUEZA. *f.* Cagasa, cahugos, pagcagasa, paghugos. Camagasa, camahugos, pagcamagasa, pagcamahugus.—*fig.* Caluya, pagcaluya. Camaluya, pagcamaluya.
FLATO. *m.* Hangin nga nacacacuri sa guinhaua, siclo.
FLATOSO, SA. *adj.* Sisiclóon.
FLATULENCIA. *f.* Pagcasiniclóon
FLATULENTO, TA. *adj.* Macacasiclo.—Siniclóon.
FLATUOSO, SA. *adj.* Sisiclóon.
FLAUTA. *f.* Plauta, lantoy.
FLAUTERO. *m.* Parahimo sin mga plauta.
FLAUTIN. *m.* Plauta nga guti.
FLAUTISTA. *com.* Paratayhop sin plauta.
FLÉBIL. *adj.* Angay ó tacús pagtatangisan.—Mabidoon, matinangisnon.
FLEBOTOMIA. *f.* Arad-man sin pagcarlit ó pagsangra.
FLEBOTOMIANO. *m.* Paracarlit ó parasangra.
FLECO. *m.* Plecos.
FLECHA. *f.* Pana. Lais. Odiong.
FLECHADOR. *m.* Parapana.
FLECHAR. *a.* Pagpana.
FLECHAZO. *m.* Pagpana.—Pagbono sin pana.
FLECHERIA. *f.* Damo nga mga odiong nga binubuhian.
FLECHERO. *m.* Parapana.—Parahimo sin mga pana.
FLEGMASÍA. *f. Med.* Saquit nga hubag.
FLEJE. *m.* Baclao nga puthao ó cahuy.
FLEMA. *f.* Laco Batuc.
FLEMÁTICO, CA. *adj.* Lacohon.—Mahinay san pagbuhat, etc.—Batocon.
FLEME. *m. Veter.* Garamiton nga puthao nga tais nga guinagamit sa pagsangra san mga hayop.
FLEMÓN. *m.* Daco nga laco.
FLEMON. *m. Med.* Hubag; buyoco.
FLEMOSO, SA. *adj.* Lacohon, batocun, macalaco, macabatuc.
FLEMUDO, DA. *adj.* Mahinay san pagbuhat, etc.
FLETADOR. *m.* Paraabang, paraplete sin sacayán.
FLETAMENTO. *m.* Pagabang, pagplete sin sacayán.—*Com.* Trato sin pagluran.
FLETAR. *a.* Pagabang, pagplete.
FLETE. *m.* Abang, plete, bayad san plete.
FLEXIBILIDAD. *f.* Camahomoc.—*fig.* Camaalagad.
FLEXIBLE. *adj.* Mahomoc, masayon mabalico ó mapilo.—*fig.* Maaálagad.
FLEXIÓN. *f.* Pagbalico, pagpilo. Pagcabalico, pagcapilo.
FLOJAMENTE. *adv. m.* Sin luya. Maluya caopay.
FLOJEAR. *a.* Pagluya.
FLOJEDAD. *f.* Camaluya, pagcamaluya. Caluya, pagcaluya.—*fig.* Cahubia, pagcahubia. Camahubia, pagcamahubia.
FLOJEL. *m.* Docdoc sin tamsi.
FLOJERA. *f. vid.* flojedad.
FLOJO, JA. *adj.* Haguca; hagus; halois; honoy; hungal; carocal. Holoyohoy; lungay; lono; lupa; subay; hilhig; sumin.—Maluya.—*fig.* Mahubia.
FLOR. *f.* Bucad, burac; caburacan.—del palay. Maro.—An labí nga maopay sa bisan ano.—Aramay san tuna.
FLORA. *f.* An cadamuan san mga tanum, mga banua ó mga cahuy.—Libro nga casayoran siton.
FLORACIÓN. *f. Bot.* Pagbuburac.—*Bot.* Catburac ná.
FLORAR. *n.* Burac, bucad.
FLOREAR. *a.* Pagsab-ong sin bucad.
FLORECER. *n* Burac, bucad.
FLORECIENTE. *p. a.* Maburac, mabucad.—Matubo, masuli; palaran.
FLORECIMIENTO. *m.* Pagburac, pagbucad.
FLOREO. *m. fig.* Carocayacan nga uaray haros.
FLORERO, RA. *m.* y *f.* Parabalirua sin mga bucad.—*m.* Burutangan sin mga bucad.—Maseta, plorero.
FLORESCENCIA. *f. Bot.* Pagbuburac.—*Bot.* Catburac ná.
FLORESTA. *f.* Cacahuyan, mga banua ug mga bucad.—Cabanuaan nga malurab ug macaruruyag pagquit-on.—*fig.* An macaruruyag pagquit-on.
FLORESTERO. *m.* Bantay ó paramangno sin ploresta.
FLORETE. *m.* Pagesgrima sin espada nga guti.—Espada nga guti.—Género nga busay ug garogamay.
FLORETEAR. *a.* Pagsab-ong sin mga bucad.
FLORETISTA. *m.* An batid sin pagesgrima san plorete.
FLORICULTOR, RA. *m.* y *f.* Batid sin pagmangno san mga bucad.
FLORICULTURA. *f.* Cabatiran sin pagmangno san mga bucad.—Arad-man nga casayoran siton.
FLORIDAMENTE. *adv. m. fig.* Sin maopay; maopay gud.
FLORIDEZ. *f.* Cadamo sin bucad, pamucad.—*fig.* Caopay nga pagcarocayacan.
FLORIDO, DA. *adj.* Burácan, bucaran.—*fig.* Macaruruyag, matahum caopay, mahal caopay, an labi nga maopay.—*fig.* Lasgud ó maopay nga pagcarocayacan.
FLORÍFERO, RA. *adj.* Buracan, bucaran.
FLORÍGERO, RA. *adj. poét.* Buracan, bucaran.
FLORÍN. *m.* Salapi.
FLORIPONDIO. *m.* Tanum nga ploripondio.—*fig.* Bucad bucad nga daco sa género ó hinabol.
FLORISTA. *com.* Parahimo sin mga bucad bucad.
FLORÓN. *m.* Bucad bucad nga daco.
FLÓSCULO. *m. Bot.* Bucad.
FLOTA. *f.* Mga sacayán.
FLOTABLE. *adj.* Malutao.—Macalutao.
FLOTACIÓN. *f* Calutao, pagcalutao.
FLOTADOR, RA. *adj.* Malutao.—*m.* Lutao.
FLOTADURA, *f.* Calutao, pagcalutao.
FLOTAMIENTO. *m.* Calutao, pagcalutao.
FLOTANTE. *p. a.* Malutao.
FLOTAR. *n.* Lutao, lunao, hatao, gatao.
FLOTE. *m.* Lutao, calutao, pagcalutao.
FLOTILLA. *f.* Mga sacayan nga guti.
FLUCTUACIÓN. *f.* Pagcucurii cay mabalud caopay.—*fig.* Catahan, anganangan.
FLUCTUANTE. *p. a.* Quinucurian cay mabalud caopay.—Matahap, maanganangan.
FLUCTUAR. *n.* Curi, pagcucurii cay mabalud caopay.—*fig.* Hiborong, pagruhaduha, anganangan.
FLUCTUOSO, SA. *adj.* Quinucurian.—Matahap, maanganangan, mahiboborong.
FLUENTE. *p. a.* Maagus. madaligdig.
FLUIR. *n.* Agus, daligdig.
FLUJO. *m.* Bantad.—Pagtaob.—blanco. *Med.* Saquit sin babaye.—de palabras. Pagyacan sin damo.—de reir. Pagtaua sin oraora.—de sangre. Pagoro sin dugo: pagdugo an irong, an baba, etc.—de vientre. Pagoro sin tubig.

FLUVIAL. *adj.* Mga salug, mga sasalug, mga sasapa.
FLUXIÓN. *f.* Damo nga dugo, damo nga laoay, damo nga mohog, etc. etc.

FO

FOCA. *f.* Mananap nga masibad; mabubuhi man sa dagat.
FÓCINO. *m.* Bambo nga may tais nga puthao sa catapusan.
FOCO. *m.* Catitirocan.
FOFO, FA. *adj.* Mahomoc. Bucag.
FOGAJE. *m.* Buhis, bayad.
FOGARADA. *f.* Daco nga laga.
FOGARIZAR. *a.* Pagtap-ong, pagdapog.
FOGATA. *f.* Tap-ong, dapog.
FOGÓN. *m.* Daporan, abohan, calan.
FOGONADURA. *f. Mar.* Loho sa cumbis sin sacayán nga pagaaguian ó pagbubungsaran san mga taladoc.
FOGONAZO *m.* Laga ó calayo san polvora in dinadagcotan.
FOGONERO. *m.* Bantay san abo ó abohan.
FOGOSIDAD. *f.* Camalacsi, camapaso san iva dugo.
FOGOSO, SA. *adj.* Malacsi, mapaso an iya dugo.
FOGOTE. *m.* Botoc sin cahuy nga isorongo.
FOGUEAR. *a.* Pagluthang ó pamusil, in gutiay lá an polvora, basi macuha an hugao sa solud san pusil, etc.—Pagluthang, pamusil, basi mahaara an mga soldados, etc.
FOJA. *f.* Paypay sin libro.
FOJA. *f.* Tamsi nga poja.
FOLIACIÓN. *f.* Pagbutang, pagcabutang sin número sa mga paypay san mga libro.—An caisipan san mga número sa mao nga mga paypay sin libro.
FOLIAR. *a.* Pagbutang sin número sa mga paypay san libro, etc.
FOLIATURA. *f. vid.* foliación.
FÓLIO. *m.* Paypay sin libro.
FOLLA *f.* Rimoc, samoc.
FOLLAJE. *m.* Dahon san mga cahuy ó mga tanum, cun dao dahonan sira.
FOLLAR. *a.* Paghasohas.
FOLLAR. *a.* Pagbutang ó pagrayandayan sin mga dahon.
FOLLARSE. *r.* Pagotot.
FOLLERO. *m.* Parahimo sin mga hasohas.—Parabaliguia sin mga hasohas.
FOLLETERO *m. vid.* follero.
FOLLETISTA. *com.* Parasurat sin mga polleto.
FOLLETO. *m.* Libro nga diri damo caopay an mga paypay.
FOLLÓN, NA. *adj.* Maluya; mahubia.—Matálao.—*m.* Cohetes nga diri maboto.—Mga saringsing dapit sa pono.—Otot.
FOMENTACIÓN. *f.* Pagpapaso.—*Med.* Tambal nga macacahoas san camasool.—Pagbulig.
FOMENTADOR, RA. *adj.* Macacapaso.—Mabulig.
FOMENTAR. *a.* Pagpapaso.—*fig.* Pagsagda, pagbulig.—Pagtambal sin dugnit ngá hinohorom sa mao nga tambal.—Pagdagdag.—Pagdugang.
FOMENTO. *m.* Paso.—*fig.* Bulig, tabang.—Dugang.
FOMES. *m.* Ipacabuhat. Ipacasala.
FONACIÓN. *f.* Pagpagoa san tingug ó polorg.
FONDA. *f.* Ponda, dida siton ponda tinatagan an tauo sin cacan-on, cundi magbabayad man; harapitan.
FONDABLE. *adj.* Lagdongon. Sadang matuquib, sadang matugcad, tugcaron.
FONDEADERO. *m.* Pondohan, lauigan.
FONDEAR. *a.* Paghiling san salad ó cahiladman san tubig.—Paghiling ó pagbisita san sacayán san mga tinatapuran san gobierno.—Pagcuha sin bisan ano dida sa salad.—*fig.* Pagosisa, pacatuquib.—*n.* Pagpondo, paglauig, pagbontug.—Paghiling san sagud san sacayán.
FONDEO. *m.* Paghiling ó pagbisita san sacayán san mga tinatapuran san gobierno.—Paghiling san sagud san sacayán.—Pagpondu, paglauig, pagbongtug.
FONDILLÓN. *m.* Alacsio nga daan.
FONDISTA. *com.* An tauo nga may ponda sin mga cacan-on.
FONDO. *m.* de *mar.* rio, ó laguna. Salad. Tugcad. Cahiladman.—de embarcación. Sagud.—Manggad, puhonan, salapi.—Dar fondo. *fr. Mar.* Pagpondo, paglauig, pagbongtug.—Irse á fondo. *fr.* Lonud.
FONÉTICA. *f.* An mga tingug ó caluluasan sin usa nga pamolong.
FONJE. *adj.* Mahomoc.
FONOLOGÍA. *f.* Aradman hionong san mga calulua san sin usa nga pamolong.
FONTAL *adj.* An sa borabud.
FONTAL. *adj.* Sivapa, guinicanan.
FONTANA. *f. poét.* Borabud, tuburan.
FONTANAL. *adj.* An sa borabud.—*m.* Tuburan, borabud.
FONTANAR. *m.* Borabud, tuburan.
FONTANELA. *f.* Cahomocan sa oló, an mahomoc pá sa oló san mga cabataan nga bag-o pá lá nga natauo.—Garamiton sa mga tambalan sin pagabre sin puente sa lauas san tauo.
FONTANERÍA. *f.* An pagpaagui sa mga tubig ngadto sa mga borabud.—Mga araguian sa mga tubig ngadto sa mga borabud.
FONTANERO, RA. *adj.* An sa mga borabud.—*m.* An parahimo sin mga araguian san mga tubig san mga borabud.
FONTEZUELA. *f.* Borabud nga guti.
FOQUE *m. Mar.* Lavag nga poque.
FORAGIDO, DA. *adj.* Looc.
FORAL. *adj.* An tungud sa mga sugo.—An tungud sa mga togot.
FORALMENTE. *adv. m.* Angay sa mga sugo.—Angay sa mga togot
FORÁNEO, NEA. *adj.* Dumoroong.—Padre nga tinatapuran sa Señor Obispo, ug tinatauag nga Vicario foráneo.
FORASTERO, RA. *adj.* Dumoroong.
FORCEJAR. *a. vid.* forcejear.
FORCEJEAR. *n.* Pangosog—*fig.* Pagato; paglaris.
FORCEJO. *m.* Pagpangosog.
FORCEJÓN. *m.* Pagpangosog nga tigda.
FORCEJUDO, DA. *adj.* Macosog caopay.
FORCEPS. *m. Cir.* Garamiton nga baga cumpit, sa pagcuha sa tiyan san iroy san bata nga uaray gud catatao-i.
FORCHINA. *f.* Panganiban nga may duduha nga sanga sanga sa catapusan.
FORENSE. *adj.* An sa mga sugo.
FORENSE. *adj.* Dumoroong.
FORERO, RA. *adj.* An sa mga sugo, an angay sa mga sugo.—An sa mga togot, an angay sa mga togot.
FORJA. *f.* Pandayan.—Masa, minasa nga apog ug sin baras.—Pilpigan.
FORJAR. *a.* Pagpilpig sin salapi, etc.—Paghimo sin cota.—*fig.* Paglarang.

FORLÓN. *m.* Sugadsugad sin carruaje.
FORMA. *f.* Cahimo, daguay.—Pagca....—Fórmula y modo de proceder en una cosa. Batasan.—Molde en que se vacía y forma alguna cosa. Hormahan.
FORMABLE. *adj.* Sadang buhaton, sadang himoon, sadang opayon.
FORMACIÓN. *f.* Pagbuhat, paghimo; pagcabuhat, pagcahimo; cabuhat, cahimo.—*Mil.* Pagrungbay, in nanturungbay an mga casoldadosan.
FORMADOR, RA. *s.* Parabuhat, parahimo. Parahusay.
FORMAJE. *m.* Hormahan sin mga queso.
FORMAL. *adj.* An tungud san cahimo.—Buotan.—Matuod, dayag.
FORMALIDAD. *f.* Cabuotan.—Catigayonan.
FORMALIZAR. *a.* Pagtapus, paghuman, paghingpit.—Pagtima san mga casoroc-an.—*r.* Baga pagisug.
FORMALMENTE. *adv. m.* Sugad san caangayan.—Matuod.
FORMAR. *a.* Pagbuhat. Paghimo.—*Mil.* Pagrungbay; pagparungbay san mga soldados.—*r.* Tubo, sulig.—Formar corrillos. Horon.
FORMATIVO, VA. *adj.* An cahimoan.
FORMIDABLE. *adj.* Macaharadluc, macalilisang.—Damo ó daco caopay.
FORMIDOLOSO, SA. *adj.* Mahadluc caopay, mahadlucon.—Macaharadluc, macalilisang.
FORMÓN. *m.* Tiguib nga daco.—Garamiton nga itarabas sin hostias.
FÓRMULA. *f.* Batasan.—Lagda.
FORMULAR. *a.* Pagsugo. Pagasoy. Pagsumbong.
FORMULARIO. *m.* Libro ó surat nga lagdaan, ó pagsusugaran.
FORNÁCEO, CEA. *adj. poét.* An tungud ó sugadsugad sin horno.
FORNELO. *m.* Socolatihan.
FORNICACIÓN. *f.* Paquihilauas. Paghihilauas.
FORNICADOR, RA. *adj.* Maghihilauas. Maquihilauas.
FORNICAR. *n.* Hilauas. Paquihilauas.
FORNICARIO, RIA. *adj.* Maquihilauas.
FORNICIO. *m.* Paghihilauas. Paquihilauas.
FORNIDO, DA. *adj.* Macosug, mabacud, bac-dan, bogcos; matugas.
FORO. *m.* Capongtan, capopong-tan.—Hoc-manan, horoc-man.—Trato.—Bayad aalagad san guintratohan.
FORRAJE. *m.* Cumpay ó banua nga itinutubong sa mga bayop.—Pagsaliese san cumpay ó banua.—*fig.* y *fam.* Cadamo sin mga ano lá nga uaray rasa ó gutiay an rasa.
FORRAJEADOR. *m.* Parasaliese sin cumpay ó banua.
FORRAJEAR. *a.* Pagsaliese sin cumpay ó banua.
FORRAR. *a.* Pagpotos. Paghapin. Pagtotob. Pagloon sin panapton.
FORRO. *m.* Potos. Hapin. Pagtotob. Pagloon sin panapton.
FORTACHÓN, NA. *adj. fam.* Bac-dan, daragangan.
FORTALECEDOR, RA. *adj.* Macacacosog, macacarig-on.
FORTALECER. *a.* Pagpacosog, pagparig-on. Pagpacarig-on.—*r.* Cosog.
FORTALECIMIENTO. *m. vid.* fortalecer.—Pacacosog, pacarig-on.
FORTALEZA. *f.* Cosog, gahum. Carig-on; pagcarig-on. Camarig-on, pagcamarig-ón.—Carig-onan.
FORTEZUELO, LA. *adj.* Macosog-cosog, mararorig-on.—*m.* Baluarte ó il-han nga guti.
FORTIFICACIÓN. *f.* Pagpacarig-on.—Carig-onan.
FORTIFICANTE. *p. a.* Macacacosog, macacarig-on.
FORTIFICAR. *a.* Pagpacosog, pagparig-on.—Pagpacacosog, pagpacarig-on.—*s.* Cosog, rig-on.
FORTÍN. *m.* Cota ó carig-onan nga arayopan san mga soldados.
FORTÍSIMO, MA. *adj.* Guicocosogui, Marig-on caopay.
FORTUITAMENTE. *adv. m.* Tamporoc, uaray paghunahunáa.
FORTUITO, TA. *adj.* Matatamporoc, uaray paghunahunáa.
FORTUNA. *f.* Palad hga maopay. Capalaran.—Onos.—Correr fortuna. *fr. Mar.* In inoon-san an sacayan sa dagat.—Probar fortuna. *fr.* Pagbasi, pagsulay.
FORZADAMENTE. *adv. m.* Sa capirit.
FORZADO, DA. *adj.* Pirit, lugus, in pinipirit ó linulugus.
FORZADOR. *m.* Parapirit, paralugus.
FORZAMIENTO. *m.* Pagpirit, paglugus. Pagcapirit, pagcalugus.
FORZAR. *a.* Pagpirit, paglugus, pagpugus.
FORZOSAMENTE. *adv. m.* Sa capirit.
FORZOSO, SA. *adj.* Pirit, lugus, in napipirit ó nalulugus.
FORZUDAMENTE. *adv. m.* Sin macosog. Macosog caopay.
FORZUDO, DA. *adj.* Macosog, mabacud, bac-dan, daragangan.
FOSA. *f.* Ocad, ocab. Linob-ngan. Libho.
FOSAR. *a.* Pagocad, pagocab, pagcale.
FOSFORESCENCIA. *f.* Camasiga, camaguilaguila.
FOSFORESCENTE. *p. a.* Masiga, maguilaguila.
FOSFORECER. *n.* Siga.
FÓSIL. *adj.* An quinucuha ó hinaagu an sa ilarum sa tuna.
FOSO. *m.* Ocad, cale nga haluag.
FOTOFOBIA. *f. Med.* Casaquit nga cangalas san camalambrag.
FOTOGRAFÍA. *f.* Arad-man sin pagretrato.—Retrato.—Balay nga inooquian san pararetrato.
FOTOGRAFIAR. *a.* Pagretrato.
FOTÓGRAFO. *m.* Pararetrato.
FÓTULA. *f.* Bangca.

FR

FRACASAR. *n.* Boong, puprac cún dao sacayán nga natama sin cabatoan.—*fig.* Cauang.—Bungcag.
FRACASO. *m.* Caboong; caruba; cabungcag.—*fig.* Casugad ó caagui nga macuri.
FRACCIÓN. *f.* Bahin, cabahin.
FRACCIONAR. *a.* Pagbahinbahin
FRACTURA. *f.* Pagboong, pagbari. Caboong, cabari; pagcaboong, pagcabari.
FRACTURAR. *a.* Boong, bari. Tingag.
FRAGANCIA. *f.* Camahamut.
FRAGANTE. *adj.* Mahamut, mamhut.
FRAGARÍA. *f.* Banua nga itarambal.
FRAGATA. *f.* Sacayán nga daco.
FRAGIL. *adj.* Matalagpoc, masayon maboong ó mabari.—*fig.* Maluya.—*fig.* Matapus, maobus.
FRAGILIDAD. *f.* Camatalagpoc, camasayon maboong ó mabari.—*fig.* Camaluya.
FRAGILMENTE. *adv. m.* Sin luya; maluya caopay.
FRAGMENTO. *m.* Tipac. Tipic.—*fig.* Bahin.
FRAGOR. *m.* Hagudol.
FRAGOROSO, SA. *adj.* Mahagudol.

FRAGOSIDAD. *f.* Casighotan.—Dalan nga masighot ug bagtohon.
FRAGOSO, SA. *adj.* Masighot.—Mahagudol.
FRAGANCIA. *f.* Camahamut.
FRAGRANTE. *adj.* Mahamut, mamhot.
FRAGUA. *f.* Pandayan.
FRAGUADOR, RA. *s.* Paralarang sin maraut.
FRAGUAR. *a.* Paglarang; paghunahuna.—*n. Albañ.* Tig-a, in matig-a ná an cota, etc.
FRAGURA. *f.* Casighotan.
FRAILE. *m.* Pade. *pl.* Capadian.
FRAILERÍA. *f. fam.* Capadian.
FRAILERO, RA. *adj. fam.* Maquipade.
FRAILÍA. *f.* Cahimtang sin pagcapade.
FRÁMEA. *f.* Panganiban.
FRANCACHELA. *f. fam.* Cacaanon, sud-an.
FRANCAMENTE. *adv. m.* Totoo, sa maopay nga casing-casing.
FRANCÉS, SA. *s.* Tagafrancia.—An sa Francia, an tungud sa Francia.—Lengua francesa. Francés nga pamolong.
FRANCO, CA. *adj.* Mahatagon, maopay nga cahuot.—Uaray caulangan.—Tangcud.
FRANCOLÍN. *m.* Tamsi nga sugad sugad sin pitao.
FRANCOTE. *adj. fam.* Tangcud caopay, maopay an casingcasing.
FRANELA. *f.* Género ó panapton nga pranela.
FRANGENTE. *p. a.* Mapiripiri, maotud otud.—*m.* Caagui ó hiabut nga macuri.
FRANGIBLE. *adj.* Sadang maboong, sadang mabuca.
FRANGIR. *a.* Pagpiripiri, pagotud otud, pagbucabuca.
FRANGOTE. *m. Com.* Pardo, bantal.
FRANJA. *f.* Rayandayan sin biste, etc.
FRANJAR. *a.* Pagrayandayan sa mga biste, etc.
FRANJEAR. *a. vid.* franjar.
FRANQUEAMIENTO. *m.* Pagbutang sin sello sa mga surat etc.—Pagbuhi san uripon.
FRANQUEAR. *a.* Pagauas.—Pagtogot, paghatag.—Paagui.—Pagbayad, pagbutang sin seyo sa mga surat, etc.—Pagbuhi san oripon.—*r.* Pagalagad.—Pagsumat ó pagpahayag sa iba san aáda sa casingcasing.
FRANQUEO. *m.* Pagbayad, pagbutang sin seyo sa mga surat, etc.—Pagbuhi san oripon.
FRANQUEZA. *f.* Paghigauas, pagcahigauas.—Camahatagon.—*fig.* Catangcud, camaopay sin casingcasing.
FRANQUÍA. (EN). *m. adv.* Tima nà,—*fig.* y *fam.* Uaray ná caulangan.
FRANQUICIA. *f.* Pagtogot sin diri pagbayad.
FRASCO. *m.* Prasco, surudlan nga guti.
FRASE. *f.* Mga polong nga may cahologan.—Polong.
FRASQUERA. Burutangan san mga prasco.
FRATERNA. *f.* Pagsauay, pagsagdon sin ongud.
FRATERNAL. *adj.* Angay sin mga bugto.
FRATERNALMENTE. *adv. m.* Sa daco nga paghigugma.
FRATERNIDAD. *f.* Pagcaoroyon sin buot, pagsihigugma.
FRATERNIZAR. *n.* Oyon sin buot, masugad sin mga bugto.
FRATERNO, NA. *adj.* An tungud, an angay ó canan mga bugto.
FRATRICIDA. *adj.* An mapátay sa iya bugto.
FRATRICIDIO. *m.* Pagpátay, pagcamátay, cún an iya bugto an pinapatay niya.
FRAUDE. *m.* Limbong, paglimbong.
FRAUDULENCIA. *f.* Limbong, paglimbong.
FRAUDULENTAMENTE. *adv. m.* Sa malimbong nga pagcaagui, agui sa paglimbong. Malimbong caopay.
FRAUDULENTO, TA. *adj.* Malimbong.
FRAZADA. *f.* Tampi ó taplac nga barahiboon.
FRECUENCIA. *f.* Paguliuli, pagbalicbalic. Casagbuyan.—Pagcarocadto.
FRECUENTACIÓN. *f.* Paguliuli, pagbalicbalic.—Pagcarocadto.
FRECUENTADOR, RA. *adj.* Mauliuli, mabalicbalic. Macarocadto.—*s.* Paracarocadto.
FRECUENTAR *a.* Paguliuli, pagbalicbalic. Pagcarocadto. Aroagsub.—Ocot.—Sagboy.
FRECUENTE. *adj.* Agsub, dayuday, danay; soyson.
FRECUENTEMENTE. *adv. m.* Sin agsub, sin dayuday, sin danay. Agsub caopay, danay gud. Ocot.
FREGADERO. *m.* Hugasan san mga pinggan.
FREGADO. *m.* Paghugas; pagcahugas.
FREGADOR. *m.* Hugasan san mga pinggan.—Ihuhugas.
FREGADURA. *f. vid.* fregado.
FREGAJO. *m.* Ihuhugas. Ibabagnos.
FREGAMIENTO. *m.* Pagbagnos, pagbagnas, pagbanos; pagbangud; pagcoscos; pagcorocoso; pagis-is; pagquisoquiso; pagquiriquiri. Pagcabagnos, pagcabagnas, etc.
FREGAR. *a.* Pagbanos, paghinis, pagnisnis, pagnosnos, pagbagnos, pagbagnas.—Paghugas.
FREGONA. *f.* Sacop nga babaye nga nagseserbe sa cocina ug naghuhugas san mga pinggan.
FREIDURA. *f.* Pagpritos; pagcapritos.
FREIR. *a.* Pagpritos.
FREJOL *m.* Bonga nga sugad sin prijoles.
FRÉMITO. *m.* Ouang, inga.
FRENESÍ. *m.* Calipong sa oló in hinihiran-tan mán an tauo.—*fig.* Casina, capongot.
FRENÉTICAMENTE. *adv. m.* Lipong caopay sa oló.—Masisina caopay.
FRENÉTICO, CA. *adj.* Malilipong an oló—Masisina, maponGot, maisug caopay.
FRENILLAR. *a.* Paggaluticot sin mga pisi, pagsangbud.—*Mar.* Paghigot san gayong ó gaod, in diri ná naggagayong ó naggagaod.
FRENILLO. *m. Mar.* Pisi.—Bangquiao.—de la boca. Tilatica.
FRENO. *m.* Preno.
FRENTE. *f.* Agtang.—En frente. *m. adv.* Atbang, yongud.
FRESCA. *f.* Taghum; camataghum.—Tomar la fresca. Nagpapataghum siya.
FRESCACHÓN, NA. *adj.* Magopay ug macusog nga tauo.
FRESCAL. *adj.* Mga isda nga inasinan sin guti.
FRESCAMENTE. *adv. m.* Bag-o pá.
FRESCO, CA. *adj.* Mataghum, mabugnao. Haloyohoy, halayahay.—Pescado fresco. Isda nga labas; carne nga lab-as.—*m.* Cataghuman.
FRESCOR. *m.* Camataghum, camahagcot. Cataghuman. Cahalayhayan.
FRESCOTE, TA. *adj.* Mataghum, mahagcot, mabugnao.—*fig. fam.* Mahusog.
FRESCURA. *f.* Catughum, cahagcot, cabugnao; pagcataghum, pagcahagcot, pagcabugnao. Camataghum, camahagcot, camabugnao; pagcamataghum, etc. Cataghuman.—Cahalayhayan.—Camalurab sin mga tanum.
FRESQUERO, RA. *m.* y *f.* Tauo nga nagdadara sin isda nga labas.—Parabaliguia sin isda nga labas.
FREZ. *vid.* freza 1.°
FREZA. *f.* Tae sin mananap. iti.

FREZA. *f.* Tigaman ó agui san isda in nagbubunay siya.—*Mont.* Ocad, ocab, buad.
FREZADA. *f. vid.* frazada.
FREZAR. *n.* Pagoro san mga mananap. Pagiti.
FREZAR. *n.* Pagcaon san dahon an mga olud nga sinisiring de seda.—Pagbunay an mga isda.—*Mont.* Ocad, ocab, buad, ahit.
FRIABLE. *adj.* Masayon matipictipic, masayon mapinitpinit.
FRIALDAD *f.* Cataghum, cahageot, cabugnao; pag cataghum, etc. Camataghum, camahageot, camabugnao; pagcamatughum, etc. Cataghuman.—Camaluya. sin pagbuhat.
FRIAMENTE. *adv. m.* Oraora sin taghom, hageot, bugnao. Mataghum caopay.—*fig.* Uaray rasa sa mga pagcayacan, etc.
FRIÁTICO, CA. *adj.* Baga bongug, uaray rasa sa mga pagcayacan, etc.
FRICACIÓN. *f.* Pagbanos, pagbagnos, pagnosnos, pagnisnis. Pagcabanos, etc., etc.
FRICAR. *a.* Pagbanos, pagbagnos, pagnosnos, pagnisnis.
FRICCIÓN. *f.* Pagbanos, pagoslob.
FRIEGA. *f.* Oslob.
FRIERA. *f.* Saquit sa ticud san teel.
FRIGIDEZ. *f. vid.* frialdad.
FRÍGIDO, DA. *adj. poét.* Mataghum, mahageot, mabugnao.
FRÍJOL. *m.* Bonga nga sugad sugad sin prijoles.
FRÍO, A. *adj.* Mataghum, mahageot, mabugnao, mahabnao, mahagnao, matugnao.—*m.* Taghum, hageot, bugnao, habnao, hagnao, tugnao. Cadal.
FRIOLENTO, TA. *adj.* Hinahageotan nga tauo.
FRIOLERA. *f.* Bisan ano nga guti an polos ó diri bale.
FRIOLERO, RA. *adj.* Hinahageotan.
FRISA. *f.* Género ó panapton nga barahiboon.
FRISAR. *a.* Paghabol sin panapton nga barahiboon.—*n.* Oyón; tanding, tandig.—*fig.* Harani.
FRISO. *m. Arq.* An cota nga naibabao san cornisa ó minoldurahan nga mga bato dapit sa ibabao. - An cota nga pinintaran dapit sa obus.
FRISOL. *m.* Bonga nga sugad sugad sin prijoles.
FRISUELO. *m. vid.* frisol.
FRITADA. *f.* Mga piniritos.
FRITO, TA. *p. p.* Piniritos.
FRITURA. *f. vid.* fritada.
FRIURA. *f. vid.* frialdad.
FRIVOLAMENTE. *adv. m.* Sa cauaray polos.
FRIVOLIDAD. *f.* Pagcauaray polos.
FRÍVOLO, LA. *djv.* Uaray polos.
FRONDOSIDAD. *f.* Camahanggob, camalamboc, camalurab, camaadab, camarabong.
FRONDOSO, SA. *adj.* Mahanggob, malamboc, malurab, maadab, marabong.
FRONTAL. *adj.* An sa ó canan agtang.—*m.* Prontal sin artal.
FRONTERA. *f.* Catapusan sin tuna sin guinhadian, etc.—Cadaygan.—Carig-onan sin alat, etc.
FRONTERIZO, ZA. *adj.* An aáda sa catapusan sin guinhadian, etc; atbang, nagaatubang.
FRONTERO, RA. *adj.* Atbang, atubang, yongud.
FRONTIL. *m.* Hasnig sin vaca, sa oló.
FRONTINO, NA. *adj.* An mananap nga may tigaman sa agtang.
FRONTIS. *m.* Cadaygan sin balay, singbahan, etc.
FRONTISPICIO. *m.* Cadaygan sin balay, etc.
FRONTUDO, DA. *adj.* An daco an agtang.
FROTACIÓN. *f.* Pagbagnas, pagbagnos, pagbaguid-pagbanos. Pagcorocoso. Pagdacdac. Pagmocmoc. Pagmodmod. Pagmómo. Paghinis. Paghonas. Paggantas. Paglasag. Pagquiriquisi. Pagquiris, Paghilot.
FROTADOR, RA. Parabagnas, parabagnos, parabaguid, parabanos; paracorocoso; paradacdac; paramocmoc; paramodmod; paramómo; parahinis; parahonas; paragantas; paralasag; paraquiriquisi; paraquiris. Parahilot.—Ibabagnas; ibabagnos. Idadacdac.
FROTADURA. *f. c.* frotación.
FROTAMIENTO. *m. vid.* frotación.
FROTAR. *a.* Bagnas, bagnos, baguid, banos; corocoso; dacdac; mocmoc; modmod; mómo; hinis; honas; gantas; lasag; quiriquisi; quiris. Hilot.
FROTE. *m. vid.* frotación.
FRUCTÍFERAMENTE. *adv. m.* Bongaan caopay. Sa daco nga polos.
FRUCTÍFERO, RA. *adj.* Bongaan.
FRUCTIFICACIÓN. *f.* Pagcabongaan. Panonga.
FRUCTIFICADOR, RA. *adj.* Nam monga.
FRUCTIFICAR. *n.* Panonga.—*fig.* Polos.
FRUCTUOSAMENTE. *adv. m.* Bongaan caopay; sa daco nga polos.
FRUCTUOSO, SA. *adj.* Bongaan, may polos.
FRUENTE. *p. a.* Mahimungaya.
FRUGAL. *adj.* An nacaon, an nagasto sin casadangan ti.
FRUGALIDAD. *f.* Casadangan.
FRUGALMENTE. *adv. m.* Sin casadangan.
FRUGÍFERO, RA. *adj. poét.* Bongaan.
FRUGÍVORO, RA, *adj.* An macaon sin mga bonga tá.
FRUICIÓN. *f.* Calipay, himaya, himongaya.
FRUIR. *n.* Himaya, lipay, himongaya.
FRUITIVO, VA. *adj.* Macalipay.
FRUMENTARIO, RIA. *adj.* An sa ó canan trigo ug iba pá nga mga bonga.
FRUMENTICIO, CIA. *adj.* An sa ó canan trigo ug iba pá nga mga bonga.
FRUNCE. *m.* Conot, pilo. Caconotan, capiloan.
FRUNCIDOR, RA. *s.* Paraconot, parapilo.
FRUCIMIENTO. *m.* Pagconot, pagpilo; pagcaconot, pagcapilo.—*fig.* Paglimbong.
FRUNCIR. *a.* Pagconot, pagpilo.—*fig.* Aringit.—Pagbaliscad nga pagpasipara san camatuoran.
FRUSLERÍA. *f.* Bisan ano nga guti an polos ó gutiay an bale.
FRUSLERO, RA. *adj.* Guti an polos, guti an bale.
FRUSTRANEO, NEA. *adj.* Macauang.
FRUSTRAR. *a.* Pacauang, Cauang.
FRUSTRATORIO, RIA. *adj.* Macacauang.
FRUTA. *f.* Bonga.—Fruta madura. Hinug; palabangahan.—Fruta que principia á madurar. Labaog.—Fruta formada, aunque no esté del todo madura. Lagatuc.—Fruta ó semilla de tabaco. Lalong.—Fruta de la palma.—bonga—, ya madura y dura. Langgas.—Fruta de plátano, blanda y aun no llena de carne. Luyat.—Fruta pasada. Lom-oy.—Fruta de coco, de bonote escaso. Lupisan.—Fruta bien madura. Nongnong.—Fruta próxima á madurar. Palatoroan. Fruta formada, pero sin madurar aun. Pisut, posit, pusic.—Fruta de la palma—bonga—, tierna y blanda aun. Pug-os.—Fruta de la nipa Pongo.—Fruta sin carne aun. Potot.—Fruta demasiado madura. Tanang.—Fruta algo madura. Alumbanug.—Fruta del camagong. Amaga.—Fruta redonda y blanca formada del agua congelada de coco—fruta.—Buay.—Fruta del árbol dapdap. Bucao.—Fruta de la palma, cabo negro. Idioc.—Fruta de la palma—coco.—Lubi.

FRUTAJE. *m.* Pinintaran sin mga bonga ó mga bucadbucad.
FRUTAL. *adj.* Bongaan.
FRUTAR. *v.* Pamonga.
FRUTECER. *n. poét.* Namomonga ná.
FRUTERÍA. *f.* Tenda; tendahan sin mga bonga.
FRUTERO, RA. *s.* Burutangan san mga bonga nga iseserbe sa lamesa.—*m.* y *f.* Parabaliguia sin mga bonga.
FRÚTICE. *m. Bot.* Cahuy cahuy.
FRUTICOSO, SA. *adj. Bot.* Sangaan.
FRUTO. *m.* Bonga.—Polos; capulsanan. Panolos. Caopayan.

FU

FU. Pusngac sin oding.
FÚCAR. *m. fig.* Tauo nga salapianon, bahandianon, manggaran.
FUCILAR. *n. poét.* Ingat-ingat, ilat-igat.
FUEGO. *m.* Calayo. Igrab ó iglab; pagcaigrab.—Calasbut.—Incendio. Casonog.—Tap-ong.—Pamusil, paluthang ná.—Capaso; paso, in mapaso an lauas. Fuego con mucha llama. Daabdaab.
FUEGUECILLO, TO. *m.* Guti nga calayo.
FUEGUEZUELO. *m.* Guti nga calayo.
FUELLE. *m.* Hasohas.
FUENTE. *f.* Borabud, tuburan, alogan.—*fig.* Guinicanan.
FUENTEZUELA. *f.* Borabud nga guti.
FUER. Á FUER DE. *m. adv.* Tungud...., sugad...
FUERA. *adv. l.* y *t.* Sa goa, gauas, sa gauas.—Fuera de. *m. adv.* Labut pá.
FUERARROPA (HACER). Panlubas.
FUERO. *m.* Sugo, talaan, batasan.—Cahum.—Casugoanan.—Togot, pagtogot, privilegio. Á fuero, ó al fuero. *m. adv.* Sugad ó alagad san batasan.—De fuero. *m. adv.* Sugad san sugo ó batasan.
FUERTE. *adj.* Marig-on.—Macosog, mabacud, bacdan, daragangan, bogcos.—Mapintas, maisug. Bahal.—Matugas.—Soysoy.—Subaquid.—Madlos. Matig-a, matighi.—Macuri.—*m.* Baluarte, ilhian.—*adj.* Macosog; mahonit. Mabascug.
FUERTEMENTE. *adv. m.* Sin marig-on; marig-on caopay.—Sin macosog, sin mapintas, sin maisug; macosog caopay, mapintas caopay, maisug caopay, mabascug caopay.
FUERZA. *f.* Cosog, gahum.—Carig-onan; Pagpirit, paglugus; pagcapirit, pagcalugus.—La fuerza del ejército. An camais ganan ó cadam-an san mga casoldadosan.
FUGA. *f.* Paglaguio; pagcalaguio.
FUGACIDAD. *f.* Camadagnit ó camadali mauara.
FUGAR. *a.* Palaguio.—*r.* Laguio, tois, tanan.
FUGAZ. *adj.* Madali mauara, madali mapapas, madali mapoo.
FUGAZMENTE. *adv. m.* Sin dali mauara, mapapas ó mapoo.
FÚGIDO, DA. *adj. vid.* fugaz.
FUGITIVO, VA. *adj.* Matagotago.—Madagmit sin pagagui.—Madali maagui ó matapus.
FULANO, NA. *m.* y *f.* Cuan.
FULGENTE. *adj.* Maguiliguili, masiga, masilacsigac, masilao, masinao, maguilangguilang, maingat-ingat, mailat-igat, masirac.
FÚLGIDO, DA. *adj. vid.* fulgente.
FULGOR. *m.* Casirac, pagcasirac. Camasiga, camaguiliguili, camasilacsigac, camasilao, camasinao, camaguilang-guilang, camaingat-ingat, camailat-igat, camasirac; pagcamasiga, etc., etc.
FULGURANTE. *p. a.* Masirac, masiga, masilacsigac, masilao, masinao, maingat-ingat, mailat-igat.
FULGURAR. *n.* Sirac, siga, silacsigac, silao, sinao, ingat-ingat, ilat-igat, maguili-guili, maguilangguilang.
FULGUROSO, SA. *adj. vid.* fulgurante.
FÚLICA. *f.* Tamsi nga sugadsugad sin manuc, bibi.
FULGINOSO, SA. *adj.* Maromaitum; buringon.
FULMINACIÓN. *f.* Paglinti.—*fig.* Pagluthang.—*fig.* Pagexcomunión.
FULMINADOR, RA. *adj.* Malinti.—*fig.* Maluthang.—*fig.* Maexcomunión.—s. Paralinti.—Paraluthang,—Paraexcomunión.
FULMINANTE.—*m.* Pulminante nga nagcacalayo.—*adj.* Macuri nga saquit.
FULMINAR. *a.* Paglinti.—*fig.* Pagluthang sin ponglo.—*fig.* Pagexcomunión.
FULMÍNEO, NEA. *adj.* Masugad sin linti.
FULMINOSO, CA. *adj.* Masugad sin linti.
FULLERESCO, CA. *adj.* Malimbong.
FULLERÍA. *f.* Limbong, paglimbong sa sugal.
FULLERO, RA. *adj.* Malimbong sa sugal.—*s.* Paralimbong sa sugal.
FULLONA. *f. fam.* Cangiras, pagboruca ó pagauay sa polong lá.
FUMADA. *f.* An tag-sa ca pagyopyop sin tabaco.
FUMADERO. *m.* Lugar nga guintagana sa pagtabaco.
FUMADOR, RA. *s.* Paratabaco.
FUMANTE. *p. a.* Magtatabaco.
FUMAR. *n.* Aso.—Pagtabaco. Pagyopyop. Paghongsoy; pagcuaco.
FUMARADA. *f.* An aso nga guinogoa sa baba, in nagtatabaco.—An tabaco nga isinosulud sa hongsoy cún sa cuaco.
FUMARIA. *f.* Banua nga pumaria.
FUMÍFERO, RA. *adj. poét.* An nagaaso.
FUMIGACIÓN. *f.* Pagparina; pagnamo, pagloon.
FUMIGADOR, RA. *m.* y *f.* Parafarina; paranamo; paraloon.
FUMIGAR. *a.* Pagparina; pagnamo; pagloon.
FUMIGATORIO, RIA. *adj.* Garamiton sin pagpasolud san aso cún hangin bá sa lauas.—An ipaparina, an inanamo, an iloloon.—*m.* Surudlan ó binubutangan san iloloon.
FUMOROLA. *f.* Calangaban sa tuna nga nagaaso ug an baho sugad san canan asufre.
FUMOSIDAD. *f.* Pagcaaso.
FUMOSO, SA. *adj.* Maaso.
FUNÁMBULO, LA. *m.* y *f.* Columbitay.
FUNCIÓN. *f.* Punsión.—Pangihul sa bisan ano nga lauas.—Pagtuman sin catungdanan.
FUNCIONAR. *n.* Pagtuman.—Pagquiua, pagquiuaquiua.—Pagbiric, pagbiricbiric.
FUNCIONARIO. *m.* Tinatapuran ó an may catungdanan ticang sa labao nga gobierno.
FUNDA. *f.* Punda.
FUNDACIÓN. *f.* Pagbuhat, pagtindug.—Carig-onan.
FUNDADAMENTE. *adv. m.* Sin marig-on; marig-on caopay. Sin matuod; matuod caopay.
FUNDADOR, RA. *s.* Parabuhat; paratindug.
FUNDAMENTAL. *adj.* An carig-onan, an guinicanan; an tinicangan.
FUNDAMENTALMENTE. *adv. m.* Alagad ó angay san pono ó tinicangan.
FUNDAMENTAR. *a.* Pagholog sin simento.—*fig.* Pagpacarig-on.
FUNDAMENTO. *m.* Carig-onan, simento.—Ponoan

nga bahin; labao nga camatuoran.—Fundamento estable. Sinogdan nga onay.
FUNDAR. *a.* Pagbuhat sin balay, etc.—*fig.* Pagrig-on; pacarig-on.
FUNDERÍA *f.* An lugar nga pagtutunauan san tumbaga, etc.
FUNDIBLE. *adj.* Sadang matunao.
FUNDICIÓN *f.* Pagtunao; catunao.—*vid.* fundería.—An cadam-an san mga letra nga magsama san pagimprenta.
FUNDIDOR. *m.* Paratunao sin tumbaga, etc.
FUNDIR. *a.* Pagtunao sin tumbaga, etc. Pagsalsal, panalsal.
FUNDO. *m. For.* Sinisiring an balay, oma, calubian, etc.
FÚNEBRE. *adj.* An tungud, an sa ó canan mga minatáy.—*fig.* Masorub-on. mabidoon, macuri gud.
FUNERAL. *adj.* An tungud sa mga paglubong.—*m.* Paglubong.
FUNERALA. (Á LA). Suhi nga pagdara san mga soldados san ira mga pusil, cay maatubang an ganggang sa tuna.
FUNERARIO, RIA. *adj.* An tungud sa mga paglubong.
FUNÉREO, REA. *adj. vid.* fúnebre.
FUNESTAMENTE. *adv. m.* Macuri nga gayud, uaray gud palad.
FÚNESTAR. *a.* Pagyobit, pagpasipara.
FUNESTO, TA. *adj.* Macuri gud.
FUNGOSO, SA. *adj.* Bucagan; mahomoc.
FURENTE. *adj.* Maisug, masina.
FURIA. *f.* Casina, caponĝot, caisug.
FORIBUNDO, DA. *adj.* Masina, maponĝot, maisug, pos-canon.
FURIENTE. *adj. vid.* furente.
FURIOSAMENTE. *adv. m.* Sin sina, sin isug. Masina caopay, maisug caopay.
FURIOSO, SA. *adj.* Masina, maponĝot, maisug, pos-canon.—Tuyao.—*fig.* Mapintas.—*fig.* Daco. Furioso gasto. Daco nga gasto.—Furioso caudal. Daco nga puhonan.
FURO. *m.* Loho sa sagud san sudlanan san asucar nga bag-o pá, basi gumoa an tubig, etc.
FURO. Hacer furo. *fr.* Limbong nga pagtago sin bisan ano.
FURO, RA. *adj.* Mapintas, ilahas ó ihalas nga mananap.
FURO, RA. *adj.* Maisug, maaringit nga tauo.
FUROR. *m.* Casina, caponĝot, caisug.
FURTIVAMENTE. *adv. m.* Sa tinago.
FURTIVO, VA. *adj.* Matatago.
FUSCO, CA. *adj.* Masirum.
FUSIBLE. *adj.* Sadang matunao.
FÚSIL. *adv.* Sadang matunao.
FUSIL. *m.* Pusil.
FUSILAR. *a.* Pagpusil, pagluthang.
FUSILAZO. *m.* Pagpitic san pusil.
FUSILERÍA. *f.* Cadam-an nga mga púsil.
FUSIÓN. *f.* Pagtunao; catunao, pagcatunao.—*fig.* Pagtirigub; pagcatirigub. Pagcaoroyon sin buot ó hunahuna.
FUSTA. *f.* Sacayan.
FUSTE. *m.* Cahuy.—Songcud, tongcud.—Ilhí.—Nocnocan.
FUSTIGAR. *a.* Paghampac, paglatub.
FUTESA. *f.* Cagutiay, guti an polos, guti an bale.
FÚTIL. *adj.* Guti an polos, guti an bále.
FUTILIDAD. *f.* Pagcagutiay san polos ó bale.
FUTURO, RA. *adj.* Omarabut, tiarabut. Boroos.

G

G. Icaualo nga letra san abecedario nga quinatsila, ug icaunum san iya mga consonante. An ngaran niya *ge.*
GABÁN. *m.* Viste nga halauig nga may mga pacó.
GABARDINA. *f.* Viste nga sugad sin saqueta.
GABARRA. *f.* Sacayán nga sugad sin casco nga daco.
GABARRO. *m.* Hubag ó saquit sin manuc sa dila.—Carat-an sin género, panapton, cubal, etc.—*fig.* Catungdanan.—*fig.* Sayop sa mga pagcuenta.—*Veter.* Hubag ó casaquit sin madanap sa colo.
GÁBATA. *f.* Yahong, uhatas.
GABAZO. *m.* Inonasan sin tobo; sapal sin lubi.
GABELA. *f.* Buhis.
GABINETE. *m.* An mga ministro san hadi ó guinhadian.
GACEL. *m.* Mananap nga talaqui nga masugadsugad sin bugsoc.
GACELA. *f.* Manap nga babaye nga masugadsugad sin bugsoc.
GACETA. *f.* Gaseta.
GACETERA. *f.* Babaye nga parabaliguia sin mga gaseta.
GACETERO. *m.* Lalaqui nga parasurat sa mga gaseta.—Parabaliguia sin mga gaseta.
GACETILLA. *f.* An bahin san gaseta ó periódico nga may casayoran sin mga sumat ó mga noticia.
GACETILLERO. *m.* Parasurat san mga sumat ó mga noticia didto sa gaseta.
GACETISTA. *m.* Parabasa sin mga gaseta.—Parasumatsumat sin bag-o nga mga sumat.
GACHO, CHA *adj.* Piuoc, yoctot, goco, duyoc, buyoncot, pil-ooc, is-is, biroc; balico; boctot.
GACHÓN, NA. *adj.* Malipayon nga tauo, madayan.
GACHONADA. *f.* Camadayan, pagcamadayan.
GACHONERÍA. *f. fam.* Camadayan.
GADITANO, NA. *adj.* Taga Cadiz.—An tungud, an sa ó canan bongto sa Cadiz.
GAFA. *f. pl.* Salaming, anteojos.
GAFAR. *a.* Pagcauit.
GAFEDAD. *f.* Saquit sa mga tudlo, nga diri nacaquiuaquiua; capiol.
GAFETE. *m.* Sab-it.
GAFO, FA. *adj.* Piol; tibac, tibacon.
GAITA *f.* Torotot, toronggon.
GAITERÍA. *f.* Bist ó panapton nga magcalainlain an color.
GAITERO, RA. *adj.* Madorogas, matiaotiao.—*fam.* An nagbibiste sin panapton nga magcalainlainan color.—*m.* Paratayhop sin torotot.
GAJE. *m.* Sohol bayad.
GAJO. *m.* Sanga sin cahuy.—Salungasing; sapad; sipi, siping.
GAJOSO, SA. *adj.* Sangaan.—Sipihon.
GALA. *f.* Hiyas, rayandayan, biao.—Camadayan.—An orug nga camahalan.
GALAFATE. *m.* Macauat.
GALAMERO, RA. *adj.* Maipahon, maquimatamis, etc.
GALÁN *adj.* Ogdayon, madayan. *m.* Tauo nga maopay an cabayhon, mahayon ug malidolido.—Tauo nga naquiquipagsangcay sin babaye.—Comediante.
GALANAMENTE. *adv. m.* Sin maopay; maopay gud.
GALANGA. *f.* Banua, an gamut niya itarambal.
GALANÍA. *f.* Camadayan; camaugdayon.
GALANO, NA. *adj.* Maopay, ayao sin mga hiyas.—Ogdayon.
GALANTE. *adj.* Maabiabihon.
GALANTEADOR. *adj.* An naquiquipagsangcay sin babaye.

GALANTEAR. *a.* Paquipagsangcay sin babaye, pagsorosuerte.
GALANTEMENTE *adv. m.* Sa camaopay nga buot; sin maopay.
GALANTEO. *m.* Paghatag sin baga maopay nga cabuot, cun an lalaqui naquiquipagsangcay sin babaye.
GALANTERÍA. *f.* Camaabiabihon.—Camadayan; camaopay.
GALANURA. *f.* Camadayan, camaopay.
GALAPAGUERA. *f.* Danao nga guti nga may mga ba-o.
GALÁPAGO. *m.* Ba-o, cumao.—Hormahan sin mga teja.
GALAPO. *m.* Sapoti.
GALARDÓN. *m.* Balos.
GALARDONADOR, RA. *adj.* Magbalos, mabalos.
GALARDONAR. *a.* Pagbalos.
GALBANA. *f. fam.* Cahubia.
GALBANADO, DA. *adj.* Himula.
GALBANERO, RA. *adj. fam.* Mahubia.
GÁLBANO. *m.* Tague nga himula sin cahuy.
GALBANOSO, SA. *adj. fam.* Mahubia.
GÁLBULO. *m.* Bonga san cahuy nga siprés.
GALDRUFA. *f.* Casing.
GALEAZA. *f.* Sacayán.
GALEGA. *f.* Banua nga itarambal.
GALENA. *f.* Tuna nga tinutud-can sin timga.
GALENO, NA. *adj. Mar.* Halayahay nga hangin.
GÁLEO. *m.* Isda nga gáles.
GALEÓN. *m.* Sacayán, adiong.
GALEOTA. *f.* Sacayán nga masugad sugad sin binta.
GALEOTE. *m.* Bariga nga para aod sa sacayán nga sinisiring galera.
GALERA. *f.* Carro ó cangga nga daco.—Presohan, bilanggoan.—Sacayán.—Rungbay nga mga higdaan didto sin mga poroy-an sin mga magsaquit.
GALERÍA. *f.* Solud nga halaba ug haluag nga may mga taramboan, ngan binibiauan mán sin mga cuadro nga mahal ug matahum, ngan sin mga sabong, ug caliliauan mán san mga tauo.—Corredor sa mga balay.—Cadam-an nga mga pintar.—Dalan sa ilarum sa tuna didto sa mga mina, etc.
GALERNA. *f.* Uranos, madlos caopay nga hangin.
GALERNO. *m. vid.* galerna.
GALFARRO. *m.* Banug.—*fig.* Tauo nga lagatao.
GALGA. *f.* Bato nga daco.
GALGA. *f.* Ponggud.
GALGA. *f.* Saluran sin minatay nga pobres.
GALGA. *f.* Higot ó sintas sin sapin sin babaye.
GALGA. *f.* Pasangolan.
GALGO, GA. *s.* Ayam nga galgo.
GÁLGULO. *m.* Tamsi.
GALIANOS. *m. pl.* Can-on.
GÁLICO. *m.* Saquit, nga ticang san pacasala sa lain nga tauo.
GALICOSO, SA. *adj.* Masaquit ó sinasaquitan sin gálico.
GALILLO. *m.* Tilatica.
GALIMATÍAS. *m. fam.* Mga polong nga uaray cahusayan.
GALIO. *m.* Banua nga itarambal, nacacabagtic san gatas.
GALIZABRA. *f.* Sacayán.
GALOCHA. *f.* Sapin nga cahuy ó puthao.
GALÓN. *m.* Galón nga rayadayan sin panapton.
GALÓN. *m.* Tarac-san, tarac-sanan.
GALONEADOR, RA. *m.* y *f.* Pararayandayan sin galón.
GALONEADURA. *f.* Rayandayan, pagcarayandayan sin galón.
GALONEAR. *a.* Pagsab-ong, pagrayandayan sin galón.
GALOP. *m.* Sayao.
GALOPAR. *n.* Darodalagan.
GALOPE. *m.* Pagdarodalagan.—Á, ó de, galope. *m. adv. fig.* Sin dagmit; dagmit caopay.
GALOPEADO, DA. *adj. fam.* Hinanali nga pagcahuhat, ug maraut mán.—*m.* Pagtampalo.
GALOPEAR. *n.* Darodalagan.
GALOPILLO. *m.* Tanud sa cosina.
GALOPÍN. *m.* Mahugao, buringon nga bata.—Tampalasan.—Tauo nga may calibutan.
GALOPINADA. *f.* Buhat sin tampalasan.
GALOPO. *m.* Tampalasan.
GALPITO. *m.* Siuo nga maluya, nga may saquit.
GALLADURA. *f.* An baga mata mata san pula san bunay, nga amoy tinutud-can san siuo.
GALLAR. *a.* Cogud.
GALLARDA. *f.* Sayao.—*Impr.* Cahimo sin letra nga goroguti lá san canan breviario.
GALLARDAMENTE. *adv. m.* Madayan caopay.
GALLARDEAR. *n.* Dayan; hayon hayon; lido lido.
GALLARDETE. *m. Mar.* Tinabas nga panapton nga masugad sugad sin caringpula.
GALLARDÍA. *f.* Camadayan; camahayon hayon, camalido lido.
GALLARDO, DA. *adf.* Madayan, mahayon, mahayonhayon, malido lido.—Maisug, casingcasingan.—*fig.* Mahal, maopay.
GALLARETA. *f.* Tamsi.
GALLARÓN. *m.* Tamsi nga masugad sugad sin ligay.
GALLARUZA. *f.* Biste nga halauig nga may carocapiya.
GALLEAR. *a.* Cogud.—*n. fig.* y *fam.* Singguit.—*fig.* y *fam.* Labao sa iba.
GALLEGADA. *f.* Cadam-an sin mga gallego.—Polong cun buhat bá sin tauo nga gallego.—Sayao nga gallego.
GALLEGO, GA. *adj.* Taga Galicia.—An tungod ó sa Galicia.
GALLERA, *f.* Bulang, bublangan.
GALLETA. *f.* Tinapay nga uaray binhi ug matig-a.
GALLETA *f.* Surudlan sin alacsio etc., nga may tadloy.
GALLILLO. *m.* Tilatica.
GALLINA. *f.* Manuc nga bayaye.—Gallina ponedera. Ogang, umagac.—Gallina blanca. Oguis.—Gallina de carne negra. Patani.—Gallina sin cola. Tocong.—Gallina con las plumas al revés. Cambuca, *parat.*—Gallina de patas cortas. Pandacan.—Gallina blanca con matices colorados y negros. Boranting.—Gallina con matices dorados ó amarillos. Tinggarong; tinggarongon.
GALLINAZA. *f.* Iti sin manuc.—Tamsi nga madaguit.
GALLINERÍA. *f.* Lugar nga guinbabaliguiaan sin mga manuc.—Camanucan.
GALLINERO, RA. *m.* y *f.* Parapalit ug parabaliguia sin mga manuc.—*m.* Cabaong, haponan sin camanucan.—Gallinero portátil. Tangcal sin manuc.—*fig.* Hampangan, hampanganan sin mga babaye.
GALLINETA. *f.* Bibi nga tamsi.
GALLINOSO, SA. *adj.* Matalao.
GALLIPAVA. *f.* Manuc nga daco.
GALLIPUENTE. *m.* Tulay, tarabucan.
GALLITO. *m.* Manuc nga guti.—*fig.* An matingal.
GALLO. *m.* Manuc nga lalaqui.—Gallo de pelea. Hopot.—Gallo de largos espolones. Mangsad, culhan, tadhan.—Gallo de color castaño y verde. Libason.—Gallo de plumas encarnadas. Ihalason.—Gallo de

color ceniciento. Abohon.—Gallo viejo de largo espolón. Balangcauitan.—Gallo jóven. Sonoy, bocol, boclay, bocolay.—Gallo blanco con matices colorados y negros. Boranting.—Gallo, que sirve de reclamo. Catian.—Gallo blanco. Oguis.—Gallo, que no da saltos al reñir, sino que espera á que salte el contrario. Sagahid.—Gallo con la cresta cortada, casi á raiz por la parte de atrás. Tadlip.—Gallo con especial matiz en sus plumas. Talisayon.—Gallo con matices dorados ó amarillos. Tinggarong, tinggarongon.—Gallo sin cola. Tocong.—Gallo con las plumas al revés. Cambuca.—Gallo de patas cortas. Pandacan.—Gallo negro. Itum.—Isda sa dagat.

GALLOCRESTA. *f.* Tanum nga itarambal.

GALLOFA. *f.* Can-on nga limos sa mga pobres.—Otan.—Susumaton.—Tinapay nga gutiay.—Almanaque.

GALLOFEAR. *n.* Paquilinos, cay uaray buhat.

GALLOFERO, RA. *adj.* Macalolooy, hangul, mahubia, naquiquilinos, cay tinutuyo.

GALLOFO, FA. *adj. vid.* gallofero.

GAMA. *f.* Mananap nga babaye nga masugad sin bugsoc.

GAMARZA. *f.* Banua.

GAMBALÚA. *m. fam.* Tauo nga hataas, magasa ug maluya.

GÁMBARO. *m.* Baga quinis, baga alimango.

GAMELA. *f.* Alat.

GAMELLA. *f.* Balalong nga daco.

GAMEZNO. *m.* Misa ó siuo sin tamao tamao.

GAMO. *m.* Mananap nga masugud sin bugsoc.

GAMÓN. *m.* Banua nga itarambal.

GAMONITO. *m.* Saringsing sanga.

GAMUZA. *f.* Mananap nga masugad sugad sin canding.—Anit nga manipis.

GANA. *f.* Caipa.—Ganas sin pagcaon, etc.—Abrir, ó abrirse, las ganas de comer.—*m.* In nai ipa sin pagcaon.—Darle á uno la gana. *fr. fam.* Pagbuot sin pagbuhat sin bisan ano.—De buena gana. *m. adv.* Sa maopay nga cabuot.—De mala gana. *m. adv.* Sa maraut nga cabuót.—De gana *m. adv.* Sa tinuyo, ongud, ticos.—Estar de mala gana. *fr.* In sinasaquitan; in quinucurian.—Tener uno gana de fiesta. *fr. fig.* y *fam.* In naquiquipagsari.—Tener uno gana de rasco. *fr. fig.* y *fam.* In naquiquipagoyas; in naquiquipagsorosuerte.

GANABLE. *adj.* Sadang macucuha.

GANADERÍA, *f.* Cahayopan.

GANADERO, RA. *m.* y *f.* Tagiya ó tagada sin mga hayop.—Bantay sin cahayopan.

GANADO, DA. *adj.* An nagdaog; an nacacuha sin polos.—*m.* Hayop; cahayopan.—Potiocan.—Ganado de cerda. An mga cabactinan, an mga cababuyan.—Ganado de pata, ó de pezuña hendida. An mga cabacahan, an mga cacarnerohan, an mga cacandingan, an mga cabactinan ug mga cababuyan.—Ganado en vena. An diri pá capon ó pisit.—Ganado mayor. An mga cacarab-oan, an mga cabacahan an mga cacabayohan, etc.—Ganado menor. An mga cacarnerohan, an mga cacandingan, etc.—Ganado menudo. An mga canatihan.—An mga capasian.

GANADOR, RA. *s.* Paradaog; paracuha sin polos.

GANANCIA. *f.* Pagdaog; paggua.—An daog; an cuha, an tubo; an polos. Capulsanan.—Labá; hilabá.

GANANCIOSO, SA. *adj.* An may polos, an nagdaog ó nacacuha sin polos.

GANAPÁN. *m.* Paraalayon sin paghacot ó pagdolong sin haragcotion mamamas-an.

GANAR. *a.* Tubo; pagpatubo cuha; laba. Pagdaog.—Pacacuha, pacaagao.—*fig.* Paglabao sa iba.

GANCHO. *m.* Ca-oit; sab-it; cahit.

GÁNDARA. *f.* Soho nga guba.

GANDAYA. *f.* Sodoy sodoy.—Andar uno á la gandaya. Buscar, ó correr, uno la gandaya. *frs. fams.* Pagsodoy sodoy.

GANDAYA. *f.* Socong.

GANDIR. *a.* Pagcaon.

GANDUJADO. *m.* Pinilopilo.

GANDUJAR. *a.* Pagconot; pagpilopilo.

GANDUL, LA. *adj. fam.* Masodoy sodoy; lagatao; mahubia.

GANDULEAR. *n.* Pagsodoy sodoy; paglagatao.

GANDULERÍA. *f.* Casodoy sodoy; calagatao; cahubia.

GANFORRO, RRA. *adj. fam.* Maraut, tampalasan.

GANGA. *f.* Tamsi nga masugad sugad sin pitao.—*fig.* Bisan ano nga mahal (ó caopayan) nga macucuha sin masayon.

GANGOSO, SA. *adj.* Ngohoc.

GANGRENA. *f.* Cadonot, in nadodonot ná an onud sin casam-dan, etc.

GANGRENARSE. *n.* Donot an onud ó tul-an sa lauas...

GANGRENOSO, SA. *adj.* An nadodonot ná.

GANGUEAR. *n.* Ngohoc.

GANGUEO. *m.* Pagcangohoc.

GÁNGUIL. *m.* Sacayán.

GANOSO, SA. *adj.* An nai ipa.

GANSADA. *f. fig.* y *fam.* Buhat, cún polong bá, sin tapang.

GANSARÓN. *m.* Tamsi.—*fig.* Tauo nga hataas, magasa ug di mahayon.

GANSO, SA, *m.* y *f.* Tamsi nga ganso.—*fig.* Tauo nga mahubia.—*fig.* Tauo nga tapang.

GANTA. *f.* Gantang.

GANZÚA. *f.* Puthao nga harohalaba ug balico an catapusan, nga guinagamit san mga macauat sin pagabre san mga puerta nga guinilaoihan, etc.—*fig.* y *fam.* Macauat.

GAÑÁN *m.* Paraalayon.

GAÑANÍA. *f.* Mga paraalayon.—An balay nga inaayopan nira.

GAÑIDO *m.* Osic sin ayam, ouang; honi sin mananap.

GAÑILES *m. pl.* Bot-ol, totol-nan, toton-an.—Hasang sin isda.

GAÑIR. *n.* Osic, ouang; honi; iyagac.—*fig. y fam.* Laos, pagao.

GAÑÓN *m. vid.* gañote.

GAÑOTE. *m. fam.* Bot-ol, totol-nan, toton-an.

GARABATADA. *f.* Pagcao-it; pagcacao-it.

GARABATEAR. *n.* Pagcao-it.

GARABATEO. *m.* Pagcao-it pagcacao-it.

GARATO. *m.* Cao-it; sab-it; lingig.—Curis.

GARABITO. *m.* Poroc-anan nga harohataas ug balay balay sa mga nagbabaliguia sin ano man sa mga tianggui, etc.

GARAMBAINA. *f.* Hiyas ó rayandayan sa mga biste nga diri gud angay.—*pl. fam.* Mga pangiuaquiua sa lauas nga diri angay.—*fam.* Mga curis ó mga letra nga maraut.

GARANTE. *com.* Piador; mangangaco.

GARANTÍA. *f.* Pagcapiador.—Carig-onan.

GARANTIR. *a.* Pagpiador; pangaco.

GARANTIZAR. *a.* Pagpiador; pangaco.

GARAÑÓN. *m.* Hayop nga asno.

GARAPACHO. *m.* Guinisa.

GARAPIÑA. *a.* Borobug-os, barobagtic.

GARAPIÑAR. *a.* Pagborobug-os, pagbarobagtic.

GARAPITA. *f.* Raya, pocot.

GARAPITO. *m.* Mananap nga pacoan.

GARAPULLO. *m.* Laboro.

GARAY. *m.* Sacaván.
GARBA. *f.* Opong nga humay.
GARBANZAL. *m.* Cagarbansohan.
GARBANZO. *m.* Tanum ug bonga nga garbanso.
GARBAR. *a.* Pagopong; pagtipon san mga opong, pagtapong.
GARBEAR. *n.* Paghayon hayon, paglido lido; pagdayao.
GARBERA. *f.* Tapong nga humay.
GARBIAS. *m. pl.* Guinisa nga tortilla.
GARBILLADOR. *m.* Parapalid sin humay, etc. Paratahop.
GARBILLAR. *a.* Pagpalid sin humay, etc. Pagtahop.
GARBILLO. *m.* Nigo.
GARBINO. *m.* Hangin nga habagat sa carabian.
GARBO. *m.* Camadayan; hayon; quiding quiding.
GARBOSO, SA. *adj.* Mahayon, malido lido, maquiding quiding.
GARBULLO. *m.* Cangiras, aringasa.
GARCETA, *f.* Tamsi nga masugad sugad sin talabon.—*Mont.* An tais san mga sungay sin bugsoc.
GARDUÑA. *f.* Mananap nga sugad sin miro ó iro.
GARDUÑO. *m. fam.* Macauat, maninicas.
GARFA. *f.* Colo.—Echar la garfa. *fr. fam.* Pagcamas.
GARFADA. *f.* Pagcamas; pagcacamas.
GARFEAR. *n.* Pagcao-it.
GARFIADA. *f. vid.* garfada.
GARFIO. *m.* Cao-it; sab-it; cahit.
GARGAJEADA. *f. vid.* gargajeo.
GARAJEAR, *n.* Pagcughad, pagcughat.
GARGAJEO. *m.* Pagcughad, pagcughat; pagcacughad, pagcacughat.
GARGAJIENTO, TA. *adj.* Macughad, macughat.
GARGAJO. *m.* Cughad, cughat, laco.
GARGAJOSO, SA. *adj.* Macughad, macughat.
GARGANCHÓN. *m.* Bot-ol ó aguian san hangin nga iguiniguinhaua.
GARGANTA. *f.* Bot-ol, totolnan, toton-an.—del pie. Cagapusan ó gapusan sa teel ó siqui.—*fig.* Cahaligotay nga aguian.
GARGANTADA. *f.* An tagsa capagsinuca sin alacsio, tuba, etc.
GARGANTEAR. *n.* Pagcanta.
GARGANTEO. *m.* Pagcanta; pagcacanta.
GARGANTILLA. *f.* Dahug; Sinampaluc.
GÁRGARA. *f.* Calacaga.
GARGARISMO. *m.* Pagcalacaga.—An icacalacaga.
GARGARIZAR. *n.* Pagcalacaga.
GARGAVERO. *n.* Bot-ol ó aguian san hangin nga iguiniguinhaua.
GÁRGOL. *adj.* Bogoc nga bunay.
GÁRGOL. *m.* Lasi; linasian.
GARGUERO. *m.* Bot-ol ó aguian san hangin nga iguiniguinhaua.
GARGÜERO. *m. vid.* Garguero.
GARIFALTE. *m.* Tamsi nga madaguit.
GARIFO, FA. *adj.* Mahal; ogdayon.
GARITA. *f.* Bantayan, balay-balay sin bantay.
GARITERO. *m.* An may balay nga susgalan, tagbalay.—Parasugal didto sin susgalan nga balay.
GARITO. *m.* Balay nga susgalan.
GARLA. *f. fam.* Carocayacan, lapia.
GARLADOR, RA. *adj. fam.* Malapia.
GARLAR. *n. fam.* Paglapia.
GARLITO. *m.* Bobo; garao.—*fig.* y *fam.* Gama.
GARLOCHA. *f. vid.* garrocha.
GARLOPA. *f. Carp.* Sapio nga halaba.
GARNACHA. *f.* Biste nga halauig nga may mga paco.—Mga comediante.
GARNIEL. *m.* Bacgos nga may mga sopotsopot.
GARO. *m.* Isda nga garo.—Sarsa nga guinhihimo sa mao nga isda.—Sagmao.
GARRA. *f.* An teel nga imot-a san leon, an colo san banug, etc. Cagat, páac.—Caer en las garras. *fr. fig.* Dacop, dinacop ná.—Echar á uno la garra. *fr. fig.* y *fam.* Pagdacop sa iya.—Sacar á uno de las garras á otro. *fr. fig.* Paglucat ó pagbaui.
GARRAFA. *f.* Garrapa, surudlan.
GARRAFAL. *adj.* Dageo; daco.
GARRAFIÑAR. *a. fam.* Pagagao.
GARRAFÓN. *m.* Garrapa nga daco.
GARRAMA. *f.* Buhis.—*fig.* y *fam.* Pangauat, pagticas.
GARRAMAR. *a. fam.* Pagcauat, pagticas.
GARRANCHA. *f. fam.* Espada.
GARRANCHO. *m.* Sanga nga nabari ó naotud.
GARRAPATA. *f.* Cato.
GARRAPATEAR. *n.* Pagcuris, pagculit cuguit.
GARRAPATO. *m.* Curis, culit cuguit.
GARRAR. *n. Mar.* Anud, in guinaanud an sacayan nga nagpopondo.
GARREAR. *n. Mar. vid.* garrar.
GARRIDO, DA. *adj.* Mahal, matahum; ogdayon.
GARROBA. *f.* Tanum.
GARROBILLA. *f.* Sinacsac, tiac sin cahuy nga algarrobo.
GARROCHA. *f.* Songcud nga may tais nga puthao sa catapusan.
GARROCHAZO. *m.* Pagsamad, pagdabal ó pagbalbag sin songcud.
GARROCHEAR. *a.* Paghono, pagsamad sia songcud.
GARRÓN. *m.* Tahúd.
GARROTAZO. *m.* Pagdabal sin tongcud, songcud ó bambo.
GARROTE. *m.* Tongcud, songcud, bambo.—Pagbitay sin tauo.—Biriquis.—Pagsangbud sin maopay.—Dar garrote. *fr.* Pagbitay.—Sentenciar á uno á garrote. *fr.* Paghocom ó pagsentencia nga pagbibitayon an tauo.
GARROTILLO. *m.* Saquit ó hubag sa bot-ol.
GARRUCHA. *f.* Motón.
GARRUCHUELA. *f.* Motón nga guti.
GARRUDO, DA. *adj.* Halaba an colo, culhan.
GARRULADOR, RA. *adj. vid.* gárrulo.
GARRULIDAD. *f.* Camahoni.—Camayacan.—*fig.* Camangiras.
GÁRRULO, LA. *adj.* Tamsi nga mahonihoni.—*fig.* Tauo nga mayacan, hamolong.—*fig.* Mangiras nga hangin etc.
GARUJO. *m.* Bituca ó mga bato mga gudti; cota.
GARULLA. *f.* Mga uvas nga napurac san bulig.—Cadam-an nga tauo nga mangingiras.—Campar de garulla. *fr. fam.* Pagpacalalaqui, cay may sinasarigan.
GARVIER. *m.* Sopot nga guti.
GARVÍN. *m.* Hiyas sa oló san mga babaye.
GARZA. *f.* Talábon. Atalabong.
GARZO, ZA *adj.* Inanel.
GARZÓN. *m.* Olitauo, nga maopay an cabacdao niya.
GARZOTA. *f.* Tamsi nga masugad sugad sin talábon.—Rayadayan sin barahibo sin tamsi nga ibubutang sa mga calo, etc.
GAS. *m.* Alitbo, alisbo; alisngao.—Gas nga madocot nga sugad sin malihao nga lana.
GASA. *f.* Género ó panapton nga masilhag ug manipis.
GASTABLE. *adj.* Sadang magasto. Sadang magamit. Sadang maiban.

GASTADO, DA. *adj.* Maluya; naiban ná; panas, punas.—Dumay.
GASTADOR, RA. *s.* Paragasto; paragamit.—*m.* Preso.—*Mil.* Soldados nga gastador.
GASTAMIENTO. *m.* Paggasto; paggamit. Pagcaiban.
GASTAR. *a.* Pagasto, Paggamit.—Pagiban.—*r.* Panas, punas. Cagut.—Pagbungcag.—Gastarlas. *expr. fam.* Batasan. Así las gastas tú. Ansiya iton an imo batasan.
GASTO. *m.* Gasto, paggasto, paggamit.—Guinagasto; guinasto.
GASTOSO, SA. *adj.* Nagpaparagasto.
GASTRALGIA. *f. Med.* Saquit ó camasool san sorocsoroc.
GÁSTRICO, CA. *adj. Med.* An tungud ó sa sorocsoroc.
GASTRITIS. *f. Med.* Saquit nga hubag sa soroc suroc.
GASTRONOMÍA. *f.* Cabatiran sin pagtima sin maopay nga cacaanon.—Camaquicaon sin maopay.
GASTRONOMO, MA. *m.* y *f.* An batid sin pagtima sin maopay nga cacaanon.—Maquicaon sin maopay.
GATA. *f.* Oding nga babaye.
GATAS. (A). *m. adv.* Nanap.
GATATUMBA. *f. fam.* Larang nga paglimbong.
GATAZO. *m. fam.* Oding nga daco.—Limbong, paglimbong.
GATEADO, DA. *adj.* Sugad sin oding.—*m.* Cahuy nga masugad sugad sin bantulinao ó pantacan.
GATEAMIENTO. *m.* Pagcacalambitay.—Pagcacabud, pangabud.—Pagcacamang.—Pagnanap.—Pagcacalanican.
GATEAR. *n.* Calambitay, calanican.—Cabud.—*fam.* Nanap, danap, cuyamang. Camang.—*a. fam.* Camras; cambrot.—*fam.* Pagcauat.
GATERA. *f.* Loho, aguian san mga oding.
GATERÍA. *f.* Caodingan, camisayan.
GATESCO, CA. *adj. fam.* An sa ó canan, mga oding.
GATILLAZO. *m.* Pagpocpoc san manuc manuc san pusil, etc.
GATILLO. *m.* Campit nga guti.—Manuc manuc sin pusil.—Gatiyo.—*fig.* y *fam.* Bata nga macauat.
GATO. *m.* Oding, misay, cuding, coying, curing.—Gato de color pardo. Mambanon.—Gato de algalia. Miro, iro.—Gato montés. Garong.—Sopot.—Salapi nga isinosolud san sopot.—*fig.* y *fam.* Macauat.—*fig.* y *fam.* Malimbong. Batid.
GATUÑA *f.* Banua nga itarambal.
GATUNO, NA. *adj.* An sa ó canan mga oding.
GATUÑA. *m.* Banua nga itarambal.
GATUPERIO. *m.* Sinacot sin magcalainlain nga uaray rasa ug maraut.—*fig.* y *fam.* Limbong.
GAUDEAMUS. *m.* Piesta; calipay; damo nga can-on ug inumon.
GAVETA. *f.* Honos sin susratan.
GAVIA. *f.* Tangcal nga pagsusudlan sa tauo nga tuyao.—Cale, hubang.—*Mar.* Layag nga gavia.
GAVIA. *f.* Tamsi nga canauay.
GAVIERO. *m.* Grumetes nga nagmamangno san layag nga gavia, etc.
GAVIETA. *f. Mar.* Layag nga gavieta.
GAVILÁN. *m.* Banug. Manaul.
GAVILLA. *f.* Opong; botoc.—*fig.* Cadam-an ó panon sin mga tauo.
GAVIÓN. *m. Mil.* Bangcat nga daco nga pinopono sin tuna.—*fig.* y *fam.* Calo nga daco.
GAVIOTA. *f.* Tamsi nga canauay.
GAYA. *f.* Badlis nga malalain sin color.—Bansag sin pagcamananaog.
GAYADURA. *f.* Rayandayan sin biste.
GAYAR. *a.* Pagrayandayan, pagsab-ong.
GAYO, YA. *adj.* Malilipay; macaruruyag.—Gaya ciencia: gaya doctrina. Aradman ó cabatiran sin pagcapoeta.
GAYOLA. *f.* Corong; curongan; tangcal.—*fig.* y *fam.* Pandug, pandugan.
GAYOMBA. *f.* Banua nga mahamut.
GAYUBA. *f.* Banua nga itarambal.
GAZA. *f. Mar.* Sipong, sinipong sin pisi.
GAZAFATÓN. *m. fam.* Daco nga pagsala ó paglisa.
GAZAPA. *f. fam.* Bua, limbong.
GAZAPATÓN. *m. fam.* Daco nga pagsala ó paglisa.
GAZAPERA. *f.* Balay, loho ó taragoan san mga conejo.—*fig.* y *fam.* Bagay-bagay sin mga tauo nga nagsasaot cay maraut an tuyo nira.—*fig.* y *fam.* Pagsari, pagauay.
GAZAPINA. *f. fam.* Hampang sin mga tauo nga maraut nga uaray man buhat.
GAZAPO. *m.* Misa sin conejo.—*fig.* y *fam.* Tauo nga malimbong.—*fig.* y *fam.* Limbong, bua nga daco.
GAZAPÓN. *m.* Balay nga susgalan.
GAZMIAR. *a.* Pagcaon caon sin maram-is, bonga, etc.
GAZMOÑADA. *f. vid.* gasmoñeria.
GAZMOÑERÍA. *f.* Paglimbong, pagpacamadoroto, in di man; pagpacabuotan; in di man; pagpacasantos, in di man.
GAZMOÑERO, RA. *adj. vid.* gazmoño.
GAZMOÑO, ÑA. *adj.* Malimbong, an nagpapacamadoroto, an nagpapacabuotan, an nagpapacasantos, in di man.
GAZNÁPIRO, RA. *adj.* Tapang, hongug.
GAZNAR. *n.* Yagac, iyagac; cotoc.
GAZNATADA. *f.* Pagdabal sin macosog sa liug ó bot-ol.
GAZNATAZO. *m. vid.* gaznatada.
GAZNATE. *m.* Bot-ol, totol-nan, toton-an; liug.
GAZOFILACIO. *m.* Piotan sa mga limos, ug mga bahandi sa singbahan sa Jerusalén.
GAZPACHO. *m.* Gaspasó, cacaanon nga may tinapay, lana, suca, sabuyas ug sin tubig.
GAZUZA. *f. fam.* Gotum.

GE

GE. *f.* Ngaran san letra nga *g*.
GEHENA. *m.* Impierno.
GELATINA. *f.* Baga gulamay nga guinhihimo sa mga cosog, mga tul-an, mga sungay ug mga quinodcod sin anit san mga hayop.
GELATINOSO, SA. *adj.* An madocot sugad sin gelatina.
GELFE. *m.* Oripon nga agta.
GÉLIDO, DA. *adj. poét.* Mahagcot caopay.
GEMA. *f.* Ngaran san mga bato nga mahal.—*Bot.* Bucad nga diri pá buscag.
GEMACIÓN. *f. Bot.* Pag ibubuscag ná an bucad.
GEMELO, LA. *adj.* Magcaruha.—*m. pl.* Salaming ó anteojos.
GEMIDO. *m.* Pag ngoy ngoy; pagdudgo; pagbacho; pag agontug.
GEMIDOR, RA. *adj.* Mangongoy ngoy; madududgo; mababacho; ma agontug.
GEMIR. *n.* Ngoyngoy; dudgo; bacho; agontug.
GENCIANA. *f.* Banua nga itarambal.

GENEALOGÍA *f.* Guinicanan.—Surat nga casayoran san mga guinicanan.
GENEALÓGICO, CA. *adj.* An tungud, sa ó canan guinicanan.
GENEALOGISTA. *m.* Parasurat ó para asoy sa mga guinicanan.
GENERACION. *f.* Panganac.—Mamat; ca namatan. Tulin; catulinan. *pl.* Catulintulinan.—Catanohan nga magtaladongan.
GENERAL. *adj.* Masahid; sa ngatanan.—Agsub.—*m.* Ponoan, labao, pangulo.
GENERALA. *f. Mil.* Pagtoctoc san mga guimbal.
GENERALATO. *m.* Cahimtang, catungdanan sin ponoan san capadian. Pagcaponoan.
GENERALIDAD. *f.* Cadam-an.
GENERALÍSIMO. *m.* Ponoan nga labao sin mga casoldadosan.
GENERALIZAR. *a.* Pagpabantug; pagpausuag.
GENERO *m. id.;* género ó panapton.—Gaui, batasan.
GENEROSAMENTE. *adv. m.* Ticang sa maopay nga casing casing.
GENEROSIDAD. *f.* Camuhal, pagcamahal nga ticang sa mga guinicanan.—Camaopay sin buot.—Camatagon.—Camaisug ug camacosog sa mga maguri.
GENEROSO, SA. *adj.* Mahal, hamili; cay gaican sa manal nga guinicanan.—Manatagon; maopay.
GENESÍS. *m.* An Santos nga Surat ó ansiyapa nga libro san Pentateuco ni Moisés.
GENIAL. *adj.* Lugaringon san gaui san tagsa.—Macacaupay.
GENIALIDAD. *f.* Gaui, batasan, panguinaui.
GENIALMENTE. *adv. m.* Alagad san gaui san tagsa.
GENIAZO. *m. fam.* Caisug; camaisug.
GENIO. *m.* Gaui, batasan; cagauian.—Batid, lasgud.
GENISTA. *f.* Canuycahuy.—Banua.
GENITAL *adj.* Quinatauo.
GENTE. *f.* Mga tauo.—Banua ó guinhadian.—Mga casoldadosan.—Tauo nga...—Pamilia ó mga caoropdan.—Gente de proa. Dolonganon.
GENTECILLA. *f.* Tauo nga taramayon, maraut sin batasan.
GENTIL. *adj.* Diuatahan, uaray buniag.—Macosog; magayon, maopay an cabacdao.
GENTILEZA. *f.* Camadayan, camaopay san cabacdao.—Pagabiabi; caabiabihon.
GENTILHOMBRE. *m.* Maopay nga tauo.—Surugoon san hadi.—Paraboniog san hadi.
GENTILICIO, CIA. *adj.* An canan ó sa mga tauo sa bisan diin nga guinhadian.—An tungud sa mga mamat ó pamilia.
GENTÍLICO, CA. *adj.* Diuatahan, an canan ó sa mga diuatahan.
GENTILIDAD. *f.* Bua nga religión sa mga diuatahan.—Cadiuatahan.
GENTILISMO. *m. vid.* gentilidad.
GENTILIZAR. *n.* Pagdiuata.
GENTILMENTE. *adv. m.* Sin maopay.—Aalagad lá sa mga diuatahan.
GENTIO. *m.* Cadam-an sin mga tauo, damo nga mga tauo.
GENTUALLA. *f.* Mga tauo nga taramayon.
GENTUZA. *f. adv.* gentualla.
GENUFLEXIÓN. *f.* Paglohud.
GENUINO, NA. *adv.* Toton; lugaringon.
GEODESIA. *f.* Usa ca cabahin san geometria nga nahatag sin casayoran sin pagsocol san tuna.
GEODÉSICO, CA. *adj.* An tungud, an sa ó canan geodesía.
GEODESTA. *m.* An batid ó lasgud san geodesia, parasocol san tuna.
GEOGNOSIA. *f.* Pagaradman nga nahatag sin casayoran san baga cabutang san mga mina dida sa tuna.
GEOGNOSTA. *m.* An batid ug lasgud san geognosia.
GEOGNÓSTICO, CA. *adj.* An tungud, an sa ó canan geognosia.
GEOGRAFÍA. *f.* Pagaradman nga nahatag sin casayoran san tuna.
GEOGRÁFICAMENTE. *adv. m.* Aalagad sa mga lagda san geografía.
GEOGRÁFICO, CA. *adj.* An tungud, an sa ó canan geografía.
GEÓGRAFO. *m.* An batid ó lasgud san geografía.
GEOLOGÍA. *f.* Pagaradman nga nahatag sin casayoran san pagcabutang san tuna ug san cahimoniya ngan sa ngatanan nga nahimumutang dida.
GEOLÓGICO, CA. *adj.* An tungud, an sa ó canan geologia.
GEÓLOGO. *m.* An batid, maaram ug lasgud sa geologia.
GEOMANCIA. *f.* Pagtagna nga buaan tungud sin ano man nga quiniquita sa tuna ó tungud sin mga badlis nga guinobuhat dida sa tuna.
GEOMÁNTICO, CA. *adj.* An tungud, an sa ó canan geomancia.—*m.* Managna nga buaon.
GEOMÉTRA. *m.* An batid, maaram ug lasgud sa geómetria.
GEOMETRAL. *adj. vid.* geométrico.
GEOMETRÍA. *f.* Pagaradman nga nahatag sin casayoran san cadac-an, san cahilab-an, san cahiluagau, san cahitaas ug cahilarum sa ano man nga butang.
GEOMÉTRICAMENTE *adj. m.* Aalagad sa mga lagda san geometria.
GEOMÉTRICO, CA. *adj.* An tungud, an sa ó canan geometría.—*fig.* Igo gud.
GEOPONIA. *f.* An pagbuhat sa tuna.
GEOPÓNICA. *f. vid.* geoponia.
GEOPÓNICO, CA. *adj.* An tungud, an sa ó canan mga pagbuhat sa tuna.
GERANIO. *m.* Banua ó tanum nga sugad sin malvas.
GERBO. *m.* Mananap nga nagloloroloco in nalacit.
GERENTE. *m. Com.* Tinatapuran, ponoan.
GERENCIA. *f.* Catungdanan san gerente; pagcagerente.
GERIFALCO. *m. vid.* gerifalte.
GERIFALTE. *m.* Tamsi nga madaguit.—Luthang.—Como un gerifalte. *m. adv.* Maopay gud.
GERMEN. *m.* Guinicanan, sinogdan. Tinutud-can.—*fig.* Tinicangan.
GERMINACIÓN. *f.* Pagtoroc, panoroc.—*fig.* Pagolput.
GERMINADOR, RA. *adj.* An nagpapatoroc. An nagpapaolput.
GERMINAR. *n.* Toroc, olput, botbot butho, ná an mga tanum.
GERMINATIVO, VA. *adj.* Matotoroc. Macacatoroc.
GERUNDIADA. *f. fam.* Polong nga pagdayao lá.
GERUNDIANO, NA. *adj. fam.* An napapadayao lá.
GERUNDIO. *m. vid.* in gram.—*fig.* y *fam.* Tauo nga nayacan ó nagsusurat nga padayao lá.
GESTACIÓN. *f.* An caiha san caburud ó casagpon.
GESTATORIO, RIA. *adj.* An madadara sa camut lá sugad sin silla ó lingcoran, etc.
GESTEAR. *n.* Quiligquilig, buringit, curiot, lingag, hacahaca, piling.
GESTERO, RA. *adj.* Maquiligquilig, maburingit, macuriot, malingag, mahacahaca, mapiling.
GESTICULACIÓN. *f.* Pagcaquilig quilig, pagcaburingit pagcacuriot, pagcalingag, pagcahacahaca, pagcapiling.

GESTICULAR. *n. vid.* gestear.
GESTIÓN *f. vid.* gestionar.
GESTIONAR. *n.* Pagbuhat, pagtalingcha ó pagtuman sin ano mán nga guintutuyo, pagpatinayon.
GESTO. *m.* Quiligquilig, buringit, curict, lingag, hacahaca, piling.
GESTOR. *m. Com.* Opud, tulig, pangulo san mga magoropud sin pagcomercio.
GESTUDO, DA. *adj. vid.* gestere.

GI

GIBA. *f.* Boctot.—*fig.* y *fam.* Labut, paghilabut.
GIBADO, DA. *adj.* Boctot, boctoton.
GIBAR. *a.* Boctot; pagpabalico. Pagbalico, pagpaboctot.—*fig.* y *fam.* Paglabut, paghilabut.
GIBOSO, SA. *adj.* Boctot, boctoton.
GIGANTA. *f.* Babaye nga hataas caopay.—Tanum, an bucad niya naaatubang guinhapon sa adlao.
GIGANTE. *m.* Tauo nga hataas caopay.
GIGANTEA. *f.* Tanum, an bucad niya naaatubang guihapon sa adlao.
GIGANTEO. *a. adj. vid.* gigantesco.
GIGANTESCO, CA. *adj.* An tungud, an sa ó canan mga gigante.—*fig.* Capin ná, labao ná, oraora ná, siha sin cadaco.
GIGANTEZ. *f.* Cadaco, casiha sin cadaco.
GIGANTÓN, NA. *m.* y *f.* Tauo tauo nga gigante ó daco caopay.
GILVO, VA. *adj.* Himusag, husog husag.
GIMNASIA. *f.* Pagpahaara sa lauas sin mga pagsirco; pagsirco.
GIMNASIO. *m.* An guintututdoan ó guinpapahaaraan sa mga tauo sin pagsirco.
GIMNASTA. *m.* Parasirco.
GIMNÁSTICA. *f. vid.* gimnasia.
GIMNÁSTICO, CA *adj.* An tungud, an sa ó canan mga pagsirco.
GIMOTEAR. *n. fam.* Ngoyngoyay, ngorongoyngoyay.
GIMOTEO. *m.* Pagngoyngoyay, pagngrongoyngoyay.
GINEBRA. *f.* Irinmon, alacsio nga ginebra
GINETA *f.* Mananap.
GINGIDIO. *m.* Banua.
GIRADA. *f.* Pagbiric sa lauas, in naquingquing an tauo.
GIRALDETE. *m.* Roquete nga uaray mga paco.
GIRALDILLA. *f.* Biricbiric nga ibinubutang sa cahitaasan sin campanario, etc.
GIRÁNDULA. *f.* Garingan nga pono sin mga pabotohon.
GIRAR. *n.* Biric, biricbiric. Toyoc. Liroc.—*Com.* Pagpadolong sin carig-onan, agud macaaro san salapi nga asoy san mao nga carig-onan.
GIRASOL. *m.* Tanum, an bucad niya naaatubang guihapon sa adlao.
GIRATORIO, RIA. *adj.* An nagbibiric, an natoyoc.
GIRIFALTE. *m. vid.* gerifalte.
GIRINO. *m.* Mananap nga guti sa tubig.
GIRO. *m.* Biric, pagbiric.—Pagcaagui.—*Com.* Pagpadara sin salapi, in tinatagan sin carig-onan nga asay an iguinpapadara.—Tomar uno otro giro. *fr. fig.* Paglain sin larang ó paghunahuna.
GIRÓVAGO, GA. *adj.* Halay, haloy-haloy, lalag, lagáyao, lagátao, lagalag.
GITANADA. *f. fig.* Pagsorugsorug.
GITANEAR. *n. fig.* Sorugsorug.
GITANERÍA. *f.* Pagaramaram, pagsorugsorug.—Cadam-an sin mga gitano.
GITANO, NA. *adj.* Mga tauo nga uaray pirme nga oroquian nga naghibimalinhalin.

GL

GLACIAL. *adj.* Mahagcot nga oraora.
GLACIALMENTE. *adv. m. fig.* Oraora sin hagcot.
GLADIADOR. *m.* Paraauay.
GLÁNDULA. *f. Med.* Lisolisc.—Baga hubaghubag.
GLASTO. *m.* Banua.
GLAUCIO. *m.* Banua.
GLAUCO, CA. *adj.* Voroverde.—*m.* Mananap.
GLEBA. *f.* Tuna nga burobug-os.
GLERA. *f.* Aganan.
GLOBO. *m.* Calilibutan.—Tuna.—Globo.
GLORIA. *f.* Cahimayáan, cahimáy-an, paghimaya sa langit. Himaya.—Bantug, dungug.—Hirimayáan, paghimayáan.
GLORIARSE. *r.* Padayao.—Himaya, lipay.
GLORIETA. *f.* Balay sa mga tanaman.
GLORIFICACIÓN. *f.* Pagdayac; pagcadayac.—Paghimaya; pahimayo.—Pagorug.
GLORIFICADOR, RA. *adj.* An nagpapaorug sa iba.—Humalatag san cahimayaan sa langit.
GLORIFICAR. *a.* Pagpaorug sa iba.—Pagorug, pagdayao, pagdayeg, pagandac, pagsanorug, pagsalinorug.—Papaghimaya.—*r.* Padayao, himaya, lipay.
GLORIOSAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga paghimaya. Sa daco nga bantug ó dungug.
GLORIOSO, SA. *adj.* Tacús pagdayegon, tacus pagodgon.—Mahimayaon.—Echar uno de la gloriosa. *fr.* In nagpapadayao an tauo sa iya ngahao.
GLOSA. *f.* Casayoran.
GLOSADOR, RA. *s.* Paraasoy, parahatag sin casayoran.
GLOSAR. *a.* Pagasoy, paghatag sin casayoran.—Sayud.
GLOSARIO. *m.* Casayoran sin mga polong nga halarum an cahologan.
GLOSE. *m.* Pagasoy, paghatag sin casayoran. Casayoran.
GLOSILLA. *f. Impr.* Letra nga gutiay pá san canan breviario.
GLOTÓN, NA. *adj.* Hingaon; malamon.
GLOTONAMENTE. *adv. m.* Hingaon sin daco, sin ora ora ná.
GLOTONEAR. *n.* Hingaon, paghingaon, lamon.
GLOTONERÍA. *f.* Paghingaon.—Cahingao.
GLUTINOSIDAD. *f.* Camasapilit.
GLUTINOSO, SA. *adj.* Masapilit.

GO

GOBERNABLE. *adj.* Mahibimo magobierno.
GOBERNACIÓN. *f.* Pagmando, pagataman; paghopot.
GOBERNADOR, RA. *s.* Paramando, paraataman; parahopot.—*m.* Hocom, gobernador.
GOBERNADORCILLO. *m.* id., capitan san bongto.
GOBERNAMIENTO. *m. vid.* gobierno.
GOBERNANTE. *p. a.* Magmarando, magaataman; maghopopot; magbubuot.
GOBERNAR. *a.* Pagbuot, pagmando, pagsugo; paghopot.—Pagmangno.—Pagolin, pagcaling.—*n.* Alagad an sacayán san baysalan.
GOBERNATIVO, VA, *adj.* An tungod, an sa ó caran gobierno.

GOBERNOSO, SA. *adj. fam.* Maninimagno caopay san panimalay; batid.
GOBIERNO. *m.* Pagmando, pagataman; paghopot; panimangno.—Cadatoan ó cadam-an san mga labao nga ponoan.—Catungdanan sin ponoan; pagcaponoan. —An tuna nga nasasacop san gahum san ponoan. —Balay nga inooquian san ponoan.—An Camaiha san pagcaponoan.
GOBIO. *m.* Isda nga gobio.
GOCE. *m.* Calipay, pag calipay. Paghiagum.
GOCHO, CHA. *m.* y *f. fam.* Bactin; babuy.
GOFO, FA. *adj.* Tapang, lorong, hongug.
GOFO, FA. *adj. Pint.* Tauo tauo nga habobo, pandacan.
GOLA. *f.* Bot-ol, totol-nan, toton-an.—Tigaman sin pagcaopicial sa infantería.—*Arq.* Minoldura nga sugad sin *s.*
GOLDRE. *m.* Caban caban nga sudlanan sin mga odiong.
GOLETA. *f.* Sacayán.
GOLFÁN. *m.* Banua nga nanonoroc sa mga tubig nga nabibiao.
GOLFO. *m.* Casuguran nga daco.—Lauod, dagat; calaodan.
GOLILLA. *f.* Rayandayan sa liug.—*Min.* Baclao nga puthao.
GOLONDRINA. *f.* Sayao sayao.—Balinsasayao.
GOLONDRO. *m. fam.* Caipa, caibug.
GOLOSEAR. *n. vid.* golosinear.
GOLOSINA. *f.* Bisan ano nga marasa; matam-is, bonga, etc.—Caipa, caibug.
GOLOSINAR *n. vid.* golosinear.
GOLOSINEAR. *n.* Ipa, caoncaon sin matam-is, bonga, etc.
GOLOSO, SA. *adj.* Maquitam-is, maquicaon sin bonga, etc.
GOLPE. *m.* Pantuc; hipantuc. Pacdul; hipacdul.—Bondoc.—Bongtol. Bontol.—Ticdul.—Tucdo.—Toctoc.—Todtod.—Toltug.—Bunal.—Dacdac.—Golpe ó ruido de cosa que cae. Hulag bong.—Golpe de azote, látigo, etc. Labdus, lapdus, latub.—Golpe de remo. Hacdol.—Golpe de pecho, golpe con la mano cerrada ó puño. Pocpoc, tampoc; sompoc.—Golpe, infortunio ó desgracia. Cacurian.—Golpe ó latido. Quibot, quibotquibot.—Dar golpe en vano Pagsala.—Á golpes *m. adv.* Naguiguidabaldabal.—Caer de golpe. *fr. fig.* Tigda nga caholog, tigda nga pagcapucan. —Dar golpe una cosa. *fr. fig.* Macaosa, macatingala. —De golpe *m. adv. fig.* Tigda; dagmit.—De golpe y porrazo, ó zumbido. *m. adv. fig.* y *fam.* Hinanali. —Descargar golpes á uno. *fr.* Pagbono ó pagdabal sin macosog sa iya.—De un golpe *m. adv. fig.* Sa usa lá capagbuhat.—Errar el golpe. *fr. fig.* Pagsala.—Parar el golpe. *fr. fig.* Pagsagang.
GOLPEADERÓ, *m.* Balbagan; bunalan; pilpigan.
GOLPEADOR, RA. *s.* Parabalbag; paradabal. Paramac-mac. Parapocpoc, etc.
GOLPEADURA. *f.* Pag...; pagca... *vid.* golpear.
GOLPEAR. *a.* Macmac; balbag; hantuc. Mocmoc; modmod; mómo. Humac; hunal. Ompag. Payocpoc. Palpag. Pidpid. Tamba. Buntad. Buntag. Bontol. Intoc. Pocpoc; tampoc; dagboc. Ticdul. Ticsap. Toctoc. Tudtud. Toltug. Pilpig. Bagtac. Dagbus. Dagul. Dapacdapac. Dugmo.—Golpear los que reman. Paghangco; hacdul.—Golpear con cosa pesada. Pagbongtol.—Golpear ó dar golpes con cosa pequeña. Tingting.
GOLPEO. *m. vid.* golpeadura.
GOLPETEO. *m.* Pagmaromacmac. Pagbarobalbag.
GOLLERÍA. *f.* Can-on nga marasa ó malalim.—*fig.* y *fam.* Capin ná, capinan.
GOLLETE. *m.* Tingdol, gogóngan.—Liug liug.
GALLIZO. *m.* Cahaligotay.
GOLLORÍA. *f. vid.* gollería.
GOMA. *f.* Taguc. Duga.—Hubag.—Goma nga masapilit.—Bagcot.
GOMARRA. *f.* Manuc.
GOMARRERO. *m.* Macauat sin manuc ug sin mga siuo.
GOMARRÓN. *m.* Siuo sin manuc.
GOMECILLO. *m. fam.* Magaragbay, omaragbay.
GOMIA. *f.* Harohalas nga dagco.—Barang, asuang.—*fig.* y *fam.* Hingaon, malamón.—*fig.* y *fam.* Bisan ano nga nacacaobus ó nacacapoo san puhonan, etc.
GOMORRESINA. *f.* Taguc; duga.
GOMOSIDAD. *f.* Camasapilit.
GOMOSO, SA. *adj.* Masapilit. Tagucan.—An may mga hubag.
GÓNDOLA. *f.* Sacayán.—Carruaje.
GONDOLERO. *m.* Paraolin san sacayán nga góndola; paragayong san mao nga sacayán.
GONFALÓN. *m.* Bandera, estandarte.
GONFALONIER. *m. vid.* gonfaloniero.
GONFALONIERO. *m.* Paradara ó an nagdadara san bandera.
GONORREA. *f.* Bus-ao, saquít nga paganas sin dugo nga diri tinutuyo.
GORDAL. *adj.* An guimamatambuqui ó guidadacoi.
GORDANA. *f.* Tamboc sin hayop.
GORDIFLÓN, NA. *adj. fam.* Matamboc caopay.
GORDINFLÓN, NA. *adj. fam.* Matamboc caopay.
GORDO, DA. *adj.* Matamboc, mataba, mabobcos.—Bahol.—*m.* Tamboc, taba.
GORDOLOBO. *m.* Banua nga itarambal.
GORDURA. *f.* Tamboc, taba.—Camatamboc, camataba.—Aligui. Bon-o. Goboc. Hopong. Pilat.
GORGA. *f.* Tubong sin tamsi nga catían.—Liro; lambiong.
GORGOJARSE *r.* Agay-ay. Bocboc.
GORGOJO. *m.* Bocboc. Agay-ay.
GORGOJOSO, SA. *adj.* Binobocboc; inagay-ay.
GORGORITA. *f.* Bura, boroboro.—*fam.* Tingug.
GORGORITEAR. *n. fam.* Pagtingug.
GORGORITO. *m. fam.* Tingug.
GORGOROTADA. *f.* Tol-on, usa lá catol-on.
GORGOTERO. *m.* Parabaliguia sin mga tatagudti.
GORGUERA. *f.* Rayandayan sa liug.
GORGUZ. *m.* Odyong.
GORILA. *m.* Olot.
GORJA. *f.* Bot-ol, totol-nan, toton-an.
GOBJEADOR, RA. *adj.* Matingug.—Mahoni.
GORJEAR. *n.* Pagtingug.—Paghoni.
GORJEO. Tingug.—Honi, honi-honi.
GORRA. *f.* Tag-uló. Socong.
GORRADA, *f. vid.* gorretada.
GORRERO, *m.* y *f.* Parahimo sin mga socong.—Parabaliguia sin mga socong.
GORRETADA. *f.* Pgtocas san tag-ulo.
GORRÍN. *m. vid.* gorrino.
GORRINERA. *f.* Tangcal sin bactin.
GORRINO, NA. *m.* y *f.* Bactin.
GORRIÓN. *m.* Tamsi nga sugad-sugad sin maya.
GORRIONERA. *f. fig.* y *fam.* An guincacatirocan ug taragoan san mga uaray buhat ó maraut an tuyo nira.
GORRO. *m.* Socong.
GORRÓN, NA. *adj.* Atang; atangatang.—*m.* Banteles nga bato.—Tauo nga visiohanon nga maraut an batasan.—Pitsarón.

GORRONAL. *m.* Cabatoan nga gudti.
GORULLO. *m.* Gapas, barahibo etc., nga borobug-os.
GOTA. *f.* Toro. lagdó, tarug. Yamug.—Gota á gota. *m. adv.* Taguinis.—Saquít sa mga calulot-an.
GOTEADO, DA. *adj.* Tinoroan.
GOTEAR. *m.* Toro, Tarug, lagdó.—Higuís.—Lanay; laguc.
GOTERA. *f.* Toro, Catud-an.
GOTERÓN. *m.* Toro nga daco.
GOTOSO, SA. *adj.* An may saquít nga gota.
GOZAR. *a.* Hiagum. Himaya, munggaya, hamunggaya. —Lipay.
GOZO. *m.* Himaya. Calipay; calipayan.—*fig.* Laga. —*pl.* Mga siday sa pagtahud sa mga casantosan.
GOZOSAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagcalipay; sa daco nga paghimaya.
GOZOSO, SA. *adj.* Malipayon. Malilipay.
GOZQUE. *adj.* Guti nga ayam nga maosig caopay.

GR

GRABADO. *m.* Aradman nga nagtutdo sin pagliroc ó paggohit.—Linirocan.
GRABADOR, RA. *m.* y *f.* Paraliroc, paragohit.
GRABADURA. *f.* Paraliroc, paggohit; pagcaliroc, pagcagohit.
GRABAR. *a.* Pagliroc, paggohit.
GRACEJAR. *n.* Pagpolong ó pagsurat sin mga macatataua.
GRACEJO. *m.* Polong nga catataua.
GRACIA. *f.* id., hatag; togot; calooy.—Caopayan.—Polong nga catataua.—*fam.* Ngaran san tagsa.—Dar gracias. *fr.* Pagpagrasias, pagpasalamat. Pagopa. —¡Gracias! *expr.* ¡Dios magbayad! ¡salamat!—¡Gracias á Dios! ¡Salamat sa Dios!—Parabol.—Dara honon.
GRACIABLE. *adj.* Malipayon; maalayhan.—Mahatag, matogot.
GRÁCIL. *adj.* Gamay, gutiay.
GRACIOLA. *f.* Banua nga mapait ug itarambal.
GRACIOSAMENTE. *adv. m.* Sin maopay.—Hatag lá.
GRACIOSIDAD. *f.* Caopay, camahal; caopayan, camahalan. Pagcaharang-don.
GRACIOSO, SA. *adj.* Harang-don.—Darahonon nga tauo.—*m.* y *f.* Gopong.
GRADA. *f.* Balitang.—Mga lingcoranan sugad san sa mga quiritaan.—Turunban, turunbanan sa mga altar.
GRADA. *f.* Pacaras.
GRADADO, DA. *adj.* Binalitang.—Binutangan sin mga lingcoranan.—Binutangan sin turunbanan.
GRADAR. *a.* Pagpacaras san tuna.
GRADERÍA. *f.* Mga balitang.
GRADILLA. *f.* Gradiyas. Harohagdan nga cuha-cuha.—Hormahan sin paghimo sin mga baldosa.
GRADIOLO. *m.* Banua.
GRADO. *m.* Balitang.—An pagcahirayo ó pagcahidooc san mga magoropud san pagcaoropud nira.—Cahimtang sa pagcacápitan... etc.
GRADO. *m.* Buot, curuyag.—De buen grado, ó de grado. *m. adv.* Sa maopay nga cabuot.—De mal grado. *m. adv.* Sa maraut nga cabuot.—De su grado. *m. adv.* Caruyag niya.—Mal de mi grado. *m. adv.* Bisan diri co tuyo.
GRADUACIÓN. *f.* Paghatag sa bisan ano san iya tunggud.—Pagbahinbahin.—Catungdanan ó camahalan.
GRADUADO, DA. *adj. Mil.* An may grado labao san catungdanan nga iya pá quinacap-tan, sugad sini *an coronel nga graduado, nga si comandante López,* cay diri pá quinacap-tan niya an pagcacoronel.
GRADUADOR. *m.* Isosocol.
GRADUAL. *adj.* Sorosonud.—*m.* An bahin san misa nga guinbabasa cun matapus an epístola.
GRADUALMENTE. *adv. m.* Sa pagcasonudsonud.
GRADUANDO. *m.* An harani ná cumarauat sin grado sa universidad.
GRADUAR. *a.* Paghatag san tag-sa san iya tunggud.—Paghatag, pagtogot sin grado.—Pagsocol.
GRAJA. *f.* Uác nga babaye.
GRAJEA. *f.* Matam-is.
GRAJEAR. *n.* Paguác.
GRAJERO, RA. *adj.* An hinahaponan san mga uác.
GRAJO. *m.* Uác.
GRAJUELO. *m.* Uác nga guti.
GRAMA. *f.* Banua. Dauadaua.
GRAMAL. *m.* Cabanuáan, an tuna nga tinutud-can sin grama.
GRAMÁTICA. *f.* Pagaradman sin pagpolong ug pagsorat sin maopay.
GRAMATICAL. *adj.* An tunggud, an sa ó canan gramática.
GRAMATICALMENTE. *adv. m.* Aalagad sa mga lagda san gramática.
GRAMÁTICO, CA. *adj. vid.* gramatical.—*m.* Maaram ó batid san gramática. Parasurat sin gramática.
GRAN. *adj.* Daco; mahal.
GRANA. *f.* Pagonud ná san humay, etc.—Catbonga ná, catonud ná san humay, etc.
GRANA. *f.* Mananap nga guti.—Color nga pula.—Panapton nga pula.
GRANADA. *f.* Bonga san cahuy nga granado.—Pábotohun.
GRANADERO. *m. fig.* y *fam.* Tauo nga hataas.
GRANADILLA. *f.* Bucad san banua nga pasionaria.
GRANADILLO. *m.* Cahuy nga pula an onud.
GRANADO. *m.* Cahuy nga mamomoga sin mga granada.
GRANADO, DA. *p. p.* Onuran.—*adj. fig.* Mahal, maopay.
GRANADOR. *m.* Silsigan, ag-agan san polvora.
GRANAR. *n.* Onud, pagticang sin pagonud an humay, etc.; gara; calatcat.—*a.* Pagsilsig, pagag-ag san polvora.
GRANATE. *m.* Bato nga pula, bulao, itum, hinilao, himula ó poropula.
GRANAZÓN *f.* Pagonud san humay, etc.; pamonga.
GRANDE. *adj.* Daco; dagco. Landao, dahab. Gacmal. Macatarambong.—Grande ó ancha boca. Bungangá.—Grandes ojos. Butlug; hicdat.—grande marea. Daco an taob, higub.—*m.* Dato, mahal nga tauo.
GRANDEMENTE. *adv. m.* Damo caopay; maopay gud.
GRANDEVO, VA. *adj. poét.* Tigurang canpay, lagás na caopay.
GRANDEZA. *f.* Cadaco, calabao.—Gahum. Camahalan.
GRANDEZUELO, LA. *adj.* Daradacóay.
GRANDILOCUENCIA. *f.* Cabatiran, calasguran, halarum nga pagpamolong.
GRANDILOCUENTE. *adj. vid.* grandílocuo.
GRANDÍLOCUO, CUA. *adj.* Batid, lasgud sin pagpolong ó pagsurat.
GRANDILLÓN, NA. *adj. fam.* Daco caopay.
GRANDIOSAMENTE. *adv. m.* Mahal caopay; harang-don caopay.
GRANDIOSIDAD. *f.* Orug nga camahalan, pagcaharangdon.

GRANDIOSO, SA. *adj.* Mahal gud, harangdon.
GRANDÍSIMO, MA. *adj.* Guidadacoi.
GRANDÍSONO, NA. *adj.* Polong nga halarum, totón ug lasgud.
GRANDOR. *m.* Cadaco.—Badac, cabadac.
GRANDOTE, TA. *adj.* Daco caopay.
GRANDULLÓN, NA. *adj.* Daco caopay.
GRANDURA. *f. vid.* grandor
GRANEADO, DA. *adj.* Luboc.—Binorocboroc. Uidcad.—*Mil.* Fuego graneado. Dagmit ó agsub nga pamusil san manga soldados.
GRANEAR. *a.* Pagsabuag; paghasuc; pagabud; pagpugas.
GRANEL. (A). *m. adj.* Tinapong nga humay, etc. Tinitipon nga bugas, etc.
GRANERO. *m.* Bohos, bohosan, isteba.—*fig.* Mga oma nga bongaan caopay.
GRANÉVANO. *m.* Cahuy cahuy.
GRANGUARDIA. *f. Mil.* Mga bantay nga casoldadosan nga nangangaballo.
GRANILLO. *m.* Ponggud. Singit. Timos.—*fig.* Polos, capulsanan, panolos.
GRANITO. *m. vid.* granillo 1.ª acep. Liso nga guti.—Bato nga matig-a.
GRANIZADA. *f.* Uran nga borobug-os nga sugad sin gudti nga mga bato.
GRANIZAR. *n.* Paguran sin borobug-os nga sugad sin gudti nga mga bato.
GRANIZO. *m. vid.* granizada.
GRANJA. *f.* Balay ó mga balay nga may tanaman nga mga libut sin cota didto sa mga caom-han.
GRANJEAR. *a.* Pangita, pagdugang san puhonan.
GRANJEO. *m.* Pagpangita, pagpacabuhi, pagdugang san puhonan.
GRANJERÍA. *f.* Polos; capulsanan; panolos. Pagcomercio.
GRANJERO, RA. *m.* y *f.* Bantay, paraataman sin granja.—Paracomercio.
GRANO. *m.* Humay, paray, etc.—Tipasi.—Bugas.—Batul.—Liso.—Hubag.—Grano de fruta oprimido entre los otros granos. Piyapi.—Grano de paláy tierno. Hagum.—Grano destinado para semilla.—Binhi.—Grano con sangre, materia ó aguaza. Libotog.—Granos pequeños en las manos, etc. Labotoy, labtinao.—Liisic.—Uyas sin cacao, etc.
GRANUJA. *f.* Ubas nga cuha ná san bulig.—An liso san ubas.—Mga cabataan nga uaray buhat, nga mga sodoy sodoy.
GRANUJADO, DA. *adj.* Sugad sin liso.—Lisohan.
GRANUJIENTO, TA. *adj.* An may mga hubag.
GRANUJO. *m. fam.* Hubag.
GRANZA. *f.* Tictic.
GRANZÓN, *m. pl.* Agubanga.
GRAO. *m.* Doroongan.
GRASA. *f.* Manteca, tamboc, taba.—Buring sin panapton.
GRASERA. *f.* Susudlan sin manteca ó tamboc.
GRASIENTO, TA, *adj.* Minanticaan, poros sin tamboc.—Langsiao.
GRASO, SA. *adj.* Tambuc.
GRATAMENTE. *adv. m.* Sa maopay nga buot.
GRATA. *f.* Porugan.
GRATAR. *a.* Pagporug, pagpaingat san bulauan, etc.
GRATIFICACIÓN. *f.* Balos; gala.
GRATIFICADOR, RA. *adj.* Magbaralos, maggagala.—*s.* Parabalos, paragala.
GRATIFICAR. *a.* Pagbalos; paggala.
GRATIS. *adv. m.* id. uaray bayad, hatag lá, togot lá.
GRATISDATO. TA. *adj.* Sa calooy lá, hatag lá, togot lá
GRATITUD. *f.* Pagbalos.
GRATO, TA, *adj.* Namit, camagnamit, malalim, marasa.—Maangay, maigo, maopay.—Hatag lá, togot lá.—Lus-ay.
GRATONADA. *f.* Mga siuo nga guinisa.
GRATUITAMENTE. *adj. m.* Sa calooy lá, hatag lá, togot lá, uaray bayad.
GRATUITO, TA, *adj.* Uaray bayad, hatag lá, calooy lá, togot lá.
GRATULACIÓN. *f.* Paghatag sin maopay nga oras.—Calipay, pagcalipay.
GRATULAR. *n.* Paghatag sin maopay nga oras.—*r.* Lipay, himaya.
GRATULATORIO, RIA *adj.* Paghatag sin maopay nga oras.
GRAVA. *f.* Baras nga bahol.
GRAVAMEN. *m.* Catungdanan.—Bayad, igbabayad, baray-dan.
GRAVAR. *a.* Bug-at, in binubugatan an tauo sin catungdanan, etc. Paghatag sin catungdanan.—Pagdugang sin igbabayad.
GRAVATIVO, VA. *adj.* Mabug-at; macacabug-at,
GRAVE. *adj.* Mabug-at.—Daco, daco caopay.—Mahadong, maligdong.—Macuri.
GRAVEAR. *a.* Sarig.
GRAVEDAD. *f.* Cabug-at, pagcabug-at; camabug-at, pagcamabug-at.—Camahadong, camaligdong.—Cacurian.
GRAVEMENTE. *adj. m.* Sin bug-at; mabug-at caopay.—Sin hadong, mahadong caopay.—Sin curi; macuri caopay.
GRÁVIDO, DA. *adj. poét.* Pono.—Burud.
GRAVITACIÓN. *f.* Camabug-at.
GRAVITAR. *n.* Bug-at.—Sarig.
GRAVOSO, SA. *adj.* Mabug-at; macuri.
GRAZNADOR, RA. *adj.* Mayagac, maiyagac, macotoc.
GRAZNAR. *n.* Pagyagac, pagiyagac; pagcotoc.
GRAZNIDO. *m.* Yagac, iyagac; cotoc.
GREDA. *f.* Calot.
GREDAL. *adj.* Tuna nga calot.—*m.* Calot.
GREDOSO. SA. *adj.* Calot.
GREGAL. *adj.* An noboboyug ó naoopud sa mga igcasisugad.
GREGAL. *m.* Hangin nga cabonghan.
GREGARIO. RIA. *adj.* Opud.
GREGUERÍA. *f.* Casalangisang.
GREGÜESCOS. *m. pl.* Sarual.
GREMIO. *m.* Saloro.—Cadam-an. El gremio de chinos. An cadam-an san mga insic, an cainsican.
GRENCHUDO, DA. *adj.* Pagpag an barahibo; pagpag an bohoc.
GREÑA. *f.* Pagpag an bohoc, gobot an bohoc.—Andar á la greña. *fr. fam.* Pangonit.
GREÑUDO, DA. *adj. vid.* grenchudo.
GRESCA. *f.* Ngiras, aringasa, boruca.—Pagauay, pagsari.
GREY. *f.* Cahayopan.—*fig.* Cacristianosan, cabinuniagan.—*fig.* Cadam-an.
GRIETA. *f.* Butac, bobtac, bugtac, gutac, goac.—Oguihap.—*pl.* Cabutacán, cabobtacan, cabugtacan, cagutacan, caguacan.—Caoguihapan.
GRIETADO, DA. *adj.* Nabutac, nabobtac, nabugtan, nagutac, nagoac.
GRIETARSE. *r.* Butac, bubtac, bugtac, gutac, goac.—Oguihap.
GRIETOSO, SA. *adj. vid.* grietado.

GRIFO, FA. *adj.* Pagpag an bohoc, gobot an bohoc.—Tadloy.
GRIFÓN. *m.* Tadloy nga daco.
GRIGALLO. *m.* Tamsi.
GRILLA. *f.* Mananap nga guti nga babaye.—Esa es grilla. *expr. fam.* Bua iton.
GRILLAR. *a.* Paghonihoni an mga griyo.
GRILLARSE. *r.* Panaringsing an trigo, an humay, etc.
GRILLERA. *f.* Loho nga inaayopan san mga griyo.—Corong nga guti sin mga griyo.
GRILLERO. *m.* Parabutang ug paratangtang san sepiyo ó colma nga puthao san mga preso.
GRILLETE. *m.* Sepiyo ó colma nga puthao sa mga preso.
GRILLO. *m.* Mananap nga guti.—Guitib, toroc ná an semilla, tanum, etc.—*pl.* Sepiyo, colma nga puthao, colma nga cahuy.
GRIMA. *f.* Cangalas.
GRÍMPOLA. *f. Mar.* Bandera nga halaba ug haligotay sa catapusan.
GRINÓN. *m.* Itarahub sa oló sa mga monja ug mga binocot.
GRIPO. *m.* Sacayán.
GRIS. *adj.* Color sin abo.—*m.* Mananap nga sugad sin color sin abo.—*fam.* Hagcot, taghum.
GRITA. *f.* Cangiras, aringasa.—Samoc, rimoc.
GRITADOR, RA. *adj.* Magasud, maculigui, macurinit, madasag, magagsud, magahuy, maguliat, maparac, masabá, masingguit, macoróo, maparangag, matingul. maaringasa, mangiras, masalangisang; masuriao,—*s.* Para....
GRITAR. *n.* Paggasud, pagculigui, pagcurinit, pagdasag, paggagsud, paggahuy, pagguliat, pagparac, pagsabá, pagsingguit, pagcoróo, pagparangag, pagsuriao; pagtingul, pagaringasa, pagngiras, pagsalangisang.
GRITERÍA. *f. vid.* gritar.
GRITO. *m.* Tingul, gagsud, guliat, coróo, curinit, culigui; ngiras, aringasa, Parangag.
GRITÓN, NA. *adj. fam. vid.* gritador.
GROMO. *m.* Saringsing.
GROPOS. *m. pl.* An dugnit ó tingcal nga isinosolud sa tinterohan.
GROSAMENTE. *adv. m.* Garang-gasang pá.
GROSCA. *f.* Halas nga malara caopay.
GROSELLA. *f.* Bonga sin cahuycahuy nga grosellero.
GROSELLERO. *m.* Cahuycahuy.
GROSERAMENTE. *adv. m.* Sa cauaray catahud.—Tinapang lá; lorong caopay.
GROSERÍA. *f.* Cauaray catahud.—Maraut nga pagcabuhat.—Catapang, calorong.
GROSERO, RA. *adj.* Bastos, dacmol, maraut nga cabuhat.—Uaray catahud.
GROSÍSIMO, MA. *adj.* Guitatamboqui.—Guidadacoi.—Guidadacmoli.
GROSOR. *m.* Dacmol, cadacmolan.
GROSURA. *f.* Tamboc, tabá. Catamboc, camagtamboc, catabá, camagtabá.
GROTESCAMENTE. *adv. m.* Sa maraut nga pagcabuhat ó pagcahimo.
GROTESCO, CA. *adj.* Maraut nga cabuhat ó cahimo.
GRÚA. *f.* Maquina sa pagbuhat sin mga magbug-at.
GRUERO, RA. *adj.* Tamsi nga madaguit.
GRUESA. *f.* Isip sin napolo cag duha cadosena.—Bayad.
GRUESO, SA. *adj.* Matamboc, matabí; bunayon.—Mabahol.—Madacmol.—Biquil.—Guragdal.—Grueso de labios. Modotan.—Grueso de filo.—Amol—Gruesa, voz. Garabhauon.—*m.* Cabahol. Cadacmol, cadacmolan.—El grueso del ejército. An camais-ganan san mga casoldadosan.
GRUIR. *n.* Paghoni san doong.
GRULLA. *f.* Doong.
GRULLADA. *f.* Mga tauo nga tinimaua nga nagboboronyog.—Matuod nga diri ná igo igsumat cay sinasabut ná.—*fig.* y *fam.* Mga alguasil nga nagcacaopud san ponoan san pagronda; ronda.
GRUMETE. *m.* Grumetes, paragsacay.
GRUMO. *m.* Bagtic nga dugo, gatas, etc.—Ubas etc., nga nagcacasootsoot.—Saringsing.
GRUÑIDO. *m.* Iyac; igoc; iluciguc; aguimod agomod.
GRUÑIDOR, RA. *adj.* Maiyac; maigoc; mailuciguc, oroquian sa maaguimod; maagomod.
GRUÑIMIENTO. *m. vid.* gruñir.
GRUÑIR. *n.* Pagiyac; pagigoc; pagiluc-iguc; pagaguimod; pagagomod.—*fig.* Curiot.
GRUÑÓN, NA. *aj. fam. vid.* gruñidor.
GRUPA. *f.* Balao-ang.
GRUPADA. *f.* Dagco nga onus.
GRUPO. *m.* Cadam-an sin...
GRUTA. *f.* Lungib; gungab. Cagungaban—*pl.* Mga oroquian sa ilarum sa tuna.

GU

GUACAMAYO. *m.* Tamsi nga masugad sugad sin picoy.
GUACIA. *f.* Cahuy cahuy; an taguc niya.
GUACO. *m.* Tanum nga itarambal.
GUACHAPEAR. *a.* Pagpacpac sa siqui san tubig.—*fig.* y *fam.* Pagbuhat sin dagmit ug maraut.—*n.* Tonog.
GUACHAPELI. *m.* Cahuy nga matugas.
GUÁCHARO, RA. *adj.* Labolabo, tauo nga sinasaquitan.—*m.* Siuo.—Siuo sin tamsi nga malamaya.—Tamsi nga guácharo.
GUACHO. *m.* Siuo sin tamsi nga malamaya.
GUADAÑA. *f.* Garab nga daco.
GUADAÑAR. *a.* Paggarab; pagsaliese.
GUADAÑERO. *m.* Paraliese sin banua.
GUADAÑIL. *m. vid.* guadañero.
GUADAPERO. *m.* Cahuy.
GUADAPERO. *m.* Surugoon nga paradolong san can-on san nga maghabari ó magarani.
GUADRAMAÑA. *f.* Limbong.
GUADUA. *f.* Cauayan nga hataas ug madacmol nga tubigan an mga bias.
GUADUAL. *m.* Cacauayanan.
GUAIRA. *f. Mar.* Layag.
GUAIRO *m. Mar.* Sacayán.
GUÁJAR. *com.* Cagugub-an.
GUÁJARAS. *f. pl.* Cagugub-an.
GUÁJATE. por guájete. *expr. adv. fam.* Balio.
GUALDA. *f.* Banua.
GUALDADO, DA. *adj.* Madulao.
GUALDO, DA. *adj.* Madulao.
GUALDRAPA. *f.* Soclob.
GUALDRAPAZO. *m.* Pagcapilicpilic an mga layag ug pagdabal san mga toladoc, etc.
GUALDRAPEAR. *a.* Pagsubisuhi nga pagtubang.
GUALDRAPERO. *m.* An nagpapanapton sin macalolooy nga dugnit.
GUAMA. *f.* Bonga san cahuy nga guamo.
GUAMO. *m.* Cahuy nga hataas.
GUANÁBANA. *f.* Bonga san cahuy nga guanábano.
GUANÁBANO. *m.* Cahuy.
GUANACO. *m.* Mananap nga daco pá sin cabayo.

GUANO. *m.* Banua.—Iti sin mga tamsi.
GUANTADA. *f.* Tampalo.
GUANTAZO. *m.* Tampalo.
GUANTE. *m.* Guantes sin camut.—Adobar los guantes. *fr.* Pagregalo, paggala.—Arrojar el guante á uno *fr.* Pagayat sa iya.—Asentar á uno el guante. *fr. fig.* Pagdabal, paghampac, ó pagsauay sa iya.—Calzar, ó calzarse, uno los guantes *fr.* Pagbutang san mga guantes sa camut.—Descalzarse uno los guantes. *fr.* Pagcuha san mga guantes sa camut.—Echar el guante. *fr. fig.* Arrojar el guante. *fig.* y *fam.* Pagcuha, pagcaput, pagdacop.—Echar un guante. *fr. fig.* Pagaro sin amot.
GUANTERÍA. *f.* An guinbubuhatan san mga guantes.—Terdahan sin mga guantes.
GUANTERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin mga guantes.—Parabaliguia sin mga guantes.
GUAPAMENTE. *adv. m. fam.* Sin maopay, sin isug; maisug caopay.
GUAPEAR. *n. fam.* Pangisug, pagpacalalaqui sa mga cacurian.—*fam.* Ogday sin pagpanapton.
GUAPETÓN, NA. *adj. vid.* guapo.
GUAPEZA. Camadayan; camaisug, cauaray cahadluc sa mga cacurian.—*fam* Camaogdayon. Camagayon.
GUAPO, PA. *adj.* Maisug, macosog, casing casingan, uaray cahadluc sa mga cacurian.—*fam.* Maogdayon. Magayon.
GUAPOTE, TA. *adj. fam.* Maopay an iya cabuot, maopay an iya casing casing.—*fam.* Maopay an iya cabacdao; magayon.
GUARDA. *com.* Bantay; coime; paramangno, paraataman.—Pagbantay, pagmangno, pagataman.—Pagtuman.
GUARDA-ALMACEN. *m.* Bantay, paramangno, paataman sin almacén.
GUARDA-BOSQUE. *m.* Bantay, paramangno, paraataman sin cagugub-an nga guinpopulsan.
GUARDA-CABRAS. *com.* Bantay sin cacandingan.
GUARDA-CARTUCHOS. *m.* Piotan sin mga cartuchos.
GUARDA-COSTAS. *m.* Sacayán nga guinsasaquian sa pagmangno, pagsodoy ug pagbantay basi diri humauas an diri angay ó diri togot nga ihauas.
GUARDA-CUÑOS. *m.* Paratipig san mga guinagamit sin pagtomboc.
GUARDADOR, RA. *s.* Paramangno, paraataman, parabantay.—Matinumanon.—*adj.* Matuman, masogot.—Mahicao.—*s.* Paratipig.
GUARDA-JOYAS. *m.* Paratipig, paraataman san mga hiyas san mga hadi.—Tipigan ó piotan san mga hiyas san mga hadi.
GUARDA-POLVO. *m.* Tahub.
GUARDAR. *a.* Pagbantay, pagmangno, pagataman.—Pagayad, paghimos, pagtimos, pagpiot.—Pagalima.—Pagbalingat.—Pagbuya.—Pagcutihot.—Paghagpa.—Panimalay.—Pagsugabin.—Pagtagana.—Pagtayó.—Tinangno.—Pagtimnó.—Guardar, cumplir. Pagtuman, paglehe.—Guardar silencio. Paghipos, paghilum.—Guardar, precaverse. Pagtagam.—Guardar miramiento. Pagtahud.—Guardar comida. Pagbahao.
GUARDARRIO. *m.* Tamsi.
GUARDARROPA. *f.* Piotan sin mga panapton.—Bantay san piotan sin mga panapton.—Bucutangan ó tiripigan san mga panapton.
GUARDASOL. *n.* Payong.
GUARDATIMÓN *m. Mar.* Mga luthang nga ibinubutang magpaluyoluyo dapit sa baysalan.
GUARDAVELA. *m. Mar.* Higot sin mga layag.
GUARDERÍA. *f.* Pagcabantay.
GUARDESA. *f.* Bantay nga babaye, paramangno ó paraataman.
GUARDIA. *f.* Bantay, mga bantay.
GUARDIÁN, NA. *m.* y *f.* Bantay.—*m.* Ponoan sa mga capadian ni San Francisco de Asis.—Guardián sa mga sacayán.
GUARDIANÍA. *f.* Pagcaguardián; catungdanan sin guardián.
GUARDÍN. *m. Mar.* Pisi, higot.
GUARDOSO, SA. *adj.* Maninimangno, mahirot.—Mahicao.
GUARECER. *a.* Pagtabang, pagtabag, pagbulig.—Pagbantay, pagmangno, pagataman. Pagpacarigon.—Pagbolong, pagtambal.—*r.* Ayop, dangup.
GUARIDA. *f.* Ayopan, arayopan, darang-pan.—Subiian san mga looc.
GUARÍN. *m.* Pasi.
GUARISMO. *m.* Número, an tag-sa canumero.
GUARNE. *m. Mar.* Sangbud sin pisi.
GUARNECER. *a.* Pagrayandayan, pagsab-ong.—Paglomong.—Pagbutang.
GUARNICIÓN. *f.* Rayandayan, sab ong.—Lomong, linomong.—Mga bantay nga mga casoldadosan.—Baat.
GUARNICIONAR. *a.* Pagbutang sin mga soldados sa mga castillo, etc.
GUARNICIONERÍA. *f.* An guinbubuhatan san mga garamiton ó casangcapan sa mga hayop sa pagcarruaje, etc.
GUARNICIONERO. *m.* Parahimo; parabaliguia sin mga garamiton ó casangcapan sa mga hayop sa pagcarruaje, etc.
GUARNIEL. *m.* Sopotsopot nga anit.
GUARNIGÓN. *m.* Sino sin pitpitao.
GUARNIR. *a. vid.* guarnecer.
GUARO. *m.* Picoy.
GUARRO, RRA. *m.* y *f.* Bactin.
GUASA. *f. fam.* Dorogas.
GUASÓN, NA. *adj. fam.* Madorogas.
¡GUAY! *interj. poét.* ¡Aguie!
GUAYA. *f.* Pagtangis.
GUAYABA. *f.* Bonga sin bayabas.
GUAYABAL. *m.* Cabayabasan.
GUAYABO. *m.* Cahuy nga bayabas.
GUAYACÁN. *m. vid.* guayaco.
GUAYACO. *m.* Cahuy nga dacu nga itarambal.
GUBÁN. *m.* Sacayán nga sagad sin tinalapi.
GUBERNAMENTAL. *adj.* An tungud, sa ó canan gobierno.
GUBERNATIVAMENTE. *adv. m.* Sa pagbuot san mga ponoan.
GUBERNATIVO, VA. *adj. vid.* gubernamental.
GUBIA. *f.* Locop.
GUEDEJA. *f.* Bohoc nga halaba.—Barahibo san león dapit sa ibabao san liog.
GUEDEJÓN, NA. *adj. vid* guedejudo.
GUEDEJOSO, SA. *adj. vid.* guedejudo.
GUEDEJUDO, DA. *adj.* Bohocon sin halaba.—Barahibóon.
GUERRA. *f.* Auay, gubat; pagauay, pangubat. Pagauayan.
GUERREADOR, RA. *adj.* Maauay, magubat. Maauayon; mag gurubat. *pl.* Mangurubat.
GUERREAR. *n.* Pagauay, paggubat; pangubat.—*fig.* Pagato, pagasdang.
GUERRERO, RA. *adj.* An tungud, sa ó canan pagauay ó pangubat.—Maauayon; maquiauayon; mangurubat.
GUERRILLA. *f.* Mga soldados nga nagoona san cadam-an.

GUIA. *f.* Mando; magaragbay, umaragbay.—Ogbus; tayuc sin lubi.
GUIADOR, RA. *adj.* Magmarando; magaragbay, umaragbay.
GUIAR. *a.* Pagona; pagagbay, pagsagabay.—Pagmando.—Pagtug-uay.
GUIJA. *f.* Barobantiles.—Tener uno pocas quejas. *fr. fig.* y *fam.* Habobo ug magasa.
GUIJARRAL. *m.* Cabagtoan, cabantilesan.
GUIJARRAZO. *m.* Pagbatac sin bantiles.
GUIJARREÑO, ÑA. *adj.* Bantileson.—*fig.* Tauo nga mabacud ug matugas.
GUIJARRO. *m.* Bantiles.
GUIJARROSO, SA. *adj.* Bantileson.
GUIJEÑO, ÑA. *adj.* Barobantileson.—*fig.* Matiga, matugas.
GUIJO. *m.* Barobantiles.
GUIJÓN. *m.* Saquit sin ngipon.
GUIJOSO, SA. *adj.* Bantileson.
GUILALO. *m.* Sacayán nga guilalo.
GUILEÑA. *f.* Tanum nga aguileña.
GUILLA. *f.* Cahura, maopay nga pamonga san humay, etc.
GUILLAME. *m.* Sapio nga haligot.
GUILLOTE. *m.* Paraoma.—*adj.* mahubia.—Basbas, basbason.
GUILLOTINA. *f.* Bitayan.
GUILLOTINAR. *a.* Pagbitay.
GUINCHAR. *a.* Pagdocdoc.
GUINCHO. *m.* Docdoc, idocdoc.
GUINDA. *f.* Bonga san cahuy nga guindo.
GUINDA. *f. Mar.* An hitas-an san mga toladoc.
GUINDALETA. *f.* Pisi nga gamay.
GUINDALETA. *f.* Haroharigue nga pagbibiauan san timbangan, in may titimbangon nga salapi, bulauan, etc.
GUINDALEZA. *f. Mar.* Pisi nga bahol ug halaba.
GUINDAR. *a.* Pagsalauad. Pagguinda sa mga sacayán.—*fam.* Pacaagao.—*fam.* Pagbitay.
GUINDASTE. *m.* Salarag.
GUINDADILLA. *f.* Bonga san tanum nga guindillo.—Cuticot.
GUINDILLO de Indias. *m.* Tanum nga guindillo.
GUINDO. *m.* Cahuy nga guindo.
GUINGA. *f.* Guingón nga género ó panapton.
GUINJA. *f.* Bonga san cahuy nga azufaifo.
GUINJO. *m.* Cahuy nga azufaifo.
GUINJOL. *m. vid.* guinja.
GUINJOLERO. *m. vid.* guinjo.
GUIÑADA. *f.* Quidhat, quiro, quiroquiro; pagcaquidhat, pagcaquiroquiro.—Pagcaquilingquiling san sacayán.
GUIÑADOR, RA. *adj.* Maquidhat, maquiroquiro.
GUIÑADURA. *f. vid.* guiñada.
GUIÑAPIENTO, TA. *adj. vid.* guiñaposo.
GUIÑAPO. *m.* Macalolooy nga dugnit ó panapton.—*fig.* Tauo nga nagpapanapton sin macalolooy nga dugnit.
GUIÑAPOSO, SA. *adj.* Tauo nga nagpapanapton sin macalolooy nga dugnit.
GUIÑAR. *a.* Pagquidhat, pagquiro, pagquiroquiro.—*Mar.* Pacaquilingquiling san sacayán.—Quisap, quisapquisap.
GUIÑO. *m. vid.* guiñada 1.ª acep.
GUIÓN. *m.* id.
GUIONAJE. *m.* Catungdanan sin pagcaumaragbay ó pagcamagmarando.
GUIPAR. *a.* Pagquita, pagtan-ao.
GUIRIGAY. *m. fam.* Halarum nga pamolong.—*fam.* Cangiras, aringasa.
GUIRNALDA. *f.* Podongpodong.
GUIRNALDETA. *f.* Podongpodong nga gutiay.
GUISADO. *m.* Guinisa.
GUISADOR, RA. *s.* Paraguisa.
GUISANDERO, RA. *m.* y *f.* Paraguisa.
GUISANTE. *m.* Tanum, utan nga masugadsugad sin balatong.
GUISAR. *a.* Pagguisa.
GUISO. *m.* Guinisa.
GUITA. *f.* Lubid ó tabid.
GUITAR. *a.* Pagtahi sin lubid ó tabid.
GUITARRA. *f.* Sesta, guitara.
GUITARRAZO. *m.* Pagdabal ó pagbalbag sin guitara ó sesta.
GUITARRERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin mga guitara ó sesta. Parabaliguia sin mga guitara ó sesta.—Paracascas sin guitara ó sesta.
GUITARRILLO. *m.* Sesta ó guitara nga gutiay.
GUITARRISTA. *m.* Paracascas sin guitara ó sesta.
GUITARRO. *m. vid.* guitarrillo.
GUITARRÓN. *m.* Sesta ó guitara nga daco.
GUITERO, RA. *m.* y *f.* Paratabid, paralubid.—Parabaliguia sin tabid ó lubid.
GUITÓN, NA. *adj.* Hadoy hadoy.
GUITONEAR. *a.* Paghadoy hadoy.
GUITONERÍA. *f.* Paghadoy hadoy; pagcahadoy hadoy
GUIZGAR. *a.* Pagsagda.
GUJA. *f.* Panganiban.
GULA. *f.* Cabosog, bosog. Cahingaon.
GULOSO, SA. *adj.* Maquicaon, maquiinum sin ora ora.
GULUSMEAR. *n.* Pagcaon caon; pagamion amion san guiniguisa.
GULLERÍA. *f. vid.* golleria.
GULLORÍA. *f.* Tamsi nga gutiay.—*vid.* golleria.
GÚMENA. *f. Mar.* Pisi nga bahol.
GUMENETA. *f. vid.* gúmena.
GUMÍA. *f.* Panganiban nga harohalaba.
GURRUFERO. *m. fam.* Hayop nga maraut an iya pagcahimo ug malaris.
GURRUMINA. *f. fam.* Pagcaalagad, pagalagad nga oraora ná sa lugaringon nga asaua nga babaye.
GUARRUMINO. *m. fam.* Asaua nga lalaqui nga naaalagad sin oraora sa iya asaua nga babaye.
GURULLADA. *f. fam.* Panon sin mga tauo nga mga tinimaua nga nagcacaboniyog.
GURVIO, VIA. *adj.* Barobalico.
GUSANEAR. *n.* Ol-oi, sool.—Bulinbuquin.
GUSANERA. *f.* Mga olud.
GUSANIENTO, TA, *adj.* Inoolud.
GUSANO. *m.* Olud.—Gusano grande que se cria en las hojas de las plantas. Dangao.—Gusano nocivo á la planta de palay. Doclis.—Gusano que roe á la raiz del gave. Bacocang.—Gusano peludo y ponzoñoso. Basul.—*fig.* Tauo nga obus.—Gusano de la conciencia. *fig.* Caorotipan.—Gusano de luz. Aninipot, bucatcat.
GUSARAPIENTO, TA. *adj.* Inoolud.—*fig.* Mabaho caopay.
GUSARAPO. *m.* Mga mananap nga gudtiay.
GUSTADURA. *f.* Pagnanam, pag-inam, pag-inaminam, pagquinam, pagtilao, pagtadi; pagcatilao, pagcatadi, etc.
GUSTAR. *a.* Pagtilao, pagtadi, pagnanam, Paginam, pag-inaminam, pagquinam, pagtagámtam.—Pagbati, pagabat.—Pagbuot, pagcaruyag.
GUSTAZO. *m. fam.* Pagbuot sin pagdorogas, sin pagdarahug, etc.

GUSTILLO. *m.* Rasa, lalim.
GUSTO. *m.* Inanaman; hinginam-inaman.—Camarasa, camalalim.—Pagbuot, pagcaruyag.—Caipa, caibog.—Calipay.
GUSTOSAMENTE. *adv. m.* Sa buot, sa daco nga pagcaipa.
GUSTOSO, SA. *adj.* Marasa, malalim.—Maopay; malipayon.—Macalilipay.
GUTIAMBAR. *f.* Salong.
GUTURAL. *adj.* An tungud, sa ó canan bot-ol.
GUTURALMENTE. *adv. m.* Sa bot-ol, agui sa bot-ol.

H

H. Icasiam nga letra san abecedario nga quinatsila, ug icapito san iya mga consonante. *Hache* an caluluasan sa iya.
¡HA! *interj.* ¡Abáa!, ¡báa!
HABA. *f.* Tanum nga habas; bonga nga habas.—Bonga siu capé, cacao, etc.—de San Ignacio. Igasud, limalima.—*Veter.* Hubag sa baba san mga caballo, etc.
HABADO, DA. *adj.* An hayop nga maysaquit nga habas.
HABAR. *m.* An tuna nga quintan-man sin mga habas.
HABER. *m.* Manggad, bahandi. Garamiton guinamiton.
HABER. *a.* May, mayada, mayaon. Véase la gramática, verbo haber.—Hay gente en casa. Mayada tauo sa balay.—Los malhechores no pudieron ser habidos. An mga tulisán uaray hidadac-pi. Antonio lee cuantos libros puede haber. Si Antonio nagbabasa san mga libro nga quinacap-tan niya.—Yo he amado. Nahagugma si aco.—Hubo comedia anoche. Nagcomedia cagabi.—Allá se las haya. *loc.* Siya lá inmaram.
HABERADO, DA. *adj.* Manggaran, bahandianon, salapianon.
HABERÍO. *m.* Hayop nga carabao, caballo, etc.
HABEROSO, SA. *adj.* Manggaran, bahandianon, salapianon.
HABICHUELA. *f.* Tanum, bonga nga judias.
HÁBIL. *adj.* Batid, sadang, maaram magtuman. Talapitap.
HABILIDAD. *f.* Cabatiran, pagcaaram. Catalapitap.
HABILIDOSO, SA. *adj.* May cabatiran, batid, maaram magbuhat.
HABILITACIÓN. *f.* Paghatag, pagtogot sin gahum, catungdanan, etc.—Catungdanan.
HABILITADO. *m.* Tinatapuran, tinagan ó tinogotan sin gahum.
HABILITADOR, RA. *adj.* An mahatag sin gahum, catungdanan, etc.
HABILITAR. *a.* Paghatag pagtogot sin gahum, catungdanan, etc.—Sangcap; pagsangcap.
HÁBILMENTE. *adv. m.* Sin maopay, sin batid; batid caopay.
HABITABLE. *adj.* Sadang hononган, sadang ooquian.
HABITACIÓN. *f.* Solud; hononган, horononган, puruy-an, oroquian.—Pagocoy, paghonong, pagpuyo.
HABITACULO. *m.* Pagoocoy, paghanong, pagpuyo.
HABITADOR, RA. *adj.* An maocoy, mahonong, mapuyo.
HABITAMIENTO. *m. vid.* habitación.
HABITANTE. *p. a.* Maocoy, mahonong, mapuyo.—*m.* Maropio, tuminongnong.
HABITANZA. *f. vid.* habitación.
HABITAR. *a.* Pagocoy, paghonong, pagpuyo.
HÁBITO. *m.* id., biste ó panapton.—Costumbre. Gauibatasan.
HABITUACIÓN. *f.* Pagpaanad, pagpahaara, pagpabatasan. Paganad, paghiara, pagbatasan.
HABITUAL. *adj.* Gaui ó batasan niya.—Dayuday, agsub.
HABITUALMENTE. *adv. m.* Sin dayuday, sin agsub. Dayuday caopay, agsub caopay.
HABITUAR. *a.* Pagpaanad, pagpahaara, pagpabatasan.—*r.* Paganad, paghiara, pagbatasan.
HABITUD. *f.* Caangayan, caoyonan.
HABLA. *f.* Icacayacan.—Pagpolong, pagyacan, pagbagao.—Pamolong, yacan, bagao.
HABLADO, DA. *adj.* Bien hablado. Mayacan sin maopay.—Mal hablado. Mayacan sin maraut.
HABLADOR, RA. *adj* Hamolong, babaan, dauitan, mayacan, tabian, turaban.—*s.* Parayacan, paragyacan.
HABLADORZUELO, LA. *s.* Tarotabian
HABLADURÍA. *f.* Gorogoro. Pagyacan nga diri angay.
HABLANCHÍN, NA. *adj. vid.* hablador.
HABLANTÍN, NA. *adj. fam. vid.* hablador.
HABLAR. *a.* Pagpolong, pagyacan, pagbagao. Paghangbat; pagmulag mulag; paghimangrao; paglata, pagsabi sabi; pagsia; pagsinosino; pagtagad; pagturab.
HABLAR en secreto. Paghonggud, paghicom, paghuring, paghuringhuring.
HABLAR desde lejos. Paglantay.
HABLAR alto, con altanería. Paglauad.
HABLAR mucho, sin consideración. Paglapia, pagdulit duquit, pagtabi.
HABLAR fuerte palabras feas. Pagyamyam.
HABLAR metafóricamente ó en parábolas. Pagamguid, paggural, paghigaday, paghigaraygaday, pagsaguin, pagsaguin saguin.
HABLAR de prisa, con precipitación. Paghucadcad, pagsabosabo.
HABLAR manifestando alguna cosa. Pagbuclad, pamuclad.
HABLAR alto, á voces. Pagdusa, paghagca, pagsáac.
HABLAR entre dientes. Paggorogoro, pagnggotub nggotub.
HABLAR bajo. Paghagauihao, paghigaohigao.
HABLAR al oido. Paghigao higao, paghuring, paghuring huring, pagtay-ong.
HABLAR palabras feas. Paghuca.
HABLAR cara á cara. Paglungad.
HABLAR pronunciando mal. Pagngual.
HABLAR sin órden, ni concierto. Pagsalangisag, pagsamangsamang.
HABLAR con indirectas. Pagsambingay.
HABLILLA. *f.* Gorogoro.
HABLISTA. *com.* An tauo nga lasgud ó toton mayacan.
HABLISTÁN. *adj. fam. vid.* hablador.
HABÓN. *m.* Hubag.
HACA. *f.* Caballo nga habobo.
HACANEA. *f.* Caballo nga habobo.
HACECILLO. *m.* Opong.
HACEDERO, RA. *adj.* Sadang buhaton, sadang himoon; masayon mahimo, masayon mabuhat.
HACEDOR, RA. *adj.* Magbubuhat.—*s.* Magburuhat, magturuha. Parabuhat, parahimo.—*m.* An tinatapuran sin panimangno sin oma, mga cahayopan, etc.
HACENDADO, DA. *adj.* Manggaran, bahandianon. Hingoma.
HACENDAR. *a.* Paghatag ó pagtogot sin tuna basi malugaringon.—Pagbotong ó pagpalit sin tuna, etc.

HACENDEJA. *f.* Maromanggad, tuna ñga guti.
HACENDERA, *f.* Pintacasi san bug-os ñga bongto.
HACENDERO, RA. *adj.* Bantay, tinatapuran sin pagsocot san himoloan ó bayad ñga canan mga oma.—An maninimangno caopay san iya mga oma, balay, etc.
HACENDILLA, TA. *f.* Maromanggad, tuna ñga guti.
HACENDISTA. *m.* Tauo ñga batid sin pagmangno san manggad ñga hadianon.
HACENDOSO, SA. *adj.* Maoy atum, buotan sin pagbuhat.
HACENDUELA. *f.* Maromanggad, tuna ñga guti.
HACER. *a.* Pagtuha.—Pagbuhat, paghimo, Gahus. Garama.
HACER hoyos en tierra con palo aguzado. Pagguad. Pagbingal. Pagcadcad.
HACER sal. Pagaasin.
HACER sal al uso bisaya. Paglálá.
HACER á medias alguna cosa, poniendo uno el trabajo y otro la materia. Pagagsa.
HACER ó trabajar sin provecho. Aot.
HACER cal. Pagapog.
HACER caso de lo que dicen, etc. Asa, igui.
HACER frente. Pagasdang, pagato.
HACER pozo. Pagatabay.
HACER una cosa diariamente. Pagatap.
HACERSE el remolón. Pagbayanbayan, pagcogo, pagdalayday.
HACER casa. Pagbalay.
HACER semillero de palay. Pagbarocboc.
HACER pronto alguna cosa. Pagdalondagon. Pagdaliquiat. Pagsiringabut.
HACER balsa con balotos, cañas, etc. Paggaquit.
HACER ollas de barro. Pagguihit. Pagdihon.
HACER cosquillas. Guiroc, goyoc.
HACER de repente ó de prisa alguna cosa. Paghanali, paghinanali.
HACER alguna cosa sin medida ni templanza. Lab-os.
HACER ruido al pisar. Pagrapacdapac; caradcatad.
HACER señas con los ojos. Pagquinhat, pagquiro, pagquiro quiro, pagquidhat.
HACER una cosa antes y otra después. Pagrasondason.
HACER astillas, Pagsiac.
HACER alguna cosa en forma de zig-zas. Pagsimang simang.
HACER presa algún animal. Aclob, haclam.
HACER pliegues en camisa, etc. Pagcoton.
HACER caricias el gallo á la gallina. Paggada, pagsaguiquit.
HACER incisiones en árbol para poder subir. Pagtanga.
HACER incisión en árbol, por la parte que ha de caer. Paggahab.
HACER corte de madera. Pangalap.
HACER corte de madera, ó leña. Panguhad.
HACER pedazos camisa, etc. Paghinithinit.
HACER despacio y con tiento alguna cosa. Paghinugay.
HACER como de burla. Paghulao hugao.
HACER con fuerza y presteza alguna cosa. Paghusug.
HACER al desgaire alguna cosa. Pagyagayag.
HACER figuras con el cuerpo, revolcándose. Pagpulindasay.
HACER gestos con el rostro. Pagquilig quilig.
HACER gestos de desagrado. Pagsingquit. Pagtagmul. Pagcuriot.
HACER calor. Alindanga.
HACER mala letra. Pagculitcuguit.
HACER de veras ó con tesón alguna cosa. Paghucay.
HACER las paces. Paghonud, paghopoy.
HACER figuras con el cuerpo. Pagodac-odac, pagodoc-odoc.
HACER despacio alguna cosa. Pagonac-onac; pagtalanay.
HACER del cuerpo. Oro, oros, libang.
HACER bien alguna cosa. Pagosip, pagtiap.
HACER esfuerzo. Pamosud.
HACER alguna cosa á ratos perdidos. Pagsaliat.
HACER una cosa muchas veces. Pagtacas.
HACER alguna cosa á tontas y á locas. Pagtaghap.
HACER alguna cosa por la mañana. Pagtalin-aga.
HACER fingidamente alguna cosa. Pagtalunhayag.
HACER alguna cosa sin que sea por su principio. Pagtubao.—Esta tinaja hace tres gantas de aceite; Totolo cagantang nga lana an solud sini nga tadyao.—Hacer presente. *fr.* Pagasoy, pagpahabaro.—Hacer saber. Pagpahabaro.—Hacerse allá. *loc. fam.* Pag inao.—Hacerse atrás *fr.* Pag isul.—Hacer ver. *fr.* Pag asoy, pagpahabaro.—¿Qué hemos de hacer? *expr.* ¿Magaano mán quita?
HACERA. *f.* Liguid sa dalan yongud sa balisbisan.
HACEZUELO. *m.* Botoc ñga guti.
HACIA. *prep.* Dapit, sapit, sia. -Hacia donde. *m. adv.* Dapit diin.—¿Hácia donde te diriges? ¿Hain an tadong mo ó ticain ca bá?
HACIENDA. *f.* Manggad, mga oma, mga calubian, etc. Puhonan.—Hacienda ó salapi, etc., san hadi. Real Hacienda. Hadianon ñga Hacienda.
HACIMIENTO de gracias. *m.* Pagpagracias; pagopa.
HACINA. *f.* Tapong.
HACINADOR, RA. *m.* y *f.* Paratapong.
HACINAMIENTO. *m.* Pagtapong; pagcatapong.
HACINAR. *a.* Pagtapong.—*fig.* Pagtambac.
HACHA. *f.* Candela ñga dagco ug madacmol.—de viento. Al-ag, bono-ot.—Correrse el hacha. *fr.* Tagas.
HACHA. *f.* Uasay; paracol.
HACHAZO. *m.* Pagdabal ó pagsamad sin uasay ó paracol.
HACHE. *f.* Ñgaran san letra ñga *h*.
HACHEAR. *a.* Paguasay, pagparacol.
HACHERO. *m.* Taoran san dagco ñga candela.
HACHERO. *m.* Parauasay, paraparacol.
HACHETA. *f.* Uasay ó paracol ñga guti.
HACHO. *m.* Lauag, soló.
HACHÓN. *m.* Al-ag, bono-ot.
HACHUELA. *f.* Uasay ó paracol ñga guti.
HADA. *f.* Asuang ñga baga babaye, cono, an pagcahimo.
HADAR. *a.* Pagasuang, pagtagna sin bua.
HADO. *m.* Asuang.—Palad, capalaran.
HAGIÓGRAFIA. *f.* Casayoran san quinabuhi san mga santos.
HAGIÓGRAFO. *m.* Parasurat sin mga libro san Santos nga Surat.—Parasurat san quinabuhi sin mga santos.
HALAGADOR, RA. *adj.* Magaaram aram, maabi-abihon.
HALAGAR. *a.* Pagaram aram, pagabi-abi.—Pagsarita. Ora.—*fig.* Angay; lipay.
HALAGO. *m. vid.* halagar.
HALAGÜEÑAMENTE. *adv. m.* Sa pagcaaram aram, sa pagcaabi-abi sin mahinay.
HALAGÜEÑO. ÑA. *adj.* Magaaram aram, maabi-abihon.—Macacabig sin mahinay.—Malipayon.
HALAR. *a. Mar.* Pagbotong sin pisi, etc.—*Mar.* Pagbugsay. Paggayong. Paggaód.
HALCÓN. *m.* Tamsi ñga madaguit.

HALDA. *f.* Saya.—Biol nga halaba ug haluag.
HALDEAR. *n.* Paglacat sin dagmit an mga nagsasaya.
HALIETO. *m.* Tamsi nga madaguit.
HÁLITO. *m.* Guinhaua.—Alisnĝao, alisbo, alitbo.—*poét.* Halayahay, hanĝin nga mahinay.
HALO. *m. vid.* halón.
HALÓN. *m.* Balarao san adlao ó bulan.
HALOQUE. *m.* Sacayán nga guti.
HALOZA. *f.* Sapin nga cahuy ó puthao.
HALLADOR, RA. *adj.* Macacaagui.
HALLAR. *a.* Pacaagui; agui; hitapo, hitabo. Sab-ot hisab-o.—*r.* Estar presente. Adis. Cada.
HALLARSE en paz. Hopoy.
HALLARSE fuera de culpa ó peligro. Taluas.
HALLARSE apurado. Ibut.
HALLARSE impedido por tener que hacer otra obra. Baringat.
HALLAZGO. *m.* Pacaagui, paghitapo, paghitabo, paghisab-o.—Bisan ano nga inaguian ó hinaguian.
HALLULLA. *f.* Tinapay.
HALLULLO. *m.* Tinapay.
HAMACA. *f.* Duyan.—Parasgan, pasagan, talabón.
HAMAQUERO. *m.* Parahimo sin duyan.—Parasag; magparasag.
HAMBRE. *f.* Gutom.—*fig.* Caipa.
HAMBREAR. *a.* Pagotum.—*n.* Gotum.
HAMBRIENTO, TA. *adj.* Gogot-mon, gotomon, gutmanon, gorot-mon; hambo.
HAMBRÍO, BRÍA. *adj. vid.* hambriento.
HAMBRÓN, NA. *adf. fam.* Hambo, gotomon caopay.
HAMO. *m.* Cauil.
HAMPÓN. *adj.* Maisug, mapintas.
HANEGA. *f.* Baquiran, aniga; baquid.
HARAGÁN, NA. *adj.* Hubia, mahubia.
HARAGANAMENTE. *adv. m.* Sin hubia. Hubia caopay.
HARAGANEAR. *n.* Hubia, sodoy, sodoysodoy.
HARAGANERÍA. *f.* Cahubia, pagcahubia, pagcasodoysodoy.
HARAGANÍA *f. vid.* haraganería.
HARAPIENTO, TA. *adj.* An nagpapanapton sin macalolooy nga dugnit.
HARAPO. *m.* Macalolooy nga dugnit.
HARAPOSO, SA. *adj. vid.* harapiento.
HARÉN. *m.* Oroquian san mga babaye san mga moros nga musulmán.
HARIGUE. *m.* Harigue, sibul; palahusan.
HARIJA. *f.* Dapao.
HARINA. *f.* Harina; barocaboc, binocboc; sagú; arasip. Lacay.
HARINADO. *m.* Lacay.
HARINERO. *m.* An nagcocomercio sin harina.—An burutangan ó piotan san harina.
HARINOSO, SA. *adj.* Bisan ano nga may harina, ó masugad sin harina.
HARMA. *f.* Tanum nga igpapanacot.
HARMONÍA. *f.* Caarangay, pagcaarangay caoroyon, pagcaoroyon; caarangayan, caoroyonan.
HARMÓNICO, CA. *adj.* Maarangay, doroyug.
HARMONIO. *m. Mus.* Toronggon nga guti san organo.
HARMONIOSO, SA. *adj.* Arangay, maarangay, madoroyug.
HARNERO. *m.* Nigo.—Silsigan.—Estar uno hecho un harnero. *fr. fig.* Damo an casam-dan. Casam-dananon.
HARÓN, NA. *adj.* Hubia, mahubia.—An diri buot magbuhat.
HARONEAR. *n.* Hubia.
HARONÍA. *f.* Cahubia, pagcahubia; camhubia, pagcamahubia.
HARPA. *f.* id. toronggon.
HARPADO, DA. *adj.* Tongo tangoan sugad sin lagadi.
HARPADO, DA, *adj. poét.* An mga tamsi nga maopay an ira panhoni.
HARPÍA. *f.* Tamsi nga madaguit nga masugud, cono, sin daraga an baga bayhon niya.
HARPILLERA. *f.* Hinabol nga mabahol.
HARTAR. *a.* Bosog; pool; liting.—*fig.* Ngalas.
HARTAZGA. *f. vid.* hartazgo.
HARTAZGO. *m.* Cabosog, capool; caliting.
HARTAZÓN. *m. vid.* hartazgo.
HARTÍO, TÍA. *adj.* Bosog, pool; liting, buntis.
HARTO, TA. *p. p.* Bosog, pool; liting, buntis.—*adj.* Masadang; maora ora ná; tacas.
HARTURA. *f.* Cabosog, capool, caliting.—Cahura.—*fig.* Catumanan sin caipa.
HASTA. *prep.* Tubtub.
HASTIAL. *m.* Caraygan sin balay, etc.—*fig.* Tauo nga tinimaua.
HASTIAR. *a.* Ngalas; tacas; somol.
HASTÍO. *m.* Cangalas; catacas.
HASTIOSAMENTE. *adv. m.* Ngalas caopay; sa daco nga pagcangalas.
HASTIOSO, SA. *adj.* Macangalas.—Mangalas.
HATAJAR. *v.* Pagbulag san mga magcasihayop.
HATAJO. *m.* Cahayopan, panon sin cahayopan.—*fig.* y *fam.* Damo. Un hatajo de disparates. Damo nga mga casay-panan.
HATEAR. *n.* Pagtimos.—Paghatag sin balon san mga bantay san cahayopan.
HATERÍA. *f.* Balon san mga bantay san cahayopan.
HATERO. *m.* Paradolong sin balón ó can-on san mga nagbabantay san cahayopan.
HATILLO. Panon sin cahayopan.—Echar uno el hatillo al mar. *fr. fig.* y *fam.* In nasisina ó nagiisug siya. Coger, ó tomar, uno el hatillo, ó su hatillo. *fr. fig. fam.* Pagticang, paguli.
HATO. *m.* Cahayopan nga damo, panon sin mga cahayopan.—Pangaonan, ó pangatorogan san mga nagbabantay san mga cahayopan gauas sin bongto.—Balon san mga bantay san cahayopan.—Garamiton, casangcapan.—*fig.* Panon ó cadam-an nga mga tauo nga tampalasan, etc.—Damo. Hato de disparates. Damo nga mga casay-panan.—Andar uno con el hato á cuestas. *fr. fig.* y *fam.* Paghalinhalin sin balay ó bongto.—Liar uno el hato. *fr. fig.* y *fam.* Pagtima sin pagguican ó paguli.
HAYA. *f.* Cahuy nga daco.
HAYO. *m.* Cahuycahuy.
HAYUCO. *m.* Bonga san cahuy nga haya.
HAZ. *m.* Botoc.
HAZ. *f.* Bayhon. *fig.* Caraygan.—Haz de la tierra. *fig.* An baobao ó aramay san tuna. An bug-os nga tuna.
HAZA. *f.* Oma.
HAZALEJA. *f.* Pahiran.
HAZAÑA. *f.* Bansag, cabansagan, casalangbayan, buhat nga catingalahan.
HAZAÑAR. *n.* Salingcapao.
HAZAÑERÍA. *f.* Pagsalingcapao, buhat nga salingcapao.
HAZAÑERO, RA. *adj.* Masalingcapao.
HAZAÑOSAMENTE. *adv. m.* Sin isug, sin maopay, sin macatitingala.
HAZAÑOSO, SA. *adj.* Sarangbayon, bansagan. Buhat nga catingalahan.

HAZMEREIR. *com. fam.* Tauo nga tinauáan san iba, cay an iya ba tasan ó pagcahimo.

HE

HE. *interj.* Ó ho.
HEBDÓMADA. *f.* Semana.—Cadugayan sin pito catuig.
HEBDOMADARIO, RIA. *adj.* An tungud, sa ó canan semana.—Iquinasemana.—*m.* y *f.* An nagsesemana sa mga pagcanta, etc.
HEBILLA. *f.* Sabit nga guti.
HEBRA. *f.* Tanug.—Sabut; nahot.—Tilad sin carne.—*poét.* An bohoc.—Cortar á uno la hebra de la vida. *fr. fig.* Pagpatay sa iya.—Estar uno de buena hebra. *fr. fig.* y *fam.* Mabacud ug matamboc.
HEBRAICO, CA. *adj.* Tauo nga hebreo.
HEBREO, A. *adj.* Tauo nga hebreo.—An tungud, sa ó canan bongto nga hebreo.—*m.* Pamolong nga hebreo.
HEBRERO. *m.* Bot-ol, totol-nan, toton-an.
HEBROSO, SA. *adj.* Maconit.
HECATOMBE. *f.* Halad sin usa cagatus nga mga todó cun iba pá ngá mga hayop, nga pinamatay ánay, ug iguinhahalad sa mga diuatahan san ira mga dios dios; památay.
HECHA. *f.* Buhat.—Petsa.—Buhis, bayad.—De aquella hecha. *m. adv.* Tican pá sadto.—De esta hecha. *m. adv.* Tican niyan.
HECHICERESCO, CA. *adj.* Asuangon.
HECHICERIA. *f.* Pagasuang, pag barang, pagdalongdong.
HECHICERO, RA. *adj.* Asuang, barang, barangan, cadanggaban, tug-uac.—*fig.* Matahum, macaruruyag, cay an camaopay, niya.
HECHIZAR. *a.* Pagasuang, pagbarang, pagbosong, pagdalongdong.—*fig.* Bihag, pacabihag, tungud sin calipayan ó caopayan.
HECHIZO. *m.* Pagasuang, pagbarang, bosong, cubul, dalongdong.—*fig.* Bisan ano nga macacabig ó macacabihag sa aton hunahuna.
HECHIZO, ZA. *adj.* Saling capao, talunhayag.—Cuhacuha.
HECHO, CHA. *adj.* Hiara, higara.—Hingpit; hamtong.—Hecho un leon. Masugad sin leon ó dao leon siya.—Bien hecho. Maopay nga pagcabuhat ó pagcahimo.
HECHO. *m.* Buhat.—Caagui, casugad.
HECHURA. *f.* Cabuhat, cahimo; pagcabuhat, pagcahimo.—Binuhat, buhat.—Sohol ó bayad san nagbuhat.
HEDENTINA. *f.* Baho nga maraut.
HEDENTINO, NA. *adj.* Mabaho.
HEDENTINOSO, SA. *adj.* Mabaho.
HEDER, *n.* Baho; lang-ug; langsa; bang-ug; panghac; angso; anghit.
HEDIONDAMENTE. *adv. m.* Sin baho; mabaho caopay.
HEDIONDEZ. *f.* Cabaho, pagcabaho; camabaho, pagcamabaho. Cadun-tan.
HEDIONDO, DA. *adj.* Mabaho.
HEDOR, *m.* Baho; lang-ug; langsa; bang-ug; panghac; augso; anghit.
HELABLE. *adj.* Mabagtic, mabagticon.
HELADA. *f.* Camataghum nga oraora nga mabagtic an tubig, etc.
HELADIZO, ZA. *adj.* Mabagticon.
HELADO, DA. *adj.* Mahagcot, mataghum caopay.—*m.* Tubig etc., nga bagtic ug mataghum caopay.—*fig.* Tauo nga napausa ó nahipausa.
HELAMIENTO. *m.* Cahagcot nga oraora; camahagcot nga oraora.
HELAR. *a.* Bagtic, in nababagtic an tubig etc., tungud sin hagcot.—Hagcot, taghum.—*r.* Magcot.
HELECHO. *m.* Banua.
HELENA. *f.* Calayo ni San Telmo.
HELENIO. *m.* Banua.
HELGADO, DA. *adj.* Tauo nga hinag an iya mga ngipon ug diri nagtotoropong.
HELGADURA. *f.* Casuangan san mga magcasingipon.—An cadiri toropong.
HÉLICE. *m. Mar.* id. biricbiric.
HELIOSCOPIO. *m.* Anteojo, salaming sa pagbosong san adlao.
HELIÓSTATA. *m.* Salaming.
HELIOTROPIO. *m.* Tanum, mahamut an bucad.
HELIOTROPO. *m.* Tanum, mahamut an bucad.
HEMATEMESIS. *f. Med.* Pagdirodigua sin dugo.
HEMATURIA. *f. Med.* Pag ihi sin dugo.
HEMBRA. *f.* Babaye. *pl.* Cababayenan, nababay-nan, cababayhan.—Hembra que pare todos machos ó todas hembras. Buclid.
HEMBREAR. *n.* Pagbuot an lalaqui san mga babaye.—Panganac sin lus-ay nga mga babaye, cun damo nga mga babaye ug guti nga mga lalaqui.
HEMICRÁNEA. *f. Med.* Sool ó lipong sa oló.
HEMINA. *f.* Tacalan.—Socol.—Tarac-san.
HEMÍPTERO, RA. *adj. Zool.* An mga mananap nga upat an mga paco.
HEMISFERIO. *m.* An buca ó dapit sa luyo.—occidental. An dapit sa calon-dan.—oriental. An dapit sa casirangan.
HEMOPTISIS. *f. Med.* Pag lura sin dugo.
HEMORRAGIA. *f. Med.* Pagdugo; pagdinugo.
HEMORROIDA. *f. Med.* Boa, boua.
HEMORROIDAL. *adj.* An tungud, sa ó canan saquit nga boua.
HEMORROIDE. *f. Med.* Boa, boua.
HEMORROO. *m.* Halas nga malara.
HENAL. *m.* Baga alcoba nga binubutangan san banua nga oga ná.
HENAR. *m.* Cabanuáan.
HENCHIDOR, RA. *adj.* Macacapono.—*s.* Parapono.
HENCHIDURA. *f.* Pagpono; pagcapono.
HENCHIMIENTO. *m.* Pagpono; pagcapono.
HENCHIR. *a.* Pagpono.—*r.* Pono.
HENDEDOR, RA. *adj.* Macacaguitic; macacabarana; macacabasag.
HENDEDURA. *f.* Barana. Basag. Butac, cabutacan. Lupoc, calupocan. Guitic, caguitican. Lubac, calubacan'—Guna.
HENDER. *a.* Butac.—Basag.—Guitic. Lubac. Lupoc.—Barana.—Liti.—Liqui.—Guna.—Sipac.
HENDIBLE. *adj.* Mabubutac. Mababasag.—Maguiguitic; malulubac; malulupoc.—Mababarana.—Malliti.—Maliliqui.—Maguguna.—Masisipac.
HENDIDURA. *f. vid.* hendedura.
HENDIMIENTO. *m.* Cabutac, pagcabutac. Cabasag, pagcabasag. Caguitic, pagcaguitic. Calubac, pagcalubac. Calupoc, pagcalupoc. Cabarana, pagcabarana. Casipac, pagcasipac.
HENIL. *m.* An binubutangan san banua nga oga.
HENO. *m.* Banua nga oga nga itinutubong san mga hayop.
HEÑIR. *a.* Paggomo.
HEPÁTICA. *f.* Banua nga itarambal sa mga saquit san atay.
HEPÁTICO, CA. *adj. Med.* An may saquit sa atay.—An tungud, sa ó canan atay.

HERBÁCEO, CEA. *adj.* Banua ó masugad sin banua.
HERBADGO. *m.* Bayad.
HERBAJAR. *a.* Panubong, pagdolong san mga hayop ngadto sa may banua.—*n.* Sabsab.
HERBAJE. *m.* Banua ó damo nga banua.—Bayad.
HERBAJEAR. *a.* y *n. vid.* herbajar.
HERBARIO, RIA. *adj.* An tungud, sa ó canan mga banua.—*m.* Tauo nga maquilala san tag-sa nga banua.—Mga banua nga oga nga pinipiot.
HERBAZA. *f.* Banua.
HERBAZAL. *m.* Cabanuáan.
HERBECER. *n.* Toroc, olput ná an banua.
HERBECICA, TA. *f.* Borobanua.
HERBERA. *f. vid.* herbero.
HERBERO. *m.* Bot-ol, totol-nan.
HERBÍVORO, RA. *adj.* Mananap nga masabsab, manabsab.
HERBOLADO, DA. *adj.* Bisan ano nga nahirogan sin banua nga macahibilo.
HERBOLARIO, RIA. *m.* y *f.* Mananambal sin mga banua, ug diri siya batid san pagtambal.—*m.* Paracuha ug parabaliguia sin mga banua ó mga tanum nga itarambal.—Tendahan sin mga banua ó tanum nga itarambal.
HERBOLECER. *n. vid.* herbecer.
HERBOLIZAR. *n. vid.* herborizar.
HERBORIZAR. *n. Bot.* Pagtoroy sin mga banua sa mga buquid ug cagugub-an.
HERBOSO, SA. *adj.* Banuaon.
HERCÚLEO, LEA. *adj. fig.* Mabacud, macosog.
HÉRCULES. *m. fig.* Tauo nga mabacud ó macosug caopay
HEREDAD. *f.* Oma, (calubian, caabac-han, catub-han, etc.) Tuna nga lugaringon, balay etc., nga lugaringon.
HEREDADO, DA. *adj.* Manggaran.—An nacarauat sin malon ó cabilin.
HEREDAJE. *m. vid.* herencia.
HEREDAMIENTO. *m. vid.* herencia.
HEREDAR. *a.* Bantal; sapul. Pagcarauat sin malon ó cabilin.
HEREDERO, RA. *adj.* Manoronud.—*s.* Tagada san tuna, balay, etc.
HEREDITARIO, RIA. *adj.* Panorondon.
HEREJE. *com.* Herejes, an cristianos nga diri natoo san mga ipinapagtoo sa aton san aton Iroy nga santa Iglesia.
HEREJÍA. *f.* Pagcaherejes, sayop ó sala nga tinutuyo nga contra san toloohan nga católica.
HERENCIA. *f.* Malon, bantal, bilin, cabilin, puyong, capupuyongan.
HERESIARCA. *m.* Tauo nga pono ó pangulo sin herejia.
HERETICAL. *adj. vid.* herético.
HERETICAR. *n.* Pagtuyo sin pagtoo ug pagtutdo sin herejía.
HERÉTICO, CA. *adj.* An tungud, sa ó canan herejía cún tauo nga herejes.
HERIDA. *f.* Samad; casam-dan, cahabolan. Habas.—Herida leve. Dalucap.—Herida cerrada en falso. Batal.—*fig.* Cabido, casubo, ó casáquit sa casingcasing.
HERIDO, DA. *adj.* Samad, habol.
HERIDOR, RA. *adj.* Masamad, mahabol.
HERIMIENTO. *m.* Pagsamad, paghabol; pagcasamad, pagcahabol.
HERIR. *a.* Samad, habol, bono. Guad. Lalas. Lanit. Hibang. Sangsang. Sidot. Sar-ang, hasar-ang. Tigbas.
HERIRSE unos á otros. Bobno.
HERIR como cortando. Luba.
HERIR soltando ó tirando el arma. Lantay.
HERIR introduciendo la hoja del arma. Lantup.
HERIRSE contra alguna parte. Baguid, habaguid. Bungad. Palas. Sarocsoc.
HERIR ó hacerse herida grande y profunda. Balungag. Ognob.
HERIR de punta. Bundac. Dugsang.
HERIR sin querer. Burit.
HERIR levemente. Dalucap.
HERIR de abajo arriba. Dughang.
HERIR mortalmente. Gahat. Tigbac.
HERIRSE en la ingle ó entrepierna. Habas.
HERIR el puerco con los colmillos. Uangug.
HERIR con dirección hácia abajo Ogsad.
HERIR ó dar tajo. Otao. Tigbas. Tarabas.
HERIR con arma blanca, sin soltarla. Sinda.
HERIR ó herirse oblicuamente. Sucap. Ticsap.
HERIRSE ó dañarse en herida sin curar aun. Socboc.
HERIR con muchas heridas. Tanac. Tasac.
HERMAFRÓDITA. *adj.* Binabaye, tauo nga may quinatauo nga canan lalaqui ug canan babaye.
HERMAFRODITISMO. *m.* Pagcabinabaye.
HERMAFRÓDITO. *m. vid.* hermafródita.
HERMANABLE. *adj.* An tungud, sa ó canan bugto nga lalaqui.—Sadang mahiusa, sadang pagtitigubon.
HERMANABLEMENTE. *adv. m.* Masugad sin mga bugto.
HERMANADO, DA. *adj.* Masugad gud.
HERMANAMIENTO. *m.* Pagcahiusa. Camagbugto.
HERMANAR. *a.* Paghiusa; pagtirigub.
HERMANDAD. *f.* An pagcaoropud san magburugto.—*fig.* Pagcasangcay; caorovon sin buot.—*fig.* Caangayan san magcasibutang.—Copradía.
HERMANEAR. *n.* Pagbugto ó pagngaran sin bugto, pabugto.
HERMANECER. *n.* Tauo, in may natauo nga bugto.
HERMANO. *m.* Bugto nga lalaqui.—Hermana. *f.* Bugto nga babaye.—Hermano de leche. Itib.—Hermano, na, mayor. Gurang, magurang.—Hermano, na, menor. Manghud.—Hermanos, nas, mayores. Camagurangan.—Hermanos, nas, menores. Camanghuran.—Hermano lego ó donado. Mano.
HERMÉTICAMENTE. *adv. m.* Libon nga pagsolda sin surudlan, etc.—Libon ó maopay nga pagtahub ó pagsarop.
HERMOSAMENTE. *adv. m.* Mahal caopay, matahum caopay, maaniag caopay, magbagsay caopay.
HERMOSEADOR, RA. *adj.* An nagpapacaopay sin bisan ano.
HERMOSEAR. *a.* Pagpacaopay. Gayon.
HERMOSO, SA. *adj.* Mahal, matahum, birilhon, hamili, hingpit, maaniag, mabagsay; gayon, magayon; macauiuili. Maopay.
HERMOSURA. *f.* Camahal, pagcamahal; camahalan. Catahum, pagcatahum; camatahum, pagcamatahum, catahuman. Cabagsay, pagcabagsay; camabagsay, pagcamabagsay; cabagsayan. Cabaysay, pagcabaysay; camabaysay, pagcamabaysay; cabaysayan. Caaniag, pagcaaniag, camaaniag, pagcamaaniag. Camagayon.
HERNIA. *f.* Casaquit sa posud cún sa hita.
HERNIOSO, SA, *adj.* An may saquit sa posud cun sa hita.
HERNISTA. *m.* Paratambal san saquit sa posud cún sa hita.
HÉROE. *m.* Sangiao, bantug, tauo nga pananglitan.
HERÓICAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga casangiao ó cabantug, sin maopay gud.

HEROICIDAD. *f.* Casangiao, cabantug, pananglitan, casarangbayan, cabansagan.
HERÓICO, CA. *adj.* Sangiao, bantug, sarangbayon, bantugan, bansagon, bantuganon, bantuganan.
HEROINA. *f.* Babaye nga mahal ug bantuganan, babaye nga catingalahan.
HEROISMO. *m.* Caticos sa buot sin pagtuman san caopayan. Casangiao.
HERPE. *amb.* Bun-i, alap-ap.
HERPETE. *m. vid.* herpe.
HERPÉTICO, CA. *adj. Med.* An tungud, sa ó canan saquit nga bun-i ó alap-ap.—Bunihon, alap-apon.
HERRADA. *f.* Timba.
HERRADERO. *m.* Pagmarca san mga hayop.—An lugar nga pamamarcahan san mga hayop.—Tuig nga igmamarca.
HERRADOR. *m.* Parabutang sin herradura san mga teel san mga hayop.—Paramarca san mga hayop.
HERRADURA. *f.* An puthao nga ibinubutang ug iriniraysang san colo san mga hayop.
HERRAMIENTA. *f.* Casangcapan ó garamiton sin panday, etc.—*fig.* y *fam.* Mga ngipon ó tango.
HERRAR. *a.* Pagbutang ug pagraysang san herradura san colo san mga hayop.—Pagmarca sin puthao nga binaga san mga hayop.
HERRERÍA. *f.* Pagcapanday sa puthao.—Pandayan.—*fig.* Carimocan, casamocan.
HERRERILLO. *m.* Tamsi nga gutiay.
HERRERO. *m.* Panday sa puthao.
HERRERÓN. *m.* Panday sa puthao, cundi báol pá siya ó diri maaram magpanday.
HERRERUELO. *m.* Paropanday sa puthao.—Tamsi.
HERRETE. *m.* Poroputhao.—Tais nga puthao, sauay, etc., nga ibubutang sa catapusan san haloghog basi magmasayon an pagtohug.
HERRETEAR. *a.* Pagbutang sin tais nga puthao. sauay, etc., sa catapusan sin haloghog, lubid, sinta, etc.
HERREZUELO. *m.* Guti nga puthao.
HERRIN, *m.* Tae sa puthao.
HERROPEA. *f.* Coima nga puthao.
HERROPEADO, DA. *adj.* Quinoco'mahan sin puthao.
HERRUGIENTO, TA. *adj.* Tachon.
HERRUMBRARSE. *r.* Taé, in tinatae an puthao, etc.
HERRUMBRE. *f.* Taé sa puthao.
HERRUMBROSO, SA. *adj.* Tachon.
HERVENTAR. *a.* Pagpabucal, pagpacaladcad.
HERVIDERO. *m.* Caladcad, caalimbucad.—Borabud nga guti nga nagaalimbucad an tubig.—Tonog sa dughan.—*fig.* Damo ó cadam-an sin tauo, etc.
HERVIR. *n.* Acal-acal, bucal, buladbucad, caladcad, alimbucad, piripiri, simbocal.—*fig.* Pagbura an dagat, in madagat caopay.
HERVOR. *m.* Pagacal-acal, pagbucal, pagbuladbucad, pagcaladcad, pagalimbucad, pagpiripiri, pagsimbucal.—*fig.* Capaso sin dugo san mga bata pá.
HERVOROSO, SA. *adj.* Maisug, mapaso an iya dugo.
HESITACIÓN *f.* Ruhaduha.
HETERODOXIA. *f.* Diri pagoyon san tutdo ó toloohan nga cotólica.—Diri pagoyon san polong san iba.
HETEREDOXO, XA. *adj.* Herejes, an diri naoyon san tutdo ó toloohan nga católica,—An diri naooyon san polong san iba.
HETEROGENEIDAD. *f.* Pagcasacot sin magcalainlain.
HETEROGÉNEO, NEA. *adj.* Sacot ó salacot sin mga magcalainlain.
HETEROMANCIA. *f.* Pagtagna nga bua tungud san paglupad san mga tamsi.
HÉTICO, CA. *adj.* Masaquit nga hético.—Fiebre hética. Hiranat nga hética nga macacagasa caopay san lauas san masaquit.—*fig.* Magasa caopay.
HETIQUEZ. *f. Med.* Saquit nga hética.
HEZ. *f.* Larug, lagud. Latac. Lonoc. Ogoc. Orononoron. Sapoc. Taé. Tami.—*fig.* An labi nga maraut sa bisan ano.

HI

HIADAS. *f. pl.*—Hiades. *f. pl.* Mga bitoon.
HIALINO, NA. *adj.* Mainag dao salaming.
HIBERNAL. *adj.* An tungud sa caamihanan ó cataghuman.
HIBERNIZO, ZA. *adj. vid.* hibernal.
HIBIERNO. *m.* Amihan ná.
HIDALGAMENTE. *adj. m.* Sa maopay nga casingcasing.
HIDALGO, GA. *m.* y *f.* Tauo nga mahal an guinicanan niya.
HIDALGOTE, TA. *m.* y *f. vid.* hidalgo.
HIDALGUEJO, JA. *m.* y *f. vid.* hidalgo.
HIDALGÜELO, LA. *m.* y *f. vid.* hidalgo.
HIDALGUETE, TA. *m.* y *f. vid.* hidalgo.
HIDALGUEZ. *f. vid.* hidalguía.
HIDALGUÍA. *f.* Camahal ó pagcamahal sin tauo.—*fig.* Camaopay, camahatagon.
HIDRA. *f.* Halas.
HIDRIA. *f.* Tibod nga daco, tadyao.
HIDROCÉFALO. *m. Med.* Casaquit nga labolabo sa oló.
HIDROFILACIO. *m.* Daco nga caluagaban sa ilarum sa tuna, nga pono, cono, sin tubig.
HIDROFOBIA. Cangalas sa tubig sadton mga tinocob sin buang nga mananap.—Cabuang, catuyao.
HIDRÓFOBO, BA. *adj.* Buang, tuyao.
HIDROPESÍA. *f. med.* Saquit nga labolabo, saquit nga bilbil.
HIDRÓPICO, CA. *adj.* An may saquit nga labolabo, bilbilon.
HIEDRA. *f.* Banua nga nasaca sa mga cahuy, sa mga cota, etc.
HIEL. *f.* Apdo.
HIELO. *m.* Tubig nga bagtic ug mataghum caopay.—Estar uno hecho un hielo. *fr. fig.* y *fam.* Hinahagcotan caopay.
HIEMAL. *adj.* An tungud, sa ó canan amihan.
HIENA. *f.* Mananap nga mapintas ug maninibad.
HIENDA. *f.* Tae sin hayop ó mananap.
HIERBA. *f.* Banua.
HIERBABUENA. *f.* Banua ó tanum nga hierbabuena,
HIEROS. *m. pl.* Tanum nga hieros.
HIEROSOLIMITANO, NA. *adj.* Taga Jerusalén, jerusalénanon.
HIERREZUELO. *m.* Guti nga puthao, poroputhauay.
HIERRO. *m.* Puthao.—*fig.* Salsalon.—Hierro de lanza. Budiac.
HIGADILLO. *m.* Atay sin tamsi, isda ug iba pá nga mananapay.
HÍGADO. *m.* Atay.—Malos higados. *fig.* Maraut nga cabuot.—Con lo que sana el hígado, enferma la bolsa. *ref.* Diri macucuha an capulsanan, in diri matoro an hulas sa calauasan.—Echar uno los hígados. *fr. fig.* y *fam.* Pagbuhat sin oraora.—Echar uno los higados por una cosa. *fr. fig.* y *fam.* Ongud nga pagtuyo sin pacacuha.—Lo que es bueno para el hígado, es malo para el bazo. *ref.* An tambal san hagcot, maraut san paso.

HIGIENE. *f.* Cacpayan, pagpacaopay basi uaray mga saquit.
HIGIÉNICO, CA. *adj.* An tungud, sa ó canan caopayan san bongto cún sa tag-sa tag-sa ca tauo.
HIGO. *m.* Bonga san cahuy nga higuera.
HIGUERA. *f.* Cahuy nga higuera.—Higuera del infierno ó infernal. Tangantangan.
HIGUERÓN. *m.* Cahuy nga daco.
HIJASTRO, TRA. *m.* y *f.* Guinson-dan, hinablosan; hinop-tan, guinhaop-tan.
HIJO, JA. *m.* y *f.* Anac.—Hijo adoptivo. Inanac.—Hijo bastardo. Sandil, anac sa gauas san matrimonio.—Hijo de bendición ó legítimo. Lonsan.—Hijo de confesión ó espiritual. Anac sa compesión ó sa calag.—Hijo de Dios. An Anac sa Dios, an Verbo nga dayon.—Hijo natural. Anac sa gauas san matrimonio.—Hijo póstumo. An anac nga natatauo san patáy ná an amay.—Hijo único. Bugtong.—Hijo menor ó último. Podopodo, potu.—Cada hijo de vecino. *loc. fam.* An tag-sa catauo.—Cualquiera hijo de vecino. *expr. fam.* Bisan sin-o nga tauo.
HIJODALGO. *m.* Anac sin mahal nga tauo.
HIJUELA. *f.* Tinabas nga panapton nga idudugang san biste nga halipot.—Hijuela nga itarahub san caliz in nagmimisa an Pade.—Quilot, araguian sin tubig.—Simang nga dalan.—Paradolong san surat nga ticang sa correo.—Carig-onan san mga cabilin ó malon. Capopoyongan.—Anac nga babaye.
HIJUELO. *m.* Anac nga lalaqui.—Saringsing (cún sa mga cahuy).
HILA. *f.* Rungbay. Talay, talayatay, talaytay.—Doros.—*pl.* Lagut, linagut.—Sinulit.
HILACHA. *f.* Sinulit nga nabibiao biao san panapton.
HILACHO. *m. vid.* hilacha.
HILADA. *f.* Rungbay; talay, talayatay, talaytay. Doros.—*Arq.* Saday.
HILADIZO, ZA. *adj.* Galingon.
HILADO. *m.* Sinulit. Guinaling.
HILADOR, RA. *m.* y *f.* Paragaling.
HILANDERO, RA. *m.* y *f.* Paragaling.
HILAR. *a.* Paggaling.
HILARACHA. *f. vid.* hilacha.
HILARIDAD. *f.* Calipay, calipayan.—Paghingataua,
HILAZA. *f.* Sinulit; guinaling.—Bahol nga sinulit.—Sabut nga abaca.
HILERA. *f.* Rungbay; talay, talayatay, talaytay.—Doros.
HILERO. *m.* Casul-gan.
HILETE. *m.* Sinulit, inulang.
HILO. *m.* Sinulit, inulang; tanug.—Hilo de agua ó sangre. Turauig, torugan.—Hilo bramante. Lubid, tabid.—Hilo de halambre. Cauad.—Hilo de la muerte. *fig.* Camatayon, catapusan san quinabuhi.—Hilo de la vida. Quinabuhi.—Cortar el hilo de la vida. *fr.* Pagpatay.—Estar uno colgado de un hilo. *fr. fig.* y *fam.* Quinucurian caopay.—Hilo á hilo. *m. adv.* Lagdó.—Perder el hilo. *fr. fig.* Lipat, limot.
HILVAN. *m.* Lacsa, dulahot, haluthut; lagda.—Hablar de hilvan. *fr. fig.* y *fam.* Pagyacan sin dagmit.
HILVANAR. *a.* Paglama, paglacsa, pagdalahut, pagdulahot, paghaluthut.—Paglagda.—*fig.* y *fam.* Pagvacan ó pagbuhat sin dagmit. Paglarang sin pagbuhat.
HIMENEO. *m.* Pagcasal, quinasal.
HIMENEO. *m.* Cahuy nga daco.
HIMENÓPTERO, RA. *adj. Zool.* Mananap nga upat an mga paco.
HIMNO. *m.* Himnos sa pagdayeg sa Dios ug sa mga Santos. Siday.
HIMPLAR. *n.* Paghoni san mananap nga pantera.
HIN. Paghirihiri san caballo.
HINCADURA. *f.* Pagosoc; caosoc; pagcaosoc. *vid.* hincar.
HINCAPIE. *m.* Sicad, pagsicad, panicad.
HINCAR. *a.* Pagosoc, pagbugsoc, pagbongsad, pagbuntad, pagogmad, pagogsang, pagtal-op.
HINCÓN. *m.* Osoc nga cahuy sa liquid sin salug, nga paghibigotan sin pisi, in may tisuba nga sacayán.
HINCHA. *f. fam.* Domot.
HINCHADAMENTE. *adv. m.* Hubag caopay.
HINCHADO, DA. *adj.* Hubag, hopong. Latud; badongon; calabucab.—*fig.* Palabilabihon.—Padayao.
HINCHAR. *a.* Pagpono sin bisan ano sin hangin, paghoyop.—Hopong; latud.—*r.* Hopong; latud; lubat; labhac; labolabo; lagtuc; ladong; lapi, lapilapi; badong; buyong; bongcug; calabucab; goroc; hubac; hubag; hogong;—Hincharse la vela con el viento. Yosot.—*fig.* Palabilabi, palabiao.
HINCHAZÓN. *f.* Hopong; labhac; ladong; lapi; badong; batal; bongcug; hubag, cahubagan.
HINOJO. *m.* Barlua, tanum nga mahamot.
HINOJO. *m.* Lobud.
HINTERO. *m.* Masahan san tinapay.
HIPAR. *n.* Siclo.—Capuy, budlay, butlao.
HIPERDULÍA. *f.* Pagtahud ó pagsingba sa mahanga Virgen María.
HIPÉRICO. *m.* Banua nga itarambal.
HIPO. *m.* Siclo.
HIPOCAMPO. *m.* Isda nga daco.
HIPOCRÁS. *m.* Irinmon nga alacsio nga may canela.
HIPOCRESÍA. *f.* Catalunhayag, casalingcapao.
HIPÓCRITA. *adj.* Matalunhayag, masalingcapao.—*s.* Talunhayag, salingcapao.
HIPÓCRITAMENTE. *adv. m.* Sa talunhayag, sa salingcapao.
HIPÓDROMO. *m.* Sinisiring an lugar nga padadala ganan san mga caballo, etc.
HIPOGÁSTRICO, CA. *adj. Zool.* An tungud san dapit sa obus san tiyan.
HIPOGASTRIO. *m Zool.* An dapit sa obus san tiyan.
HIPOPÓTAMO. *m.* Mananap.
HIPOSO, SA. *adj.* Sicloon.
HIPOTECA. *f.* id
HIRCO. *m.* Canding nga ihalas.
HIRMA. *f.* Hangitan san género.
HIRUNDINARIA. *f.* Banua nga itarambal.
HISCA. *f.* Tague nga nasapilit.
HISCAL. *m.* Pisi.
HISOPADA. *f.* Paguiltic sin tubig san hisopo.
HISOPEAR. *a.* Paguiltic sin tubig san hisopo.
HISOPO. *m.* Banua.—Hisopo nga iuiuiltic sin bendita.
HISPALENSE. *adj.* Taga-Sevilla.
HISPALO, LA. *adj.* Taga-Sevilla.
HISPÁNICO, CA. *adj.* An tungud, sa ó canan España.
HISPANO, NA. *adj.* Catsila ó español.
HÍSPIDO, DA. *adj.* Masapara.
HÍSPIR. *a.* Pagpahomoc.
HISTERISMO. *m.* Cuyapcuyap.
HISTORIA. *f.* Casayoran.—*fig.* Sumat, susumaton, susuguiron.
HISTORIADOR, RA. *m.* y *f.* Parasurat, paraasoy.
HISTORIAR. *a.* Pagasoy, pagsurat sin historia.
HISTORIETA. *f.* Casayoran; sumat, susumaton, susuguiron nga halipot.
HISTORIÓGRAFO. *m.* Parasurat, paraasoy.

HITA. *f.* Raysang nga guti nga uaray olo-olo.
HITO. *m.* Mojón, harigue ó cota nga tigaman sa mga dalan cún mga guiotan.
HITÓN. *m.* Raysang nga daco nga uaray olo-oló.

HO

HOBACHO, CHA. *adj. vid.* hobachón.
HOBACHÓN, NA. *adj.* Tauo nga matamboc cundi maluya.
HOCICADA. *f.* Pagdigmi. Pagtocmol.—Hisucamud, hipacolob.—*fig.* Paghidagpa, paghidagmac.
HOCICAR. *a.* Pagahit, pagbuad, pagoraud.—Pagdigmi. Pagtocmol.—*n.* Hisucamud, hipacolob.—*fig.* y *fam.* Paghidagpa, paghidagmac.
HOCICO. *m.* Sungad; simud, simud simud.—Ngoso.—Baba sin tauo in dagco an imim niya.—*fig.* y *fam.* Bayhon.—*fig.* y *fam.* Aringit.—Caer, ó dar, de hocicos. *fr. fam.* Hipacolub.
HOCICÓN, NA. *adj. vid.* hocicudo
HOCICUDO, DA. *adj.* Daco an baba.—Sungaran.
HOCINO. *m.* Bolo nga barobalico. Garamiton nga puthao.
HOGAÑAZO. *adv. t. fam.* Sinin tuig nga naglalacat.
HOGAÑO. *adv. t.* Sinin tuig nga naglalacat.
HOGAR. *m.* Pangalayoan.—*fig.* Balay, oroquian.
HOGAZA. *f.* Tinapay nga dagco nga capin sin duduha calibra an timbang.
HOGUERA. *f.* Dapog, tap-ong.
HOJA. *f.* Dahon.
HOJA de libro ó escrito. Pacli.
HOJA de puerta ó ventada. Sadá.
HOJA ancha y tierna. Lapio.
HOJA redonda y ancha. Yahong yahong.
HOJA de nipa, coco, anajao, etc., sin abrir auh. Bilug; dugocan.
HOJA de camote. Bulcas, ganas.
HOJA de gave, sin abrir aun. Bolocon, molocon.
HOJA caida del árbol. Darag.
HOJA tierna ó nueva de coco, etc. Lucay.
HOJA tierna ó nueva de nipa. Olaray; quigul.
HOJA de planta, pegando ó muy cerca de tierra. Sagyad ó sagulad.
HOJAS ó mullido que se pone en cesto, etc. Sapad.
HOJA corta de tabaco. Tayongtong.
HOJA que usan en lugar de papel para hacer cigarrillos. Tangalihan.
HOJALATA. *f.* id., hoja de lata.
HOJALATERÍA. *f.* Sinisiring an lugar nga guinpapandayan san mga hoja de lata.—Tendahan sin mga hoja de lata.
HOJALATERO. *m.* Parapanday sin mga hoja de lata.—Parabaliguia sin mga hoja de lata.
HOJALDRADO, DA. *adj.* Masugad sin hojaldre, inojaldre.
HOJALDRAR. *a.* Paghimo sin hojaldre.
HOJALDRE. *amb.* id., tinapay nga manipis nga may manteca ug asucar mán.
HOJALDRISTA. *com.* Parahimo sin mga hojaldre.
HOJARASCA. *f.* Darag.—Dahonan raopay an mga cahuy ó mga tanum.—*fig.* Bisan ano nga uaray polos.
HOJEAR. *a.* Pagpacli.—Pagbasa basa sin dagmit.—*n.* Pagpanipis sin tumbaga, etc.
HOJECER. *n.* Panahun an mga cahuy.
HOJOSO, SA. *adj.* Dahonan; dahonon.
HOJUDO, DA. *adj. vid.* hojoso.
HOJUELA. *f.* Dahon dahon.—Manipis nga salapi, bulauan, tumbaga, etc.
¡HOLA! *interj.* ¡Abáa! ¡báa!
HOLANDA. *f.* Guinhadian sa Holanda.—Panapton nga manipis caopay ug busag.
HOLANDÉS, SA. *adj.* Taga Holanda.—An tungud sa Holanda. *m.* Pamolong nga holandés.
HOLANDETA. *f. vid.* holandilla.
HOLANDILLA. *f.* Panapton nga tinina nga iloloon sin biste.
HOLGACHÓN, NA. *adj. fam.* Mahubia.
HOLGADAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagcalipay.—Haluag caopay.—Carocal caopay.
HOLGADO, DA. *adj.* Uaray caolangan ó calibangan.—Haluag.—Carocal.
HOLGANZA *f.* Caminggao, camurayao, cahoayan.—Cauaray buhat.—Calipay, himaya.
HOLGAR. *n.* Pagpahoay.—Cauaray buhat, paglicay san pagbuhat.—*r.* Lipay, himaya.—*r.* Hampang, dula.
HOLGAZÁN, NA. *adj.* Horos, Mahubia, lagatao, lagayao.
HOLGAZANEAR. *f.* Paglagatao, paglagayao, pagtuyo sin diri pagbuhat.
HOLGAZANERÍA. *f.* Cahubia, calagatao, pagcalagayao, catuyo sin diri pagbugat.
HOLGÍN, NA. *s.* Paraasuang.
HOLGORIO. *m. fam.* Calipay, himaya.
HOLGUETA. *f. fam.* Calipay, himaya.
HOLGURA. *f.* Calipay, himaya.—Hiluag; carocal.
HOLOCAUSTO. *m.* Halad nga ihinahalad, san mga judio.—*fig.* Hadang.
HOLOSÉRICO, CA. *adj.* Panapton nga las-ay igagama.
HOLLADURA. *f.* Pagtonob; paghagpay.
HOLLAR. *a.* Pagtonob; paghagpay.—*fig.* Pagyobit, pagtamay, pagpasipara.
HOLLECA. *f.* Tamsi nga guti.
HOLLEJA. *f.* Panit.
HOLLEJO. *m.* Panit sin bonga.
HOLLEJUELO. *m.* Panit panit sin bonga.
HOLLÍN. *m.* Aguio, anóos.
HOLLINIENTO, TA. *adj.* Inanoosan.
HOMBRACHO. *m.* Bac-dan.
HOMBRE. *m.* Tauo.—Lalaqui.—Hombre de buen talle. Himoay.—Hombre grande que, dicen, vive en las selvas. Tama.—Hombre que, dicen, mata á sus semejantes y los come. Tiron.—Hombre invulnerable, segun dicen. Cub-lan.—Hombre ya hecho. Hamtong nga tauo.—Hombres. Catauonan; calalaquinan.
HOMBREAR. *n.* Pagpacalalaqui an bata pá.
HOMBRECILLO. *m.* Tauo nga obus, tauo nga guti, lalaquihay.—Banua, an mga bucad niya isinasacot san cerveza.
HOMBREDAD. *f.* Pagcatauo.
HOMBRERA. *f.* Itarahub sa mga sugbong.
HOMBREZUELO. *m.* Tauo nga obus, tauo nga guti, lalaquihay.
HOMBRÍA de bien. *f.* Camaopay sin tauo.
HOMBRO. *m.* Sugbong; abaga,
HOMBRUNO, NA. *adj. fam.* Linalaqui.
HOMENAJE. *m.* Pagsumpa sin pagsogot san hadi ó agaron.—*fig.* Pagtahud; catalahuran.
HOMICIDA. *s.* Parapatay, an nagpatay sin tauo.—Puñal homicida. Puñal nga ipinatay, nga ipinapatay, sin tauo.
HOMICIDIO. *m.* Pagpátay; pagcamátay sin tauo.
HOMILÍA. *f.* Uale nga casayoran san mga tungud san religión nga santa.

HOMILIARIO. *m.* Libro nga sinuratan san mga homilia.
HOMINICACO. *m. fam.* Tauo nga matalao ug maraut an iya cabacdao.
HOMÓFONO, NA. *adj.* Sinisiring an mga polong nga bisan malain an cahologan nira, magsama an caluluasan sa ira. v. gr.: *solar,* nombre, *solar,* adjetivo, y *solar* verbo.
HOMOGENEIDAD. *f.* Pagcasama, pagcamasama sa género.
HOMOGÉNEO, NEA. *adj.* Masama sa género.
HOMÓGRAFO, FA. *adj.* Sinisiring an mga polong nga bisan malain an cahologan nira, masama sira cun dao sa surat; v. gr.: *haya,* árbol y *haya,* persona del verbo *haber.*
HONDA. *f.* Labiog.
HONDAMENTE. *adj. m.* Halarum caopay.
HONDAZO. *m.* Paglabiog sin bato, etc.
HONDEAR. *a.* Paglagdong.—Paghauas sin luran san sacayán.
HONDERO. *m.* Paralabiog.
HONDIJO. *m.* Labiog.
HONDO, DA. *adj.* Halarum, hilarum.—Hibobo nga tuna.—*m.* Sagud.
HONDÓN. *m.* Sagud.—hilad-man.—Matamata sin dagum.
HONDONADA. *f.* Hilad-man, hibob-an nga tuna.
HONDURA. *f.* Cahilad-man, hilad-man.
HONESTAMENTE. *adj. m.* Sa pagcaoray, sa pagcacastos.—Sa daco nga catahud.
HONESTAR. *a.* Pagtahud.—Pagpacaopay.
HONESTIDAD. *f.* Pagcacastos, pagcauray, pagcabug-os.—Cabuotan ó camaopay sin buot.
HONESTO. TA. *adj.* Mauray, macastos.—Buotan ó maopay sin buot.
HONGO. *m.* Libgos; curacdot, ohong; ligbos.
HONOR. *m.* Dungug, bantug nga maopay.—Catalahuran.—Himaya.—Dignidad, cargo ó empleo. Catungdanan.
HONORABLE. *adj.* Talahuron; matinahuron.
HONORABLEMENTE. *adv. m.* Sa daco nga bantug; sa daco nga catalahuran.
HONORACIÓN. *f.* Pagtahud; catahud.—Pagpaorug.
HONORAR. *a. vid.* honrar.
HONORARIO, RIA. *adj.* Igtatahud.—*m.* Sohol, bayad.
HONORÍFICO, CA. *adj.* Mahatag sin catalahuran, sin bantug nga maopay.
HONRA. *f.* Bantug, dungug nga maopay.—*pl.* Pagonras, pagampo sa Dios tungud san mga minatay.
HONRABLE. *adj.* Tacús pagtahuron.
HONRADAMENTE. *adv. m.* Sa maopay nga bantug ó dungug.
HONRADEZ. *f.* Camaopay ó camatadong sin buot.
HONRADO, DA. *adj.* Maopay ó matadong sin buot, maopay sin gaui.
HONRADOR, RA. *adj.* Matahud, mahatag sin catalahuran.
HONRAMIENTO. *m.* Pagtahud; catahud, pagcatahud.
HONRAR. *v.* Pagtahud.—Pagpaorug.—*r.* Padayao.
HONRILLA. *f.* Caanod.
HONROSAMENTE. *adv. m.* Sin maopay, sin maopay nga bantug ó dungug.
HONROSO, SA. *adj.* Macaopay, macabantug.—Maopay, maopay sin gaui.
HONTANAR. *m.* Tuburan, borabud.
HOPA. *f.* Biste nga halanig.
HOPEAR. *n.* Pagquiuaquiua san icug an mga mananap.
HOPO. *m.* Icug nga barahiboon masugad san canan carnero.
HORA. *f.* Horas.—Tuig ná.—Cada hora. *m. adv.* Agsub, danay.—Dar hora. *fr.* Pagtalaan sin horas.—Dar la hora. *fr.* Pagtoctoc an orasan.
HORADABLE. *adj.* Sadang paglohoon, sadang pagbohoon.
HORADACIÓN. *f.* Pagloho, pagboho.
HORADADO. *m.* Linoholohoan, binohobohoan.
HORADADOR, RA. *s.* Paraloho, paraboho.
HORADAR. *a.* Pagloho, pagboho.
HORADO. *m.* Loho, boho.
HORAMBRE. *m.* Loho.
HORARIO, RIA. *adj.* An tungud sa horas.—*m.* An horario san orasan nga naturlo san horas.
HORCA. *f.* Bitayan.—Horca de ajos, ó de cebollas. Mga lasona, ó mga seboyas nga liniquin.
HORCADURA. *f.* An dapit sa ibabao san mga cahuy nga guincacasuangan san mga sanga.—An cabalicoan san mga sanga.
HORCAJADAS (Á). *m. adj.* Pangabayo in maluyoluyo an paa.
HORCAJADILLAS (Á). *m. adv. vid.* á horcajadas.
HORCAJADURA. *f.* Balao-ang.
HORCAJO. *m.* Yugo sin hayop nga sinisiring mula.
HORCATE. *m.* Yugo.
HORCO. *m.* Mga lasona ó mga seboyas nga liniquin.
HORCÓN. *m.* Salarac.
HORCHATA. *f.* Irinmon nga horchata.
HORCHATERÍA. *f.* An guinbubuhatan sin horchata.—Tendahan sin horchata.
HORCHATERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin horchata.—Parabaliguia sin horchata.
HORDA. *f.* Mga looc.
HORMA. *f.* Hormahan.
HORMAZA. *f.* Pagdabal sin hormahan.
HORMAZO. *m.* Pagdabal sin hormahan.—Pondoc sin mga bato.
HORMERO. *m.* Parahimo sin mga hormahan.—Parabaliguia sin mga hormahan.
HORMIGA. *f.* Holmigas. Lamgam.
HORMIGAS vermejas, que pican. Hamtic.
HORMIGAS coloradas. Liring. Gangcao.
HORMIGAS grandes y coloradas, que pican. Amimitas.
HORMIGAS perjudiciales á la madera. Anay.
HORMIGAS pequeñas. Hacot. Bahao bahao.
HORMIGAS con alas. Daga daga.
HORMIGÓN. *m.* Cota.—Bituca, mga bato nga gudti.—Casaquit sin mga hayop.—Casaquit sin mga tanum nga guinoolud.
HORMIGUEAMIENTO. *m.* Pagcahirochiroc. Pagcabulinbuquin.
HORMIGUEAR. *n.* Hiroc hiroc. Bulinbuquin. Hiboc, hiboc hiboc. Libo libo.
HORMIGUEO. *m.* Hiroc hiroc. Pagcahiroc hiroc. Pagcabulinbuquin.
HORMIGUERO. *m.* Balay sin mga hormigas.—*fig.* Cadam-an nga mga tauo.
HORMIGUILLO. *m.* Saquit sa mga colo san mga hayop.—Rungbay sin mga tauo nga nagbabatonbaton sin mga idinodohol.—Parecer que uno tiene hormiguillo. *fr. fig.* y *fam.* Pag quiuaquiua; diri napoporoco.
HORNACHO. *m.* Loho, lungab.
HORNACHUELA. *f.* Payag, balaybalay.
HORNADA. *f.* An tag-sa capagloto sin tinapay etc., sa horno.
HORNAGUEAR. *a.* Pagocab san tuna sa pagcuha sin uring nga bato.

HORNAGUERA. *f.* Uring nga bato.
HORNAGUERO, RA. *adj.* Carocal; haluag.—An quinucuhaan san uring nga bato.
HORNAJE. *m.* Bayad san canan pagloto san tinapay.
HORNAZA. *f.* Horno nga gutiay nga pagtutunauan sin bulauan, tumbaga. etc.
HORNAZO. *m.* Tinapay nga may bunay.
HORNEAR. *n.* Pagparaloto sin tinapay.
HORNERÍA. *f.* Caparaloto sin tinapay.
HORNERO, RA. *m.* y *f.* Paraloto sin tinapay.
HORNIJA. *f.* Songó, cahuy nga isosongó.
HORNIJERO. *m.* Parahacot, mangangahuy sin mga cahuy nga isorongó.
HORNILLA. *f.* Pangalayo-an.—Bunayan sin mga sarapati.
HORNILLO. *m.* Pangalayoah.
HORNO. *m.* Horno; hornohan.
HORÓN. *m.* Alat nga daco.
HORQUILLA. *f.* Cahuy nga halaba nga may sanga sanga nga duduha; gorong gorong.—Poyson.
HORRENDAMENTE. *adv. m.* Macalilisang caopay, macaharadluc caopay.
HORRENDO, DA. *adj.* Macalilisang, macaharadluc.
HÓRREO. *m.* Bohos, isteba.
HORRERO. *m.* Paraataman sin mga bohos, paragahin.
HORRIPILIDAD. *f.* Pagcamacaharadluc, pagcamacalilisang.
HORRIBILÍSIMO, MA. *adj.* Macaharadluc caopay, macalilisang caopay.
HORRIBLE. *adj.* Macaharadluc, macalilisang, macagarandat.
HORRIBLEMENTE. *adv. m.* Macaharadluc caopay, macalilisang caopay.
HÓRRIDO, DA. *adj.* Macaharadluc, macalilisang.
HORRÍFICO, CA. *adj. vid.* horrendo.
HORRIPILACIÓN. *f.* Libarot, pagcalibarot.—Camacaharadluc, camacalilisang.—*Med.* Pagcacadal.
HORRIPILANTE. *(adj. vis).* Macabarahicag, macabarihayao.—Macalilisang, macaharadluc.
HORRIPILAR. *a.* Barahicag, barihayao, libarot.—Pacalisang, pacagarandat.
HORRIPILATIVO, VA. *adj.* Macabarahicag, macabarihayao.—Macalilisang, macaharadluc.
HORRÍSONO, NA. *adj.* Macalilisang, macaharadluc.
HORRO, RRA. *adj.* An bihag nga tuhas ná.—Tuhas.—An hayop nga babaye nga diri nabuburud.—An hayop nga hatag san mga tagada ngadto san mga bantay san cahayopan.
HORROR. *m.* Calisang, cacugmat, cahadluc.
HORRORIZAR. *a.* Pacalisang, pacacugmat, pacahadluc.—*r.* Lisang, cugmat, hadluc.
HORROROSAMENTE. *adv. m.* Sin macalilisang, sin macaharadluc. Macalilisang caopay, macaharadluc, caopay.
HORROROSO, SA. *adj.* Macalilisang, macaharadluc, macacugmat.
HORRURA. *f.* Hugao, sighot.
HORTALIZA. *f.* Tanum nga utan.
HORTATORIO, RIA. *adj.* Macaagda.
HORTECILLO. *m.* Tanaman nga guti.
HORTELANO, NA. *m.* y *f.* Maquitanaman, bantay sin tanaman.—Tamsi.
HORTENSE. *adj.* An tungud, sa ó canan mga tanaman.
HORTENSIA. *f.* Bucad.
HORTERA. *f.* Yahong nga cahuy.
HORTICULTURA. *f.* Pagquiua ug pagataman san mga tanaman.—Pagaradman sin pagquiua ug pagbantay san mga tanaman.
HOSCO, CA. *adj.* Oroitum.—Maaringit, maisug.
HOSCOSO, SA. *adj.* Magarang gasang.
HOSPEDADOR, RA. *adj.* An mapahapit sin tauo.—*s.* Harapitan sin tauo.
HOSPEDAJE. *m.* Pahapit.—Bayad san canan pahapit.
HOSPEDAMIENTO. *m.* Pahapit.
HOSPEDAR. *a.* Pahapit, pagpasaca.—*r.* Hapit, tagumbalay.
HOSPEDERÍA. *f.* Hapitan, harapitan.
HOSPEDERO. RA. *m.* y *f.* Bantay ó paraataman san mga humarapit.
HOSPICIANO, NA. *m.* y *f.* Tauo nga macalolooy nga naoocoy sin hospicio.
HOSPICIO. *m.* Balay nga oroquian sin mga macalolooy ug dida sira minamangnoan.
HOSPITAL. *m.* Balay nga puruy-an sin mga magsaquit basi matambal sira, pamul-nganan, pamumurul-ngan.
HOSPITALARIO, RIA. *adj.* An mapasaca ó mapahapit sa iya balay san igcasitauo, malolooyon.
HOSPITALERO, RA. *m.* y *f.* Bantay ó paramangno sin hospital.—Tauo nga malolooyon.
HOSPITALIDAD. *f.* Pagpahapit ó pagpasaca sa balay san mga macalolooy, mga dumoroong, etc.; pagcalooy.—Pagocoy, pagpaocoy, san mga magsaquit sa hospital.
HOSTERÍA. *f.* Hapitan.
HOSTIA. *f.* Halad.—Hostias.
HOSTIÁRIO. *m.* Hostiahan, burutangan san mga hostia nga di pá consagrado.
HOSTIERO. *m.* Parahimo sin hostias.
HOSTIGADOR, RA. *adj.* Maghihilabut.—*s.* Paralabut.
HOSTIGAMIENTO. *m.* Pagcahilabut.
HOSTIGAR. *a.* Paghilabut.
HOSTIGO. *m.* Cota nga tampac sa hangin ó uran.
HOSTIL. *adj.* Auay, patuc, contra.
HOSTILIDAD. *f.* Pag auay, caauay, pag pacaraut san contra.—Romper las hostilidades. *fr. Mil.* Pag-auay ná.
HOSTILIZAR. *a.* Pag auay; pagcontra.
HOY. *adv. t.* Niyan, niyan nga adlao.—De hoy á mañana. *m. adv.* Niyan cún buhs bá.—De hoy en adelante, ó de hoy más. *m. adv.* Tican niyan nga adlao.
HOYA. *f. vid.* hoyo.
HOYADA. *f.* Habobo nga tuna.
HOYANCA. *f. fam.* Ocad sin minatay.
HOYO. *m.* Ocad, ocab.—Tamoc; libaong; libho; luab; bilug; bilong; bulaho; bolhos; cadangcadang; bito; cagungaban; gual; loho.—Piongan.—Hoyos que se forman en los carrillos cuando se rie. Candiis.
HOYOSO, SA. *adj.* Damo nga ocad, etc., etc.; bitohon, tamocan.
HOYUELO. *m. d.* de hoyo.—Piongan.
HOZ. *f.* Garab.
HOZ. *f.* Cacalangan nga haligot sin magcasibuquid.
HOZADERO. *m.* Ahitan, ocaran sin babuy, etc.
HOZADURA. *f.* Ahit, buad, oraud.
HOZAR. *a.* Pagahit, pagbuad, pagoraud.

HU

HUCHA. *f.* Cabán nga daco.—*fig.* Puhonan.
HUCHEAR. *n.* Guliat.
HUEBRA. *f.* An buhat sin usa capades nga mga hayop sa usa ca adlao cún dao sa pagquiua.—Usa capades nga mga hayop ug sin tauo man nga guinpepletihan sa pagquiua sa bug-os nga adlao.—

Tuna nga diri pagtatanuman sa solud sin usa catuig.

HUECO, CA. *adj.* Bingag, guhab; gungab, lungab, lungag; lungao; ohang. Gom-ot.—*fig.* Malabiao.—*fig.* Mahomoc.

HUELFAGO. *m.* Saquit san mga mananap nga nagpapacahingahinga sa ira.

HUELGA. *f.* Pahuay, tuig nga igpapahuay.—Pagdiri sin pagbuhat, cay an mga magburuhat naaaro nga pagdudugangan an sohol cun pag iibanan an horas nga igbubuhat.—Caliliauan, calilingauan, Hampangganan.

HUELGO. *m.* Pagguinhaua.—Calipay sa mga hampangan. Hampangan. Hampangganan.—Tomar huelgo. *fr.* Pahuay sin dali.

HUELLA. *f.* Agui, liroc, liud. Panas.—Tonob.—Seguir las huellas de uno. *fr. fig.* Pagalagad ó pagsonud sa iya.

HUELLO. *m.* An tinotun-ban.—Pagtonob.—Itut-nob, itotonob.

HUÉRFANO, NA. *adj.* y *s.* Ilo.—Huérfano de padre y madre. Tulapus.

HUERO, RA. *adj.* Bogoc, binogoc; quiloquigo.—*fig.* Buang cun dao lubi.—Salir huera una cosa. *fr. fig.* y *fam.* Binogoc cun dao bunay.

HUERTA. *f.* Tanaman.—Tanamanan.

HUERTEZUELA. *f.* Tanaman nga haligot.

HUERTEZUELO. *m.* Tanaman nga haligotay.

HUERTO. *m.* Tanaman nga diri caopay halaba.—Tanamanan.

HUESA. *f.* Ocad, ohang, lub-ngan, lub-nganan, linob-ngan.

HUESARRÓN. *m.* Tul-an nga daco.

HUESO. *m.* Tul-an. Saquil.

HUESO del espinaso de caimán, carabao, cerdo, etc. Colud.

HUESO de las nalgas. Singi.

HUESO de algunas frutas. Liso.

HUESOSO, SA. *adj.* May tul-an, tul-anon.

HUÉSPED, DA. *m.* y *f.* Humarapit, dumoroong.—Tag-ada san harapitan.

HUESTES. *f. pl.* Mga casoldadosan in aadto sa pagauayan.

HUESUDO, DA. *adj.* Tul-anon.

HUEVA. *f.* Bihud. Parayparay.

HUEVAR. *n.* Pagbunay an mga tamsi.

HUEVERA. *f.* Babaye nga nagcocomercio sin bunay.—Burutangan sin mga bunay nga *malasado.*

HUEVERO. *m.* Lalaqui nga nagcocomercio sin bunay.

HUEVEZUELO. *m.* Bunay nga guti.

HUEVO. *m.* Bunay, itlug.—Huevo huero. Bogoc, binogoc; quiloquigo.—Huevo malo. Calacala.—Huevo con pollo. Siuoan.—Huevo con dos yemas. Aguyacyac.

HUÍDA. *f.* Palaguio; pagcalaguio.—Loho nga haluag nga pagbubutangan sin cahuy nga masayon macuhacuha.—*Equit.* Pag ignap sin tigda an caballo.

HUIDERO. *m.* Parahimo sin mga loho nga pagbubutangan sin cahuy nga masayon macuhacuha.—Taragoan sin babuy, etc.

HUIDIZO, ZA. *adj.* Mapalaguio.

HUIDOR, RA. *adj.* Mapalaguio.—*s.* Paralaguio.

HUIMIENTO. *m.* Palaguio; pacalaguio.

HUIR. *n.* Laguiŏ; tois; laog; buhi; cahug; ilao; losot; pépé ó pehpeh.—Licay; licao.

HUIR el cuerpo. Lihanlihan; lihaslihas; lihaylihay; lantay.

HULE. *m.* Panapton nga hule.

HULLA. *f.* Uring nga bato.

HUMADA. *f.* Tap-ong.

HUMANAR. *a.* Pagpahaara sa iba san caopayan.—*r.* Pagpacatauo.

HUMANIDAD. *f.* Naturaleza humana. Pagcatauo.—Género humano. Catauohan.—Calooy.—*fam.* Daco an lauas.

HUMANITARIO, RIA. *adj.* An tungud, sa ó canan caopayan san catauohan, malolooyon.

HUMANIZARSE. *v.* Pagpacatauo.

HUMANO, NA. *adj.* An tungud, sa ó canan tauo. *fig.* Malolooyon.—*m.* Tauo.

HUMARAZO. *m.* Daco nga aso.

HUMAREDA. *f.* Caasohan, daco caopay nga aso.

HUMAZGA. *f.* Buhis, bayad.

HUMAZO. *m.* Daco nga aso.—Pagaso.

HUMEANTE. *p. a.* Nagaaso.

HUMEAR. *n.* Pagaso.—Alingaongao.—Alisngao, alisbo, alitbo.—Agotoot.

HUMECTACIÓN. *f.* Pagcahomog.

HUMECTAR. *a.* Homog, homud; hamohamo. Pagtaghum cay tubigun.

HUMECTATIVO, VA. *adj.* Macacataghum tungud sin tubig.

HUMEDAD. *f.* Pagcataghum tungud sin tubig. Camahomog; camahomud.

HUMEDAL. *m.* Tuna nga tubigan, mataghum.

HUMEDECER. *a.* Homog, homud; hamohamo. Taghum.

HUMEDO, DA. *adj.* Homud, homog; hohomogon, hohom-gon.—Tubigan.

HUMERAL. *m.* Panapton nga ibinabaclay san Padre sa iya mga sugbong sa pagdolong san Santísimo cun sa pagbendición bá.

HUMERO. *m.* Araguian san aso.

HUMERO. *m.* An tul-an sa butcon ticang sa sugbong ngada sa sico.

HUMILDAD. *f.* Pagpaobus.—Pagcaobus.

HUMILDE. *adj.* Mapaobuson, mapaob-sanon; magpinaob-sanon.—Obus.

HUMILDEMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagpaobus.

HUMILLACIÓN. *f.* Pagpaobus. Pacaobus.

HUMILLAR. *a.* Paglohud, pagdoco, pagyocbo, cay pagtahud.—*fig.* Paobus.—*r.* Obus, gopud.—Pacaobus.

HUMILLO. *m. fig.* Cabuao, capalabilabi, calabiao.

HUMO. *m.* Aso.—Alisngao, alisbo, alitbo.—*fig. pl.* Cabuao, capalabilabi, calabiao.—Á humo de pajas. *m. adv. fig.* y *fam.* Hinanali nga pagbaton, hinanali nga pagdiri, etc.—Bajarle á uno los humos. *fr. fig.* y *fam.* Pacaobus sa iya.—Subirsele á uno el humo á la chimenea. *fr. fig.* y *fam.* In nahuhubog siya.—Subírsele á uno el humo á las narices. *fr. fig* y *fam.* In nag iisug siya.

HUMOR. *m.* An baga duga sa lauas.—*fig.* Gani, batasan.—*fig.* Tauo nga mayacan sin macacataua.—*fig.* Maopay nga cabuot.—Humor ácueo. *Zool.* An baga tubig sa mata.—Humor untuoso que tienen varios cuadrupedos hácia el orificio. Didis.—Humor negro del calamar, con el que enturbia el agua para ocultarse cuando le persiguen. Tuyom.

HUMORADA. *f.* Polong cun buhat bá nga macacataua.

HUMORADO, DA. *adj.* Bien humorado. Malipayon ó maopay nga cabuot.—Mal humorado. Marant nga cabuot.

HUMORAL. *adj.* An tungud, sa ó canan mga duga sa lauas.

HUMOROSIDAD. *f.* Cadam-an nga mga duga sa lauas.

HUMOROSO, SA. *adj.* Dugaon.

HUMOSO, SA. *adj.* Nagaaso.—Asohan.—*fig.* Maalisngao.
HUNDIBLE. *adj.* Sadang malonud.—Sadang malabo.—Sadang matimpag; sadang maparic.
HUNDIMIENTO. *m.* Calonud, pagcalonud.—Catimpag, caparic.—Cabungcag, caguba.
HUNDIR. *a.* Lonud; labo; bulahud.—Gon-ob.—Lodiog.—Lapiac.—Olnud.—Onlud.—Timpag; paric.—Bungcag, guba; yosot.—*fig.* Hundir, abatir. Pagdaug daug.
HURA. *f.* Hubag nga maraut caopay sa oló.
HURACÁN. *m.* Baguio. Mabascug caopay nga hangin.
HURAÑÍA. *f.* Caarimongot, caaringit ó cangalas sin paquipagyacan sin tauo.
HURAÑO, ÑA. *adj.* Maarimongot, maaringit ó mangangalas sin paquigpolong sin tauo; ignap.
HURGAR. *a.* Hulhog; culiculi; culcog.—Paghilabut.—*fig.* Pag idug idug.
HURGÓN. *m.* Garamiton nga puthao nga ioocay sin calayo.—*fam.* Pagbono. Casam-dan san pagbon-a.
HURGONADA. *f. fam. vid.* hurgonazo.
HURGONAZO. *m. fam.* Pagbono. Casam-dan san pagbon-a.
HURGONEAR. *a.* Pag ocay san calayo.—Pagbobono.
HURGONERO. *m.* Garamiton nga puthao nga ioocay sin calayo.
HURÓN, NA. *m.* y *f.* Mananap nga sugad sugad sin misá sin oding, bulao an lauas ug busag an talinga.—*fig.* y *fam.* Tauo nga maosisahon.—*fig.* y *fam.* Tauo nga maaringit ug mangalas maquigpolong sa iba.
HURONEAR. *a.* Pagdacop sin mga conejo, cún dao magamit ug guinpaanad ná an mananap nga hurón.—*fig.* y *fam.* Paquisayud, pag-osisa.
HURONERA. *f.* Taragoan.
HURANERO. *m.* Paramangno san mga hurón nga mananap.
¡HURRA! *interj.* Guliat. Gagsud.
HURRACO. *m.* Hiyas sa oló san mga babaye.
HURTADILLAS (Á). *m. adv.* Sa tago nga pagcauat ó pagcuha.
HURTADOR, RA. *adj.* Macauat; maninicas.—*s.* Paracauat; paraticas.
HURTAR. *a.* Pagcauat. Pagculimhot. Pangahas. Pagticas.
HURTO. *m.* Pagcauat. Cauat.—Quinauat.
HÚSAR. *m.* Soldado nga husar, nga nangangaballo.
HUSILLERO. *m.* An nagpapabiric san birican nga baga trapiche.
HUSILLO. *m.* Baga trapiche.
HUSMA. *f.* Pagbinajo.—Andar uno á la husma. *fr. fig.* y *fam.* Pag osisa, paquisayud.
HUSMEADOR, RA. *adj.* Magbibinaho.—Maosisahun.
HUSMEAR. *a.* Pagbinaho.—*fig.* y *fam.* Pag osisa, paquisayud.—*n.* Baho, in maraut ná an baho.—Panginsayud.—Hingud, hingud hingud.—Yoog.
HUSMEO. *m.* Pagbinaho.—Pag osisa, paquisayud, panginsayud.—Yoog.
HUSMO. *m.* Baho san carne, tosino; etc.—Estar uno al husmo. *fr. fig.* y *fam.* Paghulat san tuig nga igtutuman san guintutuyo.—Yoog.
HUSO. *m. id.*, birican.
HUTA. *f.* Habong; payag.
HUTÍA. *m.* Mananap nga sugad sugad sin yatot nga daco.
¡HUY! *interj.* ¡Aguie!

I

I. Icapolo nga letra san abecedario nga quinatsila, ug icatolo san iya mga vocal.—*I.* an ngaran sini nga letra.

IB

IBÉRICO, CA. *adj.* An tungud, sa ó canan Iberia sa Europa cun sa Asia.
IBERIO, RIA. *adj. vid.* ibérico.
IBERO, RA. *adj.* An taga Iberia sa Europa cún sa Asia.—An tungud, sa ó canan Iberia sa Europa cún sa Asia.
ÍBICE. *m.* Canding nga ilahas.
IBÍDEM. *adv lat.* Didto ngahao, dida ngahao.
IBIS. *f.* Tamsi nga halaba an tusac.

IC

ICOR. *m. Cir.* Nuca.
ICOROSO, SA. *adj. Cir.* Nucahon.
ICTERICIA. *f. Med.* Camaduas.
ICTERICIADO, DA. *adj.* Duason.
ICTÉRICO, CA. *adj. Med.* An tungud, sa ó canan saquit nga camaduas.—Duason.
ICTIOFAGO, GA. *s.* Paracaon sin isda.

ID

IDA. *f.* Pagcadto.—*Esgr.* Pagsolong.—*Mont.* Agui.—En dos idas y venidas. *loc. fig.* y *fam.* Cadagmitan, sa layon layon.
IDEA. *f.* Hunahuna; sarabutan; hugay.—Modelo, ejemplar. Susugaran.—Larang.—Intención de alguna cosa. Tuyo, pagtuyo.
IDEAL. *adj.* An tungud, sa ó canan hunahuna lamang.
IDEALMENTE. *adv. m.* Sa hunahuna.
IDEAR. *a.* Paghunahuna.
ÍDEM. *pron. lat.* Siya ngahao; amo ngahao; sugad man.
IDÉNTICAMENTE. *adv. m.* masama gud, masugad gud, matopong gud.
IDÉNTICO, CA. *adj.* Masama, masugad, matopong, haguid, toropong.
IDENTIDAD. *f.* Pagcasama, pagcatópong.
IDENTIFICAR. *a.* Pasama, patopong.—*r.* Sama, topong.—*For.* Paquilala san tauo cún baga ansiya ó cún lain an guintotoroy.
IDILIO. *m.* Siday.
IDIOMA, *m.* Pamolong.—Polong.
IDIOMÁTICO, CA. *adj.* An tungud, sa ó canan sin usa nga pamolong, lugaringon sin usa nga pamolong.
IDIOSINCRASIA. *f.* Calugaringon ó caiya san tag-sa, cab-tang niya.
IDIOTA. *adj.* y *s.* Obus nga tauo; culang culang; tapang.
IDIOTEZ. *f.* Pugcaobus sin tauo; cacujang culang; catapang, catapangan.
IDIOTISMO. *m.* Catapang, catapangan.—*Gram.* Pagpolong nga patuc san mga lagda san gramática, cundi lugaringon ug caiya lá sin usa nga pamolong.
IDÓLATRA. *adj.* Diuatahan, panganitohon.—*fig.* An mahagugma sin oraora sa usa catauo.

IDOLATRAR. *a.* Paganito. pagdiuata.—*fig.* Paghihigugma sin oraora sa usa catauo, etc.
IDOLATRÍA. *f.* Pagpanganito, pagdiuata, pagsingba san mga dios dios nga buaon.—*fig.* Paghigugma sin ora ora sa usa catauo, etc.
IDOLÁTRICO, CA. *adj.* Panganitohun, diuatahon.
IDOLO. *m.* Anito, diuata, dios dios nga buaon.—*fig.* An tauo ó iba pá nga hinihigugma ó quinaruruyag sin ora ora.
IDONEIDAD. *f.* Casadangan, cabatiran.
IDÓNEO, NEA. *adj.* Masadang, batid.
IDUMEO. *a. adj.* y *s.* Taga idumea.—An tungud, sa ó canan tuna sa Idumea.
IDUS. *m. pl.* Sugad san pag isip san mga romanos, an adlao nga icanapolo cag lima sa mga bulan sa marzo, mayo, julio ug octubre amo an *idus;* ug sa iba nga mga bulan an adlao nga icanapolo cag tolo amo an *idus.*

IG

IGLESIA. *f.* Singbahan, balay sa Dios.—An santa Iglesia.—An cadam-an ó catiguban san mga binuniagan nga nanoo ug nanogot can Jesucristo ug san liuan niya dinhi sa tuna nga amo an Santos nga Papa.—Iglesia militante. An cadam-an ó catiguban san mga matinooron nga nangongocoy dinhi sa tuna ug natoo san ngatanan nga ipinapagtoo sa Dios daton.—Iglesia triunfante. An cadam-an ó catiguban san mga matinooron nga naghihimaya ná sa langit.—Cumplir con la iglesia. *fr.* Pagcompesal ug pagcomulga sa catuigan cún sa pasco san Pagcabuhi liuat.—Entrar uno en la Iglesia *fr. fig.* Pagsolud sa pagcapade.—Reconciliarse con la Iglesia. *fr.* Pagbalic sa Dios an mga apóstata cún mga herejes bá ug paglicay mán san ira mga casay-panan.—Tomar iglesia. *fr.* Pagayop sa singbahan.
IGNARO, RA. *adj.* Tapang.
IGNAVIA. *f.* Cahubia.
ÍGNEO, NEA. *adj.* Calayo; quinalayo; masugad sin calayo.
IGNICIÓN. *f.* Pagcalaga; pagcabaga. Nagbabaga; naglalaga.
IGNÍFERO, RA. *adj. poét.* Quinalayoan.
IGNIPOTENTE. *adj. poét.* An may gahum sa calayo.
IGNITO, TA. *adj.* Quinalayoan.
IGNÍVOMO, MA. *adj.* An masuca sin calayo.
IGNOMINIA. *f.* Pagpacaalo sa caday-gan.
IGNOMINIOSAMENTE. *adv. m.* Sa pagpacaalo nga gayud.
IGNOMINIOSO, SA, *adj.* Maca áálo.
IGNORANCIA. *f.* Catapang; catapangan.
IGNORANTE. *adj.* Tapang; diri maaram.
IGNORANTEMENTE. *adv. m.* Sa catapang gud.
IGNORAR. *a.* Tapang Ambut.
IGNOTO, TA. *adj.* Diri sinasabut; an uaray pá hisabohi.
IGUAL. *adj.* Topong, sama, toropong, haguid, potong, igud, subong.—Terreno igual. Patag nga tuna.—No he visto cosa igual. Uaray aco quita sin sugad.
IGUALA. *f.* Pagtupong, pagsama; pagcatopong, pagcasama.—Sohol ó bayad alagad san carocayacan.
IGUALACIÓN. *f.* Pagtupong, pagsama; pagcatopong pagcasama.—Pagpatag, pagpison, pagdatag.—*fig.* Paghorongco, caoyonan sin carocayacan.
IGUALAMIENTO. *m. vid.* igualación. 1.ª y 2.ª
IGUALAR. *a.* Patopong, pasama.—*r.* Topong, sama; haguid.—Allanar. Pagpatag, pagpison. pagdatag.—Paghorongco, pagoyon sin carocayacan.—Siguid, sibal, sibalsibal.
IGUALDAD. *f.* Casama, catopong, pagcasama, pagcatopong.—Caangayan.
IGUALMENTE. *adv. m.* Sama, gud, topong gud, sa pagcasama gud, sa pagcatopung gud.—Sugad mán.
IGUANA. *f.* Ibid.—Iguana macho. Layagan.—Iguana hembra. Binas.
IGÜEDO. *m.* Canding nga lalaqui.

IJ

IJADA. *f.* Quilid, caguiliran.—Saquít ó camasool sa caguiliran.
IJADEAR. *n.* Quiuaqhiua sin dagmit san caguiliran in naghihinga hinga an caballo.
IJAR. *m. vid.* hijada.

IL

ILACIÓN. *f.* Pagpasonud sonud, caangayan.
ILATIVO, VA. *adj.* Masohud.
ILEGAL. *adj.* Suali, contra san sugo ó batasan nga maopay.
ILEGALIDAD. *f.* Casuali, cacontra san sugo ó batasan.
ILEGALMENTE. *adv. m.* Suali gud, contra gud san sugo ó batasan.
ILEGIBLE. *adj.* Diri sadang pagbasahon, diri sadang mabasa.
ILEGÍTIMAMENTE. *adv. m.* Sa diri gud angay san sugo ó batasan; sa diri gud matuod.
ILEGITIMAR. *a.* Paghucas san tauo san iya mga tungud nga caangayan san mga sugo.
ILEGITIMIDAD. *f.* Caculangan sin ano mán nga caangayan.
ILEGÍTIMO, MA. *adj.* Diri angay sa sugo ó batasan.—Diri matuod.—Hijo ilegítimo. Sandil, anac sa gauas san matrimonio.
ÍLEO. *m. Med.* Saquít nga pagsinuca.
ÍLEON. *m. Zool.* Tinae nga manipis.
ILESO, SA. *adj.* Uaray hisasacbi. An nahagauas sin cacurian.
ILIBERAL. *adj.* Diri mahatag, diri mahatagon.
ILÍCITAMENTE. *adv. m.* Diri gud angay, diri gud caangayan, diri gud angay sa catadungan.
ILÍCITO, TA. *adj.* Diri angay, diri matadong.
ILIMITADO, DA. *adj.* Uaray catapusan, uaray catubtuban.
ÍLION. *m. Zool. vid.* ileon.
ILÍQUIDO, DA. *adj.* Cuenta nga di pá tuhay; otang nga uaray pá bay-di.
ILITERATO, TA. *adj.* Tapang, diri maaram.
ILÓGICO, CA. *adj.* Diri angay sa lógica; patuc ó contra san mga lagda san lógica.
ILOTA. *com.* Bihag.—*fig.* Hucas, cay diri itinotogot sa iya an togot sa iba.
ILOTISMO. *m.* Cahihag, pagcabihag.—*fig.* Pagcahucas; cahucasi.
ILUDIR. *a.* Pagdorogas, pagtiao.—Pagyobit, pagtamay.
ILUMINACIÓN. *f.* Caliuanag, caanahag, cabanauag, capaua, casirac, casirang; pagcaliuanag, etc. etc.—Pagluminaria.
ILUMINADO. *m.* Luminaria; mga suga.
ILUMINADOR, RA. *adj.* Macacaliuanag, macaca-

anahag, macacabanauag, macacapaua, macacasirac, macacasirang.—*s.* Parabutang sin luminaria ó mga suga.

ILUMINAR. *a.* Pagliuanag, paganahag, pagbanauag, pagpaua, pagsirac, pagsirang.—Pagbutang sin luminaria ó mga suga.

ILUMINARIA. *f.* Luminaria, mga suga.

ILUMINATIVO, VA. *adj. vid.* iluminador, 1.ª acep.

ILUSIÓN. *f.* Pagsala nga paghunahuna, pagsala ó paglimbong an mga balatian.—Pagmugo ó pagngaran san ngaran san iba.—Pagmugo san iba sa maraut nga cabuot.

ILUSIVO, VA. *adj.* Malimbong, malibo, buaon.

ILUSO, SA. *adj.* Nalimbongan.

ILUSORIO, RIA. *adj.* Malimbong; macacalimbong.—*For.* Uaray polos, uaray bale.

ILUSTRACIÓN. *f.* Pagpaua san hunahuna, pagtutdo; pagaram. — Pagpahayag. — Cabatiran, calasguran, quinaadman.

ILUSTRADO, DA. *adj.* Batid, lasgud, maaram, quinaadmanon.

ILUSTRAR. *a.* Pagpaua san hunahuna; pagaram; pagtutdo; anahag.—Pagpahibaro, pagpahayag.—*fig.* Pacamahal.

ILUSTRE. *adj.* Mahal, hamili, dato.—Bantugan, bantuganan.

ILUSTRÍSIMO, MA. *adj. sup.* Talahuron caopay, guimamahali.

IM

IMAGEN. *f.* Ladauan.—Anino.

IMAGINABLE. *adj.* Sadang mahunahuna.

IMAGINACIÓN. *f.* Hunahuna.

IMAGINAR. *n.* Paghunahuna.—*a.* Pagambong, pagambud. Pagpalandong.

IMAGINARIA. *f. Mil.* Bantay, cundi ini guinombrahan lá nga magbantay siya cún dao may igsusugo san nagbabantay.

IMAGINARIAMENTE. *adv. m.* Sa hunahuna lá, sa diri matuod.

IMAGINARIO, RIA. *adj.* Sa hunahuna lá.—*m.* Parahimo, parapintar sin mga ladauan.

IMAGINATIVA. *f.* Hunahuna.

IMAGINATIVO, VA. *adj.* An maghuhunahuna sin agsub.

IMÁN. *m.* Bato barani.

IMBECIL. *adj.* Culangculang, buang.—Maluya.

IMBECILIDAD. *f.* Caculang culang, pagcaculang culang sin sarabutan.—Camaluya, camaluyahon.

IMBELE. *adj.* Maluya, maluyahon.

IMBERBE. *adj.* Uaray pá bongot.

IMBIBICIÓN. *f.* Homhom, pagcahomhom.

IMBORNAL. *m. vid.* Embornal.

IMBUIR. *a.* Pagtutdo; pagbao-ay.

IMBURSACIÓN. *f.* Pagpasolud sin coron san mga papeleta sugad san guinbubuhat in nagsosorteo.

IMBURSAR. *a.* Pagsolud, pagpasolud sin corun ó iba pá an mga papeleta sugad guinbubuhat in nagsosorteo.

IMITABLE. *adj.* Sadang pagsugaron. Angay ó tacús pagson-don.

IMITACIÓN. *f.* Pagsugad, pagsonud; pagcasugad.

IMITADOR, RA. *adj.* Masugad, masonud, maalagad, matondug, masubad, masosug; maiirug, maidig, mahapid hapid.

IMITAR. *a.* Pagsugad, pagsonud, pagalagad, pagtondug, pagsubad, pagsosug, pag irug, pag idig, paghapid hapid, pagsug-a, aguid, aguid aguid, samasama, aguisnod, igagad.

IMPACIENCIA. *f.* Caculang sin pag ilub ó pagantos. cauaray paciencia.

IMPACIENTAR. *a.* Paghilabut sa iba basi masina.—*r.* Sina, isug.

IMPACIENTE. *adj.* Maisug, masina, pos-canon, diri mailubon.—*Bot.* Impaciente de tres flores. Camantigui.

IMPACIENTEMENTE. *adv. m.* Maisug aaopay, masina caopay, pos-canon caopay. Sin isug, sin sina, sin posoc.

IMPALPABLE. *adj.* Diri mahihimo cap-tan.

IMPAR. *ad.* Uaray pares.

IMPARCIAL. *adj.* Uaray gagapilan, an diri magapil sa luyo ug sa luyo, cundi an catadongan lá an iya.

IMPARCIALIDAD. *f.* Catadongan, cay diri magapil sa luyo ug sa luyo.

IMPARCIALMENTE. *adv. m.* Uaray gud gagapil sa luyo ug sa luyo.

IMPARTIBLE. *adj.* Diri mahihimo pagbahinbahinon; diri mahihimo pagbuc-on; diri mahihimo pagpicason; diri mahihimo pagtung-on; diri mahihimo pahaton.

IMPARTIR. *a.* Pagpahat; paangbit.—*For.* Pagaro sin auxilio.

IMPASIBILIDAD. *f.* Cadiri bumati.

IMPASIBLE. *adj.* Diri sadang bumati.

IMPÁVIDAMENTE, *adv. m.* Uaray gud cahadluc.

IMPAVIDEZ. *f.* Cauaray cahadluc, pagcauaray cahadluc, camaisug sa casingcasing.

IMPÁVIDO, DA. *adj.* Uaray cahadluc, maisug, casingcasingan.

IMPECABILIDAD. *f.* Cadiri mahimo macasala.

IMPECABLE. *adj.* Diri mahimo ó diri sadang macasala.

IMPEDIDO, DA. *adj.* Quimay, sampil, lulid, irapa.—Ambin, saguipo, sagaqui, baringat.—Pooc.

IMPEDIDOR, RA. *adj.* Maoolang.

IMPEDIMENTO. *m.* Olang, caolagan. Libang, calibangan. Calanganan. Liat, caliatan. Cabilinggan.

IMPEDIR. *a.* Pagolang; pagipol.—Pooc.—Sunggab.—Ambin, saguipo.—*Poét.* Pausa hipaosa.—

IMPEDITIVO, VA. *adj.* Maoolang; macacaolang.

IMPELER. *a.* Pagdosdos, pagdoso, pagtulac.—*fig.* Pagsagda.

IMPENETRABILIDAD. *f.* Cadiri lumahus. Caiya san mga lauas nga naoolang nga an usa nga lauas macada san lugar nga hinmumutangan san usa.

IMPENETRABLE. *adj.* Diri mahihimo paglahuson.—*fig.* Diri mahihimo pagtuquibon. Diri matuquib. diri matugcad; diri mahihimo alongbuton.

IMPENITENCIA. *f.* Pagtuyo sin pagpadayon san pacasala, camatigha san casingcasing sin pagbasul, diri pagpenitencia.—Impenitencia final. Pagpadayon san pacasala tubtub sa igcamatáy.

IMPENITENTE. *adj.* An natuyo sin dayon nga pacasala, an diri buot magbasul.

IMPENSADAMENTE. *adv. m.* Sin uaray paghunahunaa, sin uaray panginano.

IMPENSADO, DA. *adj.* Uaray paghunahunaa.

IMPERANTE *p. a.* An naghahadi, nagsusugo ó nagbubuot.

IMPERAR. *n.* Paghadi, pagsugo, pagbuot.

IMPERATIVO, VA. *adj.* Masugo, mabuot.

IMPERATORIA. *f.* Tanum, banua.

IMPERATORIO, RIA. *adj.* Hadianon.

IMPERCEPTIBLE. *adj.* Diri mabati; diri madungug; diri maquita.—Diri matuquib.

IMPERCEPTIBLEMENTE. *adv. m.* Diri gud mabati,

diri gud madunggug, diri gud maquita.—Diri gud matuquib.
IMPERDIBLE. *adj.* Diri mahihimo mauara.
IMPERDONABLE. *adj.* Diri mahihimo igcauara ó igpasalio.
IMPERECEDERO. RA. *adj.* Diri matapus, diri mabungcag, dumayon.
IMPERFECCIÓN. *f.* Caculang sin cahingpitan, caculang sin caopayan.—Sala nga guti, sayop nga guti.
IMPERFECTAMENTE. *adv. m.* Sa caculang gud sin cahingpitan ó caopayan, diri ngagayud tuman.
IMPERFECTO, TA. *adj.* Diri hingpit, diri tuman, diri pá human; labca.
IMPERIAL. *adj.* Hadianon.
IMPERICIA. *f.* Caculang sin cabatiran, cauaray cabatiran.
IMPERIO. *m.* Pagsugo, pagbuot.—Pagcahadi.—Guinhadian.—Valer una persona ó cosa un imperio. *fr. fig.* y *fam.* Maopay gud.—*fig.* pagpalabilabi.
IMPERIOSAMENTE. *adv. m.* Sa pagbuot nga lugaringon.—Sa daco nga capalabilabi.
IMPERIOSO, SA. *adj.* An masugo sin hogot.
IMPERITAMENTE. *adv. m.* Sa cauaray cabatiran.
IMPERITO, TA. Diri maaram, diri batid.
IMPERMEABLE. *adj.* Diri mahonob, diri mahomhom, diri maaguihan sin tubig, etc.
IMPERMUTABLE. *adj.* Diri sadang balioon.
IMPERSCRUTABLE. *adj.* Diri sadang hibaroan, diri sadang tuquibon, diri sadang matuquib.
IMPERSUASIBLE. *adj.* Diri mahimo papapagmatuoron ó papagtoohon.
IMPERTERRITO, TA. *adj.* Diri mahadluc. Casingcasingan.
IMPERTINENCIA. *f.* Polong cún buhat bá nga diri maigo ó diri caangayan.—Cacuticuti, pagcacuticut.—Casamoc.—Camacaourit.
IMPERTINENTE. *adj.* Diri maigo, diri maansiya.—Cuticutihan.—Masamoc, samocan.—Macaourit.
IMPERTIR. *a.* Pagpahat; paangbit.
IMPERTURBABILIDAD. *f.* Cadiri sadang mabalhin; cadiri sadang mabantad.
IMPERTURBABLE. *adj.* Diri sadang mabalhin; diri sadang mabantad.
IMPETRA. *f.* Togot; pagtogot.
IMPETRACIÓN. *f.* Cadangat, pacadangat san pinangangaro; pangaro.
IMPETRADOR, RA. *adj.* An maquimalooy, an mangangaro.
IMPETRAR *a.* Pacacuha, pacadangat san pinangangaro.—Paquimalooy, pangaro.
IMPETRATORIO, RIA. *adj.* Macasasangput, macadadangat.
ÍMPETU. *m.* Camacosog, camaisug, camabascug.—*ant.* Paros.
IMPETUOSAMENTE. *adv. m.* Macosog caopay, mabascog caopay, maisug caopay.
IMPETUOSO, SA. *adj.* Maisug, macosog, mabascug.
IMPÍA. *f.* Tanum nga sugadsugad sin romero.
IMPÍAMENTE. *adv. m.* Sa cauaray pagtoo ug pagtahud sa Dios.
IMPIEDAD. *f.* Cauaray pagtoo ug pagtahud sa Dios cún sa mga tungud sa Dios. Catampalasan, pagcatampalasan.
IMPÍGERO, RA. *adj.* Madagmit, malacsi.
IMPINGAR. *a.* Paghirog sin tamboc.
IMPÍO, A. *adj.* An uaray pagtoo ug pagtahud sa Dios, cún sa mga tungud sa Dios. Tampalasan.
IMPLACABLE. *adj.* Diri matacas.
IMPLACABLEMENTE. *adj. m.* Sa di matacas nga pagcasina.
IMPLATICABLE. *adj.* Diri mahihimo igpolong.
IMPLICACIÓN. *f.* Capatuc, pagcapatuc.
IMPLICAR. *a.* Pagpotos.—*n.* Patuc.
IMPLICATORIO, RIA. *adj.* Mapatuc.
IMPLÍCITAMENTE. *adv. m.* Sinasabut ná.
IMPLÍCITO, TA. *adj.* Sinasabut ná.
IMPLORACIÓN. *f.* Paquimalooy, pagpangamuyo, pagpangamaya.
IMPLORAR. *a.* Paquimalooy, pangamuyo, pangamaya.
IMPULME. *adj.* Uaray barahibo cún dao tamsi.
IMPOLÍTICA. *f.* Cauaray catahud, caculang sin catahud.
IMPOLÍTICAMENTE. *adv. m.* Sa cauaray catahud, sa caculang sin catahud.
IMPOLÍTICO, CA. *adj.* Culang sin hinbabaroan sa pagpasonud san mga sacop san maopay nga batasan, sugad san caangayan.—Culang sin catahud.
IMPOLUTO, TA. *adj.* Uray, uaray buring.
IMPONDERABLE. *adj.* Uaray tupong. Labao.—Diri sadang timbangon.
IMPONEDOR. *m.* Parahatag sin catungdanan.—Parabutang sin sala.—Paratutdo.—Paratadhug.
IMPONER. *a.* Paghatag sin catungdanan; pagtogon.—Pagbutang sin sala.—Pagtutdo.—*r.* Aram, pagaram.—*a.* Pagtarhug, pagpahadluc.
IMPOPULAR. *adj.* An diri inooyonan san cadam-an.—An diri naoyon sa cadam-an. Culang sin maopay nga bantug.
IMPOPULARIDAD. *f.* Caculang sin catahud sa cadam-an. Bantug nga maraut.
IMPORTACIÓN. *f. com.* Pagdolong ó pagdara sa usa nga guinhadian sin mga mangad nga ticang sin lain nga mga guinhadian, cún lain bá nga tuna.
IMPORTANCIA. *f.* Caopayan.—Pagcamahal san tauo.—Hombre de importancia. Mahal nga tauo.—Casoroc-an ó quinahanglan gud.
IMPORTANTE. *adj.* Casoroc-an ó quinahanglan.
IMPORTAR. *n.* Casoroc-an, quinahanglan.—*a.* Bale, an bale sin bisan ano.—*Com.* Pagdolong ó pagdara sa usa nga guinhadian sin mga mangad nga ticang sin lain nga mga guinhadian, cún lain bá nga tuna.
IMPORTE. *m.* An bale sin bisan ano, an botong cún dao nga carabao, balay, etc.
IMPORTUNACIÓN. *f.* Camahangio, camahongio.
IMPORTUNAMENTE. *adv. m.* Hongio caopay, samoc caopay.
IMPORTUNAR. *a.* Paghangio, paghongio.
IMPORTUNIDAD. *f.* Camahangio, camahongio.—Samoc.
IMPORTUNO, NA. *adj.* Diri igo, diri tuig sin pangaro, etc.—Masamoc, macasisina.
IMPOSIBILIDAD. *f.* Cacablas sin cahimoan.—Cacablas sin catumanan.—Cadiri.—An diri pacahimo.
IMPOSIBILITAR. *a.* Pacaolang.—Lupog, piol.
IMPOSIBLE. *adj.* An diri mahimo.—Macuri ngagayud.
IMPOSICIÓN. *f.* Pagpahimutang, pagtacpo, pagsagpo, pagpandong san mga camut.—Buhis.
IMPOSTOR, RA. *adj.* Mabutang butang sin sala.—*s.* Parabutang butang sin sala.—Malimbong.—*s.* Palimbong.
IMPOSTURA. *f.* Pagbutang butang; pagcabutang butang sin sala.—Paglimbong.
IMPOTENCIA. *f.* Caculang sin gahum.—Caculang sin cosog.—Diri macahimo, in diri an tauo nacacahimo.
IMPRACTICABLE. *adj.* Diri mahihimo. Macuri ngagayud aguian.

IMPRECACIÓN. *f.* Panhimaraut.
IMPRECAR. *a.* Pagpanhimaraut.
IMPRECATORIO, RIA. *adj.* Manhimaraut; polong etc., nga panhimaraut.
IMPREGNACIÓN. *f.* Pagporos. Caporos.
IMPREGNARSE. *r.* Poros.
IMPRENTA. *f.* Pagaradman sin pag imprenta sa mga libro.—Balay nga guinpapamoldihan san mga libro.
IMPRESCINDIBLE. *adj.* Casoroc an ó quinahanglan ngagayud.
IMPRESIÓN. *f.* Pagbadlis, pagtigaman. Pagmarca.—Cahimo sin letra sa usa nga libro etc., nga guinpamolde.—Cabantad.—Pagpamolde.
IMPRESIONAR. *a.* Pacabantad.—*r.* Bantad.—Amduc, aramduc, candug.
IMPRESO. *m.* Libro ó bisan ano nga guinimprenta, guinpamolde; minolde.
IMPRESOR. *m.* Paraimprenta.—Tag-ada san imprenta.
IMPRESORA. *f.* Asaua nga babaye san impresor.—Tag-ada sin imprenta.
IMPRESTABLE. *adj.* Diri nahihimo iotang.
IMPREVISIÓN. *f.* Cauaray panginano ó paghunahuna.
IMPREVISTO, TA. *adj.* Uaray paghunahunaá.
IMPRIMACIÓN. *f.* Pagpintar, paglagda san pagpipintaran.
IMPRIMADERA. *f.* Igpipintar ó garamiton sin pagpintar.
IMPRIMADOR. *m.* Parapintar, paralagda san pagpipintar.
IMPRIMAR. *a.* Pagpintar, paglagda san pagpipintaran.
IMPRIMIR. *a.* Pag imprenta.—Paglagda. Pagbadlis, pagtigaman. Liroc. Batuc. Gohit.
IMPROBABILIDAD. *f.* Caculang sin camatuoran.
IMPROBABLE. *adj.* Diri matuod, diri mahihimo.
IMPROBABLEMENTE. *adv. m.* Sa cauaray camatuoran.
IMPROBAR. *a.* Pagdiri. Pagsauay.
ÍMPROBO, BA. *adj.* Macuri.
IMPROCEDENTE. *adj.* Diri ayon sa catadungan.
IMPRODUCTIVO, VA. *adj.* An diri bongaan ó diri tinutud-can.
IMPROPERAR. *a.* Pagpacaraut, pagpacaalo sin polong.
IMPROPERIO. *m.* Pagpacaraut, pagpacaalo sin polong.
IMPROPIAMENTE. *adv. m.* Diri ngagayud ansiay diri ngagayud angay.
IMPROPIEDAD. *f.* Pagcadiri ansiya, pagcadiri angay.
IMPROPIO, PIA. *adj.* Diri maansiya.—Diri maangay.
IMPROPORCIÓN. *f.* Cauaray caangayan.
IMPROPORCIONADO, DA. *adj.* An uaray caangayan.
IMPRORROGABLE. *adj.* Diri ná mausuag.
IMPROSPERO, RA. *adj.* Diri maayon, diri maoyon.
IMPROVIDAMENTE. *adv. m.* Sin uaray paghunahunaá.
IMPRÓVIDO, DA. *adj.* An uaray pagtatagam.
IMPROVISAMENTE. *adv. m.* Sin tigda, sin uaray pagtatagam.
IMPROVISACIÓN. *f.* Pagpolong, paglua etc., sin uaray anay an tauo pagtitima, sin tigda.
IMPROVISADOR, RA. *s.* Parahimo sin mga siday sin tigda ug sin uaray anay pagtitima.
IMPROVISAR. *a.* Pagpolong, pagsiday sin tigda ug sin uaray anay pagtitima.
IMPROVISO, SA. *adj.* An uaray paghunahunaá.—Al, ó de, improviso. *m. adv.* Sin tigda.—Calit, ahat.
IMPROVISTO, TA. *adj.* Soco, songco, songcoanon.—Á la improvista. *m. adv.* Sin tigda, sin uaray pagtatagam.
IMPRUDENCIA. *f.* Caculang sin cabuotan.
IMPRUDENTE. *adj.* Diri buotan, diri madoroto.
IMPRUDENTEMENTE. *adv. m.* Sa caculang sin cabuotan.
IMPUBER. *adj.—s.* Bata pá.
IMPÚBERO, RA. *adj.—s.* Bata pá.
IMPUDENCIA. *f.* Cauaray ó pagcauaray alo.
IMPUDENTE. *adj.* Uaray alo.
IMPUDICAMENTE. *adv. m.* Mala-oay caopay.
IMPUDICICIA. *f.* Camala-oay, pagcamala-oay.
IMPÚDICO, CA. *adj.* Mala-oay, culang sin cualo.—Laslas; orag.
IMPUESTO. *m.* Buhis; bayad.
IMPUGNABLE. *adj.* Sadang macuha cún dao sa paggubat. Sadang patocan.
IMPUGNACIÓN. *f.* Pagagao. Pagpatuc.
IMPUGNADOR, RA. *s.* Paraagao. Parapatuc.
IMPUGNAR. *a.* Pagagao. Pagpatuc.
IMPUGNATIVO, VA. *adj.* Macacaagao. Macacapatuc.
IMPULSAR. *a.* Pagdosdos, pagdoso, pagtulac.—*fig.* Pagsagda.—Socnit.
IMPULSIÓN. *f.* Cadosdos, cadoso, catulac.—*fig.* Pausuag.—
IMPULSIVO, VA. *adj.* Macacadosdos, macacadoso, macacatulac.—Macacausuag.—Macacasocnit.
IMPULSO. *m.* Pagdosdos, cadosdos, pagdoso, cadoso, pagtulac, catulac.—Pausuag.
IMPULSOR, RA. *adj.* Madosdos, madoso, matulac.
IMPUNE. *adj.* Uaray castigo.—Diri quinacastigo.
IMPUNEMENTE. *adv. m.* Tungud san cauaray castigo.
IMPUNIDAD. *f.* Caculang sin pagcastigo.
IMPURAMENTE. *adv. m.* Mahugao caopay.—Mala-oay caopay.
IMPUREZA. *f.* Camahugao, pagcamahugao.—Camala-oay; camaquimala-oay.
IMPURO, RA. *adj.* Mahugao Mala-oay.
IMPUTABLE. *adj.* Sadang igbutang-butang.
IMPUTACIÓN. *f.* Pagcabutangbutang.
IMPUTADOR, RA. *adj.* Mabutangbutang.—*s.* Parabutangbutang.
IMPUTAR. *a.* Pagbutangbutang sin sala cún buhat bá, pagbutang. Bugti, pamugti.

IN

INACABABLE. *adj.* Diri matapus, diri maobus, diri maimod, diri mahuman.
INACCESIBILIDAD. *f.* Pagcadiri sadang doocan. Pagcadiri sadang aguian.
INACCESIBLE. *adj.* Diri sadang doocan. Diri sadang aguian.
INACCIÓN. *f.* Cauaray buhat, cahubia.
INACEPTABLE. *adj.* Diri sadang carauaton.
INACTIVO, VA. *adj.* Uaray pagquiquiua; hubia, mahubia.
INADAPTABLE. *adj.* Diri igpapaangay, diri igpapaigo.
INADECUADO, DA. *adj.* Diri angay, diri igo.
INADMISIBLE. *adj.* Diri mahimo carauaton.
INADOPTABLE. *adj.* Diri mahimo carauaton.
INADVERTENCIA. *f.* Caculang sin panginano.
INADVERTIDO, DA. *adj.* An diri manginginano.
INAGOTABLE. *adj.* Diri sadang maobus.
INAGUANTABLE. *adj.* Diri macailub, diri macaantos.

INAJENABLE. *adj.* Diri sadang ihatag.
INALIENABLE. *adj.* Diri sadang ihatag.
INALTERABILIDAD. *f.* Pagcadiri sadang mabalhin.
INALTERABLE. *adj.* Diri mabalhin, diri malain, amo lá guihapon.
INALTERABLEMENTE. *adv. m.* Amo ó ansiya lá guihapon.
INALTERADO, DA. *adj.* Diri malalain, amo lá guihapon.
INAMISIBLE. *adj.* Diri sadang mauara; diri macacauara.
INAMOVIBLE. *adj.* Dayon, diri sadang macuha cún dao catungdanan.
INAMOVILIDAD. *f.* Cadayonan ó cadiri sadang macuha cún dao catungdanan.
INANE. *adj.* Uaray polos, uaray haros.
INANICIÓN. *f.* Camaluya, pagcamaluya.
INANIMADO, DA. *adj.* Uaray calag, diri calagan.
INAPAGABLE. *adj.* Diri maparong; diri sadung parongon.
INAPEABLE. *adj.* Diri lumusad, diri mahauas. Diri sadang iglusad, diri sadang hauason.—*fig.* Diri matuquib; diri sadang tuquibon, diri sadang sabuton.—*fig.* An diri gud napasauay ó nasagdon.
INAPELABLE. *adj.* Paghocom ó sentencia nga diri ná maliliuat.
INAPETENCIA. *f.* Cauaray ganas sin pagcaon.
INAPETENTE. *adj.* An uaray ganas sin pagcaon.
INAPLICABLE. *adj.* An diri sadang itungud sa...
INAPLICACIÓN. *f.* Diri pagtalingoha sin pagaram, cahubia.
INAPLICADO, DA. *adj.* Diri nagtatalingoha sin pagaram, hubia.
INAPRECIABLE. *adj.* Mahal gud caopay.
INARMÓNICO, CA. *adj.* Diri naarangay; diri nagcacaarangay cún dao sa pagcanta, etc.
INARTICULADO, DA. *adj.* Uaray mga calolothan.—Tingug sin polong nga diri igluluas.
INASEQUIBLE. *adj.* Diri aabuton.
INAUDITO, TA. *adj.* Uaray pá dungga.
INAUGURACIÓN. *f.* Pagtagna nga bua tungud san paghoni ó paglupad san mga tamsi.
INAUGURAR. *a.* Pagpatostos.—Pagpaombao, pagsangiao.
INAVERIGUABLE. *adj.* Diri mahimo olit oquiton, diri mahimo hibaroan.
INCALCULABLE. *adj.* Diri sadang hunahunaon.
INCALIFICABLE. *adj.* Diri sadang sisid-ngon.
INCANDESCENCIA. *f.* Cabusag.
INCANDESCENTE. *adj.* An binaga nga tumbaga etc., nga nabubusag.
INCANSABLE. *adj.* Diri mabutlao, diri mabudlay.
INCANSABLEMENTE. *adv. m.* Sin uaray cabutlao, sin uaray cabudlay.
INCANTABLE. *adj.* Diri mahimo pagcantahon cay diri maabut an tingug.
INCAPACIDAD. *f.* Catapang.
INCAPACITAR. *a.* Pagasoy nga diri siya tacús sin catungdanan.—Pacaolang.
INCAPAZ. *adj.* Tapang, culang sin sarabutan.
INCASABLE. *adj.* Diri macacasal.—An diri buot mag asaua.—An diri mahihimo mag asaua.
INCAUTAMENTE. *adv. m.* Sin uaray gud pagtatagam ó panginano.
INCAUTARSE. *r. For.* Paghauid sa iya gahum sin salapi, etc.—Baga pag agao.
INCAUTO, TA. *adj.* Diri nagtatagam, diri nangingnano.
INCENDIAR. *a.* Pagsonug; pagsurit, pagsilab.
INCENDIARIO, RIA. Masurit.—*s.* Parasurit.
INCENDIO. *m.* Casonog. Panonug.—Pagcaigrab ó pagcaiglab, casilab, calarab.
INCENSACIÓN. *f.* Pag labiog, pag tabiog, pagpaaso san incensario.
INCENSAR. *a.* Pag labiog, pag tabiog san incensario, pag paaso sa iya.
INCENSARIO. *m.* Bugahan nga gagamiton sa singbahan sa pagpaaso.
INCENSURABLE. *adj.* Diri sadang pagsauayon.
INCENTIVO. *m.* An magaagda, magsusulay.
INCERTIDUMBRE. *f.* Caculangan sin camatuoran, pag ruhaduha.
INCERTÍSIMO, MA. *adj.* Diri gud matuod.
INCESABLE. *adj.* Diri maocoy.
INCESABLEMENTE. *adv. m.* Sin uaray ocoy.
INCESANTE. *adj.* Diri mao-coy.
INCESANTEMENTE. *adv. m.* Sin uaray ocoy.
INCESTO. *m.* Sala nga mahiras, pagpacasala sa mga oropud pá nga casoocan.
INCESTUOSAMENTE. *adv. m.* Pagpacasala gud sa mga oropud pá nga casoocan.
INCESTUOSO, SA. *adj.* An macasala, an maquihilauas sa caorop-dan nga harani pá.
INCIDENCIA. *f.* Casugad, caagui. An maabut sa ano mán nga buruhaton.
INCIDENTAL. *adj.* An maabut sa ano mán nga buruhaton.
INCIDENTALMENTE. *adv. m.* Sa caagui lá.
INCIDENTE. *adj.* An maabut sa ano mán nga buruhaton.—*s.* Casugad, caagui.
INCIDENTEMENTE. *adv. m.* Sa caagui lá.
INCIDIR. *n.* Pacasala, pagsayop; hasala, halisa.
INCIENSO. *m.* id., taguc nga mahamut sin cahuy nga sugad sin guisalongi.
INCIERTAMENTE. *adv. m.* Sa cauaray camatuoran, sa pagcaruhadnha.
INCIERTO, TA. *adj.* Diri matuod.—Diri marig-on.—Diri sinasabut.
INCINERACIÓN. *f.* Pagpacaabo.
INCINERAR. *a.* Pagsonug, pagpacaabo.
INCIPIENTE. *adj.* Maticang pá lá.
INCIRCUNCISO, SA. *adj.* Pigos, baduan.
INCIRCUNSCRIPTO, TA. *adj.* Diri masacop.
INCISIÓN. *f.* Samad.—Gahab.—Tanga.
INCISO, SA. *adj.* Otud.
INCISO. *m.* Bahin, an tag-sa ca bahin san iguinasoy nga may iya cahologan.
INCISORIO, RIA. *adj.* Matarum.
INCITACIÓN. *f.* Pagsodiot, pag idug.—Pagsagda.
INCITADOR, RA. *adj.* Masodiot, maidug.—*s.* Parasodiot.—*adj.* Masagda.
INCITAMENTO. *m.* An isasagda, igaagda.
INCITAR. *a.* Pagsodiot, pag idug, pag idug idug; pagayat, pagbubalao; angat, honon, hulhug, baghot, bayat, dayo, duguia, hingal, inday, indac, arit, auat, buti buti.—Pag agda, pag sagda.
INCITATIVA. *f. For.* Sugo sin mga labao nga ponoan ngadto sa iba nga mga ponoan nga sacop nira basi maangay sa catadungan an mga paghocom nira.
INCITATIVO, VA. Maagda, masagda. Macaagda. macasagda.—*For. s. m.* Sugo sin labao nga ponoan ngadto sa lain nga ponoan nga sacop niya basi inatuman an sugo nga ona nga isinugo sa iya.
INCIVIL. *adj.* Tapang.
INCLEMENCIA. *f.* Camaisug, camapintas.—Camataghum, camahagcot.—A la inclemencia *m. adv.* Uaray ayopan, uaray sadang ayopan.
INCLEMENTE. *adj.* Maisug, mapintas, culang sin calooy

INCLINACIÓN. *f.* Caquiling, pagcaquiling.—Pagyogbo, pagdoco.—*fig.* Buot, gugma.
INCLINADOR, RA. *adj.* Maquiling.
INCLINANTE. *p. a.* Maquiling.
INCLINAR. *a.* Quiling; tuad, tuas.—Hilig.—Yogbo, doco.—Halag; hilay.—Obo.—Hupay. laui, laui laui, banauog, baringig, bariquig, cubaob, cuyacoy, coob, dapiog, digal, dongo, goyo, hotoc, hovot, huliquid, balangtang, bauogbauog, hiringig, hoyog, yunguc, obaob, paringpading, piclay, quiay quiay, quiliquid, samparay, tiad, tocbo, daluhighig.—Tamud.—Laylay; bayoctoc.
INCLITO, TA. *adj.* Mahal, hamili, birilhon, harangdon, bantugan.
INCLUIR. *a.* Sacop.—Laquip.—Sacob; talinsacop, talinsacob.—Sacom. Sagap. Among, among among.—Darahig.—Bayom.—Alipiat.
INCLUSA. *f.* Balay; dida siton nga balay hinohopot ug minamangnoan an mga cabataan nga gudti pá nga pinapabay-an lá sa mga caganac.
INCLUSA. *f.* Balay nga guinbubutangan sa mga cabataan nga binayaan san ira mga caganac san gutiay pá.—Sagpo, sag-pan cun sa mga tubig.
INCLUSERO, RA. *adj.* Tinatauag an mga hinop-tan ug minangnoan sa balay nga sinisiring inclusa.
INCLUSIÓN. *f.* Pagsacop, pagsacob.
INCLUSIVAMENTE. *adv. m.* Sacop gud.
INCLUSIVE. *adv. m.* Sacop gud.
INCLUSIVO, VA. *adj.* Masacop. Macasacop.
INCLUSO, SA. *adj.* Sacop; laquip.
INCLUYENTE. *p. a.* Masacop; macasacop.
INCOAR. *a.* Pagticang.
INCOATIVO, VA. *adj.* An maasoy san tinicangan cun pagticang bá sa bisan ano.
INCOBRABLE. *adj.* An diri ná mahihimo ó macuri gud soc-tan.
INCÓGNITA. *f. Mat.* An diri pá sinasabut cundi guintutuyo sin pacasabut.—*fig.* Pagtuyo sin panginsayud san diri pá sinasabut.
INCÓGNITO, TA. *ddj.* Diri maquilala.—De incógnito. *m. adv.* An tauo nga diri mapaquilala.
INCOGNOSCIBLE. *adj.* Diri mahihimo quilal-on.—Macuri gud quilal-on.
INCOHERENCIA. *f.* Cauaray caangayan; pagcadiri angay.
INCOHERENTE. *adj.* Diri maangay.
INCOLA. *m.* Moropio, tuminongnong.
INCOLORO, RA. *adj.* An uaray color.
INCÓLUME. *adj.* Maopay; uaray caano, uaray casamad, etc.
INCOLUMIDAD. *f.* Caopayan, maopay an lauas, uaray saquit.
INCOMBUSTIBLE. *adj.* Diri masosonug; diri mahihimo sonogon.
INCOMBUSTO, TA. *adj.* Uaray casonog.
INCOMERCIABLE. *adj.* Diri mahihimo igcomercio.
INCÓMODAMENTE. *adj. m.* Macuri caopay.
INCOMODAR. *a.* Pagcuri i.—*r.* Sina, isug; toyo. Langot, aringit, bingit, buringit, huga, posoc, songgod, tulapus.
INCOMODIDAD. *f.* Cacurian, casaquitan.—Casina, caposoc, caisug. Calisdanan.
INCÓMODO, DA. *adj.* Macuri, masáquit, malisud.
INC OMPARABLE. *adj.* Uaray sadang isanglit, uaray sadang igpananglit.
INCOMPARABLEMENTE. *adv. m.* Sin uaray sanglit.
IN COMPARADO, DA. *adj.* Uaray sadang isanglit; uaray sadang igpananglit.
INCOMPARTIBLE. *adj.* Diri mahihimo pagbahinon.
INCOMPASIBLE. *adj.* An uaray calooy.
INCOMPASIVO, VA. *adj.* An uaray calooy.
INCOMPATIBILIDAD. *f.* Pagcadiri mahihimo igtigub.
INCOMPATIBLE. *adj.* Diri mahihimo igtigub.
INCOMPENSABLE. *adj.* Diri mahihimo pagbaloson, uaray sadang ipacabalos.
INCOMPETENCIA. *f.* Caculang sin gahum.
INCOMPETENTE. *adj* Diri angay, diri igo.
INCOMPLETAMENTE. *adv. m.* Diri pá gud human, diri pá gud hinagpit.
INCOMPLETO, TA. *adj.* Diri human, diri hingpit, ayauan pá.
INCOMPLEXO, XA. *adj.* Bulag.
INCOMPONIBLE. *adj.* Diri mahihimo pag opayon.
INCOMPORTABLE. *adj.* Diri na maantos, diri ná ma ilub; diri sadang antoson, diri sadang ilubon.
INCOMPOSIBILIDAD. *f.* Cadiri ná mahihimo pagopayon.
INCOMPOSIBLE. *adj.* Diri sadang pag opayon.
INCOMPOSICIÓN. *f.* Caculang sin caarangay.
INCOMPRENSIBILIDAD. *f.* Pagcadiri sadang tuquibon.
INCOMPRENSIBLE. *adj.* Diri sadang matuquib, diri sadang tuquibon.
INCOMUNICABILIDAD. *f.* Cadiri mahihimo iangbit; cadiri mahihimo igpahayag.
INCOMUNICABLE. *adj.* Diri iangbit, diri mapahayag, diri mapaquita; diri pinagogoa ó diri pinayayacan sa iba.
INCOMUNICACIÓN. *f.* Pagdiri sin pagpaquita cun pagyacan bá sa iba.—Diri pagpaquita sa iba.
INCOMUNICADO, DA. *adj.* An dinidirian sin pagpaquita cun pagyacan bá sa iba.
INCOMUNICAR. *a.* Pagdiri sin pagpaquita cun payacan cun pagsurat bá sa iba.—*r.* Diri paquita, pagtago.
INCONCEBIBLE. *adv.* Diri sadang matuquib; diri sadang mahunahuna.
INCONCILIABLE. *adj.* Diri sadang matuhay. Diri maalagad.
INCONCINO, NA. *adj.* Diri husay.
INCONCUSAMENTE. *adv. m.* Sin marig-on, sin uaray ruhaduha.
INCONCUSO, SA. *adj.* Marig-on, uaray ruhaduha.
INCONDICIONAL. *adj.* Uaray ano man nga caulangan.
INCONDICIONALMENTE. *adv. m.* Sin uaray ano man nga caulangan.
INCONDUCENTE. *adj.* Diri maigo.
INCONEXIÓN. *f.* Caculang sin pagcasonudsonud, caculang sin caarangay.
INCONEXO, XA. *adj.* Diri magsosoronud, diri maarangay.
INCONFESO, SA. *adj. For.* An salaan nga diri magtutug-an san iya sala.
INCONFIDENCIA. *f.* Diri pagtapud, pagturao.
INCONGRUAMENTE. *adv. m.* Diri nga gayud angay.
INCONGRUENCIA. *f.* Caculang sin caangayan.
INCONGRUENTE. *adj.* Diri angay.
INCONGRUENTEMENTE. *adv. m.* Diri ngagayud angay.
INCONGRUIDAD. *f.* Caculang sin caangayan.
INCONGRUO, GRUA. *adj.* Diri angay, diri maigo.
INCONMENSURABILIDAD. *f.* Cauaray socol, cauaray casoclanan.
INCONMENSURABLE. *adj.* Uaray socol, diri masocol.
INCONMUTABILIDAD. *f.* Cadiri mabalhin.—Pagcadiri sadang mabalio.

INCONMUTABLE. *adj.* Diri mabalhin.—Diri sadang mabalio.
INCONQUISTABLE. *adj.* Diri sadang macuha, diri macucuha.—*fig.* Diri mapadaog.
INCONSCIENTE. *adj.* Tapang, diri maaram.
INCONSCIENTEMENTE. *adv. m.* Sin uaray sasabut.
INCONSECUENCIA. *f.* Caculang sin caangayan sa mga polong cún sa mga buhat.
INCONSECUENTE. *adj.* Diri masonud, diri ansiya an cuha sa sinondan nga mga polong.—Diri maangay.
INCONSIDERACIÓN. *f.* Caculang sin catahud; caculang sin panginano.
INCONSIDERADAMENTE. *adv. m.* Sin uaray catahud; sin uaray panginano.
INCONSIDERADO, DA. *adj.* Uaray catahud; uaray panginano; diri nanginginano.
INCONSIGUIENTE. *adj.* Diri masonud, diri ansiya an cuha sa sinondan nga mga polong.
INCONSISTENCIA. *f.* Caculang sin carig-onan.
INCONSISTENTE. *adj.* Culang sin carig-onan.
INCONSOLABLE. *adj.* Diri sadang paglipayon; diri malipay.—*fig.* Macuri malipay.
INCONSOLABLEMENTE. *adv. m.* Sin uaray calipayan.
INCONSTANCIA. *f.* Caculang sin carig-onan.—Camasayon maglain sin hunahuna, etc.
INCONSTANTE. *adj.* Diri marig-on.—Madali maglain sin hunahuna, etc. Arapahap.
INCONSTANTEMENTE. *adv. m.* Sin uaray gud carig-onan.—Madali gud maglain sin hunahuna, etc.
INCONSTRUIBLE. *adj.* Diri mahihimo buhaton, diri sadang pagbuhaton.
INCONSULTO, TA. *adj.* An binubuhat sin uaray panginano cun uaray paquisagdon.
INCONSUTIL. *adj.* Guincasugponan.
INCONTABLE. *adj.* Diri sadang maisip.—Macuri isipon.—Diri sadang igasoy.
INCONTAMINADO, DA. *adj.* Diri buringon, diri mabaho. Uaray hisac-bi.
INCONTESTABLE. *adj.* Diri sadang patocan, diri sadang ruhaduhaon, diri sadang hiboronган.
INCONTINENCIA. *f.* An diri pagpogong sa mga cairib-gon, sa lauas. An diri pacahauid sa mga cairibgon sa lauas.—de orina. *Med.* Saquit nga pagihi sin agsub.
INCONTINENTE. *adj.* Maquimalaoay; malaoay.
INCONTINENTEMENTE. *adv. m.* Sin uaray gud pagpogong sa mga cairib-gon sa lauas.
INCONTINENTI. *adv. t.* Layon layon, sa layon layon.
INCONTRASTABLE. *adj.* Diri sadang macuha, diri macucuha, diri lulupigon.—Diri sadang patocan ó atohan sin polong.—*fig.* Diri mapadaog, diri mapalupig.
INCONTRATABLE. *adj. fig.* Maisug.
INCONTROVERTIBLE. *adj.* Uaray ruhaduha, uaray biboronган.
INCONVENCIBLE. *adj.* Diri mapasauay.
INCONVENIBLE. *adj.* Diri angay.
INCONVENIBLEMENTE. *adv. m.* Sin diri caangayan.
INCONVENIENCIA. *f.* Cacurian.—Diri angay, diri ansiya.
INCONVENIENTE. *adj.* Diri angay.—*m.* Caolangan.—Cacurian.—Sapayán.
INCONVERSABLE. *adj.* Maisug, diri mahihimo yacnan.
INCONVERTIBLE. *adj.* Diri mabalhin, diri mabalio.—Diri maalagad.
INCORDIO. *m. Med.* Hubag sa hita cún sa iroc nga guican sa saquit nga maraut ó malaoay.
INCORPORACIÓN. *f.* Pagtigub. Pagpatigub.—Pagpasacop.
INCORPORAL. *adj.* Uaray lauas.
INCORPORALMENTE. *ddv. m.* Uaray gud lauas.
INCORPORAR. *a.* Pagpatigub; pagtigub.—Pagpabangon san nahigda.—*r.* Tigub.—Bangon.—Pasacop.
INCORPOREIDAD. *f.* Cauaray lauas.
INCORPÓREO, REA. *adj.* Uaray lauas, diri lauasan.
INCORPORO. *m.* Pagtigub. Pagpatigub. Pagpasacop.
INCORRECCIÓN. *f.* Cauaray caopayan san pagpolong, etc.
INCORRECTAMENTE. *adv. m.* Uaray gud caopayan.
INCORRECTO, TA. *p. p.* Uaray pagopaya.—*adj.* Diri napasauay.
INCORREGIBILIDAD. *f.* Camaquisasauayon, pagcauaray babale.
INCORREGIBLE. *adj.* Sasauayon, diri mabale.
INCORRUPCIÓN. *f.* Cadiri madonot.—*fig.* Caopayan sin batasan, pangaui nga maopay.
INCORRUPTAMENTE. *adv. m.* Sin uaray cadonot.
INCORRUPTIBILIDAD. *f.* Pagcadiri madonot; cauaray cadonot; diri aguian sa pagcadonot.—*fig.* Pagcamahauan.
INCORRUPTIBLE. *adj.* Diri madonot.—*fig.* Diri maalagad sin maraut.
INCORRUPTO, TA. *adj.* Uaray cadonot.—*fig.* Uaray gagapil sin maraut.—Babaye nga mahauan nga uaray cauad-i san pagcavirgen.
INCRASAR. *a. Med.* Pagpatamboc.—Paghirog sin tamboc.
INCREADO, DA. *adj.* Diri binuhat, diri guintuha.
INCREDIBILIDAD. *f.* Pagcadiri sadang pagtoohan.
INCREDULIDAD. *f.* Cangalas ó camacuri sin pagtoo sa bisan ano.—Caculang sin pagtoo sa Dios, caculang sin tolohanan nga católica.
INCRÉDULO, LA. *adj.* Uaray toloohan, diri natoo sa Dios.—Diri nagmamatuod sin dali lá.
INCREIBLE. *adj.* Diri sadang pagtoohan. Diri sadang pagmatuorun.—*fig.* Macuri toohan, macuri pagtuoron.
INCREMENTO. *m.* Dugang; pagdugang.
INCREPACIÓN. *f.* Macosug nga pagsauay.
INCREPADOR, RA. *adj.* An masauay sin macosog.—*s.* Parasauay sin macosog.
INCREPANTE. *p. a.* An masauay sin macosog.
INCREPAR. *a.* Pagsauay sin macosog, sin ongud.
INCRIMINACIÓN. *f.* Pagsumbong.—Pagbutang sin sala
INCRIMINAR. *a.* Pagsumbong sin ongud.—Pagora ora sin pagbutang sin sala.
INCRISTALIZABLE. *adj.* Diri sadang igsugad sin salaming.
INCRUENTO, TA. *adj.* Diri dugoon.
INCRUSTACIÓN. *f.* Pagpadolot.
INCRUSTAR. *a.* Pagpadolot sin mga bato nga mahal dida sin bulauan, etc., etc.
INCUBACIÓN. *f.* Paghilumlum.
INCUBAR. *a.* Paghilumlum.
INCUBO. *adj.* y *s.* An yaua, cono, nga nagpapacalalaqui sa pagpacasala sin babaye.
INCUESTIONABLE. *adj.* Uaray ruhaduha, uaray biboronган.
INCULCACIÓN. *f.* Pagpiit; pagcapiit.—Agsub nga pagpolong ó pagsagdon.—Pagtutdo.
INCULCADOR. *adj.* Macapiit.—Agsub mamolong ó masagdon.—Matutdo.
INCULCAR. *a.* Pagpiit.—*fig.* Pagpolong ó pagsag-

don sin agsub.—*fig.* Pagtutdo sin maopay.—*Impr.* Pagpadooc sin oraora sa mga letra.—*r. fig.* Pagdayon lá san guinhuhunahuna.
INCULPABLE. *adj.* Uaray sala.
INCULPABLEMENTE. *adv. m.* Uaray gud sala.
INCULPACIÓN. *f.* Pagsumbong.
INCULPADAMENTE. *adv. m.* Uaray gud sala.
INCULPAR. *a.* Pagsumbong, pagbutangi.
INCULTAMENTE. *adv. m.* Putal gud.—Tapang ó culang gud sin hibaro.—Diri gud maaram magyacan.
INCULTIVABLE. *adj.* Diri sadang quio-hon.
INCULTIVADO, DA. *adj.* Putal, soho nga guba.
INCULTO, TA. *adj.* Putal, soho nga guba.—Tapang ó culang sin hibaro.—Diri maaram magyacan, diri toton nga polong.
INCULTURA. *f.* Caculang sin pagquiua ó pagdalos. Caculang sin hibaro.
INCUMBENCIA. *f.* Catungdanan.
INCUMBIR. *n.* Tungud, hatungud, hitungud.
INCURABLE. *adj.* Diri sadang matambal; diri magoopay.—Macuri matambal.
INCURIA. *f.* Diri paghimangno, cahubia.
INCURIOSO, SA. *adj.* Diri maninimangno, mahubia.
INCURRIMIENTO. *m.* Pacasala.
INCURRIR. *n.* Pacasala, hisacop.
INCURSIÓN. *f.* Pacasala.—*Mil.* Paggubat, pangayao pagdarahug nga binubuhat san mga nangugubat.
INCURSO, SA. *p. p.* Sacop san sala, etc.
INDAGACIÓN. *f.* Pagosisa, panginsayud, pagolitoquit.
INDAGADOR. RA. *adj.* Maosisahon, mangingsayud.
INDAGAR. *a.* Pagosisa, panginsayud, pagolit oquit, sonay, sonasona, bugti.
INDAGATORIO, RIA. *adj. For.* Mangingsayud, olit oquit.
INDEBIDAMENTE. *adv. m.* Sin diri angay, sin diri matadong.
INDEBIDO, DA. *adj.* Diri angay.—Diri matadong.
INDECENCIA. *f.* Camahugao.—Caculang sin catahud.
INDECENTE. *adj.* Mahugao; culang sin catahud.
INDECENTEMENTE. *adv. m.* Mahugao caopay; uaray gud catahud.
INDECIBLE. *adj.* Diri maasoy; diri haasoy; diri sadang haasoy.
INDECIBLEMENTE. *adv. m.* Diri gud sadang haasoy.
INDECISIÓN. *f.* Pag alang alang.
INDECISO, SA. *adj.* Alang alang, maalang alang.
INDECLINABLE. *adj.* Pirit mabuhat ó matuman.—*Gram.* An diri madeclinar.
INDECORO. *m.* Caculang sin catahud, caculang sin caalo.
INDECORO, RA. *adj.* Culang sin catahud, uaray caalo.
INDECOROSAMENTE. *adv. m.* Uaray gud catahud, uaray gud caalo.
INDECOROSO, SA. *adj.* Uaray catahud, uaray caalo.
INDEFECTIBLE. *adj.* Matuman guihapon, dayon guihapon.
INDEFECTIBLEMENTE. *adv. m.* Matutuman gud guihapon, madayon gud guihapon.
INDEFENDIBLE. *adj.* Diri sadang catabangan.
INDEFENSABLE. *adj.* Diri sadang catabangan.
INDEFENSIBLE *adj.* Diri sadang catabangan.
INDEFENSO, SA. *adj.* Uaray sasalip-dan.
INDEFICIENTE *adj.* Dayon lá guihapon.
INDEFINIBLE. *adj.* Diri mahihimo asoyon, diri haasoy.
INDEFINIDO, DA. *adj.* Uaray asoye.
INDELEBLE. *adj.* Diri sadang mapara, diri sadang macuha
INDELEBLEMENTE. *adv. m.* Diri ngagayud mapara, diri ngagayud macuha.
INDELIBERACIÓN. *f.* Caculang sin panginano, cauaray paghunahunaá.
INDELIBERADAMENTE. *adv. m.* Uaray gud panginano, uaray gud paghunahuna.
INDELIBERADO, DA. *adj.* Uaray panginanoha, uaray paghunahanaá.
INDEMNE. *adj.* Gauas sin ano lá nga caraut.
INDEMNIDAD. *f.* Carig-onan nga itinotogot basi diri paganánoon.
INDEMNIZACIÓN. *f.* Pagbayad.—Igpabayad.
INDEMNIZAR. *a.* Pagbayad san perjuicio nga guinbuhat.
INDEMOSTRABLE. *adj.* Diri sadang igasoy.
INDEPENDENCIA. *f.* Cauaray ponoan, uaray nagsasacop, iya pagbuot nga lugaringon. Paghigauas sa gahum sa lain.
INDEPENDIENTE. *adj.* Diri sacop.—*fig.* An naogop san iya mga tungud cun mga larang bá sin uaray cahadluc sa iba.—Imalay.—Independiente de eso. Labut pá siton, gauas pá siton.
INDEPENDIENTEMENTE. *adv. m.* Uaray gud ponoan nga nagsasacop, diri gud sacop sa lain.
INDESCIFRABLE. *adj.* Diri haasoy.
INDESCRIPTIBLE. *adj.* Diri sadang asoyon.
INDESIGNABLE. *adj.* Diri sadang tigam-nan, macuri tigam-nan.
INDESTRUCTIBLE. *adj.* Diri sadang mabungcag, diri mahihimo bungcagon.
INDETERMINABLE. *adj.* Diri sadang asoyon.—An diri nacapangahas; alang alang.
INDETERMINACIÓN. *f.* Pag alang alang.
INDETERMINADAMENTE. *adv. m.* Alang alang gud.—Uaray pá gud casayoran.
INDETERMINADO, DA. *adj.* Uaray pá casayoran.—Alang alang.
INDEVOCIÓN. *f.* Caculang sin catahud.
INDEVOTO, TA. *adj.* Culang sin catahud.
INDICACIÓN. *f.* Pagtutdo, pagpasabut.
INDICADOR, RA. *adj.* Matutdo.—Iturutdo.—*s.* Paratutdo.
INDICAR. *a.* Pagtutdo, pagpasabut.
INDICATIVO, VA. *adj.* Matutdo.
INDICCIÓN. *f.* Pagpatauag, pagpatiroc, pagpadaop.—Cadugayan nga guin iisip sa iquinatagpoplo cag lima ca tuig.
ÍNDICE. *m.* Tigaman.—Lactud nga casayoran san mga bahin san mga libro, etc.—Dedo índice. Iturutdo.
INDICIADO, DA. *adj.* Guinamborongan, guintatahapan.
INDICIAR. *a.* Pagpahabaro, pagpasabut.—Pag ambong.
INDICIO. *m.* Tigaman. Bugti.
INDIESTRO, TRA. *adj.* Diri batid.
INDIFERENCIA. *f.* Pagcaalang alang sa buot.
INDIFERENTE. *adj.* An diri maboyoc sa luyo ug sa luyo.—Diri maano.
INDIFERENTEMENTE. *adv. m.* Uaray gud pagpili,
INDIFERENTISMO. *m.* Pagcaalang alang sa buot sa pagtoo, etc.
INDÍGENA. *adj.* Moropio, tuminongnong; taga....
INDIGENCIA. *f.* Casoco, casongco, cahangul; camacalolooy.
INDIGENTE. *adj.* Soco, songco, hangul; macalolooy.

INDIGERIDO, DA. *adj.* Diri matunao sa guinhaua.
INDIGESTIBLE. *adj.* Diri matunao, macuri matunao sa guinhaua.
INDIGESTIÓN. *f.* Uaray catutunao sa guinhaua.
INDIGESTO, TA. *adj.* Diri matunao, macuri matunao sa guinhaua.
INDIGNACIÓN. Casina, caponĝot, caaligotgot.
INDIGNAMENTE. *adv. m.* Sin diri tacús.
INDIGNANTE. *p. a.* Macasisina. Masisina.
INDIGNAR. *a.* Pacasina.—*r.* Sina, ponĝot, posoc, aligotgot.
INDIGNIDAD. *f.* Pagcadiri tacús, cadiri tacús.—Buhat nĝa diri angay.
INDIGNO, NA. *adj.* Diri tacús.
ÍNDIGO. *m.* Tagum.
INDIJADO, DA. *adj.* Sinab-onĝan.
INDILIGENCIA. *f.* Caculang sin camadoroto, caculang sin panĝinano.
INDIO, DIA. *s.* Taga Indias, an natauo sa mĝa Indias nĝa dapit sa casiranĝan.
INDIRECTA. *f.* Sambinĝay.
INDIRECTAMENTE. *adv. m.* Sambinĝay gud, diri gud matadong.
INDIRECTO, TA. *adj.* Diri lactud, diri matadong, balico.
INDISCIPLINA. *f.* Caculang sin maopay nĝa batasan, sin pagaram, etc.
INDISCIPLINABLE. *adj.* Diri sadang pagton-an sin maopay nĝa batasan, etc.
INDISCIPLINADO, DA. *adj.* Culang sin maopay nĝa batasan, culang sin pagaram, etc.
INDICIPLINARSE. *r.* Pagtalapas san maopay nĝa batasan.
INDISCRECIÓN. *f.* Cablas ó culang sin cabuotan ó camadoroto.—Pagcauaray sarabutan.
INDISCRETAMENTE. *adv. m.* Culang gud sin cabuotan ó camadoroto.—Culang gud sin sarabutan.
INDISCRETO, TA. *adj.* Culang sin cabuotan ó camadoroto, uaray sarabutan.
INDISCULPABLE. *adj.* Diri pagbabaribaron. Diri sadang igbaribad.
INDISCUTIBLE. *adj.* Diri osisahon.
INDISOLUBILIDAD. *f.* An cadiri matunao, an cadiri mahubad ó mabadbad.
INDISOLUBLE. *adj.* Diri matunao; diri mahubad ó mabadbad.
INDISOLUBLEMENTE. *adv. m.* Diri gud matunao; diri gud mahubad ó mabadbad.
INDISPENSABLE. *adj.* Diri mahihimo itogot, diri sadang itogot.—Casoroc-an ó pirit nĝa maabut, casoroc-an nĝa matuman, etc.
INDISPENSABLEMENTE. *adv. m.* Casoroc-an gud, capiritan gud.
INDISPONER. *a.* Pacaraut. Raut in nagraraut an buot contra sa igcasitauo.—Pacasaquit. Saquit, in masarosaquit siya.
INDISPOSICIÓN. *f.* Caolanĝan.—Camaluya in masorosaquit an lauas.
INDISPUESTO, TA. *adj.* Masorosaquit, maluya an lauas.
INDISPUTABLE. *adj.* Uaray ruhaduha, diri hiboronĝan.
INDISPUTABLEMENTE. *adv. m.* Uaray gud ruhaduha, diri gud hiboronĝan.
INDISTINGUIBLE. *adj.* Diri sadang quilal-on, diri sadang sabuton.—Macuri quilal-on, macuri sabuton.
INDISTINTAMENTE. *adv. m.* Uaray gud calainan, sin uaray pagpili.
INDISTINTO, TA. *adj.* Magsama, diri malain.
INDIVIDUACIÓN. *f.* Caiya ó quilalahan sa bisan ano, calugaringon.
INDIVIDUAL. *adj.* Calugaringon san tag-sa.
INDIVIDUALIDAD. *f.* Caiya, calugaringon nĝa quilalahan sa bisan ano.
INDIVIDUALISMO. *m.* Cabtang, calugaringon sa tag-sa.
INDIVIDUALISTA. *adj.* Maquilugaringon.—An tunĝud san calugaringon.
INDIVIDUALIZAR. *a.* Pag asoy san tag-sa nĝa himtanĝan.
INDIVIDUALMENTE. *adv. m.* Pag asoy gud san tag-sa nĝa himtanĝan.
INDIVIDUAR. *a.* Pag asoy san tag-sa nĝa himtanĝan.
INDIVIDUO, DUA. *s.* Tauo; usa ca tauo, usa ca bug-os.
INDIVISAMENTE. *adv. m.* Uaray gud bubulag, diri gud binahinbahin.
INDIVISIBILIDAD. *f.* Pagcadiri mahimo bulagon, pagcadiri mahimo bahinon.
INDIVISIBLE. *adj.* Diri sadang bulagon, diri sadang bahinon.
INDIVISO, SA. *adj.* Diri bulag, diri binahinbahin.
INDÓCIL. *adj.* Masoit, doroy, malaris.
INDOCILIDAD. *f.* Pagcamasoit, camalaris.
INDOCTAMENTE. *adv. m.* Tapang caopay, tapang gud.
INDOCTO, TA. *adj.* Tapang, diri maaram.
INDOCUMENTADO, DA. *adj.* Uaray carig-onan.
ÍNDOLE. *f.* Caiya, gaui, cagauian.
INDOLENCIA. *f.* Cabug at sa casingcasing nĝa diri mabantad.—Pahubia.
INDOLENTE. *adj.* Diri mabantad an casingcasing niya.—Hubia, mahubia.
INDOLENTEMENTE. *adv. m.* Uaray gud cababantad, hubia caopay.
INDOMABLE. *adj.* Diri sadang pag an-don. Diri napasauay.
INDOMADO, DA. *adj.* Diri pá maanad, layao pá, ihalas pá.
INDOMESTICABLE. *adj.* Diri sadang pagan-don.
INDOMÉSTICO, CA. *adj.* Diri pá maanad, ihalas pá.
INDÓMITO, TA. *adj.* Diri pá maanad, ihalas pá.—Diri sadang pagan-don.—*fig.* Diri napasauay. Malabha, malapha, mailao.
INDOTACIÓN. *f. For.* Caculang sin paghatagui.
INDOTADO, DA. *adj.* Uaray hatagui.
INDUBITABLE. *adj.* Diri sadang ruhaduhaon, diri sadang hiboronĝan.
INDUBITABLEMENTE. *adv. m.* Uaray gud ruhaduha, uaray gud hiboronĝan.
INDUBITADAMENTE. *adv. m.* Matuod gud, uaray gud ruhaduha.
INDUCCIÓN. *f.* Pag agda, pag sagda, pag idug idug, pag sorug sorug.—*Fís.* Pagcate.
INDUCIDOR, RA. *adj.* Maagda, masagda.
INDUCIMIENTO. *m.* Pag agda, pag sagda.
INDUCIR. *a.* Pagagda, pagsagda.
INDUDABLE. *adj.* Uaray ruhaduha, uaray hiboronĝan.
INDUDABLEMENTE. *adv. m.* Uaray gud ruhaduha, uaray gud hiboronĝan.
INDULGENCIA. *f.* Camololooyon.—Calooy nĝa batag ó togot sa santa Iglesia.
INDULGENTE. *adj.* Malolooyon. mapasalioon.
INDULTAR. *a.* Pag pasalio san otang nĝa baraydan pá tunĝud sin cala.—Calooy, pag togot ó pag batag sin calooy.
INDULTO. *m.* Calooy, togot.
INDUMENTO. *m.* Panapton.

INDURACIÓN. *f.* Camatig-á, pagcamatig-á.
INDUSTRIA. *f.* Larang, hancag. Calad-nganan.—Panolos sa mga pag oma, etc.—De industria *m. adv.* Tinuyo.—Cabatiran; cacugui, calap, tolos, garap.
INDUSTRIAL. *m.* Parabuhat.
INDUSTRIAR. *a.* Pagtutdo, pag toon, pag pabatid; pag sogop.
INDUSTRIOSAMENTE. *adv. m.* Batid caopay.
INDUSTRIOSO, SA. *adj.* Batid, maaram.—Guican sa cabatiran.—Tolosan, calapan, cuguian.
INEBRIAR. *a.* Hubog; pacahubog.
INEBRIATIVO, VA. *adj.* Macacahubog.
INEDIA. *f.* Cabungtas, camaluya cay uaray pá caon.
INÉDITO, TA. *adj.* Sinurat nga uaray pá igmantala.
INEFABILIDAD. *f.* Pagcadiri sadang haasoy.
INEFABLE. *adj.* Diri haasoy, diri hapolong, diri yarac-non, diri hapagyacan.
INEFABLEMENTE. *adv. m.* Diri gud sadang haasoy.
INEFICACIA. *f.* Cacablas ó caculang sin gahum ó cosog.
INEFICAZ. *adj.* Cablas ó culang sin gahum ó cosog.
INEFICAZMENTE. *adv. m.* Cablas ó culang gud sin gahum ó cosog.
INELEGANTE. *adj.* Diri mahal; diri ogdayon.
INELUDIBLE. *adj.* Diri mahihimo ioason.
INENARRABLE. *adj.* Diri haayoy; diri hapolong, diri yarac-non, diri hapagyacan.
INEPCIA. *f.* Casoroc-an, quinahanglan.
INEPTAMENTE. *adv. m.* Diri ngagayud angay; tapang caopay.
INEPTITUD. *f.* Cacablas; catapang.
INEPTO, TA. *adj.* Cablas, diri angay.—Tapang.
INEQUÍVOCO, CA. *adj.* Uaray ruhaduha, diri hiboronган.
INERCIA. *f.* Caluya, pagcaluya; camaluya, pagcamaluya. Cahubia.
INERME. *adj.* Uaray panganiban.
INERRABLE. *adj.* Diri masasayop.
INERRANTE. *adj. Astron.* Maodong lá diri mabibiric
INERTE. *adj.* Maluya. Mahubia.
INESCRUTABLE. *adj.* Diri sadang matuquib, diri sadang alanbuton.
INESCUDRIÑABLE. *adj.* Diri sadang matuquib, diri sadang alanbuton.
INESPERADAMENTE. *adv. m.* Uaray gud huhulata, uaray gud paabuta.
INESPERADO, DA. *adj.* Uaray huhulata, uaray paabuta.
INESTIMABILIDAD. *f.* Pagcadiri sadang higugmaon ug pagmahalon sugad san angay sa iya.
INESTIMABLE. *adj.* Diri sadang higugmaon ug pagmahalon sugad san angay.
INESTIMADO, DA. *adj. For.* Uaray pá pagbutangan san balc.
INEVITABLE. *adj.* Diri sadang liquian.
INEVITABLEMENTE. *adv. m.* Diri gud sadang lic-yan.
INEXACTAMENTE. *adv. m.* Sin uaray gud pagtutuman; diri gud tangcud.
INEXACTITUD. *f.* Uaray pagtuman, diri catangcud.
INEXACTO, TA. *adj.* Culang sin pacatuman, diri tangcud.
INEXCUSABLE. *adj.* Diri macapagbaribad; diri pabaribaron.
INEXCUSABLEMENTE. *adv. m.* Sin uaray baribad.
INEXHAUSTO, TA. *adj.* Diri maobus.
INEXISTENCIA. *f.* Cauaray pá himoa.
INEXISTENTE. *adj.* Uaray pá himoa.
INEXORABLE. *adj.* Diri matoros, matadong gud.
INEXORABLEMENTE. *adv. m.* Sin uaray pagtoros, sin matadong gud.
INEXPERIENCIA. *f.* Cacablas ó caculang sin cabatiran.
INEXPERTO, TA. *adj.* Cablas ó culang sin cabatiran.
INEXPIABLE. *adj.* Diri mahihimo bay-dan.
INEXPLICABLE. *adj.* Diri mahihimo asoyon, diri sadang igasoy.
INEXPLORADO, DA. *adj.* Uaray pá osisaha; uaray pá hil-nga; uaray pá cadtoa.
INEXPUGNABLE. *adj.* Diri sadang macucuha.—*fig.* Diri mapadaug.
INEXTINGUIBLE. *adj.* Diri maparong.—*fig.* Dayon ó maiha caopay.
INEXTREMIS. *loc. lat.* Haragutamay ná.
INEXTRICABLE. *adj.* Macuri mabadbad, macuri mamuclad.
INFACUNDO, DA. *adj.* Diri macacayacan sin maopay.
INFALIBILIDAD. *f.* Pagcadiri sadang maglimbong; pagcadiri sadang limbongan.
INFALIBLE. *adj.* Diri macalimbong; diri sadang limbongan.—Marig-on gud, matuod gud.—Diri sadang magsayop.
INFALIBLEMENTE. *adv. m.* Sin diri sadang magsayop; matuod caopay; sin uaray ruhaduha.
INFAMACIÓN. *f.* Pagpacaraut, pagbuncag san dungug ó bantug.
INFAMADOR, RA. *adj.* Magpapacaraut.—*s.* Parabuncag san dungug ó bantug.
INFAMANTE. *p. a.* Magpapacaraut.
INFAMAR. *a.* Pagpacaraut, pagbungcag san dungug ó bantug.
INFAMATIVO, VA. *adj.* Macacaraut.
INFAMATORIO, RIA. *adj.* Macacaraut.
INFAME. *ddj.* Uaray bantug nga maopay.—Maraut, baniaga.
INFAMEMENTE. *adv. m.* Maraut caopay.
INFAMIA. *f.* Pagpacaraut.—Caraut, buhat nga maraut.
INFANCIA. *f.* An pagcabata ngada sa icapito ca tuig.—*fig.* Bag-o pá.
INFANDO, DA. *adj.* Maraut ug diri angay igpolong.
INFANTA. *f.* Bata nga babaye nga uaray pá abut san pito ca tuig.—Anac nga babaye san hadi.—Asaua sin lalaqui nga infante.
INFANTADO. *m.* Tuna nga itinogot sa mga anac sin hadi.
INFANTAZGO. *m.* Tuna nga itinogot sa mga anac sin hadi.
INFANTE. *m.* Bata nga lalaqui nga uaray pá abut san pito ca tuig.—Anac nga lalaqui sin hadi, cundi diri an mangurang, cay an mga camanghuran lá an tinatauag nga mga infante.—Soldado nga parabactas an iya.
INFANTERÍA. *f.* Casoldadosan nga pagbactas lá an ira sa pagtuman san ira catungdanan.
INFANTICIDA. *adj.* Magpatay sin cabataan.—*s.* Parapatay sin cabataan.
INFANTICIDIO. *m.* Pagpatay sin bata.
INFANTIL. *adj.* An nahitutungud san canan cabataan, quinabataan.
INFANZÓN. *m.* Tauo nga mahal nga iguinauas san hadi san buhis ug iba pá nga turumanon nga hadianon.
INFANZONADO, DA. *adj.* An nahitutungud san dagco nga tauo nga infanzón.
INFANZONAZGO. *m.* Tuna nga calugaringon nga hinsasacopan sa gahum san infanzón.
INFANZONÍA. *f.* Cahimtang, pagcahimtang san infanzón.

INFARTO. *m. Med.* Hubag, cahubagan.
INFATIGABLE. *adj.* Diri mabudlay, diri mabutlao, diri mabudlayon.
INFATIGABLEMENTE. *adv. m.* Sin uaray cabudlay, sin uaray cabutlao.
INFATUAR. *a.* Pacalorong.—*r.* Pagpacalorong, pagparayao.
INFAUSTAMENTE. *adv. m.* Cairo gud, macalolooy gud, uaray gud palad.
INFAUSTO, TA. *adj.* Uaray palad, cairo, macalolooy.
INFEBRIL. *adj.* Uaray hiranat.
INFECCIÓN. *f.* Pagpacaraut; pagpatapon, pagtaponi.
INFECTAR. *a.* Pagpacaraut. Darahig.
INFECTIVO, VA. *adj.* Macacaraut.
INFECTO, TA. *adj.* Tinaponan sa saquit, etc.
INFECUNDARSE. *r.* Paglangday; uaray pagmamat, uaray paghonga.
INFECUNDIDAD. *f.* Pagcalangday; pagcauaray paghonga.
INFECUNDO, DA. *adj.* Langday, diri maganac, diri magmamat; diri mamonga.
INFELICE. *adj. poét.* Macalolooy, cairo, uaray palad.
INFELICEMENTE. *adv. m.* Macalolooy caopay, cairo caopay, uaray gud palad.
INFELICIDAD. *f.* Pagcauaray palad nga maopay.
INFELIZ. *adj.* Uaray palad.—*fam.* Tauo nga mahinay an buot niya.
INFELIZMENTE. *adv. m.* Uaray gud palad.
INFERENCIA. *f.* Paghunahuna hionong san mga sinondan, etc.
INFERIOR. *adj.* Obus.—Ilarum.—Sacop.
INFERIORIDAD. *f.* Pagcaobus, pagcasacop, pagcabutang sa bisan ano sa obus, sa ilarum sa lain nga butang.
INFERIR. *a.* Paghunahuna hionong sin bisan ano.
INFERNAL. *adj.* Impiernohanon, suyadnon.—*fig.* Maraut caopay, madarahug caopay.
INFERNAR. *a.* Pagpacaholog sa infierno.
INFERNO, NA. *adj. poét.* Impiernohanon, suyadnon.
INFESTACIÓN. *f.* Pagpacaraut.
INFESTAR. *a.* Pagraut.—Pagtaponi sa saquit.—Damat, darahig.
INFESTO, TA. *adj. poét.* Macacaraut, madarahug.
INFICIENTE. *p. a.* Macacaraut.
INFICIOMAR. *a.* Pagpacaraut; pagtaponi.—Damat, darahig.
INFIDELIDAD. *f.* Paglimbong.—Pagcauaray pagtoo sa toloohan nga católica.—Cadiuatahan; cadam-an sa mga diuatahan.
INFIDELÍSIMO, MA. *adj.* Malimbong caopay.—Diuatahan caopay.
INFIDENCIA. *f.* Diri pagtapud, pagcauaray pagtapud. Paglimbong.
INFIDENTE. *adj.* Diri matapud. Malimbong.
INFIDO, DA. *adj.* Malimbong.
INFIEL. *adj.* Malimbong.—Mangian.—Diuatahan.
INFIELMENTE. *adj.* Malimbong caopay.—Diniuata gud.
INFIERNO. *m.* Impierno.—Oroquian san mga pinilian, ug dida pananaquiton sin uaray catapusan; bilanggoan san mga pinilian.—Limbo ó hinohononga an ni Abraham, oroquian san mga calag san mga magtadong nga nagpapamulat didto san santos nga pagabut san aton Guinoo.
INFIGURABLE *adj.* Uaray cahimo nga lauasnon.
INFILTRACIÓN. *f.* Paghonob. Pagcahonob.
INFILTRAR. *a.* Honob.
INFIMO, MA. *adj.* Obus.—Orehe.—Guiobusi, taramayon.
INFINIDAD. *f.* Cauaray catubtuban, pagcauaray catapusan.—*fig.* Cadam-an.
INFINITAMENTE. *adv. m.* Sin uaray catapusan, sin uaray catubtuban.
INFINITESIMAL. *adj. Mat.* Bisan ano nga caisipan nga guigugutiaye gud.
INFINITO, TA. *adj.* Uaray catapusan, uaray catubtuban.—Damo caopay; daco caopay; craora ná.
INFIRMAR. *a.* Pag iban.—Pagpapara.
INFLACIÓN. *f.* Pagpabongtud.—*fig.* Camalabiao, capalabilabi.
INFLAMABLE. *adj.* Masayon malaga, madali malaga.
INFLAMACIÓN. *f.* Paglaga; camalaga, pagcamalaga.—Paglamong.—Hubag.—Bacag.—Cáguid.—Hogong.
INFLAMAR. *a.* Paglaga.—*r.* Laga. Pagpapaso sa hunahuna.—*r.* Paglamong.—Hubag.—Bacag.—Caguid.—Hogong.
INFLAMATORIO, RIA. *adj.* Macacapalamong, macacahubag.
INFLAMIENTO. *m.* Pagpabongtud.—*fig.* Camalabiao, capalabi labi.
INFLAR. *a.* Pagbongtud, pagpabotug.—*fig. r.* Pagpalabilabi.—Yosot.
INFLATIVO, VA. *adj.* Macacapabongtud.
INFLEXIBILIDAD. *f.* Pagcatig-á, pagcamatugás.—*fig.* Camarig-on sa casingcasing.
INFLEXIBLE. *adj.* Diri mababalico, diri mababalit-ad, matugás.—*fig.* Marig-on caopay an casingcasing niya.
INFLEXIBLEMENTE. *adv. m.* Diri gud mababalico. Marig-on caopay.
INFLEXIÓN. *f.* Pagcabalico, pagcabalit-ad.—Pagcalain lain san tinguig.
INFLICTO, TA. *p. p.* Sinirotan.
INFLIGIR. *a.* Pagsirot.
INFLORESCENCIA. *f.* Pagbuc-ay.
INFLUENCIA. *f.* Baga gahum. Gahum sin pagtambulig, pagtabang, etc.—*fig.* Gracia ó calooy nga hatag sa Dios.
INFLUENTE. *p. a.* An may gahum sin pagtambulig, etc., macacatabang.
INFLUIR. *a.* Pagtambulig, pagtabang.—Paghatag an Dios sin gracia.
INFLUJO. *m.* Baga gahum. Gahum sin pagtambulig, pagtabang, etc.—Gracia ó calooy nga hatag sa Dios.
INFLUYENTE. *p. a.* An may gahum sin pagtambulig. Macacatabang.
INFOLIO. *m.* Libro nga an paypay masugad cadaco sa usa ca pliego nga pinilo.
INFORMACIÓN. *f.* Pagpahibaro.—Panginsayud.—Paghatag sin casayoran, pag asoy.—Pag olit oquit.
INFORMADOR, RA. *adj.* Magpapahibaro.—*s.* Paragasoy.
INFORMAL. *adj.* Maquilas.—Diri angay, cay diri ayon san caangayan.
INFORMALIDAD. *f.* Camaquilas.—Pagcadiri angay.
INFORMALMENTE. *adv. m.* Maquilas caopay. Diri ngagayud angay.
INFORMAMIENTO. *m.* Pagpahibaro. Paghatag sin casayoran. Pagasoy. Panginsayud.
INFORMANTE. *p. a.* Magpapahibaro, mahatag sin casayoran.
INFORMAR. *a.* Pagpahibaro, pagasoy, paghatag sin casayoran.
INFORMATIVO, VA. *adj.* Magaasoy, magpapasayud.
INFORME. *adj.* Diri hingpit. Quidyom.

INFORME. *m.* Pagasoy, pagpahibaro.—Casayoran.
INFORMIDAD. *f.* Uaray cahingpitan.
INFORTIFICABLE. *adj.* Diri mahihimo pagparigonon.
INFORTUNA. *f. Astron.* Paghicaraut.
INFORTUNADAMENTE. *adv. m.* Sin uaray palad; uaray gud palad nga maopay.
INFORTUNADO, DA. *adj.* Uaray palad nga maopay.
INFORTUNIO. *m.* Cucurian, carat-an, maraut nga palad.
INFORTUNO, NA. *adj.* Uaray palad nga maopay.
INFOSURA. *f. Veter.* Capiangan sa mga hayop cay may saquit sa teel.
INFRACCIÓN. *f.* Pagtalapas, diri pagtuman.
INFRACTO, TA. *adj.* Marig-on, diri mabantad sin dalidali.
INFRACTOR, RA. *s.* Paratalapas.—*adj.* Matalapason, mataiapas-non.
IN FRAGANTI. *m. adj.* Saguibo; hinabutan.
INFRANGIBLE. *adj.* Diri sadang maboong, diri sadang mabari.
INFRAOCTAVA. *f.* An unum ca adlao nga sacop sa octava sa mga fiesta sa singbahan, gauas ansiya pá ca adlao ug an icaualo.
INFRAOCTAVO, VA. *adj.* An mga adlao nga sacop sa infraoctava.
INFRASCRITO, TA. *adj.* An mapirma sa obus sin surat.
INFRINGIR. *a.* Pagtalapas, diri pagtuman.
INFRUCTÍFERO, RA. *adj.* Diri mabonga, diri bongaan. *fig.* Uaray polos, uaray haros.
INFRUCTUOSAMENTE. *adv. m.* Sin uaray gud polos.
INFRUCTUOSIDAD. *f.* Pagcauaray polos.
INFRUCTUOSO, SA. *adv.* Uaray polos.
INFRUGÍFERO, RA. *adj.* Diri mamonga diri bongaan.
INFULAS. *f. pl.* Sab-ong nga busag nga isinasabong sadto sa ulo san mga sacerdote san mga diuatahan ug sa ulo san mga may halad ngan ibinubutang mán sa ulo sadton mga ihinahalad nira sa ira mga diosdios.—Sab-ong nga isinasab-ong mán sadto san mga hadi nga iba.—Mitra sa Señor Obispo.—*fig.* Camalabiao, capalabi labi.
INFUNDADO, DA. *adj.* Uaray carig-onan, culang sin carig-onan.
INFUNDIR. *a.* Paghorom, paglooy.—*fig.* Paghatag an Dios sin gracia, etc.—Infundir miedo. Pagpahadluc, pagpatarhug.—Pagbagnao, pagbanao.
INFUSIBILIDAD. *f.* Pagcadiri sadang matunao.
INFUSIBLE. *adj.* Diri sadang matunao.
INFUSIÓN. *f.* Paghorom, paglooy. Pagbagnao, pagbanao.—Pagbobo sin tubig san buniagan.—Pag hatag an Dios sin gracia, etc.
INFUSORIO. *m.* Mga mananapay sa tubig, alacsio, etc.
INGENERABLE. *adj.* Diri mahihimo pag-an-con.—Diri mahihimo pag lad-ngon.
INGENIAR. *a.* Paglarang.
INGENIATURA. *f. fam.* Pag larang. Calad-nganan.
INGENIERÍA. *f.* Pag aradman sa pag himo cún paggamit bá san maquina, etc.
INGENIERO. *m.* An maaram mag himo sin mga máquina, etc. Magcalainlain an mga ingeniero, cay mayada sa pagsocol sin tuna, sa mga mina, etc. etc.
INGENIO. *m.* Hunahuna.—Tauo nga may halarum nga paghunahuna ó paglarang.—Itarabas sin papel.—Trapitse, ipupuga sa tubo.—Catubhan.
INGENIOSAMENTE. *adv. m.* Sa paglarang gud.
INGENIOSIDAD. *f.* Calad-nganan.
INGENIOSO, SA. *adj.* Malad-nganon.
INGÉNITO, TA. *adj.* Diri iganac.—Onay; onob san cabata.
INGENTE. *adj.* Daco caopay.
INGENUAMENTE. *adv. m.* Sin tangcud; tangcud caopay.
INGENUIDAD. *f.* Catangcud, pagcatangcud.
INGENUO, NUA. *adj.* Tangcud, matangcud.
INGERENCIA. *f.* Paghilabut.
INGERIDURA. *f.* An guinpatud-can san cahuy sa lain nga cahuy.
INGERIR. *a.* Pagpatigub.—*fig.* Pagsabi.—*r.* Paghilabut.
INGINA. *f.* Sulang.
INGLE. *f.* Hita.
INGOBERNABLE. *adj.* Diri maalagad.
INGRATAMENTE. *adv. m.* Bongalos caopay.
INGRATITUD. *f.* Pagcabongalos.
INGRATO, TA. *adj.* Bongalos, mabongalos.—Maisug.
INGREDIENTE. *m.* Isaracot; panacot.
INGRESAR. *a.* Solud; pagpasolud sin salapi sa caban, etc.
INGRESO. *m.* Pagsolud. Hisolud.
INGURGITACIÓN. *f.* Paglamoy; pagcalamoy.
INGURGITAR. *a.* Paglamoy.
INGUSTABLE. *adj.* Diri sadang tadihon ó tilauon cay maraut an rasa.
INHÁBIL. *adj.* Tapang, culang sin sarabutan.—Diri macacag catungdanan.—May caolangan.
INHABILIDAD. *f.* Caculang sin sarabutan.—Caolangan.
INHABILITACIÓN. *f.* Pagcadiri sadang pagcaput sin catungdanan.
INHABILITAMIENTO. *m.* Pagcadiri sadang pagcaput sin catungdanan.
INHABILITAR. *a* Pagdiri sin cagamit sin catungdanan.—Pacaolang.
INHABITABLE. *adj.* Diri sadang oc yan.
INHABITADO, DA. *adj.* Uaray tauo.
INHALACIÓN. *f.* Paghingot.
INHALAR. *a.* Pag hingot.
INHERENCIA. *f.* Pagcatigub, pagcahiusa.
INHERENTE. *adj.* Caiya.
INHIESTAR. *a.* Pagtigdong.
INHIBICIÓN. *f.* Pagdiri Pag iuay san iya tungud.
INHIBIR. *a.* Pagdiri —Pag iuay san iya tungud.
INHIBITORIO, RIA. *adj.* An macacagdiri.
INHIESTO, TA. *adj.* Tigdong; matadong.
INHONESTAMENTE. *adv. m.* Mangilád caopay, mala-oay gud.
INHONESTIDAD. *f.* Pagcangilád; camangilád, pagcamangilád, camala-oay, pagcamala-oay; camaquimala-oay.
INHONESTO, TA. *adj.* Mangilád, mala-oay.
INHONORAR. *a.* Pagtamay.
INHOSPEDABLE. *adj.* Uaray capaid, uaray calooy sa igcasitauo.
INHOSPITABLE. *adj.* Uaray capaid, uaray calooy sa igcasitauo.
INHOSPITAL. *adj.* Uaray capaid, uaray calooy sa igcasitauo.
INHOSPITALARIO, RIA. *adj.* Uaray capaid, uaray calooy sa igcasitauo.—Diri malolooyon sa igcasitauo.—Uaray sadang ayopan.
INHOSPITALIDAD. *f.* Caculang sin capaid ó calooy sa igcasitauo.
INHUMACIÓN. *f.* Paglubong.
INHUMANAMENTE. *adv. m.* Mabangis caopay, sin mabangis.
INHUMANIDAD. *f.* Camabangis, pagcamabangis.

INHUMANO, NA. *adj.* Mabangis.
INHUMAR. *a.* Paglubong.
INICIAL. *adj.* An ona ó tinicangan nga letra sa mga polong cun sa mga bahin.
INICIAR. *a.* Pagcarauat sa bisan sin-o sa bisan ano man nga turumanon nga tinago, pagpahibaro sa iya.—*fig.* Pagtutdo sin halarum nga quinaadman.—Pagticang.
INICIATIVA. *f.* Pagona sa iba sin pagpolong ó pagbuhat, pagticang.
INICIATIVO, VA. *adj.* Mag oona, magtiticang.
INICUAMENTE. *adv. m.* Maraut caopay.
INICUO, CUA. *adj.* Maraut, suali.
INIMAGINABLE. *adj.* Diri sadang mahunahuna.
INIMITABLE. *adj.* Diri sadang sugaron diri sadang subaron.
ININTELIGIBLE. *adj.* Diri sadang sahuton.—Diri dinudungug.
INIQUIDAD. *f.* Carautan.—Pagpacaraut.
INIQUÍSIMO, MA. *adj.* Guimamarauti.
INJERTAR. *a.* Pagpatoroc.
INJERTO. *m.* An iguinpatoroc.
INJURIA. *f.* Pagpacaraut, pagpacaalo.
INJURIADOR, RA. *adj.* Mapacarauton, mapacaalohon sa igcasitauo.
INJURIAR. *a.* Pagpacaraut, pagpacaalo; nginday.
INJURIOSAMENTE. *adv. m.* Pagpacarant caopay.
INJURIOSO, SA. *adj.* Mapacaraoton, mapacaalohon sa igcasitauo.
INJUSTAMENTE. *adv. m.* Sin diri matadong.
INJUSTICIA. *f.* Buhat nga patuc sa catadongan.—Caculang ó cacablas sin catadongan.
INJUSTO, TA. *adj.* Diri matadong, suali.
INLEGIBLE. *adj.* Diri mabasa.
INLLEVABLE. *adj.* Diri sadang maantos, diri sadang mailub.
INMACULADAMENTE. *adv. m.* Uray caopay, sin uaray gud dumit.
INMACULADO, DA. *adj.* Uray, lubos, putli, uaray dumit.
INMANEJABLE. *adj.* Macuri madara.
INMARCESIBLE *adj.* Diri sadang malaya.
INMATERIAL. *adj.* Uaray lauas.
INMATERIALIDAD. *f.* Pagcauaray lauas.
INMATURO, RA. *adj.* Diri pá hinog, pisót; diri pá lahing cún dao lubi.
INMEDERADO. DA, *adj.* Culang ó cablas sin casadangan.
INMEDIACIÓN. *f.* Cahagranian.
INMEDIATAMENTE. *adv. m.* Harani gud, haraniay caopay.—*adv. t.* Layon layon.
INMEDIATO, TA. *adj.* Harani.
INMEDICABLE. *adj.* Diri sadang matambal.
INMEMORABLE, *adj.* Dugay ná, maiha ná.
INMEMORABLEMENTE. *adv. m.* Dugay ná caopay, maiha ná caopay.
INMEMORIAL. *adj.* Dugay ná, maiha ná.
INMENSAMENTE. *adv. m.* Sin uaray tubtub, sin uaray catapusan.
INMENSIDAD. *f.* Pagcauaray tubtub.—*fig.* Cadaman.—Cahiluagan. Pagcahiluag.
INMENSO, SA. *adj.* Uaray tubtub, uaray catapusan.—*fig.* Daco caopay; damo caopay.
INMENSURABLE. *adj.* Diri sadang soclon. *fig.* Macuri soclon.
INMERECIDAMETNE. *adv.* Sin diri tacús.
INMERECIDO, DA. *adj.* Diri tacús.
INMÉRITAMENTE. *adv. m.* Sin diri tacús, sin diri angay.
INMÉRITO, TA. *adj.* Diri tacús, diri angay.
INMERITORIO, RIA. *adj.* Diri tacús.
INMERSIÓN. *f.* Pagsalum. Pagpasalum.
INMIGRACIÓN. *f.* Pag halin sa lain nga tuna.
INMIGRAR. *n.* Paghalin sa lain nga tuna.
INMINENCIA. Pagcaharani sin cataragman, etc.
INMINENTE. *adj.* Harani, madali umabut in cacurian, etc.
INMISCUIR. *a.* Pagsacot.—*r. fig.* Pag hilabut.
INMOBLE. *adj.* Diri sadang maquiua, diri sadang mabantad.—Diri maquiua, diri mabantad.—*fig.* Marig-on.
INMODERACIÓN. *f.* Caculang ó cacablas sin casadangan.
INMODERADAMENTE. *adv. m.* Culang ó cablas gud sin casadangan.
INMODESTAMENTE. *adv. m.* Culang gud sin casadangan.—Culang gud sin catahud.
INMODESTIA. *f.* Caculang sin casadangan.—Caculang sin catanud.
INMODESTO, TA. *adj.* Culang sin casadangan.—Culang sin catahud.
INMOLACIÓN. *f.* Pagpogot san iguinhahalad nga hayop, etc.—Paghalad.
INMOLADOR, RA. *adj.* Maghahalad.—*s.* Parahalad.
INMOLAR. *a.* Pagpogot san iguinhahalad.—Paghalad.
INMORAL. *a.* Maraut nga gaui, buhat nga maraut nga patuc san maopay nga pamatasan.
INMORALIDAD. *f.* Pagcamaraut sin gaui.
INMORTAL. *adj.* Diri mamarat-yon.—*fig.* An madugay caopay
INMORTALIDAD. *f.* Pagcadiri mamarat-yon.—*fig.* Camadugay gud.
INMORTALIZAR. *a.* Pagpadayon.
INMORTALMENTE. *adv. m.* Diri gud mamarat-yon.
INMORTIFICACIÓN. *f.* Caculang sin pag-antos ó pagilub.
INMORTIFICADO, DA. *adj.* Culang sin pagantos ó pag ilub, diri mailubon, diri maantoson.
INMOTO, TA. *adj.* Diri maquiua, diri mabantad.
INMOVIBLE. *adj.* Diri sadang maquiua, diri sadang mabantad.—Diri maquiua, diri mabantad.—*fig.* Marig-on.
INMÓVIL. *adj.* Diri maquiua, diri mabantad. Marig-on.
INMOVILIDAD. *f.* Cadiri macaquiua. Cadiri mabantad, cadiri maquiua.
INMUDABLE. *adj.* Diri mabalhin.
INMUEBLE. *adj.* Mga mangad nga diri haralinon.
INMUNDICIA. *f.* Hugao; lamire; sighot.—*fig.* Camangilad, camalao-ay.
INMUNDO, DA. *adj.* Mahugao; malamire: masighot.—*fig.* Mangilad, malao-ay.
INMUNE. *adj.* Gauas, cún gauas siya sin castigo ó iba pá.—An may privilegio.
INMUNIDAD. *f.* Pag higauas sin castigo ug iba pá.—Pag higauas cay may privilegio.
INMUTABILIDAD. *f.* Cadiri mabalhin; cadiri maliliuat.
INMUTABLE. *adj.* Diri mabalhin; diri maliliuat.
INMUTACIÓN. *f.* Pag láin.—Pag hitaculbao.
INMUTAR. *a.* Pag lain.—*r. fig.* Hitaculbao.
INMUTATIVO, VA. *adj.* Macalain.
INNACIBLE. *adj.* Diri sadang matauo.
INNACIENTE. *adj.* Diri matauo.
INNATO, TA. *adj.* Onay.
INNAVEGABLE. *adj.* Diri sadang pagsaquion.
INNECESARIO, RIA. *adj.* Diri casoroc-an, diri quinahanglan.
INNEGABLE. *adj.* Diri sadang panhimoaon.
INNOBLE. *adj.* Diri mahal, diri marahalon.

INNOCUO, CUA. *adj.* Diri madarahug, diri macaraut.
INNOMINADO, DA. *adj.* Uaray ngaran nga lugarinon.
INNOVACIÓN. *f.* Pagcaliuat.
INNOVADOR, RA. *adj.* Macacaliuat.—*s.* Paragliuat.
INNOVAMIENTO. *m.* Pagcaliuat.
INNOVAR. *a.* Pagliuat.
INNUMERABILIDAD. *f.* Cadam-an caopay.
INNUMERABLE. *adj.* Diri ma-iisip.
INNUMERABLEMENTE. *adv. m.* Uaray gud caisipan.
INNUMERO, RA, *adj.* Diri ma-iisip.
INOBEDIENCIA. *f.* Paglaris.
INOBEDIENTE. *adj.* Malaris; malarison; malinarisnon. Doroy.
INOBSERVABLE. *adj.* Diri mahihimo matuman.
INOBSERVANCIA. *f.* Pagtalapas.
INOBSERVANTE. *adj.* Matalapas; matalapason, matalapasnon.
INOCENCIA. *f.* Cauaray sala; pagcamahauan sa calag.—Catangcud.
INOCENTADA. *f. fam.* Potong nga polong cun buhat ba.—*fam.* Baga pataua.
INOCENTE. *adj.* Uaray sala.—Tangcud, potong; diri macacaraut. Bata nga uaray pa todqui sin buot.
INOCENTEMENTE. *adv. m.* Uaray gud sala. Potong gud.
INOCENTÓN, NA. *adj. fig.* y *fam.* Potong gud, masayon malimbonganan.
INOCULACIÓN. *f.* Pagcadlit.—Pagpasuga sin maraut nga susgaranan.
INOCULADOR. *m.* Paracadlit.
INOCULAR. *a.* Pagcadlit.—Pagpasuga sin maraut nga susgaranan.
INODORO, RA. *adj.* Uaray baho.
INOFENSIVO, VA. *adj.* Diri macacaraut.
INOFICIOSO, SA. *adj.* An matalapas san pagtuman sa mga catungdanan o pagburut-an nga iguinsusugo.
INOLVIDABLE. *adj.* Diri sadang o diri angay hicalimtan.
INOPIA. *f.* Casoco, casongco, caponong.
INOPINABLE. *adj.* Diri sadang hunahunaon.
INOPINADAMENTE. *adv. m.* Calit-gud.
INOPINADO, DA. Calit; uaray hunahunaa.
INOPORTUNAMENTE. *adj. m.* Diri gud tigayon.
INOPORTUNIDAD. *f.* Cauaray catigayonan; cauaray caangayan.
INOPORTUNO, NA. *adj.* Diri tigayon; diri angay.
INORDENADAMENTE. *adv. m.* Uaray gud cahusayan.
INORDENADO, DA. *adj.* Uaray cahusayan; diri husay.
INORDINADO, DA. *adj.* Uaray cahusayan; diri husay.
INORGÁNCIO, CA. *adj.* Uaray balatian.
INPÉCTORE. *expr. lat.* Hilum, uaray pa igsumat.
INPROMPTU. *expr. lat.* Madali.
INPÚRIBUS. *loc. fam.* Hubo.
INQUEBRANTABLE. *adj.* Diri macaboong; diri macabari.
INQUIETADOR, RA. *adj.* Masamoc, marimoc.
INQUIETAMENTE. *adv. m.* Maquiua caopay. Masamoc caopay, marimoc caopay.
INQUIETAR. *a.* Pacasamoc, pacarimoc.—Narangahit cusicusi.
INQUIETO, TA. *adj.* Maquilas. Narangabit. Hiual. Maquilaquila, maquimoquimo, mayangu yangu, matistis, maquiuaquiua, maquinaquin; maquinaquinon. Sarumal.
INQUIETUD. *f.* Caguindalan.—Casamocan, carimocan.
INQUILINATO. *m.* Pagabang o pagplete sin balay ug iba pa.—Gahum o tungud san guinpletihan sin balay ug iba pa.—Himalay.
INQUILINO, NA. *m.* y *f.* An guinpletihan sin balay; nahimalay.
INQUINA. *f.* Pagdomot; pagtibong.
INQUINAMENTO. *m.* Pagpacaraut; pagpatapon, pagtaponi; panapon.
INQUINAR. *a.* Pacaraut. Pagtapon.
INQUIRIDOR, RA. *adj.* Maosisa; maosisahon; mainosisahon; maolit oquit; maolit oquiton; mainolit oquit. —*adj.* Masonasona.
INQUIRIR. *a.* Pagosisa, pag olit oquit; bugti; sonay; sonasona.
INQUISICIÓN. *f.* Pagosisa, pagsonasona; pag olit-oquit.—Horoc-man, horoc-manan nga singbahanon, nga iya tungud an pagosisa ug pagcastigo san mga may sala nga patuc san toloohan nga santa.—Balay nga guincacatirocan san mga capadian nga nagcacaput san nasabi na nga catungdanan.
INQUISIDOR, RA. *adj.* Maosisa; maosisahon; mainosisahon; maolit oquit; mainolit oquit.—*s.* Paraosisa; paraolit oquit.—Hocom sa singbahan, nga iya tungud an pagosisa ug pag olit oquit sa mga may sala nga patuc san toloohan.
INQUISITIVO, VA. *adj.* Mainosisahon.
INQUISITORIAL. *adj.* An nahitutungud sa inquisidor cun sa inquisición ba.
INREMUNERADO, DA. *adj.* Uaray pagbalosi; diri babalosan.
INRI. *m.* Jesus nga Nazareno Hadi sa mga Judio.
INSABIBLE. *adj. fam.* Diri sadang sabuton.
INSACIABILIDAD. *f.* Pagcadiri sadang matacas; cauaray cabosogan.
INSACIABLE. *adj.* Diri sadang matacas; uaray cabosogan.
INSACIABLEMENTE. *adv. m.* Diri gud sadang matacas.
INSACULACIÓN. *f.* Pagsolud sa daba etc., sin mga papeleta.
INSACULADOR. *m.* Parasolud sa daba sin mga papeleta.
INSACULAR. *a.* Pagsolud sa daba, coron etc., sin mga papeleta.
INSALIVACIÓN. *f.* Pagquisam, pagquisamquisam.
INSALIVAR. *a.* Pagquisam, pagquisamquisam.
INSALUBRE. *adj.* Macacaraut sa lauas.
INSALUBRIDAD. *f.* Pacaraut sa lauas.
INSANABLE. *adj.* Diri sadang matambal, diri matatambal.
INSANIA. *f.* Catuyao, pagcatuyao.
INSANO, NA. *adj.* Tuyao.
INSCRIBIR. *a.* Pagliroc, pagluguit sin mga letra sa tumbaga, bato, etc.—Pagpasurat.—*r.* Pasurat. —*For.* Pagsurat.
INSCRIPCIÓN. *f.* Pagpasurat. Pasurat.—Linuguit nga letra sa tumbaga, etc.
INSCRIPTO, TA. *p. p.* Nahisucat; napasurat.
INSCRITO, TA. *p. p.* Mahisurat; napasurat.
INSCRUTABLE. *adj.* Diri sadang sabuton, diri sadang matuquib.
INSCULPIR. *a.* Pag gohit; pagbaguinod.
INSECABLE. *adj. fam.* Diri sadang magmara; diri sadang magoga. Macuri namara; macuri maoga.
INSECTO. *m.* Mananapay.
INSEGURO, RA. *adj.* Culang sin carig-onan, uaray carig-onan, diri marig-on. Diri maopay an tiempo.
INSENESCENCIA. *f.* Cadiri matitigurang; cadiri malulubad.

INSENSATEZ. *f.* Catapang; calorong.
INSENSATO, TA. *adj.* Tapang; lorong.
INSENSIBILIDAD. *f.* Cadiri mabati.—*fig.* Camatig-a, camatigha sa casingcasing.
INSENSIBLE. *adj.* Diri mabati.—Diri macabati.—*fig.* Diri mabantad.
INSENSIBLEMENTE. *adv. m.* Diri gud mabati. Diri gud macabati.
INSEPARABILIDAD. *f.* Cadiri sadang bumulag; cadiri sadang mahibulag.
INSEPARABLE. *adj.* Diri sadang bumulag; diri sadang mahibulag.
INSEPARABLEMENTE. *adv. m.* Diri gud sadang bumulag; diri gud sadang mahibulag.
INSEPULTADO, DA. *adj.* Uaray pá iglubong.
INSEPULTO, TA. *adj.* Uaray pá iglubong.
INSERCIÓN. Pagsurat; pagpasurat, pagpatigub.
INSERTAR. *a.* Pagsurat; pagpasurat, pagpatigub, in pinasusurat dida sa Gaceta an mga sugo san mga labao, etc.
INSERTO, TA. *p. p.* Sinurat; pinasurat.
INSERVIBLE. *adj.* Diri magagamit, diri ná magamit.
INSIDIA. *f.* Paggamá, pag baló, pag banhig; gamá.
INSIDIADOR, RA. *adj.* Magamá.—*s.* Paragamá, parabaló, parabanhig.
INSIDIAR. *a.* Pag gamá, pag baló, pag banhig.
INSIDIOSAMENTE. *adv. m.* Gamá nga gayud.
INSIDIOSO, SA. *adj.* Magamá, mabaló, mabanhig.
INSIGNE. *adj.* Mahal, bantugan.
INSIGNEMENTE. *adv. m.* Mahal caopay, bantugan caopay.
INSIGNIA. *f.* Tigaman.
INSIGNIFICANTE. *adj.* Uaray sapayán, uaray polos.
INSIMULAR. *a.* Pag sumbong.
INSINUACION. *f.* Pag quiro; pag pasabut.—*For.* Pagpahayag.
INSINUAR. *a.* Pag quiro; pag pasabut.—*For.* Pag pahayag.
INSIPIDAMENTE. *adv. m.* Uaray gud rasa.
INSIPIDEZ. *f.* Carauay rasa.
INSIPIDO, DA. *adj.* Uaray rasa.
INSIPIENCIA. *f.* Caculang sin sarabutan.
INSIPIENTE. *adj.* Culang sin sarabutan.
INSISTENCIA. *f.* Pag uli uli sin pangaro, etc. Dayon lá nga pangaro, etc.
INSISTENTE. *p. a.* Uli uli nga pangaro, etc.
INSISTIR. *n.* Uli uli nga pangaro, etc. Dayon nga pangaro, etc.—Hoot.
INSITO, TA. *p. p. adj.* Onay, calugaringon.
INSOCIABILIDAD. *f.* Pagcadiri maquibongto, cadiri maquibongto.
INSOCIABLE. *adj.* Diri maquibongto, maisug, diri buot pag yac-nan.
INSOCIAL. *adj.* Diri maquibongto; maisug, diri buot pag yac-nan.
INSOLACIÓN. *f.* Saquit sa olo nga guican sa camapaso san adlao.
INSOLAR. *a.* Pag bulad sa adlao.—*r.* Pag saquiti, in nasasaquit an tauo tungud sa camapaso san adlao, bulad.
INSOLDABLE. *adj.* Diri sadang soldahon.
INSOLENCIA. *f.* Camalabiao; cauaray catahud.
INSOLENTAR. *a.* Pagpacalabiao.—*r.* Palabiao, palabilabi.
IXSOLENTE. *adj.* Malabiaó, palabilabihon.
INSOLENTEMENTE. *adv. m.* Malabiaó caopay.
INSÓLIDUM. *m. adv.* Bug-os, pagbayad san ngatanan ó bug-os nga otang.
INSÓLITO, TA. *adj.* Diri agsub, diri dayuday.
INSOLUBILIDAD. *f.* Cadiri sadang matunao. Cadiri sadang mabadbad.
INSOLUBLE. *adj.* Diri sadang matunao, diri matutunao.—Diri sadang mabadbad.
INSOLVENCIA. *f.* Cauaray sadang igbayad, cauaray igbabayad.
INSOLVENTE. *adj.* Uaray igbabayad.
INSOMNE. *adj.* Diri mahingatorog, diri macacatorog.
INSOMNIO. *m.* Diri pag hingatorog, diri pacatorog.
INSONDABLE. *adj.* Hilarum caopay; diri sadang matodcad.
INSONORO, RA. *adj.* Culang sin tinggug, diri matonog.
INSOPORTABLE. *adj.* Diri maiilub, diri maantos. Diri macailub, diri macaantos.
INSOSTENIBLE. *adj.* Diri sadang matindug.—Diri sadang ogopan.
INSPECCIÓN. *f.* Pagosisa, pagquita, panginano, pagsodoy.—Catungdanan sin pagbantay ug pagmangno sa ano man.—Balay, oroquian san inspector.
INSPECCIONAR. *a.* Pag osisa, pag quita, panginano, pagsodoy.
INSPECTOR, RA. *adj.* Maosisa, mangginano, masodoy.—*m.* Ponoan sa mga casoldadosan; paramangno, parabantay.
INSPIRACIÓN. *f.* Pag hingot.—*fig.* Pag pacahayag.
INSPIRADOR, RA. *adj.* Macacahayag.
INSPIRANTE. *p. a.* Macacahayag.
INSPIRAR. *a.* Pag hingot.—*fig.* Pag pahayag, paglambrag.
INSPIRATIVO, VA. *adj.* Magpapacahayag.
INSTABILIDAD. *f.* Caculang sin carig-onan. Culang sin camatíon. Culang sin capirmihan.
INSTABLE. *adj.* Diri marig-on. Diri matíon. Uaray capirmihan.
INSTALACIÓN. *f.* Pag hatag sin catungdanan. Pagcarauat sin catungdanan. Pag guicarauat.
INSTALAR. *a.* Pag hatag sin catungdanan. Pag guicarauat.—Pag carauat sin catungdanan.
INSTANCIA. *f.* Pag oli oli sin paquimalooy, pagliuat sin paquimalooy.—Paquimalooy.
INSTANTÁNEAMENTE. *adv. m.* Sin dali, sin dagmit, tigda gud, sin tigda.
INSTANTÁNEO, NEA. *adj.* Dali lá, dagmit lá, tigda.
INSTANTE. *m.* Dali, usa lá cadali, usa lá capagpiroc.—Al instante. *m. adv.* Dali, dagmit, layonlayon.—Cada instante. *m. adv. fig.* Agsub, dayuday.—En un instante. *m. adv. fig.* Dali, caopay, dagmit caopay, sa usa lá ca pagpiroc.—Por instantes. *m. adv.* Dayon lá, agsub lá.—Dalí ná.
INSTAR. *a.* Pagliuat, pag uli uli sin paquimalooy.—*n.* Sigpit; casoroc-an nga matutuman sin dagmit.—Paghangio; pagbuma.
INSTAURACIÓN. *f.* Pag bag-o; pag pacaopay; pagliuat.
INSTAURAR. *a.* Pag bag-o; pag pacaopay; pag liuat.
INSTAURATIVO, VA. *adj.* Magpapacaopay.
INSTIGACIÓN. *f.* Pag sagda; paghonon; pag idug. *vid.* instigar.
INSTIGADOR, RA. *s.* Parasagda.—*adj.* Masagdahon.
INSTIGAR. *a.* Pag sagda; pag honon; pag hulhug; pag idug, pag idug idug; pag baghot; dayo; duguia; hingal; inday; sudiot; bubalao; sindac.
INSTILACIÓN. *f.* Pag patoro.
INSTILAR. *a.* Pag patoro.
INSTINTIVAMENTE. *adv. m.* Lugaringon lá.
INSTINTO. *m.* Quinaiya san mananap.—Pag pahayag, in pinahahayagan an tauo sa Dios nga Espiritu Santo.—Por instinto. *m. adv.* Diri tinuyo, diri ticang sa buot.

INSTITOR. *m.* Tinatapurah.
INSTITUCIÓN. *f.* Pagtindug. Pag patindug.—Pagtutdo, pagtoon.—*pl.* Husay nga casayoran san teologia, filosofia, etc.—Institución canónica. Pagcarauat sin catungdanan nga singbahanon.—Pag larang, pag tuha.
INSTITUIDOR, RA. *s.* Parapanindug. Parapanutdo.—Paralarang, paratuha.
INSTITUIR. *a.* Pag tindug; pag patindug; pag ticang.—Pag tutdo, pag toon.—Pag larang, pag tuha.
INSTITUTA. *f.* Lactud nga casayoran sa mga casugoanan san mga romano, nga gumbuhat sa sugo san emperador Justiniano.
INSTITUTO. *m.* Lagdaan; instituto religioso, religión ni San Francisco de Asis, etc.
INSTITUTOR, RA. *s.* Parapanindug. Parapanutdo.
INSTRUCCIÓN. *f.* Pag tutdo; pag panutdo. Pag aram.
INSTRUCTIVO, VA. *adj.* Macatutdo; mapatlairon.
INSTRUCTOR, RA. *adj.* Mag turutdo.—*s.* Paratutdo.
INSTRUIDO, DA. *adj.* Quinaadmanan.
INSTRUIR. *a.* Pag tutdo, pag toon, pag tulidong.—Pag buhat sin mga diligencia.
INSTRUMENTAL. *adj.* An nahitutungud sa mga torongón.—Carig-onan nga dayag nga nahitutungud sa mga mangad ug iba pá.—*m.* An cadam-an sa mga torongon.
INSTRUMENTISTA. *m.* Parahoyop sin torongor.—Parahimo sin mga torongon.
INSTRUMENTO. *m.* Garamiton; casangcapan.—Torongon.
INSUAVE. *adj.* Masaplud.
INSUBORDINACIÓN. *f.* Pag laris. Camalaris.
INSUBORDINADO, DA. *adj.* Malaris.
INSUBORDINAR. *a.* Palaris.—*r.* Laris.
INSUBSISTENCIA. *f.* Caculang sin carig-onan. Caculang sin cadayonan.
INSUBSISTENTE. *adj.* Culang sin carig-onan. Culang sin cadayonan.
INSUBSTANCIAL. *adj.* Culang sin cabuhian.—Uaray rasa.
INSUBSTANCIALIDAD. *f.* Caculang sin cabuhian.—Caculang sin rasa.
INSUDAR. *n.* Pagtingoha gud.
INSUFICIENCIA. *f.* Caculang sin sarabutan; pagcaalang alang.
INSUFICIENTE. *adj.* Alang alang.
INSUFLACIÓN. *f. Med.* Pag hoyop.
INSUFLAR. *a. Med.* Pag hoyop.
INSUFRIBLE. *adj.* Diri sadang mailub, diri sadang maantos.—*fig.* Macuri mailub, macuri maantos.
INSUFRIBLEMENTE. *adv. m.* Diri gud sadang mailub, diri gud sadang maantos
INSULA. *f.* Poro.
INSULANO, NA. *adj.* Paroanon.—*s.* Tagaporo.
INSULAR. *adj.* Poroanon.—*s.* Tagaporo.
INSULSAMENTE. *adv. m.* Uaray gud rasa.
INSULSEZ. *f.* Cauaray rasa.
INSULSO, SA. *adj.* Uaray rasa.
INSULTADOR, RA. *adj.* Matamay, matiao tiao.—*s.* Paratamay, paratiao tiao.
INSULTANTE. *p. a.* Matamay, matiao tiao.
INSULTAR. *a.* Pagtamay, pag tiao tiao.—*r.* Bontog.
INSULTO. *m.* Pagtamay, pag tiao tiao.—Bontog.
INSUPERABLE. *adj.* Diri sadang dag-on, diri sadang lupigan.
INSURGENTE. *adj.* Marimoc.
INSURGIR. *n.* Rimoc, pag alsa.
INSURRECCIÓN. *f.* Pag alsa, carimocan.
INSURRECCIONAR. *a.* Pag sagda sa mga tauo basi maalsa contra sa mga ponoan.—*r.* Rimoc, pag alsa.
INSURRECTO, TA. *s.* An naalsa, an narimoc.
INSUSTANCIAL. *adj.* Culang sin cabuhian.—Uaray rasa.
INSUSTANCIALIDAD. *f.* Caculang sin cabuhian.—Cauaray rasa.
INSUSTANCIALMENTE. *adv. m.* Culang gud sin cabuhian.—Uaray gud rasa.
INTACTO, TA. *adv.* Uaray lab-ti.—Uaray calulubad.—*fig.*—Uray, lubos.
INTACHABLE. *adj.* Uaray carat-an.
INTANGIBLE. *adj.* Diri angay ó diri sadang hicap-tan.
INTEGÉRRIMO, MA. *adj.* Hingpit gud caopay.
INTEGRAL. *adj.* Sinisiring an mga bahin nga nacocomponer ó nacacahingpit sin usa cabug-os.
INTEGRAMENTE. *adv. m.* Hingpit caopay.
INTEGRANTE. *p. a.* Macahingpit, macaayao.
INTEGRAR. *a.* Pag ayao, pag hingpit.
INTEGRIDAD. *f.* Cabug-os, cahingpitan.—Cauray, calubos.—Camatadong.
INTEGRO, GRA. *adj.* Bug-os pá, hingpit.—*fig.* Matadong.
INTELECCIÓN *f.* Pag sabut; pag casabut.
INTELECTIVA. *f.* Sarabutan.
INTELECTIVO, VA. *adj.* Masabut.
INTELECTO. *m.* Huna huna.
INTELECTUAL. *adj.* An canan huna huna.—Espirituhanon, diri lauasan.
INTELECTUALIDAD. *f.* Huna huna.
INTELECTUALMENTE. *adv. m.* Sa huna huna lá.
INTELIGENCIA. *f.* Huna huna. Sarabutan.—Cahologan, casayoran.—Cahimtang nga espirituhanon lá, sugad pananglit, an mga Angel, etc.
INTELIGENCIADO, DA. *adj.* Sayud, batid, lasgud.
INTELIGENTE. *adj.* Quinaadmanan, batid, lasgud.
INTELIGIBLE. *adj.* Masayon sabuton.—Dinudungug caopay, sayud.
INTELIGIBLEMENTE. *adv. m.* Sayud caopay.
INTEMPERADAMENTE. *adv. m.* Sin uaray gud casadangan.
INTEMPERADO, DA. *adj.* Culang sin casadangan, uaray casadangan.
INTEMPERANCIA. *f.* Caculang sin casadangan, cauaray casadangan.
INTEMPERANTE. *adj.* Culang sin casadangan, uaray casadangan.
INTEMPERIE. *f.* Calainan san tiempo, mataghum cun mapaso bá.—Á la intemperie. *m. adv.* Napatonug, napauran, napahangin cun napaadlao bá.
INTEMPESTA. *adj. poët.* Halarum ná an cagabihon.
INTEMPESTIVAMENTE. *adv. m.* Diri ngagayud tuig, diri gud tigayon.
INTEMPESTIVO, VA. *adj.* Diri tuig, diri tigayon.
INTENCIÓN. *f.* Tuyo. Hugay.
INTENCIONADAMENTE. *adv. m.* Sa tinuyo, tinuyo gud.
INTENCIONADO, DA. *adj.* Bien intencionado. Maopay an iya tuyo, maopay an buot niya.—Mal intencionado. Maraut an iya tuyo, maraut an buot niya.
INTENCIONAL. *adj.* Sa huna huna lá; tinuyo.
INTENCIONALMENTE *adv. m.* Sa huna huna gud lá; tinuyo gud.
INTENDENCIA. *f.* Pag mangno, pag bantay, pagataman.—Cahimtang ó catungdanan san intendente, pagcaintendente.—Balay cun oroquian san intendente.
INTENDENTA. *f.* Asaua san intendente.
INTENDENTE. *f.* Ponoan nga nagmamangno sansalapi nga hadianon.—Ponoan.
INTENSAMENTE. *adv. m.* Sin macosog, macosog caopay.—Musmus caopay.

INTENSIDAD. *f.* Cabascug, cacosog; camabascug, camacosog.—Camusmus.
INTENSIÓN. *f.* Cabascug, cacosog; camabascug, camacosog.—Camusmus.
INTENSIVO, VA. *adj.* Mabascog, mocosog. Musmus.
INTENSO, SA. *adj.* Mabascog, macosog. Musmus.
INTENTAR. *a.* Pag tuyo; pag talinĝoha; homot. Paghurum hurum.
INTENTO. *m.* Tuyo, tinĝoha.
INTENTONA. *f. fam.* Tuyo ó larang nĝa macaharadluc.
INTERCADENCIA. *f.* Cadiri mag sama. Cadiri maaranĝay.
INTERCADENTE. *adj.* Diri mag sama. Diri maaranĝay.
INTERCADENTEMENTE. *adv. m.* Diri gud mag sama. Diri gud maaranĝay.
INTERCALACIÓN. *f.* Pag sumpay sa but nĝa san mag casibutang cún sa bisan lá ano.
INTERCALAR. *adj.* Sinumpay.
INTERCALAR. *a.* Pag sumpay sa but nĝa san mag casibutang cún sa bisan lá ano.
INTERCEDER. *n.* Tabang, ampo. Paquimalooy.
INTERCEPTACIÓN. *f.* Pag agao, pag ticas.
INTERCEPTAR. *a.* Pag agao, pag ticas.
INTERCESIÓN. *f.* Paquimalooy, pag ampo, panabang.
INTERCESOR, RA. *adj.* Magarampo, mananabang, manlalaban.
INTERCOLUMNIO. *m. Arq.* Guincacasoanĝan san magcasiharigue, calang.
INTERCOLUNIO. *m. Arq.* Guincacasoanĝan san magcasiharigue, calang.
INTERCOSTAL. *adj. Zool.* An nabubut nĝa sa magcasigosoc.
INTERCUTÁNEO, NEA. *adj.* An nabubut nĝa sa panit nĝan sa onud.
INTERDECIR. *a.* Pagdiri.
INTERDICCIÓN. *f.* Pagdiri, pagcadiri.
INTERDICTO. *m.* Pagdiri.
INTERÉS. *m.* Polos, capulsanan.—An cuha cún dao sa pag comercio.—Tuyo, tinĝoha.—*pl.* Mangad, bahandi.
INTERESABLE. *adj.* Matinĝohaon, maipahon.
INTERESADO, DA. *adj.* Matinĝohaon, maipahon.—Maquisalapi, maquibahandi.
INTERESANTE. *adj.* An may polos.
INTERESAR. *n.* Pagpolos, pagtolos.
INTERESENCIA. *f.* Pagtambong.
INTERESENTE. *adj.* Matambong.
INTERIN. *adv. f.* Tubtub nĝa...
INTERINACIÓN. *f.* Pag interino; pag cainterino.
INTERINAMENTE. *adv. t.* Sa pag cainterino; tubtub nĝa...
INTERINAMIENTO. *m.* Pag interino; pag cainterino.
INTERINAR. *a.* Pag interino.—*For.* Pag pacarig-on.
INTERINIDAD. *f.* Pag cainterino.—Camaiha san pag cainterino.
INTERINO, NA. *adj.* Interino; bilin.
INTERIOR. *adj.* Tugcad, tudcad, tooc.—Soroc, guba.—Solud; bocut nĝa uaray mĝa taramboan dapit sa dalan.—Tidloc.
INTERIORIDADES. *f. pl.* Mĝa caagui nĝa tinago lá sa mĝa pamilia cún sa tauo bá.
INTERIORMENTE. *adv. l.* Sa tugcad, sa tudcad, sa tooc; sa solud.
INTERJECCIÓN. *f. Gram.* Usa cabahin sa oración nĝa nag papasabut san mĝa caauil, mĝa cauili ug mĝa cabantad sa calag.
INTERLIENACIÓN. *f.* Pag surat sa but nĝa sin duduha cabonyog nĝa letra.
INTERLINEAL. *adj.* Surat sa but nĝa sin duduha caboniog nĝa letra.
INTERLINEAR. *a.* Pagsurat sa but nĝa sin duduha cabonyog nĝa letra.
INTERLOCUCIÓN. *f.* Carocayacan, baton baton.
INTERLOCUTOR, RA. *m.* y *f.* Mĝa parabaton baton.
INTERLOCUTORIO, RIA. *adj. For.* Sinisiring an pag sentencia ó pag hocom san di pá tapus an capolonĝanan.
INTÉRLOPE. *adj.* Cauat nĝa pag comercio sa lain nĝa tuna.
INTERLUNIO. *m.* Cadulum.
INTERMEDIAR. *n.* But nĝa, in nabubut nĝa.—Pag tabang, pag bulig.
INTERMEDIARIO, RIA. *adj. For.* Mabulig, matabang.
INTERMEDIO, DIA. *adj.* But nĝa, an aada sa but nĝa; siang; calang.—Camaiha, cadugayan tican sa usa nĝa caagui nĝada sa usa; tubtub sadto nĝada niyan; tican sadto nĝada niyan. Olot.
INTERMINABLE. *adj.* Diri matapus, uaray catapusan, uaray catubtuban.
INTERMISIÓN. *f.* Pag ondang, pag ocoy anay san pag buhat, etc.
INTERMITENCIA. *f. Med.* Pag auan, pag tolos tolos cún dao saquit.
INTERMITENTE. *adj.* Maauan, matolos tolos; auan auan, ocoy ocoy.
INTERMITIR. *a.* Pag ondang, paocoy anay; pag auan.
INTERNACIÓN. *f.* Pag pasoroc; pasoroc; pagdalaag.
INTERNACIONAL. *adj.* An tunĝud sa mĝa pag sarabut sa mĝa magcasiguinhadian.
INTERNAMENTE. *adv. l.* Sa tugcad, sa tudcad, sa tooc, sa tidloc.
INTERNAR. *a.* Pag pasoroc; pasoroc; pagdolong nĝadto sa soroc.—Tinĝoha sin pag sayud ó pag sa but.—Sorop.
INTERNO, NA. *adj.* Tidloc, tugcad, tudcad, tooc.—An nagaaram nĝa naoocoy sa solud san balay nĝa hinohononĝan san pag aram.
INTERNODIO. *m.* Calang san magcasiboco. Bias.
INTER-NOS. *loc. lat.* Sa aton lá, diri mo igsusumat sa lain.
INTERNUNCIO. *m.* Bahala, an mamolong sa nĝaran sin lain.—Tinatapuran.
INTERPELACIÓN. *f.* Paquibulig, paquitabang, paquimalooy.—Panĝinsayud, paquiana.
INTERPELANTE. *p. a.* Maquiquibulig, maquiquitabang, maquiquimalooy.—Manĝinĝinsayud.—*s.* Parapaquiana.
INTERPELAR. *a.* Paquibulig, paquitabang, paquimalooy.—Panĝinsayud, paquiana.
INTERPOLACIÓN. *f.* Pagsumpay.—Pag ocoy anay sin pagbuhat, etc.
INTERPOLADAMENTE. *adv. m.* Sinumpay.—Inocoy anay sin pagbuhat, etc.
INTERPOLAR. *a.* Pag sumpay.—Pag ocoy anay sin pagbuhat, etc.—Liat.
INTERPONER. *a.* Pag loon loon.—*fig.* Paquibulig, paquitabang.—Pagsumpay.
INTERPOSICIÓN. *f.* Pagsumpay; pag loon loon.—*fig.* Pagbulig.
INTERPÓSITA PERSONA. *loc. lat.* Bahala, saliuan.
INTERPRETACIÓN. *f.* Casayoran. Caasoyan.
INTERPRETADOR, RA. *s.* Paraasoy.
INTERPRETAR. *a.* Pag asoy.—Pag agutato.—Pag huad sa lain nĝa pamolong.

INTÉRPRETE. *m.* Paraasoy; agutato.
INTERREGNO. *m.* Sinisiring an tiempo nğa uaray hadi sa usa nğa guinhadian.
INTERROGACIÓN. *f.* Paquiana, panğotana.
INTERROGANTE. *p. a.* Mapaquiana, manğotana.
INTERROGAR. *a.* Pagpaquiana, pagpanğotana.
INTERROGATORIO. *m.* Mğa paquiana.
INTERRUMPIDAMENTE. *adv. m.* Olang gud.
INTERRUMPIR. *a.* Pag ulang; pagcaolang; pag lanğan, pag lanğan lanğan.
INTERRUPCIÓN. *f.* Pag olang; pacaolang; calanğanan.
INTERSTICIO. *m.* Cacalanğan san magcasibutang, etc., casisianğan.—*pl.* An cadugayan san tiempo nğa maagui tican san pagcarauat ná san usa nğa orden nğada san pagcarauat san usa.
INTERUSURIO. *m. For.* Panolos, capulsanan.—dotal. *For.* Bayad nğa igbabayad sa babaye nğa asaua tunğud san diri paghatag layon sa iya san bugay.
INTÉRVALO. *m.* Cahirayoan; cacalanğan.—Sacop cún sa solud sini nğa tiempo.—Liat, caliatan; lunas.
INTERVENCIÓN. *f.* Pagbulig, pag api.
INTERVENIR. *n.* Bulig, api.—Pagtabang.—Pag osisa sa mğa cuenta.
INTERVENTOR, RA. Mabulig, maapi.—*m.* Tinatapuran.
INTERYACENTE. *adj.* An aada sa but nğa.
INTESTADO, DA. *adj.* Uaray pag testar.
INTESTINAL. *adj.* An canan guinhaua ó canan tiyan.
INTESTINO, NA. *adj.* An sa solud sa guinhaua ó sa tiyan.—*m.* Abaga, tinai nğa halaba.
ÍNTIMA. *f.* Pagpahibaro, pagpasayud, pagpasabut.
INTIMACIÓN. *f.* Pagpahibaro, pagpasayud, pagpasabut.
ÍNTIMAMENTE. *adv. m.* Ticang gud sa casing casing.
INTIMAR. *a.* Pagpahibaro, pagpasayud, pagpasabut.—*r.* Solud, sinolud.
INTIMATORIO, RIA. *adj.* Surat nğa casayoran san iguinpapahabaro nğa sugo.
INTIMIDAD. *f.* Onğud nğa pagcasangcay.
INTIMIDAR. *a.* Pagtarhug, pagpahadluc.
ÍNTIMO, MA. *adj.* Sayud, ticang gud sa casing casing.—Onğud nğa sangcay. Tugcad, tudcad.
INTITULAR. *a.* Pag butang sin nğaran sa usa nğa libro, etc.—Pag nğaran.
INTOLERABILIDAD. *f.* Cadiri sadang mailub, cadiri sadang maantos.—Cadiri sadang tangdoan.
INTOLERABLE. *adj.* Diri sadang mailub, diri sadang maantos.—Diri sadang tangdoan.
INTOLERANCIA. *f.* Caculang sin pag ilub, caculang sin pagantos.—Cauaray pag tangdo.
INTOLERANTE. *adj.* Diri mailubon, diri maantoson.—Diri matangdo.
INTONSO, SA, *adj.* Bohocan, uaray pag bor-gui.—*fig.* Tapang.
INTOXICACIÓN. *f.* Paghilo; pag pacahilo.
INTOXICAR. *a.* Paghilo.—*r.* Hilo.
INTRADUCIBLE. *adj.* Diri sadang asoyon sa pagsurat sa lain nğa pamolong.
INTRAMUROS. *adv. m.* Sa solud san bongto nğa libot sin cota.
INTRANQUILO, LA. *adj.* Uaray camurayauan, an nababaraca.
INTRANSFERIBLE. *adj.* Diri haralinon.
INTRANSIGENTE. *adj.* Diri matangdo.
INTRANSITABLE. *adj.* Diri mahihimo aguian.
INTRANSMUTABILIDAD. *f.* Cadiri mahihimo pagliuanan.
INTRANSMUTABLE. *adj.* Diri mahihimo liuanan.
INTRATABLE. *adj.* Diri pag hihilab-tan.—Macuri aguian.—*fig.* Maisug.
INTRÉPIDAMENTE. *adv. m.* Sin maisug, maisug caopay.
INTREPIDEZ. *f.* Caisug; camaisug.—*fig.* Caculang sin panğinano.
INTRÉPIDO, DA. *adj.* Maisug, casing casinğan.—*fig.* Diri nanğinğinano.
INTRIGA. *f.* Pag budhi.
INTRIGANTE. *p. a.* Mabudhi.—*s.* Parabudhi.
INTRIGAR. *n.* Pag budhi.
INTRINCABLE. *adj.* Sadang Malangbid; sadang magomoc.—Sadang maborong.
INTRINCACIÓN. *f.* Pag langbid; paggomoc.—Paghiborong.
INTRINCADAMENTE. *adv. m.* Langbid caopay, gomoc caopay.
INTRINCAMIENTO. *m.* Pag langbid, pag gomoc.
INTRINCAR. *a.* Pag langbid, pag gomoc.—*fig.* Paghiborong.—Pag gobot.
INTRÍNSECAMENTE. *adv. m.* Tudcad gud sa casing casing.
INTRÍNSECO, CA. *adj.* Tugcad, tudcad, tooc; solud.—*fig.* Caiya. Ticang gud sa casingcasing.
INTRODUCCIÓN. *f.* Pag solud; pag pasolud; pag pasaca.—Pag titima.—Pag ticang, tinicanğan.
INTRODUCIR. *a.* Pag solud; pag pasolud; pag pasaca.—Halutahit; huithot; loblob; lab-ón; atang; baliguat; banlca; holhog; lubong; locloc; lorip; salop sop; salot; socdip; soib; sul-at; tohos.—*fig.* Paghilabut.
INTRODUCTOR, RA. *adj.* An nagpapasolud.—*s.* Parasolud.—de embajadores. Paraopud, paraboniog sa mğa embajador sa atubanğan san hadi, etc.
INTROITO. *m.* Tinicanğan.
INTROVERSIÓN. *f.* Pamalandong sa calag.
INTROVERSO, SA. *adj.* Mamamalandong sa calag.
INTRUSAMENTE. *adv. m.* Cauat lá, cún macarauat sin catungdanan nğa diri iya tunğud.
INTRUSARSE. *r.* Cauat, carauat sin catungdanan nğa diri iya tunğud.
INTRUSIÓN. *f.* Dao Pagcauat, pagcarauat sin catungdanan nğa diri iya tunğud.
INTRUSO, SA. *adj.* Dao macauat, macarauat sin catungdanan nğa diri iya tunğud.
INTUICIÓN. *f. Fil.* Dayag nğa pagquilala.—*Teol.* Pag quita sa Dios sa lanğit.
INTUITIVAMENTE. *adv. m.* Dayag gud nğa pagquilala.—Pag quita gud sa Dios sa lanğit.
INTUITIVO, VA. *adj.* An tunğud sa dayag nğa pag quilala.—An tunğud sa pag quita sa Dios sa lanğit.
INTUMESCENCIA. *f.* Cahubagan; calatud.
INTUMESCENTE. *adj.* Mahuhubag; malalatud.
INTUSUSCEPCIÓN. *f.* Pag tubo, panubo.
INULTO, TA. *adj. poét.* Uaray pá bol-si.
INUNDACIÓN. *f.* Pag lonop, pag apo. Daralua; pag salaposap; pagsor-ob.—*fig.* Cadam-an caopay.
INUNDAR. *a.* Pag lonop, pag apo; pag daralua; pag salaposap; pag sor-ob.—*fig.* Pag damo.
INURBANAMENTE. *adv. m.* Uaray gud catahud.
INURBANIDAD. *f.* Caculang ó cauaray catahud.
INURBANO, NA. *adj.* Uaray catahud.
INUSITADAMENTE. *adv. m.* Uaray gud batasan, diri gud binabatasan.
INUSITADO, DA. *adj.* Diri binabatasan, diri guinagamit.
INÚTIL. *adj.* Uaray polos. Dopong, odpong. Baua, cauang.
INUTILIDAD. *f.* Pag cauaray polos. Cadopong.

INUTILIZAR. *a.* Pagraut; pagcauang.
INÚTILMENTE. *f. m.* Uaray gud polos.
INVADEABLE. *adj.* Diri mahihimo aguian cay hagdarum an tubig.
INVADIR. *a.* Pagdamag, pagsolong.
INVALIDACIÓN. *f.* Pagdirii.
INVÁLIDAMENTE. *adv. m.* Sa pagdirii gud.
INVALIDAR. *a.* Pagdirii.
INVÁLIDO, DA. *adj.* Uaray ná cosog, uaray gagahum.—*fig.* Uaray polos.
INVARIABILIDAD. *f.* Cadiri mabalhin. Cadiri malalain.
INVARIABLE. *adj.* Diri mabalhin. Diri malalain.
INVARIABLEMENTE. *adv. m.* Diri gud malalain.
INVARIADO, DA. *adj.* Diri malain.
INVASIÓN. *f.* Pagsolong.
INVASOR, RA. *adj.* Masolong; maagao.—*s.* Parasolong; paraagao.
INVECTIVA. *f.* Polong cún surat bá ngá maraut contra sa igcasitauo, etc.
INVENCIBLE. *adj.* Diri mapadaog; mananaog.
INVENCIBLEMENTE. *adv. m.* Mananaog lá guihapon.
INVENCIÓN. *f.* Paglarang; larang; Calad-ngánan.—Pacaagui.—Pag limbong.
INVENCIONERO, RA. *adj.* Malarang, malad-ngánon.—Malimbong.
INVENDIBLE. *adj.* Diri sadang igbaliguia; diri sadang igbotong.
INVENTAR. *a.* Pag larang.—Pag limbong.
INVENTARIAR. *a.* Pag surat sa inventario san mga mangad, etc.
INVENTARIO. *m.* Listahan ó panumduman san mga mangad, garamiton, etc.
INVENTIVA. *f.* Sarabutan, calad-ngánan.
INVENTIVO, VA. *adj.* Malarang, malad-ngánon.
INVENTO. *m.* Larang; calad-ngánan.
INVENTOR, RA. *adj.* Malarang. Malimbong.—*s.* Paralarang. Paralimbong.
INVERECUNDO, DA. *adj.* Uaray alo.
INVERISIMIL. *adj.* Baga diri matuod.
INVERISIMILITUD. *f.* Baga diri camatuoran.
INVERNÁCULO. *m.* Tahub sa mga tanum basi diri mapatay san hagcot nga ora ora, carocamalig.
INVERNADA. *f.* Caamihan.
INVERNADERO. *m.* Hononган, oroquian cún matagbum ná an banua.
INVERNAL. *adj.* Canan amihan.
INVERNAR. *n.* Amihan, naamihanan cami sa Palo. Amihan ná.
INVERNIZO, ZA. *adj.* Mahagcot, mataghum.
INVEROSIMIL. *adj.* Baga diri matuod.
INVEROSIMILITUD. *f.* Baga diri camatuoran.
INVERSAMENTE. *adv. m.* Suhi gud, sinuhi gud.
INVERSIÓN. *f.* Pag suhi; pag gomoc, pag gobot; pag liscad,
INVERSO, SA. *adj.* Sinuhi; liniscad.
INVERTIR. *a.* Pag suhi; pag gomoc, pag gobot; pag liscad.—Pag gamit ó pag gasto san salapi.
INVESTIDURA. *f.* Pag hatag sin daco nga catung danan.—Catungdanan.
INVESTIGABLE. *adj.* Sadang pag osisahon, sadang papginsayorun.—Cún usa mán, diri sadang pag osisahon, diri sadang panginsayorun.
INVESTIGACIÓN. *f.* Pag osisa, panginsayud.
INVESTIGADOR, RA. *adj.* Maosisa, mangingинsayud.—*s.* Paraosisa.
INVESTIGAR. *a.* Pag osisa, panginsayud.
INVESTIR. *a.* Pag hatag sin daco nga catungdanan.
INVETERADAMENTE. *adv. m.* Quinadáan gud.
INVETERADO, DA. *adj.* Daan, quinadáan.
INVETERARSE. *r.* Tigurang, in natitigurang ná an tauo.
INVÍCTAMENTE. *adv. m.* Mananaog gud.
INVÍCTO, TA. *adj.* Mananaog.
INVIERNO. *m.* Amihan, cat-amihan.
INVIGILAR. *n.* Pag bantay, pag mangno caopay.
INVIOLABILIDAD. *f.* Cadiri sadang ó cadiri angay pasipad-án.
INVIOLABLE. *adj.* Diri sadang ó diri angay pasipad-an.
INVIOLABLEMENTE. *adv. m.* Diri ngagayud sadang ó diri ngagayud angay pasipad-an.—Diri ngagayud sadang malimbong.—Matuod caopay.
INVIOLADO, DA. *adj.* Bug-os pá, lubos.
INVISIBILIDAD. *f.* Cadiri sadang maquita.
INVISIBLE. *adj.* Diri sadang maquita.—En un invisible. *loc. adv. fig.* Dagmit gud caopay.
INVISIBLEMENTE. *adv. m.* Sin uaray gud quiniquita.
INVITACIÓN. *f.* Pag dapit; pag padapit; pag patambong.
INVITAR. *a.* Pag dapit; pag agda, pag sagda.
INVOCACIÓN. *f.* Pag araba.—Pag sangpit.
INVOCADOR, RA. *adj.* Mag araba. Masangpit.
INVOCAR. *a.* Pag araba.—Pag sangpit. Pangaraba.
INVOLUCRAR. *a.* Pag salacot sin lain ngá polong.
INVOLUNTARIAMENTE. *adv. m.* Diri ngagayud tinuyo, diri gud ticang sa buot.
INVOLUNTARIEDAD. *f.* Cadiri tinuyo, cadiri ticang sa buot.
INVOLUNTARIO, RIA. *adj.* Diri tinuyo; diri ticang sa buot.
INVULNERABLE. *adj.* Diri sadang masamad, diri sadang mahabol; cublan.
INYECCIÓN. *f.* Pag pasolud sin dugo etc., sa lauas.
INYECTAR. *a.* Pag pasolud sin dugo etc., sa lauas tungud sin garamiton.

IP

IPIL. *m.* Cahuy ngá ipil.
IPSO FACTO. *loc. lat.* Layon layon.—Tungud sini.

IR

IR. *n.* Pag cadto.—Cain.
IR á menos. Quirom. Huyos. Iros. Inanag.
IR á la par. Pag sirá.
IR á otra parte. Dapon.
IR al trote. Oracpao, oraracpao, quiring quiring.
IR con la cabeza baja. Hongohong.
IR detras de otro. Aguinod; aguisnod; alinsonud.
IR despacio para coger alguna cosa. Hanip.
IR de prisa. Dagmit; dali; baricaso.
IR en busca de jornal. Aroalayon, pag alayon.
IR en busca de... Pangayao.
IR en convoy, ir juntos. Abay, arabay, rabay.
IR en busca de gente. Lihug.
IR en procesión, á la escuela. Pag libud.
IR apoyado sobre alguno. Pag agubay.
IR ó bajar á poblado. Tug bong.
IR juntos. Tocap. Rayom. Pades.
IR lejos del pueblo á cazar, etc. Pagsuía.
IR ligero, de priesa. Longot.
IR los jugadores en busca del juego. Dayo.

IR poco á poco. Saguino; canican; culit cuguit; daguinot; hinay, luay.
IR por leña. Pangahuy.
IR por leña ó palos para hacer estacada, etc. Pag guhad, pag gahad.
IR por agua. Pag alug. Pag aguada.
IR por el camino más corto. Pag balatas.
IR por camino opuesto, unos de otros. Banos.
IR ó seguir adelante. Raus.
IR solo. Pag naua.
IR temprano al trabajo. Atab, agap.
IR y venir. Uli uli, balic balic.
IR y volver por el mismo camino. Balat bagat.
IR todos al monte, á pescar, etc. Ragas.
IRSE á fondo. Lonud, tonud.
IRSE la vista al que anda por parte alta.—Halaohao.—*Van* cinco duros á que yo llego antes. Pagpuesta quitá sin lima capisos nga mag oona aco sa iya sin pag abut.—Este camino *va* á Sulat. Ini nga dalan tadong ngadto sa Sulat.—*Vamos* caminando. Naglalacat quitá (ó cami).—*Va* anocheciendo. Ticasisirum ná.—*Voy* á salir para Catbalogan. Tiguican aco sa Catbalogan.—*Vamos* á almorzar. Mamamahao cami.—Nada te *va* en eso. Uaray ca labut siton.—Esa tinaja se *va*. Iton tadyao nagagui.—Donde fueres, haz como vieres. *ref.* Bisan diin ca çadto, aalagdon mo an didtoanon.—Iráse lo amado y quedará lo descolorado. *ref.* Maagui an calipay dao aso ug mahabilin an caalo ug bantug nga maraut.—*Ir* uno descaminado. Simang.—*Ir* largo. *fr. fig.* y *fam.* Maiha pá.
IRA. *f.* Casina, caaligotgot.—Á ira de Dios no hay casa fuerte. *ref.* An gahum sa Dios diri sadang paglarisan.
IRACUNDIA. *f.* Casisinahon.
IRACUNDO, DA. *adj.* Masinahon, pos-canon.
IRASCIBLE. *adj.* An tungud san casina.—Masayon masina.
IRIS. *m.* Balangao.
IRONÍA. *f.* Sambingay.
IRÓNICO, CA. *adj.* Masambingay.
IRRACIONAL. *adj* Diri buotan.—*s.* Mananap.—*adj.* Patuc sa camatuoran.
IRRACIONALIDAD. *f.* Cadiri buotan.-Pag camananap.
IRRACIONALMENTE. *avd. m.* Diri gud buotan.
IRRADIACIÓN. *f.* Casirac; casirang.
IRRADIAR. *a.* Pag sirac; pag sirang.
IRRAZONABLE. *adj.* Diri angay, diri igo sa cabuotan, sa camatuoran.
IRREALIZABLE. *adj.* Diri sadang matuman, diri sadang buhaton.
IRREBATIBLE. *adj.* Diri sadang atohan.
IRRECONCILIABLE. *adj.* Diri maquigopay sin buot, diri ná maquiquigsangcay.
IRRECUPERABLE. *adj.* Diri ná sadang macuha.
IRRECUSABLE. *adj.* Diri sadang pagdirion.
IRREDIMIBLE. *adj.* Diri sadang bauion, diri sadang lucaton.
IRREDUCIBLE. *adj.* Diri sadang hiolian.—Diri sadang maiban.—Diri sadang liuanan.
IRREFLEXIÓN. *f.* Caculang sin pag morobuot, caculang sin panginano.
IRREFLEXIVO, VA. *adj.* Uaray pamorobuot, diri nanginginano.
IRREFORMABLE, *adj.* Diri sadang pag liuaton.—Diri ná sadang pag opayon.—Diri ná sadang matuhay.
IRREFRAGABLE. *adj.* Matuod gud, diri sadang atohan sin polong.
IRREFRAGABLEMENTE. *adv. m.* Matuod gud cay, diri gud sadang atohan sin polong.
IRREFRENABLE. *adj.* Diri sadang mahauid.
IRREGULAR. *adj.* Diri angay; patuc sa caangayan.—Bisan ano nga diri agsub, talag-sa lá.—An may caolangan sa pag carauat cun pag tuman bá sa mga orden.—Suribag.
IRREGULARIDAD. *f.* Pag cadiri angay.—Caolangan.
IRREGULARMENTE. *adv. m.* Diri ngagayud angay.
IRRELIGIÓN. *f.* Caculang sin pag tahud; caculang sin pagtoo.
IRRELIGIOSAMENTE. *adv. m.* Uaray gud catahud; uaray gud pag too.
IRRELIGIOSIDAD. *f.* Cauaray catahud; cauaray pag too.
IRRELIGIOSO, SA. *adj.* Uaray catahud, culang sin catahud; uaray pag too, culang sin pag too.—An patuc sa religión.
IRREMEDIABLE. *adj.* Uaray ná catigayonan, uaray ná tambal ug sumpa.
IRREMEDIABLEMENTE. *adv. m.* Uaray ná gud catigayonan, uaray ná gud tambal ug sumpa.
IRREMISIBLE. *adj.* Diri sadang pag uad-on.
IRREMISIBLEMENTE. *adv. m.* Diri gud sadang pag uad-on, sin uaray tambal ug sumpa.
IRREMUNERADO, DA. *adj.* Uaray pag balosi, uaray pag hatagui.
IRRENUNCIABLE. *adj.* Diri sadang bayaan.
IRREPARABLE. *adj.* Diri sadang pag opayon.
IRREPARABLEMENTE. *adv. m.* Sin uaray catigayonan sin pag pacaopay san maraut nga binuhat.
IRREPRENSIBLE. *adj.* Diri sarauayon, uaray sala.
IRREPRENSIBLEMENTE. *adv. m.* Diri gud sarauayon, uaray gud sala.
IRRESISTIBLE. *adj.* Diri sadang atohan.
IRRESISTIBLEMENTE. *adv. m.* Diri gud sadang atohan.
IRRESOLUBLE. *adj.* Diri sadang pamucaron.—Alang alang.
IRRESOLUCIÓN. *f.* Pagcaalang alang.
IRRESOLUTO, TA. *adj.* Alang alang.
IRRESPONSABLE. *adj.* Uaray sala.
IRRESUELTO, TA. *adj.* Alang alang.
IRREVERENCIA. *f.* Caculang sin catahud, cauaray catahud.
IRREVERENTE. *adj.* Uaray catahud, culang sin catahud; galang.
IRREVERENTEMENTE. *adv. m.* Uaray gud catahud, culang gud sin catahud.
IRREVOCABILIDAD. *f.* Pagcadiri sadang macuha an itinogot ná.
IRREVOCABLE. *adj.* Diri ná sadang macuha.
IRREVOCABLEMENTE. *adv. m.* Diri ná gud sadang macuha.
IRRISIBLE. *adj.* Macacataua.
IRRISIÓN. *f.* Pag tamay, pag yobit.
IRRISORIAMENTE. *adv. m.* Pag tamay gud.
IRRISORIO, RIA. *adj.* Macacataua
IRRITABILIDAD. *f.* Camasinahon.
IRRITABLE, *adj.* Masisina, masinahon; bobonogon.
IRRITABLE *adj.* Sadang pagdirion.
IRRITACIÓN. *f.* Casina, pag casina, caaligotgot, capongot.
IRRITACIÓN. *f. For.* Pag diri.
IRRITADOR, RA. *adj.* Macasisina.
IRRITAMENTE. *adv. m.* Sa pag diri i gud.
IRRITAMIENTO. *m.* Casina, pag casina, caaligot got, capongot.
IRRITANTE. *p. a.* Macasisina.

IRRITAR. *a.* Sina; pacasina, aligot got, pongot. Guinday; baghot. Bariauot. Langot.
IRRITAR. *a. For.* Pag diri.
IRRITO, TA. *adj.* Dinidiri ná, dinidirian.
IRROGAR. *a.* Pag pacaraut, pag darahug.
IRRUPCION. *f.* Pag solong; pag damag, pag dosmog.

IS

ISAGOGE. *f.* Tinicangan sin libro, etc.
ISAGÓGICO, CA. *adj.* An canan tinicangan sin libro, etc.
ISLA. *f.* Poro. *pl.* Caporopod-an.
ISLAM. *m.* Sinisiring an mga tutdo nga buaon ni Mahoma.—Sinisiring an mga bongto ug mga tauo nga nanoo san mga tutdo nga buaon ni Mahoma, camorosan.
ISLAMISMO. *m.* Sinisiring an mga tutdo nga buaon ni Mahoma.
ISLEÑO, ÑA. *adj.* Poroanon; taga poro.
ISLEO. *m.* Poro nga may mga pangpang.
ISLETA. *f.* Poro poro.
ISLILLA. *f.* Tul-an sa dughan dapit sa sugbong.
ISLOTE. *m.* Poro nga guti, poro poro.
ISTMO. *m.* Tuna nga manipis nga may dagat magpaluyo.

IT

ITEM. *adv. lat.* Liuat; labut pá; sugad mán.
ITERABLE. *adj.* Sadang pag liuaton, sadang pag hipuaton.
ITERACIÓN. *f.* Pag liuat, pag hipuat.
ITERAR. *a.* Pagliuat, pag hipuat.
ITERATIVO, VA. *adj.* Maliliuat liuat.
ITERICIA. *f.* Camaduas.
ITINERARIO, RIA. *adj.* An canan mga dalan.—*m.* Casayoran sin dalan ug mga bongto nga pag-aaguian; panamduman.

IZ

IZAR. *a.* Pag isa.
IZQUIERDA. *f.* Uala.
IZQUIERDEAR. *n. fig.* Paglisalisa, pagsalasala.
IZQUIERDO, DA. *adj.* Uala, ual-hon.

J

J. Icapolo cag usa nga letra san abecedario nga quinatsila, ug icaualo san iya mga consonantes. an ngaran niya *jota* ug matig-á an caluluasan.
JABALÍ. *m.* Babuy, babuy nga ihalas.—*pl.* Cababuy-an.
JABALINA. *f.* Babuy nga babaye.—Panganiban nga sugad sin bangcao.
JABARDILLO. *m.* Panon.
JABATO. *m.* Pasi nga babuy.
JABEBA. *f.* Torongon sa mga moros, nga sugad sin plauta.
JABECA. *f.* Torongon sa mga moros.—Bitana; sapiao.
JABEGA. *f.* Bitana. Sapiao.—Torongon sa mga moros.
JABEGUERO. *m.* Mananagat.
JABEQUE. *m.* Sacayan.—*fig.* y *fam.* Samad ó habol sa bayhon.
JABÓN. *m.* Sabon.
JABONADO. *m.* Pag sabon san panapton.—Panapton nga busag nga pag sasabonan cún an sinabonan ná.
JABONADURA. *f.* Pag sabon san panapton.—Burá san sabon.—Dar á uno una jabonadura.—Dar á uno un jahón. *fr. fig.* y *fam.* In quinacastigo ó guiniisgan sin maopay.
JABONAR. *a.* Pag sabon san panapton.
JABONCILLO. *m.* Sabon nga mahamut.
JABONERA. *f.* Babaye nga parabuhat sin sabon.—Babaye nga parabaliguia sin sabon.—Burutangan san sabon.—Balugo, balonos.
JABONERÍA. *f.* An balay ó camalig nga guinbubuhatan san sabon.—Tendahan sin sabon.
JABONERO. *m.* Parabuhat sin sabon.—Parabaliguia sin sabon.
JABONETE. *m.* Sabon nga mahamut.
JACA. *f.* Caballo nga diri maabut sin pito ca dangao an cahataas.
JÁCARA. *f.* Sabay, sarabay.—Mga tauo nga naglalacat ug nagcacanta mán in gabí dida sa mga dalan.—*fig.* y *fam.* Baga casina.—*fig.* y *fam.* Bua, limbong.—*fig.* y *fam.* Susumaton.
JACAREAR. *n.* Pag sarabay, pag canta sin mga sabay, cún malipayon nga mga polong.—Pag lacat lacat sa mga dalan sa bongto ug pagcarocanta mán. *fig.* y *fam.* Pagsamoc hionong sin mga polong nga macabibido.
JACARERO. *m.* Paracanta sa mga dalan sa bongto sin mga sabay.—*fig.* y *fam.* Paradorogas.
JÁCARO, RA. *adj.* Madorogas.—*m.* Paradorogas.
JACILLA. *f.* Tigaman.
JACINTO. *f.* Tanum nga seboyas; asul an bucad niya, ug danay himula. -Bato nga manipis ug abohon an color niya.
JACO. *m.* Cabayo nga habobo.
JACTANCIA. *f.* Pag parayao.
JACTANCIOSAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pag parayao.
JACTANCIOSO, SA. *adj.* Maparayao.—*s.* Paraparayao.
JACTARSE. *r.* Parayao.
JACULATORIA. *f.* Paquimalooy, pangaraba, pag ampo nga ticos ug halipot
JADA. *f.* Sadol.
JADE. *m.* Bato nga matig-a nga itarabas san salaming.
JADEAR. *n.* Hinga hinga; hicahic; agongtug; hical-hical; onga onga; tinga; ting hac; hangus, hangus-hangus; hal hal.
JADEO. *m.* Pag hinga hinga; pag hicahic; pag agongtug; pag hical hical; pag onga onga; pag tinga pag tinghac; pag hangus, pag hangus hangus; pag hal hal.
JADIAR. *a.* Pag ocad san sadol, pagsadol.
JAECERO, RA. *m.* y *f.* Parabuhat sin mga sab-ong, nga isasab-ong sa mga hayop.
JAEZ. Sab-ong nga isasab-ong sa mga hayop.—*fig.* Baga cahimtang sa ano mán.
JAHARRAR. *a.* Pag pahamis sa cota, hamis.
JAHARRO. *m.* Pag pahamis.
JALBEGAR. *a.* Pag busag, pag pabusag san cota sin apog, etc.—*fig.* Pag hiso sa bayhon, cay basi magmabusag.
JALBEGUE. *m.* Pag busag, pag pabusag san cota sin apog, etc.—*fig.* Pag hiso sa bayhon, cay basi mag mabusag.

JALDADO, DA. *adj.* Dulao.
JALDE. *adj.* Dulao.
JALDO, DA. *adj.* Dulao.
JALDRE. *m. Cetr.* Color san mga tamsi.
JALEA. *f.* Gulaman.
JALEADOR, RA. *adj.* Matiyo tiyo sa mga ayam.—*s.* Paratiyo tiyo sa mga ayam.
JALEAR. *a.* Pag tiyo tiyo sa mga ayam.—Pag agda sa mga nagsasayao, etc.
JALEO. *m.* Pag tiyo tiyo sa mga ayam.—Ppg agda sa mga nagsasayao, etc.—Sayao.—Casamocan, cangiras, caaringasa.
JALETINA. *f.* Gulaman.
JALÓN. *m.* Osoc.
JALOQUE. Timug.
JAMÁS. *adv. t.*—Nunca. Diri guihapon.—Siempre. Guihapon sa guihapon.
JAMBA. *f.* Patindug sa mga puerta ug mga ventana.
JAMBAJE. *m.* Mga Patindug.
JAMELGO. *m. fam.* Caballo nga maraut.
JAMERDANA. *f.* An binubutangan san hugao san mga hayop nga pinangihao.
JAMERDAR. *a.* Paghinai.—*fam.* Paghugas, cundi dagmit ug maraut nga paghugas.
JAMÓN. *m.* id., lapi sin bactin ó babuy.
JAMUGA. *f.* Siyá nga guinagamit sa mga babaye sin pangabayo.
JAMUGAS. *f. vid.* Jamuga.
JANGADA. *f. fam.* Polong nga diri angay, diri igo.—*Mar.* Gabayan, tabao.
JANGUA. *f.* Sacayán nga guti.
JAQUE. *m.* Jaque cún dao sa pag oyas san ajedrez.—*fam.* Parayao, padasig.—Tener á uno en jaque. *fr. fig.* Pag patarhug sa iya.
JAQUEAR. *a.* Pagjaque cún dao sa pag oyas san ajedrez.—*fig.* Pag patarhug.
JAQUECA. *f.* Caolol, casool sa oló; camaol ol, camasool sa oló,
JARABE. *m.* Irinmon nga itarambal ug matam-is.
JARABEAR. *a.* Pag painum sin jarabe.—*r.* Pag inum sin jarabe.
JARAMUGO. *m.* Isda nga guti nga igpapaon.
JARANA. *f. fam.* Ngiras, aringasa, sabá.—*fam.* Carimocan.
JARANEAR. *n. fam.* Pangiras pag aringasa, pag sabá.
JARANERO, RA. *adj.* Mangiras, maaringasa, maquiburuca.
JÁRCIA. *f.* Mga pisi sin sacayán.—Casangcapan sa panagat.—*fig.* y *fam.* Cadam-an sin ano mán lá nga uaray cahusayan.
JARDÍN. *m.* Tanaman.—Calibangan dida sa mga sacayán.
JARDINERA. *f.* Bantay sin tanaman.
JARDINERÍA. *f.* Pag aradman ó cabatiran sin pagmangno sin mga tanaman.
JARDINERO. *m.* Bantay, paramangno sin tanaman.
JARETA. *f.* Tohogan, haloghogan.
JARETERA. *f.* Higot nga may hebilla nga ighihigot sa medias cún sarual dida sa locon locon.
JARIFO, FA. Mahal, matahum.
JARO, RA. *adj.* Bulao, bulagao.—Bactin ó babuy nga bulao.—*m.* y *f.* Bactin nga libug.
JAROPAR. *a. fam.* Pagpainum sin mga jarabe ó mga tambal sa botica.
JAROPE. *m.* Irinmon nga jarabe.—*fig.* y *fam.* Irinmon nga mapait.
JAROPEO. *m. fam.* Pag inum sin ora ora sin mga jarabe ó inumon nga mapait.
JARRA. *f.* Sudlanan sin tubig, etc.
JARREAR. *n. fam.* Agsub nga pag ipis sin alacsio cún tubig bá dida sa jarro.
JARRERO. *m.* Parahimo sin mga jarro.—Parabaliguia sin mga jarro.
JARRETE. *m.* Locon locon.
JARRETERA. *f.* Higot nga may hebilla nga ighihigot sa medias cún sarual bá dida sa locon locon.
JARRO. *m.* id., sudlanan sin tubig etc., nga may carap-tanan.
JASPE. *m.* Bato nga bulao, ug pardo cún verde bá an color niya.
JASPEADO, DA. *adj.* Masugad sin jaspe.
JASPEAR. *a.* Pag pintar nga sugad sin jaspe.
JATO, TA. *m.* y *f.* Nate sin baca nga uaray pá tuigui.
JÁULA. *f.* Corong, coronган.—Tangcal.
JAULON. *m.* Daco nga corong.—Daco nga Tangcal.
JAURÍA. *f.* Caayaman.
JAUTO, TA. *adj.* Matab-ang.
JAYÁN, NA. *m.* y *f.* Tauo nga hataas, matamboc ug macosog.
JAZMÍN. *m.* Cahuy cahuy, mahamut an bucad.

JE

JEA. *f.* Buhis nga ibinabayad sadto.
JEFA. *f.* Ponoan nga babaye.
JEFE. *f.* Ponoan.
JEHOVÁ. *m.* Ngaran sa Dios sa polong nga inhebreo.
JEMA. *f.* An panit sa cahuy nga nabibilin cay maraut an pagsacsac ó pagguipat.
JEMAL. *adj.* Barangitan, an hilaba cún an cahirayo bá; canan barangitan.
JEME. *m.* Barangitan, baringit.
JEMOSO, SA. *adj.* Guipat nga may panit pá cay maraut an pagguipat.
JENABE. *m.* Tanum ó utan nga mostasa.
JENABLE. *m.* Tanum ó utan nga mostasa.
JENGIBRE. *m.* Luy-a. Langcuas.
JEQUE. *m.* Ponoan sa mga moros.
JERAPELLINA. *f.* Dugnit ó panapton nga maraut ná.
JERARCA. *m.* Ponoan.
JERARQUÍA. *f.* Camonong ponongan, pagcasonud sonud san mga cubay sa mga ángeles, etc.
JERGA. *f.* Bahol nga panapton.—Salangisang.
JERGÓN. *m.* Hanig nga may solud nga gapas etc., nga gamit sa pag higda sin tauo.
JERGUETA. *f.* Bohol nga panapton.
JERGUILLA. *f.* Panapton nga manipis ó gamay.
JERIGONZA. *f.* Salangisang.
JERINGA. *f.* id., labatiba.
JERINGAR. *a.* Paglabatiba.—*fig.* y *fam.* Pag samoc.
JERINGAZO. *m.* Paglabatiba.
JEROGLÍFICO. *m.* Badlis ó tigaman nga may cahologan nga pag tigo tigoon.
JERPA. *f.* Baga saringsing san paras dapit sa pono nga diri namomonga.
JESUCRISTO. *m.* Harangdon nga ngaran san aton Manonobus nga si Jesucristo.
JESÚS. *m.* Harangdon nga ngaran san Anac sa Dios, nga nagpacatauo sa pagpanobus sa aton.—En un decir Jesús, ó en un Jesús. *loc. adv. fig.* y *fam.* Sa usa lá ca pagpiroc.
JESUSEAR. *n. fam.* Pagjesús.
JETA. *f.* Daco an imim.—*fam.* Bayhon.—Sungad sin bactin ó babuy.

JETUDO, DA. *adj.* Daco an imim.

JI

JIBIA. *f.* Culambutan; noos.
JIBIÓN. *m.* Balay sin culambutan ó noos.
JÍCARA. *f.* id., tasa nga gutiay.
JICARAZO. *m.* Pag umpag san tasa, pagbatac, etc.—Binudhi nga pagpainum sin hilo.
JICARÓN. *m.* Tasa nga daco.
JIFA. *f.* An hugao san mga hayop nga guinihao.
JIFERADA. *f.* Pag bono sa salsalon nga guinagamit sin pagpatay san mga hayop.
JIFERÍA. *f.* Catungdanan sin pagpatay san mga hayop.
JÍFERO, RA. *adj.* An tungud san lugar nga guinpapatayan san mga hayop.—*fig.* y *fam.* Mahugao.—*m.* Salsalon sin pagpatay san mga hayop.—Parapatay san mga hayop.
JIFIA. *f.* Isda.
JIGOTE. *m.* Guinisa sin tinadtad nga carne.—Hacer jigote una cosa. *fr. fig.* y *fam.* Pagtadtad.
JIGUILETE. *m.* Tagum.
JILGUERO. *m.* Tamsi nga gutiay.
JIMENZAR. *a.* Pagbalbag san lino ó cáñamo basi macuha an mga liso.
JINETA. *f.* Bangcao nga halipot.—Tigaman san pagcasargento.—*fig.* Catungdanan san pagcasargento.
JINETA. *f.* Buhis nga ibinabayad sadto san mga may mga hayop.
JINETE. *m.* Soldado nga nangangabayo.
JINETEAR. *n.* Pangabayo.
JINGLAR. *n.* Pagduyan, pagduyan duyan, pagtabiog, pagtabión.
JIRA. *f.* Tinabas.—Panagtauo sa banua sa mga magcasisangcay.
JÍRAFA. *f.* Mananap nga hataas.
JÍRIDE. *f.* Tanum ó banua nga itarambal.
JIRÓN. *m.* Saguiad sa saya.—Caguis-an, guisi.—Pendón nga tais.—Bilid.
JIRONADO, DA. *adj.* Guisi, guinisi.—Binutangan sin mga saguiad.—Binilid.
JIRPEAR. *a.* Pag ocad sa liguid san pono basi mabiao an tubig.
JISCA. *f.* Aguingay; tigbao; tangbo.
JISMA. *f.* Susumatun.
JISMERO, RA. *adj.* Masumatanon.
JISTE. *m.* Bura san serveza.
JITAR. *a.* Pag paiuas; pag iuas.

JO

¡JO! *interj.* ¡Oá!
JOCÓ. *m.* Olot.
JOCOSAMENTE. *adv. m.* Dorogas gud.
JOCOSERIO, RIA. *adj.* Baga dorogas.
JOCOSIDAD. *f.* Pagcadorogas.—Dorogas.
JOCOSO, SA. *adj.* Dorogas, madorogas.
JOFAINA. *f.* Hunauan.
JOFOR. *m.* Tagna.
JOLOANO, NA. *adj.* Tagajolo.
¡JOPO! *interj. fam.* ¡Juas dinhi!
JORFE. *m.* Cota.—Pangpang.
JORGUÍN. *m.* Aguio.
JORNADA. *f.* An lacat sa usa ca adlao.—Paglacat.—*fig.* Camadugay san quinabuhi san tauo.—*fig.* Pag otas ná an quinabuhi san tauo.—An cuha sa usa ca adlao.—Á grandes, ó á largas, jornadas. *m. adv. fig.* Dagmit caopay.
JORNAL. *m.* Sohol.
JORNALERO. *m.* Sosoholan, sinosoholan; omaalayon.
JOROBA. *f.* Boctot.—*fig.* y *fam.* Pagsamoc.
JOROBADO, DA. *adj.* Boctot, boctoton.
JOROBAR. *a. fig.* y *fam.* Pagsamoc.
JORQUÍN. *m.* Aguio.
JOTA. *f.* Ngaran san letra nga *j*.—No saber uno una jota. *fr. fig.* y *fam.* Diri gud maaram.—Sin faltar una jota. *expr. adv. fig.* y *fam.* Sin uaray gud culang.
JOTA. *f.* Sayao.
JÓVEN. *s.* Bata pá; olitauo; daraga. Sonoy.
JOVIAL. *adj.* Alayhan, maalayhan, masariyaya.
JOVIALIDAD. *f.* Cama alayhan; cama alayhon.
JOVIALMENTE. *adv. m.* Maalayhan gud.
JOYA. *f.* Hiyas, biao.
JOYEL. *m.* Hiyas hiyas.
JOYERA. *f.* An may tienda nga mga hiyas.
JOYERÍA. *f.* Pagbaliguia sin mga hiyas.—Tendahan sin mga hiyas.
JOYERO. *m.* An may tienda nga mga hiyas.
JOYO. *m.* Banua nga nanonoroc sa trigo.
JOYÓN. *m.* Hiyas nga daco.
JOYUELA. *f.* Hiyas nga guti.

JU

JUAGUARZO. *m.* Cahuy cahuy.
JUANETE. *m.* Tamocdol; catamocdolan.—Layag nga juanete.
JUANETUDO, DA. *adj.* An may tamocdol.
JUARDA. *f.* Buras ó hugao.
JUARDOSO, SA. *adj.* Burason ó mahugao.
JUBILACIÓN. Pagtogot sin pag baya san catungdanan tungud sin catigurang ná an tauo cún tungud bá sin saquit; pag aro nga cacuhaan san catungdanan cay tigurang ná an tauo cún masaquit, bá. Pag pahigauas, pag pahucas; pahigauas, pahucas.—An bayad ó sohol nga isinosonol tungud san daan nga quinap-tan nga catungdanan.
JUBILAR. *a.* Pag togot sin pagbaya san catungdanan cay tigurang ná an tauo cún masaquit bá.—*fig.* y *fam.* Pag baya.—*n.* Pagaro nga cacuhaan san catungdanan. Pahigauas, pahucas.
JUBILEO. *m.* Piesta nga daco nga guinseselebrar sa mga israelita sa iquinacalim-an ca tuig.—Indulgencia nga plenaria cún bug-os nga itinotogot sa Santos nga Papa.—Ganar el jubileo. *fr.* Pagtuman san mga turumanon nga iguinsusugo sa pagcuha san jubileo.—Por jubileo. *m. adv. fig.* y *fam.* Talag-sa lá; cay an jubileo talag-sa lá itinotogot.
JÚBILO. *m.* Calipay, himaya, calipayan.
JUBILOSAMENTE. *adv. m.* Sin lipay, sa daco gud nga pagcalipay.
JUBILOSO, SA. *adj.* Malipay, malipayon.
JUBÓN. *m.* id., biste sin babaye.
JUBONERO. *m.* Parahimo sin mga jubón.
JUDÁICO, CA. *adj.* An canan mga judios.
JUDAISMO. *m.* Pagcajudio, religión sa mga ona nga mga judio, an matuod nga batasan ni Moisés; cundi niyan an religión nga buaon sa mga judio.
JUDAIZAR. *n.* Paggapil sa religión san mga judio; pagtuman san ira mga turumanon nga patuc sa buot sa Dios.
JUDAS. *m. fig.* Tauo nga malingo, mabudhi.

JUDERÍA. *f.* Parian sa mga judio.—Buhis nga ibinabayad sa mga judio.
JUDIA *f.* Tanum nga utanon; an bonga niya sugad sugad sin prijoles.
JUDIADA. *f.* Buhat nga lugaringon sin mga judio.—*fig.* y *fam.* Buhat nga maraut.—*fig.* y *fam.* Tubo, an diri angay nga pagpatubo san salapi.
JUDICATURA. *f.* Pagcahocom.—Cahimtang, catungdanan san pagcahocom.
JUDICIAL. *adj.* An tungud sa pagcajusticia.
JUDICIALMENTE. *adv. m.* Sa pagcajusticia gud.
JUDÍO, DÍA. *adj.* id.—*fig.* Maquisalapi.
JUEGO. *m.* Caliaoan.—Sugal, susgal.—Buyangay.—Supat.—Sopo.—Sungca.—Tandug.—Calay.—Suquiman.—Sulangbao.—Tigotigo.—Tagubtagub.—Bulang.—Codó.—Harapharap.
JUÉVES. *m.* id., icalima ca adlao san semana.
JUEZ. *m.* Hocom; magbubuot, magburuot, magparabuot, parabuot.
JUGADA. *f.* Pagsugal, pagbulang, pagsuquiman, etc., etc.—*fig.* Buhat nga maraut contra sa igcasitauo.
JUGADERA. *f.* Sicohan.
JUGADOR, RA. *adj.* Maquisugal, maquibulang, etc., etc.—*s.* Parasugal, parabulang, timulang, etc., etc.
JUGAR. *n.* Pag liao liao, pag libang libang.—Pagtiao, pag tiao tiao.—Pag oyag, pag oyas.—Pag bola.—Pag byo.—Pag supat.—Pag sopo.—Pag sungca.—Pag tandug.—Pag camcam; pag abuag.
JUGAR á los caracoles ó con chiretas de coco. Pag buyangay.
JUGAR á los caracoles. Pag calay, pag buscay, pag suquiman.
JUGAR á las cuartas. Pag sulangbao.
JUGAR á pares ó nones. Pag tigo tigo.
JUGAR á la peonza. Pag casing.
JUGAR al escondite. Pag tagub tagub.
JUGAR á los naipes. Pag sugal, pag susgal.
JUGAR al gallo. Pag bulang.
JUGAR á las chinas ó piedras. Pag codó.
JUGAR á la gallina ciega. Pag harap harap.
JUGAR la espada, lanza, etc. Pag quilab, pagquilab quilab.
JUGARRETA. *f.* Maraut nga pagsugal, etc., etc.—*fig.* y *fam.* Maraut nga pag-dorogas.
JUGO. *m.* Tague, duga.—Adas. Intos.—*fig.* Panolos.
JUGOSIDAD. *f.* Camatague, camaduga.
JUGOSO, SA. *adj.* Tagucan, dugaan.
JUGUETE. *m.* Uyagan, uyasan sin cabataan. Pagdorogas.
JUGUETEAR. *n.* Pag uyas, pag uyag, pag dula.
JUGUETÓN, NA. *adj.* Mauyag.—Matistis. Mayagaya. Luyá.
JUICIO. *m.* Hunahuna.—Buot.—Pag buot, pag hocom; pag sudia, panudia.
JUICIOSAMENTE. *adv. m.* Sa pagcabuotan gud.
JUICIOSO, SA. *adj.* Buotan, madoroto.
JULEPE. *m.* Irinmon nga matamis.—*fig.* y *fam.* Pagsauay ó pagcastigo.
JULIO. *m.* Bulan sa Julio; icapito ca bulan san tuig.
JULO. *m.* Hayop nga maanad nga magoona sa iba.
JUMENTO, TA. *m.* y *f.* Hayop nga jumento.—*fig.* y *fam.* Tapang, lorong.
JUNCAL. *m.* Naticuran, caticugan; Manbanon.
JUNCAR. *m.* Naticuran, caticugan. Manbanon.
JUNCIA. *f.* Tanum nga itarambal, ug mahamut an gamut.—Vender juncia. *fr. fig.* Padayao, parayao, padasig.
JUNCIANA. *f. fig.* y *fam.* Padayao, parayao, padasig.
JUNCIERA. *f.* Sudlanan nga may tacob nga linobolohoan, nga burutangan sin mga banua nga mahamut ngan sin suca sa pag pahamut sa balay.
JUNCO. *m.* Ticud, ticug. Manban.
JUNCO. *m.* Guti nga sacayan.
JUNCOSO, SA. *adj.* Sugad sin manban.—Manbanon.
JUNIO. *m.* Bulan sa Junio, icaunum nga bulan san tuig.
JÚNIOR. *m.* An Padre nga religioso nga bisan napropesar ná siya, sacop pá sa gahum san maestro sa mga novicio.
JUNQUERA. *f.* Ticud, ticug. Manban.
JUNQUERAL. *m.* Naticuran, caticugan. Mambanon;
JUNQUILLO. *m.* Ticud ticud.—Banua nga mahamut.
JUNTA. *f.* Bagay bagay. Natiguban sin mga tauo.—Nasumpayan; cadugtongan.
JUNTAMENTE. *adv. m.* Pati. Opud...
JUNTAR. *a.* Pag tigub, pag tampo. Pag tacma; pag tacmad; pag tacud; pag tapid; pag timpo; pag tocma; pag acpo; pag horogpo, pag horohogpo; pag simad; pag dongco; pag acop; pag acob; pag angop; pag atip; pag hangpil; pag olaquip; pag laquip; pag pongiot; pag ponpon; pag soclo; pag agum; pag antug; pagapiong; pag adiop; pag daop, pag padaop; pag binhig, pag pinhig, paminhig; pag quirum; pag dael; pag dapat; pag daquin, pag daquin daquin; pag daisug; pag dapo; pag dolod; pag ipon; pag tipon.—Juntar ó contar dos cosas pequeñas por una grande. Lagum.—Pag tiroc; pag patiroc.—Pag tipig sin salapi.—*r.* Paharani, padooc.—Pag opud, pag opudopud.
JUNTERA. *f.* Sapio nga halaba.
JUNTERILLA. *f.* Sapio nga gutiay.
JUNTO, TA. *adj.* Tinigub.—Nadael.—Tinampo.—Harani.
JUNTORIO. *m.* Buhis.
JUNTURA. *f.* Guincasumpayan. Guincadogtongan.—Agapangig.—Calolot-han.
JÚPITER. *m.* Bitoon nga tinatauag—júpiter.
JURA. *f.* Panumpa sin pag sogot sa hadi ó ponoan.—Jura mala, en piedra caiga. *ref.* Sumpa nga maraut diri tutumanon.
JURADOR, RA. *adj.* Maquisumpaon.—*s.* Parasumpa.
JURAMENTAR. *a.* Pag aro ó pag sugo sin pagsumpa.—Pag sumpa.
JURAMENTO. *m.* Sumpa; pag sumpa, panumpa.
JURAR. *a.* Pag sumpa.
JURDIA. *f.* Raya, pocot.
JÚREL. *m.* Isda nga jurel.
JURGINA. *f.* Asuang, barang, balbal.
JURGUINA. *f.* Asuang, barang, balbal.
JURÍDICAMENTE. *adv. m.* Sugad ó alagad san iguinsusugo.
JURÍDICO, CA. *adj.* An guinbubuhat alagad sa pagcajusticia, an angay sa catadongan ó mga casugoanan.
JURISDICCIÓN. *f.* Gahum.—Sacop.
JURISDICCIONAL. *adj.* An tungud sa gahum. Sacop.
JURISPERITO. *m.* Batid, lasgud sa mga casugoanan.
JURISPRUDENCIA. *f.* Pag aradman sa mga casugoanan.
JURISPRUDENTE. *m.* Batid, lasgud sa mga casugoanan.
JURISTA. *m.* An nag aaram sa mga leyes, an maaram.—An may tungud sa bisan ano.
JURO. *m.* An tungud sa pag calugaringon sa ano man mga mangad.

JUSI. *m.* Panapton nga masilhag ug sinamay.
JUSTA. *f.* Pag auay sa mga tauo nga nangangabayo ug tagabangcao man.—*fig.* Pag irug cun dao sa pag aram.
JUSTAMENTE. *adv. m.* Sin matadong, matadong gud.—Igo gud.—Man. Antonio se hallaba *justamente* en aquel pueblo. Si Antonio nacada *man* sa sadto nga bongto.
JUSTICIA. *f.* Catadungan; camatadong, pagcamatadong.—*Justicia.*
JUSTICIERO, RA. *adj.* Matadong.
JUSTIFICACIÓN. *f.* Caangayan sa matadong.—Pagasoy sin iya man matadong.—Camatuoran—Pag casantos tungud san gracia.
JUSTIFICADAMENTE. *adv. m.* Sin matadong, matadong gud.—Sin igo, igo gud.
JUSTIFICADO, DA. *adj.* Angay sa catadungan, angay sa camatuoran. Matadong.
JUSTIFICADOR. *m.* Humalatag sin gracia.
JUSTIFICAR. *a.* Pag hatag an Dios sin gracia.—Pag asoy sin iya matadong sa atubangan san justicia.—Pag tuhay.
JUSTIFICATIVO, VA. *adj.* Macacarig-on san camatuoran sa ano man.—Carig-onan.
JUSTIPRECIAR. *a.* Pag butang san bale sa ano man, pag pabale.
JUSTIPRECIO. *m.* Bale, cabalihan.
JUSTO, TA. *adj.* Matadong, matinumanon; matalairon.—Ayao.—Hiniya.—Angay sa catadongan, angay sa camatuoran.—Igo.
JUTA. *f.* Tamsi nga juta.
JUVENIL. *adj.* An tungud sa pagcabata, an canan pagcabata.
JUVENTUD. *f.* Cabata, pagcabata.—Cabataan, caolitauohan.
JUZGADO. *m.* Catiguban sin mga hocom sa paghatag sin sentencia.—Hoc-manan, horoc-man.
JUZGADOR, RA. *m.* y *f.* Hocom; magbubuot, magburuot, magparabuot, parabuot.
JUZGAMUNDOS. *com. fig.* y *fam.* Tauo nga malibacon, paralibac.
JUZGANTE. *p. a.* An magbubuot.
JUZGAR *a.* Pagbuot, paghocom, pagsentencia, pagsudia.—Pag huna huna.

K

K. Icapolo cag duha nga letra san abecedario nga quinatsila ug icasiam san iya mga consonante. *Ka* an caluluasan niya.
KA. *f.* Ngaran san letra nga k.
KABILA. *f.* An tag-sa sa mga tulin sa Berberia.
KAN. *m.* Ponoan sa mga tártaro.
KEPIS. *m.* Calo, sadoc, tagoló.
KILÓGRAMO. *m.* Timbang nga may usa ca yocut nga mga gramo; capin sin duha ca libra.
KILÓLITRO. *m.* Gantang ó tacalan nga may usa ca yocut nga mga litro.
KILÓMETRO. *m.* Socol nga may usa ca yocut nga mga metro. An usa ca legua capin sin lima nga mga kilómetro ngan sin tunga.
KIOSCO. *m.* Balay balay nga uaray bong bong.—Balay balay.

L

L. Icapolo cag tolo nga letra san abecedario nga quinatsila ug icapolo san iya mga consonante. An caluluasan *ele*.
L. Letra nga numeral nga bale calim-an.
LA. *Gram.* Artículo nga determinado sa género femenino ug sa número nga singular; an.
LÁBARO. *m.* Estandarte ó bandera nga guinamit sa mga emperador nga romano.
LABE. *f.* Buring, dumit.
LABERINTO. *m.* Mga dalan nga nag sisimang simang.—Samoc, casamocan.
LABIA. *f. fam.* Camasayon mamolong.
LABIAL. *adj.* An tungud sa mga im im.
LABIO. *m.* Im im.—*fig.* Ngabil.—Ngoyongoyo.—Cerrar los lábios. *fr. fig.* Hilum.
LABOR. *f.* Buhat.—Liroc. Mahao bahao.—Binorda; borda; pinintar; pintar.
LABORABLE. *adj.* Sadang buhaton.
LABORATORIO. *m.* id., an guinbubuhatan san mga tambal ug mga pag basi.
LABOREAR. *a.* Pagbuhat.—*n. Mar.* Pag paagui, in guinpapaagui an pisi sa motón.
LABOREO. *m. Mar.* Paghusay sin maopay sa mga pisi san mga sacayan.—Pagbuhat.
LABORÍO *m.* Buhat.
LABORIOSIDAD *f.* Cabuhatan, camadoroto sin pag buhat.
LABORIOSO, SA. *adj.* Buhatan.—Macuri.
LABRA. *f. Cant.* Pagsacsac sa mga bato.
LABRADA. *f.* Tuna nga guinarado ug guinquiua.
LABRADERO, RA. *adj.* Maopay buhaton, sadang buhaton.
LABRADÍO. *a. adj.* Tuna nga guintatan-man.
LABRADO, DA. *adj.* Panapton nga binorda.—*m.* Tuna nga guinquiua.
LABRADOR, RA. *adj.* Magburuhat, magquiriua.—*s.* Parabuhat, paraquiua sa tuna, paraoma.
LABRADORESCO, CA. *adj.* An tungud ó canan parabuhat sa tuna.
LABRANTE. *m.* Paramoldura sa mga bato.
LABRANTIN. *m.* Parabuhat ó paraoma nga guti an iya puhonan.
LABRANTÍO. *a. adj.* Tuna nga guintatan-man.
LABRANZA. *f.* Pagbuhat ó pagquiua sa tuna.—Oma, mga oma, horon.
LABRAR. *a.* Pag buhat.—Pagquiua sa tuna.—Pagsacsac sin bato.—Pag sagacsac.—Pag baguinod.—Pag daldag; pag uasay; pag bingcong.—Pag arado.—Pag tahi, pag borda.—*n. fig.* Dolot, in nadolot sa casing casing bisan lá ano.
LABRIEGO, GA. *m.* y *f.* Paraoma, paraquiua sa tuna.
LABRUSCA. *f.* Balagon nga parras nga ihalas.
LACA. *f.* Cahuy nga laca. Taguc sa mao nga cahuy.
LACAYO. *m.* Sacop, surugoon.
LACEAR. *a.* Pag sab-ong.—Pag higot.
LANCERACIÓN. *f.* Pagpilas. Pag samad, pagbono.—Pag hampac; pag balbag.—Pag pacaraut.
LACERADO, DA. *adj.* Macalolooy, cairo.—Carangahon, carang hon, guuron.
LACERAR. *a.* Pilas. Pag samad, pag bono, pag habol.—Pag hampac; pag balbag.—*fig.* Pag pacaraut.
LACERIA. *f.* Pagcamacalolooy.—Cabudlay, cabutlao, cacurian.
LACERIOSO, SA. *adj.* Macalolooy.
LACIO, CIA. *adj.* Minglay, laya, malaya.—Maluya.
LACÓNICAMENTE. *adv. m.* Sin lactud, lactud caopay.
LACÓNICO, CA. *adj.* Lactud.
LACONISMO. *m.* Calacturan; pagcalactud.

LACRA. *f.* Tigaman sin saquit, ugat.
LACRAR. *a.* Patapon cún dao saquit.—*fig.* Pag paraut.
LACRAR. *a.* Pagpilit sin lacre sa mga surat.
LACRE. *m.* Lacre nga igpipilit sa mga surat, etc.
LÁCRIMA. *f.* Loha.
LACRIMABLE. *adj.* Tacús paglohaon.
LACRIMACIÓN. *f.* Pag loha, in natoro an mga loha.
LACRIMAL. *adj.* An canan mga loha.
LACRIMAR. *n.* Pag loha, pag tangis.
LACRIMATORIO, RIA. *s.* Baso nga sinasaluran sa mga cadaan nga mga tauo san ira mga loha sa panhaya nira hionong sin minatay, ngan ibinubutang man sa ira mga linob-ngan.
LACRIMOSO, SA. *adj.* Lohaan.—Tarangisan.
LACTACIÓN. *f.* Pag soso; panoso.
LACTANCIA. *f.* In nasoso pá an bata.
LACTAR. *a.* Pag pasoso.—*n.* Pag caon sin gatas lá.
LACTARIO, RIA. *adj.* An canan gatas, an masugad sin gatas.
LÁCTEO, TEA. *adj.* An canan gatas, an masugad sin gatas.
LACTICINIO. *m.* Gatas ó bisan ano nga caran-on nga sinasactan sin gatas.
LACTÍFERO, RA. *adj.* An mga araguian san gatas ngada sa pag abut sa soso.
LACTUMEN. *m.* Pono, saquit sa mga bata nga nasoso pá.
LADEAR. *a.* Quiling, quiling quiling. Quiliquid. Quiring quiding. Hilig. Hilay, hilay hilay.—Pag higad, pag liguid.—Quilayquigay, quilang quigang. Taquilid.—*fig.* Pag simang sa dalan nga matadong.
LADEO. *m.* Pag quiling.—Pag higad, pag liguid.
LADERA. *f.* Bangquilid, baquilid. Bauang. Higad.
LADERÍA. *f.* Barobaquilid.
LADERO, RA. *adj.* Luyo, sa luyo.
LADILLA. *f.* Mananap nga sugad sin cagao.
LADIÑAMENTE. *adv. m. fig.* Sa malimbong nga larang.
LADINO, NA. *adj.* Batid, lasgud sin pag yacan sin lain nga mga pamolong.—*fig.* Malimbong.—Esclavo ladino. An oripon nga capin ná sin tuig an pagcaoripon niya.
LADO. *m.* Guilid, caguiliran.—Luyo.—Al lado. *m. adv.* Harani caopay.—Á un lado *loc. adv.* Tabi.
LADRA. *f.* Pag osig.
LADRADOR, RA. *adj.* Maosig; galahao.
LADRAR. *n.* Pag osig; galahao; ngao ngao; holhol.—Pag inayam.
LADRIDO. *m.* Osig.
LADRILLADO. *m.* An guinsal-gan sin mga ladrillo.
LADRILLADOR. *m.* Parabutang sin salug nga baldosa, etc.
LADRILLAL. *m.* An guinhihimoan sin mga ladrillo.
LADRILLAR. *m.* An guinhihimoan sin mga ladrillo.
LADRILLAR. *a.* Pag salug sin mga ladrillo.
LADRILLAZO. *m.* Pag batac sin ladrillo.
LADRILLEJO. *m.* Ladrillo nga gutiay.
LADRILLERO. *m.* Parahimo sin mga ladrillo.—Parabaliguia sin mga ladrillo.
LADRILLO. *m.* id., ladriyo. tuna nga minasa ngan guinloloto, ug nagagamit sin pagcota.
LADRÓN, NA. *adj.* Macauat; maninicas; mangangahas; tulisan.—*s.* Paracauat.
LADRONCILLO. *m.* Paracauat cauat.
LADRONERA. *f.* Darangpan, taragoan, sublian san mga macauat.
LADRONERÍA. *f.* Pagcauat; pangauat.
LADRONESCO, CA. *adj.* Cauan macauat.
LADRONÍA. *f.* Pagcauat; pangauat.
LADRONICIO. *m.* Pagcauat; pangauat.
LADRONZUELO, LA. *m.* y *f.* Paracauat cauat.—Maninicas.—Mangap apon nga tauo.
LAGAÑA. *f.* Muta.
LAGAÑOSO, SA. *adj.* Mutaon.
LAGARTA. *f.* Tiqui nga babaye. Halo nga babaye,
LAGARTERA. *f.* An pinoporoc-an san tiqui ó halo.
LAGARTERO, RA. *adj.* Tamsi cún mananap bá nga paradacop san tiqui.
LAGARTIJA. *f.* Pinit; hulabiran; tagoto; tabili.
LAGARTIJERO, RA. *adj.* Mananap nga paradacop ug paracaon sin tagoto, pinit, tabili ó hulabiran.
LAGARTO. *m.* Tiqui.—Halo.—Tiyan tiyan sa butcon dapit sa sugbong ug sa sico.
LAGO. *m.* Danao. Lunayan.
LAGOSTÍN. *m.* Locton.
LAGOSTO. *m.* Doron.
LAGOTEAR. *n. fam.* Pag aram aram.
LAGOTERÍA. *f.* Pag aram aram.
LAGOTERO, RA. *s.* Para aram aram.
LÁGRIMA. *f.* Loha.
LAGRIMABLE. *adj.* Tacús pagtangisan.
LAGRÍMACER. *n.* Pagtangis.
LAGRIMAL. *adj.* An araguian san mga loha.—*m.* Himumut-am, himutaan.
LAGRIMAR. *n.* Pag tangis.
LAGRIMÓN. *m.* Daco nga mga loha.
LAGRIMOSO, SA. *adj.* Lohaan.
LAGUNA. *f.* Danao. Lunayan. Cadanauan.
LAGUNAJO. *m.* Danao danao, danao, tubigan. Cadanauan.
LAGUNOSO, SA. *adj.* Danauon.
LAICAL. *adj.* An canan mga tauo mga diri mga Padre ó sacerdote.
LAICO, CA. *s.* An diri Padre ó sacerdote; an diri religiosa sa coro; an diri religiosa.
LAJA. *f.* Bato nga manipis nga sugad sin tabia.—Bato ó pasig sa sabang sa mga pondohan.
LAMA. *f.* Larug.—Lomot.—Dalomoc, damolog.
LAMBRIJA. *f.* Limatuc.—*fig.* y *fam.* Tauo nga magasa caopay.
LAMEDAL. *m.* Calomotan.
LAMEDOR, RA. *adj.* Magdidila.—*s.* Paradila.
LAMEDURA. *f.* Pag dila.
LAMENTABLE. *adj.* Tacús pag tangisan.—Macabibido.
LAMENTABLEMENTE. *dav. m.* Sa pag bacho gud
LAMENTACIÓN. *f.* Pag bacho; pag araba.
LAMENTADOR, RA. *adj.* Mabacho; maaraba.—*s.* Parabacho; paraaraba.
LAMENTAR. *a.* Pag bacho; pag araba.
LAMENTO. *m.* Pag bacho, pag araba.
LAMENTOSO, SA. *adj.* Maaraba; maquiaraba.—Tacús pag tangisan.—Macabibido.
LAMEPLATOS. *com. fig.* y *fam.* Maquiloto, maquitam-is., etc.—Paracaon san mga nasasalin.
LAMER. *a.* Pag dila. Pagsilap. Pag hamul.
LAMERÓN, NA. *adj.* Maquiloto, maquitam-is, etc.
LAMIA. *f.* Baga gadia.—Pating.
LAMIDO, DA. *adj. fig.* Caiban tungud sin pag higamiti. Nagasgasan.
LÁMINA. *f.* Dahon dahon nga tumbaga, etc.—Tumbaga nga manipis nga guinhimoan sin dibujo sa paghimo sin mga estampa.
LAMINADO, DA. *adj.* An guinrayandayanan sin mga lámina.

LAMINADOR. *m.* Garamiton sa pag himo sin mga lámina.—Parahimo sin mga lámina.
LAMINAR. *a.* Pag himo sin mga lámina.—Pag butang ó pag rayandayan sin mga lámina.
LAMINERO, RA. *s.* Parahimo sin mga lámina.—Parabutang ó pararayandayan sin mga lámina.
LAMINERO, RA. *adj.* Maquiloto; maquitam-is, etc.
LAMISCAR. *a. fam.* Pag dila sin dagmit.
LAMOSO, SA. *adj.* Larogon. Lomoton.
LAMPACEAR. *a. fam.* Pag lampaso, pag banos, pag nosnos, pag balunas.
LAMPAR. *n.* Pagcaipa, ipa, ibog.
LÁMPARA. *f.* Suga.—Lámpara.
LAMPARERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin mga lámpara.—Parabaliguia sin mga lámpara.—Bantay, paramangno sa mga lámpara.
LAMPARILLA. *f.* Suga.—Lamparahan.
LAMPARÍN. *m.* Malidong nga tumbaga etc., nga burutangan ó binibiuan san baso dida sa mga lámpara sa mga singbahan.
LAMPARISTA. *com.* Parahimo sin mga lámpara.—Parabaliguia sin mga lámpara.—Bantay ó paramangno sa mga lámpara.
LAMPARÓN. *m.* Daco nga lámpara.—Buring nga daco sa panapton.—*Med.* Hubag sa liug.—*Veter.* Cahubagan.
LAMPATÁN. *m.* Banua nga masugad sin banag, ug an gamut niya itarambal.
LAMPAZO. *m.* Banua nga tinatauag mán *amor de hortelano.*
LAMPAZO. *m. Mar.* Lampaso, igbabanos, ignonosnos, igbabalunas.
LAMPIÑO, ÑA. *adj.* Diri bongoton.—Diri bohocon ó barahiboon.
LAMPIÓN. *m.* Parol ó lámpara nga daco.
LAMPO. *m. poét.* Ingat nga madali lá, sugad san canan quilat.
LAMPOTE. *m.* Hinabol nga tingcal.
LAMPREA. *f.* Isda nga lamprea.
LAMPREAR. *a.* Pag guisa.
LAMPUGA. *f.* Isda nga lampuga.
LANA. *f.* Barahibo.
LANADO, DA. *adj.* Barahiboon.
LANAR. *adj.* Hayop nga barahiboon.
LANCÁN. Sacayan nga sugad sin casco.
LANCE. *m.* Pag batac.—Panraya; panapiao.—An isda nga guinraya ó guinsapiao, etc.—Caagui, casugad.—Pag auay.
LANCEAR. *a.* Pag bono sin bangcao.
LANCERA. *f.* Burutangan san mga bangcao.
LANCERO. *m.* Tagabangcao.—Parahimo sin mga bangcao.
LANCETA. *f.* Lanseta ó labaja nga gutiay ngan matarum nga guinagamit sin pag sangra ó pag cadlit.
LANCETADA. *f.* Pag sangra, pag cadlit.—Pag bono san lanseta.
LANCETAZO. *m.* Pag sangra, pag cadlit.—Pag bono san lanceta.
LANCETERO. *m.* Piotan san mga lanseta.
LANCHA. *f.* Bato nga halapad.—Sacayán nga lansá.
LANCHADA. *f.* An luran sa lansá.
LANCHAR. *m.* Cabahtoan nga haglapad.
LANCHAZO. *m.* Pag batac ug pag igo sin bato nga halapad.
LANDRE. *f.* Hubag.—Bolsa sa panapton nga diri quiniquita.
LANERÍA. *f.* Tendahan sin barahibo.
LANERO, RA. *adj.* An canan barahibo.—*m.* Paracomercio sin barahibo.—Camalig nga binubutangan san barahibo.
LANGARUTO, TA. *fam.* Halaba ó hataas caopay.
LANGOSTA. *f.* Doron.—de *mar.* Camontaha; banagan.
LANGOSTÍN. Camontaha; banagan.—Locton.
LANGOSTINO. *m.* Camontaha; banagan.
LANGOSTÓN. *m.* Apan.
LÁNGUIDAMENTE. *adv. m.* Maluya caopay.
LANGUIDECER. *n.* Luya, in nanluluya ná an tauo.
LANGUIDEZ. *f.* Camaluya, pagcamaluya.—Caculang sin cosog.
LANGUIDEZA. *f.* Camaluya, pagcamaluya.—Caculang sin cosog.
LÁNGUIDO, DA. *adj.* Magasa.—Maluya.
LANÍFERO, RA. *adj. poét.* Barahiboon.
LANIFICACIÓN. *f.* Paghabol ó pagpacaopay san barahibo.
LANIFICIÓ. *m.* Pag habol ó pagpacaopay san barahibo.—Buhat nga barahibo an iguinhimo.
LANILLA. *f.* Barahibo sa panapton nga paño sa caraygan.—Hinabol nga manipis sin barahibo.
LANÍO. *a. adj.* Hayop nga barahiboon.
LANOSIDAD. *f.* Barobarahibo sin dahon, bonga ug iba pá.
LANOSO, SA. *adj.* Barahiboon.
LANUDO, DA. *adj.* Barahiboon.
LANUGINOSO, SA. *adj.* Barobarahiboon.
LANZA. *f.* Bangcao; binalo; budiac; pamabuy.—Lansa sin carruaje.
LANZADA. *f.* Pagbono sin bangcao.
LANZADERA. *f.* Sicohan.
LANZADOR, RA. *adj.* Mabatac.—*s.* Parabatac.
LANZAFUEGO. *m. Art.* Isusurit.
LANZAMIENTO. *m.* Pagbatac.—*For.* Paghucas.
LANZAR. *a.* Pagbatac.—*For.* Paghucas.—Pagpaiuas.
LANZAZO. *m.* Pagbono sin bangcao.
LANZÓN. *m.* Bangcao nga daco.—*Arbol* y *fruta.* Bubua.
LANZUELA. *f.* Bangcao nga guti, barobangcao.
LAÑA. *f.* Baga casinggay nga puthao.
LAÑA. *f.* Lubi nga silot pá.
LAÑAR. *a.* Pagsinggay.—Pag bosbos san isda basi pag asinan.
LAPA. *f.* Lapot.
LAPA. *f.* Pagtion, poroton sa dagat.
LAPA. *f.* Tanum ó banua nga tinatauag *amor de hortelano.*
LAPACHAR. *m.* Cahanangan, lubugan, lunayan, cahalboan.
LÁPADE. *f.* Pangtion, poroton sa dagat.
LAPICERO. *m.* Lapisero nga ibabadlis.
LÁPIDA. *f.* Bato nga mahamis ug halapad nga pag lilirocan sin mga letra.
LAPIDACIÓN. *f.* Pagbatac, pamatac sin mga bato.
LAPIDAR. *a.* Pagbatac, pamatac sa tauo sin mga bato basi mapatay siya.
LAPIDARIO, RIA. *adj.* An canan mga bato nga magnipis ug mahal.—An canan mga pagsurat nga iguinliliroc sa mga lápida.—*m.* Parasacsac ug parahamis sa mga bato nga mahal.—Parapalit ó parabaliguia sin mga bato nga mahal.
LAPÍDEO, DEA. *adj.* Binato, an canan bato.
LAPIDIFICACIÓN. *f.* Pacabato.
LAPIDIFICAR. *a.* Pacabato.
LAPIDOSO, SA. *adj.* Binato, an canan bato.
LAPILLA. *f.* Banua nga lapila.
LÁPIZ. *m.* Lapis nga ibabarlis.
LAPIZAR. *a.* Pag barlis sa lapis.

LAPO. *m. fam.* Pagdabal ó pag balbal sin bambo, etc.
LAPSO. *m.* Tuig, panoigon.—Pacasala, pag caholog sin sala cún sayop bá.
LAPSUS LINGUÆ. *expr. lat.* Sayop, pagsala.
LAR. *m. Mit.* Diuata ó dios dios sa balay.—*pl. fig.* Balay nga lugaringon.
LARARIO. *m.* Arampoan sa mga diuatahan sa pagsingba sa ira mga dios dios dida sa balay.
LARDAR. *a.* Pag hirog sin tamboc.
LARDEAR. *a.* Pag hirog sin tamboc ó manteca san guinaasal.
LARDO. *m.* Tamboc.
LARDOSO, SA. *adj.* Lang siao.
LARGAMENTE. *adv. m.* Sin halaag, haluag caopay. Sin tuman, tuman caopay.—*fig.* Sin uaray alang alang.—*adv. t.* Sin maiha, maiha caopay.
LARGAR. *a.* Pag buhi. Pag tang tang.—Pag toros sa hinay hinay.—*Mar.* Pag buclad san layag, bandera, etc.—*r. fam.* Tanan, tois, palaguio, pauli. *Mar.* Pag guican an sacayán.—*Mar.* Bancad.
LARGO, GA. *adj.* Halaba, hilaba. *fig.* Mahatagon, mabolooyon.—Estuvo en Manila largos años. Naoloy sa Manila sin maiha, sin damo nga mga tuig.—*Mar.* Binuhian. Está largo ese cabo. Binuhian iton pisi.—*m. vid.* largor.—*adj.* Hilauig.—Harayo.—Layog.—Canay.—Lagac.
LARGOR. *m.* Cahalaba, cahilaba, cahilab an, hilab-an. Hilauigan.—Cahirayo.
LARGUEADO, DA. *adj.* Sin imay, sinabongan sin mga tinabas.
LARGUERO. *m.* Cahuy nga balabag sa mga bongbong, etc.—Olonan nga halaba.
LARGUEZA. *f.* Cahalaba, cahilaba, cahilab-an.—Camahatagon, pagcamahatagon.
LARGUIRUCHO, CHA. *adj. fam.* Hataas caopay; halaba caopay.
LARGURA. *f.* Cahalaba, cahilaba, cahilab-an, hilab-an. Hilauigan.—Cahirayo, caharayo, pag cahirayo.
LARINGE. *f.* Bot-ol, totol-nan, toton-an.
LARÍNGEO, GEA. *adj.* An canan bot ol.
LARVA. *f.* Limbong, larang nga pag limbong.—Mananapay nga bag-o pá gud, nga di pá quiniquilala an mga bahin sa iya lauas.—Damag.
LASCAR. *a. Mar.* Pag toros sin hinay hinay san pisi.
LASCIVAMENTE. *adv. m.* Mala-oay caopay.
LASCIVIA. *f.* Camaquimala-oay.
LASCIVO, VA. *adj.* Mala-oay; maquimala-oay.—Malaesi.
LASERPICIO. *m.* Banua nga laserpicio nga iparambal.
LASITUD. *f.* Cabudlay, cabutlao, cacapuy, camaluya.
LASO, SA. *adj.* Mabutlao, mabudlay, macapuy; maluya.
LASTAR. *a.* Pag bayad sa otang sa iba.
LÁSTIMA. *f.* Canogon.
LASTIMAR. *a.* Pacasamad, pacadarahug.—*r.* Samad; lopo; pagdol.—Hicalooy, hipuangud.—*fig.* Pag pacaraut san bantug.—Pag araba, pag idadoy.
LASTIMERAMENTE. *adv. m.* Sa mabidoon nga pag araba, pag tangis, etc.
LASTIMERO, RA. *adv.* Mabidoon nga pag araba, pag tangis, etc.
LASTIMOSAMENTE. *adv. m.* Sa macalolooy ó macuri nga pag cabutang.
LASTIMOSO, SA. *adj.* Macalolooy ó macuri nga pag cabutang.
LASTO. *m.* Resibo ó surat nga carig-onan nga ihinahatag san nagbayad san canan iba otang, agud macasocot sa iya.
LASTRA. *f.* Bato nga halapad.
LASTRAR. *a.* Pagluran sin lastre sa mga sacayán, pag lastre.
LASTRE. *m.* Bato nga nabaobao dida sa mga pamatohan.—*Lastre* nga bato cún baras bá nga ilinuluran sa sacayán.—*fig.* Carig-onan. No tiene *lastre* aquella cabeza. Uaray carig-onan adton oló.
LASÚN. *m.* Isda nga lasún.
LATA. *f.* id. Lata nga cahuy; lata sa mga sacayan.—Lata nga isda, lata nga sili, etc.—Tabla nga manipis.
LATAMENTE. *adv. m.* Halaba caopay nga pag asoy, etc.
LATEBROSO, SA. *adj.* An natago tago, ug diri napaquitala.
LATENTE. *adj.* Natatago.
LATERAL. *adj.* An sa luyo.—Caso-ocan.
LATERALMENTE. *adv. m.* Sa luyo.
LATIDO. *m.* Quinhul; siemat; ondag. Ngot ngot. Quibot. Cuyap cuyap.
LATIENTE. *p. a.* Maquinhul, masiemat, maondag. Mangot ngot, Maquibot, macuyap cuyap.
LATIGADERA. *f.* Higot san yugo.
LATIGAZO. *m.* Lapdos, laptong.—An tonug san rebenque, etc.
LÁTIGO. *m.* Rebenque, iharampac.
LATIGUEAR. *n.* Pag patonog sa látigo.
LATIGUERA. *f.* Pisi, pisi nga anit nga icahogot san cincha.
LATIGUERO. *m.* Parahimo sin mga látigo.—Parabaliguia sin mga látigo.
LATÍN. *m.* Pamolong nga linatin; polong nga linatin.
LATINAJO. *m.* Maraut nga pag linatin.
LATINAMENTE. *adv. m.* Sa linatin nga polong.
LATINAR. *n.* Pag polong ó pag surat sin linatin, pag linatin.
LATINEAR. *n.* Pag polong ó pag surat sin linatin, pag linatin.—Pag sacot sin polong nga linatin sa lain nga mga polong.
LATINIDAD. *f.* Linatin nga polong.
LATINISMO. *m.* Pag pamolong nga angay sa linatin nga pamolong.
LATINIZAR. *a.* Pag linatin.
LATINO, NA. *adj.* Maaram mag linatin.—An canan linatin nga pamolong.
LATIR. *n.* Quinhul; siemat; quibot, quibot quibot. Ondag. Ngot ngot. Cuyap cuyap. Cuba cuba. Catad catad. Nguya nguya.
LATITAR. *n.* Tago.
LATITUD. *f.* Cahiluagan.—Pag cahirayo...
LATITUDINAL. *adj.* An nahihiluag.
LATO, TA. *adj.* Hiluag, haluag.
LATÓN. *m.* id.
LATONERO. *m.* Parahimo sin buhat nga latón; parabaliguia sin mga buhat nga latón.
LATRÍA. *f.* Pag singba nga angay lá sa Dios.
LATROCINIO. *m.* Pag cauat, Batasan sin pug cauat.
LAÚD. *m.* Toronggon nga sugad sin sesta.—Sacayán nga guti.—Mananap nga sugad sin pauican.
LAUDABLE. *adj.* Tacús pagdayaon.
LÁUDANO. *m.* Tambal nga láudano.
LAUDAR. *a. For.* Pag hocom ó pag sentencia.
LAUDATORIA. *f.* Pagdayao sa iba.
LAUDATORIO, RIA. *adj.* Madayao, macadayao.
LAUDE. *f.* Bato nga ibubutang sa linob-gan.
LAUDEMIO. *m. For.* Bayad nga tungud nga ibinabayad san tag-ada san tuna cún balay bá.
LAUDO. *m. For.* Pag buot nga tinalaan san mga magturuhay.

LAUNA. *f.* Dahon dahon nga tumbaga, etc.—Tuna nga busag ug masapilit.
LAURÁCEO, CEA. *adj.* An sugad sin laurel.
LAUREA. *f.* Podong podong nga laurel
LAUREANDO. *m.* An harani na pagtatagan sin grado sa universidad.
LAUREAR. *a.* Pag podong podong o pag sab-ong sin laurel.—*fig.* Pag balos.
LAUREL. *m.* Cahuy nga laurel, mahamut an iya mga dahon, ug guinagamit sin pag panacot.—*fig.* Cabansagan.
LAURÉOLA. *f.* Banua nga itarambal.—Podong podong nga laurel.
LAURO. *m.* Cahuy nga laurel.—*fig.* Casalangbayan, cabansagan, cadarayauan.
LAUROCERASO. *m.* Cahuy cahuy.
LAUTAMENTE. *adv. m.* Binahandianon gud.
LAUTO, TA. *adj.* Bahandianon, mangaran.
LAVA. *f.* Adto nga nagogoa sa bolcan nga nagcacalayo.
LAVA. *f. Min.* Pag hugas sa mga tumbaga ug iba pa nga sugad basi macuha an hugao.
LAVABO. *m.* Panapton nga guti ug busag, nga guinagamit san Padre nga nag mimisa sin pag pahid san iya camut.—Baga lamesa nga binubutangan san mga igpapahid ug iba pa.
LAVACARAS. *com. fig.* y *fam.* An nag aaram aram sa igcasitauo.
LAVACIÓN. *f.* Pag hugas.
LAVADERO. *m.* Bunacan, pacpacan.
LAVADO. *m.* Pag hugas.—Pag hunao.—Pag hiramus.—Pag hinsao, pamusa, pusa.—Pag bunac.
LAVADOR, RA. *s.* Parabunac.—Parahugas.
LAVADURA. *f.* Pag hugas. —Pag hunao.—Pag hiramus.—Pag hinsao, pamusa, pusa.—Pag bunac.
LAVAJE. *m.* Pag hugas, pag nau nao san mga barahibo san carnero, etc.
LAVAJO. *m.* D inao.
LAVAMANOS. *n.* Hunauan, sudlanan san tubig nga ig huhunao sa mga camut.
LAVAMIENTO. *m.* Pag hugas.—Pag hunao.—Pag hiramus.—Pag hinsao, pamusa —Pag bunac.
LAVANCO. *m.* Tamao, tamao tamao.
LAVANDERA. *f.* Babaye nga parabunac.
LAVANDERÍA. *f.* Bunacan, pacpacan.
LAVANDERO. *m.* Parabunac.
LAVAR. *a.* Pag hugas.—Pag bunac.—Pag hunao.—Pag hiramus.—Pag hinsao, pag pusa, pamusa.—Pag bulias; pag lasag; pag losgos; pag nagnag; pag usao; pag nau nao; pag sausao; pag tapas; pag tigas; pag himgo.—Pag quimo.—Pag danggas.
LAVATIVA. *f.* id.
LAVATORIO. *m.* Pag hugas.—Pag hinsao, pag pusa, pamusa.—Pag hunao.—Pag hiramus.
LAVAZAS. *f. pl.* Hinugas.
LAVOTEAR. *a. fam.* Pag hugas sin dagmit ug maraut nga pag hugas —Pag bunac sin dagmit ug maraut nga pag bunac.—Pag hunao sin dagmit ug maraut nga pag hunao.—Pag hiramus sin dagmit ug maraut nga pag hiramus.
LAVOTEO. *m.* Pag hugas.—Pag bunac.—Pag hunao.—Pag hiramus.
LAXACIÓN. *f.* Pag pahomoc, pag palomo.
LAXAMIENTO. *m.* Pag pahomoc, pag palomo. Camahomoc, camalomo.
LAXANTE. *p. a.* Macacahomoc, macacalomo, macacaiban.
LAXAR. *a.* Pag pahomoc, pag palomo, pacaiban.
LAXATIVO, VA. *adj.* Macacahomoc, macacalomo, macacaiban.
LAXIDAD. *f.* Camahomoc, camalomo.
LAXITUD. *f.* Camahomoc, camalomo.
LAXO, XA. *adj.* Mahomoc, malomo.—*fig.* An diri angay sa hogot nga pamatasan.
LAYA. *f.* Garamiton nga puthao nga guinagamit sin pagquiua ug pag ocad sa tuna.
LAYA. *f.* Calainan, cahimtang.
LAYADOR, RA. *m.* y *f.* Paraquiua ug para ocad sa tuna.
LAYAR. *a.* Pag quiua ug pag ocad sa tuna.
LAZADA. *f.* Balighot; boyo; culahot; culauit.
LAZAR. *a.* Pag lit-ag; pag siay; pag sibal; pag suay; pag laang; pag carang.
LAZARETO. *m.* Pamul-nganan; pamumurul-ngan, an lugar nga pinaooquian sa gauas sa bongto san mga may saquit nga matapon; ug pinaoocoy sira anay dida sin pira dao ca adlao.
LAZARILLO. *m.* Paraagbay sin buta.
LAZARINO, NA. *adj.* Carangahon, carang hon; guuron.
LAZARISTA. *m.* Sacop sa órden ni San Lázaro, nga nagmamangno sa mga carangahon ug sa mga may saquit nga guod.
LAZAROSO, SA. *adj.* Carangahon, carang hon; guuron.
LAZO. *m* Sab-ong, hiyas.—Baga sayao —Lit-ag; siay; sibal; suay; laang; carang; anihas; bitic; alicubcub, salicubcub.—*fig.* Pag limbong.—*fig.* Catungdanan.

LE

LEAL. *adj.* Tangcud.—Masogot, matinumanon. Maopay an gaui.
LEALMENTE. *adv. m.* Sin tangcud; tangcud caopay.—Sa maopay nga buot. Sin matadong.
LEALTAD. *f.* Catangcud. Camaopay sin buot.—Catadongan; camatuoran.
LEBRATO. *m.* Misa sin mananap nga liebre.
LEBRÓN. *m.* Liebre nga daco.—*fig.* y *fam.* Tauo nga matalao.
LEBRONCILLO. *m.* Misa sin mananap nga liebre.
LECCIÓN. *f.* Pag basa.—Casayoran.—Leccion.—Dar la leccion.—*fr.* Pag lecsion an bata in linelecsionan siya sa maestro.—Dar leccion *fr.* Pag asoy san maestro sa mga cabataan san lecsion.
LECTOR, RA. *s.* Parabasa.—*m.* Paratutdo, magturutdo.
LECTORÍA. *f.* Catungdanan sin pagcalector, pagcalector.
LECTURA. *f.* Pag basa.
LECHADA. *f.* Masa, minasa nga apog ngan sin baras.
LECHAL. *adj.* Mananap nga nasoso pa.
LECHAR. *adj.* Mananap nga nasoso pa.—Babaye nga gatasan.
LECHE. *f.* Gatas.—Tague nga busag sin cahuy, sin banua, sin bonga, etc.—de coco Hatue; tonó.
LECHERA. *f.* Parabaliguia sin gatas.—Surudlan sin gatas.
LECHERÍA. *f.* Lugar nga guinbabaliguiaan san gatas.
LECHERO, RA. *adj.* Gatasan.—*m.* Parabaliguia sin gatas.
LECHERÓN. *m.* Sudlanan sin gatas.
LECHIGADA. *f.* An cadam-an san mga mananapay nga guican sa usa la ca pag anac.—*fig.* y *fam.* Panon sin mga tauo nga timaua cun mga magdorogas ba.
LECHÍN. *m.* Hubag nga may nana.

LECHINO. *m.* Hubag nga may nana.—Linubid nga sinulit cun tingcal bá nga isinosolud sa mga casam-dan.
LECHO. *m.* Higdaan.—Lingcoran nga sinasandigan anay sa mga tauo san ira pangaon.—*fig.* Salug sa mga cangga, etc.
LECHÓN. *m.* Pasi.—*pl.* Capasian.—Por *ext.* Baetin, babuy.—*fig.* y *fam.* Mahugao.
LECHONA. *f.* Anay, pacal, baetin ó babuy nga babaye.—*fig.* y *fam.* Babaye nga mahugao.
LECHOSO, SA. *adj.* Cahuy, tanum, banua ó bonga nga busag an tugue ó duga.
LECHUGA. *f.* Tanum nga lechuga.
LECHUGADO, DA. *adj.* Masugad sin tanum nga lechuga.
LECHUGUERO, RA. *m.* y *f.* Parabaligtia sin mga lechuga.
LECHUGUINA. *f. fig.* y *fam.* Babaye nga maogdayon.
LECHUGUINO. *m.* Tanum nga lechuga nga gutiay pá.—*fig.* y *fam.* Olitauohay nga nagaaram aram sa mga babaye ug nagpacabuotan siya.—*fig.* y *fam.* Olitauo ó tauo nga maquiogdayon.
LECHUZA. *f.* Tamsi nga madaguit; uác nác.
LECHUZO. *m.* Tauo nga sinusugo.
LECHUZO, ZA. *s.* Hayop nga mulo nga gutiay pá.
LEDAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagcalipay.
LEDO, DA. *adj.* Malipayon.
LEEDOR, RA. *s.* Parabasa.
LEER. Pagbasa.
LEGA. *f.* Babaye nga binocot nga gauas san catungdanan sin pagtambong sa coro.
LEGACÍA. *f.* Cahimtang ó catungdanan sin pagcalegado.—Tauo nga sinusugo ó tinatapuran.—An tuna nga nahisasacop sa gahum san tauo nga legado nga sinusugo.—Pag calegado.
LEGACIÓN. *f. vid.* legacia.
LEGADO. *m.* An malon nga ibinibilin sa igcasitauo san tauo nga nagtestar.—Tauo nga sinusugo ó tinatapuran.
LEGAJO. *m.* Pinotos sin mga papel.
LEGAL. *adj.* Sugo sa batasan, angay sa batasan.—An matuman sin hinapit san iya catungdanan.
LEGALIDAD. *f.* Pag caangay sa sugo ó batasan.—Hingpit nga pagcatuman san catungdanan.
LEGALIZACIÓN. *f.* Pag pacarig-on sa nga may gahum sa mga surat hionong sin ano man nga mangad.—Carig-onan.
LEGALIZAR. *a.* Pag pacarig-on sa mga may gahum sa mga surat nga camatuoran hionong sin ano man nga mangad.
LEGALMENTE. *adv. m.* Alagad sa batasan; angay sa sugo.
LEGAMENTE. *adv. m.* Diri gud maaram, uaray gud sarabutan.
LÉGAMO. *m.* Hanang, lagay nga madocot.—Baga hulas ó balhas sin tuna.
LEGAMOSO, SA. *adj.* Malagay.
LEGANAL. *m.* Calaguian.
LÉGANO. *m.* Hanang, lagay nga madocot.—Baga hulas ó balhas sin tuna.
LEGAÑA. *f.* Muta.
LEGAÑOSO, SA. *adj.* Mutaon.
LEGAR. *a.* Malon. bilin.—Pag sugo, pag toin, pagtapud.
LEGATARIO. *m.* An binil-nan sin mangad san nagtestar.
LEGENDA. *f.* Casayoran san quinabuhi sin tauo nga Santos.
LEGENDARIO, RIA. *adj.* Susumaton, susuguiron.—*m.* Libro nga casayoran san quinabuhi san mga Santos.
LEGIBLE. *adj.* Sadang basahon.
LEGIÓN. *f.* Panon, usa capanon sin mga casoldadosan.
LEGISLACIÓN. *f.* Casugoanan.—Pag aradman sa mga sugo.
LEGISLADOR, RA. *s.* Parasugo, parabuot.
LEGISLAR. *n.* Pag sugo, pag buot.
LEGISLATIVO, VA. *adj.* An may gahum sin pagsugo.—An nahitutungud sa mga casugoanan.
LEGISLATURA. *f.* Pag catitiroc, in nagcacatiroc an mga tauo nga may gahum sin pagsugo ó pagtalaan.
LEGISPERITO. *m.* An sayud ó lasgud sa mga casugoanan.
LEGISTA. *m.* Sayud ó lasgud sa mga casugoanan.—nagaaram san mga casugoanan.
LEGÍTIMA. *f. For.* Puyong, malon nga tungud sa mga anac nga soho.
LEGITIMACIÓN. *f.* Pag asoy san camatuoran sa ano man.—Pag carauat ó pagquilala san anac nga diri guican sa matrimonio.—Pag togot ó pag hatag sin gahum sa usa catauo, agud macacarauat siya sin catungdanan.
LEGÍTIMAMENTE. *adv. m.* Ngagayud; angay gud sa catadungan.
LEGITIMAR. *a.* Pag asoy san camatuoran sa ano man.—Pag carauat ó pag quilala san anac nga diri guican sa matrimonio.—Pag togot ó pag hatag sin gahum sa usa catauo, agud macacarauat siya sin catungdanan.
LEGITIMIDAD. *f.* Caangayan; camatuoran.
LEGÍTIMO, MA. *adj.* Angay sa mga sugo.—Matuod.—Hijo legitimo. Anac nga suho, anac nga lonsan.
LEGO, GA. *adj.* Tauo nga uaray pag ordenan.—Tapang.—*m.* Padre nga uaray pag ordenan.
LEGÓN. *m.* Sadol.
LEGRA. *f. Cir.* Garamiton nga icacagus sa mga tulan.
LEGRACIÓN. *f.* Pagcagus ó pagcuhai san onud sa mga tulan.
LEGRAR. *a. Cir.* Pagcagus ó pagcuhai san onud sa mga tulan, basi madayag an mao nga mga tulan.
LEGRÓN. *m.* Garamiton nga icacagus sa mga tulan.
LEGUA. *f.* id., una legua; usa ca leguas.
LEGULEYO. *m.* An nagpapacalasgud sa mga casugoanan.
LEGUMBRE. *f.* Utan; bisan ano nga utanon.
LEIBLE. *adj.* Sadang mabasa; sadang basahon.
LEIDO, DA. *adj.* Lasgud, maaram.
LEILA. *f.* Sayao in gabi sa mga camorosan.
LEJANÍA. *f.* Cahirayo, pagcahirayo.
LEJANO, NA. *adj.* Hirayo; harayo.
LEJAS. *adj. pl.* Lejanas. De lejanas tierras. Sa cahirayoan nga tuna.
LEJÍA. *f.* Almidol.—Tasic.
TEJÍO. *m.* Igtitina sin panapton, etc.
LEJOS. *adv. l.* y *t.* Harayo; hirayo; higrayo.
LELILÍ. *m.* Pag guliat, pag gagsud.
LELO, LA. *adj.* Culang culang; hongug.
LEMA. *m.* Lactud nga casayoran.—Tigaman.
LENA. *f.* Guinhaua; cosog.
LENCERA. *f.* Babaye nga paracomercio sin mga género nga tinatauag—lienzo.
LENCERÍA. *f.* Tendahan sin panapton nga lienzo.
LENDEL. *m.* An agui san carabao nga nagbibiric sugad san pagtrapitse.
LENDRERA. *f.* Sorud.
LENDRERO. *m.* Calusáan.

LENDROSO, SA. *adj.* Lusaon.
LENE. *adj.* Mahomoc.—Matam-is, macaruruyag.—Magaan.
LENGUA. *f.* Dila.—Polong; pamolong.—de tierra. Bañga.
LENGUADO. *m.* Isda ñga lenguado.
LENGUAJE. *m.* Polong; pamolong.
LENGUARADA. *f.* Pagdila.
LENGUARAZ. *adj.* Batid ó maaram sin duha cún damo pá ñga mga pamolong.—An mayacan sin maraut.
LENGUAZ. *adj.* An mayacan sin diri añgay.
LENGÜETA. *f.* Diladila.—Odiong.—Salait, sarosalait.
LENGÜETADA. *f.* Pag dila.
LENGÜEZUELA. *f.* Diladila.
LENIDAD. *f.* Camahomoc ñga casing casing sin pag patuman sin mga catungdanan cún pag patuc bá san sala.
LENIFICAR. *a.* Pag pahomoc.
LENIFICATIVO, VA. *adj.* Macacahomoc.
LENITIVO, VA. *adj.* Macacahomoc.—*m.* Tambal ñga icahomoc ó icaiban san sool.—*fig.* Igcacarig-on sa casing casing.
LENOCINIO. *m.* Camacagon cagon, pag aramaram ó pag sulay sa igcasitauo sa maraut ñga tuyo.
LENTAMENTE. *adv. m.* Hinay hinay.
LENTE. *adv.* Salaming ñga lente.
LENTECER. *n.* Homoc.
LENTEJA. *f.* Tanum ñga lenteja. Liso ñga lenteja, utanon.
LENTEJUELA. *f.* id.
LENTICULAR. *adj.* An masugad sin liso ñga lenteja.
LENTISCO. *m.* Cahuy ñga lentisco.
LENTITUD. *f.* Camahinay hinay.
LENTO, TA. *adj.* Mahinay hinay. Maluya.
LEÑA. *f.* Soñgo.—*fig.* y *fam.* Balbag, dabal, hampac.
LEÑADOR, RA. *m.* y *f.* Mañgañgahuy, mañgarahuy.—Parabaliguia sin mga soñgo.—Tigcahuy.
LEÑAR. *a.* Pañgahuy.
LEÑERA. *f.* Barutañgan san mga soñgo.
LEÑERO. *m.* Parabaliguia sin mga soñgo.—Parapalit san mga soñgo ñga gagamiton sa pañgalayo.
LEÑO. *m.* Cahuy ñga quinuhaan ná san mga sañga.—*fig.* y *poét.* Sacayán.
LEÑOSO, SA. *adj.* Tugas, rubas.
LEÓN. *m.* Mapintas ñga mananap ñga león.
LEONA. *f.* León ñga babaye.
LEONADO, DA. *adj.* Bulao ñga color masugad san canan barahibo san león.
LEONERA. *f.* Tangcal ñga daco sin mga león.—*fig.* y *fam.* Balay ñga susgalan.
LEONERO. *m.* Paramagno san mga león ñga tinatangcal.
LEOPARDO. *m.* Mananap ñga mapintas ñga leopardo.
LEPIDIO. *m.* Banua ñga maharang ug itarambal.
LEPIDÓPTERO, RA. *adj.* Tinatauag an mga mananap ñga uupat an paco.
LEPISMA. *f.* Mananap ñga diri pacoan, nacaon san asucar ug nacotcot san papel.
LEPRA. *f.* Casaquit ñga good cún tabaghac bá, caraña.
LEPROSO, SA. *adj.* Guoron, tabaghacon, caraña-hon, caranghon.
LERDAMENTE. *adv. m.* Mabug-at caopay, maiha caopay.
LERDEZ. *f.* Camabug-at; camaiha.
LERDO, DA. *adj.* Mabug-at, maiha cún dao sa paglacat.
LERDÓN. *m.* Hubag sa mga hayop dapit sa tohud.
LESIÓN. *f.* Casam-dan, cahabolan, samad.—*fig.* Pagpacaraut.
LESIVO, VA. *adj.* Macacasamad.—Macacaraut.
LESNA. *f.* Hirihud, hurihuran, quiricud, quiricot.
LESNORDESTE. *m.* Hañgin sa catuñgaan san cabonghan ug san dumagsa.
LESO, SA. *adj.* Samad.—An guinpacaraut.—Tuyao tuyao, culang culang.
LESSUESTE. *m.* Hañgin sa catuñgaan san dumagsa ug san timug.
LESTE. *m. Mar.* Dumagsa.
LETAL. *adj.* Macamatay; icacamatay.
LETAME. *m.* Lapuc ñga igaabono sa mga oma, etc.
LETANÍA. *f.* id.; pagampo sa Dios, sa mahal ñga Virgen, sa mga Ángeles ug sa mga Santos, basi catabañgan quitá nira sa atubañgan sa Dios.
LETARGÍA. *f.* Cabontug, calipong sa oló.
LETÁRGICO, CA. *adj.* Iborontug, bubulagon, malipong sa oló.
LETARGO. *m.* Cabontug, calipong sa oló; cauarai sa mga balatian.
LETARGOSO, SA. *adj.* Macacalipong sa oló.
LETIFICANTE. *p. a.* Macacalipay. Macacacosog.
LETIFICAR. *a.* Pacalipay.—Pacacosog.
LETÍFICO, CA. *adj.* Macacalipay.
LETRA. *f.* id. gohit.
LETRADO, DA. *adj.* maaram, quinaadmanon.
LETRERO. *m.* Mga polong ñga sinurat ñga casayoran sa ano mán.
LETRINA. *f.* Calibañgan.
LETRÓN. *m.* Daco ñga letra.
LETUARIO. *m.* Pamahao.
LEUCORREA. *f. Med.* Otol.
LEUDAR. *a.* Pagpatubo san minasa ñga harina in binubutañgan sin binhi.—*s.* Pagtubo san minasa ñga harina ñga binutañgan sin binhi.
LEUDO, DA. *adj.* An minasa ñga harina cún tinapay bá ñga natubo cay binutañgan sin binhi.
LEVA. *f. Mar.* Pagguican an mga sacayán sa pondohan.—Pagcarauat sa mga tauo ñga maruruyag sa pagcasoldado.—Pagdacop sa mga tauo ñga bagos basi masoldados sira.
LEVADERO, RA. *adj.* Soroc-ton.
LEVADIZO, ZA. *adj.* Sarosacuat, aroalsa.
LEVADURA. *f.* Binhi.
LEVANTADAMENTE. *adv. m.* Hataas caopay.
LEVANTADO, DA. *adj. fig.* Hataas.
LEVANTADOR, RA. *s.* Parasacuat, parabuhat.—*adj.* Marimoc, masamoc.
LEVANTAMIENTO. *m.* Pagsacuat, pagbuhat.—Carimocan, casamocan, pagalsa.—Pagcahitaas.
LEVANTAR. *a.* Pagbuhat, pagbañgon, pagsacuat.—Paghayao.—Pagbulisuat.—Pagbunhat.—Pagcuyao.—Paghañgad.—Paginhit.—Lamto.—Ogdoc.—Orong.—Paguáay.—Pagbiquiao.—Pagbignit.—Pagbognos.—Pagduca.—Pagsalarac.—Pagsarañgat.—Pagsual.—Pagtigdong.—Pagtindug.—Pagtuas.—Pagtucdao.—Pagtuihacao.—Pagtoñga.—Pagligat.—Hunducag.—Yasyas.—Inhit.—Labtuc, lamto, hilamto.—Pagbognos.—Bogtoc, borogtoc.—Pagbacdao.—Tuyhad.—Yanghag.—Pagdaco; dacoa an tinñgug; levanta la voz.—Paghataas.—*fig.* Pagrimoc, pagalsa.—*fig.* Pagdayao, pagpaorug.—*fig.* Pagcarauat sin mga tauo sa pagcasoldado.—*fig.* Pagbutang sin sala.
LEVANTE. *m.* Casirañgan.—Dumagsa.
LEVANTINO, NA. *adj.* Taga casirañgan.—Dapit sa casirañgan.
LEVANTISCO, CA. *adj.* Tauo ñga masamoc, marimoc.

LEVAR. *a. Mar.* Pagancal.—*Mar.* Paglayag.
LEVE. *adj.* Magaan.—Guti, gutiay.—Dalucap.—Diri ó uaray bale.
LEVECHE. *m.* Hangin nga habagat sa cabarian.
LEVEDAD. *f.* Camagaan.—Cagaan.—Caguti, cagutiay.
LEVEMENTE. *adv. m.* Gutiay lá.—Sin guti, sin gutiay.
LEVIATÁN. *m.* Daco caopay nga isda.—*fig.* Manunulay sa mga calag.
LEVIGACIÓN. *f.* Pagtunao: pagpatunao.
LEVIGAR. *a.* Pagtunao; pagpatunao.
LEVITA. *m.* Tauo nga israelita sa catulinan ni Levi.—Diacono.
LEVITA. *f.* Biste nga levita.
LEVITÓN. *m.* Daco ug halauig nga levita.
LEY. *f.* Batas, batasan.—Sugo.
LEYENDA. *f.* Pagbasa.—An guinbabasa.—Casayoran.
LEZNA. *f.* Hirihud, hurihuran.

LI

LÍA. *f.* Pisi nga sinalapid nga ighihigot sa mga pardo, etc.
LÍA. *f.* Sapal sa mga uva.
LIAR. *n.* Pag higot; pag codcod.—Pag bogcos.—Pag galuticot.—Pag burocos.—Pag potos.—*fig.* y *fam.* Paglimbong; among; pacaamong.—Liarlas. *fr. fig.* y *fam.* Palaguio.—*fig.* y *fam.* Patay, in mamatay an tauo;
LIBACIÓN. *f.* Pag yopyop.—Pag yabo; an mga diuatahan cún tapus ná nira tilaui an alaesio nga ira halad, itinatacbo nira an nahasalin.
LIBAMEN. *m.* Pag halad, halad san pag halad.
LIBAMIENTO. *m.* Halad.
LIBAR. *a.* Pag yopyop.—Pag yabo, pag tacbo.—Pag halad.—Pag tilao, pag tadi.
LIBATORIO. *m.* Tinatauag an sinusudlan san alaesio sa mga diuatahan san ira mga pag halad.
LIBELAR. *a. For.* Paquimalooy pangamaya.
LIBELISTA. *m.* An nagtuha sin surat cún mga surat bá nga pag pacaraut san bantug sa igcasitauo.
LIBELO. *m.* Surat nga pag pacaraut sa igcasitauo cún sa ano mán.—*For.* Paquimalooy, pangamaya.—de repudio. Surat nga carig-onan sadto anay sa pagcamatuod nga an lalaqui nagbaya san iya asaua nga babaye ug bungcag ná an ira pagcaminio.—Dar libelo de repudio á una cosa. *fr. fig.* Pagbaya.
LIBÉLULA. *f.* Mananap nga pacoan.
LIBERACIÓN. *f.* Pag tang tang.—Pag baui.
LIBERADOR, RA. *s.* Paratang tang, Mamamaui, manlulucat.
LIBERAL. *adj.* Mahatagon.—Ticang sa buot.—Madagmit sin pag tuman sin ano mán.—Cún an tauo masogot sa Santa Iglesia, maopay siya nga liberal; cundi cún diri masogot, maraut siya nga liberal.
LIBERALIDAD. *f.* Pagcamahatagon.
LIBERALISMO. *m.* id. Ini nga liberalismo ó mga hunahuna sa mga tauo nga liberal, cún diri patuc sa Santa Iglesia, maopay mán; cundi cún patuc sa Santa Iglesia, maraut caopay nga caliberalismo.
LIBERALMENTE. *adv. m.* Sin uaray gud pirit, ticang gud sa buot.—Sin dagmit.
LIBÉRRIMO, MA. *adj.* Uaray gud macacaolang sa pag buot sin pag buhat cún diri bá pag buhat.
LIBERTAD. *f.* Calugaringon nga pag buot.—Cahimtang san diri oripon.—Cahimtang san diri preso.—Hadac.—Togot.
LIBERTADAMENTE. *adv. m.* Sa lugaringon nga pag buot.—Sin uaray gud caalo.
LIBERTADO, DA. *adj.* Uaray alo.—Diri napasauay.
LIBERTADOR, RA. *s.* Mamamaui mantulucat, manonobus.
LIBERTAR. *a.* Pag buhii; pag tuhas.—Pag baui, pag tubos, pag panobus.—Pag tang tang.
LIBERTINAGE. *m.* Batasan nga maraut.—Caculang sin catahud sa Dios.
LIBERTINO, NA. *adj.* Maraut sin batasan; tampalasan.
LIBERTO, TA. *m. y f.* Oripon nga gauas ná sa gahum san iya agaron.
LIBÍDINE. *f.* Camaquimala-oay sa lauas.
LIBIDINOSAMENTE. *adv. m.* Maquimala-oay gud sa lauas.
LIBIDINOSO, SA. *adj.* Maquimala-oay; mala-oay.
LIBRA. *f.* id., timbang nga usa ca libra.
LIBRACIÓN. *f.* Baga pagquiua ó pagbantad.
LIBRACO. *m.* Libro nga maraut.
LIBRACHO. *m.* Libro nga maraut.
LIBRADOR, RA. *adj.* Macabaui.—Macahatag.
LIBRAMIENTO. *m.* Pag baui.—Sugo ó carig-onan nga sinurat basi an tauo tagan sin salapi cún iba pá nga mangad.
LIBRACISTA. *m.* An may carig-onan nga sinurat, basi tagan siya sin salapi cún iba pá.
LIBRANZA. *f.* Carig-onan nga sinurat basi an tauo tagan sin salapi cún iba pá.
LIBRAR. *a.* Pag baui, pag tubos, pag panobos.—Pag tapud.—Pag hatag.—*n.* Pag cada an religiosa sa locutorio, cay naquiquipolong sa iya an iya mga caganac cún iba pá.—*r. Cir.* Paggoa an inul-nan.—Misic.
LIBRATORIO. *m.* Locutorio, cay dida macada an mga religiosa sa paquigpolong sa ira mga caganac cún iba pá.
LIBRAZO. *m.* Pag dabal sin libro.
LIBRE. *adj.* An may pag buot nga lugaringon sin pag buhat cún diri bá pag buhat.—An diri oripon.—An diri preso.—Tohas.—Hanaua.—Hadac.—Tampalasan.—Mala-oay.—Gauas.
LIBREA. *f.* Biste ó panapton nga magsama sa mga malal nga mga tauo.—Biste ó panapton nga magsama nga ihinahatag sa mga agaron san ira mga sacop.
LIBREAR. *a.* Pag taglibra, pag baliguia ó pag hatag sin tag usa ca libra.
LIBREJO. *m.* Libro nga gutiay.—Libro nga maraut.
LIBREMENTE. *adv. m.* Sa lugaringon nga pag buot.—Sin uaray caolangan.
LIBRERÍA. *f.* Tendahan sin mga libro.—Burutangan ó piotan sa mga libro.
LIBRERO. *m.* Parabaliguia sin mga libro.
LIBRETA. *f.* Tinapay nga usa ca libra an timbang.
LIBRETA. *f.* Listahan, panumduman.
LIBRETE. *m.* Librohay.—Bagaban.
LIBRETÍN. *m.* Librohay.
LIBRILLO. *m.* Librohay nga papel nga guinagamit sa paghimo sin mga sigarrillo.
LIBRO. *m.* Barasahan. Libro nga sinurat ó minolde; libro nga pag susuratan ó pag bubutangan san mga cuenta.
LIBROTE. *m.* Daco nga libro.
LICANTROPÍA. *f. Med.* Casáquit ó catuyac san tauo, nga nagpapacalobo siya, ug nag oosig sugad sin lobo.
LICENCIA. *f.* Togot, pag togot.—Maraut nga pag buot sin pag polong cún pag buhat bá.—Hadac.
LICENCIADO, DA. An nagpapacamaaram.—Tohas ná.—*m.* An nacacuha ug tinogotan sa pag calicen-

ciado, agud macatuman siya siton nga catungdanan.—*fam.* An nagbibeste sin halauig nga biste masugad sin estudiante.—Catalahuran nga ihinahatag sa mga abogado.—Soldado nga tinogotan na sin pag uli.

LICENCIAMIENTO. *m.* Pag carauat san pag calicenciado.—Pag togot, panogot sa mga soldados sin pag uli sa ira.

LICENCIAR. *a.* Pag togot.—Pag pauli.—Pag hatag sa pag calicenciado.—*r.* Pag carauat sa pag calicenciado.

LICENCIATURA. *f.* Cahimtang o catungdanan sa pag calicenciado.—Pag carauat san pag calicenciado.

LICENCIOSAMENTE. *adv. m.* Uaray gud catahud, uaray gud caalo.

LICENCIOSO, SA. *adj.* Uaray catahud, uaray caalo, malaoay. Hadac.

LICITACIÓN. *f. For.* Pagpabale sa ano man nga iguin aalmoneda, pagpalabao san canan iba.

LICITAMENTE. *adv. m.* Angay gud, matadong gud, sin angay, sin matadong.

LICITAR. *a.* Pagpabale sa ano man nga iguinaalmoneda, pagpalabao san canan iba hatag.

LÍCITO, TA. *adj.* Matadong, angay.

LICOR. *m.* Tubig, alacsio, tuba, etc.—Alacsio nga matam-is, irinmon nga matam-is, mapintas, etc.

LICORISTA. *com.* Parahimo sin mga alacsio nga licor o mga irinmon.—Parabaliguia sin mga alacsio nga licor o mga irinmon.

LICOROSO, SA. *adj.* Alacsio nga mapintas ug mahamot.

LICUABLE. *adj.* Matutunao.

LICUACIÓN. *f.* Pagtunao; pagpatunao.

LICUAR. *a.* Pagtunao; pagpatunao.

LICUEFACCIÓN. *f.* Pagtunao; pagpatunao.

LICUEFACER. *a.* Pagtunao; pagpatunao.

LICUEFACTIBLE. *adj.* Matutunao.

LICHERA. *f.* Taplac, tampi.

LID. *f.* Auay; pagauay; pagauayan.—*fig.* Capolonganan; paghibatonbaton sin polong.

LIDIA. *f.* Pag auay.

LIDIADERO, RA. *adj.* Sadang igbulang.

LIDIADOR, RA. *m.* y *f.* Paraauay.

LIDIAR. *n.* Pag auay.—*fig.* Pag ato.—*a.* Pag bulang.

LIEBRASTÓN. *m.* Liebre nga guti pá

LIEBRATÓN. *m.* Liebre nga guti pá.

LIEBRATICO. *m.* Misa sin liebre.

LIEBRE. *f.* Mananap nga sugad sugad sin conejo, mailao ngan madalagan caopay.

LIEBRECILLA. *f.* Liebre nga gutiay.—Banua nga itarambal.

LIEBREZUELA. *f.* Liebre nga gutiay.

LIENDRE. *f.* Bunay sin coto, lusa.—Cascarle, o machacarle, á uno las liendres. *fr. fig.* y *fam.* Pagdabal o pagbalbag sa iya.—*fig.* y *fam.* Pagsauay sa iya sin macosog.—Pia; piasa.

LIENTERA. *f.*—LIENTERÍA. *f.* Casaquit in iguihlilibang an quinaon, uaray pá catutunao sa guinhaua.

LIENTO, TA. *adj.* Homog, nag holos sin guti.

LIENZA. *f.* Tinabas nga haligot.

LIENZO. *m.* Panapton nga lienzo.—Cota tican sa usa nga baluarte ngadto sa usa.—Caraygan sin balay, etc.—Banata.

LIGA. *f.* Codcod; gopis, bogcos, icorodcod.—Lacdang, Tague nga masapilit.—Pagtigub. Pagsacot, pagsalacot.—Pagcaoroyon sin buot.

LIGACIÓN. *f.* Pagcodcod, Paghigot.—Pagtigub; pagpatigub.—Pagsacot, pagsalacot.

LIGADA. *f. Mar.* Pagcodcod, paghigot.

LIGADURA. *f.* Pagcodcod, paghigot, paggopis, pagbogcos.—Gopis, bogcos, higot, codcod.

LIGAMAZA. *f.* Tague, duga.

LIGAMENTO. *m.* Pagcodcod, paghigot, paggopis.—Codcod, icorodcod.

LIGAMIENTO. *m.* Pagcodcod, paghigot.—*fig.* Pagcaoroyon sin buot.

LIGAR. *a.* Paghigot; pagcodcod, paggopis, pagbogcos.—Pagsalacot sin bulauan ngan sin salapi, etc.—Pagtigub; pagpatigub.—*fig.* Dalongdong.—May saad, may catungdanan.—Pagcaoroyon.

LIGAZÓN. *f.* Pagsumpay; guincasumpayan.—*Mar.* Gosoc, mga gosoc sin sacayán, agad, baol.

LIGERAMENTE. *adv. m.* Sin dagmit, sin dali, sin lacsi, sin tulin. Dagmit caopay, dali caopay, lacsi caopay, tulin caopay.—*fig.* De ligero. Hinanali.

LIGEREZA. *f.* Cadali, pagcadali; camadali, pagcamadali; camagaan, pagcamagaan; camatoron, pagcamatoron; catulin, pagcatulin; camatulin, pagcamatulin.—Cadaragangan.

LIGERO, RA. *adj.* Magaan.—Madagmit, masaragmit; matoron; matulin; malacsi; matongot.—Daragangan.—Macasicasi; maaraquidiao; macamhag, madamhag.—Á la ligera. *m. adv.* Cadagmitan.—De ligero. *m. adv. fig.* Hinanali.

LIGNUM CRUCIS. *m.* Reliquia san cruz san aton Guinoo.

LIGONA. *f.* Sadol.

LIGUILLA. *f.* Gopis nga haligot.

LIJA. *f.* Isda nga daco, pagui.—Quilquig, quilquigan.

LIJAR. *a.* Pag quilquig.

LILA. *f.* Gahuy cahuy nga lila.

LILA. *f.* Panaptón o género nga lila.

LILAILA. *f.* Guliat, gagsud, aringasa, ngiras.

LILAILA. *f.* Cubal o hinabol nga gamay, masilhag ug haligot.—*fam.* Limbong, larang nga maraut.

LILAO. *m.* Camadasig.

LILILI. *m.* Guliat, gagsud, aringasa, ngiras.

LILIPUTIENSE. *adj. fig.* Tauo nga habobo ug maluya.

LIMA. *f.* Bonga sin cahuy cahuy nga limero nga sugad sin limonsito.

LIMA. *f.* Ringbas.

LIMADURA. *f.* Pagringbas.—*pl.* Riningbas, an quinaon san ringbas.

LIMALLA. *f.* Riningbas, an quinaon san ringbas.

LIMAR. *a.* Pagringbas.—*fig.* Paghamis; pagpahamis.—Pagbuo.

LIMATÓN. *m.* Ringbas nga malison.

LIMAZO. *m.* Laoay, bura.

LIMBO. *m.* Lugar nga inoquian san mga calag sa mga Patriarca ug mga matinumanon nga iba nga nagpamulat san santos nga pag abut san aton Guinoo.—Lugar nga hinohononган san mga calag san mga cabataan nga uaray cabubuniagui.

LIMEN. *m. poét.* Turunban, turunbanan sin puerta.

LIMERA. *f. Mar.* Loho dapit sa olin sa mga dagco nga sacayán, nga aguian san dorho san baysalan.

LIMERO, RA. *m.* y *f.* Parabaliguia sin bonga nga tinatauag lima.—*m.* Cahuy nga namonga sin bonga nga lima.

LIMETA. *f.* Botcya.

LIMITACIÓN. *f.* Pag butang sin guiotan.—Tuna nga sacop na sa bongto sa...—Catubtuban.

LIMITADO, DA. *adj.* Halipot an hunahuna. May tubtub.

LIMITÁNEO, NEA. *adj.* Harani sa olotan o caguiotan.

LIMITAR. *a.* Pag guiotan, pag butang sin guiotan.—*fig.* Pag asoy lamang...

LÍMITE. *m.* Guiotan, caguiotanan, olot, olotan.—*fig.* Catubtuban.
LIMÍTROFE. *adj.* Dooc.
LIMO. *m.* Lagáy.
LIMÓN. *m.* Bayasong, biasong; pidia.
LIMONADA. *f.* Irinmon nga limonada.
LIMONADO, DA. *adj.* Sugad sin biasong.
LIMONAR. *m.* Biasongon.
LIMONERA. *f.* Patoloy.
LIMONERO, RA. *m.* y *f.* Parabaliguia sin mga limon.—*m.* Cahuy nga biyasong, etc.
LIMOSIDAD. *f.* Calagyan.—Quiqui.
LIMOSNA. *f.* Limos.
LIMOSNERA. *f.* Sopot nga binubutangan san salapi nga iglilimos.
LIMOSNERO, RA. *adj.* Magparahatag sin limos.—*m.* An sinusugo ó tinatapuran sin pag paquilimos. Paragahin san mga limos.
LIMOSO, SA. *adj.* Malagay.
LIMPIA. *f.* Pag hauan, pag cuha san sighot ó hugao.
LIMPIABOTAS. *m.* Parabiton san mga sapin.
LIMPIADERA. *f.* Icarahig.
LIMPIADIENTES. *m.* Sil-at, ipanhingingiqui, hingiqui.
LIMPIADOR, RA. *s.* Parapahid. Paranosnos. Parapaghauan... *vid.* limpiar.
LIMPIADURA. *f.* Pag pahid. Pag nosnos... *vid.* limpiar.—*pl.* Hugao, sighot.
LIMPIAMENTE. *adv. m.* Mahauan gud. Timgas gud. Diri gud mahugao.
LIMPIAMIENTO. *m.* Pag pahid, pamahid. Pag nosnos. *vid.* limpiar.
LIMPIAPLUMAS. *m.* Iparahid sa mga pluma.
LIMPIAR. *a.* Pag hauan.— Pag hamis.— Pag hinis.— Pag hiuarang. — Pag nag nag. — Pag nao nao.— Pag nisnis; pag nosnos.—Pag pahid.—Pag pulas pugas.— Pag hinas.—Pag sigad.—Pag losgos.—Rinas, linas.— *fig.* Pag paiuas, pag paiuay sa mga nacacaraut.— *fig.* y *fam.* Pag cauat, pangauat.—*fig.* y *fam.* Pag daog cún dao sa pag sugal.
LIMPIAR con trapo ú otra cosa. Pag banos, pag bagnos, pag bagnas.
LIMPIAR sementera ó plantio de los árboles ó arbustos. Pag calasucas; pag doroc; pag gahad.
LIMPIAR sementera ó terreno con bolo ú otra cosa. Pag dalos; pag sigad; pag guiho; pag guna. Pag simot. Pag doroc. Pag iuit.
LIMPIAR herida ó llaga con algún líquido. Pag danggas.
LIMPIAR bien el arroz. Pag dug-as. Pag hashas; pag himgas.
LIMPIAR bejuco ó enredadera. Pag guray; pag himhim.
LIMPIAR con la mano el sudor, polvo, etc. Pag hapulas.
LIMPIAR el arroz con agua. Pag haras.
LIMPIAR un terreno contando las yerbas ó maleza por cerca del tronco. Pag haras.
LIMPIAR los dientes. Panhingiqui.
LIMPIAR ropa ú otra cosa con cepillo. Pag iscoba.
LIMPIAR caña quitando los nudos ó ramitas. Pag lagus; pag tipla. Pag lagui.
LIMPIAR la hoja de la piña. Pag lagut.
LIMPIAR vasija, mencando el líquido. Pag log-ó.
LIMPIAR ó quitar las escamas al pescado. Panhingisda.
LIMPIAR ó aechar el palay. Pag palid.
LIMPIAR el arroz con el harnero. Pag tahop; pag taquiab.
LIMPIAR la suciedad de las tripas. Pag hina-i.
LIMPIAR metal ó hierro, ú otra cosa. Pag aris.
LIMPIAR lo sembrado. Pag tud ling.
LIMPIAR el ano. Iyorole.
LIMPIAR los oidos. Pangatole, panhingatole.
LIMPIAR ó beneficiar el abacá. Pag panggui; pag quigui, pangigui.
LIMPIAR la boca con la lengua. Pag quimhod, pag tamhid, pag simhod.
LIMPIAR al rededor de la sementera. Pag picay.
LIMPIAR ó barrer la sementera. Pag sig hid.
LIMPIAUÑAS. *m.* Idodoclat sin colo.
LÍMPIDO, DA. *adj. poét.* Uray, lubos, timgas.
LIMPIEZA. *f.* Camahauan; camatimgas.—Pag cauray, pag calubos.—de bolsa. *fig.* y *fam.* Cauaray ó caculang sin salapi.—de corazon. *fig.* Catangcud, camaopay ó camatadong sa casingcasing.—de manos. Cauaray limbong sa ano mán nga guinbubuhat.—de sangre. An uaray calibogan, an diri guican sa mga moros, mga judios ó mga herejes.
LIMPIO, PIA. *adj.* Mahauan.— Timgas.— Masaga.— Raguinas. An uaray sacot nga ano mán.—Talnas.
LIMPIÓN. *m.* Pag banos; pag nosnos; pag pahid.
LINAJE. *m.* Mamat; tulin: cacam-tan; catulinan.— *fig.* Baga cahimtang sa ano mán.—Linaje humano. An mga catauohan nga mamat ni Adán.
LINAJISTA. *m.* An maaram ó parasurat hionong sa mga pag tulin tulin.
LINAJUDO, DA. *adj.* An madayao nga guican siya sa mahal nga guinicanan.
LINÁLOE. *m.* Banua nga áloe.
LINAR. *m.* Tuna nga tinan-man sin lino.
LINARIA. *f.* Banua nga itarambal.
LINAZA. *f.* Liso sin lino.
LINCE. *m.* Mananap nga lince.—*fig.* Batid caopay.— Maopay nga camata.
LINCEAR. *a. fig.* y *fam.* Pag quita san macuri gud quit-on.
LINCEO. *a. adj.* An canan mananap nga lince.—*fig.* y *poét.* Maopay nga camata.
LINDAMENTE. *adv. m.* Mahal caopay, mahal gud, hingpit caopay, hingpit gud, tuman gud; maaniag caopay.
LINDAR. *n.* Taquip.—Dangiap.
LINDAZO. *m.* Guiotan, caguiotanan, olot, olotan. Catubtuban.
LINDE. *amb.* Guiotan, caguiotanan, olot, olotan.— Catubtuban.
LINDERA. *f.* Guiotan, caguiotanan, olot, olotan.— Catubtuban.
LINDERO, RA. *adj.* Taquip.—*m.* Guiotan, caguiotanan, olot, olotan; cahang; daplin; tagay tay.— Lagda. Con linderos y arrabales. *loc. adv. fig.* y *fam.* Halaba caopay nga pag asoy.
LINDEZA. *f.* Camahal, camatahum, camaaniag.—Buhat cún polong bá nga macatataua.—*pl. irón.* Mga pag tamay.
LINDO, DA. *adj.* Mahal, matahum, maaniag; macaruruyag pag quit-on; mabaysay.—*m. fig.* y *fam.* Tauo nga babayenon, ug maogdayon.—De lo lindo. *m. adv.* Mahal caopay, tuman gud.—¡Qué lindo! ¡Camahal dao!, ¡catahum dao!, ¡cabaysay dao!
LINDURA. *f.* Camatahum, camaaniag, camabaysay.
LÍNEA. *f.* Badlis.—Baga cahimtang; baga calainan.— Guinicanan; camum-tan.—*fig.* Catubtuban.—Rungbay.—Lagda.
LINEAR. *a.* Pag badlis. Pag lagda.
LINFA. *f.* Duga sa lauas.—*poét.* Tubig.
LINFÁTICO, CA. *adj.* Dugaon.

LINCOTE. *m.* Puthao, salapi ó bulauan nga bug-os ug dageo.
LINGUAL. *adj.* An canan dila.
LINGUETE. *m. Mar.* Sangitan ó casangcoan nga puthao sin cabrestante.
LINGÜISTA. *m.* Batid, lasgud sa mga pamolong.
LINGÜÍSTICA. *f.* Pag aradman sa mga pamolong.
LINGÜÍSTICO, CA. *adj.* An tungud ó canan mga pamolong.
LINIMENTO. *m.* Bolong nga sugad sin ungüento.
LINIMIENTO. *m.* Bolong nga sugad sin ungüento.
LINIO. *m.* Talay sin mga cahuy ó tanum.
LINO. *m.* Tanum nga lino.—Panaptonógénero nga lino.
LINÓN. *m.* Tingcal nga hinabol, magaan ug masilhag.
LINTEL. *m* Patungbolan sin sadá ó ventana.
LINTERNA. *f.* Baga parol.
LINTERNAZO. *m.* Pag dabal sin linterna.—*fig.* y *fam.* Pag dabal, pag balbag.
LINTERNERO. *m.* Parahimo sin mga linterna.
LINTERNÓN. *m.* Linterna nga daco.—*Mar.* Parol sa olin.
LIÑO. *m.* Talay sin mga cahuy ó mga tanum.
LIO. *m.* Potus, pinotos, pinostan, pintos.—*fig.* y *fam.* Samoc; casamocan.
LIORNA. *f. fig.* y *fam.* Aringasa, ngiras; casamocan; carimocan.
LIPOTIMIA. *f. Med.* Tigda nga cauarai sa mga balatian, cundi dali lá, ngan maduas an bayhon ug matuya an pagguinhaua.
LIQUEN. *m.* Banua nga liquen, nanonoroc sa mga bato, sa mga cota ug sa lauas sa mga cahuy.
LIQUIDABLE. *adj.* Sadang matunao, sadang pagtutunauon.—Sadang matuhay, sadang pag tuhayon.
LIQUIDACIÓN. *f.* Pag tunao.—Pag tuhay; catuhayan.
LIQUIDÁMBAR. *m.* Bálsamo nga mahamut.
LÍQUIDAMENTE. *adv. m.* Tunao gud.—Tuhay gud.
LIQUIDAR. *a.* Pag tunao; pag patunao.—*fig.* Pag tuhay sa mga cuenta.
LÍQUIDO, DA. *adj.* Sinisiring an alacsio, tubig, tuba, irinmon, etc. etc.—An cuha sa mga pag tuhay san mga cuenta.
LIRA. *f.* Toronggon nga sugad sin sesta.
LIRIA. *f.* Tague nga masapilit.
LIRIO. *m.* Banua nga itarambat.
LIRÓN. *m.* Mananap nga sugad sin yatot.
LISA. *f.* Isda nga lisa.
LISAMENTE. *adv. m.* Hamis caopay.—Lisa y llanamente. *loc. adv.* Sin uaray hico hico.
LISIAR. *a.* Lupo; pilas; samad.
LISIMAQUIA. *f.* Banua nga lisimaquia.
LISO, SA. *adj.* Hamis; daplas; dulanos; hinglo; lison; hinlo; raguinas.—Liso y llano. *loc.* Bisan ano nga uaray cacurian.
LISONJA. *f.* Pag aram aram, pag sorug sorug.
LISONJEADOR, RA. *s.* Para aram aram, para sorug sorug.
LISONJEAR. *a.* Pag aram aram, pag sorug, pag sorug sorug.—*fig.* Pacalipay.
LISONJERAMENTE. *adv. m.* Sa pag aram aram gud, sa pag sorug sorug gud.—Lipay caopay.
LISONJERO, RA. *s.* Para aram aram, para sorug sorug.—*adj. fig.* Macalilipay.
LISTA. *f.* Tinabas.—Boroc, boroc boroc.—Lista; listahan; panumduman.—Pasalista.
LISTADO, DA. *adj.* Sinamay; boroc boroc.
LISTAR. *a.* Pag surat, pag hisacop sa lista; pag pasurat.
LISTEADO, DA. *adj.* Sinamay; boroc boroc.
LISTO, TA. *adj.* Madoroto; madali, madagmit.
LISTÓN. *m.* Sinta nga harohaligot. Listón nga panapton, listón nga cahuy, etc.—Sapad.
LISTONERÍA. *f.* Mga listón.
LISTONERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin mga listón.
LISURA. *f.* Cahamisan.—*fig.* Catangcud.
LITACIÓN. *f.* Pag halad.
LITAR. *a.* Pag halad.
LITE. *f. For.* Caliponган.
LITERA. *f.* Baga silla nga halaba nga ibinubutang sa duduha nga mga hayop. An mga higdaan sa mga camarote sa mga sacayán.
LITERAL. *adj.* Angay gud sa cahologan san polong cún asoy bá sin surat.
LITERALMENTE. *adv. m.* Angay gud sa cahologan san polong cún surat bá.
LITERARIO, RIA. *adj.* An tungud sa pagcaquinaadmanon; an tungud sa lasgud nga paghibaro.
LITERATO, TA. *adj.* Lasgud sin pag hibaro, quinaadmanan.
LITERATURA. *s.* Camaaram, caquinaadmanon. Calasguran; lascud nga pag sabut.
LITEASIS. *f.* Saquit nga bato nga macuri an pag ihi.
LITIGACION. *f.* Pag cacaliponган.—Pag polong polong, pag hibaton sin polong.
LITIGANTE. *s.* An may caliponган. An may capolonganan.
LITIGAR. *a.* Pag caliponган.—Pag polong polong, pag hibaton sin polong.
LITIGIO. *m.* Caliponган. Capolonganan.—*fig.* Pag hibaton baton sin polong.
LITIGIOSO, SA. *adj.* An may ruhaduha, an may biborongan. Maquicaliponган. Maquicapolonganan.
LITIS. *f. For.* Caliponган.
LITISCONSORTE. *com. For.* An bulig sin caliponган.
LITISCONTESTACIÓN. *f. For.* Pag baton sa demanda nga iguinsalauad sa hocom.
LITISEXPENSAS. *f. pl. For.* Mga gasto sin usa nga caliponган.
LITISPENDENCIA. *f. For.* Cahimtang sin caliponган nga diri pá tapus.
LITOCOLA. *f.* Buli nga guinbubuhat sin bato nga marmol nga binayo, sin salong ug an busag busag sin bunay.
LITOGENESIA. *f.* Pagaradman sa pag hibaro cún naonano an catubo san mga cabab-toan.
LITOGRAFÍA. *f.* Pag liroc sin mga letra sin bato, pag pamolde.—Balay nga guinbubuhatan san pag liroc ó pag pamolde sin mga letra sa mga bato.
LITOGRAFIAR. *a.* Pag liroc ó pag pamolde sin mga letra sin bato.
LITOGRÁFICO, CA. *adj.* An tungud sa mga pag liroc cún pag pamolde sin mga letra sin bato.
LITÓGRAFO. *m.* Paraliroc, parapamolde sin mga letra sin bato.
LITOLOGÍA. *f.* Pag aradman nga tungud sin mga mina nga bulauan, puthao, etc.
LITORAL. *m.* Tabi; baybay; baybayon.
LITOTOMÍA. *f. Cir.* Pag cuha sa ihian sin bato ó iba pá nga macacacuri sin pag ihi.
LITURGIA. *f.* Mga turumanon nga sugo sa Santa Iglesia nga pag tutumanon sa mga pag misa, sa pag maitines, etc.
LITÚRGICO, CA. *adj.* An tungud ó canan liturgia; singbahanon.
LIVIANAMENTE. *adv. m.* Mala-oay caopay, mangilad caopay.—Uaray gud carig-onan.
LIVIANIDAD. *f.* Cagáan; camagáan.—Caculang sin carig-onan.—Camala-oay, camangilad.—Hadac.
LIVIANO, NA. *adj.* Magá-an; masayon.—Culang sin

carig-onan.—*fig.* Diri bale.—*fig.* Malao-ay, mangĝilad.—*m. pl.* Baga.
LIVIDEZ. *f.* Caoroitum.
LÍVIDO, DA. *adj.* Maoroitum.
LIVOR. *m.* Himula.—*fig.* Pag domot; caaua.
LIZA. *f.* Isda nga lisa.
LIZA. *f.* Auayan sin mga tauo.—Pagauay.
LIZO. *m.* Cughon.

LO

LO. *Art. determ. en gén. n.* An.—*Acus. del pron. pers. de 3.ª pers. en gén. m. ó n. y núm. sing.*
LOA. *f.* Pagdayeg, pagdayao.—Paglua; lua.
LOABLE. *adj.* Darayegon, dadayegon.
LOABLEMENTE. *adv. m.* Sin tacús pag dayegon.
LOADOR, RA. *s.* Paradayeg.
LOAR. *a.* Pagdayeg, pagdayao.
LOBA. *f.* Lobo nga babaye.
LOBA. *f.* Biste ó panaptou nga halauig.
LOBA. *f.* An borobongtud nga tuna nga agui sa pagarado.
LÓBADO. *m. Veter.* Hubag.
LOBAGANTE. *m.* Camontaha.
LOBANILLO. *m.* Bogon.
LOBATO. *m.* Tio sin lobo.
LOBERA. *f.* Taragoan san mga lobo.
LOBEZNO. *m.* Lobo nga gutiay pá.
LOBINA. *f.* Isda nga lobina.
LOBO. *m.* Mananap nga mapintas, nga masugad sin daco nga ayam.—Isda nga lobo.—Cauit nga puthao.
LOBOSO, SA. *adj.* Lobohon.
LÓBREGO, GA. *adj.* Masirom; mangitngit.—*fig.* Mabidoon, masorub-on.
LOBREGUEGER. *a.* Pagpasirom; pagpangitngit.—*n.* Gabí ná.
LOBREGUEZ. *f.* Casiroman; cangitngitan.
LOCACIÓN. *f. For.* Pagabang.—Abang.
LOCAL. *adj.* An tungud ó canan bisan ano nga rugal.—*m.* Rugal.
LOCALIDAD. *f.* Rugal.
LOCALIZACIÓN. *f.* Pagpaocoy; caocoy.
LOCALIZAR. *a.* Pagpaocoy.—Ocoy.
LOCAMENTE. *adv. m.* Tuyao gud.
LOCIÓN. *f.* Paghugas.
LOCO, CA. *adj.* Tuyao; culang culang; buang.
LOCOMOCIÓN. *f.* Pag biric ug pagpalacat sa mga vapor, etc.
LOCOMOTOR, RA. *adj.* Macacabiric.—*s. f.* Birican sa mga vapor, etc.
LOCOMOTRIZ. *adj.* Macacabiric.—*f.* Birican sa mga vapor, etc.
LOCUACIDAD. *f.* Camayacan.
LOCUAZ. *adj.* Mayacan; himolong; tabian.
LOCUCIÓN. *f.* Pamolong.—Polong.
LOCUELA. *f.* Polong, yacan nga caiya sa tag-sa. Pagpolong.
LOCUELO, LA. *adj.* Tuyao tuyao, culang culang.
LOCURA. *f.* Catuyao, pagcatuyao.
LOCUTORIO. *m.* Lugar nga guintagana sa mga convento sa mga monja sa pagcarauat sa mga visita.
LOCHA. *f.* Isda nga locha.
LOCHE. *f.* Isda nga locha.
LODACHAR. *m.* Cahalboan; cahananĝan; calobogan, lubogan; calag-yan; calapocan.
LODAZAL. *m.* Cahalboan; cahananĝan; calubogan, lubogan; calag-yan; calapocan.
LODAZAR. *m. vid.* Lodazal.
LODO. *m.* Lagáy; hanang; lapac; lapuc; yanang; lusac; lapug lapug.
LODOÑERO. *m.* Cahuy nga guayaco.
LODOSO, SA. *adj.* Malagáy; hananĝon; lusacon.
LOGIA. *f.* Balay nga guinacatirocan sa mga fracmasón, nga uaray catahud sa Dios.—Catig-uban ó cadam-an sin mga fracmasón.
LÓGICA. *f.* Pagaradman nga nagásoy san mga nahitutunĝud san pagquilala ó paghunahuna sin maopay.—Onub nga sarabutan san tauo sin paghunahuna sin maopay.
LÓGICAMENTE. *adv. m.* Anĝay gud san mga lagda san lógica.
LÓGICO, CA. *adj.* An canan lógica; an nahitutunĝud sa lógica.—An maaram, an nagaaram san lógica.—An anĝay nga caritalan.
LOGOGRIFO. *m.* Tigo tigo nga may mga letra.
LOGRAR. *a.* Pacacuha, pacadanĝat.—Calit calit.
LOGREAR. *n.* Pagpaotang nga mayada patubo; pagcarauat sin salapi ó iba pá, nga mayada mán patubo.
LOGRERÍA. *f.* Catungdanan san nagpapaotang, ó nacarauat, nga may patubo.
LOGRERO, RA. *m.* y *f.* An nagpapaotang sin salapi nga may patubo.
LOGRO. *m.* Pacacuha, pacadanĝat.—Tubo; patubo.—Patubo nga diri ná anĝay.—Dar á logro una cosa. *fr.* Pagpaotang nga may patubo nga diri ná anĝay.—Tolos, panolos.
LOMA. *f.* Banacud; banĝilid; bolod; bungtay; bongtud. Caboloran, cabor-lan.
LOMBARDA. *f.* Luthang.—Tanum nga lombarda, otanon.
LOMBARDADA. *f.* Pagbuhii san lombarda, pagpaboto.
LOMBARDEAR. *a.* Pagluthang sin lombarda.
LOMBARDERÍA. *f.* Mga luthang nga lombarda.
LOMBARDERO. *m.* Parabuhi san luthang nga lombarda.
LOMBRIGUERA. *f.* Loholoho sin uati sa tuna.
LOMBRIZ. *f.* de tierra. Uati.—del cuerpo humano y de los demás animales. Uguing, bitoc.—Cuga.
LOMEAR. *n.* Pagquiuaquiua ug pagpabalico san hayop san iya bongcog.
LOMERA. *f.* Pisi sa bongcog sa mga hayop nga carig-onan sa iba nga mga hinihigot dida.
LOMINHIESTO, TA. *adj.* Hataas an talodtod cún bongcog.—*fig.* y *fam.* Mapadayao.
LOMO. *m.* Talodtod; gotoc; bongcog; dalid dalid.—Boslud.
LOMUDO, DA. *adj.* Talodturan. Bongcogan.
LONA. *f.* Lona nga gamit sa pag himo sin mga layag ug iba pá.
LONCHA. *f.* Bato nga yapad, tiyapad nga bato.—Goib, hilap, hiua, guibay sin onud.
LONGANIMIDAD. *f.* Camailubon sa mga cacurian.
LONGÁNIMO, MA. *adj.* Mailubon sa mga cacurian.
LONGANIZA. *f.* id., otud nga tinai nga may solud nga onud ug tamboc nga tinadtad sin bactin ó babuy.
LONGEVIDAD. *f.* Cahalauig sin quinabuhi, catigurang.
LONGEVO, VA. *adj.* Tigurang ó lagas ná caopay, halauig ná an quinabuhi.
LONGINCUO, CUA. *adj.* Harayo.
LONGÍSIMO, MA. *adj.* Halaba caopay, guihahalabai.
LONGITUD. *f.* Hilab-an, cahilab-an.—*Geogr.* Cahirayo.

LONGITUDINAL. *adj.* An canan ó tunĝud sa cahilab-an.—An canan ó tunĝud sa cahirayoan.
LONGITUDINALMENTE. *adv. m.* An hilab-an.
LONGUERA. *f.* Tuna nĝa halaba ug haligot.
LONGUETAS. *f. pl. Cir.* Icorodcod sa mĝa capiolan ó calopoan.
LONGUÍSIMO, MA. *adj.* Cuihahalaba i.
LONJA. *f.* Goib; hilap; hiua; guibay sin onud; gorot sin onud.
LONJA. *f.* An guincacatirocan sa mĝa comerciante sa paquigpolong.—Tendahan sin cacao ug iba pá.
LONTANANZA. En lontananza. *m. adv.* Hirayo, hirayoan, tala lá nĝa quiniquita tunĝud san cahirayo.
LOOR. *m.* Pag dayeg, pag dayao.
LOPIGIA. *f.* Carogon sin bohoc.
LOQUEAR. *n.* Pag pacatuyao tuyao.—*fig.* Pag lipay sa daco nĝa pag aringasa.
LOQUERA. *f.* Babaye nĝa paramangno sin mĝa babaye nĝa tuyao.—Bilangoan sin mĝa tuyao.
LOQUERO. *m.* Lalaqui nĝa paramangno sin mĝa lalaqui nĝa tuyao.
LOQUESCA (Á LA). *loc. adv.* Masugad sin tuyao, sugad sin tuyao.
LORCHA. *f.* Sacayán nĝa lorcha.
LORIGA. *f.* Hiningbis nĝa asero nĝa iguinsosoclob sa pag atubang sa mĝa caauay.
LORIGADO, DA. *adj.* An may hiningbis nĝa asero nĝa soclob sa pag auayan.
LORIGÓN. *m.* Hiningbis nĝa asero nĝa iguinsosoclob sa pag atubang sa mĝa caauay.
LORIGUILLO. *m.* Cahuy cahuy nĝa itirina.
LORO. *m.* Picoy.
LORO. *m.* Banua nĝa loro nĝa sugad sugad sin laurel.
LORO, RA. *adj.* Maromaitum.
LOSA. *f.* Bato nĝa manipis nĝa sinacsacan.—*fig.* Lubnĝanan, linob-nĝan.
LOSADO. *m.* Sinal-gan sin mĝa bato nĝa losa.
LOSAR. *a.* Pag salug sin mĝa bato nĝa losa.
LOTE. *m.* Bugay.
LOTERÍA. *f.* id.; ripa.
LOTERO. *m.* Tinatapuran sin pag baliguia san mĝa número sa lotería.
LOTO. *m.* Banua nĝa loto.—Cahuy nĝa loto.
LOZA. *f.* Mĝa pinggan, yahong, uhatas, sucaran, etc.
LOZANAMENTE. *adv. m.* Mahurab caopay, malamboc caopay, maadab caopay.—Madayan caopay.
LOZANEAR. *n.* Lurab, lamboc, adab.—Pag padayan.
LOZANÍA. *f.* Camalurab, camalamboc, camaadab.—Camadayan.—Camahambug.
LOZANO, NA. *adj.* Malurab, malamboc, maadab, mahambog, mahanggob.—Madayan.

LU

LUBRICACIÓN. *f.* Pag padalonot; pag pacadalonot.
LUBRICAR. *a.* Pag padalonot; pag pacadalonot.
LUBRICATIVO, VA. *adj.* Magpacadalonot.
LUBRICIDAD. *f.* Camadalonot.—*fig.* Camaquimala-oay.
LÚBRICO, CA. *adj.* Madalonot.—*fig.* Maquimala-oay; magapílon sin visio.
LUCENTÍSIMO, MA. *adj.* Masirac caopay, guipapauai.
LUCENTOR. *m.* Hiso sa pag pacaopay sa bayhon.
LUCERNA. *f.* Lampara nĝa daco nĝa may mĝa sanĝa sanĝa.—Isda nĝa lucerna.
LUCÉRNULA. *f.* Banua nĝa masiga siga in gabí.
LUCERO. *m.* Bitoon.—Loho sa mĝa ventana, aguian san calambragan.—*fig.* y *poét. pl.* An mĝa mata.
LUCIDAMENTE. *adv. m.* Malambrag caopay, mapaua caopay.—Sin maopay.
LUCIDEZ. *f.* Camalambrag, camapaua.—*fig.* Camaopay sin mĝa polong, sin mĝa pag asoy, etc.
LÚCIDO, DA. *adj. poét.* Malambrag, mapaua.—Dayag an iya mĝa polong, mĝa pag asoy, etc.—*fig.* Intérvalo lucido. In hinolian an naliliponĝan san olo ó nauauaraan san mĝa balatian.
LUCIDO, DA. *adj.* An magbuhat sin bisan ano sin maopay.
LUCIDOR, RA. *adj.* Malambrag, mapaua.
LUCIDURA. *f.* Pag pabusag sa mĝa cota cún mĝa bong bong.
LUCIENTE. *p. a.* Malambrag, mapaua, masiga, masilao, ma inĝat inĝat, ma ilat igat; maguila guila
LUCIÉRNAGA. *f.* Aninipot, bucatcat.
LUCIFER. *m.* Si Lucifer nĝa ponoan san mĝa ángeles nĝa nagpalabi labi sa Dios, an yaua.—*fig.* Palabilabihon, malabiao.
LUCIFERINO, NA. *adj.* Yauanon.
LUCÍFERO, RA. *adj. poét.* Malambrag, mapaua, masiga, mailat igat, masilao, maingat inĝat.—*m.* Bitoon sa caagahon.
LUCÍFUGO, GA. *adj. poét.* An nalicay sa capaua-an.
LUCHLO. *m.* Longon nĝa bato.
LUCIMIENTO. *m.* Calambrag, capaua, casona, casiga, casilao.—Quedar uno con lucimiento. *fr. fig.* In natumanan siya san iya guintutuyo.
LUCIO. *m.* Isda nĝa lucio.
LUCIO, CIA. *adj.* Maingat inĝat, masilao.
LUCIR. *n.* Silao, siga, bilac bigac, quintab, ilao, banauag, liuanag, inĝat inĝat, ilat igat.—*fig.* Labao.—*a.* Pag sirang, pag sirac, pag paua, pag sona, pag lambrag.—*r.* Ogday sa pag panapton.
LUCRARSE. *r.* Pag polos pag pahimolos.
LUCRATIVO, VA. *adj.* Himorolsan.
LUCRO. *m.* Laba; tubo. An cuha nĝa capulsanan.
LUCROSO, SA. *adj.* Himorolsan caopay.
LUCTUOSAMENTE. *adv. m.* Sa daco nĝa casubo, sa daco nĝa pag tangis.
LUCTUOSO, SA. *adj.* Masorub-on, mabidoon; tacús pag tangisan.
LUCUBRACIÓN. *f.* Pag aligmata ug pag surat cún pag aram bá in gabí.
LUCUBRAR. *a.* Pag aligmata ug pag surat cún pag aram bá in gabí san guinaad.—man cún guintutuyo bá nĝa larang.
LUCHA. *f.* Hamlag; sari.—Pag auay.—*fig.* Pag suhay.
LUCHADOR, RA. *m.* y *f.* Parasari. Parauay.
LUCHAR. *a.* Pag hamlag; pag sari.—Pag auay.—*fig.* Pag suhay.
LUCHAR agarrándose por los hombros. Pag gabil.
LUCHAR agarrándose por la cintura. Inabaca.
LUCHAR agarrándose uno de ellos con la izquierda. Inuauale.
LUCHAR poniéndose uno de rodillas. Lolohuran.
LUCHAR agarrándo uno por la cintura y otro por el pescuezo y sobacos. Oalí.
LUCHAR agarrándose por los codos ó sangrías. Sico.
LUDIBRIO. *m.* Pag tamay, pag yobit, pag pasipara.
LUDIMIENTO. *m.* Pag baguid, pag barobaguid; pag lotgot; pag nĝalat nĝagat.
LUDIR. *a.* Pag baguid, pag barobaguid; pag lotgot; pag nĝalat nĝagat; irointoc, orointoc.
LUDRIA. *f.* Mananap nĝa ludria.
LÚE. *f.* Catapon; patapon; panapon.
LUEGO. *adv. t.* Layon, layonlayon; guilayon.—Onina. *conj. ilat.* Busa.—Luego que. *expr.* Cún.
LUELLO. *m.* Baga dauadaua.

LUENGO, GA. *adj.* Halaba; halauig.
LUGANO. *m.* Tamsi nga sugad sin siuit.
LUGAR. *m.* Himumutangan ó hinmumutangan sin bisan ano.—Rugal.—Bongto.—Túig; catigayonan.—Catungdanan, cahimtang.—Hampangan, hampanganan.
LUGAREJO. *m.* Bongto nga gutiay.
LUGAREÑO, ÑA. *adj.* Bongtohanon.
LUGARETE. *m.* Bongto nga gutiay.
LUGAROTE. *m.* Daco nga Bongto.
LUGARTENENCIA. *f.* Catungdanan san lugarteniente.
LUGARTENIENTE. *m.* Liuan, an naliuan sa lain sa iya catungdanan.
LUGRE. *m.* Sacayán nga guti, nga totolo an toladoc.
LÚGUBRE. *adj.* Masorub-on, mabidoon; macaharadloc; mangitngit.
LUICIÓN. *f.* Pageuhai sa mga buhis.
LUIR. *a.* Pag pacuha, pag cuhai sa mga buhis.
LUIR. *a. Mar.* Irointoc, orointoc.
LUISA. *f.* Banua nga itarambal.
LUJACIÓN. *f.* Capiol sin tul-an; capiolan.
LUJO. *m.* Rayandayan.—Pagpaorug pagdugnit, etc.
LUJOSO, SA. *adj.* Maogdayon; marayandayan.
LUJURIA. *f.* Camaquimala oay.—*fig.* Cacapin ó caoraora ná sin...
LUJURIANTE. *p. a.* Maquimala-oay.—*adj.* Malurab caopay, capin cun oraora ná sin...
LUJURIAR. *n.* Paquighilauas.—Pag casta an mga mananap.—Pag buhat sin mala-oay.
LUJURIOSAMENTE. *adv. m.* Mala-oay gud.
LUJURIOSO, SA. *adj.* Maquimala-oay.—*s.* Parabuhat sin mala-oay.—*adj.* Maquibabaye.
LUMBAGO. *m.* Sool nga reuma sa mga talodtod.
LUMBAR. *adj. Zool.* An tungud ó canan mga talodtod ó mga caguiliran.
LUMBRADA. *f.* Daco nga calayo.
LUMBRARADA. *f.* Daco nga calayo.
LUMBRE. *f.* Calayo.—Calambragan. Suga.
LUMBRERA. *f.* Calambragan, capauaan, casirac.
LUMBRERADA. *f.* Daco nga calayo.
LUMINAR. *m.* Adlao, bulan ó bitoon nga mapaua.
LUMINARIA. *f.* id., mga suga nga ibinubutang sa mga ventana, etc.
LUMINOSO, SA. *adj.* Malambrag, mapaua.
LUNA. *f.* Bulan.—Luna nueva. Guimata.—Cuarto creciente. Pagcaodto san bulan.—Luna llena. Dayao, cadayao, pagcadayao, pagcabug-os. Cuarto menguante. Dulom, icaualo san dulom.—Salaming nga binubutangan sin asogue.—An tagsa nga salaming sa mga anteojos.—Luna de miel. An sonud nga mga adlao san adlao nga iguincasal.
LUNACIÓN. *f.* An camadugay san bulan tican san pag guimata ngadto sa himatayon niya.
LUNADO, DA. *adj.* Mabulanbulan.
LUNANCO, CA. *adj.* Mananap nga halipot an iya luyo nga páa.
LUNAR. *adj.* An tungud ó canan bulan.
LUNAR. *m.* Ila, arong.—*fig.* Bantug nga maraut.
LUNARIO, RIA. *adj.* An tungud san bulan tican san paguimata ngadto sa himatayon niya.—*m.* Irisipan, calendario.
LUNÁTICO, CA. *adj.* Arabuton sin catuyao.
LUNECILLA. *f.* Hiyas nga masugad sin bulanbulan.
LUNES. *m.* id., icaduha ca adlao san semana.
LUNETA. *f.* Salaming san mga anteojos.—Hiyas nga masugad sin bulanbulan.—Lingcoran sa mga teatro.—An binubutangan san mao nga mga lingcoran.
LUPANAR. *m.* Balay nga guincacatirocan san mga maraut nga babaye.
LUPIA. *f.* Bogon.
LUPICIA. *f.* Carogon san bohoc.
LUQUETE. *m.* Hilap sin limon, etc.
LUSTRACIÓN. *f.* Pagbayad sa mga diuatahan tungud sin mga halad ug iba pá nga mga turumanon nira san mga guinhuhunahuna nira nga maraut.
LUSTRAMIENTO. *m.* Pagpaua, pagpahayag; pagolong.
LUSTRAR. *a.* Pagbayad sa mga diuatahan tungud sin mga halad ug iba pá nga mga turumanon nira san mga guinhuhunahuna nira nga maraot.—Pagpaingat; pagpahamis.—Paglacat sa mga bongto.
LUSTRE. *m.* Casilao; pageaingat ingat.—Bantug; pagcamahal.
LUSTRO. *m.* Cadugayan sin lima catuig; taglimalima catuig ngatanan nga pinaáagui.
LUSTRO. *m.* Lauag, siuac, lámpara.
LUSTROSAMENTE. *adv. m.* Masilao caopay; maingat ingat caopay.
LUSTROSO, SA. *adj.* Masilao; maingat ingat.
LÚTEO, TEA. *adj.* Lagáy.
LUTO. *m.* Pamalata.—Lalao; pamurao.
LUTRIA. *f.* Mananap nga lutria.
LUXACIÓN. *f.* Capiolan, calupoan sin tul-an; capiol; calupo.
LUZ. *f.* Sirac; lambrag; suga; paua; siuac; sona; sulhug; sanag; banauag; andarahao; bilac bigac; lauag; liuanag.—Laga; calayo.—Á buena luz. *m. adv. fig.* Sa maopay nga panginano.—Á primera luz. *m. adv. fig.* Sa tagunmaaga.—Dar á luz. *fr.* Pagpamolde sin libro.—Paganac.—Entre dos luces. *m. adv. fig.* Tagunmaaga.—*fig.* Bag-ong sirum.—Sacar á luz. *fr.* Pamucad.
LUZBEL. *m.* Lucifer, yaua.

LL

LL. Icapolo cag upat nga letra sa abecedario nga quinatsila ug icapolo cag usa sa iya mga consonante. *Elle* an caluluasan sa iya.
LLAGA. *f.* Samad; casam-dan.—Capithoc.—Llagas con los bordes ó labios gruesos. Cayoang.—*fig.* Saquit sa calag.—Cabahong.—Atiponga.
LLAGAR. *a.* Pag samad; pacasamad.—Capithoc.
LLAGOSO, SA. *adj.* Casam-dananon; cabahongon.
LLAMA. *f.* Laga; dilhab; igrab; iglab.
LLAMA. *m.* Mananap nga sugad sin bugsoc cadaco.
LLAMADA. *f.* Pag sangpit, pag tauag.—Tigaman sa mga sinurat ó mga libro, basi panginanohun cun ano an casayoran.—*Mil.* Pag toc toc san guimbal cun toronggon bá, basi magcatitiroc an mga casoldadosan.
LLAMADOR RA. *m.* y *f.* Parasangpit, paratauag.—*m.* Icoroctoc sin puerta.
LLAMAMIENTO. *m.* Pag sangpit, pag tauag. Pag patauag.
LLAMANTE. *p. a.* Masangpit, matauag.
LLAMAR. *a.* Pag sangpit, pag tauag, pag ban-ó.—Paquitabang, paquimalooy.—Pag patiroc.—Pag hingaran.—Pag toctoc sa mga puerta.—Oghoy; oya; taog.
LLAMAR al perro. Pag tiyo tiyo, pag youa.
LLAMAR haciendo señas con la mano, pañuelo ú otra cosa. Pag camay, pag camay camay; pag campay; pag pay pay.
LLAMAR al viento como hacen los marinos. Pag canti.

LLAMAR al gato. Pag coyengcoyeng, pag curing curing.
LLAMAR á voces y con algazara. Pag labgao.
LLAMAR á gritos. Pag oghao, pag ohoy, pag gahuy.
LLAMAR la gallina á los pollos ó el gallo á la gallina. Oruc oruc.
LLAMAR á las gallinas. Cotuc cotuc, purucay.
LLAMAR á los puercos. Pag pasi pasi, pag posi posi, pag pospos, pag batin batin.
LLAMAR sin pronunciar palabra. y solo parece que se dice *sit*. Pag sit sit, pag tagsip, pag tagsit.
LLAMAR á uno para que venga. Cadi.
LLAMAR ó avisar. Pag dapit.
LLAMAR á uno brujo. Panhiñgasuang, panhiñgaloc, panhimañgarabcab.
LLAMAR á uno ladrón. Panhimacauat.
LLAMAR á uno mentiroso. Panhimua.
LLAMAR ramera á una mujer. Panhimaga.
LLAMARADA. *f.* Dilhab. Boroos.—*fig.* Pag caigrab, pag ca iglab.
LLAMATIVO, VA. *adj.* Can-on ñga icacaohao.
LLAMBRIA. *f.* Cababtoan ñga halag caopay ug macuri áaguian.
LLAMEANTE. *p. a.* Malaga.
LLAMEAR. *n.* Pag laga.
LLANA. *f.* Garamiton ñga puthao ñga gamit sa mga cotero sa pag pahamis san masa ñga apog cún yeso bá.—Bayhon sin libro cún surat bá.—Patag, datag.
LLANADA. *f.* Patag, datag; capatagan.
LLANAMENTE. *adv. m. fig.* Tangcud caopay, Sin uaray hico hico.
LLANERO, RA. *m.* y *f.* Datagnon.
LLANEZA. *f. fig.* Catangcud. Camaopay sin buot.
LLANO, NA. *adj.* Langtad.—Uaray cacurian.—Tangcud.—Panapton ó biste ñga añgay lá, diri mahal ug uaray mga rayan dayan.—Dayag.—Sumosgot.—*m.* Patag datag; capatagan.—De llano. *m. adv. fig.* Sin uaray hico hico.
LLANTA. *f.* Otan ñga coles.
LLANTA. *f.* Potos ñga puthao sa mga rueda sa mga carro, etc.
LLANTEN. *m.* Tanum ñga llanten, itarambal.
LLANTO. *m.* Pag tañgis, pag loha, pag bac-ho.
LLANURA. *f.* Patag, datag; capatagan.
LLAVE. *f.* Yaui.
LLAVERO, RA. *m.* y *f.* Paramangno sa mga yaui sa mga singbahan, sa mga bongto, sa mga caban.—Tohug sin mga yaui.

LLE

LLECO, CA. *adj.* Soho ñga guba.
LLEGA. *f.* Pag tiroc, pag tipon.
LLEGADA. *f.* Pag datong, pag abut.
LLEGAR. *n.* Pag datong, pag abut, pag dañgat.—*r.* Pag paharani.—Dampa. Dapat. Dotdot. Laghus.
LLEGAR hasta cierto punto de donde no puede uno ya pasar. Hunco.
LLEGAR sin dar antes aviso. Bulhot.
LLEGAR á uno la muerte después de haber reunido mucho dinero, etc. Bonglo.
LLEGAR la estación de siembra, siega, etc. Dañgan.
LLEGAR ó aparecer como la langosta, etc. Dongtol.
LLEGAR ó acercarse á la orilla. Hampig.
LLEGAR tarde. Labás, taligdas.
LLEGAR al lugar de su destino. Olpas.
LLENA. *f.* Bahá.
LLENAMENTE. *adv. m.* Damo caopay; pono caopay.
LLENAR. *a.* Pag pono.—Burao.—Olong.—Pontoc.—Busyad.—Alihis.—Pañgalintoto.—Bacarad.—*fig.* Pag tuman sin maopay san catungdanan.
LLENAR de viento la vejiga de carabao, etc. Labtug.
LLENAR la boca de comida. Homhom.
LLENARSE de cieno, sangre, etc. Poros.
LLENARSE como la ampolla que forma el agua, por haber comido mucho, el arroz al cocerlo, etc. Cotong, cotong cotong.
LLENERO, RA. *adj. For.* Tuman.
LLENO, NA. *adj.* Pono.—Busyag.—*m.* Cadayao, pag cadayao san bulan.—*fam.* Cadamo, cahura.—*fig.* Pag pahingpit.
LLENO, bien granado. Libsug.
LLENO de heridas. Tasac, natasac sin mga casam-dan.
LLENURA. *f.* Cahura, cadamo.
LLETÁ. *f.* Ogbos.
LLEUDAR. *a.* Pag patubo san minasa ñga harina in pag bubutañgan sin binhi.
LLEVA. *f.* Pag dolong, pag dara.
LLEVADA. *f.* Pag dolong, pag dara.
LLEVADERO. RA. *adj.* Masayon, sadang mailub, sadang maantos.—Borogtoñgon.
LLEVADOR, RA. *adj.* Madolong, madara.—*s.* Paradolong, paradara.
LLEVAR. *a.* Pag dolong, pag dara, pag hatul, pag dag hil. Dandan.
LLEVAR ó sufrir. Inhit, ilub.
LLEVAR descompuesto el cabello. Gong gong.
LLEVAR en la falda ó regazo. Habac.
LLEVAR de la mano al ciego ó enfermo. Hagubay.
LLEVAR sobre la cabeza. Talocdo, locdo.
LLEVAR carga pendiente de la cabeza y sobre las espaldas. Pag cauo.
LLEVAR la avenida, mar ó corriente alguna cosa. Anud; dalandan; bugauas; balnas; ab-ab; anao anao.
LLEVAR el viento las nubes. Paspas, dumpil.
LLEVAR á la sirga embarcación ú otra cosa. Ganoy.
LLEVAR sobre el hombro tinaja de agua, etc. Osong.
LLEVAR la mar ó corriente hacia la orilla embarcación, etc. Dañgal.
LLEVAR la carga pendiente sobre un solo hombro. Galabhay.
LLEVAR amarrada una embarcación á otra. Gaquit.
LLEVAR el agua la tierra ó arena. Gasgas, anas.
LLEVAR en palmas ó en la palma de la mano. Sapnay.
LLEVAR entre dos ó más alguna cosa al hombro. Bayao, baquiang, barobaquiang; pasag.
LLEVAR sobre sí cuando jóven cosas pesadas, que lo impiden crecer. Bong-go.
LLEVAR debajo del brazo. Sipit.
LLEVAR ó traer nuevas. Balita.
LLEVAR en la boca alguna cosa, como el perro la presa. Bañga, tabag.
LLEVAR lo necesario y en abundancia para el viaje, etc. Barhug.
LLEVAR á cuestas la carga, suspendiéndola sobre los hombros con bejuco ú otra cosa. Cabilay,
LLEVAR del ramal. Tuguay.
LLEVAR á cuestas. Baba, acba.
LLEVAR á la criatura envuelta en una sábana ú otra cosa, pue se ponen delante del pecho á manera de banda. Apoyot.
LLEVAR al hombro ó sobre el hombro. Bala.
LLEVAR niño ó el brazo pendiente del cuello con un pañuelo ú otra cosa. Hambin.
LLEVAR á hecho ó abarrisco. Hugas, hirihid.

LLEVAR la avenida el paláy sembrado. Ladgad.
LLEVAR la camisa caida hacia atras. Lahe.
LLEVAR rodando por el suelo á fardo de abacá, madero, etc. Lido.
LLEVAR las mujeres el pelo tendido ó descompuesto. Pugay.
LLEVAR la mar ó el viento á embarcación. Palid, palis.
LLEVAR á cuestas ó sobre el hombro. Pas-an.
LLEVAR alguna cosa en la mano levantada. Quiay.
LLEVAR armas. Quiual.
LLEVAR todos remos y remar todos. Rangpas.
LLEVAR puesta una cosa en forma de banda. Sacbilay.
LLEVAR arma con su vaina á la cintura. Sacbit, taclos.
LLEVAR sobre el hombro como pañuelo, etc. Saclay.
LLEVAR criatura ú otra cosa sobre el costado y agarrada con las manos. Sacmi.
LLEVAR el viento la tierra menuda, etc. Tabo tabo.
LLEVAR á remolque baloto, lancha, etc. Tonda.
LLEVAR la chireta con los dedos de un pie levantado, desde la señal convenida, y dar con ella á la que está puesta en el circo ó raya. Baquing quing.
LLEVAR las mujeres en la cabeza agujas ú horquillas. Poyson, puson.
LLEVAR uno la carga, que debian llevar también otros. Bog tong.
LLEVAR una cosa entre muchos. Arapiao.
LLEVAR una cosa pendiente de la mano. Bit bit.
LLEVAR algo abrazado entre el pecho. Cutiapi.
LLEVAR á todos cautivos. Ragas.
LLEVARSE alguna cosa la resaca de la mar ó rio. Pangacabcab.
LLEVAR. La bala le *llevó* un brazo. An ponglo *nacaotud* sa iya san butcon nga usa.—Ese camino *lleva* á la ciudad. Ito nga dalan *tadong* ngadto sa bongto.—*Lleva estudiada* la lección. *Pag aram* ca san lección.—Mi hijo *lleva* al tuyo un año. An acon anac *nalabao* san imo sin usa ca tuig.

LLO

LLOÍCA. *f.* Tamsi nga pardillo.
LLORADERA. *f.* Pag tinangis sin daco.
LLORADOR, RA. *adj.* Matangis, maurao.—*s.* Paratangis, paraurao.
LLORADUELOS. *Com. fig.* y *fam.* Paratangis sin agsub tungud sin iya mga cacurian.
LLORAR. *n.* Pag tangis, pag urao, pag loha, pag hilac.—*fig.* Pag tinoro.—El que no llora no mama. *ref.* An diri maaro di mán tatagan.—Ngic ngic.
LLORAR y ponerse de mal humor. Ibil.
LLORAR al difunto. Haya.
LLORAR con frecuencia. Haya haya.
LLORAR gimiendo. Bacho, iric, iric iric.
LLORAR á gritos. Ogac.
LLORAR los niños al nacer y mientras son pequeños. Oha.
LLORIGUEAR. *n.* Pag tinangis, pag hinaya haya; pag ngoy nguyay, pag ngorongoy ngoyay.
LLFRIQUEO. *m.* Pag hinaya haya; ngoy ngoyay, ngorongoy ngoyay.
LLORO. *m.* Pag tangis, pag urao, pag loha.
LLORÓN, NA. *adj.* Matangis, maurao.
LLORONA. *f.* Matangis.
LLOROSAMENTE. *adv. m.* Matangis gud, maurao gud.

LLOROSO, SA. *adj.* Matinangisnon.
LLOVEDIZA. *adj.* Tubig sa uran.
LLOVER. *n.* Pag uran.—*r.* Toro.
LLOVER con fuerza. Mugdas, hamugdas, bonoc, podos.
LLOVER cuando hace sol. Balasibas.
LLOVER poco. Baruhabo.
LLOVER poco y seguido. Damug.
LLOVER con viento fuerte. Soysoy.
LLOVER seguido. Halacay.
LLOVIDO. *m.* An masacay sin uaray pag sarit, ug napaquita lá siya in aadto ná an sacayán sa lauod.
LLOVIOSO, SA. *adj.* Mauran.
LLOVIZNA. *f.* Tariti, tarocati, tarahiti.
LLOVIZNAR. *n.* Pag tariti, pag tarocati, pag tarahiti.

LLU

LLUECA. *adj.* Manuc nga naghihilumlum.
LLUVIA. *f.* Uran; podos.
LLUVIA cuando hace sol. Balasibas.
LLUVIA menuda. Baruhabo.
LLUVIA menuda y seguida. Damug.
LLUVIA y viento fuerte. Soysoy.
LLUVIA seguida. Halacay.
LLUVIOSO, SA. *adj.* Mauran, agsub maurán.

M

M. Icapolo cag lima nga letra sa abecedario nga quinatsila ug icapolo cag duha sa iya nga consonante. *Eme* an caluluasan.
M. Letra nga numeral nga usa cayocut an cabalihan sugad san caisipan sa mga romano.
MACA. *f.* Alap-ap, alop sa mga bonga.—Alamag.—*fig.* y *fam.* Limbong, larang nga pag limbong.
MACACO, CA. *m.* y *f.* Olot.
MACANA. *f.* Panganiban.
MACANAZO. *m.* Pagbono ó pagdabal sin macana.
MACARENO, NA. *adj. fam.* Ogdayon.
MACARRÓN. *m.* Pideos nga macarrón.
MACARRONEA. *f.* Mga siday nga sinasac-tan sin mga polong nga linatin, nga agui lá sa pagdorogas ó pagsorosuerte.
MACARRÓNICO, CA. *adj.* Polong nga diri toton.
MACARSE. *r.* Pagraut, in nagraraut ná an mga bonga.
MACEADOR. *m.* Parapalo, parapacang.
MACEAR. *a.* Pag palo, pag pacang. Pag atuc.
MACERACIÓN. *f.* Pag pahomoc.—Pag harohampac, pagpasáquit sa lauas.—*Farm.* Pag palooy.
MACERAMIENTO. *m.* Pag pahomoc.—Pag harohampac, pag pasaquit sa lauas.
MACERAR. *a.* Pag pahomoc, pag pacomos comos.—*fig.* Pag harohampac, pag pasáquit sa lauas.—*Farm.* Pag palooy.
MACERINA. *f.* Lampay, pinggan nga guti, sangga.
MACERO. *m.* id.
MACETA. *f.* Carap-tanan.—Palpal.
MACETA. *f.* Mascas; taran-man; tanaman.
MACIAS. *f.* Panit nga manipis ug mahamut san bonga nga sinisiring nga nuez moscada.
MACILENTO, TA. *adj.* Magasa; duason; mabidoon, masurub-on.
MACILLO. *m.* Paropalo sin piano.—Potos sin tostos ó tinostos nga tabaco, etc.

MACIS. *f.* Panit nga manipis ug mahamut san bonga nga sinisiring nga nuez moscada.
MACICEZ. *f.* Calibon. Carig-onan.
MACIZAMENTE. *adv. m.* Libon caopay. Marig-on caopay.
MACIZAR. *a.* Paglibon; pagpono basi magmarig-on.
MACIZO, ZA. *adj.* Libon; pono; marig-on.
MACOLLA. *f.* Mga catipono nga nanonoroc sa usa lá nga liso cun tipasi.
MACONA. *f.* Tacuyan, tagacan.
MACUBA. *f.* Tabaco nga macuba.
MACUCA. *f.* Cahuy cahuy nga macuca.
MÁCULA. *f.* Buring, during, dumit.
MACHACA. *f.* Imaracmac; irurumboc; iturucmac; itorodtod; itoroltog.—*com. fig.* Tauo nga salangirag, olioli sa ano mán.
MACHACADERA. *f. vid.* machaca 1.ª acep.
MACHACADOR, RA. *s.* Paramacmac; pararumboc; paratucmac; paratodtod; paratoltog.
MACHACAR. *a.* Pag lupac; pag tod tod; pag rumboc; pag salsal; pag tocmac; pag toltog; pag macmac; pag agmac.—*n. fig.* Pag oli oli sa ano mán.—Pacpac.
MACHACÓN, NA. *adj.* Oli oli sa ano mán.
MACHADA. *f.* Cacandingan nga lalaqui.—*fig.* y *fam.* Catapang, calorong.
MACHADO. *m.* Paracol, uasay.
MACHAQUERÍA. *f.* Pag oli oli sa ano mán.
MACHAR. *a.* Pag toltog; pag macmac; pag tocmac; pag todtod; pag rumboc.
MACHEAR. *n.* Pag anac an mga mananap, in madamo an calalaquihay san cababayehay.
MACHETAZO. *m.* Pag dabal ó pag bono sin campilang cun sundang bá.
MACHETE. *m.* Campilang, sundang.
MACHIHEMBRAR. *a. Carp.* Pag sumpay sa mga cahuy, cun tinitig-ban an usa, agud isolud dida an dila dila cun metsa san usa.
MACHO. *m.* Lalaqui.—*pl.* Calalaquinan.
MACHO. *m.* Palo nga daco sa mga panday sa puthao.—Landasan.
MACHÓN. *m.* Harigue.—Harigue nga cota.
MACHORRA. *f.* Langday; omasug, asug.
MACHOTA. *f.* Palo, pacang.
MACHOTE. *m.* Palo, pacang.
MACHUCADURA. *f.* Pag dogmoc; cadogmoc.
MACHUCAMIENTO. *m.* Pag dogmoc; cadogmoc.
MACHUCAR. *a.* Pag dogmoc.
MACHUCHO, CHA. *adj.* Mahoyo, buotan.—Tigurang, lagás, arug.
MACHUELO. *m.* Ogbus san lasona.
MADAMA. *f.* Señora, guinoo.
MADAMISELA. *f.* Babaye nga nagpapacamahal.
MADEJA. *f.* Basing; moron, boron; talonay.
MADEJETA. *f.* Basing nga gutiay...
MADEJUELA. *f.* Basing nga gutiay...
MADERA. *f.* Cahuy.—Calap.
MADERABLE. *adj.* Cahuy.—Cahuyon.
MADERADA. *f.* Mga cahuy, mga guipat.
MADERAJE. *m.* Mga cahuy, mga guipat; calap; taligcahuy, tigcahuy.
MADERAMEN. *m.* Mga cahuy, mga guipat; calap; taligcahuy, tigcahuy.
MADERERÍA. *f.* An binubutangan san mga cahuy.
MADERERO. *m.* Parapalit ug parabaliguia sin mga cahuy.—Paradolong sin mga cahuy.—Panday.
MADERISTA. *m.* Parapalit ug parabaliguia sin mga cahuy.
MADERO. *m.* Cahuy, guipat.
MADERUELO. *m.* Cahuy nga gutiay,
MADRASTRA. *f.* Pinacairoy.
MADRAZA. *f. fam.* Iroy nga masaho caopay nga ora orá ná sa iya mga anac.
MADRE. *f.* Iroy, inahan, ina.—Madre é hijo ó hija. Magtalaanac, magtalairoy.—Matriz. Pag uancan, taguancan.—de rio. Bungal.
MADRECILLA. *f.* Buringa.
MADRECLAVO. *m.* Clavo nga panacot nga naduha catuig sa cahuy.
MADREÑA. *f.* Sapin nga cahuy.
MADREPERLA. *f.* Tipay nga may mutia.
MADRÉPORA. *f.* Bagangbang.—Bacolud.
MADRERO, RA. *adj. fam.* Maquiiroy.
MADRESELVA. *f.* Banua nga sangaan.
MADRIGADO, DA. *adj.* Hayop ó mananap nga nanganac ná.—*fig.* y *fam.* Batid.
MADRIGUERA. *f.* Loho, taragoan sa mga mananap.—*fig.* Sublian san mga looc ó mga macauat, etc.
MADRILLA. *f.* Isda nga boga.
MADRINA. *f.* Babaye nga macogos san bata sa pag buniag cun sa pag compirma bá.
MADROÑO. *m.* Cahuy nga madroño.
MADRUGADA. *f.* Aga aga, tagunmaaga, buntag, cabuntagan.
MADRUGADOR, RA. *adj.* An aga aga magmata.
MADRUGAR. *n.* Pag mata sa aga aga, pag tagunmaaga.
MADURACIÓN. *f.* Cahinug, pag cahinug. Pag pahinug. Calahing, pag calahing. Pag palahing.
MADURADERO. *m.* An pinahihinugan sa mga bonga.
MADURADOR, RA. *adj.* Magpapahinug.
MADURAMENTE. *adv. m.* Hinug caopay. Lahing caopay.—Buotan caopay.
MADURAMIENTO. *m.* Cahinug, pag cahinug. Pag pahinug.
MADURANTE. *p. a.* Magpapahinug.
MADURAR. *a.* Pag pahinug. Pag palahing.—Hinug. Lahing. Nongnong. Larab.—*Cir.* Pag panuca. Nuca Pag pahomoc sa mga hubag.
MADURATIVO, VA. *adj.* Macacahinug.—Macacahomoc.
MADUREZ. *f.* Pag cahinug, cahinug.—*fig.* Cabuotan sin tauo.
MADURO, RA. *adj.* Hinug. Lahing. Nongnong; guipos; labab; lasgas; lono.—*fig.* Buotan, madoroto.
MAESIL. *m.* Odlan sin potiocan.
MAESILLAS. *f. pl.* Mga pisi nga gamay.
MAESTRA. *f.* id., mag turutdo, paratutdo, mag toroon.
MAESTRAL. *adj.* An nahitutungud sa maestre cun sa maestrazgo.
MAESTRAMENTE. *adv. m.* Sin maopay, maopay gud.
MAESTRANTE. *m.* An tag-sa ca tauo nga caballero san sinisiring nga maestranza.
MAESTRANZA. *f.* Catiguban sin mga tauo nga caballero nga nagaaram sin pangabayo.—An balay nga guinbubuhatan sa mga panday nga nagbubuhat cun nag oopay bá sa mga luthang sa artilleria ug iba pá.
MAESTRAZGO. *m.* Pag camaestre, catungdanan sin maestre.—Tuna nga nahisasacop san gahum san maestre.
MAESTRE. *m.* Pononan sa mga órdenes nga militares.
MAESTRAR. *a.* Pag tutdo.—*Albañ.* Pag butang sin mga bato nga rumbay nga asay pag aalagdan sa pag cota.—*n. fam.* Pag pacamaestro.
MAESTRESALA. *m.* Sacop nga nagseserbe sadto anay sa lamesa sa iya agaron.

MAESTRESCUELA. *m.* Catungdanan sin usa nga Padre nga canónigo sa catedral.
MAESTRÍA. *f.* Cabatiran, calasguran.—Cahimtang, catungdanan sa pagcamaestro, pag camaestro.
MAESTRIL. *m.* Baga bohoboho sa mga udlan sa mga potiocan.
MAESTRO, TRA. *adj.* Mag turutdo.—*m.* y *f.* Paratutdo, paratoon.—Batid, lasgud.
MAGANTO, TA. *adj.* Mabidoon, saraquitan, duason.
MAGAÑA. *f. fig.* y *fam.* Limbong; laranz.
MAGARZA. *f.* Tanum ó banua nga magarza.
MAGIA. *f.* Pag hibaro sin pag buhat sin mga catingalahan. Pag himalad, pag hingasuang.
MÁGICA. *f. vid.* Magia.
MÁGICO, CA. *adj.* Mahibaro mag buhat sin mga catingalahan. — Orosahun. — Manhimalad, manhingasuang.
MAGÍN. *m. fam.* Huna huna.
MAGISTERIO. *m.* Pag tutdo ug pag ataman san paratutdo sa iya mga guinton-an.—*fig.* Pag parayao sa pamolong cún sa pag buhat bá.
MAGISTRADO. *m.* Ponoan, hocom.
MAGISTRAL. *adj.* An nahitutungud sa pag tutdo ug pag ataman sa mga guinton-an.—Sin maopay, sin lasgud.—Baga sa pag parayao.—*s.* Padre nga canónigo.
MAGISTRALMENTE. *adv. m.* Sin maopay, sin lasgud.
MAGISTRATURA. *f.* Catungdanan sin magistrado.—An camaiha sinin iya catungdanan.—Cadam-an sin mga magistrado.
MAGNÁNIMAMENTE. *adv. m.* Sa camalupad sin buot.
MAGNANIMIDAD. *f.* Camalupad sin buot, pagca malupad sin buot.
MAGNÁNIMO, MA. *adj.* An malupad sin buot.
MAGNATE. *m.* Dato, ponoan, mahal nga tauo.
MAGNESIA. *f.* id., tambal nga ipururga.
MAGNESITA. *f.* Bura sa dagat.
MAGNÉTICO, CA. *adj.* An nahitutungud sa bato barani.
MAGNETISMO. *m.* Gahum sa bato barani.—Baga pag pacabig.
MAGNETIZAR. *a.* Baga pag pacabig.
MAGNÍFICAMENTE. *adv. m.* Mahal caopay; maopay gud.
MAGNIFICAR. *a.* Pag dayao, pag dayeg, pag orug.
MAGNIFICAT. *m.* Pagcanta san guisasantosi nga Virgen san naglaoy siya sa iya patud nga si Santa Isabel.
MAGNIFICENCIA. *f.* Pagcamahal. Camahalan.
MAGNIFICENTÍSIMO, MA. *adj.* Guimamahali.
MAGNÍFICO, CA. *adj* Mahal caopay, maopay gud.
MAGNÍLOCUO, CUA. *adj.* Mayacan; tabian.
MAGNITUD. *f.* Cadaco; pagcadaco.—*fig.* Camahal, camahalan.
MAGNO, NA. *adj.* Daco; dagco.—Mahal, bantugan.
MAGO, GA. *adj.* y *s.* Diuata, diuatahan.—An totolo nga cahadian nga naningba can Jesus sa Belen.
MAGRA. *f.* Onud sin jamón ó carne sin bactin.
MAGREZ. *f.* Camagasa, pagcamagasa.
MAGRO, GRA. *adj.* Magasa, mahugos.
MAGRURA. *f.* Camagasa, pag camagasa.
MAGÜETO, TA. *m.* y *f.* Nate sin vaca.
MAGUILLO. *m.* Cahuy nga maguillo.
MAGUJO. *m.* Cauit nga puthao.
MAGULLADURA. *f.* Hunal.
MAGULLAMIENTO. *m.* Hunal, cahunal.
MAGULLAR. *a.* Pag hunal.
MAHOMA. *m.* Tauo nga tampalasan nga pinacadios sa mga moros ug mga diuatahan.
MAHOMETANO, NA. *adj.* Tauo nga moros nga natoo can Mahoma.—An tungud can Mahoma ug san iya mga buaon nga tutdo.
MAHOMÉTICO, CA. *adj. vid.* mahometano.
MAHOMETISMO. *m.* Mga pag tutdo ni Mahoma; mga tauo nga natoo sa mga buaon nga tutdo ni Mahoma.
MAHOMETIZAR. *a.* Pag diuata, pag too sa mga buaon nga tutdo ni Mahoma.
MAHON. *m.* Panapton nga tingcal.
MAHONA. *f.* Sacayán sa mga turco.
MAÍDO. *m.* Pag ingao.
MAITINANTE. *m.* An Padre nga may catungdanan sin pag tambong sa pag maitines.
MAITINES. *m. pl.* Pangadieon nga catungdanan sa mga capadian sa adlao-adlao ngatanan.
MAIZ. *m.* Mais.
MAIZAL. *m.* Camaisan.
MAJADA. *f.* Pasturan sa mga hayop in gabí.—Arayopan sa mga baquero.—Tac sin mga hayop.
MAJADEAR. *n.* Pagpaslud sa mga hayop; pag ayop ó pag hapit in gabi sa bisan diin.
MAJADERÍA. *f.* Cahongio.
MAJADERO, RA. *adj. fig.* Hongio, mahongio.—*m.* Ibarayo.
MAJADOR, RA. *adj.* Madogmoc; marumboc; mahumac; maluboc; malupac.—*s.* Paradogmoc; pararumboc; parahumac; paraluboc; paralupac.
MAJADURA. *f.* Pag dogmoc; pag rumboc; pag humac; pag luboc; pag lupac.
MAJAGRANZAS. *m. fig.* y *fam.* Tauo nga mabug-at ug tapang.
MAJAMIENTO. *m.* Pag dogmoc; pag rumboc; pag humac; pag luboc; pag lupac.
MAJANO. *m.* Tambac sin bato ó tuna nga borobug-os.
MAJAR. *a.* Pag bayo; pag dogmoc; pag rumboc; pag humac; pag luboc; pag lupac.—*fig.* y *fam.* Pacasamoc.
MAJENCIA. *f.* Camaogdayon, caparayao.
MAJESTAD. *f.* Pag caharangdon; catarambongan. Camacaaramdoc.
MAJESTOSO, SA. *adj.* Harangdon; macatarambong; manlalabauanon.
MAGESTUOSAMENTE. *adv. m.* Harangdon caopay.
MAGESTUOSO, SA. *adj.* Harangdon; macatarambong.
MAJEZA. *f.* Camaogdayon, caparayao.
MAJO, JA. *adj.* Ogdayon, maparayao.—*fam.* Mahal, matahum.
MAJUELA. *f.* Bonga san cahuy cahuy nga majuelo.
MAJUELA. *f.* Higot nga anit sa mga sapin.
MAJUELO. *m.* Cahuy cahuy nga majuelo.—Tanaman sin mga parra.
MAL. *m.* Carautan; carat-an; quirat-an. — Casáquit; cacurian.—Saquit.—Mal de ojos. Tagumata.
MAL. *adv. m.* Maraut; macurri.
MALA. *f.* Correo Cahon cahon ó sudlanan sa mga surat sa correo.
MALA. *f.* Sugal nga tinatauag mala.
MALACIA. *f. Med.* Camaipa san tauo sin pag caon sin yeso, uring, apog, barás, tuna ug iba pá.
MALACONSEJADO, DA. *adv.* An mabuhat sa diri angay cay maraut an pag sagdon sa iya.
MALACOSTUMBRADO, DA. *adj.* Maraut an batasan, maraut an gaui.
MALACUENDA. *f.* Panapton nga bahol.
MALAGAÑA. *f.* Larang sin pag padaop sa mga potiocan.
MALAGUEÑA. *f.* Sayao.

MALAMENTE. *adv. m.* Maraut, sin maraut.
MALANDANTE. *adj.* Uaray palad.
MALANDANZA. *f.* Cauaray palad, palad nga maraut.
MALANDAR. *m.* Bactin, babuy.
MALANDRÍN, NA. *ad.* Tampalasan, mabangis.
MALAVENIDO, DA. *adj.* Diri naquiquipag angay, diri naquiquig opay sin buot.
MALAVENTURA. *f.* Cauaray palad, cacurian.
MALAVENTURADO, DA. *adj.* Uaray palad.
MALAVENTURANZA. *f.* Cauaray palad, cacurian.
MALBARATADOR, RA. *s.* Paracarag san mangad.—Parabaliguia san mangad sa obus nga bale.
MALBARATAR. *a.* Pag baliguia san mangad sa obus nga bale.—Pag carag san mangad.
MALCASADO, DA. *adj.* Malimbong sa asaua, maraut nga asaua.
MALCASAR. *a.* Diri angay nga pag pacasal.
MALCASO. *m.* Pag budhi, pag baló.
MALCOCINADO. *m.* Tinae, dugo, atay, baga, etc. sa mga hayop nga pinapatay.—Tianggui.
MALCOMER. *a.* Pag caon sin guti, cay uaray ganas, etc.
MALCOMIDO, DA. *adj.* An macaon sin guti, cay uaray man, etc.
MALCONTENTO, TA. *adj.* Masisina.—Masamoc, marimoc.
MALCORJE. *m.* Banua nga itarambal.
MALCORTE. *m.* Pag talapas san sugo hionong sa pag polud sin mga cahuy.
MALCRIADO, DA. *adj.* Sarauayon.
MALDAD. *f.* Quirat-an; carautan; carat-an. Camaraut; pag camaraut.
MALDECIDOR, RA. *adj.* Mabuyayao, mabuangin.—*s.* Parabuyayao, parabuangin, paradarangin.
MALDECIR. *a.* Pag buyayao, pag buangin, pag daranginn; panhimaraut.
MALDICIENTE. *p. a.* Mabuyayao, mabuangin, madarangin.—*adj.* Malibacon, mahimang.
MALDICIÓN. *f.* Buyayao; pamuyayao; panarangin; himang. Panhimaraut.
MALDITA. *f.* y *fam.* An dila.
MALDITAMENTE. *adv. m. fam.* Maraut caopay.
MALDITO, TA. *adj.* Tampalasan.—Pinilian.—Maraut.
MALEABLE. *adj.* An salapi, tumbaga ug iba pá nga sadang pag yaparon ug pag tombocon.
MALEADOR, RA. *adj.* Macacaraut.—Madarahug.
MALEANTE. *p. a.* Macacaraut.—Madarahug.
MALEAR. *a.* Pag pacaraut.—*r.* Raut, nag raraut ná.—Pacaraut.—*r.* Momho.
MALECÓN. *m.* Cota ó tambac nga mga bato sa baybay, liguid sa mga salug, etc.
MALEDICENCIA. *f.* Pag himang, pag pacaraut.
MALEFICENCIA. *f.* Batasan sin pag pacaraut.
MALEFICIAR. *a.* Pag pacaraut.—Pag asuang.
MALEFICIO. *m.* Pacaraut.—Pag asuang.
MALÉFICO, CA. *adj.* Macaraut.
MALEJO. JA. *adj.* Maromaraut.—Masarosaquit.
MALENTRADA. *f.* Hinangtang.
MALÉOLO. *m. Zool.* Boco boco sa tecl.
MALESTAR. *m.* Macuri an lauas, camacuri.
MALETA. *f.* id., sudlanan nga anit sa mga panapton, etc.
MALETERO. *m.* Parahimo sin mga maleta.—Parabaliguia sin mga maleta.
MALEVOLENCIA. *f.* Pag homot, maraut nga cabuot.
MALÉVOLO, LA. *adj.* Madarahug, magpapacaraut.
MALEZA. *f.* Sighot, siot. Casig hotan, casiotan.—Gabon.—Gaud.—Nucas.—Caharagan.
MALGASTADOR, RA. *adj.* Magasto ó macarag san salapi, etc.
MALGASTAR. *a.* Pag gasto ó pag carag san salapi, etc.
MALHABLADO, DA. *adj.* Uaray caalo sa iya mga pag yacan.
MALHADADO, DA. *adj.* Uaray palad, cairo, macalolooy.
MALHECHO, CHA. *adj.* Maraut an cahimo ó cabacdao sa iya lauas.—*m.* Buhat nga maraut.
MALHECHOR, RA. *adj.* Salaan; tulisan.
MALHERIR. *a.* Pag bono, pag samad sin daco.
MALHUMORADO, DA. *adj.* Saraquitan.—Masisina.
MALICIA. *f.* Caraut, pag caraut. Camaraut, pag camaraut.—Calit.—Catahap.
MALICIAR. *a.* Pag tahap.—Raut.—Pacaraut.
MALICIOSAMENTE. *adv. m.* Sa maraut nga pag buot.
MALICIOSO, SA. *adj.* Maraut an buot.—Matahap cay maraut an buot niya.
MALIGNAMENTE. *adv. m.* Sa maraut nga pag hunahuna.
MALIGNAR. *a.* Pag raut. Pacaraut.—*r.* Raut.
MALIGNIDAD. *f.* Camaraut, pag camaraut.
MALIGNO, NA. *adj.* Maraut; gapil san maraut.
MALILLA. *f.* Sugal sa baraja.
MALINTENCIONADO, DA. *adj.* Maraut an hunahuna, maraut an buot.
MALMANDADO, DA. *adj.* Sucuahi, dongoy sugoon.
MALMIRADO, DA. *adj.* Uaray bantug nga maopay.—Culang sin catahud.
MALO, LA. *adj.* Maraut.—Macacaraut.—Masaquít.—Madahas; madanonoc.—Mala voz. Sagarat.—Latum,
MALOGRAMIENTO. *m.* Cauaray pag pul-si.
MALOGRAR. *a.* Diri pag polos.—*r.* Cauang.—Lotos.—Ogo.
MALOGRO. *m.* Cauaray pag pul-si.
MALPARADO, DA. *adj.* Inabutan sin cacurian.
MALPARIDA. *f.* An napuracan, nacuhaan.
MALPARIR. *a.* Purac, cuha. Hono.
MALPARTO. *m.* Pag purac, pag cuha.—Capurac, cacuha.
MALQUERENCIA. *f.* Pag domot, pag homot.
MALQUERER. *a.* Pag domot, pag homot.
MALQUISTAR. *a.* Pag sumbong ó pag agda basi diri maquiquiangay sin buot sa igcasitauo.—Diri pag oyon sin buot.
MALQUISTO, TA. *adj.* Diri maoyon sin buot sa iba.
MALROTAR. *a.* Pag gasto ó pag carag sa mga mangad.
MALSANO, NA. *adj.* Macacaraut sa lauas.—Saraquitan.
MALSÍN. *m.* Paralibac.
MALSINAR. *a.* Pag libac.
MALSONANTE. *adj.* Polong ó tutdo nga macuri pamatión sa mga matinooron, cay diri man angay.
MALSUFRIDO, DA. *adj.* Pus-canon, masisinahon.
MALTRABAJA. *com. fam.* Mahubia.
MALTRAER. *a.* Pag pacaraut.—Pag isug in masauay.
MALTRATAMIENTO. *m.* Pagpacaraut, pagpacaalo.—Pag darahug. Pag hunal.—Baga pag hicao sa pag caon in mayada, etc.—Pag dagasang.
MALTRATAR. *a.* Pag pacaraut, pag pacaalo.—Pag darahug. Pag hunal.—Baga pag hicao sa pag caon, etc., in mayada.—Pag dagasang.
MALTRATO. *m. vid.* maltratamiento.
MALTRECHO, CHA. *adj.* Guinpacaraut, guinpacaalohan.
MALUCHO, CHA. *adj.* Masarosaquit.

MALVA. *f.* Malbas, banua nga itarambal.
MALVADAMENTE. *adv. m.* Maraut caopay, sin uaray catadungan.
MALVADO, DA. *adj.* Maraut, mabangis.
MALVAR. *m.* Camalbasan.
MALVAVISCO. *m.* id., tanum ó banua nga itarambal.
MALVENDER. *a.* Pagbaliguia sa obus nga bale.
MALVERSACIÓN. *f.* Pagcarag san salapi nga itinatapud ó ipinapagmangno sa iya.
MALVERSADOR, RA. *adj.* Macarag.—*s.* Paracarag san salapi nga ipinapagmangno sa iya.
MALVERSAR. *a.* Pagcarag, paggasto nga diri angay san salapi ó mangad nga ipinapagmangno sa iya, pagcauat.
MALVEZAR. *a.* Pagbatasan sin maraut.
MALVÍS. *m.* Tamsi nga sugad sugad sin daransiang.
MALLA. *f.* Mata sin hinoc tan.
MALLERO. *m.* Parahocot.
MALLETO. *m.* Palo nga gamit sa mga molino sa paghusay ó pagpacaopay san papel.
MAMA. *f. Zool.* Soso.
MAMÁ. *f.* Nanay, inay, ina.
MAMACALLOS. *m. fig.* y *fam.* Tapang, lorong.
MAMADA. *f. fam.* Masoso pá, sinisiring an tuig nga masoso pá an bata ngada san calutas ná.
MAMADERA. *f.* Sopsopan basi macuha an gatas san bag-o pá naganac an babaye.
MAMADOR, RA. *adj.* Masoso.
MAMANTÓN, NA. *adj.* Hayop ó mananap nga masoso pá.
MAMAR. *a.* Pagsoso.—*fam.* Pagcaon, paglamon.—Pagyopyop.—Mamar dos niños á la vez y cada uno de un pecho. Itib.
MAMARRACHADA. *f. fam.* Cadit cadit, cudit cudit.—*fam.* Buhat nga maraut, nga diri angay.
MAMARRACHISTA. *m. fam.* Paracadit cadit, paracudit cudit.
MAMARRACHO. *m. fam.* Cadit cadit, cudit cudit.
MAMBLA. *f.* Buquid buquid.
MAMEY. *m.* Cahuy nga mamey.
MAMÍFERO. *adj. Zool.* Mananap nga masoso.
MAMILA. *f.* Soso.
MAMOLA. *f.* Pagcaput sa sulang sa igcasitauo sa pagaramaram cun sa pagtiao bá sa iya.
MAMÓN, NA. *adj.* Masoso pá.—*m.* Caran-on nga mamón.
MAMOSO, SA. *adj.* Masoso sin maopay.
MAMOTRETO. *m.* Panunduman sa mga turuhayon pá.—*fig.* y *fam.* Libro nga daco nga diri husay caopay.
MAMPARA. *f.* Bongbong nga cuhacuha yungud sa mga puerta.
MAMPARO. *m.* Bongbong sa mga camarote sa mga sacayan.
MAMPOSTEAR. *a. Arq.* Pagcota.
MAMPOSTERÍA. *f.* Cota; quinota.
MAMPOSTERO. *m.* Cotero.—Parasocot, paracarauat. paramangno sa mga icapolo, buhis, mga limos, mga amot ug iba pá.
MAMPUESTO, TA. *adj.* Saray cun dao sa pagcota—*m.* Bato, bituca ug iba pá nga gamit sa pagcota.
MAMUJAR. *a.* Pagsoso sin talagudti.
MAMULLAR. *a.* Pagcaon, pagsamsam sugad sin bata nga nasoso.
MANÁ. *m.* id., Marasa nga can-on nga iguinpacaon sa Dios sa mga israelita didto sa caminganuan.—Taguc sin cahuy, ipururga.
MANADA. *f.* Panon.
MANADA. *f.* Comcom, usa ca comcom.
MANADERO. *m.* Bantay, baquero sa usa capanon sin mga hayop.
MANADERO, RA. *adj.* Maborabud, matobod.—*m.* Borabud, tuburan.
MANANTE. *p. a.* Maborabud, matobod.
MANANTIAL. *m.* Borabud, tuburan, alogan.—*fig.* Tinicangan. Guinicanan.
MANAR. *n.* Borabud, tubod, boroc boroc.—*fig.* Pagdamo, in nagdadamo an salapi ug iba pá.
MANATÍ. *m.* Isda nga daco, masibad.
MANATO. *m.* Isda nga daco, masibad.
MANAZA. *f.* Daco nga camut.
MANCAMIENTO. *m.* Paglupo, pag piol, pag piang, pagpongcol.—Calupo, caniol, capiang, capongcol, caquimay.—Capongcolan, capiolan, calulup-an.—Caculangan; pagcaculang.
MANCAR. *a.* Pagpongcol, pag piol, paglupo, pagpiang.—*r.* Pongcol, piol, lupo, piang.
MANCEBA. *f.* Handoy, hunay, laye, babaye nga may lalaqui nga di man sira quinasal; pacasala lá sa Dios an ira pag tinigub.
MANCEBETE. *m.* Bata pá, oroolitauo.
MANCEBÍA. *f.* Balay nga pinaooquian sa mga babaye nga maraut an batasan.
MANCEBO. *m.* Olitauo.
MANCER. *m.* Anac sin babaye nga bigaon.
MANCERA. *f.* Carap-tan nga barobalico san arado.
MANCILLA. *f.* Buring, dumit, during.
MANCIPACIÓN. *f.* Pagbaliguia sin oma etc., nga may lilima nga testigos nga nagaatubang. Pagbotong.
MANCIPAR. *a.* Pagbihag, pagoripon.—*r.* Pabihag, paoripon.
MANCO, CA. *adj.* Pongcol; piang; piol, lupo.—*fig.* Culang.
MANCOMÚN (DE). Sa pagcaoroyon, sa pagcaaraboyon sin buot.
MANCOMUNADAMENTE. *adv. m.* Sa pagcaoroyon, sa pagcaaraboyon sin buot.
MANCOMUNAR. *a.* Pagalayon, pagoroyon sin buot sa ano man nga buruhaton.—*For.* Pagsugo sa duha cun damo pa nga tauo basi magbayad san utang ó magtuman san sugo.
MANCOMUNIDAD. *f.* Pagcaoroyon, pagcaarabuyon.
MANCORNAR. *a.* Pagpadolot san sungay sin toro dida sa tuna, basi diri maquiua quiua.—Pag higot sa sungay san duha canayop.—Pag taquin.
MANCUERNA. *f.* Usa capades nga baca.—Duha catauo nga hinihigotan sin talicara.
MANCHA. *f.* Buring, dumit, during.—Alamag.—Alapap.—Alop.—Arip-ip.—Tagata.—Taguiptip.—Mancha de la cara ó cuerpo. Boroc.—Ilag.
MANCHADIZO, ZA. *adj.* Masayon madumit.
MANCHADO, DA. *adj.* Buringon, dumiton, duringon.—Ilagon.—Alamagon.—Alap-apan.—Taguiptipon.—Agotingon.
MANCHAR. *a.* Buring, dumit, during.—Alop.—Arip-ip.—taguiptip.—Tagata.—Alamag.—Buringot.—*fig.* Pag bungcag san dungug nga maopay sa igcasitauo.
MANCHÓN. *m.* Daco nga buring...
MANCHUELA. *f.* Guti nga buring...
MANDA. *f.* Pag saad sin pag hatag.—Malon, puyong, mangad nga bilin cun matestar an tauo.
MANDADERA. *f.* Surugoon nga babaye.
MANDADERO. *m.* Surugoon nga lalaqui.
MANDADO. *m.* Sugo.

MANDADOR, RA. *m.* y *f.* Parasugo.
MANDAMIENTO. *m.* Sugo.
MANDAR. *a.* Pag sugo.—Pag bilin ó pagtogot sin mangad cún matestar an tauo.—Pag saad.—Pag dolong; pag padolong.—Pag buot.
MANDARÍN. *m.* Baga ponoan ó dato sa mga cainsican.
MANDARRIA. *f.* Palo nga puthao nga gamit sa pag calapate.
MANDATARIO. *m.* An nacarauat san togon ó sugo nga pag tutumanon niya.
MANDATO. *m.* Sugo.—Turumanon nga singbahanon sa jueves santo nga amo an pamusa sa mga teel sa napolo cag duha catauo.—Urgente. Sigpit, hogot ó iting nga sugo.
MANDÍBULA. *f.* Sulang.
MANDIL. *m.* Panapton nga binubutang sa hauac sa mga nangangalayo ug iba pá.
MANDILAR. *a.* Pag pahid sa lauas san caballo sin dugnit.
MANDO. *m.* Gahum.
MANDOBLE. *m.* Pag tigbas, pag dabal, in gamit an duha nga camut sa pag caput san panganiban.
MANDÓN, NA. *adj.* An masugo sin ora ora ná nga diri iya tungud.
MANDRACHERO. *m.* An may balay nga susgalan.
MANDRACHO. *m.* Balay nga susgalan.
MANDRÁGORA. *f.* Banua nga itarambal.
MANDRIA. *adj.* Uaray polos nga tauo, tapang, lorong.
MANDRIL. *m.* Olot nga mapintas.
MANDUCACIÓN. *f. fam.* Pag caon.
MANDUCAR. *a. fam.* Pag caon.
MANDUCATORIA. *f. fam.* Can-on.
MANEA. *f.* Higot sa imon-a sa mga hayop.
MANEAR. *a.* Pag higot ó pag butang sin higot so mga hayop.
MANECILLA. *f.* Cao-it nga tumbaga etc., nga gamit sa pag ticlob sa mga libro, etc.—Camut camut.
MANEJABLE. *adj.* Masayon magamit.
MANEJAR. *a.* Pag gamit.—Pag mangno.—Pagpatigayon.
MANEJO. *m.* Pag patigayon. Patigayon.
MANERA. *f.* Onano, naonano?—Caiya, calugaringon. Cabtang.—Á la manera. *m. adv.* Sugad, masugad.—Á manera. *m. adv.* Sugad, dao.—De esa manera. *m. adv.* Sugad siton.
MANES. *m. pl.* Mga dios dios sa mga diuatahan.
MANEZUELA. *f.* Camut camut.
MANFLA. *f.* Babaye nga may lalaqui, ug diri quinasal.
MANGA. *f.* Paco.—Ponud sin sacayan.—Manga nga gamit sa pag limas, etc.
MANGA. *f.* Manga, cahuy ug an bonga niya.
MANGADO, DA. *adj.* Halaba an paco.
MANGANILLA. *f.* Limbong; larang.
MANGLAR. *m.* Catunggan.
MANGLE. *m.* Tungug.
MANGO. *m.* Polo.—Mango de hacha ó azadon. Pati.—Mango de sarten, carajáy, etc. Pacao.—Mango de remo de pala redonda. Nocnocan.—Taracdan.
MANGO. *m.* Cahuy nga manga.
MANGONEAR. *n. fam.* Pag sodoy sodoy.—*fam.* Pag labut, pag hilabut.
MANGONEO. *m.* Pag labut, pag hilabut.
MANGORRERO, RA. *adj.* Bisan ano nga agsub an pag gamit, uaray bale, uaray polos, gutiay an polos.—Cuchillo mangorrero. Cusiyo nga may polo.
MANGOSTA. *f.* Mananap nga mangosta.
MANGOTE. *m. fam.* Paco nga haluag ug halaba.
MANGUERA. *f. Mar.* Manga nga gamit sa pag limas.
MANGUERO. *m.* Bantay, paramangno sa mga manga.
MANGUITO. *m.* Paco; paropaco.
MANÍ. *m.* Tanum nga mani.
MANÍA. *f.* Catuyao; calorong lorong.—Batasan niya.—Caruyag nga diri angay.—Cuil, cuil cuil.
MANIACO, CA. *adj.* Tuyao, lorong lorong.—Macuil, macuil cuil.
MANIATAR. *a.* Pag gapus.—Pag baclid.
MANIÁTICO, CA. *adj.* Tuyao, lorong lorong.—An may batasan ó caruyag nga diri angay.
MANICOMIO. *m.* Hospital nga pinaooquian sa mga tuyao.
MANICORDIO. *m.* Toronggon.
MANICORTO. TA. *adj. fig.* y *fam.* Mahicao, diri mahatag.
MANIDA. *f.* Ayopan, arayopan, darangpan.
MANIDO, DA. *adj.* Matago.
MANIFACERO. *s.* Paralabut.
MANIFESTACIÓN. *f.* Pag hayag. Pag pahayag. Pag cahayag.—Pag pahibaro.
MANIFESTADOR, RA. *adj.* Magpapahayag. Magpapahibaro.
MANIFESTAMIENTO. *m.* Pag hayag. Pag pahayag Pag cahayag.—Pag pahibaro.
MANIFESTAR. *a.* Pag dayag; pag hayag. Pag padayag; pag pahayag.—Pag pahibaro.—Pag galang.—Pag ngos ngos.—Panadli.—Pag bat-ad.—Pag ta-yag.—Butica; rabadaba.—Pag patente sa Guisasantosi nga Sacramento.
MANIFIESTAMENTE. *adv. m.* Dayag caopay, sayud caopay.
MANIFIESTO, TA. *adj.* Dayag, sayud.
MANIGERO. *m.* Patiga.
MANIJA. *f.* Cap-tanan sa mga toronggon sa pag papatonug sa ira.—Higot sa mga hayop.—Baga casinggay nga puthao, tumbaga, etc.
MANILARGO, GA. *adj.* Halaba an camut.
MANILUVIO. *m.* Pag hunao.
MANILLA. *f.* Baclao nga tumbaga etc., hiyas sa mga babaye sa gapusan sa camut.—Caramcam; dalac; batlao; binucao; casicas; tancorong.—Colma nga puthao sa camut.
MANIOBRA. *f.* Buhat.—*fig.* Larang.
MANIOBRAR. *a.* Pag buhat.—*fig.* Pag patigayon.
MANIOTA. *f.* Higot sa mga hayop, sa imon-a nga teel.
MANIPULACIÓN. *f.* Pag buhat.—Pag patigayon.—Pag hilabut.
MANIPULAR. *a.* Pag buhat.—Pag patigayon.—Pag nilabut.
MANÍPULO. *m.* Manipulo nga gamit sa Padre sa pag misa.
MANIQUÍ. *m.* Tauo tauo.—*fig.* y *fam.* Tauo nga baga culang culang nga mapalimbong ug maalagad lá sa iba.
MANIR. *a.* Pag pahomoc ó pag payomo anay san carne, isda, etc.
MANIRROTO, TA. *adj.* Mahatagon.
MANIVACIO. *a. adj. fam.* Uaray dara.
MANJAR. *m.* Can-on.
MANO. *f.* Camut.—Imon-a cún sa mga mananap.—de almirez, etc. Docdoc, idorocdoc.—Calmog.—Igliliguis sin cacao, etc.
MANOBRERO. *m.* Parahauan sa mga araguian sa mga tubig.
MANOJO. *m.* Opong, pong pong.

MANOJUELO. *m.* Oroopong, poropongpong.
MANOPLA. *f.* Potos sa camut.—Látigo nga halipot.
MANOSEAR. *a.* Pag camut; pag cupug; pag galao.
MANOSEO. *m.* Pag camut; pag cupug; pag galao.
MANOTA. *f.* Camut nga daco.
MANOTADA. *f.* Pocpot, pag pocpoc.
MANOTAZO. *m.* Pocpoc, pag pocpoc.
MANOTEAR. *a.* Pag pocpoc.—*n.* Pag quiua quiua sa mga camut.
MANOTEO. *m.* Pag pocpoc.—Pag quiua quiua sa mga camut.
MANOTON. *m.* Pocpoc, pag pocpoc.
MANQUEAR. *n.* Paquita sa bisan sin-o san iya capongcol. Pag pacapongcol.
MANQUEDAD. *f.* Capongcol sin camut ó butcon.—Capiang sa camut ó butcon.—*fig.* Caculang, caculangan.
MANQUERA. *f.* Capongcol sin camut ó butcon.—Capiang sa camut ó butcon.—Caquimay, caquimayan, capongcolan.
MANSALVA (Á). *m. adj.* Uaray catarag man, uaray cacurian.
MANSAMENTE. *adv. m.* Maag hup caopay; maanad caopay.—*fig.* Hinayhinay.—Maocoy lá, uaray aringasa.
MANSEDUMBRE. *f.* Caaghup, pag caaghup. Camaaghup; camaanad.
MANSEJÓN, NA. *adj.* Mananap nga maanad caopay.
MANSIÓN. *f.* Pag poroco, pag hapit, pag ocoy sa bisan di-in.—Hononган, horononган, oroquian, puruy-an.
MANSITO, TA. *adj.* Maanad.—*adv. m.* Ocoy lá, uaray aringasa.
MANSO, SA. *adj.* Maaghup; maaghopon. Maanad.
MANTA. *f.* Taplac, tampi nga barahibo cun tingcal bá.
MANTATERILLA. *f.* Panapton nga bahol.
MANTEAR. *a.* Pag paecha sa igbao sin tigda sa usa catauo etc., nga pinahihigda sa usa catampi nga quinacatinan sin iba nga mga tauo.
MANTECA. *f.* Tamboc.
MANTECADA. *f.* Lapad nga tinapay nga binubutangan sin tamboc sin baca ug sin asucar.—Tinapay nga matam-is nga may manteca.
MANTECADO. *m.* Tinapay nga matam-is nga may manteca.—Sorbete nga may gatas, bunay ug sin asucar.
MANTECÓN. *m. fig.* y *fam.* Paracaon cundi an mga marasa lá.
MANTECOSO, SA. *adj.* Matamboc, damo in manteca.—Masugad sugad sin manteca.
MANTEL. *m.* id., pauapton nga ibubutang sa lamesa nga caran-an, etc.
MANTELERÍA. *f.* Mga mantel ug mga serbiyeta.
MANTELETE. *m.* Biste nga halauig nga gamit sa mga Obispo sa ibabao san roquete.
MANTELO. *m.* Baga saya nga haligot.
MANTENER. *a.* Pag pacaon.—*r.* Caon.—Pag padayon.
MANTENIENTE (Á). *m. adv.* Sa bug-os nga cosog sa camut.—Sa duha nga camut.
MANTENIMIENTO. *m.* Pag pacaon. Pag caon.—Can-on.
MANTEO. *m.* Pag paecha sa igbao sin tigda sa usa catauo etc., nga pinahihigda sa usa catampi nga quinacatinan sin iba nga mga tauo.
MANTEO. *m.* Biste sa mga Padre nga clérigo ibabao san sotana.
MANTEQUERA. *f.* Paramanteca.—Parabaliguia sin manteca.—Susudlan sin manteca.
MANTEQUERO. *m.* Paramanteca.—Parabaliguia sin manteca.—An binubutangan san manteca.
MANTEQUILLA. *f.* Manteca ó tamboc sin baca nga binubutangan sin asucar.
MANTERA. *f.* Paratabas sin taong, comot ó pandong.—Parahimo sin taplac ó tampi.—Parabaliguia sin taplac ó tampi.
MANTERO. *m.* Parahimo sin taplac ó tampi.—Parabaliguia sin taplac ó tampi.
MANTÉS, SA. *adj. fam.* Tampalasan.
MANTILLA. *f.* Mantiya nga itatahub sa olo sa mga babaye.
MANTILLEJA. *f.* Maromantiya.
MANTILLO. *m.* Tac, ite.
MANTO. *m.* Taong, comot, pandong.
MANUABLE. *adj.* Masayon magamit, masayon mabuhat, masayon.
MANUAL. *adj.* Masayon, masayon mabuhat sa camut.
MANUAL. *m.* Libro nga gamit sa pag hatag sa mga sacramento.—Libro nga lactud an casayoran.—Libro nga panumduman ó paninigam-nan.
MANUALMENTE. *adv. m.* Sa camut.
MANUBRIO. *m.* Patoronggon.
MANUCODIATA. *f.* Tamsi nga tinatauag—Paraiso.
MANUELLA. *f. Mar.* Cahuy etc., sa cabrestante sa pagbiric.
MANUFACTURA. *f.* Buhat nga guinbuhat sa camut, sugad pananglit, an cubal, an hablon, an garas, etc.
MANUMISIÓN. *f.* Pagtogot ó pagbuhi san oripon cún bihag bá.
MANUMISOR. *m.* An matogot ó mabuhi san iya oripon cún bihag bá.
MANUMITIR. *For.* Pag togot ó pag buhi san oripon cún bihag bá.
MANUSCRITO. *m.* Surat, sinurat.
MANUTENCIÓN. *f.* Pag pacaon. Pag caon.—Pag tabang.
MANUTENER. *a. For.* Pag tabang.
MANZANA. *f.* Bonga nga mansana.
MANZANILLA. *f.* Mansaniya.
MANZANILLO. *m.* Cahuy nga mansaniyo.
MANZANITA. *f.* Guti nga mansana.
MANZANO. *m.* Cahuy nga mansano.
MAÑA. *f.* Cabatiran.—Larang.
MAÑANA. *f.* Aga; caagahun; buntag; cabuntagan.—*adv. t.* Buas.—De mañana. *m. adv.* Aga aga.—Muy de mañana. *m. adv.* Aga aga gud.—Pasado mañana. *m. adv.* Sa usa cabuas.
MAÑANEAR. *m.* Pag aga aga pag mata.
MAÑANICA, TA. *f.* Aga aga; tagunmaaga.
MAÑEAR. *a.* Pag larang.
MAÑOSAMENTE. *adv. m.* Batid caopay.
MAÑOSO, SA. *adj.* Batid.—Malarang.
MAÑUELA. *f.* Larang nga maraut.
MAPA. *m.* id.
MAPAMUNDI. *m.* Mapa sa bug-os nga calibutan.
MAQUE. *m.* Salan.
MAQUEAR. *a.* Pag salan.
MAQUÍ. *m.* Luy-a.
MAQUILA. *f.* Bahin san paragaring nga bayad sa iya tungud san iya pag garing.—Tarac-san.
MAQUILAR. *a.* Pag socot san canan pag garing.
MAQUILERO. *m.* Parasocot san canan pag garing.
MÁQUINA. *f.* id.—de tejer. Garingan.
MAQUINACIÓN. *f.* Pag larang ó pag hunahuna sin maraut, pag baló.
MAQUINADOR, RA. *adj.* Malarang ó mahunahuna sin maraut, mabaló.—*s.* Paralarang sin maraut, parabaló.
MAQUINAL. *adj.* An tungud ó canan máquina.—*fig.* Uaray hunahunaá.

MAQUINALMENTE. *adv. m. fig.* Uaray hunahunaá.
MAQUINAR. *a.* Pag larang ó pag hunahuna sin maraut, pag baló.
MAQUINARIA. *f.* Pagaradman sin pag hibaro sin pag himo sin mga máquina.—Mga máquina.
MAQUINISTA. *com.* Parahimo sin mga máquina.—Paramangno sa mga máquina.
MAR. *amb.* Dagat.—*pl.* Cadagatan.—Alta mar ó mar ancha. Lauod.—Bajar la mar. *fr.* Pag hubas.—Hacerse á la mar. *fr.* Palauod.—Picarse el mar. *fr.* Bungcag ná an dagat, busag ná an dagat.—Subir la mar. Pag taob.
MARAÑA. *f.* Sighot casighotan.—*fig.* Gomoc; gomon.—*fig.* Limbong.
MARAÑERO, RA. *adj.* Malimbong.—*s.* Paralimbong.
MARAÑOSO, SA. *adj.* Malimbong.—*s.* Paralimbong.
MARASMO. *m. Med.* Camagasa sa lauas.—*fig.* Diri pag quiuaquiua.
MARAVEDÍ. *m.* id., salapi nga maravedi.
MARAVILLA. *f.* Caorosohon, catingalahan, pangosahon, pangasa.—Banua nga maraviyas.
MARAVILLAR. *a.* Usa; pausa, hipausa.—*r.* Tacnal.
MARAVILLOSAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga catingalahan.
MARAVILLOSO, SA. *adj.* Orosahon, macatitingala.
MARBETE. *m.* Tigaman ó sinurat nga papel nga ipinipilit sa mga prasco, mga caban, etc.
MARCA. *f.* Marca.—Socol. Soclanan.—Tigaman.—Guising.
MARCADOR, RA. *s.* Paramarca. Parasocol. Paratigaman.
MARCAR. *a.* Pag marca.—Pag socol.—Pag tigaman.—Pag guising.
MARCEADOR, RA. *adj.* Maarot sa mga hayop.
MARCEAR. *a.* Pag arot sa mga hayop.
MARCERO, RA. *adj.* Maarot sa mga hayop.
MARCIAL. *adj.* An tungud ó canan pag gubat ó pag aoay.—*fig.* Tangcud.
MARCIALIDAD. *f.* Catangcud.
MARCO. *m.* id. marco sa mga sada, etc.
MARCO. *m.* Timbang sin catunga sin libra.—Socolan.
MARCHA. *f.* Paglacat. Calacat.—Á largas marchas. *m. adv. fig.* Paglacat sin dagmit.—Sobre la marcha *m. adv.* Dagmit, sa layonlayon.
MARCHAMAR. *a.* Pag marca, pag tigaman sa mga pardo, etc.
MARCHAMERO. *m.* Paramarca, paratigaman.
MARCHAMO. *m.* Marca, tigaman.
MARCHANTE. *m.* Parapalit cun parabaliguia bá.
MARCHAR. *a.* Pag lacat. Pag cadto.—*r.* Pag oli.
MARCHITABLE. *adj.* Mahayong, maminglay, malayong, malaya.
MARCHITAMIENTO. *m.* Cahayong, caminglay calayong, calaya.—Panlaya.
MARCHITAR. *a.* Pacahayong, pacaminglay, pacalayong, pacalaya.—*r.* Hayong, minglay, layong, laya.—*fig.* Gasa, lúya.—Irior, lauó.
MARCHITEZ. *f.* Pag cahayong, pag caminglay, pag calayong, pag calaya.
MARCHITO, TA. *adj.* Mahayong, maminglay, malayong, malaya.
MAREA. *f.* Taob cun hubas bá.—Marea grande. Hingutuc.—Marea baja por la mañana. Taguil-ao.—Marea pequeña. Titi, alongaog, aya-ay.
MAREAJE. *m. Mar.* Pagaradman sin pagsacay.—*Mar.* Tadong, cun hain an tadong san sacayán.
MAREAMIENTO. *m.* Pag palacat san sacayán, pag olin.—Calura, calipong.
MAREAR. *a.* Pag palacat san sacayán, pag olin.—pag baliguia sa cadaygan.—*fig.* y *fam.* Pacasina; pacasamoc.—*r.* Lura; linop, labong, dinagat.—Raut, in nagraraut an mga genero, an mga tubig sa sacayán.
MAREJADA *f.* Balud. Cabad-lan. Cadagat.
MARE MAGNUM. *expr. lat. fig.* y *fam.* Cadac-an; hiboronган.
MAREO. *m.* Lura; linop, lipong, labong, dinagat.
MARFIL. *m.* Tiposo.
MARFILEÑO, ÑA. *adj.* Tiniposo.
MARFUZ. *adj.* Binaya, baya.—Malimbong.
MARGARITA. *f.* Lagang.—Banua.—Mutia.
MARGEN. *amb.* Liguid.
MARGINAL. *adj.* An sa liguid.—Aada sa liguid.
MARGINAR. *a.* Pag surat sa liguid san papel, etc.—Pag bilin sin liguid sa mga surat, etc.
MARÍA. *f.* Ngaran san guisasantosi nga Virgen María.
MARICA. *m. fig.* y *fam.* Binabaye, babayenon.
MARICÓN. *m. fig.* y *fam.* Binabaye, babayenon.
MARIDABLE. *adj.* An tungud ó canan mga quinasal.
MARIDABLEMENTE. *adv. m.* Sugad san angay sa mga quinasal.
MARIDAJE. *m.* Pag catigub ug pag caoroyon sin buot san mga quinasal.—*fig.* Pag caoroyon, pag caarangay.
MARIDAR. *n.* Pag pacasal, pag carauat san matrimonio.—Pag tuman san sacramento.—*a. fig.* Pag tigub.
MARIDILLO. *m.* Bagahan.
MARIDO. *m.* Bana, asaua nga lalaqui.
MARIMACHO. *m. fam.* Babaye nga lalaquinon.
MARIMANTA. *f. fam.* Tauo tauo nga maraut an cahimo nga icacahadlue sa mga cabataan.
MARIMBA. *f.* Guimbal.
MARIMORENA. *f. fam.* Suhay, pag suhay.
MARINA. *f.* Tuna nga harani sa dagat.—Ladauan sa dagat nga pinintar.—Pag aradman sin pag sacay ug pag olin sa mga sacayán.—An mga sacayán sa usa nga guinhadian, ug an mga tauo nga nagsasacay sa pag tuman san sugo san hadi.
MARINAJE. *m.* Pag tuman san catungdanan sa pag sacay.—Mga camagsaracay.
MARINAR. *a.* Pag barol san isda.—Pag butang sa sacayán sin mga camagsaracay.
MARINEAR. *n.* Pag sacay.
MARINERADO, DA. *adj.* Sangcap.
MARINERAZO. *m.* Batid caopay sa pag sacay.
MARINERÍA. *f.* Catungdanan sa pag sacay.—Camag saracay.
MARINERO, RA. *adj.* Sacayán nga tima ná, pag sacay ná lá.—Matulin nga sacayán.—*m.* Camagsaracay; paragsacay.
MARINESCO, CA. *adj.* Canan mga paragsacay.
MARINO, NA. *adj.* An tungud ó canan dagat.—*m.* Paragsacay.
MARIÓN. *m.* Isda.
MARIPOSA. *f.* Marongparong; alibangbang; anunugba; cacanug; cabacaba.
MARIPOSEAR. *n. fig.* Pag lain lain sin agsub sin batasan ó gaui.
MARIQUITA. *f.* Mananap.
MARISABIDILLA. *f. fam.* Babaye nga nagpapacamaaram.
MARISCAL. *m.* id., ponoan sa mga casoldadosan.
MARISCALATO. *m.* Catungdanan sa pag camariscal, pag camariscal.
MARISCALÍA. *f.* Catungdanan sa pag camariscal. pag camariscal.
MARISCAR. *a.* Pangti, pamangti, quinhas, panginhas.
MARISCO. *m.* Dangguit; dapao dapao; dapdapanay;

daralua; ganga; garañgan; libud; locob; locob locob; bangongon bagongngon; bahong; balasira; batunan; bognoson; conó; buo; buta buta; cahobot; calay cagay, etc.
MARISMA. *f.* Hubasan.
MARITAL. *adj.* An tungud ó canan bana ó asaua nga lalaqui, an tungud ó canan pag caminio.
MARÍTIMO, MA. *adj.* An sa ó canan dagat, haran; sa dagat.
MARJOLETA. *f.* Bonga san cahuy nga marjoleto.
MARJOLETO. *m.* Cahuy nga marjoleto.
MARLOTA. *f.* Biste sin moros.
MARMITA. *f.* Baga caldero nga tumbaga, etc.
MARMITÓN. *m.* Tanod sa cosina.
MARMOL. *m.* Bato nga marmol.
MARMOLEÑO, ÑA. *adj.* Nga marmol.—Sugad sin marmol.
MARMOLERÍA *f.* Mga marmol sa usa nga singbahan, etc.—Buhat nga marmol.—Lugar nga guinbubuhatan.
MARMOLISTA. *m.* Parahimo sin buhat nga marmol.—Parabaliguia sin marmol.
MARMOREO, REA. *adj.* Nga marmol.—Sugad sin marmol.
MARMOROSO, SA. *adj.* Nga marmol.—Sugad sin marmol.
MARMOTA. *f.* Mananap.
MARO. *m.* Banua nga maro, itarambal.
MAROMA. *f.* Pisi.—Talostosan.
MARÓN. *m.* Isda nga marón.
MARONITA. *adj.* Tauo nga cristianos sa buquid sa Libano.
MARQUÉS. *m.* Tauo nga mahal nga tag-ada sin tuna nga haluag sa usa nga guinhadian.—Camahalan nga togot sa hadi sa usa catauo.
MARQUESA. *f.* Mahal nga babaye, asaua sin marqués.—Atup nga género sin balay balay basi diri an tauo maholos in mauran.
MARQUESADO. *m.* Carig-onan ó camahalan sa pag camarqués, pag camarqués.—Tuna nga sacop sa gahum sa marqués.
MARQUESINA. *f.* Atup nga género sin balay balay basi an tauo diri maholos in mauran.
MARRA. *f.* Culang.
MARRAJO, JA. *adj.* Todó nga diri maato in diri macalit sa igcasitodó.—Tauo nga macuri limbongan cundi malimbong siya.—*m.* Pating.
MARRANA. *f.* Bactin ó babuy nga babaye.
MARRANILLO. *m.* Pasí.
MARRANO. *m.* Bactin, babuy.
MARRAR. *n.* Hasala, halisa.
MARRAS (DE). An inagui ná.
MARRAZO. *m.* Uasay.
MARRILLO. *m.* Cahuy, halipot ug darodagmol.
MARRUBIO. *m.* Banua nga marrubio.
MARRULLERÍA. *f.* Pag limbong.
MARRULLERO, RA. *adj.* Malimbong.
MARSOPA. *f.* Isda nga daco.
MARSOPLA. *f.* Isda nga daco.
MARTA. *f.* Mananap nga goroguti sin miró.
MARTAGÓN. *m.* Banua nga martagón.
MARTAGÓN, NA. *m.* y *fam.* Tauo nga macuri limbongan.
MARTE. *m.* Bitoon nga tinatauag marte.—Quim. Puthao.
MARTES. *m.* id., icatolo caadlao san semana.
MARTILLADA. *f.* Pag palo, pag pacang, pag palpal.
MARTILLADOR, RA. *m.* y *f.* Parapalo, parapacang, parapalpal
MARTILLAR. *a.* Pag palo, pag pacang, pag palpal.
MARTILLAZO. *m.* Pag palo, pag pacang, pag palpal.
MARTILLEJO. *m.* Palo nga gutiay.
MARTILLO. *m.* Palo, pacang, palpal.—*fig.* Balay ó lugar nga gumbabaliguiaan an mga iguinaalmoneda.
MARTÍN DEL RÍO. *m.* Tamsi...
MARTÍN PESCADOR. *m.* Tamsi...
MARTINA. *f.* Isda nga martina.
MARTINETE. *m.* Tamsi...—Palopalo. —Bayo. — Maquina sa pag osoc sin cahuy sa tubig.
MARTINICO. *m. fam.* Asuang.
MARTIR. *com.* id., saesi, tauo nga nacarauat san camatayon sa pag ogop san polong nga camatuoran nga tutdo ni Jesucristo. —*fig.* Tauo nga nailub sin damo nga mga cacurian.
MARTIRIO. *m.* Pag camartir.—*fig.* Casáquit, ó cacurian nga daco.
MARTIRIZADOR, RA. *s.* Parasáquit ó parapatay san tauo nga martir.
MARTIRIZAR. *a.* Pag martir.—*fig.* Pacasáquit.
MARTIROLOGIO. *m.* Libro nga casayoran sa mga martir, casayoran sa mga santos.
MARZO. *m.* id., icatolo cabulan san tuig.
MÁS. *adv. comp.* Labao; labi, labilabi; labis; orug.—De más. *loc. adv.* Capin.—Más que. *m. conjunt.* Cundi.—Más que, aunque. Bisan.—Alagad; gabay.
MAS. *conj. advers.* Cundi, bá.
MASA. *f.* id., minasa, sinacot.—Lipalipa.—El pueblo en masa. An bug-os nga bongto.—Masa de bienes. Ngutanan an mga mangad.
MASADA. *f.* Balay sa oma.
MASADERO. *m.* An naocoy sa balay sa oma.
MASCABADO, DA. *adj.* Asucar nga maitum pá.
MASCADA. *f.* Pag supa, pag samsam, pag quisam. Pag mama.
MASCADOR, RA. *s.* Parasupa, parasamsam, paraquisam. —Paramama.
MASCADURA. *f.* Pag supa, pag samsam, pag quisam. Pag mama.
MASCAR. *a.* Pag supa, pag samsam, pag quisam, pag-quisam quisam, pag quitam quitam, pag yomá, pag osap. — Mascar buyo. Pag mama — Pag quipa quipa, pag sagaesac, pag sagabsagab.
MÁSCARA. *f.* Barobayhon nga cartón ug iba nga itarahub san canan tauo bayhon basi diri qnilal-on san iba.
MASCARADA. *f.* Mga máscara, sayao sin mga máscara.
MASCARÓN. *m.* Barobayhon nga daco nga cartón, etc. nga itarahub san canan tauo bayhon basi diri quilal-on.—Barobayhon nga bato, etc.
MASCUJAR. *a. fam.* Pag samsam, cundi maraut nga pag samsam ó macuri ná nga pag samsam.—*fig.* y *fam.* Ngual; ngotub ngotub.
MASCULINO, NA. *adj.* An canan lalaqui.—*fig.* Lalaqui.
MASCULLAR. *a. fam.* Ngotub ngotub; ngual.
MASERA. *f.* Dulang nga daco, masahan.
MASLO. *m.* An pono san icug san mga mananap.
MASÓN. *m.* Minasa nga harina nga diri loto, nga itinotubong sa mga tam-si.
MASÓN. *m.* Tampalasan, paratamay sa Dios ug sa religión nga santa.
MASONERÍA. *f.* Cadam-an ó catiguban sa mga tauo masón, pag camasón.
MASÓNICO, CA. *adj.* An tungud ó canan mga masón. Tigaman sa mga masón, tigaman sa pag camasón.
MASTELERO. *m.* An mastelero sa mga sacayan nga sumpay sa toladoc.

MASTICACIÓN. *f.* Pag supa, pag samsam, pag quisam.
MASTICAR. *a.* Pag supa, pag samsam, pag quisam, pag quisam quisam, pag quitam quitam pag yoma, pag osap.
MASTICATORIO, RIA. *adj.* Masam sam, samsamon.—*m.* Samsam.
MASTIGADOR. *m.* Sangal.
MASTIL. *m.* Taladoc.— Mastelero.— Haroharigue.— Pono ó lauas sin cahuy, etc.—Bahag.
MASTÍN, NA. *s.* Ayam.
MASTO. *m.* Cahuy nga pinanunud-can sin lain.
MASTODONTE. *m.* Mananap nga daco.
MASTRANTO. *m.* Banua nga mahamut.
MASTRANZO. *m.* Banua nga mahamut.
MASTUERZO. *m.* Banua nga maharang harang.
MASTURBACIÓN. *f.* Pag buhat sin mala-oay.
MASTURBARSE. *r.* Pag buhat sin mala-oay sa iya ngahao.
MATA. *f.* Banua. Tanum. Capono, catipono.
MATACÁN. *m.* Can-on nga binubutangan sin hilo sa pag patay sa mga ayam.—Mananap nga liebre nga guinlanat na sa mga caayaman.—Bato.
MATACANDELAS. *m.* Ipaparong sa mga candela.
MATACHÍN. *m.* Baga gopong nga natatabuban an bayhon ug nagbibiste sin magcalain lain nga color.—Dejar á uno hecho un matachin. *fr. fig.* y *fam.* Pag pacaalo sa iya.
MATACHÍN. *m.* Parapatay sa mga hayop ug parabahinbahin san carne.—*fig.* y *fam.* Parasuhay.
MATADERO. *m.* Lugar nga pag papatyan san mga hayop, basi igbaliguia an carne.
MATADOR, RA. *adj.* Mapátay.—*s.* Parapatay, paraihao.
MATADURA. *f.* Capilasan, samad.
MATAFUEGO. *m.* Ipaparong san calayo ó casonog.
MATAJUDÍO. *m.* Isda nga mújol.
MATALOBOS. *m.* Banua.
MATALÓN, NA. *adj.* Hayop nga magasa, maluya ug damo in casam dan.
MATALOTAJE. *m.* Balon cún dao sa pag sacay.—*fig.* y *fam.* Cauaray cahusayan.
MATALOTE. *adj.* Hayop nga magasa, maluya ug damo in casam-dan.
MATANZA. *f.* Pag patay; pag ihao.—Pamatay.
MATAPERROS. *m. fig.* y *fam.* Bata nga malacat ug masuquihon.
MATAPOLVO. *m.* Tariti, guti lá nga tubig.
MATAR. *a.* Pag patay. Pag ihao.—Matar el fuego. Pag parong san calayo.—Herir, llagar. Pag samad: pilas.—Matar la cal, etc. Pag saribo.
MATAR piojo. Pag todos.
MATAR, introduciendo el arma y moviéndola á los lados. Pagnono.
MATAR ó herir. Pag gahat.—Retorciendo el pescuezo. Pitloc.
MATARIFE. *m.* Parapatay ó paraihao sa mga hayop.
MATARRATA. *f.* Sugal sa baraja.
MATASANOS. *m. fig.* y *fam.* Maraut nga tambalan.
MATASIETE. *m. fig.* y *fam.* An nag papacalalaqui.
MATE. *adj.* Lubad.—*m.* Pag patay ó pag dacop sa hadi cún dao sa ajedrez.
MATE. *m.* Cahuy cahuy nga mate.
MATEAR. *n.* Pag sanga sin damo an trigo, etc.—Pag hiling.
MATEMÁTICAS. *f. pl.* Pag aradman nga naasoy san cantidad ó caisipan.
MATEMÁTICAMENTE. *adv. m.* Alagad ó angay sa mga lagda sa mga matemática.
MATEMÁTICO, CA. *adj.* An tungud ó canan mga matemática.—*m.* An maaram sa mga matemática.
MATERIA. *f.* An ighihimo ó ibubuhat sa bisan ano.—Ihirimo, iburuhat.—Lagda.—Materia ó pus. Nana.
MATERIAL. *adj.* An tungud ó canan materia.—Lauasan.—*m.* Garamiton.
MATERIALIDAD. *f.* Pag calauasan.—Baga cahimtang.
MATERIALISMO. *m.* Sayop nga tutdo sa iba nga mga pilósopo nga diri natoo sa Dios ug san pag caespirituhanon sa mga calag.
MATERIALISTA. *s.* Tauo nga gapil sa materialismo.
MATERIALMENTE. *adv. m. Teol.* Sin uaray pangínano.
MATERNAL. *adj.* An tungud ó canan iroy.—Iroy non.
MATERNALMENTE. *adj. m.* Sa iroy non nga...
MATERNIDAD. *f.* Pag cairoy.
MATERNO, NA. *adj.* An tungud ó canan iroy.—Iroynon.
MATIZ. *m.* Baga cahimtang sa mga mag calainlain nga mga color nga guinpapacaangay.
MATIZAR. *a.* Pag pacaopay ó pag pacaangay sa mga mag lain lain nga color.
MATO. *m.* Casig hotan.
MATOJO. *m.* Banua nga matojo.
MATÓN. *m. fig.* y *fam.* Parasuhay.
MATORRAL. *m.* Sighot, siot; casig hotam, casiotan. Guba.
MATOSO, SA. *adj.* Sighot, masighot, masiot.
MATRACA. *f.* Palapala, talatala, calacopac, palacopac.—*fig.* y *fam.* Pag dorogas ó pag tiao tiao.
MATRACALADA. *f.* Cadam-an nga mga tauo.
MATRAQUEAR. *a.* Pag dorogas ó pag tiao tiao.
MATRAQUISTA. *com. fig.* y *fam.* Paradorogas ó para tiao tiao.
MATRERO, RA. *adj.* Batid.
MATRICARIA. *f.* Banua nga mahamut.
MATRICIDA. *com.* An mapatay sa iya iroy.
MATRICIDIO. *m.* Pag patay sa iya iroy.
MATRÍCULA. *f.* Lista ó panumduman sa mga tauo nga nag pasurat sa ano man nga tuyo alagad sa mga sugo.
MATRICULADOR. *m.* Parasurat sa mga ngaran san mga nag papasurat.
MATRICULAR. *a.* Pag surat san ngaran san nag papasurat.—*r.* Pag pasurat.
MATRIMONIAL. *adj.* An tungud ó canan mag tiayon.
MATRIMONIALMENTE. *adv. m.* Alagad san batasan san mga umnio.
MATRIMONIAR. *n.* Pag pacasal.—*r.* Pag casal.
MATRIMONIO. *m.* Pag casal. Catiayon, catimiayon.
MATRIZ. *f.* Pagoancan.—*fig.* Bisan ano nga amo an pono.
MATRONA. *f.* Iroy nga anacan, mahal ug matinumanon.—Manaram.
MATUTE. *m.* Pag estrabio sa mga género.—Género nga estrabio.—Balay nga susgalan.
MATUTEAR. *a.* Pag estrabio sa mga género ug iba pá nga mangad.
MATUTERO. *m.* Paraestrabio sa mga género.
MATUTINAL. *adj.* An nahitutungud sa aga.—An sa aga.
MATUTINO, NA. *adj.* An nahitutungud sa aga.—An sa aga.
MAULA. *f.* Uaray polos, taramayon.—Limbong.—*fig.* y *fam.* Otangnanon nga diri buot mag bayad san mga otang.—Mahubia.
MAULERÍA. *f.* Tendahan sin mga tinabas sin mag calain lain nga panapton.—Camalimbong.
MAULERO, RA. *m.* y *f.* Parabaliguia sin mga tinabas sin mag calain lain nga panapton.—Paralimbong.

MAULLADOR, RA. *adj.* Maingao, maingao ingao, mangiao.
MAULLAR. *n.* Ingao, ingaoingao, ngiao.
MAULLIDO. *m.* Ingao, ingaoingao, ngiao.
MAÚLLO. *m.* Ingao, ingaoingao, ngiao.
MAUSEOLO. *m.* Lub-nganan, linob-ngan nga matahum caopay.
MAUSOLEO. *m.* Lub-nganan, linob-ngan nga matahum caopay.
MAXILAR. *adj.* An tungud ó an sa sulang.
MÁXIMA. *f.* Lagda.—Huna huna.
MÁXIMAMENTE. *adv. m.* Labi pá, orug pá.
MÁXIME. *adv. m.* Labi pá, orug pá.
MÁXIMO, MA *adj. sup.* Guidadacoi, guioorogui, guimamahali.
MÁXIMUM. *m.* An tubtub sa...
MAYA. *f.* Banua nga maya...
MAYADOR, RA. *adj.* Maingao, maingaoingao, mangiao.
MAYAL. *m.* Cahuy nga gamit sa pag biric san trapitse.
MAYAR. *n.* Ingao, ingaoingao, ngiao.
MAYEAR. *n.* Pag arot sa mga hayop.
MAYO. *m.* id., icalima nga bulan san tuig.
MAYOR. *adj.* Labi, orug, daco pá.—Mayor de edad. Magurang.—*m.* Ponoan, pangulo.—*pl.* Camagurangan. Catigurangan.
MAYORAL. *m.* Tinatapuran, bantay sa mga cahayopan, paramangno.—Pangulo.
MAYORALÍA. *f.* Mga Cahayopan nga minamangnoan san bantay nga pangulo.—Sohol san bantay nga pangulo.
MAYORANA. *f.* Banua nga mahamot.
MAYORAZGO. *m.* Sugo sa daan nga batasan sa España, basi an iba nga mga mangad diri igbaliguia, cundi ibibilin guihapon sa mga familia.—An cadaman sini nga mga mangad.—An tag-ada sini nga mga mangad.—An ona nga anac nga lalaqui ó magurang.
MAYORDOMA. *f.* Asaua nga babaye san mayordomo.—Babaye nga paragahin, paramangno.
MAYORDOMEAR. *a.* Pag bantay, pag mangno, paggahin.
MAYORDOMÍA. *f.* Catungdanan san paramangno ó paragahin.—Oroquian san mayordomo.
MAYORDOMO. *m.* Parabantay, paramangno; paragahin.
MAYORÍA. *f.* Calabao, caorug; cadaco.—Cadam-an.
MAYORIDAD. *f.* Calabao, caorug.
MAYORISTA. *m.* An nag aaram san prosodia, cay maaram ná sa iba nga mga bahin san gramática.
MAYORMENTE. *adv. m.* Labi pá, orug pá.
MAYÚSCULA. *adj.* Daco nga letra.
MAZA. *f.* Palo nga puthao.—Tigaman nga dara sa mga macero nga nagoona san Hadi, sa Capitan General, etc.—Capolotpongotan.
MAZACOTE. *m.* Taguc sa banua nga almarjo.—Masa, minasa.
MAZADA. *f.* Pag palo.—Pag dabal sin palo.
MAZAGATOS. *n. p.* Andar, ó haber, la de Mazagatos. *fr. fig.* y *fam.* Casamocan. Nag susuhay.
MAZAMORRA. *f.* Mais nga binayo nga sinac-tan sin asucar cún dugos bá.—Tinapay nga maraut ná, tipic nga tinapay nga maraut ná.—Tinapay nga caran-on san mga nagsasacay.
MAZAPÁN. *m.* Matam-is nga masapán.
MAZAR. *a.* Pag ocay san gatas.
MAZMORRA. *f.* Bilangoan, pandogan, presohan sa ilarum sa tuna.
MAZO. *m.* Palo nga daco.—Cumao cumao.—Potos sin mga sinta, pluma, etc.
MAZORCA. *f.* Usa cabugos nga mais, etc.
MAZORRAL. *adj.* Baga uaray batasan.
MAZORRALMENTE. *adv. m.* Sa cauaray ó caculang sin batasan.
MAZURKA. *f.* Sayao nga masurca.

ME

MEA. *f. fam.* Tiihi cún dao bata pá.
MEADA. *f.* Ihi.—Inihian.
MEADERO. *m.* Ihianan.
MEADOS. *m. pl.* Mga ihi.
MEAR. *n.* Ihi; pag ihi.
MEAUCA. *f.* Tamsi nga macaon sin isda.
MECÁNICA. *f.* Pag aradman nga tungud sa pag quiua ó pag biric, pag paquiua ó pag pabiric sa mga máquina.—*fig.* y *fam,* Bisan ano nga uaray polos.
MECÁNICO, CA. *adj.* An tungud sa mecánica, sa mga panday, etc.
MECANISMO. *m.* Baga pag cabutang sa ano mán nga lauas pati mga bahin.
MECATE. *m.* Pisi.—Bugnoson.—Aya aya.
MECEDERO. *m.* Ilulug-ó.
MECEDOR, RA. *adj.* Maduyanduyan.—*m.* Ilulug-ó.—Duyan.
MECEDORA. *f.* Lingcoran.
MECEDURA. *f.* Pag duyan duyan.
MECENAS. *m. fig.* Tauo nga mahal nga matabang sa mga quinaadmanon nga mga tauo.
MECER. *a.* Pag lug-ó.—Pag duyan, pag duyan duyan.—Yog yog; buyog; quidang quidang; abiog; abog; ay bog.
MECONIO. *m.* Tae sin bata.—Labtinao.—*Farm.* Tague san tanum nga adormidera.
MECHA. *f.* Pabilo.—Isusurit.—Aguipot; caroscos.—Guibay nga tosino.—Tocao.
MECHAR. *a.* Pag butang sin mga guibay nga tosino sa mga carne.
MECHAZO. Dar mechazo. *fr.* Pagsurit.
MECHERO. *m.* id., pabilohan.—An tinotolpocan san candela dida san candelero.
MECHINAL. *m.* Loho sa mga cota.—*fig.* y *fam.* Bocot nga haligot.
MECHÓN. *m.* Otoot.—De pelo. *Arom.*
MEDALLA. *f.* id., medaya.
MEDALLÓN. id., daco nga medaya.
MÉDANO. *m.* Monbon.
MEDAÑO. *m.* Monbon.
MEDIA. *f.* Medias.—Tunga.—Media pieza de género. Bidang.
MEDIACAÑA. *f.* Rabol sa mga cota, mga bongbong, etc.—Gubia.—Ringbas.
MEDIACIÓN. *f.* Pag tabang, pag bulig.
MEDIADO, DA. *adj.* An catunga lá.
MEDIADOR, RA. *s.* Mananabang.
MEDIANA. *f.* Di mán an labi nga maopay, di mán an uaray gud polos, an baga sadang lá.
MEDIANAMENTE. *adv. m.* An casadangan lá.
MEDIANEJO, JA. *adj.* Di mán daco, di mán guti, baga casadangan lá.
MEDIANERO, RA. *adj.* An nabubut nga sa lain nga duduha.—Magarampo, mananabang.
MEDIANÍA. *f.* Casadangan.
MEDIANIDAD. *f.* Casadangan.
MEDIANO, NA. *adj.* Diri daco, diri guti. casadangan lá.
MEDIANTE. *adv. m.* Tungud.
MEDIAR. *n.* Pag abut sa butnga; pag abut sa catunga, etc.—Pag tabang, pag bulig.—Suang, siang.

MEDIATO, TA. *adj.* Harani.
MEDICABLE. *adj.* Sadang mabolong, sadang matambal.
MEDICACIÓN. *f.* Pag tambal, pag bolong.
MEDICAMENTO. *m.* Tambal, bolong.
MEDICAMENTOSO, SA. *adj.* Macacatambal, macacabolong.
MEDICASTRO. *m.* Taratambalan.
MEDICINA. *f.* Pag aradman sin pag tambal ó pag bolong.—Tambal, bolong.—Lanta.—Medicina hecha con zumo de naranja y orin de hierro. Calaring.
MEDICINAL. *adj.* An tungud sa pag bolong ug pag tambal.—Itarambal, iborolong.
MEDICINANTE. *m.* Tambalan, parabolong.
MEDICINAR. *a.* Pag tambal, pag bolong. Pag lanta. Pag sobol. Pag somol. Pag soná. Pag calaring.
MEDICIÓN. *f.* Socol; pag socol.—Duang, ruang.
MÉDICO, CA. *adj.* An tungud sa pag tambal ó pag bolong.—*m.* Tambalan, manánambal, paratambal, parabolong, bolongan.
MEDIDA. *f.* Socol; socolan; soclanan; casoclanan, soroclan; soroclanan. — Tarac-san. — Tacalan. — Sugacom.—Tagay; tagayan.—Manocsoc; monocsoc.—Manico.—Manug bong.—Aniga, baquid; baquiran.—Bariyoc.—Dupahan.—Palatigdong.—Dapal.—Gantang.—Licos.—Cubao.
MEDIDAMENTE. *adv. m.* Sinocol.
MEDIDOR, RA. *s.* Parasocol. — Paralicos.— Paratácus.
MEDIERA. *f.* Babaye nga parahimo sin medias.—Parabaliguia sin medias.
MEDIERO. *m.* Lalaqui nga parahimo sin medias.—Parabaliguia sin medias.—An mga mag cacatunga sa mga cuha nira, an mga magsasarosando sin pag mangno sa mga hayop, sa mga tanum, etc.
MEDIO, DIA. *adj.* Tunga.—*m.* Catigayonan.—En medio. *m. adv.* Butnga.—Falto de medios. *loc.* Culang sin catigayonan.—En medio de eso. *loc.* Bisan pá iton.—Medio ciego. Sonong.—Media cáscara de coco. Bagol.—Medio ó centro de una cosa. Bood.
MEDIOCRE. *adj.* Diri daco, diri guti, casadangan lá.
MEDIOCRIDAD. *f.* Pag cacasadangan.
MEDIODÍA. *m.* Odto; odtohan; caodtohan.—*Geogr.* Salatan.—*Mar.* Salatan nga hangin.—Hacer mediodia. *fr.* Panginodto.
MEDIQUILLO. *m.* Tambalan, bolongan.
MEDIR. *a.* Pag socol.—Pag tácus.—Pag dapal.—Pag dupa.—Pag gantang.—Pag licos.—Pag manico.—Pag manocsoc.—Pag manugbong.—Pag yead.—Pag isios.—Pag soscol.—Pag tacal.—Pag ladao.—Pag pouat.—Pag tongcad.—Pag toptop.—Pag duang, pag ruang.—*fig.* Pag tandig, pag tanding.—*r. fig.* Pag pogong.
MEDITABUNDO, DA. *adj.* Mahuna huna, mamalandongon.
MEDITACIÓN. *f.* Pamalandong, pag huna huna, pag ino ino, pag palandong.
MEDITAR. *a.* Pag palandong, pamalandong, pamorobuot, pag huna huna, pag ino ino.
MEDITERRÁNEO, NEA. *adj.* Libut sin tuna.—Dagat nga Mediterráneo.
MEDRA. *f.* Pag tubo, pag sulig, pag daco.
MEDRAR. *n.* Pag tubo, pag sulig, pag daco.
MEDRIÑAQUE. *m.* Cubal, garas.
MEDRO. *m.* Pag tubo, pag sulig, pag daco.
MEDROSAMENTE. *adv. m.* Mahadluc caopay, sin hadluc.
MEDROSO, SA. *adj.* Mahadlucon.—Macaharadluc.—Dalao.
MÉDULA. *f.* Otoc.—Bucag sin cahuy, etc.
MEDULAR. *adj.* An tungud, an sa mga otoc sa mga tul-an.
MEDULOSO, SA. *adj.* Otocan.
MEFÍTICO, CA. *adj.* Mabaho.
MÉGANO. *m.* Monbon.
MEGO, GA. *adj.* Maag hopon, maopay an buot.
MEJANA. *f.* Butay.
MEJILLA. *f.* Pamagongon, pagongon.
MEJILLÓN. *m.* Poroton sa dagat.
MEJOR. *adj.* Labi nga maopay; labi pá.
MEJORA. *f.* Pag tubo, pag sulig, pag daco.—*For.* Cabilin nga ibinibilin san mga caganac sa iba nga mga anac nira nga nalabao san canan iba.
MEJORAMIENTO. *m.* Pag pacaopay.
MEJORANA. Banua nga mahamut ug itarambal.
MEJORAR. *a.* Pag pacaopay.—*n.* Pag opay.—Opay.—Alagnat, aroalagnat.
MEJORÍA. *f.* Pag tubo, pag sulig, pag daco.—Pag opay, pag iban san saquit.—Caopayan.
MEJUNJE. *m.* Sinacot sin mag calain lain nga mga panacot.
MELADA. *f.* Lapad nga tinapay nga binubutangan sin dugos.
MELADO, DA. *adj.* Sugad sin dugos an color.
MELAMPO. *m.* Candelero nga gamit san apuntador sa mga comedia.
MELANCOLÍA. *f.* Casubo, cabido, casáquit; caosmod, caamtong.
MELANCÓLICAMENTE. *adv. m.* Masubo caopay, mabido caopay, masáquit caopay.
MELANCÓLICO, CA. *adj.* Mabidoon, masorub-on, osmuron, maamtongon.
MELANCOLIZAR. *a.* Pacasubo, pacabido, pacasáquit.—*r.* Subo, bido, sáquit.
MELAR. *adj.* Madugos.
MELAR. *a.* Pag calamay.—Pag dugos an potiocan.
MELAZA. *f.* Tami.
MELCA. *f.* Banua nga melca.
MELCOCHA. *f.* Dugos nga macognit.
MELCOCHERO. *m.* Parahimo san dugos nga macognit.—Parabaliguia san dugos nga macognit.
MELENA. *f.* Bohog nga halaba.—Bunday sin leon.—Hapin, hasnig nga ibinubutang sa ulo sa mga baca ilarum san yugo.
MELENA. *f. Med.* Saquit nga pag oro sin dugo nga maitom.
MELENO. *m. fam.* Tauo sa oma.
MELENUDO, DA. *adj.* Bohocan; barahiboon.
MELERA. *f.* Parabaliguia sin dugos.
MELERO. *m.* Parabaliguia sin dugos; parapalit sin dugos.—Piotan san dugos.
MELGACHO. *m.* Isda nga daco.
MELÍFERO, RA. *adj. poét.* Dugoson.
MELIFICADO, DA. *adj.* Dugoson.—Matam-is.
MELIFICAR. *a.* Pag dugos an mga potiocan.
MELIFLUAMENTE. *adv. m. fig.* Matam-is caopay, malomo caopay.
MELIFLUIDAD. *f.* Pag camatam-is, pag camalomo.
MELIFLUO, FLUA. *adj.* Dugoson; masugad sin dugos.—*fig.* Matam-is, malomo sa mga pag polong, etc.
MELILOTO. *m.* Banua nga trebol.
MELILOTO, TA. *adj.* Culang culang.
MELINDRE. *m.* Matam-is nga may harina, dugos ug sin bunay.—*fig.* Binabaye nga pag polong cun pag buhat bá.
MELINDREAR. *n.* Pag binabaye nga pag polong cun pag buhat bá.
MELINDRERÍA. *f.* Batasan sin binabaye nga pag polong cun pag buhat bá.

MELINDRERO, RA. *adj.* An nababatasan sin pag polong cún pag buhat bá nga binabaye.
MELINDRIZAR. *n.* Pag binabaye nga pag polong cún pag buhat bá.
MELINDROSO, SA. *adj.* An nababatasan sin pag polong cún pag buhat nga binabaye.
MELISA. *f.* Tanum nga itarambal.
MELOCOTÓN. *m.* Cahuy nga melocotón; bonga sa mao nga cahuy.
MELOCOTONERO. *m.* Cahuy nga melocotón.
MELODÍA. *m.* Pag camaopay sin tinugug cún tonog bá sin toronggon.
MELODIOSO, SA. *adj.* Macaruruyag pamation.
MELOJA. *f.* Hinugas sin dugos.
MELOJO. *m.* Cahuy cahuy nga melojo.
MELÓN. *m.* Tanum ug bonga nga melón.
MELONAR. *m.* Camelonahan.
MELONCILLO. *m.* Mananap nga meloncillo.
MELONERO, RA. *m.* y *f.* Paratanum sin mga melón.—Parabaliguia sin mga melón.—Bantay sa mga tanum nga melón.
MELOSIDAD. *f.* Pag camatam-is nga dao dugos.—*fig.* Pag calomo sin polong.
MELOSO, SA. *adj.* Matam-is nga dao dugos.—*fig.* Malomo nga pag polong.
MELOTE. *m.* Matam-is sin dugos.—Larug san azucar.
MELSA. *f. fig.* Pag cahinay hinay.
MELLA. *f.* Gapac; guibang; cabanguian; busila.
MELLADO, DA. *adj.* Siuang; culang sin ngipon.—Gongob.
MELLAR. *a.* Gapac; guibang; guipic; lingi.
MELLIZA. *f* Soriso nga binubutangan sin dugos.
MELLIZO, ZA. *adj.* Caruha, magcaruha.
MELLÓN. *m.* Al-ag; bonoot.
MEMBRANA. *f.* Lapug lapug; baga panit nga manipis.
MEMBRETE. *m.* Lactud nga casayoran.
MEMBRILLO. *m.* Cahuy nga membrillo ug an bonga niya.
MEMBRUDAMENTE. *adv. m.* Mabacud caopay.
MEMBRUDO, DA. *adj.* Mabacud.
MEMENTO. *m.* id., in iguin aampo sa Padre nga nagmimisa an mga buhi ug an mga minatay.
MEMO, MA. *adj.* Culang culang, lorong lorong.
MEMORABLE. *adj.* Tacús panumdumon, tacús hunahunaon.
MEMORANDO, DA. *adj.* Tacús panumdumon, tacús hunahunaon.
MEMORÁNDUM. *m.* Panumduman, listahan.—Pag pahibaro nga iguinpapadolong san usa nga gobierno sa lain mán nga gobierno.
MEMORAR. *a.* Pag dumdum; pag pinanumdum.
MEMORATÍSIMO, MA. *adj.* Tacús padayauon ug panumdumon.
MEMORIA. *f.* Dumdum.—Ponumduman.—Casayoran, lista sa mga guinasto, etc.—*pl.* Pangomosta.—Memoria de gallo, ó de grillo. *fig.* y *fam.* Diri macapagsaolo.—Borrar, ó borrarse, de la memoria una cosa. *fr. fig.* Limot; pacalimot.—Encomendar una cosa á la memoria. *fr.* Pag saolo sa ano mán.—Flaco de memoria. *loc.* Malimoton.—Hacer memoría. *fr.* Pag pinanumdum.—Huirse de la memoria una cosa. *fr. fig.* Limot.
MEMORIAL. *m.* Panumduman.—Surat nga paquimalooy.—*For.* Casayoran.
MEMORIALISTA. *m.* Parasurat sin mga paquimalooy.
MEMORIÓN. *m.* Camasayon magsaoló sa ano mán.
MEMORIOSO, SA. *adj.* Masayon magsaoló.
MENA. *f. Min.* Puthao san uaray pá cacuhaí san tuna.
MENA. *f.* Isda nga mena.
MENA. *f.* Cadaco, casosó, cadagmol san tostos, etc. Calain sa mga tinostos, etc.
MENAJE. *m.* Garamiton sa balay.
MENCIÓN. *f.* Pag asoy, pag mugo.—Baga pag balos.—Hacer mención. *fr.* Pag ngaran; pag hingaran.
MENCIONAR. *a.* Pag ngaran; pag hingaran.—Pag asoy, pag mugo.
MENDAZ. *adj.* Buaon.
MENDICACIÓN. *f.* Paquilimos, pagpaquilimos.
MENDICANTE. *adj* Maquiquilimos.
MENDICIDAD. *f.* Pag camacalolooy, cahimtang san naquiquilimos.
MENDIGANTA. *f.* Babaye nga maquiquilimos.
MENDIGANTE. *s.* Lalaqui nga maquiquilimos.
MENDIGAR. *a.* Paquilimos.
MENDIGO, GA. *m.* y *f.* Tauo nga maquiquilimos.
MENDIGUEZ. *f.* Paquilimos, pag paquilimos.
MENDOSAMENTE. *adv. m.* Sin bua, sayop caopay.
MENDOSO, SA. *adj.* Masay-panon, buaon.
MENDRUGO. *m.* Pinit, piri nga tinapay.
MENEADOR, RA. *adj.* Maquiua. Macaquiua.
MENEAR. *a.* Pag quiua; pag quiua quiua. Gangi. Guihoguiho. Guios. Gungi.—Gusam. Hango; hango hango. Hiboc hiboc. Hilud hilud. Hingo; hingo hingo. Hinoghinog. Hiual. Hiuit. Yocyoc, yogyog.—Iuid iuid. Libolibo. Lirap. Lingo lingo. Oangi. Oyog. Oliog.—Ouaoua. Ouos ouos. Padas. Para para. Pasa pasa. Yanog. Sipoc. Alangóang. Quipo, quipoquipo. Quisi quisi. Tabion. Tabrug. Tayong tayong. Tango tangu. Tauoltauot. Tingo tingo. To-ay. Tungay tungay. Bangó. Polot pongot. Suegay. Quilong quigong. Quiuat quiuat. Quiuol. Quiuos quiuos. Quipat quipat. Pilaypicay. Piling piling. Piric piric. Pisoc, pisoc pisoc. Pirong pirong. Pondag. Poroy poroy. Quiay quiay. Quia-quiá. Quibo quibo. Quidang quidang. Quiing quiing. Quilay quigay. Quilid quilid. Quima quima. Quindot. Qui uil qui uil. Quiuod quiuod. Hayab hayab Liric liric. Cayab cayab. Quibang, quibang quibang. Quilangquigang; catad catad; cuyab cuyab; culao cugao; colocogo; cuput coput.
MENEO *m.* Pag quiua, pag quiua quiua; pag caquiua.
MENESTER. *m.* Quinahanglan, casoroc-an.—Catungdanan.—*pl.* Pag oro, libang.—*fam.* Casangcapan; garaniton.
MENESTEROSO, SA. *adj.* Soco, songco, songcoanon.
MENESTRA. *f.* Guinisa; utan.
MAESTRAL. *m.* Paraalayon.
MENGANO, NA. *m.* y *f.* Cuan.
MENGUA. *f.* Pag iban.—Caculangan, culang, cablas.—*fig.* Caculang sin bantug cay an camatalao niya.
MENGUADAMENTE. *adv. m.* Sin uaray bantug cay an camatalao, etc.
MENGUADO, DA. *adj.* Matalao.—Culang culang.—Maimot, mahicao.
MENGUAMIENTO. *m.* Pag iban.—*fig.* Caculang sin bantug cay an camatalao, etc.
MENGUANTE. *f.* Pag iban, iban.—Hubas.—Dulum, cadulum.—Honas.
MENGUAR. *n.* Iban; quintal, quintad; quipos; hopos; hotos; honas; itos; culbao; hagas; hagud; higud; hiniti; copus.
MENINA. *f.* Babaye nga bata pá nga paraserbe san hadi nga babaye ug san mga anac niya nga mga babaye mán.

MENINGE. *f. Zool.* Baga lapug lapug ó baga panit-panit sa solud sa oló,
MENINGITIS. *f. Med.* Saquit sa mga lapug lapug ó baga panit panit sa solud sa oló.
MENINO. *m.* Tauo nga tican san cabata nag paraserbe san hadi nga babaye ug sa mga anac niya nga lalaqui.
MENIQUE. *s.* Camaingquing.
MENISCO. *m.* Salaming nga lipit.
MENJUÍ. *m.* Taguc nga mahamut.
MENJUNJE. *m.* Salacot sin mag calainlain.
MENJURJE. *m.* Salacot sin mag calainlain.
MENOLOGIO. *m.* Calendario.
MENOR. *adj.* Guti, dito. gutiay.—Manghud,—Pihig.
MENORÍA. *f.* Caguti.—Camanghud.
MENORRAGIA. *f.* Saquit sin babaye.
MENOS. *adv. comp.* Guti, dito, gutiay, guti pá.—Todo menos eso.—Ngatanan labut siton ó gauas siton.
MENOSCABADOR, RA. *adj.* Macacaiban.—Macacaraut.
MENOSCABAR. *a.* Pacaiban.—*r.* Iban.—*fig.* Pacalubad. Lubad.—*fig.* Pacaraut.—Binggot, bonggo, pinggot.
MENOSCABO. *m.* Pag iban.—Calubad.—Pacaraut.
MENOSPRECIABLEMENTE. *adv. m.* Sa cauaray catahud; sa pag pasipara.
MENOSPRECIADOR, RA. *adj.* Mapasipara, mayobit, matamay.
MENOSPRECIAMIENTO. *m.* Cauaray catahud.—Pag-pasipara, pag yobit. pag tamay.
MENOSPRECIAR. *a.* Uaray pag tahud, pag manggad, pag minanggad.—Pag pasipara, pag tamay, pag yubit.
MENOSPRECIATIVO, VA. *adj.* Macatamay, macayobit mapasipara.
MENOSPRECIO. *m.* Cauaray catahud, pag manggad, pag minanggad.—Pag pasipara, pag yobit, pag tamay.
MENSAJE. *m.* Sugo nga pag pahibaro.—Surat nga pag pahibaro.
MENSAJERO, RA. *m.* y *f.* Sinusugo, sinugo.
MENSTRUACIÓN. *f.* Saquit sin babaye.
MENSTRUAL. *adj.* An tungud sa saquit sin babaye.
MENSTRUALMENTE. *adv. m.* Iquinabulan nabati san mao nga saquit.
MENSTRUAR. *n.* Pag bati, in an babaye mabati san iya saquit, pag auas sin dugo.
MENSTRUO. *m.* Saquit sin babaye, pag auas sin dugo.
MENSTRUOSO, SA. *adj.* An tungud sa saquit sin babaye.—An babaye nga nabati san iya saquit.
MENSUAL. *adj.* Iquinabulan.
MENSUALIDAD. *f.* Sohol sa iquinabulan.
MENSUALMENTE. *adv. m.* Sa iquinabulan.
MENSURA. *f.* Socol.
MENSURABILIDAD. *f.* In sadang pag soc-lon.
MENSURABLE. *adj.* Sadang pag soc-lon.
MENSURADOR, RA. *s.* Parasocol.
MENSURAL. *adj.* An isosocol.
MENSURAS. *a.* Pag socol.
MENTA. *f.* Banua nga yerbabuena.
MENTADO, DA. *adj.* Bantugan, dongganon.
MENTAL. *adj.* Sa huna huna, an tungud sa humahuna.
MENTALMENTE. *adv. m.* Sa huna huna.
MENTAR. *a.* Pag ngaran; pag hingaran; pag mugo.
MENTE. *f.* Huna huna.—Buot.
MENTECATADA. *f.* Calorong, pag calorong.
MENTECATERÍA. *f.* Calorong, pag calorong.
MENTECATEZ. *f.* Calorong, pag calorong.
MENTECATO, TA. *adj.* Lorong, culang culang.
MENTIDERO. *m.* Hampangan, harampangan, hampanganan.
MENTIDO, DA. *adj.* Buaon; pos-ong pos-ongon.
MENTIR. *n.* Pag bua; pos-ong; ahang.—Pag libog. Omandagas.—Bolsit, bosi.
MENTIRA. *f.* Bua, bolsit.—Sayop, lisa cun dao sa pag surat.
MENTIRIJILLAS (DE). *m. adj.* Sorosuerte lá.
MENTIRILLA. *f.* Guti nga bua.—De mentirillas. *m. adv.* Sorosuerte lá.
MENTIRÓN. *m.* Daco nga bua.
MENTIROSAMENTE. *adv. m.* Sin bua.
MENTIROSO, SA. *adj.* Buaon, bolsiton, bosihon.—Damo in sayop cun surat ó libro bá.—Malimbong.
MENTIS. *m.* Panhimua.
MENTOR. *m. fig.* Parasagdon, paraagbay.—*fig.* Sinasarigan
MENUDAMENTE. *adv. m.* Sin talagudtí.—Sa pagcatinagsa tagsa.
MENUDEAR. *a.* Agsub.—Pag asoy gud.
MENUDENCIA. *f.* Caguti, cagutiay.—Pag osisa sin maopay.
MENUDEO. *m.* Pag agsub.—Pag baliguia sin talagudti.
MENUDILLO. *m.* Caluluthan sa teel sa mga manap.—*pl.*—An sa solud sa guinhaua sa mga tamsi.
MENUDO, DA. *adj.* Guti, gutiay, dito; niquinic.—Gutiay an polos.—An salapi, nga sentimos, cahate, sicapat, sicaualo, cuarta.—*m.* Dingo.—A menudo. *m. adv.* Sin macadamo, sin agsub.—Por menudo. *m. adv.* Sa pag catinag-sa tag-sa. —Sa pag catalagudti.
MEÑIQUE. *adj.* Cumaingquing.—*fam.* Guigugutiaye. Tamuyingquing.
MEOLLAR. *m. Mar.* Pisi.
MEOLLO. *m.* Otoc.—Bucag sin cahoy, etc.—*fig.* Baga camarasa.—Hunahuna.—No tener meollo una cosa. *fr. fig.* Uaray rasa.
MEÓN, NA. *adj.* Maihi, agsub umihi.
MEQUETREFE. *m. fam.* Paralabut, uaray mán siya polos.
MERAMENTE. *adv. m.* Lá, lamang.
MERAR. *a.* Pag sambog, pag lambog, pag lamay, pag simbog, pag ahug.
MERCA. *f. fam.* Palit, botong, an pinalit ó an binotong.
MERCACHIFLE. *m.* Parapasag san iya baliguia nga tienda.—Paracomersio sin talagudti.
MERCADANTE. *m.* Parapalit cun parabaliguia bá, caracal.
MERCADEAR. *n.* Pag comersio, pag caracal.
MERCADER. *m.* Parapalit cun parabaliguia bá, caracal.
MERCADERÍA. *f.* Mga género cun iba pá nga pinapalit, iguinbabaliguia ó iguincocomersio.
MERCADO. *m.* Tianggui, tiangguian.
MERCANCÍA. *f.* Mga género cun iba pá nga pinapalit, iguinbabaliguia ó iguincocomersio.
MERCANTE. *p. a.* Mapalit; mabaliguia ó magcocomersio.—*adj.* An tungud ó canan parapalit, parabaliguia, ó paracomersio.—Sacayán nga pag lulurahan sa mga género, abaca, lana, etc.—*m.* Paracomersio, caracal.
MERCANTIL. *adj.* An tungud ó canan parapalit, parabaliguia ó paracomersio. An tungud ó an sa mga género cun iba pá.
MERCANTILMENTE. *adv. m.* Alagad sa batasan san mga pagcomersio.
MERCANTIVO, VA. *adj.* An tungud ó canan paracomersio. An tungud ó an sa mga género cun iba pá.

MERCAR. *a.* Pag palit.
MERCED. *f.* Sohol.—Hatag; calooy.—Pag hatag sin catalahuran.—Estar uno á merced de otro. *fr.* Sacop gud niya.
MERCENARIO, RIA. *adj.* An mga soldado nga nagseserbe sa lain nga hadi sa pag auayan, cay sinosoholan man sira.—An mga capadian sa orden de la Merced.—*m.* Mag buruhat; paraalayon.
MERCERÍA *f.* Comersio sin talagudti.—Tendahan.
MERCERO. *m.* Paracomersio sin talagudti.
MERCURIAL. *f.* Banua nga mercurial.
MERCURIO. *m. Astron.* Bitoon nga tinatauag mercurio.—Asoque.
MERCHANTE. *m.* Comersiante.
MERDELLÓN, NA. *m. y f. fam.* Sacop nga mahugao an pag sirbe.
MERDOSO, SA. *adj.* Mahugao.
MERE. *adv. m.* Lá, lamang.
MERECEDOR, RA. *adj.* Matacús.
MERECER. *a.* Tacús.
MERECIDAMENTE. *adv. m.* Sin tacús.
MERECIDO. *m.* Castigo, badlong, sirot.
MERECIMIENTO. *m.* Baralsan, pahanungdan.
MERENDAR. *n.* Pamahao in colop.—Merendarse uno una cosa. *fr. fig.* Pacacuha, pagona sin pacacuha.
MERENDERO. *m.* Pamamahacuan. Pangangaonan.
MERENDILLA, TA. *f.* Paropamahao.
MERENDONA. *f.* Daco nga pamahao.
MERENGUE. *m.* Matam-is nga merengue nga may bunay.
MERETRICIO, CIA. *adj.* Bigaon.
MERETRIZ. *f.* Biga, bigaon.
MERGÁNSAR. *m.* Tamsi sa dagat.
MERGO. *m.* Tamsi sa dagat.
MERIDIANO, NA. *adj.* An dapit sa caodtohan.—*m.* Caodtohan.
MERIDIONAL. *adj.* Dapit sa caodtohan, sa casalatanan.
MERIENDA. *f.* Pamahao in colop.
MERINO, NA. *s.* Carnero nga merino nga gamay caopay an iya barahibo.
MÉRITAMENTE. *adv. m.* Sin tacús.
MERITÍSIMO, MA. *adj.* Tacús caopay, guitatacúsi.
MÉRITO. *m.* Baralsan, pahanungdan.
MERITORIAMENTE. *adv. m.* Sin tacús.
MERITORIO, RIA. *adj.* Tacús pag bal-san; macacabalos.—*m.* An parasurat ó parabuhat sin uaray mán sohol, cundi nag lalaom siya nga pag babal-san sa orehe nga mga adlao.
MERLA. *f.* Isda nga merla.
MERLÍN. *m. Mar.* Lubid.
MERLO. *m.* Isda nga merlo.
MERLUZA. *f.* Isda nga merluza.
MERMA. *f.* Iban; pag iban; pag caiban.
MERMAR. *n.* Iban. Guintal; hubas; hulpa; hupa; hagud; cubao; colpa.
MERMELADA. *f.* Matam-is nga membrillo nga may dugos ug sin asucar.
MERO. *m.* Isda nga mero.
MERO, RA. *adj.* Uaray sacot.
MERODEADOR, RA. *adj.* Macauat, maninicas.
MERODEAR. *n.* Pag cauat, Pag ticas, pag tolis.
MERODEO. *m.* Pag cauat, pag ticas, pag tulis.
MERODISTA. *com.* Maninicas.
MES. *m.* Bulan.
MESA. *f.* Lamesa.
MESADA. *f.* Salapi ó iba pá nga ihinahatag ó ibinabayad iquinabulan.
MESADURA. *f.* Pag gonit; pag cagonit.
MESANA. *f. Mar.* Toladoc nga dapit sa olin.—Layag.
MESAR. *a.* Pag gonit.
MESERO. *m.* Tauo nga napasohol sa iquinabulan sin pag buhat didto san nag tutdo sa iya.
MESETA. *f.* Patag patag sa pangcay sin buquid.
MESÍAS. *m.* Mesías, an Anac sa Dios, Si Jesucristo nga aton Manonobus.
MESILLA. *f.* Gutiay nga lamesa.—Salapi nga hatag san hadi iquinaadlao sa iya mga surugoon in naglalacat siya.—*fig.* Pag sauay.
MESILLO. *m.* Siyapa nga pag abat sa mga babaye san ira saquít san tapus ná mag anac.
MESÓN. *m.* Hapitan, harapitan.
MESONERO, RA. *m. y f.* An tag-ada san balay nga hapitan.
MESTIZAR. *a.* Pag libug.
MESTIZO, ZA. *s.* Libog.—*pl.* Calibogan.—Ipac.
MESTO. *m.* Cahuy cahuy nga mesto.
MESURA. *f.* Camalig dong. —Catahud.—Casoc-lanan.
MESURADAMENTE. *adv. m.* Sa hinay hinay.
MESURADO, DA. *adj.* Malig dong, buotan, diri malipas san casadangan.
MESURAR. *a.* Pag tahud.
META. *f.* Bato nga tais.—Catub tuban.
METACARPO. *m. Zool.* Camut.
METAFÍSICA. *f.* Pag aradman nga tungud sa mga camatuoran nga labao nga manhitutungud sa cahimtang sa mga diri lanasan ug sa mga may lauas mán sa halarum nga pag sabut.—*fig.* Halarum nga pag huna huna cún pag asoy bá.
METAFÍSICAMENTE. *adv. m.* Alagad sa mga lagda san metafísica.
METAFÍSICO, CA. *adj.* An tungud ó canan metaffsica.—*fig.* Halarum ug macuri sabuton.—*m.* An maaram san metaffsica.
METÁFORA. *f.* Sambingay, amguid.
METAFÓRICAMENTE. *adv. m.* Sinambingay gud, inamguid gud.
METAFÓRICO, CA. *adj.* Sinambingay, inamguid.
METAFORIZAR. *a.* Pag sambingay, pag amguid.
METAGOGE. *f.* Sambingay, amguid, sugad sini, *baga nagtitinaua an banua.*
METAL. *m.* Tumbaga ug iba pá nga sugad.—*fig.* Catingug.
METALARIO. *m.* Parahimo sin buhat nga tumbaga, sinc, etc.
METÁLICA. *f.* Pagaradman nga tungud sa pag cuha sa mga metal didto pá sa mga mina ug pag pacaopay mán sa mao nga mga metal.
METÁLICO, CA. *adj.* An tungud sa tumbaga, sinc, etc.—Bisan ano nga tumbaga, etc.—*m.* Salapi.
METALÍFERO, RA. *adj.* An may tumbaga, sinc, etc.
METALISTA. *m.* Parahimo sin buhat nga tumbaga, sinc, etc.
METALIZACIÓN. *f.* Pag himo sa bisan ano nga masugad sin tumbaga, etc.
METALIZAR. *a.* Pag himo sa bisan ano nga masugad sin tumbaga, etc.; pag patumbaga.
METALURGIA. *f.* Pagaradman nga tungud sa pag cuha sa mga metal didto pá sa mga mina ug pag pacaopay mán sa mao nga mga metal.
METALÚRGICO, CA. *adj.* An tungud sa metalurgia.—An maaram san metalurgia.
METALLA. *f.* Mga pinit pinit nga bulauan.
METAMORFOSEAR. *a.* Pag balhin, pag lain.
METAMÓRFOSIS. *f.* Pag balhin, pag lain; pag cabalhin, pag calain.

METÁSTASIS. *f.* Paghouas sin tigda an saquit, panganglit, sa butcon, ug pagolput sa paá.
METATARSO. *m. Zool.* Teel, siqui.
METATE. *m.* Bato nga liguisan sin cacao, etc.
METEDOR, RA. *m.* y *f.* Parasolud.—*m.* Hapin nga loon sa mga cabataan nga mga gutiay pá.
METEDURÍA. *f.* Pagsolud; pagpasolud nga tinago sin mga estrabio.
METEMUERTOS. *m.* Paracuha, paraiuas, tauo nga may catungdanan sa mga comediahan sin pagcuha ug pagiuas anay sa mga lingcoran ug iba pá, cun malain sin salida.—*fig.* Paralabut.
METEÓRICO, CA. *adj.* An tungud sa mga meteoro.
METEORISMO. *m. Med.* Paglatud an tiyan.
METEORO. *m.* Tinatauag meteoro, an oran, an linti, an calayo ni San Telmo, etc.
METEOROLOGÍA. *f.* Pagaradman sa fisica, nga tungud sa mga meteoro.
METEOROLÓGICO, CA. *adj.* An tungud sa mga meteoro bá.
METER. *a.* Pagsolud. Pagpasolud. Socsoc. Sohot. Sagbang. Cauong. Caó caó. Sangcarip. Halutahit. Habolhos. Habilho. Habilong. Haauang. Goong. Halubong. Totoc. Olnod. Onon. Onlud. Hapislong. Sugbo. Bulasot. Bolnod. Socdip.
METER caña ó cosa equivalente en tinaja etc., para saber el liquido que aun pueda haber. Tadul.
METER el arma en la vaina ó alguna cosa en agujero ó hueco. Tal-ob.
METER en el agua, Tigsub.
METER bien el remo en el agua y remar con fuerza. Salum.
METER en la boca. Timo. Doom.
METER ruido. Tingul. Salangisang. Ngiras, aringasa.
METER en techo de nipa, cerca del caballete, palo ó caña, de modo que pase de un lado á otro. Tohos.
METER pluma en tintero, remo en el agua. etc. Tolnob.
METER el dedo en dulce etc., para probarlo. Tolpoc.
METER en agujero. Tolpos. Piho. Honghong.
METER los animales en corral, etc. Paslud. Pitac.
METER alguna cosa en los ojos. Puling. Suclat.
METER tizón en el rescoldo ó en agua. Sobsob.
METERSE en el agua el catig del baloto etc., por la parte de proa, cuando lleva salida el mismo. Sobsob.
METER el dedo en la boca. Hamul.
METER bocado en la boca. Hongit.
METER en pocilga á los cerdos. Boon.
METER la mano en el bolso, en vasija, entre el pecho, etc. Caló.
METER el bolo de plano al quitar la yerba. Dodo.
METER con fuerza en agujero caña, palo, etc. Doldug.
METER la mano en agua y moverla de una parte para otra. Gaugao.
METERSE en el agua hasta la cintura. Logom.
METERSE agua en los oidos. Lungug.
METERSE debajo la tierra como lombriz, etc. Irior.
METERSE en el agua vestido. Osbog.
METERSE en el lodo. Sagparac.
METERSE el agua por entre aberturas por causa del viento. Araua.
METER miedo. Pagpahadluc, pag patarhug.
METER ó presentar memorial, solicitud, etc. Pagpahayag, paquimalooy.
METER el pan en harina. Pagdugang sin harina sa pagtinapay.
METER letra, renglones. Pagpasoso.
METERILLAS y sacamuertos. *m.* Paracuha, paraiuas, tauo nga may catungdanan sa mga comediahan sin pagcuha ug pagiuas anay sa mga lingcoran ug iba pá, cun malain sin salida.—Parabuhat.
METICULOSO, SA. *adj.* Hadlucon.
METIDO. *m.* Puniti. Sontoc.
METIMIENTO. *m.* Pagsolud. Pagpasolud. *vid.* meter.
METÓDICAMENTE. *adv. m.* Sin husay, husay caopay, husay gud, sugad san angay sa batasan.
METÓDICO, CA. *adj.* Husay, angay sa batasan.
METODIZAR. *a.* Paghusay; pagpacaopay.
MÉTODO. *m.* Cahusayan.—Batasan sin pagpolong cún pagbuhat bá.—Pagpaagui san buhat.
METRALLA. *f. Art.* Ponglo, puthao, raysang nga iquinacarga sa mga luthang.
METRALLAZO. *m.* Pagbuhi san luthang.
METRETA. *f.* Tarac-san; tacalan.—Surudlan sin alacsio cún lana bá.
MÉTRICA. *f.* Pagaradman tungud sa paghimo sin mga verso ó siday.
MÉTRICAMENTE. *adv. m.* Alagad sa mga lagda san metro ó siday.—Alagad san mga lagda san metro ó socol.
MÉTRICO, CA. An tungud ó canan metro cún siday bá.—An tungud ó canan metro cún socol bá.
METRIFICACIÓN. *f.* Paghimo sin mga siday, pagsiday.
METRIFICADOR, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin mga siday, parasiday.
METRIFICAR. *a.* Paghimo sin mga siday, pagsiday.
METRISTA. *com.* Parahimo sin mga siday, parasiday.
METRO. *m.* id., siday.—Socol.
METRÓPOLI. *f.* Bongto nga pangulo, capong-tan, capopong-tan. Singbahan nga arsobispal nga pangulo sa iba nga mga singbahan.
METROPOLITANO, NA. *adj.* An tungud ó canan metrópoli.—An tungud ó canan Señor Arzobispo.—*m.* An Señor Arzobispo nga ponoan sa iba nga mga Obispo nga mga sacop niya, cay siya an pangulo.
METRORRAGIA. *f. Med.* Pagdugo, in nagdudugo an babaye, cay inabutan sin saquit.
MEYA. *f.* Alimaango, quinis.
MEZCLA. *f.* Pagsacot, pagsalacot. Pagcasacot, pagcasalacot.—Masa, minasa nga baras ug apog.—Libug.
MEZCLADAMENTE. *adv. m.* Sinacot gud.
MEZCLADO, DA. *adj.* Sinacot.—Laoc.
MEZCLADOR, RA. *m.* y *f.* Parasacot.
MEZCLADURA. *f.* Sacot, pagsacot, pagsalacot. Pagcasacot, pagcasalacot.
MEZCLAR. *a.* Pagsacot, pagsalacot. Paglahuc. Molonmocon. Sahug. Salad. Lamay. Ahug. Pagsuda. Bagay, balagay. Sagul. Salado. Sarac. Sangag. Labug.
MEZCLAR, ser alguna persona ó bestia mestiza. Libug.
MEZCLAR el arroz con maiz, coco rallado, etc. Lusac.
MEZCLAR liquidos. Sambog, lambog, simbog, timbog.
MEZCLARSE, juntarse un animal con otros. Pagtampo.
MEZCLILLA. *f.* Baga sinamay nga panapton.
MEZCOLANZA. *f. fam.* Sacot, salacot.
MEZQUINAMENTE. *adv. m.* Macaloloy gud, soco caopay.—Mahicao caopay, maimot caopay.
MEZQUINDAD. *f.* Camacalolooy, casoco, casongco.—Cahicao, caimot; camahicao, camaimot.

MEZQUINO, NA. *adj.* Macalolooy, hangul, soco, songco.—Mahicao, maimot, madohong, macupit, mabantito, macobot. Halot.—Gutiay.
MEZQUITA. *f.* Baga singbahan sa mga moros.

MI

MI, MIS. *pron.* Acon, co, nacon.
MIAJA. *f.* Moh moh, caracatac.
MIAR. *n.* Ingao, ingao ingao, ngiao.
MIASMA. *m. Med.* Alitbo, alisbo nga maraut ó mabaho.
MIASMÁTICO, CA *adj.* Bisan ano nga maraut ó mabaho an alitbo ó alisbo niya.—Saquit nga guican sa mga maraut nga alisbo.
MIAU. *m.* Ingao, ngiao.
MICCIÓN. *f.* Pag ihi.
MICO. *m.* Olot, amó.
MICROCÉFALO, LA. *adj.* Gutiay an oló.
MICRÓMETRO. *m.* Salaming nga gamit sa pag socol.
MICROSCOPIO. *m.* Salaming nga gamit sa pag quita bisan sa mga gutiay gud.
MICHA. *f.* Oding nga babaye.
MICHO. *m.* Oding nga lalaqui.
MIDA. *m.* Olud.
MIEDO. *m.* Cahadluc, cahadoc.—Catahap.—Hirib hirib; hiric hiric.—Auod. Suib.
MIEDOSO, SA. *adj.* Hadlucon, hadocon.
MIEL. *f.* Dugos.
MIELGA. *f.* Banua nga mielga.
MIELGA. *f.* Isda nga mielga.
MIELGO, GA. *adj.* Caruha, magcaruha.
MIELITIS. *f. Med.* Saquit ó hubag sa talodtod.
MIEMBRO. *m.* Bahin; potâ.—Miembro inútil. Gotos.—Miembro, órgano de la generación. Quinabuhi; atubangan; otin, boto, ihian, putic, otog.—En algunos animales. Tacdug.
MIENTE. *f.* Huna huna.—Caer en mientes. *fr.* Pag huna huna.—Parar, ó poner, mientes en una cosa. Pag huna huna, pamorobuot sin mahinay.—Traer una cosa á las mientes. *fr.* Pag pinanumdum.—Venírsele á uno una cosa á las mientes. *f.* Hinumdum.
MIENTRAS. *adv. t.* Tub tub, adto, in. Mientras yo estoy en casa... Tub tub nga aadi aco sa balay.—Mientras yo estudio, él juega. In adto aco nag aaram, siya nagsusugal.
MIERA. *f.* Taguc nga sugad sin lana san cahuy nga enebro, baga balao.
MIÉRCOLES. *m.* id., icaupat caadlao san semana.—Miércoles de ceniza. Adlao san pamuring, siyapa caadlao san cuaresma.
MIERDA. Tac.—Iti.—*fig.* y *fam.* Hugao.
MIERRA. *f.* Cangga, cundi uaray mga rueda.
MIES. *f.* An ohay ug dagami san trigo.—Catbabari, cat aani.—*fig.* An mga tauo nga nacoconvertir, ug an mga coconvertiron pá, sa aton religión nga santa.—*pl.* An mga tinanum.
MIGA. *f.* An baga onud san tinapay.—*pl.* Migas nga tinapay.—Pinit.
MIGAJA. *f.* Moh moh, caracatac.—Pinit, piri.
MIGAJADA. *f.* Pinitpinit, piripiri.
MIGAJÓN. *m.* Daco nga moh moh.—Pinit, piri.
MIGAJUELA. *f.* Guti nga moh moh.
MIGAR. *a.* Pag pinitpinit, pagpiripiri.—Sonud sa gatas etc., in mga pinit nga tinapay.—Pagadlip.
MIGRACIÓN. *f.* Pag guican, pag halin sa lain nga tuna.
MIGUELETE. *m.* Soldado.
MIJERO. *m.* Haroharigue cun cota bá sa mga dalan nga tigaman sa mga milla, cun pipira bá.
MIJÓ. *m.* Daua.
MIKADO. *m.* Ponoan ó hadi sa Japón.
MIL. *adj.* Yocut.—*pl.* Cayocot yocotan.
MILAGRERO, RA. *adj.* An masayon tumoo nga may milagro, bisan uaray mán.—*fam.* An magbuhat sin mga milagro.
MILAGRO. *m.* id., buhat nga catingalahan nga guican sa gahum sa Dios, pangasa.
MILAGROSAMENTE. *adv. m.* Sin daco nga catingalahan, sin daco nga pag milagro.
MILAGROSO, SA. *adj.* Macatingala, orosahon, pangasa nga guican sa gahum sa Dios.—An magbuhat san mga milagro.
MILAMORES. *f.* Banua nga milamores.
MILANO. *m.* Banug.—Isda nga milano.
MILENARIO, RIA. *adj.* Mayocut.—*m.* Yocut.
MILENO, NA. *adj.* Bisan ano nga habol nga yocut an sabut.
MILENRAMA. *f.* Banua nga milenrama.
MILÉSIMO, MA. *adj.* Yocut.
MILHOJAS. *f.* Banua nga milhojas.
MILIAR. *adj.* Masugad sin daua.—*Med. f.* Saquit nga sugad sin tipdas.
MILICIA. *f.* Pag aradman nga tungud sin pag tutdo sin pag auay sa mga soldado.—Pag soldado.—Mga casoldadosan.—Milicia angélica. Cubay ó camonong ponongan sa mga ángeles.
MILICIANO, NA *adj.* An tungud sa milicia.—*m.* Soldado.
MILITANTE. *p. a.* An nagsosoldado.—*adj.* Iglesia militante. Iglesia nga matoclos.
MILITAR. *adj.* An tungud sa milicia cun sa pag auay.—*m.* Soldado.
MILITAR. *n.* Pag soldado.
MILITARMENTE. *adv. m.* Sugad san binabatasan sa mga soldado.
MILLA. *f.* id., icatolo cabahin sa usa calegua.
MILLAR. *m.* Yocut.—*pl.* Cayocut yocotan.
MILLARADA. *f.* Cayocut yocotan.
MILLÓN. *m.* Ribo.
MILLONARIO, RIA. *adj.* Salapianon, mangaran, bahandianon.
MIMAR. *a.* Pag ogay, pag saho.
MIMBRAL. *m.* Camimbrihan.
MIMBRE. *m.* Cahuy cahuy nga mimbre, halaba an sanga, manipis ug malubay.—Sanga sin mimbre.
MIMBREAR. *n.* Huyab huyab.
MIMBREÑO, ÑA. *adj.* Masugad sin mimbre.
MIMBRERA. *f.* Cahuy cahuy nga mimbre, haglaba an sanga, manipis ug malubay.
MIMBRERAL. *m.* Camimbrehan.
MIMESIS. *f.* Pag subad subad san polong cun buhat bá sin lain nga tauo sa pag dorogas ug pag tiao tiao bá sa iya.
MÍMICA *f.* Pag aradman nga paquigsabut tungud sin mga pag señas ó mga pag quinhat bá.
MIMO. *m.* Gopong.—Comedia nga macatataua ug danay mahugao.
MIMO. *m.* Ogay, pag caogay, pag saho.
MIMOSA. *f.* Banua nga mimosa.
MIMOSO, SA. *adj.* Mapasaho.—Sinahoan.
MINA. *f.* Calian, dulangan, pangalian.—*Fort.* Ocad nga halarum ug halaba sa ilarum sa tuna, nga binubutangan sin polvora, cay basi mabungcag an bongto, etc.
MINADOR, RA. *adj.* Magcacale. Maocad. Macotcot.—*m.* Papahimo sin mga mina sa ilarum sa tuna.
MINAR. *a.* Pag cale, pag ocad, pag cot cot.—*fig.* Pag patigayon gud caopay basi macuha an guintutuyo.

MINERAJE. *m.* An pag buhat ug an polos nga cuha sa mga mina.
MINERAL. *adj.* An tungud sa mga mina.—*m.* An mina nga bulauan, salapi, tumbaga, etc.—Guinicanan sa mga borabud.—*fig.* Bisan ano nga quinucuhaan sin daco nga polos.
MINERALOGÍA. *f.* Pag aradman nga tungud sa mga mineral.
MINERALÓGICO, CA. *adj.* An tungud sa mineralogía.
MINERALOGISTA. *m.* An batid ó lasgud sa mineralogia.
MINERÍA. *f.* Pag aradman sin pag buhat sa mga mina.—Mga mag buruhat dida.
MINERO, RA. *adj.* An tungud sa mineria.—*m.* Parabuhat sa mga mina. An tag-ada san mina nga parasohol san mga mag buruhat dida.—Mina nga salapí, balauan, tumbaga, etc.—*fig.* Guinicanan sa bisan ano.
MINEROMEDICINAL. *adj.* Tubig nga gamit sa mga pag tambal.
MINERVA. De propia. Minerva. Sa lugaringon nga pag larang.
MINERVA. *f.* An procesión sa Corpus.
MINGO. *expr. fig.* y *fam.* Ogdayon.
MINGO. *m.* An bola nga ibinubutang sa butnga san billar.
MINIAR. *a.* Pag pintar sin mga gudtiay.
MINIATURA. *f.* Pintar nga gudtiay, nga nahimo sa papel, género, tiposo, etc.
MINIATURISTA. *com.* Parapintar sin mga gudtiay.
MÍNIMA. *f.* Guti, gutiay, dito.
MINIMISTA. *m.* An nagaaram sa mga minimos.
MÍNIMO, MA. *adj.* Guigugutiaye, gutiay caopay, labi nga gutiay.—*s.* Capadian sa religión ni San Francisco de Paula.—*pl.* Icaduha san mga clase sa gramática nga guinaadman an mga género sa mga nombre ug an mga oración.
MÍNIMUM. *m.* An tubtub, diri ná mahihimo ibanan.
MININA. *f. fam.* Oding nga babaye.
MININO. *m. fam.* Oding nga lalaqui.
MINIO. *m.* Pintar nga pula.
MINISTERIAL. *adj.* An tungud sa pag mangno sa guinhadian, cún sa mga ministro nga tinatapuran.—An gapil sa mga ministro.
MINISTERIO. *m.* id., an mga ministro nga tinatapuran sin pagmangno san guinhadian.—Oroquian san ministro.—Catungdanan.
MINISTRA. *f.* Babaye nga surugoon.—Asaua san ministro.—Ponoan sa mga monja.
MINISTRADOR, RA. *adj.* Magtutuman sin catungdanan.—*s.* Parahatag.
MINISTRAR. *a.* Pag tuman sin catungdanan.—Pag hatag.—Pag serbe.
MINISTRIL. *m.* Aguasil.
MINISTRO. *m.* Paraserbe.—Hocom.—Tinoinan, tinatapuran.
MINORACIÓN. *f.* Pag iban; pag caiban.
MINORAR. *a.* Pag iban; labnao.
MINORATIVO, VA. *adj.* Macacaiban.
MINORÍA. *f.* Obus cún dao sa mga pag votos.—An mga obus sin mga votos.
MINORIDAD. *f.* An mga obus sin mga votos.
MINUCIA. *f.* Cagutiay, cauaray polos.
MINUCIOSO, SA. *adj.* Maosisahon.—Macuti cuti.
MINUCIOSIDAD. *f.* Camaosisahon.—Camacuti cuti.
MINUÉ. *m.* Sayao nga minué.
MINUETE. *m.* Sayao nga minué.
MINÚSCULA. *adj.* Letra nga minúscula ó gutiay.
MINUTA. *f.* Lactud nga casayoran nga pag huhuaron ug pag opayon.—Panumduman nga sinurat.—Lista nga panumduman.
MINUTAR. *a.* Pag surat, surat nga pag huhuaron. Pag surat sin lactud.
MINUTARIO. *m.* Hinuhuaran san mga sinurat.
MINUTERO. *m.* Puthao san orasan nga natudlo san mga minuto.
MINUTO. *m.* id., an tagsa san caon-man cabahin sa usa ca oras.
MIÑÓN. *m.* Soldado.
MIÑÓN. *m.* Tae sin puthao.—*Min.* Puthao.
MIÑOSA. *f.* Uate.
MIO. *pron.* Acon, co, nacon.
MIODINIA. *f. Med.* Saquit sa mga paá.
MIOPE. *adj.* Harap.
MIOPIA. *f.* caharap.
MIOSIS. *f. Med.* Pag piong; capiong.
MIRABEL. *m.* Banua nga mirabel.
MIRADA. *f.* Pag culao, pag quita; pagtan-ao; pag hiling.
MIRADERO. *m.* Tanao-an, quiritaan. Sil-ingan.
MIRADO, DA. *adj.* Bien mirado. Tinatahud caopay.—Mal mirado. Diri tinatahud.
MIRADOR, RA. *adj.* Maculao, maquita, matan-ao; mahiling.—*m.* Tan-aoan, quiritaan.
MIRADURA. *f.* Pag culao, pag quita, pag tan-ao; pag hiling.
MIRAMIENTO. *m.* Pag culao, pag quita, pag tan-ao; pag hiling.—Pagtahud; catahud; catalahuran.
MIRAR. *a.* Pag culao, pag quita, pag tan-ao. Pag hiling.—Pag sod-ong. Pag sol-ong. Pag horug. Pag cogbot; pagtoclo.—Pag garangao.—*fig.* Panginano.—*fig.* Pag mangno; pag hopot; pag tabang, pag bulig.—Bien mirado.—*m. adv.* Cún Panginanohun caopay.
MIRAR por agujero, abertura, etc. Sil-ing; sipat sipat; sid-ip; guirim.
MIRAR de hito en hito. Sipat; quihap, quihap quihap; totoc; bugtoc.
MIRAR desde abajo arriba. Sirib.
MIRAR bien antes de hacer alguna cosa. Sulao.
MIRAR inclinando un poco la cabeza y poniendo los ojos en blanco. Suricop.
MIRAR hácia abajo. Tamud.
MIRAR recatadamente ó con alguna intención. Quinhat, quidhat, quiro, barising.
MIRAR al espejo ó al agua. Anino, aninao, landong,
MIRAR por la honra, hacienda, etc. Bitoc.
MIRAR con ceño. Lurat.
MIRAR atónito hácia arriba. Sidap.
MIRAR por ventana. Hambo, hamboy.
MIRAR estirando el pescuezo. Handucag.
MIRAR al fondo del agua. Nanao.
MIRAR donde hay pescado ó caza. Hulao.
MIRAR con compasión. Lingi; irohoy.
MIRAR con ligereza volviendo la cabeza. Iemat.
MIRAR alzando ó volviendo la cabeza. Dangag.
MIRAR á vasija inclinándola. Gabiling.
MIRAR meneando y volviendo la cabeza. Yungat-yungat.
MIRAR á una y otra parte sin atender. Lingag, lingag lingag.
MIRAR cara á cara, de hito en hito. Buslong.
MIRAR por eclosia, enrejado y otros huecos análogos. Sere, pasere.
MIRASOL. *m.* Tanum nga mirasol.
MIRÍFICO, CA. *adj. poét.* Catingalahan, macatitingala, orosahon.

MIRIÑAQUE. *m.* —Hiyas hiyas, Oyagan, uyasan.—Saya nga loon ug matugas.
MIRIÓPODO. *adj. Zool.* Mananap nga damo an teel ó siqui, teelan, siquihan.
MIRÍSTICA. *f.* Cahuy nga mirística.
MIRLA. *f.* Tamsi nga mirla.
MIRLAMIENTO. *m.* Pag pacaligdong.
MIRLARSE. *r. fam.* Pag pacaligdong.
MIRLO. *m.* Tamsi nga mirlo.—*fig.* y *fam.* Pag pacaligdong.
MIRÓN, NA. *adj.* Mag paratan-ao, magparaculao, magparahiling.
MIRRA. *f.* id., taguc nga mahamut.
MIRRADO, DA. *adj.* Bisan ano nga may mirra.
MIRRAUSTE. *m.* Mga siuo sin sarapati nga guinisa, nga may mga almendra, asucar ug sin mga panacot.
MIRRINO, NA. *adj.* Bisan ano nga may mirra, cun sugad bá sin mirra.
MIRTO. *m.* Cahuy cahuy nga mirto.
MISA. *f.* id., an santos nga misa.
MISACANTANO. *m.* An guinordenan sa pagcapadre, an bag-o nga Padre.
MISAL. *s.* Libro nga misal.
MISANTROPÍA. *f.* Baga cangalas sa igcasitauo.
MISÁNTROPO. *m.* An baga mangalas sa igcasitauo.
MISAR. *n. fam.* Pag misa.—*fam.* Pamati san santos nga misa.
MISARIO. *m.* Monasiyo.
MISCELÁNEA. *f.* Salacot.
MISCELÁNEO, NEA. *adj.* Salacot.
MISERABILÍSIMO, MA. *adj.* Mahicao caopay, maimot caopay.—Macalolooy caopay, hangul caopay.
MISERABLE. *adj.* Mahicao, maimot. Holoy. Bantito. Halot.—Macalolooy, hangul.—Bogcot.
MISERACIÓN. *f.* Calooy; pag calooy.
MISERAMENTE. *adv. m.* Mahicao caopay maimot caopay.—Macalolooy caopay, hangul caopay, maimol caopay.
MISEREAR. *n. fam.* Hicao, imot.
MISERERE. *m.* id., carantahon nga miserere.
MISERIA. *f.* Cacurian, casaquitan.—Camacalolooy, casoco, casongco, cahangul, — Camahicao, camaimot.
MISERICORDIA. *f.* Calooy; pagcalooy.
MISERICORDIOSAMENTE. *adv. m.* Sin daco nga pag calooy.
MISERICORDIOSÍSIMO, MA. *adj.* Guimaloloye, malolooyon cáopay.
MISERICORDIOSO, SA. *adj.* Malolooyon, maguinloy-an, mahinocloyon, mahipuangud; malilin.
MÍSERO, RA. *adj.* Mahicao, maimot.—Macalolooy, maimol, maitol, hangul.
MISÉRO, RA. *adj. fam.* Maquisingbahon.
MISÉRRIMO, MA. *adj.* Mahicao caopay, maimot caopay.—Macalolooy caopay, maimol caopay, hangul caopay.
MISIÓN. *f.* Pagsugo, pagpacadto.—Gahum nga itinotogot san tauo nga tinotoinan ó tinatapuran.—Paguale.—An tuna nga guinuaualihan.—Uale.
MISIONARIO. *m.* Parauale san santos nga evangelio.—Sinusugo.
MISIONERO. *m.* Parauale san santos nga evangelio.
MISIVO, VA. *s.* Surat nga iguinpapadolong.
MISMO, MA. *adj.* Ngahao; amo gud, mao gud.
MISTAMENTE. *adv. m.* An tungud sa duduha nga hocmanan nga singbahanon ug calibutanon.
MISTAR. *a.* Tingol.
MISTELA. *f.* Alacsio, irin-mon.
MISTERIO. *m.* id., an diri sadang hibaroan ug tuquibon san halipot nga sarabutan san tauo.—Bisan ano nga macuri sabuton.—Hipos, hilom.
MISTERIOSAMENTE. *adv. m.* Sa hipos, sa hilom, sa tinago.—Orosahun gud.
MISTERIOSO, SA. *adj.* Orosahun, macatitingala.
MÍSTICA. *f.* Pagaradman nga tungud sa quinabuhi sa calag.
MÍSTICAMENTE. *adv. m.* Sa calag.
MISTICISMO. *m.* Pagcamaampoon.
MÍSTICO. *m.* Sacayán nga duduha an layag.
MÍSTICO, CA. *adj.* Maampoon.—Orosahun, macatitingala.—An tungud sa mística.
MISTICÓN, NA. *adj. fam.* Nagpapacasantos, nagpapacamaampoon.
MISTIFORI. *m.* Salacot.
MITAD. *f.* Tunga, catunga.—Butnga.—Picas.—Buca. Acob.—Bood; sahad; buang.
MITIGACIÓN. *f.* Pagiban; pacaiban.
MITIGADOR, RA. *adj.* Macacaiban.
MITIGAR. *a.* Pagiban.
MITIGATIVO, VA. *adj.* Macacaiban.
MITIGATORIO, RIA. *adj.* Macacaiban.
MITO. *m.* Buao nga polong, asoy etc.
MITOLOGÍA. *f.* Buao nga susumaton sa mga dios-dios sa mga diuatahan.
MITOLÓGICO, CA. *adj.* Buao nga susumaton.—*m.* Batid ó parasurat sin mga buao.
MITOLOGISTA. *m.* Batid ó parasurat sin mga buao.
MITÓLOGO. *m.* Batid ó parasurat sin mga buao.
MITÓN. *m.* Potos sa butcon nga gamit sa mga babaye, tican sa panglayan ngada sa sico.
MITOTE. *m.* Sayao nga mitote.
MITRA. *f.* id., calo calo sa mga arzobispo ug mga obispo.—*fig.* Catungdanan san pag caarzobispo cun pag caobispo.—*fig.* Tuna nga sacop sa iya gahum.
MITRADO, DA. *adj.* May mitra ó calo calo.
MITRAR. *n. fam.* Pag obispo.
MITRIDATO. *m.* Tambal contra san hilo.
MÍTULO. *m.* Pangtion.
MIXTAMENTE. *adv. m.* An tungud sa duduha nga hocmanan nga singbahanon ug calibutanon.
MIXTIFORI. *m. fam.* Salacot.
MIXTIÓN. *f.* Sacot, salacot; pag casalacot, pag casacot.
MIXTO, TA. *adj.* Sacot, salacot; sinacot, sinalacot. —*s.* Libug; calibugan.
MIXTURA. *f.* Sacot, salacot; pag casalacot pag casacot.
MIXTURAR. *a.* Pag sacot, pag salacot.
MIXTURERO, RA. *s.* Parasacot, parasalacot.
MIZ. Pag coying coying.
MIZA. *f. fam.* Oding nga babaye.
MÍZCALO. *m.* Libgos.
MIZO. *m. fam.* Oding nga lalaqui.

MO

MOBILIARIO, RIA. *adj.* Mangad.—*m.* Garamiton sa balay.
MOBLAJE. *m.* Garamiton sa balay.
MOBLAR. *a.* Pag butang sa balay san mga garamiton.
MOBLE. *adj.* Maquiua.
MOCADERO. *m.* Iparahid sa irong.
MOCADOR. *m.* Iparahid sa irong.
MOCARRO. *m. fam.* Mohog.
MOCEAR. *n.* Pag condat, pag corocondat sin mga sorosuerte nga canan caolitauohan.—Pag suerte sin maraut,

MOCEDAD. *f.* Cabata, pag cabata, pag caolitauo.—Suerte, sorosuerte nga maraut.
MOCERO. *adj.* Maquimala-oay, maquibabaye.
MOCETÓN. NA. *m.* y *f.* Tauo nga bata pá ug daco ná an lauas, mabacud.
MOCIÓN. *f.* Pag halin.—Pag quiua.—Pag bantad.—Pag pahayag, pag hayag, in hinahayagan sa Dios an calag.
MOCITO. TA, *s.* Barobata pá.
MOCO. *m.* Mohog.—de candela. Lanay, tinagas.—de pavo. Pomapong.—Tae sin puthao.
MOCOSO, SA. *adj.* Mohogon,—*fig.* Bata nga sarauayon.—Tapingon.
MOCOSUELO, LA. *adj.* Bata nga sarauayon.
MOCHA. *f.* Pag yocbo.
MOCHADA. *f.* Paa sungay.—Pag pacug.
MOCHAR. *a.* Pag talib; pag otud.
MOCHAZO. *m.* Pag dabal sa pono san pusil, etc.
MOCHETA. *f.* Pono san sadol, etc.—Catapusan sa mga harigue ug mga pilar, nga sinasarigan ug tinutudcan san mga arcos.
MOCHIL. *m.* Bata nga surugoon.
MOCHILA. *f.* Surudlan nga género cun anit bá.
MOCHÍN. *m.* Parabitay.
MOCHO, CHA. *adj.* Mananap nga inot-dan san sungay.—*fig.* Inarotan.—*fig.* y *fam.* Bisan ano nga tais sa catapusan.
MOCHUELO. *m.* Bucao.
MODA. *f.* Batasan, bag-o nga batasan sa mga pag panapton, etc.
MODAL. *m.* Batasan, gaui.—*pl.* Cagauian.
MODELAR. *a.* Pag himo sin tauo tauo, sin rabol, sabong, etc.—*r. fig.* Pag sugad san susgaran.
MODELO. *m.* Susgaran, susgaranan; panundugan. Panadlihan; pani iban.—Susugaran.
MODERACIÓN. *f.* Casadangan.
MODERADAMENTE. *adv. m.* Sin Casadangan.
MODERADO, DA. *adj.* Casadangan an iya.
MODERADOR, RA. *adj.* Maalagad sa casadangan.
MODERAMIENTO. *m.* Casadangan.
MODERAR. *a.* Pag casadangan, pag alagad sa casadangan. Pag pogong sa mga cairib-gon. Pag paobus ó pag iban san bale. Pag iban san paso, etc.
MODERATIVO, VA. *adj.* Macacasadangan. Macacapogong. Macacaiban.
MODERATORIO, RIA. *adj.* Macacasadangan. Macacapogong. Macacaiban.
MODERNAMENTE. *adv. m.* Bag-o pá, diri pá maiha.
MODERNO, NA. *adj.* Bag-o pá, di pá maiha.
MODESTAMENTE. *adv. m.* Sin mahadong.
MODESTIA. *f.* Cahadong; camahadong,
MODESTO, TA. *adj.* Hadong, mahadong.
MODICIDAD. *f.* Casadangan. Cagutiay.
MÓDICAMENTE. *adv. m.* Sin casadangan lá.
MÓDICO, CA. *adj.* Casadangan an iya. Gutiay.
MODIFICABLE. *adj.* Sadang pacaopayon.
MODIDIFICACIÓN. *f.* Pag pacaopay.
MODIFICADOR, RA. *adj.* Magpapacaopay.
MODIFICAR. *a.* Pag pacaopay.
MODIFICATIVO, VA. *adj.* Magpapacaopay.
MODICATORIO, RIA. *adj.* Magpapacaopay.
MODIO. *m.* Tarac-san.
MODISMO. *m.* Batasan sin pag polong nga lugaringon sa usa nga pamolong.
MODISTA. *f.* Babaye nga paratabas ug paratahi sa mga biste sa mga igcasibabaye.—An may tendahan nga panapton sugad san bag-o nga batasan.
MODO. *m.* Sugad; sugara.—Casadangan.—Batasan nga angay.—*Gram.* An baga pag caagui basi saboton an cahologan san verbo.
MODORRA. *f.* Aliporong.
MODORRAR. *a.* Aliporong.
MODORRO, RA. *adj.* Maaliporong.—*fig.* Tapang.
MODOSO, SA. *adj.* Mahadong.
MODREGO. *m. fam.* Tapang.
MODULACIÓN. *f.* Pag hataas cun pag habobo san tingug nga maigo san punto sa pag canta.
MODULAR. *n.* Pag hataas cun pag habobo san tingug nga maigo san punto sa pag canta.
MÓDULO. *m. Arq.* Socol.—*Mus.* Pag lain san tingug cun sa pag canta.
MOFA. *f.* Pag yobit, pag tamay.
MOFADOR, RA. *adj.* Mayobit, matamay.—*s.* Parayobit, paratamay.
MOFADURA. *f.* Pag yobit, pag tamay.
MOFAR. *n.* Pag yobit, pag tamay. Yocti.
MOFETA. *f.* Alinsngao, alitbo.
MOFLETE. *m. fam.* Lipog-oc.
MOFLETUDO, DA. *adj.* Malipog-oc.
MOGOLLÓN. *m.* Atang, atang atang.
MOGÓN, NA. *adj.* Caray an usa nga sungay, natamuy an iya sungay.
MOGOTE. *m.* Pongtod, bongdo.—Tambac nga humay, etc.—An mga sungay san bugsoc san bag-o pá.
MOGROLLO. *m.* Atang, atang atang.—*fam.* Culang sin catahud.
MOHADA. *f.* Socol.
MOHARRA. *f.* Bangcao.
MOHARRACHE, *m.* Gopong.
MOHARRACHO. *m.* Gopong.—*fig.* y *fam.* Cadit cadit, cudit cudit.
MOHATRA. *f.* Limbong sa pag baliguia.
MOHATRAR. *n.* Pag limbong sa pag baliguia.
MOHATRERO, RA. *m.* y *f.* Paralimbong sa pag baliguia.
MOHATRÓN, NA. *m.* y *f.* Paralimbong sa pag baliguia.
MOHECER. *a.* Agop-op.
MOHEDA. *f.* Cacahuyan nga sósó.
MOHEDAL. *m.* Cacahuyan nga sósó.
MOHIENTO, TA. *adj.* Alamagon; agop-opon.
MOHÍN. *m.* Buringit, curiot, lingag, quilig quilig, hacahaca, piling.
MOHINA. *f.* Casina, caponGot.
MOHINDAD. *f.* Casina, caponGot.
MOHINO, NA. *adj.* Masina, maponGot, masisinahon.—Mabidoon.
MOHINO, NA. *s.* Hayop nga libog, cay anac sin caballo ug sin burra.
MOHO. *m.* Agop-op. Alamag.
MOHOSO, SA. *adj.* Agop-opon. Alamagon.
MOJÁBANA. *f.* Baga badhuya ó baduya.
MOJADA. *f.* Holos.—*fam.* Samad sin tais nga pangaaniban ó salsalon.
MOJADA. *f.* Socol.
MOJADOR, RA. *s.* Paraholos.—*Impr.* Tubig, cay dida hinuhul-san an papel.
MOJADURA. *f.* Holos; caholos; pag caholos.
MOJAMA. *f.* Barol nga atún nga isda.
MOJAR. *a.* Pag holos.—Homud; homog. Bulias. Hupit. Mirit.—*fig.* y *fam.* Pacasamad, pacabono, pag bono.
MOJAR pan en vino, morisqueta ú otra cosa en caldo, etc. Bahug.
MOJARSE ó ponerse hecho una sopa. Pag lagdos.
MOJAR ó poner en el agua ó lodo. Laogao.
MOJAR ó meter la pluma en el tintero. Lugmao.

MOJAR ó humedecer las manos para que no se pegue á ellas lo que se ha de tocar. Damó.
MOJAR ó rociar lo que se teje. Pispis, binis.
MOJARSE todo el cuerpo cuando se baña ó alcanza un aguacero. Homoy.
MOJAR en tinta, agua, etc. Domol.
MOJAR remojar en agua. Looy ó louoy.
MOJAR la pluma en tinta. Tolpoc, tolnob.
MOJAR con la punta de la lengua el lapis ú otra cosa. Tupra.
MOJARSE, empaparse en agua. Homay.
MOJAR, humedecer, echar caldo en la comida, etc. Hamo hamo.
MOJARRA. *f.* Isda nga mojarra.
MOJARRILLA. *m. fam.* Malipayon. madorogas.
MOJE. *m.* Sabao, salsa.
MOJELES. *m. pl. Mar.* Mga pisi nga sinalapid, usa cadupa ngan sin tunga an hilaba.
MOJÍ. *m.* Tinapay nga biscocho, gamit sa pag inum sin chocolate, etc.
MOJICÓN. *m.* Sontoc.
MOJICÓN. *m.* Tinapay nga biscocho, gamit sa pag inum sin chocolate, etc.
MOJIGANGA. Dula nga macatataua, in nagbibiste an tauo sin dugnit ug nagpacamananap siya.—*fig.* Baga pagdorogas ó pagtiaotiao.
MOJIGATO, TA. *adj.* Baga dongo nga nagpapaca dongo, basi matuman an iya guintutuyo.
MOJÓN. *m.* id., tigaman.—Tae.
MOJÓN. *m.* Paratilao sa mga alacsio.
MOJONA. *f.* Pagsocol; pag mojón ó pagtigaman sa mga tuna.
MOJONACIÓN. *f.* Pagmojón, pagtigaman.
MOJONAR. *a.* Pagmojón, pagtigaman.
MOJONERA. *f.* Olot, olotan, an binubutangan san mojón.—Mga mojón ó mga tigaman, caolotan.
MOLA. *f.* Binocboc nga sebada nga sinasactan sin asin, nga canan mga diuatahan ibinubutang sa mga ulo san mga hayop nga ira ihinahalad.
MOLA. *f.* Baga onud nga natubo sa tiyan sin babaye nga dao burud siya.
MOLADA. *f.* Liniguis nga color sa usa lá ca pagliguis.
MOLCAJETE. *m.* Docdocan nga bato nga may teel teel nga totolo.
MOLDE. *m.* Hormahan.—*fig.* Susugaran.—De molde *loc.* Minolde.—*m. adv.* Igo gud.—*fig.* Maopay gud.
MOLDEADOR, RA. *s.* Parahimo sin mga moldura.
MOLDEAR. *a.* Paghimo sin mga moldura. Bibit. Alisoso, alinsoso.
MOLDURA. *f.* id.—Cagut-san.—Bibit.
MOLDURAR. *a.* Paghimo sin mga moldura. Bibit. Alisoso, alinsoso.
MOLE. *adj.* Mahomoc, mayomo.
MOLE. *m.* Dagco, bisan ano nga dagco an lauas.
MOLÉCULA. *f.* Gudtiay, mga gudtiay, bisan ano nga gudtiay. Cagutiayay.
MOLECULAR. *adj.* An tungud ó canan mga molécula.
MOLEDERA. *f. fam.* Camahongio, camasamoc.
MOLEDERO, RA. *adj.* Maliliguis. Lilig-son.—Mayoyontoc.
MOLEDOR, RA. *adj.* Maliguis.—*s.* Paraliguis.—Parayontoc.—*fig.* y *fam.* Masalangisang.
MOLEDURA. *f.* Pagliguis.—An liniguis.
MOLENDERO, RA. *m.* y *f.* Paraliguis.
MOLER. *a.* Pagliguis.—Yontuc; todtod.—*fig.* Budlay, butlao. Estoy molido de trabajar. Nabubutlao aco san pagbuhat.—*fig.* Hidang. Este cepillo muele la ropa.—Ini nga iscoba nacacahibang san panapton.—*fig.* Pagbungcag.—Pagdarahug.—Pacasamoc.
MOLER en almirez ó mortero. Docdoc; tocmac.
MOLERO. *m.* Parahimo sin mga liguisan.—Parabaliguia sin mga liguisan.
MOLESTADOR, RA. *adj.* Masamoc. Maorit.—*s.* Parasamoc. Paraorit.
MOLESTAMENTE. *adv. m.* Sin samoc. Sin curi.
MOLESTAR. *a.* Pacasamoc.—Orit.—Pag curi.
MOLESTIA. *f.* Cacurian; calis-danan.—Casaquit.
MOLESTO, TA. *adj.* Macuri; Malisud; asang; hongug hongug.—Masamoc. Macasamoc.
MOLETA. *f.* Docdocan sin mga tambal, mga color, etc.
MOLICIE. *f.* Cahomoc; camahomoc.—*fig.* Camaquiiya; camaquimala-oay.
MOLIENDA. *f.* Pagliguis. Pagtrapitse.—An liniguis. An guintrapitse.—*fig.* Cabudlay, cabutlao; cacurian.
MOLIFICABLE. *adj.* Mahohomoc.
MOLIFICACIÓN. *f.* Paghomoc. Cahomoc. Pagpahomoc.
MOLIFICAR. *a.* Paghomoc. Pagpahomoc.
MOLIFICATIVO, VA. *adj.* Macacahomoc.
MOLIMIENTO. *m.* Pagliguis.—Pagtrapitse.—Pagyontuc. Pagdocdoc.—*fig.* Cabudlay, cabutlao; cacurian.
MOLINAR. *m.* An binubutangan san mga liguisan. Trapitsehan.
MOLINEJO. *m.* Liguisan. Garingan.
MOLINERA. *f.* Babaye nga may liguisan; trapitsehan ó garingan. An parabuhat dida.
MOLINERÍA. *f.* Mga liguisan.—Catrapetsihan.—Mga garingan.
MOLINERO. *m.* An may liguisan.—An may trapitse.—An may garingan.—An parabuhat dida.
MOLINETE. *m.* Labad labad nga nag bibiric sa hangin.
MOLINILLO. *m.* Liguisan nga gutiay.—Quiriquisi, ibarate sa pag socolate.
MOLINO. *m.* Liguisan.—Trapitse.—arrocero. Garingan.
MOLITIVO, VA. *adj.* Macacahomoc.
MOLONDRO. *m. fam.* Mahubia, uaray buhat, culang sin hibaro.
MOLONDRÓN. *m. fam.* Mahubia, uaray buhat, culang sin hibaro.
MOLUSCO. *adj. Zool.* Poroton.
MOLLA. *f.* Onud.
MOLLAR. *adj.* Mahomoc, masayon maotud, masayon maboong.—Onud, uaray tul-an.—*fig.* y *fam.* An masayon limbongan.
MOLLEAR. *n.* Pirit nga paghatag.—Padaog lá.
MOLLEDO. *m.* Onud, onud sa butcon, sa paa, tiyan tiyan sa bitiis. Onud san tinapay.
MOLLEJA. *f.* Baticolon, budang. Picpicon.
MOLLEJÓN. *m.* Baticolon ó budang nga daco.—Bairan.—*fig.* y *fam.* Tauo nga matamboc ug maluya.
MOLLEJUELA. *f.* Baticolon ó budang nga gutiay.
MOLLERA. *f.* Alimpopoco.—*Zool.* Oló.—Cerrado de mollera. *loc. fig.* Tapang caopay.—Tener uno ya dura la mollera. *fr. fig.* y *fam.* Matig-a ná an oló.
MOLLETA. *f.* Tinapay.—Tinapay nga danay binubutangan sin gatas.
MOLLETE. *m.* Tinapay nga guti.—Lipog-oc.
MOLLETUDO, DA. *adj.* Malipog-oc.
MOLLINA. *f.* Tariti, tarocati.
MOLLIZNA. *f.* Tariti, tarocati.
MOLLIZNAR. *n.* Pag tariti, pag tarocati.
MOLLIZNEAR. *n.* Pag tariti, pag tarocati.
MOMENTÁNEAMENTE. *adv. m.* Sin dagmit, sa layon layon. Sin dali, dali lá.
MOMENTÁNEO, NEA. *adj.* Madagmit; madalí.

MOMENTO. *m.* Cadali, usa cadali.—Al momento. *m. adv.* Sa layonlayon. Sa usa lá capag piroc.—Á cada momento, ó cada momento. *m. adv.* Sin agsub, iquinaoras.
MOMERÍA. *f.* Pag sorosuerte.
MOMERO, RA. *adj.* Masorosuerte, masuertibon.
MOMIA. *f.* An minatáy ngā bug-os pá an panit.—*fig.* Tauo ngā magasa ug maitom.
MOMIO, MIA. *adj.* Onud ngā uaray tamboc.—De momio. *m. adv. fig.* y *fam.* Hatag lá.
MOMO. *m.* Dorodorogas.
MOMÓRDIGA. *f.* Margoso.
MONA. *f.* Olot ngā babaye.—*fig.* y *fam.* Cahubog.—Hubog.—Bayubay.
MONACAL. *adj.* An tungud ó canan mga monje.
MONACATO. *m.* Cahimtang sa mga monje, pag camonje.
MONACILLO. *m.* Monasiyo, an nag sisirbe sa Padre ngā nag mimisa.
MONACORDIO. *m.* Toronggon.
MONADA. *f.* Suerte, sorosuerte.
MONADOLOGÍA. *f.* Pag casorosuerte.
MONAGO. *m. fam.* Monasiyo.
MONAGUILLO. *m.* Monasiyo.
MONAQUISMO. *m.* Cahimtang sa mga monje, pag camonje.
MONÁRQUICAMENTE. *adv. m.* Alagad sa sugo san hadi ó batasan san guinhadian.
MONÁRQUICO, CA. *adj.* An tungud ó canan hadi, an tungud ó sa guinhadian.—An gapil sa hadi ó sa guinhadian.
MONARQUISMO. *m.* Pag alagad sa hadi cún sa guinhadian,
MONARCA. *m.* Hadi.
MONARQUÍA. *f.* Guinhadian.
MONASTERIAL. *adj.* An tungud ó canan conbento.
MONÁSTICAMENTE. *adv. m.* Alagad sa mga turumanon sa mga capadian.
MONÁSTICO, CA. *adj.* An tungud ó canan mga capadian.
MONDA. *f.* Pag hauan.—Pangotud sa mga cahuy sadton mga sanga nga patay ná cún maraut bá.—Paghalin sa mga tul-an san mga minatay.—Pag parot.
MONDADIENTES. *m.* Sil-at, ipahinghiqui, ipahihinghiqui.
MONDADOR, RA. *adj.* Mag hahauan.—Mag paparot.
MONDADURA. *f.* Pag hauan.—Pag parot.—*pl.* Pinarot. An panit nga quinuha sa mga bonga.
MONDAOIDOS. *m.* Culcug, icurulcug.
MONDAOREJAS. *m.* Culcug, icurulcug.
MONDAR. *a.* Pag hauan.—Pangotud sa mga cahuy san mga sanga nga patay ná cún maraut bá.—Pag parot, pag tarip.—Pag arot san bohoc.—*fig.* y *fam.* Pangauat.—Pag panit sa bisan ano nga may panit.
MONDEJO. *m.* Baga soriso.
MONDO, DA. *adj.* Mahauan, uaray ná hugao.—Pinanitan.
MONDONGA. *f.* Babaye nga surugoon nga tapang.
MONDONGO. *m.* An solud sa guinhaua ug tiyan sa mga mananap, mga baetin ó babuy.—Dingo.—Tiyan.—Hacer el mondongo. *fr.* Pag himo sin mga morsiya, mga soriso, etc.
MONDONGUERO, RA. *m.* y *f.* Parabaliguia sin mga morsilla, mga soriso, etc.—Parahimo ug paraguisa sin mga morsiya, mga soriso, etc.
MONEDA. *f.* Salapi; pisos, cahate, sicapat, sicaualo, etc. Moneda de cuatro reales. Usa casalapi, piluca.
MONEDAR. *a.* Pag tomboc.
MONEDEAR. *a.* Pag tomboc.
MONEDERÍA. *f.* Catungdanan sin pag tomboc.
MONEDERO. *m.* Paratomboc.
MONERÍA. *f.* suerte, sorosuerte.
MONESCO, CA. *adj. fam.* Inolot.
MONETARIO, RIA. *adj.* An tungud ó canan salapi.—*m.* Mga salapi, mga medaya.—An pinipiotan ó binubutangan san mag calain lain nga salapi ug mga medaya.
MONETIZAR. *a.* In masasalapi an papel ug iba pá, cay sugo san labao nga mga ponoan.
MONFÍ. *m.* Moros nga tulisan.
MONIATO. *m.* Banua nga moniato.
MONICIÓN. *f.* Pag pahibaro. Pag sagdon.—Pag tauag.
MONIGOTE. *m.* Padre nga lego.—*fig.* y *fam.* Tapang.—*fig.* y *fam.* Bata bata, tauo tauo.
MONIPODIO. *m.* Caoroyonan ó caarabuyonan san mga tauo sin pag buhat san diri angay.
MONÍS. *f.* Cagutiay.
MONISES. *m. pl.* Salapi.
MÓNITA. *f.* Larang, pag larang.
MONITOR. *m.* Parasagdon, mag turutdo, mag papahibaro.—Sacayán.
MONITORIA. *f.* Pag pahibaro.
MONITORIO. *m.* Pag pahibaro.
MONJA. *f.* Binocot.
MONJE. *m.* Bug-ho.—Padre nga religioso.—Padre nga tinatauag nga monje.
MONJIL. *m.* Hábito sa mga monja.
MONJIO. *m.* Pag cabinocot, pag camonja.—Pag solud sa pag camonja.
MONO, NA. *adj. fig.* y *fam.* Maopay gud.—*m.* Olot, amo.
MONO muy grande. Aliuas.
MONO pequeño, que lleva la madre. Piyas, songgoy.
MONO regular. Curis, umaguas.
MONO viejo. Manuna.
MONOCERONTE. *m.* Mananap nga usa lá, cono, an sungay.
MONOCEROTE. *m.* Mananap nga usa lá, cono, an sungay.
MONOCORDIO. *m.* Baga sesta nga usa là an cuerdas.
MONÓCULO, LA. *adj.* Tongol, usa lá an mata.
MONOGAMIA. *f.* Sinisiring cún an lalaqui nga may usa lá nga babaye nga iya asaua.—An nag casal sin macusa lá.
MONÓGAMO, MA. *adj.* An lalaqui nga nacasal sa usa lá nga babaye ngá iya asaua.—An guincasal sin macausa lá.
MONOGRAFÍA. *f.* Bahin nga casayoran sa ano mán nga pag aradman.
MONOGRAMA. *m.* Lactud nga casayoran sin mga letra nga sinasalapid.
MONÓLOGO. *m.* Pag polong polong.—Corocomedia.
MONOMANÍA. *f.* Caipa, tinghoha, nga tungud sa usa lá nga huna huna, etc.
MONOMANIACO, CA. *adj.* Mai ipa, mag titinghoha.
MONOMAQUIA. *f.* Pag ayat, in duha lá catauo.
MONOIMO. *m.* Usa lá capolong cún sa Algebra.
MONOPASTOS. *m.* Motón nga usa lá an mata.
MONOPOLIO. *m.* Pag patigayon, cay basi maiya an macuha nga tubo sa mga pag baliguia ó pag comersio.
MONOPOLISTA. *com.* Parapatigayon.
MONOPOLIZAR. *a.* Pag patigayon basi maiya lá an polos.
MONÓPTERO, RA. *adj. Arq.* Balay nga malidong.—*Zool.* An usa lá an paco.
MONOSILÁBICO, CA. *adj.* An tungud ó canan usa lá capolong,
MONOSÍLABO, BA. *adj.*—y *s.* Usa lá capolong.

MONOTONÍA. *f.* Pag caausiya guihapon sa mga pag canta, sa mga pag tinug, etc.
MONÓTONO, NA. *adj.* Maansiya guihapon an mga pag canta, etc.
MONSERGA. *f. fam.* Polong nga salangisan.
MÓNSTRUO. *m.* Bisan ano nga diri mao sugad san iya mga igcasisugad.—Bisan ano nga dageo caopay, orosahon cun hiboronган bá.—Tauo nga mabangis caopay.—Gadia.—Catao.—Ngidhat.
MONSTRUOSAMENTE. *adj.* Macangingidhat caopay.
MONSTRUOSIDAD. *f.* Camangingidhat.
MONSTRUOSO, SA. *adj.* Mangidhat, hiboronган, dageo caopay.
MONTA. *f.* Pag saca, pag sacay sa cabayo, etc.—Caisipan.—Cabalihan sa bisan ano.
MONTADO, DA. *adj.* An nangangabayo.—An cabayo nga tima ná, pag sacay ná lá sa iya.
MONTADOR. *m.* Paratongtong. Parasacay sin cabayo, etc.—Tongtongan.
MONTADURA. *f.* Pag saca, pag sacay sin cabayo, etc.—Casangcapan nga gamit sa pangabayo.
MONTAJE. *m.* Pag pahimutang.
MONTANERA. *f.* Lugar nga pinamumuhian san mga hayop basi mangaon.
MONTANERO. *m.* Bantay, paramangno.
MONTANO, NA. *adj.* An sa buquid, buquidnon.
MONTANTADA. *f.* Parayao.—Cadam-an. Cadamo gud.
MONTANTE. *m.* Halapad nga espada.
MONTANTEAR. *n.* Pag quilab, pag quilab quilab.—*fig.* Pag parayao.
MONTANTERO. *m.* An nagtaga espada sa mga pag away.
MONTAÑA. *f.* Buquid. Cabuquiran.
MONTAÑÉS, SA. *adj.* Tagabuquid, buquidnon.
MONTAÑETA. *f.* Buquid buquid.
MONTAÑOSO, SA. *adj.* Mga buquid.
MONTAÑUELA. *f.* Buquid buquid.
MONTAR. *n.* Pag tong tong.—Pag sacay sa cabayo, etc., halag, batug.—*fig.* Pag pahimutang sa mga luthang, etc.—*Mar.* Pag lipot, pag salipot.—Sa mga pag cuenta an abut san caisipan.
MONTAR. *a.* Pag multa, pagaro sin multa, cay an mga hayop san iba sinolud ug pinangaon an iya mga tanum sa buquid.
MONTARAZ. *adj.* Buquidnon, magahat, ihalas, ilayat.—*m.* Bantay, paramangno sa mga buquid ó mga oma.
MONTAZGAR. *a.* Pag bayad.
MONTAZGO. *m.* Bayad nga ibinabayad san mga may cahayopan tungud san pag halini ticang sa usa nga lugar ó bongto ngadto sa lain.
MONTE. *m.* Buquid; buquid buquid. Hanayhay.—Guba.—Sorop.—*fig.* Cacurian nga daco.—*fig.* y *fam.* Oló nga bohocan.—Sugal nga monte.—Somong.—Tayud.
MONTEA. *f.* Pamanua.
MONTEA. *f.* Pag aradman nga tungud sa mga pag tabas ug pag sacsac san mga bato nga gamit sa mga arcos.—*Arq.* Casayoran sin buhat nga linagda sa papel, nga asay pag aalagdon san pag buhat.—*Arq.* Baga cabalicoan san arcos.
MONTEAR. *a.* Pamanua.
MONTEAR. *a. Arq.* Pag lagda san buruhaton nga balay, etc.—*Arq.* Pag arcos, pag himo sin mga arcos.
MONTERA. *f.* Calo calo nga anit, panapton, etc.—Tahob.
MONTERERÍA. *f.* Balay nga guinbubuhatan sa mga montera.—Tendahan sin mga montera.
MONTERERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin mga montera.—Parabaliguia sin mga montera.
MONTERÍA. *f.* Pamanua; pangayam.
MONTERO, RA. *m.* y *f.* Paramanua; mangangayam.
MONTERÓN. *m.* Daco nga montera.
MONTÉS. *adj.* Buquidnon.
MONTESA. *adj. f. poét.* Bubuidnon.
MONTESINO, NA. *adj.* Buquidnon.
MONTÍCULO. *m.* Buquid buquid; butay butay; harohabon; bongdo; pondoc.
MONTIÑA. *f.* Buquid.
MONTÓN. *m.* Tambac; pondoc; habon; bantud; amac.
MONTÓN de hierbas ó broza que hacen los puercos, ó las puercas cuando van á parir. Dogmon.
MONTÓN de tierra ó arena que se forma á la orilla de los rios ó mar. Tamoso.
MONTÓN de palay etc., con su espiga. Tapong.
MONTÓN de tierra que ponen al rededor de las plantas. Gabon.
MONTOSO, SA. *adj.* Damo an mga buquid.
MONTUOSO, SA. *adj.* Damo an mga buquid.
MONTURA. *f.* Casangcapan nga gamit sa pangabayo.—Bayad san pag pahimutang sin maquina, basi magamit.
MONUBLO, LA. *adj.* Bata nga baga culang culang.
MONUMENTO. *m.* id., monumento sa jueves santo.—Buhat nga dayag nga panumduman sin tauo nga mahal ó bantugan, cun panumduman bá sin buhat nga catingalahan.
MONZON. *f.* Hangin sa habagat, sa amihan, etc.
MOÑA. *f.* Bata bata.
MOÑO. *m.* Pongus.—Talaphug.—Talonay.
MOÑÓN, NA. *adj.* May pongus.
MOÑUDO, DA. *adj.* May pongus.
MOQUEAR. *n.* Pag mohog.
MOQUERO. *m.* Iparahid sa mohog.
MOQUETE. *m.* Pocpoc.
MOQUETEAR. *n. fam.* Pag mohog.
MOQUETEAR. *a.* Pag pocpoc.
MOQUILLO. *m.* Sip-on sa mga ayam, etc.
MOQUITA. *f.* Mohog.
MORA. *f. For.* Camaiha, pag camaiha. Pag langanlangan.
MORA. *f.* Bonga nga mora.
MORABITO. *m.* Moros, baga pade sa mga moros.
MORACICO. *m.* Tamsi nga nahapon sa mga baybayon.
MORACHO, CHA. *adj.* Poropula, himola.
MORADA. *f.* Hononган, horononган, puruy-an, orocyan, oroquian. Caludguran.
MORADO, DA. *adj.* Himula, poropula, morado.
MORADOR, RA. *s.* Moropio, an naocoy ó nahonong sa bongto, etc.
MORAGA. *f.* Opong.
MORAGO. *m.* Opong.
MORAL. *adj.* An tungud ó canan moral ó maopay nga batasan.—*f.* Pag aradman nga tungud san caopayan cun camaopay, carantan cun camarauf bi sa ano man nga buhat.
MORAL. *m.* Cahuy nga moral.
MORALEJA. *f.* An cuha nga caopayan sa ano man nga susumaton, etc.
MORALIDAD. *f.* An caoyon sa ano man nga buhat cun tudo bá san mga iguinsusugo ó maopay nga batasan.—An camaopay san mga buhat.
MORALISTA. *m.* Paratutdo, paraasoy san moral. Parasurat sin moral.—An nag aaram san moral.
MORALIZACIÓN. *f.* Pag pasonud san maopay nga batasan. Pag pacaopay sin batasan.

MORALIZADOR, RA. *adj.* An nagpapasonud san maopay nga batasan.
MORALIZAR. *a.* Pag pasonud sa iba san maopay nga batasan. Pag pacaopay sin batasan.—*n.* Pag asoy nga tungud sa mga maopay nga pamatasan.
MORALMENTE. *adv. m.* Alagad san mga lagda san moral.—Matuod, sugad san guinhuhunahuna san cadam-an.
MORAR. *n.* Honong, ocoy, puyo. Ludgud.
MORATORIA. *f. For.* Pag pahulat, pag langan langan.
MORBIDEZ. *f.* Baga camahomoc.
MÓRBIDO, DA. *adj.* Masaquit. Macacasaquit ó macaraut.
MORBIDO, DA. *adj.* Baga mahomoc.
MORBÍFICO, CA. *adj.* Macacasaquit, macacaraut.
MORBO. *m.* Saquit.
MORBOSO, SA. *adj.* Masaquit.—Macacasaquit, macacaraut sa lauas.
MORCAJO. *m.* Trigo nga morcajo.
MORCELLA. *f.* Biti. Pisic.
MORCIGUILLO. *m.* Culalapnit.
MORCILLA. *f.* id., morsiya, tinai sin bactin, etc., nga pinopono sin dugo ngan sin mga panacot.
MORCILLERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin mga morsiya.—Parabaliguia sin mga morsiya.
MORCILLO. *m.* Baga tiyan tiyan sa butcon, ticang sa sugbong ngada sa sico.
MORCILLO, LLA. *adj.* Cabayo nga itum an barahibo.
MORCON. *m.* Daco nga morsilla.
MORDACIDAD. *f.* Camacotcot; camaarat.
MORDANTE. *m. Impr.* Garamiton nga gamit sa pag pamoide.
MORDAZ. *adj.* Macotcot.—Maarat.—*fig.* Malibac; malibacon.
MORDAZA. *f.* Sangal.
MORDAZMENTE. *adv. m.* Malibac caopay.
MORDEDOR, RA. *adj.* Macagat, matocob; cagatan
MORDEDURA. *f.* Pag cagat, pag tocob. Quinag-tan.
MORDER. *a.* Cagat, tocob, culcul; cait; quibquib; hang-ot; itlib; paac; ongot; bigad; bogne; bongco; pang-it; pang-ot. Ticmal. Tagmul. Sibad. Hangpas. —Locon.
MORDICACIÓN. *f.* Pag tocob.
MORDICANTE. *adj.* Matocob.—Maarat.
MORDICAR. *a.* Pag tocob.
MORDICATIVO, VA. *adj.* Macatocob.
MORDIDO, DA. *adj. fig.* Culang.
MORDIHUI. *m.* Bocboc, agay-ay.
MORDIMIENTO. *m.* Pag cagat, pag tocob.
MORDISCAR. *a.* Pag cagat, pag tocob.
MORDISCO. *m.* Pag cagat, pag tocob.
MORENA. *f.* Isda nga morena.—Tapong ó tambac nga humay nga binari.
MORENO, NA. *adj.* Maromaitum.
MORERA. *f.* Cahuy nga morera.
MORERÍA. *f.* Camorosan.
MORETÓN. *m. fam.* Loton sin pag higoti, labud.
MORGA. *f.* Tuba nga cahuy cahuy; an bonga niya.
MORIBUNDO, DA. *adj.* Haragumatay ná.
MORICHE. *m.* Cahuy nga sugad sin lubi.
MORIEGO, GA. *adj.* Canan moros, minoros.
MORIGERACIÓN. *f.* Cayotong; camayotong.
MORIGEAR. *a.* Pag yotong.
MORILLA. *f.* Libgos.
MORILLERO. *m.* Bata nga surugoon.
MORIR. *n.* Patáy; otas.—Morir de repente. Hupus.—Morir en el acto de hacer alguna cosa. Dangin.—Morirse las plantas. Gopas.—Morir de epidemia los de una familia, un pueblo, etc. Dang lug.
MORISCO, CA. *adj.* Canan moros, minoros.
MORISMA. *f.* Pag too ó batasan san mga moros.—Camorosan.
MORISQUETA. *f.* Pag limbong nga minoros, larang nga minoros.—Can-on, loto.
MORISQUETA que se pega al fondo ú hondón de la olla. Itip, dug-ang.
MORISQUETA dura, sin cocer. Bohot.
MORISQUETA que sale en pedazos gruesos, sin desunirse. Bool.
MORISQUETA que se deja ó guarda para el siguiente dia. Bahao.
MORLACO, CA. *adj.* An nag papacalorong, an nagpapacatapang.
MORO, RA. *adj.* Moros.
MOROCADA. *f.* Pag sungay, pag susngay an carnero.
MORÓN. *m.* Pondoc, borgted.
MORONCHO, CHA. *adj.* Inarotan, nacuhaan san bohoc, nacuhaan san dahon.
MORONDANGA. *f. fam.* Salacot sa mga gudtiay ug uaray polos.
MORONDO, DA. *adj.* Inarotan, nacuhaan san bohoc, nacuhaan san dahon.
MORONÍA. *f.* Guinisa nga may tarong, camates, calabasa ngan sin sili.
MOROSAMENTE. *adv. m.* Maiha gud, hubia gud.
MOROSIDAD. *f.* Camaiha. Cahubia.
MOROSO, SA. *adj.* Maiba. Mahubia.
MORRA. *f.* Oló, bagolbagol sa oló.—Andar á la morra. *fr. fig.* y *fam.* Pag idabaldabal.
MORRADA. *f.* Susngay. Songgo, in masonggo an magcasiolo.
MORRAL. *m.* Sudlanan sin tubong sa mga hayop.—Sudlanan sin balon.—*fig.* y *fam.* Tauo nga baga culang culang.—*Mar.* Layag.
MORRALLA. *f.* Raya, pocot.—Isda nga guinraya.—Mga uaray ná polos.
MORRILLO. *m.* Onud ó baga culit sa liug.—Bato nga malison.
MORRIÑA. *f.* Saquit sa mga hayop ó mananap.—*fig.* y *fam.* Cabido, caminhao.
MORRIÓN. *m.* Calocalo sa mga soldados.
MORRO. *m.* Bisan ano nga malison nga baga oló.—Buquid nga bato.—Bato nga malison.—Daco nga imim. —Andar al morro. *fr. fig.* y *fam.* Pag idabaldabal.—Jugar al morro con uno. *fr. fig.* y *fam.* Paglimbong sa iya.
MORROCOTUDO, DA. *adj. fam.* Daco gud. Macuri gud.
MORRONGA. *f. fam.* Oding nga babaye.
MORRONGO. *m. fam.* Oding nga lalaqui.
MORROÑA. *f. fam.* Oding nga babaye.
MORROÑO. *m. fam.* Oding nga lalaqui.
MORRUDO, DA. *adj.* May baga oló oló.—Daco an imim.
MORSA. *f.* Mananap nga maninibad.
MORTAJA. *f.* Saput.
MORTAL. *adj.* Mamarat-yon.—Macacamatay.
MORTALIDAD. *f.* Pag camamarat-yon.—An mga namatáy.
MORTALMENTE. *adv. m.* Sa camatayon.
MORTANDAD. *f.* Pamatay, cadam-an sin mga minatay.
MORTECINO, NA. *adj.* Patáy nga mananap.—*fig.* Maluya.—*fig.* Ticamamatay ná. Ticapaparong ná.
MORTERETE. *m.* Luthang.
MORTERO. *m.* Docdocan. Losong.—Luthang.
MORTÍFERO, RA. *adj.* Macamatay.
MORTIFICACIÓN. *f.* Pag pasáquit.—Casáquit.

MORTIFICADOR, RA. *adj.* Macasáquit.
MORTIFICAR. *a.* Pagpasáquit.—Pacasáquit.—Pacabido.
MORTUORIO, RIA. *adj.* An paglubong.—Balay nga namat-yan.—*m.* Paglubong, pagtima san paglubong.
MORUECO. *m.* Carnero nga lalaqui.
MORUNO, NA. *adj.* Canan moros; minoros.
MORUSA. *f.* Salapi.
MOSAICO, CA. *adj.* An tungud can Moisés.
MOSÁICO, CA. *adj.* Buhat nga guinmoldurahan sin magcalainlain.
MOSAÍSMO. *m.* Batasan ó sugo ni Moisés.
MOSCA. *f.* Langao.—*fam.* Salapi.—*fig.* y *fam.* Masamoc nga tauo.—*pl. fig.* y *fam.* Biti, pitipiti.—Papar moscas. *fr. fig.* y *fam.* Pagpalangao.
MOSCARDA. *f.* Langao nga daco.—Bunay san sinisiring hadi sa mga potiocan.
MOSCARDER. *n.* Pagbunay an sinisiring hadi sa mga potiocan.
MOSCARDÓN. *m.* Alimbubuyog; onoc.
MOSCARETA. *f.* Tamsi nga moscareta.
MOSCATEL. *adj.* Uvas nga moscatel. Alacsio nga moscatel.
MOSCATEL. *m.* Tauo nga masamoc.
MOSCELLA. *f.* Biti, pitipiti.
MOSCO. *m.* Namoc.
MOSCÓN. *m.* Picot; lagong.
MOSQUEADO, DA. *adj.* Binorocboroc.
MOSQUEADOR. *m.* Paypay nga ibubugao sa mga langao.—*fig.* y *fam.* Icug sin mananap.
MOSQUEAR. *a.* Pagbugao sa mga langao.—*fig.* Pagbaton sin polong nga macuri.—*fig.* Paghampac.—*r. fig.* Pagticuang, pagdoso.—*fig.* Bido, in nabibido an tauo.
MOSQUEO. *m.* Pagbugao sa mga langao.
MOSQUERO. *m.* Ibubugao sa mga langao.—Daracpan sa mga langao.
MOSQUETA. *f.* Cahuy cahuy nga mosqueta.
MOSQUETAZO. *m.* Pagboto an luthang nga mosquete.—Samad, cay pinusil sin mosquete.
MOSQUETE. *m.* Pusil, luthang nga mosquete.
MOSQUETERÍA. *f.* Mga soldados nga tagamosquete.
MOSQUETERO. *m.* Soldados nga tagamosquete.
MOSQUIL. *adj.* An tungud ó canan langao.
MOSQUINO, NA. *adj.* An tungud ó canan langao.
MOSQUITERA. *f.* Pabeyon.
MOSQUITERO. *m.* Pabeyon.
MOSQUITO. *m.* Namoc; alingaongao; buyangao; yungaoyungao; limolimo.
MOSTACERA. *f.* Burutangan san mostasa.
MOSTACERO. *m.* Burutangan san mostasa.
MOSTACILLA. *f.* Poroponglobay.
MOSTACHO. *m.* Bongot.—Buring sa bayhon.—*Mar.* Pisi nga bahol.
MOSTACHÓN. *m.* Matam-is nga masapan nga malidong.
MOSTAJO. *m.* Banua nga mostajo.
MOSTAZA. *f.* Mostasa, tanum nga mostasa.
MOSTAZO. *m.* Tanum nga mostasa.
MOSTAZO. *m.* Alacsio nga mapintas ug masapilit.
MOSTEAR. *n.* Pagalacsio an mga ubas.—Pagbiao ó pagsolud san alacsio sa mga sudlanan.—Pagbutang sin bag-o nga alacsio san daan.
MOSTELA. *f.* Botoc.
MOSTELERA. *f.* Burutangan san mga binotoc.
MOSTELLAR. *m.* Cahuy nga mostellar.
MOSTILLO. *m.* Baga badhuya nga may alacsio.—Salsa nga may alacsio ngan sin mostasa.
MOSTO. *m.* An taguc sa mga ubas, alacsio.
MOSTRABLE. *adj.* Sadang ipahayag, sadang ipaquita.
MOSTRADO, DA. *adj.* Batid, tasgud.
MOSTRADOR, RA. *adj.* Mag papahayag, mag papaquita.—*m.* Baga lamesahan sa mga tendahan.—Iturudlo sa orasan sa adlao.
MOSTRAR. *a.* Pagpahayag, pag paquita.—*fig.* Pagasoy, pag pasabut.—Pahangalo.
MOSTRENCO, CA. *adj.* Mga mangad cún mga hayop bá nga uaray tagiya nga quiniquilala ug nahitutungud sa hadi.—*fig.* y *fam.*—Tauo nga uaray balay, uaray mán agaron.—*fig.* y *fam.* Tapang.—Tauo nga matamboc ug mabugat an lauas.
MOTA. *f.* Baga baligtos.—Puling.—Lana lana.—Bongtud nga tuna.
MOTACILLA. *f.* Tamsi nga motacilla.
MOTE. *m.* Lactud nga casayoran nga may cohologan nga arasoyon pá.—Sangbay.—Agnay.
MOTEAR. *n.* Baga pag baligtos sa mga cubal, etc.
MOTEJAR. *a.* Baga pag boy boy.
MOTETE. *m.* Carantahon nga motete.
MOTIL. *m.* Surugoon.
MOTILAR. *a.* Pag arot, pag burog.
MOTILÓN, NA. *adj.* Inarotan.
MOTÍN. *m.* Pagalsa contra sa mga ponoan, carimocan, casamocan.
MOTIVAR. *a.* Paghatag sin tinicangan sa ano mán. Pagasoy sin tinicangan.
MOTIVO. *m.* Tinicangan.
MOTOLITA. *f.* Tamsi nga motolita.
MOTOLITO, TA. *adj.* Tapang.
MOTÓN. *m.* id. motón.
MOTONERÍA. *f.* Mga motón.
MOTOR, RA. *adj.* Macabantad; macaquiua; macacabiric.—*m.* Tinicangan.
MOTRIL. *m.* Surugoon.
MOTRIZ. *adj.* Macabantad; macaquiua; macacabiric. *f.* Tinicangan.
MOTU PROPIO. *m. adv. lat.* Ticang sa buot.—Calugaringon nga pagbuot.
MOVEDIZO, ZA. *adj.* Maquiua, mabantad, diri marig-on.
MOVEDOR, RA. *adj.* Macaquiua; macabantad.—Macarimoc, macasamoc.
MOVEDURA. *f.* Pagquiua; pagbantad. Pacaquiua; pacabantad.—Capurac; cacuha; caholog; inuacan.
MOVER. *a.* Paghalin.—Pagquiua.—Pagbantad.—Guihoguiho.—Hayab, hayab hayab.—Hinug hinug.—Hiual.—Hiuit.—Yogyog.—Libolibo.—Lingolingo.—Ngarahibot.—Onog.—Ouaoua.—Ouosouos.—Padas.—Pasapasa.—Lihuc.—Cuyapcuyap.—Quilongquigong.—Quiuol.—Quiuosquiuos.—Pilaypicay.—Litodlitod.—Lantay.—*fig.* Rimoc, samoc.—*Arq.* Pagticang siu panaringsing an mga tanum, banua, cahuy, etc.
MOVER á uno y otro lado la estaca clavada en tierra. Gangi.
MOVER las quijadas al mascar. Gusam.
MOVER el cuerpo cuando uno es azotado. Hiludhilud.
MOVER una cosa para sacarla ó arrancarla. Hingo, hingohingo.
MOVER la vista. Lirap; liric, liriclliric; quipatquipat.
MOVER las aves sus álas cuando vuelan. Parapara, cupacupa.
MOVER la cabeza. Pilingpiling; piricpiric.
MOVER los párpados ú ojos. Pisoc, pisocpisoc.
MOVER las orejas los animales. Pirongpirong.
MOVERSE el dormido. Guios.
MOVERSE harigue, muela, etc. Hango, hangohango.

MOVERSE el agua. Alon.
MOVERSE el vientre. Pacaoro, pacalibang.
MOVIBLE. *adj.* Maquiua; mabantad; mabiric.—*fig.* Malain, marig-on.—*m.* Tinicangan.
MÓVIL. *adj.* Maquiua; mabantad; mabiric. Diri marig-on.—*m.* Tinicangan.
MOVILIDAD. *f.* Camaquiua; camabantad.
MOVILIZAR. *a.* Pagticang sin pagtima an mga casoldadosan, etc.
MOVIMIENTO. *m.* Quiua; pagquiua; caquiua; pag caquiua. Bantad; pagbantad; cabantad, pagcabantad.—Lihoc.—Laslas; quiod; quiodquiod, quiot, quiotquiot.
MOYANA. *f.* Luthang.—Tinapay sa tictic san trigo.—*fig.* y *fam.* Limbong, bua.
MOYO. *m.* Tarac-san.
MOYUELO. *m.* Tictic sin trigo.
MOZA. *f.* Sacop nga babaye, surugoon.—Paepac sin panapton.—Daraga.
MOZALBETE. *m.* Olitauohay.
MOZALBILLO. *m.* Olitauohay.
MOZALLÓN. *m.* Olitauo nga matamboc, maopay an calauas.
MOZÁRABE. *adj.* An cristianos nga natúmpo sadto anay sa mga moros.
MOZCORRA. *f. fam.* Biga, bigaon.
MOZO. *m.* Olitauo. *pl.* Caolitauohan.—Sacop nga lalaqui, surugoon.
MOZUELA. *f.* Daragahay.
MOZUELO. *m.* Olitauohay.

MU

MU. *m.* Honi, ouang san baca.
MUCETA. *f.* id., biste sa mga Obispo nga isinasablay sa mga sugbong.
MUCOSIDAD. *f.* Mohog.—Otol.
MUCOSO, SA. *adj.* Sugad sin mohog.—Otolon.
MUCHACHADA. *f.* Quinabatáan.
MUCHACHEAR. *n.* Pagquinabatáan.
MUCHACHERÍA. *f.* Quinabatáan.—Cabatáan.
MUCHACHEZ. *f.* Cabata; pagcabata.
MUCHACHO, CHA. *m.* y *f.* Bata.
MUCHACHUELO, LA. *m.* y *f.* Barobata.—*f.* Babaychay.
MUCHEDUMBRE. *f.* Cadamo. Cadam-an. Cadac-an.
MUCHÍSIMO, MA. *adj.* Damo caopay, guidadamoi.
MUCHO, CHA. *adj.* Damo; daramo. Dugay. Cadamo.—Mucho más. Ilabi pá.
MUDA. *f.* Pagbalhin.—Paghalin.—Pagliuan.—Paghucas.—Iglilinuan.—Hiso sa bayhon sa mga babaye. Estar uno en muda. *fr. fig.* y *fam.* Hipos sa mga carocayacan.
MUDABLE. *adj.* Mabalhin.—Mahalin.—Arapahap.
MUDAMENTE. *adv. m.* Hipos gud, hilom gud.
MUDAMIENTO. *m.* Pagbalhin.—Paghalin.—Paglain, paglainlain.
MUDANZA. *f.* Pagbalhin.—Paghalin.—Paglain, paglainlain.
MUDAR. *a.* Pagbalhin.—Paghalin; paghalinhalin.—Paglain.—Paghucas.—Pagliuan.—Pagliuat. Paghouat.—Pnghalipuat.—Pagdahildahil.—Apon, aponapon.—Lalin.—Mudar la pluma las aves. Dotol.—Mudar de pellejo. Lono; cacas.
MUDEZ. *f.* Cangula, diri pacayacan.
MUDO, DA. *adj.* y *s.* Ngula.—*fig.* Diri mayacan, hipos lá.—*ant.* Mama.
MUEBLAJE. *m.* Caramiton sa balay.
MUEBLE. *adj.* Caramiton, casangcapan ó mangad nga haralinon.—*m.* Guinamiton.
MUECA. *f.* Curiot.
MUELA. *f.* Bato nga malidong nga liguisan sin trigo, etc.—Bato nga malidong nga bairan.—Muela de la boca. Bag-ang.—Muela desportillada. Atinglud.—Buquid nga hataas.
MUELLAJE. *m.* Bayad sa mga sacayán san canan; pagpondo, etc.
MUELLE. *adj.* Maluya.—Bisiohanon. *m.* Mueye sa mga máquina, etc.—*m. pl.* Cumpit nga daco.
MUELLE. *m.* Banga nga tuna, cún cota bá.
MUELLEMENTE. *adv. m.* Maluya gud, mahinay gud.
MUERDAGO. *m.* Banua nga nanonoroc sa mga cahuy.
MUERMO. *m.* Saquit sa mga hayop, nga baga samad an mga irong.
MUERMOSO, SA. *adj.* An hayop nga may saquit nga muermo.
MUERTE. *f.* Camatayon, caotas san quinabuhi.—Camatay; pagcamatay.—Cabonot.—Muerte repentina. Camatayon nga tigda, tigda nga camatay, layag in camatay.—Buena muerte. Himiang nga camatayon.
MUERTO, TA. *adj.* Minatáy, patáy.
MUESCA. *f.* Sima; metsa.
MUESO, SA. *adj.* Nate nga halipot an talinga.
MUESTRA. *f.* Tigaman.—Susgaran, sorondan.
MUESTRARIO. *m.* Burutangan sin magcalain lain nga quirit-on.
MUÉVEDO. *m.* Bata nga napurac, onong cún sa mananap.
MUEZÍN. *m.* Moros nga nasangpit sa iba sa dacong tinagug tican sa torre.
MUGA. *f.* Tigaman, mojón.
MUGIDO. *m.* Ouang, honi sin baca.
MÚGIL. *m.* Isda nga múgil.
MUGIR. *n.* Pag ouang, pag honi an baca.
MUGRE. *f.* Hugao, buring.
MUGRIENTO, TA. *adj.* Mahugao, buringon.
MUGRÓN. *m.* Balagon nga halaba sin parras, nga diri guinootud sa pono, cundi iguinlulubong basi magamut ug matoroc dida.—Ogbus.
MUGUETE. *m.* Banua nga muguete.
MUHARRA. *f.* Bangcao nga uanay pá pati.
MUIR. *a.* Pag gatas.
MUJER. *f.* Babaye.—Asaua nga babaye.
MUJERCILLA. *f.* Babaychay.—Babaye nga bisiohanon.
MUJERIEGO, GA. *adj.* Binabaye, canan babaye.—Lalaqui nga maquibabaye.—*m.* Damo nga mga babaye, cababay-nan, cababayenan.
MUJERIL. *adj.* Binabaye, canan babaye.
MUJERILMENTE. *adj. m.* Binabaye gud.
MUJERÍO. *m.* Cababay-nan, cababayenan.
MUJERONA. *f.* Daco nga babaye.—Babaye nga talahuron.
MUJERZUELA. *f.* Babayehay.—Babaye nga bisiohanon.
MUJOL. *m.* Isda nga mujol.
MULA. *f.* Hayop nga mula.
MULA. *f.* Sapin nga gamit sa mga mahal nga mga tauo.
MULADAR. *m.* Tarambacan sa mga hugao.—*fig.* Cagugauan, casighotan.
MULADÍ. *adj.* An cristianos nga nagapil sa toloohan nga buaon san camorosan.
MULAR. *adj.* An tungud ó canan hayop nga mulo ó mula.

MULATERO. *m.* An napapleto sin mga mula.—Paramangno san hayop nga mula.

MULATO, TA. *adj.* Anac sin catsila nga lalaqui ngan sin india; anac sin indio ngan sin catsila nga babaye; libug.—Maromaitom.

MÚLEO. *m.* Sapin nga gamit sa mga mahal nga mga tauo.

MULÉOLO. *m.* Sapin nga gamit sa mga mahal nga mga tauo.

MULERO. *m.* Paramangno sa mga mula.

MULETA. *f.* Songcod, tongcod.

MULETADA. *f.* Mga hayop nga mula, camulahan.

MULETERO. *m.* An napaplete sin mga mula.—Paramangno sa mga mula.

MULETILLA. *f.* Songcod, tongcod.

MULETO, TA. *m.* y *f.* Mulo nga guti pá, nate.

MULILLA. *f.* Sapin nga gamit sa mga mahal nga mga tauo.

MULO. *m.* Hayop nga mulo.

MULSO, SA. *adj.* Sinacot nga may dugos cún asucar bá.

MULTA. *f.* id., multa, sirot.

MULTAR. *a.* Pag multa, pag sirot.

MULTIFLORO, RA. *adj. Bot.* Bucaran.

MULTIFORME. *adj.* Mag calain lain an iya mga cahimo ó cadaguay.

MÚLTIPLE. *adj.* Mag calain lain.

MULTIPLICABLE. *adj.* Sadang pag dugangan.

MULTIPLICACIÓN. *f.* Pag dugang.

MULTIPLICADOR, RA. *adj.* Macadugang.

MULTIPICANDO. *m.* Igdudugang.

MULTIPLICAR. *a.* Pag dugang.—Sanay.

MULTÍPLICE. *adj.* Mag calain lain.

MULTIPLICIDAD. *f.* Pag calain lain; calainan.—Pagcadamo; cadamo; cadam-an.

MULTITUD. *f.* Cadam-an.—Cadangay solian.—Cadapnan, cadiponan, etc., etc.

MULLIDO. *m.* Daoa. Hagupilas. Hanig, hasnig. Hapin. Hupila. Halonhon.—Tag pilas.—Bisan ano nga sadang pamuscagon nga isosolud sa mga colchón, etc.

MULLIDOR, RA. *s.* Paramuscag.

MULLIR. *a.* Pamuscag, buscag; calabucab, libaroc.—*fig.* Pag tima sin maopay basi matuman an tuyo.—Pag tagbon san mga tanum sa pono.

MUNDANAL. *adj.* Calibutanon.

MUNDANALIDAD. *f.* Pag cacalibutanon.—Buhat nga calibutanon.

MUNDANO, NA. *adj.* Calibutanon.

MUNDIFICACIÓN. *f.* Pag pahauan, pag pacaopay.

MUNDIFICAR. *a.* Pag pahauan, pag pacaopay.

MUNDIFICATIVO, VA. *adj.* Macacaopay.

MUNDO. *m.* Calibutan.—Tuna.—Catauohan.

MUNICIÓN. *f.* Casangpacan. Garamiton.—Municiones de boca. An cacaonon sa mga soldados.—Municiones de guerra. Casangcapan, gagamiton sa pag auayan.—de boca. Balon.

MUNICIONAR. *a.* Pag tima, pagandam, sa mga garamiton, pag sangcap. Pag balon.

MUNICIPAL. *adj.* An tungud ó canan municipio.—Tauo nga de justicia nga may catungdanan sa bongto.

MUNICIPALIDAD. *f.* Cadatoan, mga ponoan sa bongto.

MUNÍCIPE. *m.* Dato, ponoan nga may catungdanan sa bongto.

MUNICIPIO. *m.* Cadatoan, caponoanan sa bongto.

MUNIFICENCIA. *f.* Pag camalolooyon, camahatagon.

MUNÍFICO, CA. *adj.* Malolooyon, mahatagon.

MUNIFICENTÍSIMO, MA. *adj.* Malolooyon gud, mahatagon gud, guimalolooye.

MUNITORIA. *f.* Pag aradman sin pag pacarigon sin baluarte, etc.

MUÑECA. *f.* Panglayan, gapusan sa camut.—Menear uno las muñecas. *fr. fig.* y *fam.* Pag buhat sin maopay.

MUÑECA. *f.* Bata bata, tauo tauo.—Susugaran sa pag tabas sa mga biste.—Pinotos nga dugnit nga may solud nga tambal nga isinosonud sa mga irinmon.—Pinotos nga dugnit nga masilhag nga may solud nga margaha, etc.—Pinotos nga dugnit nga gamit sa pag salan.

MUÑECO. *m.* Batabata, tauotauo.

MUÑEIRA. *f.* Sayao nga muñeira.

MUÑEQUEAR. *a.* Pag padas sa mga camut.

MUÑEQUERÍA. *f. fam.* Pag paorug nga pag dugnit.

MUÑIDOR. *m.* Surugoon sin pag pahibaro sa mga hermano sa mga piesta ug iba pá nga mga turumanun.—Tauo nga maquitrato, malimbong, etc.

MUÑIR. *a.* Pag patautag, pag patiroc, pag padaop.

MUÑÓN. *m.* Imon-a, lua sin hayop ó mananap.—Bahin sa lauas nga otud, cundi diri bulag.—*Art.* Sorosugbong ó borobutcon sin luthang.

MUÑONERA. *f. Art.* Burutangan sin luthang.

MURAJES. *m. pl.* Banua nga itarambal, ug maharang.

MURAL. *adj.* An tungud ó canan cota, quinota.

MURALLA. *f.* Cota.

MURAR. *a.* Pag cota.

MURCIÉLAGO. *m.* Cabug.—Culalapnit.—Salimbogoc.

MURGA. *f. fam.* Mga músico nga nag papatonog sa mga toronggon sa natad sa mga cabalayan, cay basi tagan sira sin cuarta.

MÚRICE. *m.* Poroton sa dagat.

MURMUJEAR. *n. fig.* y *fam.* Pag gorogoro, pag aliday, pag garub.

MURMULLO. *m.* Gorogoro, gahub, ngiras, aringasa.—Haganas.

MURMURACIÓN. *f.* Pag libac, pag libac libac; pag aliday; pag birig.

MURMURADOR, RA. *adj.* Malibac, malibacon, birigon.—*s.* Paralibac.

MURMURANTE. *p. a.* Malibac, mabirig.

MURMURAR. *n.* Haganas; ragal dagal; rubo dubo.—*fig.* y *fam.* Goro goro, gahub.—Pag libac; pag aliday; pag birig.

MURMURIO. *m.* Haganas. Ragaldagal; rubo dubo.—Goro goro, gahub.—Pag libac; pag aliday; pag birig.

MURO. *m.* Cota. Cota nga tuna.

MURRIA. *f. fam.* Pondong, cabido, caminǧao, cay masool an oló.

MURRIA. *f.* Tambal, bolong sa mga casam-dan.

MURRIO, RRIA. *adj.* Mabibido, mabidoon, maminǧao, madolo.

MURTILLA. *f.* Cahuy cahuy nga murtilla.

MURTINA. *f.* Cahuy cahuy nga murtina.

MURUCAYA. *f.* Banua nga pasionaria.

MURUECO. *m.* Carnero.

MUS. *m.* Sugal sa baraja, nga tinatauag mus.

MUSA. *f.* Dios dios nga babaye sa mga diuatahan.—*fig.* Larang sin poeta sa pag himo sin mga siday.—Mga siday nga calugaringon sa tag-sa nga poeta.—Soplarle á uno la musa *fr. fig.* y *fam.* Batid ó lasgud mag siday, lasgud ná magsiday.

MUSARAÑA. *f.* Mananap nga gutiay.—*fig.* y *fam.* Tauo tauo nga maraut an pag cahimo.—*fig.* y *fam.* Baga lapug lapug sa mata.—Mirar uno á las musarañas. *fr. fig.* y *fam.* Pag linǧao, pag linǧao linǧao.—Pensar uno en las musarañas. *fr. fig.* y *fam.* Linǧao-linǧao.

MUSCARIA. *f.* Tamsi nga muscaria.

MUSCÍCAPA *f.* Tamsi nga muscicapa.
MUSCO. *m.* Banua nga musco.
MUSCO, CA. *adj.* Maromaitum; abohon.
MUSCULAR. *adj.* An tungud ó canan mga cosog sa lauas.
MUSCULATURA. *f.* Mga cosog sa lauas.
MÚSCULO. *m.* Cosog sa lauas.—*pl.* Mga páa.
MUSCULOSO, RA. *adj.* An bahin sa lauas nga may mga cosog.—Dayag an mga cosog sa lauas.
MUSELINA. *f.* Panapton ó género nga muselina.
MUSEO. *m.* Balay nga pinanunutdoan an mga tauo basi manhibaro.—Balay nga tiripigan ó piotan sa mag calain lain nga mga butang.
MUSGAÑO. *m.* Mananap nga musgaño.
MUSGO. *m.* Banua nga musgo.
MUSGO, GA. *adj.* Maromaitum; abohon.
MÚSICA. *f.* id., música.
MUSICAL. *adj.* An tungud ó canan música.
MÚSICO, CA. *adj.* An tungud ó canan música.—*m.* y *f.* Tauo nga maaram sin música.
MUSITAR. *n.* Pag goro goro, pag garub.
MUSLIME. *s.* Moros.
MUSLÍMICO. CA. *adj.* Minoros.
MUSLO. *m.* Páa.
MUSMÓN. *m.* Carnero nga ilahas ó ihalas.
MUSTELO. *m.* Isda nga mustelo.
MUSTIAMENTE. *adv. m.* Maminggao, caopay, mabido caopay, osmod caopay.
MUSTIO, TIA. *adj.* Maminggao, mabibido; osmod, osmuron; madolo.—Laya, malaya.—Bogtoc, bogtocon.
MUSULMÁN, NA. *s.* Moros.
MUTABILIDAD. *f.* Pag camabalhin, pag camabalhinon.—Pag cahalin.
MUTABLE. *adj.* Mabalhin.—Mahalin.
MUTACIÓN. *f.* Pag balhin.—Pag halin.—Pag lain, palain lain.—Pag liuan.
MUTILACIÓN. *f.* Pag otud.
MUTILAR. *a.* Pag otud.
MÚTILO, LA. *adj.* An inot-dan.
MUTUAL. *adj.* Balos balos.
MÚTUAMENTE. *adv. m.* Balos balos gud.
MUTUANTE. *com.* An nahatag san prenda, salapi, etc.
MUTUATARIO, RIA. *m.* y *f.* An nacaraut san prenda, salapi, etc.
MÚTUO, TUA. *adj.* An carocayacan cún iba pá nga guin caoroyonan sin duha catauo, etc. Balos balos.
MUY. *adv. c.* Caopay, gud. Muy tarde. Colop ná caopay.—Muy docto. Maaram gud.

N

N. Icapolo cagunum nga letra san abecedario nga quinatsila ug icapolo cag tolo san iya mga consonante. An caluluasan sa iya *eue*.
NABA. *f.* Tanum nga naba; an onud niya.
NABAL. *adj.* An tungud ó canan mga nabos.—*m.* Canabosan.
NABAR. *adj.* An tungud ó canan mga nabos.—*m.* Canabosan.
NABERÍA. *f.* Mga nabos.
NABINA. *f.* Liso sin tanum nga nabos.
NABIZA. *f.* Ogbos ó dahon sin nabos, otan.
NABLA. *f.* Baga sesta nga daco, nga napolo an cuerdas.
NABO. *m.* Tanum nga nabos; an onud niya otanon.—*fig.* An pono san icug sa mga hayop.
NÁCAR. *m.* Tipay. Ladiao.
NACARADO, DA. *adj.* Tinipay. Linadiao.
NACARINO, NA. *adj.* Tinipay. Linadiao.
NACARÓN. *m.* Tipay. Ladiao.
NACER. *n.* Tauo, matauo.—Mogso.—Toroc.—Guican. *fig.* Ticang.
NACIDO, DA. *adj.* Onay.—Onob.—Lugaringon.—An anggay sa bisan ano.—An natauo.
NACIENTE. *p. a.* An natauo.—*adj. fig.* Bag-o pá lá. Ticang pá lá.
NACIMIENTO. *m.* Pagcatauo.—Guinicanan.—Tinicanggan.
NACIÓN. *f.* Banua, guinhadian, tuna.—*fam.* Pagcatauo.
NACIONAL. *adj.* An tungud ó canan ó sa guinhadian.—*m.* Soldados nga nacional.—*m.* Tauo sa v. gr. España, etc.
NACIONALIDAD. *f.* Pagca... Taga... Pag caquinatsila.—Taga España.—An napasacop sa lain nga guinhadian.
NACIONALISMO. *m.* An camagapilon san tag-sa sa iya guinhadian ó tuna nga natauohan.
NACIONALMENTE. *adv. m.* Sugad san binabatasan sa usa nga guinhadian.
NADA. *f.* Cauaray, cauara.—Uaray, uara.—Puy-as.—En nada. *m. adv. fig.* En nada estuvo que riñésemos. Ibus cami magsuhay.
NADADERA. *f.* Gabayan.
NADADERO. *m.* Langoyan, lalangoyan.
NADADOR, RA. *adj.* Malangoy; langoy.—*m.* y *f.* Palalangoy.
NADANTE. *p. a.* Malangoy.
NADAR. *n.* Paglangoy.—Lutao.—Nadar boca arriba. Barángay, olalay.—*fig.* Nadar ó abundar en dinero, etc. Pagdamo sin salapi, etc.
NADERÍA. *f.* Cagutiay ó cauaray polos.
NADIE. *pron. indet.* Uaray, uara tauo.
NADO (Á). *m. adv.* Langoy, paglangoy.
NAGUAS. *f. pl.* Saya nga loon.
NAIFE. *f.* Bato nga mahal, diamante nga baol pá.
NAIPE. *m.* Dahon sa baraja.
NALGA. *f.* Balao-ang; samput.
NALGADA. *f.* Lua, usa ca lua sin bactin, etc.
NALGATORIO. *m. fam.* Balao-ang.
NALGUDO, DA. *adj.* Dageo an balao-ang.
NALGUEAR. *n.* Quiuaquiua an balao-ang in nalacat an tauo.
NANSA. *f.* Danao nga guti, buhian san isda.
NAO. *f.* Sacayán.
NAONATO, TA. *adj.* An natauo sa sacayán.
NARANJA. *f.* Bongga nga naranja.—Suá.—Ponglo sin luthang.—Calpi, aslum.
NARANJADA. *f.* Irinmon nga may naranja.
NARANJADO, DA. *adj.* Sugad sin naranja.
NARANJAL. *m.* Mga cahuy nga naranjo.
NARANJAZO. *m.* Pagbatac sin naranja ó suá, ó calpi.
NARANJERO, RA. *m.* y *f.* Parabaligua sin mga naranja ó mga suá.—*m.* Cahuy nga naranjo.
NARANJILLA. *f.* Naranja nga pisut pá.
NARANJO. *m.* Cahuy nga naranjo, nga namomonga san naranja.
NARCISO. *m.* Banua nga narciso, busag ug mahamut an bucad niya.
NARCÓTICO. *adj. Med.* An macacalipong; magpapacatorog, magpapacalipong.
NARCOTINA. *f.* Taguc nga cuha san apiang.
NARDO. *m.* Banua nga nardo, an bucad niya busag ug mahamut.
NARGUILLE. *m.* Hongsoy, sugad san canan insic, nga may tubig.

NARIGÓN, NA. *adj.* Dageo an irong. *m.* Boho san irong.
NARIGUDO, DA. Dageo ó halaba an irong.
NARIGUETA. *f.* Irong nga gutiay.
NARIGUILLA. *f.* Irong nga gutiay.
NARIZ. *f.* Irong.
NARIZOTA. *f.* Daco nga irong.
NARRA. *m.* Cahuy nga naga.
NARRABLE. *adj.* Sadang igasoy.
NARRACIÓN. *f.* Pagasoy.—Casayoran.
NARRADOR, RA. *adj.* Magaasoy.—*s.* Paraasoy.
NARRAR. *a.* Pagasoy, pagsumat.
NARRATIVA. *f.* Pagasoy.—Calasguran sin pagasoy, lasgud sin pagasoy.
NARRATIVO, VA. *adj.* An tungud ó canan pagasoy, ó casayoran.
NARRATORIO, RIA. *adj.* An tungud ó canan pagasoy, ó casayoran.
NARRIA. *f.* Siguiban sin magcalainlain.
NARVAL. *m.* Isda ó mananap nga daco sa dagat.
NASA. *f.* Bobo, Bobohay.
NASAL. *adj.* An tungud ó canan nga irong.
NASÓN. *m.* Bobo nga daco.
NATA. *f.* Lapuglapug.—Lunao. Lantap.
NATACIÓN. Paglangoy.—Pagaram sin paglangoy.
NATAL. *adj.* An tungud ó canan pagcatauo san tauo.—An bongto nga iya natauohan.—Pagcatauo.—An adlao nga iquinatauo.
NATALICIO, CIA. *adj.* An adlao nga iquinatauo.
NATATIL. *adj.* Malutao. Macalutao.
NATATORIO, RIA. *adj.* An tungud ó canan paglangoy.—Gabayan.—Langoyan. Parigoan.
NATERÓN. *m.* Gatas nga bagtic.
NATILLAS. *f. pl.* Matam-is nga nahimo sin gatas, bunay ngan sin asucar, ug danay binubutangan man sin harina.
NATÍO. *a. adj.* Taga...—Mulopio, tuminongnon, tauo sa...Uagas cun dao bulauan.—De su natio. *m. adv.* Quinaiya.
NATIVIDAD. *f.* Pagcatauo.
NATIVO, VA. *adj.* Matauo; matoroc.—An natauohan nga tuna cun bongto bá.—Tuminongnon, mulopio.—Taga...—Tauo sa...
NATO, TA. *adj.* Calugaringon, quinaiya.
NATURA. *f.* Quinatauo, quinabuhi.—Boto, otin, putic, puet.
NATURAL. *adj.* Quinaiya.—Onob.—Tuminongnong, moropio. Taga...—Tauo sa...
NATURALEZA. *f.* Cahimtang; pagcaquinaiya; quinaiya.—Naturaleza humana. An mga tauo ngatanan.
NATURALIDAD. *f.* Pagcaquinaiya, calugaringon.—Camaopay ó catangcud san tauo.—Pag pacaarangay.
NATURALIZACIÓN. *f.* Pag togot, pasacop sa guinhadian an tauo nga guican sa lain nga tuna, pag pasacop.
NATURALIZAR. *a.* Pag togot, pag pasacop.—*r.* Pasacop.
NATURALMENTE. *adv. m.* Quinaiya, caiya gud.
NAUFRAGAR. *n.* Lonud, bungcag an sacayán.
NAUFRAGIO. *m.* Calonud, cabungcag.
NÁUFRAGO, GA. *adj.* Nalonud, nabungcag an ira sacayán.—*m.* Pating.
NAUMAQUIA. *f.* Baga pagauayauay sin mga magcasisacayán, agud mahaara an mga parag sacay sin pag auay ug pag asdang sa mga caauay.—Baga pag auay auayan.
NÁUSEA. *f.* Pag hingasuca.—*fig.* Cangalas.
NAUSEABUNDO, DA. *adj.* Mahingasuca.
NAUSEAR. *n.* Hingasuca.
NAUSEATIVO, VA. *adj.* Mahingasuca.
NAUSEOSO, SA. *adj.* Mahingasuca.
NAUTA. *m.* Paragsacay.
NÁUTICA. *f.* Pag aradman sa pag pahibaro sin pagsacay.
NÁUTICO, CA. *adj.* An tungud sa mga pagsacay.
NAUTILO. *m.* Lagang.
NAVA. *f.* Tuna nga patag, capatagan.
NAVACERO, RA. *m.* y *f.* Paraquina sa mga tuna nga danao.
NAVAJA. *f.* id., labaja, salsalon.—Pangtion.—*fig.* Tango sa babuy.—*fig.* Sogud nga matarum sin mamanap.
NAVAJADA. *f.* Pag bono sin labaja.
NAVAJAZO. *m.* Pag bono sin labaja.
NAVAJERO. *m.* Piotan sa mga labaja.—Pahiran sa mga labaja.
NAVAJO. *m.* Tuna nga danao.
NAVAJÓN. *m.* Labaja nga daco.
NAVAJONAZO. *m.* Pag bono sin labaja nga daco.
NAVAJUELA. *f.* Labaja nga guti.
NAVAL. *adj.* An tungud sa mga sacayán cun sa mga pag sacay bá.
NAVARCA. *m.* Ponoan ó pangulo sa mga sacayán.
NAVAZO. *m.* Tuna nga danao, pasacay.
NAVE. *f.* Sacayán. Adiong.—Nave de iglesia. Buang.
NAVECILLA. *f.* Sacayán nga guti.
NAVEGABLE. *adj.* Macacaagui an sacayán.
NAVEGACIÓN. *f.* Pagsacay.—Pagaradman nga pagpahibaro sin pagsacay.
NAVEGADOR, RA. *adj.* Magsaracay.—*s.* Paragsacay.
NAVEGANTE. *p. a.* Magsaracay.—*s.* Paragsacay.
NAVEGAR. *n.* Pag sacay.—*a.* Pag lacat an sacayán.
NAVEGAR á remo y vela. Garabay.
NAVEGAR contra viento ó corriente. Song song.
NAVEGAR á favor de viento ó corriente. Tibiog, ayon.
NAVEGAR ó llevar salida la embarcación. Tulin.
NAVETA. *f.* Barutangan san insienso, nga gamit sa singbahan.
NAVÍCULA. *f.* Sacayán nga guti.
NAVICHUELA. *f.* Sacayán nga guti.
NAVICHUELO. *m.* Sacayán nga guti.
NAVIDAD. *f.* Pag catauo san aton Guinoo Jesucristo.
NAVIERO. *m.* Tag sacayán, tagada san sacayán.
NAVÍO. *m.* Sacayán. Adiong.
NÁVADE. *f.* Dios dios nga babaye sa mga diuatahan.—Banua sa dagat.
NAZARENO, NA. *adj.* Taga nazaret, an natauo sa Nazaret.—*m.* An nagbibiste sin panapton nga morado nga halauig sa semana santa.—El Nazareno. Si Jesucristo nga aton Guinoo.

NE

NEARCA. *m.* Ponoan ó pangulo sa mga sacayán.
NÉBEDA. *f.* Banua nga mahamut.
NEBLADURA. *f.* Ton-og nga nacacaraut sa mga tanum.
NEBLÍ. *m.* Banug.
NEBLINA. *f.* Borong, alopo-op.
NEBRINA. *f.* Bonga san cahuy nga enebro.
NEBULOSIDAD. *f.* Borong, ton-og.—Camasirom.
NEBULOSO, SA. *adj.* Borong, ton-og.—Masirum.
NECEAR. *n.* Pag tinapang nga pag yacan, pag buogbuog, pag binuang.
NECEDAD. *f.* Pag cabuog buog, pag cabuang. Pag calorong.

NECESARIA. *f.* Calibangan.
NECESARIAMENTE. *adv. m.* Casoroc-an gud, quinahanglan gud. Pirit gud.
NECESARIO, RIA. *adj.* Casoroc-an, quinahanglan.—Pirit.
NECESIDAD. *f.* Casoroc-an, quinahanglan.—Caimulan.—Caerse de necesidad. Bungtas, in guinogotum an tauo.
NECESITADO, DA. *adj.* Hangul, soco, songcoanon, imol, imolon, maimolon.
NECESITAR. *a.* Pag pirit.—Hangol, imol, casoroc-an, quinahanglan.
NECIAMENTE. *adv. m.* Lorong caopay.
NECIO, CIA. *adj.* Lorong, buog, buog buog, buang.
NECROLOGÍA. *f.* Casayoran nga lactud san guinicanan, quinabuhi, camahalan etc., sin tauo nga bag-o pá lá nga namatay.—Listahan sin mga minatáy.
NECROPSIA. *f.* Pag bos bos sa mga minatáy.
NECROSCOPIA. *f.* Pag bosbos sa mga minatáy.
NECROSCÓPICO, CA. *adj.* An tungud sa pag bosbos sa mga minatáy.
NECROSIS. *f.* Tul-an nga patay.
NÉCTAR. *m.* Irinmon nga malalim.
NECTÁREO, REA. *adj.* Malalim nga irinmon.
NECTARINO, NA. *adj.* Malalim nga irinmon.
NECTARIO. *m. Bot.* Taguc sa mga bucad.
NEFANDAMENTE. *adv. m.* Mangil-ad caopay.
NEFANDO, DA. *adj.* Mangil-ad.
NEFARIO, RIA. *adj.* Tampalasan.
NEFASTO, TA. *adj.* Macuri.
NEFRÍTICO, CA. *adj.* An tungud, canan ó sa mga isul.
NEFRITIS. *f. Med.* Saquit sa mga isul.
NEGABLE. *adj.* Sadang sidngon nga diri. Sadang pag dirion.
NEGACIÓN. *f.* Pag siring nga diri. Pag diri.—Cauaray gud.—Pag lirong.
NEGADO, DA. *adj.* Cablas, culang.
NEGADOR, RA. *adj.* Masiring nga diri. Madiri.
NEGANTE. *adj.* Madiri. Masiring nga diri.
NEGAR. *a.* Pag siring nga diri matuod.—Pag diri.—Pag pooy. — Pag lirong. — Limud. — Diuot.— Biay.—Auao.
NEGATIVA. *f.* Pag diri.
NEGATIVAMENTE. *adv. m.* Diri gud.
NEGATIVO, VA. *adj.* Uaray.—Masiring nga diri.—Madiri.
NEGLIGENCIA. *f.* Cuyumag. Culang sin pag talingoha, caculang sin pag tuyo, pag caalang alang.
NEGLIGENTE. *adj.* Culang sin pag talingoha, alang-alang, cuyumag.
NEGLIGENTEMENTE. *adv. m.* Culang gud sin pag-talingoha, alang alang gud.
NEGOCIABLE. *adj.* Sadang igcomersio.
NEGOCIACIÓN. *f.* Pag comersio. Pag pangita. Pag-patigayon.
NEGOCIADO. *m.* An tag-sa nga opisina.
NEGOCIADOR, RA. *s.* Paracomersio. Parapangita. Parapatigayon.
NEGOCIANTE. *m.* Paracomersio, parapangita, parapatigayon.
NEGOCIAR. *n.* Pag comersio. Pag pangita. Pag patigayon. Pag bacas.
NEGOCIO. *m.* Bisan ano nga buhat.—Patigayon.—Bacas.
NEGOCIOSO, SA. *adj.* Madoroto sin pag patigayon.
NEGRAL. *adj.* Maromaitom.
NEGREAR. *n.* Itom.
NEGRECER. *n.* Itom. Pag paitom.
NEGRETA. *f.* Tamsi nga negreta.
NEGRILLA. *f.* Isda nga negrilla.
NEGRILLO. *m.* Cahuy nga negrillo.
NEGRO, GRA *adj.* Itom, maitom.—Hayom.—Agta.—Maagtum.—Pili.
NEGROR. *m.* Caitom, pag caitom. Camaitom, pag-camaitom. Cait-man.—Agtum, caag tum.
NEGRURA. *f.* Caitum, pag caitum. Camaitom, pag-camaitom. Cait-man.—Agtum, caagtum.
NEGRUZCO, CA. *adj.* Maromaitom.
NEGUIJÓN. *m.* Saquit sa mga ngipon.
NEGUILLA. *f.* Banua nga neguilla.
NEMA. *f.* Pilit sa mga surat.
NEMINE DISCREPENTE. *expr. lat.* Ngatanan nag-cacaoyon.
NEMOROSO, SA. *adj.* Guba.—An sa guba.
NENE, NA. *m. y f. fam.* Bata nga gutiay pá.—*m. fig.* Tauo nga madarahug caopay.
NENIA. *f.* Mga siday nga pag dayao san tauo nga patay ná.
NENÚFAR. *m.* Banua nga manonoroc sa mga tubig nga nabibiao.
NEÓFITO, TA. *m. y f.* Tauo nga bag-o pá lá naconbertir sa matuod nga religión.—Tauo nga bag-o pá lá nga sinoud sa pagtotolo.
NEOLATINO, NA. *adj.* An guican sa mga latino.—An guican sa pamolong nga linatin.
NEOLÓGICO, CA. *adj.* An tungud ó canan neologismo.
NEOLOGISMO. *m.* Polong nga bag-o. Batasan nga bag-o sa usa nga pamolong.
NEÓLOGO, GA. *m. y f.* An magamit sin mga polong nga bag-o.
NEOMENIA. *f.* Guimata, in guimata ná an bulan.
NEPOTE. *m.* Omancon, pag omancon.
NEPOTISMO. *m.* Pag paorug nga diri angay sa mga caorop-dan sa pag hatag sa ira sin mga catungdanan.
NEPTUNO. *m.* Bitoon nga tinataung neptuno.
NEQUÁQUAM. *adv. neg. fam.* Diri mahihimo, diri gud.
NEQUICIA. *f.* Caraut, pag caraut. Camaraut, pag camaraut. Carautan. Carat-an.
NEREIDA. *f.* Dios dios sa mga diuatahan, nga naocoy, cono, sa dagat.
NERITA. *f.* Pangtion.
NERVEO, VEA. *adj.* An tungud ó canan mga cosog.
NERVEZUELO. *m.* Cosog cosog sa lauas.
NERVIECILLO. *m.* Cosog cosog sa lauas.
NERVINO, NA. *adj.* Tambal nga macacaopay sa mga cosog sa lauas.
NERVIO. *m.* Cosog sa lauas, hamig.—Biting biting, miling piting.—Ogat, cún dao sa mga dahon sa mga cahuy ó mga banua.—Cuerdas, cún dao sa mga sesta, etc.
NERVIOSIDAD. *f.* Cabascog sa mga cosog.
NERVIOSO, SA. *adj.* An may mga cosog.—An tungud ó canan mga cosog.—Maquiua, cay nababantad an iya mga cosog.—Macosog.—Marig-on.
NERVOSAMENTE. *adv. m.* Macosog caopay, mabascog caopay.
NERVOSIDAD. *f.* Cacosog, pag cacosog.—*fig.* Camarig-on.
NERVOSO, SA. *adj.* An may mga cosog.—An tungud ó canan mga cosog.—Macosog.—Marig-on.
NERVUDO, DA. *adj.* Bac-dan.
NESCIENCIA. *f.* Catapang, cacablas sin hibaro.
NESCIENTE. *adj.* Tapang, cablas sin hibaro.

NESCIENTEMENTE. *adv. m.* Tapang caopay, cablas gud sin hibaro.
NESGA. *f.* Isurungil.
NÉSPERA. *f.* Cahuy nga néspera.
NETO, TA. *adj.* Uray, uaray sacot.—An bilin sa usa nga pag cuenta, in nacuha ná an mga gastos, etc.—An bale gud sa ano man.
NEUMA. *m. Mus.* Tigaman, badlis.
NEUMA. *amb. Ret.* Pag pasabut hionong sin mga tigaman, mga pag quiua quiua sa lauas, etc.
NEUMONÍA. *f. Med.* Saquit ó cahubag sa bagá.
NEUMÓNICO, CA. *adj.* An tungud ó canan bagá.—Nahubag an bagá.
NEURALGIA. *f.* Sool, camasool sa mga cosog.
NEUROMA. *m. Med.* Hubag nga masool sa mga cosog.
NEURÓPTERO, RA. *adj.* Mga mananap nga upat an paco.
NEUROSIS *f. Med.* Saquit sa mga cosog.
NEUTRAL. *adj.* An diri magapil sa luyo, ni sa luyo.
NEUTRALIDAD. *f.* Diri cagapil sa luyo, cun sa luyo bá.
NEUTRALIZACIÓN. *f.* Pag pacaiban. Pacaiban.
NEUTRALIZAR. *a.* Pag pacaiban. Pacaiban.
NEVADA. *f.* Pag uran sin tubig nga bug-os ug busag.—Uran nga bug-os ug busag.
NEVADILLA. *f.* Banua nga nebadilla.
NEVADO, DA. *adj.* Busag dao gapas.
NEVAR. *n.* Pag uran sin bug-os ug busag.
NEVASCA. *f.* Onus ngan sin uran nga bug-os ug busag.
NEVATILLA. *f.* Tamsi nga nebatilla.
NEVAZO. *m.* Uran nga bug-os ug busag.
NEVERA. *f.* Piotan ó tiripigan san niebe.—*fig.* Mataghum caopay.
NEVERETA. *f.* Tamsi nga neberета.
NEVERÍA. *f.* Tendahan sin niebe.
NEVERO, RA. *m.* y *f.* Parabaliguia sin niebe.
NEVISCA. *f.* Onus ngan sin uran nga bug-os ug busag.
NEVISCAR. *n.* Pag tariti nga bug-os ug busag.
NEVOSO, SA. *adj.* May niebe.—Aromon.
NEXO. *m.* Balighot, dogtong, guincasumpayan.

NI

NI. *conj. cop.* No como *ni* duermo. Diri aco nacaon *ug diri* nacatorog. Nada hizo *ni* dejó hacer á los demás. Uaray siya buhat *ug uaray* mán pag togot sa iba sin pag buhat. Á nadie quiso recibir, ni á sus amigos. Uaray siya carauat sa bisan sin-o. *bisan ngani* sa iya mga sangcay. No descansa de día *ni* de noche. Diri naocoy sa adlao *ug* sa gab-i. No descansa *ni* de día *ni* de noche. Diri naocoy sa adlao *ug* sa gab-i. *Ni* de día *ni* de noche descansa. Adlao ug gab-i *diri* naocoy.
NIARA. *f.* Tambac sin dagami.
NÍCALO. *m.* Baga libgos.
NICOCIANA. *f.* Tabaco.
NICOTINA. *m.* Taguc san tabaco.
NICTÁLOPE. *adj.* An maquita sin maopay in gab-i ug diri in adlao.
NICTALOPIA. *f.* Casaquit sa mata, nga maquita sin maopay in gab-i ug diri in adlao pá.
NICHO. *m.* Loho sa mga cota.—Baga balay balay nga burutangan sa mga Santos.—Lub-nganan, linob-ngan.
NIDADA. *f.* Mga bunay bunay sa pugaran; mga bunay sa salag.—Mga tamsi nga gutiay nga aada pá sa salag.
NIDAL. *m.* Pugaran cun dao sa manuc. Salag cun dao sa mga tamsi.—Bunay nga binibilin sa pugaran, basi magbunay dida an manuc.—*fig.* Darangpan, arayopan.—Piotan, tiripigan.
NIDIFICAR. *n.* Pag salag an mga tamsi.
NIDO. *m.* Salag.—Pugaran.—*fig.* Arayopan.
NIEBLA. *f.* Borong; ton-og.—Tagumata, saquit sa mata.
NIEL. *m.* Tomboc sa salapi etc., nga binubuhat sa buril, etc.
NIELAR. *a.* Pag tomboc. Pag liroc.
NIETO, TA. *m.* y *f. Apo.* Caapohan.
NIEVE. *f.* id., uran nga bug-os ug busag dao gapas.—*fig.* Cabusag; camabusag.
NIGROMANCIA. *f.* Paganito nga pag tagna sa mga tiarabut pá sa pag sangpit sa mga minatay ug paquigsagdon sa ira.
NIGROMANTE. *m.* An nag aanito ó nagdidiuata...
NIGROMÁNTICO, CA. *adj.* An tungud ó canan pag anito ó pag diuata...—An nag aanito ó nagdidiuata...
NIGUA. *f.* Mananap nga sugad sin coto.
NIHILISMO. *m.* Diri pag too sa bisan ano.
NIHILISTA. *adj.* An diri natoo sa bisan ano.—An tungud sa diri pag too sa bisan ano.
NILAD. *m.* Caimy cahuy nga nilad.
NIMBO. *m.* Baga corona.
NIMIAMENTE. *adv. m.* Sin capin, sin ora ora.—*fam.* Sa daco nga caauod.
NIMIEDAD. *f.* Capinan, caora ora.—*fam.* Caauod.
NIMIO, MIA. *adj.* Capin, ora ora.—Lasang.
NINFA. *f.* Diosdios nga babaye sa mga diuatahan.—Babaye nga bata pá ug matahum.—*Zool.* Mananap nga ninpa.
NINFEA. *m.* Banua nga nanonoroc sa mga tubig nga nabibiao.
NINFO. *m. fig.* y *fam.* Babayenon ug maogdayon caopay.
NINFOMANÍA. *f. Med.* Caipa gud san babaye sin pacasala sin lalaqui.
NINGÚN. *adj.* Uaray.
NINGUNO, NA. *adj.* Uaray.
NIÑA. *f.* Tauo tauo sa mata, alimutao.—*fig.* y *fam.* Bisan ano nga inaauilan.
NIÑADA. *f.* Quinabataan nga polong cun buhat bá.
NIÑATO. *m.* Nate san baca nga quiniquita sa iya tiyan, in guinihao.
NIÑEAR. *n.* Pag quinabataan.
NIÑERA. *f.* Sacop nga babaye nga paramangno sa mga cabataan.
NIÑERÍA. *f.* Quinabataan nga polong cun buhat bá.—*fig.* Polong cun buhat bá nga uaray bale.
NIÑERO, RA. *adj.* Maquibata; maquicabataan.
NIÑETA. *f.* Tauo tauo sa mata.
NIÑEZ. *f.* Cabata, pag cabata.
NIÑO, ÑA. *s.* Bata.—Baol.—Puya.
NIOTO. *m.* Isda nga nioto.
NIPA. *f.* Nipa. Canipaan.—Nipa hecha. Pauod. Taliric.—Nipa ya usada. Gacas, gucas.
NIPIS. *m.* Panapton ó género nga manipis ug masilhag.
NÍQUEL. *m.* Metal nga busag nga dao salapi.
NIQUISCOCIO. *m. fam.* Calibangan ó pag libang libang nga guti an polos.
NÍSCALO. *m.* Baga libgos.
NÍSPERO. *m.* Cahuy nga nispero.
NÍSPOLA. *f.* Bonga san cahuy nga nispero.
NÍTIDO, DA. *adj.* Uaray hugao; matin-ao; mainga-tinga-t.
NITO. *m.* Nito.

NÍVEL. *m.* Tonton.—Garamiton nga gamit sa pagparejo sa ano man.—Caparejo san tuna, etc.
NIVELACIÓN. *f.* Pagpaparejo.—Pagtonton.
NIVELADOR, RA. *adj.* Magpaparejo.—Matonton.
NIVELAR. *a.* Pagpaparejo.—Pagtonton.
NÍVEO, VEA. *adj.* Busag dao gapas.

NO

NO. *adv. neg.* Diri, di.
NOBILIARIO. *adj.* An tungud ó canan camahalan ó pagcamahal.—Libro nga casayoran san camahalan ug mga guinicanan sa mga tauo.
NOBILÍSIMAMENTE. *adv. m.* Sin maopay gud.
NOBILÍSIMO, MA. *adj.* Guimamahali.
NOBLE. *adj.* Mahal, hamili, dato.
NOBLEMENTE. *adv. m.* Sin maopay.
NOBLEZA. *f.* Camahalan; pagcamahal, pagcahamili. Cadatoan.
NOCENTE. *adj.* Macaraut.—Salaan.
NOCIÓN. *f.* Pagquilala; paghibaro; pagsabut. Sarabutan.
NOCIVO, VA. *adj.* Macacaraut.
NOCTÍLUCA. *f.* Bucatcat, aninipot.
NOCTÍVAGO. *adj. poét.* Magsosodoysodoy in gab-i.
NOCTURNAL. *adj.* An tungud sa gab-i.
NOCTURNO, NA. *adj.* An tungud sa gab-i; an nabuhat in gab-i; an malacat in gab-i.—Mamingao.—*m.* An usa san tolo cabahin sa mga maitines.
NOCHE. *f.* Gab-i. Cagabihon.—Noche muy oscura. Quiriquite.
NOCHEBUENA. *f.* An gab-i san vigilia san Pagcatauo san aton Guinoo.
NOCHEBUENO. *m.* Tinapay nga daco nga sinasaetan sin lana, almendras etc., nga gamit sa vigilia san pagcatauo san aton Guinoo.
NODACIÓN. *f.* Saquit sa mga cosog sa lauas.
NODO. *m. Med.* Hubag nga matig-a sa lauas.
NODRIZA. *f.* Sisiua.
NÓDULO. *m.* Baga hubag.
NOGADA. *f.* Sarsa.
NOGAL. *m.* Cahuy nga nogal.
NOGUERA. *f.* Cahuy nga nogal.
NOGUERADO, DA. *adj.* Abohon.
NOGUERAL. *m.* Mga cahuy nga nogal, canogalan.
NOGUERÓN. *m.* Cahuy nga nogal nga daco.
NOLICIÓN. *f.* Pagdiri, diri pagbuot.
NOLI ME TÁNGERE. *m. Med.* Hubag nga maraut nga macuri an pagtambal.
NÓMADA. *adj.* Looc.
NÓMADE. *adj.* Looc.
NOMBRADAMENTE. *adv. m.* In guinluluas an ngaran. Sin sayud.
NOMBRADÍA. *f.* Bantug, cabantugan.
NOMBRAMIENTO. *m.* Paghingaran.—Pagnombra ó paghatag sin catungdanan.—Carig-onan.
NOMBRAR. *a.* Pagngaran; paghingaran.—Pagnombra, pagpili ó paghatag sin catungdanan.—Alap.
NOMBRE. *m.* Ngaran.—Bantug.—Gahum.
NOMENCLADOR. *m.* Casayoran sin mga ngaran.—Paraasoy.
NOMENCLATURA. *f.* Mga polong nga calugaringon sa ano man nga pagaradman.—Lista ó casayoran sin mga ngaran.
NÓMINA. *f.* Lista, padron sa mga ngaran san mga tauo, etc.
NOMINACIÓN. *f.* Pagngaran; paghingaran.
NOMINADOR, RA. *m. y f.* An magpipili ó mahatag sin catungdanan.
NOMINAL. *adj.* An tungud sa ngaran.
NOMINALMENTE. *adv. m.* Pagngaran sa lugaringon nga ngaran.
NOMINAR. *a.* Pagngaran; paghingaran.
NONES. *m. pl.* Diri.—Usa, tolo, lima, etc.
NONA. *f.* Á las tres san colop sugad san isip sa mga romanos.—An usa sa mga horas menores nga pinangangadie sa mga capadian.
NONADA. *f.* Gutiay gud.
NONAGENARIO, RIA. *adj.* Casiaman ná catuig an edad niya.
NONAGÉSIMO, MA. *adj.* Icacasiaman.
NONATO, TA. *adj.* An bata nga nacuha sa tiyan san iroy nga guinbosbosan.
NONO, NA. *adj.* Icasiam.
NON PLUS ULTRA. *expr. lat.* Uaray ná osuagan.
NO OBSTANTE. Bisan, bisan pá. Uaray sapayán.
NOPAL. *m.* Tanum nga nopal.
NOQUE. *m.* Abohan sa mga anit.
NOQUERO. *m.* Paraabo sa mga anit.
NORABUENA. *f.* Paghatag sin maopay nga oras.
NORAMALA. *f.* Paghatag sin maraut nga oras, pag diri.
NORDESTAL. *adj.* Sa cabonghan.
NORDESTE. *m.* Cabonghan.
NORIA. *f.* Máquina sa pagcuha sin tubig sa mga atabay.
NORMA. *f.* Escuala.—*fig.* Susugaran, panundugan.
NORMAL. *adj.* Malinao ná.—An pagsusugaran.
NORNORDESTE. *m.* An butnga sa caamihanan ug sa cabonghan.
NORNOROESTE. *m.* An butnga sa caamihanan ug sa canauayan.
NORNORUESTE. *m.* An butnga sa caamihanan ug sa canauayan.
NOROESTE. *m.* Canauay.
NORTADA. *f.* Amihan nga hangin.
NORTE. *m.* Amihan.
NORUESTE. *m.* Canauay.
NOSOTROS, TRAS. *m. y f.* Quitá.—Cami.
NOSTALGIA. *f.* Cahidlao, cay harayo an mga caganac, etc.
NOSTÁLGICO, CA. *adj.* Mahihidlao.
NOTA. *f.* Tigaman.—Casayoran.—Panumduman.—Bantug.—Maraut an bantug.—Surat nga pagpahibaro.
NOTA BENE. *loc.* Panginano gud.
NOTABILÍSIMO, MA. *adj.* Tacús nga panginanohon caopay.—Orosahon caopay, macatitingala caopay.
NOTABLEMENTE. *adv. m.* Orosahon caopay, macatitingala caopay.
NOTABLE. *adj.* Tacús panginanohon.—Orosahun, macatitingala.
NOTACIÓN. *f.* Pagbutang sin nota ó casayoran.—Pagsurat ó pagcuha sin casayoran sa ano man, cay basi diri malimot, pagtigaman.
NOTAR. *a.* Pagtigaman.—Panginano.—Pag polong ó pag asoy an usa basi an usa mag surat.—Pagsauay.—Pagpacaraut.
NOTARÍA. *f.* Catungdanan sin notario, pag canotario; an inooquian niya nga balay sa pagtuman san iya catungdanan.
NOTARIADO. *m.* Pagcanotario.
NOTARIATO. *m.* Carig-onan sa pagcanotario; catungdanan niya.
NOTARIO. *m.* Escribano nga tinatapuran sa mga labao nga ponoan basi mahatag sin carig-onan nga camatuoran sa mga escritura, etc., etc.

NOTICIA. *f.* Pag hibaro, pag sabut.—Sumat; barita.
NOTICIAR. *a.* Pag pahibaro, pag sumat; pag barita.
NOTICIERO. *m.* Parasumat, parabarita.
NOTICIOSO, SA. *adj.* An nahibabaro, an nasayud.
NOTICIÓN. *m.* Sumat. Sumat sumat.
NOTIFICACIÓN. *f. For.* Pag pahibaro.
NOTIFICADO, DA. *adj. For.* An guinsumatan, an guinpahabaroan.
NOTIFICAR. *a. For.* pag pahibaro.—Pag sumat.
NOTO. *m.* Hangin nga salatan.
NOTO, TA. *adj.* Dayag ná, sayud ná, bantug ná.
NOTORIAMENTE. *adv. m.* Dayag caopay, sayud caopay, bantug caopay.
NOTORIEDAD. *f.* Casayud, cay bantug man.
NOTORIO, RIA. *adj.* Bantug ná, dayag ná, sayud san ngatanan.
NOVACIÓN. *f. For.* Pag balio sin catungdanan, ug baya ná an daan.
NOVADOR, RA. *m.* y *f.* Paralarang sin mga bag-o, nga patuc san daan nga caopayan, busa diri angay aalag-don.
NOVAL. *adj.* An tuna nga bag-o pá lá nga guin caingin.—An cahuy, tanum, etc., nga bag-o pá lá.
NOVAR. *a. For.* Pag bag-o ó pag liuan sin catungdanan, ug baya ná an daan.
NOVATO, TA. *adj.* Bool ná, basbas pá, bag-o pá.
NOVATOR, RA. *m.* y *f.* Paralarang sin bag-o, nga patuc san daan nga caopayan, busa diri angay aalag-don.
NOVECIENTOS, TAS. *adj.* Siam cagatos.
NOVEDAD. *f.* Caagui nga bag-o, casugad nga bag-o.—*fig.* Catingalahan.
NOVEL. *adj.* Bag-o pá, baol, basbas, basbason, uauot.
NOVELA. *f.* id., susumaton, susuguiron.—*fig.* Bua, limbong.
NOVELADOR, RA. *m.* y *f.* Parasurat sin mga susumaton.
NOVELAR. *n.* Pagsurat sin mga susumaton.—*fig.* Pagsusumaton.
NOVELERÍA. *f.* Pag maquisusumaton.
NOVELERO. RA. *adj.* Maquisusumaton.—Agsub malain sin buhat, etc.
NOVELESCO, CA. *adj.* An tungud ó canan mga susumaton.—Buaon, malimbong.
NOVELISTA. *com.* Parasurat sin mga susumaton.
NOVENA. *f.* Siam caadlao nga pag ampo ug paquimaloay sa Dios, etc.—Librohay nga nobena.—Andar novenas *fr.* Pag nobena, agsub nga pag nobena.
NOVENARIO. *m.* Siam caadlao nga pag ampo ug paquimalooy, etc.—Siam caadlao nga paquimalooy sa Dios tungud sa mga calag sa purgatorio.
NOVENDIAL. *adj.* An usa san siam caadlao nga pagnobena tungud sa mga minatay.
NOVENO, NA. *adj.* Icasiam.
NOVENTA. *adj.* Casiaman.
NOVENTÓN, NA. *adj.* An may casiaman catuig nga edad.
NOVIA. *f.* Babaye nga may lalaqui nga nangangasaua sa iya.—An bag-o pá lá nga quinasal.—Pedir uno la novia. Pamalaye.
NOVICIADO. *m.* Tiempo nga tinalaan basi an mga sinolud sa pag capadre mag tima ug magandam sa pagcarauat san profesión; an balay nga inooquian nira.
NOVICIO, CIA. *m.* y *f.* Tauo nga bag-o pá lá nga sinolud sa religión, diri pá profeso.—Basbason, langanon.
NOVICIOTE. *m, fam.* An nobicio nga torotigurang ná, an nobicio nga hataas an iya lauas.
NOVIEMBRE. *m.* id., icapolo cag usa cabulan san tuig.
NOVILUNIO. *m.* Guimata ná an bulan.
NOVILLA. *f.* Baca nga dumaraga.
NOVILLADA. *f.* Cabacahan nga todo, catodohan. Cabacahan nga calalaquihay.
NOVILLEJA. *f.* Baca nga dumaraga.
NOVILLEJO. *m.* Todohay.
NOVILLERO. *m.* Bantay ó paramangno sa mga catodohan.—Pasturan sa mga catodohan.—*fam.* An mapalaguio, an bata nga diri nalibud.
NOVILLO. *m.* Todo nga baca, todohay, lalaquihay.—Hacer novillos. *fr. fam.* Palaguio, diri paglibud an cabataan.
NOVIO. *m.* An lalaqui nga buot ná sin pangasaua.—An bag-o pá lá nga quinasal,
NOVÍSIMO, MA. *adj.* Bag-o pá gud.—An orehe, an catapusan.—*m.* Caorhian san tauo.

NU

NUBADA. *f.* Oran nga daco ug masolug.—*fig.* Cadam-an.
NUBADO, DA. *adj.* Panapton nga sugad sin dampug an iya color.
NUBARRADA. *f.* Oran nga daco ug masolug.—Cadam-an
NUBARRADO, DA. *adj.* Panapton nga sugad sin dampug an iya color.
NUBARRÓN. *m.* Dampug nga daco.
NUBE. *f.* Dampug; arum; panganoron.—Nube en los ojos. Bolog.
NUBÍFERO, RA. *adj. poét.* Dampugon.
NUBIL. *adj.* Pangarasauon.
NUBILIDAD. *f.* Tuig ná ó sadang ná magasaua.
NUBILOSO, SA. *adj. poét.* Dampogon, aromon, dag-umon, lampoy.
NUBLADO. *m.* Dampug, arum, panganud, dag-um, lampoy. Onos.
NUBLAR. *a.* Dampug, arum, dag-um.
NUBLO, BLA. *adj.* Dampugon, aromon, dag-umon.—*m.* Onos.
NUBLOSO, SA. *adj.* Dampugon, aromon, dag-umon.—*fig.* Macuri.
NUBOSO, SA. *adj. poét.* Macuri.
NUCA. *f.* Cogongan, tingdol.
NUCLEO. *m.* Onud san bonga.—Liso san bonga.—Cadaco; cadamo; cabug-os; lauas ó cadaco sin ano lá.
NUDAMENTE. *adv. m.* Dayag caopay, sayud caopay.
NUDILLO. *m.* Mocoboco sa mga tudlo.
NUDO. *m.* Balighot, baligtos.—En los árboles y plantas. Boco; mocoboco.—Pingos.—Bunggug.
NUDOSO, SA. *adj.* May Balighot, may baligtos.—Bocohon, may boco boco.
NUÉGADO. *m.* Caran-on nga matam-is.
NUERA. *f.* Umagad nga babaye.
NUESTRO, TRA. *pron. poses. gén.* Aton. Amon.
NUEVA. *f.* Sumat, barita.
NUEVAMENTE. *adv. m.* Bag-o pá, niyan pá lá.
NUEVE. *adj.* Siam.—Icasiam.
NUEVO, VA. *adj.* Bag-o.—De nuevo. *m. adv.* Liuat.
NUEZ. *f.* Bonga san cahuy nga nogal. Bonga.—Nuez de coco. Lubi.—Nues de la laringe. Bot-ol.
NUEZA. *f.* Banua nga nuesa.
NUGATORIO, RIA. *adj.* Malimbong.
NULAMENTE. *adv. m.* Uaray ná polos, uaray ná bale.
NULIDAD. *f.* Pag cauaray polos, pag cauaray bale.
NULO, LA. *adj.* Uaray polos, uaray bale.—Diri sadang.

NUMEN. *m.* Diosdios sa mga diuatahan.
NUMERABLE. *adj.* Sadang maisip, sadang maihap.
NUMERACIÓN. *f.* Pag isip, pag ihap.
NUMERAL. *adj.* An tungud ó canan número.
NUMERAR. *a.* Pag isip, pag ihap.—Pagtigaman sin mga número, pag butang sin mga número.
NUMERARIO, RIA. *adj.* An tungud ó canan número.—*m.* Salapi.
NUMÉRICAMENTE. *adv. m.* Sa pag catinag-sa tag-sa.
NUMÉRICO, CA. *adj* An tungud ó canan mga número.
NÚMERO. *m.* id., número.
NUMEROSAMENTE. *adv. m.* Damo caopay.—Sugad san caangayan.
NUMEROSIDAD. *f.* Cadamo, pag cadamo.
NUMEROSO, SA. *adj.* Damo gud.—Angay, igo.
NUMISMA. *m.* Salapi.
NUMISMÁTICA. *f.* Pagaradman tungud sa pag quilala san salapi ug mga medalla, labi pá an mga daan.
NUMO. *m.* Salapi.
NUMULARIO. *m.* Paracomersio sin salapi.
NUNCA. *adv. t.* Diri guihapon, diri sa guihapon.
NUNCIATURA. *f.* Catungdanan san nunsio.—Hocmanan nga tinatauag de la Rota didto sa España.—Balay nga inooquian san nunsio.
NUNCIO. *m.* Mamarita, parabahug.—Tauo nga tinatapuran ug sinusugo sa Santos nga Papa ngadto sa mga hadi nga católico.—*fig.* Tigaman.
NUNCUPATIVO. *adj. For.* Testar sa polong lá nga binubuhat san tauo sa atubangan sin tolo cun lima bá nga mga testigos ngan sin usa nga notario.
NUNCUPATORIO, RIA. *adj.* Surat nga pag halad sin libro; surat sa pag butang sin manoronud sa mga mangad; surat nga pag togot sin catungdanan.
NUPCIAL. *adj.* An tungud ó canan nga pag casal ug panagtauo; an tungud ó canan mga quinasal.
NUPCIAS. *f. pl.* Pagcasal.
NUTRA. *f.* Mananap nga sugadsugad sin ibid.
NUTRIA. *f.* Mananap nga sugadsugad sin ibid.
NUTRICIO, CIA. *adj.* Macacacosog ó macacarig-on sa guinhaua.
NUTRICIÓN. *f* Pag caon, pag pacosog ó pag pacarig-on sa guinhaua.—*Farm.* Pag tima san mga tambal.
NUTRIMENTAL. *adj.* Macacosog ó macacarig-on sa guinhaua.
NUTRIMENTO. *m.* Pag caon, pag pacosog ó pag pacarig-on sa guinhaua.—An rasa sa mga carau-on nga icacosog sa lauas.—*fig.* Icacosog, icabubuhi.
NUTRIR. *a.* Pag pacosog, pag pacarig-on sa guinhaua. An nacacabuhi sa mga tanum, etc.
NUTRITIVO, VA. *adj.* Macacosog, macacarig-on.
NUTRIZ. *f.* Sisiua.

Ñ

Ñ. Icapolo cag pito ca letra sa abecedario nga quinatsila, ug icapolo cag upat san iya mga consonante. An ngaran niya *eñe.*
ÑAGAZA. *f.* Tarotamsi nga anit sa pag dacop sin mga tamsi.—*fig.* Larang nga paglimbong.
ÑAQUE. *m.* Tambac sin mga baya ná ó mga uaray polos.
ÑIQUIÑAQUE. *m. fam.* Tarammyon.
ÑOCLO. *m.* Tinapay nga gutiay ug matam-is.
ÑOÑO, ÑA. *adj. fam.* Matalao, dinadalao, quinacatasan.
ÑUDO. *m.* Balighot, baligtos.—Boco; mocoboco.
ÑUDOSO, SA. *adj.* May balighot, may baligtos.—Bocohon, may mocoboco.

O

O. Icapolo cag ualo caletra sa abecedario nga quinatsila, ug icaupat san iya mga vocal.—*f.* Ngaran sini nga letra.
Ó. *conj. disy.* Cun. Antonio ó Francisco. Si Antonio cun si Francisco.
¡O! *interj.* ¡Abaá!
OASIS. *m.* Cabanuaan ug danay may mga borabud didto siton mga caminganuan nga lonlon mga cabarasan sa África ug sa Asia.
OBCECACIÓN. *f.* Labad, labadlabad.—Onop.
OBCECADAMENTE. *adv. m.* Labad caopay.—Onop caopay.
OBCECAR. *a.* Labad, labadlabad.—Onop.—Bislao.
OBDURACIÓN. *f.* Paglaris laris.
OBEDECEDOR, RA. *adj.* Masogot; masinogtanon.
OBEDECER. *a.* Pag sogot.—Pag alagad.—Pag tuman.
OBEDECIMIENNO. *m.* Pag sogot.—Pag alagad.—Pag tuman.
OBEDIENCIA. *f.* Pag sogot; pag alagad; pag tuman.
OBEDIENTE. *adj.* Masogot; masinogtanon; sumosgot.
OBEDIENTEMENTE. *adv. m.* Masogot caopay.
OBELISCO. *m.* Cota cun harigue nga hataas caopay sa mga sauang etc., nga minoldurahan.—Tigaman sa liguid sa mga libro.
OBENCADURA. *f. Mar.* Mga pisi.
OBENQUE. *m. Mar.* Pisi.
OBESIDAD. *f.* Cutamboc; pag catamboc. Camatamboc; pag camatamboc. Cataba; pag cataba. Camataba; pag camataba.
OBESO, SA. *adj.* Matamboc, mataba.
ÓBICE *m.* Caulanggan, cabilinggan.
OBISPADO. *m.* id., catungdanan san pag caobispo, pag caobispo.—Tuna nga sacop sa gahum sa Señor Obispo.
OBISPAL. *adj.* An tungud ó canan Señor Obispo.
OBISPALÍA. *f.* Balay nga inooquian sa Señor Obispo.—Pag caobispo, catungdanan sa pag caobispo.—Tuna nga sacop sa gahum sa Señor Obispo.
OBISPAR. *a.* Pag carauat san pag caobispo.
OBISPO. *m.* id., ponoan sa Santa Iglesia.
ÓBITO. *m.* Camatay; pag camatay.
OBJECIÓN. *m.* Pagrason contra san polong san usa.
OBJETAR. *a.* Pag rason contra san polong san usa; pag ato sin polong.
OBJETO. *m.* An binabati ó inaabat sa mga balatian.—Hintungdan.—Tuyo.
OBLACIÓN. *f.* Pag halad.
OBLADA. *f.* Halad.
OBLATA. *f.* Salapi nga ihinabatag nga gamit sa singbahan.—An hostias ug an alacsio sa calis nga hinalad ná san Padre nga nagmimisa, cundi uaray pá caconsagrahi.
OBLEA. *f.* Pilit nga ipipilit sa mga surat, etc.
OBLEERA. *f.* Burutangan sa mga oblea.
OBLÍCUAMENTE. *adj.* Balico gud; barihas gud.
OBLICUAR. *a.* Pag balico; pag barihas Pag pabalico, pag pabarihas.
OBLICUIDAD. *f.* Cabalico; pag caballico; cabarihas; pagcabarihas.
OBLÍCUO, CUA. *adj.* Balico; barihas; diri tadong.
OBLIGACIÓN. *f.* Catungdanan.—Carig-onan nga binubuhat sa atubangan sin escribano.

OBLIGACIONISTA. *m.* An may carig-onan ó mga carig-onan nga binuhat sa atubangan sin escribano.
OBLIGADO. *m.* An may catungdanan sin pag hatag sa bongto sin carne, etc.
OBLIGAMIENTO. *m.* Catungdanan.
OBLIGAR. *a.* Pag pirit, pag lugos, pag pugos. Pacapirit, pacalugos, pacapugos.—*r.* Pag saad sin Pagtuman.
OBLIGATIVO, VA. *adj.* Catungdanan sin pag tuman, pirit sin pagtuman.
OBLIGATORIO, RIA. *adj.* Catungdanan sin pag tuman, pirit sin pag tuman.
OBLITERACIÓN. *f. Med.* Pag pasada cún dao sa pag tambal.
OBLITERAR. *a. Med.* Pag pasada cún dao sa pag tambal.
OBLONGO, GA. *adj.* Halaba ug harohaligot.
OBNOXIO, XIA. *adj.* May cacurian ó cataragman.
OBOE. *m.* Patoronggon.
ÓBOLO. *m.* Limos, amot, aramut.
OBRA. *f.* Buhat; rucat; bacas.—Larang, gahum.
OBRADA. *f.* An buhat sa usa lá caadlao in gamit in duha ca hayop sa pag arado ó pag quiua sa tuna.
OBRADOR, RA. *s.* Parabuhat.—*m.* An lugar nga guinbubuhatan sa mga panday, etc.
OBRAJE. *m.* Buhat.—Camalig ó balay nga binubutangan sa mga hablon.
OBRAJERO. *m.* Patiga.
OBRAR. *a.* Pag buhat, pag rucat; pag suribag.—Pagtuman.—Pag himo.—*n.* Pag oro, libang. Tarig.—Áada, áadto. La carta *obra* en poder del fiscal. An surat aada (ó áadto) sa gahum sa piscal.—Obrar contra justicia. Suail, supang.
OBREPCIÓN. *f. For.* Bua nga pag sumat ó paquimalooy sa ponoan, basi mahatag siya sin calooy cún catungdanan bá.
OBREPTICIO, CIA. *adj.* Buaon nga pag sumat ó paquimalooy sa ponoan.
OBRERÍA. *f.* Catungdanan san parabuhat ó paraalayon.
OBRERO, RA. *s.* Parabuhat paraalayon. *pl.* An mga mag buruhat.
OBRIZO. *adj.* Bulauan nga uagas.
OBSCENAMENTE. *adv. m.* Malao-ay caopay, mangil-ad caopay.
OBSCENIDAD. *f.* Camalao-ay, camangil-ad.—Malao-ay, mangil-ad.
OBCENO, NA. *adj.* Malao-ay, mangil-ad.
OBSCURACIÓN. *f.* Camasirom; pag camasirum; cadul-man.
OBSCURAMENTE. *adv. m.* Masirum caopay.
OBSCURECER. *a.* Sirum, hudlum.—Dulum. Alamoom, olomo om.
OBSCURECIMIENTO. *m.* Pag sirum, pag hudlum. Pag dulum.
OBSCURIDAD. *f.* Casirum; pag casirum. Camasirum; pag camasirum.—Casiruman.—Cadul-man.
OBSCURO, RA. *adj.* Masirum. Mahudlum. Dulum.—*fig.* Diri dayag.
OBSECUENTE. *adj.* Masogot, maalagad; masinogtanon.
OBSEQUIADOR, RA. *adj.* Maabi abi; maamoma.—Mahatag sin regalo.—*s.* Paraabi abi; paraamoma. Parahatag sin regalo.—*adj.*—Matahud.
OBSEQUIANTE. *p. a.* Maabi abi; maamoma.—Matahud.—Mahatag sin regalo.
OBSEQUIAR. *a.* Pag abi abi; pag amoma. Pagtahud, pag hatag sin catalahuran.—Pag hatag sin regalo, pag regalo.
OBSEQUIO. *m.* Pag abi abi; pag amoma. Pag tahud, pag hatag sin catalahuran.—Pag regalo, regalo.
OBSEQUIOSAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga catalahuran, sa daco nga pag tahud.
OBSEQUIOSO, SA. *adj.* Matahud, maalagad, mahatag sin catalahuran.
OBSERVACIÓN. *f.* Pangínano; pahimangno.—Pag tuman.—Pag hiling, pag sil-ing.
OBSERVADOR, RA. *adj.* Mangínano.—*s.* Parapangínano.—*adj.* Matinumanon.—Mahiling; maosisa.
OBSERVANCIA. *f.* Pag tuman.—Pag tahud.
OBSERVANTE. *p. a.* Matinumanon.
OBSERVAR. *a.* Pangínano; pag osisa; pag mangno; pag nanong.—Pag tuman.—Pag hiling; Pag sil-ing; horug.—Indao.
OBSERVATORIO. *m.* id., quiritaan, cay ticang dida nangínginano an mga mag aram sa mga bitoon, san tiempo, etc.
OBSESIÓN. *f.* Pag libut sa tauo an mga yaua.
OBSESO, SA. *p. p.* An guinlilibutan ug sinasaquitan sa mga yaua, cundi sa gauas lá.
OBSIDIONAL. *adj.* An tungud sa pag pangubat sa mga cota.
OBSTÁCULO. *m.* Caulangan, cabilinggan; cacurian, casaquitan.
OBSTANTE. *p. a.* Macaolang.—No obstante. *m. adv.* Bisan pá, cundi bisan pá.
OBSTAR. *n.* Olang; pacaolang.
OBSTINACIÓN. *f.* Pag tuyo.—Pag laris.
OBSTINADAMENTE. *adv. m.* Tinuyo gud; sa daco gud nga paglaris.
OBSTINARSE. *r.* Pag tuyo sin pag padayon.—Paglaris.
OBSTRUCCIÓN. *f.* Pag olang; pacaolang. Pag pacaolang.—Biod, tubol.
OBSTRUIR. *a.* Pag olang; pacaolang. Pag pacaolang.—Biod, tubol.
OBTEMPERAR. *a.* Pag sogot, pag alagad; pag tangdo.
OBTENCIÓN. *f.* Pag cuha, pag dangat.
OBTENER. *a.* Pag cuha, pag dangat.
OBTURACIÓN. *f.* Pag taclob, pag tahub.
OBTURAR. *a.* Pag taclob, pag tahub.
OBTUSO, SA. *adj.* Mangarol, mangahil, diri tais.—*fig.* Matig-a an olo, tapang.
OBÚÉ. *m.* Patoronggon.
OBÚS. *m.* Luthang.
OBVENCIÓN. *f.* Capulsanan, polos.
OBVIAR. *a.* Pag licay. Pag cuha san macacaolang.
OBVIO, VIA. *adj.* Dayag, sayud; uaray cacurian.

OC

OCA. *f.* Tamsi nga oca.—Banua nga oca.
OCAL. *adj.* Bonga nga malalim caopay. Bucad nga mahamot caopay.—Balay nga inooquian sin tolo, etc., nga olud, ug dida quinucuha an igagama.
OCALEAR. *n.* Pag balay an duha etc., nga olud.
OCASIÓN. *f.* Catigayonan.
OCASIONADO, DA. *adj.* Maraut an batasan.—Harani sa mga cacurian, cataragman, etc.
OCASIONADOR, RA. *adj.* Macaca....—Masagda.
OCASIONAL. *adj.* Maca....—An maabut.
OCASIONAR. *a.* Maca....—Pag agda, pag sagda.
OCASO. *m.* Calon-dan, catonoran.
OCCIDENTAL. *adj.* Dapit sa calon-dan ó catonoran.
OCCIDENTE. *m.* Calon-dan, catonoran.
OCCIDUO, DUA. *adj.* Dapit sa calon-dan ó catonoran.
OCCIPITAL. *adj.* Tul-an sa tingdol ó gogongan.

OCCIPUCIO. *m.* Tingdol, gogonĝan.
OCCISIÓN. *f.* Pag patay sa igcasitauo; pag camatay.
OCCISO, SA. *p. a.* Patáy, an pinatay.
OCEÁNICO, CA. *adj.* An tunĝud ó canan dagat.
OCÉANO. *m.* Dagat, lauod.
OCIAR. *n.* Pag ocoy sin pag buhat, pag hubia.
OCIO. *m.* Pag ocoy sin pag buhat; cahubia.—Calibanĝan.
OCIOSAMENTE. *adv. m.* Sin uaray buhat.—Sin uaray polos.
OCIOSIDAD. *f.* Cahubia, cahunĝag.
OCIOSO, SA. *adj.* Hubia, mahubia; hunĝag, hurunĝag; uaray buhat.—Uaray polos.
OCOZOAL. *m.* Halas.
OCOZOL. *m.* Cahuy nĝa ocosol.
OCRE. *m.* Tuna nĝa dulao; pintar nĝa ocre.
OCTAVA. *f.* id., ualo caadlao.—Icaualo caadlao. Icaualo ca bahin.
OCTAVARIO. *m.* Piesta sa solud sin ualo caadlao ug sa iquinaadlao.
OCTAVO, VA. *adj.* Ualo.—Icaualo.
OCTINGENTÉSIMO, MA. *adj.* Icaualo cagatos.
OCTOGENARIO, RIA. *adj.* An may caualoan catuig.
OCTOGÉSIMO, MA. *adj.* Caualoan.—Icacaualoan.
OCTUBRE. *m.* id., icapolo cabulan sa tuig.
OCULAR. *adj.* An tunĝud ó canan mĝa mata.
OCULARMENTE. *adv. m.* Maquita gud sa mĝa mata.
OCULISTA. *com.* Paratambal san saquit sa mĝa mata.
OCULTACIÓN. *f.* Pagtago.—Paglicao.
OCULTAMENTE. *adv. m.* Sa tinago, sa hilit, sa hilum.
OCULTAR. *a.* Pagtago.—Paglicao.—Loblob.—Limud. Dalum.—Loos.—Saot.—Hitagbo.—Lucon.
OCULTO, TA. *adj.* Tinago.—Dalum. Diri simasabut. Diri napaquita; diri napahayag; diri napaquilala.
OCUPACIÓN. *f.* Pagcarauat, pagcuha.—Libang; calibanĝan.—Catungdanan.
OCUPADA. *adj.* Burud, sagpon.
OCUPADOR, RA. *adj.* Macarauat, macuha.
OCUPANTE. *p. a.* Macarauat, macuha.
OCUPAR. *a.* Pagcarauat, pagcuha.—Pagcarauat sin catungdanan ó camahalan.—Pono, loob.—Pag ocoy sin balay.—Pag pabuhat.—Pag libang, pag libang libang; ipul.—*r.* Pag buhat.—Sarangapan.
OCURRENCIA. *f.* Casugad, caagui.—Polong nĝa naolpus lá.
OCURRENTE. *adj.* An naolpusan sin polong.
OCURRIR. *n.* Pagsugat, pagtapo, pagsalubong.—Abut; agui.—Olpus.
OCHAVA. *f.* Icaualo ca bahin sa usa cabug-os.
OCHAVADO, DA. *adj.* An may ualo nĝa caraygan.
OCHAVAR. *a.* Pag himo ó pag butang sin ualo nĝa caraygan.
OCHAVO. *m.* Cuarta nĝa ochavo; duha nga ochavo usa nĝa guti.
OCHENTA. *adj.* Caualoan.
OCHENTÓN, NA. *adj. fam.* An may caualoan ná catuig.
OCHO. *adj.* Ualo.—Icaualo.
OCHOCIENTOS, TAS. *adj.* Ualo cagatos.

OD

ODA. *f.* Mĝa siday.
ODIAR. *a.* Pag domot, pag homot.
ODIO. *m.* Pag domot, pag homot.—Cadomot, cahomot. Cadoromtan.
ODIOSAMENTE. *adv. m.* Sin domot, sin homot. Sa daco nĝa pag homot.
ODIOSIDAD. *f.* Cadurumtan.—Pag domot, pag homot.
ODIOSO, SA. *adj.* Durumotan, darum-tan.
ODONTALGIA. *f. Med.* Camasool san nĝipon ó baggang.
ODORÍFERO, RA. *adj.* Mahamut, mamhut.
ODRE. *m.* Anit sin canding etc., nĝa guintatahi ug pag susudlan sin alaesio cún iba pá.
ODRERÍA. *f.* An guinbububatan sa mĝa odre.—Tendahan sin mĝa odre.
ODRERO. *m.* Parahimo sin mĝa odre.—Parabatiguia sin mĝa odre.
ODREZUELO. *m.* Odre nĝa guti.
ODRINA. *f.* Odre nĝa guinhihimo sa anit sin baca.—Estar uno hecho una odrina. *fr. fig.* Casam-dananon.

OE

OESNORUESTE. *m.* An catutungaan sa habagat sa calondan ug sa canauayan.—Hanĝin nĝa ticang dida.
OESSUDUESTE. *m.* An catutungaan sa habagat sa calondan ug sa habagat sa cabarian ó sa Sugbo.—Hanĝin nĝa ticang dida.
OESTE. *m.* Calondan, catororan.—Habagat sa calondan.

OF

OFENDEDOR, RA. *adj.* Madarahug, magpacaraut.—Matamay.
OFENDER. *a.* Pag darahug, pag pacaraut.—Pag tamay; pacasala.—Pacaraut.—Suriao.—*r.* Sina, in nasisina an tauo.
OFENSA. *f.* Pag darahug, pag pacaraut.—Pag tamay; sala; pacasala.
OFENSIÓN. *f.* Pag pacaraut.—Pag tamay.
OFENSIVA. *f.* Baga pag cabutang san tauo nĝa tiatocún an may tuyo sin pag darahug.—Tomar uno la ofensiva. *fr.* Pagtima sin pag ato san caauay, ug pag solong gud.
OFENSIVAMENTE. *adv. m.* Sa daco nĝa pag darahug; sa daco nĝa pacasala; sa daco nĝa pag tamay.
OFENSIVO, VA. *adj.* Macacaraut. Macasamad cún dao salsalon.
OFENSOR, RA. *adj.* Macaraut.
OFERENTE. *adj.* Masaad.—Mahalad.—*s.* Parasaad.—Parahalad.
OFERTA. *f.* Saad; pagsaad.—Halad.
OFERTORIO. *m.* id., ofertorio sa santos nĝa misa.
OFICIAL. *adj.* An sinisiring de oficio, diri particular.—*m.* Sinisiring oficial an panday, an cotero, etc., cundi diri an maestro.—Ponoan, cundi diri an labao.—Empleado sa gobierno, nĝa sacop sin ponoan.—Parabitay san may sala, nĝa guinhoc-man sa camatayon.—Ser uno buen oficial. *fr. fig. y fam.* An batid sa ano mán nĝa buhat.
OFICIALA. *f.* An babaye nĝa nagtutuman sin catungdanan ó mĝa buruhaton nĝa iya tunĝud, cundi diri pá siya maestra.
OFICIALIDAD. *f.* An mĝa oficiales ó mĝa ponoan sa mĝa casoldadosan.
OFICIALMENTE. *adv. m.* Sugo, sinusugo sa mĝa ponoan.
OFICIAR. *a.* Pag bulig sa mĝa misa cantada ug iba

pá ngā mga tarumanon ngā singbahanon.—Pag misa san Padre.—Pag surat ó pag padolong sin oficio.

OFICINA. *f.* id., Balay ngā inooquian san mga nag tutuman sin catungdanan.

OFICINISTA. *m.* Sacop ngā nag tutuman san iya catungdanan sa oficina

OFICIO. *m.* Catungdanan.—Surat ngā oficio.—Oración ngā pinapangadie sa mga capadian.—Mga turumanon ngā singbahanon, ug labi pá an sa Semana Santa.

OFIOMACO. *m.* Baga doron.

OFICIONARIO. *m.* Libro ngā pangaradian sa mga capadian.

OFICIOSAMENTE. *adv. m.* Sa daco ngā camadoroto.—Sa daco ngā paghilabut san diri iya tungud.

OFICIOSIDAD. *f.* Cadoroto. Camadoroto, pag camadoroto.—Pag labut, pag hilabut san diri iya tungud.

OFICIOSO, SA. *adj.* Madoroto, buhatan.—Mag paralabut.

OFRECEDOR, RA. *s.* Parahalad.—Parasaad.

OFRECER. *a.* Pag saad.—Pag halad; pag hagad; pag hadang; daratngin.—Anday; buntatuan.—Ofrecer sacrificios supersticiosos. Paganito, pag diuata; pagdasag.—*r.* Olpus.—Abut.—Pag alagad sa iba.

OFRECIMIENTO. *m.* Pag halad.—Pag saad.

OFRENDA. *f.* Halad.—Dasag.

OFRENDAR. *a.* Pag halad.—Pag amot, pag aramut.

OFTALMÍA. *f. Med.* Saquit ngā hubag sa mata.

OFTÁLMICO, CA. *adj. Med.* An tungud ó canan mga mata.—*Med.* An tungud ó canan saquit ngā hubag sa mata.

OFTALMOLOGÍA. *f. Med.* Pag aradman ngā tungud sa mga saquit sa mata.

OFTALMOSCOPIA. *f. Med.* Pag biling sa solud sa mata.

OFTALMOSCOPIO. *m. Med.* Garamiton ngā gamit sa pag hiling sa solud sa mata.

OFUSCACIÓN. *f.* Labad, labad labad, salamang.—Onop, guimoot.

OFUSCAMIENTO. *m.* Labad, labad labad, salamang.—Onop, guimoot.

OFUSCAR. *a.* Labad, labad labad, salamang.—Onop, guimoot.

OG

OGAÑO. *adv. l.* Sini ngā tuig. Sini niyan.

OGRO. *m.* Gigante.

OH

¡OH! *interj.* ¡Abáa! ¡báa!

OI

OIBLE. *adj.* Sadang dunggon.

OÍDA. *f.* Pag dungug, pamati.—De, ó por, oidas. *m. adv.* Sumat lá (sa acon), uaray aco quita.

OIDO. *m.* An idinudungug, dorongggan.—Loho sa mga luthang, ngā suritan san calayo.

OIDOR, RA. *adj.* Madungug, mamati.—*m.* Ponoan, hocom sa mga audiensia.

OIDORÍA. *f.* Catungdanan, camahalan sa pag caoidor. pag caoidor.

OIR. *a.* Pag dungug, bati; atuling; taling hud.—Pamati.

OJAL. *m.* Goho, ojales.

¡OJALÁ! *interj.* Cunta, gabay, gabay cunta, tubangan, tubangan cunta, tubangan pá cunta.

OJALADERA. *f.* Parahimo sin mga goho ó mga ojales sa mga panapton.

OJALADOR, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin mga goho ó mga ojales sa mga panapton.

OJALADURA. *f.* Mga goho ó mga ojales, cagohoan.

OJALAR. *a.* Pag himo sin mga goho ó mga ojales.

OJEADA. *f.* Pag tan-ao, pag culao; pag hiling.

OJEADOR. *m.* Parabugao sa mga tamsi, mga babuy, etc. Paratabug.

OJEAR. *a.* Pag tan-ao, pag culao, pag quita, pag hiling.

OJEAR. *a.* Pag bugao, sa mga tamsi, mga babuy, etc. Pag tabug, pag yapa.

OJEO. *m.* Pag bugao sa mga tamsi, mga babuy, etc. Pag tabug.

OJERA. *f.* Bolong.

OJERIZA. *f.* Casina, buot ngā maraut contra sa igcasitauo.

OJEROSO, SA. *adj.* Bolongon.

OJERUDO, DA. *adj.* Bolongon.

OJETE. *m.* Goho sa mga panapton, nga aguian san halughug. *fam.* Bobot.

OJETEAR. *a.* Pag himo sin mga goho sa mga panapton, nga aguian san halog hog.

OJETERA. *f.* Tinablahan nga bado, etc.

OJIALEGRE. *adj. fam.* An malipayon an mata.

OJIENJUTO, TA. *adj. fam.* An macuri magtangis.

OJIMEL. *m.* Sinacot nga may dugos ug sin suca nga busag.

OJIMIEL. *m.* Sinacot nga may dugos ug sin suca nga busag.

OJIMORENO, NA. *adj. fam.* Maromaitum an mata.

OJINEGRO, GRA. *adj. fam.* Maitum an mata.

OJIZAINO, NA. *adj. fam.* Balabag an mata.

OJIZARCO, CA. *adj. fam.* Bolhog an mata.

OJO. *m.* Mata.—Mata mata san dugum.—Ojo de las redes. Mata sin hinoc-tan.—Ojos de bitoque. Libat.—Ojo de cangrejo. Bulalo.—Ojos de gato. *fig.* y *fam.* Bolhog.—Ojos de sapo. *fig.* y *fam.* Butlug, butlugan an mata.—Ojos rasgados. Daco an mata. Ojos reventones ó saltones. Butlugan an mata.—Ojos turnios. Libat.—Ojos pequeños. Hirong.—Ojos ensangrentados, llorosos y legañosos. Bilas, bilason, bilasbilason.—Ojo del anzuelo donde se amarra el cordel. Taricol.—Ojo del coco fruta por donde brota su bástago. Luna.—Ojo de grano por donde sale la materia. Bobosdan.

OL

OLA. *f.* Balud. *pl.* Cabad-an.—Doloc.—Amuc ngā balud.—Cuyá.

OLAJE. *m.* Balud, balud balud.

OLEADA. *f.* Balud ngā daco.—*fig.* Cadam-an ngā tauo ngā nag cacatipon.

OLEADA. *f.* Cahura sin lana.

OLEAGINOSIDAD. *f.* Pag calanahon.

OLEAGINOSO, SA. *adj.* Lunahon, lan-han.

OLEAJE. *m.* Balud, balud balud.

OLEAR. *a.* Pag santolana, pag butang san santo lana.

OLEARIO, RIA. *adj.* Lanahon.

OLEASTRO. *m.* Cahuy ngā oleastro.

OLEDERO, RA. *adj.* Mabaho. Maamion.

OLEDOR, RA. *adj.* Mabaho. Maamion.—*s.* Parabaho. Paraamion.
ÓLEO. *m.* Lana.—Santo Lana.
OLEOSIDAD. *f.* Pagcalanahon.
OLEOSO, SA. *adj.* Lanahun, lan-han.
OLER. *a.* Pagbaho. Hamud.—Ganghao.—Alimio.—Oler bien una cosa. Alimuag, alibuag; amion; hamut.—Oler mal una cosa. Madho, angac, angno; anghit; angput; angso; angtud; banghao; bang-ug; botud; lang-ig; singot.—Oler á humo. Anoos; anohos.—Oler mal una cosa. Lang-ug.—Oler á pescado ó mariscos. Langsa.—Oler lo que se asa ó guisa. Langsi, dangsi.—Oler lo que se tuesta. Langto.—Oler á pescado tamban. Matarotamban.—Oler mal el tabaco. Pahang.—Oler á aceite. Malanalana.
OLFATEAR. Pagbaho; paghingud; paghingud hingud.
OLFATO. *m.* An ibinabaho.
OLFATORIO, RIA. *adj.* An tungud ó canan ibinabaho.
OLIENTE. *p. a.* Mabaho.
OLIERA. *f.* Lalanhan.—Sudlanan sa santo lana.
OLIGARCA. *m.* An tag-sa catauo sadton mga nagcacaoyon sin larang basi an iba ngatanan masacop sa ira gahum.
OLIGARQUÍA. *f.* Pag buot sin pira catauo, nga nagcacaoyon sin larang basi an iba ngatanan masacop sa ira gahum.
OLIGÁRQUICO, CA. *adj.* An tungud ó canan oligarquía.
OLIMPIADA. *f.* Pag dula nga calipayan sa mga tauo sa ona nga mga adlao sa iquinatag-upat ca tuig sa bongto sa Olimpia.—Iquinatag-upat ca tuig.
OLÍMPICO, CA. *adj.* An tungud ó canan olimpo.—An tungud sa mga pag dula sa cadaygan sa ona nga mga adlao didto sa Grecia.
OLIMPO. *m. poét.* Horononган sa mga dios dios sa mga diuatahan, pag too ini nga uaray haros.
OLISCAR. *a.* Pag baho, pag baho baho.—*n.* Botud, in nabobotud ná an carne, etc.
OLIVA. *f.* Cahuy nga olibo.—Bonga san olibo ascituna.
OLIVAR. *m.* Caolibohan.
OLIVARDA. *f.* Tamsi nga olibarda.
OLIVARDA. *f.* Banua nga olibarda.
OLIVARSE. *r.* Lupac an tinapay.
OLIVASTRO de Rodas. *m.* Banua nga áloe.
OLIVERA. *f.* Cahuy nga olibo.
OLIVÍFERO, RA. *adj. poét.* Cadam-an nga mga olibo.
OLIVO. *m.* Cahuy nga olibo, nga namomonga san ascitunas.
OLIVOSO, SA. *adj. poét.* Cadam-an nga mga olibo.
OLMEDA. *f.* Caolmohan.
OLMEDO. *m.* Caolmohan.
OLMO. *m.* Cahuy nga olmo.
OLOR. *m.* Baho; hurac; ganghao.—Olor bueno. Hamut; amion; alimuag, alibuag.—Olor malo. Anghit; angput; angso; angtud; banghao; bang-ug; botud; hamud lang-ig; langsa; singot; lang-ug.—Olor á humo. Anoos; anohos.—Olor de cosa asada. Langsi, dangsi.—Olor de lo que se tuesta. Langto.—Olor malo del tabaco. Pahang.—*fig.* Pag laom. *fig.* Pagsaad.—*fig.* Bantug, cabantug.
OLOROSO, SA. *adj.* Mahamut, mamhut.
OLURA. *f.* Hamut, cahamut; camahamut.
OLVIDADIZO, ZA. *adj.* Malimotun.
OLVIDADO, DA. *adj.* Malimot, malimotun; malipat.
OLVIDAR. *a.* Limot; lipat; licat, lipang.—Estar olvidada una cosa *fr. fig.* Maiha ná nga inagui.
OLVIDO. *m.* Limot, calimot; lipat, calipat.
OLVIDOSO, SA. *adj.* Malimotun.

OLL

OLLA. *f.* Coron, daba. Lunao.—An sinisiring laoya nga may garbansos, carne, tosino, etc.
OLLAO. *m. Mar.* Gobo sa mga layag basi casumpayan sin lain nga layag cun baga casoroc-an.
OLLAZA. *f.* Coron ó daba nga daco.
OLLERÍA. *f.* An lugar nga guinbubuhatan san daba, coron ug iba pá nga sugad.—Tendahan sin mga coron, daba, etc.—Mga coron, daba, etc.
OLLERO. *m.* Parahimo sin mga coron, daba, etc.—Parabaliguia sin mga coron, daba, etc.
OLLUELA. *f.* Coron ó daba nga guti.

OM

OMBLIGADA. *f.* Posud, an dapit sa posud dida sa mga anit.
OMBLIGO. *m.* Posud.
OMBLIGUERO. *m.* Sangbud sa bata nga bag-o pá dida sa may posud.
OMENTAL. *adj. Zool.* An tungud ó canan panit sa tiyan.
OMENTO. *m. Zool.* Panit sa tiyan.
OMINAR. *a.* Pag tamyao, paganito, pag diuata.—Himalad.—Pag tagna nga diniuata.
OMINOSO, SA. *adj.* Macuri nga gayud.
OMISIÓN. *f.* Sala tungud san diri pag tuman san angay tumanon. Calicatan.—Cahubia, calipat sin pag tuman.
OMISO, SA. *adj.* Hubia, mahubia.
OMITIR. *a.* Diri pag tuman; licat.—Lactao.
ÓMNIBUS. *m.* Carruaje nga daco.
OMNÍMODAMENTE. *adv. m.* Nga gayud.
OMNÍMODO, DA. *adj.* Macasacop, macaloob san ngatanan.
OMNIPOTENCIA. *f.* Gahum; camacagagahum; pagcamacagagahum.
OMNIPOTENTE. *adj.* Macagagahum, macagarahum, garambanan.
OMNIPOTENTEMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagcamacagagahum.
OMNIPRESENCIA. Aada sa bisan diin; an Dios an may sugad nga caudganan.
OMNISAPIENTE. *adj.* Maaram san ngatanan.
OMNISCIENCIA. *f.* Calasguran nga diosnon, cay an Dios an may gahum nga maaram san ngatanan.
OMNISCIENTE. *adj.* Maaram san ngatanan.
OMNISCIO, CIA. *adj.* Maaram san ngatanan.
OMOPLATO. *m.* Lumpac.

ON

ONAGRA. *f.* Cahuy cayuy nga onagra.
ONAGRO. *m.* Mananap nga onagro.
ONANISMO. *m.* Pag tuman san diri angay buhaton in usa lá siya.
ONCE. *adj.* Napolo cag usa, napolo cag sayo.
ONCEAR. *a.* Pag timbang; sa timbang nga onsa.
ONCEJERA. *f.* Lit-ag.
ONCEJO. *m.* Tamsi nga vencejo.
ONCENO, NA. *adj.* Icapolo cag usa, icapolo cag sayo.
ONDA. *f.* Balud. *pl.* Cabadlan.—Mga pilo pilo sa mga panapton, etc.—*fig.* Irab, irab irab sa calayo.

ONDEAR. *n.* Balud.—Anud.—Irab, irab irab.—Piric.—Pilic pilic.—Hayab hayab.—Balud balud.
ONDEO. *m.* Pag balud.—Pag anud.—Pag irab, pag irab-irab; pag cairab.—Pag pilic pilic.—Pag piric.—Pag hayab hayab.—Pag balud balud.
ONDISONANTE. *adj.* An baga cangiras sa tubig in mabalud.
ONDULACIÓN. *f.* Balud balud.—Irab irab.—Pilic pilic.—Hayab hayab.
ONDULAR. *a.* Pag balud balud.—Pag irab irab.—Pag pilic pilic.—Pag hayab hayab.
ONEROSO, SA. *adj.* Mabug-at, macuri.—*For.* Catungdanan.
ONFACINO. *adj.* An lana sa mga aseitunas nga diri pa hinog.
ONFACOMELI. *m.* Alacsio sa mga ubas nga diri pa hinog, nga binubutangan sin dugos.
ÓNICE. *m.* Bato nga magcalain lain an color.
ÓNIQUE. *f.* Bato nga mag calain lain an color.
ÓNIX. *m.* Bato nga mag calain lain an color.
ONOCRÓTALO. *m.* Tamsi nga onocrótalo.
ONOMANCIA. *f.* Pag diuata ó buaton nga pag tagna tungud lá san ngaran san tauo san iya capalaran cún cacurian bá.
ONOMÁSTICO, CA. *adj.* Dia, onomástico. Caadlauan san sangay nga santos.—Lista onomástica de los reyes de Egipto. Lista sa mga ngaran san mga hadi sa Egipto.
ONOQUILES. *f.* Banua nga onoquiles.
ONOSMA. *f.* Banua nga onosma.
ONTINA. *f.* Banua nga ontina nga mahamut.
ONTOLOGÍA. *f.* Pag aradman nga tungud sa cahimtang sa mga butang ug sa ira mga calugaringon.
ONTOLÓGICO, CA. *adj.* An tungud ó canan ontología.
ONUSTO, TA. *adj.* Mabug-at.
ONZA. *f.* Timbang nga onsa.—Onsa nga salapi, nga bale napolo cag unum ca pisos.
ONZA. *f.* Mananap nga onsa.
ONZAVO, VA. *adj.* capolo cag usa, icapolo cag sayo.

OP

OPACAMENTE. *adv. m.* Masirum caopay; maguil-at caopay.
OPACIDAD. *f.* Camasirum; pag camasirum; caguil-at, pag caguil-at.
OPACO, CA. *adj.* Masirum; maguil-at.
ÓPALO. *m.* Bato nga mahal.
OPCIÓN. *f.* Pag buot sin pag pili.—An may labut ó parte sa ano mán nga catungdanan, etc.
ÓPERA. *f.* Mga siday nga binutangan sin música.—Mga siday nga pag cacantahon.—An música sa pag canta san mao nga mga siday.—Comedia.
OPERABLE. *adj.* Sadang buhaton.
OPERACIÓN. *f.* Pag tambal, pag otud sin butcon cún baga casoroc-an, etc., etc.—Pag buhat, pag tuman.—Operación cesárea. Pag bos bos basi macuha an bata sa tiyan sa iroy.
OPERADOR, RA. *s.* Paratambal, paraotud sin butcon, etc. Parabuhat.
OPERAR. *a. Cir.* Pag tambal, pag otud sin tudlo cún baga casoroc-an, etc., etc.—Pag buhat.—Pacaopay, in an tambal nacacaopay san saquit.
OPERARIO. *m.* Parabuhat.—An tinatapuran sin paguale, etc.
OPERATIVO, VA. *adj.* Macacaopay, macacacuha san saquit, etc.
OPERETA. *f.* Coromedia.
OPERISTA. *com.* Paracanta sa mga ópera ó mga comedia.
OPEROSO, SA. *adj.* Macuri gud, masáquit gud.
OPIADO, DA. *adj.* Binutang m ó sinac-tan sin apiang.
OPIATA. *f.* Tambal nga may apiang.—Tambal nga uaray apiang.
OPIATO, TA. *adj.* Binutangan sin apiang.—*m.* Tambal nga may apiang.—Tambal nga uaray apiang.
OPILACIÓN. *f.* Biod; baga casala an mga araguian sa duga sa tauas.—Saquit sa mga babaye.
OPILAR. *a.* Olang; pacaolang.—*r.* Saquit, in nabati an mga babaye san ira lugaringon nga saquit.
OPILATIVO, VA. *adj.* Macaolang. Macasáquit.
OPIMO, MA. *adj.* Maopay, damo.
OPINABLE. *adj.* An sadang pag dependeran, cay baga may camatuoran sa luyo ug sa luyo mán.
OPINANTE. *p. a.* Mahuna huna.
OPINAR. *n.* Pag huna huna.
OPINIÓN. *f.* Huna huna.
OPIO. *m.* Tague san banua nga sinisiring adormideras, apiang.
OPÍPARAMENTE. *adv. m.* Damo nga gayud nga caran-on cún dao sa mga panagtauo, damo gud ug mag calain lain nga caran-on; damo gud.
OPÍPARO, RA. *adj.* Damo nga mga caran-on sa mga panagtauo, etc.
OPITULACIÓN. *f.* Pag tabang, pag bulig.
OPLOTECA. *f.* Tiripigan sin mga panganiban nga daan ug mahal.
OPOBÁLSAMO. *m.* Bálsamo, mamhot.
OPONER. *a.* Patuc.—Atubang.—Tuyo, tinguha.
OPOPÁNAX. *m.* Tague nga mahamut.
OPOPÓNACA. *f.* Banua nga mahamut.
OPOPÓNACE. *f.* Tague nga mahamut.
OPOPÓNACO. *m.* Tague nga mahamut.
OPOPONAX. *m.* Tague nga mahamut.
OPORTUNAMENTE. *adv. m.* Tigayon gud, igo gud.
OPORTUNIDAD. *f.* Catigayonan.
OPORTUNO, NA. *adj.* Tigayon; igo.
OPOSICIÓN. *f.* Pag patuc.—Pag atubang; pag caatubang.—Pag idrog, pag sompong.
OPOSITOR, RA. *m. y f.* Parapatuc, paraato sin polong.—Parasompong.
OPRESIÓN. *f.* Pag lugos, pag pirit.—Pag lupig.—Pag lupit, pag piit...
OPRESIVAMENTE. *adv. m.* Pirit gud, lugos gud...
OPPRESIVO, VA. *adj.* Mapirit, malugos...
OPRESOR, RA. *adj.* Malupigon; mapirit, malugos...
OPRIMIR. *a.* Pag pirit, pag lugos; damag; dugmc; gabi; hiyod, hiod; lugpit; lupig; lupit; modmod; pidpid; sansan; sioc; sooc; soot, ipit; hoot; piit; cubong; arangiang; atmag; atmug; atopil; daitul; hadaitul; dalupin; dalup; datug; datol.—Pag pasaquit, pag payogot.
OPROBIAR. *a.* Pag pacaraut, pag pacaalo.
OPROBIO. *m.* Pag pacaraut, pag pacaalo.
OPROBIOSO, SA. *adj.* Macaáalo.
OPTACIÓN. *f.* Caruyag; pag caruyag.
OPTAR. *a.* Pag carauat.—Pag pili.
ÓPTIMAMENTE. *adv. m.* Maopay gud, hingpit caopay.
OPTIMATE. *m.* Tauo nga mahal, dato.
ÓPTIMO, MA. *adj.* Guimaniaopaye.
OPUESTAMENTE. *adv. m.* Patuc caopay.
OPUESTO, TA. *adj.* Patuc.—Auay, caauay.
OPUGNACIÓN. *f.* Pag ato.—Pag patuc.
OPUGNADOR. *m.* Paraato.—Parapatuc.
OPUGNAR. *a.* Pag ato.—Pag patuc.—Pag pangubat.

OPULENCIA. *f.* Cabahandianon, camangaran; pagcabahandianon, pagcamangaran.
OPULENTAMENTE. *adv. m.* Bahandianon gud, mangaran gud.
OPULENTO, TA. *adj.* Bahandianon, mangaran, salapianon.
OPÚSCULO. *m.* Librohay, libro nga gutiay.

OQ

OQUEDAD. *f.* Uaray solud.
OQUEDAL. *m.* Buquid nga tinutudcan la sin hagtaas nga mga cahuy.
OQUERUELA. *f.* Moromon.

OR

ORA. *conj.* Niyan.
ORACIÓN. *f.* Paguali.—Pagampo.—Paquimalooy, pangamaya, pangamuyo, pangaraba.—Pamalandong.
ORACIONAL. *m.* Libro nga sinuratan san mga pagampo, pangadican.
ORÁCULO. *m.* Baton.—Anito, diosdios sa mga diuatahan.
ORADOR, RA. *m.* y *f.* An mamolong sa cadaygan, paraasoy.—Parauali, maguarali.
ORAL. *adj.* An guinaasoy sa polong la.
ORANGUTÁN. *m.* Olot.
ORAR. *n.* Paguali.—Pagampo.—Pagpalandong.—*a.* Paquimalooy, pangamaya, pangamuyo, pangaraba. Pagpangadie.
ORARIO. *m.* Biste nga isinasablay sadto anay sa liug.
ORATE. *com.* Tuyao. *fig.* y *fam.* Tuyaotuyao, cutangculang.
ORATORIA. *f.* Calasguran nga pagpolong sin maopay.
ORATORIAMENTE. *adv. m.* Lasgud gud nga pagpolong.
ORATORIO. *m.* Arampoan.—Misahan, singbahan nga guti.—Mga capadian ni San Felipe Neri.
ORATORIO, RIA. *adj.* An tungud ó canan lasgud nga pagpolong.
ORBE. *m.* Calibutan.—Isda nga orbe nga gutiay an oló.
ORBEDAD. *f.* Cailo.
ORBICULAR. *adj.* Malidong, alipoyoc.
ORBICULARMENTE. *adv. m.* Malidong gud.
ÓRBITA. *f.* An agui san bitoon in nalibut sa adlao. *Zool.* An goho ó binutangan san mata.
ORCA. *f.* Isda nga daco nga nanganganac.
ORCANETA. *f.* Banua nga orcaneta.
ORCO. *m.* Isda nga daco nga nanganganac.
ORCO. *m. poét.* Inpierno.
ORDEN. *com.* Husay nga pagcabutang sa ano man. Cahusayan.—Catuhayan.—Pagcasonudsonud.—Pagsarosando.—An Orden nga icaunum nga Sacramento sa santa Iglesia.—An Orden ó religión sa mga capadian.—Sugo nga iguinsusugo, basi matuman.
ORDENACIÓN. *f.* Sugo, pagsugo.—Pagcarauat san Sacramento san Orden, pagorden sa mga capadian.—Paghuot, pagburut-an.
ORDENADAMENTE. *adv. m.* Husay gud.—Tuhay gud.
ORDENADOR, RA. *adj.* Maghurusay.—Magturuhay.—Maghubuot.
ORDENAMIENTO. *m.* Paghusay.—Pagtuhay.—Sugo sin ponoan, pagburut-an.
ORDENANDO. *m.* An macarauat sin Orden.
ORDENANZA. *f.* Cahusayan.—Sugo, mga casugoanan nga pagtutumanon sa mga casoldadosan.—Paghuot, pagburut-an.—*m.* Surugoon.
ORDENAR. *a.* Paghusay.—Pagtuhay.—Pagsugo.—Pagorden, paghatag san Sacramento san Orden.—*r.* Pagcarauat san Sacramento san Orden.
ORDEÑADERO. *m.* An sinasaluran san gatas.
ORDEÑADOR, RA. *adj.* Maggagatas.
ORDEÑAR. *a.* Paggatas.—Pagboro san asoitunas.
ORDINAL. *adj.* Sinisiring nga ordinal—an siyapa, an icaduha, an icatolo, an icaupat, etc., etc.
ORDINARIAMENTE. *adv. m.* Sin danay, sin agsub, sin absub.
ORDINARIEZ. *f.* Caculang sin catahud.
ORDINARIO, RIA. *adj.* Agsub, absub, danay.—Tinimaua, obus nga tauo.—An gasto, an guinagasto, an quinacaon sa iquinaadlao.—Dati. *s.* An hocom nga sinisiring juez de primera instancia, cay iguinsasaluad anay sa iya an mga caliponган.—*s.* An Señor Obispo.—Sinisiring man an correo nga may tulaan nga mga adlao.—De ordinario. *m. adv.* Sin agsub, sin absub, sin danay, macadanay, sin macadanay.—*adj.* Cayacay.
ORÉADE. *f.* Diosdios sa mga buquid ug mga guba, polong sa mga diuatahan.
OREAR. *a.* Paghalayhay.—Pagbulad.—Pagcalaycay. *r.* Pagpahangin, paghalayahay.—Los campos se han orcado. Nagmara na an mga oma.
ORÉGANO. *m.* Tanum nga orégano, panacot.
OREJA. *f.* Talinga.—Dorongган.—Tarotalinga.
OREJEADO, DA. *adj.* Tagam.
OREJEAR. *n.* Palapaca.
OREJERA. *f.* Itarabub sa mga talinga cun dao mahageot.—Biao nga tumbaga etc., sa mga talinga.—tarotalinga sin arado.
OREJETA. *f.* Tarotalinga.
OREJÓN. *m.* Pag picnit sa talinga.
OREJUDO, DA. *adj.* Talingaan, dageo ug haglaba an iya talinga.
OREO. *m.* Halayahay.—Pag buladi pamulad.
OREOSELINO. *m.* Tanum nga oreoselino.
ORFANDAD. *f.* Cailo.—Bayad ó salapi cun iba pa nga hatag sa mga ito.—*fig.* Cauaray bulig, cauaray matabang sa iya.
ORFEBRERÍA. *f.* Binorda nga bulauan cun salapi bá.
ORGANERO. *m.* Parahimo cun paraayad bá sin mga órgano.
ORGÁNICO, CA. *adj.* An quinabuhi sa lauas.—An may caingayan.
ORGANILLO. *m.* Toronggon.
ORGANISMO. *m.* An quinabuhi sa lauas.—Mga casugoanan nga turumanon. Mga pangaui nga guintutuman.—Quinabuhi.—Cagauian, batasan, pamatasan.
ORGANISTA. *com.* Paracablit sin órgano.
ORGANIZACIÓN. *f.* Pag pacaopay, pag pacaangay.—An baga cahimtang sa lauas.—*fig.* Cahusayan.—Catuhayan.
ORGANIZADO, DA. *adj.* An may quinabuhi.—Husay ná.—Tuhay ná.
ORGANIZAR. *a.* Pag pacaopay, pag pacaangay.—Paghusay.—Pag tuhay.
ÓRGANO. *m.* id., toronggon nga gamit sa mga singbahan.—Bisan ano nga bahin sa lauas nga may quinabuhi.—Araguian, aguian.
ORGANOGRAFÍA. *f.* Casayoran sa mga bahin sa lauas bisan sa mga lauas sa mga cahuy ug mga banua.
ORGASMO. *m.* Tigda nga pag quiua sa mga bahin sa lauas, cun an iba lá nga mga bahin sa lauas.

ORGÍA. *f.* Panagtauo, in nangangaon ug nangingínum labis sa casadangan. ngan guintutuman ug guinlalarang in mga buhat nga diri gud angay.
ORGULLECER. *n.* Pag palabi labi, labiao.
ORGULLO. *m.* Capalabi labi, camalabiao; camadasig.
ORGULLOSAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga capalabi-labi sa daco nga camalabiao.
ORGULLOSO, SA. *adj.* Palabi labi, palabi labihon, mapalabi labihon, malabiao; madasig.
ORIENTAL. *adj.* Dapit sa Casirangan, dapit sa sidlangan. Sidlanganon.
ORIENTALISTA. *com.* Tauo nga maaram sa mga pamolong san mga sidlangánon.
ORIENTAR. *a.* Pag pahinutang sa mga balay, etc.—Pag butang sin tigaman sa mga mapa dapit sa camihanan.—Pag butang sin maopay sa mga layag san sacayán, basi mahanginan.—*r.* Hibaro, sayud.
ORIENTE. *m.* Guinicanan.—Casirangan, sidlangan.—Dumagsá.
ORÍFICE. *m.* Pandáy sa bulauan.
ORIFICIO. *m.* Boho.—Bobot.
ORÍGEN. *m.* Guinicanan.—Tuna nga natauohan.—Guinpongotan, pinongotan, tinudcan, binoroan.
ORIGINAL *adj.* An tungud ó canan guinicanan.—An ona nga guinbuhat ó guinlarang san tauo, nga hinuhuad ó sinusugad sa iba.—Buhat nga lugaringon sin tauo cún dao sa pag surat, etc.—Pecado original. Sala nga onay ó panorondon.—*m.* Libro nga iguinpapamolde.—Sinacalan, hinuaran ó quinuhuan.
ORIGINALIDAD. *f.* Pag caguican guican, pag catulintulin.
ORIGINALMENTE. *adv. m.* Sa guinicanan gud. Sa tinicangan gud.—Sugad san hinuaran ó sinacalan.
ORIGINAR. *a.* Maca...—*r.* Guican Ticang.
ORIGINARIAMENTE. *adv. m.* Sa guinicanan gud. Sa tinicangan gud.
ORIGINARIO, RIA. *adj.* Guican sa...—Ticang sa...—Timindoc.—Taga España, taga...
ORILLA. *f.* Tabi; liguid; tangpi; pisngi; liemi; daplin; hangitan; horon; lipudi; panasi salidsid; dalag. Libaran.—Sid sid.
ORILLA. *f.* Hangin nga halayahay.
ORILLAR. *a. fig.* Pagtapus, pag himan.—*a.* Patabi, paliguid. Panalag.—Libad.—Lipud.—Tangpi. Quimit. Labid. Alipquip.
ORILLO. *m.* Liguid san género ó panapton, sidsid.
ORÍN. *m.* Tae sa puthao, etc. Aracaac.
ORÍN. *m.* Ihi.
ORINA. *f.* Ihi.
ORINAL. *m.* Ihian, inihian, ihianan.
ORINAR. *n.* Pag ihi.
ORINIENTO, TA. *adj.* Tachon.
ORINQUE. *m. Mar.* Pisi nga bahol sa sinipit.
ORIOL. *m.* Tamsi nga tulihao, culihao.
ORIUNDO, DA. *adj.* Guican sa...—Timindoc. Taga España, taga...
ORLA. *f.* Sidsid sa mga panapton. Sab-ong, rayandayan.
ORLADOR, RA. *adj.* Mag sarab-ong.
ORLADURA. *f.* Sinab-ongan.—Sab-ong, rayandayan.
ORLAR. *a.* Sab-ong, rayandayan.
ORMESÍ. *m.* Género ó panapton nga ormesí.
ORMINO. *m.* Tanum nga itarambal.
ORNADAMENTE. *adv. m.* Rayandayan caopay, hiyas caopay.
ORNAMENTAR. *a.* Pag rayandayan, pag hiyas, pag sab-ong.
ORNAMENTO. *m.* Rayandayan, hibas, sab-ong.—*pl.* Garamiton ó guinagamit sa singbahan.
ORNAR. *a.* Pag rayan dayan, pag hiyas, pag sab-ong.
ORNATO. *m.* Rayan dayan, hiyas, sab-ong.
ORNITOLOGÍA. *f.* Pag aradman nga tungud sa mga catamsihan.
ORNITOMANCIA. *f.* Pag tagna nga buaon tungud san pag lupad ug pag honi sa mga tamsi.
ORO. *m.* Bulauan.—Oro basto y de color bajo. Bulauan hamitan-agon.—Oro puro. Bulauan nga uagas.—*fig.* Puhonan, bahandi, mangad.
OROBIAS. *m.* Tague nga mahamut caopay.
ORONDO, DA. *adj.* Linuang.—*fig.* y *fam.* Madasig.
OROPEL. *m.* Dahondahon nga tumbaga nga masugad sin bulauan.—Tubig bulauan.
OROPELERO. *m.* Parahimo sin oropel.—Parabaliguia sin aropel.
OROPÉNDOLA. *f.* Tamsi nga tulihao, culihao, cucuyao.
OROPIMIENTE. *m.* Hilo.
OROZUZ. *m.* Banua nga orosus.
ORQUESTA. *f.* id., mga músico.
ORQUESTRA. *f.* Orquesta, mga músico.
ÓRQUIDE. *f.* Banua nga órquide.
ORQUÍTIS. *f. Med.* Hubag, in nahubag an itlug.
ORTEGA. *f.* Tamsi nga ortega.
ORTIGA. *f.* Dalamo.
ORTIVO, VA. *adj.* Dapit sa casirangan.
ORTO. *m.* Pag sirang san adlao, bulan, etc.
ORTODOXIA. *f.* Pag mitoo sa mga ipinapagtoo daton sa aton Iroy nga santa Iglesia.
ORTODOXO, XA. *adj.* Tauo nga may toloohan nga católica. Ayon sa toloohan nga católica.
ORTOGRAFÍA. *f.* Pag aradman nga tungud sa pag surat sin maopay.
ORTOGRÁFICO, CA. *adj.* An tungud ó canan ortografía.
ORTÓGRAFO. *m.* An maaram san ortografía, paratutdo san ortografía.
ORTOLOGÍA. *f.* Pag aradman sin pacaluas sin maopay.
ORTOLÓGICO, CA. *adj.* An tungud ó canan pacaluas sin maopay.
ORTOPEDIA. *f.* Pag aradman nga tungud sa pagpacaopay sa mga bahin sa lauas nga may saquit.
ORTOPÉDICO, CA. *adj.* An tungud ó canan ortopedia.—*m.* y *f.* An maaram san ortopedia, paratutdo san ortopedia.
ORTOPEDISTA. *com.* An maaram san ortopedia, paratutdo san ortopedia.
ORUGA. *f.* Banua nga oruga.—Olud, alasiu siu.
ORUJO. *m.* An sapal san ubas, sapal.
ORVALLAR. *n.* Ton-og, borong.
ORVALLE. *m.* Tanum nga itarambal.
ORVALLO. *m.* Ton-og, borong.
ORZA. *f.* Surudlan, baga tibud.
ORZA. *f. Mar.* Pag biric san sacayán dapit sa may hangin.
ORZAGA. *f.* Banua nga orsaga.
ORZAR. *n. Mar.* Pag biric an sacayán dapit sa may hangin.
ORZUELO. *m.* Bolog nga gutlay sa alobaob sa mata.
ORZUELO. *m.* Idadacop sin tamsi.—Idadacop sin manap, atub.

OS

OSA. *f.* Mananap nga babaye nga oso.—Osa mayor. Mga bitoon nga sinisiring—osa mayor.—Osa menor. Mga bitoon nga sinisiring—osa menor.

OSADAMENTE. *adv. m.* Sin uaray gud cahadluc. Sin uaray gud panginano.
OSADÍA. *f.* Cauaray cahadluc.—Pag tuyo.
OSADO, DA. *adj.* Mangahas, uaray cahadluc. Casing casingan.
OSAMBRE. *m.* Mga tul-an. An mga tul-an sa lauas in uaray ná onud.
OSAMENTA. *f.* Mga tul-an. An mga tul-an sa lauas in uaray ná onud.
OSAR. *m.* An binubutangan sa mga tul-an dida sa mga singbahan cún sa mga camposanto
OSAR. *n.* Pangahas.
OSARIO. *m.* An binubutangan sa mga tul-an dida sa mga singbahan cún sa mga camposanto.
OSCILACIÓN. *f.* Pag oyog, pag quiua quiua.— Pag biric.
OSCILANTE. *p. a.* Maoyog, maquiua quiua.—Mabiric.
OSCILAR. *n.* Pag oyog, pag quiua quiua.—Pag biric.
OSCILATORIO, RIA. *adj.* Maoyog, maquiua quiua,—Mabiric.
OSCITANCIA. *f.* Calipat.
OSCULO. *m.* Pag haroc, haroc.
OSCURAMENTE. *adv. m.* Masirum caopay.
OSCURECER. *a.* Sirum. Colop. — Dulum. — Arum; alumoom; olomoom; halub; conom; aro poop.—Hudlum.
OSCURECIMIENTO. *m.* Pagsirum. Pag dulum. Pag hudlum.
OSCURIDAD. *f.* Casirum; pag casirum. Camasirum; pag camasirum. Casiruman. Cadul-man. Cangit ngitan.—Dulum; cadulum.—Alumoom.
OSCURO, RA. *adj.* Masirum. Dulum. Mangit ngit. Mahudlum.—Dalum. Olomoom.—*fig.* Diri dayag.
OSEAR. *a.* Pag tabug sa mga manuc, etc.
OSECICO, OSECILLO, OSECITO. *m.* Tul-an nga gutiay.
ÓSEO, SEA. *adj.* Tul-an mán.
OSERA. *f.* Arayopan san mananap nga oso.
OSERÍA. *f.* Pamanua sa mga oso.
OSERO. *m.* An binubutangan sa mga tul-an dida sa mga singbahan cún sa mga camposanto.
OSEZNO. *m.* Nate sin oso.
OSEZUELO. *m.* Tul-an nga gutiay.
OSIFICARSE. *r.* Maguin tul-an, bisan ano nga nahihimo nga tul-an ó matig-a dao tul-an.
OSÍFRAGA. *f.* Tamsi nga osífraga.
OSÍFRAGO. *m.* Tamsi nga osífrago.
OSO. *m.* Mananap nga mapintas ug barahiboon.
OSOSO, SA. *adj.* An tungud ó canan tul-an.—An may tul-an.—Tul-an mán.
OSTAGA. *f. Mar.* Pisi nga babol.
OSTEÍTIS. *f. Med.* Cahubag, in nanhuhubag an mga tul-an.
OSTENSIBLE. *adj.* Sadang igpaquita, sadang igpahayag.
OSTENSIBLEMENTE. *adv. m.* Dayag caopay, hayag caopay.
OSTENSIÓN. *f.* Pag pahayag, pag paquita.
OSTENSIVO, VA. *adj.* Mapahayag, mapaquita.
OSTENTACIÓN. *f.* Pag pahayag, pag paquita.— Capalabi labi, camalabiao, camadasig.—Camahalan.
OSTENTADOR, RA. *adj.* Mapahayag, mapaquita.
OSTENTAR. *a.* Pag pahayag, pag paquita.—Pag dasig.
OSTENTATIVO, VA. *adj.* Mapahayag, mapaquita.—Madasigon.
OSTENTO. *m.* Catingalahan, caorosahon.
OSTENTOSAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pag pahayag.—Sa daco nga pag dasig.—Mahal caopay.
OSTENTOSO, SA. *adj.* Mahal caopay, orosahon.
OSTEOLOGÍA. *f.* Pagaradman nga tungud sa mga tul-an.
OSTIARIO. *m.* An guinordenan sa pag caostiario.
OSTRA. *f.* Poroton, pangtion. Talabá; sisi.
OSTRACISMO. *m.* Pag hingílin. Pag cahingílin.—Pagiuas ó pag paiuas nga pirit sa lugaringon nga bongto cún tuna bá.
OSTRAL. *m.* An natutuboan sa mga talabá, etc.
OSTRERA. *f.* Parabaliguia sin mga talabá, etc.—An natutuboan san mga talabá, etc.
OSTRERO. *m.* Parabaliguia sin mga talabá, etc.
OSTRO. *m.* Talabá. Pangtion, poroton.
OSTRO. *m.* Salatan.
OSTRÓN. *m.* Talabá.
OSTUGO. *m.* Penit.—Pelio.
OSUDO, DA. *adj.* An may tul-an.
OSUNO, NA. *adj.* An tungud ó canan oso nga mananap.

OT

OTALGIA. *f. Med.* Caol-ol, camasool sa mga talinga.
OTEADOR, RA. *adj.* Mahiling, matan-ao.—*s.* Parahiling, paratan ao.
OTEAR. *a.* Pag hiling, pag tan-ao.
OTERO. *m.* Bongtod nga tuna.
OTERUELO. *m.* Borobongtod nga tuna.
OTITIS. *f. Med.* Saquit nga hubag sa talinga.
OTO. *m.* Tamsi nga oto.
OTOÑADA. *f.* Habagat pá.
OTOÑAL. *adj.* An tungud ó canan habagat.
OTOÑAR. *n.* Habagat.—Pag toroc an banua in habagat pá.
OTOÑO. *m.* Habagat pá.—An usa san upat cabahin san tuig.
OTORGADERO, RA. *adj.* Sadang tangdoan. Sadang itogot.
OTORGADOR, RA. *adj.* Matangdo. Matogot.—*s.* Paratangdo. Paratogot.
OTORGAMIENTO. *m.* Pag tangdo. Pag togot.
OTORGANTE. *p. a.* Matangdo. Matogot.—*s.* Paratangdo. Paratogot.
OTORGAR. *a.* Pag tangdo. Pag togot; pag hatag.
OTORGO. *m.* Pag tangdo. Pag togot.—Pag trato hionong sin pangasaua.
OTORREA. *f. Med.* Pagnana, in nagnanana an talinga.
OTOSCOPIA. *f. Med.* Pag hiling sa solud sa talinga.
OTOSCOPIO. *m. Med.* Garamiton sin pag hiling sa solud sa talinga.
OTRO, TRA. *adj.* Lain.—Iba.—Liuat.
OTROSÍ. *adv. m.* Labut pá, labut pá sini.—*m. For.* Liuat, sugad mán.

OV

OVA. *f.* Lomot.—Lato.
OVACIÓN. *f.* Pag dayao san tauo nga nag daug san mga caauay.— Pag halad.
OVADO, DA. *adj.* Quinogud.
OVAL. *adj.* Malidong.
OVALADO, DA. *adj.* Malidong.
OVALAR. *a.* Pag lidong.
ÓVALO. *m.* Lidong; calidongan.
OVANTE. *adj.* An guingadayao cay nag daug siya san mga caauay.—Mananaug.
OVAR. *n.* Pag bunay, pag itlug.

OVÁRICO, CA. *adj. Zool.* An tungud ó canan paguancan.
OVARIO. *m.* Paguancan.—*Zool.* Buringa.—Pugha.
OVEJA. *f.* Carnero nga babaye.
OVEJERO, RA. *m.* y *f.* Bantay, paramangno sa mga cacarnerohan.
OVEJUELA. *f.* Carnero nga babaye nga gutiay.
OVEJUNO, NA. *adj.* An tungud ó canan cacarnerohan nga babaye.
OVERA. *f.* Buringa.—Pugha.
OVIL. *m.* Arayopan; pasturan.
OVILLAR. *n.* Bodbod, sambud, pag obiyo.—*r.* Quigpos.
OVILLEJO. *m.* Obiyo nga gutiay.—Siday.
OVILLO. *m.* Bidodbod, sinambud, obiyo.—Hacerse uno un ovillo. *fr. fig.* y *fam.* Quigpos.
OVIO, VIA. *adj.* Dayag sayud.
OVÍPARO, RA. *adj.* An mga nagbubunay.—*s.* Parabunay.
OVOIDE. *adj.* Masugad sin bunay.
OVOSO, SA. *adj.* Lomoton. Latohon.

OX

¡OX; Pagbugao sa mga manuc, etc.
OXALME. *m.* Guinamos nga mapanos.
OXEAR. *a.* Pagbugao sa mga manuc, etc.
OXIACANTA. *f.* Banua nga tonocon.
OXISACRE. *m.* Sarsa nga may limón, gatas ngan sin dugos cun asucar bá.
OXTE.—Sin decir oxte ni moxte. *expr. adv. fig.* y *fam.* Sin uaray pagsarit. Sin uaray pagyacan.

OY

OYENTE. *s.* Paramati, an mamamati.

P

P. Icapolo cag siam nga letra sa abecedario nga quinatsila, ug icapolo cag lima san iya mga consonante. An ngaran niya *pe*.
PABELLÓN. *m.* Balay balay nga género ó panapton.—Corobong, cobong cobong.—Bandera nga daco.
PABILO Ó PÁBILO *m.* Pabilo; igpapabilo.
PABILÓN. *m.* Gomon nga abacá, etc.
PABLAR. *n.* Pag yacan.
PÁBULO. *m.* Cán-on.—*fig.* Baga quinabuhi.
PACA. *f.* Mananap nga paca.
PACA. *f.* Bantal, bocgos.
PACATO, TA. *adj.* Mahinay hinay sin buot.
PACEDERO, RA. *adj.* Sabsabon, banuaon.
PACEDURA. *f.* Panabsab.
PACER. *n.* Sabsab, hangrab.
PACIENCIA. *f.* Pag pasiensa.—Pag ilub, pag antos.—Camailubon, camaantoson.
PACIENTE. *adj.* Mailub, maantos.—Mailubon, maantoson, mapasiensiahon.—*com.* An masaquit.
PACIENTEMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pag pasiensia, sa daco nga pag ilub ó pag antos.
PACIENZUDO, DA. *adj.* Mapasiensiahon, mailubon, maantoson.
PACIFICACIÓN. *f.* Pag cadaet.—Camurayauan.
PACIFICADOR, RA. *adj.* Mag daract.—*s.* Paradaet.—Maghurusay.
PACIFICAMENTE. *adv. m.* Murayao caopay, maminggao caopay.
PACIFICAR. *a.* Daet; pacadaet.—Pag husay.—Pagminggao, murayao.
PACÍFICO, CA. *adj.* Maminggao, murayao, mahuyata, mahoyo, malinao sin buot.
PACO. *m.* Mananap nga daco.
PACOTILLA. *f.* Mangad nga luran san mag sasacay cay togot san tagsacayán. Puhonan.
PACTAR. *a.* Pag sarabut, pag oyon sin buot.
PACTO. *m.* Pag sarabut, pag caoyon sin buot. Caoroyonan, caarabuyonan.—Pag saad, pag tangdo.
PÁCUL. *m.* Saguing nga pacol.
PACHÓN. *m. fam.* Mahinay hinay, sin buot, baga mahubia.
PACHORRA. *f. fam.* Camahinay, baga cahubia.
PACHORRUDO, DA. *adj. fam.* Mahinay hinay sin buot, baga mahubia.
PADECER. *a.* Pag bati. Pag antos. Pag abat.—Habal.—Padecer estangurria. Guiculan.—Padecer vahidos de cabeza. Hinagong.—Padecer diárrea. Bugri, bugris, bugrit.
PADECIMIENTO. *m.* Pag bati; pag abat; pag antos.—Casáquit; casaquitan.
PADILLA. *f.* Baga caraha nga guti.—Horno sa pagloto sin tinapay.
PADRASTO. *m.* Pinacaamay. Amá amá.—*fig.* Sonit.
PADRAZO. *m. fam.* Amay nga malolooyon, caopay sa iya mga anac.
PADRE. *m.* Amay; amahan; amá.—Padre é hijo ó hija. Magtalaamay.
PADREAR. *n.* Masugad san amay.—Pag casta an mga mananap.
PADRE NUESTRO. *m.* Amay namon.
PADRINAZGO. *m.* Pag padrino sa pag buniag, sa pag compirma, etc.—Catungdanan sin padrino.—*fig.* Pag tabang, pag bulig.
PADRINO. *m.* Padrino sa pag buniag, sa pag compirma, etc. Amaon.—*fig.* Mananabang.
PADRÓN. *m.* id., lista sa mga tauo sa bongto.
PADRÓN. *m.* Harigue nga cahuy cun bato bá nga may mga letra nga casayoran sin orosahon nga caagui.—*fig.* Bantug nga maraut.
PAGA. *f.* Sohol; pagsohol.—Bayad; pagbayad.—Paga al que ha trabajado. Himudlay.—Paga que se dá, al que hace oficio de tercero. Hinagon.
PAGADERO, RA. *adj.* Baray-dan, babay-dan.—*m.* Tuig nga igbabayad.
PAGADOR, RA. *adj.* Mabayad.—*s.* Parabayad.—Parasohol, parahatag san sohol.
PAGADURÍA. *f.* Balay nga inooquian san parahatag san sohol.
PAGAMENTO. *m.* Sohol; pagsohol.—Bayad; pagbayad.
PAGANISMO. *m.* Buaon nga pagtoo sa mga diuatahan.—Cadiuatahan.
PAGANO, NA. *adj.* Diuatahan.—*m. fam.* An baga napirit sin pagbayad.
PAGAR. *a.* Pagsohol.—Pagbayad,—Agsam.—*fig.* Pagbalos.—Pagar, no al acreedor, sino á aquel á quien el acreedor debe. Lito.—Pagar la pena por haber ultrajado á otro. Paghinggalo.—Pagar al que canta, según costumbre antigua de los bisayas. Bacayao.—Pagar en la misma moneda. Boblos.
PAGARÉ. *m.* Carig-onan nga sinurat hionong sin salapi nga igbabayad sa tuig nga iguintalaan.
PAGAYA. *f.* Gaod.
PÁGINA. *f.* An tag-sa nga caraygan sa mga paypay sa mga libro, etc.
PAGINACIÓN. *f.* Pagbutang sin número sa tag-sa nga caraygan sa mga paypay sa mga libro, etc.—

An cadam-an sa mga caraygan nga binutangan sin número.

PAGINAR. *a.* Pagbutang sin numero sa tag-sa nga caraygan sa mga paypay sa mga libro.

PAGO. *m.* Pagsohol.—Pagbayad.—Balos, pagbalos.

PAGODA. *f.* Singbahan sa mga diuatahan.—An anito nga pinacadios sa mga diuatahan.—*fig.* Mga babloto cun mga casco bá nga sinab-ongan nga gamit sa pagtapo cún pagpaguican bá sa mga labao nga ponoan.

PAGOTE. *m. fam.* An binubutangan san sala nga binubuhat san iba.

PAGURO. *m.* Alimango, quinis.

PAILA. *f.* Surudlan nga tumbaga cún puthao bá.—Sudlanan nga puthao.

PAILEBOT. *m.* Sacayán nga pailebot.

PAILEBOTE. *m.* Sacayán nga pailebot.

PAINEL. *m.* Boneta.

PAIRAR. *n. Mar.* Pagocoy, pagodong an sacayán.

PAIRO. *m. Mar.* Pagpaocoy, pagpaodong san sacayán.

PAÍS. *m.* Guinhadian, banua, tuna.—Cuadro nga pinintaran sa mga bongto, mga tuna, mga balay, etc.—Potos nga papel cún anit bá sa mga gosoc gosoc sa mga paypay.

PAISAJE. *m.* Cuadro nga pinintaran sa mga bongto, mga tuna, mga balay, etc.

PAISAJISTA. *s.* Parapintar sin mga bongto, mga tuna, mga balay etc., dida sin mga cuadro.

PAISANA. *f.* Sayao nga paisana.

PAISANAJE. *m.* An mga tauo nga diri mga soldados.—An mga tauo sa mao ta nga bongto, sa mao ta nga guinhadian, cún sa mao ta nga tuna.

PAISANO, NA. *adj.* Mga tauo sa mao ta nga guinhadian, sa mao ta nga tuna cún sa mao ta nga bongto; igcasitag himongto.—*m.* An tauo nga diri soldados.

PAISISTA. *s.* Parapintar sin mga guinhadian, mga tuna, mga bongto, etc.

PAJA. *f.* Dagami.

PAJADA. *f.* Dagami nga linoto nga sinasac-tan sin upa ug itinotubong sa mga hayop.

PAJADO, DA. *adj.* Masugad sin dagami an color.

PAJAR. *m.* An binubutangan san dagami nga uga ná.

PAJARA. *f.* Tamsi nga babaye.—Banug banug.

PAJAREAR. *a.* Pag dacop sin tamsi.—*fig.* Pag sodoy-sodoy, pag buyan buyan.

PAJAREL. *f.* Tamsi nga pajarel.

PAJARERA. *f.* Coronган nga daco, calamgaman.

PAJARERÍA. *f.* Catamsihan.

PAJARERO, RA, *adj. fam.* Madorogas, malipayon.—*m.* Paradacop sin tamsi; parabaliguia sin mga tamsi.

PAJARETE. *m.* Alacsio nga pajarete.

PAJARICA. *f.* Banug banug.

PAJARICO. *m.* Tamsi nga guti.

PAJARIL. (Hacer). *fr. Mar.* Pag higot sa layag, basi mahogot caopay.

PAJARILLA. *f.* Banua nga pajaritla.—Banug banug.—Hagudila, hagudilas.

PAJARILLO. *m.* Tamsi nga gutiay.

PAJARITA. *f.* Tamsi nga babaye nga gutiay.

PAJARITO. *m.* Tamsi nga gutiay.

PÁJARO. *m.* Tamsi, lamgam.

PAJARROTA. *f. fam.* Sumat nga buaon.

PAJAROTADA. *f. fam.* Sumat nga buaon.

PAJAROTE. *m.* Tamsi nga daco.

PAJARRACO. *m.* Tamsi nga daco.

PAJARUCO. *m.* Tamsi nga daco.

PAJAZA. *f.* Agubanga.

PAJE. *m.* Surugoon nga opud opud sa iya agaron.

PAJEA. *f.* Banua nga paj-a.

PAJEAR. *n. fam.* Pag batasan.

PAJEL. *m.* Isda nga pajel.

PAJERA. *f.* An binubutangan sa mga dagami nga uga.

PAJERO. *m.* Parabaliguia sin dagami.

PAJILLA. Sigariyo. Quigol.

PAJIZO, ZA. *adj.* An may dagami, an pinotos sin dagami.—Masugad san color san dagami, darag, dulao.

PAJOSO, SA. *adj.* Damo an dagami.—Dinagami.

PAJUCERO. *m.* An tinatambacan san dagami nga baya ug ticadodonot ná.

PAJUELA. *f.* Dagami nga gutiay.—Cuihay, dugnit nga linubid nga may asufre sa luyo nga catapusan, basi masayon an pag dagcot in idang dang sa calayo.

PAJUZ. *m.* Dagami nga baya ug ticadodonot ná.—Dagami nga baya cay gutiay ug baga tinodtod.

PAJUZO. *m.* Dagami nga baya ug ticadodonot ná.—Dagami nga baya cay gutiay ug baga tinodtod.

PALA. *f.* id., pala; igoocay.—Atpad.—Solipad san bugsay.

PALABRA. *f.* Polong, bugao.—Palabra de Dios. Polong sa Dios, polong nga diosnon; uale, tutdo nga evangelisnon.—Palabra ociosa. Daraodao nga polong.—Palabra pesada. Polong nga maca-á-alo.—Palabra picante. Polong nga macabibido ó macasisina.—Empeñar la palabra, dar palabra. Pag saad.

PALABRADA. *f.* Polong nga maraut.

PALABRERÍA. *f.* Damo nga polong nga uaray man polos.

PALABRERO, RA. *adj.* Mayacan, yarac-non, tabian, babáan, himolong.

PALABRIMUJER. *m. fam.* Lalaqui nga masugad an iya tinugug san canan babaye.

PALABRISTA. *adj.* Mayacan, yarac-non, tabian, babáan, himolong.

PALABRITA. *f.* Polong nga ongud.

PALABROTA. *f.* Polong nga maraut.

PALACIANO, NA. *adj.* An tungud ó canan palasio.—*s.* Parasirbe sa palasio.

PALACIEGO, GA. *adj.* An tungud ó canan palasio.—*s.* Parasirbe sa palasio.

PALACIO. *m.* Balay nga inooquian san hadi.—Balay nga inooquian sa mga mahal nga mga tauo.

PALACRA. *f.* Tipic nga darodaco sin bulauan nga danay hinaaguian sa cahiladman sa mga mina.

PALACRANA. *f.* Tipic nga daro daco sin bulauan nga danay hinaaguian sa cahiladman sa mga mina.

PALADA. *f.* Usa ca pag pono san pala sin tuna, etc.

PALADAR. *m.* Ngalngagon, ngalngagan.—*fig.* Lalim, rasa.—Langag langag.

PALADEAR. *a.* Inam, inam inam.—Pag hugas san baba sa mga mananap basi macacaon sin maopay.—Pagbutang sin dugos ó matum-is sa baba san bata nga hig-o pá basi macasoso sin maopay.

PALADEO. *m.* Pag painam.

PALADIAL. *adj.* An tungud ó canan ngalngagon.

PALADÍN. *m.* Bantugan nga tauo ug macosog.

PALADINAMENTE. *adv. m.* Bantug caopay, dayag caopay.

PALADINO. *m.* Bantugan nga tauo ug macosog.

PALADINO, NA. *adj.* Bantug ná, dayag.

PALADIÓN. *m. fig.* Carig-onan.

PALAFRÉN. *m.* Cabayo nga maanad.

PALAFRENERO. *m.* Sacop nga paratug-uay san cabayo nga quinacaptan niya sa preno.—Palafrenero mayor. An nag papaanad sa mga cabayo, nga iya man quinacaptan in nag sasacay an hadi.

PALAMENTA. *f.* Mga bugsay, mga gayong cun mga gaod bá.
PALANCA. *f.* Baya-oan; baquiangan.—Liguat; sual.—*Mar.* Pisi nga babol.
PALANCADA. *f.* Pag dabal sin bayao-an, baquiangan, liguat cun sual bá.
PALANCANA. *f.* Hunaoan
PALANGANA. *f.* Hunaoan.
PALANGANERO. *m.* Burutangan sa hunaoan.
PALANQUERA. Alad nga cahuy.
PALANQUERO. *m.* Paraliguat; parasual.—Parahasohas.
PALANQUETA. *f.* Liguat; sual.—Bayaoan, baquiangan.
PALANQUÍN. *m.* Parahacot, paradara.
PALANQUÍN. *m. Mar.* Pisi nga gamit sa mga sacayán.
PALANQUÍN. *m.* Parasgan.
PALASTRO. *m.* Puthao.
PALATINA. *f.* Sab-ong sa mga biste san mga babaye dapit sa liug ug sa dughan.
PALATINADO. *m.* Cahimtang sa usa san mga ponoan nga labao sa Alemania, ug an tuna nga sacop sa iya gahum.
PALATINO, NA. *adj.* An tungud ó canan ngalngagon.—*Zool.* An tul-an sa ngalngagon.
PALATINO, NA. *adj.* An tungud ó canan mga palasio.—An mga may catungdanan sa palasio. Ponoan nga labao masugad sin capitan general.
PALAY. *m.* Humay, paray.
PALAZO. *m.* Pag dabal sin pala.
PALAZÓN. *f.* Calap, mga cahuy nga gamit sin balay, sacayán, etc.
PALCO. *m.* Quiritaan, taranao-an.
PALEADOR. *m.* Paragamit san pala sa pag buhat.
PALEAR. *a.* Pag palid sa pala san humay, etc.
PALENQUE. *m.* Alad.
PALEOGRAFÍA. *f.* Pag aradman sin pag basa sa mga cadaan nga surat cun mga tigaman bá.
PALEOGRÁFICO, CA. *adj.* An tungud ó canan paleografia.
PALEÓGRAFO. *m.* Paratutdo sin paleografia.—An nagaaram sin paleografia.
PALEONTOGRAFÍA. *f.* Casayuran nga tungud sa mga nabuhi sadton ona nga mga tuig.
PALEONTOLOGÍA. *f.* Babin nga casayoran nga tungud sa mga nabuhi sadton ona nga mga tuig.
PALERÍA. *f.* Pag paauas san tubig san sadto nga mga oma etc., nga tubigan.
PALERO. *m.* Parahimo sin mga pala.—Parabaliguia sin mga pala.—Paragamit san pala sin pag buhat.
PALESTRA. *f.* Arauayan.—*fig. poét.* Pag auay.—*fig.* Lugar nga guincacairogan ó guincacaindigan sa mga tauo sa pag carocayacan hionong sin ano man nga caopayan.
PALESTRICO, CA. *adj.* An tungud ó canan arauayan.
PALÉSTRICA. *m.* An nagaaram sin pag auay dida sa arauayan.
PALETA. *f.* id., paleta.—Tabla nga gutiay nga binubutangan san mga color nga gamit sa pag pintar.—Ioocay sa calayo.=Dapi, docol.
PALETADA. *f.* Pag dabal sa paleta.—Pag paletada.
PALETAZO. *m.* Pag sungay.
PALETILLA. *f.* Lumpac.—Capuy capuy sa sorocsoroc.
PALETO. *m.* Mananap nga masugad sin bugsoc.
PALETÓ. *fig.* Tapang.
PALETOQUE. *m.* Biste nga halauig, cundi uaray mga paco.
PALIA. *f.* Cortina sa sagrario.—An itatahub sa calis.
PALIACIÓN. *f.* Pag tago.
PALIADAMENTE. *adv. m.* Sa tinago.
PALIAR. *a.* Pag tago.—Pag paiban san camasool san saquit nga binabati.
PALIATIVO, VA. *adj.* Macacaiban san camasool san saquit; tambal.
PALIATORIO, RIA. *adj.* Macatago.
PÁLIDO, DA. *adj.* Maduas, duason.—*fig.* Baga uaray rasa, culang sin casayoran.
PALILLERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin sil-at.—Parabaliguia sin sil-at.—*m.* An binubutangan san sil-at.
PALILLO. *m.* Paliyo nga capin sin dangao an hilaba, nga may loho sa pono ug dida binubutangan an aguja nga gamit sa pag himo sin medias.—Sil-at.—Basal.—Colod sa tabaco.
PALIDECER. *n.* Duas.
PALIDEZ. *f.* Camaduas; pag camaduas.
PALINODIA. *f.* Pag isul sin polong nga iguinluas ná, cay nahasala.
PALIO. *m.* Biste nga halauig nga gamit sa mga griego.—Palio nga hatag sa Santos nga Papa sa mga arzobispo ug sa iba nga mga obispo, nga may unum nga mga crus nga itum, nga ibinabaclay nira-sa dughan.—An palio nga gamit in iguinpoprosesión an Santísimo.
PALIQUE. *m. fam.* Carocayacan.
PALITO. *m.* Sil-at.—Baligtosan. Balira. Batayan.
PALITOQUE. *m.* Cahuy nga gutiay.
PALITROQUE. *m.* Cahuy nga gutiay.
PALIZA. *f.* Pag dabal, pag balbag.
PALIZADA. *f.* Alad.
PALMA. *f.* Lubi; bonga; anahao; anibong; bigo; bu, guiquin; buyungao; buri; nipa; bagsang; pugahan.—Palad sa camut.—*fig.* Pag daog.—Idioc.
PALMACRISTI. *f.* Tanum nga palmacristi.
PALMADA. *f.* Pag dagpi, pag lagpac, pag lapac; payocpoc.—Pacpac.
PALMADILLA. *f.* Sayao.
PALMADO, DA. *adj.* Masugad sin palma.—Masugad sa palad sa camut.
PALMAR. *adj.* An masugad sin palma.—An tungud ó sa palad sa camut.—An tungud ó sa pag dangao dangao.—*fig.* Dayag, sayud.—*m.* Calubian, canipaan, cabagsangan, caanahauan, etc., etc.
PALMARIO, RIA. *adj.* Dayag, sayud.
PALMATORIA. *f.* Dapi, idadapi, idadagpi.—Candelero nga halipot nga may caratinan.
PALMEADO, DA. *adj.* Masugad sin palma.—Masugad sa palad sa camut.—*Zool.* Gaquit.
PALMEAR. *n.* Pag pacpac.—Dagpac; dagpi; dayupac; dapi; darapi; lagpac.—Pag dangao.
PALMEJAR. *m. Mar.* Cahuy tican sa dolong ngadto olin sa solud sa mga sacayán.
PALMEO. *m.* Pag dangao.
PALMERA. *f.* Lubi; bonga; anahao; anibong; bigo; buguiquin; buyungao; buri; nipa; bagsang; puguhan; lumbia; idioc.
PALMETA. *f.* Dapi, idadapi, idagpi.
PALMETAZO. *m.* Pag dapi, pag dagpi.
PALMÍFERO, RA. *adj. poét.* May mga palma, lubi bonga, bagsang, etc.
PALMÍPEDO, DA. *adj. Zool.* Gaquit.
PALMITIESO, SA. *adj.* Sinisiring an cabayo nga mati-ga caopay an iya mga colo.
PALMITO. *m.* Banua nga palmito.
PALMO. *m.* Dangao.

PALMOTEAR. *n.* Pagpacpac; dagpac; dagpi; dayupac; dapi, darapi.
PALMOTEO. *m.* Pagpacpac; pamacpac.—Pagdagpi, pagdapi, pagdarapi.
PALO. *m.* Cahuy; bambo.—Oncod, oncoran.—Baoganan, baraogan.—Asagan.—Dalasdasan.—Toladoc sin sacayán.—Pagdabal sin cahuy.
PALOMA. *f.* Sarapati.—Paloma silvestre. Balud; limocon.
PALOMADURAS. *f. pl. Mar.* Mga tinahi sa mga layag, nga may saladsalad nga pisi.
PALOMAR. *m.* Sarapatihan.
PALOMEAR. *n.* Pamusil, pagdacop sin sarapati balud ó limocon.—Panubong sa mga sarapati.
PALOMERA. *f.* Bisan ano nga lugar nga tampac sa hanggin.—Sarapatihan.
PALOMERÍA. *f.* Pamusil, pagdacop sin sarapati.
PALOMERO, RA. *m.* y *f.* Parapalit sin sarapati; parabaliguia sin sarapati.—Parahopot sin sarapati.
PALOMILLA. *f.* Marongparong.—Talodtod cun dao sa mga hayop.
PALOMINA. *f.* Ite sin sarapati.
PALOMINO. *m.* Siuo sin sarapati.
PALOMO. *m.* Sarapati, balod ó limocon nga lalaqui.
PALÓN. *m.* Bandera.
PALOR. *m.* Camaduas; pagcamaduas.
PALOTADA. *f.* Pagdabal sin cahuy nga guti.—No dar palotada uno. *fr. fig.* y *fam.* Diri gud maaram. *fig.* y *fam.* Uaray pá pagtiticang sin pagtuman san sugo ó togon.
PALOTE. *m.* Cahuy nga guti.—Badlis, cuditcudit nga guinbubuhat sa papel san mga cabataan in nagaaram sira sin pagsurat.—Cahuy nga guti nga sugad sin básal.
PALOTEADO. *m.* Sayao, in damo in nanayao, ug an tag-sa may basal ngan naguiguibasal basal sira sa mao nga igcasibasat.—*fig.* y *fam.* Paguidabal dabal an mga tauo in nagaauay sira.
PALOTEAR. *n.* Pagbasalbasal sa mga igcasibasal ó mga cahuy nga guti.—*fig.* Pagdamo sin polong.
PALOTEO. *m. vid.* Paloteado.
PALPABLE. *adj.* Sadang macaham, sadang madamdam, sadang cacap-tan.—*fig.* Dayag, sayod.
PALPABLEMENTE. *adv. m.* Sayud caopay, dayag caopay.
PALPADURA. *f.* Pagcaput, pagcaham, pagdamdam.
PALPAMIENTO. *m.* Pagcaput, pagcaham, pagdamdam.
PALPAR. *a.* Pagcaput.—Pagcamcam, panggamcam. Paggalao. Pagcaham. Pagdaham. Pagdamdam. Paghaplus. Paghapiod. Paghapros. Pagharapihap. Panamag.—Paghicap.—*fig.* Sayud, in nasasayud caopay.—Capcap, carapcap, caramcaram, caramicam.
PALPEBRA. *f. Zool.* Alobaob.
PALPEBRAL. *adj. Zool.* An tunggud ó canan alobaob.
PALPITACIÓN. *f.* Pagquibigquibig; pagcubacuba; pagcuyapcuyap.
PALPITANTE. *p. a.* Maquibigquibig; macubacuba; macuyapcuyap.
PALPITAR. *n.* Quibigquibig; cubacuba; cuyapcuyap.—Bantad, quiuaquiua.
PALTA. *f.* Bongga san cahuy nga palto.
PALTO. *m.* Cahuy nga palto.
PALUDAMENTO. *m.* Lambong nga pula, nga binordahan sin bulauan, ug gamit sadto anay sa mga romano.
PALÚDICO, CA. *adj.* Tuna nga tubigan, danauan.—An hiranat nga binabati sa mga tauo nga nagongocoy sa tuna nga tubigan, cay maraut an alisngao sa mao nga tuna.
PALUDOSO, SA. *adj.* Tubigan, danauan.
PALUMBARÍO. *adj.* Banug nga madaguit sa mga balod.
PALURDO, DA. *adj.* Tapang.
PALUSTRE. *m.* Paleta nga puthao nga gamit sa mga cotero.
PALUSTRE. *adj.* An tunggud sa mga cadanauan ó calagyan.
PALLAR. *a.* Pag pili san salapi, bulauan etc., dida sa mga mina.
PALLASO. *m.* Gopóng.
PALLAZO. *m.* Gopóng.
PALLÓN. *m.* Salapi ó bulauan nga cuha sa mga misa.
PAMEMA. *f. fam.* Polong cún buhat bá nga uaray polos, baribad, pasanggilan.
PAMPA. *f.* Patag, datag nga haluag.
PAMPANA. *f.* Dahon san paras.—Tocar, ó zurrar la pámpana. *fr. fig.* y *fam.* Pag dabai, pag balbag, paghampac.
PAMPANADA. *f.* Taguc ó baga tubig nga cuha sa mga saringsing sa mga paras.
PAMPANAJE. *m.* Mga saringsing, panaringsing.—*fig.* Oraora nga mga hiyas, oraora nga padayao, etc. etc.
PAMPANILLA. *f.* Bahag.
PÁMPANO. *m.* Sarinsing sin paras.
PAMPANOSO, SA. *adj.* Sarinsinggon.
PAMPERO, RA. *m.* y *f.* Datagnon.
PAMPIROLADA. *f.* Sarsa nga may tubig ngan sin lasona.—*fig.* y *fam.* Baga dorogas, polong cún buhat bá nga uaray haros.
PAMPLINA. *f.* Banua nga pamplina.—*fig.* y *fam.* Polong cún buhat bá nga uaray haros.
PAMPORCINO. *m.* Banua nga pamporcino.
PAMPOSADO, DA. *adj.* Hubia, mahubia.
PAMPRINGADA. *f.* Tinapay nga hinirogan sin manteca.—*fig.* y *fam.* Uaray polos, diri igo.
PAN. *m.* Tinapay.—Can-on.—Pan sin levadura. Tinapay nga purao.
PANA. *f.* Panapton ó género nga pana.
PÁNACE. *f.* Banua nga pánace; an gamut siya mahamut.
PANACEA. *f.* Bolong, tambal.
PANADEAR. *a.* Pagtinapay, paghimo sin tinapay.
PANADEO. *m.* Pagtinapay, paghimo sin tinapay.
PANADERÍA. *f.* Catungdanan san parahimo sin tinapay.—Balay nga guinbubuhatan ó iguinbabaliguia sin tinapay.
PANADERO, RA. *m.* y *f.* Paratinapay, parahimo sin tinapay.—Parabaliguia sin tinapay.
PANADIZO. *m.* Hubag sa mga tudlo.—*fig.* y *fam.* Maduas, masinaquitnon.
PANAL. *m.* Odlan.—Panal sin miel. Ogas, omo, cagas.
PANARÍZO. *m.* Hubag sa mga tudlo.
PANARRA. *m. fam.* Honggug.
PANÁTICA. *f.* Tinapay, balon nga tinapay.
PANCADA. *f.* Paquiao, in pinapaquiao an iguinbabaliguia.
PANCARPIA. *f.* Podong podong sin mga bucad.
PANCARTA. *f.* Anit nga sinuratan.
PANCISTA. *adj. fam.* An diri magapil sa mga paglarang san iba hionong sin pag caput sin gobierno, ug murayao siya.
PANCO. *m.* Pangco.
PANCRACIO. *m.* Pag auay; pag sari.
PANDEAR. *n.* Balico.

PANDECTAS. *f. pl.* Catigub-an sa mga casugoanan nga guintitigub ó guinsusurat sin mga libro.
PANDEO. *m.* Pag balico.
PANDERA. *f.* Pandera nga gamit sa mga pag sayao ug iba pá.
PANDERADA. *f.* Damo nga mga pandero.
PANDERAZO. *m.* Pag dabal sin pandero.
PANDERETA. *f.* Pandereta nga gamit sa mga pag-sayao ug iba pá.
PANDERETE. *m.* Pandero nga gutiay.—Bong bong nga ladriyo.
PANDERETEAR. *n.* Pag toc toc san pandero.
PANDERETEO. *m.* Pag toc toc san pandero.
PANDERETERO, RA. *m.* y *f.* Paratoc toc san pandero.—Parahimo sin mga pandero.—Parabaliguia sin mga pandero.
PANDERO. *m.* Pandero nga gamit sa mga pag sayao ug iba pá.
PANDICULACIÓN. *f.* Pag paonat sa lauas.
PANDILLA. *f.* Mga tauo.—Pag sarabut.—Pag sarabut sin pira catauo sa pag limbong ó pag darabug sa igcasitauo.
PANDILLERO. *m.* An inaquitiroc sa mga tauo.
PANDILLISTA. *m.* An maquitiroc sa mga tauo.
PANDO, DA. *adj.* Barobalico sa butnga.—Mahinay hinay.
PANECILLO. *m.* Tinapay nga guti.
PANEGÍRICO. *m.* Ualc.—Pag dayao.
PANEGIRISTA. *m.* Parauale.—*fig.* Paradayao.
PANERA. Bobos, isteba.—An binubutangan san tinapay.
PANERO. *m.* Baga batulan.
PANETELA. *f.* Sopas nga tinapay.—Tostos.
PÁNFILO, LA. *adj.* Mahinay hinay, mahubia.
PANGELÍN. *m.* Cahuy nga pangelín.
PANGOLÍN. *m.* Mananap nga pangolin.
PANIAGUADO. *m.* Sacop, surugoon.
PÁNICO. *m.* Cahadlud nga daco.
PANIEGO, GA. *adj.* Maquitinapay.—Maopay nga tuna in malurab an tanum.
PANIFICACIÓN. *f.* Pag tinapay, pag himo sin tinapay.
PANIFICAR. *a.* Pag tinapay, pag himo sin tinapay.—Pag guba, pag quiua sa tuna.
PANILLA. *f.* Tarac-san sin lana.
PANIZO. *m.* Mais, tanum nga sugad sugad sin mais.
PANJIL. *m.* Cahuy nga panjil.
PANOCHA. *f.* Usa ca bug-os nga mais.—Padac.
PANOJA. *f.* Usa ca bug-os nga mais, etc.
PANORAMA. *m.* Genero nga pinintaran, in dida tinatan-ao in mag calain lain nga bongto, mga cabalayan, mga cacahuyan ug iba pá.
PANOSO, SA. *adj.* An may harina.—Mga liso etc., nga onuran, otanon.
PANTALÓN. *m.* Sarual.—Pantalones anchos. Patadiong.
PANTALLA. *f.* Salipon.
PANTANAL. *f.* Halbo; cahalboan, danao, tubigan.
PANTANO. *m.* Halbo, danao, tubigan.—*fig.* Cacurian, caulangan.
PANTAÑOSO, SA. *adj.* Halbo, danauon, tubigan.—*fig.* Macuri.—Luyon luyon.
PANTEÓN. *m.* Lub-nganan, linob-ngan sa mga hadi ug iba pa nga mga mahal nga mga tauo.
PANTERA. *f.* Mananap nga pantera.
PANTOMIMA. *f.* Baga comedia nga mga pag señas lá, uaray carocayacan.
PANTOMIMO. *m.* Gopóng.
PANTOQUE. *m. mar.* An lauas ó baga tiyan sa sacayán.
PANTORRILLA. *f.* Tiyan tiyan sa biti-is, calibosgan, calimosgan, pictiu.
PANTORRILLERA. *f.* Medias nga bahol.
PANTORRILLUDO, DA. *adj.* Daco an tiyan tiyan sa biti-is.
PANTUFLA. *f.* Sapin, sinelas.
PANTUFLAZO. *m.* Pag latub sin sapin ó sinelas.
PANTUFLO. *m.* Sapin, sinelas.
PANZA. *f.* Tiyan, tian.
PANZADA. *f.* Pag ticuang.—Cabosog.
PANZÓN, NA. *adj.* Tiyanan, tianan.
PANZUDO, DA. *adj.* Tiyanan, tianan.
PAÑAL. *m.* Hapin, igpopotos sin bata.
PAÑERO. *m.* Comerciante sin mga genero nga paño.
PAÑETE. *m.* Panapton nga obus an bale.—Sarual nga halipot, baga bahag.
PAÑIZUELO. *m.* Podong.
PAÑO. *m.* Panapton nga paño.—Alap-ap.—Paño de cáliz. An itarahub sa calis.—Paño de hombros. An ibaracday sa mga sug bong.—Paño de manos. An iparahid sa mga camut.—Paño de mesa. An ibinubutang sa mga lamesa.—Paño de púlpito. An ibinubutang sa ualihan.
PAÑOL. *m. Mar.* An binubutangan sa tubig, sa pólvora, sa mga caraonon etc., dida sa mga sacayán.
PAÑOLETA. *f.* Podong nga paño̍leta, candongga.
PAÑOLÓN. *m.* Baga taong, comot, pandong.
PAÑOSA. *f. fam.* Capa nga paño.
PAÑOSO, SA. *adj.* An nag papanapton sin mahugao ug guigsi nga panapton.
PAÑUELO. *m.* Podong.
PAPA. *m.* An Santos nga Papa.
PAPA. *f.* Otanon nga papas.—*fig.* y *fam.* Sopas nga ipinacacaon sa mga bata.
PAPÁ. *m.* Tatay, itay.
PAPACOTE. *m.* Banug banug.
PAPADA. *f.* Yangug yangug, alopaping.
PAPADILLA. *f.* Yangug yangug.
PAPADO. *m.* Pag casantos papa.
PAPAFIGO. *m.* Tamsi nga papafigo.
PAPAGAYA. *f.* Picoy nga babaye.
PAPAGAYO. Picoy, perico, culigut.—Isda nga papagayo.—Banua nga papagayo.
PAPAHIGO. *m.* Itarahub sa oló, liug ug bayhon, gauas an mata.—Tamsi nga papahigo.
PAPAHUEVOS. *m. fig.* y *fam.* Tauo nga masayon limbongan.
PAPAL. *adj.* An tungud ó canan Santos nga Papa.
PAPALINA. *f.* Calo calo, itarahub sa olo.
PAPALMENTE. *adv. m.* Sa gahum sa Santos nga Papa.
PAPAMOSCAS. *m.* Tamsi nga papamoscas.—*fig.* y *fam.* Napapalangao, tauo nga masayon limbongan.
PAPANATAS. *m. fig.* y *fam.* Tauo nga masayon limbongan.
PAPANDUJO, JA. *adj. fam.* Himug ná caopay, ticadodonot ná.
PAPAR. *a.* Pag caon.—Diri panginano.
PÁPARO. *m.* Tauo sa oma.
PAPARRABIAS. *com. fam.* Masisina, maisug, puscanon.
PAPARRUCHA. *f. fam.* Sumat nga buaon.
PAPASAL. *m.* Uyas sin cabataan.
PÁPAZ. *m.* Tinatauag nga *papas* sa mga moros sa Africa an mga capadian nga cristianos.
PAPAZGO. *m.* Pag casantos Papa.
PAPEL. *m.* id., papel.—Surat.—An hinutungdan sa tag-sa nga comediante, etc.

PAPELEAR. *n.* Pag biling sa mga sinurat ó mga minolde sin ano man nga casayoran.
PAPELEO. *m.* Pag biling sa mga sinurat ó mga minolde sin ano man nga casayoran.
PAPELERA. *f.* Suratan, susratan.—Piotan sin mga surat, etc.—Damo nga mga sinurat nga papel.
PAPELERÍA. *f* Mga papel nga baya.—Tendahan sin papel.
PAPELERO. *m.* Parahimo sin papel.—Parabaliguia sin papel.
PAPELETA. *f.* Sédula. Gutiay nga papel.
PAPELILLO. *m.* Sigariyo.
PAPELINA. *f.* Baso nga sugad sugad sin copa.
PAPELINA. *f.* Panapton nga papelina.
PAPELISTA. *m.* Quinaadmanon.—Parahimo sin papel.—Paratimos sin papel.—Parasab-ong sin papel sa mga solud sin balay, etc.
PAPELÓN. *m.* Surat nga papel nga uaray polos.—Papel nga bahol nga guinloloon loon.
PAPELONEAR. *n. fam.* Padayao.
PAPELOTE. *m.* Surat nga uaray polos.
PAPELUCHO. *m.* Surat nga uaray polos.
PAPERA. *f.* Bogon.
PAPERO. *m.* Coron nga guti, dida siton guinloloto an mga sopas nga ipinacacaon sa mga bata nga gutiay pá.—Sopas nga ipinacacaon sa mga bata nga gutiay pá.
PAPIALBILLO. *m.* Mananap nga papialbillo.
PAPILLA. *f.* Sopas nga ipinacacaon sa mga bata nga gutiay.—*fig.* Pag aram aram nga pag limbong, pag limbong.—Dar papilla á uno. *fr. fig. y fam.* Pag limbong sa iya.
PAPIÓN. *m.* Olot.
PAPIRO. *m.* Banua nga papiro.
PAPIROLADA. *f. fam.* Sarsa nga may tubig ngan sin lasona.—*fig. y fam.* Baga dorogas, polong cun buhat bá nga uaray haros.
PAPIROTADA. *f.* Labtic, litic, latic, caratong, pitic.
PAPIROTAZO. *m.* Labtic, litic, latic, caratong, pitic.
PAPIROTE. *m.* Labtic, litic, latic, caratong, pitic.
PAPISA. *f.* Babaye nga tinatauag nga papisa, nagpacapapa.
PAPISPA. *adj.* Masogot sa Santos nga Papa, ug natoo nga an pangolo ug ponoan nga labao sa Santa Iglesia.
PAPO. *m.* Hubag sa liug ó bayhon.—Balonan, babalonan cun dao tamsi.
PAPUDO, DA. *adj.* Daco in babalonan cun dao tamsi.
PÁPULA. *f.* Hubag hubag.
PAQUEBOT. *m.* Sacayán.
PAQUEBOTE. *m.* Sacayán.
PÁQUETE. *m.* Potos; pinotos.
PAR. *adj.* Mag sama, mag topong, atol.—*m.* Pades, tomoy.—*f. pl.* Inul-uan.—A la par. *m. adv.* Dongan, dorogan.—Á pares. *m. adv.* Tagdaha.- Sin par. *m. adv.* Sin uaray topong, sin uaray sama.
PARA. *prep.* Basi.—Dapit.—Sa.—Agud.—*¿Para qué* sirve eso? *¿Ano* an guinagamitan siton?—Le riñó *para que* se enmiende. Nagsauay sa iya *agud* magbasul.
PARABIÉN. *m.* Pag sarita.
PARÁBOLA. *f.* Pananglitan, higaday, casayoran.
PARABOLANO. *m.* Parahigaday.
PARABÓLICO, CA. *adj.* An tungud ó canan pananglitan.
PARACAIDAS. *m.* Baga maquina nga gamit sa mga nagsasacay sin globo, cay basi cun maholog, mahinay hinay an pag cahalog.
PARACENTESIS. *f. Cir.* Pag bosbos ó pag bono sa tiyan cay basi macuha adton baga tubig nga nacacaraut san masaquit.
PARACLETO. *m.* An Dios nga Espíritu Santo.
PARÁCLITO. *m.* An Dios nga Espíritu Santo.
PARACRONISMO. *m.* Sayop sin pag isip ó pagasoy sa mga inagui.
PARADA. *f.* Pag ocoy, pag poroco, pag odong.—Pinoporocan.—Pasturan ó guincacatirocan san mga hayop.—Camalig nga binabantayan basi magcasta dida an mga hayop.—An baga catubtuban cun dao sa pag padalagana sa mga cabayo, etc.—Pag rumbay an mga casoldadosan basi hibil-ngon sa mga labao nga mga ponoan.—Paod sa mga salug.
PARADERO. *m.* Pinoporocoan, oquian, hapitan.—*fig.* Catubtuban, catapusan.
PARADETA. *f.* Pag ocoy, pag odong sin dali.—*pl.* Sayao.
PARADIGMA. *m.* Susgaran; susgaranan; panundugan, pagsorondan.
PARADISIACO, CA. *adj.* An tungud ó sa Paraiso.
PARADISERO. *m.* Paramanua; paramusil.—Parasisa, parasumat sin bua.
PARADO, DA. *adj.* Hubia, mahubia.—Locbo.
PARADOJA. *f.* Pag asoy, casayoran nga diri matuod.
PARADÓJICO, CA. *adj.* Diri matuod.
PARADOJO, JA. *adj.* Diri matuod.
PARADOR, RA. *adj.* Maocoy, maodong.—*m.* Hapitan, harapitan.
PARAFERNALES. Bienes parafernales. Mga mangad nga lugaringon sin babaye, cay iya dara san pagcasla sa ira, sugad man an mga pinanonud niya ó mga ihinatag sa iya.
PARAFRASEAR. *a.* Pagasoy nga pagsumpay san lactud nga casayoran.
PARÁFRASIS. *f.* Pagasoy nga pagdugang san lactud nga casayoran.
PARAFRASTE. *m.* Paraasoy, in sinusumpayan sin polong an lactud nga casayoran.
PARAGOGE. *f.* Pagsumpay sin letra sa catapusan san polong.
PARAGONAR. *a.* Pag sanglit, pag tandig.
PARÁGRAFO. *m.* Bahin, usa cabahin sin surat.
PARAGUAS. *m.* Payong; payongpayong.
PARAGUAY. *m.* Picoy.
PARAISO. *m.* id., Tanaman.—Langit.
PARAJE. *m.* Oroquian.—Camutangan.
PARAL. *m.* Cahuy nga nalabao sa cota, etc.—*Mar.* Cahuy nga linasian sin daco sa butnga, ngan hinihirogan sin sebo, ug padadalaganan an sacayán in guinpapalutao.
PARALELISMO. *m.* Pagcasama sin cahirayo.
PARALELO, LA. *adj. Geom.* Magsama sin cahirayo.—Magsama mag topong.—*m.* Pag sanglit, pag tandig.
PARÁLISIS. *f.* Saquit nga calulid, sampil nga saquit.
PARALITICADO, DA. *adj.* Lulid, sampil.
PARALÍTICO, CA. Lulid, sampil.
PARALIZAR. *a.* Pacalulid, pacasampil.—*r.* Lulid, sampil.—*fig.* Pag olang; pacaolang.—*r.* Ocoy.
PARALOGISMO. *m.* Pagasoy nga diri matuod.
PARALOGIZAR. *a.* Pagasoy nga diri matuod.
PARAMENTAR. *a.* Pagsab-ong, pag rayandayan, pag hiyas.
PARAMENTO. *m.* Sab-ong, rayandayan, hiyas.—*Arq.* Caraygan.—An mga gamit sa singbahan sa pagmisa, etc.
PARAMERA. *f.* Guba, cagubaan.
PÁRAMO. *m.* Guba.

PARANCERO. *m.* Paradacop sin tamsi, bugsoc, etc.
PARANGÓN. *m.* Sanglit.
PARANGONAR. *a.* Pagsanglit, pagtanding, pagtandig.
PARANINFO. *m.* Testigos sa mga pagcasal.—An nagpupahibaro sin caopayan; an sinusugo sin pagpahibaro.
PARANZA. *f.* Ocad sa tuna, ug dida natatago an mamu nusil sa mga bugsoc, etc. Taragoan.
PARAO. *m.* Sacayán nga parao.
PARAPETARSE. *r.* Pagsalipud.—*fig.* Pagtagam.
PARAPETO. *m.* Alobaybay sa mga hagdan, tulay, etc.—Sasalip-dan.
PARAPLEGIA. *f. Med.* Saquit nga calulid.
PARAPOCO. *com. fig.* y *fam.* Tauo nga nagtatagam ug diri maisug.
PARAR. *m.* Sugal sa baraja.
PARAR. *n.* Ocoy, poroco, odong; olong ocong; doong; hapit; hapon; tahan; talampoy; talaon; tungbalay, tumbalay; aput; ang-ang.—*a.* Sagang.—Pagtima, pagandam.—Sin parar. *m. adv.* Layonlayon, sin dagmit.
PARARRAYO. *m.* Bolong san linti.
PARÁSCEVE. *m.* An viernes santo.
PARASELENE. *f.* Bulan.
PARASISMO. *m.* Bontug, cauara sa mga balatian tungud sin saquit.
PARÁSITO, TA. *s.* Mananap ó tanum nga nagapot ó nacatin sa lain ug dida siya nabubuhi.—*m.* An tauo nga naopud opud sa igcasitauo basi tagan siya sin cacaanon.
PARASOL. *m.* Payong, payong payong.
PARÁSTADE. *m.* Cota nga carig-onan sa mga arcos.
PARATA. *f.* Barobat-ang.
PARAZONIO. *m.* Baga espada nga halapad ug diri tais.
PARCA. *f. fig. poét.* An camatayon.
PARCAMENTE. *adv. m.* Guintatalagudti.
PARCE. *m.* Sedula nga canan maestro hatag sa iya mga discípulo, balos san ira camaoyatum sin pagaram, ngan cún macasala sira iguinpapaquita iton sedula sa maestro, ug diri ná sira quinacastigo.
PARCELA. *f.* Oma, oma ó tuna nga haligot.
PARCELAR. *a.* Pagsocol ug pagtigaman san tuna, cay basi an pagbayad san buhis.
PARCIAL. *adj.* An tungud sa usa cabahin sin usa mán cabug-os.—Diri bug-os.—An magapil sa lain.
PARCIALIDAD. *f.* Caboniog, in nagcacaboniog an iba sa ano mán nga buhat, cundi diri opud an cadam-an.—Pagsangcay.—Larang ó huna huna nga diri matadong.—*ant.* Camaopay sin buot.
PARCIALMENTE. *adv. m.* In tungud sa usa lá cabahin, cún sa iba lá nga mga bahin.—Sin diri matadong.—*ant.* Sa maopay nga buot.
PARCIDAD. *f.* Casadangan.
PARCO, CA. *adj.* An may casadangan.
PARCHAZO. *m. fig.* y *fam.* Dorogas, tiao.
PARCHE. *m.* Parco.—Totob sin guimbal.—Pegar un parche á uno *fr. fig.* y *fam.* Pag limbong sa iya.
PARDAL. *adj.* Tauo nga naocoy sin bongto nga gutiay.
PARDAL. *m.* Mananap nga mapintas.—Tamsi nga sugad sin maya.—*fig.* y *fam.* Tampalasan, malimbong.
PARDEAR. *n.* Labao, in nalabao an color nga binughao.
PARDILLA. *f.* Tamsi nga pardillo.
PARDILLO. *m.* Tamsi nga pardillo.
PARDO, DA. *adj.* Bug hao, binug hao, burag hao.—Masirum.
PARDUSCO, CA. *adj.* Binug hao.
PAREAR. *a.* Pagsi-ing; atul, atul atul.—Pag tag duha, pag pades.
PARECER. *m.* Pag buot, caburut-on; huna huna. Casagdonan, casalagdonan.—An baga cahimo sa bayhon cún sa lauas há san tauo.—Arrimarse al parecer de uno. *fr. fig.* Pag alagad, pag gapil sa iya.—Tomar parecer *fr.* Paquisagdon.
PARECER. *n.* Butho, paquita, pahayag.—Pag huna huna.—Olput.—Agui, hinguian ná.—*r.* Aguid, aguidaguid, sopó.—Parece que vá, pero viene. Baga ticadto, cundi ticanhi.
PARECIDO, DA. *adj.* Masugad.
PARED. *f.* Cota.—Bong bong.
PAREDAÑO, ÑA. *adj.* May cota, may bong bong.
PAREDÓN. *m.* Cota nga daco.
PAREJA. *f.* Usa capades, pades.
PAREJO, JA. *adj.* Masugad; mag sama, mag topong.
PAREJURA. *f.* Casugad; casama, catopong.
PARELLA. *f.* Dug nit, trapo.
PARÉNESIS. *f.* Pag sagdon.
PARENÉTICO, CA. *adj.* Masagdon.
PARENTELA. *f.* Caorop-dan, igcaca anac.—Pag caoropud.
PARENTESCO. *m.* Pag caoropud, caoropud.
PARÉNTESIS. *m.* Sumpay nga mga polong, nga diri ngagayud casoroc-an.—Tigaman nga sugad sini ( ).—*fig.* Pag paocoy.
PAREO. *m.* Pag si-ing. Pagpades, pag tagduha.
PARERGON. *m.* Sumpay, dugang nga baga rayandayan.
PARHELLA. *f.* Balarao.
PARHELLO. *m.* Balarao.
PARHILERA. *f.* Bonga bongan; calcagan.
PARIA. *m.* Tinimaua, taramayon.
PARIAS. *f. pl.* Buhis nga bayad sin usa nga hadi sa usa mán nga hadi nga labao sa iya.—Dar, ó rendir, parias á uno. *fr. fig.* Pag alagad, pag tahud sa iya.
PARIAS. *f. pl. Anat.* Inul-nan.
PARICIÓN. *f.* Panganac an mga hayop.
PARIDA. *adj.* Bag-o pá nga nag anac.
PARIDAD. *f.* Sanglit.—Catopong, casama.
PARIDERA. *adj.* Olin olin.—*f.* Panganac an mga hayop
PARIENTE, TA. *adj.* y *s.* Oropud; caorop-dan; igcacaanac.—Pariente cercano. Sooc.—Pariente lejano. Bauhag.
PARIETAL. *adj.* Quinota.—*Zool.* Tul-an sa oló.
PARIETARIA. *f.* Banua nga parietaria.
PARIFICAR. *a.* Pag pananglit, pag butang sin pananglitan.
PARIHUELA. *f.* Asagan.—Paras-gan.
PARIR. *n.* Paganac; himogso; hung-lao.—Parir todos los años. Olin olin.—Parir antes de tiempo. Hono.—Parir los peces. Yab yab.
PARLA. *f.* Carocayacan.
PARLADOR, RA. *adj.* Mayacan, himolong, babáan, tabian.
PARLADURÍA. *f.* Goro goro; carocayacan, pag yacan nga diri angay.
PARLAEMBALDE. *com. fig.* y *fam.* Mayacan sin uaray mán polos.
PARLAMENTAR. *n.* Pag carocayacan.—Pag sarabut, paquigpolong.
PARLAMENTARIO, RIA. *adj.* An tungud sa parlamento.—*m.* Tauo nga maquiquigpolong.—Tauo sa parlamento.
PARLAMENTO. *m.* An guincacatirocan sin mga tauo

nga mahal ug daco an catungdanan sa pag bagay-bagay hionong sin caopayan, etc.—Capopong-tan.
PARLAR. *a.* Pag yacan, pag polong.
PARLATORIO. *m.* Carocayacan, pag carocayacan.
PARLERÍA. *f.* Carocayacan. Goro goro.
PARLERO, RA. *adj.* Mayacan, babáan, cuti sin polong.
PARLERUELO, LA. *adj.* Mayacan, babáan.
PARLETA. *f. fam.* Carocayacan.
PARLÓN, NA. *adj.* Mayacan, babáan.
PARLOTEAR. *n. fam.* Pag carocayacan.
PARODIA. *f. fam.* Pag pananglit.
PARODIAR. *a.* Pag pananglit.
PAROLA. *f. fam.* Camayacan.—*fam.* Carocayacan.
PAROXISMO. *m.* Bontug, cauara sa mga balatian tungud sin saquit.
PARPADEAR. *n.* Pag alobaob.
PÁRPADO. *m.* Alobaob, lucap lucap.
PÁRPAR. *m.* Honi sin itic ó pato.
PARQUE. *m.* Tanaman nga quinota ó inalad, ngan harani sa balay nga palasio.—*Mil.* Burug tangan sa mga casangcapan sa pag guerra.
PARQUEDAD. *f.* Casadangan. Cagutiay.
PARRA. *f.* Balagon nga paras nga namomonga sin ubas.
PARRA. *f.* Baga cámao.
PARRADO, DA. *adj.* Cahuy ug iba pá nga hag laba an mga sanga.
PÁRRAFO. *m.* Bahin; bolos.—Tigaman nga ortográfico nga sugad sini—Echar párrafos. *fr. fig.* y *fam.* Pag yacan pag polong sin damo.—Párafo aparte. *expr. fig.* y *fam.* Solibang co, solibangay co.
PARRAL. *m.* Mga paras nga binalayan.—Mga paras nga damo an mga saringsing.
PARRAL. *m.* Baga cámao.
PARRANDA. *f. fam.* Hampangan, harampangan.
PARRAR. *n.* Pag halaba sin mga sanga an mga cahuy, etc.
PARRICIDA. *com.* An mag patay sa iya amay cún iroy bá cún sa iba pá nga cag anac.
PARRICIDIO. *m.* Pag patay sa iya amay, cún sa iya iroy ug iba pá nga mga cag anac.
PARRILLA. *f.* Baga tibor cún biso bá.
PARRILLAS. *f. pl.* Saladang; tarapan. Langon, langonan.
PARRIZA. *f.* Paras nga ihalas.
PARRO. *m.* Pato, itic.
PÁRROCO. *m.* id., an Cura sa bongto, amay, amahan sa calag.
PARROQUIA. *f.* Singbahan nga ponoan sa tag-sa nga bongto, nga minamangnoan sin párroco.—An mga tauo ug an tuna nga sacop sa gahum sa párroco.—Cumplir con la parroquia. *fr.* Pag compesal sa catuigan.
PARROQUIAL. *adj.* An tungud ó canan parroquia.
PARROQUIALIDAD. *f.* An hatag ó togot, an tungud sa usa nga parroquia.
PARROQUIANO, NA. *adj.* Tauo nga sacop sa parroquia.—*m.* y *f.* An parapalit guihapon sa usa nga tendahan san iya mga casoroc-an.
PARSIMONIA. *f.* Casadangan.
PARTE. *f.* Bahin.—Madon.—Buang.—Lotos.—Pahat.—Gahin.—Pihig.—Tagpiri.—Calong.—Canit.—Dolon.—Tungud.—Pinid.—Atol.—Dar parte. *fr.* Pag pahibaro, pag sumat.—Hiras.
PARTE de donde viene el viento. Bocaran.
PARTES de que consta el corral de pescar, el chinchorro ó red. Banata.
PARTE baja de la sementera. Bantayao.
PARTE inferior del vientre. Poson.
PARTE trasera del cangrejo Lucob lucob.
PARTE mayor que corresponde ó se da al que cazó el puerco ó venado con su red. Lcihon.
PARTE anterior de la cabeza, hacia la frente. Alintaracan.
PARTEAR. *a.* Naram.
PARTERA. *f.* Manaram.
PARTERÍA. *f.* Pag camanaram.
PARTERO. *m.* Manaram.
PARTESANA. *f.* Panganiban nga sugad sin bangcao.
PARTIBLE. *adj.* Mahimo mabahin; sadang pag bahinon.—Sadang pag tong-on.
PARTICIÓN. *f.* Bahin; malon; pahat. Pag bahin; pagmalon; pag pahat.
PARTICIONERO, RA. *adj.* Angbit, canit.
PARTICIPACIÓN. *f.* Pag caangbitan.—Pag pahibaro, pag pahabaro.
PARTICIPANTE. *p. a.* Angbit; canit.-Magpapahibaro.
PARTICIPAR. *a.* Pag pahibaro.— *n.* Angbit; canit; onong; agum, hiagum; auat.
PARTÍCIPE. *adj.* Angbit; canit.
PARTICIPIAL. *adj. Gram.* An tungud sa participio.
PARTICIPIO. *m. Gram.* Bahin sa oración nga sinisiring participio.
PARTÍCULA. *f.* Bahin nga gutiay.—*Gram.* Bahin sa oración nga diri nadedeclinar.
PARTICULAR. *adj.* Lugaringon.— Orosahon.— An uaray catungdanan.
PARTICULARIDAD. *f.* Baga calainan.
PARTICULARIZAR. *a.* Pag asoy sin maopay sa pagcatinag-satag-sa.—Pag paora, pag paorug.
PARTICULARMENTE. *adv. m.* Labi pá. Sa pagcatinag-sa tag-sa.
PARTIDA. *f.* Pag guican.—Partida nga sinurat sa mga libro sa singbahan, ug an houad ó sinacal sini nga partida, nga carig-onan san tauo.—Panon sin mga tauo.—An tag-sa ca pag sugal.—*fig.* Camatayon.
PARTIDARIO, RIA. *s.* Manambal nga paracadto sa mga borobongto.—*adj.* Magapil.
PARTIDO. *m.* Mga tauo nga gapil sa ira mga guintutuyo.—Baga caopayan ó capulsanan.—Baga paglarang.—Mga partido ó mga borobongto nga sacop sa usa nga provincia.
PARTIDO, DA. *p. p.* Binuca; naboong; rapac.
PARTIDOR. *m.* Paragahin. Parapahat. Parabahin.—Paratiac sin cahuy.
PARTIMIENTO. *m.* Bahin; malon; pahat. Pag bahin; pag malon; pag pahat.
PARTIR. *a.* Pag buca.—Pag boong.—Bahin, bahin bahin.—Pag pahat.—Hiras; malon; osang; guinit; hanit; hanit hanit; polá; potpot; dolon; pinid; lasa; luhang; hiua hiua; pihig; taquias ó tacyas; bagtac.—*n.* Pag guican, butauan.
PARTITIVO, VA. *adj.* Sadang pag bahinon.
PARTO. *m.* Pag anac, pag himoso.
PARTURIENTE. *adj.* Nag aanac, naghihimoso.
PÁRULIS. *m. Cir.* Hubag sa mga lagus.
PARVA. *f.* Trigo etc., nga guintataltag basi pagguiocon.—Tapong sin trigo, humay, etc.
PARVEDAD. *f.* Cagutiay, pag cagutiay.
PARVIDAD. *f.* Cagutiay, pag cagutiay.
PARVIFICENCIA. *f.* Pag gasto sin talagudti.
PARVO, VA. *adj.* Guti, gutiay, dito.
PARVULEZ. *f.* Cagutiay.—Catangcud.
PÁRVULO, LA. *adj.* Guti, gutiay, dito.—*s.* Bata.
PASA. *f.* Ubas nga pasas.
PASACABALLO. *m.* Sacayán nga uaray toladoc.
PASACALLE. *m.* Tenog sa sesta ug iba pá nga toronggon, sones.

PASADA. *f.* Pagagui.—Socol nga lima ca teel an hilaba.—Hatag nga salapi cun iba pa nga igo sa pagcaon.—*fig.* Pagpacaraut.—Dar pasada. *fr.* Pagtangdo la.—De pasada. *m. adv.* Agui la.

PASADERA. *f.* Taytayan, latayan.

PASADERAMENTE. *adv. m.* Casadangan la.

PASADERO, RA. *adj.* Macacaagui.—Oroppayda la.—Maromasayon.—Agui la.—*m.* Taytayan, latayan.

PASADILLO. *m.* Binorda.

PASADIZO. *m.* Taytay, taytayan; latay, latayan; tarabocan, taratbocan.

PASADO. *m.* Inagui na.—Soldados nga mga natapon sa mga cauay.—*pl.* Mga guinicanan.

PASADOR. *m.* Pana nga tais caopay.—Tranca nga puthao sin puerta.—Padlong sin bisagra.—Saraan.

PASADURA. *f.* Aguian.

PASAGONZALO. *m. fam.* Sontoc, puniti.

PASAJE. *m.* Pagagui.—Aguian, araguian.—Bayad san pagagui.—Hinacay.—Saracay, mga magsaracay.—Salagan.—Polong sa santos nga Surat, etc.

PASAJERO, RA. *adj.* Casagboyan sin tauo aguian.—Madali la.—*s.* Saracay, magsaracay.—Omaragui.

PASAMANAR. *a.* Pagbutang sin galón sa mga biste, etc.—Pagalobay-bay, pagbutang sin alobay-bay.

PASAMANERÍA. *f.* Galón.—Catungdanan sin parahimo sin galón.—An balay nga guinbubuhatan san galón.—Tendahan sin galón.

PASAMANERO. *m.* Parahimo sin galón, etc.—Parabaliguia sin galón, etc.

PASAMANO. *m.* Galón nga bulauan, salapi, igagama, etc.—Alobay-bay.

PASAMENTO. *m.* Camatayon, cabonot.

PASAMIENTO. *m.* Camatayon, cabonot.

PASANTE. *m.* An maopudopud san magtoroon, basi mabatid siya san guina-adman niya.—Magtoroon, magturutdo.

PASANTÍA. *f* Catungdanan sa pagcapasante, pagcapasante.

PASAPÁN. *m. fam.* Totol-nan.

PASAPORTE. *m.* id., carig-onan.

PASAR. *a.* Pagagui; agui.—Lacbas.—Pahog.—Alabas.—Alopaip.—Horos.—Lapus.—Lupao.—Songroy.—Soroy.—Susughot.—Taac.—Salopsop.—Tara.—Bani.—Lagdas.—Lahus.—Losot.—Latay.—Dahop.—Dosoros. Haboyhaboy.—Panaytay.—Ahas.

PASAR río ó estrecho de mar. Pagtaboc.

PASAR sobre lo que está atravesado en el tránsito. Lacad, lacaang.

PASAR raspando. Lacmit, lauit.

PASAR por alto ó pasarse de la memoria. Hilapaolapao.

PASAR por alto alguna cosa. Lactao; lipang, lipod.

PASAR de boca en boca, de mano en mano. Onlod, paonlod, pasil.

PASAR á hombros. Osong.

PASAR de parte á parte. Salauay.—Tahus, tahustahus.

PASAR el rasero. Saphid.

PASARSE el papel, etc. Honog, sihag, damay.

PASAR por entre mucha gente. Alatiat, saboysaboy.

PASAR ó rodear punta de mar, monte, etc. Baclay.

PASAR rozando. Baigad.

PASAR la furia. Agohos, ahos.

PASAR por entre piedras, salvándolas. Biatbiat.

PASAR por en medio. Bulha.

PASAR por donde hay mucha gente, mucha maleza, etc. Bulhay.

PASAR de largo. Butauan.

PASAR el sudor la ropa. Bahuca.

PASAR adelante. Usuag. Alihis; aros.

PASAR término ó plazo. Bonos; lapas.

PASARSE vasija, etc. Hamon, tohom.

PASAR por estrechura ó entre mucha gente. Alatiot.

PASAR por en medio de dos cosas. Hol-ot.

PASAR de una rama á otra. Lacbang.

PASAR río, camino etc., de un lado á otro. Lactas.

PASAR por estrecho de mar ó entre mangles. Salag, sulang.

PASAR cerca de alguna parte. Sapigad.

PASAR de una clase á otra, de un lugar á otro. Tapon.

PASAR por donde no es camino real. Tarap.

PASAR por debajo. Tuab.

PASAR por la orilla ó cerca. Ligad.

PASAR ó introducirse el viento. Horothorot.

PASAR enredadera etc. de un árbol á otro. Cotay.

PASAR con dificultad por donde hay mucha gente. Dagosdos.

PASAR por medio de malezas, etc. Hagupahop.

PASAR suavemente la mano por el cuerpo. Hapuhap.

PASAR embarcado por bocana de río. Panabang.

PASAR hojas de libro. Paropacli.

PASAR por el camino. Pangindalan.

PASAR, enviar. Pagdara, pagdolong. Pagpadara, pagpadolong.

PASAR un recado. Pagpahibaro.

PASAR, aventajar. Labao.

PASAR, cerner. Pagag-ag.

PASAR la comida ó bebida. Pagtol-on.

PASAR á mejor vida. Patay.

PASARSE de la memoria una cosa. Lipat, limot.

PASATIEMPO. *m.* Calilinganan.

PASATORO (Á). *m. adv.* Pagbono san todo san pagagui niya.

PASAVANTE. *m. Mar.* Carig-onan nga hatag sa mga nagsasacay san ponoan san mga casoldadosan sa dagat basi diri sira paganoanoon.

PASAVOLANTE. *m.* Buhat nga guinbubuhat sin dalidali ug sin uaray panginano.

PASCUA. *f.* id., pasco.

PASCUAL. *adj.* An tungud ó canan pasco.

PASE. *m.* Togot, pagtogot.

PASEADERO. *m.* Lacatlacatan.

PASEADOR, RA. *adj.* Malacat, malacao.—*s.* Paralanat, paralacao, paraglacat.

PASEANTE. *p. a.* Malacat, malacao.—Halayhalay.

PASEAR. *n.* Paglacao, paglacat.—Lacatlacat.—Halayhalay.

PASEO. *m.* Lacatlacatan.—Paglacat, paglacan.

PASERA. *f.* An lugar nga guinpapahinogan san mga bonga.—Pagpahinog san mga bonga.

PASERO, RA. *adj.* Sinisiring an cabayo ó mula nga maaram magpaso.—*m.* y *f.* Parabaliguia sin mga pasas.

PASIBILIDAD. *f.* Pagcamailub, pagcamaantos.

PASIBLE. *adj.* Mailub, maantos; sadang mailub, sadang maantos.

PASICORTO, TA. *adj.* Halipot an pagpitad.

PASILARGO, GA. *adj.* Halaba an pagpitad.

PASILLO. *m.* Buang nga harohalaba ug harohaligot.

PASIÓN. *f.* Pagcasáquit.—Caipa, pagcaipa.

PASIONARIA. *f.* Banua nga pasionaria.

PASIONARIO. *m.* Libro nga sinuratan san santos nga Pagcasáquit san aton Guinoo.

PASIONCILLA. *f.* Caipa nga umaragui la.

PASIONERO. *m.* Paracanta san santos nga Pagcasáquit sa aton Guinoo san semana santa.

PASIONISTA. *m.* Paracanta san santos nga Pagcasáquit san aton Guinoo sa semana santa.
PASITROTE. *m.* Halipot nga pagpitad an mga hayop.
PASIVAMENTE. *adv. m.* Sin uaray paglalabut.—*Gram.* Sa cahologan nga pasivo.
PASIVO, VA. *adj.* An nacarauat san acción san agente, sin uaray mán bubulig.—An diri naglalabut.—An salapi nga hatag cún sohol nga ihinahatag sa iba nga mga tauo cay an ira mga pagtuman san mga sugo nga hadianon.
PASMADO, DA. *adj.* Ngarat, hipausa.—Domog cún dao cahuy.—Napasma.
PASMAR. *a.* Ngarat.—*fig.* Hipausa.—Domog cún dao cahuy.—Pasma, pagsaquiti sin pasma.—Lubad, in nalulubad an mga pintar.
PASMO. *m.* Saquit nga pasma.—Ngarat.—Hipausa.
PASMOSAMENTE *adv. m.* Orosahun gud.
PASMOSO, SA. *adj. fig.* Orosahun, macatitingala.
PASO. *m.* Pitad; lacbang; lacang.—Balitang.—Aguian, araguian; binghal, lacdanan.—An agui.—Caagui, ca sugad.—Cabonot.—An mga guinaguian san aton Guinoo Jesucristo.—Paso largo. Bacang.—A buen paso. *m. adv.* Sin dagmit, cadagmitan. A cada paso. *m. adj. fig.* Danay, sin danay, sin agsub.—A dos pasos. *m. adv. fig.* Harani caopay.—A ese paso. *m. adv. fig.* Tungud sito.—Alargar el paso. *fr. fam.* Pagdagmit.—Andar en malos pasos. *fr. fig.* Maraut an batasan.—A paso de buey. *m. adv. fig.* Hinay hinay gud.—A paso de tortuga *m. adv. fig.* Hinay-hinay gud.—A paso largo. *m. adv.* Sin dagmit.—A pocos pasos. *m. adv.* Haraniay gud.—Apretar el paso. *fr. fam.* Dagmit.
PAPIE. *m.* Sayao.
PASQUÍN. *m.* Surat nga uaray pirma, nga ibinubutang bisan diin sa cadaygah basi pagbasahon sa mga tauo, nga contra gud sa igcasitauo.
PASQUINAR. *a.* Pagbutang sin mga pasquín.
PASTA. *f.* Minasa; buli.—Potos sin libro.—Buena pasta. *fig.* Malinao an buot.
PASTAR. *a.* Pagdara sa mga hayop ngadto sa may banua.—*n.* Sabsab; panabsab.
PASTECA. *f.* Motob nga gamit sa mga sacayán.
PASTEL. *m.* Minasa nga harina nga may manteca, carne nga tinad tad, isda, etc.—Banua nga pastel.—*fig.* y *fam.* Hilit ó tinago nga pagcasabut ngan maraut. *fig.* y *fam.* Tauo nga habobo ug matamboc.—*Fort.* Baga rauis nga quinota alagad lá san baga pagcabutang san tuna.—Descubrirse el pastel *fr. fig.* y *fam.* In nabantug an tinutuyo sin pagtagoan.
PASTELEAR. *a. fig.* y *fam.* Pagalagad cay may guinlalanat nga lain nga caopayan, etc.
PASTELERÍA. *f.* Balay nga guinbububatan sa mga pastel.—Tendahan sin mga pastel.—Cabatiran sin pag himo sin mga pastel.—Mga pastel.
PASTELERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin mga pastel.—Parabaliguia sin mga pastel.
PASTELILLO. *m.* Matam-is nga pastelillo.
PASTELÓN. *m.* Pastel nga may tinad tad nga carne, mga siuo, etc., etc.
PASTILLA. *f.* id., pastiya nga socolate, pastiya nga sabón, etc.
PASTO. *m.* Pag sab sab.—Banua nga pinangangaon sa mga hayop ó mga manapap
PASTOFORIO. *m.* Oroquian nga inoquian sadto ánay sa mga labao nga diris ó sacerdote sa mga diuatahan dida sa mga pinacasingbahan nira.
PASTOR, RA. *m.* y *f.* Bantay, parabantay, magbantay, paramangno.—Ponoan sa Santa Iglesia, amay sa calag.
PASTORAL. *adj.* Pinastores.—An tungud ó canan mga ponoan sa Santa Iglesia.
PASTORALMENTE. *adv. m.* Pinastores, masugad sia pastor.
PASTOREAR. *a.* Pag bantay, pag mangno sa mga hayop.—Pag bantay an mga ponoan sa santa Iglesia san ira mga nasasacopan.
PASTORELA. *f.* Sones, pag canta nga pinastores ug malipayon.
PASTOREO. *m.* Pag bantay sa mga hayop.
PASTORÍA. *f.* Pag capastor.—Pag bantay.—Capastorisan.
PASTORICIO, CIA. *adj.* Pinastores.
PASTORIL. *adj.* Pinastores.
PASTORILMENTE. *adv. m.* Pinastores gud.
PASTORIDAD. *f.* Camahomoc dao minasa.
PASTOSO, SA. *adj.* Mahomoc dao minasa.
PASTURA. *f.* Banua nga pinangangaon sa mga hayop. Tubong sa mga baca, etc.
PASTURAJE. *m.* An pinangangaoan ó pinanabsaban sa mga hayop.
PATA. *f.* Teel, siqui.—Pata de ganso. Caquit.—Pata de gato, etc. Camoy.—Banua nga pata.—Pata coja. *fig.* y *fam.* Piang.—A pata. *m. adv. fam.* Bactas lá.—Echar la pata. *fr. fig.* y *fam.* Pagdaug, pag labao.—Patas arriba. *m. adv. fig.* y *fam.* Huyang.
PATA. *f.* Itic nga babaye. Tamao nga babaye.
PATACA. *f.* Usa nga daco.
PATACA. *f.* Banua nga pataca.
PATACO, CA. *s.* Tinimaua.
PATACÓN. *m. fam.* Pisos.
PATACHE. *m.* Sacayán.
PATADA. *f.* Buy-ac.
PATAGORRILLA. *f.* Dingo.
PATAGORRILLO. *m.* Dingo.
PATAGUA. *f.* Cahuy nga patagua.
PATAJE. *m.* Sacayán.
PATALEAR. *n.* Casay casay.—Rumpat.—husa.
PATALEO. *m.* Pag casay casay.—Pag rumpat.—Paghusa.
PATALETA. *f.* Baga calipong sugad sin iborontug.
PATALETILLA. *f.* Sayao nga pataletiya.
PATÁN. *m. fam.* Tinimaua.—*fig.* y *fam.* Tapang.
PATANERÍA. *f. fam.* Catapang.
PATARATA. *f.* Taramayon.—Salingcapao.
PATARATERO, RA. *adj.* Masalingcapao.
PATATA. *f.* Tanum nga patata.
PATATUS. *m. fam.* Calipong sa olo.
PATAX. *m.* Sacayán.
PATEADURA. *f.* Pag buy-ac, pag tindoc, pag sindol.
PATEAMIENTO. *m.* Pag buy-ac, pag tindoc, pag sindol.
PATEAR. *a. fam.* Pag buy-ac, pag tindoc, pag sindol.—*n. fam.* Rumpat. Casay casay.
PATENA. *f.* Patena nga hulauan ó salapi nga dinorado nga gamit sa pag misa ug buratangan san hostias.—Biao sa dughan nga gamit sa mga babaye.—Limpio como una patena, más limpio que una patena. *locs. figs.* Mahinlo caopay.
PATENTE. *adj.* Dayag, sayud, hayag, buyag-yag.—*f.* Pag togot nga hadianon, carig-onan.—Pag togot ó carig-onan nga hatag sa mga ponoan san ira mga nasasacopan.—*c. v.* Pagpatente san Santisimo.
PATENTEMENTE. *adv. m.* Dayag caopay, sayud caopay, hayag caopay.
PATENTIZAR. *a.* Pag padayag, pag pahayag, pagpaquita.
PATEO. *m. fam.* Pag rumpat. Pag casay casay.

PÁTERA. *f.* Pinggan nga diri halarum.
PATERNAL. *adj.* Inamaynon, inamay.
PATERNALMENTE. *adv. m.* Sa inamaynon nga...
PATERNIDAD. *f.* Pag caamay.
PATERNO, NA. *adj.* An tungud ó canan amay. Inamaynon, inamay.
PATERNÓSTER. *m.* Amay namon.
PATETA. *m. fam.* Yaua.—*fam.* An may capiangan sa siqui cun sa páa bá, an may capiolan.
PATÉTICAMENTE. *adv. m.* Macabarantad gud.
PATÉTICO, CA. *adj.* Macabarantad.
PATIABIERTO, TA. *adj. fam.* Balico an páa, ca-ang.
PATIALBILLO, *m.* Mananap nga patialbiyo.
PATIALBO, BA. *adj.* Busag an teel ó siqui.
PATIBLANCO, CA. *adj.* Busag an teel ó siqui.
PATÍBULO. *m.* Bitayan.
PATIBULARIO, RIA. *adj.* Macaharadlue.
PATITA. *f.* Guti nga teel ó siqui.—Poner á uno de patitas en la calle. *fr. fig.* y *fam.* Pag paluas sa iya.
PATICOJO, JA. *adj. fam.* Piang.
PATIHENDIDO, DA. *adj.* Caramoy.
PATILLA. *f.* Sapiring nga bohoc.
PATÍN. *m.* Sauang sauang.
PATÍN. *m.* Tamsi nga patin.
PÁTINA. *f.* Baga tac sin tumbaga, etc.
PATINAR. *n.* Dalosdos.
PATINEJO. *m.* Sauang sauang.
PATIO. *m.* Sauang, sauang sauang.
PATITIESO, SA. *adj.* Sinisiring in an tauo inabutan sin saquít ug diri naquiua an iya mga páa ó mga teel.—*fig.* y *fam.* An nahipausa.—*fig.* y *fam.* An napadasig ó napadayao.
PATITUERTO, TA. *adj.* Balico an páa ó teel.—*fig.* y *fam.* Balico; lico lico.
PATIZAMBO, BA. *adj.* Balico an páa.
PATO. *m.* Itic.—Tamao, tamao tamao, gamao.
PATOCHADA. *f.* Polong nga diri angay, maraut.
PATOJO, JA. *adj.* Balico an páa ó teel.
PATOLOGÍA. *f.* Pag aradman nga tungud sa pagquilala sa mga casaquít ug an baga tinicangan nira.
PATOLÓGICO, CA. *adj.* An tungud ó canan patologia.
PATÓN, NA. *adj. fam.* Daco an páa ó teel.
PATRAÑA. *f.* Bua, sumat nga bua.
PATRAÑUELA. *f.* Bua, sumat nga bua.
PATRIA. *f.* Tuna, banua, bongto nga natauohan.—Patria celestial. An langit.
PATRIARCA. *m.* id., mga mahal nga mga tauo sa daan nga batasan, nga mga pinili sira sa Dios ug mga pangulo sin damo nga mga anac.—Mahal nga ngaran sa iba nga mga obispo.
PATRIARCADGO. *m.* Pag capatriarca.—Cahimtang, camahalan sa pagcapatriarca; an tuna nga sacop sa iya gahum.
PATRIARCADO. *m.* Pag capatriarca.—Cahimtang, camahalan sa pag capatriarca.—Tuna nga sacop sa iya gahum.
PATRIARCAL. *adj.* An tungud ó canan patriarca, pinatriarca.—*f.* Singbahan san patriarca; an tuna nga sacop sa iya gahum.
PATRICIO, CIA. *adj.* Moropio, tuminong nong.—Bantugan.
PATRIMONIAL. *adj.* An tungud ó canan patrimonio.
PATRIMONIALIDAD. *f.* An minamatadong san tauo, cay dida siya natauo sa bongto, basi tagan siya sin catungdanan nga singbahanon, nga hatag lamang sa mga moropio sa mao nga bongto; catadongan.
PATRIMONIO. *m.* Mga mangad san anac nga guican sa amay cun sa mga caapoyan.—*fig.* Mga mangad nga lugaringon.—Patrimonio real. Mga mangad nga hadianon.
PATRIO, TRIA. *adj.* An tungud ó canan patria.—An tungud ó canan amay.
PATRIOTA. *m.* An may gugma sa iya natauohan nga tuna ug nagtatalingoha man sin pag pacaopay.
PATRIÓTICO, CA. *adj.* Maopay, mahagugma sa iya natauohan nga tuna.
PATRIOTISMO. *m.* Auil, gugma sa tuna ó bongto nga natauohan.
PATROCINADOR, RA. *s.* Mananabang, parabulig.
PATROCINAR. *a.* Pag tabang, pag bulig.
PATROCINIO. *m.* Pag tabang, pag bulig.
PATRÓN, NA. *m.* y *f.* Mananabang, parabulig.—Mahal nga Patrón, mahal nga Patrona.—Tagada san balay nga hapitan sin tauo.—Agaron nga nalooy ug pinabubuhian niya an iya oripon ó bihag.—Ponoan sa usa nga sacayán.
PATRONA. *f.* Sacayán nga patrona.
PATRONATO. *m.* Catungdanan, gahum.
PATRONAZGO. *m.* Catungdanan, gahum.
PATRONEAR. *a.* Pag ponoan sin sacayán.
PATRONÍMICO, CA. *adj.* Ngaran nga guican san ngaran san amay cun sa iba bá nga caganac.
PATRONO. *m.* Mananabang, parabulig.—An may catungdanan ó gahum.
PATRULLA. *f.* Panon, usa capanon sin mga tauo, nga mga parabantay sira sa bongto labi pá in gab-i.
PATRULLAR. *n.* Pag mangno, pag bantay, pag sodoy.
PATUDO, DA. *adj. fam.* Daco an teel ó siqui.
PATULEA. *f. fam.* Mga casoldadosan, mga tauo nga nacacasamoc.
PATULLAR. *n.* Pag tamac, pag tonob sin macosog.—*fig.* y *fam.* Pag patigayon gud basi macuhaan guintutuyo.—*fam.* Pag carocayacan.
PAÚL. *m.* Danao, habobo nga tuna.
PAULAR. *m.* Halbo; cahalboan.
PAULAR. *n.* Pag yacan.
PAULATINAMENTE. *adv. m.* Hinay hinay.
PAULATINO, NA. *adj.* Hinay, mahinay, mahinay-hinay.
PAULILLA. *f.* Olud.
PAULINA. *f.* Excomunión nga guican sa Santos nga Papa sa mga tauo nga nagcauat, basi iooli nira an quinauat.—*fig.* y *fam.* Pag sauay.—*fig.* y *fam.* Surat nga macacaraut sa igcasitauo, cundi uaray pirma.
PAULINIA. *f.* Cahuy cahuy nga paulinia.
PAULONIA. *f.* Cahuy nga paulonia.
PAUPERISMO. *m.* Mga capobrisan.
PAUPÉRRIMO, MA. *adj.* Macalolooy gud.
PAUSA. *f.* Pag ocoy sin dali.—Camahinay.—Liat.
PAUSADAMENTE. *adv. m.* Hinay hinay.
PAUSADO, DA. *adj.* Hinay, mahinay, mahinay binay.
PAUSAR. *n.* Pag paocoy; pag pahinay.
PAUTA. *f.* Regla nga gamit sa pag badlis san papel.—*fig.* Susugaran.
PAUTADOR. *m.* Parabadlis san papel.—Parahimo sin regla.
PAUTAR. *a.* Pag badlis san papel.—*fig.*—Pag tutdo, pag hatag sin susugaran.
PAVA. *f.* Pabo nga babaye.
PAVADA. *f.* Capabohan.
PAVANA. *f.* Sayao.
PAVERO, RA. *m.* y *f.* Bantay sa mga pabo. Parabaliguia sin mga pabo.
PAVÉS. *m.* Baga calasag.
PAVESA. *f.* Tap-ong; tap-oc; agbun; aguio; aligato.

—Estar uno hecho una pavesa. *fr. fig.* y *fam.* Magasa, maluya caopay.—Ser uno una pavesa. *fr. fig.* y *fam.* Mapaob-sanon gud.
PAVEZNO. *m.* Siuo sin pabo.
PAVIDO, DA. *adj. poét.* Mahadlucon.
PAVIMENTO. *m.* An guinsal-gan sin mga baldosa, ladriyo, etc., dida sa mga balay, mga singbahan, etc.
PAVIOTA. *f.* Tamsi nga canauay.
PAVIPOLLO. *m.* Siuo sin pabo.
PAVO. *m.* Tamsi nga pabo.
PAVÓN. *m.* Tamsi nga pabo real.—Color nga maromaitum.
PAVONADA. *f. fam.* Pag libang libang sin dali.—*fig.* Padasig, padayao.
PAVONADO, DA. *adj.* Maromaitum.
PAVONAR. *a.* Pag hirog san puthao sin maromaitum.
PAVONAZO. *m.* Color nga mapula.
PAVONEAR. *n.* Padasig, padayao.—*fig.* y *fam.* Pagaram aram.
PAVOR. *m.* Cahadluc, caculba.
PAVORDE. *m.* Ponoan sin mga capadian. Pade, nga paratutdo sin teología, etc.
PAVORIDO, DA. *adj.* Mahadlucon; quinuculbaan.
PAVOROSAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga cahadluc, sa daco nga caculba.
PAVOROSO, SA. *adj.* Macaculba.
PAVURA. *f.* Cahadluc, caculba.
PAYASO. *m.* Gopong.
PAYO. *m.* Tauo sa oma, tapang.
PAYUELAS. *f. pl.* Baga tipdas.
PAZ. *f.* Pag cadaet, cadaet.—Caminǧao, camurayao; camurayauan.
PAZGUATO, TA. *adj.* Tapang.
PAZOTE. *m.* Banua nga mahamut.

PE

PE. *f.* Ngaran sini nga letra *p*.—De pe á pa. *m. adv. fig.* y *fam.* Ticang sa tinicanǧan ngada sa catapusan.
PEAJE. *m.* Bayad san pag agui.
PEAJERO. *m.* Parasocot san canan pag agui.
PEAL. *m.* Itarahub sa teel.—Medias nga uaray teel teel, cay naabut lá tubtub sa teel, cundi diri natatahuban an teel.—*fig.* y *fam.* Tauo nga horohonǧug, uaray polos, taramayon.
PEANA. *f.* Turun-ban, turun-banan.
PEAÑA. *f.* Turun-ban, turun-banan.
PEATÓN. *m.* Mag buruhat, soroholan, paraalayon.—Paradara san correo.
PEBETE. *m.* Morón, pebete.—Metsa nga isusurit sin luthang.—Mahamut.
PEBETERO. *m.* Burugtanǧan sin pebete nga mahamut.
PEBRADA. *f.* Sarsa nga may pimienta ug iba pá nga mga panacot.
PEBRE. *com.* Sarsa nga may pimienta ug iba pá nga mga panacot.
PECA. *f.* Punggud.
PECABLE. *adj.* Macacasala.—Sala.
PECADO. *m.* Sala. *pl.* Casal-anan.
PECADOR, RA. *adj.* Macasasala, magpacasasala; salaan.
PECAMINOSO, SA. *adj.* An tunǧud ó canan sala cún macasasala bá, maraut.
PEANTE. *p. a.* Macasasala.—Ora ora ná.
PECAR. *n.* Sala, pacasala, pag pacasada.—Pag sala.—Pamabaye.
PECCATA MINUTA. *expr. fam.* Sala nga gutiay.
PECE. *m.* Tuna nga tubigan nga gamit sin pag himo sin cota.—Borobongtud nga tuna.
PECERA. *f.* Sudlanan nga salaming nga tubigan ug burugtanǧan sin mga isda.
PECEZUELA. *f.* Bahin nga gutiay.
PECEZUELO. *m.* Teel ó siqui nga gutiay.
PECEZUELO. *m.* Isda nga gutiay.
PECIENTO, TA. *adj.* Masugad sin salong an color.
PECILUENGO, GA. *adj.* Bonga nga halaba an binonglan, ó langanǧan.
PECINAL. *m.* Lubogan, danao nga nabibiao an tubig ug damo an hanang, cahanangan.
PECIOLO. *m.* Langanǧan.
PECORA. *f.* Hayop nga carnero, etc.
PECOREA. *f.* Pangauat.
PECOREAR. *a.* Pag cauat, pag pangauat sin mga hayop.
PECOSO, SA. *adj.* Ponggoron.
PECTORAL. *adj.* An tunǧud ó canan dughan.—Macacaopay sa dughan.—*m.* An cruz nga binibiao sa dughan sa mga Señor Obispo.
PECUARIO, RIA. *adj.* An tunǧud ó canan mga cahayopan.
PECULADO. *m. For.* Pag cauat san canan hadi, cún an tinatapuran sin pag mangno asay an nag cauat.
PECULIAR. *adj.* Lugaringon, calugaringon.
PECULIARMENTE. *adv. m.* Labi pá.
PECULIO. *m.* Bahandi, mangad; puhonan.
PECUNIA. *f. fam.* Salapi.
PECUNIAL. *adj.* An tunǧud ó canan salapi.
PECUNIARIAMENTE. *adv. m.* Salapi gud.
PECUNIARIO, RIA. *adj.* An tunǧud ó canan salapi.
PECHA. *f.* Buhis, bayad.
PECHAR. *a.* Pag buhis. Pag bayad.
PECHE. *m.* Baga tipay.
PECHERA. *f.* id., petsera, itarahub sa dughan.
PECHERÍA. *f.* Mga buhis ó an buhis ó salapi.—Padrón san buhis.
PECHERO. *m.* Panapton nga iburutang sa dughan sa mga cabataan.
PECHERO, RA. *adj.* An mabuhis, buhis ná.—Tinimaua.
PECHIBLANCO, CA. *adj.* Busag an dughan sin barahibo.
PECHICOLORADO. *m.* Tamsi nga pardiyo.
PECHIGONGA. *f.* Sugal sa baraja.
PECHINA. *f.* Baga tipay.
PECHIRROJO. *m.* Tamsi nga pardiyo.
PECHISACADO, DA. *adj. fig.* y *fam.* Madasig, mapadayao.
PECHO. *m.* Dughan.—Soso.
PECHO. *m.* Buhis.
PECHUGA. *f.* Aba.
PECHUGÓN. *m.* Pag ticuang, baga pag poc poc sin inacosog sa dughan sa lain.—Pag songgo an mag casidughan.
PECHUGERA. *f.* Obo.
PEDAGOGÍA. *f.* Pag arad-nan sin pag tutdo sa mga cabataan.
PEDAGÓGICO, CA. *adj.* An tunǧud ó canan pag tutdo sa mga cabataan.
PEDAGOGO. *m.* Paratoon, paratutdo sa mga cabataan.
PEDAJE. *m.* Bayad san pag agui.
PEDÁNEO. *s.* Ponoan, capitan sa bongto.
PEDANTE. *adj.* Mapadayao sa iya quinaadman.—*m.* Paratutdo sin gramática sa mga cabataan, cundi sa ira tagsa nga mga balay.

PEDANTEAR. *n.* Pagpadayao, pagpadasig.
PEDANTERÍA. *f.* Camadasig, camadayao. Pag padayao.
PEDANTESCO, CA. *adj.* Madasig, madayao.
PEDANTISMO. Camadasig, camadayao. Pagpadayao.
PEDAZO. *m.* Pinit. Piri. Tagpiri. Polá. Quinlit, Cutlig. Lihad. Hinit. Hamil. Guinit. Hagubis. Iclib. Bica. Tipic. Hubut. Ipac. Lucad. Otud. Guipud. Guat. Gorot. Tilud. Tingguid. Tiquip. Tinabas.
PEDAZUELO. *m.* Pinit pinit, piri piri.
PEDERNAL. *m.* Santic. Santican. Santicon nga bato.
PEDESTAL. *m.* Carig-onan; sasarigan.—Turun-ban, turun-banan.
PEDESTRE. *adj.* Mabactas.—*fig.* Tinimaua, obus.
PEDICOJ. *m.* Pag quing quing.
PEDICULAR. *adj.* Saquit, nga nagdadamo sin tomá an lauas san masaquit.
PEDÍCULO. *m.* Binunglan.
PEDICURO. *m.* Tambalan.
PEDIDO. *m.* An inaaro, an pinangangaro.—Buhis.
PEDIDOR, RA. *adj.* Maaro; maquiquiaro.
PEDIDURA. *f.* Pag aro; pangaro.
PEDIGÓN, NA. *adj. fam.* Maaro; maquiquiaro.
PEDIGÜEÑO, ÑA. *adj.* Maaro; maquiquiaro; maanggaon nga tauo.
PEDILUVIO. *m. pl.* Pag parigos ó pag baños sa mga teel, basi macuha ó maiban an saquit.
PEDIMENTO. *m.* Pag aro; pangaro; pangamaya, pangamuyo. Paquimalooy.
PEDIR. *a.* Aro; pag aro; pangaro.—Amuyo, pangamuyo, pangamaya, paquimalooy.—Arangoa.—Angga.—Hangio.—Idug, idug idug.—Lobos.—Pedir, licencia. Damilit, panamilit.—Pedir prestado. Angcat.—Pedir prestado para devolverlo en la misma especie. Huram; soloc.—Pedir usura ó logro. Paquilaba, paquipalaha.—Pedir aguinaldo. Tarindao.—Pedir limosna. Paquilimos.
PEDO. *m.* Otot.
PEDORRERA. *f.* Otot otot, pag otot otot.—*pl.* Sarual nga hadooc caopay sa lauas.
PEDORRERO, RA. *adj.* Maotot, ototon.
PEDORRETA. *f.* Pagpatonog sa baba dao pag otot.
PEDORRO, RA. *adj.* Maotot, ototon.
PEDRADA. *f.* Pag batac sin bato.—Binatacan; guinbatacan sin bato.
PEDREA. *f.* Pag batac batac.—Paguibatac batac.—Pag uran sin bagtic nga tubig nga dao bato.
PEDREGAL. *m.* Cabatohan, cababtoan; batohun, bagtohun.
PEDREGOSO, SA. *adj.* Batohon, bag tohun.—An may saquit sa bato nga quinucurian sin pag ihi.
PEDREJÓN. *m.* Bato nga daco.
PEDREÑAL. *m.* Pusil nga halipot.
PEDRERA. *f.* Pamatohan.
PEDRERÍA. *f.* Mga bato nga mahal.
PEDRERO. *m.* Cotero, parasacsac sin bato.—Luthang nga gutiay.
PEDREZUELA. *f.* Batohay.
PEDRISCA. *f.* Uran nga bagtic dao bato.
PEDRISCAL. *m.* Cabatohan, cababtoan; batohun, bagtohun.
PEDRISCO. *m.* Uran nga bagtic dao bato.—Cabatoan.
PEDRISQUERO. *m.* Uran nga bagtic dao bato.
PEDRIZA. *f.* Cabatohan, cababtoan; batohun, bagtohun.—Alad nga bato.
PEDRUSCO. *m. fam.* Bato.
PEDÚNCULO. *m.* Binunglan; bagay-bay; langangan,
PÉER. *n.* Pag otot.
PEGA. *f.* Pagpilit, pagpadocot.—Pag dihog sa mga tadiao, etc.—*fam.* Baga paglimbong.—*Min.* Pagsurit sa polvora.
PEGA. *f. fam.* Pagdabal, pagbalbag.
PEGA. *f.* Tamsi nga pega.
PEGADILLO. *m.* Patco.
PEGADIZO, ZA. *adj.* Madocot, malapuyot, masapilit, madulaput.
PEGADO. *m.* Patco.
PEGADO, unido. Diquit, daquit, dingin.
PEGADURA. *f.* Pagpadocot.
PEGAJOSO, SA. *adj.* Madocot, malapuyot, masapilit, madulaput.—Matapon.
PEGAMIENTO. *m.* Pagpadocot; docot.
PEGAR. *a.* Pagdocot; pagpadocot.—Pagcot.—Pedal, pilit; yagcot.—Diquit.—Sapilit.—Dingin; luma.—Tapon.—*n.* Copcop.—Mungit.—Hurac.—Piti.—Pagpadael.—Pegarsela á uno. *fr. fam.* Paglimbong sa iya.
PEGAR. *a.* Pagsonggo.—Pagdabal, pagbalbag, latub, lamba, lambos, humal, hunal, labdus, lapinga, sapi, tamba, tubal, dagbus, dusang.—Pegar con la punta de látigo, etc. Lag-oit.—Pegar con la mano. Lapi.—Pegar con los artejos de los dedos. Birol, bidol.—Pegar en la boca. Hamo; tangpa.—Pegar con el puño. Sampoc, sompoc; tamo.—Pegar ó dar contra alguna parte. Sangco.—Pegar con el puño en las espaldas. Daul.—Bunal.
PEGATA. *f. fam.* Limbong; paglimbong.
PEGOTE. *m.* Patco.—*fig.* y *fam.* Guinisa nga masapilit.—*fig. y fam.* Atang, atangatang.
PEGOTEAR. *n. fam.* Pagatang.
PEGUERA. *f.* Tambac sin cahuy nga quinucuhaan sin salong.
PEGUERO. *m.* An paracuha san salong.—Parabaliguia sin salong.
PEGUJAL. *m.* Bahandi, mangad, puhonan.
PEGUJALEJO. *m.* Bahandi, mangad, puhonan.
PEGUJALERO. *m.* Paraoma sin haligot lá.—An may mga hayop, cundi diri damo.
PEGUJAR. *m.* Bahandi, mangad, puhonan.
PEGUJARERO. *m.* Paraoma sin haligot lá.—An may mga hayop, cundi diri damo
PEGUJÓN. *m.* Gomon nga barahibo.
PEGUNTA. *f.* Tigaman sin salong nga tinunao, nga iguinmamarca sa mga hayop.
PEGUNTAR. *a.* Pagtigaman, pagmarca sa mga hayop sin salong nga tinunao.
PEINADA. *f.* Pagsudlay. Pagsorud.
PEINADO, DA. *adj.* Ogdayon.—*m.* Pagsudlay nga paghusay caopay san bohoc.
PEINADOR, RA. *s.* Parasudlay, parasorud.
PEINADURA. *f.* Pagsudlay; pagsorud.—An cuha nga mga bohoc san pagsudlay.
PEINAR. *a.* Pagsudlay; pagsorud.
PEINAZO. *m. Carp.* Balabag nga sinasarigan sin puerta, etc.
PEINE. *m.* Sudlay; sorud.
PEINERÍA. *f.* An guinbubuhatan sa mga sudlay cún sorud bá.—Tendahan sin mga sudlay cún sorud bá.
PEINERO. *m.* Parahimo sin mga sudlay cún sorud bá.—Parabaliguia sin mga sudlay cún sorud bá.
PEINETA. *f.* Sudlay, sorud, nga gamit sa mga babaye.
PEJE. *m.* Isda.
PEJEMULIER. *m.* Duyong.
PEJEPALO. *m.* Isda nga pejepalo.
PEJERREY. *m.* Isda nga pejerrey.
PEJESAPO. *m.* Isda nga pejesapo.

PEJIGUERA. *f. fam.* Caolañgan, cacurian.
PELADA. *f.* Anit sin carnero, ñga nacuhaan ná san barahibo.
PELADERA. *f.* Cacuhaí san bohoc tuñgud sin saquit, pagdogon an bohoc.
PELADERO. *m.* An guinlalapuahan sa mga manuc ug iba pá ñga mga tamsi; an guinsasaraban sa mga bactin ó mga babuy.
PELADILLA. *f.* Almendra ñga pinotos sin asucar, matam-is.—Bato ñga gutiay, busag ug malidong.
PELADILLO. *m.* Cahuy ñga peladillo.—*pl.* An barahibo ñga nacuha sa mga anit sa mga carnero.
PELADO, DA. *adj. fig.* Buquid ñga uaray cacahuyan, tuna ñga uaray banua, opao, tul-an ñga uaray onud.—Bailar uno el pelado. *fr. fig.* y *fam.* Uaray salapi.
PELADOR. *m.* Paraarot, paraborog.—Paracuha san bolbol sa mga tamsi.—Paracuha san panit sa mga bonga.
PELADURA. *f.* Bagarot, pagborog.—Paghimolbol. Pagcuha san panit sa mga bonga.
PELAFUSTAN, NA. *m.* y *f. fam.* Holoy.
PELAGALLOS. *m. fig.* y *fam.* Tauo ñga uaray buhat ñga maopay.
PELAGATOS. *m. fig.* y *fam.* Tauo ñga obus ug taramayon.
PELAGRA. *f.* Saquit sa panit.
PELAJE. *m.* An cabohoc; an cabarahibo.—*fig.* y *fam.* An baga caiya, batasan sin pagbiste ñga sugad.
PELAMBRAR. Pagabo sa mga anit.
PELAMBRE. *m.* Mga anit ñga inaabohan.—Barahibo, bolbol.—Tubig ñgan sin apog, abohan sa mga anit.—Cauaray barahibo ó bolbol.
PELAMBRERA. *f.* An guiriaabohan sa mga anit.—Barahibo, bohoc.—Pagdugon an bohoc ó barahibo.
PELAMBRERO. *m.* Paraabo sa mga anit.
PELAMEN. *m. fam.* Mga anit ñga inaabohan.—Barahibo, bohoc.—Tubig ñgan sin apog, abohan sa mga anit.—Cauaray barahibo ó bohoc.
PELAMESA. *f.* Paggunit.—Bohoc ó bonzot ñga sadang cacaptan.
PELANDUSCA. *f.* Biga, bigaon.
PELANDRÍN. *m.* Paraoma ñga gutiay an puhonan.
PELAR. *a.* Pagarot, pagborog san bohoc. Panhimohoc.—Himolbol.—Pag caon an banug san tamsi ñga dinaguit niya.—*r.* Pag dogon an bohoc cún barahibo bá.—Duro de pelar. *loc. fig.* y *fam.* Macuri macuha.
PELAR. *a.* Pag panit, in pinanitan an saguing, etc.—*fig.* y *fam.* Pag daog cún dao sa sugal.—*fig.* Pagticas.
PELARELA. *f.* Pag dogon an bohoc cún barahibo bá.
PELARRUECAS. *f. fig.* y *fam.* Paraalayon sin paggaling.
PELAZA. *f. adj.* Dagami sin sebada.
PELAZA. *f.* Pag suhay.
PELAZGA. *f. fam.* Pag suhay.
PELDAÑO. *m.* Balitang.
PELDEFEBRE. *m.* Género ó panapton.
PELEA. *f.* Pag auay; pag bingad.—Pag suhay.—*fig.* Pag solug, panolug.—*fig.* Pag bulang; pag poroc, pag poproc, pag labo, pag laboc.
PELEADOR, RA. *adj.* Mag aauay, Maquiauay.
PELEAR. *a.* Pag auay, pag bingad, pag sinanglay.—Pag suhay.—Pag susñgay an magcasitodo.—Pag bulang; pag poroc, pag poproc, pag labo, pag laboc.—Pelear moros y cristianos. Pag solog.
PELECHAR. *n.* Robo; pag toroc an bohoc, barahibo ó bolbol.—*fig.* y *fam.* Pag ticang sin pag caput sin mangad, etc.
PELELE. *m.* Tauo tauo, bata bata. *fig.* y *fam.* Lorong lorong.
PELEONA. *f. fam.* Pag suhay.
PELETE. *m. fig.* y *fam.* Macalolooy, hañgul.—En pelete. *m. adv.* Hubo gud.
PELETERÍA. *f.* Catungdanan sin pag abo, pag pacaopay ug pag panipis sa mga anit.—Tendahan sin mga anit.—Mga anit ñga magnipis.
PELETERO. *m.* An nagpapacaopay sa mga unit basi magmanipis.—Parabaliguia sin mga anit ñga magnipis.
PELGAR. *m. fam.* Tauo ñga uaray buhat ñga maopay.
PELIAGUDO, DA. *adj.* Mananap ñga halaba an barahibo ug manipis.—*fig.* y *fam.* Bisan ano ñga macuri.—*fig.* y *fam.* Batid.
PELIBLANCO, CA. *adj.* Busag an bohoc cún barahibo bá, obanon.
PELIBLANDO, DA. *adj.* Mahamis an bohoc cún barahibo bá.
PELICANO, NA. *adj.* Obanon.
PELÍCANO. *m.* Tamsi ñga pelicano.
PELICORTO, TA. *adj.* Halipot an bohoc cún barahibo bá.
PELÍCULA. *f.* Panit ñga manipis.—Panit panit.
PELIFORRA. *f. fam.* Biga, bigaon.
PELIGRAR. *n.* In hiaabutan sin cataragman ó cacurian.
PELIGRO. *m.* Cataragman, cacurian.—Quien ama, ó busca, el peligro, en él perece. *fr. proverb.* An matoloy sin cataragman, niahoiog sa casal-anan.
PELIGROSAMENTE. *adv. m.* Cataragman gud, cacurian gud.
PELIGROSO, SA. *adj.* Macuri.
PELILARGO, GA. *adj.* Halaba an bohoc cún barahibo bá; sagorhong.
PELILLO. *m. fig.* y *fam.* Guti ñga cacurian ñga diri angay asahon.—Echar pelillos á la mar. *fr. fig.* y *fam.* Paquig opay sin buot.
PELILLOSO, SA. *adj. fig.* y *fam.* Masuquihon, masisina.
PELINEGRO, GRA. *adj.* Itum an bohoc cún barahibo bá.
PELIRROJO, JA. *adj.* Bulao an bohoc cún barahibo bá.
PELIRRUBIO, BIA. *adj.* Bulao an bohoc.
PELITIESO, SA. *adj.* Corong an bohoc.
PELITRE. *f.* Banua ñga pelitre.
PELITRIQUE. *m. fam.* Bisan ano ñga gutiay an palos ó gutiay an bale.
PELMA. *m. fam.* Dasug caopay.—*fig.* y *fam.* Mabug-at, maiha sin pag buhat.
PELMACERÍA. *f. fam.* Caiha, camaiha sin pag buhat.
PELMAZO. *m.* Dasug caopay.—*fig.* y *fam.* Mabug-at, maiha sin pag buhat.
PELO. *m.* Bohoc.—Barahibo.—Bolbol.
PELÓN, NA. *adj.* Lunao; uaray bohoc.—*fig.* y *fam.* Macalolooy.
PELONA. *f.* Pag dogon an bohoc.
PELONERÍA. *f. fam.* Camacalolooy.
PELONÍA. *f.* Pag dogon an bohoc.
PELOSILLA. *f.* Banua ñga itarambal.
PELOSO, SA. *adj.* Bohocan. Barahiboon.
PELOTA. *f.* Oyagan ñga pelota, malidong.
PELOTA (EN). *m. adv.* Hubo.—Dejar á uno en pelota *fr. fig.* y *fam.* Obus sin cauat an salapi niya, etc.

PELOTAZO. *m.* Pag batac sin pelota.
PELOTE. *m.* Barahibo sin canding.
PELOTEAR. *a.* Pag osisa, pag husay sa mga cuenta.—*n.* Pag dula sa pelota.—*fig.* Pag batac, pag ablong.—*fig.* Pag suhay.
PELOTERA. *f. fam.* Suhay.
PELOTERÍA. *f.* Mga oyagan nga pelota.
PELOTERÍA. *f.* Barahibo sin canding.
PELOTERO. *m.* Parahimo sin mga pelota.
PELOTILLA. *f.* Gutiay nga taro ngan malidong nga may mga salaming nga magturum nga gamit sa iharampac.—Darse uno con la pelotilla, *fr.* Pag harohampac.—*fig.* y *fam.* Pag inum sin ora ora sin alacsio.
PELOTÓN. *m.* Gomon.—Panon sin mga tauo.
PELTA. *f.* Taming.
PELUCA. *f.* Sumpay nga bohoc.—*fig.* y *fam.* Sauay, pag sauay.—Talabhoc.
PELUCÓN. *m.* Sumpay nga bohoc.
PELUDO, DA. *adj.* Bohocan. Barahiboon. Bolbolan, bolbolon.
PELUQUERÍA. *f.* Oroquian san paraarot, paraborog, parasudlay, parabaliguia sin isurumpay nga bohoc.
PELUQUERO. *m.* Parasudlay, paraarot, paraborog, parabaliguia sin isurumpay nga bohoc.
PELUQUÍN. *m.* Isurumpay nga bohoc.
PELUSA. *f.* Tugbo, tocbo.—Dapao.
PELUSILLA. *f.* Tugbo.—Dapao dapao.—Banua nga itarambal.
PELVIS. *f.* Guinhaua, tiyan.
PELLA. *f.* Minasa.
PELLADA. *f.* Usa cacomcom sin minasa nga apog, yeso, etc.
PELLEJA. *f.* Anit.
PELLEJERÍA. *f.* Burugtangan sin mga anit.—Tendahan sin mga anit.—Mga anit.
PELLEJERO, RA. *m.* y *f.* Paraabo sin mga anit.—Parabaliguia sin mga anit.
PELLEJINA. *f.* Anit nga gutiay.
PELLEJO. *m.* Panit.—Anit.—Culit, culi.—Ianggug yangug.
PELLEJUDO, DA. *adj.* Madacmol an panit; halaba an panit.
PELLEJUELA. *f.* Anit nga gutiay.
PELLEJUELO. *m.* Panit panit.—Anit nga gutiay.
PELLETA. *f.* Anit.
PELLETERÍA. *f.* Burugtangan sin mga anit.—Tendahan sin mga anit.—Mga anit.
PELLETERO. *m.* Paraabo sin mga anit.—Parabaliguia sin mga anit.
PELLICA. *f.* Baga taplac ó tampi nga anit nga magnipis.—Biste nga anit.—Anit nga gutiay nga inabohan.
PELLICO. *m.* Biste nga anit.
PELLIJERO. *m.* Paraabo sin mga anit.—Parabaliguia sin mga anit.
PELLIQUERO. *m.* Parahimo sin mga taplac cun mga biste ba nga anit.—Parabaliguia sin mga taplac cun mga biste ba nga anit.
PELLIZA. *f.* Biste nga anit nga manipis; biste nga may loon nga anit nga manipis.
PELLIZCADOR, RA. *adj.* Macubit; macobot; manipig; mapidlit.
PELLIZCAR. *a.* Cubit; cobot; cunis; culsi; ipgol; cutlo; quitlo; cotol; ipig; piris; cutlig; pacsi; pidlit; cosong cosong.
PELLIZCO. *m.* Pag cubit; pag cobot; pidlit; cutlig; pag cosong cosong.
PELLÓN. *m.* Biste nga anit ngan halauig.
PELLOTE. *m.* Biste nga anit ngan halauig.
PELLUZGON. *m.* Bohoc ó bongot.
PENA. *f.* Castigo; sirot; lopud.—Hingalo.—Gaua; casáquit; cacurian.
PENA. *f.* An guidadacoi nga barahibo san tamsi sa paco ug sa ieog.—*Mar.* An dorho san verga.
PENABLE. *adj.* Sadang castigohun.
PENACHERA. *f.* Imoroc.
PENACHO. *m.* Imoroc.—Sab-ong sin mga barahibo sin tamsi.
PENACHUDO, DA. *adj.* An may imoroc.—Sinabongan sin mga barahibo sin tamsi.
PENACHUELO. *m.* Imoroc.—Sab-ong sin mga barahibo sin tamsi.
PENADAMENTE. *adv. m.* Sin curi, sin saquit.
PENADO, DA. *adj.* Macuri, masáquit.—*m.* y *f.* Salaan nga quinacastigo.
PENAL. *adj.* An tungud sa pag castigo.
PENALIDAD. *f.* Casáquit, cacurian.—Carastigohun.—Castigo.
PENAR. *a.* Pag castigo; pag serot.—*n.* Antos, ilub; sáquit.—Macuri ug maiha nga pag hingotas.—Penar uno por una cosa, *fr. fig.* Ipa, in nai-ipa gud sa iya.
PENATES. *m. pl.* Mga diosdios sa mga diuataban.
PENCA. *f.* Pálua; alacuac. Tacong cun dao bonga. Palaopa cun dao gauay. Hupas; onas cun dao abaca. *fig.* Iharampac.
PENCAR. *a.* Pag hampac.
PENCAZO. *m.* Laptong.
PENCO. *m. fam.* Cabayo nga maraut, cay magasa, etc.
PENDANGA. *f. fam.* Biga, bigaon.
PENDEJO. *m.* Bolbol, docdoc.—*fig.* y *fam.* Tauo nga matalao.
PENDENCIA. *f.* Pag hihibaton sin polong; pag suhay.
PENDENCIAR. *n.* Pag suhay; pag hibaton sin polong.
PENDENCIERO, RA. *adj.* Maquis uhay.
PENDENZUELA. *f.* Pag hihibaton sin polong; pag suhay.
PENDER. *n.* Biao, bitay. Cabit.—Sacop.
PENDIENTE. *com.* Tingpo; dayhag. Cabit.—*m.* Biao, bitay bitay nga ariyos.—An dapit sa obus sa mga bandera.
PENDIL. *m.* Pandong, taong.—Tomar el pendil. *fr. fig.* y *fam.* Palaguio, pauli.
PENDINGUE. (TOMAR EL). *fr. fam.* Palaguio, pauli.
PÉNDOL. *m. Mar.* Pag paquiling san sacayán sa pagbulit, etc.
PÉNDOLA. *f.* Barahibo sin tamsi.
PÉNDOLA. *f.* Antog.
PENDOLARIO. *m.* Parasurat sin maopay.
PENDOLISTA. *com.* Parasurat sin maopay.
PENDÓN. *m.* Tongol.
PÉNDOLO. *m.* Biao, bitay.
PENE. *m.* Otin, boto.
PENEQUE. *adj. fam.* Hubog.
PENETRABILIDAD. *f.* Camatahus.—Camatuquib.
PENETRABLE. *adj.* Sadang matahus.—Sadang matuquib.
PENETRACIÓN. *f.* Pag tahus; pag dolot.—Pag tuquib, pag apong.—Pag hibaro.
PENETRADOR, RA. *adj.* Masinabuton.
PENETRAL. *m.* Solud sin balay, bocot.
PENETRANTE. *adj.* Matahus; madolot.—Matuquib, maapong.—*fig.* Hataas cun dao an tingug.—*fig.* Maidlot.
PENETRAR. *a.* Pag pasolud, pag paagui.—*n.* Tahus; lahus; lahang; lahom; dolot; locop; goot.—Tohum, honob.—Tuquib, apong.
PENETRATIVO, VA. *adj.* Macatahus; macadolot.—Macatuquib, macaapong.

PÉNFIGO. *m. Med.* Baga tiplas ó tipdas ñga saquít.
PENÍGERO, RA. *adj. poét.* Pacoan, bolbolan.
PENÍNSULA. *f.* Tuna ñga libut sin dagat gauas lá in diri haluag ñga aguian ñgadto sa canayapan gud.
PENINSULAR. *adj.* Taga península.—An tunḡud ó canan península.
PENITENCIA. *f.* id.. penitensia.—Sacramento san Penitensia.—Pag penitensia.—Pag basul.
PENITENCIADO, DA. *adj.* Quinacastigo.
PENITENCIAL. *adj.* An tunḡud sa penitensia.
PENITENCIAR. *a.* Pag butang ó pag hatag sin penitensia.
PENITENCIARÍA. *f.* Hocmanan ñga singbahanon sa Roma.—Catungdanan sin penitensiario, pag capenitensiario.—Lugar ñga pinao-oquian sa mḡa salaan basi magtuman san castigo ñga hatag sa ira.
PENITENCIARIO. *m.* Padre ñga compesor.—An Cardenal ñga ponoan sa hocmanan sa penitensiaría sa Roma.
PENITENTE. *adj.* An tunḡud ó canan pag penitensia. *com.* An nag pepenitensia.—An nag cocompesal.
PENOL. *m. Mar.* An catapusan sa mḡa berga.
PENOSAMENTE. *adv. m.* Sin curi, sin sáquit, macuri caopay, masáquit caopay.
PENOSO, SA. *adj.* Macuri, masáquit.
PENSADO (DE). *m. adv.* Tinoyo, tinutuyo.
PENSADOR, RA. *adj.* Mag buhunahuna.
PENSAMIENTO. *m.* Hunahuna.—Pag hunahuna.
PENSAR. *a.* Pag hunahuna, pag ísip-ísip; pag inoino; pag boborobuot, pag morobuot. Hugay; liuoroc; oliñgag; ambong.—Pensar que... Abó, baot.—Sin pensar. *m. adv.* Tinigda, hinanali.—Pensar que. Gasi, obat.
PENSAR. *a.* Pag tubong sa mḡa hayop.
PENSATIVO, VA. *adj.* Mahunahuna, mamalandong, mamorobuot. Mausa, mahipausa.
PENSEQUE. *m. fam.* Sayop, lisa.
PENSIL. *adj.* Biao, bitay, nabibiao, nabibitay.—*m. fig.* Tanaman ñga macaruruyag.
PENSIÓN. *f.* Bayad, hatag.
PENSIONADO, DA. *adj.* An tinatagan.
PENSIONAR. *a.* Pag bayad, pag hatag.
PENSIONARIO. *m.* An mabayad, an mahatag.—An maaram, quinaadmanon.
PENSIONISTA. *com.* An tinatagan sin bayad ó hatag.—An nagaaram sa colegio cún balay bá, ngan mahatag sin bayad cay an pag pacaon ug pag tutdo mán sa iya.
PENSOSO, SA. *adj.* Mahunahuna, mamalandong, mamorobuot.
PENTÁGONO, NA. *adj.* Bisan ano ñga magtadong ñga lilima an mḡa magcasiluyo.
PENTÁGRAMA. *m. Mús.* An lilima ñga barlis ñga magparejo ñga pagsusuratan san músika.
PENTASÍLABO, BA. *adj.* An may lilima ñga mḡa sílaba.
PENTATEUCO. *m.* An nahaona ñga lilima ñga mḡa libro sa santos ñga Surat, ñga guinsurat ni Moisés.
PENTECOSTÉS. *m.* Pasco sa pentecostés, an pag congsad sa Dios ñga Espíritu Santo sa mḡa capostolesan.
PENTEDECÁGONO. *m.* Bisan ano ñga magtadong ñga napolo cag lima an mḡa magcasiluyo.
PENÚLTIMO, MA. *adj.* An sinosondan san catapusan cún orche.
PENUMBRA. *f.* Casiroman; camasirom.
PENURIA. *f.* Casoco, caponong.
PEÑA. *f.* Pangpang, bato ñga daco.
PEÑASCAL. *f.* Pamang pañgon; pañgantolon.
PEÑASCO. *m.* Pangpang, bato ñga daco ug hataas.—*pl.* Capang pañgan; pamang pañgon. pañgantolon.—Sañgat.—Ongpas.
PEÑASCOSO, SA. *adj.* Pamang pañgon; caiganḡan.
PEÑOLA. *f.* Barahibo ñga gamit sin pag surat.
PEÑON. *m.* Pang pang; capang pañgan, caiganḡan.—Peñon que sirve de refugio en tiempo de Guerra, etc. Ilihian, ilihan.
PEÓN. *m.* An nagbabactas.—Soholan, paraalayon.—Peón caminero. An sinusugo sin pag pacaopay sa mḡa dalan.
PEONADA. *f.* An buhat sa usa catauo ñga sinosoholan sa usa mán caadlao.—Pagar uno la peonada. *fr. fig. y fam.* Pagaroalayon sin pag buhat.
PEONAJE. *m.* Mḡa sinosoholan; mḡa casoldadosan ñga nagbabactas.—Mḡa magburuhat.
PEONERÍA. *f.* An buhat sa tuna sa usa catauo sa usa mán caadlao.
PEONERO. *m.* Soldado ñga nagbabactas.
PEONÍA. *f.* Banua ñga peonía.
PEONÍA. *f.* An buhat sa tuna sa usa catauo sa usa mán caadlao.—An tuna ñga hatag sa mḡa soldados cún tapus ná an pag conquista.
PEONZA. *f.* Casing.—Peonza larga. Labayan.
PEOR. *adj.* Labi ñga maraut.—Peor que peor. *expr.* Labi pá ñga maraut.—Tanto peor. *expr.* Maraut pá ñgani.
PEORÍA. *f.* Caraut. Caticaraut.
PEPINAR. *m.* Tinanum ñga mḡa pepino, capepinohan.
PEPINO. *m.* Tanum ñga pepino, ug an bonḡa niya.—Pepino ó pepinillos del infierno ó diablo. Salag salag.
PEPIÓN. *m.* Salapi. Napolo cag ualo capepión usa cametal, ug napolo cametal usa ñga marabedí
PEPITA. *f.* Liso; uyas,—Cudiapi.—Saquit sa dila sa mḡa manuc.—Pepita de San Ignacio. Igasud, limalima.
PEPITORIA. *f.* Guinisa.—*fig.* Uaray cahusayan.
PEPITOSO, SA. *adj.* Damo an liso.—An manuc ñga may saquit sa dila.
PEPÓN. *m.* Tanum ñga sandia.
PEPSINA. *f.* Tambal, bolong ñga pepsina.
PEQUEÑAMENTE. *adv. m.* Guti caopay; gutiay caopay.
PEQUEÑEZ. *f.* Caguti; cagutiay; cadito.—Cabata.
PEQUEÑEZA. *f.* Caguti; cagutiay; cadito.—Cabata.
PEQUEÑO, ÑA. *adj.* Guti; gutiay; dito; niquinic; antil, antilon, maantil.—Bata ñga gutiay.—Atoyan.—Obus ñga tauo.
PEQUEÑUELO, LA. *adj.* Gutiayay.
PEQUÍN. *m.* Género ó panapton sa cainsican.
PERA. *f.* Bonḡa sin cahuy ñga sinisiring peral.—*fig.* Bonḡot ñga pinatutubo sa sulang.
PERADA. *f.* Matam-is sin quinilquig ñga pera.
PERAGRAR. *n.* Pag lacat, pag panao.
PERAL. *m.* Cahuy ñga peral ñga namomonḡa sin mḡa pera.
PERALEDA. *f.* Tuna ñga tinan-man sin mḡa cahuy ñga peral.
PERALEJO. *m.* Cahuy ñga peralejo.
PERALTAR. *a. Arq.* Pag pahitaas sin arcos, etc.
PERALTE. *m. Arq.* Cahitaas sin arcos, etc.
PERANTÓN. *m.* Banua ñga perantón.—Paypay ñga daco.—*fig.* y *fam.* Tauo ñga hataas caopay.
PERCA. *f.* Isda ñga perca sa salug.
PERCAL. *m.* Panapton ñga percal.
PERCALINA. *f.* Panapton ñga percalina, ñga gamit sin pag aporro.
PERCANCE. *m. pl.* An polos ñga nacucuha labut pá san sohol.—Cacurian.

PERCATAR. *n.* Pag huna huna, pamoromuot.
PERCEBE. *m.* Poroton sa dagat.
PERCEPCIÓN. *f.* Pag carauat.—Pag bati, pag abat.—Pag quilala, pag sabut.
PERCEPTIBLE. *adj.* Masayud; matuquib. Sad ing carauaton.
PERCEPTIBLEMENTE. *adv. m.* Masayud gud.
PERCEPTIVO, VA. *adj.* Macabati, macaabat.
PERCIBIR. *a.* Pag carauat.—Pag bati, pag abat; donog.—Pag quilala, pag sabut.
PERCIBO. *m.* Pag carauat.
PERCUCIENTE. *adj.* Masamid, mahabol, mabono.
PERCUDIR. *a.* Pag pacarauat, pag palubad.
PERCUSIÓN. *f.* Pag... *vid.* golpear.
PERCUSOR. *m.* An macasamad, an macahabol, an macabono.
PERCUTIR. *a. vid.* golpear.
PERCHA. *f.* Cahuy ó cauayan nga binabalabag sa iba nga mga cahuy, etc.—Taoran ó burugtangan sa mga calo, payong, panapton, etc.—Cotay, bauog.—Pasangolan.
PERCHADO, DA. *adj.* An tamsi nga natong tong sin sanga ó balabag nga cahuy.
PERCHAR. *a.* Pag cotay sa mga panapton.
PERCHÓN. *m.* Saring sing sa mga paras nga binibilin in pinopolud an iba.
PERCHONAR. *n.* Pag bilin sin mga saring sing sa mga paras in pinopolud an iba.—Pag cotay pag dacop sin tamsi.
PERDEDERO. *m.* Icacadaog, icacapierde.
PERDEDOR, RA. *adj.* An madaog, an mapierde.
PERDER. *a.* Pag uara.—Pag carag. Daug.—Darap.—Canap canap.—Lubad.—Uaog.—Buracuil.—Raut, in nag raraut, bisan ano.—Perder la voz. Pagao, para.—Perder el rumbo. Calopan.—Boroc.
PERDICIÓN. *f.* Pag uara; pag cauara; cauara.—Caperdihan.
PÉRDIDA. *f.* Cauara; pag cauara.—Caperdihan.
PÉRDIDAMENTE *adv. m.* Sin maraut, maraut caopay, sin uaray polos.
PERDIDIZO, ZA. *adj.* An nag papacauara.
PERDIDO, DA. *adj.* An nauara, an nasarang.—Holoy.
PERDIDOSO, SA. *adj.* An daog ó nadaog.—An nauad-an sin ano lá.
PERDIGANA. *f.* Ponglo, poroponglohay.
PERDIGAR. *a.* Pag dang dang sa calayo an tamsi.—Pag tima.
PERDIGÓN. *m.* Siuo sin tamsi nga perdiz.—Catian nga perdiz.—Poroponglohay, caporoponglohay.
PERDIGÓN. *m. fam.* An napierde sin ora ora sa sugal.
PERDIGONERA. *f.* An sinusudlan sa mga poropong lohay.
PERDIGUERO, RA. *adj.* Macadadacopon sin mga perdiz.
PERDIMIENTO. *m.* Pag uara; pag cauara; cauara.—Caperdihan.
PERDIZ. *f.* Tamsi nga masugad sin pitao.
PERDÓN. *m.* Pag uara, pag pasalio.—Con perdón. *m. adv.* Tabi.
PERDONABLE. *adj.* Tacús pasalioon, tacús pag uad-on.
PERDONADOR, RA. *adj.* An nag papasalio, mapasalioon.
PERDONAMIENTO. *m.* Pag uara, pag pasalio.
PERDONANTE. *p. a.* An nag papasalio.
PERDONAR. *a.* Pag uara, pag pasalio, pag tauad, pag perdona; alihis, paalihis.
PERDONAVIDAS. *m. fig.* y *fam.* An nag pacalalaqui, nag pacamaisug.

PERDULARIO, RIA. *adj.* Mahubia caopay, alang-alang caopay sin pag mangno ug pag ataman sa calugaringon.
PERDURABLE. *adj.* Diri matapus, dayumat—Maiha ó madugay caopay.
PERDURABLEMENTE. *adv. m.* Sin uaray catapusan, sin uaray catub tuban.
PERECEAR. *a. fam.* Pag bayan bayan, pag angan-angan.
PERECEDERO, RA. *adj.* Matatapus.—*m. fam.* Casoco, casongco, caponong.
PERECER. *n.* Tapus, otas ná an quinabuhi.—*fig.* Pag abut, pag bati sin maquri.
PERECIMIENTO. *m.* Pag tapus ná, catapusan ná, pag otas ná an quinabuhi.
PEREGRINACIÓN. *f.* Pag panao, pag lacat sa lain nga tuna.—Pag cadto sin pag tuman sin saad, etc.—*fig.* An pag caduyag sini nga quinabuhi.
PEREGRINAJE. *m. vid.* peregrinación.
PEREGRINAMENTE. *adv. m.* Macatitingala gud, orosahun gud.
PEREGRINANTE. *p. a.* Mapanao, malacat sin harayo.
PEREGRINAR. *n.* Pag panao, pag lacat sa lain nga tuna.—Pag cadto sin pagtuman sin saad, etc.
PEREGRINO, NA. *adv.* Mapanao, malacat sa lain nga tuna.—An macadto sin pag tuman sin saad, etc.—Dameroong.—Macatitingala, orosahon.—*fig.* Mahal, hamili, birilhon.
PEREJIL. *m.* Tanum nga perejil, panacot nga perejil.
PERENAL. *adj.* Dayon; dumayon; dayumat.
PERENDECA. *f. fam.* Biga, bigaon.
PERENDENGUE. *m.* Ariyos, bitay bitay sa talinga.—Hiyas, rayandayan.
PERENE. *adj.* Dayon; dumayon; dayumat.
PERENGANO, NA. *m.* y *f.* Cuan.
PERENNAL. *adj.* Dayon; dumayon; dayumat.
PERENNALMENTE. *adv. m.* Sin dayon.
PERENNE. *adj.* Dayon; dumayon; dayumat.
PERENNEMENTE. *adv. m.* y *t.* Dayon; sin dayon.
PERENNIDAD. *f.* Cadayonan; pag cadumayon.
PERENTORIAMENTE. *adv. m.* Tinalaan gud.—Sin dagmit.
PERENTORIEDAD. *f.* Cadagmitan.
PERENTORIO, RIA. *adj.* An tinalaan.—Dayag ná, sayud ná.—Dagmit.
PERERO. *m.* Baga corta nga gamit sin pag parot sin mga pera, etc.
PEREZA. *f.* Cahubia; camaoyam.
PEREZOSAMENTE. *adv. m.* Hubia caopay.
PEREZOSO, SA. *adj.* Hubia, mahubia; oyam, maoyam; horos, mahoros; dongoy, madongoy; lungayugay.
PERFECCIÓN. *f.* Pag hingpit. Cahingpit. Cahingpitan.—Camatahum.—Á la perfección. *m. adj.* Sin hingpit, sin tuman, hingpit gud, tuman gud.
PERFECCIONAMIENTO. *m.* Pag hingpit; pag cahingpit.
PERFECCIONAR. *a.* Pag hingpit, pag human; pag tuman. Agyas, ó aguias.
PERFECTAMENTE. *adv. m.* Sin hingpit, sin tuman, sin maopay.
PERFECTIBILIDAD. *f.* Camahingpit, pag camahingpit
PERFECTIBLE. *adj.* Sadang mahingpit, hiringpiton.
PERFECTIVO, VA. *adj.* Macahingpit, mataopay.
PERFECTO, TA. *adj.* Hingpit, tuman.—Matahum, maopay.—Batid, lasgud.
PERFICIENTE. *adj.* Mahingpit.
PÉRFIDAMENTE. *adv. m.* Mabudhi caopay, malinğo caopay.

PERFIDIA. *f.* Pag budhi, pag lingo.
PÉRFIDO, DA. *adj.* Mabudhi, mabudhion, malingo.
PERFIL. *m.* Rayan dayan nga ibinubutang sa liguid ó catapusan sa ano man.—Badlis nga manipisay sa mga letra.—Quiliquid, taquilid.
PERFILADO, DA. *adj.* An bayhon nga baga manipis ug harohalaba.
PERFILADURA. *f.* Pag badlis.—Badlis.
PERFILAR. *a.* Pag badlis.—*r.* Quiliquid, taliquid.—*fig.* y *fam.* Pag hiyas.
PERFOLIADA. *f.* Banua nga itarambal.
PERFOLIÀTA. *f.* Banua nga itarambal.
PERFORACIÓN. *f.* Pag boho, pag loho.
PERFORAR. *a.* Pag boho, pag loho.
PERFUMADERO. *m.* Burugta ngan sin mga mahamut.
PERFUMADOR, RA. *s.* Parahimo sin mga mahamut.—*m.* Burugtangan sin mga mahamut.
PERFUMAR. *a.* Pag parina.—*fig.* Pag pahamut.
PERFUME. *m.* Mahamut, mamhot.
PERFUMEAR. *a.* Pag parina. Pag pahamut.
PERMUMERÍA. *f.* Balay nga guinbububatan sa mga mahamut.—Tendahan sin mga mahamut.
PERFUMERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin mga mahamut.—Parabaliguia sin mga mamhot.
PERFUMISTA. *com.* Parahimo sin mga mahamut.—Parabaliguia sin mga mahamut.
PERFUNCTORIAMENTE. *adv. m.* Agui lá, dalí lá.
PERFUNCTORIO, RIA. *adj.* Maagui lá, madalí lá.
PERGAMINERO. *m.* Paraopay sa mga anit.—Parabaliguia sin mga anit nga inabohan ná.
PERGAMINO. *m.* Anit nga inabohan.
PERGENIO. *m.* Baga cabatiran; camaopay.
PERGEÑAR. *a. fam.* Pag pacaopay.
PÉRGEÑO. *m. fam.* Baga cabatiran; camaopay.
PERICARDIO. *m.* Baga panit panit sa casing casing.
PERICARDITIS. *f. Med.* Saquit sa casing ca sing, in nahuhubag adton baga panit panit nga napopotos sa iya.
PERICARPIO. *m.* Panit panit nga napopotos sa iba nga mga bonga.
PERICIA. *f.* Quinaadman, calasguran, cabatiran.
PERICO. *m.* Picoy.—Mananap nga sugad sin oding cadaco.
PERICRÁNEO. *m.* Panit sa olo.
PERIFERIA. *f.* Licos.
PERIFOLLO. *m.* Banua nga perifollo.—*pl.* Mga rayandayan, mga hiyas nga gamit sa mga babaye.
PERIFRASEAR. *n.* Pag damo sin polong basi mag maopay an casayoran.
PERÍFRASIS. *f.* Pag damo sin polong basi magmaopay an casayoran.
PERIFRÁSTICO, CA. *adj.* In dinadamo an mga polong basi magmaopay an casayoran.
PERÍGALLO. *m.* Panit nga baga bitay sa sulang ó bot-ol, sugad san canan mga tigurang.—Sintas nga rayan dayan sa olo sa mga babaye.—Labiog, nga ilalábiog sin bato, etc.—*fig.* y *fam.* Tauo nga hataas ug mag asa.
PERIGEO. *m.* Hinnmmutangan sa usa nga bitoon nga planeta in napaharani sa tuna.
PERIHELLO. *m.* Hinmumutangan sa usa nga bitoon nga planeta in napaharani sa adlao.
PERILUSTRE. *adj.* Guimamahali, hamili caopay.
PERILLA. *f.* Pera nga gutiay.—Pinera, sab-ong ó rayan dayan nga sugad sin pera an cahimo.—Bongot nga pinatutubo sa sulang.—De perilla, ó de perillas. *m. adv. fig.* y *fam.* Igo gud, tuman gud.
PERILLÁN, NA. *m.* y *f. fam.* Malimbong, tampatasan.
PERILLO. *m.* Tinapay nga gutiay ug matam-is.
PERÍMETRO. *m.* Licos.
PERÍNCLITO, TA. *adj.* Mahal, hamili, bantugan.
PERINEO. *m. Zool.* An dapit sa bobot ug sa ihian.
PERINEUMONIA. *f.* Cahubag, in nahuhubag an baga.
PERINEUMÓNICO, CA. *adj. Med.* An nahuhubagan san baga.
PERINOLA. *f.* Uyasan sin cabataan.—Sab-ong ó rayan dayan nga sugad sin pera.—*fig.* y *fam.* Babaye nga habobo ug malacsi.
PERÍOCA. *f.* Casayoran.
PERIÓDICAMENTE. *adv. m.* Sa mataod taod.
PERIÓDICO, CA. *adj.* Mataod taod.—*s. m.* Periódico, papel nga sinusuratan sa iquinaadlao cún sa iquinasemana bá etc., sin magcalain lain nga mga noticia.
PERIODISMO. *m.* Catungdanon sin periodista.
PERIODISTA. *m.* Parasurat sin periódico; an nagpapagoa sin periódico.
PERIODÍSTICO, CA. *adj.* An tungud ó canan mga periódico ug mga periodista.
PERIODO. *m.* Sacop sin...—Camaiha ó camadugay sa bisan ano.—*Gram.* Mga orasión nga nagcacasonud sonud.
PERIOSTIO. *m.* Baga panit panit nga nalibut sa mga tul-an.
PERIPATETICO, CA. *adj.* An nagapil sa mga tutdo ni Aristóteles.—*fig.* y *fam.* Nagsasarang sarang ug diri macaigo sa iya mga pagasoy.
PERIPECIA. *f.* Pag balio nga tigda.—Caagui, casugad.
PERIPLO. *m.* Pag sacay nga pag libut.
PERIPTERO, RA. *adj. Arq.* Balay nga guinlilibutan sin mga hariguc.
PERIPUESTO, TA. *adj. fam.* Ogdayon.
PERIQUETE. *m.* Dalí gud. En un periquete. *m. adv.* Sa usa lá capag piroc.
PERIQUILLO. *m.* Matam-is nga may asucar lá.
PERISTALTICO, CA. *adj. Zool.* Macoró.
PERISTILO. *m.* Mga harigue nga cahuy cún bato bá nga nalibut sin balay.
PERITO, TA. *adj.* Batid, lasgud, maaram.—*m.* An may título nga carig-onan sa pag caperito niya.
PERITONEAL. *adj.* An tungud ó canan panit sa tiyan.
PERITONEO. *m. Zool.* Panit sa tiyan.
PERITONITIS. *f. Med.* Latud, in nalatud an tiyan.
PERJUDICADOR, RA. *adj.* Magpapacaraut.
PERJUDICANTE. *p. a.* Magpapacaraut.
PERJUDICIAR. *a.* Pagpacaraut; pacaraut.
PERJUDICIAL. *adj.* Macacaraut.
PERJUDICIALMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagpacaraut.
PERJUICIO. *m.* Pagpacaraut.—Sin perjuicio. *m. adv.* Labut pá.
PERJURADOR, RA. *s.* Parasumpa sin bua.
PERJURAR. *n.* Pagsumpa sin bua.
PERJURIO. *m.* Pagsumpa sin bua.
PERJURO, RA. *r.* Parasumpa sin bua.
PERLA. *f.* Mutia.—De perlas. *m. adv.* Hingpit gud, tuman gud.
PERLÁTICO, CA. *adj.* Lulid, sampil.
PERLERÍA. *f.* Camutiahan.
PERLESÍA. *f.* Saquit nga calulid, casampil.—Camaluya sa mga cosog sa lauas, nga nagquiquinadalcadal ná.
PERLEZUELA. *f.* Mutia nga guti.
PERLINO, NA. *adj.* Sugad sin mutia an color.
PERLONGAR. *n. Mar.* Pagsacay, in nagsasacay harani sa tabi.—*Mar.* Pagtoros sin pisi ug pag botong mán.

PERMANECER. *n.* Dayon; pagpadayon.
PERMANECIENTE. *p. a.* Nagdadayon.
PERMANENCIA. *f.* Cadayonan.
PERMANENTE. *adj.* Dayon. Dumayon.
PERMANSIÓN. *f.* Cadayonan.
PERMANENTEMENTE. *adv. m.* Sin dayon.
PERMISIBLE. *adj.* Sadang itogot.
PERMISIÓN. *f.* Pagtogot, pagtuyang.
PERMISIVAMENTE. *adv. m.* Cún baga matogot.
PERMISIVO, VA *adj.* Matogot.
PERMISO. *m.* Togot; pagtogot, pagtuyang.
PERMISOR, RA. *adj.* Matogot, matuyang.—*s.* Paratogot, paratuyang.
PERMISTIÓN. *f.* Salacot; pagsalacot, pagsacot.
PERMITENTE. *p. a.* Matogot, matuyang.
PERMITIDERO, RA. *adj.* Sadang itogot.
PERMITIDOR, RA. *adj.* Matogot, matuyang.—*s.* Paratogot, paratuyang.
PERMITIR. *a.* Pagtogot, pagtuyang.
PERMUTA. *f.* Pagbalio; pagcabalio.
PERMUTABLE. *adj.* Sadang igbalio.
PERMUTACIÓN. *f.* Pagbalio.
PERMUTAR. *a.* Pagbalio.
PERNA. *f.* Poroton sa dagat.
PERNADA. *f.* Pagbuy-ac, cún an páa an iguinbuy-ac.
PERNAZA. *f.* Páa ngá daco.
PERNEADOR, RA. *adj.* An macosog sa paá ug macalacat sin harayo.
PERNEAR. *n.* Iuid iuid, iuil iuil, pag pangiuil iuil, quiuil quiuil, quiuing quiuing, hiual, pangusay cusay, pangiuilquiuil.
PERNERA. *f.* An bahin sa sarual ngá nacatahub sa páa.
PERNERÍA. *f. Mar.* Mga raysang ngá malison, padlong.
PERNETA. *f.* Bitiis, páa.—En pernetas. *m. adv.* Hubo an bitiis ó páa.
PERNETE. *m.* Raysang ngá guti ug malison, padlong ngá guti.
PERNIABIERTO, TA. *adj.* Ca-ang.
PERNICIOSAMENTE. *adv. m.* Sa daco gud ngá pagpacaraut.
PERNICIOSO, SA. *adj.* Macacaraut gud.
PERNIL. *m.* Lua, usa calua sin baetin.—Lapi, usa calapi sin baca.
PERNIO. *m.* Padlong.
PERNIQUEBRAR. *a.* Bari, in nababari an páa cún naotud bá.
PERNITUERTO, TA. *adj.* Balico an bitiis ó páa.
PERNO, *m.* Raysang ngá malison, padlong.
PERNOCTAR. *n.* Cagabihi, in nagagabihan bisan diin.
PERNOCHAR. *n.* Cagabihi, in nagagabihan bisan diin.
PERO. *m.* Cahuy ngá pero ug an bonga niya.
PERO. *conj.* Cundi; alagad.
PEROGRULLADA. *f. fam.* Camatuoran ó sumat ngá sayud ná caopay ug catapang lá an pagmugo.
PEROJIMÉNEZ. *m.* Ubas ngá perojiménez.—Alaesio ngá perojiménez.
PEROL. *m.* Baga caldero.
PERONÉ. *m. Zool.* Tul-an ngá halaba ug manipis sa bitiis.
PERORACIÓN. *f.* Paguale; pagasoy; pagpolong.—*Ret.* Catapusan ná ngá paguale ó pagasoy.
PERORAR. *n.* Paguale; pagasoy; pagpolong.
PERORATA. *f.* Pagasoy ó pagpolong ngá baga diri ná angay.
PERPENDICULAR. *adj.* Matadong in tontonan.
PERPENDICULARMENTE. *adv. m.* Tadong gud.
PERPENDÍCULO. *m.* Biao, bitay.
PERPETRACIÓN. Pagbuhat sin sala.
PERPETRADOR, RA. *adj.* Macasasala.—*s.* Parabuhat sin sala.
PERPETRAR. *a.* Pagbuhat sin sala, pacasala.
PERPÉTUA. *f.* Banua ngá perpétua.
PERPETUACIÓN. *f.* Pagpadayon.
PERPETUAL. *adj.* Dayon, dumayon, dayumat.
PERPÉTUAMENTE. *adv. m.* Sin dayon, sa guihapon.
PERPETUÁN. *m.* Género ó panapton ngá marig-on.
PERPETUAR. *a.* Pagpadayon.
PERPETUIDAD. *f.* Cadayonan, cadugayan, caguihaponan.
PERPÉTUO, TUA. *adj.* Dayon, dumayon, dayumat.
PERPIAÑO. *m.* Bato sa cota ngá lapus sa luyo.
PERPLEJAMENTE. *adv. m.* Hiboronган gud, ruhaduha gud, alangalang gud.
PERPLEJIDAD. *f.* Paghiborong, pagruha duha, pagatang alang.
PERPLEJO, JA. *adj.* Maruha duha, liuoroc, alang alang, mahiboborong.
PERQUIRIR. *a.* Pagbiling, pagtoroy.
PERRA. *f.* Ayam ngá babaye.
PERRADA. *f.* Caayaman.—*fig.* y *fam.* Buhat ngá maraut ngá baga paglimbong.
PERRAMENTE. *adv. m. fig.* y *fam.* Maraut gud, maraut gad.
PERRENGUE. *m. fam.* Masisina, pos-canon.
PERRERA. *f.* Camalig ú oroquian sa mga ayam.—Buhat ngá macuri ug gutiay an polos.—An diri mabayad.—*fam.* Hayop ngá lagás ug magasa.
PERRERÍA. *f.* Caayaman.—*fig.* Mga tauo ngá maraut ngá nagcacatigub.—*fig.* Polong cún buhat bá ngá agui sa pagcasina.
PERRERO. *m.* An may catungdanan sa mga singbahan ngá catedral sin pagpagoa sa mga ayam.—Paramangno sa mga ayam ngá gamit sin pamanua.—Maquiayam.
PERREZNO. *m.* Tiyo.
PERRILLO. *m.* Tiyo.
PERRO. *m.* Ayam.—Perro cazador. Malaras ngá ayam, mangtas ngá ayam.—Perro rabudo. Lauis ngá ayam.—Perro ladrador. Galabao.
PERROQUETE. *m. Mar.* Mastelero sa sacayán ngá sumpay sa toladoc.
PERRUNA. *f.* Tinapay ngá itom ngá itinutubong sa mga ayam.
PERRUNO, NA. *adj.* An tungud ó canan mga ayam, inayam.
PERSECUCIÓN. *f.* Paglanat, pagsugmac.—Pagbocud.
PERSEGUIDOR, RA. *adj.* Malanat, masugmac.—Mabocud.—*s.* Paralanat, parasugmac.—Parabocud.
PERSEGUIMIENTO. *m.* Paglanat, pagsugmac.—Pagbocud.
PERSEGUIR. *a.* Paglanat, pagsugmac.—Pagbocud.—Laot; lauin.—Perseguirse unos animales á otros. Honothonot.
PERSEVERANCIA. *f.* Pagdayon.—Pagpadayon.—Cadayonan.
PERSEVERANTE. *p. a.* Madayon.—Magpapadayon.—Madurat; madoroto; malangot.
PERSEVERANTEMENTE. *adv. m.* Dayon gud, sin dayon.
PERSEVERAR. *n.* Pagdayon.—Pagpadayon.—Raus.
PERSIANA. *f.* id., panapton ngá igagama ngá may mga bucadbucad.—Taramboan ngá persiana.
PÉRSICO. *m.* Cahuy ngá pérsico.

PERSIGNAR. *a.* Pagpanğurus, panğurus.
PERSISTENCIA. *f.* Pagpadayon; cadayonan.
PERSISTENTE. *p. a.* Magpapadayon.
PERSISTIR. *n.* Pag padayon; dayon.
PERSONA. *f.* Tauo.—*Fil.* Persona.
PERSONAJE. *m.* Tauo nğa mahal.
PERSONAL. *adj.* An tunğud ó canan tauo.
PERSONALIDAD. *f.* Cahimtang nğa calugariñgon san tag-sa nğa malain san canan iba.
PERSONALIZAR. *a.* Pag sabi sabi.
PERSONALMENTE. *adv. m.* In an tauo gud in maatubang.
PERSONARSE. *r.* Pag sarabut.—Pag atubang.
PERSONERÍA. *f.* Catungdanan sin personero.
PERSONERO. *m.* id., tinatapuran.
PERSONIFICAR. *a.* Baga pag siring nğa may quinabuhi ug iba pá nğa calugariñgon lamang san tauo an iba nğa mğa binuhat nğa dirí tauo.—*r.* Pag sabi.—Iintutungdan.
PERSONILLA. *f.* Tauo nğa mayahon.
PERSPECTIVA. *f.* Hidadayag.
PERSPICACIA. *f.* Tocud cún dao sa pag quita.—*fig.* Camaaram.
PERSPICACIDAD. *f.* Tocud cún dao sa pag quita.—*fig.* Camaaram.
PERSPICAZ. *adj.* Tocud cún dao sa pag quita.—*fig.* Batid, lasgud.
PERSPICUIDAD. *f.* Camadayag cún dao sa pag polong.
PERSPICUO, CUA. *adj.* Dayag ó sayud gud an iya mğa polong.
PERSUADIDOR, RA. *adj.* Mag papaalagad, mag papasonud.
PERSUADIR. *a.* Pag paalagad, pag pasonud; lomay.
PERSUASIBLE. *adj.* Sadang pag pamatuoron; sadang pagmatuorun tunğud sa mğa iguinasoy.
PERSUASIÓN. *f.* Pag paalagad, pag pasonud.—Hunahuna nga may carig-onan.
PERSUASIVA. *f.* Gahum sa mğa polong sin pag paalagad o pag pasonud; camacaaramduc.
PERSUASIVO, VA. *adj.* Macacaamduc, macaaramduc.
PERSUASOR, RA. *adj.* Mag papaalagad.
PERTENECER. *n.* Tunğud; hitunğud.
PERTENECIDO. *m.* Tunğud.
PERTENECIENTE. *p. a.* Tunğud, nahitutunğud.
PERTENENCIA. *f.* Tunğud.
PÉRTICA. *f.* Socol sin tuna nğa an hilaba duha ca pag pitad.
PÉRTIGA. *f.* Songcud nğa halaba.
PERTIGAL. *m.* Songcud nğa halaba.
PÉRTIGO. *m.* Lansa sin careton, etc.
PERTIGUERÍA. *f.* Catungdanan sa pag capertiguero.
PERTIGUERO. *m.* Tauo nğa surugoon sa mğa singbahan nğa catedral, nğa nabibitbit sa iya camut sin songcud nğa halaba in naopud siya sa mğa capadían nğadto sa altar, sa coro sa ualihan, etc.
PERTINACIA. *f.* Pag tuyo sa mğa guin huhunahuna, camacumcum.—*fig.* Camaiha.
PERTINAZ. *adj.* An matuyo sa iya mğa panhunahuna, macumcum.—*fig.* Maiha ná. Enfermedad pertinaz. Maiha ná nğa saquít.
PERTINAZMENTE. *adv. m.* Sa tinuyo gud.
PERTINENCIA. *f.* Tunğud.—Igo.
PERTINENTE. *adj.* Tunğud.—Igo, maigo.
PERTINENTEMENTE. *adv. m.* Igo gud.
PERTRECHAR. *a.* Pag sangcap, pag tima, pag andam.
PERTRECHOS. *m. pl.* Casangcapan, garamiton.
PERTURBABLE. *adj.* Sadang pacasamocon.
PERTURBACIÓN. *f.* Casamoc; pag casamoc; carimoc; pag carimoc. Camasamoc; pag camasamoc; camarimoc, pag camarimoc. Casamocan; carimocan.
PERTURBADAMENTE. *adv. m.* Masamoc gud; marimoc gud; masamoc caopay; marimoc caopay.
PERTURBADOR, RA. *adj.* Masamoc; marimoc.—*s.* Parasamoc; pararimoc.
PERTURBAR. *a.* Samoc; rimoc.—Pacasamoc; pacarimoc.—Liga; pacaliga.—Pacaolang san nag yayacan.—Cuyap cuyap.
PERUÉTANO. *m.* Cahuy nğa peruétano.—*fig.* Bisan ano nğa halaba nğa nalabao san iba.
PERULERO. *m.* Surudlan nğa masugad sin bisó.
PERVERSAMENTE. *adv. m.* Maraut gud, maraut caopay.
PERVERSIDAD. *f.* Pag camaraut, camaraut.
PERVERSIÓN. *f.* Pacasamoc, pacarimoc.—Pag raut sin batasan; pag camaraut.
PERVERSO, SA. *adj.* Maraut gud; baniaga; maracsut; suyadnon; danonoc.
PERVERTIDOR, RA. *adj.* Masamoc, marimoc; mag papacaraut.
PERVERTIMIENTO. *m.* Pag raut sin batasan; pag pacaraut.
PERVERTIR. *a.* Pacasamoc, pacarimoc.—Pag raut, pagtutdo sin maraut, pag pacaraut.
PERVIGILIO. *m.* Pirao, uaray hingatorog.
PERVULGAR. *a.* Pag mantala, pag pabantug.
PESA. *f.* Timbang, timbañgan.
PESADA. *f.* An tinimbang sa usa lá ca pag timbang.
PESADAMENTE. *adv. m.* Mabug-at caopay.—Macurí caopay.
PESADEZ. *f.* Cabug-at; camabug-at; pag camabug-at.—*fig.* Catamboc; camatamboc.—Camacuri.—Cacurian, casáquit, cabudlay.
PESADILLA. *f.* Damag; ñgarat.
PESADO, DA. *adj.* Mabug-at.—*fig.* Matamboc.—*fig.* Macuri.
PESADOR, RA. *adj.* Mabug-at.—*s.* Paratimbang.
PESADUMBRE. *f.* Cabug-at; camabug-at; pag camabug-at.—*fig.* Casáquit, cacurian.
PÉSAME. *m.* Darao.
PESANTEZ. *f.* Camabug-at; pag camabug-at. Cabug-at.
PESAR. *m.* Gaua; casáquit; cabido; casubo.—Pag basul, pag hinulsul.—Á pesar. *m. adv.* Bisan. Lo haré *á pesar* tuyo. Bubuhaton co *bisan* dirí mo caruyag.
PESAR. *n.* Bug-at.—*a.* Pag timbang; pag bitin.
PESAROSO, SA. *adj.* Nag babasul ná.—Nabibido.
PESCA. *f.* Panğisda.—Camananagat.—An dinacop nğa isda.
PESCADA. *f.* Isda nğa pescada.
PESCADERÍA. *f.* Tendahan sin mğa isda.
PESCADERO, RA. *m.* y *f.* Parabaliguia sin isda.
PESCADILLA. *f.* Isda nğa merluza nğa gutiay pá.
PESCADO. *m.* Isda.—Pescado salado y seco. Barol.—Pescado seco y curado al humo. Daing.
PESCADOR, RA, *s.* Paranagat, mananagat, mangirisda.—*m.* Isda nğa pescador.
PESCANTE. *m.* Cauit nğa burugtañgan ó bibiauan sin bisan ano.—Lingcoranan san cochero cún dao sa mğa carruaje.
PESCAR. *a.* Panğisda. Pag sapiao. Pag bitana: Panraya. Panagat.—Pag hangtad.—Pescar cuando va andando la embarcación. Pag rambo.—Pescar cerrando el rio con ramas, etc. Pag conay.—Pescar con fisga. Pag labgao.—Pag siguin.—Pag biday.—*fig.* y *fam.* Pag cuha, pag dacop.

PESCOZADA. *f.* Pag dabal sa camut sa liog cún sa oló bá.
PESCOZÓN. *m.* Pag dabal sa camut sa liog cún sa oló bá.
PESCOZUDO, DA. *adj.* Daco an liog.
PESCUEZO. *m.* Liog.—Bongcog.
PESCUÑO. *m.* Sisip.
PESEBRE. *m.* Caran-an, tubonğan sa mğa hayop.
PESEBREJO. *m.* Caran-an ó tubonğan nğa gutay sa mğa hayop.—*fig.* An boho nğa hinmumutanğan sa mğa nğipon san cabayo.
PESEBRERA. *f.* Mğa caran-an ó mğa tubonğan sa mğa hayop.
PESEBRÓN. *m.* Cajon cajon sa mğa carruaje.
PESETA. *f.* Salapi nğa pesetas; cahate.—Cambiar la peseta. *fr. fig.* y *fam.* Pag suca.
PESIAR. *n.* Buyayao; pamuyayao.
PESILLO. *m.* Timbanğan nğa guti.
PÉSIMAMENTE. *adv. m.* Maraut gud, maraut gud caopay
PESIMISMO. *m.* Pag camaraut nğa pag huna huna.
PESIMISTA. *adj.* Maraut nğa pag huna huna.—An maiipa san maraut dao catigayonan sin pag cuha san maopay.
PÉSIMO, MA. *adj.* Guimamarauti.
PESO. *m.* Bug-at, cabug-at.—Timbanğan, timbang, bitin, bitinan.—Pisos.
PÉSOL. *m.* Tanum nğa otanon.
PESPUNTADOR, RA. *s.* Paraborda.
PESPUNTAR. *a.* Pag borda.
PESPUNTE. *m.* Binorda.
PESPUNTEAR. *a.* Pag borda.
PESQUERA. *f.* Panğauilan.—Panagatan.
PESQUERÍA. *f.* Panğisda, panagat.—Panğauilan.—Panagatan.
PESQUIS. Huna huna, larang.
PESQUISA. *f.* Pag susi, pag osisa, pag olit oquit.
PESQUISAR. *a.* Pag osisa, pag sonay, pag sona sona, pag susi, pag olit oquit.
PESQUISIDOR, RA. *adj.* Maosisa, masonay, masona sona, masusi, ma olit oquit.
PESTAÑA. *f.* Piroc.—Rayan dayan nğa haligot sa mğa sid sid sa mğa panapton.
PESTAÑEAR. *n.* Pag piroc, pamiroc piroc, pag quisap quisap, pag quipat quipat, pag cusap cusap, panğusap cusap.
PESTAÑEO. *m.* Pamiroc piroc, panğusap cusap.
PESTAÑOSO, SA. *adj.* Halaba an piroc.
PESTE. *f.* Saquit nğa peste; panáquit nğa peste, pameste.—*fig.* y *fam.* Damo caopay.—Echar pestes. Pamuyayao.
PESTÍFERAMENTE. *adv. m.* Macuri caopay.
PESTÍFERO, RA. *adj.* Macacaraut.—Maraut caopay.—Mabaho caopay.
PESTILENCIA. *f.* Saquit nğa peste, panáquit, pameste.
PESTILENCIAL. *adj.* Macacaraut.—Maraut caopay.—Mabaho caopay.
PESTILENCIALMENTE. *adv. m.* Macuri caopay.
PESTILENCIOSO, SA. *adj.* Macacaraut.
PESTILENTE. *adj.* Macacaraut.—Maraut caopay.—Mabaho caopay.
PESTILLO. *m.* Tranca nğa puthao sin puerta.—Baga dila dila san serradura.
PESTIÑO. *m.* Matamis nğa quinacalayoan, may harina, bunay, lana nğan sin dugos.
PESTOREJAZO. *m.* Pag dabal sa tangcogo.
PESTOREJO. *m.* Tangcogo, tango-an, latuc.
PESTOREJÓN. *m.* Pag dabal sa tangcogo.
PESUÑA. *f.* Colo sin baca, carabao, etc.
PESUÑO. *m.* Colo sin baca, carabao, etc.
PETACA. *f.* id., surudlan sin tabaco, etc.—Carocabán nğa anit cún cahuy bá.
PÉTALO *m.* Baga dahon san bucad.
PETAR. *a. fam.* Pag alagad, pag pahimoot.
PETARDEAR. *a.* Pag luthang sin puerta.—*fig.* Pag limbong.
PETARDERO. *m.* Parasurit san luthang nğa sinisiring petardo.
PETARDISTA. *com.* Paralimbong.
PETARDO. *m. Mil.* Luthang, nğa petardo.—Pabotohon, rebentador.—*fig.* Limbong, pag limbong.
PETATE. *m.* Banig.—Bario.—Baclag.—Pasarangga.—*fig.* y *fam.* Tauo nğa taramayon nğa uaray polos.—*fig.* y *fam.* Tauo nğa malimbong.—Liar uno el petate. *fr. fig.* y *fam.* Pag halin sin balay.—*fig.* y *fam.* Patay, in mapatay an tauo.
PETERA. *f. fam.* Subay.—*fam.* Baga casina, cadolo.
PETERETES. *m. pl. fam.* Mğa matam-is.
PETICIÓN. *f.* Panğaro.—Panğamuyo.—Panğamaya.—Panginyepo.—Paquimalooy.
PATICIONARIO, RIA. *adj.* Maarc; maquimalooy.
PETILLO. *m.* Iliyas, rayandayan nğa binibiao sa mğa babaye sa ira mğa dughan.
PETIMETRE, TRA. *m.* y *f.* Tauo nğa ogdayon.
PETITORIA. *f. fam.* Panğaro.—Paquimalooy.
PETITORIO, RIA. *adj.* An tunğud ó sa mğa panğaro, mğa paquimalooy.—*m. fam.* Agsub nğa panğaro.
PETO. *m.* Biste, rayandayan sa dughan.—Tacob sa dughan nğa gamit sa pag auayan.
PETRARIA. *f.* Maquina sin pag batac sin mğa bato.
PETREO, TREA. *adj.* Babtohon.—Masugad sin bato.
PETRIFICACIÓN. *f.* Pacabato.
PETRIFICAR. *a.* Pacabato, in nahimo nğa bato, ó nahimo nğa baga bato.
PETRÍFICO, CA. *adj.* Macacabato.
PETRÓLEO. *m.* id., petróleo nğa gamit sa pag lampara, etc.
PETROSO, SA. *adj.* Babtohon, damo an mğa bato.
PETULANCIA. *f.* Cauaray pag catahud, caculang sin catahud.—Pag dasig, pag parayao.
PETULANTE. *adj.* An uaray catahud, an culang sin catahud.—Madasig, maparayao.
PETULANTEMENTE. *adv. m.* Sa cauaray catahud, sa caculang sin catahud.—Madasig caopay, maparayao caopay.
PEUCÉDANO. *m.* Banua nğa peucédano.
PEZ. *m.* Isda.—Pez dorado. Lapis.—Pez volador. Iliu.—Pez raya. Pagui.—Pez mulier. Duyong.
PEZ. *f.* Taguc san cahuy nğa sinisiring pino. Salong.
PEZOLADA. *f.* Pipopó.
PEZÓN. *m.* Langanğan. Bagay bay. Binonglan.—Pezón de la teta. Sop sopan, yop yopan.
PEZONERA. *f.* Padlong nğa puthao nğa gamit sa mğa eje sa mğa coche, etc.
PEZPALO. *m.* Isda nğa pezpalo.
PEZPITA. *f.* Tamsi nğa pezpita.
PEZPÍTALO. *m.* Tamsi nğa pezpítalo.
PEZUELO. *m.* Lindong.
PEZUÑA. *f.* Colo sin baca, carabao, etc.

PI

PIACHE, TARDE PIACHE. *expr. fam.* Uaray hiabut.
PIADA. *f.* Pag piac, pag hotitic.
PIADOR, RA. *adj.* Mapiac, mahotitic.

PIADOSAMENTE. *adj. m.* Sa daco nga pag calooy, sa daco nga pag hipuangud.—Sugad san pag too nga cristianos.
PIADOSO, SA. *adj.* Malolooyon, manguinloy-an, mapuanguron, mahinoclogon, maamuc amuc.—Masingbahon.
PIAFAR. *n.* Pag bangon an cabayo sin usa san mga teel nga imon-a.
PIAMATER. *f. Zool.* Panit panit nga manipis nga napopotos sa mga otoc.
PIAMADRE. *f. Zool.* Panit panit nga manipis nga napopotos sa mga otoc.
PIAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pag calooy, sa daco nga pag hipuangud.—Sugad san pag too nga cristianos.
PIAN, PIAN. *m. adv. fam.* Hinay hinay.
PIAN, PIANO. *m. adv. fam.* Hinay hinay.
PIANISTA. *com.* Parahimo sin mga piano.—Parabaliguia sin mga piano.—Paratocar sa mga piano.
PIANO. *m.* Toronggon nga piano.
PIAR. *n.* Pag piac, Pag siac, pag hotitic, pag hotic, pag yap yap.
PIARA. *f.* Damo nga mga bactin ó babuy, cun mga hayop nga iba, panon.
PIARIEGO, GA. *adv.* An may damo nga mga hayop.
PICA. *f.* Bangcao.
PICACERO. RA, *adj.* Tamsi nga madaguit.
PICACUREBA. *f.* Sarapati.
PICACHO. *m.* Cataisan sin buquid cun pang pang bá.
PICADA. *f.* Pag toc toc an mga tamsi.—Tinoc-ban, quinag-tan.
PICADERO. *m.* Sinisiring an lugar nga pag mamaanan san mga cabayo.—Cahuy nga halipot nga tinigban sa butnga ug pag bubutangan san mga daldagon.
PICADILLO. *m.* Guinisa nga may onud nga tinadtad, may mga utan, lasona, etc.
PICADO, DA. *adj.* Tinoroc torocan.
PICADOR. *m.* Parapagmaan, paratutdo sa mga cabayo.—Tadtaran nga gamit sa mga cosina.
PICADURA. *f.* Pag tad tad, pag tiros tiros.— Samad nga guti.— Tinoc-ban, quinag-tan.— Tiniros nga tabaco.
PICAFIGO. *m.* Tamsi nga picafigo.
PICAGALLINA. *f.* Banua nga picagallina.
PICAGREGA. *f.* Tamsi nga picagrega.
PICAJÓN, NA. *adj. fam.* Madali masina.
PICAJOSO, SA. *adj.* Madali masina.
PICAMADEROS. *m.* Tamsi nga picamaderos.
PICANTE. *adj.* Maharang.—*m.* Camaharang.—Polong nga icacaraut sa igcasitauo.
PICANTEMENTE. *adv. m.* In tinutuyo gud sin pacaraut sa igcasitauo.
PICAÑO, ÑA. *adj.* Tampalasan, culang sin caalo.
PICAPEDRERO. *m.* Cotero, parasacsac sin bato.
PICAPLEITOS. *m. fam.* Maquicapolonganan. Maquicaliponган.
PICAPORTE. *m.* Tranca sin puerta cun bentana bá.
PICAPOSTE. *m.* Tamsi picaposte.
PICAPUERCO. *m.* Tamsi nga picapuerco.
PICAR. *a.* Pag tad tad, pag tagadtad, pag tagud; pag dusang.— Pag tocob, pag cagat.— Pag docdoc; pag dugcal; pag dughang.— Pag bono sin guti.— Catol, guilo.— Pag tugboc.— Pag toctoc, pag tusac, pag tusic.—Picar el pez el cebo. Cubit.—Pag pitoc.—Picar culebra, etc. Sugud.—Picar la abeja. Ogas.—Guirham, guirhap, guhap.—Pag gutang.—Harang.—Paglacat sin dagmit.—*Mar.* Pag otud sin pisi, etc.
PÍCARAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pag tampalas.
PICARAZA. *f.* Tamsi nga masugad sin ouac.
PICARDEAR. *n.* Pag polong ó pag buhat sin maraut.
PICARDÍA. *f.* Polong ó buhat nga maraut.
PICARDIHUELA. *f.* Polong ó buhat nga maraut.
PICARESCA. *f.* Mga tampalasan.
PICARESCAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pag tampalas.
PICARESCO, CA. *adj.* Tampalasan.
PICARIL. *adj.* Tampalasan.
PÍCARO, RA. *adj.* Tampalasan.
PICAROTE. *adj.* Tampalasan.
PICARRELINCHO. *m.* Tamsi nga picarrelincho.
PICATOSTE. *m.* Adlip nga tinapay nga piniritos.
PICAZA. *f.* Tamsi nga picaza.
PICAZO. *m.* Pag bono sin bangcao ug iba pá nga tais.
PICAZO. *m.* Pag toctoc an tamsi.
PICAZO. *m.* Siuo sin tamsi nga picaza.
PICAZÓN. *f.* Catol, guirhap, guhap, guirham.—*fig.* Casina.
PÍCEA. *f.* Cahuy nga picea.
PICIO, más feo que Picio. *fig.* y *fam.* Maraut an cabayhon.
PICO. *m.* Tusac, toca.—Cataisan.— Pico nga gamit sa mga cotero.—Puaqui.
PICO. *m.* Tamsi nga pico.
PICO. *m.* Timbang nga pico.
PICÓN, NA. *adj.* An mananap nga halaba an ngipon dapit sa ibabao ug harohalipot an dapit sa ilarum.—*m.* Dorogas, tiao.—Isda nga picón.—Uring.— Bugás nga guintodtod.
PICONERO. *m.* Parauring, parahimo sin uring.—Parabaliguia sin uring.
PICOR. *m.* Catol; hapdos; guirhap, guhap, guirham. Harang.
PICOSO, SA. *adj.* Damo an olat nga canan pocó ó panduc.
PICOTA. *f.* Harigue nga bato nga bitayan sadto anay sa mga salaan.—Cahitaasan nga tais an catapusan.
PICOTADA. *f.* Pag toc toc an tamsi; pag tocob an barao, etc.
PICOTAZO. *m.* Pag toc toc an tamsi; pag tocob an barao, etc.
PICOTE. *m.* Panapton nga picotc.
PICOTEADO, DA. *adj.* An may tais.
PICOTEAR. *a.* Pag toc toc an tamsi.— *n.* Pag tuadtuad an cabayo san iya olo.—*fig.* y *fam.* Pag yacan sin uaray haros.—*r. fig.* y *fam.* Pag suhay an mga babaye.
PICOTERÍA. *f. fam.* Pag yacan sin damo.
PICOTERO, RA. *adj.* Mayacan sin damo ug uaray haros, mayacan san diri angay igyacan niya.
PICOTILLO. *m.* Panapton nga picotillo.
PICTÓRICO, CA. *adj.* An tungud ó canan pag pintar.
PICUDILLA. *f.* Tamsi nga picudilla.
PICUDO, DA. *adj.* An may tusac.—An may cataisan.—Sungaran.—*fig.* y *fam.* An mayacan sin damo ug uaray haros.
PICHEL. *m.* id., sudlanan sin tubig, etc.
PICHELERO. *m.* Parahimo sin mga pichel.
PICHÓN. *m.* Siuo sin sarapati, piac.
PIDIENTERO. *m.* Maquiquilimos.
PIDÓN, NA. *adj. fam.* Maquiaro.
PIE. *m.* Teel, siqui.—Camoy cun dao oding, etc.—Pono cun dao cahuy, etc.—Lindug cun dao lubi, cacao, etc.—Pies delanteros de los animales. Onahan, imon-a.—Alingsaran cun dao hagdan, buquid, etc.—Pie de cabra. Cabra, barra.—Pie de cabra, planta. Lambayong.—Pie de silla, mesa, etc. Teel teel, siqui siqui.

PIECEZUELO. *m.* Teel ó siqui nga gutiay.
PIEDAD. *f.* Camahigugmaon; camalolooyon; camahinoclogon; camapuangguron.—Pag higugma, pag tahud sin daco.—Calooy.
PIEDRA. *f.* Bato.—Piedra alumbre. Tauas.—Piedra trasparente. Bato nga malinis.—Piedra punzante y desigual. Raquit daquit.—Piedra de toque. Sanghiran.—Piedra de chispa. Santican, santicon nga bato.—Piedra de afilar. Bairan, baritan.—Piedra imán. Batobarani.—Piedra pomez. Bugá.—Piedra de la mar con agujeros.—Binagong, potiocanon.—Piedras cortantes. Gasac, cagasacan.—Piedra de la mar con pinchos. Guragba.—Piedras grandes en los arrecifes, separadas ó sueltas. Goto, pagol.—Piedras ásperas, punzantes y cortantes. Igang, caiganggan.—Piedra cubierta de agua. Puyao nga bato.—Piedras pequeñas, que quedan después de quemado el calero. Bagal.—Piedra pelona ó dura como pedernal. Banteles.—Piedras sueltas, que se mezclan con la lechada de cal para fabricar paredes. Bituca.—Piedra amarrada á un cordel, la cual hace las veces de ancla en embarcaciones menores. Bongtogon.—Piedra áspera para afilar herramientas. Cagot, camanga.—Piedra caliza. Apogon nga bato.
PIEDREZUELA. *f.* Bato bato, batohay.
PIEL. *f.* Panit.—Anit.—Dar la piel, ó soltar la piel. *fr. fig.* y *fam.* Patáy, in mapatáy an tauo.
PIÉLAGO. *m.* Louod; calao-dan.—Dagat.
PIELGO. *m.* Panit sa teel sa mga mailanap.
PIENSO. *m.* Tubong.
PIENSO. *m.* Hunahuna.—Ni por pienso. *m. adv.* Diri gud, diri nagagayud.
PIERNA. *f.* Bitiis; páa.—Teel ó siqui cún duo tamsi.—Lapi cún dao baca, carabao, etc.
PIERNITENDIDO, DA. *adj.* Ca-ang.
PIEZA. *f.* Bahin.—Banata.—Usa ca bug-os nga salapi.—Solud sin balay.—Pieza de artillería. Luthang.
PIEZGO. *m.* Panit sa teel sa mga mananap.
PÍFANO. *m.* Toronggon sa mga soldados, nga masugad sin plauta.
PIFIA. *f.* Sala cún dao sa pagbillar.
PIFIAR. *a.* Pagsala cún dao sa pagbillar.—*n.* Hoyop, in hinohoyop caopay an toronggon nga plauta.
PIGARGO. *m.* Tamsi nga masugad sin manaul.
PIGMEO, A. *adj. fig.* Mayahon, habobo.
PIGNORACIÓN. *f.* Pagbilin ó paghatag sin prenda.
PIGNORAR. *a.* Pagprenda, pagbilin ó paghatag sin prenda.
PIGRE. *adj.* Hubia, mahubia.
PIGRICIA. *f* Cahubia, pagcahubia.
PIGRO, GRA. *adj.* Hubia, mahubia.
PIHUA. *f.* Baga sapin.
PIHUELA. *f.* Higot nga anit sin tamsi.—*fig.* Caulanggan.—*pl. fig.* Colma, griyos.
PÍSIMO, MA. *adj.* Mapuanguron caopay, maaghop caopay.
PIJOTA. *f.* Isda nga merlusa.
PIJOTE. *m.* Bato nga esmeril.—Luthang.
PILA. *f.* Bato nga daco nga masugad sin dulang.—Pila de agua bendita. Benditahan, paminditahan.—Tapong; loonloon nga tosino, etc.
PILADA. *f.* Paglugao sin apog ngan baras; pagmasa.
PILAR. *m.* Cota.
PILAR arroz con cáscara. Pagbayo sin humay ó paray.
PILAREJO. *m.* Cota nga habobo.
PILASTRA. *f.* Cota, harigue nga cota.
PILASTRÓN. *m.* Cota, harigue nga cota.
PILATERO. *m.* Bantay sa mga maquina nga gamit sa pagpacaopay sa mga hinabol.
PÍLDORA. *f.* Píldora nga gamit sa pagtambal.—*fig.* y *fam.* Pacabido sa igcasitauo tungud sin sumat nga maraut ó macabibido.
PÍLEO. *m.* Calo, tag-uló.
PILO. *m.* Baga bangcao.
PILÓN. *m.* Pila nga daco.—Cota sugad san guinbubuhat dida sa may mga borabud.—Tinapay nga may asucar.—Bato nga gamit sa pagtimbang.—Tapong nga apog ngan sin baras.
PILONGO, GA. *adj.* Magasa, mahugos ug duason.
PILÓRICO, CA. An tungud ó canan araguian san quinaon ngadto sa tiyan.
PÍLORO. *m. Zool.* Araguian san quinaon ngadto sa tiyan.
PILOSO, SA. *adj.* Barahíboon.
PILOTAJE. *m.* Pagaradman sa pagcapiloto.—Bayad sa mga práctico.
PILOTE. *m.* Cahuy nga malison nga iguinlulubong sa tuna basi magmarig-on an mga simento.
PILOTAJE. *m.* Mga cahuy nga malison nga iguinoosoc ug iguinlulubong sa tuna basi magmarig-on an mga simento.
PILOTÍN. *m.* An nagaaram sa pagcapiloto.
PILOTO. *m.* Piloto nga nagmamando sin sacayán cún dao sa pagsacay.
PILTRACA. *f.* Onud, nga tala lá nga onuran, cay baga panit lá.
PILTRAFA. *f.* Onud, nga tala lá nga onuran, cay baga panit lá.
PILLADA. *f. fam.* Catampalasan, pagcatampalasan; pagtampalas.
PILLADOR, RA. *adj.* Macauat, boyon.—*s.* Paracauat.
PILLAJE. *m.* Pagcauat; pangauat.
PILLAR. *a.* Pagcauat; pagbuyon; pagticas, pagcuha.—Pagdacop.
PILLASTRE. *m. fam.* Tampalasan.
PILLEAR. *a. fam.* Pagtampalas.
PILLASTRE. *m. fam.* Tampalasan.
PILLEAR. *a. fam.* Pagtampalas.
PILLERÍA. *f.* Mga tampalasan.—Catampalasan, pagcatampalasan; pagtampalas.
PILLO, LLA. *adj. fam.* Tampalasan.—*fam.* Batid.—Malimbong.
PILLUELO, LA. *adj.* Tampalasan.
PIMENTAL. *m.* Tuna nga tinan-man sin mga sili.
PIMENTERO. *m.* Cahuycahuy nga namomonga san pimienta.
PIMENTÓN. *m.* Sili nga daco.—Sili nga pula nga binayo.
PIMIENTA. *f.* Pimienta nga gamit sa pagpanacot.
PIMIENTO. *m.* Sili.
PÍMPIDO. *m.* Isda nga pimpido.
PIMPÍN. *m.* Dula sin cabataan.
PIMPINELA. *f.* Banua nga pumpinela.
PIMPOLLAR. *m.* Mga saringsing.
PIMPOLLECER. *n.* Panaringsing. Panaha cún dao abaca, saguing, etc.
PIMPOLLEJO. *m.* Saringsing.
PIMPOLLO. *m.* Saringsing.—Saha cún dao abaca, saguing, etc.—Dabong cún dao cauayan.—Bucad nga uaray bubuclad.—*fig.* y *fam.* Bata nga matahúm.
PIMPOLLUDO, DA. *adj.* Damo an saringsing.
PINA. *f.* Cota nga malidong ug tais sa catapusan.—Cahuy nga balico nga gamit sa mga rueda.
PINABETE. *m.* Cahuy nga pinabete.
PINACOTECA. *f.* Cadam-an ug magcalainlain nga mga pintar.
PINÁCULO. *m.* Cahitaas-an sin singbahan balay, etc.

PINAR. *m.* Mga cahuy nga pino, capinohan.
PINAREJO. *m.* Mga cahuy nga pino, capinohan.
PINARIEGO, GA. *adj.* An tungud ó canan cahuy nga pino.
PINASTRO. *m.* Cahuy nga pino nga ilahas.
PINAZA. *f.* Sacayán nga masugad sin baloto.
PINCEL. *m.* Pincel nga gamit sa pagpintar.
PINCELADA. *f.* Pintar, pag pintar.
PINCELAR. *a.* Pag pintar.
PINCELERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin mga pinsel.—Parabaliguia sin mga pinsel.—Burugtangan sa mga pinsel.
PINCELOTE. *m.* Pinsel nga daco.
PINCERNA. *com.* Paratagay sa mga panagtauo, cundi siya in mag oona pag tilao.
PINCHADURA. *f.* Pag doc doc; pag dug cal; pag dug mac; pag dug hang; pag tol soc; pag hugal. Pag bono.
PINCHAR. *a.* Pag doc doc; pag dug cal; pag dug mac; pag dug hang; pag tol soc; pag hugal. Pag bono.—Dogoc; isi.
PINCHAUVAS. *m. fig.* y *fam.* Tauo nga taramayon.
PINCHAZO. *m.* Pag bono.
PINCHE. *m.* Tanod sa cosina.
PINCHO. *m.* Tais.—Sugub; suyac.
PINDONGA. *f. fam.* Babaye nga malacat.
PINDONGUEAR. *n. fam.* Pag lacat, pag sodoy sodoy.
PINEDA. *f.* Mga cahuy nga pino, capinohan.
PINEDA. *f.* Sintas nga sinamay.
PINGA. *f.* Sinanglayan.
PINGAJO. *m. fam.* Dugnit nga guisi nga nabibitay.
PINGANITOS (EN). *m. adv.* Maopay nga palad, maopay nga camutangan.
PINGO. *m. fam.* Dug nit nga guisi nga nabibitay.—*pl. fam.* Mga biste sin babaye nga diri mga mahal.
PINGOROTE. *m. fam.* An labi nga halaba nga nalabao sa iba ug tais an catapusan.
PINGOROTUDO, DA. *adj. fam.* Bataas.
PINGÜE. *adj.* Matamboc.—Damo.—*m.* Sacayán.
PINGÜEDINOSO, SA. *adj.* Matamboc.
PINGUOSIDAD. *f.* Catamboc.
PINÍFERO, RA. *adj. poét.* Damo an mga cahuy nga pino.
PINILLO. *m.* Banua nga pinillo.
PINITO. *m.* Pag ticang ná sin pacabacdao ó pacalacat an cabataan.
PINJANTE. *m.* Hiyas, rayandayan.
PINO. *m.* Cahuy nga pino.
PINO, NA. *adj.* Tingpo caopay.—*m. fam.* Pag ticang ná sin pacabacdao ó pacalacat an cabataan.
PINOCHA. *f.* Dahon san cahuy nga pino.
PÍNOLE. *m.* Puripud nga mahamut.
PINOSO, SA. *adj.* Tuna nga tinud-can sin mga cahuy nga pino.
PINTA. *f.* Olat.—Toro.—Tigaman; badlis; torpe toroc.
PINTACILGO. *m.* Tamsi nga jilguero.
PINTADA. *f.* Manuc sa Guinea.
PINTADERA. *f.* Garamiton sa pag bútang sa tinapay sin mag calain lain nga mga baga rayan dayan.
PINTADILLO. *m.* Tamsi nga jilguero.
PINTADO, DA. *adj.* Boroc, binorocan, binoroc borocan.—*fig.* Igo gud.—El más pintado. *loc. fig.* An labing batid, an labi nga buotan.—*fig.* An labi nga maisug.
PINTAMONAS. *m. fig.* y *fam.* Pintor nga diri maaram caopay.
PINTAR. *a.* Pag pintar.—Hid hid; batuc; biro; tolboc; toroc toroc.—Pintar de amarillo. Dimlao.—Pintar con varios colores. Galang galang.—*r.* Pag rihug sa bayhon.—Pintarse uno solo para una cosa. *fr fig.* y *fam.* Batid caopay.
PINTARRAJAR. *a. fam.* Maraut nga pag pintar.
PINTARRAJEAR. *a. fam.* Maraut nga pag pintar.
PINTARRAJO. *m. fam.* Pinintar nga maraut.
PINTARROJA. *f.* Isda nga pintarroja.
PINTIPARADO, DA. *adj.* Mag sama sa lain.—Igo gud.
PINTIPARAR. *a. fam.* Pag sanglit, pag tandig.
PINTO. *n. p.* Estar uno entre Pinto y Valdemoro. *fr. fig.* y *fam.* Hubog hubog.
PINTOJO, JA. *adj.* Boroc.
PINTOR. *m.* Pintor, parapintar.
PINTORA. *f.* Pntor, parapintar nga babaye.
PINTORESCO, CA. *adj.* Macaruruyag.
PINTORREAR. *a. fam.* Maraut nga pag pintar.
PINTURA. *f. fam.* Pag aradman sin pag pintar.—Pintar.—Pinintar.—*fig.* Pag asoy; casayoran.
PINTURERO, RA. *adj.* An mapadayao sa iya cahimo ó cabacdao.
PINZAS *f. pl.* Cumpit, quimpit.
PINZÓN. *m.* Tamsi nga pinzón.
PINZOTE. *m. Mar.* Caling.
PIÑA. *f.* Bonga sin cahuy nga pino.—Piña de ciprés. Bonga sin cahuy nga ciprés.—Tanum nga piña ug an bonga niya.
PIÑATA. *f.* Daba, coron.
PIÑÓN. *m.* Liso san bonga san cahuy nga pino.
PIÑONATA. *f.* Matam is nga may mga almendra ngan sin asucar.
PIÑONATE. *m.* Matam-is nga may mga piñón ngan sin asucar.
PIÑUELA. *f.* Panapton nga igagama.—Bonga sin cahuy nga ciprés.
PÍO. *a. adj.* Maampoon, masingbahon.—Maag hopon, maag hop, malolooyon.
PÍO. *a. adj.* Cabang cún dao hayop.
PIOCHA. *f.* Hiyas sa oló sa mga babaye.
PIOJENTO, TA. *adj.* Catohun, catoan.
PIOJERA. *adj.* Banua nga piojera.
PIOJERÍA. *f.* Damo an mga coto.—*fig.* y *fam.* Cagutiay, cauaray polos.
PIOJILLO. *m.* Coto sin tamsi.
PIOJO. *m.* Coto; cuyamad.—Piojo del cuerpo. Tomá.—Piojo de cuerpo muerto. Ogdas.—Piojo arador. Cagao; tungao.
PIOJOSO, SA. *adj.* Cotohun, cotoan.—Tomáon.—*fig.* Maimot, mahicao.
PIOJUELO. *m.* Coto nga gutiay.—Olud nga gutiay nga nacacaraut sa mga tanum.
PIOLA. *f. Mar.* Pisi nga gamay.
PIORNO. *m.* Cahuy cahuy nga piorno.—Banua nga piorno.
PIPA. *f.* Pipa nga sugad sin barriles.—Hong soy; cuaco.
PIPAR. *n.* Pag hong soy; pag cuaco.
PIPERÍA. *f.* Damo nga mga pipa ó mga barriles.
PIPÍ. *m.* Tamsi nga pipi.
PIPIAR. *n.* Pag piac.
PIPIOLO. *m. fam.* Basbas, basbason.
PIPIRIGALLO. *m.* Banua nga pipirigallo.
PIPIRIJAINA. *f. fam.* Mga comediante.
PIPIRIPAO. *m. fam.* Panagtauo nga daco.
PIPIRITAÑA. *f.* Cotong sin humay, etc.
PIPITAÑA. *f.* Cotong sin humay, etc.
PIPO. *m.* Tamsi nga pipo.
PIPORRO. *m.* Toronggon nga cahuy.
PIPOTE. *m.* Barriles nga gutiay.
PIQUE. *m.* Casina.—Pag tuyo sin pag buhat sin ano man, cay nasisina, etc.
PIQUE. *m. Mar.* Cahuy nga pique nga gamit sa mga sacayán.

PIQUE Á. *m. adv.* Harani gud, ibus ná dao.—Echar á pique. *fr. Mar.* Pag palonud sin sacayán.—*fig.* Pag bungcag.—Irse á pique. *fr. Mar.* Lonud an sacayán.

PIQUERA. *f.* Lobo, boho.

PIQUERÍA. *f.* Mga casoldadosan nga may mga bangcao.

PIQUERO. *m.* Soldados nga may bangcao.

PIQUETA. *f.* Garamiton nga puthao nga may tais nga gamit sa mga cotero, sa mga paraoma, etc.

PIQUETE. *m.* Samad nga guti sin tais nga salsalon.—Loho nga guti, caguis-an nga guti sa mga bado, etc.—Osoc.—*Mil.* Mga casoldadosan.

PIQUETILLA. *f.* Pico nga gamit sa mga cotero.

PIRA. *f.* Tap-ong sa pagsonog sa mga lauas san mga minatáy.

PIRAGÓN. *m.* Mananap nga masugad sin langao.

PIRAGUA. *f.* Sacayán nga sugad sin balalong, cundi may quilla.

PIRAL. *m.* Mananap nga masugad sin langao.

PIRAMIDAL. *adj. Zool.* Tul-an sa panglayan ug sa bala-oang.—Masugad sin harigue ó cota nga tais an catapusan.

PIRÁMIDE. *f.* Harigue ó cota nga tais an catapusan.

PIRATA. *m.* Macauat, buyon.

PIRATEAR. *n.* Pag cauat, pag buyon cún dao sa dagat.

PIRATERÍA. *f.* Camacauat.—Pag cauat.

PIRÁTICO, CA. *adj.* An tungud ó canan inacauat cún dao sa dagat.

PIRAUSTA. *f.* Mananap nga masugad sin langao.

PIRETOLOGÍA. *f.* Pag aradman nga tungud sa mga hiranat.

PIREXIA. *f. Med.* Hiranat.

PÍRICO, CA. *adj.* An tungud ó canan calayo cún mga pabotohun.

PIRLITERO. *m.* Banua nga pirlitero nga tonocon.

PIROFILACIO. *m.* Lungab, calungaban nga haluag, sa ilarum sa tuna, nga pono sin calayo.

PIROMANCIA. *f.* Pag tagna nga buaon tungud sin calayo ó laga.

PIROMÁNTICO, CA. *adj.* An tungud sa pag tagna sin bua tungud sin calayo ó laga.—*m.* Paratagna sin bua tungud sin calayo ó laga.

PIRÓMETRO. *m.* Garamiton nga gamit sa pagquilala sa mga magcalain lain nga mga grado san calayo.

PIROPEAR. *a. fam.* Pag polong, pag suerte.

PIROPO. *m.* Bato nga mahal.—*fam.* Polong, suerte; pag polong, pag suerte.

PIRÓSCAFO. *m.* Sacayán nga vapor.

PIROTECNIA. *f.* Pag aradman nga tungud sa mga máquina nga may calayo ug iba pá nga mga pamotohun.

PIROTÉCNICO, CA. *adj.* An tungud sa pag himo sin mga máquina nga may calayo ug sin mga pamotohun.—*m.* Parahimo sin mga máquina nga may calayo ug sin mga pamotohun.

PIRUETA. *f.* Suerte, sorosuerte.—Baga pag lorologro san cabayo.

PISA. *f.* Pag tamac; pag tonob.

PISADA. *f.* Tamac; tonob; pagtamac; pag tonob.—Liud; dana.—Seguir las pisadas de uno. *fr. fig.* Pag sonud, pag indig sa iya.

PISADOR, RA. *adj.* Matamac; matonob.

PISADURA. *f.* Tamac; tonob; pag tamac; pag tonob.

PISAR. *a.* Pag tamac; pag tonob.—Guisad.—Hagpay.—Bacud.—Pag yapac.—Pag yoc yoc.—Pag loos.—Pagtaac.—Pag payatac sa tuna cún dao sa pag tanum.—Pag dasug sa tuna.

PISAUVAS. *m.* Paraguisad sa mga ubas.

PISAVERDE. *m. fam.* Ugdayon ug parasodoy sodoy.

PISCATOR. *m.* Irisipan sa tuig tuig.

PISCATORIO, RIA. *adj.* An tungud ó canan panagat cún mga mananagat.

PISCICULTURA. *f.* Pag aradman sin pag padamo sa mga isda.

PISCINA. *f.* Inalad ó quinota nga tubigan basi mabubuhi dida an mga isda.—Lugar nga guintagana sa mga singbahan basi tatacban san tubig nga bendita nga nagamit ná, etc.—Parigoan, parigosan.

PISCOLABIS. *m. fam.* Guti nga pag caon.

PISO. *m.* Pag tamac; pag tonob.—Salug sin balay, etc.

PISÓN. *m.* Idadasug sa tuna.

PISONEAR. *a.* Pag dasuc sa tuna.

PISOTEAR. *a.* Pag tamac; pag gumac; pag yapac; pag guisad.

PISOTEO. *m.* Pag tamac; pag gumac; pag yapac; pag guisad.

PISOTON. *m.* Tamac, in tinatamacan ó tinotun-ban an siqui san usa.

PISTA. *f.* Liud, liroc, agui.—Padalaganan sa mga cabayo.—Seguir la pista á uno. *fr. fig.* y *fam.* Paglanat sa iya; pag bantay sa iya.

PISTACHERO. *m.* Cahuy nga pistachero.

PISTACHO. *m.* Bonga sin cahuy nga pistachero.

PISTADERO. *m.* Ipuruga.

PISTAR. *a.* Pag puga.

PISTERO. *m.* Surudlan sin sabao etc., ngan may harasam.

PISTO. *m.* Duga nga nacucuha sa mga tamsi nga guinihao, in guinpupuga an onud, ngan ipinaiinum sa mga magsaquit.—Fritos nga mga sili ngan sin mga camates nga danay binubutangan man sin mga bunay.—Á pistos. *m. adv. fig.* y *fam.* Talagudti lá, guintatalagudti lá.

PISTOLA. *f.* id., pusil nga halipot.

PISTOLERA. *f.* Burugtangan sa mga pistola.

PISONEAR. *a.* Pag dasuc sa tuna.

PISTOLETAZO. *m.* Pag pusil sa pistola.—Samad san pinusil sa pistola.

PISTOLETE. *m.* id., pusil nga halipotay.

PISTÓN. *m.* Tacobtacob sin bomba, etc.—Pistón.—Toronggon.

PISTORESA. *f.* Panganiban nga sugad sin caris.

PISTRAJE. *m. fam.* Irinmon nga maraut an rasa.

PISTRAQUE. *m. fam.* Irinmun nga maraut an rasa.

PISTURA. *f.* Pag puga.

PITA. *f.* Banua nga pita.

PITACO. *m.* Dahon san banua nga pita.

PITADA. *f.* Pag taghoy.

PITANCERÍA. *f.* Pag gahin.—Catungdanan san paragahin.

PITANCERO. *m.* Paragahin.

PITANZA. *f.* Gahin; bahin; balon.—*fam.* Bayad.

PITAÑA. *f.* Muta.

PITAÑOSO, SA. *adj.* Mataon.

PITAR. *n.* Pag taghoy.—*a.* Pag bayad.—Pag gahin.

PITARRA. *f.* Muta.

PITARROSO, SA. *adj.* Mutaon.

PÍTIMA. *f.* Haclop.

PITÍO. *m.* Pag taghoy. Panhoni an mga tamsi.

PITO. *m.* Taghoy.—Baga olud nga pito.

PITOFLERO, RA. *m.* y *fam.* Músico nga diri batid, diri pá maaram.

PITÓN. *m.* Sungay nga naolput pá lá, cay bag-o pá.—Oliopan sin biso, etc.—Saringsing sin cahuy.

PITONISA. *f.* Diosdios nga babaye.—Balbal, asuang nga babaye.

PITORRA. *f.* Tamsi nga pitorra.

PITPIT. *m.* Tamsi nga pitpit.
PITREO. *m.* Dahon san banua nga pita.
PITUITA. *f.* Mohog.
PITUITARIO, RIA. *adj.* Mohogon.
PITUITOSO, SA. *adj.* Mohogon
PÍXIDE. *f.* Copon nga pinipiotan sa Guisasantosi nga Sacramento.
PIZARRA. *f.* Bato nga maromaitum ug mayomo, masugad san palanas.
PIZARRAL. *m.* Cababtoan nga pisarra.
PIZARRERO. *m.* Parasacsac ug parabutang sa mga pisarra.
PIZARROSO, SA. *adj.* Babtohun.
PIZATE. *m.* Banua nga pisate.
PIZCA. *f. fam.* Bahin nga gutiay, gutiayay.
PIZCAR. *a. fam.* Pagpidlit, ipgol, pagpacsi, pagcubit, pagcobot.
PIZCO. *m. fam.* Pidlit, cobit, cobot.
PIZMIENTO, TA. *adj.* Maitum.
PIZPERETA. *adj. fam.* Babaye nga malacsi.
PIZPIRETA. *adj. fam.* Babaye nga malacsi.
PIZPIRIGAÑA. *f.* Dula sin mga cabataan.
PIZPITA. *f.* Tamsi nga pispita.
PIZPITILLO. *m.* Tamsi nga pispitillo.

PL

PLACA. *f.* Salapi nga daan sa España.—Tigaman, medalla san sinisiring nga mga órdenes nga hadianon.
PLACABILIDAD. *f.* Camahopoy, camahopug pay.
PLACABLE. *adj.* Mahopoy, mahug pay.
PLACACIÓN. Paghopoy, paghugpay.
PLACAR. *a.* Hopoy, hugpay; ocoy, paocoy.
PLACATIVO, VA. *adj.* Macacaiban.
PLACEL. *m. Mar.* Monbon.
PLÁCEME. *m.* Pasalamat, paghatag sin maopay nga oras.
PLACENTA. *f.* Gabon, inul-nan.
PLACENTERAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagcalipay.
PLACENTERO, RA. *adj.* Malipay, malipayon.
PLACER. *m.* Monbon.
PLACER. *m.* Calipay; calipayan; himaya.
PLACER. *a.* Pagalagad.—Que me place. *expr.* Lipay.
PLACERO, RA. *adj.* An tungud ó canan mga sauang. —An tauo nga mabaliguia sin mga caraonon sa sauang.—*fig.* An nagsosodoy sodoy sin uaray man buhat dida sa mga sauang.
PLACETA. *f.* Sauang sauang.
PLACETUELA. *f.* Sauang sauang.
PLACIBILIDAD. *f.* Camaopay sin buot.
PLACIBLE. *adj* Maopay an buot niya.
PLACIBLEMENTE. *adv. m.* Sa maopay nga caboot. —Sa daco nga pagcalipay.
PLÁCIDAMENTE. *adv. m.* Murayao caopay.
PLACIDEZ. *f.* Camurayao, pagcamurayao.
PLÁCIDO, DA. *adj.* Murayao.
PLACIENTE. *p. a.* Maopay an buot niya, maalagad. *adj.* Maopay gud.
PLACIMIENTO. *m.* Pagalagad.
PLAGA. *f.* Casáquit, cacurian; hampac.—Samad, casam-dan.—*fig.* Cadamo.
PLAGADO, DA. *adj.* Casam-dananon.
PLAGAR. *a.* Pagdamo, in nagdadamo an buti, samad, etc.
PLAGIAR. *a.* Baga pagcauat san mga sinurat nga diri iya, ug guinpapamolde man niya dao lugaringon niya.
PLAGIARIO, RIA. *adj.* An baga macauat san mga sinurat nga diri iya.
PLAGIO. *m.* Baga pagcauat san mga sinurat nga diri iya.
PLAGOSO, SA. *adj.* Macacasamad, macacahabol.
PLAN. *m.* Casayoran.—Larang.
PLANA. *f.* An tag-a cabayhon sin usa capay pay nga papel.—Plana ó surat sa mga cabataan nga nagaaram pá.—Patag, capatagan.—Plana mayor. Mga ponoan sa mga casoldadosan.
PLANADA. *f.* Patag, datag; capatagan.
PLANADOR. *m.* Paramacmac ó parapilpig san salapi, tumbaga, etc.
PLANCO. *m.* Tamsi nga madaguit.
PLANCHA. *f.* id., plansa.
PLANCHADA. *f. Mar.* Salug sa mga sacayán nga burugtangan san mga luthang.
PLANCHADO. *m.* Pagplansa sa mga panapton.—Plansahan nga panapton.
PLANCHADOR, RA. *m.* y *f.* Paraplansa ó paraprensa san panapton.
PLANCHAR. *a.* Pagplansa, pagprensa san panapton.
PLANCHEAR. *a.* Pagbutang sin mga plansa nga tumbaga, etc.
PLANCHETA. *f.* Garamiton nga geométrico nga gamit sa pagsocol sa mga cahirayo, mga cahitaas ug pagbuhat man sin mga plano.
PLANCHETA (ECHARLA DE). *fr. fam.* Pagpacalalaqui.
PLANETA. *m.* Casuya nga harohalipot an dapit sa atubangan.—Bitoon nga tinatauag planeta.
PLANETARIO, RIA. *adj.* An tungud ó canan mga bitoon nga planeta.
PLANGA. *f.* Tamsi nga madaguit.
PLANICIE. *f.* Patag, datag; capatagan.
PLANISFERIO. *m.* Plano sa bug-os nga calibutan.
PLANO, NA. *adj.* Patag, mahauan.—*m.* Plano, mapa.
PLANTA. *f.* Itot-nob, itotonob.—Tanum; taran-mon.—Cahimo; cabacdao.
PLANTACIÓN. *f.* Pagtanum.—An mga tinanum.
PLANTADOR, RA. *adj.* Magtatanum.—*pl.* Magtaranum.—*s.* Paratanum.
PLANTAINA. *f.* Tanum nga llantén.
PLANTAJE. *m.* An mga tinanum.
PLANTAR. *adj. Zool.* An tungud sa itotonob.
PLANTAR. *a.* Pagtanum. Pagbasuc.—Pagcarucalang.—Plantar camote.—Lomong.—Plantar caña-dulce. Talad.—*fig.* Pagpatindug.—*fig.* Pagosoc; pagbungsad.—Pagpugas.
PLANTARIO. *m.* Dulugui, barocboc.
PLANTEAMIENTO. *m.* Pagtanum.
PLANTEAR. *a.* Paglarang.—*fig.* Pagtindug.—Pagtuman sa ano man nga guinlarang.
PLANTEL. *m.* Tanuman.—*fig.* Pangaradman.
PLANTIFICACIÓN. *f* Pagtindug; pagtuman sa ano man nga guinlarang.
PLANTIFICAR. *a.* Pagtindug; pagtuman sa ano man nga guinlarang.
PLANTILLA. *f.* Tinabas nga anit nga himoon nga sapin.—Tangcop sin medias dapit sa rapa rapa.—Pormahan.
PLANTILLAR. *a.* Pagbutang sin plantiya sa mga sapin; pagtangcop sa mga medias.
PLANTÍO. *a. adj.* Tuna nga guiutan-man cun pagtatanuman bá.—*m.* Pagtanug.—Tinamun.
PLANTÍO de abacá. Caabac-han.
PLANTÍO de cacao. Cacacaoan,
PLANTÍO de café. Cacapetihan.
PLANTÍO de caña-dulce. Catub-han.

PLANTÍO de cocos. Calubian.
PLANTÍO de camote. Cacamotihan.
PLANTÍO de plátanos. Casaguinĝan.
PLANTÍO de raices comestibles. Banti.
PLANTÍO de tabaco. Tabacoan.
PLANTISTA. *m.* Paramangno sa mĝa tanum dida sa tanaman nĝa hadianon.—*fam.* Maisug, nag papacalalaqui.
PLANTÓN. *m.* Saring sing.—Saha.—Bantay.
PLANUDO, DA. *adj. Mar.* Sacayán nĝa haluag sa sagud.
PLAÑIDERA. *f.* Babaye nĝa matanĝis sa mĝa paglubong, cay sinosoholan mán.
PLAÑIDERO, RA. *adj.* Matangis, mabachoon.
PLAÑIDO. *m.* Pag bacho, pag araba, pag tangis.
PLAÑIR. *n.* y *a.* Pag bacho, pag araba, pag tangis.
PLASMA. *m.* Dugo.
PLASMA. *f.* Bato nĝa hinilao.
PLASMADOR, RA. *adj.* Mag buruhat.—*s.* Parabuhat, parahimo.
PLASMAR. *a.* Pag buhat, pag himo.
PLASTA. *f.* Bisan ano nĝa mahomoc, mayomo.—Yapad, mayapad.—Bisan ano nĝa buhat nĝa diri ansiya an pag buhat.
PLASTE. *m.* Minasa nĝa yeso nĝan sin cola.
PLASTECER. *a.* Pag buli sin yeso sa mĝa loho loho.
PLASTECIDO. *m.* Pag buli sin yeso sa mĝa loho loho.
PLÁSTICA. *f.* Pag aradman sin pag himo sin ano mán nĝa buhat nĝa tuna, yeso, etc.
PLASTICIDAD. *f.* Camahomoc, pagcamahomoc, camayomo, pagcamayomo.
PLÁSTICO, CA. *adj.* An tunĝud san pag aradman sin pag himo sin anoumán nĝa buhat nĝa tuna, yeso, etc.—Mahomoc, mayomo.—Macahimo.
PLATA. *f.* Salapi.—En plata. *m. adv. fig.* y *fam.* Lactud nĝa casayoran.
PLATAFORMA. *f.* Maquina nĝa gamit sa pag himo sa mĝa orasan, etc.—Baluarte.
PLATALEA. *f.* Tamsi nĝa pelícano.
PLATANAL. *m.* Casaguinĝan.
PLATANAR. *m.* Casaguinĝan.
PLÁTANO. *m.* Saguing; hinug.—Hanipa; lingcod, costa; pinipita; pinitogo; pepita; podiquit; sabá; binayaga; binalaton; binalitan; binato; binocot, cabinoctan; buagas; bonĝuran; canara; potó; tindoc.—Plátanos unidos. Singin.
PLATEA. *f.* Sauang sauang.
PLATEADO, DA. *adj.* Masugad sin salapi an color.
PLATEADOR. *m.* Parahirog sin salapi nĝa tinunao. Para potos sin salapi.
PLATEADURA. *f.* Pag hirog sin salapi nĝa tinunao. Pag potos sin salapi sa mĝa sagrario, etc.—An gamit nĝa salapi.
PLATEAR. *a.* Pag hirog sin salapi nĝa tinunao. Pag potos sin salapi sa mĝa marco, etc.
PLATERESCO, CA. Mĝa rayandayan.
PLATERÍA. *f.* Pag aradman sa pagcaplatero.—Catungdanan sin platero.—Pandayan sin platero.—Tendahan sin salapi, bulauan.
PLATERO. *m.* id., panday sa salapi.—Parabaliguia sin salapi ó bulauan nĝa magcalainlain.
PLÁTICA. *f.* Carocayacan.—Uale.—Á libre plática. *loc. adv. Mar.* Pag togot nĝa sumolud ná an sacayán cay tapus na an cuarentenas.
PLATICAR. *a.* Pag carocayacan, pag sabut, pag sarabut.
PLATIJA. *f.* Isda nĝa platija.
PLATILLO. *m.* Gunisa.—Lampay; piropingganoy.—Pacpac.
PLATINO. *m.* Metal nĝa sugadsugad sin salapi.
PLATO. *m.* Pinggan.—Sucaran; tiloron.
PLATÓNICAMENTE. *adv. m.* Sa mahauan nĝa casingcasing; sa pag tahud; sin uaray tuyo nĝa maraut.
PLATÓNICO, CA. *adj.* Mahauan, lubos.
PLATUJA. *f.* Isda nĝa platuja.
PLAUSIBILIDAD. *f.* Cadarayauan.
PLAUSIBLE. *adj.* Tacús pagdayauon.
PLAUSIBLEMENTE. *adv. m.* Pag dayao sin daco.
PLAUSO. *m.* Pag dayao.
PLAUSTRO. *m. poét.* Carro.
PLAYA. *f.* Baybay; baybayon; tabi.
PLAYADO, DA. *adj.* Baybayan.
PLAYAZO. *m.* Baybayon.
PLAYERO, RA. *m.* y *f.* Parabaliguia sin isda nĝa dara niya ticang sa baybay.
PLAYÓN. *m.* Baybayon.
PLAYUELA. *f.* Baybay.
PLAZA. *f.* Sauang; langtad.
PLAZO. *m.* Talaan.
PLAZOLETA. *f.* Sauang sauang.
PLAZUELA. *f.* Sauang, sauang sauang.
PLEAMAR. *f. Mar.* Taob; lantup.
PLEBE. *f.* Mĝa tauo sa bongto nĝa diri mĝa dato. —Mĝa timaua.
PLEBEYO, YA. *adj.* Timaua, tinimaua.
PLEBEZUELA. *f.* Mĝa timaua.
PLEBISCITO. *m.* Sugo ó larang sin bongto.
PLECTRO. *m.* Icarablit sin arpa, etc.
PLEGABLE. *adj.* Maconot. Mapilo.
PLEGADAMENTE. *adv. m.* Diri dayag caopay.
PLEGADERA. *f.* Baga cuchillo nĝa cahuy, tul-an, tiposo, etc.
PLEGADIZO, ZA. *adj.* Maconot. Mapilo.
PLEGADO. *m.* Pag conot.
PLEGADOR, RA. *adj.* Macaconot. Macapilo.—*s.* Paraconot. Parapilo.—Igcoconot.—Sangburan.
PLEGADURA. *f.* Pag conot. Pagpilo.
PLEGAR. *a.* Pag conot.—Pag pilo.—Pag sangbud.—Quinicon,- cuyus, cuyuscuyus.
PLEGARIA. *f.* Paquimalooy, panĝamaya, panĝamuyo, panĝaro.
PLEGUETE. *m.* Cambud.
PLEITA. *f.* Linara nĝa abaca, etc.
PLEITEADOR, RA. *adj.* An may caliponĝan.—Maquicaliponĝan.
PLEITEAR. *a.* Lipong; pag caliponĝan.
PLEITISTA. *adj.* Maquicaliponĝan; maquicapolonĝanan.
PLEITO. *m.* Caliponĝan. Capolonĝanan.
PLENAMAR. *f.* Taob; lantup.
PLENAMENTE. *adv. m.* Pono ná gud; tuman gud.
PLENARIAMENTE. *adv. m.* Pono ná gud; tuman gud.
PLENARIO, RIA. *adj.* Pono; ayao ná; tuman gud.
PLENILUNIO. *m.* Cadayao, pagcadayao san bulan.
PLENIPOTENCIA. *f.* Gahum nĝa itinotogot san mĝa hadi sa mĝa sacop nĝa sinusugo ó tinatapuran nira-
PLENIPOTENCIARIO, RIA. *adj.* Tauo nĝa sinusugo ug tinatapuran mán sa mĝa hadi nĝadto mán sa iba nĝa mĝa hadi.
PLENITUD. *f.* Caayao; catuman.
PLENO, NA. *adj.* Pono.
PLEPA. *f. fam.* Tauo nĝa may carat-an sa iya lauas cún sa iya mán batasan.
PLÉTORA. *f. Med.* Cadamo caopay sin dugo; cadamo caopay sin mĝa duga sa lauas.
PLETÓRICO, CA. *adj.* An damo an dugo; an damo an mĝa duga sa lauas.

PLEURA. *f. Zool.* Baga panitpanit sa solud sa dughan.
PLEURESÍA. *f. Med.* Saquit sa dughan.—Saquit sa caguiliran.
PLEURÍTICO, CA. *adj. Med.* An may saquit sa dughan.—An may saquit sa caguiliran.
PLEURITIS. *f. Med.* Saquit sa panitpanit sa solud sa dughan.
PLEURODINIA. *f. Med.* Camasool, camaol-ol san dughan.
PLÉYADAS. *f. pl.* Mga bitoon nga tinatauag balatic.
PLÉYADES. *f. pl.* Mga bitoon nga tinatauag balatic.
PLICA. *f.* Surat nga serrado nga casayoran sin testar cun iba pa, nga ig aabre o igmamantala cun tuig na.
PLIEGO. *m.* id., usa capliego nga papel.—Surat.
PLIEGUE. *m.* Conot.—Pilo.
PLOMADA. *f.* Ibaradlis nga timga.—Tonton.—Lagdong.—Pamato.
PLOMAR. *a.* Pag marca sin timga nga binibiao sa mga surat nga carig-onan, etc.
PLOMAZÓN. *f.* Oroolonan nga gamit sa mga paradorado.
PLOMERÍA. *f.* Atup nga timga.—Timga.
PLOMERO. *m.* Parahimo sin bisan ano nga timga.
PLOMIZO, ZA. *adj.* An may timga.—Masugad sin timga.
PLOMO. *m.* Timga.
PLOMOSO, SA. *adj.* An may timga.—Masugad sin timga.
PLUMA. *f.* Barahibo; dotdot; bolbol sin tamsi. Alinalin an sa ilarum sa paco.—Plumas del pescuezo de gallo, etc. Imoroc.—Plumas largas é inclinadas en la cola del gallo, etc. Laui.—Plumas de las aves en la punta de las álas. Panaragangan.—Pluma sa pagsurat.
PLUMADA. *f.* Pagsurat.
PLUMADO, DA. *adj.* Tamsi nga barahiboon.
PLUMAJE. *m.* Barahibo; dotdot; bolbol sin tamsi.—Tongol; sabol, sabolsabol.
PLUMAJERÍA. *f.* Mga pluma.—Mga tongol.
PLUMAJERO. *m.* Parahimo sin mga pluma.—Parahimo sin mga tongol.—Parabaliguia sin mga pluma.—Parabaliguia sin mga tongol.
PLUMAZO. *m.* Olonan cun colchón ba nga may solud nga barahibo sin tamsi.
PLUMAZÓN. *m.* Barahibo; dotdot; bolbol sin tamsi.
PLÚMBEO, BEA. *adj.* Tinimga.
PLUMEADO. *m.* Mga badlis.
PLUMEAR. *a.* Pagbadlis.
PLUMEO, MEA. *adj.* Barahiboon; bolbolon.
PLUMERÍA. *f.* Mga pluma, mga barahibo sin tamsi.
PLUMERÍO. *m.* Mga pluma, mga barahibo sin tamsi.
PLUMERO. *m.* Silhig sin barahibo.—Burug tangan sa mga pluma.
PLUMÍFERO, RA. *adj. poét.* Barahiboon, bolbolon, bolbolan.
PLUMIÓN. *m.* Bolbol sin tamsi.
PLUMISTA. *m.* Parasurat.
PLUMÓN. *m.* Bolbol sin tamsi.—Colchón nga may solud nga mga bolbol sin tamsi.
PLUMOSO, SA. *adj.* Barahiboon, bolbolon, bolbolan.
PLURALIDAD. *f.* Cadam-an, damo.
PLUS MINUSVE. *loc. lat.* Cumapin cumulang.
PLUS ULTRA. *loc. lat.* Onhan pa; labi pa.
PLÚTEO. *m.* Mga honos sin estante, etc.
PLUVÍMETRO. *m.* Garamiton sa pag socol san oran.
PLUVIÓMETRO. *m.* Garamiton sa pagsocol san oran.
PLUVIOSO, SA. *adj.* Maoran.
POA. *f. Mar.* Pisi nga gamit sa mga layag sa nga sacayán.
POBLACIÓN. *f.* Bongto.
POBLADO. *m.* Bongto.
POBLADOR, RA. *adj.* An mahimo sin bongto.
POBLAR. *a.* Pag bongto.
POBO. *m.* Cahuy nga álamo.
POBRE. *adj.* Macalolooy; mag pacalolooy; hangol.—*fig.* Holoy; daitol.—Maquiquilimos.
POBREMENTE. *adv. m.* Macalolooy gud.
POBRERÍA. *f.* Capobrisan, mga maquiquilimos.
POBRERO. *m.* An paragahin o parahatag san limos san mga maquiquilimos didto sa mga convento.
POBRETA. *f. fam.* Biga, bigaon.
POBRETE, TA. *adj.* Macalolooy.
POBRETEAR. *n.* Pag pacapobres.
POBRETERÍA. *f.* Mga maquiquilimos.—Capobrisan; camacalolooy.
POBRETO. *m.* Tauo nga macalolooy.
POBRETÓN, NA. *adj.* Macalolooy gud.
POBREZA. *f.* Cahangol, camacalolooy, capobrisán.—Casoco, casongco.
POBREZUELO, LA. *adj.* Macalolooy.
POBRISMO. *m.* Mga maquiquilimos.
POCERO. *m.* Parahimo sin mga atabay.—Parahauan sa mga atabay.
POCILGA. *f.* Tangcal sin bactin o babuy, alad sin bactin o babuy.
POCILLO. *m.* Tadiao nga saluran sin lana, etc.—Tasa sin chocolate.
POCIÓN. *f.* Inumon, irin-mon nga itarambal.
POCO, CA. *adj.* Guti, gutiay, dito, dio o diyo, taguidiot, taladiguiot, talag gudti, niquinic, anam, anay.—En poco. *m. adv.* Ibus.—Poco á poco. *m. adv.* Hinay hinay, luay luay, onac onac, daguinot, hinugay, anam anam, ignay.—Poco más o menos. *m. adv.* Cumapin cumulang.—Por poco. *m. adv.* Ibus.—Sobre poco más o menos. *m. adv.* Cumapin cumulang.
POCHO, CHA. *adj.* Maduas, duason.—Lubad ná.
PODA. *f.* Pangotud sa iba nga mga sanga sin cahuy etc., basi mamonga sin maopay.
PODADERA. *f.* Iootud sa mga sanga nga iba sin cahuy, etc.
PODADOR, RA. *s.* Paraotud sa iba nga mga sanga sin cahuy, etc.
PODADURA. *f.* Pangotud sa iba nga mga sanga sin cahuy, etc.
PODAGRA. *f. Med.* Saquit nga panhubag an mga teel, etc.
PODAR. *a.* Pangotud sa iba nga mga sanga sin cahuy etc., basi mamonga sin maopay.
PODAZÓN. *f.* Tuig nga igootud sa mga sanga sin cahuy, etc.
PODENCO, CA. *adj.* Ayam nga gamit sin pamanna sin mga conejo.
PODER. *m.* Gahum; garamhan.—*fig.* Sogud.—Cosog.
PODERDANTE. *com.* An mahatag sin gahum sa lain basi umatubang sa justicia o iba pa.
PODERHABIENTE. *m.* An tinagan sin gahum sin pag mangno sin mangad, etc.
PODERÍO. *m.* Gahum.—Mangad, bahandi.
PODEROSAMENTE. *adv. m.* Sa iya gahum.
PODEROSO, SA. *adj.* Gahuman.—Bahandianon, mangaran.
PODIO. *m.* Sarasigan sin mga columna.
PODÓN. *m.* Iootud sa mga sanga sin cahuy, etc.
PODRE. *amb.* Nana.
PODRECER. *a.* Donot; domog; rabo; rud-as; gaboc; gotub; apal; baog; doboc.

PODRECIMIENTO *m.* Cadonot, pag cadonot.
PODREDUMBRE *f.* Cadon-tan. Cadum-gan. cadomogan. Busila.—Nana.
PODREDURA. *f.* Cadonot, pag cadonot.
PODRICIÓN. *f.* Cadonot, pag cadonot.
PODRIDERO. *m.* An guinpapadonotan.
PODRIGORIO. *m. fam.* Masaquiton.
PODRIMIENTO. *m.* Cadonot, pag cadonot.
PODRIR. *a.* Donot; domog; rabo; rud-as; gaboc; gotub; apal; baog; doboc.
POEMA. *m.* Surat nga agui sa pag casiday.
POESÍA *f.* Siday.—Pag aradman sin pag buhat sin mga siday.
POETA. *m.* Parasiday; parahimo sin mga siday.
POETASTRO. *m.* Parasiday nga baol pa.
POÉTICA. *f.* Pag aradman sin pag buhat sin mga siday.
POÉTICAMENTE. *adv. m.* Siniday gud.
POÉTICO, CA. *adj.* An tungud ó canan poesía.
POETISA. *f.* Babaye nga parahimo sin mga siday.
POETIZAR. *n.* Pag siday.
POÍNO. *m.* Cahuy nga linohoan nga burugtangan san mga barriles.
POLACRA. *f.* Sacayan.
POLAINA. *f.* Baga medias nga bahoi caopay nga may mga botones.
POLCA. *f.* Sayao nga polca.
POLCAR. *n.* Pag sayao sin polca.
POLEA. *f.* Motón.
POLEADAS. *f. pl.* Baga sopas nga harina nga may gatas ngan sin dugos.
POLEAME. *m.* Mga motón.
POLÉMICA. *f.* Pag aradman nga naasoy sa mga catigayonan nga igo sa pag ato sa mga caauay.—Pag hihibaton baton nga agui sa pag surat basi gumoa an camatuoran.
POLÉMICO, CA. *adj.* An tungud ó canan polémica.
POLEMISTA. *com.* Parasurat nga parabaton sa iba nga mga parasurat.
POLEMONIO. *m.* Banua nga polemonio.
POLEO. *m.* Banua nga poleo.
POLIANTEA. *f.* Mga sumat nga damo nga magcalain lain.
POLIARQUÍA. *f.* Sinisiring in damo an mga ponoan nga nagcacaput san gahum.
PÓLICE. *m.* Dumarageo.
POLICÍA. *f.* Pag bantay nga maopay sa mga bongto basi matuman an mga iguinsusugo nga caopayan.—Mga tinatapuran sin pag bantay basi murayao an ngatanan.—Pag tahud.
POLICITACIÓN. *f.* Pag saad.
POLÍGALA. *f.* Banua nga poligala.
POLIGAMIA. *f.* Cahimtangan sin lalaqui nga damo an iya mga asaua nga babaye; cahimtangan sin babaye nga damo an iya mga asaua nga lalaqui; cundi ini diri togot sa Dios sa mga cristianos.
POLÍGAMO, MA. *adj.* An lalaqui nga nangasaua sin damo nga mga babaye; an babaye nga nangasaua sin damo nga mga lalaqui.
POLIGARQUÍA. *f.* Sinisiring in damo an mga ponoan nga nagcacaput san gahum.
POLIGLOTO, TA. *adj.* y *s.* Surat nga sinurat sa magcalain lain nga mga pamolong.—Tauo nga maaram sin magcalain lain nga mga pamolong.
POLICRAFÍA. *f.* Pag aradman sin pag surat nga diri sinasabut an cahologan, in diri an tauo maaram cun naonano an pag paagui.—Pag asoy cun ano ba an cahologan sadton mga sinurat nga diri sinasabut san diri maaram.
POLIGRÁFICO, CA. *adj.* An tungud ó canan poligrafía.
POLÍGRAFO. *m.* An maaram sin poligrafía.—Parasurat, an nagsurat sin magcalain lain.
POLILLA. *f.* Olud.—*fig.* Bisan ano nga nacacaraut.
POLÍMITA. *adj.* Sinamay.
POLÍN. *m.* Hanglag.
POLIO. *m.* Banua nga itarambal.
POLIPASTOS. *m.* Motón.
PÓLIPO. *m.* Baga noos.—*Med.* Hubag hubag sa irong, bot-ol, etc.
POLIPODIO. *m.* Banua nga polipodio.
POLISPASTOS. *m.* Motón.
POLISTA. *m.* Polistas, bantay.
POLITÉCNICO, CA. *adj.* An nacacasacop sin magcalain lain nga mga pag aradman.
POLITEÍSMO. *m.* Sayop sa mga tauo nga nanoo sin damo nga mga dios dios.
POLITEÍSTA. *adj.* An natoo sin damo nga mga dios-dios.
POLÍTICA. *f.* Pag mangno sa mga bongto, pag hatag sa ira sin mga casugoanan nga pag tutumanon ug pag pacaopay man sa ira.—Pag tahud.
POLITICAMENTE. *adv. m.* Alagad sa mga sugo ó batasan san política.
POLÍTICO, CA. *adj.* An tungud ó canan política.—Matahud.—Batid sa mga pag mangno san guinhadian, pag pacaopay sa iya, etc.—Padre político. Oganngan.—Hermano político. Bayáo.
POLITICÓN, NA. *adj.* An maora ora ná sin pag-abiabi, etc.
PÓLIZA. *f.* Carig-onan nga ibinahatag basi macarauat sin salapi.—Carig-onan nga naasoy nga lugaringon an mga mangad nga guindadara.—Pasquin ó surat nga uaray ngaran ó firma.
POLIZÓN. *m.* Parasodoy sodoy sin uaray mán buhat.—An masacay sin uaray mán sarit sa mga ponoan.
POLIZONTE. *m.* Tinatapuran sin pag mangno ug pag-bantay.
POLO. *m.* Catapusan, an magcasicatapusan.
POLTRÓN, NA. *adj.* Hubia, mahubia.
POLTRONERÍA. *f.* Cahubia.
POLTRONIZARSE. *r.* Pag hubia, hubia.
POLUCIÓN. *f.* Pag auas san dugo.—Pag paauas san dugo.
POLUTO, TA. *adj.* Mahugao, mala-oay.
POLVAREDA. *f.* Tapo tapo nga iguinpapalid sa hangin.
POLVIFICAR. *a. fam.* Pag tod tod.
POLVO. *m.* Tapo tapo, capo, capo capo.—Puripud.—Dapao.—Biro.
PÓLVORA. *f.* id., pólvora.—Pabotohun.—*fig.* Madali maisug, madali masina.—*fig.* Camalacsi.
POLVOREAMIENTO. *m.* Pag puripud. Pag biribud, pag lamo.
POLVOREAR. *a.* Pag puripud. Pag biribud, pag lamo.—Pag bon bon; pag bura bura.
POLVORIENTO, TA. *adj.* Poros sin tapo tapo.—Poros sin dapao.
POLVORÍN. *m.* Pólvora nga gamay.—Burugtangan san pólvora.
POLVORISTA. *m.* Parahimo sin pólvora; parahimo sin mga pabotohon.
POLVORIZABLE. *adj.* Sadang matod tod nga masugad sin tapo tapo.
POLVORIZACIÓN. *f.* Pag tod tod.
POLVORIZAR. *a.* Pag puripud. Pag biribud, pag lamo.
POLVOROSO, SA. *adj.* Poros sin tapo tapo.—Poros sin dapao.

POLLA. *f.* Dumaraga nga manuc.—*fig.* y *fam.* Babaye nga daraga.—Tamsi nga polla.
POLLADA. *f.* Casi-oan, casiuoan.
POLLANCÓN, NA. *m.* y *f.* Siuo nga darodaco ná.
POLLASTRE. *m.* Siuo nga darodaco ná.
POLLASTRO, TRA. *m.* y *f.* Siuo nga darodaco ná.
POLLAZÓN. *f.* Mga siuo.
POLLERA. *f.* Parahopot sin mga siuo.—Parabaliguia sin mga siuo.—Pugaran sa mga siuo.
POLLERÍA *f.* Lugar nga guinbabaliguiaan sin mga manuc, siuo ug tamsi.
POLLERO. *m.* Parahopot sin mga siuo.—Parabaliguia sin mga siuo.
POLLINO, NA. *m.* y *f.* Hayop nga pollino.
POLLITO, TA. *m.* y *f.* Siuo nga guti pá.—*fig.* y *fam.* Bata nga guti pá.
POLLO. *m.* Siuo, piso, misá, piac.—Pollo que ya tiene crecidas las plumas. Langcob.—Pollo sin plumas. Lagboc.—Ojud sin potiocan.—*fig.* y *fam.* Olitauo nga barobata pá.
POLLUELO, LA. *m.* y *f.* Siuo nga guti pá.
POMA. *f.* Bonga nga mansana.
POMADA. *f.* Ihiriso.—Ihihirog.
POMAR. *m.* Tanaman sin mga cahuy nga bongaan.
PÓMEZ. *f.* Piedra pómez. Buga.
POMÍFERO, RA. *adj. poét.* Cahuy nga bonga nga mansanas. Bongaan.
POMO. *m.* Bonga sin cahuy.—Surudlan sin mga mahamut.—Catapusan sin espada dapit sa carap-tanan.
POMPA. *f.* Damo nga mga orosahon, pangorosahun. Labtug.—Pagparat san icog.
POMPEARSE. *r. fam.* Padayao, parayao.
POMPONEARSE. *r. fam.* Padayao, parayao.
POMPOSAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagpadayao; sa daco nga pagparayao.
POMPOSO, SA. *adj.* Orosahun.
PÓMULO. *m.* Tul-an sa bayhon.
PONCIL. *adj.* Bonga nga sugad sin limon.
PONCHADA. *f.* Irinmon, inumon.
PONCHE. *m.* Irinmon, inumon.
PONCHO, CHA. *adj.* Hubia, mahubia; maluya.
PONDERABLE. *adj.* Sadang timbangon.—Sadang panginanohun.
PONDERACIÓN. *f.* Panginano.—Pagpaora ora sa mga pagyacan, etc.—Pagtimbang.
PONDERADOR, RA. *s.* Paraora ora sa mga pagyacan, etc.—Parapanginano.—Paratimbang.
PONDERAL. *adj.* An tungud sa mga pagtimbang.
PONDERAR. *a.* Pagtimbang.—Panginano.—Pagora-ora sa mga sumat, etc.
PONDERATIVO, VA. *adj.* An maora ora sa iya mga sumat, etc.
PONDEROSAMENTE. *adv. m.* Sa daco gud nga panginano.
PONDEROSIDAD. *f.* Cabug-at, pagcabug-at.
PONDEROSO, SA. *adj.* Mabug-at.—*fig.* Maligdong.
PONEDERO, RA. *adj.* An sadang ibutang, iburutang. Ogang cun dao manuc, tamsi nga nagbubunay.—*m.* Pugaran.—Salag.
PONEDOR, RA. *adj.* An mabutang.
PONENCIA. *f.* Catungdanan sin hocom nga ponente.
PONENTE. *adj.* Hocom nga paraasoy san expediente nga pagbobotosan sa mga may catungdanan.
PONENTINO, NA. *adj.* An tungud ó dapit sa calondan.
PONENTISCO, CA. *adj.* An tungud ó dapit sa calondan.
PONER. *a.* Butang.—Pagpahimutang.—Pagpahamtang.—Hulag.—Loon, loonloon.—Longtud, loibloib, bagaobao.—Opid.—Otop.—Saray; saray-say.—Balhug.—Binabin.—Bongsud.—Butalag.—Gahonong.—Antug.—Sol-ob.—Sol-ot.—Suquip.—Tongtong.—Saclay.—Tayop.
PONER hacia un lado. Hiplig.
PONER algo en medio. Hol-ot.
PONER mullido en cesto, etc. Hupila; halonhon.
PONER boca abajo. Yaob; colob; hapa.
PONER un pié en una rama y el otro en otra. Lacbang.
PONERSE boca arriba el pescado. Liad.
PONER á remojo el palay, etc. Lauig.
PONER al fuego muchas rajas de leña. Omud.
PONER en agua caliente las almejas. Pacgan.
PONER espantajo en sementera, etc. Pahuy.
PONER presas en ríos, etc. Paod; pong-ol.
PONER en orden bancos, etc. Pasad.
PONERSE en cuclillas. Pongco, piyongco, piyongcot, pirongcot, boroncot, tangca, gaang, locbo.
PONER el palay en el mortero. Pislong, pisong; los-og.
PONER al niño sobre la pierna. Sagmac, salo-ay.
PONERSE de codos sobre la mesa, etc. Salay.
PONERSE delante quitando la luz, etc. Salipon.
PONERSE con las piernas abiertas. Sap-ang.
PONER vaso en plato, etc. Sangga, sangca.
PONER en público lo que se vende. Saod.
PONER ramas etc., en el tronco de los árboles. Sapiro.
PONER plomo derretido en caña ú otra cosa en forma de canal. Sil-og.
PONERSE en medio. Suang.
PONERSE delante de lo que puede dañar. Abong.
PONER cerco de cañas. Alasid.
PONER iguales las cosas. Apid, apid apid.
PONER unas cosas debajo de otras. Anib.
PONER en infusión raices, etc. Banao, bagnao.
PONER caldo en la morisqueta. Bahog.
PONER tierra al rededor de las plantas. Bayobo.
PONER boca arriba. Baliad, huy-ang.
PONER el anzuelo para coger caimanes. Balicogcog.
PONER algo sobre alguna parte. Baubao; balotabil.
PONER las cosas sin orden. Barangday, dalyang, dan-uc.
PONER ley, etc. Batas.
PONER boca abajo á los ahogados. Biring.
PONER mala cara. Buringit, culisisi.
PONER alguna cosa para que la dé el viento. Cayacayacaya, halayahay, halayhay.
PONER al sol el abacá. Calcag.
PONERSE con las piernas y manos abiertas. Carangcang.
PONER las manos abiertas hacia arriba. Quiriong.
PONERSE de cuclillas para hacer del cuerpo. Liho.
PONER la mano sobre uno. Dopol.
PONER carne para partirla sobre tabla, etc. Datul.
PONER leña al fuego. Songo.
PONER en la olla, etc. Son-ud.
PONER seguidas las cosas. Sosnud.
PONER vinagre, en lo que se ha de beber. Tabanao.
PONERSE sobre ó encima. Tacba, tacbab, taracbab.
PONER el arma á la cintura. Taclos.
PONER el arma en la vaina. Tacob.
PONER la apuesta los que juegan á la baraja Tayá.
PONER en hilera. Talayatay, talaytay, taltal.
PONER de lado. Taliquid, taquilid.
PONER las cosas separadas. Taltag.
PONERSE en forma de círculo para comer cuando son muchos. Tangco, tarangco.
PONER en infusión raices, hojas, etc. Tang-og.

PONER en libertad. Tang tang.
PONER la candela en el candelero. Taod.
PONER los tantos ó el dinero en el juego. Taon.
PONERSE boca arriba. Ticayang.
PONER en el agua alguna cosa. Ticsop, tipsop; looy.
PONER una cosa sobre otra. Tung bao; loc nodi longbo.
PONERSE con los piés colgando sobre alguna parte. Tonton.
PONER ventosa. Haros.
PONER á los animales ó aves un palo amarrado. Catang.
PONERSE á ambos lados de la mesa, etc. Cubay.
PONER cuerda ú otra cosa amarrada de una parte á otra. Cutay.
PONER leña al fuego. Dalig.
PONER mal rostro. Dolo.
PONERSE pañuelo de la barba á la cabeza. Gahong.
PONER en petate la semilla de palay. Hacay.
PONER en orden las cosas. Hat-id.
PONERSE de pechos sobre ventana, etc. Hambo, hamboy.
PONER acero en arma. Lapi.
PONER fuego en cogonal. Larab.
PONER los ojos en blanco. Lusgao.
PONER borlas. Pag parong pong.
PONERSE á un lado. Pinpin.
PONER banda, estola, etc. Saclay, baclay.
PONER celada para robar. Sag bid.
PONER el peso de romana, etc., en su lugar. Salay.
PONERSE á la sombra. Sipud.
PONER al fuego. Sugba.
PONERSE al sol ó luna. Tonud; bilad.
PONER bien las cosas. Hupid.
PONER al difunto fuera del aposento. Hutang.
PONER las cosas etc. contiguas. Amiao, aliao.
PONER las aves. Pag bunay, pag itlug.
PONGO. *m.* Olot.
PONIENTADA. *f.* Hangin sa calondan, habagat sa calondan.
PONIENTE. *m.* Calondan, catonoran.—Hangin sa calondan.
PONIMIENTO. *m.* Pag butang.
PONTAZGO. *m.* Bayad nga ibinabayad san pag agui sa mga tulay.
PONTEAR. *a.* Pag buhat ó pag himo sin tulay.
PONTEZUELA. *f.* Tulay tulay.
PONTEZUELO. *m.* Tulay tulay.
PONTIFICADO. *m.* Pag capapa.—Camadugay san pag capapa.—Pag caobispo ó camadugay san pag caobispo.
PONTIFICAL. *adj.* An tungud ó canan Santos nga Papa.—An tungud ó canan Señor Obispo.—*m.* Mga biste nga gamit sa Señor Obispo sa pag misa, etc.
PONTIFICALMENTE. *adv. m.* Sugad san batasan sa Santos nga Papa ug mga Señor Obispo.
PONTIFICAR. *n. fam.* Pag carauat san catungdanan san pag capapa.
PONTÍFICE. *m.* An Obispo cun Arzopispo bá.—An Santos nga Papa.
PONTIFICIO, CIA. *adj.* An tungud ó canan Santos nga Papa.
PONTÍN. *m.* Sacayán nga pontín.
PONTO. *m. poét.* Dagat.
PONTÓN. *m.* Sacayán nga pontón.—Tulay; latay.
PONTONERO. *m. Mil.* Bantay sa mga sacayán nga pontón.
PONZOÑA. *f.* Hilo, lara.—*fig.* Maraut nga mga pag tutdo.
PONZOÑOSAMENTE. *adv. m.* Sin hilo, sin lará.
PONZOÑOSO, SA. *adj.* Macahihilo, malara.—*fig.* Macacaraut.
POPA. *f.* Olin.
POPAMIENTO. *m.* Pag tamay, pag yobit.—Pag arám-aram.
POPAR. *a.* Pag tamay, pag yobit.—Pag aram aram.
POPÉS. *m. Mar.* Pisi nga bahol nga gamit sa mga sacayán sa catapusan san trinquete.
POPULACHERO, RA. *adj.* An tungud ó canan mga timaua.
POPULACHO. *m.* Mga timaua.
POPULACIÓN. *f.* Pag bongto.
POPULAR. *adj.* An tungud ó canan bongto.—Bongtohanon.—Tauo nga bantugan sa bongto cay maopay an iya casing casing.
POPULARIDAD. *f.* Cabantugan.
POPULARMENTE. *adv. m.* Masugad sin bongto.
POPULARIZAR. *a.* Pag pabantug.—*r.* Bantug.
POPULAZO. *m.* Mga timaua.
POPULOSO, SA. *adj.* Bongto nga damo an mga tauo.
POQUEDAD. *f.* Cagutiay.—Cauaray polos.—Catalao.
POQUITO, TA. *adj.* Gutiay gud, gutiayay, taguidiot, taladiguiot, talag gudti.
POR. *prep.* Cay.—Tungud.—Por más. Bisan, bisan diano.—Por cuanto. Bacay.—Porque, para que. Basi.
PORCACHÓN, NA. *s.* Bactin ó babuy nga daco.
PORCALLÓN, NA. *m.* y *f.* Bactin ó babuy nga daco.
PORCELANA. *f.* Pinggan.—Tasa.—Busag nga colof nga sinac-tan sin asul.
PORCINO, NA. *adj.* An tungud sa babuy ó bactin.—*m.* Pasi.—Hubag sa oló cay nabipantuc.
PORCIÓN. *f.* Bahin.—Gahin.—Panon.—Tungud.
PORCIONERO, RA. *adj.* Maangbit.
PORCIONISTA. *com.* An tinatagan san iya tungud.
PORCÍPELO. *m. fam.* An bahol nga barahibo sa babuy ó bactin.
PORCIÚNCULA. *f.* Indulgencia nga bug-os nga sinisiring sa Porciúncula.
PORCUNO, NA. *adj.* An tungud sa babuy ó bactin.
PORCHE. *m.* Atup atup.—Sauang.
PORDIOSEAR. *n.* Paquilimos, pag paquilimos.
PORDIOSEO. *m.* Pag paquilimos.
PORDIOSERÍA. *f.* Pag paquilimos.
PORDIOSERO, RA. *adj.* Maquiquilimos, macalolooy.
PORFÍA. *f.* Pag suhay sin polong.—Pag biquil biquil.
PORFIADAMENTE. *adv. m.* Hongio caopay.
PORFIADO, DA. *adj.* Sucuahi, masuqui; hongio; macum cum.
PORFIAR. *n.* Pag suhay sin polong. Pag irog, pag indig, paquig indig; pag ayat; pag biquil biquil; pag hongio; pag daal.
PÓRFIDO. *m.* Bato nga mabal nga tinatauag pórfido.
PORGADERO. *m.* Silsigan.
PORMENOR. *m.* Talagudti, mga talagudti.
PORO. *m.* Toroc toroc sa lauas.
POROSIDAD. *f.* Catoroc torocan.
POROSO, SA. *adj.* Toroc torocon.
PORQUE. *conj. casual.* Cay.—*conj. final.* Basi.
PORQUÉ. *m. fam.* Cay, cay ano.
PORQUECILLA. *f.* Bactin ó babuy nga babaye.
PORQUERA. *f.* Pinoporocoan sa mga babuy sa banua.
PORQUERÍA. *f.* Hugao, sighot, buring.—Iguit.
PORQUERIZA. *f.* Tangcal, alad sin bactin ó babuy.
PORQUERIZO. *m.* Bantay, paramangno sa mga bactin ó babuy.
PORQUERO. *m.* Bantay, paramangno sa mga bactin ó babuy.

PORQUERÓN. *f. fam.* Paradacop sa mga may sala, nga guindadara niya sa carsel.
PORQUETA. *f.* Bangca.
PORQUEZUELO, LA. *m.* y *f.* Bactin ó babuy nga gutiay, pasi.
PORRA. *f.* Bambo ó songcud nga may oló oló sa catapusan.—*fig.* Poqui, puet.
PORRADA. *f.* Pag dabal sin bambo ó songcud nga may oló oló sa catapusan; pag balbag.—*fig.* Hiontug, hipacdol.
PORRAZO. *m.* Pag dabal sin bambo ó songcud nga may oló oló sa catapusan; pag balbag.—*fig.* Hiontug, hipacdol.—Bongtol.
PORREAR. *n. fam.* Pag hongio.
PORRERÍA. *f. fam.* Baga calorong.—*fam.* Camabugat.
PORRETA. *f.* Dahon sin seboya, etc.—En porreta. *m. adv. fam.* Hubo gud.
PORRILLA. *f.* Palo nga puthao nga barobalico.—*Veter.* Hubag nga matig-a.
PORRILLO (Á). *m. adv. fam.* Damo, damo caopay.
PORRINA. *f.* Dagom dagom nă an humay, etc.—Dahon sin seboyas, etc.
PORRO. *adj. fig.* y *fam.* Lorong, tapang.
PORRÓN. *m.* Surudlan nga salaming sin alaesio nga gamit sin pag inum, ug masugad sin bisó.
PORRÓN, NA. *adj. fig.* y *fam.* Mahinay hinay, mabug-at.
PORTAALMÍZCLE. *m.* Miro; garong.
PORTABANDERA. *f. Mil.* Bagcus nga anit nga gamit ug sasarigan mán san pati san bandera in guindadara sin tauo.
PORTACARTAS. *m.* Sudlanan sin mga surat.—Paradolong ó paradara san mga surat.
PORTADA. *f.* Caraygan, atubangan sin balay, etc.—Natad; paluangan; ganghaan.
PORTADOR, RA. *adj.* Magdodolong, magdadara.—*s.* Paradolong, paradara.—*m.* Tabla nga malidong nga may caratinan sa but-nga, nga burugtangan sa mga pinggan nga may sud-an, etc.
PORTAESTANDARTE. *m. Mil.* Soldados nga paradara san bandera.
PORTAFUSIL. *m.* Correa nga anit nga gamit sin pag dara san pusil.
PORTAGUIÓN. *m.* Paradara, paradolong san guión.
PORTAJE. *m.* Bayad san pag agui.
PORTAL. *m.* Sirong, ingud.—Camalig.
PORTALEJO. *m.* Sirong nga gutiay.
PORTALEÑA. *f.* Loho nga burugtangan sa mga luthang.
PORTALERO. *m.* Bantay sa puerta san bongto.
PORTALÓN. *m. Mar.* An aguian nga burugtangan san hagdan sa mga sacayan.
PORTANTE. *m.* Pag lacat an mga hayop.—Tomar el portante. *fr. fig.* Pag uli, pag palaguio.
PORTANTILLO. *m.* Pag lacat sin dagmit an hayop ó mananap.
PORTANUEVAS. *com.* Parabalita, parasumat ó parahatag sin mga notisia.
PORTAÑOLA. *f. Mar.* Mga loho loho nga burugtangan sa mga luthang.
PORTAÑUELA. *f.* Tinabas nga panapton nga itarabon sa mga sarual dapit sa atubangan.
PORTAPAZ. *amb.* Ladauan nga tumbaga etc., nga gamit sa mga singbahan sa pag hatag san pas-tecum.
PORTAPLIEGOS. *m.* Burugtangan nga gamit sa pagdolong sa mga surat.
PORTAR. *a.* Pag dolong, pag dara.—*r.* Tuman.
PORTATIL. *adj.* Dara dara.
PORTAVENTANERO. *m.* Panday nga parahimo sin mga sada ug mga bentana.
PORTAZGAR. *a.* Pag socot san bayad san pag agui.
PORTAZGO. *m.* Bayad san pag agui.
PORTAZGUERO. *m.* Parasocot san bayad san pag agui.
PORTAZO. *m.* Tangub, tac-um.
PORTE. *m.* Bayad nga ibinabayad sa pag dara ó pagdolong sin ano lă.—Batasan, gaui.—Camahalan nga ticang sa mga caganac.—Cadaco, cadac-an sa bisan ano.
PORTEADOR, RA. *s.* Paradara, paradolong.
PORTEAR *a.* Pag dolong, pag dara.—*n.* Pag sada sin tigda an mga puerta ó mga bentana.—*r.* Pag halin halin.—Pag tangub, pag tac-um.
PORTENTO. *m.* Pangasa, catingalahan, caorosahon.
PORTENTOSAMENTE. *adv. m.* Orosahun gud.
PORTENTOSO, SA. *adj.* Orosahon, macatitingala; macalilisang.
PORTEO. *m.* Pag dolong, pag dara.
PORTEREJO. *m.* Portero nga gutiay.
PORTERÍA. *f.* Porterohan.—Pag caportero.
PORTERO, RA. *m.* y *f.* Portero, bantay.
PORTEZUELA. *f.* Puerta nga gutiay.
PORTEZUELO. *m.* Pondohan nga gutiay.
PÓRTICO. *m.* Pórtico nga guinat-pan nga may mga harigue.
PORTILLO. *m.* Boho, loho sa mga cota.—Puerta nga guti dida ngahao sin puerta nga daco.—Dalan nga haligot.—Araguian.—*fig.* Cahibangan.
PORTÓN. *m.* Puerta nga daco.
PORVENIR. *m.* Umarabut.
POSA. *f.* Pag onras.—Pag posas.
POSADA. *f.* Balay nga lugaringon.—Hapitan, harapitan.
POSADERAS. *f. pl.* Balao-ang.
POSADERO, RA. *m.* y *f.* Tag iya san balay nga harapitan.
POSAR. *n.* Pag hapit sin balay.—Pag pahuay.—Paghapon cún dao tamsi.—Paggaput, pag aput, pagdaplac.—*r.* Lugdang.—Hugdon.
POSCOMUNIÓN. *f.* Orasión nga pinangangadie san Padre nga nagmimisa, cún tapus nă an pag carauat.
POSDATA. *f.* An sumpay sa surat nga napirmahan ná.
POSEEDOR, RA. *adj.* An mayada, tag ada, tag iya.
POSEER. *a.* Pag tag-ada, pag tag iya.—Pag hibaro.—*r.* Pag daog sa mga cairibgon.
POSEÍDO, DA. *adj.* Saob, saop; sinasaoban.
POSESIÓN. *f.* Pag catag-ada.—Baga cabutang san tauo nga sinasaoban.—Mga oma, caabachan, calubian, etc.—Tomar posesión. Pag carauat; paguicarauat.
POSESIONAR. *a.* Pagcarauat.
POSESIONERO. *m.* Tag-ada, tag iya.
POSESO, SA. *adj.* Saob, saop; sinasaoban.
POSESOR, RA. *adj.* Tag-ada, tag iya.
POSIBILIDAD. *f.* Casadang mahimo.—Gahum sin pag himo.
POSIBILITAR. *a.* Pag patigayon nga mahimo bisan ano nga macuri.
POSIBLE. *adj.* Sadang mahimo; gahomon.—*m. pl.* Mangad, bahandi.
POSICIÓN. *f.* Cabutang, pag cabutang.—Cab-tang; cabtangan.—Cahimtang; cahimtangan.—Camutangan.
POSITIVAMENTE. *adv. m.* Matuod gud.
POSITIVO, VA. *adj.* Matuod.
PÓSITO. *m.* Balay nga binubutangan san trigo, humay ug iba pá, nga iguintatagana cún may quinahanglan

POSITURA. *f.* Cabutang, pag cabutang.
POSMA. *f.* Camabug-at.—*com. fig.* y *fam.* Mabug-at, mahinay hinay.
POSO. *m.* Larug; alaboab.—Pag pahuay.
POSPIERA. *f.* Paa sa mga hayop.
POSPONER. *a.* Pag paorehe.
POSTA. *f.* Mga hayop nga guintitima dida sa mga dalan nga igsasaliuan sa iba basi madagmit an pag lacat.—Hiua sin carne, isda, etc.—Poroponglo.—Posta cun dao sa pag sugal.—*Arq.* Rayandayan.—Por la posta. *m. adv. fig.* y *fam.* Madagmit.
POSTAL. *adj.* An tungud sa mga correo.
POSTE. Harigue.
POSTELERO. *m. Mar.* Tocud.
POSTEMA. *f.* Hubag nga may nana.
POSTEMERO. *m.* Garamiton sin pag carlit sa mga hubag.
POSTERGACIÓN. *f.* Baga pagdiri.—Pag pacaraut.—Pag paorehe.
POSTERGAR. *a.* Baga pag diri.—Pag paorehe.—Pag-pacaraut.
POSTERIDAD. *f.* Mamat.
POSTERIOR. *adj.* Orehe.
POSTERIORIDAD. *f.* Caorehe; pag caorehe.
POSTERIORMENTE. *adv.* de *ord.* y *t.* Sa orehe.
POSTETA. *f.* Mga pliego nga papel nga guinhuhusay sa mga paramolde.
POSTIGO. *m.* Puerta.
POSTILA. *f.* Cugang.—Casayoran sa liguid sin libro cun surat ba.
POSTILACIÓN. *f.* Pag butang sin casayoran sa liguid sin libro ó surat.
POSTILADOR. *m.* Parabutang sin casayoran sa liguid sin libro ó surat.
POSTILAR. *a.* Pag butang sin casayoran sa liguid sin libro ó surat.
POSTILLA. *f.* Cugang.
POSTILLÓN. *m.* Sacop nga magoona ug nangangabayo.
POSTILLOSO, SA. *adj.* An may mga cugang.
POSTIZA. *f. Mar.* Bong bong sa mga sacayan dida sa may cumbis.
POSTIZO, ZA. *adj.* Sinumpay, diri onay.
POSTMERIDIANO. *adj.* An tungud sa colop.
POSTOR. *m.* An lumabao sin pag hatag cun dao sa pag almoneda.
POSTRACIÓN. *f.* Pag daog; pag bungcag.—Pag paluya.—Pag hapa, pag colob; pag pacolob; pag hapla, pag caob.—Camaluya.
POSTRAR. *a.* Pag daog; pag bungcag.—Pag paluya.—*r.* Luya.—Hapa, colob, hapla, caob, lohud.
POSTRE. *adj.* Orehe; poqui, puet.—*m.* An matam:is ug iba pá nga ibinubutang cun tapus ná an pag-caon san sud-an.—Á la postre, ó al postre. *m. adv.* Sa catapusan; sa orehe.
POSTREMERO, RA. *adj.* Orehe.
POSTREMO, MA. *adj.* Orehe.
POSTRER. *adj.* Orehe; poqui, puet.
POSTRERAMENTE. *adv.* de *ord.* y *t.* Sa catapusan; sa orehe.
POSTRERO, RA. *adj.* Orehe; poqui, puet.
POSTRIMER. *adj.* Orehe.
POSTRIMERAMENTE. *adv.* de *ord.* y *t.* Sa catapusan; sa orehe.
POSTRIMERÍA. *f.* Caorhian.—Catapusan.
POSTRIMERO, RA. *adj.* Orehe.
POSTULACIÓN. *f.* Pag aro; pangaro.—Pangamaya, paquimalooy.
POSTULADO. *m.* Dayag caopay, sayud caopay.
POSTULADOR. *m.* An maaro, an mangamaya.
POSTULAR. *a.* Pag aro; pangamaya, paquimalooy.
PÓSTUMO, MA. *adj.* An matauo in patay ná an amay; an libro ug iba pá nga iguinpapamolde in patay ná an nagbuhat.
POSTURA. *f.* Cabutang, pag cabutang.—Baga cahimo, cabaedao.—Bayad.—Trato, pag sarabut.—Posta.—Bunay sin tamsi.—Pag bunay.—Tanum.
POTABLE. *adj.* Inumon.
POTADOR, RA. *s.* Parainum.—Parasungcad.
POTAJE. *m.* Sabao sa la olla, etc.—Mga utan nga guinisa.—Mga utan.
POTAJERÍA. *f.* Mga utan.
POTALA. *f. Mar.* Bato nga bongtogon.
POTAR. *a.* Pag sungcad, pag marca sa mga gantang, etc.
POTAR. *a.* Pag inum.
POTE. *m.* Baga baso, cundi tuna an iguinhihimo.—Bica nga masetahan.—Baga carahá, cundi totolo an siqui siqui.
POTE. *m.* Sungcaran.
POTENCIA. *f.* Garamhan.—Gahum.—Guinhadian.—Cosog.
POTENCIAL. *adj.* An may gahum; an may cosog.—Mahihimo.
POTENCIALIDAD. *f.* Cagahum.—Catumbas.
POTENTADO. *m.* Ponoan, dato, gahuman.—Hadi.—Bahandianon, mangaran.
POTENTE. *adj.* An may gahum; an may cosog.—Gahuman.—*fam.* Dagco.
POTENTEMENTE. *adv. m.* Sa gahum; sa cosog.
POTERNA. *f.* Puerta.
POTESTAD. *f.* Gahum.
POTESTATIVO, VA. *adj.* May gahum.
POTINGUE. *m. fam.* Irinmon nga ticang sa botica.
POTÍSIMO, MA. *adj.* Guiaorogui, mahal caopay.
POTISTA. *com. fam.* Parainum sin tuba ó alacsio.
POTRA. *f.* Cabayo nga babaye nga dumaraga.
POTRA. *f. fam.* Buyong.
POTRADA. *f.* Cabayohan nga mga bata pá.
POTRANCA. *f.* Cabayo nga babaye nga canan tolo catuig.
POTRERO. *m.* Bantay sa mga cacabayohan nga mga bata pá.
POTRERO. *m. fam.* Paratambal san saquit nga buyong.
POTRO. *m.* Cabayo nga lalaqui nga nate pá.—Máquina nga gamit sadto anay nga igsasáquit sa mga tauo.—Silla nga gamit sa mga babaye san paganac.
POTROSO, SA. *adj.* Buyonggon, itlogon, inosnan san itlog.
POYA. *f.* Tinapay nga bayad sa pag loto sin tinapay sa horno nga canan común.
POYAL. *m.* Panapton nga itarahub sa mga lingcoran nga bato.
POYAR. *n.* Pag bayad sa pag himo ó pag loto sin tinapay sa horno nga común.
POYATA. *f.* Pagá.
POYO. *m.* Lingcoran nga bato ó cota.—Bayad ó sohol sa mga hocom.
POZA *f.* Danao.
POZAL. *m.* Timba.—Cota etc., sa liguid sin atabay.—Tadiao nga biauan sin lana, etc.
POZANCO. *m.* Danao.
POZO. *m.* Atabay.
POZUELO. *m.* Aroatabay.—Tadiao nga biauan sin lana, etc.
PRÁCTICA. *f.* Cabatiran.—Batasan.—Pag tuman.

PRACTICABLE. *adj.* Sadang matuman.—Sadang mabuhat.
PRACTICADOR, RA. An matuman.—An mabuhat.
PRÁCTICAMENTE. *adv. m.* Buhat gud.—Batid caopay.
PRACTICANTE. *m.* Tauo nga basbas, basbason, langanon.—An mahatag sa mga masaquit dida sa mga hospital san bolong nga sugo san paratambal.
PRACTICAR. *a.* Pag tuman.—Pag buhat.
PRÁCTICO, CA. *adj.* An matutdo sin pag buhat ó pag tuman.—Batid, lasgud.
PRACTICÓN, NA. *m.* y *f. fam.* Batid, lasgud.
PRADEÑO, ÑA. *adj.* Datagnon.
PRADERA. *f.* Datag, patag, banuáan nga capatagan.
PRADERÍA. *f.* Datag, patag, banuáan nga capatagan.
PRADO. *m.* Datag, patag, banuáan nga capatagan.
PRAGMÁTICA. *f.* Sugo, pag burut-an nga hadianon.
PRASIO. *m.* Bato nga boroberde.
PRASMA. *m.* Bato nga berde an color.
PRAVEDAD. *f.* Camaraut, pag camaraut sin batasan.
PRAVO, VA. *adj.* Tauo nga maraut an batasan niya.
PRE. *m.* Sohol nga ihinahatag sa mga soldados sa iquina adlao.
PREÁMBULO. *m.* Tinicangan.—Pag lico lico cun dao sa pag polong.
PREBENDA. *f.* Bayad.—Catungdanan nga singbahanon sa mga catedral.—Hatag.
PREBENDADO. *m.* An may catungdanan nga singbahanon sa mga catedral.
PREBENDAR. *a.* Pag hatag ó pag togot sin catungdahan nga singbahanon.
PREBOSTAZGO. *m.* Catungdanan sin ponoan sin mga capadian, pag caponoan.
PREBOSTE. *m.* Ponoan sin capadian.
PRECARIAMENTE. *adv.* Diri gud maiha, diri gud madugay.—Inotang gud.
PRECARIO, RIA. *adj.* Diri maiha, diri madugay.—*For.* Inotang.
PRECAUCIÓN. *f.* Pag tagam.
PRECAUCIONARSE. *r.* Pag tagam.
PRECAUTELAR. *a.* Pag tagam.
PRECAVER. *a.* Pag tagam.
PRECAVIDAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pag tagam.
PRECAVIDO, DA. *adj.* Tagam.
PRECEDENCIA. *f.* An mag oona; labao sa iba.
PRECEDENTE. *p. a.* Mag oona.
PRECEDER. *a.* Pag ona.—Pag labao.—Bat bat cun sa pag pangadie.
PRECEPTISTA. *s.* Paratutdo.
PRECEPTIVAMENTE. *adv. m.* Sinusugo gud.
PRECEPTIVO, VA. *adj.* Sinusugo.
PRECEPTO. *m.* Sugo.
PRECEPTOR. *m.* Paratutdo, mag toroon.
PRECEPTUAR. *a.* Pag sugo.
PRECES. *f. pl.* Mga pag ampo, mga paquimalooy sa Dios.
PRECIADO, DA. *adj.* Mahal, hamili, birilhon.—Madasig, maparayao.
PRECIADOR, RA. *s.* Parasumat san bale sa ano man.
PRECIAR. *a.* Pag sumat san bale, pag pabale.—*r.* Pag dasig, pag parayao.
PRECINTA. *f.* Tinabas nga anit, etc.
PRECINTAR. *a.* Pag butang sa mga caban sin mga tinabas nga anit cay pag pacarig-on sa ira.—Pag butang sa mga caban ug iba pá sin higot nga may marca.
PRECINTO. *m.* Pag butang sa mga caban ug iba pá sin mga tinabas nga anit cay pag pacarig-on sa ira.—Pag butang sa mga caban ug iba pá sin higot nga may marca.—Higot nga may marca nga ibinubutang sa mga caban ngan sin iba pá.
PRECIO. *m.* Bale.—*fig.* Mahal.—Bacal. Botong.
PRECIOSAMENTE. *adv. m.* Mahal caopay.
PRECIOSIDAD. *f.* Camahal, pag camahal; camahalan; cabirilhon; pag cahamili; cabagsay, cabagsayan, cabaysay cabay sayan, camaaniag.
PRECIOSO, SA. *adj.* Mahal, hamili, birilhon; macauiuili; mahinlo; hingularan; maaniag, mabagsay, mabaysay.
PRECIPICIO. *m.* Cataragman, cacurian.
PRECIPITACIÓN. *f.* Caholog sin hitaas.
PRECIPITADAMENTE. *adv. m.* Hinanali.
PRECIPITADERO. *m.* Cataragman, cacurian.
PRECIPITADO, DA. *adj.* Mahinanali.
PRECIPITAR. *a.* Pag holog.—*r.* Holog.—Hinanali.
PRECÍPITE. *adj.* Harani sin cataragman ó cacurian.
PRECIPITOSAMENTE. *adv. m.* Hinanali.
PRECIPITOSO, SA. *adj.* Macuri aguian cay madalonot, tingpo.—*fig.* Mahinanali.
PRECIPUAMENTE. *adv. m.* Labi pá.
PRECIPUO, PUA. *adj.* Labao, orug.
PRECISAMENTE. *adv. m.* Igo gud.—Casoroc-an gud. quinahanglan gud.
PRECISAR. *a.* Pag pirit, pag lugus.
PRECISIÓN. *f.* Casoroc-an, quinahanglan; capiritan.—Hingpit, tuman, igo.
PRECISO, SA. *adj.* Casoroc-an, quinahanglan.—Igo, matuod.
PRECITADO, DA. *adj.* Iguinasoy ná, isinabi ná.
PRECITO, TA. *adj.* Pinilian.
PRECLARAMENTE. *adv. m.* Mahal caopay, sa pag camahal.
PRECLARO, RA. *adj.* Mahal, hamili, bantugan, birilhon.
PRECOCIDAD. *f.* Baga cadali sin pamonga san cahuy.—Baga cadali sin pag aram san tauo nga bata pá, etc.
PRECOGNICIÓN. *f.* Pag huna huna nga daan, pag quilala nga daan.
PRECONIZACIÓN. *f.* Pag dayao.—Pag asoy sa atubangan sa Santos nga Papa san batasan ug mga cabaralsan san tauo nga nombrado sa pag caobispo, etc.
PRECONIZAR. *a.* Pag dayao.—Pag asoy sa atubangan sa Santos nga Papa san batasan ug mga cabaralsan san tauo nga nombrado sa pag caobispo, etc.
PRECONOCER. *a.* Pag huna huna nga daan, pag quilala nga daan.
PRECOZ. *adj.* Madali mamonga cun dao cahuy, etc.—Madagmit mag aram an bata pá, etc.
PRECURSOR, RA. *adj.* Mag oona. Mag orona.
PREDECESOR, RA. *m.* y *f.* An sinaliuanan.—*pl.* An mga guinicanan.
PREDECIR. *a.* Pag tagna, pag taega.
PREDEFINICIÓN. *f.* Pag talaan sa Dios sin pag tuha san mga uaray pá, alagad lá san iya pag buot.
PREDEFINIR. *a.* Pag buot, pag talaan sa Dios sin pag tuha san mga uaray pá.
PREDESTINACIÓN. *f.* Pag pili.
PREDESTINADO, DA. *adj.* Pinili.
PREDESTINAR. *a.* Pag pili.
PREDETERMINACIÓN. *f.* Pag huna huna nga daan.
PREDETERMINAR. *a.* Pag huna huna nga daan.
PREDIAL. *adj.* An tungud ó canan mga oma, balay, etc.
PREDICA. *f.* Uale, uale sin tauo nga herejes cun diuatahan bá.
PREDICABLE. *adj.* Iguarale, tacús iguale.

PREDICACIÓN. *f.* Pag uale.—Uale, tuldo.
PREDICADERA. *f.* Ualihan.
PREDICADOR, RA. *adj.* Mag uarale.—*m.* Parauale.
PREDICAR. *a.* Pag uale; pag tuldo.
PREDICCIÓN. *f.* Pag tagna, pag taega.
PREDILECCIÓN. *f.* Pag paora, pag palangga.
PREDILECTO, TA. *adj.* Pinaora, pinalangga.
PREDIO. *m.* Oma, balay, etc.
PREDISPONER. *a.* Pag tima, pag andam.
PREDISPOSICIÓN. *f.* Pag tima, pag andam.
PREDOMINACIÓN. *f.* Calabao, pag calabao; pag labao.
PREDOMINAR. *a.* Labao.
PREDOMINIO. *m.* Gahum, pag buot.—*Med.* Cosog.
PREEMINENCIA. *f.* Privilegio ó cabansagan nga itinotogot, calabao.
PREEMINENTE. *adj.* Labao, orug; hataas.
PREEXCELSO, SA. *adj.* Guimamahali, guiooroguí, guidadaeoi.
PREEXISTENCIA. *f.* Cahimtang nga ona sa iba.
PREEXISTIR. *n.* An may quinabuhi nga ona sa iba.
PREFACIO. *m.* Tinicangan.—Prelacio nga pinangangadie ó quinacanta san Padre nga nagmimisa.
PREFACIÓN. *f.* Tinicangan.
PREFECTO. *m.* Ponoan cun dao sa mga romano, pangoló.
PREFECTURA. *f.* Pag caponoan, ug an tuna nga sacop sa iya gahum.
PREFERENCIA. *f.* Calabao.
PREFERENTE. *p. a.* Malabao, lumabao.
PREFERENTEMENTE. *adv. m.* Labao gud, orug gud.
PREFERIBLE. *adj.* Tacús palabihon, palabuon.
PREFERIBLEMENTE. *adv. m.* Labao gud, orug gud.
PREFERIR. *a.* Pag paorug.—Labao, orug.—Ogbon.
PREFIGURACIÓN. *f.* Pag huna huna nga daan.
PREFIGURAR. *a.* Pag huna huna nga daan.
PREFIJAR. *a.* Pag talaan, pag tigaman ó pag butang nga daan.
PREFINICIÓN. *f.* Talaan, pag talaan.
PREFINIR. *a.* Pag talaan.
PREFULGENTE. *adj.* Maingat ingat caopay.
PREGÓN. *m.* Bayabay.
PREGONAR. *a.* Pag bayabay.—*fig.* Pag pabantug.
PREGONERÍA. *f.* Catungdanan san para bayabay.
PREGONERO, RA. *adj.* Magparabantug.—*m.* Parabayabay.
PREGUNTA. *f.* Paquiana, pangotana.—Absolver las preguntas. *fr. For.* Pag baton sa mga paquiana.—Andar, estar, ó quedar, uno á la cuarta pregunta. *fr. fig.* y *fam.* Uaray gud salapi.
PREGUNTADOR, RA. *s.* Parapaquiana.
PREGUNTANTE. *p. a.* Mapaquiana.
PREGUNTAR. *a.* Pag paquiana, pag pangotana. Pagsonay, pag sona sona, pag timbaya; busngad, bugll.
PREGUNTÓN, NA. *s.* Parapaquiana nga ora ora ná.
PREHISTÓRICO, CA. *adj.* Sinisiring an ona pá san historia.
PREINSERTO, TA. *adj.* Iguinasoy ná, isinacop ná.
PREJUDICIAL. *adj. For.* Harusayon anay san uaray pá an sentencia.
PREJUDICIO. *m.* Pag huna huna anay in diri pá sinasabut cún ano.
PREJUICIO. *m.* Pag huna huna anay in diri pá sinasabut cún ano.
PREJUZGAR. *a.* Pag huna huna anay in diri pá sinasabut cún ano.
PRELACÍA. *f.* Pag caponoan, catungdanan sin ponoan.
PRELACIÓN. *f.* Calabao, pag caorug.
PRELADA. *m.* Ponoan sin mga babaye.
PRELADO. *m.* Ponoan.
PRELATURA. *f.* Pag caponoan, catungdanan sin ponoan.
PRELIMINAR. *adj.* y *m.* An baga tinicangan sa bisan ano, tinicangan sa mga pag husay.
PRELIMINARMENTE. *adv. m.* Anay, pag examinaron anay an mga cabataan, maguican siya anay.
PRELUCIR. *n.* Pag sirang ánay, pag siga ánay, etc.
PRELUDIAR. *n. Mús.* Pag sulay ó pag basi sa mga toronggon cún sa tinugug bá, basi mahibaro.
PRELUDIO. *m.* An baga ona sa bisan ano, tinicangan.
PRELUSIÓN. *f.* Tinicangan.
PREMATURAMENTE. *adv. t.* Diri pá tuig, diri pá igo.
PREMATURO, RA. *ad.* Diri pá tuig, diri pá igo.
PREMEDITACIÓN. *f.* Pamorobuot, pamalandong ánay.
PREMEDITADAMENTE. *adv. m.* Sa pag pamorobuot, sa pag pamalandong ánay.
PREMEDITAR. *a.* Pag pamorobuot, pag pamalandong ánay.
PREMIADOR, RA. *adj.* Mag babalos, mag baralos sin caopayan.—*s.* Parabalos sin caopayan.
PREMIAR. *a.* Pag balos sin caopayan.
PREMIO. *m.* Balos nga caopayan.
PREMIOSAMENTE. *adv. m.* Sin curi.—Sin hogot caopay, sigpit caopay.—Soot caopay.
PREMIOSIDAD. *f.* Camacuri, pag camacuri sin pag yacan cún pag surat bá.
PREMIOSO, SA. *adj.* Hogot caopay; soot caopay.—Macuri caopay.
PREMISA. *f. Lóg.* An duduha nga mga siyahanpa nga mga proposición san silogismo.—*fig.* Tigaman nga quilalahan sa bisan ano.
PREMISO, SA. *adj.* Tima, andam nga daan; sinugo nga daan.
PREMOCIÓN. *f.* Baga pagquiua ó pag bantad nga daan nga nacacahilig sa casing casing.
PREMONSTRATENSE. *adj.* Tinatauag an mga capadian sa orden ni San Norberto.
PREMORIENCIA. *f. For.* Camatayon, cún an tauo naona sin camatay sa lain mán nga tauo.
PREMORIR. *n. For.* Pag ona sin camatay.
PREMUERTO, TA. *p. p.* An naona sin camatay.
PREMURA. *f.* Cadagmitan. Canadagmit.
PRENDA. *f.* Prenda.—Hiyas.—Dugnit.—Hatag nga tigaman.
PRENDADOR, RA. *adj.* An maaro ó macarauat sin prenda.
PRENDAMIENTO. *m.* Pag aro ó pag carauat sin prenda.
PRENDAR. *a.* Pag aro ó pag carauat sin prenda.—*r.* Baga pag higugma.
PRENDEDERO. *m.* Cauid, cauit.
PRENDEDOR. *m.* Paradacop.
PRENDER. *a.* Pag caput.—Pag dacop.—Sangit.—*n.* Pag gamut cún dao tanum ó cahuy.—Digeot; docot; macot cún dao calayo.—Halotahit, halotabil cún dao dagum.—Cauid, cait.—*r.* Pag rayandayan an mga babaye sa ira mga biste, etc.
PRENDERÍA. *f.* Tendahan sin mga dugnit, mga hiyas ó iba pá nga garamiton nga guinamit ná.
PRENDERO, RA. *m.* y *f.* Tauo nga may tendahan sin mga dugnit, mga hiyas ó iba pá nga mga garamiton nga guinamit ná.
PRENDIDO. *m.* Hiyas sa mga babaye sa ira mga oló, etc.—Lagda ó susugaran sa pag himo sa mga encaje, ug an mao nga encaje.
PRENDIMIENTO. *m.* Pag dacop.

PRENOCIÓN. *f.* Ona nga pag quilala sa ano mán.
PRENOTAR. *a.* Pag tigaman nga daan.
PRENSA. *f.* id.; ipitan; lugpit, lug pitan.—Dar á la prensa. *fr.* Pag pamolde sin libro, etc.
PRENSADO. *m.* Prinensa; an camahamis san panapton ticang prinensa.
PRENSADOR, RA. *s.* Paraprensa; paraipit; paralugpit.
PRENSADURA. *f.* Pag prensa; pag ipit; pag lugpit.
PRENSAR. *a.* Pag prensa; pag ipit; pag lugpit.
PRENSISTA. *m.* Para molde, parabuhat sin pag pamolde dida sa mga imprenta.
PRENUNCIAR. *a.* Pag pahibaro guidaan, pag tagna guidaan.
PRENUNCIO. *m.* Pag pahibaro guidaan, pag tagna guidaan.
PREÑADO, DA. *adj.* Burud, sag pon, mabdos.—*m.* Casapon, caburud, pag camabdos.
PREÑEZ. *f.* Casag pon, caburud, pag camabdos.
PREOCUPACIÓN. *f.* Pag ona sin pag angcon sa bisan ano.—Ona nga pag huna huna.—Hiborong sa huna huna.
PREOCUPADAMENTE. *adv. m.* Hiborong lá.
PREOCUPAR. *a.* Pag angcon guidaan sa bisan ano; pag patagam sa iba.—Baga hiborong, baga cabaraca.
PREOPINANTE. *adj.* An naona sin pag asoy ó pag polong.
PREORDINACIÓN. *f.* Pag buot sa Dios sa uaray tinicangan.
PREORDINADAMENTE. *adv. m.* Sa pag buot sa Dios sa uaray tinicangan.
PREORDINAR. *a.* Pag buot sa Dios sa uaray tinicangan, basi matuman an ngatanan cún tuig mán.
PREPARACIÓN. *f.* Pag andam, pag tima; pag tagana.
PREPARAMIENTO. *m.* Pag andam, pag tima; pag tagana.
PREPARAR. *a.* Pag andam, pag tima; pag tagana; digamon, gamon, garap; guiray; sag-op; sangcap; tagubalon; taom.—Alamagam; ataga; panagolhat; paroc; intap; alopaip; alotaga; anday; dani.—Garo garo.
PREPARATIVO. *m.* An tima, an andam.
PREPONDERANCIA. *f.* Capin cún dao sa pag timbang, capinan.—*fig.* Calabao.
PREPONDERAR. *n.* Labao cún dao sa pag timbang.—Orug, labao, labi.
PREPONER. *a.* Pag pili, pag paorug.
PREPOSICIÓN. *f.* id., usa cabahin sa oración.
PREPÓSITO. *m.* Ponoan, pangoló.
PREPOSITURA. *f.* Pag caponoan.
PREPOSTERACIÓN. Pag balio cún dao sa pag butang.
PREPÓSTERAMENTE. *adv. m.* y *f.* Diri ná tuig, diri igo.
PREPOSTERAR. *a.* Pag balio, in ibinubutang ánay an orehe ó sonud cunta.
PREPÓSTERO, RA. *adj.* Binalio.
PREPOTENCIA. *f.* Gahum nga daco nga labao san canan iba.
PREPOTENTE. *adj.* Gahuman caopay.
PREPUCIO. *m.* Taon taon, lapis, tabon tabon san iquinatauo san lalaqui.
PRERROGATIVA. *f.* Privilegio, hatag, calooy.
PRESA. *f.* Pag dacop, pag caput.—Paod cún dao sa mga salug, etc.—An quinucuha, an quinacauat sa mga soldados sa ira mga caauay didto sa pag auayan.—Hiua ó pinit sin carne, etc.
PRESADA. *f.* Color nga boroberde.
PRESAGIAR. *a.* Pag tagna, pag tacga.
PRESAGIO. *m.* Tigaman nga nagpapasabut nga may umarabut.—Pag tagna, pag tacga.
PRESAGIOSO, SA. *adj.* Matagna, matacga.
PRESÁGO, GA. *adj.* Matagna, matacga.
PRESBICIA. *f.* Casaquit sa mata, cún an tauo macaquita sa harayo, cundi macuri macaquita in harani.
PRÉSBITA. *adj.* y *s.* An tauo nga macaquita sa harayo, cundi macuri macaquita in harani.
PRÉSBITE. *adj.* y *s.* An tauo nga macaquita sa harayo, cundi macuri macaquita in harani.
PRESBITERADO. *m.* Pag casacerdote, pag capresbitero, pag capade.
PRESBITERAL. *adj.* An tungud ó canan sacerdote.
PRESBITERATO. *m.* Pag cas acerdote, pag capresbitero, pag capadé.
PRESBITERIO. *m.* An bahin sa singbahan dida sa may altar mayor.
PRESBÍTERO. *m.* Sacerdote. Pade nga nagmimisa.
PRESCIENCIA. *f.* Pag quilala sa mga umarabut pá.
PRESCINDIBLE. *adj.* Sadang mabaya.
PRESCINDIR. *n.* Pag baya.
PRESCITO, TA. *adj.* Pinilian.
PRESCRIBIR. *a.* Pag tigaman. Pag husay. Pag talaan.—*n.* Pag angcon, pag tag iya.
PRESCRIPCIÓN. *f.* Pag tigaman. Pag husay. Pag talaan.—Pag angcon, pag tag iya, in nagtatag iya an tauo sin mangad, cay inagui ná mán an tuig nga talaan sugad san mga iguinsusugo.
PRESEA. *f.* Hiyas ó bisan ano nga mahal.
PRESENCIA. *f.* Pag atubang. Atubangan.—Cahimo sa lauas.—Presencia de ánimo. Camurayao sa calag.—Presencia de Dios. Pamalandong sa atubangan sa Dios.
PRESENCIAL. *adj.* An tungud sa pag atubang.
PRESENCIALMENTE. *adv. m.* Sa pag atubang gud.
PRESENCIAR. *a.* Pag atubang, pag quita ó pag cada.
PRESENTACIÓN. *f.* Pag pahayag, pag paquita.
PRESENTALLA. *f.* Halad.
PRESENTAR. *a.* Pag pahayag, pag paquita.—Pag hatag.—*r. For.* Pag atubang, putngad.
PRESENTE. *adj.* Atubang.—Ito niyan.—Aadó.—*m.* Hatag, regalo.—Al presente, ó de presente. *m. adv.* Niyan.—Por el, por la, ó por lo, presente. *m. adv.* Niyan, ito niyan.—Yaadi.
PRESENTEMENTE. *adv. f.* Niyan.
PRESENTIMIENTO. *m.* Pag abat sa casing casing.
PRESENTIR. *a.* Pag bati, pag abat sa casing casing.
PRESERO. *m.* Bantay sa mga paod sa mga salug.
PRESERVACIÓN. *f.* Pag pacaopay.—Pag tagam.
PRESERVADOR, RA. *adj.* Magpacaopay.—Matagam.
PRESERVAR. *a.* Pag pacaopay.—*r.* Pag tagam.
PRESERVATIVAMENTE. *adv. m.* Sa pag pacaopay. Sa pag tagam gud.
PRESERVATIVO, VA. *adj.* Macacaopay.
PRESIDARIO. *m.* An binibilanggo.
PRESIDENCIA. *f.* Pag caponoan, catungdanan sin presidente.
PRESIDENCIAL. *adj.* An tungud ó canan presidente.
PRESIDENTA. *f.* Ponoan nga babaye.
PRESIDENTE. *m.* Ponoan, pangolo.
PRESIDIAR. *a.* Pag butang sa bisan diin sin mga soldados, basi mag bantay sira.
PRESIDIARIO. *m.* An binibilanggo.
PRESIDIO. *m.* Mga casoldadosan nga nagbabantay sa cota, etc.—Bilanggoan.—Mga binibilanggo.
PRESIDIR. *a.* Pag pangolo, pag ponoan, pag mando.
PRESILLA. *f.* Cayongcong; carauhan, tarotalinga.
PRESIÓN. *f.* Pag pigot; pag hagoot.—Pag puga.—Baga casoot.
PRESO, SA. *p. p.* Binibilanggo, pinapandogan.

PREST. *m.* Sohol nga ihinahatag sa mga soldados sa iquinaadlao, sugad man an cacaonon nira.
PRESTACIÓN. *f.* Pag paotang, pag pahuram.—Pag bulig sin pag trabajo, etc.
PRESTADIZO, ZA. *adj.* Sadang iotang.
PRESTADO. De prestado. *m. adv.* Hinuram, hindam.
PRESTADOR, RA. *adj.* Nagpapaotang; an mahatag.
PRESTAMENTE. *adv. m.* Sin dagmit, sin dali.
PRESTAMERA. *f.* Sohol nga guican sa salapi sa singbahan, nga isinosohol sa mga nagseserbe sa mao nga singbahan.
PRESTAMISTA. *m.* y *f.* An nag papaotang sin salapi.
PRÉSTAMO. *m.* Otang. Inotang.
PRESTANCIA. *f.* Camahalan.
PRESTANTE. *adj.* Mahal.
PRESTAR. *a.* Pag paotang. Otang; huram; angcat.—Pag bulig, pag tabang.—Pag hatag.—*n.* Pag polos.—Prestar atención. Pamati.—*r.* Pag alagad, pag caruyag sin pag tuman.
PRESTE. *m.* An Pade nga nagmimisa cantada nga may diácono ug subdiácono.—An Pade nga nagcacapa sa pagtuman san mga turumanon sa singbahan.
PRESTEZA. *f.* Camadagmit, camadali.
PRESTIDIGITADOR, RA. *m.* y *f.* Tauo nga malacsi sa mga juego de manos.
PRESTIGIADOR, RA. *adj.* Malimbong.—*m.* y *f.* Paralimbong.
PRESTIGIAR. *a.* Paglimbong.
PRESTIGIO. *m.* Limbong.—Bantug nga maopay.
PRESTIGIOSO, SA. *adj.* Malimbong.
PRESTIMONIO. *m.* Otang. Inotang.
PRESTO, TA. *adj.* Madagmit, madali, malacsi, malonggot.—Andam, tima.—*adv. t.* Dagmit, layon layon.—De presto. *m. adv.* Sin dagmit, sin dali, layon layon.
PRESUMIBLE. *adj.* Sadang matahap; sadang mahunahuna.
PRESUMIDO, DA. *adj.* Matahap, mahunahana, malayhab. Madasig, maparayao.
PRESUMIR. *a.* Pag tahap; holop, alayhab.—Pag hunahuna.—*n.* Pag dasig, parayao.
PRESUNCIÓN. *f.* Pag tahap; pag hunahuna.—Pag dasig, pag parayao.—Catahap; caholopan; catahapan.—Cabhal.
PRESUNTAMENTE. *adv. m.* Sa catahap.
PRESUNTIVAMENTE. *adv. m.* Sa catahap; sa pag hunahuna.
PRESUNTIVO, VA. *adj.* Sadang catahapan; sadang hunahunaon.
PRESUNTUOSAMENTE. *adv. m.* Salumsacum gud, sa pag dasig gud.
PRESUNTUOSIDAD. *f.* Casalumsacum, camalactas sin buot.
PRESUNTUOSO, SA. *adj.* Masalumsacum, malactas sin buot.
PRESUPONER. *a.* Pag hunahuna nga daan.
PRESUPOSICIÓN. *f.* Pag hunahuna nga daan.
PRESUPUESTO, TA. *p. p.* An guinhunahuna nga daan.—*m.* Caisipan nga daan guinhunahuna hionong sa mga gasto ug iba pá.—Presupuesto que. *m. conjunt.* Tunggud cay.
PRESURA. *f.* Casáquit. cacurian.—Cadagmit, cadali. Tinggoha gud.
PRESUROSAMENTE. *adv. m.* Sin dagmit, sin dali.
PRESUROSO, SA. *adj.* Madagmit, madali, malacsi.
PRETAL. *m.* Higot ó correa nga higot sa silla sa caballo etc., nga agui sa dughan niya ngadto sa luyo sa mao nga silla.
PRETENDER. *a.* Pag talinggoha, pag tinggoha; pag tuyo.—Pag solo; pamalaye; panadli; panggasaua.
PRETENDIENTA. An babaye nga nagtitinggoha sin bisan ano.
PRETENDIENTE. *p. a.* An nagtatalinggoha, an nagtitinggoha, an nagtutuyo sin bisan ano, an naoonggara.
PRETENSIÓN. *f.* Pag talinggoha, pag tinggoha, pag tuyo; pag aro.
PRETENSO. *m.* Pag talinggoha, pag tinggoha, pag tuyo; pag aro.
PRETENSOR, RA. *adj.* Matalinggoha, matinggoha, matuyo; maaro.
PRETERICCIÓN. *f.* Paglactao.
PRETERIR. *a* Paglactao.
PRETÉRITO, TA. *adj.* An inagui ná.
PRETERMISIÓN. *f.* Diri pag tuman. Calicatan.—Calipat sin pag tuman.
PRETERMITIR. *a.* Diri pag tuman; licat.—Lactao.
PRETERNATURAL. *adj.* Diri onay, diri namumutang san onay nga camutanggan niya.
PRETERNATURALIZAR. *a.* Baga paglain san onay nga camutanggan sa ano man.
PRETERNATURALMENTE. *adv. m.* Diri gud onay.
PRETEXTA. *f.* Biste nga halauig nga gamit sadto anay sa mga hocom nga mga romano.
PRETEXTAR. *a.* Pag baribad, pag pasanggil; pag sayoma, pag omá.
PRETEXTO. *m.* Baribad, pasanggilan; sayoma, omá.
PRETIL. *m.* Alobay-bay, hambuyan.
PRETINA. *f.* Bacgong, tacgong, bacgus, bacus.—Hauac.
PRETINAZO. *m.* Paglatub sin tacgong, etc.
PRETINERO. *m.* Parahimo sin bacgong, tacgong, etc.
PRETINILLA. *f.* Tacgong nga gamit sa mga babaye, nga danay binubutanggan sin mga bato nga mahal.
PRETOR. *m.* Ponoan, hocom sa mga romano.
PRETORÍA. *f.* Pagcaponoan.
PRETORIAL. *adj.* An tunggud ó canan pretor.
PRETORIANO, NA. *adj.* An tunggud ó canan pretor.—Mga soldados nga nagbabantay sa mga emperador nga romano.
PRETURA. *f.* Pagcaponoan.
PREVALECER. *n.* Pag labao, pag labi.—Pag daog.—Paggamut an mga tanum; pagtubo.
PREVALECIENTE. *p. a.* Malabao.
PREVARICACIÓN. *f.* Pagtalapas.—Pacasala.
PREVARICADOR, RA. *adj.* Matalapason, matalapasion, macasasala.—*s.* Paratalapas.
PREVARICAR. *n.* Pagtalapas.—Pagpacasala.
PREVARICATO. *m. For.* Pacasala.
PREVENCIÓN. *f.* Pagandam, Pagtima.—Pagtagam. *For.* Pagquilala, pag-ayud.—Bantay sa mga soldados, ug an lugar nga pinoporocoan niya.—Á prevención. *m. adv.* Tinggali, banggin, bain.
PREVENIDAMENTE. *adv. m.* Guidaan.
PREVENIDO, DA. *adj.* Andam, tima.—Tagam.
PREVENIR. *a.* Pagandam, pagtima.—Pagtagam.—Pagpahibaro.—Digamon, gamon, garap, guiray, tagana, alamagam, ataga, intap, anday, anib, tagac.—Garogaro; hamo; sayo; salao.
PREVENTIVAMENTE. *adv. m.* Andam gud, tima gud. Tagam gud.
PREVER. *a.* Pag hunahuna, pag tagna, pag tahap.
PRÉVIAMENTE. *adv. m.* Guidaan, daan.
PRÉVIO, VIA. *adj.* Anay.—Cún may ná pagtogot, cún may ná pagtuman, etc.

PREVISIÓN. *f.* Pag huna huna, pag tagna, pag tahap.
PREVISOR, RA. *adj.* Mahuna huna, matahap.
PREVISTO, TA. *p. p.* Guin huna huna ná, sinasabut ná.
PREZ. *amb.* Bansag, bantug ngā maopay.
PRIAPISMO. *m. Med.* Saquit sa iquinatauo.
PRIESA. *f.* Cadagmit, cadali.
PRIETAMENTE. *adv. m.* Hogot; caopay; soot caopay.
PRIETO, TA. *adj.* Maromait om.—Hogot; soot.—*fig.* Maimot, mahicao.
PRIMA. *f.* Sinisiring prima an totolo ca oras sa caagahum.—Lector de prima. An paratutdo sa aga.—An usa san pipito ngā horas ngā sinisiring canónicas, ngā pinangangadie sa aga.—Ansiyapa ngā cuerdas san sesta etc., ngā mao an labi ngā gamay. *Mil.* Sinisiring prima ticang san ca á las ocho ngāda san ca á las once san gabi.—Hatag, premio.
PRIMACÍA. *f.* Calabao.—Catungdanan sin pag caprimado.
PRIMADA. *f. fam.* Pag limbong.
PRIMADO. *m.* An labao.—Catungdanan sin pag caprimado.
PRIMADO, DA. *adj.* An tungud ó canan primado.
PRIMAL. *m.* Taegong ngā igagama.
PRIMARIAMENTE. *adv. m.* Orug pá, labi pá.
PRIMARIO, RIA. *adj.* Labao, nahaona, ansiyapa.
PRIMAVERA. *f.* Habagat.
PRIMAZGO. *m.* Pagcaoropud san mga mag paratud.—Catungdanan sin pag caprimado.
PRIMEARSE. *r. fam.* Pag patud patud.
PRIMER. *adj.* Ansiyapa, siyahanpa, onahan, onhan.
PRIMERA. *f.* Sugal sa baraja.
PRIMERAMENTE. *adv. t.* y *ord.* Siyapa.
PRIMERIZO, ZA, *adj.* Basbas, basbason pá.—Ansiyapa ngā paganac sin babaye.
PRIMERO, RA. *adj.* Ansiyapa, siyahanpa, onahan, onhan, siyapa.
PRIMEVO, VA. *adj.* Siyapa, ona.
PRIMICERIO, RIA. *adj.* Labao, siyapa.
PRIMICIA. *f.* Haona; mga siyahanpa ngā mga bonga.
PRIMICIAL. *adj.* An tungud ó canan mga primicias.
PRIMICHÓN. *m.* Moron ngā igagama ngā linubid.
PRÍMIGENIO, NIA. *adj.* Onahan, siyahanpa.
PRIMILLA. *f.* Pag perdona san siyapa ngā sala ngā guinbuhat.
PRIMITIVAMENTE. *adv. m.* Sa tinicangan pá, sadto pá.
PRIMITIVO, VA. *adj.* Ona, onahan.—*Gram.* An polong ngā diri ticang sa lain ngā polong.
PRIMO, MA. *adj.* Ansiyapa, siyahanpa, siyapa, onahan, onhan.—Mahal, matahum.—*m.* y *f.* Patud; *pl.* Mag paratud; capaturan.
PRIMOGÉNITO, TA. *adj.* y *s.* Suhag; magurang.
PRIMOGENITOR. *m.* Guinicanan.
PRIMOGENITURA. Pag camagurang cún dao mga mag burugto.
PRIMOR. *m.* Camahal, Catahum, caopay. Camatahum, camaopay.
PRIMORDIAL. *adj.* Ansiyapa, siyahanpa, siyapa, onahan, ona.—Guinicanan.
PRIMOREAR. *n.* Maopay ngā pag tocar, pag cablit sin sesta, etc.
PRIMOROSAMENTE. *adv. m.* Mahal gud, matahum gud, maopay gud.
PRIMOROSO, SA. *adj.* Mahal, matahum; maopay gud; curuthao.—Batid, lasgud.
PRINCESA. *f.* Babaye ngā asaua sin principe.—Babaye ngā anac san hadi.
PRINCIPADO. *m.* Pag caprincipe, caodganan sin pag caprincipe.—Tuna ngā sacop sa gahum san principe.—Calabao, pag calabao.—*pl.* An icapito ngā cubay san mga espiritu ngā langitnon.
PRINCIPAL. *adj.* Labao; ponoun, dato.—Mahal, hamili.—Puhonan.
PRINCIPALÍA. *f.* Mga caponoanan, mga cadatoan san bongto.
PRINCIPALIDAD. *f.* Calabao, pag calabao.
PRINCIPALMENTE. *adv. m.* Labi pá, orug pá.
PRÍNCIPE. *adj.* Ansiyapa, an ona.—*m.* Labao.—Anac ngā suhag sin hadi, ngā masonud sa iya sa pag cahadi.—Hadi.—Daco ngā tauo, mahál ngā tauo.
PRINCIPELA. *f.* Panupton ngā principela.
PRINCIPIADOR, RA. *adj.* Mag titicang.—*s.* Paraticang.
PRINCIPIANTA. *f.* Babaye ngā baol pá, basbás pá.
PRINCIPIANTE. *p. a.* Mag titicang.—Baol pá, basbas pá.
PRINCIPIAR. *a.* Pag ticang.
PRINCIPIAR á manifestarse la enfermedad. Apiog.
PRINCIPIAR á bajar la marea. Binggot.
PRINCIPIAR á nacer los cuernos á los carabaos, etc.; á brotar las plantas. Borol; guitib.
PRINCIPIAR á llover. Gaob.
PRINCIPIAR á echar hojas el grave, palauan, etc. Landap.
PRINCIPIAR á corromperse cuerpo muerto. Lagdus.
PRINCIPIAR á tejer. Pugui.
PRINCIPIAR á corromperse carne, pescado, etc, Yoog.
PRINCIPIAR á crecer la marea. Sorong.
PRINCIPIAR á plantar palay. Tadoc.
PRINCIPIAR á trabajar. Tong ha.
PRINCIPIAR á madurar la fruta. Hagnat.
PRINCIPIO. *m.* Tinicangan.—Guinicanan; himoroan; tinudcani pinongotan, guinpongotan, capongtan, capopongtan. Tungayud.
PRINCIPIO del tejido. Pugui.
PRINCIPIO ó estar en los principios. Pugui pugui.
PRINCIPOTE. *m. fam.* An nag paparayao, nag papacahataas sin buot.
PRINGADA. *f.* Gorot, pinit sin tinapay ngā minanteaan.
PRINGAR. *a.* Pag birog sin tamboc.—Pag buring sin tamboc.
PRINGÓN, NA. *adj.* Buringon sin tamboc.—*m. fam.* Buring sin tamboc.
PRINGOSO, SA. *adj.* May tamboc.—Buringon sin tamboc.
PRINGOTE. *m.* Pag sacot sa pag caon san la olla an carne, tosino ug soriso.
PRINGUE. *amb.* Tamboc, manteca.—*fig.* Hugao, buring.
PRIOR. *adj.* An maona.—*m.* Ponoan sin mga capadian.—Ponoan, pangolo.
PRIORA. *f.* Ponoan sin mga monja, etc.
PRIORAL. *adj.* An tungud ó canan ponoan.
PRIORATO. *m.* Catungdanan sin ponoan, pag caponoan.—Balay ngā inupoquian san ponoan.—Tuna ngā sacop san gahum san ponoan.
PRIORAZGO. *m. vid.* priorato.
PRIORIDAD. *f.* Pag caona.—Calabao.
PRIOSTE. *m.* Tinatapuran, paramangno, paragahin.
PRISA. *f.* Cadagmit, cadali.
PRISCO. *m.* Bonga san cahuy nga alberchiguero.—Cahuy ngā alberchiguero.
PRISIÓN. *f.* Pag dacop.—Bilanggoan.—Cabilanggo.
PRISIONERO. *m.* Bihag.
PRISTE. *m.* Isda ngā priste.
PRÍSTINO, NA. *adj.* Daan, siyahanpa, onay.
PRISUELO. *m.* Bangot.

PRIVACIÓN. *f.* Pag hucas.—Pag agao.—Cacablas, caculang.
PRIVADA. *f.* Calibangan.—Tac.
PRIVADAMENTE. *adv. m.* Baga sa hilom, sa bilit.
PRIVADERO. *m.* Parahauan sa mga atabay.
PRIVADO, DA. *adj.*—Baga tinago, an guinbubuhat sa atubangan sin pira lamang catauo.—Lugaringon.—*m.* Pinaora sin daco ó mahal nga tauo.
PRIVANZA. *f.* Pag paora, in pinaora an tauo sin daco ó mahal nga tauo.
PRIVAR. *a.* Pag agao, pag cuha.—Pag hucas.—Pagdiri.—*r.* Lipong sa olo, nga baga diri ná naabat.—*n.* Pag paora.—*r.* Pag baya; privarse de la tuba; pag baya san tuba.
PRIVATIVAMENTE. *adv. m.* Siya lá, lamang, sin uaray labut an iba.
PRIVATIVO, VA. *adj.* Lugaringon.
PRIVILEGIADAMENTE. *adv. m.* Cauas gud, cay tinogotan sin calooy.
PRIVILEGIAR. *a.* Pag pagauas sin mabug-at nga catungdanan.—Pag togot sin gracia ó calooy.
PRIVILEGIATIVO, VA. *adj.* Sacop sin privilegio.
PRIVILEGIO. *m.* Calooy, gracia.—Pag togot.
PRO. *amb.* Polos.—En pro. *m. adv.* Tungud can, tungud sa.
PROA. *f.* Dolong.
PROAL. *adj.* An tungud, canan, sa dolong.
PROBABILIDAD. *f.* Baga camatuoran.
PROBABLE. *adj.* Baga matuod.—Sadang pacaasoyon; sadang pamatuoron.
PROBABLEMENTE. *adv. m.* Sa baga pag camatuod.
PROBACIÓN. *f.* Pag basi.—Camatuoran.—Tigaman.—Pag prueba.
PROBADO, DA. *adj.* Matuod, guinbasi ná.
PROBADOR, RA. *adj.* Magbabasi, magsasari, magsusulay.—Magpapasayud, magpapamatuod.—*s.* Paratilao, paratadi.
PROBADURA. *f.* Pag basi, pag sari, pag sulay.—Pagtilao, pag tadi.
PROBANZA. *f.* Pag olit oquit.
PROBAR. *a.* Pag basi; pag sulay; pag sari.—Pag tilao, pag tadi, pag quinam, pag tagam tam, pag namit, pagnanam.—Pag inao.—Pag basang.—Pag burao.—Pagbagay.—Pag sarita.—Pag pasayud san camatuoran, pag pamatuod.—*n.* Igo, no prueba bien. Diri igo.—Hamguid, sam-id.—Sanghid.—Tadli.
PROBÁTICA. *adj.* Baga tanque nga tubigan sa bongto sa Jerusalem, harani sa singbahan, ug dida guinnao nauan an mga hayop nga halad sa mga judios.
PROBATORIA. *f. For.* Tiempo nga talaan san sugo cún san hocom bá, basi ipadayag an mga prueba ó minamatadong.
PROBATORIO, RIA. *adj.* Macacaasoy san camatuoran.
PROBATURA. *f. fam.* Pag basi, pag sarita, pag sulay.
PROBIDAD. *f.* Camaopay, camatadong.
PROBLEMA. *m.* Cuestion nga asoyon pá, arasoyon, hurusayon.
PROBLEMÁTICAMENTE. *adv. m.* Ruha duha gud sa luyo ug sa luyo.
PROBLEMÁTICO, CA. *adj.* Ruha duha sa luyo ug sa luyo.
PROBO, BA. *adj.* Maopay, matadong.
PROCACIDAD. *f.* Cauaray catahud, cauaray caalo.
PROCAZ. *adj.* Uaray tahud, uaray alo.
PROCEDENCIA. *f.* Guinicanan, pinongotan, tungayud.—Tinicangan.—Ticang sa...—*For.* Carig-onan nga caangayan.
PROCEDENTE. *p. a.* Guican sa...—Ticang sa...—Angay sa mga iguinsusugo.
PROCEDER. *m.* Batasan, gaui.
PROCEDER. *n.* Guican.—Ticang.—Pag batasan.—Pagtima; pag pili.—Angay sa mga iguinsusugo.—Esto no procede con Juan. Cauas sini si Juan.—Proceder contra uno. *fr. Fr.* Pag buhata sa iya sin mga diligensia.
PROCEDIMIENTO. *m.* Pag guican.—Pag ticang.—Pagtuman; pag buhat sin mga diligensia.
PROCELA. *f. poét.* Onus, onus onus.
PROCELOSO, SA. *adj.* Maonus, maonus onus. Mabalod cún dao dagat.
PRÓCER. *adj.* Hataas.—*m.* Daco nga tauo, mahal nga tauo.
PROCERIDAD. *f.* Cahitaas; cahitas-an.—Catubo, calurab.
PRÓCERO, RA. *adj.* Hataas.
PROCESADO, DA. *adj.* Mga diligensia.—An guinbuhatan sin mga diligensia.
PROCESAL. *adj.* An tungud ó canan mga diligensia.
PROCESAR. *a.* Pag buhat sin mga diligensia.
PROCESIÓN. *f.* Pag guican; pag caguican.—Pag ticang.—Prosesión.—Pag libud.
PROCESIONAL. *adj.* Masugad sin prosesión.—An tungud ó canan prosesión.
PROCESIONALMENTE. *adv. m.* Sugad sin prosesión.
PROCESIONARIO. *s.* An libro nga guindadara san Padre in nagpoprosesión.
PROCESO. *m.* Mga diligensia nga guinbubuhat.
PROCINTO. *m.* Harani ná an pag auay, etc.
PROCIÓN. *m.* Bitoon nga proción.
PROCLAMA *f.* Pag tauag.—Pag pahibaro.
PROCLAMACIÓN. *f.* Pag pahibaro sin sugo, pabayabay.—Pag tauag an mga caud-ganan niya.
PROCLAMAR. *a.* Pag tauag; pag pahibaro; pag bayabay.
PROCLIVE. *adj.* Maquimaraut, etc.
PROCLIVIDAD. *f.* Camaquimaraut, etc.
PROCOMUN. *m.* Caopayan san bongto ó san cadam-an.
PROCOMUNAL. *m.* Caopayan san bongto ó san cadam-an.
PROCÓNSUL. *m.* Ponoan, hocom, gobernador.
PROCONSULADO. *m.* Pag caprocónsul, catungdanan sin pag caprocónsul.
PROCONSULAR. *adj.* An tungud ó canan procónsul.
PROCREACIÓN. *f.* Pag mamat.—Pag hopot.
PROCREADOR, RA. *adj.* Macamamat.—*s.* Paramamat.
PROCREAR. *a.* Pag mamat.—Pag nama.
PROCURA. *f.* Tinatapuran.—Catungdanan san tinatapuran; an balay nga inooquian niya.
PROCURACIÓN. *f.* Tingoha, pag talingoha.—Pag hatag sin gahum sa iba nga tauo basi matuman niya an mga iguintotogon sa iya.—Catungdanan san tauo nga tinatapuran.—Balay nga inooquian niya.
PROCURADOR, RA. *adj.* Magtatalingoha, magtitingoha.—*m.* Tinatapuran, tinagan sin gahum.
PROCURADORA. *f.* Monja ó binocot nga tinatapuran, paragahin.
PROCURADURIA. *f.* Catungdanan san tinatapuran.—Balay nga inooquian niya.
PROCURANTE. *p. a.* Magtatalingoha, magtitingoha.
PROCURAR. *a.* Pag talingoha, pag tingoha, pag tuyo.—Pag tuman an tauo nga tinatapuran san iya catungdanan.—Pag hambay; pag rotos; pag saliabut;

pag suquit; pag tohol; pag honon; pag arug pag panáo.

PROCURRENTE. *m. Geogr.* Rauis nga halaba, carauisan.

PRODICIÓN. *f.* Pag budhi, pag lingo.

PRODIGALIDAD. *f.* Cacarag, pag cacarag sin mangad.—Cadamo.—Camahatagon.

PRÓDIGAMENTE. *adv. m.* Sin damo; damo caopay.—Carag gud, ora ora ná.

PRODIGAR. *a.* Pag carag sin mangad.—Pag hatag sin damo.—*fig.* Pag hatag sin mga catalahuran, sin mga calooy, etc.

PRODIGIADOR. *m.* Paratagna, paratacga.

PRODIGIO. *m.* Catingalahan, catingal-han, caorosahon, milagro.

PRODIGIOSAMENTE. *adv. m.* Orosahun gud, macatitingala gud.—Maopay gud.

PRODIGIOSIDAD. *f.* Caorosahon, camacatitingala.—Camahal, camaopay.

PRODIGIOSO, SA. *adj.* Orosahun, macatitingala, curuthao, bansag.—Mahal, maopay gud.

PRÓDIGO, GA. *adj.* Macarag san mangad.—*s.* Paracarag san mangad.—Mahatagon, malolooyon gud.

PRÓDROMO. *m. Med.* Camacuri sa lauas nga maona san saquit nga tiabut.

PRODUCCIÓN. *f.* Pag mamat.—Pag tubo, pag sulig an mga tanum, etc.—Pag hunahuna, an cuha sa pag hunahnna.—Pag bonga an mga tanum.—Mamat.—An cuha.—Pag himo.

PRODUCENTE. *p. a.* Macamamat.—Mamonga.

PRODUCIBILIDAD. *f.* Camahimo, pag camahimo.

PRODUCIBLE. *adj.* Sadang mahimo.

PRODUCIR. *a.* Pag mamat; pag tuha, pag himo.—Pag hunahuna.—Pag tubo an mga tanum, etc.—Pag bonga an mga tanum.—Cuha, an cuha nga polos sa bisan ano.—*For.* Pag pahayag san minamatadong.—Pag asoy.—Patubas.—Canican, calanican.

PRODUCTIVO, VA. *adj.* Macamamat; macabonga; macahimo.

PRODUCTO. *m.* An cuha sa bisan ano nga iguinbabaliguia, etc. Polos.

PROEJAR. *n.* Pag bugsay, pag gaod, pag gayong in songsong an solog cun hangin bá.

PROEL. *adj. Mar.* An dapit ó harani sa dolong.—Dolonganon.

PROEMIAL. *adj.* An tungud ó canan tinicangan.

PROEMIO. *m.* Tinicangan nga casayoran sin libro. sin polong, etc.

PROEZA. *f.* Cabansag, cabansagan.

PROFANACIÓN. *f.* Pag tamay san canan singbahan.

PROFANADOR, RA. *adj.* Matamay.—*s.* Paratamay.

PROFANAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pag pasipara, mala-oay gud.

PROFANAMIENTO. *m.* Pag tamay san canan singbahan.

PROFANAR. *a.* Pag tamay san canan singbahan, pag pasipara.

PROFANIDAD. *f.* Camapasiparahon, camaquimala-oay sa mga pag biste, etc.

PROFANO, NA. *adj.* An diri canan singbahan.—Matamay, mapasipara.—Tampalasan.—Mahugao, mala-oay sa mga pag biste, etc.—An diri maaram. an uaray gahum.

PROFAZADOR, RA. *adj.* Malibac, malibacon.—*s.* Paralibac.

PROFAZAMIENTO. *m.* Pag libac.

PROFAZAR. *a.* Pag libac.

PROFAZO. *m.* Maraut nga bantug, cay maraut man an batasan.

PROFECÍA. *f.* Hatag nga langitnon nga canan Dios togot sa iba nga mga tauo, agud sira macatagna.—Tagna, tacga.

PROFECTICIO. *adj.* Mga mangad ó salapi nga nagana san anac sa iya mga pangita, cundi sacop pá siya sa gahum san amay, ug an puhonan nga gamit niya san pag pangita canan amay man.

PROFERENTE. *p. a.* Mamolong, mayacan.

PROFERIR. *a.* Pag polong, pag yacan.

PROFESAR. *a.* Pag tuman sin catungdanan, etc.—Pag tutdo, pag toon.—Pag solud sa pag capadre cun pag camonja bá.—Pag tug-an, pag too.

PROFESIÓN. *f.* Catungdanan.—Cahimtang.—Pag carauat san pag capadre cun pag camonja bá.—Pag tug-an.

PROFESIONAL. *adj.* An tungud ó canan catungdanan.

PROFESO, SA. *adj.* An sinolud sa pag capadre cun pag camonja bá, ug nagsaad ná man siya sin pag tuman sa mga turumanon.

PROFESOR, RA. *m.* y *f.* An nagtutuman sin iya catungdanan, pananglit, an médico, etc.—Paratutdo, paratoon.

PROFESORADO. *m.* Catungdanan.—Mga profesor ó mga mag aram.

PROFETA. *m.* Manaragna; paratagna, paratacga.

PROFETAL. *adj.* An tungud ó canan pag tagna cun canan manaragna bá.

PROFÉTICAMENTE. *adv. m.* Sa pag catinagna, tinagna gud.

PROFÉTICO, CA. *adj.* An tungud ó canan pag tagna cun canan manaragna bá.

PROFETIZA. *f.* Babaye nga paratagna.

PROFETIZADOR, RA. *adj.* Matagna.—*s.* Paratagna.

PROFETIZANTE. *p. a.* Matagna.

PROFETIZAR. *a.* Pag tagna, pag tacga.

PROFICUO, CUA. *adj.* Macapolos, an may polos, hamolos.

PROFILÁCTICA. *f. Med.* Pag pacaopay; pag tagam; pag patagam basi diri an tauo saquitan.

PROFILÁCTICO, CA. *adj.* Macacaopay.—Tambal nga macacaopay.

PROFILAXIS. *f. Med.* Pag pacaopay; pag tagam; pag patagam.

PRÓFUGO, GA. *adj.* Laag laag.—An napalaguio, pin malaguio, tois.

PROFUNDAMENTE. *adv. m.* Hilarum gud, halarum caopay.—*fig.* Sa tud cad, sa tug cad sa casing casing.

PROFUNDAR. *a.* Hilarum; pag pahilarum.

PROFUNDIDAD. *f.* Cahilarum, cahilad-man; caquiomquioman; sug cad, tungcad; bito; binug.

PROFUNDIZAR. *a.* Pag hilarum; pag pahilarum.—Halarum nga pag tuquib.

PROFUNDO, DA. *adj.* Halarum, hilarum.—Quiom. quiom.—*fig.* Sagud.—Tungcad, tud cad, tug cad.—Halaba; selva profunda; guba nga halaba.—Macuri Matuquib.

PROFUSAMENTE. *adv. m.* Sin damo; sin daco.—Capin.

PROFUSIÓN. *f.* Capinan, cadamo.—Caora ora ná.

PROFUSO, SA. *adj.* Damo gud, capin ná, ora ora ná.

PROGENIE *f.* Guinicanan, catulinan.

PROGENITOR. *m.* Mga guinicanan.

PROGENITURA. *f.* Guinicanan, catulinan.—Pag camagurang.

PROGRAMA. *m.* Bayabay.—Casayoran sa mga buruhaton ó turumanon.

PROGRESAR. *n.* Pag usuag, pag aram sin maopay.

PROGRESIÓN. *f.* Pag usuag, pag aram sin maopay.—

Progresión ascendente. Pag labao.—Progresión descendente. Pag iban.
PROGRESIVAMENTE. *adv. m.* Mausuag lá guihapon.
PROGRESIVO, VA. *adj.* Mausuag guihapon.
PROGRESO. *m.* Pag usuag; pag padayon.—Pag pacaopay.
PROHIBICIÓN. *f.* Pag diri, pag diuot.
PROHIBIR. *a.* Pag diri, pag diuot.
PROHIBITIVO, VA. *adj.* Macacadiri, macacaolang.
PROHIBITORIO, RIA. *adj.* Macacadiri, macacaolang.
PROHIJACIÓN. *f.* Pagcaanac anac.
PROHIJADOR, RA. *adj.* Mag anac anac, macarauat sin dao anac san diri soho nga anac.
PROHIJAMIENTO. *m.* Pag caanac anac, pag carauat sin dao anac san diri soho nga anac.
PROHIJADO, DA. *p. p.* Guinhop-tan, hinop-tan, guinhaop-tan, binata.
PROHIJAR. *a.* Pag anac anac, pag carauat sin dao anac san diri soho nga anac.
PROHOMBRE. *m.* Tinatapuran sin pag mando, pinapangoló.—Talahuron.
PROINDIVISO. *m. adv. For.* Capopoyongan.
PRÓJIMO. *m.* Igcasitauo.
PROLACIÓN. *f.* Pacaluas.
PROLE. *f.* Mga anac, mamat.
PROLEGÓMENO. *m.* Casayoran sa tinicangan sa mga libro nga amo gud an lactud nga casayoran sa ngatanan nga iguinaasoy sa mao nga libro.
PROLETARIO, RIA. *adj.* Tauo nga uaray mga mangad ug diri nabubuhis.—Timaua.—Macalolooy.
PROLÍFICO, CA. *adj.* Macacaanac, macacamamat.
PROLIJAMENTE. *adv. m.* Halaba gud, halaba caopay.—Oyatum caopay.—Baga macuri ó mabug-at caopay nga tauo.
PROLIJIDAD. *f.* Cahilaba, pag cahilaba.—Camaoyatum.—Baga camacuri ó camabug-at nga tauo.
PROLIJO, JA. *adj.* Hilaba, halaba.—Maoyatum.—Baga macuri ó mabug-at nga tauo, macubi.
PRÓLOGO. *m.* Casayoran sa tinicangan sa mga libro.—Lua, pag lua.
PROLOGUISTA. *m.* Parasurat sin mga prólogo.
PROLONGACIÓN. *f.* Pag pahilaba.—Hilab-an.—Pagpaiha.
PROLONGADAMENTE. *adv. m.* y *t.* Hilaba caopay.—Maiha caopay.
PROLONGADO, DA. Halaba ug diri hiluag caopay.
PROLONGADOR, RA. *adj.* Mapahilaba.—Mapaiha.
PROLONGAMIENTO. *m.* Pag pahilaba.—Pag paiha.
PROLONGAR. *a.* Pag pahilaba.—Pag paiha; pag padayon.
PROLOQUIO. *m.* Higaday.
PROLUSIÓN. *f.* Tinicangan.
PROMEDIAR. *a.* Pag sarama, pag bahinbahin sin mag sama.—Pag bulig sa iba basi mahusay an hurusayon.—*n.* Abut; san uaray pá abut an catunga sa bulan sa junio; antes de promediar el mes de junio.
PROMEDIO. *m.* Catungaan.
PROMESA. *f.* Saad; tacga.—Pag saad.
PROMETEDOR, RA. *adj.* Masaad.—*s.* Parasaad.
PROMETER. Pag saad; pag tacga; pag sapa.
PROMETIDO. *m.* Saad; pag saad.
PROMETIDO, DA. *p. p.* Sinaad, isinaad.
PROMETIENTE. *p. a.* Masaad.
PROMETIMIENTO. *m.* Saad; pag saad.
PROMINENCIA. *f.* Calabao.—Alopaping.
PROMINENTE. *adj.* Malabao.
PROMISCUAMENTE. *adv. m.* Sin uaray pili pili.
PROMISCUAR. *n.* Pag sacot sin carne ngan sin isda sa mga adlao nga vigilia.
PROMISCUO, CUA. *adj.* Sinacot; baga uaray gagapilan.—An may duduha an cahologan, ug sadang gagapilan an usa cún an usa mán.
PROMISORIO, RIA. *adj.* May saad.
PROMOCIÓN. *f.* Pag patigayon.—Pag paumbao.
PROMONTORIO. *m.* Buquidbuquid, bongtod nga tuna.
PROMOTOR, RA. *adj.* An nagpapatigayon.—*s.* Promotor sa mga juzgado, nga parabantay siya basi matuman an mga iguinsusugo.
PROMOVEDOR, RA. *adj.* An nagpapatigayon.
PROMOVER. *a.* Pag patigayon, calanican, canican.—Pag paumbao.
PROMULGACIÓN. *f.* Pag mantala; pag bayabay. Pagpamantala; pag pabayabay. Pag pahibaro.
PROMULGADOR, RA. *adj.* An nagpapamantala, nagpapahibaro.—*s.* Paramantala, parabayabay.
PROMULGAR. *a.* Pag mantala; pag bayabay. Pagpamantala; pag pabayabay; pag pahibaro.
PRONO, NA. *adj.* Magapilon.
PRONOMBRE. *m. Gram.* Bahin sa oración, nga liuan san nombre.
PRONOSTICACIÓN. *f.* Pag tagna, pag tacga.
PRONOSTICADOR, RA. *adj.* Matagna.—*s.* Paratagna.
PRONOSTICAR. *a.* Pag tagna, pag tacga.
PRONÓSTICO. *m.* Pag tagna, pag tacga.—Tagna, tacga.—*Med.* Hunahuna sin mananambal hionong sin casaquít nga binabati san tauo nga masaquít.
PRONTAMENTE. *adv. t.* Sin dagmit, sin dali; dagmit caopay, dalí caopay.
PRONTITUD. *f.* Cadali, cadagmit; pag cadalí pag cadagmit. Camadali, camadagmit, pag camadali, pagcamadagmit.
PRONTO. TA, *adj.* Dagmit, dalí, madagmit, madalí.—Andam, tima.—*m. fam.* Hinanali.—*adv. m.* Sin dagmit, sin dali; sayó; tibuay.
PRONTUARIO. *m.* Panumduman.—Casayoran nga lactud.
PRÓNUBA. *f. poét.* Madrina sa mga quinasal.
PRONUNCIACIÓN. *f.* Pacaluas.
PRONUNCIADOR, RA. *adj.* Maluas; macacaluas.
PRONUNCIAMIENTO. *m.* Pag alsa; carimocan, casamocan.—*For.* Pag luas ó pag basa san sentensia.
PRONUNCIAR. *a.* Luas; pacaluas.—Pag talaan.—*For.* Pag pahibaro ó pag basa san sentensia.
PROPAGACIÓN. *f.* Pag dugang, pag damo; pag padugang, pag padamo; pag hidugang.—Pag usuag; pagpausuag, pag pabantug.
PROPAGADOR, RA. *adj.* Macacadugang, macacadamo.—Macausuag.—*s.* Paratutdo, parauali.
PROPAGAR. *a.* Pag dugang, pag damo; pag padugang, pag padamo; pag hidugang.—Pag usuag; pagpausuag; pag pabantug.—Pag tutdo, pag uali.
PROPAGATIVO, VA. *adj.* Macacadugang, macacadamo; macacausuag.
PROPALAR. *a.* Pag sumat, pag sumatsumat.
PROPAO. *m. Mar.* Hambuyan sa iba nga mga sacayán.
PROPARTIDA. *f.* Pag iguirican.
PROPASAR. *a.* Lapas, talapas, pag ora ora ná.
PROPENDER. *n.* Baga pag hilig.
PROPENSAMENTE. *adv. m.* Baga sa pag hilig gud.
PROPENSIÓN. *f.* Baga pag hilig.
PROPENSO, SA. *adj.* Mahilig; maqui...
PROPIAMENTE. *adv. m.* Lugaringon gud; quinaiya gud; maopay gud.
PROPICIACIÓN. *f.* Pag pahomoc sa buot.—Pag halad.
PROPICIADOR, RA. *adj.* Macahomoc sa buot.
PROPICIAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagcalooy.

PROPICIAR. *a.* Pagpahomoc sa buot.
PROPICIATORIO, RIA. *adj.* Macacahomoc sa buot.
PROPICIO, CIA. *adj.* Malolooyon, mapuangŭron, mahinoclogon.
PROPIEDAD. *f.* Calugaringŏn.—Quinaiya.—Cab-tang, cab-tangan.
PROPIETARIAMENTE. *adv. m.* Sa calugaringŏn gud.
PROPIETARIO, RIA. *adj.* Tag-iya, tag-ada, tag-lugaringŏn.
PROPINA. *f.* Gala, agyo ó aguio.
PROPINACIÓN. *f.* Pag painum.—Pag hatag sin tambal, etc.
PROPINAR. *a.* Pag painum.—Pag hatag sin tambal,
PROPINCUIDAD. *f.* Caharaniay, cadooc.
PROPINCUO, CUA. *adj.* Harani, dooc.
PROPIO, PIA. *adj.* Lugaringŏn.—Quinaiya.—Angay, igo.—Onay.
PROPÓLEOS. *m.* Pagdihug an potiocan san ira balay.
PROPONEDOR, RA. *adj.* Mahomot; Mabusla; malagda; masagda.—Masaad, matuyo.—Mapili,
PROPONER. *a.* Pag homot; pag busla; pag lagda; pag sagda.—Pag pahayag, pag pasayud.—Pag saad, pag tuyo.—Pag pili.
PROPORCIÓN. *f.* Caangayan.—Catigayonan.
PROPORCIONABLE. *adj.* Sadang paangayon, sadang patigayonon.
PROPORCIONABLEMENTE. *adv. m.* Sa pagcaangay gud.
PROPORCIONADAMENTE. *adv. m.* Sa pagcaangay gud.
PROPORCIONADO, DA. *adj.* Angay, igo.
PROPORCIONALIDAD. *f.* Caangayan.—Catigayonan.
PROPORCIONALMENTE. *adv. m.* Sa pagcaangay gud.
PROPORCIONAR. *a.* Pag paangay.—Pag patigayon.
PROPOSICIÓN. *f.* Pag pahayag, pag pasayud.—Proposición.
PROPÓSITO. *m.* Tuyo.—Á propósito. *m. adv.* Angay gud, igo gud.—De propósito *m. adv.* Tinuyo gud.—Fuera de propósito. *m. adv.* Diri angay, diri igo.
PROPRETOR. *m.* Ponoan, hocom.
PROPUESTA. *f.* Pag pahayag, pag pasayud, pag pahibaro.—Caoroyanan.—Paquimalooy.
PROPUESTO, TA. *p. p.* Pinili, guinbotosan.
PROPUGNÁCULO. *m.* Baluarte, cota.
PROPULSA. *f.* Pag diri.
PROPULSAR. *a.* Pag diri.
PROPULSIÓN. *f.* Pag diri.
PRORA. *f. poét.* Dolong.
PRORRATA *f.* Malon; pahat.
PRORRATEAR. *a.* Pag malon; pag pahat.
PRORRATEO. *m.* Malon; pahat.
PRÓRROGA. *f.* Pag dayon; pag padayon.—Angan, anganangan.
PRORROGABLE. *adj.* Sadang padayonon.—Sadang anganangan.
PORROGACIÓN. *f.* Pag dayon; pag padayon.—Caanganangan.
PRORROGAR. *a.* Pag dayon; pag padayon.—Anŏan, anganangan.
PRORRUMPIR. *a.* Tigda, tigda nga pag tangis, tigda nga pag coroo, etc.
PROSAPIA. *f.* Guinicanan.
PROSCRIBIR. *a.* Pag panhingilin, pag paiuas. *fig.* Pagbaya.
PROSCRIPCIÓN. *f.* Pag panhingilin, pag paiuas.
PROSCRIPTO, TA. *p. p.* Pinanhingilin, pinaiuas.
PROSCRIPTOR, RA. *s.* Parapanhingilin, parapaiuas.
PROSCRIPTO, TA. *p. p.* Pinanhingilin, pinaiuas.
PROSECUCIÓN. *f.* Pag padayon.
PROSEGUIBLE. *adj.* Sadang padadayonon.
PROSEGUIMIENTO. *m.* Pag padayon.
PROSEGUIR. *a.* Pag padayon; pag ragodos; pag halabonos; pag labitaghus; pag ladug.
PROSELITISMO. *m.* Tingoha nga magapil sa iya guintutuyo an iba.
PROSÉLITO. *m.* Gapil.
PROSOPOPEYA. *f. fam.* Pag parayao, padasig.
PROSPECTO. *m.* Lactud nga casayoran nga sinurat, basi hibaroan cun ano an guintutuyo.
PROSPERAMENTE. *adv. m.* Sin uaray caulangan.
PROSPERAR. *a.* Olong.—*n.* Dugang.
PROSPERIDAD. *f.* Palad nga maopay.—Uaray caulangan, uaray cacurian.—Cahinobangan.
PRÓSPERO, RA. *adj.* Palaran, bulahan.—Ayon.
PROSTERNARSE. *r.* Pag lohud, pag yaob.
PROSTITUCIÓN. *f.* Pag caurag. Camaurag.
PROSTITUIR. *a.* Urag.
PROSTITUTA. *f.* Babaye nga uragon.
PROTECCIÓN. *f.* Pag tabang, pag bulig. Cabulig.
PROTECTOR, RA. *adj.* Mananabang, manlalaban, matalinsacobon, mahinarangpon.
PROTECTORADO. *m.* Pag camananabang.
PROTECTORÍA. *f.* Pag camananabang.
PROTEGER. *a.* Pag tabang, pag laban, pag bulig; tubang; apin; agop.
PROTEGIDO, DA. *m. y f.* Pinaora, pinalangga
PROTERVAMENTE. *adv. m.* Tinuyo gud sin pagbuhat sin maraut.
PROTERVIA. *f.* Tuyo, pag tuyo sin pag buhat sin maraut.
PROTERVIDAD. *f.* Tuyo, pagtuyo sin pagbuhat sin maraut.
PROTERVO, VA. *adj.* An natuyo sin pagbuhat sin maraut, tampalasan.
PROTESTA. *f.* Pag saad sin pag tuman.—Pag asoy; casayoran.—Pag tug-an.
PROTESTACIÓN. *f.* Pag saad sin pag tuman.—Pag asoy; casayoran.—Pag tug-an.
PROTESTANTE. *p. a.* Maasoy.—Matug-an.—*adj.* Hereges nga magapil sa religión nga buaon sa mga protestante.
PROTESTANTÍSIMO. *m.* Pag too nga buaon sa mga protestante.—Mga protestante.
PROTESTAR. *a.* Pag asoy.—Pag tug an.
PROTESTATIVO, VA. *adj.* Maasoy.—Matug-an.
PROTESTO. *m.* Pag saad.—Pag asoy.—Pag tug-an.—*Com.* Carig-onan.
PROTOALBÉITAR. *m.* Ponoan sa mga paratambal san mga hayop.
PROTOCOLAR. *a.* Pag surat sa protocolo.
PROTOCOLIZAR. *a.* Pag surat sa protocolo.
PROTOCOLO. *m.* Libro nga sinuratan sa mga carigonan nga sinurat ug pinipiot sa escribano, etc.
PROTOMARTIR. *m.* Siyapa nga martir, nga amo si San Esteban.
PROTONOTARIO. *m.* Ponoan, siyapa sa mga notario.—Caud-ganan nga singbahanon, nga togot sa Santos nga Papa sa iba nga mga capadian.
PROTOTIPO. *m.* Lagdaan.
PROTUBERANCIA. *f.* An nalabao dida sa mga tul-an.
PROVECTO, TA. *adj.* Maaram.—Lagas.
PROVECHO. *m.* Polos; capulsanan.—Hanecag.—Hamac.—Tolos; panolos; catolosan.—Buen provecho. Pul-san ca cunta.
PROVECHOSAMENTE. *adv. m.* Sa daco gud nga polos.

PROVECHOSO, SA. *adj.* Macapolos; hamolos.
PROVEEDOR, RA. *m.* y *f.* Paragahin, parahatag sin can-on ug iba pá sa mga soldados, etc.
PROVEER. *a.* Pag andam, pag tima, pag sangcap.—Pag togot, pag hatag sin catungdanan, etc.—*For.* Pag sugo an hocom.
PROVEÍDO. *m.* Sugo sin hocom.
PROVEIMIENTO. *m.* Pag andam, pag tima, pag sangcap.—Pag togot, pag hatag.—Pag sugo.
PROVENA. *f.* Balagon sin paras.
PROVENIENTE. *p. a.* Guican.—Ticang.
PROVENIR. *n.* Guican.—Ticang.
PROVENTO. *m.* Polos.—Bayad.
PROVERBIADOR. *m.* Libro ó panumduman.
PROVERBIAL. *adj.* An tungud sa mga higaray gaday.—Sayud, dayag.
PROVERBIALMENTE. *adv. m.* Masugad sin garay gaday.
PROVERBIAR. *n. fam.* Pag garay gaday, pag higaray gaday.
PROVERBIO. *m.* Garay gaday, higaday, liday.
PROVERBISTA. *m. fam.* Tauo nga maquigaray gaday, maquiliday.
PROVICERO. *m.* Paratagna.
PRÓVIDAMENTE. *adv. m.* Maoyatum gud.
PROVIDENCIA. *f.* Pag patigayon.—Pag tagam.—Pagbuot sa Dios.—Pag sugo, pag burut-an.
PROVIDENCIAR. *a.* Pag sugo.
PROVIDENTE. *adj.* Batid, buotan.
PROVIDO, DA. *adj.* Matagam; maoyatum.—Malolooyon.
PROVINCIA. *f.* id.
PROVINCIAL. *adj.* An tungud ó canan provincia.—*m.* Ponoan sa mga capadian.
PROVINCIALATO. *m.* Pag caprovincial, catungdanan sin pag caprovincial.
PROVISIÓN. *f.* Pag andam, pag tima.—Sugo; pagsugo.
PROVISIONAL. *adj.* Sa pira lamang caadlao, etc.
PROVISIONALMENTE. *adv. m.* Sa pira lamang caadlao, etc.
PROVISO (AL). *m. adv.* Layon layon.
PROVISOR. *m.* Paragahin, parahatag.—Ponoan, hocom nga singbahanon nga tinagan sa Señor Obispo sin gahum.
PROVISORA. *f.* Paragahin, parahatag.
PROVISORATO. *m.* Pag caprovisor, catungdanan sin pag caprovisor.
PROVISORÍA. *f.* Pag caprovisor; catungdanan sin pag caprovisor.—Dispensa nga tinitipigan sa mga caraonon, etc.
PROVISTO, TA. *p. p.* Andam, tima, sangcap.
PROVOCACIÓN. *f.* Pag sagda.—Paganĝat, pag guinday, pag suingguit.—Pag ayat.
PROVOCADOR, RA. *adj.* Maanĝat, maguinday; maayat.
PROVOCAR. *a.* Pag sagda.—Guinday, hinĝal, singguit, iday, busá, husá, inday, anĝat.—Ayat.—Arit, luad, buti buti.—*fam.* Pag suca.
PROVOCATIVO, VA. *adj.* Macacasagda.—Maanĝat, maguinday; maayat.
PRÓXIMAMENTE. *adv. m.* y *t.* Harani.
PROXIMIDAD. *f.* Pag caharani, pag cadooc.—Caharanian.
PRÓXIMO, MA. *adj.* Harani, dooc.
PROYECCIÓN. *f.* Larang.—Pag pilac, pag batac.—Pag lagda.
PROYECTAR. *a.* Pag larang.—Pag lagda.—Pag pilac, pag batac.
PROYECTIL. *m.* Ponglo, odiong, etc.
PROYECTISTA. *com.* Tauo nga malarang, maladganon.
PROYECTO. *m.* Larang.—Lagda.—Huna huna.
PRUDENCIA. *f.* Cabuotan, pag cabuotan.—Caoyatum, cadoroto.
PRUDENCIAL. *adj.* An tungud ó san cabuotan.—Baga matuod, cumapin cumulang.
PRUDENCIALMENTE. *adv. m.* Alagad san cabuotan.
PRUDENTE. *adj.* Buotan, mahoyo, maoyatum, madoroto.
PRUDENTEMENTE. *adv. m.* Sa pag cabuotan.
PRUEBA. *f.* Pag sulay, pag basi.—Prueba, camatuoran, carig-onan.—Tigaman.
PRURITO. *m. Med.* Catol, cacatol.—*fig.* Caipa nga ora ora ná.

PU

PÚA. *f.* Tal-is.—Tonoc; suyac; parat.—Bisol.—Balinbin.
PUADO. *m.* Mga tal-is sin sudlay, etc.
PUAR. *a.* Pag tal-is.
PÚBER, RA. *s.* Olitauo.—Daraga.
PUBERO. *s.* Olitauo.—Daraga.
PUBERTAD. *f.* Pag caolitauo.—Pag cadaraga.
PUBES. *m.* Puclo.
PUBESCENCIA. *f.* Pag caolitauo.—Pag cadaraga.
PUBESCER. *n.* Pag abut sa pag caolitauo; pag abut sa pag cadaraga.
PÚBIS. *m.* Puclo.
PUBLICACIÓN. *f.* Pag bayabay; pag pabayabay.—Pag mantala; pag pabantug.—Pag pahibaro.—Pag sangyao.—Pag tauag.
PUBLICADOR, RA. *s.* Parabayabay.—Paramantala.—Paratauag.
PÚBLICAMENTE. *adv. m.* Sa cadaygan.
PUBLICANO. *m.* Parasocot san buhis ó bayad nga ibinabayad sadto pá san tiempo sa mga romano.
PUBLICAR. *a.* Pag bayabay.—Pag mantala; pag pabantug. Panga tinoto.—Pag sangyao.—Pag pahibaro, pag pasabut.—Pag tauag.
PUBLICATA. *f.* Sugó basi igpahibaro ó igmantala.—Carig-onan nga iguinpahibaro ó iguinmantala ná an sugo.
PUBLICIDAD. *f.* Bantug; cabantug; pag pabantug.—En publicidad.—*m. adv.* Sa cadaygan.
PUBLICISTA. *com.* Parasurat ug paraasoy sa mga casugoanan, an maaram ó lasgud sa mga casugoanan.
PÚBLICO, CA. *adj.* Dayag, sayud.—*m.* An mga tauo sa bongto, an cadam-an.—De público. *m. adv.* Dayag, sayud, bantug ná.—En público. *m. adv.* Sa cadaygan.
PUCELANA. *f.* Tuna nga masapilit.
PUCHADA. *f.* Haclop.
PUCHERA. *f. fam.* An laoya.
PUCHERO. *m.* Baga coron ó daba.—An laoya.
PUCHERUELO. *m.* Baga coron ó daba nga guti.
PUDENDO, DA. *adj.* Mala-oay, mangilad.—Partes pudendas. Quinatauo.—*m.* Utin, boto.—Bilat, birat.
PUDIBUNDO, DA. *adj.* Maligdong, an may alo ug diri maquimala-oay.
PUDICICIA. *f.* Cauray, calubos; pag cauray, pag calubos; camahauan; caputli; pag caputli.
PÚDICO, CA. *adj.* Uray, lubos, putli, mahauan.

PUDIENTE. *adj.* Bahandianon, mangaran, salapianon.
PUDOR. *m.* Camaligdong, camahauan, caalo sin pagbuhat sin maraut.
PUDOROSO, SA. *adj.* Maligdong, an may alo sin pag buhat sin maraut.
PUDREDUMBRE. *f.* Cadonot; pag cadonot; cadon-tan.
PUDRICIÓN. *f.* Cadonot; pag cadonot; cadon-tan.
PUDRIDERO. *m.* An lugar nga binubutangan bisan lá ano basi madonot dida.—Lub-nganan sa mga hadi sa España ug mga tauo nga hadianon didto sa convento ni San Lorenzo del Escorial.—Tapocan san hugao.
PUDRIDOR. *m.* Baga dulang nga daco nga linalaoyan san mga dugnit nga tinabas nga hinihimo nga papel.
PUDRIGORIO. *m. fam.* Tauo nga saraquitan.
PUDRIMIENTO. *m.* Cadonot; pagadonot; cadon-tan.
PUDRIR. *a.* Donot. Pagpadonot.—*fig.* Pacasáquit, pacacuri.
PUEBLA. *f.* Bongto.—Pag tanum sin utanon.
PUEBLE. *m. Min.* Mga tauo nga nagbubuhat dida sin mina.
PUEBLO. *m.* Bongto.
PUENTE. *amb.* Tulay; taytay; taytayan; latay, latayan.
PUERCA. *f.* Babuy ó bactin nga babaye.—Anay, pacal.
PUERCAMENTE. *adv. m. fam.* Mahugao caopay, mahugao gud.
PUERCO. *m.* Bactin, babuy.
PUERCO de monte. Habábá, babuy.
PUERCO de monte colmilludo y viejo. Maola; pacot.
PUERCO todo negro. Duyom.
PUERCO viejo. Tanguan.
PUERCO algo grande. Balabagon.
PUERCO como de dos palmos de largo. Dagmitan.
PUERCO de largos colmillos. Tanguan, pangauitan.
PUERCO de varios colores. Buris, bulirao.
PUERCO bermejo. Bulao, bulagao.
PUERCO mestizo de casero y montés. Bayong, libug, calibugan.
PUERCO, verraco. Butacal.
PUERCO castrado. Pisit, pinisitan, biris.
PUERCO castrado de un lado. Abil.
PUERCO limpio ó criado en casa. Yubo.
PUERCO que ya le salen los colmillos. Palabigohan, palabigoon.
PUERCO ciclan. Locgóc.
PUERICIA. *f.* Cabata, pag cabata ticang sa icapito catuig ngada sa icanapolo cag upat.
PUERIL. *adj.* An tungud ó canan pag cabata san tauo.—Quinabataan.
PUERILIDAD. *f.* Buhat nga quinabataan.—*fig.* Bisan ano nga uaray polos, diri bale.
PUERILMENTE. *adv. m.* Quinabataan gud.
PUÉRPERA. *f.* Babaye nga bag-o pá lá nga naganac.
PUERPERAL. *adj.* An tungud san bag-o pá lá nga pag anac.
PUERPERIO. *m.* Bag-o pá lá nga pag anac.
PUERQUEZUELO, LA. *m.* y *f.* Bactin ó babuy nga guti pá.
PUERRO. *m.* Tanum nga puerro.
PUERTA. *f.* id.; ganghaan.—Sadá. Aguian.
PUERTEZUELA. *f.* Gutiay nga aguian.—Gutiay nga sadá.
PUERTEZUELO. *m.* Haligot nga pondohan, hapitan ó lalauigan.
PUERTO. *m.* Pondohan, hapitan, lalauigan.
PUES. *conj.* Cay. Sufre el castigo, pues cometiste la culpa. Ilub ca san hampac, cay nacasala cá mán.—¿No quieres oir mis consejos? pues tú lo llorarás algún dia. ¿Diri ca mamati san acon mga sagdon? icao lá, cay matatangis ca sa oreho.—Cay ano. Esta noche no iré al baile. ¿Pues? ó ¿por qué? Niyan gabí diri aco macadto san sayao. ¿Cay ano?—Sugad. Pues como iba diciendo. Sugad san acon polong.
PUESTA. *f.* Pagtonud san adlao ó bulan.
PUESTO, TA. *p. p.* Binutang. Bien puesto. Maopay nga pagcabutang.—Bien puesto ó vestido. Maopay an iya pagbiste.—Mal puesto ó vestido. Maraut an iya pag biste.—*m.* Tendahan.—Catungdanan.—*Mil.* Mga soldados ug an lugar nga inooquian.—Puesto que. *m. conjunt.* Tungud cay.
PÚGIL. *m.* Paraauay cundi sa sontoc lá.
PUGILAR. *m.* Libro nga gamit sadto anay sa mga hebreo, nga guinbabasabasa nira sin agsub sa ira mga sinagoga, cay casayoran sa Santos nga Surat.
PUGILATO. *m.* Pag auay nga pagsisisontocsontoc.
PUGNA. *f.* Pag auay; gubat, pangubat.—Cacontra.
PUGNACIDAD. *f.* Camaisug sin pag auay.
PUGNANTE. *adj.* Auay; contra, patuc.
PUGNAR. *n.* Pag auay; pag gubat, pag pangubat.—*fig.* Pag tuyo sin pacacuha sin bisan ano.
PUJA. *f.* Palabao sin bale.
PUJADOR, RA. *m.* y *f.* An mapalabao sin bale sa ano mán nga iguinbabaliguia, etc.
PUJAME. *m. Mar.* An dapit sa obus sa mga layag sin sacayán.
PUJAMEN. *m. Mar.* An dapit sa obus sa mga layag sin sacayán.
PUJAMIENTO. *m.* Cadamo, sin nagdadamo an dugo sa lauas.
PUJANTE. *adj.* Gahuman, macosog.
PUJANTEMENTE. *adv. m.* Sa macosog gud.
PUJANZA. *f.* Camacosog, pagcamacosog.
PUJAR. *a.* Pag palabao sin bale sa ano mán nga iguinbabaliguia.—Pangosog.
PUJAVANTE. *m.* Garamiton nga puthao nga gamit sin pag hingolo sa mga hayop.
PUJO. *m.* Cacuri sin pag ihi.—Otol.—Á pujos. *m. adv. fig.* y *fam.* Hinay hinay; macuri gud.
PULCRITUD. *f.* Pag pacaopay. Camatahum.
PULCRO, CRA. *adj.* Matahum, maopay gud.—Maogdayon.
PULGA. *f.* Coto coto.—Tener malas pulgas uno. *fr. fig.* y *fam.* Maisug, madali masina.
PULGADA. *f.* id., an icapolo cag duha ca bahin sa usa capag socol sin teel.
PULGAR. *m.* Tamurageo.
PULGARADA. *f.* Pag sontoc sa tutdo nga tamuragco.—Usa capageudli.
PULGÓN. *m.* Otud, mananap.
PULGOSO, SA. *adj.* Coto cotoon.
PULGUERA. *f.* Mga coto coto.—Banua nga itarambal.
PULGUILLAS. *m. fig.* y *fam.* Maaringasa, masisinahon, madolo.
PULICÁN. *m.* Garamiton nga gamit sin pag gabut sin bag-ang.
PULIDAMENTE. *adv. m.* Matahum gud; maopay gud; mahamis gud.
PULIDERO. *m.* Dugnit ó anit nga gutiay nga gamit sin pag hamis sin sinolit, etc.
PULIDEZ. *f.* Catahuman.—Catahum; cahinlo.
PULIDO, DA. *adj.* Matahum; mahinlo.

PULIDOR, RA. *s.* Parahamis.—*adj.* Mag pacaopay.—*s.* Iharamis.—Dugnit ó anit nga gutiay nga gamit sin pag hamis sin sinolit, etc.
PULIMENTAR. *a.* Pagpahamis, pag painĝat, pag hinlo.
PULIMENTO. *m.* Pag pahamis, pag painĝat pag hinlo.
PULIR. *a.* Pag pahamis, pag painĝat, pag hinlo.—Pag pacaopay.
PULMÓN. *m.* Baga.
PULMONAR. *adj.* An tunĝud ó canan baga.
PULMONARIA. *f.* Banua nga pulmonaria.
PULMONÍA. *f. Med.* Saquit ó cahubag san baga.
PULMONIACO, CA. *adj. Med.* An tunĝud ó canan baga.—An may saquit sa baga.
PULPA. *f.* Onud.
PULPEJO. *m.* Onud sa palad sa camut ug sa tumuraco.
PULPERO. *m.* Paranagat sin noos, cugueta, etc.
PULPETA. *f.* Tilad ó hiua sin onud.
PÚLPITO. *m.* Ualihan.
PULPO. *m.* Cugueta; noos; culambutan.
PULPOSO, SA. *adj.* Onuran, uáray tul-an.
PULQUE. *m.* Irinmun nga sugad sin alacsio.
PULSACIÓN. *f.* Pag pulso.—Pag quibot san pulso.
PULSADA. *f.* Pag quibot san pulso.
PULSADOR, RA. *s.* Parapulso.
PULSAR. *a.* Pag cablit.
PULSAR. *a.* Pag pulso.—*n.* Quibot, quibot quibot.
PULSÁTIL. *adj.* Macablit.
PULSATIVO, VA. *adj.* Macablit.
PULSEAR. *n.* Pag gabel.
PULSERA. *f.* Sambud nga isinasambud sa pulso cun dao sa pag tambal.—Baclao nga hiyas sa gapusan sa camut.
PULSISTA. *s.* Tambalan nga maquilala cun ano an saquit san tauo sa pag pulso sa iya.
PULSO. *m.* Pulso; quibot, quibot quibot.
PULULAR. *n.* Toroc; saringsing.—Ticang; guican.—Pag damo
PULVERIZABLE. *adj.* Sadang maboeboc? sadang matapo tapo? sadang macapo capo.
PULVERIZACIÓN. *f.* Pag boc boc; pag tapo tapo, pag capo capo. Caboc boc; catapo tapo, cacapo capo.
PULVERIZAR. *a.* Pag boc boc; pag tapo tapo pag capo capo.
PULVERULENTO, TA. *adj.* Poros sin tapo tapo, pores sin capo capo; poros sin dapao.
PULLA. *f.* Buhat cun polong bá nga mala-oay ó mangil-ad.—Baga pag sauay; baga pag entremes.
PULLA. *f.* Tamsi nga manaol.
PULLISTA. *com.* Paraentremes.
PUMA. *m.* Mananap nga puma.
PUNCHA. *f.* Tonoc, tais.
PUNDONOR. *m.* Baga caauod, caalo.—Bantug nga maopay.
PUNDONOROSAMENTE. *adv. m.* Sa baga caauod, sa baga caalo.
PUNDOROSO, SA. *adj.* Macaauod.—Maauod.—Maopay nga bantug; maligdong.
PUNGIMIENTO. *m.* Pag tolsoc.
PUNGIR. *a.* Pag tolsoc.
PUNGITIVO, VA. *adj.* Matolsoc.—Macatolsoc.
PUNIBLE. *adj.* Sadang castigohun.
PUNICIÓN. *f.* Pag castigo.
PUNITIVO, VA. *adj.* An tunĝud ó sa pag castigo.—Macacastigo.
PUNTA. *f.* Cataisan.—Dorho, cadorhoan.—Alisoso, alinsoso.—Lauilaui.—Onto.—Opus.—Sang pud.—Subla.—Rauis, carauisan.—Bilog; biniyog; laniyog; tariuis, taliuis.
PUNTACIÓN. *f.* Pag butang sin punto ibabao sa mga letra.
PUNTADA. *f.* Tinag poro nga pag tahi.
PUNTAL. *m.* Polipol; tocud, ocud; sulay; singit.—*fig.* Carig-onan, sasarigan.—*Mar.* An cahitaas sin sacayán.
PUNTAPIÉ. *m.* Buy-ac; siuid; sindol; tindac, tindas; tuy-an.
PUNTAR. *a.* Pag pilit.—Pag butang sin mga punto ibabao sa mga letra.
PUNTEADA. *f.* Pag cablit.
PUNTEADO. *m.* Pag cablit.
PUNTEAR. *a.* Pag cablit sin sesta, etc.—Pag toroc toroc.—Pag tahi.
PUNTERA. *f.* Tang cop.—Banua nga puntera.
PUNTERÍA. *f.* Pag punteria.—Catadongan.—Irigoan.
PUNTERO, RA. *adj.* An maopay magpunteria, macaigo.—*m.* Iturudlo.
PUNTIAGUDO, DA. *adj.* Tais; lag-uis; laniuis; alisoso, alinsoso.
PUNTILLA. *f.* id., pontiyas.—Garamiton nga gamit sin pag badlis, ibaradlis. -De puntillas. *m. adv.* Naiquid, naiiquid iquid.
PUNTILLAZO. *m.* Buy-ac; siuid; sindol; tindac; tindas; tuy-an.
PUNTILLÓN. *m. fam.* Buy-ac; siuid; sindol; tindac; tindas; tuy-an.
PUNTO. *m.* id., tigaman; toroc toroc.
PUNTOSO, SA. *adj.* Damo an tais.—Maoyatum san maopay nga bantug.—Maora ora ná cun dao sa mga pag abi abi.
PUNTUACIÓN. *f.* Pag butang sa pag surat san mga tigaman nga ortográfico.
PUNTUAL. *adj.* Madoroto sin pag tuman. -Matuod.—Angay, igo.
PUNTUALIDAD. *f.* Camadoroto sin pag tuman.—Camatuoran.—Caangayán.
PUNTUALIZAR. *a.* Pag saolo sin maopay.—Pag asoy sin maopay.—Pag hingpit sin buhat.
PUNTUALMENTE. *adv. m.* Tuman gud, igo gud.
PUNTUAR. *a.* Pag butang sa pag surat san mga tigaman nga ortográfico.
PUNTUOSO, SA. *adj.* Damo an tais.—Maoyatum san maopay nga bantug, maquibantugan.—Maora ora ná cun dao sa mga pag abi abi.
PUNTURA. *f.* Samad sin tais, tonoc, tionay, etc.
PUNZADA. *f.* Samad.—Tinuc-ban.—*fig.* Camasool, cama ol-ol.—*fig.* Casáquit sa casing casing.
PUNZADOR, RA. *adj.* Matolsoc.—*s.* Paratolsoc.
PUNZADURA. *f.* Samad.
PUNZANTE. *p. a.* Matolsoc.—Suyac; talag-uis; taliuis.
PUNZAR. *a.* Pag tolsoc.—*fig.* Sool, ol-ol.—*fig.* Sáquit.
PUNZÓN. *m.* Oroc; hiribud; quiricod; quiricot; lais; hotibot.
PUÑADA. *f.* Pag poc poc sa camut, pag sontoc.
PUÑADO. *m.* Comol, comon, quinomol, comcom, gacum, hacgum, hacop.—Un puñado de gente. Diri damo nga tauo.
PUÑAL. *m.* Caris.
PUÑALADA. *f.* Samad, bono sin caris.
PUÑALEJO. *m.* Caris nga gutiay.
PUÑALERO. *m.* Parahimo sin mga caris.—Parabaliguia sin mga caris.
PUÑETAZO. *m.* Pag poc poc sa camut, pag sontoc, sontoc.
PUÑETE. *m.* Pag poc poc, pag sontoc.—Baclao nga hiyas sa gapusan sa camut.

PUÑO. *m.* Camut nga quinocomcom.—Comol, comon, comcom, gacum, hacgum, hacop.—Puño de camisa. Pinilig-san.—Caratinan sin panganiban.—Polo.—Caratinan sin songcud.—Es hombre de puños. Macosog nga tauo.—Apretar los puños. *fr. fig.* y *fam.* Tingoha sin pag tuman; tingoha sin pag human.—Á puño cerrado. *m. adv.* Pag sontoc, in quinocomcom an camut.—Creer á puño cerrado. *fr. fig.* y *fam.* Pag too sin marig-on.—De propio puño. *m. adv.* Sa lugaringon nga camut.—Pegarla de puño á uno. *fr. fig.* y *fam.* Pag limbong gud sa iya.

PUPA. *f.* Cugang.

PUPILA. *f.* Tauo tauo sa mata.—Bata nga babaye nga ilo, nga uaray pá napolo cagduha catuig, ug sacop sa gahum sa lain.

PUPILAJE. *m.* Pag capupilo, pag capupila.—Pag cabutang san tauo nga sacop sa gahum sa lain cay nagpapacaon sa iya.—Balay nga inooquian sa mga pupilo nga nag aaram ug iba pá, ug nagbabayad sira san mga gasto.—Bayad nira sa iquinaadlao, etc.

PUPILAR. *adj.* An tungud ó canan pupilo.

PUPILERO, RA. *m.* y *f.* Paracarauat sa iya balay sin mga pupilo.

PUPILO. *m.* Bata nga lalaqui nga ilo, nga uaray pá napolo cag upat catuig, ug sacop sa gahum sa lain.—An sacop sa gahum sa lain, basi mangnoan ug pacaonon man, cundi nagbabayad siya.

PUPITRE. *m.* Suratan, susratan.

PUPOSO, SA. *adj.* An may mga cugang.

PURAMENTE. *adv. m.* Lubos gud, uaray sacot.—Ngagayud.

PUREZA. *f.* Cauray, caputli, calubos; pag cauray, pag caputli, pag calubos.—Cauaray sacot.—Camahauan.

PURGA. *f.* id., panhacad.

PURGACIÓN. *f.* Pag hauan; pag pahauan.—Pag bayad san sala.—Pag sáquit.—Pag purga.—Paggoa san nana, etc.—Pag uray.—Pag palcas.—Saquit sin babaye.

PURGANTE. *p. a.* Macacapurga; tambal nga macacalibang.

PURGAR. *a.* Pag hauan; pag pahauan.—Pag bayad san sala.—Pag sáquit.—Pag purga.—Paggoa san nana, etc.—Pag uray.—Pag palcas.

PURGATIVO, VA. *adj.* Tambal nga macacalibang.

PURGATORIO. *m.* Urayan sa mga calag.

PURIFICACIÓN. *f.* Pag hauan; pag pahauan; camahauan.—An pag pahayag ó pag halad ni María Santísima san Diosnon nga Bata didto sa singbahan sa Jerusalem.—Pag hugas san calis in nagmimisa an Padre.

PURIFICADERO, RA. *adj.* Macacahauan.

PURIFICADOR, RA. *adj.* Macacahauan.—*s.* Parahauan.—*m.* Igpapahid, iparahid.—Pahiran.

PURIFICANTE. *p. a.* Macacahauan.

PURIFICAR. *a.* Pag hauan.—Pag palcas.—Pag uray.—Pag halad, pag pahayag an babaye sa singbahan sa Jerusalem, ticang siya nag'anac.

PURIFICATORIO, RIA. *adj.* Macacahauan.

PURÍSIMA. *f.* Guiooraye, si María Santísima.

PURISMO. *m.* Catoton nga pamolong cún pag surat bá.

PURISTA. *adj.* Toton nga pamolong cún pag surat bá.

PURO, RA. *adj.* Mahauan; uray, putli, lubos.—Lasay.—Purao.—Toton.—Matadong.—Cigarro puro. Tostos, inunay.

PÚRPURA. *f.* Poroton sa dagat.—Pula; himula.—*fig.* Pag cahadi; pag cacardenal.—*fig. poét.* Dugo.

PURPURADO. *m.* Padre nga cardenal.

PURPURAR. *a.* Pag tina sin pula.—Pag biste sin pula.

PURPÚREA. *f.* Banua nga purpúrea.

PURPUREAR. *n.* Himula.

PURPUREO, REA. *adj.* Pula, himula.

PURPURINO, NA. *adj.* Pula, himula.

PURRELA. *f.* Alacsio nga maluya.

PURRIELA. *f. fam.* Bisan ano nga uaray polos, gutiay an bale.

PURULENTO, TA. *adj.* May nana.

PUS. *m.* Nana.

PUSILÁNIME. *adj.* Matalao, diri casing casingan, mahadlucon.

PUSILANIMIDAD. *f.* Camatalao, camaluya sa casing-casing, camahadlocon.

PÚSTULA. *f. Med.* Cugang.

PUSTULOSO, SA. *adj.* May cugang; an tungud ó canan cugang.

PUTA. *f.* Biga, bigaon.

PUTAÍSMO. *m.* Batasan sin babaye nga uragon.—Cadam-an sini nga mga babaye, ug an balay nga inooquian nira.

PUTANISNO. *m. vid.* Putaismo.

PUTAÑA. *f.* Biga, bigaon.

PUTAÑEAR. *n. fam.* Pag buhat sin mga mangil-ad ó magla-oay nga mga buhat.

PUTAÑERO. *adj. fam.* Tauo nga uragon, maquibabaye.

PUTATIVO, VA. *adj.* Pinacaamay; pinacabugto, etc.

PUTEAR. *n. fam.* Pag buhat sin mga mangil-ad ó ó magla-oay nga mga buhat.

PUTERÍA. *f.* Batasan sin babaye nga uragon.—Cadam-an sini nga mga babaye, ug an balay nga inooquian nira.—*fig.* y *fam.* Pag ogay ogay sa babaye sin lalaqui, pag sulay sa iya.

PUTERO. *adj. fam.* Tauo nga uragon, maquibabaye.

PUTO. *m.* Lalaqui nga guintiao tiauan sa mga tampalasan.

PUTREFACCIÓN. *f.* Cadonot; pag cadonot; cadon-tan.

PUTREFACTIVO, VA. *adj.* Macacadonot.

PUTREFACTO, TA. *adj.* Donot, mabaho ná.

PUTRIDEZ. *f.* Cadonot; pagcadonot; cadontan.

PÚTRIDO, DA. *adj.* Donot, mabaho ná.

PUTUELA. *f.* Biga, bigaon.

PUYA. *f.* Tais nga may asero.

PUYAZO. *m.* Sumad, pag bono sin bombo ó songcud nga may tais nga asero.

PUZOL. *m.* Baras.

PUZOLANA. *f.* Baras.

Q

Q. Letra nga icacaruhaan san abecedario nga quinatsila ug icanapolo cag unum san iya mga consonante.—*Cu* an caluluasan sini.

QUE. *pron. relat.* Nga.—An. El *que* viene. *An* ticanhi. La *que* va. *An* ticadto. Lo *que* sucederá. *An* tiarabut.—¡Que de pobres hay en este lugar! ¡Pag cadamo san mga macalolooy sini nga bongtol.—Ano. ¿*Qué* haré? ¿*Ano* in bubuhaton co?—*conj. copulat.* Nga Quiero *que* estudies. Caruyag co *nga* mag aaram ca.—Al punto que le ví. An pacaquita co lá sa iya.—Pedro es mejor que tú. Si Pedro labi pá nga maopay sa imo.—Suya es la culpa, que no mia. Iya an sala, diri acon.—Cay. Lo hará, sin duda, *que* ha prometido hacerlo. Bubuhaton gud niya, *cay* nag saad sin pag buhat siton.—Que quiera, que no quiera. Maruruyag, diri maruruyag.—Dió voces al capitán del pueblo, *que* le ausiliase. Nasangpit san capitan sa bongto, *basi* matabang sa iya.

QUEBRADA. *f.* Cabilotan, cacalangan, caguiotanan sa mga buquid, cabislog.
QUEBRADERO. *m.* Paraboong; parabari.—Quebradero de cabeza, *fig. y fam.* An nacacasáquit, an nacacacuri.
QUEBRADIZO, ZA. *adj.* Matalagpoc; maliac; masayon maboong, masayon mabari.—Saraquitan.—Matapoc.
QUEBRADO, DA. *adj.* An napierde san bahandi, an naperdihan san bahandi, ug diri ná nacacabayad.—Boyongon.—Maduas.—Balud balud cún dao tuna, borobongtud.
QUEBRADOR, RA. *adj.* Macaboong; macabari.—*s.* Paraboong; parabari.—*fig.* Matalapas-non.
QUEBRADURA. *f.* Caboongan.—Barana.—Boyong.
QUEBRAJA. *f.* Cailtacan; caboongan.
QUEBRAJAR. *a.* Pag boong; bari.
QUEBRAJOSO, SA. *adj.* Matalagpoc; maliac; masayon maboong; masayon mabari; matapoc.
QUEBRAMIENTO. *m.* Caboong; cabari; pag boong; pag buri; pag mac mac.
QUEBRANTABLE. *adj.* Sadang maboong; sadang mabari.
QUEBRANTADOR, RA. *adj.* Macaboong; macabari.—*s.* Paraboong; parabari; para mac mac; paradogmoc.—Paraliang, paralactas, paralapas, paratalapas.
QUEBRANTADURA. *f. vid.* quebrantamiento.
QUEBRANTAHUESOS. *m.* Tamsi nga ansiya an ngaran.—Oyag sin cabataan.—Tauo nga masamoc ug macabibido.
QUEBRANTAMIENTO. *m.* Pag boong; pag bari; pag mac mac.—Pag dogmoc.—Pag liang; pag lactas; pag lapas; pag talapas.—Pag bayo.—*fig.* Pag luya; pag paluya.
QUEBRANTAR. *a.* Pag boong; pag bari.—Pag macmac; pag bayo.—Pag dogmoc.—Pag liang; pag lactas; pag lapas, pag apas, pag talapas.—Anlang, talang, lacad.—*fig.* Pag luya; pag paluya; pag iban san cosog.—*fig.* Pacasáquit.
QUEBRANTO. *m. vid.* quebrantamiento.—*fig.* Caotot.—*fig.* Caperdihan, cacurian nga daco.—*fig.* Casáquit nga daco.
QUEBRAR. *a.* Pag boong.—Pag bari.—Lotos.—Laca.—Tapia, dalahay, dalaya.—Pag dulya; pag lusi; pag otlob; pag ot ot.—*fig.* Lubad cún dao panapton.—*n. Com.* Pag ocoy sin pag comersio tungud cay uaray salapi nga ipacabayad sa mga hingotangan.—*r.* Boyong.—Quebrar por lo más delgado. *fr. fig.* Diri mabubugto an pisi sa cadagcóan. cundi sa cadioan.
QUECHE. *m.* Sacayán.
QUECHEMARÍN. *m.* Sacayán.
QUEDA. *f.* Pag alasdies in gab-i, basi mag pahuay an mga tauo.
QUEDADA. *f.* Bilin; pabilin.
QUEDAR. *n.* Bilin.—Cutang.—*r.* Lagdas.—Mungit.—Torogan.—Me quedan tres reales. Mayada co pá tolo ca sicapat.—Quedan dos leguas por andar. Culang pá in duha ca leguas.
QUEDO, DA. *adj.* Tocó, maocoy ná lá.—*adv. m.* Hinay hinay, pag huring lá.
QUEHACER. *m.* Calibangan, buhat.
QUEJA. *f.* Araba, coróo, haroy.—Pag sumbong.
QUEJARSE. *r.* Pag araba, pag coróo, pag haroy, pag aroy.—Pag sumbong, pag habla, pag topos.—Caran.—Agoroc.—Al al.—Arilil.
QUEJICOSO, SA. *adj.* An agsub mag aaraba.
QUEJIDO. *m.* Pag araba, pag coroo, pag aroy, pag aguie, pag agú ú.
QUEJIGO. Cahuy nga quejigo.
QUEJOSAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pag araba.—Sa pag sumbong gud.
QUEJOSO, SA. *adj.* An may cabido sa lain.
QUEJUMBRE. *f.* Pag araba sin agsub.—Pag sorosumbong.
QUEJUMBROSO, SA. *adj.* An agsub mag araba.—Mag sorosumbong.
QUEMA. *f.* Pag sonog.—Casonog.—Huir de la quema, *fr. fig.* Pag licay sin cacurian ó cataragman.
QUEMADERO. *m.* Sonogan.
QUEMADO. *m.* Sinonog, in an dahon lá an nasonog.—*fam.* Tinubud; pinag tong nga camote, etc.
QUEMADOR, RA. *s.* Parasonog.—Parasurit.
QUEMADURA. *f.* Pag sonog.—Labsoc.
QUEMAJOSO, SA. *adj.* Mahapdos.
QUEMAR. *a.* Pag sonog; pag surit; pag sorob; pag-dabdab; pag dubdub.—Pag paso, in mapaso an adiao.—*r.* Labsoc; pag tong; aguitong.—Danglag.—Paso; hapaso; hadolis.—Laya, in nanlalaya an mga tanum, etc.
QUEMAZÓN. *f.* Pag sonog.—Capaso.—Camapaso.—Cahapdos; camahapdos.
QUERATITIS. *f. Med.* Saquit ó cahubag sa mata.
QUERELLA. *f.* Sumbong; pag sumbong.—Pagsubay.
QUERELLADOR, RA. *adj.* Masumbong.
QUERELLANTE. *p. a.* Masumbong.
QUERELLARSE. *r.* Pag sumbong.
QUERELLOSAMENTE. *adv. m.* Sa pag sumbong gud.
QUERELLOSO, SA. *adj.* Masumbong.
QUERENCIA. *f.* Baga caruyag sin hayop pag uli san iya natuboan
QUERENCIOSO, SA. *adj.* Maruyag san hingagaraan.
QUERER. *m.* Gugma, auil, caauil, caruyag.
QUERER. *a.* Ruyag; pag caruyag.—Pag buot.—Pagsugo.—Como quiera que. *loc. adv.* Tungud cay.—Cuando quiera. *m. adv.* Bisan san-o.—Cuando uno no quiere, dos no riñen. *fr. fam.* Diri masuhay, cún madiri an usa.—Cuanto quiera que. *loc. adv.* Tungud cay.—Donde quiera. *m. adv.* Bisan diin.—¿Qué más quieres? *expr.* ¿Ano pá an imo caruyag?—Que quieras, que no quieras. *exp. adv.* Mabuot ca, madiri. ¿Qué quiere decir eso? *exp.* ¿Ano bá iton imo mga polong?—¿Qué quiere ser eso? *exp.* ¿Ano bá ito?—Si quieres vivir sano, hazte viejo temprano. *ref.* Cún diri mo buot masaraquitan layon, pacatigurang sa batasan.
QUERESA. *f.* Iguis.
QUERIDO, DA. *m.* y *f.* Higugmaon, an hinibigugma sa calibutanon nga pag higugma.—*p. p.* Pinaora, pinalangga, sinahoan, hingularan; buya.
QUERIENTE. *p. a.* Maruyag, mabuot.
QUERMES. *m.* Olud.—*Parm.* Tambal nga quermes.
QUEROCHA. *f.* Iguis.
QUEROCHAR. *n.* Pag bunay an potiocan.
QUERSONESO. *m.* Tuna nga libut sin dagat, cundi may haligot nga tuna nga dayon lá ngadto sa canayapan.
QUERUB. *m.* id., espiritu nga langitnon.
QUERUBE. *m. poét.* id., espiritu nga langitnon.
QUERUBÍN. *m.* id., espiritu nga langitnon.
QUERVA. *f.* Banua nga querva.
QUESADILLA. *f.* Matam-is nga quesadilla.
QUESEAR. *n.* Pag himo sin queso.
QUESERA. *f.* Babaye nga iparahimo sin queso; parabaliguia sin queso.—Quesohan.—Burugtangan sin queso.
QUESERÍA. *f.* Tuig nga igquequeso.—Quesohan.
QUESERO. *m.* Parahimo sin queso.—Parabaliguia sin queso.

QUESO. *m.* Queso; gatas an ighihimo.
QUETZALE. *m.* Tamsi nga daco.
QUEVEDOS. *m. pl.* Anteojos.
¡QUIA! *interj. fam.* ¡Bá!
QUIBEY. *m.* Banua nga quibey.
QUICIAL. *m.* Marco sin sada ó bentana.—Sariganan sin sada ó bentana.
QUICIO. *m.* Sariganan sin sada ó bentana.
QUIDAM. *m. fam.* Bisan sin-o—*fam.* Obus nga tauo.
QUIEBRA, *f.* Caboongan.—Cabutacan.—Caperdihan.—*Com.* Pag ocoy sin pag comersio, cay uaray ná sadang ipacabayad sa mga hingutangan.
QUIEBRO. *m.* Pag hilay hilay sa lauas.
QUIEN. *pron. relat.* Nga. Mi padre, á quien respeto. An acon amay, nga tinatahud co.—En sentido interrogativo. ¿Sin-o? ¿Quién ha venido? ¿Sin-o an quinanhi.—Dáselo á quien quieras. Inatag mo sa bisan sin-o.
QUIENESQUIERA. *pron. indet.* Bisan sin-o.
QUIENQUIER. *pron. indet.* Bisan sin-o.
QUIENQUIERA. *pron. indet.* Bisan sin-o.
QUIETACIÓN. *f.* Pag paocoy, pag paminggao.
QUIETAMENTE. *adv. m.* Ocoy gud, minggao caopay.
QUIETAR. *a.* Pag paocoy, pag paminggao.—*r.* Ocoy, minggao.
QUIETE. *f.* Liao liao sin carocayacan, etc.
QUIETO, TA. *adj.* An naocoy.—Maminggao.—Tocó.
QUIETUD. *f.* Pag ocoy.—*fig.* Caminggao.
QUIJADA. *f.* Sulang.
QUIJAL. *m.* Sulang.—Bag-ang.
QUIJAR. *m.* Sulang.—Bag-ang.
QUIJARUDO, DA. *adj.* Sulangan.
QUIJO. *m.* Bato nga matig-a.
QUIJONES. *m. pl.* Banua nga quijones.
QUIJOTADA, *f.* Cadongo.—Tuyo ó tinguha nga diri ná igo.
QUIJOTE. *m.* Itarahub sa paa.—Balao-ang sin manap.
QUIJOTE. *m. fig.* Dongo.—*fig.* Paralabut.
QUIJOTERÍA. *f.* Cadongo; camadasig.
QUIJOTESCO, CA. *adj.* Madongo; madasig.
QUIJOTISMO. *m.* Camadasig.—Camalabiao.
QUILATADOR. *m.* Para osisa ug paratimbang sin bulauan, salapi, etc.
QUILATAR. *a.* Pag timbang sin maopay san las-ay nga bulauan cun salapi bá, basi sabuton an timbang.—*fig.* Pag susi.
QUILATE. *m.* Timbang nga upat ca grano.—Timbang.—Por quilates. *m. adv. fig.* y *fam.* Gutiay, sin gutiay.—*fig. m.* Cahingpitan, camahalan.
QUILATERA. *f.* Garamiton nga halaba, nga linoholohoan, nga gamit sa pag quilala san camaopay san mga mutia, etc.
QUILÍFERO, RA. *adj.* Sinisiring adton mga araguian san quinaon in natutunao ná sa guinhaua.
QUILIFICACIÓN. *f.* Catunao, pagtunao, in natutunao ná sa guinhaua an quinaon.
QUILIMA. *f.* Costal, surudlan.
QUILO. *m.* Baga tubig ó duga san quinaon, nida gud sa guinhaua. Sudar uno el quilo. *fr. fig.* y *fam.* Ongud nga pagbuhat.
QUILLA. *f.* id., quiya sin sacayán.
QUIMERA. *f. fig.* Bisan ano nga guinhulranahuna nga mahihimo cun matuod bá, ngan diri ansiya.—*fig.* Casuhay; pagsuhay.
QUIMÉRICO, CA. *adj.* Diri matuod.
QUIMERINO, NA. *adj.* Diri matuod.
QUIMERISTA. *adj.* Maquihunahuna sin diri matued ó uaray carig-onan.—Maquisusuhayon.
QUIMERIZAR. *n.* Pag hunahuna sin diri matuod ó uaray carig-onan.
QUÍMICA. *f.* Pag aradman nga gamit sa pag quilala san baga caiya san magcasilauas ug san magcasicosog nira.
QUÍMICAMENTE. *adv. m.* Sugad san angay sa química.
QUÍMICO, CA. *adj.* An tungud ó canan química.—An maaram san química.
QUIMIFICACIÓN. *f.* Pagraut an guinhaua, in uaray catutunao an quinaon ngan mapait.
QUIMIFICARSE. *r.* Pagraut an guinhaua, in uaray catutunao an quinaon ngan mapait.
QUIMO. *m.* An quinaon nga uaray catutunao sa guinhaua, ug mapait.
QUINA. *f.* An may lima ca pliego ó lima ca número.
QUINA. *f.* Panit sin cahuy nga dita.
QUINAQUINA. *f.* Panit sin cahuy nga dita.
QUINARIO. *adj.* An may limma.—*m.* Salapi sa mga romano.
QUINCALLA. *f.* Sinisiring an mga gonting, mga dagum, mga labaha, etc., etc.
QUINCALLERÍA. *f.* An balay nga guinbubuhatan san mga gonting, labaha, etc., etc.—Pag baliguia sin mga gonting, etc.—Tendahan sin mga gonting, dagum, labaha, etc.
QUINCALLERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin mga gonting, dagum, etc.—Parabaliguia sin mga gonting, etc.
QUINCE. *adj.* Napolo cag lima.—Icanapolo cag lima.
QUINCENA. *f.* Sinisiring an napolo cag lima caadlao.
QUINCENAL. *adj.* Iquinapolo cag lima caadlao.
QUINCENO, NA. *adj.* Napolo cag lima; icanapolo cag lima.
QUINCUAGENA. *f.* Calim-an, isip nga calim-an.
QUINCUAGENARIO, RIA. *adj.* An may calim-an.
QUINCUAGÉSIMA. *f.* An domingo nga sinosondan san siapa nga domingo sa cuaresma.
QUINCUAGÉSIMO, MA. *adj.* Calim-an; icacalim-an.
QUINCURIÓN. *m.* Ponoan sin limma nga mga soldados.
QUINDÉCIMO, MA. *adj.* Icapolo cag lima, icanapolo cag lima.
QUINDENIO. *m.* Napolo cag lima ca tuig; isip sin napolo cag lima ca tuig.
QUINGENTÉSIMO, MA. *adj.* Lima ca gatus; icalima ca gatus.
QUINIENTOS, TAS. *adj.* Lima ca gatus.
QUININA. *f.* Tambal nga dita.
QUINO. *m.* Cahuy nga dita.
QUINOLA. *f.* Sugal sa baraja.—Estar de quinolas. *fr. fig.* y *fam.* An nagpapanapton sin magcalain-lain nga color.
QUINOLEAR. *a.* Pagtima san baraja.
QUINQUE. *m.* id., lamparahan nga may tubo nga salaming.
QUINQUEFOLIO. *m.* Banua nga itarambal.
QUINQUENAL. *adj.* An tungud sa lima ca tuig cun sa isip sa lima ca tuig.
QUINQUENERVIA. *f.* Banua.
QUINQUENIO. *m.* Lima ca tuig, isip sin lima ca tuig.
QUINQUILLERÍA. *f.* Balay nga guinbubuhatan san mga gonting, dagum, etc.—Pag baliguia sin mga gonting, etc.—Tendahan sin mga gonting, dagum, etc.
QUINQUILLERO. *m.* Parahimo sin mga gonting, dagum, etc.—Parabaliguia sin mga gonting, labaha, etc.
QUINTA. *f.* Balay sa gauas sa bongto, nga pagba-

bacasionan.—Pagpili sin usa san guintataglima.—Pagsorteo san mga magsosoldados.—Balay ug an oma nga harani sa balay.
QUINTAL. *m.* id., timbang sing upat ca arroba, timbang sin usa ca gatos ca libra.
QUINTALEÑO, ÑA. *adj.* An mayada usa ca quintal.
QUINTALERO, RA. *adj.* An timbang sin usa ca quintal.
QUINTANA. Balay sa gauas sa bongto, nga pagbabacasionan.
QUINTAÑON, NA. *adj. fam.* An may usa ná ca gatos ca tuig.
QUINTAR. *a.* Pagpili sin usa san guintataglima.—Pagsorteo san mga magsosoldados.—Pagbayad sa hadi san mga icalima.—Pag arado, cún icalima ná nga pag arado.
QUINTERÍA. *f.* Balay sa gauas sa bongto.
QUINTERNA. *f.* Lilima.
QUINTERNO. *m.* Lilima.—Libro nga may lilima nga mga pliego.
QUINTERO. *m.* Sacop nga paraarado ug paraquiua sa tuna.
QUINTIL. *m.* Icalima nga bulan san tuig sa ona nga calendario nga romano.
QUINTO, TA. *adj.* Lima; icalima.—Soldados, cay siya in natamaan san pag sorteo.
QUINZAVO, VA. *adj.* Icapoto caglima, icanapolo caglima.
QUIÑÓN. *m.* Tigcapatan.
QUIÑONERO. *m.* Tag ada sin tig capatan.
QUIRAGRA. *f.* Saquit sa mga camut.
QUIRITE. *m.* Tauo nga romano.
QUIROMANCIA. *f.* Pag himalad.
QUIROMÁNTICO, CA. *adj.* An tungud ó canan pag-himalad.—*m.* An manhihimalad.
QUIROTECA. *f.* Guantes nga gamit sa mga camut.
QUIRÚRGICO, CA. *adj.* An tungud ó canan pag-tambal.
QUIRURGO. *m.* Mananambal, paratambal, tambalan, parabolong.
QUISICOSA. *f. fam.* Tigo, tirigoon.
QUISQUILLA. *f.* Dolo.
QUISQUILLOSO, SA. *adj.* Madolo.
QUISTO, TA. *p. p.* Bien quisto. Maopay.—Mal quisto. Maraut.
QUITA. *f. For.* Pagpasalio, in an hingutangan nag-papasalio san nacaotang sa iya.
QUITACIÓN. *f.* Bayad; sohol.—*For.* Pagpasalio, in an hingutangan nagpapasalio san nacaotang sa iya.
QUITADOR, RA. *adj.* An macuha.—*s.* Paracuha.
QUITAGUAS. *m.* Payong.
QUITAIPÓN. *m.* Sab-ong sa olo san mga hayop.
QUITAMANCHAS. *m.* Parapahid ó paracuha sa mga during ó hugao sa mga panapton.
QUITAMIENTO. *m.* Pagpasalio, in an hingutangan nag papasalio san nacaotang sa iya.
QUITAMOTAS. *com. fig.* y *fam.* Paraaramaram.
QUITANTE. *p. a.* An macuha; an maagao.
QUITAPELILLOS. *com. fig.* y *fam.* Paraaramaram
QUITAPESARES. *m. fam.* Calipay, an nacacalipay.
QUITAPÓN. *m.* Sab-ong sa olo san mga hayop.
QUITAR. *a.* Pag cuha.—Pag cauat; pag ticas.—Pagagao.—Pacaolang.—Pag diri.—De quita y pón. *loc.* Cuhacuha.
QUITAR las costras de heridas, granos, etc. Bacbac.
QUITAR ó descortezar. Bacbac; ac-ac.
QUITAR con los dientes etc., la carne pegada al hueso. Comot.—Quibquib.
QUITAR el tarugo ó cosa semejante, que ponen en el fondo de embarcaciones menores, para que salga el agua. Buluat.
QUITAR las amarraduras malas y poner otras nuevas. Gantas.
QUITAR las patas y tenacillas al cangrejo. Gapo, boro.
QUITAR del techo la nipa vieja. Gucas.
QUITAR los cantos de maderos, tabla, etc. Haguilid; halibhib.
QUITAR la carne pegada al pellejo, después de desollado el animal. Hilap.
QUITAR ó deshacer el corral de pescar. Hilcas.
QUITAR la legaña de los ojos. Himuta.
QUITAR la pepita del algodón, melón, etc. Hindo.
QUITAR los adornos de flores etc., á los imágenes, las batangas á los balotos, etc. Hubcas.
QUITARSE la ropa ó vestido. Hubcas, hucas, rubas.
QUITAR la suciedad de entre las uniones de tablas, etc. Lag-uit. (No se pronuncia la *u*.
QUITAR la maleza ó suciedad. Uaha.
QUITAR el pellejo ó carne al rededor en donde se ha clavado espina, para poderla sacar. Uat-uat; laplap.
QUITAR ó cortar las malezas y arbustos. Panao.
QUITAR con cuchilm ú otra cosa la carne pegada á los huesos. Quilas.
QUITAR la primera capa de los árboles, después de la corteza. Rubas, tubad.
QUITAR la yerba que principia á salir. Sagacsac.
QUITAR alguna cosa con punta de caña, palito, etc. Sic-yap (siquiap).
QUITAR las ojas de las plantas. Tacbas; darot.
QUITAR al preso la colma, el anzuelo al pez, etc. Tangtang.
QUITAR la cobertera de la olla, etc. Tocas.
QUITAR el yugo al carabao, etc. Lucas.
QUITAR ó cortar las uñas. Pamaclo.
QUITAR la paja de la espiga del palay. Háhá.
QUITAR hojas de en medio del libro, etc. Luang.
QUITAR los nudos á las cañas. Lagus.
QUITAR las ramas pequeñas, las hojas de las cañas, etc. Lapgo.
QUITAR las álas á las moscas, los piés á las arañas, etc. Boro.
QUITASOL. *m.* Payong.
QUITE. *m.* Pagcuha; pacaolang.—*Esgr.* Pag sagang.
QUIZÁ. *adv.* de duda. Bain, bangin, tingali.
QUIZÁS. *adv.* de duda. Bain, bangin, tingali.

R

R. Icacaruhaan cag usa nga letra san abecedario nga quinatsila ug icapolo cag pito san iya mga consoname.
RABADA. *f.* Paá sin hayop nga guinihao, lapi.
RABADÁN. *m.* Tinatapuran sin pag mangno sin mga cahayopan.
RABADILLA. *f.* Guiuod; ilot igot; quigol; quiuis.
RABANAL. *m.* Carabanohan.
RABANERA. *f.* Parabaliguia sin mga utan nga rábano.
RABANERO, RA. *adj. fig.* y *fam.* Biste nga halipot.—*fig.* y *fam.* Maraut an batasan.—*m.* Parabaliguia sin mga utan nga rábano.
RABANETE. *m.* Rábano nga gutiay.
RABANILLO. *m.* Baga camaaslum ná san alacsio.
RABANIZA. *f.* Liso sin rábano.
RÁBANO. *m.* id., tanum nga utanon, busag an onud-

RABAZUZ. *m.* Duga sin regaliza in guinlaso ná.
RABEAR. *n.* Pag quiua quiua san icug.
RABEL. *m.* Toronggon ngā totolo an cuerdas.
RABEO. *m.* Pag quiua quiua san icug.
RABERA. *f.* Catapusan sa bisan ano.
RABÍ. *m.* Ngaran sa mga juidio san mga quinaadmanon sa ira batasan.
RABIA. *f.* Catuyao, cabuang.—*fig.* Casina.
RABIACANA. *f.* Banua nga rabiacana.
RABIAR. *n.* Tuyao, buang.—*fig.* Pag abat sin daco nga camasool.—Ipa.—Sina. isug.
RABIATAR. *a.* Pag higot sa icug.
RABIAZORRA. *m.* Hangin sa casalatanan; salatan nga hangin.
RABICÁN. *adj.* Pamusagon.
RABICANO, NA. *adj.* Pamusagon.
RABICORTO, TA. *adj.* Halipot an icug.
RÁBIDO, DA. *adj.* Tuyao, buang.
RABIETA. *f. fig.* y *fam.* Casina, caaligot got, caponggot.
RABIHORCADO. *m.* Tamsi nga rabihorcado.
RABILARGO, GA. *adj.* Halaba an icug.—*m.* Tamsi nga rabilargo.
RABILLO. *m.* Gutiay nga icug.—Binunglan cun dao lubi, bagay bay.
RABÍNICO, CA. *adj.* An tunggud sa mga rabino cun sa ira mga tutdo.
RABINISMO. *m.* Pag toron-an sa mga rabino.
RABINISTA. *com.* An gapil sa mga rabino.
RABINO. *m.* Mag toroon, mag turutdo sa mga judio.
RABIÓN. *m.* Caagusan, casul-gan.
RABIOSAMENTE. *adv. m.* Sa pag casina gud.
RABIOSO, SA. *adj.* Tuyao, buang.—*fig.* Masisina.
RABISALSERA. *adj. fam.* Babaye nga malacsi.
RABIZA. *f.* Dorho sin bagacay, etc.
RABO. *m.* Icug, oquig.
RABÓN, NA. *adj.* Otud.—Ibul.
RABOSEADA. *f.* Buring, during nga guican sa mga pag songgo in nag irointoc an mga butang.
RABOSEADURA. *f. vid.* raboseada.
RABOSEAR. *a.* Pag buring, pag during, cundi talagudti lá.
RABOSO, SA. *adj.* Marabut dabut.
RABOTADA. *f. fam.* Pag baton nga maraut.
RABOTEAR. *a.* Pag otud sa mga icug san mga nate nga carnero.
RABOTEO. *m.* Pag otud; panggotud sa mga icug.
RABUDO, DA. *adj.* Icogan, daco an icug.
RACIMO. *m.* Lunggalong cun dao bonga; bulig cun dao saguing, rauog cun dao lubi; anop cun dao calapi.—Pongyot.—Sorapong cun dao igot.
RACIMOSO, SA. *adj.* Soraponggon.
RACIMUDO, DA. *adj.* Soraponggon.
RACIOCINACIÓN. *f.* Pag huna huna.
RACIOCINAR. *n.* Pag huna huna.
RACIOCINIO. *m.* Huna huna.—Pag huna huna.
RACIÓN. *f.* Bahin; malon; parabol; gahin; pahati balon.
RACIONABILIDAD. *f.* Huna huna, pag cabuotan.
RACIONAL. *s.* Buotan.—*adj.* An tunggud sa pag cabuotan.
RACIONALIDAD. *f.* Cabuotan, pag cabuotan.
RACIONALMENTE. *adv. m.* Anggay ug igo sa pag-cabuotan.
RACIONAR. *a.* Pag gahin; pag parabol; pag balon.
RACIONERO. *m.* Padre nga may catungdanan sa catedral.—Paragahin.
RACIONISTA. *com.* An sinosoholan ó guinagahinan.
RACHA. *f. Mar.* Onus, uranus.—*fig.* y *fam.* Baga palad, cun dao sa pag sugal.
RADA. *f.* Pondohan, lalauigan, casuguran.
RADIACIÓN. *f.* Pag sirac; casirac.
RADIADO. *adj.* Maigdlang.
RADIANTE. *adj.* Masirac. Masilao.
RADIAR. *n.* Pag sirac; pagsilao.
RADICACIÓN. *f.* Pag gamut.—Pag ocoy, pag honong.
RADICAL. *adj.* An tunggud ó canan gamut.—Labao.—Guinicanan.
RADICALMENTE. *adv. m.* Pag cuha gud.—Sin marig-on, marig-on gud.
RADICAR. *n.* Pag gamut.—Pag ocoy, pag honong.—Pag cada, aada.
RADICOSO, SA. *adj.* Masugad sin gamut.
RADÍCULA. *f. Bot.* An tinutud-can san gamut.
RADIO. *m.* Badlis nga tadong ticang sa butnga sin malidong ngada sa liguid.—*Zool.* Tul-an sa butcon.—An cadac-an sin plaza, etc.
RADIOSO, SA. *adj.* Masirac, masilao.
RAEDERA. *f.* Igquiquiris.—Igaarot.—Icaragus.
RAEDIZO, ZA. *adj.* Masayon maquiris.—Masayon maarot.—Masayon macagus.—Masayon macodcod.
RAEDOR, RA. *adj.* Maquiris.—Maarot.—Macagus.—*m.* Saphiran.—Parasaphid.—Macodcod.
RAEDURA. *f.* Pag coscos; pag quisquis; pag cagui, pag caguis; pag quiris; pag cagus.—Pag arot.—An quinoscos; an quinisquis; an quinlagui, an quinaguis; an quiniris; an quinagus.—An cuha san pagarot.—Pag codcod.—An quinodcud.
RAER *a.* Pag coscos; pag quisquis; pag cagui, pag caguis; pag quiris; pag cagus; pag codcud.—Pag arot.—pag saphid.—*fig.* Pag diri, pag baya.—Raer ó limpiar la suciedad. Cohit.
RAFA. *a.* Cota nga icacarig-on sa daan nga quinota.—Araguian sin tubig.
RÁFAGA. *f.* Tigda nga hangin.—Arum.—Tigda nga pag sirang, tigda nga paglambrag, etc.
RAFE. *m.* Balisbisan.
RAFEAR. *a.* Pag butang sin balisbisan.
RAFEZ. *adj.* Obus, taramayon.—De rafez. *m. adv.* Masayon gud.
RAFEZAR. *n.* Obus sin bale, lubad.
RAFEZMENTE. *adv. m.* Masayon gud.
RAGADÍA. *f.* Pangunga.
RAHEZ. *adj.* Obus, taramayon.—Gutiay an bale.—Masayon.
RAHEZAR. *n.* Obus an bale.—Obus; paobus.
RAHEZMENTE. *adv. m.* Masayon gud.
RAÍBLE. *adj.* Quiquirison; caraguson. Codcuron.
RAICEJA. *f.* Gamut nga guti.
RAÍDO, DA. *adj. fig.* Culang sin caauod, culang sin catahud.
RAIGAL. *adj.* An tunggud ó canan gamut.—Gamut sin cahuy.
RAIGAMBRE. *f.* Cagamutan, mga gamut.
RAIGAR. *n.* Pag gamut.
RAIGÓN. *m.* Gamut nga daco.—An dolot sa mga bag-ang ug sa mga ngipon.
RAIL. *m.* Bugsa cun dao bulauan, salapi, etc.—Puthao nga halaba nga gamit sa mga dalan nga aguian san ferro-carril, etc.
RAIMIENTO. *m.* Pag coscos; pag quisquis; pag cagui, pag caguis; pag quiris; pag cagus; pag codcod.—Pag arot.—*fig.* Cauaray caauod, cauaray catahud.
RAÍZ. *f.* Gamut.—Raiz principal. Lintonganay, onayan.—Raíz ancha. Dalid.—Raíz derecha hacia abajo. Ogdoc.—Raíz á flor de tierra. Lagatao.—Raíz que va hacia el centro. Tidlaruc nga gamut.—Raíz que se estiende al rededor. Calianap, cayapyap nga

gamut.—Raiz que nace en el cuerpo y baja á la tierra. Gaca.—*fig.* Guinicanan tungayud.

RAJA. *f.* Tiac.—Gahac; boac; gahacgahac; gapac; sipac; cabanguian; barana; guhang; gotad.—Pinit; tilad; gorot.

RAJÁ. *m.* Ponoan, dato.

RAJABLE. *adj.* Matiac.—Magahac; maboac; magahacgahac; magapac; masipac; mabarana; maguhang; magotud; maboong.

RAJABROQUELES. *m. fig.* y *fam.* An nagpapacalalaqui.

RAJADILLO. *m.* Matam-is nga may mga almendra nga binuca nga binobutangan sin asucar.

RAJADIZO, ZA. *adj.* Matiac.—Magahac; maboac; magahacgahac; magapac; masipac; mabarana; maguhang; magotud; maboong.

RAJADOR. *m.* Paratiac.

RAJAR. *a.* Pag tiac.—Pag boong.—Puca; pusac; pugsa; puscay; salsag; salaysa; sarisi; sipac; barana; guitib; guitic; gutac; iltac; gotud; liqui; litac; pacá; atngal; boac; lasa; goac.—*n. fig.* y *fam.* Pagsumat sin damo nga mga bua.—*fig.* y *fam.* Pagyacan sin damo.

RAJETA. *f.* Panapton nga sinamay.

RAJUELA. *f.* Tiac nga guti.

RALEA. *f.* Guinicanan.—*fig.* Baga batasan.

RALEAR. *n.* Halaghag.—Silhag.—Diri pagbongan an mga paras.

RALEAR. *n.* Pagpahayag san binabatasan niya nga maraut.

RALEZA. *f.* Cabalaghag.—Camasilhag.

RALO, LA. *adj.* Halaghag; hal-ang; balanhan; halhag; hantag; lallang; hilang; carucalang.—Masilhag.

RALLADOR. *m.* Cudcuran. Caguran.—Quilquigan.

RALLADURA. *f.* An agui san cudcuran. An agui san caguran.—An quinudcud. An quinagud.—Caroscos.

RALLAR. *a.* Pag cudcud; pag caronos; pagcaros; pagcapa, pagcapocapo; pagcalidquid; pagcagus; pagquidquid. Pag quilquig. Pag cagud cun dao lubi.—Quihquih.

RALLO. *m.* Cudcuran. Caguran. Cagusan.

RAMA. *f.* Sanga.—Libo.—Rama muerta. Garao.—Rama inclinada. Laui laui.—Rama seca del coco. Lahingon.—Rama larga de árbol. Duntay.—Rama principal. Tungayud.—*fig.* Mamat; tulin, catulinan.—Palong palong.

RAMADA. *f.* Mga sanga.

RAMADÁN. *m.* Bulan nga icasiam san tuig sugad san isip sa mga moros, ug nag pupuasa sira sa bug-os nga bulan.

RAMAJE. *m.* Mga sanga.

RAMAL. Pamaá.—Pisi, nga higot sin hayop.—Hilo, hamil.

RAMALAZO. *m.* Pag latub sin pisi.—Samad san pag latuba sin pisi.—*fig.* Casáquit.—Casaquit.—Cacuriam.

RAMBLA. *f.* Tuna nga may baras nga bilin san baha.

RAMBLAR. *m.* Mga tuna nga may baras nga bilin san baha.

RAMBLAZO. *m.* Aguian sa mga tubig in may baha.

RAMBLIZO. *m.* Aguian sa mga tubig in may baha.

RAMEAL. *adj.* An tungud sa mga sanga.

RÁMEO, MEA. *adj. Bot.* An tungud sa mga sanga.

RAMERA. *f.* Biga, bigaon; hamas; quiral, maquiral.

RAMERÍA. *f.* Mga babaye nga bigaon.—Pag cabigaon.

RAMIFICACIÓN. *f.* Pag damo sin mga sanga; pag sanga sanga.

RAMIFICARSE. *r.* Pag sanga sanga.

RAMILLA. *f.* Sanga sanga, sanga nga gutiay.

RAMILLETE. *m.* Sab-ong sin mga bucad ó mga banua nga mahamut, opong.

RAMILLETERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin mga sab-ong.—Parabaliguia sin mga sab-ong.—*m.* Burugtangan san mga sab-ong.

RAMILLO. *m.* Sanga nga gutiay.—Lucay nga gutiay.

RAMIZA. *f.* Mga sanga nga pinangotud ná.

RAMO. *m.* Sanga.—Lucay.

RAMOJO. *m.* Mga sanga nga pinangotud ná, opong.

RAMÓN. *m.* Mga sanga nga pinangotud ná.

RAMONEAR. *n.* Pangotud san mga sanga.

RAMONEO. *m.* Pangotud san mga sanga.

RAMOSO, SA. *adj.* Sanga-an.

RAMPA. *f.* Calambre.

RAMPA. *f.* Hanay-hay, danaya nga saracan.

RAMPIÑETE. *m.* Puthao nga haro halaba ug balico an catapusan, nga gamit sa mga artillero.

RAMPLÓN, NA. *adj.* Sapin nga bahol.—*fig.* Durinogon; tinimaua.

RAMPOJO. *m.* Ohot.

RAMPOLLO. *m.* Sanga nga igtatanum.

RANA. *f.* Pacla; baco.

RANACUAJO. *m.* Mananap nga ranacuajo.—*fig.* y *fam.* Tauo nga obus, taramayon.

RANCAJADA. *f.* Pangabut sa mga tanum, etc.

RANCAJADO, DA. *adj.* An nasamad sin tionay.

RANCAJO. *m.* Tionay.

RANCAR. *a.* Pang abut.

RANCIARSE. *r.* Panos.

RANCIDEZ. *f.* Capanos.

RANCIO, CIA. *adj.* Mapanos.—Laon.—Maiha ná.

RANCIOSO, SA. *adj.* Mapanos.—Laon.—Maiha ná.

RANCHEADERO. *m.* An hinmumutangan sa mga balay san sinisiring mga rancheria.

RANCHEAR. *n.* Pag balay ó pag himo sin rancheria.

RANCHERÍA. *f.* id., cabalayan, mga balay sa caomhan, gauas sa bongto.

RANCHERO. *m.* Mangangalayo sa damo nga tauo.—Ponoan sin rancheria.

RANCHO. *m.* Loto, can-on sa damo nga mga tauo.—Mga balay sa gauas san bongto.—*fig.* y *fam.* Harampangan.—*Mar.* Pinoporocoan sa mga grumete.—*Mar.* Balon.—Calanghoro.

RANDA. *f.* Rayan dayan, baga puntiyas.

RANDADO, DA. *adj.* An may mga rayandayan ó mga puntiyas.

RANDAL. *m.* Panapton nga sugad sin puntiyas.—Mga puntiyas.

RANDERA. *f.* Parahimo sin mga puntiyas.

RANGÍFERO. *m.* Mananap nga sugad sin bugsoc,

RANINA. *adj.* Ugat sa ilarum sa dila.

RÁNULA. *f. Med.* Hubag sa ilarum sa dila.

RANÚNCULO. *m.* Banua nga ranúnculo, macatol sa lauas.

RANURA. *f.* Lasi.

RANZAL. *m.* Panapton nga ranzal.

RAÑO. *m.* Isda nga raño.

RAPA. *f.* Bucad sin olivo.

RAPACEJO, JA. *m.* y *f.* Bata.—Rayan dayan nga pleco.

RAPACERÍA. *f.* Camacauat, camaticas; camadaguit.

RAPACERÍA. *f.* Quinabataan.

RAPACIDAD. *f.* Camacauat, camaticas; camadaguit.

RAPADOR. *m.* Paraarot, paraborug.

RAPADURA. *f.* Pag arot, pag borug.

RAPAGÓN. Olitauohay.

RAPAMIENTO. *m.* Pagarot, pag borug.

RAPAPIÉS. *m.* Reventador, pabotohun.

RAPAPOLVO. *m. fam.* Pag sauay in pagiis-gan.
RAPAR. *a.* Pag arot; pag borug.—*fig.* y *fam.* Pag cauat, pag ticas.
RAPAZ. *adj.* Macauat, manínicas.
RAPAZ, ZA. *m.* y *f.* Bata.
RAPAZADA. *f.* Quinabataan.
RAPAZUELO, LA. *m.* y *f.* Bata.
RAPE. *m. fam.* Pag arot.—Al rape. *m. adv.* Haraniay.—Sa pono.
RAPÉ. *adj.* Tabaco nga rapé, nga guin tiros tiros.
RÁPIDAMENTE. *adv. m.* Sin dagmit; sin dali.
RAPIDEZ. *f.* Cadagmit, cadali. Camadagmit; camadali; camatoron.
RÁPIDO, DA. *adj.* Madagmit; madali; matoron.
RAPIEGO, GA. *adj.* Tamsi nga madaguit.
RAPIÑA. *f.* Pag ticas, pag agao.
RAPIÑADOR, RA. *adj.* Manínicas, maagao.—*s.* Paraticas, paraagao.
RAPIÑAR. *a. fam.* Pag ticas, pag agao.
RAPISTA. *m. fam.* Paraarot; paraborug.
RAPO. *m.* Utan nga rapo.
RAPÓNCHIGO. *m.* Banua nga raponchigo.
RAPOSA. *f.* Mananap nga babaye nga raposa.
RAPOSEAR. *n.* Pag larang sin iglilimbong.
RAPOSERA. *f.* Taragoan san raposa.
RAPOSERÍA. *f.* Baga larang san mananap nga raposa.
RAPOSERO, RA. *adj.* Ayam nga paradacop sin raposa.
RAPOSO. *m.* Mananap nga lalaqui nga raposo.
RAPTA. *adj.* Babaye nga inagao ó quinauat, sa capirit ó sa pag limbong lá sa iyá.
RAPTO. *m.* Pag agao, pag cauat sin babaye, sa capirit cún sa pag limbong lá sa iya.—*Med.* Desmayo, saquit nga nacacalipong ug nauauaraan an tauo sin balatian.—Pag dung dung.
RAPTOR, RA. *adj.* Macauat.
RAQUE. *m.* Pag cauat, pag cuha sa baybay; sin ano mán nga manggad nga ticang sin sacayán nga nabungcag.
RAQUERO, RA. *adj.* Sacayán nga guti nga sinasaquian sin mga tauo nga pangauat an tuyo.—*m.* Buyon, paracauat dida sa mga pondohan ó mga baybay.
RAQUIALGIA. *f. Med.* Camasool sa talod tod.
RAQUIDEO, DEA. *adj.* An tunggud sa lauas sa ohay.—An tunggud sa talod tod.
RAQUIS. *m. Bot.* Lauas sa ohay.—*Zool.* Talod tod.
RAQUÍTICO, CA. *adj.* An may saquit sa olo, sa talod tod ug mga tul-an.—*fig.* Gutiay.—Maimot.—Magasa, maniuang.
RAQUITIS. *f. Med.* Saquit sa olo, sa talod tod ug mga tul-an.
RAQUITISMO. *m. Med.* Saquit sa olo, sa talod tod ug mga tul-an.
RARAMENTE. *adv. m.* Talag-sa.—Orosahun gud.—Macatataua gud.
RARA VEZ. Talagsa, halanhan.
RAREFACCIÓN. *f.* Pag padaco; pag pahilaba; pag pahiluag.
RAREFACER. *a.* Pag padaco; pag pahilaba; pag pahiluag.
RAREZA. *f.* Caorosahon.—Baga caiya.
RARIFICAR. *a.* Pag padaco; pag pahilaba; pag pahiluag; bucalcag.
RARO, RA. *adj.* Orosahun, pangasa, macatitingala.
RAS. *m.* Topong, parejo.—Ras con ras. *m. adv.* Parejo gud.—Haraniay gud.
RASA. *f.* Caguis-an, guisi.
RASADURA. *f.* Pag saphid.
RASAMENTE. *adv. m.* Dayag gud.
RASANTE. *p. a.* Masaphid.—*m.* Baga cahamisan sin dalan, etc.
RASAR. *a.* Pag saphid.—Samit.
RASCADERA. *f.* Ighahamis.—Escoba nga gamit sa pag-escoba sa mga hayop.
RASCADOR. *m.* Ighahamis.—Poy son, puson.
RASCADURA. *f.* Pag cagao; pag cah cah; pag calot; pag cos cos; pag quig quig; pag quiso quiso; pag quisquis; pag isis; pag corocoson.
RASCAMIENTO. *m. vid.* Rascadura.
RASCAMOÑO. *m.* Poy son, puson.
RASCAR. *a.* Pag cagao; pag cah cah; pag calot; pag cos cos; pag quig quig; pag quiso quiso; pag quis quis; pag isis; pag corocoson.
RASCAZÓN. *f.* Catol; cacatol.
RASCÓN, NA. *adj.* Maadas; masaplud.—Tamsi nga pit pitao.
RASCUÑAR. *a.* Pag gamolot; pag camas; pag camal; pag camlas; pag camrot; atubay; pilas; bangguis; bangud.
RASCUÑO. *m.* Lapi; atolay. *vid.* Rascuñar.
RASERO. *m.* Saphiran.
RASGADOR, RA. *adj.* Maguisi.
RASGAR. *a.* Pag guisi; pag guibay guibay; pag hanit, pag hanit hanit; pag ladas; pag rab rab; pag cusi; pag gunhab; pag gusi; pag hinit.—Pag cotub.
RASGO. *m.* Badlis.—*fig.* Polong cún buhat bá nga maopay ug igo.
RASGÓN. *m.* Caguis-an, guisi.
RASGUEADO. *m.* Pag cas cas sin sesta, etc. Pag cablit.
RASGUEAR. *a.* Pag cas cas sin sesta, etc.—*n.* Pag badlis sin pluma.—Pag cablit sin sesta, etc.
RASGUEO. *m.* Pag cas cas, pag cablit sin sesta, etc.
RASGUÑAR. *a.* Pag gamolot; pag camas; pag camal; pag camlas; pag camarot; atolay; bangguis; bangud.
RASGUÑO. *m.* Lapi.—*vid.* Rasguñar.
RASGUÑUELO. *m. vid.* Rasguño.
RASILLA. *f.* Panapton nga rasilla.—Ladriyo nga manipis ug mahamis.
RASIÓN. *f.* Pag iban cún dao sa pag quilquig.
RASO, SA. *adj.* Patag, uaray caulangan ó cabilinggan cún dao sa pag bactas ó pag agui.—Lingcoran nga uuray sandigan.—Soldados nga raso nga diri ponoan.—Langit nga mahauan.—*m.* Panapton nga raso.
RASPA. *f.* Upa sin trigo, etc.—Bisan ano nga hugao nga nadodocot sa pluma in nagsusurat an tauo.—Bocog sin isda.—Ohot.
RASPADOR. *m.* Cudcuran.—Quilquigan.
RASPADURA. *f. vid.* Raspar.—Linagut.
RASPAJO. *m.* Ohot.
RASPAMIENTO. *m. vid.* Raspar.
RASPAR. *a.* Pag cagui; pag cagus; pag calisquis; pag caros; pag caroscos; pag coscos; pag lagut; pag quidquid; pag quilquig; pag quisquis; pag sagoso; pag quiqui; pag quihiqui; pag quinis; pag caguis; pag quisquis; pag quiris.—Harang, in maharang an alacsio.—Pag cauat.—Quihquih.
RASPEAR. *n.* Romoldomol an pluma.
RASQUETAS. *f. pl.* Icacagus, puthao nga icaragus sin sacayán.
RASTEL. *m.* Hambuyan.
RASTRA. *f.* An agui.—Saguiban sin magcalainlain.—Bisan ano nga nabibiao ug nasasaug.—Tohog sin bonga.—Baraydan tunggud sin sala.—Nate nga nasoso pá.
RASTRA. *f.* Cahig, icarahig.—Pacaras.

RASTRALLAR. *n.* Tonog, pagpatonog sa látigo, tagtub, lagapac.
RASTREADOR, RA. *adj.* Masosog san agui.
RASTREAR. *a.* Pagsosug san agui.—Pag baliguia sa tianguian.—*fig.* Pag huna huna.—*n.* Lupad harani sa tuna, habobo nga paglupad.
RASTREAR. *n.* Pagcahig.
RASTREAMENTE. *adv. m.* Nasasaug gud. H—abobo gud cún sa paglupad.—Maraut gud sin batasan.
RASTRERO. RA. *adj.* Nasasaug.—Habobo cún sa paglupad.—Maraut sin batasan.—*m.* An may catungdanan sa tiangguian cún dida san pinapat-yan an mga hayop.—Paradolong sin mga hayop nga papatayon.
RASTRILLADA. *f.* Usa ca pagcahig.
RASTRILLADOR, RA. *s.* Paraquigui.—Paratambac sin trigo, paratipon.—Pacaras.—Paracahig.
RASTRILLAJE. *m.* Pagpacaras.—Pagcahig.
RASTRILLAR. *a.* Pagquigui.—Pagtipon san trigo, etc.—Pagpacaras.—Pagcahig san banua, etc.
RASTRILLO. *m.* Garamiton sin pag quigui.—Santic sin pusil.—Icarahig.
RASTRO. *m.* An agui; liroc.—Saringsing.—Tianggui, tiangguian.
RASTRO. *m.* Cahig, icarahig.
RASTROJERA. *f.* Dinagami-an.
RASTROJO. *m.* Dagami, cogon, dinagami-an.
RASURA. *f.* Pagarot, pangarot.—*pl.* Larug sin alacsio.
RASURACIÓN. *f. Quim.* Pag iban cún dao sa pagquilquig.
RASURAR. *a.* Pagarot.
RATA. *f.* Yatot.
RATAFÍA. *f.* Alacsio nga ratafia.
RATEAR. *a.* Pag iban iban.—Pag bahinbahín.
RATEAR. *a.* Pag cauat sin talagudti.
RATEAR. *n.* Saug, in nasasaug an lauas.
RATEO. *m.* Malon.—Pabat.
RATERAMENTE. *adv. m.* Sa pag cauat sin talagudti.—Maraut gud nga batasan.
RATERÍA. *f.* Pagcauat sin talagudti.—Maraut nga batasan.
RATERO, RA. *adj.* Nasaghid, nasasaug.—Habobo cún dao sa paglupad.—Macauat sin talagudti.—*fig.* Maraut sin batasan.
RATERUELO, LA. *adj.* Macauat cauat.—*s.* Paracauat cauat.
RATIFICACIÓN. *f.* Pagpacarig-on.
RATIFICAR. *f.* Pagpacarig-on.
RATIFICATORIO, RIA. *adj.* An magpapacarig-on.
RATIGAR. *a.* Paghigot sin maopay san mga ilinuran sa careton.
RÁTIGO. *m.* Mga linuran sin carreton, mga anit, mga biol, etc.
RATIHABICIÓN. *f. For.* Pagasoy, pag pacarig-on, cún an usa ca tauo natangdo sa mga guinbuhat sa iya ngaran sin lain.
RATINA. *f.* Panapton nga ratina
RATO. *m.* Yatot, iraga.
RATO. *m.* Madali lá.—Calipay cún casáquit bá.—Buen rato. Nagiha gud.
RATÓN. *m.* Yatot, iraga.
RATONA. *f.* Yatot nga babaye.
RATONAR. *a.* Cot cot, pag cot cot an yatot.—Saquit in nasasaquit an oding, cay damo nga mga yatot an pinangaon.
RATONERA. *f.* Ipitan sin yatot.—Taragoan sin yatot.
RATONERO, RA. *adj.* An tungud ó canan mga yatot.
RATONESCO, CA. An tungud ó canan mga yatot.
RAUCO, CA. *adj. poét.* Pagao.
RAUDAL. *m.* Damo nga mga tubig; cadamo.
RAUDAMENTE. *adv. m.* Dagmit gud, madali gud, dagmit caopay.
RAUDO, DA. *adj.* Madagmit, madali.
RAYA. *f.* Badlis, cadlis, curis, cudlis; lagda.—Rayas de la mano. Lirang.—Olotan sin mga provincia, mga bongto, etc.—Tubtub, catubtuban.
RAYA. *m.* Isda nga pagui.
RAYADO. *m.* Mga badlis.—Mga sinamay.
RAYANO, NA. *adj.* An aáda ó naoocoy sa olotan sa mga borobongto, mga provincia, etc.
RAYAR. *a.* Pag badlis, pag cadlis, pag curis, pag cudlis.—Pag para sa mga sinurat.—*n.* Balasibas, malasibas, ba nagbanag, bucat bucat, malamandaman.—*fig.* Labao sa iba.—*fig.* Harani, topad.—Tagunmaaga.
RAYO. *m.* Sirac, silao.—Linti.—Siqui siqui sa mga coche, etc.—Paua paua cún dao sa mga ladauan, etc.
RAYOSO, SA. *adj.* Binadlisan.
RAYUELA. *f.* Badlis nga gutiay.—Dula sin cabataan.
RAYUELO. *m.* Tamsi nga rayuclo.
RAZA. *f.* Mamat; guinicanan.—*fig.* Daham.
RAZA. *m.* Casilao san adlao.—Boong, in naboong an colo sa mga hayop ó nabuca.
RAZADO, DA. *adj.* Loy goy, loy goyon.
RÁZAGO. *m.* Panapton nga bahol.
RAZÓN. *f.* Cabuotan, pag cabuotan.—Huna huna.—Buot.—Camatuoran.—Catadongan.
RAZONABLE. *adj.* Angay, igo, matadong.
RAZONABLEJO, JA. *adj fam.* Angay, igo.
RAZONABLEMENTE. *adv. m.* Angay, igo sa catadungan.
RAZONADAMENTE. *adv. m.* Angay, igo sa catadungan.
RAZONADO, DA. *adj.* May camatuoran ó carigonan.
RAZONADOR, RA. *adj.* Mag uauale; magyayacan.
RAZONAMIENTO. *m.* Pag hunahuna ug pag pahayag san camatuoran.
RAZONAR. *n.* Pag hunahuna ug pagpahayag sin polong san camatuoran.—Pag polong, pagyacan.

RE

REA. *f.* Babaye nga salaan.
REACCIÓN. *f.* Anay-ay ná sin pag opay.—Caontol.—Pag hiuli.—Pag padugang sin cosog ó bag-o nga catigayonan.—Pag balic sin pagato, etc.
REACCIONARIO, RIA. *adj.* An matalingoha sin pag pahiuli sa mga daan nga batasan.
REAGRAVACIÓN. *f.* Cabughat.
REAGRAVAR *a.* Bughat, Hibughat.
REAGUDO, DA. *adj.* Tais caopay.
REAL. *adj.* Matuod.
REAL. *adj.* Hadianon.—*fig.* y *fam.* Maopay, macaruruyag.—*m.* Sicapat.—An pinoporocoan san hadi, san general ug mga casoldadosan didto sa mga pag auayan.
REALA. *f.* Panon sin mga hayop.
REALCE. *m.* Rayandayan.—*fig.* Camahalan.—*fig.* Pag paora ora ná.
REALDAD. *f.* Pag cahadi, gahum nga hadianon.
REALEGRARSE. *r.* Pag lipay sin daco.
REALEJO. *m.* Toronggon.
REALENGO, GA. *adj.* Hadianon.
REALERA. *f.* Loho loho sin potiocan.
REALERO. *m.* Bantay sin mga cahayopan.

REALEZA. *f.* Pag cahadi, gahum nga hadianon.
REALIDAD. *f.* Pag camao nga gayud.—Camatuoran.—En realidad. *m. adv.* Matuod.—En realidad de verdad. *m. adv.* Matuod nga matuod.
REALILLO. *m.* Sicapat.
REALITO. *m.* Sicapat.
REALIZABLE. *adj.* Sadang mabuhat, sadang mahimo, sadang matuman.
REALIZAR. *a.* Pagbuhat, paghimo, pagtuman.—Pagbaliguia an mga comersiante sa obus nga bale san ira mga género, etc.; basi masasalapi layon.
REALMENTE. *adv. m.* Matuod gud.
REALZAR. *a.* Pag paombao, pag palabao, pag pahitaas.—Pag borda.
REAMAR. *a.* Pag higugma sin daco.—Pag sihigugma.
REANIMAR. *a.* Pag pahiuli sa cosog. Pag pacosog, pag pabascug.
REAPRETAR. *a.* Pag hohot liuat.—Pag hogot sin maopay.
REARAR. *a.* Pag arado liuat.
REASUMIR. *a.* Pag carauat liuat.—Pag carauat, pag angcon sin gahum.
REASUNCIÓN. *f.* Pag carauat liuat.—Pag carauat, pag angcon sin gahum.
REATA. *f.* Pisi nga higot sin duha ó iba pá nga hayop.—Mga hayop nga hinihigotan ug nagsosonudsonud.
REATADURA. *f.* Pag higot liuat.—Pag higot sin maopay, sin hogot.
REATAR. *a.* Pag higot liuat.—Pag higot sin hogot.—Pag higot sa mga hayop basi magcacasonudsonud.
REATO. *m.* Baraydan pá.
REAVENTAR. *a.* Pag papalid liuat sin bisan ano.
REBABA. *f.* Salua cún sa cota.—Garanggasang cún sa cahuy.—Lauinte cún dao timga nga tinunao.—Rabutdabut.
REBAJA. *f.* Pag iban.—Pag toros san bale.
REBAJAMIENTO. *m.* Pag iban, pag toros san bale.—Pag pahigauas.—Pag obus; pag paobus.
REBAJAR. *a.* Pag iban.—Pag toros san bale.—*r.* Pag-pahigauas.—Pag obus; pag paobus; paobus.—Tauad.
REBAJO. *m.* Lase.
REBALAJE. *m.* Lambiong.
REBALSA. *f.* Biao nga tubig.—Biao nga dugo etc., cún sa lauas.
REBALSAR. *a.* Biao cún dao tubig, etc.—Lam-ao.—Auas.
REBANADA. *f.* Lapad; piri; tilad; adlip; adad; alaquiac; lagpang.
REBANAR. *a.* Pag lapad; pag tilad; pag adlip; pag-adad; pag bacgot.
REBAÑADERA. *f.* Cahit.
REBAÑADURA. *f.* Pag obus, pag imud.—Adton mga nahatura pá sa mga pinggan cún tapus na cumaon, etc.
REBAÑAR. *a.* Pag obus, pag imud.
REBAÑO. *m.* Panon sin mga cahayopan.—*fig.* Catiguban, catilingban.—Paslang.
REBAÑUELO. *m.* Panon sin diri damo nga mga hayop.
REBASADERO. *m. Mar.* Aguian sa mga sacayán.
REBASAR. *a. Mar.* Pag agui an mga sacayán.
REBATE. *m.* Pag suhay.
REBATIBLE. *adj.* Sadang atohan; sadang pagagauan sin polong; sadang patocan.
REBATIMIENTO. *m.* Pag patuc.—Pag ato, pag agao sin polong.
REBATIÑA. *f.* Andar á la rebatiña. *fr. fam.* Adragao.
REBATIR. *a.* Pag patuc.—Pag ato, pagagao sin polong.
REBATO. *m.* Pag padhop sa mga tauo in toctocan an linganay, etc.—*fig.* Bisan ano nga umibut sin tigda.—*Mil.* Pag ato, pag solong sin tigda sa mga caauay.—De rebato. *m. adv. fig.* y *fam.* Sin tigda.
REBAUTIZANTE. *p. a.* Mag bubuniag liuat.
REBAUTIZAR. *a.* Pag buniag liuat ó pag liuat sin pag buniag san binuniagan ná.
REBELARSE. *r.* Pag alsa; pag laris.
REBELDE. *adj.* Malaris. Masoit; socnitan; sucuahi; masuqui; batinguran; budhion.
REBELDÍA. *f.* Pag laris.
REBELIÓN. *f.* Pag alsa; pag laris.
REBELÓN, NA. *adj.* Caballo nga diri maalagad san preno.
REBENQUE. *m.* id., iharampac.—Pisi nga halipot nga gamit sa mga sacayán sin pag higot ug pag biao sin ano iá.
REBEZA. *f. Mar.* Baga subli.
REBISABUELO, LA. *m.* y *f.* Icatolo nga apoy.
REBISNIETO, TA. *m.* y *f.* Icatolo nga apo, apo sa tohud.
REBLANDECER. *a.* Pag pahomoc, pag palomo.
REBLANDECIMIENTO. *m. Med.* Baga camaluya sa mga ugat sa lauas.
REBOCILLO. *m.* Taong nga halipot.
REBOCIÑO. *m.* Taong nga halipot.
REBOLLIDURA. *f.* Garanggasang sa solud sa luthang.
REBOLLO. *m.* Cahuy nga rebollo.
REBOSADERO. *m.* Auasan sin tubig, etc.
REBOSADURA. *f.* Pag salua, pag auas.
REBOSAMIENTO. *m.* Pag salua, pag auas.
REBOSAR. *n.* Salua, auas.—*fig.* Pag damo, in nagdadamo an salapi, etc.—*fig.* Pag pasabut sa mga binabati sa casingcasing.
REBOTADOR, RA. *adj.* Maontol.
REBOTADURA. *f.* Pag ontol, caontol.
REBOTAR. *a.* Pag ontol; pag lasic; pag limbo.—Pagdopo cún dao raysang.
REBOTE. *m.* Ontol; caontol.
REBOTICA. *f.* Solud sin tendahan, etc.
REBOTIGA. *f.* Solud sin tendahan.
REBOTIN. *m.* Panahon nga icaduha.
REBOZAR. *a.* Pag tahub sa bayhon.—Pag potos sin bunay sa mga guinisa, etc.
REBOZO. *m.* Pag tahub sa bayhon.—Taong nga halipot.—*fig.* Baribad, pasangilan.—De rebozo. *m. adv. fig.* Sa tinago.—Sin rebozo. *m. adv. fig.* Tangcud gud, uaray auod.
REBRAMAR. *n.* Pag ouang ouang, pag honihoni an mga mananap.—Pag ouang sin macosog, pag honi sin macosog an mga mananap.
REBRAMO. *m.* Pag ouang, pag honi, pag hiyo sin bugsoc.
REBUDIAR. *n.* Pag hingushingus an bugsoc.
REBUFAR. *n.* Pusngac.
REBUFO. *m.* Pag sarang san hangin sa baba san pusil ó luthang san pagboto.
REBUJAR. *a.* Pag comus, pag quiso, quisoquiso.
REBUJIÑA. *f. fam.* Aringasa, ngiras.
REBUJO. *m.* Pag tahub an mga babaye san bayhon nira basi diri quilal-on.—Potos.
REBULTADO, DA. *adj.* Daco gud.
REBULLICIO. *m.* Aringasa, ngiras nga daco.
REBULLIR. *r.* Bulinbuquin; quiboquibo.
REBURUJAR. *a. fam.* Pag potos sin maraut nga pagpotos.

REBURUJÓN. *m.* Potos.
REBUSCA. *f.* Pagporot sadton mga bonga nga nahibayaan san pagani ó pamari.—*fig.* Bisan ano nga baya ná.
REBUSCAR. *a.* Pasulay sucay.—Pamorot sadton mga bonga nga nahibayaan san pamari.
REBUSCO. *m.* Pamorot san mga bonga nga nahibayaan san pagani ó pamari.
REBUZNAR. *n.* Ouang, pag honi an hayop nga asno.
REBUZNO. *m.* Ouang, honi san hayop nga asno.
RECABAR. *a.* Paquimalooy, pangamaya; pacadangat san guintutuyo tungud sin mga paquimalooy.
RECADERO, RA. *m.* y *f.* Surugoon.
RECADO. *m.* Sugo.—Pangomosta.—Regalo, hatag.—Sud-an, cacaanon; panacot.—Casang capan.—Carigonan.
RECAER. *m.* Bug hat, hibug hat; runhat; docloy.—Hitungdan.
RECAIDA. *f.* Bug hat.—Pag liuat sin pacasala.
RECALADA. *f. Mar.* Pag agui an sacayán yungud sin tuna nga quiniquilala, pag yungud, pag abut.
RECALAR. *a.* Tohum; honob; burauas.—*n.* Pag yungud, pag abut an mga nag sasacay yungud sin tuna nga quiniquilala.—*Mar.* Pag abut.
RECALCADAMENTE. *adv. m.* Hoot caopay, soot caopay; sósó caopay.
RECALCADURA. *f.* Pag hoot, pag soot; pag sósó.
RECALCAR. *a.* Pag hoot, pag soot; pag sósó.—*fig.* Pag polong sin hinay ug sin macosog.—*r. fig.* Pag uli uli sin polong, pag liuat sin pag siring.
RECALCITRANTE. *adj.* Masuqui, masuquihon, malaris laris.
RECALCITRAR. *n.* Pag isul.—*fig.* Pag laris laris.
RECALENTAMIENTO. *m.* Pag paso liuat.—Pag paso sin maopay.—Pag laso liuat.
RECALENTAR. *a.* Pag paso liuat.—Pag paso sin maopay.—Pag laso liuat.
RECALVASTRO, TRA. *adj.* Dangas.
RECALZAR. *a.* Pag bobon sin tanum, etc.—Pag opay, pag pacaopay sa mga simiento.—Pag lagda sin pag pintar.
RECALZO. *m. Arq.* Pag opay, pag pacaopay sa mga simiento.
RECAMADO. *m.* Binorda.
RECAMADOR, RA. *m.* y *f.* Paraborda.
RECAMAR. *a.* Pag borda.
RECÁMARA. *f.* Solud sin sacayán nga binubutangan sa mga biste cún mga hiyas bá.—Mga hiyas, mga garamiton sin balay.—Mga hiyas, mga garamiton sin tauo nga mahal.—An sinusudlan ó binubutangah san pólvora cún sa mga pusil ó mga luthang.
RECAMBIAR. *a.* Pagbalio liuat.—*Com.* Pag padolong liuat sin letra nga uaray pá pag bay-di.—*Com.* Pag dugang; pag padugang.
RECAMBIO. *m. vid.* Recambiar.
RECAMO. *m.* Binorda.
RECANCANILLA. *f. fam.* Pag quiang quiang.
RECANTACIÓN. *f.* Pag isul sin polong nga iguinluas ná, cay nahasala.
RECANTÓN. *m.* Bato.
RECAPACITAR. *a.* Pag pinanumdum; pag huna huna.
RECAPITULACIÓN. *f.* Pag lactud nga pag asoy.
RECAPITULAR. *a.* Pag lactud nga pag asoy.
RECARGAR. *a.* Pag dugang sin carga; pag dugang sin luran.—Pag sauay liuat.—Pag dugang sin castigo san salaan.
RECARGO. *m.* Pag padugang.
RECATA. *f.* Pag tadi, pag tilao liuat.
RECATADAMENTE. *adv. m.* Maligdong caopay, maligdong gud.
RECATADO, DA. *adj.* Malig dong.
RECATAMIENTO. *m.* Camalig dong.
RECATAR. *a.* Pag lig dong, pag pacaopay sin batasan.—*r.* Pag tahap.
RECATAR. *a.* Pag tadi, pag tilao liuat.
RECATEAR. *a.* Pag hangiu; pag suhay suhay.—Pag imot; pag diri.
RECATERÍA. *f.* Pag baliguia sin talagudti.
RECATO. *m.* Camaligdong, camaopay sin batasan.
RECATÓN, NA. *adj.* An mabaliguia sin talagudti.—Mayacan sin paquitoros in mapalit siya.
RECATONAZO. *m.* Pag dabal sin alimaya sin bangcao.
RECATONEAR. *a.* Pag palit sin damo ug pag baliguia sin talagudti.
RECATONERÍA. *f.* Pag baliguia sin talagudti.
RECATONÍA. *f.* Pag baliguia sin talagudti.
RECAUDACIÓN. *f.* Pag socot; panocot.—Balay nga inooquian san nacarauat san buhis, etc.
RECAUDADOR. *m.* Parasocot.
RECAUDAMIENTO. *m.* Pagsocot; panocot.—Catungdanan san parasocot.
RECAUDAR. *a.* Pag socot.—Pag tipig sin maopay.
RECAUDO. *m.* Pag socot; panocot.—Pag tagam; cabaraca.—Á buen recaudo. *m. adv.* Bantayan sin maopay.
RECAVAR. *a.* Pag ocab, pag ocad liuat.
RECAZO. *m.* Bangcud sin cuchillo.
RECEBAR. *a.* Pag butang sa mga dalan sin baras ó gudtiay nga mga hato.
RECEBO. *m.* Baras ó gudtiay nga mga bato nga ibinubutang sa mga dalan.
RECELAMIENTO. *m. vid.* Recelo.
RECELAR. *a.* Tahap; guindal; halao hao; holop; alantad; baraca; bulag saua; canahan; hingaua; intil; arub nub, tapat;... carit.
RECELO. *m.* Catahap, catahapán; caguindalan; caholop, caholopán; bulag saua; alantad; halao hao; cabaraca; casaua; anib; arub nub; hina; hingaua.
RECELOSO, SA. *adj.* Matahap; halao hauon; mabughoon.
RECENTADURA. *f.* Bimhi ó levadura nga pinipiot anay.
RECENTAL. *adj.* Nate nga nasoso pá.
RECENTAR. *a.* Pag patubo sin tinapay ó pag butang san binhi nga pinipiot.—*r.* Pag bag-o.
RECEÑIR. *a.* Pag bageos liuat; pag tacgong liuat.
RECEPCIÓN. *f.* Pag carauat.
RECEPTA. *f.* Libro nga panumduman sa mga multa nga quinarauat.
RECEPTÁCULO. *m.* Surudlan; burutangan.—*fig.* Darangpan, arayopan.
RECEPTADOR, RA. *m.* y *f.* Paratago sa mga salaan cún sa mga quinauat bá.
RECEPTAR. *a. For.* Pag tago sa mga salaan cún sa mga quinauat bá.—Pag carauat.
RECEPTIVO, VA. *adj.* Macarauat. Macacarauat.
RECEPTO. *m.* Darangpan, arayopan.
RECEPTOR, RA. *adj.* Macarauat.—*s.* Paracarauat.—*m.* Escribano nga tinatapuran sin hocom.
RECEPTORÍA. *f.* Balay nga pinipiotan san canan buhis, etc.—Sugo sin hocom.
RECERCADOR, RA. *s.* Paraalad.
RECERCAR. *a.* Pag alad liuat.
RECESO. *m.* Pag bulag.
RECETA. *f.* Surat sin mananambal ngadto sin boticario hionong sin bolong.—Panumdnman; lista.
RECETADOR. *m.* Parahatag sin reseta.

RECETANTE. *p. a.* Mahatag sin reseta.
RECETAR. *a.* Pag hatag sin reseta.—*fig.* y *fam.* Pag aro, pangamaya.
RECETARIO. *m.* Listahan san mga bolong ó mga cacaanon nga sugo san mananambal nga ihatag san masaquit.
RECETOR. *m.* Paracarauat.—Paracarauat san canan buhis, etc.
RECETORÍA. *f.* Balay nga pinipiotan san canan buhis, etc.
RECIAL. *m.* Casul-gan.
RECIAMENTE. *adv. m.* Macosog caopay; mabascog caopay.
RECIBIDERO, RA. *adj.* Sadang macarauat.
RECIBIDOR, RA. *adj.* Macarauat.—*s.* Paracarauat.
RECIBIMIENTO. *m.* Pag carauat.—Pag tapo san tinabut.—Ruang sin balay.
RECIBIR. *a.* Pag carauat.—Sacmuyo.—Salud.—Saloro.—Sapnay.—Baton.—Auat.—Pag tapo, pag sugat, pag salobong.
RECIBO. *m.* Pag carauat.—Resibo, carig-onan.
RECIDIVA. *f. Med.* Bughat.
RECIÉN. *adv. t.* Bag-o pá.
RECIENTE. *adj.* Bag-o.—Lab-as.
RECIENTEMENTE. *adv. t.* Bag-o pá, di pá maiba.
RECINCHAR. *a.* Pag codcud, pag borobud.—Pag bagcos.
RECINTO. *m.* Solud.
RECIO, CIA. *adj.* Mabascog, macosog; mabacud.—Maisug.—Macuri.—Madlus cún dao hangin.—Batinguilan.
RÉCIPE. *m.* Calacturan sin reseta sa tinicangan.—Surat sin mananambal ngadto sin boticario hionong sin bolong.—*fig.* y *fam.* Pacabido.
RECIPIENTE. *adj.* Macarauat.—*m.* Surudlan.
RECIPROCACIÓN. *f.* Pag guibalos balos.
RECÍPROCAMENTE. *adv. m.* Sa pag guibalos balos.
RECIPROCIDAD. *f.* Pag guibalos balos.
RECÍPROCO, CA. *adj.* Maguibalos balos.
RECISIÓN. *f. For.* Pamadbad sin carocayacan, catungdanan.
RECITACIÓN. *f.* Pag asoy sa hataas nga tinugug.
RECITÁCULO. *m.* Pangarasoyan.
RECITADOR, RA. *adj.* Maasoy.—*s.* Paraasoy.
RECITAR. *a.* Pag asoy sa hataas nga tinugug.
RECIURA. *f.* Camacosog, camabascog.—Camadlus.
RECIZALLA. *f.* Tinabas nga salapi, etc.
RECLAMACIÓN. *f.* Pag sangpit.—Paquimalooy, pangamaya, pagaro.
RECLAMAR. *a.* Pag sangpit.—Paquimalooy, pagaro, pangamaya.
RECLAMO. *m.* Tamsi nga catian.—Pag sangpit.—Pagaro.
RECLINACIÓN. *f.* Pag tanday, pag olon, pag odaday. Pag sandig.
RECLINAR. *a.* Pag tanday, pag olon, pag odaday. Pag sandig.
RECLINATORIO. *m.* Tandayan. Sandigan.
RECLUIR. *a.* Pag pandug, pag bilanggo.
RECLUSIÓN. *f.* Pag pandug, pag bilanggo.—Pandogan, bilanggoan.
RECLUSO, SA. *p. irreg.* Pinapandogan, binibilanggo.
RECLUSORIO. *m.* Pandogan, bilanggoan.
RECLUTA. *m.* An napasoldados.—*f.* Pag pasurat sa pag casoldados.
RECLUTAR. *a.* Pag patigayon sin mga tauo nga maruruyag sa pag casoldados.
RECOBRAR. *a.* Pag lucat.—Pag opay cún dao masaquit.—Pacaagui sa ano mán nga nauara.—Paghioli an nadesmayo, etc.
RECOBRO. *m.* Pag lucat.—Pacaagui sa ano mán nga nauara.
RECOCER. *a.* Pag loto liuat, pag loto sin ora ora.—*r. fig.* Pag abat sin daco nga cacurian, etc.
RECOCIDO, DA. *adj. fig.* Batid, lasgud.
RECOCINA. *f.* Solud nga dooc sa cosina.
RECOCHO, CHA. *adj.* Batid, lasgud.
RECODADERO. *m.* Tandayan. Sandigan.
RECODAR. *n.* Pag salay.—Pag lico an dalan cún salug bá, etc.
RECODO. *m.* Calicoan; lipot.
RECOGEDERO. *m.* Tiriponan.—Itiripon.
RECOGEDOR, RA. *adj.* An napasaca sa iba sa iya balay.—*m.* Itiripon.
RECOGER. *a.* Pag cuha liuat.—Pag tipon.—Pag hismos.—Pag hagucom.—Pag humayan cún dao humay; pangalubian cún dao lubi.—Pag timos.—Pag tipig tipig sin salapi.—Pag pasaca sa iba sa iya balay.—*r.* Ayop.—Pag uli sa balay.
RECOGER á las gallinas con pollos, etc. Pugad.
RECOGER cuerda, etc. Salic.
RECOGER lo que lleva la corriente, mar, etc. Sapud.
RECOGER lo extendido ó abierto. Tielop.
RECOGER la red. Ticom.
RECOGER el pescado, que ha entrado en el corral. Tibao.
RECOGER cortina, etc. Lolon.
RECOGER lo puesto al sol. Hilcas, bulcas.
RECOGER cable etc., en forma de rodete. Lacgac.
RECOGER el vestido ó levantarle si es largo, etc. Quinicon.
RECOGIDA. *f.* Pag cuhaá basi diri madayon.—Binocot.
RECOGIDAMENTE. *adv. m.* Maningao gud, harayo sa mga caliliauan.
RECOGIDO, DA. *adj.* Binocot, maningao, harayo sa mga caliliauan.
RECOGIMIENTO. *m.* Pag tipon.—Pag ayop.—Pag mingao, pag licay sa mga caliliauan.
RECOLAR. *a.* Pag sara liuat.
RECOLECCIÓN. *f.* Calacturan.—Pag humayan, panhumayan cún dao humay; pangalubian cún dao lubi. Pag taon.—Pag socot; panocot.—Pagmingao ug pamalandong lá sa Dios.
RECOLECTAR. *a.* Pag taon.—Pag humayan cún dao humay; pangalubian cún dao lubi.
RECOLECTOR. *m.* Parasocot.
RECOLETO, TA. *adj.* An religioso nga natuman gud san mga turumanon nga iya catungdanan.—An cristianos nga diri nagapil sa mga caliliauan sa calibutan ug maligdong an iya pag biste.
RECOMENDABLE. *adj.* Tacús higugmaon; tacús igtogon.
RECOMENDACIÓN. *f.* Togon, pag togon.—Pangamaya, paquimalooy.—Recomendación del alma. Panabang san masaquit.
RECOMENDAR. *a.* Pag togon.—Pangamaya, paquimalooy.
RECOMPENSA. *f.* Balos, pag balos.
RECOMPENSABLE. *adj.* Sadang mabalos.—Sadang pag balosan.
RECOMPENSACIÓN. *f.* Balos, pag balos.
RECOMPENSAR. *a.* Pag balos; pag boblos.
RECOMPONER. *a.* Pag opay.
RECOMPUESTO, TA. *p. p. irreg.* Guinopay.
RECONCENTRACIÓN. *f.* Pag pasolud.—Pag tipon.
RECONCENTRAMIENTO. *m.* Pag pasolud.—Pag tipon.

RECONCENTAR. *a.* Pag pasolud.—*r.* Solud.—Pag tipon.—*fig.* Pag tago sin huna huna cún casáquit bá.
RECONCILIACIÓN. *f.* Pag pahamoot.—Paquig opay sin buot.—Pag balic ó pasacop liuat sa santa Iglesia an mga nalicay ug bin mulag sa iva.—Pag reconsiliar ó pag liuat sin pag compesal.
RECONCILIAR. *a.* Pag pahamoot.—Paquig opay sin buot.—Pag reconsiliar ó pag liuat sin pag compesal.—Pag balic sa Dios.—Pag bendita sin sing bahan, nga guin pasipad-an.
RECONCOMERSE. *r.* Pag quiua quiua san mga sug bong ó talud tud.
RECONCOMIO. *m.* Pag quiua quiua an mga sug bong ó talud tud.—Catahap.
RECÓNDITO, TA. *adj.* Tinago caopay; labing tinago; tug cad, tud cad.
RECONDUCCIÓN. *f. For.* Pag trato liuat sin pag plete.
RECONDUCIR. *a. For.* Pag trato liuat sin pag plete.
RECONOCEDOR, RA. *adj.* Maquilala, mahiling, maosisa.
RECONOCER. *a.* Pag quilala.—Pag hiling.—Pag osisa.
RECONOCIDAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pag dios mag bayad.—Sa pag sogot gud.—Sa pag osisa gud.
RECONOCIDO, DA. *adj.* An naquilala san calooy nga itinogot sa iya.
RECONOCIMIENTO. *m.* Pag quilala.—Pag hiling.—Pag osisa.—Pag balos tungud san calooy nga quinarauat.—Pag sogot.—*For.* Pag asoy.
RECONQUISTA. *f.* Pag conquista liuat, pangubat liuat ug pacacuha san guintutuyo.
RECONQUISTAR. *a.* Pag conquista liuat, pangubat liuat ug pacacuha san guintutuyo.
RECONSTITUIR. *a.* Pag himo liuat; pag opay liuat. *Med.* Pag pacaopay.
RECONTAR. *a.* Pag sumat liuat.—Pag isip sin salapi, etc.
RECONTENTO, TA. *adj.* Nalilipay gud.—*m.* Calipay nga daco.
RECONVALECER. *n.* Pag opay liuat san saquit.
RECONVENCIÓN. *f.* Pag sauay.—*For.* Pangaro.
RECONVENIR. *a.* Pag sauay.—*For.* Pangaro.—Pag sudia.
RECOPILACIÓN. *f.* Calacturan.—Catiguban sin mga leyes ó casugoanan.
RECOPILADOR. *m.* Paralactud, paratigub sin magcalainlain nga mga surat.
RECOPILAR. *a.* Paglactud, pagtigub sin magcalainlain nga mga surat.
RECOQUÍN. *m. fam.* Tauo nga habobo ug matamboc.
RECORDABLE. *adj.* Sadang panumdumon.—Tacús panumdumon.
RECORDACIÓN. *f.* Pag pinanumdum.—Pag pahibaro.
RECORDADOR, RA. *adj.* Mag pinanumdum.—Magpahibaro.
RECORDAMIENTO. *m.* Pagpinanumdum.—Pag pahibaro.
RECORDAR. *a.* Panumdum; pagpinanumdum; liuoroc.—Pag pahibaro.—*n. fig.* Pag pucao.
RECORRER. *a.* Pag sodoy, Pag sodoy sodoy, pag hiling.—Pag basa sin dagmit sin ano mán nga surat.—Pag opay san maraut ná.—*n.* Pag ayop, pag dangup.
RECORTADURA. *f.* Pag tabas.—Tinabas.
RECORTAR. *a.* Pag tabas.—Pinit, Pag lagda san pipintaran.—Ariban, guiris.
RECORTE. *m.* Pag tabas.—Pag lagda san pipintaran. Tinabas.
RECORVAR. *a.* Pag piuoc; pag yoctot; goco; duyoc; buyoncot; pil-ooc; is-is; bunglan; biroc; baricoicol; balico.
RECORVO, VA. *adj.* Balico.
RECOSER. *a.* Pag tahi liuat, pag liuat sin pag tahi.—Pag sursi.
RECOSTADERO. *m.* Handigan. Sandigan.
RECOSTAR. *a.* Pag handig. Pag sandig.—*r.* Pag higda. Odaday.—Daldal.
RECOVA. *f.* Pag palit sin bunay, manuc etc., ug igbaliguia liuat.—Tianggui, tiangguian sin mga manuc, bunay, etc.—Mga ayam nga gamit sin pamanua.
RECOVECO. *m.* Calicolicoan.—*fig.* Larang.
RECOVERO. *m.* Parapalit sin manuc, bunay, etc. ug igbabaliguia liuat.
RECREACIÓN. *f.* Pag liao, pag liao liao, pag libang, pag libang libang. Pag hampang, pag harohampang.—Calilauan. Calipayan.
RECREAR. *a.* Pag liao, pag liao liao, pag libang, pag libang libang.—Pag hampang, pag harohampang.—Pag himaya, pag lipay.
RECREATIVO, VA. *adj.* Macacaliao; macacalipay.
RECRECER. *a.* Pag dagco, pag tubo, pag sulig.—Abut, olput.—*r.* Panggosog.—Pag padagco, pag patubo.
RECRECIMIENTO. *m.* Pag dagco, pag tubo.—Pag padagco, pag patubo.
RECREO. *m.* Pag liao, pag liao liao, pag libang, pag libang libang.—Pag himaya, pag lipay.—Harampangan.—Calipayan.
RECRÍA. *f.* Pag hopot sa mga hayop.
RECRIADOR. *m.* Parahopot sa mga hayop.
RECRIAR. *a.* Pag hopot sa mga hayop.
RECRIMINACIÓN. *f.* Pag hibaton baton.
RECRIMINAR. *a.* Pag hibaton baton.
RECRUDECER. *n.* Pag dugang, in nadugang liuat an saquit, etc.
RECRUDESCENCIA. *f.* Pag dugang.
RECRUDESCENTE. *p. a.* Madudugang.
RECRUJIR. *n.* Agutiot.
RECTAMENTE. *adv. m.* Tadong gud.
RECTIFICACIÓN. *f.* Pag pahingpit.—Pag pacarig-on.
RECTIFICAR. *a.* Pag pahingpit.—Pag pacarig-on.—Pag paliao sa mga irinmon.
RECTIFICATIVO, VA. *adj.* Macacahingpit.—Macacarig-on.
RECTILÍNEO, NEA. *adj.* An may mga badlis nga magtadong.
RECTITUD. *f.* Calacturan, cabalat-san.—Catadungan.—Camatadong.
RECTO, TA. *adj.* Matodong; matanos; matiranos; matindos; lacdug; bungayud.—Matinumanon; mapatlairon, matalairon.
RECTOR, RA. *adj.* Magmarangno; magmarando.—*m.* y *f.* Ponoan sin mga capadian, etc.—Ponoan, paramangno.
RECTORADO. *m.* Catungdanan sin rector, pagcarector.
RECTORAL. *adj.* An tungud ó canan rector.
RECTORAR. *n.* Pag carector, pag ponoan.
RECTORÍA. *f.* Catungdanan sin rector, pag carector.
RECUA. *f.* Mga hayop nga gamit sin pag dolong sin abaca, etc.—*fig.* y *fam.* Cadam-an sin bisan ano nga nag cacasonudsonud.
RECUAJE. *m.* Bayad nga ibinabayad tungud sin pag agui an mga hayop nga linuranan sin abaca, etc.
RECUARTA. *f.* Icaupat nga cuerdas san sesta, etc.
RECUDIMIENTO. *m.* Togot nga carig-onan sin pagsocot.
RECUDIR. *a.* Pag bayad.—*n.* Ontol.

RECUENTO. *m.* Icaduha nga pag isip.
RECUENTRO. *m.* Pag hitapo.
RECUERDO. *m.* Pagpahibaro.—*pl.* Mga pangomosta.
RECUERO. *m.* Paramangno sa mga hayop nga gamit sin pagdolong sin abaca, etc.
RECUESTA. *f.* Sugo; pag sugo.
RECUESTO. *m.* Baquidlid.
RECULADA. *f.* Pag isul.
RECULAR. *n.* Pag isul.
RECULO, LA. *adj.* Manuc nga tocong.
RECULONES (Á). Sa pag isul isul.
RECUPERABLE. *adj.* Sadang macuha, sadang mabaui, sadang malucat.
RECUPERACIÓN. *f.* Pagbaui, pag lucat.—Pag opay.
RECUPERADOR, RA. *adj.* Mabaui, malucat.—*s.* Parabaui, paralucat.
RECUPERAR. *a.* Pag baui, pag lucat.—*r.* Pag opay.
RECUPERATIVO, VA. *adj.* Macacabaui, macacalucat.
RECURA. *f.* Garamiton sa mga parahimo sin mga sudlay.
RECURAR. *a.* Pag pacaopay sa mga sudlay.
RECURRENTE. *p. a.* Maayop.
RECURRIR. *n.* Pag ayop, pag dangop.
RECURSO. *m.* Pag ayop, pag dangop.—Paquimalooy, pangamaya.—*pl.* Catigayonan.
RECUSABLE. *adj.* Sadang pag dirion.
RECUSACIÓN. *f.* Pag diri; pag alin.
RECUSANTE. *p. a.* Madiri.
RECUSAR. *a.* Pag diri; pag alin.
RECHAZADOR, RA. *adj.* Masic-uay.—*s.* Parasic-uay.
RECHAZAMIENTO. *m.* Pag sic-uay.—Pag paisul.
RECHAZAR. *a.* Pag paisul. Pag sic-uay; pacuyas, paduyas.—Pag ato.
RECHAZO. *m.* Paisul.
RECHIFLA. *f.* Pag tag huy.—Pag tamay.
RECHIFLAR. *a.* Pag tag huy.—Pag tamay.
RECHINADOR, RA. *adj.* Maagutiot; maragaac; maagorot; mangidlis; magoro.
RECHINAMIENTO. *m.* Pag agutiot; pag ragaac; pag agorot; cangidlis; pag goro.—*vid.* Rechinar.
RECHINAR. *n.* Agutiot; goro; ragaac; agorot; ngidlis, quidlis; tagostos; baguid; abaab; agac; agaclab; agabaab; agub-ub; agubaub; arobaob; laguros; lagut lagut, sagamsam; caguticot; caguteut.
RECHINIDO. *m. vid.* Rechinar.
RECHINO. *m. vid.* Rechinar.
RECHONCHO, CHA. *adj. fam.* Pop no; lipondoc.
RECHUPETE (Ser de) una cosa. *fr. fam.* Marasa caopay, malalim caopay.
RED. *f.* Batong.—Biday. Bitana. Raya. Baring. Sibot. Sihod. Ticop. Pag oyud. Alaua.—Bintol.—Pocot.
REDACCIÓN. *f.* Husay nga pag su at.—Suratanan.—Mga parasurat sin periódico.
REDACTAR. *a.* Pag surat nga husay ng sa pag casonud sonud.
REDACTOR, RA. *s.* Parasurat sin husay.
REDADA. *f.* An dacop nga isda sa macausa lá.—Bisan ano nga dinadacop ó quinucuha sa macausa lá nga pag dacop ó pag cuha.
REDAÑO. *m.* Sapad.
REDAR. *a.* Pumatong.—Pag biday. Pag bitana. Pag raya. Pag baring. Pag sibot. Pag sihud. Pag ticop. Panpagoyud. Pag alaua.
REDARGUCIÓN. *f.* Pag baton ó pag ato sin polong.
REDARGUIR. *a.* Pag baton ó pag ato sin polong.
REDEDOR. *m.* Libut.—Licos.—Liroc.
REDENCIÓN. *f.* Pag panubus; pag baui; pag lucat.—*fig.* Ayopan.
REDENTOR, RA. *s.* Manonobus; mamamaui; manlulucat.
REDERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin batong, raya, biday, bitana, baring, etc.—Parabatong.—Parabitana; manraraya, etc.
REDHIBICIÓN. *f.* Pamadbad, pamungcag sin trato, cay may limbong ó carat-an, nga uaray sasabut an nacapalit.
REDHIBITORIO, RIA. *adj.* An tungud sa pamadbad sin trato. Sadang pamad baron.
REDHIBIR. *a.* Pamadbad, pamungcag sin trato, cay may limbong ó carat-an.
REDICIÓN. *f.* Pag liuat sin pag siring, pag uli uli.
REDICHO, CHA. *adj. fam.* Mayacan.
REDIEZMAR. *a.* Pag socot san icaduha nga icapolo, pag socot liuat san mga icapolo ó himoloan.
REDIEZMO. *m.* Icaduha nga pag socot san mga icapolo ó himoloan.
REDIL. *m.* Alad sin mga hayop, pasturan.
REDIMIBLE. *adj.* Sadang mabaui, sadang malucat.
REDIMIR. *a.* Pag panubus; pag baui, pag lucat.
REDINGOTE. *m.* Biste nga may mga paco.
RÉDITO. *m.* Polos; capulsanan; tolos; panolos.
REDITUABLE. *adj.* An may polos.
REDITUAL. *adj.* An may polos.
REDITUAR. *a.* Polos, tolos.
REDIVIVO, VA. *adj.* Nabuhi liat; napaquita.
REDOBLADO, DA. *adj.* Bacud, bac-dan.
REDOBLADURA. *f.* Pag liuat.—Pag pilo, pag dupo.
REDOBLAMIENTO. *m.* Pag liuat.
REDOBLANTE. *m.* Guimbal nga redoblante.—Paraguimbal.
REDOBLAR. *a.* Pag dugang sin usa pá casugad.—Pag pilo, pag dupo.—Pag liuat sin pag buhat, etc.—*n.* Pag guimbal.
REDOBLE. *m.* Pag liuat.—Pag guimbal.
REDOBLEGAR. *a.* Pag pilo.
REDOBLÓN. *adj.* Ray sang nga pipiloon.
REDOLENTE. *adj.* An may masool ó maol-ol.
REDOLOR. *m.* Guti nga camasool, guti nga camaol-ol.
REDOMA. *f.* Surudlan nga salaming nga haligot sa gang gang.
REDOMADO, DA. *adj.* Tauo nga tagam gud.
REDOMAZO. *m.* Pag dabal sin sudlanan nga salaming.
REDONDA. *f.* Caharanian.—Pinanab saban san mga hayop.—*Mar.* Layag nga redonda.—Á la redonda. *m. adv.* Sa caharanian.
REDONDAMENTE. *adv. m.* Sa libot.—*fig.* Dayag gud.
REDONDEAR. *a.* Pag lidong; pag lison; pag yapad; pag alipoyoc.—*fig.* Pag patigayon sin icabubuhi.—Pag guiris.
REDONDEL. *m. fam.* Calidongan.—Biste nga halauig.
REDONDETE, TA. *adj.* Malidong.
REDONDEZ. *f.* Calidongan. Camalidong.—Libut.
REDONDO, DA. *adj.* Malidong; malison; mayapad; maalipoyoc.
REDONDÓN. *m. fam.* Calidongan.
REDOPELO. *m. fig.* y *fam.* Pag suruhay.—Al redopelo. *m. adv.* Sinosura.—*fig.* y *fam.* Patuc; pirit gud.—Traer al redopelo á uno. *fr. fig.* y *fam.* Pag tamay, pag yobit sa iya.
REDOR. *f.* Banig nga guti ngan malidong.—*poét.* Libut.
REDRO. *adv. l.* Sa orche, paorhe; sa tinhan.
REDROJO. *m.* Surapong nga ubas.—Bonga nga diri mahihinog, cay diri ná tuig an pamonga.—*fig.* y *fam.* Bata nga diri matubo.
REDROJUELO. *m. vid.* Redrojo.

REDRUEJO. *m. vid.* Redrojo.
REDUCCIÓN. *f.* Pag pahiuli.—Pag iban.—Pag pasacop.
REDUCIR. *a.* Pag pahiuli.—Pag iban.—Pag pasacop.
REDUCTO. *m.* Quinota nga libon, nga sasalip-dan sa mga pag auayan.
REDUNDANCIA. *f.* Cadamo.
REDUNDANTE. *p. a.* Madamo.—Maauas.—Mahitungud.
REDUNDANTEMENTE. *adv. m.* Damo gud.
REDUNDAR. *n.* Pag damo.—Auas.—Hitungud.
REDUPLICACIÓN. *f.* Pag pilo pilo. Pag uli uli; pag balic balic sin polong, pag liuat liuat.
REDUPLICAR. *a.* Pag pilo pilo. Pag uli uli, pag balic balic, pag liuat liuat sin polong, etc.
REEDIFICACIÓN. *f.* Pag himo ó pag buhat liuat san nabungcag ná.
REEDIFICADOR, RA. *s.* Parahimo ó parabuhat liuat san nabungcag ná.
REEDIFICAR. *a.* Pag himo ó pag buhat liuat san nabungcag ná.
REELECCIÓN. *f.* Pag pili liuat.
REELECTO, TA. *p. p.* Guinpili liuat.
REELEGIR. *a.* Pag pili liuat.
REEMBOLSAR. *a.* Pagsocot san ihinatag ó iguinpaotang.
REEMBOLSO. *m.* Pag socot san ihinatag ó iguinpaotang.
REEMPLAZAR. *a.* Pag saliuan.
REEMPLAZO. *m.* Pag saliuan, saliuan.—Balio.
REENCUENTRO. *m.* Pagsonggo.—Pangauay an mga casoldados san nga nag hihitapo ngan san ira mga caauay.
REENGANCHAMENTO. *m.* Pag liuat sin pag casoldados.
REENGANCHAR. *a.* Pag liuat sin pag casoldados.
REENGANCHE. *m.* Pag liuat sin pag casoldados.
REENGENDRADOR, RA. *adj.* Manganac liuat.—Mahatag sin bag-o nga quinabuhi sa gracia.
REENGENDRAR. *a.* Panganac liuat.—Pag hatag sin bag-o nga quinabuhi sa gracia.
REENSAYAR. *a.* Pag sulay ó pag basi liuat.—Pag ensayo liuat.
REENSAYE. *m.* Pag sulay ó pag basi.
REENSAYO. *m.* Pag sulay ó pag basi liuat.—Pag ensayo liuat.
REEXAMINACIÓN. *f.* Pag panumdum, pag isip liuat.—Pag osisa liuat.—Pag tocso liuat.—Pag susi liuat.—Pag olit oquit liuat.—Pag hiling liuat.—Pag examen ó pag paquiana liuat.
REEXAMINAR. *a. vid.* Reexaminación.
REEXPORTAR. *a. Com.* Pag dolong ó pag pagauas an dinolong ngadi.
REFACCIÓN. *f.* Pag caon sin casadangan.
REFAJO. *m.* Saya sin babaye.—Loon nga biste.
REFALSADO, DA. *adj.* Malimbong.
REFECCIÓN. *f.* Pag caon sin casadangan.—Pag pacaopay.
REFECTORIO. *m.* Caran-an, pangan-an, pinangan-an, pangaran-an.
REFERENCIA. *f.* Pag asoy; casayoran.—Hintungdan.
REFERENTE. *p. a.* Masabi sabi, masuguid, maasoy.—Tungud.
REFERIBLE. *adj.* Sadang igasoy.
REFERIR. *a.* Pag asoy, pag suguid, pag sabi, pag sabi-sabi, pag honggad.—Pag tungud.
REFERTAR. *a.* Pag suhay.
REFERTERO, RA. *adj.* Maquisusuhayon.
REFIGURAR. *a.* Pag huna huna liuat.
REFILÓN. (DE). *m. adv.* Lico, balico.
REFINACIÓN. *f.* Pag pacaopay. Pag pabusag.
REFINADERA. *f.* Liguisan.
REFINADO, DA. *adj. fig.* Malabao.—*fig.* Malimbong.
REFINADOR. *m.* An nagpapacaopay sa mga alacsio, etc.
REFINADURA. *f.* Pag pacaopay.
REFINAMIENTO. *m.* Pag pacaopay.—Baga camalimbong.
REFINAR. *a.* Pag pacaopay. Pag pabusag.
REFINO, NA. *adj.* Maopay gud.—*m.* Pag pacaopay; pag pabusag.—Tendahan sin cacao, asucar, etc.
REFIRMAR. *a.* Pag pamatuod; pag parig-on.
REFITOLERO, RA. *s.* Paramangno san caran-an.
REFLECTAR. *n.* Bislao.
REFLEJA. *f.* Pag huna huna liuat.
REFLEJAR. *n.* Bislao.—*a.* Pag huna huna.—*r. fig.* Paquita.
REFLEJO, JA. *adj.* Nabislao.—An pag huna huna hionong sin bisan ano, basi masayud quitá caopay.—*m.* Bislao, cabislao.
REFLEXIÓN. *f.* Bislao, cabislao.—Pag huna huna liuat, pamalandong.
REFLEXIONAR. *a.* Pag huna huna; pamalandong, pamorobuot liuat.
REFLEXIVAMENTE. *adv. m.* Bislao gud.—Sa pag huna huna sin maopay.
REFLEXIVO, VA. *adj.* Mabislao.—Mahuna huna.
REFLORECER. *n.* Pag lurab liuat.
REFLUENTE. *p. a.* Maisul.
REFLUIR. *n.* Isul.
REFLUJO. *m.* Hubas.
REFOCILACIÓN. *f.* Pag lipay, pag himaya.—Pag pacosog.—Calipay.
REFOCILAR. *a.* Pag lipay, pag himaya.—Pag pacosog.
REFOCILO. *m.* Pag lipay, pag himaya.—Pag pacosog.—Calipay.
REFORMA. *f.* Pag pacaopay.
REFORMABLE. *adj.* Sadang pacaopayon.—Angay pacaopayon.
REFORMACIÓN. *f.* Pag pacaopay.
REFORMADOR, RA. *adj.* Magpapacaopay.
REFORMAR. *a.* Pag bag-o liuat.—Pag pacaopay.—Pag husay.
REFORMATORIO, RIA. *adj.* Macacaopay.
REFORZADA. *f.* Bal-ot.—Cuerdas nga dinuha sa mga sesta, etc.
REFORZADO, DA. *adj.* Marig on; pinacarig-on.
REFORZAR. *a.* Pag pacarig-on.—Pag talubascug; pag bal-ot; pag gopot; pag lipit; pag laqui, pag laqui laqui; pag lamban.
REFRACTARIO, RIA. *adj.* An diri natuman san iya mga saad.
REFRÁN. *m.* Sumatanon.
REFREGADURA. *f.* Pag coro coso; pag bangud.—Nabanguran.
REFREGAMIENTO. *m.* Pag coro coso; pag bangud.
REFREGAR. *a.* Pag coro coso.—Pag bangud.—Pag curap curap; pag quisi; pag quiso; pag quisi quisi; pag sumoc; pag mod mod.—Pag nis nis; pag nos nos.—Mocmoc; mómo.
REFREGÓN. *m. fam.* Nabanguran.
REFREIR. *a.* Pag pritos liuat.—Pag pritos sin maopay.—Pag pritos sin ora ora.
REFRENABLE. *adj.* Sadang hauiran.—Sadang pogolan.
REFRENAMIENTO. *m.* Pag pogol, pag pogong, pag hauid.
REFRENAR. *a.* Pag pogol, pag pogong, pag hauid; isul.

REFRENDACIÓN. *f.* Pag pirma an ponoan sin ano mán nga surat nga carig-onan san nagcacatin siton.
REFRENDAR. *a.* Pag pacarig-on ó pag pirma an ponoan sin ano mán nga surat nga carig-onan san nagcacatin siton.
REFRENDARIO. *m.* An may gahum sin pag pirma sin ano mán nga surat nga carig-onan, nga napirmahan ná san labao.
REFRENDATA. *f.* An pirma san refrendario.
REFRENDO. *m.* Pag pirma an ponoan sin ano mán nga surat nga carig-onan san nag cacatin siton.
REFRESCADOR, RA. *adj.* Macacatag hum.
REFRESCADURA. *f.* Pag tagham, pag hagcot.—Pag patag hum, pag pahagcot.
REFRESCAMIENTO. *m.* Pag caon sin talagudti basi mag macosog an lauas.—Irinmon nga matag hum.
REFRESCAR. *a.* Pag tag hum, pag hagcot.—Pag patag hum, pag pahagcot.—Pag bag-o ó pag liuat.—*fig.* Pag pacosog.—Pag inum sin matag hum.
REFRESCO. *m.* Pag caon sin talagudti basi mag macosog an lauas.—Irinmon nga matag hum.—De refresco. *m. adv.* Bag-o pá lá.
REFRIEGA. *f.* Pag away.
REFRIGERACIÓN. *f.* Pag tag hum, pag hagcot.—Pag patag hum, pag pahagcot.
REFRIGERANTE. *p. a.* Macacatag hum, macacahagcot.—Macacosog.
REFRIGERAR. *a.* Pag tag hum, pag hagcot.—Pag patag hum, pag pahagcot.—*fig.* Pag pacosog.
REFRIGERATIVO, VA. *adj.* Macacatag hum, macacahagcot.—Macacosog.
REFRIGERIO. *m.* Caopayan nga inaabat tungud san hagcot.—*fig.* Calipay.—*fig.* Pag caon sin guti basi magmacosog an lauas.
REFRITO, TA. *p. p.* Piniritos caopay.
REFUERZO. *m.* Carig-onan.—Gopot.—Rimot.—Pagtabang, pag bulig.
REFUGIAR. *a.* y *s.* Ayop, dangop, hangup; uli.
REFUGIO. *m.* Arayopan, darangpan; ilihian; dagayopan.
REFULGENCIA. *f.* Casilao; cama ingat ingat, camailat-igat; casirang.
REFULGENTE. *adj.* Masilao; mainga ingat, mailat-igat; masirac.
REFUNDICIÓN. *f.* Pag tunao liuat sin tumbaga, etc.
REFUNDIR. *a.* Pag tunao liuat sin salapi, etc.—*fig.* Hisasacop.—*fig.* Pag pacaopay sin comedia, etc.
REFUNFUÑADURA. *f.* Garub, bagotbot.
REFUNFUÑAR. *n.* Paggarub, pag bagotbot.
REFUNFUÑO. *m.* Garub, bagot bot.
REFUTACIÓN. *f.* Pag baton ó pag ato sin polong.
REFUTAR. *a.* Pag baton ó pag ato sin polong.
REFUTATORIO, RIA. *adj.* Polong nga igaato ó ibabaton.
REGADERA. *f.* Sudlanan sin tubig nga iguinsasaribo sin mga tanum.
REGADERO. *m. vid.* Regadera.
REGADÍO. *m.* An oma, tanaman etc., nga sadang tutubigan.
REGADIZO, ZA. *adj.* Sadang tutubigan.
REGADOR, RA. *s.* Parasablig, parasaribo, parabisibis.—*m.* Puthao nga gamit sin pag badlis sa mga parahimo sin sudlay.
REGADURA. *f.* Pag tubugui, in tinutubigan an oma, tanaman, etc.—Pag bobo, pag sablig, pag saribo, pag bisibis sin tubig.
REGAJAL. *m.* Tubigan, danao.—Sapa sapa.
REGAJO. *m.* Tubigan, danao.—Sapa sapa.
REGALA. *f.* Cahuy nga regula sin sacayán.
REGALADA. *f.* Pasturan sa mga cabayo nga iguinregalo sa hadi.—An mao nga cacabayohan.
REGALADAMENTE. *adv. m.* Maopay gud nga pagcabutang.
REGALADO, DA. *adj.* Maopay nga pagcabutang.
REGALADOR, RA. *s.* Pararegalo.
REGALAMIENTO. *m.* Pag regalo.—Pag caon etc., sin maopay.
REGALAR. *a.* Pag regalo, pag hatag; babtol; abiabi; angga, dangga.
REGALEJO. *m.* Regalo.
REGALERO. *m.* Sacop nga paradolong sin mga bonga ug mga bucad ngadto sa hadi, etc.
REGALÍA. *f.* Caudganan, pag buot nga hadianon.—Togot ó privilegio.
REGALICIA. *f.* Banua nga regalis.
REGALILLO. *m.* Regalo nga guti lá.—Panapton nga gamit sa mga babaye sin pag tahub sa ira mga camut in mahagcot.
REGALIZ. *m.* Banua nga regalis, an gumut inya matam-is.
REGALIZA. *f.* Banua nga regalis.
REGALO. *m.* id., hatag; babtol.—Baga calipay.—Can-on ug inumon nga maopay.—Pag cabutang nga maopay.
REGALÓN, NA. *adj. fam.* An macaon etc., sin maopay, madangga, angga.
REGAÑAMIENTO. *m.* Pag curiot.—Pag isug, in guini-isgan siya.
REGAÑAR. *n.* Curiot.—*a.* Pag isug, in guini-isgan siya.
REGAÑIR. *n.* Iyagac.
REGAÑO. *m.* Curiot.—Pag isgui.
REGAÑÓN, NA. *adj. fam.* Maisug.
REGAR. *a.* Pag tubigui.—Pagsablig; pag saribo; pagbobo; pag baribi; pag bisibis; pag buniag.
REGATA. *f.* Araguian sa tubig ngadto sin tanaman
REGATA. *f. Mar.* Rumba.
REGATE. *m.* Pag quiua quiua sin dagmit an lauas.—*fig.* y *fam.* Larang in may cacurian.
REGATEAR. *a.* Pag hangiu.—Pag baliguia sin talagudti.—*fig.* y *fam.* Baga pag diri.—Paquitauad.—Pag tangi.
REGATEAR. *n.* Pag quiua quiua sin dagmit sa lauas.
REGATEAR. *n. Mar.* Pag rumba.
REGATEO. *m.* Pag hangiu.
REGATERÍA. *f.* Pag baliguia sin talagudti.
REGATERO, RA. *s.* Parabaliguia sin talagudti.
REGATO. *m.* Tubigan, danao.—Sapa sapa.
REGATÓN, NA. *adj.* Mahangiu.—*s.* Parabaliguia sin talagudti, an mga cacaanon nga pinaquiao niya.—*m.* Regatón de lanza. Alimaya.—*adj.* Maquiquitauad.—Matangi.
REGATONEAR. *a.* Pag palit sin damo ug pag baliguia sin talagudti.
REGATONERÍA. *f.* Pag baliguia sin talagudti.
REGAZAR. *a.* Aliemoy.
REGAZO. *m.* Pag sacmuy; sacmuyan.
REGENCIA. *f.* Pag buot.—Catungdanan san magburuot.
REGENERACIÓN. *f.* Pag bag-o; pag pabag-o.
REGENERADOR, RA. *adj.* Magbabag-o; magpapabag-o.
REGENERAR. *a.* Pag bag-o; pag pabag-o.
REGENTAR. *a.* Pag tuman sin catungdanan.
REGENTE. *p. a.* Mag buruot.—*com.* Liuan san hadi cay gutiay pá an edad niya, etc.—*m.* Ponoan nga labao.
REGENTEAR. *a.* Pag tuman sin catungdanan ug pagcaruyag nga an iba maalagad sa iya.

REGIAMENTE. *adv. m.* Hadianon gud.—*fig.* Mahal gud.
REGICIDA. *adj.* An mapatáy sin hadi.
REGICIDIO. *m.* Pag patáy sin hadi; pag camatáy sin hadi.
REGIDOR, RA. *adj.* Magburuot.—*m.* An tag-sa cadato sa mga cabildohan sa mga bongto.
REGIDURÍA. *f.* Catungdanan sin regidor.
RÉGIMEN. *m.* Batasan.
REGIMENTAR. *a.* Pag himo sin mga regimiento, in guinpapatigub adton mga casoldadosan nga iba.
REGIMIENTO. *m.* An mga cadatoan sa bongto.—Catungdanan sin dato ó regidor.—Usa ca panon sin mga casoldadosan, nga an ponoan nira usa nga coronel.
REGIO, GIA. *adj.* Hadianon.—*fig.* Mahal.
REGIÓN. *f.* Banua.—Región del viento.—An cahanginan.—Región frontal. An canan agtang, an dapit sa agtang.—Región mamaria. An canan mga soso, an dapit sa soso.
REGIONAL. *adj.* An tungud ó canan banua ó tuna.
REGIR. *a.* Pag buot, pag mando, pag sugo.—*Mar.* Alagad, in naalagad an sacayán sa baysalan.
REGISTRADOR. *m.* Paraosisa; parahiling.—Parasurat sa libro nga sinisiring registro.
REGISTRAR. *a.* Pag hiling; pag osisa.—Pag pasurat.—Pag huad ó pag surat sa libro nga registro.—Pag butang sin tigaman.—*r.* Parasurat.—Bungcad.
REGISTRO. *m.* Pag hiling; pag osisa.—Tigaman.—Padrón sin mga tauo.—Libro nga sinusuratan nga nag habatag sin camatuoran ngan sin camacosog san ngatanan nga carig-onan nga nag aasoy sin ano man nga catadungan hionong sin mga mangad nga diri mag cacaborobalhin san hinmomotangan, ug sin iba iba pá.
REGLA. *f.* Reglahan.—Batasan.—Lagda.—Casadangan.—Saquit sin babaye.—En regla. *m. adv. fig.* Sugad san angay.
REGLADAMENTE. *adv. m.* Sugad san angay sa casadangan.
REGLADO, DA. *adj.* An may casadangan.
REGLAMENTACIÓN. *f.* Pag hatag sin mga casugoanan nga pag aalag-don.
REGLAMENTAR. *a.* Pag hatag sin mga casugoanan nga pag aalag-don.
REGLAMENTARIO, RIA. *adj.* Sugo man, alagad san sugo.
REGLAMENTO. *m.* Casugoanan, mga turumanon.
REGLAR. *adj.* An tungud sa mga casugoanan ó mga turumanon sa mga capadian.
REGLAR. *a.* Pag badlis sin reglahan.—Pag opay sin batasan.
REGLÓN. *m.* Reglahan nga daco.
REGNÍCOLA. *adj.* Sacop sin guinhadian.—*m.* Parasurat sin mga tungud sa iya lugaringon nga banua.
REGOCIJADAMENTE. *adv. m.* Sa daco gud nga calipay.
REGOCIJADO, DA. *adj.* Macacalipay.
REGOCIJADOR, RA. *adj.* An macalipay.
REGOCIJAR. *a.* Pacalipay.—*r.* Lipay, himaya.
REGOCIJO. *m.* Calipay, calipayan, himaya.
REGODEARSE. *r. fam.* Lipay.—*fam.* Pag sorosuerte.
REGODEO. *m.* Calipay.—*fam.* Sorosuerte.
REGOJO. *m.* Pinit nga tinapay nga nabasalin, cun tapus na an pangaon.—*fig.* Bata nga gutiay an lauas.
REGOLDAR. *n.* Pag tug ab, pag bidlo.
REGOLFAR. *n.* Pag isul an tubig.
REGOLFO. *m.* Pag isul an tubig.—Casuguran.
REGONA. *f.* Calc ó araguian sin tubig.
REGORDETE, TA. *adj. fam.* Tauo nga habobo ug matamboc.
REGORDIDO, DA. *adj.* Matamboc.
REGOSTARSE. *r.* Inam, inam inam, caroy, hacaroy, hagat gat.
REGOSTO. *m.* Caipa.
REGRACIAR. *a.* Pag dios mag bayad.
REGRESAR. *n.* Uli; pag pauli; balic.—Dulhug.
REGRESIÓN. *f.* Pag isul.
REGRESO. *m.* Pag uli; pag pauli; pag balic.
REGRUÑIR. *n.* Pag iyac an bactin ó babuy.
REGUARDARSE. *r.* Pag tagam.
REGÜELDO. *m.* Tug-ab, bidlo.
REGUERA. *f.* Cale ó araguian sin tubig ngadto sa mga tanum.
REGUERO. *m.* Sapa nga gutiay.—Agas.—An agui sa mga natatagbo ó nayayabo, etc.
REGUILETE. *m.* Sómbiling.
REGULACIÓN. *f.* Pag tuhay.—Pag husay.—Catuhay, catuhayan.—Cahusay, cahusayan.
REGULADO, DA. *adj.* Angay, igo.
REGULADOR, RA. *adj.* Mag turuhay.—Mag hurusay.
REGULAR. *adj.* Angay, igo.—Casad ngan lá.—Sinisiring man—regular—an mga capadian ni San Francisco de Asís, etc.
REGULAR. *a.* Pag tuhay.—Pag husay.
REGULARIDAD. *f.* Catuhayan.—Cahusayan.—Caangayan.—Pag tuman gud san catungdanan.—Batasan, gaui.
REGULARIZAR. *a.* Pag tuhay.
REGULARMENTE. *adv. m.* Danay.—Sa buot co.
RÉGULO. *m.* Dato.—Mananap nga régulo.—Bitoon nga régulo.
REGURGITACIÓN. *f.* Pag suca.
REGURGITAR. *n.* Pag suca.—*Med.* Goa, in nagoa an nana, an tubig, etc.
REHABILITACIÓN. *f.* Pag pahiuli; pag hiuli.
REHABILITAR. *a.* Pag pahiuli; pag hiuli.
REHACER. *a.* Pag liuat sin pag buhat.—Pag pacaopay.—*v.* Pag barobag-o sin cosog.
REHACIMIENTO. *m.* Pag liuat sin pag buhat.—Pag pacaopay.—Pag barobag-o an cosog.
REHACIO, CIA. *adj.* Malaris laris; horohubia.
REHALÍ. *adj.* Looc.
REHARTAR. *a.* Pabosog, bosog caopay.
REHARTO, TA. *p. p.* Bosog caopay.
REHECHO, CHA. *adj.* Bacud, bac-dan.
REHELEAR. *n.* Pait.
REHELEO. *m.* Capait.
REHÉN. *m.* Bihag.
REHENCHIMIENTO. *m.* Pag pono liuat.
REHENCHIR. *a.* Pag pono liuat.
REHERIMIENTO. *m.* Pag ato.
REHERIR. *a.* Pag ato.
REHERRAR. *a.* Pag butang ug pag raysang liuat sin herradura.
REHERVIR. *n.* Pag caladed liuat.
REHILAR. *a.* Pag galing nga ora ora ná.
REHILETE. *m.* Sombiling.
REHILO. *m.* Corug corug.
REHINCHIMIENTO. *m.* Pag pono liuat.
REHINCHIR. *a.* Pag pono liuat.
REHOGAR. *a.* Pag loto sin sud an nga may manteca ug panacot, cundi uaray tubig ug hinay hinay an calayo.
REHOLLAR. *a.* Pag tonob liuat. pag tamac liuat.
REHOYA. *f.* Bangalug; bito nga halarum.
REHOYAR. *n.* Pag ocad liuat.

REHOYO. *m.* Bangalug; bito nga halarum.
REHUIDA. *f.* Pagiuas.—Pag isul.—Pagdiri.—Pag lihaylihay.
REHUIR. *a.* Pagiuas.—Pagisul.—Pagdiri.—Pag lihaylihay.—Quilpot; onluc; ocnul; quiribud.
REHUMEDECER. *a.* Homog; pagpahomog sin maopay.
REHUNDIR. *a.* Pagpahilarum.—Pagpalonud.—Paghilarum.—*fig.* Paggamit sin uaray polos ug uaray mán socol.
REHURTARSE. *r.* Paglupad an tamsi, pagpalaguio an bugsoc etc., in binubocad.
REHUSAR. *a.* Pagdiri; paglihaylihay.
REIDERO, RA. *adj.* Macacataua.
REIDOR, RA. *adj.* Mataua.—*s.* Parataua.
REIMPRESIÓN. *f.* Pagpamolde liuat.—Mga minolde.
REIMPRESO, SA. *p. p.* Guinpamolde liuat.
REIMPRIMIR. *a.* Pagpamolde liuat.
REINA. *f.* Hadi nga babaye.
REINADO. *m.* Pagcahadi.
REINADOR, RA. *m.* y *f.* Hadi, an maghahadi.
REINAMIENTO. *m.* Pagcahadi.
REINANTE. *p. a.* An naghahadi.
REINAR. *n.* Pagbadi.—*fig.* Reina la peste. Naglalacat an peste.—Reina el viento sur. Mahangin an salatan.
REINCIDENCIA. *f.* Pagliuat sin pacasala; pag sayop liuat.
REINCIDENTE. *p. a.* Maliuat sin pacasala; masayop liuat.
REINCIDIR. *n.* Pag liuat sin pacasala.—Hasala liuat.—Pag sayop liuat.
REINCORPORACIÓN. *f.* Pag patigub liuat.
REINCORPORAR. *a.* Pagpatigub liuat.—*r.* Patigub liuat.
REINO. *m.* Guinhadian.—*Hist. nat.* Reino animal. An cadam-an san mga camananapan.—Reino vegetal. An cadam-an san mga banua ug mga tanum.—Reino mineral. An cadam-an san mga mineral, tumbaga, salapi, bulauan, etc.
REINTEGRACIÓN. *f.* Pag bayad nga bug-os.—Pagbaui.
REINTEGRAR. *a.* Pag bayad nga bug-os.—*r.* Pagbaui.
REINTEGRO. *m.* Pag bayad nga bug-os.—Pag baui.
REIR. *n.* Pag taua.—Reirse con fuerza. Halad hagad; rugayao; rug yao; quimsat, ngimsat; cocoy.
REITERACIÓN. *f.* Pag liuat sin pag buhat.
REITERADAMENTE. *adv. m.* Sin danay.
REITERAR. *a.* Pag liuat sin pag buhat.
REITERATIVO, VA. *adj.* Maliuat liuat.
REIVINDICACIÓN. *f.* Pag baui ó pacacuha san iya tungud...
REIVINDICAR. *a.* Pag baui ó pacacuha san iya tungud.
REJA. *f.* Reja nga puthao nga gamit sa pag arado.—Calimpuso, calimposoan, caliposo.
REJERO. *m.* Parahimo sin mga calimposoan.
REJILLA. *f.* Borobentana sa mga compesalan.
REJO. *m.* Tais nga puthao.—Sogud sin potiocan.
REJÓN. *m.* Puthao nga harohalaba nga may catalsan.—Bangcao.—Caris.
REJONAZO. *m.* Pag bono sin rejón, samad.
REJONEAR. *a.* Pag bono sin rejón.
REJONEO. *m.* Pag bono sin rejón.
REJUELA. *f.* Bagahan.
REJUVENECER. *a.* Pag pacosog sa lauas.
RELACIÓN. Pag asoy; casayoran.
RELACIONAR. *a.* Pag asoy.—*r.* Tungud, labut.
RELACIONERO. *m.* Parahimo, parabaliguia sin mga siday ug casayoran.
RELAJACIÓN. *f.* Pag toros; pag luya.—Buyong.—Pag raut sin batasan.—Pag dispensa sin saad.—Pag pahuay.—*For.* Pag entrego san hocom nga singbahanon san tauo nga salaan ngadto sa hocom san bongto.
RELAJAR. *a.* Pag toros; pag luya.—Pag pahuay.—*fig.* Pag raut sin batasan.—Pag dispensa sin saad.—Pag entrego san hocom nga singbahanon san tauo nga salaan ngadto sa hocom san bongto.—Pag iban san castigo.—Buyong.
RELAMER. *a.* Pagdila liuat.—*r.* Damhil; quimhud; tamhid.—*fig.* Pag pacaopay sa bayhon.—*fig.* Parayao, dasig.
RELAMIDO, DA. *adj.* Madasig.
RELÁMPAGO. *m.* Quilat; quidlat.—*fig.* Bolog sa mata sa mga cabayo.
RELAMPAGUEANTE. *p. a.* Maquilat, maquidlat.
RELAMPAGUEAR. *n.* Quilat; quidlat.
RELANCE. *m.* Icaduha nga pag suerte.—Caagui nga ruha duha ó uaray huma hunaa.—Suerte.—Pag solud liuat sa daba an mga papeleta sa pag elección.
RELANZAR. *a.* Pag paiuas; pag diri.—Pag solud liuat sa coron an mga papeleta sa pag elección.
RELAPSO, SA. *adj.* Maliuat sin pacasala sa mao tá nga sala.
RELATADOR, RA. *adj.* Masumat; maasoy.—*s.* Parasumat; para asoy.
RELATANTE. *p. a.* Masumat; maasoy.
RELATAR. *a.* Pag sumat, panumat; pag asoy; pag suguid.
RELATIVAMENTE. *adv. m.* Tungud sa...
RELATIVO, VA. *adj.* Tungud sa...
RELATO. *m.* Panumat, pag asoy.—Susumaton, suguiron, susuguiron.
RELATOR, RA. *adj.* Manunumat, mag aasoy.—*s.* Para asoy.
RELATORÍA. *f.* Catungdanan san para asoy.
RELAVAR. *a.* Pag liuat sin pag bunac.
RELAVE. *m.* Icaduha ca pag bunac.
RELAZAR. *a.* Pag sangbud
RELEER. *a.* Pag liuat sin pag basa.
RELEGACIÓN. *f.* Pag pahingilin, pag paiuas.
RELEGAR. *a.* Pag pahingilin, pag paiuas.
RELENTE. *m.* Ton-ug.
RELENTECER. *n.* Homoc, yomo.
RELEVACIÓN *f.* Pag palutao sa mga binorda, pinintar, etc.—Pag saliuan.—Pag pagauas sin catungdanan.
RELEVANTE. *adj.* Malabao, mahal.
RELEVAR. *a.* Pag palutao sa mga binorda, pinintar, etc.—Pag saliuan.—Pag pagauas sin catungdanan.—Pag tabang, pag bulig.—Pag perdona.—*fig.* Pag palabao.
RELEVO. *m.* Saliuan.
RELICARIO. *m.* Piotan sin mga reliquia.
RELIEVE. *m.* An lutao sa mga binorda, pinintar, etc.
RELIEVES. *m. pl.* An mga nahatura cún tapus ná an pangaon.
RELIGA. *f.* Pag sacot, in an salapi sinasacot sin liga, etc.
RELIGACIÓN. *f.* Pag cod cod, pag higot liuat.—Pag tacgos sin maopay.—Pag sacot, in an salapi sinasacot sin liga, etc.
RELIGAR. *a.* Pag cod cod, pag higot liuat.—Pag tacgos sin maopay.—Pag sacot, in an salapi sinasacot sin liga, etc.
RELIGIÓN. *f.* Virtud nga igtahud ó igsingha ta sa Dios.—Religión.—Catungdanan.

RELIGIOSAMENTE. *adv. m.* Sugad san angay sa religióa.—Tuman gud.
RELIGIOSIDAD. *f.* Pag tuman san pag cacristianos.—Pag tuman.
RELIGIOSO, SA. *adj.* id.; matinumanon, masogot.—An sinolud sa pag capade; an sinolud sa pag camonja.
RELIMAR. *a.* Pag liuat sin pag ringbas.
RELIMPIAR. *a.* Pag liuat sin pag hugas, pag nisnis, pag nosnos, etc.
RELIMPIO, PIA. *adj.* Caray gud hugao.
RELINCHADOR, RA. *adj.* Mahiri hiri, mahalag hagad.
RELINCHANTE. *p. a.* Mahiri hiri, mahalad hagad.
RELINCHAR. *n.* Pag hiri hiri, pag halad hagad.
RELINCHIDO. *m.* Hiri hiri, halad hagad.
RELINCHO. *m.* Hiri hiri, halad hagad.
RELINDO, DA. *adj.* Matahum caopay, mahal caopay.
RELINGA. *f. Mar.* Pisi nga icacarig-on sa liguid sa mga layag.
RELINGAR. *a. Mar.* Pag tahi sin pisi sa liguid sa mga layag.—*n.* Pilic pilic, cuyab cuyab.
RELIQUIA. *f.* Cabilin; reliquias.
RELOJ. *m.* Orasan.
RELOJERA. *f.* Balaybalay sin orasan.
RELOJERÍA. *f.* Pagaradman sin pag himo sin mga orasan.—An guinbubuhatan sa mga orasan.—Tendahan sin mga orasan.
RELOJERO. *m.* Parahimo sin mga orasan.—Parabaliguia sin mga orasan.
RELUCIENTE. *p. a.* Masilao; mailat-igat; maranggat.
RELUCIR. *n.* Silao; ilat-igat; ranggat; quiblat; quidlap; quidlat; quinao quinao; nginao; alamag; quilat quilat; igatigat; guila guila.
RELUCHAR. *n. fig.* Pag ato ato.
RELUMBRANTE. *p. a.* Masiga, malambrag, mapaua.
RELUMBRAR. *n.* Pag siga, pag lambrag, pag paua sin daco.
RELUMBRÓN. *m.* Casiga, calumbrag, capaua nga madali lá.
RELLANAR. *a.* Pag patag liuat.—*r.* Pucan.
RELLANO. *m.* Patag patag sin buquid.
RELLENAR. *a.* Pag pono liuat.—Pag pono caopay.—Pag pono san tamsi nga guinihao sin tinadtad nga carne ug sin iba pá.—*fig.* y *fam.* Pag pacaon.—*r.* Pag bosog.
RELLENO, NA. *adj.* Pono caopay.—*m.* Carne nga tinadtad ug sin iba pá nga isinosolud sa mga tinai, sa mga tamsi nga guinihao, etc.
REMACHAR. *a.* Pag dupo; pag pilo.
REMACHE. *m.* Pag dupo; pag pilo.
REMADOR. *m.* Parabugsay; paragayong; paragaód.
REMADURA. *f.* Pag bugsay; pag gayong; pag gaód.
REMALLAR. *a.* Pag opay san mga caguis-an san batong, raya, etc., etc.
REMAMIENTO. *m.* Pag bugsay; pag gayong; pag gaód.
REMANDAR. *a.* Pag sugo sugo.
REMANECER. *n.* Pag olput.
REMANECIENTE. *p. a.* Maolput.
REMANENTE. *m.* Salin, tura.
REMANGAR. *a.* Pag caroscos, pag loh loh.
REMANGO. *m.* Caroscos, loh loh.
REMANSARSE. *r.* Pag ocoy an solug san tubig.
REMANSO. *m.* Liloan, calicoan.—*fig.* Camahinay.
REMAR. *n.* Pag bugsay; pag gaód; pag gayong.—Pag cabig.—Pag lio lio.—Pag caucao.
REMARCAR. *a.* Pag tigaman ó pag marca liuat.
REMATADAMENTE. *adv. m.* Ora ora gud.
REMATADO, DA. *adj.* Ora ora ná.—An quinastigo sin dayan nga pag presidio.
REMATAMIENTO. *m.* Catapusan.
REMATANTE. *m.* An macadara san iguinalmoneda ó iguinsubasta.
REMATAR. *a.* Pag tapus.—Pacadara san iguinsubasta ó iguinalmoneda.
REMATE. *m.* Catapusan.—Sadiag cún dao pauod.—Sungad sungad, burubuaya cún dao sesta.
REMECEDOR. *m.* Paraballbag ug paraoyog sa mga cahuy basi maholog an bonga.
REMECER. *a.* Pag oyog oyog.—Pag duyan duyan.
REMEDABLE. *adj.* Sadang pag sugad sugaron.
REMEDADOR, RA. *adj.* Masusugad sa iba.
REMEDAMIENTO. *m.* Pag sugad sugad.
REMEDAR. *a.* Pag sugad; pag sugad sugad.—Pag orit; pag sanong; anguibud.
REMEDIABLE. *adj.* Sadang pag opayon.—Sadang matambal.
REMEDIADOR, RA. *adj.* Matabang; matambal; macaopay.
REMEDIAR. *a.* Pag opay; pag pacaopay.—Pag tabang, pag bulig.
REMEDICIÓN. *f.* Pag socol liuat.—Pag tacus liuat.
REMEDIO. *m.* Catigayonan.—Caopayan.—Tambal, bolong.
REMEDIR. *a.* Pag socol liuat.—Pag tacus liuat.
REMEDO. *m.* Pag sugad sugad; casugad sugad.
REMELLAR. *a.* Pag pahamis sa mga anit basi macuha an barahibo.
REMEMORAR. *a.* Panumdum; pag pinanumdum.
REMEMORATIVO, VA. *adj.* Macacapanumdum.
REMENDADO, DA. *adj.* Cabang.—*p. p.* Tinangcopan; guinsursian.
REMENDAR. *a.* Pag tangcop; pag tabing; pag angcop; pag sursi.—Pag pahat.
REMENDÓN, NA. *s.* Paratangcop; parasursi.
REMERA. *f.* An daco nga barahibo sa catapusan sa mga paco san mga tamsi.
REMERO. *m.* Parabug say; paragayong; paragaód.—*pl.* Mag burugsay.
REMESA. *f.* Pag padolong, pag padara.
REMESAR. *a.* Pag gonit.
REMESAR. *a. Com.* Pag padolong, pag padara.
REMESÓN. *m.* Pag gonit.—An bohoc ó bongot nga guingonit.
REMESÓN. *m.* Pag padalagan san cabayo, ug pag paodong sa iya in nadadalagan.
REMETER. *a.* Pag solud liuat.—*vid.* Meter.
REMICHE. *m.* Guincacasuangan sa mag casibanco san mga bote, etc.
REMIEL. *m.* Itos, icaduha ná nga pag itos.
REMIENDO. *m.* Tangcop, angcop; sinursi; tinabing
REMILGADAMENTE. *adv. m.* Pag parayao gud.
REMILGADO, DA. *adj.* Maparayao.
REMILGARSE. *r.* Pag parayao.
REMILGO. *m.* Parayao.
REMINISCENCIA. *f.* Pag pinanumdum; panumdum; panumduman.
REMIRADO, DA. *adj.* Mabuna buna sin maopay.
REMIRAR. *a.* Pag quita, pag tan-ao, pag hiling liuat.—*r.* Pag buna buna sin maopay.—Pamalandong.
REMISAMENTE. *adv. m.* Hinay caopay, maluya caopay; maiha gud.
REMISIBLE. *adj.* Sadang perdonahan, sadang pasalioon.
REMISIÓN. *f.* Pag perdona, pag pasalio.—Camura san sala.—Camaluya.—Diri pag mangno.—Diri pag tuman.—Caiban san saquit.—Tigaman basi bilngon an casayoran cún dan sa mga libro, etc.—Pag dolong; pag padolong.

REMISO, SA. *adj.* Maluya.
REMISORIA. *f. For.* Surat sin hocom nga nagpapadolong sin causa cun an preso bá ngadto sin lain nga hocom.
REMISORIO, RIA. *adj.* Macacauara san sala.—
REMITIR. *a.* Pagdolong; pagpadolong.—Pagperdona, pag pasalio.—Pagtapud.—Pag iban an saquit, etc.
REMO. *m.* Bagsay; gayong; gaód; dinogno.
REMOCIÓN. *f.* Pag halin.—Pag cuha sin caulangan cun dao mayada.—Dao pagbantad.—Pag hucas.
REMOJADERO. *m.* Looyan.
REMOJAR. *a.* Horom; looy; lasug; tligon; tug-uoy.
REMOJO. *m.* Pag horom; pag looy; pag lasug; pag tugon; pag tug-uoy.
REMOLACHA. *f.* Tanum nga remolacha, utanon.
REMOLAR. *m.* Parahimo sin mga gayong, etc.—Guinbubuhatan san mga gayong, etc.
REMOLCAR. *a. Mar.* Pag tonda.—Pag ganoy; pag gaquit.
REMOLER. *a.* Pag todtod sin maopay. *vid.* Moler.
REMOLIMIENTO. *m.* Catodtod.—*vid.* Moler.
REMOLINANTE. *p. a.* Maalimpoporos; maaliporos; malambiong.
REMOLINAR. *n.* Aliporos; alimporos; alimpoporos; aliuoroc; aliuorong; carayacay; liro; lambiong; liboc; limbo.—*r. fig.* Arongarong.
REMOLINEAR. *n. vid.* Remolinar.
REMOLINO. *m.* Aliporos; alimporos; alimpoporos; aliuoroc; aliuorong; liro; lambiong; panig hongan.—*fig.* Cadac-an nga mga tauo.—*fig.* Carimocan.
REMOLÓN. *m.* An tangu sa babuy dapit sa ibabao. Cataisan san mga bag-ang san mga hayop.
REMOLÓN, NA. *adj.* Bayanbayan, maluya, mahubia.
REMOLONEAR. *a.* Pag bayanbayan.
REMOLQUE. *m.* Pag tonda; pag ganoy; pag gaquit. Tonda.
REMONDAR. *a.* Panguha san mga sanga ó mga saringsing nga uaray polos.
REMONTA. *f.* Pag opay sa mga sapin nga maraut ná.—An solud sa mga silla nga gamit sin pangabayo.—Pamalit ug pagmangno sa mga cabayo nga gamit sa mga casoldadosan.—*Mil.* Mga cacabayohan.—Mga casoldadosan.
REMONTAMIENTO. *m.* Pamalit sin bag-o nga mga cabayo sa mga casoldadosan.
REMONTAR. *a.* Pag alin.—Pamalit sin bag-o nga mga cabayo sa mga casoldadosan.—Pag pono sin barahibo cun iba pá san mga silla nga gamit sin pangabayo.—Pag opay sa mga sapin nga maraut ná.—*r.* Looc; laog; losoc; alin.—Pag lupad sin hitaas.—Pag abut sa tinicangan sa ano mán.
REMONTADO, DA. *adj.* Looc, losoc.
REMONTE. *m. vid.* Remontar.
REMONTISTA. *m.* Sinusugo ó tinatapuran sin pamalit sin mga cabayo.
REMOQUE. *m. fam.* Polong nga macasisina.
REMOQUETE. *m.* Sontoc.—*fig.* Polong nga macasisina.—*fam.* Pagsorosuerte.
RÉMORA. *f.* Isda nga rémora.—*fig.* Caulangan, bisan ano nga macaolang ó macahauid.
REMORDEDOR, RA. *adj.* Macaotip.
REMORDER. *a.* Pag cagat liuat; paguicagatcagat.—Otip.
REMORDIMIENTO. *m.* Otip; caotipan; caorotipan.
REMOSQUEARSE. *r. fam.* Pag tahap. *Impr.* Para, in napapara an tinta sa papel nga minolde.
REMOSTAR. *m.* Pag butang sin duga sin ubas sa daan nga alacsio.—Pag padonot sa mga bonga.—Tamis, in matamis an alacsio.
REMOSTECERSE. *r.* Donot, in nadodonot an mga ubas, nga guinpapadonot anay, basi gumoa an alacsio.
REMOSTO. *m. vid.* Remostar.
REMOTAMENTE. *adv. l.* y *t.* Harayo gud.
REMOSTO, TA. *adj.* Harayo; anapaap.
REMOVER. *a.* Pag halin.—Pag cuha san macacaulang. Pagraut, in nagraraut an lauas.—Pag hucas.—Pag obad.
REMOVIMIENTO. *m.* Pag halin.—Pag cuha san macacaolang.—Pag hucas.
REMOZAR. *a.* Pag pacosog, pag pabascug sa lauas.
REMPUJAR. *a. fam.* Pag ticuang.
REMPUJO. *m.* Pag ticuang.
REMPUJÓN. *m. fam.* Ticuang; pag ticuang.
REMUDA. *f.* Saliuan, liuan, igcacasaliuan.—Pag saliuan.
REMUDAMIENTO. *m.* Pag saliuan.
REMUDAR. *a.* Pag saliuan, pag liuan, pag salio, pag sando, pag sarosando, pag sarosaliuan; ilis, alihis.
REMUGAR. *a.* Pag quisam, pag quisamquisam.
REMULLIR. *a.* Pag pahomoc sin maopay.
REMUNERACIÓN. *f.* Pag balos, pag boblos.
REMUNERADOR, RA. *adj.* Mabalos.—*s.* Parabalos.
REMUNERAR. *a.* Pag balos, pag bablos.
REMUNERATORIO, RIA. *adj.* Igbabalos.
REMUSGAR. *a.* Pag tahap.
REMUSGO. *m.* Hangin nga mahinay hinay ug mataghum.
RENACER. *n.* Pag tauo, liuat.—Pag toroc liuat.—*fig.* Pag carauat sin gracia sa pag buniag.
RENACIMIENTO. *m.* Pag catauo liuat.—Pag toroc, panoroc liuat.—Pag carauat sin gracia.
RENACUAJO. *m.* Piso sin pacla, sapat sapat.—*fig.* y *fam.* Tauo nga pandacan ngan maisug.
RENADÍO. *m.* Humay etc., nga nanonoroc liuat
RENAL. *adj.* An tungud ó canan mga isol.
RENCILLA. *f.* Casocnit, pag suhay suhay.
RENCILLOSO, SA. *adj.* Socnitan, maquisuhay suhay.
RENCO, CA. *adj.* Piahg sa paá.
RENCOR. *m.* Casina, cadomot, domot, sicmat, silag.
RENCOROSAMENTE. *adv. m.* Madomot gud.
RENCOROSO, SA. *adj.* Madomot, madomoton, madorumton, masicmat, masilag.
RENDAJE. *m.* Mga rienda.
RENDAJO. *m.* Tamsi nga sugad sin uac.
RENDICIÓN. *f.* Pag daug.—Padaug.—Polos, capulsanan.—Cabutlao.
RENDIDAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pag paobus.
RENDIDO, DA. *adj.* Masogot; maabiabihon.—*p. p.* Binubutlao.—Dinaog, dinadaog.—Maluya ná gud.
RENDIJA. *f.* Guhang; cabutacan.
RENDIMIENTO. *m.* Cabutlao, cabudlay.—Pag daug.—Padaug.—Pag paobus.—Panolos; polos; capulsanan.
RENDIR. *a.* Pag daug.—*r.* Padaug.—*a.* Pag hatag sa iya san iya tungud.—Pag uli sa iya san quinuha ó inagao sa iya.—Pag polos, pag tolos.—Butlao, budlay, capuy.—Pag suca.—*r. Mar.* Bari, in mabari an toladoc, etc.—*r.* Ampo.—Daigui.
RENEGADO, DA. *adj.* An mabaya sa pag too can Jesucristo.—Maraut sin batasan, maraut mayacan.
RENEGADOR, RA. *adj.* An mabaya sa pag too can Jesucristo.—Mabuyayao; masumpaon.
RENEGAR. *a.* Pag baya sa pag too can Jesucristo.—Pag baya, pag diri.—Pag sumpa.—*fig.* y *fam.* Pamuyayao.
RENEGREAR. *n.* Itom.
RENGLÓN. *m.* Usa cabonyog nga letra.
RENGLONADURA. *f.* Mga badlis sa papel.

RENGO, GA. *adj.* Piang sa paá.—Dar con la de rengo. *fr. fig. y fam.* Paglimbong, bisan siya sinasaaran nga tatagan.—Hacer la de rengo. *fr. fig. y fam.* Pag pacamasaquit.
RENIEGO. *m.* Buyayao, pamuyayao.
RENITENCIA. *f.* Camadiri.
RENITENTE. *adj.* Madiri.
RENO. *m.* Bugsoc.
RENOMBRADO, DA *adj.* Bantugan, bantuganan, bansagon.
RENOMBRAR. *a.* Pag ngaran.
RENOMBRE. *m.* Icaduha nga ngaran.—Sangbay, casalangbayan, bansag, cabansagan.—Bantug, cabantugan.
RENOVACIÓN. *f.* Pag bag-o.—Renovación sa Santisimo.—Pag liuan.—Pag liuat.
RENOVADOR, RA. *adj.* Mag babag-o; malilinan; maliliuat.
RENOVAMIENTO. *m.* Pag bag-o.—Pag liuan.
RENOVAR. *a.* Pag bag-o.—Pag liuat.—Pag liuan,—Pag renovasión sa Santisimo, pag carauat sa Padre sa mga hostias nga daan ug pag butang sin bag-o.
RENOVERO, RA. *m. f.* An mapatubo nga diri angay sa salapi, etc.
RENQUEAR. *n.* Quiang quiang.
RENTA. *f.* Bayad.—Polos, panolos.—Buhis.
RENTADO, DA. *aaj.* An macaráuat san tolos; binabayaran.
RENTAR. *a.* Pag tolos.
RENTERO, RA. *adj.* Mabuhis.—*m.* y *f.* An macarauat sin oma etc., nga iguin abang sa iya.—*m.* An mapaabang sin oma, etc.
RENTILLA. *f.* Sugad sa baraja.
RENTISTA. *com.* An may cabatiran hionong sa mga manggad nga sinisiring nga canan hadi.—An macarauat sin bayad nga canan papel sa estado.
RENTO. *m.* Bayad, buhis.
RENTOY. *m.* Sugat sa baraja.
RENUENCIA. *f.* Pag diri.
RENUENTE. *adj.* Madiri, masucuahi.
RENUEVO. *m.* Saring-sing, palongpong.—Saha cún dao saguing ó abaca.—Dabong cún dao cauayan.—Pag bag-o; pag liuan; pag liuat.
RENUNCIA. *f.* Pag pahucas; pag diri; pag licay; pag baya.—Surat nga paquimalooy sin pag pahucas.
RENUNCIABLE. *adj.* Sadang mabaya.
RENUNCIACIÓN. *f.* Pag pahucas; pag baya; pag diri; pag licay.
RENUNCIAMIENTO. *m.* Pag pahucas; pag baya; pag diri; pag licay.
RENUNCIAR. *a.* Pag pahuas; pag baya.—Pag diri.—Pag licay.
RENUNCIATORIO. *m.* An binil-nan siu ano lá.
RENUNCIO. *m.* Pag sala.
REÑIDAMENTE. *adv. m.* Pag auay gud; pag suhay gud, etc.
REÑIDERO. *m.* Bulang, bublangan; auayan.
REÑIDO, DA. An nasisina sa lain.
REÑIDOR, RA. *adj.* Maquiaauayon; maquisu suhayon.
REÑIDURA. *f. fam.* Pag sauay.
REÑIR. *n.* Pag suhay. Pag auay; pag sari; gongot; sucang; asdang; pag gangay; bingad; cugang; hamlag; pooc.—*a.* Pag sauay, pag is-gui.
REÑIR los perros. Culcul.
REÑIR los puercos. Bugno, tigma, tigmi.
REÑIR los gallos. Bulang.—Poroc. Poproc.
REO. *com.* Salaan.
REOJO. (MIRAR DE). *fr.* Quinhat.
REORGANIZACIÓN. *f.* Pag pacaopay, pag pacaangay.
REORGANIZAR. *a.* Pag pacaopay, pag pacaangay.
REPACER. *a.* Pag sab sab.
REPAGAR. *a.* Pag bayad sin daco ó damo.
REPAJO. *m.* Libon sin tanum ó mga cahuy cahuy.
REPANCHIGARSE. *r.* Pag lingcod nga baga pag huy-ang.
REPANTIGARSE. *r.* Pag lingcod nga baga pag huy-ang.
REPAPILARSE. *r.* Pag caon sin damo.
REPARABLE. *adj.* Sadang pag opayon; sadang matambal.—Angay ó tacús panginanohun.
REPARACIÓN. *f.* Pag pacaopay.—Paquipag salio, paquiperdona.
REPARADA. *f.* Pag licay san lauas sin tigda cay quinalasan, etc.
REPARADO, DA. Guinpacaopay.
REPARADOR, RA. *adj.* Mag papacaopay.—An maasa sa ano man nga sayop, etc.—Macacaopay, macacacosog.
REPARAMIENTO. *m.* Pag pacaopay; pag opay.
REPARAR. Pag pacaopay.—Pag sol-ong; pag bid bid.—Panginano.—Paquipag salio, paquiperdona.—Pag sagang.—Pag pahiuli san cosog.—Pag hiling sin maopay.
REPARATIVO, VA. *adj.* Macacaopay.
REPARO. *m.* Pag pacaopay; pag opay; pag tambal.—Cacurian, caolangan.—Baga caauod.—Biray, binibin, binabin.
REPARÓN, NA. *adj.* An maasa sa ano man nga sayop sa igcasitaoo.
REPARTIBLE. *adj.* Sadang mabahin bahin.
REPARTICIÓN. *f.* Pag bahin, pag bahin bahin; pag gahin; pag malon; pag pahat.
REPARTIDAMENTE. *adv. m.* Binahin bahin gud.
REPARTIDERO, RA. *adj.* An pag bahin bahinon.
REPARTIDOR, RA. *s.* Parabahin; paragahin; paramalon; parapahat.—Parahatag san tag-sa san iya tungud.
REPARTIMIENTO. *m.* Pag bahin; pag bahin bahin; pag malon; pag pahat.—Carig-onan nga casayoran san ibinahin sa iya.—Buhis; amot.
REPARTIR. *a.* Pag bahin; pag bahin bahin. Pag malon. Pag pahat. Pag gahin. Pag hicun; pag hiras; pag agsam.
REPARTO. *m.* Pag bahin; pag bahin bahin; pamalon; pag gahin; pag pahat.
REPASADERA. *f.* Sapio. Alapris.
REPASADORA. *f.* Parapabuscag san barahibo sin carnero, etc.
REPARAR. *a.* Pag agui liuat.—Pag pabuscag san barahibo sin carnero, etc.—Pag hiling liuat.—Pag asoy liuat.—Pag subad, pag subad subad, pag sumay sumay.—Pag tahi san mga caguis-an.
REPASATA. *f. fam.* Pag sauay.
REPASO. *m.* Pag agui liuat.—Pag hiling liuat.—Pag subad liuat.—Pag uli uli san guinaad-man, basi an pag hibaro.
REPASTAR. *a.* Panab sab liuat.
REPASTO. *m.* Panab sab.
REPECHAR. *a.* Pag sagca, pag tocad sin buquid, etc.
REPECHO. *m.* Pongtud; sanicad; tayud; balud; bangilid; bongtud; gorud gotud.—Á repecho. *m. adv.* Pag sagca, pag tocad sin buquid.
REPELADA. *adj.* Ensalada nga mag calain lain an mga utan.
REPELADURA. *f.* Pag arot liuat.—Himolbol.
REPELAR. *a.* Pag gonit.—Pag padalagan san cabayo sin diri harayo.—Pag haras, pag gata.—*fig.* Pag iban.—Culaguiton; dábis.
REPELENTE. *p. a.* Macapaiuas.

REPELER. Paiuas, paiuay.—Pag patuc.
REPELO. *m.* Supat supat.—*fig.* y *fam.* Pag suhay nga madalí lá.
REPELÓN. *m.* Pag gonit.—Usa capiri, usa capinit.—*fig.* Usa capagdalagan san cabayo.—Á repelones. *m. adv.* Hinay hinay, cay baga macuri ó madiri siya siton.—De repelón. *m. adv.* Sin dugmit.
REPELOSO, SA. *adj.* Supat supat.—*fig.* y *fam.* Puscanon.
REPELLAR. *a.* Pag paletada.
REPENSAR. *a.* Pag huna huna sin maopay.
REPENTE. *m.* Calit, tigda.—De repente. *m. adv.* Sin tigda, calit, dorosog.
REPENTINAMENTE. *adv. m.* Sin tigda, calit, dorosog.
REPENTINO, NA. *adj.* Tigda, calit, alatas.
REPENTÓN. *m.* Bisan ano nga maabut nga calit ug tigda.
REPEOR. *adj.* Guimamarauti.—*adv. fam.* Labi gud nga maraut.
REPERCUDIDA. *f.* Caontol, caisul.
REPERCUDIR. *n.* Ontol, isul.—Dungug.
REPERCUSIÓN. *f.* Caontol, caisul.—Cabislao.
REPERCUSIVO, VA. *adj. Med.* Tambal nga magpapaisul san saquit.
REPERCUTIR. *n.* Ontol, isul.—Bislao.—*a. Med.* Pagpaisul san saquit.—Dungug.
REPERTORIO. *m.* Libro nga panumduman. — Casayoran nga lactud.
REPESAR. *a.* Pag timbang liuat.
REPESO. *m.* Pag timbang liuat.—Lugar nga pagtitimbangan liuat san abaca, etc.
REPETICIÓN. *f.* Pag liuat sin pag buhat, pag polong, etc.—Pag subad subad.
REPETIDAMENTE. *adv. m.* Sin agsub.
REPETIR. *a.* Pag liuat sin pag buhat, pag polong, etc.—Pag subad, pag subad subad, pag sumay sumay; pag hipuat.
REPICAR. *a.* Pag tarotad tad.—Pag repique sa mga linganay.—Pag bono liuat. — *r.* Pag dasig, pag parayao.
REPINARSE. *r.* Pag looc.
REPINTAR. *a.* Pag liuat sin pag pintar.—*r.* Pag hiso, pag hirog sa bayhon sin mga color.
REPIQUE. *m.* Pag repique; bolos.—*fig.* Pag suhay.
REPIQUETE. *m.* Repique, cundi madagmit an pagrepique.
REPIQUETEAR. *a.* Pag repique. *Mr. fig.* y *fam.* Pag suhay.
REPIQUETEO. *m.* Pag repique.
REPISA. *f.* Burugtangan sin mga baso, etc.
REPISO. *m.* Alacsio nga repiso.
REPISO, SA. *adj.* Mabasulon, mahinulsulon.
REPIZCAR. *a.* Pag pidlit.
REPIZCO. *m.* Pidlit.
REPLANTAR. *a.* Pag tanum liuat.
REPLANTEAR. *a.* Pag latid liuat sa ibabao sa mga simiento.
REPLANTEO. *m.* Pag latid liuat sa ibabao sa mga simiento.
REPLECIÓN. *f.* Latud, calatud.
REPLEGAR. *a.* Pag pilo.—*r. Mil.* Pag isul.
REPLETO, TA. *adj.* Pono; bosog.
RÉPLICA. *f.* Baton, sagbang.
REPLICADOR, RA. *adj.* Mabaton.—*s.* Parabaton.—Masagbangon.
REPLICAR. *a.* Pag baton.—Pag sagbang.
REPLICÓN, NA. *adj. fam.* Mabaton; masagbangon.
REPOBLACIÓN. *f.* Pag bongto liuat.
REPOBLAR. *a.* Pag bongto liuat.
REPOLLAR. *n.* Pag repoyo an mga tanum.
REPOLLO. *m.* Repoyo, coles nga uaray pag bubuscag.
REPOLLUDO, DA. *adj.* Tanum nga uaray pag bubuscag an dahon.—*fig.* Bac-dan, matamboc ug habobo.
REPOLLUELO. *m.* Repoyo nga gutiay.
REPONER. Pag butaug liuat.—Pag ayao sa mga culang pá.—Pag sagbang; pag patuc.—*For.* Uli, in pinauuli an caliponган san daan nga hinmumutangan. —*r.* Pag opay.—*r.* Pag lucat; pag baui sin manggad, etc.
REPORTACIÓN. *f.* Pag cahinay sin buot.
REPORTAMIENTO. *m. vid.* Reportar.
REPORTAR. *a.* Pag pogong, pag hauid.—Pag dangat, pacacuha.—Pag dolong, pag dara.—*r.* Amdong.
REPOSADAMENTE. *adv. m.* Maminggao gud, murayao gud
REPOSADO, DA. *adj.* Maminggao; murayao.
REPOSAR. *n.* Murayao, minggao; pag pahuay.—*r.* Lugdang.
REPOSICIÓN. *f.* Pag butang liuat.—Pag opay.
REPOSITORIO. *m.* Piotan, pirindan, capirindan, pamimindan.
REPOSO. *m.* Pag pahuay; caminggao, camurayao, camurayauan.
REPOSTE. *m.* Despensa.
REPOSTERÍA. *f.* An balay nga guinbubuhatan sin mga matam-is.—Burugtangan ó tiripigan san mga matam-is.
REPOSTERO. *m.* Parahimo sin mga matam-is.—Surugoon san hadi, baga portero.
REPREGUNTA. *f.* Icaduha nga pag paquiana.
REPREGUNTAR. *a.* Pag paquiana liuat.
REPRENDER. *a.* Pag sauay, socud, sugui, soson, auay, badlong.
REPRENSIBLE. *adj.* Tacús pag sauayon,
REPRENSIÓN. *f.* Pag sauay.
REPRENSOR, RA. *s.* Parasauay.
REPRESA. *f.* Bungatud.
REPRESAR. *a.* Pag baui san sacayán nga binihag. —Pag apud san tubig.
REPRESENTABLE. *adj.* Sadang igpahayag, sadang igpaquita.
REPRESENTACIÓN. *f.* Pag pahayag, pag paquita.—Alid aguid, alid aguiran, anino.—Baga cabantugan san tauo.
REPRESENTADOR, RA. *adj.* Mapahayag, mapaquita.
REPRESENTANTE. *p. a.* Mapahayag, mapaquita. —*com.* Liuan nga tinatapuran.—Comediante.
REPRESENTAR. *a.* Pag pahayag, pag paquita.—Alid-aguid, anino, panganino.—Pag busla.—Pag alagsad. —Pag pahibaro.—Pag comedia.
REPRESIÓN. *f.* Pag baui san sacayán nga binihag.—Pag apud san mga tubig.—Pag pogong, pag pigol, pag hauid.
REPRESIVO, VA. *adj.* Macacapogong, macacapigol, macacahauid.
REPRIMENDA. *f.* Pag sauay nga macosog.
REPRIMIR. *a.* Pag pogong, pag pigol, pag hauid.
REPROBABLE. *adj.* Sadang pag dirion.
REPROBACIÓN. *f.* Pag diri. Pag capinilian.
REPROBADAMENTE. *adv. m.* Dirion gud, diniri gud.
REPROBADO, DA. *adj.* Pinilian. Diniri. Dinidirian.
REPROBADOR, RA. *s.* Paradiri.
REPROBAR. *a.* Pag diri; pag paiuas.
REPROBATORIO, RIA. *adj.* Macacadiri.

RÉPROBO, BA. *adj.* Pinilian.
REPROCHAR. *a.* Pag boyboy.—Pag paiuas, pag diri.
REPROCHE. *m.* Pag boyboy.—Pag paiuas, pag diri.
REPRODUCCIÓN. *f.* Pag tubo liuat, pag bonga liuat, etc.—Pag liuat sin pag siring.
REPRODUCIR. *a.* Pag tubo liuat, pag bonga liuat, etc.—Pag liuat sin pag siring.—*r.* Runhat.
REPROMISIÓN. *f.* Pag saad liuat.
REPROPIARSE. *r.* Pag laris an hayop.
REPROPIO, PIA. *adj.* Hayop nga malaris.
REPRUEBA. *f.* Pag basi liuat, pag sulay liuat.
REPTIL. *m.* Mananap nga diri siquihan ó halipotay an teel.
REPÚBLICA. *f.* Bongto nga uaray hadi ug sarosaliuan lá an mga ponoan.
REPUBLICANO, NA. *adj.* An tungud ó canan republica.—Sacop sin republica.—Capil sa republica.
REPÚBLICO. *m.* Tauo nga cadunganan, mahal.
REPUDIACIÓN. *f.* Pag baya, pag diri, pag licay.
REPUDIAR. *a.* Pag baya sa lugaringon nga asaua nga babaye.—Pag baya, pag diri, pag licay.
REPUDIO. *m.* Pag baya sa lugaringon nga asaua nga babaye.
REPUDRIR. *a.* Donot caopay.—*r.* Sáquit, in nasasáquit caopay an casing casing tungud sin cabidoan, etc.
REPUESTO. *m.* Mga guinaandam, nga guintitima.—Burugtangan sin mga mag calain lain nga gamit sa pag caon.—De repuesto. *m. adv.* Tingali, bain, bangin.
REPUGNANCIA. *f.* Patuc, capatuc.—Pag diri.—Cangalas.
REPUGNANTE. *p. a.* Mapatuc.—Madiri.—*adj.* Macacangalas.
REPUGNANTEMENTE. *adv. m.* Sa daco nga capatuc.—Sa daco nga pag diri.—Sa daco nga cangalas.
REPUGNAR. *a.* Pag patuc.—Pag diri.—Ngalas. Sosor, sosum.
REPULGAR. *a.* Pag bilit.
REPULGO. *m.* Bilit.
REPULIDO, DA. *adj.* Ogdayon.
REPULIR. *a.* Pag pahamis liuat.—Ogday.
REPULSA. *f.* Pag diri sin pag hatag; pagtamay; pagpaiuas.
REPULSAR. *a.* Pag tamay; pag diri sin pag hatag; pag paiuas.
REPULSIÓN. *f.* Pag paiuas.—Pag tamay; pag diri sin pag hatag.
REPULSIVO, VA. *adj.* Macacaiuas.
REPULLO. *m.* Odiong nga gutiay.—Caculba.
REPUNTA. *f.* Rauis, carauisan.—Halipotay; gutiay.—Suhay.
REPUNTAR. *n. Mar.* Pag taob.—*r.* Pag raut an alacsio.—*fig.* y *fam.* Sina in nasisina an tauo.
REPUTACIÓN. *f.* Sangbay; bansag; cadunganan.
REPUTAR. *a.* Pag hunahuna.
REQUEBRAR. *a.* Pag boong boong.—*fig.* Pag sorosuerte.
REQUEMADO, DA. *adj.* Sonog caopay.—Tubod caopay.
REQUEMAMIENTO. *m.* Cahapdos sa baba ó dila.
REQUEMAR. *a.* Pag sonog liuat.—Pag paso an lauas. Pag tahay.
REQUEMAZON. *f.* Cahapdos sa baba ó dila.
REQUERIDOR, RA. *adj.* Mag papahibaro.—Mahiling, maosisa.
REQUERIMIENTO. *m.* Pag pahibaro.
REQUERIR. *a.* Pag pahibaro.—Pag hiling, pag osisa.—Casoroc-an, quinahanglan.—Pag sagda.
REQUESÓN. *m.* Gatas nga binagtic cay guinlaso.
REQUESTA. *f.* Pag pahibaro.
REQUIEBRO. *m.* Pag boong boong.—Pag sorosuerte.
REQUILORIO. *m. fam.* Damo nga mga polong nga uaray man polos.
REQUINTADOR, RA. *m.* y *f.* An mapalabao.
REQUINTAR. *a.* Pag palabao.—Pag palabao sin icalima ca parte.
REQUINTO. *m.* An icaduha nga icalima nga nacucuha sa usa nga caisipan nga nacuhaan ná san icalima ca parte.—Pag palabao sin icalima ca parte.
Toronggon nga requinto.—An músico nga parahoyop siton.
REQUÍSA. *f.* Pag hiling, pag sodoy.
REQUISICIÓN. *f.* Icaduha nga pag isip sa bisan ano.
REQUISITO. *m.* Casoroc-an, quinahanglan.
REQUISITORIO, RIA. *adj. For.* Surat sin usa nga hocom ngadto sin lain man nga hocom, basi cun masasadang, matuman an sugo niya.
RES. *f.* Hayop. *pl.* Cahayopan.
RESABER. *a.* Hibaro caopay, maaram caopay.
RESABIAR. *a.* Pag raut sin batasan.—*r.* Sina, in nasisina an tauo.
RESABIDO, DA. *adj.* An nag papacamaaram.
RESABIO. *m.* Maraut nga carasa.—Batasan nga maraut.
RESACA. *f.* Pag balic balic an tubig sa dagat dican sa tabi ngadto sa lauod, hica.
RESALADO, DA. *adj. fig.* y *fam.* Maopay nga cabacdao, maopay nga cahimo.
RESALGA. *f.* Sag mao.
RESALIR. *n.* Labao.
RESALTAR. *n.* Ontol.—Butas.—Labao.—*fig.* Dayag.
RESALTE. *m.* Labao.
RESALTO. *m.* Caontol.—Labao.
RESALUDAR. *a.* Pag balos san pag abi abi.
RESALUTACIÓN. *f.* Pag balos san pag abi abi.
RESALVO. *m.* Og bus nga binibilin in macuha an iba nga mga sanga sanga.
RESARCIBLE. *adj.* Sadang pag babay-dan.
RESARCIMIENTO. *m.* Pag bayad.
RESARCIR. *a.* Pag bayad.
RESBALADERO. *m.* Cadolon-tan.—Hitalindasan.
RESBALADIZO, ZA. *adj.* Madalonot; dali pos pos; dulanos; culamug; dalomog; dalhug; dang lug; hanlas; daloso; dalosot; dalisot.
RESBALADOR, RA. *adj.* Madalonot.
RESBALADURA. *f.* Hintalindasan.
RESBALAMIENTO. *m.* Hitalindas.—*vid.* Resbalar.
RESBALAR. *n.* y *r.* Tandas; tip gas; talindas; tumalindusay; balinas; palinas; bagnas, habagnas; baquinas; dalasdas; dalinas; dalioros; dalisot; dalosdos; damolas; dulanos; halos hos; os-os; lugas; lip das; cugas; dalonot.
RESBALÓN. *m.* Hitalindas. *vid.* Resbalar.
RESBALOSO, SA. *adj.* Madalonot; dali pos pos; dulanos; culamug; dalomog.
RESCALDAR. *a.* Pag lapua.—Pag baga.
RESCATADOR, RA. *adj.* Manlulucat; mamamaui.—*s.* Paralucat.
RESCATAR. *a.* Pag lucat; pag baui.
RESCATE. *m.* Pag lucat; pag baui.—Lucat.
RESCAZA. *f.* Isda nga rescaza.
RESCINDIR. *a.* Pamad bad sin carocayacan, catungdanan, etc.
RESCISIÓN. *f.* Pamad bad sin carocayacan, catungdanan, etc.

RESCISORIO, RIA. *adj.* Macabad bad.—Sadang mabad bad.
RESCOLDERA. *f.* Saquit sa soroc soroc.
RESCOLDO. *m.* Alinsoob.—*fig.* Baga catahap.
RESCRIPTO. *m.* Sugo sin labao nga ponoan.
RESCRIPTORIO, RIA. *adj.* An tungud ó canan sugo sin labao nga ponoan.
RESECACIÓN. *f.* Pag pamara; pag mara. Pag paoga; caoga.
RESECAR. *a.* Pag pamara; pag mara.—Pag paoga; oga.
RESECCIÓN. *f.* Pag otud sin tul-an.
RESECO, CA. *adj.* Mamara caopay; maoga caopay.—Magasa caopay.
RESEDA. *f.* Banua nga reseda, mahamut.
RESEGAR. *a.* Pag liuat sin pag ani ó pag bari sin humay, etc.
RESELLAR. *a.* Pag marca liuat.
RESELLO. *m.* Pag marca liuat; icaduha nga pag marca.
RESEMBRAR. *a.* Pag tanum liuat; pag pugas liuat.
RESENTIMIENTO. *m. fig.* Silag, casilag, casina.
RESENTIRSE. *r.* Ticacuri; ticaluya; ticabari; ticaboong, etc.—*fig.* Silag, sina, in masisina an tauo.
RESEÑA. *f.* Pag pasalista sa mga soldados.—Tigaman.—Lactud nga casayoran.
RESEÑAR. *a.* Pag surat san mga señas ó mga tigaman basi quilal-on an tauo.—Lactud nga pag asoy, pag asoy sin lactud.
RESEQUIDO, DA. *adj.* Mamara; maoga.
RESERVA. *f.* Pag timos, pag tipig.—Secreto, hilum, hilit.—Pag higauas.—Camatagam.—Pag reserva sa Santísimo Sacramonto.—Á reserva. *m. adv.* Sa hilum, sa hilit: gauas.—Sin reserva. *m. adv.* Dayag caopay.
RESERVACIÓN. *f.* Pag timos, pag tipig, pag tagana, pag hungay.—*vid.* Reservar.
RESERVADAMENTE. *adv. m.* Sa hilum, sa hilit.
RESERVADO, DA. *adj.* Matagam.—Madoroto, buotan.
RESERVAR. *a.* Pag timos, pag tipig, pag tagana, pag hungay.—Pag langan, pag langan langan.—Pag gauas; pag higauas; pag pahigaúas.—Pag tagana.—Pag hilum, pag hilit.—Pag tago, pag licao.—Pag solud ó pag reserva sa Santísimo Sacramento sa sagrario.—*r.* Tagam.
RESFRIADO. *m.* Sip-on.—Pag bobo sin tubig sa tuna.
RESFRIADOR, RA. *adj.* Macatag hum; macasip-on.
RESFRIADURA. *f.* Sip-on.
RESFRIAMIENTO. *m.* Catag hum, cahagcot; camatag hum, camahag cot.
RESFRIANTE. *p. a.* Macataghum, macahagcot.
RESFRIAR. *a.* Taghum, hagcot.—*r.* Sip-on.
RESFRIO. *m.* Sip-on.
RESGUARDAR. *a.* Pag bantay.—*r.* Intap.—Salipud.
RESGUARDO. *m.* Bantay.—Carig-onan.—Sasalip-dan.—Mga bantay basi diri macaagui an mga may dara nga estrabio.
RESIDENCIA. *f.* Oroquian, pinoporocoan.—Pag osisa san nagcaput sin catungdanan ug inmiuas ná siya.—Mga didiligencia nga guinbuhat sa tauo nga guinresidensiahan.
RESIDENCIAL. *adj.* An catungdanan nga angay pag-osisahan ó pag residensiahan.
RESIDENCIAR. *a.* Pag osisa, pag residencia cun naonano an iya pag tuman san catungdanan nga itinapud sa iya.
RESIDENTE. *p.* Maocoy, mahonong, maporoco, mapuyo.
RESIDIR. *n.* Ocoy, honong, poroco, puyo.
RESIDUO. *m.* Tura, bahin nga mahatura.—Larug, calangcagang, talangtagang.
RESIEMBRA. *f.* Pag tanum.
RESIGNA. *f.* Pag baya sin catungdanan nga singbahanon cay basi carauaton sin lain nga tauo.
RESIGNACIÓN. *f.* Pag alagad sa lain nga tauo, etc.—Pag baya sin catungdanan nga singbahanon cay basi carauaton sin lain nga tauo.—Caoyon, caabuyon, pag caoyon, pag caabuyon.
RESIGNADAMENTE. *adv. m.* Sa pag alagad gud nga ticang sa buot.
RESIGNAR. *a.* Pag baya sin catungdanan nga singbahanon cay basi carauaton sin lain nga tauo.—Pag hatag san mando sa lain nga tauo, cundi dali lá.—*r.* Alagad, pag oyon.
RESIGNATARIO. *m.* An macarauat san resigna ó catungdanan nga singbahanon nga binabayaan.
RESINA. *f.* Taguc, calolot.
RESINÍFERO, RA. *adj.* Tagucan.
RESINOSO, SA. *adj.* Tagucan.
RESISA. *f.* An icaualo ca parte nga quinucuha sadton icaualo mán ca parte nga sinocot san alacsio, suca ug lana.
RESISAR. *a.* Pag iban.
RESISTENCIA. *f.* Pag ato, pag asdang.—Pag patuc.—Baga carig-onan.
RESISTENTE. *p. a.* Maato.
RESISTERO. *m.* Adlaui.—Capaso san adlao.—Pinapasoan san adlao.
RESISTIBLE. *adj.* Sadang aatohun.—Sadang antoson, sadang ilubon.
RESISTIDERO. *m.* Adlaui.—Capaso san adlao.—Pinapasoan san adlao.
RESISTIDOR, RA. *adj.* Maato.
RESISTIR. *a.* Pag ato, pag asdang.—Pag antos, pag-ilub.—Pag patuc.—Sucuahi; sungquig; suqui.
RESMA. *f.* An usa ca resma may caruhaan ca mano nga papel, cun lima cagatos nga mga pliego.
RESOBRAR. *n.* Capin ná, cun damo in nahatura ó nahasalin.
RESOBRINO, NA. *m.* y *f.* Omancon nga icaduha ó anac sin omancon.
RESOL. *m.* Bislao san adlao.
RESOLANA. *f.* Lugar nga paadlauan in napaadlao dida an tauo.
RESOLUCIÓN. *f.* Pag sugo, pag buot.—Baga camaisug.—Casayoran sin ano mán nga hiboronган ó cacurian.
RESOLUTO, TA. *adj.* Baga maisug, malacsi.—Lactud.—Lasgud, batid.
RESOLVER. *a.* Pag sugo, pag buot.—Pag lactud.—Pamadbad sin hiboronган ó pag hatag sin casayoran.—Hungao cun dao saquit, naiban ná.—Tunao.—*r.* Ahas, pacapangahas sin pag polong ó pag buhat—Tigub.—*Med.* Hop hop.
RESOLLAR. *n.* Pag guinhaua; pag boro boro; otnga; agoc-oc.
RESONACIÓN. *f.* Catonug.—*vid.* Resonar.
RESONANCIA. *f.* Catonug.—*poét.* Caarangay.
RESONANTE. *p. a.* Matonug.
RESONAR. *n.* Tonug; aningal; sanong; cagot cot; cagulicot; hagodol; alangiog; alagung gung; hagubohob; hagong hong.
RESOPLAR. *n.* Agomud; agontug; hagac-hac.—Pusngac; bughor; haluc haguc.
RESOPLIDO. *m. vid.* Resoplar.
RESOPLO. *m. vid.* Resoplar.
RESORBER. *a.* Pag higop liuat.
RESORTE. *m.* Mueye sa mga máquina, etc.—*fig.* Catigayonan.
RESPALDAR. *m.* Sandigan.

RESPALDAR. *a.* Pag surat sin bisan ano sa luyo sin sinurat.—*r.* Pag sandig.
RESPALDO. *m.* Sandigan.—Luyo sin surat.
RESPECTIVAMENTE. *adv. m.* Cún sa pananglit, sa tunǧud sa...
RESPECTIVE. *adv. m.* Cún sa pananglit, cún sa tunǧud sa...
RESPECTIVO, VA. *adj.* Tunǧud sa...
RESPECTO. *m.* Tunǧud; labut; hionong.
RESPETABILIDAD. *f.* Cadarayauon; camatahuron.
RESPETABLE. *adj.* Darayegon, matahuron, matalahuron, talahuron.
RESPETADOR, RA. *adj.* Matahud.
RESPETAR. *a.* Pag tahud, pag taha, pag banicug, pag gahub.
RESPETO. *m.* Pag tahud; catahud; catalahuran; pagcabanicug.—Tunǧud.—Bisan ano nga iguinaandam.—Respetos humanos. Mga caauod nga calibutanon.
RESPETOSAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagcatahud.
RESPETOSO, SA. *adj.* Matinahuron.—Matahud.
RESPETUOSAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pagcatahud.
RESPETUOSO, SA. *adj.* Matinahuron.—Matahud.
RESPICE. *m. fam.* Pag baton nga baga pag isug.—Pag sauay, pag isgui.
RESPIGADOR, RA. *s.* Paraporot san mga ohay nga baya san pag ani.
RESPIGAR. *a.* Pamorot san mga ohay nga baya san pag ani ó pamari.
RESPIGÓN. *m.* Sonit.
RESPINGADA. *adj.* Irong nga baga nahanǧad an catapusan.
RESPINGAR. *a.* Pag lorologso an mananap in may matocob sa iya, etc.—*fig.* y *fam.* Pag laris.
RESPINGO. *m.* Pag lorologso.—Polong nga baga agui sa pag casina.
RESPINGONA. *adj.* Irong nga baga nahanǧad an catapusan.
RESPIRABLE. *adj.* Sinisiring an hanǧin etc., nga maopay nga diri macacaraut.
RESPIRACIÓN. *f.* Pag guinhaua.—An iguiniguinhaua nga hanǧin.
RESPIRADERO. *m.* Aguian san hanǧin; araguian san calambrag.—*fig.* Pag pahuay.—Guinhaua.
RESPIRADOR, RA. *adj.* Maguiguinhaua.
RESPIRANTE. *p. a.* Maguiguinhaua.
RESPIRAR. *n.* Pag guinhaua; cuyap cuyap; usbao; otnga; hiac; hiuag; alibuay.—Hanggab.—Baho.—*fig.* Pag pahuay.
RESPIRATORIO, RIA. *adj.* An gamit sa pag paguinhaua.
RESPIRO. *m.* Pag guinhaua.—Pag pahuay.
RESPLANDECER. *n.* Quiblat, quidlat, quinao quinao, quintab, sanag, si-ao, si-ao si-ao, silac sigac, silao, silat sigat, sinao, sirac, solhug, árbol, ranggat, banag banag, banauag, bislao, dan-ag, dinga, guila guila, guilang guilang, sona, paua, guili guili, hayag, binulanan, ilat igat, inao, inǧat, inǧat inǧat, lambrag, lamrag, liuanag.
RESPLANDECIENTE. *p. a.* Mapaua, masona, mailat igat. *vid.* Resplandecer.
RESPLANDECIMIENTO. *m.* Capaua, calambrag, camapaua, camalambrag, camainǧat inǧat, camasinao, etc., etc.
RESPLANDINA. *f. fam.* Pag sauay, pag is-gui.
RESPLANDOR. *m.* Capaua, casirac, calambrag, camapaua, camasirac, camalambrag, camainǧat inǧat. *vid.* Resplandecer.
RESPONDEDOR, RA. *adj.* Mabaton.—*s.* Parabaton.
RESPONDER. *a.* Pag baton; pag tubag; pag sagbang; pag rabay.—Pag balos cún dao sa mga surat, etc.
RESPONDÓN, NA. *adj. fam.* Mabaton.—*s.* Parabaton.
RESPONSABILIDAD. *f.* Catungdanan, catungdanan sin pag bayad.
RESPONSABLE. *adj.* An may catungdanan sin pagbayad.
RESPONSAR. *n.* Pag panǧadie sin mga responso, pag responso.
RESPONSEAR. *n. fam.* Pag panǧadie sin mga responso, pag responso.
RESPONSEO. *m. fam. vid.* Responsear.
RESPONSO. *m.* Responso nga pinanǧanǧadie ó quinacanta tunǧud sa mga minatay.
RESPONSORIO. *m.* Responsorio nga pinanǧanǧadie sa catapusan sa mga leccion sa maitines, etc.
RESPUESTA. *f.* Baton.—Balos.
RESQUEBRADURA. *f.* Barana; caboonǧan; cabutacan.
RESQUEBRAJADURA. *f.* Barana; caboonǧan; cabutacan.
RESQUEBRAJAR. *a.* Barana; boong; quigang.
RESQUEBRAJO. *m. vid.* Resquebradura.
RESQUEBRAJOSO, SA. *adj.* Mabarana, maboong.
RESQUEBRAR. *n.* Ticabarana, ticaboong.
RESQUEMAR. *a.* Saplud sa baba.—Tubud.
RESQUEMAZÓN. *f. vid.* Resquemo.
RESQUEMO. *m.* Saplud sa baba.—Camasaplúd.—Catubud, maraut an baho, maraut an rasa cay natubud an loto, etc.
RESQUICIO. *m.* Sul-at sin puerta dapit sa may turunbanan.—Loho nga gutiay.—*fig.* Catigayonan.
RESTA. *f.* Pag resta cún dao sa mga pag cuenta.—An cuha sa pag resta.
RESTABLECER. *a.* Pag butang, pag pahimutang liuat.—*r.* Pag opay.
RESTABLECIMIENTO. *m.* Pag butang, pag pahimutang liuat. Pag opay.
RESTADO, DA. *adj.* Casing casinǧan, maisug.
RESTALLAR. *n.* Pag lagatuc, pag lagopò, pag lagoros.
RESTANTE. *p. a.* An mahatura, an mahasalin.
RESTAÑADURA. *f.* Pag butang liuat sin estaño.
RESTAÑAR. *a.* Pag butang liuat sin estaño.
RESTAÑAR. *a.* Pag sada, pag paisul sin dugo, etc.
RESTAÑAR. *n.* Pag lagatuc, pag lagopo, pag lagoros.
RESTAÑO. *m.* Panapton nga salapi ó bulauan nga restaño.
RESTAÑO. *m.* Pag pasada ó pag paisul sin dugo, etc.
RESTAR. *a.* Pag resta cún dao sa mga pag cuenta.—*n.* Culang pá.—Hatura, hasalin.
RESTAURACIÓN. *f.* Pag baui, pag lucat.—Pag pahiuli; pag pahimutang liuat.—Pag pacaopay.
RESTAURADOR, RA. *adj.* Macabaui.—*s.* Parabaui.
RESTAURANTE. *p. a.* Mabaui.—*s.* Parabaui.
RESTAURAR. *a.* Pag baui, pag lucat.—Pag pahiuli; pag pahimutang liuat.—Pag pacaopay.
RESTAURATIVO, VA. *adj.* Macacabaui; macacaopay.
RESTINGA. *f.* Pasig.—Hababao, hibabu-an.
RESTINGAR. *m.* Mga pasig.
RESTITUCIÓN. *f.* Pag uli sin bisan ano sa lugaringon nga tag-ada.
RESTITUIBLE. *adj.* Sadang io-oli.
RESTITUIDOR, RA. *adj.* An mauli san diri iya nǧadto san tag-ada.
RESTITUIR. *a.* Pag uli sin bisan ano sa lugaringon

nga tag-ada.—Pag pahiuli, pag pahimutang liuat.—*r.* Pag uli, pag pauli.

RESTITUTORIO, RIA. *adj. For.* Togon ó sugo sin pag pauli sin ano man sa lugaringon nga tag-ada.

RESTO. *m.* An nahatura, an nahasalin.—Tag ipus.—An cuha ó goa sa pag resta.—Restos mortales. Mga cabilin ó mga tul-an sin minatay.

RESTREGAR. *a.* Piri piti; got got; hapiod; honas; id-id; ngod ngod; gantas; moc moc; nis nis, nos nos; baguid; dac dac.

RESTRIBAR. *n.* Sarig.

RESTRICCIÓN. *f.* Pag hogot.

RESTRICTIVAMENTE. *adv. m.* Sin hogot, hogot caopay.

RESTRICTIVO, VA. *adv.* Macacahogot.

RESTRICTO, TA. *adj.* Hogot, sig pit.

RESTRINGA. *f.* Pasig.—Habubao, hibabu-an.

RESTRINGENTE. *p. a.* Macacaiban.

RESTRINGIBLE. *adj.* Sadang maiban.

RESTRINGIR. *a.* Pag iban.—Baga pag pasada.

RESTRIÑIDOR, RA *adj.* Macacasada, macacatampoy.

RESTRIÑIMIENTO. *m.* Pag pasada, pacatampoy.

RESTRIÑIR. *a.* Pag pasada, pacatampoy.

RESUCITADOR, RA. Macacabanhao; magbaranhao.

RESUCITAR. *a.* Banhao, bunhat.—*n.* Pag'cabuhi liuat, buhi liuat.

RESUDACIÓN. *f.* Pag balhas, pag bulas sin guti.

RESUDAR. *n.* Pag balhas, pag bulas sin guti.

RESUDOR. *m.* Balhas nga gutiay, bulas nga gutiay.

RESUELTAMENTE. *adv. m.* Ongud caopay, ticos caopay.

RESUELTO, TA. *adj.* Ongud, ticos, casing'casingan.—Madagmit; madoroto.

RESUELLO. *m.* Pag guinhaua.—Agoc-oc cun dao isda.

RESULTA. *f.* Caritalan.—Catapusan sin pag laranag, pag polong, etc.; guinlad-ngan.—De resultas. *m. adv.* Tungud cay.

RESULTADO. *m.* Catapusan.—Caritalan.

RESULTANCIA. *f.* Catapusan.—Caritalan.

RESULTAR. *n.* Ontol.—Hitungud.—Guican.

RESÚMEN. *m.* Lactud, calacturan.—En resúmen. *m. adv.* Sa catapusan, sa usa lá capolong.

RESUMIDAMENTE. *adv. m.* Lactud gud, lactud caopay.

RESUMIR. *a.* Pag lactud.—*r.* Hitigub.

RESURRECCIÓN. *f.* Pag cabuhi liuat, cabanhao, pag cabanhao.

RESURTIDA. *f.* Caontol.

RESURTIR. *n.* Ontol.

RETABLO. *m.* id., retablo sa mga singbahan nga burugtangan sa mga casantosan.

RETACERÍA. *f.* Mga tinabas.

RETACO. Pusil nga halipot.—Taco nga halipot nga gamit sa pag billar.—*fig.* Tauo nga popno.

RETADOR. *m.* Para ayat.

RETAGUARDIA. *f.* Catapusan nga tapoc sin mga casoldadosan, an mapaoreho.—Picar lá retaguardia. *fr. Mil.* Pag lanat sa mga caauay nga napaisul ná.

RETAHILA. *f.* Mga nag cacasonud sonud.

RETAJAR. *a.* Pag otud.—Pag taha san pluma.—Pag turi.

RETAL. Panapton nga halipot nga nahatura sa usa ca bolos.—Tinabas nga anit, etc.

RETALLAR. *n.* Panaring sing.—Pag liroc liuat.

RETALLECER. *n.* Panaring sing.

RETALLO. *m.* Saring sing.

RETAMA. *f.* Cahuy cahuy nga retama.—Banua nga retama.

RETAR. *a.* Pag ayat.—*fam.* Pag sauay.—Pag boy boy.

RETARDACIÓN. *f.* Pag camaiha, camaiha.

RETARDAR. *a.* Pag iha; pag langan langan.

RETARDO. *m.* Pag camaiha, camaiha.

RETASA. *f.* Icaduha ca pag tauad sin bale.—Pag socol liuat.

RETASACIÓN. *f.* Icaduha ca pag tauad sin bale.—Pag socol liuat.

RETASAR. *a.* Pag tauad liuat san bale.—Pag socol liuat.

RETAZAR. *a.* Pag tabas tabas.

RETAZO. *m.* Tinabas.

RETEJAR. *a.* Pag liuan sa mga teja nga maraut ná ug pag butang sin mga bag-o.

RETEJER. *a.* Pag habol sin soso.

RETEJO. *m.* Pag liuan sa mga teja nga maraut ná ug pag butang sin mga bag-o.

RETEMBLAR. *n.* Corug corug.—Oyug oyug.

RETÉN. *m.* Bisan ano nga andam ug tima cun may gamitan.—*Mil.* Mga casoldadosan.

RETENCIÓN. *f.* Pag tipig.—Pag dayon sa catungdanan, bisan may catungdanan pá nga quinarauat.—Diri pag togot, diri pag batag.—Pag sada; retención de la orina: diri paca ihi, cay nasasad-han.

RETENER. *a.* Pag tipig.—Pag dayon sa catungdanan, bisan may catungdanan pá nga quinarauat.—Diri pag togot, diri pag batag.—Pag preso.

RETENIMIENTO. *m. vid.* Retención.

RETENTAR. *a.* Bughat, pag balic an mao ngahao nga saquit.

RETENTIVA. *f.* Hinumdum.

RETEÑIR. *a.* Pag tina liuat.

RETEÑIR. *n.* Holong hogong.—Anipao.

RETESAMIENTO. *m.* Caonat.

RETESAR. *a.* Onat; pag paonat.

RETESO. *m.* Caonat.

RETICENCIA. *f.* Pag asoy, cundi diri an ngatanan: baga pag limbong.

RETÍN. *m. vid.* Retintín.

RETINA. *f.* Tauo tauo sa mata.

RETINTE. *m.* Pag tina liuat.

RETINTÍN. *m.* Holong hogong.—Anipao.

RETINTO, TA. *adj.* Baga itum.

RETIÑIR. *n.* Holong hogong.—Anipao.

RETIRACIÓN. *f.* Pag pamolde sa luyo mán, in human ná an luyo.

RETIRADA. *f.* Paisul.—Ayopan.

RETIRADAMENTE. *adv. m.* Sa tinago, tinago gud.

RETIRADO, DA. *adj.* Harayo.—An soldados nga gauas ná sa pagcasoldados; bisan ponoan sin mga casoldadosan nga ganas ná siton nga cahimtang.

RETIRAMIENTO. *m.* Pag mingao, pag licay sa mga tauo.—Caminǧao.—Caminǧauan.

RETIRAR. *a.* Paisul.—Haon.—Isdug.—Honud. *Impr.* Pag pamolde sa luyo mán, in human ná an luyo.—*r.* Pag mingao, hilit, pag licay sa mga tauo, papilio.

RETIRO. *m.* Pag mingao, hilit, pag licay sa mga tauo, papilio.—Caminǧao.—Caminǧauan.

RETO. *m.* Pag ayat; paquiauay.

RETOCAR. *a.* Pag caput caput.—Pag carocablit.—Pag carocablit.—Pag hingpit ó pag human gud sin ano mán nga buhat.

RETOÑAR. *n.* Panaring sing; pag lumat; pag biyo-os; pag borol; pag sulpo. Pag saha cún dao abaca ó saguing. Pag sugmat cún dao gauay, etc.—*fig.* Pag tubo liuat.

RETOÑECER. *n. vid.* Retoñar.

RETOÑO. *m.* Saring sing.—Saha cún dao abaca ó saguing.—Subing cún dao humay, etc.—Tarubol cún dao bagacay ó puti.—Dabong cún dao cauayan.

RETOQUE. *m.* Pag caput caput.—Pag carocablit.—Pag hingpit ó pag human gud sin ano nga buhat.—Baga pag abat sin saquit.
RETORCEDURA. *f. vid.* retorcimiento.
RETORCER. *a.* Pag lacon; pag lubag; pag biriquis; pag pisi; pag sibud; pag tangbid; pag biribid; pag quiriquid; pag lambid; pag labag. Pag limbag an lauas. Pag bing gig san oló.—Pag corong cun dao an bohoc.—Picnit cun dao an talinga.
RETORCIMIENTO. *m. vid.* Retorcer.
RETÓRICA. *f.* Pag aradman sin pag pamolong ó pag surat sin maopay.—*pl. fam.* Mga polong nga diri angay ó diri igo.
RETÓRICAMENTE. *adv. m.* Angay ug igo san retórica.
RETÓRICO, CA. *adj.* An tungud ó canan retórica.—An maaram sin retórica.
RETORNAMIENTO. *m.* Pag balos.—Pag balic, pag uli.
RETORNAR. *a.* Pag balos.—Paisul; pabalic, pauli.—*n.* Balic, uli.
RETORNO. *m.* Pag balic, pag uli.—Balos, bayad.—An uli.
RETORSIÓN. *f. vid.* Retorcer.
RETORTA. *f.* Baso nga sinisiring retorta.
RETORTERO. *m.* Pag libud libud; pag buyan buyan.—Tracr al retortero á uno. *fr. fam.* Pag sogo sugo sa iva.
RETORTIJAR. *a.* Pag corong.
RETORTIJÓN. Cacorong, pag cacorong.—Retortijón de tripas. Tigda ug dali lá nga camasool sa tiyan.—Retortijón de orejas. Picnit.
RETOSTADO, DA. *adj.* Baga tinubud, maromaitum.
RETOSTAR. *a.* Pag pritos liuat; pag sang lag cún dao loto.
RETOZADOR, RA. *adj.* Malorologso, malacsi.
RETOZADURA. *f.* Pag lorologso, lacsi.
RETOZAR. *n.* Pag lorologso, pag lacsi.
RETOZO. *m.* Pag lorologso, lacsi.
RETOZÓN, NA. *adj.* Malorologso, malacsi.
RETRACCIÓN. *f.* Pag sagda nga diri dumayon an buhat.—Pag paisul; pag isul.
RETRACTABLE. *adj.* Isolun; angay isulun cún dao polong.
RETRACTACIÓN. Pag isul sin polong.
RETRACTAR. *a.* Pag isul sin polong.
RETRAER. *a.* Pag sagda nga diri dumayon an buhat.—*r.* Ayop, dangup.—Quilpot; isul; onluc, ocnol.—Pag minga0, pag pilio.
RETRAIDO, DA. *s.* Binocot.—*pl.* Cabinoctan.—Maminga0, mapapilio.
RETRAIMIENTO. *m.* Pag isul; pag paisul.—Bocot.—Darang-pan, ayopan.
RETRANCA. *f.* Anit nga halapad, dao pisi, nga gamit sa mga hayop.
RETRASAR. *a.* Pag iha; angan angan.—*n.* Orehe; paorehe.
RETRASO. *m.* Pag iha; pag caiha; camaiha.—Pagorehe.
RETRATADOR, RA. *m.* y *f.* Pararetrato, parahimo sin mga retrato.
RETRATAR. *a.* Pag retrato; pag pintar sin tauo tauo, etc.—Pag asoy.
RETRATO. *m.* Retrato, tauo tauo etc., nga pinintar; ladauan.—Casayoran.
RETRATISTA. *m.* Pararetrato, parahimo sin mga retrato.
RETRECHAR. *n.* Isul.
RETRECHERÍA. *f. fam.* Pag limbong.
RETRECHERO, RA. *adj.* Malimbong.
RETREPADO, DA. *adj.* Mapahimlay.—Mayoad.
RETREPARSE. *r.* Pag pahimlay.—Pag yoad.
RETRETA. *f.* Pagtoctoc sa mga guimbal, basi mag pauli an mga soldados.
RETRETE. *m.* Bocot, sulud.—Calibangan.
RETRIBUCIÓN. *f.* Balos; pag balos.
RETRIBUIR. *a.* Pag balos.
RETRIBUYENTE. *p. a.* Mabalos.
RETRILLAR. *a.* Pag guioc liuat.
RETROACTIVO, VA. *adj.* Bisan ano nga may labut ó gahum sa mga adlao nga in magui.
RETROCEDER. *n.* Isul; paisul; hilasic; limbo; sibao; sibug; sical; ontol; handoroy; quilpot; onluc; ocnol; casay casay, pangasay casay.
RETROCESIÓN. *f.* Pag isul; pag paisul.
RETROCESO. *m.* Pag isul; pag paisul.—*Med.* Pag balic an saquit.
RETROGRADACIÓN. *f.* Pag isul.
RETROGRADAR. *n* Isul.
RETRÓGRADO, DA. *adj.* Maisul; mapaisul.
RETRONAR. *n.* Dalug dug, cundi harayo.
RETROPILASTRA. *f.* Haro harigue nga hadodooc sin harigue.
RETROSPECTIVO, VA. *adj.* Maisul.
RETROTRACCIÓN. *f. vid.* Retrotraer.
RETROTRAER. *a.* Pag siring nga may suseder ó inabut sa mao nga tiempo, nga diri ngagayud ansiya.
RETROVENDER. *a.* I-oli, cún an nacapalit iguinoli niya an pinalit ngadto san guinpalitan, cundi pag babay-dan man siya.
RETROVENDICIÓN. *f. vid.* Retrovender.
RETROVENTA. *f. vid.* Retrovender.
RETRUCAR. *n.* Pagsonggo an bola nga gamit sa pag billar, sa igcasibola.—Pag embite man cún dao sa sugal.
RETRUCO. *m. vid.* Retrucar.
RETRUQUE. *m. vid.* Retrucar.
RETUMBAR. *n.* Hagubohob; hagodol; agubohob; aningal; anog-og; canug cug; digahong; alangiog; alagang gung; hagong hong; hangongihong.
RETUMBO. *m.* Anog-og; digahong. *vid.* Retumbar.
RETUNDIR. *a.* Pag patopong ó pag parejo sa mga tabliya nga binutang ná sa cota.—*Med.* Pag paisul san saquit.
REUMA. *f.* Saquit nga reuma.
REUMÁTICO, CA. *adj.* An may saquit nga reuma.—An tungud ó canan saquit nga reuma.
REUMATISMO. *m.* Saquit nga reuma.
REUNIÓN. *f.* Pag tigub; pag catigub.—Catiguban.
REUNIR *a.* Pag tigub, pag tipon.—*r.* Tigub, tipon; goboc; goboy; hag boni doroy; tambong; talabcad; guindug; gahoro; tampo.
REVACUNACION. *f.* Pag carlit liuat.
REVACUNAR. *a.* Pag cadlit liuat.
REVÁLIDA. *f.* Pag aprobar.
REVALIDACIÓN. *f.* Pag rig-on, pag parig-on.
REVALIDAR. *a.* Pag rig-on, pag parig-on.—*r.* Pagaprobar.
REVECERO, RA. *adj.* Sarosaliuan.
REVEEDOR. *m.* Parahiling, paraosisa.
REVEJECER. *n.* Tigurang, in matitigurang ná an tauo, lagas, in malalagas ná an tauo, etc.
REVEJIDO, DA *adj.* Tigurang, lagas, arug.
REVELACIÓN. *f.* Pag cahayag; pag pahayag.
REVELADOR, RA. *adj.* Mapahayag.
REVELAMIENTO. *m.* Pag cahayag; pag pahayag.
REVELANDERO, RA. *m.* y *f.* An nasiring nga pinahayagan siya sa Dios, in uaray man.

REVELANTE. *p. a.* Mapahayag.
REVELAR. *a.* Pag pahayag.
REVELER. *a. Med.* Pag paisul san saquit.
REVENDEDERA. *f.* Bariuas.
REVENDEDOR, RA. *s.* Bariuas.
REVENDER. *a.* Pag bariuas.
REVENIMIENTO. *m. Min.* Pag tono.
REVENIRSE. *r.* Conot; copus; culub; itus; hagas; culbao.—Panos.—Baga pag hulas ó pag balhas cún dao cota, pintar, asin, etc.—*fig.* Pag alagad na sin gutiay.
REVENTA. *f.* Icaduha ná ngā pag baliguia.
REVENTADERO. *m.* Cacurian, casaquitan.
REVENTAR. *n.* Haguios; higsa; liqui; busod; boto; pigsa; pusa; tiris; todos; lapia; liti.—*fig.* Ipa, pagcaipa sin daco.—*fig.* Capuy, butlao.
REVENTAZÓN. *f.* Pag pusa.—Pag bosud.—Pag boto. Caboboongan.
REVENTÓN. *adj.* Bosud.—*m.* Pag pusa.—Pag bosud.—Pag boto.—*fig.* Buquid ngā tindug caopay, macuri an pag sagca.—*fig.* Cacurian, casaquitan ngā daco.
REVER. *a.* Pag hiling liuat.
REVERBERACIÓN. *f.* Cabislao; caquidlap; pagcangilab ngilab.
REVERBERAR. *n.* Bislao; ngilab ngilab; quidlap.
REVERBERO. *m.* Cabislao; caquidlap; pagca ngilabngilab.—Bislauan.—Parol ngā binibislauan san suga.
REVERDECER. *n.* Pag lurab an mga tanum ó banua.—*fig.* Pag bag-o sin cosog.
REVERDECIENTE. *p. a.* Malurab.
REVERENCIA. *f.* Pag tahud; catahud; pag catahud.—Catalahuran.
REVERENCIABLE. *adj.* Matahuron, talahuron.
REVERENCIADOR, RA. *adj.* Matahud.
REVERENCIAL. *adj.* Matahuron.
REVERENCIAR. *a.* Pag tahud, pag taha.
REVERENDO, DA. *adj.* Matahuron talahuron.
REVERENTE. *adj.* Matahud.
REVERSIBLE. *adj. For.* An sadang iooli sa daan ngā tag ada
REVERSIÓN. *f.* Pag oli.
REVERSO. *m.* Cababalic-dan, luyo.
REVERTER. *n.* Auas.
REVÈS. *m.* Cababalic-dan, luyo.—Tampaling, pagtampaling.—*fig.* Cacurian, casaquitan.
REVESADO, DA. *adj.* Macuri.—*fig.* Suquihon malaris.
REVESAR. Pag suca san quinaon.
REVESINO. *m.* Sugal sa baraja.
REVESTIMIENTO. *m.* Paletada.
REVESTIR. *a.* Pag biste.—Pag paletada.—*r. fig.* Padayao.
REVEZAR. *n.* Pag liuan.—Sorosando, bani bani.
REVEZO. *m.* Pag liuan.—Pag sarosando, pag bani-bani.
REVIEJO, JA. Tigurang ná caopay, lagas ná caopay, arug ná caopay; agal ná caopay cún dao hayop.—*m.* Sangā nga oga ná.
REVIERNES. *m.* An tag-sa san pipito ngā mga viernes nga masonud san pasco san Pag cabuhi liuat.
REVISAR. *a.* Pag hiling, pag osisa.
REVISIÓN. *f.* Pag hiling, pag osisa.
REVISITA. *f.* Pangīnano liuat, pag hiling liuat.
REVISOR, RA. *adj.* Mahiling, maosisa, mangīnano.—*m.* Parahiling, paraosisa, parapangīnano.
REVISORIA. *f.* Catungdanan san pag carevisor.
REVISTA. *f.* Pag hiling liuat, pangīnano liuat.—Pagrevista sa mga casoldadosan.
REVISTAR. *a. Mil.* Pagrevista sa mga casoldadosan.
REVIVIFICAR. *a.* Pag hatag sin quinabuhi.—Pagpacosog.
REVIVIR. *n.* Pag buhi liuat.
REVOCABLE. *adj.* Sadang pag dirion an daan ná itinogot.
REVOCABLEMENTE. *adv. m.* Didirion gud.
REVOCACIÓN. *f.* Pag diri.
REVOCADOR, RA. *adj.* Madidiri.—*m.* Parapaletada; parapintar.
REVOCADURA. *f.* Pag paletada; pag pintar.
REVOCAR. *a.* Pag diri san mga daan itinogot.—Pagpaisul, pag sagda ngā diri dumayon an tuyo.—Pagpaletada; pag pintar; pag pacaopay.—Pag isul, limbo.
REVOCO. *m.* Pag paletada; pag pintar.
REVOLANTE. *p. a.* Malupad liuat; masupat supat, macopa copa.
REVOLAR. *n.* Pag lupad liuat.—Supat supat, copacopa.
REVOLCADERO. *m.* Lubugan, calubugan, lunayan.
REVOLCARSE. *r.* Huyang huyang; hiual; copa copa; potopoco; quiso; quiso quiso; copo copo.—*a. fig.* y *fam.* Pag daog san contra.
REVOLCÓN. *m. fam.* Pag huyang huyang. *vid.* Revolcarse.—Pag daog san contra.
REVOLEAR. *n.* Supat supat.
REVOLOTEAR. *n.* Supat supat, copa copa.
REVOLOTEO. *m.* Pag supat supat, pag copa copa.
REVOLTIJLO. *m.* Gomoc, gobot.—*fig.* Casamocan.
REVOLTÓN. *adj.* Olud ngā macot cot sa mga paras.
REVOLTOSO, SA. *adj.* Mahiual, maaringasa, mangiras.—Malaris, marimoc.
REVOLUCIÓN. *f.* Pag ocay; pag alimbucay; pag aliscay; pag olicay; pag baliscad; pag bucay cay; pag bulicad.—Carimocan.—Casamocan.—Pag alsa.—Cotot cotot.—Pag lain, pag bag-o sin pag cabutang.—Pag biric.—Pangotot cotot.
REVOLUCIONARIO, RIA. *adj.* An tungud sa mga carimocan sin guinhadian.—Marimoc, masamoc.
REVOLVEDERO. *m.* Lubugan, calubugan, lunayan.
REVOLVEDOR, RA. *adj.* Marimoc, masamoc.
REVÓLVER. *m.* Revólver, pusil pusil.
REVOLVER. *a.* Pag hiual; pag ocay; pag ocay ocay; pag olicay; pag abcay; pag alimbucay; pag aliscay; pag alituad; pag baliscad; pag bocay cay; pag bulicad; pag cabut; pag carao carao; pag cugay; pag sugcay; pag arocay; pag cay cay; pag luad.—Pag potos.—Pag corompot.—Pag asdang san pag auay.—Samoc, rimoc; pacasamoc; pacarimoc.—Pag huna huna.—Pag biric.—Pag liso liso.—Pag lain an tiempo.
REVOLVIMIENTO. *m. vid.* Revólver.
REVOQUE. *m.* Pag pintar.—Pag paletada.
REVUELCO. *m. vid.* Revolcar.
REVUELO. *m.* Pag lupad liuat; pag lupad lupad.—Hiborong, bisan ano ngā may hiborongan.—De revuelo. *m. adv. fig.* Madali.
REVUELTA. *f.* Pag biric liuat.
REVUELTA. *f.* Carimocan; casamocan; pag alsa.—Cabalicoan.—Paglain sin huna huna, etc.—Suhay, pagsuhay.—Calicoan.
REVUELTAMENTE. *m. adv.* Masamoc caopay, marimoc caopay.
REVUELTO, TA. *adj.* Maaringasa, mangiras.—Magogomoc; macuri sabuton.
REVULSIÓN. *f. Med.* Pag paisul.
REVULSIVO, VA. *adj. Med.* Tambal ngā mag papaisul san saquit.
REVULSORIO, RIA. *adj. Med.* Tambal ngā mag papaisul san saquit.
REY. *m.* Hadi.

REYERTA. *f.* Suhay, pag suhay.
REYEZUELO. *m.* Hadi; hadi hadi.
REZADO. *m.* Pangaradion.
REZADOR, RA. *s.* Parapangadie.
REZAGAR. *a.* Pag angan angan.—*r.* Paorehe.
REZAGO. *m.* Caculangan, culang pá.
REZAR. *a.* Ngadye, pag pangadie.—Siring. El libro lo reza. An libro an nasiring.—*n. fam.* Garub.—Rezar una cosa con uno. *fr. fam.* Cún may tungud mán sa iya.
REZNO. *m.* Coto nga daco.—Banua nga resno.
REZO. *m.* Pag pangadie.—Pangaradion.
REZONGADOR, RA. *adj.* Mabunihay, mabagot bot, masalimohay.
REZONGAR. *n.* Bunihay, bagot bot, salimohay.
REZONGLÓN, NA. *adj. fam.* Mabunihay, mabagot bot, masalimohay.
REZONGÓN, NA. *adj. fam. vid.* Rezongador.
REZUMADERO. *m.* Tolitol; caaguihan.
REZUMARSE. *r.* Honob, tohum.

RI

RÍA. *f.* Salug.
RIADA. *f.* Baha.
RIACHUELO. *m.* Sapa, sapa sapa.
RIATILLO. *m.* Sapa, sapa sapa.
RIBA. *f.* Baga buquid buquid, harohataas nga tuna.—Liguid, tabi.
RIBADOQUÍN. *m.* Luthang.
RIBALDERÍA. *f.* Catampalasan.
RIBALDO, DA. *adj.* Tampalasan.
RIBAZO. *m.* Baga buquid buquid, harohataas nga tuna.
RIBERA. *f.* Tabi; liguid.—Tanaman nga guinalad nga harani sin salug.—Sapa.
RIBEREÑO, ÑA. *adj.* An tungud sa tabi.
RIBERO. *m.* Alad.
RIBETE. *m.* Piclo; bilit.—Dugang.
RIBETEAR. *a.* Pag piclo; pag bilit.
RICACHO. *m.* Bahandianon, salapianon, manggaran.
RICADUEÑA. *f.* Babaye, asaua cún anac bá sin daco ó mahal nga tauo.
RICAFEMBRA. *f. vid.* Ricadueña.
RICAHEMBRA. *f. vid.* Ricadueña.
RICAHOMBRÍA. *f.* Camahalan sin tauo sadto sa España.
RICAMENTE. *adv. m.* Bahandianon gud, manggaran gud.—Mahal caopay, mahal gud.—Maopay gud.
RICIAL. *adj.* An oma nga natuboan liuat san humay cún tapus ná an pamari.—An tuna nga guintan-man sin cumpay, sacatihan.
RICINO. *m.* Tanum nga ricino.
RICO, CA. *adj.* Mahal, hamili.—Bahandianon, manggaran, salapianon, bulauanon.—Malalim, marasa.—Maopay gud.
RICOHOMBRE. *m.* Tauo nga mahal.
RICOHOME. *m. vid.* Ricohombre.
RICOTE. *adj.* Bahandianon caopay.
RIDÍCULAMENTE. *adv. m.* Macacataua gud.—Uaray gud polos.
RIDICULEZ. *f.* Cauaray haros nga polong cún buhat bá, pag cadiri ansiya.—Salang salang.—Pacasagaqui.
RIDICULIZAR. *a.* Pag tamay, pag yobit.
RIDÍCULO; LA. *adj.* Macatataua.—Uaray haros, uaray polos.—Mahimangrao san ngatanan.—Poner en ridículo.—Pag pacaalo.
RIEGO. *m.* Pag bobo sin tubig sa tuna, pag tubugui.
RIEL. *m.* Bugsa nga bulauan, salapi, etc.—Puthao nga halaba aga gamit sa mga ferrocarril, etc.
RIELAR. *n. poét.* Paua paua.
RIENDA. *f.* Rienda nga gamit sa preno sa mga cabayo, etc.
RIENTE. *p. a.* Mataua.
RIESGO. *m.* Caeurian, cataragman.
RIFA. *f.* Pag suhay.—Ripa, pag ripa.
RIFADOR. *m.* Pararipa.
RIFADURA. *f. Mar.* Pag guisi, in maguiguisi an layag.
RIFAR. *a.* Pag ripa.—*n.* Pag suhay.—*Mar.* Guisi, in maguiguisi an layag.
RIFIRRAFE. *m. fam.* Pag suhay nga baga agui lá.
RIGENTE. *adj. poét.* Matugas, matig-a.—Matinumanon gud.
RÍGIDAMENTE. *adv. m.* Matugas caopay, matig-a caopay.—Matinumanon caopay, ticos, ongud.
RIGIDEZ. *f.* Camatugas, camatig-a.—Caticos, caongud, camatinumanon gud.
RÍGIDO, DA. *adj.* Matugas, matig-a.—*fig.* Maticos, maongud, matinumanon gud.
RIGODÓN. *m.* Sayao nga rigodón.
RIGOR. *m.* Caticos, caongud, caot-ot.—Baga camaisug.—El rigor del calor. Mapaso gud.—Casigpit.—*Med.* Camatugas sa mga cosog.—*Med.* Pag caharomohum.—En rigor. *m. adv.* Matuod gud, camatuoran gud.—Ser de rigor una cosa. *fr.* Casoroc-an gud, quinahanglan gud.—Ser uno el rigor de las desdichas. *fr. fig.* y *fam.* In quinucurian an tauo sin magcalain lain.
RIGORISMO. *m.* Casigpit, caoraora ná, cahogot.
RIGORISTA. *adj.* Mahogot, maoraora ná.
RIGOROSAMENTE. *adv. m.* Sigpit caopay, hogot caopay.—Ticos gud, ongud gud.
RIGOROSO, SA. *adj.* Masigpit, mahogot; maongud, maticos; maora ora ná.
RIGUROSAMENTE. *adv. m.* Sigpit caopay, hogot caopay.—Ticos caopay, ongud caopay.
RIGUROSIDAD. *f.* Pag camasigpit, pag camahogot.—Camaongud, camaticos.
RIGUROSO, SA. *adj.* Masigpit, mahogot.—Maong gud maticos, maora ora ná.
RIJA. *f. Med.* Hubag sa himutaan.
RIJA. *f.* Suhay, casamoc, carimoc.
RIJADOR, RA. *adj.* Maquisusuhayon.
RIJO. *m.* Hilaslas.
RIJOSO, SA. *adj.* Maquisusuhayon.—Mahilaslas.
RIMA. *f.* Pag caarangay, caarangay.
RIMA. *f.* Tambac.
RIMAR. *n.* Pag paarangay, sa mga polong.—Aranggay sin polong.
RIMBOMBANTE. *p. a.* Mahagubohob, macacanog cog.
RIMBOMBAR. *n.* Hagubohob, canog cog.
RIMBOMBE. *m. vid.* Rimbombo.
RIMBOMBO. *m.* Hagubohob, canog cog.
RIMERO. *m.* Tambac.
RINCÓN. *m.* Pelio; capelioan; lipud.—Hilit.—*fig.* y *fam.* Balay.
RINCONADA. *f.* Lipud.—Casuguran.
RINCONERA. *f.* Lamesa nga gutiay.
RINGLA. *f. fam.* Rungbay.
RINGLE. *m. fam.* Rungbay.
RINGLERA. *f.* Rungbay.
RINGLERO. *m.* An tag-sa cabadlis san papel nga pinanununuratan san mga cabataan.
RINGORRANGO. *m. fam.* Barlis nga maraut sin pluma.—*fig.* y *fam.* Rayan dayan ó hiyas nga ora ora ná.

RINOCERONTE. *m.* Mananap nga rinoceronte.
RIÑA. *f.* Suhay, pag suhay, pag away, bingad.
RIÑÓN. *m.* Isul; asul.
RIÑONADA. *f.* Panit panit ug tambor sa mga isul.—Mga isul nga guinisa.—An hinmumutangan sa mga isul.
RIO. *m.* Salug, suba.
RIOLADA. *f.* Cadamo.
RIPIA. *f.* Tabla nga manipis, nga sapiohan pa.—Costañera.
RIPIAR. *a.* Pag butang ó pag pono sin bato ó bituca.
RIPIO. *m.* An baya sa ano man.—Sinac sac sin baldosa, etc.; batobatohay.—Mga polong nga uaray gud polos.
RIQUEZA. *f.* Cabahandianon, camanggaran, casalapianon.
RISA. *f.* Taua; pag taua
RISADA. *f.* Taua, pag tinaua.
RISCO. *m.* Pang pang; capang pangan.
RISCOSO, SA. *adj.* Capang pangon.
RISIBILIDAD. *f.* Pag taua, gahum sin pag taua.
RISIBLE. *adj.* Mataua.—Macatataua.
RISIBLEMENTE. *adv. m.* Tacús igtaua, angay igtaua.
RISICA, RISILLA, RISITA. *f.* Bua nga pag taua.
RISO. *m. poét.* Limbong nga pag taua.
RISOTADA. *f.* Taua, pag taua sin daco.
RÍSPIDO, DA. *adj.* Masaplud.—Magarang gasang.
RISTRA. *f.* Mga losana ó mga seboyas nga tinatabid an mga magcasiogbus nira.—*fig.* y *fam.* Tambac.
RISTRE. *m.* Sinosocsocan san polo ó catapusan san bangcao.
RISTREL. *m.* Bahol nga liston nga cahuy.
RISUEÑO, ÑA. *adj.* Mataua.—Madagmit ó masayon mataua.—*fig.* Macalilipay, macaruruyag.—*fig.* Ayon.
RITMO. *m.* Pag caarangay sa mga siday.—Siday.
RITO. *m.* Batasan.—Turumanon.
RITUAL. *adj.* An tungud sa batasan ó mga turumanon.—*s.* Libro nga ritual nga gamit sa mga capadian.
RITUALIDAD. *f.* Pag tuman san mga iguinsusugo.
RIVAL. *com.* Mairug.—Contra.
RIVALIDAD. *f.* Pag irug.—Pag cacontra.
RIVALIZAR. *n.* Irug.
RIVERA. *f.* Hubang, cale nga tubigan.
RIZA. *f.* Baya, tura, salin.
RIZA. *f.* Bungcag.—Hacer riza. *fr. fig.* Pamatay cún dao sa pag auayan.
RIZAL. *adj.* An oma nga natuboan liuat san humay cún tapus ná an pamarí.—An tuna nga guintanman sin cumpay, sacatihan.
RIZAR. *n.* Liroc; corong.—Balud balud.—Conot.
RIZO, ZA. *adj.* Liniroc; quinorong.—*m.* Corong nga bohoc.—*Mar.* Mga riso sin layag.
RIZOMA. *m.* Gamut.

RO

RO. Boa boa, boa.
ROA. *f. Mar.* Pamorong.
ROANO, NA. *adj.* Borobusag.
ROB. *m.* Irin-mon nga matam-is nga masugad sin dugos.
ROBADA. *f.* Socol.
ROBADOR, RA. *adj.* Macauat; matulis.—*s.* Paracauat, tulisán, buyón.
ROBALIZA. *f.* Isda nga robaliza.
RÓBALO. *m.* Isda nga róbalo.
ROBAR. *a.* Cauat; toles, buyón; caluog; daay; dacot; ap-ap.—Harao, tood, cún dao loto ó sud-an.—Pag agao.—Bog cot.—Dampas.
ROBDA. *f.* Buhis.
ROBEZO. *m.* Canding nga ilahas.
ROBÍN. *m.* Tac sin puthao, tumbaga, etc.
ROBLADERO, RA. *adj.* Sadang mapilo.
ROBLADURA. *f.* Pag pilo sin rayasng, etc.
ROBLAR. *a.* Pag dupo, pag pilo sin raysang, etc.—Pag buhat sin surat nga carig-onan.
ROBLE. *m.* Cahuy nga roble.
ROBLEDAL. *m.* Caroblihan nga haluag.
ROBLEDO. *m.* Caroblihan.
ROBLIZO, ZA. *adj.* Matugas.—Marig on, matig-a.
ROBLÓN. *m.* Raysang nga pinilo.
ROBO. *m.* Pag cauat; pangauat; pag tolis; pag buyón; pag caluog; pag daay; pag dacot.—Pag harao, pag tood, cún dao loto ó sud-an.—Pag bog cot cún dao baloto, etc.—An quinauat.
ROBO. *m.* Taracsan.
ROBORACIÓN. *f.* Pag parig on; pag pacarig-on.
ROBORANTE. *p. a.* Macacosog cún dao tambal.
ROBORAR. *a.* Pag parig-on; pag pacarig-on.
ROBORATIVO, VA. *adj.* Mag papacarig-on.
ROBRA. *f.* Surat nga carig-onan.
ROBRAR. *a.* Pag buhat sin surat nga carig-onan.
ROBUSTAMENTE. *adv. m.* Macosog gud.
ROBUSTECER. *a.* Pag pacosog.—*r.* Cosog, macosog ná.
ROBUSTEZ. *f.* Camacosog, camaopay sa lauas.
ROBUSTEZA. *f.* Camacosog, camaopay sa lauas.
ROBUSTO, TA. *adj.* Macosog, mabacud, mahosug; marig-on.
ROCA. *f.* Bato.—Pang pang.—Igang.
ROCADERO. *m.* Biste nga tumbaga etc., nga itatahub sa lauas.—Olo olo sin balaca.
ROCALLA. *f.* Bato batohay.—Sinac sac sin bato.—Cuentas nga salaming.
ROCE. *m.* Baguig; barobaguid; hilus; irointoc; ngodngod; paclas; paguis; palas; pilas; lanit; lagud; gotgot.—Carocayacan ó pag quita quita.
ROCIADA. *f.* Pag sablic, pag saribo, pag baribi, pag bisibis, pag uigtic; pag uiltic, pag uitic; pag burauit.—Ton-ug, yamug.
ROCIADO, DA. *adj.* Maholos san ton-og.
ROCIADOR. *m.* Isasaribo.
ROCIADURA. *f. vid.* Rociada, 1.ª acep.
ROCIAMIENTO. *m. vid.* Rociada, 1.ª acep.
ROCIAR. *n.* Ton-ug, yamug.—*a.* Pag sablig, pag saribo, pag baribi, pag bisibis, pag uigtic, pag uiltic, pag uitic; pag burauit.
ROCÍN. *m.* Cabayo nga baga maraut an cahimo.—cabayo nga gamit sin pag buhat.
ROCINANTE. *m.* Cabayo nga magasa ug casamdanon.
ROCINO. *m. vid.* Rocín.
ROCÍO. *m.* Ton-ug, yamug.—Tariti.
ROCHA. *f.* Tuna nga hinauanan.
RODA. *f.* Buhis, bayad.
RODA. *f. Mar.* Pamorong.
RODABALLO. *m.* Isda nga masugad sin pagui.
RODADA. *f.* An agui san rueda.
RODADERO, RA. *adj.* Malitad, malitad litad.—Mabiric.
RODADIZO, ZA. *adj.* Malitad, malitad litad.—Mabiric.
RODADOR, RA. *adj.* Malitad, malitad litad.—Mabiric.

RODADURA. *f.* Pag litad, pag litad litad, pag biric.
RODAJA. *f.* Rueda nga gutiay.
RODAJE. *m.* Mga rueda.
RODAJUELA. *f.* Rueda nga gorogutiay.
RODAL. *m.* Tuna nga diri haluag.
RODANTE. *p. a.* Malitad, malitad litad.—Mabiric.
RODAPELO. *m.* Pagsinosura.—*vid.* Redopelo.
RODAPIE. *m.* Saya saya sin catre, etc.—Pinintar nga lain nga color dapit sa obus sa mga singbahan, mga balay, etc.
RODAR. *n.* Litad, litad litad.—Biric.
RODEADOR, RA. *adj.* Malibot.—Malibud.
RODEAR. *n.* Libut.—Libud.—Salipot.—Licos.—Bacay; larip; lipot; abong; alao; alabong.—Antao.—*fig.* Hicohico.—Rambay.
RODELA. *f.* Taming.
RODELEJA. *f.* Taming nga gutiay.
RODELERO. *m.* Tagataming cun dao sa pag auay.
RODEO. *m.* Pag libut.—Pag libud.—Pag salipot.—Pag licos.—Pag lipot.—Antao.—Licolico cun dao dalan.—*fig.* Hicohico.
RODEÓN. *m.* Biric; pag pabiric.
RODERO. *m.* Parasocot san buhis.
RODETE. *m.* Dagang.—Hapin.—Lacgac, linacgac.—Pinanta; sang bud an pongos.—Gócon.—Dagang-dagang.
RODEZUELA. *f.* Rueda nga gutiay.
RODILLA. *f.* Tohud.—Hapin.—Á media rodilla. *m. adv.* Pag lohud, cundi usa la an paa.—De rodillas. *m. adv.* Pag lohud.—Hincar la rodilla. *fr.* Pag lohud.
RODILLA. *f.* Dugnit nga iparahid.
RODILLADA. *f.* Pagsonggo sa tohud.—Pag lohud.
RODILLAZO. *m.* Pagsonggo sa tohud.
RODILLERA. *f.* Itarahub sa tohud.—Rayandayan sa tohud.—Tangcop sa mga sarual dapit sa tohnd.
RODILLERO, RA. *adj.* An canan mga tohud.
RODILLO. *m.* Hang lag.—Maquina nga gamit sin pagpaparejo san tuna.
RODILLUDO, DA. *adj.* Daco an tohud.
RODO. *m. vid.* Rodillo.—Á rodo. *m. adv.* Damo ngagayud.
RODODAFNE. *f.* Cahuy cahuy nga masugad sin laurel.
RODOMIEL. *m.* Irin-mon nga matam-is nga may dugos.
RODRIGAR. *a.* Pag butang ó pag osoc sin pagaburan.
RODRIGAZÓN. *f.* Tuig ná nga igbutang ó igosoc sin mga pagaburan.
RODRIGÓN. *m.* Pagaburan.
ROEDOR, RA. *adj.* Mapang-it.—Macot cot.
ROEDURA. *f.* Pag pang-it.—Pag cotcot.—Pinang-it.—Quinotcot.
ROEL. *m.* Malidong.
ROELA. *f.* Bug-os nga bulauan cun salapi bá nga masugad sin yahong.
ROER. *a.* Pang-it.—Cotcot; pangotcot.—*fig.* Pacasáquit, pacacuri.
ROETE. *m.* Alacsio nga itarambal sin mga granada.
ROGACIÓN. *f.* Pag ampo; paquimalooy, pangamaya, pangaraba, pangamuyo.—*pl.* Mga rogasión ó mga letanías.
ROGADOR, RA. *adj.* Maampo; maquimalooy, mangamaya, mangaraba, mangamuyo.
ROGANTE. *p. a. vid.* Rogador.
ROGAR. *a.* Pag ampo; amuyo, pangamuyo, paquimalooy, pangamaya, pangaraba, pag hangio; darangin.
ROGARIA. *f.* Paquimalooy, pangamaya.
ROGATIVA. *f.* Pag rogatiba, pag ampo sa Dios sa cadaygan.
ROGO. *m. poét.* Tap-ong, calayo.
ROÍDO, DA. *adj. fig.* y *fam.* Maimot.—*p. p.* Quinot cot.
ROJAL. *adj.* Baga pula.
ROJEANTE. *p. a.* Mapula pula.
ROJEAR. *n.* Pulapula.
ROJETE. *m.* Color nga pula.
ROJEZ. *f.* Capula; capulahan.
ROJIZO, ZA. *adj.* Mapula pula.
ROJO, JA. *adj.* Pula, mapula. Bulao, bulagao, burahag.
ROJURA. *f.* Capula; capulahan.
ROL. *m.* Listahan.—Rol, carig-onan san mga nananacay sin sacayán.
ROLDANA. *f. Mar.* Roldana sin motón, etc.
ROLDE. *m.* Calirongan sin mga tauo, lirong.
ROLLA. *f.* Baga yugo nga pinopotos sin anit.
ROLLA. *f.* Babaye nga paramangno sin bata.
ROLLAR. *a.* Pag liquin; pag lacon
ROLLETE. *m.* Potos, pinotos, pintos.—Malison.
ROLLIZO, ZA. *adj.* Malison.—Matamboc.—*m.* Harigue.
ROLLO. *m.* Potos, pinotos, pintos.—Lison.—Harigue.—Harigue nga bato.—Bato nga malison.—Ililiguis.
ROLLONA. *f.* Babaye nga paramangno sin bata.
ROMADIZARSE. *r.* Sip-on.
ROMADIZO. *m. Med.* Sip-on.
ROMANA. *f.* Timbangan.
ROMANADOR. *m.* Tinatapuran sin pag mangno san pag timbang san carne.
ROMANAR. *a.* Pag timbang.
ROMANCE. *m.* Pamolong nga guican san latin.—Pamolong nga castellano.—Polong.—Mga siday.
ROMANCEADOR, RA. Parasurat ug paraasoy sa castellano san iba nga mga polong.
ROMANCEAR. *a.* Pag surat, pag asoy sa castellano san iba nga mga polong.
ROMANCERO, RA. *m.* y *f.* Paracanta sin mga roromance; maaram sin mga romance.—*m.* Mga romance.
ROMANCESCO, CA. *adj.* Susumaton nga baga comedia.
ROMANCISTA. *m.* Parasurat sa polong nga castellano.
ROMANEAR. *a.* Pag timbang.—*n.* Timbang.
ROMANEO. *m.* Pag timbang.
ROMANERO. *m.* Tinatapuran sin pag mangno san pag timbang san carne.
ROMANESCO, CA. *adj.* An tungud ó canan mga romano.—Susumaton nga baga comedia.
ROMANZA. *f.* Carantahun nga aria.
ROMAZA. *f.* Banua nga romaza.
ROMERAJE. *m.* Pag cadto sin pag bista sin lain nga singbahan, cay may saad ó cay iya lá caruyag.
ROMERAL. *m.* Caromerohan.
ROMERÍA. *f. vid.* Romeraje.
ROMERO. *m.* Banua, tanum nga romero.—Isda nga romero.
ROMERO, RA. *adj.* Peregrino, an macadto sin pag bisita sin lain nga singbahan, cay may saad ó cay iya lá caruyag.
ROMÍ. *adj.* Dulao.
ROMÍN. *adj.* Dulao.
ROMO, MA. *adj.* Mangarol, amol, aripongdol.—Halipot an irong.
ROMPECABEZAS. *m.* Bambo nga may olo olo nga

puthao cún timga bá sa mag casicatapusan.—*fig.* y *fam.* Tirigoon.

ROMPECOCHES. *m.* Panapton nga bahol sin barahibo sin carnero.

ROMPEDERA. *f.* Lag dasan nga puthao.

ROMPEDERO, RA. *adj.* Masayon maboong; masayon mabari; masayon mabugto; masayon mag uisi.

ROMPEDURA. *f.* Caboongan; caguis an; cabarian; sipac; guhang; guna; gotud.

ROMPER. *a.* Boong; bari; guisi; picsi; pigsa; poctol; pugsa; pogtol; bogto; pusa; pusac; puscay; salaysa; salsag; sangi; sarag; solpoc; otud; sungi; tigpo; tiris; bobcas; cusi; bagtac; bulhad; bulhang; bulho; buluang; bongco; bonggo; romoc; bangui; bitas; bubto; bugnas; bugtas; borotbot; bosnit; busuang; bonhoc; guipac; guitib; goib; guna; gungi; gusi; haghag; haguios; hanit; hanithanit; hinit; lani; luang; lusi; lotos; ogtas; pahac; lungui; otlob; bisac; caras caras an boboongan; calongo; caragas; cotcot; guiguiloay; pal-ac.—*n. fig.* Romper el dia. Tagon maaga.—Romper á hablar. Pag ticang sin pag yacan.—Romper la marcha. Pag ticang sin pag lacat, pag lacat ná.—De rompe y rasga. *loc. fig.* y *fam.* Casing casingan, maisug.—Romper con uno. *f.* Diri ná paquiquig sangcay ó paquiquig polong sa iya.

ROMPIENTE. *m.* Boboongan.

ROMPIMIENTO. *m. vid.* romper.—Siyapa nga pag arado san tuna.—*fig.* pag suhay.

RON. *m.* Alacsio nga ron, mapintas.

RONCA. *f.* Honi, pag honi sin mananap nga baga bugsoc.—*fam.* Horot, pag horot.

RONCA. *m.* Panganiban.

RONCADOR, RA. *adj.* Mahagong.—*m.* Isda nga roncador.

RONCAMENTE. *adv. m.* Maraut gud; culang gud sin catahud.

RONCAR. *n.* Hagong.—Pag honi sin mananap nga baga bug soc.—Pag horot nga baga pag tiao.

RONCE. *m. fam.* Baga pag ogay.

RONCEAR. *n.* Langan langan.—*fam.* Baga pag ogay, pag aram aram.—*Mar.* Pag orehe an sacayán nga nag aabay sa iba.

RONCERÍA. *f.* Pag langan langan, pagalang alang.—*fam.* Baga pag ogay, pag aram aram.

RONCERO, RA. *adj.* Hubia, mahubia.—Maisug.—Maogay ogay.—*Mar.* Mahinay nga sacayán, diri matulin.

RONCO, CA. *adj.* Págao, laos, canaás.

RONCHA. *f.* Labhac.—Dupang.—Labud.

RONCHA. *f.* Hiua, tilad.

RONCHAR. *a.* Pag quisam quisam.

RONCHAR. *n.* Labhac.—Dupang.—Labud.

RONCHÓN. *m.* Labhac nga daco.

RONDA. *f.* Ronda, pag ronda, pag bantay ó pag sodoy sodoy in gabi sa bongto, etc.—An mga nagroronda.

RONDADOR. *m.* Pararonda, parasodoy sodoy.

RONDALLA. *f.* Susumaton.

RONDAR. *n.* Pag ronda, pag sodoy sodoy.—*a. fig.* Pag libut libut.

RONDÍN. *m.* Ronda.

RONDÓN. (DE). *m. adv.* Sin uaray cahadluc.—Entrar de rondón uno. *fr. fig.* y *fam.* Pag dayon ná lá, in uaray anay pag sarit sin pag saca ó pag usuag.

RONQUEAR. *n.* Págao, laos, canaás.

RONQUEDAD. *f.* Capágao.

RONQUERA. *f.* Capágao.

RONQUEZ. Capágao.

RONQUIDO. *m.* Cahagong.

RONZA, (IR Á LA). *fr. Mar.* Pag paharayo ó paglicay an mga nag sasacay sa mga hangin nga magbascug.

RONZAL. *m.* Higot sin hayop.—*Mar.* Pisi nga gamit sa mga sacayán.

RONZAR. *a.* Pag quisam quisam.

RONZAR. *a. Mar.* Pag tual.

ROÑA. *f.* Nuca.—Daqui.—*fig.* Limbong nga larang.—An camaraut sa ano man nga batasan nga matapon.—Capatas.

ROÑERÍA. *f.* Limbong nga pag larang.—Camaimot.

ROÑOSO, SA. *adj.* Nucaon.—Daquihon.—Malimbong.—Mahugao.—Maimot.—Capatasun.

ROPA. *f.* Panapton.—Dugnit.—Tag dasan, timasa; dubis.—Á quema ropa. *m. adv.* Haraniay gud.—*fig.* Tigda, tinig daan.—Á toca ropa. *m. adv.* Harani caopay.—De poca ropa. *loc. fig.* Macalolooy gud.—Guardar uno la ropa. *fr. fig.* y *fam.* Pag tatagam gud.—No tocar á uno á la ropa. *fr. fig.* y *fam.* Diri pag lalabut sa iya.—Palpar la ropa. *fr. fig.* Haragumatay ná.—*fig.* Gópong, in nag ogopong an huna huna san tauo.—Tentarse uno la ropa. *fr. fig.* y *fam.* Panginano gud caopay.

ROPAJE. *m.* Panapton, biste.

ROPAVEJERÍA. *f.* Tendahan sin mga dugnit ó daan nga mga biste.

ROPAVEJERO, RA. *m.* y *f.* Parabaliguia sin mga dugnit.

ROPERÍA. *f.* Caparabaliguia sin panapton nga daan tima.—Piotan san mga panapton ó mga biste.—Catung danan sin pag timos ug pag mangno san panapton ó mga biste.

ROPERO, RA. *m.* y *f.* Parabaliguia sin panapton nga tima ná.—Paramangue san panapton ó mga biste.—*m.* Piotan sin mga panapton ó mga biste.

ROPÓN. *m.* Biste nga halauig.

ROQUEDA. *f.* Capang pangan; caigangan.

ROQUEDAL. *m.* Capang pangan; caigangan.

ROQUEDO. *m.* Pang pang; igang.

ROQUEÑO, ÑA. *adj.* Batohon, bag tohun.—Matig-a dao bato.

ROQUETE. *m.* Biste nga roquete.

RORCUAL. *m.* Bongansiso.

RORRO. *m. fam.* Bata nga guti pá.

ROSA. *f.* Bucad, burac.—*pl.* Cabucaran, caburacan.

ROSÁCEO, CEA. *adj.* Masugad sin bucad.

ROSADA. *f.* Ton-ug nga nabagtic.

ROSADO, DA. *adj.* An color san bucad.—An binutangan sin mga bucad.

ROSAL. *m.* Cahuy cahuy nga rosal.

ROSARIERO. *m.* Parahimo sin mga cuentas.—Parabaliguia sin mga cuentas.

ROSARIO. *m.* An santos nga rosario sa mahal nga Virgen María.—Cuentas.

ROSARSE. *r.* Pag pula pula.

ROSBIF. *m.* Carne sin baca nga inasal.

ROSCA. *f.* Máquina nga may tornillo ug tuerca.—Malidong nga may loho sa but nga.—Tinapay nga rosca.

ROSEAR. *n.* Pag sugad sugad sin bucad.—Pag pula pula, himula.

RÓSEO, SEA. *ad.* Masugad sin color sin bucad; mapula pula; himula.

ROSÉOLA. *f.* Saquit nga mapula pula an panit.

ROSERO, RA. *m.* y *f.* Paracuha ó paroboro san mga bucad san dulao.

ROSETA. *f.* Borobucad.—Pula pula sa bayhon.

ROSETÓN. *m.* Borobucad nga daco.—Bentana nga malidong nga may mga rayan dayan.—Rayandayan.

ROSICLER *m.* Tinta nga mapula pula.

ROSILLO, LLA. *adj.* Borobulao.
ROSMARINO. *m.* Isda nga romero.
ROSMARINO, NA. *adj.* Borobulao.
ROSO, SA. *adj.* Bulao, bulagao, burahag.
ROSO (Á) Y VELLOSO. *m. adv.* Sin uaray gud mahagauas.
ROSOLI. *m.* Alacsio nga rosoli, matam is ug mapintas.
ROSQUEADO, DA. *adj.* Rinoscas.
ROSQUETE. *m.* Tinapay nga rosquetes.
ROSQUILLA. *f.* Olud.—Tinapay nga rinoscas, matam-is.
ROSTRADO, DA. *adj.* Tais, masugad sin tusac sin tamsi.
ROSTRILLO, *m.* Hiyas, rayandayan sa bayhon.
ROSTRITUERTO, TA. *adj. fig.* y *fam.* Bug toc.
ROSTRO. *m.* Tusac sin tamsi.—Bay hon, nauong.
ROTA. *f.* Pag daog sa mga auay cun dao sa pag auayan.
ROTA. *f.* Hocmanan ó capopong-tan sa Roma nga sinisiring Rota.
ROTACIÓN. *f.* Pag litad litad; pag biric biric.
ROTANTE *p. a.* Malitad litad; mabiric biric.
ROTAR. *n.* Litad, litad litad; biric; biric biric.
ROTATORIO, RIA. *adj.* Mabiric biric.
ROTO, TA. *p. p.* Guinisi: rabanit; cusi; guiguiloay; guipac; rac rac.—*adj.* Maraut ó guisi an mga panapton.
ROTONDA. *f.* An dapit sa tinhan sa mga carruaje.—Balay ó salas nga malidong.
RÓTULA. *f.* Tuay tuay.
ROTULAR. *a.* Pag butang sin rótulo ó tigaman, pag tigaman.
RÓTULO. *m.* Rótulo, tigaman.
ROTUNDA. *f.* Balay ó salas nga malidong.
ROTUNDAMENTE. *adv. m.* Sayud gud, sin uaray hico hico.
ROTUNDIDAZ. *f.* Camalidong.
ROTUNDO, DA. *adj.* Malidong.—*fig.* Sayud gud, uaray hico hico.
ROTURA. *f.* Caboongan.—Caaguihan.—Bulhang; bulho; bon noc; cabanguian.—Caguis-an.—Sipac; guhang; guna; gotud.—Cainğin.
ROTURAR. *a.* Pag cainğin.
ROYA. *f.* Baga olud sin humay, tubo, etc.
ROZA. *f.* Pag quiua, pag hauan sa tuna.—Tuna nga quiniua, guinhauanan.
ROZADURA. *f.* Pag baguid; pag irointoc; pag ngod-ngod; pag lanit; pag got got.—*Cir.* Capilasan.
ROZAGANTE. *adj.* Biste nga matahum ug halauig.—*fig.* Matahum; ug dayon.
ROZAMIENTO. *m. vid.* Roce.
ROZAR. *a.* Pag quiua, pag hauan sa tuna.—Panabsab an mga mananap.—Pag paparejo sa tuna, etc.—*n.* Pilas; lanit; lagud; got got; baguid, barobaguid; hilus; iro intoc; pacias; ngod ngod; paguis; palas.—*r.* Pag cacayacan cay maopay an mag casibuot nira.—*fig.* Umil.—Sangid.
ROZNAR. *n.* Cusap cusap.—Pag honi an hayop nga asno.
ROZNIDO. *m.* Cusap cusap.—Pag honi san hayop nga asno.
ROZNO. *m.* Hayop nga asno nga gutiay pá.
ROZO. *m.* Pag quiua, pag hauan sa tuna.—Isorongo.

RU

RUA. *f.* Dalan sin bongto.—Dalan, lunang.
RUAR. *n.* Pag carruaje.—Pag lacat lacat sa mga dalan.
RÚBEO, BEA. *adj.* Borobulao.
RUBÉOLA. *f. Med.* Tip das.
RUBETA. *f.* Baga pacla.
RUBÍ. *m.* Bato nga mahal, matahum.
RUBIA *f.* Banua nga rubia.
RUBIA. *f.* Isda nga rubia.
RUBIAL. *m.* Carubiahan.
RUBIAL. *adj.* Borobulao.
RUBICÁN. *adj.* Cabayo nga borobulao ug borobusag.
RUBICUNDEZ. *f.* Cabulao.—*Med.* Capula pula an panit.
RUBICUNDO, DA. *adj.* Bulao, bulagao.
RUBIFICAR. *a.* Pag tina sin pula, pag tina sin bulao.
RUBÍN. *m.* Bato nga mahal, matahum.
RUBIO, BIA. *adj.* Bulao, bulagao.—*m.* Isda nga rubio.
RUBOR. *m.* Capula; cabulao.—*fig.* Caauod.
RUBORIZARSE. *r.* Auod.
RUBOROSAMENTE. *adv. m. fig.* Sa daco nga caauod.
RUBOROSO, SA. *adj. fig.* Maauod.
RÚBRICA. *f.* Tigaman nga pula cun bulao bá.—Rúbrica.—Lagda sa mga turumanon ó buruhaton sa singbahan.—Pirma.
RUBRICANTE. *p. a.* An mapirma.—*m.* Parapirma.
RUBRICAR. *a.* Pag pirma.
RUBRIQUISTA. *m.* An maaram gud san mga turumanon ó buruhaton sa singbahan.
RUBRO, BRA. *adj.* Pula; bulao.
RUCIO, CIA. *adj.* Borobusag.
RUDA. *f.* Banua nga itarambal, mapintas an baho niya.
RUDAMENTE. *adv. m.* Cuman gud, cumao gud; maraut gud nga pag cabuhat.
RUDEZA. *f.* Maraut nga pag cabuhat.—Cacuman, cacumao, catapang.
RUDIMENTO. *m.* Tinicanğan pá; tinicanğan sin pag aram; pag ticang pá lá sin pag aram.
RUDO, DA. *adj.* Maraut nga pag cabuhat.—Cuman, cumao, com com, dupong, ud pong, tapang.
RUECA. *f.* Balaca.—*fig.* Cabalicoan.
RUEDA. *f.* Rueda.—Garinğan.—Isda nga rueda.—Pag buclad an pabo san iya icug.—Bato nga malidong.—Pag parungbay sin mga preso, basi an testigos maquilala san salaan.
RUEDO. *m.* Pag litad, pag litad litad.—Liguid.—Hapin, aporro sin biste.—Banig nga malidong.—Licos.—Dagang.
RUEGO. *m.* Pag ampo, paquimalooy, panğamaya, panğamuyo, panğaraba.
RUEJO. *m.* Bato nga malidong nga gamit sin pagliguis san trigo, etc.
RUELLO. *m.* Bato nga malison nga gamit sin pagparejo san tuna.
RUFIÁN. *m.* Tauo nga tampalasan nga nag papatigayon sin mga lalaqui sa mga babaye nga bigaon.—*fig.* Tauo nga uaray alo, uaray cahadluc sa Dios.
RUFIANCETE. *m. vid.* Rufián.
RUFIANEAR. *a.* Pag sulay sin babaye.
RUFIANEJO. *m. vid.* Rufián.
RUFO, FA. *adj.* Bulao, bulagao; pula.—Corong an bohoc.
RUGIBLE. *adj.* Mahoni.—Maagoroc.
RUGIDO. *m.* Pag honi san león.—*fig.* Pag agoroc.
RUGIENTE. *p. a.* Mahoni.—Maagoroc.—*vid.* Rugir.
RUGIMIENTO *m.* Pag honi san león.—*fig.* Pag agoroc.
RUGINOSO, SA. *adj.* Taehon; alamagon.
RUGIR. *n.* Pag honi an león.—Quino quino; tacal tacal; calong cogong; dagohong; dago-oc; nagot not;

agoroc; arocauc; boroc boroc; lagopo; ragaac; dagaldal, dagoldol.
RUGOSIDAD. *f.* Cacoros.—Caconot.
RUGOSO, SA. *adj.* Macoros.—Maconot.
RUIBARBO. *m.* Banua nga ruibarbo, ipupurga.
RUÍDO. *m.* Aringasa, ngiras, lia.—Ragaldagal.—Ragamac.—Ragasdagas.—Rugti.—Sagantic.—Sagantoc.—Suranog.—Acal acal.—Hangco.—Tugalbong, tigalbong.—Canas canas.—Hagauos.—Agac-ac.—Alingug ngug.—Cadal cadal.—Arocauc.—Bagáaba.—Rigaac.—Balingal.—Huragcol.—Haramug.—Hulagbong.—Hulagtos.—Hulangcob.—Boroc boroc.—Canas.—Canog cog.—Carol.—Casang casang.—Cugad.—Dagaldal.—Hagauac cún dao tiabut ná an oran.—Haguishis an siqui in nalacat an tauo, etc.—Haguaos cún dao isda, babuy, etc.—Hagodol.—Hagorong.—Hirahid.—Huracdol, huragdol.—Huramog.—Ngiob.—Piragsot.—Hilong higong cún dao calayo ó laga.—Hingos hingos an irong.—Huligong cún dao potiocan, etc.—Lipac cún dao luthang, dalug dug, etc.—Dagoldol.—Conog.—Carol, carol carol.—Danoog.—Gutiot.—Ragaac cún dao cahuy nga nababari, etc.—Raguisi cún dao panapton nga guiniguisi.—Ragobdob cún dao lungab.—Ragotnot cún dao guinagabut ó nasasaog sin tigda.—Rubo dobo cún dao banua cún calayo bá.—Ruog duog cún dao cahuy nga maquiua an sanga.—Sagopsop, hagorot, sagorot in masarot sot an tauo.—Sauac sauac cún dao tubig.—Sarot sot cún dao masarot sot an tauo.—Subo subo cún dao tubig.—Sopoc sopoc cún dao tubig cún lagay bá.—Ticam ticam cún dao macaon an tauo.—Tigasub cún dao tubig.—Tipasac cún dao tubig cún lagay bá.—Til-uáca cún dao nag sisinuca an tauo.—Baduc baduc an teel.—Basac basac cún dao tubig.—Boros boros cún dao otot.—Cadug sin dalugdug.—Calbong cún dao tubig.—Calocago an solud.—Catad cún dao honos.—Carasicas cún dao banua, etc.—Casao casao cún dao tubig cún lagay bá.—Dago-oc cún dao boboongan ó cabadlan.—Gahub sin tauo nga mayacan, maagui, etc.
RUIDOSAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pag aringasa.—Bantug caopay.
RUIDOSO, SA. *adj.* Maaringasa, mangiras.—Bantug gud.
RUÍN. *adj.* Taramayon.—Maraut an batasan.—Hacug.—Buog.—Maimot, mahicao.
RUINA. *f.* Cabungcag, pag cabungcag; cauacay; caguba.—*fig.* Caperdihan.
RUINAR. *a.* Pag bungcag; pag uacay; pag guba.
RUINDAD. *f.* Pag cataramayon.—Camaimot, camahicao.—Cabuog.—Buhat nga maraut.
RUINMENTE. *adv. m.* Maraut gud.—Maimot caopay, mahicao caopay.
RUINOSO, SA. Ticabubungcag, ticapupucan, ticaguguba.—Macacaraut.
RUIPONCE. *m.* Tanum nga ruiponce.
RUIPÓNTICO. Tanum nga ruipóntico, utanon an dahon.
RUISEÑOR. *m.* Tamsi nga ruiseñor, macaruruyag gud an iya pag honi.
RUJADA. *f.* Tigda nga uran.
RULAR. *n.* Litad, litad litad.
RULO. *m.* Malidong.—Bato nga malidong.
RUMBO. Tadong, todol.—*fig.* y *fam.* Padayao.—*Mar.* Bulibol, bulibug.
RUMBÓN, NA. *adj. fam.* Mapadayao; mahatagon.
RUMBOSAMENTE. *adv. m.* Padayao gud.
RUMBOSO, SA. *adj. fam.* Mapadayao; maopay gud.
RUMIA. *f.* Pag ticab ticab, pag cusam cusam, pag quisam quisam, pag sagap sagap.
RUMIADOR, RA. *adj.* Maticab ticab, macusam cusam, maquisam quisam, masagap sagap.
RUMIADURA. *f. vid.* Rumia.
RUMIANTE. *p. a. vid.* Rumiador.
RUMIAR. *a.* Pag ticab ticab, pag cusam cusam, pag quisam quisam, pag sagap sagap.—*fig.* y *fam.* Pag huna huna sin maopay, pamalandong sin maopay, pamorobuot sin maopay.
RUMIÓN. NA. *adj.* Maticab ticab, macusam cusam, maquisam quisan, masagap sagap.
RUMO. *m.* Siyapa nga baat sin bariles.
RUMOR. *m.* Goro goro, sumat, sumat sumat.—Aringasa.
RUNRÚN. *m. fam.* Goro goro, sumat sumat.
RUÑAR. *a.* Pag tiguib, pag sac sac.
RUPIA. *f. med.* Saquit sa panit.
RUPICABRA. *f.* Canding nga ihalas.
RUPICAPRA. *f.* Canding nga ihalas.
RUPTURA. *f. fig.* Telón nga halipot sa mga comediahan.—*Cir.* Caotud, cabari.
RUQUETA. *f.* Banua nga ruqueta.
RURAL. *adj.* An tungud sa mga oma cún mga pag oma bá.—Tagaoma.
RUS. *m.* Banua nga rus.
RUSCO. *m.* Banua nga rusco.
RUSIENTE. *adj.* Mababaga sa calayo.
RUSTICACIÓN. *f.* Pag tocad sa mga caomhan, pag cadto sa mga caom-han.
RÚSTICAL. *adj.* An tungud sa mga oma cún pag oma bá.—Tagaoma.
RÚSTICAMENTE. *adv. m.* Tinimaua gud.
RUSTICANO, NA. *adv.* Sa banua.—Tinimaua.
RUSTICAR. *n.* Pag tocad sa mga caom-han, pag cadto sa mga caomhan.
RUSTICIDAD. *f. fig.* Pag catinimaua, catinimaua.
RÚSTICO, CA. *adj.* An tungud sa mga oma cún sa mga pag oma bá.—*fig.* Tinimaua.—Tauo sa oma.—Á la, ó en, rústica. *m. adv.* Pinotos sin papel cún dao sa mga libro.
RUSTIQUEZ. *f.* Pag catinimaua, catinimaua.
RUSTIQUEZA. *f.* Pag catinimaua, catinimaua.
RUSTRO. *m.* Tadong.
RUTA. *f.* Tadong.
RUSTILANTE. *p. a.* Mapaua, maingat ingat.
RUTILAR. *n. poét.* Paua, ingat ingat.
RÚTILO, LA. *adj.* Bulao dao bulauan: mapaua, maingat ingat.
RUTINA. *f.* Batasan, gaui.
RUTINARIO, RIA. *adj.* Binabatasan.
RUTINERO, RA. *adj.* Alagad san binabatasan.
RUZAFA. *f.* Tanaman.

S

S. Incaruhaan cag duha nga letra san abecedario nga quinatsila ug icapolo cag ualo san iya mga consonante.—*Ese* an caluluasan.
SÁBADO. *m.* Icapito ca adlao san semana.
SABALAR. *m.* Pag oyud, baring, bitana.
SÁBALO. *m.* Isda nga sábalo.
SÁBANA. *f.* Taplac, tampi.—Sábana santa. An saput nga iguinsaput san lauas nga santos san aton Guinoo.
SABANA. *f.* Patag nga haluag, capatagan.
SABANDIJA. *f.* Manae, ug an sugad nga mga mananap.
SABANDIJUELA. *f.* Manae nga gutiay.
SABANILLA. *f.* Panapton nga gutiay sugad sin po-

dong, pañomanos, etc.—Panapton nga gamit sa mga altar.
SABAÑÓN. *m.* Saquit nga hubag san siqui nga guican san hagcot ug ma ol-ol caopay.
SABATARIO, RIA. *adj.* An mga hebreo nga naglihe sa adlao nga sábado.
SABÁTICO, CA. *adj.* Canan sábado, sinábado.
SABATINA. *f.* Pangaradion sa adlao nga sábado.
SABATINO, NA. *adj.* Canan sábado, sinábado.
SABEDOR, RA. *adj.* Maaram, masayud.
SABER. *m.* Caaram, quinaadman.
SABER. *a.* Aram, baro, hibaro, habaro, sabut.—Saberse una cosa, ser pública. Bantug ná, alitoto, alintoto.—Á saber. *expr.* Amo ini.—No sé qué. *expr.* Ambut cún ano.
SABIAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pag cabuotan.
SABICÚ. *m.* Cahuy nga sabicú.
SABIDILLO, LLA. *adj.* Nagpapacamaaram.
SABIDO, DA. *adj.* Maaram gud.
SABIDURÍA. *f.* Caaram.—Quinaadman.—Cabuotan, pag cabuotan.—Hibaro.
SABIENDAS (Á). Sa pag camatuod.—Tinutuyo gud.
SABIENTE. *p. a.* Maaram.
SABIHONDEZ. *f. fam.* Pagpacamaaram.
SABIHONDO, DA. *adj.* Nagpapacamaaram.
SABINA. *f.* Cahuy cahuy nga sabina.
SABINAR. *m.* Casabinahan, mga cahuy cahuy nga sabina.
SABIO, BIA. *adj.* Maaram, masinabuton.—*pl.* Camaraman.—Buotan.
SABLAZO. *m.* Pag dabal sin sable.—Pag bono ó pagtigbas sin sable.
SABLE. *m.* Panganiban nga sable.
SABLÓN. *m.* Baras nga bahol.
SABOGA. *f.* Isda nga saboga.
SABONETA. *f.* Orasan nga gutiay.
SABOR. *m.* Rasa, lalim, nanam, hurac.—Camarasa, camalalim, cahurac.—Hamlig sin maasinasin.—Sagaad.—Alum.—amlig.—arat.—Halat.—Ngiri.
SABOREAMIENTO. *m.* Pag tagamtam.
SABOREAR. *a.* Pag tagamtam.—Pag parasa, pag palalim.—*fig.* Pag huna huna, pamalandong sin mahinay.—*r.* Pag lipay.
SABORETE. *m.* Rasa, lalim.
SABOROSAMENTE. *adv. m.* Marasa caopay, malalim caopay.
SABROSÍSIMO, MA. *adj.* Guimananamiti.
SABROSO, SA. *adj.* Manamit, marasa, malalim, mayamit, malami, malagsim, malacsim; camagnamit.
SABUCAL. *m.* Caadgauan.
SABUCO. *m.* Adgao.
SABUESO, SA. *adj.* Ayam nga sabueso.
SABUGAL. *m.* Caadgauan.
SABUGO. *m.* Adgao.
SABULO. *m.* Baras nga bahol.
SABULOSO, SA. *adj.* Barason.
SABURRA. *f. Med.* Saquit sa soroc soroc cay diri natutunao caopay an quinaon.
SACA. *f.* Pag cuha.—*vid.* Sacar.—Pag dolong; pagpadolong sin mga género ug iba pá mán ngadto sa lain nga tuna ó guinhadian.—Estar de saca *fr.* Bisan ano nga iguinbabaliguia.
SACA. *f.* Biol, costal nga daco.
SACABALA. *f.* Garamiton sin mananambal sa pagcuha sin ponglo ngadto sa solud sin casam-dan.
SACABALAS. *m.* Garamiton nga icuruha san ponglo sa solud san luthang cún pusil bá.
SACABOCADOS. *m.* Baga hirihud nga gamit sin pagloho loho.—*fig.* Catigayonan.
SACABUCHE. *m.* Toronggon.
SACACORCHOS. *m.* Tirabuson
SACADINEROS. *m. fam.* Hiyas hiyas.
SACADOR, RA. *adj.* Macuha.—*s.* Paracuha.
SACALIÑA. *f.* Pana nga may odyong.
SACAMANCHAS. *com.* Paracuha sa mga taguip tip cún mga during bá sa mga panapton.
SACAMANTAS. *m. fig.* y *fam.* Tinatapuran sin pagembargo.
SACAMIENTO. *m.* Pag cuha; cacuha; pag cacuha.
SACAMOLERO. *m. vid.* Sacamuelas.
SACAMUELAS. *com.* Paragabut sin bag-ang.
SACANETE. *m.* Sugal sa baraja.
SACAPOTRAS. *m. fig.* y *fam.* Maraut nga mananambal.
SACAR. *a.* Pag cuha.—Hulicad.—Lauot.—Bolnot.—Bonos.—Butibot.—Caló.—Gabnot.—Hacad.—Hucad.—Agcay.—Tagnos.—Tangso.—Pag himo, pag buhat sin tauo tauo, sin ladauan, etc.—Pag huad, pag sacal.—Pag pusa, pag misa an tamsi san iya bunay nga may siuo.—Pag gabut.—Pacadangat, pacacuha.—Pagdaug sa bulang ó sugal.—Hauoc.
SACAR fuego frotando una caña con otra. Baguid.
SACAR carne del coco con la punta del sundang. Hagobis.
SACAR la almeja, mariscos etc., de sus conchas. Háhá.
SACAR el lábio inferior. Yam-id.
SACAR á pedazos la carne del coco, sal, etc. Lucad.
SACAR la lengua el perro. Uál uál.
SACAR la raiz del gave. Ógca.
SACAR la lengua. Raual daual, diuhal.
SACAR espina con alfiler, etc. Sibit.
SACAR el camote, gave etc., antes de tiempo. Agó.
SACAR mariscos de entre las piedras con palo, etc. Balungang.
SACAR estrecha ó angosta una cosa en un extremo. Biros.
SACAR del agua la nasa ó chinchorro. Butua.
SACAR á menudo agua de tinaja, etc. cabo cabo.
SACAR agua de río desde casa con caña, etc. Calogcog.
SACAR la morisqueta de la olla. Cuhit.
SACAR la comida de la olla ó caldero. Haquid.
SACAR la raiz de camote con cosa aguzada. Sucuat.
SACARINO, NA. *adj.* Inasucar, may asucar.
SACAROIDEO, A. *adj.* Masugad sin asucar.
SACATAPÓN. *m.* Tirabusón.
SACATRAPOS. *m.* Garamiton nga gamit sin pagcuha san carga san luthang cún pusil bá.
SACERDOCIO. *m.* Pag casacerdote, pag capade.
SACERDOTAL. *adj.* An tungud ó canan sacerdote.
SACERDOTE. *m.* Pade, sacerdote.
SACERDOTISA. *f.* Babaye nga parahalad sin mga halad sa mga dios dios ug paramangno sa mga pinacasingbahan nira.
SACIABLE. *adj.* Mabobosog, sadang mabosog.
SACIAR. *a.* Pag pabosog.—*r.* Bosog, pool.
SACIEDAD. *f.* Cabosog, pag cabosog, capool, pagcapool.
SACIÑA. *f.* Banua nga saciña.
SACO. *m.* Sopot.—Biol, saco.—Biste nga halauig.—Biste nga halipot nga gamit sa mga romano.—Saco de noche. Baga caban sin género nga bahol caopay, cún anit bá.—Entrar á saco. *fr.* Pag dahas.—No echar en saco roto una cosa. *fr. fig.* y *fam.* Diri hicacalim-tan gud.
SACRA. *f.* An totolo nga sacra nga gamit sa mga altar.

SACRAMENTAL. *adj.* An tungud ó canan mga sacramento.—Sinisiring mán sacramental an bendita nga tubig, an mga jubileo, an mga indulgensia, etc.—*m.* Tauo nga sacop sa copradía sa Guisasantosi nga Sacramento.—*f.* Copradía sa Guisasantosi nga Sacramento sa altar.

SACRAMENTALMENTE. *adv. m.* Sa pag casacramento gud.—Sa pag compesal gud.

SACRAMENTAR. *a.* Pag hatag, pag dolong san santos nga viático san tauo nga masaquit.

SACRAMENTARIO, RIA. *adj.* Mga herejes nga diri natoo nga si Jesucristo aada ngagayud sa mahal nga hostias.

SACRAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pag tahud, sa sinagrado nga pag tahud.

SACRAMENTO. *m.* Tigaman nga maquita, nga macacahatag sin grasia sa mga calag nga macarauat siton. Pipito an mga Sacramento.—An Guisasantosi nga Sacramento sa altar.

SACRATÍSIMO, MA. *adj.* Guisasantosi.

SACRE. *m.* Tamsi nga sacre.—Luthang nga sacre.

SACRIFICADERO. *m.* Hinahalaran.

SACRIFICADOR, RA. *adj.* Mahalad.—*s.* Parahalad.

SACRIFICANTE. *p. a.* Mahalad.

SACRIFICAR. *a.* Pag halad.—*fig.* Pag darahug sa igcasitauo.

SACRIFICIO. *m.* Halad; pag halad.—Pag misa, pag-halad sa santos nga misa.

SACRÍLEGAMENTE. *adv. m.* Pag tamay gud sa mga sinagrado.

SACRILEGIO. *m.* Pag tamay sa mga sinagrado.

SACRÍLEGO, GA. *adj.* Matamay sa mga sinagrado.

SACRISTÁN. *m.* Sacristán sa santa iglesia.

SACRISTANA. *f.* Babaye nga sacristana sa mga convento sa mga religiosa nga paramangno sa mga tungud sa singbahan nga mga garamiton.

SACRISTANÍA. *f.* Pag casacristán.

SACRISTÍA. *f.* Sacristía sa singbahan.

SACRO, CRA. *adj.* Santos, sinagrado.

SACROSANTO, TA. *adj.* Santos, sinagrado.

SACUDIDA. *f.* Pag bayog.—Pag lamba.—*vid.* Sacudir.

SACUDIDO, DA. *adj. fig.* Maisug.

SACUDIDURA. *f.* Pag yab yabi pag pas pas.

SACUDIMIENTO. *m.* Pag bayog.—Pag lamba.—*vid.* Sacudir.

SACUDIR. *a.* Pag bayog.—Pag nac nac; pag yab yab; pag yag bot; pag pas pas.—Pag pad pad.

SACUDIR con palo, etc. Pag lamba; pag pac pac; pag dabal; pag balbag.

SACUDIR con vara el rocio de la yerba, etc. Labhit, dag pas.

SACUDIR la mano, sacudir con la mano. Uiric; dag pas.

SACUDIR ó pegar con la mano. Pag tampalo.

SACUDIR el hachón ó mecha. Uorot, uot uot.

SACUDIR la presa que se tiene en la boca. Pilipiqui.

SACUDIR el rocio de las plantas. Hiyamug.

SACUDIRSE el polvo la gallina. Copa copa, copo copo.

SACHADURA. *f.* Pag hauan sa mga tinanum.

SACHAR. *a.* Pag hauan sa mga tinanum.

SACHO. *m.* Ihahauan sa mga tinanum.

SAETA. *f.* Pana; od yong.

SAETADA. *f.* Pag bono sin pana; samad.

SAETAZO. *m.* Pag bono sin pana; samad.

SAETEAR. *f.* Pag pana, pag bono sin pana.

SAETERA. *f.* Loho sa mga cota, haligot dapit sa goa ug harohaluag dapit sa solud.—*fig.* Taramboan nga gutiay.

SAETERO. *m.* Taga pana.

SAETÍA. *f.* Sacayán nga saetia, totolo an toladoc.

SAETILLA. *f.* Pana pana.—Laboro.

SAETÍN. *m.* Aguian san tubig dida sa mga molino.

SAETÍN. *m.* Raysang nga gutiay nga uaray oló oló.

SAETÓN. *m.* Pana nga daco.

SAGA. *f.* Babaye nga diuatahan, tamyauan.

SAGACIDAD. *f.* Calad-nganan; camatagam.—Camalimbong.

SAGAZ. *adj.* Malarang, malad-nganon; matagam.—Malimbong.

SAGAZMENTE *adv. m.* Matagam gud.—Malimbong gud.

SAGITAL. *adj.* Masugad sin pana.

SAGITARIA. *f.* Banua nga sagitaria.

SAGITARIO. *m.* Taga pana.

SAGO. *m.* Baste nga sago.

SAGRADAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pag tahud, sa sinagrado nga pag tahud.

SAGRADO, DA. *adj.* Santos, sinagrado.—Siringbahon.—Talahuron.—*m.* Singbahan, ayopan sa mga salaan, nga togot sa ley.

SAGRARIO. *m.* Sagrario, piotan sa Guisasantosi nga Sacramento sa altar.—Piotan sin mga cabilin ó reliquias.—Singbahan nga parroquia sa mga Catedral.

SAGÚ. *m.* Sagú.

SÁGULA. *f.* Biste nga ságula.

SAHINA. *f.* Banua nga saina.

SAHORNARSE. *r.* Pilas.—Sool, ol-ol.

SAHORNO. *m.* Capilas, capilasan.

SAHUMADO, DA. *adj. fig.* Macacaopay.

SAHUMADOR. *m.* Lo-onan sin mga mahamut.

SAHUMADURA. *f.* Pag lo-on, pag parina; pag namo.

SAHUMAR. *a.* Pag lo-on, pag parina; pag namo; abong, alabong.

SAHUMERIO. *m.* Lo-on, parina; namo; abong alabong.

SAHUMO. *m. vid.* Sahumerio.

SAÍN. *m.* Tamboc.—During sin calo, etc.

SAINAR. *a.* Pag patamboc.

SAINETE. *m.* Taro tamboc.—Sarsa.—Corocomedia.—*fig.* Camalalim.—*fig.* An nacacaopay.—*fig.* Rayandayan.

SAINETEAR. *n.* Pag corocomedia.

SAÍNO. *m.* Babuy, bactin.

SAJA, *f.* Carlit; tud lis.—Samad.

SAJADOR. *m.* Paracarlit, paratudlis.

SAJADURA. *f.* Carlit, tudlis.—Samad.

SAJAR. *a.* Pag carlit, pag tudlis.—Pag samad samad.

SAL. *f.* Asin.

SALA. *f.* Salas sin balay, ruang.

SALACIDAD. *f.* Camaquimala-oay sa lauas.

SALACOT. *m.* Sadoc.

SALADAMENTE. *adv. m. fig.* y *fam.* Darogas gud.

SALADAR. *m.* Cahurubason nga may asin nga nababagtic.—Tuna nga may asin ug diri natuboan sin banua.

SALADERO. *m.* Pangasinan sin carne, etc.

SALADO, DA. *adj.* Maasin, maasgad.—Tuna nga may asin ug diri natuboan sin banua.—*fig.* Madorogas, malipayon.

SALADOR, RA. *s.* Paraasin; parabudo.

SALADURA. *f.* Pag asin; pag budo.

SALAMANDRA. *f.* Mananap nga salamandra.

SALAMANQUESA. *f.* Mananap nga salamanquesa.

SALAR. *a.* Pag asin.—Pag budo.

SALARIAR. Pag sohol.

SALARIO. *m.* Sohol.

SALAZ. *adj.* Maquimala-oay.

SALAZÓN. *f.* Pag asin; pag budo.—Carne nga inasinan; mga isda nga budo.
SALBADERA *f.* Burugtangan sin margaha.
SALCE. *m.* Banua nga salce.
SALCOCHAR. *a.* Pag lapua.
SALCHICHA. *f.* id., masugad sin sorisos.
SALCHICHÓN. *m.* id., masugad sin daco nga sorisos, quinacaon nga hilao pá.
SALDAR. *a.* Pag tuhay sin cuenta.
SALDO. *m.* Pag tuhay sin cuenta.—An cuha ó goa san pag tuhay san mao nga cuenta.
SALEDIZO. *m.* An malabao sa mga cota.
SALERO. *m.* Burugtangan sin asin.—Tipigan sin asin.
SALEROSO, SA. *adj. fig.* y *fam.* Malipayon sa mga pag dorogas, sa mga pag lido lido, etc.
SALGA. *f.* Buhis.
SALGUERA. *f.* Banua nga salguera.
SALGUERO. *m.* Banua nga salguero.
SALICARIA. *f.* Banua nga salicaria
SALICOR. *m.* Banua nga salicor.
SALIDA. *f.* Pag goa.—Pag guican.—Aguian, araguian.—Caharanian sa bongto.—An malabao.—Masolog cun sa pag baliguia. *fig.* Baribad, pasangilan.—Pag salida.
SALIDIZO. *m.* An malabao sa mga cota, etc.
SALUDO, DA. *adj.* An malabao.—Hilaslas.
SALIENTE. *m.* Casirangan.—*f.* An malabao.
SALÍN. *m.* Tipigan sin asin.
SALINA. *f.* Pangasinan.
SALINERO. *m.* Parabaliguia ó paracomersio sin asin.
SALINO, NA. *adj.* Maasin.
SALIR. *n.* Pag goa.—Pag guican; pacaguican.—Higauas.—Auas.—Auac.—Butauan.—Botbot.—Butho.—Labutig.—Osdoc.—Otbo.—Boay boay.—Buriburi.—Burauit.—Dangiap.—Angcal.—Abid.—Agui. Esta tinaja se sale. Nag agui ini nga tadiao.—Salir pitando uno. *fr. fig.* y *fam.* Pag dalagan.—Salir por uno. *fr.* Pag piar sa iya; pag bulig sa iya.—Salirse uno con una cosa. *fr.* Pacacuha san tuyo.
SALIR el agua á borbollones. Alimbucad; budiad.
SALIR agua etc., en abundancia. Bidiarot.
SALIRSE agua, palay, etc. Bisibis; busiag.
SALIR el sol. Sirang; bislac; borot; buslac.
SALIR sangre etc., á chorro. Buac buac; turugan.
SALIR en pedazos enteros la morisqueta. Bocnol.
SALIR de la prisión, etc. Hio-as.
SALIR al encuentro. Sugat, tapo, salubong, salub, sarapo, surapo; bagat.
SALIR un camino á otro. Balagat.
SALIR agua, sangre, etc. Burauas.
SALIRSE uno del tono. Gusao.
SALIRSE anillo de dedo, cuchillo del mango, etc. Holso, holsot, horos, hoso, tagnos, tangso, hoshos.
SALIR la fruta del plátano. Buyhao.
SALIR dos frutas de plátano etc., unidas. Si-ing.
SALIR el sol de entre las nubes. Bislac, solhug.
SALIR el agua ó vino por la boca ó narices. Surasura.
SALIR con fuerza agua ó sangre. Sorot sorot.
SALIR agua ó sangre hilo á hilo. Taguinis, tiuis.
SALIRSE por ventana, etc. Tahao.
SALIR los dientes ó muelas. Tanguás.
SALIRSE liquido de vasija llena. Tauas.
SALIR vejiga en el cutis. Labutig.
SALIR granos en las manos, etc. Labutoy; labtinao.
SALIR afuera. Goa; lugua.
SALIR las lágrimas. Lug-oc.
SALIRSE de la línea, etc. Lumit.
SALIRSE una cosa del lugar donde debia estar. Uáluál.
SALIRSE á uno el sieso. On-on
SALIR de repente agua, sangre, etc. Pidiarot, piragsot.
SALIR aguaza de cuerpo muerto. Sago.
SALIR la yerba, los cuernos á los animales. Guitib.
SALIR las raices de los árboles á flor de tierra. Lagatao.
SALIR los colmillos al puerco en la quijada inferior. Aguhanay.
SALSIFÍ. *m.* Banua nga salsifi.
SALISIPÁN. *m.* Sacayán nga salisipan.
SALITRADO, DA. *adj.* May salitre.
SALITRAL. *adj.* May salitre.—*m.* An quinucuhaan san salitre.
SALÍTRE. *m.* Salitre.
SALITRERÍA. *f.* An guinbubuhatan san salitre.
SALITRERO, RA. *m.* y *f.* Parasalitre.—Parabaliguia sin salitre.
SALITROSO, SA. *adj.* May salitre.
SALIVA. *f.* Lauay; lura.—Gastar saliva en balde. *fr. fig.* y *fam.* Pag yacan nga uaray haros.
SALIVACIÓN. *f.* Paglauay; pag lura.
SALIVAL. *adj.* An tungud ó canan lauay cún lura bá.
SALIVAR. *n.* Pag lauay; pag lura.
SALIVOSO, SA. *adj.* Maglalauay; malura.
SALMEAR. *n.* Pangadie cún pag canta bá sin mga salmo.
SALMISTA. *m.* Parahimo sin mga salmo.—Paracanta san mga salmo.
SALMO. *m.* Salmo, carantahon sa pag dayeg sa Dios; pangaradion.
SALMODIA. *f.* Mga salmo nga guintuha ni David nga hadi.—Pag canta sin mga salmo.—*fig.* y *fam.* Maraut nga pag canta.
SALMODIAR. *n.* Pangadie, pag canta sin mga salmo.
SALMÓN. *m.* Isda nga salmón.
SALMONADO, DA. *adj.* Masugad sin isda nga salmón.
SALMONETE. *m.* Isda nga salmonete.
SALMOREJO. *m.* Sarsa nga may tubig, suca, lana, asin ngan sin pimienta.
SALMUERA. *f.* Sanao.
SALMUERARSE. *r.* Saquit, in masas aquit an hayop nga nacaon sin damo nga asin.
SALOBRAL. *adj.* An tuna nga may asin.
SALOBRE. *adj.* Maasin asin; guiuanon.
SALOBREÑO, ÑA. *adj.* An tuna nga may asin.
SALOMA. *f.* Pag auit; pag pangana.
SALOMAR. *n.* Pag auit; pag pangana.
SALÓN. *m.* Salas nga daco.
SALÓN. *m.* Carne nga inasinan; isda nga budo.
SALPA. *f.* Isda nga salpa.
SALPICADURA. *f.* Pag tolboc; pag uiltic.
SALPICAR. *a.* Pag tolboc; pag uiltic.—*fig.* Pag lactao.
SALPICÓN. *m.* Carne nga tinadtad nga may pimienta, asin, suca ngan sin scboya.—Tinadtad.
SALPICÓN. *m.* Pag tolboc; paguiltic.
SALPIMENTAR. *a.* Pag gamus sin asin ngan sin pimienta.
SALPIMIENTA. *f.* Asin ngan sin pimienta, nga sinasacot.
SALPRESAR. *a.* Pag asin; pag budo.
SALPRESO, SA. *p. p.* Inasinan; guinbudohan.
SALPULLIDO. *m.* Cuguing.
SALPULLIR. *a.* Cuguing, in quinocuguing an lauas.
SALSA. *f.* Sarsa.
SALSAMENTAR. *a.* Pag guisa.

SALSAMENTO. *m.* Panacot; guinisa; sarsa.
SALSEDUMBRE. *f.* Camaasin, camaasgad.
SALSERA. *f.* Burugtangan sin sarsa.
SALSIFÍ. *m.* Banua nga salsifi.
SALTABANCO. *m.* Mayacan ug masiring nga an mga banua nga iya dara mag opay nga mga tambal.
SALTABANCOS. *m. vid.* Saltabanco.
SALTABARDALES. *com. f. fam.* Tauo nga matistis.
SALTABARRANCOS. *com. fig.* y *fam.* Tauo nga masodoy sodoy, malorolocso.
SALTACIÓN. *f.* Pag locso, pag lorocso.—*vid.* Saltar.—Sayao.
SALTACHARQUILLOS. *com. fig.* y *fam.* Tauo nga maiquid iquid; ma iquin iquin.
SALTADERO. *m.* Locsohan.
SALTADIZO, ZA. *adj.* Matapoc.
SALTADOR, RA. *adj.* Malocso, malorolocso.—*m.* y *f.* Paralocso.
SALTADURA. *f. Cant.* Cahibangan sin bato san pag-sacsac.
SALTAEMBANCO. *m. vid.* Saltabanco.
SALTAEMBANCOS. *m. vid.* Saltabanco.
SALTAMONTES. *m.* Mananap nga masugad sin doron.
SALTANTE. *p. a.* Malocso, malorolocso.
SALTAPAREDES. *com. fig.* y *fam.* Tauo nga matistis.
SALTAR. *n.* Pag locso. pag lorolocso.—Pag layug.—Tapoc.—*fig.* Lactao.—Ambac.—Tabuad.—Lasic.—Sical.—Budlog.—Ictin.—yocad yocad.—Lontayao.—Ondong.—Pisic.—Ahas.—Labtic.—Calayhab.—Cuyacpao, cuyampao.—Agodod.
SALTAR los peces en el agua. Gusao.
SALTAR tierra, agua, arena, etc. Tabo tabo.
SALTAR tierra, cieno, etc. Talbo.
SALTAR agua, sangre, etc. Tapsic; pigsic; pigsot; piso, piso, piso piso.
SALTAR los animales ó peces al morir. Lasay.
SALTARSE los ojos. Budlot, bularat.
SALTAR gotas de agua. Taboros.
SALTAR una cosa al machacarla ó pilarla. Imsic; lapia, lipia, lisay, lisic, misic.
SALTAR de placer. Iquin iquin.
SALTAR y hacer figuras con el cuerpo. Isid isid.
SALTAR por encima de lo que se encuentra al paso. Lacaang.
SALTAR las olas á la embarcación. Lanas, salacay.
SALTAR á uno un ojo. Lisic.
SALTAR una cosa hacia arriba. Uisic.
SALTAR la peonza. Padag.
SALTAR como el que se asusta y da un salto. Pictio.
SALTAR chispas de fuego. Piti piti.
SALTAR granos al tostarlos. Sabag.
SALTAR, dar saltitos el niño. Montauan.
SALTARELO. *m.* Daan nga sayao.
SALTARÉN. *m.* Sones sin sesta.
SALTARÍN, NA. *adj.* Masayao.—*fig.* Matis tis.
SALTATERANDATE. *m.* Binorda nga halaba.
SALTATRIZ. *f.* Babaye nga masayao ug malorolocso.
SALTEADOR. *m.* Tauo nga magahat, buyon, macauat.
SALTEADORA. *f.* Babaye nga magahat.
SALTEAMIENTO. *m.* Pangahat, pag cauat.
SALTEAR. *a.* Gahat, cauat.—Pag dosmog.—Pag ticang sin buhat ug diri pag human.—Pag ona sa iba sin pag palit.
SALTEO. *m.* Pangahat, pag cauat.
SALTERIO. *m.* An mga salmo.—Libro nga gamit sa coro, cay may mga salmo.—Toronggon.
SALTERO, RA. *adj.* Buquidnon.
SALTIMBANCO. *m. fam. vid.* Saltabanco.
SALTIMBANQUI. *m. fam. vid.* Saltabanco.
SALTO. *m.* Locso; pag locso.—Locsohan.—*fig.* Lactao, pag lactao.
SALTÓN, NA. *adj.* Malocso locso, malorolocso.—*m.* Mananap nga masugad sin doron.
SALUBÉRRIMO, MA. *adj.* Macacaopay gud.
SALUBRE. *adj.* Macacaopay.
SALUBRIDAD. *f.* Caopayan, maopay an lauas.
SALUD. *f.* Caopayan; maopay an lauas.—Cabutang, caopayan sa calag nga nahimumutang sa gracia sa Dios.—Cabaraan, pag cabaraan.
SALUDABLE. *adj.* Macacaopay.—Macacapolos.
SALUDABLEMENTE. *adv. m.* Maopay gud an lauas.—Macacaopay gud.
SALUDACIÓN. *f.* Pangomosta.—Pag amoma, pag sayoma, pag abi abi.
SALUDADOR, RA. *adj.* Maamoma, masayoma, maabi abi.—*s.* Parangomosta.—*m.* Tamyauan.
SALUDAR. *a.* Pag pangomosta.—Pag amoma, pag sayoma, pag abi abi.
SALUDO. *m.* Pangomosta.—Pag amoma, pag sayoma, pag abi abi.
SALUMBRE. *f* Agop-op sin asin.
SALUTACIÓN. *f.* Pangomosta.—Pag amoma, pag sayoma, pag abi abi.
SALUTÍFERAMENTE. *adv. m.* Maopay gud an lauas.—Macacaopay gud.
SALUTÍFERO, RA. *adj.* Macacaopay.—Macacapolos.
SALVA. *f.* Pag tilao, pag tadi san can-on, cún diri macacaraut, etc.—Pag salba sin lut hang.—Pag tabi sin pag pamolong cún pag pahayag sin ano lá.
SALVACIÓN. *f.* Pag baui.—Cabaraan, pag cabaraan; capalaran, pag capalaran.
SALVADO. *m.* Upa; tic tic.
SALVADOR, RA. *adj.* Mabaui.—*m.* Mamaui, mamamaui, manlulucat, manonobus.
SALVAGUARDIA. *m.* Bantay.—Tigaman nga ipinapagbutang sa mga bongto cún sa mga cabalayan bá in may guerra, basi diri pag ananoon sa mga casoldadosan.—Carig-onan nga ihinahatag san tauo basi diri siya pag ananoon.
SALVAJADA. *f.* Casalbajes.
SALVAJE. *adj.* Salbajes, mangian.—Ihalas, ilahas cún dao mananap, etc.
SALVAJERÍA. *f.* Casalbajes.
SALVAJEZ. *f.* Casalbajes, pag casalbajes.
SALVAJINA. *f.* Camanan-pan.—Mga anit sin camanan-pan.
SALVAJINO, NA. *adj.* Ihalas nga babuy, bugsoc, etc.
SALVAJUELO, LA. *adj.* Sarosalbajes.
SALVAMENTE. *adv. m.* Sin uaray cacurian.
SALVAMENTO. *m.* Pag baui.—Pag licay sin cacurian.—Darangpan, ayopan; arayopan.
SALVAMIENTO. *m. vid.* Salvamento.
SALVANTE. *p. a.* Mabaui.
SALVAR. *a.* Pag baui.—Pag hatag an Dios san cahimayaan sa langit.—Pag licay sin cacurian.—Pag lacad.—*r.* Pag dangat, pag sangput san cahimayaan nga dayon.—Mag pacabuhi an tag-sa. Cada uno procure salvarse.
SALVAR las olas. Tarindos.
SALVAR escollo ó peligro. Liay; libad.
SALVAR punta, recodo, etc. Lipot.
SALVAVIDAS. *m.* Gabayan.
SALVE. *f.* Mag himaya ca Hadi.
SALVEDAD. *f.* Togot.—Baribad.—Carig-onan nga ihinahatag san tauo, basi diri siya pag ananoon.

SALVÍA. *f.* Laedan bulan.
SALVILLA. *f.* Sangga, sanggaan sin tasa, copa, etc.
SALVO, VA. *adj.* Cauas ná sin cataragman; tubas ná.—Guinauas.—*adv. m.* Labut, labut pá.—Á salvo. *m. adv.* Cauas sin cacurian ó cataragman.
SALVOCONDUCTO. *m.* Carig-onan nga ihinahatag san tauo, basi diri siya pag ananoon.—*fig.* Carig-onan.
SALVOHONOR. *m. fam.* Bobot.
SAMBENITAR. *a.* Pag pacaraut.
SAMBENITO. *m.* Biste nga ipinapagbiste sadto anay sa mga salaan nga nag pacabaya ná san ira mga sala.—Tigaman ó surat nga ipinapagpilit sa mga puerta sa mga singbahan, nga casayoran san ngaran san mga salaan ug an castigo nga hatag sa ira.—*fig.* Maraut nga dungug ó bantug.
SAMBLAJE. *m.* Pag pasigo sa mga tabla, etc.
SAMBUCA. *f.* Baga sesta.
SAMPAGUITA. *f.* Sampaga.
SAMPSUCO. *m.* Banua nga mejorana.
SAMUGA. *f.* Silla nga gamit sa mga babaye sin pangabayo.
SAN. *adj.* Santos. San Juan, San Pedro, etc.
SANABLE. *adj.* Mag oopay; sadang matambal.
SANADOR, RA. *adj.* Macacaopay.—*s.* Paratambal, tambalan.
SANALOTODO. *m.* Haclop.—*fig.* Catigayonan.
SANAMENTE. *adv. m.* Maopay gud.—*fig.* Sin tangcud.
SANAR. *a.* Pag tambal, pag bolong.—*n.* Pag opay.—Houas cún dao saquit.—Bahao cún dao casam-dan.
SANATIVO, VA. *adj.* Macacaopay; macacatambal, macacabolong.
SANCIÓN. *f.* Sugo.—Pag aprobar san sugo.—Sirot nga iguinsusugo san ley, cún may matalapas san sugo.
SANCIONAR. *a.* Pag aprobar san sugo ó ley.
SANCOCHAR. *a.* Pag lapua.
SANDALIA. *f.* Sapin.
SÁNDALO. *m.* Banua nga taratara.
SÁNDALO. *m.* Cahuy nga sándalo.
SANDEZ. *f.* Catapang; catapangan; calorong.
SANDÍA. *f.* Sandía.
SANDIAR. *m.* Tanum nga mga sandía, casandiahan.
SANDIO, DIA. *adj.* Tapang. lorong.
SANDUNGA. *f. fam.* Hayon hayon: duyag duyag.
SANDUNGUERO, RA. *adj. fam.* Mahayon hayon: maduyagduyag.
SANEAMIENTO. *m.* Pag sagang, pag tagam.—Pag pacaopay.—*For.* Pag bayad an nag baliguia san nacapalit, cún may perjuisio.
SANEAR. *a.* Pag sagang, pag tagam.—Pag pacaopay.—*For.* Pag bayad an nag baliguia san nacapalit, cún may perjuisio.
SANEDRÍN. *m.* Capopong-tan, hocmanan nga labao san mga judio.
SANFRANCIA. *f. fam.* Suhay.
SANGLEY. *adj.* Mestizo nga sangley.
SANGRADERA. *f.* Icacarlit.—Dulang dulang; saluran san dugo in quinacarlitan an tauo.—*fig.* Araguian sin tubig.
SANGRADOR. *m.* Paracarlit.—Loho nga araguian sin tubig, etc.
SANGRADURA. *f.* An dapit sa sico sa butcon.—Carlit; quinarlitan.—Araguian sin mga tubig.
SANGRAR. *a.* Pag carlit.—*fig.* Pag loho basi maagui an tubig, lana, etc.—*n.* Pag dugo.—*r.* Pacarlit.
SANGRAZA. *f.* Maraut nga dugo.
SANGRE. *f.* Dugo.—Sangre negra. Carum.
SANGRÍA. *f.* Carlit.—An dapit sa sico sa butcon.
SANGRIENTAMENTE. *adv. m.* Madugo caopay.—Mapintas caopay, mabangis caopay.
SANGRIENTO, TA. *adj.* Madugo.—Dugoon, naporos sin dugo.—Mapintas, mabangis.
SANGUAZA. *f.* Maraut nga dugo.—*fig.* Duga nga pula.
SANGÜEÑO. *m.* Cahuy cahuy nga cornejo.
SANGÜESA. *f.* Bonga sin sangüeso.
SANGÜESO. *m.* Cahuy cahuy nga sangüeso.
SANGUÍFERO, RA. *adj.* Dugoon.
SANGUIFICACIÓN. *f.* Pag padugo sin maopay nga dugo.
SANGUIFICAR. *a.* Pag padugo.
SANGUIJUELA. *f.* Limatuc.—Linta.
SANGUINARIA. *f.* Bato nga sanguinaria.
SANGUINARIAMENTE. *adv. m.* Mapintas caopay, mabangis caopay.
SANGUINARIO, RIA. *adj.* Mapintas, mabangis.
SANGUÍNEO, NEA. *adj.* Madugo.—Dugoon.—Masugad sin dugo.
SANGUINO, NA. *adj.* Madugo.—Dugoon.—Masugad sin dugo.—*m.* Cahuy cahuy nga sanguino.
SANGUINOLENTO, TA. *adj.* Madugo; naporos sin dugo.
SANGUINOSO, SA. *adj.* Madugo.—*fig.* Mapintas, mabangis.
SANGÜIS. *m.* Dugo, an mahal nga dugo sa aton Guinoo Jesucristo, nga aada sa calis, cún taliuan ná an pag consagra.
SANGUISORBA. *f.* Banua nga pimpinela.
SANGUJA. *f.* Linta.—Limatuc.
SANÍCULA. *f.* Banua nga sanicula, itarambal.
SANIDAD. *f.* Caopayan, maopay an lauas.
SANIE. *f. Med.* Nana; nuca.
SANIES. *f. Med.* Nana; nuca.
SANIOSO, SA. *adj.* May nana.
SANITARIO, RIA. *adj.* An tungud ó canan caopayan sa lauas.
SANJACADO. *m.* An tuna ug an mga sacop sin gobernador sa guinhadian sa mga turco.
SANJACATO. *m. vid.* Sanjacado.
SANJACO. *m.* Gobernador sin provincia sa mga turco.
SANJUÁN. *m.* Cahuy nga sanjuán.
SANJUANERO, RA. *adj.* Sinasanjuan, cay catbobonga in harani an caadlauan ni San Juan.
SANJUANISTA. *adj.* Sacop sa orden nga militar de San Juan de Jerusalén.
SANMIGUELEÑO, ÑA. *adj.* Sinasanmiguel, cay catbobonga in harani an caadlauan ni San Miguel.
SANO, NA. *adj.* Maopay an lauas, mag opay an mga lauas.—Maopay, uaray carat-an.
SANSCRITO, TA *adj.*—*m.* Sinisiring an polong, pamolong sa mga tinatauag nga mga bracmán.
SANTA. *f.* An bahin dapit sa goa sa tabernáculo ug sa singbahan sa Jerusalén, nga nacanit san dapit sa solud nga sinisiring santasantórum.
SANTABÁRBARA. *f. Mar.* Burugtangan san pólvora dida sa mga sacayán.
SANTAMENTE. *adv. m.* Sa pag casantos.
SANTASANTÓRUM. *m.* An bahin nga labing santos nga dapit sa solud san tabernáculo ug sa singbahan sa Jerusalén, nga may tahub nga mahal caopay.
SANTERO, RA. *adj.* An madiuata sa atubangan sa mga ladauan.—*m.* Bantay ó paramangno sin singbahan.
SANTIAMEN. *m. fam.* Sa usa lá ca pag piroc, dalí lá.

SANTIDAD. *f.* Casantos, pag casantos. — Catalahuran sa santos nga papa.
SANTIFICACIÓN. *f.* Pag santos; pag pasantos.—Pag lehe.
SANTIFICADOR, RA. *adj.* Macacasantos.
SANTIFICANTE. *p. a.* Macacasantos.
SANTIFICAR. *a.* Pag santos.— Pag pasantos.—Pag lehi sa mga adlao nga igleleheo.—Pag halad sa Dios.—*r.* Pasantos.
SANTIGUADA. *f.* Pangurus, pag crus.
SANTIGUADERA. *f.* Pangurus, pag crus.
SANTIGUAMIENTO. *m.* Pangurus, pag crus.
SANTIGUAR. *a.* Pag pangurus, pag crus.
SANTIMONIA. *f.* Casantos, pag casantos.—Banua nga santimonia.
SANTISCARIO. *m.* Larang.
SANTÍSIMO, MA. *adj.* Guisasantósi.—Catalahuran sa santos nga Papa.—*m.* An Guisasantósi nga Sacramento sa altar.
SANTO, TA. *adj.* Santos.
SANTÓN. *m.* Tauo nga moros nga mapenitensiahon.—*fig.* y *fam.* An nag papacasantos.
SANTORAL. *m.* Libro nga sinuratan san quinabuhi ug mga guinbuhat san mga Santos.—Libro nga gamit sa coro.
SANTUARIO. *m.* Singbahan.
SANTUCHO, CHA. *adj. fam.* An maora ora ná sa iya mga pag devosión.
SANTURRÓN, NA. *adj.* An maora ora ná sa iya mga pag devosión.
SANTURRONERÍA. *f.* Caora ora ná sa mga pag devosión.
SAÑA. *f.* Casina, caponggot.
SAÑOSAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pag casina.
SAÑOSO, SA. *adj.* Masisinahon.
SAÑUDAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pag casina.
SAÑUDO, DA. *adj.* Masisinahon.
SAO. *m.* Cahuy cahuy nga sao.
SÁPIDO, DA. *adj.* An may lalim, an may rasa.
SAPIENCIA. *f.* Caaram, quinaad-man.—Libro nga sinisiring de la sabiduría, nga sinurat ni Salomón.
SAPIENTE. *adj.* Maaram, masinabuton.
SAPILLO. *m.* Hubag ilarum sa dila cún sa baba bá.
SAPINA. *f.* Banua nga sapina.
SAPINO. *m.* Cahuy cahuy nga sapino.
SAPO. *m.* Borab sug, baga pacla.—Echar sapos y culebras. *fr. fig.* y *fam.* Pag buyayao, pag yacan sin maraut.
SAPONARIA. *f.* Banua nga saponaria.
SAPONIFICACIÓN. *f.* Pag pasabón.
SAPONIFICAR. *a.* Pag pasabón.
SAPORÍFERO, RA. *adj.* Macalalim, macarasa.
SAQUEADOR, RA. *adj.* Madahas.—*r.* Paradahas.
SAQUEAMIENTO. *m.* Pag dahas.
SAQUEAR. *a.* Pag dahas.
SAQUEO. *m.* Pag dahas.
SAQUERA. *adj.* Dagum nga itatahi sa mga saco.
SAQUERÍA. *f.* An guinbubuhatan san mga saco.—Mga saco.
SAQUETE. *m.* Saco nga guti; sarosaco.
SARAGUETE. *m. fam.* Sayao.
SARAMPIÓN. *m.* Tipdas; darap.
SARAO. *m.* Sayao.
SARCASMO. *m.* Pag tamay, pag yobit.
SARCÁSTICAMENTE. *adv. m.* Sa Pág tamay gud, sa pag yobit gud.
SARCÁSTICO, CA. *adj.* Matamay, mayobit.
SARCIA. *f.* Bisan ano nga carga nga sugad sin pardo.
SARCOCELE. *m. Med.* Hubag sa itlug.
SARCOCOLA. *f.* Goma nga mapait ug masapilit.
SARCÓFAGO. *m.* Lub-nganan, linob-ngan.
SARCÓTICO, CA. *adj.* Macacasara san mga casamdan ug macacaopay.
SARDA. *f.* Agumaá.
SARDINA. *f.* Tamban.
SARDINEL. *m.* Cota nga ladriyo.
SARDINERO, RA. *m.* y *f.* Parabaliguia sin tamban.
SARDINETA. *f.* Tamban nga gutiay.—Rayan dayan nga gamit sa mga soldados sa ira mga biste.
SARDIO. *m.* Bato nga mahal ug pula.
SARDO. *m.* Bato nga mahal ug pula.
SARDONIA. *f.* Banua nga sardonia.
SARDÓNICA. *f.* Bato nga mahal ug pula.
SARDÓNICE. *f.* Bato nga mahal ug pula.
SARDONIO. *m.* Bato nga mahal ug pula.
SARDÓNIQUE. *m.* Bato nga mahal ug pula.
SARGA. *f.* Panapton nga igagama.—Género nga pinintaran.
SARGA. *f.* Cahuy cahuy nga sarga.
SARGADILLA. *f.* Banua nga sargadilla.
SARGATILLO. *m.* Cahuy cahuy nga sargatillo.
SARGAZO *m.* Banua sa dagat.
SARGENTA. *f.* Panganiban nga dara san sargento.
SARGENTEAR. *a.* Pag mando sin mga soldados.—Pag pangolo, pag ponoan.
SARGENTERÍA. *f.* Pag casargento.
SARGENTÍA. *f.* Catungdanan sin sargento, pag casargento.—Oroquian, balay nga inooquian san sargento.
SARGENTO. *m.* Sargento nga ponoan sin mga soldados.
SARGO. *m.* Isda nga sargo.
SARGUERO. *m.* Pintor, parapintar sin panapton nga género.
SARILLA. *f.* Banua nga sarilla.
SARMENTADOR, RA. *m.* y *f.* Paraporot san balagon nga pinolud sa mga paras.
SARMENTAR. *n.* Pag porot san balagon nga pinolud sa mga paras.
SARMENTERA. *f.* An binuhutangan san mga balagon nga pinolud sa mga paras.—Pag porot san balagon nga pinonud sa mga paras.
SARMENTILLO. *m.* Balagon nga gutiay sin paras.
SARMENTOSO, SA. *adj.* Masugad sin balagon sin paras.
SARMIENTO. *m.* Balagon sin paras.
SARNA. *f. Med.* Nuca; atulay; cuguing; aguis-is; caguis quis.
SARNOSO, SA. *adj.* Nucaon; cuguingon; aguis-ison; caguis quison; catoloton, cat-lon.
SARPULLIDO. *m.* Cuguing.—*fig.* Tinucban sin coto coto.
SARPULLIR. *n.* Pag tocob, pag paac an coto coto.—Cuguing, in quinocuguing an lauas.
SARRACÉNICO, CA. *adj.* Minoros.
SARRACENO, NA. *adj.* Moros; tauo sa Arabia.
SARRACÍN, NA. *adj.* Moros.
SARRACINA. *f.* Pangauay.—Pag susuhay.
SARRILLO. *m.* Agahud sin masaquit.
SARRIO. *m.* Mananap nga sugad sim bugsoc.
SARRO. *m.* Lagud.—Qui qui.—Ogam.—Atas.—Agop-op.
SARROSO, SA. *adj.* Laguron.—Qui quion.—May ogam sa dila.—May atas sa baba.
SARTA. *f.* Tohog, hon hon.—Caropi.—Gogo sin mga bagol.—Caling caling sin isda, etc.—Rung bay cún dao tauo.
SARTAL. *m.* Tohog, hon hon.
SARTALEJO. *m.* Tohog, hon hon.

SARTÉN. *f.* Sartén, sugad sin caraha.
SARTENADA. *f.* An pinipritos sa sartén sa usa lá ca pag pritos.
SARTENAZO. *m.* Pag dabal sin sartén.
SARTENEJA. *f.* Sartén nga guti.
SASAFRÁS. *m.* Cahuy nga sugad sin laurel, mahamut ngan itarambal.
SASTRE. *m.* Paratabas ug panatahi sin mga biste.
SASTTERÍA. *f.* Pag casastre.—Balay nga inooquian sin sastre.
SATÁN. *m.* Yaua.
SATANÁS. *m.* Yaua.
SATÁNICO, CA. *adj.* Suyadnon, inpiernohanon.
SATÉLITE. *m.* Planeta.—*fam.* Aguasil.—*fig.* Sacop.
SATINAR. *a.* Pag pahamis sin papel, etc.
SÁTIRA. *f.* Surat nga nacacaraut sa igcasitauo.—Polong nga nacacaraut sa ig casitauo.—*fam.* Babaye nga malacsi ug maisug.—Pag tamay.
SATÍRICAMENTE. *adv. m.* Pag pacaraut gud, pag tamay gud.
SATÍRICO, CA. *adj.* Mag papacaraut, matamay.
SATIRIO. *m.* Yatot sa tubig.
SATIRION. *m.* Banua nga itarambal.
SATIRIZANTE. *p. a.* Mag papacaraut, matamay.
SATIRIZAR. *a.* Pag surat ó pag polong sin icacaraut sa igcasitauo; pag tamay.
SÁTIRO. *m.* Dios dios sa mga diuatahan, an catunga sa lauas, cono, canan tauo, ug an catunga canan canding.—Comedia nga mala-olay.
SATISDACIÓN. *f. For.* Pag piur.
SATISFACCIÓN. *f.* Pag bayad.—Pag hatag sin casayoran hionong sin queja, cabido, etc.—Padayao, pag dasig.—Pag tapud.—Pag tuman san tuyo.—Á satisfacción. *m. adv.* Sugad lá san iya caruyag.—Tomar satisfacción. *fr.* Pag bolos; pag ogop sa lugaringon nga bantug.
SATISFACER. *a.* Pag bayad.—Pag tuman san tuyo.—Pag bosog, pag pool.—Pag hatag sin casayoran.—Pag balos.—*r.* Pag bolos.—Pag ogop sa lugaringon nga bantug.
SATISFACIENTE. *p. a.* Mabayad; mabalos.
SATISFACTORIAMENTE. *adv. m.* Tuman nga bayad, tuman nga balos.
SATISFACTORIO, RIA. *adj.* Macacabayad; macacabalos.—Tuman gud.
SATISFECHO, CHA. *p. p.* Binayad ná; binalos ná.—*adj.* Madayao, madasig.
SATIVO, VA. *adj.* An tina tanum.
SATO. *m.* Tanum, mga tanum.
SÁTRAPA. *m.* Ponoan, gobernador sin provincia sa mga filisteo, mga persa, etc.—*fig.* y *fam.* Matatagam, malad-nganon.
SATRAPÍA. *f.* Pag caponoan, pag casatrapa; an tuna ug mga tauo nga mga sacop niya.
SATURACIÓN. *f.* Cabosog, capool.—Pag tunao sin bisan ano sa alacsio, etc.
SATURAR. *a.* Pag bosog, pag pool.—Pag tunao sin bisan ano sa alacsio, etc.
SATURNAL. *adj.* An tungud ó canan planeta saturno.—*pl. f.* Mga piesta sa dios dios nga saturno.
SATURNINO, NA. *adj.* Maminggao, mabidoon.—*Quim.* An tungud ó canan timga.
SATURNIO, NIA. *adj.* An tungud ó canan planeta saturno.
SATURNO. *m. Astron.* Bitoon, planeta saturno.—*Quim.* Timga.
SAUCE. *m.* Banua nga sauce.—Cahuy nga sauce.
SAÚCO. *m.* Adgao.
SAUQUILLO. *m.* Cahuy cahuy nga sauquillo.
SAUZGATILLO. *m.* Cahuy cahuy nga sauzgatillo.
SAVIA. *f.* Tague, duga.
SAXÁTIL. *adj.* An natubo ug nabuhi sa mga cabatoan.
SÁXEO, XEA. *adj.* Binato.
SAXÍFRAGA. *f.* Banua nga itarambal.
SAYA. *f.* Saya.—Saya corta. Cayos.
SAYAL. *m.* Género nga bahol nga sayal.
SAYALERÍA. *f.* Caparahabol sin sayal.
SAYALERO. *m.* Parahabol sin sayal.
SAYALESCO, CA. *adj.* Sinayal.
SAYALETE. *m.* Sayal nga barobahol.
SAYETE. *m.* Biste nga sayete.
SAYO. *m.* Biste nga sayo.
SAYÓN. *m.* Parabitay.—*fig.* y *fam.* Tauo nga daco an lauas, maraut an cahimo ug mapintas.
SAYUELA. *f.* Bado nga sayuela.
SAYUELO. *m.* Biste nga sayuelo.
SAZÓN. *f.* Sangbut, hinug ná, lahing ná cun dao lubi; casangbut, cahinug, calahing.—Igo ná, tigayon ná.—Á la sazón. *m. adv.* Sadto.—En sazón. *m. adv.* Igo gud, tigayon gud.—Estar ya en sazón de cogerse palay, gave, ubi, etc. Agorong.
SAZONADAMENTE. *adv. m.* Malalim caopay, marasa caopay.—Hinug gud.—Lahing gud.
SAZONADO, DA. *adj.* Polong nga dorogas, sorosuerte.—Anuc.
SAZONADOR, RA. *adj.* Mag papalalim, mag paparasa.
SAZONAR. *a.* Pag palalim, pag parasa.—Pag pahinug.—Pag palahing.—Pag paanuc.—*r.* Sangbut; hinug; lahing; anuc.

SE

SEBASTIANO. *m.* Cahuy nga sebastiano.
SEBE. *f.* Alasid.
SEBASTÉN. *m.* Cahuy nga sebastén.
SEBILLO. *m.* Tamboc.—Sabón.
SEBO. *m.* Tamboc.
SEBOSO, SA. *adj.* Matamboc.—Nahirogan sin sebo; naporos sin sebo.
SECA. *f.* Cahurao.—Bolog.
SECACUL. *m.* Banua nga secacul.
SECADAL. *m.* Banica.
SECADERO. *m.* Bularan sin bisan ano.
SECADILLO. *m.* Tamis nga may pili, panit sin limon, asúcar ngan sin busag sin bunay.
SECAMENTE. *adv. m.* Sa halipot nga polong ngan baga maisug.
SECAMIENTO. *m.* Camara.—Cahurao.—Cauaray bobonga an mga tanum.
SECANO. *m.* Banica nga tuna.—Monbon.—*fig.* Mamara.
SECANSA. *f.* Sugal sa baraja.
SECANTE. *p. a.* Macamara; macaoga.—*s.* Papel nga gamit sin pag pamara san tinta, basi diri mapara an surat.
SECAR. *a.* Pag pamara; pag paoga.—*r.* Mara.—Oga.—Quigang.—Quigas.—Lasang.—Quing quing.
SECAR al fuego. Layhub.
SECAR al sol hoja, etc. Laob.
SECARSE las plantas. Data, laya.
SECARSE la sementera después de haberla pisoteado con los carabaos. Layong
SECARAL. *m.* Tuna nga mamara caopay nga diri natutuboan sin tanum ó banua.
SECATURA. *f.* Cauaray rasa.—Cangalas.

SECCIÓN. *f.* Bahin; bolos.—Uahig uahig.—Hintutungdan.
SECESO. *m.* Pag oro.
SECO, CA. *adj.* Mamára.—Oga.—Quigang.—Quigas. Topoc.—Hangcay cún dao cahuy.—Magasa.—*fig.* Baga maisug.—*fig.* Sig pit cún dao sugo; ongud cún dao polong.—*fig.* Alang alang an iya pag cadevotos.—*fig.* Pagao cún dao an tinggug.—Á secos. *m. adv.* Lá, lamang.—Dejar á uno, ó quedar á uno, seco. *fr. fig.* y *fam.* Pag patay gud sa iya sin dagmit.—En seco. *m. adv.* Sa hubas.
SECOR. *m.* Camára.—Cahurao.
SECRECIÓN. *f.* Pag bulag.—Baga bura sa lauas.
SECRETA. *f.* Hilum nga pag osisa.—An tagsa nga orasión nga pinanganggadie san Padre nga nagmimisa cún tapus ná an ofertorio.—Calibangan.
SECRETAMENTE. *adv. m.* Sa hilit, sa hilum; sa tinago.
SECRETAR. *n.* Baga pag bura an lauas.
SECRETARIA. *f.* Babaye nga secretaria, parasurat cún may sugo sa iya.
SECRETARÍA. *f.* Pag casecretario.—An inooquian niya.
SECRETARIO. *m.* An tinatapuran sin pagsurat sin mga surat cún mga oficio bá.—Escribano sa bongto.
SECRETEAR. *n. fam.* Pag huring huring.
SECRETISTA. *s.* Paraasoy san mga macuri sabuton.—*adj.* Mahuring huring.
SECRETO. *m.* Hilit, hilum.—Pag tago.—Tinatago, diri igsusumat niya.
SECRETO, TA. *adj.* Tinatago; natatago.—Mahilum, maocoy diri mayacan.
SECRETORIO, RIA. *adj.* Baga mabubura.
SECTA. *f.* Religión nga buaon nga iguintutdo sin tauo nga bantugan.
SECTADOR, RA. *adj.* magapil sin secta.
SECTARIO, RIA. *adj.* Magapil sin secta.
SECUAZ. *adj.* An magapil ó maalagad sa iba.
SECUELA. *f.* Caritalan.
SECUENCIA. *f.* Mga siday nga pinanganggadie san Padre nga nagmimisa, cún may sugo, in taliuan ná an epístola.
SECUESTRACIÓN. *f.* Pag butang sin bisan ano nga manggad sa gahum sin usa ca tauo, ngada lá san pag husay cún icacain bá.—Pag embargo.—Pag dacop sin tauo an mga macauat, ngan diri binubuhian in diri lucaton.
SECUESTRADOR, RA. s. Paraembargo.—Paradacop sin tauo.
SECUESTRAR. *a.* Pag pabutang sin bisan ano nga manggad sa gahum sin usa ca tauo; ngada lá san pag husay cún icacain bá.—Pag embargo.—Pag dacop sin tauo an mga macauat ó mga tulisan, ngan diri binubuhian in diri lucaton.
SECUESTRO. *m. vid.* Secuestración.
SECULAR. *adj.* An Padre nga diri religioso.—An guin olinolinan sin tag-usa ca gatos ca tuig.
SECULARIZACIÓN. *f.* Pag iuas sa pag capade.—Pag paiuas sa pag capade.—Pag cuha, pag agao san mga ponoan nga calibutanon san mga manggad nga canan singbahan.
SECULARIZAR. *a.* Pag paiuas sa pag capade.—Pag cuha, pag agao san mga ponoan nga calibutanon san mga manggad nga canan singbahan.—*r.* Iuas, paiuas sa pag capade.
SECUNDAR. *a.* Pag bulig, pag tabang.
SECUNDARIAMENTE. *adv. m.* Sa icaduha nga lugar.
SECUNDARIO, RIA. *adj.* Icaduha, diri sugad san...
SENCUDINAS. *f. pl.* Inul-nan.

SECURA. *f.* Camara.—Cahurao.—Cauaray bobonga an mga tanum.
SED. *f.* Uhao; cauhao; arahal.—*fig.* Caipa nga ongud. Apagar la sed. *fr. fig.* Pag inum.—Hacer sed. *fr.* Pauhao.—Matar la sed. *fr. fig.* Pag inum.
SEDA. *f.* Igagama.—Barahibo sin babuy.
SEDADERA. *f.* Garamiton sin pag pahomoc ó pag pahamis sin cáñamo.
SEDAL. *m.* Barahibo nga barobahol nga ihinibigot sa cauil ngan san lubid ó tabid san cauil.—Sinta nga gamay nga itinotohog sa panit, cay pag tambal sin saquit.
SEDAR. *a.* Pahuay; paguinhaua; pacaiban.
SEDATIVO, VA. *adj. Med.* Macacaiban san cama sool.
SEDE. *f.* Lingcoranan.—Sede apostólica, arzobispal, episcopal, etc.
SEDEAR. *a.* Paghinis sin salapi, bulauan, etc.
SEDENTARIO, RIA. *adj.* Hilangcagan.
SEDEÑO, ÑA. *adj.* May igagama, masugad sin igagama.—Barahiboon.
SEDERA. *f.* Brocha nga barahibo.
SEDERÍA. *f.* Igagama.—Comersio sin igagama.—Tendahan sin igagama.
SEDERO, RA. *m.* y *f.* Parabaliguia sin igagama.
SEDICIÓN. *f.* Pag alsa contra san ponoan; carimoc, casamoc.
SEDICIOSAMENTE. *adv. m.* Sa pag alsa gud; marimoc caopay, masamoc caopay.
SEDICIOSO, SA. *adj.* Maalsa; marimoc, masamoc.
SEDIENTO, TA. *adj.* Ohauon; mauhao.—*fig.* Maiipa.
SEDIMENTO. *m.* Lagud, larug; alaboab.
SEDOSO, SA. *adj.* Masugad sin igagama.
SEDUCCIÓN. *f.* Pag limbong.—Pag bihag.
SEDUCIR. *a.* Pag limbong.—Pacabihag.
SEDUCTIVO, VA. *adj.* Malimbong.—Mabibihag.
SEDUCTOR, RA. *adj.* Malimbong; mabihag.—Paralimbong; parabihag.
SEGABLE, *adj.* Anihon ná, babrion ná.
SEGADA. *f.* Pag ani, pag bari; pangani, pamari.—Catbabari ná.—An inani, an binari.
SEGADERA. *f.* Garab.
SEGADERO, RA. *adj.* Anihon ná, babrion ná,
SEGADOR, RA. *m.* y *f.* Paraani; mag arani, magbabari sin humay.
SEGAR. *a.* Pag ani, pag bari; pag gasab.—Cutos, pangotus.—tiptip.
SEGAR lo que quedó de la primera siega, ó lo que ha retoñado. Labat.
SEGAR zacate ó yerba. Saliese.
SEGAZÓN. *f.* Pangani, pamari.—Cataani ná, catbabari ná.
SEGLAR. *adj.* An diri Pade.—Calibutanon, diri singbahanon.
SEGLARMENTE. *adv. m.* Quinalibutanon.
SEGMENTO. *m.* Otud sin bisan ano.
SEGREGACIÓN. *f.* Pag binag.—Pag bulag; cabulag, pag cabulag.
SEGREGAR. *a.* Pag binag.—Pag bulag.
SEGREGATIVO, VA. *adj.* Macacabinag.—Macacabulag.
SEGRÍ. *m.* Panapton nga segri.
SEGUETA. *f.* Lagadi.
SEGUETEAR. *n.* Pag lagadi.
SEGUIDA. *f.* Pag sonud.—*vid.* Seguir.—Pag casonudsonud.—De seguida. *m. adv.* Sonudsonud; dayon lá.—En seguida. *m. adv.* Layon layon, dayon lá.
SEGUIDAMENTE. *adv. m.* Layon, layon layon; dayon lá.

SEGUIDERO. *m.* Lagda nga binadlisan sa pagsurat.
SEGUIDILLA. *f.* Mga siday.—Sayao nga seguidillas.
SEGUIDO, DA. *adj.* Dayon lá; sonudsonud.—Tadong lá.—Buguay.
SEGUIDOR, RA. *adj.* Masonud.—*vid.* Seguir.—*m.* Lagdá nga binadlisan sa pagsurat.
SEGUIMIENTO. *m.* Pag sonud.—*vid.* Seguir.
SEGUIR. *a.* Pag sonud; paglanat; aguinod, aguisnod, aguinsonud, alinsonud.—Gacad; halabonos; sugmac; lagus, usuag; sogud; solsug; taquigud; labay; labitaghos; laedug; lapus; nonot; panundug; quigud; agoy.—Rapitdapit.—Pag dayon sin pag buhat, etc.—*r. fig.* Guican.
SEGÚN. *prep.* Sugad, alagad.—Cún si; cún si Pedro. cún si Juan.
SEGUNDA. *f.* Icaduha.
SEGUNDAR. *a.* Pag liuat sin icaduha ná.—*n.* Icaduha.
SEGUNDARIAMENTE. *adv. m.* Sa icaduha nga lugar.
SEGUNDARIO, RIA. *adj.* Icaduha, diri sugad san...
SEGUNDERO, RA. *adj.* Icaduha ná nga pamonga sa solud sin tuig.
SEGUNDILLA. *f.* Tubig nga mataghum.—Campaniya.
SEGUNDO, DA. *adj.* Icaduha.
SEGUNDOGÉNITO, TA. *adj.* Icaduha; nga anac.
SEGUNDÓN. *m.* Anac nga icaduha.
SEGUR. *f.* Uasay nga hag lapad.—Garab.
SEGURADOR. *m.* Piador.
SEGURAMENTE. *adv. m.* Matuod gud; matuod adá; uaray cacurian.
SEGURAMIENTO. *m. vid.* Seguridad.
SEGURANZA. *f. vid.* Seguridad.
SEGURAR. *a.* Pag rig-on; pag parig-on; pag pacarig-on.
SEGURIDAD. *f.* Carig-on.—Camarig-on, pag camarig-on.—Carig-onan.
SEGURO, RA. *adj.* Gauas sin cacurian.—Matuod.—Marig-on.—*m.* Carig-onan.
SEIS. *adj.* Unum.—Icaunum.
SEISÈN. *m.* Salapi nga bale sicaualo nga sensillo.
SEISENO, NA. *adj.* Icaunum.
SELECCIÓN. *f.* Pag pili.
SELECTO, TA. *p. p.* Pinili.—*adv.* Maopay gud, labi nga maopay.
SELVA. *f.* Cabanua-an; cadigcosan; guba; cagugub-an.
SELVÁTICO, CA. *adj.* Sa banua, sa guba.
SELVATIQUEZ. *f.* Cabuquidnon.
SELVOSO, SA. *adv.* Damo in guba.
SELLADOR, RA. *s.* Paramarca; paraseyo.
SELLADURA. *f.* Marca; pag marca.
SELLAR. *a.* Pag marca; pag seyo.
SELLO. *m.* Marca; seyo.
SEMANA. *f.* Semana, an icapito ca adlao tican sa domingo ngada san casabado.
SEMANAL. *adj.* An canan semana.—Iquinasemana.
SEMANALMENTE. *adv. t.* Iquinasemana.
SEMANARIO, RIA. *adj.* An canan semana.—Iquinasemana.
SEMANERÍA. *f.* Pag casemanero.
SEMANERO, RA. *adj.* Tauo nga may catungdanan sa adlao adlao san semana; bantay.
SEMBLANTE. *m.* Bayhon, nauog.
SEMBLANZA. *f.* Casayoran.
SEMBRADÍO. *a. adj.* An tinatanuman.
SEMBRADO. *m.* Mga tinanum, mga tanum.
SEMBRADOR, RA. *s.* Paratanum.
SEMBRADURA. *f.* Pag tanum.
SEMBRAR. *a.* Pag tanum.—Pag sabuag.—Pag pugas.—Pag hasuc.—Pag puna.—Pag talad.—Pag abud.
SEMEJA. *f.* Casama.—Tigaman.
SEMEJABLE. *adj.* Mag sama.
SEMEJADO, DA. *adj.* Sama, mag sama.
SEMEJANTE. *adj.* Sama, Mag sama.—Maalid aguid.—Alayoay; andig.—Sugad. No he visto á semejante hombre. Uaray aco quita sa sugad nga tauo.—Masugadsugad.
SEMEJANTEMENTE. *adv. m.* Masama gud.
SEMEJANZA. *f.* Casama.—Casugad.—Alid aguid, alid aguiran.—Pananglitan.
SEMEJAR. *n.* Sama; sugad.—Alid aguid.—Alayoay, andig.
SEMEN. *m.* Dugo, turá.—Semiya; gahe, barocboc.
SEMENCERA. *f. vid.* Sementera.
SEMENTAR. *a.* Pag sabuag.
SEMENTERA. *f.* Pag sabuag; pag tanum.—Oma, horon, omhanon, oromhun.—Pasacay, danao cún dao tubigan.—Banti cún dao camote, etc.
SEMENTERO. *m.* Surudlan san mga igtatanum, basi masayon an pag dolong ngadto sa oma.
SEMESTRAL. *adj.* Iquinatag-unum ca bulan.
SEMESTRALMENTE. *adj. t.* Sa iquinatag-unum ca bulan.
SEMESTRE. *adj.* Iquinatag-unum ca bulan.—*m.* Unum ca bulan.
SEMICABRÓN. *m.* Dos dios sa mga diuatahan; an picas, cono, baga tauo, ug an picas baga canding.
SEMICAPRO. *m. vid.* Semicabrón.
SEMICIRCULAR. *adj.* An tungud ó canan semicírculo.—Masugad sin semicírculo.
SEMICÍRCULO. *m.* An catunga sin usa ca malidong.
SEMIDEA. *f. poét.* Dios dios sa mga diuatahan.
SEMIDEO. *m. poét.* Dios dios sa mga diuatahan.
SEMIDIFUNTO, TA. *adj.* Baga patáy, harapit ná mamatáy.
SEMIDIOS. *m.* Dios dios nga lalaqui sa mga diuatahan, tauo nga bantugan nga pinacadios nira.
SEMIDIOSA. *f.* Dios dios nga babaye sa mga diuatahan.
SEMIDORMIDO, DA. Nag h'binga torog.
SEMIDRAGÓN. *m.* An picas, cono, tauo, ug an picas dragón.
SEMIFORME. *adj.* Diri pá hingpit an baga cahimo.
SEMIHOMBRE. *m.* An masugad sugad sin tauo, dao tauo.
SEMILLA. *f.* Gahe, barocboc; binhi.—Semilla de tabaco. Lalong.—Hupi cún dao gauay ó palauán.
SEMILLERO. *m.* Dalugui, barocboc, gani.—*fig.* Guinicanan.
SEMINARIO. *m.* Dalugui, barocboc, gani.—Pangaradman.—*fig.* Guinicanan.
SEMINARISTA. *m.* An nag aaram sa seminario.
SEMIPEDAL. *adj.* Catunga sin teel an hilaba.
SEMIVIVO, VA. *adj.* Baga buhi.
SÉMOLA. *f.* Trigo nga nacuhaan san panit.—Trigo nga binayo.
SEMOVIENTE. *adj.* Maquiuaquiua; mahalin halin.
SEMPITERNA. *f.* Panapton nga sempiterna.
SEMPITERNAMENTE. *adv. m.* Sa guihapon, sin cadayonan.
SEMPITERNO, NA. *adj.* Dayon, uaray catapusan.
SEN. *m.* Banua nga sen, ipururga.
SENA. *f.* Banua nga sena, ipururga.
SENADO. *m.* Cabildohan, mga tauo nga nacaput san gahum nga labao.—Capopong-tan.—An balay nga guincacatirocan nira.
SENADO-CONSULO. *m.* Sugo, talaan, pag buot san senado.
SENADOR. *m.* Tauo nga senador.
SENADURÍA. *f.* Pag casenador.

SENARA. *f.* Tuna nga ihinahatag san tag-ada sa iya mga sacop basi pag quiu-hon nira, ug maira man an cuha.—An cuha man sa mao nga tuna.
SENARIO, RIA. Unum ó may unum.
SENATORIO, RIA. *adj.* An tungud ó canan senado cun senador bá.
SENCILLAMENTE. *adv. m.* Tangcud gud, sin tangcud.—Potong gud.
SENCILLEZ. *f.* Capotong.—Catangcud.—Camanipis.
SENCILLO, LLA. *adj.* Potong.—Tangcud.—Manipis.
SENDA. *f.* Dalan, aguian.—Onogan.
SENDERAR. *a.* Pag dalan, pag himo sin dalan.
SENDEREAR. *a.* Pag tutdo san dalan.—Pag dalan, pag himo sin dalan.
SENDERO. *m.* Dalan, aguian.
SENDEZUELO. *m.* Dalan, aguian.
SENECTUD. *f.* Catigurang, pag catigurang calagás, pag calagás.
SENIL. *adj.* An tungud ó canan mga tigurang cun pag catigurang bá.
SENO. *m.* Guinhaua.—Casuguran.—Seno de Abrahán. Hinohononган ni Abrahán.
SENSACIÓN. *f.* Pag abat, pag bati.
SENSATEZ. *f.* Cabuotan, pag cabuotan.
SENSATO, TA. *adj.* Buotan.
SENSIBILIDAD. *f.* Pag cabati.—Camalolooyon.—Camabantad.
SENSIBLE. *adj.* Maabat, mabati.—Macabibido.—Macasusubo.—Mabibido, mabidoon.—Mabantad.
SENSIBLEMENTE. *adv. m.* Sa pag abat gud, sa pag bati gud.—Masáquit gud, macuri gud.
SENSITIVA. *f.* Quirum quirum, higum higum; caquirum quiruman.
SENSITIVO, VA. *adj.* An tungud ó canan balatian sa lauas. Maabat, mabati.—Macacabantad.
SENSUAL. *adj.* An tungud ó canan balatian sa lauas.—Lauasnon.
SENSUALIDAD. *f.* Camaquilauasnon; pag calauasnun.
SENSUALISMO. *m.* Camaquilauasnon; pag calauasnun.
SENSUALMENTE. *adv. m.* Camaquilauasnon gud.
SENTADA. *f.* Sa usa lá nga pag calingcod.
SENTADILLAS. (Á). *m. adv.* Pangabayo sugad sin babaye, nga natonton sa luyo lamang an duha nga teel.
SENTADO, DA. *adj.* Buotan, mahoyo.
SENTAR. *a.* Pag pahimutang.—*r.* Lingcod.—Sentarse á uno y otro lado de la mesa, etc. Cubay.
SENTENCIA. *f.* Polong ó casayoran nga guinagapilan san tauo.—Sentensia; pagsentensia, pag hocom.
SENTENCIADOR, RA. *adj.* Mag parasentensia.
SENTENCIAR. *a.* Pag sentensia, pag hocom, pag holog san sentensia.
SENTENCIÓN. *m.* Sentensia nga ora ora ná.
SENTENCIOSAMENTE. *adv. m.* Hinocóm.
SENTENCIOSO, SA. *adj.* Hinocóm.
SENTIDAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga cabido.
SENTIDO, DA. *adj.* May cabido.—Maabat, mabati, mabantad.—*m.* Balatian.—Leer con sentido. Pagbasa sin maopay.—Esta proposición no tiene sentido. Ini nga mga polong uaray cahologan.—Este vocablo tiene varios sentidos. Ini nga polong mag calain lain an cahologan.—Esto cuesta un sentido. Mahal ini caopay.—Con todos sus cinco sentidos. *loc. fig.* Sa daco gud nga panginano; sa daco gud nga pag tuyo.—Perder uno el sentido. *fr.* In madesmayo an tauo. *adj.* Hibang.—Ticadodonot ná.
SENTIMENTAL. *adj.* Macaruruyag pamation.—Macacabantad sa maopay nga pamalandong.—Maabat, mabati, mabantad.—Mabantad nga ora ora ná.
SENTIMENTALISMO. *m.* Camabantaron nga ora ora ná.
SENTIMIENTO. *m.* Pag abat, pag bati.—Cabido, cabidoan, casáquit; gaua.
SENTINA. *f.* Sugud sin sacayán.—*fig.* Hugao, casighotan.
SENTIR. *m. vid.* Sentimiento.—Polong, sugad san polong ni...
SENTIR. *a.* Pag abat; pag bati.—Pag dungug.—*n.* Paghuna huna.—*r.* Barana; hibang; boong.—Sin sentir. *m. adv.* Sin uaray panginano.
SENTIR molestia ó pesar. Gaua.
SENTIR dolores. Idag; ahud; habal.
SENTIR desazón. Guindal; iras.
SENTIR alivio. Labnao.
SENTIR escalofrios. Harumohom, haromhom.
SENTIR picazón. Guirhap.
SENTIR cosquillas. Guiriguitic.
SENTIR ruido. Andug.
SENTIR de lejos ruido. Arati'.
SEÑA. *f.* Tigaman, Dar señas. *fr.* Pag hatag sin casayoran.
SEÑAL. *f.* Tigaman, timaan.—Agui; liroc.—Panadlihan.—Badlis; badlit; caguis; caguit; curicot; curis; cotud; hilo; guiotan, bungat; guising; gohit; gorum; liud; bugti; buya buya.—Señal de llaga. Bitlig, bingit.—Señal en árbol. Galot.—En señal. *m. adv.* Sa pag camatuod.—Ni señal. *expr. fig.* Uaray ná gud, uaray gud.
SEÑALADAMENTE. *adv. m.* Labi pá.
SEÑALADO, DA. *adj.* Bantugan, bansagon.—*p. p.* Tinigam-nan; binadlisan; guinlirocan, etc.
SEÑALAMIENTO. *m.* Pag tigaman; pag talaan sin oras, etc.
SEÑALAR. *a.* Pag timaan, pag tigaman; liroc; badil; badlis; baguis.—Caguis, caguit.—Curis.—Gorum.—Lagda.—Pag pirma sin surat.
SEÑALAR con hilo la madera ú otra cosa. Hilo; cotud; pitic; latid.
SEÑALAR con los lábios frunciéndolos. Quimhot, quimud, quim hud.
SEÑALAR con el dedo tocando lo que se quiere. Tolpoc.
SEÑALAR con el dedo. Tudlo.
SEÑALAR con los dedos. Tud loc.
SEÑALAR canto de tabla, etc. Badlit.
SEÑALAR tabla ú otra cosa con cuchillo, escoplo, etc. Curicot.
SEÑALAR á los animales en las orejas. Guising.
SEÑALAR con pluma, etc. Gohit.
SEÑALAR árboles. Galot; bong bong.
SEÑALAR para si una cosa. Auog.
SEÑALEJA. *f.* Tigaman nga gutiay, etc.
SEÑERO, RA. *adj.* Bughó.
SEÑOR, RA *s.* Guinoo; agaron; tag ada.
SEÑORADA. *f.* Buhat nga lugaringon sin guinoo, canan guinoo buhat.
SEÑOREADOR, RA. *adj.* Mag buruot, mag bubuot.
SEÑOREANTE. *p. a.* Mag bubuot.
SEÑOREAR. *a.* Pag buot.—*fig.* Nauan tauan.—*fig.* Pag pogong, pacahauid sa mga caipahon, etc.—*fam.* Panguinoo.—*r.* Lig dong.
SEÑORÍA. *f.* Catalahuran sin tauo, señoria.
SEÑORIL. *adj.* An tungud ó canan guinoo.
SEÑORILMENTE. *adv. m.* Sugad sin guinoo; masugad sin guinoo.
SEÑORÍO. *m.* Pag buot.—An tuna nga tungud ó canan guinoo.—*fig.* Camaligdong.

SEÑORITO, TA. *m.* y *f.* Anac sin guinoo ó mahal nga tauo.
SEÑORÓN, NA. *s.* An guinoo, agaron ó tag-ada gud.—. An nag papacaguinoo.
SEÑUELO. *m.* Baga tamsi nga anit.—*fig.* An gamit sin pag padaop.—*fig.* An gamit sin pag pacabig, pag aramaram, etc.—Tarotamsi.
SEOR. *m.* Guinoo, agaron, tag-ada.
SEORA. *f.* Guinoo, agaron, tag-ada.
SÉPALO. *m. Bot.* An baga dahon san himonoan sin bucad.
SEPANCUANTOS. *m. fam.* Hampac, badlong; sauay.
SEPARABLE. *adj.* Mabulag; mabubulag.
SEPARACIÓN. *f.* Pag bulag; pag cabulag.—Hilit.
SEPARADAMENTE. *adv. m.* Bulag gud.
SEPARADOR, RA. *adj.* Mabulag.
SEPARANTE. *p. a.* Mabulag.
SEPARAR. *a.* Pag bulag.—Bocna.—Bugtas.—Hantag.—Tiuay.—Haua.—Tung-ag.—Lumit.—Luta.—Uahit.—Picna.—Pipé, peh peh.—Puni.—Pusnag.—Labhit.—Ahag.—Pag imcas sin catungdanan.—Baya, pag baya.
SEPARAR el pelo con los dedos. Suclay.
SEPARAR la tierra que cubre la raiz del camote. Angcab.
SEPARARSE los casados por celos. etc. Ayos.
SEPARARSE un poco. Antao.
SEPARARSE de la orilla los que navegan. Bulicas.
SEPARATISTA. *adj.* An maruruyag nga bumulag an mga tauo san pag sogot.
SEPARATIVO, VA. *adj.* Mabulag; macacabulag.
SEPEDÓN. *m.* Halas.
SEPELIO. *m.* Pag lubong.
SEPIA. *f.* Culambutan.
SEPTENARIO, RIA, *adj.* Pito ca adlao; an canan pito ca adlao.
SEPTENIO. *m.* Pito ca tuig; an canan pito ca tuig.
SEPTENO, NA. *adj.* Icapito.
SEPTENTRIÓN. *m.* Amihan; caamihanan.
SEPTENTRIONAL. *adj.* Dapit sa caamihanan.
SEPTIEMBRE. *m.* Icasiam ca bulan san tuig.
SÉPTIMO, MA. *adj.* Icapito.
SEPTISÍLABO, BA. *adj.* Canan pito ca polong.
SEPTUAGENARIO, RIA. *adj.* An may capitoan ná ca tuig, cún capin bá.
SEPTUAGÉSIMA. *f.* Domingo sa septuagésima.
SEPTUAGÉSIMO, MA. *adj.* Icacapitoan.
SEPULCRAL. *adj.* An tungud ó canan linob-nganan.
SEPULCRO. *m.* Ocad, cot cot; lub-nganan.—Inayad, santo sepulcro.
SEPULTADOR, RA. *adj.* Maglulubong.—*s.* Paralulubong.
SEPULTAR. *a.* Pag lubong.—*fig.* Pag tago.—*r.* Hilubong.
SEPULTO, TA. *p. p.* Iguinlubong.
SEPULTURA. *f.* Pag lubong.—Ocad; cot cot.—Lubong, lub-nganan, linob-ngan.
SEPULTURERO. *m.* Paraocad sa mga pag lubong.
SEQUEDAD. *f.* Camara; pag camara.—Hurao, cahurao.—*fig.* Baga cam tisug.—*fig.* Baga camaluya sa huna huna.
SEQUEDAL. *m.* Tuna nga mamara nga diri namomonga an tanum.
SEQUERAL. *m. vid.* Sequedal.
SEQUERO. *m.* Banica nga tuna.—Bularan sin bisan ano.
SEQUEROSO, SA. *adj.* Mamara; maoga.
SEQUETE. *m.* Pinit nga tinapay nga matig-a ná.—*fig.* y *fam.* Baga camaisug sin gaui.
SEQUÍA. *f.* Camara; pag camara.—Hurao, cahurao.
SEQUILLO. *m.* Tinapay nga matam-is.
SEQUÍO. *m.* Banica nga tuna.—Camad-an.—Camara.
SÉQUITO. *m.* Cadam-an nga tauo nga naboboniog sa iya.—Pag dayao sa usa ca tauo tungud sin iya bantug, etc.
SEQUIZO, ZA. *adj.* Ticamamara ná.—Ticaooga ná.
SER. *m.* Cahimtang; pag cahimtang.
SER. *v.* Mao, amo, asay, ansiya.—*vid.* in arte.—Pedro no es para hacer eso. Si Pedro diri sadang tatapuran sin pag buhat siton.—¿Cómo fué ese caso? ¿Naonano iton nga caagui ó casugad?—¿Á cómo es lo que se vende? ¿Mag aano iton, tag pira bá an bale siton? Este jardín es del rey. Canan hadi ini nga tanaman.—Esta acción no es de hombre de bien. Ini nga buhat diri canan tauo nga buotan.—Antonio es de Valladolid. Si Antonio taga Valladolid.—Pedro es de Cambatutay. Si Pedro taga Cambatutay, cambatutay non si Pedro.—Esto es. Amo ini.—No es eso. Diri ansiya, diri mao.—¡Cómo ha de ser! ¡Mag aano mán quitá!—Es á saber. *expr.* Amo ini.—Esto es. *expr.* Amo ini.—Lo que fuere, sonará. *exp. fam.* Quiquitaon ta.
SERA. *f.* Alat; batolan.
SERADO. *m.* Mga alat; mga batulan.
SERÁFICAMENTE. *adv. m. fam.* Pobres gud.
SERÁFICO, CA. *adj.* An tungud ó canan serafin; masugad sin serafín.—Si San Francisco de Asís, ug an iya orden. *fig.* y *fam.* Obus, pobres.—Hacer uno la seráfica. *fr. fig.* y *fam.* An nag papacasántos.
SERAFÍN. *m.* Espíritu nga langitnon nga nagugugma caopay sa Dios ngan san mga tungud sa Dios.—*fig.* Tauo nga matahum, mabag say.
SERAFINA. *f.* Panapton nga serafina.
SERAJE. *m.* Mga alat; mga batolan.
SERASQUIER. *m.* Ponoan, general sa ejercito sa mga turco.
SERBA. *f.* Bonga sin cahuy nga serbal.
SERBAL. *m.* Cahuy nga serbal.
SERBO. *m.* Cahuy nga serbo.
SERENA. *f. fam.* Ton-ug.—Á la serena. *m. adv. fam.* Paton-ug.
SERENAR. *a.* Pag linao.—Pag paton-ug.—Pag paliao; pag palihao.—*fig.* Pag paocoy; pag pahinay.—*r.* Linao; ludang; humpay.
SERENATA. *f.* Música, pag serenata.
SERENERO. *m.* Tahub sa oló.
SERENÍ. *m.* Bote nga guti.
SERENIDAD. *f.* Calinao, pag calinao.—Camalinao, pag camalinao.
SERENÍSIMO, MA. *sup.* Guimatilinaui.—*adj.* Catalahuran sa mga principe nga mga anac sin hadi.
SERENO. *m.* Ton-ug.—Bantay in gabi, tauo nga may catungdanan sin pag bantay in gabi sa bongto.—Al sereno. *m. adv.* Paton-ug.
SERENO, NA. *adj.* Linao, malinao.
SERGAS. *f. pl.* Cabansagan.
SERGENTA. *f.* Religiosa nga lega sa orden ni Santiago.
SERIAMENTE. *adv. m.* Malig dong gud; matuod gud.
SÉRICO, CA. *adj.* Igagama, panapton nga igagama.
SERIE. *f.* Pag casonud sonud; pag casarosaliuan.
SERIEDAD. *f.* Camaligdong.—Camaopay sin gaui.
SERIJO. *m.* Alat nga guti; batulan nga guti.
SERILLO. *m. vid.* Serijo.
SERIO, RIA. *adj.* Maligdong.—Diri mataua.—Angay pag tatag-man.—Mahal.
SERMÓN. *m.* Uale; pag uale.—*fig.* Pag sagdong.

SERMONAR. *n.* Pag uale.
SERMONARIO, RIA. *adj.* An canan mga pag uale.—*m.* Libro nga may mga uale.
SERMONEAR. *n. fam.* Pag sagdon; pag sauay.
SERMONEO. *m. fam.* Pag sagdon; pag sauay.
SERNA. *f.* Oma.
SEROJA. *f.* Dahon nga oga nga naholog sa mga cahuy.—Garao, garao garao, gangao.
SEROJO. *m. vid.* Seroja.
SERÓN. *m.* Alat.
SERONDO, DA. *adj.* Mga bonga nga naorehe mabuhi.
SERONERO. *m.* Parahimo sin mga alat.—Parabaliguia sin mga alat.
SEROSIDAD. *f.* Duga sa lauas.
SEROSO, SA. *adj.* An canan duga sa lauas nga baga tubig.
SERPA. *f.* Balagon sin paras.
SERPEAR. *n.* Hiuadol.—Balud balud.
SERPENTÁRIA *f.* Banua nga serpentaria.—Gamut nga itarambal.
SERPENTEAR. *n.* Hiuadol.—Balud balud.
SERPENTÍGERO, RA. *adj. poét.* May halas, halason.
SERPENTÍN. *m.* Puthao nga halaba nga binubutangan san metsa nga may calayo sa pag buhi sin luthang.—Tubo nga halaba ug barobalico, nga gamit sa mga alacsiuan.—Luthang nga daan.
SERPENTINA. *f. vid.* 1.ª acep.—Panganiban.—Bato nga hilauon.
SERPENTINAMENTE. *adv. m.* Hinalas; masugad sin halas.
SERPENTINO, NA. *adj.* An tungud ó canan halas, hinalas.—Aceite serpentino. Lana nga tambal san may bitoc.—Bato nga marmol nga boroberde.—Lengua serpentina. Tauo nga parabuyayao ug maljlibacon.—*poét.* An nag hihiuadol.
SERPENTÓN. *m.* Halas nga daco.—Torong gon.
SERPEZUELA. *f.* Halas nga guti.
SERPIENTE. *f.* Halas.—El demonio. Halas nga inpiernohanon, yaua.
SERPIGINOSO, SA. *adj.* Casam-dan anon.
SERPIGO. *m.* Casam-dan.
SERPOL. *m.* Banua nga serpol.
SERPOLLAR. *n.* Panaring sing.
SERPOLLO. *m.* Saring sing.
SERRADIZO, ZA. *adj.* Legadion.
SERRADO, DA. *adj.* An may tangutangu sugad sin halas.
SERRADOR, RA. *adj.* Mag lalagadi.—*s.* Paralagadi.
SERRADURAS. *f. pl.* Linagadi.
SERRALLO. *m.* Balay nga inooquian san mga babaye nga mga asaua sa mga turco nga moros.—Balay nga guinbubuhatan sin mga mag la-uay nga mga sala.
SERRANÍA. *f.* Cabuquiran ug cagugub-an.
SERRANIEGO, GA. *adj.* Buquid non, tauo sa buquid, sa guba.
SERRANIL. *m.* Baga caris.
SERRAMILLA. *f.* Mga siday.
SERRANO, NA. *adj.* Buquidnon, tauo sa buquid, sa guba.
SARRAR. *a.* Pag lagadi.
SERRATILLA. *f.* Cabuquiran; capangpangan.
SERRETA. *f.* Lagadi nga guti.
SERREZUELA. *f.* Lagadi nga guti.
SERRIJÓN. *m.* Cabuquiran; cagugub-an.
SERRÍN. *m.* Linagadi.
SERRINO, NA. *adj.* Masugad sin lagadi.
SERPUCHO, *m.* Lagadi nga usa lá an caratinan, ug diri binabalayan.
SERVADOR. *adj.* Mag barantay; mao ogop.
SERVATO. *m.* Banua nga servato.
SERVANTESIO. *m.* Mga siday.
SERVIBLE. *adj.* Maseserbe pá.
SERVICIADOR. *m.* Parasocot san buhis ó amot.
SERVICIAL. *adj.* Masogot, maalagad, maopay an iya pag serbe.
SERVICIALMENTE. *adv. m.* Masogot gud, maalagad gud, maopay gud an pagserbe.
SERVICIAR. *a.* Pag bayad; pag socot san buhis ó amot.
SERVICIO. *m.* Pag sogot, pag alagad, pag serbe.—Pag sogot, Pag tahud, pag singba sa Dios.—Amot, aramut.—Polos, capulsanan.—Mga cuchillo, mga tenedor, mga piuggan ug iba pá nga gamit sa lamesa.—Buhis.—Panagad.—Pag tuman sin catungdanan.
SERVIDERO, RA. *adj.* Maseserbe; sadang populsan.—Beneficio servidero. Catungdanan nga pag tutumanon.
SERVIDO, DA. *adj.* Guinamit ná.
SERVIDOR, RA. *m.* y *f.* Alagad, sacop, surugoon.
SERVIDUMBRE. Pag sogot, pag alagad, pag serbe.—Caoripon; pag caoripon.—Mga sacop.
SERVIL. *adj.* An tungud ó canan mga alagad ó mga sacop.—Obus, taramayon.
SERVILMENTE. *adv. m.* Inoripon; masugad gud sin oripon.—Maraut gud, diri ngagayud angay.
SERVILLA. *f.* Sapin.
SERVILLETA. *f.* id., serbiyeta nga gamit sa lamesa.
SERVIOLA. *f. Mar.* Serviola ó cahuy dapit sa dolong san sacayán nga gamit sa pag isa ug pag biao mán sa mga sinipit.
SERVIR. *a.* Pag sogot, pag alagad, pag serbe.—Agad.—Pag tuman sin sugo.—Pag tuman sin catungdanan.—Pag dorot.—*r.* Pag buot.—Pag gamit sin bisan ano.
SESADA. *f.* Mga otoc nga guinisa.
SÉSAMO. *m.* Banua nga alegria.
SESENTA. *adj.* Caun-man.
SESENTÓN, NA. *adj. fam.* An may caun-man ná ca tuig.
SESERA. *f.* An tinutud-can san otoc dida sa oló.—Mga otoc.
SESGA. *f.* Tinabas nga panapton nga bilid.
SESGADAMENTE. *adv. m.* Balico gud; balabag gud.
SESGADO, DA. *adj.* Murayao, malinao.
SESGADURA. *f.* Cabalico; pag cabalico.—Pag balabag.
SESGAMENTE. *adv. m.* Balico gud; balabag gud.—Malinao caopay; murayao caopay.
SESGAR. *a.* Pag tabas nga binilid ó totolo lá an liguid.—Pag balico; pag balabag.
SESGO, GA. *adj.* Balico; balabag.—Malinao, murayao.—*m.* Cabalico; pag cabalico.
SESIÓN. *f.* Bagay-bagay, catig-uban sin mga mahal nga mga tauo nga nag babagay-bagay.—*fig.* Cabildohan, pag sarabut.—Levantar la sesión. *fr.* Pag tapus sin pag bagay-bagay.
SESMA. *f.* Icaunum ca bahin sin bisan ano.—Bahin sin tuna.
SESMERO. *m.* Ponoan ó tinatapuran sin usa nga distrito.
SESMO. *m.* Distrito sin pipira dao nga bongto nga may ponoan nga tinatapuran sin pag mangno sa ira.—Bahin sin tuna.
SESO. *m.* Otoc.—*fig.* Buot; cabuotan.
SESQUIPEDAL. *adj.* Usa ca teel ngan sin tunga an hilaba.
SESTEADERO. *m.* Pahuayan san mga hayop in adlaut.

SESTEAR. *n.* Pag pahuay in adlaui.
SESTERO. *m.* Pahuayan san mga hayop in adlaui.
SESTIL. *m. vid.* Sestero.
SESUDAMENTE. *adv. m.* Sa pag cabuotan gud.
SESUDO, DA. *adj.* Buotan.
SETA. *f.* Barahibo sin bactin ó babuy.
SETA. *f.* Ohong; lib-gos, lig-bos; botoy.
SETE. *m.* Sil-ogan nga balay.
SETECIENTOS, TAS. *adj.* Pito ca gatos.
SETENA. *f.* Usa ca pito.
SETENARIO, RIA. *adj.* Pito ca adlao; an canan pito ca adlao.
SETENIO. *m.* Pito ca tuig; an canan pito ca tuig.
SETENO, NA. *adj.* Icapito.
SETENTA. *adj.* Capitoan.—Icacapitoan.
SETENTAVO, VA. *adj.* An tag-sa sadton capitoan ca bahin nga ibinabahin san usa ca bug-os.
SETENTÓN, NA. *adj.* An may capitoan má ca tuig.
SETENTRIÓN. *m.* Amihan; caamihanan.
SETENTRIONAL. *adj.* Dapit sa caamihanan.
SETIEMBRE. *m.* Icasiam ca bulan san tuig.
SÉTIMO, MA. *adj.* Icapito.
SETO. *m.* Alad.
SETUAGENARIO, RIA. *adj.* An may capitoan ná ca tuig, cún capin bá.
SETUAGÉSIMO, MA. *adj.* Icacapitoan.
SETUNÍ. *m.* Panapton nga setuni.
SETUPLICAR. *a.* Pag tag pito.
SÉTUPLO, PLA. *adj.* Tag pito.
SEUDÓNIMO, MA. *adj.* An parasurat nga diri nagbubutang san iya ngaran, ug nag bubutang siya sin ngaran nga diri ansiya.—An surat ó libro san mao nga tauo.
SEVERAMENTE. *adv. m.* Maisug caopay.—Hogot caopay; sigpit caopay.
SEVERIDAD. *f.* Camaisug; pag camaisug.—Cahogot; casigpit.—Pag camatinumanon; camatinumanon; camasogot; pag camasogot.—Camaligdong.
SEVERO, RA. *adj.* Maisug.—Masogot, matinumanon.—Maligdong.
SEVICIA. *f.* Capintas.—Camapintas; pag camapintas.
SEXAGENARIO, RIA. *adj.* An may caun-man ná catuig, cún capin bá.
SEXAGÉSIMA. *f.* Domingo sa sexagésima.
SEXAGÉSIMO, MA. *adj.* Icacaun-man.
SEXENIO. *m.* Unum ca tuig; an canan unum ca tuig.
SEXMA. *f.* Icaunum ca bahin sin bisan ano.
SEXMERO. *m. vid.* Sesmero.
SEXO. *m.* Calainan san lalaqui ngan san babay.—Sexo masculino. An mga lalaqui.—Sexo femenino. An mga babaye.
SEXTA. *f.* Oras nga sexta sinisiring sadto anay ican san á las dose san adlaui ngada san ca á las tres san colop.—An usa san mga oras nga menores nga pinangangadie san mga capadian.
SEXTILLA. *f.* Mga siday.
SEXTINA. *f.* Mga siday.
SEXTINA. *f.* Excomunion nga iguinpapagoa sa mga ponoan sa singbahan basi maduyag ó mahibabaro cún sin-o an mga salaan.
SEXTO, TA. *adj.* Icaunum.
SEXTUPLICACIÓN. *f.* Pag tagunum.
SEXTUPLICAR. *a.* Pag tagunum.
SÉXTUPLO, PLA. *adj.* Tagunum.
SEXUAL. *adj.* An tungud ó canan lalaqui cún babaye bá.

SI

SÍ. *pron. pers.* Sa iya.
SÍ. *adv. afirmat.* Oo.—Sí tal. *expr.* Oo gad.
SI. *conj.* Cún.
SIBIL. *m.* Lungib nga piotan sin mga carne, alacsio etc., basi magmataghum ug diri mapierde.
SIBILA. *f.* Babaye nga masinabuton nga manaragna, cono.
SIBILANTE. *adj. poét.* Matag huy.—Mahoni.
SIBUCAO. *m.* Cahuy nga sibucao.
SICARIO. *m.* Parapatay sin tauo, cay sinosoholan mán.
SICOFANTE. *m.* Parabutang sin sala.
SICÓMORO. *m.* Cahuy nga sicómoro.
SIDERITIS. *f.* Mina nga puthao.—Banua nga sideritis.
SIDEROSA. *f.* Mina nga puthao.
SIDERAL. *adj.* An tungud ó canan mga bitoon.
SIDÉREO, REA. *adj.* An tungud ó canan mga bitoon.
SIDERURGIA. *f.* Pag aradman sin pag himo ó pag pacaopay san puthao.
SIDRA. *f.* Alacsio nga mapintas.
SIEGA. *f.* Pag ani; pag bari; pangani, pamari.—Catbabari, igarani, cat hiani, cat aani, cat guiani.—An inani, an binari.
SIEMBRA. *f.* Pag tanum; pananum.—Pag sabuag.—Pag pugas.—Pag hasuc.—Pag puna.—Pag talad.—Pag abúd.—Pamugas.—Cat tatanum.—Cat pupugas.—An tinanum.
SIEMPRE. *adv. t.* Guihapon, guihap.—Siempre que. *m. conjunt. condic.* Cun.—Siempre y cuando que. *m. conjunt. condic.* Cun.
SIEMPREVIVA. *f.* Banua nga siempreviva.
SIEN. *f.* Dongandongan.
SIERPE. *f.* Halas.—*Bot.* Saringsing.
SIERRA. *f.* Lagadi.—Cabuquiran; capangpangan.
SIERVO, VA. *m.* y *f.* Oripon.—Alagad.
SIESO. *m.* Bobot.
SIESTA. *f.* Sinisiring siesta ticang san á las dose san adlao ngada san ca á las dos san colop cumapin cumulang.—Tuig nga igpapahuay cún tapus ná an pangaon.—Dormir la siesta. *fr.* Pag pahuay ó pacatorog taliuan ná an pangaon.
SIETE. *adj.* Pito.—Icapito.
SIETEENRAMA. *m.* Banua nga itarambal.
SIETEMESINO, NA. *adj.* An matauo sa icapito pá lá ca bulan.
SIETEÑAL. *adj.* An may pito ca tuig.
SÍFILIS. *f.* Saquit nga guican san pag buhat sin mala-oay, matapon ini nga saquit.
SIFILÍTICO, CA. *adj.* An tungud ó canan mao nga saquit.—An nabati san mao nga saquit.
SIFÓN. *m.* Sipón nga balico nga gamit sin pag huad sin alacsio, etc.
SIGILACIÓN. *f.* Pag marca, marca.
SIGILADO, DA. *adj.* Sinasaquitan.
SIGILAR. *a.* Pag hipos, pag hicum, pag hilum.—Pag marca; pag tomboc.
SIGILO. *m.* Seyo ó marca.—Hipos, hicum, hilum.
SIGILOSAMENTE. *adv. m.* Hipos gud, hicum gud, hilum gud.
SIGILOSO, SA. *adj.* Mahipos, mahicum, mahilum.
SIGLA. *f.* Letra nga inicial nga calacturan sin polong. v. gr. S. D. M. Su Divina Majestad.
SIGLO. *m.* Tag usa ca gatus ca tuig.—Siglo de Augusto. San tiempo ni Augusto, san buhi pá si Augusto; buhi pá sadto si Augusto.—Dugay ná caopay, maiha ná.—Calibutan.
SIGNÁCULO. *m.* Tigaman.
SIGNAR. *a.* Pag tigaman, pag timaan.—Pag curus.

SIGNATURA. *f.* Tigaman.—Hocmanan sin mga ponoan sa singbahan sa Roma.
SIGNÍFERO, RA. *adj. poét.* An may tigaman.
SIGNIFICACIÓN. *f.* Pag pasayud, pag pahibaro, pag pahayag.—Casayoran.—Cahologan.
SIGNIFICADO. *m.* Casayoran.—Cahologan.
SIGNIFICADOR, RA. *adj.* Mag aasoy, mag papasayud, mag papahibaro, mag papahayag.
SIGNIFICAMIENTO. *m. vid.* Significación.
SIGNIFICAR. *a.* Pag asoy, pag pahibaro, pag pasayud, pag pahayag.—Cahologan.
SIGNIFICATIVAMENTE. *adv. m.* Sayud gud.
SIGNIFICATIVO, VA. *adj.* Macaasoy.
SIGNO. *m.* Tigaman; badlis.
SIGUIENTE. *adj.* Masonud.
SIL. *m.* Tuna nga dulao; pintar nga dulao.
SÍLABA. *f.* Sumpay sin duha cún iba pá nga mga letra nga may caluluasan; v. gr. ta, tra, tran; polong
SILABAR. *n.* Pag tag-sa sin polong ó sílaba sugad sin bata nga nag aaram pá.
SILABARIO. *m.* Araman.
SILABEAR. *n.* Pag tag sa sin polong ó sílaba sugad sin bata nga nag aaram pá.
SILABEO. *m.* Pag tinag-sa sin polong ó sílaba.
SILÁBICO, CA. *ad.* An tungud ó canan sílaba.
SILBA. *f.* Pag tag huy.
SILBADOR, RA. *adj.* Matag huy.—*s.* Parataghuy.
SILBAR. *n.* Pag tag huy.
SILBATO. *m.* Tag huy.
SILBIDO. *m.* Tag huy.—Honí sin halas, etc.
SILBO. *m.* Tag huy.—Honi sin halas, etc.
SILBOSO, SA. *adj.* Matag huy.
SILENCIARIO, RIA. *adj.* Mahipos, mahicum, mahilum.—Bantay basi an tauo diri maaringasa sa singbahan cún balay bá.
SILENCIERO, RA. *s.* Bantay basi an tauo diri maaringasa.
SILENCIO. *m.* Hipos, hicum, hilum.—Ocoy, diri pagaringasa.—Pasar en silencio una cosa. *fr.* Lactao.
SILENCIOSAMENTE. *adv. m.* Hipos gud, hicum gud, hilum gud.—Hinay hinay gud.
SILENCIOSO, SA. *adj.* Maocoy, diri mayacan.—Maningao, uaray aringasa.
SILERÍA. *f.* Mga lungib sa ilarum sa tuna.
SILERO. Lungib nga mamara sa ilarum sa tuna.
SILO. Lungib nga mamara sa ilarum sa tuon nga tiripigan san trigo ug iba pá.—*fig.* Lungib nga halarum ug masirum.
SILOGISMO. *m.* Argumento.
SILOGÍSTICO, CA. *adj.* An tungud ó canan silogismo.
SILOGIZAR. *n.* Pag argumento.
SILURO. *m.* Isda nga siluro.
SILVA. *f.* Catiguban ó cadam-an nga surat nga magcalainlain ug diri tuhay.—Mga siday.
SILVAMAR. *m.* Banag, an gamut niya gamit sin pag tambal.
SILVARDO. *m.* Banua nga silvardo.
SILVÁTICO, CA. *adj.* An tungud ó canan mga cagugub-an.—Ihalas; ilahas.
SILVESTRE. *adj.* Ihalas; ilahas.—Buquidnon.
SILVOSO, SA. *adj.* Damo in mga guba.
SILLA. *f.* Lingcoran; lingcoranan; buntaran.—Handigan.—Silla de montar. Seya nga gamit sin pangabayo.—Silla apostólica. An Santos nga Papa tungud san iya pag capapa.—Silla episcopal. An Señor Obispo tungud san iya pag caobispo.—Silla de manos. Olimon.
SILLAR. *m.* Bato nga sillar, tabliya.
SILLAREJO. *m.* Bato nga tabliya nga guti.
SILLERA. *f.* An binubutangan san mga olimon.
SILLERÍA. *f.* Mga lingcoran.—An guinbubuhatan san mga lingcoran.—Tendahan sin mga lingcoran.—Cahimtang, catungdanan san parahimo ug san parabaliguia, sin mga lingcoran.—Cota nga may mga tabliya.—Mga bato nga tabliya.
SILLERO. *m.* Parahimo sin mga lingcoran.—Parabaliguia sin mga lingcoran.
SILLETA. *f.* Lingcoran nga guti.—Calibangan sin masaquit.—Liguisan sin cacao.
SILLETAZO. *m.* Pag dabal ó pag balbag sin lingcoran.
SILLETERO. *m.* Parapasag san olimon: *pl.* mag parasag.
SILLICO. *m.* Calibangan nga sugad sin daco nga orinola.
SILLÍN. *m.* Lingcoran nga guti.—Siya sin pangabayo nga gamit sa mga babaye.—Seya nga guti ug magaan nga gamit sin pangabayo.
SILLÓN. *m.* Lingcoran nga daco.—Seya nga gamit sa mga babaye sin pangabayo.
SIMA. *f.* Bito nga hilarum; cahiladman.
SIMBÓLICAMENTE. *adv. m.* Sa panang litan; higaray gaday gud; paid gud.
SIMBÓLICO, CA. *adj.* Mapananglitan; mahigaray gaday; mapaid.
SIMBOLIZACIÓN. *f.* Pani iran; pag paid.
SIMBOLIZAR. *n.* Paid; sama.—Pag paid.
SÍMBOLO. *m.* Tigaman.—Panang litan.—An mitoo ac.—*fig.* Higaray gaday.
SIMETRÍA. *f.* Caarangay.—Caparejo.
SIMÉTRICAMENTE. *adv. m.* Parejo gud.
SIMÉTRICO, CA. *adj.* Maparejo.
SIMIA. *f.* Olot nga babaye.
SIMIENTE. *f.* Gahe, baroc boc.—Dugo.—Simiente.
SÍMIL. *adj.* Masugad sugad, masama.—*m.* Panang litan.
SIMILAR. *adj.* Mag sama, mag parejo.
SIMILITUD. *f.* Casama, casugad.—Alid aguid, alidaguiran.—Panang litan.
SIMILITUDINARIO, RIA. *adj.* Masugad sugad, masama, maparejo.
SIMIO. *m.* Olot.
SIMONÍA. *f.* Pag palit cún pag baliguia bá sin bisan ano nga espirituhanon, in di mán sadang igpalit cún paliton bá.
SIMONIACAMENTE. *adv. m.* May gud simonia.
SIMONIACO, CA. *adj.* An tungud ó canan simonia.—An mabuhat sin simonia.
SIMONIÁTICO, CA. *adj. vid.* Simoniaco.
SIMPATÍA. *f.* Caarangay.—Caoroyon, pag caoroyon.—Pag balos balos.—Casama sama.—Pag auil, pag hiolingag.
SIMPÁTICAMENTE. *adv. m.* Mainangayon; mainalag-don gud.
SIMPÁTICO, CA. *adj.* Mainangayon; mainalag-don.
SIMPATIZAR. *n.* Pag caangay angay.
SIMPLE. *adj.* Siya nga usa lá, nga diri mahimo ig sacot sin lain.—Purao; uaray sacot nga lain.—Manipis.—Huad sin surat nga carig-onan; nga uaray pirma.—Maanad; diri nag tatagam.—*fig.* Lorong lorong, tapang.
SIMPLEMENTE. *adv. m.* Sin tang cud, sin uaray pag huna huna nga maraut.—Ngagayud.
SIMPLEZA. *f.* Calorong, catapang.—Catangcud, camaanad sin buot.
SIMPLICIDAD. *f.* Catangcud, camaanad sin buot.
SIMPLICÍSIMO, MA. *adj.* Uaray ngagayud sacot nga lain.

SIMPLIFICACIÓN. *f.* Pag pacaopay, pag pagaan, pag cuha sa mga igcucuri.
SIMPLIFICAR. *a.* Pag pacaopay, pag pagaan, pag cuha sa mga igcucuri.
SIMULACIÓN. *f.* Pag salingcapao, pag talunhayag.—Pag paca....
SIMULACRO. *m.* Ladauan.—Landong.—*Mil.* Pangauay, cundi diri ongud, cay pag pahaara lá sa mga casoldadosan.
SIMULADAMENTE. *adv. m.* Salingcapao gud; pag limbong gud.
SIMULADOR, RA. *adj.* Masalingcapao.
SIMULAR. *a.* Pag saling capao.—Pag paca....
SIMULTÁNEAMENTE. *adv. m.* Dongan gud.
SIMULTANEAR. *a.* Pag dongan.
SIMULTANEIDAD. *f.* Pag dongan.
SIMULTÁNEO, NEA. *adj.* Dongan.
SIN. *prep.* Sin mezcla. Purao pá, bing bing pá.—Sin igual. Mat nug.—Sin comer. Sin uaray pá caon; uaray pá caon.
SINAGOGA. *f.* Catigub-an sin mga judios.—Balay nga guincacatirocán sa mga judios sa pag ampo, etc.
SINAMAY. *m.* Sinamay.
SINAMAYERA. *f.* Parabaliguia sin sinamay.
SINAPISMO. *m.* Tambal nga sinapismo.
SINCERADOR, RA. *adj.* Mag papasayud, maasoy.
SINCERAMENTE. *adv. m.* Sa camaanad nga buot, sa camaopay sin buot.
SINCERAR. *a.* Pag pasayud; pag asoy.
SINCERIDAD. *f.* Catangcud.
SINCERO, RA. *adj.* Tang cud.
SÍNCOPA. *f. Gram.* Pag cuha sin usa cún iba pá nga mga letra sa butnga sin polong.
SINCOPADAMENTE. *adv. m.* Pag cuhai gud sin letra sa butnga sin polong.—*Med.*—Borontog gud.
SINCOPAL. *adj. Med.* Hiranat, an masaquit nauauad-an sin huna huna.
SINCOPAR. *a.* Pag cuha ó pag iban sin letra sa butnga sin polong. Pag lactud.
SÍNCOPE. *m. Gram. vid.* Síncopa.—*Med.* Cabontug, cauara sin mga balatian tungud sin saquit.
SINCRETISMO. *m.* Pag paigo igo sa mga mag calainlain nga mga pag huna huna ó mga pag tutdo.—Salacot sin mag calainlain nga mga pag huna huna.
SINCRÓNICO, CA. *adj.* Dongan.
SINCRONISMO. *m.* Pag cadongan.
SINDÉRESIS. *f.* Sarabutan sin pag huna huna sin matadong.
SINDICADO. *m.* Catig-uban sin mga síndico.—Mga síndico nga nag catitiroc.
SINDICADOR, RA. *adj.* Masumbong.—*s.* Parasumbong.—Matahap.
SINDICAR. *a.* Pag sumbong.—Pag tahap.
SINDICATURA. *f.* Pag casíndico.—An inooquian san síndico.
SÍNDICO. *m.* Paratuhay sa mga cuenta ug parasocot mán.—Paracaput ug paratimos san limos sa mga capadian.—Tinatapuran.
SINECURA. *f.* Catungdanan nga masayon cundi may mán sohol.
SINEDRIO. *m.* Hoc-manan nga labao sa mga judio.
SINGLADURA. *f. Mar.* An lacat san sacayán sa solud sin caruhaan cag upat ca oras.
SINGLAR. *n. Mar.* Pag lacat an sacayán.
SINGULAR. *adj.* Usa lá, usa lamang.—*fig* Orosahun.
SINGULARIDAD. *f.* Baga pag lain.
SINGULARIZAR. *a.* Pag lain.
SINGULARMENTE. *adj. m.* Lain gud.—Labi pá.
SINGULTO. *m. Med.* Siclo.
SINIESTRA. *f.* Uála.
SINIESTRAMENTE. *adv. m.* Sa maraut nga cabuot.
SINIESTRO, TRA. *adj.* Sa uála, dapit sa uála.—Maraut an iya buot ó huna huna.—*m.* Batasan nga maraut.
SINNÚMERO. *m.* Cadam-an, damo gud, damo caopay.
SINO. *conj. adversat.* Cundi.
SINOBLE. *adj.* Lunhao, malunhao.
SINOCAL. *adj. Med.* Hiranat nga canunay lá.
SINOCO, CA. *adj. Med.* Hiranat nga canunay lá.
SINODAL. *adj.* An tungud ó canan sínodo.—*m.* An parapaquiana san mga napaexámen sin pag capade, etc.
SINODÁTICO. *m.* Bayad, nga tigaman san pag sógot, nga ibinabayad sa mga capadian sa ira obispo, in matitiroc sira sa sínodo.
SINÓDICO, CA. *adj.* An tungud ó canan sínodo.
SÍNODO. *m.* Consilio.—Mga capadian nga guinnombrahan ug tinatapuran sa Señor Obispo sin pagpaquiana sa mga napaexamen.
SINONIMIA. *f.* Casama, caparejo.
SINÓNIMO, MA. *adj.* Magsama, magparejo an cahologan.
SINÓNOMO, MA. *adj.* Magsama, magparejo an cahologan.
SINOPSIS. *f.* Lactud, calacturan, lactud nga casayoran.
SINÓPTICO, CA. *adj.* Lactug, linactud nga casayoran.
SINRAZÓN. *f.* Diri angay, diri angay sa catadungan.
SINSABOR. *m.* Cauaray rasa, cauaray lalim.—Casáquit, cacurian.
SINSONTE. *m.* Tamsi nga sinsonte.
SINTÁXIS. *f.* Bahin sa gramática nga natutdo sin pag paangay angay ug pag tigub tigub sa mga polong basi mahimo an mga oración ug madayag an mga cahologan.
SÍNTESIS. *f.* Baga cahimoan ó cahusayan sin usa ca bug-os, in pag titigubon an iya mga bahin.—Lactud nga casayoran.
SINTÉTICAMENTE. *adv. m.* Hinusay husay gud.
SINTÉTICO, CA. *adj.* Hinusay husay.
SINTETIZAR. *a.* Pag husay husay.
SÍNTOMA. *m.* Tigaman.
SINTOMÁTICO, CA. *adj.* An tungud ó canan tigaman.
SINUOSIDAD. *f.* Cahicohico; pag cahico hico.—Cahico hicoan.
SINUOSO, SA. *adj.* Mahicohico.
SIPEDÓN. *m.* Halas.
SIQUIER. *conj.* Bisan.
SIQUIERA. *conj.* Bisan.—Bisa i lá.
SIRENA. *f.* Catao.
SIRGA. *f. Mar.* Pisi.—Á la sirga. *m. adv.* Ganoy.
SIRGAR. *a.* Pag ganoy.
SIRGO. *m.* Igagama nga linubid.—Panapton nga igagama.
SIRIO. *m.* Bitoon nga tinatauag sirio.
SIRLE. *m.* Tae sin carnero cún canding bá.
SIROCO. *m.* Hangin nga timug, timug.
SIRRIA. *f.* Tae sin carnero cún canding bá.
SIRTE. *f.* Bato sa dagat.—Monbon.
SIRVIENTA. *f.* Babaye nga sacop, surugoon.
SISA. *f.* Pag cauat cauat sin talagudti ngan sin hinay hinay.—Tinabas.—Bayad hionong sin mga cacaanon ug iba pá, cay guinguguti an tarac-san.
SISAR. *a.* Pag cuha ó pag iban.—Pag iban san mga tarac-san.—Pag tabas.
SISEAR. *n.* Pag sit sit.
SISEO. *m.* Pag sit sit.
SISERO. *m.* Parasocot.

SISIMBRIO. *m.* Banua nga sisimbrio.
SISÓN. *m.* Tamsi nga sisón.
SISÓN, NA. *adj.* Macauat cauat, mag paracuha cuha.—Matabas tabas.—*s.* Paraiban iban sa mga tarac-san.
SISTEMA. *m.* Turumanon; mga guiná alagad.—Galón nga bulauan cún salapi bá.—Batasan.—Pag aalagdan.
SISTEMÁTICAMENTE. *adv. m.* Alagad gud sin batasan.
SISTEMÁTICO, CA. *adj.* Maalagad sin batasan; batasan-on.
SISTEMATIZAR. *a.* Pag batasan.—Pag lagda sin bag-o nga batasan ó pag paagui.
SISTRO. *m.* Baga sesta.
SITIADOR, RA. *adj.* Mag palibut sin bongto, etc., cún dao sa pag auay.
SITIAL. *m.* Lingcoran nga daco nga gamit sa mga hadi, sa mga obispo, etc.—Lingcoran nga uaray burobutcon.
SITIAR. *a.* Pag libut; pag palibot sin bongto, etc., cún dao sa pag auay.
SITIBUNDO, DA. *adj.* Mauhao, uhauon.
SITIO. *m.* Rugal.—Pag libut sin bongto, etc., cún dao sa pag auay.—Dejar á uno en el sitio. *fr. fig.* Pag patay sa iya sin tigda.—Levantar el sitio. *fr.* Pag iuas, pag pauli an mga casoldadosan ug pag baya san bongto, etc., nga nalilibutan ná nira.—Quedarse uno en el sitio. *fr. fig.* In mamatáy sin tigda.
SITIO en donde se hacen encantos mágicos. Pangangalocan, pinangangalocan.
SITIO donde se pone la nasa para pescar. Taran-an, taraonan.
SITIO donde se hace ó fábrica tabaco. Panostosan.
SITIO donde se aprende. Pangaradman.
SITIO donde se hace sal. Pangasinan.
SITIO donde se reza. Pangaradian.
SITO, TA. *adj.* Himumutang.
SITUACIÓN. *f.* Cabutang; pag cabutang.—Camutangan.
SITUADO. *m.* Sohol; bayad.
SITUADO, DA. *p. p.* Hinmumutangan. Himumutang.
SITUAR. *a.* Pag butang.—Pag patigayon sin salapi nga isosohol ó ibabayad.—*r.* Mutang, himutang.

SO

SO. *prep.* Sa ilarun sa...
¡SO! ¡Oá!
SOASAR. *a.* Pag oroibao sin carne, isda, etc.
SOBA. *f.* Pag hilot.—Pag comos; pag comos comos.—*fig.* Pag dabal, pag balbag.
SOBACAL. *adj.* An tungud ó canan iroc.
SOBACO. *m.* Iroc.
SOBADERO, RA. *adj.* Sadang hiloton.—Sadang comoson.—*m.* Pangabohan sa mga anit.
SOBADO. *m.* Pag hilot.—Pag comos, pag comoscomos.
SOBADOR, RA. *s.* Manhihilot.
SOBADURA. *f.* Pag hilot; panhilot.—Pag comos, pag comoscomos; pangomoscomos.
SOBAJADURA. *f.* Pag comoscomos.
SOBAJAMIENTO. *m.* Pag comoscomos.
SOBAJAR. *a.* Pag comoscomos.
SOBAQUERA. *f.* Calohoan sin bado sa iroc.—Saclop san bado dapit sa iroc.
SOBAQUINA. *f.* Baho nga mang hit.
SOBAR. *a.* Pag hilot.—Pag comos, pag comos comos.—*fig.* Pag dabal, pag balbag.—*fig.* Pag caput caput.
SOBARBA. *f.* Correa nga gamit sa preno.
SOBARBADA. *f.* Pag botong sin tigda sa mga rienda san cabayo.
SOBARCAR. *a.* Pag iroc, pag dara sa iroc sin bisan ano.—Pag loh loh.
SOBEO. *m.* Higot nga anit nga gamit sin pag higot san arado dida sa yugo.
SOBERANAMENTE. *adv. m.* Hinadi gud.—Harangdon gud.
SOBERANEAR. *n.* Pag hadi, pag sugo dao hadi.
SOBERANÍA. *f.* Pag cahadi, pag calabao.
SOBERANO, NA. *s.* Hadi, labao sin gahum.
SOBERBIA. *f.* Capalabi labi, camalabiao, camalactas sin buot.
SOBERBIAMENTE. *adv. m.* Palabi labi gud, malabiao gud.
SOBERBIO, BIA. *adj.* Mapalabi labi, mapalabi labihon, malabiao, malactas sin buot, masalumsacum, bingtan, socnitan.—*fig.* Dageo ug hataas caopay cún dao balay, etc.—*fig.* Maisug cún dao cabayo.
SOBERBIOSAMENTE. *adv. m. vid.* Soberbiamente.
SOBERBIOSO, SA. *adj. vid.* Soberbio.
SOBINA. *f.* Padlong.
SOBÓN, NA. *adj.* Masamoc.—Mabaribaron.
SOBORNACIÓN. *f.* Hip hip, pag hip hip.
SOBORNADOR, RA. *adj.* Mahip hip.
SOBORNAL. *adj.* An dugang nga carga san iquinarga ná sa hayop.—Pinotos, pintos sin panapton, etc.
SOBORNAR. *a.* Pag hip hip.
SOBORNO. *m.* Hip hip, pag hip hip.
SOBRA. *f.* Capin ná.—Salin, tura; ribas.—Puaqui.
SOBRADAMENTE. *adv. c.* Capin ná gúd.
SOBRADAR. *a.* Pag alcoba.
SOBRADILLO. *m.* Atup atup yongud sa mga bentana, etc.
SOBRADO, DA. *p. p.* Capin ná; labas ná.—*adj.* Uaray alo, culang sin catahud.—Manggaran, bahandianon.—*m.* Alcoba.
SOBRAJA. *f.* Tura, salin.
SOBRAMIENTO. *m.* Tura, salin.
SOBRANCERO. *adj.* Tauo nga uaray buhat.
SOBRANTE. *p. a.* Tura, salin, nahatura, nahasalin.—*adj.* Manggaran, bahandianon.—Puaqui.—Tacgas.
SOBRAR. *n.* Capin ná, labao ná; labas ná.—Tura, salin, hatura, hasalin.—Tacgas.
SOBRASAR. *a.* Pag butang sin mga haga ilarum san daba ó coron, etc.
SOBRE. *m.* Potos sin surat.
SOBRE. *prep.* Báubáo; ibabao.—Sobre esto. Tungud sini.—Labut pá.—Tiene sobre cien pesos. Mayada siya cumapin cumulang usa ca gatus ca pisos.—Sobre la derecha. Sa too, dapit sa too.
SOBREABUNDANCIA. *f.* Cahura nga ora ora, damo caopay; capinan.
SOBREABUNDANTE. *p. a.* Capin, damo.
SOBREABUNDANTEMENTE. *adv. m.* Capin gud, damo gud.
SOBREABUNDAR. *n.* Capin, damo.
SOBREAGUAR. *n.* Lutao.
SOBREALIENTO. *m.* Macuri nga pag guinhaua.
SOBREALZAR. Pag alsa; pag hitaas.
SOBREAÑADIR. *a.* Pag sumpay, pag sorosumpay.
SOBREAÑAL. *adj.* Capin ná sin tuig cún dao hayop
SOBREASAR. *a.* Pag liuat sin pag ihao sin carne, etc.
SOBRECAMA. *f.* Tahub sin hig daan labut pá sin taplac.
SOBRECAÑA. *f.* Baga casam-dan sin cabayo sa mag ona nga teel.
SOBRECARGA. *f.* An dugang san mga luran ná.—

fig. Cacurian ó casáquit nga nadudugang san daan ná binabati.—Higot nga ibini higot san carga.
SOBRECARGAR. *a.* Pag luran sin ora ora ná; togub. Batog.
SOBRECARGO. *m.* An tinatapuran sin pag mangno sa mga luran sin sacayán.
SOBRECARTA. *f.* Potos sin surat.—*For.* Icaduha nga pag sugo sa mga hocom cay uaray catutuman an ona nga surat ó sugo nira.
SOBRECARTAR. *a. For.* Pag surat ó pag sugo sin icaduha sa mga hocom, basi matuman an ona nga sugo nira.
SOBRECEBADERA. *f. Mar.* Layag sin sacayán.
SOBRECÉDULA. *f.* Icaduha nga pag surat ó pag sugo san hadi, basi matuman an ona nga sugo niya.
SOBRECEJA. *f.* An dapit sa ibabao san quiray.
SOBRECEJO. *m.* Curiot.
SOBRECEÑO. *m.* Curiot.
SOBRECERCO. *m.* Alad nga icacarig-on san daan nga alad.
SOBRECERRADO, DA. *adj.* Tinac-pan sin maopay; sinadhan sin maopay.
SOBRECINCHA. *f.* Icaduha nga higot nga gamit sa mga siya sa mga cabayo.
SOBRECINCHO. *m. vid.* Sobrecincha.
SOBRECLAUSTRO. *m.* Solud ibabáo sin claustro.
SOBRECOGER. *a.* Calit. *-r.* Cundat, culba.
SOBRECOGIMIENTO. *m.* Cacundat, caculba.
SOBRECÓMIDA. *f.* An Matam-is, etc., nga ibinubutang sa lamesa cún tapus ná an pangaon; pangaon ná san mao nga matam-is, etc.
SOBRECOPA. *f.* Tacub sin copa.
SOBRECRECER. *n.* Pag tubo ibabao sin lain.
SOBRECRECIENTE. *p. a.* Matubo sa baó báo sin lain.
SOBRECUBIERTA. *f.* Icaduha nga tahub cún atup bá san daan ná tinatahuban ó inaat-pan.
SOBRECUELLO. *m.* Sol-ot sa jiug.
SOBREDEZMERO. *m.* An opud san tinatapuran sin pag socot sa mga icapolo.
SOBREDICHO, CHA. *adj.* Iguinasoy sa igbao, iguinasoy ná.
SOBREDIENTE. *m.* Ngipon nga nanoroc báo báo sin lain nga ngipon.
SOBREDORAR *a.* Pag bulauan, pag dórar sin salapi, etc.
SOBREEDIFICAR. *a.* Pag tindug báo báo sin bisan ano.
SOBREEMPEINE. *m.* An canan medias, etc., nga nayoyongud sa ibabao san teel.
SOBREENTENDER. *a.* Sabut, sinasabut ná.
SOBREESTADÍA. *f. Com.* Pag labus san talaan nga adlao sin pag hauas ó pag luran.—Bayad.
SOBREEXCEDER. *a.* Labao.
SOBREFAZ. *f.* Caraygan.
SOBREFLOR. *f.* Bucad nga nalongon sin igcasibucad.
SOBREFRENADA. *f.* Pag botong sin tigda sa mga rienda san cabayo.
SOBREGUARDA. *m.* Bantay nga icaduha.
SOBREHAZ. *f.* Caraygan.
SOBREHUESO. *m.* Hubag nga nabáo báo sin tul-an.—*fig.* Cacurian.
SOBREHUMANO, NA. *adj.* Malabao san canan tauo ga hum.
SOBREJUEZ. *m.* Hocom nga labao.
SOBRELECHO. *m. Arq.* Bayhon sin bato dapit sa ilarum, ilarum nga bayhon sin bato.
SOBRELLAVE. *f.* Icaduha nga yaue sin puerta.
SOBRELLEVAR. *a.* Pag pasag, pag dara pag cauo.—*fig.* Pag ilub, pag antos.
SOBREMANERA. *adv. m.* Ora ora ná.
SOBREMESA. *f.* Tahub sin lamesa.—*vid.* Sobrecomida.—De sobremesa. *m. adv.* Catapus gud pangaon, ug uaray pá an tauo iuas sa lamesa.
SOBREMESANA. *f. Mar.* Layag.
SOBRENADAR. *n.* Lutao.
SOBRENATURAL. *adj.* Labao san canan tauo ga hum ó canan calibutan, dios non.
SOBRENATURALMENTE. *adv. m.* Dios nun gud nga buhat.
SOBRENOMBRE. *m.* Icaduha nga ngaran. — Agnay.
SOBRENTENDER. *a.* Sabut, sinasabut ná.
SOBREPAGA. *f.* Dugang sin sohol.
SOBREPAÑO. *m.* Panapton nga nabáo báo sin igcasipanapton.
SOBREPARTO. *m.* Tapus ná paganac.
SOBREPELLIZ. *f.* Biste nga busag nga gamit sa mga clérigo, etc.
SOBREPONER. *a.* Pag báo báo; pag butang sa ibabao.—Longtud, lorolong tud.—*r.* Diri padaog sa mga cacurian.—*fig.* Palabao.—Palabi.
SOBREPRECIO. *m.* Dugang san bale.
SOBREPUERTA. *f.* Atup atup sa mga puerta, nga biauan sa mga cortina. Rayandayan dapit sa ibabao sa mga puerta.
SOBREPUESTO, TA. *p. p.* Binabáu báo, binutang sa ibabao.—Guinlolongtud, linorolongtud.—*m.* Potiocan ó balay sin potiocan.
SOBREPUJAMIENTO. *m.* Pag labao, pag orug.
SOBREPUJANTE *p. a.* Malabao, maorug.
SOBREPUJANZA. *f.* Calabao.
SOBREPUJAR. *a.* Labao, orug.—Nauantauan.—Daihag; daual; alitoto, alintoto.
SOBREQUILLA. *f.* Cahuy nga sobrequiya sin sacayán.
SOBRERRONDA. *f.* Icaduha nga pag ronda ó pag bantay.
SOBRERROPA. *f.* Biste nga halauig nga may mga paco.
SOBRESALIENTE. *p. a.* Malabao, nalabao sa iba.—*adj.* Landao.—*com.* Saliuan sin lain.
SOBRESALIR. *n.* Labao.—Nauantauan.—Siha.—Lugad.—Losoc, budtot cún dao an mata.—Lutao cún dao an pintar.—Sahi.—Sapua.—Panganao anao.—Sacom.—Daual.—Gatao cún dao gamut.—Guring guting.—Sulam.—Tac-ual.—Tam-uas.
SOBRESALTAR. *a.* Pag loroloco.—Cugmat, hicugmat, culba, cundat, colug mat, hiric hiric.—Carit.
SOBRESALTO. *m.* Cacug mat, caculba, cacundat, hiric hiric; pangarit.—De sobresalto. *m. adv.* Calit; tigda.
SOBRESANAR. *a.* Pag opay sin casam-dan cundi sa báo báo lá; mooc.
SOBRESANO. *adv. m.* Sa maraut nga pag tambal; cay haga maopay ná an báo báo, cundi may nana pá sa solud, nag momooc.
SOBRESCRIBIR. *a.* Pag surat ó pag butang sin letrero.—Pag surat dida san potos sin surat.
SOBRESCRITO. *m.* An surat dida san potos sin surat.
SOBRESEER. *n.* Isul.—Pag otud ó pag paocoy cún dao calipongan, etc.
SOBRESEIMIENTO. *m.* Pag isul.—Pag otud ó pag paocoy cún dao calipongan, etc.
SOBRESELLO. *m.* Icaduha nga pag seyo.
SOBRESEMBRAR. *a.* Pag tanum sa tuna nga daan may tanum.
SOBRESEÑAL. *f.* Tigaman, quilalahan.

SOBRESOLAR. *a.* Pag butang sin bag-o nga turunbanan sa mga sapin, nga linalaquip san daan.
SOBRESOLAR. *a.* Pag salug sin icaduha san daan ná guinsal-gan.
SOBRESTANTE. *m.* Patiga san mga mag buruhat.—Sobrestante de coches. Paramangno san mga coche nga gamit san hadi.
SOBRESUELDO. *m.* An dugang san sohol.
SOBRESUELO. *m.* Icaduha nga salug san daan ná guinsal-gan.
SOBRETARDE. *f.* Colopay ná gud.
SOBRETODO. *m.* Biste nga halauig nga may mga paco.—Sobre todo. *adv. m.* Labao san ngatanan, orug pá.
SOBREVEEDOR. *m.* Ponoan.
SOBREVENIDA. *f.* Tigda nga pag abut.
SOBREVENIR. *n.* Abut; sapit; soli.
SOBREVERTERSE. *r.* Auas sin daco.
SOBREVESTIR. *a.* Pag loon sin biste.
SOBREVIDRIERA. *f.* Cauad nga hinoc-tan, nga ibinubutang sa mga bentana nga salaming.—Icaduha nga tacop sin salaming.
SOBREVIENTO. *m.* Hangin nga mabascug.—Estar, ó ponerse, á sobreviento. *fr. Mar.* Paayon san hangin.
SOBREVIVIENTE. *p. a.* Buhi pá.
SOBREVIVIR. *n.* Buhi pá.
SOBREXCEDENTE. *p. a.* Malabao, maorug.
SOBREXCEDER. *a.* Labao, orug.
SOBRIAMENTE. *adv. m.* Casadangan gud.
SOBRIEDAD. *f.* Casadangan.
SOBRINAZGO. *m.* Caoropud sin mga omancon.—Pag paorug nga diri ná caangayan sa mga 'caorop-dan.
SOBRINO, NA. *m.* y *f.* Omancon, pag omancon.
SOBRIO, BRIA. *adj.* An may casadangan.
SOCAIRE. *m. Mar.* An dapit sa ilarum san layag, nga aguian san hangin, in naglalayag an sacayán.—Estar ó ponerse el socaire. *fr. Mar.* Pag hubia an grumete, nga diri buót gumoa san pag bantay.—Tomar socaire. *fr. Mar.* Pag sangbud san pisi nga binobotong.
SOCALIÑA. *f.* Larang nga pag limbong, limbong.
SOCALIÑAR. *a.* Pag limbong.
SOCALIÑERO, RA. *adj.* Malimbong.
SOCALZAR. *a.* Pag opay, pag pacarig-on sin cota nga maraut ná dapit sa mga simento.
SOCAPA. *f.* Baribad, pasangilan.
SOCARRA. *f.* Pag dang dang sa calayo.
SOCARRAR. *a.* Pag dang dang sa calayo.
SOCARRÉN. *m.* Barisbisan.
SOCARREÑA. *f.* Boho.
SOCARRINA. *f. fam.* Catubod.—Pag susuhay.
SOCARRÓN, NA. *adj.* Matuso; madalang dalang.
SOCARRONAMENTE. *adv. m.* Matuso gud; madalang dalang gud.
SOCARRONERÍA. *f.* Catusohan; cadalang dalang.
SOCAVA. *f.* Pag acab.—Ocad liguid san pono sin cahuy, etc.
SOCAVACIÓN. *f.* Pag acab.
SOCAVAR. *a.* Pag acab, pangacab cab.
SOCAVÓN. *m.* Boho nga daco ilarum sa tuna, dao lungib.
SOCIABILIDAD. *f.* Camaquibongto, camaquitigubon.
SOCIABLE. *adj.* Maquibongto, maquititigubon.
SOCIAL. *adj.* An tungud ó canan camaquibongto ó camatitigubon.
SOCIEDAD. *f.* Catiguban sin tauo; mga tauo nga nagcatitigub ug nagcaoroyon sin buot.
SOCIO, CIA. *m.* y *f.* Opud, oropud.
SOCOLOR. *m.* Baribad, pasingilan.
SOCOLLADA. *f. Mar.* Pilic pilic an layag in mahinay hinay an hangin.—*Mar.* Pag tuad tuad an sacayán.
SOCORO. *m.* Lugar nga naiilarum sa coro.
SOCORREDOR, RA. *adj.* Matabang, mabulig.—*s.* Mananabang, paratabang, parabulig.
SOCORRER. *a.* Pag tabang, pag bulig, pag salabat, pag tabag, pag tobis.
SOCORRIDO, DA. *p. p.* Tinabangan, binuligan.—*adj.* Matabang, mabulig.
SOCORRO. *m.* Pag tabang, pag bulig; calooy.
SOCROCIO. *m.* Haclop.
SOCHANTRE. *m.* Padre nga sochantre sa mga catedral, etc.
SODA. *f.* Soda nga inumon.
SODOMÍA. *f.* Sala nga paquig hilauas in duha nga lalaqui.—Paquig hilauas dao mananap.
SODOMITA. *adj.* Taga Sodoma.—An macasala sin sala nga sodomia.
SODOMÍTICO, CA. *adj.* An tungud ó canan sala nga sodomia.
SOEZ. *adj.* Mahugao, uaray batasan.
SOFÁ. *m.* Lingcoranan nga canapé.
SOFALDAR. *a.* Pag loh loh sa mga saya.—*fig.* Pagbucas
SOFALDO. *m. vid.* Sofaldar.
SOFIÓN. *m.* Pusngac.—Pusil nga halipot ug darodaco.
SOFISMA. *m.* Polong nga bua.
SOFISTA. Mamolong sin bua.
SOFISTERÍA. *f.* Pag polong sin bua.
SOFISTICACIÓN. *f.* Pag polong sin bua.
SOFÍSTICAMENTE. *adv. m.* Polong nga bua gud.
SOFISTICAR. *a.* Pag polong sin bua.
SOFÍSTICO, CA. *adj.* Mamolong sin bua.
SOFLAMA. *f.* Laga laga.—Capula pula an bayhon tungud sin caauod, etc.—*fig.* Pag limbong sin polong.—*fig.* Pag ogay ogay.
SOFLAMAR. *a.* Pag limbong sin polong.—*fig.* Pagpacaalo.—*r.* Tubod.
SOFLAMERO, RA. *adj. fig.* Malimbong sin polong.
SOFOCACIÓN. *f.* Cacapuy, cabutlao, cabudlay; calimooc.—Pag tilo.
SOFOCADOR, RA. *adj.* Macapuy, mabutlao, mabudlay; maalimooc.
SOFOCANTE. *p. a.* Macapuy, mabutlao, mabudlay; maalimooc; maalimoot; maalindanga.
SOFOCAR. *a.* Pag tilo.—Capuy, butlao, budlay.—*fig.* Pag pacaalo.—Alimooc, cún dao aso.—Alindanga cún dao pasó.
SOFOCO. *m.* Cabutlao, cabudlay.—*fig.* Cabidoan.
SOFOCÓN. *m. fam.* Cabutlao, cabudlay.—Casáquit. cabidoan.
SÓFORA. *f.* Cahuy nga sófora.
SOFREIR. *a.* Pag pritos sin guti lá.
SOFRENADA. *f.* Pag botong sin tigda sa mga rienda san cabayo.
SOFRENAR. *a.* Pag botong sin tigda sa mga rienda san cabayo.—*fig.* Pag sauay sin macosog.—*fig.* Pag pogong sin caipa.
SOFRITO, TA. *p. p.* Piniritos sin guti lá.
SOGA. *f.* Pisi.—Siempre quiebra la soga por lo más delgado. *ref.* Diri mabubugto an pisi sa cadagcoan cundi sa cadioan.
SOGUEAR. *a.* Pag socol sin pisi.
SOGUERÍA. *f.* Caparahimo sin mga pisi; caparabaliguia sin mga pisi.—Tendahan sin mga pisi.—Mga pisi.

SOGUERO. *m.* Parapisi, parahimo sin mga pisi.—Parabaliguia sin mga pisi.
SOGUILLA. *f.* Pisi nga gamay.—Sinalapid cun dao bohoc.
SOJUZGADOR, RA. *s.* Parag buot nga mapintas.
SOJUZGAR. *a.* Pag sugo, pag buot sin mapintas.
SOL. *m.* Adlao, sud-ang.—Tomar el sol. *fr.* Paadlao.
SOLACEAR. *a.* Pag lipay.
SOLADA. *f.* Larug.
SOLADO. *m.* Salug ó an guinsal-gan sin baldosa, etc.
SOLADOR. *m.* Parabutang sin salug nga baldosa, etc.
SOLADURA. *f.* Salug sin balay, etc.—An gamit sin pag salug.
SOLAMENTE. *adv. m.* Lá; Lamang.—Solamente que. *loc. adv.* Cundi cay.
SOLANA. *f.* Buntaag.
SOLANAR. *m.* Buntaag.
SOLANO. *m.* Hangin nga dumagsa.
SOLANO. *m.* Banua nga sinisiring mara.
SOLAPA. *f.* Taquip nga dugnit sa dughan.—Pag limbong.
SOLAPADAMENTE. *adv. m. fig.* Pag tago gud, pag limbong gud.
SOLAPADO, DA. *adj. fig.* Malimbong; malicay, matago.
SOLAPAMIENTO. *m. Veter.* Cahilad-man sin casam-dan.
SOLAPAR. *a.* Pag taquip sin dugnit san bado sa dughan.—Pag tahub.—Pag licay, pag tago.
SOLAPE. *m.* Taquip nga dugnit sa dughan.—Pag limbong.
SOLAPO. *m. vid.* Solapa.—Boho; loho.—*fig.* y *fam.* Tampalo.—Á solapo. *m. adv. fig.* y *fam.* Sa tinago.
SOLAR. *m.* Binabalayan; binalayan; tuna nga sacop sin balay.—Tuna.
SOLAR. *adj.* An tungud, canan ó sa adlao.
SOLAR. *a.* Pag salug, pag butang sin salug sa mga balay, etc.
SOLAR. *a.* Pag butang sa mga sapin sin turunnanan.
SOLARIEGO, GA. *adj.* Mahal, hamili guican pá sa guinicanan.
SOLAZ. *m.* Calipay.—Pag libang libang anay sa mga pag buhat, etc.
SOLAZAR. *a.* Pag lipay.
SOLAZO. *m. fam.* Adlao nga mapaso caopay.
SOLAZOSO, SA. *adj.* Macacalipay.
SOLDADA. *f.* Sohol.
SOLDADERO, RA. *adj.* Sinosoholan.
SOLDADO. *m.* Soldados.—*pl.* Casoldadosan.
SOLDADOR. *m.* Parasolda.—Garamiton sin pag solda.
SOLDADURA. *f.* Pag solda.—Sinolda.—Isosolda.
SOLDÁN. *m.* Hadi sa Persia ug sa Egipto.
SOLDAR. *a.* Pag solda.
SOLEAR. *a.* Pag bulad.
SOLEDAD. *f.* Caminǧao; caminǧauan.—Pag usáan.
SOLEDOSO, SA. *adj.* Maminǧao.—Bugho; bug tac.
SOLEJAR. *m.* Buntaag; inaadlauan.
SOLEMNE. *m.* An natutuman sa iquinatuig tuig.—Mahal.—Masang yao.—Marig-on.
SOLEMNEMENTE. *adv. m.* Mahal caopay.
SOLEMNIDAD. *f.* Pag camahal; casang yao.—Piesta nga mahal.
SOLEMNIZADOR, RA. *adj.* Masang yao.
SOLEMNIZAR. *a.* Pag sang yao.—Pag paombao.—Pag mahal sa mga piesta.
SOLER. *m. Mar.* Salug sin sacayán sa sagud.
SOLER. *a.* Suele decir de esta manera. Danay siya mamolong sin sugad sini.—Suele venir. Danay siya macanhi.—Suelo ir á pescar. Batasan co an panagat, danay aco managat.
SOLERA. *f.* Langon langon, doclug.
SOLERCIA. *f.* Cabatiran.
SOLERTE. *adj.* Batid.
SOLETA. *f.* Tang cop sa mga medias dapit sa rapadapa.—Apretar, ó picar, de soleta. Tomar soleta. *frs. fams.* Pag dagmit; pag dalagan; pag palaguio.
SOLETAR. *a.* Pag tangcop sa mga medias dapit sa rapa dapa.
SOLETEAR. *a. vid.* Soletar.
SOLETERO, RA. *m.* y *f.* Paratangcop sa mga medias dapit sa rapa dapa.
SOLEVACIÓN. *f.* Pag alsa, pag sacuat, pag liguat.
SOLEVANTADO, DA. *adj.* Maquiua quiua; marimoc; masamoc.
SOLEVANTAMIENTO. *m.* Pag alsa, pag sacuat, pag liguat.
SOLEVANTAR. *a.* Pag alsa, pag sacuat, pag liguat.—*fig.* Pag sagda sin pag samot, pag rimoc, etc.—Pacarimoc, pacasamoc.
SOLEVANTO. *m.* Casamocan; carimocan.
SOLEVAR. *a. vid.* Solevantar.
SOLFA. *f.* Solpa, Pag hibaro sin música; pag aram sa pag camúsico.—*fig.* y *fam.* Pag latub, pag lamba; pag dabal, pag balbag.
SOLFEADOR, RA. *s.* Parasolpa.
SOLFEAR. *a.* Pag solpa.
SOLFEO. *m.* Pag solfa.—*fig.* y *fam.* Pag latub, pag lamba; pag dabal, pag balbag.
SOLFISTA. *com.* Parasolpa.
SOLICITACIÓN. *f.* Pag talinǧoha, pag tuyo.—Pag sulay sa ig casitauo.
SOLICITADOR, RA. *adj.* Mag tatalinǧoha; matinǧohaon.—Masulay.—*s.* Parasulay sa igcasitauo.
SOLÍCITAMENTE. *adv. m.* Madurípot caopay, sa daco nga pag talinǧoha.
SOLICITANTE. *p. a.* Matalinǧoha, matuyo.—Masulay sa igcasitauo.
SOLICITAR. *a.* Pag talinǧoha, pag tuyo sin pacacuha.—Pag sulay sa igcasitauo.—Lanat; api api.
SOLÍCITO, TA. *adj.* Madoripot, matinǧohaon, mainatamanon, arac-banon, maarac-banon, maganǧan.
SOLICITUD. *f.* Cabaraca; caalantad; caaracab; talinǧoha, tinǧoha.—Paquimalooy.
SÓLIDAMENTE. *adv. m.* Marig-on gud.
SOLIDAR. *a.* Pag rig-on.—Pag pacarig-on.—Pacarig-on sin polong nga camatuoran.
SOLIDARIAMENTE. *adv. m.* Ngatanan gud.
SOLIDARIDAD. *f.* Pag aco san ngatanan sin catungdanan, etc.
SOLIDARIO, RIA. *adj.* In maaco an ngatanan sin catungdanan, etc.
SOLIDEO. *m.* Baga socong nga gamit sa mga capadian.
SOLIDEZ. *f.* Carig-on, pag carig-on; camarig-on, pagcamarig-on: carig-onan.
SÓLIDO, DA. *adj.* Marig-on.
SOLILOQUIAR. *n. fam.* Pag polong in siya lá nga usa.—Paquipolong polong sa Dios.
SOLILOQUIO. *m.* Pag polong polong in siya lá nga usa.—Paquipolong polong sa Dios.
SOLIMÁN. *m.* Hilo.
SOLIMITANO, NA. *adj.* Jerusalenanon.
SOLIO. *m.* Lingcoran sin hadi; lingcoran sa santos nga Papa.
SOLÍPEDO, DA. *adj.* Mga mananap nga uaray mga tudlo masugad san cabayo, canding, carnero, etc.
SOLITARIA. *f.* Bitoc nga halaba.

SOLITARIAMENTE. *adv. m.* Maminğao gud.
SOLITARIO, RIA. *adj.* Maminğao.—Bugho, bugtac.—Manaua.—Tamsi nğa ilio.
SÓLITO, TA. *p. p.* Binabatasan.
SOLIVIADURA. *f.* Pag bulig sin pag alsa, pag sacuat ó pag liguat.
SOLIVIANTAR. *a.* Pag sagda sin pag alsa ó pag rimoc.
SOLIVIAR. *a.* Pag bulig sin pag alsa, pag sacuat ó pag liguat.—*r.* Pacabuhat, pacabanğon sin guti an nalingcod, nahigda, etc.
SOLIVIO. *m.* Pag bulig sin pag alsa, pag sacuat ó pag liguat.
SOLO, LA. *adj.* Usa lá.—Siya lá; aco lá.—*adv. m.* Lá, lamang.—Á solas. *m. adv.* Uaray igcacabulig.
SOLOMILLO. *m.* An onud sa taludtud.
SOLOMO. *m.* An onud sa taludtud.—Onud sin bactin nğa inadobo.
SOLTADIZO, ZA. *adj.* Mabubuhi.
SOLTADOR, RA. *adj.* Mabuhi san quina captan.—*s.* Parabuhi.
SOLTAR. *a.* Pag buhi; buhii.—Buiicas; buliyo; butauan; hio-as; butaluan; tang tang cún dao preso.—Pag asoy, pamadbad san cahologan.
SOLTERÍA. *f.* Caolitauo, pag caolitauo.
SOLTERO. *m.* Olitauo.—*pl.* Caolitauohan.
SOLTERA. *f.* Daraga.—*pl.* Cadaraganan.
SOLTERÓN. *adj.* Olitauo nğa lagas ná.
SOLTERONA. *adj.* Daraga nğa lagas ná.
SOLTURA. *f.* Pag buhii.—Camalac si.—*fig.* Hadac; camahadac.
SOLUBILIDAD. *f.* Camatunao, pag camatunao.
SOLUBLE. *adj.* Matunao.—*fig.* Sadang pamadbaron an cahologan.
SOLUCIÓN. *f.* Pag asoy, pamadbad san cahologan.—Pag tunao.—Pag hatag sin casayoran.—Casayoran.—Bayad.
SOLUTIVO, VA. *adj. Med.* Macacaiban.
SOLVENCIA. *f.* Pag tuhay sin cuenta ug pag bayad an may otang.—Pacabayad sin utang.
SOLVENTAR. *a.* Pag tuhay sin cuenta ug pag bayad an may otang.
SOLVENTE. *p. a.* Mabadbad.—*adj.* Nacabayad ná san iya mğa otang.
SOLVER. *a.* Pag bad bad; pamad bad.
SOLLADOR. *m.* Parahoyop hoyop; parahaso has.
SOLLAMAR. *a.* Pag dang dang sa calayo.
SOLLAR. *a.* Pag hoyop hoyop; pag hasohas.
SOLLASTRE. *m.* Tanod sa cosina.—*fig.* Tampalasan.
SOLLASTRÍA. *f.* Pag catanud.
SOLLO. *m.* Isda nğa sollo.
SOLLOZANTE. *p. a.* Manğoy nğoy; mabac ho, mabac hid.
SOLLOZAR. *n.* Nğoy nğoy; bac ho, bac hid.
SOLLOZO. *m.* Pag nğoy nğoy; pag bac ho, pag bac hid.
SOMA. *f.* Harina nğa barobahol.
SOMANTA. *f. fam.* Pag hampac, pag latub, pag dabal, pag balbag, pag lapinca, pag lapdos.
SOMATÉN. *m.* Cadam-an nğa mğa tauo sa bongto nğa sangcap sin panğaniban sa pag ato ó pag lanat sa mğa tulisan, mğa macauat, etc.—*fig.* y *fam.* Carimocan, casamocan.—Tocar á somatén. *fr.* Pag toc toc san linğanay pag padaop sa mğa tauo sa bongto sin pag lanat sa mğa tulisan, mğa macauat etc.
SOMBRA. *f.* Landong; lindong; calindongan.—Lumlum; calumluman.—Casiruman.—Dagao.—Hamong.—Hudlum; cahudluman.—Anino.
SOMBRAJE. *m.* Habong.
SOMBRAJO. *m.* Habong.
SOMBRAR. *a.* Lindong; hanong.
SOMBREAR. *a. Pint.* Pag sombra sa mğa pag pintar, baga pag paitum.—*n.* Pag olput na an bonğot.
SOMBRERAZO. *m.* Pag dabal sin calo.
SOMBRERERA. *f.* Piotan sin mğa calo.
SOMBRERERÍA. *f.* An guinbubuhatan sin mğa calo.—Tendahan sin mğa calo.
SOMBRERERO. *m.* Parahimo sin mğa calo.—Parabaliguia sin mğa calo.
SOMBRERETE. *m.* Calo calo.
SOMBRERILLO. *m.* Calocalo.—Banua nğa sombreriyo.
SOMBRERO. *m.* Calo; tag-olo.—Baliohag.
SOMBRÍA. *f.* Cahudluman; casiruman.
SOMBRILLA. *f.* Payong payong.
SOMBRÍO, A. *adj.* Masirum.—*fig.* Maminğao, mabidoon.
SOMBROSO, SA. *adj.* Mahudlum.—Masirum.
SOMERAMENTE. *adv. m.* Sa báo báo lá.
SOMERO, RA. *adj.* Dapit sa ibabao, dapit sa igbao; buntul; culabit.
SOMETER. *a.* Pag pasacop; pag paalagad.—*r.* Pasacop; paalagad.
SOMETIMIENTO. *m.* Pag pasacop; pag paalagad.—Pasacop; paalagad.
SOMNAMBULISMO. *m.* Munğao; camunğao.
SOMNÁMBULO, LA. *adj.* Munğao; hinmumunğauan.
SOMNÍFERO, RA. *adj.* An mapacatorog san tauo.
SOMNÍLOCUO, CUA. *adj.* An hinmumunğauan nğa mayacan.
SOMNOLENCIA. *f.* Cabug-at san lauas tunğud san pag hinğatorog.—Pag hinğa nğatorog.
SOMONTE. *adj.* Bahol; diri mahinlo; diri mahamis.
SOMORGUJADOR. *m.* Lorop nğa tauo.
SOMORGUJAR. *a.* Pag lorop.
SOMORGUJO. *m.* Tamsi nğa malorop.
SOMORGUJÓN. *m.* Tamsi nğa malorop.
SOMORMUJAR. *a.* Pag lorop.
SOMORMUJO. *m.* Tamsi nğa malorop.
SOMPESAR. *a.* Pag buhat, pag sacuat.
SON. *m.* Sones.—Tinğug.—*fig.* Sumat, bantug.—*fig.* Baribad, pasanğilan.—*fig.* Sugad. Á este son. Sugad sini.—¿Á que son? ¿Cay ano?—Á son de qué? ¿Cay ano?
SONABLE. *adj.* Matinğug.—Bantugan; bantug ná.
SONADA. *f.* Sones, sonata.
SONADERA. *f.* Pag pisnğa.
SONADERO. *m.* Podong nğa gamit sin pag pahid san irong.
SONADO, DA. *adj.* Bantugan.—Bantug ná.
SONADOR, RA. *adj.* Matinğug; maaringasa.—*m.* Podong nğa iparahid sa irong.
SONAJA. *f.* id., oyagan nğa pandereta.
SONAJERO. *m.* id., oyagan nğa pandereta.
SONAJUELA. *f.* id., oyagan nğa pandereta.
SONAMBULISMO. *m.* Munğao; camunğao.
SONÁMBULO, LA. *adj.* Munğao, hinmumunğauan.
SONANTE. *p. a.* Matinğug.—Matonog.—Macaruruyag pamation.
SONAR. *n.* Tonog.—*a.* Pag patonog.—Tinğug.—Aninğal.—Sagahal; saguirit.—Colong cogong.—Hagobhob.—Taguiris.—Pisnğa.
SONAR pepitas en sus vainas. Agay agay; halay hagay.
SONAR las pepitas secas de calabaza, etc. Alinğaguing.
SONAR el pecho al enfermo, etc. Haragac.
SONAR metal. Haraganay, haranganay.

SONAR lo que cae. Hugamac, huguimac; pata pata.
SONAR el cutis ó pellejo al soltarlo. Hulagnit.
SONAR campanas, etc. Hulag ting.
SONAR los artejos de los dedos ó lo que se rompe. Hulag tos; lagopo, lugapo, lugapoc.
SONAR puerta ó ventana. Hulangcob.
SONAR la planta del pie, golpe, azote, etc. Lagapac.
SONAR palo, azote, palmada, etc. Pagacpac; lagtub.
SONAR bejuco cuando se dá con él. Pagos pos.
SONAR las orejas de los animales cuando menean la cabeza, etc. Palapaca.
SONAR la ropa cuando se rasga, etc. Laguirit, raguisi, raguit nit.
SONAR una cosa al pisarla, etc. Lagoros.
SONAR cieno ó barro al pasar por ello. Lagsac.
SONAR el vientre ó cesto vacío cuando se dá en él. Ligatub.
SONAR cuerda, alambre, hilo, etc. Lugatos.
SONAR caña al abrirse. Lupoc.
SONAR agua ó cieno cuando se pasa por ello. Pasac pasac.
SONAR lo que se arrastra, los árboles cuando hay viento fuerte, etc. Ragal dagal, ragot not.
SONAR lo que se pisa y rompe. Ragamac.
SONAR lo que se derrama. Ragas dagas.
SONAR lo hueco. Ragobdob.
SONAR cosa dura cuando se masca. Ragomo, ragomoc.
SONAR los piés. Sagad sad.
SONAR el agua. Sagáo sao.
SONAR la garganta. Agahud, agahad; cagoco; tilunaca; agoc-oc.
SONAR el vientre, la mar, cosa dura que se masca, etc. Agubo ob.
SONAR tinaja, etc., dando con la mano en su boca. Agong-yon, agong-ong.
SONAR las tripas ó el vientre. Agoroc.
SONAR una cosa cuando choca con otra. Arantiao.
SONAR los cocos cuando se rallan ó quita la carne. Cagab cab.
SONAR mal la guitarra. Cagas cas.
SONAR la pluma al escribir. Caguis quis, taguiris.
SONAR lo que se ralla. Cagud cud.
SONAR lo que se raspa, etc. Cagoscos.
SONAR el contenido en el continente. Cala cala, calocago.
SONAR lo que se quema. Canóos.
SONAR la yerba, hojas secas, etc. Carasicas.
SONAR lo que se machaca ó pila. Dagoc doc.
SONAR una cosa al dar con fuerza, al pisar fuerte, etc. Dagul dol.
SONAR una cosa al tocar en ella. Hagab hab.
SONAR bejuco ó cosa con que se pega. Hagauos, haguios.
SONAR cosa hueca. Hagong-hong, hagongihong; tagub tub; hagaltag.
SONAR el pecho. Hagonos.
SONAR campanillas, cascabeles, etc. Haling haguing.
SONAR chinelas, etc. Hisahis.
SONAR un hierro cuando se dá con otro, etc. Taguic tic; taguil til.
SONAR plata, cobre, etc. Taguinting.
SONAR lo que se toca á golpes. Tagoc toc.
SONAR el agua cuando cae en ella alguna cosa. Tigalbong, tigasub.
SONATA. *f.* Sonata, sones.
SONDA. *f.* Pag togna; pag tug cad; pag lag don.—Lag-dong.
SONABLE. *adj.* Sadang lag dongon; sadang tug caron.
SONDALESA. *f. Mar.* Tung cad.
SONDAR. *a.* Pag tung cad; pag togna; pag lag dong; pag tug cad.—*fig.* Pag osisa.
SONDEAR. *a. vid.* Sondar.
SONDEO. *m. vid.* Sondear.
SONECILLO. *m.* Tonog, sones nga tala iá nga dinudungug.—Sones nga madagmit ug malipayon.
SONETICO. *m.* Pag toc toc sa lamesa san mga tudlo.
SONETISTA. *com.* Parahimo sin mga siday.
SONETO. *m.* Siday.
SONIDO. *m.* Tonog.—Baga cabalihan ug caluluasan sin mga letra.—Cahologan sin mga polong.—Tingug.
SONIDO de campana, etc. Danug.
SONIDO de cosa hueca. Hagab hab; hagong hong; hagongihong; tagub tub; hagaltac.
SONIDO de bejuco, látigo, etc. Hagauos; haguios; lagtub; pagac pac.
SONIDO de campanillas, cascabeles, etc. Haling haguing, hulag ting.
SONIDO de una cosa cuando choca con otra. Taguictic; taguil til.
SONOCHADA. *f.* Bagong sirom; tinicangan san cagabihon.—Pag aligmata san di pá halarum an gabi.
SONOCHAR. *n.* Pag aligmata san di pá halarum an gabi.
SONORAMENTE. *adv. m.* Duyog caopay; duruyog caopay.
SONORIDAD. *f.* Camatonog; pag caduruyog.
SONORO, RA. *adj.* Matonog.—Madoruyog.—Matil-is.
SONOROSO, SA. *adj.* Matonog.—Madoruyog.—Matil-is.
SONREIR. *n.* Hiyum; ngirit; ngisi; ting hil; comoy.
SONRISA. *f.* Pag hiyum; pangirit; pangisi; pag ting hil; pag comoy.
SONRISO. *m. vid.* Sonrisa.
SONRODARSE. *r.* Habito, halubong cun dao an mga rueda sin carruaje.
SONROJAR. *a.* Pag pacaalo, pag pacaauod.—*r.* Alo, auod.
SONROJO. *m.* Pag pacaalo, pag pacaauod.—Caalo, caauod.
SONROSAR. *a.* Pag pula pula dao bucad.
SONROSEAR. *a.* Pag pula pula dao bucad.—*r.* Pag-pula pula an bayhon tungud sin caalo ó caauod.
SONROSEO. *m.* Capula pula sin bayhon.
SONSACA. *f.* Pag cauat.—Pag suquit; pag aram aram.
SONSACADOR, RA. *adj.* Macauat.—Masuquit.—*s.* Paracauat.—Parasuquit; para aram aram.
SONSACAMIENTO. *m. vid.* Sonsaca.
SONSACAR. *a.* Pag cauat.—Pag suquit; pag aram-aram.
SONSAQUE. *m. vid.* Sonsacá.
SONSONETE. *m.* Sones, an tonog san pag toc toc.—Pag onguit.
SOÑADOR, RA. *adj.* Mainop.—*s.* Parainop.
SOÑANTE. *p. a.* Mainop.
SOÑAR. *a.* Pag inop; amat; bongantorog; damgo.—Himooc.
SOÑAR á voces. Ngalat.
SOÑAR por causa de miedo. Damag; damat.
SOÑARRERA. *f. fam.* Pag inop sin daco.—Himooc.—*fam.* Camatorogon.
SOÑERA. *f.* Camatorog.
SOÑOLENCIA. *f.* Capirao; cayoyongca.
SOÑOLENTAMANTE. *adv. m.* Pirao gud.
SOÑOLIENTO, TA. *adj.* Pinipirao; mayoyongca.
SOPA. *f.* Sopas.—Lugao, linugao.
SOPALANCAR. *a.* Pag liguat.
SOPALANDA. *f.* Biste nga halauig.

SOPANDA. *f.* Cahuy nga gamit sa pag balay.
SOPAPEAR. *a. fam.* Pag tampalo.
SOPAPO. *m.* Pag tampalo.
SOPAR. *a.* Pag sopas sin tinapay.
SOPEAR. *a.* Pag sopas sin tinapay.
SOPEÑA. *f.* Calungagan sin pang pang.
SOPERA. *a.* Sopera, sudlanan sin mga sopas.
SOPERO. *adj.* Pinggan nga halarum.
SOPESAR. *a.* Pag buhat, pag sacuat.
SOPETEAR. *a.* Pag tonlob san tinapay san sabao, etc.
SOPETEAR. *a. fig.* Pag tamay, pag yobit sa igcasitauo.
SOPETÓN. *m.* Tinapay nga tinosta, nga iguintotonlob sa lana.
SOPETÓN. *m.* Tampalo, pag tampalo.—De sopetón. *m. adv.* Tigda, sin tigda.
SOPISTA. *m.* Pobres, maquiquilimos, macalolooy; limosan.
SOPLADERO. *m.* Hungauan.
SOPLADO, DA. *adj. fig.* y *fam.* Ugdayon.—Maparayao. *m. Min.* Cabutacan nga halarum sin tuna.
SOPLADOR, RA. *adj.* Mahoyop.—*fig.* Masumbong. *m.* Pah pah, nga ipapah pah sin calayo.
SOPLADURA. *f.* Pag hoyop.—Pag hasohas.
SOPLAMOCOS. *m. fig.* y *fam.* Tampalo, pag tampalo.
SOPLAR. *n.* Pag hoyop.—Pag hasohas.—Pag hangin; pag sibuada; pag durus.—Pag tay hop.—*fig.* Pag cauat, pag ticas.—*r.* Pag caon cún pag inum bá sin damo.—¡Sopla; *interj. fam.* ¡Bá! ¡abáa!—Sóplate esa. *loc.* Hiyota, huyocat.
SOPLETE. *m.* Horoypan nga tumbaga etc., nga canan platero guinagamit.
SOPLIDO. *m.* Hoyop, pag hoyop.
SOPLILLO. *m.* Horohoyop.—Bisan ano nga magasa, magamay ó manipis caopay.
SOPLO. *m.* Hoyop, pag hoyop.—*fig.* Sa usa lá ca pag hoyop.—*fig.* y *fam.* Sumat sa hilit.—Sumbong.
SOPLÓN, NA. *adj. fam.* Masumbong.—*s.* Parasumbong.
SOPÓN. *m.* Pinit nga tinapay nga iguintotonlob san sabao, etc.
SOPONCIO. *m. fam.* Lipong sa oló, linop sa oló, bontog, desmayo.
SOPOR. *m. Med.* Pag catorog san masaquit nga macuri hiolian.
SOPORÍFERO, RA. *adj.* An mapacatorog san tauo.
SOPOROSO, SA. *adj.* An mapacatorog san tauo.—Hinmumungauan.
SOPORTABLE. *adj.* Sadang maantos, sadang mailub: sadang antoson, sadang ilubun.
SOPORTADOR, RA. *adj.* Maantos, mailub.
SOPORTAL. *m.* Suyab.
SOPORTAR. *a.* Pag pasag, pag cauo, pag dara.—*fig.* Pag ilub, pag antos.
SOPRANO. *m.* Tinggug nga matil-is ug hataas.—Tauo nga quinapón ó hinirisan.—Tauo nga matil-is ug hataas an iya tinggug.
SOPUNTAR. *a.* Pag butang sin mga punto ilarum sin polong, basi sabuton nga sala lá iton san pagsurat.
SOR. *f.* Bugto nga babaye, polong ini nga gamit sa mga monja.
SORBA. *f.* Bonga sin cahuy nga serbal.
SORBEDOR, RA. *adj.* Mahigop.—*s.* Parahigop.
SORBER. *a.* Pag higop.—Hinoc; hagorot.—Hinggoc.
SORBETE. *a.* Inumon nga matag hum.
SORBETÓN. *m.* Higop, pag higop.
SORBIBLE. *adj.* Higopon.
SORBO. *m.* Higog, pag higop.
SORBO. *m.* Cahuy nga serbal.
SORCE. *m.* Yatot nga guti.
SORDAMENTE. *adv. m. fig.* Sa hilit, sa hilum.
SORDERA. *f.* Cabonggol; pag cabonggol.
SORDEZ. *f. vid.* Sordera.
SÓRDIDAMENTE. *adv. m.* Mahugao caopay.—Mahicao caopay.
SORDIDEZ. *f.* Camahugao.—Camahicao.
SÓRDIDO, DA. *adj.* Mahugao.—*fig.* Malao-ay.—*fig.* Mahicao.
SORDINA. *f.* Baga sesta.—Á la sordina. *m. adv. fig.* Sa hinay hinay, baga sa tinago lá.
SORDO, DA. *adj.* Bonggol: liuga, hol-ot.
SORGO. *m.* Banua nga sorgo.
SORNA. *f.* Pag hinay hinay.—*fig.* Baga pag entremes.
SOROR. *f.* Bugto nga babaye.
SORPRENDENTE. *adj.* Garandat, macagarandat.
SORPRENDER. *a.* Calit: gama, baló, himaló.—*r.* Hipausa.
SORPRESA. *f.* Calit; gama.—Pag hipausa.
SORRA. *f.* Baras nga babol.
SORRAPEAR. *a.* Pag dalos.
SORREGAR. *a.* Honob.
SORRIEGO. *m.* Honob, tubig nga nahonob.
SORTEADOR, RA. *adj.* Mag sosorteo.—An maquiquiauay san toro nga baca.
SORTEAMIENTO. *m.* Pag sorteo.
SORTEAR. *a.* Pag sorteo; pag pagoa sin palad.—Paquiauay san toro nga baca.—*fig.* Pag licay sin cacurian.
SORTEO. *m.* Sorteo, pag sorteo.
SORTERÍA. *f.* Pag diuata, pag anito.
SORTERO. *m.* An madiuata, an maanito.
SORTIARIA. *f.* Pag diuata, pag anito.
SORTIJA. *f.* Sing sing.—Baclao.—Garong.
ORTIJÓN. *m.* Sing sing nga daco.—Baclao nga daco.
ORTIJUELA. *f.* Sorosing sing.—Barobaclao.
ORTILEGIO. *m.* Pag diuata, pag anito.
SORTÍLEGO, GA. *adj.* Madiuata, maanito.
SOSA. *f.* Banua nga sosa.
SOSAMENTE. *adv. m.* Uaray gud rasa, uaray gud lalim.
SOSEGADAMENTE. *adv. m.* Maminggao caopay, murayao caopay.
SOSAÑAR. *a.* Pag tamay, pag yobit.
SOSAÑO. *m.* Pag tamay, pag yobit.
SOSEGADO, DA. *adj.* Maminggao, murayao, mayotong.
SOSEGADOR, RA. *adj.* Macacaminggao, macacamurayao.
SOSEGAR. *a.* Pag minggao, pag murayao, pag yotong.—*n.* Pag pahuay.—Hamudlay, pahamudlay.
SOSERÍA. *f.* Catab-ang, cauaray rasa, cauaray lalim.
SOSIEGO. *m.* Caminggao; camurayao; camurayauan; pahamudlayan.
SOSLAYAR. *a.* Pag pabalico.
SOSLAYO (AL, Ó DE). Balico gud.
SOSO, SA. *adj.* Matab-ang, culang sin asin.
SOSPECHA. *f.* Tahap, catahap, catahapan; quirit, quiritio; bulagsaua; caholop, caholopan; halauhao; hina; bugti.
SOSPECHAR. *a.* Pag tahap; quirit, quiritio; alantad; bulagsaua; halao hao; hina; holop; tapat; amtom.
SOSPECHOSAMENTE. *adv. m.* Tahap gud; ruhaduha gud.
SOSPECHOSO, SA. *adj.* Matahapon.—Halaohauon.
SOSPESAR. *a.* Pag buhat, pag sacuat.
SOSQUÍN. *m.* Pag dabal, pag balbag.

SOSTÉN. *m.* Sarigan, sariganan; gabayan.
SOSTENEDOR, RA. *adj.* Maalang agang.—Masarig.
SOSTENER. *a.* Pag alang agang.—Hambay.—Gabay. —*fig.* Pag ilub, pag antos.—*r.* Sarig.—Sicad.—Pagpacaon, pag hatag san mga quinabanglan.—Pag caput sin maopay basi diri maholog.—Pag sagang.
SOSTENIDO, DA. *adj* Tigaman nga sostenido an cahologan cun dao sa música.
SOSTENIMIENTO. *m* Pag alang agang.—Pag sagang. —Pag hambay.—Pag gabay.—Panarig.—Panicad.—Pag caon; pag pacaon; can-on.
SOSTITUIR. *a.* Liuan; saliuan.
SOTA. *m.* Liuan; sota cohero; liuan san cochero ó icaduha nga cochero.
SOTABANCO. *m.* Rayandayan ó moldura sa mga cornisa.—Salug nga naibabao san atup.
SOTACORO. *m.* Lugar nga nai ilarum sa coro.
SOTALUGO. *m.* Icaduha nga baat.
SOTAMINISTRO. *m.* Paramangno sa cosina ug sa dispensa.
SOTANA. *f.* Baste nga halanig nga gamit sa mga Padre clérigo.—*fig.* y *fam.* Pag hampac, pag latub.
SOTANEAR. *a. fam.* Pag hampac, pag latub.
SOTANÍ. *m.* Saya nga halipot.
SOTANO. *m.* Baga balay nga inocaran sa ilarum sa tuna.
SOTAVENTARSE. *r. Mar.* Pag palis an sacayán.
SOTAVENTO. *m. Mar.* An luyo ó caguiliran san sacayán nga nasasalip-dan san hangin.
SOTECHADO. *m.* Inaat-pan.
SOTEÑO, ÑA. *adj.* Matoroc, matubo sa guba ó casig hotan.
SOTERRAMIENTO. *m.* Pag lubong.
SOTERRÁNEO, NEA. *adj.* Ilarum sa tuna.
SOTERRANO, NA. *adj.* Ilarum sa tuna.
SOTERRAÑO, ÑA. *adj.* Ilarum sa tuna.
SOTERRAR. *a.* Pag lubong.—*fig.* Pag tago.
SOTO. *m.* Cacahuyan; guba.—Casig hotan.
SOTOMINISTRO. *m.* Paramangno sa cosina ug sa dispensa.
SOTROZO. *m.* Padlong nga puthao.

SU

SU, SUS. *pron.* Su hijo. An iya anac.—Sus cabras. An iya carandingan.
SUASORIO, RIA. *adj.* Macacasagda, macacauaring.
SUAVE. *adj.* Mahomoc, malomo.—Malalim.—Haloyohoy, halayahay cun dao hangin.—Mahinay hinay nga cabuot.
SUAVEMENTE. *adv. m.* Mahomoc gud.—Mahinay hinay gud.
SUAVIDAD. *f.* Cahomoc; pag cahomoc; calomo; pagcalomo; camahomoc, camalomo; pag camahomoc, pagcamalomo.—Catam-is, calalim; camalalim; pag camalalim; camanamit; pag camanamit.—*fig.* Cahomoc; camahomoc sin buot.
SUAVÍSIMO, MA. *adj.* Guimamatam-isi, guimanamiti.
SUAVIZADOR. *m.* Samiran nga anit sin labaha.
SUAVIZAR. *a.* Pag pahomoc; pag pahamis.
SUBALCALDE. *m.* Liuan, saliuan sin alcalde.
SUBALTERNANTE. *p. a.* Masacop.
SUBALTERNAR. *a.* Pag sacop.
SUBALTERNO, NA. *adj.* Sacop.—*m.* An may catungdanan cundi diri an labao.
SUBARRENDADOR, RA. *adj.* An mag papaabang sin ano man, cundi diri siya an tag-iya.
SUBARRENDAMIENTO. *m.* Pag paabang; pag abang.
SUBARRENDAR. Pag paabang.—Abang.
SUBARRIENDO. *m.* Pag paabang; pag abang.
SUBASTA. *f.* Subasta, pag subasta, pag almoneda.
SUBASTACIÓN. *f.* Subasta, pag subasta, pag almoneda.
SUBASTAR. *a.* Pag subasta, pag almoneda.
SUBCINERICIO. *adj.* Tinapay nga inaalinsoob.
SUBCOLECTOR. *m.* Liuan san parasocot.—Liuan san paracarauat san mga limos.
SUBCUTÁNEO, NEA. *adj.* An áada ilarum gud sa panit.
SUBDELEGABLE. *adj.* Sadang itapud, sadang itoin.
SUBDELEGACIÓN. *f.* Pag tapud, pag toin.
SUBDELEGADO, DA. *adj.* Tinatapuran, tinotoinan.
SUBDELEGANTE. *p. a.* Matapud, matoin.
SUBDELEGAR. *a.* Pag tapud, pag toin.
SUBDIACONADO. *m.* Pag casubdiácono.
SUBDIACONATO. *m.* Pag casubdiácono.
SUBDIACONO. *m.* Padre nga subdiácono nga macacanta ná san epistola.
SÚBDITO, TA. *adj.* Sacop.
SUBDIVIDIR. *a.* Pag bahin bahin.
SUBDIVISIÓN. *f.* Pag bahin bahin.
SUBEJECUTOR. *m.* Tinatapuran ó sinusugo.
SUBIDA. *f.* Pag saca.—Pag sacay sin coche, etc.—Pag hanoy.—Pag salpong, pag sampong.—Sarac-an, sarac-man.—Baquilid sin buquid.—Pag dugang an saquit.—*fig.* Tubo, pag tubo san bale.
SUBIDERO. *m.* Sarac-an, sarac-anan.
SUBIDO, DA. *adj.* Mapintas caopay cun dao baho; malutao caopay cun dao pintar.
SUBIDOR. *m.* Paradolong ngadto sa igbao.
SUBIENTE. *p. a.* Masaca.
SUBILLA. *f.* Hirihud, hurihuran.
SUBIMIENTO. *m.* Pag saca.
SUBINSPECCIÓN. *f.* Catungdanan sin subinspector; oroquian niya.
SUBINSPECTOR. *m.* Ponoan nga tinatauag subinspector.
SUBINTRACIÓN. *f.* Pag ilarum, in nai ilarum an tulan sa igcasitul-an, tungud cay nabari ó nalupo.—Pag ticang ó pag olput in bag-o nga saquit, in sinasaquitan pá an tauo.
SUBINTRAR. *n.* Pag solud.—*Cir.* Ilarum, in nai ilarum an tul-an sa igcasitul-an, tungud cay nabari ó nalupo.—*Med.* Pag olput in bag-o nga saquit, in sinasaquitan pá an tauo.
SUBIR. *n.* Pag saca; pag hanoy.—Pag tubo an tubig,—Pag hataas an tingug.—Hataas, in ticahataas an cota nga guinbubuhat.
SUBIR como las partículas de la tuba, etc. Alimbucay, labuag.
SUBIR á la palma coco sin poner los piés en las incisiones, que hacen los indios en el cuerpo de la misma. Danglas.
SUBIR á la palma coco, que no tiene incisiones. Hanglas, saclang.
SUBIR la embarcación al disminuir la carga. Hatao.
SUBIR humo, vaho, etc. Otbo.
SUBIR á carruaje, caballo, etc. Sacay.
SUBIR hasta la parte más alta. Salpong, sampong.
SUBIR la llama. Aliop.—Subir rio. Pag suba, pag soroc.
SUBIR á árbol, etc. Calambosog, alimbolog, alitoto, alintoto.
SÚBITAMENTE. *adv. m.* Tigda, sin tigda.
SUBITÁNEAMENTE. *adv. m.* Tigda, sin tigda.
SUBITÁNEO, NEA. *adj.* Tigda, ahat.

SUBITARIO. *m.* Soldados, nga tigda an iya pag caput san mga armas, in may quinahanglan.
SÚBITO, TA. *adj.* Tigda, ahat.—De súbito. *m. adv.* Tigda, sin tigda.
SUBLEVACIÓN. *f.* Pag alsa.
SUBLEVAMIENTO. *m.* Pag alsa.
SUBLEVAR. *a.* Pag alsa contra sa mga ponoan.—Pag sagda sin pag alsa.—*fig.* Pacabantad sa casing-casing.
SUBLIMACIÓN. *f.* Pag umbao; pag paumbao, pag pahataas.
SUBLIMADO, DA. *p. p.* Pinaumbao.
SUBLIMAR. *a.* Ombao; pag paumbao, pag pahataas.
SUBLIME. *adj.* Guihahataasi.—Harangdon.—Mahal.
SUBLIMEMENTE. *adv. m.* Hataas caopay.
SUBLIMIDAD. *f.* Pag cahataas.—Pag caharangdon.—Pag camahal.
SUBLINGUAL. *adj.* An tungud ó sa ilarum sa dila.
SUBLUNAR. *adj.* Ilarum san bulan.
SUBMARINO, NA. *adj.* An naiilarum sa tubig.—Buque submarino. Sacayan nga nalacat sa ilarum sa tubig.
SUBMINISTRACIÓN. *f.* Pag hatag san mga casoroc-an; pamalon; pag pasangcap.
SUBMINISTRADOR, RA. *s.* Parahatag san mga casoroc-an.
SUBMINISTRAR. *a.* Pag hatag san mga casoroc-an; pag pamalon; pag pasangcap.
SUBORDINACIÓN. *f.* Pasacop.—Pag pasacop; pag-paalagad.
SUBORDINADAMENTE. *adv. m.* Pag alagad gud.
SUBORDINAR. *a.* Pag pasacop; pag paalagad.—*r.* Pasacop; alagad.
SUBPREFECTO. *m.* Ponoan nga tinatauag subprefecto.
SUBPREFECTURA. *f.* Catungdanan sin subprefecto.—An oroquian niya.
SUBRAYAR. *a.* Pag badlis sa ilarum san polong.
SUBREPCIÓN. *f.* Buhat nga tinatago.—Pag tago sin buhat ó diri pag asoy san mga angay igaasoy, basi an pacacuha san guintutuyo, nga diri cunta itotogot sa iya cun may casayoran.
SUBREPTICIAMENTE. *adv. m.* Sa tinago; sa pag-licao ó pag tago sin buhat.
SUBREPTICIO, CIA. *adj.* Baga quinauat, an nacadangat ó nacacuha tungud sin pag licao ó pag tago sin buhat.—An guinbubuhat ó natutuman sa tinago.
SUBRIGADIER. *m.* Ponoan nga tinatauag subrigadier.
SUBROGACIÓN. *f.* Pag liuan, pag saliuan.
SUBROGAR. *a.* Pag liuan, pag saliuan.
SUBSANAR. *a.* Pag baribad, pag pasangil.—Pag bayad cun dao nacaraut siya sa igcasitauo.
SUBSCRIBIR. *a.* Pag pirma sa catapusan san surat.—Pag alagad, pag oyon san canan iba pag buot.—*r.* Pag amot.
SUBSCRIPCIÓN. *f. vid.* Subscribir. *a.* y *r.*
SUBSCRIPTO, TA. *p. p.* Napirmahan.—An napirma.
SUBSCRIPTOR, RA. *m.* y *f.* Parapirma.—Paraamut.
SUBSCRITO, TA. *p. p.* Napirmahan.—An napirma.
SUBSCRITOR, RA. *m.* y *f.* Parapirma.—Paraamut.
SUBSECUENTE. *adj.* Sonud, masonud.
SUBSEGUIRSE. *r.* Sonud.
SUBSIDIARIAMENTE. *adv. m.* Sa pag tabang ó sa pag bulig gud.
SUBSIDIARIO, RIA. *adj.* An ihinahatag cay pag-tabang ó pag bulig sa iba.—*For.* An nacatabang, nacarig-on; an nacadugang.
SUBSIDIO. *m.* Pag tabang, pag bulig, pag calooy.—Buhis.
SUBSIGUIENTE. *p. a.* Sonud, masonud.
SUBSISTENCIA. *f.* Cadayon; pag cadayon; cadayonan.—Catigayonan sin pag pacabuhi; pag caon; pag-pacaon.
SUBSISTENTE. *p. a.* Madayon.
SUBSISTIR. *n.* Dayon.—May quinacaon, etc.
SUBSOLANO. *m.* Hangin nga dumagsa.
SUBSTANCIA. *f.* Quinabuhi.—Camananit, camalalim.—Cahurac.—Cahimtang.—Manggad, bahandi.
SUBSTANCIAL. *adj.* An may quinabuhi.—An tungud sa cahimtang sa ano man.—Manamit, malalim.—An labi nga orug.
SUBSTANCIALMENTE. *adv. m.* Sa lactud nga polong.
SUBSTANCIAR. *a.* Pag lactud.—*For.* Pag buhat san mga diligensia.
SUBSTANCIOSO, SA. *adj.* Marasa, malalim.
SUBSTANTIVAR. *a. Gram.* Pag sustantivo.
SUBSTITUCIÓN. *f.* Pag liuan, pag sando, pag saliuan.
SUBSTITUIDOR, RA. *adj.* Maliuan, masando, masaliuan.
SUBSTITUIR. *a.* Pag liuan, pag sando, pag saliuan.
SUBSTITUTO. *m.* Liuan.
SUBSTRACCIÓN. *f.* Pag cuha, pag bulag.—Pag baya.
SUBSTRAENDO. *m.* An restaroa pa.
SUBSTRAER. *a.* Pag cuha, pag bulag.—*r.* Pag baya.
SUBTENIENTE. *m. Mil.* Ponoan nga subteniente.
SUBTENSO, SA. *p. p.* Hogot, onat.
SUBTERFUGIO. *m.* Pag baribad, baridad, pasangilan.
SUBTERRÁNEAMENTE. *adv. m.* Sa ilarum sa tuna.
SUBTERRÁNEO, NEA. *adj.* Sa ilarum sa tuna; calungagan nga inocaran.
SUBURBANO, NA. *s.* An caharanian sa bongto.—An nahonong sa bongto cun visita bá nga harani ug sacop san bongto nga labao.
SUBURBIO. *m.* Bongto cun visita bá nga harani ug sacop san bongto nga labao.
SUBVENCIÓN. *f.* Pag tabang, pag bulig.—An hatag nga salapi nga icacatabang.
SUBVENIR. *a.* Pag tabang, pag bulig.
SUBVERSIÓN. *f.* Pag samoc.—Pag bungcag.—Pag-suhi.
SUBVERSIVO, VA. *adj.* Macasamoc, macarimoc.
SUBVERSOR, RA. *adj.* Masamoc, marimoc.
SUBVERTIR. *a.* Pag samoc, pag rimoc.—Pag bungcag.—Pag suhi.
SUBYUGAR. *a.* Pag lupig, pag lugos sin pag alagad.
SUBYUGADOR, RA. *adj.* Malupigon, malogus.
SUCCEDER. *a. vid.* Suceder.
SUCCESIÓN. *f. vid.* Sucesión.
SUCCESOR, RA. *adj. vid.* Sucesor.
SUCCINO. *m.* Ambar.
SUCCIÓN. *f.* Pag sop sop.
SUCEDER. *n.* Liuan, saliuan.—Sapit.—Dampay.—Olin olin.—Guican.—Abut.
SUCEDIDO. *m. fam.* Caagui.
SUCEDIENTE. *p. a.* Masaliuan.—Masonud.
SUCESIÓN. *f.* Pag casonud sonud, pag casarosaliuan.—Mamat, tulin, catulinan.—Pag liuan, pag saliuan.
SUCESIVAMENTE. *adv. m.* Sa pag casonud sonud.
SUCESIVO, VA. *adj.* Masonud.
SUCESO. *m.* Caagui.—Inabut.—Casugad.
SUCESOR, RA. *adj.* Maliuan; masaliuan.—*s.* Liuan; saliuan.
SÚCIAMENTE. *adv. m.* Mahugao caopay; masighot caopay.
SUCIEDAD. *f.* Hugao; cahugao; cahugauan; sighot;

casighotañ.—Bagot bot; buras; buring; gapo gapo; rigma; rigsoc; aping; tariing.
SUCIEDAD de las uñas. Atinglig.
SUCIEDAD de los oidos. Atoli.
SUCIEDAD en el fondo del agua. Balobo.
SUCIEDAD en el rostro. Tap-ing.
SUCIEDAD de los dientes. Qaiqui.
SUCINTAMENTE. *adv. m.* Lactud gud.
SUCINTARSE. *r.* Pag tacgong.—Lactud
SUCINTO, TA. *adj.* Natucgong.—Lactud.
SUCIO, CIA. *adj.* Mahugao.—Masighot.—Mala-oay; la-oayon.—Duringon.—Lugarug.—Puguison.—Marigma.—Marigsoc.—Malamire.—Malamo.—Apingon.—Tariingon.—Buringon.
SUCO. *m.* Dugá; tague.
SUCOSO, SA. *adj.* Dugáan, dugáhan; tagucan.
SÚCUBO. *adj.* Demonio súcubo. An yaua ngá nagpapacababaye sa pagpacasala sin lalaqui.
SUCULENTAMENTE. *adv. m.* Marasa caopay, malalim caopay, macacacosog caopay sa lauas.
SUCULENTO, TA *adj.* Marasa, malalim, macacacosog gud sa lauas.
SUCUMBIENTE. *p. a.* Napadaug.
SUCUMBIR. *n. For.* Pag perde san caliponган.—Padaug, ampo.—Pátay.—Daigui.
SUCURSAL. *adj.* Tinatapuran sin pag palit ug pagbaliguia.
SUD. *m.* Salatan.
SUDADERO. *m.* Iparahid san halas.—Basnig.—Tolitol.
SUDANTE. *p. a.* Mahulas, mabalhas.
SUDAR. *n.* y *a.* Pag balhas, pag hulas.
SUDARIO. *m.* Iparahid san halas.—Saput.
SUDATORIO, RIA. *adj.* Mag papahulas, mag papabalhas.
SUDESTE. *m.* Timug; catimogan.
SUDOESTE. *m.* Habagat sa cabarian.
SUDOR. *m.* Hulas, balhas.
SUDORIENTO, TA. *adj.* Hinuhulasan, binabalhas.
SUDORÍFERO, RA. *adj. vid.* Sudorifico.
SUDORÍFICO, CA. *adj.* Mag papahulas, mag papabalhas.—*s.* Pahulas, pabalhas, an canan pahulas, an canan pabalhas.
SUDOROSO, SA. *adj.* Hinuhulasan sin maopay, binabalhas sin maopay.—Mahulas, mabalhas.
SUDOSO, SA. *adj.* Hulasan, balhasan.
SUDSUDESTE. *m.* Catutungáan sa casalatanan ug catimogan.
SUDSUDOESTE. *m.* Catutungáan sa casalatanan ug habagat sa cabarian.
SUDUESTE. *m. Mar.* Habagat sa cabarian.
SUECO, CA. *adj.* Tagasuecia.—Hacerse uno al sueco. *fr. fig.* y *fam.* Nag pacadiri mamati, nag papacadiri masabut.
SUEGRA. *f.* Oganган ngá babaye.
SUEGRO. *m.* Oganган ngá lalaqui.
SUELA. *f.* Tun-banan sin sapin.
SUELDA. *f.* Banua ngá itarambal.
SUELDACOSTILLA. *f.* Banua ngá sueldacostilla.
SUELDO. *m.* Sohol.—Salapi ngá tinatauag sueldo.—Patucas.
SUELO. *m.* Tuna, an aramay sa tuna.—Larug sin alacsio, etc.—Salug sin balay, etc.—Suelo natal. Banua ó bongto ngá natauohan.
SUELTA. *f.* Pag buhi i.—Higot ngá ihinihigot sa mga imon-a sin hayop.
SUELTAMENTE. *adv. m.* Lacsi caopay; batid caopay.—Hadac caopay.
SUETO, TA. *p. p.* Binuhian. Layao.—*adj. fig.* Malacsi.—*fig.* Batid.—*fig.* Hadac, mahadac.—*m.* Surat sin periódico, ngá sinisiring suelto.—Cuarta ó sensiyo.
SUEÑO. *m.* Catorog; pag catorog.—Inop.—Damgo.—Himooc.—Tengo sueño; me estoy cayendo de sueño. Pinipirao aco.—Caerse de sueño uno. *fr. fig.* y *fam.* Pinipirao caopay.—Coger el sueño. *fr.* Quinatorog.—Conciliar el sueño. *fr.* Pacatorog.—No dormir sueño. *fr.* Diri pacacatorog.
SUERO. *m.* An baga tubig sa gatas ug sa dugo.
SUEROSO, SA. *adj.* Baga tubig sa lauas, gatas, dugo, etc.
SUERTE. *f.* Palad; capalaran.—Bara.—Baga badlis sin tauo.—Caerle á uno la suerte. Tocarle á uno la suerte. *fr.* Tama.—Patigo.
SUESTE. *m.* Timug; catimogan.
SUFICIENCIA. *f.* Cabatiran.—Á suficiencia. *m. adv.* Casadangan gud.
SUFICIENTE. *adj.* Sadang.—Batid.
SUFICIENTEMENTE. *adv. m.* Sadang gud; casadangan gud.
SUFLACIÓN. *f.* Hoyop, pag hoyop.
SUFLAR. *a.* Pag hoyop.
SUFOCACIÓN. *f. vid.* Sofocación.
SUFOCADOR, RA. *adj. vid.* Sofocador.
SUFOCANTE. *p. a. vid.* Sofocante.
SUFOCAR. *a. vid.* Sofocar.
SUFRAGÁNEO, NEA. *adj.* Sacop.
SUFRAGANO, NA. *adj.* Sacop.
SUFRAGAR. *a.* Pag tabang, pag bulig.—*n.* Sadang.
SUFRAGIO. *m.* Pag tabang, pag bulig, calooy.—Pagampo, paquimalooy sa Dios tungud sa mga calag sa purgatorio; bisan ano nga buhat nga maopay nga ipinahanungud sa mga calag sa purgatorio.—Botos, pag botos.
SUFRIBLE. *adj.* Sadang antoson, sadang ilubon.
SUFRIDERA. *f.* Puthao nga guinilarum san puthao nga pag lolohoon, basi diri mahibang an hurihuran sa landasan.
SUFRIDERO, RA. *adj.* Sadang antoson, sadang ilubon.
SUFRIDO, DA. *adj.* Maantos, mailub; mailubon maantoson.
SUFRIDOR, RA. *adj.* Maantos, mailub.—*s.* Para antos, parailub.
SUFRIENTE. *p. a.* Maantos, mailub.
SUFRIMIENTO. *m.* Pag antos, pag ilub.
SUFRIR. *a.* Pag antos, pag ilub; pag ahud; pag inob; pag angut; pag áco.—Pag pugung.—Pag togot.—Pagbayad.
SUFUMIGACIÓN. *f. Med.* Pag loon sin aso.
SUFUSIÓN. *f.* Tagumata.
SUGERENTE. *p. a.* Maagda, masagda.
SUGERIR. *a.* Pag agda, pag sagda.
SUGESTIÓN. *f.* Pag agda, pag sagda; pag sulay, pagpanulay.
SUGESTO. *m.* Ualihan.
SUICIDA. *com.* An mapátay sa iya ngahao.
SUICIDARSE. *r.* Pag pátay sa iya ngahao.
SUICIDIO. *m.* Pag pátay sa iya ngahao.
SUJECIÓN. *f.* Pag paalagad, pag pasogot.—Paalagad, pasogot.—Carig-onan.
SUJETAR. *a.* Pag paalagad, pag pasogot, pag pabinbin.—*r.* Paalagad, pasogot, binbin, paminbin.—Pagrig on, pag pacarig-on.
SUJETO, TA. *p. p.* Maalagad ná, masogot ná.—Marig-on ná.—*m.* Lagda, casayoran.—Bisan sin-o nga tauo.—*Gram.* Nominativo sa orasión.
SULFATO. *m.* Tambal nga sulfato, nga may azufre.
SULFURAR. *a.* Pacasina, paca isug.—*r.* Sina, isug.

SULFÚREO, REA. *adj.* An tunğud ó canan azufre.—May azufre.
SULFÚRICO, CA. *adj. vid.* Sulfúreo.
SULFURO. *m.* Tambal nğa sulfuro, nğa may asufre.
SULFUROSO, SA. *adj. vid.* Sulfúreo.
SULTÁN. *m.* Hadi san mğa moros.
SULTANA. *f.* Babaye nğa asaua san hadi san mğa moros.—Sacayán sa mğa turco nğa tinatauag sultana.
SUMA. *f.* Caisipan.—Pag lactud.—Pag suma.—Calacturan.—En suma. *m. adv.* Sa lactud nğa polong.
SUMACA. *f.* Sacayán.
SUMADOR, RA. *s.* Parasuma.
SUMAMENTE. *adv. m.* Ora ora gud sin...
SUMANDO. *m.* Sumahan.
SUMAR. *a.* Pag lactud.—Pag suma.
SUMARIAMENTE. *adv. m.* Lactud gud.
SUMARIO, RIA. *adj.* Linactud.—Calacturan, lactud nğa casayoran.—*For.* Siyahanpa nğa mğa diligensia nğa guinbubuhat.
SUMERGIMIENTO. *m.* Pag lonud; pag palonud.
SUMERGIR. *a.* Pag lonud; pag palonud.—Salum, pa salum.—*r.* Lonud; lunay; tugdang; labo; bulhog.
SUMERSIÓN. *f.* Palonud; pag palonud.
SUMIDAD. *f.* Catapusan.
SUMIDERO. *m.* Horonoban sa mğa tubig, tarachoban sa mğa tubig.
SUMILLER. *m.* Ponoan.
SUMILLERÍA. *f.* Oroquian san ponoan nğa sumiller.—Catungdanan niya.
SUMINISTRACIÓN. *f.* Pag hatag sa mğa quinahanglan; pamalon; pasangcap
SUMINISTRADOR, RA. *s.* Parahatag sa mğa quinahanglan.
SUMINISTRAR. *a.* Pag hatag sa mğa quinahanglan; pag pasangcap; pag pamalon.
SUMINISTRO. *m.* Pag hatag sa mğa quinahanglan; pasang cap; pamalon.
SUMIR. *a.* Pag carauat san Padre nğa nag mimisa.—Pag lonud; pag lubong sa tuna.—*r.* Lonud; tugdang; hilubong; lunay; salum.—*r.* Sulam.
SUMISAMENTE. *adv. m.* Sa daco nğa pag paobus, sa daco nğa pag catahud.
SUMISIÓN. *f.* Pasacop; pag alagad.—Pag paobus; pag hatag sin catalahuran.
SUMISO, SA. *adj.* Maalagad, masogot; mainalag-don; masinog-tanon.
SUMISTA. *com.* Batid sin pag isip ug pagsuma.—*m.* Parasurat sin mğa lactud nğa casayoran.—An nag aaram san moral; an diri maoyatum sin pag aram.
SUMO, MA. *adj.* An labi, an orug, an labao.
SUMONTE. *m.* Bahol, diri mahinlo, diri mahamis.
SÚMULAS. *f. pl.* Lactud nğa casayoran san lógica.
SUMULISTA. *m.* An nag aaram sin mğa súmula.—An paraasoy sin mğa súmula.
SUMULÍTISCO, CA. *adj.* An tunğud ó canan mğa súmula.
SUETUARIO, RIA. *adj.* An tunğud ó canan mğa pag gasto.
SUNTUOSAMENTE. *adv. m.* Mahal caopay.
SUNTUOSIDAD. *f.* Pag camahal.
SUNTUOSO, SA. *adj.* Mahal; madayan.
SUPEDÁNEO. *m.* Turun-banan.
SUPEDITACIÓN. *f.* Pag lupig; pag lugos.
SUPEDITAR. *a.* Pag lupig; pag lugos.
SUPERABLE. *adj.* Sadang pag daogon, sadang pag lupigon.
SUPERABUNDANCIA. *f.* Cadamo caopay, cadam-an caopay.
SUPERABUNDANTE. *p. a.* Damo gud.
SUPERABUNDANTEMENTE. *adv. m.* Damo gud caopay.
SUPERABUNDAR. *n.* Pag damo caopay.
SUPERADITO, TA. *adj.* Sumpay.
SUPERANTE. *adj.* Malabao.
SUPERAR. *a.* Pag labao.—Pag daug, pag lupig; siha.
SUPERÁVIT. *m.* Tura, salin.
SUPERCHERÍA. *f.* Limbong.
SUPERCHERO, RA. *adj.* Malimbong.
SUPEREMINENCIA. *f.* Cahitáas.
SUPEREMINENTE. *adj.* Hatáas caopay.
SUPEREROGACIÓN. *f.* Buhat nğa guintutuman labut pá sa mğa buhat nğa catungdanan; pag cacapin nğa pag tuman.
SUPERFETACIÓN. *f.* Pag sagpon in burud pá.
SUPERFICIAL. *adj.* An sa báo báo; an páo páo.—*fig.* Uaray polos.
SUPERFICIALMENTE. *adv. m.* Sa báo báo lá.
SUPERFICIARIO, RIA. *adj. For.* An nag popolos san tuna, cún san iya bá nğa mğa bonğa, ug nabayad san tag-ada sa iquinatuig alagad lá san ira carocavacan.
SUPERFICIE. *f.* An báo báo; an páo páo.
SUPERFINO, NA. *adj.* Manipis caopay; magamay caopay.
SUPERFLUAMENTE. *adv. m.* Capin ná, diri casorocan nğagayud, diri quinahanglan nğagayud.
SUPERFLUIDAD. *f.* Cacapin ná; diri ná casor-ocan, diri ná quinahanglan.
SUPERFLUO, FLUA. *adj.* An diri ná casor-ocan, an diri ná quinahanglan.
SUPERHUMERAL. *m.* Biste nğa gamit san labao nğa sacerdote sa mğa judio.—Biste nğa ibinabaclay sa mğa sugbong san Padre nğa nag cacatin ó nag dadara san Santísimo, etc.
SUPERINTENDENCIA. *f.* Catungdanan sin superintendente.
SUPERINTENDENTE. *com.* Tauo nğa tinatapuran sin pag mangno sin ano mán, nğa ponoan siya san iba.
SUPERIOR. *adj.* An labao, an labi nğa maopay, an labi nğa mahal, etc.
SUPERIOR. *m.* Ponoan, mag buhuot, mag buruot, mag parabuot, parabuot, panğolo.—*pl.* Capono-anan.
SUPERIORA. *f.* Ponoan nğa babaye.
SUPERIORATO. *m.* Pag caponoan, catungdanan sin ponoan.
SUPERIORIDAD. *f.* Capono-an, calabao, caorug.—Ponoan.
SUPERIORMENTE. *adv. m.* Orug gud, labao gud; labi pá, orug pá.
SUPERLATIVAMENTE. *adv. m.* Labi gud nğa maopay, labi gud nğa mahal, etc.
SUPERLATIVO, VA. *adj.* Labi nğa maopay, labi nğa mahal, etc.
SUPERNO, NA. *adj.* An labao, an labi nğa hataas.
SUPERNUMERARIO, RIA. *adj.* An masaliuan.
SUPERPOSICIÓN. *f.* Pag tung bao.
SUPERSTICIÓN. *f.* Pag diuata; paganito; pag tamyao; hinğanud, tinğanud.
SUPERSTICIOSAMENTE. *adv. m.* Pag diuata gud.
SUPERSTICIOSO, SA. *adj.* An tunğud ó canan pag diuata.—Diuatahan; tamyauan.
SUPERSUBSTANCIAL. *adj.* An Guisasantosi nğa Sacramento.
SUPERVACÁNEO, NEA. *adj.* Diri ná casoroc-an, diri na quinahanglan.
SUPERVENCIÓN. *f.* Pag abut sin bag-o nğa...
SUPERVENIENCIA. *f.* Pag abut; pag sapit; pag soli.

SUPERVENIENTE. *p. a.* Maabut.
SUPERVENIR. *n.* Abut; sapit; soli.
SUPERVIVENCIA. *f.* Pag cabuhi pá.
SUPINO, NA. *adj.* Mahuy-ang.—Ignorancia supina. Catapang ticang san cahubia sin pag aram ug pag hibaro san catungdanan.
SUPLANTACIÓN. *f.* Limbong nga pag liuat sin mga polong sin surat basi malain an cahologan.—Pag saliuan sa lain nga tauo, cundi sa maraut nga pag paagui, cay may limbong.
SUPLANTADOR, RA. *adj.* An malimbong sin pag liuat sin mga polong, sin surat basi malain an cahologan.—Masaliuan.
SUPLANTAR. *a. vid.* Suplantación.
SUPLECIÓN. *f.* Pagayao.—Pag liuan, pag saliuan.—Pag tago ó baga pag tangdo san mga lisa san iba.
SUPLEFALTAS. *com. fam.* An matago ó matangdo sin aysub san mga lisa san iba.
SUPLEMENTAL. *adj.* Igaayao.—Igliliuan.
SUPLEMENTARIO, RIA. *adj.* Igaayao.—Igliliuan.
SUPLEMENTO. *m.* Pagayao.—Pag liuan.—Ayao.—Sumpay, dugang.
SUPLENTE. *p. a.* Maliuan, masaliuan.
SUPLETORIO, RIA. *adj.* Maliuan.
SÚPLICA. *f.* Pag ampo, pangamuyo, pangaraba, pangamaya, pangínyopo; panamilit.—Paquimalooy.
SUPLICACIÓN. *f. vid.* Súplica.
SUPLICANTE. *p. a.* Maampo, mangamaya, maquimalooy.
SUPLICAR. *n.* Pag ampo; pag pangamuyo, pag pangaraba, pangínyopo, pag óma, pag hangío, pag dalohot, damilit, panamilit, arag arag, pangarag arag. Pag paquimalooy, paquimalooy; pag pangamaya.
SUPLICATORIA. *f.* Surat nga pangamaya nga iguinpapadara sa usa nga hocom sa igcasihocom niya.
SUPLICIO. *m.* Castigo, badlong.—Casaquitan.—Bitayan.—Último suplicio. Pag patay, pag bitay sin tauo.
SUPLIDOR, RA. *adj.* Maliuan, masaliuan.
SUPLIR. *a.* Pag ayao.—Pag liuan, pag saliuan.—Pag tago ó pag tangdo san mga lisa san iba.
SUPONEDOR, RA. *adj.* An nag huhunahuna sin diri ansiya.
SUPONER. *a.* Pag hunahuna sin diri ansiya.—*n.* Pag dato, pag ponoan.
SUPORTACIÓN. *f. vid.* Suportar.
SUPORTAR. *a.* Pag pasag; pag cauo; pag dara.—Pag iub, pag antos.
SUPOSICIÓN. *f.* Pag hunahuna sin diri ansiya.—An guinhuhunahuna lá.—Caponoan; camahalan; camasinabuton.—Pag butang butang sin diri matuod.
SUPOSITICIO, CIA. *adj.* Guinhuhunahuna lá.
SUPOSITIVO, VA. *adj.* Guinhuhunahuna lá.
SUPOSITORIO. *m. Med.* Caliya.
SUPRASTINA. *f.* Cayopcan san lumpac.
SUPREMA. *f.* Hoc-manan nga labao.
SUPREMACÍA. *f.* Calabao.
SUPREMAMENTE. *adj. m.* Labao gud.—Sa catapusan.
SUPREMIDAD. *f.* Calabao.
SUPREMO, MA. *adj.* Labao, guio oroguí.—Llegar la hora suprema. Catapusan ná.
SUPRESIÓN. *f.* Pag cuha, pag para.—Pag lactao.
SUPRESO, SA. *p. p.* Quinuha, pinara.—Linactao.
SUPRIMIR. *a.* Pag cuha, pag para.—Pag lactao.
SUPRIOR, RA. *m.* y *f.* Ponoan ó icaduha nga ponoan.
SUPRIORATO. *m.* Pag caponoan, catungdanan isn ponoan.
SUPUESTO, TA. *p. p.* Guinhuhunahuna lá.—Hintungdan.—*m.* Cahimtang nga tag-iya sin iya mga buhat.—Por supuesto. *fr.* Matuod gud.—Supuesto que. *m. conjunt., causal* y *continuat.* Tungud cay.
SUPURACIÓN. *f.* Pag nuca.
SUPURANTE. *p. a.* Macanuca.
SUPURAR. *n.* Pag nuca.
SUPURATIVO, VA. *adj.* Macacanuca.
SUPURATORIO, RIA. *adj.* Manunuca.
SUPUTACIÓN. *f.* Pag isig, pag ihap.
SUPUTAR. *a.* Pag isip, pag ihap.
SUR. *m.* Salatan, casalatanan.
SURCADOR, RA. *s.* Paraarado.—*adj.* Madalon.
SURCAR. *a.* Pag arado.—*fig.* Dalon, pag dalon.
SURCO. *m.* An agui san arado.—Dalon.—Conot sa bayhon, etc.—Echarse uno en el surco. *fr. fig.* y *fam.* Pag baya san buhat.
SURCULADO, DA. *adj.* Banua cún cahuy bá nga usa lá an ogbus.
SURCULO. *m.* Banua nga usa lá an ogbus; sanga nga uaray mga sangasanga.
SURCULOSO, SA. *adj. vid.* Surculado.
SURGENTE. *p. a.* Maolput cún dao tubig sin macosog.—Mapondo cún dao sacayán.
SURGIDERO. *m.* Pondohan, lalauigan.
SURGIDOR, RA. *adj.* Maolput cún dao tubig.—Mapondo cún dao sacayán.
SURGIR. *n.* Olput, pag olput sin macosog cún dao tubig.—Pag pondo an sacayán.
SURTIDA. *f.* Pag calit, baga pag cauat nga pag cagoa, cay pag calit sa mga caauay.—*Fort.* Aguian nga haligot, puerta nga gutiay.—*Mar.* Barahan sa mga sacayán.
SURTIDERO. *m.* Aguian sa mga tubig.
SURTIDO. *m.* Tagana.—Damo nga género, mga baradoon, mga podong, etc.
SURTIDOR, RA. *r.* Paradolong sa mga quinahanglan, parahatag.—*m.* Buac buac nga tubig.
SURTIMIENTO. *m.* Pag tagana, pag tima sa mga casoroc-an, pag hatag sa mga quinahanglan.
SURTIR. *a.* Pag tagana, pag tima, pag andam; pag hatag san mga casoroc-an, pag dolong san mga quinahanglan.—*n.* Pag olput, pag buac buac an tubig.—*Mar.* Pag pondo an sacayán.
SURTO, TA. *p. p. Mar.* Pinondo.—Inolput.
SUSCEPCIÓN. *f.* Pag carauat sa mga orden.
SUSCEPTIBLE. *adj.* Sadang pag opayon, sadang mabantad...
SUSCEPTIVO, VA. *adj. vid.* Susceptible.
SUSCITACIÓN. *f.* Pabantad, pamuclad.—Pag cabuhi liuat.
SUSCITAR. *a.* Pag pabantad; pag pamuclad sin polong.—*fig.* Pag buhi liuat.
SUSCRIBIR. *a.* Pag pirma sa catapusan san surat.—Pag alagad, pagoyon san canan iba pag buot.—*r.* Pag amut.
SUSCRIPCIÓN *f. vid.* Suscribir.
SUSCRIPTO, TA. *p. p.* Napirmahan.—An napirma.—An naamut.
SUSCRIPTOR, RA. *m.* y *f.* Parapirma.—Paraamut.
SUSCRITO, TA. *p. p.* Napirmahan.—An napirma.—An naamut.
SUSCRITOR, RA. *m.* y *f.* Parapirma.—Paraamut.
SUSO. *adv. l.* Sa igbao; sa ibabao.
SUSODICHO, CHA. *adj.* Iguinasoy sa igbao, Iguinasoy ná.
SUSPECCIÓN. *f.* Catahap.
SUSPECTO, TA. *adj.* Matahap.—Matahapon.
SUSPENDEDOR, RA. *adj.* Macauan; macuyao.—Maocoy; mapaocoy.

SUSPENDER. *a.* Paginhit; pagsacuat; pacauan; tocal; pag bayao; pagcuyao; paglagdas.—Pagocoy; pagpaocoy.—*fig.* Pacausa, pacatingala.—*fig.* Diri anay pag bayad san sohol; pag hucas anay sin catungdanan.—*r.* Pagsinta an cabayo, etc.

SUSPENDIMIENTO. *m. vid.* Suspensión.

SUSPENSIÓN. *f. vid.* Suspender.—Pagodong; pagpaodong.—Castigo, badlong.—Suspensión de armas. *Mil.* Pagocoy anay sin pagauay.

SUSPENSIVO, VA *adj.* Macaocoy; macaodong; macacauan; macacuyao; macalagdas.—Puntos suspensivos. Tigaman nga ortográfico nga masugad sini (.....)

SUSPENSO, SA. *p. p.* Cuyao, pacuyao; nabibiao.—Naocoy, naodong.—Nahipausa, nahitingala.

SUSPENSORIO, RIA. *adj.* Ibibiao.—Biauan.—*m.* Baggong.

SUSPICACIA. *f.* Camatahap.

SUSPICAZ. *adj.* Matahap.

SUSPICAZMENTE. *adv. m.* Sa pagcatahap gud.

SUSPICIÓN. *f.* Catahap.

SUSPIRADO, DA. *adj. fig.* Hinihidlauan, guin papamulat.

SUSPIRAR. *n.* Pag ngoy ngoy; pag hay hay; pag hingio; pag ahao.

SUSPIRO. *m.* Ngoy ngoy; hay hay; hingio; ahao.—Matam-is nga suspiro, nga may asucar ngan sin busag sin bunay.—Taghuy nga salaming.—Último suspiro. *fig.* y *fam.* Catapusan ná.

SUSPIROSO, SA. *adj.* Macuri macangoy ngoy.

SUSTANCIA. *f.* Hurac; cahurac.—Quinabuhi.—Camanamit, camalalim.—Cahimtang.—Manggad, bahandi.

SUSTANCIAL. *adj.* An may quinabuhi.—An tungud sa cahimtang sa ano man.—Manamit, malalim.—An labi nga orug.

SUSTANCIALMENTE. *adv. m.* Sa lactud nga polong; lactud gud nga casayoran.

SUSTANCIAR. *a.* Paglactud.—*For.* Pag buhat sin mga diligensias.

SUSTANCIOSO, SA. *adj.* Manamit, malalim, marasa.

SUSTANTIVAR. *a.* Pagsustantivo.

SUSTANTIVO, VA. *Gram.* Nombre nga sustantivo.—Verbo nga sustantivo.

SUSTENTABLE. *adj.* Sadang pag mamatuoron sin polong.

SUSTENTACIÓN. *f.* Pag pacaon.—Pag caput, pag catin.—Pag defender.

SUSTENTÁCULO. *m.* Carig-onan, sinasarigan, sariganan.—Gabayan; tocud; hondarayan; patauan.

SUSTENTADOR, RA. *adj.* Mapacaon.—Macaput, macatin.—Madepender.

SUSTENTAMIENTO. *m.* Pag pacaon.—Pag caput, pag catin.—Pag depender.

SUSTENTANTE. *p. a.* Mapacaon.—Macaput, macatin.—Madepender.

SUSTENTAR. *a.* Pag pacaon.—Pag caput, pag catin.—Pag depender.—*r.* Caon.—Caput, catin; gabay.—Pag pamatuod.

SUSTENTO. *m.* Can-on; ig papacaon.

SUSTITUCIÓN. *f.* Pag liuan; pagsaliuan.—Pagsando; pag balio.

SUSTITUIDOR, RA. *adj.* Maliuan; masaliuan.—Liuan; saliuan.

SUSTITUIR. *a.* Pagliuan; pagsaliuan.—Pagsando; pag balio.

SUSTITUTO, TA. *m.* y *f.* Liuan; saliuan.

SUSTO. *m.* Caculba; cacugmat.

SUSTRACCIÓN. *f.* Pagcuha, pagbulag.—Pagbaya.

SUSTRAER. *a.* Pagcuha, pagbulag.—Pagbaya.

SUSURRACCIÓN. *f.* Paglibac; paglibaclibac.

SUSURRADOR, RA. *adj.* Malibac; malibacon; magparalibac.—*s.* Paralibac.

SUSURRANTE. *p. a.* Malibac.

SUSURRAR. *n.* Libac; sumat; bantug.—*fig.* Agus agus cún dao tubig; halaya hay cún dao hangin.

SUSURRO. *m.* Tingug san mag yayacan sin hinay.—*fig.* Agus agus cún dao tubig; halaya hay cún dao hangin.

SUSURRÓN, NA. *adj.* Malibac; malibacon; magparalibac.—*s.* Paralibac.

SUTIL. *adj.* Manipis; gamay, magamay.—*fig.* Batid. las gud.

SUTILEZA. *f.* Camanipis; camagamay; canipis; cagamay.—Polong nga culang sin camatuoran.—*Teol.* Camatahus.—*fig.* Cabatiran, calasguran.

SUTILIDAD. *f. vid.* Sutileza.

SUTILIZADOR, RA. *adj.* Macanipis, macaiban.—Macahamis, macahingpit.

SUTILIZAR. *a.* Pagnipis, pagiban.—*fig.* Pag hamis, pag hingpit.—*fig.* Paghunahuna sin halarum.

SUTILMENTE. *adv. m.* Manipis caopay; gamay caopay.—Batid caopay, lasgud caopay.

SUTORIO, RIA. *adj.* An pag hibaro mag himo sin sapin.

SUVERSIÓN. *f.* Pag samoc.—Pag bungcag.—Pag suhi.

SUVERSIVO, VA. *adj.* Macasamoc, macarimoc.

SUVERTIR. *a.* Pag samoc, pacasamoc, pacarimoc.—Pag bungcag.—Pag suhi.

SUYO, SUYA. *Pron. poses.* Iya.—Suyos, suyas. *pl.* Ira.

T

T. Icacaruhaan cag tolo nga letra san abecedario nga quinatsila ug icapolo cay siam san iya mga consonante.—*Te* an caluluasan.

¡TA *interj.* Hinay, hinay hinay.

TABA. *f.* Toay toay.—Mencar las tabas uno. *fr. fig.* y *fam.* Pag lacat sin dag mit.

TABACAL. *m.* Tabacoan.

TABACALERO, RA. *adj.* Matanum sin tabaco.—Magbabaliguia ó mapalit sin tabaco.—*s.* Paratanum sin tabaco.—Parapalit ó parabaliguia sin tabaco.—Paratostos.—Tabaco-an.

TABACO. *m.* Tabaco; tostos, tinostos.

TABACOSO, SA. *adj.* Maquitabaco.—Peros sin tabaco.

TABALADA. *f. fam.* Pag tampalo.—Pag hiontug.

TABALARIO. *m. fam* Balao-ang.

TABALEAR. *a.* Pag quiua quiua.—Pag tuad tuad.—Pag duyan duyan.—Pag tuctoc sa mga tudlo dida sin lamesa, etc.

TABALEO. *m. vid.* Tabalear.

TABANAZO. *m.* Tampalo; tampaling; pag tampalo; pag tampaling.

TABANCO. *m.* Tendahan sin mga caraan-on.

TABANERA. *f.* Mga langao nga dageo.

TÁBANO. *m.* Langao nga dageo nga matocob.

TABANQUE. *m.* Garingan nga cahuy nga gamit sa mga parahimo sin coron, daba, bisó, etc.

TABAOLA. *f.* Ngiras, aringasa.

TABAQUE. *m.* Tagacan.

TABAQUE. *m.* Raysang nga guiay.

TABAQUERA. *f.* Sudlanan sin tabaco.

TABAQUERÍA. *f.* Tendahan sin tabaco.

TABAQUERO. *m.* Paratostos.—Parabaliguia sin tabaco.

TABAQUISTA. *com.* An naquilala san camaopay cún camaraut bá san tabaco.—Paratabaco.

TABARDETE. *m. vid*, Tabardillo.
TABARDILLO. *m. Med.* Hiranat nga macuri ngan matapon man.
TABARDO. *m.* Biste nga halauig ug halaba.
TABELLAR. *a.* Pag pilo; pag locot.
TABERNA. *f.* Tang-uayan, tarang-uayan.
TABERNÁCULO. *m.* Tabernáculo ó piotan san cabán san Testamento.—Piotan sa Guinsasantosi nga Sacramento.—Balay balay, lagcao.
TABERNARIO, RIA. *adj.* An tunugud ó canan tarang-uayan; batasan san mga paracada cada.—*fig.* Obus, tiramayon.
TABERNERA. *f.* Babaye nga parabaliguia sin tuba, alacsio, etc.
TABERNERÍA. *f.* Catungdanan san parabaliguia sin alacsio.—Tang-uayan.
TABERNERO. *m.* Parabaliguia sin tuba, alacsio, etc.—Paracada cada sa mga tarang-uayan.
TABES. *f. Med.* Camagasa, camahugus.
TABÍ. *m.* Panapton nga tabi.
TABICA. *f.* Tabla ó bugha nga halipot.
TABICAR. *a.* Pag bong bong. Pag lipon.
TABICÓN. *m.* Bong bong, lipon nga madacmol.
TÁBIDO, DA. *adj. Med.* Donot.—*Med.* Magasa, mahogus.
TABÍFICO, CA. *adj. Med.* Macacagasa, macacahugus.
TABINETE. *m.* Panapton nga tingcal ug igagama.
TABIQUE. *m.* Bong bong, lipon.
TABLA. *f.* Tabla; papan; bugha.—Pasong sin tanaman, etc.
TABLACHINA. *f.* Taming; calasag.
TABLACHO. *m.* Paod basi mabiao an tubig.
TABLADO. *m.* Salug nga tabla.—Quiritaan.—Bitayan.—Dampaan.
TABLAJE. *m.* Mga tabla.—Sugalan, susgalan.
TABLAJERÍA. *f.* Batasan sin pag sugal sa mga susgalan.—An bayad sa tag balay cun dao sa pag sugal.
TABLAJERO. *m.* Parahimo sin mga quiritaan ó mga salug nga tabla.—Parasocot.—Paracada cada sin pag sugal sa mga susgalan.
TABLAR. *m.* Mga pasong.
TABLAZO. *m.* Pag dabal ó pag balbag sin tabla.—Hibabuan.
TABLAZÓN. *f.* Mga tabla.
TABLEAR. *a.* Pag pasong pasong.—Pag pagolong.—Pag payapad sin puthao.—Pag conot sa mga bado, etc.
TABLECILLA. *f.* Tabla nga gutiay.
TABLEO. *m. vid.* Tablear.
TABLERA. *f.* Babaye nga maquiquilimos.
TABLERO. *m.* Tabla, mga tabla.—Tablahon nga cahuy.—Damahan.—Sugalan, susgalan.—Lamesa nga daco nga gamit sa mga pag isip sin salapi, pag tabas sin género, etc.—Pasong, mga pasong.—Clavo tablero. *adj.* Raysang nga iraray sang sa mga tabla.
TABLETA. *f.* Tabla nga gutiay.—Tabliya nga socolate, etc.—Estar en tabletas una cosa. *fr. fig.* Ruhaduha.—Quedarse tocando tabletas uno *fr. fig.* y *fam.* Pag perde san lugaringon, uaray pacacuha an guinlalaoman.
TABLETEADO. *m.* Pag patic patic.
TABLETEAR. *n.* Pag patic patic.
TABLETEO. *m.* Pag patic patic.
TABLILLA. *f.* Tabla nga gutiay.—Tabliya nga socolate, etc.—Papan nga sinuratan san mga ngaran san mga ex-comulgado.—Pinipil-tan sin mga pagpahibaro sa cadaman.
TABLÓN. *m.* Tabla nga daco, tabla nga madacmol.
TABLONCILLO. *m.* Mga lingcoran nga alontaga.
TABO. *m.* Cabó.
TABONA. *f.* Hanang.
TABUCO. *m.* Solud nga haligot.
TABULAR. *adj.* Masugad sin tabla, masugad sugad sin tabla.
TABURETE. *m.* Lingcoran.
TACA. *f.* During.
TACA. *f.* Calungagan sa mga cota nga piriot n sin ano man.
TACADA. *f.* Pag bontol.
TACAMACA. *f.* Tague sin cahuy.
TACAMACHA. *f.* Tague sin cahuy.
TACANA. *f.* Tuna nga oroitum nga may sacot nga salapi.
TACAÑAMENTE. *adv. m.* Pag tampalas gud.—Mahicao gud.—Halipot gud sin huna huna.
TACAÑEAR. *n.* Pag tampalas.—Pag hicao.
TACAÑERÍA. *f.* Pag tampalas; catampalasan.—Cahicao.—Cahalipot sin huna huna.
TACAÑO, ÑA. *adj.* Tampalasan; malimbong.—Mahicao.
TACAZO *m.* Pag bontol.
TACETA. *f.* Baso nga tumbaga nga sugad sin cabó.
TÁCITAMENTE. *adv. m.* Hilit gud, hilum gud, uaray pagaringasa.—Sinasabut gud bisan uaray igasoy
TÁCITO, TA. *adj.* Maocoy, diri mayacan.—Sinasabut man.
TACITURNIDAD. *f.* Cadiri mayacan.—Camingao.
TACITURNO, NA. *adj.* Maocoy, diri mayacan.—*fig.* Mamingao.
TACO. *m.* Padlong.—Igtataco sa mga luthang.—Iborontol.—Sumpit.
TACÓN. *m.* Ticud ticud sin sapin.
TACONAZO. *m.* Tacol tacol.
TACONEAR. *n.* Pag tacol tacol.—Pag rapac dapac.
TACONEO. *m.* Pag tacol tacol.—Pag rapac dapac.
TÁCTITA. *f.* Cabatid; cabatiran.—Cahusayan.
TÁCTICO, CA. *adj.* Barid.
TACTO. *m.* An iquinacapcap.—Pag cap cap.—Paghicap.—Pag caham.—Pag caput caput.—*fig.* Pacatoltol, pacaigo; cabatiran.
TACHA. *f.* Carat-an.
TACHA. *f.* Raysang nga gutiay.
TACHAR. *a.* Pag butang sin carat-an sa bisan ano.—Pag para san sinurat.
TACHO. *m.* Baong.
TACHÓN. *m.* Badlis nga ipinapara sa mga sinurat; cadit cadit, cudit cudit.
TACHÓN. *m.* Rayan dayan sa mga biste.
TACHÓN. *m.* Raysang nga irinaraysang sa mga cabán.
TACHONADO, DA. *p. p.* Guinrayan dayanan, sinabongan.
TACHONAR. *a.* Pag rayan dayan, pag sab-ong.—Pag raysang sa mga cabán.
TACHONERÍA. *f.* Rayan dayan, sab-ong.
TACHOSO, SA. *adj.* May carat an.
TACHUELA. *f.* Raysang nga gutiay.
TAFANARIO. *m. fam.* Balao-ang.
TAFETÁN. *m.* Panapton nga tafetán.
TAFILETE. *m.* Anit nga manipis nga maidlan.
TAFILETEAR. *a.* Pag rayan dayan sin mga anit nga magnipis nga maidlan.
TAFILETERÍA. *f.* Pag paidlan sa mga anit nga magnipis.—Tendahan sin mga anit nga magnipis nga maidlan.
TAFÓN. *m.* Ladiao nga mapulapula.
TAFUR. *m.* Parasugal.
TAFUREA. *f.* Sacayán nga sugad sin guilalo.

TAFURERÍA. *f.* Sugalan, susgalan.—Caparasugal.—Pag sugal nga pag limbong.
TAGALO, LA. *adj.* Tagalug.—*s.* Tagalug.—*pl.* Catagalugan.
TAGARINO, NA. *adj.* Moros.
TAGAROTE. *m.* Tamsi nga madaguit.—Parasurat.—*fam.* Pobres, macalolooy.—*fam.* Tauo nga batuas.
TAGAROTEAR. *n.* Pag surat sin dagmit ngan sin maopay.
TAHA. *f.* Tuna nga sinisiring distrito.
TAHALÍ. *m.* Anit nga saclay sa sugbong nga hirigotan sin espada.
TAHEÑO, ÑA. *adj.* Bulao an bongot.
TAHONA. *f.* Ipitan sin trigo nga guinbibiric sin carabao, etc.
TAHONERA. *f.* An may ipitan sin trigo, etc.
TAHONERO. *m.* An may ipitan sin trigo, etc.
TAHUR, RA. *s.* Parasugal.—*m.* Paracada cada sa mga susgalan nga balay.—Parasugal nga malimbong.
TAHURERÍA. *f.* Sugalan, susgalan.—Caparasugal.—Pag sugal nga pag limbong.
TAIFA. *f. fam.* Catiriguban sin mga tauo nga maraut an batasan.
TAIMADO, DA. *adj.* Matuso, maosisahun san ngatanan.
TAIMERÍA. *f.* Catusohan, caosisahon san ngatanan.
TAITA. *m.* Pag anga.
TAJA. *f.* Pag bahin bahin.
TAJADA. *f.* Guibay; hiua; alaquiac.
TAJADERA. *f.* Cuchiyo nga sugal sin bolo nga gamit sin pag otud otud san queso, etc.
TAJADERAS. *f. pl.* Paod basi mabiao an tubig.
TAJADERO. *m.* Tadtaran.
TAJADILLA. *f.* Pinit.
TAJADO, DA. *adj.* Pang pang ó bato nga tindug dao cota.
TAJADOR, RA. *adj.* Maotud otud.—Para otud otud.—*m.* Tadtaran.
TAJADURA. *f.* Pag otud otud.—Pag tahá san pluma.
TAJAMAR. *m. Mar.* Cahuy nga barobalico dapit sa dolong sa mga sacayán.—Cataisan sin cota sa mga tulay san mga salug.
TAJAMIENTO. *m.* Pag otud otud.—Pag tahá san pluma.
TAJANTE. *p. a.* Maotud otud.
TAJAPLUMAS. *m.* Cortaplumas.
TAJAR. *a.* Pag otud otud.—Pag tahá san pluma.—Pag baric.
TAJEA. *f.* Aguian sa mga tubig.
TAJERO. *m.* Parabadlis, paratigaman.
TAJO. *m.* Tigbas; pag tigbas.—Pag taha san pluma.—Tarum.—Tadtaran.
TAJÓN. *m.* Tadtaran.
TAJUELA. *f.* Lingcoran.
TAJUELO. *m.* Lingcoran.
TAL. *adj.* Cuan —Sugad, masugad; magsama.—Amo, mao. Tal origen tuvo su ruina. Amo an guinicanan san iya caperdihan. No conozco á tal hombre. Diri aco naquilala sa sugad nga tauo.—No haré tal cosa. Diri aco nag bubuhat sin sugad.—Con tal que. *conj. condic.* Cún dao. Yo iré, con tal que no me pidas dinero. Macadto aco, cún dao diri ca maaro sa acon sin salapi.
TALA. *f.* Pangotud, pamilay sin mga cahuy.—Cainginin; pag cainginin.—Pag haras sin banua ó mga cahuy cahuy.—Pag lag lag.—Panguha sa mga cahuy sin mga sanga.
TALABARTE. *m.* Bag cos.
TALADOR, RA. *adj.* Macalag lag.—*s.* Paraotud, parapilay sin mga cahuy.—Paracainginin.—Paraharas sin banua ó mga cahuy cahuy.—Paracuha sa mga cahuy sin mga sanga.
TALADRADOR, RA. *s.* Parahulihot, parahurihud.
TALADRAR. *a.* Pag hulihot, pag hurihud.—Mangidlis sa talinga.—*fig.* Pag sabut, pag apong, pag tuquib sin halarum.—*fig.* Manguli nguli.
TALADRO. *m.* Hurihuran, hulihot.—Loho sin barrena ó hurihuran.
TALAMANTE. *m. Mar.* Salug salug dapit sa dolong.
TALAMERA. *f.* Cahuy nga binubutangan sin tarotamsi.
TALAMITE. *m.* Bariga sin bote, etc.
TÁLAMO. *m.* Hondarayan.—Higdaan.
TALANQUERA. *f.* Bong bong.—Darangpan, ayopan.
TALANTE. *m.* Catigayonan.—Cabayhon; cabacdao; cabutang.—Pag buot, caipa.
TALAR. *adj.* Halauig cún dao biste.
TALAR. *a.* Pag polud sa pono san cahuy.—Pag laglag.—Pag cainginin.
TALCUALILLO, LLA. *adj.* Oroopayda; oroopayda ná.
TÁLEA. *f.* Alad nga cahuy.
TALED. *m.* Biste nga gamit sa mga judio, nga itarahub sa oló nira.
TALEGA. *f.* Sopot.—An solud sa sopot.—Una talega de pesos. Usa ca yocut ca pisos.
TALEGO. *m.* Sopot.—Tener talego. *fr. fig.* y *fam.* May salapi.
TALEGUILLA. *f.* Sopot nga gutiay.—Taleguilla de sal. *fig.* y *fam.* Salapi nga guinagasto sa iquinadlao.
TALENTO. *m.* Salapi.—Mga caudganan san tauo, an cabuotan, an caaram, an camasinabuton, etc.—*fig.* Huna huna.
TALENTOSO, SA. *adj.* Masinabuton.
TALIÓN. *m.* Pag patuc, pag bolos; cay cún bugas an otangon, bugas mán an igbabayad: cún quinabuhi an otangon, quinabuhi mán an igbabayad.
TALIONAR. *a.* Pag patuc, pag bolos.
TALISMÁN. *m.* Baga sangud, cubul.
TALMUD. *m.* Libro san mga judio nga tungud san pag calito lito, mga catutdoanan ug mga turumanon nira.
TALÓN. *m.* Miting piting.—Carig-onan.—Apretar uno los talones; levantar uno los talones. *frs.* Pag dalagan sin macosog.—Á talón. *m. adv. fig.* y *fam.* Bactas lá, pag bactas lá.
TALONARIO, RIA. *adj.* An libro nga guincucuhaan san carig-onan nga hatag san tauo.
TALONEAR. *n. fam.* Pag lacat, pag bactas sin dagmit.
TALPA. *f. Veter.* Hubag sa tingdul san mga hayop.
TALPARIA. *f.* Hubag sa oló.
TALQUE. *m.* Tuna nga iguinhihimo sa mga baso nga tinatauag nga crisol.
TALUD. *m.* Baga cahilig sin cota, etc.
TALLA. *f.* Ladauan nga cahuy, bato, etc.—Amot.—Bayad.—Socol.—An cahitaas cún cahabobo bá san tauo.
TALLADO, DA. *adj.* Bien tallado. Maopay an iya cabacdao ó cahimo.—Mal tallado. Maraut an iya cabacdao ó cahimo.
TALLADOR. *m.* Paratumboc.
TALLADURA. *f.* Pag catumboc.
TALLAR. *adj.* Sadang ná pag podlon.—*m.* Mga cacahuyan nga bag-o nga sadang ná pag tagáon ó pag pudlon.
TALLAR. *a.* Pag caput san baraja.—Pag aro sin buhis.—Pag buhat sin ladauan nga bug-os.—Pag patumboc.

TALLARÍN. *m.* Sopas nga pideos.
TALLAROLA. *f.* Garamiton nga asero sa pag hablon.
TALLE. *m.* Cabacdao ó cahimo san lauas.—Hauac.—Pag tabas san panapton nga maigo sa lauas.
TALLECER. *n.* Panaring sing.—Ogbos.
TALLER. *m.* Balay nga buruhatan sin mga ladauan ug iba pá.
TALLISTA. *com.* Parahimo sin mga ladauan nga bug-os, etc.
TALLO. *m.* Saring sing.—Ogbus.—Sipil.—Tayobong cún dao gauay, tigbao, bagacay, etc.—Tigul cún dao nipa.—Obud cún dao lubi, oay, etc.
TALLUDO, DA. *adj.* Nanaringsing sin daco.—Ogbus nga daco.—*fig.* Hataas.
TALLUELO. *m. vid.* Tallo.
TAMÁNDOA. *m.* Mananap nga tamándoa.
TAMAÑAMENTE. *adv. m.* Masugad sini sin cadaco.
TAMAÑO, ÑA. *adj.* Masugad.—*m.* An cadaco.—An caguti.
TAMAÑULO, LA. *adj.* Masugad sugad.
TÁMARAS. *f. pl.* Bonga sin dátiles.—Mga tiac sin cahuy.
TAMARINDO. *m.* Cahuy nga tamarindo.—Bonga sin cahuy nga tamarindo.
TAMARISCO. *m.* Cahuy nga tamarisco.
TAMARIZ. *m.* Cahuy nga tamariz.
TAMARRIZQUITO, TA. *adj.* Gutiay caopay.
TAMARRUSQUITO, TA. *adj. fam.* Gutiay caopay.
TAMBALEAR. *n.* Quiling quiling; samparay; dompilay.
TAMBALEO. *m.* Pag quiling quiling; pag samparay; pag dompilay.
TAMBANILLO. *m.* Rayandayan sa mga buhat nga cota, etc.
TAMBARILLO. *m.* Caban.
TAMBESCO. *m.* Duyan.
TAMBIÉN. *adv. m.* Man.
TAMBO. *m.* Hapitan, harapitan.
TAMBOR. *m.* Guimbal.—Paratoc toc san guimbal, mag guirimbal. Ag-agan sin asucar.—Sanglagan sin capé.
TAMBORA. *f.* Guimbal nga daco.
TAMBORETE. *m.* Guimbal nga gutiay.—*Mar.* Bangil ó sisip sa mga toladoc.
TAMBORIL. *m.* Guimbal, caratong.
TAMBORILADA. *f. fig.* y *fam.* Pag hiontug.—*fig.* y *fam.* Pag sontoc.
TAMBORILAZO. *m. fig.* y *fam.* Pag hiontug.—*fig.* y *fam.* Pag sontoc.
TAMBORILEAR. *n.* Pag guimbal.—*a.* Pag dayao sa igcasitauo.
TAMBORILERO. *m.* Mag guirimbal.
TAMBORILETE. *m.* Guimbal nga gutiay.
TAMBORILILLO. *m.* Guimbal nga gutiay.
TAMBORÍN. *m.* Guimbal.
TAMBORINO. *m.* Guimbal, caratong.
TAMBORITEAR. *n.* Pag guimbal.
TAMBORITERO. *m.* Mag guirimbal.
TAMBORÓN. *m.* Guimbal nga daco.
TAMIZ. *m.* Ag-agan.
TAMIZAR. *a.* Pag ag-ag.
TAMO. *m.* Dapao.—Hugao.
TAMOJO. *m.* Banua nga tunojo.
TAMPOCO. *adv. neg.* Diri man.
TAMUJO. *m.* Banua nga tonocon.
TAN. *m.* Tonug sin guimbal, etc.
TAN. *adv. c.* Masugad.—Tan siquiera. *m. adv.* Bisan.
TANACETO. *m.* Banua nga tanaceto.
TANATE. *m.* Sud lanan nga anit.
TANDA. *f.* Pag sarosaluan, pag sarosando.—Sinoc-lan ó tinigam-nan nga buhat sa usa ca adlao.—Halipuat.—Panon; usa ca panon sin mga tauo; usa ca panon sin mga havop.
TANGANILLAS (EN). *m. adv.* Culang sin carig-onan, may cataragman sin caholog.
TANGANILLO. *m.* Tong tonган; sarigan.
TÁNGANO. *m.* Tanga nga tong tongan san cuarta in nag tatanga an cabataan, etc.
TANGENTE. *p. a.* Matonug.—Macaput; macaham.—*adv.* Macanit canit.—Salir uno por la tangente. *fr. fig.* y *fam.* Pasangilan.
TANGIBLE. *adj.* Sadang cap-tan.
TUNGIDERA. *f. Mar.* Pisi nga bahol nga gamit sa mga sacayán.
TANGIR. *a.* Pag patonug.—Pag caput; pag caham.—Tungud, hitungud.—Oropud.
TANGO. *m.* Tanga.
TANOR, RA. *s.* Tanud.
TANORÍA. *f.* Catanud, pag catanud.
TANTÁN. *m.* Agong.
TANTARANTÁN. *m.* Tonug sin guimbal.—*fig.* y *fam.* Sontoc, pag soatoc.
TANTEADOR. *m.* Paratigaman sa mga taon cún dao sa pag sugal.
TANTEAR. *a.* Pag socol.—Pag tigaman san mga taon cún dao sa pag sugal, basi sabuton an mag dadaug.—*fig.* Panginano anay sin maopay.—Pag basi, pag sulay.—Pag lagda anay cún dao sa pag pintar.
TANTEO. *m. vid.* Tantear.—Socol.—Isip san mga taon nga guindaug ná.
TANTO, TA. *adj.* Sugad masugad.—*m.* Taon.—Bari; gunği; cocot.—Caisipan.—Hinuad, sinacal.—¿Tanto ha que murió? ¿Maiha ná nga namatáy?—Algún tanto. *expr.* Gutiay.—Por lo tanto. *m. adv.* Busa.—Por tanto. *m. adv.* Busa.
TAÑEDOR, RA. *m.* y *f.* Parapatonug; paratay hop; paracablit.
TAÑER. *a.* Pag patonug.—Pag cablit.—Pag bag ting; pag ting ting.
TAÑIDO. *m.* Tonug; tinğug.—Bag ting.
TAÑIMIENTO. *m.* Pag patonug.—Pag cablit.—Pag bag-ting; pag ting ting.
TAPA. *f.* Acob.—Tacob; taclob.—Tapa.—Tapa de los sesos. *fig.* y *fam.* Oló.—Saltar á uno la tapa de los sesos. *fr.* Pag boong, pag buca buca san oló.
TAPAAGUJEROS. *m. fig.* y *fam.* Cotero nga diri batid caopay.—*fig.* y *fam.* Tauo nga dinadacop lá basi masaliuan sa lain nga tauo.
TAPABALAZO. *m. Mar.* Cahuy nga malidong nga ibarayad cún maloho an sacayán.
TAPABOCA. *m.* Pag tampalo.—Itarahub sa baba.
TAPACETE. *m.* Atup atup.
TAPACULO. *m.* Cahuy cahuy nga tapaculo.
TAPADA. *f.* Babaye nga nag cocorompot san taong.
TAPADERA. *f.* Tacob, taclob.
TAPADERO. *m.* Tacob, taclob; isasarop; isosorot.
TAPADILLO. *m.* Inat-pan; habong.—De tapadillo. *m. vid. fig.* Sa hilum lá.
TAPADIZO. *m.* Pag tahub an babaye basi diri quilal-on.
TAPADOR, RA. *s.* Paratahub.—*m.* Tacob, taclob.
TAPADURA. *f.* Pag tacob, pag taclob.—Pag tahub.
TAPAMIENTO. *m.* Pag tacob, pag taclob. Pag tahub.
TAPANCO. *m.* Tambobong, balcasa, cayang.
TAPAPIÉS. *m.* Biste nga halauig nga maabut sa teel.
TAPAR. *a.* Pag acob; pag tacob, pag taclob.—Pag tahub.—Pag libo.—Pag loplop.—Pag cugmo.—Pag co-

mot.—Pag bayong bong.—Pag corompot, pag corombot.—Pag dabon.—Pag himon.—Pag hol-ot.—Pag sarop.—Pag sorot.—Pag tabon.—Pag totob.—Pag tac po.—Pag tac pol.—Pag tahop.—Pag tampis.—Pag toom—*fig.* Pag tago tago.

TAPAR la boca de la caña para que salga despacio el agua. Bisibis, sampong sarop.

TAPAR la boca al reir. Comoy, com hol.

TAPAR la cabeza con la parte de atrás del manto, saya, etc. Alibong bong.

TAPARRABO. *m.* Bahag.

TAPERUJARSE. *r. fam.* Tabon, tahub, corompot.

TAPERUJO. *m.* Tacob, sorot etc., nga maraut.—Maraut nga pag tacob, maraut nga pag sorot, etc.

TAPETADO, DA. *adj.* Maromaitum; sosó.

TAPETE. *m.* Banig ó alpombra nga guti.—Tahub sin lamesa, etc.

TAPIA. *f.* Bong bong nga tuna nga dio cota.—Cota.

TAPIADOR. *m.* Parabuhat sin bong bong nga tuna.—Cotero.

TAPIAL. Hormahan nga tabla sa pag buhat sin bong bong nga tuna, cun cota nga quinahon.

TAPIAR. *a.* Pag buhat sin bong bong nga tuna.—Pag cota.

TAPICERÍA. *f.* Mga panapton.—Piotan sin mga panapton.—Pag hablon.—Tendahan sin mga panapton.

TAPICERO. *m.* Parahablon.—Parabanig sin mga alpombra, etc.—Pararayandayan, parasab ong sin matahum nga mga panapton sa mga solud sin balay, etc.—Paramangno sa mga mahal nga mga panapton.

TAPIERÍA. *f.* Mga bong bong nga tuna, mga cota sin balay, etc.

TAPÍN. *m.* Sorot sin sudlanan sin polvora.

TAPIOCA. *f.* Baga arasip.

TAPIR. *m.* Mananap nga tapir.

TAPIRUJARSE. *r. fam.* Tabon; tahub; corompot.

TAPIRUJO. *m.* Tacob, sorot, etc., nga maraut.—Maraut nga pag tacob, maraut nga pag sorot, etc.

TAPIS. *m.* Tapis.

TAPIZ. *m.* Panapton nga halaba ug mahal nga igsasab-ong sa mga singbahan, etc.

TAPIZAR. *a.* Pag sab-ong sin mga panapton nga mahal sa mga singbahan, etc.

TAPÓN. *m.* Sorot; sarop.

TAPONAZO. *m.* Pacaigo sin sorot san pag abre sin botella nga servesa, etc.—An tonug san pag abre.

TAPONERÍA. *f.* Mga sorot; mga sarop.—Balay nga guinbubuhatan san mga sorot.—Tendahan sin mga sorot.

TAPONERO. *m.* Parahimo sin mga sorot.—Parabaliguia sin mga sorot.

TAPSIA. *f.* Banua nga tapsia.

TAPUJARSE. *r. fam.* Pag corompot.

TAPUJO. *m.* Pag corompot, tahub sa bayhon.—*fig.* y *fam.* Pag tago tago san camatuoran.

TAQUE. *m.* An tonug san llaui san pag llaui sin puerta.—Tonug san pag toctoc sin puerta.

TAQUERA. *f.* Piriotan san mga taco nga gamit sin pag billar.

TAQUIGRAFÍA. *f.* Pag aradman ó calasguran sin pag surat sin dagmit tunǧud sin mga lactud nga mga badlis. Dagmit nga pag surat sin lactud nga mga badlis alagad gud san pag polong.

TAQUIGRÁFICAMENTE. *adv. m.* Sugad san dagda san taquigrafía.

TAQUIGRÁFICO, CA. *adj.* An tunǧud ó canan taquigrafía.

TAQUÍGRAFO. *m.* Maaram san taquigrafía.

TAQUILLA. *f.* Piotan sin mga surat ó papel.

TAQUÍN. *m.* Colo sin babuy, carabao, etc.—Toayt oay.

TAQUINERO. *m.* Parasugal sa sugal nga tinatauag *taba.*

TARA. *f.* An ibin san pag timbang, cun pinopotos sin banig, etc.—Oay ug iba pá nga gamit sin pag tigaman sin mga pag timbang.

TARABITA. *f.* Calog cog nga oay cun pisi bá, calog cogan.

TARACEA. *f.* Linuguit.—Guinluguitan.

TARACEAR. *a.* Pag luguit.

TARAGALLO. *m.* Tocol.

TARAGONTÍA. *m.* Banua nga taragontia.

TARAJE. *m.* Cahuy nga taray.

TARAMBANA. *com. fam.* Calang culang.

TARANDO. *m.* Bug soc.

TARÁNGANA. *f.* Morsiya.

TARANTELA. *f.* Sayao.

TARÁNTULA. *f.* Laua.—Picado de la tarántula. *fr.* An may carat-an ó casaquit.

TARANTULADO, DA. An may carat-an ó casaquit.—Maquilas.

TARARÁ. *f.* Tonug san toronggon nga tinatauag trompeta.

TARAREAR. *a.* Pag lay lay.

TARARIRA. *f. fam.* Aringasa, ngiras.—*com. fam.* Tauo nga maquilas.

TARASCA. *f.* Halas halas nga macaharadluc.—*fig.* y *fam.* Babaye nga maraut an iya pag cahimo ug maraut an gaui.

TARASCADA. *f.* Tinoc-ban.—*fig.* y *fam.* Maraut nga pag baton ó pag polong.—Quinag-tan.

TARASCAR. *a.* Pag tocob, pag cagat.

TARASCÓN. *m.* Halas halas nga macaharadluc.

TARATÁNTARA. *m.* Pag toro tot.

TARAVILLA. *f.* Itrauca sa mga sada ug mga bentana.—*fig.* y *fam.* Tauo nga mayacan sin uaray nán cahusayan.—Soltar uno la taravilla. *fr. fig.* y *fam.* Pag yacan sin damo ngan sin dagmit.

TARAY. *m.* Cahuy cahuy nga taray.

TARAYAL. *m.* Mga cahuy nga catarayan.

TARAZAR. *a.* Pag tocob, pag cagat.—*fig.* Pacasamoc; pacasáquit, pacabido.

TARAZÓN. *m.* Potol, usa ca potol sin carne cun isda bá.

TARBEA. *f.* Solud nga daco.

TARDADOR, RA. *adj.* Maiha.

TARDANAOS. *m.* Isda nga tardanaos.

TARDANO, NA. *adj.* Maiha.

TARDANZA. *f.* Caiha; camaiha.

TARDAR. *n.* Pag iha.—Laay.—Laod, laod laod.—Labás.

TARDE. *f.* Colop, hapon.—Buenas tardes. Maopay nga colop.—De tarde en tarde. *m. adv.* Sa mataod taod.

TARDECER. *n.* Colop ná.

TARDECICA, TA. *f.* Colopay.

TARDÍAMENTE. *adv. m.* Labás ná, apas ná.

TARDÍO. *a. adj.* Laay.—Labás ná, apas ná.—Maiha.

TARDÍSIMO. *adj. f.* Labás ná caopay, apas ná caopay; maiha pá gud.

TARDO, DA. *adj.* Mahubia, mahinay hinay.—Labás ná, apas ná.—Diri masabut.

TARDÓN, NA. *adj. fam.* Maiha caopay.—Maiha masabut.

TAREA. *f.* Buhat; buhat nga sinoclán ó tinigam nan.—*pl.* Mga pag buhat.

TARIDA. *f.* Sacayán nga tarida.

TARIFA. *f.* Taripa nga casayoran san bale san mga iguinbabaliguia; casayoran san bayad nga igbabayad.

TARIMA. *f.* Turun-ban, turun-banan.
TARIMÓN. *m.* Turun ban nga daco.
TARÍN. *m.* Sicauado nga salapi.
TARINA. *f.* Pinggan nga tinatauag bandejado.
TARÍN BARÍN. *loc. adv. fam.* Cumapin, cumulang.
TARJA. *f.* Cahuy nga binusa nga quinacadlisan, basi sabuton cán pipira ná an naculha ó inangcat.—Calasag.—Usa nga daco nga cuarta.
TARJADOR, RA. *m.* y *f.* Paracadlis, paratigaman.
TARJAR. *a.* Pag cadlis, pag tigaman.
TARJERO, RA. *m.* y *f.* Paracadlis, paratigaman.
TARJETA. *f. vid.* Tarja.—Papel nga gutlay nga sinuratan san ngaran sin tauo, nga iya mán gagamiton duo surat cán may casoroc-an.
TARJETEO. *m. fam.* Agsub nga pag padolong sin mga tarjeta.
TARJETERO. *m.* Surudlan sin mga tarjeta.
TARQUÍN. *m.* Lapuc.—Lapdoc.
TARQUINADA. *f. fig.* y *fam.* Pag lugus sin babaye sa maraut nga tuyo.
TARRO. *m.* Cámao cámao.
TARSO. *m.* An dapit sa ticud san teel.
TARTA. *f.* Baga caraha.—Tortiya nga may bunay, carne ngan sin matam-is.
TÁRTAGO. *m.* Banua nga tártago.—*fig.* y *fam.* Cacurian.—*fig.* y *fam.* Maraut nga pag dorogas ó pag tiao.
TARTAJEAR. *n.* Ngoyit.
TARTAJOSO, SA. *adj.* Mangoyit.
TARTALEAR. *n. fam.* Quirio; quirug, quirug quirug. —*fam.* Culba, dálao, dinadálao aco.
TARTAMUDEAR. *n.* Salapid, in baga nasasalapid an dila; ngoyit.
TARTAMUDEO. *m.* Pangoyit, macuri macaluas.
TARTAMUDO, DA. *adj.* Mangoyit, macuri macaluas.
TARTÁN. *m.* Panapton nga tartán.
TARTANA. *f.* Sacayán nga tartana.—Carruaje nga tartana.
TARTÁREO, REA. *adj.* An tungud sa infierno.
TARTÁRICO, CA. *adj.* Bolong nga may tártaro.
TARTARIZAR. *a.* Pag himo sin bolong nga may tártaro.
TÁRTARO. *m.* Larug sin alacsio nga nadodocot sa mga liguid ug sagud san sudlanan ug gamit sin pag himo sin bolong.
TÁRTARO. *m. poét.* An impierno.
TARTERA. *f.* Baga caraha.
TARTRATO. *m.* Bolong nga tartrato.
TÁRTRICO, CA. *adj.* Bolong nga may cremor.
TARUGA. *f.* Mananap nga taruga.
TARUGO. *m.* Patlong, padlong.—Piri nga tinapay.
TARUMBA (VOLVERLE Á UNO). *fr. fam.* Salangisan.
TAS. *m.* Landasan sin salapi, etc.
TASA. *f.* Batas: pag batas.—Carig-onan.—Bayad nga ipinapag bayad nga tinalaan gud sa mga ponoan.—Socol.
TASACIÓN. *f. vid.* Tasa.
TASADAMENTE. *adv. m.* Batas gud; sinocol gud.
TASADOR, RA. *adj.* Mabatas; masocol.—*m.* Parasocol.
TASAJO. *m.* Tapa.—Hiua, usa ca hiua nga carne.
TASAR. *a.* Pag batas, pag pabale sa mga iguinbabatigula.—*fig.* Pag socol.
TARCADOR. *m.* Bayo sin cáñamo.
TASCAR. *a.* Pag bayo san lino ó cáñamo.—Sabsab, panab sab an mga hayop ó mananap.—Pag cagat an cabayo san preno.
TASCO. *m.* Baga panit sin lino ó cáñamo.
TASCONIO. *m.* Tuna nga gamit sin pag himo sin surudlan nga gamit sin pag tunao sin salaming, etc.
TASQUERA. *f. fam.* Suhay.—Tanguayan.
TASQUIL. *m.* Sinacsac sin bato.
TÁSTARA. *f.* Upa sin trigo.
TASTAZ. *m.* Binayo nga daba.
TASTO. *m.* Capanos, mapanos ná.
TASUGO. *m.* Mananap nga tasugo.
TATARABUELO, LA. *m.* y *f.* Icatolo nga apuy.
TATARADEUDO, DA. *m.* y *f.* Oropud.—*pl.* Cadaan nga mga caorop-dan.
TATARANIETO, TA. *m.* y *f.* Apo nga icatolo.
TATAS—ANDAR Á TATAS. *fr.* Pag nanap, pag-ticang ná an bata sin paglacat.
¡TATE! Hinay hinay; ayao anay.
TATO. *m.* Mananap nga tato.
TATO, TA. *adj.* Ngoyit.
TAUMATURGO. *m.* Tauo nga sangyao.
TAURINO, NA. *adj.* An tungud ó canan todo.
TAURÓMACO. *m.* An maquiquiauay sa mga todo nga baca.
TAUROMAQUIA. *f.* Cabatiran sin paquiauay sa mga todo nga baca.
TAUTOLOGÍA. *f.* Pag uli uli sin pag asoy.
TAXATIVAMENTE. *adv. m.* Sinocol, tinasar gud.
TAXATIVO, VA. *adj.* Macatasar.—Sinocol, tinasar.
TAXIDERMIA. *f.* Pag aradman sin pag patiga nga diri madonot an lauas nga patay.
TAZ Á TAZ. *m. adv.* Pag tagalio, pag balio nga uaray iban, uaray dugang.
TAZA. *f.* Tasa; yahong, uhatas.—Tagayan.
TAZAÑA. *f.* Halas halas nga macaharadluc an iya cahimo.
TAZAR. *a.* An bayad nga mga icapolo san trigo, etc.—Pag bahin bahin san mga icapolo.
TAZÓN. *m.* Tasa nga daco, yahong, uhatas.

TE

TE. *f.* Ngaran san letra nga *t*.
TE. *m.* Cahuy cahuy nga quinucuhaan san simiente.—Simiente.
TEA. *f.* Aguipot, solo, sanga ó tiac sin cahuy nga gamit sin pag lauag.
TEAMIL. *f.* Bato.
TEAMIDE. *f.* Bato.
TEATINO, NA. *adj.* Tinatauag *teatino* an mga capadian ni San Cayetano.
TEATRAL. *adj.* An tungud sa teatro ó canan pag-comedia.
TEATRALMENTE. *adv. m.* Quinomedia; baga canan pag comedia.
TEÁTRICO, CA. *adj.* An tungud sa teatro ó canan pag comedia.
TEATRO. *m.* Teatro, comediahan.
TECA. *f.* Cahuy nga teca.
TECLA. *f.* Tecla, baga diladila sin órgano etc.—Dar uno en la tecla. *fr. fig.* y *fam.* Pacatigo, pacatoltol.
TECLADO. *m.* Mga tecla ó mga diladila sin órgano, etc.
TECLEAR. *n.* Patoctoc sa mga tecla,—Hurangbayan. —*a. fig.* y *fam.* Pag basi, pag larang sin mag calain lain nga catigayonan sa ano mán nga guintutuyo.
TÉCNICAMENTE. *adv. m.* Angay ó igo gud sa mga polong nga calugaringon sa tag-sa nga pag aradman, cabatiran ó calasguran.
TÉCNICO, CA. *adj.* Polong nga calugaringon sa tag-sa nga pag aradman, cabatiran ó calasguran.

TECNICISMO. *m.* Mga polong nga calugaringon sa tag-sa nga pag aradman, etc.
TECNOLOGÍA. *f.* Casayoran sa mga polong nga calugaringon sa tag-sa nga pag aradman, etc.—Toton nga pamolong nga gamit sa mga pag aradman, etc.
TECNOLÓGICO, CA. *adj.* An tungud ó canan tecnologia.
TECHADO. *m.* Atup.
TECHAR. *a.* Pag atup.—Pag garadas.—Pag hal-it.
TECHO. *m.* Atup.—*fig.* Balay, oroquian.
TECHUMBRE. *f.* Atup.
TEDERO. *m.* Puthao nga tongtongan sin mga aguipot, etc.
TEDÉUM. *m.* Tedéum nga carantahun sa Santa Iglesia.
TEDIAR. *a.* Pag domot, pag homot.—Ngalas.
TEDIO. *m.* Cangalas.
TEDIOSO. SA. *adj.* Macangalas.—Masaplud sa baba.
TEGUAL. *m.* Buhis.
TEGUMENUO. *m.* Potos.
TEINADA. *f.* Camalig.
TEJA, *f.* Teja nga igaatup sin balay, etc.
TEJA. *f.* Cahuy nga teja.
TEJADILLO. *m.* Atup, atup atup.
TEJADO. *m.* Atup nga teja.
TEJAR. *m.* An guinbubuhatan san mga teja.
TEJAR. *a.* Pag atup sin teja.
TEJAROZ. *m.* Balisbisan.
TEJEDERA. *f.* Parahablon.
TEJEDOR, RA. *m.* y *f.* Parahablon.
TEJEDURA. *f.* Pag hablon.—Cahablon.
TEJEDURÍA. *f.* Pag aradman sin pag hablon.—Hablonan.
TEJE MANEJE. *expr. fam.* Cabatid sin pag patigayon.—Cadagmit sin pag buhat bisan ano.
TEJER. *a.* Pag habol, pag hablon.
TEJERA. *f.* An guinbubuhatan san mga teja.
TEJERÍA. *f. vid.* Tejera.
TEJERO. *m.* Parahimo sin mga teja.
TEJIDO. *m.* Hinabol, hinablon.
TEJILLO. *m.* Bagcos.
TEJO. *m.* Tipac sin teja.
TEJO. *m.* Cahuy nga tejo.—Bulauan nga baol pá.
TEJOLETA. *f.* Tipac sin teja.—Bica.
TEJÓN. *m.* Mananap nga tejón.
TEJÓN. *m.* Bulauan nga baol pá.
TEJUELA. *f.* Teja nga gutiay.—Tipac.
TEJUELO. *m.* Tipac nga gutiay sin teja.
TELA. *f.* Bisan ano nga género ó panapton.—Cubal.—Lapug lapug.—Baring; bitana; pag oyud.—Balay sin laua, laua.—Bolog sa mata.—*fig.* Limbong.
TELAMÓN. *m. Arq.* Tauo tauo.
TELAR. *m.* Hablon.
TELARAÑA. *f.* Laua.
TELAREJO. *m.* Hablon nga guti.
TELEFIO. *m.* Banua nga telefio.
TELERA. *f.* Sisip nga puthao.—Alad nga tabla.—Lacdanan; lacbayan.
TELESCOPIO. *m.* Anteojos nga may mga salaming.
TELETA. *f.* Papel nga secante basi diri mapara an sinurat.
TELETÓN. *m.* Panapton nga igagama.
TELILLA. *f.* Panapton nga manipis.—Lapug lapug.—Lucap.
TELINA. *f.* Bibi.—Tuay.
TELÓN. *m.* Telón nga gamit sa mga comediahan.
TELONIO. *m.* Balay nga guindodolongan san mga buhis.
TELÚRICO, CA. *adj.* An tungud ó canan tuna.
TELLINA. *f.* Bibi.—Tuay.
TELLIZ. *m.* Tahub sa mga siya sa mga cabayo.
TELLIZA. *f.* Tahub sa mga higdaan.
TEMA. *m.* Hintutungdan.
TEMÁTICO, CA. *adj.* An mahusay, matuman ó guintitima alagad lá sa hintutungdan.—Madurat, macong cong.
TEMBLADAL. *m.* Tuna nga ma oyog oyog.
TEMBLADERA. *f.* Baso nga haluag nga salapi, bulauan cún salaming bá.—Poyson ó puson nga bulauan cún salapi bá nga may bato nga mahal.—Isda nga torpedo.
TEMBLADERO. *m.* Tuna nga maoyog oyog.
TEMBLADOR, RA. *adj.* Malinug; macabag; macadal, macadal cadal, macaral, macaral caral; macobog, macobog cobog; macodog; macoyo, macoyocoyo; macondug; macorug, macorug corug; maquiriu; maquirug.
TEMBLANTE. *p. a. vid.* Temblador.—Baclao sa cagapusan sa camut.
TEMBLAR. *n.* Bayug; oyug, oyug oyug: linug.—Cabag; cadal, cadal cadal, caral, caral caral; cobog, cobog cobog; codug.—Coyo, coyo coyo.—Condug.—Corug, corug corug.—Conay, pangonay.—Quiriu; quirug; cotoy cotoy, pangotoy cotoy.—Quibig quibig.—Quipe quipe.—Taquig.—Hadluc caopay; dalao.
TEMBLEQUE. *m.* Poyson ó puson nga bulauan cún salapi bá nga may bato nga mahal.—Rayan dayan.—Tosoc sa oló.
TEMBLEQUEAR. *n. fam.* Corug corug; cadal cadal; quirio.
TEMBLETEAR. *n. fam. vid.* Temblequear.
TEMBLÓN, NA. *adj.* Macorug corug.—Macadal cadal.—Quiriuon.—Dinadalao.
TEMBLOR. *m.* Codug, cacodug; corug corug, cacorug corug; cotoy cotoy, pangotoy cotoy.—Quiriu, caquirio; quirug quirug, caquirug quirug.—Coyo, coyocoyo, pangoyo coyo.—Linug cún dao an tuna.
TEMBLOROSO, SA. *adj.* Macorug corug; macadal cadal; maquirug quirug.—Mangoyo coyo.—Quiriuon.—Dinadalao.
TEMBLOSO. *adj. vid.* Tembloroso.
TEMEDERO, RA. *adj.* Macaharadluc.
TEMEDOR, RA. *adj.* Mahadluc, mahaduc, hadlucon, haducon.—*vid.* Temer.
TEMER. *a.* y *n.* Hadluc, haduc.—Limo.—Bulagsaua.—Caran; cura.—Garandat.—Halao hao.—Hibig hibig.—Hina.—Hingaua.—Condug, hacondug.—Ignap.—Hiribhirib; hiric hiric; hirug hirug; quiritio; taca; carit.—Tahap.
TEMERARIAMENTE. *adv. m.* Caculang gud sin cahadluc; caculang gud sin pangginano.
TEMERARIO, RIA. *adj.* Culang sin cahadluc; culang sin pangginano.—Huna huna nga culang sin carigonan ó camatuoran.
TEMERIDAD. *f.* Caculang sin cahadluc; caculang sin pangginano.—Pag huna huna nga culang sin carigonan ó camatuoran.
TEMERÓN. NA. *adj.* An nag papacamaisug.
TEMEROSAMENTE. *adv. m.* Sa daco gud nga cahadluc.—Sa daco gud nga catahap.
TEMEROSO, SA. *adj.* Macacahadluc; macacatahap.—Hadlucon, mahadlucon; limo; halao hauon; maignap.—Dalao; matalao.
TEMIBLE. *adj.* Macaharadluc.
TEMOR. *m.* Cahadluc, cahaduc.—Cabulag saua; casaua; cacondug; cahalao hao; cahibig hibig; cahina; cahingaua.—Cabacnal; cataha.—Caignap.—Cahirib-

hirib; cahiric hiric; cahirug birug.—Carit, pangarit.—Catahap.

TEMORIZAR. *a.* Pacahadluc, pacahaduc.

TEMOSO, SA. *adj.* Madurat; macong cong.

TEMPANADOR. *m.* Garamiton nga puthao nga gamit sin pag cuha san tacob sa mga balay sin potiocan.

TEMPANAR. *a.* Pag tacub sa mga balay sin potiocan.—Pag sorot sa mga barriles, etc.

TÉMPANO. *m.* Toronggon.—Guibay sin tosino.—Totob sin guimbal, etc.—Tacub, sorot.

TEMPERACIÓN. *f. vid.* Temperamento.

TEMPERADADAMENTE. *adv. m.* Sa casadangan gud.

TEMPERADO, DA. *adj.* Casadangan gud, diri mahag cot ug diri man mapaso.

TEMPERAMENTO. *m.* Baga caiya sin tuna cun mahagcot ba, cun mapaso ba, cun mamara ba, cun sinasaquitan ba an tauo dida.—Pag buot basi maocoy an mga pag susuhay, macuha an mga caolangan, etc.—Capaso sa mga lauas, tuna, etc.—Catag hum.

TEMPERANCIA. *f.* Casadangan.

TEMPERANTE. *p. a.* Macacaiban.

TEMPERAR. *a.* Iban; pacaiban.—Pag bagay.—Pag sidlot cun dao puthao.

TEMPERATÍSIMO, MA. *adj.* Casadangan gud sa mga pag caon, etc.

TEMPERATURA. *f.* Capaso cun catag hum ba sa mga lauas, tuna, etc.

TEMPERIE. *f.* Capaso cun catag hum ba sa mga hangin.

TEMPERO. *m.* Camaopay na san tuna tungud sin uran.

TEMPESTAD. *f.* Buranos; onos; onus onus; uranus.—Baguio; barobaguio.

TEMPESTAR. *n.* Pag buranos; pag onos; pag onus-onus; pag uranos.—Pag baguio; pag barobaguio.

TEMPESTIVAMENTE. *adv. t.* Igo gud; tigayon gud.

TEMPESTIVIDAD. *f.* Catigayonan.

TEMPESTIVO, VA. *adj.* Igo, angay, tigayon.

TEMPESTOSO, SA. *adj.* Maburanos; maonos; maonus onus; maoranus.—Baguiohun.

TEMPESTUOSAMENTE. *adv. m.* Buranos gud; onus gud; onus onus gud; uranos gud.—Baguio gud.

TEMPESTUOSO, SA. *adv.* Maburanos; maouus; maonus onus; maoranos.—Baguiohun.

TEMPLA. *f.* Pintar nga nahibimo sa pula san bunay ngan sin tubig.

TEMPLA. *f.* Dongan donganan.

TEMPLADAMENTE. *adv. m.* Sa casadangan gud.

TEMPLADERA. *f.* Paod sin quilot.

TEMPLADO, DA. *adj.* Casadangan la sa mga pagcaon, etc.—*fam.* Maisug, macosog, casing casingan.—Diri mapaso, di man matag hum.—Malanhud.—Malugad.

TEMPLADOR, RA. *adj.* Mag papacaopay.—Mag papacaangay.—Macapogong.—*m.* Llave nga gamit sa mga arpa, etc.

TEMPLADURA. *f. vid.* Templar.

TEMPLAMIENTO. *m.* Casadangan.

TEMPLANZA. *f.* Casadangan.

TEMPLAR. *a.* Pag pacaopay.—Pag patag hum cun mapaso pa.—Pag patiga cun pag pahalaba ba sa mga tumbaga, mga salaming, etc.—Pag bagay.—Pag sidlot.—Pag paiban.—Pag iban san casina, etc.—Pag paangay sa mga toronggon.—Pag sacot, pag salacot sin maopay sa mga pintar.—*r.* Pag casadangan.

TEMPLARIO. *m.* Sacop sa orden nga sinisiring de los Templarios.

TEMPLE. *m.* An capaso cun an catag hum ba.—Sidloc, sidlot.

TEMPLETE. *m.* Singbahan nga gutiay.—Baga singbahan.

TEMPLO. *m.* Singbahan; arampoan.

TÉMPORA. *f.* Mga adlao nga ig pupuasa nga sinisiring mga témpora.

TEMPORADA. *f.* Pipira dao ca adlao; tuig, tuig sa habagat, tuig sa amihan tuig; nga ig babaliguia, etc.

TEMPORAL. *adj.* An tungud ó canan tiempo; sa pira dao ca adlao, sa pira dao ca bulan cun tuig ba.—An tungud sa gahum sa mga ponoan nga calibutanon.—Baguio; maraut an cabanua.—Onus onus.—Sibuada.—Uran, in dayon la an uran.

TEMPORAL. *adj.* An tungud ó sa dongan donganan.

TEMPORALIDAD. *f.* An sohol ó bayad tungud sin catungdanan, nga quinacarauat san nagcacatungdanan.—An tungud sini nga quinabuhi.

TEMPORALIZAR. *a.* Pag paiban, pag paguti ó pagpahalipot sin camaiba an madugay cunta caopay.

TEMPORALMENTE. *adv. t.* Sa pira dao ca adlao, bulan cun tuig ba.

TEMPORÁNEO, NEA. *adj.* Sa pira la dao ca adlao, bulan cun tuig ba.

TEMPORARIO, RIA. *adj.* Sa pira la dao ca adlao, bulan cun tuig ba.

TEMPOREJAR. *a. Mar.* Pag alacapa san sacayán.

TEMPORERO, RA. *adj.* An nagtutuman sin catungdanan sa pira la dao ca adlao, etc.—Tinalaanan sin adlao.

TEMPORIZAR. *n.* Pag alagad.—Pag hilangcag.

TEMPRANAL. *adj.* An tuna ug an mga tanum nga namomonga dayon.

TEMPRANAMENTE. *adv. t.* Atab gud.—Aga aga gud.

TEMPRANO, NA. *adj.* Diri pa oras.—Atab.—Aga aga.

TEMULENTO, TA. *adj.* Hubog.

TENA. *f.* Panon sin mga carnero cun mga canding ba, nga ari malabao sin caun-man.

TENACE. *adj. poét.*—Madurat, macong cong.

TENACEAR. *a.* Pag sipit, pag compit, pag quimpit.—*n. fig.* Pag durat.

TENACERO. *m.* Parahimo sin mga sipit, etc.—Parabaliguia sin mga sipit, etc.—Paragamit sin mga sipit, etc.

TENACIDAD. *f.* Camadocot.—Camadurat.

TENACILLAS. *f.* Sipit, compit ó quimpit nga guti.

TENALLÓN. *m.* Cota nga habobo.

TENAZ. *adj.* Matocob.—Madocot.—Madurat; macongcong, macom com.

TENAZA. *f.* Sipit, cumpit, quimpit, quipit.—Cagat.

TENAZADA. *f.* Pag sipit, pag cumpit, pag quimpit, pag quipit.—*fig.* Pag cagat.

TENAZMENTE. *adv. m.* Madocot caopay.—Madurat caopay.—Marig-on caopay.

TENAZÓN (Á, Ó DE). Tigda, sin tigda.—Parar de tenazón. *f.* Pag odong sin tigda an cabayo.

TENAZUELAS. *f. pl.* Sipit nga gutiay, etc.

TENCA. *f.* Isda nga tenca.

TEN CON TEN. *expr. fam.* Hinay hinay.

TENDAJO. *m.* Tendahan nga guti.

TENDAL. *m.* Tolda sin sacayan, etc.—Habong habong.—Dugnit nga halaba ug haluag nga saluran sa mga aseitunas sa pono san cahuy.

TENDALERA. *f. fam.* Cauaray cahusayan, cagomoc.

TENDALERO. *m.* Halay hayan; cotayan.—Bularan.

TENDEDERO. *m.* Halay hayan; cotayan.—Bularan.

TENDEDOR. *m.* An mahalay hay.—An mabulad, parabulad.

TENDEDURA. *f.* Pag halay hay.—Pag bulad.

TENDEJÓN. *m.* Tendahan nga guti.

TENDEL. *m.* Cotay sa pag cota.
TENDENCIA. *f.* Cahilig, cahiligan.—Se usará la partícula *baga* y *ti*. Baga tidudugang. Con tendencia á aumentarse.—Baga tiusuag. Con tendencia á subir, etc.
TÉNDER. *m.* Carruaje nga ténder.
TENDER. *a.* Pag buclad.—Pagbulad.—Pag halay hay.—*r.* Hayad.—Ayap.—Ligdas.—Laylay.—Pagbaya san guintutuyo cay an cahubia.
TENDERETE. *m.* Sugal sa baraja.
TENDERO, RA. *m.* y *f.* An may tendahan.—An may tienda.
TENDEZUELA. *f.* Tendahan nga guti.
TENDIDAMENTE. *adv. m.* Hayad caopay.—Halaba caopay nga casayoran.
TENDIDO. *m.* Pinoporoc-an, poroc-anan sa mga tauo didto sa mga pag auayan sa mga todo nga baca.—An binunacan nga panapton nga binubulad.—Mga tinapay nga uaray pá pag lolotoa.—An atup sin balay gauas an sugabong ug balisbisan.
TENDINOSO, SA. *adj. Zool.* Ogatan.
TENDÓN. *m. Zool.* Ogat, cosog.
TENDUCHA. *f.* Tendahan nga baga uaray polos.
TENDUCHO. *m.* Tendahan nga baga uaray polos.
TENEBRARIO. *m.* Tenebrario nga tinataoan sin napolo cag lima nga mga candila nga gamit sa semana santa sa pag tinieblas.
TENEBROSAMENTE. *adv. m.* Mangit ngit caopay, masirum caopay.
TENEBROSIDAD. *f.* Cangit ngit, casirum; camangit-ngit, camasirum.—Cangit ngitan, casirunan.
TENEBROSO, SA. *adj.* Mangit ngit, masirum.
TENEDERO. *m. Mar.* Salad.
TENEDOR. *m.* Tag-ada, tag-iya.—Tinatapuran sin pag mangno.—Tenedor nga gamit sa lamesa, etc.—Tenedor de libros. An tinatapuran sin pag catin san mga libro de cuenta, etc.
TENEDURÍA. *f.* Catungdanan san tinatapuran sin pag catin san mga libro de cuenta, ug an bahay nga inooquian niya.
TENENCIA. *f.* Pag catag-ada, pag catag-iya.—Pag cateniente, catungdanan sin pag cateniente.
TENER. *a.* Pag caput, pag catin.—May, mayada, mayaon.
TENER ceño. Mogot.
TENER al niño sobre las rodillas. Badlicog cog; soon.
TENER hambre. Bungtas, gotum.
TENER cada uno su parte ó tarea. Asid.—Agyo, aguio.
TENER noticia. Baut.
TENER sed. Halá, hanabahab, uhao.
TENER celos. Abugho.
TENER un pié levantado. Quing quing.
TENER al niño con las manos y sobre las piernas. Sapnó.
TENER mucho frío. Tang quig.
TENER náuseas. Luad luad.
TANER seis dedos en las manos ó piés. Pang-an.
TENERÍA. *f.* An guin aabohan; san mga anit.
TENESMO. *m.* Otol.—Bus-ao.
TENÍA. *f.* Bitoc nga halaba.
TENIENTAZGO. *m.* Pag cateniente; catungdanan sin pag cateniente.
TENIENTE. *p. a.* Macaput, macatin.—Mayada, mayaon.—*adj.* An bonga nga diri pá hinug, diri pá lahing.—*fam.* Linga, borobonggol.—*fig.* Maimot, mahicao.—*m.* Teniente, an icaduha san capitan sa bongto; liuan, masaliuan.—Ponoan sin mga soldados.
TENÍFUGO, GA. *adj. Med.* Tambal sa bitoc nga halaba.
TENOR. *m.* Carig-onan sin bisan ano.—Casayoran sin surat.—Á este tenor. *m. adv.* Masugad sini.
TENOR. *m. Mús.* Cantores nga tenor nga harohataas an tingug.—Músico nga tenor.
TENSIÓN. *f.* Catagong tong.—Cahagoot.
TENSO, SA. *adj.* Tagong tong.—Hagoot.
TENTACIÓN. *f.* Panulay; mulay.—Caer uno en la tentación. *fr. fig.* Padaog san panulay.
TENTÁCULO. *m.* Bonggot bonggot sin mananap.
TENTADERO. *m.* Pasturan sin mga todohay, ug dida pag babasihon cún mag isug bá sira cún diri bá.
TENTADOR, RA. *s.* Manunulay.
TENTALEAR. *a.* Pag caham; pag caramicam; pagdam dam.
TENTAR. *a.* Pag hicap.—Pag cablit.—Pag cap cap, pagcarap cap.—Pag harapihap.—Pag goong.—Pag sulay, pag mulay.—Pag sorug, pag sorug sorug.—Pag sarita.—Pag caham; pag caramican; pag dam dam; pagcaram caram.—Pag basi.
TENTATIVA. *f.* Pag sarita,—Pag basi.
TENTATIVO, VA. *adj.* Ig babasi.
TENTE en el aire. *com.* Anac nga libug.
TENTE en pié. *m. fam.* Pag caon sin guti basi mag barobag o an cosog.
TENTEMOZO. *m.* Sulay, tocud.
TÉNUE. *adj.* Maluya; magasa.—Manipis.—Letra tenue. Letra nga mayomo.—Gutiay.
TENUEMENTE. *adv. m.* Maluya gud.—Gutiay gud.
TENUIDAD. *f.* Camaluya.—Camanipis.—Cagutiay an polos.
TEÑIDURA. *f.* Pag lamá.—Pag darag.—Pag tagum.—Pag tomong.—Pag tina.
TEÑIR. *a.* Teñir de colorado. Pag lamá, pag pula.
TEÑIR de amarillo. Pag darag, pag padulao.
TEÑIR de azul ó negro claro. Pag tagum.
TEÑIR de negro claro. Pag tina.
TEÑIR de negro. Pag tomong, pag paitum.
TEOBROMA. *m.* Cacao.
TEOCRACIA. *f.* Pag mando, pag mangno nga diosnon sugad san pag mangno sa Dios sa mga hebreo san uaray pá sira mga hadi nga calibutanon.—Pagmangno cún an mga capadian an may gahum nga labao.
TEOCRÁTICO, CA. *adj.* An tungud ó canan teocracia.
TEODICEA. *f.* Pag aradman nga tungud sa Dios ug san iya mga caud-nganan nga diosnon.
TEOGONÍA. *f.* Pag tulin tulin san mga dios dios sa mga diuatahan.
TEOLOGAL. *adj.* An tungud ó canan teología.
TEOLOGÍA. *f.* Pag aradman nga tungud sa Dios ug san iya mga caud-ganan nga diosnon.
TEOLÓGICAMENTE. *adv. m.* Sugad san angay ug igo sa teología.
TEOLÓGICO, CA. *adj.* An tungud ó canan teología.
TEOLOGIZAR. *n.* Pag polong ó pag huna huna sin tungud sa teología.
TEOLÓGO, GA. *adj.* An maaram sin teología.—An nag aaram sin teología.
TEOREMA. *f.* Mga polong nga gamit sin pag biling san camatuoran sin ano mán, cundi sa pag huna huna cún pag polong lá, uaray pá an buhat.
TEORÍA. *f.* Pag sabut ó pag quilala sin ano mán, cundi sa pag huna huna cún pag polong lá, uaray pá an buhat.
TEÓRICA. *f. vid.* Teoría.
TEÓRICAMENTE. *adv. m.* Sa pag huna huna cún pag polong lá, uaray pá an buhat.
TEÓRICO, CA. *adj.* An tungud ó canan teoría.—An

masabut ó maquilala sin ano mán sa pag huna huna cún pag polong lá, diri sa buhat.
TEOSO, SA. *adj.* Tagucan nga cahuy nga gamit sin pag lauag, etc.
TEPE. *m.* Borobug os nga tuna nga guinsasadol, opud an mga gamut san banua, ug guialoloronglong tud sa pag himo sin dao cota.
TEPEIZQUINTE. *m.* Mananap nga masugad sin bugsoc, cundi goroguti.
TERAPÉUTICA. *f.* Pag aradman nga tungud sa mga turumanon sa mga pag tambal ó mga pag bolong.
TERAPÉUTICO, CA. *adj.* An tungud ó canan terapéutica.
TERCAMENTE. *adv. m.* Madurat caopay.—Masuqui caopay; masuquihon caopay.
TERCENA. *f.* Tendahan sin tabaco, mga seyo, etc.
TERCENAL. *m.* Catloan ca botoc nga trigo.
TERCENISTA. *com.* Parabaliguia sin inestanco nga tabaco, mga seyo, etc.
TERCER. *adj.* Icatolo.
TERCERÍA. *f.* Cagon cagon.—Bahala.
TERCERILLA. *f.* Mga siday.
TERCERO, RA. *adj.* Icatolo, icat-lo.—Bahala.—An sacop sa icatolo nga orden ni San Francisco, ni Santo Domingo ug Nuestra Señora del Cármen.—Saguitle.
TERCEROL. *m. Mar.* An icatolo.
TERCEROLA. *f.* Pusil nga harohalipot.—Bariles nga tercerola.
TERCETO. *m.* Mga siday.
TÉRCIA. *f.* Icatolo ca parte.—Oras nga tércia sa tiempo sa mga romanos, nga nahitutungud sa las nueve san aga.—An usa san oras nga sinisiring menores.—An balay nga guin cacatirocan sa mga icapolo.
TERCIADO, DA. *adj.* Asucar nga maromaitum.—*m.* Espada nga halipot ug halapad.—Sintas nga harohalapad.
TERCIANA. *f. Med.* Hiranat, in hinihiran-tan an tauo sa iquinatolo ca adlao.—Terciana de cabeza. Camasool sa oló.
TERCIANARIO, RIA. *adj.* An hinihiran-tan sa iquinatag tolo ca adlao.
TERCIANELA. *f.* Panapton nga igagama.
TERCIAR. *a.* Pag saclay.—Pag bahin sin ano mán sin icatolo ca parte.—Icatolo ná nga pag arado.—*n.* Pag bulig.
TERCIARIO, RIA. *adj.* Icatolo.
TERCIAZÓN. *m.* Icatolo nga pag arado.
TERCIO, CIA. *adj.* Icatolo.—*Mil.* Mga casoldadosan.—Hacer uno buen tercio á otro. *fr.* Pag bulig sa iya sin maopay.—Hacer uno mal tercio á otro. *fr.* Pacaolang sa iya.
TERCIOPELADO, DA. *adj.* Masugad sin tersiopelo.
TERCIOPELERO. *m.* Panapton nga igagama nga barahiboon.
TERCO, CA. *adj.* Batinguran; macong cong, macom com.—Madurat; matig-a.
TEREBINTO. *m.* Cahuy nga terebinto.
TEREBRANTE. *adj. Med.* Masool, maol-ol.
TERGIVERSACIÓN. *f.* Pag suhi san camatuoran.
TERGIVERSAR. *a.* Pag suhi san camatuoran.
TERIACA. *f.* Tambal ó bolong nga triaca.
TERIACAL. *adj.* May triaca, masugad sin triaca.
TERISTRO. *m.* Taong.
TERLIZ. *m.* Panapton nga terliz.
TERMAL. *adj.* Mga tubig nga mapaso sin borabud, sapa, etc.—Mga tubig nga linaso nga gamit sin pag parigos.
TERMAS. *f. pl.* Tubig nga mapaso sin borabud, sapa, etc.—Parigosan sin mga tubig nga mapaso.—Parigosan sin tubig nga linaso.
TERMINACIÓN. *f.* Cahuman; cahumanan.—Catapusan.
TERMINACHO. *m. fam.* Diri toton nga polong.
TERMINADOR, RA. *adj.* Macahuman.—Macaobus.
TERMINAJO. *m. fam.* Diri toton nga polong.
TERMINAL. *adj.* An catapusan.
TERMINANTE. *p. a.* Macahuman.—Macaobus.—*adj.* Sayud, dayag.
TERMINANTEMENTE. *adv. m.* Sayud gud, dayag gud.
TERMINAR. *n.* Tapus.—*a.* Pag tapus; pag human; pag obus, pag imud.—*n. Med.* Huas an saquit, an casina, etc.
TERMINATIVO, VA. *adj.* Hintutungdan.
TÉRMINO. *m.* Catapusan, catubtuban.—Guiotan, olot, olotan, olot olot.—Lotop.—Tuna nga sacop sin bongto cún provincia bá, etc.—Hintungdan.—Polong, bagao.—Tuig, adlao nga tinalaan.—En el término de tres dias. Sacop ó sa solud sin tolo ca adlao.
TERMINOTE. *m. fam.* Polong nga diri nā nagamit, baga maraut pamation.
TERMOMÉTRICO, CA. *adj.* An tungud ó canan termómetro.
TERMÓMETRO. *m.* Caramiton nga salaming nga gamit sin pag quilala san capaso cún catag hum bá.
TERNA. *f.* Tolo ca tauo nga iguinpapahayag basi an ponoan mag pili sin usa, nga asay mag cacatungdanan.
TERNARIO, RIA. *adj.* Tolo.
TERNE. *adj. fam.* Madasigon; nag papacamaisug, nag papacalalaqui.
TERNECITO, TA, CO, CA. *adj.* Mayomo gud, malomo caopay, mahomoc caopay.
TERNEJAL. *adj. fam. vid.* Terne.
TERNEJÓN, NA. *adj.* Mahicalooy; masayon masubo, cay mahomoc an casing casing.
TERNERA. *f.* Nate nga babaye sin baca.
TERNERO. *m.* Nate nga lalaqui sin baca.—Ternero recentad. An nasoso pá.
TERNERÓN, NA. *adj. fam.* Mahicalooy; masayon masubo, cay mahomoc an casing casing.
TERNERUELA. *f.* Nate nga babaye sin baca.
TERNEZ. *f. vid.* Terneza.
TERNEZA. *f.* Cagutiay pá, cabata pá.—Camahomoc, camalomo, camayomo.—Pag hicalooy, pag hipuangud,
TERNEZUELO, LA. *adj.* Malomo, mahomoc, mayomo.
TERNILLA. *f.* Hingao hingao, masag basag.
TERNILLOSO, SA. *adj.* May hingao hingao, may masag basag.
TERNÍSIMO, MA. *adj. sup.* Guilolomoi, guiholomoqui, guiyoyomoi.
TERNO. *m.* Totolo.—An mga biste nga gamit san totolo ca pade nga nag mimisa cantada, etc.—Baga pamuyayao, pag yacan sin maraut. *fig. fam.* Capalaran.
TERNURA. *f.* Camahomoc, camalomo, camayomo.—Pag hicalooy, pag hipuangud.
TERQUEDAD. *f.* Cabatinguran; camadurat; pag laris laris.
TERQUERÍA. *f. vid.* Terquedad.
TERQUEZA. *f. vid.* Terquedad.
TERRADA. *f.* Gala gala nga may tuna nga pula, mga lasona nga binayo, cola, apog, etc.
TERRADO. *m.* Pantao nga hataas.
TERRAJA. Hormahan.
TERRAJE. *m.* Bayad nga ibinabayad san nag qui-

quiua ug nag totolos sin tuna nğadto san tag-ada san tuna.
TERRAJERO. *m.* Parabayad san tag ada san tuna.
TERRAL. *adj.* Viento terral. An ton-og.
TERRAPLEN. *m.* Tag bon; tinag bonan, tinapocan, tinampoc.
TERRAPLENAR. *a.* Pag tapoc, pag tag bon.—Pag-bun bun.—Pag tampoc.
TERRAPLENO. *m.* Tag bon; tinag bonan, tinapocan, tinampoc.
TERRÁQUEO, QUEA. *adj.* Tuna ug dagat, calibutan.
TERRATENIENTE. *com.* Tag-tuna, tag-ada sin tuna.
TERRAZA. *f.* Surudlan nğa duduha an caratinan.—Tuna nğa harohataas sa mğa tanaman.
TERRAZGO. *m.* Tuna nğa pag tatanuman.—Bayad nğa ibinabayad san nag quiquiua ug nag totolos sin tuna nğadto san tag-ada san tuna.
TERRAZGUERO. *m.* Parabayad san tag-ada san tuna.
TERRAZUELA. *f. vid.* Terraza.
TERRAZUELEJO. *m. vid.* Terraza.
TERREAR. *n.* Dayag, in nadadayag ó quiniquita an tuna sa mğa tinanum.
TERRECER. *a.* Pag tarhug.
TERREGOSO, SA. *adj.* Tuna cún oma bá nğa borobug-os an mğa tuna.
TERREMOTO. *m.* Linug.
TERRENAL. *adj.* Tunan-on, calibutanon.
TERRENIDAD. *f.* Pag catunan-on, pag cacalibutanon.
TERRENO, NA. *adj.* Tunan-on, calibutanon.—*m.* Tuna.—*fig.* Rugal.
TÉRREO, RREA. *adj.* Tunan-on.
TERRERA. *f.* Tuna nğa diri mag parejo.—Tamsi nğa terrera.
TERRERÍA. *f.* Pag tarhug.
TERRERO, RA. *adj.* Tunan-on.—Hababo nğa pag lulupad.—Batulan.—*fig.*—Obus nğa tauo.—*m.* Pantao nğa hataas.—Tambac nğa tuna; tambac nğa bato.—Irigoan.
TERRESTRE. *adj.* Tunan-on, calibutanon.
TERREZUELA. *f.* Tuna nğa diri malurab an tanum.
TERRIBILIDAD. *f.* Camacaharadlud; pag camacaharadluc.
TERRIBILÍSIMO, MA. *adj.* Macaharadluc caopay.
TERRIBLE. *adj.* Macaharadluc; macalilisang; macagarandat.
TERRIBLEMENTE. *adv. m.* Macaharadluc gud.
TERRIBLEZ. *f. vid.* Terribilidad.
TERRÍBLEZA. *f. vid.* Terribilidad.
TERRÍCOLA. *com.* An mahonong sa tuna.
TERRÍFICO, CA. *adj.* Macaharadluc.
TERRÍGENO, NA. *adj.* Tunan-on, guican sa tuna.
TERRINO, NA. *adj.* Tunan-on.
TERRITORIAL. *adj.* Tuna nğa sacop sin bongto, guinhadian, etc.
TERRITORIO. *m.* Tuna nğa sacop sin bongto, guinhadian, etc.
TERRIZO, ZA. *adj.* Tuna an iguinhimo.—Cámao nğa daco.
TERROMONTERO. *m.* Bongtud nğa tuna; buquid-buquid.
TERRÓN. *m.* Borobug-os nğa tuna nğa matig-a.—Bugun.—Piri.—Terrones. *pl.* Mğa oma, calubian, caabac-han, etc.—Á rapa terrón *m. fam.* Obus gud.—Boc-ol nğa tuna.
TERRONTERA. *f.* Cabilotan; danao.
TERRÓR. *m.* Cahadluc; calisang.
TERRORÍFICO, CA. *adj.* Macaharadluc; macalilisang.
TERRORISMO. *m.* Pag patarhug cún dao sa mğa pagsugo, etc.
TERRORISTA. *m.* An mag papatarhug.
TERROSIDAD. *f.* Camayada tuna nğa sinasacot.
TERROSO, SA. *adj.* May tuna nğa sinasacot.
TERRUÑO. *m.* Tuna.
TERRUZO. *m.* Tuna.
TERSAR. *a.* Pag pahinglo, pag paingat ingat, pag pahamis, pag pasinao.
TERSIDAD. *f.* Camahinglo, camaingat ingat, camahamis, camasinao.
TERSO, SA. *adj.* Mahinglo, maingat ingat, mahamis, masinao.—Toton nğa polong.
TERSURA. *f.* Camahinglo, camaingat ingat, camahamis, camasinao.—Catoton mamolong.
TERTULIA. *f.* Hampangan, harampangan, hampanğanan.
TERTULIANO, NA. *adj.* Mahampingon.—*s.* Parahampang.
TERTULIO, LIA. *vid.* Tertuliano.
TERUELO. *m.* Malidong nğa lunğag, nğa gamit sin pag ripa ó pag sorteo.
TERUVELA. *f.* Olud sa mğa panapton, etc.—Bocboc; agay-ay.
TERZÓN, NA. *adj.* Nate sin baca, nğa totolo pá la ca tuig.—*r.* Todohay.—Daragahay.
TERZUELO. *m.* An icatolo ca parte.
TESAR. *a. Mar.* Pag hogot.—Pag isul an mğa baca nğa binutanğan sin yugo.
TESAURO. *m.* Diccionario.
TÉSERA. *f.* Cahuy nğa gutiay, bato, tumbaga, tiposo ug iba pá, nğa may mğa tigaman, nğa guinamit sadto san mğa romano, ug carig-onan mán san nagdadara.
TÉSIS. *f.* Casayoran; caarasoyan.
TESO, SA. *p. p.* Hogot ná.—*adj.* Marig-on, matigang.—Hogot, onat ná.—*m.* Pungcay sin buquid.
TESÓN. *m.* Camarig-on; camaticos.
TESONERÍA. *f.* Camasuqui, cabatinğuran.
TESONÍA. *f.* Camasuqui, cabatinğuran.
TESORERÍA. *f.* Pag catesorero, catungdanan sin tesorero.—Balay nğa inooquian san tesorero.
TESORERO, RA. *m.* y *f.* Tinatapuran sin pag mangao ug pag catin san salapi san hadi, etc.; parabayad san mğa baraydan.—Paramangno san mğa hiyas ó manggad nğa mahal sa mğa singbahan.
TESORO. *m.* Bahandi.
TESTA. *f.* Oló.—Agtang.—Caraygan.—*fig.* y *fam.* Huna huna, sarabutan, cabuotan.—Testa coronada. Hadi, ponoan nğa labao.
TESTÁCEO, CEA. *adj.* Sinisiring an mğa mananap sa dagat etc., nğa may mğa tipaca, mğa cara, etc.
TESTACIÓN. *f.* Pag testar.—Pag para san sinurat.
TESTADA. *f.* Pag songgo sa oló.
TESTADO, DA. *adj.* An natestar.
TESTADOR, RA. *m.* y *f.* An nag bubuhat sin testar.
TESTADURA. *f.* Pag testar.—Pag para san sinurat.
TESTAFÉRREA. *m.* An mahatag san iya ngaran sin usa nğa trato, nğa diri iya lugaringon, cay canan lain nğa tauo.
TESTAFERRO. *m. vid.* Testaférrea.
TESTAMENTARÍA. *f.* Pag tuman san mğa tinalaan nğa asoy san testar, pag tuman san pag buot san nag testar.—Pag catiroc an mğa albaceas.—Mğa carig-onan nğa sinurat nğa mğa anğay mán basi matuman gud an pag buot san nag testar.
TESTAMENTARIO, RIA. *adj.* An inngud ó canan pag testar.—Albacea nğa may catung danan sin pagtuman san pag buot san nag testar.

TESTMIENTO. *m.* Testar, pag testar.—Testamento.
TESTAR. *n.* Pag testar.—*a.* Pag para san sinurat.
TESTARADA. *f.* Pag songgo sa oló. -Cabatinguran.
TESTARUDEZ. *f.* Cabatinguran.
TESTARUDO, DA. *adj.* Batinguran, masuquihon.
TESTARRÓN, NA. *adj. vid.* Testarudo.
TESTARRONERÍA. *f.* Cabatinguran.
TESTE. *m.* Bunay, itlug.
TESTERA. *f.* Ag tang.—Caraygan.—Lingcoran sa mga carruaje.—Sab-ong sa mga oló san mga hayop.—Oló sin mananap.
TESTERADA. *f.* Pag songgo sa oló.—Cabatinguran.
TESTERO. *m. vid.* Testera,
TESTÍCULO. *m.* Bunay, itlug.
TESTIFICACIÓN. *f.* Pag matuod; pag pamatuod; pag-saesi.
TESTIFICANTE. *p. a.* Nagmamatuod; nagpapamatuod; masaesi.
TESTIFICAR. *a.* Pag pacarig-on, pag rig-on.—Pag saesi, pag testigos.—Pag matuod; pag pamatuod.
TESTIFICATA. *f. For.* Carig-onan nga napirmahan sin escribano.
TESTIFICATIVO, VA. *adj.* Macaasoy san camatuoran.
TESTIGO. *com.* Testigos.—Saesi.
TESTIMONIAL. *adj.* Magpapamatuod.—*f. pl.* Carig-onan nga camatuoran.
TESTIMONIAR. *a.* Pag testigos; pag saesi.
TESTIMONIERO, RA. *s.* Parabutang butang sin sala. Salingcapao, talunhayag.
TESTIMONIO. *m.* Pag asoy san camatuoran.—Carig-onan nga napirmahan sin escribano.—Camatuoran.—Falso testimonio. Pag butang butang sin sala.
TESTIMOÑERO, RA. *adj. vid.* Testimoniero.
TESTUDO. *m.* Maquina nga gamit sadto anay sa mga pag auayan.
TESTUZ. *m.* Alimpatacan.—Oló sa iba nga mga mananap.—Gogongan, tingdol.
TESTUZO. *m. vid.* Testuz.
TESURA. *f.* Camatugas; catigang.
TETA. *f.* Soso.—Dar la tela. *fr.* Pasoso.
TETÁNICO, CA. *adj.* An tungud san baga camatig-a sa mga cosog sa lauas.
TÉTANO. *m. vid.* Tetanos.
TÉTANOS. *m. Med.* Baga camatig-a sa mga cosog sa lauas.
TETAR. *a.* Pasoso.
TETERA. *f.* Sementihan.
TETILLA. *f.* Soso.
TETONA. *adj. fam.* Sosohan, daco an soso.
TETRAGRAMATON. *m.* Polong ó ngahan nga upat lá an letra.
TETRARCA. *m.* Ponoan san icaupat ca parte sa usa nga guinhadian cún provincia bá.—Gobernador sin usa nga provincia.
TETRARQUIA. *f.* Pag catetrarca.—Tuna nga sacop sa iya gahum.
TETRASÍLABO, BA. *adj.* Upat an polong, sugad sini, má-no-no-bus.
TÉTRICO, CA. *adj.* Maminggao, mabidoon, minga-uon.
TETUDA. *adj.* Sosohan, daco an soso.
TEUCRIO. *m.* Banua nga teucrio.
TEXTIL. *adj.* An abaca ug iba pá nga sadang ighablon ó sadang himoon nga sinulit.
TEXTO. *m.* Mga polong nga sinurat sin usa nga autor.—Mga polong sin autor nga iguinsasabi.—Mga polong sa Santos nga Surat.
TEXTUAL. *adj.* Anggay sa texto, lugaringon san texto nga quinuhaan san mao nga mga polong; lugaringon niya nga mga polong ó mga polong gud niya.
TEXTUALÍSTA. *m.* An agsub magamit sin nga polong sin texto.
TEXTUALMENTE. *adv. m.* Igo gud sa texto.
TEXTURA. *f.* Cahusayan san pag hablon ó pag cubal.—Pag hablon, pag cubal; cahablon, cacubal.—*fig.* Pag butang sa pag casonud sonud.
TEZ. *f.* Cabayhon.
TEZADO, DA. *adj.* Maitum.

TI

TI. Por ti, para ti, etc. Sa imo, imo.
TÍA. *f.* Dádá.
TIANGUE. *m.* Tianggui, tiangguian.
TIARA. *f.* Calo.—Calo nga hataas nga may tolo nga corona, nga gamit sa Santos nga Papa.—Pag capapa.
TIBERIO. *m. fam.* Aringasa, ngiras.
TIBIA. *f.* Plauta.—Tul-an sa biti is.
TIBIAMENTE. *adv. m.* Malanhud gud.—Matuya caopay.
TIBIEZ. *f. vid.* Tibieza.
TIBIEZA. *f.* Camalanhud.—*fig.* Camaluya.
TIBIO, BIA. *adj.* Lanhud, malanhud.—*fig.* Maluya.
TIBOR. *m.* Tibud.
TIBURÓN. *m.* Pating; bongol nga pating.
TIEMPO. *m.* Tuig, tiempo.
TIEMPO de aguas. Bohug, catooran ná.
TIEMPO de calor. Catpapaso ná.
TIEMPO de sembrar. Catpugas ná.
TIEMPO de segar. Cat bari ná, cat aani ná, taon ná.
TIEMPO achubascado. Buranos, cat oonos ná.
TIEMPO que está aun por llegar. Boroos.
TIEMPO de probar el arroz nuevo ú otra cosa. Cathiagum, cat hiaguman, panhiaguman.
TIEMPO de comprar esclavos, carabaos, etc. Iborotong.
TIEMPO de vender esclavos, carabaos, etc. Iborotong.
TIEMPO de primavera ó verano. Lanao nga habagat.
TIEMPO de invierno. Lanao nga amihan.
TIEMPO bonancible, que suele reinar por tres ó más días, á las tres semanas, poco más ó menos, después de la fiesta de todos los Santos en el mar de Borongan. Palantap.
TIEMPO bonancible, que suele haber por la fiesta de los tres Reyes, en el mar de Borongan. Turuyao.
TIEMPO sereno en la mar. Malinao.
TIEMPO de secas. Hurao.—Al cabo de algún tiempo. San diri pá maiha.—En todo el tiempo que tengo no he visto cosa igual. Tican san acon cabata uaray aco quita sin sugad.—Á su tiempo. Cún tuig ná, cún tigayon ná.—Ahora no es tiempo. Diri pá tuig niyan ná.—No tengo tiempo. Uaray aco rugal.—Tiempo ha que no nos vemos. Maiha ná nga uaray quitá pag quita.—En tiempo del rey David. San pag cahadi ni David.—Abrir el tiempo. *fr. fig.* Hurao ná, malinao ná.—Á su tiempo. *m. adv.* Cún tuig ná, cún tigayon ná.—Á tiempos. *m. adv.* Macadanay.—Á un tiempo. *m. adv.* Dongan.—Darse uno buen tiempo. *fr. fig.* y *fam.* Pag lipay, pag himaya.—Dar tiempo al tiempo. *fr. fam.* Pag hulat cún may catigayonan; angananggan.—Engañar uno el tiempo. *fr. fig.* Hilangcag.—Ganar tiempo. *fr. fig.* y *fam.* Pag dagmit.—Matar uno el tiempo. *fr. fig.* Hilangcag, pag libang libang.—Pasar el tiempo

uno. *fr.* Pag libang libang; pag pacamurayao lá.—Quien quisiere ser mucho tiempo viejo, comiéncelo presto. *ref.* Cún buot ca matigurang sin maiha, pacatigurang layon sa batasan nga iniya.

TIENDA. *f.* Payag.—Tendahan.—Tolda sa mga sacayán.

TIENTA. *f. Cir.* Cuicug, icorulcug; garamiton nga gamit sin baga pag socol san cahilarum sin casamdan.—*fig.* Larang sin pag osisa ó pag hiling sin ano lá.—Á tientas *m. adv.* Sa pag caham.—*fig.* Ruha-duha lá.—Isorocol sa mga casam-dan, etc.

TIENTAAGUJA. *f.* Barrena nga puthao nga daco nga gamit sin pag hiling cún baga ano an tuna nga pag babalayan.

TIENTO. *m.* Pag cap cap, pag hicap.—Tong cud, song-cud sin tauo nga buta.—Cahuy nga halaba nga gamit san mga natong tong sin pisi sa mga pag comedia, etc.—Pag opay an cacamut sa mga pag surat, etc.—*fig.* Pag hinay hinay nga pag buot.—*fig.* y *fam.* Pag songgo. Le di ron dos tientos. Guinsonggoan sin macaduha.—*Mont.* Osoc.—*Zool.* Cagat.—Á tiento. *m. adv.* Sa pag caham.—*fig.* Ruha duha lá.—Dar un tiento á una cosa. *fr. fig.* Pag basi, pag sulay.—Dar un tiento á la bota, etc. Pag inum.

TIERNAMENTE. *adv. m.* Mahomoc caopay, malomo caopay, mayomo caopay; sa malomo nga casing casing, etc, etc.

TIERNO, NA. *adj.* Mahomoc, malomo, mayomo.—*fig.* Bag-o pá; labas; langbo.—*fig.* Matangis.—*fig.* Mahigug maon.

TIERRA. *f.* Tuna.—Banua ó tuna nga natauohan san tauo.—Calibutan.—Tierra gredosa. Galot, calot.—Tierra estéril. Cabinquilan.—Tierra seca. Boc-ol.

TIESAMENTE. *adv. m.* Marig-on gud.

TIESO, SA. *adj.* Matig-a; marig-on; matugas.—Macosog ná.—Pag tong.—*fig.* Maisug, casing casingan.—*fig.* Maiquin iquin.—*fig.* Batinguran.—*adv. m.* Sin macosog.

TIESTO. *m.* Bica.—Masetas.—Tipic.

TIESURA. *f.* Camatig-a; camatugas.—*fig.* Camadasig.

TIFO. *m. Med.* Hiranat nga macuri ug matapon.

TIFOIDEO, A. *adj. Med.* An tungud ó canan hiranat nga tifo; masugad sin hiranat nga tifo.

TIFÓN. *m.* Baguio.

TIFUS. *m. Med.* Hiranat nga macuri ug matapon.

TIGRE. *m.* Mananap nga tigre, mapintas gud.

TIJA. *f.* An lauas san llave.

TIJERA. *f.* Gonting, burugan.—Tijeras grandes de platero, etc. Otlab, gut lab.—Cale, hubang.—Sarayan sin cahuy.—*fig.* Paralibac.—Buena tijera. *fig.* y *fam.* Batid sin panabas.—*fig.* y *fam.* An macaon sin damo.—Echar la tijera. *fr.* Panabas ná.—Meter la tijera. *fr.* Panabas ná.

TIJERADA. *f.* Usa lá ca pag gonting san pag tabas.

TIJERETA. *f.* Gonting nga gutiay.—Cambud cún dao sa banua.

TIJERETADA. *f.* Usa lá ca pag gonting san pag tabas.

TIJERETAZO. *m. vid.* Tijeretada.

TIJERETEAR. *a.* Pag tabas sin gonting.

TIJERETEO. *m.* Tonug sin gonting san pag tabas.

TIJERILLA. *f.* Cambud cún dao sa banua.

TIJERUELA. *f. vid.* Tijerilla.

TILA. *f.* Cahuy nga tila.

TILBURI. *m.* Baga carruaje.

TILDAR. *a.* Pag para san sinurat.—Pag butang sin tilde sa mga letra.—*fig.* Pag butang sin sala.

TILDE. *amb.* Badlis nga ibinabao bao sin letra sugad sini ñ.—*fig.* Pag butang sin sala.—Gutiay ay.

TILDÓN. *m.* Badlis sa pag para san mga sinurat.

TILIA. *f.* Cahuy nga tilo.

TILÍN. Ting ting sin campaniya.

TILMA. *f.* Taplac, tampi.

TILO. *m.* Cahuy nga tilo.

TILLADO. *m.* Salug sin cahuy.

TILLAR. *a.* Pag salug sin cahuy.

TÍMALO. *m.* Isda nga timalo.

TIMBA. *f. fam.* Sugal.—Timba.

TIMBAL. *m.* Toronggon.—Guimbal.

TIMBALERO. *m.* Parahayop sin timbal.

TIMBIRIMBA. *f. m.* Toronggon.

TIMBRAR. *a.* Pag marca.—Pag seyo.

TIMBRE. *m.* Tigaman, marca.—Seyo.—*fig.* Bansag.

TIMIAMA. *m.* Hamut nga gamit sa mga judio.

TÍMIDAMENTE. *adv. m.* Mahadluc caopay.

TIMIDEZ. *f.* Cahadluc; camatalao; cadalao.

TÍMIDO, DA. *adj.* Hadlucon; matalao; dinadalao.

TIMO. *m.* Isda nga timo.—Pag limbong.

TIMÓN. *m.* Baysalan.

TIMONEAR. *n.* Pag olin.

TIMONEL. *m.* Paracatin san baysalan, paraolin.

TIMONERA. *f.* Bol bol nga halaba sa icug sa mga tamsi.—*Mar.* Burutangan san agujón ug pinoporocoan san nag cacapat san caling.

TIMONERO. *m.* Paraolin.

TIMORATO, TA. *adj.* An may cahadluc sa Dios.

TIMPANÍTICO, CA. *adj. Med.* Nalatud an tiyan.—An tungud sini nga saquít.

TIMPANITIS. *f. Med.* Latud an tiyan.

TIMPANITIS. *f. Med.* Hubag sa solud sa talinga.

TÍMPANO. *m.* Guimbal.—Torotot.—Panit panit sa solud sa talinga.

TINA. *f.* Tadiao nga daco.—Surudlan nga daco.—Parigoan nga cahuy, etc.

TINACO. *m.* Surudlan nga daco.—Baho.

TINADA. *f.* Tambac sin cahuy ó mga isorongo.—Carocamalig.—Panon sin mga carnero ó mga canding.

TINADO. *m.* Carocamalig.

TINADOR. *m.* Carocamalig.

TINAJA. *f.* Tadiao.

TINAJERÍA. *f.* Buratangan sa mga tadiao.

TINAJERO. *m.* Parahimo sin tadiao.—Parabaliguia sin tadiao.—Burutangan sa mga tadiao.

TINAJÓN. *m.* Tadiao nga daco.

TINAJUELA. *f.* Tadiao nga guti.

TINDADO. *m.* Cahity nga tindado.

TINELERO, RA. *m.* y *f.* Bantay, paramangno san caran-an.

TINELO. *m.* Caran-an; solud.

TINETA. *f.* Tadiao.—Surudlan.

TINGE. *m.* Tamsi nga madaguit.

TINGLADILLO. *m.* Aroaguinod nga cabutang sin tabla, sugad san canan canoa.

TINGLADO. *m.* Balisbisan.

TINICLA. *f.* Biste nga halauig.

TINIEBLA. *f.* Cangit ngit, casirum; cangit ngitan, casiruman.—Catapang.—Tinieblas sa semana santa.

TINILLO. *m.* Saluran sin alacsio.

TINO. *m.* Pacaigo, pacatol tol; biro.

TINTA. *f.* Tinta.—Tinta de pulpo. Ata.

TINTAR. *a. vid.* Teñir.—Pag tomong.

TINTE. *m. vid.* Teñir.—Igtitina, etc.—Pag tomong.—Itoromong.

TINTERAZO. *m.* Pag sontoc sin tinterohan.

TINTERO. *m.* Tintero, tinterohan.

TINTILLA. *f.* Alacsio nga tinto nga matam-is.

TINTILLO. *adj.* Alacsio nga tinto.

TINTÍN. *m.* Tonug sin mga vaso etc., in guin iroiptoc.

TINTIRINTÍN. *f.* Tonog sin mga torotot.
TINTO. *s.* Alacsio nga tinto.
TINTOR. *m.* Paratina, etc.
TINTORERÍA. *f.* Panomongan.
TINTORERO, RA. *m.* y *f.* Paratina, etc.
TINTURA. *f.* Pag tina.—Itirina.—Ihiriso sa bayhon; ig hihiso.—Tambal nga tintura.
TINTURAR. *a.* Pag tina, etc.—*fig.* Pag asoy, pag pahibaro.
TIÑA. *f.* Pônô; patas.—*fig.* y *fam.* Camaimot.—Capatas.
TIÑERÍA. *f. fam.* Camaimot.
TIÑOSO, SA. *adj.* Pônôon; capatason.—*fig.* y *fam.* Maimot, mahicao.
TIÑUELA. *f.* Banua nga tiñuela.—*Mar.* Tatud.
TÍO. *m.* Batâ.—Tauo nga lagas lagas ná.
TIONCO. *adj.* Dios dios nga Baco.
TIORBA. *f.* Baga sesta.
TIPA. *f.* Cahuy nga tipa.
TÍPICO, CA. *adj.* Mapaid.
TIPLE. *m.* Cantoresan nga tiple, hataas an tinggug.—*Mar.* Layag.—*Mar.* Toladoc.
TIPLISONANTE. *adj. fam.* Tiniple an tinggug.
TIPO. *m.* Susgaranan, panundugan, susugaran, pagsorondan.—Sung caran.
TIPOGRAFÍA. *f.* Pag aradman sin pag pamolde.—Pinamomoldihan.
TIPOGRÁFICO, CA. *adj.* An tunggud ó canan tipografia.
TIPÓGRAFO. *m.* Parapamolde.
TIPULA. *f.* Mananap nga tipula.
TIQUÍN. *m.* Tocud nga gamit sin pag palacat sa mga sacayán.
TIQUIS MIQUIS. *expres. fam.* Cauang nga polong cún pag huna huna bá.
TIQUIS TIQUIS. *m.* Cahuy nga tiquis tiquis, camalung gay.
TIRA. *f.* Tabas, tinabas.—Lapnis.—Bayad nga ihinahatag sa mga escribano.—*Mar.* Catapusan sin pisi.
TIRABALA. *m.* Badil.
TIRABEQUE. *m.* Baga balatong nga malomo.
TIRABOTAS. *m.* Carocauit.
TIRABRAGUERO. *m.* Bageos.
TIRABUZÓN. *m.* Tirabusón.
TIRACOL. *m.* Anit nga saclay sa sughong nga hirigotan sin espada.
TIRACUELLO. *m. vid.* Tiracol.
TIRADA. *f. vid.* Tirar.—Pag pamolde.—Cahirayo, caharayo.—Mga pinamolde sa usa lá ca pag pamolde.
TIRADERA. *f.* Pana.
TIRADERO. *m.* Taragoan sin pamusil, etc.
TIRADO, DA. *adj. Mar.* Sacayán nga halaba ug habobo.—*m.* Pag pamolde.
TIRADOR, RA. *m.* y *f.* Parabatac; parapilac; *vid.* Tirar.—Paraigo cún dao sa mga pamusil, etc.—Paraonat sin panapton, etc.—*m.* Caratinan, carap tanan.
TIRAMIRA. *f.* Dalan nga haligot ug halaba.—Cabalayan.
TIRAMOLLAR. *n. Mar.* Pag hubad nga pag toros.
TIRANAMENTE. *adv. m.* Mabangis caopay.
TIRANÍA. *f.* Camangis, pag camabangis.—Pag pirit, pag lugus.
TIRÁNICAMENTE. *adv. m.* Mabangis caopay.
TIRANICIDA. *adj.* An mapatay sin tauo nga mabangis nga nag cacatungdanan nga labao ug diri angay sa catadungan an mga pag burut-an niya.
TIRANICIDIO. *m.* Pag camatay, pag patay san tauo nga mabangis.
TIRÁNICO, CA. *adj. vid.* Tirano.
TIRANIZACIÓN. *f.* Camabangis.—Pag pirit, pag lugus.
TIRANIZADAMENTE. *adv. m.* Mabangis caopay.—Pirit gud, lugus gud.
TIRANIZAR. *a.* Pag pirit, pag lugus sin diri angay sa catadungan an mga pag burut-an niya; pag lupig.
TIRANO, NA. *adj.* Mabangis malupigoa, cay diri angay sa catadungan an mga pag burut-an niya.
TIRANTE. *adj.* Pag tong; hogot.—*m.* Cahuy nga baga sintas.—Hogaid nga lubid, etc.
TIRANTEZ. *f.* Camatigâ; camatugas.—Cahilaba.
TIRANCUELO, LA. *adj.* Mabarobangis.
TIRAPIÉ. *m.* Correa nga anit nga garamiton sa mga pag himo sin sapin.
TIRAR. *a.* Pag pilac, pag hapil.—Lanit.—Labiog.—Labug.—Notnot.—Podol.—Rabac.—Ablong.—Apiat.—Aras-as.—Bablong.—Balitoc.—Balong; bambo; batac, batac batac.—Bigot.—Bugot.—Botong, botongbotong.—Cabia; dason.—Butad.—Bognos.—Labay. Apiad.—Salibong bong, alibong bong.—Pood.—Balibag.—Holog.—Ribas.—Rug ya, ruguia.—Sabnit.—Tabrug.—Talbug.—Pag buhi sa mga lut hang, pamusil.—Pag onati pag paonat.—Pag carag sin mangad.—Pag pamolde.—*r.* Dosmog.—In llegando á la casa de Pedro, *tira* á la derecha. In umabut ca sa balay ni Pedro, *mapatoo* ca.
TIRAR de una soga etc., para abajo. Yodyod.
TIRAR de la oreja. Ling ling, picnit.
TIRAR alguna cosa hacia arriba. Ogdang.
TIRARSE la gallina, que tiene pollos, al que se acerca á ella. Poropoto.
TIRAR de golpe como el que pesca con caña. Rabia.
TIRAR uno el primero. Abuag.
TIRAR del abacá al beneficiarlo. Haot.
TIRAR del cabello y arrancarlo. Gunit.
TIRAR la lanza al puerco, etc. Himagat, salabay.
TIRAR hacia arriba cuartas, etc. Salambao, sulangbao.
TIRAR al alto alguna cosa y que vaya recta. Tigdos.
TIRAR por primera vez la chireta cuando juegan á la misma. Cayiding.
TIRAR la chireta para acertar á la que está puesta en la raya. Hopot.
TIRARSE por ventana, balcón, etc. Tahao.
TIRELA. *f.* Panapton nga sinamay.
TIRETA. *f.* Halog hog sin sarual, etc.
TIRILLA. *f.* Tinabas nga guti.—Liug liug sin bado.
TIRITAÑA. *f.* Panapton nga igagama ug manipis.—Bisan ano nga gutiay an bale.
TIRITAR. *n.* Taquig; cadal, cadal cadal.
TIRITÓN. *m.* Pag taquig; pag cadal, pag cadal cadal.
TIRITONA. *f. fam.* Pag pacadal cadal.—Hacer la tiritona. *fr. fig.* y *fam.* Nag papacadal cadal.
TIRO. *m. vid.* Tirar.—Boto, in maboto an lut hang ó pusil.—Carga, nga icacarga sa mga pusil, etc.—Pangirigo-an.—Mga cabayo etc., nga nagdadanas sin carruaje.
TIROCINIO. *m.* Pag bas bas, pag basi an tauo cún macacailub sin catungdanan, cún diri bá.
TIRÓN. *m.* Bas bason, baol pá.
TIRÓN. *m.* Pag batac sin macosog. *vid.* Tirar.—Pagling ling, pag picnit.
TIRONA. *f.* Pag oyud.
TIROTEAR. *a.* Pamusil pusil, pag lorolut hang.
TIROTEO. *m.* Pag pamusil pusil, pag lorolut hang.
TIRRIA. *f. fam.* Baga casina, maraut nga cabuot patuc sa igcasitauo.
TISANA. *f.* Tambal nga irin-mon.
TÍSICO, CA. *adj.* An may saquit nga tisis.—An tunggud ó canan saquit nga tisis.

TISIS. *f. Med.* Saquit nga tisis.
TISŬ. *m.* Panapton nga tisú nga bulauan cun salapi bá.
TITÁN. *m.* Tauo, cono, nga gigante.
TITÁNICO, CA. *adj.* An tungud ó canan mga tauo nga gigante.—*fig.* Ora ora ná; ora ora ná sin cosog, etc.
TITANIO, NIA. *adj.* An tungud ó canan tauo nga gigante.
TÍTERE. *m.* Tauo tauo, bata bata.—*fig.* y *fam.* Tauo nga baga maraut an iya cahimo cun habobo bá ngan madasigon.—*fig.* y *fam.* Malacsi.
TITERERO, RA. *m.* y *f. vid.* Titiritero.
TITERISTA. *m. vid.* Titiritero.
TITÍ. *m.* Olot.
TITILACIÓN. *f.* Pag quiua quiua, pag quibot quibot.
TITILAR. *n.* Quiua quiua, quibot quibot.
TITÍMALO. *m.* Banua nga titimalo.
TITIRITAINA. *f. fam.* Aringasa, ngiras.
TITIRITERO, RA. *m.* y *f.* Tauo nga guindadara dara niya an mga tauo tauo ó mga bata bata.
TITO. *m.* Baga balatong.
TITUBEANTE. *p. a.* Macorong codong; maoyog oyog.—Mag ruruha duha.
TITUBEAR. *n.* Corong codong; oyug oyug.—Alang alang; ruha duha.
TITUBEO. *m.* Pag corong codong; pag oyog oyug.—Pag alang alang; pag ruha duha.
TITULADO. *m.* An may título nga bansag niya.
TITULAR. *adj.* Bansag.—Santos nga titular nga baga Patron.
TITULAR. *a.* Pag ngaran.—Pag carauat sin título ó ngaran sin conde, etc.
TÍTULO. *m.* Ngaran sin libro, etc.—Bansag, cabansagan.—Ngaran ó título sin tauo nga may catungdanan.—Carig-onan san pag catag-ada sin ano lá nga manggad.—Bahin ó bolos sin libro.
TIZA. *f.* Sungay sin bug soc nga pinanugba.—Tuna nga busag nga gamit sin pag badlis, etc.
TIZNA. *f.* Ig dadamos.
TIZNADURA. *f.* Pag damos.
TIZNAJO. *m. fam.* Damos, during.
TIZNAR. *a.* Pag damos.—Pag during.—*fig.* Pag pacaraut san bantug nga maopay sa ig casitauo.
TIZNE. *amb.* Anoos, aguio.
TIZNÓN. *m.* Damus, during.
TIZO. *m.* Oring.
TIZÓN. *m.* Aguipot.—Songo nga uaray pá caobus sin casonog.—Olud sin trigo, etc.
TIZONA. *f. fam.* Espada.
TIZONADA. *f.* Pag dabal sin songo.
TIZONAZO. *m.* Pag dabal sin songo.—*fig.* y *fam.* Castigo sa inpierno.
TIZONCILLO. *f.* Olud sin trigo, etc.
TIZONEAR. *n.* Pag opay san mga songo basi maglaga.
TIZONERA. *f.* Mga oring nga uaray casosonug sin maopay.

TO

¡TO! *interj.* Pag tio tio sin ayam.
TOA. *f.* Pisi.
TOALLA. *f.* Pamahiran, iparahid.—Punda sin olonan.
TOALLETA. *f.* Serbiyeta.
TOAR. *a. Mar.* Pag tonda.
TOBA. *f.* Quiqui.—Banua nga toba.—Bato nga malomo.
TOBAR. *m.* Pamatohan nga malomo.
TOBERA. *f.* Boho sin hasohas nga aguian san hangin.
TOBILLO. *m.* Moco boco, boco boco.
TOCA. *f.* Panapton nga itarahub sa oló.
TOCADO. *m.* Rayan dayan sa oló sa mga babaye.
TOCADOR, RA. *adj.* Macap cap.—Macablit.—s. Paracap cap.—Paracablit.—*vid.* Tocar.—Podong nga salibod sa oló.—Pangispehoan.
TOCAMIENTO. *m. vid.* Tocar.—*fig.* Pag sangpit, in sinasangpit an tauo sa Dios.
TOCANTE. *p. a. vid.* Tocar.—Tocante á. *loc. adv.* Tungud sa; tungud can.
TOCAR. *a.* Pag hicap; pag panhicap, pag cap cap; pag cablit; pag horos.—Pag cambil; pag galao; pag cubit; pag apis.—*fig.* Pag sang pit.—*fig.* Pag sulay.—*n.* Tungud.—Pag hapit sin dalí.—Tama.
TOCAR guitarra, etc. Pag casas, pag cutiapi, pag cut sapi, pag cudiapi.
TOCAR campana. Bag ting; barobag ting, tauag tauag.
TOCARSE unas cosas con otras. Doot.—Pingqui.—Intoc; irointoc.
TOCAR campanillas, cascabeles, etc. Haling haguing, ting ting.
TOCAR á la puerta. Santoc.
TOCAR instrumento. Pag taihop; pag torotot; pag tonog; pag patenog; pag tay-ong.
TOCAR una cosa para ver si está segura. Pag tubil, pag tuchil, pag tubil tubil.
TOCAR dando golpes á puerta, tamboril, etc. Pag toc toc; pag tog tog.
TOCAR alguna cosa con las manos súcias. Pag laugao.
TOCAR con el pié ó coger alguna cosa. Quiuil quiuil.
TOCAR. *a.* Pag sudlay; pag sab-ong san bohoc.—*r.* Pag calo.
TOCASALVA. *f.* Sanggan sin tasa, etc.
TOCATA. *f.* Tocata nga música.
TOCAYO, YA. *m.* y *f.* Sangay.
TOCINERÍA. *f.* Tendahan sin tamboc sin bactin ó babuy.
TOCINERO, RA. *m.* y *f.* Parabaliguia sin tamboc sin bactin ó babuy.
TOCINO. *m.* Tamboc sin bactin ó babuy.
TOCÓN. *m.* To-od sin cahuy.—Soro sugbong ó borobut con sin luthang.
TOCORORO. *m.* Tamsi nga tocororo.
TOCHEDAD. *f.* Catapang, calorong.
TOCHO, CHA. *adj.* Tapang, lorong, dongo.—*m.* Cahuy nga malison.
TODABUENA. *f.* Banua nga todabuena.
TODASANA. *f.* Banua nga todasana.
TODAVÍA. *adv. t.* Pá. Está durmiendo todavía. Nacatorog pá.—*adv. m.* Cundi.
TODO, DA. *adj.* Ngatanan.—Bug-os.—Sahid.—Lonlon.—Tiene tres pesos de sueldo todos los meses. May tolo ca pisos nga sohol sa iquinabulan.—Con todo. *m. adv.* Bisan, bisan pá.
TODOPODEROSO, SA. *adj.* Macagagahum, macagarahum.
TOESA. *f.* Socol.
TOFO. *m.* Hubag nga matig-a.
TOGA. *f.* Biste nga halauig nga gamit sa mga mahal nga mga tauo.
TOGADO, DA. *adj.* An gamit sin biste nga toga.
TOISÓN. *m.* Biao nga tigaman san mga dagco ó mahal nga tauo.
TOJAL. *m.* Catohalan, mga cahuy nga tohal.
TOJINO. *m. Mar.* Patlong.
TOJO. *m.* Cahuy cahuy nga tojo.
TOLANO. *m.* Saquit sa baba san mga hayop.—*pl. fam.* Bohoc sa tang cogo.

TOLDA. *f.* Habong, habong habong.
TOLDADURA. *f.* Habong.
TOLDAR. *a.* Pag habong.
TOLDILLA. *f.* Habong.
TOLDILLO. *m.* Olimon.
TOLDO. *m.* Habong, habong habong.
TOLE TOLE. *m. fig.* Carimocan, cosamocan. -Tomar uno el tole. *fr. fam.* Pag dalagan.
TOLERABLE. *adj.* Sadang maantos, sadang mailub.
TOLERABLEMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pag antos ó pag ilub.
TOLERACIÓN. *f.* Pag antos, pag ilub.
TOLERANCIA. *f.* Pag antos, pag ilub.—Pag togot; pag tangdo.
TOLERANTE. *p. a.* Maantos, mailub.—Matogot; matangdo.—Mailubon.
TOLERANTISMO. *m.* Pag huna huna nga sadang itogot an binabatasan san mga tauo nga malain sin religión.
TOLERAR. *a.* Pag antos, pag ilub.—Baga pag togot, baga pag tangdo.—Angat, inob, pugung.
TOLETE. *m. mar.* Bancarian.
TOLONDRO, DRA. *adj.* Dongo, lorong.—*m.* Hubag.—Á topa tolondro. *m. adv.* Sin uaray gud pangínano.
TOLONDRÓN, NA. *adj. vid.* Tolondro.—*m.* Hubag.
TOLVA. *f.* Cahon cahon nga pag susudlan san trigo cún dao sa pag liguis ná.
TOLVANERA. *f.* Aliporos, alimpoporos.
TOLLA. *f.* Halbo; cahalboan.
TOLLA. *f.* Balalong.
TOLLADAR. *m.* Halbo; cahalboan.
TOLLINA. *f. fam.* Dabal, baibag.
TOLLO. *m.* Isda nga tollo.
TOLLO. *m.* Ocad.—Halbo; cahalboan.
TOMA. *f.* Pag cuha; pag carauat.—Pacacuha sin bongto etc., sa mga pag auay.—Una toma de quina. Usa ca pag inum sin tambal nga quina.—Toma posesión. Pagnicarauat.
TOMADA. *f.* Pacacuha sin bongto etc., sa mga pag auay.
TOMADERO. *m.* Caratinan, carap-tanan.—Conot conot sin mga biste.
TOMADOR, RA. *adj.* Macuha, macarauat.—*s.* Paracuha, paracarauat.—*m. Mar.* Pisi nga gamit sin pag locot sa mga layag.
TOMADURA. *f.* Pag cuha, pag carauat.—Usa ca pag inum, etc.
TOMAJÓN, NA. *s.* Parapanguha; parainum, etc.
TOMAR. *a.* Pag cuha; pag catin, pag caput.—Pag carauat.—Pacacuha sin bongto etc., cún dao sa mga pag auay.—Tomar tinta con la pluma. Pag tolnob san pluma.—Tomar agua de la fuente. Pag alug.—Tomar chocolate. Pag inum sin socolate.—Pag cauat.—Pag haohao.—Pag saclin.—Pag sicmit.—Tomar descanso. Pag pahuay.—Tomar la pluma. Pag surat.—Tomar la aguja. Pag tahi.—Tomar á uno en su compañía. Paopud.—*Mar.* Pag hapit, pag abut sin pondohan.—*r.* Tomar ó cubrirse de moho ú orín. Tinataehan.—Tomarla con uno. *fr.* Pag patuc patuc sa iya.—Tómate ésa. *expr. fig.* y *fam.* Hiyota, hiyocat, hoyocat.
TOMAR prestado. Angcat; huram.
TOMAR ó apropiarse alguna cosa. Angcon, ancon, amcon.
TOMAR parte en conversación, etc. Banghag, sarambag.
TOMAR con la punta de los dedos. Podiot.
TOMAR con el pulgar é índice. Quibit.
TOMAR con las manos unidas por abajo y abiertas por arriba. Saclolo.
TOMAR platos del vasar, etc. Gauad.
TOMAR buyo. Pag mama.
TOMAR un camino por otro. Lipas, simang.
TOMAR apretando la mano. Caromcom.
TOMAR el sol. Aninag, paadlao.
TOMAR tabaco por las narices. Pag sing hoc.
TOMAR con tenazas. Pag quipit, pag quimpit.
TOMAR el perro á la perra. Talang.
TOMAR muchos de un montón, etc. Pag inangconay.
TOMAR remedio para sudar. Oslob, atolob, pag pahulas, pag pabalbas.
TOMATE. *m.* Camates.
TOMATERA. *f.* Tanum nga camates.
TOMENTO. *m.* Gomon sin lino, etc.
TOMENTOSO, SA. *adj.* Gomonon.
TOMILLAR. *m.* Catomiyohan.
TOMILLO. *m.* Banua nga tomiyo, mahamut ngan itarambal.
TOMINEJA. *f.* Tamsi nga tombeja.
TOMINEJO. *m.* Tamsi nga tominejo.
TOMIZA. *f.* Pisi nga gutiay.
TOMO. *m.* Cadaco sa ano man nga lauas.—Libro.
TOMÓN, NA. *s. fam.* Parapanguba; parainum, etc.
TON. *m.* Sin ton ni son. Sin uaray mán...
TONADA. *f.* Tonada, carantahon; pag canta.
TONANTE. *p. a.* Madalug dug; malinti.—Magpapadalug dug; magpapalinti.
TONAR. *n. poét.* Pag dalug dug; pag linti.
TONDINO. *m.* Rabol rabol sa mga columna.
TONEL. *m.* Bariles nga daco.
TONELADA. *f.* Socol san cadac-an sin sacayán; socol san carga san sacayán.
TONELERÍA. *f.* Pag hibaro sin pag himo sin mga bariles.—Catungdanan san parahimo sin mga bariles.—Balay ó camalig nga guinbubuhatan san parahimo sin mga bariles.—*Mar.* Mga bariles, cabarilesan nga luran sa mga sacayán.
TONELERO. *m.* Parahimo sin mga bariles.
TONELETE. *m.* Bariles nga guti.—Bahag.
TONGA. *f. vid.* Tongada.
TONGADA. *f.* Potos, pipotos sin asucar, etc.—Igpapaletada.
TÓNICO, CA. *adj.* Tambal nga macacaiban sin saquit.
TONILLO. *m.* Tingug.
TONINA. *f.* Lomud nga isda.
TONO. *m.* Tono, tingug.
TONSURA. *f.* Pag arot.—Tonsura, siyapa nga grado, nga hatag sa Señor Obispo, sa mga maruruyag cumarauat sin orden.
TONSURAR. *a.* Pag arot.—Pag togot sin tonsura; pag carauat sin tonsura.
TONTADA. *f.* Tinapang lá nga pag polong cún pag buhat bá.
TONTAINA. *com. fam.* Tapang lorong.
TONTAMENTE. *adv. m.* Tapang gud, lorong gud.
TONTEAR. *n.* Pag tinapang, pag pacalorong.
TONTEDAD. *f. vid.* Tontería.
TONTERA. *f. fam. vid.* Tontería.
TONTERÍA. *f.* Catapang, calorong, catontohan.—Tinapang lá nga pag polong cún pag buhat bá.
TONTO, TA. *adj.* Tapang, lorong; bauang, buang, bongug, buog, dongo, hongug, ngo ngo, palengque, palong palong, lorong lorong.
TONTUELO, LA. *adj.* Lorong lorong, dorodongo, paropalengque.
TONTUNA. *f. vid.* Tontería.

¡TOP! ¡TÁ!
TOPA. *f. Mar.* Motón.
TOPACIO. *m.* Bato nga mahal ug madulao.
TOPADA. *f.* Pag sungay, pag songgo an mga carnero, etc.
TOPADIZO, ZA. *adj.* Mahitapo, mabagat.
TOPADOR, RA. *adj.* Masonggo.
TOPAMIENTO. *m.* Pag songgo.—Pag hitapo.
TOPAR. *a.* Pag songgo.—Pag sampac; pag intoc; pag ampac.—Pag hitapo.—Pacaagui san guinbibiling.
TOPARCA. *m.* Dato, ponoan sin bongto ó diri damo nga mga bongto.
TOPARQUÍA. *f.* Pag cadato, pag caponoan ug an tuna nga sacop sa iya gahum.
TOPE. *m.* Songgo, pagsonggo.—Intoc, pag intoc.—Caulangan.—Suhay, pag susuhay.—*fig.* Cacurian. *Mar.* Catapusan san toladoc.
TOPERA. *f.* Boho sa tuna nga guinbubuhat san mananap nga topo.
TOPETADA. *f.* Pag songgo an mga carnero, etc.—Hipacdol, hipantuc.
TOPETAR. *a.* Pag sungay, pag songgo an mga carnero.—Hipacdol, hipantuc.
TOPETÓN. *m.* Songgo; hipacdol, hipantuc.
TOPETUDO, DA. *adj.* Masonggo.
TÓPICO, CA. *adj.* An tungud sa usa nga rugal.—*m.* Tambal ó bolong sa gauas lá.—*Ret.* Arampoan.
TOPINARIA. *f.* Hubag sa oló.
TOPINERA. *f. vid.* Topera.
TOPO. *m.* Mananap nga sugad sin yatot, natatabo ban an iya mata san panit, ug nabubuhi sa ilarum sa tuna.—*f.* y *fam.* Tauo nga masonggo bisan di in, cay diri ná naquita, etc.—*fig.* y *fam.* Tauo nga halipot an iya sarabutan.
TOPOGRAFÍA. *f.* Pag hibaro sin pag lagda ug paghatag sin casayoran hionong sin ano man nga tuna nga diri haluag caopay.
TOPOGRÁFICAMENTE. *adv. m.* Alagad sa topografía.
TOPOGRÁFICO, CA. *adj.* An tungud ó canan topografía.
TOPÓGRAFO. *m.* An maaram sin topografía.
TOQUE. *m.* Pag cap cap; pag caput. *vid.* Tocar.—Pag bag ting sin lingganay; pag toc toc sin guimbal; pag talugtan, pag bayug.—Pag sanghid sin bulauan, etc.—Sang hiran.—*fig.* Pag basi ó pag sulay sa bisan sin-o.—*fig.* Pag hayag, in hinahayagan an tauo sa Dios. *fig.* y *fam.* Pag sontoc.
TOQUEADO. *m.* Pag pac pac sa camut, etc.; pag basal.
TOQUERÍA. *f.* Mga panapton nga itarahub sa olo.—Catungdanan san parabablon siton nga mga panapton.
TOQUERO, RA. *m.* y *f.* Parahablon sin mga panapton nga itarahub sa olo.—Parabaliguia siton nga mga panapton.
TOQUILLA. *f.* Sab-ong sin calo.—Podong nga gamit sa mga babaye sa liug cún sa oló bá.
TORA. *f.* Bubis sa mga judio.—Libro sa mga casugoanan san mga judio.
TORA. *f.* Todo todo nga binubutangan sin mga pabotohun.
TORÁCICO, CA. *adj.* An tungud ó canan dughan.
TORADA. *f.* Catodohan.
TORAL. *adj.* An labao, may carig-onan, sinasarigan.
TÓRAX. *m.* Dughan.
TORBELLINO. *m.* Aliporos, alimpoporos nga hangin, bohaui nga hangin.—*fig.* Cadam-an.
TORCA. *f.* Lungib.
TORCAL. *m.* Calungiban.
TORCAZ. *adj.* Tamsi nga balud.
TORCAZO, ZA. *adj.* Tamsi nga balud.
TORCE. *f.* Talicara.
TORCECUELLO. *f.* Tamsi nga torececuello.
TORCEDERO, RA. *adj.* Balico, barihas.—Garamiton nga gamit sin pag palubag, pag pabalico, etc.
TORCEDOR, RA. *adj.* Mabalico.—Mabarihas.—Malico, malico lico.—*s.* Paralubid; paratabid, parabirie.—Parapisi.—*m.* Tabiran; lubiran.
TORCEDURA. *f. vid.* Torcer.
TORCER. *a.* Pag pisi.—Pag lubid; pag tabid.—Pag lubag.—Pag biric.—Pag labag.—Baloc; barihas; biloc.—Halag; hilig.—Pico.—Pilay.—Pil-ooc.—Piuoc.—Quindot.—Sibod.—Sulbid.—Toribas.—Lisic.—Lambid.—Lingi; lingig.—Uol uol; uong uong; bauod.—Lico, lico-lico.—Pag biriquis.
TORCER la vista. Liric.
TORCER la boca. Quiuit.
TORCIDA. *f.* Pabilo sin lampara cún candila bá.
TORCIDAMENTE. *adv. m.* Balico gud; barihas gud; lico gud.
TORCIDILLO. *m.* Igagama nga linubid ó tinabid.
TORCIDO. *m.* Corocud nga matam-is.—Alaesio nga macucuha san baga sapal san ubas, in tutubigan ngan ipitan an mao nga sapal.
TORCIDO, DA. *p. p.* Balico; barihas; baco; taloc; baringig; bariquig; turibas.—Halag; hilig.—Couad; tuad; quiguid; coroctol; alicauit; bauog; bauod.—Lico, lico lico.—Ticó.
TORCIJÓN. *m.* Tigda ug dali lá nga camasool sa tiyan.—Saquit nga camaol-ol sa tiyan nga baga nabibirie an tinae.
TORCIMIENTO. *m.* Cabalico, pag cabalico, etc.—*fig.* Pag simang sa caopayan, pag gapil sa carautan.
TORCULADO. *m.* Garamiton nga may mga roseas.
TÓRCULO. *m.* Ipitan nga guti.
TORCHO. *adj.* Puthao nga binugsa.
TORCHUELO. *adj.* Puthao nga binugsa.
TORDELLA. *f.* Tamsi nga daransiang.
TÓRDIGA. *f.* Tinabas sin anit.
TORDILLEJO, JA. *adj.* Busag ngan sin itum.
TORDILLO, LLA. *adj.* Busag ngan sin itum.
TORDO. *m.* Tamsi nga daransiang.
TORDO, DA. *adj.* Busag ngan sin itum.
TOREADOR. *m.* An maquiquiauay sa mga todo nga baca.
TOREAR. *n.* Paquiauay sa mga todo nga baca.—Pag patigub sa mga todo nga baca sa mga baca nga babaye.—*fig.* Baga pag tiao tiao ó pag dorogas sa igcasitauo.
TOREO. *m.* Pag paqui auay sa mga todo nga baca.—*fig.* Pag tiao tiao, pag dorogas.
TORERO. *m.* An maquiqui auay sa mga todo nga baca.
TORETE. *m.* Nate nga lalaqui sin baca.
TORGA. *f.* Baga baliug nga cahuy nga iguinba baliug sa mga cabactinan, etc.
TORIL. *m.* Pasluran sa mga todo nga baca.
TORIONDEZ. *f.* Pag hilas las, pag himaga.
TORIONDO, DA. *adj.* Hilas las, himaga.
TORLOROTO. *m.* Torotót.
TORMELLERA. *f* Cababtohan.
TORMENTA. *f.* Onos, boranos.—Baguio.—*fig.* Cacurian, casaquitan.
TORMENTARIO, RIA. *adj.* An tungud ó canan mga higamit sin paquig auay.
TORMENTILLA. *f.* Banua nga itarambal.
TORMENTO. *m.* Pag sáquit; pacasáquit.—Casaquitan. Cacurian.

TORMENTOSO, SA. *adj.* Uranus; baguiohun.
TORMO. *m.* Pangpang, bato nga hataas.
TORNA. *f.* Pag uli san inangcat ó hinuram; pag uli san quinauat.—Calc nga aguian sin tubig.—*pl.* Bayad; balos.—Pag uli.
TORNABODA. *f.* Adlao nga masonud san adlao nga iguinecasal san tauo; panagtauo sa mao nga adlao.
TORNACHILE. *m.* Sili nga daco.
TORNADA. *f.* Pag uli, pag balic ná.—Pag carocadto.
TORNADIZO, ZA. *adj.* Malain lain sin pag hunahuna, etc.
TORNADO. *m.* Barobaguio.
TORNADURA. *f.* Pag uli san inangcat ó hinuram; pag uli san quinauat.—Pag uli, pag balic ná.
TORNAGUÍA. *f.* Carigonan nga sinurat ó minolde.
TORNAR. *a.* Pag uli san inangcat ó quinauat.—Pag uli, pag balic ná.—Pag liuat sin pag siring.
TORNASOL. *m.* Banua nga girasol.—Bislao.
TORNASOLADO, DA. *adj.* Mabibislao.
TORNASOLAR. *a.* Pag bislao.
TORNATIL. *adj.* Tinurno, inalinsosoan.—*poét.* Malupad lupad; mabiric biric.
TORNAVIAJE. *m.* Pag lacat ug pag uli mán sa guinic-nan.
TORNAVIRÓN. *m.* Pag tampaling.
TORNAVOZ. *m.* Atup atup ó langit langit sin ualihan.
TORNEADOR. *m.* Paratorno, para alinsoso.—Paraauay sa pag torneo.
TORNEANTE. *p. a.* Matorno, maalinsoso.—Maauay sa pag torneo.
TORNEAR. *a.* Pag torno, pag alinsoso, pag alisoso.—*n.* Pag biric.—Pag auay sa pag torneo.
TORNEO. *a.* Pag auay, cundi nangangabayo an mga tauo ug naguiguilanat lanat.—Pag torneo, auay auay sa pag torneo.
TORNERA. *f.* Babaye nga monja nga bantay sa torno.
TORNERÍA. *f.* Catungdanan sin paratorno; balay ó camalig nga buruhatan san paratorno.
TORNERO. *m.* Paratorno, paraalinsoso.—Tauo nga surugoon sa mga monja.
TORNILLERO. *m. fam.* Soldados nga mapalaguio.
TORNILLO. *m.* Torniyo.—*fig.* y *fam.* Pag palaguio sin soldados.
TORNIQUETE. *m.* Garamiton sin pag sada san dugo sa mga casam-dan, etc.
TORNISCÓN. *m. fam.* Pag tampaling.
TORNO. *m.* Birican.—Tornohan.
TORO. *m.* Todo. *pl.* Catodohan.
TORONJA. *f.* Baga aslum.
TORONJIL. *m.* Banua nga itarambal.
TORONJINA. *f.* Banua nga itarambal.
TORONJO. *m.* Cahuy nga aslum.
TOROSO, SA. *adj.* Macosog, mabacud.
TOROZÓN. *m.* Tigda nga camasool sa tiyan; saquit nga camaol-ol sa tiyan;
TORPE. *adj.* Cumam, baga mabug-at, dupalug, mahinay hinay nga ora ora.—Culang sin cabatiran.—Cablas sin sarabutan.—Malao-ay, mangilad.
TORPEDO. *m.* Isda nga torpedo.—Pabotohun nga torpedo nga gamit sa ilarum sa mga tubig.—Sacayán nga torpedo.
TORPEMENTE. *adv. m.* Mahinay hinay nga ora ora.—Malao-ay gud, mangilad gud.
TORPEZA. *f.* Cahinay hinay nga ora ora; baga camabug-at.—Caculang sin cabatiran.—Cacablas sin sarabutan.—Camalao-ay, camangilad.
TORPOR. *m. Med.* Saquit nga baga camabug-at sa lauas.
TORRADO. *m.* Sinang lag nga garbansos.

TORRAR. *a.* Pag sang lag.—Pag sugba.—Pag asal.—Pag tomo.
TORRE. *f.* Baluarte.—Torre sa mga singbahan.
TORREAR. *a.* Pag libut sin mga baluarte san bongto basi mag marig-on.
TORREFACCIÓN. *f.* Pag sang lag.
TORREJÓN. *m.* Torre nga guti; baluarte nga guti.
TORRENCIAL. *adj.* Masolug caopay.
TORRENTE. *m.* Baha; casul-gan in may baha.—*fig.* Cadamo.—Torrente de voz. Cadaco sin tingug.
TORRENTERA. *f.* Cahibangan sin tuna.
TORREÓN. *m.* Baluarte nga daco.
TORRERO. *m.* Bantay sin baluarte.
TORREZNADA. *f.* Tamboc sin babuy nga piniritos.
TORTEZNERO. *adj. fam.* Tauo nga hubia ug maquicaon.
TORREZNO. *m.* Guibay nga tamboc sin babuy nga piniritos cun piritoson pá.
TÓRRIDO, DA. *adj.* Mapaso caopay.
TORRIJA. *f.* Adlip nga tinapay nga hinohorum anay sin alaesio etc., ngan pinipritos sin manteca cún lana bá.
TORRENTERA. *f.* Butay.
TORRENTERO. *m.* Butay.
TORSIÓN. *f. vid.* Torcer.
TORSO. *m.* Lauas sin tauo tauo.
TORTA. *f.* Tinapay nga torta nga may lana, bunay, alaesio, etc.
TORTADA. *f.* Tinapay nga torta nga daco nga may solud nga carne, bunay, etc.
TORTEDAD. *f.* Cabuta.
TORTERA. *f.* Garamiton nga tumbaga nga gamit sa mga cosina.
TORTICERAMENTE. *adv. m.* Suahi gud.
TORTICERO, RA. *adj.* Masuahi.
TORTICOLI. *m. Med.* Masool ó hubag sa liug.
TORTILLA. *f.* Tortiya nga bunay.—Hacerse tortilla una cosa. *fr. fig.* Pusá, napusá, naboong.
TÓRTOLA. *f.* Toc mon; manatad.
TÓRTOLO. *m.* Toc mon nga lalaqui.
TORTOR. *m. Mar.* Pisi.
TORTOZÓN. *m.* Ubas nga tortosón.
TORTUGA. *f.* Pauican; anoliban, alaniban.—Tortuga que ya tiene conchas vistosas ó carey. Carahan.—Tortuga hembra. Uliban.
TORTUOSAMENTE. *adv. m.* Lico lico gud.
TORTUOSIDAD. *f.* Calico lico; cabaringig.
TORTUOSO, SA. *adj.* Lico lico, maiico lico; mabaringig.
TORTURA. *f.* Calico lico; cabalico.—Casáquit, casaquitan, cacurian.
TORVISCO. *m.* Banua nga torvisco.
TORVO, VA. *adj.* Mabangis, mapintas; macalilisang, macaharadluc.
TORZADILLO. *m.* Linubid.
TORZAL. *m.* Linubid.
TORZÓN. *m.* Saquit nga camasool sa tiyan.
TORZONADO, DA. *adj.* Mananap nga sinosool an san tiyan.
TOS. *f.* Coy coy; batuc; obo.
TOSCA. *f.* Bato nga masugad sin palanas.
TOSCAMENTE. *adv. m.* Maraut gud nga pag cabuhat, garang gasang gud.—Tinimaua gud.
TOSCO, CA. *adj.* Maraut nga pag cabuhat, magarang gasang.—*fig.* Tinimaua.
TOSEGOSO, SA. *adj.* Binabatuc, batocon; guin oobo.
TOSER. *n.* Obo; batuc; igham.—No hay quien le tosa. Uaray maato sa iya.—Coy coy.
TOSIDURA. *f.* Pag obo; pag batuc; pag igham.

TOSIGAR. *a.* Pag hilo.
TÓSIGO. *m.* Hilo.
TOSIGOSO, SA. *adj.* Hiniloan.
TOSIGOSO, SA. *adj.* Binabatuc, batocun; guin oobo.
TOSQUEDAD. *f.* Camaraut nga pag cabuhat, cagarang gasang.—Catinimaua.
TOSTADA. *f.* Adlip nga tinapay nga sinasanglag.—Pegar una tostada á uno. *fr. fig.* y *fam.* Pag pacaraut sa iya; pag limbong sa iya.
TOSTADO, DA. *p. p.* Sinanglag; tinubud.—Tostado del sol. Namomolatoc san adlao.—*m.* Pag sugba sa calayo, pag dang dang.
TOSTADOR, RA. *adj.* Mag parasanglag; mag parasugba; mag paradang dang.—*m.* Sanglagan.
TOSTADURA. *f.* Pag dang dang, pag sugba.
TOSTAR. *a.* Pag dang dang, pag sugba sa calayo.—Pag paso, in mapaso caopay an adlao.—Pag tomo.—Pag asal.—Tostar arroz verde. Ahao.
TOSTÓN. *m.* Garbansos nga sinanglag.—Sopas sin tinapay nga sinanglag.—Pasi nga inasal.
TOTAL. *adj.* Ngatanan, sabid.—*m.* An cuha sa mga caisipan, etc.
TOTALIDAD. *f.* Cadam-an.
TOTALMENTE. *adv. m.* Ngatanan gud; sabid gud.
TOTILIMUNDI. *m.* Caban nga may solud nga mga tauo tauo ug iba pá nga quiritaon.
TOTOVÍA. *f.* Tamsi nga totovia.
TOVA. *f.* Tamsi nga tova.
TOXICAR. *a.* Pag hilo.
TÓXICO, CA, *adj. Med.* Macahihilo.—*m.* Hilo.
TOXICOLOGÍA. *f.* Casayoran sa mga macahihilo.
TOXICOLÓGICO, CA. *adj.* An tungud ó canan toxicologia.
TOZA. *f.* Panit sin cahuy.—Tood sin cahuy.
TOZAL. *m.* Pung cay.
TOZAR. *n.* Pag songgo an mga carnero.
TOZO, ZA. *adj.* Pandacan nga tauo, mayahon nga tauo.
TOZOLADA. *f.* Pag dabal sa tang cogo, sa ting dol.
TOZOLÓN. *m. vid.* Tozolada.
TOZUDO, DA. *adj.* Socnitan, sucuahi.
TOZUELO. *m.* Tang cogo, ting dol.

TR

TRABA. *f.* Pisi nga higot sa mga teel san mga hayop.—*fig.* Caulangan.
TRABACUENTA. *f.* Sala ó sayop sin pag cuenta ó pag isip.—*fig.* Suhay, pag susuhay sin polong.
TRABADERO. *m.* Cagapusan sa teel, hirigotan sa teel cun dao cabayo, etc.
TRABADO, DA. *adj.* Hayop nga himusag an mga teel.—*fig.* Macosog, mabacud.
TRABADURA. *f.* Pag padocot, pag patigub.—Pag higot sin pisi sa mga teel.—Pag paespeso.—Pag suhay; pag ticang sin pag auay.—Pag lingi, pag lingig sin lagadi.
TRABAJADAMENTE. *adv. m.* Macuri gud.
TRABAJADO, DA. *adj.* Binubutlao, binubudlay.
TRABAJADOR, RA. *adj.* Buhatan, calapan, cohoy, toctocan nga paraoma, comhoy mag oma, coham, mangoham.—*pl.* Mga mag buruhat.—*s.* Parabuhat, paraalayon sin buhat.
TRABAJAR. *n.* Pag buhat.—Pag pulauas.—Hurab.—Pag bacas.
TRABAJAR despacio. Bariauot.
TRABAJAR poco y de mala gana. Buyan buyan.
TRABAJAR en vano. Habo habo.
TRABAJAR con ahinco. Hurig pot.
TRABAJAR á medias con otro. Nahon.
TRABAJAR con ligereza. Hali hali.
TRABAJAR de noche. Agma.
TRABAJO. *m.* Buhat; pag buhat.—Pag carital; carital; caritalan.—*fig.* Caulangan.—*fig.* Cacurian, casiquitan.
TRABAJOSAMENTE. *adv. m.* Macuri gud, masáquit gud.
TRABAJOSO, SA. *adj.* Macuri, masáquit.—*fig.* Masinaquit-non.
TRABAJUELO. *m.* Cacurian.
TRABAMIENTO. *m. vid.* Trabar.
TRABANCO. *m.* Tangcol sin ayam.
TRABAR. *a.* Pag patigub: pag pasigo.—Pag gapus: pag higot sin pisi sa teel san mga hayop.—Pag pasan c, pag malapoyot.—Pag susuhay; pag ticang sin pag auay.—Pag lingi, pag lingig sin lagadi.—Pag dacop; pag capue, pag catin.
TRABAZÓN. *f.* Sinumpayan, guinsumpayan; casigohan; casumpayan.
TRABE. *f.* Sapiyan; sablayan.
TRÁBEA. *f.* Biste nga hatauig.
TRABILLA. *f.* Tinabas nga anit cun panapton nga tood sa sarual basi diri maló ló.
TRABÓN. *m.* Buclao nga puthao nga gamit sa teel sa mga cabayo, etc.
TRABUCA. *f.* Pabotohun, rebentador.
TRABUCACIÓN. *f.* Pag alimbucay; pag liscad.—*vid.* Trabucar.
TRABUCADOR, RA. *s.* Paraalimbucay; paraliscad.
TRABUCAR. *a.* Pag alimbucay; pag liscad.—*fig.* Pag hiborong.—*r.* Pag sala, pag sayop sin polong.
TRABUCAZO. *m.* Pag buhi sin lut hang nga trabuco.—Pamusil sin trabuco.—*fig.* y *fam.* Culba, calas.
TRABUCO. *m.* Garamiton nga gamit sa pag auayan sin pag batac sin mga bato.—Lut hang nga halipot sin pusil cundi haluag
TRABAQUETE. *m.* Garamiton nga gamit sa mga pag auayan sin pag batac sin mga bato.
TRÁCALA. *f.* Limbong.
TRACALERO, RA. *adj.* Malimbong.
TRACAMUNDANA. *f. fam.* Pag tagalio sin mga talagudti.—*fam.* Aringasa, ngiras.
TRACCIÓN. *f.* Pag dara; pacadara.
TRACIAS. *m.* Canauay nga hangin.
TRACISTA. *adj.* Malarang; malad-nganon.—*fig.* Malimbong caopay.
TRACTO. *m.* Tuig nga nag lalacat ó inagui ná.—Tracto nga carantahun sa sing bahan, nga pinangangadie man san Padre nga nag mimisa.
TRADICIÓN. *f.* Lito lito; pag calito lito.—*For.* Paghatag.
TRADICIONAL. *adj.* An tungud ó canan pag calito-lito.—Binabatasan, binabatasanan.
TRADICIONALMENTE. *adv. m.* Sa pag calito lito gud.
TRADUCCIÓN. *f.* Pag houad, pag houad sin lain nga pamolong.—Hinuad sin lain nga pamolong.—Cahologan.
TRADUCIBLE. *adj.* Sadang pag huaron sin lain nga pamolong.
TRADUCIR. *a.* Pag sacal, pag huad, pag huad sin lain nga pamolong.—Pag quinatsila san linatin, pag binisaya san quinatsila, etc.—*fig.* Pag agutato.
TRADUCTOR, RA. *s.* Parahuad sin lain nga pamolong.
TRAEDIZO, ZA. *adj.* Madadara, sadang pag dad-on.
TRAEDOR, RA. *s.* Paradara.
TRAEDURA. *f.* Pag dara.
TRAER. *a.* Pag dara; pag dolong; pag baquintol; pag-

hatud.—Pag pacabig.—Traer ejemplos. Pag batang sin mga pananglitan; pag damo sin mga pananglitan.—Trolgo un pleito con Felipe. May cami cati pongan ngan si Felipe.

TRAER noticias. Barita, bahug.

TRAER y llevar el viento una cosa. Calaycay; palidpalid.

TRAER alguna cosa pendiente de la cabeza y á las espaldas. Tuedo.

TRAFAGADOR. *m.* Paracomersio, parapangita.

TRAFAGANTE. *p. a.* Macocomersio, mag papangita.

TRAFAGAR. Pag comersio, pag pangita, pag corocomersio.

TRÁFAGO. *m.* Pag comersio, pag corocomersio, pag pangita.—Mga calibangan nga nacacabutlao.

TRAFAGÓN, NA. *s.* Paracomersio, parapangita sin ongud.

TRAFALGAR. *m.* Panapton nga tingcal nga gamit sin pag aporro.

TRAFALMEJO, JA. *adj.* Caray cahadluc, culang sin catahud.

TRAFICACIÓN. *f.* Pag comersio, pag pangita.

TRAFICANTE. *p. a.* Macocomersio, mag papangita.—*s.* Paracomersio, parapangita.

TRAFICAR. *n.* Pag comersio, pag pangita.

TRÁFICO. *m.* Pag comersio, pag corocomersio, pag pangita.

TRAGACANTA. *f.* Cahuy cahuy nga tragacanta.

TRAGACANTO. *m.* Cahuy cahuy nga tragacanto.

TRAGACETE. *m.* Baga pana.

TRAGADERAS. *f. pl.* Totol-nan.—Tener una buenas tragederas. *fr. fig.* y *fam.* Torooron nga tauo, bisan ano an ig sumat sa iya natuod lá.

TRAGADERO. *m.* Totol-nan.—Boho ó bito nga aguian ó baga sorop sopan sin tubig.—Tener uno buenos tragaderos. *fr. fig.* y *fam.* Toro oron nga tauo, bisan ano an ig sumat sa iya natuod lá.

TRAGADOR, RA. *adj.* Malamon, maquicaon.

TRAGAFEES. *m.* Paralimbong.

TRAGAHOMBRES. *m. fig.* y *fam.* An papacalalaqui, nag papacamaisug.

TRAGALDABAS. *com. fig.* y *fam.* Paralamon, paracaon sin damo.

TRAGALEGUAS. *com. fig.* y *fam.* An malacsi lumacat.

TRAGALUZ. *m.* Taramboán sa mga atop ó bobong basi omagui an capaua.

TRAGAMALLAS. *com. fig.* y *fam.* Paralamon, paracaon sin damo.

TRAGANTADA. *f.* Pag inum sin damo sa usa lá ca pag tol-on.

TRAGANTE. *p. a.* Matol-on.—Malamon, maquicaon.—*Metal. m.* Aguian san laga ngadto san asohan.

TRAGANTÓN, NA. *s.* Paralamon, paracaon sin damo, parainum sin damo.

TRAGANTONA. *f. fam.* Mag calain lain nga mga caran-on.—Pag tol-on sa dao capirit.

TRAGAR. *a.* Pag tol-on.—Pag lamon, pag lamud, pag lamoy, pag lamay, pag talamon, pag caon sin damo.

TRAGAVIROTES. *m. fig.* y *fam.* An nag paparayao.

TRAGAZÓN. *f.* Pag caon sin ora ora, cabosog.

TRAGEDIA. *f.* Comedia nga macaharadluc ug macalilisang an mga asoy ó mga caagui.—Casayoran sin mga macaharadluc ug macalilisang nga mga pag caagui.—Casugad, caagui nga macaharadluc ug macalilisang.

TRÁGICAMENTE. *adv. m.* Maraut ngagayud.

TRÁGICO, CA. *adj.* An tungud ó canan tragedia.—*s.* Paraasoy sin macaharadluc ug macalilisang nga mga caagui.—Paracomedia sin macaharadluc ug macalilisang nga mga pag caagui.—*adj. fig.* Macaharadluc, macalilisang.

TRAGICOMEDIA. *f.* Comedia.

TRAGICÓMICO, CA. *adj.* An tungud ó canan tragicomedia.

TRAGO. *m.* Tol-on, usa ca tol-on.—*fig.* y *fam.* Cacurian, casaquitan.—Á tragos. *m. adv. fig.* y *fam.* Hinay hinay.

TRAGÓN, NA. *adj.* Malamon, maquicaon.

TRAGONERÍA. *f.* Camaquicaon.

TRAGONÍA. *f.* Camaquicaon.

TRAGONTINA. *f.* Banua nga tragontina.

TRAICIÓN. *f.* Pag limbong, in guintatalapas an mga saad nga pag tutumanon cunta.—Pag budhi; pag lingo; pag calit.

TRAICIONAR. *a.* Pag limbong.—Pag budhi; pag lingo; pag calit.

TRAICIONERO, RA. *adj.* Malimbong.—Mabudhi, budhion, malingo, macalit.

TRAÍDA. *f.* Pag dara.

TRAÍDO, DA. *adj.* Dugnit nga guinamit ná.

TRAIDOR, RA. *adj.* Malimbong.—Mabudhi, mabudhion, malingo, macalit.

TRAIDORAMENTE. *adv. m.* Limbong gud.—Budhi gud, lingo gud, calit gud.

TRAÍLLA. *f.* Higot sin ayam.—Lubid; tabid.

TRAILLAR. *a.* Pag patag sin tuna.

TRAIÑA. *f.* Pag oyud; baring; bitana.

TRAITE. *m.* Pag pahinlo sa mga panapton nga paño.

TRAJE. *m.* Biste, biste nga amoy binabatasan.

TRAJEAR. *a.* Pag biste, pag hatag sin mga biste.

TRAJÍN. *m.* Pag hacot sin mga género, etc.—Pag uli uli.—Pag dara sin mga género, etc.

TRAJINANTE. *p. a.* Magparahacot sin mga género; magparadara sin mga género.—*m.* An nagdadaradara sin mga iparalit.

TRAJINAR. *a.* Pag hacot, pag dara dara sin mga género ó mga iparalit.—Pag uli uli.

TRAJINERÍA. *f. vid.* Trajinar.

TRAJINERO. *m.* Para dara dara sin mga iparalit.

TRAJINO. *m. vid.* Trajin.

TRALLA. *f.* Pisi.

TRALLETA. *f.* Pisi.

TRAMA. *f.* Lagda.—*fig.* Limbong, larang nga paglimbong.

TRAMADOR, RA. *adj.* Malagda sa mga pag hablon.—*fig.* Malimbong.

TRAMAR. *a.* Pag lagda, pag cubal, pag hablon.—*fig.* Pag limbong, pag larang sin pag limbong ó pag calit.

TRAMITACIÓN. *f.* Pag buhat sin mga diligensia sugad san caangayan.

TRÁMITE. *m.* Pag caagui.—Mga turumanon sa ano man nga guintutuyo ngada san catapus.

TRAMO. *m.* Bahin.—Balitang.

TRAMOJO. *m.* Dagami sin trigo, an dapit sa pono.—Dagami sin trigo nga gamit sin pag cod cod san opong.—*fam.* Cacurian.

TRAMONTANA. *f.* Amihan.—*fig.* Cabuao; capalabilabi; camadasig.—Perder la tramontana. *fr. fig.* y *fam.* Baga natutuyao sin casina.

TRAMONTANO, NA. *adj.* An aadto sa luyo sin mga cabuquiran.

TRAMONTAR. *n.* Pag cadto sa luyo.—Pag tonud san adlao.—*r.* Palaguio.

TRAMOYA. *f.* Máquina nga gamit sa mga comediahan sin pag paquita sin mga orosahun.—*fig.* Limbong, bua.

TRAMOYISTA. *m.* Parahimo sin mga máquina nga

gamit sa mga comediahan, nga iya man minamangnoan.—*com. fig.* Tauo nga malimbong, buaon.
TRAMPA. *f.* Gahit; liong; langub; atub; auang; belaho; padiong; palayug; pilpig; carang; alugpit.—Limbong, bua.
TRAMPAL. *m.* Danao; halbo, cahalboan; calagyan.
TRAMPANTOJO. *m. fam.* Limbong, pag limbong.
TRAMPEADOR, RA. *s.* Paralimbong.—*adj.* Malimbong sa iva mga pag otang.
TRAMPEAR. *n. fam.* Pag limbong sa iya mga pagaro sin pag otang ó paghingcat sin salapi, etc.—*fam.* Pag patigayon.
TRAMPILLA. *f.* Taramboán nga guti.
TRAMPISTA. *adj.* Malimbong, buaon, diri mabayad.
TRAMPOSO, SA. *adj.* Malimbong, buaon.
TRANCA. *f.* Tranca sin sada, etc.—Cahuy.
TRANCADA. *f.* Pitad, pag pitad.—Pag dabal sin tranca ó cahuy.—En dos trancadas. *m. adv. fig.* y *fam.* Duha lá ca pag pitad aadto ná.
TRANCAHILO. *m.* Balighot.
TRANCANIL. *m. Mar.* Cahuy nga trancanel nga gamit sa mga sacayán.
TRANCAR. *a.* Pag tranca sin sada, etc.—*n. fam.* Pagpitad.
TRANCAZO. *m.* Pag dabal ó pag balbag sin tranca.
TRANCE. *m.* Casugad, caagui nga macuri.—Camatayon, orehe nga pag guinhaua.—*For.* Pag almoneda san mga manggad san tauo nga utangan.—Á todo trance. *m. adv.* Sin uaray calangánan.
TRANCENIL. *m.* Rayan dayan nga galón.
TRANCO. *m.* Pitad; calang; lacang; bacang.—Turun-banan sin puerta.
TRANCHETE. *m.* Cutsiyo nga halapad nga sugad sin bolo nga gamit san mga parahimo sin sapin.
TRANGALLO. *m.* Tangcol sin ayam.
TRANQUEAR. *n. fam.* Pag pitad; pag calang.
TRANQUERA. *f.* Alad.
TRANQUERO. *m.* Bato nga linabrahan.
TRANQUILAMENTE. *adv. m.* Maminǧao gud, murayao gud.
TRANQUILAR. *a.* Pag paminǧao, pag pamurayao.
TRANQUILAR. *a.* Pag badlis sin duduha nga barobadlis sugad sini ~~77~~
TRANQUILIDAD. *f.* Caminǧao, camurayao, pag cadaet.
TRANQUILIZAR. *a.* Pag minǧao, pag murayao.
TRANQUILO, LA. *adj.* Maminǧao, murayao.
TRANQUILLA. *f.* Limbong, baga pag cauat sa igcasitauo sin polong nga diri cunta igaasoy niya.
TRANQUILLÓN. *m.* Sacot sin trigo ngan sin senteno.
TRANSABUELO, LA. *m.* y *f.* Icaduha nga apuy.
TRANSACCIÓN. *f.* Pag casabut, pag sarabut nga guincacaarabuyonan san mga may caliponǧan.
TRANSATLÁNTICO, CA. *adj.* Sinisiring an mga tuna nga aadto sa luyo san dagat nga atlántico.—An tunǧud ó canan mao nga mga tuna.
TRANSBISABUELO, LA. *m.* y *f.* Icatolo nga apuy.
TRANSBORDAR. *a.* Pag halin ticang sa usa nga sacayán ngadto sin lain nga sacayán, etc.; pag pahalin.
TRANSBORDO. *m.* Pag halin; pag pahalin.
TRANSCENDENCIA. *f.* Galasguran.—Caritalan.
TRANSCENDENTAL. *adj.* Maabut; matapon.—Angay panginanohon anay cunta.
TRANSCENDENTE. *p. a.* Mahamot, mabahó; maopay an bahó.—Maolput an uaray anay sasabut.—Maabut; matapon.
TRANSCENDER. *n.* Hamut; bahó.—Olput, in maolput an diri pá sinasabut.—Abut; tapon.
TRANSCRIBIR. *v.* Pag houad, pag huad, pag sacal.
TRANSCRIPCIÓN. *f.* Pag houad, pag huad, pag sacal.
TRANSCRIPTO, TA. *p. p.* Hinouad, hinuad, sinacal.
TRANSCRITO, TA. *p. p.* Hinouad, hinuad, sinacal.
TRANSCURRIR. *n.* Agui.
TRANSCURSO. *m.* Pag casonud sonud san mga inaagui nga mga adlao.
TRANSEAT. Tangdo.
TRANSEUNTE. *adj.* Dumoroong.—Maagui lá.—Umaragui.
TRANSFERENCIA. *f.* Pag halin.—Pag langan, paglangan langan.—Pag toing; pag toclin.
TRANSFERIBLE. *adj.* Sadang itoing, sadang icadto sin lain.
TRANSFERIDOR, RA. *adj.* Mahalin.—Malangan, malangan langan.—Matoing; matoclin.
TRANSFERIR. *a.* Pag halin.—Pag langan, paglangan-langan.—Pag toing; pag toclin; pag togot.
TRANSFIGURABLE. *adj.* Mabalhin sin daguay, maliuat sin cahimo.
TRANSFIGURACIÓN. *f.* Pag balhin sin daguay, pagliuat sin cahimo.
TRANSFIGURARSE. *r.* Pag balhin sin daguay, pagliuat sin cahimo.
TRANSFIJO, JA. *adj.* Linagbas, tinahus, linahus.
TRANSFIXIÓN. *f.* Pag lagbas, pag tahus, pag lahus; pacalagbas, pacatahus, pacalahus.
TRANSFLORAR. *a.* Pag pintar.
TRANSFLOREAR. *a.* Pag pintar san bulauan, salapi, etc.
TRANSFORMACIÓN. *f.* Pag liuat sin cahimo.—Pagliuat sin batasan.
TRANSFORMADOR, RA. *adj.* Maliuat sin cahimo.—Maliuat sin batasan.
TRANSFORMAMIENTO. *m.* Pag liuat sin cahimo.—Pag liuat sin batasan.
TRANSFORMAR. *a.* Pag liuat sin cahimo.—*r.* Pagliuat sin batasan.
TRANSFORMATIVO, VA. *adj.* Macacaliuat.
TRANSFREGAR. *a.* Pag comos, pag comos comos.
TRANSFRETANO, NA. *adj.* Tabocnon.
TRANSFRETAR. *a.* Pag taboc sin dagat.—*n.* Hiluag.
TRÁNSFUGA. *m.* Laguio, dalaag; an mapalaguio, madalaag.—*fig.* Mapagapil.
TRÁNSFUGO. *m. vid.* Tránsfuga.
TRANSFUNDICIÓN. *f.* Pag ipis sin hinay, pag houad, pag huad sin alacsio.—Pag paangbit.
TRANSFUNDIR. *a.* Pag ipis sin hinay, pag houad, pag huad sin alacsio, etc.—*fig.* Angbit, pag paangbit.
TRANSFUSIÓN. *f. vid.* Transfundición.—Pag pasolud sin dugo sa mga lauas.
TRANSGREDIR. *a.* Pag talapas, pag lapas sin sugo.
TRANSGRESIÓN. *f.* Pag talapas, pag lapas sin sugo.
TRANSGRESOR, RA. *adj.* Matalapas, matalapason, matalapas-non.—*s.* Paratalapas.
TRANSICIÓN. *f.* Pag liuat.—Baga pag tangdo, pagalagad.
TRANSIDO, DA. *adj.* Mabutlao, mabudlay; guinogotum.—*fig.* Mahicao, maimot.
TRANSIGENTE. *p. a.* Maalagad, matogot.
TRANSIGIR. *a.* Pag alagad, pag togot.
TRANSITABLE. *adj.* Sadang pag aguian.
TRANSITAR. *n.* Pag agui.
TRANSITIVO, VA. *adj. For.* Mabalhin.
TRÁNSITO. *m.* Pag agui.—Araguian.—Pag balhin.—Pahuayan.—Camatayon, cabonot.
TRANSITORIAMENTE. *adv. m.* Pag agui lá, uaray gud panginano.
TRANSITORIO, RIA. *adj.* Maagui lá.

TRANSLACIÓN. *f.* Pag halin; pag haclin.—Pag houad, pag huad, pag sacal.
TRANSLATICIAMENTE. *adv. m.* Higaday gud, higaray gaday gud.
TRANSLATICIO, CIA. *adj.* Higaday, higaray gaday.
TRANSLATIVO, VA. *adj.* Mabalhin.
TRANSLIMITACIÓN. *f.* Pag cadto ó pag agui sa lain nga tuna an mga casoldadosan, cay may togot mán.—Pag sugo sin mga casoldadosan sa lain nga tuna nga harani nga nag cacataquip basi mabulig sira san tauo nga pinanumuligan.
TRANSLIMITAR. *a.* Pag cadto ó pag agui sa lain nga tuna an mga casoldadosan cay may togot mán.
TRANSLUCIDEZ. *f.* Camainag, camatin-ao.
TRANSLÚCIDO, DA. *adj.* Mainag, matin-ao.
TRANSMARINO, NA. *adj.* Taboc non, taboc sin dagat.
TRANSMIGRACIÓN. *f.* Pag halin sa lain nga tuna.
TRANSMIGRAR. *n.* Pag halin sa lain nga tuna.
TRANSMISIBLE. *adj.* Sadang ig halin; sadang itogot, sadang ibilin.
TRANSMISIÓN. *f.* Pag halin.—Pag togot, pag bilin.
TRANSMITIR. *a.* Pag halin.—*For.* Pag togot, pag-bilin.
TRASMONTAR. *a.* Pag cadto sa luyo.—Pag tonud san adlao.—*r.* Palaguio.
TRANSMUDACIÓN. *f. vid.* Transmutación.
TRANSMUDAMIENTO. *m. vid.* Transmutación.
TRANSMUDAR. *a.* Pag halin.—Pag liuat.—Pag ocay-ocay.—Pag houad sin alacsio, etc.
TRANSMUTABLE. *adj.* Sadang maliuat.
TRANSMUTACIÓN. *f.* Pag liuat.
TRANSMUTAR. *a.* Pag liuat.
TRANSMUTATIVO, VA. *adj.* Macacaliuat.
TRANSMUTATORIO, RIA. *adj.* Macacaliuat.
TRANSPARENCIA. *f.* Camainag, camatin-ao.—Camasilhag.
TRANSPARENTARSE. *r.* Inag; tin-ao.—Silhag.
TRANSPARENTE. *adj.* Mainag; matin-ao.—Masilhag.
TRANSPIRABLE. *adj.* Mahungao.
TRANSPIRACIÓN. *f.* Pag hungao; cahungao.
TRANSPIRAR. *n.* Hungao.
TRANSPONEDOR, RA. *adj.* Maliuat.—*s.* Paraliuat.
TRANSPONER. *a.* Pag liuat.—Gani, pangani.—*r.* Tago, para sa mata.—Hingatorog.—Pag tonud an adlao, etc.
TRANSPORTACIÓN. *f.* Pag dolong sa lain nga rugal.
TRANSPORTAMIENTO. *m.* Pag dolong sa lain nga rugal.—Calipong sa oló.
TRANSPORTAR. *a.* Pag dolong sa lain nga rugal.—*Mús.* Pag linat sin clave.—*r.* Lipong.
TRANSPORTE. *m.* Pag dolong sa lain nga lugar.—Sacayán.—Calipong sa oló.
TRANSPOSICIÓN. *f.* Pag liuat.
TRANSPOSITIVO, VA. *adj.* Sadang maliuat.
TRANSPUESTA. *vid.* Traspuesta.
TRANSPUESTO, TA. *p. p.* Guin linat.
TRANSTERMINANTE. *p. a.* An macadto sa tuna nga sacop ná sa gahum sin lain nga ponoan.
TRANSTERMINAR. *a.* Pag cadto sa tuna nga sacop ná san gahum sin lain nga ponoan.
TRANSUBSTANCIACIÓN. *f.* Pag liuan, in an pag-catinapay ug an pag caalacsio naliliuanan san lauas ug dago nga mahal ni Jesucristo.
TRANSUBSTANCIAL. *adj.* Maliuanan.
TRANSUBSTANCIAR. *a.* Pag liuan.
TRANSVERBERACIÓN. *f. vid.* Transfixión.
TRANSVERSAL. *adj.* Balabag.
TRANSVERSO, SA. *adj.* Balico.
TRANVÍA. *m.* Perrocarril, cundi an mga carruaje guindadanas sin mga cabayo.
TRANZA. *f.* Pag almoneda san mga manggad san tauo nga otangan.
TRANZADERA. *f.* Culahot; pahot.
TRANZAR. *a.* Pag otud; pag bangui.
TRANZÓN DE TIERRA. *m.* Oma.
TRAPA. *f.* Aringasa, ngiras.—*Mar.* Pisi, higot sin bote, etc.
TRAPA. *f.* Capadian sa religión nga tinatauag de la Trapa.
TRAPACEAR. *n.* Pag limbong.
TRAPACERÍA. *f.* Limbong, pag limbong.
TRAPACERO, RA. *adj.* Malimbong.
TRAPACETE. *m.* Libro nga panumduman ó guin-susuratan san mga iguinbabaliguia.
TRAPACISTA. *adj.* Malimbong.—*s.* Paralimbong.
TRAPAJO. *m.* Dugnit nga uaray ná polos.
TRAPAJOSO, SA. *adj.* Guisi ó mahugao nga dugnit.
TRÁPALA. *f.* Aringasa, ngiras.—*m.* Camayacan sin uaray mán polos.
TRAPALEAR. *n. fam.* Pag yacan sin damo ug uaray mán polos.
TRAPALÓN, NA. *adj. fam.* Mayacan sin damo ug uaray mán polos.
TRAPAZA. *f.* Limbong, pag limbong.
TRAPAZAR. *n.* Pag limbong.
TRAPE. *m.* Panapton nga ilinoloon sa mga conot basi magmatugas.
TRAPECIO. *m.* Trapesio nga gamit sin pag hibaro sin pag sirco.—*Zool.* Tul-an.
TRAPENSE. *adj.* Tinatauag an mga capadian de la Trapa.
TRAPERÍA. *f.* Mga dugnit.
TRAPERO, RA. *m.* y *f.* Paraporot sin mga dugnit nga mga baya ná.
TRAPEZOIDE. *m.* Tul-an sa cagapusan san camut.
TRAPICHE. *m.* Trapise.
TRAPICHEAR. *n. fam.* Pag larang, pag larang sin pag limbong.
TRAPICHEO. *m. fam.* Pag larang larang, pag larang sin pag limbong.
TRAPICHERO. *m.* An nagtratrapise.
TRAPIENTO, TA. *adj.* An macatolo-oy an biste.
TRAPILLO. *m.* Dugnit nga gutiay.—De trapillo. *m. adv.* Pag panapton sin biste nga gamit sa matag-aadlao.
TRAPÍO. *m.* Baga camadasig ó camahayon hayon sin babaye.
TRAPISONDA. *f. fig.* y *fam.* Suhay, pag susuhay.—Aringasa, samoc.
TRAPISONDEAR. *a. fam.* Pag suhay.—Pag aringasa, pacasamoc.
TRAPISONDISTA. *adj.* Maquisuhay.—Maaringasa, masamoc.
TRAPITO. *m.* Dugnit nga guti.—Los trapitos de cristianar. *fam.* An labi nga maopay nga panapton.
TRAPO. *m.* Dugnit nga baya ná, trapo.—Mga layag sin sacayán.—Los trapos de cristianar. *fam.* An labi nga maopay nga panapton.
TRAQUE. *m.* Tonug sin pabotohun.
TRÁQUEA. *f.* Bot-ol ó aguian san hangin nga iguiniguinhaua.
TRAQUEAL. *adj.* An tungud ó canan tráquea.
TRAQUEAR. *n.* Aringasa, pangiras.—Pag log-o.—*fig.* y *fam.* Pag carocadto; pag quinaput caput.—Pag quiua quiun.
TRAQUEARTERIA. *f.* Bot-ol ó aguian san hangin nga iguiniguinhaua.
TRAQUEO. *m.* Tonug sin mga pabotohun.—Pag quiua quiua.

TRAQUEOTOMÍA. *f.* Pag samad sa bot-ol, cay pag-tambal sin saquit.
TRAQUETEAR. *n.* y *a. vid.* Traquear.
TRAQUETEO. *m. vid.* Traqueo.
TRAQUIARTERIA. *f. vid.* Traquearteria.
TRAQUIDO. *m.* Tonog sin luthang, etc.
TRAS. *prep.* Tras una puerta. Sa luyo sin puerta.—Sonud.—Orehe.—Tras de venir tarde, regaña. Cay naorehe ó napaorehe siya, nagjisug pá.
TRASABUELO, LA. *m.* y *f.* Icaduha nga apuy.
TRASALCOBA. *f.* Solud nga sonud san solud nga hinihigdaan.
TRASANTEAYER. *adv. t.* Icatolo ná ca adlao.
TRASAÑEJO, JA. *adj.* Capin ná sin tolo ca tuig.
TRASATLÁNTICO, CA. *adj. vid.* Transatlántico.
TRASBORDAR. *a.* Pag halin ticang sa usa nga sacayán ngadto sin lain nga sacayán, etc., pag pahalin.
TRASBORDO. *m.* Pag halin; pag pahalin.
TRASCA. *f.* Tinabas nga anit.
TRASCABO. *m.* Sagud sud; sagpang; hibalinas.
TRASCANTÓN. *m.* Bato nga ibinubutang sa mga esquina.—Paraalayon nga naghibinulat dida sa mga esquina cun may igsusugo sa iya.
TRASCANTONADA. *f. vid.* Trascantón.
TRASCARTARSE. *r.* Orehe, in naorehe an carta san baraja nga maona cunta.
TRASCARTÓN. *m. vid.* Trascartarse.
TRASCENDENCIA. *f.* Calasguran.—Caritalan.
TRASCENDENTAL. *adj.* Maabut; matapon.—Angay panginanohun anay cunta.
TRASCENDENTE. *p. a.* Mahamut; mabahó; maopay an bahó.—Maolput ná an uaray anay sasabut.—Maabut; matapon.
TRASCENDER. *n.* Hamut; bahó.—Olput, in maolput an diri pá sinasabut.—Abut; tapon.
TRASCENDIDO, DA. *adj.* Lasgud, madalí masabut.
TRASCOCINA. *f.* Solud nga sonud sa cosina.
TRASCOLAR. *a.* Pag agui.
TRASCONEJARSE. *r.* Paorehe. *f.* y *fam.* Pacauara, in nauauara an mga libro, panapton, etc.
TRASCORDARSE. *r.* Limot; lipat.
TRASCORO. *m.* Lugar nga sonud sa coro sa mga singbahan.
TRASCORRAL. *m.* Alad, libon sin balay.
TRASCRIBIR. *a.* Pag houad, pag huad, pag sacal.
TRASCRIPCIÓN. *f.* Pag houad, pag huad, pag sacal.
TRASCRIPTO, TA. *p. p.* Hinouad, hinuad, sinacal.
TRASCRITO, TA. *p. p.* Hinouad, hinuad, sinacal.
TRASCUARTO. *m.* Solud pá sin balay nga sonud san solud nga ona.
TRASCURRIR. *n.* Agui, pag agui.
TRASCURSO. *m.* Pag casonud sonud san mga inaagui nga mga adlao.
TRASDOBLADURA. *f.* Pag pilo sin tolo ca pilo, pag tolo ca pilo.
TRASDOBLAR. *a.* Pag pilo sin tolo ca pilo, pag-tolo ca pilo.
TRASDOBLO. *m.* Totolo.
TRASDÓS. *m.* Bayhon sin arcos cun alcoba.
TRASDOSEAR. *a.* Pag dugang ó pag pacarig-on sin cota dapit sa solud.
TRASEGADOR, RA. *adj.* Mahalin; mabalhin.—Maocay ocay.—Mahouad sin alacsio, etc.
TRASEGAR. *a.* Pag halin; pag balhin.—Pag ocay ocay.—Pag houad sin alacsio, etc.
TRASEÑALADOR, RA. *s.* Paratigaman san mayada ná tigaman.
TRASEÑALAR. *a.* Pag tigaman liuat, pag butang sin lain nga tigaman san mayada ná tigaman.
TRASERA. *f.* Tinhan sin carruaje, etc.—Libong sin balay.—Luyo sin puerta etc.
TRASERO, RA. *adj.* Orehe.—*m.* Bobot; balao-ang; angag.—*pl. fam.* Mga guinicanan.
TRASFERENCIA. *f.* Pag halin.—Pag langan, pag langan langan.—Pag toing; pag toclin.
TRASFERIBLE. *adj.* Sadang itoing, sadang icadto sin lain.
TRASFERIDOR, RA. *adj.* Mahalin.—Malangan, malangan langan.—Matoing, matoclin.
TRASFERIR. *a.* Pag halin.—Pag langan, pag langan-langan.—Pag toing, pag toclin; pag togot.
TRASFIGURABLE. *adj.* Mabalhin sin daguay, maliuat sin cahimo.
TRASFIGURACIÓN. *f.* Pag balhin sin daguay, pag-liuat sin cahimo.
TRASFIGURARSE. *r.* Pag balhin sin daguay, pag-liuat sin cahimo.
TRASFIJO, JA. *adj.* Linagbas, tinahus, linahus.
TRASFIXIÓN. *f.* Pag lagbas, pag tahus, pag lahus; pacalagbas, pacatahus, pacalahus.
TRASFLORAR. *a.* Pag pintar.
TRASFLOREAR. *a.* Pag pintar san bulauan, salapi, etc.
TRASFOJAR. *a.* Pag paropacli.
TRASFOLLADO, DA. *adj.* Hiluag nga hubag.
TRASFOLLO. *m.* Hubag nga hiluag.
TRASFORMACIÓN. *f.* Pag liuat sin cahimo.—Pag-liuat sin batasan.
TRASFORMADOR, RA. *adj.* Maliuat sin cahimo.—Maliuat sin batasan.
TRASFORMAMIENTO. *m.* Pag liuat sin cahimo.—Pag liuat sin batasan.
TRASFORMAR. *a.* Pag liuat sin cahimo.—Pag liuat sin batasan.
TRASFORMATIVO, VA. *adj.* Macacaliuat.
TRASFREGAR. *a.* Pag comos, pag comos comos.
TRASFRETANO, NA. *adj.* Taboenon, sa taboc.
TRÁSFUGA. *m.* Laguio, dalaag; an mapalaguio, madalaag.
TRASFUGO. *m. vid.* Trasfuga.
TRASFUNDICIÓN. *f.* Pag ipis sin hinay, pag houad, pag huad sin alacsio.—Pag paang bit.
TRASFUNDIR. *a.* Pag ipis sin hinay, pag houad, pag huad sin alacsio.—*fig.* Pag ang bit; pag paang-bit.
TRASFUSIÓN. *f. vid.* Trasfundición.
TRASGO. *m.* Asuang, balbal.
TRASGREDIR. *a.* Pag talapas, pag-lapas sin sugo.
TRASGRESIÓN. *f.* Pag talapas, pag lapas sin sugo.
TRASGRESOR, RA. *adj.* Matalapas, matalapason, matalapas-non.—*s.* Paratalapas.
TRASGUEAR. *n.* Pag asuang, pag sugad sin asuang.
TRASGUERO. *m.* Paraasuang, parasugad sin asuang.
TRASHOGUERO, RA. *adj.* Hubia.
TRASHOJAR. *a.* Pag paropacli.
TRASHUMANTE. *p. a.* Mahalin sa mga hayop sa lain nga rugal.
TRASHUMAR. *n.* Pag halin, pag pahalin sa mga hayop sa lain nga rugal.
TRASIEGO. *m.* Pag halin, pag balhin.—Pag ocay ocay.—Pag houad sin alacsio, etc.
TRASIJADO, DA. *adj.* Magasa, mahogos.—Mahoyos ná.
TRASLACIÓN. *f.* Pag halin.—Pag haclin.—Pag houad, pag huad, pag sacal.
TRASLADACIÓN. *f. vid.* Traslación.
TRASLADADOR, RA. *s.* Parahalin.—Parahaclin.—Parahouad, parahuad, parasacal.

TRASLADANTE. *p. a.* Mahalin.—Mahaclin.—Mahouad, mahuad.
TRASLADAR. *a.* Paghalin.—Paghaclin.—Paghouad, pag huad, pag sacal.
TRASLADO. *m.* Houad; hinouad, hinuad, sinacal.
TRASLAPAR. *a.* Pag sumpay sin cahuy, etc.
TRASLATICIAMENTE. *adv. m.* Sa espirituhanon nga cahologan.
TRASLATICIO, CIA. *adj.* Espirituhanon an cahologan.
TRASLATIVO, VA. *adj.* Matogot, sadang icadto sin lain, sadang itogot.
TRASLATO, TA. *adj.* Espirituhanon an cahologan.
TRASLOAR. *a.* Pag dayao sa ano man sin ora ora.
TRASLÚCIDO, DA. *adj.* Mainag, matin-ao, masinao.
TRASLUCIENTE. *adj.* Mainag, matin-ao, masinao.
TRASLUCIRSE. *r.* Inag, tin-ao, sinao.—*fig.* Sabut, sinasabut.
TRASLUMBRAMIENTO. *m.* Pag bislao.
TRASLUMBRARSE. *r.* Bislao.—Idlap.
TRASLUZ. *m.* Lambrag, calambrag.
TRASMALLO. *m.* Baring ó pag oyud nga haluag an mata nga may laquip nga lain nga sorososo an mata.
TRASMANO. *m.* Icaduha cun dao sa mga pag uyas sin cabataan.
TRASMAÑANA. *adv. t.* Sa usa ca bucas.
TRASMARINO, NA. *adj.* Tabocnon; taboc sin dagat.
TRASMATAR. *a. fam.* Pag hunahuna nga mahalaba an iya quinabuhi san canan iba.
TRASMIGRACIÓN. *f.* Pag halin sa lain nga tuna.
TRASMIGRAR. *n.* Pag halin sa lain nga tuna.
TRASMINAR. *n.* Pag lacat sa ilarum sa tuna.—Hamot caopay, bahó caopay.—Pag agui.
TRASMISIBLE. *adj.* Sadang ighalin; sadang itogot; sadang ibilin.
TRASMISIÓN. *f.* Pag halin.—Pag togot; pag bilin.
TRASMITIR. *a.* Pag halin.—*For.* Pag togot, pag bilin.—Pag lito lito.
TRASMONTAR. *a.* Pag cadto sa luyo.—Pag tonud san adlao.—*r.* Palaguio.
TRASMOTA. *f.* Alacsio nga maluya caopay.
TRASMUDACIÓN. *f.* Pag liuat.
TRASMUDAMIENTO. *m.* Pag liuat.
TRASMUDAR. *a.* Pag halin.—Pag liuat.—Pag ocay-ocay.—Pag houad sin alacsio, etc.
TRASMUTABLE. *adj.* Sadang maliuat.
TRASMUTACIÓN. *f.* Pag liuat.
TRASMUTAR. *a.* Pag liuat.
TRASMUTATIVO, VA. *adj.* Macacaliuat.
TRASMUTATORIO, RIA. *adj.* Macacaliuat.
TRASNIETO, TA. *m.* y *f.* Icatolo nga apo.
TRASNOCHADA. *f.* Cagabi.—Pag bantay sa usa lá cagabi.
TRASNOCHADO, DA. *adj.* An mapanos, an napierde, an nag raut ná.—*fig.* Magasa, maduas, duason.
TRASNOCHADOR, RA. *adj.* An maaligmata nga uaray pacacatorog.
TRASNOCHAR. *n.* Pag aligmata sin uaray pacacatorug.—Cagabihi, in nagagabihan an tauo bisan diin.
TRASNOMBRAR. *a.* Pag balio, pag tagalio sin ngaran.
TRASNOMINACIÓN. *f.* Pag balio, pag tagalio sin ngaran.
TRASOIR. *a.* Baringag.
TRASOJADO, DA. *adj.* Baga mabidoon an iya camata.
TRASOÑAR. *a.* Pag sala sin pag huna huna.
TRASPALAR. *a.* Pag ocay sin pala ó atpad.—*fig.* Paghalin.
TRASPAPELARSE. *r.* Pag uara, in nauauara an surat, etc.
TRASPARENCIA. *f.* Camainag, camatin-ao.—Camasilhag; camasinao.
TRASPARENTARSE. *r.* Inag, tin-ao, sinao.—Silhag.
TRASPARENTE. *adj.* Mainag, matin-ao, masinao.—Masilhag.
TRASPASACIÓN. *f.* Pag baya sin manggad ug pagtogot sa iba.
TRASPASADOR, RA. *adj.* Mahalin.—Mausuag.—Mataboc.—Maagui liuat.—Matahus, malahus, malagbas.—Matalapas.
TRASPASAMIENTO. *m.* Pag talapas, pag lapas sin sugo.—*fig.* Casáquit cacurian.
TRASPASAR. *a.* Pag halin.—Pag usuag. Pag taboc sin sapa.—Pag agui liuat.—Pag tahus; pag lahus; pag lapus; pag lagbas, pag lacbas; pag tasac.—Traspasar mandato. Pag talapas, pag lapas, apas, liat, auan, liang, lactas, anlang, talang, lacad.
TRASPASO. *m.* Pag togot sa lain sin manggad.—Pag talapas sin sugo.—*fig.* Casáquit, cacurian.
TRASPEINAR. *a.* Pag sudlay liuat.
TRASPELLAR. *a.* Pag sada.
TRASPIÉ. *m.* Dalinas, hidalinas; banal, habanal.—Dar traspiés. *fr.* Hibanal, hidalisas.—*fig.* y *fam.* Pag sala, pag sayop; pacasala; halisa.
TRASPILLARSE. *r.* Pag gasa, pag luya caopay.
TRASPINTAR. *a.* Pag quilala san baraja.—*r.* Silhag.
TRASPIRABLE. *adj.* Mahungao.
TRASPIRACIÓN. *f.* Pag hungao; cahungao.
TRASPIRAR. *n.* Hungao.
TRASPLANTAR. *a.* Gani, pag pangani cun dao humay.—Pag liuat sin mga tinanum.
TRASPLANTE. *m.* Pangani cun dao humay.
TRASPONEDOR, RA. *adj.* Maliuat.—*s.* Paraliuat.
TRASPONER. *a.* Pag liuat.—Gani, pangani.—*r.* Tago, para sa mata.—Hingatorog.—Pag tonud an adlao, etc.
TRASPONTÍN. *m. fam.* Bobot, balao-ang.
TRASPORTACIÓN. *f.* Pag dolong sa lain nga rugal.
TRASPORTAMIENTO. *m.* Pag dolong sa lain nga rugal.—Calipong sa oló.
TRASPORTAR. *a.* Pag dolong sa lain nga rugal.—*Más.* Pag liuat sin clave.—*r.* Lipong.
TRASPORTE. *m.* Pag dolong sa lain nga rugal.—Sacayán.—Calipong sa oló.
TRASPORTÍN. *m.* Calsoneta nga gamit sa higdaan.
TRASPOSICIÓN. *f.* Pag liuat.
TRASPOSITIVO, VA. *adj.* Sadang Maliuat.
TRASPUESTA. *f. vid.* Trasponer.—Taragoan.—Pag palaguio.
TRASPUNTE. *m.* Apuntador sa mga pag comedia.
TRASQUERO. *m.* Parabaliguia sin mga tinabas nga anit.
TRASQUILADOR. *m.* Para arot sin gonting.
TRASQUILADURA. *f.* Pag arot.
TRASQUILAR. *a.* Pag arot sin gonting, opao.
TRASQUILIMOCHO, CHA. *adj. fam.* Inarotan, opao.
TRASQUILÓN. *m.* Pag rocnot nga pag gonting.—*fig.* Pag ticas sin manggad.
TRASTADA. *f. fam.* Maraut nga buhat.
TRASTAZO. *m. fam.* Sontoc, poc poc.
TRASTE. *m.* Pidia, bidia, ipitan sin guitara.—Garamiton sin balay.—Dar al traste con una cosa. *f.* Pag carag, pag baya.
TRASTEADO. *m.* Mga pidia sin guitara, etc.
TRASTEADOR, RA. *adj.* Maaringasa, mangiras sa mga garamiton sin balay.
TRASTEANTE. *p. a.* Mahabaro mag cablit sin sesta, etc.

TRASTEAR. *a.* Pag butang sin mga pidia san sesta, etc.—Pag cablit sin sesta, etc.

TRASTEAR. *n.* Pag halin halin san mga garamiton sin balay.—*fig.* Pag huna huna sin baga pag laesi lá.

TRASTEJADOR, RA. *s.* Para opay sa mga atup sin balay, etc.; nga may mga teja.

TRASTEJADURA. *f.* Pag opay sa mga atup sin balay nga may teja.

TRASTEJAR. *a.* Pag opay sa mga atup sin balay nga may teja.

TRASTEJO. *m. vid.* Trastejar.—*fig.* Pag quiua quiua sin uaray cahusayan.

TRASTERÍA. *f.* Mga garamiton sin balay nga mga baya ná.—*fig.* y *fam.* Buhat nga macatatanua.

TRASTERMINANTE. *p. a.* An macadto ó maagui sa tuna nga sacop ná sa gahum sin lain nga ponoan.

TRASTERMINAR. *a. For.* Pag cadto ó pag agui sa tuna nga sacop ná sa gahum sin lain nga ponoan.

TRASTERO, RA. *s.* Piotan sin mga garamiton sin balay.

TRASTESADO, DA. *adj.* Matig-a, matugas.

TRASTIENDA. *f.* Solud nga sonud sin tendahan.—*fig.* y *fam.* Panginano anay sa mga buruhaton.

TRASTO. *m.* Garamiton sin balay.—Garamiton ó casangcapan nga baya ná.—Bastidor sin comediahan. *fig.* y *fam.* Tauo nga uaray polos. *pl.* Salsalon, panganiban.—Casang capan.—Tirarse los trastos á la cabeza. *fr. fig.* y *fam.* Pag susuhay nga ora ora ná.

TRASTORNABLE. *adj.* Masayon masuhi; masayon maalituad.—Madali masamoc.—Masayon malipong.

TRASTORNADOR, RA. *s.* Parasuhi.—Para alituad.—*adj.* Macasamoc.—Macalipong.

TRASTORNADURA. *f. vid.* Trastorno.

TRASTORNAMIENTO. *m. vid.* Trastorno.

TRASTORNAR. *a.* Pag suhi.—Pag alituad.—Pacasamoc, pacarimoc.—Pacalipong.

TRASTORNO. *m.* Pag suhi.—Pag alituad.—Casamocan, carimocan.—Lipong, pacalipong.

TRASTRABADO, DA. *adj.* An cabayo nga busag an iya teel nga too ug an iya imon-a nga uala.

TRASTRABARSE. *r.* Omil, oro omil, baga nasasalapid an dila.

TRASTROCAMIENTO. *m.* Pag liuat.

TRASTROCAR. *a.* Pag liuat.

TRASTRUECO. *m.* Pag liuat.

TRASTRUEQUE. *m.* Pag liuat.

TRASTUELO. *m. vid.* Trasto.

TRASTUMBAR. *a.* Holog, iholog.

TRASUDADAMENTE. *adv. m.* Binalhas gud nga guican sin caculba, cabudlay ó casáquit.

TRASUDAR. *a.* Pag balhas, pag hulas.

TRASUDOR. *m.* Barobalhas, horohulas nga guican sin caculba, cabudlay ó casáquit.

TRASUNTAR. *a.* Pag houad, pag huad sin surat.—Pag lactud.

TRASUNTIVAMENTE. *adv. m.* Hinouad gud.—Lactud gud.

TRASUNTO. *m.* Hinouad, hinuad, sinacal.—Ladauan.

TRASVENARSE. *r.* Pag dugo, paggoa an dugo sa mga caugatan.—*fig.* Auas.

TRASVER. *a.* Diri pag quita sin maopay.

TRASVERBERACIÓN. *f.* Pag lagbas, pag tahus, pag lahus.

TRASVERSAL. *adj.* Balabag.

TRASVERSO, SA. *adj.* Balico.

TRASVERTER. *n.* Auas, in naauas an alaesio, cay pono ná an surudlan, etc.

TRASVINARSE. *r.* Honob, tohom.

TRASVOLAR. *a.* Pag lupad.

TRATA. *f.* Pag comersio ó pag baliguia sa mga acta nga dao mga bihag sira.

TRATABLE. *adj.* Maalagad, maopay an buot, diri maisug.

TRATADISTA. *m.* Parasurat.

TRATADO. *m.* Pag caoroyon, pag caarabuyon; guincaoroyonan, guincaarabuyonan.—Casayoran.—Lagda.

TRATADOR, RA. *adj.* Magturuhay, mahatag sin catuhayan.

TRATAMIENTO. *m.* Pag hatag sin catalahuran.—Batasan sin pag tambal.

TRATANTE. *m.* Comerciante, parapalit, parabaliguia.

TRATAR. *a.* Pag bagay bagay.—Pag balata.—Pag lagda; pag bahan.—Pag asoy.—Pag carocayacan.—Pag comersio, pag palit, pag baliguia.—Yo trato de comer bien. Guintataliagoha co man an pag caon sin maopay.—Yo trato de cumplir. Guintutuyo co man an pag tuman.—Pag hatag sin catalahuran.—Tratar á uno de ladrón. Panhingauat.—Tratar de ladrones. Papanhingauat.—Tratar á uno de loco. Panhilorong.

TRATO. *m.* Balata; hugay.—Pag carocayacan.—Batasan.—Pag comersio, pag palit, pag baliguia.—Paquiggpolong polong sa Dios.—Pag hatag sin catalahuran.—Pag trato.

TRAUMÁTICO, CA. *adj. Med.* An tungud ó canan mga casam-dan.

TRAUMATISMO. *m. Med.* Cabutang sa lauas tungud sin daco nga samad.

TRAVERSA. *f. Mar.* Pisi nga gamit sa mga toladoc.

TRAVÉS. *m.* Cabalico.—*fig.* Casáquit, cacurian.

TRAVESAÑO. *m.* Balabag nga cahuy.—Olonan nga balaba.—Laedanan.—Panaraganggan sin duyan.—Bangon.—Catig catig sin sinipit.

TRAVESAR. *a.* Pag balabag.

TRAVESEAR. *n.* Aringasa, ngiras; pag lambut.

TRAVESERO, RA. *adj.* Balabag.—Olonan nga balaba.

TRAVESÍA. *f.* Cahirayo.—Pag taboc.—Balabag nga dalan sin bongto.

TRAVESÍO. *a. adj.* Sinisiring an mga hayop nga malahus san ira pag lacat san guiotan san bongto.—Balabag nga hangin.—*m.* Babalat-san.

TRAVESTIDO, DA. *adj.* An nagbebeste sin biste nga diri iya lugaringon, basi diri siya quilal-on.

TRAVESURA. *f.* Aringasa, ngiras; lambut.—*fig.* Calasguran.—*fig.* Buhat nga maraut.—Buhat nga quinabatáan.

TRAVIESA. *f.* Cahuy nga balabag.

TRAVIESO, SA. *adj.* Balabag.—*fig.* Maquilas, maquidang quidang, maquirang quirang, quila quila.

TRAYECTO. *m.* An cahirayo.

TRAYECTORÍA. *f.* Agui, an agui san ponglo.—Araguian.

TRAYENTE. *p. a.* Madara.

TRAZA. *f.* Duang sin balay, etc.—*fig.* Larang.

TRAZADO, DA. *adj.* Bien trazado. Mopay an iya cahimo ó cabaclao.—Mal trazado. Maraut an iya cahimo ó cabaclao.—*m.* Pag duang.—Duang.

TRAZADOR, RA. *s.* Paraduang, parauatang.

TRAZAR. *a.* Pag duang, pag uatang.—*fig.* Pag larang.

TRAZO. *m.* Duang, uatang.—Badlis, tigaman.

TRAZUMARSE. *r.* Honob, tohom.

TREBALLA. *f.* Sarsa, nga may lasona, bunay, asucar, canela, tinapay ug iba pá nga mga panacot.

TRÉBEDES. *f. pl.* Sug-ang.

TREBEJO. *m.* Garamiton, casangcapan.—Uyagan; oyasan.

TREBEJUELO. *m. vid.* Trebejo.
TRÉBOL. *m.* Banua nga trébol.
TRECE. *adj.* Napolo cag tolo.—Icapolo cag tolo, icanapolo cag tolo.
TRECEMESINO, NA. *adj.* An may napolo cag tolo ca bulan.
TRECENARIO. *m.* Napolo cag tolo ca adlao.
TRECENO, NA. *adj.* Icapolo cag tolo; icanapolo cag tolo.
TRECÉSIMO, MA. *adj.* Icacatloan.
TRECIENTOS, TAS. *adj.* Tolo ca gatos.
TRECHEL. *adj.* Trigo nga trechel.
TRECHEO. *m. Min.* Pag hacot sin tuna, baras, etc.
TRECHO. *m.* Cahirayo.
TREDÉCIMO, MA. *adj.* Icapolo cag tolo; icanapolo cag tolo.
TREDENTUDO, DA. *adj.* Totolo an ngipon.
TREFE. *adj.* Magaan; manipis.—Culang.
TREGUA. *f.* Pag paocoy anay sin pag auay.—*fig.* Pag ocoy; pag pahuay.
TREILLA. *f.* Higot sin ayam.
TREINTA. *adj.* Catloan.—Icacatloan.
TREINTAIDOSENO, NA. *adj.* Icacatloan cag duha.
TREINTANARIO. *m.* Catloan ca adlao.
TREINTAÑAL. *adj.* An may catloan ca tuig.
TREINTAVO, VA. An tag-sa ca bahin sin catloan ca bahin.
TREINTENA. *f.* Catloan.—An tag-sa ca bahin sin catloan ca bahin.—Quinatloan.
TREINTENARIO. *m.* Catloan ca adlao.
TREINTENO, NA. *adj.* Catloan.—Icacatloan.—An tag-sa ca bahin sin catloan cabahin.
TREMEBUNDO, DA. *adj.* Macaharadluc.
TREMEDAL. *m.* Cahalboan.
TREMENDO, DA. *adj.* Macaharadluc.—Daco caopay.—Tacús pag tahuron.
TREMENTE. *p. a.* Macorug corug, macadal cadal.
TREMENTINA. *f.* Tagüe sin cahuy nga pino.
TREMER. *n.* Corug corug; cadal cadal.—*vid.* Temblar.
TREMÉS. *adj.* An may tolo ca bulan.
TREMESINO, NA. *adj.* An may tolo ca bulan.
TREMIELGA. *f.* Isda nga tremielga.
TREMÓ. *m.* Rayan dayan sin salaming.
TREMOLANTE. *p. a.* Mahayab hayab; macayab cayab.
TREMOLAR. *a.* Pag hayab hayab; pag cayab cayab.
TREMOLINA. *f.* Dago-oc sin hangin.—*fig.* y *fam.* Aringasa, ngiras.
TREMOR. *m. vid.* Temblor.
TRÉMULAMENTE. *adv. m.* Quiua quiua gud; quirio gud.
TREMULANTE. *adj.* Maquiua quiua; quiquiriuon.
TREMULENTO, TA. *adj.* Maquiua quiua; quiquiriuon.
TRÉMULO, LA. *adj.* Maquiua quiua; quiquiriuon.
TREMULOSO, SA. *adj. vid.* Trémulo.
TREN. *m.* Catima sin mga casoroc-an in tilacat an tauo.—Padayao.—Bapor sa hubas.
TRENA. *f.* Banda nga itinatac gong sa hauac ó ibinabaclay sa sug bong.—Salapi nga nasonug.—Tinapay nga trena.
TRENADO, DA. *adj.* Baga hinoc-tan ó linara.
TRENCA. *f.* Cahuy nga balabag.
TRENCELLÍN. *m. vid.* Trencillo.
TRENCILLA. *f.* Galón nga rayan dayan.
TRENCILLAR. *a.* Pag butang ó pag rayan dayan sin galón.
TRENCILLO. *m.* Galón nga rayan dayan.—Salapi ó bulauan nga sab-ong sin calo.
TRENOS. *pl.* Mga pag bacho.
TRENTENO, NA. *adj. vid.* Treinteno.
TRENZA. *f.* Salapid; talig hotan.—Panta.
TRENZADERA. *f. vid.* Trauzadera.—Sintas.
TRENZADO. *m.* Pinanta.
TRENZAR. *a.* Pag salapid; pag lara.—Pag talonay.
TREO. *m. Mar.* Layag.
TREPA. *f.* Pag salpong.—Pag gabud; calianap.—Sid-sid sin biste, rayan dayan sa sid sid san mga biste.—Limbong.—*fam.* Pag hampac, pag tindac, pag dabal, etc.
TREPADO. *m.* Rayan dayan sa sid sid san mga biste.—*adj.* Macosog, matamboc.—*vid.* Retrepado.
TREPADOR, RA. *adj.* Masalpong.—Magabud.—*m.* Salponган.—Gaburan.
TREPANAR. *a. Cir.* Pag loho sin garamiton san bagol bagol sa oló, cún dao casoroc-an sa pag tambal sin saquit.
TRÉPANO. *m. Cir.* Garamiton nga gamit sin pag-lolo san bagol bagol sa oló.
TREPANTE. *p. a.* Masalpong.—Magabud.—*adj.* Malimbong.
TREPAR. *n.* Pag salpong.—Gabud.—*a.* Pag rayan dayan sa mga sid sid san mga biste, etc.
TREPAR. *a.* Pag loho.
TREPE. *f. fam.* Sanay, in guiniis-gan an sinasauay.
TREPIDACIÓN. *f.* Cacorug corog; cadalao.—Linug.—Caquirio.
TREPIDANTE. *adj.* Macorog corog; dinadalao; quiquiriuon.
TREPIDAR. *n.* Corog corog; dalao; qurio.
TRÉPIDO, DA. *adj.* Macorog corog; dinadalao; quiquiriuon.
TRES. *adj.* Tolo.—Icatolo.
TRESALBO, BA. *adj.* An cabayo nga busag an totolo nga teel.
TRESAÑAL. *adj.* An may tolo ca tuig.
TRESAÑEJO, JA. *adj.* An may tolo ca tuig.
TRESBOLILLO (AL). *m. adv.* Pag tanum sin tinag-tolo, etc.
TRESCIENTOS, TAS. *adj.* Tolo ca gatos.—Icatolo ca gatos.
TRESDOBLAR. Pag pilo sin tolo ca pilo.—Pag buhat sin bisan ano sin macatolo.
TRESDOBLE. *s.* An número nga nacasacop sa lain nga número sin macatolo.
TRESILLISTA. *com.* Batid caopay sin pag sugal sa tresiyo.
TRESILLO. *m.* Sugal sa baraja nga tinatauag tresiyo.
TRESMESINO, NA. *adj.* An may tolo ca bulan.
TRESNA. *f.* Agui, an agui, liroc.
TRESNAL. *m.* Pondoc sin mga botoc sin trigo.—tapong sin trigo, humay, etc.
TRESTANTO. *m.* Tinolo, tinotolo.—*adv. m.* Tolo ca sugad.
TRETA. *f.* Limbong; pag limbong.—Larang.
TREUDO. *m.* Buhis, bayad.
TREZNAR. *a.* Pag pondoc san mga botoc sin trigo.
TRÍA. *f.* Pag solud solud ug pag goa goa an mga potiocan sa ira balay.
TRIACA. *f.* Bolong nga triaca.
TRIACAL. *adj.* Bolong nga may triaca.
TRIACHE. *m.* Capé nga natubud, diri ná mahamut, maluya ná.
TRIANGULADO, DA. *adj.* Masugad sin triangulo.
TRIANGULAR. *adj.* Sugad sin triángulo.
TRIÁNGULO. *m.* Triángulo, tolo an bayhon.
TRIAQUERA. *f.* Sudlanan sin triaca ug iba pá nga mga bolong.
TRIAR. *n.* Pag solud solud ug pag goa goa an mga potiocan sa ira balay.

TRIARIO. *m.* Soldados sa mga romano.
TRIBU. *f.* Tulin; catulinan.
TRIBUENTE. *p. a.* Mabutang, mabutang butang.
TRIBUIR. *a.* Pag butang, pag butang butang (in diri savud).
TRIBULACIÓN. *f.* Casáquit; cacurian; casaquitan; carital; caritalan; pag carital.
TRIBULANTE. *p. a.* Macasáquit, macacuri.
TRIBULANZA. *f. vid.* Tribulación.
TRIBULAR. *a.* Pacasáquit, pacacurí.
TRÍBULO. *m.* Banua nga tonocon.
TRIBUNA. *f.* Tribuna sa mga singbahan, etc.—Ualihan.
TRIBUNADO. *m.* Pag cahocom sa mga romano.
TRIBUNAL. *m.* Balay nga tribunal.—Hoc-manan, horoc-manan, sudiaan.
TRIBUNATO. *m. vid.* Tribunado.
TRIBUNICIO, CIA. *adj. vid.* Tribúnico.
TRIBÚNICO, CA. *adj.* An tungud sa pag cahocom sa mga romano.
TRIBUNO. *m.* Hocom sa mga romano.—*fig.* Parasagda san cadam-an.
TRIBUTACIÓN. *f.* Buhis; bayad.
TRIBUTANTE. *p. a.* Buhis, mabuhis.
TRIBUTAR. *a.* Pag buhis.—*fig.* Pag tahud; pag singba.
TRIBUTARIO, RIA. *adj.* An tungud ó canan pag-buhis.—Mabuhis.—Buhis.
TRIBUTO. *m.* Buhis.—Bayad.
TRICENAL. *adj.* An maiha sin catloan ca tuig.—Sa iquinacatloan ca tuig.
TRICENTÉSIMO, MA. *adj.* Tolo ca gatos.
TRICÉSIMO, MA. *adj.* Catloan.—Icacatloan.
TRICICIO. *m.* Carruaje nga totolo an rueda.
TRICÍPITE. *adj.* An totolo an oló.
TRICLINIO. *m.* Baga higdaan ó pahuayan sin pag-caon.—Caran-an.
TRICOLOR. *adj.* Totolo an color.
TRICORNE. *adj. poét.* Totolo an sungay.
TRICORNIO. *adj.* Totolo an sungay.—*s.* Calo nga totolo an cataisan.
TRIDACIO. *m.* Tambal, bolong.
TRIDENTE. *adj.* Totolo an ngipon; totolo an tango.—Setro nga totolo an cataisan.
TRIDUANO, NA. *adj.* May totolo ná ca adlao.
TRIDUO. *m.* Triduo, pag singba, pag tuman san canan Dios sacop sin tolo ca adlao.
TRIENAL. *adj.* Tolo ca tuig, canan tolo ca tuig.
TRIENIO. *m.* Tolo ca tuig.
TRIEÑAL. *adj.* Tolo ca tuig, canan tolo ca tuig.
TRIFAUCE. *adj. poét.* Totolo an totol-nan.
TRÍFIDO, DA *adj. poét.* Totolo an cabutacan, totolo an caboongan.
TRIFINIO. *m.* Catubtuban sin tuna sin tolo nga bongto, etc.
TRIFOLIO. *m.* Banua nga trifolio.
TRIFORME. *adj.* Totolo an baga bayhon ó cahimo.
TRIFULCA. *f. fam.* Suhay; aringasa.
TRIGAL. *m.* Tanum sin trigo.
TRIGAZA. *adj.* Dagami sin trigo.
TRIGÉSIMO, MA. *adj.* Catloan.—Icacatloan.
TRIGLA. *f.* Isda nga trigla.
TRIGO. *m.* Tanum nga trigo; tipasi nga trigo.
TRIGONOMETRÍA. *f.* Pag aradman nga tungud sa mga triángulo.
TRIGONOMÉTRICO, CA. *adj.* An tungud ó canan trigonometría.
TRIGUEÑO, ÑA. *adj.* Borobulao.
TRIGUERA. *f.* Banua nga triguera.
TRIGUERO, RA. *adj.* Maquitrigo, an matoroc, an maocoy dida sa trigo.—*m.* Silsigan sin trigo.—Parapalit ó parabaliguia sin trigo.
TRILINGÜE. *adj.* Totolo an dila.—An mahabaro sin tolo ca lain nga mga pamolong.—An sinurat sin tolo ca lain nga mga pamolong.
TRILÍTERO, RA. *adj.* Totolo an letra.
TRILLA. *f.* Guiocan sin trigo.—Pag guioc sin trigo.
TRILLADERA. *f. vid.* Trillo.
TRILLADO, DA. *adj.* Bungayud nga dalan.—*fig.* Sinasabut ná.
TRILLADOR, RA. *s.* Paraguioc sin trigo, etc.
TRILLADURA. *f.* Pag guioc.
TRILLAR. *a.* Pag guioc sin trigo, etc.—*fig.* y *fam.* Pag agui agui; pag uli uli.
TRILLAZÓN. *f.* Pag guioc.
TRILLO. *m.* Guiocan sin trigo, etc.; nga mao in usa cún totolo bá nga tabla nga mag daemol nga barohalaba sin dupa ngan may mga bato nga magtarusa sa cabalic-dan ug guindadanas sin duduha nga baca, etc.
TRIMENBRE. *adj.* Totolo an buhin.
TRIMESTRAL. *adj.* An canan tolo ca bulan.—Tolo ca bulan.
TRIMESTRALMENTE. *adv. m.* Iquinatag-tolo ca bulan.
TRIMESTRE. *adj.* An canan tolo ca bulan.—*m.* Tolo ca bulan.
TRIMIELGA. *f.* Isda nga trimielga.
TRINADO. *m.* Pag tingug ó pag canta.
TRINAR. *n.* Pag canta.—*fig.* y *fam.* Pag isug in nasisina an tauo.—Pag honi cún dao tamsi.
TRINCA. *f.* Catiguban sin tolo.—*Mar.* Higot; gapus; gaid.
TRINCADURA. *f. Mar.* Sacayán nga dao lansa.
TRINCAPIÑONES. *m. fig.* y *fam.* Culang culang.
TRINCAR. *n. fam.* Pag otud otud.—*Mar.* Pag higot sin maopay.—Pag gapus; pag gaid.
TRINCAR. *n. fam.* Pag inum sin alacsio.
TRINCHA. Talinga sin sarual, etc.
TRINCHADOR, RA. *adj.* Maotud otud.—*s.* Paraotud-otud.
TRINCHANTE. *p. a.* Maotud otud.—*m.* Parapicas sin sund-an.—Garamiton sin pag picas ó pag otud otud sa mga sud-an.
TRINCHAR. *a.* Pag otud otud, pag picas san sud-an.
TRINCHERA. *f.* Sasalipdan sa mga soldados cún dao sa pag auay.—Abrir trinchera. *fr. Mil.* Pag buhat sin sasalip dan sa mga soldados; pag ticang ná sin pangubat sin plasa.—Montar la trinchera. *fr. Mil.* Pag bantay dida san sinasaplidan sa mga soldados.
TRINCHETE. *m.* Cutsiyo nga daco;
TRINEO. *m.* Caretón nga uaray mga rueda nga gamit sin pag agui sa mga tubig nga bagtic.
TRINIDAD. *f.* An guisasantosi nga Trinidad, totolo ca personas ug usa lá ca Dios nga matuod.
TRINITARIA. *f.* Banua nga trinitaria.
TRINO, NA. *adj.* Totolo.—*m.* Pag canta.—Pag honi-honi cún dao tamsi.
TRINOMIO. *m.* Totolo ca polong.
TRINQUETADA. *f. Mar.* Pag layag san quiriquete lá, cay mabascug an hangin.
TRINQUETE. *m.* Quiriquete.
TRINQUIS. *m. fam.* Pag inum sin alacsio ó tuba, usa ca tol-on sin alacsio ó tuba.
TRÍO. *m.* Pag casolud solud ug pag cagoa goa an mga potiocan sa ira balay.
TRÍO. *m. Mús.* Musica nga canan totolo nga voses ó totolo nga toronggon.
TRIONES. *m. pl.* Balatic nga mga bitoon.

TRIPA. *f.* Tina-i.—Tiyan.
TRIPAS delgadas. Cariguioan.
TRIPAS de anajao, coco, etc. Bucag.
TRIPARTIR. *a.* Pag bahin sin tolo ca bahin, pag tolo ca bahin.
TRIPARTITO, TA. *adj.* Binahin sin tolo ca bahin ó tolo ca lain.
TRIPE. *m.* Panapton nga tripe.
TRIPERÍA. *f.* An rugal nga guinbabaliguia sin mga tina-i ó mga dingo.—Mga tina-i.
TRIPERO, RA. *m.* y *f.* Parabaliguia sin tina-i ó mga dingo.—*m.* Panapton nga itatahub sa tiyan.
TRIPICALLERO, RA. *m.* y *f.* Parabaliguia sin mga tina-i ó mga bituca sin baca, etc.
TRIPLE. *adj.* An número nga nacasacop sa lain nga número sin macatolo.
TRÍPLICA. *f. For.* Paquimalooy.
TRIPLICACIÓN. *f.* Pag toloa.
TRIPLICAR. *a.* Pag toloa.—Pag buhat ó pag tuman sin macatolo.—*For.* Pag baton, cún dao sa mga calinonganan.
TRÍPLICE. *adj.* An número nga nacasacop sa lain nga número sin macatolo.
TRIPLICIDAD. *f.* Pag catag tolo tolo.
TRIPLO, PLA. *adj. vid.* Triple.
TRÍPODE. *amb.* Mesa, banco, lingcoran etc., nga totolo an teel teel ó siqui siqui.
TRÍPOL. *m. vid.* Trípoli.
TRÍPOLI. *m.* Bato nga matig-a, potiocanon ug magarang gasang, binabayo ngan gamit sin pag pahinlo sin tumbaga, etc.
TRIPOLINA. *adj.* Sarapati nga barahiboon an teel ug may imoroc sa eló.
TRIPÓN, NA. *adj. fam.* Tianan, tiyanan, tina-ihan.
TRIPUDIANTE. *p. a.* Masayao, masasyao.
TRIPUDIAR. *n.* Pag sayao, pag sasyao.
TRIPUDIO. *m.* Sayao, sasyao.
TRIPUDO, DA. *adj.* Tianan, tiyanan, tina-ihan.
TRIPULACIÓN. *f.* Mga mag saracay.
TRIPULAR. *a.* Papag saracay sa sacayán san mga parag sacay nga magmarangno san mao nga sacayán.
TRIQUINA. *f.* Baga olud sa onud san lauas sin iba nga mga mananap.
TRIQUINOSIS. *f. Med.* Saquit nga triquina.
TRIQUIÑUELA. *f. fam.* Baribad, pasangilan.
TRIQUITRAQUE. *m.* Aringasa sin mga pag toc toc, mga pag pac pac.—Rebentador, pabotohun.—A cada triquitraque. *m. adv.* Agsub caopay.
TRIRREME. *m. Mar.* Sacayán.
TRIS. *m.* Pitic sin mga naboboong, etc.—En un tris. *m. adv. fig.* y *fam.* Ibus dao; sa usa lá ca pag piroc.
TRISA. *f.* Isda nga trisa.
TRISAGIO. *m.* Trisagio, pag ampo nga pinanganga-dic cún quinacanta bá sa mga cristianos sa pag dayao ug pag tahud sa Guisasantosi nga Trinidad.
TRISCA. *f.* Aringasa.
TRISCADOR, RA. *adj.* Maaringasa.
TRISCAR. *a.* Pag aringasa.—Sacot, in an humay ug iba pá may sacot nga lain.—Pag lingi, pag lingig san tangu sin lagadi.—*n.* Pag bondoc.
TRISECAR. *a.* Pag bahin sin tolo ca bahin, pag otud sin tolo ca otud.
TRISECCIÓN. *f. vid.* Trisecar.
TRISÍLABO, BA. *adj.* Totolo an mga sílaba ó polong.
TRISTE. *adj.* Maminggao, masorub-on, maarimuoton, maamtonggon, mabidoon, bibidoon, bobonogon.—*fig.* Macabibido.—*fig.* Baga macuri.—*fig.* Uaray polos. Triste consuelo. Uaray polos nga calipay.—Samuyo; soromon.
TRISTEMENTE. *adv. m.* Maminggao gud, mabibido caopay.
TRISTEZA. *f.* Bido, cabido, cabidoan, casubo, caarimoot, cahanggrit, caamtong; casubo-anan; caminggao.
TRISTOR. *m.* Tristeza.
TRISTURA. *f. vid.* Tristeza.
TRISULCO, CA. *adj.* Totolo an mga tais ó mga cataisan.—Totolo an agui san pag arado, etc., etc.
TRITÍCEO, CEA. *adj.* Trinigo, masugad sugad sin trigo.
TRITÓN. *m.* Dios dios, cono, sa dagat, nga masugad sin tauo ticang sa iya olo ngada sa hauac, ug masugad sin isda ticang sa hauac ngada sa mga teel.
TRITURABLE. *adj.* Sadang madogmoc; sadang mabayo; sadang masamsam.
TRITURACIÓN. *f.* Pag dogmoc; pag bayo.—Pag samsam.—Pamocboc.
TRITURAR. *a.* Pag dogmoc; pag bayo.—Pag samsam.—Pamoc moc.
TRIUNFADOR, RA. *adj.* Mananaog.—*s.* Paradaog.
TRIUNFAL. *adj.* An tunggud ó canan pag daog.
TRIUNFALMENTE. *adv. m.* Mananaog gud.
TRIUNFANTE. *p. a.* Macadaog.
TRIUNFANTEMENTE. *adv. m.* Mananaog gud.
TRIUNFAR. *n.* Pag daog.
TRIUNFO. *m.* Pag daog.
TRIUNVIRADO. *m. vid.* Triunvirato.
TRIUNVIRATO. *m.* Totolo nga hocom nga mga ponoan san guinhadian sa tiempo san mga romano.
TRIUNVIRO. *m.* An usa nga hocom nga ponoan sadton totolo nga caponoanan sa tiempo san mga romano.
TRIVIAL. *adj.* Bunggayud nga dalan.—*fig.* Sinasabut gud.
TRIVIALIDAD. *f.* Sinasabut ná.
TRIVIALMENTE. *adv. m.* Sinasabut ná gud; agsub gud.
TRIZA. *f.* Tipic; piri.—Hacer trizas. *fr.* Pag otud otud; pag tiros; pag tad tad.—*fig.* Pag bono, pacasamad sin daco.
TRIZA. *f. Mar.* Pisi.
TROCABLE. *adj.* Sadang mabalio.
TROCADAMENTE. *adv. m.* Sinusuhi gud cún dao polong.
TROCADILLA (Á LA). *m. adv.* Á la trocada. *m. adv.* Sinuhi gud cún dao polong.
TROCADO, DA. *adj.* Salapi nga sinoclian.
TROCADOR, RA. *adj.* Mabalio.—*s.* Parábalio, paratagalio; parasocli.
TROCAMIENTO. *m.* Pag balio, pag tagalio; pag socli.
TROCANTE. *p. a.* Mabalio, matagalio; masocli.
TROCAR. *a.* Pag balio; pag tagalio; pag socli.—Pag suca.—*r.* Pag lain sin batasan.
TROCATINTA. *f. fam.* Pag balio ó pag tagalio nga may sayop ó hiboronganan.
TROCEO. *m. Mar.* Pisi nga pinopotos sin anit.
TROCISCAR. *a.* Pag otud otud.
TROCISCO. *m.* Piri, otud nga gutiay nga himoon nga pildora.
TROCLA. *f.* Moton.
TROCO. *m.* Isda nga troco.
TROCHA. *f.* Dalan nga baligot.
TROCHEMOCHE (Á). ó á troche y moche. *m. adv. fam.* Sin uaray gud panginano.
TROCHUELA. *f.* Dalan nga haligot.
TROFEO. *m.* Tigaman san canan pag daog.—An manggad nga cuha sa mga pag auayan.—*fig.* Pag daog.

TROGLODITA. *adj. fig.* Mabangis, mapintas.—*fig.* Ora-ora sin camaquicaon.
TROJ. *f.* Bohos.
TROJE. *f.* Bohos.
TROJERO. *m.* Bantay, paramangno san bohos.
TROMBÓN. *m.* Toronggon.
TROMPA. *f.* Toronggon.—Torotot.—Irong sin elefante.—Buhaui.
TROMPADA. *fig.* y *fam.* Songgo, in nasonggo in duha ca tauo nga nahihitapo.—Tiro, pag tiro.
TRÓMPAR. *n.* Pag casing.
TROMPAZO. *m.* Tiro, pag tiro, pag poc poc.
TROMPEAR. *n.* Pag casing.
TROMPERO. *m.* Parahimo sin casing.
TROMPERO, RA. *adj.* Malimbong.
TROMPETA. *f.* Toronggon.
TROMPETADA. *f. fam.* Polong nga diri angay ó diri macaigo.
TROMPETAZO. *m.* Tonog sin trompeta.—Pag dabal pag bal bag sin trompeta.—*fam.* Polong nga diri angay ó diri macaigo.
TROMPETEAR. *n. fam.* Pag patonog san trompeta.
TROMPETERÍA. *f.* Mga trompeta.
TROMPETERO. *m.* Parahimo sin mga trompeta.—Parataihop sin trompeta.
TROMPETILLA. *f.* Trompeta nga guti, torotot; torotoc, toro torotoc.
TROMPICAR. *a.* Pag hipantuc.
TROMPICÓN. *m.* Hipantuc.
TROMPILLADURA. *f.* Hipantuc.
TROMPILLAR. *n.* Hipantuc.
TROMPILLÓN. *m.* Bato nga linabrahan nga isusungqui sa mga arco.
TROMPIS. *m. fam.* Poc poc, puniti.
TROMPO. *m.* Casing; cuyapad.—Ponerse uno como un trompo. *f. fig.* y *fam.* Pag caon cun paginum bá sin ora ora.
TROMPÓN. *m.* Casing nga daco.—Á trompón, de trompón. *m. adv. fam.* Sin uaray catuhayan; sin uaray cahusayan.
TRONADA. *f.* Mga dalug dug.
TRONADOR, RA. *adj.* An nag papadalug dug.—Matonog; nag papatonog.
TRONANTE. *p. a.* Nag papadalug dug.—Matonog.
TRONAR. Pag dalug dug; pag cadug.—*n.* Lipac.—*fam.* Pag perde sa sugal.
TRONCAL. *adj.* An tungud ó canan pono.
TRONCAR. *a.* Pag otud.—Pag pogot san oló.
TRONCO. *m.* Pono; caponoan; poua, póa; tood; lauas sin cahuy ó banua. Guinicanan.—Lauas sin tauo nga uaray ná oló, mga paa ug mga butcon.—*fig.* Tauo nga uaray polos.
TRONCHAR. *a.* Pag bangui.—Pag lunggo.—Pag bonggo.—Pag tias; Pag tois.
TRONCHAZO. *m.* Pag latub sin coles, etc.
TRONCHO. *m.* Lauas sin coles, etc.
TRONCHUDO, DA. *adj.* Coles ug iba pá nga mga utan nga daco an lauas.
TRONERA. *f.* Loho, calohoan sin cota.—Taramboan nga guti.
TRONERAR. *a.* Pag loho sin cota, etc.
TRONIDO. *m.* Dalug dug.—Lipac.
TRONITOSO, SA. *adj. fam.* Madalug dug.—Malipac.
TRONO. *m.* Trono, lingcoranan sá mga hadi, etc.—*fig.*—Pag cahadi.—*pl.* Mga espiritu nga langitnon nga tinatauag an icatolo ca cubay sa mga ángeles.
TRONQUISTA. *m.* Cochero.
TRONZAR. *a.* Pag boong, pag bari.—Pag conot conot sa mga biste sin babaye dapit sa sag yad.
TRONZO, ZA. *adj.* Cabayo nga palóng, tigaman nga baya ná.
TROPA. *f.* Cadam-an nga tauo nga nag cacatipon.—Casoldadosan.
TROPEL. *m.* Cadamo.—Aringasa sin damo nga mga tauo, etc.—Cadali dali nga uaray gud cahusayan.—De tropel, en tropel. *m. adv.* Sin tigda, tigda.—Carol.
TROPELÍA. *f.* Cadali dali, cadag mitan nga uaray cahusayan.—Pag dali dali, pag hinanali nga patuc sa mga iguin susugo.—Pag darahug, pag tamay.
TROPEZADERO. *m.* Hipacdulan.
TROPEZADOR, RA. *adj.* Mapacdul, mapacug, maontug, mapaquil.
TROPEZADURA. *f.* Pag hipacdul, pag hipacug, pag hiontug, pag hipaquil.
TROPEZAR. *n.* Pac dul, hipac dul, pacug, hipacug, ontug, hiontug, paquil, hipaquil, padol, hipadol; haracop, hiracop; corong codong; lagud; banal, hibanal; sagud sud; sag pang; sampac; socdo, hisocdo; tip-ig; toloy.—*fig.* y *fam.* Hitapo, hisugat.
TROPEZÓN, NA. *adj.* Mabanal, mahibanal.—*m. vid.* Tropiezo.
TROPEZOSO, SA. *adj.* Mabanal, mahibanal; an diri nag papadayon cay may nacacaolang.
TROPIEZO. *m.* Hipacdulan.—Hibanal.—*fig.* Sayop, lisa, sala.—*fig.* Cacurian, caolangan, cabiling gan.—*fig.* Pag suhay; pag patuc, diri pag oyon san canan iba hunahuna.
TROQUE. *m.* Borobalig hot.
TROQUEL. *m.* Sil-ogan.
TROQUILLO. *m.* Minoldurahan.
TROTADOR, RA. *adj.* Maquiring quiring; maayam-ayam.—Malacat sin dagmit.
TROTAR. *n.* Pag quiring quiring; pag ayam ayam.—*fig.* y *fam.* Pag lacat sin dagmit.
TROTE. *m.* Pag quiring quiring; pag ayam ayam.—Al trote, á trote. *m. adv. fig.* Sin dagmit.—Amansar uno el trote. *fr. fig.* Pag hinay hinay.—Hacer entrar en los trotes, meter en los trotes á uno. *fr. fig.* y *fam.* Pag paanad.—Tomar uno el trote. *f. fig.* y *fam.* Palaguio.
TROTÓN, NA. *adj* Maquiring quiring; maayam ayam.
TROTONERÍA. *f.* Pag quiring quiring; pag ayam ayam.
TROVA. *f.* Siday.
TROVADOR, RA. *s.* Parahimo sin mga siday.
TRAVAR. *n.* Pag himo sin mga siday.
TROVISTA. *m.* Parahimo sin mga siday.
TROX. *f.* Bohos.
TROZA. *f.* Guipat nga pag tatablahon.—*Mar.* Pisi nga pinopotos sin anit.
TROZAR. *a.* Pag otud, pag otud otud.
TROZO. *m.* Otud.
TRUCULENTO, TA. *adj.* Mabangis, mapintas.
TRUCHA. *f.* Isda nga trucha.
TRUCHERO. *m.* Paracauil ó paradacop sin mga trucha.—Parabaliguia sin mga trucha.
TRUCHIMÁN, NA. *m.* y *f. fam.* Agutato.—Tauo nga may cabatiran ug cablas sin cahadluc sa iya mga pag buhat.
TRUCHUELA. *f.* Isda nga truchucla.
TRUE. *m.* Panapton nga manipis ug busag.
TRUECO. *m.* Pag balio, pag tagalio.—Á trueco. *m. adv.* Cun dao.—Á, ó en, trueco. *m. adv.* Balos, balio, tagalio.
TRUENO. *m.* Dalugdug.—Cadug.—Lipac.
TRUEQUE. *m.* Balio, tagalio; pag balio, pag tagalio.
TRUFA. *f.* Bua, limbong.
TRUFA. *f.* Banua nga trufa, nahamut ngan malalim.

TRUFADOR, RA. *s.* Parasumat sin bua ó limbong; parasurat sin bua.
TRUFAR. *n.* Pag bua, pag limbong.
TRUHÁN, NA. *adj.* Buaon, malimbong.—Madorogas.
TRUHANADA. *f.* Cabuaon, camalimbong.—Camadorogas.
TRUHANAMENTE. *adv. m.* Sa pag bua gud, sa paglimbong gud.
TRUHANEAR. *n.* Pag bua, pag limbong.—Pag dorogas.
TRUHANERÍA. *f.* Cabuaon, camalimbong.—Camadorogas.
TRUHANESCO, CA. *adj.* Mabuaon, malimbong.—Madorogas.
TRUHANÍA. *f. vid.* Trubanería.
TRUJA. *f.* Burutangan sa mga aseitunas san tag-satag-sa ca tauo.
TRUJAL. *m.* Ipitan sin mga aseitunas.—Tadiao nga pinasusudlan san asang nga gamit sin pag himo sin sabon.—Burutangan san mga aseitunas basi matoro an lana.
TRUJALETA. *f.* Saluran san lana san aseitunas.
TRUJAMÁN, NA. *m.* y *f.* Agutato.—*m.* Batid, may cabatiran, parasauay sa mga buruhaton.
TRUJAMANEAR. *n.* Pag agutato.—Pag sauay sa mga buruhaton.—Pag balio, pag tagalio.
TRUJAMANÍA. *f.* Pag caagutato.—Camasagdon, caparasauay sa mga buruhaton.
TRUJIMÁN, NA. *m.* y *f. vid.* Trujaman.
TRULLA. *f.* Aringasa, ngiras.—Cadamo, damo nga tauo.
TRULLA. *f.* Paleta nga gamit sin cotero.
TRULLO. *m.* Tamsi nga trullo.
TRULLO. *m.* Burutangan sa mga ubas basi maloloto.
TRUNCADAMENTE. *adv. m.* Sa pag caculang gud sin polong.
TRUNCAMIENTO. *m.* Pag otud.—Pag pogot.—Pag lactao sin polong.
TRUNCAR. *a.* Pag otud.—Pag pogot sin oló.—Pag lactao sin polong.
TRUPIAL. *m.* Tamsi nga trupial.
TRUQUE. *m.* Sugal nga truque.
TRUQUIFLOR. *m.* Sugal nga truquiflor.
TRUSAS. *f. pl.* Sarual nga halipot.

TU

TÚ. *pron.* Icao, ca.
TU, TUS. *pron. poses.* Imo, mo.
TUÁUTEM. *m. fam.* Labao, an nag papacalabao.
TUBA. *f.* Tuba.—Tuba fuerte y ágria. Bahal.
TUBERCULIZACIÓN. *f.* Hubag, cahubag.
TUBÉRCULO. *m. Bot.* Boco boco cún dao cahuy.—Rapac cún dao cahuy ó banua.—Sumono cún dao palauán.—Lituad cún dao patatas, etc.—Butig cún dao bagong ó baribaran.—Hupi cún dao gauay ó palauán.—*Med.* Hubag.
TUBERCULOSIS. *f. Med.* Hubag, cahubag.
TUBERCOLOSO, SA. *adj.* Nanhuhubag.—Bocobocohun, rapacon cún dao cahuy.—Sumonoon.—Lituaron.—Butigon.—Hupion.
TUBERÍA. *f.* Mga tubo sa quinqué, etc.
TUBERO. *m.* Manarangot, parasangot.
TUBEROSIDAD. *f.* Hubag.
TUBO. *m.* Tubo sugad san canan quinque, etc.; mayada mán mga tubo nga put hao, etc.
TUBULAR. *adj.* An tungud ó canan tubo; masugad sin tubo; may mga tubo ó catubohan.
TUCÁN. *m.* Tamsi nga tucán.
TUCÍA. *f.* Tae sin sinc, puthao, etc.
TUCIORISTA. *adj.* Tauo nga magapil san tutdo nga labi nga marig-on.
TUDEL. *m.* Horoy pan sin patoronggon.
TUECA. *f.* Calungagan sin cahuy.
TUECO. *m.* Calungagan sin cahuy.
TUERA. *f.* Bonga sin coloquintida.
TUERCA. *f.* Tuerca.
TUERCE. *m. vid.* Torcedura.
TUERO. *m.* Tiac nga isosongo, isorongo.
TUERTO, TA. *p. p.* Ticó, tinico; baco; balico; baloc.—*adj.* Buta sa luyo nga mata.
TUESTE. *m. vid.* Tostadura.
TUÉTANO. *m.* Otoc sin tul-an.
TUFARADA. *f.* Bahó nga mapintas.
TUFO. *m.* Alisngao, alitho, alisbo.—*fig.* y *fam.* Bahó nga mapintas.—*fig.* y *fam.* Capalabi labi, camalabiao.
TUFO. *m.* Bohoc nga nabibitay sa dongan dongánan.
TUGURIO. *m.* Lag cao, payag, balay balay.
TUICIÓN. *f.* Pag ogop, pag tabang.
TUÍNA. *f.* Saqueta nga halaba.
TUITIVO, VA. *adj. For.* Maogop, matabang.
TUL. *m.* Panapton nga hinocot.
TULIPÁN. *m.* Banua nga tulipán.
TULLIDO, DA. Lulid, borocsot, boroctot.
TULLIDURA. *f.* Iti sin tamsi nga madaguit.
TULLIMIENTO. *m.* Calulid, cabirocsot, caboroctot.
TULLIR. *n. Cetr.* Pag iti an mga tamsi nga madaguit.—*a.* Pag bono, pag darahug, pag pacaraut.—*r.* Lulid, birocsot, boroctot.
TUMBA. *f.* Tumba nga ibinubutang sa mga sing bahan in may minatáy, etc.—Lubong, linob ngan, lubnganan.—Atup atup sin carruaje, etc.
TUMBACUARTILLOS. *m. fam.* Maquialacsio.
TUMBADO, DA. *adj.* Masugad sin tumba.—*p. p.* Naligad, nahigda.
TUMBAGA. *f.* Tumbaga nga may sacot nga bulauan cún salapi bá.—Sing sing nga tumbaga.
TUMBAGÓN. *m.* Tumbaga nga may sacot nga bulauan ug salapi.—Baclao nga tumbaga sa gapusan sa camut.
TUMBRAR. *a.* Pag bongdo.—*fig.* y *fam.* Pacahubog.—*n.* Pucan, ligad, hipaligad.—*r. fam.* Pag higda.—Piuay.
TUMBO. *m.* Pag caquiling; pag tuad.
TUMBÓN. *m.* Tumba nga daco.—Carruaje nga masugad sin tumba an atup atup niya.—Caban nga masugad sin tumba an acob niya.
TUMBÓN, NA. *adj. fam.* Malimbong.—Hubia, mahubia.
TUMEFACCIÓN. *f. Med.* Cahubag; calatud.
TÚMIDO, DA. *adj. fig.* Hubag; latud.
TUMOR. *m.* Hubag.—Bicag.—Buyoco.
TÚMULO. *m.* Lub-nganan, linobngan.—Tumba.
TUMULTO. *m.* Rimoc, samoc; carimocan, casamocan.
TUMULTUACIÓN. *f. vid.* Tumulto.
TUMULTUANTE. *p. a.* Marimoc, masamoc; macarimoc, macasamoc.
TUMULTUAR. *a.* Rimoc, samoc; pacarimoc, pacasamoc.
TUMULTUARIAMENTE. *adv. m.* Marimoc caopay, masamoc caopay.
TUMULTUARIO, RIA *adj.* Marimoc, masamoc; macarimoc, macasamoc.
TUMULTUOSAMENTE. *adv. m.* Marimoc caopay, masamoc caopay.
TUMULTUOSO, SA. *adj.* Marimoc, masamoc; macarimoc, macasamoc.
TUNA. *f.* Banua nga tuna ug an bonga niya.

TUNA. *f.* Lagayao, lagatao, sodoy sodoy.—Correr la tuna. *fr. fam.* Pag lagayao, pag lagatao, pag sodoy-sodoy.
TUNAL. *m.* Banua nga tunal.
TUNANTADA. *f.* Catampalasan.
TUNANTE. *p. a.* Malagayao, malagatao, masodoy-sodoy.—*adj.* Tampalasan.
TUNANTEAR. *n.* Pag tampalasan.—Pag lagayao, pag-lagatao, pag sodoy sodoy.
TUNANTUELO. *adj. fam. vid.* Tunante.
TUNAR. *n.* Pag lagayao, pag lagatao, pag sodoy sodoy.
TUNDA. *f.* Pag gonting san mga barahibo nga nalabao sa mga panapton nga bag-o pa.—*fig.* y *fam.* Hampac, dabal, balbag, latub.
TUNDICIÓN. *f. vid.* Tunda, 1.ª acep.
TUNDIDOR. *m.* Paragonting san mga barahibo nga nalabao sa mga panapton.
TUNDIDURA. *f. vid.* Tunda, 1.ª acep.
TUNDIR. *a.* Pag gonting san mga barahibo nga nalabao sa mga panapton.
TUNDIR. *a. fig.* y *fam.* Pag hampac, pag latub, pag dabal, pag balbag.
TUNDIZNO. *m.* Guinonting nga barahibo sin panapton.
TUNEAR. *n.* Pag tampalasan.—Pag lagayao, pag lagatao, pag sodoy sodoy.
TÚNEL. *m.* Dalan ó aguian ilarum sin tuna.—Dalan ó aguian ilarum sin salug.
TÚNICA. *f.* Panapton ó biste nga túnica.—Panit panit lapug lapug sa mata, lucap.
TUNICELA. *f.* Panapton ó biste nga tunisela.—Biste nga gamit sa mga Señor Obispo.
TUNO, NA. *adj.* Tampalasan.—Lagatao, lagayao, masodoy sodoy.
TUPA. *f.* Pag hon hon; pag sing pot.—Pag bosog; cabosog, capool.
TUPÉ. *m.* Bohoc nga natindug ibabao sa agtang.—*fig.* y *fam.* Pangahas, caculang sin catahud.—Tigdosan.
TUPIR. *a.* Pag hon hon; pag sing pot.—*r. fig.* Bosog, pool.
TUPIDO, DA. *p. p.* Hinonhon; sing pot.
TURBA. *f.* Cadamo nga tauo nga masasamoc.
TURBACIÓN. *f.* Cangarat; cacatat; catalop tacop.—Calabad, calabad labad, cacabad cabad.—Carimocan, casamocan.
TURBADAMENTE. *adv. m.* Mangarat caopay; macatat caopay; matalop tacop caopay.—Masamoc caopay, marimoc caopay.
TURBADOR, RA. *adj.* Macangarat; macatalop tacop.—Macasamoc, macarimoc.
TURBAMIENTO. *m. vid.* Turbación.
TURBAMULTA. *f. fam.* Cadamo nga tauo nga masasamoc.
TURBANTE. *p. a.* Masamoc, marimoc.
TURBANTE. *m.* Panapton nga isinasangbud sa oló.
TURBAR. *a.* Samoc, rimoc; pacasamoc, pacarimoc.—Ngarat; catat; arap; cutat.—Labad, labad labad, cabad cabad an mata.—*fig.* Talop tacop.
TURBATIVO, VA. *adj.* Masamoc, marimoc.—*For.* Posesión turbativa. Manggad nga inagao san nagcacatin siton mao nga manggad.
TURBIAMENTE. *adv. m.* Lubog caopay.
TÚRBIDO, DA. *adj.* Lubog, cabot.
TURBIEDAD. *f.* Calubog, pag calubog.
TURBINA. *f.* Rueda nga nag bibiric biric.
TURBINTO. *m.* Cahuy nga turbinto.
TURBIO, BIA. *adj.* Lubog, cabot.—*fig.* Macuri.
TURBIÓN. *m.* Uran nga mabascog.—*fig.* Cadamo sin bisan ano nga tigda an pag abut.
TURBIOSO, SA. *adj.* Lubog, cabot.
TURBONADA. *f.* Onos, uranos.
TURBULENCIA. *f.* Calubog.—*fig.* Carimocan, casamocan.
TURBULENTAMENTE. *adv. m.* Lubog caopay.—Culba caopay.
TURBULENTO, TA. *adj.* Lubog.—*fig.* Marimoc, masamoc.
TURCA. *f. fam.* Hubog, cahubog.
TÚRDIGA. *f.* Tinabas nga anit.
TURDIÓN. *m.* Sayao.
TURGENCÍA. *f. Med.* Hubag; cahubag.
TURGENTE. *adj. Med.* Hubag.—*poét.* Daco, hataas.
TÚRGIDO, DA. *adj. poét.* Daco, hataas.
TURIBULARIO. *m.* Paracatin ó paradara san insensario.
TURÍBULO. *m.* Insensario.
TURIFERARIO. *m.* Paracatin ó paradara san naveta nga may insienso.
TURÍFERO, RA. *adj.* Tagucan, mahamot, may mahamut.
TURMA. *f.* Bunay, itlog.—Libgos.
TURNAR. *n.* Pag sarosando, pag bani bani, pag sarosalio.
TURNIO, NIA. *adj.* Libat an mata.—*fig.* Maquinhat.
TURNO. *m.* Pag sarosando, pag bani bani, pag sarosalio; iya tungud an pag bantay, quinabantayan niya.
TURÓN. *m.* Yatot nga daco.
TURPIAL. *m.* Tamsi nga turpial.
TURPITUD. *f.* Cahubia, camabug-at, camahinay hinay.
TURQUESA. *f.* Hormahan.
TURQUESA. *f.* Bato nga mahal nga tinatauag turquesa.—Ngipon nga tinina ó pinintaran sin asul.
TURQUESADO, DA. *adj.* Asul nga baga maitum.
TURQUÍ. *adj.* Asul nga baga maitum.
TURQUINO, NA. *adj.* Asul nga baga maitum.
TURRAR. *a.* Pag ihao sin bisan ano sa mga baga; pag sanglag.
TURRÓN. *m.* Matam-is nga turrón.
TURRONERO. *m.* Parahimo sin matam is nga turrón.—Parabaliguia sin matam is nga turrón.
TURULATO, TA. *adj. fam.* Mahipausa.
TURULÉS. *adj.* Ubas nga turulés.
TURUMBÓN. *m.* Hubag.
TURUPIAL. *m.* Tamsi nga turupial.
¡TUS! Pag tio tio sa mga ayam.—Sin decir tus ni mus. *loc. adv. fig.* y *fam.* Sin uaray mán pag yacan sin ano mán.
TUSA. *f.* Pongango sin mais.
TUSA. *f. fam.* Ayam nga babaye.
TUSÍLAGO. *m.* Banua nga itarambal.
TUSO. *m. fam.* Ayam nga lalaqui.—Pag tio tio sa mga ayam.—Pag bugao sa mga ayam.
TUSÓN. *m.* Burahibo, sin carnero.—Anit sin carnero.—Cabayo nga uaray pá duha ca tuig.
TUSONA. *f.* Biga, bigaon nga babaye.—Cabayo nga babaye nga uaray pá duha ca tuig.
TUTE. *m.* Sugal sa baraja nga tinatauag nga tute.
TUTEAR. *a.* Pag hingicao, pag sangpit sin *icao*.
TUTELA. *f.* Catungdanan san tauo nga tinatapuran sin pag mangno.—*fig.* Ayopan, arayopan, darangpan.
TUTELAR. *adj.* Matabang, mabulig.—Mananabang.
TUTEO. *m.* Pag hingicao.
TUTÍA. *f.* Tae sin sinc, puthao, etc.
TUTILIMUNDI. *m* Cabán.
TUTIPLÉN (Á). *m. adv. fam.* Damo caopay.
TUTOR, RA. *m.* y *f.* Tinatapuran sin pag mangno.

sin mga ilo ug san mga manggad nira.—*vid.* Rodrigón.—*fig.* Mananabang.
TUTORÍA. *f.* Catungdanan san tauo nga tinatapuran sin pag mangno.
TUTRIZ. *f.* Tinatapuran sin pag mangno.—Mananabang.
TUYA. *m.* Cahuy nga tuya.
TUYO, TUYA, TUYOS, TUYAS. *pron. poses.* Imo, mo.

U

U. Icacaruhaan cag upat nga letra san abecedario nga quinatsila, ug icalima san iya mga vocal.—*u* an ngaran niya.
Ú. *conj. disyunt.* Cún. Diez ú once. Napolo cún napolo cag usa.
UBÉRRIMO, MA. *adj.* Damo caopay.
UBICACIÓN. *f.* Pag cacada; pag hicada.
UBICARSE. *r.* Pag cada.
UBICUIDAD. *f.* Pag cacada bisan di in.
UBICUO, CUA. *adj.* Macada bisan di in, aada bisan di in.
UBIO. *m.* Yugo.
UBIQUIDAD. *f.* Pag cacada bisan di in.
UBRE. *f.* Soso; latgat.
UBRERA. *f.* Samad sa baba san mga cabataan nga nasoso pá.
UDÓMETRO. *m.* Caramiton nga gamit sin pag socol san uran.
UESNORUESTE. *m. vid.* Oesnorueste.
UESSUDOESTE. *m. vid.* Oessudoeste.
UESTE. *m.* Habagat sa calondan.—Calondan, catonoran.
UFANAMENTE. *adv. m.* Madasig caopay, maparayao caopay.
UFANARSE. *r.* Dasig, parayao.
UFANÍA. *f.* Camadasig, caparayao, camahasi, cahuriual.—*fig.* Calipay.
UFANIDAD. *f. vid.* Ufanía.
UFANO, NA. *adj.* Madasig, dasigon, maparayao, mahasi, mahuriual.—*fig.* Mali lipay, malipayon.
UFO (Á). *m. adv.* Maatang, mangangatang.
UJIER. *m.* Sacop ó surugoon sin hadi, portero.
UKASE. *m.* Sugo ó pag burut-an san emperador sa Rusia.
ÚLCERA. *f.* Samad nga halarum, casamdan.
ULCERACIÓN. *f.* Casam-dan in may samad an lauas.
ULCERAR. *a.* Samad, in may samad an lauas; pacasamad.
ULCERATIVO, VA. *adj.* Macacasamad.
ULCEROSO, SA. *adj.* Casam-dananon.
ULEMA. *m.* Quinaadmanon, doctor sa mga turco.
ULTERIOR. *adj.* Dapit ngadto.—Masonud.
ULTERIORMENTE. *adv. m.* Dapit gud ngadto.—Caticang sadto.
ULTIMADAMENTE. *adv. m.* Sa catapusan.
ULTIMADO, DA. *adj.* Orehe, catapusan.
ÚLTIMAMENTE. *adv. m.* Sa catapusan.
ULTIMAR. *a.* Pag tapus, pag human.
ULTIMÁTUM. *m.* Catapusan nga pag buot, catapusan nga pag pahibaro.
ULTIMIDAD. *f.* Catapusan.
ÚLTIMO, MA. *adj.* Orehe, catapusan.—Poqui.
ULTRA. *adv.* Labut pá.
ULTRAJADOR, RA. *adj.* Mapasipara, matamay, mabisbis.—s. Parapasipara, paratamay, parabis bis.
ULTRAJANTE. *p. a.* Mapasipara, matamay, mabisbis.
ULTRAJAR. *a.* Pag pasipara, pag tamay, pag bis bis, mali, pag himali mali.
ULTRAJE. *m.* Pag pasipara, pag tamay, pag bis bis, pag himali mali.
ULTRAJOSO, SA. *adj.* Macatamay.
ULTRAMAR. *m.* Tuna nga aadto sa luyo sin dagat.
URTRAMARINO, NA. *adj.* An aadto sa luyo sin dagat.—An mga género ug iba pá nga guican ngadto sa luyo sin dagat.
ULTRAMONTANISMO. *m.* Sinisiring an mga pag tutdo ug mga panhuna huna san mga tauo nga tinatauag nga ultramontano.—Mga tauo nga tinatauag ultramontano.
ULTRAMONTANO, NA. *adj.* An aadto sa luyo sin mga cabuquiran.—An tungud san mga pag tutdo ug mga panhuna huna san mga tauo nga aadto sa luyo sin mga cabuquiran.
ULTRAPUERTOS. *m.* An aadto sa luyo sin mga pondohan.
ULTRIZ. *adj.* Mobolos.
ÚLULA. *f.* Tamsi nga úlula.
ULULAR. *n.* Pag araba, pag culigui.
ULULATO. *m.* Pag araba, pag culigui.

UM

UMBELA. *f.* Payong payong.
UMBILICADO, DA. *adj.* Masugad sin posud.
UMBILICAL. *adj.* An tungud ó canan posud.
UMBRÁCULO. *m.* Paontolan sin adlao.
UMBRAL. *m.* Gang haan sin balay, tun-banan sin sadá.—*Arq.* Cahuy nga binabalabag dapit sa ibabao sa mga puerta ó mga taramboan.
UMBRALAR. *a. Arq.* Pag balabag sin cahuy dapit sa ibabao sa mga puerta ó mga taramboan.
UMBRÁTICO, CA. *adj.* An tungud ó canan calindongan ó cahud luman.—Macalindong, mahudlum.
UMBRÁTIL. *adj.* Macalindong, mahudlum.
UMBRÍA. *f.* Calindongan, cahudluman.
UMBRÍO, A. *adj.* Hudlumon.
UMBROSO, SA. *adj.* Macalindong, mahudlum.

UN

UN, UNA. *art. indet.* In.—*adj.* Usa, sayo.—*vid.* Uno.
UNÁNIME. *adj.* Oyon, abuyon; guin caca oyonan, guin cacaarabuyonan.
UNANIMEMENTE. *adv. m.* Oyon gud, oroyon gud, abuyon gud.
UNANIMIDAD. *f.* Pag caoroyon, pag caarabuyon; caoroyon, caarabuyon.
UNCIFORME. *m.* Usa sa mga tul-an sa panglayan.
UNCIÓN. *f.* Pag dihug, pag rihug, pag hirog.—Pag santo lana, pag butang san santo lana.—Grasia sa Dios nga Espíritu Santo nga nacacarig-on caopay sa calag.—*pl.* Mga pag hirog sin bolong san tauo. nga may saquit sa quinatauo.
UNCIONARIO, RIA. *adj.* An hinihirogan sin bolong cay may saquit sa quina tauo.—Pamul-nganan siton mao nga saquit.
UNCIR. *a.* Pag butang sin yogo sa mga todo etc., nga usa ca pades.
UNDANTE. *adj. poét.* Hocol hocol an dagat irab; irab an calayo; balud balud.
UNDÉCIMO, MA. *adj.* Icapolo cag usa.

UNDÉCUPLO, PLA. *adj.* An nacacasacop sin número sin macanápolo cag usa.
UNDÍSONO, NA. *adj.* Maagus agus, madagoc-oc.
UNDÍVAGO, GA. *adj. poét.* Maagus agus, mahocol-hocol, mabalud balud.
UNDOSO, SA. *adj.* Maagus agus, mahocol hocol, mabalud balud.
UNDULACIÓN. *f.* Pag balud balud, pag hocol hocol.—Pag irab irab.—Pag pilic pilic.—Pag hayab hayab.—Camabalud balud, etc., etc.
UNDULANTE. *p. a.* Mabalud balud, mahocol hocol.—Mairab irab.—Mapilic pilic.—Mahayab hayab.
UNDULAR. *n.* Pag balud balud.—Pag irab irab.—Pag-pilic pilic.—Pag hayab hayab.—Hiuadol.
UNGIDO. *m.* Hinisoan.
UNGIMIENTO. *m.* Pag hiso; pag hirog. *vid.* Ungir.
UNGIR. *a.* Pag hiso; pag hirog, pag dihog, pag rihog; pag hom-id; pag homo; pag dang col; pag lamo; pag-pamhot.—Pag santolana, pag butang san santo lana.
UNGÜENTARIO, RIA. *adj.* An tunğud ó canan mğa ungüento; tagucan sin mahamut.—*m.* Parahimo sin mğa ungüento.—Piotan sin mğa ungüento.
UNGÜENTO. *m.* Ungüento, mamhot.
UNGUICULADO, DA. *adj.* Cul-han.
UNGÜIS. *m.* Tul-an nğa manipis dapit sa mata.
UNGULADO, DA. *adj.* Cul-han.
UNIBLE. *adj.* Sadang matigub. *vid.* Unir.
ÚNICAMENTE. *adv. m.* Lá, lamang.
ÚNICO, CA. *adj.* Usa lá, usa lamang; bug tong.—*fig.* Mahal caopay.
UNICORNIO. *m.* Mananap nğa usa lá, cono, an sunğay.—Bato nğa unicornio, madulao cún maromaitum bá.
UNIDAD. *f.* Pag causa lá.—Pag caoroyon, pag caarahuyon.
UNIDAMENTE. *adv. m.* Tigub gud; oroyon gud.
UNIFICACIÓN. *f.* Pag usa, pag tirigub, pag tiripon, pag tarampo.
UNIFICAR. *a.* Pag usa, pag tirigub, pag tiripon, pag-tarampo.
UNIFORMAR. *a.* Pag paanğay, pag patoropong; pag-paoyon; pag pasarama.
UNIFORME. *adj.* Maaranğay, mag sarama.—*m.* Biste sa mğa casoldadosan ug sin iba pá, cún mag sama sira sin biste.
UNIFORMEMENTE. *adv. m.* Oyon gud; mag sama gud.
UNIFORMIDAD. *f.* Pag caoyon, pag caoroyon, caoroyonan.—Casama; caaranğay.
UNIGÉNITO, TA. *adj.* Usa la nğa anac, bug tong.—*m.* An Anac sa Dios, nğa si Jesucristo nğa aton Guinoo.
UNIÓN. *f.* Pag tigub, pag tirigub, pag tipon, pag tiripon; pag tampo, pag tarampo; pag catigub, pag catipon, pag catampo.—Pag caoyon, pag caoroyon.—Pag casal; pag pacasal.—Pag hiusa.—Buha sa oló.—Casigohan; guincacasumpayan.
UNÍPEDE. *adj.* Usa lá an teel ó siqui.
UNIPERSONAL. *adj.* Usa lá an persona.
UNIR. *a.* Pag tigub, pag tipon; pag tampo; pag tirigub, pag tiripon, pag tarampo.—Guindoc.—Naquit.—Acob, acop.—Laop.—Lapid, lapid lapid.—Lapis.—Dinğin.—Ding guit.—Laquip; olaquip.—Pidal.—Sumag.—Tacmad.—Tacud.—Tapid.—Tocma.—Pag casal; pag pacasal.—*fig.* Pag oroyon sin buot.
UNIR bien una tabla con otra, etc. Hang pil.
UNIR bien al techar los extremos de unas nipas con otras. Sangco.
UNIR bien un madero con otro, una tabla con otra, etc. Sigo.
UNIR las manos por la parte de abajo para recibir algo en ellas. Soclo, saclolo.
UNIR los carabaos sus cuernos ó cabezas cuando riñen. Tacma.
UNIR las manos como el que ruega. Acpó.
UNIRSE los jóvenes y divertirse. Horon horon.
UNISEXUAL. *adj.* Usa lá calain.
UNISÓN. *m.* Usa lá ca sones.
UNISONANCIA. *f.* Caaranğay sin mğa tinğug cún mğa toronggon bá.
UNÍSONO, NA. *adj.* Duyog, duruyog.
UNITIVO, VA. *adj.* Macacatigub.
UNIVALVO, VA. *adj.* Pag tion nğa usa lá an binaloc-an ó tipaca.
UNIVERSAL. *adj.* Masahid; masahid nğatanan; macasahid sa nğatanan.—Macasacop san nğatanan.
UNIVERSALIDAD. *f.* Casahid, pag casahid; camasahid.—Caapong sin mag calain lain nğa quina adman.
UNIVERSALÍSIMO, MA. *adj.* Macasahid gud san nğatanan, macasacop gud san nğatanan.
UNIVERSALMENTE. *adv. m.* Sahid gud nğatanan, masahid gud nğatanan.—Sacop gud nğatanan.
UNIVERSIDAD. *f.* Nğatanan gud; catiguban san nğatanan nğa canan Dios guintuha.—Cadam-an ó catiguban sin mğa mag toroon.—Panğarad-man.—Camasahid.
UNIVERSITARIO, RIA. *adj.* An tunğud ó canan universidad ó mğa pag tutdo dida.
UNIVERSO, SA. *adj.* Masahid, masahid nğatanan; macasahid, macasacop san nğatanan.—*m.* Calibutan.
UNIVOCACIÓN. *f.* Caaranğay, caanğayan; sin mag-calain lain.
UNÍVOCAMENTE. *adv. m.* Aranğay gud, anğay gud.
UNIVOCARSE. *r.* Oyon anğay: nag cacaoyon, nag-cacaaranğay.
UNÍVOCO, CA. *adj.* Bisan ano nğa polong nğa mag-calain lain an mğa cahologan, nğa maanğay sin usa nğa camatuoran.
UNO, NA. *adj.* Usa, sayo.—*pl.* Unos tres años. Baga tolo ca tuig.—Distá de la ciudad unas tres leguas. Baga tolo ca leguas an cahirayo san boagto.—Á una. *m. adv.* Donğan, doronğan; nag cacaoyon gud sin buot.—Cada uno. An tag-sa.—De uno en uno. *m. adv.* Tag usa, tag sayo, pag tag-usa, pag tag sayo.—Uno trás otro. *m. adv.* Nag cacasonud sonud.—Un tiro de flecha ó distancia de un tiro de flecha. Capoyan sin odiong.—Un tiro de piedra ó distancia de un tiro de piedra. Capoyan sin bato.—Un tiro de cañón ó distancia de un tiro de cañón. Capoyan sin ponglo.—*pron. indet.* Uno lo dijo. Usa la ca tauo an nag sumat siton.—Unos lo dijeron. Mğa tauo an nanumat siton.
UNTADOR, RA. *s.* Parahiso; parahirog, paradihog, pararihog.
UNTADURA. *f.* Pag hiso; pag hirog, pag dihog, pag-rihug.—Ihihiso; ihihirog, ididihog.
UNTAMIENTO. *m. vid.* Untadura, 1.ª acep.
UNTAR. *a.* Pag hiso; pag hirog, pag dihog, pag rihog, hom-id; homo; dangcol; lamo; pam hot.—*fig.* y *fam.* Pag hip hip.
UNTAR los labios con aceite, etc. Ham-it.
UNTAR con aceite caliente las heridas, llagas, etc. Lantang.
UNTAZA. *f.* Tamboc.
UNTO. *m.* Ihihirog, ididihog.—Tamboc.—Ungüento.
UNTOSIDAD. *f. vid.* Untuosidad.
UNTOSO, SA. *adj. vid.* Untuoso.
UNTUOSIDAD. *f.* Catamboc nğa masapilit.
UNTUOSO, SA. *adj.* Tamboc nğa masapilit.

UNTURA. *f.* Pag hiso; pag hirog, pag dihug, pag rihog.—Ihihiso; ihihirog, ididihog, ririhog.

UÑ

UÑA. *f.* Colo, coco.—Cagat.
UÑADA. *f.* Camas, cambrot; pag camas, pag cambrot.
UÑARADA. *f.* Camas, cambrot.
UÑATE. *m.* Oyag sin cabataan.—Pag camas, pag cambrot.
UÑERO. *m.* Hubag sa tudlo dapit sa colo.—Colo nga halaba nga nadolot sa panit.
UÑERA. *f.* Colo nga guti.—Oyag sin cabataan.
UÑIDURA. *f.* Pag butang sin yugo sa usa ca pades nga todo, etc.
UÑIR. *a.* Pag butang sin yugo sa usa ca pades nga todo, etc.
UÑOSO, SA. *adj.* Culhan, halaba an colo.
UÑUELA. *f.* Colo nga guti.

UP

UPISPA. *f.* Tamsi nga upispa.
UPUPA. *f.* Tamsi nga upupa.

UR

URACHO. *m.* Araguian san ihi.
URANO. *m.* Bitoon nga tinatauag urano.
URANOGRAFÍA. *f.* Pag asoy san mga canan langit; pagasoy san mga canan calibutan.
URANÓGRAFO. *m.* Para asoy san mga canan langit paraasoy san mga canan calibutan.
URBANAMENTE. *adv. m.* Maabi abi gud, matahud gud.
URBANÍA. *f. vid.* Urbanidad.
URBANIDAD. *f.* Pag abi abi, pag tahud.
URBANO, NA. *adj.* An tungud ó canan bongto.—*fig.* Maabi abi, matahud.
URCA. *f.* Sacayán nga daco.
URCE. *m.* Cahuy cahuy nga urce.
URCHILLA. *f.* Himula, mula pula.
URDIDERA. *f.* Parahan-ai.—Sangburan.—Badbaran.
URDIDOR, RA. *adj.* Mahan-ai.—Parahan-ai.—Sangburan.—Badbaran.
URDIDURA. *f.* Pag han-ai.
URDIMBRE. *f.* Hablon.
URDIR. *a.* Pag han-ai.
UREA. *f.* Tubig nga baga ihi.
UREMIA. *f. Med.* Saquit nga guican san pag sacot sa dugo sin tubig nga baga ihi.
URÉMICO, CA. *adj.* An tungud ó canan saquit nga uremia.
URENTE. *adj.* Mapaso.
URÉTERA. *f.* Ihian.
URÉTERE. *m.* Araguian san ihi ngadto sa pantug.
URÉTICO, CA. *adj.* An tungud ó canan ihian.
URETRA. *f.* Ihian.
URETRAL. *adj.* An tungud ó canan ihian.
URGENCIA. *f.* Cadagmitan.—Casoroc-an ó quinahanglan gud.—Catungdanan sin pag tuman.
URGENTE. *p. a.* Madagmit.—Casoroc-an nga matuman.
URGENTEMENTE. *adv. m.* Cadagmitan gud.—Casoroc-an gud.

URGIR. *n.* Dagmit, pirit, doroós.—Catungdanan an pag tanan san sugo.
URICO, CA. *adj.* An tungud, sa ó canan ihi.
URINARIO, RIA. *adj.* An tungud, sa ó canan ihi.
URNA. *f.* Urna, piotan, tiripigan; caban caban.
URO. *m.* Todo nga ihalas.
UROGALLO. *m.* Tamsi nga masugad sugad sin manuc nga lalaqui.
UROMANCIA. *f.* Pag tagna sin bua tungud sin pag hiling sin ihi.
UROSCOPIA. *f. Med.* Pag hiling san ihi basi sabuton an casaquit.
URRACA. *f.* Tamsi nga masugad sugad sin ouac, busag ngan sin itom an iya bolbol.—Hablar más que una urraca. *fr. fig. y fam.* Pag yacan sin damo.
URTICARIA. *f. Med.* Saquit sa panit, catol.

US

USADAMENTE. *adv.* Sugad san batasan.
USADO, DA. *adj.* Guinamit ná.—Batid, lasgud.
USAGRE. *m. Med.* Pono, saquit nga pono.
USAJE. *m. vid.* Usanza.
USANZA. *f.* Batasan, gaui.
USAR. *a.* Pag gamit; higamit.—Pag batasan.
USARCE. *com.* Polong nga igtatahud sa iba nga mga ponoan.
USARCED. *com.* Polong nga igtatahud sa iba nga mga ponoan.
USENCIA. *com.* Polong nga igtatahud sa mga capadian.
USEÑORÍA. *com.* Polong nga igtatahud sa iba nga mga ponoan.
USGO. *m.* Caload.
USÍA. *com.* Polong nga igtatahud sa iba nga mga ponoan.
USIER. *m. vid.* Ujier.
USIRÍA. *com.* Polong nga igtatahud sa iba nga mga ponoan.
USO. *m.* Pag gamit; pag higamit.—Tolos, panolos.—Batasan; gaui, cagauian.
USUFRUTO. *m. vid.* Usufructo.
USTAGA. *f. Mar.* Moton.
USTED. *com.* Polong nga igtatahud sa igcasitauo.
USTIÓN. *f.* Casonog; pacasonog; capaso; pacapaso.
USUAL. *adj.* Agsub mabuhat, agsub matuman; sagmit, masagmit.—Agsub magamit.—Tauo nga maopay ao casing casing.—An nababatasan.
USUALMENTE. *adv. m.* Sugad san binabatasan.
USUARIO, RIA. *adj. For.* An may catungdanan sin pag gamit sin bisan ano nga diri lugaringon niya, sugad lá san iguintalaan sa iya.
USUCAPIÓN. *f. For.* Pacaangcon sin bisan ano nga manggad nga maiya ná, tungud cay inagui ná an mga adlao nga talaan sa mga casugoanan, ug uaray malanat siton.
USUCAPIR. *a. For. vid.* Usucapión.
USUFRUCTO. *m.* Catungdanan sin pag gamit cún pag tolos bá sin manggad nga diri iya lugaringon,—Panolos; capulsanan.
USUFRUCTUAR. *a.* Pag gamit cún pag tolos bá sin bisan ano.
USUFRUCTUARIO, RIA. *adj.* An nag cacatungdanan sin pag gamit cún pag tolos bá sin manggad nga diri iya lugaringon; nag totolos.
USUFRUTO. *m. vid.* Usufructo.
USUFRUTUAR. *a. vid.* Usufructuar.
USUFRUTUARIO, RIA. *adj. vid.* Usufructuario.

USURA. *f.* Tubo; laba, hilaba.—Tubo nga diri ná canga-yan.—*fig.* Polos, capulsanan.
USURAR. *n.* Pag paotang sin salapi nga may tubo. pag laba; pag palaba.
USURARIAMENTE. *adv. m.* Tubo gud san salapi nga iguinpapaotang.
USURARIO, RIA. *adj.* Bisan ano nga trato nga may tubo an salapi nga iguinpapaotang.
USUREAR. *n.* Pag paotang sin salapi nga may tubo. —*fig.* Pag laba; pag palaba.—Pag patubo san salapi nga iguinpapaotang.
USURERO, RA. *m.* y *f.* An nag papatubo san salapi nga iguinpapaotang.
USURPACIÓN. *f.* Pag agao; pag caagao.
USURPADOR, RA. *adj.* Maagao.—*s.* Paraagao.
USURPAR. *a.* Pag agao.

UT

UTENSILIO. *m.* Garamiton; guinamiton; casang capan.
UTERINO, NA. *adj.* An tungud ó canan paguáncan. —Hermano uterino. Mabugto sin iroy, diri sin amay.
UTERO. *m.* Paguáncan.
UTIL. *adj.* An may polos; macapolos.
UTILIDAD. *f.* Caopayan.—Capulsanan; polos; panolos.
UTILITARIO, RIA. *adj.* Maquitolos.
UTILIZAR. *a.* Pag polos; pag tolos.
UTILMENTE. *adv. m.* May gud polos.
UTOPLA. *f. vid.* Utopía.
UTOPÍA. *f.* Larang nga baga maopay sa pag huna-huna, cundi an pacatuman macuri, cay diri mahihimo.
UTÓPICO, CA. *adj.* An baga maopay sa pag huna-huna lá, cundi an pacatuman diri mahihimo.
UTOPISTA. *adj.* An malarang sin mga baga maopay cún sa pag huna huna, cundi an pacatuman diri mahihimo.—*s.* Paralarang siton.
UTRERO, RA. *m.* y *f.* Nate sin baca nga diri pá ayao sin tolo ca tuig.
UT RETRO. *m. adv.* Sugad san iguinasoy ná.
UT SUPRA. *m. adv.* Sugad san iguinasoy ná sa igbao.

UV

UVA. *f.* Ubas, bonga sin parras.—Hubag sa bot-ot. Alom sa alobaob sa mata.
UVADA. *f.* Cahura sin ubas, cadamo nga mga ubas.
UVAGUEMAESTRE. *m.* Paramangno sa mga casangcapan san mga casoldadosan.
UVAL. *adj.* Masugad sugad sin ubas.
UVATE. *m.* Matam-is nga ubas an iguinbihimo.
UVAYEMA. *f.* Balagon, parras nga ihalas.
ÚVEA. *adj.* Icatolo nga lapug lapug sa mata.
UVERO, RA. *m.* y *f.* Parabaliguia sin mga ubas.—*m.* Cahuy nga ubero.
UVIAR. *a.* Pag cadto, pag abut, pag datong.
ÚVULA. *f.* Ngalngagan, ngalngagon.

UZ

UZO. *m.* Puerta.

V

V. Icacaruhaan cag lima nga letra san abecedario nga quinatsila, ug icacaruhaan sa iya mga consonante. *Ve.* an caluluasan. — doble. An pinipilo sugad sini (W).
VACA. *f.* Baca nga babaye. *pl.*—Cabacahan.—Carne sin baca.—Anit sin baca.
VACACIÓN. *f.* Pag bacasión, pag pahuay anay sa mga pag aram, etc.
VACADA. *f.* Cabacahan.
VACANCIA. *f.* Pag pahuay anay.
VACANTE. *f.* Uaray pá mag cacaput siton catungtadan.
VACAR. *n.* Pag pahuay anay.—Pag tuman. Vacar á la oración. Pag ampo, pag tuman sin pag ampo.—Uaray pá mag cacaput siton catungdanan.
VACARÍ. *adj.* Pinotos sin anit sin baca.
VACATURA. *f. vid.* Vacante.
VACIADERO. *f.* Taracbohan.
VACIADIZO, ZA. *adj.* Bisan anó nga buhat sin tumbaga etc., nga tinunao nga guin paagui sa hormahan.
VACIADO. *m. Arq.* Tinig-ban
VACIADOR. *m.* Parahimo sin buhat sin yeso, sin tumbaga nga tinunao, etc.; nga guin paagui sa hormahan.—Hormahan.
VACIAMIENTO. *m. vid.* Vaciar.
VACIANTE. *p. a. vid.* Vaciar. — Vaciantes de la mar. Cahurubason, hurubason, hunasan, hubasan.
VACIAR. *a.* Pag tacbo, pag yabo.—Pag ipis; pag huad, pag tuad, pag tiguis.—Pag hacad.—Pag himo sin ano mán sin yeso, sin tumbaga nga tinunao etc., nga guin paagui sa hormahan. — Pag baid sin labaja, etc.—*n.* Hubas, iban, in naiban ná an tubig, auas. —Lubad, in malubad an color.—*r.* Tacbo, yabo.—Uaray, in mauaray ná an mga tauo, cay nagpauli ná.
VACIEDAD. *f. fig.* Catapang, calorong.
VACIERO. *m.* Bantay sa mga cahayopan nga uaray mga anac.
VACILACIÓN. *f.* Caquiua quiua.—Caculang sin carig-onan.—*fig.* Pag hiborong.
VACILANTE. *p. a.* Maquiua quiua.—Maculang sin carig-onan.—Maborong, maborong borong; mahiborong, mahiborong borong.
VACILAR. *n.* Quiua quiua.—Culang sin carig-onan.—*fig.* Boroc, borong, borong borong; hiboroc, hiborong, hiborong borong.
VACÍO. *a. adj.* Uaray solud.—An hayop nga babaye nga uaray anac.—Hanaua.—Buao cún dao bibi, etc., buang cún dao lubi, etc, etc.—Uaray tauo cún dao balay, bongto, etc.—Cablas sin buhat nga caopayan. — Culang sin carig-onan. — Guiuang; caguiuangan.—*m.* Caguiliran.—De vacío. *m. adv.* Uaray carga, uaray dara.
VACISCO. *m.* Tipic sin bato nga may asogue.
VACO, CA. *adj.* Bisan ano nga catung danan, nga uaray pá tauo nga nag cacatin siton.
VACUIDAD. *f.* Pag cauaray solud.—Cauaray catungdanan.—Cauaray ó caculang sin buhat.—Cauaray pá nag cacatin.
VACUNA. *f.* Hubag hubag nga nanonoroc sa mga soso sin baca; may nana, iton nana quinucuha ug asay an iquinacarlit san tauo.
VACUNACIÓN. *f.* Pag carlit; pangadlit.
VACUNAR. *a.* Pag carlit.
VACUNO, NA. *adj.* An tungud ó canan mga baca; apimal vacuno. Hayop nga baca.
VACUO, CUA. *adj.* Uaray solud.—Uaray pá catungdanan.—Uaray ó culang sin buhat.—Uaray pá nag-cacatin siton.
VADE. *m.* Potos nga gamit sa mga cabataan sa pag-

tipig sin papel ug iba pá ngā gamit nira sa escuelahan.

VADEABLE. *adj.* Salug ngā hababao.—*fig.* Madaog, cacurian ngā sadang madaug sa maopay ngā paghuna huna.

VADEAR. *a.* Pag sugbo, pag agui sa salug sa pagbactas lá.—*fig.* Pag daug, pacadaug sin cacurian.—*fig.* Pag sona sona.—Pag tuquib, pacatuquib.

VADE MÈCUM. *m.* Libro ngā panumduman.—Libro ngā daradara san tauo.—Potos ngā gamit sa mga cabataan sa pag tipig sin papel ug iba pá ngā gamit nira sa escuelahan.

VADERA. *f.* Aguian san mga carruaje dida sa mga salug ngā hababao.

VADE RETRO. *expr. lat.* Iuas, pag paiuas.

VADIANO, NA. *adj.* Mga hereges ngā natutdo ngā lauasan an Dios, masugad sin tauo.

VADO. *m.* Cahibauan sin salug, aguian sa salug ngā hababao ngādto sa taboc.—*fig.* Pag palacat sin expediente; tambal; tabang, bulig, icacabulig.—Tentar el vado. *fr.* Pag tudcad, pag tugcad, pag lag dong.—Pag tagam ug panginano anay sin mahinay san buruhaton.

VADOSO, SA. *adj.* Hibabuan sa dagat cún sa mga salug.

VAGABUNDEAR. *n.* Halay, lalag, haloy haloy, lagayao, lagalag, lagatao, gadoy gadoy, hablag, hadoy hadoy apon apon, apiag, tapon tapon, sodoy sodoy, dalaag.

VAGABUNDO, DA. *adj.* Halay, lalag, haloyhaloy, lalagan, lagayao, lagátao, hablag, alayhab, macalayhab, dayaday, dalaag, hadoy hadoy, lagátao, apiag, aroapiag, calasacas, sodoy sodoy.

VAGAMENTE. *adv. m.* Sin uaray gud tinutuyo, sin uaray hintutungdan.

VAGANCIA. *f.* Cauaray buhat.—Pag handos handos.—Pag laag laag.—Pag hidalaag.—Pag sodoy sodoy.—Pag layao layao.—Camalacat.

VAGANTE. *p. a.* Uaray buhat.—Mahandos handos.—Mal ag laag.—Masodoy sodoy.—Malayao layao.—Malacat sin uaray mán tuyo.

VAGAR. *n.* Pag lacat lacat sin uaray mán tuyo.—Pag handos handos.—Pag laag laag.—Pag cadoy cadoy.—Pag latágao.—Pag layao layao.

VAGOROSAMENTE. *adv. m.* Sodoy sodoy gud sin uaray mán buhat.

VAGOROSO, SA. *adj.* Masodoy sodoy.—Mahubia.

VAGIDO. *m.* Pag tangis cún dao bata ngā natauo pá lá.—Pag ouang cún dao baca, carabao, etc.; pag inga; pag honi.

VAGO, GA. *adj.* Malacat lacat sin uaray mán buhat; malao layao, masodoy sodoy.—Uaray hintutungdan.—Alang alang an buot.

VAGUADA. *f.* Aguian san tubig.

VAGUEACIÓN. *f.* Uaray camurayao an pag huna huna.

VAGUEANTE. *p. a. vid.* Vagante.

VAGUEAR. *n. vid.* Vagar.—Pag lalag; pag sadoy sadoy.

VAGUEDAD. *f.* Cauaray hintutungdan; cacablas ó caculang sin carig-onan.

VAGUIDO, DA. *adj.* Babulagon, iborontug.—*m. vid.* Vahido.

VAHANERO, RA. *adj.* Uaray buhat; tampalasan.

VAHAR. *n.* Pag alisbo, pag alisngao, pag alitbo; pag alingao ngao.

VAHARADA. *f. vid.* Vahar.—Pag guinhaua.

VAHARERA. *f.* Saquit sa baba san mga cabataan.

VAHARINA. *f. fam.* Alisbo, alisngao, alitbo; borong, ton-ug.

VAHEAR. *n.* Pag alisbo, pag alisngao, pag alitbo; pag alingao ngao.

VAHIDO. *m.* Alicorong, lipong sa olo.

VAHO. *m.* Alisngao, alisbo, alitbo; alingangao; hungao.

VAINA. *f.* Tacob.—Binalocan sin balatong, etc.

VAINAZAS. *m. fam.* Maluya.

VAINERO. *m.* Parahimo sin mga tacob.

VAINILLA. *f.* Tanum ngā masugad sugad sin balatong.

VAIVÉN. *m.* Tuad tuad, pag tuad tuad; pag quilingquiling.

VAJILLA. *f.* Mga pinggan ngā mag calain lain.

VAL. *m.* Calibutan, ualog, luhaan.—Cale, hubang.

VALAIS. *m.* Lagadion.

VALAR. *adj.* Inalad; quinota.

VALE. *Voz. lat.* Calooyan ca cunta sa Dios.

VALE. *m.* Carig-onan ngā sinurat.

VALEDERO, RA. *adj.* Marig-on cunta.

VALEDOR, RA. *m. y f.* Mananabang, parabulig.

VALENTÍA. *f.* Caisug; camacosog, camabascug.—Cadaraganggan.—Camalapha.

VALENTÍSIMO, MA. *adj.* Macosog caopay.—Daraga ngan.

VALENTÓN, NA. *adj.* Macosog; nag papacalalaqui.

VALENTONA. *f. fam.* Pag pacalalaqui.

VALENTONADA. *f.* Pag pacalalaqui.

VALEO. *m.* Banig ngā malidong.

VALER. *a.* Pag tabang, pag bulig, pag calooy.—Bale; bacal.—*r.* Gamit.

VALERIANA. *f.* Banua ngā itarambal, an gamut niya mahamut.

VALEROSAMENTE. *adv. m.* Macosog caopay, ongud gud.

VALEROSIDAD. *f. vid.* Valor.

VALEROSO, SA. *adj.* Marig-on; gahuman.—Macosog, maisug, mabascug, casing casingan.—Mahal caopay.

VALETUDINARIO, RIA. *adj.* Saraquitan; masinaquit non, masaquiton.

VALÍA. *f.* Camahal, camahalan.—Gahum.—Bale, cabalihan.

VALIDACIÓN. *f.* Pag pacarig-on; pag parig-on.—Carig-onan.

VALIDAD. *f. vid.* Validación.

VÁLIDAMENTE. *adv. m.* Marig-on gud.

VALIDAR. *a.* Pag pacarig-on; pag parig-on.

VALIDEZ. *f.* Camarig-on, pag camarig-on.

VÁLIDO, DA. *adj.* Quinacarauat; carauaton.—*m.* Tinatapuran, pinaora.

VALIENTE. *adj.* Macosog, maisug, mabascug; casingcasingan.—Baga baga ngā tauo, bag sic, mabag sic, malapha.—*pl.* Camais-ganan.

VALIENTEMENTE. *adv. m.* Marig-on gud.—Macosog gud.—Maopay gud.

VALIJA. *f.* Sud lanan; cajon cajon.

VALIJERO. *m.* Paradolong san correo.

VALIJÓN. *m.* Sud lanan; cajón cajón.

VALIMIENTO. *m.* Pag cabale; cabalihan.—Pag higamit.—Gahum.—Pag tabang, pag bulig, pag calooy.

VALIOSO, SA. *adj.* Mahal caopay; gahuman.—Salapianon, mangaram, bahandianon.

VALIZA. *f.* Balisa.

VALONA. *f.* Rayan dayan sa liug liug sin bado.

VALOR. *m.* Himorolsan; capul-sanan.—Cosog; gahum.—Bale.—Hamac; hancag.—Cabaclanan.

VALORAR. *a.* Pag pabale; pag tasar sin bale, pag tauag sin bale.
VALOREAR. *a. vid.* Valorar.
VALORÍA. *f.* Bale, cabalihan.—Camahal; camahalan.
VALS. *m.* Sayao.
VALSAR. *n.* Pag sayao.
VALÚA. *f. vid.* Valía.
VALUACIÓN. *f.* Pag pabale; pag tasar sin bale.
VALUAR. *a.* Pag pabale; pag tasar sin bale, pag tauag sin bale.
VALVA. *f.* Binalocan.
VALVASOR. *m.* Mahal nga tauo.
VÁLVULA. *f.* Tacob nga aroabre.
VALLA. *f.* Alad.—Tigaman.—*f.* Caulangan.—Cota nga tuna.
VALLADAR. *m.* Cota nga tuna; alad.—*fig.* Caolangan.
VALLADEAR. *a.* Pag cota sin tuna; pag alad.
VALLADO. *m.* Quinota, cota nga tuna; alad, inalad.
VALLAR. *adj.* Quinota nga tuna; inalad.—*m.* Cota nga tuna; alad.
VALLAR. *a.* Pag cota sin tuna; pag alad.
VALLE. *m.* Capatagan, danao; patag, datag.—Ualog; calibutan.
VALLEJO. *m.* Patag, datag, danao.
VALLEJUELO. *m.* Patag, datag, danao; patag patag, datag datag, danao danao.
VALLICO. *m.* Banua nga vallico: maray paray, humay humay.
VAMPIRO. *m.* Cabog nga nasop sop, cono, san dugo san tauo.—*fig.* Maquisalapi sa maraut nga pag pagui nga dao pag sop sop san dugo sa ig casitauo.
VANAGLORIA. *f.* Padayao, camadasig; pag parayao.
VANAGLORIARSE. *r.* Padayao: dasig; parayao.
VANAGLORIOSAMENTE. *adv. m.* Padayao gud, parayao gud, madasig caopay.
VANAGLORIOSO, SA. *adj.* Madasigon, maparayao.
VANAMENTE. *adv. m.* Cauang gud.—Pag diuata gud.—Uaray gud carig-onan ó camatuoran.—Parayao gud.
VANDÁLICO, CA. *adj.* Tinulisan, canan tulisan.
VANDALISMO. *m.* Pacalag lag, pag bungcag, pamungcag, pag toles.
VÁNDALO, LA. *adj.* Tauo nga tinatauag vándalo.—*fig.* Tulisan, madarahug, malap ha.
VANDOLA. *f. Mar.* Toladoc nga prenda lá nga liuan san nabari nga toladoc.
VANEAR. *n.* Cauang nga pag polong.
VANGUARDA. *f. vid.* Vanguardia.
VANGUARDIA. *f.* An nag oona, mga casoldadosan nga nag oona.
VANIDAD. *f.* Buao, cabuao; cabuauan.—Padayao.
VANIDOSO, SA. *adj.* Mapadayao; huriual.
VANILOCUENCIA. *f.* Cauang nga pag pamolong.
VANÍLOCUO, CUA. *adj.* Cauang mamolong.
VANILOQUIO. *m. fam.* Cauang nga pag asoy.
VANISTORIO. *m. fam.* Cabuao.—*fam.* Tauo nga mapadayao, nagdidinasig lá.
VANO, NA. *adj.* Buao, cauang.—Mapadayao, maparayao, madasig.
VAPOR. *m.* Hungao; alisngao, alitbo, alisbo; alingaongao; borong.—*fig.* Sacayán nga vapor.
VAPORABLE. *adj.* Maalisngao, maalitbo, maalisbo; mahungao: maalingao ngao.
VAPORACIÓN. *f.* Pag pahungao; cahungao.
VAPORAR. *a.* Pag pahungao.—*r.* Hungao.
VAPOREAR. *a.* y *r. vid.* Vaporar.—*n.* Alisngao, alitbo, alisbo.
VAPORIZACIÓN. *f.* Pag paalitbo.
VAPORIZAR. *a.* Pag paalitbo.
VAPOROSO SA. *adj.* Maaalisngao, maalitbo, maalisbo; mahungao.
VAPULACIÓN. *f.* Pag hampac; pag harohampac.
VAPULAMIENTO. *m.* Pag hampac; pag harohampac.
VAPULAR. *a. fam.* Pag hampac.—*r.* Pag harohampac.
VAPULEAMIENTO. *m. vid.* Vapuleo.
VAPULEAR. *a. fam. vid.* Vapular.
VAPULEO. *m. fam.* Pag hampac; pag harohampac.
VAQUEAR. *a.* Pag casta an mga baca.
VAQUERÍA. *f.* Cabacahan.
VAQUERIZA. *f.* Camalig, pasluran sin cabacahan.
VAQUERIZO, ZA. *adj.* Canan cabacahan.—*m.* Baquero, bantay sin cabacahan.
VAQUERO, RA. *adj.* Binaquero.—*m.* y *f.* Baquero, bantay sin cabacahan.
VAQUETA. *f.* Anit sin baca nga inabohan.
VAQUILLA. *f.* Baca nga dumaraga ó daro daco ná.
VARA. *f.* Badas.—Vara de medir. Barahan.—Varas de madera ó caña que se usan en los olimones ó talabones. Atitang.—Bara, usa ca bara nga género.
VARADA. *f.* Pag sangia, pag sanglad.
VARADERA. *f. Mar.* Mga cahuy nga ibinutang sa quilid sun mga sacayán dapit sa igbao.
VARADERO. *m.* Sanglaran sin sacayán.
VARADO, DA. *p. p.* Nasanglad, sinanglad.
VARAL. *m.* Tocon.—Patoloy.
VARAPALO. *m.* Songcud, tongcud nga halaba.—Pagdabal sin cahuy, bambo, etc.
VARAR. *a.* Pag palutao sin sacayán nga bag-o pá.—*n.* Pag sangia, pag sanglad.
VARASETO. *m.* Alad nga cahuy cún cauayan.
VARAZO. *m.* Pag dabal sin songcud ó cahuy.
VARBASCO. *m.* Banua nga itarambal.
VARDASCA. *f.* Cahuy cahuy nga manipis, sorosongcud.
VARDASCAZO. *m.* Pag dabal sin cahuy cahuy.
VAREADOR. *m.* Paradabal, parabalbag; paralambos.—Parabono sa mga mananap sin harohalaba nga cahuy, bagacay, etc.—Parabara ó parasocol sin bara.
VAREAJE. *m.* Pag dabal sa mga cahuy basi maholog an bonga.—Pag bara ó pag socol sin bara.
VAREAR. *a.* Pag dabal sa mga cahuy basi mag caholog an bonga.—Pag dabal, pag lambos, pag balbag sin cahuy.—Pag bono sa mga mananap sin harohalaba nga cahuy, bagacay, etc.—Pag bara, pag socol sin bara.—*r.* Gasa, in magagasa an tauo, etc.
VAREJÓN. *m.* Cahuy ó songcud nga halaba.
VARENGA. *f. Mar.* Cahuy nga gamit sa dolong sa mga sacayán.
VARENGAJE. *m. Mar.* Mga cahuy nga gamit sa dolong sa mga sacayán.
VAREO. *m. vid.* Vareaje.
VARETA. *f.* Bara nga manipis.—Guihay.—Irse de vareta uno. *fr. fig.* y *fam.* Pag libang libang, pag oro sin tubig.
VARETAZO. *m.* Pag sungay.
VARETEAR. *a.* Pag sinamay; pag boroc boroc.
VARGA. *f.* Catingpo sin buquid.
VÁRGANO. *m.* Alad. Osoc, igoosoc.
VARIABLE. *adj.* Malain; malalain.
VARIABLEMENTE. *adv. m.* Malain lain gud; magcalain lain gud.
VARIACIÓN. *f.* Pag lain; pag calain.—Variación de la aguja. *Mar.* Pag biric an agujón.
VARIADO, DA. *adj.* Mag calain lain an color.—Sinamay; boroc, boroc boroc.
VARIAMENTE. *adv. m.* Mag calain lain gud.

VARIAMIENTO. *m. vid.* Variación.
VARIANTE. *p. a.* Malain; lain.—*f.* Calainan.
VARIAR. *a.* Pag lain.—*Mar.* Pag biric an aguión.
VÁRICE. *f. Med.* Pag daco an ogat cay nagdadamo an dugo.
VARICELA. *f. Med.* Baga tipdas ó tiplas.
VARIEDAD. *f.* Pag lain; pag lain lain.—Calainan.
VARILLA. *f.* Puthao nga halaba ug malison nga gamit sin pag biao sa mga cortina, etc.—Garao, gosoc.
VARILLAJE. *m.* Mga garao sin payong, etc.
VARIO, RIA. *adj.* Lain.—*pl.* Varios hombres. Pira dao ca tauo.
VARIOLOIDE. *f. Med.* Baga pocó ó panduc.
VARIOLOSO, SA. *adj.* An tungud ó canan pocó ó panduc.—Pinapanduc, pinopocoan.
VARIZ. *f. vid.* Várice.
VARÓN. *m.* Ta o nga lalaqui.
VARONA. *f.* Babaye nga lalaquinon.
VARONESA. *f.* Babaye.
VARONÍA. *f.* Mamat.
VARONIL. *adj.* An tungud ó canan lalaqui.—Lalaquinon, macosog, casing casingan.
VARONILMENTE. *adv. m.* Macosog caopay.
VARRACO. *m.* Butácal.
VARRAQUEAR. *n.* Aguimod; agomod.—Pag inurao.
VARRAQUERA. *f.* Pag inurao.
VASALLAGE. *m.* Pasacop, pasogot, pahaop.—Pagalagad.—Buhis.
VASALLO, LLA. *adj.* Sacop.—*m.* y *f.* Sacop, sumos-got, haop, dolohan.
VASAR. *m.* Paga, calocal.
VASERA. *f.* Paga, calocal.—Sudlanan sin mga baso.
VASIJA. Surudlan; sudlanan; surudlanan; panubigan.—Laminган.
VASILLO. *m.* Odlan.
VASO. *m.* Baso.—Vaso de coco. Cabó; hongot.—Sinisiring mán baso an sacayán; an cadac-an sin sacayán; an cadac-an sin baong, etc.—Colo sin cabayo.—Ihian; Calibangan.—Ogat, caogatan.—Vaso de elección. *fig.* Tauo nga pinili sa Dios; si San Pablo nga apóstol.
VASTACIÓN. *f.* Pag bungcag; cabungcag; calag lag.
VÁSTAGO. *m.* Saring sing.—*fig.* Anac.
VASTAR. *a.* Pag bungcag, pag lag lag.
VASTEDAD. *f.* Cadaco; cadac-an; cahiluag, cahiluagan.
VÁSTIGA. *f.* Saringsing.
VASTO, TA. *adj.* Hiluag, haluag; halaba, daco.
VATE. *m.* Paratagna.—Poéta, parahimo sin mga siday nga mag calain lain.
VATICINADOR, RA. s. Manaragna, paratagna.
VATICINANTE. *p. a.* Matagna.
VATICINAR. *a.* Pag tagna, pag tacga.
VATICINIO. *m.* Tagna, Tacga; pag tagna, pag tacga.
VATÍDICO, CA. *adj.* Matagna.—An tungud ó canan pag tagna.
VAYA. *f.* Pag yobit, pag tamay; tiao, dorogas; pagtiao, pag dorogas.

VE

VE. *f.* Ngaran san letra nga *v.*
VECERA. *f.* Cabactinan, cababuy-an.
VECERÍA. *f.* Cahayopan, cabac tinan, cababuy-an.
VECERO, RA. *adj.* An may catung danan sa bongto nga nag cacasarosaliuan sira sin pag bantay.—*m.* y *f.* Parapalit sin iya mga quinahanglan sa usa lá nga tendahan.—Tisaliuan.
VECINAL. *adj.* An tungud ó canan mga tag bongto ó mga moropio sa bongto.
VECINAMENTE. *adv. m.* Harani caopay, hiripid caopay.
VECINDAD. *f.* Mga moropio ó nanhohonong sin bongto.—Caharaniay, cahiripid.—Cabongtohanon.
VECINDARIO. *m.* An mga moropio ó nanhohonong sin bongto.—Lista, padrón sin mga tauo nga nangongocoy sin bongto.—Cabongtohanon.
VECINO, NA. *adj.* Moropio, hipid, hiripid, higrípid, nahonong sin bongto.
VECTACIÓN. *f.* Pag carruaje.
VEDA. *f.* Pag diri, pag diuot.
VEDADO. *m.* Tuna nga may tigaman ó inalad, cay iguindidiri an pag solud ó pag agui dida.
VEDAMIENTO. *m.* Pag diri.
VEDAR. *a.* Pag diri, pag diuot.—Pacaolang.
VEDEGAMBRE. *m.* Banua nga eléboro.
VEDEJA. *f.* Bohoc nga halaba.—Bunday sin leon, etc.
VEDIJA. *f.* Gomoc, barahibo nga nagogomoc; gobot nga bohoc.
VEDIJERO, RA. *m.* y *f.* Paraporot san gomoc nga barahibo in guinaarotan an mga carnero, etc.
VEDIJOSO, SA. *adj.* Gobot an bohoc ó barahibo.
VEDIJUDO, DA. *adj.* Gobot an bohoc ó barahibo.
VEDIJUELA. *f.* Gomoc nga barahibo; gobot nga bohoc.
VEEDOR, RA. *adj.* Maosisa san canan iba nga buhat.—*m.* Tinatapuran san bongto sin pag osisa hionong sa mga pamatasan.—Tinatapuran; parahiling; parasodoy.
VEEDURÍA. *f.* Catungdanan san tinatauag nga veedor; an balay nga inooquian niya.
VEGA. *f.* Patag, datag; capatagan.
VEGETABILIDAD. *f.* Camalurab, pag camalurab, camatubo.
VEGETABLE. *adj.* Malurab, matubo.
VEGETACIÓN. *f.* Pag tubo, panubo, pag lurab an mga tanum ó banua.
VEJETAL. *adj.* Matubo, malurab.—An tungud ó canan mga tanum ó banua.—*m.* Tanum, banua, cahuy.
VEGETANTE. *p. a.* Matubo, malurab.
VEGETAR. *n.* Tubo, lurab an mga tanum ó banua.
VEGETATIVO, VA. *adj.* Matubo, malurab.
VEGUER. *m.* Ponoan, hocom.
VEGUERÍA. *f.* Tuna nga sacop san gahum san ponoan nga veguer.
VEGUERIO. *m. vid.* Veguería.
VEGUERO. *m.* Paraoma ó paraquiua sa mga patag.—Tostos nga veguero.
VEHEMEECIA. *f.* Camaidlot; camus mus.
VEHEMENTE. *adj.* Maidlot; mus mus.
VEHEMENTEMENTE. *adv. m.* Maidlot caopay.
VEHÍCULO. *m.* Carruaje, carreton, cangga, etc.
VEINTE. *adj.* Caruhaan.—Icacaruhaan.
VEINTEMIL. *adj.* Caruhaan ca yocut, duha ca malaran.
VEINTENA. *f.* Caruhaan.
VEINTENAR. *m.* Caruhaan.
VEINTENARIO, RIA. *adj.* May caruhaan ca tuig.
VEINTENO, NA. *adj.* Icacaruhaan.
VEINTEÑAL. *adj.* An maiha sin caruhaan ca tuig, may caruhaan ca tuig.
VEINTEOCHENO, NA. *adj.* Icacaruhaan cag ualo.
VEINTESEISENO, NA. *adj.* Caruhaan cag unum.—Icacaruhaan cag unum.
VEINTÉSIMO, MA. *adj.* Icacaruhaan
VEINTICINCO. *adj.* Caruhaan cag lima.—Icacaruhaan cag lima.

VEINTICUATRÉN. *s.* Sinisiring an guipat nga caruhan cag upat ca dangao an hilaba, tolo ca dangao an hilapad ug duha ca dangao an dacmol.
VEINTICUATRENO, NA. *adj.* Icacaruhaan cag upat.
VEINTICUATRÍA. *f.* Catungdanan sin ponoan sin bongto, nga tinatauag nga regidor.
VEINTICUATRO. *adj.* Caruhaan cag upat.—Icacaruhaan cag upat.
VEINTIDOS. *adj.* Caruhaan cag duha.—Icacaruhaan cag duha.
VEINTIDOSENO, NA. *adj.* Icacaruhaan cag duha.
VEINTINUEVE. *adj.* Caruhaan cag siam.—Icacaruhaan cag siam.
VEINTIOCHENO, NA. *adj.* Icacaruhaan cag ualo.
VEINTIOCHO. *adj.* Caruhaan cag ualo.—Icacaruhaan cag ualo.
VEINTISÉIS. *adj.* Caruhaan cag unum.—Icacaruhaan cag unum.
VEINTISEISENO, NA. *adj.* Icacaruhaan cag unum.
VEINTISIETE. *adj.* Caruhaan cag pito.—Icacaruhaan cag pito.
VEINTITRÉS. *adj.* Caruhaan cag tolo.—Icacaruhaan cag tolo.
VEINTIÚN. *adj.* Caruhaan cag usa, caruhaan cag sayo.—Icacaruhaan cag-usa, icacaruhaan cag sayo.
VEINTIUNA. *f.* Sugal sa baraja.
VEINTIUNO, NA. *adj.* Caruhaan cag usa, caruhaan cag sayo.—Icacaruhaan cag usa, icacaruhaan cag sayo.
VEJACIÓN. *f.* Pag darahug, pag pacaraut.
VEJAMEN. *m.* Pag darahug, pag pacaraut.—Pag tiao, pag dorogas, pag entremés.
VEJANCÓN, NA. *adj. fam.* Tigurang, lagás.
VEJAR. *a.* Pag darahug, pag pacaraut.—Pag tiao, pag dorogas, pag entremés, pag dital.
VEJARRÓN, NA. *adj. fam.* Tigurang, lagás.
VEJAZO, ZA. *adj.* Tigurang, lagás.
VEJECITO, TA. *adj.* Torotigurang, lagás lagás.
VEJEDAD. *f.* Pag catigulang, calagás.
VEJESTORIO. *m.* Tigurang caopay, lagás caopay.
VEJETA. *f.* Tamsi nga vejeta.
VEJETE. *adj.* Tigurang, lagás.
VEJEZ. *f.* Catigurang, pag catigurang, calagás, pag-calagás.
VEJEZUELO, LA. *adj.* Tigurang, lagás.
VEJIBLE. *adj.* Tigurang, lagás.
VEJIGA. *f.* Pantug.—Libotug; lamto; labutig; lab tug.—Boro boro.
VEJIGATORIO, RIA. *s.* Haclop nga mapintas.
VEJIGAZO. *m.* Pag dabal sin pantug nga may solud nga hangin.
VEJIGÓN. *m. vid.* Vejiga.
VEJIGOSO, SA. *adj.* Linilibutug; linalamto; linabutig; linalabtug.
VEJIGÜELA. *f. vid.* Vejiga.
VEJIGUILLA. *f. vid.* Vejiga.
VEJÓN, NA. *adj.* Tigurang, lagás.
VEJOTE, TA. *adj.* Tigurang, lagás.
VELA. *f.* Pag agma, pag aligmata; pag bangcay.—Bantay.—Pag bantay sa daco nga pag cabanicug sa Guisasantosi nga Sacramento.—Candila.
VELA. *f.* Layag sin sacayán.—*fig.* Sacayán.
VELACIÓN. *f.* Pag agma, pag aligmata; pag bangcay. *vid.* Velar.
VELACIONES. *f. pl.* Pag tahub sin busag nga panapton san mga bag-o pá nga quinasal in nag mimisa an Padre.
VELACHO. *m. Mar.* Layag sin sacayán.
VELADA. *f.* Pag agma, pag aligmata; pag bangcay.
VELADO. *m.* Bana, asaua nga lalaqui.
VELADOR, RA. *adj.* Maagma, maaligmata, mabangcay.—*s.* Bantay.—*m.* Candelero.—Mesa nga gutiay ug malidong.
VELAJE. *m.* Mga layag sin mga sacayán.
VELAMEN. *m.* Mga layag sin sacayán.
VELAR. *n.* Pag agma, pag aligmata; pag bangcay.—Pag atang san bag-o pá nga natauo.—Pag bantay sa daco nga pag cabanicug sa Guisasantosi nga Sacramento.—*a.* Pag bantay in gab-i.
VELAR. *a.* Pag tahub sin itarahub.—Pag tahub sin busag nga panapton san mga bag-o nga quinasal in nag mimisa an Padre.—*fig.* Pag tago.
VELARTE. *m.* Panapton nga velarte.
VELEIDAD. *f.* Cauang nga pag buot.—*fig.* Camagaan sin buot, pag hinanali.
VELEIDOSO, SA. *adj.* Cauang, mahalin halin sin pag-buot, mahinanali.
VALEJAR. *n.* Pag layag.
VELERÍA. *f.* Tendahan sin mga candila.
VELERO, RA. *adj.* Maquitaimbong.—*m.* y *f.* Parahimo sin mga candila.—Parabaliguia sin mga candila.
VELERO, RA. *adj.* Matulin nga sacayán cún sa pag layag.
VELETA. *f.* Caringpula sa mga torre; ayat ayat.—Sab-ong sin bangcao.—*fig.*—Garingpula.
VELETE. *m.* Panapton nga manipis nga itarahub sa oló.
VELICACIÓN. *f.* Cacatol, cama ol-ol, camasool.
VELICAR. *a. Med.* Catol, ol-ol, sool.
VELIDO, DA. *adj.* Barahiboon.
VELILLO. *m.* Panapton nga manipis ug masilhag.
VELIS NOLIS. Buot ca, diri...
VÉLITE. *m.* Soldados.
VELO. *m.* Tahub.—Tahub nga itarahub sa bayhon.—Tahub nga ibabaclay sa mga sugbong.—Correr el velo. *fr. fig.* Pamuclad sin polong.—Correr, ó echar, un velo sobre una cosa. *fr. fig.* Diri pag sumat.—Tomar una el velo. *fr. fig.* Pag solud sa pag camonja.
VELOCE. *adj.* Madagmit, malacsi, madali; matulin, matoron.
VELOCIDAD. *f.* Cadagmit, calacsi, cadali; camadagmit, camalacsi, camadali; camatulin, camatoron.
VELOCÍPEDO. *m.* Carocaruaje nga guinpapalacat sin tauo.
VELÓN. *m.* Lamparahan.
VELONERA. *f.* Burutangan san lamparahan nga belón.
VELONERO. *m.* Parahimo sin mga belón.—Parabaliguia sin mga belón.
VELORTA. *f.* Baclao.
VELORTO. *m.* Uay.—Baclao.
VELOZ. *adj.* Madagmit, malacsi, madali; matulin, matoron.
VELOZMENTE. *adv. m.* Madagmit caopay, malacsi caopay, madali caopay; matulin caopay, matoron caopay.
VELLERA. *f.* Babaye nga paraarot sa igcasibabaye.
VELLIDO, DA. *adj.* Barahiboon.
VELLO. *m.* Barahibo; docdoc; dotdot.—Vello de las sienes. Aguiguising.
VELLOCINO. *m.* Barahibo sin carnero.
VELLÓN. *m.* Barahibo sin carnero.—Anit sin carnero nga barahiboon pá.
VELLONERO. *m.* Paratimos san mga barahibo san mga carnero.
VELLORÍ. *m.* Panapton nga vellori.
VELLORÍN. *m.* Panapton nga vellorin.

VELLORITA. *f.* Bunua nga vellorita.
VELLOSIDAD. *f.* Cabarahiboon; cadocdocon; cadotdoton.
VELLOSILLA. *f.* Banua nga itarambal.
VELLOSO, SA. *adj.* Barahiboon; docdocon; dotdoton.
VELLUDILLO. *m.* Panapton nga bahol ug barahiboon.
VELLUDO, DA. *adj.* Barahiboon.—*m.* Panapton nga bahol ug barahiboon.
VELLUTERO. *m.* Parahimo sin panapton nga bahol ug barahibohon.
VENA. *f.* Ugat. *pl.* Caugatan.—Colud.—Guihay.
VENABLO. *m.* Banocao nga halipot.—Echar venablos. *fr. fig.* Pamuyayao.
VENACIÓN. *f.* Pamanua.—Pamusil.
VENADERO. *m.* Pinoporocoan sin cabugsocan.
VENADO. *m.* Bugsoc.
VENADOR. *m.* Paramanua.
VENAJE. *m.* Guinic-nan sa mga salug.—Casul-gan sin salug.
VENAL. *adj.* An tungud ó canan mga ugat.
VENAL. *adj.* Iguinbabaliguia; iguinbobotong.—*fig.* An mapahip hip.
VENALIDAD. *f.* Pag baliguia; pag botong.—*fig.* Pahip hip.
VENÁTICO, CA. *adj. fam.* Tuyao tuyao.
VENATORIO, RIA. *adj.* An tungud ó canan pamanua ó pamusil.
VENCEDOR, RA. *adj.* Macadaug, mananaug, dumadaog.—*s.* Paradaug.
VENCEJO. *m.* Gopis.
VENCEJO. *m.* Tamsi nga vencejo.
VENCER. *a.* Pag daug.—Pag binğig.—Pag higsi.—Paglugui; pag lupig.—*n.* Agui, tuman.
VENCIBLE. *adj.* Sadang madaug.
VENCIDO, DA. *p. p.* Daog, guindaug, dinaug.—Inagui, natuman ná.—El vencido, vencido, y el vencedor, perdido. *ref.* An nadaug, dinaug, ug an nacadaug, lupig mán siya, cay naobusan san salapi ug san canan asaua mga hiyas.
VENCIMIENTO. *m.* Pag daug.—*fig.* Agui, tuman, in maagui ó matuman ná an tinalaan nga adlao, etc.
VENDA. *f.* Cod cod, icorodcod.
VENDAJE. *m. Cir.* Cod cod, icorodcod.
VENDAJE. *m.* Bayad, himudlay.
VENDAR. *a.* Pag codcod.
VENDAVAL. *m.* Habagat nga hangin.
VENDEDERO, RA. *m.* y *f.* Parabaliguia.
VENDEDOR, RA. *adj.* Mabaliguia.—*s.* Parabaliguia.
VENDEHUMOS. *com. fig.* y *fam.* An maquisalapi nga nag susumat nga pina ora siya sin tauo nga gahuman, basi maquimalooy sa iya an mga may tuyo.
VENDEJA. *f.* Pag baliguia.
VENDER. *a.* Pag baliguia, pag balidia; pag bacal; pag balio; pag palit; pag botong;
VENDER carne. Sang huli.
VENDER en tiempo de la cosecha. Pag darauat; padarauat.
VENDERACHE. *m.* Parabaliguia.
VENDIBLE. *adj.* Igbabaliguia; igpapalit; igbobotong.
VENDICIÓN. *f.* Pag baliguia; pag palit; pag botong.
VÉNDIDA. *f. vid.* Vendición.
VENDIENTE. *p. a.* Mabaliguia.
VENDIMIA. *f.* Pamoro san bonga san mga paras.
VENDIMIADOR, RA. *m.* y *f.* Paraboro san bonga san mga paras.
VENDIMIAR. *a.* Pag boro, pamoro san ubas.—*fig.* y *fam.* Pag patay.
VENDO. *m.* Sidsid sin panapton.
VENEDIZO, ZA. *adj.* Sampig nga tauo.—Dumoroong.
VENEFICIAR. *a.* Pag diuata.
VENEFICIO. *m.* Pag diuata.
VENÉFICO, CA. *adj.* Macahihilo; malara.—*m.* y *f.* Paradiuata.
VENENADOR, RA. *adj.* Macahihilo.—Mahihilo, malara.
VENENAR. *a.* Pag hilo, pag lara.
VENENCIA. *f.* Gutiay nga surudlan.
VENENÍFERO, RA. *adj. poét.* Macahihilo.—Mahihilo, malara.
VENENO. *m.* Hilo; lara.
VENENOSIDAD. *f.* Camalara.
VENENOSO, SA. *adj.* Mahihilo, malara.
VENERA. *f.* Binalocan.—Tigaman nga binibitay sa dughan.
VENERA. *f.* Mina sin salapi, tumbaga, etc.
VENERABILÍSIMO, MA. *adj.* Guimamatahuri, talahoron caopay.
VENERABLE. *adj.* Talahuron, darayegon, harangdon, matinahuron.—Siring bahon.
VENERABLEMENTE. *adv. m.* Sa pag tahud gud, sa daco nga pag tahud.
VENERACIÓN. *f.* Pag tahud; catahud; catalahuran; cabanicug, pag cabanicug.—Pag singba.
VENERADOR, RA. *adj.* Matahud.—Masingba. *pl.* Maniringba.
VENERANDO, DA. *adj. vid.* Venerable.
VENERANTE. *p. a.* Matahud.—Masingba.
VENERAR. *a.* Pag tahud; pag banicug.—Pag singba.
VENÉREO, REA. *adj.* An tungud san camaquimalaoay.—Saquit sa quinatauo nga guican san pacasala.
VENERO. *m.* Mina nga salapi, tumbaga, etc.—Borabud, tuburan.—Guinic-nan.
VENGABLE. *adj.* Sadang pag bol-son.
VENGADOR, RA. *adj.* Mabolos; maboblos.—*s.* Parabolos.—*fig.* Mabalos.
VENGANZA. *f.* Bolos, pag bolos, pag boblos.—*fig.* Pag balos, balos.
VENGAR. *a.* Pag bolos, pag boblos.—*fig.* Pag balos.
VENGATIVO, VA. *adj.* Mabolos, maquibolos.
VENIA. *f.* Pag pasalio san sala.—Pag sarit, panamihit.—Pag togot.—Pag yocbo, pag yongoc.
VENIAL. *adj.* Guti.—Pecado venial. Sala nga guti.
VENIALIDAD. *f.* Caguti, pag caguti.
VENIALMENTE. *adv. m.* Sin guti.
VENIDA. *f.* Pag canhi; pag abut; pag datong.—Baha.—*fig.* Pag hina nati.
VENIDERO, RA. *adj.* Maabut; umarabut; tiarabut.—Masonud.
VENI MÉCUM. *m.* Libro ó panumduman nga guindaradara.
VENINO, NA. *adj.* Macahihilo.—Mahihilo, malara.—*m.* Hubag nga maraut nga cahubag.
VENIR. *n.* Pag canhi.—Pag abut; pag datong; pagdangat.—Pag atubang sa ponoan.—*fig.* Pag alagad, pag oyon.—A Juan le viene bien este vestido. Angay ó igo can Juan ini nga biste.—Vengo en decretar lo siguiente. Iguinsusugo co an masonud.—Vengo en nombrar capitan de Catbalogan á Juan Japson. Si Juan Japson an guinnonombrahan co nga macapitan sa Catbalogan.—Vengo en admitir la renuncia de Pedro de su cabecería. Quinacarauat co an pag baya ó pag pahucas ni Pedro san iya pagcaguinhaopan.—Mariano me vino con un empeño. Si

Mariano naquiquimalooy sa acon.—Después del verano viene el invierno. Tiempo sa [illegible] masonud an amihan.—Me viene gana de orinar. Tiihi aco.—Venir el uso de la razón á los niños. Inaap-ngan ná sin buot an cabataan.—Ven acá. Cadi ca.

VENIR ancha una cosa como zapatos, etc. Calocal.

VENIR lluviendo. Hagauac.

VENIRSE el niño á uno. Soon.

VENIR estrechos los pantalones, etc. Catad.

VENIRSE el toro etc., á uno. Daup.

VENIR antes de la hora señalada. Hangalao.

VENORA. *f.* Saday sin bato.

VENOSO, SA. *adj.* Ugatan.—An tungud ó canan mga ugat.

VENTA. *f.* Paguibotong.—Pag baliguia; pag bacal; pag-botong.—Cabaclanan.—Venta pública. Pag almoneda.

VENTA. *f.* Hapitan, harapitan.

VENTADA. *f.* Tigda nga hangin.

VENTAJA. *f.* Labao; calabao.

VENTAJOSAMENTE. *adv. m.* Labao gud.

VENTAJOSO, SA. *adj.* Labao, malabao.

VENTALLA. *f. Bot.* Binalocan sin balatong, etc.

VENTALLE. *m.* Pay pay.

VENTANA. *f.* Tamboan, taramboan.—Capis.—Sadá.

VENTANAJE. *m.* Mga taramboan.—Mga capis.—Mga sadá.

VENTANAZO. *m.* Tigda nga pag sadá san bentana ó capis.

VENTANEAR. *n.* Pag tambo; panambo.

VENTANERO, RA. *adj.* Manambo; matambo.—*m.* Parahimo sin mga sadá sin bentana.—Paratambo.

VENTANICO, LLO. *m.* Sarosadá sin puerta, sarosadá sin bentana, borobentana.

VENTAR. *a.* Pag hingud, pag hingud hingud.

VENTARRÓN. *m.* Hangin nga mag basbug.

VENTEADURA. *f.* Caboong, cuhubag hionong sin hangin.—Cabotud.

VENTEAR. *impers.* Pag hangin sin daco.—*a.* Pag hingud, pag hingud hingud.—Pag halay hay.—*fig.* Pag susi.—*r.* Liqui, boong hionong sin hangin; hubag hionong sin hangin.—Botud.—Pag otot.

VENTECICO, LLO, TO. *m.* Hinay hinay nga hangin.

VENTERO, RA. *adj.* Mahingud, mahingud hingud.

VENTERO, RA. *m.* y *f.* Bantay sin harapitan.

VENTILACIÓN. *f.* Pahalayahay.—Pahangin.

VENTILADOR. *m.* Biric biric nga aguian sa hangin; aguian sa hangin. Labad labad.

VENTILAR. *n.* Pag hangin.—*a.* Pa halayahay; pahangin.—Pag tuhay sin ano man nga polong, basi sabuton an camatuoran.

VENTISCA. *f.* Oranus, hangin ngan sin uran nga borobug-os nga sinisiring nieve.

VENTISCAR. *impers.* Pag hangin ug pag uran sin borobug-os nga uran.

VENTISCO. *m. vid.* Ventisca.

VENTISCOSO, SA. *adj.* Mahangin ug mauran sin borobug-os nga uran.

VENTISQUEAR. *impers. vid.* Ventiscar.

VENTISQUERO. *m.* Salip-danan nga catitirocan sin borobug-os nga uran nga guindadara san hangin.—*vid.* Ventisca.

VENTOLERA. *f.* Tigda nga hangin nga mabascug.—*fig.* y *fam.* Camalabio, capalabi labi.—*fig.* y *fam.* Pag huna huna nga diri angay.—*vid.* Rehilandera.

VENTOLINA. *f. Mar.* Hangin hangin, hangin nga mahinay.

VENTORRERO. *m.* Hitas an, hinahanginan.

VENTORRILLO. *m.* Hapitan, harapitan.

VENTORRO. *m.* Hapitan, harapitan.

VENTOSA. *f. Cir.* Tanduc.

VENTOSEAR. *n.* Pag otot.

VENTOSEDAD. *f. vid.* Ventosidad.

VENTOSIDAD. *f.* Otot, pag otot.—Casiclo; pag tug-ab, cabidlo.

VENTOSO, SA. *adj.* May hangin.—Mahangin.—Hinahanginan.—Sinicloon, tug-abon, bidloon.

VENTRADA. *f.* Mga anac sin usa lá ca pag anac.

VENTRAL. *adj.* Bag cos sa tiyan.

VENTRECILLO. *m.* Tiyan.

VENTRECHA. *f.* Tiyan sa mga isda.

VENTREGADA. *f.* Mga anac sin usa lá ca pag anac.—*fig.* Cadamo.

VENTRERA. *f.* Bag cos sa tiyan.

VENTREZUELO. *m.* Tiyan.

VENTRÍCULO. *m. Zool.* Soroc soroc, dug han.

VENTRÍLOCUO, CUA. *adj.* Baga ticang sa tiyan an iya tingug.

VENTRILOQUIA. *f.* Cabatiran san tauo nga baga ticang sa tiyan an iya tingug.

VENTRÓN. *m.* Tianan, tiyanan.

VENTROSO, SA. *adj.* Tianan, tiyanan.

VENTRUDO, DA. *adj.* Tianan, tiyanan.

VENTURA. *f.* Palad; capalaran.—Cataragman, cacurian.

VENTURADO, DA. *adj.* Palaran.

VENTURERO, RA. *adj.* Hadoy hadoy.—Palaran.—Mabiling sin palad.

VENTURINA. *f.* Bato nga madulao dulao.—Salaming.

VENTURO, RA. *adj.* Umarabut; tiarabut.

VENTURÓN. *m.* Palad nga daco.

VENTUROSAMENTE. *adv. m.* Palad gud.

VENTUROSO, SA. *adj.* Palaran, bulahan.

VENUS. *m. Astron.* Capanusan.—*f. fig.* Babaye nga matahum caopay.—Caipa nga lauasnon, paquighilauas.—*Quim.* Tumbaga.

VENUSTIDAD. *f.* Catahum; camatahum.

VENUSTO, TA. *adj.* Matahum.

VER. *m.* An iquiniquita.—Pag quita.

VER. *a.* Pag quita; pag tan-ao; pag sod-ong; pag culao; pag sagabo.—Pag hiling.—Pag sodoy, pag sodoy-sodoy.—Pag laoy, pag duao.—A mi ver. *m. adv.* Sugad san acon pag huna huna.—A su ver. *m. adv.* Sugad san iya pag huna huna.

VERSE los huesos por estar uno muy flaco. Hagsal.

VER bien alguna cosa. Mulalong.

VERSE en espejo, etc. Anino, landong.

VERSE bien alguna cosa. Bana-ag.

VER alguna cosa á lo lejos. Tay-hao.

VER, verse alguna cosa por entre cortina, rendija, agujero, etc. Sil-ing, huao.

VER tierra los que navegan. Bug hao.

VERSE apenas. Canap canap.

VERA. *f.* Liguid.

VERA. *f.* Cahuy nga vera.

VERACIDAD. *f.* Camatorooron, cay camatuoran guihapon an iya.

VERA EFIGIES. *expr. lat.* Ladauan nga matuod.

VERAMENTE. *adv. m.* Matuod gud.

VERANADA. *f.* Catpasoan.

VERANADERO. *m.* An pinanapsaban san mga hayop in habagat.

VERANAR. *n.* Pag bacasión in habagat.

VERANEAR. *n.* Pag bacasión in habagat.

VERANEO. *m.* Pag bacasión in habagat.

VERANERO. *m.* An quinacad toan sin iba nga manap in mahabagat.

VERANIEGO, GA. *adj.* Canan habagat.—An magasa in habagat ná.

VERANILLO. *m.* Harohabagat pá.
VERANO. *m.* Habagat.
VERAS. *f. pl.* Camatuoran.—Caongud.—De veras. *m. adv.* Matuod gud, totoo gad.
VERATRO. *m.* Banua nga veratro.
VERAZ. *adj.* Toro oron, cay camatuoran guihapon an iya.
VERBAL. *adj.* Sa polong lá, sa polong lamang.—*Gram.* An canan verbo.
VERBALMENTE. *adv. m.* Sa polong lá, sa polong lamang.
VERBASCO. *m.* Banua nga itarambal.
VERBENA. *f.* Banua nga itarambat.—Sa Madrid, an gabi nga sinosondan san caadlauan ni San Antonio, San Juan, San Pedro ug iba pá nga mga mahal nga adlao, cay sa mao nga mga gabi nag cacalacat an mga tauo, nananayao ug nag hihimaya an bongto.—Coger la verbena. *fr. fig.* y *fam.* Pag tagon maaga sin pag lacat sa mga caadlauan ni San Juan ug ni San Pedro.
VERBENEAR. *n. fig.* Tiroc, in nag cacatiroc an mga tauo sa bisan diin, pag damo, in nag dadamo.
VERBERACIÓN. *f.* Pag hampac.
VERBERAR. *a.* Pag hampac.
VERBIGRACIA. *adv. m.* Pananglit; pananglitan.
VERBO. *m.* Icaduha ca persona sa Santísima Trinidad.—*Gram.* Usa ca bahin sa oración.—Mag calain-lain an mga verbo nga iguinaasoy sa gramática.
VERBOSIDAD. *f.* Camayacan, cay batid mamolong.
VERVOSO, SA. *adj.* Mayacan, batid mamolong.
VERDACHO. *m.* Pintar nga lunhao.
VERDAD. *f.* Camatuoran.—Camatuod—Ajeno de verdad. *expr.* Patuc sa camatuoran.—Á la verdad. *m. adv.* Sa pag camatuod, matuod.—Faltar á la verdad. *fr.* Pag bua.—En verdad de verdad. *loc.* Matuod nga matuod.
VERDADERAMENTE. *adv. m.* Matuod gud, totoo gad, matuod nga gayud.=Gad, gayud.
VERDADERO, RA. *adj.* Matuod, totoo.
VERDE. *adj.* Lunhao; hayat; hilao; hilauon; hinilao.—*m.* Banua.
VERDEA. *f.* Alacsio nga verdea.
VERDEAR. *n.* Panahon ná.
VERDECER. *n.* Panahun.
VERDECILLO. *m.* Tamsi nga verdecillo.
VERDEGAY. *adj.* Boroberde.
VERDEGUEAR. *n.* Panahun ná.
VERDEMONTAÑA. *m.* Pintar nga lunhao.
VERDEROL. *m.* Tamsi nga verderol.—Pang tion.—Binalocan.
VERDERÓN. *m.*—Pang tion.—Binalocan.—Tamsi nga verderón.
VERDESCURO, RA. *adj.* Lorolunhao.
VERDEVEJIGA. *m.* Pintar nga lunhao; sa pag himo sini nga pintar gamit mán an apdo sin baca.
VERDEZUELO. *m.* Tamsi nga verdezuelo.
VERDÍN. *m.* Lunhao nga color san mga tanum ó banua nga mga langbo pá.—Lomot.—Tae sin tumbaga.
VERDINA. *f.* Lunhao nga color san mga tanum ó mga banua nga mga langbo pá.
VERDINEGRO, GRA. *adj.* Lunhao nga maromaitum.
VERDINO, NA. *adj.* Lunhao caopay.
VERDISECO, CA. *adj.* Orouga.
VERDOLAGA. *f.* Olasiman.
VERDÓN. *m.* Tamsi nga verdón.
VERDOR. *m.* Cahilao, caberde.
VERDOSO, SA. *adj.* Lorolunhao.
VERDOYO. *m.* Lomot.
VERDUGADO. *m.* Biste sin babaye.
VERDUGAL. *m.* Buquid nga habobo, nga natutuboan sin cahuy ó babua.
VERDUGAZO. *m.* Pag latub sin saring sing sin cahuy.—Pag latub sin bilug ó rebenque.
VERDUGO. *m.* Saring sing sin cahuy.—Bilug, rebenque.—Labud.—Parabitay sin tauo.—Salsalon.—*fig.* Tauo nga mapintas.—Bisan ano nga nacacabido ó nacacasáquit.
VERDUGÓN. *m.* Labud.
VERDUGUILLO. *m.* Samad sin dahon sin cahuy.—Labaja nga igaarot.—Salsalon.
VERDULERA. *f.* Parabaliguia sin mga utan.—*fig.* y *fam.* Babaye nga culang sin caalo.
VERDULERO. *m.* Parabaliguia sin mga utan.
VERDURA. *f. vid.* Verdor.—Utan: *pl.* mga utan.
VERDUSCO, CA. *adj.* Lorolunhao.
VERECUNDO, DA. *adj.* Maalohun.
VEREDA. *f.* Dalan nga haligot, onogan.—Pag pahibaro, sugo nga iguiupapalacat.—An paglalac-tan ó pag aaguian; an guinlac-tan ó guinaguian.
VEREDERO. *m.* An sinusugo.
VEREDICTO. *m.* Pag pahibaro sin ponoan.
VERGA. *f.* Otin, boto.—Higot sin balatic.—Verga sin sacayán.—Tacdug.
VERGAJO. *m.* Atubangan sin todo.—Rebenque.—Tacdug.
VERGARZOSO. *m.* Mananap nga vergarzoso.
VERGETA. *f.* Bilug.
VERGONZANTE. *adj.* Maquiquilimos, cundi maauod siya.
VERGONZOSAMENTE. *adv. m.* Sa daco nga pag-caalo.
VERGONZOSO, SA. *adj.* Macaaalo.—Maalo, maalohon, limo, hingalo nga tauo.
VERGOÑA. *f. vid.* Vergüenza.
VERGOÑOSO, SA. *adj. vid.* Vergonzoso.
VERGUEAR. *a.* Pag latub sin bilug, etc.
VERGÜENZA. *f.* Alo, caalo; bocol; dala.—Auod, caauod.
VERGÜEÑA. *f. vid.* Vergüenza.
VERGUER. *m.* Aguasil.
VERGUERO. *m.* Aguasil.
VERGUETA. *f.* Bilug.
VERICUETO *m.* Buquid nga macuri pag aguian.
VERÍDICO, CA. *adj.* Tooron, matuod an iya.
VERIFICACIÓN. *f.* Pag susi, pag olit oquit.
VERIFICAR. *a.* Pag pamatuod.—Pag tuman.—Pag susi, pag olit oquit.—*r.* Tuman, in matuman an polong, etc.—Pag asoy.
VERIFICATIVO, VA. *adj.* Macaasoy; macacaasoy.
VERIJA. *f.* Quinatauo.
VERIL. *m. Mar.* Liguid.
VERILEAR. *n. mar.* Pag liguid sin pasig, etc.
VERISÍMIL. *adj.* Baga matuod; baga mahihimo.
VERISIMILITUD. *f.* Baga camatuoran.
VERISÍMILMENTE. *adv. m.* Baga matuod.
VERJA. *f.* Alad, berja nga puthao, etc.
VERJEL. *m.* Tanaman.
VERMES. *m. pl. med.* Bitoc.
VERMICULAR. *adj.* Bitocun.—Olorun.
VERMIFORME. *adj.* Masugad sin olud, baga olud.
VERMÍFUGO, GA. Tambal nga macacamátay san bitoc ug olud.
VERMINOSO, SA. *adj.* Samad ó hubag nga olorun.—Bitocun.
VERNACULO, LA. *adj.* Lugaringon.
VERNAL. *adj.* Canan habagat.
VERO. *m.* Mananap nga vero.

VERO, RA. *adj.* Matuod, totoo.
VERÓNICA. *f.* Banua nga itarambal.
VEROSÍMIL. *adj.* Baga matuod; baga mahihimo.
VEROSIMILITUD. *f.* Baga camatuoran.
VEROSÍMILMENTE. *adv. m.* Baga matuod.
VERRACO. *m.* Butacal.
VERRAQUEAR. *n.* Agomud.—*fig.* y *fam.* Pag inurao an cabataan.
VERRAQUERA. *f. fam.* Pag inurao an cabataan.
VERRIONDEZ. *f.* Caquirag, calaslas.
VERRIONDO, DA. *adj.* Quirag, quiquiragon, laslas, mahilaslas.—Laya, hilao.
VERRÓN. *m.* Butacal.
VERRUGA. *f.* Cologo.
VERRUGO. *m. fam.* Tauo nga maquisalapi.
VERRUGOSO, SA. *adj.* Cologoon.
VERRUGUETA. *f.* Limbong cun sa pag sugal.
VERRUGUETAR. *a.* Pag limbong cun sa pag sugal.
VERSADO, DA. *adj.* Batid, lasgud, maaram.
VERSAR. *n.* Masugad.—Tungud. Sobre esto versa la conversación. Amo ini an hintutung dan san carocayacan.
VERSÁTIL. *adj.* Mabiric, masayon mabiric.—*fig.* Mahalin halin sin pag buot.
VERSATILIDAD. *f.* Camabiric.—Camahalin halin.
VERSECILLO. *m.* Siday.
VERSERÍA. *f.* Cabersohan, mga luthang nga berso.
VERSETE. *m.* Luthang nga berso.
VERSÍCULA. *f.* Burugtangan sa mga libro sa codo.
VERSICULARIO. *m.* Paramangno san mga libro sa codo.—Paracanta.
VERSÍCULO. *m.* Versículo.
VERSIFICACIÓN. *f.* Pag siday, pag himo sin mga siday.
VERSIFICADOR, RA. *s.* Parasiday, parahimo sin mga siday.
VERSIFICAR. *n.* Pag siday, pag himo sin mga siday.
VERSIÓN. *f.* Hinuad.—Polong; sumat.
VERSISTA. *com.* Parasiday, parahimo sin mga siday.
VERSO. *m.* Siday.
VERSO. *m.* Berso, luthang nga berso.
VERSUCIA. *f.* Larang sin pag limbong, pag limbong.
VERSUTO, TA. *adj.* Malarang sin pag limbong, malimbong.
VERTEBRA. *f.* Tag-sa nga tul-an sa talod tod.
VERTEBRADO. *adj.* May tul-an sa talod tod.
VERTEBRAL. *adj.* An tungud o canan mga tul-an sa talod tod.
VERTEDERA. *f.* Tarotalinga sin arado.
VERTEDERO. *m.* Taracboan, yaraboan, tarachohan.
VERTEDOR, RA. *s.* Paratacbo, parayabo.—*m.* Araguian sa mga tubig, etc.—*Mar.* Limas, ig lilimas.
VERTER. *a.* Pag tacbo, pag yabo.—Pag huad, pag ipis.—Pag huad, pag sacal.
VERTIBILIDAD. *f.* Camaquiua quiua.
VERTIBLE. *adj.* Maquiua quiua.
VERTICAL. *adj.* Tadong, cun dao sa pag tonton.
VERTICALMENTE. *adv. m.* Tadong gud.
VÉRTICE. *m.* An labi nga hataas.—Pungcay sin buquid.—Alimpoporo sa oló.
VERTICIDAD. *f.* Camaquiua quiua; camabiric biric.
VERTICILO. *m.* Mga sanga sanga, mga dahon o mga bucad sa liguid sin ogbus.
VERTIENTE. *p. a.* Matacbo, mayabo.—*amb.* Dalosdosan sin tubig.
VERTIGINOSO, SA. *adj.* Maalicorong, malipong sa oló.
VÉRTIGO. *m.* Alicorong, calipong sa oló.
VERTIMIENTO. *m.* Pag tacbo, panacbo, pag yabo.
VESANIA. *f. med.* Catuyao.
VESÍCULA. *f. Med.* Labutig.
VESICULOSO, SA. *adj.* Labutigon.
VÉSPERO. *m.* Bitoon sa cacucul-pan.
VESPERTILLO. *m.* Calalapnit; cabug.
VESPERTINO, NA. *adj.* An sa cacocul-pon.
VESTE. *f. poét.* Biste.
VESTÍBULO. *m.* Natad; ganghaan.
VESTIDO. *m.* Biste, panapton, dugnit.—Vestido diario. Dasuras.—Vestido de carro, etc. Saya saya.
VESTIDURA. *f. vid.* Vestido.
VESTIGIO. *m.* Dana, agui, liroc.—Panumduman.—Tigaman.
VESTIGIO. *m.* Gadia nga macaharadluc.
VESTIMENTA. *f.* Biste, panapton.
VESTIMENTO. *m.* Biste, panapton.
VESTIR. *a.* Pag biste, pag panapton, pag dugnit; pag sagala; pag soclob.
VESTUARIO. *m.* Biste; mga biste.
VESTUGO. *m.* Saring sing sin olibo.
VETA. *f.* Beta ó tuna nga tubigan, tuna nga may salapi, tumbaga, etc.
VETADO, DA. *adj. vid.* Veteado.
VETEADO, DA. *adj.* An may mga beta.
VETERANO, NA. *adj.* Batid; soldados nga daan ug batid.
VETERINARIA. *f.* Pag aradman sin pag tambal sa mga hayop.
VETERINARIO. *m.* Paratambal sa mga hayop.
VETO. *m.* Gahum ó catungdanan sin pag diri.
VETUSTEZ. *f.* Cadaan; catigurang, calagas.
VETUSTO, TA. *adj.* Daan; tigurang, lagas.
VEZ. *f.* Sando, saliuan.—Mga cabactinan nga lugaringon san mga moropio sin bongto.—A la vez. *m. adv.* Dongan.—Alguna vez. *m. adv.* Danay; macadanay.—De una vez. *m. adv.* Sa usa lá ca pagbuhat; buguay.—De vez en cuando. *m. adv. fam.* Macadanay, mataod taod.—Otra vez *m. adv.* Liuat.—Tal cual vez. *m. adv.* Talag-a; macatalag-sa.—Tal vez. *m. adv.* Tingali, bain, bangin.—Una que otra vez *m. adv.* Talag-sa, macatalag-sa.
VEZA. *f.* Banua nga veza.
VEZAR. *a.* Pag batasan; pag pahiara, pag paha ara.
VEZO. *m.* Batasan.

VI

VÍA. *f.* Dalan, aguian; araguian.—An agui.—Bobot, lobot.
VIABILIDAD. *f.* Camabuhion.
VIABLE. *adj.* Mabubuhi.
VÍA CRUCIS. *exp. lat.* Via crucis, mga estación, mga guin aguian san aton Guinoo Jesucristo.
VIADERA. *f.* Garamiton sin garinган sa pag habol.
VIADOR. *m.* Tauo nga buhi pá dinhi sinin tuna.
VIADUCTO. *m.* Tarabocan, taratbocan.
VIAJADOR, RA. *m.* y *f.* Paralacat sin pangita, parabiaje.
VIAJANTE. *p. a.* Malacat sin pangita, mabiaje.
VIAJAR. *n.* Pag lacat ó pag sacay sin pangita, pag biaje.
VIAJATA. *f.* Pag lacat, pag biaje.
VIAJE. *m.* Pag lacat sin pangita, pag biaje.
VIAJERO, RA. *adj.* Malacat sin pangita, mabiaje.—*m.* y *f.* Paralacat sin pangita, parabiaje.
VIAL. *adj.* An tungud ó canan dalan; an tungud ó canan pag biaje.—*m.* Dalan nga may cacahuyan magpaluyo.
VIANDA. *f.* Can-on; balon; galam; sud-an.

VIANDANTE. *m.* Paralacat sin pangita, parabiage.—Mahadao hadao, mahadoy haloy.
VIARAZA. *f.* Pag oro sin tubig an mga hayop.—*fig.* Buhat nga hinanali.
VIÁTICO. *m.* Balon, parabol.—An Santos nga lauas san aton Guinoo Jesucristo nga ipinacacaranat sa mga mag saquit.
VÍBORA. *f.* Halas nga malara caopay.
VIBOREZNO. *m.* Anac sin halas nga vibora.
VIBRACIÓN. *f.* Hagorong; pag hagorong.—Pag pahagorong.
VIBRANTE. *p. a.* Mahagorong.
VIBRAR. *a.* Pag hagorong.—Pag pahagorong.
VIBRATORIO, RIA. *adj.* Mahagorong.
VIBURNO. *m.* Banua nga viburno.
VICARIA. *f.* Ponoan nga icaduha sa mga convento sa mga monja.
VICARÍA. *f.* Pag cavicario.—Balay nga inooquian san vicario.—Tuna nga sacop san gahum sin vicario.
VICARIATO. *m.* Pag cavicario.—Tuna nga sacop san gahum sin vicario.
VICARIO, RIA. *adj.* Liuan, saliuan.
VICARIO. *m.* Ponoan, vicario.—Vicario de Jesucristo. An Santos nga Papa nga liuan can Jesucristo dinhi sa tuna.
VICEALMIRANTA. *f.* Icaduha nga sacayán sa mga escuadra.
VICEALMIRANTE. *m.* Ponoan nga masonud san almirante san escuadra.
VICECANCILLER. *m.* Cardenal nga ponoan san sinisiring curia romana.
VICECONSILARIO. *m.* Liuan san parasagdon.
VICECONSUL. *m.* Ponoan nga masonud san consul.
VICECONSULADO. *m.* Catungdanan san viceconsul; balay nga inooquian niya.
VICEDIOS. *m.* Caud-ganan sa santos nga Papa nga liuan sa Dios dinhi sa tuna.
VICEGERENTE. *m.* Liuan.
VICENAL. *adj.* An may caruhaan ca tuig; caruhaan ca tuig.
VICEPRESIDENCIA. *f.* Catungdanan san vicepresidente cún vicepresidenta.
VICEPRESIDENTE, TA. *m.* y *f.* Liuan san presidente cún presidenta.
VICERRECTOR, RA. *m.* y *f.* Ponoan nga liuan san rector cún rectora.
VICERRECTORÍA. *f.* Catungdanan sin vicerrector.
VICESECRETARÍA. *f.* Catungdanan sin vicesecretario cún vicesecretaria.
VICESECRETARIO, RIA. *m.* y *f.* Liuan san secretario cún secretaria.
VICESIMARIO, RIA. *adj.* Caruhaan.
VICÉSIMO, MA. *adj.* Icacaruhaan.
VICEVERSA. *adv. m.* Sinuhi, nasuhi; sa suhi nga polong.
VICIA. *f.* Banua nga vicia.
VICIAR. *a.* Pacaraut, pacadarahig.—Pag raut; darahig.
VICIO. *m.* Bisio; carat-an.—Carautan.—Limbong.—Batasan nga maraut.
VICIOSAMENTE. *adv. m.* Bisiohanon gud; maraut gud nga batasan.—Limbong gud.
VICIOSO, SA. *adj.* Bisiohanon; maraut an batasan.
VICISITUD. *f.* Pag casonud sonud; pag casarosando; pag cabarobalio.
VICISITUDINARIO, RIA. *adj.* Masonud sonud; masarosando.
VÍCTIMA. *f.* Halad nga buhi nga pinapatay sa paghalad.
VICTIMARIO. *m.* Paragapus ug parapatay sa mga halad.
VICTOREAR. *a. vid.* Vitorear.
VICTORIA. *f.* Pag daog; pag higsi.
VICTORIOSAMENTE. *adv. m.* Pag daog gud.
VICTORIOSO, SA. *adj.* Mananaog.
VICUÑA. *f.* Mananap nga vicuña.
VID. *f.* Balagon nga paras.
VIDA. *f.* Quinabuhi; cabuhi.—Vida larga. Buhay.
VIDENTE. *p. a.* Maquita.—*m.* Manaragna.
VIDRIADO, DA. *adj.* Masayon maboorg.—*m.* Baga sinalaminган.
VIDRIAR. *a.* Pag dilog, pag pasinao nga masugad-sugad sin salaming.
VIDRIERA. *f.* Mga salaming nga ibinubutang sa mga sada, mga bentana, etc.
VIDRIERÍA. *f.* An guinbubuhatan san mga salaming.—Tendahan sin salaming.
VIDRIERO. *m.* Parabuhat sin salaming.—Parabaliguia sin salaming.
VIDRIO. *m.* Salaming.
VIDRIOSO, SA. *adj.* Masayon Maboong.
VIDUAL. *adj.* An tongud ó canan pag cabalo.
VIEJEZ. *f.* Catigurang, pag catigurang, calagas, carug.
VIEJEZUELO, LA. *adj.* Tigurang, lagas, arug.
VIEJO, JA. *adj.* Tigurang, lagas, arug; angó angó; tigushang; lasgas.—Agal, apal.—Dumay; dusay; gapud.—Daan.
VIENTO. *m.* Hangin.—Viento fuerte. Duros nga hangin.—Viento flojo. Haloy ohoy.—Viento contrario. Song song, song songon.
VIENTRE. *m.* Tian, tiyan.—Gabon gabon.—Vientre bajo. Pamosonan.
VIÉRNES. *m.* Viérnes, icaunum ca adlao san semana.
VIGA. *f.* Batangan.—Sapayan.—Socog.
VIGENTE. *adj.* Turumanon.
VIGESIMAL. *adj.* Tag caruhaan.
VIGÉSIMO, MA. *adj.* Caruhaan.—Icacaruhaan.
VIGÍA. *f.* Bantayan.—Bantay, paramangno.—*Mar.* Pasig.
VIGIAR. *a.* Pag bantay.
VIGILANCIA. *f.* Pag bantay, pag mangno; patiga, pagpatiga.
VIGILANTE. *p. a.* Mabantay, mamangno.—*m.* Bantay, paramangno; patiga.
VIGILANTEMENTE. *adv. m.* Bantay caopay, mangno caopay.
VIGILAR. *n.* Pag bantay, pag mangno.—Pag patiga.—Pag hagpá; pag atang; pag hit hit.
VIGILIA. *f.* Pag mata, Pag aligmata.—Adlao nga sinosondan sa mga piesta nga mahal.—Pangaradion hionong sin mga minatay, nga danay quinacanta man.—Diri pacacatorog.—An tag-sa san upat ca bahin nga ibinabahin an gabi. Siyapa nga vigilia, ticang san catonud san adlao ngada san caalas nueve san gabi; icaduha nga vigilia, ticang san ca alas nueve san gabi ngada san ca alas dose; icatolo nga vigilia, ticang san caalas dose san gabi ngada san caalas tres san caagahon; icaupat nga vigilia, ticang san caalastres san caagahon ngada san caala seis san aga.—Comer de vigilia. *fr.* Pag caon sin isda ngan sin mga utan, gauas man dao an carne.
VIGOLERO. *m.* Bulig san parabitay sin tauo.
VIGOR. *m.* Cosog; cacosog; gahum.—Buhi pá an sugo cún batasan bá, ug catungdanan an pag tuman.
VIGORAR. *a.* Pag pacosog, pag pabascug, pag hatag sin gahum.

VIGORIZAR. *a.* Pag pacosog, pag pabascug, pag hatag sin gahum.—*fig.* Pag sagda, pag agda.
VIGOROSAMENTE. *adv. m.* Macosog caopay, mabascug caopay.
VIGOROSIDAD. *f.* Cacosog, cabascug; camacosog, camabascug.
VIGOROSO, SA. *adj.* Macosog, mabascug.
VIGOTA. *f. Mar.* Bigota ó motón nga linoholohoan ug uaray roldana.
VIGUERÍA. *f.* Mga sablayan; mga sapayan; mga socog.
VIGUETA. *f.* Guipat, cahuy nga guinipat.
VIHUELA. *f.* Sesta, guitara.
VIHUELISTA. *com.* Paracablit, paracascas sin sesta ó guitara.
VIL. *adj.* Taramayon.—Doroy, madoroy.-Tampalasan.
VILAGÓMEZ. *m.* Saca.
VILANO. *m.* Manaul.
VILANO. *m.* Baga bongot nga mag nipis sin liso.—Bucad sin tanum nga cardo.
VILDAD. *f. vid.* Vileza.
VILECER. *a.* Pag tamay, pag pasipara.
VILEZA. *f.* Cataramayon, pag cataramayon.—Buhat nga maraut.
VILHORRO. *m.* An mahagauas sin cacurian, cay mapalaguio.
VILIPENDIADOR, RA. *adj.* Matamay, mayobit, mapasipara.—*s.* Paratamay, parayobit, parapasipara.
VILIPENDIAR. *a.* Pag tamay, pag yobit, pag pasipara.
VILIPENDIO. *m.* Pag tamay, pag yobit, pag pasipara.
VILIPENDIOSO, SA. *adj.* Macatamay, macayobit.
VILMENTE. *adv. m.* Pag tamay gud, pag yobit gud.
VILO (EN). *m. adv.* Binibiao, culang sin carig-onan.
VILORDO, DA. *adj.* Mahubia, maiba.
VILORTA. *f.* Baclao.
VILORTO. *m.* Uay.—Baclao.
VILOS. *m.* Bilos nga sacayán.
VILTANZA. *f.* Pag tamay, pag yobit.—Patamay, payobit.
VILTOSO, SA. *adj.* Taramayon; doroy, madoroy.
VILLA. *f.* Bongto.
VILLADIEGO. *n. p.* Coger, ó tomar, las de Villadiego. *fr. fig.* Pag palaguio.
VILLAJE. *m.* Bangto nga guti.
VILLANAJE. *m.* Mga timaua.—Catimaua.
VILLANAMENTE. *adv. m.* Timaua gud.—Maraut gud.
VILLANCEJO. *m.* Siday.
VILLANCETE. *m.* Siday.
VILLANCICO. *m.* Siday.
VILLANCIQUERO. *m.* Parahimo sin mga siday.—Paracanta sin mga siday.
VILLANCHÓN, NA. *adj.* Tinimaua, taramayon.
VILLANERÍA. *f.* Catimaua.—Buhat nga maraut.—Mga timaua.
VILLANESCO, CA. *adj.* Tinimaua.
VILLANÍA. *f.* Catimaua, caobus.—*fig.* Buhat nga maraut.
VILLANO, NA. *adj.* Timaua; tinimaua; obus nga tauo.
VILLANOTE. *adj. vid.* Villano.
VILLAR. *m.* Bongto nga guti.
VILLETA. *f.* Bongto.
VILLORÍA. *f.* Balay sa caom-han.
VILLORÍN. *m.* Panapton nga villorin.
VILLORRIO. *m.* Bongto nga guti.
VIMBRE. *m.* Cahuycahuy nga mimbre.
VIMBRERA. *f.* Cahuycahuy nga mimbrera.
VINAGRADA. *f.* Inumon nga may tubig, suca ngan sin asucar.
VINAGRE. *m.* Suca, sooy.—Asium.
VINAGRERA. *f.* Sudlanan sin suca ó sooy.
VINAGRERO, RA. *m.* y *f.* Parabaliguia sin suca ó sooy.
VINAGRETA. *f.* Sarsa nga may lana, mga scboya ngan sin suca.
VINAGRILLO. *m.* Suca ó sooy nga maluya.
VINAGROSO, SA. *adj.* Masuca, masooy; maasium.
VINAJERA. *f.* Sudlanan sin alacsio ug tubig nga gamit sa pag misa, surud-lan.
VINARIEGO. *m.* An may damo nga mga tanum nga paras.
VINARIO, RIA. *adj.* An tungud ó canan alacsio.
VINATERÍA. *f.* Pag comersio, pag baliguia sin alacsio.—Tang-uayan, tarang-uayan.
VINATERO, RA. *adj.* An tungud ó canan alacsio.—*m.* Paracomersio ó parabaliguia sin alacsio.
VINÁTICO, CA. *adj.* An tungud ó canan alacsio.
VINAZA. *f.* Alacsio nga lagud-on.
VINAZO. *m.* Alacsio nga mapintas.
VINCULABLE. *adj.* Sadang ig tigub.
VINCULACIÓN. *f.* Pagcatigub.—Pag padayon.
VINCULAR. *a.* Pag tigub; pag patigub.—Pag gapus.—*fig.* Pasarig, pag tapud, pag laom.—*fig.* Pag padayon.
VÍNCULO. *m.* Pag tigub; catigub; pag catigub; catiguban.—Catung danan.
VINDICACIÓN. *f.* Pag balos.—*For.* Pag hatag san tag-sa san lugaringon niya.
VINDICAR. *a.* Pag balos; pag bolos.—Pag ogop.—*For.* Pag baui.
VINDICATIVO, VA. *adj.* Mabalos; mabolos.
VINDICTA. *f.* Pag balos; pag bolos.—Vindicta pública. Pag bayad san sala, cundi sa cadaygan.
VÍNICO, CA. *adj.* An tungud ó canan alacsio.
VINÍCOLA. *adj.* An tungud ó canan pag alacsio.—*m.* An may damo nga mga tanum nga paras.
VINIENTE. *p. a.* Macanhi.
VINIFICACIÓN. *f.* Caloto, in naloloto an alacsio ó adton tague san ubas.
VINO. *m.* Alacsio, alac.—Vino fuerte. Dalisay.
VINOLENCIA. *f.* Paginum sin alacsio labi san casadangan.
VIOLENTO, TA. *adj.* Maquialacsio sin labi san casadangan.
VINOSIDAD. *f.* Camáy alacsio ó masugad sin alacsio.
VINOSO, SA. *adj.* Mamayada alacsio ó masugad sin alacsio.—Maqui alacsio sin labi san casadangan.
VINOTE. *m.* Alacsio nga lagud ná.
VINTA. *f.* Sacayán nga binta nga masugad sin palúa.
VIÑA. *f.* Tuna nga may mga tanum nga paras, caparrasan.
VIÑADERO. *m.* Bantay sin viña.
VIÑADOR. *m.* Paraquiua sin mga viña.—Bantay sin mga viña.
VIÑEDO. *m.* Mga tanum sin mga paras, caparasan.
VIÑERO, RA. *m.* y *f.* Tag ada sin mga paras.
VIÑETA. *f.* Pinintar nga rayandayan sa mga libro.
VIÑUELA. *f.* Mga paras.
VIOLA. *f.* Baga sesta ó guitara.
VIOLA. *f.* Banua ó tanum nga viola, baga sampaga.
VIOLÁCEO, CEA. *adj.* Maporopula.
VIOLACIÓN. *f.* Pag talapas.—Pag pirit, pag lugos sin babaye.—Pag tamay sa singbahan.
VIOLADO, DA. *p. p.* Guintalapas.—Pinirit, linugos.—Guintamay.—*adj.* Maporopula.
VIOLADOR, RA. *adj.* Macatalapas.—Mapirit, malugus.—Matamay.—*s.* Paratalapas.—Paralugus.—Paratamay.
VIOLAR. *m.* Tuna nga guintan-man sin mga viola ó mga sampaga.

VIOLAR. *a.* Pag talapas.—Pag pirit, pag lugos sin babaye.—Pag tamay sa singbahan, in macasala an tauo dida sin sala nga iguindidiri.
VIOLARIO. *m.* Bayad.
VIOLENCIA. *f.* Pag pirit, pag lugus; capirit, calugos.—*fig.* Caora ora sin hag cot, caora ora sin paso, etc.
VIOLENTAMENTE. *adv. m.* Pirit gud, lugos gud.
VIOLENTAR. *a.* Pag pirit, pag lugos.
VIOLENTO, TA. *adj.* An gauas sa lugaringon nga pag cabutang niya.—*fig.* Pirit, lugos.—*fig.* Maisug.
VIOLERO. *m.* Paracablit sin viola ó guitara.
VIOLETA. *f.* Banua nga itarambal, sampaga.
VIOLÍN. *m.* Violín nga baga guitara, nga upat an cuerdas.
VIOLINISTA. *com.* Paracablit sin violín.
VIOLÓN. *m.* Violón nga baga daco nga guitara.
VIOLONCELO. *m.* Violón nga goroguti.
VIOLONCHELO. *m.* Violón nga goroguti.
VIPÉREO, REA. *adj.* Hinalas.
VIPERINO, NA. *adj.* Hinalas
VIRA. *f.* Pana nga tais.
VIRA. *f.* Tinabos.
VIRADA. *f. Mar.* Pag biric; pag gaui; pag uahi; pag uaring.
VIRADOR. *m. Mar.* Pisi nga bahol nga isinasangbud sa cabrestante.
VIRAR. *a. Mar.* Pag biric; pag gaui; pag uahi; pag uaring.
VIRATÓN. *m.* Pana nga daco.
VIRAZÓN. *f.* Hanging sa lauod ó dagat.
VÍREO. *m.* Tamsi nga víreo.
VÍRGEN. *com.* Tauo nga uaray pacasala sin malaoay ó uaray paquihilauas.—Soho, soho nga tuna.—Lubos nga lana, etc.—Uray, lubos, putli.—An Virgen nga Santa María.—Ladauan ni Santa María.
VIRGINAL. *adj.* Uray, lubos, putli.
VIRGÍNEO, NEA. *adj.* Uray, lubos, putli.
VIRGINIDAD. *f.* Cavírgen, pag cavirgen, cauray, pagcauray, calubos, pag calubos, caputli, pag caputli, cabug-os, pag cabug-os.
VÍRGULA. *f.* Badas nga gutiay, bilug.—Badlis.
VIRGULILLA. *f.* Badlis.
VIRIL. *m.* Salaming.—Viril nga binubutangan san Guisasantosi nga Sacramento.
VIRIL. *adj.* An tungud ó canan lalaqui.
VIRILIDAD. *f.* Calalaqui, pag calalaqui.
VIRILMENTE. *adv. m.* Linalaqui gud.
VIRINA. *f.* Birina nga tinataoran sin mga candila.
VIRIO. *m.* Tamsi nga virio.
VIRIPOTENTE. *adj.* Babaye nga pangarasau-on.
VIROLA. *f.* Baclao nga puthao.
VIROLENTO, TA. *adj.* Pinopocoan, pinapanduc.—Pinanduc.
VIROTAZO. *m.* Pag dabal sin pana.
VIROTE. *m.* Pana.
VIROTILLO. *m.* Guipat nga halipot.
VIRREINA. *f.* Babaye nga asaua san virrey.—Babaye nga liuan san hadi, cay tinatapuran ug tinatagan mán sin gahum.
VIRREINATO. *m.* Pag cavirrey.—Tuna nga sacop sa iya gahum.
VIRREINO. *m. vid.* Virreinato.
VIRREY. *m.* Liuan san hadi, cay tinatapuran ug tinatagan mán sin gahum.
VIRTUAL. *adj.* May gahum.
VIRTUALIDAD. *f.* An camay gahum.
VIRTUALMENTE. *adv. m.* Sa may gahum; sa baga tinago.

VIRTUD. *f.* Gahum.—Cosog.—Caopayan.—**En virtud.** *m. adv.* Tungud.
VIRTUOSAMENTE. *adv. m.* Pag tuman gud san caopayan.
VIRTUOSO, SA. *adj.* Nag tutuman san caopayan, matinumanon; maopay.
VIRUELA. *f. Med.* Panduc, pocó; garon.
VIRULENCIA. *f.* Nana.—*fig.* Polong nga maraut ug macabibido.
VIRULENTO, TA. *adj.* Malara.—May nana.—*fig.* Polong nga maraut.
VIRUS. *m.* Nana.
VIRUTA. *f. Carp.* Sinapio.
VIS. *f.* Cosog.
VISAJE. *m.* Quirhat, pag quirhat.
VISAL. *m.* An dapit sa agtang san tagolo nga tinatauag nga morrión.
VISAR. *a.* Pag hiling, pag butang sin visto bueno.
VISAYA. *adj.* Bisaya.
VISCERA. *f.* Tiyan; guinhaua.
VISCERAL. *adj.* An tungud ó canan tiyan ó guinhaua.
VISCO. *m.* Sapilit.
VISCOSIDAD. *f.* Sapilit.
VISCOSO, SA. *adj.* Masapilit.
VISERA. *f.* An dapit sa agtang san tag oló nga tinatauag morrión.—Bantayan.—Paco paco sin iba nga mga tag oló.
VISIBILIDAD. *f.* Pag cadayag; camadayag.
VISIBLE. *adj.* Maquita, madayag.—Sayud, dayag.
VISIBLEMENTE. *adv. m.* Dayag caopay.
VISILLO. *m.* Tahub tahub.
VISIÓN. *f.* Pag quita, pag tan-ao, pag culao—Landong.
VISIONARIO, RIA. *adj.* Mahimo himo sin polong nga bua lá.
VISIR. *m.* Dato ó ministro sin hadi nga moros.
VISITA. *f.* Pag duao; pag laoy.—Pag hiling.—Tauo nga malaoy sa iba.—Visita de altares. Pag duao sa mga altar.—Pag libut, in malibot an mga ponoan.
VISITACIÓN. *f.* Pag laoy, pag duao.
VISITADOR, RA. *adj.* Malaoy, maduao.—Mahiling.—Malibot.—s. Paralaoy, paraduao.—Parahiling.—Paralibot.
VISITAR. *a.* Pag duao; pag laoy.—Pag hiling.—Pag libut.—Pag sodoy, pag sodoy sodoy.—Pag bidbid.—Pag tatao.—Pag tibao.—Pag hagpa.—Pag doriong.
VISITEO. *m.* Pag laoy laoy; pag borobisita.
VISITERO, RA. *adj.* Malaoy, maduao; mahiling.
VISITO, TA. *adj.* Macaquita.
VISLUMBRAR. *a.* Mag bislao; tala lá nga pag quita sa ano mán; baga pag quita.
VISLUMBRE. *f.* Bislao.—*fig.* Catahap; baga tigaman.
VISO. *m.* Cahitas-an; cahitaas.—Bislao.—Loon sin biste nga masilhag.
VISORIO, RIA. *adj.* An sa ó canan pag quita.—*m.* Pag hiling; pag sodoy.
VÍSPERA. *f.* Adlao nga sinosondan; sinondan.—*fig.* Harani ná.—*pl.* Vísperas nga carantahon, ó pangaradion.
VISTA. *f.* An iquiniquita.—Pag quita.—Mata.—Bugay.—Bentana ó puerta.—*m.* Tinatapuran sa mga aduana.
VISTAZO. *m.* Pag culao, pag quita; pag hiling.
VISTILLAS. *f. pl.* Hitas-an nga harayo an pag quita ó pag tan-ao.
VISTO, TA. *p. p.* Quinita, tin-anao.—Polong nga casayoran nga diri mahihimo itogot an pinangangaro.—Casayud.—Polong nga casayoran nga tapus ná an capolonganan, etc.

VISTOSAMENTE. *adv. m.* Matahum caopay, magayon caopay.
VISTOSO, SA. *adj.* Matahum; magayon.
VISUAL. *adj.* An tungud ó canan pag quita.
VISUALIDAD. *f.* Macaruruyag pag quit-on.
VISURA. *f.* Pag quita, pag culao caopay ó pag hiling sa bisan ano.
VITAL. *adj.* An tungud ó canan quinabuhi.—*fig.* An labi nga orug, an labi nga casoroc-an ó quinahanglan.
VITALICIO, CIA. *adj.* An canan bug-os nga quinabuhi san tauo.
VITALIDAD. *f.* Cabuhi.
VITANDO, DA. *adj.* Angay iglicay.—Tacús pag liliquian.
VITAR. *a.* Pag licay.
VITELA. *f.* Anit sin baca nga inabohan ug manipis ná.—Nate nga babaye sin baca.
VITÍCOLA. *adj.* An tungud ó canan pag quiua sa mga paras.—*m.* Paraquiua sa mga paras.
VITICULTURA. *f.* Pag quiua sa mga paras.
VITOLA. *f.* Hormahan sin mga ponglo.
VÍTOR. *m.* Pag tauag sin caud ganan tungud sin buhat nga macatilingala, nga guinbuhat san tauo.
VITOREAR. *a.* Pag tauag sin biba.
VITORIA. *f.* Pag daog.
VITORIOSO, SA. *adj.* Mananaog.
VÍTREO, TREA. *adj.* Sinalaming.—Masugad sin salaming.
VITRIFICABLE. *adj.* Himoon nga salaming.
VITRIFICACIÓN. *f.* Pag himo sa bisan ano nga masalaming.
VITRIFICAR. *a.* Pag himo sin salaming.
VITUALLA. *f.* Calap; balon.
VITUALLAR. *a.* Pangalap; pag hatag sin balon, pamalon.
VÍTULO MARINO. *m.* Isda nga daco nga maninibad.
VITUPERABLE. *adj.* Angay pag tamayon.
VITUPERACIÓN. *f.* Pag tamay, pag pacaraut.—Pag libac libac.
VITUPERADOR, RA. *adj.* Matamay, mag papacaraut.—Malibac libac.—*s.* Paratamay.—Paralibac libac.
VITUPERANTE. *p. a.* Matamay, magpapacaraut.—Malibac libac.
VITUPERAR. *a.* Pag tamay, pag pacaraut. — Pag libac libac.
VITUPERIO. *m.* Pag tamay, pag yobit, pagpacaraut.—Pag libac libac, pag pacaalo.
VITUPERIOSAMENTE. *adv. m.* Pag pacaraut gud, pag pacaalo gud.
VITUPERIOSO, SA. *adj.* Macacaraut, macaaálo.
VITUPEROSAMENTE. *adv. m. vid.* Vituperiosamente.
VITUPEROSO, SA. *adj. vid.* Vituperioso.
VIUDA. *f.* Banna nga viuda.
VIUDAL. *adj.* An tungud ó canan mga balo.
VIUDEDAD. *f.* An canan pag cabalo, salapi ug iba pá nga hatag sa mga babaye nga balo tungud san ira pag cabalo.
VIUDEZ. *f.* Cabalo, pagcabalo.
VIUDO, DA. *s.* Balo.
VIVAC. *m. Mil.* Bantay.—Pinoporocoan sa mga casoldadosan.—Estar de vivaque *fr.* Pamoroco an mga casoldadosan sa gauas sin balay.
VIVACIDAD. *f.* Cosog.—Camalacsi, camadali sin pagbuhat, etc.—Camatahum.
VIVAMENTE. *adv. m.* Madali, malacsi caopay.
VIVANDERO, RA. *m.* y *f.* Parabaliguia sin mga caraonon sa mga casoldadosan.
VIVAQUE. *m. Mil.* Bantay.—Pinoporocoan sa mga casoldadosan.
VIVAQUEAR. *n.* Pag odong, pamoroco an mga casoldadosan in gabi gauas sin balay.
VIVAR. *m.* Taragoan sin mga conejo, etc.
VIVARACHO, CHA. *adj. fam.* Madagmit, malacsi.
VIVAZ. *adj.* Macosog.—Batid, madali mahabaro.—Malurab cún dao tanum ó banua.
VIVERA. *f.* Taragoan sin mga conejo, etc.
VÍVERES. *m. pl.* Balon, pamalon.
VIVERO. *m.* Tague sin cahuy.—Binubuhianan sin tamsi, isda, etc.
VIVEZ. *f. vid.* Viveza.
VIVEZA. *f.* Camadagmit, camadali, camalacsi.—Camacaaramdoc mamolong.—Cabatiran.—Camatahum.—Lacsi nga polong.
VIVIDERO, RA. *adj.* Sadang ooquian, oroquian.
VIVIDO, DA. *adj. poét.* Macosog.—Batid, madali mahabaro.
VIVIDOR, RA. *adj.* Mabuhay.—Buhatan nga tauo.—*s.* Parapangita.
VIVIENDA. *f.* Balay, oroquian, honongan.
VIVIENTE. *s.* Buhi.
VIVIFICACIÓN. *f.* Pag hatag sin quinabuhi.—Pacacosog, pacabasecug, pacarig-en.
VIVIFICANTE. *p. a.* Mahatag sin quinabuhi.—Macacosog, macabasecog, macarig on.
VIVIFICADOR, RA. *adj.* Mahatag sin quinabuhi.—Macacosog, macabasecog, macarig-on.
VIVIFICAR. *a.* Pag hatag sin quinabuhi. — Pacacosog, pacabasecog, pacarig on.
VIVIFICATIVO, VA. *adj.* Macahatag sin quinabuhi.—Macacacosog, macacabasecug, macacarig-on.
VIVÍFICO, CA. *adj.* May quinabuhi.
VIVÍPARO, RA. *adj.* Sinisiring an mga mananap nga nangánganac.
VIVIR. *m.* Quinabuhi.—Pag cabuhi; pag pacabuhi.
VIVIR. *n.* Buhi, mabuhi.—Pag dugay, pag iba.—Pagocoy, pag honong, pag puyo, pag poroco.—Como se vive, se muere. *fr.* Masugad san quinabuhi, amo mán an camatayon.—De mal vivir. *loc.* Maraut an batasan.—¿Quién vive? Polong nga ipinapaquiana san soldados nga nagbabantay san mga maabut ó maagui, ¿sin-o ca?—¡Viva! Pag tauag sin biba.—Vivir larga vida. Buhay.
VIVISECCIÓN. *f.* Pag bosbos, pag otud otud sin lauas.—Pag pamara sa mga lauas ug pag hirog sin mahamut basi diri mabaho.
VIVO, VA. *adj.* Buhi.—Maidlot; daco nga masool.—Lutao caopay cún dao color.—Hubo, uaray biste.—Masugad gud.—Malacsi; madali, madagmit.
VIZCACHA. *f.* Mananap, nga vizcacha.
VIZCONDADO. *m.* Pag cavizconde; tuna nga sacop sa iya gahum.
VIZCONDE. *m.* Ponoan nga liuan ó tinatapuran sin conde.

VO

VOCABLO. *m.* Polong.
VOCABULARIO. *m.* Diccionario.
VOCACIÓN. *f.* Pag sangpit, in sinasangpit sa Dios an tauo.—*fam.* Pag gapil ó pag buot sin cahimtang.
VOCAL. *adj.* An tungud ó canan tingug.—An sa baba.—Letra nga vocal.—An may votos sa pag pili sin tauo nga mag cacatung danan, etc.
VOCALIZACIÓN. *f.* Pag solpeo.
VOCALIZAR. *n.* Pag solpeo.

VOCALMENTE. *adv. m.* Sa baba, sa pag polong gud.
VOCATIVO. *m. Gram.* Icatlma nga caso san declinación.
VOCEADOR, RA. *adj.* Maguliat, macurinit, macoróo. —*s.* Paraguliat.—*m.* Parabayabay.
VOCEAR. *a.* Pag guliat, pag gasud, pag gag sud; pag curinit, pag coróo, pag parac; pag busó pag curahab.—Pag bayabay.
VOCEJON. *m.* Garab hauon.
VOCERÍA. *f.* Caaringasa, cangiras; paggagsud; pag coróo.—Catungdanan sin tauo nga bahala.—Agung agung.
VOCERO. *m.* Bahala.
VOCIFERACIÓN. *f.* Pag guliat, pag gag sud; pag aringasa.
VOCIFERADOR, RA. *adj.* Maguliat, magag sud; maaringasa.
VOCIFERANTE. *p. a.* Maguliat, magag sud; maaringasa.
VOCIFERAR. *n.* Pag guliat, pag gag sud; pag aringasa.
VOCINGLERÍA. *f.* Cangiras, caaringasa.—Camayacan sin hataas nga tingug.
VOCINGLERO, RA. *adj.* Maaringasa, mangiras.—Mayacan sin daco nga tingug.
VOLADA. *f.* Pag lupad.
VOLADERO, RA. *adj.* Malupad.—*fig.* Maagui lá.—Macalupad.
VOLADIZO, ZA. *adj.* An malabao cun sa mga cota, etc.
VOLADO. *m.* Caramelo.
VOLADOR, RA. *adj.* Malupad.—*m.* Banug banug.—Isda nga ilio.
VOLADURA. *f.* Pag palupad.
VOLANDAS, (EN). *m. adj.* Guinbabayao, guinbabaquiang. —*fig.* y *fam.* Madali gud, sa usa cadalí.
VOLANDILLAS. (EN). *m. adv. vid.* En volandas.
VOLANTA. *f.* Carruaje nga volanta.
VOLANTE. *p. a.* Malupad.—*m.* Sab-ong sa olo nga gamit sa mga babaye.—Tinabas nga rayan dayan nga gamit sa mga saya.—Salipod, sasalipdan.—Gutiay nga papel ó surat.—Biric biric.
VOLANTÍN. *m.* Pisi nga may mga cauil.
VOLANTÓN, NA. *adj.* Tamsi nga tilupad ná.
VOLAPIÉ. *m.* Pag bono san todo nga baca nga iguinaauay, in naodong siya.—Á volapié. *m. adv.* Inababácua.
VOLAR. *n.* Pag lupad; pag hanoy pag tug don; pag saribay bay, pag suribay bay.—*fig.* Pag lacat sin dagmit.
VOLATERÍA. *f.* Pag cati.—Quinatian.—Catamsihan.
VOLÁTIL. *adj.* Malupad.—Macalupad.—*fig.* Mabalhin.—*Quim.* Mahungao.
VOLATILIDAD. *f.* Camahungao.
VOLATILIZAR. *a.* Pag paalisbo.—*r.* Hungao.
VOLATILLA. *f.* Mananap nga malupad.
VOLATÍN. *m.* Volatinero.
VOLATINERO, RA. *m.* y *f.* Parasirco.
VOLATIZAR. *a.* Pag paalisbo.
VOLAVÉRUNT. Sinisiring cun may nauauara.
VOLCÁN. *m.* Volcán, buquid nga nag aaso ó nag cacalayo.—*fig.* Capaso; camapaso.
VOLCANEJO. *m.* Volcán nga guti.
VOLCÁNICO, CA. *adj.* An tungud, canan ó sa volcán.
VOLCAR. *a.* Pag huyang, pag baliad.
VOLEAR. *a.* Pag tape, pag santarin.
VOLEO. *m.* Pag tape, pag santarin.—Pag salo.
VOLICIÓN. *f.* Pag buot.
VOLITAR. *n.* Pag lupad lupad.
VOLQUEARSE. *r.* Huyang huyang; huyang.
VOLTARIEDAD. *f.* Camabalhin, camaliuat liuat.
VOLTARIO, RIA. *adj.* Mabalhin, maliuat liuat.
VOLTEADOR, RA. *adj.* Mabalintong; mabalintuad.—Mabiric.—Macuriao.—Maoroc.—Malido.—Matoyoc.—Maquiring quiring.—Mabalicad.—Maliso.—*m.* y *f.* Parabalintong.—Paraliso liso.
VOLTEAR. *a.* Pag balicad; pag liso.—Pag balintong, pag balintuad.—Pag biric.—Pag curiao.—Pag oroc.—Pag lido.—Pag toyoc.—Pag quiring quiring.—Pag barobalintuad, pag barobalintong.—Pag biric biric.—Pag alipuat; pag alidong; pag alituad; pag alicab; pag alinduang; pag alituas; pag alinduas.—Pag suhi.—Pag baliscad.
VOLTEJAR. *a. vid.* Voltear.
VOLTEJEAR. *a.* Pag balicad; pag baliscad.—*Mar.* Pag bira bira.
VOLTELETA. *f.* Balintong, bagat bagat sa hangin.
VOLTEO. *m. vid.* Voltear.
VOLTERETA. *f.* Balintong, bagat bagat sa hangin.
VOLTETA. *f. vid.* Voltereta.
VOLTIZO, ZA. *adj.* Mabalhin, maliuat liuat.
VOLTURA. *f.* Salacot, pag salacot.
VOLUBILIDAD. *f.* Camabiric.—Camabalhin, camaliuat liuat.
VOLUBLE. *adj.* Mabiric.—Mabalhin, maliuat liuat.—*Bot.* Masabud sin cahuy, etc.
VOLÚMEN. *m.* Cadaco sin bisan ano.—Lauas sin libro, libro.
VOLUMINOSO, SA. *adj.* Daco caopay.
VOLUNTAD. *f.* Buot; pag buot; caburut-on; pag burut-an.
VOLUNTARIAMENTE. *adv. m.* Sa lugaringon nga pag buot.
VOLUNTARIEDAD. *f.* Camabuot.—Calugaringon nga pag buot.
VOLUNTARIO, RIA. *adj.* Guican sa buot.
VOLUNTARIOSAMENTE. *adv. m.* Sa lugaringon nga pag buot ó pag caipa.
VOLUNTARIOSO, SA. *adj.* Mabuot ó maipa nga matuman an iya.
VOLUPTUOSAMENTE. *adv. m.* Sa pag calauasnon gud, camaquimala-oay gud sa lauas.
VOLUPTUOSIDAD. *f.* Pag caipa, pag caruyag san mga buhat nga mala-oay.—Camaquilauasnon.
VOLUPTUOSO, SA. *adj.* Maquimala-oay; mala-oay.—Maipa, maruruyag sin buhat nga mala-oay.—Maquilauasnon.
VOLUTA. *f. Arq.* Rayan dayan.
VOLVER. *a.* Pag biric.—Pag balos.—Pag uli; pag sulit.—Pag pahaoli.—Pag socli.—Pag alimat mat; pag alicab.—Pag balic.
VOLVER para abajo la ola que revienta en la playa. Hica.
VOLVER en sí. Guimoya; alinao-nao; hagutauan; langas; talingay-ngay; háo háo; himao.
VOLVER la cabeza. Lingat; dangag; dongat.
VOLVER la vista por no ver un objeto, etc. Lingio.
VOLVER los ojos. Liric.
VOLVER atrás. Apli, isul.
VOLVER las espaldas á uno. Tina; talicod.
VOLVER al revés una cosa. Balicad; baliscad; balitad: suhi.
VOLVER lo sobrante. Saguli.
VOLVER á preguntar. Sucmat; oiit oquit.
VOLVER la cabeza á un lado y otro. Lingi lingi.
VOLVER á juntarse. Holingag.
VOLVER á hacer. Hirihipuat.
VOLVER á echarse. Hirohigda.

VOLVERSE de uno á otro lado. Hilad hilad; liso, liso liso.
VOLVERSE dando media vuelta ó vuelta entera. Liric.
VOLVIBLE. *adj.* Sadang ioli.—Sadang pag lisoon.
VOLVIMIENTO. *m.* Pag liso; pag liso liso.
VOLVO. *m. vid.* Vólvulo.
VÓLVULO. *m. Med.* Saquit nga cólico.
VÓMER. *m.* Tul-an sa irong.
VÓMICA. *f.* Hubag nga may nana sa dughan ó soroc soroc.
VÓMICO, CA. *adj.* Macacasuca.
VOMIPURGANTE. *adj.* Tambal nga macacasuca cún macacalibang bá.
VOMIPURGATIVO, VA. *adj. vid.* Vomipurgante.
VOMITADO, DA. *adj. fig.* y *fam.* Tauo nga magasa, duason ug sa maraut nga cabacdao.
VOMITADOR, RA. *adj.* Masucaon.—*s.* Parasuca.
VOMITAR. *a.* Pag suca; pag sug-a; pag sur-ib.—Vomitar sangre. Pag sugpa.—*fig.* Pamuyayao.
VOMITIVO, VA. *adj.* Tambal nga macacasuca.—*m.* Tambal sa pag pasuca.
VÓMITO. *m.* Suca; sug-a; pag suca; pag sug-a.—Sinuca.
VOMITÓN, NA. *adj. fam.* Bata nga nasoso pá ngan parasuca.
VOMITONA. *f. fam.* Pag sinuca, cay nacaon ó nainum labi san casadangan.
VOMITORIO, RIA. *adj.* Tambal nga macacasuca.
VORACE. *adj.* Macaon sin ora ora, maquicaon.—*fig.* Masog-ong.
VORACIDAD. *f.* Cafnacaon, camaquicaon.—Camasog-ong.
VORÁGINE. *f.* Bito nga halarum sa dagat cún sa salug bá.
VORAGINOSO, SA. *adj.* Bitohon.
VORAZ. *adj.* Macaon sin ora ora, maquicaon.—Masog-ong.
VORAZMENTE. *adv. m.* Macaon gud sin ora ora.—Masog-ong caopay.
VORMELA. *f.* Mananap nga vormela.
VÓRTICE. *m.* Aliporos, alimpoporos.
VORTIGINOSO, SA. *adj.* Maaliporos, maalimpoporos.
VOS. *pron. pers.* Camo.
VOSOTROS, TRAS. *pron. pers.* Camo.
VOTACIÓN. *f.* Pag saad.—Pag botos.
VOTADA. *f.* Pag saad.—Pag botos.
VOTADOR, RA. *adj.* Masaad.—Mahatag sin botos.—*s.* Parasaad.—*m.* y *f.* Parabuyáyao.
VOTANTE. *p. a.* Masaad.—Mahatag sin botos, an may botos.
VOTAR. *n.* Pag saad.—Pag buyáyao, pamuyáyao.—Pag botos ó pag hatag sin botos, pag daping.
VOTIVO, VA. *adj.* Sinaad.—An tungud ó canan pag saad cún canan pag botos.
VOTO. *m.* Saad; pag saad; panaad.—Pag huna huna ó caruyag.—Botos, pag botos.—Caipa, pag caipa.—Pamuyáyao in nasisina an tauo.
VOZ. *f.* Tingug.—Tonug.—Polong.—Voz sonora. Til-is Voz gruesa.—Garab-hauon.
VOZARRÓN. *m.* Daco nga tingug, garab-hauon.
VOZNAR. *n.* Pag honi an tamsi.

VU

VUECELENCIA. *com.* Polong nga gamit sa pag hatag sin catalahuran sa mga mahal nga mga tauo.
VUECENCIA. *com. vid.* Vuecelencia.
VUELCO. *m.* Baliad, huyang; pag baliad, pag huyang.
VUELO. *m.* Pag lupad.—Paco sin tamsi.—An cahiluag sa mga biste nga saya, etc.—*Arq.* Balisbisan.
VUELTA. *f.* Libut; licos: pag libut; pag licos.—Lipot. Cabalicoan sin dalan, etc.—Bagat bagat sa hangin.—Pag uli san quinuha ó quinauat, an uli.—Balos; pag balos.—Luyo sin carauisan, etc.—Baliad, balintong.
VUELTO, TA. *p. p.* Nabaliad; nahuyang; nasuhi.—*vid.* Volver.
VUESARCED. *com. vid.* Vuecelencia.
VUESEÑORÍA. *com. vid.* Vuecelencia.
VUESTRO, TRA. *pron. poses.* Iyo, niyo.
VULCANIO, NIA. *adj.* An tungud ó canan calayo.
VULCANIZAR. *a.* Pag sacot an goma ngan sin asupre.
VULGACHO. *m.* An mga obus ó mga tinimaua nga mga tauo.
VULGADO, DA. *adj. vid.* Vulgar.
VULGAR. *adj.* Canan cadam-an, batasan san cadam-an, sayud an cadam-an.—Bantug ná.
VULGARIDAD. *f.* Polong, sumat etc., nga baga uaray carig onan.
VULGARIZAR. *a.* Pag pabantug.—Pag huad sin polong.—Pag batasan masugad san cadam-an.
VULGARMENTE. *adv. m.* Danay, ag sub.
VULGATA. *f.* An Santos nga surat nga hinuad sa polong nga linatin.
VULGO. *m.* An cadam-an nga mga tauo nga timaua.
VULNERABLE. *adj.* Sadang pag bon-on.—Sadang pag pacaraoton.
VULNERACIÓN. *f.* Pag bono, pag samad.—Pag pacaraut.
VULNERAR. *a.* Pag bono, pag samad.—*fig.* Pag pacaraut.
VULNERARIO, RIA. *adj. For.* Macabono, macasamad, an mapatay sa igcasitauo.—*Med.* Tambal nga icacaopay san mga casam-dan.
VULPÉCULA. *f.* Mananap nga sorra nga masugadsugad sin ayam.
VULPEJA. *f.* Mananap nga sorra nga masugadsugad sin ayam.
VULPINO, NA. *adj.* An tungud ó canan sorra.—*fig.* Malimbong.
VULTO. *m.* Bayhon.
VULTURNO. *m.* Alindanga.
VULVA. *f.* Quinatauo sin babaye.

X

X. Icacaruháan cag unum nga letra san abecedario nga quinat sila ug icacaruháan cag usa san iya mga consonante.—*Equis* an caluluasan.
X. Letra nga numeral; an cahologan niya napolo.
XARA. *f.* Batasan san mga moros.
XAURADO, DA. *adj.* Maningao; mabibido; masorub-on.
XIFOIDES. *s.* An baga cataisan dapit sa obus san tul-an sa dughan.

Y

Y. Icacaruháan cag pito nga letra san abecedario nga quinat sila ug icacaruháan cag duha san iya mga consonante.—Tinatauag nga *y* griega.
Y. *coni. copulat.* Ug; ngan.
YA. *adv. t.* Ná.—*conj. distrib.* Cún. Ya en casa, ya

en la sementera, ya con alegría, ya con dolor. Cún sa balay, cún sa oma, cún sa calipay, cún sa casáquit.—Ya nos veremos. Mag quiquita quitá guiñapon.—Ya se hará eso. Bubuhaton gad iton.—Ya que tu dolor no tiene remedio, llévalo con paciencia. Cay an imo casáquit uaray ná tambal, ilubon mo lamang.

YAACABÓ. *m.* Tamsi nga yaacabó.
YACA. *f.* Cahuy nga yaca.
YACEDOR. *m.* Sacop, paramangno sa mga hayop.
YACENTE. *p. a.* Mahigda; mahonong, mapuyo.
YACER. *n.* Higda.—Honong, ocoy, puyo; lubong.—Panap sap an mga hayop labi pá in gabi.
YACIENTE. *p. a.* Mahigda; mahonong, mapuyo, maocoy.—Herencia yaciente ó yacente. Manggad, oma, calubian etc., nga capopoyongan ó mamalonon pá.
YACIJA. *f.* Higdaan.—Linub-gan.—Ser uno de mala yacija. *fr. fig.* Diri pacacatorog sin maopay.—*fig.* Quinuculbáan.—*fig.* Lagátao, lagáyao.
YACTURA. *f.* Caperdihan; cacurian.
YANTA. *f.* Pag caon sa odto, panginodto.
YANTAR. *m.* Buhis.—Can-on.
YANTAR. *a.* Pag caon sa odto.
YARDA. *f.* Socol.
YARO. *m.* Banua nga yaro.
YATAGÁN. *m.* Sal salon nga masugad sin sable.
YATE. *m.* Sacayan nga yate.

YE

YE. *f.* Ngaran san letra nga *y*.
YECO, CA. *adj.* Guba nga tuna.
YEDGO. *m.* Banua nga yedgo.
YEDRA. *f.* Cab cab nga banua.
YEGUA. *f.* Cabayo nga babaye.
YEGUADA. *f.* Cacabayohan nga babaye.
YEGUAR. *adj.* An tungud ó canan mga cabayo nga babaye.
YEGUARIZO. *f.* Bantay ó paramangno sa mga cabayo nga babaye.
YEGÜERÍA. *f.* Cacabayohan nga babaye.
YEGÜERIZO. *m.* Bantay ó paramangno sa mga cabayo nga babaye.
YEGÜERO. *m.* Bantay ó paramangno sa mga cabayo nga babaye.
YEGÜEZUELA. *f.* Gutiay nga cabayo nga babaye.
YELMO. *m.* Tahub sa oló ug sa bayhon.
YEMA. *f.* Sarosaring sing.—Pula sin bunay.—Matam-is nga yema.—Yema del dedo. Atay atay sin tudlo.
YENTE. *p. a.* Ticadto; tipacadto.
YERBA. *f.* Banna.—Utan nga banua.
YERBO. *m.* Tanum nga yero.
YERMAR. *a.* Pag iuas an mga tauo sa bongto; pag paiuas sa mga tauo sa bongto.
YERMO, MA. *adj.* Uaray tauo.—Uaray tanum.—*m.* Caminganan.
YERNO. *m.* Umagad nga lalaqui.
YERO. *m.* Tanum nga sugad sugad sin balatong.
YERRO. *m.* Sayop, lisa, sala, balisa.—Calisdanan.
YERTO, TA. *adj.* Matugas ná; quing quing, quiquing; tiquig.—Quedarse yerto uno. *fr. fig.* Quinacalasan, quinoculbáan.—Uaray na pag quiquiua quiua.
YERVO. *m.* Tanum nga yero.
YESAL. *m. vid.* Yesar.
YESAR. *m.* Tuna nga may yeso; cayesohan.
YESCA. *f.* Baroc; bisan ano nga mamara caopay ug masayon mosonog.
YESERA. *f.* Tuna nga may yeso; cayesohan.
YESERÍA. *f.* Camalig etc., nga guinbubuhatan sin yeso.—Tendahan sin yeso.—Balay nga yeso.
YESERO, RA. *adj.* An tungud ó canan yeso.—*m.* Parahimo sin yeso.—Parabaliguia sin yeso.
YESO. *m.* Yeso, tuna nga busag.
YESÓN. *m.* Tipic nga daco sin yeso cún bung cag ná an cota nga yeso.
YESOSO, SA. *adj.* May yeso, masugad sin yeso.
YESQUERO. *m.* Lucá.—Parahimo sin yeso.—Parabaliguia sin yeso.
YEYUNO. *m.* Tinae.
YEZGO. *m.* Banua nga yezgo.

YO

YO. *pron. pers.* Aco.
YODO. *m.* Tambal nga yodo.
YODURO. *m.* Tambal nga may yodo.
YOGAR. *n.* Paquihilauas.—Pamoroco, pag hapit.

YU

YUCA. *f.* Banua nga yuca.
YUGADA. *f.* An guinaarado sa usa lá caadlao.
YUGO. *m.* Yugo, liogan.
YUGUERO. *m.* Sacop nga gamit sin pag arado in usa ca pades nga baca, etc.
YUGULAR. *adj.* Ugat sa liug.
YUNGIR. *a.* Pag butang san yugo sa mga baca, etc.
YUNQUE. *m.* Landasan.—*fig.* Tauo nga macosog; mailubon.—*fig.* Tauo nga buhatan.
YUNTA. *f.* Usa ca pades nga baca, etc.
YUNTAR. *a.* Pag tigub.—*vid.* Juntar.
YUNTERÍA. *f.* Mga pades nga baca, etc.
YUNTERO. *m. vid.* Yuguero.
YUNTO, TA. *p. p.* Soso nga pag arado.
YUSANO, NA. *adj.* Obus.
YUSENTE. *f. Mar.* Hubas ná.
YUSERA. *f.* Bato nga gamit sa mga molino.
YUSERO, RA. *adj.* Obus.
YUSIÓN. *f.* Pag sugo.—Sugo.
YUSO. *adv. l.* Sa obus; sa ilarum.
YUXTAPONER. *a.* Pag dooc, pag paharani.
YUXTAPOSICIÓN. *f.* Pag dooc, pag paharani.—Pag-tubo, sugad san pag tubo an puthao etc., dida sa tuna ó mina.
YUYUBA. *f.* Bonga sin cahuy nga azufaifo.

Z

Z. Icacaruháan cag ualo nga letra san abecedario nga quinatsila ug icacaruháan cag tolo san iya mga consonante.—*Zeda* ó *Zeta* an caluluasan.
¡ZA! Pag bugao sa mga ayam, etc.
ZABARCEDA. *f.* Bariuas.
ZÁBIDA. *f.* Banua nga áloe.
ZÁBILA. *f.* Banua nga áloe.
ZABORDA. *f. Mar.* Pag sanglad.
ZABORDAMIENTO. *m. Mar.* Pag sanglad.
ZABORDAR. *n. Mar.* Sanglad.
ZABORDO. *m. Mar.* Pag sanglad.
ZABRA. *f.* Sacayán nga zabra, maguti sin pragata.
ZABUCAR. *a.* Pag log-o; pag quino quino.
ZABUQUEO. *m.* Pag log-o; pag quino quino.
ZABULLIDA. *f.* Pag lorop.—Pasalum.
ZABULLIDURA. *f.* Pag lorop.—Pasalum.

ZABULLIMIRNTO. *m.* Pag lorop.—Pasalum.
ZABULLIR. *a.* Pag pasalum.—*r.* Pasalum.—Lorop, cadup.—*r. fig.* Tago; bulhog.
ZACAPELA. *f.* Pag susuruhay.
ZACAPELLA. *f.* Pag susuruhay.
ZACATE. *m.* Cumpay.
ZACATÍN. *m.* Lugar nga guinbabaliguiáan sin mga panapton.
ZACEAR. *a.* Pag bugao sa mga ayam, etc.
ZADORIJA. *f.* Banua nga zadorija.
ZAFA. *f.* Hunauan, hiramusan.
ZAFADA. *f. Mar.* Pag cuha san mga nacacaolang; pacalibad; pag pacabuhi cun may cataragman.
ZAFAR. *a.* Pag rayan dayan, pag sab-ong, pag ayaaya.
ZAFAR. *a. Mar.* Pag cuha san mga nacacaolang pacalibad; pag pacabuhi cun may cataragman.—*r.* Pag palaguio, pag tanan, pag tois: pag tago.—Caplosi —*fig.* Pacabaribad.—*fig.* Higauas, in mahigauas sin cacurian, etc.—Misic.
ZAFARECHE. *m.* Tubigan.
ZAFARÍ. *adj.* Bonga nga granada nga baga cudiapi an liso.
ZAFARICHE. *m.* Burutangan san mga surudlan nga cántaro.
ZAFARRANCHO. *m. Mar.* Pag hauan san sacayán basi uaray macacaolang sa mga lut hang.—*fig.* y *fam.* Suhay; pag susuhay; pangauay.
ZAFIAMENTE. *adv. m.* Lorong caopay, tapang caopay.
ZAFIEDAD. *f.* Calorong, catapang; catapangan.
ZAFIO, FIA. *adj.* Lorong, tapang.
ZAFIR. *m.* Bato nga mahal.
ZAFÍREO, REA. *adj.* Masugad sin bato nga sáfiro.
ZAFIRINA. *f.* Bato nga mahal, asul an color niya.
ZAFIRINO, NA. *adj.* Masugad sin bato nga sáfiro.
ZAFIRO. *m.* Bato nga mahal, asul an color niya, may mán busag, ug mainggat inggat.
ZAFO, FA. Gauas ná, nalibre.
ZAFRA. *f.* Saluran nga linoholohoan sa sagud.—Tadiao nga daco, biauan sin lana.
ZAFRA. *f.* Correa nga anit nga halapad.
ZAFRA. *f.* Pamongo; pag trapiche.
ZAFRE. *m.* Baga pintar nga gamit sa mga pinggan.
ZAGA. *f.* Carga nga dara sa tinhan sa mga carruaje.—Tinhan, talicod.—*m.* An orehe.—*adv. l.* Orehe, sa orehe.—*m.* Poqui cun sa pag sugal.—Á la zaga, á zaga, ó en zaga. *m. adv.* Orehe, sa orehe.—No ir, ó no quedarse, uno en zaga. *fr. fig.* y *fam.* Diri mapadaug, diri mapalupig.
ZAGAL. *m.* Olitauohay.—Olitauo nga macosog.—Sacop; surugoon.
ZAGALA. *f.* Daraga.
ZAGALEJA. *f.* Daragahay.
ZAGALEJO. *m.* Saya sin babaye.
ZAGALEJO. *m.* Olitauohay.
ZAGALÓN, NA. *m.* y *f.* Olitauo.—Daraga.
ZAGUA. *f.* Cahuy cahuy nga zagua.
ZAGUAL. *Mar.* Bug say.
ZAGUÁN. *m.* Sirong, ingud sin balay.
ZAGUANETE. *m.* Oroquian san mga bantay san hadi etc., dida sa mga palasio.—Mga casoldadosan nga naboniog sa mga hadianon nga tauo.
ZAGUERA. *f.* An napaorehe.
ZAGUERO, RA. *adj.* Masonud, maorehe.
ZAHAREÑO, ÑA. *adj.* Tamsi nga ihalas nga diri mapa anad.—*fig.* Maisug.
ZAHARÍ. *adj. vid.* Zafarí.
ZAHARRÓN. *m.* Sarual nga hiluag.—An nag bebeste dao gopong.
ZAHERIDOR, RA. *adj.* Mag papacaalo.—Malibacon.
ZAHERIMIENTO. *m.* Pag pacaalo.—Pag libac libac.
ZAHERÍO. *m.* Pag pacaalo.—Pag libac libac.
ZAHERIR. *a.* Pag pacaalo.—Pag libac libac.
ZAHINA. *f.* Tanum nga zahina.
ZAHINAR. *m.* Tinanum nga zahina.
ZAHINAS. *f. pl.* Baga sopas sin harina.
ZAHONADO, DA. *adj.* Maromaitum.
ZAHONDAR. *a.* Pag ocab sin hilarum.—*n.* Hilubong, in mahilobong an teel, etc.
ZAHONES. *m. pl.* Sarual nga halipot.
ZAHORA. *f.* Panag tauo.
ZAHORAR. *n.* Pag panag tauo.
ZAHORÍ. *m.* Diuatahan, tamyauan.
ZAHORRA. *f. Mar.* Luran nga lastre.
ZAHURDA. *f.* Tang cal, alad sin bactin ó babuy.
ZAIDA. *f.* Tamsi nga masugad sin ligay.
ZAINO, NA. *adj.* Cabayo nga bulao.
ZAINO, NA. *adj.* Malimbong, mabudhi.
ZAJARÍ. *adj. vid.* Zafarí.
ZALÁ. *f.* Pag ampo sa mga moros sa Dios.—Hacer la zalá á uno. *fr. fig.* y *fam.* Pag abi abi sa iya san may guintutuyo.
ZALAGARDA. *f.* Calit, in quinacalitan an mga caauay.—Auay, pangauay.—*fig.* Lit-ag.—*fig.* y *fam.* Limbong, pag limbong.—Carimocan.—*fig.* y *fam.* Baga pag susuhay.
ZALAMA. *f.* Pag abi abi sin diri matuod.
ZALAMELE. *m.* Pag abi abi sin diri matuod.
ZALAMERÍA. *f.* Pag abi abi sin diri matuod.
ZALAMERO, RA. *adj.* Maabi abi sin diri matuod.
ZALEA. *f.* Anit sin carnero, cundi barahiboon pá.
ZALEAR. *a.* Pag saog saog; pag quiua quiua.
ZALEAR. *a.* Pag bugao sa mga cabactinan.
ZALEMA. *f. fam.* Pag tahud.
ZALEO. *m.* Anit sin carnero, cundi barahiboon pá.—Anit sin carnero nga quinaon sin lobo.
ZALMEDINA. *m.* Ponoan, hocom.
ZALONA. *f.* Rangga nga daco.
ZALLAR. *adj.* Pag punteria.—Pacaigo sin lut hang.
ZAMACUCO. *m. fam.* Lorong lorong.—*fig.* y *fam.* Cahubog, pag cahubog.
ZAMANCA. *f. fam.* Pag hampac, pag latub.
ZAMARRA. *f.* Biste nga halauig sin anit sin carnero.—Anit sin carnero.
ZAMARREAR. *a.* Pag uangot; uangot; bogno, pamogno.—*fig.* y *fam.* Pag dabal dabal, pag latub.
ZAMARREO. *m. vid.* Zamarrear.
ZAMARRICO. *m.* Sopot sin anit sin carnero.
ZAMARRILLA. *f.* Banua nga itarambal.
ZAMARRO. *m.* Biste nga halauig sin anit sin carnero.—Anit sin nate nga carnero.—*fig.* y *fam.* Tauo nga hongug.—Malo es el zamorro de espulgar, y el viejo de castigar. *ref.* Macuri macuha an sala, in binabatasan an pacasala.—Hubia.
ZAMARRÓN. *m. vid.* Zamarra.
ZAMBAIGO, GA. *adj.* Libog, calibugan.
ZAMBAPALO. *m.* Sayao sa mga cadaan.
ZAMBARCO. *m.* Correa nga halapad sin anit.
ZAMBIGO, GA. *adj.* Tauo nga mabariquig an magcasipaa niya, quipe.
ZAMBO, BA. *adj.* Tauo nga mabariquig an magcasipaa niya.—Libog, calibugan.—*m.* Olot.—*adj.* Quipe.
ZAMBOA. *f.* Bonga san cahuy nga sinisiring cidro.
ZAMBOMBA. *f.* Toronggon nga sambomba.
ZAMBOMBO. *m. fig.* y *fam.* Dongó, hongug.
ZAMBORONDÓN, NA. *adj.* Dongó, daco an lauas ug maraut an iya pag cahimo.—Basbason pá, diri maaram mag buhat sin maopay.

ZAMBOROTUDO, DA. *adj. vid.* Zamborondón.
ZAMBORROTUDO, DA. *adj. vid.* Zamborondón.
ZAMBRA. *f.* Piesta sa mga moros.—Sacayán sin moros.—*fig.* y *fam.* Aringasa, ngiras.
ZAMBUCAR. *a. fam.* Pag tago sin bisan ano.
ZAMBUCO. *m. fam.* Pag tago.
ZAMBULLIDA. *f.* Pag lorop.—Pasalum.
ZAMBULLIDURA. *f.* Pag lorop.—Pasalum.
ZAMBULLIR. *a.* Pag pasalum.—*r.* Pasalum.—Lorop, cadup.—*fig.* Tago; bulhog.
ZAMPABODIGOS. *com. fig.* y *fam.* Maquicaon, malamon.
ZAMPABOLLOS. *com. fig.* y *fam.* Maquicaon, malamon.
ZAMPALIMOSNAS. *com. fam.* Maquiquilimos, maquiquiaro sa baga uaray na caauod.
ZAMPAPALO. *com. fig.* y *fam.* Maquicaor, malamon.
ZAMPAR. *a.* Pag tago sin bisan ano.—Pag caon sin dagmit, pag lamon.—*r.* Pag saca sin balay sin uaray mán sarit.—Pag layug.
ZAMPATORTAS. *com. fig.* y *fam.* Maquicaon, malamon.—*fig.* y *fam.* Tauo nga culang sin catahud, uaray batasan.
ZAMPEADO. *m.* Buhat nga cota nga may mán cahuy.
ZAMPEAR. *a.* Pag buhat sin cota nga may mán cahuy.
ZAMPOÑA. *f.* Toronggon nga dao plauta.
ZAMPUZAR. *a.* Pasalum.—Pag lorop, pag cadup.—*fig.* y *fam.* Pag tago.
ZAMPUZO. *m.* Pasalum.—Lorop, cadup.
ZANAHORIA. *f.* Tanum nga zanahoria, utanon.
ZANAHORIATE. *m.* Zanahoria nga tinatam-isan.
ZANCA. *f.* Teel nga halaba sin tamsi; páa; bacuas.
ZANCADA. *f.* Lacbang.
ZANCADILLA. *f.* Calauit, cahil.—*fig.* y *fam.* Limbong, pag limbong.
ZANCAJEAR. *n.* Pag lacat lacat sa mga dalan nga malagáy.
ZANCAJERA. *f.* Turun-banan sin carruaje nga pagtutun-ban san mga sumasacay.
ZANCAJIENTO, TA. *adj.* Biracag.
ZANCAJO. *m.* Ticud, bol-ong.—*fig.* Tul-an nga daco nga uaray ná onud.—Ticud ticud sin sapin cún medias bá.—*fig.* y *fam.* Tauo nga pandacan.—Roer los zancajos á uno. *fr. fig.* y *fam.* Pag libac libac sa iya.
ZANCAJOSO, SA. *adj.* Biricag.—Ticuran, daco an ticud.
ZANCARRÓN. *m.* Tul-an sa teel nga uaray ná onud.—*fig.* y *fam.* Tul-an nga daco nga uaray ná onud.—Tauo nga magasa.
ZANCO. *m.* Cadang.
ZANCÓN, NA. *adj. fam.* Halaba an páa; halaba an teel cún dao tamsi.
ZANCUDO, DA. *adj.* Halaba an páa; halaba an teel cún dao tamsi.—*m.* Namoc.
ZANDÍA. *f.* Sandia.
ZANGA. *f.* Sugal nga sanga.
ZANGALA. *f.* Panapton nga sangala.
ZANGANADA. *f. fam.* Polong cún buhat bá nga uaray haros.
ZANGANDONGO. *m. fam.* An nag papacalorong.
ZANGANDULLO. *m. fam.* An nag papacalorong.
ZANGANDUNGO. *m. fam.* An nag papacalorong.—Culang sin cabatiran.
ZANGANEAR. *n. fam.* Pag hadao hadao, pag hadoy-hadoy, pag sodoy sodoy sin uaray mán buhat.
ZÁNGANO. *m.* Lubang nga potiocan.—*fig.* y *fam.* Hubia, mahubia.
ZANGARILLA. *f.* Paod sin salug.
ZANGARILLEJA. *f. fam.* Daraga nga mahadoy hadoy ug maraut an iya pag biste.
ZANGARREAR. *n.* Pag cas cas sin sesta an diri maaram.
ZANGARRIANA. *f.* Saquit sa olo san mga hayop.—*fig.* y *fam.* Casubo, caminggao; canggalas.—*fig.* y *fam.* Saquit nga diri ora ora.
ZANGARULLÓN. *m. fam.* Olitauohay nga hataas, mahadoy hadoy ug uaray buhat, hubia.
ZANGOLOTEAR. *n. fam.* Pag quino quino; pag quiua quiua.
ZANGOLOTEO. *m. fam.* Caquino quino; caquiua quiua.
ZANGÓN *m. fam.* Olitauohay nga hataas, mahadoy-hadoy ug uaray buhat, hubia.
ZANGOTEAR. *a. fam.* Pag quino quino; pag quiua-quiua.
ZANGOTEO. *m. fam.* Caquino quino; caquiua quiua.
ZANGUANGA. *f. fam.* Baribad, pasanggilan; pag pacamasaquit.
ZAGUANGO, GA. *adj. fam.* Mabaribaron, mapasanggil; an nag papacamasaquit.
ZAANGUAYO. *m. fam.* Tauo nga hataas, maluya, uaray buhat ug nag papacatapang.
ZANJA. *f.* Ocad sin mga simiento.—Cale; hubang; quilot; saliyong; liong.
ZANJAR. *a.* Pag ocad sin mga simiento.—Pag cale; pag hubang; pag quilot; pag saliyong; pag liong.—*fig.* Pag otud sin capolonganan, etc.
ZANQUEADOR, RA. *adj.* Mabariquig, maquipe.—Malacat sin dagmit.
ZANQUEAMIENTO. *m.* Pag bariquig, pag quipe; cabariquig, caquipe.—Pag lacat sin dag mit, dag mit nga pag calacat.
ZANQUEAR. *n.* Pag bariquig, pag quipe.—Pag lacat sin dagmit.
ZANQUILARGO, GA. *adj. fam.* Halaba an páa; halaba an siqui cún dao tamsi.
ZANQUILLA, TA. *m. fig.* y *fam.* Manipis an páa ug halipot, habobo.
ZANQUITUERTO, TA. *adj. fam.* Bariquig, quipe.
ZANQUIVANO, NA. *adj. fam.* Halaba an paá ug gutiay an biti is.
ZAPA. *f.* Pala nga gamit san mga soldados.—Quilquig, quil quigan.—*Fort.* Ocad, cale.
ZAPADOR. *m.* Soldados nga sinusugo sin pag pala.
ZAPAPICO. *m.* Pico nga puthao.
ZAPAR. *n.* Pag paia.
ZAPARRADA. *f.* Hipacolob.
ZAPARRASTRAR. *n. fam.* Sag hid.
ZAPARRASTROSO, SA. *adj.* Mahugao ug guisi an biste niya.
ZAPARRAZO. *m. fam.* Hipacolob.
ZAPATA. *f.* Sapin.—Hapin nga anit nga ibinubutang san tinotun-ban san puerta basi diri malia.—Losong-losong.—Sapata sin sacayán.
ZAPATAZO. *m.* Pag dabal sin sapin.—*fig.* Hipacolob.
ZAPATEADO. *m.* Sayao.
ZAPATEADOR, RA. *daj.* Mapoc poc, mabalbag sin sapin.
ZAPATEAR. *a.* Pag poc poc, pag balbag sin sapin.—*r. fig.* Pag ato.
ZAPATERA. *f.* Babaye nga parahimo sin sapin.—Parabaliguia sin sapin.
ZAPATERÍA. *f.* Balay nga guin bubuhatan sin mga sapin.—Tendahan sin mga sapin.—Catung danan sin pag himo sin sapin.
ZAPATERO. *m.* Para himo sin mga sapin.—Parabaliguia sin mga sapin.—Isda nga sapatero.

ZAPATETA. *f.* Pag poc poc, in pinopoc poc sa camut an teel cún sapin bá.
ZAPATILLA. *f.* Sapin sin babaye.—Sapin nga gamit sa balay.
ZAPATILLERO, RA. *m.* y *f.* Parahimo sin mga sapin.—Parabaliguia sin mga sapin.
ZAPATO. *m.* Sapin.
ZAPATUDO, DA. *adj.* An gamit sin dagco nga sapin cún mga bahol bá.—An mga losong losong.—Mananap nga daco an colo.
¡ZAPE! Pag bugao san oding.—¡Bá!, ¡abaá!
ZAPEAR. *a.* Pag bugao san oding.
ZAPOTE. *m.* Cahuy nga sapote.
ZAPUZAR. *a.* Salum; pasalum.
ZAQUE. *m.* Surudlan sin alacsio, etc. *fig.* y *fam.* Hubog.
ZAQUEAR. *a.* Pag ipis sin alacsio.
ZAQUIZAMÍ. *m.* Solud sin balay.
ZAZ. *m.* Hadi ó emperador sa Rusia.
ZARA. *f.* Mais.
ZARABANDA. *f.* Sayao.—Aringasa.
ZARABUTEAR. *a. fam.* Pag linabut in di mán siya maaram.
ZARABUTERO, RA. *adj.* Mag lilinabut in di mán siya maaram.
ZARAGATA. *f. fam.* Pag susuhay.—Carimocan, casamocan.
ZARAGATONA. *f.* Banua nga itarambal.
ZARAGÜELLES. *m. pl.* Sarual nga haluag.
ZARAGUTEAR. *a. fam.* Pag linabut in di mán siya maaram.
ZARAGUTERO, RA. *adj. fam.* Mag lilinabut in di mán siya maaram.
ZARAMAGULLÓN. *m.* Tamsi nga malorop.
ZARAMBEQUE. *m.* Sayao sin mga agta.
ZARANDA. *f.* Silsigan.
ZARANDADOR, RA. *m.* y *f.* Parasilsig.
ZARANDAJAS. *f. pl. fam.* Mga cagutiay-an.
ZARANDAR. *a.* Pag silsig.—*fig.* y *fam.* Pag quiuaquiua.—*fig.* y *fam.* Pag binag.—Pag uangot uangot.
ZARANDEAR. *a. vid.* Zarandar.
ZARANDERO. *m.* Parasilsig.
ZARANDILLO. *m.* Silsigan nga guti.—*fig.* y *fam.* Malacsi.—Traerle á uno como un zarandillo. *fr. fig.* y *fam.* Pag sugo sugo sa iya.
ZARAPATEL. *m.* Guinisa.
ZARAPITO. *m.* Tamsi nga sarapito.
ZARATÁN. *m.* Hubag sa dughan sin babaye.
ZARAZA. *f.* Panapton nga sarasa.
ZARAZAS. *f. pl.* Minasa nga macahihilo nga may binayo nga salaming, etc.
ZARCEAR. *a.* Pag hauan san mga cale, etc.—*n. fig.* Pag agui agui.
ZARCEÑO, ÑA. *adj.* An tungud ó canan bacnit.
ZARCERO, RA. *adj.* Ayam nga habobo.
ZARCETA. *f.* Tamsi nga sarseta.
ZARCILLO. *m.* Ariyos, biao sa talinga.—Cambud sin balagon, etc.
ZARCO, CA. *adj.* Aroasul.
ZAREVITZ. *m.* Anac nga lalaqui san hadi sa Rusia.
ZARGATONA. *f.* Banua nga itarambal.
ZARINA. *f.* Asaua nga babaye san hadi sa Rusia.—Emperatris sa Rusia.
ZARPA. *f.* Pag butad sin sinipit, pag gabut sin sinipit, pag botong.
ZARPA. *f.* Camut sin león, etc.—Simiento sin bato.—Echar la zarpa. *fr. fig.* y *fam.* Pag camras.
ZARPA. *f.* Lagay nga nadodocot sa mga biste.—Hacerse una zarpa. *fr.* Inuranan, naholos, nalag-yan.
ZARPADA. *f.* Pag camras.
ZARPAR. *a.* Pag alsa ó pag butad sin sinipit, pag gabut.—Pag guican an sacaván.—Pag botong sin sinipit.
ZARPAZO. *m.* Hiontug.
ZARPOSO, SA. *adj.* An nalag-yan san biste, etc.
ZARRACATÍN. *m. fam.* Maquiquitauad.
ZARRAMPLÍN. *m. fam.* Mahinanali; mahugao; buaon.
ZARRAPASTRA. *f. fam.* Hugao nga nadodocot sa biste, etc.
ZARRAPASTRÓN, NA. *adj. fam.* Mahugao, buringon.
ZARRAPASTROSAMENTE. *adv. m.* Mahugao caopay, buringon caopay.
ZARRAPASTROSO, SA. *adj.* Mahugao, buringon.
ZARRIA. *f.* Hugao nga nadodocot sa panapton, etc.
ZARRIA. *f.* Tinabas nga anit.
ZARRIENTO, TA. *adj.* Mahugao, buringon.
ZARZA. *f.* Bacnit; binit; sapinit; catun-can.
ZARZAGÁN. *m.* Hangin nga amihan.
ZARZAGANETE. *m.* Hangin nga amihan.
ZARZAGANILLO. *m.* Hangin nga amihan.
ZARZALÁN. *m.* Panapton nga manipis ug sinamay.
ZARZAL. *m.* Catun-can.
ZARZAMORA. *f.* Bonga sin bacnit.
ZARZAPARRILLA. *f.* Banag.
ZARZAPARRILLAR. *m.* Cabanagan.
ZARZAPERRUNA. *f.* Cahuy cahuy nga masugad sin bacnit.
ZARZARROSA. *f.* Bucad sin sarsaperruna.
ZARZO. *m.* Sadiap.
ZARZOSO, SA. *adj.* Bacniton.
ZARZUELA. *f.* Bacnit, sapinit.
ZARZUELA. *f.* Comedia nga may música, ug may mán carantabon.
ZASCANDIL. *m. fam.* Obus nga tauo nga mag lilinabut.
ZATA. *f.* Tabao.
ZATARA. *f.* Tabao.
ZATO. *m.* Piri nga tinapay.
ZAZOSO, SA. *adj.* An maluas san *s* sugad sin *c.*

ZE

ZEDA. *f.* Ngaran san letra nga *z.*
ZEDILLA. *f.* Letra nga cadaan sugad sini ç.
ZETA. *f.* Ngaran san letra nga *z.*

ZI

ZIGZAG. *m.* Simang simang; mga badlis nga nasisimang simang.
ZINC *m.* Sinc.
ZIPIZAPE. *m. fam.* Pag susuhay, pag auay.
ZISZÁS. *f. vid.* Zigzag.

ZO

ZOANTROPÍA. *f.* Calipong sa oló san masaquit nga nag huhuna huna nga nag pacamananap siya.
ZOCA. *f.* Sauang.—Andar de zoca en colodra. *fr. fig.* y *fam.* Pag hadoy hadoy.
ZÓCALO. *m.* Sariganan sin cota.
ZOCATO, TA. *adj.* Bonga nga hinug ná caopay.
ZOCATO, TA. *adj.* Ual-hon.
ZOCLO. *m.* Sapin nga cahuy.

ZOCO. *m.* Sapin nga cahuy.
ZOCO. *m.* Sau-ang.—Andar de zocos en colodros. *fr. fig.* y *fam.* Pag hadoy hadoy.
ZOCO, CA. *adj. fam.* Ual-hon.—Mano zoca. Camut nga uala.
ZOFRA. *f.* Banig.
ZOILO. *m. fig.* Paralibac libac.
ZOIZO. *m.* Soldados.
ZOLOCHO, CHA. *adj.* Tapang, dongo, diri batid.
ZOLLIPAR. *n. fam.* Pag bachó.
ZOLLIPO. *m. fam.* Bachó, pag bachó.
ZOMA. *f.* Harina.
ZOMPO, PA. *adj.* Pongcol.
ZONA. *f.* Tuna nga halaba ug haluag.
ZONCERÍA. *f.* Catab-ang.—*fig.* Camaluya.
ZONZAMENTE. *adv. m.* Matab-ang caopay.—Maluya caopay.
ZONZO, ZA. *adj.* Matab-ang.—*fig.* y *fam.* Maluya, culang sin pag tagam.
ZONZORRIÓN, NA. *adj. fam.* Maluya gud, culang gud sin pag tagam.
ZOÓFAGO, GA. *adj.* Mananap nga macaon sin igcasimananap.
ZOOGRAFÍA. *f.* Casayoran nga tungud san mga mananap.
ZOOLATRÍA. *f.* Pag singba sa mga mananap.
ZOOLOGÍA. *f.* Casayoran nga tungud sa mga mananap.
ZOOLÓGICO, CA. *adj.* An tungud ó canan zoología.
ZOÓLOGO. *m.* An maaram sin zoología.
ZOOTECNIA. *f.* Panobong ug pag hopot sa mga hayop.
ZOOTOMÍA. *f.* Pamosbos sa mga mananap.
ZOPAS. *com. fam.* An maluas san *s* sugad sin *c*.
ZOPE. *m.* Tamsi nga madaguit.
ZOPENCO, CA. *adj. fam.* Lorong, dongo.
ZOPETERO. *m.* Buquid buquid.
ZOPILOTE. *m.* Tamsi nga madaguit.
ZOPISA. *f.* Taguc, salong.
ZOPITAS. *com. fam.* An maluas san *s* nga sugad sin *c*.
ZOPO, PA. *adj.* Pong col.—*fig.* An diri gud maaram mag buhat ó mag yacan.—Quinto.
ZOQUETE. *m.* Otud nga cahuy nga halipot ná.—*fig.* Pinit nga tinapay.—*fig.* y *fam.* Tauo nga macaut an iya cabacdao, habobo ug matamboc.—*fig.* y *fam.* Tapang.
ZOQUETERO, RA. *adj.* Maquiquilimos sin mga pinit nga tinapay.
ZOQUETUDO, DA. *adj.* Maraut an iya cabacdao ó cahimo.
ZORITA. *adj.* Limocon.
ZOROLLO. *adj.* Trigo nga binabari in di pá hinug.
ZORONGO. *m.* Podong.—Pongos.—Sayao.
ZORRA. *f.* Mananap nga sorra, mabaho caopay, maquimananap ug maquitamsi.—*fig.* Malimbong.—*fig.* y *fam.* Cahubog.
ZORRA. *f. fam.* Babaye nga bigaon, maraut an batasan.
ZORRASTRÓN, NA. *adj. fam.* Malimbong.
ZORRERA. *f.* Taragoan san mananap nga sorra.—*fig.* Alimooc.—*fam.* Cabug-at sa oló.
ZORRERÍA. *f.* Baga larang san mananap nga sorra.—*fig.* y *fam.* Caladngánan.
ZORRERO, RA. *adj.* Sacayán nga mabug-at, diri matulin.—Perdigón zorrero. Poroponglohay nga darodaco.—Perro zorrero. Ayam nga paratocob sin sorra.—*fig.* Malimbong.—*fig.* An mapaorehe.—*m.* An sinosoholan sin pag patay sin mga mananap nga madarahug sa mga buquid nga canan hadi.
ZORRO, RRA. *adj.* Sacayán nga mabug-at, diri matulin.—*m.* Sorra nga lalaqui.—Anit sin sorra.—*fig.* y *fam.* Hubia, mahubia.—*fig.* y *fam.* Malimbong.
ZORROCLOCO. *m. fam.* Hubia, mahubia.—*fam.* Ogay-ogay.
ZORRÓN. *m.* Maquibabaye.
ZORRONGLÓN, NA. *adj. fam.* Hubia, mahubia, poscanon in sinusugo.
ZORRUELA. *f.* Sorra nga babaye.
ZORRUELO. *m.* Sorra nga lalaqui.
ZORRUNO, NA. *adj.* An tungud ó canan sorra.
ZORZAL. *m.* Tamsi nga sorsal.
ZOSTER. *f.* Nuca.
ZOTE. *adj.* Tapang.
ZOZOBRA. *f.* Pag cucuri i, in quinucurian ná an sacayán.—*fig.* Casáquit, cayogot, cacurian.
ZOZOBRANTE. *p. a.* Nag cucuri.
ZOZOBRAR. *n.* Pag cucuri i, in quinucurian ná an sacayán.—Bung cag ó lonud an sacayán.—*fig.* Sáquit, bido, yogot.

ZU

ZUA. *f.* Máquina nga gamit sin pag saroc sin tubig sa mga salug.—Paod sa mga salug.
ZUBIA. *f.* Agus, caagusan.
ZUCARINO, NA. *adj.* May asucar.
ZUDA. *f. vid.* Zua.
ZUECO. *m.* Sapin nga cahuy.
ZUIZA. *f.* Duta ó calipay sin mga casoldadosan cun mga tauo nga nag bibiste nga dao mga soldados. *fig.* Pag susuhay, pag auay.—*fig.* Pag baton baton sin polong.
ZUIZÓN. *m.* Bambo, salsalon, pusil, etc.
ZULACAR. *a.* Pag buli.
ZULAQUE. *m.* Buli.
ZULLA. *f.* Banua nga sulla.
ZULLA. *f. fam.* Tae sin tauo.
ZULLARSE. *r. fam.* Pag oro.—Pag otot.
ZULLENCO, CA. *adj. fam.* Maotot.
ZOLLÓN, NA. *adj. fam.* Maotot.—*m. fam.* Otot nga diri malia.
ZUMACAL. *m.* Mga tanum nga sumaque, casumaquihan.
ZUMACAR. *m.* Mga tanum nga sumaque, casumaquihan.
ZUMACAR. *a.* Pag abo sa mga anit sin sumaque.
ZUMACAYA. *f.* Tamsi nga sumacaya.
ZUMAQUE. *m.* Tanum nga sumaque, nga gamit sin pag abo sa mga anit.
ZUMAYA. *m.* Tamsi nga sumaya.
ZUMBA *f.* Lorolinganay, aroagong.
ZUMBA. *f.* Hagorong.—*fig.* Dorogas, tiao tiao.
ZUMBAR. *n.* Hagorong; agubohob; yagong yong; ngoyo ngoyo; taguiyong; canog cog; dog tong; dageldel; conog.—*fig.* Pag dorogas, pag tiao tiao.
ZUMBEL. *m.* Gamo, gamo-an.—*fam.* Curiot.
ZUMBIDO. *m.* Canog cog; conog; yagong yong; huligong; taguiyong; dageldel.
ZUMBILÍN. *m.* Bahe nga tais nga ilalabug.
ZUMBO. *m. vid.* Zumbido.
ZUMBÓN, NA. *adj.* Madorogas, matiao tiao.
ZUMIENTO, TA. *adj.* Dugaan.
ZUMILLO. *m.* Banua nga sumillo.
ZUMO. *m.* Duga; arat.—*fig.* Polos, capulsanan.
ZUMOSO, SA. *adj.* Dugaan.
ZUNCHO. *m.* Baclao nga puthao.
ZUÑO. *m.* Curiot.

ZUPIA. *f.* Alacsio nga lubog nga maraut an rasa.—*fig.* Maraut an rasa; macalolooy pag quit-on.—*fig.* Baya ná, uaray ná polos.
ZURANA. *adj.* Limocon.
ZURCIDO. *m.* Sinursi, tinahi.
ZURCIDOR, RA. *adj.* Masursi, matahi.—*s.* Parasursi, paratahi.—*m.* y *f. fig.* y *fam.* Parasorug sorug.
ZURCIDURA. *f.* Pag sursi, pag tahi.—Sinursi, tinahi.
ZURCIR. *n.* Pag sursi, pag tahi.—*fig.* y *fam.* Pag-bua.
ZURDO, DA. *adj.* Uala, ual-hon; taguiuala.
ZUREAR. *n.* Pag honi an sarapati.
ZUREO. *m.* Pag honi an sarapati.
ZURITA. *adj.* Limocon.
ZURIZA. *f.* Pag susuhay, pag auay.
ZURO. *m.* Aplan.
ZURO, RA. *adj.* Limocon, balud.
ZURRA. *f.* Pag abo san mga anit basi macuha an barahibo.—*fig.* y *fam.* Pag hampac, pag dabal, pag-latub.—Mga bohoc.—*fig.* y *fam.* Pag dayon sin pag-buhat, sin pag basa, sin pag surat, etc.
ZURRADOR, RA. *s.* Paraabo san mga anit.—Para-hampac, paralatub.
ZURRAPA. *f.* Lagud; sapuc.—*fig.* y *fam.* Bisan ano nga uaray gud polos.
ZURRAPELO. *m. fam.* Pag sauay.
ZURRAPIENTO, TA. *adj.* Laguron; mahugao.
ZURRAPOSO, SA. *adj.* Laguron; mahugao.
ZURRAR. *a.* Pag abo san mga anit basi macuha an barahibo.—Pag hampac, pag dabal, pag latub, pag-balbag, pag humal, pag labag, pag lapinca, pag dag-bus, pag hagay, pag lamba.—*r.* Pag oro, in diri ti-nutuyo.—Tubal.
ZURRIAGA. *f.* Rebenque.—Tamsi nga alondra.
ZURRIAGAR. *a.* Pag rebenque, pag hampac.
ZURRIAGAZO. *m.* Pag rebenque, pag hampac; lap-tong.—*fig.* Casáquit, cacurian; badlong.
ZURRIAGO. *m.* Rebenque, iharampac.—Gamo, ga-mo-an.
ZURRIAR. *n.* Hagorong.
ZURRIBANDA. *f. fam.* Pag rebenque, pag hampac, pag latub.—*fam.* Pag susuruhay, paguidabal dabal.
ZURRIBURRI. *m. fam.* Tauo nga taramayon.
ZURRIDO. *m.* Hagorong.
ZURRIR. *n.* Hagorong.
ZURRÓN. *m.* Sopot nga anit nga gamit sin pag dara san balon, etc.—Panit sin bonga.—Balonan.—Baba-lonan, balonan.
ZURRONA. *f. fam.* Babaye nga maraut an batasan.
ZURRUSCARSE. *r. fam.* Pag oro; iguit.
ZURRUSCO. *m. fam.* Pinit nga tinapay nga pina-sugba.
ZURULLO. *f. fam.* Tae.
ZUTANO, NA. *m.* y *f. fam.* Cuan.
¡ZUZO! Pag tiyo tiyo.
ZUZÓN. *m.* Banua nga cana.

REFRANES, ADAGIOS Y ACERTIJOS

A

AGHAS. Dao naaghas ná siya lamang. El que se queda abobado sin saber que hacer.—Aghas. Árbol seco sin caer.

AGAO. Arrebatar.—De los que se quieren ser todos principales. Nag agao sira sin cadato.

AGOCOY. Especie de cangrejo pequeño.—Inagocoy an pag lacat niya. Anda hácia atrás como el cangrejo.

ANAGASI. Árbol que tiene la hoja negra por una parte, y por otra blanca.—Baga binarian sin anagasi an dagat. La mar está muy brava.

ANSAG. Cañizo ó trampa para coger pescado ó camarones. Dao ansag ná nga sacayán. Se dice de la nave que está muy abierta y hace mucha agua.

ANOLING. Árbol grande y fofo. Baga nag dádaco ca nga anoling. Se dice de los de grande cuerpo, que parecen de muchas fuerzas, y son flojos.

APAY. Oja del gave, ya negra ó amoratada.—Dao nangapay sin casina. Se dice de los muy coléricos.—Dao nangapay ná si Juan sin capungut. De coraje se ha puesto negro Juan.

APORONG. Planta como camote, con flores blancas y hermosas.—Baga bucad nga aporong siya. Se dice del que viste de blanco y sale hermoso ó bien vestido.

ARAGAYDAY Ó DAGAYDAY. Planta que se estiende mucho en las playas, y su flor es colorada.—Baga nabucad nga aragayday. Se dice de los que visten de colorado.

ARICOMO. Especie de cangrejo que se oculta en la arena.—Baga aricomo ná. Se dice de los que están encogidos.

AROGUISAC. Plátano que ya está casi maduro y en sazón para cogerse.—Nagaroguisac ná an masaquit. Se dice del enfermo que está ya para morir.

ATA ATA. Árbol algo negro.—Baga ata ata ná siya. Se dice de los que se han puesto negros con el sol.

B

BAGOL. Segunda cáscara del fruto del coco.—Dao naglaga nga bagol. Se dice de los que presto se enojan y presto se aplacan; y de los que dan grandes muestras de una cosa, y pronto se desvanece todo.

BAHAY. Árbol que lleva unas ramillas y dentro unos granos muy colorados y fuertes.—Baga bahay an mata. Se dice de los coléricos que tienen los ojos muy encendidos.

BATONG. Red gruesa y recia para cazar puercos.—Dao nauara nga batungan. Se dice de lo que se pierde, ó se ve entre las manos sin provecho, y de los que pierden la ocasión, que una vez pasada, no volverá más.

BAUG. Racimo del abacá ó plátano de pepitas, difícil de digerirse.—Baga quinmaon sin baug. Se dice de los que toman al tiado.

BIHUD. Hueras del pescado.—Baga bihud ná an catipon. Se dice cuando se juntan muchos para tratar algun asunto.

BILIBUG. Agujero en el fondo de la embarcación, para saber el gruesor de la misma y para agotar el agua cuando está en seco; y es causa de irse á fondo; si se abre navegando, y no se advierte.—Dao tinotoc nga bilibug. Se dice de los que descubren el peligro, y lo remedian.

BUNGLAS. Arbol á que no se arrima ni trepa enredadera alguna.—De los que están libres de pleitos y cuidados. Nabunglasan (aco) sin capolonganan, sin cabarac-on, sin buhat.—De los destituidos y pobres, que no tienen á quien poderse arrimar. Nabunglasan (aco) san ngatanan.—De los avarientos. Bunglas dao si cuan, cún baga cahuy, cay maimot.

BORO. Quitar.—Baga binoroan nga alimango ó namuc. Se dice del que le han quitado las fuerzas ó ánimo.

C

CABUG. Murciélago grande que se cuelga de los árboles, y es de mal olor.—Baga binoronan ó guinhahaponan sin cabug. Se dice de lo que huele mal y de los que no mudan de ropa.—Este mamífero cuando opera, echa el estiércol hacia arriba, y cae le en el cuerpo, y así se dice: Dao naiti nga cabog. El que escupe al cielo en la cara le cae.—Cuando dicho mamífero pare, se agarran sus hijuelos de los pechos, y no los suelta hasta que puedan volar, y así se dice: Dao naghahambin nga cabug. De los que consiguiendo un real, le atan con siete nudos.—Dao nagpile nga cabog. De los que escogen mal, pensando que aquello era lo mejor.

CALADCAD. Hervir. De los que agonizan. Nag calaadcad ná an guinhaua, matonog ná an dughan.

CACANOG. Mariposa grande, de varios colores.—Baga si cuan cacanog ná. De los que visten de color y con elegancia.

CAGANG. Especie de cangrejo.—Baga binuhian nga cagang cún dao nalaguio nga cagang. Se dice de los que salen fallidos en lo que confiaban; y de los que descuidándose un poco cada uno se va por su lado.—Dao nagtipon sin cagang. Se dice de los que creen tienen toda la gente reunida, y se han huido los primeros.—Baga bibilinon nga cagang. Se dice de los que encargan á otros que se aguarden, y se

huyen.—Baga binuhian ñga cagang. Se dice de los niños cuando salen de la escuela.

CAGAS. Panal sin miel.—Dao cagas cún potiocan. Se dice de lo vano y sin fruto; y del que no recibió paga por su trabajo; y del que se cansa en vano.

CAGUD. Comer el perro la caza que coge. Cuando los cazadores sospechan que el perro se ha comido la caza, y lo hechan de ver, porque viene harto, amárranle hasta que tiene hambre, y después le sueltan y van tras el hasta dar con la caza que había empezado á comer; y así se dice: Baga nacatoon sin cagud. De los que con auxilio de otro hallan lo que buscan, y de los que hallan las cosas sin ir de propósito á buscarlas.

CALANICAN. Adelantar en bienes, etc.—Baga quinalanican sin bahande. Del que presto se hace rico.

CALAPI. Bejuco largo y grueso de fruta arracimada con cáscara amarilla. Baga hinolog ñga calapi, cún maduas ná an masaquit. Se dice del enfermo descolorido y flaco.

CALARAO. Canastillo hecho de hojas de bario ó pangdan, las que vuelven hacia abajo al formar el repulgo ó borde y así no puede ya ser añadido ni dar de sí.—Calarao bá ini, ñga di ná matubo? Se dice de la gallina, puerco ú otra cosa que de suyo podía crecer, y ya no crece más.

CALOCAL. Vasera de bejuco, colgada, para poner platos, etc.—Baga binitay ñga calocal. Se dice del que está perplejo y no se determina.

CAPUY CAPUY. Paletilla del estómago.—Dayag ná an capuy capuy; masooc ná in dughan. Se dice de los muy flacos y consumidos, que se les cuentan los huesos.

CARAD. Pájaro como tordo de grande.—Carad ca ná. Pareces un tordo flaco.

CASILI. Anguila.—Dao cabuhian ñga casili. Se dice de los que pierden la ocasión.

CAUIL. Anzuelo.—Dao linmamon sin cauil. Se dice de los que han caido en el engaño ó lazo, y de los que se dejan llevar de una paslón ciega.—Dao nacalouas sa cauil.—De los que escaparon de algun peligro.—Macabuhi an isda cun uaray tulma an cauil, ñgan cún diri sumangit sa baba. Se dice de los que entienden pronto el engaño, y no se dejan engañar.

CULAPO. Hierba que nace en los bajos de la mar.—Baga hinoolian ñga culapo. Se dice de los que van despacio en lo que hacen.

D

DABONG. Caña nueva y tierna.—Baga tinubo ñga dabong. Se dice de los que crecen á prisa, y de los que medran.—Dao quinalasan ñga dabong. Se dice de los que se cortan ó turban y mudan el color.—Baga ca mananabong. Se dice de los que buscan con diligencia alguna cosa.

DAGAMI. Pueblo en la isla de Leyte.—Aga sin dagamin-on. Se dice de los que se levantan tarde.

DAGUM. Aguja.—Baga nauad-an sin dagum, baga nahologan sin dagum. Se dice del que anda solícito y cuidadoso buscando alguna cosa.

DALAIRO (darairo). Yerba que nace en el agua, siempre viva, y aunque la hundan, luego vuelve á flotar.—Baga cacahigon ñga dalairo. Se dice de los importunos, que aunque se les eche, vuelven luego.

DAMAG. Oprimir.—Bá maholog an langit, hidadamagan quitá ñgatanan. Si el cielo se cae, á todos nos coge.

DILA. Lengua. Halabay dila, ó usa cadangao an dila. Se dice de los que hablan mucho, y de los que no guardan secreto.

DOGMON. Monton de broza ó hierba que hacen los puercos cuando llueve mucho, ó las puercas para parir.—Dao nagbuhat sa dogmon. Se dice de los que se levantan mal aderezados y descompuestos, como sale el puerco del *dogmon*.

H

HUPAO. Falto. Hupao sin buot. El que no tiene juicio.—Hupao sin isug. Cobarde.

HURAM. Prestar; pedir prestado.—Huram sin guiananon. Se dice de los que piden prestado, y nunca más lo devuelven.

HURAO. Tiempo de secas, que no llueve.—Baga naghuhulat sin hurao. Se dice los perezosos que nunca hallan oportunidad.

I

ILING. Especie de pájaro como tordo, sin plumas en la cabeza.—Baga iling ná. Se dice de los muy calvos.—Baga nacasalid ñga iling. Se dice de los inquietos y muy desasosegados.

IPIT. Cogerse ó apretarse entre alguna parte.—Baga hinip-tan ca ná. Se dice del que se queja mucho como el que se ha cogido los dedos entre tablas, etc.

ITAY. Pez pequeño, y andan muchos juntos.—Baga tinohog ñga itay. Se dice de los que son iguales.

L

LABAYAN. Trompo largo.—Baga nadogong ñga labayan. Se dice de los que van con presteza á cumplir el mandato ó negocio.

LABORO. Virotillo de la cerbatana.—Dao hinoyop ñga laboro. Se dice de los malogrados.

LACTU. Resina del árbol tugup, de la que hacen liga para coger pájaros, por ser muy pegajosa.—Baga nagogom sin lactu. Se dice de los que pronuncian mal, ó no forman palabras, porque parece que tienen pegada la lengua.

LAHING. Especie de pescado que se arruga mucho cuando se cura al sol, ó al humo.—Baga nalo onan ñga lahing. Se dice de los muy flacos y arrugados.

LAYOAN. Arbol cuya fruta es como botones y ágria.—Baga nag sam sam sin layoan. Dícese de los disgustados y desabridos.—Baga namonga ñga layoan. Del que está muy lleno de bubas.

LAIS. Caña ú otra cosa aguzada, que corta ó hiere.—Baga naquig agao sin lais. Se dice de los que andan en porfias, en dimes y diretes.

LALAS. Desollarse por causa de algun golpe, resbalón, etc.—Pabay-an ta an calalas. Se dice de los qhe se arrojan á un riesgo no muy grande.—Y cuando el riesgo es muy grande ó mortal, se dice. Pasibay-an ta in camatay.

LANIBAN. Especie de insecto, todo dorado de color de esmeralda.—Baga bong cog sin laniban. Se dice

de lo muy liso y terso, y del que tiene cutis muy blanda y regalada.

LAUA. Araña. Baga nag linaua ná. Se dice del que anda bagabundo.—Baga nag cabot bot nga laua, baga nag caoro nga laua. Se dice de los que padecen de cámaras.

LAUIN. Arrastrar ó llevarse alguna cosa.—Linauinan ca pá san imo sala. Se dice del que no va absuelto.

LIRING. Hormigas vermejas, de patas altas.—Baga naiquid nga liring. Se dice de los muy delgados de cintura.

M

MANLALAYOG. Culebra larga y veloz.—Nadupong ná an manlalayog. Se dice de los que siendo ágiles y para mucho, parece que se han entorpecido, ó que han perdido el brío y la viveza.

MONGOL. Caña-dulce que no crece mucho.—De los bajos de cuerpo, se dice: Mongol si cuan cún tubo.

O

OHONG. Hongo que nace en la tierra, ancho y blanco, y es comestible.—Baga minulcag nga ohong. Se dice; de lo que presto florece y se acaba, se deshace ó desaparece, y de la prosperidad que dura poco.

OUAC. Cuervo.—Baga caouacan ná. Se dice de los que visten todo de negro, cuando van juntos; y de los cocos cuando hay muchos secos en la palma.

P

PAUICAN. Tortuga. Dao nag anac nga pauican. Se dice de los que desamparan sus hijos.

PIYAS. Mono jóven.—Baga hinigotan nga piyas. Se dice de los que dan una sola vuelta al tapa rabos, y están indecorosos.

POC POC. Pájaro que cuando canta parece que dá golpes.—Dao poc poc linggi linggi. Se dice de los que andan volviendo ligeramente la cabeza acá y allá.—Dao nag pacang nga poc poc. Se dice de los porfiados é importunos.

Q

QUIBO QUIBO. Bazucar.—Nag quiquibo quibo ná an dug han niya. Se dice del turbado ó medroso.

QUIGAR. Cesto de hojas.—Dao naorotan nga quigar. Se dice de lo que suena á vacío ó hueco.

QUIYAO. Pájaro que anda y mora en las ciénagas y matorrales.—Dao onogan sin quiyao. Se dice de los caminos cerrados.—Dao paaga san quiyao. Se dice de los que madrugan mucho.—Dao horonan sin quiyao. Se dice de la posada mala y desacomodada.

QUINI. Pez pequeño que anda al amparo de algún pez grande.—Dao tumatagbo nga quini, cay cumucop cop sa daco nga isda. Se dice de los que se acogen al amparo de algún poderoso.

QUIMIT. Estar para dispararse el balatic, que ya agarra poco.—Baga quimit cún balatic. Se dice del que está pronto á obedecer; ó del que está pronto á hacer alguna cosa buena ó mala.

QUIMPE. Especie de cangrejo de agua dulce.—Dao tinuboc nga quimpi, nanggang cang, nanggarao carao. Se dice de los que pernean y patalean como los niños emperrados.

QUIUIS QUIUIS. Alillas del pescado junto á las agallas, que no se aprovechan.—Baga nahatag sin quiuis quiuis. Se dice del que dá lo que no es de provecho.

S

SALICUB CUB. Lazo para coger al pájaro en su nido.—Baga salicub cub ná. Se dice del que cae boca abajo.

SANGA. Rama; echar ramas el árbol.—Dao nag sa sanga ná an baba mo. Se dice del que habla mucho.

SICUP. Especie de gavilan furioso y de grandes ojos.—Dao mata sin sicop. Se dice de los que miran con ira.

SUGUD. Aguijón.—Dao binilinan sin sugud. Se dice de los que quedan con rencor y no satisfechos.

T

TABIGUI. Árbol de mangle, su fruta es como una naranja grande, pero no se come y está llena de pepitas.—Baga nacapili aco sin tabigui. Se dice de los que escogen mal.

TALABONG. Ave, especie de garza blanca.—Baga talabong ná, cún nag papanapton sin busag lá. Se dice de los que visten todo de blanco.

TILA. Mariscos en bajos de mar, que cuando quedan en seco chillan mucho.—Baga hinob-san nga tila. Se dice de los que hacen ruido.

U

UANG. Especie de cangrejos.—Baga guincaon sin omang. Se dice de los mal trasquilados.

Diri mabubugto an pisi sa cadag coan, cundi sa cadioan. No se rompe la cuerda por lo grueso ó fuerte, si no por lo pequeño ó débil.

Cún dí mo buut masaraquitan layon, pacatigurang sa batasan. Si quieres vivir sano, hazte viejo temprano.

Aanhon pá an cumpay cún patay ná an cabayo. Al burro muerto la cebada al rabo.

Hunahunaón mo anay, ngan san-ó pag buhata. Antes que te cases, mira lo que haces.

=Quien mucho abarca poco aprieta... ... ... An nagsasarangapan guti an capulsanan.
=El que al cielo escupe, en la cara le cae ... ... An matampoc sa langit, pamimis-can dao.

=Alap-apon bilason matig-á olicbon... ... ... An bulalo. El bulalo.
=Alat nga inalatuat uaray caboroc-an ... ... An calapi. La fruta del calapi.
=An pono cauayan, an lauas tuna, an dahon tabaco. An cuaco. La pipa de fumar.
=An atop duha caparas, an harigui duha calugas... An manuc. La gallina.
=An nagbababá natucal, an guinbababá nasaghid... An Sto. Cristo. El Santo Cristo y Cruz.
=An quinotos nabuhí, an quinutsan namatay ... ... An humay. El palay.
=An can Sta. Ana tibud pono hin poro sangud ... An capayas. El árbol papaya.
=An mga cugon busag ná, an mga cudal rapac ná, an duha nag tolo ná an hirayo harani ná... ... ... An tigurang. El anciano.
=An dahon san manda panda mag pariho cahalapad ... An langit ug an tuna. El cielo y la tierra.
=An dagat guinpotos han langit, an langit guinpotos han tulan, an tulan guinpotos han bolbol, an bulbol guinpotos han panit. ... ... An labi. La fruta del coco.
=Ano an higot han balay ... ... An dalan. El camino.
=An panonong balaya mag calayog ... ... An lubi. El coco.
=An buaya nangánac sin casili, an casili nangánac pagui, an pagui nangánac butiti, an butiti, nangánac buscay, an buscay nangánac limatoc... ... ... An tugop. El árbol grande llamado tugop.
=An ulo mananap, an lauas puthao, an icug cahoy... An arado. El arado.
=An nigo san buquidnon hiroram san patagnon ug áraay ná ulian ... ... An dahon nga nag cahulug. Las ojas caidas de los árboles.
=An nahiona, naorhi, an naorhi, nahiona ... ... An tiel. Los piés al andar.
=Ayap dida aco dida... ... ... An turo. La gotera.
=Babaye nga mabaysay nalugay ha oma ... ... An mais. El maiz.
=Baboy sa cagurangan an barahibo raysang ... ... An langca, ug an togop. La nanca y el togop.
=Baboy sa cagurangan pangasa cúa omouang... ... An cuto. El piojo.
=Balay ni culicugui an harigui poro bari ... ... An alimungo. El cangrejo.
=Balagon nga binalagontay paradaguit han ugbos... An cauil. El anzuelo.
=Balay ni San Gabriel libut poro badil,.. ... ... An capayas. Las papayas.
=Baliedon pahac, baliedon pahac ... ... An gucon. Rodete.
=Baston han capitan tuna an taguan ... ... An halas. La culebra.
=Bugsay nga bugsay diri mán natolen... ... ... An duyan. La hamaca.
=Busay nga babaye inagui ha suiat... ... ... An lura. La saliva.
=Buaya ha masbad Domingo an panibad ... ... An singbahan. El templo.
=Baobao an liso... ... ... An casoy ug an nugás. El árbol casoy y el árbol nugás.
=Binlad sa cagurangan diri nahihimo ocayon ... ... An hamtic. La horniga que llaman hamtic.
=Cabayo ha cagay-an diri nacaon in diri sinasacyan. An caguran. Instrumento de hierro para rallar coco.
=Cahoy anay, tubig anay, pag cabato baliuon ... ... An asin. La sal bisaya.
=Cahoy nga matinostinos iguincacayacan sa Dios... An candita. La candela.
=Cahoy ha cahagna-an asta an lauas gamuton.. ... An bachao. El árbol bachao.
=Calayo ha magtugatong, baguiohon di maparong... An pongapong. La cresta del gallo.
=Carabao ni Barauilo sa bubut an pirino ... ... An dagum. La aguja.
=Catalipop-an sa ibabao, cabagahan sa ilarum... ... An dulao. El azafran.
=Casili nga guagua, nagua ngani nalinti. ... ... An habion. En telar.
=Cuchillo ni Sta. María diri nahihimo captan .. ... An olalapihan. El cienpiés.
=Dalagan suca ... ... An catig han baluto. Las batangas del baloto.
=Daco nga tauo diri maaram manguli.. ... ... An carabao. El carabao.
=Daco nga cahuy namunga poro borobud ... ... An langca. La fruta del árbol nanca.
=Daco nga botilla an sulud poro onsita ... ... An opo. La calabaza llamada opo.
=Daco nga tauo inagui san macarasicas, uaray pag canas canas. ... ... An asó. El humo.
=Damo nga mag borugto poro de calo... ... ... An bonga. La fruta bonga.
=Damo nga mag borugto usa lá an tinai ... ... An cuentas. El rosario ó cuentas.
=Damo damo nga mag borugto poro nangongolub ... An salug. El piso de casa de palmas bravas, cañas, etc.
=Di mán hadi, di mán padi, ano an pag coronahi... An mayabas. La fruta de bayabas.
=Di mán dangao, di mán dapal, gatos an magarayong. An bayud. El insecto bayud.
=Duha nga mag bugto, diri naguiguiquita ... ... An mata. Los ojos.
=Duha an baluto, usalá an nasacay.. ... ... An chinelas ug sapin. Chinelas y zapatos.
=Dunut ná an hapon, diri pá an paon.... ... ... An higut han carabao. El cordel del carabao.
=Guinbibitay iraga, mapola an baba di mán para mama. An lacub. La caña donde destila la tuba.

=Guinagatos, yinoyocot guinogubat hin binutoc. ...

=Guintatamdan han anac guin hahangad han caganac.
=Guintauag ca, uaray ca baton, quinadto ca nala....
=Guti guti nga poro libut hin mag susolo ... ...
=Gutiay nga poro pito an luho ... ...
=Guti guti nga sapa sinolud sin pito nga isda naaganac sin tag pito; tiguha cun pira adto ... ...

=Gutiguti nga cahoy namonga hin poro bolauan ...
=Guti guti nga pisi tinahos pito nga buquid. ... ...
=Hanbuhi pa uaray pag ouang, han patay ná nag ouang. ... ...
=Ha salug ibono, ha irong ca igo... ... ...
=Hungut ha cagurangan diri nabibiauan. ... ...
=Icao an nagbuca, aco an quinita ... ...
=Iduso payag, butungon posil ... ...
=Iito ná, iito ná sa dahon quiquitaá. ... ...
=Ilubong co, corob, bucaron co, borubud ... ...
=Inmagui hi maganay-ay nga guináatpan an dalan nga guincacamaligan ... ...
=Ipilac baga sadoe butongon baga usoc. ... ...
=Isda nga marapaydapay nagtotoro hin tamboc ...
=Lampo ná an paá, diri pá an bitiis ... ...
=Linorop hi boctutay, nacadará hin macalilipay. ...
=Linupad baga pingan, hinapon baga bulauan... ..
=Lima nga nagburugto namamaba poro caraha ...
=Liquisan ha lauod ... ...
=Madinga madigumba baga puno hin lauaan ... ...
=Maguipagui in gab-i harohariguí in adlao.. ... ...
=Manuc ni Santiago maaram magtauag hin tauo...
=Manuc nga quimbulquimbul nailarom an bolbol...
=Marahalon nga dahon, Padi, Hadi, naharoc ... .
=Murado an baobao, an ilarum cabatuan ... ...
=Nabaedao, nasicacang, nasaro san mga pono-an ...
=Nagbuhat ca, di man imo, an napapagbuhat uaray quita, cay cun quinita nadiri ... .
=Nagcacabapon in adlao, nagcacalusad in gab-i. ...
=Naguduc-uduc uaray tingug, naguuang uaray tinai.
=Naguuna an guipat, naorhi an pisi. ... ...
=Nagsasaya san gutiay pá, nag huhubo han daco ná.
=Nagtatabiguis an tamboc, mala balira an culod...
=Nagaatubang magcasibarauhon. ... ...
=Nagsingba an balay, uaray pá an tagbalay ... ...

An putiocan nga guinpopohag. Las abejas y pana, cuando ponen debajo de ellas humo.
An saguing el plátano.
An linganay. La campana.
An minatay. El difunto.
An ulo. La cabeza.

An sungcaán. Especie ds tablero con siete hoyos. Dí, cuantos.
An cuticot. Las guindillas.
An uati. La lombriz de tierra.

An plauta ug an talútang. La flauta y el talotan.
An otot. El pedo.
An salag. El nido.
An baba. La boca.
An payong. El quitasol.
An hangin. El viento.
An ubi. El ubí raiz comestible.

An ánay. El anáy.
An raya. La red raya.
An bugsay. El remo bugsay.
An nipa. La nipa.
An cauil. El anzuelo.
An atatahilao. El insecto fosfórico.
An culo. Las uñas, por la suciedad que suelen tener.
An balud. La ola.
An pandayan. La herrería.
An banig. El petate.
An linganay. La campana.
An catmon. La fruta del catmon.
An tabaco. El tabaco.
An cacao. El cacao.
An langao. La mosca.

An lungon. El ataud,
An taplac. La sábana.
An lusong. El mortero de pilar paláy.
An dagum nga iguintatahi. La aguja con que se cose.
An capayan. La caña.
An atop. El techo de nipa.
An casorongan. Los dos extremos del techo de la casa.
An taro. La cera.

=Nag babaha sa ibabao, nag bobobtac sa obras. An atop, an solud sa balay. El techo, el interior de la casa.
=Nag lalayag an anac. uaray pá an cag anac. An pono san cahuy. El tronco del árbol despues de cortado.
=Nahatag lugaring, cundi nag i-isug. An alug. La caña que usan para ir por agua, al vaciarla.
=Naling cud, napiyongco, nabuhat daragangan. An Misay. El gato.
=Nalipay an nacabaya, nabido an nacaporut. An otut. El pedo.
=Nailarum an panit, nabao bao an onud. An baticolon san manuc. La molleja de la gallina.
=Natauo, uaray ig anac; iguin anac, uaray catauo. An bunay. El huevo.
=Pud-lon, di malaya. An bohoc. El pelo.
=Pugaran sa lauod. An tilang. El taclobo.
=Patay an nag dadará, buhi an guindadara. An baloto, ngan san tauo. El baloto, y la gente.
=Pitaquia ni San Roque an solud puro diamante. An granada. La granada.
—Quinudias sa baras, dinolut sa palanas. An lumut. El verdin.
=Sinisico pinapalad, pisao, ayao pag sumat. An pisao. Cuchillo corvo.
=Siáy sa domog, nag dorongan mamucas. An bug say. El remo corto.
=Tubig sa ming ming uaray áabuta sin hangin. An sabao sa lubi. El agua del coro.
=Tubig nga quinaroscos. An tubo. La caña-dulce.
=Tubud, hilao, mahulos. An simud san ayam. El ocico del perro.
—Tican san cabata nacausa lá caon. An olonan. La almohada.
=Tig bason, diri masamad. An tubig. El agua.
=Tilad nga guti inabut sa langit. An mata. Los ojos.
=Tolo nga mag borugto mag pola an hita. An sugang. Las trébedes.
=Tolo nga mag borugto puro nag huhurongco. An sugang. Las trébedes.
=Usa ca ohay nga humay nacacapono san balay. An lámpara. La lámpara.

=Usa ca alat nga ugat sa caguranggan caug nat. An batong. La red de cazar puercos.
=Usa lá an sinudlan, tolo an inulputan. An bado. La camisa.
=Usa lá nga iguintatanom, lima ca tauo an nag tatanom. An pag surat. La pluma de escribir.
=Usa ca adlao nga lacat duduha lá an tiunob, daiay mag tolo, cun nahipapa quiring quiding. An pagpangui. El pangueo del abacá.
=Usa lá ca tauo, damo an teel. An bayud. El insecto de muchos piés, llamado *bayud*.
=Yog yogon cabalag nan, nanhuni capunayan. An linganay. La campana.
=Yog yogon harocay, manhuni capunayan. An sista. La guitarra.
=Balay nga busag uaray harigue, uaray puerta. An bunay. El huevo.
=Bato nga guinba atan, bato an iguinba at. An cota. La cota ó pared de piedra.
=Buaya sa masbad iquina aga masibad. An sing bahan. La iglesia.
=Cadam-an nga mag borugto usa lá an tinay. An cuentas cun rosario. Las cuentas ó rosario.
=Dumalagan, dumalagan, tomouad obanon. An balod. La ola al reventar.
=Dunot ná an hapon, uaray pá an paon. An carabao nga higot. El carabao amarrado por el ocico.
=Iguinlubung iton minatay, cundi buhi pá. An bantud. Montón de palay.
=Iton ca ná, bayao, hulata aco, bayao. An teel ó siqui. El pié.
=Lahug co sa caguranggan diri napapas-an. An halas. La culebra.
=Naapo ná an paa, uaray pa an biti is. An nipa. La nipa.
=Naticocong, naticacang, nasaro sa capadian. An langao. La mosca.
=Pinggan sa tubig maguiring guiting an liguid. An quinis ó alimango. El cangrejo.
=Sacayan sa buhi mag hapon an uli uli. An sicohan. La lanzadera.
=Sayo, usa nga príncipe mag calain lain an biste, uaray natahi. An tamsi. El ave.

=Baga sinogud sin tona. Se dice de lo que no tiene remedio.

FIN

Fr. Antonio Sánchez.

DICCIONARIO

BISAYA-ESPAÑOL

COMPUESTO

POR EL

R. P. Fr. Antonio Sanchez de la Rosa

DE LA RELIGIÓN

DE N. S. P. S. FRANCISCO, PARA LAS PROVINCIAS DE SAMAR Y LEYTE.

CORREGIDO Y AUMENTADO POR EL MISMO AUTOR.

Con superior permiso y licencia de la autoridad eclesiástica.

MANILA

Tipo-Litografia de Chofré y Comp.

Escolta núm. 33

1895

DIRECCION GENERAL
DE
ADMINISTRACION CIVIL
DE LAS
ISLAS FILIPINAS

SECCIÓN DE GOBIERNO

Negociado de imprenta

Número 215

El Excmo. Sr. Gobernador General por acuerdo fecha de ayer, de conformidad con lo informado por la comisión permanente de Censura y lo propuesto por este centro Directivo, ha tenido á bien conceder á V. R. autorizacion solicitada para imprimir y publicar un manuscrito titulado Diccionario Bisaya-Español.

Lo que tengo el gusto de participar á V. R. para su conocimiento y efectos correspondientes, devolviendo adjunto el referido manuscrito que con este objeto se sirvió acompañar á su instancia fecha 24 de Marzo último.

Dios guarde á V. R. muchos años.—Manila 29 de Abril de 1885.

Bassantes.

R. P. Fr. Antonio Sanchez, religioso Franciscano

A LOS RR. PP. FR. BERNARDINO REBOLLEDO,

CURA PÁRROCO DE CARIGARA EN LA PROVINCIA DE LEYTE (EN LA ACTUALIDAD VICARIO DE SANTA CLARA EN MANILA), Y FR. VICENTE GUTIÉRREZ CURA PÁRROCO DE BORAUEN EN LA MISMA PROVINCIA.

Una deuda tengo que pagar á estos mis hermanos, amigos y connovicios. El dulce sacrificio de la gratitud: pues en cierta ocasión, bien triste por cierto para mí, tuvieron á bien venir en mi auxilio, ofreciéndome de corazón todo cuanto yo necesitase en momentos tan aciagos como aquellos por lo que yo pasaba. Sea pues el presente compendio Bisaya-Hispano, *tratado de un modo claro y sencillo, sino por su mérito, al menos porque de algo puede servir, la satisfacción, y el testimonio del alto y particular aprecio que os profesa.*

Vuestro atento servidor

Q. V. M. M. B.

Dr. Antonio Sanchez

AL LECTOR

Querido lector, el presente Compendio bisaya-español es producto de mi estudio, desvelos y constancia.

El modo de que me he valido, para formar el presente Compendio, es el siguiente. Cuando yo oía algún término bisaya, le apuntaba con la traducción al castellano, que según mi parecer tenía, informándome después y tomando datos al efecto, y de esta manera formé varios apuntes ó borrones. Ahora, si yo no he sabido dar á cada término su verdadera y genuina significación, mía es la falta; más estoy bastante seguro que todos los términos, que se hallan en esta obrita, los usa el bisaya de la Provincia de Samar, por que si no se usan ordinariamente en un pueblo, se usan en otro.

Querido lector, no estrañes que falten muchos términos bisayas en la presente obra, por que no me ha sido posible abarcar todos los términos de este idioma, y yo me hubiese alegrado muchísimo de habèrlo podido conseguir, más no me ha sido posible. Cada vez que voy á la iraya ó interior en cumplimiento de mis deberes parroquiales, oigo nuevos términos para mí, y así es necesario tener paciencia y seguir apuntando. Esta obra está sacada únicamente para alivio de los principiantes que deseen aprender el dialecto bisaya de Samar y de Leyte. Lo único que te pido es, que perdones mis faltas, y ruegues á Dios Nuestro Señor por mí.

ADVERTENCIAS

Las letras que ordinariamente usa el bisaya, cuando habla y escribe en su propio dialecto, son las siguientes: a, b, c, d, g, h, i, l, m, n, nğ, o, p, q, r, s, t, u, y.

Las vocales son a, e, i, o, u.; y las demás son consonantes.

El bisaya usa indistintamente en la escritura e, i, o, u,; más según el modo de hablar del indígena, cada una de dichas letras tiene su propia y peculiar pronunciación fónica; y es necesario tener presente esta regla de la fonética bisaya para poder pronunciar con propiedad las voces y darles el sonido fónico que les corresponde; v. gr., el bisaya escribe *¡aguii!* ó ¡aguie! ¡ay! más su pronunciación forma siempre un sonido medio de *i* y de *e*.—Póla póla; la pronunciación de la *o* forma un sonido medio de *o* y de *u;* y á este tenor otros varios términos.

La pronunciación de la c, seguida de a, e, u, es siempre fuerte en bisaya; más seguida de e y de i, la pronuncia el indígena como si fuera s, v. gr., seboya por cebolla, siprés por sipres. Es fuerte, seguida de í ó y, en algunas voces bisayas; v. gr., orocyan, que se pronuncia como si estubiera escrita con q, oroquían, habitación ó morada. La ch española la pronuncia el bisaya como s, v. gr. chaqueta, saqueta. Otras veces aumenta una t, v. gr., fecha petsa. La letra castellana f, la pronuncia el bisaya, como la p, v. gr., pecha por fecha, otras veces dice petsa.

La pronunciación de la d, al principio de dicción; es como en castellano.

Pero en medio y final de dicción forma un sonido medio de r y d, suave, v. gr., dahon hoja, datong llegar; dugang, aumentar, duason, descolorido.—Pagdada nğanhí iton; trae aquí eso; dudgo ó durgo, quejarse el enfermo. En otros casos forma la d un sonido suave en principio y medio de dicción, v. gr., dáda, tía.

La pronunciación de la g es siempre suave en bisaya, v. gr., gatos, ciento; ginican ó guinican, partió; gibuang ó guibuang, boca de río que desagua en otro, gitgit ó guitguit, especie de pájaro; guba, selva.

La pronunciación de la letra nğ, peculiar de dicho idioma, es guturalnasal, v. gr., Balanğiga, pueblo de Balanğiga ó Balanguiga; hanğin, viento; nğipon, diente; nğula, mudo; nğilo, dentear. En algunas voces, se añade al final de la dicción, sin la tilde sobre la g, v. gr., labing hataas, más alto; labing maopay, mejor.

La pronunciación de la q, seguida ó no de u, es siempre fuerte, v. gr., paqitabang ó paquitabang, pedir socorro; paqisagdon ó paquisagdon, pedir consejo; quita, ver; quitá, nosotros; quirom quirom, sensitiva; quiray, cejas.

La pronunciación de la r, en principio, medio ó final de dicción, es siempre suave en bisaya, v. gr., magburuhat, hacedor; sarapati, paloma; sarit; pedir licencia; rapa rapa, planta de los piés; raysang, clavo; rabong, frondoso; guhar, ir por leña. En otros casos, el sonido de la r es sumamente suave en final de dicción, y como un medio entre dicha letra y la d, v. gr., lubir ó lubid, cordel.

La pronunciación de la h es fuerte, como si fuera j, pero algo más suave que ésta v. gr., buhat, hacer, hatag, dar; pinaquianhan aco niya cun pira an acon mğa canding, me preguntó él cuantas son mis cabras; cuha, coger, quitar.

La pronunciación de la v es igual á ó y u, v. gr., ava, aoa, aua, envidia; auaon, envidioso.

La z se pronuncia como s, v. gr., sapato, zapato; seta, zeta.

CONVERSIÓN DE LETRAS

La raiz, cuya inicial sea una vocal, admite antes de si la letra nğ, v. g., aro, pedir; nanğanğaro aco sin tinapay, pido pan; isug, esfuerzo; nanğinğisug sira; se esfuerzan; ocoy detenerse, panğocoy camo detenéos.

La b inicial se convierte en m, v. gr., buhat, hacer; namumuhat cami sa oma, estámos trabajando en la sementera; banua, selva, namamanua sira, están cazando puercos, baybay, playa; namamáybay cami, ibamos caminando ó caminábamos por la playa.

La c inicial se convierte en nğ en la conformación de algunos tiempos, v. gr., cauat, robar; nanğauat sira sin salapi, robaron dinero; cuha, coger; nanğunğuha cami sin palaúan, estámos cogiendo palauán.

La d inicial se convierte en n en algunas voces, v. gr., dagat, mar; mananagat, pescador.

La s inicial se convierte en n, en la formación del plural de algunos tiempos, v. gr., surat, escribir; nanurat cami, hemos escrito.

La t inicial se convierte en n, v. gr., tubus, redimir; manonobus, redentor.

EXPLICACIÓN DE LAS ABREVIATURAS

La B. C. G. L. P. significa, respectivamente, que la raiz ó término se usa en Boronğan, Catubig, Guiuan, Lanang, Palapag, sin que esto quiera denotar que no se use también en otros pueblos.

adv. m	adverbio de modo.
adv. c	adverbio de cantidad.
adv. l.	adverbio de lugar.
adv. neg.	adverbio de negación.
adv. t.	adverbio de tiempo.
artíc. de dat.	artículo de dativo.
gent. de pl. del p.	genetivo de plurar del pronombre.
part.	partícula
part.	partícula para presente y pasado.
tér. esp.	término español.
m. adv.	modismo adverbial.
vid.	vide.
loc.	locución.
v.	verbo.
s.	sustantivo.
adj.	adjetivo.

En Leyte y en algunos pueblos de Samar usa el bisaya los siguientes artículos: hi, hin, ha, han, hit ó hiton, hira, hini, hiya, hin-o; en lugar de si, sin, sa, san, siton, sira, sini, siya, sin-o. Hi Pedro nacadto ha balay han capitán. (Si Pedro nacadto sa balay san capitán). Pedro estaba en casa del capitán. Ayao hiton. (Ayao siton). No hagas eso.

Mo. Esta palabra la usa el bisaya de Ibábao como adorno en la oración, y es muy conveniente que el principiante tenga presente esta advertencia. Sinaquitan *mo* aco, ansia an diri co pacatuman san imo sugo. He estado enfermo, por lo que no he podido cumplir tu mandato. Uaray aco pacasimba, cay nasagpon *mo* aco. No he podido oir misa, por estoy preñada.

VARIOS EJEMPLOS

Casoroc-an nğa mahapagasoy mán quitá sa compesalan san mğa hunahuna nğa maraut nğa nalipayan naton; cay an tauo nğa nahihirani san buring, cabuburinğan siya; ansia mán an tauo nğa guican sa caburut-un nalilipay san mğa hunahuna nğa maraut, macacasala siya sa Dios. Es necesario que nosotros manifestemos también en el confesonario los malos pensamientos consentidos; porque el hombre que se acerca á la suciedad, se ensuciará; así también el hombre que voluntariamente se alegra de los malos pensamientos ofenderá á Dios.

Pataya inin mğa tauo, cay baga uaray nagbabasul sa ira mğa sala, an ira lá buhat an pagtamay sa imo guihapon: cundi ¡bá dao Guinoo! ayao tumana inin acon mğa polong cay malolooyon ca nğa capinan. Hiere de muerte estos hombres, porque creo no se arre-

pienten de sus pecados; no hacen más que ultrajaros: empero ¡ay Señor! no hagas caso de lo que digo, porque eres misericordiosísimo.

Diri calalarisan an macagagahum nğa tinğug sa Dios bisan sa mğa hiromoon pá, cay pagtinğugan nğani sira sa Dios, madadayag nğan manğanğatubang sa iya. No será desobedecida la omnipotente palabra de Dios aún por las cosas factibles todavía, porque si son llamadas por Dios, aparecerán y se presentarán á él.

An mğa ángel, nğa nagpalabilabi, sa Dios pinanholog sa impierno, nğa masirum nğa bilangoan, ug an mğa mamalambrag pá anay sa adlao nagcahimo nğa mğa manğil-ad nğa demonio; ug ira na mán casiringanun an pagpanulay sa aton. Los ángeles que se rebelaron contra Dios fueron arrojados al infierno prisión oscura, y los que antes resplandecian más que el sol se trasformaron en horribles demonios; y es propiedad de ellos tentarnos.

An ángel, cay diri lauasan, dao bulauan nğa uagas: an tauo, cay lauasan, dao bulauan nğa hamitan agon. El ángel, que no es corporal, es como el oro puro: el hombre, que es corporal, es como el que se ha de pasar aún por el crisol.

Guinogayan sira sa Dios sa siring casayud nğa paghigugma, nğa guinsaaran niya, nğa pagmamatan sira san manonobus. Dios los estimó con un amor tal, que prometióles, que de ellos había de nacer el redentor.

An calugaringon sa adlao an dayon nğa pagsirang; ug can Jesús casiringanun an dayon nğa pagcalooy. La propiedad del sol es alumbrar siempre; y de Jesús es propia la eterna misericordia.

Si Jesús napacadto nğahao sa Jerusalén, ug sa dalan nanhimaraut sa higuera nğa marabong nğa cahuy ug dahonan nğa gayud, cundi uaray bunğa. Jesús volvió á Jerusalén, y en el camino maldijo á la higuera árbol frondoso y con mucha hoja, pero sin fruta.

Aton paglainlainun sin pagsaysay an mğa pinanğaco niya nğa mğa cabidoan. Explicarémos por separado las tristezas que él recibió como suyas.

Bisan naghihirayo sira caanac, nagsisihinğandoy sira, cay nagsisicasayud sa ira pagsipagtanğis. Aunque se hallaban distantes madre é hijo, uno de otro se acordaban con ternura, porque sabían la causa de su llanto.

Nagrurumbay ná an mğa soldados; nanhahayab ná an mğa bandera, nanğinğilab nğilab ná an mğa campilan, nanhahagubohub ná an mğa guimbal, nagbabalic-balic ná an mğa catiguranğan. Ya se ponen en fila los soldados, ya ondean las banderas, ya reverberan los alfanjes, ya retumban los tambores, van y vienen los ancianos.

Ansiapa nğa tuyo co sa imo an paghatag sin maopay nğa pasco ug sinin tuig nğa bag-o nğa tidaraon. Mi primer objeto para contigo es darte buenas pascuas y feliz entrada de año nuevo.

Uaray gud aco guinpaparad-an nğa maopay nğa ocasión san salapi. No tengo ocasión segura para mandar el dinero.

Damo in mğa tauo nğa nagquiquinahang-lan didi sin mğa banig, ug cun mayada ná icao parad-an aco sin napolo cag lima. Mucha es aquí la gente que necesita petates, y si tu tienes ya, mándame quince.

Tunğud san mğa tulisan, camatuoran, cay didi sa Catbalogan sacop sin tolo ca semana nğa sa gabí nğatanan mayada pinanğanğauatan. En cuanto á los tulisanes, es cierto, porque aquí en Catbalogan por espacio de tres semanas todas las noches robaban (había gente á quien robaban).

Ilabí ná ito niyan cay magousáan ná lá aco sa balay. Mucho más ahora que soy sólo en casa.

Ug tunğud san surat, acon ná iguinpadara, ihinolog co sa correo. Y en cuanto á la carta, ya la he mandado, la eché al correo.

Aada ilinalaquip co an lista san mğa quinarauat co dida can Juan. Mando adjunta la lista de las cosas que he recibido de Juan.

TUOD

An hostias nğan san alaesio nğa aada san calis ipinapapagmatuod nğa gayod sa aton nğatanan, nğa cun tapus ná pagconsagrahi san Padre nğa nagmimisa, an pagcahostias ug pagcaalacsio nahihimo nğa gayud nğa lauas ug dugo san aton Guinoo Jesucristo. Se nos manda creer firmemente á todos nosotros que la hostia y el vino que hay en el cáliz, después de la consagración por el Padre que dice misa, la sustancia del pan y la sustancia del vino se convierten en el cuerpo y sangre de Nuestro Señor Jesucristo.

An santos nğa evangelio nğa iguinuali ug iguinmantalá san mğa apóstoles sinin bug-os nğa calibutan ipinapagmatuod nğa gayud san mğa tauo. El santo evangelio que predicaron y publicaron los apóstoles en todo el mundo fia creido firmemente por los hombres.

Nagmamatuod quitá san mğa tutdo sa Dios nğan san santa Iglesia cay amo an maopay. Creemos la doctrina divina y enseñanzas de la santa Iglesia, porque es lo mejor.

Malarisun ca san acon mğa sagdon, magmamatuod ca, cún acon ca malatub. Eres desobediente á mis consejos, crcerás, si te castigo.

Cún icao lá an magasoy sa acon tunğud san acon carabao, nğa saquít lá an nácamatáy, diri aco magmamatuod; magmamatuod mán aco cún an imo amay an magasoy sa acon. Si tu sólo me hablas con respecto á mi, carabao, que murió de enfermedad, no lo creo; lo creeré si tu padre me lo dice.

Magmatuod ca san acon mğa sagdon ug mğa pagsauay, cay imo mán caopayan. Cree en mis consejos y amonestaciones, porque son bien para tí. Magmatuod ca san acon sumat. Cree en mi dicho. Diri ca magmatuod san mğa diuata. No creas en las supersticiones.

Diri aco magmamatuod siton mğa sumat. No creo esas noticias.

Nagmatuod aco nğa si Pedro an nacabono san acon carabao. Creo, estoy cierto que Pedro es el que ha herido á mi carabao.

An mğa polong san mğa catiguranğan guinmamatuod co. Yo creo las palabras de los ancianos.

An mğa casaragdunan san acon mğa caganac guinmamatuod co ug guinsusunod. Yo creo y sigo los consejos de mis padres.

An pagcatauo ni Jesucristo sa Belén, guinmatuod san mğa pastores an iya diosnun nğa pagcatauo, nğan ira mán guinmatuod an iya pagpacatauo nğa mapaub-sanun nğa gayud.

Cuando Jesucristo nació en Belén, creyeron los pastores su divino nacimiento, y también creyeron que se había hecho hombre humildísimo.

Guinmamatuoran co an duha ca pisos nğa otang co sa imo. Creo, estoy cierto que te debo dos pesos.

Guinmamatuoran co adton iya sumat, nğa maiuas siya dinhi sa amon bongto. Creo en su palabra, que se irá él de aquí de nuestro pueblo.

Si Jesucristo nğa aton Guinoo napapagraysang sa Cruz sa papagmatuod sa aton nğa siya manunubos; nğan nabuhi siya liuat sa icatolo ca adlao sa lugarinğon niya nğa gahum sa papagmatuod nğa Dios siya nğa totoo, nğa tacús singbahun san mğa calibutanon nğatanan. Jesucristo Nuestro Señor quiso ser clavado en la Cruz para darnos testimonio de que es redentor; y resucitó al tercero día por su propia virtud para dar testimonio de que es Dios verdadero, digno de ser adorado por todos los hombres.

An pagilub san camatayon tunğud san pagtug-an can Jesucristo cún san diri paglicay san toloohan, cún tunğud bá san pagtuman sin caopayan ug diri pacasala, amo an tinatauag nğa pagcamartir; ug an nagiilub sini amo an mártir, cay iya pinacarig-on an camatuoran nğan san catadunğan, ug iya mán ipinapagmatuod sa iya dugo ug sa iya camatayon. Sufrir la muerte por confesar á Jesucristo ó alguna verdad de fé, por conservar alguna virtud ó no cometer algún delito, es lo que se llama martirio, y al que la sufre *mártir*, porque dá testimonio á la verdad y á la justicia, y le rúbrica con su sangre y con su muerte.

An sumatsumat san mğa tauo nğa si Juan daraganğan; an pacapagmatuod co, cay sayud aco. Dice la gente que Juan es muy valiente; el dar ya crédito á eso, es porque me consta.

Diri aco macacapagmatuod siton imo sumat, nğa quinauat an imo humay, hin uaray ca' mán, hinquit-an nğa nanğanğauat. No puedo dar crédito á tu dicho, que han robado tu paláy, puesto que tú, no has visto al ladrón

Si San Juan Bautista nagparauali sa tabi sa Jordán, ug napapagmatuod san mğa didtoanun tunğud san Mesías nğa si Cristo nğa manonobus sinin calibutan. San Juan Bautista predicó en la ribera del Jordán, y dió testimonio á la gente de allí respecto al Mesías Cristo Redentor del mundo.

Uaray gud pagmamatuora san capitán an acon mğa testigos. No ha creido el capitán á mis testigos. Uaray guihapon pagmamatuora san mğa cadatoan sa Jerusalén an pagcadios ni Jesucristo. No creyeron jamás los príncipes de Jerusalén la divinidad de Jesucristo.

Pagmatuora inin acon mğa sagdon. Cree estos mis consejos.

Pagmamatuoron co an sumat ug mğa sagdon san catiguranğan. Creeré lo que dicen y los consejos de los ancianos.

An acon mğa pagsagdon ug pagsauay sa imo pagmatuoron mo. Cree en los consejos y exortaciones que te doy. Pagmatuoron ta an polong san Padre. Creamos lo que dice el Padre.

An acon magurang uaray ná didi sa amon; sa pagcamatuod manğaro camo sin informe san bongto. Mi hermano mayor no está ya aquí; por verdad, ó á la verdad pedid informe al pueblo.

Babalosan ca sin caopayan, cay an imo pagcamátinuoron san mğa sagdon. Serás premiado con bienes, porque eres creyente, por tu creencia, en los consejos.

Daco gud án acon cahadloc, cún magcamatuod an mğa sumat nğa hirani ná an camorosan nğa mamirihag. Grande es mi temor, si son ciertas las noticias que están ya cerca los moros que cautivan la gente. Daco nğa gayud an acon calipay, cún magcamatuod an mğa sumat nğa nagdang an acon billete sa lotería. Muy grande es mi alegría, si son ciertas las noticias que ha sido premiado mi billete de lotería.

Nasaygan co ná an imo mğa polong. Estoy ya, ó quedo ya, enterado de tus palabras.

An mğa oma uaray pulsi, cay pinanğopá. Las sementeras no han producido, porque todo es upa ó gramos sin meollo.

Ayao cami guihapon hicalimti, sacba cami san imo mahal nğa bendición. No te olvides nunca de nosotros, inclúyenos en tu santa bendición.

ADVERTENCIAS UTILES

En las composiciones de las oraciones en idioma bisaya, que se han puesto en la presente obrita, observará el curioso lector, que muchas son contrarias á las reglas del arte bisaya compuesto por el P. Fr. Antonio Figueroa; y no se extrañe mi querido lector, porque es necesario tener presente, que la idea principal que se advierte en dicho arte, es amoldar el bisaya al modo exclusivo y peculiar de pensar, que tuvo el autor del referido arte, y yo creo que no debe ser así, sino que el arte debe confeccionarse según el modo, uso, no abuso, y estilo de hablar del bisaya, y de este modo sería más perfecto, más genuino y adecuado en la explicación y composición de las oraciones: de lo que resulta que yo en la formación de las oraciones no me he válido de dicho arte, porque no debía valerme de él; y si he seguido el modo, acentuación y estilo que usa el bisaya, que en esta parte debe ser nuestro maestro, hasta que haya un arte arreglado, por el cual nos podamos gobernar, y nos pueda servir de norte fijo y verdadero.

En el prólogo del arte bisaya del referido P. Figueroa como que se advierte cierta tendencia á manifestar que el idioma tagalog es madre del bisaya; pero si tal es la idea de dicho autor, debe tener presente, que no hay tal cosa; ni los que están prácticos en el idioma bisaya pueden ni deben consentir en semejante idea, porque está en contraposición de lo que dice la historia, y hay que tener presente que, según dice César Cantú, se equivocan groseramente los que hallando en la lengua de un pueblo semejanza con la de otro infieren que se deriva de aquél. Tal vez sucede que las lenguas de una misma familia convienen entre sí, de manera que la confrontación de sus etimologías parciales no demuestra que haya entre ellas parentesco alguno sino remontándose á los troncos primitivos; y cuanto más adelanta el estudio, tantq más motivo se encuentra para dejar á un lado los títulos de lenguas madres, y lenguas hijas, pues en realidad todas son hermanas, entre las cuales se observan muchísimos rasgos de semejanza y muchas diferencias capitales.

De lo que resulta, que la lengua tagala será hermana de la bisaya, pero no madre, ni hermana mayor. Además desde Madagascar á las Filipinas hay casi 1,800 leguas, y en ambas partes se hablan lenguas hermanas.

La presente obrita de la lengua bisáya de Samar y Leyte ha de perfeccionarse al paso que se vaya completando la verdadera civilización de estos indígenas bajo la égida y salvaguardia castellana, y en ella deberá acatarse siempre la suprema ley del uso, no abuso, el cual siendo caprichoso y llamándose con razón el *tirano* de la lengua, hará caducar incesantemente unas veces para que hagan lugar á otras nuevas.

En la presente obra se halla también al final una recolección de términos de árboles y plantas medicinales, y que por regla general son las que usa el indio de Samar como medicamento para sus dolencias, y me ha parecido conveniente poner dicha relación al final, por la razón sencilla, que á la inteligencia más corta se le ocurre, de que no careciendo la presente obrita de lo dicho y sus explicaciones para la aplicación de las mismas, si alguno las necesita, le será fácil encontrarlas.

Al final de la presente obra se hallan por orden alfabético los nombres de los pueblos de Samar y Leyte, sus Visitas, barrios, etc.

En la presente obra he procurado acentuar con acento agudo todos los términos bisayas en las vocales, que, según mi juicio, debe colocarse conforme á la puntuación y cadencia más común en el modo de hablar del indígena, porque es más fácil y sencillo pronunciar según se ve escrito, cargando la pronunciación sobre la vocal acentuada. Pero otras veces sucede que en algún pueblo ó Visita hay modo particular de pronunciar, y tienen su particular tono al que arreglan el acento, y en este caso es necesario conformarse con el uso.

DICCIONARIO
BISAYA-ESPAÑOL

A

A. Voz que usan estos naturales en sus conversaciones. San pagabut co sa iya balay nacada mán siya; dagus co pagsumatan san acon tuyo, *á*, uaray mán siya sa acon paglabut: cadican siton, nagcacarocayacan siya ngãn san iya bugto; polong nira, ngã diri dao sira maalagad: *á*, dayon co lusad... Cuando yo llegué á su casa estaba él; al momento le manifesté mi objeto; *á*, no me hizo nada: después de eso, conversaban él y su hermano; y decian, que no obedecian: *á*, al punto bajé yo...

Á. En sentido afirmativo. ¿Macacapagpolud ca bá siton cahuy? *á*, ano in cadiri? ¿Podrás cortar ese árbol? *á*, como no? Di ca manta macacaobus siton: *á*, obuson co gud. No podrás concluir eso; *á*, lo he de concluir.

Á. En sentido negativo. Quinaon ca mán sin babuy; *á*, uaray aco caon. Tu también has comido puerco; *á*, no lo he comido. Icao an nangãuat; *á*, uaray aco pangãuat. Tu has robado; *á*, no he robado. ¿Buot ca sini? *á*, diri aco. ¿Quieres esto? *á*, no.

Á. Considerado este caracter como letra. *Á*, cún maruruyag siya sin ualo ca pisos, bobotongãon co an can iya carabao. *Á*, si quiere ocho pesos, compraré yo su carabao. *Á*, cún an Padre an magsugo sa acon, tutumanon co. *Á*, si el Padre me manda, cumpliré.

NOTA. *La significación de esta letra puesta al fin de la voz ó á la conclusión de la raiz en los verbos véase en el arte hispano-bisaya.*

AÁGUS. *s.* Corriente. Mgã aágus san tubig. Corrientes de las aguas.

A-ARIG. *v.* Arrebatar, conseguir algo poniendo los medios.—Procurar adelantarse.

AB

ÁBÁ. *s.* Pechuga de ave. ¿Iquinain mo an ábá san manuc? ¿Donde has puesto la pechuga de la gallina?

¡ABAÁ¡ *interj.* ¡Abaá pagcamaopay san Dios! Oh que bueno es Dios! ¡Abaá pagcadagco san mgã casaquitan ngã iya babation! ¡Oh que grandes padecimientos sufrirá él! ¡Abaá pagcamasool dao sinin acon casam-dan! ¡Ay como me duele esta herida!

AB-AB. *v.* Llevar el agua ó avenida alguna cosa.—Cundir el fuego, consumir lo que encuentra.

ABABÁCUA. *s.* Pájaro de color pardusco así llamado, anda á saltos.—*v.* Andar ó saltar como dicha ave. ¿Ano ito ngã tamsi? ababácua ngã naghohoni dida sa liguid siton sapa. ¿Que pájaro es ese? ababácua que canta ahi á la orilla de ese arroyo.

ABACÁ. *s.* Planta ó especie de pita que se cria en estas islas con la cual se hacen telas, sogas, cables, etc. La hay de cultivo y silvestre.—Pagabaca. *v.* Coger dicha planta para beneficiarla.—Caabac-han. *s.* Plantío de abacá.

ABAGA. *s.* Entrañas ó el interior de los animales.

ABÁGA. *s.* Hombro; cuarto delantero de los animales.

ABAY. *s.* Convoy.—*v.* Ir en convoy, acompañar. Pagabay dao quitá sinin aton pagsacay ngãadto sa Manila, cay morosun. Vamos en convoy navegando para Manila, por que hay moros.—Ngãan sini ngã portador aáda in gutiay ngã socolate, bisan cún diri angãay tungãud san cagutiay ug cauaray polos, cundi cay acon ipinangãangãabay sin pangãaro sin calooy. Y por este portador remito un poco de chocolate, aunque no parezca bien por ser poco y de ningún valor, pero lo acompaño ó remito para pedir protección. Pangãabay quitá. Vamos en compañia.

ABAY ABAY. *s.* Durmiente del ala del tejado sobre el cual descansan los sobrequilos del edificio.—*v.* Poner ó colocar dicho durmiente.

ABAYAO. *v.* Llorar á gritos, dar alaridos.

ABAN. *adj.* Palay bien pilado y hecho menudos pedazos.

ABANG. *v.* Alquilar, fletar, arrendar alguna cosa.—*s.* Alquiler; flete.

ABASAÑGAY. *s.* Planta así llamada; su raiz y cogollo son comestibles.

ABAT. *v.* Sentir, esperimentar. Linusad siya, uaray mán aco abat. Bajó él, y no le sentí. Daco gud an cabido, ngã inabat niya. Grande fué la tristeza, que él esperimentó. Gotum, uhao, cabudlay uaray co gud abata. No he sentido ni hambre, ni sed, ni cansancio.

ABCAY. *v.* Revolver algo con la mano como ropa en baul, al mejas en cesto, etc.—Escarbar. Guinabcay ni Pedro an panapton. Ha revuelto Pedro la ropa. Guinabcay san manuc iton bobon san camote. Ha escarbado la gallina la tierra que estaba puesta sobre la raiz del camote. Ayao pagabcaya an panapton co. No revuelvas mi ropa.

ABÊ. *loc.* Pensar que... Abé mo ngã uaray aco dinhi. Pensabas tu que no estaba yo aquí.

ABI ABI. *v.* Agasajar, convidar; cortejar, regalar. An Guinoo naabi abi sa aton basi higugmaon ta siya. El Señor nos convida para que le amemos.

ABIAN. *s.* Amigo. Bulan sa Enero an iquinamatay

san acon abian. En el mes de Enero murió mi amigo.

ABID. *v.* Derramar, derramarse liquido de vasija. Correr agua ú otra cosa por parte que está en declive. Nagaabid mán iton imo dara ngã turig. También se derráma ese agua que tu llevas. Tala lá ngã nagaabid inin borabud, cay mahurao. Apenas corre el agua de esta fuente; por que es tiempo seco. Duha ngã burabud sin mga loha nangãngãsa iya mga mata. Dos fuentes de lágrimas brotan de sus ojos.

ABIOG. *v.* Bambolear, mecer, columpiar, mover el incensario á un lado y otro.

ABIS. *v.* Cortar, disminuir cosa larga cortándola; disminuirse, desgastarse. Diri co ná ipahuhuram inin acon bairan, cay naabis caopay. Ya no daré prestada esta mi piedra de amolar, por que se ha desgastado mucho. Nasisina siya, cay guinabisan an iya anac. Se incomoda él, por que han cortado el pelo á su hija. Aabisan co icao. Te voy á cortar el pelo.

ABLAY. *v.* Colgar ropa ú otra cosa. Uaray aco iguincacaablay sinin acon layag. No tengo quien me ayude á colgar esta mi vela. Cangina san caholug co, nahaablay aco san icaduha ngã balitang. Endenantes cuando me caí, quedé colgado del segundo escalón.

ABLONG. *v.* Tirar, arrojar piedras ú otra cosa. Ayao aco paglinabati, cay aablongon co icao. No me andes tentando, por que te tiraré piedras ú otra cosa. Cangina may co inablong ngã ayam, ibus mamatay. Endenantes tiré (acerté) á un perro, por poco muere.

ABÓ. *s.* Ceniza.—Fogón.—*v.* Hacer ceniza.—Aderezar, curar, ablandar alguna cosa poniéndola en legía de cal.

¡ABÚ! *admir.* ¡Ay! ¡Abú pagcamabangis! ¡Ay que cruel! ¡Abú pagcamasabut san sinin bata! ¡Qué sabio es este niño!

ABOABOHAN. *adj.* Cosa cenicienta.

ABUAG. *v.* Derramar, sembrar palay esparciéndolo, tirar dinero.—Tirar uno el primero; tirar de repente los caracoles para que se dividan por el suelo.

¡ABÚ DAO! *adm.—interj.* con que se expresan muchos y muy diversos movimientos del ánimo y más ordinariamente aflicción ó dolor. ¡Abú dao caiha ná san sinugo co ngã bata! ¡Ay como tarda el niño que yo he mandado! ¡Abú dao pagcamaingat! ¡Ay como resplandece!

ABOBO. *s.* Enredadera así llamada, su fruta, que se parece á unas calabacillas, es comestible.

ABUBUNAO. *s.* Árbol así llamado.

ABUCAY. *s.* Catatua, ave que tiene un copete vistoso y bonito en la parte superior de la cabeza, y que encresta cuando se irrita; es de color blanco y se come. Inigoan ni Pedro an abucay, ngan uaray mán caholog, cay nabibitay san sanga ngã tinotongtongan niya. Acertó Pedro á la catatua, y no cayó, porque quedó colgando de la rama en que estaba posada.

ABUD. *v.* Sembrar el palay haciendo hoyo en la tierra poniendo en cada hoyo unos cuantos granos. Buligui cami pag abud. Ayudanos á sembrar palay. Diri aco macadto, cay harayo an guinaaburan niyo. No voy, porque está lejos el sitio donde vosotros sembrais palay.

ABOG. *v.* Bambolear, mecer, columpiar.

ABUGHO. *s.* Celos.—*v.* Tener celos.—*s.* Recelo, sospecha.—*v.* Recelar, sospechar. An pag abugho da-

nay icapahanumdum sa asaua san uaray niya ngã daan hinunumdumi. Los celos son algunas veces la causa de que el marido ó muger piense en lo que no se acordaba.

ABOHAN. *s.* Fogón.—Pescado ancho y de color ceniciento. Isda ngã halapad ug sugad sin abo an color niya.

ABOHON. *adj.* Cosa de color ceniciento. An manuc co ngã abohon nagdaug sa bulang. Mi gallo ceniciento ganó en la gallera.

ABUYON. *v.* Convenir, acceder, conformarse. Nagcacaabuyon cami sin buot. Somos de un mismo parecer.

ABULONG *s.* Pimpollo, niño ó niña, criatura ó planta nuevas ó tiernas aun.

ABONG. *v.* Ponerse delante. Ayao camo paabong san luthang. No os pongais delante del cañón.—Rodear, atajar, cercar.

ABUT. *v.* Llegar.—Comprender.—Alcanzar.—Coger infraganti. Diri aco maabut, cay hataas caopay. No llego, porque está muy alto. Nacada siya sa balay san pagabut co. Estaba él en casa cuando yo llegué. Diri sadting abuton san aton habobo ngã hunahuna. No puede comprenderse por nuestro corto entendimiento. Didto co siya hiabuti sa daan. Le alcancé allí en el camino. Paabuton mo cami sin calooy. Alcánzanos misericordia. Hinabutan co sira sa lugar. Los cogí infraganti. Inabut ná sira Pedro. Ya han llegado Pedro y sus compañeros. Daco an acon caholop san mga tiarabut sa orche. Grande es mi recelo por las cosas que han de llegar al fin. Damo an mga magsaquit nga diri hinaabutan san tambalan. Muchos son los enfermos á quienes no alcanza con vida el curandero. Labi pá cún maabut an maraut ngã tiempo. Mucho más cuando llega el mal tiempo. Nagáabut sin catloan ca pisos. Llega á treinta pesos. Nagcacaabut ná an mga mananagat. Ya llegan los pescadores. Uaray aco pacaabut. No alcancé. Iguinpapaabut niyan an sacayán. Se espera hoy la embarcación. Pagmalaabut quitá. Procurémos llegar.

ABUT. *s.* El puerco de monte cuando es presa ya de los perros, ó cuando le han cercado, y aún cuando le van persiguiendo.

ABQUIL. *v.* Abrirse embarcación ó quitarse alguna tabla.

ABSUB. *adv.* De continuo, ordinariamente.—*v.* Hacer ó decir así alguna cosa.

AC

AC. (C. y B.) Artículo del pronombre *Yo*. Segun las partículas que le precedan, puede ser también artículo de *genit. dat.* y *ablat.* Di ac. Yo no quiero. San ac, paglusad, nacada pá siya. Cuando yo bajé, estaba aún él. Nahigda siya sa ac balay. Se acostó en mi casa. Ini ngã araman ihinatag sa ac san Padre. Esta cartilla me la dió el Padre. Di ac macarauat siton. Yo no recibo eso.

AC-AC. *v.* Quitar las pencas al abacá, plátanos, etc. Magaac-ac aco sin abaca. Voy á quitar las pencas al abacá. Ac-aqui inin abaca, cay daco caopay an lauas. Quita las pencas á este abacá, porque ya es de mucho cuerpo.

ACAB. *v.* Socavar.

ACAL ACAL. *s.* Ruido que hace el agua cuando se echa en ella fuego ó hierro caliente.—*v.* Hacer el agua dicho ruido, hervir.

ACBA. *v.* Llevar algo á cuestas.

ACLAO. *v.* Rodear ó circunvalar una cosa vigilándola.

ACLOB. *v.* Hacer presa algun animal.

ACÓ. *nominat.* del *pronomb.* Yo. Acó si Pedro. Yo soy Pedro. Tisacay acó. Voy á embarcarme.

ACO. *v.* Sufrir.—Apropiarse alguna cosa. An gotum ug cauhao acoha niyan. Sufre ahora la hambre y la sed. Guinaco co an iuo bajo. Me he apropiado tu camisa. Pagacohun niyo an maopáy nga batasan. Haced vuestra la buena costumbre.—Fiar ó responder por otro. Pinangaco acó niya. Salió él mi fiador.

ACOB. *v.* Tapar, cubrir, cerrar cajon, etc.—*s.* Tapadera, cubierta de lo mismo.—Mitad correlativa de alguna cosa.—*v.* Juntar ó unir otra vez lo dividido por la mitad como coco, caña, etc. Ac-ba ná gad an caban. Cierra ya el arca ¿Hain an usa ca acob sinin cauayan? ¿Dónde está la otra mitad de esta caña?

ACOP. *v.* Juntar, unir como las manos, dos platillos, etc.

ACUS. *v.* Abarcar, comprender, abrazar, ó alcanzar alguna cosa. Diri ná acó nacacaacus sin sugad cadamo nga mga togon. Ya no puedo atender á tantos encargos. Diri ná acó nacacaacus sin pageaon. Ya no tengo fuerzas para comer.

ACPÓ. *v.* Juntar, unir las manos como el que ruega ó suplica.

AD

ADÁ. *adv.* de *l.* Ahí. Adá gad. Ahí está. Aáda sa bonos. Ahí está en el cajon. Aáda si Pedro, acon tinogotan sin canan duha lá ca bulan. Ahí va Pedro, le he concedido sólo dos meses.

ÁDA. *loc.* Ambut áda cún ansia ito. No sé si es eso.

ADAB. *adj.* Planta lozana, frondosa.—*v.* Crecer bien las plantas.

ADAS. *adj.* Cosa acre, amarga, agria; cosa fuerte y de mal sabor como el tabaco que abrasa la lengua al fumarlo. Diri ca pumalit san canda Pedro tabaco, cay maadas sa dila. No compres el tabaco de Pedro, porque abrasa la lengua.—*s.* Cualidad fuerte y de mal sabor de alguna cosa.—Intos nga maadas. Jugo de la caña dulce de sabor acre.

ADGAO. *s.* Sauco. Cuhaa an dahon san adgao. Coge la hoja del sauco. Sus hojas verdes puestas en la frente mitigan el dolor de cabeza; y mezcladas con las del árbol hagonoy y las de la planta balsamina y su fruta madura, y fritas en aceite fresca de coco producen un licor que, mezclado con cera virgen y brea de pili en cantidad suficiente, sirve de ungüento para curar heridas, granos y tumores.

ADGAUON. *s.* Pescado de color amarillo y salpicado de negro. Isda nga sinamay sin madulao ngan tinolbocan sin itum.

ADÍ. *adv.* de *l.* Aquí. Adi an gonting. Aquí están las tijeras. Aadi ná si Juan. Ya está aquí Juan.

ADIN. *pron.* Este, esta. Adin tuig nga natapus. Este año que ha finado.

ADIONG. *s.* Embarcación grande.

ADLAY. *s.* Planta así llamada, su fruta se come.

ADLAO. *s.* Sol; día. Hataas ná an adlao. Ya está alto el sol. Adlao nga jueves an iguinican san despacho. Día de jueves salió el despacho. Inadlauan aco. Me ha dado el sol.

ADLIP. *s.* Rebanada de fruta, pescado, etc.—*v.* Cortar en rebanadas.

ADPANG. *s.* Instrumento de caña que usan para hacer la red y sus ojos iguales. Paghimoan ac, botoy, hin adpang cay mag hohocot ac sin pocot, basi quitá macapanagat buas sin isda. Hazme, querido, un adpang, por que voy á hacer una red, para que podamos pescar mañana.

ADRAGAO. *v.* Arrebatar, andar á la arrebatiña. Magsasabrag aco sin pili, pag adragao quitá cún hain an macosog sa aton. Voy á tirar pili, andémos á la arrebatiña á ver quien de nosotros es el más valiente.

ADTO. *adv.* de *l.* Allá. Adto siya sa pandogan. Está allá en el cepo. Aadto ná sira nag pauli. Ya se volvieron.

ADTO. *adv.* Endenantes. ¿Cano camatay? adto. ¿Cuando murió? endenantes.

AG

AGA. *s.* Mañana ó sea el tiempo y parte del dia que media desde que amanece hasta las doce de él.—*v.* Amanecer, hacerse de dia. Buas san aga. Mañana por la mañana. Quinadto aco cangina san aga. Fuí esta mañana. Tara quitá, cay aga ná. Ea vamos, que ya es de dia. Aga pá cami gumican. Salimos tempramo. Maopay nga aga. Buenos dias. Bitoon sa caagahan. Estrella del alba. Aga aga pá cano cacanhi. Vendreis temprano, al amanecer. Nagpacaaga cami sin panagat. Estuvimos pescando hasta la madrugada, hasta por la mañana. Cún diri camo macanhi buas san aga, diri camo sosoholan. Si no venis mañana por la mañana, no recibireis sueldo.

AGAG. *v.* Aclocarse, ponerse clueca la gallina.—Cuidar la gallina sus pollos.

AGÁC AC. *s.* Ruido, sonido que se siente.—*v.* Hacer, sentir dicho ruido. ¿Ano haton? tamsi gad nga nagáagác-ac. ¿Qué es eso? pájaro que canta ó hace ruido. May tauo sa caabac-han, cay namamati ac sin inagác-ac. Hay gente en el abacá, porque siento yo ruido.

AGAD. *v.* Servir uno á otro, cumplir lo que le manda.—Servir el yerno á su futuro suegro, ó servir á aquellos bajo cuya tutela está la que desea recibir por esposa. Napapangagad siya solud sin napolo ca bulan. Ha sido servido por espacio de diez meses.—Umagad. Yerno. Caumag-dan. Yernos.

AGAD. *interj.* Ojala.

AGAD. *conj.* Pero, empero. Mapintas si Pedro, agad si Juan buotan nga tauo. Pedro es cruel, pero Juan es prudente.

AGAD. *s.* Ligazón de embarcación, especie de travesaño.

AGAD AGAD. *s.* Travesaños que se ponen de un quilo á otro.

AG-AG. *v.* Cerner. Inag-ag co ná an binocboc. Ya he cernido lo molido, sea arroz molido ú otra cosa. Pag ag-aga iton. Cierne eso. Pag ag-agon niyo an apog. Cerned la cal.

AG-AGAN. *s.* Cedazo ó tela para cerner.

AGAHAD. *v.* Sonar la voz, como la del que quiere gargajear ó tiene carraspera, asma, etc.

AGAHUD. *v.* Sonar la garganta como cuando uno está enfermo.

AGAY. *v.* Derramarse cera derretida, agua, etc.—Destilar.—Correr ó derramarse algun liquido.—Desaguar un rio en otro ó en la mar. Opaya an pagdara, cay nagaagay an tubig. Llevalo bien, porque

se va derramando el agua. Nagaagay an damo nga humay. Se derrama el mucho palay.

AGAY-AY. *s.* Gorgojo, carcoma que roe la madera.—*v.* Carcomerla, tener gorgojo la madera. Guinagay-ayan an pagbo. Tiene carcoma el quito. Agay-ayon nga cahuy. Madero propenso á la carcoma.

AGAL. *adj.* Animal viejo como carabao, vaca, etc.

AGANAN. *s.* Cascajo ó sea piedras pequeñas, tierra menuda y seca. Paghinaya it im paglacat, cay natatalbo an aganan. Camina despacio, porque salta el cascajo.

AGAO. *v.* Arrebatar. Maopay cay nacaagao aco san iya sundang. Bueno que pude arrebatar su sundang. Inagauan aco san acon salapi. Me han arrebatado mi dinero. Pagagaui aco niyo sinin acon bibingca. Quitadme esta mi bibingca. Ayao paagao san tinapay. No te dejes quitar el pan. Napaagao ca ná lá. Te lo digas quitar.

AGAO AGAO. *v.* Arrebatarse, hacerse la contra.

AGAP *v.* Anticiparse, ir temprano á sus que haceres ó trabajo.—Anticipar, ser en breve, de repente ó antes de tiempo. Agap an pagcabuhi san tauo. Es breve la vida del hombre. Agap mahi-nug ini nga saguing. Madura antes de tiempo este plátano. Agapon mo pagbuhat sini. Haz presto esto. Agapon pagcadi. Ven presto. Maagap ca pagcamatay. Muérete en breve. Agapon mo ngadto, bangin di ca haabut. Ves presto allá, no sea que no llegues. Hinagapan siya pagcamatay. Murió de repente. Maagap pagcamatay an nga macasasala. Mueren pronto los pecadores. ¡Caagap mo sumolud sa singbahan! ¡Que temprano entras en la iglesia!

AGARON. *s.* Amo, ama. Si Pedro, cono, nangauat cagabí san acon agaron. Dicen que Pedro robó anoche á mi amo.

AGAS. *v.* Gotear, destilar.

AGBAY. *v.* Guiar, conducir. Pagagbaya cami san dalan nga matadong. Guianos por el camino recto.

AGBANG. *v.* Agujear el coco fruta para beberse ó derramar el agua.—*s.* Astilla pequeña; penazo pequeño que se quita al labrar la piedra. Agbangi iton lubi; guinagbangan co ná. Agujerea ese coco; ya le he agujereado.

AGBON. *s.* Ceniza, abono ó tierra para abonar las plantas.—*v.* Echar ceniza, cubrir las plantas, con tierra, poner tierra al rededor de las plantas. Pangagboni niyo iton tanum. Echad abono ó cubrid con tierra esas plantas. Pagagbonan co iton acon tanum basí lumurab Cubriré con tierra los troncos de mis plantas para que crezcan lozanas. Ug sa catapusan, usa nga paglonop sin calayo nga macacaagbon san ngatanan. Y por último, un diluvio de fuego que todo lo convertirá en ceniza.

AGCAY. *v.* Sacar tierra para hacer hoyo; sacar dinero de arca, arroz de cesto, etc.

AGDA. *v.* Exhortar, animar, aconsejar.

AGDUM. *v.* Cerrar bien alguna cosa.

AGHOP. *adj.* Manso, apacible, docil, bondadoso, cariñoso, clemente.

AGUI. *v.* Pasar.—Pasarse alguna cosa.—Hallar lo que se busca.—*s.* Rastro, señal. Uaray siya didi san pagagui co. No estaba él aqui cuando yo pasé. Nagagui an sacayán. Se pasa la embarcación. Diri aco nacacaagui san acon anac. No encuentro á mi hijo. Uaray aco pacaagui san acon carabao. No he encontrado á mi carabao. Damo an nga cacurian nga guinaguian co. He pasado por muchos trabajos. Agui ini sin tauo. Esta es huella de haber pasado hombre.

¡AGUIE! *interj.* ¡Ay! ¡Aguie masool caopay! ¡Ay duele mucho!

AGUIC-IC. *v.* Chillar como el raton. Nagaaguic-ic an yatot, cay guindacop san oding. Chilla el raton, porque ha sido cogido por el gato.

AGUID. *v.* Parecerse una cosa á otra.

AGUID AGUID. *v.* Parecerse una cosa á otra.

AGUILIS. *s.* Crustaceo con concha, es pequeño y comestible; se cria en los arrecifes.

AGUIMOD. *v.* Gruñir el puerco sin abrir la boca.

AGUIÑGAY. *s.* Carrizo así llamado.

AGUINOD. *v.* Seguir á otro de cerca, ir poco á poco detrás de él.

AGUIO. *s.* Pavesa, ceniza.—*v.* Hacerse pavesa ó ceniza.—*s.* Hollin.—*v.* Llenarse de hollin.

AGYO Ó AGUIO. *v.* Tener ó recibir cada uno lo que le corresponde en repartición. Dar á todos en la repartición. Agyo ná sira. Todos tienen ya su propina.

AQUIPOT. *s.* Mecha ó tizón hecho de brea para alumbrar.—*v.* Hacerle.

AGUISNOD. *v.* Ir uno un poco después de otro por no poderle seguir.—Ser uno un poco más alto ó grueso que otro.—Caminar ó andar despacio.—Ser propio ó peculiar.

AGUITUAY. *s.* Planta así llamana, se usa como verdura.

AGUITONG. *v.* Quemarse, hacerse carbón.

AGMA. *v.* Velar ó estar alerta.—Trabajar ó andar de noche.—*s.* Especie de camaron comestible.

AGNAY. *s.* Mote, apodo ó nombre postizo.—*v.* Abreviar el nombre como Tinoy, por Florentino, etc.

AGÓ. *v.* Sacar ó cojer el camote ú otra raiz antes de tiempo. Guinago an can Pedro gauay, cay culang sira sin humay. Cogen el gabe de Pedro antes de tiempo, porque no tienen arroz.

AGUASON. *s.* Culebra de color negro, colorado el espinazo y blanco el vientre; es muy venenosa. Tinocob aco sin aguason. Me ha picado la culebra aguason.

AGUBAY. *v.* Agarrarse dos ó más de las manos ó ponerlas sobre sus hombros y caminar así.—Ir ó estar recostado sobre uno.

AGUBAÑGA. *s.* Granzones ó cáscara gruesa del palay. Ayao itobong san cabactinan an agubanga. No eches de comer á los puercos los granzones.

AGUBOHOB. *v.* Retúmbar la voz en parte abovedada zumbar, retumbar alguna cosa.

AGUBOOB. *v.* Sonar ó hacer ruido alguna cosa. Nagaaguboob an acon tiyan. Suena mi vientre.

AGOC-OC. *v.* Sonar la voz del que quiere gargajear.

AGOCOM. *s.* Buche ó porción de líquido que cabe en la boca, bocanada. Usa ca agocom. Una bocanada.

AGUD. *prepos.* Para que. Busa lingía cami guihapon, agud macasangput cami san caopayan. Por lo tanto miramos siempre con ojos compasivos, para que podamos conseguir el bien.

AGÓHO. *s.* Árbol así llamado; su raiz es medicinal y mascada con el buyo la toman como medicina las mujeres de quienes se ha retirado la evacuación mensual para promover dicha evacuación.

AGOHOS. *v.* Desfogar, pasar la furia de viento, aguacero, enojo, etc.

AGOY. *v.* Avisar de daño ó mal que amenaza.—Seguir, imitar.

AGUYAC YAC. *s.* Huevo de ave con dos yemas.

AGUL. *v.* Hacer ó decir alguna cosa despacio como sucede al principiante.

AGUM. *v.* Gozar; probar; disfrutar; partícipar.—Añadir ó aumentar hierro ó acero á las herramientas. Sa langit sa pag hiagum sa Dios sin uaray catapusan. Al cielo á gozar de Dios eternamente. Aáda sin gutiay nga bugas nga amon pinahaaguman sa imo. Ahi va un poco de arroz para que participes de ello. Maraut ini nga sundang co, cay inagum. Malo es este mi sundang, porque está añadido.

AGUMAÁ. *s.* Pescado que llaman caballas.

AGOMUD. *v.* Gruñir ó resoplar el puerco cuando le persiguen ó van á coger.—Resoplar el que duerme.

AGONG. *s.* Campana bisaya, algo ancha y de poco fondo.—*v.* Evaporarse la gordura del cangrejo.

AGONG YON. *v.* Sonar la tinaja ú otra cosa dando con la mano de plano en su boca.

AGONOY. *s.* Planta asi llamada.

AGONG-ONG. *v.* Sonar la tinaja ú otra cosa dando con la mano de plano en su boca ó cuando se respira ó habla en el borde ó boca de la misma.

AGONTUG. *v.* Gemir ó como resoplar cuando uno levanta cosa pesada.—Jadear.

AGOOT. *s.* Pescado blanco y ancho. Isda nga busag ngan yapad.

AGOP. *v.* Defender, protejer, amparar.

AGOPIT. *v.* Enderezar lo torcido; poner sobre lo mismo cosa pesada para enderezarlo.—Hachón.—Árbol, sus ojas ásperas y secas sirven para pulimentar madera.

AGOP-OP. *s.* Moho; sarro de lata, etc.—*v.* Criar ó tener moho ó sarro alguna cosa.

AGORO. *v.* Crugir ó sonar el vientre ó tripas.

AGOROC. *v.* Sonar el vientre ó tripas.

AGUS. *v.* Correr el agua por cascadas ó bajos; salir ó correr sangre ó aguaza de herida, grano, etc. Caagusan.—*s.* Corriente de las aguas. Cascadas ó bajos por donde pasa el agua con bastante fuerza.

AGOSIP. *s.* Arbusto, su corteza sirve de buyo, y mezclada con cal sirve para teñir de colorado, su fruta se come.

AGOTAY. *s.* Fruta del abacá.

AGUTATO. *s.* Interprete, el que sabe, ó puede dar razón.

AGUTIOT. *v.* Rechinar, crugir.

AGPAD. *v.* Cortar la caña en pedazos pequeños. Agpari iton cauayan. Corta en pedazos esa caña.

AGSA. *v.* Hacer una cosa á medias poniendo uno el trabajo y otro la materia.

AGSAM. *v.* Dar, repartir. Agsami aco niyo siton iyo guinaagsam. Dadme de eso que estais repartiendo.

AGSUB. *adj.* De continuo.—*adv.* Frecuentemente.—*v.* Hacer ó decir asi alguna cosa.

AGTA. *adj.* Negro, atezado. Los que en sus comedias ó diversiones se tiznan de negro.

AGTANG *s.* Frente. Nasamad siya sa agtang. Se hirió (ó ha sido herido) en la frente.

AH

AHANG. *s.* Dicen que son perros que andan por los montes.

AHAS. *v.* Determinarse, decidirse, atreverse á hacer alguna cosa.

AHAT. *v.* Contar la fruta antes de estar en sazón. Ayao pagabata an mais, cay di pá lahing. No cortes el maiz, por que aun no está maduro.—*adj.* Cosa violenta, repentina. Ahat nga camatayon. Muerte repentina.

AHIT. *v.* Hozar el puerco.

AHUD. *v.* Sufrir, sentir dolor ú otra cosa.—Alentar animar; esforzar.

AHOG. *v.* Mezclar ó echar azúcar en harina, carne de coco, etc.; echar agua en harina, cal, etc.

AHOS. *v.* Desfogar, pasar la furia ó fuerza de viento aguacero, avenida, enojo, etc.—Exceder.—Exceso, demasia.

AY

¡AY! *interj.* ¡Ay! Guinoo Dios co. ¡Ay! Señor mio. ¡Ay! nga calag sa purgatorio. ¡Ay! almas del purgatorio.

AYA-AY. *s.* Mareas muertas ó bajas. Diri ca macacaabut niyan sa La-oang, cay aya-ay. No podrás llegar hoy á La-oang, porque es baja marea.

AYA-AYA. *v.* Adornar con flores ó cosa equivalente.—Bordar con varios adornos. Bisan ano nga pagbubaton nga bubutangan sin nga rayandayan nga maopay.

AYAD. *v.* Guardar alguna cosa. Inayad co ná an salapi. Ya he guardado el dinero.—Componer, arreglar. Poner á las embarcaciones menores nipa bien unida sobre sus bordes del altor de dos palmos poco más menos, para que admitan más carga. Pag ay-da an im sacayán, cay maraut ná. Compón tu embarcación, por que ya está mala.—Inayad, llaman en Catubig al Santo Sepúlcro.

AYAM. *s.* Perro, perra.—Caayaman. Perros. ¿Hain an acon ayam nga busag? ¿Donde está mi perro blanco?

AYAM AYAM. *s.* Planta asi llamada.

AYANG-ANG. *adj.* Cosa destapada; abierta. Tahobi an tadiao nga naayang-ang. Tapa la tinaja que está destapada.

AYAO. *adv. proib.* No. Ayao pagbuhat siton. No hagas eso. Ayao cabaraca, cay hanganganhi guihapon an imo anac. No tengas cuidado, por que ha de venir siempre tu hijo.

AYAO. *adj.* Justo, completo en peso, número y medida.—*v.* Completar. ¿Pipira an ayauan co? ¿Cuánto tengo que aumentar? Inayauan ná aco san pisos. Ya me ha dado el peso. San iguinaayao ná san siam ca bulan. Cuando ya estaban justos los nueve meses. Sa bulan sa Junio namatay an acon iroy, ngan sa daco nga calooy sa Dios naayauan san mga sacramento. En el mes de Junio murió mi madre, y por la gran misericordia de Dios recibió los sacramentos. Lilima ca bug-os nga tinapay ngan sin duduha nga isda ¿macacaayao bá sinin cadam-an? Cinco panes y dos peces ¿podrá ser justo para esta multitud—*s.* Complemento. Aádi ná an ayao. Aquí está ya el complemento.

AYAT. *v.* Provocar, incitar, desafiar.

AYDOY. *v.* Alarmar con alguna noticia.

AYOYO. *v.* Acariciar, halagar. Pag ayoyoa ito nga bata, nga nagtatangis. Acaricia ese niño, que llora Ayoyoon mo iton tuyao basi diri mag inisug. Halaga á ese loco para que no se enfurezca.

AYOM AYOM. *v.* Añadir un pedazo ó retazo.—Reunir muchos retazos.

AYON. *adj.* Cosa favorable.—*v.* Conformar, convenir. Ayon an hangin. El viento es favorable. Napaayon cami san solug. Nos dejamos llevar de la corriente favorable. Naayon an solug. Es á favor la corriente.

AYOP. *v.* Acudir, acogerse, refugiarse. Naayop

cami sa imo. Nos acogemos á tí. Nangangayop sira sa acon. Acuden á mí.

AYOS. *s.* Celos.—*v.* Tener celos.—Separarse por sospecha ó celos la muger del marido, ó viceversa, no querer cahabitar.

AYUS. *adj.* Huraño, de mala condición.

AI

AISAG. *v* Entablillar.

AL

ALABAT. *s.* Cerca de cañas ó palos.—*v.* Hacerla.

ALACAY. *v.* Acorralar ó cercar á alguno para cogerle.

ALACSIO. *s.* Vino.—*v.* Pagalacsio. Hacer vino. Mapintas an alacsio. Es fuerte el vino. Nagaalacsio sira. Estan haciendo vino.

ALACSIUAN. *s* Alambique.

ALAD. *s.* Cerca, cerco, estacada, corral de cañas ó palos. An siuo san manuc nahapon sa alad. El pollo de la gallina se ha posado en la cerca.—*v.* Pagalad. Cercar, poner cerco de cañas ú otra cosa. Nagaalad cami. Estamos poniendo cerco. Tanaman nga guinalad. Jardin cercado.

AL-AG. *s.* Hachón para alumbrar.

ALAGAD. *s.* Siervo, criado.—*v.* Servir, obedecer. Acó an imo alagad. Yo soy tu siervo. An Dios an aton pagaalag-don. Servirémos á Dios. Magaalagad aco sa imo. Te obedeceré. Alagad quitá san canan Dios pagburut-an. Acatemos la voluntad de Dios.

ALAGAD. *adv.* Más, pero. Conforme, segun. Alagad pinacanhi aco ni Pedro basi tagan imo aco sin salapi. Pero me ha mandado venir Pedro para que me des dinero. Alagad cún guisoc cunta iton cahuy. Más si fuera guisoc ese madero. Alagad san sugo. Conforme ó segun el mandato.

ALAGASI. *s.* Árbol asi llamado y su fruta. La raiz de dicho árbol masticada quita el sarro de la boca, y tragando la saliva, modera la carraspera y ablanda el pecho.

ALAGBATI. *s.* Enredadera asi llamada. Estos naturales usan el agua, en que se cauce la raiz de dicha enredadera, como medicina para recaidas de calenturas y de parto.

ALAGSAD. *v.* Representarse á uno alguna cosa. Inalagsad san iya hunahuna an mga sala ngatanan san ngatanan nga mga tauo. Representábanse á su imaginación los pecados de todos los hombres.

¡ALAHAY! *int.* ¡Ojalá!

ALAHAS. *v.* Pasar ó doblar puntas de tierra cuando se va andando ó navegando.—Pasarse la tinta en el papel, pasarse tinaja ú otra cosa.

ALAYHAN. *adj.* Afable, jovial, alegre, benigno cariñoso.

ALAYON. *v.* Ayudarse en las obras mutuamente.—Ir en busca de trabajo. Pag alayon quitá sin pagsaug siton baloto. Ayudémonos á arastrar ese baloto. Ayao anay aco pagsocota san acon buhis, cay tialayon pá aco sin buhat ó salapi. No me cobres antes mi tributo, por que voy á ir en busca de trabajo ó dinero.

AL-AL. *adj.* El árbol *hauili* ya viejo ó bastante crecido.

ALALAGSIN. *s.* Pájaro pequeño de color negro.

ALAMAG. *s.* Moho, manchas que se crian en la ropa. Guinalamag an tinapay. Tiene moho el pan.

ALAMAGAM. *v.* Preparar, prevenir.

ALAMAGON. *adj.* Ropa con manchas, pan con moho, etc.

ALAN. *v.* Emborracharse con tabaco, bonga ó con lo que no sea vino ó licor. Inalan aco sini nga bonga san pagmama co. Me emborraché con esta bonga al mascarla.

ALANG. *v.* Dejar de hacer alguna cosa por tener duda ú otra causa; temer en hacer alguna cosa.—Cortarse, turbarse ó faltar á uno animo á valor.—*loc.* Así es que, más, como si.

ALANG AGANG. *v.* Sostener lo que está para caer.

ALAÑGAAG. *s.* Arrebol, nube herida por los rayos del sol, claridad que se observa en aposento, etc.—*v.* Alumbrar ó estar claro en el sentido dicho.

ALAÑGAAN. *v.* Calentar el fuego.—*s.* El mismo calor que se siente. Daco nga calayo ini, maalangaan caopay. Grande fuego es este, calienta mucho.—Estar ocioso ó de mirón en alguna parte.

ALAÑGAN. *v.* Exagerar, exceder.—*adj.* Exagerado, excesivo, demasiado.

ALANG ALANG. *v.* No ser suficiente, bastante, no haber tiempo suficiente, ser alguna cosa corta.—Cortarse, turbarse ó faltar á uno animo ó valor.—Estar indeciso.

ALAÑGÓ-ANG. *v.* Mencarse líquido en vasija por ser poca la cantidad.

ALANBUT. (de abut.) *v.* Alcanzar, llegar.

ALANTAD. *s.* Recelo, solicitud, cuidado.—*v.* Recelar, sospechar.—Moverse, menearse.

ALAO. *v.* Espantar á los animales.

ALAUA-ÁO *v.* Distar aún bastante alguna cosa; no ser ocasión de concurrencia. Mamamatron aco sa Tubig; ayao ngadto cay alaua-áo pa. Voy al patrón, de Tubig; no vayas allá porque aún está distante no se celebra. Diri damo an napalit san carne, cay alauaáo an pagpatay, diri damo an tauo sa bongto. No compran muchos la carne, por que han hecho la matanza en día que no es concurrido, hay poca gente en el pueblo.—Deshora, fuera de tiempo. Ngadto quitá sa bublangan, diri aco cay alaua-áo. Vamos á la gallera, no quiero porque no es hora.

ALAUIHAO. *s.* Árbol asi llamado, su fruta se come y es agria.

ALAP. *v.* Nombrar ó convidar á uno para que baile. Uáray aco alapa sini nga sayao. No me han convidado ó sacado á bailar en este baile.

ALAP ALAP. *v.* Esperar, aguardar que venga ó llegue alguna cosa.

ALAPAAP. *v.* Verse muy poco lo distante.—No comprender lo oculto ó misterioso.

ALAP-AP. *s.* Manchas de color blanquecino en el cuerpo.—*v.* Tenerlas.

ALAP-APON. *adj.* Que tiene dichas manchas; fruta con manchas.

ALAPOYOT. *adj.* Cosa espesa.

ALAPRIS. *s.* Repasadera.—*v.* Trabajar con ella en la madera.

ALASAÁS. *adj.* Cosa agridulce, cosa aspera al paladar.

ALASID. *s.* Cerco de cañas ú otra cosa, entrelazadas.—*v.* Poner dicho cerco.

ALASIG. *v.* Embertir al sesgo.

ALASIUSIU. *s.* Oruga perjudicial á la raiz del gauay.

ALAT. *s.* Cesto ralo regularmente de bejuco.

ALAT ALAT. *s.* Cestillo.

ALATAN. *s.* Pez comestible de mar; es negro y ceniciento.

ALATIAT. *v.* Pasar ó hacerse camino por entre mucha gente.—Dar despacio alguna cosa; dar trabajo á uno por entrega y poco á poco.—Pasar ó entrar humo ú otra cosa en alguna parte.

ALHÓ. *s.* Pescado grande, blanco y redondo. Isda ngã daco, busag, halaba ngan malidong. Pescado rompecandado.

ALIAT. *adj.* Cimarrón

ALIBANGBANG. *s.* Mariposa grande.—Pescado de mar así llamado.

ALIBORONG. *v.* Amodorrarse.—*s.* Modorra.

ALICAB. *v.* Volver alguna cosa del otro lado.—Abrir; mover; revolver. Nagcaáalicab an mga linob-ngan. Abriéronse los sepulcros.

ALIC AGUIC. *v.* Gruñir el lechón.

ALIC-IC. *s.* Pescado pequeño así llamado.

ALICMOY. *v.* Regazar, levantar el vestido. Alicmoyi iton imo saya, bangin hilaguian. Regaza tu saya, no sea que se llene de barro.

ALICOPCOP. *s.* Lazo para coger pájaros.—*v.* Cazarlos con el mismo.

ALICORONG. *s.* Vahído de cabeza, desvanecimiento.—*v.* Padecerle. Maalicorong an acon ulo. Padezco vahídos de abeza.—Concha de tortuga. Ayao ipilac an alicorong san paúican. No tires la concha de la tortuga.

ALID AGUID. *v.* Rapresentar, figurar, semejar.—*s.* Representación, figura, semejanza.

ALID AGUIRAN. *s.* Representación, figura, semejanza.

ALIDAY. *v.* Murmurar, criticar en voz baja del que está presente.

ALIDONG DONG. *s.* Insecto volador así llamado.

ALIGUI. *s.* Gordura de cangrejo.

ALIG-IG. *v.* Hacer una cosa despacio, comprar poco á poco, correr el agua despacio.

ALIGMATA. *v.* Velar, estar de vela.—No tener sueño.

ALIGUAT. *s.* Gauay así llamado.—*v.* Empujar con palanca á madero ú otra cosa.

ALIGOT GOT. *v.* Enfadarse, airarse.—*s.* Enfado, ira, enójo.

ALILA. *v.* Asistir, cuidar de los enfermos.

ALILITAN. *v.* Crecer despacio por enfermedad ó por otra causa.

ALIM. *adj.* Cosa en mal estado con moho ó medio podrida.—*v.* Poner bien las hojas en el cesto para que no se derrame el palay ú otra cosa.

ALIMA. *v.* Asistir, guardar, servir á alguno.

ALIMANGO. *s.* Cangrejo.

ALIMAT, MAT. *v.* Vigilar, estar alerta.—Volver en sí de abstracción, desmayo, etc.—Volver sobre sí uno, hacer reflexión, reflexionar sobre las operaciones propias para el recenocimiento y enmienda.

ALIMASAG. *s.* Cangrejo pequeño con pintas azules y blancas.

ALIMBUBUYOG. *s.* Abejón, moscardón, avispón.

ALIMBUCAD. *v.* Subir el agua ú otro líquido á borbollones; hervir; agitar. Nagaalimbucad an iya casingcasing sin casina. Hierve su corazón en ira.

ALIMBUCAY. *v.* Trabucar, confundir, revolver ropa ú otra cosa.—Subir y bajar las partículas de algún líquido.

ALIMIIM. *v.* Envolver en hojas ú otra cosa. Alimi imi an sud-an sin dahon. Envuelve la vianda en hojas.

ALIMUAG. *s.* Olor como de rosas.—*v.* Oler así.—*adj.* Cosa olorosa.

ALIMUNGAO. *v.* Asustase al despertar por ruido ú otra causa.—*s.* El mismo susto que uno recibe.

ALIMOOC. *v.* Reconcentrarse el humo en alguna parte. Sofocarse por el mucho humo.—Estar uno de mal genio ó padecer por el mucho pensar ó por otra causa.

ALIMOOT. *s.* Calor que se advierte cuando hay mucha gente reunida.—*v.* Sentir dicho calor ó sofocación.

ALIMOTAO. *s.* Niñas de los ojos.

ALIMUSAN, *s.* Pez así llamado, se come.

ALIMPATACAN. *s.* Testuz de tortuga y pescado.

ALIMPUNGAYAN. *s.* Copa, cima de árbol.

ALIMPOPORO. *s.* Coronilla de la cabeza. Natasac sin mga casamdan dican sa alimpoporo ngada san rapadapa. Traspasado de heridas desde la coronilla de la cabeza hasta las plantas de los piés.

ALIMPOPOROS. *s.* Remolino fuerte de viento.—*v.* Romolinar.

ALIN. *v.* Desechar. Ayao paginalin sini nga caran-ón. No deseches esta comida. Guinalin ini san capitán. Ha desechado esto el capitán. Remontarse, huir, fugarse.—*adj.* Cimarrón.

ALIN ALIN. *s.* Plumas de las aves debajo de las alas. An bolbol san manuc nga natoroc sa iroc.

ALINAO NAO. *v.* Volver en sí.

ALINDANGA. *v.* Acalorarse el tiempo, hacer calor, abochornar.—*s.* Bochorno.

ALINGAG NGAG. *v.* Aturdir el mucho ruido.

ALINGAO NGAO. *v.* Humear lo cocido ó lo que se está cociendo.—*s.* Mosquitos pequeños.

ALINGOD NGOD. *s.* La parte blanda del bonote del coco por donde nace la espata. An cahomocan san binonot-san lubi dida san tinutudcan niya san tangotay.

ALINGSARAN. *s.* Pié ó parte baja de monte.—La parte ó sitio donde principia ó descansa la escalera. An pono san buquid. An tuna nga tinutunban sa mga hagdan.

ALINSONUD. *v.* Seguir á otro. Alinsonora si Pedro, Sigue á Pedro.

ALINSOOB. *s.* Rescoldo ó ceniza caliente.

ALINTARACAN. *s.* La mitad de la cabeza hácia la frente la parte anterior de la misma. An catonga san oló dapit sa atubangan.

ALIPIAT. *v.* Incluir á otro en la culpa, causarle daño.

ALIPIOC. *s.* Fragancia; olor que se percibe.

ALIPOYOC. *adj.* Cosa redonda como rodaja.—*v.* Redondear.

ALIPORONG. *v.* Amodorrarse.—*s.* Modorra.

ALIPOROS. *s.* Remolino fuerte de viento ó corriente.—*v.* Remolinar.

ALIS. *v.* Echar á uno de alguna parte. Inalis cami ni Pedro dida sa iya balay. Nos echó Pedro de su casa.

ALISBO. *s.* Vaho ó tufo.—*v.* Exalar.

ALISCAY. *v.* Revolver con la mano lo que hay dentro de un saco ú otra cosa.

ALISNGAO. *s.* Vaho, vapor, tufo.—*v.* Exalar; salir el humo de alguna parte.

ALISNGAUAN. *s.* Respiradero ó sitio por donde una cosa respira ó tiene salida ó comunicación con el aire externo.—Caña hueca y agujereada ó cosa equivalente, que se pone en medio de un montón grande de palay, etc., para que respire.

ALISOOB. *s.* Calor que se siente cuando hay mucha gente ó está cerrado el aposento.—*v.* Sentirse, dicho calor. Camapaso cún sooc an mga tauo ó nasadhan an solud.

ALISOSO. *s.* Planta así llamada.—Especie de bolsa hecha de hojas y abierta por un lado para cocer arroz en ella.

ALITBO. *s.* Vaho, vapor, tufo.—*v.* Exalar, despedir vaho, etc. Nagaalitbo an tuna cay dican pá lá inuran. Despide vaho la tierra porque acaba de llover.

ALITUAD. *v.* Trastornar, revolver una cosa de abajo á arriba, trabucar, enredar pleito.

ALITOTO. *adj.* Excelente, famoso; que excede; que tiene fama ó reputación.

ALO. *s.* Vergüenza.—Avergonzar. Uaray alo. No tiene vergüenza. Naalo aco. Me avergüenzo. Guinpacaalohan aco siton ngā tauo sa atubangan san capitan. Me avergonzó ese hombre en presencia del capitan. Ayao pagpacaalo sa igcasitauo imo. No avergüences á tu prójimo.

ALOB-OB. *v.* Comer el puerco sacando á pedazos lo que come Guinaalob-ob san bactin iton ngā lubi. Está comiendo el puerco ese coco.—Meterse en el agua la proa de embarcación.—Coger con la caña inclinada el agua.

ALOBAYBAY. *s.* Pasamano de escalera ú otra parte. Nacada siya sa alobaybay san amon balay. Estaba él en el pasamano de la escalera de nuestra casa.—*v.* Servirse del pasamanos, agarrarse á él para bajar ó subir.—Arrimarse á pared á otra parte.—*s.* Especie de pasamano de cañas que ponen en la entrada de sus casas para defensa de los niños.

ALOBAOB *s.* Párpados de los ojos.—Empeine del pié.

ALUCAP. *s.* Parte interior del párpado del ojo.

ALUCAHA. *s.* Concha; cáscara de pili, nuez, almendra, etc.—Capullito del algodón.

ALOD-OD. *v.* Comer el puerco la carne del coco sancándola con los dientes.

ALUG. *v.* Ir por agua con caña ú otra cosa.

ALUGAN. *s.* Fuente ó sitio donde van por agua.

ALUGPIT. *s.* Trampa para coger ratones ú otros animales.—*v.* Cogerlos con la misma.—Quedar alguno preso ó debajo de cosa pesada.

ALOLA. *s.* Amarradura.—*v.* Amarrar.

ALUM. *s.* Sabor que se siente cuando en la verdura se mezcla carne ó pescado. Arbol de hojas anchas, sus hojas y corteza son medicinales. Cahuy ngā haglapad an dahon.—Bebida el agua fría en que se infundieron las raspaduras de su raiz, hace resolver la hinchazón enconada por el calor, y la de testículos. Sus hojas y corteza son medicina para dolor de cabeza, y para cualquier tumor, humedeciendolas con un poco de aceite, calentando las al rescoldo y aplicándolas á la parte dolorida.

ALUM. *v.* Manchar, ensuciar.

ALUMBANUG. *adj.* Fruta algo madura.—*v.* Principiar á madurar la fruta.

ALUMO-ÓM. *s.* Oscuridad como la de un aposento cerrado.—*v.* Oscurecer, estar oscuro.

ALUMO-OM. *s.* Sitio ó lugar donde se respira con dificultad.

ALON. *v.* Moverse, menearse el agua.

ALONGAOG. *s.* Marca pequeña ó muerta.—Charcos en los arrécifes después de haber bajado la marea.

ALUNTAGA. *s.* Descanso de la escalera.

ALOP. *s.* Mancha.—*v.* Manchar.—*s.* Negrura.—*v.* Ponerse encarnados los dientes con el buyo ó negros con el tabaco.

ALUPAY-PAY. *v.* Cubrir, tapar.—Poner ó llevar el pañuelo sobre el hombro.

ALUPAIP. *v.* Pasar por un lado en donde hay mucha gente.—Preparar y llevarse consigo arma para su defensa.

ALOPAPING. *s.* Papada ó prominencia en uno y otro lado del pescuezo del puerco y otros animales.

ALUPIGUIS. *v.* Poner mullido. Alupig-san mo iton carne sin dahon basi di ca pagtud-an san dugo. Pon mullido de hojas á esa carne para que no te gotée la sangre.

ALOPO-OP. *s.* Neblina.—*v.* Haber neblina.

ALOTAGA. *v.* Preparar, prevenir, tener preparada alguna cosa para lo venidero ó para alguno.

AM

AMÁ. *s.* Padre, es poco usado este término.

AMÁ-AMÁ. *s.* Padrastro, es poco usado.

AMABALANG. *s.* Yerba de mar así llamada.

AMACAN. *s.* Estera hecha de cortezas de cañas.

AMAGA. *s.* Fruta del árbol camagong, se come.

AMÁGA. *s.* Especie de árbol parecido al camagong.

AMAGONG. *s.* Árbol de hojas pequeñas y algo largas llamado también camagong. An dahon niya haglabalaba.

AMAHAN. *s.* Padre. An Dios ngā Amahan. Dios-Padre. An amahan sa calag. Padre espiritual. Patay ná an acon amahan. Ya murió mi padre.

AMAY. *s.* Padre. Buhi pá an acon amay. Vive aún mi padre. Na ayop aco san acon amay sa calag. Acudo á mi padre espiritual. Natoo aco sa Dios ngā Amay. Creo en Dios Padre. Uaray didi an acon pinacaamay. No está aquí mi padrastro. Linalaom namon guihapon ngā diri camí canta mahibulag san mga pagsacop sa amon ngā inamaynon: Confiamos siempre que no nos separarás, no nos olvidarás en tus oraciones paternales.

AMAYNON. *adj.* Paternal.

AM-AM. *v.* Comer á bocados.

AMAIT. *s.* Árbol de hojas algo largas y estrechas. An dahon niya haglabalaba ngān hagligot.

AMAMANGPANG. *s.* Pescado así llamado.

AMAÓN. *s.* Padrino.

AMAT. *v.* Soñar sin dar voces.

AMBAC. *v.* Saltar, saltar desde arriba abajo; brincar.

AMBAG. *v.* Imitar, hacer lo que otro hace.

AMBAHAN. *s.* Copla, verso ó cantar.—*v.* Hacer coplas ó cantares; cantarlos.

AMBIHAS. *v.* Discrepar, discordar en pareceres ú otra cosa.—Desigualar, dejar desigual alguna cosa.

AMEIN. *v.* Estar ó hallarse ocupado ó impedido por sus quehaceres. Uaray aco pacacasingba cay ambin aco. No puedo ir á misa por que estoy ocupada con mis pequeñuelos, etc. Diri aco nacacalusad sa balay cay ambin aco. No puedo bajar de casa por que me lo impiden mis niños, etc.

AMBUD. *v.* Dudar, estar en duda.

AMBONG. *v.* Sospechar. Quinauat an acon salapi, cundi may co guinaambongan ngā tauo. Han robado mi dinero, pero tengo sospechas en un hombre.—*adj.* Hermoso; magnífico, grande.

AMBUT. *loc.* Palabra favorita del indígena, cuando es preguntado y no sabe la verdad ó no quiere decirla. No sé. ¿Sin-o iton tauo? ambut. ¿Quién es ese hombre? no sé. No saber, ignorar. Nagaámbut cá. Dices que no sabes.

AMCON. *v.* Tomar, recibir, apropiarse alguna cosa.

AMDUC, ARAMDUC. *v.* Impresionar, causar impresión, respeto ó veneración.—Camacaarámduc. Magestad, grandeza, eficacia, persuasiva.

AMDONG. *v.* Reportarse, moderarse.—*adj.* Circunspecto, moderado.

AMGUI, AMGY. (suave la y). *v.* Salpicar, manchar.

AMGUID. *v.* Hablar metafóricamente, con parábolas, representar, asemejar.

AMGO. *v.* Estar incomodado ó con mál rostro y no responder cuando se pregunta.

AMHO. *v.* Bufar como el puerco.—Manifestar el enojo, etc.

AMIHAN. *s.* Norte, viento norte.—Invierno. Amihan an hangin. Es norte el viento. Dapit sa amihan. Hácia el norte. Magmamacuri quitá onina sa amihan. Lo pasarémos mal luego en el invierno.—Caamihanan. Norte ó la parte norte.

AMIMITAS. *s.* Hormigas grandes y coloradas, su picadura escuece.

AMION. *s.* Olor.—*v.* Oler.

AMLIG. *s.* Sabor acre ó malo.

AMO. *v.* Equivalente al verbo *ser*. Amo ito. Eso es. Si cami catiayon sa daco nga calooy sa Dios amo sa guinhapon. Yo y mi muger por la gran misericordia de Dios estamos como siempre.

AMÓ *s.* Mono, machin, chongo.

AMO Ó AMON. *genit.* del *pron.* Cami. Nosotros, nosotras, nuestro, nuestra. Napucan an amon balay. Se ha caido nuestra casa. Namatay siya didto sa amon bongto. Murió él allá en nuestro pueblo. Amon inin carabao. Este carabao es nuestro.

AMOC. *v.* Chocar ó dar las olas ó marejada.

AMOY. Equivalente al verbo *ser*. Amoy cunta pagbubuhaton niyo. Es lo que debeis de hacer.

AMUYO. *v.* Pedir, rogar, suplicar.—*s.* Petición, ruego, súplica. Nangangamuyo cami sa imo. Te suplicamos. Amo ini an ipinangangamuyo namon dimo. Esto es lo que te pedimos. Pangamuyo sa icaduha ca adlao. Petición para el día segundo.

AMUYON. *s.* Árbol así llamado, su fruta es medicinal.

AMOL. *adj.* Cosa desgastada y gruesa como filo de cuchillo, etc. Amol ná inin acon sundang. Ya está desgastado este mi sundang.

AMOMA. *v.* Saludar, obsequiar. Pagamomahon ta si Santa María. Saludemos á Santa María.

AMONG, AMONG AMONG. *v.* Perjudicar, causar ó hacer daño con cuentos, chismes, quejas ú otra cosa; incluir á otro. An ira mga pagsumbong diri macacaamong sa imo. Sus chismes no pueden perjudicarte. Ayao aco niyo amonga siton iyo capolonganan. No me incluyais en vuestras contiendas ó pleito.

AMOMÓNPON *s.* B. Casa que hacen los gusanos en las hojas de árboles ó plantas.

AMOMOONG. *s.* Avispa venenosa.

AMOMUQUID. *s.* Pájaro morado, se come.

AMUT *s.* Contribución voluntaria.—*v.* Contribuir. Uaray cami igaámut. No tenemos con que contribuir. Usa nga cuarta an inamut co. Con una cuarta he contribuido. Aramut camo. Contribuid vosotros. Aadi ná an amut. Aquí está el óbolo.

AMPIS. *v.* Cubrir las partes vergonzosas y la parte trasera con pañuelo ó cosa equivalente.—*s.* Falda ó delantera.

AMPO. *v.* Orar, rogar, suplicar.—Rendirse, entregarse, darse por vencido.—*s.* Oración, ruego, súplica. Nagaampo cami sa Dios. Rogamos á Dios. Iguinaampo ta icao sa Dios. Rogamos á Dios por tí. Pagampo sa icatolo ca adlao. Oración para el dia tercero. Ampo ná aco. Me doy por vencido. Inampo aco sa mga moros. Me rendí á los moros.

AMTOM. *v.* Sospechar, receiar. Nagaamtom aco siton tauo nga asay an quinuha. Sospecho que ese hombre es el que lo ha tomado ó cogido.

AN

AN. *art.* de *nom.* El, la, lo. An tauo nga matinumanon pagtatahuron san iba. El nombre justo será respetado por los otros. An pagcamatabum niya uaray dao magsama. La hermosura de ella no tiene igual. An maopay tutumanon co. Lo bueno cumpliré. An labi nga maopay. Lo mejor.—An paglusad co sa balay. Al bajar yo de casa. An pagdatong co. Al llegar yo. An pagsaca co. Al subir yo.

ANAC. *s.* Hijo, hija; cria.—*v.* Parir. Nagaram an acon anac. Está estudiando mi hijo. Patay ná an acon anac. Ya ha muerto mi hija. ¿Pipira an anac san canding? ¿Cuantas crías tiene la cabra? Naganac ná. Ya parió. Si Pedro nangánac can Juan. Pedro engendró á Juan. Si Jesucristo iguinanac ni Santa María Virgen. Jesucristo nació de Santa María Virgen. Pinacaanac co siya. Le he tomado por hijo.—¡Ojo! Si cuan an nacaanac sa acon. De fulano he tenido uno ó más hijos. San pagancan ni cuan can cuan diri pá sira quinasal. Cuando fulana concibió de fulano no estaban aún casados.

ANACAN. *adj.* Que tiene hijos.

ANAD. *adj.* Manso.—*v.* Amansar. Maanad ná an bugsoc. Ya está manso el venado. Sarapati nga maanad. Paloma mansa. Guinpapaanad co ini nga carabao. Estoy amansando este carabao.

ANAGÁSI. *s.* Árbol. Su raiz masticada quita el sarro de la boca, y tragando la saliva cura la carraspera y dureza del pecho. Su madera es buena para hacer guitarras.

ANÁHAG. *v.* Iluminar, ilustrar.

ANÁHAO. *s.* Palma brava muy redonda, cuya corteza es muy fuerte y cuyo corazón muy flojo. Sus hojas sirven para techar los edificios.

ÁNAY. *adv.* de *t.* Antes. Ayao ca ánay lusad. No bajes antes. Hulat ánay. Espera antes. Cacadtoon co ánay. Iré antes.

ÁNAY. *B. s.* Puerca pareadera. Piang an ánay. Está coja la puerca.

ANÁY. *s.* Hormiga muy perjudicial; las hay blancas y negras, las blancas, que con el tiempo vienen á ser coloradas, son las peores.

ANÁYON. *adj.* Que tiene anáy. Anáyon ito nga cahuy. Ese madero tiene anáy.

ANAM. *s.* Principio de...—*v.* Principiar á...

ANANAYOP. *s.* Árbol así llamado.

ANANO. *s.* Árbol así llamado.

ANAO *v.* Disiparse, desaparecer. Naanao ná an casisid-man. Disipóse ya la oscuridad.

ANAO ANAO. *v.* Llevar la mar ó corriente á las embarcaciones cuando no hay viento. Guinanao anao san solug an acon sacayán. Es llevada por la corriente mi embarcación.

ANAS. *v.* Llevarse el agua, tierra ó arena.

ANDAC. *v.* Jactarse con verdad ó con mentira, hacer de vanidoso.—Alabar, y bendecir; acariciar. Pag andacon ta an Virgen María. Alabemos á la Vírgen María. Pag andacon mo iton bata basi humonong sa pagtangis. Acaricia á ese niño para que cese de llorar.

ANDAY. *v.* Preparar, prevenir.—Dar; ofrecer.

ANDAM. *v.* Prevenir, preparar, disponer, arreglar. Andam ná aco. Ya estoy preparado. Nagaandam pá aco. Me estoy preparando. Iguinandam co ini sa imo. He preparado esto para tí. An mga pagandam nga quinahanglan. Las disposiciones que se requieren.

ANDARÁHAO. *s.* Luz sonrosada en el cielo á la puesta del sol; aurora boreal.—*v.* Estar sonrosado el cielo.

ANDIHAS. *v.* Procurar. Omandihas ca paoroorhe. Procura quedarte algo atrás.

ANDUC. *v.* Estremecer.

ANDUG. *v.* Abrumar.—*s.* Madero pesado en la trampa para coger caimanes ó puercos, sostenido y elevado de modo que, al pasar por debajo el animal, se desprenda y le oprima.—*v.* Poner dicho madero ó cosa equivalente. Andugan mo an atub basi mamatay dayon an babuy nga sumolud. Pon el madero en la trampa para que muera pronto el puerco que entre.

ANDOHOY. *v.* Suspirar ó acordarse con ternura de lo que se ama ó desea.

ANDOY. *v.* Suspirar ó acordarse con ternura de lo que se ama ó desea.

ANDULAN. *s.* Casitas en los panales ó depósito de la miel, después de haber salido las nuevas abejas.—Colador en figura de manga.

ANDULAO. *v.* No conocerse ó apenas conocerse los que antes se conocian.

ANDURUC. *v.* Suspirar ó acordarse con ternura de lo que se ama ó desea.

ANDOROY. *v.* Aturdirse, perturbarse.—Acordarse con ternura y afecto.—*s.* Ternura, afecto.

ANGAB. *v.* Convidar á otro el que es mandado para que le acompañe.

ANGAG. *s.* Pájaro de color blanco.

ANGAY. *adj.* Conforme, conveniente, que viene bien, que cuadra.—*v.* Convenir, ser conforme. Diri angay iton. No conviene eso. Siya lá an sayud cún ano an angay sa acon. El sólo sabe que es ló que me conviene. Diri naangay sa acon. No me conviene.

ANGAN, ANGAN ANGAN. *v.* Esperar, aguantar, dar tiempo, dar lugar.—Abstenerse en hacer pronto alguna cosa.—Aplazar ó dar plazo, prorogar, dar próroga. Angan anganan cami ánay nimo. Espéranos ó danos próroga. Naquiquiangan-angan aco ánay ngadto san bulan pá sa Octubre. Pido próroga hasta el mes de Octubre.

ANGAN ANGAN. *v.* Aguardar, esperar.

ANG-ANG. *v.* Pararse ó detenerse en alguna parte. Ayao ang-ang dida sa hagdan. No te detengas ahí en la escalera.

ANGAP.—ANGGAP. *v.* Esperar, aguardar.

ANGAT. *v.* Provocar.—Resistir, desobedecer.—Deseslabonar. Inangat aco canina sin mga tauo sin paquihiran. Me provocaron endenantes unos hombres para reñir.

ANGAT ANGAT. *v.* Entornar, volver la puerta ó la ventana hácia donde se cierra. Paangat angata an sadá. Entorna la puerta.

ANGBIT. *v.* Participar, comunicar. Palaran aco cún macaangbit aco san caopayan. Dichoso yo como pueda participar del bien. Uaray aco pacaangbit. No he podido participar. An pagcaangbitan san mga Santas. La comunión de los Santos.

ANGCAB. *v.* Separar la tierra que cubre la raiz del camote para sacar ó coger dicha raiz.

ANGCAL. *v.* Descomponerse ó salirse alguna cosa de su lugar. Naangcal ná an lamesa. Está ya descompuesta la mesa.

ANGCAT. *v.* Tomar ó pedir prestado. Naangcat aco sin usa ca bontoc nga carabao. Tomé prestado el valor de un peso de carne de carabao.

ANGCUB. *s.* Palma brava ó caña dividida y aplanada, que ponen sobre los caballetes de nipa de los edificios.—*v.* Poner lo dicho.

ANGCON, AMCON. *v.* Tomar ó apropiarse algo, recibir.

ANGCOP. *v.* Remendar, componer.—Remiendo.

ANGGA. *v.* Regalar.

ANGHIT. *adj.* Mal olor como de orines, sobaquina.—*v.* Oler á orines, á sobaquina, oler mal los murciélagos.

ANGIN. *v.* Dañar, perjudicar ó incluir á uno en una cosa que no ha hecho.

ANGO ANGO. *adj.* Viejo, chocho, decrépito.

ANGOY ANGOY. *v.* Llorar.

ANGOL. *s.* Pescado comestible de mar, es casi amarillo.—*adj.* Sordo, sorda.

ANGULANGUL. *adj.* Algo loco.—Algo sordo.

ANGOP. *v.* Juntar, reunir.

ANGOT. *adj.* Animal viejo.—*v.* Sufrir, tolerar.

ANGPOG. *v.* Amontonar palos ú otra cosa para quemarlos.

ANGPUT. *adj.* Olor malo, cosa que huele mal.

ANGSO. *adj.* Olor malo de orines ú otra cosa.—*v.* Oler mal lo dicho.

ANGTUD. *adj.* Cosa que huele mal como lo requemado. Maadgtud an imo linigang nga gauay. Huele á quemado el gauay que has asado.

ANI. *v.* Segar palay. Nagaani pá cami. Estamos aun segando. Tapus na cami pangani. Ya hemos concluido de segar.

ANIAG. *adj.* Cosa hermosa, linda, bonita.—*v.* Adornar, hermosear.

ANIB. *s.* Andana ó batería.—*v.* Poner colocar unas cosas debajo de otras formando línea.—Colocar unidas las tablas ó cañas del piso.—Añadir ó poner retazos á camisa ú otra cosa.—Prevenir ó vivir alerta.

ANIB ANIB. *v. vid.* anib.

ANIBONG. *s.* Palma silvestre así llamada.

ANIGA. C. *s.* Cavan para medir arroz ú otra cosa.

ANIHON. *adj.* Palay en sazón de segarse.

ANILAO. *s.* Árbol así llamado.

ANINAG. *v.* Asolear, poner al sol, tomar el sol. Nagpapaaninag aco. Estoy tomando el sol.

ANINGAL. *s.* Eco, sonido, ruido.—*v.* Sonar, resonar, retumbar, hacer ruido.

ANINIPOT. *s.* Luciérnaga.

ANINO. *v.* Mirarse al espejo, agua ú otra parte.—*s.* Imágen representada en el agua ó espejo.

ANIPAY. *s.* Enredadera cubierta de pelusa que causa comezón.

ANISLAG. Árbol así llamado, su madera es buena para casas.

ANIT. *s.* Cuero de animal.—*v.* Desollar.—Descortezar. Mabaho ná an anit san canding. Huele ya mal el pellejo de la cabra. Guinanitan co ná an carabao. Ya he desollado al carabao. Aniti an liso san cacao. Quita la cáscara ó el pellejo á las pepitas del cacao.

ANITO. *v.* Ofrecer sacrificios supersticiosos.—Idolo.

¿ANO? *adj. int.* ¿Que? ¿Qué cosa? ¿he? ¿Ano bá ito? ¿Que es eso? Se hace verbo del modo siguiente. Magaano mán quitá, an aton ná lamang an pagampo sa Dios. Que hemos de hacer, no nos queda otro remedio que rogar á Dios. ¿Oonanhon co dao in pacabalos cay uaray mán aco catigayonan? ¿Que

haré para poder corresponder careciendo yo de medios para ello? ¿Cundi aánhun co? ¿Pero que haré yo? ¿Nagaáno ca dida? ¿Qué haces ahí? ¿Naonano? ¿Napaonano? ¿Pinaonano? ¿Como, de que manera?—B. Cuanto importa ó vale. ¿Magano an usa? ¿Cuanto vale ó importa uno?

¿ANO ADTO? ¿Que es aquello?

¿ANO HATON? ¿Que es eso ó aquello

¿ANO YADTO? ¿Que es aquello?

¿ANO INI? ¿Que es esto?

¿ANO MÁN. Que más como no...?

¿ANO NGA? ¿Que quieres?

¿ANO NGANI? ¿Pues que; que es lo que quieres?

¿ANO ITO Ó ITON? ¿Que es eso?

¿ANO PÁ? ¿Que más?

ANOB. *v.* Cazar puercos de monte con perros.

ANUC. *v.* Cocer bien, secarse ó empaparse bien lo que se cuece.

ANUD. *v.* Llevar, arrastrar la corriente alguna cosa. Guinaanud an baloto. El baloto es llevado por la corriente. Paanud ca ná lá. Déjate llevar de la corriente.

ANOHOS. *v.* Ahumarse.

ANO MÁN. *loc.* Pues que; algo, alguna cosa. Cay ano mán an imo hunahuna? Pues que pensabas tu? Sira Pedro inabut didi sin uaray ano mán nga cacurian. Pedro y sus compañeros llegaron aqui sin novedad alguna.

ANONAY. *loc.* Ya hace mucho tiempo.—*v.* Obrar despacio, con calma, tino y tiento.—Andar despacio, sin ruido.

ANONANG. *s.* Árbol que en botanica se llama *Cordia sebestena.* Este árbol se eleva á la altura de trienta ó mas pies. Sus hojas que son alternas lanceoladas, anchas, aguzadas, enteras, algo ásperas y con poco bello en ambas páginas, estan regularmente llenas de gusanos, y por esto no ha faltado quien haya escrito en las islas ser *morera* dicho árbol. Las raspaduras finas de la corteza de las ramas sanan al momento las llagas de la boca, teniendolas dentro de ella; y el zumo del árbol aplicado á la parte afecta quita la erisipela. Tambien es bueno el cocimiento de la corteza bebido para apaciguar los ardores de la sangre y estómago. El único uso que he visto hacer á los indios del fruto, que despide un zumo muy pegajoso, es el emplearle en lugar de cola para pegar papel. Flora.—Su zumo cura los tumores irritados por el calor del sol, y cualquiera herida. Haciendo como un emplasto de la corteza, quita también el ardor del cutis, surtiendo el mismo efecto los baños de agua en que la tal corteza se haya cocido P. Felis.—Su fruta, lleva el mismo nombre, es comestible y muy sabrosa para el indio.

ANOG-OG. *v.* Retumbar.—*s.* Retumbido.

ANOLING. *s.* Árbol de madera blanda.

ANUNUGBA. *s.* Mariposa pequeña.

ANUNULSUL. *s.* Árbol cuya madera es algo amarilla y buena para tablazón.

ANOS. *v.* Agonizar, estar en la agonía.—Anos.—Canosan. *s.* Agonía, lucha postrema de las fuerzas vitales con las de la materia, caracterizada por la angustia y congoja del moribundo.

ANOÓS. *s.* Hollin.—Olor del humo.—*v.* Oler el humo.—*adj.* Cosa negra por el humo.

ANOÓSON. *adj.* Cosa de color del humo ó cenicienta.

ANSIA, ANSIYA. Equivalente al verbo ser. Ansia ito. Esto es.

ANSIAPA, ANSIYAPA. *adj.* Primero, primera, lo primero.

ANTAG. *v.* Apartar, desviar, hacerse allá.—Poner separadas las cosas.

ANTAO. *v.* Separarse, retirarse algun tanto.—Arrodear como cuando se va á coger alguna cosa.—Ponerse fuera de tiro.—Estar separadas ó retiradas ó algun tanto distantes algunas cosas de otras, etc.

ANTOG. *v.* Moverse, mecarse de un lado para otro.—*s.* Péndula de relój.

ANTOM. *v.* Sospechar, recelar.

ANTONG. *v.* Aciguatarse por comer pescado que tiene enfermedad.

ANTONG. *v.* Aturdir, perturbar, aterrar ó causar terror ó aturdimiento.

ANTOS. *v.* Sufrir, padecer.—*s.* Sufrimiento. Aantosun co an mga casaquitan. Sufriré los padecimientos. An mga casaquitan nga guinantos niya. Los dolores que padeció él. Diri ná aco macacaantos. Ya no puedo sufrir. Uaray aco pacaantos. No he podido sufrir.

AU

AUA. *s.* Envidia.—*v.* Envidiar. Ayao caaua. No tengas envidia.

AUA. *v.* Estimar, apreciar una cosa.

AUAC. *v.* Derramarse agua salirse arroz de costal, etc.

AUAY. *s.* Enemigo contrario.—*v.* Reñir, pelear. Nagaauay sira. Estan riñendo. Naquiquiauay sira sa acon. Quieren reñir conmigo. Ansia iton an caauay co. Ese es mi enemigo.—*R.* Reprender, advertir, amonestar, corregir.

AUAN. C. *v.* Escojer de un plato de comida lo mejor.—*B.* Dejar de hacer alguna cosa; faltar á la obligación.

AUANG. *s.* Hoyo, trampa para que caiga alguno.—*v.* Ha-auang. Caer en dicha trampa.

AUAO. *v.* Negar lo que se pide.

AUAON. *adj.* Que tiene envidia, envidioso.

AUAS. *v.* Derramar, derramarse líquido.—*s.* Derrame, salida. Polución.—Effundere semen.

AUAT. *v.* Cansarse en vano, trabajar sin provecho. Auat mo magtinan-ao, cay di manta icao tatagan sini. En vano estás mirando, porque no te daré de esto.—Participar, recibir.—*m. adv.* En vano, inutilmente.

AUIL. *s.* Amor, cariño. *v.* Estimar, tener cariño.

AUIT. *v.* Salomar, cantar cosas alegres.—*s.* Cántico. Nagaauit sira. Cantan cosas alegres.

AOUA. *s.* Pez comestible de mar.

AUOD. *s.* Rubor, vergüenza, cortedad.—*v.* Ruborizar, avergonzar. Naauod aco. Yo me ruborizo. Ayao pagauod. No te avergüences.

AOT *v.* Despreciar; trabajar sin provecho.

AP

APAD. *v.* Cortar las puntas ó conclusión de alguna cosa.

APAY. *s.* Hojas del gauay ya maduras.—*v.* Acardenalar, amoratar.—*adj.* Cosa amoratada, cárdena.

APAL. *v.* Podrirse el gauay ú otra raiz alimenticia, estar ya malo.

APAN. *s.* Cigarra. Panguba quitá sin apan nga igpapaon ta san cauil. Cojamos cigarras para ponerlas de cebo en el anzuelo.

APANAG. *s.* Árbol de hojas algo anchas y algo largas. An dahon niya harohalapad ngan harohalaba.

AP-AP. *v.* Beber ó comer lo salado y fuerte. Diri aco nacaap-ap sini nga caran-on cay maasin caopay. No puedo comer esta comida por que está muy salada.

APARI. *s.* Raiz comestible, que en Borongan llaman *baribaran;* su carne es blanca y de buen sabor.

APAS. *v.* Cansarse en esperar. Haber pasado ya el tiempo en que se esperaba alguna cosa.—Desgastar; disminuir.—Apas ná. Tiempo ó plazo ya pasado.

APDO. *s.* Hiel. Mapait an apdo. Amarga la hiel.

API. *v.* Acompañar; ayudar, ir á favor de alguno.—Hacer casa los insectos que llaman *barao.*—Juntarse, reunirse.

APIANG. *s.* Opio.—*v.* Fumar opio.

API API. *v.* Arrimarse ó ponerse junto á otro.

APIAT. *v.* Tirar, arrojar cosa pesada.—Tirar ó echar la red para pescar.

APID. *v.* Poner en hilera, poner iguales las cosas.

APID APID. *v.* Poner juntas é iguales las cosas como hojas de libro.

APIL, APIL APIL. *v.* Ayudar, acompañar á otro en el juego ó en otra cosa.

APIN. *v.* Proteger, defender, amparar.—*s.* Protector, defensor.

APING. *s.* Carrillo ó sea parte de la cara desde la mejilla hasta lo bajo de la quijada.

APIOG. *v.* Principiar á manifestarse la enfermedad.—*adj.* Enfermizo.

APIT. *v.* Desear, querer alguna cosa. Apit ná mán aco nga maminggao an bongto. Deseo también que el pueblo esté tranquilo.

APITON. *s.* Árbol grande y resinoso.

APLAN. *s.* Corazón de la mazorca de maiz después de desgranada.

APLING. *v.* Abofetear.

APLOD. *adj.* Cosa de color amoratado.—*v.* Tener dicho color. Naaplod an bayhon mo. Está amoratado tu rostro.

APO. *v.* Inundar, cubrir el agua la tierra, anegar. Naapo an bongto. Se anegó de agua el pueblo. Nangangapo an mga oma. Estan anegadas las sementeras.

APÓ. *s.* Nieto, nieta.

APUÁD. *v.* Desaparecer, volar, hacer saltar una cosa que se tiene en la mano, etc. Inapuád an acon bangcao, isaliuan ta an espada. Voló mi lanza, usémos en su lugar la espada.

APUD. *v.* Abrir, abrirse la postema.

APOG. *s.* Cal—*v.* Hacer cal. Uaray aco pacapalit sin apog. No he podido comprar cal. Nagaapog cami. Estamos haciendo cal. Uaray pacaapog an bato. No se ha hecho cal la piedra.

APOGON. *adj.* Cosa caliza ó la que se hace cal.

APOY. *s.* Abuelo, abuela.

APOYOT. *v.* Llevar á la criatura envuelta en una sábana ú otra cosa puesta delante del pecho y sobre el hombro á manera de banda.

APUL. *s.* Sangre cuajada que se arroja por la boca. Nagsisinuca aco sin apul. Vomito sangre.

APON, APON APON. *v.* Mudarse ó andar de una parte á otra, no tener morada fija.

APONG. *v.* Conseguir alguna cosa.—Llegar á alguna parte.—Alcanzar ó comprender.—Tener ó poseer alguna cosa.

APONGANGO. *s.* Panoja de maiz.

APORONG. *s.* Planta de color blanco.

APUT. *v.* Parar, posar en alguna parte.

APUT APUT. *v.* Hablar por hablar y sin ilación.

AQ

AQUIP. *v.* Recostarse.—Aterrar, causar terror.

AR

ARABA. *v.* Quejarse. dar alaridos.—Suplicar. Nagaaraba iton tauo. Se queja ese hombre. Nagiinaraba ca mán. También tu te quejas ó das alaridos. Nangangaraba cami sa imo. Te suplicamos.—*s.* Suplica, petición; alarido, queja.

ARABAY. *v.* (DE ABAY). Ir juntos ó en convoy dos ó más. Nagaarabay an tolo nga sacayán. Van en convoy las tres embarcaciones.

ARABANG. *adj.* Cosa fuerte y abrasadora.

ARABUYON. *v.* (DE ABUYON). Consentir, asentir, convenir, concordar, ser dos ó más de un mismo parecer. Nagcacaarabayon cami sin buot. Somos de un mismo parecer.

ARACA-AC. *s.* Crustáceo algo encarnado el lomo, y blanco el vientre. Himula an taludtud, busag an tiyan.

ARACAB. *v.* Solicitar, procurar, pretender una cosa.—*s.* Solicitud, cuidado.

ARAC-BANON. *adj.* Solicito, cuidadoso, diligente.

ARAGUIAN. *s.* (DE AGUI). Paso, camino.

ARAGSÁAS. *s.* Lluvia y viento fuerte á intérvalos.—*v.* Llover y haber viento en el modo dicho. Uran, hanggin nga abut abut.

ARAM. *v.* Saber, aprender, estudiar. Maaram ná aco, Ya lo sé. Nagaaram pá aco. Estoy estudiando. Pagaram ca. Aprende. Pinapagaram aco san Padre. Me manda estudiar el Padre.

ARAM ARAM. *v.* Sonsacar, halagar, atraer con palabras suaves. Adular,—*s.* Adulación.—Saber algo la lección ú otra cosa. Guinaramaraman co siya. Le halagué. Nagaaramaram ná aco san leccion. Ya sé algo la lección.

ARAMAY. *s.* Capa ó madera próxima á la corteza de los árboles, que regularmente se pudre ó agorgoja pronto; capa de la tierra ó sea la tierra de arriba. An aramay sa tuna. La primera capa de la tierra.

ARAMAYON. *adj.* Árbol ó madero con dicha capa ó parte de ella.

ARAMAN. *s.* Cartilla ó libro donde se aprende. Nauara an acon araman. Se ha perdido mi cartilla.

ARANDOC. *adj.* (DE ANDOC). Cosa que estremece, espantosa.

ARANGIAO. *v.* Despreciar, tener en poco.

ARANTIAO. *s.* Ruido ó sonido de platos ú otra cosa cuando se chocan.—*v.* Sonar ó hacer ruido con lo dicho.

ARAPAAP. *adj.* Cosa que pasa, transitoria; caduca, perecedera.

ARAPIAO. *v.* Llevar, tolerar, sufrir.

ARAS-AS. *v.* Tirar ó echar desde arriba alguna cosa.

ARASÁAS. *v.* Resplandecer, blanquear ó mostrar una cosa la blancura que en si tiene.—*adj.* Cosa blanca y resplandeciente.

ARAT. *v.* Escocer. Emponzoñar.—*s.* Sabor fuerte, acre, ingrato; zumo fuerte de la corteza de limon.—Ponzoña.

ARATAN. *s.* Especie de betel áspero al gusto.

ARBÓL. *v.* Resplandecer, relucir ó salir el brillo ó bondad de la cosa.—*s.* Brillo ó bondad de la cosa.
ARIBAN. *v.* Atusar. Recortar ó igualar el pelo con tijeras.
ARICAS. *v.* Esponjar, remover la tierra.—*adj.* Tierra esponjada ó removida.
ARIMONGOT. *v.* Enfadarse, fastidiarse, poner mala cara.—*s.* Enfado, disgusto, sentimiento, fastidio.
ARIMUOT. *v.* Sofocar, impedir la respiración.—Angustiarse, acongojarse, entristecerse, enojarse.—*s.* Angustia, tristeza, congoja, enojo.
ARIN. *loc.* Que cosa, que tal? Arín, bosog ca ná? Cosa, estás ya harto? Arin nasiring pá aco sa imo. Que tal, pues no te lo decía yo.
ARING. *v.* Antojarse.—Aring.—Caaringan. *s.* Antojo, afición.—Cosa que se desea ó se antoja.
ARINGASA. *v.* Alborotar, gritar, hacer ruido.—*s.* Ruido, gritería, alboroto.
ARINGAYAO. *v.* Enfadarse, irritarse, no darse cuenta uno de lo que hace, por estar incomodado, aturdido, etc.
ARINGIT. *v.* Incomodarse, enfadarse, poner mala cara. Naaringit siya. Se enfada.
ARÍU. *adj.* Cosa negra por el humo.—*v.* Ennegrecer.
ARIP-IP. *adj.* Cosa manchada de negro—*s.* Manchas negras.—*v.* Manchar de negro.
ARIS. *v.* Limpiar hierro, plata ú otro metal.
ARIT. *v.* Provocar, incitar.
ARO. *v.* Pedir suplicar. Aro sin alacsio sa capitan. Pide vino al capitán. Inaároan aco san buhis. Me pide el tributo. Ansia ini an pinangangaro co. Esto es lo que pido. Ipangaro mo cami sa Dios. Pide á Dios por nosotros.
AROALAYON. *v.* (DE ALAYON). Ayudarse mútuamente en sus obras.—Ir en busca de jornal ó trabajo.
ARUG. *v.* Componer la comida, cocerla.—Procurar, buscar, adquirir.—*adj.* Viejo, vieja, anciano, anciana.
¡AROY! *int.* ¡Ay! ¡Aroy! masool caopay. ¡Ay! como dulce.—*s.* Instrumento como de potro que usaban los gentiles para martirizar.
AROY. *adj.* Ruin, malo, sin provecho; duro, cruel.—*v.* Fingir.
ARUM. *s.* Nube.—*v.* Estar anublado el tiempo.—*s.* Lunar.
ARUMON. *adj.* Tiempo anublado.
ARONG. *v.* Acercarse, arrimarse, aproximarse.
ARONG ARONG. *v.* Dar ó hacer sombra alguna cosa.—*s.* Cerca de palos atravesados y apuntalados.—Hacerla así.
AROPOOP. *v.* Cerrarse el tiempo, anublarse.
AROROY. *s.* Arbusto así llamado; sus hojas masticadas y puestas sobre herida reciente estanca la sangre, y sirven para curar la herida.
AROT. *v.* Afeitar, cortar el pelo; esquilar.

AS

ASA. *v.* Hacer caso de lo que se dice ó de otra cosa. Ayao asa siton. No hagas caso de eso.
ASAGAN. *s.* Andas de cañas ó de otra cosa, para acarrear.
ASAY. Equivalente al verbo ser. Polong niya, maopay mán, ngan asay co dad-a ngadto sa ira. Dijo él, bueno está, y entonces fué cuando lo llevé allá á ellos. Mabuhi cami sa imo, ngan icao asay magocoy sa amon. Vivamos para ti, y tu seas el que mores en nosotros. Asay dao iton. Eso es.
ASAL. *v.* Asar, tostar lechones ú otra cosa. Macadi aco sin pagbacal sin pasi. Voy á comprar un lechón. Pagaas-lun co ini nga pasi. Voy á tostar este lechón. Aco in mabacal san iyo inasal. Yo voy á comprar, yo compro vuestro tostón. Guinasal ná an pasi. Ya está tostado el lechón. Nagaasal cami sin pasi. Estamos tostando un lechón.
ASAM. *v.* Dar á otro el que está comiendo alguna cosa. Asami aco sin usa nga hinug. Dame un plátano (de esos que estás comiendo).—Repartir, dividir ó dar por partes iguales. Pagasam quitá sinin bonga san cahuy basi uaray calipongan. Dividamos esta fruta del árbol para que no haya disensiones.
ASANG. *s.* Ceniza de los palos quemados para hacer la sal al uso bisaya. La misma ceniza, despues de destilada el agua que echan sobre ella, puesta dentro de un cesto ó cosa semejante.
ASAUA. *s.* Marido legítimo.—Muger ó esposa legítima.—Ajuntamiento de macho y hembra.—*v.* Casar.—Nota, en la composición de esta raiz hay que tener mucho cuidado. ¿Hain an imo asaua? ¿Donde está tu marido? An imo asaua ¿hain bá? Tu muger ¿donde está? ¿Buot ca magasaua can Pedro? Quieres casarte con Pedro? Pag asauon co sirá. Haré que se casen, los casaré. Si Pedro nangangasaua can Juana. Pedro se va á casar con Juana. Inasauan ná aco. Ya estoy casado (ya estoy casada). Naquiquipagasaua siya sa acon. Quiere casarse conmigo. May ada niya iguinaasaua nga babaye. Está enredado con una muger.—Nota. En las Visitas ó barrios distantes del pueblo se usa de dicho término para denominar al mancebo á manceba.
ASARA. *s.* Achara ó encurtido de frutas ó pimientos puestos ó aderezados con vinagre.—*v.* Encurtir dichas frutas ó pimientos.
AS-AS. *s.* Madera sin la primera capa.—*v.* Descubrir el agua lo cubierto con tierra ó arena.
ASDANG. *v.* Hacer frente, defenderse.
ASGAD. *adj.* Cosa muy salada.
ASIA, ANSIYA. Equivalente al verbo *ser*. Asia ini an acon ipinamomolong. Esto es lo que digo.
ASÍN. *s.* Sal.—*v.* Hacer sal.—Salar.—Estar salada alguna cosa. Aádi ná an asin. Aquí está ya la sal. Nagaasin cami. Estamos haciendo sal. Guinasinan co ná an isda. Ya he salado el pescado. Maasin an tubig. Está salada el agua.
ASIOTES. *s.* Árbol que en botánica se llama *Bixa orellana,* achote.
ASIUM. *s.* Especie de toronja.—*adj.* Cosa agria, áceda.
ASO. *s.* Humo.—*v.* Humear. Damo an aso. Hay mucho humo. Nagaáso pá. Aun humea.
ASUANG. *s.* Hechicero, brujo, fantasma.—*v.* Hechizar, hacer brujerías.
ASOC. *v.* Animarse, esforzarse; tener ganas de comer.
ASUD. *v.* Ayudar á otro, ayudarse mútuamente.
ASUG. *adj.* Hembra estéril, machorra.
ASOY. *v.* Esplicar, enterar, informar. Ansia ini an igaásoy co sa iyo. Esto es lo que os esplicaré. Pagasoy ca. Esplícate. Iguinasoy co ná sa iya. Ya se lo he dicho. Guinasoyan co ná sira. Ya se lo he esplicado. Igasoy ini sa capitan. Informa al capitán de esto. Uaray aco pacapagasoy san acon guintutuyo cay nahadlue aco. No manifesté mi objeto por que temía.

AT

A-TA. Palabra que usan para hacer temer á los niños cuando han cometido algún pecadillo.

ATA. *s.* Tinta del pez jibia y del pulpo.
ATAB. *v.* Acudir, ir temprano á sus quehaceres.
ATABAY. *s.* Pozo.—*v.* Hacerle. Halarum an atabay. Está hondo el pozo. Nagaatabay cami. Estamos haciendo pozo.—*s.* Corral.—*v.* Hacerle, poner estacada.
ATABAYE. *s.* Cangrejo hembra.
ATAG. *v.* Enredar, travescar.
ATAGA. *v.* Prevenir, preparar.
ATAY. *s.* Hígado.
ATAY ATAY. *s.* Carne en la parte cóncava de la planta del pie y mano.
ATAY ATAY SIN TUDLO. *s.* Yema del dedo.
ATALABONG. *v.* Ave, especie de garza blanca.
ATALABONGOY. *adj.* Cuellilargo.
ATAMAN. *v.* Cumplir con el oficio, cargo ú obligación, vigilar. Diri aco nacacaataman san acon catungdanan. No puedo cumplir mi obligación. Atamana caopay an mga hayop co. Cuida bien mis animales.
ATANG. *v.* Introducirse, meterse sin ser llamado, y así la palabra *mangangatang* es afrentosa.—Acechar, esperar, estar de emboscada, atisbar.
ATANG ATANG. *adj.* Acechador, atisbador.
ATAP. *v.* Hacer una cosa diariamente.
ATAS. *s.* Sarro de la boca ó de la lengua. Pag bul-nga aco sinin acon atas. Cúrame este mi sarro (de mi boca).—*v.* Consumir, disminuir.
ATBANG. *v.* Estar una casa ú otra cosa en frente de otra.
ATINGLIG. *s.* Suciedad de las uñas.
ATINGLUD. *adj.* Muela desportillada, agujereada.—*v.* Tener ó sentir dolor de muelas.
ATIP. *v.* Añadir ó aumentar por la orilla.—Ajustar ó componer.
ATIPAPALO. *s.* Insecto fosfórico de muchos pies; el cual si se introduce en los oidos causa gran dolor y aún la muerte.
ATIPOÑGA. *s.* Granos que salen en pies y piernas por andar en lugares aguanosos y húmedos.
ATIPOLO. *s.* Árbol corpulento y derecho así llamado. Sus hojas son anchas y abroqueladas. An dahon niya haglapad ngan guiring guiring.
ATITANG. *s.* Varas de madera ó caña que se usan en los olimónes y talabones.
ATMUG. *v.* Estrechar, afligir, oprimir dañando ó haciendo herida.
ATO. *genit.* de *pl.* del *pron.* Quitá. Nosotros, quinauatan quitá san ato mga carabao. Nos han robado nuestros carabaos.
ATO. *v.* Hacer frente, embestir. Aatohan co sira, Les haré frente. Diri aco maato. No hago frente Diri aco nacacaato. No puedo hacer frente. Uaray aco pacaato sa ira. No les he hecho frente. Inatohan cami nira. Nos embistieron.
ATO NGA AYAM. *adj.* Perro cazador y que embiste.
ATUB. *s.* Trampa para coger ó cazar animales.—*v.* Cogerlos ó cazarlos con la misma. Nacaatub sira Juan sin babuy. Han cogido Juan y sus compañeros puerco de monte.
ATUBANG. *adj.* Presente—*adv. m.* Enfrente, delante.—*v.* Presentar.—Mirar ó ponerse enfrente ó mirando hácia alguna parte. Naatubang aco sa ira. Me presenté á ellos. Pinaatubang cami. Nos mandaron presentar. Inatubang siya sa acon. Se presentó á mi. Atubang ngadto. Mira allá. Atubang an amon mga balay. Nuestras cosas están enfrente.
ATUBANGAN. *loc.* Á la presencia. Cún aadto ná quitá sa atubangan sa Dios. Cuando estémos ya en la presencia de Dios. Namolong siya sa atubangan co. Dijo él en mi presencia.—Miembro viril de los animales. Nahubag an iya atub-angan. Tiene hinchado su miembro.—Faldón de la camisa.
ATUD. Voz de cariño ó amistad. ¿Hain si Pedro? Uaray dinhi, atud. ¿Donde está Pedro? no está aqui, querido.
ATUL. *s.* Punta de hilo ú otra cosa que se rompe ó sea el otro pedazo. Hanapa an atul sini. Busca la punta ó sea el otro pedazo de esto.—*v.* Determinarse, atreverse. Diri aco na-atul sini. No me atrevo á esto.
ATULAY *s.* Granitos que salen al rededor de las heridas.
ATOLI. *s.* Engrudo.—*v.* Hacerle.—*s.* Cerilla del oído ó suciedad de las orejas.
ATULING. *v.* Oir, escuchar por casualidad.
ATULUB. *v.* Medicinar aplicando la medecina que se ha preparado en un hongot, poniendo este boca abajo sobre el vientre ó parte dolorida del paciente.
ATON. *gent.* de *pl.* del *pron.* Quitá, Nosotros. Aton ini. Esto es nuestro. Napucan an aton balay. Se cayó nuestra casa.
ATUP. *s.* Techo.—*v.* Techar. Nagaatup pá cami. Estamos aun techando. Nipa an atup. Es de nipa el techo. Aat-pan niyo an mga catud-an. Techad las goteras.
ATUP. *v.* Poner estacas atravesadas sobre las que estan rectas. Pagatupa iton imo pagosoc basi diri mag pacabuhi an bactin. Pon estacas atravesadas en las que pones rectas para que no se escape el puerco.
ATUPALI. *v.* Equivocarse, entender una cosa por otra.
ATPAD. *s.* Pala de palma brava, caña ó madera.

B

¡BÁ! *interj.* ¡AH! ¡BÁ di gad! No por cierto.
BÁ. Esta voz ó partícula se usa para preguntar. ¿Sin-o ca bá? ¿Quién eres tú? ¿Ano bá itó? ¿Que es eso.?
BAAT. *s.* Guarnición de enredadera, bejuco ú otra cosa, que en forma de aro ponen á las tinajas.—*v.* Poner lo dicho. Cuhaa ini nga baat. Quita este aro. Macuha aco sin hagnaya nga igbabaat san tadiao. Voy á por hagnaya para poner aro á la tinaja.
BÁBÁ. *s.* Boca.
BÁBA. Nombre de cariño con que llaman al Padre y á los ancianos en algunos pueblos.
BABA. *v.* Llevar á cuestas.
BÁBÁAN. *adj.* Hablador que habla mucho.
BÁBAY. Nombre de cariño con que llaman al Padre y á los ancianos en algunos pueblos.
BABAYE. *s.* Hembra.—Mujer.—Una clase de palauan así llamado.
BABAYENON. *adj.* Afeminado.
BABALÓNAN. *s.* Especie de bolsa que forman los monos en los carrillos.
BABLAYAN. *s.* Sitio donde se levanta edificio.
BABLONG. *v.* Tirar, arrojar piedras ú otra cosa.
BABUY. *s.* Puerco de monte.—Puerco casero. Nacadacop cami sin babuy. Hemos cazado un puerco de monte. Mapalit ca sin babuy? Compras puerco?
BABUYON. *s.* Sitio donde hay puercos de monte.—*adj.* Culebra venenosa y de color negro.
BABANIGON. *adj.* (de banig). Aquello de que se hacen los petates que llaman banig.

BABTOL. *v.* Regalar, dar propina á todos.
BACAC. *s.* Ave pequeña de pluma azul en el lomo y blanca en el pecho.
BACAD. *v.* Desatar lo amarrado.—Desdevanar.
BACACAD. *adj.* Barrigón, barrigudo. Puerca preñada y de grande barriga.—Cosa hinchada y llena, como vela de embarcación con el viento.
BACAG. *v.* Hincharse las quijadas.—*s.* La misma hinchazón.
BACAGAN. *s.* Pescado pequeño y comestible.
BACAGON. *adj.* El que padece la enfermedad que llaman *bacag*.
BÁCAY. *part.* Por cuanto. Bácay diri mahibimo. Por cuanto no es posible.—*adj.* Cualquier, cualquiera. Bácay sin-o nga tauo. Cualquier hombre.—*v.* Atajar al que huye.—Pescar echando *tubli*.
BACAYAO. *v.* Hacer las cosas á medias, abandonar los quehaceres é irse á otra parte.—Estar perplejo, no tener firme el pensamiento en lo que incumbe; distraerse.
BACAL. *v.* Comprar ó vender (según la composición). Macadi aco sin pagbacal sin pasi. Voy á comprar un lechón.
BACANG. *s.* Paso largo, zancada. *v.* Zanquear ó dar paso largo.
BACANG. *v.* Subir y bajar.
BÁCAO. *v.* Engañar, causar ilusión.—*adj.* Cosa ilusoria, fantástica, quimérica. Binabacao nga lauas. Cuerpo fantástico.
BACARAN. *s.* Especie de máquina que sirve para desdevanar.
BACAS. *v.* Dar uno á otro dinero ú otra cosa para que juegue, y si gana partir la ganancia; partir ó dividir; acompañar.—*s.* Negocio, obra de dos ó más.
BACAT. *s.* Cesto para poner ropa ú otra cosa.
BACBAC. *v.* Descortezar, quitar el pellejo al plátano ú otra fruta; quitar las pancas á las plantas; quitar las costras de heridas ó granos.—Abrir las hojas en donde llevan envuelta la vianda, desenvolver. Bacbaqui iton mais cay aton pangangaonon. Quita la capa que cubre al maiz para comernoslo. Bacbaqui iton nga alimango, basi maloto layon; diri aco mag babacbac, cay mapaso. Quita las hojas en que está envuelto ese cangrejo, para que se cueza pronto; no lo desenvuelvo, por que quema.
BACBAC. *v.* Golpear y extender con el martillo, ó otra cosa, la plancha de hierro, etc.
BAC-DAN. *adj.* (DE BACUD). Fuerte, fornido.
BACDAO. *v.* Levantarse, estar ó ponerse de pies. Bacdao ca. Levántate. Diri aco nacacabacdao. No puedo levantarme.
BACGONG. *s.* Cinturón ú otra cosa que se ponen á la cintura.—*v.* Poner lo dicho.—*s.* Pañuelo que se ponen amarrado debajo de la barba á la cabeza.—*v.* Poner lo dicho.
BACGOS. *s.* Ceñidor, cinturón.—Ceñir la cintura.—Cocer el cogollo del bagsang ya pilado ó molido, mezclando carne de coco.
BACGOT. *v.* Cortar las guias que preceden á la fruta del coco para que destile la tuba.
BACHAO. *s.* Árbol de hojas estrechas y algo largas que se cria en los manglares ó lugares de poco fondo en las playas de la mar, ó donde esta llega y se retira á proporción de las mareas. Con su corteza se templa la tuba, y su madera es muy buena para hacer caleros y usarla en hornos y cocinas. An dahon niya haglipot nga haglabalaba.
BACHO. *s.* Sollozo, suspiro.—*v.* Sollozar, suspirar. An nga pagbacho ni David. Los sollozos de David. ¿Ano nga nagbibinachoon ca mán? ¿Por que estas suspirando?
BACHUD. *s.* Cabezada que ciñe y sujeta la cabeza de una caballeria.
BACLAG. *s.* Petate ó estera hecha de bujuco partido y limpio.—*v.* Estender ó poner dicho petate ó estera.
BACLAY. *s.* Collar de Bejuco ó otra cosa.—Lista ó tira que tienen algunos cuadrúpedos de diferente color del pelo restante.—Banda.—*v.* Ponerse banda ó cosa equivalente.—Pasar ó doblar la punta de ensenada, monte ú otra cosa.
BACLAO. *s.* Sortija ó anillo de cortina ú otra cosa.—Collar, manilla ó aro de bejuco que ponen en el cuello á los animales.—*v.* Poner lo dicho.—*s.* Sortija de bejuco que ponen en las narices de los carabaos y otros animales.—*v.* Poner dicha sortija.
BACLID. *v.* Maniatar por la espalda. Binaclid sin maopay an macauat. El ladrón ha sido bien maniatado.
BACLO. *v.* Cortar las uñas, espalmar, despalmar ó separar la palma córnea de la carnosa en los animales. ¿Icacain mo iton tiguib? igbabaclo san colo san cabayo. ¿Donde llevas ese escopio? es para cortar las uñas al caballo.
BACLOAY. *s.* Crustáceo de concha blanca. An binaloc-an niya bosag.
BACLOP *v.* Cortar las uñas.
BACNAL. *adj.* Cosa dura.—*v.* Tener á otro en menos.—Temer; respetar.
BACNIT. *s* Zarza, cambronera.—*adj.* Cosa dura que no se amolda bien á lo que uno desea.
BACO. *adj.* Cosa tuerta ó torcida.—Salir ó sacar torcida alguna cosa. Nabaco inin pagtahi sinin acon sarual. Ha salido torcido este cosido de mis pantalones.—*s.* Especie de caldero hecho de la hoja de anajao para sacar agua de pozo, rio ú otra parte.—*v.* Sacar agua, achicar el agua en las embarcaciones menores con el mismo.
BACO BACO. *v.* Probar, hacer una cosa de la que no se tiene experiencia. Pagsulay sulay sa pagbuhat sa nga ibuhat nga diri niya hinbabaroan; pagsulay sulay sa pagbuhat sa bisan ano, bisan cún diri siya maaram.
BACUCANG. *s.* Gusano que come la raiz del gauay.—*v.* Roer ó comer el mismo dicha raiz. Guinbabacucang an aton cagauayan. Nuestro gauay es comido por el gusano bacucang.
BACOCO. *s.* Pescado comestible así llamado.
BACUD. *adj.* Fuerte, fornido. Mabacud nga lalaqui. Hombre fornido.
BACUL. *s.* Especie de bolsa ó fiambrera hecha de hojas de nipa ú otra cosa en donde ponen arroz y lo cuecen.—Costillo, cesto pequeño hecho de hojas. Pagcuha sin bacul nga pagsusud-lan sin isda. Coge un costillo para poner en el pescado.
BACOLUD. *s.* Arrecife, madrépora.—*v.* Andar por arrecife.—Cabacud-lan. Arrecifes.
BACUNAUA. *s.* Eclipse de sol ó luna.—*v.* Eclipsarse, oscurecerse total ó parcialmente un astro. Nag babacunaua an bulan. Está eclipsada la luna.
BACONG. *s.* Planta así llamada, su fruta no se come.
BACONG BACONG. *s.* Planta más pequeña que la que llaman bacong.
BACUS. *s.* Ceñidor.—*v.* Ceñir con él.
BACOT. *v.* Atar, amarrar.—Pensar que...
BACTAS. *v.* Andar, caminar, ir á pié.
BACTASAN. *s.* Camino, senda.

BACTIN. *s.* Puerco, cerdo, marrano. Ihauon co ini ngа bactin. Voy á matar este puerco.—Cabactiñan. Puercos.

BADAC. *s.* Figura, grandor de vasos, platos ó cosa equivalente. ¿Metionano an cabadac san baso ngа imo pinalit? ¿Qué figura tiene el vaso que has comprado?

BADAY. *s.* Salacó ancho hecho de hojas de anájao.—Caerse al pasar por cañas ó maderos que sirven de pasadizo ó puente y dañarse al caer.

BADAYBADAY. *s.* Salacó pequeño hecho de hojas de anájao.

BAD-AN. *adj.* Feliz, dichoso; bienaventurado.

BADAS. *s.* Varas que usan los de justicia.

BADBAD. *v.* Desatar.—Desdevanar.

BADBARAN. *s.* Especie de máquina que sirve para desdevanar.

BADHUYA. *s.* Especie de torta hecha de arroz molido y colado, y camote, plátano ú otra fruta, frito todo en aceite.

BADIANG. *s.* Planta de hojas anchas; su fruta es encarnada, y su zumo ó la savia de dicha planta causa comezón en cualquier parte del cuerpo donde toca.—Cabadianĝan. Sitio ó donde hay muchas plantas—badiang.

BADIDING. *s.* Palos ó piedras que ponen á uno y otro lado de las calzadas.—*v.* Poner lo dicho. *s.* Cerca.—*v.* Cercar. Igo ná ini ngа badiding. Ya son suficientes estos palos ó piedras.

BADIL. *v.* Tirar piedras ú otra cosa con cañón ó cosa semejante.—*s.* Pieza cualquiera para tirar como cañón, mosquete, verso, etc.—Tirabala. ¿Sin-o haton ngа nagbabadil? ¿Quién es aquel que está tirando?

BADIT *v.* Señalar, hacer señales en varias direcciones.

BADLIS. *s.* Señal, raya.—*v.* Rayar, señalar. Babadlisan co ini, Rayaré esto.

BADLIT. *v.* Señalar haciendo una pequeña incisión sobre el borde de la madera.—*s.* Señal en el modo dicho.

BADLONG. *v.* Reprender, corregir, castigar.—*s.* Castigo.—Aviso, corrección. Babadlonĝon quitá sa Dios. Dios nos castigará. Inabut ná an badlong. Llegó ya el castigo.

BADLUNG *s.* Pescado grande y sabroso así llamado.

BADÓ. *s.* Camisa.—*v.* Ponérsela. Naguisi an acon bado. Se ha roto mi camisa. Pagbado ca ná. Ponte ya la camisa.

BADUC BADUC. *s.* Ruido que se hace con los piés al andar, ó pisar.—*v.* Hacer dicho ruido.

BADUYA. *s.* Especie de torta hecha de arroz, camote, platano, etc; frito todo en aceite.

BADUL. *s.* Pescado estrecho y de color blanco; es comestible.

BADONG. *s.* Hinchazón en piés y piernas.—*v.* Padecerla.

BADONĜON, *adj.* Que padece hinchazón en piés y piernas.

BADUAN. *adj.* Incircunciso.—El último que nace cuando las hembras paren más de uno.

BADOON. *adj.* Aquello de que se hace camisa.

BAGA. *part.* Sirve de adorno en la oración.—Conto. Iton baga ulo niya. Eso como cabeza suya. Baga tauo mán. Es como ó se parece á un hombre. Cún baga maalagad ca sa acon. Si tu me obedeces. Cún baga diri mahihimo. Si no es posible.

BÁGA. *s.* Brasa, ascua.—Hacer brasa. Nagbabágа ná an puthao. Ya está hecho ascua el hierro.

BÁGÁ. *s.* Bofes, pulmones.

BAGÁ. *adj.* Cosa encarnada.—Ponerse encarnada.

BAGÁCAY. *s.* Caña así llamada, y es fina.

BAGÁHAN. *s.* Brasero.

BAGAY. *s.* Color.—*v.* Calorear, dar de colores.—Uniformar, cantar ó decir alguna cosa con uniformidad, ser uniforme una cosa á otra.—Templar instrumentos.—*s.* Uniformidad.—*v.* Probar.—Acudir para socorrer, etc.

BAGAY BAGAY. *s.* Junta reunión.—*v.* Tratar en ella de algún asunto.

BAGAY BAY. *s.* Flor del coco, maiz, etc.—*v.* Florecer.

BAGÁL *s.* Piedras que quedan sin quemar en los caleros.

BAGALON. *adj.* Cal ó calero con muchas piedras.

BAG-ANG. *s.* Muela. Masool inin acon bag-ang. Me duele esta muela.

BAGANG. *s.* Insecto aludo, perjudicial al coco y otras plantas.

BAGANĜAN. *s.* Pescado de varios colores y encarnado el paladar. Isda ngа buroc, cundi pula an ngаlngagon.

BAGANG BANG. *s.* Piedra caliza de la mar; especie de coral.

BAGAO. *v.* Hablar, conversar, decir.—*s.* Palabra, dicho, conversación.

BAGAONG *s.* Pescado salpicado de color rojizo. Isda ngа sinamay sin bulao.

BAGAS. *v.* Echarse á perder alguna cosa.

BAGAT. *v.* Salir al encuentro.—Salir al encuentro del que camina.—Salir á tal parte el que va caminando por montes, selvas, etc.—Encontrarse.

BAGCAT. *v.* Tomar lo que le corresponde en la repartición.

BAGCOS. *s.* Ceñidor, faja cinto cinturón.—Ponerse ó ceñirse lo dicho.

BAGCOT. *s.* Goma, resina.—Poner ó pegar con goma ó resina mango de cuchillo ú otra cosa, engomar.

BAGHAC. *s.* Pescado pequeño y negro. Isda ngа itum ngan guti.

BAGHOC. *v.* Agujerear, hacer hoyo.

BAGHOT. *v.* Animar, irritar, incitar, exhortar con fuerza.—Hacer con mucho empeño alguna cosa, atender á la misma del modo dicho.

BAGHUT. *v.* Angustiarse, padecer dolor.—*s.* Angustia, dolor de corazón.

BAGUID. *v.* Estregar, rozar, ludir una cosa con otra.—Rechinar los dientes.—Habaguid. Rozarse, herirse, desollarse. Nahabaguid aco san pono san lubi san acon pagsaca. Me rocé con el tronco del coco cuando subí á el.

BAGUINOD. *v.* Labrar, esculpir, grabar.

BAGUIO. *s.* Huracán, viento sumamente impetuoso, terrible y destructor, que corre regularmente toda la aguja naútica en veinticuatro horas ó en menos.—*v.* Huracán ó baguio. Binaguiohan cami sa lauod. Cogionos el huracán en alta mar. Binaguio ná licat sin daco. Ha habido otro huracán grande. Daco gud ngа baguio. Ha sido grande huracán.

BAGUIS *v.* Señalar, hacer rayas, rayar.

BAGNAO *s.* Agua en que han estado en infusión raices medicinales.—*v.* Poner las mismas en infusión. Pagbagnao sinin gamut. Ponen infusión estas raices.

BAGNAS. *v.* Limpiar, alisar, frotar.—Resbalarse. Guinbabagnas co ini. Estoy limpiando esto. Nahabagnás acó. Me resbalé.

BAGNOS. *v.* Limpiar, lampacear.—Achuchar, aplastar.

BAG-O *adj.* Cosa nueva, reciente.—*v.* Hacer nueva alguna cosa.—Hacer poco que sucedió.—Renovar. Bag-o pá ini. Esto es nuevo. Bag-o pá lá ngа guinbuhat. Está recien echo. Bag-o pá lá ngа inabut.

Recien llegado. Bag-o pá-nga natauo an bata. Hace poco que nació el niño. Guinbag-o co an sacayán. He renovado ó hecho nueva la embarcación. Babag-ohon co ini. Haré nuevo esto.

BAGOL. *s.* Medio casco de coco sin el bonote.—Cáscara dura del coco y otras frutas.

BAGOL, BAGOL BAGOL. *s.* Juego de muchachos con medios cascos de coco.—*v.* Jugar ó divertirse del modo dicho.

BAGOL BAGOL. *s.* Cráneo, casco de la cabeza.

BAGULAN. *s.* Crustáceo así llamado.

BAG-ONG *s.* Raiz comestible así llamada.

BAGONGBONG. *s.* Yerba así llamada.

BAGONGBON. *s.* Tierra ó arena muy menuda ó fina.

BAGONGBONON. *adj.* Ave blanquecina, cenicienta y con matices medio encarnados.

BAGONGON, BAGONGNGON. *s.* Marisco comestible así llamado. Dao nageacaladcad nga bagongon. Se dice del que ríe mucho.

BAG-ONG SIRUM. *loc.* Al anochecer, al oscurecer, entre dos luces.—*v.* Oscurecer, anochecer.

BAGOT. *v.* Acostumbrar, adiestrar.

BAGOTBOT. *v.* Labrar mal alguna cosa.—*s.* Suciedad ó maleza de hojas caidas.

BAGSAC. *v.* Batir, dar una cosa contra otra con ímpetu y violencia.

BAGSAY. *adj.* Cosa preciosa, hermosa, bonita.

BAGSANG *s.* Palma silvestre así llamada; su cogollo se come; torta ó dulce hecho de dicho cogollo.

BAGTAC *v.* Partir, romper dando golpes.—*s.* Pececillo de mar, sin escamas.

BAGTIC. *v.* Cuajarse, coagularse, endurecerse, helarse cualquier líquido.—*adj.* Cosa cuajada, coagulada, helada.

BAGTING. *v.* Tocar campanas, llamar con la campana. Bagtingi an linganay. Toca la campana. Binabagtingan an mga músico. Están llamando con la campana á los músicos.

BAHÁ. *s.* Avenida.—*v.* Haber avenida. Daco gud an baha. Es grande la avenida. Diri camo macacasuba, cay nagbabahá. No podréis ir rio arriba, por que hay avenida.

BAHAG. *s.* Taparrabo conque cubren los indios las partes pudendas.—*v.* Ponerse taparrabo, llevar ó cubrirse con taparrabo. Nagbabahag siya. Lleva taparrabo.

BAHAG BAHAG. *s.* La parte blanda en los cangrejos y demás crustáceos cerca del orificio.

BAHAY. *s.* Árbol, cuya fruta es encarnada, y con ella hacen sartas los muchachos; dicha fruta no es comestible. Dicha fruta molida, mezclando un poco de agua, sirve para disolver ó reventar tumores é hinchazones, y el mismo efecto produce la corteza de dicho árbol.

BAHÁYAN. *s.* Cordel en que está ensartada la plomada en la atarraya.—Refuerzo que ponen en la orilla de las redes, velas de embarcación, etc.—Cordel de la red para tirar de él.

BAHAL. *adj.* Tuba fuerte, que ya tiene dos ó tres dias, próxima á hacerse vinagre. Bahal ná inin tuba. Ya está mala esta tuba.

BAHALA. *loc.* Encargado, componedor de litigios ú otra cosa, hacer las veces de uno, medianero.

BAHANDI. *s.* Alhaja, mueble, hacienda, joya, riqueza.

BAHANDIANON. *adj.* Rico, poderoso, bien acomodado.

BAHAO. *v.* Cicatrizarse herida. Nabahao ná an casam-dan. Ya está cicatrizada la herida.

BAHAO. *s.* Comida que se guarda desde por la mañana hasta por la tarde ó de un día para otro.

BAHAO. *s.* Pájaro que cuando canta parece que dice *ba hao,* es del grandor de un cuervo y no se come.

BAHAO BAHAO. *s.* Hormigas pequeñas así llamadas, las hay blancas y negras.—Ribete hueco hecho en el salaco por la parte de dentro y sirve para llevar tabaco, buyo ú otra cosa.

BAHBAHAN. *adj.* Hablador, que habla mucho.

BAHE. *s.* Parte exterior ó primera capa de la palma brava, dura y consistente.—Árbol, palma, caña, etc. curado y duro.

BAHÍAN. *adj.* Que tiene la primera capa dura y fuerte, como el anájao, anibong, etc.

BAHIBAHIAN. *adj.* (DE BAHE). Que tiene la primera capa algo dura y fuerte, como el burí, etc.

BAHIAN. *adj.* Palma, caña, árbol ú otra cosa, que tienen mucha consistencia.

BAHIN. *s.* Parte, porción.—Capítulo, párrafo.—*v.* Partir, dividir. Pagbahina ta ini. Dividamos esto.

BAHIN BAHIN. *v.* Partir, dividir, repartir. Guinbahinbahin nira sin tolo ca bahin, ug uaray mán aco nira pagbahini. Lo han dividido en tres partes, y á mi no me han dado.

BAHIT. *v.* Apartar, separar. Bahita iton cahuy. Separa ese madero.

BAHÓ. *v.* Oler, olfatear.—Oler mal.—*s.* Olor bueno ó malo.—Olfato. Mabahó ná ini nga carne. Ya huele mal esta carne.

BAHOG. *v.* Poner caldo en la morisqueta; mezclar varios manjares ó guisados en un solo plato.—*s.* Nueva ó noticia.—*s.* Dar nueva ó noticia de una cosa.

BAHOL. *adj.* Cosa gruesa como cordel, género, soga ó cosa semejante.—*v.* Hacerla gruesa.

BAHONG. *s.* Marisco negro y pequeño, es comestible.

BAHUS. *v.* Atar, ligar, amarrar.—Lo que sirve para atar, ligar ó amarrar.

BAHOT. *v.* Esforzarse.—*s.* Esfuerzo.

BAYÁ. *adv.* No sea que. Mahoholog cá bayá. No sea que te caigas, que vas á caer.

BAYA. *v.* Abandonar, dejar; separarse. Binayaan co siya. Le abandoné. Mabaya aco sa iyo. Os dejo, me separo de vosotros. Diri aco nacacabaya san masaquit. No puedo dejar al enfermo. Si Pedro nagticaranhi cunta, cundi uaray gud pacacabaya sa amon, Pedro había de venir, pero no nos puede abandonar. Ayao cami bayai. No nos abandones. Baya ná ini. Ya está esto desechado. Diri co icao binabayaan. No te abandono.

BAYABAY. *v.* Pregonar, tocar el tambor con dicho objeto.—*s.* Pregón.—*v.* Acompañar en la pesquería.—*s.* Compañero en la pesquería.

BAYABAS. *s.* Arbusto que se llama psidio aromático.—*v.* Coger del arbusto su fruta. Namamayabas sira. Están cogiendo la fruta de bayabas.

BAYAD. *v.* Pagar, satisfacer.—*s.* Paga, importe, satisfacción. ¿Pira an bayad sini? ¿Cuanto es el importe de esto? Magbabayad aco san acon utang. Pagaré mi deuda. ¿Ano an igbabayad mo? ¿Con que vas á pagar? Uaray co sadang ipacabayad. No tengo con qué pagar. Lana guihapon an igbabayad mo sa acon. Aceite me pagarás siempre. Diri sira magpapacabayad sa acon. No podrán pagarme. Pag babay-dan co icao sin humay. Te pagaré palay.—*v.* Componer agujero ó mella de embarcación ú otra cosa. Guinbay-dan co ná an gapac san acon baloto. Ya he compuesto la mella de mi baloto.

BAYAN BAYAN. *v.* Diferir, hacerse el remolón.

BAY-ANG. *s.* Árbol grande y corpulento de hojas algo anchas. An dahon niya haglapad lapad.
BAYAO. *s.* Cuñado. Mag bayáo cami. Somos cuñados.
BAYAO. *v.* Levantar, alzar, elevar.—Llevar alguna cosa entre dos ó más. An pagbayao san hostias. La elevación de la hostia. Uaray aco pacacabayao sini. No puedo levantar esto. Bayaui aco. Ayúdame á llevar esto.
BAYAUG. *s.* Pez comestible de mar, es ancho y tiene negro el lomo.
BAYARONG. *s.* Árbol de madera colorada y fuerte, sus hojas son estrechas y pequeñas. An dahon niya hagligot ngan gudti. En algunas partes dicen *barayong.*
BAYASONG. *s.* Arbusto, especie de limon, su fruta es grande y medicinal.
BAYAT. *v.* Incitar, provocar, desafiar.
BAYÉ *v.* Adulterrar.—Pecar con mujer.
BAYE. *s.* Saltamonte de patas largas, verde y delgada la caja del cuerpo.
BAYBAY. *s.* Playa, costa de mar.—*v.* Caminar por la playa.—*s.* Arena.—*v.* Coger arena.
BAYBAY, BARAYBAY. *v.* Enterar, leer alguna cosa para enterarse. Binaybay co ná an surat. Ya he leido la carta, me he enterado de ella. Guinbaraybay nira an surat. Se han enterado de la carta.
BAYBAYAN. *s.* Lugar ó sitio donde se pone la arena.
BAYBAYON. *s.* Playa.
BAID. *v.* Amolar, afilar.—Pasar cerca de uno aunque sea corriendo.
BAIGAD. *v.* Pasar rozando, raspando ó dando contra alguna cosa.—Pasar cerca de uno aunque sea corriendo.
BAYHANG. *s.* Árbol de hojas algo anchas. An dahon niya hag lapadlapad.
BAYHON. *s.* Cara, semblante, rostro, fisonomía.
BAIN. *adv.* No sea que. Ayao dida, bain ca mahoog. No te pongas ahí no sea que te caigas.
BAYO. *v.* Pilar arroz, machacar buyo ú otra cosa.—Palo que usan para pilar el arroz. Nagbabayo cami sin humáy. Estamos pilando palay.
BAYOBO. *v.* Terraplenar las plantas al rededor. Namayobo aco san acon tanum. He terraplenado mis plantas. Binayobo co an tanum mo. He terraplenado tus plantas.
BAYOCBOC. *s.* Cachorrito de ratón.
BAYOCTOT. *adj.* Cosa inclinada, encorbada.
BAYUD. *s.* Insecto de muchos piés así llamado.
BAYOG. *v.* Temblar estremecerse. Nababayog an tuna. Tiembla la tierra.
BAYUG. *s.* Árbol así llamado, de madera floja.
BAYUG. *s.* Insecto de muchos piés así llamado.
BAYÚG. *s.* Sitio y riachuelo, comprensión de La-oang.
BAYOG. *s.* Madero hueco que usan en los tribunales dando golpes en él, para llamar á la principalía y otros personages.
BAYÚGNON. *adj.* Natural, vecino del sitio de *bayúg.*
BAYOGON. *adj.* Ave con el plumage dorado y blanco.
BAYONGBONG. *v.* Cubrir, tapar con hojas ú otra cosa.—Techar ó tapar goteras.
BAIRAN. *s.* Piedra de amolar.
BAYSAY. *adj.* Cosa preciosa, hermosa, bonita.
BAISALAN. *s.* Timón.
BAIT. *adj.* Cosa muy afilada, cortante.
BALA. *s.* Cesto hecho de bejuco.—*v.* Llevar sobre el hombro ó á hombros alguna cosa.
BALABALA. *s.* Cestillo hecho de bejuco.
BALABA. *adj.* Cerco ralo de cañas ú otra cosa.—*n.* Hacerle.
BALABAG. *adj.* Cosa atravesada.—*v.* Atravesar ó poner una cosa de una parte á otra. Nababalabag an cahuy. Está atravesado el madero. Ayao pagbalabaga iton guipat. No atravieses ese trozo de madera.
BALAC. *s.* Copla, verso, cantar.—*v.* Hacer ó cantar. coplas ó versos.
BALACA. *s.* Carne que queda pegada al coco después de rallado.
BALADAO. *s.* Arma blanca de dos filos.
BALADBAD. *v.* Desatar, deshacer nudo ú otra cosa.
BALAG, HIBALAG. *v.* Ir uno á alguna parte y volver otro de la misma, y no encontrarse ni verse en el camino.
BALAGAT. *v.* Salir un camino á otro.—Salir uno á otro camino.—Cruzar, cruzarse caminos, líneas ú otra cosa.
BALAGON. *s.* Enredadera, planta que se estiende por el suelo, trepa por árboles ú otra parte.
BALAGTA. *v.* Entresacar.—Tomar ó echar una cosa á...
BALAHOY. *s.* Cesto pequeño así llamado.
BALAY. *s.* Casa.—Casa de hormigas y otros insectos.—*v.* Hacer, fabricar, edificar casa. Diri pá human an amon balay. No está aun concluida nuestra casa. Nagbabalay sira sin bato. Estan haciendo casa de piedra. Babalayon ta inin mga cahuy. Con estos maderos harémos nuestra casa. Pamalay camo. Edificad casa.
BALAY NGA SUGALAN. *s.* Casa de juego.
BALAY BALAY. *s.* Casa pequeña; figura de casa.
BALAYAN. *s.* Andamio.—*v.* Hacerle. Uaray pa balayan. No hay aún andámio. Human ná an amon pagbalayan. Ya hemos concluido de poner el andámio.
BALAYE. *s.* Consuegro, consuegra. Buhi pa an acon balaye nga lalaqui. Vive aún mi consuegro.—*v.* Tratar los ancianos el casamiento de sus hijos ó de otras personas.
BALALATOC. *s.* Pájaro carpintero.
BALALONG. *s.* Especie de artesa.—Suele tomarse también por *pesebre.*
BALANAC. *s.* Pescado blanco, liso y algo largo, barbo. Isda nga busag, malison ngan halabalaba.
BALANBAN. *v.* Estar ó hallarse entre dos aguas, de modo que se vea y no vaya á fondo. Nababalanban an cahuy. Está entre dos aguas el madero.
BALANG. *adj.* Cada.—Á cada uno. Sa bulan sa agosto nag sugo an amon capitan papanacop sin carabao, ngan guinmultahan an may carabao san tagtolo ca salapi balang usa.—En el mes de agosto mandó nuestro capitán coger ó prender carabaos, y multó al que tenía carabaos á doce reales por cada cabeza.
BALANGAG. *s.* Pelo que cae de la cabeza por el rostro.
BALANGAO. *s.* Arco iris.—Enfermedad cutánea así, llamada.
BALANGCAUITAN. *adj.* Gallo viejo de largo espolón; puerco de colmillos largos
BALANGCO. *adj.* Persona pobre, sin recursos.
BALANGICUG. *s.* La parte que rodea al orificio.
BALANGICUG. *v.* Mirar de reojo.
BALANGSION. *s.* Especie de calabaza muy parecida á la sandía por su forma y color.
BALANIS. *s.* Pez comestible de mar.
BALANTANG. *adj.* Cosa inclinada, encorvada, torcida.—*v.* Inclinar, encorvar, torcer.
BALANTI. *s.* Árbol de hojas anchas y redondas. An

dahon niya haglapad ngan maglidong. Bebida el agua en que se coció su raíz, es medicina para cámaras de sangre. Las hojas de dicho árbol mudan de color cuando llevan ya algún tiempo y se hacen más pequeñas.

BALANTIONG. *s.* Enredadera así llamada de su fruta se hace dulce.

BALAO. *s.* Árbol grande y corpulento.—Resina del mismo. Dicha resina, la del apitong y otros árboles suple por el aceite de linaza, y se usa para pintar.

BALA-OANG. *s.* Nalgas.

BALAOD. *v.* Enredarse entre malezas, arbustos ú otra cosa.

BALAONG. *s.* Lazo, cordel, ó bejuco con su nudo corredizo para coger puercos, carabaos y otros animales.—*v.* Cogerlos del modo dicho.—Habalaong. Quedar preso en dicho lazo. Nahabalaong an babuy. Ha quedado preso el puerco de monte en el lazo.

BALAQUID. *s.* Atado de carne, platos ú otra cosa.—*v.* Atar, amarrar ó llevar lo dicho en atados.

BALARAY. *v.* Cruzar palos ú otra cosa.—Quedar suspendido ó agarrado de rama de árbol ó de otra parte lo que cae.—Posarse las aves en árboles, palos ó cañas.

BALARAYAN. *s.* Árbol, palo ó caña donde se posan las aves.

BALARAO. *s.* Cerco de sol y luna.—*v.* Tener cerco el sol ó luna. Guindabarauan an adlao. Tiene cerco el sol. ¿Ano in pagbaraui? cay bagbuot sa Dios. ¿Porqué tiene cerco? porque Dios quiere.—*s.* Aro de rueda ú otra cosa.

BALASIBAS. *s.* Crepúsculo ó claridad desde que raya el día hasta que sale el sol.—*v.* Rayar el día.—*s.* Lluvia con sol.—*v.* Llover cuando hace sol.

BALASOBAS. *v.* Limpiar sementera.

BALASTAS. *v.* Atravesar ó pasar por montes á otra parte.

BALAT. *s.* Marisco, especie de tripa, es comestible y muy buscado de los chinos.

BALATA. *s.* Trato, convenio.—*v.* Tratar convenir,

BALAT-ANG. *v.* Dejar claros en lo que se escribe, coloca, etc.—Ahorcajarse.—*s.* Caderas, el hueso de las caderas.

BALATAS. *v.* Atravesar ó ir por el camino más corto. Dayon camo ngadto, cay mabalalas aco, maopay in maaram ca siton babalat-san dinhi. Seguid vosotros allá, que yo iré por el camino más corto, bueno si tú sabes el camino más corto de aquí.

BALAT BAGAT. *v.* Ir y volver por el mismo camino.—Dar vueltas ó revolotear.

BALAT BAGAT SA HAÑGIN. *v.* Dar vuelta en el aire.—*s.* Vuelta en el aire.

BALATIAN. *s.* Los sentidos.

BALATIC. *s.* Ballestón, ballesta ó palo, y otras veces caña, de cuatro á cinco palmos de largo en forma de arco flexible, en el que atraviesa de punta á punta una cuerda fuerte que traida violentamente á un disparador que está en medio del palo, al dispararse, hiere con la flecha ó caña aguzada.—*v.* Poner ó colocar dicha ballesta.—Habalatic. *v.* Herirse con dicha ballesta.—*s.* Las siete estrellas que parece tienen la forma de un carro.

BALATONG. *s.* Mongo, planta pequeña, cuya fruta es buena y se parece á los yeros

BALBAG. *s.* Zurrar, castigar, pegar con palo ó cosa semejante.—Caer sobre uno madero ú otra cosa. Balbagon co icao. Te pegaré. Guinbalbag aco niya sin uay. Me ha zurrado con bejuco. Nabalbag aco sin cahuy. Ha caido sobre mi un madero.

BALBAL. *s.* Brujo, bruja, fantasma.

BALHAG. *v* Inclinar, estar algo inclinada una cosa.

BALHAS. *v.* Sudar.—*s.* Sudor. Nabalhas aco. Sudo. Binabalhasan aco. Estoy sudando. Natoro an balbas co. Gotea mi sudor.

BALHIN. *v.* Mudar, trasladar, remover ó apartar de algun oficio ó empleo. Babalhimon co ini. Trasladaré esto. Guinbalhin an corona. Ha sido trasladada la corona.

BALHUG. *v.* Poner, introducir, colocar una cosa entre otra ú otras.

BALE. *v.* Valer, importar, tener tal ó cual precio.—Obedecer. Tolo ca pisos an bale sini. Esto vale tres pesos. Diri bale. No importa. Diri nabale in sinusugo. No obedece cuando es mandado.

BALIAD. *v.* Poner ó estar boca arriba alguna cosa.—Acostarse, echarse panza arriba.—Caer de espaldas.

BALIAN. *s.* Pescado comestible de rio, tiene agudo el hocico.

BALIBAG. *v.* Tirar, arrojar hacia arriba.

BALIC. *v.* Volver, regresar.—Volver á Dios ó arrepentirse. Balic ná camo. Volveos ya. Pinabalic co sira. Les mandé volver. Pabalicon mo, Guinoo, an mga macasasala. Haced, Señor, que se conviertan los pecadores. Ipinabalic ini san capitan. Manda el capitán volver esto. Ibalic ini cún may pagtuman. Vuelva esta obedecida. Nagcabalic ná sira. Ya se volvieron.

BALIC-BALIC. *v.* Ir y venir, ir y volver.

BALICAD. *v.* Volver al revés. Nabalicad an uay. Está vuelto al revés el bejuco.—Fanfarronear.—*adj.* Fanfarrón, baladrón. Ayao pagbinalicad, cay ora-ora ca sin cabalicaron nga tauo. No eches fanfarronadas, porque eres muy fanfarrón.

BALICASCAS. *s.* Empalmadura de bejuco ú otra cosa para reforzar el lugar donde entra el espigón de la lanza ú otra arma ó herramienta.—*v.* Poner dicha empalmadura.

BALICO. *adj.* Cosa torcida, tuerta encorvada, tortuosa.—*v.* Torcer, encorvar, poner oblicua una cosa que está recta. Ayao pagbalicua. No lo tuerzas. Balico an cahuy. Está torcido el madero. Balico ini nga dalan. Es tortuoso este camino.

BALICUAT. *v.* Deselavar, arrancar con cuñas tabla ú otra cosa.—Pasar por el embocadero de San Bernardino.

BALICUATON. *s.* Estrecho, embocadero de San Bernardino; es muy peligroso atravesarle en embarcaciones menores cuando está creciendo ó bajando la marea, por que es muy fuerte la corriente.

BALICOG. *s.* Caña que ponen amarrada al pescuezo de los perros para que la lleven arrastrando.—*v.* Poner y amarar lo dicho.

BALICOGCOG. *s.* Anzuelo para coger caimanes ó pescados grandes.—*v.* Cogerlos con el mismo; quedar preso el animal. Nacabalicogcog aco sin buaya. He cogido con el anzuelo un caimán. Nahabalicogcog an buaya. Quedó preso el caimán en el anzuelo.

BALIDBID. *s.* Esquenas ó puas que tiene la iguana y algunos pescados en el lomo.

BALIDIA. *v.* Vender. Iguinbalidia co an acon lana. He vendido mi aceite.

BALIGHUT. *s.* Lazada, nudo.—*v.* Anudar. Ayao pagbalighota. No hagas nudo.

BALIGUIA *v.* Vender. Nagbabaliguia aco sin cahuy. Vendo madera. Iguinbaliguia niya an iya carabao. Ha vendido su carabao.

BALIGUAT. *v.* Introducir, meter por alguna estrechura, meter el pié por agujero ó rendija.—Poner ó meter cañas entre alguna parte para romperlas.
BALIGTOS. *s.* Nudo.—*v.* Anudar. Ayao pagbaligtosa. No lo anudes.
BALIGTOSAN. *s.* Palito en que anudan ó enroscan las puntas del abacá para tirar de ella cuando la benefician.
BALELIT. *s.* Selva ó terreno seco que no es fangoso, pero que tiene yerbas y malezas.
BALINAS. *v.* Resbalarse, deslizarse. Nahabalinas aco. Me resbalé.
BALINBIN. *s.* Puas que tienen los pescados en el lomo y vientre.
BALIÑGAO. *v.* Descuidar, distraerse. Nacabalingao aco. Me descuidé. Ayao ca balingao san imo mga anac. No descuides tus hijos. Ayao pacabalingao san imo catungdanan. No descuides tu obligación.
BALINCASAG. *s.* Arbusto de hojas algo anchas y largas. An dahon niya harohaglapad ngan haglaba.
BALINGAT. *v.* Guardar, tener cuidado de alguna cosa, no abandonarla.
BALINGBIN. *s.* Arbusto, su fruta, tiene cuatro esquinas, se come y de ella se hace dulce.
BALINGOGOCO. *s.* Caracol de tierra así llamado.
BALINSASÁYAO. *s.* Pájaro pequeño, negro, parecido á la golondrina, y habita regularmente en las cuevas y concavidades de las playas escarpadas y peñascos de los montes, y elabora el famoso nido muy alimenticio y buscado de los chinos.
BALINTUAD. *v.* Caer dando vueltas, dar la voltereta.
BALINTONG. *v.* Caer dando vueltas.—Voltear; volver una cosa al revés de como estaba colocada.
BALIO. *v.* Trocar, cambiar.—Vender ó comprar. Balioa ta ini. Cambiemos esto. ¿Mabalio ca sin isda? ¿Compras pescado? Iguinbabalio co ini. Yo vendo esto.
BALIÚ. *adj.* Cosa contraria.—*s.* Suceder lo contrario.—Convertir una cosa en otra.
BALIUG. *s.* Collar, cordel para amarar por el pescuezo á los animales.—*v.* Poner dicho collar ó cordel.—*s.* Gargantilla, adorno para el cuello.
BALIOHAG. *s.* Sombrero de paja. Nauara an acon calo nga baliohag. Se ha perdido mi sombrero de paja.
BALIUNG. *v.* Distraerse ó entretenerse.
BALIRA. *s.* Apretador de la urdimbre.—Pescado que tiene negro el lomo y blanco el vientre, es estrecho y largo. Isda nga itom an taludtud, busag an tiyan, yapad ngan haglaba.
BALIRAHON. *adj.* Madera de la que se hace el apretador de la urdimbre.—*s.* Pescado así llamado.
BALIRAON. *s.* Culebra de mar ó rio, se come. Ini nga baliraon hindac-pan co sa salug. Esta culebra la cogí en el rio.
BALIRE. *s.* Borde de embarcación.—*v.* Caminar, andar, ir por orilla ó falda de monte.
BALIRIG. *v.* Echarse, acostarse en el suelo junto á otro ó junto algún árbol ú otra cosa.
BALISA. *s.* Error, defecto, yerro.—*adj.* Cosa defectuosa.
BALISA. *s. ter. esp.* Valiza—*v.* Avalizar, poner valizas.
BALISARA. *s.* Marisco así llamado.
BALISBIS, BARISBIS. *v.* Vaciar despacio agua ú otra cosa de algún vaso.
BALISBISAN. *s.* Orilla ó ala de tejado.
BALISCAD. *v.* Revolver, descomponer lo arreglado como ropa ú otra cosa.—Volver lo de arriba abajo ó vice versa.
BALISUA. *v.* Sacar, salirse las tripas.—Derramarse palay ú otra cosa.
BALISUAT. *v.* Levantar con espeque ó palanca alguna cosa.
BALIT. *v.* Afilar, amolar cuchillo ú otra herramienta.
BALITA. *v.* Anunciar, llevar ó traer nuevas.—*s.* Noticia; albricias.
BALITAD. *v.* Volver lo de abajo arriba ó vice versa.—Caer dando vueltas.—Confundir trastornar las cosas.
BALITANG. *s.* Peldaño, grada, descanso de escalera.
BALITAO. *adv.* Por cierto, de veras, así es, si por cierto, sin duda, que me dices!—Sirve de adorno en la oración.
BALITAO. *s.* Baile muy comun entre los bisayas.
BALITNONG. *s.* Árbol oloroso así llamado.
BALITOC. *v.* Arrojar, tirar una cosa asiéndola de una punta al soltarla.
BALITOTO. *v.* Atar ó amarrar mal una cosa de modo que sea difícil desatarla.
BALNAS. *v.* Llevarse el agua tierra ú otra cosa.—Despegarse emplasto de herida por la sangre que sale.
BALNOT. *s.* Corteza del árbol malobago, de la que hacen cordeles.
BALO. *s.* Viudo, viuda.—*v.* Enviudar. Balo aco. Soy viudo. Nabalo ná aco. Ya he enviudado.
BALÓ. *v.* Sorprender, estar en acecho.
BÁLO. *s.* Pescado de color verde y redondo el cuerpo, saltador y con barbas. Isda nga lunhao ngan malison, malocsohon ngan sungohan.
BALOBO. *s.* Suciedad en el fondo del agua.
BALOC. *adj.* Cosa torcida.—*v.* Torcer.
BALOCANAD. *s.* Planta así llamada.
BALOCAUI. *s.* Caña pequeña asi llamada.—Bejuco así llamado.
BALOD. *s.* Ola de mar ó rio.—*v.* Alborotarse la mar, haber marejada. Daco an balod. Es grande la ola. Mabalod caopay. Hay mucha mar.—Cabad-lan. Olas.
BALUD. *s.* Repecho, loma de tierra.—Paloma torcaz.
BALOD BALOD. *s.* Ola pequeña.—*v.* Alborotarse algo la mar, haber un poco de marejada. Mabalod balod ná. Ya hay algo de marejada.
BALODBOD. *s.* Corazón de la madera y en especial de árboles grandes.
BALOGNIS. *v.* No encontrarse en el camino el que va á una parte y el que vuelve de la misma.
BALUGO. *s.* Enredadera así llamada, es gruesa, su fruta se come y su vástago sirve de jabón.—Árbol grande así llamado.
BALOY. *s.* Plátanos olorosos así llamados.
BALUY. *s.* Chasquear, burlarse.
BALUYAN. *s.* Marisco comestible así llamado.
BALOLANG. *s.* Lazo para coger pájaros.
BALOLÓN. *s.* Arrugar papel ú otra cosa entre las manos.—Arrugarse el cutis, cuando se recibe algún golpe.
BALON. *s.* Vianda, comida para cuando se va de viage.—*v.* Llevar dicha vianda. Uaray cami balon. No tenemos vianda. Igbabalon niyo ini. Llevaréis esto para vianda.
BALONAN. *s.* Fiambrera ó donde se lleva la vianda.
BALONAN, BABALONAN. *s.* Buche de ave.
BALUNAS. *v.* Limpiar el piso ú otra parte con agua.
BALÓNG. *adj.* Aturdido, sin sentido, como el que ha recibido ó le han dado un golpe ó porrazo en la cabeza.

BALONG. *v.* Tirar piedras ú otra cosa. Babalongon co icao sini nga bato. Te tiraré esta piedra.

BALONG BALONG. *v.* Jugar los muchachos con naranjas ú otra cosa, divididos en dos tandas, tirando una vez unos y otra vez otros una ó más naranjas.

BALUNGAG. *v.* Herir, hacer herida grande y profunda.—Sacar mariscos de entre las piedras con palo aguzado ú otra cosa.

BALONOS. *s.* Enredadera así llamada. Sus hojas sirven de jabón y para limpiarse el cuerpo.

BALORON. *adj.* Cosa de varios colores como el plumage de algunas aves.

BALORONG. *s.* Especie de artesa, que también llaman *balalong*.

BALOS. *s.* Retribución, recompensa, agradecimiento, contestación.—*v.* Contestar, recompensar, retribuir, agradecer. Aádi ná an balos. Aquí está ya la contestación. Corresponder. ¿Ano an igbabalos ta sa iya? ¿Con que le corresponderémos? Uaray cami ipacabalos sa imo, uaray cami sadang nga ipacabalos sa imo, uaray cami tacús igbalos sa imo, uaray cami tacús ipacabalos sa imo. No tenemos con que poderte corresponder. Guinbalosan co ná siya. Ya le he contestado. Hulata an balos. Espera la contestación.

BALOS BALOS. *v.* Corresponderse, recompensarse mútuamente.

BALUSCAG. *v.* Abrirse, alguna cosa; reventar. Ayao damoa caopay an imo pagcaon, cay babaluscagan ca. No comas mucho, por que vas á reventar.

BALOT. *v.* Arrebujar, envolver en pañuelo ú otra cosa. ¿Binalotan mo an acon panapton? ayao pag baloti inin acon liliuanan, cay maglliliuan aco yana. ¿Has envuelto mi ropa? no envuelvas esta mi muda, por que me voy á mudar ahora mismo.

BAL-OT. *v.* Reforzar alguna cosa con listones.

BALOTABIT. *v.* Prender aguja ú otra cosa.—Poner alguna cosa en ó sobre otra ya preparada para llevarla juntamente con ella.

BALOTÓ. *s.* Embarcación de remo corto que usan los indios, hecha de una pieza y sin quilla, con la proa y popa puntiagudas.—*v.* Hacer baloto ó embarcación de una pieza. Uaray cami baloto. No tenemos baloto. Nagbabaloto sira. Estan haciendo baloto. Pagbabalotohun co inin cahuy. De este árbol haré baloto.

BAMBO. *v.* Tirar piedras ú otra cosa.—*s.* Bastón de bejuco grueso.

BANA. *s.* Marido.—*v.* Contar.—Estimar, honrar.

BANAÁG. *v.* Ver bien alguna cosa, distinguirla perfectamente.—Resplandecer, iluminar, alumbrar.

BANACUD. *s.* Loma de tierra.

BANAG. *s.* Caracol de mar de color bonito y vistoso.—Zarzaparilla. Al poner en cocimiento las raices de dicha planta es muy conveniente arrojar el primer agua después de haber dado un hervor, y en seguida se echa mas agua, y este segundo cocimiento es el que se usa, y sirve para atemperar la irritación de la sangre. Dicha planta y en especial la raiz es medecina para varias enfermedades.

BANAG BANAG. *v.* Rayar el alba. Nagpapamanag banag ná. Ya raya el alba.—Brillar, resplandecer. Namanag banag ná an langit. Ya resplandece el cielo.—Jugar ó divertirse los muchachos con la pepita de la zarzaparrilla.

BANAGAN. *s.* Camarón grande de mar, tiene varias puas, su cuerpo se compone de varios anillos de cuatro patas cada lado, dos cornezuelos en medio de otros dos muy largos en la parte anterior de la cabeza; su carne es blanca y muy buena.

BANAGUIAO. *s.* Pez comestible de mar, es encarnado.

BANAGO. *s.* Árbol así llamado.

BANAHAUON. *s.* Culebra así llamada.

BANAY. *s.* Especie de hongo.

BANAY, BANAY BANAY. *s.* Yerba á manera de fruta, que nace en el cuerpo de los árboles secos, se come.

BANAL. *v.* Tropezar, topar. Nahabanal aco. Tropecé.

BANAO. *v.* Poner en infusión raices medicinales.

BANAUAG. *s.* Luz, resplandor.—*v.* Alumbrar, iluminar, resplandecer. An adlao nacacabanauag san bug-os nga tuna. El sol ilumina toda la tierra.

BANAUG, (A) BANAUOG. *s.* Coral ó arbusto de la mar de color negro.

BANAUG. *s.* Fleco de cerda que tiene el pavo y otras aves en el pecho.

BANAUOG. *v.* Inclinarse, torcerse.—*s.* Ramitas espinosas del bejuco.

BANATA. *s.* Lienzo ó pieza de cualquier red que se compone de varias piezas.—Parte ó pieza de corral de pescar.

BANATE. *s.* Árbol playero, su raiz es medicinal, y se usa para curar los dolores de vientre, y cólicos, bebida el agua en que ha estado en infusión dicha raiz.

BANCAD. *v.* Largar vela, estender pabellón.

BANCARAN. *s.* Entena ó verga de embarcación.—La caña ó palo que ponen á la vela por la parte de abajo.

BANCARIAN SIN GAOD. *s.* Escálamo, escalmo ó estaca pequeña y redonda fijada y encajada en el borde de la galera ú otra embarcación á la cual se ata el remo; tolete.

BANCARONG. *s.* Brazalete, manilla.—Gargantilla.—Anillo ó rodaja de bejuco, carey ú otra cosa.

BANDUC. *v.* Dar patadas en el suelo.—*s.* Patada en el suelo.

BANGA. *v.* Llevar la presa ú otra cosa en la boca. Binabanga san ayam an pasi. El perro lleva el lechón en la boca.—*s.* Aumento en forma de 7 en una casa. An banga sa balay. El 7 que forma la casa.—Enfermedad como almorranas.—*v.* Padecer dicha enfermedad.

BANGGA. *v.* Acometer, arremeter, abordar una embarcación á otra, ir al abordaje. Guinbanggáan cami san mga moros. Nos acometieron los moros. Mabangga bayá sa amon iton mga buyon. Nos van á acometer esos piratas.—*s.* Gorgoreta grande ó vasija así llamada. Nacaboong si Pedro san bangga. Rompió Pedro la gorgoreta.

BANGGÁ. *s.* Pescado salpicado de color amarillo. Isda nga sinamay sin madulao.

BANGAD. *v.* Dar de beber á los perros y carabaos el zumo de alguna raiz ó enredadera para que, según dicen los indios, se pongan furiosos.

BANGAG. *v.* Ahuecar, agujerear.—Hueco agujero.

BANGALOG. *s.* Barranco, sitio hondo, cenagoso y con agua sin salida.

BANGAO BANGAO. *s.* Insecto como mosca pequeña.

BANGAON. *adj.* Que padece la enfermedad llamada *banga*.

BANG BANG. *v.* Agujerear el coco fruta para sacar el agua que tiene. Bang bangi an lubi. Agujerea el coco.

BANGCA. *s.* Cucaracha.

BANGCAY. *v.* Velar ó estar de vela cuando tienen

difunto. Aco an magbabangcay. Yo estaré de vela.
BANGCAL. *v.* Secarse, endurecerse la tierra.—Recoger ó preparar algo para tiempo oportuno.
BANGCAO. *s.* Lanza.
BANGCAT. *s.* Cesto ralo regularmente de caña partida para acarrear palay ú otra cosa, y también para depósito del mismo, poniendo hojas por mullido para que no se derrame.
BANGCUAS *adj.* Embarcación alta de proa ó popa. An balato ó sacayán nga hataas campay an dolong cun an olin.
BANGCUD. *s.* Recazo ó parte del cuchillo, ú otra árma, opuesta al filo.
BANGDAY. *v.* Atravesarse ó cruzarse palos ú otra cosa unos con otros; cruzarse ó enredarse los cordeles del volador; poner una cruzada ó en forma de X, sobre otra.
BANGHAG. *v.* Tomar parte en conversación, meterse donde no le llaman.
BANGHAO. *v.* Oler mal alguna cosa.—*s.* Olor malo como el de la comida después de dos ó tres días.
BANGHIS. *adj.* Fiero, cruel, tirano.
BANGUI. *v.* Tronchar, desgajar, romperse. Nabangui an sanga nga guti. Se tronchó la rama pequeña. Banguia niyo iton sanga. Romped esa rama.—Cabanguian.—*s.* Rajadura, abertura; mella.
BANGUID. *s.* Gruesor de madero ó cosa semejante.
BANGIL. *s.* Madero, trozo, cuña, polin que se pone debajo de alguna cosa.—*v.* Poner lo dicho.
BANGILID. *s.* Cuestecita, repecho, loma.
BANGIN. *adv.* No sea que.
BANGGUIS. Rasguñarse, arañar ó herir ligeramente el cutis.
BANGIS. *adj.* Cruel, tirano, bravo, atroz, inhumano.
BANGLOS. *s.* Pescado largo, redondo y blanco. Isda nga halaba, malison ug busag.
BANGÓ. *s.* Pescado de color amarillo, redondo y plano como la palma de la mano. Isda nga madulao, malidong, yapad, ngan sugad sin palad.
BANGUD. *v.* Estregar, refregar, limpiar estregando.—Rasgañar, lastimar, arañar ó herir ligeramente, dañarse. Nabanguran inin acon tohud. Me lastimé en la rodilla.
BANG-UG. *s.* Hedor, olor malo.—*v.* Oler mal.
BANGON. *v.* Levantar, incorporar. Diri ná aco nacacabangon. Ya no puedo levantarme. Bangona an buteon. Levanta el brazo. Pagbangon ca. Incorpórate.—*s.* Travesaños que se ponen debajo de las soleras del piso para más seguridad. Cascada de rio.
BANGORUTAN. *s.* Pez comestible de mar.
BANGOT. *s.* Bozal.—*v.* Poner bozal.—Tener muy empinada la proa los balotos, la punta de adelante de los zapatos, etc.—Amarrar la boca de algún animal.—*s.* Amarradura.
BANGQUIAO. *s.* Anillo de cortina ú otra cosa, de bejuco.—Anillo ó frenillo de bejuco que ponen en las narices de los animales.—*v.* Poner lo dicho.
BANGQUIL. *v.* Amarrar bien alguna cosa para poderla llevar de la mano.
BANGQUILAN. *s.* Vasar hecho de bejuco ó caña para poner platos ú otra cosa.
BANGQUILID. *s.* Ladera de monte, río, arroyo ú otra cosa.—*v.* Formar ladera lo dicho. Nihipaligad aco dida siton nabangquilid nga tuna. Me caí ahí en esa tierra que forma ladera.
BANHAO. *v.* Resucitar. Natoo aco nga mababanhao an mga lauas. Creo que resucitarán los cuerpos. Pinamanhao niya an mga minatay. Resucitó á los muertos.
BANHIG. *v.* Acechar ó esperar á uno en alguna emboscada.
BANHUD. *s.* Calambre, entorpecimiento, adormecimiento de algún miembro.—*v.* Adormecerse, entorpecerse, embararse algún miembro. Binabanhud inin acon teel. Está entumecido mi pié. Nababanhud an acon camut. Está adormecida mi mano.
BAYNAC. *v.* Dar patada ó puntapié.—*s.* Patada ó puntapié.
BAYNAGA. *adj.* Infame, malo, vil, perverso.
BANI-BANI. *v.* Alternar. Nagbabanibani. Vamos alternando.
BANICA. *adj.* Terreno secano, enjuto, sin pantanos ni arena.—*v.* Acornar ó meter el animal los cuernos en tierra y tirarla al alto.
BANICUG. *s.* Respeto, veneración.—*v.* Respetar, venerar. Nababanicug an mga Santos sa atubangan san Guinoo. Están con respeto los Santos en la presencia del Señor.
BANIG. *s.* Petate, estera y todo aquello que haga el oficio de tal.—*v.* Esterar, poner ó estender lo dicho. Locota an bahig. Arrolla el petate. Babanigan co ini. Voy á esterar esto. Pinamamanigan san Padre an singbahan. Manda el Padre esterar ó poner petates en la iglesia.
BANIUG. *adj.* Cosa muy aguzada.
BANIOS. *v.* Entrar y salir.—Encontrarse en el camino.
BANISIL. *s.* Caracol así llamado.
BANLAO. *v.* Templar, mitigar.
BANLUD. *v.* Atollarse.—*s.* Atolladero.
BANLOT. *s.* Corteza de árbol de que se hace cordel.
BAN-O. *v.* Llamar á alguno. Ban-oha si Pedro. Llama á Pedro.
BANUA. *s.* Yerba, campos, montes y bosques.—Nación ó Provincia.—Clima ó tiempo.—*v.* Cazar puercos de monte y otros animales. Nagcacaoga an banua. Se seca la yerba. Aádto sira sa banua. Están en los bosques. Inmuli ná siya sa iya banua. Ya se volvió á su tierra, á su pátria. Maraut an banua, maraut an cabanua. Está malo el tiempo. Namamanua sira. Están cazando.
BANOAY. *v.* Aderezar, componer.
BANO-BANO. *v.* Examinar.
BANO-BANO. *v.* Examinar, investigar, escudriñar.
BAN-UC. *v.* Apretar, colocar bien una cosa como ropa en baul, etc.
BANUG. *s.* Gavilán. *v.* Ablandar, blandar á golpes.
BANUG-BANUG. *s.* Volador de papel ú otra cosa.—Especie de hongo que se cría en árboles cortados.
BANUGON. *s.* Pescado de color rojo, redondo, con cola y puas venenosas.—Isda nga bulao, malidong, icogan, bisolan ngan malara.
BANUYO. *s.* Árbol de madera algo colorada y buena para el interior de los edificios.
BANOL. *v.* Aporrear; moler.
BANOS. *v.* Limpiar, frotar.—Ir en diferente dirección ó por camino opuesto unos de otros. Babanosan niyo sin maopay an salug sa singbahan. Limpiad bien el piso de la iglesia. Nagcabanos cami, naghibanos cami. Hemos ido por diferente camino al de ellos.
BANOT. *s.* Corteza de algunos árboles de la que se hacen cordeles.
BANSA. *s.* Pescado de mar parecido al picudo.
BANSAG. *s.* Renombre, fama, reputación.—*adj.* Prodigioso. Bansag nga tauo. Hombre prodigioso.
BANTAD. *v.* Mover, mencar, producir sensación, palpitar. Nababantad caopay inin acon casing ca-

sing. Palpita mucho mi corazón. Uaray pacacabantad an harigue. No se mueve el harigue.—*s. fig.* Castigo. Inabut ná an bantad sa Dios. Llegó ya el castigo de Dios

BANTAY. *s.* Guardia. centinela.—Polista.—Guardar. vigilar.—Trabajar ó estar de semana el polista. Uaray didi an bantay sa tribunal. No está aquí el guardia del tribunal. Nagbabantay aco sin binlad, binabantayan co an bin-lad. Estoy guardando el palay tendido al sol. Bantayan ca sa Dios. Dios te guarde. Nag palias siya san quinabantayan niya. Ha fallado la semana que le corresponde de polista. Bantay aco. Soy polista ó estoy de semana. Sinusugo aco sin pagbantay sini. Soy mandado para vigilar esto.

BANTAYAO. *s.* Parte alta de la sementera.—Cama levantada del suelo como hamaca ú otra cosa.—Mamantayao. Acostarse ó ponerse en dicha cama.

BANTAL. *s.* Fardo de piezas de tela envueltas ya y recogidas. Lima ca bantal an garas co. Tengo cinco fardos de garas.—*v.* Envolver fardos ú otra cosa.—*s.* Herencia.—Heredar.

BANTANG. *v.* Equilibrar.—Poner alguna cosa recta ó en hilera.

BANTAS. *v.* Quitar ó cortar á la red lo roto que tiene.

BANTÍ. *s.* Sementera ó plantío de camote, ganay y otras raíces.—*v.* Pagbanti, pamanti. Limpiar la tierra y hacer dicho plantío, cultivar la tierra para plantar dichas raíces.

BANTIGUI. *s.* Árbol de madera fuerte y dura.

BANTILES. *s.* Piedra pelona ó dura como pedernal.

BANTING. *v.* Cordeles, bejucos ó járcias que ponen en los palos de las embarcaciones.

BANTIUA. *adj.* Cosa desigual en sus ángulos.

BANTIUAS. *v.* Cambiar, trocar la deuda, como si uno debe dinero á otro, y este le debe aceite por el mismo valor, hacen su cambio y quedan en paz. Pananglit, mayada co utang can Pedro nga pisos, cundi uaray aco pabayad, cay guinbantiuas ná lá namon san iya otang sa acon nga lana sa mamisos an tadiao.

BANTITÓ. *adj.* Mezquino, miserable.

BANTUC. *adj.* Cada una de las cuentas de oro ó otra materia; cada uno de los granos de la espiga ú otra cosa.—*s.* Machete corvo.

BANTUD. *s.* Montón de palay ú otra cosa.—Montecito de tierra ó arena.—*v.* Formar la tierra ó arena montecitos.—*s.* Diámetro de alguna cosa.

BANTUG. *s.* Fama, honra, reputación.—*v.* Adquirir fama.—*s.* Voz que corre, rumor que se oye.—*adj.* Cosa pública.—*v.* Publicar. Maraut an bantug siton nga babaye. Tiene mala fama esa mujer. Bantug ná. Yo es público. Iguinbantug ná. Yo se ha publicado.

BANTUGAN, BANTUGANAN. *adj.* Famoso, de mucha nombradía.

BANTUL. *s.* Pescado de color rojo, con puas rectas y venenosas. Isda nga bulao, parat ngan malara.—*v.* Hibantul. Herir, herirse ó clavarse dichas puas. Nahibantul aco. Me he herido con las puas del pez *bantul*.

BANTULINAO. *s.* Ébano de madera negra y con vetas de diferente color que se cria cerca de las playas.

BANTUT. *adj.* Afeminado; cobarde.—Panhibantut. *v.* Llamar por afrenta á uno afeminado, cobarde.

BA-O. *s.* Galápago.—Panhiba-o. *v.* Llamar á uno galápago.

BAUA. *adj.* Cosa en vano, en balde, que no se saca provecho.

BA-OAY. *v.* Convencer, precisar á uno con razones á que mude de parecer. Guinbina-oay aco niya. Me convenció.

BAUANG. *adj.* Tonto, fatuo.—*s.* Ladera de tierra á orilla de rio.—Cebollas parecidas á los ojos.

BA-OAS. *adj.* Estéril; que no produce, que no da fruto.

BÁU BÁO. *adv.* Encima, sobre.—*v.* Poner sobre alguna parte.

BAO BAO. *s.* Insecto como escarabajo.

BAOG. *adj.* Cosa mala ó podrida por dentro.—*v.* Podrirse. Baog ná iton gauay. Ya está podrido ese gauay.—*adj.* Cosa blanda, tierna.

BAOGANAN. *s.* Palo arqueado donde ponen el lazo para cazar aves, puercos de monte y otros animales.

BAOGO. *adj.* Recien casados.

BAUI. *v.* Redimir, rescatar. Binaui quitá sa Dios san cabihag sa yaua. Dios nos ha redimido de la esclavitud del demonio. Binaui sa Dios an acon mata. Dios ha rescatado mis ojos, me ha privado de la vista.

BÁOL. *adj.* Cosa tierna, no perfecta aun; novel; cosa que aun no está en sazón; remo sin hablar aun.

BAÓNG. *s.* Caldera grande, caua.

BAUO. *adj.* Cosa reciente como capadura nuevamente hecha.—Bejuco hecho ó beneficiado.—*adv.* No por cierto, no hay tal. Diri bauo.—Si por cierto, así es. Oo bauo.

BAUOD. *v.* Doblar, torcer, arquear.—*adj.* Cosa torcida, doblada, arqueada. Nabauod inin caris. Se ha torcido este cris.

BAUOG. *s.* Percha ó palo, ó caña partida, como de una braza de largo y arqueado, que ponen en la ballesta, sostenido de tal modo, que al tocar en el se desprende con mucha fuerza.—*adj.* Cosa torcida, arqueada.

BAUOG BAUOG. *v.* Arquear, inclinar, encorvar.

BAUOS. *v.* Enderezar á fuego alguna cosa.

BAÓS. *s.* Apostema ó grano sin ojo y con materia.—*v.* Padecer ó tener grano ó apostema. Binaósan siya sa buteon. Tiene apostema en el brazo.

BAQUIA. *s.* Clueco, zueco.

BAQUIANG. *v.* Llevar entre dos ó más alguna cosa sobre los hombros. Baquiangi niyo iton tadiao. Llevad esa tinaja. Uaray cami pacacabaquiang sini. No podemos llevar esto. Uaray aco iguincacabaquiang sini. No tengo quien me ayude á llevar esto.

BAQUIANGAN. *s.* Talabón.—Madero, caña ú otra cosa para llevar á hombros entre dos ó más alguna cosa. An cahuy, cauayan nga guinagamit sa pagbaquiang sa bisan ano.

BAQUID. *s.* Medida de granos de 25 gantas, ó sea un cavan. *Baquid* es la medida llena, ó lo medido ya, y *Baquiran* es la medida vacía. Usa ca baquid. Un cayan. Napolo ca baquid añ tinacus ná. Ya se han medido diez cavanes.

BAQUID-LAN, BAQUILIRAN. *s.* Repecho, lado, falda de monte.

BAQUILID. *s.* Lado, falda de monte.

BAQUINAS. *v.* Resbalar, deslizarse.

BAQUINDU. *s.* Nombre que usan cuando no quieren decir la verdad ó responder á propósito.

BAQUINGQUING. *v.* Andar en un pié y como á saltos.—Llevar la chireta con los dedos de un pié levantado, desde la señal convenida, y dar con ella, sin soltarla, á otra que está puesta en el circo ó raya.

BAQUINTOL. *v.* Traer.—Llevar.

BAQUIRAN. *s.* Fanega, caban ó medida de 25 gantas. ¿Hain an baquiran? ¿Dónde está el caban?

BARA. *s.* Suerte, fortuna, buenaventura, dicha.—*v.* Echar suertes.—Tocar la suerte. Si Pedro in bina-dan ó binar-an. A Pedro cupo ó cayó la suerte.

BARAAN. *adj.* Dichoso, feliz, bienaventurado. Baraan nga tauo. Hombre feliz. Baraan an mga uaray pacasala sa Dios. Dichosos los que no han ofendido á Dios.

BARABAD. *s. C.* Apodo, mote con que suelen llamarse cuando riñen.—*v. B.* Alumbrar con tizón venteándole para que dé luz.—*s.* Cogollo ó medula blanca del abacá, plátano, etc.

BARACA. *s.* Cuidado, recelo, solicitud.—*v.* Tener cuidado por alguna cosa.—*s.* Temor, sobresalto.—*v.* Temer por alguna cosa. Diri aco nababaraca sini. No tengo cuidado ó recelo por esto. An amon nababarac-an an mga magsaquit. Tememos por los enfermos. Diri nimo sadang cabarac-an, cay diri ca cacuculangan bisan ano. No debes de temer, por que nada te faltará.

BARACAY. *v. B.* Cercar muchos á uno para cogerle.

BARACANG. *s.* Pinchos ó cosa con pinchos que ponen en el cuerpo de árboles ó palmas para que no hurten la fruta.—*v.* Poner lo dicho.—Erizarse el pelo. Baracangan niyo an lubi. Poned pinchos al coco. Namamaracang an babuy. Eriza ó levanta los pelos el puerco.

BARACAS. *v.* Destruir, destechar. Guinbaracasan an balay san pag baguio. El baguio destechó ó destruyó la casa.

BARADOON. *adj.* Aquello de que se hace camisa, tela para hacer camisa. Tipalit aco sin baradoon. Voy á comprar tela para camisa.

BARAG. *v.* Casarse árbol; desprenderse ó romperse rama del mismo.—*B.* Cortar ramas de árbol. Nabaragan san cahuy an bactin. Cayó sobre el puerco el árbol. Ayao dida bain ca cabaragan san sanga. No te pongas ahí no sea que caiga sobre ti la rama.—Baragan aco siton sanga nga bongaan. Corta para mi esa rama con frutas.

BARAGHANG. *v.* Hablar á troche y moche, desconcertadamente.—Entremeterse donde no le llaman.—Decir como cierto lo que uno no sabe.—*adj.* Entremetido.

BARAHAN. *s.* Vara para medir.

BARAHIBO. *s.* Vello, pelo, lana, pluma de avè.

BARAHIBÓON. *adj.* Velludo, peludo, lanudo, que tiene plumas.

BARAHICAG. *v.* Espeluzarse, erizarse el pelo.

BARAYDAN. *s.* Acreedor.—*adj.* Aquello que se debe ó ha de pagar.

BARAYONG. *s.* Árbol de madera colorada y fuerte que en otras partes llaman *bayarong*. An dahon niya hagligot ngan gudti.

BARALSAN. *s.* Méritos, acciones que hacen al hombre digno de premio.

BARANA. *s.* Rajadura, rotura en plato, vaso ó cosa semejante.—*v.* Rajarse plato ó con cosa equivalente.

BARANBA. *s.* Palay así llamado.

BARANG. *s.* Brujo, hechicero.—Dicen que es una culebra que los antiguos metían en una tinaja y creían estar seguros, que no les sobrevendría daño ó perjuicio alguno.—*v.* Hechizar, causar daño con hechizos. May barang, cono, dinhi. Dicen, que aquí hay brujo. Binarang iton nga tauo. El brujo ha dañado á ese hombre.—*s.* Hechizo.—*v.* Panhimarang. Llamar hechicero á uno.

BARÁNGAY. *v.* Nadar panza arriba.

BARANGAY. *s.* Embarcación antigua en donde se embarcaba algún dato.

BARANGAN. *s.* Hechicero.

BARANGAS. *s.* Barba ó sea el pelo de que está cubierta.—*adj.* Puerco con pintas blancas y negras.

BARANGASON. *adj.* Barbudo ó poblado de barbas.

BARANGAT. *v.* Dejar, abandonar lo que se está haciendo é ir á otro trabajo.—Cambiar, mudar de pensamiento.

BARANGBANG. *s.* Rollitos de hoja de nipa ú otra cosa, los cuales llenan de tierra y plantan en ellos cacao y otras semillas.—*v.* Hacer dichos rollitos, y plantar en ellos las semillas. Barangbangon mo iton nga itiranum nga cacao, binarangbang ná ngatanan. Haz rollitos para ese cacao, que se ha de plantar, ya tienen todos hechos los rollitos.—Tapar con hojas de coco, nipa ú otra cosa.—*s.* Tapon ó cubierta de hojas de coco, etc.

BARANG BARANG. *s.* Yerba así llamada.

BARANGDAY. *v.* Cruzar los brazos ó piernas; Cruzar ó poner de cualquiera manera palos ó cañas en montón.

BARANGIAO. *v.* Decir como cierto lo que uno no sabe.

BARANGITAN. *s.* Jeme. Usa ca barangitan. Un jeme.

BARANGITAO. *s.* Caimán muy feroz y de menos cuerpo que los otros caimanes.

BARANTAO. *adj.* Animal muy furioso. Buaya nga barantao. Caimán furioso.

BARANI. *s.* Corazón tierno del plátano; el cuerpo del mismo árbol.

BARAO. *s.* Insecto ponzoñoso parecido á la araña. Tinocob aco sin barao. Me ha picado el insecto barao.—Mente, razón, juicio. Uaray ca barao. No tienes juicio.—*adv.* Como si. Binariga aco sa capitan, barao di aco masaquit. Me ha nombrado bariga el capitán, como si yo no estuviera enfermo.—*v.* Templar, mitigar, entretener. Pagpangos quitá sin tubo, agud mabarao an pait. Tomemos ó comamos caña-dulce, para mitigar la amargura.

BARAO BARAO. *v.* Alegrarse. Nagbabarao barao siya sa iya buot. Se alegra, está contento.

BARAOD. *s.* Disentería.—*v.* Padecerla.

BARAOGAN. *s.* Palo arqueado donde ponen el lazo para cazar aves, puercos y otros animales.

BARAQUILAN. *s.* Madero labrado, aserrado ó entero que se coloca atravesado sobre los quilos del edificio.

BARAQUIQUI. *adj.* Ave de plumas blanquecinas y con pintas varias.

BARAS. *s.* Arena.—*v.* Acarrear ó coger arenas.—Cabarasan. Arenal.

BARASAHAN. *s.* Libro para leer.

BARASON. *adj.* Lo que tiene arena.—Hinbarasan nga can-on. Comida que tiene arena.

BARAT. *s.* Orejas de oro, marfil ú otra cosa.—*v.* Pagbarat. Ponerse orejeras.

BARATAN. *s.* El lugar de la oreja donde se ponen las orejeras; él ó la que lleva orejeras.

BARATING. *s.* Bejuco en forma de arco que ponen sobre la boca de la tinaja.—*v.* Poner lo dicho.

BARATUNGA. *adj.* Cosa á medio hacer como arroz mal pilado, etc.

BARBAR Ó BADBAD. *v.* Desatar, desenredar, deshacer. Diri aco macabadbad sinin balighot. No puedo desatar este nudo.

BARBO. *s.* Árbol de hojas algo anchas y algo largas. An dahon niya harohaglapad nğan harohaglaba.

BARIIUG. *v.* Llevar todo lo necesario y en abundancia ya sea para viajar ó para otro objeto; llevar la gente necesaria.

BARI. *v.* Quebrar, romper madero, hueso ó cosa semejante. Baría iton cahuy. Rompe ese madero. Nabarian an acon siqui. Se rompió mi pié. Nabari an pagbo. Se rompió el quilo.

BARI. *s.* Palillos para contar cuando miden palay ú otra cosa.

BARI. *v. B.* Segar palay al uso bisaya. Nagbabari sira. Están segando palay. Uaray pá cami human sin pamari. No hemos concluido aún de segar palay.

BARIANAO. *adj.* Persona ó animal que andan de una parte á otra sin objeto.

BARIANG. *adj.* Cosa ancha de un lado y estrecha del otro.

BARIANĞAS. *adj.* Chocarrero, burlón.

BARIAUOT. *v.* Enojarse, encolerizarse.—Trabajar ó hacer despacio y poco á poco una cosa.—Trabucarse la lengua. Nabariauot an dila co. Se me trabuca la lengua.

BARIARA. *s.* Yerba pintada de amarillo y colorado.

BARIBAD. *s.* Disculpa, pretesto.—*v.* Disculpar. Baribad mo lá. Pretesto tuyo es. Uaray co sadang igbabaribad. No puedo disculparme.

BARI BARI. *v.* Romper en menudos pedazos sin separarlos.—Segar á menudo y despacio el palay.

BARIBI. *v.* Rociar, regar plantas ú otra cosa, salpicar con agua. Barib-han ó baribihan mo iton tinanum. Riega esas plantas.

BARIBOD. *s.* Cángrejo pequeño y comestible.—Dao lacat sin baribod. Se dice de los que prometen mucho ó echan bravatas, y luego no cumplen.

BARIC, BADIC. *s.* Cuña grande para rajar palma brava ú otra cosa.—*v.* Pamaric. Rajar ó abrir rajando á lo largo con cuñas.

BARIC. *s.* Especie de caña con varios colores.

BARICAS, PAMARICAS. *s.* Maldición.—*v.* Maldecir. Namaricas aco sa acon igcasitauo. He maldecido á mi prójimo.

BARICASCAS. *s.* Empalmadura ó anillo de nito ó bejuco que ponen para reforzar el mango del sundang ú otra arma.—*v.* Poner dicha empalmadura ó anillo.

BARICASO. *v.* Ir ó salir de prisa ó corriendo de una parte para otra.—Estar el tiempo alborotado. Guinbaricasohan aco sa dagat. Me alcanzó mal tiempo en la mar.—*ref.* Dao guinbaricasohan sira. Se dice de los que huyen sin orden ni concierto.

BARICOL-COL. *adj.* Cosa encorvada.—*v.* Encorvar. Nabaricolcol an icug san ayam. Está encorvado el rabo del perro.—Encoger el cuerpo para hacer fuerza ó embestir.—Reñir, pelear los animales dandose mordiscos.

BARICOT. *v.* Amarrar bien. Paggoos sin maopay.

BARIGA. *s.* Equipazón ó remeros con que se armaban las embarcaciones en tiempo de moros.—Persona, gente que lleva al superior ú otra persona de una parte á otra por mar ó por tierra.—*v.* Ser ó hacer el oficio de bariga.

BARIGAL. *adj.* Persona gruesa, fornida, de mucho nervio.

BARIG-ASAO. *s.* Culebra de mar de varios colores, y algo venenosa. Halas sa lauod, sinamay sin tiotud, sin itum an lauas, condi diri sugad camalara san iba nğa halas; malara mán sin guti.

BARIHAY. *adj.* Cosa encorvada, torcida.—Persona con la vista atravesada, bizca.

BARIHAYAO. *v.* Espeluznar, erizarse los cabellos.—Llenarse de miedo.

BARIHAL. *adj.* Cosa torcida, inclinada.

BARIHAS. *adj.* Cosa desigual, torcida, desconcertada, caida á un lado, hecha ó puesta al sesgo.—*v.* Torcer, ladear; desconcertar. Nagcababarihas an buot niyo. No convenis, andais desconcertados ó discordes.

BARIHASA. *adj.* Persona celosa ó amiga de trabajar.

BARIIS. *s.* Planta de hojas largas, y se usa para techar los edificios.

BARIISON. *s.* Sitio donde nacen muchos *bariis*. An tuna nğa tinutud-can sin damo nğa bariis.

BARIYOC. *s. B.* Medida muy pequeña para arroz ú otra cosa.—Chireta de coco, muy pequeña, que usan como vaso.

BARING. *v.* Cocerse la morisqueta ú otra cosa de un lado y no del otro. Bisitaha an tinoon, bangin mabaring. Visita lo que se está cociendo, no sea que se cueza de un solo lado.—*s.* Red grande para pescar.—Pamaring. *v.* Pescar con dicha red.

BARINĞAG. *adj.* Cosa encorvada.—*v.* Equivocarse, oir una cosa por otra, oir mal.—Ser algo sordo.—Torcer la cabeza con desdén, torcer el cuerpo.

BARINĞAT. *v.* No poder hacer una cosa por tener que hacer otra, ó por ser mandado para que haga otra.—Hallarse impedido ú ocupado en otro trabajo.—Distraerse uno en lo que está haciendo. Diri pacahimo sa pagbuhat sa bisan ano, pananglit, uaray aco pacapagsurat nğanhi sa imo cay nabaringğat liuat aco sinin sugo sa acon san capitan. Nababaringğat liuat an tauo nğa diri nangingğinano san iya pagbuhat, tungud cay an iya hunahuna aádto san iba nğa mğa buruhaton niya.

BARINĞIG. *adj.* Cosa torcida, tortuosa, que tiene vueltas y rodeos.—*v.* Inclinar, torcer.

BARINĞIT. *s.* Jeme.—*v.* Medir por jemes.

BARIO. *s.* Planta así llamada, de sus hojas se hacen petates bastos.—Petate hecho de las hojas de dicha planta.—*v.* Coger dichas hojas. Namamario sira. Están cogiendo las hojas del *bario*.

BARIUAS. *v.* Revender, comprar para vender.—*s.* Revendedor.—s. Mudanza de cosas ó de tiempo.—*v.* Mudar ó tomar otro aspecto. Nagcabariuas an banua. Se ha mudado el tiempo.

BARIOC. *adj.* Tercera parte de la medida que llaman *saropan*.

BARIOS. *v.* Entrar y salir, andar entrando y saliendo.—No encontrarse en el camino.

BARIQUIG. *adj.* Cosa torcida, tuerta, fuera de nivel, inclinada.—*v.* Inclinar, torcer.

BARIS. *s.* Cesto de bejuco bien tejido, bien hecho y tupido. Los hay con tapadera y sin ella.—*adj.* Rayas rubias en el cuerpo de los lechones y puercos.

BARISAY. *s.* Cesto más pequeño que el *baris*.

BARIS BARIS. *s.* Cesto más pequeño que el *baris*.

BARISBIS. *v.* Caer ó gotear el agua por el ala del techo. Pagtoro san tubig sa barisbisan.

BARISBISAN. *s.* Ala de techo ó tejado.

BARISING. *v. B.* Mirar de reojo, de medio lado.—Inclinar, torcer la señal que se hace ú otra cosa.—Estraviar, descomponer desconcertar.—Navegar á la bolina.

BARISON. *adj.* Aquello de que se hace el *baris*.—

Lo que tiene figura de *baris*. An himoon nga baris.—An may cahimo sugad san baris.

BARIT. *v.* Afilar, vaciar navaja ú otra cosa en parte blanda, y aunque sea dura.—*s.* Hierro que usan para afilar sus herramientas.

BARITA. *v.* Llevar ó traer noticias; anunciar.—*s.* Noticia; anuncio; buena nueva.

BARITAN. *s.* Piedra de afilar.—Madera blanda ú otra cosa que sirva para afilar ó vaciar navaja ú otra arma.

BARLIS. *s.* Raya, línea.—*v.* Rayar.

BARO. *v.* Saber, entender, comprender. Diri aco nababaro. No sé, no entiendo.

BAROAUOS. *adj.* Lo que se va saliendo poco á poco de algun costal ó cesto por tener agujero ó por mal tapado.—*v.* Salirse ó derramarse lo dicho.

BAROBAGUID. *v.* (DE BAGUID). Rozar, ludir.

BAROBAYÁ. *adv.* (DE BAYÁ). Cuidado, no sea que. Barobayá; camo mga oropud co maggalao didto, siton panagtauo. Cuidado, compañeros mios manos, céis la comida alli en ese convite.

BAROBALINTUAD. *v.* (DE BALINTUAD). Dar vueltas, caer dando vueltas.

BAROBALINTONG. *v.* (DE BALINTONG). Caer dando vueltas, dar vueltas.

BAROBALIO. *v.* (DE BALIO). Cambiar á menudo ó con frecuencia.

BAROBALITOTO. *v.* Hablar por hablar y sin ilación.

BAROBAQUIANG. *v.* (DE BAQUIANG). Llevar dos ó más alguna cosa al hombro.

BARO BARO. *v.* Saber algo, entender algun tanto.

BAROC. *s.* Corteza del árbol *tungug* que ponen en la tuba.—Especie de yesca que sacan de la palma que llaman *bagsang*.—Despeluzar, espeluzar, erizarse ó levantarse el pelo. Namamaroc an bohoc co. Erízanse mis cabellos.—Levantar el brazo ó mano. Barocon mo an imo camut. Levanta tu mano.—Quitar la corteza al árbol.—Baga tood nga guinbarocan an nagtutucdao ó nagtutucdauon lamang. Se dice de los holgazanes, que no son para nada, como el árbol descortezado que se muere.

BAROC BAROC. *s.* Árbol playero así llamado, es medicinal.—Enredadera así llamada.—Ruido de la gente que camina.—*v.* Hacer dicho ruido.

BAROCABOC. *s.* Harina de arroz, trigo ú otra cosa.—*s.* Ruido de lo que cae.

BAROCANG, BAROCANGCANG. *s.* Pinchos que ponen en árboles y palmas para que no hurten la fruta.—*v.* Poner dichos pinchos.

BAROCBOC. *s.* Semilla, semillero de palay.—*v.* Hacerle ó plantarle. Nabarocboc si Pedro. Pedro está haciendo semillero. Horom quitá sin aton igbabarocboc. Pongamos en remojo lo que hemos de usar por semilla.

BARUCDUC. *v.* Aterrar, espantar. Nacabarucduc dacon an barita sin gubat. Me ha aterrado la noticia que hay guerra. Hinmarucducan aco sin daco san paglinug. Me aterré en gran manera con el temblor.

BAROCTOT. *v.* Andar como el tullido, encorvado.

BARUG. *v.* B. Espantar al gavilan.—*s.* Estacas para hacer corral ó cerca.—*v.* Cercar, hacer corral ó cerca.—Hacer ó tejer cesto.

BAROGBOG, BAROGBUGAN. *s.* Cestillo en donde los carpinteros ponen sus herramientas.

BARUGDUG. *v.* Arreciar, aumentarse la enfermedad; sobrevenir algo de repente.

BARUHABO. *s.* Lluvia menuda.—*v.* Llover un poco.—*adj.* Aquello que se va saliendo poco á poco de algun costal ó cesto por tener agujero ó por mal tapado.—*v.* Salirse ó derramarse.

BARUYOT. *s.* Cestillo hecho de las hojas del *bario* ó *nipa*.

BAROL. *s.* Pescado salado ó seco al sol.—*v.* Beneficiar ó secar el pescado del modo dicho.

BARONIBOD. *adj.* Cosa enroscada como el cogollo del plátano ó cosa semejante antes de abrirse.

BARONG BARONG. *s.* Choza ó casa pequeña.—*v.* Hacerla.

BAROS. *v.* Limpiar ó labrar madera quitando la parte de arriba.—Sacar pescado ú otra cosa de un atado.—Adelgazar cabo de hilo, cordel ú otra cosa.—Raspar, raer.

BAROT. *adj.* Cosa áspera.

BAROTBOT. *v.* Pedorrear.

BAROTE. *s.* Especie de cotamalla ó jubón tejido de mecates muy tupidos para defenderse.—Barotean ó tagabarote. El que le lleva puesto.

BASA. *s.* Leer.—Ayudar á bien morir leyendo en algún libro. Guinbabasa co ini nga surat. Estoy leyendo esta carta. Diri aco maaram magbasa. No sé leer. Uaray aco pacacabasa sini. No puedo leer esto. Uaray aco pacabasa san surat. No leí la carta. Babasahon co ini. Leeré esto. Pinapagbasa ini. san Padre. Manda el Padre leer esto. Binabasa ná an masaquit. Están ya leyendo al enfermo, ayudándole á bien morir.

BÁSA. *v.* Lavar los piés, tabla ú otra cosa.—*adj.* Cosa mojada.—*v.* Mojarse. Magliliuan acó cay binas-an aco san uran. Voy á mudarme porque me he mojado con la lluvia.—Timása nga panapton. Vestido ordinario ó de camino, que no reparan los indios en que se moje ó ensucie. Nagtimása aco paghigda cay uaray acó, igliliuan. Me acosté con el vestido mojado porque no tenía ropa para mudarme.

BÁSA. *s.* Concha grande, que no se muda de un lugar á otro; y por la semejanza de esto se dice: Básа aco sa bongto. Estoy firme en el pueblo.

BASA BASA. *s.* Arroz caldoso cocido con pollo ó sin pollo.

BASAC. *s.* Pescado pequeño así llamado.

BASAC BASAC. *s.* Sonido ó ruido que hace el agua en el fondo al caer de parte alta.—*v.* Hacer dicho ruido.

BASAG. *v.* Cascar, hender, rajar.—*adj.* Cosa cascada hendida, rajada.

BASAG, BASAG BASAG. *s.* Cestillo para guardar ropa ú otra cosa.—Ternilla de la nariz.

BASAHAN. *s.* Libro para leer, aquello en donde se lee. Uaray aco basahan. No tengo libro, no tengo donde leer.

BASAL. *s.* Baqueta ú otra cosa para tocar tambor ú otro instrumento semejante. *v.*—Tocar ó dar golpes con baqueta, pálo, manos y piés llevando compás.

BASANG. *v.* Probar, mirar. Pagbasang dao cún mayada cún uaray bá. Mira á ver si hay ó no hay.

BASANGAG. *v.* Reir y hablar como los borrachos.

BASBAS. *v.* Desaparecer la negrura con que suelen nacer algunos niños. Nagbabasbas ná ito nga bata. Ya desaparece la negrura de ese niño.—Quitar la corteza y parte blanda á los árboles.—Labrar baloto ú otra embarcación.—Quitar la parte blanda y fofa á las palmas.—Deshacer ó abrir la bolsa hecha de hojas en donde llevan la vianda para comersela.—Hecerse, acostumbrarse á la mar, ir por primera vez embarcado.

BASBASON. *adj.* Novel, no estar aún acostumbrado.—Que hay que labrarle aún ó quitarle lo superfluo.

BASCA. *adj.* Comida seca, áspera y difícil de tragarse.

BASCUG. *adj.* Persona forzuda.—Cosa fuerte, récia, violenta.—*v.* Esforzar, hacer esfuerzo.—Ser fuerte ó violenta una cosa. Mabascug nga tauo. Hambre forzudo. Mabascug an solug. Es fuerte la corriente. Ora ora nga hangin camabascug. Demasiado violento el viento. Pinacabascug siya sa Dios. Dios le dió fuerzas. Amo ini an nacabascug sa iya casingcasing. Esto es lo que fortaleció su corazón.

BASI. *part.* Para que.—*s.* C. La carne del coco ya exprimida y sacada la parte aceitosa.—*v.* Probar, hacer la prueba de alguna cosa.—*s.* Desperdicio ó resíduo de lo que no se puede aprovechar.

BÁSIAO. *s.* Agua detenida en agujeros de árboles, hoyos en piedra ó en otra parte.—Detenerse, rebalsarse el agua.

BASIBAS. *v.* Amanecer, rayar el alba.

BASING. *s.* Madeja de algodón, seda ú otra cosa. Usa ca basing nga tingcal. Una madeja de algodón.—Tael de oro. Este es de varias clases. Labing siam: tiene doce reales de peso. Labing ualo: tiene diez reales de peso, once en algunas partes. Labing pito: tiene nueve reales de peso.—*v.* Apreciar una cosa en un tael de oro.—Binasing inin linganay. Esta campana ha sido apreciada en un tael de oro.—Según he oido, es también una tinaja labrada de culebras y apreciada en un tael de oro.

BASING BASING. *s.* Peso de cera ó sea la cuarta parte de un cate.

BASINGON. *adj.* Lo que vale ó se aprecia en un tael de oro.

BASOL. *v.* Desconcertar, desencajar hueso. Naghibasol an tul-an co. Se han desconcertado mis huesos.—Reprender, echar la culpa á otro de algún mal ó pérdida. Pagbabasolon aco ni tatay in mabungcag inin sacayán. Me reprenderá. Me echará la culpa mi papá si se destroza esta embarcación.

BASÚL. *v.* Arrepentirse, pesar á uno de haber hecho alguna cosa.—*s.* Arrepentimiento, dolor. Nagbabasúl aco san acon mga sala. guinbabasúlan co an acon mga sala. Me arrepiento de mis pecados. Pagbasúl camo. Arrepentios. Paghimanbasúl camo. Arrepentios.

BÁSUL. *s.* Insecto algo largo, negro, ceniciento, ponzoñoso y peludo; no pica, pero su pelusa causa terrible comezón y agudos dolores; y para sacarla es bueno aplicar á la parte dolorida las hojas ya blancas, cocidas y calientes, de la papaya; ó el cogollo de la albahaca molido y bien caliente; ó frotar la parte dolorida con cera vírgen.

BASNIG. *s.* Sudadero que se pone debajo de la silla de montar; sudadero que ponen sobre el carabao.—*v.* Poner el sudadero.

BASÚL BASÚL. *v.* Arrepentirse con frecuencia.

BASUL BASUL. *adj.* Desigual, grueso en una parte y delgado en otra.

BASONI. *s.* Espina.—*v.* Clavarse ó herirse con espina.—Herirse, tropezar en algo hiriéndose

BATA. *s.* Niño, niña, criatura.—Muchacho, muchacha.—*v.* Parir.

BATÁ. *s.* Tio, hermano de padre ó madre.

BATAAN. *adj.* Que tiene hijo ó hijos pequeños aun.

BATA BATA. *s.* Niño ó niña pequeños.—Moña, figura de niño.

BATAC. *v.* Tirar piedras, cantos ú otra cosa.—Jugar á la peonza.—*s.* Isla comprensión del pueblo de La-oang. Pagbabatacan co icao sin bato. Te tiraré piedras. Nacaporot sira sin mga bato nga ibabatac canta sa iya. Cogieron piedras para tirarselas.

BATAC BATAC. *v.* Tirar piedras con frecuencia.

BATACAN. *s.* Lata agujereada ó pedazo de madero con varias puas de hierro para rallar sobre ellas palauan, camote ú otra cosa.

BATAD. *v.* Estender bien palay, ropa ú otra cosa.—Estirar bien ropa, cuero ú otra cosa puesta al sol, para que no se encoja.—*s.* Planta silvestre así llamada.—Caña-dulce así llamada.

BAT-AD. *v.* Explicar, manifestar uno sus trabajos, fatigas ú otra cosa.

BATAYAN. *s.* Palo ú otra cosa donde se amarra al mono, para que dicho animal ande de una parte á otra del mismo.

BATAL. *adj.* Herida ó hinchazón sana en la parte exterior pero no en la interior.—*v.* Sanar la herida por fuera y no en el interior.

BATALON. *adj.* Persona con herida ó hinchazón curada por fuera, pero no por dentro.

BATANG. *s.* Árbol ó madero caido en tierra ó agua.—Apari así llamado.—Pamatang. *v.* Coger ó sacar dicha raiz.

BATANG. *adj.* Cosa tendida ó echada en tierra, como madero, etc.—Cosa inclinada, que mira hacia la tierra.—*v.* Estar ó hallarse una cosa en el sentido dicho. An tauo nalain caopay san mga mananap nga natamud an olo, nabatang an lauas. El hombre se diferencia mucho de los animales que miran hacia abajo, y su postura mira hacia la tierra.

BATANGAN. *s.* Viga ó llave de edificios, que ponen debajo del piso y sobre la alcoba, y cuya llave ó viga atraviesa el edificio en su anchor.

BATAO. *s.* Sitio desde donde se descubre mucha tierra.—*adj.* Cosa descubierta como casa que está en alto.

BAT-AO. *v.* Echar á flote embarcación. Binabat-ao co pá lá an acon sacayán. Acabo de echar á flote mi embarcación. Tibat-ao cunta aco san acon baloto. Iba á echar á flote mi baloto. Uaray aco pacacabat-ao san acon bote. No he podiddo echar á flote mi bote. *s.* Especie de enredadera, su fruta parecida á las judías, es muy sabrosa.

BATAS. *v.* Poner ley; postura, precio ó tasa.—*s.* Ley, postura, precio ó tasa; arancel. Pagbatasan aco sinin acon igpapalit nga humay. Tásame á como he de vender este palay, ponme precio á este palay que voy á vender. ¿Sin-o in nagbatas sinin iyo igpapalit? ¿Quien ha tasado ó puesto precio á esto que vais á vender?.

BATASAN. *s.* Ley.—Costumbre, modales.—*v.* Acostumbrarse. An batasan sa Dios. La ley de Dios. Maraut an imo batasan. Es mala tu costumbre. Magbatasan ca sin pagtuman san caopayan. Acostumbrate á cumplir el bien.

BATBAT. *v.* Preceder ó principiar uno á rezar y responder los demas, preceder diciendo lo que otros han de repetir.

BATI. *v.* Percebir, oir, atender.—Sentir, padecer. Diri aco namamati cay bongol aco. No oigo porque soy sordo. Pamati camo. Atended. Maol-ol caopay an saquit nga acon binabati. Duele mucho la enfermidad que siento.

BATIAO. *s.* Centinela.—*v.* Estar de centinela.

BATICOLON. *s.* Molleja de ave.

BATICOS. *s.* Rejalgar ó substancia venenosa.

BATID. *adj.* Práctico, diestro, esperto, esperimentado.
BATIN-BATIN. *v.* Llamar á los puercos.
BATING. *v.* Arrimarse á otro.—Convidar.
BATINGAL. *s.* Ruido de algún golpe.—*v.* Hacer dicho ruido ó sentirle. Hinbatingalan aco san pagpuspus mo can Pedro. Sentí yo el ruido cuando zurraste á Pedro.
BATINGUILAN. *adj.* Cosa dura y récia.
BATINGURAN. *adj.* Persona terca, rebelde, testaruda, mal mandada.—*s.* Especie de tina grande.
BATO. *s.* Piedra.—*v.* Hacerse ó convertirse en piedra.—Acarrear piedras.—Sacar ó cortar piedras en las canteras.—Dar embarcación ú otra cosa contra piedras.—*s.* Piedra ó pesa de hierro, plomo ú otra cosa de la romana ó pesador. Piedras ú otra cosa que ponen como plomada en los chinchorros. Bato nga mahal. Piedra preciosa. Diri aco macacabuhat sini nga bato. No puedo levantar esta piedra. Nabato ná ini nga cahuy. Ya se ha hecho piedra este madero. Pag bato camo. Acarread ó id por piedras. Nahabato an sacayán. Dió contra las piedras la embarcación.
BATUAN. *s.* Árbol de hojas estrechas y algo largas. Su fruta y hojas cocidas en agua sirve para limpiar metales.
BATUANON. *adj.* Terreno donde nacen los árboles *batuan*.
BATOBARANI. *s.* Piedra iman.
BATO NGA SANGHIRAN. *s.* Piedra de toque.
BATO BATO. *s.* Piedrecilla.—Piedra que ponen en el anzuelo para que se vaya á fondo.
BATUC. *v.* Hacer camisa ú otra cosa de varios colores.—Pintar de varios colores.—Pintarse el brazo ú otra parte del cuerpo.—Toser, arrojar flema.—*s.* Tos, garraspera, flema.—*adj.* Animales con varios colores.—*s.* Pintura que se hacen en el cuerpo. Binat-can an mga pálao. Estan pintados los pálaos. Binabatuc aco. Tengo tos. Ora ora inin acon batuc. No hago más que toser, grande es mi tos.
BATOC. *v.* Amarrar, atar; echar cordel al cuello.
BATUC. *v.* Tapar, cubrir los ojos ó cara con paño etc.
BATUD. *adj.* Cosa podrida.—Lo comido por el orin, hierro ú otro metal, por la escoria y herrumbe.
BATOG. *v.* Estribar afirmar el pié.—Montar á caballo.—Sobrecargar, poner una cosa sobre otra.
BATUG. *loc.* Tras. Batug cay ansia. Tras de que es así.—Después que.—Batug cay naray cami isda. Después que no tenemos pescado.
BATOGAN. *s.* Peana; estribo.
BATUHAY. *s.* Piedrecilla.
BATOHUN, BAGTOHUN. *adj.* Lugar ó sitio de piedras, cosa de piedra, empedernida.
BATUL. *adj.* Cereal enjuto y seco. Batul ná an humay. Ya está bien seco el palay.—*v.* Repartir. Cami an tolo nagbarabtul san amon balon. Nosotros los tres nos repartimos nuestra vianda. Pagbaratul camo sini. Repartios esto, repartid esto.—Corregir enmendar.
BATULAN. *s.* Espuerta ó especie de cesta de bejuco con asa.
BATON. *v.* Responder.—Altercar, disputar, porfiar.—Recibir lo que se entrega á mano.—*s.* Respuesta. Pagbaton ca. Responde. Naghibaton cami sin polong. Hemos altercado en palabras. Batona ini. Recibe esto.
BATUNAN. *s.* Marisco pequeño, blanco y algo largo. Poporoton nga guti, busag ngan halabalaba.
BATONG. *s.* Red para cazar puercos de monte ú otros animales.—*v.* Cazarlos con la misma.—Baratngan. pamarat-ngan. Lugar ó sitio donde se cazan puercos de monte y otros animales. Guisi ná an batong. Está ya rota la red. Nacabatong cami sin babuy. Hemos cazado un puerco. Dao nauara nga batungan. Se dice de lo que se pierde, de los que pierden la ocasión que no volverá más.
BATONGALON. *s.* Árbol de hojas algo anchas y redondas. An dahon niya haglapad lapad ngan maglidong.
BATONGAN. *adj.* El que tiene red de cazar puercos.
BATONGON. *adj.* Aquello de que hacen la red de cazar puercos.
BATUS. *s.* Nausea, estragamiento del estómago.—*v.* Padecerlo.
BATOTAY.—*v.* Delirar. Nabatutay ná an masaquit. Delira ya el enfermo.
BAUD. *v.* Levantarse por respeto, respetar. Baud cá cún maagui an Padre. Levántate cuando pase el Padre. Bad-an ó baudan mo an capitán. Respeta al capitán, levántate cuando pase el capitán.
BAUG. *adj.* Lo blando como fruta madura.—*v.* Dejar que madure alguna cosa. Pabaugon mo iton capayas. Deja que madure esa papaya.—Ablandar á golpes.—*s.* Racimo del abacá ó plátano pepita; su fruta es dulce, pero difícil de digerir: y así se dice del que toma al fiado. Baga quinmaon sin baug.
BAUHAG. *adj.* Pariente lejano.
BAUN. *s.* Nombre con que las mujeres se nombran entre sí.
BAUNG. *v.* Corregir.
BAUT. *v.* Tener noticia, saber; pensar que.

BI

BIÁS. *s.* Baile bisaya.—*v.* Bailar.—*s.* Tonada.—Cantarla.
BIAY. *v.* Negar lo que se pide.
BIAO. *v.* Colgar, estar pendiente de alguna parte.—Depositar aceite en balotos, tinajas grandes, etc.—Estancarse el agua.
BIAUAN. *adj.* Aquello en donde se pone en depósito aceite, como baloto, tinaja grande, etc.
BIAS. *s.* Distancia que hay de un nudo á otro en las cañas, de una coyuntura á otra en los dedos.
BIASAN. *adj.* (DE BIAS) Que tiene nudos como la caña.
BIASONG. *s.* Especie de limón así llamado. Su fruta mal asada y frotando con ella el vientre, aplaca los dolores; también la usan como medicina en los calambres.
BIASONGON. *adj.* Sitio donde hay muchos arbustos *biasong*.
BIAT-BIAT. *v.* Pasar por entre piedras, sin topar en ellas.
BIBE. *s.* Gallineta, ave que se cría en lugares pantanosos; su pluma es cenicienta; sobre su cabeza tiene una pequeña excrescencia encarnada; pertenece á la familia de los faisanes.
BIBI. *s.* Almeja de río ó agua dulce.
BIBIG. *adj.* Estéril.—Labia verendarum mullieris.
BIBINGCA. Torta de arroz ó de harina de arroz con camote, plátanos y azúcar ó calamay; también la hacen con arroz cocido y azúcar.
BIBIOOSON. *adj.* Dedo pequeño por la punta ó uña.
BIBIT. *v.* Moldurar el canto de tabla, mesa ú otra cosa.—*adj.* Persona de orejas chatas y redondas.
BIBITAN. *s.* Lizos con que tejen las mantas y otros géneros.

BICA. *s.* Cásco ó pedazo de loza rota, tiesto de olla rota.
BICAG. *v.* Ensanchar como cuello de culebra ú otra cosa.—*s.* Tumor grande que suele salir en el pescuezo.—*v.* Padecer ó tener dicho tumor.
BICAL. *v.* Provocar, incitar, desafiar.—Combidar, atraer.
BICAL BICAL. *v.* Provocar, incitar, desafiar con insistencia.—Combidar, atraer.
BICANG. *v.* Abrir libro ó cosa semejante.
BICANG CANGAN. *adj.* Persona abierta de piernas.
BICYAO, se pronuncia biquiao. *v.* Alzar, levantar. Bicyaua iton bobo. Levanta esa nasa.
BICIL. *vide* Biquil.
BICLIT. *s.* Cicatriz que se forma donde ha habido llaga.
BICNAT. *v.* Estirar, alargar.
BICO. *s.* Torta hecha de arroz y calamay.
BICUA. *v.* Coger del pié; echar la zancadilla.—Tomar ó coger con la mano alguna cosa y trastornarla.
BICUANG. *v.* Coger del pié; echar la zancadilla.—Tomar ó coger con la mano alguna cosa y trastornarla.
BICUD. *v.* Murmurar, quejarse de alguno.
BICOL. *s.* Estocada, herida que se hace con cosa puntiaguda.—*v.* Herir del modo dicho.—Meter los dedos por los ojos.
BICSAL. *v.* Alzar recto el pié.—*adj.* Fuerte, valiente: prudente, recatado.
BICTAO. *v.* Despreciar, no hacer caso, burlarse, mofarse.
BIDAY. *s.* Red así llamada.—*v.* Pescar con ella. Esta la colocan sobre el borde de uno de los lados del baloto, bien estendida, sujeta y sobresaliente, y al mismo tiempo van otros por la parte contraria espantando al pescado para que salte por encima del baloto que lleva dicha red, y quede preso en la misma. Nacabiday cami sin damo nga isda. Hemos cogido mucho pescado. Naguisi an amon biday. Se rompió nuestra red.
BIDANG. *s.* Media pieza de cualquier tejido y en especial de guinaras, que tiene cinco varas de largo.
BID BID. *v.* Tomar ó coger alguna cosa para leerla. Visitar, reparar lo que se compra.—Escarnecer, mofar.
BIDIAHO. *s.* Especie de carrizo.
BIDIARA. *s.* Planta de color amarillo y encarnado.
BIDIARAO. *s.* Oropéndola; en otras partes llaman *cucuyao*.
BIDIAROT. *v.* Chorro de cosa líquida.—*v.* Chorrear, salir á chorros.
BIDLO. *v.* Eructar, regoldar.
BIDO. *s.* Tristeza, aflicción, congoja.—*v.* Entristecer, afligir, acongojar. Nabibido an acon casing casing. Mi corazón se aflige. Daco an iya cabido. Grande es su tristeza. Nacacabido camo sa acon. Vosotros me acongojais. Ansia ini an iquinabibido sa acon. Esto es lo que me entristece. An bido sa hunahuna. La aflicción del entendimiento.
BIDOC. *s.* Embarcación larga y honda, que carga mucho y es muy ligera.—*v.* Hacerla del modo dicho.
BIÉ. *s.* Verenda puellarum.
BIGA. *s.* Árbol así llamado, bueno para harigue del edificio.
BIGÁ, BIGÁON. *s.* Ramera, puta.—*adj.* Disoluta.—Hembra salida.—*v.* Llamar á una ramera, etc. ¿Ano an panhimigá mo sa acon? ¿Porqué me llamas ramera?
BIGAD. *v.* Morder, herir el puerco.
BIGAL. *adj.* Infatigable, que no se cansa en trabajar.
BIG-ALANG. *v.* Abrirse de piernas, esparrancarse. Ayao pag big-alang. No te esparranques. Ayao pagbig-alangi an hagdan, cay tilusad aco. No te pongas esparrancado en la escalera, por que voy á bajar.
BIGUIS. *s.* Punta del ala.
BIGYOROT. (suave la y). *s.* Hilo ó chorro de cosa líquida.—*v.* Chorrear.
BIGNI. *v.* Reñir los puercos.—Pelear; murmurar unos de otros.
BIGNIT. *v.* Levantar algo en la mano; asir ó tomar con los dedos: coger las narices con los dedos.—*adj.* Valiente que con los dedos levanta cosa pesada.
BIGO. *s.* Palma silvestre así llamada.
BIGUAC. *v.* Abrir, reventar postema.
BIGUAT. *v.* Abrir, reventar postema.
BIGOT. *v.* Tirar de alguna cosa para sacarla ó arrancarla.—Estirar alambre, oro ú otra cosa.—Sacar ó quitar una cosa donde está.—Disminuir, mermar el agua. Binigot san macauat an acon bugsay. Ha cogido el ladrón mi remo. Pagbigot sa mga sabut san abaca. Estirar las hebras del abacá. Pagbigot san tubig sa paghubas. Disminuir el agua al bajar la marea. Pagbigot sa mga bulauan cún sauay bá sa pagpahalaba. Estirar oro ó alambre para alargarlo.
BIGUT. *adj.* Cosa delgada: delgado de cintura.
BIGOTAN. *s.* Instrumento de hierro agujereado que usan los plateros para estirar alambre, oro ú otra cosa.
BIGQUIS. *s.* Ceñidor, cinto.—*v.* Ceñir; llevar ó poner envuelto en el ceñidor ó pantalones oro, plata ó otra cosa.
BIGSANG. *v.* Contender, porfiar.
BIGSI. *v.* Desterrar; echar fuera; separar.
BIGSING. *v.* Desterrar; echar fuera; separar.—Estar la cosa entera.—Participar.
BIGSOT. *v.* Abrir, reventar postema.
BIGTING. *v.* Cortar, herir á golpes ó tajos.—Cortar. madero ú otra cosa.—Cortar ó herir en el corvejón á los animales.
BIHAG. *s.* Cautivo, esclavo, prisionero de guerra.—*v.* Cautivar. Nabihag an acon amay. Ha sido cautivado mi padre. Inmuli ná an mga bihag. Han vuelto ya los cautivos Ayao quitá pabihag. No nos dejemos cautivar. Nacabihag aco sin moros. He cautivado á un moro.
BIHID. *adj.* Desigual, desproporcionado, más ancho de un lado que de otro.
BIHIG. *adj.* Parte menor de una repartición.—*v.* Dar la menor parte.
BIHIT. *s.* Antiguamente era la dádiva que se daba al dato de lo que se vendía ó traía de afuera.—*v.* Dar dicha dádiva.
BIHUD. *s.* Huevas de pescado.—Baga bihud ná in catipon. Se dice cuando se juntan muchos para tratar algo.
BIYAO. *v.* Cantar á solas sin que le respondan.—Parabiyao. *s.* El que así canta.
BIYIN. *v.* Quedar ó lo que queda inadvertidamente como un pedazo de carne en la olla ú otra cosa.—*adj.* Cosa escogida, y que se guarda como tal; y esta, según he oido, no entra en cuenta en la repartición, sino que el dato ú otro principal la toma para sí.—*v.* Separar, apartar. Biyinon co ini, cay dageo, aconon co. Separaré esto, por que es grande, me lo apropiaré.

BIYO, BYO. *v.* Jugar ó echar á andar las peonzas á un tiempo; y el mismo juego.

BIYUD BIYUD. *v.* Contonearse.—Mover las nalgas ó parte trasera.

BIYONG, BIYONG BIYONG. *v.* Chorrear, salir á chorros.

BIYOOS. *v.* Abrir la flor.—Retoñar, echar nuevas hojas los árboles.—*s.* Árbol playero así llamado.

BILA. *s.* Amistad que estos indios hacen entre sí, comiendo y bebiendo al tomar el buyo, su propia sangre, ó sea tomar el uno la sangre del otro.

BILAD. *v.* Ponerse al sol.—Acostarse ó echarse en cualquier parte. Ayao bilad dida sa hagdan. No te eches ahi en la escalera.

BILAC BIGAC. *s.* Luz, resplandor.—*v.* Lucir, resplandecer, alumbrar. Namimilac bigac ná adlao. Ya alumbra el sol.

BILAHO. *s.* Hoyo ó trampa para que caiga alguno.—Habilaho. *v.* Caer en dicha trampa.

BILAY BIGAY. *v.* Correr ó caer agua por rio, canal ú otra parte; correr ó caer las lágrimas.—Correr ó caer despacio el agua. Nagbibilay bigay ná an tubig. Ya corre despacio el agua. Duha nga barabud sin mga loha namimilay bigay sa iya mga mata. Dos fuentes de lágrimas corrian por sus ojos.

BILALO. *s.* Árbol así llamado.

BILANG. *v.* Contar, incluir en la cuenta. Diri mabilang an acon mga sala. No son contables mis pecados. Bilang mán ini. Esto está incluido ó pertenece también á lo que se está contando. An diri mabilang nga mga pangomosta sa iyo nga taman. Innumerables saludos á todos vosotros.

BILANGGO. *v.* Aprisionar, encarcelar.—Cárcel, prisión. Binibilanggo acó. Estoy encarcelado. Calooyan sa Dios an mga pinamimilanggo. Dios se apiade de los que están encarcelados.

BILANGGOAN. *s.* Cárcel, prisión. Aadto siya sa bilanggoan. Está en la prisión.

BILAO. *s.* Yerba así llamada.

BILAOG. *s.* Cangrejo grande y largo así llamado, es comestible.

BILAS. *s.* Marido de una hermana casada con otro; y los maridos entre sí se llaman *bilas*.

BILAS. *s.* Enfermedad de ojos, colorados y llorosos, y lagañosos.

BILASON. *adj.* Que tiene los ojos colorados, llorosos y lagañosos.

BILAT. *s.* Pudenda feminœ.

BILBIL. *s.* Hidropesía, hinchazón.—*v.* Padecer dicha enfermedad.

BILBILON. *adj.* Hidrópico, hinchado.

BILHAO.—(CABILIHAUAN). *adj.* Cosa hermosa, preciosa.

BILHO. *v.* Hoyo, agujero, abertura.—*v.* Caer ó meter el pié en lo dicho.

BILI. *s.* Precio de la cosa.—*v.* Poner precio, apreciar.

BILIBUG. *v.* Enroscarse el pelo cerca de las sienes.—*adj.* Pelo enroscado cerca de las sienes.—*s.* Agujero en el fondo de la embarcación para saber su gruesor, ó para agotar el agua. En otras partes llaman á dicho agujero *bilibul*, y en otras *bulibul*. Dao tinotoc nga bilibug ó bulibol. Se dice de los que descubren el peligro y le remedian.

BILIBUL. *s.* Agujero en el fondo de la embarcación para saber su gruesor, ó para agotar el agua.—*adj.* Animal que nace sin rabo, en especial el puerco ó venado.

BILIC. *adj.* Cosa hermosa, bella.—*v.* Hermosear, embellecer.

BILID. *s.* Canto de tabla, mesa, madero ú otra cosa.—*adj.* Cosa triangular, de tres esquinas.

BILÍN. *v.* Dejar alguna cosa á otro el que se ausenta; dejar por heredero.—Dejar á quedar á uno en guarda de alguna cosa. Dejar ó quedar.—*s.* Herencia.—*adj.* La persona que se queda ó deja cuidando de casa. Ibinilin niya sa acon ini. Dejó el conmigo esto. Ansia ini an bilin sa acon san mga caganac co. Esto es lo que me dejaron mis padres. Ibilin mo sa bongto an bangcao mo. Deja en el pueblo tu lanza. Si Pedro an acon binil-nan ó binilinan san acon salapi. Á Pedro he dejado mi dinero. Pabilin ca sa balay. Quédate en casa. Aco lá an bilin. Yo solo he quedado. Napabilin siya sa balay. Se ha quedado en casa.

BILÍNG. *v.* Buscar, inquirir, hacer diligencia por encontrar alguna cosa. Nagbibiling aco san acon anac. Busco á mi hijo. ¿Sin-o an iyo pinamimiling? ¿A quien buscais? Bil-nga an singsing co. Busca mi anillo. Pamimil-ngon ta anay an caopayan. Busquemos antes el bien. Namimiling sira sin tambalan. Buscan curandero. Pinabibiling san capitan an canding. Manda el capitán buscar la cabra.

BILINGG, CABILINGGAN. *s.* Dificultad, impedimento, estorbo.

BILIRAN. *s.* Arista.—*adj.* Cosa que forma esquinas ó puntas.—*s.* Juncia de que hacen petates.

BILIS. *s.* Palma silvestre así llamada.

BILIT. *s.* Ribete.—*v.* Ribetear.

BILÓ. *s.* Tinta para pintar.

BILO BILO. *s.* Escota.

BILOC. *v.* Torcer, encorvar, inclinar.—Navegar á la bolina poniendo algo la proa al viento.

BILUG. *s.* Bejuco delgado para castigar.—*v.* Machacar ó romper la fruta del pili ú otra cosa.—*s.* Cogollo ó guia de la palma sin abrir aún.—Hoyo, hondura, concavidad.—*v.* Aguzar.—*adj.* Punta aguzada.—*s.* Especie de aguja de caña para prender ó atar una cosa con otra.—Barreta de hierro.

BILUIT. *s.* Anzuelo.—*v.* Pescar con él.

BILOLO. *s.* Árbol así llamado.

BILONG. *s.* Hoyo, agujero.—Habilong. *v.* Caer ó meter el pié en hoyo ó agujero. Nahabilong aco. Me caí, metí el pié en un hoyo.

BILOS. *v.* Embarcación de remo y vela que usan los indios, hecha de una pieza y con una ó dos hileras de tablas ó cosa equivalente cerca de la batayola; suelen ponerla uno á dos palos con sus velas.—*adj.* Cosa buena, preciosa. Cabilos iton imo bado. Que buena es esa tu camisa.

BILOT. *v.* Formar ó hacer cañada.

BINABAYÍ nga gauay. *adj.* Gauay así llamado.

BINABIN. *v.* Poner distantes unas de otras las nipas del tabique.—Poner tolda ó cosa semejante para resguardarse del sol ó lluvia.—Resguardarse, acogerse bajo tolda, ó cosa equivalente.

BINABIT. *s.* Árbol así llamado.

BINABUY. *adj.* Caña-dulce así llamada.

BINACGOS. *adj.* Arroz cocido, sazonado con sal, y envuelto en hojas tiernas de coco.

BINACHAUAN. *s.* Árbusto que crece en terreno seco y arenoso.

BINACLÓ. *s.* Espalmadura ó desperdicios de los animales cuadrúpedos.

BINAG. *v.* Quitar de una parte llena y ponerlo en otra.—Segregar, apartar.—Repartir.

BINAGACAY NGA HUMAY. *adj.* Palay fino así llamado.

BINAGONG. *adj.* Gauay así llamado. Piedra de la mar, porosa y con agujeros.
BINAYAGA. *s.* Planta así llamada, especie de plátano.
BINAYAO. *s.* Diezmo ó número de una cantidad que al contar van separando para saber cuantos dieces hay, y concluido de contar incluyen dicho número en la cuenta.
BINALATON. *adj.* Plátano de fruta olorosa.
BINALBAGAN. *adj.* La parte donde se dió golpe ó hizo herida con palo ó cosa semejante.
BINALITAN. *adj.* Plátano de fruta olorosa.
BINALO. *s.* Lanza de un jeme de largo el hierro.
BINALOCAN. *s.* Concha; cáscara; vaina de judías ó cosa semejante.
BINANUG. *adj.* Ubi de carne blanquecina y comestible.
BINAOG. *adj.* Arroz cocido, sazonado con sal y envuelto en hojas de haguichic.
BINARIAN. *s.* (DE BARI). Dádiva que se daba al que contaba con palillos el dote, y lo hacia sobre una campana bisaya con la que se quedaba.
BINAS. *s.* Iguana hembra.—Animal parecido á la iguana.—Insecto así llamado.
BINATÁ. *adj.* Prohijado, prohijada.
BINATO. *adj.* Plátanos pequeños así llamados.
BINBIN. *v.* Sujetarse, acomodarse á servir á uno el que no tiene con que pagar. Nabinbin sa bahandianon an uaray igbubuhis. Sujetarse á servir al rico el que no tiene con que pagar el tributo.
BINATO, nga gauay. *adj.* Gauay de carne dura y blanca.
BINCAS. *v.* Descoser, deshacer.
BINĜAG. *s.* Hueco, agujero en árbol.—*adj.* Árbol agujereado ó hueco el interior.—*v.* Tener agujero ó estar ahuecado el árbol.
BINĜAL. *v.* Abrir, ensanchar; abrirse las almejas ó conchas.
BINĜAT. *v.* Abrir, abrir con manos ó piés alguna cosa; abrir las piernas.—Desquijarar.
BING-BING. *v.* Abrir envoltorio. Nahiabut aco sa ira pagbing-bing san ira borobud. Llegué al abrir ellos su envoltorio.—*adj.* El que no tiene horadadas las orejas.—Bing-bing pá. Sin mezcla.—En otras partes es palabra fea.
BINGCAL. *s.* Separar las cañas ó palmas bravas que ponen por piso en sus casas.
BINGCARUD. *adj.* Cosa encorvada.—Andar ó estar encorvado.
BINGCAS. *v.* Descoser.
BINGCONG. *adj.* Cosa cóncava, convexa.—*s.* Azuela cóncava.—*v.* Labrar con ella.
BINGCORAN. *s.* Ribete de caña ó bejuco limpio que ponen en los cestos, salaco, etc.—*v.* Poner dicho ribete.
BINGGAD. *v.* Contender, pelear, reñir.
BINGGAL. *v.* Hacer hoyo con palo removiendo la tierra, abrir ó ensanchar hoyo.
BINĜALOG. *s.* Hondura, profundidad por donde corre el agua cuando llueve.
BINGGAS. *adj.* Carne sobrante.—*v.* Volar; volar las abejas; picar las mismas.
BINGGUIG. *v.* Torcer á uno la cabeza.
BINGGOT. *v.* Disminuir, mermar, principiar á bajar la marea; menoscabar, deteriorar.
BINGHAL. *v.* Destruir.—*adj.* Cosa destruida.—*s.* Paso para entrar y salir.
BINĜIG. *v.* Vencer.
BING-IL. *s.* Virgen.—*adj.* Virginal.
BINĜIT. *v.* Enfadarse, poner mala cara.—Hacer gestos ó pucheros el que llora.—*s.* Señal que queda de la herida.
BINGTAN. *adj.* Soberbio.
BINHI. *s.* Grano destinado para semilla; levadura.
BINHIG. *adj.* Cosa más ancha en un lado que en otro.—*v.* Poner ó hacer montón diferente.—*s.* Maleza, barredura del campo.
BINHIG. *v.* Tener ó estar las tripas fuera de su lugar.—Nabibinhigan. El que padece dicha enfermedad.
BINHIT. *v.* Adelantarse, apartarse.
BINHUD. *v.* Entumecerse, adormecerse algun miembro.
BINIBIN. *s.* Resguardo para defenderse del sol ó lluvia.
BINIYOG. *adj.* Punta aguzada.—*v.* Aguzar.
BINIS. *s.* Hisopillo para rociar lo que se teje.—*v.* Rociarlo.
BINIT. *s.* Zarza.—*v.* Clavarse ó enredarse en ella.
BINITÓON. *s.* Especie de cestillo.
BIN-LAD. (DE BULAD). *adj.* Cosa tendida ó puesta al sol para que se seque como tpalay ú otra cosa.
BINLOD. *adj.* Arroz quebrantado y hecho menudos pedazos al pilarlo.
BINOBONTON. (DE BONOT). *s.* Sitio donde ponen en montón el binonot.
BINUC-AN. *s.* Cáscara de nuez, vaina de frijoles y cosas semejantes.
BINUCAO. *s.* Enredadera así llamada.—Brazalete de oro y plata.
BINOCBOC. *s.* Harina de arroz ú otra cosa.—*adj.* Cosa carcomida del gorgojo.
BINOCOT. (DE BOCOT). *adj.* Persona retirada y recogida que pocas veces se deja ver; persona que vive en clausura.—*s.* Mouja. An mga binocot sa Santa Clara. Las monjas de Santa Clara.—Plátano así llamado.
BINUG. *s.* Profundidad, hondura en barranco.
BINUGHAO. *adj.* Color pardo, pardusco.
BINOGOC. *adj.* Huevo huero ó malo.
BINUIT. *s.* Anzuelo.—*v.* Pescar con el.
BINULAUAN. *adj.* Cosa dorada, de color dorado.
BINOLIRAO. *adj.* Tejido labrado con cuadros, estrellas ó círculos.—Animal con rayas de diferente color á lo largo del cuerpo.
BINONAY NGA CAMOTE. *adj.* Camote así llamado.
BINONĜA. *s.* Árbol así llamado, su resina sirve de cola.
BINUNGLAN. *s.* Pezón, pedículo ó rabillo de donde penden las frutas del coco.
BINONOT. *s.* Capa estoposa y como esparto del coco fruta.
BINOOT. *s.* Manojo de hojas de palma para dar humazo á las abejas.
BINUQUIDNON NGA GAUAY. *adj.* Gauay de monte ó terreno secano.
BINOT-ON. *s.* Comistrajo compuesto de arroz cocido, coco y azúcar, envuelto en una hoja.
BINORO-AN. (DE BORO). *s.* Principio, origen.—La parte del árbol de donde se arrancó su fruta.
BINQUIL. *adj.* Desmedrado; estéril.
BINQUIS. *s.* Especie de faja ó taparabo, bordadas las puntas.
BINSOL. *s.* Espina venenosa de pescado; espina de la cola del pez raya, es muy ponzoñosa.—Habinsol *v.* Herirse con dicha espina.

BINTA. *s.* Embarcación como falúa.
BÍNTI. *v.* Agarrar ó cojer á uno del pié. Bintihon mo siya. Cógele del pié. Guinbinti aco niya Me agarro del pié.—*s.* Ave pequeña así llamada.
BINTICAO. *v.* Cazar ó herir moscas con aguja pendiente con un hilo de un palito y disparándola como si fuese una flecha.—*s.* El mismo instrumentillo para cazar moscas.
BINTOL. *s.* Red redonda con un aro de caña ó bejuco para coger cangrejos.—*s.* Cogerlos con dicha red. Mamimintol aco. Voy á coger cangrejos. Pamintol camo. Id á coger cangrejos. Naguisi an bintol. Se ha roto la red.
BÍO. *adv.* De una vez, de golpe, por entero.
BIOD. *s.* Obstrucción de vientre.—*v.* Obstruirse el vientre. An diri pacaoro san tauo.
BIUD, BIUDBIUD. *v.* Andar, pasear despacio.
BIOL. *s.* Costal hecho de hojas de palma.
BIQUIAO. *vid.* Bicyao.
BIQUIL. *adj.* Abacá beneficiado, grueso y recio.—*v.* Dispararse lo que está tirante como arco, flecha, árbol doblegado ú otra cosa.—Andar en contienda, en dimes y dirites, riñendo.
BIQUIL BIQUIL. *s.* Caña ó palo con que hacen hoyitos para plantar el palay de secano.—*v.* Andar en contienda, porfiar. Namimiquil biquil sira an mga caolitauohan. Andan en contiendas los solteros.
BIRA. *v.* Abrir las piernas, esparrancarse.—Cámbiar de rumbo la embarcación. Pagbirahon mo siya pagpandag. Ponle preso con las piernas abiertas.—*v.* Las dos especies de alas que ponen al corral de pescar.
BIRACAG. *adj.* Zancajoso ó que tiene los pies torcidos y vueltos hacia afuera.
BIRAY. *s.* Embarcación larga y grande.—Resguardo para el sol ó lluvia.—*v.* Hacer ó poner dicho resguardo.—Adornar con doseles, colgaduras, cañas ú otra cosa.
BIRAY BIRAY. *v.* Hacer algo poco á poco.
BIRI. *s.* Árbol de hoja áspera.
BIRIBID. *s.* Enredarse unas cosas con otras.—Hacer figuras con la boca, torcerla.—Dar vueltas, irse de un lado para otro.—Retorcer bejuco, hilo ú otra cosa, hacer mecate.—Polvorear herida ú otra cosa.
BIRIBID NGA HUMAY. *adj.* Palay fino y oloroso así llamado.
BIRIC. *v.* Dar vuelta, voltear. Birica an cahuy. Da vuelta al madero. Diri ná nacacabiric an barrena. Ya no vira la barrena.
BIRIC BIRIG. *v.* Dar vuelta, voltear, virar con frecuencia.
BIRIG, BIRIG BIRIG. *v.* Murmurar.
BIRIYAUAN. *s.* Cántico,
BIRILHON. *adj.* Cosa preciosa, estimable.
BIRING. *v.* Poner boca abajo á los ahogados para ver si vuelven en sí.—Doblegarse, encorvarse.
BIRIQUIS. *v.* Retorcer. Ayao pagbiriquisa. No lo retuerzas.
BERMA. *s.* Parche que se aplica á las sienes, cuando uno padece dolor de cabeza.
BIRO. *s.* Polvos de humo de brea.—*v.* Pintar con ellos.—*s.* Cansancio, trabajo corporal ó mental.—*v.* Cansarse.—Burlarse.
BIROC. *v.* Encorvar.
BIROCSOT. *s.* Tullido.—*v.* Andar como el tullido.
BIROG. *v.* Prohibir, vedar, desechar.
BIROL Ó BIDOL. *v.* Pegar con los artejos de los dedos.—Herir con el dedo ó con punta de arma.
BIROS. *v.* Sacar una cosa más estrecha y angostá de una parte.
BISA. *s.* Juego de niños con cañas ó palos.—*v.* Divertirse ó jugar á lo dicho.
BISAC. *v.* Romper ó picar como la vena el sangrador.
BISACSAC. Expresión que usan en vez de decir *bisaya*.
BISAG. *v.* Despreciar, desechar.
BISAYA. *adj.* Bisaya, natural de las islas bisayas.—Cosa bisaya ó de dichas islas.—*v.* Hablar en bisaya, traducir al idioma bisaya. Cami an mga bisaya. Nosotros los bisayas. Canan bisaya inin caran-on. Esta es comida de bisaya. Diri aco maaram magbinisaya. No sé hablar en bisaya. Guinbinisaya co ini. He traducido esto al bisaya. An cabisay-an. Los bisayas. An mga poro sa mga cabisay-an. Las islas bisayas.
BISAN. *conj.* Aunque, á pesar de todo, con todo eso, no obstante, más que.
BISAN DIANO. *m. adv.* Por más. Bisan diano in camasirum an cagabihon. Por más oscura que sea la noche.
BISBIS. *v.* Ultrajar de palabra.
BISÍBIS. *v.* Salirse, derramarse.—Regar, rociar.—Tapar la boca de la caña para que salga despacio el agua al regar ó rociar. Guinbisi-bisan co an acon tanum tanum. He regado mis plantas.
BIS-IG. *v.* Echar agua despacio. Pag bobó sin hinay-hinay sin tubig.
BISLAC. *v.* Salir el sol. Salir el sol de entre las nubes. Pagsirang san adlao. Paglambrag san adlao cún tican na tinatac-pan san mga arum.
BISLAO. *s.* Resplandor; vislumbre.—*v.* Resplandecer; vislumbrar; reverberar la luz. Binibislauan an mata co. Reverbera la luz en mis ojos, me da la luz en los ojos.
BISLOG. *s.* Estrechura por donde corre el agua.
BISÓ. *s.* Vasija para agua, botijo.—Bisu. *v.* Recordar, acordarse.
BISUG. *v.* Apretarse unos con otros al sentarse.—Despedir, echar fuera á alguno. Pagbibisogon an dato sa diri iya bongto. Se echará fuera al dato del pueblo que no es suyo.
BISUL. *s.* Pua de algunos pescados.—*v.* Clavar ó herir con ella.
BISONG. *s.* Especie de cuchillo corto que usan para partir la bonga que mascan con el buyo, para cortar el palay espiga por espiga, etc.
BITAC, BITAC BITAC. *v.* Interpolar, mezclar, variar cosas en la conversación.
BITAD. *v.* Estender, desplegar, tender bien alguna cosa.—Abrir el capullo del algodon y los botones de las flores. Pagbitad quitá sin maopay san banig. Estendamos bien el petate.
BITAY. *v.* Colgar.—Ahorcar, Binitay an macauat. Ha sido ahorcado el ladrón, Bibitayon co icao dida siton cahuy. Te colgaré ahí en ese madero.—Binitayan, pamitayan. *s.* La horca.
BITAY BITAY. *s.* Colgajos; perendengues, zarcillos, arillos.—*v.* Dudar estar perplejo. Nagcacabitaybitay an buot nira. Estan dudosos.
BITAYAN. *s.* Horca ó sitio donde se ahorca.
BITAL. *adj.* Giboso, corcovado; desigual.
BITANA. *s.* Red grande y muy tupida de modo que no se escapen ni los pescados más pequeños.—*v.* Pescar con ella.—Hacer dicha red.

BITANÁAN. *adj.* El que tiene la red bitana.—El sitio donde se echa dicha red.
BITANAG. *s.* Árbol así llamado.
BITANAON. *adj.* Aquello de que se hace la bitana.—Pescado que se coge con dicha bitana.
BITANGHOL. *s.* Arbusto de madera blanda.
BITAUG. *s.* Árbol así llamado.
BITAS. *v.* Romperse ojo de aguja, nariz de carabao por donde le ponen el anillo ó sortija de bejuco, oreja de mujer por donde tiene los pendientes. Bitas nga carabao. Carabao con la nariz rota.
BITATAY. *v.* Colgarse de manos ó piés.
BITBIT. *v.* Tener ó llevar algo colgando de la mano.—Llevar con la mano ramo, candela ú otra cosa. Namimitbit sira sin mga lucay. Llevan palmas en la mano. Bitbiton co ini. Llevaré esto.
BITHANG. *s.* Cajoncito ó cosa equivalente para depósito de tabaco, buyo ú otra cosa para obsequiar á los que suben á casa. Sugad sin gantang nga sud-lanan sin tabaco, buyo ug iba pá nga andam sa panagtauo san mga sumasaca.
BITHI. *s.* Tapanco ó especie de estera hecha de las hojas de nipa.—*v.* Hacerla cosiendo con bejuco dichas hojas. Tahoban sin bithi an humay. Cubrid con bithi el palay.
BITI. *v.* Chispear candela, arroz que se tuesta ú otra cosa. Nagpapamiti an salong. Chispea la brea.—Abrirse el arroz cuando se tuesta y dar como chasquido. Nagpapamiti an humay cún sanglagon. Dá chasquidos el palay cúando se tuesta.—*s.* Arroz tostado, esponjado, blando y blanco, bueno para tomar el indio chocolate.
BITIBOT. *v.* Derramarse, salirse por estar mal atado.
BITIC. *s.* Lazo; ardid.—Adorno como de botones que llevan por gala los moros debajo de la rodilla.—Lazo ó trampa para coger gallinas ó pájaros.—*v.* Poner dicho lazo ó trampa.—Caer ó quedar presa el ave.—Bauog. Es una caña ó palo doblegado donde se ata el hilo ó mecatillo en que queda presa el ave, dentro de un corralillo ó cerco que se hace y donde se pone el cebo.—Quinsiu. Parte donde prende el mecatillo.—Salug salug ó balacuit. El suelo que pisa el ave.—Habong. El corralillo ó cerco.
BITIIS. *s.* Pierna desde la rodilla abajo.
BITIN. *s.* Culebra así llamada.—Peso, fiel.—*v.* Pesar.
BITING. *v.* Atar, amarrar lo que se cuelga.
BITING BITING. *s.* Nervio grueso que sube desde el calcañar.
BITYOROT. *s.* Chorro de agua, ú otra cosa.—*v.* Chorrear.
BITLIG. *s.* Señal ó cicatriz que se forma donde ha habido llaga.
BITO. *s.* Sima, profundidad, precipicio, hoyo aúnque no sea muy hondo.—Habito.—*v.* Caer en lo dicho.
BITOC. *s.* Lombriz de personas ó brutos.—*v.* Tener lombrices.—Mirar uno por sus cosas. Guinbibitoc niya an iya salapi. Mira por su dinero.
BITUCA. *s.* Piedras sueltas que se mezclan con la lechada de cal para el interior de las paredes.—Callos de vaca, carabao, carnero, etc.
BITUCA. *s.* Caña hueca y agujereada, ó cosa semejante, que se pone en medio de un montón grande de palay para que respire.—Leña que se pone en medio ó centro de los caleros que hacen los bisayas.
BITOCON. *adj.* Que tiene lombrices.
BITON. *s.* Charol.—*v.* Charolar, barnizar con charol.
BITOÓN. *s.* Estrella.—*v.* Resplandecer las estrellas, verse las estrellas.—Panhimitoón. Juzgar por las estrellas.—*s.* Árbol de hojas anchas. An dahon niya haglapad.

BO

BOA. *s.* Almorranas.—*v.* Tener ó padecer almorranas. Binoboa aco. Tengo almorranas.—Pujar ó enseñar á pujar como á los niños.
BUA. *s.* Mentira.—*v.* Mentir. Ayao pagbua. No mientas. Diri ca magbubua. No mentirás. Nagbua ca sa acon. Me has mentido.—Panhimua. Llamar á uno mentiroso.
BUA. *s.* Enfermedad de perros que parece están locos y dan vueltas.—*v.* Padecer los mismos dicha enfermedad.
BOA BOA. *v.* Arrollar ó mecer al niño en la hamaca.
BOAC. *s.* Hendedura, rajadura á lo largo.—*v.* Rajar á lo largo.—*adj.* Hendido, rajado á lo largo.—Pamuacon ta inin mga cauayan. Rajemos estas cañas.
BUAC BUAC. *s.* Chorro de cosa líquida.—*v.* Salir á chorro. Nabubuacbuac an dugo sa casam-dan. Sale á chorro la sangre de la herida.
BUAD. *v.* Hozar el puerco, revolver de abajo arriba.—*s.* Isla así llamada cerca de Catbalogan; pueblo de dicha isla, que en la actualidad se denomina Zumárraga.—*adj.* Cosa difícil.
BUÁGAS. *s.* Platano así llamado.—*v.* Esparcirse cosas menudas como cuando se rompe el hilo de un rosario y caen las cuentas ensartadas.
BUAY. *s.* Fruta redonda y blanca, especie de bola que se cria dentro de la fruta del coco, formada de su agua congelada; se come.
BUAY, BUAY BUAY. *v.* Caerse, derramarse, salirse palay ú otra cosa por agujero ó rotura.
BUAYA. *s.* Caimán, animal anfibio, cubierto de escamas muy fuertes, á escepción del vientre, de color verdoso oscuro, con manchas amarillentas y rojizas; es muy carnívero.—Dicen los indios que la hembra pone los huevos en tierra, y cuando salen del cascarón los hijuelos, al momento van corriendo al agua por el camino que les ha dejado la madre, la cual los recibe á la orilla del agua, abierta la boca, y se los traga casi todos; y esta es la razón por que no se aumentan.—Dao nagpapalangao nga buaya. Se dice de los que estan abobados abierta la boca.
BUÁYAN. *adj.* Fruta de coco que tiene dentro una especie de bola llamada *buay*.
BUALAG. *v.* Soltar, dejar la carga ú otra cosa.
BUAN. *s.* Bejuco con muchas espinas.
BUANG. *adj.* Tonto, fatuo bembo.—Coco vano, sin carne ni agua.—*v.* Rabiar.—*adj.* Rabioso.—Rudo y tardo en aprender.—*s.* Mitad de alguna cosa.—*v.* Partir por medio á largo. Maldecir, echarse, maldiciones.—Poder más, quedar como vencida una cosa por otra.—Revolver sacando de abajo arriba.
BUANG. *adj.* Cosa dividida ó partida por el medio como el hocico de algunos peces, etc.—*v.* Tener ó estar la cosa partida ó dividida en el sentido dicho.
BUANGIN. *v.* Maldecir.
BÚAO. *adj.* Cosa vana, caduca sin meollo.—Vanidad de las cosas.—*v.* Mudar, caerse las uñas por golpe ó enfermedad.
BUÁON. *adj.* Mentiroso.
BOAS. *v.* Llamar á los puercos.

BUAS. *s.* Mañana ó sea el dia que sigue al de hoy. Macadto aco buas. Mañana iré. Buas aco cacadto. Mañana iré. Ayao icao pagbuasbuas. No dilates el tiempo. Diri aco cabubuasan sini. No me cogerá el dia de mañana haciendo, esto.—*v.* Dejar algo para mañana.

BOAT, BOUAT. *adj.* Continuo, frecuente.—*v.* Frecuentar, continuar.

BOBCAS. *v.* Romper lo cosido ó amarrado. Pagcaotud san mga tahi cún higot bá. Opaya pagtahi sinin acon bado, cay bangin mabobcas. Cose bien esta mi camisa, no sea que se rompa o descosa.

BOBCOS. *adj.* Gordo, bajo y grueso de cuerpo.

BOBGASANAN. *s.* (DE BUGAS). Cestillo para poner arroz ú otra cosa.

BOBHO. *s.* (DE BOHO). Agujeros.

BUBLAG. *v.* (de bulag). Apartar, separar.

BUBLANGAN. *s.* (DE BULANG). Gallera ó sitio donde se pelea ó juega al gallo.

BUBLANUN. *adj.* (DE BULAN). Tiempo de luna ó que hay luna.

BUBLAO. *v.* Incitarse, desafiarse unos á otros para reñir. Pagcaayat sin damo nga mga tauo sa paquigsuruhay.

BUBLARAN. *s.* (DE BULAD). Baloto ó especie de baloto donde echan y ponen al sol el coco rallado para que se pudra y flote el aceite, que van sacando diariamente.

BUBLIG. *v.* (DE BULIG). Ayudarse dos ó más en alguna obra. Pagbulig sin duha ca tauo cún capin bá sin ano mán nga buhat.

BOBLOS. *v.* (DE BOLOS). Recompensar, corresponder, remunerar.—Pagar en la misma moneda; vengarse. Paguibolosbolos san mga pagbuhat cún iba pá. Paalayona cami niyo sin pagbuhat sinin amon balay, cay magboboblos cami cún camo ná mán an may pagbubuhaton. Ayudadnos á hacer nuestra casa, por que también nosotros os ayudarémos cuando tengais que hacer casa. Bisan cún guintamay cami nira niyan, cundí magboboblos cami onina sa orehe. Aunque ahora nos hayan ultrajado, ya vos vengarémos de ellos luego.

BUBNAYAN. *s.* (DE BUNAY). Lugar ó sitio donde ponen las aves, tortugas, caimanes, etc.

BOBNÓ. *v.* (DE BONO). Herirse unos á otros. Paguibonobono sin damo nga mga tauo.

BOBO. *s.* Nasa para pescar; consiste en una especie de jaula de bejuco ó caña fina, de la que no puede salir el pez que entra. Cuando se la echa en el mar ó río se pone una piedra amarrada á dicha nasa para que vaya á fondo; y ponen también una señal para saber el sitio donde se ha echado.

BÓBÓ. *v.* Regar, derramar, echar agua sobre alguna cosa.—Bautizar con bautismo de socorro. Binob-an ná an bata. Ya ha sido bautizado el niño con bautismo de socorro.

BUBUA. *s.* Árbol; su fruta que tiene el mismo nombre, es muy sabrosa y contiene una pepita amarga. Lanzones.

BOBOHAY. *s.* Nasa pequeña. An guti nga bobo.

BOBOHON. *adj.* Aquello de que se hace la nasa, An himoon nga bobo.

BUBULAGON. *ad.* Accidentado ó que padece accidentes con alguna frecuencia.

BOBON. *s.* Pozo, fuente ó manantial.—*v.* Hacer pozo ó fuente.—Abonar, poner tierra al rededor de las plantas, cubrir sus raices con tierra.—*s.* Parte blanda en el cráneo de los niños.

BUBUNAO. *s.* Árbol así llamado.

BOBÓNG. *s.* Techo de nipa ú otra cosa.—*v.* Ponerle. An buca pá lamang san balay an nabub-ngan. La mitad sólo de la casa está techada.

BOBONGAON. *adj.* (DE BONGA). Fructífero, que produce fruta.

BOBONGBOBONG SIN SINGBAHAN. *s.* Cúpula.

BOBONGHON. *adj.* Vergonzoso, que se avergüenza.

BOBONOGON. *adj.* Que se irrita, enfurece, entristece. An tauo nga sisinahon, bibidoon.

BOBOONGAN. *s.* (DE BOONG). Olas de mar que revientan contra los peñascos ó playas.—*v.* Reventar dichas olas.

BOBORONAN. *adj.* (DE BORO). Aquello de donde se saca provecho; ave que pone muchos huevos. An tamsi nga tagdamo magbunay.

BOBOSDAN. *s.* (DE BOSUD). Ojo de grano por donde sale la materia. An mata ó araguian san nana san nga hubag.

BOBOT. *s.* Ano, culo, orificio; culo de cesto ú otra cosa.

BOBSA. *v.* (DE BOSA). Dar voces el que se incomoda y poner mal rostro.

BUBTAC. *v.* (DE BUTAC). Abrirse, rajarse tabla ú otra cosa; grietarse la tierra.

BUBTANGAN. *s.* (DE BUTANG). Sitio donde de ordinario se pone alguna cosa.

BUBTAS. *v.* (DE BUTAS). Apartar, separar, desunir.

BOBTO. *v.* (DE BOTO). Romper, reventar, estallar; disparar arma de fuego, con frecuencia. Pagboto sin agsub ó macadamo sa mga luthang.

BUCA. *v.* Desatar nudo ú otra cosa.—Abrir, rajar.—Renovarse la herida.—Dividir por la mitad, partir caña ú otra cosa.—Descubrir.—*s.* Mitad, como la mitad de una casa, de una caña, de un coco.—Crustáceo con concha, que tiene la forma de un abanico.—Pamuca. Descubrir lo oculto ó escondido.—Himuca. *s.* Dádiva, que antes daban al dato, por el casamiento del sácope, sin cuyo riquisito no se podía casar.—*v.* Dar la tal dádiva.

BUCAB. *adj.* Vano, hueco.

BUCABUCA. *s.* Insecto aludo así llamado.—Gusano, que en tocándole, se hace una bola.

BUCABOC. *s.* Arbusto playero.

BUCAD. *s.* Flor, rosa.—*v.* Abrir la flor.—Abrir, descubrir alguna cosa.—Descubrir secretos.—Sacar raices.

BUCADCAD. *v.* Hablar de prisa y con precipitación. Uaray aco casayud san yacan niya, cay nagbubucadcad lá. No he entendido lo que decía, por que hablaba con mucha precipitación.

BUCAC. *s.* Médula ó corazón de anajao, coco, calabaza ó cosa semejante.

BUCAGAN. *s.* Planta ó palma que tiene la médula del interior blanda y fofa.

BUCAYCAY. *v.* Revolver con la mano; escarbar.

BUCAL. *v.* Hervir.—Brotar, salir agua con fuerza.

BUCALCAG. *v.* Abrir, dilatar, estender.

BUCALAS. *v.* Deslizarse; desasirse, desprenderse; soltar lo que se tiene agarrado. Cay na cabucalas an camut co sa pálua, amo in caholog co. Por que mi mano se desprendió de la hoja ó penca, por eso me cai.

BUCANG. *v.* Abrir la boca. Diri aco nacacabucang san acon babá. No puedo abrir mi boca.

BUCAO. *s.* Fruta del árbol dapdap.—Ave de grandes ojos así llamada.—Pescado pequeño, algo encarnado y de grandes ojos.—Baga canan bucao an mata mo. Se dice del que mira mucho á una cosa.—*v.* Echar; privar á uno de su partición.

BUCAUAN. *s.* Árbol, especie de naranjo.
BUCAUIL. *s.* Caracol así llamado, se come.
BOCARÁN. *s.* Parte de donde viene el viento.—Víbora.
BUCARAN. *adj.* Árbol ó planta con flor.
BUCARIS. *s.* Caspa.
BUCARISON. *adj.* Casposo.
BUCAS. *v.* Disparar ballestón, lazo ó cosa tirante.—Descubrir lo tapado, descubrirse el cuerpo.—Abrir ó reventar la ola.—Manifestar, dar á conocer una cosa oculta.
BUCAS BUCAS. *v.* Descubrir, manifestar.
BUCAT BUCAT. *v.* Amanecer, rayar el día.
BUCATCAT. *s.* Luciérnaga, gusano de luz.
BUCATOT. *s.* Instrumento de pescar.—*v.* Poner ó colocar dicho instrumento.—Coger en él algo.—Caer el pescado en el garlito.
BOCBOC. *s.* Carcoma; gorgojo.—Harina de arroz molido.—*v.* Agorgojarse.—Moler, hacer harina de arroz.—Dar golpe con el pié.
BOCBOCON. *adj.* Que tiene carcoma ó gorgojo.
BOCGOS. *s.* Fardo de tabaco ú otra cosa.
BUCLAD. *v.* Abrir; estender.—Manifestar.
BOCLAG. *s.* Rajas de anajao como las que ponen en el piso de sus casas.—*v.* Prevenir ó preparar el dote.
BOCLAY, BOCOLAY. *adj.* Gallo pequeño aun.
BUCLID. *adj.* Hembra que pare ó todos machos ó todas hembras. An babaye ñga nañganac sin lus-ay ñga mga lalaqui cún mga babaye bá.—Levantar la escalera de caña ó palos de modo que no se pueda subir por ella, quitarla y ponerla recta.—*s.* Hongo venenoso así llamado.
BUCLIT. *v.* Coger, hallar ó encontrar á uno descuidado. Paghitagbo ñga tigda. Uaray pagpacatago an mga looc cay nabuclitan san mga guarda. No pudieron ocultarse los remontados por que los hallaron descuidados los guardas.
BOCLOS. *s.* Avenida fuerte por arroyos.—*v.* Correr el agua por los mismos con fuerza.
BOCNA. *v.* Separar, despegar; descoser.
BOCNOL. *s.* Pedazo entero de morisqueta.—Salir en pedazos de morisqueta.
BOCO. *s.* Nudo de madera ó caña.—Tubérculo de árbol.—Coyuntura de los dedos.—Tobillo.—Nudo de las mallas de las redes.—Ventura, dicha, hado.—*v.* Quedarse con la prenda que se ha recibido de otro.
BOCO BOCO. *s.* Tobillo del pié.—Tubérculo de árbol.
BOCUD. *v.* Perseguir. Guinbobocud aco siton ñga tauo. Me persigue ese hombre.—*s.* Morisqueta, que estando ya cocida, sobresale de los bordes de la olla.
BOC-GON. *adj.* (DE BOCOG). Aquel á quien se ha atravesado la comida, espina, hueso, etc, en la garganta.
BOCOG. *s.* Espina de pescado.—*v.* Clavarse espina ó hueso; atragantarse.
BOCOGON. *adj.* (DE BOCOG). Espinoso, que tiene espinas, especialmente el pescado.
BOCOHAN. *adj.* Tuberculoso, que tiene tubérculos.
BOCOHUN. *adj.* Tuberculoso, que tiene tubérculos.
BOC-ÓL. *adj.* Cosa coagulada ó cuajada.—Tierra seca ó pedazo de tierra seca.—*s.* Pedazo de cosa coagulada.—*v.* Helarse, cuajarse.
BOCOL. *adj.* Gallo jóven aun.—*s.* Espolón de gallo ó cuerno de animal cuando principian á despuntar.—*v.* Echar botones los árboles ó plantas.—*s.* Empacho, vergüenza.—*v.* Temer, avergonzarse.
BOCONG BOCONG. *s.* Borde de sartén, carahay ó cosa semejante.
BUCUS. *v.* Atar, ceñir.
BOCOT. *s.* Aposento, cuarto.
BUCSANAN. *s.* Asientos primeros de los remeros, hacia la proa.
BOCTOT. *adj.* Jorobado, corcovado, encorvado, giboso.—*s.* Joroba, corcova.
BUDANG *s.* Molleja de ave.
BUDAO. *v.* Estar en pié y sin moverse.—*adj.* Charlatan; ave parlera.
BODBOD. *v.* Envolver, amarrar petate ú otra cosa.
BUDHI. *v.* Traicionar, hacer, traición.—*adj.* Traidor.
BUDHIAN. *adj.* (DE BUDHI). Traidor, que comete traición.
BUDHIUN. *adj.* Traidor; rebelde.
BUDIAC. *s.* Hierro ancho de lanza.—Lanza con asta de bejuco y unos cinco ó seis piés de larga, con un aguzado y cortante hierro, de un palmo de largo, en uno de sus extremos.
BUDIAD. *v.* Salir, brotar á borbollones agua ú otro líquido.
BUDIARI. *v.* Estar muy hinchado, repleto, relleno, colmado.
BUDYONG. *s.* Bocina hecha de caracol, caña ú otra cosa.—*v.* Tocar dicha bocina.—*s.* Caracol grande de color acanelado, sirve de bocina agujereándole por la punta; su carne se come.
BUDLAY. *v.* Cansar, fatigar.—*s.* Cansancio, fatiga Nabubudlay ná aco. Ya me cansó. Naabat acó sin cabudlay. Siento cansancio.—De esta raiz sale pahamudlay, que significa descansar. Descanso. Pahamudlay quitá. Descansemos.—Pahamudlayan. Descanso, lugar de descanso, descansadero.—Pinahamudlayan. Sitio donde descansó ó descansaron.—Pahamudlayon ta an mga bariga. Demos descanso á los barigas.—Himudlayan.—*v.* Descansar.—*s.* Paga por el trabajo ó cansancio. Imo aco himudlayan sin bisan sicasuio lamang san acon pagbuhat. Págame aunque no sea más que medio real por mi trabajo. Naquiquihimudlay aco sa imo. Te pido la paga ó recompensa de mi trabajo. Maghihimudlay aco sa imo. Yo te daré la paga de tu trabajo.—Cabudlayan. *s.* Cansancio, trabajo, fatiga.
BUDLO. *s.* Insecto así llamado, canta de noche.
BUDLONG. *v.* Hacer, fuerza hacia adelante como hacen los remeros.
BUDLOT. *v.* Tener como saltados los ojos.—Salirse los ojos, salirse el sieso, salir bubas, postema ó carne nueva de llaga.
BUDO. *v.* Salar carne ó pescado.—*adj.* Carne ó pescado salado.
BUDOHAN. *adj.* Aquello donde se pone la carne ó pescado salado.
BUDOHUN. *adj.* Carne ó pescado qhe se ha de salar.
BUDOL. *s.* Marisco así llamado, no se come, animal marino, especie de pulpo.
BUDSAN. *s.* Cangrejo pequeño así llamado.
BUGÁ. *s.* Piedra pomez, esponja.
BUGA. *v.* Arrullar, mecer al niño en la jamaca.—Curar soplando ó echando el humo de la boca sobre la cabeza del enfermo.
BUGA BUGA. *s.* Abrojo, planta espinosa así llamada.
BUGAHUD. *s.* Cieno, cenegal profundo.—*B.* Tierra seca como polvo.
BUGAHURUN. *adj.* Sitio donde hay mucha tierra seca y como polvo.
BUGAY. *s.* Dote, ya sea plata, efectos, tierras, ú

otra cosa, que se entrega á los padres ó parientes de la mujer con quien uno desea casarse; ó á ella misma: con la diferencia de que si el dote es terreno, (en algunos pueblos), seguido el matrimonio, lo trabaja siempre el recien casado, y en caso de que este muera, pasa á los padres de su esposa.—*v.* Dotar, dar ó regalar dichas cosas. Pagda-di aco sin acon igbubugay. Mándame algo para regalarlo yo á mi futura esposa. Ini ngа bugay, ngа iyo guincacaliponган, diri iyo, cay bugay ni tatay sa acon. Este dote, por el cual pleiteais, no es vuestro, por que es dote que me dió papá. Nabugay siya sin lima ca basing. Ha dado por dote cinco madejas de algodón. Naquibugay dacon sin tolo ca oripon. Me ha pedido por dote tres esclavos. Pinaquiquibugayan aco nira sin lima ca oripon. Me piden por dote cinco esclavos. Binugayan co ná an acon ugangan. He dado ya el dote á mi suegro.—*s.* Tubérculo del talian, que sirve de semilla.

BUGANG. *s.* Yerba como carrizo.

BUGANGOT. *s.* Cordel para atar el remo á la embarcación.

BUGAO. *v.* Ahuyentar, echar, espantar. Bugaua iton bactin. Espanta ese puerco.

BUGAUAN. *s.* Casita desde donde espantan á los animales ó aves en las sementeras.

BUGAUAS. *v.* Llevar ó arrastrar alguna cosa la avenida.

BUGAUIN. *s.* Cuerda firme en el asta de la lanza, fisga, etc.

BUGAOT. *s.* Cordel para atar el remo á la embarcación.

BUGARON. *s.* Árbol de hojas pequeñas y algo largas; su madera es muy buena. An dahon niya gudti ngan haglabalaba.

BUGÁS. *s.* Arroz limpio, y todo grano que se pila y está limpio ó sin cáscara.—Granos pequeños y duros en la cara.—*v.* Hacer arroz ó pilar el palay.

BUGASAN. *s.* Comida para los que siembran el palay en terreno secano haciendo hoyos. An cacaanon ngа pinangangaon san mga nagpupugas.

BUGASANAN. *s.* Comida que se prepara para los que siembran el palay en terreno secano haciendo hoyos. An cacaanon ngа guintitima sa pagpugas.

BUG-AT. *adj.* Cosa pesada.—*v.* Pesar ó tener gravedad ó peso.—*s.* Peso, carga. Binubugatan aco sinin acon dara. Me pesa mucho esto que llevo. Mabug-at ini ngа cahuy. Es pesado este madero.

BUG-ATAN. *s.* Marisco asi llamado, se come.

BUGBUG. *v.* Comer ó hacer otra cosa sin convidar á los demás ni permitir que le ayuden.—*s.* Pescado pequeño así llamado, especie de botete negro.

BUGCAT. *v.* Buscar, ir por fuego ó lumbre á la casa del vecino. Bugcat camo. Id en busca de fuego. Bugcaton mo anay an calayo. Busca antes el fuego. Binugcat co ná. Ya lo he buscado, ya he ido por ello. Binubugcatan. La casa ó sitio donde se cogió el fuego. ¿Sin-o an pinabugcat mo ngа bata? ¿Que niño mandaste por fuego?

BOGCOS. *v.* Atar, liar, vendar.—*s.* Atadura, ligadura, venda.—*adj.* Fuerte, fornido.

BOGCOT. *s.* Robar, llevarse alguna cosa sin saber nada el dueño. Binogcot an acon baloto. Ha sido robado mi baloto. Binogcotan aco san acon casco. Me han robado mi casco.—Dicen que es robar el diablo ó llevarse á uno. Polong sini, ngа an binobogcot guindadara sa mga yaua.—*adj.* Miserable, flaco.

BUGDAO. *v.* Levantarse, estar en pié.

BUGGUS. *adj.* Corot añejo y duro.—Dao nacaon sin buggus. Se dice del terco y duro en su propósito.

BUGHA. *s.* Tabla, media tabla, pedazo regular de tabla.—*v.* Hacer tabla. Namumungha sira. Están haciendo tablas.

BUGHAO. *adj.* Cosa de color algo encarnado ó rojo.—*v.* Ser alguna cosa de color encarnado ó rojo.—*s.* Color encarnado ó rojo.—Color pardo.—*v.* Teñir de pardo.—Descubrir tierra, alcanzar á ver la playa.

BUGHAUON *adj.* Que tiene los ojos algo encarnados ó el pelo rojo.—De ojos pardos.

BUGHAT. *v.* Recaer en la enfermedad.—*s.* Recaida. Nahabughat aco. He recaido. Di ca sadto cumaon, cay macaburughat, ngan mahabughat ca. No comas de aquello, porque causa recaida, y vas á recaer.

BUGHO. *adj.* Solitario, ermitaño, apartado, que vive solo ó lejos de otros.—*v.* Vivir solitario.

BOGHO. *v.* Estrenar una cosa.

BUGHOC. *v.* Resoplar, bufar como el puerco, embestir.

BUGYA, (BUGUIA). *v.* Arrastrar, coger á uno y llevarle arrastrando.

BUGYAO, (BUGUIAO). *s.* Espantajo que ponen en la sementera amarrado á un cordel ó bejuco, y tirando de el espantan á los animales ó aves.—*v.* Espantar moviendo dicho espantajo.

BUGUIAS. *s.* Cesto de bejuco bien tupido.

BUGUIO. *s.* Pescado largo, con una especie de barba larga en el hocico.

BUGUIQUIN. *s.* Palma silvestre así llamada, su cogollo es bueno para verdura.

BUGUIT. *v.* Vencer, ganar en el juego.—*adj.* Vencido en el juego.

BUGNA. *v.* Deparar, suministrar, proporcionar, conceder, dar.—Suceder ó encontrar alguna cosa sin buscarla. Binugnaan sa Dios si Pedro sin quinaadman. Dios ha concedido á Pedro ciencia.—*s.* Árbol así llamado.

BUGNAY. *adv.* De golpe, de una vez.

BUGNAO. *adj.* Cosa fria, fresca.

BUGNAS. *v.* Romper hilo, alambre ó cosa semejante. Nabugnas an acon cuentas. Se rompió el hilo de mis cuentas.

BUGNAT. *v.* Estirar.

BUGNO. *v.* Morder ó herir; reñir los puercos.—Acometer, zamarrear. Nabugno aco sin babuy. Me ha mordido un puerco. Guinpamugno ó pinamugno sin babuy an mga ayam. Los perros han sido mordidos por un puerco. Naguiguiborobugnó an mga babuy. Riñen ó se muerden los puercos.—Nabugnoan, binugnoan. La herida hecha por el puerco.

BUGNOS. *v.* Sacar el arma de la vaina.—Arrastrar.—Levantar vela de embarcación. Bugnoson mo iton layag. Levanta esa vela.—Echar la maleza á la orilla. Ibubugnos mo iton ngа cahuy. Echa ese madero á la orilla. Nagbubugnos, nagbubugnosay pá an mga tauo. Está la gente echando aun la maleza á la orilla.—Tirar hacia si de alguna cosa. Bugnoson mo iton pisi. Tira hacia tí de ese cordel.—Tirar ó llevarse el diablo al difunto, y así dicen: Bugnoson an minatay san yaua.

BOGNOSON. *s.* Mecate para levantar ó largar vela de embarcación.—Marisco algo largo.

BOGNOT. *v.* Arrancar plantas con sus raices.—Sacar alguna cosa de las que están amarradas ó en haces.

BUGUAY. *adj.* De una vez, de golpe, por entero.

Buguay an pagbayad co sa imo. Te pagaré por entero.—*adj.* Cosa entera y seguida. Usa ca buguay nga úay. Un bejuco entero. Buguay ini nga dalan ngadto sa Tubig. Derecho y seguido es este camino hasta Tubig.—*v.* Hacer alguna cosa entera y seguida, de una vez.

BUGUAL. *v.* Alzaprimar, levantar con palanca.—*s.* Alzaprima.

BUGUAS. *v.* Amanecer, apuntar el alba.—*s.* Lucero de la mañana.—Limpiar ó quitar aún madera á baloto, madero, casco ó cosa semejante.

BOGOC. *adj.* Huevo huero.—*v.* Enhuerar ó dejar hueros los huevos.—*adj.* Puerco limpio, grande y gordo.—Enjuagadura de la boca.—*v.* Enjuagar la boca.—Rociar con la boca.—Ahogarse atravesándose alguna cosa en la garganta.

BUGUL. *s.* Corteza de la morisqueta.

BOGON. *s.* Lobanillo; buruga; papera.

BUGUN. *s.* Pedazo entero de morisqueta, terrón de azúcar, tierra ú otra cosa.—*v.* Atravesarse el bocado en la garganta.

BOGONAN. *adj.* Que tiene lobanillo, berruga ó papera.

BOGONON. *adj.* Que tiene lobanillo, berruga ó papera.

BUG-OS. *adj.* Cosa entera.—*v.* Hacer alguna cosa por entero.—*adj.* Todo. Bug-os pá ini. Aún está esto entero. Bug-osun mo an pamati san misa. Oye misa entera. An bug-os nga calibutan. Todo el mundo. An bug-os nga bongto. Todo el pueblo.

BUGOT. *v.* Tirar de alguna cosa, estirarla.—Enojarse mucho, irritarse, incomodarse.

BUGRI, BUGRIS, BUGRIT. *s.* Diarrea.—*v.* Padecer diarrea.

BUGSA. *s.* Barreta de hierro ó acero.—*v.* Hacer de ella herramienta.

BUGSAY. *s.* Remo corto que remata en punta y con una especie de cruz en la parte de arriba, se usa en embarcaciones menores como balotos, bancas y cascos. -*v.* Remar con dicho remo. Uaray didi an acon bugsay. No está aqui mi remo. Igbugsay mo an camut. Rema con las manos. Pamugsay camo. Remad vosotros.—Partes de dicho remo. Tampong. El cabo por donde se agarra dicho remo, y es como muleta. Burobutcon. La asta del mismo. Solipad. Lo ancho ó la pala del mismo. Colod. El lomo ó como espinazo del medio.

BUGSAYON. *adj.* Aquello de que se hace el remo bugsay.

BUGSANG. *v.* Herir, espetar, clavar.

BUGSANGA. *s.* Cola del pescado.

BUGSOC. *v.* Hincar, clavar estacas en tierra ó en otra parte.—*s.* Estaca que se clava en tierra.—Ciervo, venado, corzo.—De las astas de dicho animal se hacen las famosas piedras, llamadas de culebra. Se calcina dicha asta, y después se divide en pedazos pequeños; también se asierra en pedazos regulares y se tuestan en una olla ó carajay hasta que tomen un color negro oscuro; y para saber si están bien hechas, no hay más que aplicarlas, después que estén frias, á la lengua, y si agarran, ya está hecha la operación. Dichas piedras son muy buenas, como yo lo he experimentado en varias ocasiones; y para usarlas hay que hacer una pequeña incisión en la picadura de modo que salga un poco de sangre, y enseguida se aplica la piedra, que se amarra con un pañuelo ú otra cosa para que con el roce no se caiga ó desprenda antes de tiempo. Sirve también para curar la picadura de otros animales ponzoñosos y la mordedura de perro rabioso.

BUGTAC. *v.* Agrietarse, abrirse grietas en tierra ó en otra parte.

BUGTAS. *v.* Romper, separar lo unido; rasgar. Bugtasi an tahi san acon bado. Rasga el cosido de mi camisa.—Arrancar, quitar con violencia. Bugtasan an imo guinhaua. (Quiere decir), arrancada sea tu alma ó tu vida, reventado mueras. Binubugtas aco sin gotum. Estoy muerto de hambre.

BUGTI. *v.* Inquirir, preguntar, averiguar.—*s.* Señal, indicio, sospecha.—*v.* Dar indicio ó señal de una cosa.—Imputar, echar en cara. Pinamu mugtian aco nira. Me imputan, me echan en cara...

BOGTO. *v.* Abortar.—Nabogto, binogto, guinbogto. Aborto ó lo abortado.

BUGTO. *s.* Hermano, hermana.—*v.* Ser hermanos. Uaray dinhi an acon bugto. No está aquí mi hermano. Magbugto sira. Son hermanos.

BUGTÓ. *v.* Romper hilo, cordel ú otra cosa.—Concluirse la respiración, espirar, morir.—*s.* Erupción de volcan. Nabogtó an pisi. Se rompio el cordel. Nabugtó ná an iya guinhaua. Ya espiró.

BUGTOC. *v.* Mirarse, mirar de hito en hito. Nagcaborobugtoc sira, san pamugo ni Jesus nga mabulag ná sa ira. Se maraban unos á otros, cuando les dijo Jesus que ya se iba á separar de ellos.

BOGTOC, BOROBOGTOC. *adj.* Cosa desigual con altos y bajos.—*v.* Hincharse como el botete.—*adj.* Mustio, rostrituerto.

BOGTOD. *adj.* Jorobado, corcovado.

BOGTOL. *v.* Sobresalir como lo hinchado, repleto ó lleno.

BOGTONG. *v.* Llevar uno solo la carga que habian de llevar muchos.—*s.* Costo de bejuco bien tejido.

BUGTONG. *s.* Hijo único generalmente, unigénito.

BUHA. *s.* Unión del cráneo ó sea la raya que hay en medio del mismo; la parte blanda que en la cabeza tienen los niños.

BUHAY. *s.* Vida larga.—*v.* Vivir larga vida.—Alabar, ensalzar. Cahalauig san buhay sito nga tauo. Que larga vida tiene ese hombre. Halauig nga quinabuhay mo. Larga es tu vida. Paghuhayon ta siya. Alabémosle.—*s.* Caracol que se cria en montes y sementeras, y canta de noche como un pájaro.

BUHANG. *v.* Agujerear; abrir canal para que pase el agua detenida.—*s.* Agujero; canal. Buhangi iton cale. Abre canal en esa zanja.

BUHAT. *s.* Obra, trabajo, acción.—*v.* Trabajar, hacer.—Levantar. Amo ini an buhat co. Esta es mi obra. Uaray aco buhat. No tengo trabajo. Nagbubuhat aco sa oma. Estoy trabajando en la sementera. Pinapagbuhat ini san capitan. Ha mandado hacer esto el capitán. Guinbuhat sa Dios an calibutan. El mundo ha sido hecho por Dios Guinbuhatan aco niya sin sala. Pecó conmigo. Diri aco nacacabuhat siton. No puedo levantar eso. Diri na aco nacacabuhat. Ya no puedo levantarme.

BUHATAN. *adj.* Persona trabajadora, diligente.

BOH BOH. *v.* Aumentar la comida al que está comiendo.

BOH BOHAN. *adj.* Plato que se usa para aumentar la comida al que está comiendo.

BUHAUI. *s.* Trompa marina.—Torbellino, viento cascarrón y recio.

BUHI. *adj.* Vivo, viviente.—*v.* Vivir.—Disparar arma de fuego ú otra cosa.—Soltar.—Huir, escaparse. Buhi pá siya. Está aún vivo. Buhi nga bato ini. Esta es piedra viva. Buhi-i an luthang. Dispara el cañón. Nacabuhi an preso. Se escapó el preso.

Binuhian co ná an mga canding. Ya he soltado á las cabras. Nabuhi siya liuat. Resucitó.

BUHI BUHI. *adj.* Que vive aun, que tiene vida.—*s.* Escota.

BUHIA. *v.* Beneficiar ó blanquear la cera.—*adj.* Cera benficiada y blanca.

BUHIUN. *adj.* Lo que fácilmente prende y vive. Buhion ini nga cahuy. Este árbol agarra con facilidad, vive si se planta.

BUHIS. *s.* Tributo, contribución.—*adj.* Tributante, contribuyente.—*v.* Tributar, contribuir. Nagbayad ná aco san buhis. Ya he pagado el tributo. Buhis ná aco. Yo soy tributante. Tunga sin pico nga abacá an ibinuhis co. Medio pico de abacá he pagado por tributo.

BUHISAN, BURUHISAN. *adj.* Aquel á quien se paga tributo, canon ú otra cosa.

BUHIS BUHIS. *s.* Dádiva que dan, no de valde, sino para que se les dé otra mejor.

BOHO. *s.* Agujero.—*v.* Agujerear. Guinbohoan an bangcat san yatot. El raton ha agujereado el cesto.—Meter pié en agujero. Nahaboho aco. Metí el pié en un agujero.

BOHOC. *s.* Cabello, pelo de la cabeza.

BOHOCAN. *adj.* Cabelludo, de mucho cabello.

BOHOC BOHOC. *s.* Barba ó filamento como el del maiz.

BOHOD. *adj.* Harto.—*v.* Hartar, estar harto. Bohod ná aco. Ya estoy harto.—*adj.* Gangoso.—*v.* Ganguear.—*s.* Gangueo.

BOHOG *adj.* Lluvioso, que llueve.

BOHOY. *adj.* Cosa muy angosta de boca.

BOHOL. *v.* Remitir, echar ó cargar la cosa á otro.—Dar á uno lo de otro.

BOHONG, BUHUNG BUHUNG. *adj.* Mucho.—*v.* Dar ó tomar mucho.

BOHOOT. *adj.* Cosa apretada y como cerrada ú oprimida. Nabohoot an guinhaua co. Tengo opresión de pecho. Nabohoot an iya guinhaua sin casina. No le cabe en el pecho el enojo.

BUHOS. *s.* Depósito, granero de palay ú otra cosa.—*v.* Poner en granero lo dicho.—Hacer granero.

BOHOSAN. *s.* Granero, depósito de palay ú otra cosa.

BOHOT. *adj.* Morisqueta dura y sin cocerse en el interior de la olla.

BUYA. *v.* Reservar, guardar, destinar. Papagbuyaha aco sin usa nga opo. Reserva para mi una calabaza.—Querer, estimar.—*adj.* Querido, estimado, destinado. Buya ca sa Dios, cay binugnaan ca sin buotan nga anác. Eres querido de Dios, porque te ha concedido un hijo prudente.—*adj.* Fruta tierna y que aún no está formada.

BUYA, BUYABUYA. *s.* Señal de cosa acotada con ramas ú otra cosa para que otro no se la apropie, como hacen con los panales que encuentran en los montes.—*v.* Señalar así la cosa.

BUY-AC. *s.* Patada, puntapié.—*v.* Patear, dar patadas, dar puntapié.

BUYAG-YAG. *v.* Manifestar, publicar, decir algo en público.—*adj.* Cosa patente, pública, manifiesta.—*v.* Poner de manifiesto ó en público alguna cosa. Pagbutang, pagasoy sa bisan ano sa caday-gan.

BUYAY. *s.* Barriga grande.

BUYAYAO. *v.* Maldecir, decir palabras malas.—*s.* Meldición. ¿Ano nga pinamumuyao mo aco? ¿Por que me maldices? An ipinamumuyayao, an iguinpamumuyayao co dimo, cay imo aco pinangauatan san caris co. Te maldigo, porque me has robado mi puñal. Nacabuyayao aco. He maldecido. Dirca mabuyayao. No maldigas. Maraut an buyayao. Es mala la maldición.

BUYAYON. *adj.* Barrigudo.

BUYAN. *s.* El bajo vientre; barriga grande.

BUYANAN. *adj.* Barrigudo.

BUYANON. *adj.* Barrigudo.

BUYAN BUYAN. *v.* Trabajar poco y de mala gana.—Andar ocioso, vagar de una parte á otra.—Diferir, dilatar de un día para otro.

BUYANG. *v.* Dar vueltas en las manos cerradas á las cuartas ú á otra cosa y dejarlas caer en el suelo.—Echar suerte para saber quien es mano.—Perder en el juego de medios cocos; que consiste en tomar una chireta y con ella dar á la que está puesta en el suelo boca abajo, y si al darla, queda alguna de ellas boca arriba, pierde el que juega, y si quedan boca abajo, gana y sigue tirando.—Jugar ó enredar á los caracoles.

BUYANGAY. *s.* Juego de niños á los caracoles ó con chiretas.—Jugar ó divertirse á lo dicho.

BUYANGAO. *s.* Especie de mosquito pequeño.

BUYAS. *v.* Errar, no dar al objeto.

BOYBOY. *v.* Dar en cara, acusar.—Sacar en limpio la verdad averiguándola.

BUYHAO. *v.* Salir ó verse el zurrón que precede á la fruta del plátano, coco y otras.—*adj.* Fruta un poco colorada. An bonga nga mapulapula sin guti.

BOYO. *v.* Atraer enseñando alguna cosa.—*s.* Lazada.—Hacer lazada. Llamar á los puercos. Boy-hon mo an cabactinan. Llama á los puercos.—Embaucar, engañar.—Juntar y guardar el copo de algodón.

BUYO. *s.* Betel, planta trepadora, sus hojas, hendidas en la base, aovadas, aguzadas y con los nervios medio esparcidos, tienen cierto sabor á menta, y sirven á los bisayas para la composición del mamón. Hay varias clases, y las más usadas son las siguientes. Guibuyoi.—Ticom.—Caningagon.—Cagang.—Cagascas.—Saguiauan.—Labilad.—Cagopcop.—Culang sa baybayon.

BUYOBUYOHAN. *s.* Abertura, rendija.—*v.* Dar á uno viento ó agua que entra por abertura.

BUYOC. *v.* Arquear, doblegar, encorvar.—Andarse cayendo, como el que se levanta atontado ó medio dormido.—Inclinar, ladear.

BUYOC BUYOC. *v.* Andar al derredor; remolinar; vacilar.

BUYOCO. *s.* Flemón, agalla, tumor en la boca ó garganta.—*v.* Tener ó padecer dicha enfermedad.

BUYOCOON. *adj.* Que tiene ó padece flemón ó agalla.

BOYOCOT. *v.* Doblegar, encorvar, inclinar; rendir. Naboyocot aco sinin binaba. Me tiene rendido esto que llevo á cuestas.

BUY-OD. *adj.* Cosa entera y sana. Panguha sin dahon ngan pilia an buy-od. Coge hojas y escoge las enteras y sanas.

BUYOG *v.* Mecer, mover, bambolear.—Acompañar.—*s.* Abejarrón. Nabubuyog an tuna. Se mueve la tierra. Nabuyog siya can Pedro Acompañó á Pedro.

BUYOGUN. *adj.* Ave así llamada por el matiz particular de sus plumas.

BUYON. *s.* Ladrón; pirata.—*v.* Robar; piratear.—Árbol con algunas hojas blancas; sus hojas tiernas sirven de verdura al bisaya, y su fruta no se come. El zumo de la raiz de dicho árbol, dice el bisaya, adormece á las culebras y facilita el cogerlas, refregando dicha raiz entre las manos. Las raspaduras de la tal raiz humedecidas con agua caliente y exprimiéndolas ó puestas sobre las quemaduras, las cura maravillosamente.

BUYONCOT. *v.* Encogerse, encorvarse.
BUYON NĜA AGTA. *s.* Árbol de color negro.
BUY-ON. *v.* Componer rotura ó abertura con betun hecho de cal, brea y aceite.
BUYONG. *s.* Potra.—*v.* Tener ó padecer dicha enfermedad, hincharse las partes.—Desatinar, andar perdido, perderse.
BUYUNĜAO. *s.* Palma así llamada, su cogollo se come, pero no su fruta.—Mosca de color verde.
BUYONĜON. *adj.* Potroso.
BOYOOC. *s.* Agallón en la garganta, flemón.
BULA. *s.* Bola de bejuco entretegido, con la cual se divierten, tirándola al alto y dándola con un pié ó mano, para que vuelva á subir.—*v.* Jugar con ella.—*s.* Presa hecha en guerra.—*v.* Hacerla.
BULABUG. *s.* Avenida pequeña.
BULACUIT. *s.* Tirar alguna cosa echándola con la mano.
BULAD. *v.* Asolear, orear, secar al sol; tomar el sol.
BULADBUCAD. *v.* Hervir.
BULAG. *v.* Apartar, separar. Ibulag ta ini amay. Separémos esto antes. Mabulag ná cami. Nos separamos ya. Nagcabulag ná cami. Ya nos hemos separado.
BULÁGAO. *adj.* Cosa rubia, bermeja, roja.
BULAGTAC, BULANTAG. *adj.* El nombre entero.—*v.* Decir el nombre entero.
BULAGSAUA. *v.* Sospechar, temer, recelar—*s.* Sospecha, temor, recelo.
BULAHLAH. *s.* Enfermedad de los ojos que parece van á saltar.
BULAHAN. *adj.* Dichoso, bienaventurado.—El que trae presa ó le ha sucedido bien en su salida, venturoso.
BULAHO. *s.* Hoyo en orilla de río ó playa.
BULAHOD. *v.* Hundir, meter en cieno, agujero ú hoyo.
BULAHOON *adj.* Sitio donde hay muchos hoyos ó agujeros.
BULALA. *s.* Padrastro que se levanta en el nacimiento de las uñas.—Odio; enojo.
BULALÁCAO. *s.* Globulillo de fuego, meteoro.—Hombre ó animal que, según dicen estos bisayas, andan por montes y selvas, y llevan consigo fuego.—Enfermedad de la palma que destila la tuba medio coagulada y como resina.—*v.* Salir maleada la tuba de la palma.—*s.* Melón pequeño así llamado.
BULALAS. *s.* Enfermedad de ojos, que los ensancha y parece que quieren saltar.
BULALO. *s.* Caracol grande que usan para bruñir ropa ú otra cosa.—*B.* Caracol vistoso y de colores.—Yerba espinosa, especie de cardo.
BULAN. *s.* Mes.—Luna. Bulan sa Junio an iquinamatáy san acon anac. Mi hijo murió en el mes de Junio. Binulanan aco sa pandugan. Estube un mes en la prisión, en el cepo. Uaray bulani nĝan namatáy. No llegó á un mes y murió. Mapaua an bulan. Está clara la luna. Maglacat ná quitá, cay bublanon mán. Caminémos ya, por que hace luna.

Modo de numerar las diversas fases de la luna, según se acostumbra en el pueblo de Boronĝan.

Guimata. Luna nueva, primer día.
Icaduha nĝa hayag san bulan. Segundo día.
Icatolo nĝa hayag san bulan. Tercer día.
Ica-pat nĝa hayag san bulan. Cuarto día.
Icalima nĝa hayag san bulan. Quinto día.
Icaunum nĝa hayag san bulan. Sesto día.
Icapito nĝa hayag san bulan. Séptimo día.
Icaualo nĝa hayag san bulan, amo ná an pagcaodto san bulan. Octavo día, cuarto creciente.
Icasiam nĝa hayag san bulan, pagsulig san tubig sa dagat, dageo an taub. Nono día, creciente del mar, marea grande.
Icapolo nĝa hayag san bulan. Décimo día.
Icapolo cag usa nĝa hayag san bulan, mala quinis an nĝaran. Undécimo día, que la luna se parece á un cangrejo.
Icapolo cag duha nĝa hayag san bulan, maraut an nĝaran. Duodécimo día, que la luna presenta mal aspecto.
Icapolo cag tolo nĝa hayag san bulan, naghibaro an nĝaran. Día trece, que la luna se percibe ya muy bien.
Icapolo cag upat nĝa hayag san bulan, dugayon an nĝaran. Día catorce, que se aproxima á la llena.
Icapolo cag lima nĝa hayag san bulan, an pagcadayao ó pagcabug-os san bulan. Día quince, luna llena.
San tican san pagcadayao san bulan. Después de luna llena.
Siapa an catin san bulan, tinicanĝan san cadulom. Principio ó primer día de la menguante.
Icaduha san catin san dulom. Día segundo de la menguante.
Icatolo san catin san dulom. Día tercero de la menguante.
Ica-pat san catin san dulom. Día cuarto de la menguante.
Icalima san catin san dulom. Día quinto de la menguante.
Icaunum san catin san dulom. Día sesto de la menguante.
Icapito san catin san dulom. Día séptimo de la menguante.
Icaualo san catin san dulom. Día octavo de la menguante.
Icasiam san catin san dulom. Día noveno de la menguante.
Icapolo san catin san dulom. Día décimo de la menguante.
Icapolo cag usa san catin san dulom. Día undécimo de la menguante.
Icapolo cag duha san catin san dulom. Día duodécimo de la menguante.
Icapolo cag tolo san catin san dulom. Día décimotercio de la menguante.
Icapolo cag upat san catin san dulom. Día décimocuarto de la menguante.
Icapolo cag lima san catin san dulom, amo ná an pagcahanap san dulom. Día quince, la conclusión de la menguante.
Guimata, pagmata san bulan. Luna nueva.
Pagcaodto san bulan. Cuarto creciente.
Pagcadayao, pagcabug-os san bulan. Luna llena.
Icaualo san dulom. Cuarto menguante.
Himatayon san bulan. Conjunción de la luna.
En otros pueblos he oido referir las fases de la luna del modo siguiente:
Quilat. La primera noche que se vé la luna.
Guimata. Luna de tres á cuatro días.
Balirig. Luna de cuatro á cinco días.
Balihig. Luna de cinco á seis días.
Odto ná an bulan. Cuarto creciente
Lacat ná an bulan. Luna de diez á once dias.
Natopong ná sin lubi, mapono. Que se acerca á la llena.
Alimangohay. Cerquita de la llena, que se parece al cangrejo.

Catin. Cuando sale al ponerse el sol.
Dugauon. Próxima á la llena.
Dayao pagcadayao, pagcabug-os. Luna llena.
Balonud. Que tiene algo de menguante.
Onĝot. Que ya se distingue su obscuridad.
Saromsom, sarumsumay. Cerca ya de la menguante.
Dulum. Menguante.
Hilarum ná an dulum. De cuatro á seis dias de menguante.
Simbang, malasumbang. Luna de veintiocho á veintinueve dias.

BULAN BULAN. *s.* Figura de luna.

BULANBULAN, MULANBULAN. *s.* Pescado así llamado, se come.

BULANG. *s.* Gallera.—Navaja que amarran á los gallos de pelea.—*v.* Reñir, pelear los gallos con dicha arma.—Ludir unas cosas con otras, darse golpes.—Reñir ó pelear los gladiadores.

BULANG. *s.* Anchor, anchura.—*adj.* Cosa ancha como casa, navio ó cosa semejante.—Macab-langun. *adj.* Cosa ancha; ser ancha una cosa.

BULANG BUGANG. *s.* Chisme.—*v.* Chismear, traer y llevar chismes.

BULANG BULANG. *s.* Travesaños que ponen en los edificios para que sujeten los quilos.

BULANGLANG. *s.* Árbol así llamado.

BOLANTINĜON, BORANTINĜUN. *adj.* Ave de color blanco, colorado y negro.

BULAO. *adj.* Cosa rubia, bermeja, roja.—*v.* Provocar, incitar á reñir.—Aborrecer sin causa para ello.

BULAUAN. *s.* Oro.

BULAUANON. *adj.* Rico en oro, que tiene mucho oro.—Sitio donde hay oro.—*adj.* Cosa de color de oro.

BULAO BUNĜAO. *s.* Insecto aludo y cuerpo largo.

BULARAG. *s.* Flor colorada.—Fruta encarnada.—*v.* Ponerse colorada ó encarnada la flor ó fruta.

BULARAN. *s.* Especie de baloto donde echan el coco rallado para que se pudra y flote el aceite, que van sacando despacio y diariamente.—Sitio donde se pone al sol á orear ó secar alguna cosa.

BULARAS. *s.* Creciente grande, marea viva

BULARAT. *v.* Tener los ojos salidos ó saltados.—*adj.* De ojos grandes.

BULARUG. *v.* Tirar de arriba abajo.

BULAS. *v.* Arrancar el vástago ó rama del camote.

BULASOT. *v.* Meter el pié en hoyo, agujero u otra parte.

BULATUC. *s.* Caracol grande así llamado. Dao bulatuc an mata niya. Se dice del que tiene los ojos grandes ó hinchados.

BOLBOG. *v.* Estender, ensanchar, renovarse la herida.—Descubrir, renovar lo olvido ó encubierto.—Ahogarse, anegarse en agua. Nagbobolbog an iya casam-dan. Se ensancha su herida.—Perderse una cosa por la mucha agua. Nabolbog an humay sa uran. Perdióse el palay con la lluvia. Pinapagbobolbog mo an di matadong nga capolonĝanan. Renuevas ó descubres el pleito injusto.

BOLBOL. *s.* Vello, pelo; plumas de ave.—Pelar; desplumar. Himolbolan niyo layon an manuc. Desplumad pronto la gallina.

BOLBOLAN. *adj.* Que tiene vello, pelo ó plumas.

BOLBOLON. *adj.* Que tiene vello, pelo ó plumas.

BULCAD. *v.* Destruir, arruinar, destrozar, desbaratar, deshacer.

BULCAS. *s.* Hojas tiernas del camote, que las usan como verdura.—Coger dichas hojas ó el vástago tierno del camote.—Recoger ó quitar lo que se ha puesto al sol ó viento. Panĝutan camo sin bulcas, cay uaray quitá sud-an nga iba. Id á coger hojas de camote, por que no tenemos otra vianda. Bulcason mo an binuiad. Recoge lo puesto al sol. Bulcason mo an bin-lad. Recoge el palay tendido al sol.—Derribar, destrozar, llevarse el viento alguna cosa. Bubulcason an patiocan san daco nga hanĝin. El fuerte viento destrozará la casa de las abejas. Ayao ca palauod, banĝin bulcason ca san hanĝin. No navegues hacia el interior, no sea que te lleve el viento.—Recoger ó quitar alguna cosa de alguna parte. Binulcas ná namon an mga manteles sa altar. Ya hemos quitado los manteles del altar.—Descubrir. Bulcasan an imo casam-dan. Descubre tu herida.

BOL-GAN. *adj.* (DE BOLOG). Que tiene lobanillo ó nube blanca en los ojos.

BOLGAN. *s.* Pescado comestible de mar, tiene negro el lomo y los ojos blancos.

BULHA. *v.* Pasar por medio el que camina ó navega.

BULHAD. *v.* Agujerear, abrir el pescado la red, el puerco el corral ó cerca.—Abrirse, rasgarse á lo largo camisa, ó cosa semejante.—Abrir al pescado por el lomo.—Cortar á lo largo.

BULHAY. *v.* Pasar por donde hay mucha gente; pasar por medio de malezas.—Separar cabellos, hilos ó cosa semejante.—Dividirse ríos ó riachuelos.

BULHANG. *v.* Agujerear, romper.—*s.* Agujero, rotura.—*v.* Atravesar ó pasar de una parte á otra por entre gente.

BOLHO. *s.* Rotura, rasgadura, agujero.—*v.* Romper, agujerear.—*s.* Claros en la sementera por no haber nacido las plantas.

BOLHOG. *adj.* Ojos azules.—*v.* Tener los ojos azules. Dar humazo á las abejas para que no piquen al coger el panal.—Sumergirse, zabullirse hundirse en agua ó cieno.

BOLHOS. *s.* Hoyo, agujero, abertura.—*v.* Meter el pié por lo dicho.

BOLHOT. *v.* Hallar ó encontrar á uno desprevenido. Binolhotan an mga capitan san ponoan. El superior halló desprevenidos á los capitanes.

BULI. *s.* Pasta hecha de brea, cal y aceite para calafatear ó cubrir agujeros.—*v.* Poner ó usar dicha pasta.—*s.* Fondo, asiento de vaso, area ú otra cosa, Culo, sieso.—*v.* Nelande peccare.

BULIAS. *v.* Lavar ropa; mojarse con la lluvia. Buliasi an acon inabohan nga cubal. Lava mi garas puesto en lejía de cal. Nagbusag an saraual co san cabuliasi san uran. Se ha puesto blanco mi pantalón al mojarse con la lluvia.

BULIBUL. *s.* Agujero en el fondo de embarcaciones menores, que tapan con un tarugo, cuyo tarugo es de quita y pon.

BULICAD. *v.* Revolver ropa en baul ó cosa semejante.

BULICAS. *v.* Soltar lo que se tiene agarrado.—Separarse de la orilla los que navegan.

BULICAT. *v.* Abrir los ojos; abrir, descubrir cesto, bolsa ó cosa semejante.—Registrar descubriendo. Ayao pagbulicata an acon guindadara. No descubras lo que yo llevo.

BULIG. *v.* Ayudar.—Ayuda.—*s.* Racimo de plátanos, lanzones ó cosa semejante. Bubuligan co icao. Yo te ayudaré. Mabubulig aco sa iyo. Yo os ayudaré. Pinabubulig ca san capitan. Manda el capitán que ayudes. Diri aco nacacabulig sa imo. No puedo ayudarte. Uaray aco iguincacabulig. No tengo quien me ayude. Buligui aco. Ayúdame. Buligan mo aco.

Ayádame. Inin oma amon guincacabuligan ngan si Pedro. Esta sementera la trabajamos nosotros y Pedro. Guinbubuligan aco nira. Me ayudan. Uaray dinhi an acon bulig. No está aquí mi ayuda. Usa ca bulig nga hinug. Un racimo de plátanos.

BOLÍG. *s.* Insecto negro y venenoso.

BULIGANAY. *s.* Abejarrón colorado, negro y venenoso.

BULIG BULIG. *v.* Ayudarse mutuamente.

BULIGSAY. *s.* Juego de muchachos con pedazos de caña, que tiran al alto y reciben con las manos.—*v.* Jugar, divertirse del modo dicho.

BULINAO. *s.* Pescadillos pequeños, que andan en bandadas y son muy sabrosos. Bisan an bulinao naglaygay mán. Dícese á los que es menester que tengan providencia en sus cosas.

BULIN BUQUIN. *v.* Rebullirse, moverse gusanos, abejas ó cosa semejante. Nagbubulinbuquin an mga tauo. Se mueve la gente.

BULIYO. *v.* Soltar, dejar lo que se tiene agarrado.

BOLIRAO. *adj.* Cosa de varios colores á lo largo del cuerpo.

BOLISONG. *s.* Coral ó especie de arbusto negro de la mar.

BULIT. *v.* Calafatear; embrear.—*s.* Liga, masa pegajosa.

BULNAC. *v.* Comer el puerco las plantas por el tronco.

BOLNOD. *v.* Meter pié en hoyo, agujero, cieno ó barro; atollarse.

BOLNOT. *v.* Sacar una cosa de donde está puesta. Guinbolnot an sundang co sa tacub san macauat. El ladrón sacó mi sundang de la vaina.

BOLO. *s.* Cuchillo ancho, romo y sin punta, que usa el bisaya para quitar la yerba.—Purang. id.

BULUA. *v.* Escaparse perro, pez, puerco ú otro animal.

BULUANG. *v.* Romper, abrir, quitar ó destruir cerca ó estacada.—Hacer conducto para que corra ó salga el agua. Nacabuhi an yubo cay guinbuluang niya an alad. Se escapó el puerco limpio por que rompió ó destruyó la cerca.

BULUAT. *v.* Quitar el tarugo que ponen en el fondo de embarcaciones menores.—Coger, sacar lo que está en cesto, bolsa ó cosa semejante.

BOLOCON. *adj.* Hoja del gauay sin abrir aún.—*v.* Arrollar hojas, abacá ó cosa semejante.—Estar echado y encogido. Molocon. id.

BOLOD. *s.* Loma, montecito, altillo.

BOLOG. *s.* Seca, lobanillo, divieso; nube blanca en los ojos, que parece están salidos.—*v.* Tener ó padecer dicha enfermedad.

BOLOGAN. *s.* Excrescencia redonda, que sale por algún dolor, herida ó golpe.—*v.* Tener ó padecer dicha enfermedad.

BULUN BUGUN. *adj.* Cosa enredada.—*v.* Enredarse.

BULUNCUS. *v.* Encorvar, encoger.

BOL-ONG. *s.* Zancajo.

BOLONG. *s.* Medicina, remedio.—*v.* Medicinar, curar.

BOLONGAN. *adj.* Que medicina ó cura.—*s.* Médico, cirujano, mediquillo.

BOLOON. *adj.* Aquello de que se hace el cuchillo ó arma que llaman *bolo*.

BOLOS. *s.* Venganza, castigo.—*v.* Vengarse, castigar.—Corresponder como vengándose. Magbobolos aco. Yo me vengaré.—Contrarestar, oponerse.

BOLOS. *v.* Colocar los harigues en el hoyo hecho á propósito. An singbahan pá lá an nabolosan. Sólo se han puesto los harigues en la iglesia.

BOLOS. *s.* Pieza entera de género.—Repique de campanas.—Párrafo ó artículo de libro. Usa ini ca bolos. Esta es una pieza de género. ¿Pira ca bolos an repique? Cuantos repiques: Icaduha ca bolos. Párrafo segundo ó artículo segundo.

BOLOS. *s.* Fisga de dos ó más dientes.—*v.* Herir con ella.—Tirar de repente del anzuelo al coger el cebo el pescado.—Coser haciendo costura doble.—*s.* Pescado largo y de boca aguda.

BOLOS. *v.* Crecer el agua cuando comienza la avenida.

BOLOSON. *adj.* Aquello de que se hace la fisga que llaman *bolos*.

BOLSIT. *v.* Mentir.—*s.* Mentira.

BOLSITON. *adj.* Mentiroso.

BUNA. *v.* Descoser, deshacer lo cosido.

BUNABNO. *s.* Árbol así llamado, su fruta es agria.

BUNAC. *v.* Lavar ropa.—*s.* Pescado así llamado, se come.

BUNAGAN. *s.* Lavadero, sitio donde se lava la ropa.

BUNAY. *s.* Huevo.—Testículo.—*v.* Poner huevos.

BUNAYAG. *adj.* Lo que se vé, está á la vista.—Persona sincera, que dice la verdad.

BUNAYAN. *adj.* Ave ponedera, que tiene huevos en el ovario.—*s.* Sitio ó lugar donde pone el ave.

BUNAYON. *adj.* Persona gruesa por igual.—Cosa seguida y constante.

BUNAL. *v.* Apalear, aporrear.—Batanear ropa dándola con una maza para el efecto.

BUNALAN. *s.* Piedra, tabla ó madero sobre que se golpea la ropa.

BUNAUI. *v.* Apartar, alejar; mudarse, haber mudanza.

BUMARAHOL. *adj.* (DE BAHOL). Grueso ó basto.—Cosa algo gruesa ó basta.

BUNAG. *v.* Matar un animal y hacer particiones la carne para venderla por atados.

BONBON. *s.* Arena fina, polvos.—*v.* Poner ó echar polvos en lo escrito.—Poner tierra al rededor de la planta.—*s.* Montón de tierra al rededor de la planta.—Terraplenar, allanar.—Cargar ó añadir.

BUNCAL. *s.* Lienzo ú otra cosa con que tapan el cañuto de la cal para el buyo.

BUNCALAS. *v.* Despertar por algún ruido; saltar de la cama.—*adj.* Liberal, dadivoso.—Ser liberal ó hacer gracia á otro.

BUNCALOD. *v.* Andar de medio lado; trabajar sin provecho; no alcanzar al que va delante; no conseguir lo que se pretende.

BUNDAC. *v.* Pinchar, herir de punta. Bubundacan co icao sinin acon dipang. Te pincharé con este mi cuchillo.

BUNDAY. *s.* Crin de caballo y otros animales; melena de león; cerdas del puerco en la parte superior del cuello.

BUNDAL. *v.* Dar con punta de madero en puerta, pared ú otra parte.—Herir, derribar dando de punta con alguna cosa.

BUNDAUOG. *s.* Chorro de cosa líquida.—*v.* Chorrear, salir á chorro.

BONDO. *v.* Caer, dar de culo en tierra.

BONDOC. *v.* Dar golpes con el pié en tierra ó en otra parte, patalear.—Dar coces, acoccar. Binondocan si Pedro san cabayo. El caballo dió una coz á Pedro.

BONDOC NGA HUMAY. *adj.* Palay grueso así llamado.

BONDOL. *v.* Dar con punta de madero en puerta

pared ú otra parte.—Herir, derribar dando de punta con alguna cosa.

BONGA. *s.* Fruta.—*v.* Fructificar, dar fruto.—*s.* Palma así llamada, cuya fruta, que lleva el mismo nombre, usan en el buyo. Namomonga ná an humay. Ya tiene fruto el palay. Bonga sin lubi. Fruta de coco.

BONGAAN. *adj.* Fructífero, que tiene ó produce fruto, frutal.

BONGABONG. *s.* Red para pescar en río atajando dicho río con ramas para que el pescado vaya por donde está la red, que es la parte más estrecha.

BUNGABONG. *s.* Cogon ó yerba con que cubren el caballete del techo; caballete cubierto con dicho cogon ó yerba.—Poner ó cubrir el caballete con lo dicho.

BUNGABONGAN. *s.* Palo ó caña que ponen por caballete en el techo de nipa y que descansa sobre las baratejas.

BUNGAD. *v.* Descalabrar, herir; desnarigar.—Hozar el puerco.—*s.* Pinta blanca que tienen algunos animales en la frente.—Señal blanca que queda de alguna herida.—Araña de cuerpo grueso, pies cortos y cubierta de vello, y lleva su cría de bajo de la barriga en un capullo. Su picadura causa fuertes dolores acompañados de calentura.

BUNGAG. *v.* Quitar los tizones para disminuir el fuego.

BUNGAYUD. *s.* Río ó camino seguido y sin pérdida.

BUNGAL. *s.* Canal ó el medio de río ó barra.—*v.* Echar mano de lo mejor; emprender cosas difíciles y grandes.

BUNGALOS. *adj.* Cosa igual.—Cruel ingrato, desagradecido.—Desagradecer, ser ingrato.—Castigar con exceso.—*adj.* Cosa que acontece por casualidad, raras veces.—Perra ó puerca que paren pocos hijos y desmedrados.

BUNGANGA. *adj.* Cosa de boca grande y ancha.

BUNGANSISO. *s.* Ballena, ballenato.

BUNGANTOROG *v.* Soñar.—*adj.* Que sueña.—Cosa ficticia ó como que se sueña.

BUNGAO *v.* Olvidarse.—*s* Mosquito así llamado.

BUNGAS. *v.* Derramar, esparcir, estenderse como las abejas.

BONGASI. *adj.* Comida que se da en los convites y á los trabajadores. An cacaanon nga ipananagtano san mga combite, mga tapus ug mga magbubuhat.

BUNGASUD *s.* Quebrada de monte.

BUNGAT. *v.* Abrir la boca, desplegar los labios.—Señal ó coto para señalar camino, etc.

BUNGATUD. *s.* Montecillo, repecho de tierra, bajo en la mar.—Bulto, volúmen, tamaño.—Presa que hacen en los ríos para pescar.

BONGBONG. *s.* Tabique de tabla, nipa ú otra cosa.—*v.* Poner dicho tabique.—Esconderse detras del tabique.—Esconderse, resguardarse, ponerse al abrigo.—Ser contrario el viento.—Señalar los árboles para denotar que tienen dueño.—Señal puesta en los árboles.

BONBONGAN. *s.* Parte de toda arma inmediata á la espiga ó mango. An cagutian san mga salsalon dapit sa paloan.

BUNGCAD. *v.* Abrir caja, baúl ú otra cosa, registrar lo que hay dentro.

BUNGCAG. *v.* Destruir, deshacer, arruinar.—Alborotarse la mar. Nabungcag an balay. Se destruyó la casa. Nabungcag ná an amon trato. Ya se deshizo nuestro trato. Bungcag ná an dagat. Ya está alborotada la mar. Pinabungcag san capitan an mga cabalayan. Ha mandado el capitán destruir las casas. Nabungcag an sacayán. Se destruyó la embarcación.

BUNGCARAS. *v.* Espantar, asustar; hacer ruido, alborotar.—Arrojar lo que se lleva.—Manifestar, dar. Ibinungcaras nimo sa amon an diosnon nga can-on. Nos diste el divino pan. Ibinungcaras sa acon ni Pedro inin ayam. Me dió Pedro este perro.—Mabungcarason. Espantadizo.—Liberal, dadivoso.

BUNGCARIS. *v.* Bogar, remar con fuerza, hacer fuerza con el remo.

BONGCO. *v.* Cascar, romper con los dientes; romper como hace el puerco con el coco fruta para comerse la carne. Binongco san babuy an borontan nga lubi. El puerco rompió el coco con su bonete aún.—*s.* Animalito que se cría á las orillas de los ríos.

BONGCUG. *s.* Espalda.—Pescuezo grueso por la parte, superior.—Costilla.—Hinchazón, inflamación.—*v.* Hincharse, inflamarse.

BONGCUGAN. *adj.* Espaldudo.—Engatillado.—Himongcug. id.

BONGCOL. *v.* Herir, dar de punta con madero ú otra cosa en alguna parte para derribarla.—Estar casa ú otra cosa cerca ó á la vista de camino ó vereda. Hinbobongcolan sin dalan an amon balay. Nuestra casa está á la vista del camino.

BONGCOS. *v.* Envolver; cubrir con sábana ó manta.

BONGDAC. *v.* Pisar fuerte, dar con el pié, patalear.—Tropezar.—Dar ó tirar coces.—Arruinar.—Estrellar ó dar con violencia.

BONGDO. *s.* Montón, repecho ó mogote de tierra, monticulo. Nagboborobongdo inin tuna. Hay muchos montículos en esta tierra.—*v.* Tumbar, derribar luchando.

BONGDOL. *v.* Herir dando golpe aunque sea á la tierra.

BUNGGAO. *v.* Derramar; apartar, separar; dividir.

BONGGO. *v.* Romper anzuelo ú otra cosa.—Partir ó romper caña dulce.—Llevar sobre sí cosas pesadas.—Desfallecer, perder las fuerzas.—Cortar rama ó fruta de árbol.

BUNGGUG. *s.* Tubérculo de árbol.—Chichón, hinchazón por algún golpe.—Lobanillo, inflamación.

BUNGHAGON. *adj.* Turbado de miedo ó vergüenza.

BUNGHAN. *v.* Enfadarse, fastidiarse, (Véanse los ejemplos). Binonghan aco sinin can-on. Fastidiado estoy de esta comida.—Uaray cabunghan inih banua. No tiene fin esta tierra.—Uaray cabunghan inin uran. No cesa de llover.—Uaray cabonghan an impierno. Nunca se harta el infierno. Binonghan aco sin pirao. Estoy soñolento.—Binonghan aco sin torog. Estoy harto de dormir.—Uaray bunghi an yaua. No cesa, no se cansa el demonio de tentarnos.—Avergonzarse, temer por respeto ó miedo.

BUNGHOC. *adj.* Cosa sucia, asquerosa; insecto ó animal sucio, asqueroso.

BUNGIAO. *v.* Acompañar, ir en compañía los que caminan.

BONGIOD. *v.* Acompañar.

BONGUIOD. *adj.* Cosa llana, sabida y trillada.—*v.* Seguir recto camino.—Bonguiod, cabonguioran. *s.* Camino real.—Largor de una cosa.—Río principal donde se juntan los arroyos.

BUNGLAY. *s.* Árbol así llamado, su madera es buena para edificios, en el interior.—Maleza donde antes

hubo sementera.—*v.* Limpiar la tierra de dicha maleza.

BUNGLAN. *v.* Torcer ó encorvar el tallo del coco por donde destila la tuba.

BUNGLAN, BINUNGLAN. *s.* Estaca que ponen clavada en medio de la sementera.—*v.* Fornicar, pecar con mujer, ó mujer con varón.

BUNGLAS. *s.* Árbol al que no se pegan malezas ni enredaderas; su madera es buena para balotos é interior de edificios.—*v. sent. fig.* Estar libre, desnudo, destituido de todo. Nabunglasan aco san ngatanan. Estoy destituido de todo.

BONGLIO. *s.* Árbol grande, de hojas pequeñas y madera floja. Dao nabulcasan nga bonglio. Se dice del que ha quedado pobre y desarrapado.

BONGLO. *v.* Llegar á uno la muerte después de haber reunido ó conseguido una fortuna regular.—*sent. fig.* Trocar, permutar.—*s.* Guía de la palma y otras plantas, antes de abrir.

BUNG̃UG. *adj.* Tonto, fatuo.—*v.* Atontarse.—Desmayar, aflojar.—*s.* Lobanillo.

BONG̃UGON. *adj.* Que tiene lobanillo.—*s.* Árbol así llamado.

BONG̃OL. *adj.* Sordo.—*v.* Ensordecer, hacerse sordo.—Bong̃ol aco. Soy sordo. Nagpapacabong̃ol siya. Se hace el sordo.

BONGOL. *v.* Cortar la guía del coco por donde destila la tuba.

BONG̃OL NG̃A PATING. *adj.* Tiburón carnívoro.

BONG̃OL NG̃A SALAPI. *adj.* Moneda sorda ó mala, que suena mal.

BUNG̃URAN. *s.* Plátano oloroso y de color amarillo.—Árbol bueno para harigues.

BONG̃OT. *s.* Barba ó sea el pelo que nace en la parte inferior de la cara.—*v.* Afeitar, pelarse la barba como hace el indio.—Barbas de los animales. Naghibimong̃ot sira. Se están pelando ó quitando la barba.—*s.* Barbas de enredadera ú otra planta.—*v.* Oler ó sentir olor. Nacabong̃ot aco sin maraut nga baho. Siento mal olor.

BONG̃OT BONG̃OT. *s.* Barba ó pelos que nacen en esta parte de la cara, cuando no son muchos todavía.—Antenas ó cuernecillos que tienen algunos animales en los lábios. Ini nga isda mayada bong̃otbong̃ot sa im im. Este pez tiene antenas en los lábios.

BONG̃OTON, HIMONG̃OT, BONG̃OTAN. *adj.* Barbudo.

BUNGSAD. *v.* Clavar, hincar en tierra; hacer corral de pescar clavando las estacas ó cañas.—*adj.* Cesto ú otra cosa igual de arriba que de abajo. Surudlan nga uaray cairosan.

BUNGSARAN. *s.* Sitio ó lugar donde se hinca ó clava en tierra alguna cosa.

BONGSOD. *v.* Clavar, hincar en tierra.—Poner estacada en los corrales de pescar. *adj.* Que no sabe nadar.—Angosto de una parte y ancho de otra.

BUNGTAY. *s.* Loma, altillo, montículo.

BUNGTAS. *v.* Tener ó sentir hambre, desfallecer de hambre.

BONGTO. *s.* Pueblo, ciudad.—*v.* Hacer ó formar pueblo. Nasonog an bongto sa Paric. Se ha quemado el pueblo de Paric. Magbongto quitá dinhi. Hagamos aquí pueblo. Maopay ini pagbongtoan. Este es buen sitio para formar pueblo. Nanaguinbongto sira. Andan de pueblo en pueblo.

BONGTUD. *s.* Loma, repecho, altillo, montículo.—Mogote ó bajo pequeño de arena en la mar.—*v.* Formar altillos la tierra.—Inflar.

BONGTUG. *v.* Dar fondo á las embarcaciones menores con una piedra amarrada y que hace las veces de ancla.—*s.* Pescado pequeño así llamado.

BONGTUGON. *adj.* Piedra amarrada á un cordel, la cual hace las veces de ancla.

BONGTOHANON. *adj.* Popular, gente de pueblo.

BONGTOL. *s.* Golpe, porrazo con cosa pesada.—Dar golpe con la misa.—Caer de repente en el suelo y dar golpe.—Caer alguna cosa sobre uno.—*adj.* Cosa pesada ó torpe.—Persona corta, ignorante, idiota.

BUNHAT. *v.* Madrugar, levantarse temprano.—Estender, dilatar, ensanchar, crecer.—Mejorar, aliviarse el enfermo.—Resucitar el muerto. Guinbubunhat co an caaga. Madrugo, me levanto pronto por la mañana.

BONHOC. *v.* Agujerear; romper.—*s.* Agujero, rotura.—Animalejo así llamado. Guinbonhoc san yatot an bohos san humay. Ha agujereado el ratón el depósito del palay. Nabonhóc an pocot. Se rompió la red.

BUN-I. *s.* Enfermedad cutánea y pegajosa de color blanco, la cual causa picazón en la parte del cuerpo dañada por la misma.—*v.* Tener ó padecer dicha enfermedad.

BUNIHAY. *v.* Rezungar, murmurar bajo.

BUNIHAT. *v.* Amanecer, aparecer la aurora; esperar que amanezca.

BUN-IHON. *adj.* Que tiene ó padece la enfermedad llamada *bun-i.*

BUNIAG. *v.* Bautizar.—*s.* Bautismo.—*v.* Regar las plantas.—Bendecir casa nueva, embarcación nueva, etc, ¿Sin-o nga Padre an binuniag sa imo? ¿Qué Padre te bautizo? Napolo an mga buniagan. Son diez los bautizandos. Si quitá an mga binuniagan. Nosotros los cristianos. Napabubuniag aco, Pido ó quiero se me bautice. Nagbubuniag aco sa imo. Yo te bautizo.

BUNIAGAN. *s.* Bautisterio.—*adj.* Bautizando, que ha de bautizarse.

BONYOD. *v.* Acompañar, ir en compañía de otro.

BONYOG. *v.* Acompañar, ir en compañía de otro.—*s.* Compañía; hilera de gente ó animales. Pagbonyog quitá. Vamos en compañía. Guinbonyogan an Padre sin madamo nga tauo. Acompañó al Padre mucha gente. Nagcabobonyog sira. Van en compañía.

BUNLAC. *v.* Hozar y comerse el puerco el plátano.

BONLOD. *s.* Cieno.—*adj.* Terreno cenagoso.—*v.* Sumir, meter, hundir en cieno. Nahibonlod aco. Me metí en el cieno. Amo ini an acon hinbonloran. Este es el sitio donde me metí en el cieno.—*s.* Animalejo que canta de noche, y echa á perder el palay sembrado.

BONO. *v.* Herir. Binono an carabao. Ha sido herido el carabao. Bon-on mo siya. Hiérele. Bangcao an ibinono co diya. Le herí con lanza. Binon-an aco san acon bactin. Me han herido mi puerco. Nacabono siya sa acon. Me hirió.

BON-O. *s.* Gordura de ave, enjundia de gallina.

BUNO. *adj.* Caduco, perecedero.

BONOAN. *s.* Corral de pesca.—*v.* Hacerle.

BONOC. *s.* Aguacero fuerte.—*v.* Llover fuerte.—Quedar sin cocer el arroz en la olla, por ser mucho.

BONOG. *s.* Pescado pequeño así llamado.

BONOL. *v.* Zurrar, aporrear.

BONOS. *v.* Sacar dinero de bolsa; sacar á otro su dinero.

BONOT. *v.* Quitar la capa estoposa del coco fruta.—*s.* Corteza ó parte estoposa de la fruta del coco.—

Árbol de hojas estrechas y algo largas, de su corteza machacada hacen cordeles. Bon-tan niyo iton mga lubi. Quitad el bonote á esos cocos. Binon-tan ná namon. Ya les hemos quitado el bonote. Imo aco ipamonot sinin mga lubi. Quita el bonote á estos mis cocos.

BONOOT. *s.* Hachón, tea.—*v.* Hacer hachón ó tea.

BUNTAAG. *s.* Sitio donde dá de plano el sol.

BUNTAD. *v.* Dar de golpe con alguna cosa en el suelo.—Poner, colocar en tierra olla, caña ú otra cosa.—Hincar, clavar en tierra.—Sentar, caerse y quedar sentado.

BUNTAG. *v.* Dar de comer á los puercos tirándoles la comida.—Dejar ó de poner de golpe en el suelo alguna cosa.—La mañana.

BUNTAL. *s.* Fisga, harpon de dos dientes.—*v.* Herir con el mismo.

BUNTALID. *v.* Caer y quedar tendido en tierra.—*adj.* Cosa caida, tendida y echada en tierra.

BUNTAUAN. *v.* Arrojar arma para herir.—Hacer pinitos el niño.—Saltar de alto abajo.—Ofrecer, dar.—*adj.* Liberal, dadivoso.

BUNTARAN. *s.* Sitio ó lugar donde uno se sienta.

BUNTIS. *adj.* Harto, satisfecho.—*v.* Estar harto ó satisfecho.—Sentir el embarazo ó preñez.—*s.* Pescado así llamado.

BONTOC. *adj.* Cosa entera como un ensartado de carey sin que falte nada.—Sarta de cualquier cosa.

BONTOG. *v.* Desmayar, padecer sincopes. Dar fondo á embarcaciones menores con una piedra amarrada á un cordel.—*s.* Pescado pequeño así llamado.—*adj.* Cosa echada ó colocada en tierra.—*v.* Dormir á sueño suelto.—*s.* Piedra que ponen al ancla de madera, piedra que hace las veces de ancla.—*v.* Caer derepente.—*adj.* Lunático, que se desmaya.

BONTOL. *v.* Dar golpe, golpear con palo ú otra cosa; macear.—*s.* Mazo ó lo que se usa para clavar estacas ú otra cosa.—*adj.* Persona floja para el trabajo.—*s.* Comida de los puercos.—Tierra somera, que á poco que se cave, se da con piedra ó cosa dura.—Lo que ha llegado á lo duro y no puede pasar más adelante. Fin donde cesó la obra para proseguirla después.

BONTOL,—BORONTOL. *s.* Comida de puercos.—*v.* Comer ó dar de comer á los puercos.

BUO. *v.* Limar haciendo dientes á lo que se lima.—*s.* Marisco, su concha es de color negro.

BUOAHAN. *s.* Hamaca aunque sea de bejuco.—*v.* Poner en la hamaca á alguno. Arrollar ó mecer al niño en la hamaca.

BOOC. *adj.* Coco fruta entero. Usa ca booc. Un coco. Napolo ca booc. Diez cocos.—Cosa entera.—*v.* Hacer por entero una cosa.

BOOD. *s.* Mitad, medio ó centro de una cosa.

BUOG. *adj.* Tonto, necio, falto de juicio.—Ruin, miserable.

BUOG BUOG. *adj.* Algo tonto, necio ó falto de juicio.

BOOG. *v.* (CALBAYOG). Derramar ó echar agua ú otro líquido; echarse agua en el cuerpo, como cuando uno se baña á tabo.

BOOY. *s.* Plátano pequeño y oloroso así llamado.

BOOL. *adj.* Morisqueta cocida, que al sacarla de la olla sale en gruesos pedazos.—*s.* Corteza de la morisqueta.—Árbol marítimo, cuya pepita es venenosa.

BUON. *v.* Encerrar ó meter en pocilga á los puercos.—*adj.* Animal doméstico encerrado para que no coma cosas sucias.

BOONG. *v.* Romper, rajar, quebrar.—*adj.* Cosa rota, rajada ó quebrada. Naboong an tadiao. Se rompió la tinaja. Nacaboong aco san pinggan. He roto el plato.

BOOT. *s.* Ardilla, comadreja.

BUOT. *s.* Voluntad, juicio. Querer, desear.—Juzgar.—Arbitrar, regir, mandar, gobernar. Maraut an buot mo. Mala es tu voluntad. Buot co ini, mabuot aco sini. Quiero esto. Diri co buot, diri aco buot. No quiero. Pabu-ton aco niyo. Dejadme escoger. Papagbuo-ton aco niyo. Dejadme obrar, querer. Icao lá in mag buot. Haz lo que quieras, como te parezca. Icao in magbuot dacon. Tu me has de regir y mandar.—Icao in magbubuot sa bongto. Tu gobernarás el pueblo. Nahamuot an Dios san buhat nga maopay. Dios quiere la obra buena. Ini an acon anác nga himorot-an co. Este es mi hijo querido. Nagparabuot aco san mga guinamiton. He robado los utensillos.—Himuot nga tauo. Persona juiciosa. Pamorobuotun co ini. Pensaré esto. Sugad san pagburut-an san Padre. Según la voluntad del Padre. Sugad lá san imo caburut-on. Según tu voluntad.

BUOTAN. *adj.* Juicioso, prudente, entendido. An cabuotanan sa bongto. Los prudentes, los hombres juiciosos del pueblo. Buotan nga tauo. Hombre prudente.

BUQUIA. *s.* Agua mala de la mar ó sea animal marino de la figura de un hongo grande, que tiene unos ramales ó brazos muy venenosos; y después de muerto es comestible.

BUQUID. *s.* Monte, montaña.—*v.* Ir al monte. Aadto sa buquid. Está en el monte. Haghaas nga cabuquiran. Montes altos. Pabuquid ná camo an mga babaye, cami lá an mga lalaqui mangangato ngan maquigauay san gubat, nga tidatong ná sa aton. Id al monte vosotras las mujeres, nosotros solos los varones harémos frente y pelearémos en la guerra, que nos llega ya. Pabuquiron ta anay an mga babaye. Mandémos antes al monte á las mujeres. Ipabuquid ta inin salapi sa singbahan. Llevemos al monte este dinero de la iglesia. Napabuquid siya. Se fué al monte ó hacia el monte.

BUQUID BUQUID. *s.* Monte pequeño.—Figura de monte.—El belen que hacen por Navidad.

BUQUIDNON. *adj.* Persona del monte, de la montaña de tierra adentro.—Montés.—Montaraz.

BUQUINGAN. *s.* Planta de flores redondas y encarnadas.

BUQUIQUI. *v.* Abrir envoltorio; descubrir, destapar herida ú otra cosa. Ayao pagbuquiquia inin pinotos co. No descubras este mi envoltorio.

BURA. *s.* Espuma.—*v.* Espumar, hacer espuma.—*s.* Ampolla, campanilla ó burbuja que se forma en el agua ú otro líquido.

BURABGAS. *s.* Pescado pequeño y comestible.

BURABLUG. *s.* Enredadera así llamada, su fruta es azul.

BORABUD. *s.* Fuente, manantial.—*v.* Brotar, manar, salir el agua.

BURABURA. *v.* Espumar, hacer espuma con frecuencia.—Polvorear.—Derramarse, salirse por agujero lo que está en cesto, etc. Nagbuburabura. Espumea. Buraburahan mo an can-on sin asin. Polvorea ó echa sal en la comida.

BURABSUG. *s.* Sapo, escuerzo.

BURAC. *s.* Flor, rosa.—*v.* Florecer, echar flores las plantas.—Árbol cuyas flores son muy olorosas, su madera es muy floja; en otras partes llaman *ilang-igang*.

BURAC, BURACAN. *s.* Enredadera así llamada; sus

hojas puestas en infusión con agua son medicina para los pujos de sangre.
BURACAN. *adj.* Árbol con flores.—*s.* Culebra que dicen, no es ponzoñosa.
BURACUIL. *v.* Perderse alguna cosa.—Enredarse el pié.
BURACON NGA LAUAÁN. *adj.* Árbol lauaán así llamado.
BURAGDAT. *v.* Ensanchar, abrir mucho los ojos. Namumuragdat an bactin. Abre mucho los ojos el puerco.
BURAGHAO. *adj.* Color pardo.
BURAGTUC, BURACTUC. *s.* Burujón, hinchazón.—*v.* Padecerla.
BURAGTOCAY. *s.* Hinchazón pequeña.—*v.* Padecerla.
BURAHAG. *adj.* Cosa roja, bermeja, castaña, de color de oro como la espiga madura de palay.
BURAY. *s.* Espuma de sal, lo *fofo* de la sal piedra en el centro.—Especie de sal de la mar pegada en los agujeros de las piedras.
BURANG. *s.* Odio, aborrecimiento; enojo.—*v.* Odiar, aborrecer; enojarse.
BURANGDANG. *v.* Ensanchar, abrir mucho los ojos.
BURANGHAUON *adj.* Mentiroso.
BURANOS. *adj.* Tiempo achubascado.—*v.* Achubascarse.—*adj.* Grueso, gordo ó abultado.—Cesto igual de ancho en el fondo que en la boca.
BORANTING. *adj.* Gallo blanco con matices de otro color, y otra cualquier ave.
BURAO. *v.* Probar, hacer la prueba.—Llenar.—*s.* Pescado así llamado.—Coca.—*v.* Echar coca para envenenar los peces.
BURAUAS. *v.* Salir con fuerza agua ú otro líquido.
BURAUIS. *adj.* Coco que tiene colorada la hoja y el bonote.
BURAUIT. *v.* Derramarse, salirse por algún agujero.—Escupir como rociando con la saliva.
BURAUON. *adj.* Cenegal, sitio con agua, que en tiempo de lluvia se llena y tiene corriente, y en tiempo de sol se seca ó merma, y se puede coger fácilmente el pescado que haya.
BURAS. *s.* Suciedad que se cria en el prepucio.—Suciedad del aceite que se queda como coagulada.—Aceite que se ha pasado de las tinajas é ido al fondo de la embarcación.
BURAS, BURAS BURAS. *v.* Llamar á uno súcio, palabra que dicen cuando se enfadan con uno.
BURASA. *s.* Planta silvestre así llamada.
BURAS BURAS. *v.* Burlarse de uno con broma pesada.
BURASON. *adj.* Súcio, hediondo, es palabra fea.
BURAS-ONG. *v.* Derramar de golpe; correr el agua ú otro líquido por la cara cuando se bebe.
BURI. *s.* Palma así llamada. De dicha palma sacan vino, que llaman *aluesio sa buri,* y de sus hojas hacen sombreros.—Sombrero hecho de la hoja de la palma *buri* ú otra semejante
BURÍAS. *adj.* Lo blanco, cuando blanquean muchas cosas juntas ó parecen blancas á la vista.—*v.* Blanquear ó parecer blancas las cosas.
BURIBURI. *v.* Derramarse, salirse líquido por algun agujero; derramarse, salirse por agujero lo que está en el cesto.
BURICAT. *v.* Descubrir.—Abrir los ojos con los dedos, ó refregándoles.
BURICBUTIC. *adj.* Ave de varios colores.
BURING. *s.* Suciedad, mancha.—*v.* Manchar, ensuciar.
BURINGA. *s.* Overa ó sea la parte interior en que se forman y perfeccionan los huevos en los animales que nacen de ellos.
BURINGIT. *v.* Poner mala cara, hacer gestos, incomodarse.—*s.* Gesto, mala cara.
BURINGON *adj.* Cosa sucia, manchada.
BURINGOT. *v.* Mancharse la cara, tener la cara sucia.—*s.* Valentía de ánimo para no temer el peligro.—Hechizo para hacer aborrecer.—Hechizar del modo dicho.—Enredadera así llamada, su jugo exprimido se lo dan á los perros de caza, y á los carabaos cobardes, para que se hagan valientes y atrevidos.
BURINGOT NGA AGTA. *adj.* Árbol de color negro así llamado.
BURINGOTAN. *adj.* El que tiene hechizo para hacer aborrecer.
BURIS. *s.* Color de cualquier cosa que sea.—Rayas rubias de los puercos; puerco pequeño aún.
BURISAN. *adj.* Puerco pequeño aún.
BURIS BURIS, BURISBURISAY. *adj.* Puerco pequeño aún.
BURIT. *v.* Herir, agujerear.—Herir sin querer.—Romper, inadvertidamente alguna cosa.—Feligrana ó granitos de oro que ponen en los adornos.—*v.* Poner lo dicho.
BURLAT Ó BUDLAT. *v.* Abrir ó ensanchar los ojos.
BORO. *v.* Coger las frutas de árboles ó plantas.—Quitar los piés ó alas á los mosquitos, arañas, cangrejos, lagartijas, etc.—Caerse dedo ú otra parte del cuerpo por enfermedad.—Utilizar ó sacar provecho de alguna cosa.—*adj.* Cada uno de los plátanos que contiene el racimo.—*s.* Nombre de cortesía y cariño. Nacaboro aco sin igot. He cogido la fruta igot. Naboroan san cagat an quinis. Han quitado las garras al cangrejo. Naboro sin tabaghac an tudlo co. Mi dedo se ha caido por causa de la enfermedad *tabaghac.* An salapi nga ibinilin mo sa acon ausía an acon guinboboroán san acon pagpatigayon. El dinero que me dejaste es de donde yo saco para buscarme la vida. Tagui aco sin usa ca boro nga saguing. Dáme un plátano.
BOROBOCOL. *adj.* Cosa unida y en pelotones como la espuma que arroja la mar.
BOROBUD. *s.* Envoltorio.—*v.* Envolver.—Enroscarse.—*adj.*—Conceño, delgado, ligero.—*s.* Pescado así llamado.
BOROBOLLIO. *s.* Claros en la sementera, donde no ha nacido el palay.
BORO BORO. *s.* Vejiguitas que se forman en el agua cuando se agita.—*v.* Formarse dichas vejiguitas.—Resollar el gato.
BOROBUTCON. *s.* Brazo de silla ó cosa semejante.—La asta de figura de brazo del remo *bugsay.*
BOROC. *adj.* Cosa de varios colores.—*v.* Perderse alguna cosa.—Vacilar, dudar, infundir duda ó sospecha.—*adj.* Cosa veteada de negro y blanco; caña-dulce veteada de morado y blanco.—*s.* Manchas que salen en el cuerpo. Naboroc an singsing co. Se ha perdido mi anillo. Nacacaboroc an polong mo sa acon. Me hacen vacilar tus palabras.
BURUC-AN. *s.* (DE BUCA). Canto ó corte de libro, opuesto al lomo.
BOROC BOROC. *s.* Sonar el agua ú otro líquido cuando sale por parte estrecha.—Centellear los ojos.—*s.* Ruido del agua ú otro líquido cuando sale por parte estrecha.—*adj.* Cosa de varios colores. Nag-

boborocboroc dao calayo an mga mata niya. Sus ojos centellean como fuego.
BOROCBUTIC. *adj.* Avetado, que tiene vetas.
BOROCOS. *v.* Atar, amarar, ceñir, liar. -*adj.* Valiente; robusto.—*v.* Manifestar valentía.
BOROCTOL. *s.* Hinchazón.
BOROCTOL. *adj.* Tullido, encorvado, jorobado; agobiado de trabajo ó carga.
BURUD. *adj.* Preñada.—*v.* Estar preñada; palay con fruta, pero envuelta aun en la hoja.
BORUG. *v.* Cortar el pelo; afeitar.—Arrojar palo ú otra cosa.
BORUGAN. *s.* Tijeras.
BORUG BOTUG. *v.* Salir granos ó viruela.—Los mismos granos.
BOROGTONGON. *adj.* Llevadero, que se puede cargar ó llevar.
BURUHISAN. *adj.* (DE BUHIS.) Aquel á quien se paga tributo, canon ú otra cosa.
BOROYBOYON. *adj.* (DE BOYBOY.) Acusador, imputador.
BOROL. *v.* Retoñar, principiar á salir ó brotar las plantas.—Salir ó nacer los cuernos á los carabaos, etc.—*s.* Retoño.
BORON. *s.* Madeja de algodón ú otra cosa.—*v.* Hacer madeja ó envoltorio.—Enroscarse culebra, enredadera ú otra cosa.
BORONCOT. *v.* Sentarse ó ponerse de cuclillas acurrucado y con la barba sobre las rodillas. Encogerse encorvarse.—*adj.* Acurrucado, encojido, encorvado.
BORONG. *s.* Vapor, niebla, nieblina.—*v.* Haber niebla.—Vacilar, estar dudoso y perplejo.—Estrañarse como dudando.—*adj.* Vacilante, perplejo, dudoso.
BORUNGAY. *s.* El pelo que se desciende desde los cabellos por el rostro.
BURUNGAN. *s.* Bejuco así llamado.
BORONG BORONG. *v.* Vacilar, estar dudoso y perplejo.—Estrañarse como dudando.—*adj.* Vacilante, perplejo, dudoso.—*v.* Remolinar como humo, niebla, abejas, etc.; remolinear.
BOROOS. *s.* Tiempo que está aun por llegar.—*s.* Llamarada que echa la luz cuando está para apagarse.—*v.* Disminuir, menoscabar.
BOROS BOROS. *v.* Sonar el cuesco, sonar el ano cuando se opera.—*s.* Ruido del cuesco ó pedo.
BOROSOT. *v.* Alargar los labios ó el hocico.—*s.* Divieso pequeño.—*v.* Tener ó padecer dicho divieso.
BOROSOTON, BOROS-TON. *adj.* El que tiene divieso pequeño.
BOROT. *s.* (B.) Retoño, tallo de la raiz del cogon.—*v.* (C.) Salir ó verse ya el sol.
BOROTBOT. *v.* Romper, desunir los hilos de lo tejido.
BOROTON. *s.* Pájaro así llamado.
BUSA. *part.* Por tanto, por eso, por lo mismo, en vista de.
BUSÁ. *v.* Alzar la voz ó dar voces el que se irrita ó reprende dando voces, alborotar dando voces. Nagbibinusá siya. Alborota dando voces. Guinbusáan co siya. Le hablé alto.
BUSABUS. *v.* Bailar despacio.—Tocar en alguna parte cuando están bailando.
BUSAG. *adj.* Cosa blanca.—*v.* Blanquear.
BUSAGANAY. *adj.* Palay fino así llamado. Pescado pequeño y comestible.
BUSAG BUSAG. *adj.* Cosa algo blanca.—*s.* Clara de huevo.
BUSAY. *adj.* Cosa algo blanca.—*v.* Blanquear algo alguna cosa.—*adj.* Cosa destapada, descubierta.—*v.* Destapar, descubrir.—*s.* Canal por donde corre el agua.—Agua que se despeña de lo alto.—Corriente de agua, que corre por terreno inclinado, como la que baja de monte.
BUSAING. *s.* Fruta del árbol bachao, es comestible.
BUSALE *v.* Quitar el canto de la madera que se labra ó de otra cosa.—*s.* Estaca gruesa que clavan á la orilla ó esquina de la sementera.
BUSANGSANG. *s.* Hinchazón que no revienta, ni forma ojo, y se disuelve.
BUS-AO. *s.* Estangurria, enfermedad en la vía de la orina cuando esta gotea frecuentemente y á pausas.—*v.* Padecer dicha enfermedad.
BUSASAUA. *s.* Culebra muy venenosa.
BOSBOS. *v.* Abrir el vientre; hacer la autopsía.—Acostumbrar, enseñar.—Destripar. Bosboson co icao. Te voy á destripar.
BUSCAG. *v.* Abrir la flor, abrir el zurrón que precede á la fruta.—Desparramar, esparcir, desatar, desenvolver.
BUSCAY. *s.* Caracoles blancos y vistosos.—*v.* Jugar ó divertirse con ellos.
BUSCAYON. *s.* Sitio donde hay muchos caracoles *buscay*.
BUSDAC. *v.* Derramar, caerse lo que se lleva envuelto, etc.
BUSDANG. *v.* Abrirse flor, herida ú otra cosa.
BUSGAO. *v.* Abrir, ensanchar los ojos.
BOSI. *v.* Mentir.
BUSI. *v.* Abrir el maiz para ver si está en sazón; abrir ó separar el cabello de la cabeza para que aparezca el cutis.
BUSYAD. *adj.* Cosa muy llena.—*v.* Llenar.
BUSIAG. *v.* Desperdiciar; derramar.
BOSIHON. *adj.* Mentiroso.
BUSILA. *s.* Mella en el filo de arma blanca.—Podredumbre en el corazón ó interior de los árboles y plantas.
BUSISI. *v.* Abrir, descubrir, destapar una cosa para verla.
BOSLA. *v.* Afrentar, injuriar, llamar á uno brujo ú otra cosa.—Acusar, dar parte, referir; proponer, manifestar alguna razón.
BUSLAC. *v.* Salir el sol ó la luna.
BOSLUD. *s.* Lomo de arma blanca.
BUSLONG. *v.* Mirar bien, mirar cara á cara, de hito en hito.
BOSLOT. *s.* Agujero.—*v.* Agujerear.
BUSNGAD. *v.* Preguntar, hablar en presencia.
BOSNIT. *v.* Abrir; despellejar; romper.
BUS-UAC. *v.* Espigar ó salir del zurrón la espiga. Nagbubus-uac ná an iyo humay. Ya espiga vuestro palay.—Abrir ó abrirse postema.
BUS-UANG. *v.* Destrozar, abrir boca ó salida; deshacer ó romper el agua la presa.—Prorrumpir, romper á reir, llorar, etc. Guinbus-uang san bactin an alad. El puerco ha destrozado la cerca.
BOSUD. *v.* Reventar apostema ó hinchazón.
BOSOG. *adj.* Harto, lleno.—*v.* Hartar.—*s.* Gula.—Cólico.—Arco de disparar flechas.—Carmenar, escarmenar algodon rama pasándolo por la cuerda de un arco. Nabosog ná aco. Ya estoy harto. Maraut an cabosog. Es mala la gula.
BOSOGAN, TAGABOSOG. *adj.* El que lleva ó usa el arco de flechas, etc.
BOSOL. *adj.* Planta lozana.—Espiga de arroz ya llena.
BOSONG. *s.* Hechizo que antiguamente usaban los principales para que les respetasen los demás.—*v.*

Hechizar, usar de dicho hechizo.—*s.* Castigo, que suele venir, segun dicen, por algun desacato que se haya cometido. Ayao siten cay bobosonĝan ca. No hagas eso, por que te sobrevendrá algun mal.

BOSOT. *v.* Ahuyentar al puerco, espantarle.

BUTA. *adj.* Ciego; tuerto.—*v.* Cegar, perder la vista; estar tuerto. Buta ná aco. Ya soy ciego. Buta aco sa luyo nĝa mata. Soy tuerto. An tague san ligata an nacabuta sa acon. La resina del árbol *lipata* es la que me ha cegado. Nagpapacabuta siya. Se finge ciego.

BUTA BUTA. *s.* Marisco así llamado, es comestible.

BUTAC. *v.* Abrir, rajar, agrietarse la tierra ú otra cosa.

BUTACAL. *s.* Verraco.

BUTAD. *v.* Poner ó estar mucho tiempo al sol; insolar, enfermar ó morir de insolación.—Tirar hacia sí de cordel ú otra cosa; tirar, arrastrar, llevar.

BUTAG. *adj.* Apartado, separado de los otros.—*v.* Apartar, separar.

BUTAGTUC. *s.* Espinazo.

BUTAY. *s.* Aluvión, bajo de arena ó cieno en rio.—Estirarse como la culebra.

BUTAY, BUTAY BUTAY. *v.* Vacilar, dudar.

BUTAY BUTAY. *s.* Montecitos de arena ó cieno en playa ó río.

BUTAL. *s.* Mentira.—*v.* Mentir.—*adj.* Cosa falsa, contrahecha aparente.

BUTALAG. *v.* Poner, colocar de repente alguna cosa.

BUTALAN. *adj.* Engañado, á quien han hecho creer mentira.

BUTAL BUTAL. *v.* Mentir, andar mintiendo, engañar.

BUTALUAN. *v.* Soltar.

BUTALON. *adj.* Mentiroso, que engaña.

BOTANDING. *s.* Especie de tiburón, ancho y planudo; es de color negro y venenoso.

BUTANG. *v.* Poner, colocar, depositar, asentar una cosa.—*adj.* Cosa cualquiera considerada en abstracto. Ibutang mo dida an salapi. Pon ahí el dinero. Ibinutang co didi an acon calo. Puse aquí mi sombrero. Nagbubutang pá lá sira san mĝa pagbo. Están colocando los quilos. Nasayud aco san nĝatanan nĝa nahimumutang san surat. Quedo enterado de todo cuanto se dice en la carta. An masaquit guinbutangan ná san santo lana. El enfermo recibió ya la Extremaunción. Si Pedro an ibinutang uĝa albacea. Pedro ha sido nombrado albacea.

BUTANG, BUTANG BUTANG. *v.* Imputar, levantar falso testimonio.

BUTAUAN. *v.* Atravesar, pasar de largo, sin detenerse.—Partir, salir, dirigirse á alguna parte—Soltar lo que se tiene agarrado.—Flotar, ir sobre el agua.

BUTARIC. *adj.* Puerca preñada y de grande barriga.—Persona muy repleta, de grande vientre.—Cosa hinchada y llena como vela de embarcación con el viento.—Barrigón, barrigudo.

BUTAS. *v.* Desasir, despegar, desunir, separar.—*adj.* Cerdo de unas cinco á ocho gantas de carne.—*v.* Desfallecer, morir.—*adj.* Extraño, extranjero, que no tiene parientes en el pueblo.

BOTBOT. *v.* Brotar; aparecer, salir; manifestar lo oculto. Iton mĝa tauo diri nabotbot sin bongto. Esa gente no aparece por el pueblo. Nabotbot ná an mais. Ya brota el maiz.

BUTBOT. *s.* Sieso, ano.

BUTCO. *s.* Insecto así llamado.—Pescado pequeño y comestible.

BUTCON. *s.* Brazo, miembro del cuerpo que comprende desde el hombro á la extremidad de la mano.

BUTHA. *v.* Pasar por medio, penetrar por espesura, ó por donde hay mucha gente.

BUTHO. *v.* Salir, brotar.—Aparecer, parecer, dejarse ver.—Llegar el menstruo á las mujeres

BUTI. *s.* Erisipela, inflamación del cutis formando ronchones, y es pegajosa. La hay de color encendido, que se llama *cugutlahon;* y de color blanco, que se llama *halauihauon.*—*v.* Tener ó padecer dicha enfermedad.

BUTIBUT. *v.* Sacar de bolsa ó caja alguna cosa.—Derramarse, salirse por agujero lo que está en el cesto.

BUTI BUTI. *s.* Erisipela benigna.—*v.* Hurgar postema ó grano para que reviente; hurgar para sacar espina ú otra cosa.—*fig.* Provocar, instigar, incitar.—*s.* Principio de riña, pleito ú otra cosa.

BUTICA. *v.* Descubrir, manifestar.

BUTICTIC. *adj.* Planta que principia ya á echar la espiga ó vaina.

BUTIG. *s.* Tubérculos ó cabezuelas de la raiz *hagong* y *apari,* y son las que se plantan.

BUTIHON. *adj.* Que tiene ó padece la enfermedad llamada *buti.*

BUTIYOC. *adj.* Cesto de hojas de palma, de cuello estrecho y angosto.

BUTIYOCAY. *adj.* Cesto pequeño de hojas de palma, de cuello estrecho y angosto.

BUTINĜON. *adj.* Ave de color blanco y negro.

BUTIRIC. *adj.* Puerca preñada y grande barriga.—Barrigón, barrigudo.—Cosa hinchada y llena como vela de embarcación con el viento.

BOTETE. *s.* Pescado que tiene una especie de huevecillos que envenenan, y se hincha fuera del agua.

BOTITION *adj.* Lo que parece al pescado *botete* cuando se hincha.—Sitio donde hay mucho pescado *botete.*

BUTLAO. *v.* Fatigarse, cansarse.—*s.* Cansancio, fatiga. Binubutlao aco. Estoy cansado. Nabubutlao siya. Se fatiga.

BUTLUG. *v.* Tener ojos grandes, abultados ó sobresalientes.—*adj.* De ojos grandes, abultados ó sobresalientes.

BUTLOGAN. *adj.* De ojos grandes, abultados ó sobresalientes.

BUTNĜA. *s.* Centro, medio.—*v.* Poner, colocar en medio ó centro.—Estar en medio ó centro. Sa butnĝa sa salug. En medio del río.—Ibutnĝa iton. Pon eso en el medio. Nabubutnĝa siya. Está en el medio.

BOTO. *v.* Reventar; estallar.—Disparar arma de fuego.—*s.* Disparo.—*v.* Aparecer, presentarse ó llegar á alguna parte.—*s.* (C.) Miembro viril. Binoto an baso. Reventó el vaso. Binati co sin duha ca boto, ug ansia ini nĝa mĝa tauo an nagpaboto. Oí dos disparos, y esta es la gente que disparó. Pagboto pá lá an mĝa looc. Acaban de aparecer los remontados.

BUTUA. *v.* Sacar del agua la nasa ó chinchorro. Tibutua aco san bolo. Voy á sacar la nasa.—*adj.* El *corot* cuando está mojado, pero ya sazonado para poderse comer.—*v.* Coger ó sacar el *corot* del agua.

BOTO BOTO. *s.* (C.) Badajo de campana.

BOTOC. *s.* Haz, rollo, porción atada de nipa, zacate ú otra cosa.—Atar, amarrar en haces.—*s.* Venda, liga ú otra cosa para amarrar.—*v.* Atar con liga,

venda ó cosa semejante.—Levantar, cargar ó llevar peso.

BOTUD. *adj.* Cosa podrida, dañada, corrompida.—*v.* Corromperse pescado fresco ó cosa semejante. Botud ná an isda. Está ya corrompido el pescado.

BOTUD NGA GAUAY. *adj.* Gauay así llamado.

BOTUD NGA HUMAY. *adj.* Palay así llamado.

BOTOG. *s.* Chichón, inflamación pequeña.

BOTOY. *s.* Voz de cariño.—*adj.* Setas pequeñas aun.

BOT-OL. *s.* Garganta, nuez de la garganta.

BOTOL BOTOL. *adj.* Cosa desigual, quebrada, con altos y bajos. Desigualar. Nagbobotol botol an tuna. Está desigual el terreno.

BOTONG. *v.* Comprar ó vender cosas grandes como esclavo, casa, navio, carabao, etc.—*s.* El precio de la cosa que se compra ó vende. Binotong co ini nga carabao. He comprado este carabao. Botongan mo aco sinin oripon. Comprame este esclavo. Guinbotong co an iya balay. He comprado su casa. Tapus co ná botonga. Ya lo he comprado. Bobotongon co an imo sacayán. Yo compraré tu embarcación. Iguimbotong sí José san iya mga bugto. Fué vendido José por sus hermanos. Imo aco igbotong sinin carabao didto sa Tubig. Véndeme en Tubig este carabao. Aádi an botong san sacayán. Aquí está el precio de la embarcación.

BOTONG. *v.* Tirar de cordel ó cosa semejante para arrastrar ó levantar alguna cosa. Pagbotong camo. Tirad vosotros.

BUTONG. *adj.* Fruta de coco ó palay que aún está en leche ó tierna.—Chinchorro grande de muchas piezas.

BOTONG BOTONG. *v.* Tirar de una y otra parte como hacen los aserradores.—Tirar del cordel de donde penden los globos ó cosa semejante.—El mismo cordel para subirlos y bajarlos.

CA

CA. *nominat. pron.* Tu. Se pospone.—Ligatura en los numerales. ¿Quinadto ca ná? ¿Has ido ya? Quinaon ca ná. Ya has comido.—Usa ca gatus. Ciento. Duha ca tauo. Dos hombres.

CAABAC-HAN. *s.* (DE ABACA). Plantío de abacá, sitio donde hay abacá.

CAALAT. *s.* Sabor á sal.

CA-ANG. *v.* Andar con las piernas abiertas.—*adj.* Perniabierto.

CA-ANG CA-ANG. *v.* Andar con las piernas abiertas.

CAAUIL. *s.* (DE AUIL). Deseo, apego, inclinación, estimación, amor, cariño.

CAAPÓHAN. *s. pl.* (DE APO). Nietos, nietas.

CAAPÓYAN. *s. pl.* (DE APOY). Abuelos, abuelas.

CAARAM. *s.* (DE ARAM). Sabiduría; ciencia.

CAARINGASA *s.* (DE ARINGASA). Vocería, gritería, clamor, algazara.

CABA. *v.* Abarcar, abrazar.

CABÁ-AN. *s.* Árbol de hojas algo grandes así llamado, su fruta se come.

CABAAN. *s.* Cesto ó canasto pequeño.

CABABAY-HAN. *s.* (DE BABAYE). Mujeres, niñas; hembras.

CABABAYENAN. *s.* (DE BABAYE). Mujeres, niñas.

CABABAY-NAN. *s.* (DE BABAYE). Mujeres, niñas.

CABABALIC-DAN. *s.* (DE BALICAD). Contrahaz, revés ó parte opuesta á la haz en la ropa ó cosa semejante.

CABABTOAN. *s.* (DE BATO). Pedregal; piedras, sitio donde hay piedras.

CABA CABA. *s.* Mariposa grande así llamada.

CABAC. *s.* Árbol de hojas anchas y largas así llamado, su fruta no se come.

CABAD CABAD. *v.* Deslumbrar, turbarse la vista.—Trasponerse, ocultarse de la vista, desaparecer como el relámpago.—Volver los ojos.

CABAD-AN. *s.* (DE BARA). Felicidad, dicha; bienaventuranza.

CABAG. *v.* Temblar. Guinquiquinabag aco. Estoy Temblando. Tiritar.—*s.* Ocupación, obra, oficio.

CABAGAC-YAN, CABAGAQUIAN. *s.* (DE BAGACAY). Cañaveral ó sitio donde hay cañas que llaman *bagacay*.

CABAGAN, CARABAGAN. *adj.* (DE CABAG). Persona diligente ó que sabe muchos oficios.

CABAGSAY. *s.* (DE BAGSAY). Hermosura, preciosidad.

CABAGSAYAN. *s.* (DE BAGSAY). Hermosura, preciosidad.

CABAHONG. *s.* Llega ó postilla principal de las bubas y es como madre de las demás.

CABAHONGON. *adj.* Llagado de bubas, que tiene grandes llagas.

CABAY. *s.* Haba silvestre y comestible, que nace en las playas. Baga nalalaga ná nga cabay. Se dice del ciego, por que se le vuelven los ojos blancos, á semejanza del haba *cabay*, que se pone también blanca cuando está cocida.

CABAYERO. *s.* Arbusto que en botánica se llama Poinciana, muy hermosa; y según el vulgo, Rosas caballero.

CABAYSAY. *s.* (DE BAYSAY). Preciosidad, hermosura.

CABAYSAYAN. *s.* (DE BAYSAY). Preciosidad, hermosura.

CABÁN. *s.* Arca, caja, baul, cofre. An cabán ni Noé. El arca de Noé. Nauara an acon cabán. Se ha perdido mi arca.

CABAN CABAN. *s.* Arca pequeña, cajuela.—Culebra ponzoñosa así llamada.

CABANG. *adj.* Animal pio, con manchas blancas y castañas ó negras.—Persona que en el cutis tiene lo que suele llamarse paño ó manchas blancas.

CABANGGUI. *s.* Palay fino así llamado.

CABANUÁAN. *s.* Selva, montes; sitio de muchas yerbas.—Naciones ó reinos.

CABANTUGAN. *s.* (DE BANTUG). Fama.

CABANTUGAN NGA PANORONDON. Blasón hereditario.

CABAONG. *s.* Gallinero.—Vasar.—Choza como sombrajo, que no tiene harigues, y los quilos descansan en tierra.—*v.* Hacer dicha choza.

CABARAUAN. *s.* (DE BARAO). Insectos que se llaman *barao*, y se parecen á la araña.

CABARAUAN *s.* Árbol cuya madera despide buen olor al quemarla.—Bebida que hacen cociendo la corteza de dicho árbol, y cuando ha mermado la mitad, mezclan aquella agua que ha quedado con otra tanta miel, y es bebida fuerte y de regular gusto.

CABASI. *s.* Pescado pequeño y volador, es muy sabroso y de muchas espinas.—Árbol así llamado, su fruta es comestible, grande y ágria y con ella se dá á la ropa al lavarla.

CABATID. *s.* (DE BATID). Experiencia.

CABATIRAN. *s.* (DE BATID.) Experiencia.

CABATO. *s.* Gauay así llamado.

CABCAB. *v.* Escarbar; cavar en tierra.—*s.* Yerba que nace en los cuerpos de los árboles y se pega á ellos como yedra.—*v.* Agarrarse la iguana ú otro animal como ella.—Llevarse la mar ó avenida la arena ó tierra, irla comiendo ó socavando.

CABCABON. *adj.* Yerba que nace en los cuerpos de los árboles y se pega á ellos como yedra.

CABHAL. *s.* Presunción; atrevimiento; ardid; prueba.—*v.* Aspirar ó pretender, intentar.

CABIDO. *s.* (DE BIDO). Tristeza, sentimiento.

CABIDOAN. *s.* (DE BIDO). Tristeza, sentimiento.

CABYA. *v.* Tirar de cordel ú otra cosa.

CABIBA. *v.* Llevar á cuestas alguna cosa amarrada á los hombros.

CABIG. *v.* Remar atrayendo el agua hacia sí.

CABIL, CABIL CABIL. *v.* Bambolear, menear lo que está colgado.

CABILAY. *v.* Llevar á cuestas la carga suspendiéndola sobre los hombros con bejuco ú otra cosa.—*s.* Banda ó cordel ó lo que sea con que se lleva la carga á cuestas suspendiéndola sobre los hombros. Banda ó cinta de espada cuando se pone á través del hombro.

CABILANGGO. *s.* (DE BILANGGO). Prisión. Tal-uas ná san cabilanggo san lauas. Libre ya de la prisión de la carne.

CABILAO. *s.* Murciélago grande así llamado.

CABILINGAN. *s.* (C). Dificultad, impedimento, estorbo.

CABILOTAN. *s.* (DE BILOT). Cañada.

CABINOC-TAN. *s.* (DE BOCOT). Personas retiradas que no salen de casa.—Principales, principalas.—Plátano así llamado.

CABINQUILAN. *adj.* Tierra estéril, erial.

CABIT. *v.* Estar pendiente ó colgada alguna cosa.—Coger, alcanzar alguna cosa con gancho.—Quedar el pescado preso en el anzuelo.

CABLAS. *adj.* Cosa corta, falta, que no llega.—*v.* Faltar, no alcanzar, no llegar. Quinablas cami san balon. Nos faltó la vianda. Nacablas ca dao. Has llegado tarde.

CABLIT. *v.* Tocar guitarra, harpa ó cosa semejante.—Tocar, tentar.—*s.* Pedazo de cuerno ó de concha de tortuga con que tocan la guitarra ó harpa.

CABLANG, CABLANGAN. *s.* (DE BULANG). Anchor, anchura de edificio, etc.

CABLUS. *adj.* Cosa escasa, corta, que no alcanza.

CABÓ. *s.* Caña, caldero, casco de coco para sacar ó tomar agua.—*v.* Sacar el agua con lo dicho.

CABO. *s.* Persona que manda ó vá vigilando á otras, y es como caporal.

CABUAO. *s.* (DE BUAO). Vanidad, poca duración ó inutilidad de las cosas.

CABUAUAN. *s.* (DE BUAO). Vanidad, poca duración ó inutilidad de las cosas.

CABOBOT. *s.* Marisco de color encarnado y blanco.

CABOCABO. *v.* Sacar con frecuencia agua de tinaja ú otra parte con caña, caldero ó casco de coco, que usan como vaso.

CABUCAB. *v.* Cavar; escarbar.—Estar ó venir floja una cosa.—*s.* Hueco en árbol; agujero.—*adj.* Lo ancho y desproporcionado de una cosa.

CABUD. *v.* Asirse, agarrarse como la yedra ó enredadera; enroscarse.

CABUDLAY. *s.* (DE BUDLAY). Fatiga, cansancio, trabajo.

CABUDLAYAN. *s.* (DE BUDLAY). Fatiga, cansancio, trabajo.

CABUG. *s.* Murciélago grande y de mal olor. Se cuelga boca abajo de las ramas de los árboles, y cuando opera, tornale á caer sobre el cuerpo, y por esto dice el bisaya: bá maiti an cabug, amoy it-han an iya lauas.—Cuando uno pone faltas á otro, teniéndolas el mismo, dicen: dao naiti nga cabug; el que al cielo escupe, en la cara le cae.—Cuando dicho murciélago pare, se le agarran los hijuelos al pecho ó vientre, y no los suelta, sino cuando pueden ya volar. Dao naghahambin nga cabug. Se dice de los que en consiguiendo un duro, lo atan con siete nudos.—Dao nagpili nga cabug: Se dice de los que escogen mal, por pensar que era aquello lo mejor. Baga hinoronan sin cabug ini nga balay: ó baga guinhahaponan sin cabug ini nga balay. Se dice de la casa hedionda ó súcia.

CABUGAUAN. *s.* Caña de varios colores y de mucha consistencia.

CABUG-AT. *s.* (DE BUG-AT). Pesadez, pesantez.

CABUGUASON. *s.* Lucero ó estrella de la mañana.

CABUY, CABUY CABUY. *v.* Bambolear, menear, mover.

CABUL. *v.* No alcanzar lo que se persigue, ir al alcance, seguir la pista.

CABULAY. *s.* Cera del insecto que llaman *quiuot*. Usan de esta cera las tejedoras para untar un palo, que les sirve como de enjulio para que la tela pegue en él, y no resbale.—*v.* Darse á algo, estar pegado ó aficionado á alguna cosa.

CABUL CABUL. *v.* Estar cerca de ser cogido el que huye, ir en su alcance, seguirle la pista.

CABULIG. *s.* (DE BULIG). Ayuda, protección.

CABULORAN. *s.* (DE BOLOD). Cuesta, cuestecita, monticulo.

CABUN. *s.* Caja en que guardan las mujeres sus vestidos y alhajas.

CABUNG CABUNG. *v.* Bambolear, menear, mover.

CABONYOG. *s.* (DE BONYOG). Hilera, renglón. Usa ca bonyog nga letra. Un renglón.

CABONOT. *s.* Tránsito, paso, muerte.

CABUOTAN. *s.* (DE BUOT). Prudencia, razón, discreción.

CABUOTANAN. *adj.* Los prudentes, discretos.

CABURUD. *s.* (DE BURUD). Preñez.

CABURUT-ON. *s.* (DE BUOT). Voluntad, parecer.

CABUS. *adj.* Falto, escaso.—*v.* Faltar, escasear, no alcanzar.

CABUSAG. *s.* (DE BUSAG). Blancura.

CABUS CABUS. *adj.* Cosa corta; falta, que no llega.—Por poco.—*v.* Escaparse de las manos.

CABUT. *v.* Revolver, ensuciar, enturbiar el agua.—*adj.* Cosa enturbiada, súcia, revuelta.

CABUTA. *s.* (DE BUTA). Ceguedad, ceguera.

CABUTANG. *s.* (DE BUTANG). Posición, estado.

CABUTHO. *s.* Camote así llamado.

CABRA. *s.* Pié de cabra ó barra de hierro.

CAB-TANG. *s.* (DE BUTANG). Estado, posición, clase.—Costumbre ó propiedad de la cosa.

CAB-TANGAN. *s.* (DE BUTANG). Estado, posición, clase.—Costumbre ó propiedad de la cosa.

CÁCÁ. *v.* Escarbar.—Cosa mal tejida.—Raiz comestible pasada ó mala.

CACABLAS. *s.* (DE CABLAS). Falta, escasez, defecto ó privación de alguna cosa.

CACABLAS SIN CAHIMOAN. *s.* (DE CABLAS Y HIMO). Falta de posibilidad en las cosas.

CACABLAS SIN CATUMANAN. *s.* (DE CABLAS Y TUMAN). Defecto en las cosas para poder ser hechas.

CAC-AC. *v.* Cacarear la gallina. Nagcacac-ac an manuc. Çacarea la gallina.
CACAC, PANGACAC. *v.* Cantar el brujo denoche.
CACACAUAN. *s.* (DE CACAU). Plantío de cacao.
CACAY. *s.* Marisco pequeño y redondo así llamado.
CACALANGAN. *s.* (DE CALANG). Cañada.
CACALAUAN. *s.* (DE CALAO). Multitud ó muchas aves que llaman *calao*.
CACÁNO. *adv. t.* Cuando, (se usa en pretérito). ¿Cacáno ca abut? ¿Cuando llegaste?
CACANUG. *s.* Mariposa grande, de color pardusco.—Gusano que hace su capullo con fibras iguales á la seda.
CACAU. *s.* Árbol de cacao y su fruta.
CACAUAYANAN. *s.* (DE CAUAYAN). Cañaveral, cañizar, sitio poblado de cañas.
CACAP. *v.* Explorar, reconocer, tomar noticia de lo que hay; hallar algo el explorador.—Llegar á alguna parte.
CACAS. *v.* Arañar.—Quitar la obra muerta de la embarcación.—Destechar; Llevarse el viento alguna cosa.—Desaparecr ó deshacerse la nube.—Mudar, caerse el pellejo. Nagcacacas an oding san banig. El gato está arañando el petate. Guincacas ná nam-on an tinalapi. Ya hemos quitado la obra muerta del tinalapi. Quinacasan san baguio an singbahan, El baguio destechó la iglesia. Nacacas ná an dampug. Ya se deshizo la nube. Nacacasan san panit an ayam. Se ha caido el pellejo al perro.
CACHA. *v.* Escarbar la gallina.
CACULANGAN. *s.* (DE CULANG). Falta, defecto.
CACULANGAN. SIN... *s.* Defecto de...
CACOLOP. *adv. t.* Ayer, el día de ayer.
CACUNDIAN. *s.* Chifladura ó engaño ridículo en que uno cae por descuido, etc.
CACURAYAN. *adj.* Tierra estéril.
CACURI. *s.* (DE CURI). Dificultad, trabajo, pena.
CACURIAN. *s.* (DE CURI). Dificultad, embarazo, peligro.
CACRISTIANOSAN. *s.* (DE CRISTIANOS). Cristiandad, ó sea el gremio de los fieles que profesan la religión cristiana.
CADA. *v.* Estar. An amon caruyag nga macada siya guihapon sa imo. Nosotros querémos que esté siempre contigo. San nacada pá cami sa iya balay. Cuando aún estábamos en su casa. Nacada siya sa dayag nga paghicada. Estaba él real y verdaderamente.
CADAD. *s.* Pájaro grande así llamado.
CADAGAT. *s.* (DE DAGAT). Marejada, mucha mar, mar gruesa.
CADAGATAN. *s.* (DE DAGAT). Mar, los mares.
CADAGMITAN. *s.* (DE DAGMIT). Urgencia, ligereza, con urgencia; urgente.
CADAY. *s.* Bolsa, talega que se abre fácilmente.
CADAY-GAN. *s.* (DE DAYAG). Presencia, vista; fachada, frontis, frontispicio.—Sa caday gan. En presencia, á la vista de todos, en público.
CADAYHAG. *s.* Palay fino así llamado.
CADAYONAN *s.* (DE DAYON). Eternidad.—Duración; perpetuidad.—Sin cadayonan. Eternamente, perpétuamente.
CADAL. *v.* Temblar; tiritar; estremecerse.—*s.* Frio de calentura; temblor; estremecimiento. Nagquiquinadal aco. Estoy tiritando.
CADAL CADAL *v.* Temblar; tiritar; estremecerse.
CADALI. *s.* (DE DALI). Prontitud, ligereza.
CADALON-TAN. *s.* (DE DALANOT). Resbaladero, lugar en que está expuesto uno á resbalarse.
CADAM-AN. *s.* (DE DAMO). Multitud.
CADAMO. *adj.* Mucho; muchos.
CADANAUAN. *s.* (DE DANAO). Lagunas, lagunajos; charcos.—Terreno que cuando llueve se llena de agua.
CADANG. *s.* Zancos, regularmente de caña, y con ellos se divierten los jóvenes.—*v.* Andar con ellos.
CADANG CADANG. *s.* Trampa, hoyos hechos en tierra, en los que ponen puas ó pinchos. y después colocan sobre el hoyo palos sencillos y atravesados cubiertos con tierra para ocultar la trampa.
CADANGGABAN. *s.* (DE DANGGAB). Brujos, hechiceros
CADANGGAY SOLIAN. *s. pl.* Multitud de plantas de flores olorosas y blancas, que llaman *danggay suli*.
CADAP-NAN, CADAPONAN. *s. pl.* (DE DAPON). Multitud de hojas de betel.
CADARAGANGAN. *s.* (DE DARAGANGAN). Valentía, fuerza, valor.
CADARAYAUAN. *s.* (DE DAYAO). Elegio, alabanza, testimonio de las buenas prendas y mérito de una persona ó cosa.
CADARAYAUON. *s.* (DE DAYAO). Respetabilidad.
CADCAD. *v.* Hacer hoyo en tierra.—*s.* Gusano que roe los libros.—*v.* Traspasar ó roer los libros ú otra cosa dicho gusano.—Ir comiendo el río por la orilla.—Pangadcad. Hurtar, robar.
CADCARAN. *s.* Ladrón.
CADI. *v.* Venir, llamar á uno para que venga. Cadi ca. Ven acá. Pacadion mo si Juan sa bongto. Manda venir á Juan al pueblo. Pinacacadi ca san capitan. Te manda venir el capitán.
CADYAPA. *s.* Planta así llamada, se usa como verdura.
CADIGCOSAN. *s.* (DE DIGCOS). Selva.
CADIGUIO. *s.* Camote así llamado.
CADIRI BUMATI. *s.* (DE DIRI Y BATI.) Impasibilidad.
CADIT CADIT. *v.* Borronear.—*s.* Borrón.
CADLIS. *s.* Raya, rasguño con clavo, cuchillo, hueso ú otra cosa.—Rayar; rasguñar con lo dicho.
CADLOM. *s.* Planta olorosa así llamada, usan de ella para bañarse.
CADUG. *s.* Ruido como de trueno.—*v.* Tronar, sonar como trueno.
CADUGAYAN. *s.* (DE DUGAY). Perpetuidad, duración.
CADUY CADUY. *v.* Vagar, andar ocioso.
CADUL. *s.* Comida que se pega á los lábios ó manos.
CADULAUAN. *s.* (DE DULAO). Amarillez en las plantas ó cosa semejante.
CADOM-GAN, CADUMOGAN. *s.* (DE DOMOG). Podredumbre de madera ó cosa equivalente.
CADUNGGANAN. *s.* (DE DUNGUG). Fama, reputación.
CADON-TAN, CADONOTAN. *s.* (DE DONOT). Podredumbre, hediondez.
CADUP. *v.* (C.) Sumergirse en el agua como el buzo.—*s.* Buzo.
CADORHOAN. *s.* (DE DORHO). La parte opuesta al tronco en madero, caña y cosas semejantes.
CADUROM-TAN. *s.* (DE DOMOT). Aborrecimiento, odio, aversión.
CADOROTO. *s.* (DE DOROTO). Diligencia, actividad.
CADTO. *v.* Ir allá. Quinadto aco sa buquid. He ido

al monte. Cadto ca sa balay. Vete á casa. Pinacacadto ca san capitan. Te manda ir el capitán.

CAGABCAB. *v.* Sonar el coco al rallarle.—*s.* Sonido ó ruido del mismo.

CAGANAC. *s.* Padre, madre, padres; así suelen llamar á los abuelos y abuelas.

CAGAMHANAN. *s.* (DE GAHUM). Poderío, poder.

CAGANG. *s.* Cangrejo pequeño así llamado.

CAGAO. *s.* Piojo llamado arador.—*v.* Rascar.

CAGAPUSAN SA TAEL. *s.* Garganta del pié.

CAGAS. *s.* Panal sin miel.—Cabezuela ó tubérculo de la raiz bagong, que no contiene ya semillas.—*v.* Desamparar, dejar abandonar.—*adj.* Cosa vana y sin fruto.—*s.* Pájaro asi llamado.

CAGASCAS. *v.* Sonar mal la guitarra ó cosa semejante.—*s.* Betel silvestre así llamado.—Crustáceo peludo y ponzoñoso asi llamado.

CAGAT. *v.* Morder.—Picar culebra ú otro animal.—Agarrar ancla ó cosa semejante.—*s.* Tenaza de cangrejo, etc. Quinagat aco sin ayam. Me ha mordido un perro. Hinubag ná an quinag-tan. Se ha hinchado ya la mordedura ó picadura. Pinangagat aco san potiocan. Me han picado las abejas. Dao pinopoan ó naboroan sin cagat. Se dice del desamparado que le falta el arrimo de aquel en quien confiaba.

CAGATAN. *adj.* Mordedor, mordedora, que muerde, que pica.

CAGCAG. *adj.* Cosa ancha, abultada.—Ser ancha ó abultada una cosa; tener abultada una cosa.—Apresurarse.

CAGDAS. *loc.* La comida cuando se nombra con enojo. ¿Hain aco sin cagdas? ¿De donde te puedo dar de comer?

CAGDUS. *loc.* La comida cuando se nombra con enojo. ¿Hain aco sin cagdus? ¿De donde te puedo dar de comer?

CAGUI. *v.* Raspar, raer. Caguihon mo iton bugha. Raspa esa tabla. Caguihan mo iton camote. Raspa ese camote.

CAGUID. *s.* Enfermedad cutánea, que consiste en inflamarse un poco el cutis y reventarse, no es pegojosa.

CAGUIHAPONAN. *s.* (DE GUIHAPON). Eternidad.

CAGUILIRAN. *s.* (DE GUILID). Lado, costado, cada una de las dos partes laterales del cuerpo humano que están entre pecho, espalda, sobacos y vacios.

CAGUINDALAN. *s.* (DE GUINDAL). Cuidado, recelo.—Desazón, molestia, inquietud interior.

CAGUING *adj.* Cosa seca, dura, como pescado seco al humo, fuego lento ó al sol.—*v.* Endurecerse, estar, dura ó seca una cosa. Nacaguing ná an daing. Está ya endurecido el pescado curado al humo.

CAGUINGQUING. *s.* Ramas de las cañas.—*v.* Quitar limpiar las cañas cortando dichas ramas. Pagdara sin caguingquing. Trae ramas de caña. Pangaguingquingan niyo an cauayan. Limpiad, quitad las ramas de las cañas.

CAGUIUANGAN. *s.* (DE GUIUANG). Vacío, concavidad ó hueco.

CAGUIOTANAN. *s.* (DE GUIOTAN). Señales, demarcaciones en terrenos.

CAGUIOTANAN SA MGA BUQDID. *s. pl.* Cañadas de montes.

CAGUIS. *v.* Señalar, en tierra con alguna cosa que se lleva arrastrando.—Raspar, raer. Pagcaguisi niyo an linigang nga camote. Raspad el camote asado.

CAGUIS-AN. *s.* (DE GUISI). Rotura en camisa, vela de embarcación ó cosa semejante.

CAGUISQUIS. *v.* Sonar la pluma cuando se escribe, sonar cuando uno se rasca, sonar lo que se raspa; y el sonido ó ruido de lo dicho.

CAGUIT. *v.* Señalar en tierra con lo que se lleva arrastrando.

CÁGO. *adj.* Cosa vana, sin meollo, que ya no produce.—*v.* Acortar, disminuir.—Faltar, no alcanzar.

CAGÚ. *v.* Raspar, despellejar, quitar la capa de arriba al camote ó cosa semejante. Pangagú camo san camote. Raspad el camote. Quinaguhan ná an palauán. Ya está raspado el palauán. Pangaguhi niyo an gauay. Raspad el gauay.

CAG-OANG. *s.* Animal que tiene una especie de alas y vuela á saltos, su piel bien curtida es muy fina, vistosa y muy buscada.

CAGOBCOB. *s.* Instrumento para rallar cocos, que llaman también *caguran.*

CAGOCO. *v.* Sonar el pecho ó garganta del asmático ó del que tose.—*s.* El mismo ruido ó sonido.

CAGUD. *v.* Rallar la carne del coco ú otra cosa.—Comerse el perro la caza antes que llegue el amo.

CAGUDCUD. *v.* Raspar, frotar; sonar lo que se raspa ó frota.—*s.* El mismo ruido ó sonido.

CAGUGUB-AN. *s. pl.* Selvas, montes, montañas, la parte interior.

CAGUGMÁAN. *s.* (DE GUGMA). Afectos, amores, amor fino y acendrado.

CAGUGMÁANAN. *s.* (DE GUGMA). Afectos, amores, amor fino y acendrado.

CÁGON. *s.* Intercesor entre partes.—Embajador, mandado ó enviado.

CÁGON CÁGON. *v.* Acompañar á otros en alguna cosa.—*s.* Compañero de otros.—*adj.* Chismoso, chismero.—*v.* Chismear.

CAGUNGABAN. *s.* (DE GUNGAB). Cuevas, concavidades, hoyos profundos.

CAGONG CONG. *s.* Espinazo; armazón del cuerpo.

CAGOP COP. *s.* Enredadera así llamada, sus hojas las usan para el buyo.

CAGURAN. *s.* Rallo, rallador, instrumento que se reduce á una plancha de metal del grandor de un peso, plano ó con un poco de cavidad, con mango del mismo metal para poderle afianzar, y con una especie de dientes para rallar coco, (de cagud).

CAGURANGAN. *s.* Salva, bosque, parte interior.

CAGURANGAN. *s. pl.* (DE GURANG). Hermanos mayores, mayores en edad.

CAGOS. *v.* Rallar, raspar.

CAGOSCOS. *v.* Sonar lo que se ralla ó raspa.—Enredadera así llamada, sus hojas las usan para el buyo.

CAGUT. *s.* Piedra áspera para amolar herramientas.—*v.* Gastarse dicha piedra, gastarse la herramienta que se afila.—*s.* Marisco así llamado.—*v.* Pangagot. Sacar ó coger dicho marisco.

CAGOT COT. *v.* Resonar, crujir, rechinar.—*s.* Crujido, rechinamiento.

CAGUTICOT. *v.* Resonar, crujir, rechinar.—*s.* Crujido, rechinamiento.

CAHABOLAN. *s.* (DE HABOL). Herida.

CAHAYOPAN. *s.* (DE HAYOP). Animales domésticos.

CAHALABA, CAHILABA. *s.* Largor, largura.

CAHALAYHAYAN. *s.* (DE HALAYHAY). Sitio ó lugar donde dá el viento y hace fresco.—*sent. fig.* Frescura, acción ó influjo que causa frescura.

CAHAM. *v.* Tentar, palpar, buscar á tientas.

CAHANG. *s.* Lindero en sementeras.—*v.* Hacer ó dejar lindero.

CAHANLURAN, *s.* (DE HANLUD). Atolladero, multitud de baches.
CAHAPON *adv. t.* (C). Ayer.
CAHARAGAN, *s.* (DE HARAG). Maleza suciedad,
CAHATE *adj.* Dos reales fuertes, veinticinco céntimos de peso.
CAHATION. *adj.* Lo que vale dos reales fuertes.
CAH CAH. *v.* Escarbar; rascar, frotar, estregar. Cahcahi aco sa taludtud. Ráscame en las espaldas.
CAHIDLAO. *s.* (DE HIDLAO). Deseo, anhelo, ansia de ver al ausente.
CAHIG. *v.* Escarbar.—Quitar, separar, apartar tierra, basura ú otra cosa con la mano, palo, gancho ó cosa semejante.
CAHILAB-AN. *s.* (DE HILABA). Largor, largura.
CAHILAD-MAN. *s.* (DE HILARUM). Profundidad, hondura.
CAHILUAGAN. *s.* (DE HILUAG). Anchor, anchura, latitud.
CAHIMAYÁAN. *s.* (DE HIMAYA). Gloria, dicha, bienaventuranza.
CAHIMAY-AN. *s.* (DE HIMAYA). Gloria, dicha, bienaventuranza.
CAHIMONA. *s.* Pies delanteros de los cuadrúpedos.
CAHIMONGTO. *loc.* (DE BONGTO). De un mismo pueblo ó nación.
CAHIMTANG. *s.* (DE BUTANG). Estado, posición, empleo.—Condición ó naturaleza de una cosa. Diri mga cahimtang, cundi caculangan sin cahimtangan. No son realmente cosas, sino falta de cosas.
CAHIMTANGAN. *s.* (DE BUTANG). Estado, posición, empleo.—Condición ó naturaleza de una cosa.
CAHINOBANGAN. *s.* (DE TUBANG). Prosperidad, dicha.
CAHINGPITAN *s.* (DE HINGPIT). Perfección, compiemento.
CAHIPNO. *s.* (DE HIPNO). Pureza, limpieza.
CAHIT. *v.* Arrastrar, recoger yerba ó maleza con gancho.—*s.* Gancho para recoger yerba ó maleza.
CAHITÁAS. *s.* (DE HITÁAS). Altura, elevación.
CAHITÁS-AN, CAHITÁASAN. *s.* (DE HITÁAS). Alturas; altura, elevación.
CAHUBIA. *s.* (DE HUBIA). Pereza desidia.
CAHUBOG. *s.* (DE HUBOG). Embriaguez, borrachera.
CAHUG. *v.* Huir por temor.
CAHUY. *s.* Árbol; madero, madera.—Pangahuy. *v.* Ir por leña, hacer leña. Nangangahuy sira. Están por leña, ó haciendo leña.
CAHUY CAHUY. *s.* Arbusto.
CAHOLOGAN. *s.* (DE HOLOG). Significación, explicación.
CAHOLOP. *s.* (DE HOLOP). Recelo, sospecha.—Caholopan. *s.* Peligro, riesgo.
CAHURA. *s.* (DE HURA). Abundancia.
CAHURAO. *s.* (DE HURAO). Sequia.
CAY. *prep.* Por; para que.—*conj.* causal. Porque; por qué.—Pues. Namatay siya cay si quita. Murió por nosotros. Cay agud calooyan mo cami. Para que te apiades de nosotros. Cay diri aco. Porque no quiero. Diri aco macacadto, cay masaquit aco. No puedo ir, por que estoy enfermo. Diri namamati, cay bongol siya. No oye, por qué es sordo.—Pues. Magiilub ca san castigo, cay nacasala ca. Sufrirás el castigo, pues cometiste la culpa.—Partícula de aprobación ó negación. Ticadto ca? cay in sugoon mo aco, Vas tú? si tu me mandas.—Di ca ticadto? cay may co mán buruhaton. No vas? si tengo que hacer.—Ano diri ca nacacabuhat siton? cay mabug-at mán Qué no puedes levantar eso? si pesa mucho.
CAY AGUD. *part.* Para que. Cay agud panabangan mo cami. Para que nos ampares.
CAY ANO. *part.* (Se usa para preguntar). ¿Cay ano pagbuhata nimo siton? ¿Por qué has hecho eso?—Cay an. Si preguntas á uno: Guinbuhat mo iton? Has hecho eso? y si responde: cay an: es lo mismo que si dijera: que sí.
CAY ANO NGA. *loc.* Qué quieres, que es lo que quieres.
CAY BASI. *part.* Para que.
CAY LABI PA. *loc.* Tanto más, cuanto. Mucho más.
CAY OGA. *loc.* Porque sí.
CAYA. *s.* Colgajo, espantajo que ponen en las sementeras.—Trampa, celada, cocos abiertos y con carne, que colocan en la sementera, amarrados con cordeles, que llegan hasta la casa; y el individuo que quiere despertar cuando los puercos de monte entran en la sementera y quieren comerse el cebo ó sea dichos cocos, entonces pone cerca de sí la conclusión de los cordeles que llegan á la casa, y los amarra á un vaso ó casco de coco con agua, para que si entran los puercos, topen con dichos cordeles ó tiren de ellos al quererse comer los cocos, y en tal caso se derrama el agua del vaso sobre el individuo, y despierta.—*v.* Poner lo dicho.
CAYA, CAYA CAYA. *v.* Ponerse al viento, tomar el viento. Nagpapacaya caya aco sin hangin, cay mapaso mán. Estoy tomando el viento, por qué hace calor.
CAYAB. *v.* Aventar palay con nigo ó cosa equivalente.—Volar, subir, ascender.—Menearse, levantarse con el viento saya, ropa ó cosa semejante.—Suspender, elevarse.
CAYAB CAYAB. *v.* Abalar.—Tremolar, mnear con el viento bandera, pañuelo ú otra cosa.
CAYA CAYA. *s.* Colgajo, espantajo pequeño que ponen en la sementera.
CAYACAY. *adj.* Frecuente, ordinario.—*v.* Frecuentar.
CAYANG. *s.* Tapanco ó cubierta de nipa tejida ó cosa equivalente, que ponen en las embarcaciones menores y sirve como de camarote.—*v.* Hacer, poner dicho tapanco.
CAYAO. *adj.* Cosa suspensa, elevada.—*v.* Suspender, elevarse.—Temer, turbarse, acobardarse.
CAYAP CAP. *s.* Raiz somera que se extiende á flor de tierra.—*v.* Dilatarse, extenderse del modo dicho.
CAYAS. *v.* Mover el viento á la luz, humo ó cosa semejante.—*adj.* Cosa corta, cercenada, disminuída.
CAYAT *s.* Cebo que ponen cerca de los lazos para cazar animales ó aves, y lo colocan por donde ha de pasar la pieza, para que hallándolo y comiéndolo pase adelante.—*v.* Poner dicho cebo; atraer.
CAY CAY. *v.* Escarbar.—*s.* Dicen que es hechizo muy malo, por que lo que dice y señala el hechicero, se cumple.—*v.* Hechizar.
CAYCAYAN. *adj.* Hechicero que, segun dicen los bisayas, aunque esté lejos la persona á quien quiere dañar, si la señala con el dedo, es como pasar á la misma con una lanza.
CAYIDING. *v.* Tirar por primera vez la chireta con las manos, cuando juegan á la chireta los muchachos.
CAIN. *v.* Ir á alguna parte. ¿Ticain ca? ¿Adonde vas?—Estar. ¿Nacain siya? ¿En donde estaba.—¿Napasingain siya? ¿Para donde se fué?—Ambut cún nahangain. No sé donde está.
CAINGIN. *v.* Talar, rozar la tierra cortando los ár-

boles ó malezas para sembrar palay ú otra cosa.—*s.* Tala, roza.—Sementera hecha del modo dicho.

CAYOANG. *s.* Llagas con los bordes ó lábios gruesos.—*v.* Tener ó padecer dichas llagas.

CAYOCHO. *v.* Quitar la carne del coco tierno con una cuchara.—Llorar ó reir con exceso que parece se ahoga uno.

CAYOCO. *adj.* Acurrucado.—*v.* Acurrucarse, encogerse.

CAYOCOT YOCOTAN. *s.* (DE YOCUT). Millares. Sa cayocot yocotan. Entre millares.

CAYUG. *s.* Instrumento de metal ú otra cosa, que usan para segar ó cortar el palay espiga por espiga.—*v.* Cortar el palay con el mismo.

CAYUMAMIS. *s.* Coco, cuyo bonete es un poco dulce, y amarillento.

CAYUMAMISON. *adj.* De color bayo ó blanco amarillento con viso rojizo.

CAYONGCONG. *s.* Presilla ó cordón en forma de lazo.—*v.* Poner dicha presilla.

CAYUPAPIS. *s.* Fibra basta que tiene la fruta de nangca, entre pepita y pepita; membrana que cubre la fruta de la nangca, estopa de la fruta de la palma *bongá*.

CAYOS. *adj.* Saya corta.—*v.* Ponérsela.

CAYOT. *v.* Asir, coger, tomar con la mano.—Engaste; eslabón, cadena, engarce, engarzadura.—*v.* Engastar; enlazar, eslabonar, engarzar.

CAIRO. *s.* Desgracia, desdicha.—*adj.* Desgraciado, desdichado; pobrecito.

CAISUG. *s.* (DE ISUG). Bravura, furia, valentía, intrepidez, atrevimiento.

CAIT. *v.* Morder, descortezar con los dientes. Pagcacaiton co ná lá ini nga tubo. Descortezaré esta caña dulce.—*s.* Corchete, hebilla.—*v.* Prender, agarrar.

CAITAN. *s.* Corchete, hebilla.

CAITUM. *s.* (DE ITUM). Negrura.

CALABITAY. *adj.* Cosa colgada.—*v.* Colgar.

CALABGAYAN. *adj.* Aquello que se dá como dote.

CALABITING. *s.* Cordel ó bejuco amarrado en los dos extremos.—*v.* Amarrar del modo dicho.

CALABUCAB. *adj.* Cosa hinchada, esponjosa, fofa.—*v.* Hincharse, separarse el pellejo de la carne.—*s.* Flemón, agallón de la garganta.

CALACAGA. *v.* Gargarizar ó enjuagar la boca ó garganta con algún líquido, arrojando el aire de los pulmones sobre él sin tragarlo estando, con la cabeza levantada.

CALACALA. *v.* Sonar el contenido en el continente.—*adj.* Huevo malo, huero.—*s.* Enredadera así llamada.

CALACOPAC. *s.* Especie de matraca para espantar animales y aves, con el fin de que no entren en la sementera.—*v.* Sonar ó hacer ruido con dicha matraca.

CALADCAD. *v.* Hervir, burbujear un líquido por la acción del calor.

CALADNGANAN. *s.* (DE LARANG). Obra; invención, ingeniosidad.

CALAG. *s.* Alma.—*v.* Infundir ó dar Dios al hombre el alma. Mababuhi an calag guihapon. El alma vivirá siempre. Calagan, cono, an lalaque sa capatan ca adlao nga natoroc sa tian, bá an babaye sa caualoan ca adlao. Dicen, que el varon tiene alma á los cuarenta días de haber sido concebido, más la mujer á los ochenta días.—Quinalagan quitá an mga tauo sa Dios, uaray mán an mga mananap calagui. Dios ha dado alma á nosotros los hombres, más no ha dado alma á los animales irracionales. Amay co sa calag. Padre de mi alma. An mga calag sa Porgatorio. Las almas del Purgatorio.

CALAGAN. *adj.* Que tiene alma.—Animoso, esforzado.

CALAGCAG. *v.* Esparcir, estender con la mano.

CALAGNON. *adj.* (DE CALAG). Espiritual, que pertenece al alma.

CALAGPANG. *s.* Rebanada.

CALAY. *v.* Jugar los jóvenes á los caracoles, poniendo en hilera una porción de ellos, segun la apuesta de los que juegan; y tirar con uno desde cierta distancia, empujándole con el dedo del corazón, y si acierta, gana: advirtiendo que el uno de los dos extremos de dicha hilera hace de cabeza y el otro de pié; y si acierta á la cabeza, arrebata con todos los caracoles; más si sólo acierta á cualquiera de los restantes sólo se gana desde el acertado hasta los piés ó último.—*s.* El mismo juego. Pagcalay quitá; diri aco maquiquicalay sá imo, cay madaug ca; ngan uaray mán sadang naton pagcalayon. Vamos á jugar á los caracoles; no quiero jugar contigo á los caracoles; por qué serás vencido; además que no tenemos caracoles con que jugar.

CALAYACAY. Traer y llevar ó mover el viento alguna cosa.—Traer y llevar á uno sin dar solución á lo que pretende.—*adj.* Cosa que no tiene impedimento para creer, estenderse, etc.—Árbol muy ramoso así llamado.

CALAYCAY. *v.* Orear, ventilar, poner alguna cosa al viento.

CALAY CAGAY. *s.* Marisco pequeño así llamado, no se come; se esconde entre la arena en agujeros que hace.—Árbol así llamado

CALAY HAB. *v.* Saltar por encima de alguna cosa.

CALAINAN. *s.* (DE LAIN). Diferencia de una cosa á otra.

CALAY. *s.* Fuego.—*v.* Encender, hacer fuego.—Cocinar ó cocer la comida. Uaray pá calayo. No hay fuego aún. Nacacalayo ná aco. Ya he hecho fuego. Nangangalayo siya. Está cociendo la comida. Ipangalayo aco niyo, cay guinogotom aco. Hacedme de comer, por qué tengo hambre.—Pangalayoan.—*s.* Cocina ó el sitio donde se cuece la comida.

CALAYOAN. *adj.* Que tiene fuego, que arde.—Lo que se cuece al fuego.

CALALÁOHAN. *s.* (DE LALÁO). Mangles, esteros cerca de la mar.

CALALAQUINAN. *s.* (DE LALAQUI). Hombre, varones, machos.

CALALIMAN. *s.* (DE LALIM). Dulzura; sabor bueno.

CALÁMAY. *s.* Voz que usan como admirándose de lo que dicen ú oyen.

CALAMAY. *s.* Chancaca, azúcar mascabado en panes de figura de media naranja.—*v.* Hacer dicho azúcar cociendo el zumo de la caña.—*s.* El zumo de la caña exprimida ó molida. Nagbabaliguia aco sin calamay. Vendo calamay. Nagcacalamay cami. Estamos haciendo calamay.

CALAMAYO. *s.* Erisipela, isípula ó inflamación de color rosado más ó menos encendido.—*v.* Erisipelar.—Enconarse grano, apostema ó herida. Quinacalamayo aco. Padezco de erisipela.

CALAMBIAO. *v.* Colgarse, agarrarse con las manos.

CALAMBIDAY. *s.* Pescado pequeño y venenoso así llamado.

CALAMBIBIRAS. *s.* Pescado de mar; es ancho y tiene puas amarillas.

CALAMBITAY. *v.* Encaramarse, gatear, colgarse, agarrarse con manos ó piés, quedarse colgando de alguna parte.

CALAMBOSOG *v.* Subir á árbol apartando ó arqueando el cuerpo.

CALAMBOTO. *s.* Insecto pardusco así llamado, tiene cuatro piés y tres pinchos por cada lado.

CALAMUCAN, CADAMUCAN. *s.* Camino lleno de maleza por donde no se puede pasar.

CALAMPISAO. *s.* Yerba así llamada, cuya raiz y hojas son medicina para llagas.—*v.* Coger dicha yerba; curar ó medicinar con ella.

CALÁN. *s.* Fogoncillo portátil con tres como canales ó puntas de barro.

CALANG. *s.* Intermedio, hueco ó distancia entre cosas cercanas.—Tranco ó paso del que sube á coco, árbol ó cosa semejante.—*v.* Subir del modo dicho.—Poner ó colocar bien las redes de cazar puercos, para que estos no puedan escaparse.

CALANGAG. *s.* Papagayo grande y verde.—*v.* Comer dicha ave el palay.

CALANGANAN. *s.* (DE LANGAN). Interrupción, estorbo, impedimento.

CALANG CAGANG. *s.* Residuo ó porción pequeña de líquido que ha quedado en algún vaso.—*v.* Quedar lo dicho.—No quedar nada.

CALANG HORO. *s.* Rancho ó camarote de los pilotos en las embarcaciones.

CALANGITAN. *s.* (DE LANGIT). Cielos.

CALANGPAS. *v.* Hurtar, robar cosa de comer.

CALANICAN. Trepar, subir agarrándose con las manos. Nagcalanican aco ngadto sa ibabao. Subí allá arriba.—Adelantar, promover; producir, estender.—Subir, aumentar el precio. Baga quinalicanan sin bahandi. Se dice del que se hace pronto rico.

CALANITAY. *adj.* Cosa colgada.—*v.* Colgar.

CALANTOGÁS. *s.* Cangrejo amarrillo de mar, no se come.

CALAO. *s.* Pájaro grande, de color rubio oscuro, largo pico y gruesa voz; se come.

CALAUA. *s.* Escasez de jipon, que hay poco.

CALAUAS. *s.* (DE LAUAS). Cuerpo. Maraut an acon calauas. Está malo mi cuerpo.

CALAUASAN. *s.* (DE LAUAS). Cuerpo, todo el cuerpo. Inin acon calauasan. Este mi cuerpo.

CALAO CALAO. *s.* Figura de cresta en la vaina del cris.

CALAUICAO. *v.* Encadenar, hacer en forma de cadena.

CALAUIT. *s.* Zancadilla.—*v.* Echar la zancadilla.—Arpón ó fisga de uno ó dos dientes ó ganchos.

CALAUITAN. *adj.* Que lleva arpón ó fisga.

CALAP. *s.* Cortar en el monte madera para edificios.—*s.* Madera cortada para edificios.—*v.* Coger ó sacar la raiz gauay.—Buscar las cosas necesarias.—*s.* Industria, habilidad, diligencia.

CALAPAN. *ad.* (DE CALAP). Persona industriosa, trabajadora.

CALAPÍ. *s.* Bejuco largo y grueso, su fruta se come, está arracimada y es de un agrio agradable.—Baga hinolog nga calapí. Se dice del enfermo descolorido, y flaco.—La cáscara de dicha fruta es de un color amarillento.

CALAPIÓN. *s.* Pescado de mar, es comestible.

CALARAO, *s.* Especie de canastillo.

CALARING. *s.* Medicina que hacen los bisayas del zumo de naranja y otras frutas, y con ella untan las llagas para que se sequen y sanen.—*v.* Curar con dicha medicina.

CALAS. *v.* Asustar.—*s.* Susto. Quinalasan aco. Me asusté.—*v.* Gastar prodigamente, malgastar.—Mudar de color por susto.—*adj.* Torpe, inhabil, que no acierta hacer cosa alguna.

CALASACAS. *adj.* Vagabundo.

CALASAG. *s.* Broquel, escudo de madera ú otra cosa, más largo que ancho.—*v.* Pangalasag, Abroquelarse, ampararse, defenderse con el broquel.

CALASBOT. *s.* Fuego, cuando se nombra con indignación. ¿Ano há nga diri masiga inin calasbot? ¿Como es que no alumbra este fuego?

CALAS CAGAS. *adj.* Cosa seca como yerba ó cosa semejante.

CALASGURAN. *s.* (DE LASGUD). Elocuencia, sabiduría. Calibutanon nga calasguran. Sabiduría mundana.

CALASICOT. *s.* Amarradura.—*v.* Amarrar.

CALASUCAS. *v.* Limpiar la sementera de árboles y broza.

CALATACAT. *adj.* Vagabundo.—*v.* Vagabundear.

CALATAY. *adj.* Vagabundo.—*v.* Vagabundear.

CALATCAT. *v.* Abigarrar; granar, espigar el palay lo uno antes que lo otro en una misma sementera.

CALATICAT. *v.* Asirse, agarrarse el que sube á algun árbol.

CALATICOT. *s.* Liadura, atadura.—*v.* Liar, atar.

CALATONG. *s.* Tambor pequeño que tocaban para bailar, cuando estos bisayas hacían sus supercherías, y por una hora solamente.

CALATOTSÍ. *s.* Árbol, que en botánica se llama Plumiera blanca.

CALBONG. *s.* Ruido que hace el agua cuando cae ó salta algo en ella.

CALCAG. *s.* Rastro ó instrumento de madera ó caña con cuatro ó más dientes para limpiar la broza de las sementeras.—*v.* Limpiarlas con el mismo.—Poner al sol abacá húmedo para que se seque.—Revolver con la mano palay tendido al sol, ú otra cosa.—Esparcir, desparramar.—Abrir la flor, etc.

CALCAGAN. Madero ó caña que hace de caballete en los edificios de nipa, y sobre el cual se pone el *sugabong* de nipa ó cogon.

CALE. *s.* Zanja.—*v.* Zanjar, hacer zanja.—*s.* Camaron grande de rio, y de color azul.

CALIA. *s.* (DE LIA). Algazara, bulla.

CALIAB. *v.* Agarrar la planta, crecer.

CALÍYA, CALILIYA. *s.* Supositorio, cala ó especie de mecha de jabón, aceite ó calamay y sal, ó de otros ingredientes, que se aplica en lugar de ayuda para exonerar el vientre.

CALÍAN. *s.* Mina de oro ó de donde lo sacan.

CALIANAP. *v.* Trepar, estenderse como calabaza ó cosa semejante.

CALIBOSGAN. *s.* Pantorrilla.

CALIBO. *s.* Plátano sabá, cuando es grande, y tiene la carne blanca.

CALIBUTAN. *s.* (DE LIBUT). Mundo.—Este valle de lágrimas.

CALIBUTANON. *adj.* (DE LIBUT). Mundano, cosa de este mundo.

CALIB QUIB. *s.* Carne que queda en el coco despues de rallado.—Dejar al mismo con algo de carne, rallarle sin concluir la carne.

CALIBQUIBAN. *s.* Árbol así llamado.

CALIDQUID. *v.* Rallar la carne del coco.—Rallar mal el coco, sin concluir la carne.—*s.* Carne que queda pegada al coco por rallarle mal.

CALIG. *s.* Camarón grande así llamado, y de buena carne.
CALIMOSGAN. *s.* Pantorrilla.
CALIMOT. *s.* (DE LIMOT). Olvido.
CALIMPOSO. *s.* Reja ó barandilla torneada y acorazada.—Labores acorazadas que sobresalen en cosas torneadas ó bordadas.
CALIMPOSOAN. *s.* Reja ó barandilla torneada y acorazonada.—Labores acorazonadas que sobresalen en cosas torneadas y bordadas.
CALING. *s.* Caña de timon.—*v.* Gobernar ó dirigir la embarcación, gobernar el baloto con el remo.—Instrumento que usan para la urdimbre en el telar.—Garrote ó torcedor para apretar cordel.—*v.* Olvidar, pasarse de la memoria.
CALING CALING. *s.* Sarta de pescado ú otra cosa.
CALINGAG. Árbol de corteza gruesa que se parece á la canela.—Enredadera así llamada.
CALIPAY. *s.* (DE LIPAY). Alegría, gozo, regocijo, consuelo.
CALIPAYAN. *s.* (DE LIPAY). Alegría, gozo, regocijo, consuelo. An mga calipayan nga langitnon. Los gozos celestiales.
CALIPAYAN. *s.* Arbusto de hojas largas y estrechas y de color verde amarillo, se usa en macetas.
CALIPAYAN NGA AGTA. *s.* Árbol de color negro así llamado.
CALIPOSO. *s.* Reja ó barandilla torneada y acorazonada.—Labores acorazonadas que sobresalen en cosas torneadas ó bordadas.
CALIS-DANAN. *s.* Error, yerro, falta, culpa; molestia, aflicción. (de lisud).
CALIS-DANAN SA CALAG. *s.* Aflicción de espíritu.
CALISQUIS. *v.* Raspar, desbastar bejuco quitándole la parte fofa.
CALIT. *v.* Sorprender, coger de improviso.—Hacer por engaño, á hurtadillas alguna cosa.—Malicia, traición, agudeza con malicia.
CALITAN. *s.* Ensenada, rincón refugio, abrigo.
CALIT CALIT. *v.* Lograr, aprovecharse de la bonanza, del buen tiempo, de la ocasión.
CALITGUITAN. *v.* Poner ó amarrar cañas ó palos á lo largo de la cerca sobre las que están clavadas en tierra.
CALMOG. *s.* Mano; es término poco usado.
CALO. *s.* Sombrero.—*v.* Usarle ó ponérsele.
CALÓ. *v.* Meter la mano en el pecho bolsillo, vasija ú otra parte.—Sacar algo con la mano de alguna parte; sacar tierra con las manos.
CALUAY. *s.* Dardo cuyo cuerpo es de caña delgada y la punta de palma brava aguzada.—*v.* Herir con él, tirar dicho dardo.
CALOAN. *adj.* Que tiene sombrero.—Tagcalo. El dueño del sombrero.—Tagacalo. El que lleva ó usa sombrero.
CALUB. *v.* Quitar la carne del coco con las dientes.—Socavar como quien mina alguna cosa.—Cosa hundida ó socavada.—De ojos hundidos.
CALOCAGO. *v.* Sonar el contenido en el continente cuando se menea ó bazuca.—*s.* Ruido de lo dicho.
CALOCAL. *v.* Venir, estar ancho ú holgado el contenido en el continente como el pié en el zapato ó cosa semejante.—Hacer una cosa ancha y holgada.
CALO CALO. *s.* Sombrero pequeño.—Figura de sombrero.
CALOCO. *s.* Coco tierno que aun no tiene carne.
CALOCHO. *s.* Coco tierno que aun no tiene carne.
CALUDGURAN. *s.* (DE LUDGUD). Mansión, morada.
CALUG CUG. *s.* Tarabita, maroma ó bejuco entero que se ata á dos árboles ó palos á uno y otro lado de los rios, y pasan los balotos ó balsas de una á otra parte, agarrándose y tirando de la misma.—Pedazo de caña abierta por un lado para sacar agua en el rio desde casa, que esté cerca del mismo, haciendo subir y bajar á dicha caña por un bejuco entero por medio de un cordel al efecto.—*v.* Sacar ó coger así el agua.
CALUG CUGAN. *s.* Tarabita.—Caña para sacar agua de rio, haciéndola subir y bajar por un bejuco entero por medio de un cordel al efecto.
CALOGO. *s.* Verruga.
CALOLOT. *s.* Resina de árbol.—*v.* Unir ó pegar algo con dicha resina.
CALULUTHAN. *s.* Coyuntura, articulación, trabazón movible de un hueso con otro.
CALOMATA. *s.* Broche de oro ó plata que ponian en sus mantillas.
CALUMPANG. *s.* Árbol de madera blanda así llamado.
CALUMPIHG. *s.* Marisco pequeño así llamado, no se come.—Cosa desigual, más abultada de un lado que del otro.—Ser desigual ó más abultada de un lado alguna cosa.
CALON. *s.* Suciedad del cuello ó pescuezo; sudor de los piés.
CALON-DAN. *s.* (DE LONUD). Poniente, occidente, ocaso.
CAL-ONON. *adj.* (DE CALON). Piés sudosos, que tiene los piés sudosos.
CALONG. *s.* Parte de un todo, que se pueda quitar y poner, sin desbaratar lo demás.
CALONGAQUI. *s.* Azófar, anillo de metal.
CALONGO. *v.* Romper, tronchar rama de árbol, hoja de cebolla ó cosa semejante.—*s.* Verruga.
CALUOG. *v.* Robar, hurtar.
CALUPAD, CAL-PAD. *s.* (DE LUPAD). Arroz que en tres meses nace, crece, grana y se sazona.
CALOS. *v.* Sacar líquido de vasija ó cosa semejante.—Desgranar palay.
CALOSAN. *s.* Vasija de donde se saca líquido.
CALOT. *s.* Tierra gredosa y roja, buena para hacer ollas.—*v.* Coger ó sacar dicha tierra.—Rascar.—Calot calot.—*v.* Rascar ó rascarse.
CALPI. *s.* Árbol así llamado, su fruta parece á la naranja.
CAM. *pron.* (POR CAMO). Vosotros, vosotras. Cadi cam. Venid vosotros. Pinacacadto cam san capitan. Os manda ir el capitán.
CAMÁ. *loc.* (G.) Ya lo sabes.
CAMAALAYHAN. *s.* Afabilidad, jovialidad.
CAMAALAYHON. *s.* Afabilidad, jovialidad.—*adj.* Que afable, que jovial.
CAMAAMBONG. *s.* (DE AMBONG). Magnitud, grandeza.
CAMAANIAG. *s.* (DE ANIAG). Preciosidad, hermosura.
CAMA CAMA. *adj.* Falto, corto; turbado; no alcanzar á lo que está alto; no acertar á hablar.—Liberal, caritativo.
CAMADAYAN. *s.* (DE DAYAN). Bizarría, gallardía.
CAMADASIG. *v.* (DE DASIG). Vanagloria, orgullo, arrogancia.
CAMAG. *v.* Trepar, agarrarse con las manos.
CAMAGÁAN. *s.* (DE GÁAN). Agilidad, ligereza ó facilidad de moverse.—*adj.* Cosa liviana, de poco peso.

CAMAGUI. *s.* Collar de oro hecho de encajes menudos y juntos, que parece todo continuado.
CAMAGNAMIT. *s.* (DE NAMIT). Dulzura, lo sabroso y grato al gusto.
CAMAGONG. *s.* Arbol así llamado, de madera negra y dura, su fruta se come.
CAMAGURANGAN. *ad. pl.* (DE GURANG). Hermanos mayores, mayores en edad.
CAMAGRANGBA. *s.* (DE RANGBA). Fertilidad, fecundidad.
CAMAHAL. *s.* Preciosidad, excelencia, hermosura.—*adj.* Que precioso, que excelente, que hermoso.
CAMAHAL. *adj.* Cosa cara, subida de precio.
CAMAHALAN. *s.* Preciosidad, excelencia, hermosura.
CAMAHINOBANGAN. *s.* (DE TUBANG). Felicidad, dicha.
CAMAHUYAN. *s.* Arbol así llamado, de madera recia y dura.
CAMAY. *v.* Llamar con la mano ó con pañuelo; hacer señas con la mano ó con pañuelo.—Acercarse el caimán á coger la presa.
CAMAYA. *v.* Suplicar, pedir, invocar, implorar.
CAMAY CAMAY. *v.* Llamar ó hacer señas con frecuencia con la mano ó pañuelo.—Comenzar alguna obra y no proseguirla ó hacerla poco á poco.
CAMAIS-GANAN. *adj. pl.* (DE ISUG). Valientes, aguerridos, esforzados.
CAMAL. *s.* Abarcar sin dar vuelta entera á lo que se quiere abarcar.—*s.* Garra, mano de mono, caimán, iguana, etc.
CAMALIG. *s.* Camarín.—*v.* Hacerle. Aadto sa camalig: Está en el camarín. Nagcacamalig cami. Estamos haciendo camarín. Guincamaligan co an acon mga calap. He puesto camarín á mis maderas.
CAMALOLOOYON. *s.* Misericordia, compasión.
CAMALUNG GAY. *s.* Árbol que en botánica se llama Moringa que da aceite.—Enredadera así llamada, es medicinal; al cortar una rama de dicha enredadera, se encoge el tronco de donde se cortó.
CAMANANÁPAN, CAMANÁN-PAN. *s. pl.* (DE MANÁNAP). Animales en general.
CAMANDAG. *s.* Resina que sacan de cierto árbol para envenenar las flechas.
CAMANG. *v.* Gatear, andar á gatas, andar gateando ó arrastrando.—Agarrarse con los brazos sin arrimar el cuerpo.—Andar el caimán, mono etc.—Agarrar el ancla.
CAMANGA. *s.* Piedra así llamada, es áspera y sirve para afilar herramientas; se encuentra entre Calbiga y Borongan.
CAMANGHURAN. *adj. pl.* (DE MANGHUD). Hermanos ó hermanas menores.—Menores en edad respecto de otros.
CAMANGIAN. *s.* Estoraque; goma ó resina que destila dicho arbusto, es dura, olorosa y medicinal.
CAMANSÍ. *s.* Árbol grande llamado Artocarpo camansi. Otros dicen camangsi.
CAMANTIGUI. *s.* Arbusto ó planta que en botánica se llama. Impaciente de tres flores.
CÁMAO. *s.* Especie de barreño ó tarro grande.
CAMAÓO. *s.* Envés de la mano.
CAMAOPAY. *s.* Bondad.—*adj.* Que bueno.
CAMAPASALIOON. *adj.* (DE SALIO). Que perdona, indulgente.—*s.* Indulgencia ó perdón.
CAMARAUT. *s.* (DE RAUT). Maldad.—*adj.* Que malo.
CAMAS. *v.* Arañar, rasguñar, agarrar. Guincamas aco san oding. Me arañó el gato.—*s.* Garra.
CAMASO. *s.* Ave blanca así llamada, especie de paloma silvestre.
CAMASOHUN. *adj.* Ave parecida al camaso.
CAMATAHUS. *s.* Sutileza para poder penetrar por cualquier cuerpo.
CAMATÁY. *s.* (DE PATAY). Muerte.
CAMATAYON. *s.* (DE PATAY). Muerte.
CAMATUORAN. *s.* (DE TUOD). Verdad.
CAMBID. *v.* Trepar, enroscarse enredadera ó cosa semejante.
CAMBUCA. *adj.* Gallo ó gallina con las plumas vueltas hacia arriba.
CAMBUD. *s.* Cirro, zarcillo ó especie de hilo que sirve en algunas plantas, enroscándose, para asirse y asegurarse en otra cosa.—Tijeretas en las vides, que se van retorciendo y se asen y enredan en lo que encuentran.—*v.* Asirse, enredarse, trepar las enredaderas por árboles, paredes ú otra parte.
CAMBUT. *v.* Quitar ó remover una cosa de donde está, desarrumar. Ipinacacambut san capitán an abacá. Manda el capitán desarrumar el abacá.
CAMBROT. *v.* Arañar, herir con las uñas.
CAM CAM. *s.* Palpar, tocar con las manos, tentar. Diri ca magcacarocamcam san mga guinisa. No andarás tentando los guisados.—Jugar como los niños con algún juguete.
CAMDAO. *s.* Cuidado, solicitud.—*v.* Poner cuidado en alguna cosa.
CAMDAUAN. *adj.* Cuidadoso, solicito; el que va juntando historias para contarlas.
CAMHAG. *v.* Divertirse, enredar los jóvenes agarrándose con las manos. Ayao camo pagcarocamhag. Na andeis enredando.—*adj.* Veloz, ligero.
CAMHIL. *v.* Tocar alguna cosa con los dedos como pasándolos por ella. Porota iton, ayao pagcarocamhila. Coge ó levanta eso, no lo andes tocando.—*adj.* Cosa corta, que no alcanza.
CAMÍ. *pron.* Nosotros, nosotras, excluyendo á aquel ó aquellos con quien ó quienes se habla.
CAMID. *v.* Precipitarse en el hablar.—*adj.* Precipitado en el hablar.
CAMILO. *s.* Cangrejo de varios colores, es comestible.
CAMINGAO. *s.* (DE MINGAO). Soledad, retiro; reposo, sosiego.
CAMINGAUAN *s.* (DE MINGAO). Soledad, retiro; desierto.
CAMIOT. *ad.* Cosa corta, falta, que no alcanza.—*v.* Faltar, no llegar alguna cosa, no llegar á tiempo. Nahacamiot aco san pangaon. Llegué tarde á la comida.
CAMLANG. *v.* Encontrarse dos ó más en un sitio, acudir al mismo sin haberse antes convenido.
CAMLUD. *adj.* Cosa corta, que no alcanza, por qué se sale lo que se echa, como un pañuelo corto, el puño ó la mano cuando se coge dinero ú otra cosa, y se sale entre los dedos.
CAMO. *pron.* Vosotros, vosotras.
CÁMUAY. *s.* Ramales ó raices gruesas del gauay; especie de ramales de la calabaza, camote y todo lo que así se estiende.—Brazo de mar ó río.
CAMOC, HINGAMOC. *v.* Alegrarse, gozar como cuando se ven los que desean verse; amar, estimar, desear mucho una cosa; tener compasión.
CAMUD CAMUD. *adj.* Cosa corta, que falta poco para que alcance.
CAMOHANAN. *s.* Antigüedad.—Antepasados, predecesores. Cab-tang san camohanan pá. Costumbre de los antepasados.

CAMOY. *s.* Dedos de la mano ó piés.—Uñas ó patas de cangrejo, araña y otros animales.
CAMOYING QUING. *s.* Dedo pequeño, meñique.
CAMOLANGLAY. *s.* Muñeca de la mano.
CAMOL CAMOL. *adj.* Cosa corta, falta ó que no llega.
CAMONONG PONONGAN. *s.* Altura ó lo más alto de monte ú otra cosa.—Coros angélicos.—Asociación.
CAMONTAHA. *s.* Langostin ó especie de cangrejo parecido á la langosta, se cría en la mar.
CAMONTIANON, PAMONTIANON. *s.* Árbol así llamado.
CAMOREHE. *s.* (DE OREHE). Pies traseros de los cuadrúpedos.
CAMOS. *adj.* Cosa corta, que no alcanza.—*v.* No alcanzar, no llegar.—Derramarse por estar muy lleno ó sobrar.
CAMOS CAMOS. *v.* Precipitarse, hacer alguna cosa con precipitación, turbación y confusión.
CAMUT. *s.* Mano.—*v.* Coger ó tomar con la mano.—Manosear. Camuta dao iton. Toma eso con la mano.—Tigcamut. *adj.* Diligente, cuidadoso, observante.—*v.* Ser diligente, observar. Pag tigcam-tan ta an mga sugo sa Dios. Observemos los mandamientos de Dios.
CAMOTE. *s.* Raiz comestible y alimenticia.—Vástago de la misma.—*v.* Coger ó sacar de la tierra dicha raiz. Nangangamote sira. Están cogiendo camote.
CAMOTE NGA CAHUY. *s.* Arbusto así llamado, cuyas raices de bastante grandor las comen los indios en tiempo de hambre, lavándolas bien antes, después de partidas en rodajas delgadas, y puestas al sol por algunos días.
CAMOTIAN. *s.* Camotal ó sitio plantado de camote.
CAMPAY. *v.* Llamar con la mano ó pañuelo.—Alegrarse el que ha conseguido lo que deseaba.
CAMPILANG. *s.* Alfanje, arma de moros.
CAMRAS. *v.* Arañar, rasguñar, escarbar el toro, el berraco y otros animales echando la tierra hacia atrás.
CAMROT. *v.* Arañar, rasguñar; echar la tierra hacia atrás el toro, berraco y otros animales.
CAN. *art.* de *genit. dat.* y *abl.* de *nomb. prop.* En algunos pueblos le usan también como artículo para los mismos casos en algunos pronombres. Nabungcag an can Pedro balay. Se destruyó la casa de Pedro. Iguinpadara co ná can Juan an cahate. Ya he mandado á Juan los dos reales. Aádto can Pio. Está con Pio. Aádto can iya. Está con él.
CANÁAS. *s.* Palay fino así llamado.—*adj.* Ronco.—*v.* Enronquecer, estar ronco.
CANAHAN. *v.* Sospechar, recelar, temer.—Detenerse un poco en alguna parte y proseguir su camino.—*adj.* Peso falso que siempre se inclina á un lado.
CANAY. *art.* de *genit.* y *dat.* ¿Canay ini nga balay? ¿De quién es esta casa? ¿Canay ini? ¿Para quién es esto?
CANAY. *v.* Llevar.
CANAYAPAN, CANAY-PAN. *s.* (DE NAYAP). Continente ó tierra firme; mundo.
CANAYONAN. *adj.* Cosa seguida, que dirige á un punto ó lugar. Ini dinhi nga dalan canayonan ná sa bongto. Este camino dirige al pueblo.
CÁNAL. *adj.* Cosa enjuta, dura y seca.—*v.* Secarse, endurecerse.
CANAM. *v.* Enredar, divertirse los niños.
CANAMAN. *s.* Juguete de niños.
CANAN. *art.* de *genit.* y *abl.* de nombres propios y algunos apelativos. Guindidinacop an canan Pedro mga carabao. Están cogiendo los carabaos de Pedro. Canan Padre ini. Esto es del Padre. Canan hocom ini. Esto es para el alcalde. Canan capitan aco sinusugo. Soy mandado por el capitán.
CANAUAY. *s.* Gaviota ó ave marina que frecuenta mucho la mar.—Noroeste.—Viento noroeste.
CANAUAYON. *adj.* Ave que se parece en el color á la gaviota.
CANAP. *v.* Correr los ríos entre valles y sierras, por angosturas ó quebradas estrechas y profundas.—Crecer y estenderse enredadera, camote y cosa semejante.
CANAP CANAP. *v.* Verse apenas alguna cosa.
CANARA. *s.* Plátano así llamado, su fruta es de color amarillento.
CANAS CANAS. *s.* Ruido que hacen los nipales, hojas secas ó cosa semejante.—*v.* Hacer ruido lo dicho cuando se pisa, se mueve, etc.
CANAT. *v.* Limpiar sementera.
CAN CAN. *v.* Aligerar, disminuir la carga.—Sacar ropa de baul, palay del depósito y cosas semejantes.
CANDA. *art.* de *genit.* y *abl.* del plural de nombres propios.
CANDAY. *adj.* Continuo, frecente.—*v.* Frecuentar.—Abundar.
CANDAY SIN POLONG. *adj.* Elocuente; que habla mucho.
CANDAO. *s.* Ocupación.
CANDAUAN NGA TAUO. *adj.* Persona de muchas ocupaciones.
CANDILIS. *s.* Hoyitos que se forman en los carrillos cuando se ríe.
CANDING. *s.* Cabra, cabrón; cabrito, cabrita.—Cacandingan. Cabras.
CANDINGAY. *s.* Cabrito, cabrita.
CANDÚ. *s.* Poema ó canto segun el modo de cantar ó contar sus historias.—*v.* Cantarlas ó narrarlas.—Paracandú. Cantor, narrador.—Carandúun. Lo que se ha de narrar ó cantar.
CANDUANG. *s.* Estrechón, socollada, vaivén y cabezada que la mar que viene de proa hace dar á la nave.—*v.* Dar cabezadas la nave
CANDUG. *s.* Impresionar, sobresaltar, asustar.
CANDOL. *s.* Calabaza blanca y larga.
CANDONGGA. *s.* Pañuelo blanco que llevan los mujeres en la cabeza ó en el cuello.—*v.* Ponerse ó llevar dicho pañuelo.
CANGAY. *v.* Convidar.—*adj.* Convidado.
CANG BUD, (EN ALGUNAS PARTES DICEN CAMBUD). *s.* Cirro, zarcillo ó especie de hilo que sirve en algunas plantas, enroscándose, para asirse y asegurarse en otra cosa.—Tijeretas en las vides, que se van retorciendo y se asen y enredan en lo que encuentran.—*v.* Asirse, enredarse, trepar las enredaderas por árboles, paredes y otras partes.
CANG CANG. *s.* Abrir las manos, levantarlas y poner los dedos abiertos.—*adj.* Madera seca al sol.
CANGGA. *s.* Carro de madera con armazón de tablas y maderos ó cañas en forma de cajón ó andas, más largo que ancho, el cual se pone sobre un eje con dos ruedas de madera y dos varas en la parte de adelante entre las que se coloca el carabao ó vaca; carreta, carretón.
CANHAY. *adj.* Continuo.—Diligente, incansable.—*v.* Cansarse. Di ca macanhay. No te canses.
CANHI. *v.* Venir. Macanhi ca buas. Ven mañana.

Pacacanhion co siya. Le mandaré venir. ¿Sin-o iton ñga ticanhi? ¿Quién es ese que viene?

CANICAN. *v.* Ir despacio haciendo ó gastando alguna cosa.—Promover; estender, adelantar, alargar; crecer alguna cosa.

CANINA, CANĜINA. *adv. t.* Endenantes, hace poco.

CANINĜAG. *s.* Planta así llamada, parecida á la canela, sus hojas son anchas y las usan en vez de betel para la mascada.

CANIT. *v.* Participar ó tener parte en alguna cosa.—*s.* La parte que á uno le pertenece.—*v.* Trabarse, asirse, agarrarse como cuando se va arrollando alguna cosa.—Arrancar las malezas ó yerbas.—*s.* Garra, garfio, espina ó cosa que agarra.—Canit sin buhat. El que no para y siempre tiene en que ocuparse.

CANIT CANIT. *v.* Traharse, asirse, enlazarse unas cosas á otras.

CAN-O, CACANO. *adv. t.* Cuando. Se usa para preguntar y en pretérito.

CANUG CUG. *v.* Zumbar los oidos; retumbar trueno, valcán, tiro ó cosa semejante, resonar.

CANOGON. *interj.* De dolor.—*s.* Lástima; desdicha.—*v.* Ser desdichado.—Tener lástima, compasión ó reparo.

CANUNAY. *adv. m.* De continuo, de ordinario, continuamente.—*v.* Continuar, frecuentar alguna cosa.

CAN-ON. *s.* El pan cotidiano, morisqueta ó arroz, cualquier comida ó provisión.

CANÓOS. *v.* Sonar lo que se quema.—*s.* Ruido de lo dicho.

CANSING. *s.* Broche, corchete de oro ó plata que ponen en las chinelas, jubones, mantos, sombreros etc.—*v.* Poner lo dicho.

CANTAY. *v.* Trepar, asirse como enredadera, calabaza ú otra cosa.—*adj.* Continuo, frecuente.—*v.* Frecuentar.—Abundar.

CANTAN NĜA HABUL. *adj.* Manta mal tejida.

CANTI. *v.* Tentar, incitar, provocar valiéndose de acciones que dan á entender lo que se desea.—Llamar á los animales, llamar al viento como hacen los marineros.

CAUAD. *v.* Enlazar unas cosas con otras como los rosarios de alambre ó cosa semejante.—*s.* Alambre.—Cadena de oro ú otra cosa. Usa ñga cauad ñga balauan ñga higot sin yaui. Una cadena de oro que tiene pendiente una llave.

CAUAD CAUAD. *v.* Encadenar, enlazar unas cosas con otras como los rosarios de alambre ó cosa semejante.

CAUAY. *s.* Brazos ó ramales del pulpo, los cuales son venenosos.

CAUAYAN. *s.* Caña; nombre genérico de caña.—*v.* Coger cañas. Naghihiñgauayan sira. Están cogiendo cañas.

CAUAY CAUAY. *s.* Cirro, zarcillo de calabaza, parra enredadera y otras plantas, que se agarra en lo que encuentra.

CAUAN. *v.* Elevar, suspender, exaltar.—*adj.* Cosa elevada, suspensa, exaltada.

CAUANG. *adj.* Cosa vana, sin meollo, sin carne.—*v.* Frustrar, trabajar en vano.—*adj.* Lo falto, que falta.—*v.* Faltar algo.—Cauang cauang ñga tauo. Persona gastadora.

CAUAS. *adj.* Cosa suspensa, colgada como globo ó cosa semejante.—Cosa separada ó distante de las otras.—Cosa pasada, como lluvia que ya pasó.—Estar alguna cosa suspensa ó colgada; estar separada; haber pasado ya, en el sentido dicho.

CAUAT. *v.* Robar, hurtar.—Hacer, decir algo á hurtadillas, sin avisar.

CAUAT. *s.* Ratón pequeño así llamado.

CAOB. *v.* Abajarse, encorvarse, humillarse, postrarse.—Andar encorvado.

CAU CAU. *v.* Remar con un pedazo de caña ú otra cosa que no sea remo.—*s.* Pedazo de caña ú otra cosa, que usan como remo.—*v.* Meter la mano ó dedos en el agua moviéndola de una parte á otra.—Moverse algo en el agua de una parte á otra.

CAUD-GANAN. *s.* (DE ORUG). Excelencia, virtud.

CAOGUIS NĜA BAGUIO. *s.* Baguio fuerte, que hace blanquear la mar al reventar las olas.

CAUID. *v.* Enredarse unos cordeles con otros.—*s.* Garabato, garfio, corchete, hebilla.—*v.* Prender con lo dicho alguna cosa.—*s.* Gancho.

CAUIL. *s.* Anzuelo para pescar.—*v.* Pescar con él.—Pañgauilan, pañgacuilan. La embarcación en que, ó el sitio donde pescan con anzuelo.

CAUING. *v.* Agarrar ó sujetar en un dedo el abacá ú otra cosa, para retorcerlo, poniendo el dedo en forma de garabato.—Coger, agarrar con los dedos la tinaja ú otra cosa por el borde.

CAUIT. *s.* Escarpia, garabato, gancho de que algo se cuelga, ó recoge con el mismo.—Caña ó palo con su garabato.—*v.* Quitar la broza y yerba, después de arrancada, con el mismo.—Colgar en escarpia ó gancho.—Recoger algo con gancho.

CAOMARÁCO. *s.* (DE ÁCO). Fiador; defensor.

CAUMPASAN. *s.* (DE UMPAS). Derrumbadero, despeñadero.

CAON. *v.* Comer.—Se aplica también á la piedra de amolar, sierra, lima y cosas semejantes. Uaray pá aco caon. No he comido aún. Quinaon ná aco. Ya he coñido. Caona iton. Come eso. Nañgañgaon sira, Están comiendo. Nagpipinañgaon sira sin camote. Están comiendo camote. Pañgañgaonun namon ini. Comerémos esto.—(C). Ir ó estar en alguna parte. Nacaon siya cañgina sa balay. Estaba él endenantes en casa.

CAUO. *v.* Llevar carga pendiente de la cabeza sobre las espaldas.—*s.* Cinta ó mecatillo para llevar dicha carga.—*v.* Meter la mano en agujero como los que cogen cangrejos, ó en cesto para sacar un puñado de palay ú otra cosa.

CAUOG. *adj.* Cosa larga y difícil de manejarse.

CAUONG, CAUONG CAUONĜAN. *s.* Cuenta de muchos millares que ya no se pueden contar.

CAOPAY. *s.* Bondad.—*adj.* Bien, que bien.

CAOPAYAN. *s.* Bondad, bien, bienestrar.—*pl.* Bienes. An caopayan sini amo ini. La bondad de esto es esta. Uaray aco iba ñga tiñgoha cundi an caopayan san bongto. No tengo otro deseo sino el bien del pueblo. Tagan mo cami san ñga caopayan ñga langitnon. Concédenos los bienes celestiales.

CAURAY. *s.* Pureza, limpieza; virginidad.

CAURAN. *s.* Lluvia, tiempo de lluvias.

CAORHIAN. *s.* (DE ORCHE). Postrimerías.

CAOROANAN. *s.* (DE ORO). Común, sitio donde se opera ó descarga el vientre.

CAOROP-DAN. *s.* (DE OPUD). Parientes; compañeros en viaje ú otra cosa; moradores en una misma casa.

CAOROSAHUN. *s.* (DE USA). Prodigiosidad, rareza, maravilla, singularidad.

CAOT-OT. *s.* Dolor, quebranto.—*fig.* Rigor.

CAPA. *v.* Ponerse las aves con las alas abiertas ó extendidas al sol ó al agua.

CAPA CAPA. *v.* Batir, agitar las aves sus alas, agitarse el agua.

CAPAY. *s.* Aleta de pescado, tortuga, etc.—*v.* Aletear.
CAPÁYAN. *s.* Árbol de hojas estrechas y largas.
CAPAYAS. *s.* Árbol de madera muy blanca, de hojas anchas y con aberturas en forma de puntas. An dahon niya haglapad cundi haglarum an guiha. Su fruta se usa en la tinola.
CAPAY CAPAY. *v.* Aletear los pescados.—Orejear los animales, mover las orejas.—Bogar, remar despacio, sin ruido y suavemente. Nadar.
CAPAIT, CAMAPAIT. *s.* (DE PAIT). Amargura.—*adj.* Que amargo.
CAPAITAN. *v.* (DE PAIT). Amargura, amargor.—*pl.* Amarguras.
CAPANG PANGÃAN. *s.* (DE PANGPANG). Sitio donde hay muchas peñas, rocas, peñascos.—Palay de grano colorado.
CAPANUSAN. *s.* Estrella de Venus.
CAPAO. *v.* Cubrir el agua en alta marea á las estacas de los corrales de pesca ó á otra cosa.
CAPATAN. *num.* (DE UPAT). Cuarenta.
CAPATAS. *s.* Enfermedad cutánea así llamada, especie de bubas, tiña; dicha enfermedad es pegajosa.—*v.* Tener ó padecer dicha enfermedad.
CAPATASUN. *adj.* (DE CAPATAS). Buboso, llagoso, tiñoso.
CAPATONGÃAN. *s.* Cañaveral ó sitio poblado de cañas patong.
CAPCAP. *v.* Palpar, tocar, tentar.
CAPÉ *s.* Café, planta y fruto.—Cacapetihan. Cafetal, plantío de café.
CÁPI. *v.* Quitar ó sacar la carne del coco tierno.
CÁPI CÁPI. *v.* Apropiarse, tomar para sí algo.
CAPILI. *s.* (C). Negrura, que negro.
CAPILIOAN. *s.* (DE PILIO). Rincón, escondrijo ó lugar retirado.
CAPILIUAN. *s.* Majestad suprema.
CAPIN. *adv. comp.* Más, demasiado, con exceso.—*v.* Exceder. Capin sin caruhaan. Más de veinte. Capin siya camalaris. Es demasiado altivo. Cún capin cún culang, cumapin cumulang. Poco más ó menos.
CAPINAN. *s.* Exceso, demasía. Pinalangga nga capinan. Querido con exceso. Mololooyon nga capinan. Misericordioso sin igual.—Marisco.
CAPIOT. *v.* Asirse, agarrarse; agarrar coger alguna cosa. Pagcapiot sin maopay. Agarra bien.
CAPEPE. *s.* Bolsa que suelen llevar amarrada á la cintura.
CAPERDIHAN. *s.* Perdición.
CAPIS. *s.* Ventanas hechas de conchas delgadas ó de cristal, formando cuadros.—*v.* Hacer dichas ventanas.—Poner ó colocar las mismas.
CAPITAN. *s.* Alcalde ó autoridad municipal, que gobierna y manda en el pueblo.—*v.* Nombrar ó elegir á uno capitán; ser capitán.
CAPITHOC. *s.* Llaga que se forma en el cuerpo por humor, rascadura ó golpe.—*v.* Formarse ó hacerse dicha llaga.
CAPLAG *v.* Alcanzar, conseguir.
CAPLOS. *v.* Deslizarse, escurrirse, desatarse lo amarrado, salirse de su lugar.
CAPO, CAPO CAPO. *v.* Rallar al puerco muerto y chamuscado.—*s.* Polvo ó la parte más menuda y deshecha de la tierrra seca.
CAPUCAP. *v.* Andar tentando como el ciego ó el que á oscuras busca algo.
CAPUG. *v.* Apretar el puño.
CAPUY. *v.* Desfallecer, faltar el aliento ó fuerzas, cansarse, rendirse.—Doler el estómago.—*s.* Dolor de estómago.
CAPUY CAPUY. *s.* Estómago.
CAPUL.—*v.* Ensuciar.—*adj.* Cosa súcia, desaseada.—*v.* Embrear tinaja ú otra cosa.—Tapar, cubrir como hace la abeja con su panal.—Pintar como con cal ó cosa semejante.
CAPULA. *s.* Rojez.—Que rojo ó encarnado.—Camote así llamado.
CAPULAHAN. *s.* (DE PULA). Rojez.
CAPOLONGÃANAN. *s.* (DE POLONG). Pleito, disputa, desavenencia, cuestión de palabra.—Pleitear, tener cuestión. Nagcacapolongãanan sira. Tienen cuestión.
CAPOLOT PONGOTAN. *s.* (DE POLOTPONGOT). Maza, cubo ó pieza gruesa de madera, de figura cilindrico-aovada, que constituye el centro de las ruedas de los carruajes, carros etc., y en la cual van encajados los rayos.
CAPULSANAN. *s.* (DE POLOS). Provecho, utilidad, fruto.
CAPÓN. *v. (esp.)* Capar á los animales como carabao, toro, cabrito, etc.—*adj.* Capón, castrado.
CAPUNAYAN. *s.* Multitud de aves que llaman punay.
CAPUNGCAYAN. *s.* (DE PUNGCAY). Cumbre, cima, cúspide de monte.
CAPONGOT. *s.* (DE PONGOT). Cólera, ira, enfado, furia, frenesí, enojo.
CAPONG-TAN, CAPOPONG-TAN. *s.* (DE PONGOT). Principio; raíz de donde salen, brotan, dimanan ó de donde proceden otras cosas, origen, nacimiento ó emanación de las mismas; foro.
CAPONOAN. *s.* (DE PONO). Superioridad.—Tronco de árbol ó planta, inmediato á la tierra y raices de los mismos.
CAPONOANAN. *s.* (DE PONO). Principales, superiores, autoridades, dignidades.
CAPOROPONGLOHAY. *s.* (DE PONGLO). Perdigones, balas pequeñas.
CAPURUS SIN BUOT. *s.* Afecto vehemente de la voluntad; pasión.
CAPUS. *v.* Concluirse, acabarse, mermar, ir á menos. Capus ná an bahá. Ya ha mermado la avenida.
CAPUT. *v.* Coger, asir, tomar, agarrar.
CAPUTLI. *s.* Pureza.
CAPUT-NGÃAN. *s.* (DE POTONG). Anchor, anchura.
CAPOTONGÃAN. (DE POTONG). Atajo, abreviatura; compendio, recapitulación.
CARA. *s.* Concha de tortuga, carey. Mapalit ca sin cara? Compras carey?
CARAANAN. *adj.* y *s.* (DE DAAN). Cosa antígua; sementera de camote, caña-dulce ú otra cosa, que hace ya mucho tiempo que se plantó.
CARAB. *v.* Cocar ó hacer gestos el mono.
CARABAO. *s.* Animal así llamado, que usa el indio para cultivar sus tierras y otras faenas, su pelo es pardo, aunque los hay también de pelo blanco, sus cuernos largos é inclinados hacia atrás, es animal furioso, amigo del agua y aguanta poco al sol; hay también carabaos monteses.—Pangarabao. *v.* Montar en el carabao, sea macho ó hembra.
CARACAL. *s.* Mercader.—*v.* Comprar y vender.
CARACATAC. *s.* Migaja.—*adj.* Cosa menuda, pulverizada, hecha menudos pedazos.—*s.* Los mismos pedazos.
CARACUA. *s.* Embarcación más pequeña y baja que el pontín.
CARAD CATAD. *v.* Hacer ruido al pisar en suelo de casa ú otra parte.—*s.* El mismo ruido.
CARAG. *v.* Perder, desperdiciar, echar á perder al-

guna cosa. Nacacarag an humay. Se desperdicia el palay. Quinacaragan mo an bugás. Echas á perder el arroz.

CARAGAS. *v.* Romperse rama de árbol al agarrarse á ella.—Hacer ruido el aguacero, viento ú otra cosa.

CARAG CASAG. *s.* Pájaro asi llamado.

CARAHA. *s.* Carajay ó especie de sarten grande con mango corto.

CARAHAN. *adj.* Tortuga que tiene carey.

CARAYACAY. *s.* Árbol grande asi llamado, su fruta no se come.

CARAY CADAY. *v.* Vagabundear, andar ocioso. Nagcacaray caday an mga caolitauohan. Andan ociosos los solteros.

CARAY CAY. *s.* Colgaduras, adornos como los que ponen cuando hay procesión.—*v.* Adornar ó poner lo dicho. Caray caya ta an dalan. Pongamos adornos en el camino.—*s.* Revuelta ó remolino del agua donde hay piedra.

CARAY-GAN. *s.* (DE DAYAG). Haz, derecho ó cara del paño ó de cualquier tela, y de otras cosas.

CARAYE. *s.* Caña larga y delgada asi llamada.

CARAL, CADAL, CARAL CARAL. *v.* Temblar, hacer ruido lo que se arrastra por parte dura; hacer ruido lo que se abre, etc.—*s.* Ruido de lo dicho.

CARAM CARAM. *v.* Palpar, tentar, arañar, haciendo ruido.

CARAMÍCAM. *v.* Palpar, tentar, buscar á tientas.

CARAMOY. *s.* Antenas del cangrejo.

CARAN. *v.* Temer el hijo al padre, el niño al maestro, etc.; temblar.—Sentirse, quejarse de poco.

CARAN-AN. *s.* (DE CAON). Comedor, mesa ó donde se come.—Pesebre.

CARAN-ON. *adj.* Comestible, que se puede comer.

CARANCAY, CARANCAYAN. *adj.* Hablador.

CARANCASAN. *v.* Hablar varios de diferente asunto y aun mismo tiempo, sin orden.

CARANCATAN. *v.* Hablar varios de diferente asunto y aun mismo tiempo, sin orden.

CARANG. *s.* Lazo para cazar pájaros.—Trampa ó especie de casilla hecha de bejuco, caña ú otra cosa, y dentro de ella ponen un gallo amarrado, y circundan dicha casilla con lazos, para que caiga en alguno de ellos, el gallo que venga á reñir con el que está dentro.—*v.* Poner ó colocar dicho lazo ó trampa.—Caer ó quedar preso en lo mismo. Nahacarang an ilahas. Cayó en el garlito el gallo montés.

CARANGA. *s.* Especie de lepra muy contagiosa, y causa gran escozor.—*v.* Tener ó padecer dicha enfermedad.

CARANGAG. *s.* Espacie de papagayo grande y verde que come palay y plátanos.—*v.* Comer dicha ave el palay ó plátanos.—Comenzar muchas cosas y no acabar ninguna.—Baga salin sin carangag. Se dice de lo repelado, como sementera mal limpia, el mal trasquilado.

CARANGAHUN, CARANG-IIUN. *adj.* (DE CARANGA). Leproso, leprosa.

CARANG CANG. *v.* Ponerse con las piernas abiertas y manos estendidas.—*s.* Planta que echa la espiga muy abierta

CARANGIAN. *s.* Árbol asi llamado, su corteza es medicinal.—Planta semejante al betel, y su hoja la usan en la mascada.

CARAUAT. *v.* Recibir.—Comulgar. Quinarauat co an imo surat. Recibi tu carta. Carau-ta ó carauata ini. Recibe esto. Diri aco macacarauat buas. No podré comulgar mañana. Pinacacarauat aco san Padre. Me manda comulgar el Padre. Uaray aco pacarao-ta san Padre. No me ha permitido comulgar el Padre. Carauaton mo ini. Recibe esto.

CARAO CARAO. *v.* Revolver, mencar con los dedos alguna cosa.

CARAUHAN. *s.* Presilla de bejuco que ponen en los baris.

CARAONON. *adj.* Comestible ó todo género de mantenimientos.

CARAO. *v.* Extender ó revolver con la mano palay puesto al sol, etc.

CARAUTAN. *s.* (DE RAUT). Mal; maldad.

CARAP. *v.* Hacer una cosa de propia voluntad.—*s.* Inclinación, apego á la misma.

CARAP CAP. *v.* Palpar, tentar, buscar á tientas.

CARAP-TAN. *s.* (DE CAPUT). Asidero, agarradero.

CARAP-TANAN. *s.* (DE CAPUT). Asidero, agarradero.

CARAS. *v.* Cocar ó hacer gestos el mono.

CARAS CARAS. *v.* Quebrar ó reventar las olas.

CARASAO. *v.* Inclinarse la espiga granada.—*adj.* Sementera de palay con la espiga granada é inclinada.

CARASCIAS. *v.* Sonar yerba, hojas secas, rama ú otra cosa.—*s.* Ruido de hojarasca, hojas secas, ó cosa semejante.

CARASUY. *s.* Planta asi llamada.

CARAT. *v.* Dar ó empujar con mano ó pié al que vá á tirar para que no acierte.

CARAT-AN. *s.* (DE RAUT). Mal, maldad.

CARATINAN. *s.* (DE CATIN). Asidero, agarradero.

CARATONG. *v.* Dar golpe con los artejos de los dedos.—*s.* Tamboril de los agoreros y danzantes.—*v.* Tocarle.

CARICAD. *v.* Agujerear, hacer agujero ó cosa semejante; barrenar.

CARIGUIOAN. *s.* Tripas delgadas.

CARIG-ONAN. *s.* (DE RIG-ON). Fuerza, sostén, firmeza, apoyo, fortaleza.—Documento que acredita la verdad ó lo que se defiende.

CARIMPOSO, CARIMPOSOAN. *s.* Reja ó barandilla torneada y acorazonada.—Labores acorazonadas que sobresalen en cosas torneadas, labradas ó bordadas.

CARINGPULA. *s.* Cataviento.

CARIUAN. *s.* Palos ó cañas que ponen en las redes para estirarlas.

CARIS. *s.* Puñal llamado cris, los hay rectos y culebreados con dos, tres ó más vueltas ó como eses.

CARIT. *v.* Tener, sobresaltarse.—Recelar, desconfiar. Tatapocan co ini nga atabay, cay nacarit aco san cabataan. Cegaré este pozo, por qué temo suceda alguna desgracia á los niños. Tatagan aco cunta ni Pedro sin salapi, cún diri nangangarit si Juana. Daríame Pedro dinero, si no fuese por los recelos de Juana.

CARITAL, CARITALAN. *s.* Trabajo, aflicción, tribulación. *vid.* Dital.

CARITALAN. *s.* Consecuencia ó efecto dimanado de una causa.

CARLIT. *v.* Sajar, sangrar.—Vacunar.

CARLITAN. *adj.* Que está sin vacunar, ó ha de ser vacunado.

CARLUM. *s.* Planta olorosa asi llamada.

CARUBICUB. *s.* Marisco pequeño así llamado, se come.

CAROCAL. *v.* Estar holgado el contenido en el continente como la bala en el cañón, el pié en el za-

pato y cosas semejantes.—*adj.* Lo que es ancho, grande ó sobrado para lo que ha de contener.
CARUCALANG. *adj.* Cosa rala, distante una de otra.—*v.* Plantar á bastante distancia una planta de otra.
CARUGBAC. *s.* Enredadera así llamada.
CAROGMATA. *s.* Camarón comestible de mar; es negro y los ojos encarnados.
CARUHA. *adj.* (DE DUHA). Mellizo, melliza.
CAROL, CAROL CAROL. *s.* Ruido.—*v.* Hacer ruido alguna cosa.
CARUM. *adj.* Cosa negra.
CAROMATA. *adj.* Arroz tostado y muy esponjado el grano.
CAROMCOM. *v.* Envolver una cosa en otra.—Tomar una cosa apretando la mano.—Apretar el puño ó la mano.
Caros. *v.* Raspar, rallar como corteza de árbol ó cosa semejante.
CAROSCOS. *v.* Raspar, rallar.—*s.* Ralladura, raspadura de caña ú otra cosa.—*v.* Remangar manga de camisa ú otra cosa.—Recoger la saya hacia la cintura.—*s.* Mecha ó tea hecha de la brea de pili envuelta en hojas para alumbrar.—*v.* Hacer dicha mecha ó tea.
CASADANGAN. *s.* (DE SADANG). Templanza, moderación.—Lo justo, lo preciso.
CASAG. *s.* Cangrejo así llamado, es comestible.—Pájaro pequeño así llamado.
CASAGBUYAN. *s.* (DE SAGBOY). Frecuencia, que se pasa, se vá ó está en algun sitio con frecuencia. Diri casagbuyan sin tano aguian. No es sitio de tránsito, no es lugar por donde pase gente.
CASAGDONAN, CASALAGDONAN. *s.* (DE SAGDON). Consejo, parecer, amonestación.
CASAGPON. *s.* (DE SAGPON). Prehez.
CASAY CASAY. *v.* Patalear como el que está muriendo.
CASAYORAN. *s.* (DE SAYUD). Explicación, declaración, aclaración.
CASAY-PAN, CASAY-PANAN. *s.* (DE SAYOP). Falta, culpa, error, yerro.
CASAL. *v. (esp.)* Casar. Magpapacasal cami. Nos casarémos. Quinasal ná sira. Ya están casados. Napapacasal cami. Querémos casarnos.
CASAL-ANAN. *s.* (DE SALA). Culpas, pecados.
CASALANGBAYAN. *s.* (DE SANGBAY). Renombre, epiteto, fama.
CASAM-DAN. *s.* (DE SAMAD). Herida, lesión, llaga.
CASAM-DANAON. *adj.* (DE SAMAD). Llagoso.
CASANCOLOP. *adv. t.* Anteayer.
CASANGCAYAN. *s.* (DE SANGCAY). Amigos.
CASANGCAPAN. *s.* (DE SANGCAP). Utensilios, instrumentos, elementos ó recursos y cuanto es necesario para cualquier objeto y fin.
CASANGGASANG. *v.* Distraerse.
CASANGHI. *s.* Enfermedad cutánea así llamada, es pegajosa.
CASAUA. *s.* Temor, recelo.
CASAO CASAO. *s.* Ruido de agua ó lodo cuando se pasa por ello.—*v.* Hacer dicho ruido.
CASAQUÍT. *s.* Dolor, padecimiento, angustia.
CASAQUÍT. *s.* Enfermedad.
CASAQUITAN. *s.* Dolores, padecimientos, angustias.—Trabajo, peligro.
CASCAS. *v.* Tocar rasgueando guitarra ú otro instrumento.
CASI CASI. *adj.* Diligente, ligero.—*v.* Hacer con diligencia alguna cosa.
CASI CASI. *s.* Cataviento ó lo que se pone para saber de donde viene el viento.
CASICAS. *s.* Yerba así llamada.—Brazalete, manilla.—Gargantilla.—Anillo ó rodaja de bejuco, carey ú otra cosa.
CASILI. *s.* Anguila de agua dulce.
CASINA. *s.* (DE SINA). Cólera, ira, enfado, furia, frenesí, enojo.
CASING. *s.* Peonza, trompo.—*v.* Jugar á la peonza.
CASING CASING. *s.* Corazón.
CASING CASINGAN. *adj.* Persona de valor, de mucho ánimo.
CASINGGAY. *s.* Abrazadera de hierro, madera ú otra cosa en forma de X.—*v.* Poner dicha abrazadera.
CASIPI. *s.* Gajo, cada una de las partes ó gajos de que se compone el racimo de plátanos.
CASIRINGANON. *loc.* (DE SIRING). Propio de, ordinario; es un decir. Casiringanon san adlao an dayon nga pagsirang. Es propio del sol el iluminar siempre.
CASÓ. *s.* Cangrejo pequeño así llamado, es comestible.
CASO, QUINASO. *adj.* Que tiene los dientes teñidos.
CASOBHA. *s.* Especie de azafran.—Almizclero.
CASUBO. *s.* (DE SUBO).—Aflicción, sentimiento, dolor, amargura, tristeza.
CASUBOAN. *s.* (DE SUBO). Aflicción grande, sentimiento, dolor, amargura, tristeza. Aflicciones, sentimientos, dolores, amarguras, tristezas.
CASUBOANAN, CASUB-ANAN. *s. pl.* (DE SUBO). Aflicciones, sentimientos, dolores, amarguras, tristezas.
CASOCLANAN. *s.* (DE SOCOL). Mesura, medida.
CASUGURAN. *s.* (DE SUGUD). Ensenada.
CASOIB. *s.* Recelo, temor.
CASULGAN. *s.* (DE SOLUG). Corriente.
CASULGANAN. *s. pl.* (DE SOLUG). Corrientes.
CASUNGNAN. *s.* Rincon, recodo.
CASURAYAN. *s.* Tierra estéril donde no crecen las plantas.
CASOROCAN. *adj.* Cosa necesaria, precisa, indispensable.—*a.* Necesitar.
CASORONGAN. *s.* Extremos de casa ó camarín en el techo.
CAT. Partícula que antepuesta á las raíces que tienen fuerza de verbos y significan arar, sembrar, segar, dar frutas las plantas; las que denotan las estaciones del año, frío ó calor, ó los diferentes aspectos de la atmósfera, quiere decir que el tiempo es á propósito para hacer aquello que significan las raíces, ó que en dicho tiempo se advierten las variaciones que denotan, ó que es propio de ellas.—Tiempo de. Catpugás ná niyan. Ahora es tiempo de sembrar.—Cattatanum na. Ya es tiempo de plantar. Catbari ná sa sonud nga bulan. El mes entrante ya es tiempo de segár. Cat ooran ná. Ya es tiempo de lluvias. Cat papaso ná. Ya es tiempo de calor. Cat oonos ná. Ya es tiempo de chubascos. Catbonga ná san lubi. Ya es tiempo de que dé fruta el coco.
CATAD. *s.* Ruido de cajón cuando se abre ó se cierra, ruido de piso cuando se pisa con fuerza y de cosas semejantes.—*v.* Hacer ruido lo dicho.—Venir oprimidos los pantalones ú otra cosa.—*s.* Dolor ó enfermedad del estómago.—*v.* Arreglar, igualar, poner por orden las cosas.
CATAD CATAD. *v.* Moverse piso de casa haciendo ruido.—Latir el pecho de miedo ó susto.

CATAHAONON. *s.* Camote así llamado.
CATAHAP, CATAHAPAN. *s.* (DE TAHAP). Sospecha, conjetura, recelo.
CATAHUD. *s.* (DE TAHUD). Respeto, veneración. deferencia.
CATAHÚM. *s.* (DE TAHÚM). Hermosura, belleza. pulidez, elegancia.—Que hermoso, que bello, que pulido, que elegante.
CATAHUMAN. *s.* Hermosura, belleza, pulidez, elegancia.
CATAY. *v.* Extenderse por la tierra enredadera, parra ó cosa semejante.
CATAISAN. *s.* (DE TAÍS). Punta de arma, hoja etc.
CATALAHURAN. *s.* (DE TAHUD). Respeto, veneración, deferencia.
CATAMBAC. *s.* Pescado así llamado, es comestible.
CATAMSIHAN. *s. pl.* (DE TAMSI). Aves, pájaros.
CATAM-IS. *s.* (DE TAM-IS). Dulzura.—Que dulce.
CATAM-ISAN. *s.* (DE TAM-IS). Dulzura; dulzuras.
CATANG. *v.* Amarrar á los animales ó aves un palo ó caña para que no se vayan lejos.—*s.* El mismo palo ó caña.
CATANG BOAN. *s.* (DE TANGBO). Carrizal ó sitio poblado de carrizos.
CATANUSAN. *s. pl.* Huesos largos como los de las piernas.
CATAO. Animal, monstruo marino mitológico, sirena, ninfa del mar; de medio cuerpo arriba mujer muy hermosa, y pez en lo restante, notable por la dulzura de su canto, y que medio repite lo que oye.
CATAUOHAN. *s. pl.* (DE TAUO). Hombres, multitud de hombres ó mujeres, humanidad.
CATAPANG, CATAPANGAN. *s.* (DE TAPANG). Ignorancia.
CATAPUS. *s.* Fin, conclusión.
CATAPUSAN. *s.* (DE TAPUS). Fin, término, conclusión.
CATARAGMAN. *s.* (DE TAGAM). Peligro, riesgo.
CATARIGBUSAN. *s.* (B). Cima de árbol.
CATARIMPUCAYAN. *s.* Cumbre, lo más alto de monte, árbol, torre y otras cosas.
CATAS. *v.* Consumir, disminuir.
CATAT. *v.* Turbarse, cortarse de miedo ó vergüenza.
CATBUBUCAD. Tiempo de flores ó de dar flores árboles y plantas.
CATBUBURAC.—*s.* Árbol así llamado.—Tiempo de flores ó de dar flores árboles y plantas.
CAT CAT. *v.* Coger ó arrancar algunas raices de arboles ó plantas. Nangangateat sira Juan sin tubli. Juan y sus compañeros estan cogiendo raices de la enredadera tubli.
CAT DUC. *s.* Esencia.
CATHON. *v.* Ir, caminar, moverse de un lugar hacia otro.
CATE. *s.* Cate ó sea peso que consta de veintidos onzas. Diez cates hacen una chinanta. Este es el modo de pesar en las irayas y Visitas.
CATI. *v.* Cazar con añagaza.
CATIAN. *s.* Añagaza, gallo que sirve para atraer y cazar gallos monteses.
CATIANAN. *adj.* El que tiene gallo para cazar.—*s.* El sitio ó lugar donde cazan con añagaza gallos monteses.
CATIAYON. *s.* Matrimonio, hombre y mujer casados.
CATIG. *s.* Palos ó cañas amarrados á uno y otro lado de las embarcaciones menores, sobre otros dos atravesados, para guardar equilibrio.—*v.* Poner dichas cañas ó palos. Cacatigan co an baloto. Voy á poner catig al baloto.
CATIG-A. *s.* Dureza.—Que duro.
CATIGAYONAN. *s.* Recurso, proporción, ocasión.
CATIG CATIG. *s.* Travesaño en el ancla de hierro ó madera para que agarre dicha ancla en el fondo.
CATIGHA. *s.* Dureza.—Que duro.
CATIGURANGAN. *adj.* Personas viejas, ancianas, antepasadas.
CATIMIAYON. *s.* Matrimonio, hombre y mujer casados.
CATIN. *v.* Tomar, coger, agarrar, asir.
CATINAN. *s.* Asidero, agarradero.
CATINGALAHAN, CATINGAL-HAN. *s.* (DE TINGALA). *s.* Prodigio.—Que prodigioso, que admirable.
CATINGLAN. *s.* Agujero, apertura en techo ú otra parte.
CATIOBONG. *s.* Planta así llamada.
CATIPONO. *s.* (DE PONO). Usa catipono nga humay. Una mata entera de palay.
CATIRANPUNGAYAN. *s.* Altura ó lo más alto y elevado.
CATIROYTIUAN. *s.* (C). Cima de árbol.
CATITAS. *s.* Arbusto así llamado, su fruta no se come.
CATLI. *s.* Tijeras de platero ó latonero.—*v.* Cortar con ellas.
CATMON. *s.* Árbol así llamado, su fruta es agria y comestible, y la usan los bisayas para lavar la ropa.
CATO. *s.* Garrapata, piojo de carabao, vaca y otros animales.
CATUANGAN. *s.* (DE TUANG). Equivalencia, correspondencia. Sugad san catuangan. Según se merece.
CATUB-HAN. *s.* (DE TUBO). Sementera ó plantío de caña-dulce
CATUB TUBAN. *s.* (DE TUBTUB). Fin, término, límite. Uaray catubtuban. No tiene fin.
CATOCONGAN. *s.* Extremos del techo de casa ó camarin.
CATUHAY. *s.* Arreglo, composición, avenencia.
CATUHAYAN. *s.* (DE TUHAY). Arreglo, composición, avenencia.
CATOHUN. *adj.* (DE CATO). Que tiene garrapatas ó piojos grandes.
CATUYOANAN. *s.* (DE TUYO). Asunto, objeto, intento.
CATÓL. *s.* Picazón, comezón.—*v.* Picar sarna ú otra cosa, causar comezón, escocer.—*adj.* Cosa que pica, causa comezón, escuece.—*s.* Especie de sarna.
CATULINTULINAN. *s. pl.* (DE TULIN). Generaciones.
CATÓLUN. *adj.* (DE CATÓL). Que siente picazón ó comezón; sarnoso.
CATUMAN. *s.* (DE TUMAN). Cumplimiento.—*s. fig.* Acción.
CATUN-CAN. *s.* (DE TONOC). Zarza, espina, cosa espinosa.—Conjunto de espinas.
CATUNGDANAN. *s.* (DE TUNGUD). Obligación, cargo, empleo.
CATONG-GAN. *s.* (DE TONGOG). Manglar, sitio poblado de árboles que llaman tongog.
CATONORAN. *s.* (DE TONUD). Occidente, ocaso.
CATOTANG. *s.* Planta así llamada, su raiz es comestible.
CATOTOOGAN. *s.* (DE TOOG). Sitio donde hay muchos árboles que llaman toog.
CATSAO. *s.* Baraquila, barateja de caña, palma brava ú otra cosa.—*v.* Poner ó colocar dichas baratejas.

CATSAPA. *s.* Rana, que también llaman *pacta.*
CATSUMBA. *s.* Pimiento grande así llamado.—Almizclero.
CATSURI. *s.* Almizclero.

CO

CO. *genit.* del *pron.* Aco. Yo. An bado co. Mi camisa. Uaray co buhata. No lo he hecho.
CUACO. *s.* Pipa de fumar, hecha de barro, madera ú otra cosa.—*v.* Fumar con la misma.
CUAN. Voz con que se suple el verbo ó nombre de una persona ó cosa, cuando se ignora ó de propósito no se quiere expresar.—*s.* Fulano, fulana.
CUBA CUBA. *v.* Palpitar el pecho.
CUBAY. *v.* Sentarse ó ponerse á uno y otro lado de la mesa ó cosa semejante.—*s.* Coro angélico. Guidadatoi ngā Principe sa mga cubay san mga ángeles. Principe superior de los coros angélicos.
CUBAY CUBAY. *v.* Poner en hilera, estar en hilera.
CUBAL. *s.* Tela ó tejido de abacá, guinaras.—*v.* Tejer ó hacer dicha tela.
CABULAN. *s.* Pescado de color negro y rayas blancas y sin escamas.—Isda ngā itum, cundi baclay sin busag ug uaray hingbis.
CUBANG. *s.* Especie de betel, cuyas hojas usan en la mascada.—Rejalgar ó substancia venenosa.—*v.* Atosigar con la misma.
CUBAO. *s.* Palma brava acanalada, ú otra cosa, que ponen sobre las nipas del caballete.—*v.* Poner lo dicho.—*s.* Costura de la camisa en la parte del hombro.—*v.* Hacer dicha costura.
CUBAOB. *v.* Inclinarse para ver ú observar.
CUBAOL. *v.* Andar encorvado como los viejos.
COB COB. *v.* Agarrar, picar sanguijuela, garrapata, etc.—Cobijar, cubrir.
CUBI. *s.* Árbol así llamado, su corteza en el buyo, suple por la bonga; su madera es amarilla, y fuerte.—*adj.* Molesto.
CUBID. *v.* Arrugarse, encogerse como los viejos y flacos.
CUBIT. *v.* Picar el pez en el cebo.—Pellizcar.
CUB-LAN. *adj.* Que tiene ó lleva consigo algún pedazo del árbol *cubul*, y por esto no le traspasan las balas, ni armas blancas; invulnerable.
COBÓ. *s.* Ave negra así llamada.
COBO COBO. *s.* Choza; iglesia pequeña.—*v.* Hacerla.—Tronar lejos.
COBOG, COBOG COBOG. *v.* Temblar de frío ó enfermedad.
CUBUL. *s.* Árbol así llamado; hechizo que hacen de dicho árbol, y el individuo que lleve sus hojas ó alguna parte de él, no puede ser herido por las balas, ni armas blancas.
CUBONG. *v.* Estrujar, apretar una cosa.
CUBUNG CUBUNG. *s.* Pabellón.—*v.* Poner ó colocar pabellón ó lo que haga sus veces como manta, sábana ú otra cosa.
CUBUS. *adj.* Cosa corta, que no alcanza.—Persona humilde, baja, pobre.—*v.* Disminuir, aminorar.—Humillar, anonadar. Cubus aco ngā tauo. Soy hombre de baja esfera. Guinpacubus sa Dios an tauo sa mga ángeles sin guti. *Minuisti eum paulo minus ab angelis.*
COBUT. *v.* Pellizcar.—*adj.* Escaso, miserable.
COCO. *v.* Encoger, doblar brazo, pierna, etc.—*s.* Uña.—Pag hingoco. Cortar las uñas.
COCUA. *s.* Planta así llamada, su fruta se usa como verdura.
COCOC. *s.* Pájaro así llamado, no se come.
COCOY. *v.* Reir mucho ó á carcajadas.
CUCÚYAO. *s.* Oropéndola.
COCOS. *v.* Desmenuzar.—Echar á perder.—Tomar por fuerza.
COCOT. *s.* Carnosidad que se cría en las uñas de los pies, cuando se cortan demasiado.—Palillos ó tantos para contar; lo que se usa y quiebra para tantos.—*v.* Contar por palillos ó bejuco quebrándolo.—Desgranar espiga estregándola entre las manos, ó mordiéndola como hacen los ratones.
CODAL. *s.* Cerco de cañas ó de otra cosa.—*v.* Hacerle.
CUDAP, CUDAP CUDAP. *v.* Pestañear con frecuencia.
CUDAT. *adj.* Cosa dura, cruda; tiesa.—*v.* Echarse como si fuese un muerto.—Estar tieso como un difunto.
CUDAT CUDAT. *v.* Comenzar á abrir los ojos después de un desmayo, etc.—Relucir la luciérnaga al abrir y cerrar sus alitas.
CUD CUD. *v.* Atar, amarrar, liar, ligar; vendar.—*s.* Ligadura; venda; lo que se usa ó sirve para atar dando vueltas.—Envolver una cosa en otra, amarrándola.—Rallar pintura, tinta ú otra cosa.
CUDYAPI. *adj.* Pepitas oprimidas por otras, y regularmente fofas ó sin carne.—*s.* Guitarra.—*v.* Tocarla.
CUDING. *s.* Gato, gata.
CUDIT CUDIT. *v.* Borronear.—*s.* Borrón; rayas ó líneas mal hechas.
CUDLAT Ó CURLAT. *v.* Atemorizar, causar espanto ó miedo; temer.
CUDLI. *v.* Coger, tomar con los dedos.
CUDLIT. *v.* Coger, agarrar, con los dedos.—Rayar ó hacer señal con la uña, cuchillo, etc.
CUDLONG. *s.* Instrumento músico de mujeres.
CODO. *s.* Coro.—*v.* Jugar á las chinas ó piedras.
CODOG. *s.* Temblor de frío ó de otra cosa.—*v.* Temblar de frío ó por otra causa.
CUGA. *s.* Lombriz de puerco ó perro.—*v.* Tenerlas.
CUGAD. *adj.* Sementera limpia de malezas y árboles.—Ruido de la mar, río, aguacero ú otra cosa.—*v.* Hacer ó sentirse dicho ruido.
CUGAHUN. *adj.* Animal que tiene lombrices.
CUGAY. *v.* Revolver lo que se tuesta ú otra cosa; revolver la tierra con estaca.
CUGANG. *s.* Costra, postilla de grano, etc.—*v.* Hurgar en ellas.—Reñir luchando, luchar.—*s.* Escarabajo pequeño así llamado.
CUGAO. *s.* Pescado así llamado.
CUGAS. *adj.* Cosa dura y tersa como ropa almidonada.—*v.* Desamparar, abandonar.—Deslizarse, caerse de puente, palo ú otra parte.—Caerse la ropa puesta en palo ó caña.
CUG BUT. *v.* Mirar fijamente, sin pestañear.
CUG CUG. *adj.* Trabajador de contínuo.—*v.* Trabajar continuamente.—*s.* Pájaro negro, de mala carne.
CUGHAD. *s.* Gargajo, flema.—*v.* Gargajear, toser para arrojar la flema.
CUGHAT. *s.* Gargajo, flema.—*v.* Gargajear, arrancar ó echar la flema.
CUGHON. *s.* Lizos de los telares, con que se dividen los hilos urdidos, para que pase la lanzadera.
CUGUI. *adj.* Diligente.—*v.* Ser diligente.—Antojarse á uno decir ó hacer alguna cosa.—*s.* Antojo, gana; diligencia.

CUGUING. *s.* Salpullido.—*v.* Padecerle.—*s.* Pedazo aguzado de caña ú otra cosa para emparejar los hilos de la tela, que se juntan en una parte, dejando claros en otra.
CUGUINGUN. *adj.* Que padece salpullido.
CUGUIT. *v.* Abrir á lo largo el vientre de los animales.
CUGUETA. *s.* Pulpo, calamar, animal marino con ocho brazos y tentáculos, que son venenosos antes de curarlos ó secarlos.—*v.* Coger dicho animal.—Herir ó hacer lesión el mismo.—*s.* Especie de catarata en los ojos.
CUGMAT. *v.* Crecer, estar crecido el vástago del camote.—*s.* Sobresalto, susto.—*v.* Sobresaltar, turbar; asustar horripilarse.
CUGMO. *v.* Tapar, cubrir con las manos los nidos de las aves para cogerlas.
CUGMOT. *v.* Cubrir, tapar todo el cuerpo con manta ú otra cosa.
COGNIT. *adj.* Cosa dura y correosa.—*v.* Estar ó ser dura y correosa una cosa.
COGO. *v.* Hacerse el dormido, el remolón. Nacogo ca lá, in sinusugo co icao. Te haces el remolón, cuando yo te mando.—*s.* Rastrojo.
COGUD. *v.* Encastar las aves.
COGON. *s.* Yerba alta y áspera, que suelen poner en los caballetes de los edificios de nipa.—*v.* Coger dicha yerba.—*s.* Zacate.
CUGUS. *v.* Tener, tomar ó llevar en brazos á uno.
COGOT-MON. *adj.* (DE GOTUM). Hambriento.
CUGTOM. *s.* Pescado grande así llamado, es comestible.
COGTONG. *s.* Pescado así llamado.
CUHA. *v.* Coger, quitar, tomar algo de alguna parte.—Sacar provecho de alguna cosa; ganar indulgencia; conseguir, alcanzar.—Malparir, abortar. Pinacucuha ini san capitan. Manda coger esto el capitán. ¿Sino an quinuha san tabaco didir ¿Quien ha quitado el tabaco de aquí? Nacacuha aco sin duha ca pisos. He tomado dos pesos. Nacacuha aco sin indulgencia. He ganado indulgencia. Uaray aco pacacuha san acon tuyo. No he conseguido mi objeto.
CUHA CUHA. *v.* Coger, quitar ó tomar con frecuencia.—*adj.* Cosa de quita y pon.
CUHIT. *v.* Sacar la morisqueta de la olla.—Raspar, quitar, extraer con un palillo ú otra cosa la suciedad de las heridas.—Coger con tenazas ó cosa equivalente las brasas de fuego.—Coger algo con caña hendida.
COHOY. *adj.* Trabajador continuo.—*v.* Trabajar continuamente.
CUYA. *s.* Olillas que se forman en el agua moviendola.—*v.* Formarse dichas olillas.—*s.* Circulo que hace el agua cuando cae algo en ella.
CUYAB. *v.* Huir todos juntos como vandada de pájaros, langosta, etc.—Hacer hincapié, resistirse como el animal que llevan y no quiere caminar.—*s.* Especie de abanico.—*v.* Dar ó hacer viento con el.
CUYAB CUYAB. *v.* Moverse, alborotarse el agua.—Moverse la vela de embarcación.—Turbarse, palpitar el pecho.—*s.* Palpitación del mismo.
CUYACOY. *v.* Inclinarse, andar encorvado.—Cubrir las mujeres su cabeza con la parte posterior de la saya.
CUYA CUYA. *s.* Círculos que hace el agua cuando cae algo en ella.
CUYAMAG. *v.* Andar el cangrejo; gatear, andar á gatas.
CUYAMANG. *v.* Andar toda clase de insectos, rastrear, gatear, andar á gatas.
CUYAMIS. *adj.* Cosa algo dulce.
CUYAMPAO. *s.* Pez volador.
CUYAO. *v.* Elevar, suspender.—*adj.* Cosa elevada, levantada, suspensa.
CUYAP. *s.* Enfermedad de pecho.—*v.* Padecerla.—Palpitar el corazón, etc.
COYAPI. *adj.* Grano vano y sin médula.
CUYAP CUYAP. *v.* Latir el pulso ó corazón lentamente.—Moverse vela de embarcación, hoja de árbol, el feto en el vientre y cosas semejantes.—Respirar debilmente el moribundo.—Aturdirse, perturbarse.
CUYAQUIA, CUYACYA. (fuerte la c). *s.* Árbol grande así llamado.
CUYAS. *adj.* Cosa corta.—*v.* Ser corta una cosa, no llegar á la medida.
COY COY. *s.* Asma.—Tos.—Toser mucho.
COY CUYAN. *adj.* Asmático; que tose mucho.
COYING. *s.* Cato, gata.
COIME. *s.* Guarda.—*adj.* Vigilante sobre alguna cosa.
CUYO, CUYO CUYO. *v.* Temblar con temor respetuoso. Nangonggoyo cuyo an mga ángeles sa atubangan sa Dios. Tiemblan los ángeles en la presencia de Dios.
CUYOBUG. *adj.* Cosa tierna, nueva, reciente, fresca.
CUYO CUYO. Yerba así llamada.
CUYOG. *s.* Hilera.—*v.* Estar, ir en hilera, acompañar.—*s.* Crias de pescado, Pagcuyog. *v.* Ir á pescar con red las crias de pescados.
CUYUMAD. *s.* Piojo pequeño de la cabeza.
CUYON. *v.* Agarrar de la camisa por la parte de atrás.—Coger, agarrar algo con fureza, sin soltarlo.
CUYUS, CUYUS CUYUS. *adj.* Cosa vieja, arrugada.
COYOT. *v.* Tomar, asirse, agarrarse de las manos.
CULAGBAO. *adj.* Coco sin carne ó con muy poca y mala, y sin agua.
CULAGDAS. *adj.* Cosa muy inclinada, recostada, caida ó postrada.—*v.* Estar del modo dicho.
CULAGO. *adj.* Coco grande y sin carne.—C. *s.* Animal que vuela á trechos, y su piel, de pelo muy suave, fino y espeso, es parda clara, con matices blancos, y muy buscada y estimada. Dicho animal se agarra tenazmente con sus uñas; tiene dos membranas anchas, que le sirven de alas. En B. llaman cag-oang.
CULAHOT. *s.* Lazada que puede desatarse fácilmente.—*v.* Atar, amarrar metiendo ambos cabos por la dobladura.
CULALAPNIT. *s.* Murciélago pequeño.
CULAMBUTAN. *s.* Animal marino parecido á la jibia, con dos brazos hacía la parte trasera, los que llaman *cauay*, y dos brazos cortos hacía la cabeza, los que llaman *pamontogon;* dicho animal se come.
CULAMOG. *s.* (B.) Yerba así llamada, en (C.) es *tanabo.*—*v.* Dar de barniz con la misma á las ollas nuevas, para pulirlas y para que no se pasen.
CULANG. *adj.* Cosa falta, defectuosa ó necesitada de algo.—Falto de juicio, tonto.—*v.* Faltar alguna cosa; faltar á la obligación.—*s.* Defecto ó privación de una cosa.
CULANG CULANG. *adj.* Persona algo loca, falta de juicio, estúpida, imbecil.
CULAO. *v.* Ver, mirar, observar.
CULAO CUGAO. *v.* Revolver líquido con los dedos moviéndolo al rededor.
CULAUIT. *s.* Arpón con sólo un gancho.—Lazada corrediza.—*v.* Hacerla.

CULAP. *v.* Encandilar, deslumbrar.
CULAPO. *s.* Yerba de la mar, así llamada.
CULAPUT. *s.* Marisco así llamado.
CULASAN. *s.* Árbol así llamado, su madera es dura y difícil de labrar.
CULAT, CULAT CULAT. *s.* Capirote ó cubierta de la cabeza ó cara.—*v.* Ponerse dicho capirote.
CALATID. *v.* Encogerse nervio ú otra parte del cuerpo.
CULBA. *v.* Asustar, espantar, sobresaltar.—*s.* Susto, espanto, sobresalto.
CULBAO. *v.* Menguar, disminuir.
CULCUG. *v.* Escarbar, limpiar los oidos ú otra cosa del mismo modo.—*s.* Escarbador ó instrumento para limpiar los oidos.
CULCUL. *v.* Morder, reñir los perros.
CULHAN. *s.* Admiración, espanto.—*v.* Admirarse, sobresaltarse.
CULHAN. *adj.* (DE COLO). Gallo ó ave de largas uñas ó espolón.
CULI. *s.* Pellejo grueso del pescuezo del carabao, buey ó vaca.
CULIABONGAN. *s.* Culebra ponzoñosa así llamada.
CULIAN. *adj.* Travieso, insufrible.
CUL-YAN. *s.* Enredadera así llamada.
CULYAO, CURYAO. *s.* Bejuco ó cordel que ponen en la orilla de la sementera hasta una casita, y de dicho cordel cuelgan espantajos.
CULYAP. *s.* Enredadera así llamada.
CULYAPA. *s.* Planta así llamada.
CULICULI. *s.* Hurgar el oído con pluma ú otra cosa.
CULIGDAS. *adj.* Cosa muy inclinada, recostada, caida, ó postrada.—*v.* Estar del modo dicho.
CULIGUI. *s.* Alarido, grito.—*v.* Dar alaridos, vocear, gritar.
CULIGOT. *s.* Pájaro verde así llamado.
CULIHAT. *v.* Abrir los ojos, pestañear.
CULIYAO. *s.* Mecate de la vela.—*v.* Poner dicho mecate á la misma.
CULILI. *s.* Cordones que sirven de adorno y como fiador en los puños de armas blancas.—Bordas y cuerdas que cuelgan de ellas.
CULILISI. *v.* Poner mala cara.
CULIMAO. *s.* Pato silvestre más grande que el *gamao*, y de plumaje más oscuro.
CULIMHOT. *v.* Hurtar, robar poca cantidad.
CULIPAPA. *s.* Árbol grande y de madera dura, aguanta mucho tiempo en el agua, sus hojas son estrechas y con tres aberturas.
CULERO. *adj.* (G.) Una cuarta pequeña, un cuarto.
CULIT. *s.* Pellejo grueso del pescuezo del carabao, buey ó vaca.—*v.* Enconarse grano, herida ó llaga.—Echar nuevo cutis la llaga.
CULIT CUGUIT. *s.* Caminar, ir despacio haciendo paradas en el camino.—*s.* Escarabajos, letras, rayas ó rasgos torcidos, mal formados.—*adj.* Cosa torcida, tortuosa.—*v.* Ser tortuosa ó torcida alguna cosa, estar mal hecha ó formada.
CULMAT. *v.* Resplandecer, brillar como lo nuevamente pintado ó cosa semejante.
COLO. *s.* Uña.—Pezuña.
CULU. *s.* Insecto así llamado.
COLO SIN UÁC. *s.* Yerba así llamada.—Marisco así llamado, se come.
COLO SIN UÁC NGA GAUAY. *s.* Gauay así llamado.
COLUB. *v.* Postrarse, ponerse, echarse boca abajo; poner boca abajo.—Caer de bruces.—Encogerse. revenirse lo que se va secando.
COLO CUGO. *v.* Tentar la bolsa de los pantalones como buscando alguna cosa.
CULU CUGU. *adj.* Desmedrado, que no crece.
COLUD. *s.* Vena principal ó del medio en los hojas de algunas plantas.—Hueso del espinazo del caimán, carabao, cerdo y otros animales.—Panhingolud. *v.* Despalillar tabaco y otras plantas.
COLUD COLUD. *v.* Huir confusamente.
COLUG. *v.* Padecer parasismos el que se ha envenenado ó le ha picado algún animal ponzoñoso.
COLUGMAT. *v.* Asustar, turbar, sobresaltar.
COLOGO. *s.* Verruga callosa.
COLOMBITAY. *v.* Colgar, estar ó andar colgado de alguna parte.
COLONDUG. *s.* Temor, temblor.—*v.* Temer, temblar, estremecerse.
COLONG. *s.* Choza sin tabique y cuyos quilos descansan sobre la tierra; choza como sombrajo.—*v.* Hacer dicha choza.
COLONG COGONG. *s.* Alhahaca basta, la hay de plantío y silvestre.—*v.* Rugir ó sonar alguna cosa.—Mesar ó remesar.
COLOP. *s.* Tarde.—*v.* Hacerse tarde; oscurecer; cubrirse el cielo de nubes negras. Maopay nga colop. Buenas tardes. Nacul-pan cami sa Tacloban. Se nos hizo tarde en Tacloban.
COLOPAY. *s.* Tarde ó sea cerca de ponerse el sol.
COLOPAN. *v.* (DE COLOP). Desgaritar ó perder el rumbo. Guincolopan cami san amon pagsacay. Perdimos el rumbo cuando navegábamos.
COLOROT. *v.* Enroscarse culebra ú otra cosa.
COLPA. *v.* Mermar, disminuir, ir á menos, menguar.
CULSI. *v.* Pellizcar; coger poco á poco la vianda con los dedos.—Destrozar, desmenuzar.
CUMAG-TANON. *adj.* (DE CAGAT). El que tiene perros de caza.—Lo que tiene muchas bocas ó garras como cangrejo ó cosa semejante.
CUMAYING QUING. *ad.* Dedo meñique ó auricular.
CUMAN. *ad.* Persona anciana, que en sus actos parece un niño.—Rudo, torpe, inhabil, inepto.
CUMAO. *adj.* Persona anciana, que en sus actos parece un niño.—Rudo, torpe, inhabil, inepto.—(C.) *s.* Galápago, se cria en charcas y lagunas.
CUMAO CUMAO. *s.* (C.) Mazo de tres ó más varas de largo para revolver mezcla aguada de cal y arena.—*v.* Revolver lo dicho con el mismo.
CUMARACAP. *s.* (DE CACAP). Explorador, reconocedor, exploradora.
CUMARAMDAO. *adj.* (DE CAMDAO). Cuidadoso, solícito; el que va juntando historias para contarlas.
CUMATIN. *s.* (DE CATIN). Caballete de edificio, ó sea el madero ó caña que se pone por coballete.
CUMBIS. *s.* Cubierta de embarcación.
CUMBO. *v.* Disminuir ó ir á menos en su grandor las hojas del gauay, cuando su raiz es ya algo grande.—*v.* Ser una cosa más baja que otra.
CUMBO. *v.* Someter, sujetar.—Someterse humillarse.
COMCOM. *v.* Cerrar la mano ó el puño; apuñar.—*s.* Puñado. Pagcomcoma iton, cay aagauon ca nira. Apuña eso, por que te lo van á quitar.—*adj.* Rudo torpe, inepto.—*v.* Estar ó hallarse como atontado, sin saber lo que hace.
COMHOL. *v.* Sonreirse y taparse la boca.—Cerrar la boca.—*adj.* Persona ruda, inútil, inepta.
CUMI CUMI. *v.* Arrugar, hacer arrugas.
CUMIT. *s.* Parte del dote que lleva el pariente.—*v.* Llevar ó haber tal parte.—Hacer para otro una cosa y tomar para si alguna parte.

COMO. *v.* Amasar; oprimir alguna cosa con la mano.—Desgranar arroz con una mano teniendo el manojo en la otra.—*s.* Puño; puñado; mano cerrada.—*v.* Cerrar el puño.

COMUD. *v.* Agarrar por el pestorejo.

COMOG. *v.* Oprimir, apretar contra alguna parte.

COMOY. *v.* Sonreirse y taparse la boca.

CUMUY, PANGOMUY. *v.* Acurrucarse como el mojado ó friolento.—Hangongomuy. Amar, querer, tener afición.

COMOL. *s.* Puñado.—Rollo de cera.—*v.* Amasar.—Abarcar.

COMULGA. *v. (espl.)* Comulgar.

COMULGAHAN. *s.* Comulgatorio.

COMUS, COMUS COMUS. *v.* Amasar; ablandar alguna cosa manoscándola; sobar; arrugar; apretar.—*adj.* Cosa arrugada.

CUMUS. *s.* Uñas largas como de ave de rapiña.—*v.* Hacer presa; amar, estimar alguna cosa y no quererla soltar.

COMOT. *v.* Quitar con los dientes la carne pegada al hueso.—Tapar, cubrir la cara.—*adj.* Pantalones muy estrechos de la parte de abajo.—*v.* Ser ó sacarlos de la manera dicha. Ayao pagcomot san imo paglacat, cay diri ca maquita. No cubras tu cara al andar, por qué no vas á ver. Comot an acon sarual. Son estrechos de abajo mis pantalones. Macuri pagcom-tan an tul-an san babuy. Con dificultad se descarna el hueso del puerco.

COMUT. *s.* Dobladura que queda marcada en papel ó cosa semejante, al doblarlo.—*v.* Exprimir.—Abarcar.

CUMUT. *s.* Diligencia, cuidado, destreza.—*v.* Ser diligente, diestro, cuidadoso.

CUMUTUN, CUM-TUN, CUM-TANON. *adj.* Diligente, diestro, cuidadoso.

CUMPAY. *s.* Zacate, yerba que se dá de comer á los animales.—*v.* Gozarse, alegrarse; extender las manos como el que clama, pide ó implora algun favor.

COMPESAL. *v. (esp.)* Confesar.

COMPESALAN. *s.* Confesonario.

CUMPIT. *s.* Tenazas.—*v.* Coger algo con ellas, con los dedos ú otra cosa.

COMPOY. *v.* Encogerse de frio, cruzando los brazos.

COMPOT. *v.* Cubrir, arropar con manto, sábana ú otra cosa.—*s.* Manto; sábana, manta.

CUMRA. *adj.* Muy enfermo, que ya no siente.

CÚN. *conj. disy.* Ó. Si Pedro cún si Juan. Pedro ó Juan.—*conj.* Si. Cún guindacop mo cunta siya! Si le hubieras cogido!—*adv. t.* Cuando. Cún maguican an despacho masarit ca sa acon. Cuando salga el despacho pídeme licencia.—*mod.* Dice, dijo, según dice. Cún si Pedro. Dice Pedro. Tiene otras varias acepciones. Pagsari quitá cún sin-o an macosog. Probémos á ver quien es más fuerte.

CÚN BAGA. *mod.* Cún baga diri mahibimo. Si no es posible, si no fuera posible.

CÚN DAO. *mod.* Cún dao mabuot ca. Si tu quieres.

CÚN DIRI, CÚN DI. *mod.* Cún diri ca macadto. Si tu no vas. Cún di ca mauli. Si tu no vuelves.

CÚN USA MÁN. *m.* De otra manera, de otro modo.

CONAY. *v.* Temblar de miedo.

CUNDAT. *v.* Enredar, juguetear por detrás cuando uno está descuidado.—Sobrecogerse, estremecer, sobresaltarse.—Alabar, ensalzar.—Apresurar, darse prisa.—*s.* Sobresalto, estremecimiento.—*v.* Admirar, causar sorpresa. Di co icocondat an mga buhat ni Pedro. No me admiran ó causan sorpresa las obras de Pedro. Condat quitá paglacat. Démonos prisa en caminar. Nahacondat aco. Me estremecí.

CUNDI. *adv. comp.* Más.—*conj. adv.* Más, pero, sino, empero. Cundi mabuotan siya can Pedro. Es más prudente que Pedro.—An palauan nacacabosog, cundi diri nacacacosog sa lauas. El palauan harta, pero no da fuerzas al cuerpo.—Uaray buhata ni Juan, cundi guinbuhat ni Pedro. No lo hizo Juan, sino lo hizo Pedro.

CUNDI LUGUD. *mod.* Sino que. Diri mo cami paglalatubon, cundi lugud imo si cami calolooyan. No nos castigues, sino que apiadate de nosotros.

CONDUG. *s.* Temor, temblor, estremecimiento.—*v.* Temer, temblar, estremecer. Nahacondug aco. Me estremecí.

CONDOL. *s.* Calabaza así llamada, su corteza es dura, y su flor amarilla. Su carne se come cocida, y de ella se hace dulce.

CONG CONG. *adj.* Cosa yerta, encorvada, corva.—*v.* Encorvar.—Agarrarse, apoyarse sobre otro. Nacongcong an acon camut. Está encorvada mi mano. Pag congcong dao quitá san aton pag lacat. Apoyémonos el uno sobre el otro al andar. Pag congcongan mo aco. Permíteme apoyar sobre tí.

CONGTONG. *s.* Pescado grande así llamado, es comestible.

CONHUD. *v.* Menguar, mermar, disminuir.

CONIS. *v.* Pellizcar.

CONIT. *adj.* Cosa correosa y dura.—*v.* Ser correosa y dura alguna cosa.

CUNLIT. *v.* Pellizar; morder como á pellizcos.—Hozar el puerco y comerse el plátano ú otra raiz.

CONÓ. *v.* Dice, dicen, dícese que, cuentan que.

CONO. *s.* Marisco así llamado, es comestible.

CONÓ CONÓ. *v.* Decir que dicen. Nagcoconó conó mán lá siya. Sólo dice, que dicen.

CONOG. *s.* Zumbido, sonido, ruido que se siente.—*v.* Zumbar, hacer ruido.

CONOG CONOG. *v.* Temblar, estremecer.

CONOL. *s.* Enredadera ó vástago de camote, buyo, apari y cosas semejantes.

CONOM. *v.* Cerrarse el tiempo, anublarse.

CONONG. *v.* Jugar á la peonza.—Dar vueltas la misma y quedarse como muerta.—Girar, revoltear, dar vueltas como una rueda.

CONORO. *s.* Pescado así llamado, de color verde, sus lábios parecen á los del caballo, es comestible.

CONOS. *v.* Encogerse, contraerse y secarse con el calor del fuego hoja verde ó cosa semejante.

CONOT. *s.* Arruga, pliegue, doblez en camisa ó cosa semejante.—*v.* Doblar, pliegar.—Deshacer, desmenuzar entre los dedos alguna cosa.—Encogerse hojas ó cosa semejante, revenirse, mermar.

CONSAD, CONGSAD. *v.* Bajar de lo alto.

CUNTA. *interj.* ¡Ojalá!—*part.* Matuman cunta an imo tuyo! Ojalá se cumpla tu intento! Caloovan ca cunta sa Dios. Quiera Dios tener misericordia de tí. Tamaan aco cunta san lotería! Ojalá me toque la lotería! Matuman cunta. Amen, así sea. Guinbuhat co cunta, cundi uaray aco togoti san capitan. Yo lo hubiera hecho, pero no me permitió el capitán. Tagan ca cunta sa Dios san iya santos nga gracia. Dios te conceda su santa gracia.

COUAC COUAC. *s.* Pájaro así llamado.

COOB. *v.* Inclinar el cuerpo, hacer reverencia.

COOL. *s.* Caracol de agua dulce así llamado.

COOM. *adj.* Cosa de boca chica, angosta, pequeña.—*v.* Tapar la boca con la mano ú otra cosa.—Cerrar la boca apretar los dientes.

COUOY COUOY. *v.* Aletear el pescado; alear; bracear cuando se nada.
COOT. *v.* Meter mano en agujero ó entre piedras; buscar ó cojer cangrejos metiendo la mano en agujero ó entre piedras.—Meter, introducir algo en cajón ó cosa semejante.—Amarrar mal alguna cosa de modo que no pueda desatarse.
COPA COPA. *v.* Revoltear, aletear las aves.—Revolcarse la gallina y sacudirse el polvo.
COPÁ COPÁ. *s.* Camarón así llamado, es comestible.
CUPAD. *v.* Desmenuzar, deshacer.—*s.* Cebo ó comida de aves.—*v.* Dar de comer á las aves.
CUPAY. *v.* Deshacer, desmenuzar como quien deshace un terrón entre los dedos.
COPCOP. *v.* Pegar, picar, agarrar sanguijuela ú otra cosa; asirse agarrarse, abrazarse á alguno, ó á alguna parte.
CUPI, CUPI CUPI. *v.* Arrugar algo al doblarlo.—Hacer pequeña la boca de cesto ó cosa semejante.
CUPIN. *adj.* Cosa blanda como la oreja ó ternilla.
CUPIT. *adj.* Mezquino, miserable.—*v.* Regatear.
CUPU. *v.* Encogerse, agacharse como quien se esconde ó teme.
COPÓ. *s.* Insecto negro así llamado.
CUPUG. *v.* Exprimir; comprimir.—Manosear, tentar, sobar.—Apretar los dientes, apretar el eje á las tijeras, apretar alguna cosa en el puño.
CUPUY. *adj.* Que no sabe nadar.—*v.* Echarse el ave sobre los huevos.—Acogerse á alguno.—Encogerse de frio cruzando los brazos.—Arrimar la madre el niño á los pechos.
COPUS. *v.* Encogerse, arrugarse; menguar, disminuir.—*adj.* Cosa arrugada, encogida; menguada, disminuida.
COPOT. *adj.* Cosa estrecha, angosta.—*v.* Ser estrecha ó angosta.—Asirse como enredadera ó cosa semejante.
COPOT COPOT. *v.* Bullir, agitarse, moverse como el pescado preso en la red.
CURA. *v.* Temer, atemorizarse.—*s.* Ave negra y grande así llamada.
CURACDOT. *s.* Hongo, seta pequeña y comestible, que nace en las cañas y árboles podridos.
CURAD. *adj.* Cosa añeja, arrugada, dura.
CURAG CURAG. *v.* Andar con dificultad, irse cayendo como el convaleciente; mover todo el cuerpo; temblar.
CURAHAB. *v.* Dar voces, vocear, gritar pidiendo auxilio.
CURAHAO. *v.* Abalanzarse, echarse con los brazos abiertos sobre alguna parte.—Hacer á troche y moche.—Afligirse por alguna desgracia.—*s.* Ave de color negro, así llamada.
CURAY. *adj.* Cosa desmedrada, decaida, estéril, que no da fruto.
CURAMAG. *v.* Arremeter, abalanzarse.
CURAMBUT. *s.* Cordelejo del anzuelo.—*v.* Poner dicho cordelejo.
CURAMHAG. *v.* Arremeter, abalanzarse. Quinuramhagan aco cagabí sin tauo. Me arremetió anoche un hombre.
CURAMHOT. *s.* Enredadera así llamada.
CURAMPIT. *v.* Engañar.
CURANG CUSANG. *adj.* Cosa desconcertada, sin armonía.—*v.* Vagabundear, andar ocioso.
CURANG DANG. *v.* Cojear; andar á saltos.
CURAO. *v.* Emperezar; desconfiar.—*adj.* Lo que se promete y no se cumple.—Lo que se ha de pagar.
CURAO SAN BUGAY. *s.* Parte del dote que se ha de cobrar en otro lugar.
CURAOHA. *v.* Arremeter, asaltar.
CURAP. *v.* Cubrirse la tierra de langosta, hombres aves, etc.—Cubrirse la vista ó no ver.
CURAPA. *v.* Caer de bruces.
CURAP CURAP. *v.* Refregarse los ojos.
CURAT. *adj.* Presto, ligero.—*v.* Ir de prisa.—*adj.* Cosa dura, tiesa, yerta, que no se puede doblar.
CORHA. *s.* Juego ó determinado número de cosas entre sí relacionadas. Usa ca corha nga tagacan. Un juego de canastillos.
CURI. *adj.* Cosa difícil, costosa, penosa, molesta.—*v.* Ser alguna cosa difícil, costosa, penosa, molesta.
CURIAO. *v.* Voltear el volador de papel en el aire.—Gritar, dar alaridos.
CURICOT. *v.* Señalar tabla ú otra cosa, hacer incisión en la misma.—*s.* Señal, incisión.
CURIGMOS. *v.* Abrigar, envolver entre ropa.
CURING. *s.* Gato, gata.
CURING CURING. *v.* Llamar al gato.
CURINIT. *v.* Vocear, dar voces, llorar, á gritos, gritar, dar alaridos.
CURIOT. *v.* Poner mal rostro, hacer gestos.—*s.* Ceño, enojo.—*adj.* Ceñudo.
CURIPO. *v.* Vigilar ó guardar uno alguna cosa estando oculto ó escondido.
CURIS. *s.* Raya, señal, garabato, letra mal hecha.—*v.* Rayar, señalar, hacer garabatos ó letras mal formadas.—*s.* Mono ya grande.
CURISAO. *s.* Enredadera así llamada, sus raices se usan para envenenar pescado.
CURISONG. *v.* Mirar con ceño.—*adj.* Cegarrita, que por debilidad de la vista, necesita recogerla mucho para poder ver bien.
CORÓ. *v.* Encogerse, contraerse.—*s.* Enfermedad que ataca al miembro viril encogiéndole ó introduciéndole hacia adentro, de tal manera, que si no es socorrido pronto el enfermo, causa la muerte; regularmente cuando alguno padece tal enfermedad se le encoge también la lengua.—*v.* Esconder la tortuga su cabeza encogiendo el cuello.—Esconderse ó meterse los mariscos en sus conchas.
CURUAO. *s.* Caracol de mar así llamado.
COROB. *v.* Revolverse, dar vueltas como el que padece dolores, etc.
CORUB CORUB. *s.* Especie de dosel.
COROBONG. *s.* Pabellón, mosquitero.
COROBTOL. *v.* Encogerse de frio ó por otra causa.
CURUCA, CURUC, CURUC CURUC. *v.* Llamar á las gallinas.
CORUCUD. *v.* Envolver en hojas alguna cosa.—*s.* El mismo envoltorio.—Dulce ó sea arroz cocido con azúcar ó calamay, carne, y otras cosas de coco, camote envuelto en hojas.
CURUCULAUIT. *v.* Hablar por hablar y sin hilación.
CORO CORO. *s.* Ave así llamada, se come.
CURU CURU. *v.* Crujir los dientes temblando de frio ó de miedo.
COROCOSO. *v.* Frotar una caña con otra para sacar fuego.—Refregar, estregar entre las manos.
COROCOTO. *s.* Caña de espesos nudos y cortos cañutos.
CORUG, CORUG CORUG. *v.* Temblar.
COROGMOT. *v.* Cubrirse todo el cuerpo.
COROGPOS. *v.* Encogerse cruzándose de brazos.
CURULAUAN. *s.* (DE CULAO). Objeto que se percibe con la vista; vista ó aquello que se vé ó mira.
CORUM. *v.* Cerrar navaja ó cosa semejante.—Apre-

tar los dientes, el eje á las tijeras, etc.—Encogerse, revenirse.
COROMBUT. *v.* Cubrir, tapar con manta ó cosa semejante.
COROMÓ. *s.* Cangrejo así llamado, de color negro y ojos encarnados, se come.
COROMPOT. *v.* Cubrirse, tapar con manta ó cosa semejante.
CORON. *s.* Olla de barro cocido.
CORON COSON. *v.* Agostarse, secarse las plantas. Nangongoroncoson an humay sin hurao. Se agosta el palay por la sequia.
CURUNDU. *s.* Trasformación, que, dicen los bisayas, hacen los brujos de los cuerpos de los muertos.
CORONG. *v.* Encrespar, rizar los cabellos.—*adj.* Crespo, ensortijado, rizado.—*s.* Jaula para pájaros.—Árbol así llamado, su fruta es encarnada y se come.
CORONGAY. *s.* Jaula pequeña para pájaros.—Árbol así llamado.
CORONGAN. *s.* Jaula para pájaros.
CORONG CORONG. *s.* Cascabel.
COROÓ. *v.* Vocear, gritar, quejarse, dar alaridos.—Bramar los animales, dar aullidos, rugir el león.—*s.* Bramido, aullido; alarido.
COROPO. *v.* Encogerse; inclinarse como el que acecha.
COROS. *v.* Encogerse, arrugarse.
CURUS. *v.* (DE CRUZ). Santiguarse, persignarse, hacer la señal de la cruz.—Estos naturales cuando les sucede alguna cosa que les sorprende, pronuncian con mucha frecuencia la palabra crus, y tan rapidamente que parece dicen *curus*. Y cuando pronuncian dicha palabra en el sentido dicho, suelen considerarlo como una especie de juramento. Esto sucede con mucha frecuencia en la costa oriental de Samar.
COROT. *s.* Enredadera así llamada. Su raiz compuesta y curada suelen comerla estos naturales en tiempo de hambre, y si antes no se beneficia, es muy perjudicial, y suele causar la muerte. Se pone ó remojo en agua corriente para que despida parte de la mucha savia que tiene, y esto por cuatro ó seis dias, después se hace pedazos delgados, se pone á secar bien al sol, y así beneficiada ya puede comerse.
CURUT. *v.* Cuajarse, helarse líquido.
CORUTHAO. *adj.* Cosa admirable, prodigiosa, extraordinaria, rara, especial.—*v.* Estremecer, admirar, causar admiración. Nacapagbuhat an Guinoo sadton gabi nga iguinbudhi sa iya sin buhat nga pangorosahun nga macacangaruthao bisan ngani sa mga langitnon nga hunahuna. Obró ci Señor la noche en que se le hizo traición una obra prodigiosa que causa admiración aún á los ángeles del cielo.
CUSAY. *v.* Apresurar.
CUSAY CUSAY, PANGUSAY CUSAY. *v.* Pernear, forcejear, hacer fuerza como el que padece mal de corazón.
CUSAM CUSAM. *v.* Rumiar.
CUSANG CUSANG. *v.* Embrollar, enmarañar, enredar, confundir las cosas. *adj.* Cosa embrollada enmarañada.
CUSAO, CUSAO CUSAO.—*v.* Meter ó hacer ruido en el agua.
CUSAP CUSAP. *v.* Pestañear.—Relampaguear; centellear.—Hacer ruido el puerco cuando come.—*s.* El mismo ruido.
COSCOS. *v.* Rascar.—Raspar, raer estregar.
CUSI. *v.* Rasgar, destrozar, hacer jirones, romper camisa, papel ó cosa semejante.—*adj.* Cosa rota, despedazada, rasgada.—*s.* Pájaro pequeño así llamado.
CUSI CUSI. *v.* Hacer ruido como el que araña en alguna parte, arañar haciendo ruido.
CUSIPAD. *v.* Echar, arrojar de la boca.
CUSISANG. *v.* Coger, tomar á pedazos con los dedos.—Dividir en menudos pedazos.—Estar ó tener el cuerpo lleno de heridas.
COSMUD. *v.* Bajar la vista ó cabeza.—*adj.* Cabizbajo.
COSMOG. *v.* Forcejear, hacer fuerza, apretar.
COSO COSO. *v.* Estregar entre las manos.
COSUG. *s.* Fuerza, vigor.—Nervio, tendón del cuerpo.—*adj.* Fuerte, vigoroso, valiente.—*v.* Forcejear; obrar ó hacer algo con vigor y fuerza; esforzar. Macosug nga tauo. Hombre fuerte. Uaray ná aco cosug. Ya no tengo fuerzas. Macosug siya lumacat. Anda de prisa, ligero. Pangosug cano. Esforzaos.—Cacosganan. *s.* Fuerzas.
COSOL. *s.* Yerba así llamada, es olorosa y medicinal, contra-yerba.
COSONG. *v.* Desmenuzar.—Arrugar papel ú otra cosa.—Destruir, destrozar el viento las hojas.
COSONG COSONG. *v.* Picar; pellizcar retorciendo.
COTA. *s.* Pared, muro, fortaleza, casa, cerca de piedra, ladrillo ó cosa semejante.—*v.* Fabricar ó hacer lo dicho de piedra ó ladrillo con mezcla de cal y arena.—*v.* Cárcel ó prisión de piedra ó ladrillo. Nabungcag an cota sa convento. Se ha destruido la pared de piedra del convento. Nagcocota cami. Estamos haciendo pared de piedra. Aádto siya sa cota. Está en la cárcel.
CUTAC. *v.* Cacarear, dar voces repetidas el gallo ó la gallina.
COTAY. *v.* Amarrar cuerda, bejuco ó cosa semejante de una parte á otra.—*s.* La misma cuerda ó bejuco así amarrados.—*v.* Echar ó tirar cordel para sacar recta alguna cosa.—Pasar enredadera ó cosa semejante de un árbol á otro, de una parte á otra.—Amarrar cordel á dos estacas y colgar de el lazos para cazar pájaros; y los mismos lazos así colgados.
CUTAY. *s.* Frenillo del miembro viril.
COTANA, PANGOTANA. *v.* Preguntar.
COTANG. *v. neg.* No haber, no tener.
CUTANG. *v.* Arrobarse, elevarse, arrebatarse ó quedar como suspenso y atónito.—Estar sin sentido ó movimiento.—*s.* Sosiego, paz, tranquilidad, quietud.
CUTAT. *v.* Menguar la avenida ó la ola.—Turbarse, cortarse de miedo.
COTCOT. *v.* Roer; minar, escarbar haciendo hoyo como los ratones.—Romper, cortar con los dientes hilo ó cosa semejante.—Quitar con los dientes la carne de los huevos.—*s.* Hoyo, agujero en tierra.
COTCOTAC. *v.* Cacarear la gallina.
CUTI. *adj.* Cosa delicada y trabajosa, que hay que hacerla poco á poco.—Frecuente en alguna cosa.
CUTIAPI. *s.* Guitarra.—*v.* Tocarla.—Llevar algo abrazado entre los pechos.
CUTICOT. *s.* Chile, guindilla ó especie de pimiento encarnado, pequeño, y picante.
CUTI CUTI. *v.* Hacer despacio alguna cosa.
CUTIHOT. *v.* Colocar, poner ó guardar alguna cosa.
CUTIPOL. *adj.* Cosa áspera, dura, difícil de tragarse.—*s.* Carraspera por tomar cosa ágria.
COTERO. *s.* Albañil que trabaja en hacer edificios ú obras de cal y canto.
CUTLI. *v.* Cortar con las uñas.

CUTLIG. *v.* Pellizcar; tomar ó coger la vianda á pedazos con los dedos.
COTLO. *v.* Cortar con las uñas.
CUTLOG. *s.* Instrumento de acero ú hoja de lata que usan para segar ó cortar el palay espiga por espiga.—*v.* Segar ó cortar espiga por espiga, hoja por hoja.
COTO. *s.* Piojo de la cabeza.—*v.* Apretar cuando se ata ó amarra alguna cosa.
COTOAN. *adj.* Piojoso, piojosa.
COTUB. *v.* Entrecortar, rasgar, cortar una cosa sin acabarla de dividir como papel, tela ó cosa semejante.
COTOC. *v.* Cloquear la gallina; llamar el gallo á la gallina.
CUTUC. *v.* Hacer cosquillas.—Sentir incomodidad ó picazón.
COTO COTO. *s.* Pulga.—Marisco pequeño de río, es comestible.
COTUC COTUC. *v.* Llamar á las gallinas; llamar el gallo á la gallina.
COTUD. *v.* Señalar madera ú otra cosa con hilo teñido en tinta ó cosa semejante.—*s.* El mismo hilo, y dicha señal.
COTOHUN. *adj.* Piojoso, piojosa.
CUTUY CUTUY. *v.* Temblar el cuerpo.—*s.* Temblor que uno siente en sí mismo.
COTOL. *v.* Pellizcar; cortar con las uñas.
COTON. *v.* Doblar, hacer pliegues en camisa ó cosa semejante.—*adj.* Camisa sin cuello, sin puños.
COTONG. *s.* Parte de la caña del palay por donde lo agarran al cortarlo.—*s.* La misma paja ó caña después de cortada, que queda hasta la espiga.—*v.* Hinchar, inflar, llenar.
COTOON. *adj.* Piojoso, piojosa.
COTOS, PANGOTOS. *v.* Deshojar, quitar las hojas de las plantas.
COTOT COTOT. *v.* Huir confusamente.—*s.* Confusión, revolución.
CUT SAPI. *s.* Guitarra.—*v.* Tocarla.
COTSIAN. *s.* Palay de grano morado así llamado.

D

DÁ. *part.* Se pospone á la *part. ná*, y se antepone á la *part.* mán. Icao ná dá mán. Tu también. Guinhampac ná dá mán siya. Ha sido ya castigado también.—Solamente. Usa dá. Uno solamente.
DÁAB DAAB. *s.* Llama de fuego, llamarada; fuego con mucha llama.—*v.* Arder el fuego haciendo mucha llama.
DÁAC. *s.* Erupción de granos ó viruelas.—*v.* Padecer dicha enfermedad.—*adj.* Vellaco, fanfarrón, burlón.—*v.* Burlarse de uno.
DÁAY. *v.* Robar, tomar ó coger lo ajeno.—*adj.* Miserable, flaco.—*v.* Matar ó llevarse el brujo á uno. Dináay si Pedro san diuata. El brujo se llevó á Pedro.
DÁAL. *v.* Porfiar, altercar, competir.—Jactarse, alabarse.
DÁAN. *adj.* Cosa antigua, vieja, de antaño.—*adv. t.* Antes, de antemano.
DÁAS. *s.* Espuma que arroja la mar á la playa.—*adj.* Cosa ácida, ágria.—*v.* Acedarse, agriarse, echarse á perder.
DÁAT. *s.* Yerba cortante así llamada; en otras partes dicen *láas*.
DABA. *s.* Olla de barro cocido.
DABAL. *v.* Zurrar, pegar, castigar con palo ó cosa semejante.
DAB DAB. *v.* Quemar casa ajena, ponerla fuego.
DABIRAB. *v.* Cundir, estenderse.—*adj.* Cosa que cunde y se estiende.
DABIS. *v.* Repelar, remesar, tirar del pelo.
DABO. *v.* Dar con el puño.—Caer de bruces.
DABON. *v.* Cubrir, tapar.
DABONG. *s.* Retoño de caña. Dao quinalasan ngá dabong. Se dice de los que tiemblan y se les muda el color.—Baga ca mananabong. Se dice de los que buscan con diligencia alguna cosa.—Baga tinubo ngá dabong. Se dice de los que crecen á prisa.
DACA. *v.* Exagerar.
DAC DAC. *v.* Descaspar; frotar la cabeza con saluquigui ú otra cosa.—Úsa ca dac dac. Lo preciso para frotarse una sola vez.—Golpear con las manos ú otra cosa como cuando lavan la ropa.
DACHÁ. *v.* Exagerar.
DACHÁAN. *adj.* Exagerador, exageradora.
DACLAP. *s.* Impedimento, enredo.—*v.* Tropezar y caer.
DACMOL. *adj.* Cosa gruesa como tabla, pared, mesa y cosas semejantes.—*v.* Ser ó hacer gruesa alguna cosa.—*s.* Grosor en el sentido dicho.
DACO. *adj.* Grande.—*v.* Ser ó hacer grande una cosa, agrandar; levantar la voz. Daco ngá manuc. Gallina grande. Guinpapadaco ini san capitan. Manda el capitán agrandar esto.—*adv.* Muy. Daco ná ngá masaquit. Muy enfermo.—*v.* Crecer. Onina in dumaco ca ná. Luego, cuando ya seas grande ó hayas crecido.—Dacó-a an tinggug. Levanta la voz.
DACOLÁAY. *adj.* (DE DACO). Cosa grande, ó algo grande.
DACON. *dat.* de *sing.* del *prog.* Aco. Yo.
DACOP. *v.* Prender, coger, agarrar á uno.
DACOT. *v* Coger mucho pescado con red.—Robar.—Coger á uno.
DÁDÁ. *s.* Tía, ó sea hermana de padre ó madre con relación á los hijos ó hijas de estos.—*v.* Llamar tía á una.
DADAYEGON. *adj.* (DE DAYEG). Loable, digno de alabanza.
DADIANGAO *s.* Árbol, cuya corteza se usa para teñir de amarillo.
DAGAÁNG. *v.* Calentar el sol ó fuego.—*s.* Bochorno, calor que se siente.
DAGA DAGA. *s.* Hormigas así llamadas, con alas ya para poder volar.
DAGAYA. *adv. m.* Alguna que otra vez.
DAGAYAP. *v.* Cubrir el agua alguna parte.—Extenderse enredadera por la tierra.—Cundir, extenderse alguna cosa, propagarse, percibirse. Nagdadagayap ná an baho. Ya se percibe el olor.
DAGAYOP. *v.* Acogerse, refugiarse.
DAGALDAL. *s.* Ruido de lo que se arrastra.—*v.* Hacer ruido lo dicho.
DAGAMI. *s.* Paja, caña del palay, maíz y cosas semejantes.—Rastrojo ó sea los restos de la sementera después de segada.
DAGANAS. *s.* Terreno pedregoso ó de tierra dura por donde corre el agua.—*v.* Correr el agua por lo dicho.
DAGANG. *s.* Rodete ó refuerzo que ponen en la boca de los cestos.—*v.* Ponerle.—*s.* Rodete sobre que se asienta la olla, caraja, cántaro ó cosa semejante.—*v.* Abrirse ó tener mucho vuelo por abajo el alba, saya ó cosa parecida.

DAGANG DAGANG. *s.* Cuello de vestido.
DAGAO. *s.* Sombra del cuerpo del hombre, animal ó ave.—*v.* Hacerla.
DAGAP. *v.* Enlazar; meter ó incluir en cuenta.
DAGAPA. *v.* Persuadir, convencer, llevar tras sí á otros.
DAGARA. *s.* Lluvia muy menuda y á intérvalos.—*v.* Llover menudamente y á intérvalos.
DAGAS. *v.* Comer los pájaros ó animales la fruta.—Destruir, talar.—No quedar gente en el pueblo ó sitio por cualquier causa. Nadagas ná an mga tauo pagpamihag. Han llevado cautiva á toda la gente.—Nadagas ná an mga tauo pagpamuhag. Todos han ido á coger panales.—Nadagas ná an mga tauo pagpanagat. Todos han ido á pescar.
DAGASANG. *v.* Hablar mal ó maltratar á uno de palabra.
DAGAT. *s.* Mar.—*v.* Haber marejada, alborotarse la mar:—Pescar en la mar.—Marearse. Haluag an dagat. Es ancha la mar. Madagat ná. Está ya alborotada la mar. Nananagat sira. Están pescando. Dinagat aco. Me he mareado.
DAGATAN. *s.* Caracol pequeño de mar; es comestible.
DAGBOC. *v.* Darse golpes de pecho.—*adj.* Ave sin cola.
DAGBUS. *v.* Zurrar, golpear, pegar.
DAGCO. *adj.* Grande.—*v.* Ser ó hacer grande alguna cosa.—Esta palabra indica algunas veces pluralidad. Dagco an balud. Son grandes las olas. Ora ora cadadagco an balud. Son muy grandes las olas.
DAGCOT. *v.* Encender, prender fuego. Dagcoti an candila. Enciende la candela.
DAGDAG. *v.* Anmentar, añadir.—Caerse dinero de bolsa ú otra parte.—Arrojar, echar lo pesado.—Alijar aligerar, aliviar la carga.
DAGHIL. *v.* Llevar.—Cansarse, rendirse.—*s.* Cansancio.
DAGHOY. *v.* Suspirar ó acordarse con ternura de lo que se ama ó desea. Nagdadaghoy aco san acon anac nga nabihag. Me acuerdo de mi hijo que ha sido cautivado.
DAGHONG. *v.* Pegar, dar con el puño.
DAGUI. *s.* Arbusto así llamado.
DAGUIL. *v.* Asistir, acudir á una parte sin ser invitado.
DAGUINAS. *adj.* Cosa tersa, lisa.—Cosa desocupada, donde no hay nnda.—Cosa quieta ó descansada.
DAGUING. *s.* Insecto aludo así llamado.—*v.* Caer dando porrada ó porrazo.—*s.* Heces de la tuba ú otro licor.—*v.* Tener heces lo dicho.
DAGUING DING. *v.* Arrojar la mar á la orilla alguna cosa.—*adj.* Lo que arroja la mar á la orilla.
DAGUINOT. *v.* Ir ó caminar despacio; ir haciendo ó reuniendo poco á poco alguna cosa.—*adj. m.* Despacio, poco á poco, lentamente.
DAGUIU. *v.* Enderezar, poner derecho lo inclinado.
DAGUIOP. *v.* Acogerse, refugiarse.—Cerrarse, cubrirse el camino de maleza.—Reunirse, acudir la gente para ver alguna cosa.
DAGUIS. *v.* Destrozar desgastarse herramienta con el uso. Nadaguis an oma san baguio. El baguio destrozó la sementera.
DAGUIT. *v.* Coger, arrebatar alguna cosa el ave de rapiña.
DAGUITAN. *s.* Pez comestible de mar, con puas venenosas.
DAGMA. *v.* Abundar.—*s.* Abundancia. Nagdadagma niyan an isda. Abunda ahora el pescado.
DAGMAY. *adj.* Cosa vieja, antigua.—*s.* Planta así llamada.
DAGMAL. *v.* Desperdiciar. Nagdadagmal san bahandi niya. Desperdicia su hacienda.
DAGMIT. *v.* Apresurar, ir, hacer ó caminar de prisa.—*adv. m.* Pronto, con urgencia, con prontitud.—*adj.* Ligero; urgente.
DAGNAS. *v.* Arrastrar.—Obligar, hacer fuerza á uno para que haga alguna cosa.
DAGUAY. *s.* Fisonomía, figura, hechura de alguna cosa.
DAGOC. *s.* Carcoma.—*v.* Herir; dañar; aporrear.—Machacar, pilar.
DAGUC DAGUC. *s.* Ruido que hace el agua al salir de la caña.—*v.* Hacer dicho ruido.
DAGOCDOC. *s.* Ruido de lo que se machaca ó pila.—*v.* Hacer dicho ruido.
DAGUG. *v.* Amenazar.
DAGOHONG. *v.* Rugir, hacer ruido el viento.
DAGOYOP. *v.* Acogerse, refugiarse.
DAGUL. *v.* Pegar, dar golpe con el puño, dar puñetazo.
DAGOL. *v.* Deshojar las plantas.
DAGULDOL. *s.* Ruido cuando se pisa fuerte, ruido de látigo ó cosa semejante.—*v.* Hacer ruido lo dicho.—Multiplicar, acrecentar, aumentar.
DAGUM. *s.* Aguja para coser.
DAG-UM. *v.* Nublar, anublar, cubrirse de nubes.—*adj.* Nubloso, nubiloso.—*s.* Nublado
DAGUM DAGUM. *v.* Tener ya el palay una hoja como una aguja.
DAGAMOC *v.* Alborotar.—*s.* Alboroto.—*adj.* Cosa alborotada.
DAGON. *v.* Añadir, aumentar.—Ayudar; ir muchos á favor de uno y contra otro.
DAGONDONG. *s.* Fuego que levanta mucha llama.—*v.* Haber gran fuego.
DAGO ÓC. *v.* Rugir las olas al reventar.—*s.* Ruido de las olas cuando revientan.—Ruido de agua, mar, trueno, caida, golpe y cosas semejantes.
DAGU ÚS. *v.* Caer en las faltas de otros.—Destruir; hollar pisar; aporrear; azotar; castigar.
DAGUP. *v.* Oprimir; rendir; agraviar.—Ir ó conjurarse unos contra otros, muchos contra uno.
DAGORHO. *v* Echar derrama.—Convidar á otros para que ayuden en alguna faena.
DAGORHON. *v.* Erizar, encrespar.—*adj.* Pelo erizado, encrespado.
DAGORO. *adv. m.* De ordinario, á menudo.
DAGUS. *v.* Seguir adelante, proseguir.—*adv. m.* Al momento, al punto, al instante.—*expr. elip.* Adelante.
DAGOSDOS. *v.* Pasar con dificultad por donde hay mucha gente.
DAGOSO. *v.* Empujar; dar empellones; separar á la gente para poder pasar.—Entrar el ejército vencedor en la ciudad vencida.—Llegar á alguna parte en silencio.—*s.* Insecto así llamado, que destruye las plantas.
DAGOT. *v.* Deshojar el viento los árboles.—Deshojar las plantas.
DAGOT DOT. *v.* Arrancar; caerse el pelo.—*s.* Yerba así llamada.
DAGPA. *v.* Abalanzarse sobre uno.
DAGPAC. *v.* Dar palmadas ó golpes sobre alguna parte.
DAGPAS. *v.* Sacudir como para espantar moscas, quitar el rocio de la yerba y cosas semejantes.
DAGPI. *v.* Palmear, palmotear, dar palmetazo; dar

palmadas como para matar ó espantar moscas, mosquitos ó cosa semejante.
DAGSA. *v.* Echar la mar ó la corriente alguna cosa á la playa ú orilla.
DAHAB. *adj.* Cosa grande; demasiado.
DAHAY. *v.* Alabar ensalzar. *adj.* Cosa que ha salido mal, que ha producido mal.—Dahay, panhinahay. Descar apetecer.
DAHAL. *v.* Crecer el pescado.—Holgarse, regocijarse, divertirse.—Adornar, componer.
DAHAM. *v.* Palpar, buscar tentando.—*s.* Raza ó sabor de lo que se come.
DAHAP. *adj.* Demasiado.
DAHAS. *v.* Saquear, destruir apoderarse violentamente los enemigos de alguna cosa.—*adj.* Bellaco, malo, descomedido, saqueador.
DAHIC. *v.* Arrastrar, andar la tortuga ó salir á la playa.—*s.* La parte del dote que se promete dar después; lo que se va dando del dote.—*v.* Darlo.
DAHIG. *v.* Cortaminar, arrastrar, llevar tras sí.
DAHIL. *v.* Untar con manteca ó dulce alguna cosa para comerla.
DAHIL DAHIL. *v.* Mudar con frecuencia de asiento ó posición.—*adj.* Que con frecuencia muda de asiento ó posición.
DAHUG. *s.* Gargantilla, cuenta de abalorio ó asabache.—*s.* Bellaquería, daño.—*v.* Dañar, hacer mal.
DAHOL. *adj.* Abacá gruesa y mal tejida.—Cosa imperfecta y no acabada.
DAHOLA, DAHORA. *s.* Hechizo.—Hechizar.
DAHON. *s.* Hoja de árbol ó planta.—*v.* Echar hojas los árboles ó plantas.—*s.* Culebra de color verde así llamada.
DAHONAN *adj.* Que tiene hojas, frondoso.
DAHON DAHON. *s.* Figura de hoja.—Cigarra de color verde.
DAHOP. *v.* Pasar, traspasar el líquido la ropa.—Untar, dar el pelo con cosas olorosas.—Vaciar, echar el palay del cesto en el depósito.—*s.* Exceso, demasía.
DAHURA. *adj.* Duro, terco, obstinado.—Dureza, obstinación.
DAYA. *v.* Acontecer, suceder.—*s.* Embarcación ancha y chata.
DAYAC. *loc.* Diri dayac. No será así. Diri dayac maopay. No será bueno.
DAYADAY. *v.* Callejear, vagabundear.—*adj.* Vagabundo.
DAYA DAYA. *s.* Pintura ó figuras que se hacen en el brazo.
DAYAG. *s.* Manifestar, demostrar.—*adj.* Cosa manifiesta, clara, patente.—*s.* La parte del dote que se da después.
DAYAN. *v.* Adornar.—*s.* Adorno.—Bizarría, gallardía, garbo.
DAYANG, RAYANG. *v.* Comenzar muchas cosas y no acabar ninguna.
DAYAO. *v.* Alabar, ensalzar, elogiar.—Luna llena.
DAYAP. *v.* Extender, cundir, aumentarse. Incluir á otros.
DAY DAY. *v.* Manifestar el intento, dar palabra á uno.
DAY DAYAN. *s.* Pasamano largo de caña ú otra cosa en puente ó pasadizo.
DAY HAG. *adj.* Cosa pendiente ó en declive como monte, tejado ó cosa semejante.—*v.* Tener ó estar pendiente ó en declive.—Sobrepujar, sobresalir.—Cubrir la avenida ó la marea la tierra.
DAIHUAN. *s.* Canto bisaya.—*v.* Cantar cuando beben y en otras ocasiones.
DAYEG. *v.* Alabar, bendecir, ensalzar.
DAIG. *v.* Quemar ó poner fuego en trono de árbol.—*s.* Costumbre.—*v.* Acostumbrarse.
DAIGUI. *v.* Rendir, abrumar, agobiar.
DAEL. *v.* Asentar, ajustar, unir bien una cosa con otra.—*adj.* Cosa unida, ajustada.
DAING. *adj.* Pescado seco y curado al humo.
DAYO. *s.* Jugador que busca y convida á otros para jugar.—*s.* Buscar y convidar á otros para jugar.—*s.* Guardia ó centinela que ponían en la sepultura del dato ó principal.
DAYOC. *v.* Aderezar, componer el pescado con cortezas y hojas olorosas.
DAYUDAY. *adv. m.* Con frecuencia, de ordinario, de continuo.—*v.* Hacer alguna cosa en el sentido dicho.
DAYOG. *v.* Continuar.
DAYOM. *v.* Encojer; apretar.
DAYOMAT. *adj.* Cosa perenne, perpetua, continuada.
DAYOMI. *s.* Palay fino así llamado.
DAYON. *v.* Continuar, perseverar, seguir ó pasar adelante.—*adj.* Cosa continua, duradera, durable; sin fin, eterna.—*adv.* Continuamente.—*exp. elip.* Adelante. Madadayon ini nga uran. Continuará esta lluvia. Dadayonon co ini nga buhat. Seguiré esta obra. Uaray aco hinayon. No seguí adelante. Uaray aco pacadayon. No he podido seguir. Ah quinabuhi nga dayon. La vida eterna. Dayon lá. Adelante.—*adv. m.* Al momento, al instante. Dayon co panimos. Al momento recojí mis cosas. Dayon co sacá. En seguida subí.
DAYON DAYON. *v.* Seguir adelante en lo que se está haciendo.
DAYUPAC. *v.* Palmear, palmotear.—*s.* Cuchillo pequeño.
DAIROS. *v.* Escurrirse, resbalarse.
DAISUG. *v.* Arrimar, acercar, juntar, abrigar.—*s.* Abrigo, arrimo.
DAET. *v.* Juntar, unir, asentar.—*adj.* Cosa junta, unida, asentada.
DAIT. *s.* Paz, tranquilidad, sosiego.—*v.* Estar, hallarse en paz y sosiego.
DAETAN. *s.* Fruta de coco así llamada.—Cerco colorado, que tienen algunos cocos, al rededor del rabito donde penden.
DAITUL. *v.* Unir, juntar, ajustar.—*adj.* Cosa unida, junta, ajustada.—*v.* Estribar, apoyar.—*adj.* Pobre, miserable.—Estrecho, angosto.
DALA. *v.* Avergonzar.—*s.* Empacho, cortedad, vergüenza; desagrado.
DALAAG. *v.* Remontarse, ocultarse, ausentarse, andar errante.—*adj.* Errante; vagabundo.
DALAC. *s.* Manila, brazalete.—*v.* Llevar puesto lo dicho; ponérselo.
DALAG. *s.* Orilla de mar, río ó estero.—*v.* Panalag. Ir ó navegar por la orilla.
DALAGAN. *v.* Correr. Pagdalagan ca. Corre. Padadalaganon co an caballo. Correré el caballo. Madadalagan aco. Correré.
DALAGANAN. *s.* Sitio ó lugar en donde se corre.
DALAHAY. *v.* Quebrar ó reventar las olas.
DALAHOT. *v.* Hilvanar.
DALAYA. *v.* Quebrar ó reventar las olas.
DALAYDAY. *v.* Rehuir, hacerse el remolón.
DALAIRO. *s.* Yerba que nace y se cría en el agua y lagunas, y aunque se hunda, vuelve á flotar.—Baga cacahigon nga dalairo. Se dice de los importunos, que aunque los echen á palos, vuelven luego.
DALAET. *v.* Unir, juntar, ajustar, asentar.—*adj.* Cosa

unida, junta, ajustada, asentada como un madero con otro.
DALAIT. *v.* Cundir, extenderse; contaminar.
DALAMO. *s.* Planta así llamada, se come, y es medicina contra la sarna.
DALAMUG. *s.* Pescado así llamado.
DALAN. *s.* Camino, calle, calzada.—*v.* Abrir ó hacer camino ó paso.—Pasar, ir por el camino; pasar, ir por alguna parte. Masighot an dalan. Está súcio el camino. Pagdalan quitá. Hagamos camino. Nag dadalan cami. Estamos haciendo camino. Ayao ca panğindalan sa acon humay. No pases por mi palay. Nanğinğindalan cami. Pasábamos ó íbamos por el camino.
DALANA. Árbol así llamado.
DALANDAN. *v.* Llevar ó arrastrar la avenida ó corriente alguna cosa.
DALANO. *adj.* Cosa tersa, lisa y limpia.—*v.* Alisar; dar charol, bruñir, barnizar.
DALAO. *v.* Turbarse, aturdirse, temblar, temer.—*adj.* Medroso, temeroso, pusilánime. Dinadalao aco. Estoy temblando.
DALAODA. *s.* Planta así llamada, sirve para teñir de colorado. -*v.* Teñir de colorado con la misma.
DALAPANG. *adj.* Ancho de cara.—Baloto largo y ancho.
DALAQUIT. *s.* Árbol llamado higuera de Indias.
DALASDAS. *v.* Resbalarse, deslizarse.
DALASDASAN. *s.* (DE DASDAS). Palo sobre el que resbala y lude la percha de la ballesta.—Palo en que amarran los remos de la embarcación menor: dichos remos tienen la figura de una pala.
DALDAG. *s.* Azuela.—*v.* Labrar con ella.
DALDAL. *v.* Recostarse.—Extenderse ó echarse las plantas por la tierra.
DALHAG. *s.* Escalera, cuesta facil de subir.—*v.* Ser fácil subir por lo dicho; poner la escalera de modo que sea facil subir.
DALHUG. *v.* Escurrirse, deslizarse.
DALI. *adj.* Pronto, presto.—Vivo, ligero, veloz.—*v.* Apresurar, acelerar, ir ó caminar ligero, hacer pronto alguna cosa.—Dar ó pegar á alguno.
DALYANG. *v.* Desparramar, extenderse, esparcirse.—Poner las cosas sin orden ni concierto.
DALIAP. *v.* Extenderse por tierra calabaza, parra ó cosa semejante.
DALICAN. *s.* Yerba así llamada.
DALICUPCUP. *s.* Enredadera así llamada.
DALID. *s.* Raiz ancha y grande en los troncos de los árboles, y sirve como de estribo y sostén á los mismos. De dicha raiz se hacen mesas de una sola pieza y otras cosas.
DALI DALI. *v.* Apresurar, precipitar, hacer pronto alguna cosa.
DALID DALID. *s.* Lomo de la iguana.
DALIG. *v.* Poner leña al fuego.—Desear, apetecer.
DALIGDIG. *v.* Correr ó caer el agua por cuesta, canal, declive; correr ó caer líquido hilo á hilo.
DALIGMATA. *s.* Brujo, animal nocturno que, segun dicen los bisayas, está lleno de hojos resplandecientes
DALIHIG. *v.* Deslizarse; correr ó caer el agua por declive ó falda de monte.
DALIMPAPASO. *s.* Insecto verde de mal olor.
DALINAS. *v.* Resbalar, deslizar.—*s.* Yerba así llamada, su fruta se come. Nahidalinas aco. Me resbalé.
DALIN DALIN. *s.* Adorno de las orejas.
DALINOG. *adj.* Carne tierna del coco.
DALIOROS. *v.* Resbalarse, deslizarse, escurrirse.
DALIOS-OS. *v.* Deslizarse, escurrirse.
DALIPANOS. *v.* Escabullirse, escaparse, evadirse, ocultarse. Hincap-tan, cono, cundi nacadalipanos siya. Dicen, que le cogieron, pero se escapó.
DALIPOSPOS. *v.* Resbalarse. -*adj.* Cosa resbaladiza. Diri anay papas-gun niyo an guhad, cay madalipospos pá an dalan. No acarreéis aun á hombros la madera, por qué el camino está resbaladizo.
DALIQUIAT, (DALIC YAT). fuerte la *c. v.* Hacer alguna cosa con viveza y pronto.
DALIRAN. *s.* Pescado de color negro, frente levantada y pellejo duro, se come.
DALISAY. *s.* Vino fuerte así llamado. An dalisay inapintas caopay. El vino dalisay es muy fuerte.
DALISON. *s.* Árbol así llamado, su corteza se usa para teñir de negro la ropa blanca.
DALISOT. *v.* Resbalarse, caerse de la cama ó de otra parte.—Resbalar, escaparse como el pescado de las manos.—*adj.* Cosa resbaladiza, que se escapa de las manos.
DALIT *s.* Buyo compuesto con hoja, bonga y cal; en otras partes dicen *tilad*.— Árbol así llamado, su resina es venenosa, y con ella untan las flechas.
DALO. *v.* Llevar arrastrando la basura ó maleza de la sementera.
DALUCAP. *s.* Herida leve.—*v.* Herir levemente.
DALO DALO. *s.* Marisco pequeño y piramidal.
DALODO. *s.* Navegar con corriente ó viento á favor.
DALUG DUG. *s.* Trueno.—*v.* Tronar.
DALUGDUGAN. *s.* Árbol así llamado, su fruta no se come.
DALUGUI. *s.* (C.) Semillero de palay.—*v.* Hacer dicho semillero. Nagdadalugui cami. Estamos haciendo semillero.
DALOGOT. *v.* Rescatar; recibir.—Comprar arroz ú otras cosas de comer.
DALUHIG HIG. *v.* Inclinar.—*adj.* Cosa inclinada.
DALOHOT. *v.* Suplicar.
DALUM. *adj.* Cosa oculta, oscura.—*v.* Ocultarse, esconderse.
DALUMDUM. *m. adv.* Entre dos luces, al oscurecer.—*v.* Oscurecer, anublarse el tiempo.
DALOMOG. *adj.* Cosa resbaladiza, resbalosa, que se escapa de las manos.—*v.* Escurrirse, escaparse de las manos.
DALOMOGON. *adj.* Cosa resbaladiza, resbalosa.
DALON. *s.* Rastro, surco que deja la nave ú otra cosa.—*v.* Hacer ó dejar dicho rastro ó surco.
DALON DÁGON. *v.* Hacer ó concluir pronto una cosa.—Andar paso largo.
DALONDON. *v.* Ir ó caminar cuesta abajo; dejarse caer cuesta abajo.
DALONG DONG. *s.* Árbol así llamado.—Yerba y raices para hacer hechizos.—Hechizo.—Hechicería.—*v.* Hechizar; atar ó ligar con yerba ó raices para hacer daño ó matar.
DALONOT. *adj.* Cosa resbaladiza, resbolosa.—*v.* Ser, estar ó hallarse resbalosa alguna cosa. Madalonot an dalan. Está resbaloso el camino.
DALONOTAN. *s.* Árbol así llamado, su resina es pegajosa, y las raspaduras de su corteza se usan como medicina supurativa.
DALOOG. *s.* Corazón ó tripa de bejuco, enredadera y cosas semejantes.
DALUP. *v.* Oprimir.
DALUPANG. *s.* Arbusto así llamado, su flor es amarilla.
DALOPI. *s.* Falca de nipa que ponen á la embarcación.—*v.* Ponerla.

DALUPIN. *v.* Abrumar; oprimir, estar ó coger una cosa debajo de otra.
DALUPINGAN. *s.* Pescado de agua dulce así llamado.
DALOS. *v.* Limpiar ó quitar la yerba ó maleza con bolo ó cosa semejante.
DALOSDOS. *v.* Resbalar, deslizar; correr el agua por tejado ó declive.
DALOSO. *adj.* Cosa resbaladiza, resbalosa.—*v.* Resbalarse, escurrirse, escaparse de las manos.
DALOSOT. *adj.* Cosa resbaladiza, resbalosa.—*v.* Resbalarse, escurrirse, escaparse de las manos.
DAM-AG. *s.* Pesadilla del que sueña.—*v.* Soñar por causa de miedo.—Dar como empellones á uno.
DAMAG. *s.* Fantasma ó sombra que espanta.
DAMAG. *v.* Comprimir, oprimir, apretar, coger á una cosa debajo de otra.—Embestir, acometer, arremeter.—*s.* Pescado de agua dulce así llamado, es blanco y pequeño.—Bá maholog an langit, hidamagan quitá ngatanan. Si el cielo se cae á todos nos coge.
DAMAY. *adj.* Cosa que se pasa como papel—*v.* Pasarse.
DAMAT. *v.* Soñar á voces por miedo.—Contaminar.—*s.* Epidemia, mortandad.
DAMDAM. *v.* Tentar, palpar, andar á tientas, buscar á tientas ó palpando. Panamdam quitá sin pocot sa sapa. Busquemos cangrejos en el arroyo.—Andar de noche á oscuras.
DAMGO. *s.* Sueño.—*v.* Soñar—Aumentarse la enfermedad ó dolor.—*s.* Visión.
DAMHAG. *v.* Abalanzarse, arrojarse con los brazos abiertos para abrazar, reñir ó luchar.—Embestir, acometer, arremeter.
DAMHAG. *adj.* Veloz, ligero.
DAMHIL. *v.* Relamer, lamerse los labios.
DAMIG. *s.* Comida de gatos y perros.—*v.* Echarles ó darles de comer.—*adj.* Cosa fria, que está fresca.
DAMILIT. *v.* Pedir permiso, licencia ó prórroga, despedirse. Nanamilit aco sa imo. Te pido licencia.
DAMIT. *v.* Escoger ó entresacar lo madhuro de lo que aún no lo está.
DAMLA. *s.* Pájaro de grandes ojos así llamado.
DAMLA. *v.* Untar, ungir. Iini an dugo nga sa lauas mo igdadamla. Esta es la sangre, ó aquí está la sangre con que se ha de untar tu cuerpo.
DAMLAG. *v.* Abalanzarse, echarse sobre una cosa con las manos abiertas.
DAMLUD. *s.* Pescado de color verde así llamado, se come.
DAMO. *adj.* Mucho.—Muchos.—*v.* Aumentar. Damo ná ini. Ya es mucho esto. Damo sira an mga nanánacay. Son muchos los que van embarcados. Ayao pagdamoa. No aumentes, no pongas mucho.
DAMÓ. *v.* Mojarse las manos para que no se pegue lo que se ha de tocar ó coger; mojar los hilos el que teje ó hace cordel; mojar la herramienta el que la afila.
DAMUAG. *v.* Acometer, embestir, arremeter.
DAMUC. *s.* Lluvia menuda y espesa.—*v.* Llover así.
DAMUG. *v.* Lloviznar, llover blandamente.—*s.* Lluvia menuda y seguida.
DAMOLÁAY. *adj.* Un poco, un poquito más, algun tanto.
DAMOLAS. *s.* Resbalarse al subir cuesta, árbol, monte ó cosa semejante.
DAMON. *dat.* de *pl.* del *pron.* Cami. Nosotros, nosotras.
DAMOS. *v.* Darse, untarse con carbon ú otra cosa.—Mancharse la cara ó cuerpo.—Pasar la mano por la cara.
DAMPA. *v.* Llegar, venir ó arribar de un sitio ó parage á otro.
DAMPÁAN. *s.* Asiento de tabla ó caña en embarcación menor.
DAMPAY. *v.* Acontecer, suceder.
DAMPAL. *v.* Unir, ajustar bien alguna cosa.—Llegar de un sitio ó parage á otro.
DAMPAS. *v.* Robar; destrozar, arruinar.
DAMPIG. *v.* Arrojar ó echar la mar ó corriente alguna cosa á la orilla.
DAMPIL. *v.* Arrojar ó echar la mar ó corriente alguna cosa á la orilla.
DAMPUG. *s.* Nube.—*v.* Haber nubes, estar nublado el cielo.
DAMPUL. *v.* Untar; barnizar.—Poner emplasto.—*s.* Yerba así llamada, que nace en los cuerpos de los árboles.
DANA. *s.* Pisada, huella, vestigio, señal.
DANAG. *v.* (C.) Ensuciarse los niños. Nagdadanag iton bata sa hagdan. Está ensuciándose ese niño en la escalera.
DAN-AG. *s.* Resplandor, luz, claridad.—*adj.* Cosa clara, que alumbra, resplandece.—*v.* Resplandecer, estar claro, haber claridad. An madanag nga cagabihon amo an iguinlalacat san mga tauo. La noche clara es cuando se pasea la gente.
DANAY. *m. adv.* De ordinario, á menudo, frecuentemente, algunas veces, otras veces. Danay co siya binubuligan, danay mán diri. Algunas veces le ayudo, otras no.
DANAYA, CADANAYÁAN. *s.* Rampa, declive.
DANAO. *s.* Laguna, lago, pántano, estanque grande; avenida por campiñas, calzadas, calles y otros sitios que no sean rio.—*v.* Aguarse, llenarse de agua algun terreno ó sitio.
DANAUON. *adj.* Sitio ó terreno lleno de agua, con charcos. Danauon an dalan, Está lleno de agua el camino.
DANAP. *v.* Andar á gatas ó en cuatro piés
DANAS. *v.* Arrastrar, llevar por el suelo alguna cosa tirando de ella; arrastrar la embarcación por no agarrar bien el ancla.
DANATA. *s.* Árbol así llamado, sus hojas son medicina contra los dolores de cabeza.
DANDAN. *v.* Llevar la mar ó la corriente alguna cosa.—Llevar por agua alguna cosa andando por la playa los conductores.—Arrastrar alguna cosa por el agua hasta llegar á sitio profundo en donde flote.—Alijar, disminuir la carga.
DANGAG. *v.* Volver la cabeza para mirar; mirar alzando la cabeza.
DANGAHAC. *v.* Incluir á otro en algun delito.
DANGAHAY. *v.* Correr el agua por techo, monte ó cuesta; correr la sangre por el cuerpo.
DANGAL. *v.* Llevar la mar ó corriente hacia la orilla alguna cosa.
DANGAN. *v.* Llegar la estación de siega, siembra ú otra cosa.—Entrar los peces en el corral.
DANGAO. *s.* Palmo, cuarta.—*v.* Palmear ó medir á palmos. Usa ca dangao.—Un palmo, una cuarta. Dangaua iten. Palmea eso.—*s.* Gusano grande así llamado, que se cria en las hojas.
DANGAS. *adj.* Calvo, calva, con poco cabello en la cabeza.
DANGASON. *adj.* Calvo, calva.
DANGAT. *v.* Llevar, alcanzar, conseguir; venir ó llegar á uno alguna cosa.

DANGCALAN. *s.* Árbol grande, de hojas algo anchas y redondas; dicen que es el palo maría. Sus hojas son medicina para la enfermedad de ojos.
DANGCALOS. *s.* Acometer, embestir, arremeter.
DANGCOL. *v.* Untar, dar con untura.
DANGCOLOS. *v.* Acometer agachándose.
DANGDANG. *v.* Calentar, poner ó pasar por el fuego alguna cosa, secar al fuego como hoja tierna de tabaco ú otra cosa.
DANGGA. *v.* Calentar al fuego alguna cosa; calentar, hacer calor.—Regalar.—Pedir uno alguna cosa y llorar si no se la dan.
DANGGAB. *v.* Hechizar, embrujar.
DANGGAY. *s.* Brea de pili, blanca y pegajosa.
DANGGAY-SULI. *s.* Yerba así llamada; es medicinal para los que vomitan sangre; y su flor es muy olorosa.
DANGGAS. *v.* Limpiar, bañar con medicina llaga ó herida.
DANGGUIT. *s.* Marisco así llamado.
DANGHALA. *s.* Burla.—*v.* Burlarse.—*adj.* Burlón.
DANGIAP. *s.* Lindero, división entre dos sementeras.—*v.* Lindar.—Echar á la orilla, salir á la orilla.
DANGIN. *v.* Morir en el acto de hacer alguna cosa.—*s.* Ofrenda ó cosa destinada, dedicada ú ofrecida.—Maldecir.
DANGLAG. *v.* Quemar la olla ú otra vasija.
DANGLAS. *v.* Subir al coco sin apoyar los piés en las incisiones, que hacen en el mismo; subir á coco ó árbol agarrándose con piés y manos, no habiendo en los mismos incisión alguna para apoyar los piés.—*adj.* Coco ó árbol que no tiene muescas ó incisiones para subir.
DANGLUG. *v.* Morir los de una familia, pueblo ó barrio por causa de epidemia ú otra enfermedad.—Resbalarse, deslizarse.—*adj.* Cosa resbaladiza, resbalosa.—*s.* Árbol así llamado.
DANGLUS. *v.* Componer, aderezar carne con yerbas olorosas y otros ingredientes para conservarla.—*adj.* Carne compuesta ó aderezada.
DANGUP. *v.* Acogerse, refugiarse.
DANGPAL. *v.* Unir, ajustar bien alguna cosa.—Llegar á alguna parte.
DANGPAS. *v.* Robar camote ó cosa semejante.
DANGSA. *s.* Olor de cosa que se fríe ó tuesta.—*v.* Oler lo dicho.
DANGSI. *s.* Olor de cosa que se quema.—*v.* Oler lo dicho.
DANI. *v.* Acarrear; arrimar; preparar.
DANITA. *s.* Yerba así llamada.
DAN-UC. *v.* Poner ó colocar sin orden ni concierto, meter algo en algun sitio sin colocarlo bien.
DANUC DANUC. *s.* Ruido del que pisa recio.—*v.* Pisar fuerte y hacer ruido.
DANUG. *s.* Sonido como de campana que se oye lejos.
DAÑÓY. *s.* Pez de mar así llamado, es grande y ancho y con el vientre blanco, se come.
DAÑONOC. *adj.* Malo, perverso.
DANOOG. *s.* Ruido como cuando se dan golpes ó machaca alguna cosa.—*v.* Hacer dicho ruido.
DANUS. *s.* Plantío de raices comestibles.
DANTAY. *v.* Arrimarse; aproximarse á la orilla ó á la punta.
DAO. *adv. m.* Como, como si; pues.—Partícula de adorno que sirve para dar más expresión y elegancia. Dao tauo siya. Es como hombre. Dao diri aco lalaqui. Como si yo no fuera hombre. ¡Aánhun co dao sinin casugad! ¡Qué haré pues en este lance! Painum aco dao. Dame de beber. Uaray-aco dao catigayonan. No tengo proporción.
DAÓ. *s.* Árbol grande así llamado, de hojas estrechas y pequeñas, su fruta se come.
DAUA. *s.* Especie de mijo, su fruta es muy pequeña y comestible.
DAUAC. *s.* Remedio, medicina.—*v.* Curar, medicinar.—Atravesar ó pasar por medio de sementera ú otra parte.
DAUA DAUA. *s.* Yerba, cizaña, grana que nace entre el palay ó trigo.
DAUAY. *v.* Deshonrar; despreciar; blasfemar.
DAUAL. *v.* Asomar, aparecer como la cabeza de culebra cuando asoma por agujero.—Exceder, sobrepujar.—Brotar.
DAUAS. *v.* Sobresalir el color.—Aclararse.
DAUAT. *v.* Coger la caña que han puesto en el coco para que reciba la tuba que dicho coco destila; coger ó sacar la tuba del mismo coco.
DAOB. *v.* Cubrir, tapar.—Hacer hoguera, quemar la broza.—Conformar, convenir.—*adj.* Lo que iguala y cierra de una parte y otra como techo de casa ó cosa semejante.
DAO DAO. *v.* Hablar fuera de propósito.—Darao dao nga polong. Palabra ociosa, de burla ó chacota.
DAÓG. *s.* (C.) Rama espinosa del bejuco: en (B.) es *lacuig*.
DAUG. *v.* Vencer, ganar.—Perder. Nagdaug si Juan. Venció, ganó Juan. Nacadaug si Pedro sin caruhaan ca pisos. Ganó Pedro veinte pesos. Nadaug si aco. Fuí vencido, perdí. Diri aco napapadaug. No me dejo vencer. Didaugon ca manta. Serás vencido, perderás. Nadaug an busag nga manuc. Perdió el gallo blanco. Ayao quitá padaug. No nos dejemos vencer. Guindaug an mga moros. Perdieron, fueron vencidos los moros. Nacadaug cami. Vencimos.
DAUG DAUG. *v.* Abatir, humillar, envilecer.
DAUHAT. *v.* Empinarse, extender ó alargar el brazo para dar ó alcanzar algo; alcanzar ó coger alguna cosa empinandose ó alargado el brazo. Dauhata iton. Alcanza eso.
DAUHUG. *s.* Tallo de ubi, apari y otras plantas.—*v.* Echar tallo las mismas.
DAUI. *v.* Agarrar ó hacer presa el animal ó pez.
DAUING. *s.* Plátanos hacia el tronco del racimo, y son los mejores.
DAUIRAO. *v.* Chillar, hablar entre dientes.
DAUOG. *v.* Torcerse, inclinarse, moverse.
DAUTAN. *adj.* Hablador, que habla mucho.
DAUL. *v.* Dar ó pegar con el puño en las espaldas.
DAON. *s.* Mullido ó papel que se pone debajo al escribir.—*v.* Poner lo dicho.
DAUNG DAUNG. *v.* Advertir ó reparar lo que se hace.—*adj.* Comedido, cortés; que está con cuidado á lo que hace.
DAUP. *v.* Reunirse la gente, acercarse á alguna parte.—Venirse, acercarse á uno los animales domésticos.—Reunir, llamar á la gente.
DAUT. *v.* Malearse, echarse á perder.—*adj.* Cosa maleada, echada á perder.
DAÚT. Nipa preparada para hacer ó tejer las que se usan para techar.
DAPA. *s.* Granel, granero, troje, depósito de palay ú otra cosa.—*v.* Enroscarse la culebra.—Atesorar riquezas.—Agradecer.
DAPAC. *s.* Pescado colorado así llamado, y de buena carne.
DAPAC DAPAC. *v.* Dar golpes ó patadas al andar.
DAPAG. *adj.* Descuidado, poco precavido.

DAPAY. *adj.* Planta ó yerba derribada por el viento.—*v.* Desmayarse.

DAPAL. *s.* Medida de los cuatro dedos unidos ó de la palma de la mano.—*v.* Medir así.

DAPAO. *s.* Pelusa; polvo como el del palay al revolverlo, que se pega al cuerpo.—*v.* Llenarse uno de pelusa, ó polvo. Dapauon ó dapauan ngа banua. Yerba llena de pelusa. Hindap-uan aco. Estoy lleno de polvo del palay.

DAPAO DAPAO. *s.* Marisco peludo, cuyo pelo causa escozor en el cuerpo.

DAPAT. *v.* Llegar, venir.—Ajustar, unir bien dos ó más cosas, tocar una cosa con otra por estar unidas.—*adj.* Cosa ajustada, unida. Nadapat ná sira. Ya llegaron. Uaray dapat an acon surat. No ha llegado mi carta. Dinapat guihapon an acon guinpapamulat. Llegó siempre lo que yo esperaba. Dapat ná an pagbo sa sapáyan. Está ya ajustado el quilo en el sapáyan.

DAP DAP. *s.* Árbol de madera ligera y blanda, su cuerpo está lleno de espinas, y su flor es purpúrea.

DAPDAPANAY. *s.* Marisco así llamado.

DAP HAG. *v.* Abalanzarse sobre alguna cosa.

DAPI. *s.* Palmeta. Palmetazo.—*v.* Dar con la palmeta, dar palmetazo.—Pulir con paleta las ollas de barro ó cosa semejante.—*s.* Enfermedad ó erupción cutánea.

DAPI DAPI. Dar palmaditas suaves en la cara ú otra parte.

DAPIG. *v.* Arrimar, acercar; aliarse, unirse, coligarse con otros.—*adj.* Cosa cercana, vecina, colindera.

DAPING. *v.* Atestiguar, dar su voto á favor de otro.

DAPIOG. *v.* Inclinarse alguna cosa.—*adj.* Enfermizo.

DAPIT. *m. adv.* Hácia. Dapit sa too. Hácia la derecha. Dapit sa caamibanan. Hácia el norte. Dapit sa salug. Hácia el rio.

DAPIT. *v.* Convidar personalmente; llamar ó ir á llamar á alguno personalmente; llamar al Padre para confesión ó para otro asunto. Aídto siya nadapit sun capitan. Está á convidar al capitán. Dinapitan aco niya. Me convidó él. Guindadapit nira an Padre. Están por el Padre, han ido á llamar al Padre.—Conducir, traer ó llevar agua por acequia ó canal. Pagdadapiton sa aton oma iton tubig. Conduzcamos por canal ese agua á nuestra sementera.

DAPLAC. *v.* Posarse, parar las aves y langosta.—Hadiplac. Caer de bruces.

DAPLAS. *adj.* Cosa lisa, llana, sin nudos. Cosa resbaladiza, resbalosa.

DAPLI. *v.* Echar la yerba ó maleza cortada á la orilla.—Dar de vestir; dar de vestir los novios á las novias. Daplian niyo sa daplin an quinina. Echad á la orilla la maleza.

DAPLIN. *s.* Orilla, lindero, extremo ó remate de sementera.—Llevar ó acarrear á la orilla las malezas de la sementera.

DAPO. *v.* Juntarse, reunirse; acercarse.

DAPOG. *s.* Hoguera.—Ceniza.—*v.* Hacer hoguera ó fuego.

DAPUGAY. *s.* Planta de hojas largas y estrechas, buena para envolver tabaco en hoja.

DAPUL. *v.* Fatigarse, acezar, cansarse.—*adj.* Cansado, fatigado.

DAPON. *s.* Betel ó enredadera así llamada, hoja de la misma.—*v.* Ir á otra casa ó á otro pueblo.—*adj.* Extraño, advenedizo, forastero.

DAPON DAPON. *s.* Cuello de vestido.

DAPURAN. *s.* Fogoncillo manual de barro, hierro ú otra cosa.

DAPOT. *v.* Arrecíar.—Rozar y romperse el vestido.

DAQUI. *s.* Caspa de la cabeza.—*v.* Tenerla.

DAQUIRON. *adj.* Casposo, casposa.

DAQUIN. *v.* Amarrar una cosa á otra; juntar una cosa con otra, ponerla sobre ó unida á otra.—Añadir, aumentar.

DAQUIT. *adj.* Cosa junta, unida, asida, pegada, cosida. Daquit ó dumaquit nga tauo. Hombre que se une con otros.

DARA. *v.* Traer; llevar Dara iton ngadi. Trae eso aquí. Dara ini ugadto. Lleva esto allá. Pinapagdara ini san capitán ngadto sa tulay. Manda el capitán llevar esto allá al puente. Pagdad-i aco sin humay. Mándame palay. Diri aco macacadara sini. No podré llevar esto. Uaray aco pacacapagdara sa imo sin humay, cay gutiay an amon sacayán. No he podido traerte palay, por que es pequeña nuestra embarcación. Tolo ca pisos an acon guindadara. Llevo tres pesos.—Mandar algo á alguna parte. Uaray aco iguinpapadara nga ano màn. No mando cosa alguna.

DARACALAG. *s.* Rodaja.

DARA DARA. *v.* Llevar; llevar de una parte á otra; traer y llevar.

DARAG. *adj.* Hojas caídas y secas.—*v.* Caer las hojas; secarse, ponerse amarillas.

DARAGA. *s.* Soltera, moza, doncella.

DARAGAHAY. *s.* Doncelleja, muchacha.

DARAGANGAN. *adj.* Ágil, ligero; fuerte, forzudo.—*v.* Ser ágil, ligero; fuerte, forzudo.

DARAGBAGO. *s.* Pez así llamado, ancho y con puas amarillas en el lomo.

DARAGUIT. *v.* Arrebatar, cojer ó llevarse algo el ave de rapiña.

DARAGUS, DURAGUS. *v.* (DE DUGUS). Labrar las abejas sus panales.

DARAHIG. *v.* Contaminar, dañar, viciar, arrastrar, inficionar, encartar ó envolver. Nacadarahig siya sa aton. Nos contaminó. Hindi nadrigan quitá san sala ni Adán. Fuimos contaminados por el pecado de Adán. Uaray siya hidarahigui. No fué ella contaminada.

DARAHUG. *v.* Maltratar, dañar, herir.—*adj.* Dañino, dañoso. Nacapagdarahug aco san nga hayop niya. He dañado á sus animales. Madarahug nga tauo. Hombre dañino.—Hacer ó causar daño el hechicero al individuo contra quien tiene algun resentimiento. Si un indio enferma; y no sana de su enfermedad, y sospecha en alguno, dice: Guindarahugan aco ni Pedro an barangan, cay nasisina sa acon. Me ha hecho mal Pedro el hechicero, por qué está enfadado conmigo.

DARAYAUON. *adj.* (DE DAYAO). Adorable, digno de ser alabado.

DARAYEGON. *adj.* (DE DAYEG). Respetable, venerable, loable.

DARAY SIYANG. *s.* Pájaro pequeño y negro así llamado, se come.

DARAUA. *s.* Inundación repentina; avenida en tiempo de secas por haber llovido en la sierra.—Marisco así llamado se come.

DARAMBA. *s.* Asientos sobre las batangas de la embarcación para remar sentados en ellos.—*v.* Poner dichos asientos.

DARAMO. *adj.* Mucho.—Muchos, muchas.

DARAMOT. *v.* Comer con gana.

DARANG. *v.* Calentar al fuego.

DARANG DARANG. *v.* Acostumbrarse el niño al regalo, acercarse al que le dá.

DARANGIN. *v.* Bendecir.—Rogar.—Ofrecer.—Malde-

cir. Papanarangin ca sa Padre, cay may casaquit ca. Pide al Padre que te bendiga, pide al Padre que ruegue por ti, por qué tienes enfermedad. Panarangi-nan, ca sa Dios. Dios te bendiga. An hostias san uaray pá panarangini (cún panarangínan) sa Padre nga nagmimisa, tinapay pá lamang; sa obus na panarangini (cún panarangínan) sa Padre nga nagmimisa, lauas ná dao sa aton Guinoo Jesucristo. La hostia antes de ser consagrada por el Padre que dice misa, no es más que pan; más después de consagrada por el Padre que dice misa, es ya ciertamente el cuerpo de Nuestro Señor Jesucristo. ¿Quinaon ca bá sin dinarangínan? ¿Has comido cosa ofrecida al diablo? Idarangín ta sa Dios an aton mga buhat ngatanan. Ofrezcamos á Dios todas nuestras obras. Manarangín quitá sa Dios. Roguemos á Dios. Idinarangín sa Dios an tuna sin maraut. Dios maldijo á la tierra por los pecados de los hombres. Idinarangín an tauo sa diablo. El hombre ha sido entregado á satanás.

DARANGPAN. *s.* (DE DANGUP). Refugio, asilo, amparo.

DARANSIANG. *s.* Ave negra así llamada, más pequeña que el grajo, y parlera.

DARAO. *v.* Dar el pésame por algún difunto yendo á la casa.

DARAUAT. *v.* Comprar lo que se necesita para el sustento.

DARAOB. *v.* Allegarse acercarse.

DARAUG NGA HUMAY. *s.* Palay fino así llamado.

DARAUHONON. *s.* Chiste.—*adj.* Chistoso.—*v.* Decir chistes.

DARAON. *v.* Allegarse, acercarse, aproximarse

DARAP. *v.* Perder el tino, ofuscarse, perturbarse.

DARAPA. *v.* Envolver, incluir uno en su delito á otros.

DARAPI. *v.* Dar suavemente á uno con la mano; dar palmada ó palmetazo.

DARAPOT. *v.* Arreciar, apretar.

DARIG. *v.* Desear, con ansia, con audacia.—Madarig. *adj.* Audaz, resuelto.

DARIOS. *v.* Escurrirse, correrse deslizarse de la cama ó parte inclinada.

DARODACMOL. *adj.* (DE DACMOL). Cosa gruesa, ó algo gruesa.

DARODACMOLAY. *adj.* (DE DACMOL). Cosa gruesa, ó algo gruesa.

DARODÁCO. *adj.* (DE DACO). Cosa grande, ó algo grande.

DARODAGCO. *adj.* (DE DAGCO). Cosa grande, ó algo grande; que se hace grande; ó algo grande.

DARODAGPAC. *s.* Cuello de vestido.

DAROT. *v.* Deshojar, quitar las hojas.

DASA, DASA DASA. *s.* Descomedimiento, descortesía, desatención.—*v.* Ensuciar.

DASAC. *v.* Enconarse, ensancharse la llaga.

DASAG. *v.* Gritar.—Ofrecer al demonio comida, puerco, gallina ú otra cosa, que ponen en el lindero de sus sementeras, y cuando lo tienen todo colocado, gritan para que dichas ofrendas las reciba el diablo, y les conceda buena cosecha.—*s.* Ofrenda en el sentido dicho.

DASAL. *s.* Copia, abundancia de joyas, riqueza ú otra cosa.—*v.* Abundar, acrecentar, haber ó tener abundancia. Din masal ná an ean Juan bahandi. Se ha acrecentado la riqueza de Juan. Din masal ná an can Pedro humay. Se ha aumentado el palay de Pedro.

DASDAS. *v.* Hablar, decir palabras malas al contrario para avergonzarle.—Pisar, apretar.

DASIG. *v.* Vanagloriarse, jactarse.—Arrimar, poner colocar. Nagdidinasig nga may siya salapi. Se jacta que tiene dinero. Idasig mo iton tadiao dida sa bongbong. Arrima esa tinaja ahí al tabique.—Gloriarse.

DASMAG. *v.* Abalanzarse, embestir.

DASUC. *v.* Apretar; aporrear.

DASUG. *s.* Abrigo, arrimo.—*v.* Abrigar; arrimarse.—(P). Apretar, oprimir.

DASON. *v.* Tirar dos ó más á la vez de alguna cosa; herir dos ó más á la vez á otro; hacer dos ó más á la vez una cosa.

DASURAS. *v.* Vestido diario, de entre semana.—*v.* Ponerse ó llevar dicho vestido.

DATA. *v.* Secarse, agostarse las plantas; caerse las hojas de árboles ó plantas.—Hacer del cuerpo, ensuciarse los niños recien nacidos.—*t. esp.* Datar en cuentas ó á favor de uno lo que le corresponde.

DATAG. *s.* Llanura, vega.—*v.* Allanar algun terreno.

DATAGNON. *adj.* Que vive en la llanura ó vega.

DATE. *adj.* Cosa ordinaria, comun, sencilla, que ordinariamente se usa, compra, etc.

DATO. *s.* Principal, señor, capitán pasado ó actual, los municipes y cabezas de barangay.—*v.* Ser principal, hacer á uno principal.—Cadatoan. Principales

DATUG. *v.* Oprimir, comprimir, apretar una casa con otra pesada; caer cosa pesada sobre uno; poner cosa pesada sobre alguna cosa; poner, caer encima ó sobre una cosa; y la misma cosa pesada que se pone.

DATUL. *v.* Partir carne ú otra cosa sobre tajo ó tabla.- Dar contra alguna parte. Nahadatul aco sin cahuy. Me dí contra un madero.—Oprimir, apretar.

DATON. *dat.* del *pron.* Quitá. Nosotros, nosotras.

DATON. *v.* Enseñar, instruir.—*s.* Parte, división.—*v.* Partir, dividir.

DATONG. *v.* Llegar. Pagdatong pá lá nirá. Acaban de llegar. Uaray dat-ngi an acon baloto. No ha llegado mi baloto. Nagcadatong sira sa Palo. Llegaron á Palo. Nagcacadatong ná an mga dumoroong. Llegan ya los forasteros. Hindat-ngan aco sin palad. Me ha llagado la fortuna.

DI

DI. *adv. neg.* No. Di aco. No quiero.

DI DAO. *m. adv.* No, no por cierto. Di dao aco. No quiero. Nacadto ca mán didto; di dao. Estabas también allí; no por cierto.

DI GAD. *m. adv.* No, no ciertamente. Icao an sinaca sa balay niya; di gad. Tu subiste á su casa; no ciertamente. Di gad aco an quinuha. No lo he cogido yo.

DI GAD MAANO. *m. adv.* No importa.

DI GUD. *m. adv.* No, ciertamente no. Dí gud aco malaris. No soy desobediente.

DIAO. *s.* Abejón de color verde muy vivo.

DIBAS. *v.* Caerse la fruta del árbol.

DICAN. *adv.* Desde; después. Dican dinhi ngadto. Desde aquí allí. Dican niyan. Desde ahora. Dican sini. Después de esto.

DIDA. *adv. l.* Ahí.—*v.* Poner ahí. Uaray dida. No está ahí. Didáa gad lá. Ponlo ahí.

DIDAÁNUN. *adj.* De ahí, de ese pueblo ó lugar.

DIDI. *adv. l.* Aquí. Inabut ná sira didi. Ya han llegado aquí. Naquiquimalooy cami sa imo nga ma-

didi an misa buas. Te suplicamos que sea aquí la misa mañana.

DIDIS. *s.* Algalia, sustancia untuosa de olor fuerte y sabor acre que se saca de la bolsa que debajo del ano tiene el gato de algalia; cuya sustancia se usa como medecina.

DIDTO. *adv. l.* Allí, allá.—*v.* Poner allí ó allá. Didto sa tribunal. Allí en el tribunal. Didto sa salug. Allá en el río. Didtoan. Ponlo allá.

DIDTOÁNUM. *adj.* Lo de allí ó allá. Didtoánun sa Palo.—Es allá de Palo.

DIGAHONG. *v.* Retumbar, repercutir la voz ó ruido en cueva aposento ó cosa semejante.—El mismo ruido ó repercusión.

DIGAL. *v.* Inclinar una cosa al ponerla en alguna parte.

DIGAMON. *v.* Prevenir, preparar lo necesario.

DIGCOS. *adj.* Cosa selvática.—*s.* Selva ó terreno que no es fangoso, y con hierbas, etc.

DIGMI. *v.* Hocicar, pelear, morderse los puercos, morder el puerco.

DIGUÁ. *v.* Vomitar, dar arcadas.

DICOS. *n.* Bañar.

DIHAN. *adv. l.* Allí.

DIHOG, RIHOG. Untar, ungir.

DIHON. *v.* Hacer ó fabricar ollas y otras cosas de barro.

DIYA. *dat.* de *sing.* del *pron.* Siya. Él, ella. An polong co diya. Yo le dije.

DIIN. *adv. l.* Donde, en donde, de donde, por donde, hacia donde. ¿Diin mo butanĝan? ¿Donde lo pusiste? ¿Diin mo siya bon-a? ¿En donde le heriste? ¿Diin mo cuhaa? ¿De donde lo has tomado? ¿Diin ca guican? ¿De donde vienes? ¿Diin ca agui? ¿Por donde has pasado?

DIYO. *dat.* de *pl.* del *pron.* Como. Vosotros, vosotras.

DIIS. *s.* Árbol así llamado, su fruta es agria y se come.

DILA. *s.* Lengua.—*v.* Lamer. Nahubag an acon dila. Está hinchada mi lengua. Guindiliáan san ayam an tubig. El perro está lamiendo el agua.

DILA. *s.* Afta ó erupción pustulosa en la membrana mucosa de la boca, ó ulceritas blanquecinas.

DILA-AB. *v.* Arder.—*s.* Llama, llamarada.

DILADILA. *s.* Lengueta, rodaja de motón.—Badajo.—*v.* Lamer ó andar lamiendo.

DILIHAO. *v.* Enseñar á sacar la lengua.

DILANG BUAYA. *s.* Planta que en botánica se llama *dloc.*

DILAP. *v.* Quemar la llama.

DILAPUS. *adj.* Camisa bordada ó cosa semejante.

DILHAB. *v.* Arder, hacer llama el fuego.—*s.* Llama, llamarada.

DILONG DILONG. *v.* Cabecear como el borracho.

DIMDIM. *v.* Catar, probar.

DIMLAO. *v.* Pintar ó teñir de amarillo.

DIMO. *dat.* de *sing.* del *pron.* Icao. Tu. Nanĝanĝamaya aco dimo. Te suplico.

DIMOG. *v.* Dar ó untar con dulce los labios del niño.

DIMPONG. *adj.* Grande, fornido, corpulento.

DI NÁ. *m. adv.* Ya no. Di ná aco naruruyag. Ya no quiero.

DINAGAT. *s.* Mareo.—*v.* Marearse.

DINAY. *s.* Caña-dulce blanca así llamada.

DINALINA. *s.* Camote así llamado.

DINGDING. *s.* Voz para arrullar á los niños.—*v.* Arrullar á los niños pronunciado dicha palabra.—*s.* Bizarría; hermosura; lozanía

DINGGA. *v.* Resplandecer como fuego, luciernaga ó cosa semejante.—Encandilarse los ojos.—*adj.* Cosa resplandeciente, que brilla.

DINGHUT. *s.* Suciedad, basura, maleza.—*v.* Haber suciedad, basura ó maleza.

DINĜIN. *v.* Unir, pegar una cosa con otra.—*adj.* Plátanos pegados ó unidos. Nagdidinĝin inin tolo nĝa saguing. Están pegados estos tres plátanos. Diri aco nacaon sin dinĝin nĝa saguing. No como plátanos pegados. Estos naturales creen que, el joven (ó la joven) que comen el *dinĝin,* tendrán hijos á pares cuando se casen; y por esto se abstienen algunos de comer dichos plátanos pegados.

DINGGUIT. *v.* Arrimar, unir, pegar.—*adj.* Cosa unida ó pegada.

DINGGO. *s.* Menudo de sangre, tripas, hígado y asadura; todo ello picado y revuelto.—*v.* Hacerle y cocerle.

DINHI. *adv. l.* Aquí. Uaray dinhi. No está aquí.

DINHIANUN. *adj.* De aquí, natural de aquí.

DINHIUN. *adj.* De aquí natural de aquí.

DINOGSO. *s.* Remo más corto que el que llaman bugsay.—Gauay así llamado.

DINQUIT. *v.* Amarrar un coco fruta á otro con su mismo bonote.

DINTOC. *adj.* Cosa delgada.

DIO. *adj.* Cosa pequeña; poco.

DIUATA. *s.* Idolo; falso dios.—Hechicero, hechicera. Superstirión, falsa creencia. Idólatra.—*v.* Idolatrar, creer en cosas falsas, hechizar, agorar, presagiar supersticiosamente.

DIUATAHAN. *adj.* Idólatra; hechicero, supersticioso, agorero; que cree ó hace cosas supersticiosas; que adora á los falsos dioses.

DIOHAL. *v.* Sacar la lengua.

DIUIT. *v.* Dar ó alargar á uno cosa colocada en la punta de un palo ú otra cosa, por no alcanzar con la mano.—Alcanzar alguna cosa con palo ó cosa semejante.—Limpiar, quitar las telarañas ó suciedad del techo con palo ó cosa equivalente.

DIOS. *s.* Dios. An Dios an aton Guinoo. Dios es nuestro Señor. Diri ca maquidios. No eres amigo de Dios.

DIOS DIOS. *s.* Idolo, falso dios.—*v.* Idolatrar, creer en cosas superticiosas, hacer cosas supertíciosas. Nag didiosdios sira. Están idolatrando.

DIOSNUN. *adj.* Cosa divina.

DIOTAY. Cosa pequeña; poquito.—Diot ó diyot. id.

DIPAD, RIPAD. *v.* Darse prisa, apresurarse.

DIPANG. *s.* Cuchillo pequeño y agudo así llamado.

DIPDIP. *v.* Cortar á raiz las yerbas ó plantas.

DIPIG. *v.* Apartar, separar.

DIPO, RIPO. *s.* Desgana ó repugnancia.—*v.* Hacer una cosa con desgana ó repugnancia.

DIQUIN. *v.* Agarrar, coger.—Diquin, ó Riquin. *adj.* Cosa súcia asquerosa.

DIQUIT. *adj.* Cosa pegada, unida como dedos, plátanos, etc. *vid.* Dinĝin.

DIRA. *dat.* de *pl.* del *pron.* Sira. Ellos, ellas.

DIRI. *v.* Vedar, reprobar, impedir, prohibir, no querer. Diri aco. No quiero. Iguindidiri co gud an pagsugal. Prohibo de veras el juego. Guindidid-an quitá sa Dios sin pagbuhat sin maraut. Dios nos prohibe hacer cosa mala. Nadiri siya. No quiere. ¿Ano an dinidirian mo? ¿Por qué no quieres, qué es lo que repruebas?

DIRI. *adv. neg.* No. Diri aco macadto. Yo no voy. Diri busag. No es blanco. Diri aco macacatuman siton. No podré cumplir eso.

DIRI DAYAC. *m. adv.* No por cierto, seguramente no. Diri dayac si Pedro an nangauat, Seguramente no es Pedro el que ha robado.

DIRI DAO. *m. adv.* No, no por cierto. Diri dao mahihimo. No es posible. Diri dao aco. No quiero. Diri dao. No por cierto.

DIRI GAD. *m. adv.* No, ciertamente no. Diri gad ansia. No es así. An busag, ¿itum ba? diri gad. Lo blanco ¿es negro? ciertamente no.

DIRI GUD. *m. adv.* No, no ciertamente. Diri gud aco naruruyag. No quiero, de ninguna manera quiero.

DIRI MAANO. *m. adv.* No importa.

DIRI NĜA GAYUD. *m. adv.* No, no ciertamente. Diri nga gayud mahihimo, Ciertamente que no es posible.

DIRIG. *v.* Echarse, acostarse juntos ó cerca uno de otro.

DIRIS. *s.* Así llaman estos bisayas á su ministro ó sacerdote idólatra.

DIRODIGUA. *v.* (DE DIGUA). Vomitar, vomitar sangre con frecuencia.—*s.* Vómito, vómito frecuente de sangre.

DISUC. *v.* Apretar, aporrear.

DIS-UG. *v.* Apartar, separar,

DITA. *s.* Árbol grande, de hojas estrechas y algo largas; su raiz es medicinal como la quina; su sumo es venenoso.—*v.* Enherbolar armas ú otra cosa con dicho zumo.

DITAL. *v.* Vejar, maltratar, oprimir.—*adj.* Cosa áspera, desigual; sobresaliente; desconveniente.

DITHON. *adv. l.* Allí, allá.—*v.* Poner allí ó allá. Dithon máyada. Allí hay. Dithonan an bugas sa solud. Pon ó lleva el arroz adentro.

DITO. *adj.* Cosa pequeña, poco.—*v.* Disminuir, hacer pequeña una cosa.

DU

DUAC. *adj.* Color claro.—*v.* Encorvarse, inclinarse.

DUAG. *v.* Enredar, divertirse.—Fugarse, huir, escaparse.—*adj.* Fugitivo, que se escapa de la justicia ó del enemigo.—Duag, (ruag). Cosa preciosa, hermosa.

DUANG. *v.* Diseñar, delinear ó trazar un edificio ó cosa semejante.—Estorbar, embarazar.—*s.* Espacio que hay de un pilar á otro, de un harigue á otro, de una estaca á otra; espacio ó distancia.—*v.* Comer á hurtadillas de lo guardado; comer el perro ó gato la comida que se tenia guardada.—*adj.* Goloso.

DUAO. *v.* Visitar. Nagduao aco san masaquít. He visitado al enfermo,

DUAS. *v.* Descolorarse, ponerse pálido.—*adj.* Descolorido, pálido, blanquecino.

DUASUN. *adj.* Descolorido pálido, blanquecino.

DUBAS. *adj.* Cosa gastada, deteriorada con el uso.—*v.* Gastarse, deteriorarse.

DOB DOB. *v.* Chamuscar; quemar lo amontonado.—*s.* Pintura en el pecho que tienen algunos indios.

DOBOC. *adj.* Cosa podrida, echada á perder.

DUCA. *v.* Levantar la cabeza.—Visitar ó mirar.—Dar traspié, caerse á un lado y á otro.—*s.* Plátano así llamado.

DUCA DUCA. *v.* Levantar con frecuencia la cabeza.

DUCA DUCA, HIDUCA DUCA. *v.* Cabecear el que se duerme.

DUCAO. *s.* Pescado así llamado.—Enredadera espinosa así llamada.—*v.* Visitar.

DUCAT. *s.* Bolsa hecha de hojas, de figura de corazón, la cual llenan de arroz y lo cuecen en ella.—*v.* Hacer dicha bolsa.—Levantar algo del suelo.

DOCDOC. *v.* Pinchar, picar, herir con cosa aguda desde abajo arriba.—*s.* Vello, pelo; plumas pequeñas de las aves.—*v.* Moler, machacar en almirez ó mortero.—*s.* Mano de almirez ó mortero.

DOCDOCAN. *s.* Almirez, mortero.

DUCLA. *v.* Espantar, atemorizar.—Saltear.—*s.* Asombro, espanto repentino. Ayao pagduclaha an acon nga hayop. No espantes mis animales.

DUCLAT. *v.* Limpiar las uñas.—Recibir golpe en los ojos.

DOCLIS. *s.* Gusano así llamado, se esconde de día y aparece de noche, y es muy perjudicial al palay verde que roe por el tronco.—*v.* Roer dicho gusano el palay ó yerba.

DOCLUG. *s.* Travesaño del piso de casa, sobre que descansan las tablas ó cañas ó lo que hace de piso.

DOCLOY. *v.* Acometer á uno por temporadas cierta y conocida enfermedad; recaer, volver á dar á uno el accidente.—*s.* Enfermedad habitual, que ataca con alguna frecuencia.

DOCLOYON. *adj.* Enfermo habitual, que padece por temporadas la misma enfermedad.

DOCNAY. *s.* Yerba así llamada, su pelusa se usa para almohadas.

DOCO. *v.* Inclinar, bajar la cabeza; abajarse, agacharse.

DUCOG. *v.* Asomar por ventana ú otra parte.—Visitar, mirar.—*adj.* Cosa inclinada.

DOCOL. *s.* Piedra redonda de que se sirve el alfarero para hacer ollas y otros vasos.—*v.* Desplegarse, desdoblarse camisa ú otra cosa.

DUCUM. *s.* Planta así llamada, es medicinal.

DOCOT. *v.* Prender, arder el fuego.—Pegar, unir una cosa á otra.—*adj.* Cosa pegada, unida; cosa pegajosa, que pega.

DUDGO. *v.* Suspirar, gemir el enfermo.

DUDYONG. *v.* Enlequecer ó dejar los árboles de dar fruto, ó darlo con irregularidad por alguna causa.

DODO. *s.* Voz de respeto que usan para nombrar á algunos de sus mayores.

DUDO *v.* Meter el bolo de plano, cuando quitan con él la yerba.

DUGA. *s.* Zumo, jugo de fruta, savia de árbol ó planta.—*v.* Echar ó dar zumo ó savia lo dicho.—*s.* Humor ó liquido del cuerpo ó de la carne.

DUGA. *s.* Arrebol.—*v.* Tener arreboles el cielo.—*s.* Ruido de aguacero, viento, mar ó cosa semejante.—*v.* Rugir.

DUGAY. *v.* Durar, tardar mucho, hacer ya mucho tiempo.—*adj.* Cosa que dura; mucho ó largo tiempo.

DUGANG. *v.* Añadir; aumentar, acrecentar.

DUG-ANG. *s.* (C.) Morisqueta que se pega al fondo ó lados de la olla; en (B.) llaman *itip*.

DUG-AN. *s.* Árbol de hojas purpúreas, estrechas y pequeñas.

DUG-AS. *v.* Blanquear ó limpiar bien el arroz.

DUGAS. *v.* Sembrar otra vez por haberse perdido la primera semilla.

DUGCAL. *v.* Pinchar, picar, herir de punta.—Clavarse espina ú otra cosa.

DUG DUG. *v.* Aumentar, añadir.—*s.* Aumento.—*v.* Saltear, robar.

DUGHAN. *s.* Pecho.

DUGHANG. *v.* Herir, pinchar, picar desde abajo arriba.

DUG HANUN. *adj.* Que padece del pecho.
DUGHO. *v.* Coger cangrejos en agujeros metiendo la mano.—*s.* Pescado así llamado.
DUGYA. (suave la g). DUGUIA. *v.* Tentar incitar.
DUGYAP, (suave la g). DUGUIAP. *v.* Extenderse por tierra enredadera ó cosa semejante.
DUGYL, (suave la g). DUGUIL. *v.* Vencer, rendir.
DUGMAC. *v.* Herir, pinchar desde abajo arriba. Guindugmacan siya sin hangcao. Fué herido con una lanza.
DUGMIL. *adj.* Cercano, próximo.—*v.* Estar cerca.
DUGMO. *v.* Oprimir contra el suelo, caer y quedar como aplastado en tierra.
DUGMOC. *v.* Desmenuzar, hacer pedazos pequeños.—Quebrantar, machacar, majar; fracturarse algún hueso.—Pagdogmoca niyo iton nga buaya. Quebrantad los huesos ó ese caimán. Naobus madogmoc an iya nga tulan. Se fracturó sus huesos. Guindogmocan aco nira. Me han apaleado, me han quebrantado á palos.
DUGMON. *s.* Cama ó montón de yerba y maleza, que hacen los puercos y otros animales para echarse en él, ó las puercas cuando van á parir.—*v.* Hacer los mismos dicho montón ó cama.
DUGNIT. *s.* Vestido ó ropa ya usada.—*adj.* Ropa súcia, rota ó desechada.—*v.* Vestirse, ponerse dicha ropa.
DUGO. *s.* Sangre.—*v.* Salir sangre, hacerse sangre.
DUGOC. *s.* Asta de fisga, lanza ó cosa semejante.—*v.* Concurrir, juntarse, reunirse la gente.—Pinchar, picar, herir.
DUGOCAN. *s.* Hoja de la *nipa* antes de abrirse.
DUGON. *v.* Caerse el pelo por enfermedad ú otra causa.
DUGOON. *adj.* Sangriento, ensangrentado; cruento.—Sanguíneo.
DUGUP. *v.* Ayudar.—Concurrir; convenir.
DUGUS. *s.* Miel de abejas.—*v.* Hacer miel las abejas
DUG-OT. *v.* Hilar.—Anudar ó arreglar las hebras de seda, abacá ú otra materia que se ha de tejer.
DUG-OTUN. *adj.* Seda, abacá ú otra materia que se ha de tejer.
DUGSANG. *v.* Herir de punta y con cosa larga.—Ensancharse, empeorarse la llaga ó herida.
DOGSO. *s.* Pescado así llamado.
DOGTONG. *v.* Añadir un mecate á otro, un cordel á otro, un hilo á otro; anudar ó amarrar otra vez el mecate que se rompió.
DUHA. *adj.* Dos.—*v.* Hacer de una cosa dos. Duha sira ca tauo. Son dos personas. Duduha lá cami. Solamente somos dos. Pagduduhaun co ini. Haré esto dos.
DUHAO. *adj.* Cosa fea, que causa horror ó aversión.
DUHIT. *v.* Retozar, juguetear.
DOHOL. *v.* Alargar ó dar á otro que está apartado.—Traer ó llevar algo á alguna parte. Idohol sa acon iton paló. Alárgame ese martillo. Dolhan aco san raysang. Alárgame el clavo. Dinohol ná sira sin humay. Ya han traido palay. Nacadohol ná cami sin sacate. Ya hemos llevado zacate.
DOHONG. *adj.* Avaro, avariento; mezquino, miserable.—Tonto, bobo.—*s.* Cuchillo pequeño así llamado.
DOHOT. *v.* Hablar sin consideración.
DUYAG. *v.* Holgarse, alegrarse, divertirse, entretenerse; cantar canciones.—*s.* Canción.—*v.* Ultrajar, maltratar, escarnecer.—Desear, gozarse.—*s.* Deseo, gozo.
DUYAN. *s.* Hamaca, red gruesa y clara, por lo comun de abacá ó bejuco limpio, la cual asegurada por las extremidades en dos árboles, estacas ó escarpias, queda pendiente en el aire, y sirve de cama y columpio, y para caminar dentro de ella, conduciéndola dos ó más hombres.—*v.* Echarse, mecerse en ella.—Llevar á uno en hamaca.
DUYAN DUYAN. *v.* Mecerse en la hamaca ó cosa equivalente.
DUYAO. *v.* Holgarse, divertirse, enredar.—Concertar casamiento á los hijos cuando son niños.
DUYAS. *v.* Resbalar; errar ó no dar al objeto.
DUYHAG. *v.* Quitar el salvado ó upa fina al arroz.
DUYO. *v.* Disgustarse por ser poco lo que le han dado ó por otra causa.—*adj.* Descontento, disgustado, mal satisfecho, quejoso.
DUYOC. *v.* Encorvar, doblegar, inclinar.—Duyoca iton saguing ngan cuhaa an bonga. Inclina ese plátano y coge la fruta.
DUYOG. *v.* Cantar ó tocar con armonia. Diri nagduduruyog an mga cantores. No cantan con armonia los cantores.
DUYOM. *adj.* Puerco todo negro.
DUYONG. *s.* Pez grande así llamado, su carne se parece á la de vaca.
DUYONG DUYONG. *s.* Estrellas así llamadas.
DUYOPUT. *adj.* Diligente.—*v.* Ser diligente.
DULA. *v.* Holgarse, divertirse, entretenerse como los niños.
DULAC. *v.* Tumbarse, derribarse la yerba ó planta, caerse tabique de caña ú otra cosa.
DULAG. *v.* Ir de prisa, distraido y como atolondrado.
DULAGMUC. *s.* Árbol así llamado, dá mucha flor.
DULAHOT. *v.* Hilvanar.—Coser la *nipa* que se usa para techar.
DULAY. *v.* Bambolearse, ladearse, inclinarse á uno y otro lado como el borracho ó la peonza cuando concluye de dar vueltas.—Desanimarse, desalentarse, desmayar.
DULAY DULAY. *v.* Bambolearse, ladearse, inclinarse con frecuencia.—Concluir de dar vueltas la peonza.
LULAN DULAN. *v.* Ahogarse con el bocado atravesado.
DULANG. *s.* Batea redonda de madera para varios usos.
DULANGAN. *s.* Mina; batea donde suelen lavar el oro en el sitio de donde lo sacan.
DULANUS. *adj.* Cosa resbalosa, resbaladiza.—Cosa lisa, sin tropiezo ni aspereza.—*v.* Resbalarse.
DULAO. *s.* Planta de color amarillo así llamada, se parece al azafrán.—*adj.* Color amarillo.—*v.* Teñir de amarillo.
DULAS. *v.* Ir á menos como el rico que viene á caer en pobreza y desdichas.
DALAPANG *adj.* Embarcación menor, ancha y de poco fondo.
DULAPUT. *adj.* Cosa pegajosa como almidón.
DULDUG. *v.* Meter con fuerza en agujero palo, caña ú otra cosa.—*s.* Asta de lanza ó cosa semejante.
DOLDOL. *v.* Dar ó tocar con la sal piedra la morisqueta ó vianda.—*s.* Árbol de hojas algo anchas abroqueladas y con aberturas, su madera es blanda, y su fruta no se come. Su fruto es una cápsula que contiene de quince á veinte semillas, envueltas en una borra larga y blanca, que sale y se extiende al abrirse la cápsula por efecto de calor.—Borra de dicho árbol, la cual es muy fina

pegajosa, y sirve para henchir almohadas ó cosas semejantes. Idoldol iton asin sa loto. Dá la morisqueta con esa sal. Tagui aco sin tipic nga asin nga idoldol co sa loto. Dame un pedazo de sal para dar con ella la morisqueta. Panguha quitá sin bonga sin doldol. Vamos á coger fruta del algodonero doldol.

DULDUL. *v.* Juntarse, acercarse, tocarse.—Meter ó dar lo pequeño por lo grande, lo malo por lo bueno.

DULHUG. *v.* Volver, regresar de la sementera al pueblo.—Bajar monte, cuesta ó pendiente.—Llevar de comer á los que trabajan en la sementera.

DULYA. *v.* Reventar, quebrar las olas en la playa.

DULIAT. *s.* Abertura, resquicio.

DULIS. *adj.* Ropa sucia y medio podrida.—*v.* Estar la ropa sucia ó medio podrida.—*s.* Enfermedad cutánea en perros y otros animales. Ayam nga dulisun. Perro sarnoso.

DOLIS *v.* Raspar.—Quemarse con tizón ú otra cosa.

DULIT DUQUIT. *v.* Limpiar, quitar la basura ó suciedad de rendijas ó aberturas con palito ú otra cosa.—Hablar mucho y sin orden.

DOLNOC. *v.* Crecer la mar cuando hay temporal.—*s.* Creciente grande de la mar cuando hay temporal.

DOLO. *adj.* Ceñudo, que tiene ceño ó sobrecejo.—*v.* Poner mal rostro, enfadarse, enojarse.—*adj.* Mustio, triste, quejoso.

DULO, DURO. *v.* Caerse las hojas ó flores de los árboles.

DULUANG. *v.* Desaguar riachuelo en río; desaguar un río en otro.

DULUANGAN. *s.* Encuentro de dos ríos, cuando uno desagua en otro.

DOLOC. *s.* Olas grandes, que revientan con furia en las playas y peñascos.—*v.* Haber olas grandes efecto de algún baguio no lejano ó próximo; reventar con furia las grandes olas.—En la parte Este de Samar se manifiesta el doloc, cuando el temporal ó báguio pasa no muy lejos de la costa y en este caso las olas no revientan en el medio, sino que vienen serpenteando hasta estallar con furia en la orilla; pero si revientan en medio de la mar cuando el temporal se aproxima y arrecia el viento. En el pueblo de Borongan, cuando hay doloc, no es posible salir ni entrar por la bocana de sus ríos, sin un riesgo seguro de naufragar.

DULUC. *v.* Atravesarse algo en la garganta.

DULUG. *s.* (C.) Calentura.—*v.* Dar á uno calentura, tener calentura. Guindudulug siya. Tiene calentura.

DULUG DULUG. *s.* Lagartija así llamada.

DULUM. *adj.* Oscuro.—*v.* Oscurecer.—*s.* Oscuridad. Nagdulum an adlao. Se oscureció el sol.

DOLON. *v.* Dividir, apartar, separar.—*s.* Parte, partición, división.

DOLONG. *s.* Proa de toda clase de embarcaciones.

DULONG. *s.* Llevar.—Traer.—Ipadodolong co ini sa Tacloblan. Mandaré llevar esto á Tacloban. Aádi in surat nga dinolong co tican sa Palo. Aquí hay una carta que he traido de Palo.

DOLONGÁNUN. *adj.* Gente de proa, los de proa.

DOLOOD. *v.* Desestimar, desechar, denegar.

DULOS. *s.* Cuerda de la guitarra.—*v.* Ponerla.

DULOT. *v.* Penetrar arma ó cosa semejante; penetrar ó agarrar clavo ó cosa equivalente; introducir estaca ú otra cosa en tierra.—*s.* Profundidad de lo clavado ó introducido; profundidad de lo que penetra ó agarra.

DULPA. *v.* Aumentar, añadir.

DUMA. *s.* Yerba, raices ó tubérculos comestibles.

DUMADÁUG. *adj.* (DE DAUG). Vencedor, que vence.

DUMAGAT. *s.* Pescador.—*adj.* Playeros, ribereños, que viven en la playa ó ribera del mar.

DUMAY *adj.* Cosa podrida, pasada como camisa vieja ó cosa semejante.—*v.* Vestir ó ponerse ropa vieja.

DUMARAGA. *s.* Polla, vaca, caraballa, oveja que no han principiado á poner si son aves, ó á parir si son animales; ternera, becerra; polla.

DUMARAGCO. *s.* Dedo pulgar; dedo grande del pié.

DUMARÁGCO. *adj.* (DE DAGCO). Cosa grande.—*v.* Hacerse grande una cosa.

DUMARAMO. *adj.* (DE DAMO). Mucho.

DUMDUM. *s.* Memoria; en la poesía bisaya suele tomarse por entendimiento.—*v.* Acordarse; recordar. Diri aco nahanunumdum, diri aco nanunumdum. No me acuerdo. Panumdum dao. Recuerda. Nagpipinanumdum aco, ug diri aco nanunumdum. Estoy recordando, y no me acuerdo. Dumdumun mo an Dios. Acuérdate de Dios.

DUMIT. *s.* Mancha; mancilla, desdoro.—Manchar; ensuciar.—*adj.* Cosa manchada, súcia

DUMUDLAO. *s.* Pescado así llamado.

DOMOG. *v.* Podrirse madero ó cosa semejante.—*adj.* Cosa podrida, dañada. Domog ná an cahuy. Está ya podrido el madero.—Cadom-gan. *s.* Podredumbre.

DOM-OL. *v.* Acercar lo que uno lleva á otro, pero sin soltarlo.—Tocar á uno despacio, mojar despacio la pluma en el tintero; mojar despacio una cosa en agua ú otro líquido.

DUMORÓGMON. *s.* Culebra grande y venenosa así llamada.

DUMORÓONG. *adj.* Forastero, extraño.

DOMOT. *v.* Aborrecer, detestar, odiar.—*s.* Rencor, odio, aborrecimiento. Nagdodomot aco sa iya. Le aborrezco. Guindodum-tan co an acon omancon. Aborrezco á mi sobrino.

DUMPAY. *v.* Disminuir, amainar, calmar.

DUMPIL. Llevar el viento las nubes.

DUNDONAY. *s.* Paloma silvestre de color pardusco y verde, con un copete largo y vistoso, en la cabeza.

DONGAN. *adv.* A un tiempo, á un mismo tiempo; á una.—*v.* Hacer ó decir una cosa á un tiempo; concurrir ó suceder á un tiempo.

DONGANDONGANAN. *s.* Sien, sienes.

DONGAO. *v.* Asomar, mirar por ventana ú otra parte; acechar.—Hablar bajo entre si.

DONGAS. *v.* Andar ó caminar sin cubrirse la cabeza.

DUNGAS. *v.* Repelar, remesar.—Atropellar.

DONGAT. *v.* Volver la cabeza; atender.

DONGCA. *v.* Dar contra piedra ú otra parte; embestir una embarcación á otra.—Poner ó formar siete en la casa; y el mismo siete.

DONGCO. *v.* Confluir ó juntarse dos ó más ríos en un mismo paraje.

DONG DONG. *s.* Estaca clavada en tierra para que suba por ella el vástago del buyo, ubi ú otra planta.—*v.* Poner ó clavar en tierra dicha estaca.

DUNG DUNG. *v.* Extasiarse, arrobarse, quedar absorto.—*adj.* Extático, absorto.—*v.* Acercar, estar ó poner una cosa inmediata á otra.

DONG HAY. *v.* Correr con fuerza.
DONGÓ. *v.* Bajar, inclinar la cabeza.
DUNGU. *adj.* Tonto, bembo.
DONGOC. *v.* Bajar, inclinar la cabeza.
DUNGUG. *v.* Oir; escuchar.—*s.* Fama, honor, reputación. Diri aco nadungug. No oigo. Nacadungug aco sin tingug. He oido, una voz. Nacabugcag aco san dungug san acon igcasitauo. He quitado la fama á mi prójimo.
DONGOY. *adj.* Perezoso, flojo, dormilón, descuidado, negligente.
DONGON. *s.* Arbol de madera fuerte asi llamado, su fruta no se come.
DONGTOL. *v.* Llegar, aparecer como la langosta, ú otra cosa.
DON-OG. *v.* Percibir el olor de una cosa.
DONOT. *v.* Podrirse, echarse á perder.—*adj.* Cosa podrida. Donot ná an isda. Está ya podrido el pescado.
DUNSAL. *v.* Topar, ó dar una cosa con otra.
DONSOL. *s.* Instrumento de platero.
DUNTAY. *adj.* Rama larga de árbol.—*v.* Arrimarse á la orilla ó á la punta.
DOOC. *v.* Arrimar, acercar, aproximar. Ayao pagdooc sa acon, ayao aco pagdoocan. No te arrimes á mí.
DOOL. *s.* Raiz del árbol llamado pagatpat, que se cría en manglares y orilla de rios; á poca distancia de dicho árbol en la tierra, se nota una porción de raices cónicas del largor de más de un pié, que brotan derechas, y por su blandura y poca pesadez suplen por el corcho, sirven para tapones de botella y afinar navajas de afeitar.
DOOM. *v.* Meter la comida en la boca.
DOON. *adv. l.* (C.) Ahí.—*v.* Poner ahí. Uaray doon. No está ahí. Doona iton. Pon eso ahí.
DOON. *v.* Apretar con la mano ó dedos alguna cosa; palpar, tocar una cosa con la mano, ó dedos.
DOONG. *v.* Ave pardusca, zancuda y de pico largo, se mantiene de peces pequeños y otros bichos que come en la mar ó rio.
DOONG. *v.* Parar; fondear; refugiarse. Pagdoong quitá dida siton doroongan. Parémos ahí en ese desembarcadero.
DOOT. *v.* Tocar unas cosas con otras ó estar muy juntas y apiñadas; aproximar, acercar. Ayao pagdo-ta, ayao pag doota iton mga cabayo, bangin magarauay in pagdooton mo. No acerques esos caballos, no sea que riñan si los aproximas. Dinoot an hipon. Se ha acercado el jipon á la playa.
DUPA. *s.* Braza ó medida de dos varas.—*v.* Medir por brazas.—Poner en cruz.—Crucificar. Guindupa co ná an cahuy, may tolo ca dupa ngan sin dangao. Ya he medido el madero, tiene tres brazas y un palmo. Guinpaduya aco san maestro. Me mandó poner en cruz el maestro. Guindupa sa cruz an aton Guinoo. Fué crucificado Nuestro Señor.
DUPAG. *v.* Confiar.—Alegrarse.—*s.* Confianza.—Alegría.—*adj.* Confiado, consolado, alentado.
DUPAHAN. *s.* Medida de una braza. ¿Hain an dupahan? ¿Donde está la medida? Nabari an dupahan. Se ha roto la medida.
DUPALUG. *v.* Distraerse.—*adj.* Distraido, torpe ó falto de habilidad.
DUPANG. *v.* Ronchas que salen en el cuerpo y que causan muchas picazón.—*v.* Tener ó padecer dicha enfermedad.—*adj.* Loco, endemoniado, á quien, dicen, habla el diablo, y queda como atontado, corre como un energúmeno y sube á los árboles y hace otras cosas.
DUPIL. *v.* Cansarse, fatigarse.—Acercarse al enfermo para darle calor.
DUPLAC. *v.* Tumbarse, caerse árbol, planta ú otra cosa.
DUPO. *v.* Remachar la punta del clavo.
DUPOC. *adj.* Cosa quebradiza.—*v.* Quebrarse, romperse con facilidad.
DUPOL. *adj.* Cosa roma.—*v.* Hacer roma una cosa.—*adj.* Cosa corta.—*v.* Cortar, disminuir, hacer corta una cosa.—*adj.* Cosa cercana, próxima.—*v.* Afirmar, sostener.—Topar, no poder pasar adelante.
DUPONG. *s.* Culebra corta, de color verde y venenosa.
DUPUNG. *adj.* Rudo, torpe ó falto de habilidad.—*v.* Estar ó hallarse uno como atado sin saber lo que hace.
DUPOT. *v.* Ajustar, encajar una cosa en otra.—*adj.* Trabajador, aplicado. *v.* Esmerarse, extremarse, poner sumo cuidado y atención.—*s.* Esmero, sumo cuidado y atención.
DUQUIL, DUQUIL DUQUIL. *v.* Herir ó picar la tierra con palo ó cosa semejante.
DORADU. *s.* Pez con puas amarillas en el lomo, es ancho y amarrillo, y se come.
DURAS. *v.* Alborotar, gritar, dar voces.
DURAT. *v.* Insistir, persistir.—*adj.* Perseverante; tenaz; cosa difícil de trabajar.—*s.* Lagartija así llamada.
DURHAG. *adj.* Descolorido; blanquecino, pálido.—*v.* Descolorarse, descolorirse.
DORHO. *s.* Punta ó parte opuesta al tronco de árbol ú otra cosa.
DURING. *s.* Mancha.—*v.* Manchar.—*adj.* Cosa sucia, manchada.
DURINGUN. *adj.* Sucio, manchado.
DURIPOT. *adj.* Diligente, solicito, activo.—*v.* Diligenciar, solicitar, pretender ó buscar con diligencia.
DURO. *v.* Caerse la fruta de los árboles.
DURUBASA. *s.* Intérprete.—*v.* Interpretar.
DOROC. *v.* Limpiar la sementera de árboles y maleza.—*s.* Palos ó broza de la sementera ó desmonte, que juntan en montones para quemarlos.
DOROCOT. *v.* Sacar algo de agujero, tinaja ó cosa semejante.
DOROG. *v.* Dormir juntos, acostarse juntos.
DOROGAS. *s.* Broma, chanza, chacota, burla.—*v.* Chancear, embromar, burlarse.
DOROY. *v.* Reunirse la gente para ver alguna cosa. Nagdodoroy an mga tauo san pagquita san sacayán. Se reune la gente para ver la embarcación.
DOROY. *v.* Carecer de fortuna.—*adj.* Desdichado, desafortunado.—*s.* Desgracia, suerte adversa.
DOROY. *v.* Desobedecer.—*adj.* Desobediente, indocil, inobediente.
DOROY. *v.* Crecer, aumentarse la enfermedad ú otra cosa; añadir.
DOROY. *v.* Sucederse, ocurrir unos trabajos después de otros.
DOROY. *v.* Enfadarse; irritarse.
DOROY. *v.* Graznar la gallina cuando ve al gabilan, culebra ó cosa que espanta.
DOROY. *loc.* Se dice del niño que cuanto más se le quiere acallar, más llora y se irrita.
DOROYHAG. *v.* Desperdiciar el palay al venteario con el harnero.—Encaminar, enseñar ó poner en camino.
DOROMOTAN. *adj.* Aborrecible, abominable, detestable. (DE DOMOT).

DORUM-TAN. *adj.* (DE DOMOT). Aborrecible, detestable.
DORON. *s.* Langosta.
DORONGCO. *n.* (DE DONGCO). Convergir, dirigirse dos ó más líneas, ú otra cosa, á unirse en un punto.
DORONGGAN. *s.* Oidos.
DORONGAN. *adv. m.* Á un tiempo, á una, á la par.—*v.* Hacer ó decir una cosa á un tiempo, concurrir ó suceder á un tiempo.
DOROÓNGAN. *s.* (DE DOONG). Desembarcadero.—Embarcadero.
DOROOS. *v.* Apretar, arreciar.—Urgir.
DOROOT. *v.* Unirse, juntarse y estar como pegadas unas cosas con otras.
DOROPUT. *adj.* Diligente, activo.—*v.* Diligenciar, procurar, buscar con diligencia.
DOROS. *s.* Diarrea.—*v.* Tener ó padecer diarrea.—*s.* Hernia, quebradura.
DOROS. *s.* Hilera de nipa en el techo.—Largor de casa, camarín ó cosa semejante.
DUROS. *adv.* Diligente, activo.—*v.* Procurar concluir la obra, diligenciar, llevar á hecho alguna cosa.
DURUS. *v.* Apretar, arreciar; urgir.—Soplar fuerte el viento.—*adv.* Viento fuerte, dolor fuerte, etc.
DOROSO. *v.* Rechinar los dientes.
DOROSUG. *m. adj.* De repente, de golpe.—*v.* Precipitarse, obrar inconsideradamente.
DOROT. *v.* Servir la comida á los que están á la mesa.
DOROTO. *adj.* Prudente, juicioso, perseverante.—*v.* Perseverar, ser prudente ó juicioso.
DUSA. *v.* Hablar alto, á voces.—*adj.* Tenaz, porfiado, pertinaz.
DUSAC. *adj.* Cosa blanda y algo podrida.
DUSAY. *adj.* Cosa vieja, usada.
DUSANG. *v.* Picar, hacer pedazos muy menudos una cosa.—Dar, pegar con el puño ú otra cosa.
DOSDOS. *v.* Empujar, impeler, rempujar, echar hacia adelante.—Apretar, juntar, unir bien cañas ú otra cosa.—*adj.* Cosa espesa, unida como yerbas ó cosa semejante.
DOSMOG. *v.* Acometer, embestir.—Empujar. Dinodosmogan cami nira. Nos acometieron. Ayao aco niyo pagdosmogui. No me empujeis.
DUSMUG. *v.* Cabecear de sueño.—Apretar, hincar, meter en tierra alguna cosa.
DOSO. *v.* Empujar; echar hacia adelante ó hacia un lado una cosa sin levantarla de donde está.
DOS-UG. *v.* Hacerse hacia acá ó hacia allá lo que se mueve por sí.
DOSOL. *s.* Bulto en el vientre, que muda de lugar y posición.—*v.* Tener ó padecer dicha enfermedad.—Doler el vientre.
DOSOROS. *v.* Pasar, seguir adelante sin hacer reverencia, cuando debe hacerse.
DOTDOT. *s.* Vello, pelo; plumas pequeñas en las aves.—*v.* Llegar á alguna parte.—Deshojar, quitar las hojas á las plantas.
DOTOL. *v.* Caerse las plumas de las aves; mudar de plumas las aves.—Caerse el pelo por alguna enfermedad.

G

GAAB. *s.* Pincho de caña clavado en tierra con la punta hacia arriba para que se hierra el que pase.—*v.* Poner ó clavar en tierra dicho pincho.
GAAN. *adj.* Cosa liviana, ligera, que pesa poco.—*v.* Pesar poco, ser liviana una cosa, ser fácil de llevar.
GAANG. *v.* Ponerse ó estar en cuclillas.—Andar arrastrando la parte trasera.
GAAS. *s.* Planta de hojas largas, sirve para techar edificios.
GAAS GAAS. *s.* Pájaro pequeño así llamado.
GABA. *s.* Hado.—*v.* Hadar; encanijar.—*exp. fam.* Pagarla ó pagarlas; me la pagarás, me las has de pagar. Hingabaan co icao. Ya me las pagaste. Hingabaan aco san acon higripid. Ya se las pagué á mi vecino. Gagabaan co icao. Tu me las pagarás. Nahadlue aco san gaba. Temo al hado, al castigo. Hingabaan an acon anac san asuang. El brujo ha encanijado á mi hijo.
GABA. *v.* Abarcar, ceñir con los brazos ó mano alguna cosa.
GABAY. *interj.* Ojalá, más valiera, mejor fuera. ¡Gabay cunta ngà diri ná aco maliuat sin pacasala! ¡Ojalá que yo no vuelva á pecar!
GABAY. *v.* Acompañar; hacer una cosa en compañía de otros.—Juntarse al arrimo de uno, participar de sus bienes.—Sostenerse ó nadar sobre tabla, palo, caña ú otra cosa.
GABAYAN. *s.* Sustentáculo, sosten ó apoyo para nadar.
GABAN. *v.* Juntarse macho y hembra.
GABANG. *v.* Coger á alguno para alguna faena sin darle lugar á ir por lo necesario para el viaje.
GABAO. *v.* Aumentar, dar encima, añadir algo sobre la cosa que se cambia por otra.—*s.* Aumento.
GABAS. *v.* Escaparse el que está cercado por dos ó más personas.—Desmontar, cortar la maleza, dejar limpio el terreno.—Pasar uno cerca de donde otro se halla.—*s.* La parte que falta ó resta aun por hacer de lo ya principiado en la sementera.
GABAS. *s.* Sierra grande.—*v.* Aserrar con ella.—*adj.* Campana hendida, rota.
GABHAY. *v.* Echarse ó ponerse de pechos.
GAB-Í. *s.* Noche, de noche.—*v.* Anochecer. Gab-i ná. Ya es de noche. Maopay ngà gab-i. Buenas noches. Gagab ihan quitá. Nos anochecerá. Nagabihan cami sa Palo. Nos anocheció en Palo. Halarum an cagab ihun. Muy entrada la noche.—Cagab-i. *adv. t.* Anoche. Inabut cami cagab-i. Llegamos anoche.
GABI. *v.* Abrir la boca al puerco ú á otro animal.—Oprimir.
GABIL. *v.* Agarrar por el hombro.—Luchar agarrándose de los hombros.
GABÍLING. *v.* Tirar hacia sí de alguna cosa.—Mirar á vasija ó cosa semejante.
GÁBYON. *v.* Escoger, preferir. Gagábyon co ná lá in pagantos. Preferiré sufrir.
GABNOT. *v.* Arrancar yerba ú otra cosa.—Desenvainar la espada ú otra arma.
GABOC. *adj.* Cosa podrida, en mal estado.—*v.* Podrirse, estar una cosa mala ó en mal estado, aunque sea hierro ó madera.—Palo ó madero podrido.
GABUD. *v.* Enrodrigonar; rodrigar; trepar las plantas por árboles ú otra parte; agarrar las mismas en tierra.
GABUY. *v.* Asomar por ventana ú otra parte.
GABON. *s.* Yerba, maleza que crece en la sementera.—Montón de tierra que ponen al rededor de algunas plantas.—*v.* Cubrir las plantas con tierra.—*s.* Culero que ponen á los niños en el ano.—*s.* Placenta.
GABUN. *v.* Amarrar, atar.

GABON GABON. *s.* Vientre de vaca, carabao, etc.—*pl.* Callos.

GABUT. *v.* Arrancar madero, palo, yerba ú otra cosa.—Desenvainar espada ú otra arma.

GACAD. *v.* Seguir, imitar á otro.

GACAN. *v.* Aliviar, aligerar, disminuir la carga.

GACAS. *s.* (C.) Nipas malas quitadas del techo.

GACMAL. *v.* Abultar.—*adj.* Cosa abultada, de mucho volumen que no se puede abarcar con la mano.—*v.* No alcanzarse los dedos cuando se quiere abarcar algo. Magacmal caopay iuin pinotos. Abulta mucho este envoltorio.

GACUB. *s.* Cueva.—*v.* Entrar en cueva ó parte oscura y llena de maleza.

GACUD. *v.* Amarrar, atar. Nacabuhi an tamsi, cay uaray mo gac-dan. Se escapó el pájaro, por qué no le ataste.

GACUM. *s.* Puñado.—*v.* Coger ó tomar á puñados. Usa ca gacum nga bugas. Un puñado de arroz.—*s.* Acial que se pone en el lábio superior de los animales para sujetarlos.

GACUS. *v.* Abrazar, abarcar.

GACUT. *v.* Atar, amarrar.—*s.* Atadura, amarradura. Lo que se usa para atar ó amarrar. Gacuti an hagdan. Amarra la escalera.

GAD. *adv.* Verdaderamente, ciertamente.

GADA. *v.* Acariciar el gallo á la gallina, extendiendo una de sus alas.

GADAY. *s.* Alegoría, metáfora, sentencia oscura é intrincada; cuento.—Verso, cantar que contiene cuantas figuras y dificultades inventa el que los discurre y propone.—*v.* Narrar; contar cuentos feos.

GÁDIA. *s.* Elefante.—*s. fig.* Monstruo; animal. Pagbabat-nĝun co iton nga gádia nga nagiinahit san acon oma. Cazaré con red á ese animal que hoza mi sementera.

GADING. *s.* Martil. Árbol como naranjo.

GADOY GADOY. *v.* Vagabundear, andar ocioso.

GADUL. *s.* Anillo de la navaja de gallos, donde entra el espolón, y en donde amarran dicha navaja.—*v.* Poner dicho anillo.

GAGA. *s.* Solicitud, cuidado.—*v.* Ser solícito y cuidadoso.

GAGAD, HAGAGAD. *v.* Acercarse; juntarse.

GAGAHUN *adj.* Solícito, cuidadoso.

GAGAPUSAN. *s.* Muñeca.

GAGHA. *s.* Solicitud, cuidado.—*v.* Ser solícito y cuidadoso.

GAGSUD. *v.* Gritar. Nag gagagsud sira. Gritan, están gritando.

GAHA. *s.* Agujero ó abertura en el piso de la casa, y sirve para operar por él.

GAHAB. *v.* Cortar primeramente el árbol hacia la parte por donde ha de caer.

GAHAC. *s.* Raja, abertura, agujero en piedra, madero, ropa, cesto ó cosa semejante.—*v.* Disminuir, quitar.—*adj.* Cosa disminuida, que la falta algo.

GAHAC GAHAC. *s. pl.* Rajas, aberturas, agujeros.

GAHAD. *v.* Cortar árboles ó plantas; limpiar el terreno cortando los árboles ó plantas.—Ir por leña ó palos para hacer estacada.—*s.* Palos para hacer estacada. Paggahad camo san aton igaalad san bactin. Id por estacas ó palos para hacer corral al puerco.

GAHANG. *s.* Abertura.

GAHAT. *v.* Saltear, robar en despoblado; venir de los montes con el objeto de saquear, robar y matar.—*s.* Salteador.—*adj.* Saqueador.

GAHE. *s.* (C.) Semilla de palay para plantarla.

GAHID. *s.* Cordelejo con que amarran la navaja al gallo de pelea.—*v.* Pelear gallos, probarlos ó echar los á reñir.

GAHIN. *v.* Repartir ó dar lo necesario.—*s.* Parte, porción.—Paragahin. *s.* Repartidor, mayordomo.

GAHIT. *s.* Trampa ó celada para cazar puercos y otros animales.—*fig.* Ardid, engaño.

GAHIT, PANGAHIT. *v.* Porfiar riñendo ó dando voces.

GAHUB. *v.* Respetar.—*s.* Ruido de gente, murmullo.

GAHUC. *s.* Palo aguzado para hacer hoyos en tierra como cuando plantan el gauay.—*v.* Hacer dichos hoyos.

GAHUY. *v.* Llamar á uno dando voces. Guinahuy co ná sira. Ya los he llamado.

GAHOL. *s.* Cansancio, fatiga.—*v.* Cansarse, fatigarse.

GAHÚM. *s.* Poder, autoridad, dominio; fuerza.—*v.* Poder. An canan Dios gahúm uaray tubtub. El poder de Dios no tiene límite. Uaray aco gahúm. No tengo poder. Diri aco nagahúm, cay tigurang ná aco. No puedo, por qué ya soy viejo.

GAHÚMAN. *adj.* Poderoso, que tiene poder, dominio ó autoridad.

GAHÚMUN, GAGAMHAN. *adj.* Lo que es posible, que se puede hacer.

GAHONG. *v.* Poner pañuelo desde la barba á la cabeza.

GAHUS. *v.* Hacer ó decir alguna cosa.—Coger ó tomar alguna cosa no hallándose el dueño presente; apropiarse algo.—Abrazar, abarcar.

GAHUT. *v.* Amarrar, atar.

GAYA. *v.* Amar, estimar.—Detener, entretener, diferir la paga, dando alguna cosilla.

GAYADO. *adj.* Persona bien vestida.

GAID. *v.* Atar, amarrar.

GAY GAY. *v.* Disponer.—*s.* Disposición.—*v.* Amenazar.—*s.* Amenaza.—*v.* Diferir.

GAYUD. *adv.* Verdaderamente, de cierto de seguro.—De veras, eficacia.—Se hace también verbo esta raiz.

GAYOM. *v.* Abarcar.

GAYON. *adj.* Cosa hermosa, vistosa, bien dispuesta.—*v.* Hermosear. Magayon nga bata. Niño hermoso. Nacagayon an sab-ong. Hermosean los adornos.

GAYONG. *s.* Remo largo con pala en la punta.—*v.* Remar con el mismo.

GAYOP. *v.* Favorecer; defender.—Disimular.

GALA. *v.* Regalar, obsequiar.—*s.* Regalo, obsequio. Uaray cami galahi. No se nos ha regalado, no se nos ha dado nada. Guingalahan cami niya sin mamisos. Nos ha dado á un peso.

GALA GALA. *s.* Betún que se hace con cal, aceite y brea.—*v.* Dar de dicho betún.

GALABHAY. *v.* Llevar la carga pendiente de un solo hombro.

GALAHAO. *adj.* Perro ladrador.—*v.* Ladrar antes de ver la caza.—Galhao, id.

GALAM. *s.* Vianda, comida.—*v.* Preparar vianda ó comida como hacen para sus convites.

GALANG. *v.* Manifestar ó decir á uno alguna cosa con acrimonia.—*adj.* Irreverente, falto de respeto.

GALANG GALANG. *v.* Pintar ó bordar una cosa con varios colores.

GALANSIYANG. *s.* Pájaro pequeño así llamado, se come.

GALAO. *v.* Manosear, palpar, tocar comida ú otra cosa.

GALAOHAY. *v.* Atar, amarrar de modo que sea fácil el desate.
GALAUID. *v.* Atar, amarrar.
GALAT. *adj.* Voraz.
GALING. *v.* Hilar algodón ú otra cosa.
GALIS. *s.* Brazalete de marfil.
GALISAN. *adj.* El que tiene ó lleva brazalete de marfil.
GALOT. *s.* Tierra colorada, gredosa y pegajosa.—*v.* Coger dicha tierra.
GALOT. *v.* Hacer señal al rededor del tronto de los árboles, para que otros no los corten. Pagbutang san tigaman san cahuy, guintitigbas an pono sa maglibut, basi diri cuhaun sin iba.
GALUT. *s.* Miembro viril.
GALOTAN. *s.* Sitio donde se coge ó saca la tierra colorada, y pegajosa.
GALUTICOT. *v.* Amarrar, liar fardos de abacá ó cosa semejante.—*s.* Amarra, ó aquello con que se amarra.
GAMA. *v.* Asechar, sorprender.—Asechanza, emboscada, sorpresa. Guingamaan aco ni Juan dida sa dalan. Me sorprendió Juan ahi en el camino.
GAMAD. *v.* Distraerse, no atender á lo que se está haciendo.
GAMAY. *adj.* Cosa delgada, fina.—*v.* Adelgazar, hacer delgada ó fina una cosa. Pisi nga gamay. Cordel delgado. Barás nga gamay. Arena fina. Gamay nga género. Género fino.
GAMAL. *v.* Abarcar con la mano.—Posarse las abejas en algún árbol.
GAMAO. *s.* Pato silvestre de color pardusco.—Pedazos de madera ú otra cosa que ponen en la parte arriba de la red.
GAMAT. *v.* Atar, amarrar.
GAMBA. *v.* Aproximarse, acercarse.
GAMGAM. *v.* Acostumbrarse.—Coger ó echar mano de uno para algún mandato ó para que acompañe.
GAMHANAN. *adj.* (DE GAHÚM). Poderoso, que tiene poder.
GAMING. *v.* Cuidar de una cosa; tener alguna ocupación.
GAMIT. *v.* Usar. Gamita ná lá iton. Usa eso. Guinagamit co an pluma. Estoy usando la pluma.—Tomar al fiado.
GAMO. *s.* Cuerda de la peonza.—*v.* Embarazar, impedir, estar ocupado en varias cosas.
GAMOAN. *s.* Cuerda de la peonza. Diri ná aco naquiquipagbiyo sa imo, cay nabugto an acon gamoan. Ya no quiero jugar contigo á la peonza, por que se ha roto la cuerda de la mia.
GAMOC. *v.* Alegrarse los que se ven de nuevo.
GAMUD. *v.* Agarrar como enredadera ó cosa semejante.
GAMO GAMO. *v.* Desarreglar, desordenar, estar mal colocadas las cosas.
GAMOL. *v.* Abarcar, abrazar.
GAMOLOT. *v.* Rasguñar, arañar.
GAMON. *v.* Preparar, prevenir lo necesario.
GAMUS. *v.* Adobar, poner en salmuera carne ú otra cosa.—Curtir cuero.
GAMUT. *s.* Raiz.—*v.* Arraigar, echar raices.
GAMUTAN. *adj.* Que tiene raices.
GAMPAYA. *v.* Acopar, formar copa las plantas.
GANA. *v.* Inducir, persuadir.—Pedir licencia.
GANAM. *v.* Prevenirse, apercibirse.
GANAP. *v.* Extender, cundir, explayar.—*adj.* Cosa que se extiende, cunde ó se explaya.—*v.* Tener muchos parientes.
GANAS. *s.* Hojas de camote, hojas tiernas de camote que se usan como verdura.
GANAT. *v.* Publicar, divulgar.
GANCAY. *adj.* Cosa curada ó seca al sol.—*v.* Secar una cosa al sol ó fuego; tostar arroz ú otra cosa.
GANDA. *s.* Planta así llamada parecida al cebollino, es medicinal, y se usa para condimentar la comida.
GANDE. *s.* Planta así llamada, es medicinal.
GANDING. *v.* Tocar la campana grande con otras.
GANDOL. *s.* Calabaza larga así llamada; calabacera de orzas oblonga.
GANDOL. *adj.* Grande, alto.
GANGA. *s.* Marisco así llamado, se come.
GANGAY. *v.* Altercar, reñir.—Asar camote, plátano ó cosa semejante.—Calentar la comida ó fiambre.
GANGAN. *s.* Cuidado, solicitud.—*adj.* Solícito, cuidadoso.—*v.* Estar con cuidado por alguna cosa.
GANGAO. *v.* Secarse hoja ó rama.—*adj.* Hoja ó rama seca.
GANG BUD. *v.* Agarrar, subir ó trepar y enredarse como la enredadera al árbol, etc.
GANGCAO. *s.* Hormiga colorada así llamada.
GANGCO. *adj.* Jorobado.
GANG GANG. *s.* Boca de tinaja, tintero ó cosa semejante.
GANGHAAN. *s.* Puerta ó entrada, portada.
GANG HAY. *v.* Calentar la comida ó fiambre.
GANG HAL. *v.* No encajar, no venir ajustada una cosa.
GANG HAO. *s.* Aliento, respiración, olor que despide una cosa.—*v.* Alentar, respirar; despedir olor una cosa.
GANGI. *v.* Menear, mover como estaca clavada en tierra ó cosa semejante.
GANGIS. *s.* Pescado pequeño así llamado, se come.—Insecto como chicharra.
GANGO. *s.* Madero, tronco de árbol atravesado en rio, y traido por la avenida.—*v.* Atravesarse en rio ó quedarse como clavado lo dicho. Gangohun dinhi sinin salug. Hay muchos árboles atravesados aqui en este rio.
GANGOT. *adj.* Árbol ó planta con bastantes raices.—*v.* Topar ó enredarse en alguna parte lo que se arrastra.
GANGUT. *s.* Fiador del sombrero ú otra cosa.—*v.* Poner dicho fiador.—Atar, amarrar.—*s.* Vencejo, liga, atadero.
GANI. *s.* Semillero de palay.—Trasplantar, arrancar el palay del semillero para trasplantarlo.
GANITON. *adj.* Cosa espinosa.—Hoja dentada, cuyos bordes tienen puntas ó pinchos.
GANIT. *s.* Espina de zarza, bejuco ó cosa semejante.—*v.* Clavarse espina.
GANOY. *v.* Llevar á la sirga embarcación, balsa, madero ú otra cosa.
GANSING. *s.* Especie de botones de oro que se ponian en el cuello, sombrero, etc.—*v.* Poner dichos botones.
GANTANG. *s.* Medida como medio celemin para palay y otras cosas.—*v.* Medir por gantas. Usa ca gantang nga humay. Una ganta de palay. Usa ca gantang nga lana. Una ganta de aceite.
GANTAS. *v.* Quitar ó cortar lo malo y renovarlo.—Cortar restregando con cuchillo ú otra cosa.
GANTONG. *v.* Apartar, separar.—Exceder.—Hincharse animal muerto.—Crecer el vientre á la preñada ó al que ha comido mucho.
GAUA. (CAGAUAHAN). *s.* Lazo ó trampa.

GAUA. *s.* Sentimiento, pesar, pena.—*v.* Sentir, Padecer.—Echar de menos una cosa.
GAUAC. *v.* Rasgar ó abrir las tripas.
GAUAD. *v.* Poner ó tomar plato ú otra cosa del vasar.—Alcanzar, sacar, coger ó quitar lo que está en parte alta y ponerlo en parte baja.—Alcanzar la lanza ó echar mano de ella.—Rescatar prenda empeñada.
GAUAY. *s.* Raiz comestible asi llamada, es muy comun en Samar, y hay varios plantios de dicha raiz alimenticia.
GAUAY GAUAY. *s.* Planta silvestre parecida en sus hojas al gauay.
GAUAS. *adv. l.* Fuera, afuera.—*v.* Estar algo ó alguno exento, privilegiado, fuera de la ley comun ó general; eximir á uno del castigo ó premio; estar uno libre de la culpa de otros.—Librar, sacar á uno de un trabajo, mal ó peligro.—Sacar echar fuera alguna cosa. Aáda sa gauas. Está fuera. Gauas ná aco. Ya estoy fuera, estoy libre. Anac sa gauas. Hijo espurio, bastardo, ilegítimo. Guinauas siya san sala. Fue libre del pecado. Gau-sun mo aco san cacurian. Líbrame del peligro. Pangau-sun mo cami san carautan. Líbranos del mal. Igauas mo iton. Echa fuera eso.
GAUAT. *v.* Indignarse, estar quejoso, quejarse de uno, murmurar.
GAOB. *v.* Principiar á llover.—*adj.* Coco ó fruta de coco mala y podrida.
GAOB GAOB. *v.* Llover á intérvalos.
GAÓD. *s.* Remo largo de pala redonda y amarrada al asta.—*v.* Remar con el.
GAUD. *v.* Atar, amarrar. Iguingaud nira an macauat san paghampaca sa iya. Amarraron al ladrón cuando le azotaron.
GÁUD. *s.* Broza ó maleza que traen ó llevan los rios.
GAUGAO. *v.* Meter mano ó dedos en agua y moverla de una parte á otra.
GAUI. *v.* Atraer, virar ó traer hacia si alguna cosa sin sacarla del lugar en donde está.—Virar embarcación.
GAUI. *s.* Hábito, costumbre, genio, modál.
GAUID. *v.* Amarrar pabellón ó cosa semejante.—Encorvar, torcer.—Cortar al sesgo.
GAUIL. *v.* Atar, amarrar.—*s.* Atadero, vencejo.
GAUING. *v.* Coger, agarrar por el borde á alguna vasija.
GAOM. *v.* Atar, amarrar la boca.
GAUM. *v.* Apercibirse, prevenirse, prepararse.
GAON. *s.* Fogón que hacen en el campo con tres palos que clavan en tierra, y sobre ellos penen la olla.
GAONG. *v.* Asegurar, dar firmeza ó seguridad á alguna cosa.
GAUNG. *s.* Rama de árbol cortado ó caido.
GAUONG. *v.* Meter mano ó dedo en agujero.—Meter mucho el dedo pulgar en el plato para asirlo bién.
GAUP. *v.* Sospechar.—Tener noticia.
GAOT. *v.* Atar, amarrar.—*s.* Atadura, amarradura.—*v.* Acostumbrarse.
GAPA. *v.* Cortar parte de un árbol; cortar su raiz ancha y grande para hacer mesa ú otra cosa.
GAPAC. *s.* Mella, raja.—*v.* Mellar, desportillar, rajar, romper.—*adj.* Cosa mellada, desportillada, descantillada, rota ó rajada.
GAPAC. *v.* Pasar por medio de sementera ó maleza.
GAPANG. *adj.* Cosa en forma ó figura de mano.
GAPAS. *s.* Algodón sin beneficiar aun; y el mismo árbol que produce el algodón.
GAPAS GAPAS. *s.* Arbusto asi llamado.—Pescado con pintas negras así llamado, se come.
GAPI. *adj.* Cosa inclinada.
GAPIL. *v.* Adherirse, juntarse, unirse. Gagapilan ta an Dios. Unámonos á Dios. Diri aco magapil sa iuo. No me junto á ti.—Ser de un bando ó facción.
GAPIL. *adj. l.* Hácia.
GAPLUS. *v.* Desamarrarse, desatarse, salirse, escurrirse ó correrse de su lugar la atadura ó aquello con que se está.
GAPO. *v.* Quitar los brazos y tenazas al cangrejo.
GAPO GAPO. *s.* Suciedad que se pega á los piés ó al cuerpo, polvo.
GAPUD. *adj.* Cosa vieja, en mal estado, medio podrida, echada á perder.
GAPUS. *v.* Maniatar, atar las manos, atar los piés; atar ó amarrar las patas á los animales.
GAPUSAN SA CAMUT. *s.* Muñeca.
GAPUSAN SA TEEL Ó SIQUL. *s.* Garganta del pié.
GAPUT. *v.* Parar, posarse las abejas en algún árbol ú otra parte.—*s.* Enjambre de abejas. Usa ca gaput nga potiocan. Un enjambre de abejas.
GAPNOT. *v.* Atar, amarrar.
GAQUIT. *s.* Balsa de cañas ú otra cosa, en la que llevan sus cosas por agua.—*v.* Hacer balsa de balotos, cañas ú otra cosa.—Llevar amarrada ó á remolque una embarcación á otra.
GAQUIT. *s.* Pato montes.—Patas de pato ó ganso.
GAQUIT. *s.* Enfermedad así llamada, contracción de miembros.—*v.* Padecerla.
GARA. *v.* Granar ó principiar á granar la espiga.—*s.* Principio de....—*v.* Principiar á...
GARA, (HIGARA). *v.* Gustar de seguir ó acompañar á un amigo, etc.; gustar ó comer en compañía de otros, etc.
GARAB. *s.* Hoz para segar.—*v.* Segar, cortar yerba con la hoz.
GARABAY. *v.* Navegar á remo y vela, remar estando echada la vela.
GARABHAUON. *adj.* De voz recia, gruesa y como ronca.—*v.* Tener voz fuerte, gruesa y como ronca.
GARADAS. *v.* Techar poniendo las nipas unidas hacia una parte y algo separadas hacia la otra.
GARAGARA. *s.* Resplandor del agua de la mar cuando se rema denoche ó la embarcación lleva salida.
GARAHAC. *s.* Aturdimiento, torpeza, falta de serenidad y desembarazo para ejecutar alguna cosa.—*v.* Atarantarse sin saber acabar la obra.
GARAY. *s.* Principio.—*v.* Principiar; intentar.
GARAY GADAY. *s.* Proverbio, sentencia, adagio ó refrán.—*v.* Proverbiar.
GARAL. *adj.* Medroso, cobarde.
GARAMA. *v.* Hacer.
GARAMHAN. *s.* Poder potencia.—Garamhan sa calag. Potencia del alma.
GARAMHANAN. (DE GAHUM). Poderoso.
GARAMITUN. *s.* (DE GAMIT). Utensilio, bienes, muebles, herramienta, etc.
GARANDAT. *v.* Temer, atemorizar, espantar, infundir miedo.—*adj.* Cosa espantosa, estupenda, sorprendente, atroz, horrible.
GARANG. *adj.* Estacas desiguales.—*v.* Poner desiguales las estacas.
GARANGAN. *s.* Marisco pequeño asi llamado, se come, y se cria en los ríos.
GARANGAO. *adj.* Estacas desiguales clavadas en

tierra.—(C.) *v.* Mirar ó salir á ver alguna cosa; mirar por ventana, puerta ú otra parte.

GARANG GASANG. *adj.* Cosa escabrosa, desigual, aspera.—*v.* Estar ó ser una cosa escabrosa, desigual, áspera.

GARAO. *adj.* Rama pequeña y muerta.—*s.* Pinchos ó puntas agudas de la nasa, que miran hacia dentro, para que el pescado que entre, no pueda salir.—Varillas del paraguas.—Garlito, celada ó asechanza.

GARAP. *v.* Prevenir, preparar, buscar lo necesario.—Turbarse, confundirse.

GARAS. s. Abacá tejido, guinaras.

GARING. *v.* Tejer en el telar que usa el bisaya.—Moler ó descascarar el palay en el molino ó molinejo.—*s.* Especie de naranja grande.—Colmillo del elefante.

GARINGAN. *s.* Rueda.—Molino, molinejo.—Máquina para tejer, que tiene forma de un catre sin bejuco.

GARO. *v.* Arrancar.

GARUB. *v.* Refunfuñar, hablar entre dientes.

GAROC. *s.* Provecho.—*v.* Sacar provecho.

GAROGAMAY. *adj.* (DE GAMAY). Cosa delgada y fina, ó algo delgada y fina.

GARO GARO. *v.* Prepararse, disponerse.

GARUC GARUC. *s.* Arreboles en el cielo.

GARUD GATUD. *s.* Caracol así llamado.—*adj.* Cosa ya gastada y medio podrida.—*s.* Rastro ó señal de viruela.

GAROL. *s.* Anillo de tijera ó navaja de gallo de pelea.

GARONG. *s.* Gato montés, carnívoro, y más grande que el casero.

GARONG. *s.* Taza grande.

GARONG. *s.* Anillo de bejuco que ponen en las narices de los carabaos ó vacas.

GARONG GARONG. *s.* Cordel de las redes en la parte de abajo, ribete de las mismas.

GARON. *s.* Erupción cutánea, viruela.—*v.* Padecerla.

GASA. *s.* Cordel ó abacá retorcida que se amarra al cuerpo del motón.—*v.* Poner ó amarrar lo dicho al motón.

GASA. *s.* Barato ó parte que dá el mercader de lo que ha ganado.—*v.* Dar de barato.—*s.* Lo que se trae á casa de la pesca, caza ú otra cosa.—*v.* Jactarse de lo malo.

GASÁ. *adj.* Flaco, de pocas carnes.—*v.* Enflaquecer, estar flaco.

GASAC. *s.* Piedra áspera y cortante.—Cagasacan. Piedras ásperas y cortantes; sitio en donde se hallan dichas piedras.

GASAD. *v.* Confiar, esperar, tener ánimo.

GASANG. *s.* Ceniza de árboles, troncos y maderas impregnadas de salitre de la mar, para hacer sal de piedra.—Legía de dicha ceniza.—Coral blanco de la mar.

GASAP. Cortar las puntas sobresalientes de un puñado de abacá, del moño de las mujeres y cosas semejantes.

GASGAS. *v.* Llevarse el agua la tierra ó arena, descubriendo lo que estaba cubierto.

GASI. *v.* Pensar que.

GASLUD. *adj.* Flaco, de pocas carnes.—*v.* Enflaquecer, estar flaco.

GASUD. *v.* Gritar.

GA-TÁ. *s.* Voz de adorno. An banua di mán ga-tá damo. La yerba no es mucha.

GATA. *v.* Desmontar, cortar árboles, cortar los arbustos ó yerbas altas de los caminos ó de otra parte.

GATAB. *v.* Cortar las amarraduras.

GATABAN. *s.* Caña ó cosa equivalente que se pone en la parte arriba del ala del techo de nipa y amarrada á las baratejas.—*v.* Poner ó amarrar dicha caña.

GATANG. *s.* Tres cuartos chicos. Porción o pedazo de sal bisaya y lo que se vende, compra ó trueca por menudo y corto precio.—Suele darse también este nombre á todo aquello cuyo valor no llega á un cuartillo. Usa ca gatang. Tres cuartos.

GATAO. *v.* Flotar, mantenerse sobre el agua.—Sobresalir raices de árboles y otras plantas.

GATAS. Leche de toda hembra.—*v.* Ordeñar.

GATASAN. *adj.* Hembra lechera, que tiene cría.—*s.* Pescado así llamado, sus puas son ponzoñosas.

GATUD. *s.* Bulto grande de cualquier cosa.—*v.* Abultar, hacer bulto una cosa.

GATUD GATUD. *adj.* Cosa escabrosa con altos y bajos.

GATUS. *adj.* Ciento. Usa ca gatus. Cien, ciento, un ciento.

GATUSAN. *s.* Culebra venenosa así llamada.—Palay así llamado.—Árbol como naranjo así llamado.

GUIAB. *s.* Portillo, boquerón, agujero.—*v.* Abrir portillo, boquerón ó agujero.

GUIALIM. *v.* Compadecerse

GUIANG. *adj.* Cosa ancha de un lado y estrecha de otro.—*s.* Señal, marca.—*v.* Señalar ó poner señal.—Cortar la oreja un poco á los puercos ú otros animales

GUIAO. *s.* Insecto así llamado, hermoso y resplandeciente.

GUIAUT. *v.* Enojarse.—Aborrecer.

GUIAT. *v.* Crujir el techo ú otra cosa.

GUIBAY. *s.* Lonja, tajada gruesa de carne, tocino ú otra cosa.—*v.* Dividir en tajadas.—Abejón así llamado.

GUIBAY GUIBAY. *adj.* Cosa destrozada, rasgada en pedazos.—*v.* Desgarrar, rasgar, despedazar.

GUIBANG. *s.* Mella, raja.—Mellar, rajarse tabla ú otra cosa.

GUIBO. *s.* Escoba de ramitas para barrer la sementera.—*v.* Hacer dicha escoba; barrer con ella.

GUIBUANG. *v.* Desaguar un rio en otro.—Navegar por la bocana del mismo.—Desembocar un rio en otro.

GUINBUANGAN. *s.* Desembocadura de un rio en otro.—Sitio ó terreno cercano á dicha desembocadura.

GUICAL. *adj.* Áspero, dificultoso.

GUICAN. *adv.* Después, después que.—De donde.—Desde.

GUICAN. *v.* Salir, partir de un punto.—Descender por generación. ¿Sano ca guican? ¿Cuando vas á salir? Ambut cun macaguican aco buas. No sé si podré salir mañana. Guinican ná siya. Ya ha salido. Paguiguic-nun co an despacho. Mandaré salir al despacho. Pinaguican co ná an mga tauo. He mandado ya salir á la gente. Pinapagguiguican sira niyan san capitan. Manda el capitán que salgan ellos hoy. Adlao nga lunes iguinican co sa Palo: El dia lunes salí yo de Palo. An anac guican sa amay. El hijo procede del padre.

GUIDADAELAN. *s.* (DE DAEL). Horizonte donde parece que se une el cielo con la tierra ó mar.

GUIDHAB. *adj.* Cosa que causa comezón.—*v.* Tener ó sentir comezón.

GUIDHANG. *v.* Acostarse ó echarse sin cubrirse.—Andar ó caminar de mala manera.
GUIGUILOAY. *v.* Romper en pedazos ó retazos.—*adj.* Cosa rota, hecha pedazos ó retazos.
GUIHA. *s.* Abertura, divisiones en hojas, fruta, dedos y cosa semejante.
GUIHA GUIHA. *s.* Aberturas, divisiones en hojas, fruta, dedos y cosa semejante.
GUIHAY. *s.* Vena principal de las hojas de nipa y otras semejantes, y con dichas venas, limpiándolas antes, se hacen escobas.
GUIHAP. *adv.* Siempre.
GUIHAPON. *adv.* Siempre.
GUIHIT. *v.* Hacer ollas ó cosa semejante.—*s.* Trapo con que el alfarero forma y alisa la boca y labio de la vasija.
GUIHO. *v.* Limpiar ó quitar la yerba.
GUIHUC. *v.* Mover, menear.
GUIHO GUIHO. Mover, menear.
GUILA GUILA. *v.* Brillar, resplandecer.—*s.* Brillo.—*adj.* Cosa brillante, resplandeciente.—*s.* Especie de azufre que se encuentra entre tierra blanca que hay en el rio de guinborongani del pueblo de Borongan.
GUILAYON. *adv. t.* Luego, al momento, al punto, inmediatamente.
GUILAYON LAYON. *adv. t.* Luego, al momento, al punto, inmediatamente.
GUILANG GUILANG. *v.* Brillar, resplandecer.—*adj.* Brillante, resplandeciente.
GUILALO. *s.* Embarcación chata y sin quilla como los paraos de Manila.
GUIL-AT. *adj.* Cosa opaca.—*v.* Ser opaca alguna cosa.
GUILCUP. *m. hdv.* En derredor, en todas partes.
GUILIBUT. *m. adj.* En derredor; en contorno.
GUILID. *s.* Lado, costado.
GUILI GUILI. *v.* Brillar, resplandecer.—*adj.* Brillante, resplandeciente.
GUILIO. *m. adv.* En todo, todo. Nasamad guilio an lauas niya. Todo su cuerpo estaba herido.—Junto á, cerca de.
GUILO. *s.* Escozor, picazón.—*v.* Escocer, picar.
GUIMAMADLUSI. *adj. sup.* (DE MADLUS). Viento fuertísimo, muy duro.
GUIMAMAHALI. *adj. sup.* (DE MAHAL). Preciosísimo, hermosísimo.
GUIMALILINAUI. *adj. sup.* (DE LINAO). Serenísimo, muy pacífico.
GUIMAMAHIGUGMAUNI. *adj. sup.* (DE HIGUGMA). Amantísimo, el más amante.
GUIMAMARAUTI. *adj. sup.* (DE MARAUT). Malísimo, muy perverso.
GUIMANANAMITI. *adj. sup.* (DE NAMIT). Sabrosísimo, dulcísimo, suavísimo.
GUIMANG. *adj.* Agua he-dionda, mala.
GUIMAO. *v.* Aparecer, descubrirse alguna cosa.
GUIMAPAPAITI. *adj. sup.* (DE PAIT). Amarguísimo.
GUIMATAHUMI. *adj. sup.* (DE TAHÚM). Bellísimo, hermosísimo.
GUIMATAM-ISI. *adj. sup.* (DE TAM-IS). Dulcísimo.
GUIMBAL. *s.* Tambor, tamboril.—*v.* Tocarle.
GUIMOYA. *v.* Volver en sí uno.
GUIMOOT. *v.* Ofuscarse, perturbarse.
GUIMUOT. *v.* Cortar, hacer pedazos, desmenuzar.
GUIMSAT. *v.* Correrse, avergonzarse aquel de quien se burlan.
GUINALONAN. *adj.* Cármen, escapulario ó cosa semejante con lentejuelas y adornos.
GUINAMITAN. *s.* (DE GAMIT). Bienes, alhajas, utensilios, todo objeto que sirve para el uso común y manual.
GUINAQUIT. *s.* Gargantilla ó sarta de oro.
GUINATUS. *adj.* Palay que se cosecha á los cien días de sembrado, poco más ó menos.
GUINCADONGCOAN. *s.* (DE DONGCO). Confluencia ó paraje donde confluyen dos ó más ríos ó riachuelos.
GUINCASIMARAN. *s* (DE SEMAD). Confluencia ó paraje donde confluyen dos ó más caminos.
GUINDAY. *v.* Provocar, incitar, irritar.
GUINDAL. *v.* Temer, recelar ó estar con cuidado por alguna cosa.—Sentir desazón ú otra cosa.
GUINDOC. *v.* Unirse, reunirse.
GUINGAHAO. *adv. m.* También, asimismo.—*adj.* Mismo, misma.
GUINGAO. *s.* Pescado así llamado.
GUINGAS. *v.* Destrozarse, deslustrarse una cosa con el uso.—Levantarse postilla ó roncha.
GUINGI. *v.* Desquijarar.—Despedazar ó desgajar la fruta al cogerla del árbol.
GUINHADIAN. *s.* (DE HADI). Reino, imperio.
GUINHAUA. *v.* Respirar, resollar, vivir.—*s.* Respiración, resuello.—Seno, cavidad del pecho; estómago.—Vientre materno.
GUINHAOPAN. *s.* (DE HAOP). Señor, que tiene dominio sobre estos; cabeza de barangay, cobrador del real tributo.—*v.* Ser cabeza de barangay. Nagguinhaopan aco sin tolo ca tuig. He sido cabeza tres años.
GUINHOP-TAN. *adj.* (DE HOPOT). Prohijado, prohijada, hijastro, hijastra, adoptado, adoptada.
GUINICANAN. *s.* (DE GUICAN). Principio; raiz.—Ascendencia, prosapia, estirpe.—*com.* Ascendiente.
GUINID. *v.* Vestirse bien.—*adj.* Bien vestido y compuesto.
GUINING. *s.* Tinaja así llamada.
GUINIT. *v.* Partir un pedazo de la hoja de tabaco.—*s.* Pedazo de hoja de tabaco.—*v.* Rasgar, romper.
GUINLILIRONGAN SIN MGA TAUO, *s.* (DE LIRONG). Corro ó cerco que forma la gente para hablar ó para otra cosa.
GUINOO. *s.* Señor, señora, amo, dueño.—*v.* Ser, llamar señor ó señora. Panguino-o. Los misterios del santo Rosario y ciertas oraciones que se ofrecen al Señor.
GUINPONGOTAN. *s.* (DE PONGOT). Principio, orígen.
GUINSUG-DAN. *s.* (DE SOGUD). Principio, orígen.
GUINSON-DAN. *adj.* (C.) (DE SONUD). Hijastro, hijastra, entenado, entenada, hijo ó hija que uno de los contrayentes trae al matrimonio con respecto al otro consorte. En (B. y L.) dicen *hinablosan.*
GUINTAL. *v.* Mermar, disminuir la marea ó avenida.
GUIUAY. *s.* Lonja, tajada larga de carne ú otra cosa.
GUIUANG. *adj.* Cosa vacía, vana, hueca.
GUIUANUN. *adj.* Agua salobre por mezclarse con la del mar, aunque sea dulce en su nacimiento.
GUIOC. *v.* Desgranar el palay con los piés.
GUIUOD. *s.* Rabadilla.
GUIOS. *v.* Mover, menear, dar vueltas el dormido.
GUIOTAN. *s.* Señal, demarcación en sementeras y terrenos.—*v.* Hacer ó poner dicha señal.
GUIPAC. *v.* Mellarse, romperse un pedazo de tabla, remo, baloto ó cosa semejante.—*adj.* Cosa mellada, rota, con hendidura.

GUIPALAUANI. *adj.* Palauan superior y de lo mejor.
GUIPAT. *adj.* Cosa cuadrada como biga ó cosa semejante.—*s.* Madero cuadrado.—*v.* Hacer cuadrada la madera, biga ó cosa semejante.—Guinipat. Lo cuadrado ó de cuatro esquinas en su largor como madero labrado por cuatro caras.
GUIPIC. *v.* Mellarse alguna cosa por golpe.
GUIPUD. *s.* Pedazo.—*v.* Dividir en pedazos. Usa ca guipud ngа palauan. Un pedazo de palauan.
GUIPUD GUIPUD. *v.* Dividir en pedazos.
GUIPOS. *adj.* Cosa madura y seca.
GUIRAY. *adj.* Cosa dedicada, ofrecida; prevenida, preparada.—*v.* Dedicar, ofrecer; prevenir, preparar.
GUIRANG. *v.* Hender ó rasgar la oreja.
GUIRHAM. *adj.* Cosa que causa comezón.
GUIRHAP. *s.* Comezón, picazón.—*v.* Tener ó sentir comezón.—*adj.* Cosa que causa comezón.
GUIRI GUITIC. *v.* Sentir cosquillas.
GUIRIGOD. *v.* Porfiar; llevar adelante el intento.
GUIRIM. *v.* Mirar por rendija ó cosa semejante.
GUIRING GUIRING. *adj.* Cosa abroquelada ó con dientes como la hoja de la papaya, cardo ó cosa semejante.—Cosa que tiene puntas como la sierra, corteza de la nangca, piña, etc.—*v.* Hacer ó poner alguna cosa del modo dicho.
GUIRING GUITING. *adj.* Cosa lobulada, abroquelada, que tiene lóbulos, como la hoja de la papaya.—*s.* Lóbulo, parte del márgen ó borde de hojas, cálices ó corolas, separadas de las demás por intersticios más ó menos abiertos y entrantes.
GUIRIS. *v.* Redondear ó recortar una cosa en su circunferencia con tijeras ó cosa semejante.
GUIRLO, GUIDLO. *v.* Cortar un pedazo pequeño, cortar un poco la oreja al puerco.
GUIROC. *s.* Cosquillas.—*v.* Hacer cosquillas.—Caguirocan.—*s.* La parte del cuerpo donde se siente cosquillas.—Guirid-can.—Cosquilloso, cosquillosa.
GUIRO GUIDO. *s.* Ruido como de riña, alboroto y diversión.
GUISAD. *v.* Pisotear, pisar algo con los piés como para ablandarlo.
GUISAO. *v.* Respetar.
GUISI. *v.* Rasgar, romper.
GUISING. *v.* Hender, rasgar ó hacer señal en la oreja.—*adj.* Que tiene la oreja rasgada ó señalada.—*s.* Marca ó señal en la oreja.
GUISOC. *s.* Árbol alto y resinoso, de hojas estrechas y casi redondas, su madera es muy buena y de mucha duración.
GUISUM. *adj.* Cosa ágria.
GUIT GUIT. *s.* Pájaro así llamado.—*v.* Cantar ó chillar dicho pájaro.
GUITIB. *v.* Brotar, principiar á salir lo sembrado; aparecer salir los cuernos á los animales.—Romper, rajar un poco una cosa.
GUITIC. *v.* Rajar, abrirse tabla ó cosa semejante.—*adj.* Cosa rajada, hendida.
GOA. *adv. l.* Fuera, afuera.—*v.* Estar afuera; echar fuera; salir fuera. Aádto sa goa. Está fuera. Nacada sa goa. Estaba fuera. Pinagogoa ini san capitan. Manda el capitán echar esto fuera. Guinoa aco. Salí fuera.
GOAC. *v.* Agrietarse, rajarse, abrirse la tierra.—*s.* Grieta, abertura.
GUAD. *v.* Herir; clavarse lanza, palo ó cosa que se tira.—Hacer hoyos en tierra con cosa aguda. Guinuaran san juez an acon bactin. El juez ha herido mi puerco.—*s.* Estaca para hacer hoyo removiendo la tierra.—*v.* Hacer hoyo removiendo la tierra.
GUAIT. *s.* Labio de persona.
GUAL. *v.* Hacer hoyo removiendo la tierra para plantar gauay.—*s.* El mismo hoyo así hecho.
GOANG. *adj.* Cosa hueca.—*s.* Hueco.
GUAO. *v.* Asomarse á ventana ó cosa semejante.
GUAOC. *s.* Pescado de agua dulce, se come.
GUARDÁBANOS. *s.* Arbusto así llamado, su fruta tiene muchos pinchos, y es comestible.
GUAT. *v.* Apalancar una cosa para alzarla ó moverla de donde está; hacer hoyo en tierra para apalancar alguna cosa, ó para plantarla.—*s.* Pedazo, tronco de árbol en río, traido por la avenida. Diri quitá macacasaug san bote in diri guatun sa ilarum. No podrémos arrastrar el bote si no se apalanca por abajo.
GUBA. *s.* Selva, interior de los montes.—Terreno.—*v.* Talar, desmontar. Soho ngа guba. Terreno inculto. Aádto siya sa guba. Está en los montes. Si Pedro an nag guba sini ngа tuna. Pedro ha desmontado esta tierra.
GUBÁ. *v.* Arruinarse, caerse, desplomarse, destrozarse edificio ó cosa semejante. Nagubá an balay. Se arruinó la casa. Pinapag gugubá san capitan an mgа cabalayan ngа magraut na. Manda el capitán destruir las casas que están en mal estado.
GUBANG. *v.* Desafiar para pelear cuerpo á cuerpo
GUBAT. *v.* Guerrear, combatir, hostilizar.—*s.* Guerra, combate, pugna. Guingubat cami cagabi ni Pedro. Anoche nos hostilizó Pedro.
GUBIN. *v.* Agarrar al que se vá á escapar.
GOBOC. *v.* Concurrir, reunirse, juntarse la gente.—*s.* Gordura en el interior de los animales.
GUBOHUB. *v.* Retumbar, estallar.—*s.* Retumbido, estallido.
GOBOY. *v.* Reunirse la gente para ver alguna cosa
GUBUY. *v.* Agarrar, coger; agarrarse de las manos los amigos, los que bailan, etc.
GOBOT. *v.* Enmarañar, enredar, revolver, descomponer, desordenar.—Intrincar, confundir, ofuscar, turbar.—Alarmar, alborotar.
GUCAS. *v.* Quitar la nipa vieja del techo.—*adj.* Nipa vieja y usada.
GUCAT. *v.* Cojer, arrancar raices.
GOCO. *v.* Encojerse de cuerpo, encorvarse, inclinarse.—*adj.* Cosa rota, quebrantada.
GUCU. *v.* Reirse.
GOCOD. *v.* Seguir, ir en alcance de uno.
GOCOD SAN BUGAY. *s.* La parte del dote que se ha de cobrar en otra parte.
GOCOY. *s.* Cangrejo pequeño así llamado se come.
GUD. *adv. asev.* Ciertamente.
GUDHAM. *adj.* Áspero, penoso, que causa comezón, que da pena ó inquietud.—*s.* Tribulación, afliccion; escrúpulo, remordimiento.
GUDLA. *s.* Entretenimiento, diversión.—*v.* Entretener, divertirse para hacer menos molesta y más llevadera una cosa.
GUGMA *s.* Amor, cariño, afecto.—*v.* Amar. Uaray aco gugma sa acon igcasitauo. No tengo amor á mi prójimo. Nagugugma aco sa Dios. Amo á Dios.
GOGÓ. *s.* Sarta de cáscaras de coco con la que hacen ruido para que los peces se acerquen á la embarcación.—*v.* Hacer ruido con dichas cáscaras.—*s.* Raiz que usan los bisayas para frotarse el cuerpo cuando se bañan.
GOGONGAN. *s.* (C.) Nuca, testúz. En Boronga la llaman *tingdol.*
GUGTAS. *v.* Romper, quebrar.—Desmayarse.
GUHA. *s.* Pedazo ó tubérculo de *ubi* para plantar.

GUHAB. *s.* Hueco, agujero.—*v.* Agujerear.
GUHAD. *v.* Hacer corte de maderas, ir al monte por leña ó maderos.—*s.* Madera ó leña cortada.
GUHANG. *s.* Rendija, rotura, abertura; unión entre tabla y tabla, caña y caña ó cosas semejantes.—*v.* Haber ó tener rendija, rotura ó abertura.
GUHAP. *s.* Comezón, picazón.—*v.* Sentir comezón ó picazón.
GOHIT. *v.* Señalar con pluma ú otra cosa; escribir ó hacer letras; imprimir.—*s.* Letra, señal. Igohit mo sa padrón an ngāran co. Escribe en el padrón mi nombre.
GOHO. *v.* Agujerear.—*s.* Agujero, hueco, concavidad; ojal de pantalón, camisa ú otra cosa. Nagoho an sacayán. Tiene agujero la embarcación. Daco an goho. Es grande el agujero.
GUHUB. *v.* Retumbar, resonar mucho ó hacer grande ruido ó estruendo una cosa. Cadam-an dao ngā tauo, cay magubub inin banua. Mucha debe ser la gente, porque se siente mucho ruido en esta tierra.
GOHUD. *adj.* Desmedrado, que va á menos, menor en...—*v.* Gastar la herramienta en la piedra de amolar.
GUYA. *adj.* Cosa floja, mal atada, poco firme.—*s.* Carrillo, mejilla.—*v.* Cantar.
GOIB. *v.* Romper camisa ó cosa semejante.—Hacer lonja ó tajada de carne, etc.
GUYHAM. *v.* Encarecer, multiplicar; ser muchos.
GOYO. *adj.* Cosa inclinada.—*v.* Inclinar, inclinarse la voluntad á una cosa.—Guyo guyo. *v.* Inclinarse, agacharse como el que se oculta, ó de miedo.
GOYOC. *v.* Hacer cosquillas.
GOYOD. *v.* Tirar ó llevar á uno del brazo.
GULAMAN. *s.* Yerba que se cria á la orilla de la mar en los bajos; la cual es ramosa, redonda, trasparente y quebradiza; tiene muchos pezones donde oculta la semilla. Con ella se hace dulce, cociéndola y poniendo azúcar ó calamay, cuyo dulce es muy resbaladizo, trasparente y quebradizo, y tiene el mismo nombre.
GOLGOG. *adj.* Flojo, que no alcanza á los que van delante.—*v.* Apretar á uno, fatigarle, perseguirle.
GULGUL. *s.* Trozo ó pedazo de carne ú otra cosa.—*v.* Dividir ó hacer trozos ó pedazos carne ú otra cosa.
GULIAT. *v.* Vocear, gritar; llamar á voces.
GULING GULING. *s.* Algazara, vocería.—*v.* Vocear, gritar.
GULINIT. *v.* Arrancar ó sacar á lo largo la estopa del coco.—*s.* El mismo bonote así sacado.
GOLO. *v.* Agarrar ó coger á uno; coger á uno de la mano ó brazo.
GULUC. *s.* Cosquillas.
GULO GULO. *v.* Señalar la parte por donde se ha de cortar una cosa.
GOLONG. *v.* Enmarañar, enredar unas cosas con otras.—*adj.* Cosa enmarañada, enredada.
GUMA. *s.* Desperdicio del buyo después de mascado. Adton nahatutura san pagmama cún human ná pagsamsama.
GUMAC. *v.* Patalear, dar patadas en el suelo ú otra parte.
GUMAD GUMAD. *v.* Hablar ó pronunciar mal.
GUMUD GUMUD. *v.* Hablar bajo y como entre dientes.
GUMARAO NÁ AN HUMAY. *loc.* Plantío de palay granado por igual, ó que ya está granado.
GUMARAO NGA MANIPIS. *loc.* Plantío de palay granado en parte, y lo restante sin granar aun.
GUMARAO NGA MADACMOL. *loc.* Plantío de palay granado ya casi todo.
GUMBAY. *v.* Menguar; desminuir; decaer.
GOMGOM. *s.* Especie de rana grande, su carne se come.
GOMO. *v.* Apretar entre las manos, amasar.
GOMOC. *v.* Enmarañar, enredar, embrollar.—*adj.* Cosa enmarañada, enredada, embrollada, confusa.
GOMUD. *v.* Apretar el puño como para romper una cosa.
GOMOL. *v.* Apretar con la mano ó puño.
GOMON. *v.* Enmarañar, enredar, embrollar, confundir las cosas.—*adj.* Cosa enmarañada, enredada, embrollada.—*v.* Apropiarse lo ajeno.—Agarrar ó coger bien.—*adj.* Abacá desperdiciado, ó sea desperdicio, ó residuo del abacá al hacer cordel ú otra cosa.
GUMIGRUDTI. *adj.* (DE GUTI). Cosa pequeña. Ini ngā cahuy gumurudti. Este árbol es pequeño.
GOMOS. *v.* Cerrar la mano, apretar entre las manos.
GOMOT. *s.* Hueco, espacio ó paso que dejan la maleza ó enredaderas, que suben ó trepan por los árboles, formando una especie de emparrado, y dejando paso por abajo.
GUNA. *v.* Limpiar la tierra, quitar la maleza ó yerba.—Rajarse plato ú otra cosa.—*s.* Rotura, rajadura de plato ú otra cosa.—*v.* Descubrirse, conocerse algún tanto una cosa.
GUNAO. *v.* Desleir, derretir; deshacerse una cosa; digerir. Madali an camote magunao sa tiyan. Pronto se deshace el camote en el vientre.
GUNGAB. *s.* Cueva, caverna, hueco.—*v.* Estar hueca una cosa. Gungab iton cahuy. Está hueco ese árbol.—Cagungaban. *s.* Cueva, caverna, hueco.
GUNGAB. *v.* Desnarigar, quitar ó amputar á uno las narices.—*adj.* Desnarigado.
GUNGAS. *v.* Desnarigar, quitar ó amputar á uno las narices ó parte de ellas.—*adj.* Desnarigado.
GONGCOY. *v.* Inclinarse.—*adj.* Inclinado.
GONG GONG. *v.* Tener ó llevar descompuesto el cabello.
GUNGI. *v.* Menear, mover, estar floja una cosa. Nagungi an ngipon co ugatanan, nagcaca-gungi-gungi ngatanan an ngipon co. Todos mis dientes se menean.—*s.* Palillos ó tantos para contar lo que se mide, etc.
GONGO. *s.* Agujero, concavidad. *adj.* Cosa intrincada, enredada enmarañada.
GONGOB. *adj.* Cosa mellada
GONGOT. *v.* Reñir, agarrarse, luchar.—Encallar embarcación.
GUNHAB. *v.* Rasgar, romper, agujerearse ropa ú otra cosa.
GONIT. *v.* Mesar, remesar, repelar, agarrar y tirar del pelo ó barba.
GONO *s.* Pescado pequeño así llamado, se come.—*v.* Coger los lanzones del árbol.
GON-OB. *v.* Hundirse de repente.—Caer ó ir á menos.—Caerse redondo.—Retumbar la tierra.—*s.* Ruido de lo que se cae ó quiebra. Nahagon-ob ná an cadato, an caisug, an cadasigan ni Juan. Juan ha ido á menos en poder, en bravura, en vanidad. Nahagon-ob an tuna, an balay. Se hundió la tierra, la casa. Nahagon-ob an sacayán. Se hundió la embarcación. Nahagon-ob si Pedro sa lagáy. Se hundió. Pedro en el cieno. ibus aco hagon-ob sa hagna. Por poco me atollo en el terreno fangoso.
GONOT. *s.* Filamento, fibra de las palmas, plantas, etc.
GONOTON, GONOTAN. *adj.* Filamentoso, fibroso.
GONTING. *s.* Tijeras.—*v.* Cortar con ellas; esquilar.

GOO. *v.* Disminuirse, deshacerse, perderse.
GUU. *v.* Cojer entre los brazos ó piés á uno.
GOUAD. *v.* Remover la tierra y hacer hoyo.
GOOB. *s.* Creciente grande en mareas vivas.—*v.* Henchir, llenar.—*adj.* Henchido, lleno.
GOOB. *s.* Vocería, ruido, murmullo.—Aguacero fuerte y tiempo oscuro.
GUOB. *v.* Llenarse la embarcación de agua, entrar las olas en la embarcación.
GOOC. *s.* Árbol de coco que está en el agua.
GOOD. *s.* Especie de lepra contagiosa y pestífera.—*v.* Tener ó padecer dicha enfermedad.
GOOL. *v.* Cansarse, fatigarse; sentir dolor.—*s.* Cansancio, fatiga; dolor.
GOOM. *v.* Cerrar la boca; amarrar la boca; tener algo en la boca cerrada.—Cerrar la bolsa atándola.—Atar cosa que ha de ajustar y quedar unida; atar ó amarrar lo roto para que no se aumente.
GOONG. *v.* Meter con la mano alguna cosa en cajón ó agujero; meter la mano en cajón; agujero ó cosa semejante.
GOON. *v.* Embargar, tomar prenda.—*s.* Embargo ó prenda que se toma.
GOOS. *v.* Atar, amarrar con bejuco las nipas al techar; atar, amarrar madero ú otra cosa.—*s.* Bejuco ó lo que se usa para amarrar.
GOOS. *s.* Especie de asma ó enfermedad de pecho.—*v.* Tener ó padecer dicha enfermedad.
GOOT. *v.* Penetrar arma.—Encallar. Nagoot an bangcao. Penetró la lanza. Nagoot an sacayán. Encalló la embarcación.
GOPAS. *v.* Agostarse, morir las plantas, ponerse lacias las hojas.—*s.* Corazón ó interior de la palma.
GOPIS. *s.* Vencejo, ligadura, amarradura.—*v.* Atar, amarrar.
GOPOC. *v.* Abollar.
GOPUD. *v.* Humillarse, abatirse anonadarse.
GOPÓNG. *s.* Gracioso.—*v.* Hacer de gracioso.
GOPONG. *v.* Atolondrarse, aturdirse.
GOPOT. *s.* Refuerzo ó ribete de bejuco ú otra cosa.—*v.* Ribetear.
GOPUT. *v.* Cortar las ramas de los árboles caídos.
GURA. *v.* Cojer mucho pescado, cazar mucha caza.—Abundar.—*s.* Abundancia.
GURAB. *v.* Cortar sin dar golpe.
GURAGBA. *s.* Piedra puntiaguda de la mar.—Árbol grande así llamado.
GURAGDAL. *adj.* Cosa gruesa.—Cosa desigual.
GURAY. *adj.* Bejuco abierto ó dividido pero sin limpiar aun.—*v.* Limpiar bejuco ó enredadera.
GURAY GURAY. *v.* Marchitarse, arrugarse, envejecer, ponerse lacia una cosa.
GURAL. *v.* Hablar por enigmas ó acertijos.—*s.* Enigma, sentencia oscura, propuesta intrincada; cantar de los bisayas.
GURANG. *adj.* Puerca ya vieja.—Hermano ó harmana mayor; mayor en edad.
GURAT. *s.* Cicatriz de viruela, herida ú otra cosa.
GORIB. *v.* Cortar la orilla de la tela; quitar el canto de tabla, madero ú otra cosa.
GORING GOTING. *v.* Sobresalir las venas del cuerpo.—*adj.* Madero con muchas incisiones ó cortaduras.
GORO. *v.* Cortar la mujer lo más largo del cabello de su cabeza; cortar caña, madero ú otra cosa.—Rechinar los dientes.—*s.* Cada una de los granos de la espiga de palay.
GOROB. *v.* Rozar, cortar sin dar golpe.—*s.* Lanzadera.
GOROBAN. *s.* Pescado así llamado.
GOROC. Hincharse cuerpo muerto; crecer la tierra por causa de las raíces de las plantas.
GURUC GURUC. *s.* Arreboles en el cielo.
GORUD GOTUD. *s.* Repecho, montecito de tierra.
GORODÓN. *adj.* Leproso.
GURUD GUTUD. *s.* Prominencias que tienen algunos árboles en sus troncos.—*adj.* Cosa desigual ó llena de asperezas.
GORUG. *adj.* Cosa hinchada, esponjada, sobresaliente.
GORO GODO. *s.* Distancia de nudo á nudo en la caña ú otra cosa nudosa.
GORO GORO. *s.* Ruido, murmullo de gente.—*v.* Hablar entre dientes ó bajo.—*s.* Rumor, hablilla, habladuría, runrun.
GURU GURU. *adj.* Cosa áspera que tiene altos y bajos como paño nudoso.
GURUGUTUC. *v.* Sentir cosquillas; hacer cosquillas.
GORUM. *v.* Señalar, hacer señal raspando con algun instrumento en tabla ú otra parte.—*s.* La misma señal.—Señalar ó poner señal en lo que se teje.—*s.* La misma señal.
GOROMUS. *v.* Apretar con la mano ó puño.—Arrugar ropa, papel, etc.
GORONG GORONG. *s.* Cascabel. *v.* Tocar el cascabel.—*s.* Figura de cascabel.—Horquilla hecha de dos ó más maderos (ó cañas) cruzados en la parte de arriba.—*v.* Poner dichos maderos en forma de horquilla.
GOROT. *s.* Lonja ó pedazo de carne ú otra cosa.—*v.* Dividir en pedazos carne, pescado ú otra cosa.
GURUT. *s.* Arruga en el rostro ó cuerpo.—*v.* Tener arrugas en el rostro ú otra parte del cuerpo.
GOROT GOROT. *s.* Señal en tabla hecha con cuchillo ú otra cosa.
GORUT-MUN. *adj.* (DE GOTUM). Hambriento, que de continuo está con hambre como los viejos y los muchachos.
GUSA. *s.* Carne de una almeja, de un camarón y y cosas semejantes.
GUSÁ. *v.* Ahitar.—*s.* Ahito.
GUSAM. *v.* Mencar, mover la boca ó quijadas al comer ó mascar.—Cambiar de un lado á otro de la boca lo que se come ó masca.
GUSAO. *v.* Saltar los peces en el agua.—Salirse uno del tono cuando canta con otros.—Alborotar, causar alboroto.
GUSI. *adj.* Cosa rota, rasgada, despedazada.—*v.* Romper, rasgar.
GUSMU. *v.* Apretar con los brazos, estrechar, comprimir.
GOSMOC. *v.* Apretar, comprimir con el puño una cosa para romperla ó deshacerla.
GOSOC. Costilla.—Ligazón de embarcación.—Varilla de paraguas.—*v.* Poner ligazones á la embarcación; poner varillas al paraguas. Nabari an gosoc co nga usa, se ha roto una de mis costillas. Pangosocan an sacayán ta. Pongámos ligazones á nuestra embarcación.
GOROGUDTI. *adj.* (DE GUTI). Cosa pequeña, ó algo pequeña.
GOSOCAN. *s.* Árbol grande así llamado.
GUSOD. *v.* Encogerse la madera.
GUTA. *s.* Agostamiento.—Agostarse, secarse las plantas.
GUTAB. *v.* Cortar sin dar golpe, cortar refregando.
GUTAC. *v.* Rajar; grietarse, abrirse una cosa.—*s.* Raja, hendedura, abertura, grieta.—Cagutacan. *s.* Aberturas, grietas.

GUTANG. *v.* Picar, dividir en pedazos pequeños.
GUTAS. *v.* Cortar amarradura.
GOT GOT. *v.* Rozar, estregar una caña con otra para sacar fuego.—Cortar refregando el instrumento sobre lo que se corta.—Cortar en pedazos la carne ó pescado.—*s.* Pedazo de carne ó pescado.
GUTI. *adj.* Cosa pequeña, chica, escasa, poca.—*v.* Disminuir, hacer pequeña una cosa.—*adv. m.* Por poco, por un tris.
GUTIAY. *adj.* Cosa más pequeña, chica, escasa, poca.—*v.* Disminuir más, hacer más pequeña una cosa.—*adj.* Por poquito, por un tris.
GUTIAYAY. *adj.* Cosa muy pequeña, chica, escasa, poca.
GUTIB. *v.* Agujerear.—*s.* Agujero.
GUTIOT. *s.* Rechinamiento.—*v.* Rechinar.
GUTLAB. *s.* Tijeras grandes de platero ó latonero.—*v.* Cortar con ellas.
GUTMANUN. *adj.* (DE GOTUM). Que con frecuencia tiene hambre.
GOTO. *s.* Piedras grandes en los arrecifes, separadas ó sueltas.—*v.* Quebrarse, romperse una cosa.
GOTUB. *v.* Podrirse la parte de la madera clavada en tierra.—*adj.* Cosa podrida.
GUTUB. *v.* Gruñir, refunfuñar.
GOTOB GOTOB. *v.* Refunfuñar, murmurar entre dientes.
GOTOC. *s.* (C.) Espalda, lomo.
GUTUC. *adj.* Cosa hinchada.—*v.* Hincharse.—Hacer cosquillas.
GOTOC GOTOC. *v.* Hincharse ó crecer en volúmen lo mojado.
GOTUD. *v.* Rajar, romper.—*s.* Rotura, abertura, raja.
GOTUM. *s.* Hambre; apetito.—*v.* Tener ó padecer hambre; tener ganas de comer. Nagogotum ná cami. Tenemos ya hambre. Nagcacagotum sira. Padecen hambre. Namatay siya tungud san gotum. Murió de hambre. Ora ora gud sin cagotum. Es mucha la hambre. Pinangogotum ná cami. Tenemos ya hambre.—Gogot-mun. *adj.* Hambriento, necesitado. Pacan-on an gogot-mun. Dar de comer al hambriento.
GOTOMUN. *adj.* Habriento, que con frecuencia tiene hambre.
GOTONG. *s.* Excremento humano.
GOTONG. *adj.* Cosa hinchada, abultada.—*v.* Hincharse, abultar.
GUTUNG. *s.* Trozo de madera.—*v.* Partir en trozos.
GOTOS. *v.* Consumirse algún miembro del cuerpo ó quedar más delgado y de menor volúmen.—*s.* El mismo miembro en tal estado.—Cagut-san *s.* Moldura profunda ó bastante honda en madera ú otra cosa.
GOTOS. *v.* Dividir, cortar los árboles caidos en tierra.
GUTUS. *v.* Atajar, atravesar ó acortar el camino.—*s.* Atajo.

H

HABÁBÁ. *s.* Puerco de monte, este es su propio nombre.
HABÁBAO. *adj.* Bajo ó de poco fondo; cosa poco honda.—*v.* Haber poco fondo; estar poco honda una cosa.—*adj.* Cosa poco profunda.—*v.* Ser ó estar poco profunda una cosa.
HABAC. *v.* Llevar una cosa en la falda ó regazo.
HABAGAT. *s.* Verano, estío.—Oeste.—Viento Oeste.
HABAGAT SA CABARIAN, HABAGAT SA SUGBO. Sudoeste.—Viento Sudoeste, que sopla entre el Sur y Oeste.
HABAGAT SA NATONDAN, HABAGAT SA CALONDAN. Oeste, poniente.—Viento Oeste.
HABAY HABAY. *v.* Balbucir; no poder pronunciar.
HABAL. *v.* Sentir dolor.—*s.* Enfermedad de vientre con lombrices.—*v.* Padecer dicha enfermedad.
HABALUN. *adj.* Que padece enfermedad de vientre con lombrices.
HABARO. *v.* (DE BARO). Saber, entender, tener noticia. Diri aco nahababaro siton. No sé eso. Pagaram ca, basi ca habaro.—Aprende para que sepas, Hababaro ca onina. Luego sabrás. Iguinpapahabaro co sa iyo. Os hago saber, os manifiesto. Igpahabaro mo iton sa capitan. Manifiesta eso al capitán.
HABAS. *v.* Herirse en la ingle ó entrepiernas.—*s.* Herida ó grano en la ingle ó entrepiernas.
HAB HAB. *v.* Comer de prisa; engullir.—Beber de bruces.—*s.* Insecto así llamado.
HABLA. *v.* Demandar, quejarse contra uno.
HABLAG. *v.* Vagabundear, andar ocioso.—*adj.* Vagabundo.
HABLOC. *adj.* Cosa débil.
HABLOCUN. *adj.* Débil.
HABLON. *v.* Tejer.—*s.* Urdimbre, lo que se está tejiendo.
HABLOS *v.* Adoptar, criar, cuidar al hijastro ó hijastra.
HABNAO. *s.* Frio.—Enfermedad que proviene de frio.—*adj.* Cosa fria.—*v.* Tener frio.
HABOBO. *adj.* Cosa baja, pequeña.—*v.* Poner una cosa más baja de lo que está.
HABUBUÁY. *adj.* (DE HABOBO). Cosa corta, baja. Habubuáy nga cahuy. Árbol bajo.
HABUC. *v.* Cavar la tierra con bolo.
HABOCUG. *v.* (DE BOCUG). Atravesarse espina, hueso ú otra cosa en la garganta.
HABUG. *adj.* Planta lozana y crecida.
HABOGSOC. *v.* (DE BOGSOC). Caer de cabeza.
HABUHAB. *v.* Esponjar la tierra para plantar camote ú otra cosa.
HABOHAB. *s.* Maleza que no ha crecido mucho donde antes se hizo sementera.—*v.* Limpiar la tierra de dicha maleza.
HABO HABO. *v.* Trabajar en vano.
HABOY HABOY. *v.* Vagabundear.—Pasar por delante ó cerca de una parte.
HABUYO. *s.* Repulgo, dobladillo.
HABOL. *v.* Tejer. Naghahabol aco. Estoy tejiendo.
HABUL. *v.* (B.) Herir.—*s.* Herida.—*adj.* Herido. Nahabul aco. Me he herido. Nacahabul siya sa acon. Él me ha herido. Patay ná an habul. Murió ya el herido.
HABUL HABUL. *s.* Insecto así llamado.
HABONG. *s.* Sombrajo para defenderse del sol y lluvia.—Presa hecha con ramas de árboles en los ríos para que no se escape la pesca al bajar la marea.—Estacas que se ponen en las cercas para que no entren los animales.—Choza hecha con ramas de árboles en la orilla de los ríos para cojer peces; enramada.—Cerrar el camino, atajar la caza ó pesca con estacas ó enramada.
HABONG HABONG. *v.* Hacer enramada; hacer sombrajo para defenderse del sol ó lluvia. Mag hahabong habong aco cay acon lamang paontolan sin adlao ngan sin uran. Haré sombrajo para defenderme en él del sol y de la lluvia.

HABON. *v.* Amontonar.—*s.* Montón.—Insecto así llamado.—Piojo de ave.

HABTOL. *v.* Crecer; hincharse.—Poner de cualquier manera una cosa.

HACAD. *v.* Vaciar, sacar lo que está dentro de una parte.—Quitar ó sacar las tripas á puerco, pescado, etc.

HACA HACA. *v.* Hacer ademán ó gesto al niño para que se ría.—*s.* Coquito, ademán ó gesto que se hace al niño.

HACAY. *v.* Remojar, poner en remojo la semilla de palay en petates ó cosa equivalente, antes de hacer el semillero.

HACBAS. *v.* Cortar arbustos ó yerbas á cierta distancia de sus troncos.

HACBIT. *v.* Coser, cogiendo muchas puntadas de una vez; atar, amarrar nipas ú otra cosa.

HACBOT. *s.* Brazado.—Paghacbot. *v.* Abarcar con los brazos.

HACDOL. *v.* Golpear, dar con el remo en el borde de la embarcación.—*s.* El golpe que se dá, y ruido que se hace.

HACGUM. *s.* Puñado.—*v.* Tomar ó coger á puñados.

HAC HAC. *v.* Hacer ruido con la boca al mascar.—Morder, embestir; hacer ruido el puerco cuando come ó quiere embestir, y lo mismo el caimán; acometer; resoplar.—*s.* Resoplido. Hinachac aco san buaya, maopay luga cay pag hachac niya, layon aco nacadalagan. Me acometió el caimán, bueno que al resoplar él, en seguida eché á correr.

HACLAG. *s.* Estrecho entre mar y río.—*v.* Pasar por él.

HACLAM. *v.* Acometer, embestir, coger, hacer presa. Ibus an acon opud mahaclam san buaya, lugaring cay nacasalipud san lubi. Por poco mi compañero es cogido por el caimán, bueno que pudo ocultarse detrás del coco.

HACLAP. *s.* Cortina ó cosa equivalente.—*v.* Cubrir poniendo algo delante.

HACLIN. *v.* Trasladar, llevar una cosa á otra parte.—Poner, amontonar, echar una cosa á la orilla ó al rincón.

HACLOP. *s.* Emplasto.—*v.* Emplastar, poner emplastos.

HACMUC. *v.* Herir; azotar; aporrear.

HACUG. *adj.* Cicatero, miserable, ruín.

HACOL. *adj.* Cosa lozana, bien crecida.

HACOP. *s.* Puñado; almorzada.—*v.* Tomar á puñados ó con las dos manos; coger agarrar.

HACOT. *v.* Acarrear.—*s.* Hormiga pequeña así llamada.

HADAC. *s.* Licencia, soltura, livertad, liviandad.—Ser licencioso, suelto en sus modales, de mala costumbre. Di mo pahadacun an imo anác sa maraut nga gaui. No permitas á tu hijo la mala costumbre.

HADANG. *v.* Dar de comer á uno.—Llamar los supersticiosos á los malos espíritus para que se acerquen á comer lo que les han preparado.—Ofrecer.—*s.* Holocausto, sacrificio, ofrenda.

HADAO HADAO. *v.* Vagabundear, estar ocioso.—*adj.* Vagabundo, vago.—*v.* Exortar, animar con voces y andar de un lado á otro.

HADAP. *v.* Venerar, respetar.

HADAS. *adj.* Cosa que causa escozor; pena ó sentimiento.

HADHAD. *v.* Cortar árboles ú otra cosa.

HADI. *s.* Rey, reina.—*v.* Reinar.

HADIANUN. *adj.* Cosa real ó del rey

HADJUC. *v.* Temer, atemorizarse.—*s.* Temor, miedo.

HADLOCUN. *adj.* Temeroso, tímido, miedoso, medroso.

HADOC. *v.* (C). Temer, atemorizarse.—*s.* Temor, miedo.

HADOCUN. *adj.* Temeroso, tímido, miedoso, medroso.

HADOY HADOY. *v.* Vagabundear.—*adj.* Vagabundo, vago.

HADONG. *adj.* Modesto, serio, grave, formal.—*v.* Ser modesto ó formal.

HAGA. *s.* Caracol así llamado.

HAGABHAB. *v.* Sonar una cosa cuando se toca ó dá en ella.—*s.* El mismo sonido.

HAGAC. *v.* Respirar, tomar aliento.

HAGAC HAC. *v.* Resoplar, bufar.—*s.* Resoplido, bufido.

HAGAD. *v.* Contar, referir una cosa.—Incitar, provocar, desafiar, tentar.—Ofrecer.—Ofrecerse, convidarse á hacer algo. Ihagad co sa Dios an casing-casing co. Ofreceré á Dios mi corazón. Nahagad an maraut nga babaye. Se ofrece la mala mujer. An yaua diri macacapogos daton, nahagad lamang. El demonio no nos puede forzar, solamente nos tienta.

HAGADHAD. *v.* Rechinar como cuando se come cosa dura.

HAGAY. *v.* Castigar, zurrar.

HAGAYAHAY. *v.* Sonar, hacer ruido las planta ó yerbas.—*s.* Ruido de plantas ó yerbas.

HAGALTAC. *s.* Ruido como de cosa hueca. *v.* Sonar cuando se dá en ella.

HAGANAS. *v.* Soñar ó hacer ruido una cosa como árboles, cañas, olas del mar, malezas, etc. *s.* Ruido de lo dicho.

HAGAN HAGAN. Hacer despacio y de mala gana una cosa.

HAGAUAC. *v.* Venir lloviendo.—*s.* Ruido que hace la lluvia cuando se vá acercando.

HAGAUAT. *v.* Quejarse el agraviado.

HAGAO HAO. *v.* Hablar alto, recio y fuerte.

HAGAUIHAO. Hablar bajo sin levantar la voz.

HAGAUOS. *v.* Sonar ó hacer ruido.—*s.* Ruido.

HAGAS. *v.* Derretir, disminuir, consumir, menguar; enflaquecer.—*adj.* Flaco, de pocas carnes.

HAGBABAO. *adj.* Bajo, de poco fondo, de poca profundidad.

HAGBAY. *s.* Río y sitio así llamados en el pueblo de Catubig.

HAGBAYANUN. *adj.* De dicho lugar ó sitio.

HAGBAS. *v.* Cortar con cuchillo, hacha ú otra cosa.

HAGBIT. *v.* Atar, amarrar.

HAGBOBO. *adj.* Cosa baja, pequeña, de poca altura.

HAGBUBUÁY. *adj.* (DE HAGBOBO). Cosa corta, baja. Hagbubuáy nga mga cahuy. Árboles bajos.

HAGBON. *v.* Amontonar, reunir; acudir la gente á un sitio. Nahagbon an mga tauo sa baybay san pagtan-ao san sacayán. Acude la gente á la playa para ver la embarcación.

HAGCA. *v.* Hablar alto, cantar alto los pájaros como los calaos.

HAGCOT. *s.* Frío.—*v.* Tener frío; enfriar. Mahogcot caopay. Hace mucho frío. Hinahagcotan aco. Tengo frío.

HAGDAN. *s.* Escalera.—*v.* Poner ó colocar escalera. Nabolog aco sa hagdan. Me caí de la escalera. Hahagdanan co an acon balay. Pondré escalera á mi casa.

HAGDANAN. *s.* Escalera; sitio de la escalera.—Concha grande así llamada, su carne se come.

HAGDAO. *v.* Entresacar, escoger lo bueno entre lo malo, lo grande entre lo chico, etc.
HAGDIP. *v.* Atar, amarrar.
HAGDUL. *v.* Golpear con el remo en la embarcación.
HAG HAG. *adj.* Cosa rota, hecha pedazos ó jirones.—*v.* Romper, hacer pedazos ó jirones una cosa.
HAGUICHIC. *s.* Planta así llamada, de hojas anchas y largas.
HAGUID. *adj.* Cosa igual, pareja.—*v.* Igualar, hacer igual una cosa.—Apartar, separar.—Concordar, convenir.
HAGUILID. *v.* Quitar el canto á tabla ó cosa semejante.
HAGUIMIT. *s.* Árbol así llamado.
HAGUIO. *v.* Bracear como para arrojar piedra ó otra cosa.—Hacer como de burla una cosa.
HAGUÍOS. *v.* Vibrar el látigo ó bejuco al dar con él.—Desfogar, respirar, salirse el viento por rotura ó cosa semejante.—Reventar apostema; romperse dique ú otra cosa.
HAGUIS. *v.* Destruirse, destrozarse una cosa por el uso.—Untarse, darse con aceite alguna parte del cuerpo.
HAGUISHIS. *v.* Hacer ruido con los piés, zapatos ó chinelas al andar.—*s.* El mismo ruido.
HAGUIT. *v.* Desafiar.
HAGYOCON. *adj.* Cosa corta como pantalones, etc.
HAG LABAÁY. *adj.* (DE HAGLABA). Cosa larga, ó algo larga.
HAG LIGOT. *adj.* (DE HALIGOT). Cosa estrecha, ó algo estrecha.
HAG LIGOTAY. *adj.* (DE HALIGOT). Cosa estrecha ó algo estrecha.
HAG LIPOTAY. *adj.* (DE HALIPOT). Cosa corta, ó algo corta.
HAGMOC. *v.* Aporrear, pegar con palo ú otra cosa.
HAGNA. *adj.* Terreno acuoso, aguanoso, fangoso, que se llena de agua en tiempo de lluvias.—*s.* Sementera de terreno aguanoso.—*v.* Trabajar ó labrar dicha sementera.
HAGNÁON. *adj.* Terreno, acuoso, aguanoso, fangoso, bueno para plantar en el palay de regadío.
HAGNAYA. *s.* Enredadera así llamada, buena para amarrar cualquier cosa.
HAGNAO. *s.* Frío.—*v.* Hacer frío; tener frío; enfriar.
HAGNAT. *v.* Principiar á madurar la fruta.—Calentar la fiambre.—Cocer plátanos ó raices comestibles.
HAGNIP. *v.* Ajustar el vestido al cuerpo.
HAGNUS. *s.* Ala de estacada ó cerca para que la caza ó la pesca vaya donde está la trampa.—*v.* Poner ó colocar lo dicho.
HAGNOT. *s.* Enredadera larga así llamada.—Árbol derecho. Planta lozaná.—*v.* Desmenuzar; perder, desperdiciar, gastar.
HAGO. *adj.* Cosa vacía.—*v.* Estar ó tener vacía una cosa.
HAGUAOS. *s.* Ruido de peces en el agua, de puercos en el monte ó cosa semejante.—*v.* Hacer dicho ruido.
HAGUBAY. *v.* Guiar, llevar á uno de la mano.
HAGUBIS. *v.* Sacar ó quitar á rebanadas la carne del coco con la punta del cuchillo ú otro instrumento.—*s.* El mismo pedazo así sacado ó quitado
HAGOBHOB. *v.* Sonar brúscamente una cosa.—Brumar las olas del mar.
HAGUBOHOB. *v.* Cubrir con hojas ú otra cosa.—Retumbar, resonar. Opaya an paghagubohob san aton panapton. Cubre bien nuestra ropa. Naghahagubohob an calibutan. Retumba el órbe.
HAGUBUS. *adj.* Cosa igual de arriba y abajo.
HAGUCA. *adj.* Atadura floja.—*v.* Atar, amarrar flojo.—Aflojarse la amarradura.—Venir ó estar floja una cosa.
HAGUCOM. *v.* Recojer, enrollar ó arrollar una cosa.
HAGUD. *v.* Encerar hilo ú otra cosa.—Untar, dar de barniz una cosa.—*adj.* Cosa encerada, barnizada, untada.—*v.* Disminuir, menguar una cosa por medirla muchas veces.—*s.* Enredadera así llamada, es espinosa y su raiz muy medicinal.
HAGUDILA *s.* Pajarilla ó bazo del cerdo.
HAGUDILAS, *s.* Pajarilla ó bazo del cerdo.
HAGOG. *v.* Revolotear.
HAGULID. *v.* Quitar la carne de medio coco por la orilla y al rededor.
HAGODOL. *s.* Ruido como de trueno, terremoto ó cosa semejante.—*v.* Retumbar, resonar.
HAGUGMA. *v.* Amar, estimar, querer. Nahagugma aco sa imo. Yo te amo. Nahagugugma cami sa Dios. Nosotros amámos á Dios. Mahagugma aco cunta sa iya cún bahandianun siya. Yo le amaría si fuese rico.
HAGUM. *s.* Palay tierno aun.—*v.* Segar ó coger el palay tierno aun.
HAGUM. *adj.* Embarcación muy cárgada.
HAG-ÓM. *v.* Abarcar.
HAGONG. *v.* Roncar el que duerme.
HAGONG HONG. *s.* Ruido ó sonido de cosa hueca.—*v.* Sonar ó retumbar lo dicho.
HAGONGHONG. *s.* Ruido ó sonido de cosa hueca.—*v.* Sonar ó retumbar lo dicho.
HAGONOY. *s.* Yerba ó planta que en botánica se llama Espilanto acmela; es medicina para granos, apostemas y mal de orina; bien sea aplicando sus hojas machacadas, ó el ungüento que se hace con ellas hirviéndolas en aceite fresco de coco y mezclando un poco de brea blanca y cera virgen, hasta que se trave, espese y condense. El agua en que se coció su raiz es regular purga, y medicina contra mal de piedra. Sus hojas son contra el gorgojo que crian las legumbres.
HAGONOS. *v.* Sonar el interior cuando se respira ó resuella; y el mismo sonido que se hace.
HAGO OT. *adj.* Cosa estrecha, apretada.
HAGOP. *v.* Buscar lo necesario; buscar lo que ha desaparecido ó se ha perdido. Naghahagop aco san carabao co nga nabuhian. Busco mi carabao que se ha soltado.
HAGOPAHOP. *v. l.* Pasar por yerbas ó malezas.
HAGUPUHUP. *s.* Sueño profundo.
HAGUPILAS. *s.* Mullido en las espaldas para no lastimarse con lo que se lleva sobre las mismas.—*v.* Poner dicho mullido.
HAGOPIT. *s.* Higuera áspera voluble, sus hojas secas al sol sirven para alisar madera ú otra cosa.—*v.* Alisar madera frotándola con dichas hojas.—Su fruta no se come.
HAGORO. *v.* Juntarse, reunirse para hablar, conversar, etc.
HAGORONG. *v.* Vibrar; hacer ruido como las abejas cuando vuelan.—*s.* Vibración; ruido.
HAGOROT. *v.* Sorber; hacer ruido cuando se sorbe una cosa.—*s.* Sorbo; ruido que se hace cuando se sorbe.
HAGUS. *v.* Venir ó estar floja una cosa.—Cansarse fatigarse.—*s.* Cansancio, fatiga.
HAGOS. *v.* Pasar, traspasar.—*s.* Lanza de caña.
HAGUSAHIS. *s.* Arbusto así llamado, sus hojas tienen una especie de vello, ó pelusa áspera, y sirven para alisar madera.

HAGOT. *v.* Adelgazar cabo de hilo, cordel ú otra cosa.
HAGUTAUAN. *v.* Volver en si el que estaba fuera de juicio.
HAGUTAPAY. *s.* Árbol asi llamado.
HAG PÁ. *v.* Espiar, guardar, vigilar. Guinhagpáan co an acon oma, cay guinbibinari san mga looc. He estado vigilando mi sementera, por qué la van segando los remontados. Hagpáun mo onina san gabi iton babuy. Espía luego á la noche ese puerco. Mag hagpá ca sinin salapi. Vigila este dinero.
HAGPÁAN, HAGPAÁNAN. *s.* Lugar ó sitio del espía ó del que está de guarda.
HAGPAY. *v.* Pisar la yerba ó maleza para hacer camino ó sendero.—Tumbarse el palay ú otra planta, derribarlo el viento.
HAGSAY. *v.* Escoger.—*adj.* Cosa escogida.—Todo, cuando es todo de una misma especie; todo lo que es de una misma materia. Hagsay ná ngatanan an mga magcosug nga mga bariga. Están ya escogidos todos los barigas fuertes. Hagsayun mo an maopay. Escoge lo bueno. Hagsay nga balanac. Es todo pescado balanac. Hagsay nga bulauan. Es todo oro.—Hinagsay. Lo escogido ó separado como bueno.—Hinagsayan. El desecho de que ya se ha sacado lo bueno.
HAGSAL. *v.* Conocerse los huesos por estar uno muy flaco.—*adj.* Flaco, extenuado.
HAGSANG. *v.* Levantar; revolver; cavar; hozar la tierra.
HAGTÁAS. *adj.* Cosa alta, elevada. Hagtáas nga mga buquid. Montes altos.
HÁHÁ. *v.* Quitar la paja de la espiga del palay ó separarla después de haberlo desgranado con los piés.—Sacar, extraer meollo, tuétano de hueso, carne de almeja, caracol ó marisco.
HAYA. *v.* Llorar. ¿Di camo nanhahaya san pagquita niyo siton masaquit, nga naghihingotas ná? ¿No llorais al ver ese enfermo, que está ya agonizando?—Estar, poner boca arriba; caer de espaldas.
HAYA HAYA. *v.* Llorar con frecuencia.—Especie de enredadera, sus hojas se usan en el buyo.
HAYAB. *v.* Tremolar, enarbolar, undular, ondear; mover el viento una cosa.
HAYAB HAYAB. *v.* Tremolar, enarbolar, undular, ondear; mover el viento una cosa.
HAYAD. *adj.* Cosa tendida ó puesta en tierra, en suelo ó piso.—*v.* Poner, extender en tierra una cosa.—Repantigarse, arrellanarse en el asiento.—Poner ó estar tendido y boca arriba.
HAYAG. *v.* Resplandecer, lucir, dar luz; ilustrar, iluminar.—*s.* Claridad, luz.—*adj.* Cosa clara, patente. Nahayag ná an adlao. Ya luce el sol. Pinahayagan sira sa Dios. Fueron iluminados por Dios. Hayag ná an tuna. Ya se ve clara la tierra.
HAYAGAYA. *v.* Hacer mal ó de mala manera una cosa.
HAYAHAY. *adj.* Viento fresco, templado.—*v.* Hacer viento fresco ó templado.
HAYANG. *v.* Estar ó poner boca arriba una cosa.—Caer de espaldas.
HAYAO. *adj.* Animal doméstico suelto.—*v.* Tener sueltos á los animales domésticos; andar sueltos los mismos.
HAYAT. *adj.* Cosa verde, sin madurar aun; cosa que no está en sazón.—Cosa corta, estrecha.
HÁY HÁY. *v.* Acezar, suspirar de modo que parece se pronuncia dicha palabra.
HAYHAY. *v.* Poner los agoreros en la escalera ramas, cañas ú otra cosa para impedir la subida.
HAYICTIN. *adj.* Cosa estrecha, corta.
HAIL. *v.* Aplicar, acomodar, conformar.—Dar empleo ó cargo á uno.
HAIN. *adv. l.* Donde, en donde, á donde. ¿Hain si Pedro? ¿Dónde está Pedro?
HAIN. *adj. rel.* Cual. ¿Hain sinin duduha an acon darad-un? ¿Cuál de estos dos me llevaré?
HAYOCONG. *adj.* Cosa corta, estrecha.—*v.* Ser corta una cosa como vestido ó cosa semejante.—*adj.* Que de poco se aflige y angustia.
HAYUCTIN. *adj.* Cosa estrecha, corta.
HAYUD. *v.* Estirar, extender.
HAYOGHOG. *v.* Crecer.
HAYOHAY. *s.* Esclavo criado en casa, no comprado.
HAYOM. *adj.* Cosa algo negra.—*v.* Bostezar.
HAYONG. *adj.* Cosa ajada, marchita, lacia, seca.—*v.* Marchitarse, secarse. Nahayong ná an acon binulad nga dahon. Ya están secas las hojas que yo puse al sol.—Bostezar.
HAYONGCOT. *adj.* Cosa espesa, muy junta una de otra.
HAYON. *v.* Bracear, mover con garbo los brazos; contonearse.
HAYON HAYON. *v.* Bracear, mover con garbo los brazos; contonearse.
HAYOP. *adj.* Animal doméstico.—*v.* Criar, domesticar á los animales.
HAYOPAN. *adj.* Animal doméstico.
HAIT. *adj.* Cosa fina, aguzada; penetrante, que causa lesión.—*v.* Aguzar una cosa.
HALÁ. *s.* Sed.—*v.* Tener sed. Hinahalá aco. Tengo sed.
HALABA. *adj.* Cosa larga.—*v.* Alargar, hacer larga una cosa.—*s.* Largor.
HALABA LABA. *adj.* Cosa algo larga.
HALABA LABA. *adj.* (DE HALABA). Cosa larga, ó algo larga.
HALABONOS. *v.* Seguir, proseguir andando.—Adelantarse.
HALACAY. *adj.* Lluvia ó viento fuerte, seguido y constante.
HALAD. *v.* Ofrecer.—*s.* Ofrecimiento, oferta.
HALAD HAGAD. *v.* Reirse á voces.—Relinchar el caballo.
HALAG. *v.* Torcerse, inclinarse árbol ú otra cosa.—Declinar el sol ó luna.—Montar á caballo sin silla.—*adj.* Cosa torcida, inclinada; con declive. Nahalag an cahuy. Está inclinado el árbol. Nahalag ná an adlao. Ya declina el sol.—Cahal-gan. *s.* Declive.
HALAGHAG. *adj.* Cosa rala, clara.—*v.* Ser, poner ó hacer rala una cosa. Halaghag an mga tanum. Están ralas las plantas. Halaghag ná caopay an mga guisoc. Escasean ya mucho los árboles de guisoc.
HALAGPAD. *adj.* Cosa ancha.
HALAGTAC. *s.* Ruido ó sonido de cosa hueca.—*v.* Sonar lo dicho.
HALAY. *v.* Vagabundear.—*adj.* Vagabundo.
HALAYAHAY. *v.* Ponerse al viento; poner al viento una cosa.—*s.* Tiempo ó viento fresco y templado.
HALAYHAY. *v.* Poner al viento una cosa para que se seque, colgándola de alguna parte.—Colgar ó adornar con hojas ó ramas una cosa.
HALAYHAYAN. *s.* Lugar, sitio, cuerda ú otra cosa donde se pone al viento una cosa para que se seque.
HALAY HALAY. *v.* Vagabundear.—*adj.* Vagabundo.
HAL-ANG. *adj.* Cosa mal tejida, rala.

HALANG HAGANG. *adj.* Tonto, bobo.
HALANGÕHAG. *adj.* Cosa fofa.
HALAN. *s.* Marisco así llamado, se come.
HALANHAN. *adv. m.* Rara vez.—*adj.* Cosa rala, apartada, separada.
HALAUHAO. *v.* Irse la vista cuando se sube ó anda por parte alta.—Recelar, temer, sospechar.—*s.* Recelo, temor, sospecha.—*adj.* Que se le va la vista si sube ó anda por parte alta. Diri aco macacasaca, cay halauhao aco. No puedo subir, por qué se me va la vista. An diri co pacasaca sin lubi cay nahahalauhao aco. El no poder yo subir al coco es por qué se me va la vista. Nahalauhao aco cún bon-on ca nira. Temo si te hieren.
HALAUHÁUON. *adj.* Que se le va la vista si sube ó anda por parte alta.—Receloso, temeroso, sospechoso.
HALAUIG. *adj.* Cosa larga.—*v.* Alargar, hacer ó poner larga una cosa. Halauig nga biste. Vestido talar.
HALAUHAO. *s.* Árbol grande así llamado, su fruta es ágria y se come.
HALAPAD. *adj.* Cosa ancha.—*v.* Hacer ancha una cosa.
HALAPARAY. *adj.* (DE HALAPAD). Cosa ancha ó algo ancha.
HALAPAROY *adj.* Cosa algo ancha.
HALARUM. *adj.* Cosa honda, profunda.—*v.* Ahondar, profundizar. Halaruin caopay ini nga salug. Es muy profundo este rio. Ayao paghalaruma an ocad. No profundices el hoyo.
HALAS. *s.* Culebra.—Figura de culebra. Tinocob aco sin halas. Me ha picado una culebra.
HALASAY. *adj.* Montaraz.—*v.* Huir, escaparse, remontarse.
HALASUN. *adj.* Lugar ó sitio de culebras.
HALAT. *adj.* Cosa ahumada, requemada.—*v.* Ahumar, requemar una cosa.
HALATIHAT. *v.* Difundirse, derramarse, cundir; penetrar; entremeterse; escudriñar, averiguar.
HALATUHAT. *adj.* Diestro, experto, experimentado.
HALBAO. *v.* Quitar las yerbas ó malezas cortándolas un poco más arriba de sus troncos.
HALBO. *s.* Ciénaga, cienagal, atolladero, lodazal profundo.
HALHAG. *adj.* Cosa rala, apartada, separada.—*v.* Separar, apartar, poner rala una cosa.
HALHAL. *v.* Jadear, acezar.
HALIAP. *v.* Buscar alguna cosa por los montes.
HALI HALI. *v.* Trabajar, hacer pronto una cosa.—*s.* Caracol grande así llamado.
HALIBUIB. *v.* Quitar el canto de tabla ó cosa semejante.—Caminar por la orilla.
HALILIMOCON. *s.* Yerba así llamada.
HALIMBAUA. *v.* Desviarse de la razón ó justicia.—*s.* Desvío, delirio.—Ejemplo, cuento.—*adv.* Acaso, si acaso.
HAL-ID. *v.* Poner, colocar las cosas seguidas ó en orden.
HALIGOT. *adj.* Cosa estrecha, angosta.—*v.* Estrechar, angostar.
HALIGOTAY. *adj.* Cosa bastante estrecha, angosta.
HALIGOTAY. *adj.* (DE HALIGOT). Cosa estrecha, ó algo estrecha.
HALILINGATON. *s.* Arbusto así llamado.
HALILITAN. *s.* Yerba así llamada, sus hojas machacadas y mezcladas con cal son medicina contra el escozor que causa el gusano *basul*.
HALING HAGUING. *v.* Tocar, sonar campanilla, cascabel, plata, cadena, ó cosa semejante; y el mismo sonido.
HALIN. *v.* Mudar, trasladar, cambiar de lugar.
HALINHALIN. *v.* Mudar, trasladar, cambiar con frecuencia de lugar.
HALIOB. *v.* Acercar, aproximar.
HALIPUAT. *v.* Mudar, trasladar.—*s.* Tanda. Usa ca halipuat. Una tanda.
HALIPOT. *adj.* Cosa corta.—*v.* Acortar, hacer ó ser corta una cosa.
HALIPOTAY. *adj.* Cosa bastante corta.
HAL-IT. *adj.* Tabaco ya nacido, pero bajo ó corto aún.—*v.* (C.) Techar, retechar con nipa ú hojas de anájao.
HALO. *s.* Lagarto largo así llamado, que se come las gallinas, palomas, huevos, etc. Inobus san halo an acon camanucan. Ha concluido el *halo* mis gallinas.
HALUAG. *adj.* Cosa espaciosa, ancha y larga.—*v.* Agrandar, dilatar, ensanchar. Haluag an acon oma. Es ancha mi sementera. Guinpapahaluag san capitan an dalan. El capitán manda ensanchar el camino.
HALUB. *v.* Oscurecerse, cubrirse el sol con las nubes. Paghudlong san sirac san adlao cún tinatacpan san dampug.
HALUC-AGUC. *s.* Bufido, resoplido.—*v.* Bufar, resoplar.—Roncar.—Reñir los puercos.
HALUC HAGUC. *s.* Bufido, resoplido.—*v.* Bufar, resoplar. Naghahaluc-hague an baetin, nga guinbobocud san mga tauo.—Da bufidos el puerco que es perseguido por la gente.
HALOC HOC. *v.* Comer el puerco atropelladamente.
HALUD. *adj.* Envidioso, que no quiere dar nada á otro.
HALOD. *v.* Cojer ó agarrar bien.
HALUGAHUG. *s.* Cinta, cordón de pantalones ú otra cosa.—*v.* Poner lo dicho.
HALUGHUG. *s.* Jareta, cinta, cordón de pantalones ú otra cosa.—*v.* Enjaretar.—Ensartar cañas, palitos ú otra cosa, agujereando antes lo dicho.
HALUGUS. *v.* Bajar, deslizarse por maroma, cuerda ó cosa semejante.—Descolgar, dejar caer poco á poco una cosa que está pendiente de maroma, cuerda ó cosa equivalente.
HALOY HALOY. *v.* Vagabundear.—*adj.* Vagabundo.
HALOYOHOY. *adj.* Viento fresco y galeno.
HALUIS. *adj.* Flojo, débil.—*v.* Estar flojo ó débil.
HALONG. *s.* Pieza de abacá tejida de cinco brazas de larga.—*v.* Tejerla.
HALONGHAG. *v.* Turbarse.
HALONGÕHAG. *v.* Escapar, huir.
HAL-ON. Enfermedad de los niños de pecho, que proviene de los malos alimentos de la madre, ó por comer lo que no debían, por tener hecho voto de no comerlo.—*v.* Padecer los niños dicha enfermedad.—Saquit sa mga cabataan nga nasoso pá; nga ticang san pageaon san iroy san cacaanon nga pahahal-on. Enfermedad de los niños de pecho, que proviene de comer las madres conidas que la causan.
HALON. *v.* Comer á solas, sin partir con otros, ni querer que le vean.—Aullar.
HALONHON. *v.* Poner mullido de hojas en cesto ralo ó cosa semejante.—*s.* La hoja ó lo que sirve de mullido.
HALOP HALOP. *v.* Agonizar.
HALOPOHOP. *v.* Soplar á otro; soplar el viento.—*adj.* Viento fresco y flojo.
HALOS. *s.* Parte carnosa del abacá.—*v.* Quitar dicha parte carnosa.

HALOSHOS. *v.* Deslizarse, resbalarse.
HALOT. *adj.* Mezquino, miserable, agarrado; avaro, avariento.
HALUTAHIT. *v.* Prender aguja ó alfiler en ropa.—Subir culebra ú otro animal por alguna parte y meterse por algun agujero ó abertura.—Cundir, aumentarse el fuego.
HALUTHOT. *v.* Hilvanar, dar puntadas largas.—*s.* Hilván.
HALPUT. *v.* Conformarse; seguir, imitar.
HAMABAO. *adj.* Cosa baja, poco profunda, de poco fondo.
HAMAC. *s.* Comida de perros, gatos y otros animales.—*v.* Echar de comer á los mismos.—*s.* Industria, valor, provecho. *adj.* Cosa de valor ó provecho. Uaray hamac ini ngā tauo. No es de provecho este hombre.—*adj.* Demasiado. Hamac sin cadaco. Demasiado grande. Hamac sin camaraut an mga buhat mo. Son demasiado malas tus obras.
HAMAG. *v.* Delirar, desvariar.
HAMAMACU. *s.* Planta así llamada, es medicinal.
HAMAMALI. *s.* Árbol así llamado.
HAMAMANGPANG. *s.* Pescado así llamado.—Planta de buen olor así llamada.
HAMAS. *adj.* Que come cualquier cosa sin escoger.—*v.* Cundir, aumentar.—Tratar á todos por igual.—*adj.* Ramera pública.
HAMATUL. *v.* Escarmentar, tomar enseñanza y evitar caer en adelante en peligros.
HAMBAY. Asirse, sostenerse de algo para no caer.—*v.* Sostener, defender.—*s.* Sostén, defensa.—*v.* Agarrarse de caña ú otra cosa para nadar ó para no caer.—Reclinarse sobre algo.
HAMBABAY. *s.* Árbol así llamado, su madera es buena para edificios.
HAMBABALUD. *s.* Árbol así llamado, su madera es buena para edificios.
HAMBAYAN. *s.* Sostén, defensa, arrimo, amparo.
HAMBAL. *v.* Acometer, arremeter.—Acercarse, arrimarse, juntarse. Hinambalan aco sin looc. Me acometió un remontado. Ayao paghambal san maraut nga tauo. No te arrimes al hombre malo.
HAMBIN. *v.* Llevar niño, el brazo ú otra cosa en pañuelo (ó cosa semejante) amarrado por dos puntas y colgado del cuello.
HAMBIN. *adj.* Cosa pendiente, que va agarrada ó asida á otra.
HAMBO. *v.* Ponerse de pechos sobre ventana ú otra parte.—*adj.* Codicioso, deseoso, hambriento.
HAMBUG. *v.* Crecer bien.—*adj.* Planta lozana, que crece bien.
HAMBOY. *v.* Ponerse de pechos sobre ventana ú otra parte.
HAMBUYAN. *s.* Antepecho.
HAMBUL. *s.* Bejuco así llamado.
HAMDAS. *v.* Escocer el polvo que se pega al cuerpo.
HAMGUID. *v.* Probar árma blanca ó heramienta para saber si corta.—*s.* Cifra; comparación.—*v.* Significar, representar, figurar.—Llegarse á la orilla, acercarse.
HAMIG. *s.* Nervio.
HAMIL. *v.* Encerar hilo ú otra cosa.—*s.* Pedazo de cera para encerar hilo ó cosa semejante.—*s.* Ramal de lo que está torciendo.
HAMILI. *adj.* Cosa preciosa, noble, excelsa. (DE BILI).
HAMINDANG. *s.* Árbol así llamado, sus hojas causan escozor.—Baga nagbanig sin hamindang. Se dice del que no puede sosegar por darle pena una cosa.
HAMIS. *v.* Limpiar alisar, pulimentar una cosa.—*adj.* Cosa fina; amorosa; lisa.
HAM-IT. *v.* Untar los labios.
HAMITANG. *s.* Árbol así llamado.
HAMITAN AGON. *loc.* Lo que hay que purificar ó pasar por el crisol como oro sucio ú otra cosa.
HAMLAG. *v.* Echarse el borracho en cualquier parte.—Reñir, luchar.—Arremeter.
HAMLAY. *v.* Descansar.
HAMLIG. *adj.* Salobre, agua de mar mezclada con agua dulce.
HAMLIRAN. *v.* Estar muchos echados ó como muertos.
HAMO. *v.* Pegar en la boca.—Armarse, prevenirse.—Ataviar, adornar.
HAMO. *v.* Armar, preparar.—Mojar, humedecer.
HAMOAY. *adj.* Persona de buen talle, de buena disposición.
HAMOBO. *adj.* Cosa baja, de poca altura.
HAMUC. *v.* Despreciar, tener en poco una cosa.
HAMUD. *v.* Oler.—*s.* Olor.
HAMUDLAY. *v.* (DE BUDLAY). Descansar, reposar.
HAMUGDAS. *v.* Llover con fuerza. *adj.* Aguacero fuerte.
HAMO HAMO. *v.* Humedecer, mojar, echar caldo ó líquido en la comida ó en otra cosa.
HAMUL. *v.* Meter los dedos en la boca, chuparse, lamerse los dedos.—Morder lo que se come como hace el desdentado.
HAMOLONG. *adj.* (DE POLONG). Hablador, que habla mucho.
HAMOLOS. *v.* (DE POLOS). Aprovecharse.—*adj.* Cosa provechosa. Nagpapahamolos aco sinin acon buhat. Me aprovecho de mi trabajo.
HAMONG. *s.* Encañado ó enrejado de cañas que se pone al rededor de las plantas para defenderlas.—*v.* Encañar ó poner dicho encañado.
HAMUNG. *adj.* Mucha gente, ruido de mucha gente.
HAMUNGAYA. *v.* Descansar, reposar.—*s.* Descanso, reposo.
HAMON. *v.* Pasarse tinaja ú otro vaso.—Dar sombra una planta á otra.
HAMORAUON NGA LANHAN. *s.* Molave de madera aceitosa y de color amarillo subido; esta es la mejor clase y la más fuerte.
HAMORAUON NGA MANABAHON. *s.* Molave de madera de color blanco; esta es floja y dura poco si se emplea como harigue.
HAMUS. *v.* Atusar, pasar la mano por el pelo, etc.
HAMUT. *s.* Olor bueno.—*adj.* Cosa olorosa, que huele bien.—*v.* Oler bien. Bucad nga mahamut. Rosa olorosa.
HAMPAC. *s.* Azote; castigo.—*v.* Azotar, castigar. Inabut ná an hampac sa Dios. Llegó ya el castigo de Dios. Hunampacun co icao. Yo te azotaré. Ayao aco paghampaca. No me azotes. Cadi ca, basi diri ca mahampac. Ven acá, para que no seas azotado. Guinhampac aco san maestro. He sido castigado por el maestro. Pinahampac san capitan an mga hubog. El capitán ha mandado azotar á los borrachos. Napahampac aco. Me dejé azotar.
HAMPANG. *v.* Holgarse, recrearse, divertirse.
HAMPÁNGAN. *s.* Recreo, sitio ó lugar de diversión ó regocijo.
HAMPANGANAN. *s.* Recreo sitio ó lugar en donde se divierten ó conversan.
HAMPAPALAD. *s.* Árbol así llamado.
HAMPAO. *s.* Pasta de arroz esponjado al fuego, y poniendo en ello calamay ó azúcar, se hace una especie de bola.

HAMPAS. *v.* Devorar, comerse unos pescados á otros.
HAMPIG. *v.* Acercarse, llegarse á la orilla.—Echar, arrojar la mar una cosa á la orilla.
HAMPUL. *v.* Tapar con barro, brea ú otra cosa.
HAMTIC. *s.* Hormigas bermejas así llamadas, las hay también con alas, su picadura escuece y se hincha.
HAMTONG *adj.* Lo crecido, ya hecho, que ha llegado á su altura y perfección. Hamtong nga lalaqui. Varón ya hecho.
HANA. *v.* Tratar entre sí, pensar, consultar.
HANABAHAB. *v.* Tener ó sentir sed.
HANADGONG *s.* Arbusto así llamado.
HAN-AY. *v.* Colocar los hilos en el telar, principiar á tejer.—*s.* Los mismos hilos. Usa ca han-ay. Un hilo.
HANAYHAY. *v.* Disminuir el dolor.—Colocar ó poner la escalera de modo que sea fácil subir por ella.—*adj.* Cosa en declive pero fácil de subir.
HANALI. *v.* Hacer de repente ó de prisa una cosa, apresurarse demasiado. Ayao icao paghinanali. No te apresures.
HANAMBONG. *adj.* Cosa larga como vertido; cosa ancha como sementera; cosa cumplida ó adornada de lo necesario.
HANANG. *s.* Barranco, lodazal; charco; barro, pecina, lodo; terreno fangoso; cieno ó lodo en el fondo de río ó mar.—*v.* Ensuciarse con cieno; embarrancarse, atollarse en barranco ó cieno.
HANANGUN. *adj.* Terreno fangoso.
HANAO. *v.* Coger las abejas la sustancia de las flores.
HANAUA. *adj.* Cosa vacía.—Cosa libre de enredo, engaño ó complicación.
HANAP. *v.* (C.) Buscar una cosa. Hanapa niyo an carabao nga nacabubi. Buscad el carabao que se soltó.—Desaparecer, perderse de vista, deshacerse, como humo.
HANCAG. *s.* Industria, valor, provecho. Uaray hancag. No es de provecho, no vale nada.
HANCAY. *adj.* Árbol ya seco.
HANCO. *v.* Golpear los que reman.
HANCUG. *v.* Recibir y sobrellevar con paciencia.
HANCUP. *v.* Pegar, juntar ó ajustar una cosa con otra.
HANDA. *v.* Aprovechar, utilizar ó usar una cosa.
HANDAB. *v.* Escocer, doler la garganta.
HANDAL. *v.* Sobresalir como tablas ó cañas mal colocadas.
HANDANATA. *s.* Yerba así llamada.
HANDARAMAY. *s.* Arbusto así llamado. Las raspaduras de su corteza son buenas para reventar hinchazones, y hacer madurar granos y apostemas.
HANDIG. *v.* Echarse, reclinarse en silla, recostarse.
HANDIGAN. *s.* Silla de caña, bejuco ú otra cosa para echarse ó recostarse en ella el enfermo.
HANDUCAG. *v.* Mirar alargando el cuello.
HANDUG. *s.* Tributo.—*v.* Tributar.
HANDOY. *s.* Manceba, concubina.
HANDOL. *v.* Alcanzar, llegar á tal número, medida ó peso.
HANDUM. *s.* Afecto, cariño.—*v.* Tener afecto, ó cariño; acordarse con ternura de una cosa que se ama.
HANDUNG. *v.* Considerar, imaginar.—*s.* Especie ó imágen de la cosa en la fantasía.
HANDONG. *s.* Choza.—Hacer choza con hojas ú otra cosa.
HANDOROY. *v.* Desdecirse, volver atrás, mudar de parecer.—*s.* Planta de hojas anchas así llamada.
HANDOROS. *v.* Dormir á sueño suelto.—Andar desnudo ó medio desnudo é indecentemente.—Descuidar ó no cuidar de las cosas que tiene que hacer.
HANDOS HANDOS. *v.* Vaguear, vagabundear.—*adj.* Vagabundo, vago.
HANGAB. *v.* Avahar, calentar con el vaho alguna cosa.—Echar ó arrojar vaho.
HANGAD. *v.* Levantar los ojos ó la cabeza, mirar hacia arriba. Nahangad aco sa langit. Miro al cielo.
HANGAG. *s.* Galapago.
HANGALAO. *v.* Venir, llegar antes de la hora señalada.—Prevenir, preparar lo necesario.
HANGALOB. *adj.* Cosa larga y ancha como vestido, sementera, etc.—Cosa cumplida ó adornada de lo necesario.
HANGALONAON. *s.* Regostarse, arregostarse, engolosinarse á lo que gusta y pedir más.—*adj.* Goloso.
HANGAO. *v.* Asomarse y esconderse, darse á ver y ocultarse.—Aliviarse el enfermo.—No estar hecho ó acostumbrado á una cosa.
HANGAUA. *v.* Temer, recelarse; decir ya ya, y no hacer nada.
HANGAP HANGAP. *v.* Palpar, tentar.
HANGAPITAN. *s.* Árbol así llamado, sus hojas tostadas son medicinales, y puestas en agua se usan para lavar las llagas.
HANGARAY. *s.* Árbol de la mar así llamado, su fruta se llama *busaing*.
HANGBAT. Hablar, pronunciar.
HANGCAY. *adj.* Madera seca.
HANGCO. *v.* Golpear los que reman, golpear con el remo en la embarcación.—*s.* Ruido que se hace con el remo en la misma.
HANGCOB. *v.* Cerrar puerta ú otra cosa.
HANCOP. *v.* Ponerse, echarse de pechos sobre mesa ú otra parte.
HANGDAY. *v.* Atravesarse una cosa sobre otra; poner, atravesar.
HANGDUN. *s.* Árbol así llamado.
HANGGA. *s.* Enfermedad pustulosa como la viruela.
HANGGAB. *v.* Respirar y aspirar abriendo la boca.
HANGGOB. *adj.* Planta frondosa, árbol frondoso.—Cosa ancha como saya, pantalon ó cosa semejante.—Embarcación muy cargada.—Cosa en que hay sobra más bien que falta.
HANG HANG. *v.* Ensanchar, agrandar agujero.—Engullir y tragar atropelladamente y sin mascar lo que se come.
HANGYA. *s.* (suave la g). Alambre que se pone en el cordel de pescar.
HANGIAP. *v.* Andar mirando y buscando por todas partes.
HANGID. *s.* Orilla de río ó mar, falda de monte.
HANGIL. *v.* Probar la comida que se ha tomado del plato, etc.
HANGIN. *s.* Viento, aire. *v.* Haber viento, soplar el viento.
HANGIU. *v.* Pedir, suplicar, rogar; instar, importunar; regatear.
HANGIT. *v.* Atraer.—Cobrar ánimo, animarse, esforzarse.—Descortezar la caña dulce con los dientes.—*s.* Atractivo.—*adj.* Que atrae ó tiene virtud ó fuerza para atraer.—*s.* Pescado así llamado, se come.
HANGITAN. *s.* Orilla ó canto de una cosa en su largor.
HANGLAD. *v.* Buscar panales de abejas en los montes.—Arrastrar.
HANGLAG. *s.* Rodillo, palo, ó cosa semejante para

arrastrar sobre el alguna cosa pesada.—*v.* Poner dicho rodillo para el arrastre.

HANGLAS. *v.* Subir á cocos ó árboles que tienen incisión para asentar el pié.—Resbalar.—*adj.* Cosa resbalosa.

HANGO. *v.* Mover, menear de un lado á otro una cosa para sacarla ó arrancarla.—Menearse, moverse estaca ú otra cosa por estar floja ú holgada en donde se halla colocada.—Aflojarse amarradura.

HANGUB. *adj.* Cosa ancha que viene y asienta bien.—Cosa hecha, robusta, lozana.—*v.* Arreglar ó ponerse bien camisa, etc.

HANGUG. *v.* Tomar ó comer una cosa para envenenarse, envenenar, emponzoñar.—Calentar demasiado.

HANGO HANGO. *v.* Mover, menear de un lado á otro una cosa para sacarla ó arrancarla.—Menearse, moverse estaca ú otra cosa por estar floja ú holgada en donde se halla colocada—.Aflojarse amarradura.

HANGOIT. *v.* Ir á la ligera navegando ó caminando.

HANGUL. *v.* Necesitar, carecer de alguna cosa.—*adj.* Necesitado, pobre, miserable.

HANGUP. *v.* Acogerse, refugiarse.

HANGUS. *v.* Acezar, jadear.

HANGUS HANGUS. *v.* Acezar jadear.

HANG-OT. *v.* Dar mordisco sacando un pedazo de la cosa que se muerde.

HANGPAS. *v.* Morder, comer, devorar. Hinangpas san pating an usa ca capay san pauican. Comió el tiburón una aleta de la tortuga.

HANGPIL. *v.* Juntar, ajustar, unir bien una cosa con otra.—Juntarse con otros, pasarse ó hacerse del otro bando ó partido.

HANGPON. *v.* Esperar, confiar.

HANGPUT. *v.* Querer, amar, tener cariño á una cosa.

HANGRAB. *v.* Pacer los animales.

HANGRIT. *s.* Enojo, enfado, tristeza.—*v.* Enojarse enfadarse, entristecerse.

HANGSUD. *s.* Yerbas ó raices aromáticas que ponen los bisayas en sus comidas.—*v.* Echar ó poner lo dicho.

HANGTAD. *v.* Pescar amarrando el anzuelo en alguna parte y dejarle por cierto tiempo.

HANGTAL. *s.* Palos ó cañas atravesados en lodazal ó charco para pasar sobre ellos.—*v.* Atravesar ó poner dichos palos ó cañas atravesados. También los ponen tendidos á lo largo del charco para pasar por ellos.

HANI. *adv. l.* Aquí. Hahani an capitan. Ya está aquí el capitán.

HANIG. *s.* Mullido de hojas ú otra cosa.—*v.* Poner dicho mullido.—Cubrir ó tapar agujero con hojas ó cosa semejante.

HANIP. *v.* Ir despacio como á coger una cosa, agacharse. Naghahanip an oding in titocod san yatot. Camina despacio el gato cuando va á morder al ratón.

HANIP HANIP. *v.* Volverse á juntar las abejas á su panal ó al árbol en el que está el panal.

HANIPA. *adj.* Plátanos pequeños y olorosos así llamados.

HANIT. *v.* Romper, rasgar, partir en pedazos. Haniti aco maguti siton imo tabaco. Parte para mi un poco de ese tu tabaco (hoja).

HANIT HANIT. Romper, rasgar, partir en pedazos, hacerse pedazos una cosa. Nagcahanit hanit an bado co. Se ha hecho pedazos mi camisa.

HANLAS. *adj.* Cosa resbaladiza.—*v.* Resbalarse.

HANLUD. *v.* Atollarse.—*s.* Atolladero, barranco.—Cahanluran. *s.* Atolladero ó multitud de baches.

HANLUP. *s.* Gorgojo que se cria en el arroz, harina, etc.

HANOAY. *adj.* Expedito y dispuesto para hacer una cosa.—*v.* Aderezar, componer.

HAN-UG. *v.* Apretar, comprimir.

HANOD. *v.* Atollarse.—*s.* Atolladero.

HANUG. *adj.* Cosa blanda que fácilmente se magulla.—*v.* Ablandar á golpes una cosa.

HANOCLOG. *v.* Compadecerse, condolerse, tener lástima.

HANOY. *v.* Subir, ascender; volar las aves hacia arriba.

HANOL. *s.* Bulto que se siente debajo del petate, asiento ú otra parte.

HANOMO. *s.* Árbol así llamado.

HANONAY. *adj.* Despacio y seguido.

HANONG. *s.* Sombra.—*v.* Hacer sombra una cosa.

HANOT. *v.* Arrancar yerbas ó plantas con sus raices.

HANQUIL. *adj.* Anciano y fuerte aún.

HANTAC. *s.* Planta así llamada, se usa como verdura.

HANTAG. *adj.* Cosa acabada, cumplida.—*v.* Acabar de hacer una cosa.—*adj.* Cosa rala, separada, apartada.—*v.* Separar, apartar ó poner separada una cosa.—Extender.—*adj.* Cosa ordenada.—*s.* Orden, disposición de las cosas.

HANTAY. *v.* Extender, estirar.

HANTAL. *s.* Lindero, término.—*v.* Lindar.

HANTANA. *v.* Probar, ensayar, examinar.

HANTATAGUM. *s.* Árbol así llamado.

HANTANSI. *s.* Planta así llamada, es medicinal.

HANTING. *v.* Cargar maderos ó trozos en embarcación menor, ó llevarlos amarrados á la misma por la parte de afuera. Uaray aco hahantinĝan nĝa baloto nĝa daco. No tengo baloto grande para llevar maderos.

HANTITIGAO. *s.* Arbusto así llamado.

HANTUC. *v.* Golpear, dar golpes.

HANTOLID. *v.* Estar tendido ó echado; dormir á sueño suelto.

HAUA. *adj.* Cosa limpia, sin yerbas.—Diferente, distinto.—*v.* Separarse.

HAUAC. *s.* Cintura.

HAUAY. *adj.* Cosa bien hecha, de buena forma ó planta.

HAUAN. *v.* Limpiar, purificar, quitar la suciedadad ó inmundicia de alguna parte.—*adj.* Cosa limpia, que no tiene suciedad; pura, sin mancha. Mahauan caopay an dalan. Está muy limpio el camino. Hahauanan co an acon oma. Limpiaré mi sementera. Mananalinĝoha quitá nĝa mamahauan guihapon an aton calag. Procurémos que nuestra alma esté siempre limpia. Guinhauanan co ná an acon tanaman. He limpiado ya mi huerta.

HAUAS. *v.* Descargar la carga de la embarcación; desembarcar, saltar á tierra; bajarse del caballo, carro, etc. Hauasa niyo an mĝa cajón. Descargad los cajones. Nag hauas ná sira. Ya se han desembarcado. Uaray cami pacacahauas cacolop cay dagco an balud. No pudimos desembarcar ayer tarde porque eran grandes las olas. Pinahahauas san capitán an mĝa tabla. Manda el capitán descargar las tablas.

HAOD. *s.* Lanzada.—*v.* Atar, amarrar pasando ambos cabos por la dobladura.

HAO HAO. *v.* Desemborrachar, desembriagar, quitar la embriaguez.—Aventar el paláy con las manos,

después de pisoteado y desgranado.—Chupar, gustar.

HAUID. *v.* Reprimir, detener, contener, refrenar, sujetar.—Convidar á uno y tener el gusto que se quede, consienta ó acceda.

HAUILI. *s.* Árbol que en botánica se llama Higuera hauili.

HAUIT. *adj.* Cosa fuerte difícil de quebrar, romper ó cortar.—Paciente, sufrido, perseverante.

HAOLÓ. *s.* Cabecera de la cama.

HAOM. *v.* Encajar, ajustar.—Enquiciar.—Probar, tentar.

HAOM HAOM. *v.* Achacar, imputar una falta á otro.

HAON. *v.* Retirar, apartar una cosa de donde está. Haona an coron. Retira del fuego la olla.

HAON. *adv.* Ahí. Haon sa honos. Ahí está en el cajón.

HAONG. *v.* Arrimarse, juntarse, pasarse ó hacerse del otro bando ó partido; refugiarse.

HAONGAN. *s.* Refugio.

HAUOC. *v.* Sacar, extraer una cosa de donde está, como de caldero, olla, baul ó cosa semejante.

HAUOT. *adj.* Cosa fuerte difícil de quebrar ó cortar.

HAUOT. *s.* Planta que en botánica se llama Hémionitis hendida.—Abstinencia que usaban estos bisayas por la muerte ó ausencia de uno, no comiendo sino esta planta hasta cierto tiempo.

HAOP. *adj.* Agregado, vasallo ó dependiente de uno.—*v.* Ser vasallo ó agregado.

HAURA. *v.* Combinar.—Ajustar ó venir justa una cosa; encajar, meter una cosa dentro de otras ajustadamente.

HAOT. *v.* Tirar del abacá al beneficiarlo, sacarlo entero y sin romper.—*adj.* Abacá que sale entera toda la hebra.—*s.* Asiento del remero en la embarcación.—*v.* Sentarse en el mismo.

HAPA. *v.* Ponerse boca abajo, postrarse.—Se dice de las abejas cuando se hallan muchos panales juntos.

HAPAG. *s.* Petate para asolear palay.

HAPAY. *v.* Derribar, echar á tierra las plantas.

HAPASUNGAD. *s.* Caer levantando la cabeza ó cuerpo hacia arriba.

HAPDOS. *v.* Escocer, picar, sentir comezón.—*s.* Escozor, escocimiento, comezón. Mahapdos inin acon casam-dan. Escuece esta mi herida. ¡Abaa dao pagcamahapdos san acon cahabolan! ¡Ay como escuece mi herida!

HAPI. *v.* Derribar, echar á tierra las plantas.

HAPIANG. *adj.* Cosa en forma de abanico como la cola del pez *doyong*.—*v.* Tener ó estar una cosa en el sentido dicho.

HAPID. *v.* Poner, colocar bien las cosas, acomodarlas bien en una parte. Hapira sin maopay an mga tabla. Coloca bien las tablas

HAPID HAPID. *v.* Imitar. Nahapidhapid ná inin bata sa maestro. Ya imita este niño al maestro.

HAPIL. *v.* Tirar, arrojar una cosa que no sirve.—Arrimarse ó pasarse á un partido.

HAP-IL. *s.* Emplasto para heridas ó llagas.—*v.* Emplastar, poner emplastos.

HAPILA. *v.* Poner hojas de nipa sobre la unión de las nipas ya cosidas y amarradas de dos en dos, cuyas nipas ponen sobre los caballetes de los techos.

HAPIN. *s.* Mullido; rodete, rodilla que se pone debajo de una cosa; mullido que se pone para ir á caballo ó en el carabao; manta que se pone sobre la silla del caballo.—Pañal.—Forro de libro.—*v.* Aforrar.—Poner mullido, etc.

HAPINO. *v.* Derribar, echar á tierra las plantas.

HAPIOD. *v.* Desarrugar, quitar las arrugas.—Restregar una cosa.—Atusar, pasar la mano por encima de una cosa.—Estregar, dar friegas.

HAPIT. *v.* Parar, llegar ó arribar, solo de paso, á algún sitio ó lugar.—Posar, alojarse ú hospedarse en alguna parte. Nahapit cami sa Tacloban. Parámos en Tacloban. Pag hapit quitá dida. Arribémos ahí. Uaray cami pahapita sa mga dagaminun. No nos dieron posada los de Dagami.

HAPITAN. *s.* Mesón, posada; lugar ó sitio donde se pára ó arriba.

HAPITONG. *s.* Árbol así llamado.

HAPLA. *s.* Postrarse; echarse, acostarse ó andar boca abajo.

HAPLAC. *v.* Atar, amarrar el emplasto.—Poner ó amarrar pañuelo ó llevarle amarrado á la cabeza.

HAPLAS. *v.* Medicinar, untar con cosas olorosas.—*adj.* Cosa olorosa como ungüento.

HAPLI. *s.* Emplasto.—*v.* Emplastar, poner emplastos.

HAPLUS. *s.* Tocar, palpar, pasar suavemente la mano por encima de una cosa.

HAPNIG. *v.* Arreglar, componer, poner en orden las cosas.

HAPOHAP. *v.* Palpar, pasar suavemente la mano por una cosa.—Buscar á tientas.—Rascarse.—Limpiar con la mano plato ú otra cosa.

HAPUL. *v.* Cubrir, tapar; emplastar.

HAPULAS. *v.* Limpiar con la mano sudor, polvo ú otra cosa.

HAPOLOT. *v.* Coger, agarrar ó asirse de una cosa.

HAPON. *v.* Pararse ó posarse las aves. Nahapon an tamsi san lubi. El ave paró en el coco. An lubi an hinaponan san tamsi. El coco es en donde paró el ave. Nagdayon an calao, uaray hahapon. Siguió volando el calao, no se ha parado.

HAPON. *s.* Tarde, tiempo que hay desde medio día hasta anochecer.—*v.* Alcanzar la tarde, ser por la tarde.

HAPÓN. *s.* Cordel, cordelejo como el que usan para amarrar los gallos de pelea, ó para pescar.—*v.* Pescar con cordelejo.

HAPUS. *v.* Pegar, dar con látigo ó cosa semejante.

HAPUT. *v.* Juntarse á otro; imitarle, seguirle.

HAPROS. *v.* Atusar, pasar suavemente la mano por la cara, etc.

HAQUID. *v.* Sacar la comida de la olla, caldero ú otra parte.

HARABAHAB. *adj.* Voz fuerte y gruesa.—*v.* Tener voz fuerte y gruesa.

HARABAY. *v.* Cortar las plantas ó yerbas por cerca del tronco.

HARABAS. *v.* Avergonzarse, ruborizarse, atemorizarse.

HARABASUN. *adj.* Vergonzoso, temeroso, tímido, medroso.

HARAB-SUN. *adj.* Vergonzoso, temeroso, tímido, medroso.

HARACAHAC. *s.* Carcajada.—*v.* Dar carcajadas.

HARACHAC. *v.* Gruñir la puerca cuando le quitan los hijos.

HARACUIG. *s.* Gato montés así llamado.

HARACOP. *v.* Caer en tierra, quedarse como tendido ó postrado.

HARADIANUN. *adj.* (DE HADI). Descendiente de familia real.

HARAG. *adj.* Fruta verde aun.—Cosa sucia, llena de maleza.

HARAGAC. *v.* Sonar, hervir el pecho al asmático ó enfermo.

HARAGANAY. *v.* Sonar ó hacer ruido cualquier metal.
HARAGBUCAY. *v.* Enjugar, secar, quitar la humedad de una cosa.
HARAGUMATAY. *v.* (B.) (DE PATÁY). Agonizar ó estar en la agonía.
HARAGPAS. *v.* Sonar, hacer ruido la yerba ó lo que cae sobre ella. *s.* Ruido de yerba ó árbol que cae á tierra.
HARAHARA. *v.* Balar la oveja, cabra, etc. –*s.* Carcajada, risotada.—*v.* Dar carcajadas.
HARAY. *v.* Prometer y no dar.– *adj.* Cosa que no es durable.
HARAYO. *adj.* Lejos, distante.—*v.* Estar lejos; distar.—Alejar, desviar, apartar mucho una cosa.
HARAYO RAYO. *adj.* Algo lejos ó distante.
HARAMPACUN *adj.* (DE HAMPAC). A quien azotan ó castigan con frecuencia.
HARANDUMUN. *adj.* (DE HANDUM). Amable, estimable.
HARANG. *adj.* Cosa picante.—*v.* Picar, enardecer el paladar como el pimiento, guindilla, tabaco fuerte, etc.
HARANGAHANG. *adj.* Atontado, medio loco.—Desaliñado.
HARANGAN. *s.* Planta así llamada como manzanilla.
HARANGANAY. *v.* Sonar ó hacer ruido cualquier metal.—*s.* Sonido ó ruido de lo dicho.
HARANGCATAO. *v.* Entresacar, escoger.
HARANGDON. *adj.* (DE HANGAD). Venerable ó á quien se levanta la cabeza, para respetarle, majestuoso, grande, magnífico, excelente, admirable.
HARANG HANG. *adj.* Atontado, medio loco.—Desaliñado.
HARANGHANG. *adj.* Atontado, atolondrado, aturdido.—*v.* Aturdir, atontar, atolondrar.
HARANI. *adv. l.* y *t.* Cerca.—*adj.* Cosa cercana, próxima.—*v.* Estar cerca una cosa; acercar, aproximar.
HARAO. *v.* Robar en la cocina cosa de comer.—Animar á los que trabajan. Buscar la vida, comida ó dinero
HARAP. *adj.* Corto de vista.—*v.* Tener la vista corta ó cansada.—Dar ó acertar con la chireta y con los ojos cerrados á las que están puestas en el corro ó señal.—Buscar.
HARAP O HADAP. (su pronunciación es un medio entre la d y la r). Servir á la mesa.—Haradapon. *adj.* Señor digno de ser servido.
HARAPAY. *v.* Sentir hambre y como escocer el estómago.
HARAP HARAP. *v.* Jugar á la gallina ciega.
HARAPHAP. *v.* Tentar, palpar, pasar la mano como palpando.
HARAPIT. *adj.* Cosa cercana, próxima.—*v.* Estar cercana ó próxima una cosa. Harapit ná an acon camatayon. Está ya cercana mi muerte, mi muerte se acerca.
HARAS. *v.* Limpiar el arroz en agua.—Limpiar, quitar ó cortar las yerbas ó malezas cortándolas cerca de su tronco. Pagharasan mo an bugas. Limpia el arroz en agua. Pagharasi ta an aton oma san banua. Limpiémos, quitémos la yerba de nuestra sementera.
HARASAM. *s.* Espita ó canutillo para beber el enfermo.—*v.* Beber con el mismo.
HARASAMUN. *adj.* Aquello de que se hace espita ó canutillo.
HARBOT. *v.* (HUMARBOT). Coger ó tomar una cosa.
HARIA. *v.* Torcer, doblegar, inclinar.
HARIAO. *adj.* Holgazan, perezoso.
HARIGUE. *s.* Madero regularmente redondo que sirve de pilar en los edificios; columna, poste, pilar.
HARIGUIUN. *adj.* Árbol ó madera que sirve para ponerle de pilar.
HARING. *v.* Encender ó hacer fuego. Pag haring quitá didi. Hagamos aquí fuego.
HARIT. *v.* Enfadarse, enojarse. –Envidiar, tener envidia, sentir el bien ajeno.
HARO. *v.* Heder, oler mal.
HARO. *v.* Heder, oler mal una cosa.—*adj.* Cosa que huele mal.
HAROAN. *s.* Pescado así llamado, se cría en lugares fangosos y sucios, y regularmente no se come.
HARUBAS. *v.* Desnudar, quitarse el vestido. Pagharubas quitá san bado. Quitémonos la camisa.
HAROC. *s.* Beso.—*v.* Besar. Maharoc aco. Voy á besar. Pahad-ca aço. Permíteme ó déjame besar. Hinad-can co an iya camut. Besé su mano. Tiharoc aco san iya camut. Voy á besar su mano.
HAROG. *v.* Retozar.
HARUGDA. *v.* Escarmentar.—*v.* Avergonzarse, ruborizarse, confundirse.
HAROHABON. *s.* Montecillos de arena ó cieno que se forman en las playas ú orillas de ríos.
HAROHAGLABA *adj.* (DE HALABA). Cosa larga, ó algo larga.
HAROHAGLAPAD. *adj.* (DE HALAPAD). Cosa ancha, ó algo ancha.
HHAROHAGLIGOT. *adj.* (DE HALIGOT). Cosa estrecha, ó algo estrecha.
HAROHALABA. *adj.* (DE HALABA). Cosa larga, ó algo larga.
HAROMAMAY. *adj.* Cosa bastante; demasiado; en demasía.—*v.* Ser bastante, ó demasiado una cosa. Dini haromamay an calipay san casing casing co san pagcasayud co san imo polong. No fué poca la alegría de mi corazón al enterarme de lo que has dicho.
HAROHAMPAC. *v.* Azotar ó castigar á uno con frecuencia.—Disciplinarse.
HAROHARAP. *adj.* Algo corto de vista.—*v.* Ser algo corto de vista.
HAROY. *v.* Quejarse pronunciando dicha palabra.
HAROYOHOY. *s.* Ambiente, viento suave.
HAROMHOM. *s.* Escalofrío.—*v.* Sentir escalofrío.
HAROMOHOM. *s.* Escalofrío.—*v.* Sentir escalofrío.
HARUMPAG. *v.* Caer sobre uno alguna cosa; caer, derribar, venir abajo.
HARONG. *adj.* Tabaco malo, áspero, fuerte y apagón; árbol que con dificultad arde, y lo mismo cualquier madera.—*v.* Apagarse, no arder.
HAROP. *v.* Morar, habitar, estar en un sitio.
HAROP. *v.* Arrojar ó echar fuera.—Coger del suelo una ó más piedras con una sola mano, cuando se divierten en jugar á las chinas.
HARUPAY. *s.* Planta llamada sensitiva.
HAROPOY. *v.* Calmar, amainar, mitigar, disminuir—*s.* Ambiente, viento suave.
HAROS. *v.* Ser una cosa de provecho, servir para algo. Uaray ca haros. No eres de provecho, para nada sirves.
HARUS. *v.* Poner ventosa hecha de caña bagacay.
HASAHAS. *v.* Blandir espada ú otra arma.
HASA HASA. *s.* Pescado así llamado, se come.
HASANG. *s.* Agallas, órgano de la respiración de los peces.
HASANGAN. *adj.* Pez que tiene agallas.

HASAS. *v.* Blanquear ó limpiar bien el arroz ya pilado.

HASHAS. *v.* Blanquear ó limpiar bien el arroz ya pilado.

HASI. *adj.* Presuntuoso.—*v.* Presumir, vanagloriarse.

HASIC-HAN. *mod.* (DE SIQUI). Á los pies, hacia los pies ó lo que está hacia los pies. An dapit sa siqui.

HASNIG. *s.* Mullido.—*v.* Poner mullido.

HASUC. *v.* Sembrar palay ú otra cosa haciendo hoyos en tierra y colocando dos ó más granos en cada uno.

HASOGOT. *v. ant.* Acordarse de algo.—Mapahasgotun. *adj.* De mucha memoria.

HASOHAS. *s.* Fuelles de fragua.—*v.* Dar á los fuelles.

HASOHASAN. *s.* Dos pedazos de maderos huecos donde entran dos rodajas de madera con plumas de ave en sus extremos, y con mango; con ellas se hace el oficio de fuelles, subiéndolas y bajándolas.

HATÁAS. *adj.* Cosa alta, elevada.—*v.* Ser, estar ó hacer alta ó elevada una cosa. Hatáas caopay an singbahan. Es muy alta la iglesia. Pagpahataásun co an cota. Mandaré hacer alta la cota. Ayao pagpacahatáas sin buot. No te ensoberbezcas.

HATAG. *v.* Dar, conceder.—*s.* Dádiva.—García. Mahahatag aco sa imo sin pisos. Yo te daré un peso. Naghatag aco sa iya sin cabate. Le dí dos reales. Hinmatag aco sa iya sin sicatualo. Le dí medio real. Ihahatag co dinlo an acon bangcao. Yo te daré mi lanza. Ihinatag co sa iya an calo. Le dí el sombrero. Tagui aco sin isda. Dame pescado. Tagan mo aco sin quinis. Dame cangrejo. Dí co icao tatagan sin quinis. No te daré cangrejo. Ipinanhatag co sa ira an salapi. He mandado darles el dinero. Pinanhatagan cami san salapi. Nos dieron el dinero. Tagan quitá cunta sa Dios sin maopay nga adlao. Dios nos conceda buenos dias. Natagan co siya sin lima ca pisos. Le dí cinco pesos. Hatag sa Dios ini. Esto es dón de Dios.

HATAL-ANG. *v.* Equivocarse, errar. Bain acó hatalang. No sea que me equivoque.

HATAO. *v.* Flotar, boyar, subir para arriba la embarcación al descargarla. Salir viruelas, granos, etc.—Descubrir, manifestar ó hacerse patente.

HATI. *v.* Asechar, poner ó armar asechanzas.—Ir á contratar el padre del varon el casamiento de su hijo á casa de los padres de la mujer.

HATID. *v.* Extender, estirar.

HATUC. *s.* Leche de la carne tierna del coco.—*v.* Sacarla exprimiendo dicha carne.—Echar dicha leche en lo que se ha de comer. Hinahatucan nira an loto. Ponen leche de coco en la morisqueta.

HATUD. *v.* Llevar, conducir; traer.

HATUL. *v.* Dar.—Llevar. Ihatul mo inin bado co can Juan. Dá esta mi camisa á Juan. Ihatul mo inin surat ngadto sa capitan. Lleva esta carta allá al capitán.—*s.* Marejada, olas grandes y continúas después de un viento fuerte.

HATUTGAO. *s.* Arbusto así llamado.

HI

HIA. *s.* Palabra que cantan los bisayas cuando van remando, ora todos á la vez, ora alternando.

HI-A. *s.* Palabra que usan los bisayas para arrullar y hacer dormir á los piños, cantándola y haciendo pausa entre el *hi* y la *a*, ó dilatando la voz entre las dos vocales.

HIAC. *v.* Resollar y aspirar con dificultad.

HIARA. *v.* Acostumbrar, tener práctica de una cosa. Diri aco hiara siton. No estoy acostumbrado á eso.

HIAS, HIYAS. *s.* Adorno, gala, arreo, joya, alhaja; ornato.—*v.* Adornar, hermosear con adornos.

HIBAB. *adj.* Cosa desigual, desproporcionada, tuerta, torcida.—*v.* Desigualar, desproporcionar, torcer.

HIBÁBAO. *adj.* Cosa baja, de poco fondo, poco profunda.

HIBAB-UAN. *adj.* Cosa baja, de poco fondo, poco profunda.

HIBAD. *v.* Desigualar, cortar desigual.

HIBAG. *v.* Enfurecerse el puerco cuando embiste y escarba con las manos. Inclinarse la carga á un lado.

HIBAL. *s.* Dolor de tripas ó vientre.—Doler el vientre.

HIBALOGNIS. *v.* Ir uno por diferente camino que otro y no encontrarse.

HIBANG. *v.* Destrozar, romper, agujerear.—Herir. Nacahibang ca san acon bado. Tu has destrozado mi camisa. Nahibang an sacayán. Se ha agujereado la embarcación. Nahibang aco. Me he herido.

HIBARO. *v.* Saber; aprender. Diri aco nahibabaro siton. No sé eso. Panhubaro camo. Aprended vosotros. Nagpapahibaro aco sa imo. Te manifiesto ó hago saber. Iguinpapahibaro co sa iyo. Os manifiesto ó hago saber.

HIBAT. *v.* Torcer, ladear.

HIBI. *v.* Llorar como los niños.—*s.* El acto cuando uno principia á llorar como hacen los niños.

HIBIG HIBIG. *v.* Temblar, temblar ó moverse los labios como al colérico.

HIBO. *v.* Barrer la sementera con ramas, y cubrir los hoyos donde han sembrado el palay.—Coger á uno in fraganti.

HIBOAT. *v.* Repetir, volver sobre la misma cosa.

HIBOBO *adj.* Cosa baja, pequeña, de poca altura.—Estar ó ser baja ó pequeña ó de poca altura una cosa. Hibobo nga lalaqui. Hombre de poca estatura. Hibobo pá an cota. Está baja aun la cota.

HIBOBUAN, HIBOB-AN. *adj.* Cosa baja, que no es alta. Náda dida siton hibob-an nga tuna. Ahí está en ese terreno bajo.

HIBOC. *v.* Bullir, moverse, agitarse.

HIBOC HIBOC. *v.* Bullir, moverse, agitarse.

HIBUCOG. *v.* (DE BUCOG). Clavarse, atravesarse espina ú otra cosa en la garganta.

HIBUD HIBUD. *v.* Mover, menear el cuerpo al andar.

HIBOY. *s.* Palabra que dicen cuando arrastran alguna cosa.—Decir ó cantar dicha palabra.

HIBOL. *v.* Quedarse ó atravesarse la comida en la garganta; ahogarse con el bocado atravesado.—Ahorcarse.—Pinchar ó picar desde abajo al que está arriba. Pain ma dao aco, cay hinihibol aco. Dame de beber, por que me ahogo, tengo atravesada la comida en la garganta.

HIBULAUAN. *v.* Resplandecer, brillar como oro.

HIBON. *v.* Sepultar, enterrar, esconder debajo de tierra alguna cosa.—Penetrar arma, clavarse espina ú otra cosa.

HIBORONG. *v.* Confundirse, estar uno perplejo, dudoso, confuso.

HIBORONGAN. *adj.* Cosa oscura, dudosa, confusa, que necesita aclaración.

HIBOT. *v.* Amenazar, avisar el que sospecha á aquel de quien sospecha, de que le ha de matar, si prosigue en su maldad.

HICA. *v.* Refluir como la ola del mar cuando se retira volviendo de la orilla ó playa.—*s.* Resaca.

HICAB. *s.* Asma.—*v.* Padecer ó tener asma.
HICABUN. *adj.* Asmático.
HICAHIC. *v.* Acezar, jadear.
HICAY. *v.* Desechar, dar calabazas.
HICAL HICAL. *v.* Acezar, jadear.—Acariciar el berraco á la puerca.
HICAO. *adj.* Ruin, mezquino, miserable, avaro.—*v.* Ser uno mezquino, escatimar, escasear lo que se dá.—Codiciar.—*s.* Codicia.
HICAO. *v.* Ultrajar, tratar ruinmente á uno.
HICAP. *v.* Tocar, palpar, tentar indecente ó impúdicamente.—Ir poco á poco ó despacio para coger algo.
HICAT. *v.* Abrir los ojos con los dedos.
HICDAT. *adj.* De ojos y párpados grandes.
HICLAY. *v.* Cortar árboles.
HICO. *adj.* Cosa culebreada que forma vueltas ó eses, y cada una de las vueltas ó eses.
HICUAT. *v.* Repetir, volver á hacer ó decir lo que se había hecho ó dicho.
HICOB. *v.* Llorar, sollozar, suspirar.
HICUD. *v.* Andar despacio.
HICUG. *v.* Ahogar apretando la garganta; ahorcarse colgándose de alguna parte.
HICUGMAT. *v.* Turbar, inmutar, sobresaltar, asustar, acongojar.
HICO HICO. *s.* Ambages, rodeos de palabras.—*v.* Decir una cosa con ambages y rodeos.
HICOB HICOB. *v.* Llorar, sollozar, suspirar.
HICOM. *v.* Callar; poner silencio; hablar bajo.
HICUN. *v.* Repartir dar tomando para si la mejor ó mayor parte, repartir con desigualdad.
HICUS. *adj.* Cosa delgada, estrecha.—Cahic-san.—*s.* Estrechez, delgadez.
HICUS. *v.* Estrechar, precisar.
HIDAGMAC. *v.* Topar, dar la embarcación en piedras ú otra parte.
HIDAGPÁ. *v.* Topar, dar la embarcación en piedras ú otra parte.
HIDAL. *adj.* Cosa inclinada.
HID HID. *v.* Untar.—Pintar.—Estregar, restregar las espaldas contra alguna parte.
HIDLAO. *v.* Echar de menos al ausente, desear verle.—*s.* Deseo, ansia. Nahihidlao aco san acon iroy. Echo de menos á mi madre, deseo ver á mi madre.
HIDLAO. *v.* Cesar por algún tiempo el coco de dar su licor ó tuba por causa del mucho calor ó vientos fuertes que haya habido.
HIDLUC. *v.* Tener dificultad en tragar una cosa.
HIDLOS. *v.* Desamarrarse, deshacerse, desatarse ó escurrirse la amarradura.—Escaparse, escurrirse una cosa de las manos.
HIGAD. *v.* Orillar, ir por la orilla; ladear, andar ó caminar por las laderas.—Orilla, declive, declivio, pendiente.—*v.* Formar declive ó pendiente una cosa. Nagpulid pulid an acon lubi, cay higad an tuna. Se van cayendo mis cocos, porque forma declive la tierra.—Cahigaran.—*s.* Orilla; declive, declivio, pendiente.
HIGADAY. *s.* Proverbio, alegoría, comparación, enigma.—*v.* Proverbiar, comparar, hablar enigmáticamente.
HIGAGAD. *v.* Juntarse, unirse.
HIGAO HIGAO. *v.* Hablar bajo, hablar al oído. Hinmigao higao siya sa acon. Me habló al oído.
HIGARA. *v.* Acostumbrar, tener práctica de una cosa.
HIGARAY GADAY. *s.* Proverbio, alegoría, comparación, enigma.—*v.* Proverbiar, hablar enigmáticamente.

HIGBÁBAO. *adj.* Que tiene poco fondo, sitios de poco fondo, de poca profundidad ú hondura.
HIGBÁB-UAN. *adj.* Que tiene poco fondo, sitios de poco fondo, de poca profundidad ú hondura.
HIGBABÁUAN. *adj.* Que tiene poco fondo, sitios de poco fondo, de poca profundidad ú hondura.
HIG CONG. *adj.* Cosa mala, fea, súcia, asquerosa; malsonante.
HIG CON. *adj.* Cosa mala, fea, súcia, asquerosa, malsonante.
HIGDA. *v.* Acostarse, echarse, hacer noche en alguna parte. Nahigda siya. Está acostado. Didto cami hihigda sa Palo. Hicimos noche en Palo. Naghihinigdaun lá aco. No hago más que estar echado. Pinaghihigda aco ni nayay. Me manda acostar mamá.
HIGDÁAN. *s.* Cama, sitio ó lugar donde uno se acuesta.
HIG HIG. *v.* Acribar ó limpiar el arroz.
HIGUIS. *v.* Gotear la manteca cuando se asa la carne al fuego; gotear ó salir materia ó aguaza de grano, etc.
HIGLABA LABA. *adj.* (DE HALABA). Cosa larga, ó algo larga.
HIGLAD-MAN. *adj.* Que tiene mucho fondo, sitios profundos, de mucha hondura.
HIGLAPAD. *adj.* (DE LAPAD). Cosa ancha ó algo ancha.
HIGLAPARAY. *adj.* (DE LAPAD). Cosa ancha ó algo ancha.
HIGLARUMAN. *adj.* Que tiene mucho fondo, sitios profundos, de mucha hondura.
HIGNAT. *v.* Estirar, extender alargar, dilatar una cosa.
HIGNIT. *s.* Pedazo; hilacha.—*v.* Tomar un pedazo, hacer pedazos una cosa; hacer hilachas.—Pellizcar.—Destrozar, despedazar, devorar.
HIGUB. *s.* (C.) Marea creciente y grande.
HIGUD. *v.* Menguar, disminuir.
HIGUGMA. *v.* Amar, estimar.—*s.* Amor, afecto. Ongud an paghigugma co sa iya. Le amo de veras. Nanhihigugma cami sa Dios. Amamos á Dios. Hinihigugma co siya. Le amo. Higugma nga daco. Grande amor
HIGUGMAUN. *adj.* Amable, digno de ser amado, aquél á quien se ama.
HIGUM. *v.* Cerrar, recoger paraguas, red ó cosa semejante. Pag higuma ta ná ini nga pocot. Recojamos ya esta red.—*v.* Amarrar, atar.—*s.* Atadura, venecjo.
HIGUM HIGUM. *v.* Cerrar, recojer cortina, bolsa, alba ó cosa semejante.—Fiador de alba, bolsa á otra cosa.
HIGOP. *v.* Sorber.—*s.* Sorbo.
HIGOPAN. *s.* Aquello en donde se sorbe.
HIGUS. *adj.* Cosa delgada, angosta, estrecha, disminuida.—*v.* Disminuir, ir á menos.—Extrujar, exprimir, sacar la suciedad de las tripas, etc.
HIGOT. *v.* Atar amarrar.—*s.* Cordel ó lo que sirve para atar ó amarrar.—Ramal, cabestro, ronzal. Higotan niyo an baloto. Amarrad el baloto. Hinigotan co an carabao sa pono san lubi. Amarré el carabao al tronco del coco. Hig-ta an pisi. Aprieta bien el cordel ó la atadura ó la amarra. Nauara an higot san carabao. Se ha perdido el cordel ó ramal del carabao. Nabugto an higot san sacayán. Se rompió la maroma ó cable de la embarcación.
HIGOT BALOTO. *s.* Yerba así llamada, es medicinal.
HIGRAYO. *adv. t. y l.* Lejos.—*adj.* Cosa que está lejos, distante.—*v.* Estar lejos ó distante. Higrayo

nga mga bongto. Pueblos lejanos. Naghihigrayo ná sira. Ya están lejos.

HIGSA. *v.* Reventar grano ó otra cosa; romper el ave los huevos para que salgan los pollos.

HIGSI. *v.* Triunfar, vencer.—*s.* Triunfo, victoria.

HIGTÁAS. *adj.* Cosa alta, elevada.

HIGTÁASAN. *adj.* Sitios ó lugares altos, elevados.—*s.* Alturas.

HIG-TANAN. *s.* (DE HIGOT). Poste, árbol, coco ó lugar donde se amarra una cosa.

HIGTING. *v.* Reñir, pelear, morderse los animales.

HIYA. *pron. prop.* El, ella. Nahigda hiya sa banig. Está él acostado en el petate. Nasingba hiya cacolop. Oyó misa ella ayer.

HIYAC. *v.* Encogerse el vientre al aspirar.—Gritar, llamar á voces.—*adj.* Cosa sumida ó encogida, disminuida, consumida.

HIYAMUG. *v.* Sacudir ó quitar el rocío de las plantas ó yerbas.

HIYUC. *v.* Alegrar, regocijar.

HIYOCAT. *mod.* Tómate esa, ya llevas tu merecido.

HIYUD. *v.* Escurrirse, deslizarse, correrse el lazo corredizo cuando cae en él la presa.—Exprimir.

HIYUM. *v.* Sonreirse.

HIYUMA. *v.* Componer, arreglar.

HIYUM HIYUM. *v.* Sonreirse.

HIYONG. *v.* Cerrar ó como cerrar los ojos.—*adj.* De ojos chicos.

HIYOS. *v.* Aflojar, disminuir.

HIYOTA. *mod.* Tómate esa, ya llevas tu merecido.

HILÁ. *s.* Expresión que dice uno en alta voz cuando arrastran alguna cosa pesada.—*v.* Arrastrar alguna cosa tirando de ella.

HILA. *s.* Marisco así llamado, se come.—*v.* Tener algún miembro encogido.

HILAB. *v.* Cortar, dividir carne ó cosa semejante en pedazos largos.—*s.* Lonja de carne, pescado, tocino, etc. Naghihilab si Juan sin igpapaon niya. Está cortando Juan lo que ha de poner de cebo en el anzuelo.

HILABA. *adj.* Cosa larga, luenga.—*v.* Ser ó hacer larga alguna cosa. Hilaba caopay an pisi. Es muy larga la maroma.—Alargar, prolongar. Ayao paghilabaá an carocayacan. No alargues la conversación.

HILAB-AN. *s.* Largor, largura, longitud.

HILABAÁN. *s.* Largor, largura, longitud.

HILAB-ON. *s.* Largor, largura, longitud.

HILABUT. *v.* Entremeterse, meterse uno donde no le llaman, meterse uno con otro. Ayao paghilabut sa acon. No te metas conmigo.

HILAC. *v.* Llorar.

HILAC HIGAC. *v.* Moverse, inquietarse el berraco por la hembra y la hembra por el berraco, y así de los enamorados.

HILAD. *v.* Echarse uno todo lo que es de largo; correrse el fuego á lo largo.

HILAD HILAD. *v.* Dar vueltas ó volverse de uno y otro lado el que está echado ó dormido.—Revolcarse en cieno ú otra parte.

HILAD-MAN. *s.* Profundidad, hondura.

HILAG. *v.* Suspirar, acongojarse.

HILAGUS. *v.* Amarrar sólo con dos ó tres vueltas la punta de una caña ú otra cosa, y concluirla de amarrar bien, después de haber amarrado la punta contraria.

HILAHILA. *v.* Pronunciar dicha palabra cuando arrastran cosa pesada; arrastrar una cosa pronunciado dicha palabra.

HILAY. *v.* Ladear, inclinar.—Contonearse. Nahilay an balay. Está ladeada la casa. Nahilay mán an tauo cún natuyo siya humilay. Se contonea también el hombre cuando quiere contonearse.

HILAY HILAY. *v.* Ladear, inclinar algo alguna cosa.—*adj.* Cosa algo ladeada, inclinada.—*v.* Contonearse. Hinilay hilay sin guti an balay. Se ha inclinado un poco la casa.

HILAYTE. *s.* El pueblo de Leyte de donde toma el nombre la provincia.

HILAMON. *v.* Limpiar la sementera.

HILANG. *v.* Dividir, abrir una cosa en pedazos delgados sin separarlos.—Entresacar, aclarar lo espeso.—Hacer ó poner rala una cosa.—*adj.* Cosa rala.—*s.* Intérvalo, espacio entre dos cosas. Paghilangon mo iton isda basi pagasinan. Abre, en pedazos sin separarlos, ese pescado para salarlo. An paghilangi co sini cay ora ora sin casoso. El aclarar yo esto es por que está demasiado espeso.

HILANG. *v.* Interpolar, interponer una cosa entre otras.—Dar una ó más veces calentura, cesar la misma y volver á dar.

HILANG HILANG. *v.* Abrir ó dividir carne ó pescado en varias direcciones, sin separar las partes.

HILANGCAG. *v.* Ocuparse en una cosa por mero pasatiempo, entretenerse. Naghihilangcag aco sini nga buhat. Estoy entretenido en esta obra.

HILAO. *adj.* Cosa cruda; verde.—*v.* Estar cruda ó verde una cosa. Hilao pá an loto. Está aún la morisqueta cruda. An dahon nga hilao. La hoja verde. Hilao pá an piña. Está verde aún la piña.

HILAUAS. *v.* (DE LAUAS). Juntarse, unirse carnalmente, tener cópula, fornicar. Naghilauas aco, nacapaghilauas aco, naquighilauas aco, naquihilauas aco sin babaye. He tenido ayuntamiento con una mujer. Naquighilauas aco, naquihilauas aco sin lalaqui. He tenido ayuntamiento con un hombre. Guinhilauasan aco sin lalaqui. Un hombre ha pecado conmigo. Diri camo maquighilauas. No forniqueis.

HILAUIG. *adj.* Cosa larga como vestido talar.

HILAUIGAN. *s.* Largor, largura de vestido talar.

HILAUON. *adj.* Cosa verde.—Color verde.

HILAP. *v.* Quitar la carne pegada al pellejo, después de desollado el animal.—Rebanar, cortar en rebanadas.—Cortar un pedazo de carne.—*s.* Rebanada, lonja de carne, tocino ú otra cosa.

HILAPAD. *adj.* Cosa ancha como tela, piedra, tabla, etc.—*v.* Ensanchar, hacer ó ser ancha una cosa.

HILAP-DAN. *s.* Anchor, anchura.

HILAPARAN. *s.* Anchor, anchura.

HILAPIT. *v.* Alcanzar á uno el golpe ó latigazo que se dá á otro.

HILARUM. *adj.* Cosa honda, profunda.—*v.* Ahondar, profundizar.

HILARUMAN. *s.* Profundidad, hondura.

HILAS. *v.* Agostarse ó secarse las plantas.—*s.* Insecto así llamado, perjudicial al palay.—*v.* Comer ó destrozar el palay dicho insecto.—Raspar.—Rebanar, cortar á tajadas ó rebanadas.

HILASIC. *v.* Retroceder, retirarse.

HILBAD. *v.* Acabar, concluirse un asunto en que hayan intervenido dos ó más.—Repetir, volver á lo mismo.

HILCAS. *v.* Quitar, deshacer el corral de pescar.—Recoger lo tendido al sol.

HILHIG. *adj.* Tejido flojo, mal hecho, que se apartan los hilos con facilidad, apretando ó haciendo fuerza con los dedos.—Perezoso, negligente, dormilón.

HIL HIL. *adj.* Dormilón, descuidado, negligente.
HILIG. *v.* Ladear, inclinar, torcer.—*adj.* Cosa ladeada, inclinada, torcida.—Cahiligan. *s.* Inclinación, propensión.
HILING. *v.* Mirar, acechar, visitar, observar, enterarse. Hilnga iton sin maopay. Observa bien eso. Hiniling co ná. Ya lo he mirado. Mahiling aco san acon oma. Voy á ver mi sementera. ¿Ano an hinihiling mo dida? ¿Qué estas mirando ahí?
HILIS. *v.* Disminuirse; derretirse.
HILIT. *s.* Retiro, secreto, separación, apartamiento.—*v.* Esconder, ocultar, hacer alguna cosa en secreto.—Hilit, sa hilit. *m. adv.* En secreto, secretamente.
HILO. *s.* Veneno, Ponzoña.—*v.* Envenenar, emponzoñar.
HILO. *v.* Señalar los carpinteros ó aserradores la madera con un hilo largo teñido de blanco ó negro.—*s.* El mismo hilo y la señal hecha.
HILUAG. *adj.* Cosa ancha, espaciosa.—*v.* Ser ó hacer una cosa ancha y espaciosa. Hiluag cnopay an singbahan. Es muy ancha la iglesia. Hiluag an sacayan. Es ancha la embarcación. Guinpapahiluag san capitan an dalan. Manda el capitán ensanchar el camino.
HILUAGAN. *s.* Anchor, anchura.
HILUAGUN. *s.* Anchor, anchura.
HILOC. *v.* Hacer cosquillas.
HILUD. *v.* Doblar, torcer, retorcer el cuerpo.
HILUD HILUD. *v.* Doblar, torcer, retorcer el cuerpo ó hacer contorsiones.—Perturbar, inquietar.
HILUGUIT. *v.* Representarse, venir á la imaginación.
HILUM. *v.* Callar; hacer una cosa en secreto.—*s.* Silencio; secreto.
HILUMHIUM. *v.* Empollar, calentar el ave los huevos, poniéndose sobre ellos para sacar pollos.
HILUMLUM. *v.* Empollar, calentar el ave los huevos, poniendose sobre ellos para sacar pollos.
HILONG HIGONG. *v.* Llamear, flamear, despedir llamas el fuego.—*s.* Ruido de la misma llama.
HILUS. *v.* Rozarse, desollarse por tropezar en alguna parte.
HILOT. *v.* Sobar, dar friegas.
HILSIT. *v.* Tirar disparando con los dedos la pepita de fruta ú otra cosa.—Resbalarse, escurrírse ó escaparse de la mano jabón, anguila ú otra cosa.—Echar ó hacer salir á uno de su asiento.—Capar.
HILSOT. *v.* Disparar con los dedos alguna cosa.—Escurirse ó escaparse de las manos cosa resbaladiza.—Irse para abajo el que se pone en catre, silla ó banco roto ó con agujero.
HIMA. *v.* Salir ó correr la suciedad de la llaga.
HIMAC. *v.* Extralimitarse, hablar fuera de propósito.
HIMAGA. *v.* Andar el macho tras de la hembra.—*adj.* Cosa torpe, súcia, impúdica, deshonesta.
HIMAY. *v.* Dar de comer al enfermo.—*s.* Comida que se dá al enfermo.
HIMAYA. *v.* Alegrarse, regocijarse, recrearse.—Gozar; glorificar.—Alegría, regocijo, recreo.—Gozo; gloria. Naghihimaya an mga bata, cay uaray quinabarac-an nira. Se recrean los niños por qúe no tienen cuidado alguno. Mahirimayaon nga tauo. Hombre alegre, divertido. An mga matinumanun papaghimayaon sa langit. Los justos gozarán del cielo. An himaya nga langitnun. La gloria celestial.
HIMALAD. *v.* (DE PALAD). Decir, adivinar la buena ó mala suerte por las rayas de la palma de la mano.
HIMALO. *v.* Aiborotar.—Sorprender, coger desprevenido.—Acusar imputando algún delito.
HIMALO. *s.* (DE BALO). Dádiva que se daba al hermano del difunto cuando el casamiento era con viuda.
HIMALUGO. *s.* Bejuco así llámado.
HIMANG. *v.* Blasfemar, maldecir, vituperar.—*s.* Blasfemia, maldición, vituperio.—Parapanhimang. *s.* Blasfemo. Iguindidiri sa Dios an paghimang. Está prohibida por Dios la blasfemia.
HIMANGRAO. *v.* Advertir, echar de ver, reparar ó notar alguna cosa.—Conversar, hablar bien ó mal de alguno; hablar ó convenir entre si. Naghimangrao aco nga uaray siya dida. Advertí que no estaba él ahí. Canan lorong an pag himangrao san ngatanan. De necios es reparar en todo. Naghimangrao ná cami. Ya hemos hablado. Naghimangrao aco, nacapag himangrao aco san acon igcasitauo. He hablado mal de mi prójimo.
HIMAO. *v.* Volver en si el borracho. ¿Arin hinmamauan ná? ¿Qué ha vuelto ya en sí? Uaray pá gad himamauí. Aun no ha vuelto en sí.
HIMARAO. *s.* Dádiva que el recien casado daba á la madre de su esposa por el sueño que perdió criándola.
HIMBIS. *s.* Es-cama. *v.* Escamar, quitar las escamas á los peces.—*s.* Especie de escamas de las patas del gallo ó gallina.
HIMGAD. *v.* Blasfemar, maldecir, vituperar.—*s.* Blasfemia, maldición, vituperio. (DE HUGAD).
HIMGAS. *v.* (DE HUGAS). Limpiar bien una cosa.
HIMGO. *v.* Lavarse, enjuagarse la boca con agua; limpiarse los lábios con agua después de haber comido.
HIM HIM. *v.* Limpiar bejuco ú otra cosa quitando las espinas ó parte inútil.
HIMIANG. *adj.* Feliz, dichoso.—*v.* Ser feliz ó dichoso. Himiang nga tauo iton Ese es hombre feliz. Himiang nga camatayon. Muerte dichosa.
HIMHIM. *adj.* Sencillo, franco y sin doblez; diestro, apto, habil.
HIMION. *v.* Conformarse, aunarse.
HIMIROC. *v.* (DE PIROC). Arrancar las pestañas.—*adj.* Que tiene largas y espesas pestañas.
HIMITÍS. *adj.* (DE BITIS). De pantorrillas gruesas y foruídas.
HIMNGAN. *v.* Acompañar, convidar á uno para que acompañe.
HIMO. *v.* Hacer, fabricar, formar; crear, criar.—Ser posible una cosa. Naghihimo cami sin balay. Estamos haciendo casa. Diri aco nacacahimo siton. No puedo hacer eso. Iguinhimo sa Dios an calibutan sin unum ca adlao. Dios creó el mundo en seis dias. Uaray aco pacacahimo san coron. No he podido hacer la olla. Nagpahimo aco sin totolo nga lingcoran. He mando hacer tres sillas. Pinapaghihimo san capitan in usa nga pandugan. Manda el capitán hacer un cepo. Diri iton mahihimo. Eso no es posible. Diri mahihimo. No puede ser.
HIMOAY. *adj.* Persona de buen talle, de buena disposición del cuepo.
HIMUCA. *s.* (DE BUCA). Dádiva que se daba al que negociaba el casamiento ó al dato.
HIMOCON. *s.* (DE BUCA). Dádiva del que se casa á los padres y hermanos de la que ha recibido por esposa.
HIMUDLAY. *s.* (DE BUDLAY). Paga al que ha trabajado por su cansancio.—*v.* Descansar, reposar.
HIMUGSÓ. *v.* Nacer, salir á luz la criatura.
HIMO HIMO. *v.* Inventar, imaginar, idear, fingir.
HIMULA. *adj.* (DE PULA). Cosa algo encarnada, colorada, roja.

HIMULÁUAN. *adj.* (DE BULAUAN). Rico, que tiene mucho oro.

HIMOLBOL. *v.* (DE BOLBOL). *v.* Desplumar, quitar las plumas al ave.—*adj.* Ave plumosa ó mucha pluma.

HIMOLÓAN. *s.* (DE POLÓ). Diezmo, la décima parte de una cosa ó sea el diez por ciento.

HIMOLONG. *adj.* (DE POLONG). Hablador, locuaz, verboso, facundo, aliuente.

HIMUMUTAN. *s.* (DE MUTA). Lagrimal del ojo.

HIMONÑAYA. *v.* Descansar, reposar, gozar del descanso.—*s.* Descanso, reposo; gozo, quietud.

HIMONÑAO. *v.* Despertar el dormido sin saber lo que hace.

HIMONGCUG. *s.* Sobrepaga que se dá á los oficiales de la embarcación.—*v.* Dar la tal sobrepaga.

HIMONÑOT. *v.* (DE BONÑOT). Arrancarse, quitarse las barbas.

HIMONOAN. *s.* Tronco, raiz ú origen. (DE PONO).

HIMONOAN SAN BUCAD. *s.* Cáliz de la flor.

HIMOOC. *adj.* Sueño profundo.—*v.* Estar muy dormido, en lo mejor del sueño.

HIMON. *v.* Tapar, cubrir una cosa.

HIMUOT. *v.* (DE BUOT). Querer, complacerse en alguna cosa. Ini an acon hirigugmanun nga Anac nga acon himmumuocan nga mattuod, ini an acon hirigugmanun nga Anac nga himmumurotcan co nga mattuod. Este es mi querido Hijo en quien tengo todas mis complacencias.

HIMURAYAO. *v.* Reposar, sosegarse.

HIMOROLSAN. *adj.* (DE POLOS). Provechoso.—Aprovechable. *s.* Provecho, efecto.

HIMOS. *v.* Recojer, guardar, acomodar, poner una cosa en sitio conveniente.

HIMUSAC. *s.* El tiempo mejor y más á propósito para las siembras y cosechas.

HIMUSAG. *adj.* (DE BUSAG). Cosa algo blanca.

HIMUSALANG. *v.* Ocuparse en una cosa, y abandonar lo que antes debiera cumplir.

HIMUTA. *v.* (DE MUTA). Quitar la legaña de los ojos.

HIMOTA. *s.* (DE BUTA). Paga que se dá á los que caminan por otro, por el peligro á que se exponen de dañarse en los ojos con pinchos, yerbas ú otra cosa.—Dar dicha paga.—Pedirla.

HIMOTÁAN. *s.* (DE MUTA). Lagrimal del ojo.

HIMUTACAL. *s.* (DE BUTACAL). Paga que se dá por el puerco que se pide prestado para que encaste con las hembras.—*v.* Dar la tal paga.

HIM-SAG. *adj.* (DE BUSAG). Cosa algo blanca.

HIMSANG. *s.* Contumelia; maldición.—*v.* Maldecir, proferir palabras malas y feas.

HINA. *s.* Recelo, sospecha, temor.—*v.* Recelar, sospechar, temer.

HINABLOSAN. *s.* Hijastro, entenado. (DE HABLOS).

HINABUYAN. *s.* Planta larga y delgada como caña.

HINACAY. *s.* (DE SACAY). Precio que se paga por el pasaje de la persona ó flete del cargamento que lleva.

HINADIAN CO NÁ MÁN. *mod.* Voy por otra, ó sea cambiar de conversación.

HIÑAG. *v.* Separar, poner ó colocar separadas las cosas.

HINAGUD. *s.* Dardo de madera ó caña; flecha.

HINAÍ. *v.* Destripar, quitar ó sacar las tripas, limpiar las tripas.

HINAY. *adv.* Despacio, poco á poco, lentamente.—*v.* Andar, ir ó hacer alguna cosa despacio. Hinay quitá. Vamos despacio. Diri camo naghihinay. No vais despacio.

¡HINAY! *interj.* ¡Despacio!

HINAY HINAY. *adv. m.* Despacito, muy poco á poco.—*v.* Andar, ir ó hacer alguna cosa despacito. Nag hinay hinay sira. Van despacito.

¡HINAY HINÁY! *interj.* ¡Despacito!

HINAYON. *v.* (DE DAYON). Proseguir continuar, perseverar, seguir adelante. Uaray acó paghinayon No continué.

HINAM HINAM. *v.* Morder un poquito, gustar, probar una cosa.

HINANAYA. *adj.* Aquello que se hace despacio.

HINANALI. *v.* Hacer con precipitación ó repentinamente una cosa, obrar de ligero. Ayao paghinanali. No obres de ligero.

HINANGTANG. *s.* (DE TANG TANG). Carcelaje, derecho que, al salir de la cárcel, pagan los presos.

HINAO. *adj.* Cosa lisa y tersa como vidrio ó cosa semejante.

¡HINAOT! *interj.* ¡Ojalá! ¡Hinaot pá cunta nga mapalaran nga diba an namofong! ¡Ojalá sea afortunada la lengua que ha hablado!

HINAUT. *s.* Término que se usa para expresar el deseo de que alguna cosa suceda ó se cumpla.

HINAQUI. *v.* (DE DAQUI). Descaspar, quitar ó limpiar la caspa.

HINAS. *adj.* Cosa limpia.—*v.* Limpiar.—Concluir la hacienda ó dinero. Nahinasan aco san salapi. Se me ha concluido el dinero.

HINAT. *v.* Estirar, alargar una cosa; desperezarse.

HINATAGAY. *v.* (DE HATAG). Darse mútuamente alguna cosa.

HINCACAUAYAN. *s.* Grama, yerba así llamada.

HINCUCUGUHAN. *s.* (DE CUGUI). Antojo, deseo.

HIN-DAM. *p. p.* (DE HURAM). Cosa que se ha pedido prestada para devolverla. Iuuli mo an aton hin-dam nga sundang. Devuelve el sundang, que hemos pedido prestado. Hindam co ini. He pedido prestado esto.

HINDANG. *s.* Árbol así llamado, su madera es blanda y buena para tablas de alcoba.

HINDAP. *v.* Acosar, perseguir alguna cosa.

HINDO. *v.* Quitar las pepitas del algodón, melón, naranja, etc.; quitar la corteza de la piña, etc.; preparar melón, piña, naranja, etc.; quitando la corteza y pepitas y dividiéndolo en pedazos.

HINDUCAG. *v.* Pelear, morder; empinarse el animal para hacer presa.—Ponerse recto, enderezarse el que está inclinado.

HIÑGA. *v.* Acezar, jadear, respirar con dificultad y fatiga; descansar, respirar, cobrar aliento.

HIÑGAÑGAMÓCAN. *adj.* (DE CAMOC). Cosa preciosa, amada y estimada.

HIÑGÁGON. *s.* (DE CÁGON). Tercería, paga que se dá al que hace oficio de tercero.—*v.* Pedir la tal paga.—Pagarla. Paghingagonan mo aco. Págame la tercería. Guinhingagonan co si Juan. Pagué á Juan su tercería.

HIÑGA HIÑGA. *v.* Acezar, jadear, respirar con dificultad y fatiga; descansar, respirar, cobrar aliento. Nag hihinga hinga an ayam. Está jadeando el perro. Mahingahinga aco anay cay mabutlao. Voy á cobrar aliento, porque estoy cansado. Nag hihingahinga siya sin cabusug. Jadea por haber comido mucho.

HIÑGAYO. *v.* Porfiar, instar, importunar, pretender salir con su intento.

HIÑGAL. *v.* Provocar, incitar el que está fuera al

que está dentro.—Hacer esfuerzos el animal por soltarse.—Estar inquieto.

HINGAMOC. *s.* (DE CAMOC). Amor grande y tierno: gozo de lo muy deseado.

HINGAN. *m. adv.* Tanto, cuanto; tantos, cuantos, cuantas veces, otras tantas.—No lo decia yo, no te acuerdes.—*s.* Exceso, demasía.—*v.* Ser con exceso ó demasía. Hingan ca nagugay dacon, hingan mán aco nangalas sa imo. Cuanto más me favoreces, tanto más me fastidio de ti. Hingan madamo an mga cristianos nga pinamatay nira, hingan mán an cadamo nga nahadudugangan. Cuantos más cristianos martirizaban, tantos más se aumentaban. Hingan siya paoliun, hingan mán di umuli. Cuantas veces se le manda volver, otras tantas no quiere. Hingan pá aco sa imo susugad nga ayao ngadto, cay diri ca maaram san dalan. No lo decia yo que no fueras allá, por que no sabias el camino. Ayao anay cahingan siton imo nanay, cay tiuli mán onina san colop. No te acuerdes antes de tu mamá, por que ha de volver luego á la tarde. Hingan ca pá sin capintas. Eres demasiado furioso. Hinmingan an cahubug co. Es con exceso mi borrachera.

HINGANDOY. *v.* Acordarse, pensar en el ausente. Naghihingandoy aco san acon amay. Me acuerdo de mi padre.

HINGANIB. *v.* Armarse, llevar consigo arma blanca. Ighihingánib co ini nga bangcao. Me armaré con esta lanza.—Acompañar.—*s.* Compañero.

HINGANIBAN. *s.* Arma blanca para defenderse

HINGAO. *v.* Turbarse; doler la cabeza.

HINGAUA. *s.* Temor, recelo.—*v.* Temer, recelar.

HINGAO HINGAO. *v.* Mover la nariz al respirar.—*s.* Ternilla del medio de la nariz.

HINGARAB. *v.* Componer herramienta gastada, poniendo acero y sacando el filo á la misma.

HINGARAUT. *s.* Descrédito.—*v.* Caer en descrédito. An bantug nga maopay naghingaraut na niyan. La buena reputación ha caido ya en descrédito. (DE RAUT).

HINGAROC. *s.* Estertor ó accidente que consiste en una respiración anhelosa, que produce un sonido involuntario, las más veces ronco, y otras á manera de silbido, como suele acontecer en los enfermos de gravedad.—*v.* Padecer dicha enfermedad ó estertor.

HINGBIS. *s.* Escama.—*v.* Escamar, quitar las escamas á los peces.—*s.* Especie de escamas de las patas del gallo ó gallina.

HINGBISON. *adj.* Escamoso, que tiene escamas.

HINGASIYA. *v.* Estudiar, aprender por temporadas.

HINGCAL. *v.* Descomponer; desamarrar.

HINGIAP. *v.* Acordarse, recordar, desear una cosa.—*s.* Recuerdo; deseo.

HINGILIN. *v.* (DE NGILIN). Desterrar.—*s.* Destierro.

HINGIO. *v.* Suspirar, anhelar, desear, pretender.—Instar, importunar, perseverar, salirse con su intento.—Aliarse, convenirse.—*s.* Alianza, convenio. Naghihingio aco pagpalit sadton sundang; hingan igdiri sa acon, hingan co mán hingioon. Deseo comprar aquel sundang; cuanto más se me niega, tanto más insto.

HINGYON. *v.* Conformarse, convenirse, aliarse.

HINGIQUI *v.* (DE QUIQUI). Limpiar los dientes.

HINGIRAY. *v.* (DE QUIRAY). Arrancar, quitarse las cejas ó sea el pelo que las cubre.—*adj.* Cejudo, de cejas pobladas y largas.

HINGLAO. *v.* Parir, dar á luz.

HINGLO. *v.* Mudar de pellejo la culebra ú otro animal.—*adj.* Cosa lisa, tersa, limpia.

HINGO. *v.* Mover ó menear una cosa para sacarla ó arrancarla.—Estar floja ú holgada una cosa.

HINGOBAS. *v.* Usar ropa de otro.

HINGOD. *v.* Olfatear.

HINGOD HINGOD. *v.* Olfatear con frecuencia.

HINGOC Ó HINGGOC. *v.* Aspirar, atraer el aire exterior á los pulmones.—Sorber los mocos.

HINGO HINGO. *v.* Mover ó menear una cosa para sacarla ó arrancarla.—Moverse ó menearse los dientes ú otra cosa.

HINGULARAN. *adj.* Cosa preciosa, estimada, querida. Anac co nga hingularan. Hijo mio querido.

HINGOLO. *v.* (DE COLO). Desuñar, quitar las uñas.

HINGULO. *v.* (DE ULO). Descabezar, quitar ó cortar la cabeza.—*adj.* Cabezudo, que tiene mucha cabeza.

HINGOMA. *adj.* (DE OMA). Hacendado, que tiene muchas sementeras.

HINGONGOMA. *s.* (DE OMA). Agricola, agricultor, trabajador de sementera.

HINGUNGUMYAN. *adj.* Cosa preciosa y amada.

HINGORO. *v.* Quitar las espinas al pescado, las pepitas á la fruta, etc.

HINGOS. *v.* Alargar los labios.

HINGUS. *v.* Olfatear, husmar, husmear, rastrear con el olfato una cosa.—Sorber los mocos.

HINGOS HINGOS. *s.* Ruido que se hace con las narices al olfatear ó respirar con fuerza.—*v.* Hacer dicho ruido olfateando ó respirando con fuerza.

HINGOT Ó HINGGOT. *v.* Aspirar, inalar, atraer el aire exterior á los pulmones.

HINGOTAS *v.* (DE OTAS). Agonizar, estar el enfermo en la agonia.

HINGOTO. *v.* (DE COTO). Expulgar, limpiar la cabeza de pulgas ó piojos.

HINGUTUC. *s.* Creciente grande en mareas vivas.

HINGPIT. *v.* Perfeccionar, acabar enteramente una obra. *adj.* Cosa perfecta, acabada.

HINGSIT. *v.* Pelar; repelar.—Limpiar el algodón ú otra cosa.—Hacer hilas.

HINHIN. *v.* Limpiar el arroz ú otra cosa con el nigo.

HINIC HINIC. *v.* Chirriar como aceite hirviendo.

HINIYA. *adj.* Cosa justa, que viene bien, á propósito, que cabe.—*v.* Caber, poder contenerse una cosa dentro de otra.

HINIYAN. *adj.* (DE TIYAN). Barrigón, barrigudo, que tiene gran barriga.

HINILAO. *adj.* (DE HILAO). Cosa verde, de color verde.

HINILOAN. *adj.* (DE HILO). Cosa envenenada, que tiene veneno.

HININGOTOS. *s.* DE COTOS). Caedura ó sea lo que en los telares se desperdicia ó cae de los materiales que se tejen.

HINYO. *v.* Suspirar, anhelar.

HINIS. *v.* Limpiar, frotar, estregar una cosa con otra; quitar los tubérculos á la caña ú otra cosa. Paghinisi sin dagmit an holus san salug. Limpia pronto lo mojado del piso.

HINIT. *v.* Rasgar, romper. Hinita iton dahon. Rasga esa hoja. Guinhinit co ná. Ya la he rasgado.—*s.* Trapo, pedazo de cosa rasgada. Tagui aco sin usa ca hinit nga panapton. Dame un trapo, un pedazo de ropa.

HINIT. *v.* Correr los animales unos tras otros para arrebatarse alguna cosa.

HINIT HINIT. *v.* Rasgar, romper, hacer pedazos una

cosa. Guinhinit hinit ni Juan an acon bado. Ha hecho pedazos Juan mi camisa.

HINITI. *v.* Mermar, menguar la avenida.

HIN-LAUAN. *p. p.* (DE HILAO). El arroz con cáscara, que queda después de molerlo ó pilarlo.

HINLIT. *v.* Comer el animal la presa que ha cogido.—Repelar, tirar del pelo.

HINLO. *v.* Alisar, pulimentar, pulir, dar lustre á una cosa.—*adj.* Cosa lisa, pulida; preciosa.

HINOA. *m. adv.* Antes bien; por tanto; por lo mismo.

HINUBIG. *adj.* Que tiene agua como embarcación ú otra cosa.—Paghinubig. *v.* Achicar el agua.

HINOC. *v.* Sorber; beber los animales como vaca, carabao, etc.

HINOCLUG. *v.* Compadecerse, condolerse, tener lástima.

HINUD-MAN. *p. p.* (DE HURAM). Aquel á quien se ha pedido prestada una cosa.

HINUG. *v.* Madurar la fruta.—*adj.* Fruta madura, plátano maduro; el coco maduro es *lahing*.

HINUGAY. *v.* Hacer ó decir despacio, con tiento y sin precipitación alguna cosa.—*adv.* Despacio, poco á poco.

HINUG HINUG. *v.* Temblar, moverse, menearse una cosa.

HINOGOT. *v.* Convenir, unirse para algun asunto.

HINULSUL. *v.* Arrepentirse, dolerse, pesarle á uno de haber hecho alguna cosa.—*s.* Dolor, pesar, arrepentimiento.

HINONAYAN SIN CABUTA. *mod.* (DE ONAY Y BUTA). Ciego de nacimiento.

HINONOT. *v.* Convenir, conformarse.

HINOON. *adj.* (DE TOON). Estudioso, dado al estudio.

HINOPOTAY. *v.* (DE HOPOT). Cuidarse, asistirse dos ó más mútuamente.

HINOP-TANAY. *v.* (DE HOPOT). Cuidarse, asistirse dos ó más mútuamente.

HINOP-TAN. *p. p.* (DE HOPOT). Adoptado, adoptivo.

HINSAO. *v.* Lavar los piés.

HINSUG. *adj.* Valientes, cuando todos son fuertes y de valor.

HINTAUÍN. *s.* Fruto del árbol *bachão*.

HINTI. *v.* Menguar, mermar la avenida.

HINTUNGDAN. *s.* (DE TUNGUD). Objeto, fin ó intento á que se dirige ó encamina una cosa.

HIUA. *s.* Pedazo, tajada de carne, pescado, etc.—*v.* Dividir en pedazos ó tajadas.—*s.* (C.) Boca. Cadaco san imo hiua. Que grande es tu boca.

HIUA HIUA. *v.* Dividir, partir en pequeños pedazos ó tajadas.

HIUADOL. *v.* Andar, caminar como la culebra ó el gusano.

HIUAG. *v.* Respirar con dificultad; carecer de sensación ó apenas sentir el enfermo.—Traslucirse cosa rala.

HIUAGONG. *v.* Tener ó padecer vahidos de cabeza.—*s.* Vahido, desvanecimiento.

HIUAY. *v.* Escasear, ir á menos.

HIUAL. *v.* Moverse, menearse; revolverse, revolcarse, estar inquieto.—*adj.* Revoltoso, inquieto.—*v.* Agonizar el enfermo.

HIUAL HIUAL. *v.* Andar culebra y cualquier otro reptil haciendo tortuosidades.—Arrastrar madero ú otra cosa haciendo vueltas y revueltas.

HIUANAY. *v.* Carecer, tener falta de alguna cosa. Hiuanay an balay. Casa que carece de enseres.—Desenredar hilo ó cosa semejante.—Sacar ó quitar los enseres de una casa ó habitación.

HIUARANG. *v.* Limpiar, quitar la yerva, maleza ó suciedad.—*adj.* Cosa limpia de yerba, maleza ó suciedad. Paghiuarang camo san dalan. Limpiad el camino.

HIO-AS. *v.* Descargar embarcación.—Saltar á tierra.—Salir, soltar dar libertad al preso, hallarse ó estar ya libre. Nahio-as ná aco sa carsel. He salido ya de la carcel. Uaray pá aco cahio-as san sala. No estoy aun libre del pecado.

HIOC. *v.* Alegrarse, gozar ó sentir alegría.

HIOD, Ó HIYOD. *v.* Oprimir, apretar, comprimir, exprimir.

HIOD. *v.* Contonearse.—Caminar ó ir despacio.

HIOD HIOD. *v.* Contonearse.—Caminar ó ir despacio.

HIUI. *adj.* Boca torcida.—*v.* Estar ó tener torcida la boca. Nahiui an can Pedro bábá. Está torcida la boca de Pedro.

HIUIT. *v.* Manear, mover, dar vueltas, revolver.

HIUIT HIUIT. *v.* Menear, mover, dar vueltas, revolver. Nahiuit hiuit an catig. Se menea ó da vueltas el catig (por estar flojas las cañas). Ayao paghiuit hiuita an acon panapton. No revuelvas mi ropa.

HIOLINGAG. *v.* Volverse á unir ó juntar.

HIOM, Ó HIYOM. *v.* Sonreirse.

HIONONG. *m. adv.* En cuanto á.—*prep.* Por.

HIUOD HIUOD. *v.* Mover, mencarse, andar como la culebra.

HIOS. *v.* Componer, recoger y guardar las cosas, doblar bien la ropa.—Encogerse de frio, etc.

HIUS. *adj.* Cenceño, delgado; ligero.

HIPAC DOL. *v.* Darse en la cabeza contra madero, puerta ú otra cosa, tropezar con la cabeza.

HIPACDULAN. *s.* (DE PACDOL). Tropiezo, malos pasos.

HIPAG. *s.* Cañada. Patay ná si Juana nga acon hipag. Murió ya Juana mi cuñada.

HIPAY. *v.* Separar, apartar la yerba ó maleza para pasar.—Derribar el viento árboles, plantas ú otra cosa.

HIPALINAS. *v.* (DE PALINAS.) Resbalarse, irse los piés.

HIPATIU. *v.* Pasar de mano en mano, de unos á otros.

HIP HIP. *v.* Sobornar.—Soborno. Hinip hipan san mga judios an mga soldados. Sobornaron los judios á los soldados.

HIPI. *v.* Caerse, derribarse alguna cosa.

HIPID, HIRIPID, HIGRIPID. *adj.* Vecino, cercano, próximo, inmediato.—*v.* Ser vecino, próximo ó cercano á otro.

HIPIHIP. *v.* Mermar, disminuir.

HIPIHIP. *v.* Obrar con rectitud y justicia.—Justo, entero y recto.

HIPLIG. *v.* Arrimar, poner una cosa junto á otra.—Estar cerca y á la mira de una cosa.

HIPLOS. *v.* Escurrirse, deshacerse lazo ú otra cosa.—Estrujar, comprimir, apretar una cosa con los dedos.

HIPNO. *adj.* Cosa bien llena, repleta.—Cosa pura, limpia.

HIPUAT. *v.* Repetir, volver á lo mismo.

HIPOY. *s.* Silencio, quietud, sosiego, descanso.—*v.* Callar; estar en quietud y sosiego.

HIPOL. *v.* Raspar, limpiar, raspando.

HIPON. *s.* Peces muy pequeños que caminan juntos como en tropa; son del grandor de un grano de centeno, y se comen.

HIPOS. *s.* Silencio.—*v.* Callar, estar en silencio.

HIQUI. *v.* Burlarse, reirse de alguno.

HIQUID. *v.* Despearse.—*adj.* Despeado.

HIQUIT. *adj.* De ojos estrechos y pequeños.

HIRAC. *v.* Amar, querer, estimar.—*adj.* Cosa que se ama, quiere y estima.
HIRAHID. *v* Caer de parte alta.—*s.* Ruido que la cosa hace al caer.
HIRAMUS. *v.* Lavar la cara.
HIRAN. *v.* Altercar, reñir.—Cocar, hacer gestos el mono.
HIRANAT. *s.* Calentura.—*v.* Tener calentura. Hinihiran-tan acó. Tengo ó padezco calentura.
HIRANI. *adv. l.* y *t.* Cerca, próximo.—*adj.* Cosa cercana, próxima.—*v.* Acercar, aproximar.
HIRANIAN. *s.* Cercanía, proximidad, inmediación.
HIRAO. *v.* Reposar, sosegarse.
HIRAP. *s.* Mota; mancha. Hirap sa mata. Mancha en los ojos.
HIRAS. *v.* Partir, repartir.—*s.* Parte, partición, repartimiento.
HIRI HIRI. *v.* Relinchar el caballo, balar la cabra.
HIRIB HIRIB. *s.* Temor, miedo, sabresalto, temblor, desfallecimiento.—*v.* Temer, temblar, sobresaltarse latir, palpitar el pecho, etc.
HIRIC HIRIC. *s.* Temor, miedo, sobresalto, temblor, desfallecimiento.—*v.* Temer, temblar, sobresaltarse; latir, palpitar el pecho, etc.
HIRIHID. *v.* Llevar á hecho una cosa en general. Paghirihirun niyo panonog an mga banua, cay taragoan san mga looc. Quemad todas las yerbas porque entre ellas se ocultan los remontados. Paghirihirún niyo panaca an mga balay. Subid á todas las casas. Diri acó nacacahirihid san pangadi-on. No puede aprender toda la doctrina.
HIRIHIPUAT. *v.* (DE HIPUAT). Repetir, volver á hacer una cosa.
HIRIHUD. *s.* Punzón, lesna, taladro.—*v.* Agujerear, taladrar con lo dicho.
HIRIMAYÁAN. *s.* Lugar del gozo ó regocijo.
HIRING. *v.* Calcular, medir el tiempo; venir bien ó justa una cosa. Hiniring inin usa ca bolos sa usa ca saya. Viene bien ó justa esta pieza de género para hacer una saya. Ighihiring ta an adlao sin pag abut. Calculemos de modo que lleguemos con sol ó á la puesta del sol.
HIRINGIG. *v.* Inclinar la cabeza, estar con la cabeza inclinada.
HIRINGION. *v.* Confabular, tratar una cosa entre dos ó más personas, ponerse de acuerdo dos ó más individuos sobre un asunto.
HIRIS. *v.* Capar puercos.—*adj.* Puerco capón.—Estrujar, exprimir entre los dedos alguna cosa.
HIRUB HIRUB. *v.* Hablar en secreto y como entre dientes.
HIROC. *v.* Hacer cosquillas, sentir ó experimentar cosquilleo.
HIROC HIROC. *v.* Sentir ó experimentar cosquillas.—*s.* Cosquilleo.
HIRUG. *v.* Untar; ungir.—*s.* Piedra blanda ó esponja que usan los bisayas para frotar el cuerpo cuando se bañan.—*v.* Frotar el cuerpo con dicha piedra ó esponja.
HIRUGDA. *v.* Escarmentar ó tomar enseñanza de lo que uno ha visto y experimentado en sí ó en otros, para guardarse y evitar el caer en adelante en peligros. Pag hirugdaan cunta naton an maluya nga camadasig ni Pedro, basi diri quitá macasala. Escarmentemos en el vano orgullo de Pedro, para no pecar.
HIROG HIROG. *v.* Temer, dudar.—*s.* Temor, duda.
HIROHIGDA. *v.* (DE HIGDA). Echarse ó acostarse con frecuencia.
HIROHIGLABA. *adj.* (DE HALABA). Cosa larga, ó algo larga.
HIRUM. *v.* Cerrar, cubrir, ocultar y tapar una cosa.
HIRONG. *adj.* De ojos chicos, pequeños.—De párpados caidos.
HIRUNG. *s.* Murciélago así llamado.
HIRUP. *v.* Rendirse, entregarse.
HIROS. *v.* Abrir ó recoger cortina.—Desperezarse.
HIROT. *v.* Cuidar, vigilar, mirar ó atender bien por alguna cosa. Hinihirotan co ini sin maopay. Cuido muy bien de esto. Apreciar, estimar, tener afecto ó cariño á una cosa. Diri co icao tatagan sini cay hinihirotan co gud. No te daré esto porque lo aprecio mucho.
HISÁ *v.* Alegrarse, regocijarse.
HISA. *v.* Despreciar.
HISAHIS. *v.* Sonar una cosa como chinelas, tela, etc.—*s.* Ruido de lo dicho.
HISGOT, HIRISGOT. *v.* Referir, tratar, encaminar, seguir.
HISO. *v.* Untar, ungir.
HISUID. *adj.* Yerto, tieso.
HIT, HITON (POR SITON). *acus.* del *pron.* Ito, Ese, esa, eso.
HITA. *s.* Ingle.
HITÁAS. *adj.* Cosa alta, elevada.—*v.* Ser, estar, hacer alta ó elevada una cosa.
HITAD. *v.* Extender petate ú otra cosa.
HITAGBO. *v.* Ocultar, manifestar lo que no se siente.
HITAL. *v.* Estirar, desarrugar.
HITAM. *adj.* Plomo de mediana calidad y negro.
HITAS-ON. *s.* (DE HITÁAS). Altura, elevación.
HITCOL. *v.* Quebrar el que debe y no tener con que pagar.
HIT HIT. *v.* Vigilar, acechar.
HITI. *s.* Parte vergonzosa de la mujer.
HITID. *v.* Andar despacio.
HITIHOT. *v.* Barrenar.—Entrar, penetrar, esconderse.—Pasar por medio de alguna parte.
HITYO. *v.* Herirse los que riñen.
HITO. *adj.* Palay en sazón.—*v.* Estar ya en sazón el palay.

HU

HUAD. *vid.* Houad.
HUAG. *vid.* Houag.
HUAY. *v.* Amagar, amenazar.—*vid.* Houay.
HUAO. *v.* Ver, mirar; ver las partes vergonzosas.—(B). Descansar.
HUAS. *vid.* Houas
HUBA. *adj.* Desnudo.
HUBAC. *v.* Apartar, separar las hebras del abacá beneficiado.—Hincharse todo el cuerpo.—*s.* Hinchazón de todo el cuerpo.
HUBAD. *v.* Desatar, deshacer, desamarrar.
HUBAG. *s.* Apostema, grano, hinchazón, inflamación.—*v.* Hincharse, inflamarse alguna parte del cuerpo. Nahubag an acon butcot. Está hinchado mi brazo.
HUBANG. *s.* Cuneta, zanja.—*v.* Hacer cuneta ó zanja.
HUBÁS. *v.* Mermar, disminuir, bajar la marea.—Estar ó hallarse en tierra. Nahubás pá. Está bajando aún la merea. Uaray siya dinhi, aádto sa hubás. No está él aquí, está en tierra.—Quedar en seco baloto ú otra cosa. Nahub-san an baloto. Ha quedado en seco el baloto.

HUBÁSAN. *s.* Sitio que queda en seco al bajar la marea.
HUBCAS. *v.* Desadornar, quitar el adorno, quitarse el vestido, desnudar, quitar las batangas al baloto, etc.
HUB-GANUN. *adj.* DE HUBOG. Borracho, beodo, ebrio, embriagado.
HUBIA. *adj.* Perezoso, negligente, tardo, descuidado, flojo.—*v.* Emperezar, dejarse dominar de la pereza.
HUBLAS. *adj.* Embarcación menor sin batangas.—*v.* Quitar las batangas á la embarcación menor. Naghublas aco san acon baloto san catig, cay acon sasaogun. He quitado las batangas á mi baloto, porque voy á arrastrarle.
HUBO. *adj.* Desnudo.—*v.* Desnudar, andar desnudo. Naghuhubo siya. Anda desnudo. Nahuboan aco nira. Me desnudaron.
HUBUD. *v.* Manar.—Sudar.
HUBOG. *adj.* Borracho, beodo, ebrio, embriagado.—*v.* Emborracharse, embriagarse.
HUBOG HUBOG. *adj.* Algo borracho, beodo.—*v.* Estar algo borracho ó beodo.
HUBUHUB. *v.* Acabar, concluir con la obra sin interrumpirla.—Hubuhub nga tauo. Que lleva á cabo las cosas.
HUBUT. *s.* Pedazo sobrante de camote, palauan ú otra cosa.—Comer á mordiscos, camote, palauan ú otra cosa.
HUCA. *adj.* Villano, malo.—*v.* Hablar palabras malas.—Tratar malamente á uno.
HUCAB. *s.* Asma.—*v.* Tener ó padecer asma.
HUCABUN. *adj.* Asmático.
HUCAD. *v.* Coger ó sacar algo de tinaja, caja ú otra parte.—Desencantarar ó sacar del cántaro el nombre ó número metidos en él para una elección ó sorteo.
HUCAG. *v.* Salir la espiga de palay ú otra planta; aparecer; aparecer de improviso
HUCAHUC. *v.* Acezar; faltar el resuello.
HUCAY. *v.* Hacer una cosa de veras, de propósito.
HUCAL. *v.* Despegar, separarse como corteza de árbol, carne de coco, etc.—*adj.* Lo que viene ancho ó está flojo en su lugar como zapatos, clavo, tarugo, etc.
HUCAS. *v.* Desnudar, quitar el vestido ó ropa.—Mudar, remudar, quitar el empleo; degradar.—Determinar, resolver.—*adj.* Tenaz, resuelto, determinado. Hinucasan si Pedro san iya catungdanan. Pedro ha sido remudado ó relevado de su empleo.—Cay daan nahucas an ira paghanahuna san pagpatay san Manonobus. Pues de antemano habian resuelto dar muerte al Redentor. Guinhucasan aco san pagcacapitan. He sido degradado del empleo de capitán.
HOCBO. *v.* Reunirse, juntarse después de haber comido, etc.
HOCHOC. *v.* Embestir, arremeter el puerco.
HUCLAG. *v.* Aparecer muchas cosas á un tiempo.
HUCMAY. *v.* Ablandarse lo que está cociéndose.
HOC-MANAN, HOROC-MAN. *s.* (DE HOCOM). Tribunal ó donde se juzga y sentencia.
HUCUG. *v.* Herir; agujerear; punzar.—*s.* Punzón, aguijón.
HOCOL. *v.* Ondear, hacer ondas el agua impelida del aire.
HOCOM. *s.* Juez, magistrado, gobernador.—*v.* Juzgar, sentenciar. Uaray pa abut an hocom. No ha llegado aún el juez. Paghohoc-man quitá ngatanan sa Dios. Todos serémos juzgados por Dios.
HOCON. *v.* Aparejar, preparar, prevenir, disponer ó liar lo que se ha de llevar.—*adj.* Prevenido, preparado, cuidadoso.—*v.* Enternecerse. Mahocon nga tauo. Hombre prevenido. Nahocon aco sadton minatay. Me enternecí por aquel difunto.
HOCOT. *v.* Tejer ó hacer red ó chinchorro.
HUDA. *v.* Aclarar, abonanzar, serenarse el tiempo.
HUDADAY. *v.* Esperar ó descansar permaneciendo en el mismo sitio.
HODHOD. *v.* Encolar, pegar con cola ú otra cosa.—Acepillar, alisar.—Trabajar.—*adj.* Trabajador. Hodhod nga paraoma. Trabajador continuo de sementera.
HUD HUD. *v.* Esconder, cubrir, meter una cosa entre ceniza, etc.
HUDLUM. *s.* Sombra.—*v.* Haber ó hacer sombra.—Anublarse el sol.—Cahudluman. *s.* Sombra.
HODOS. *v.* Exprimir, extraer el zumo ó licor de una cosa apretándola ó retorciéndola; estrujar, apretar ó comprimir. An apdo san isda nga quequero amo an guinhohodos, ngan igdihug na san hubag. La hiel del pez quequero es la que se exprime, y con ella se unta la inflamación.
HODOT. *v.* Concluir, acabar, consumir.
HOGA. *v.* Enfadarse, airarse, incomodarse.
HUGAC. *v.* Alojar.
HUGACA. *v.* Menearse el líquido en vasija que no está llena.
HUGACOM. *v.* Abarcar, ceñir con los brazos ó con la mano cuanto aquéllos ó ésta pueden alcanzar con toda su extensión.—*s.* Brazado. -Manojo. Usa ca hugacom nga banua. Un brazado de yerba. Usa ca hugacom nga humay. Un manojo de palay.
HUGAD. *v.* Abrir, ensanchar.—*adj.* Cosa que se abre y ensancha.
HUGAY. *s.* Adorno, aderezo.—*v.* Adornar.—Pensar, tratar de una cosa.—*s.* Trato, convenio; intención; idea.
HUGAY. *v.* Desechar, deponer, apartar de sí un pesar, temor sospecha ó mal pensamiento. Hinugaya gad, amay co, ito nga imo cabiid. Depón, padre mío, esa tu melancolía.
HUGAL. *v.* Pinchar al que está arriba.
HUGAMAC. *v.* Hacer ruido lo que cae.—*s.* Ruido de lo dicho.
HUGAO. *adj.* Cosa súcia, asquerosa, puerca deshonesta, obscena.—*v.* Ensuciar, estar súcia una cosa.—*s.* Suciedad, basura, porquería, inmundicia.
HUGARUL. *s.* Ruido de hacha, escoplo, bolo, etc.
HUGAS. *v.* Limpiar, lavar, fregar plato ú otra cosa.
HUGÁS. *v.* Llevar aburrisco; concluir la epidemia, peste ú otra desgracia con todos los de un pueblo, etc.
HUGDON. *v.* Posarse ó parar las abejas en árbol ú otra parte.
HUG HUG. *v.* Caerse el cuello de la camisa; caerse ó desparramarse las cuentas cuando se rompe el hilo.—Enhilar, enhebrar aguja; acordonar ó poner cordón en pantalones, etc.
HUGUIA. *v.* Burlarse.
HUGUIMAC. *s.* Ruido ó golpe de lo que cae.—*v.* Hacer ruido lo dicho.
HUGNAC. *v.* Caerse la fruta del árbol, sin estar aún formada ó en sazón.
HOGNO. *v.* Deshacerse ó liquidarse sal, azúcar, etc.
HOGO. *v.* Enflaquecer.
HUGUD. *v.* Quedarse una cosa muerta como la peonza cuando dá vueltas y parece que no se mueve.
HOGONG. *v.* Hincharse, inflamarse todo el cuerpo.
HOGOP. *v.* Encubrir, disculpar á uno.—Amansar.—*adj.* Manso.
HUGUS. *adj.* Flaco, de pocas carnes.—*v.* Enflaquecer, estar flaco.

HOGOT. *v.* Apretar, poner tensa ó tirante una cosa.—*adj.* Cosa urgente.—Cosa firme, estable. Hog-ta iton pisi. Aprieta ese cordel. Hogot ná. Ya está prieto, ya está tirante. Hogot nga sugo. Mandato urgente, que es necesario cumplir. Hogot nga pagbasul. Arrepentimiento firme.

HUGPAY. *v.* Amainar, aflojar, aminorar; apaciguarse.

HUGPO. *v.* Adelantarse y sentarse en el camino para descansar.—Acudir las aves al árbol frutal.

HOGPOY. *v.* Amainar, aflojar, aminorar; apaciguarse.

HÓHÓ. *v.* Mermar, disminuir, reducirse á menor cantidad.

HÚ-HÚ. *v.* Tener ó estar las tripas ó algún miembro encogido ó fuera de su lugar.—Nahú-húhú-an. El que padece dicha enfermedad.

HOHOMOGUN. *adj.* (DE HOMOG). Cosa húmeda.

HOHOM-GUN. *adj.* (DE HOMOG). Cosa húmeda.

HUYA. *adj.* Cosa floja.—Pacífico, sosegado y quieto.

HUYAB HUYAB. *v.* Cimbrearse, mimbrearse, moverse ó agitarse con flexibilidad.

HUYAC. *v.* Disminuir, mermar.

HUYAD. *adj.* Cosa humilda ó que cede en dirección hacia abajo como el lomo del caballo, caballete de casa, etc.—*v.* Estar, tener ó hallarse la cosa del modo dicho.

HUYAD HUYAD. *v.* Incitar, inducir, atraer.

HUYAYAG. *adj.* Afable, amoroso, agradable en la conversación y el trato.—*v.* Reconciliar, volver á la amistad, amistar, unir en amistad.

HUYAM. *v.* Bostezar.—*s.* Bostezo.

HUY-ANG. *v.* Caer de espaldas; estar echado y boca arriba; volver ó poner boca arriba una cosa.

HUY-NAG HUY-ANG. *v.* Revolcarse y ponerse panza arriba.

HUYAO. *adj.* Fruta, caña dulce ú otra cosa que principia á madurar.

HUYAS. *v.* Adornar, aderezarse.—*s.* Adorno, aderezo.

HUYATA. *adj.* Manso, pacífico, que no se incomoda.

HOY HOY. *v.* Estirar, alargar brazo, pierna, etc.

HOYO. *adj.* Modesto, callado, silencioso.

HOYOCAT. *in. adv.* Tómate esa, bien empleado te está, vuelve por otra.

HUYOD. *v.* Exprimir, apretar.

HUY-OD. *v.* Estirarse el que está echado.

HOYOG. *v.* Inclinar, ladear, estar inclinada ó ladeada una cosa.—*adj.* Cosa inclinada, ladeada.

HOYOP. *s.* Soplo.—*v.* Soplar; tocar instrumento de viento.

HOYOS. *v.* Disminuir, aflojar, ir á menos.

HOYOT. *v.* Inclinar, doblar, doblegar, torcer.

HOYOTA. *in. adv.* Tómate esa, bien empleado te está, vuelve por otra.

HULABIRAN. *s.* Lagartija así llamada.

HULAC. *v.* Escaparse, soltarse, escabullirse.—Entrar el demonio en algún cuerpo.

HULACDONG. *s.* Sombrajo de dos palos cruzados y su cubierta de género ú otra cosa.

HULACTUB. *s.* Ruido de trueno, cañón ó de lo que revienta.—*v.* Sonar ó hacer ruido lo dicho.

HULACTUC. *adj.* Cosa floja.—*v.* Crujir algún cuerpo cuando se rompe ó está para romperse. Nagpapanhulactuc ná an sanga san pagicababari. Cruje ya la rama para romperse.

HULAG. *v.* Echarse en el suelo.—Poner ó colocar una cosa en el suelo ó en fondo de embarcación, sin haber puesto antes mullido. Hulaga iton humay sa baloto. Pon ó echa ese palay en el baloto. Nahulag lá iton tauo sa salug sin uaray banig. Está echado ese hombre en el suelo sin haber puesto petate.

HULAG. *v.* Resistir.—*s.* Resistencia; coraje, ira.

HULAG BONG. *v.* Hacer ruido lo que cae y dá golpe.—*s.* El mismo ruido ó golpe que se siente al caer una cosa.

HULAG HULAG. *v.* Revolcarse.

HULAGMAC. *v.* Hacinar, amontonar.—Arrojarse, tirarse de alguna parte.

HULAGNIT. *v.* Sonar el cutis ó pellejo al soltarle el que agarró ó mordió.

HULAGTING. *v.* Sonar campana ú otro metal.—*s.* Ruido ó sonido de lo dicho.

HULAGTUB. *s.* Junco que sirve para hacer petates.

HULAGTOS. *v.* Sonar los artejos de los dedos; sonar, hacer ruido lo que se rompe.—*s.* Sonido ó ruido de lo dicho.

HULAY. *v.* Levantar el brazo para herir ó dar cuchillada.

HULAYAG. *s.* Choza para guardar la sementera, etc.—*v.* Hacer dicha choza.

HULAYAN. *v.* Caminar, ir despacio.—*adj.* Que camina ó va despacio.

HULAN. *s.* Cuna ó cama para niño.

HULANG. *adj.* Cosa rala.—*v.* Hacer ó poner rala una cosa.—Intermitir.—*adj.* Intermitente.

HULANGCOB. *v.* Sonar, hacer ruido puerta, ventana ú otra cosa.—*s.* Ruido ó sonido de lo dicho.

HULANGDAY. *s.* Cerca de palos atravesados y apuntalados.—*v.* Hacer dicha cerca.

HULANG HULANG. *adj.* Cosa rala.—*v.* Hacer ó poner rala una cosa.—Intermitir, volver á dar ó proseguir.—*adj.* Intermitente.

HULAO. *v.* Mirar, acechar el pescador ó cazador donde hay pesca ó caza.—Asechar, poner ó armar asechanzas.—*s.* Asechanza, engaño, artificio, astucia, ardid.—Cosas ó medios de que uno se vale para hacer algo.

HULAO HUGAO. *v.* Burlarse, hacer al desgaire alguna cosa.

HULAS. *s.* Sudor.—*v.* Sudar. Hinuhulasan aco. Estoy sudando.—Pagpahulas.—*v.* Hacer sudar.—Secar el arroz verde aún al fuego.

HULAS, PAHULAS. *v.* Soldar, pegar un hierro con otro.

HULAT. *v.* Esperar, aguardar. Hulat anay. Espera un poco. Hulata aco. Espérame. Guinpapamulat camo san Padre. El Padre os está esperando. Pahulata sira anay. Diles que aguarden.

HOLBO. *s.* Telilla ó película que tiene la planta llamada bacong, la caña en la parte interior, etc

HOLBOT. *v.* Desenvainar, sacar de la vaina la espada ú otra arma.—Arrancar ó sacar estaca, clavo etc.—Abrir cajón tirando de él.—Desclavarse; salirse ó saltar una cosa de donde está metida.

HOLHUG. *v.* Introducir, meter una cosa por agujero, rajadura, etc.—Hurgar, menear, remover una cosa; incitar.

HOLHOL. *v.* Ladrar el perro á uno.

HULICAD. *v.* Coger ó sacar de baul, cajón, cesto, etc.

HOLID. *v.* Acostar ó echar á los niños en cama.—*s.* Camita para niño.

HULIGUID. *s.* Pedazo de carne tierna de coco.—*v.* Quitar dicha carne sacando un poco de ella.

HULICONG. *s.* Ruido, zumbido de abejas y otros insectos, cuando vuelan.—*v.* Zumbar.

HULIPAC. *s.* Ruido de la peonza cuando dá en otra.—*v.* Acertar, dar y hacer dicho ruido.

HULIQUID. *v.* Inclinar, ladear; echarse ó acostarse de costado.

HOLO. *v.* Tocar, llegar á una cosa con la mano, sin asirla. Holoon mo sa tubig an catapusan sau imo tudlo. Toca en el agua con la punta de tu dedo.

HULU. *v.* Cantar los que reman.

HOLUA, HURALUA. *v.* Dejar, abandonar el caracol la concha, salir de ella.

HULUANG. *v.* Romper, abrir la cerca quitando algunas estacas.

HOLOD. *v.* Acotar, estorbar, impedir ó poner embarazo para que no se pueda pasar.—*s.* Acotamiento, estorbo, embarazo ú obstáculo.

HOLUG. *v.* Caer.—Tirar, arrojar.—Sentenciar.—Malparir, abortar. Naholug aco. Me caí. Naholug siya sa lubi. Cayó él del coco. Uaray caholug. No ha caido. Nahologan aco sin cahuy. Ha caido sobre mí un madero. Iholog itong cahuy. Tira ó deja caer ese madero. Iguinholug namun sa dagat an abaca. Hemos arrojado á la mar el abacá. Naholo gan ná cami san sentencia. Ya nos han sentenciado.

HOLOY. *adj.* Pobre, miserable, perdido.

HOLOYOHOY. *adj.* Viento fresco, flojo y suave.

HULON. *s.* Cinta ó cordón que usan las mujeres en la saya.—*v.* Poner dicha cinta ó cordón.

HULUNG HUGUNG. *s.* Zumbido.—*v.* Zumbar.—Gruñir los puercos.

HOLOP. *v.* Recelar, sospechar, presumir, desconfiar, prever alguna desgracia.

HOLOS. *adj.* Cosa mojada; húmeda.—Mojar. Maholos an acon bado. Está mojada mi camisa. Maghuholos ca dao, cay nauuran pá. Te vas á mojar porque está lloviendo Nagoho an güimbal, cay nagholos san dagat. Está agujereado el tamboril, porque se mojó con agua de la mar. Hul-san mo iton sin gutiay. Moja eso un poco.

HOL-OT. *adj.* Algo sordo.—*v.* Ser ó estar algo sordo.—Pasar por entre dos cosas; poner algo en medio de dos cosas.—Cubrir, tapar.

HULUT. *v.* Cortar la lengua ú otro miembro. An usa huhul-tan san dila. Al uno se cortará la lengua.

HULPA. *v.* Disminuir, mermar.

HOLSO. *v.* Salirse una cosa de donde está metida caerse.

HOLSOT. *v.* Salirse una cosa de donde está metida, caerse.

HOLTOC. *adj.* Borracho.—*v.* Emborracharse.

HOMA. *s.* Asechanza, emboscada, celada.—*v.* Asechar, poner ó armar asechanzas.

HUMA. *v.* Convidar, instar á uno para que haga alguna cosa.

HUMAC. *v.* Apalear, golpear; majar.

HUMAGDAS. *adj.* Aguacero fuerte.—*v.* Llover fuertemente.

HOMAY. *v.* Mojarse, empaparse en agua.

HUMAY. *s.* Planta anua, de la familia de las gramíneas, y propia, por regla general de terrenos muy húmedos y acuosos, tiene cañas, hojas largas y lineales. flores en panoja, y por fruto un grano oval, blanco, negro, bermejo y harinoso; arroz.—Fruto de esta planta, arroz ó palay con cáscara. Namomonga ná an humay. Está ya granando el palay. Mahal caopay an humay. Está muy caro el palay.

Clases de palay.

Baranay. Palay grueso y grano blanco.
Binabuy. Palay grueso, grano blanco y largo.
Binagacay. Palay grueso, grano blanco y largo.
Binagaybay. Palay fino y grano blanco.
Binaludnun. Palay grueso y grano blanco.
Binulauan. Palay dorado y fino, y grano blanco.
Biribid. Palay de grano algo largo y blanco.
Bubsaganay. Palay fino y grano blanco.
Bulao. Palay grueso, de cáscara encarnada y grano blanco.
Bondoc. Palay grueso y grano blanco.
Boroc. Palay grueso y grano blanco.
Cabaysay. Palay grueso y grano muy blanco.
Cabulan. Palay fino y grano blanco, se recoje al mes de haber sido plantado.
Caboong. Palay grueso y grano blanco.
Cabotbot. Palay fino y grano blanco.
Cadahon. Palay grueso y grano blanco.
Caidol. Palay grueso y grano encarnado.
Caláas. Palay fino, negra la cáscara y grano blanco.
Calobag. Palay fino y grano blanco.
Caluis. Palay fino y grano blanco.
Calpad. Palay grueso y grano blanco.
Camagaycay. Palay grueso y grano blanco.
Capangpangan. Palay grueso, grano largo y encarnado.
Capaso. Palay grueso, grano largo y blanco.
Caponğiot. 1.° Palay grueso y grano blanco.
Caponğiot. 2.° Palay grueso y grano encarnado.
Capotol. Palay grueso y grano blanco.
Caramit. Palay fino y grano blanco.
Carangcang. 1.° Palay grueso y grano blanco.
Carangcang. 2.° Palay fino y grano blanco.
Casapad. Palay grueso y grano blanco.
Casudal. Palay grueso y grano blanco.
Catoma. Palay fino y grano blanco.
Coroyon. Palay grueso y grano blanco.
Cotsiam. Palay fino y grano encarnado.
Dayomi. Palay fino, grano blanco y oloroso.
Daraug. Palay fino y grano encarnado.
Guihumaye. (B). Palay fino, grano largo y blanco.
Guinubanun. Palay grueso y grano blanco.
Guiparaye. (C). Palay fino, grano largo y blanco.
Gumatus. Palay grueso y grano encarnado.
Hinipon. Palay fino y grano blanco.
Laay. Palay grueso y grano blanco.
Lacha. Palay grueso y grano blanco.
Malagquit. Palay grueso y grano blanco.
Malinaonun. Palay grueso y grano blanco.
Muños. Palay fino y grano negro.
Morayag. Palay fino y grano encarnado.
Umauas. Palay fino, grano blanco y oloroso.
Pac-an. Palay grueso, grano blanco y oloroso.
Padpad. Palay fino y grano blanco.
Panayanun. Palay grueso y grano blanco.
Pilit. Palay fino, oloroso, grano blanco, y cocido es pegajoso.
Pinálua. Palay grueso, de grano largo y blanco.
Pinap-láuan. Palay grueso y grano blanco.
Pinarogmoc. Palay fino, de cáscara encarnada y grano negro.
Quinaintay. Palay fino y grano blanco.
Quinarabao. Palay grueso, grano largo y blanco.
Romero. Palay fino, grano blanco y oloroso.
Sauacong. 1.° Palay grueso y grano blanco.
Sauacong. 2.° Palay fino y grano blanco.
Sinangália. Palay fino, grano blanco y oloroso.
Sinanjosé. Palay fino, grano blanco y oloroso.
Sinanantónio. Palay grueso y grano blanco.
Sinanvisente. Palay fino y grano blanco.
Suclat maya. Palay fino y grano blanco.

Sugbuanun. Palay grueso y grano blanco.
Soy-anun. Palay grueso y grano blanco.
Tapul. Palay grueso y grano negro.

Edades del palay.

Busuac ná. Cún may bonga ná. Cuando el palay tiene ya fruto.

Cabtong ná. Cún matig-a ná sin guti an tipasi. Cuando el palay tiene ya algo duro el grano.

Dagum dagum ná. Cún sugad pá lá an dahon san humay sin dagum. Cuando la hoja del palay se parece á una aguja.

Gumárao nga madacmol. Cuando casi todo el palay está ya granado.

Gumárao nga manipis. Cuando ya hay algunas partes del palay con grano.

Hinug ná. Cuando el palay está ya maduro.

Hito ná. Cún tuig ná nga babrion ó anihun. Cuando ya se puede segar.

Irongánun ná. Cún hinug ná an irong san humay. Cuando el palay principia ya á madurar por la punta.

Iros ná. Cún borod ná an humay. Cuando el fruto del palay está ya en embrión.

Licating ná. Cun naolput ná sin guti an ohay. Cuando aparece ya un poco la espiga del palay.

Lumaui ná. Cún natamud ó napilo ná an dahon san humay ngádto sa tuna sugad nga cabutang san laui san manuc. Cuando la hoja del palay está inclinada ó mira ya hacia la tierra como las plumas de la cola del gallo.

Macayana ná. Cún may talagsa ná nga bonga. Cuando el palay tiene ya algún grano.

Macaoyam ná. Cún damo ná an bongaan. Cuando hay ya mucho palay con grano.

Magbanug ná. Cuando el palay echa ya ramas.

Magsumanga ná. Cuando el palay echa ya ramas.

Mahtomhud ná. Cun naabut ná an hitaas ngádto sa tohud san tauo. Cuando la altura del palay llega ya á la rodilla del hombre.

Nagpanlingcoron ná. Cuando la caña del palay tiene ya nudos.

Tapuson ná. Cún hinug ná sin guti an humay. Cuando está ya algo maduro el grano del palay.

Partes del palay.

Agubanga. La cáscara gruesa después de pilado ó molido el palay.

Bias. Distancia de nudo á nudo de la caña del palay.

Bugás. Arroz ó sea palay sin cáscara.

Bonga. El fruto del palay.

Catong, corotsan, barian. La parte por donde siegan ó cortan el palay.

Cuyapi. Grano vano ó sin medula.

Dagami. La paja ó caña del palay.

Dinagamian Rastrojo del palay.

Maro. La flor del palay.

Ohay. La espiga del palay.

Ohot. Escobajo de la espiga después de desgranada.

Usa cagani, usa cagusá, usa capono. Una mata.

Usa catipasi. Un grano de palay (en algunas partes—una mata).

Salongasing. Cada uno de los gajos de la espiga.

Sobing. Retoño del palay.

Tutic. Salvado fino del palay.

HUMAYAN. *s.* (DE HUMAY). Recolección ó cosecha del palay.—*v.* Recolectar, coger la cosecha de palay. Inin nasabi ná nga cantidad pagbabay-dan co sin humay nga duha ca gatus ca baquid sinin masonud nga tuig san bulan sa Julio nga icatitima ná san panhumayan didi sa amon. Esta dicha cantidad la pagaré en palay, doscientos cavánes, en este año próximo por el mes de Julio que es el tiempo de concluir aquí la cosecha del palay. An iba nga humay uaray pá catitiroc, cay diri pá natitima san paghumayan. Lo demás del palay no está reunido, porque no se ha concluido de hacer la recolección.

HUMAY HUMAY. *s.* Yerba que nace entre el palay; zizaña.

HUMAL. *v.* Pegar, zurrar.

HUMALATAG. *adj.* Que dá.—*s.* Dador.

HUMAN. *v.* Concluir, acabar.—*adj.* Cosa acabada, concluida. Humana iton. Concluye eso. Huhumanun co. Lo concluiré. Diri pá nahuhuman an sarual. Aún no están concluidos de hacer los pantalones. Pinahuhuman ini san capitan. Manda el capitán concluir esto. Human co ná taoga. Ya le he llamado. Human ná an pagcota. Ya está concluida la cota.

HUMAO. *v.* Remojar, empapar, echar caldo en las sopas, echar agua en cal, ceniza, etc.

HUMARANDUG. *adj.* (DE HANDUG). Tributante, de edad de tributar.

HUMARANDUM. *adj.* (DE HANDUM). Afectuoso, amoroso, cariñoso.

HOMHOM. *v.* Llenar la boca de comida.—Empaparse el agua en ropa, en tierra, etc.

HOM-ID. *v.* Untar, ungir.

HUMIL. *adj.* Grano verde.—Inhabil, inerte.

HUMING. *adj.* Húmedo, mojado.—*v.* Apartarse, arrinconarse, separarse de los demás.—Sentarse en el último sitio.

HUMLA. *v.* Confiar, esperar.—*adj.* Clemente, piadoso.

HOMO. *v.* Untarse, darse con olores.—*s.* Exceso, demasía.

HUMO. *v.* Coger con la mano el arroz maduro de la espiga, dejando lo verde aún.

HOMOC. *v.* Ablandar, suavizar.—Aplacar, amansar, mitigar.—*adj.* Cosa blanda, suave; mitigada.

HOMOD. *adj.* Cosa mojada, húmeda.—*v.* Mojar, humedecer; pasarse el papel cuando se escribe.

HOMUG. *adj.* Cosa mojada, húmeda.—*v.* Mojar, humedecer.

HOMOY. *v.* Mojarse todo el cuerpo.

HOMON. *adj.* Cosa ancha como camisa, vela, red ó cosa semejante.—*s.* Anchura de lo dicho.

HOMOT. *v.* Aborrecer, odiar.—*s.* Aborrecimiento, odio.

HUMOT. *v.* Proponer, intentar.

HUMUT. *v.* Amagar, amenazar.

HUMPAY. *v.* Aplacar, calmar, serenar.

HUMPAS. *s.* Cascada, despeñadero de agua.

HUNABUL. *s.* Ruido de lo que cae.—*v.* Rugir, hacer ruido lo dicho.

HUNAC. *v.* Caerse las hojas, frutas ó flores de los árboles.

HUNAD. *v.* Avenirse, hacer las paces.

HUNAG. *v.* Desparramarse, esparcirse; descomponerse.

HUNA HUNA. *s.* Entendimiento; pensamiento; intento.—*v.* Pensar; meditar, considerar.—*s.* Imaginación.—*v.* Imaginar.

HUNAY. *s.* Amiga, manceba, querida.

HUNAL. *v.* Apalear, golpear, pegar, maltratar.

HUNAO. *v.* Lavar las manos ó rostro.

HUNAUAN. *s.* Palangana, vasija para lavarse las manos.
HONAQUIT. *v.* Ser del gusto de uno, procurar agradarle ó servirle bien.
HUNAS. *v.* Frotar, restregar la ropa al lavarla.—Menguar, bajar la marea. *s.* Menguante ó baja marea.
HUNASAN. *s.* Sitio que queda en seco en baja marea.
HUNAT. *adj.* Cosa correosa.
HUNCO. *v.* Llegar á donde no se puede pasar como el que hace hoyo y da con piedras, el que no pasa adelante en aprender, crecer, etc., atascarse en algún empeño, etc.
HUNDAUAS. *v.* Crecer, estenderse como la cala baza.—Andar desnudo ó sin camisa.
HONDARAYAN. *s.* Sustentáculo, apoyo, reclinatorio.—Tálamo.
HONDARÍG. *v.* Descansar, reposar.
HONDUCAG. *v.* Levantar la cabeza el que está acostado, etc.
HUNDUGAO. *adj.* Haragán, perezoso.—*v.* Haraganear.
HUNGAY. *v.* Reservar ó dejar una cosa para que crezca bien.—*adj.* Cosa que se reserva ó deja para que crezca todo cuanto pueda.
HONGAL. *adj.* Cosa holgada, floja ó poco apretada.—*v.* Aflojarse, estar floja ó poco apretada una cosa.
HUNGAL. *v.* Roer hueso.—Principiar á sanar la llaga.
HUNGAO. *v* Desvirtuarse una cosa.—Evaporarse, avahar.—Desfogar.—Descansar para respirar.—*s.* Vapor, vaho.
HUNGAO. *v.* Acercase.—Anhelar, aspirar ó pretender una cosa.—Pagarse la enfermedad acercándose al enfermo.
HUNGAT. *adj.* Ocioso, haragán.—*v.* Haraganear.
HUNGAT *v.* Descansar.—Atender.
HONGCO. *v.* Convenirse.—Convidar.
HONGCOY. *v.* Nombre de cariño para llamar á uno.
HONG GAD. *v.* Decir, referir.
HONG GAID. *s.* Banda ó lo que haga sus veces aun que sea bejuco ú otra cosa.
HONG HONG. *v.* Meter, introducir una cosa dentro de otra ó en alguna parte.—Hablar al oido.
HUNG HUNG. *v.* Apretar para que quepa más.
HONGIO. *v.* Porfiar, importunar.
HUNGIT. *v.* Dar de comer á otro ó meter la comida en su boca; dar de comer las aves á sus polluelos.—*s.* Bocado ó comida que se mete en la boca de otro.
HUNGITAY. *v.* Darse de comer ó meterse el bocado en la boca unos á otros.
HONGLOS, HOROHONGLOS. *v.* Acudir y ayudarse mútuamente en el plantío del palay.
HONG GO. *s.* Árbol grande así llamado.
HUNGU. *v.* Menearse, moverse cosa que está floja.
HONGUD. *v.* Hablar en secreto.
HONGUG. *adj.* Tonto, fatuo, bembo, lelo.—Desvergonzado, descomedido.
HUNGUG HUNGUG. *adj.* Molesto, que causa fatiga.
HONGOHONG. *adj.* Cabizbajo.—*v.* Caminar ó ir con la cabeza baja.
HONGOT. *s.* Casco de coco limpio y con boca, que sirve de vaso para beber agua ú otra cosa.
HONGOT HONGOT. *v.* Traslucirse ó verse una cosa confusamente sin poderla distinguir.
HONGSOY. *s.* Pipa para fumar.—*v.* Fumar con ella.
HONIION. *s.* Sarta.—*v.* Ensartar.—Poner ó meter una cosa sin orden.—Apretar, tupir bien una cosa.
HONI. *s.* Canto de ave, reptil ó insecto.—Cantar los mismos.—Balido, mugido de cuadrúpedos.—*v.* Balar, mugir los mismos.
HUNICAB. *adj.* Cosa hueca.—Ahuecarse alguna cosa.
HONI HONI. *v.* Cantar las aves, reptiles ó insectos; balar, mugir los cuadrúpedos.
HONIT. *adj.* Cosa correosa que difícilmente se masca; cosa correosa que fácilmente se doblega y extiende sin romperse.
HUNIT. *adj.* Cosa dificultosa.—*v.* Dificultar, ser difícil una cosa.
HONIT HONIT. *adj.* Cosa correosa que difícilmente se masca; cosa correosa que fácilmente se doblega y extiende sin romperse.
HUNLAC. *v.* Caerse la fruta por estar ya madura.
HONO. *v.* Parir antes de tiempo.
HUNUL. *adj.* Tonto, alocado.
HONOB. *v.* Empararse líquido en el sólido, amerarse, recalarse el líquido, rezumarse, traspirarse por los poros del vaso que lo contiene.
HONUD. *v.* Apaciguar; hacer las paces.
HONUD. *v.* Retirarse, desvanecerse, cesar, huir, disiparse.
HONOY. *adj.* Cosa floja; mal torcida; mal tejida.
HONON. *v.* Instar, procurar que uno gaste todo su dinero.
HONONG. *v.* Morar, parar, vivir, habitar.
HONONGAN. *s.* Morada, mansión, vivienda, habitación.
HONOP. *s.* Arbusto así llamado, su corteza se usa como jabón para frotarse y lavarse el cuerpo.
HONOS. *s.* Cajón de mesa, escritorio ó cosa semejante.
HONOS, Ó HONOS HONOS. *s.* Canal ó estría en pasamano ó en otra parte, por ponde corren las ventanas, etc., al abrirlas ó cerrarlas.
HONOT HONOT. *v.* Correr unos tras otros los animales ó aves para arrebatarse la comida.
HOUAD. *v.* Trasladar, copiar, transcribir un escrito u otra cosa.—Vaciar de un vaso á otro de un cesto á otro.—*s.* Traslado.
HOUAY, HUAY. *v.* Descansar.—Descanso. Mapahuay aco anay. Voy á descansar antes.
HOUAS *s.* Arbusto así llamado, sus hojas son medicinales.
HOUAS, HUAS. *v.* Desaparecer, curarse la enfermedad; acabarse la ira, enojo, etc. An imo bolong asay naca huas san acón saquit. Tu medicina ha hecho desaparecer mi enfermedad.
HOUAT. *v.* Mudar, trasladar.
HOOT. *adj.* Cosa estrecha.—*v.* Apretar, oprimir ó venir estrecha una cosa.—Lo justo, bien medido ó pesado.
HUPA. *v.* Disminuir, mermar.
HUPAC. *adj.* Pelo nuevo.—*v.* Pelechar.
HUPAY. *v.* Inclinarse; encorvarse. Nahupay an sungay san carabao. Están corvos los cuernos del carabao.
HUPAO. *s.* Bolsa para llevar dinero ú otra cosa, que se lleva amarrada á la cintura.
HUPAO. *adj.* Cosa que no está justa ó que la falta algo; cobarde.—*v.* Acobardarse. Hupao inin salapi. Falta peso á esta plata. Hupao sin buot. Falto de juicio. Hupao sin isug. Cobarde. Nahupao sa iya inatohan. Se acobardó delante de su enemigo.
HOP HOP. *v.* Empaparse el agua en trapo, etc.—Deshincharse, resolverse apostema, etc.; desaparecer la enfermedad.
HUPI. *s.* Tubérculo del gauay y palauan.—*v.* Nacer

y crecer dichos tubérculos.—Coger ó arrancar los mismos para plantarlos.
HUPID. *v.* Colocar ó poner bien las cosas.
HUPILA. *v.* Poner mullido en cesto, etc.—*s.* El mismo mullido aunque sean hojas.
HUPIT. *v.* Mojar, mojarse. Hupit aco. Estoy mojado. Nahupit aco. Me mojé. Nahupit an bado. Se mojó la camisa.
HOPOHOP. *s.* Medida que no está bien llena.—*v.* No llenar bien la medida ó cosa semejante.
HOPOY. *v.* Apaciguar, sosegar, aquietar; hallarse en paz; hacer las paces.
HUPUL. *v.* Husmear, rastrear, buscar por el rastro.
HOPONG. *v.* Hincharse, entumecerse.—*adj.* Cosa hinchada como el cuerpo de los hidrópicos.
HUPUP. *adj.* Pacífico, quieto, sosegado.
HOPOS. *v.* Menguar, disminuir; ir á menos; encogerse.—Apagar con agua el calero.
HUPUS. *v.* Morir ó caer muerto de repente.
HOPOT. *v.* Cuidar, guardar, conservar.—Criar ó alimentar las aves ó animales.—*adj.* Gallo de pelea, que cuidan bien.
HUPOT. *v.* Tirar con las manos la chireta para acertar á la que está puesta en el cerco ó raya.
HOQUIP. *v.* Dar una cosa á otro con disimulo sin que lo noten los presentes.
HURA. *v.* Abundar.—*s.* Abundancia, copia.
HURAB. *v.* Trabajar imperfectamente.
HURABNIT. *v.* Desenvainar, sacar de la vaina la espada ú otra arma.
HURABUT. *v.* Desenvainar, sacar de la vaina la espada ú otra arma. An pacasaca lá san mao nga Juan, may sacbit nga sundang, hurabaton layon, pagsiring. Al subir dicho Juan, llevaba sundang con su vaina á la cintura, sacóle al momento, diciendo.
HURAC. *s.* Sabor, sustancia; olor que queda ó se pega al vestido, vasija, etc.
HURACDOL. *s.* Ruido que se hace al dar golpe en madera ó en otra parte.—*v.* Hacer dicho ruido.
HURACMUG. *adj.* Cosa húmeda ó algo mojada.
HURAG. *v.* Caerse la fruta ú hojas de los árboles.
HURAGCOL. *s.* Ruido de palos ú otra cosa al ponerlos ó colocarlos en alguna parte.—*v.* Sonar ó hacer ruido lo dicho.
HURAGCOL. *s.* Especie de matraca de caña ú otra cosa con varias lengüetas, que usan en las sementeras para espantar á los animales.—*v.* Espantar á los mismos haciendo sonar dicho instrumento.
HURAGPAO. *v.* Hacer á pedazos una cosa; remendar.
HURAY. *v.* Echar á un tiempo las peonzas.
HURAM. *v.* Prestar, ó pedir prestada alguna cosa, devolviendo la misma. Huram sin lagadi didto can Juan. Pide prestada una sierra á Juan. Diri napahuram si Juan san lagadi. No dá prestada Jnan la sierra. Hinuram co ini. He pedido prestado esto. Ipinahuram co ná an acon tadiao. He dado ya prestada mi tinaja. Pahud-ma aco siton. Préstame eso. Diri co ini pahuhud-mun. No prestaré esto. Hindam co inin sundang. He pedido prestado este sundang.
HURAMBAY. *v.* Asirse, agarrarse á alguna cosa.
HURAMUG. *s.* Ruido de lo que cae.—*v.* Hacer ruido una cosa al caer.
HURANGBAYAN. *v.* Teclear ó mover los dedos á manera del que toca las teclas.
HURANIT. *v.* Desenvainar, sacar de la vaina la espada ú otra arma.
HURAO. *v.* Sequía, sequedad, falta de lluvia, tiempo seco.—*v.* Escampar, cesar de llover; hacer tiempo seco.
HURAO HURAO. *s.* Pájaro así llamado, andan en bandadas.
HURAOL. *s.* Ruido.—*v.* Sentirse, hacer ó haber ruido.
HURIGPOT. *adj.* Diligente, cuidadoso, activo.—*v.* Trabajar con actividad.
HURIHURAN. *s.* Lesna, taladro, barrena.
HURIHUD. *s.* Lesna, taladro, barrena.—*v.* Taladrar, barrenar.
HURING. *v.* Hablar bajo, en secreto, al oido. Se toma también por consagrar el cuerpo y sangre de Nuestro Señor Jesucristo.
HURINGHURING. *v.* Hablar bajo, en secreto, al oido.
HURIUAL. *adj.* Vanidoso, fanfarrón.—*v.* Ser vanidoso ó fanfarrón.
HORIP. *v.* Cubrir ó tapar las goteras ó agujeros en los techos de nipa, etc. Horipan co ini nga mga catud-an. Voy á quitar ó tapar estas goteras.
HURIT. *s.* Pájaro pequeño así llamado.
HORO. *v.* Esconderse, ocultarse entre la maleza.
HURUB. *v.* Avergonzarse, no determinarse á decir ó manifestar alguna cosa.
HURUBASUN. *s.* (DE HUBAS). Sitio que queda en seco cuando baja la marea.
HURUBUGAN. *s.* Taberna ó sitio donde se emborrachan.
HORUG. *v.* Mirar, observar, atisbar.
HURUG. *v.* Amenazar. Hinurug aco ni Pedro sin pagbon-a. Me amenazó Pedro para herirme.
HURUG HURUG. *v.* Amenazar, amagar.
HOROHOCDUNGAY. *s.* Sombrajo para defenderse del sol.
HOROGPO. *v.* Juntarse para tratar ó hacer nombramientos.
HOROHUD. *s.* Calidad, cualidad. Horohud nga parainum. Tiene la cualidad de ser bebedor. Horohud nga parabuhat. Tiene la cualidad ó circunstancia de ser trabajador.
HURUHUD. *v.* Amenazar, amagar.
HOROHUGPAY. *v.* Amainar, aflojar, sosegarse.
HOROHOGPO. *v.* Juntarse para tratar ó hacer nombramientos.
HURUHUT. *v.* Temblar y quejarse el calenturiento.—*s.* El mismo quejido prolongado.—Amedrantar, atemorizar, espantar á uno imitando la voz del fantasma.
HOROM. *v.* Remojar, poner en remojo; echar agua ó humedecer la semilla de palay que se ha de sembrar en el semillero.—*s.* Semilla de palay ya remojada.
HURUM. *v.* Amenazar.—Tener cópula.—*s.* Cópula carnal.
HURUM HURUM. *v.* Proponer, tratar, intentar.
HOROMOHOM. *v.* Sentir frío y calor como el calenturiento.
HORON. *s.* Sementera.—*v.* Hacer sementera.—*s.* Orilla ó cercanía de pueblo.—Corrillo.—*v.* Formar corrillos.—*s.* Sitio de malezas y yerbas altas.
HORON. *v.* Morar, habitar, detenerse en casa ajena.
HORONAN. *adj.* Vivienda mala ó en mal estado.
HORONANUN. *adj.* Sementero, que vive en la sementera.
HORONG. *v.* Estar medio borracho; emborracharse, embriagarse.
HORONGCO. *v.* Tratar, concordar, convenirse.
HURUNGAG. *v.* Estar ocioso, no trabajar, holgazanear.
HURUNGAT. *v.* Estar parado cuando los compañe-

ros trabajan, pararse á mirar el que está trabajando.
HORONHORON. *v.* Juntarse los jóvenes para divertirse.
HORONG HORONG. *adj.* Calamocano.—*v.* Estar algo embriagado.
HORONONGAN. *s.* (DE HONONG). Habitación, morada, mansión.
HOROS. *v.* Salirse una cosa de su propio lugar.—Deshojar ó quitar los hojas al añil.—Desgranar palay ú otra cosa con la mano.—Pasar la mano por palo ú otra parte.—Cerrar ó correr cortina, velo, bolsa, etc.—Holgazancar.—*adj.* Holgazán, perezoso.
HURUS. *v.* Soplar fuerte el viento.
HOROS HOROS. *v.* Cerrar ó correr cortina, velo, bolsa, etc.
HOROS HOROS. *s.* Polución.—*v.* Tener polución.
HOROT. *v.* Amenazar, amagar.—Alcanzar, abarcar, comprender.
HOROT HOROT. *v.* Pasar ó entrar el viento, viento colado.
HUSA. *v.* Reventarse la viruela, grano, etc.—Llorar y patalear el niño.—Incitar, provocar á reñir.
HUSAC. *v.* Aflojar, soltar lo atado.—Disolver, descomponer.
HUSAY. *v.* Componer, arreglar, ordenar, concertar.—*adj.* Cosa arreglada, ordenada, compuesta, concertada.
HOS HOS. *v.* Resbalarse ó correrse la atadura.—Salirse arma de la vaina.—Caerse ó aflojarse los pantalones, saya, etc.—Aflojar, disminuir la tirantez. Ayao pag hoshosa an imo sarual, cay bangin ca cahuboan. No aflojes tus pintalones, no sea que te quedes desnudo.
HUS HUS. *s.* Señal que ponen los bisayas en lo que acotan ó toman para sí.—*v.* Señalar ó poner dicha señal.
HOSIOD. *v.* Estirar ó alargar las piernas.
HOSO. *v.* Salirse arma de la vaina, el cuchillo del mango, etc.
HUSUG. *v.* Esforzarse.—*adj.* Persona de fuerzas, robusta, fornida.
HUTA. *v.* Consumir, acabar.
HOTANG. *v.* Poner al difunto en lo que hace de sala.
HUTANG. *v.* Hablar despacio y pronunciar bien.
HUTIC, HUTIC HUTIC. *v.* Piar el pollo ó pajarillo aleando y pidiendo de comer.
HUTIHOT. *v.* Taladrar, barrenar.—*s.* Taladro, punzón, barrena.
HUTIHUT. *v.* Colarse ó meterse por alguna parte.
HUTITIC. *v.* Piar el pollo ó pajarillo.
HOTOC. *v.* Ladear, inclinar hacia el suelo la cabeza el que está echado.
HOTOHOT. *v.* Inclinar la cabeza y mirar hacia el suelo.
HOTONGOY. *v.* Cabecear dar cabezadas cuando uno se va durmiendo.
HOTOS. *v.* Disminuir menguar. Nahotos ná an baha. Ya ha menguado la avenida.

I Y

IAAN IAAN. *v.* Diferir, dilatar, entretener dar largas.
IAANG IAANG. *adj.* Súcio, desaliñado.
YABYAB. *v.* Sacudir una cosa para quitarle el polvo.—Parir los peces.
YABO. *v.* Derramar, verter cosas líquidas.—(C.) Acertar el que tira cuando juegan los muchachos á los caracoles.
YABON YABON. *v.* Sacudir ó arrimar el herbolario su ropa sobre el que quiere hechizar.
YAC YAC. *v.* Esparcir ó echar en ríos ó mar el tigao para envenenar los peces.
YACAN. *v.* Hablar, conversar. Nagcacarocayacan cami. Estamos hablando.
YACMU. *adj.* Cosa sumida ó hundida. Yacmu nga bábá. Boca hundida.
YACUM YACUM. *v.* Meter los lábios hacia adentro.
YAD. *adv. l.* Aquí.—*v.* Aquí está.
YADA. *adv. l.* Ahí.—*v.* Ahí está. Yaada sa honos. Está en el cajón.
YADAO. *v.* Comer estando en pié ó andando.
YADI. *adv. l.* Aquí.—*v.* Aquí está. Yaadi ná cami. Ya estamos aquí.
YADMAD. *adj.* Cosa medio seca y húmeda como ropa lavada sin secar aún.
YADTO. *pron.* Aquel, aquella, aquello.—*adv. l.* Allí.
YAGAC. *v.* Graznar la gallina cuando la cogen.
YAGAYA *adj.* Burlón.
YAGAYAG. *v.* Hacer como al desgaire alguna cosa.
YAGBAO. *v.* Correr, caminar con velocidad.—*s.* Ratón grande.
YAGBOT. *v.* Sacudir una cosa para quitarle el polvo.
YAGBUT. *v.* Despedir, expeler; desechar, reprobar.
YAGCOT. *v.* Pegar ó agarrar la cola ú otra cosa.—*adj.* Tartamudo, balbuciente.
YAGONGYONG. *s.* Zumbo, zumbido.—*v.* Zumbar.
YAGURUT. *adj.* La raiz bagong que tiene la carne amarilla y buena.
YAGOTA. *adj.* Cosa muy cocida que se pega á la boca.
YAGPIS. *adj.* De cuerpo delgado.
YAHAP. *v.* Gatear, andar á gatas.
YAHIT. *v.* Añadir, aumentar tablas á la embarcación para que admita más carga.—*adj.* Embarcación agrandada con tablas añadidas.
YAHONG. *s.* Escudilla, taza de la forma de una media esfera.
YAHONG YAHONG. *s.* Yerba de hojas redondas y anchas, se usa como medicina para granos.
YAIA. *adj.* Cosa abierta y ancha ó que abre de boca como plato, batea ó cosa semejante.—*v.* Ensanchar ó abrir en el sentido dicho.—*adj.* Que tiene el lábio inferior caido.
YAYA. *s.* Cansancio, fatiga.—*v.* Cansarse, fatigar; acezar.
YAYONG. *v.* Llevar ó cargar entre dos un madero ú otra cosa.—*s.* Plátano así llamado.
YAMANG. *v.* Orinar, operar donde no es lugar conveniente.—*adj.* Súcio en el sentido dicho.
YAMBIL. *adj.* Que tiene el lábio inferior caido.
YAMHID. *v.* Desdeñar, befar torciendo los lábios ó boca, mofarse torciendo la cabeza.—*s.* Desdén, befa, mofa, escarnio.
YAM YAM. *v.* Hablar alto palabras feas.
YAM-ID. *v.* Sacar el lábio inferior, burlarse sacando el lábio inferior.
YAMIG. *adj.* Cosa lodosa y blanda, como cieno.
YAM-IS. *adj.* Cosa algo dulce.—*v.* Estar algo dulce una cosa.
YAMUG. *s.* Rocío, gotas de agua en las hojas de árboles y plantas después de haber llovido.
YAMUG YAMUG. *s.* Yerba así llamada.
IANA *adv. t.* Ahora, ahora mismo, en este momento.
IANAN. *adv. l.* Ahí.—*v.* Ahí está.
YANGHAG. *v.* Alzar, levantar la cabeza. Uaray ná siya pacacayanghag. No puede ya el levantar la cabeza.

YANG YANG. *v.* Dar de sí lo usado como zapato costal, etc.
YANGIT. *s.* Enojo, ira, enfado.—*v.* Enojarse, enfadarse.
YANGO. *v.* Bajar la cabeza ó hacer señas con la misma en señal de consentimiento ó aprobación.
YANGU YANGU. *adj.* Malo, inquieto.
YANGUG YANGUG. *s.* Papada del puerco debajo de la barba y en la parte inferior del pescuezo.—Pellejo que cuelga en la parte inferior del pescuezo de bueyes y vacas.
YAUA. *s.* Demonio, diablo, satanás.
¡YAUA! *interj. fam.* con que se denota extrañeza, sorpresa, admiración, disgusto ó indignación.
YAOB. *v.* Inclinarse, ponerse boca abajo; poner boca abajo una cosa.
YAUI. *s.* (del cast.) Llave.—*v.* Cerrar ó abrir con la llave.
YÁO YÁO. *s.* Árbol grande así llamado.
YAPAC. *v.* Pisar, pisotear.
YAPAD. *adj.* Cosa redonda, aplastada ó plana como tortilla, piedra de la misma figura, etc.—*v.* Aplastar ó hacer plana y redonda una cosa.
YAPI. *adj.* Cosa delgada, oprimida y aplastada como grano sin médula, piedra llana y delgada, etc.
YAPIS. *adj.* De cuerpo delgado.
YAP YAP. *v.* Aechar, limpiar con harnero y al viento palay y otras semillas.
YATOT. *s.* Ratón, rata.—Cayatotan. Ratones, ratas.

IB

IBA Ó EBA. (su pronunciación es un medio entre la *i* y la *e*). Arbusto así llamado, su fruta es agria, se come y de ella se hace dulce.
IBA. *adj.* Otro, otra; los demás, los otros. Iton iba ngá matam-is. Ese otro dulce. An iba ngá mga tauo. Los demás hombres.—*adv.* Más. Uaray ná iba ngá salapi. No hay más dinero.
IBÁBAO. *adv. l.* Encima, sobre. Aáda sa ibábao sa la mesa. Está sobre la mesa—*s.* La parte Este de la isla de Samar.
IBAN. *v.* Disminuir, menguar, mermar, minorar, apocar, reducir á menor cantidad. Inin saquít co diri nagiiban. Esta mi enfermedad no disminuye. Ibani iton. Disminuye eso. Guinibanan co ná. Ya lo he disminuido.
IBAN IBAN. *v.* Disminuir con frecuencia, aminorar.
IBARACLID SIN CAMUT. *s.* (DE BACLID). Esposas ó manillas de hierro ú otra cosa con que se sujeta á los reos por las muñecas.
IBARATE. *s.* Molinillo para batir chocolate, etc.
IBAS. *v.* Disminuir, desgastar.
IB-GANUN. *adj.* Deseoso, apetecedor.
IBID. *s.* Iguana; algunos comen su carne.
IBINGAN. *s.* Culebra muy venenosa así llamada
IBIS. *s.* Pescado pequeño y de río así llamado.
IBIS IBIS. *v.* (G.) Gotear, caer un líquido gota á gota.
IBO. *adj.* Cosa crecida, que excede á las demás.—*v.* Crecer, hacerse grande.
¡IBOÁ! *interj.* ¡Ay!
IBUAS. *v.* Almorzar. Pagibuas ná camo, cún may ibuasun niyo. Almorzad ya vosotros, si tenéis que almorzar.
IBUG. *s.* Deseo, apetito, antojo.—*v.* Desear, apetecer.
IBO IBO. *s.* Árbol así llamado.
IBUL. *adj.* Animal rabón, ave sin cola.—*v.* Quitar el rabo ó la cola.
IBUS. *m. adv.* Por poco, en poco, casi, en un tris. Ibus siya mamatáy. Por poco muere. Ibus aco maholog. Casi me caigo.
IBUT. *v.* Estar uno apurado ó dificultoso en hacer del cuerpo ú orinar.—*adj.* Cosa difícil de arrancar.—Arrancar, sacar una cosa del lugar donde está pegada, etc. etc.

IC

ICA. *s.* Gato.
ICACAROS SAN TUNA NGA NADODOCOT SAN ARADO, ETC. *s.* (DE CAROS). Abistola, arrejada.
ICAG. *v.* Apresurarse, acelerarse, ir de prisa.
ICANG. *v.* Andar con las piernas abiertas.—*adj.* Perniabierto.
ICANG ICANG. *v.* Andar con las piernas abiertas.
ICAO. *pron.* Tu. Icao an acon anac. Tu eres mi hijo. Icao an nangauat san manuc. Tu has robado la gallina.
IC-IC. *v.* Chillar el ratón.
ICLIB. *s.* Pedazo.—*v.* Dividir en pedazos la sal piedra, podpod ó cosa semejante.
ICLUP. *s.* Cena, colación.—*v.* Cenar, hacer colación. Magiiclup ca sin casadangan, ngan diri ca humigda dayon. Cenarás lo suficiente, y no te acuestes al momento. An orche nga pangiclup. La última cena.
ICMAC. *v.* Mirar con ligereza á uno y otro lado volviendo la cabeza.
ICUG. *s.* Rabo, cola.
ICUGAN. *adj.* Que tienen rabo ó cola.
ICORODCOD. *s.* (DE CODCOD). Cenojil ó liga.
ICTIN. *v.* Saltar, brincar.

ID

¡IDÁA! *intj.* ¡Ay!—*v.* Pronunciar dicha palabra cuando uno se queja ó siente dolor.—Quejarse, lamentarse.
¡IDADOY! *interj.* ¡Ay!—*v.* Pronunciar dicha palabra cuando uno se queja, se lastima ó siente dolor.
IDAG. *v.* Sentir dolor ó latido en alguna parte del cuerpo.—Arrimar, recostarse sobre pared ú otra parte.
IDAY. *s.* Nombre de cariño con que llaman á las mujeres.
IDAS. *s.* Se llama á las mujeres que están casadas con varones hermanos.
ID-ID. *v.* Arrastrar el cuerpo ó alguna parte de él.—Restregarse contra alguna parte.
IDING. *s.* Gato, gata.
IDIOC. *s.* Palma así llamada, su fruta no se come. De dicha palma se saca el cabo negro, que sería al rededor de la misma y debajo de las pencas de sus hojas.
IDLAP. *v.* Resplandecer una cosa como á intérvalos, que aparece y desaparece.
IDLOT. *adj. fig.* Penetrante, agudo.
IDO. *s.* Cachorro, perro de poco tiempo, hijo pequeño de otros mamíferos.
IDOC. *v.* Pelear ó echar los gallos á reñir, teniéndoles agarrados con las manos.
IDUG. *v.* Acercarse, aproximarse.—Pedir.—Instar, incitar.—Chismear.—*s.* Chisme, cuento.

IDUG IDUG. *v.* Acercarse, aproximarse.—Pedir.—Instar, incitar.—Chismear.—*s.* Chisme, cuento.
IDUL. *v.* Deshojar las plantas ó yerbas.

YE

YEAD. *v.* Medir á brazas echando los brazos hacia atrás.
YECTIN. *adj.* Cosa corta, que no alcanza.

IG

IG. Partícula que se antepone á algunos verbos y nombres. Cay cún culang pá aco sin igpapatigayon, labi ná ngà acon pagsáquit. Por que si aún estoy falto de recursos ó medios de subsistencia, será mayor mi angustia.—Diri sadang igasoy an calipay ngà inabut san casing casing co. No puede explicarse la alegría que sintió mi corazón.—Ngan igsusugad lá nimo sin domo. Ténlo por mucho.—Igaasoy co sa obus. Lo explicaré abajo.—Ini ngà salapi ig ientrega co ngadto san Padre, ighahalad co sin mga pamisa. Este dinero lo entregaré al padre, lo ofreceré para misas. Igpapahayag co sa iyo an acon tuyo. Os manifestaré mi propósito.—Caruyag ná mán namon ngà amon hicap-tan an sa amon ngà tungud, cay amon mán igpapacabuhia. También querémos nosotros recibir nuestra parte, por que la emplearémos en los medios de nuestra subsistencia.—Áada co cucuháa an acon igtutuman san amon mga tanaman. De nuestras plantas he de sacar yo aquello con lo que he de cumplir.
IGAGAD. *v.* Seguir, imitar.
IGAGAMA. *s.* Seda tejida, hilada ó en rama.
IGANG. *s.* Roca, peñasco ó piedra dura, sólida y cortante, y es muy dificultoso andar por ella descalzo.—*v.* Calentar la fiambre ó comida.
IGASUD. *s.* Enredadera y fruta, que en botánica se llama Ignacia amara, pepita de Catbalogan ó de San Ignacio.
IGAT. *v.* Admirar, causar extrañeza ó novedad alguna cosa.
IGATANG. *v.* Desear, apetecer, querer ver á uno.
IGAT IGAT. *v.* Resplandecer, centellear.
IGBUTAL, IGUINBUTAL. *m. adv.* Aquel en cuyo nombre se cuenta alguna mentira, como dicho suyo.
IGCACAÁNAC. *s. pl.* Parientes, allegados.
IGCASITAGHIMONGTO. *adj.* (DE BONGTO). De un mismo pueblo.
IGCASITAUO. *m.* Prójimo.
IGDAL. *v.* Enfermar ó estar mucho tiempo enfermo.
IGHAM. *v.* Destoserse, toser sin necesidad, ó fingir la tos.
IGUI. *v.* Hacer caso de uno ó de lo que dice.
IGUL. *v.* Desterrar, echar á uno de un territorio ó lugar.
IGUI. *s.* Caracol así llamado.—Pangigui. *v.* Coger ó buscar dichos caracoles.
IGUIB. *v.* Abrir la concha de la almeja.
IGUIBON. *s.* Caracol pequeño de mar, es comestible.
IGUIS. *s.* Gusano en embrión aún, que se cria en carne ó pescado.—*v.* Formarse ó criar la carne ó pescado dichos gusanos.
IGUIT. *s.* Excremento de los niños de teta.—*v.* Obrar los mismos; ensuciarse.
IGLAB. *s.* Fuego, llama.—*v.* Arder.
IGNAP. *adj.* Huraño; espantadizo, que teme.—*v.* Espantarse, temer.
IGNUC. *adj.* De sueño ligero, que fácilmente siente cuando duerme y despierta.
IGO. *v.* Acertar, dar en el punto á que se dirige alguna cosa.—Bastar, ser suficiente alguna cosa.—Hacer ó decir una cosa con oportunidad.—Venir bien á uno alguna cosa.—*adj.* Lo acertado, conveniente.
IGOC. *v.* Gruñir el puerco.
IGUD. *adj.* Cosa igual, parejo, semejante.—*v.* Emperejar, igualar.
IGUD. *adj.* Cosa aguzada y angosta hacia una punta.—Cosa que aumenta en volúmen hacia la parte de abajo como la candela.—*v.* Estar ó hacer la cosa del modo dicho.
IGUL. *v.* Defender abogar, salir á la defensa de uno ó de alguna cosa sin querer deshacerse de ella.
IGOT. *s.* Ruido como de quicio de puerta, tablas de piso, etc.—Rechinar ó hacer ruido lo dicho.
IGOT. *s.* Árbol así llamado, su fruta se come.
IGPI. *adj.* Cosa estrecha.—*v.* Estrecharse, que va estrechando.
IGPIT. *v.* Oprimir, apretar, comprimir, prensar, cojer una cosa contra otra.
IGPUS. *v.* Acurrucarse, encojerse, agacharse.
IGPUS. *adj.* Cosa comprimida y apretada; árbol copudo; plantas muy juntas ó espesas.
IGRAB. *s.* Fuego, llama.—*v.* Arder.
IGSO. *adj.* Cosa ancha de abajo y estrecha de arriba.
IGSO. *v.* Hechizar.—*s.* Hechizo.
IGSOAN. *adj.* Hechicero.

IH

IHA. *v.* Tardar, dilatar, retardar, detenerse demorarse.
IHALAS. *adj.* Cosa silvestre criada naturalmente sin cultivo en selvas ó campos, ave ó animal montés, montaráz, agreste, indómito.
IHALASUN. *adj.* Gallo ó ave con plumas coloradas.
IHAO. Matar puerco, vaca, gallina, etc.—Asar carne ó pescado.
IHÁO. *s.* Pájaro grande, de color ceniciento y de mala carne.
IHAP. *v.* Contar, numerar.
IHARASOC. *s.* (DE HASOC). Palo ú otro instrumento aguzado con que hacen los oyos en tierra para sembrar el palay, maiz, etc.
IHI. *v.* Orinar.—*s.* Orin, orina. Uaray aco pacacaihi. No puedo orinar. Mabaho an ihi. Huele el orin.
IHIAN. *s.* Miembro viril; uretra.—Orinal.
IHIG. *v.* Dar ó dejar para otro.—*adj.* Dadivoso, liberal, generoso, propenso ó hacer dádivas.
IHO. *s.* Pez grande y carnívoro así llamado.

IY

IYA. *gent.* de *sing.* del *pron. siya.* Él, ella.—*v.* Tomar, recibir ó aceptar. Iyá. Toma. Iya, carao-ta ini. Toma, recibe esto. Apropiarse alguna cosa. Guiniyá ni Juan an acon calo. Juan se ha apropiado mi sombrero. Nacaparot siya sin sing sing ug guin iya mán. Encontró un anillo y se le apropió. Iyà ini ngà calo. De él este sombrero.
IYAC. *v.* Gruñir el puerco; chilar el rotón; graznar

la gallina cuando la cojen.—*s.* Gruñido; chillido; graznido. Nagiiac, nagiiniac iton bactin, Gruñe ese puerco.

IYAGAC. *v.* Graznar la gallina cuando la cojen.

IIMHOD. *v.* Relamerse, gustar de la cosa.

IYONG. *v.* Asistir ó cuidar de alguna cosa.

IYOP IYOPAN. *s.* Pezón que sobresale en los pechos.

IYOROLE. *v.* Limpiar el ano después de haber obrado.—*s.* Aquello con que se limpia al ano, como papel, etc.

IYOT. *exclam. imprec.* Mal haya, maldito...

IITO. *s.* Pescado así llamado con tres espinas muy venenosas en el lomo, su cuerpo es algo largo, negro y con listas coloradas.

IL

ILA. *s.* Lunar, mancha en el rostro ú otra parte del cuerpo.

ILA. *v.* Desconocer.

ILABI PÁ, ILABA PÁ NĜA GAYUD. *mod. adv.* Mucho más que, tanto más que, con tanto mayor motivo que.

ILAHAS. *adj.* Cosa silvestre criada naturalmente sin cultivo en selvas ó campos; ave ó animal montés montaráz, agreste indómito.

ILAYAT. *adj.* Comarrón, montaraz, feroz, indómito.

ILANG IGANG. *s.* Árbol así llamado, sus flores son muy olorosas.

ILANG ILANG. *v.* Resplandecer, brillar.

ILAO. *adj.* Indómito, difícil de sujetar ó reprimir; espantadizo.—*v.* Espantarse; huir.

ILAO. *v.* Lucir el fuego, verse la luz ó subir la llama á intérvalos.

ILAUOD. *s.* La parte abajo de río ó cercana á la mar.—Navegar río abajo, bajar embarcado por río.

ILARUM. *adv. l.* Abajo, debajo.—*v.* Estar debajo, poner abajo alguna cosa.

ILAT IGAT. *v.* Relucir, brillar, resplandecer.

ILHI. *s.* Asta de lanza.

ILHI, ILHIAN. *s.* Bejuco así llamado fuerte y duro, es bueno para hacer astas de lanza, etc.

ILI. *v.* Refugiarse, acogerse en parte segura—*s.* Casa como atalaya hecha en alto ó sobre algún árbol elevado.

ILIHAN. *s.* Fuerte, castillo, peñón ó cosa que sirve de refugio en tiempo de guerra, etc.

ILING. *s.* Pájaro negro y con la cabeza calva.

ILIO. *v.* Echar de menos una cosa, tener sentimiento y pena por la falta de ella.

ILIS. Remudar, alternar, tirar uno después de otro.

ILO. *adj.* Huérfano, hnérfana.—*v.* Ser ó quedar uno huérfano.

ILUB. *v.* Padecer, sufrir.—Ayunar ó abstenerse de alguna cosa. Iilubun co an inga casaquitan. Sufriré los dolores. Diri ná aco nacacailub. Ya no puedo sufrir. An pagilub san pagcaon sin carne. Abstinencia de comer carne.

ILUC IGUC. *v.* Gruñir el lechón.

ILUG. *s.* Canal ó parte honda de río.—Zanja, desaguadero.—Corriente del agua.—*v.* Correr y hacer canal el agua; desaguar.

ILOG ICOG. *v.* Flaquear, flojear, faltar las fuerzas.

ILUM. *adj.* De color moreno.

ILONG ILONG. *s.* Pueblo y Provincia de Iloilo.

ILOT IGOT. *s.* Rabadilla, punta ó extremidad del espinazo.

ILTAC. *v.* Rajarse, abrirse, hender.

IM

IMA. *v.* Bramar, dar bramidos.

IMALAY. *adj.* Solitario, sólo sin compañía.—*v.* Vivir solo, aparte, separado de los demás aúnque sea en una misma casa.

IMATO. *v.* Cuidar, vigilar de una cosa.

IM. *genit.* de *sing.* del *pron. icao.* Tú.—También es *acus.* y *ablat.* An im sarual. Tús pantalones. Aáda sa im balay. Está en tú casa. Quinauatan ca san im salapi. Has sido despojado de tú dinero. Nacasamad aco san im carabao. He herido á tu carabao.

IMBAO. *s.* Almeja así llamada.

IM IM. *s.* Labio ó cada una de las partes exteriores, carnosas y movibles de la boca, que cubren la dentadura.

IMO. *genit. acus.* y *ablat.* del *pron. icao.* Tu. An imo bado. Tu camisa. Aáda sa imo caban. Está en tu arca. Nagpatay sira san imo carabao. Han matado tú carabao.

IMUD. *v.* Concluir, acabar, apurar, agotar. Uaray aco pacacaimud san loto. No ha podido concluir la morisqueta. Naimud co an sopas. He acabado las sopas.

IMOL. *v.* Necesitar, haber necesidad de una cosa, faltar las cosas que son menester.—Caimulan. *s.* Necesidades ó cosas que faltan ó necesitan.

IMON-A. *s.* Piés delanteros de los animales.

IMONG. *adj.* Cortés, comedido, atento, moderado.—*v.* Tener reparo en pedir ó hacer alguna cosa.

IMONG IMONG. *v.* Mezclar.—*adj.* Cosa mezclada, de diversos colores.

IMOROC. *s.* Copete de ave; plumas de la cabeza y pescuezo de gallo, gallina, etc.—*v.* Tener ó crecer dichas plumas.

IMOROCAN. *adj.* Copetudo, que tiene copete.

IMOT. *adj.* Miserable, ruin, mezquino.—*v.* Ser miserable, ruin ó mezquino.

IMPÁS. (del español en paz.) En paz, quedar en paz, estar en paz por haber satisfecho la deuda, por no haber perdido ni ganado, etc.

IMSIC. *v.* Saltar los granos del losong cuando se pila el palay, ó del mortero cuando se machacan.

IN

IN. *art.* de *nomb.* Indeterminados.—*adv. t.* Cuando.—*part.* Si. Aáda in tauo. Ahí hay un hombre. In cumadto ca. Cuando tú vayas. Macadto aco, in susugoon aco. Yo iré, si soy mandado.—Un, una. Aádi in tauo. Aquí hay un hombre. Aádto in manuc. Allí hay una gallina.

INA. *s.* Madre, (es nombre de respeto y cariño).

INAABQUILAN. *s.* (DE ABQUIL). Abertura, rotura.

INABAGÁ. *v.* Luchar agarrándose por la cintura.

INADLAY. *s.* (DE ADLAY). Cuentas de metal ú otra materia de la figura del fruto del arbusto llamado adlay.

INAG. *adj.* Cosa trasparente, clara, diáfana.—*v.* Traslucirse, transparentarse.

INAHAN. *s.* Madre. Buhi pá an acon inahan. Vive aún mi madre.

INAY. *s.* Mamá, madre, (es nombre de cariño y respeto.
INAM. *v.* Gustar; regostarse, arregostare, engolosinarse.
INAMBAC. *s.* Plátano así llamado.
INAM INAM. *v.* Gustar, regostarse, arregostarse, engolosinarse.
INANAC. *adj.* Adoptivo.—Filial.
INANAG. *v.* Disminuir, ir á menos. Nagtitig inanag ná an acon saquit. Disminuye ya mi enfermedad.
INANAY. *v.* Crecer, adelantar, aventajar, ir poco á poco.
INANGOY ANGOY. *s.* Llanto.
INANEL. *adj.* Color celeste ó azul claro.
INAO. *v.* Resplandecer, brillar.—Experimentar, probar, hacer experiencia de alguna cosa buscando testigos, etc.
INAROGON. *s.* Gauay así llamado.
INAS, NGINAS. *v.* Estar el cielo raso, limpio; tiempo sereno.
INDAY. *v.* Incitar, provocar, principiar de burla y acabar de veras.
INDANGAN. *s.* Pescado así llamado, se come, pero tiene mal olor.
INDAO. *v.* Observar.
INDIG. *v.* Competir; disputar; imitar.—Incitar.—Despreciar.
INDOC. *v.* Alegrarse, congratularse.
INGA. *v.* Bramar, dar bramidos.
INGAD INGAD. *v.* Andar despacio.
INGAO. *v.* Maullar, miar.
INGAO INGAO. *v.* Maullar, miar.—*s.* Planta así llamada.
INGAT. *v.* Resplandecer, brillar.—*s.* Resplandor, brillo.
INGATAN. *s.* Pez así llamado, se come.
INGAT INGAT. *v.* Resplandecer, brillar, centellear.—*s.* Resplandor, centelleo, brillo.
INGLI. *s.* Sal piedra hecha al fuego.
INGUIT. *v.* Hablar fuerte alborotar.
INGUD. *s.* (C.) Portal, zaguán.
INGQUIB. *v.* Morder, adentellar.
INHIT. *v.* Levantar, suspender. Diri aco nacacainhit sini nga cahuy. No puedo levantar este madero.
INI. *pron. dem.* Este, esta, esto.—Ini ná siya. Ya está él aquí. Iini ná sa acon camut. Ya está aquí en mis manos.
INIBA. *s.* Apari así llamado, (es una raiz comestible).
INIT. *s.* Calor.—*adj.* Cosa caliente, que calienta.—*v.* Calentar.
INO. *v.* Contemplar, reflexionar, meditar, considerar.
INO INO. *v.* Contemplar, reflexionar, meditar, considerar.
IN-UAUALI. *v.* (DE UALA). Luchar agarrando uno de los dos con la izquierda.
INOB. *v.* Sufrir; tolerar; experimentar.—Considerar.
INOB INOB. *v.* Experimentar.—Considerar.
INOD. *v.* Cuidar ó mirar bien por una cosa.—Servir á la mesa.
INUD INUD. *adj.* Cosa casi igual á otra.
INUGAYAN. *p. p.* (DE UGAY). Querido, estimado, predilecto.—*adj.* Delicado y mimoso.
INULANG. *s.* Hilo para coser.
INUL-NAN. *s.* Parias, placenta, pares, secundinas.
INUL-NAN SIN HALAS. *s.* Enredadera así llamada, su fruta es venenosa.
INUM. *v.* Beber. Mainum aco. Voy á beber. Tiinum aco. Voy á beber. Nanginginum sira sin tuba. Estan bebiendo tuba. Nagpipinanginum sira sin alacsio. No hacen más que beber vino. Pain-ma aco. Dame de beber.
INUMAN. *s.* Vaso para beber, bebedero.
INUNAY. *s.* Cigarro puro.
INONDO. *v.* Enseñar, instruir, ir delante enseñando el camino, etc.
INOS. *v.* Disminuir, ir á menos en riqueza ú otra cosa.
INONOSAN. *s.* Bagazo de caña dulce.
INOP. *v.* Soñar.—*s.* Sueño.
INQUIL. *v.* Morder ó roer hueso, etc.; quitar con los dientes la carne del hueso.
INSIC. *adj.* y *s.* Chino, china.—Cainsican Chinos, chinas.—China.
INTAP. *v.* Esconderse, ocultarse, resguardarse, cautelarse.
INTIC. *v.* Topar, ludir, darse unas cosas con otras.—Rempujar, desviar.
INTIL. *v.* Recelar, sospechar.
INTOC. *v.* Topar, ludir, dar golpe unas cosas con otras.
INTOS. *s.* Jugo de caña dulce extraido por medio de molinos ó trapiche.—Bebida que hace el bisaya del zumo cocido de la caña dulce.

IU

IUAC. *v.* Gruñir; zumbar como el abejón.
YUAD. *v.* Abultar la barriga, etc.
IUAD. *v.* Estar dos cosas unidas por uno de sus extremos.
IUAD. *v.* Moverse, menearse, encogerse y extenderse.
IUAD IUAD. *v.* Moverse, menearse, encogerse y extenderse.—Aventajar, adelantar, pasar adelante.
IUAG. *v.* Recurrir, acudir, tener donde acudir.—Alumbrar.
IUAY. *v.* Apartar, desviar, retirar, echar á uno de alguna parte.
IUANG. *v.* Carbonizar, reducir á carbón.
IUAS. *v.* Apartar, desviar, retirar, echar á uno de alguna parte.
YOBIT. *v.* Burlar, mofar, escarnecer; ultrajar, despreciar.
YUBO. *adj.* Puereo limpio, criado á mano.
YUCAD YUCAD. *v.* Saltar, brincar, cabriolar, hacer cabriolas.
YOCBO. *v.* Abajar, agachar inclinar.
YOCYOC. *v.* Mover, menear.—Bambolearse.—Pisar.—*adj.* Triste, lúgubre.
YOCO. *adj.* Encorvado.—*v.* Encorvar, estar ó andar encorvado.
YUCUS. *adj.* Cosa vieja, arrugada.
YOCUT. *adj.* Mil, millar.
YOCTI. *v.* Burlar, mofar.
YOCTOT. *v.* Encorvar, doblar, inclinar.—*adj.* Cosa encorvada, inclinada.
YOD YOD. *v.* Tirar de cordel ú otra cosa.
YUGUI. *v.* Remedar.
YOG YOG. *v.* Mover, mecar.—Mecer.
YOG YOGAN. *s.* Cuna para mecer á los niños.
YOGNOT. *adj.* Correoso, que fácilmente se doblega y extiende sin romperse.
YUGO. *s.* (esp.) Yugo.—*v.* Poner el yugo al animal, enyugar.
YOGOT. *v.* Ceder, dar de sí asiento de silla de bejuco ó cosa semejante.—Angustiar, afligir.—*s.* Angustia, aflicción.
YOHO. *v.* Esconderse, ocultarse, agazaparse.

YOHOT. *s.* Enojo.—Aflicción.—*v.* Enojarse—Afligirse.—*s.* Odio, ira, aborrecimiento.—*v.* Odiar, aborrecer; airarse.
IUIC. *v.* Gruñir el lechón.
IUID IUID. *v.* Pernear, patalear, hacer movimientos forzados y extraordinarios.
YOIHO. *s.* Pájaro así llamado.
YO YO. *v.* Apreciar, estimar, querer.—*adj.* Apreciado, predilecto, estimado, querido.
YOYONG. *v.* Ceder por no poder resistir á fuerza mayor.
IUING. *s.* Pájaro así llamado.—Planta así llamada, su raiz es venenosa.
IUIT. *v.* Limpiar ó quitar la maleza de la tierra.
YOMÁ. *v.* Mascar, masticar.
YOM YOM. *v.* Cerrarse los ojos de sueño ó por otra causa, cerrarse flor.—*adj.* De ojos ó párpados caidos ó medio cerrados.
YOMO. *adj.* Cosa blanda, tierna, flexible.—*v.* Ablandar, poner blanda una cosa.
YOMOC. *adj.* Cosa dañada ó corrompida.
YUMUG. *adj.* Cosa blanda como cieno, cosa lodosa.
YUNGAO YUNGAO. *s.* Mosquito así llamado.
YUNGAS. *v.* Aparecer, presentarse el que estaba oculto.
YUNGAT YUNGAT. *v.* Mirar á uno y otro lado volviendo la cabeza.
YONGOC. *v.* Bajar la cabeza.
YUNG YUNG. *adj.* Aguacero fuerte y tiempo cerrado.—*v.* Llover con fuerza.
YUNGUD. *adv. l.* Enfrente, frente, hácia.—*amb.* Frente, fachada ó lo primero que se ofrece á la vista en un edificio ú otra cosa.—*v.* Estar ó hallarse enfrente de alguna parte. Malolohud ca, in mayungud ca siton altar. Te arrodillarás, cuando pases enfrente de ese altar. Nayungud aco sa balay ni Juan. Estaba yo frente á la casa de Juan. Naguisi an acon bado yungud sa dughan. Se rompió mi camisa hácia el pecho. An yungud sa balay. El frente ó portada de la casa.
YUNGUT. *adj.* De frente estrecha.
YONO. *adj.* Cosa blanda.—*v.* Ablandar.
YONO YONO. *adj.* Cosa blanda.—*v.* Ablandar.
YONTUC. *v.* Moler, majar una cosa desmenuzándola.
YOOG. *v.* Malearse, echarse á perder una cosa.—*adj.* Cosa dañada, maleada.
YOP YOP. *v.* Chupar; mamar; fumar.
YOPO, PANGINYOPO. *v.* Sujetarse, someterse, rendirse, ceder, darse por vencido.
YOPOC. *adj.* Cosa en mal estado, que salta ó se rompe.
YORO. *adj.* Modesto; honesto, decente y recatado.
YOSOT. *v.* Alabearse la madera.—Hundirse asiento de silla, piso de casa, tierra, etc.—Henchirse la vela con el viento.
YOT YOT. *v.* Ceder ó hundirse asiento de silla, etc.
YOTONG. *v.* Sosegar, morigerar.—*adj.* Sosegado, pacífico, morigerado.

IP

IPA. *v.* Desear, apetecer.—*s.* Deseo, apetito.
IPAC. *v.* Rajar, hacer pedazos una cosa.—*s.* Raja, pedazo.
IPACAQUIBOT QUIBOT. *s. pl.* Espíritus vitales.
IPACAQUINHUL. *s. pl.* Espitus vitales.
IPA IP. *v.* Arrodear, rodear.—Acercarse, llegarse, con recelo como quien no las tiene todas consigo.
IPAMONO. *s.* (DE BONO). Arpón, lanza ú otra arma para herir.
IPANGANGATOLE. *s.* (DE ATOLE). Escarbaorejas.
IPANHINGINGIQUI. *s.* (DE QUIQUI). Limpiadientes, mondadientes.
IPAPANGINHUL. *s.* (DE QUINGUL). Espíritus vitales.
IPAS. *s.* Astilla.—*v.* Astillar, hacer astillas.
IPGOL. *v.* Cortar con las uñas.—Pellizcar.
IPHAO. *v.* Disminuir, menguar.—*adj.* Lo falto ó que tiene de menos.
IPIG. *v.* Pellizcar retorciendo.—*s.* Pellizco.
IPIL. *s.* Árbol que en botánica se llama Eperua de diez estambres.
IPIP. *v.* Acercarse, llegarse con recelo como quien no las tiene todas consigo.
IPIS. *v.* Vaciar, trasladar líquido de una vasija á otra, echar agua ó vino en vaso, etc.
IPIT. *v.* Exprimir, prensar, extrujar.—Cogerse con puerta ú otra cosa al cerrarla.—Oprimirse, apretarse unos con otros cuando hay mucha gente.
IPITAN. *s.* Prensa.
IPLAG. *v.* Espantar, ahuyentar.
IPLI. *v.* Apartar, separar, desviar.
IPO. *v.* Necesitar, haber necesidad de una cosa.
IPO. *s.* Árbol ponzoñoso que, según dice el bisaya, mata al que se pone á su sombra.
IPOL. *v.* Embarazar, impedir, ocupar.—Defender.
IPON. Juntar, unir.—Morar ó habitar juntos.
IPOS. *s.* Insecto pequeño así llamado.

IQ

IQUID. *v.* Empinarse, ponerse sobre las puntas de los piés; andar de puntillas.
IQUID IQUID. *v.* Empinarse, ponerse sobre las puntas de los piés; andar de puntillas.
IQUIN IQUIN. *v.* Andar tieso y con paso grave.—Saltar de gozo y placer.
IQUIRINHAT. *s.* (DE QUINHAT). Ceja, parte prominente y curvilínea cubierta de pelo sobre la cuenca del ojo.
IQUIT. *v.* Apretar, juntar.—*adj.* Cosa junta y apretada.

IR

IRA. *genit.* de *pl.* del *pron.* Sira. Ellos, ellas.—*v.* Apropiarse alguna cosa. Ira ini nga bado. Es de ellos esta camisa. Guin-ira siton nga mga tauo an ngatanan nga mga isda. Esos hombres se han apropiado todos los pescados.
IRA. *v.* Desear, apetecer. An aton cairaun ngatanan natipon sa langit.—Todo cuanto podamos apetecer se halla en el cielo. Naira an acon buot. Desea mi voluntad, tengo deseo.
IRAB. *v.* Desgastarse, destrozarse una cosa con el uso.—Subir la llama formando undulaciones.
IRAGA. *s.* Ratón pequeño.
IRAYA. *s.* Parte arriba de río, parte interior de tierra.—*v.* Subir ó navegar río arriba.
IRAID. *s.* Comistrajo hecho de camote y arroz cocido, envuelto en una hoja de plátano.
IRAO. *v.* Huir; recelar, temer, desconfiar y sospechar.
IRAPA. *adj.* Enfermo que tiene dañado ó imposibilitado algún miembro ó todo el cuerpo.—*v.* Tener-

dañada ó imposibilitada alguna parte del cuerpo.—Secarse, agostarse las plantas.

IRAS. *s.* Desazón, desasosiego, inquietud.—*v.* Desazonarse, sentir desazón ó inquietud.—Tener deseo ó manía por hacer ó decir alguna cosa.

IRI. *v.* Desdeñar, despreciar, desechar, apartar de sí; separar al buboso ó al que padece enfermedad sospechosa.—Tener miedo.

IRIC. *v.* Chillar el ratón; gruñir el lechón; canto triste de la gallina cuando está encerrada y quiere salir.

IRIG. *v.* Inclinarse, estar para caer.

IRING. *s.* Gato, gata.

IRIOD. *v.* Meterse bajo tierra como la lombriz.—Marchitarse, agostarse la planta.

IRIP. *v.* Limpiar bejuco cortando ó quitando lo malo.—Explorar, tomar señas de alguna cosa.

IRO. *s.* Gato de algalia. *v.* Coger ó hacer presa el mismo.

IROC. *s.* Sobaco.—Parte interior de las alas de las aves.

IRUG. *v.* Contender, competir, aspirar dos ó más á una misma cosa; imitar á otro, seguir su ejemplo en el estudio, etc.—Concurrir. Naquiquipagirug siya sa acon. Quiere el contender conmigo. Nagcacairug ná an mga tauo sa pagpasco. Concurre ya la gente para celebrar la pascua.

IROHOY. *v.* Mirar compasivo ó con recelo á un objeto como cuando la gallina mira al gavilán.

IROY. *s.* Madre.—Pinacairoy.—*v.* Madrastra.

IROYNUN. *adj.* Maternal.

IROINTOC. *v.* Ludir, rozar una cosa con otra.—Empujar, empellar, dar empellones.

IRO IRO. *v.* Espantar al gato de algalia.

IRONG. *s.* Nariz.

IRONGANUN. *adj.* Espiga madura ya hacia la punta.

IROP. *v.* Prender ó encender mecha, prender un palo con otro, encender un tabaco con otro.

IROS. *v.* Angostar, estrechar, ir á menos ó disminuir en volúmen en uno de los extremos.

IROT. *v.* Echar á pelear gallos ó gallinas.—Recatarse, desconfiar.—Coger á uno por engaño.

IS

ISA. (esp.) *v.* Izar, tirar de una cuerda ó cabo para levantar alguna cosa.

ISAN. *v.* Contender, disputar.

ISANGBUAS. *m. adv.* Pasado mañana.

ISCUALA. *s.* Escuadra, cartabón.—*v.* Medir con la escuadra.

ISCOBA. *s.* Cepillo para ropa, zapatos, etc.—Limpiar con cepillo.

ISDA. Pez ó pescado.—Pangisda. *v.* Pescar.—Mangirisda. *adj.* Pescador.—Panhingisda. *v.* Escamar, quitar las escamas á los peces.

ISDAUN. *adj.* Río ú otro lugar en donde hay peces.

ISDUG. *v.* Apartar, retirar, echarse ó desviarse á un lado.

ISI. *s.* Arpón, fisga de uno ó más dientes ó ganchos.—*v.* Herir, pinchar con arpón.

ISÍ. *v.* Espantar á los perros, etc.

ISID. *adj.* Persona recta, justa.

ISID ISID. *v.* Saltar y hacer figuras con el cuerpo.

ISÍG. *v.* Espantar á los perros, etc.

ISINASAL-ONG. *s.* (DE SAL-ONG). Cabestrillo ó cadena delgada de oro ú otra cosa traida al cuello por adorno.

ISING ISING. *v.* Contender, altercar.

ISIOS. *v.* Agacharse; encojerse; disminuir.

ISIP. *v.* Contar, numerar.—Pensar reflexionar, considerar ó discurrir.

ISIS. *v.* Estregarse, rascarse contra alguna parte.—Andar encorvado.

ISIS. *v.* Dar de codo como avisando.

ISLAM. *v.* Capar á las puercas.—Circuncidar, cortar una porción del prepucio para que pueda descubrirse el balano.

ISMO. *v.* Bufar, resoplar como el puerco.

ISUG. *s.* Valor; esfuerzo; bravura; fiereza.—*adj.* Valiente, esforzado; bravo, fiero, intrépido; de mal génio, de génio fuerte; irascible; propenso á irritarse.—*v.* Enfadarse, incomodarse, irritarse.—Reprender desaprobando lo dicho ó hecho.—*adj.* Cosa fuerte como vino ú otro licor.

ISOL. *v.* Retroceder, recular, volver hacia atrás.

ISUI.. *s.* Riñón.

ISOROLOB. *s.* (DE SOL-OB). Casquillo ó anillo que se pone al cabo del asta, lanza ó bastón para que cuando toque en el suelo, no se gaste ó maltrate la madera; contera.

ISTÉBA. *s.* (C.) Granero ó depósito donde se recoje el palay.—*v.* Depositarlo ó recojerlo en el mismo.

IT

IT. *pron. demost.* (POR ITO). Ese, esa, eso.

ITÁY. *s.* Papá, nombre de cariño y respeto con que llaman al padre y otros mayores.

ITAY. *s.* Pescado pequeño así llamado.

ITI. *s.* Estiercol de aves, ratones culebras y demás reptiles.—*v.* Obrar los mismos.

ITIB. *v.* Mamar dos niños á un tiempo á una mujer, sean ó no los dos hijos suyos.—Beber dos ó más á un tiempo de un mismo vaso.—*adj.* Hermano de leche.

ITIC. Pato pequeño y casero.

ITING. *adj.* Cosa tirante como cuerda de guitarra.—*v.* Poner tirante una cosa.—*adj.* Cosa urgente, que urge cumplir.—*v.* Estar uno resuelto y determinado y no ceder de su propósito.

ITIP. *s.* (B.) Morisqueta que en forma de corteza se pega al fondo ó lados de la olla, etc. En (C.) es dug-ang.

ITLIB. *v.* Morder.

ITLUG. *s.* Huevo de ave.—Testículo.—*v.* Poner huevos el ave, caimán, tortuga, lagarto é insectos.

ITLUGAN. *adj.* Que tiene huevos.

ITMAN. *adj.* Caña-dulce así llamada.

ITO. *pron. demost.* Ese, esa, eso.—*v.* Ahí está, ahí vá, ahí viene. Mao ito. Eso es. Iito gad. Ahí está. Iito ná si Juan. Ahí vá Juan. Iito ná sirá. Ahí vienen ellos.

ITOL. *adj.* Escaso, mísero, miserable.

ITUM. *adj.* Cosa negra.—*v.* Ser negra una cosa.—Teñir ó dar de negro, en negrecer.

ITUM ITUM. *adj.* Negro, moreno, obscuro; obscurecido ó deslucido; algo negro.

ITO NIYAN. *m. adv.* Ahora, ahora mismo; actualmente, en la actualidad.

ITON. *pron. demost.* (DE ITO). Ese, esa, eso.

ITONG. *v.* Atizar, añadir combustible al fuego para que arda más.

ITON ITON. *v.* Confesar, declarar una cosa.

ITON USA CACOLÓP. *adv. t.* Anteayer.—*m. adv.* Antes de ayer.

ITON SAYO CAHAPON. *adv. t.* Anteayer.—*m. adv.* Antes de ayer.

ITOROGTOG. *s.* Baqueta ó palillos con que se toca el tambor, etc.

ITURUTDO. *s.* Dedo índice.

ITOS. *v.* Menguar, disminuir líquido al cocerlo; cocer bien un líquido hasta que merme lo necesario ó esté en su punto.—*adj.* Cosa menguada, mermada, disminuida, como avenida, aceite al cocerlo, etc.—*s.* Líquido de caña-dulce cocido.

ITUT-NOB. *s.* Planta del pié con que se huella y pisa.

ITOTONOB. *s.* Planta del pié con que se huella y pisa.

L

LA. *adv. m.* Solamente, solo.—*adj.* Solo, sola.—Adorno de la oración.—Usa lá an naato. Solamente hizo frente uno. Pacanhia lá in tolo catauo. Manda venir solo tres hombres. Uaray ca opud, uaray; si acó lá. No tienes compañero, no tengo; soy solo. Si icao lá in maaram. Tu cuidado, tu sabrás. Sugad lá san canan Dios pagbuot. Según la voluntad de Dios.

LAAG. *v.* Exterminar, acabar del todo con una cosa.

LAAG LAAG. *v.* Vagar, andar errante.

LAAY. *v.* Tardar.—*adj.* Tardío.

LAAY. *v.* Cansarse de esperar, enfadarse.

LAANG. *s.* Lazo corredizo.—*v.* Hacer dicho lazo.—Cazar ó cojer con el á los animales ó aves.

LAAS. *s.* Yerba cortante así llamada.

LABÁ. *s.* Ganancia, aumento ó acrecimiento en lo que se vende, presta ó conmuta.—*v.* Ganar, acrecer, aumentar. Uaray aco hilaba sinin acon pagbaliguia. No gano en esta mi venta. ¿Baga ano an imo linabáan? ¿Cuánto has ganado? Linabáan aco sin guti mán. He ganado un poco. Bá buot sa Dios macalaba aco sin sugad san acon guinasto. Quiera Dios que yo gane otro tanto como he gastado. Diri aco maquiquipalaba dimo. No te pediré aumento. Pinalabáan aco sin salapi ni Pedro. Pedro me ha pedido aumento ó lucro de dinero.

LABAD. *v.* Ofuscarse, turbarse la vista.

LABAD LABAD. *v.* Ofuscarse, turbarse la vista.

LABAD LABAD. *s.* Molinete, juguete de niños, que gira movido por el viento.—Ventilador ó cosa que dá vueltas con el viento.—*v.* Girar ó dar vueltas lo dicho.

LABAG. *v.* Torcer, retorcer; amarrar una cosa retorciendo aquello con que se amarra.—Castigar con látigo, cordel ó cosa semejante.—Dar tormento de cuerda.

LABAG LABAG. *v.* Aborujar, hacer que una cosa forme borujos ó bultos.

LABAY. *v.* Pasar sin detenerse, seguir adelante.—Matar ó coger gallinas ú otros animales, tirando un palo ú otra cosa para matarlos.

LABAYAN. *adj.* Peonza larga.

LABAN. *v.* Proteger, amparar, favorecer, defender.

LABAO. *adv. comp.* Más, mucho más.—*v.* Sobresalir, exceder, superar. *s.* Exceso.—Superior.—*adj.* Principal. Labao ini sin cahitaas. Es esto mucho más alto. Nalabao aco sa imo. Yo te supero. Labao nga panoan. Superior.

LABAUAN NGA GAUAY. *adj.* Gauay de raiz grande.

LABAOG. *v.* Principiar á madurar la fruta.—*adj.* Fruta que principia á madurar.

LABÁS. *v.* Llegar tarde, pasada la hora señalada.

LABAS. *adj.* Demasiado. Labas ná sin cahinug. Está demasiado maduro. Labas ná sin catubo. Ha crecido demasiado.

LAB-AS. *adj.* Cosa fresca ó tierna como pescado, carne, pan, etc.—*v.* Comer fresco lo dicho. Isda nga lab-as. Pescado fresco.

LAB-ASERO. *adj.* Que vende pescado fresco, comprado á los pescadores en el corral de pescar.

LABAT. *v.* Segar el palay que ha retoñado, ó lo que se dejó en la primera siega por estar aún verde.—Dejar claros en la siembra ó cosecha de palay, etc.; ó sea porción ó pedazo de terreno sin sembrar ó sin segar.

LABCA. *adj.* Cosa cruda, que no está cocida, sazonada ó en su punto.—Cosa imperfecta y mal hecha.—*v.* Estar cruda una cosa, no estar sazonada ó en su punto.

LABDUS. *v.* Castigar, azotar, pegar.—*s.* Azote, golpe dado con el azote.

LABGAB. *v.* Bostezar no abriendo mucho la boca.—Arrascar, rascar.—Escarbar.

LABGAO. *v.* Pescar con fisga.—Vocear, dar voces, hacer ruido.

LABHA. *adj.* Brabo, indómito, valiente, que doma y vence á otros en valentía y fuerza.—*v.* Ser bravo, valiente, fuerte, dominante.—*s.* Valentía, bravura, fiereza.

LABHAC. *s.* Roncha; hinchazón.—*v.* Ronchar, hacer ó causar ronchas; hincharse alguna parte del cuerpo.

LABHIT. *v.* Sacudir ó quitar con palo ú otra cosa el rocío de la yerba.—Quitar ó separar con palo ú otra cosa la maleza del camino, etc.

LABI. *adv. c.* Más, mejor.—*v.* Sobreponer, tener en más, ensalzar, exaltar.—Exceder.

LABI LABI. *adv. c.* Más, mucho mejor.—*v.* Ensoberbecerse.

LÁBIAO. *v.* Ensoberbecerse.—*s.* Soberbia.—*adj.* Soberbio.

LABID. *v.* Orillar, ir por la orilla.

LABILAB. *s.* Enredadera así llamada, su hoja se usa en el buyo.

LABIOG. *v.* Tirar, arrojar piedra, lanza ú otra cosa.—*s.* Honda.—*v.* Columpiar.—Incensar; mover el incensario de un lado á otro.

LABIRAB. *v.* Cundir, extenderse el fuego.

LABIS. *adv. c.* Más.—*adj.* Demasiado.—*m. adv.* Con exceso ó demasía. Labis sin macanapolo. Más de diez veces. Labis sin cadaco. Demasiado grande.

LABIT. *s.* Hongo así llamado.—*adj.* Cosa pegajosa como liga, etc.—Carne negra del ostión.

LABITAGHOS. *v.* Proseguir, continuar, seguir adelante sin detenerse.

LABNAC. *adj.* Avenida pequeña.

LABNAO. *v.* Mejorar, sentir alivio.—*adj.* Agua templada, que no está fría.

LABNAS. *v.* Reventar la ola en la playa.

LABNASAN. *s.* Término ó sitio donde llega la ola cuando revienta en la playa.

LABNI *v.* Tirar de repente de una cosa.—*s.* Arbol así llamado.

LABNIG. *adj.* Caña-dulce así llamada.

LABNIS. *s.* Filamento de plátano ó abacá, sin beneficiar aún.

LABNIT. *v.* Arrancar yerba.

LABNOT. *v.* Desenvainar, sacar de la vaina la espada ú otra arma.

LABO. *v.* Atollar, hundir; sumergir en agua.—Ahogarse.—Untar, ungir.
LABÓ. *s.* Animal manso, que no daña.
LABUAC. *v.* Subir hacia arriba los asientos de líquido cuando se menea.
LABOBO. *adj.* Cosa que crece ó se desarrolla pronto.
LABOC. *v.* Echar á reñir los gallos; embestir acometer un ave á otra.
LABUD. *s.* Cardenal de golpe ó azote.—*v.* Acardenalar, hacer cardenales en el cuerpo.—*adj.* Acardenalado, cárdeno, amoratado.
LABUD. *v.* Llover fuerte.—*s.* Insecto de muchos piés, que otros llaman *bayud*.
LABUG. *v.* Tirar, arrojar.—Chispear, echar chispas; saltar las chispas.—Derramarse, esparcirse las abejas.—Cocer arroz con mucha agua.—Mezclar el hígado, gordura y carne.
LABO LABO. *v.* Hincharse el cuerpo.—*s.* Enfermedad que consiste en hincharse todo el cuerpo.
LABO LABO. *adj.* Cosa robusta; cosa lozana.
LABUG LABUG. *v.* Principiar á echar carne la fruta, estar en embrión una cosa.
LABON. *v.* Cubrir el agua la tierra ó plantas.
LAB-ON. *v.* Asar ó cocer huevos ú otra cosa en el rescoldo.—*s.* Rescoldo.—*v.* Meter, clavar, introducir arma ó cosa puntiaguda.
LABONG. *s* Botón de fuego.—Quemaduras ó señales que los bisayas se hacen en brazos y cuerpo, y son como signo de valentía.—*v.* Marcar ó hacerse dichas señales.
LABONOC. *s.* Ruido de los cocos cuando cae un racimo.
LABORO. *s.* Saetilla hecha de paja ó rama delgada, de un palmo de larga poco más ó menos, y con un papel ahuecado en uno de sus extremos, cuyo papel recibe el viento al soplar, sube hacia arriba y cae de punta.—*v.* Divertirse echando al alto dicha saetilla.
LABURUN. *adj.* (DE LABUD). Acardenalado, cárdeno, amoratado.
LABOROT. *v.* Hincharse; crecer ó esponjarse la tierra; salir ó asomar la carne de la raiz camote, ubi, etc.
LAB-OS. *v.* Excederse, propasarse.
LABUT. *adv. c.* Además.—*adv. m.* Á excepción de. Labut sini. Además de esto. Labut siton. Á excepción de eso. Labut pá sini. Además de esto.
LABUT. *adj.* Cosa diversa, diferente.
LABUT. *v.* Entremeterse, meterse uno donde no le llaman, mezclarse en lo que no le toca.—Tener que ver ó meterse uno con otro; meterse uno en todo, meterse en lo que no le incumbe ó no es de su inspección.—Tener que ver uno en alguna cosa por ser de su pertenencia, incumbencia, ó inspección.—*fig.* Contaminar, mancillar. Ayao icao paglabut sa amun. No te metas con nosotros. ¿Ano an labut mo sini? ¿Qué tienes que ver con esto? May co labut. Tengo que ver. Maglalabut ca pá? Te entremeterás aún? Guinlalab-tan aco san mga cabataan. Se meten conmigo los muchachos. Ayao icao paghilabut. No te metas donde no te llaman.—Puede entenderse también por.—Coger alguna cosa que no es propia. Ayao icao paglabut siton. No cojas eso. Nagparalabut aco san butang san acon mga caganac. He cogido las cosas de mis padres.—An Virgen nga Guisasantosi uaray hilab-ti san sala nga panorondon. La Virgen Santísima no fué contaminada por el pecado original.
LABUTIG. *v.* Brotar, nacer ó salir la planta; nacer ó salir en la planta hojas, renuevos, etc.—Salir vejiga ó ampolla en el cutis.—*s.* Ampolla ó vejiga que se forma en el cutis.
LABUTOY. *s.* Granos pequeños que se forman en el cuerpo.—*v.* Salir ó formarse dichos granos.
LABSOC. *s.* Vejiga de quemadura.—*v.* Quemarse levantando vejiga en el cutis.
LABTI. *v.* Brotar ó salir el fruto; brotar ó nacer la planta.—*s.* Tallo.
LABTIC. *v.* Disparar arco ú otra cosa; dar á uno con lo dicho.—Saltar el agua cuando se derrama, etc.—Caer madero ú otra cosa sobre uno.—*s.* Papirote.—*v.* Dar papirotes.
LABTINAO. *s.* Granos pequeños que salen en el cuerpo.—*v.* Salir dichos granos.
LABTO. *s.* Vejiga de quemadura.—*v.* Quemarse levantando vejiga en el cutis.
LABTUC. *s.* Vejiga que se forma cuando uno se quema, etc.—Vejiga que se forma en la ropa cuando se lava.—*v.* Formarse ó levantarse dicha vejiga.—Llenar de viento la vejiga de puerco, etc.
LACA. *v.* Arrancar árbol con sus raices.—Quebrar rama ó penca por su nacimiento.
LACA. *v.* Ahuyentar, espantar; forzar.
LACAANG. *v.* Saltar, pasar sobre lo que está atravesado en el tránsito.
LACAB LACAB. *adj.* Cosa desigual.—*v.* Desigualar, estar designal una cosa.
LACAD. *v.* Pasar sobre lo que está atravesado en el paso ó camino. Ayao camo lacad siton nga ayam, cay bangin paglac-di niyo, dagosun camo tuc-bun. No paseis por encima de ese perro, no sea que al pasar vosotros sobre él, os muerda al mismo tiempo. Hilac-dan ta dao icao. Pasaré por encima de ti.
LACAD. *s.* Exceso, demasía.
LACAG. *s.* Estrella así llamada.
LACAY. *s.* Harina de arroz ú otra cosa, con mucha agua.—Barbas del gallo.
LACAO. *v.* Andar, caminar, ir de un lugar á otro dando pasos.
LACAUAN. *adj.* Paseante, que no para en casa.
LACAT. *v.* Andar, caminar, ir de un lugar á otro dando pasos.—Ir de un lugar á otro lo inanimado, como andar los planetas, la nave, etc.—Moverse un artefacto ó máquina para ejecutar sus funciones, como anda el relój, etc.
LACAT LACATAN. *s.* Corredor como los que hay en algunas casas ó conventos.
LACBAY. *v.* Poner valla ú obstáculo de cañas ú otra cosa en las entradas de las casas, etc.
LACBAYAN. *s.* Valla de cañas ú otra cosa en las entradas de las casas, etc.
LACBANG. *v.* Pasar de una rama á otra; poner ó asentar un pié en una rama y el otro en otra.—*s.* Paso ó movimiento de un pié hacia adelante para ir de una parte á otra.—Zancada.
LACBAS. *v.* Pasar, traspasar con algún arma ó instrumento.
LACBIAS. *adj.* Caña de cañutos largos.
LACDANBULAN. *s.* Salvia.
LAC-DANAN. *s.* (DE LACAD). Valla de caña ú otra cosa en las entradas de las casas, etc.
LACDUC. *adj.* Cosa recta como el tallo ó guia del bejuco, enredadera, etc.; cosa empinada ó enderezada.—*v.* Empinar, enderezar, ponerse recta una cosa.
LACDUG. *v.* Ir derecho ó proseguir sin pararse en

parte alguna.—*adj.* Cosa recta, derecha, seguida, sin tortuosidades.—*v.* Ser ó hacer recta una cosa; enderezar; encamínarse en derechura á un paraje.

LACGAC. *v.* Poner en forma de rodete el abacá que se ha de tejer.—Recoger cable ú otra cosa en forma de rodete.

LACHA. *adj.* Fruta pasada, de mal color.

LAC LAC. *v.* Beber el perro, gato, etc. Papaglaclaca dao niyo an ayam san sabao san manuc. Dad de beber al perro el caldo de gallina.

LACNIT. *v.* Despegar una cosa tirando de ella; descortezar, quitar la corteza al árbol, etc.; quitar ó desasir la penca del coco, abacá, plátano, etc.

LACO. *s.* Flema, gargajo.—*v.* Desperdiciar; echar á perder una cosa.—*adj.* Desperdiciador, desperdiciado.

LACOB. *s.* Caña que ponen en los cocos para recoger en ella la tuba.

LACUIG. *adj.* Espinoso, bejuco ó enredadera con espinas.

LACON. *v.* Recoger cable, maroma, cuerda etc., braceando y trayendo hacia si lo que se recoge.

LACSA. *v.* Coser dando puntadas largas, hilvanar.

LACSI. *adj.* Ligero.—Libre, licencioso, atrevido.—*v.* Andar ligero.—Ser libre, licencioso ó atrevido.—*s.* Chiste, burla ó chanza.—*v.* Chancear, decir chistes. Lacsihun mo an imo paglacat. Anda ligero. Nacapaglacsi aco sa singbahan. He andado ligero, he tenido poco respeto en la iglesia. Malacsihun aco sa mga calalaquinan. Soy libre ó atrevida con los hombres. Lacsi co mán lá iton. Eso es un chiste mio.

LACSIM. *adj.* Cosa sabrosa, agradable.

LACSUM. *adj.* Cosa algo agria.

LACTAN. *s.* Abutra. *vid.* Lagtang.

LACTAO. *v.* Omitir, pasar en silencio una cosa.

LACTAS. *v.* Traspasar, pasar de la otra parte.—Quebrantar, violar un mandato.—*adj.* Transgresor, violador.—Camalactas sin buot. Soberbio, presuntuoso.

LACTU. *s.* Resina de árbol, especialmente del *tugup*.

LACTUD. *v.* Atajar, acortar, ir por el atajo.—Abreviar, compendiar, epilogar, resumir.—*adj.* Epilogal, resumido, compendiado. Lactud nga casayoran. Breve y sumaria explicación.

LADAG. *v.* Proseguir, continuar, seguir adelante. Nagpaladag aco ngadto sa Orás. Continué hasta Orás.

LADAO. *v.* Tomar medida para hacer casa, camarin ú otra cosa.—Imitar, ejecutar una cosa á ejemplo ó semejanza de otra.

LADAUAN. *s.* Imágen, estampa; diseño; retrato.—*v.* Representar ser imágen ó símbolo de una cosa. Ladauan ini san Virgen. Esta es imágen de la Virgen. Casoroc-an nga pagtahurun ta ug pagsingbahun mán an mga ladauan san mga Santos; cundi an aton pagtahud ug pagsingba sa ira diri tungud san ladauan, cundi tungud san mga guinladauanan. Es necesario que respetemos y adorémos también las imágenes de los Santos; más nuestro respeto y adoración no es por la imágen, sino por los Santos ó Santas á quienes representan.

LADAS. *s.* Barreta de hierro ú otro metal.—*v.* Rasgar tirando de arriba para abajo.

LADGAD. *v.* Llevar la avenida el palay sembrado.

LADIAMURA. *s.* Yerba asi llamada, su raiz es olorosa y buena para ponerla entre la ropa.

LADIAO. *s.* Madreperla, concha nacar; su carne se come.

LADLAD. *s.* Anchura de la pieza de tela.

LADUG. *v.* Caminar ó ir lejos.

LADONG. *v.* Hincharse el vientre.—*s.* Hinchazón de vientre.—Crecer ó tener grande barriga.—*adj.* Barrigón, barrigudo.

LAGA. *s.* Llama.—*v.* Arder, hacer que arda la leña

LA-GA. *v.* Cocer bien una cosa.—*adj.* Cosa bien cocida.

LAGAC. *adj.* Vestido largo, que arrastra ó toca en el suelo.—*v.* Arrastrar ó tocar en el suelo el vestido.

LAGADI. *s.* Sierra.—*v.* Aserrar, cortar ó dividir con sierra la madera ú otra cosa.

LAGADION. *adj.* Aquello que se ha de aserrar.

LAGAHIT. *v.* Caminar, andar despacio.—(B.) Amarrar las nipas al techar, amarrar cañas de corral de pescar, piso de casa, etc.—*s.* Bejuco ó aquello con q e se amarra.

LAGÁY. *s.* Cieno, barro, lodo.—*v.* Enlodar, manchar, ensuciar con lodo; encenagarse, meterse en el cieno; embarrar, mancharse con barro.—*adj.* Barroso, cenagoso, lodoso.—Acuoso, aguanoso, con mucha agua.—*v.* Poner mucha agua en una cosa haciéndola demasiado blanda.

LAGAYAO. *v.* Vagar, vagabundear.—*adj.* Vago, vagabundo.

LAGÁYUN. *adj.* Barroso, cenagoso, lodoso.

LAGALAG. *v.* Vagar, vagabundear, andar fugitivo.

LAGAMAC. *v.* Crujir ó sonar la ligadura ó atadura cuando se rompe.

LAGANG. *s.* Argonauta, nautilo ó caracol de mar de figura orbicular, hermoso y vistoso.

LAGANG. *v.* Calentar mucho el sol, haber grande sequia.

LAGAPAC. *v.* Rastrallar, chasquear, sonar golpe, azote ó cosa que se sacude en el aire con violencia.—*s.* Chasquido, ruido ó sonido de lo dicho.

LAGÁS. *adj.* Viejo, anciano, aunque la persona no sea de mucha edad.

LAGÁTAO. *v.* Vagar, vagabundear.—*adj.* Vago, vagabundo.—*v.* Verse ó salir las raices de las plantas ó árboles sobre la tierra.—*adj.* Raiz somera ó á flor de tierra.

LAGATUC. *v.* Sonar como las coyunturas de los dedos.—*adj.* Fruto ya formado.

LAGBAS. *v.* Traspasar, pasar, atravesar con algún arma ó instrumento.—Abrir ó dividir cañas, etc.

LAGBONG. *v.* Caer, venir un cuerpo de arriba abajo llevado ó arrastrado de su propio peso. Linagbong si Juan san pagsaca san lubi. Se cayó Juan al subir al coco.

LAGCAO, *s.* Choza, caseta, cabaña.—*v.* Hacer lo dicho.

LAGDA. *s.* Señal, raya, línea, modelo.—Señalar, poner señal en una cosa.—Proponer, apuntar una cosa para que sirva de modelo.—*s.* Materia, tratado ó asunto.—Trama.—Hilvan.—*v.* Hilvanar.—Linear; hacer rayas en tabla, papel ú otra cosa para que sirvn como de plantilla. Paglagdai ta inin aton oma. Pongamos señal ó lindero en esta nuestra sementera. Lalagdaan co inin cahuy, cay bangin pagcuhaun sin iba. Señalaré este árbol, no sea que le coja otro.

LAGDAS. *v.* Dar en ó contra alguna cosa.—Llegar á tierra el que cae ó lo que cae.

LAGDÓ. *s.* Gota de agua ó líquido.—*v.* Gotear, caer el agua ó líquido gota á gota.

LAGDONG. *s.* Escandallo, sonda ó plomada con que se sondea y mide el número de brazas de agua que hay hasta el fondo.—*v.* Hondear, sondar ó sondear.

LAGDUS. *v.* Principiar á corromperse cuerpo muerto.
LAGHUS. *v.* Llegar uno al lugar donde vá sin detenerse, de una tirada.
LAGUIO. *v.* Huir. Nacalaguio siya. Huyó él. Pinmalaguio an macauat. Huyó el ladrón. Pinapalaguió co siya. Le dejé ó mandé huir.
LAG-IRIT. *v.* Sonar la ropa cuando se rompe ó rasga.—*s.* Sonido de lo dicho.
LAG-IT. *v.* Quitar ó sacar suciedad de entre aberturas, etc.
LAG LAG. *v.* Devastar, asolar, talar, destruir.—*s.* Arbusto así llamado, su fruta se come.
LAGUC. *v.* Gotear, destilar, correr lo líquido gota á gota.
LAGUC. *v.* Beber.
LAGUC. *v.* Cuajarse, coagularse líquido.
LAGUD. *s.* Hez, poso, sedimento del líquido contenido en una vasija, zurrapa.—*v.* Tener posos ó heces un líquido.
LAGUD. *v.* Tropezar, rozar.
LAGUIS. *adj.* (se pronuncia la u). Cosa puntiaguda, que tiene aguda la punta.
LAGUIT. *v.* (se pronuncia la u). Dar á uno con la punta de látigo, palo ú otra cosa.
LAGUNDI. *s.* Arbusto que se llama agnocasto ó sauzgatillo.
LAGONG. *v.* Contar dos cosas por una.—*s.* Insecto aludo así llamado.
LAGOPO. *v.* Rugir ó sonar como las coyunturas de los dedos.—*s.* Sonido de lo dicho.
LAGURUN. *adj.* (DE LAGUD.) Que tiene heces ó posos.
LAGOROS. *v.* Sonar lo que se revienta ó pisa.—*s.* Ruido ó sonido de lo dicho.
LAGUS. *s.* Encía, carne que cubre la quijada y guarnece la dentadura.
LAGÚS. *v.* Limpiar la caña dividida en tiras largas; limpiar y quitar los nudos á la caña.—Hacer estera ó tejido de cañas divididas en tiras largas, lo cual ponen en los corrales de pesca.
LAGUS. *adv.* Adelante.—*v.* Seguir delante.
LAGUT. *v.* Raspar, raer ligeramente una cosa, quitándole parte de la superficie.—Beneficiar ó limpiar la hoja de la piña de modo que quede solo la hebra.—Linagut. *s.* Raspaduras.
LAGOTOS. *s.* Chasquido del espinazo ú otra parte del cuerpo por algún movimiento extraordinario y violento.—*v.* Chasquear, dar chasquidos.
LAGPANG. *s.* Rebanada.—*v.* Rebanar, hacer rebanadas.
LAGPI. *v.* Azotar con la mano.—*s.* Ruido ó sonido del azote dado con la mano.
LAGPUT. *v.* Amarrar una caña á otra, etc.
LAGRON. *adj.* Camote así llamado.
LAGSAC. *v.* Sonar cieno ó barro cuando se pasa por ello.—*s.* Ruido ó sonido de lo dicho.
LAGSAO. *adj.* Cosa clara, que no está espesa y tiene mucha agua ó más de lo necesario.—*v.* Hacer ó poner clara una cosa echando mucha agua, etc.
LAGSIM. *adj.* Cosa sabrosa, sustanciosa, de buen gusto. Malagsim an sabao san bugsoc. Es sustancioso el caldo de venado.
LAGTANG. *s.* Abutra, enredadera así llamada, su fruta es muy venenosa.—*v.* Envenenar con dicha fruta.
LAGTING. *s.* La parte más dura del árbol; árbol ya curado ó endurecido.
LAGTUB. *v.* Rastrallar, chasquear aquello con que se pega ó sacude.—*s.* Chasquido de lo dicho.
LAGTOC. *v.* Hincharse y ablandarse una cosa en el agua ó cuando se moja.—*adj.* Cosa abalada, esponjosa.
LAHANG. *adj.* Cosa rala como tejido, red, etc.
LAHANG. *s.* Caracol de mar así llamado, se come.
LAHE. *v.* Tener ó llevar caída la camisa hacia atrás.
LAHING. *adj.* Coco maduro, que está en sazón.—*v.* Madurar el coco.—*s.* (C.) Pescado así llamado, se come.
LAHINGUN. *adj.* Ramas ú hojas secas del coco, etc.
LAHUD. *adj.* Experimentado, experto, práctico.
LAHUG. *s.* Caña larga que usan para ir por agua.—*adj.* Cosa ahuecada.
LAHUS. *v.* Pasar, traspasar, atravesar con algún arma ó instrumento.—Pasar, seguir adelante.—Pasar el viento por abertura, el sol ó luz por cristal, etc. Traspasar como sonido de campana, ruido ó estampido de cañón, etc.
LAHUT. *v.* Agujerear.—*s.* Agujero.
LAYA. *v.* Marchitarse, agostarse las plantas.—*adj.* Cosa marchita, lacia.
LAYAG. *s.* Vela de embarcación.—*v.* Echar vela; navegar á la vela. Naglalayag cami san pagabut san madlus nga hangin. Navegábamos á vela cuando llegó el viento fuerte. Paglayag quitá. Echemos vela. Naguisi an layag. Se rompió la vela.
LAYAGAN. *s.* Iguana macho.
LAYAGUN. *adj.* Aquello de que se hace vela de embarcación.
LAYAO. *adj.* Animal doméstico suelto.—*v.* Dejar ó andar suelto el animal doméstico.
LAYAO LAYAO. *v.* Distraerse; estar ó andar ocioso.
LAYAP. *v.* Cubrir la avenida ó el mar la tierra; desbordarse, saltar el mar sus barreras.—*adj.* Fuerte avenida ó corriente.
LAID. *v.* Contender, altercar, disputar, cuestionar.—Instruir, enseñar; tomar ejemplo ó enseñanza.—Comparar.
LAYÉ. *v.* Adulterar, cometer adulterio; pecar hombre con mujer.—*adj.* Adúltero, que comete adulterio; que peca con mujer.
LAIG. *adj.* Fruta mala ó medio podrida.
LAY GAY. *v.* Aconsejar, amonestar, corregir.—*s.* Consejo, corrección, amonestación.—Traza, invención, idea.—*adj.* Cosa arbitraria ó contraria á la razón, etc.—*v.* Querer ó proponerse ó intentar alguna cosa.
LAY HOB. *v.* Calentar ó secar una cosa al fuego.
LAIN. *adj.* Otro; diferente, distinto, desemejante.—*v.* Diferenciar, variar.—Apartar, separar.—Mudar, demudar, alterar, disfrazar, desfigurar.
LAIN LAIN. *adj.* Cosa diferente, distinta, desemejante.—*v.* Diferenciar, variar.—Apartar, separar.
LAIS. *v.* Aguzar, hacer ó sacar punta aguda á una cosa.—*adj.* Flecha aguda de bagacay que ponen en el lazo para cazar puercos.—Palo ó caña con punta aguda que usan para deshacer nudos en el abacá, seda, etc.
LAY LAY. *v.* Tararear pronunciando dicha palabra.—*adj.* Cosa pendiente, que mira hacia abajo como fruto, hoja, rama, pantalla de velón, etc.—*v.* Poner las piernas sobre alguna parte dejándolas caer á un lado.—Colgar ó tender ropa para que se seque, pendiente de alguna parte.
LAYMAY. *adj.* Convaleciente, débil aún.
LAYO. *v.* Dividir; despedazar; hacer atados de carne, pescado, etc.
LAYUG. *v.* Saltar, echarse, tirarse, arrojarse al agua, por ventana, etc.

LAYOG LAYOG. *s.* Racha de viento.
LAYON. *adv. t.* Luego, al momento, al punto, inmediatamente, al instante.
LAYONG. *v.* Marchitarse ó secarse las plantas, hojas, etc.—Sacarse, orearse la sementera después de haberla pisoteado con los carabaos.
LAYON LAYON. *adv. t.* Luego, al momento, al punto, inmediatamente, al instante.
LÁLÁ. *v.* Hacer sal al uso bisaya. Queman y hacen ceniza los palos, que recogen en la playa; ponen dicha ceniza en un cesto ralo, ancho por arriba y estrecho por abajo, echan poco á poco agua de la mar, y ponen debajo del cesto una olla regular para que reciba el agua filtrada, y esta es la que cuecen hasta que se pone dura como una piedra; y después rompen la olla para sacar la sal.
LALAG. *v.* Vaguear, vagabundear.—*adj.* Vago, vagabundo.
LALAGAN. *adj.* Vago, vagabundo.
LALAYAUAN. *s.* (DE LAYAO). Lugar ó sitio donde se reunen los animales domésticos que andan sueltos.
LALANHAN. *s.* (DE LANA). Aceitera.—Vasija ó tinaja donde se echa y guarda el aceite.
LALÁO. *s.* Estero que participa de las crecientes y menguantes del mar.—Manglar ó sitio poblado de mangles y donde llega el agua del mar.—Calaláohan. *s. pl.* Esteros; manglares.
LALAQUI. *s.* Varón, macho.—Hombre.—Planta que fecundiza á otra de su especie con el polvillo de sus estambres.—Calalaquinan. *s. pl.* Hombres; varones, machos.
LALAS. *v.* Desollar, despellejar; herir.
LALIM. *s.* Sabor apacible de una cosa.—*adj.* Cosa sabrosa, deliciosa, gustosa. Malalim caopay an piña. Es muy sabrosa la piña.—*v.* Gustar.
LALONG. *s.* Fruto ó semilla del tabaco.
LAMÁ. *v.* Teñir de colorado.
LÁMA. *v.* Hilvanar.
LAMAY. *v.* Mezclar, incorporar una cosa con otra.—Tragar entera una cosa.
LAMANG. *adv. m.* Solamente, solo, sin más, sin añadidura.
LAMAO. *v.* Encharcarse, rebalsarse el agua.—*v.* Charco, balsa de agua.
LAMBA. *v.* Zurrar, dar, sacudir con palo ó cosa semejante.
LAMBAY. *s.* Bolsa de figura de corazón hecha de hojas de coco para cocer en ella arroz, ó con arroz ya cocido. Hacer dicha bolsa.
LAMBAYONG. *s.* Enredadera así llamada, se cria en la playa ó cerca de ella, y es muy buena para mantener conejos.—Sus ojas las usa el bisaya para cubrir la fuente ó llaga pequeña y redonda abierta artificialmente en el cuerpo con el fin de curar una enfermedad.
LAMBAN. *v.* Reforzar, asegurar una cosa con nueva atadura.
LAMBID. *v.* Torcer, retorcer ó hacer cuerda, maroma, etc.
LAMBIONG. *s.* Remolino fuerte de agua en tiempo de avenida.—*v.* Remolinar, hacer remolinos el agua.
LAMBO. *adj.* Cosa tierna, blanda, reciente ó de poco tiempo.
LAMBOC. *adj.* Cosa frondosa, lozana.
LAMBUG. *v.* Mezclar ó echar agua en otro líquido.
LAMBONG. *s.* Sombra.—Representación, figura, imagen.—*v.* Hacer sombra cuando uno se pone á la luz.—Verse uno su figura en agua espejo, etc.
LAMBOO. *s.* Langosta de mar.
LAMBOS. *v.* Zurrar, castigar apalear.—*s.* Golpe, azote etc.
LAMBUT. *v.* Enredar, travesear, divertirse los jóvenes cuando se bañan.
LAMBRAG. *v.* Resplandecer, alumbrar, iluminar.—*s.* Luz, claridad, resplandor.
LAMGAM. *s.* Ave.—Hormiga así llamada.
LAMI. *adj.* Cosa que tiene sabor.—*s.* Sabor, sensación ó gusto apaelble ó desapacible que el paladar encuentra en las cosas.
LAMING. *v.* Vaciar ó echar líquido en vasija grande.—*adj.* Agua hedionda.
LAMINGAN. *s.* Vasija grande para depósito de aceite ú otro líquido.
LAMIRE. *adj.* Cosa súcia, asquerosa, llena de porquería.—*v.* Ensuciar, llenar de porquería.
LAMO. *v.* Untar, darse con cosas olorosas.
LAMÓ. *v.* Tener la casa súcia, ser uno súcio
LAMUAS. *v.* Derramarse líquido de vasija llena.
LAMUCAT. *adj.* Cosa fea á la vista.
LAMUD. *v.* Tragar entera una cosa.
LAMUDIO. *s.* Planta así llamada, es aromática.
LAMOY. *v.* Engullir, tragar la comida atropelladamente y sin mascarla; devorar.
LAMON *v.* Engullir, tragar la comida atropelladadamente y sin mascarla; devorar.—Paralámon. *s.* Engullidor, devorador.
LAMOT LAMOT. *v.* Hablar ó pronunciar mal.
LAMPINGAS. *v.* Atreverse, determinarse á algún hecho ó dicho arriesgado.
LAMPINGASAN. *adj.* Arrojado, que no teme ni se arredra.
LAMPAY. *s.* Platillo ó plato pequeño.
LAMPAO. *v.* Sobresalir, superar.
LAMPITAO. *v.* Explorar, reconocer una cosa; espiar.—*s.* Explorador; espia.
LAMPO. *v.* Cubrir el agua hasta ó más arriba de la cintura.
LAMPOY. *v.* Dejar ó esperar que pase ó se oculte alguna cosa. Palampuyun ta an adlao. Esperémos que se ponga el sol ó se cubra con las nubes.
LAMPUYAN. *v.* Herir arrojando el arma, tirar ó arrojar el arma para herir.
LAMRAG. *v.* Resplandecer, alumbrar, iluminar.—*s.* Luz, claridad, resplandor.
LAMTO. *s.* Ampolla ó vejiga de azote, quemadura, etc.—*v.* Ampollar, formarse ampolla ó vejiga por elevación de la epidermis.
LANA. *s.* Aceite.—Hacer aceite.—Paralana. *s.* Aceitero ó que hace aceite.
LANAB. *adj.* Avenida pequeña.
LANAHAN. *s.* Baloto ó cosa semejante donde se echa el coco rallado para que se asolee, pudra y flote el aceite, que se vá sacando diariamente.—Caldera donde se cuece el aceite.
LANAY. *v.* Escurrir, gotear ó correr líquido por ó sobre alguna cosa, como cera derretida, brea, gotera, savia de planta, etc.—*s.* Moco de candela.
LANALANA. *v.* Hacer aceite en pequeña cantidad.—*s.* Mota en la cola de algunas aves en la parte de arriba.—*v.* Oler á aceite.
LANANG. *v.* Blanquear una cosa como piedra blanca, espuma del mar, etc.
LANAO. *s.* Estación ó tiempo de... Lanao hga habagat. Tiempo de primavera ó verano.—Lanao nga amihan. Tiempo de invierno.
LANAS. *v.* Saltar y entrar la ola en la embarcación.
LANAT. *v.* Seguir, perseguir á uno.—*fig.* Solicitar

ó pretender conseguir una cosa.—Seguir al alcance del que vá adelante; seguir el alcance del que se retira ó huye.—Paglanat. Perseguir.—Palanat. Huir ó dejarse perseguir.

LANDAG. *v.* Calentar la comida fría.

LANDAO. *adj.* Grande, eminente, excelso, sobresaliente.

LANDAP. *v.* Principiar á crecer ó echar hojas el gauay, palauan, etc.

LANDASAN. *s.* Bigornia, ó yunque de hierro para trabajar en el á martillo los metales.

LANDONG. *s.* Sombra.—Figura, fantasma, visión.—*v.* Hacer sombra.—Mirarse al espejo, etc.—Calandongan. *s.* Sombra.—*fig.* Asilo, favor, defensa.

LANDONG, PALANDONG. *v.* Contemplar, meditar; considerar; orar mentalmente.

LANÑALA. *v.* Admirar, causar sorpresa ó admiración alguna cosa.

LANGANÑAN. *s.* Nacimiento ó tronco de las hojas del coco.

LANÑAN. *v.* Entretener, dar largas, dar tiempo ó plazo. Interrumpir, estorbar ó impedir.—Calangañan. *s.* Interrupción, impedimento.

LANÑAN LANÑAN. *v.* Entretener, dar largas, dar tiempo ó plazo.—Interrumpir, estorbar ó impedir.

LANÑAO. *s.* Mosca.

LANÑAP LANÑAP. *s.* Paladar.

LANÑAS. *v.* Volver en sí después de un accidente ó letargo.

LANGBAY. *s.* Bolsa de figura de corazón hecha de hojas tiernas de coco para cocer en ella arroz, ó con arroz ya cocido.—*v.* Hacer dicha bolsa.

LANGBIAUAN. *s.* Pescado así llamado.

LANGBID. *v.* Torcer, retorcer cable, cordel, etc.—Enlazar un cordel con otro, etc. Enmarañar, enredar una cosa con otra.

LANGBO. *adj.* Cosa tierna, blanda, reciente ó de poco tiempo. *s.* Cañón ó pluma del ave, cuando empieza á nacer.

LANGCA. *s.* Árbol que en botánica se llama Artocarpo muy grande; fruto de dicho árbol.

LANGCAG. *v.* Entretenerse, pasar el rato en algún entretenimiento.—Cansarse de esperar á uno.

LANGCUAS. *v.* Planta así llamada, semejante al jengibre.

LANGCOB. *adj.* Pollo con las plumas crecidas.

LANGCOY. *s.* Pescado así llamado, se come.—Hoja de coco caida en tierra.

LANGDAY. *adj.* Hembra estéril.

LANGGAS. *adj.* Fruto maduro de la palma bonga.

LANG-IG. *v.* Oler mal el pescado.—*adj.* Olor malo de pescado.

LANGUIS. *s.* Instrumento de carpintero, que consiste en un palo cuadrado, de un palmo ó más de largo, que se introduce por el agujero hecho en el centro de una tablita cuadrada y delgada, que fácilmente pueda cogerse con la mano, cuyo palo lleva en uno de sus extremos un clavo pequeño para señalar la madera, y dicho palo está abierto por la parte de arriba, con el objeto de ponerle una cuña á discreción.

LANÑIT. *s.* Cielo.—*fig.* Gloria.

LANÑIT LANÑIT. *s.* Alcoba de iglesia, casa, etc. cielo de pabellón, etc.

LANÑITNUN. *adj.* Celestial.

LANG GUD. *v.* Desollarse el cútis.

LANG GOT. *v.* Cortar el cuello á las aves.

LANG HAG. *v.* Maldecir, echar maldiciones.

LANÑUB. *s.* Trampa para cazar al pájaro maya.

LANG-UG. *v.* Heder, oler mal un líquido.

LANÑUGAN. *s.* Pescado grande así llamado, se come.

LANÑOY. *s.* Nadar.—*adj.* Nadador, que nada.—Palalangoy. *s.* Nadador.

LANÑON. *s.* Aro de enredadera ó bejuco grueso que ponen al rededor de las tinajas.

LANÑON LANÑON. *s.* Soleras ó travesaños sobre los que descansa el piso de casa, etc. *v.* Poner dichos travesaños.

LONÑOT. *v.* Incomodarse, irritarse.

LANGUTAN. *s.* Pescado así llamado, se parece á la culebra.

LANGPAS. *v.* Entremeterse.—*adj.* Atrevido, entremetido.

LANGPITAO. *v.* Explorar, reconocer una cosa; espiar.—*s.* Explorador, espía.

LANGSA. *s.* Olor desagradable de pescado ó marisco.—*v.* Oler mal lo dicho.

LANGSI. *v.* Oler lo que se asa.—*s.* Olor de que se asa.

LANGSIAO. *adj.* Cosa grasienta y de mal olor.—*v.* Oler mal la manteca ó cosa grasienta.

LANGTAD. *adj.* Cosa cercana, próxima ó inmediata á la mar ó playa como pueblo, casa, árbol, etc.—Terreno llano.

LANGTO. *s.* Olor fuerte de cacao ú otra fruta cuando se tuesta.—*v.* Oler lo dicho al tostarlo.

LANHAN. *adj.* (DE LANA). Árbol de madera buena, fuerte y aceitosa.

LANHUD. *adj.* Cosa tibia, templada.—*v.* Entibiar, poner tibio un líquido, darle un grado de calor moderado.

LANI. *v.* Romper rama por su tronco.

LANIBAN. *s.* Insecto verde y de alas brillantes.

LANIOG. *s.* Árbol así llamado.—*adj.* Coco muy alto.

LANIYOG. *v.* Aguzar, hacer ó sacar punta á una cosa.—*adj.* Cosa con punta aguzada.

LANIPAO. *s.* Árbol así llamado.

LANIPGA. *s.* Árbol así llamado, de madera buena y liviana, que despide un olor bastante agradable.

LANIT. *v.* Arrancar, sacar con violencia una cosa del lugar á donde está adherida ó sujeta.—Desollar, rozar, herir el cútis.

LANITI. *s.* Árbol así llamado, su madera es buena para hacer guitarras.

LANITE. *adj.* Madera blanca, vistosa y fuerte, se usa para hacer incrustaciones, etc.

LANO. *adv.* Un rato, poco tiempo.—*adj.* Cosa pasadera ó transitoria.—*v.* Oler mal carne, pescado, etc.

LANUBO. *v.* Crecer, tomar aumento insensiblemente los cuerpos naturales.

LANOY. *v.* Espantar, echar á volar las aves.

LANOS. *s.* Fruta de coco así llamada.

LANOT. *s.* Abacá así llamado, y de clase superior.—Abacá ó hebra del abacá.

LANOT. *adj.* Arroz cocido y caldoso.

LANTA. *v.* Curar, medicinar, untar con aceite herida, grano, etc.

LANTAY. *v.* Moverse, mencarse cuando uno es azotado, etc.—Hablar desde lejos. Arrojar el arma para herir.

LANTANG. *v.* Untar con aceite caliente herida, grano, etc.; cuando el grano ó herida están ya casi curados.

LANTI *v.* Enfermar los niños.—*s.* Enfermedad de los mismos; dicen los indios que esta enfermedad proviene de los vicios que cometen los padres de la criatura.

LANTIP. *v.* Afilar la herramienta, etc.
LANTUD. *v.* Freir ajos ú otra cosa olorosa.
LANTOY. *s.* Flauta de caña así llamada.—*v.* Tocar dicha flauta.
LANTONG. *v.* Aflojar la corriente.—Cesar de crecer la marea y estar próxima á bajar.
LANTUP. *v.* Herir metiendo la hoja del arma.—Estar la marea crecida del todo.—Cubrir el agua algún terreno.
LAUA. *s.* Araña.—Telaraña ó tela que teje la araña.
LAUA-ÁN. *s.* Árbol corpulento y resinoso así llamado, su madera es buena para fabricar embarcaciones menores de una pieza.
LAUAD. *v.* Hablar con altanería y jactancia.
LAUAG. *v.* Alumbrar uno con candela, lámpara, etc.—*s.* Luz para alumbrar, como candela, lámpara, hachón, etc.
LAUAY. *s.* Baba.—*v.* Babear.
LAU-AY. *adj.* Cosa fea, torpe, deshonesta, súcia, impúdica, mala.—*v.* Hacer cosas feas ó deshonestas.
LAUA LAUA. *s.* Babaza, baba de caracol, etc.
LAUAS. *s.* Cuerpo de hombre, animal, ave, árbol, etc.
LAUAS. *v.* Coger y alzar una cosa para llevarla á otra parte; coger y alzar una cosa suspendiéndola del suelo con las manos. Lauasa ta inin cahuy. Alzémos, levantemos con las manos este madero.
LAUASAN. *adj.* Corpóreo, corporal, que tiene cuerpo.
LAUASNUN. *adj.* Corporal, perteneciente al cuerpo; carnal, perteneciente á la carne; lascivo ó lujurioso.
LAUASUN. *adj.* Corporal, que pertenece al cuerpo.
LAOB. *v.* Secar hojas al sol, secar ó calentar hojas pasándolas por el fuego ó llama.
LAUB. *s.* Culebra así llamada.
LAOC. *adj.* Licor ó vino mezclado con agua.
LAOD. *v.* Tardar, entretenerse.
LAUD LAUD. *v.* Tardar, entretenerse. Cún susugoon ca san imo mga caganac, diri ca maglaudlaud, tutumanun mo sin dag-mit an sugo. Cuando seas mandado por tus padres, no te entretengas, cumplirás pronto el mandato.
LAOG. *v.* Huir, escaparse, remontarse, salir uno ocultamente para que no le vean irse.
LAUGAO. *v.* Coger, tomar ó tocar alguna cosa con las manos súcias.
LAOHIT. *v.* Mojar la pluma en tinta.—Meter ó probar con el dedo alguna cosa; tentar, tocar ó palpar alguna cosa.—Señalar con el dedo tocando lo que se quiere.
LAOY. *v.* Visitar, ir á ver á uno en su casa.
LAUI. *v.* Pluma larga y arqueada de la cola del gallo.
LAUI LAUI. *s.* Cola de la cometa que sirve de diversión á los jóvenes.—Puntas ó faldón de la levita en la parte de atrás.—Rama de árbol que mira hacia abajo.—*v.* Estar ó mirar hacia abajo la punta de alguna cosa.
LAUIG. *v.* Fondear ó refugiarse los navegantes en lugar seguro.—Remojar, poner en remojo una cosa.
LAUIGAN. *s.* Fondeadero, remanso, puerto.
LAUIN. *v.* Amarrar la casa con cable ó bejuco entero para que no la derribe el viento.—*s.* El mismo bejuco ó lo que se usa para amarrar la casa cuando hay baguio, etc.
LAUIT. *v.* Coger con caña ó cosa larga alguna cosa, que ha caido ó está dentro de alguna parte.
LAUM. *v.* Esperar, confiar.—*s.* Esperanza, confianza.
LAON. *adj.* Cosa añeja, curada.—*v.* Añejar ó dejar que se haga añeja y se cure alguna cosa.
LAUOD. Alta mar ó mar ancha.—*v.* Navegar á alta mar ó hacia el interior.—Navegar rio abajo.—Calao-dan. *s.* Mar ancha ó alta mar.
LAUOG. *adj.* Cosa muy larga, lo muy largo.
LAUOT. *v.* Coger, sacar con las manos alguna cosa de cajón, agujero ú otra parte.
LAOP. *v.* Juntar, unir una cosa con otra.
LAOS. *v.* Enronquecer, ponerse ronco.—Ablandarse ó podrirse alguna cosa.
LAOSIG. *adj.* Abacá así llamado.
LAOT. *v.* Atar, amarrar con bejuco la boca de tinaja para que no se abra ó raje.
LAPA. *v.* Descuartizar, dividir un animal haciéndole cuartos.—*s.* Cuarto ó pierna de carabao, vaca, etc.
LAPAC. *s.* Cieno, lodo, barro.
LAPAD. *v.* Rebanar, hacer rebanadas una cosa.—Hacer ó ser ancha alguna cosa.—*adj.* Cosa ancha. Naglalapad pá aco sin palauan. Estoy haciendo rebanadas de palauan.
LAPAY. *s.* Ave cenicienta, de pico y patas largas, se come.
LAPA LAPA. *v.* Descuartizar, dividir una cosa, hacerla pedazos.
LAPAD LAPAD. *v.* Rebanar, hacer rebanadas una cosa. Paglapadlapara iton camote. Corta en rebanadas ese camote.
LAPAO. *v.* Pasar por alguna parte sin detenerse, pasar de largo.
LAPAS. *v.* Traspasar, quebrantar ó violar una ley, estatuto ó precepto.—Exceder de lo debido, contravenir á lo razonable.—*adj.* Demasiado.
LAPAS. *s.* Marisco así llamado.
LAPAT. *v.* Equivocarse, errar.
LAPDOC. *s.* Cieno ó lodo que deja la avenida ó agua súcia.—*v.* Enlodar, cubrirse las plantas de dicho cieno.
LAPDOS. *v.* Dar, sacudir ó pegar con bejuco, látigo ó cosa semejante.—*s.* Latigazo, golpe dado con el rebenque, etc.
LAPGO. *v.* Cortar ó quitar las ramitas de las cañas ó las ramas pequeñas de las ramas grandes de los árboles.
LAPHA. *adj.* Bravo, indómito, indocil.
LAPI. *v.* Dar, castigar con la palma de la mano.
LAPI. *v.* Hincharse un poco alguna parte del cuerpo.—*s.* Hinchazón; rozadura ó rasguño.
LAPI. *s.* Cuarto ó pierna de vaca, carabao, etc.
LAPIA. *v.* Hablar mucho, sin consideración.
LAPIA. *v.* Dejar caer, caerse la comida fuera del plato, cuando está uno comiendo.—Saltar del mortero y caer en tierra los granos de palay al pilarlo.—Saltar ó dar la ola contra la embarcación; contra algún peñasco, etc.
LAPIA. *v.* Menearse, hazucarse líquido en vasija.
LAPIAD. *adj.* Cosa de poco fondo ó concavidad.
LAPID. *v.* Juntar, unir una cosa á otra.—Incluir, acompañar.—*adj.* Cosa incluida, adjunta. Uaray lapid nga surat. No hay carta adjunta.—*v.* Amarrar dos cañas uniéndolas ú otra cosa.
LAPI LAPI. *v.* Hincharse alguna parte del cuerpo por haber picado á uno cienpiés, hormiga ú otro insecto.
LAPID LAPID. *v.* Juntar, unir una cosa á otra.—Amarrar una caña con otra uniéndolas.—Acompañar, agregar unas personas á otras, para que á la vez entren ó vayan juntas á algún trabajo, etc.

LAPINCA. *v.* Zurrar, pegar con bastón, etc.
LAPINIG. *s.* Avispa; estos insectos viven en sociedad y fabrican miel, que no se come.
LAPIO. *adj.* Hoja ancha y tierna.—Frondoso, lozano.
LAPIS. *v.* Acompañar á otro en el trabajo.—Juntar, unir una cosa á otra.—Encajar una cosa en otra.—*s.* Compañero, ayuda. Lapis co ini ngā tauo. Este hombre es mi ayuda; ejemplo, tengo que trabajar cuatro días por mi servicio personal, y ayudándome este hombre, no trabajaré más que dos días; por que los dos días que yo trabajo, y los dos días que por mi trabaja mi ayada, son cuatro días.
LAPIS, MALAPIS SIN PAMAYHUN. *adj.* Aguileño, de rostro largo y delgado.
LAPLAP. *v.* Quitar ó cortar carne para sacar espina etc., de alguna parte del cuerpo.
LAPNIS. *s.* Tira ó filamento de abacá, sin beneficiar aún.
LAPNOY. *v.* Nadar ó estar los peces próximos á á la superficie del agua.
LAPNOT. *v.* Desenvainar, sacar de la vaina la espada ú otra arma.
LAPO. *v.* Atollar, hundirse, sumirse.
LAPUA. *v.* Salcochar, poner en agua caliente alguna cosa.—Echar sobre uno agua caliente ó hirviendo.
LAPUC. *s.* Lodo, cieno, barro.
LAPO LAPO. *s.* Yerba así llamada, se cría en los arrecifes del mar.
LAPUG LAPUG. *s.* Lodo blando que salta al pasar por ello.—Nata de la leche.
LAPUG LAPUG SA MATA. *s.* Conjuntiva, adnata ó túnica exterior del ojo.
LAPUYOT. *adj.* Cosa pegajosa, que con facilidad se pega.
LAPUS. *v.* Pasar, traspasar, atravesar de parte á parte con algún arma ó instrumento.—Seguir ó pasar adelante.—Bordar una cosa de uno y otro lado.—*adj.* Cosa bordada del modo dicho.
LAPOT. *s.* Crema ó nata de la leche.—*v.* Tener ó formarse dicha nata. Naglalapot an gatas. Tiene nata la leche.
LAPRAC. *v.* Descansar, posar, reposar.
LAPTONG. *s.* Latigazo, azote, golpe con rebenque, etc. Guinlatub co siya sin lima ca laptong. Le pegué cinco latigazos.
LAQUI. *v.* Reforzar, fortalecer y afirmar una cosa que puede caerse ó deshacerse.
LAQUI LAQUI. *v.* Reforzar, fortalecer y afirmar una cosa que puede caerse ó deshacerse.
LAQUIP. *v.* Juntar, unir una cosa á otra.—Incluir, poner una cosa dentro de otra. An surat mo inilaquip co san acon. Tu carta la incluí en la mia.
LAQUIP LAQUIP. *v.* Juntar, unir una cosa á otra. Paglaquiplaquipa iton duduha ngā tabla. Une esas dos tablas, ponlas juntas y unidas, una sobre otra.
LARA. *v.* Envenenar, emponzoñar.—*s.* Veneno, ponzoña.
LARA. *v.* Entretejer, trabar y enlazar una cosa con otra, un junco con otro, un bejuco con otro; amarrar con bejuco entretejiéndolo ó enlazándolo.
LARANG. *v.* Inventar.—Instituir, establecer.—*s.* Invención, invento; traza, industria, ardid, estratagema.
LARIS. *v.* Desobedecer, rebelarle.—*adj.* Desobediente, rebelde. Naglaris aco san acon mga caganac. He desobedecido á mis padres. Guinlarisan co an buot sa Dios. He desobedecido la voluntad de Dios. Malaris ca ngā tauo. Eres un hombre rebelde.
LARO, MALARO. *adj.* Cosa preciosa, de mucho precio.—*v.* Exagerar, encarecer. Guinola mo an imo dugo ngā labi ngā malaro san mga camahalan ngatanan sa calibutan. Derramaste tu sangre más preciosa que todas las preciosidades del mando.
LARUG. *v.* Echar agua en harina, cal, comida de puercos, etc.
LARUG. *s.* Hez, poso, sedimiento del liquido contenido en una vasija.—*adj.* Liquido revuelto y súcio.
LARUGUN. *adj.* Liquido que tiene heces ó posos; liquido revuelto y súcio. Hinaya an paghouad san lana, ngā diri cunta haopud an larug, cay an larug nacacaraut san lana, ngan uaray mán mapalit in larugun. Traslada despacio el aceite, de modo que no acompañen los posos, por que las heces echan á perder el aceite, y no hay quien lo compre si está súcio.
LAROLAPIA. *v.* (DE LAPIA). Mancarse, bazucarse liquido en vasija.
LARONG. *s.* Pez de mar así llamado, con puas venenosas, y se come.
LAROS. *adj.* Tenaz.
LASA. *v.* Abrir, rajar dividir ó partir á lo largo caña, palma brava, etc.—*adj.* y *s.* Palma brava ó caña partida á lo largo.
LASAC. *v.* Encharcar, hacer charco como cuando se derrama agua, sale sangre de herida, etc.
LASAG. *v.* Lavar la ropa frotándola con cáscara de limón, naranja, etc.—Lavarse y frotarse uno con cáscara de limón, naranja, etc.
LASAGAS. *v.* Echar la tuba en los arrecifes del mar para matar los peces.
LASAY. *v.* Soltar lo que se parte.—Saltar, moverse con violencia los animales ó peces al morir. Pagloeso loeso san isda cún iba pá ngā mananap cún naicamamátay ná.
LAS-AY. *adj.* Todo lo que es de una misma especie, como todo plata, todo oro, etc. Quinarauat co in pito ca pisos ngā las-ay ngā salapi. He recibido siete pesos de plata.
LASANG. *v.* Calentar demasiado el palay al fuego; secarse demasiado cuando lo tienden al sol.
LAS-AO. *adj.* Cosa con mucha agua como chocolate claro, etc.; cosa caldosa, con mucho caldo.—*v.* Cubrir el agua, sangre, etc., la superficie de la tierra.
LASGAS. *adj.* Cosa vieja, antigua, dura. Lasgas ná iton carabao. Ya es viejo ese carabao. Lasgas ná iton dahon. Ya está dura esa hoja.
LASGUD. *v.* Entender, saber con perfección una cosa.—Calasguran. *s.* Sabiduría.
LASI. *v.* Machiembrear, ensamblar á ranura ó canalita dos piezas de madera; acanalar madera.—*s.* Acanalador.
LASIC. *v.* Saltar una cosa que al caer da en parte dura, saltar astilla al cortar ó labrar la madera; saltar rebotar una cosa.
LASIO. *s.* Acanalador.—*v.* Acanalar madera, etc.
LASLAS, HILASLAS. *v.* Estar ó andar salida ó verrionda la hembra.
LASO. *v.* Calentar liquido.—*adj.* Liquido caliente.—*v.* Hacer ó calentar el chocolate.—Quemarse ó abrasarse con liquido caliente.
LASONA. *s.* Ajo, cada uno de los bulbos en que se divide la cebolla ó cabeza de ajos.
LASONA NGA CAHOY. *s.* Árbol así llamado.
LATA. *v.* (C.) Hablar, conversar, decir.
LATAC. *v.* Dar en la cabeza.—*s.* Heces de la tubá.
LATÁGAO. *adj.* Vago, vagabundo.—*v.* Vagar, bagabundear.
LATAY. *v.* Pasar de un lado á otro por madero,

caña, coco, etc.—Andar por andamio, sobre madero, viga, cañas, coco, etc.—Pasadizo.—Puente pequeño de caña, palos ó cocos; caña, palo, coco ú otra cosa para pasar de una parte á otra.

LATAYAN. *s.* Pasadizo; caña, palo, coco ú otra cosa para pasar de un lado á otro.

LATAY LATAY. *v.* Andar pasando sobre madero, caña, coco, etc.

LATGAT. *v.* Tener la hembra mucha ubre ó crecidas las tetas.

LATGATAN. *adj.* Hembra con mucha ubre ó crecidas las tetas. Madali ná maganác an acon carabao, cay latgatan ná. Pronto parirá ya mi caraballa, porque tiene ya mucha ubre.

LATIC. *s.* Papirote; papirotazo, papirotada.—*v.* Dar papirote.—Dar á los caracoles apoyando el dedo del corazón en el pulgar, y soltando el primero con violencia.

LATID. *v.* Señalar madera ú otra cosa con hilo teñido de negro ó blanco.—Señalar ó echar cordel para abrir camino, calzada, calle, etc.

LATO. *s.* Yerba que se cría en la mar, se come.

LATUB. *v.* Dar, pegar, castigar con látigo, rebenque, etc.—*s.* Latigazo, golpe dado con rebenque, etc.

LATUC. *s.* Cerviz, parte posterior del cuello.

LATUD. *adj.* Cosa inchada.—*v.* Hincharse una cosa. Nalatud an acon tiyan. Tengo hinchado mi vientre.

LATOM. *adj.* Coco de carne mala ó podrida; árbol de mala madera ó que está ya en mal estado.

LATON. *v.* Dar ó acertar de una sola vez á dos ó más cosas.

LATUS. *s.* Distancia ó sea el sitio á donde llega lo que se tira ó dispara.

LI

LIA. *v.* Alborotar, hacer ruido la gente.—*s.* Alboroto, bulla, ruido.

LIAB. *v.* Dividir por mitad la hoja tierna de la nipa, coco, etc.

LIAC. *s.* Agujero, abertura.—*adj.* Madera que con facilidad, salta cuando se parte ó labra.

LIAD. *v.* Ponerse boca arriba los peces para cojer alguna cosa.

LIAY. *v.* Apartarse, desviarse de escollo, peligro ó riesgo.—Tomar un camino por otro.

LIANG. *v.* Traspasar, quebrantar, violar una ley, estatuto ó mandato no cumpliendo con lo que está mandado; dejar de hacer, decir ó cumplir una cosa.

LIAO. *v.* Entretener, distraer, recrear, alegrar.

LIÁO. *adj.* Agua clara y cristalina.—*v.* Aclarar, poner claro lo oscuro.

LIAO LIAO. *v.* Entretener, recrear, distraer, divertirse.

LIAT. *s.* Pausa, intérvalo, interrupción, descanso.—*v.* Hacer pausa.—Faltar, interrumpir.

LIAT. *v.* Alzar los ojos y ponerlos en blanco como el moribundo.

LIBAC. *s.* Murmurar, criticar, conversar en perjuicio de un ausente, censurando sus acciones.

LIBAC LIBAC. *v.* Murmurar, criticar, conversar con frecuencia en perjuicio de un ausente, censurando sus acciones.

LIBAD. *v.* Apartarse, desviarse de escollo, peligro ó riesgo.—Arrastrar embarcación, menor y llevarla por tierra por la orilla salvando cascada ú otro peligro.

LIBAY. *s.* Cierva.—Hijos ó crias de la misma.

LIBANG. *s.* Ocupación, quehacer, negocio, impedimento.—*v.* Ocuparse, tener quehacer, haber impedimento para decir ó hacer alguna cosa.—Entretener, recrear, divertirse.—*s.* Recreo, diversión, distracción.

LIBANG LIBANG. *v.* Entretener, recrear, divertirse.

LIBAONG. *s.* Bache; hoyo.—*v.* Hacer hoyo; formarse bache.—Calibaonñan. *s.* Hoyos; baches.

LIBARAN. *s.* (DE LIBAD). Sitio ó lugar por donde se ha pasar para evitar el escollo ó peligro.

LIBARAO. *s.* Váhido, desvanecimiento, turbación breve del sentido por algún accidente.—*v.* Desvanecer, turbarse el sentido; flaquear la cabeza por un váhido. *adj.* Que padece vahido.

LIBAROC. *v.* Esponjarse, ahuecarse una cosa.

LIBAROT. *v.* Erizarse, ponerse rígido y tieso el pelo.

LIBÁS. *s.* Árbol que en botánica se llama Bauhenia tomentosa, sus hojas son algo ágrias y comestibles.

LIBASUN. *adj.* Gallo con plumas de color castaño y verde.

LIBAT. *adj.* Bizco, bisojo, que tuerce la vista.

LIBGAY. *s.* Parte del dote que se promete dar después de contraido el matrimonio.

LIBGOS. *s.* Hongo, seta comestible.

LIBHO. *s.* Hoyo, fosa.

LIBNAS. *v.* Limpiar plato ú otra cosa.

LIBNOS. *adj.* Árbol derecho y casi sin ramas.

LIBO. *v.* (C.) Engañar.—*s.* Engaño.

LIBÓ. *s.* Escoba de ramas para barrer la semontera.—*v.* Barrer ó limpiar la sementera con dicha escoba.—Cubrir con tierra los hoyos en donde han sembrado el palay en terreno seco.

LIBOC. *v.* Remolinar el viento.

LIBUD. *v.* Rodear, dar vueltas á una cosa con bejuco, etc.—Rodear, andar al rededor.—Ir en procesión.—Asistir los niños á la escuela.—*s.* Rededor, circuito, contorno.—Niño (ó niña) que vá á la escuela.—Caliburan. *s.* Niños ó niñas que van á la escuela. An libud sa bongto. La redondez del pueblo. Iguinlilibud an macauat. El ladrón es llevado ó paseado por las calles. Naglilibud an acon bata. Está en la escuela mi niño. Libud pá aco. Voy aún á la escuela. An mga caliburan aadto sa singbahan. Los escuelas están en la iglesia.—*s.* Marisco así llamado, se come.

LIBUG. *v.* Mezclarse una raza con otra.—Adulterar; fornicar.—Engañar.—*adj.* Mestizo.—Engañoso. Calibugan nga babuy. Puerco mestizo. Sa malibug nga polong nagpaguican siya sa ira. Los despidió con palabras engañosas.

LIBO LIBO. *v.* (C.) Engañar con frecuencia.

LIBO LIBO. *v.* Moverse, menearse las hormigas en el hormiguero ó como cuando en una parte hay mucha gente.

LIBON. *adj.* Cosa cercada ó cerrada sin entrada y sin salida.—Cosa compacta, maciza, sin hueco.—*s.* Cerca de piedra, tabla, caña ú otra cosa sin puerta.—*v.* Cerrar; cercar, dejar sin entrada y sin salida. Libon an sabang. Está cerrada la barra ó bocana del río. An libon sa balay. La cerca de la casa. Libon ini nga cauayan. Es maciza esta caña.

LIBONG. *s.* Parte trasera ó que está detrás de la casa. Nacada siya dida sa libong san balay. Estaba él ahí en la parte trasera de la casa.

LIBUT. *v.* Rodear, cercar, andar al rededor; visitar, dar vuelta á una Provincia, á un reino, etc.—*s.* Circunferencia, redondez, circuito.

LIBUT LIBUT. *v.* Rodear, cercar, andar al rededor ó dar vuelta.
LIBUTUG. *s.* Vejiga, ampolla, grano pequeño.
LICAY. *v.* Huir, evitar, evadir, rehuir, eludir. Iglicay ta an mga sala. Evitémos los pecados.—Renunciar una cosa. Naglicay ná aco sa calibutan. He renunciado ya al mundo.
LICAN. *s.* Anillo de hierro ú otra materia en el mango del sundang, etc.
LICAO. *v.* Huir, evadir, ocultar, disfrazar, encubrir una cosa ó no manifestarla.
LICAO LICAO. *v.* Huir, evadir, ocultar, disfrazar, encubrir con frecuencia una cosa ó no manifestarla.
LICAT. *v.* Omitir, dejar de hacer una cosa.
LICMÊ. *s.* Orilla de calle, sementera, pueblo, etc.
LICO. *adj.* Cosa torcida, tortuosa, que tiene vueltas y rodeos.—*v.* Rodear, dar vueltas.
LICOD. *s.* La parte de atrás, de las espaldas, parte trasera de casa, etc.—Lomo, parte opuesta al filo.
LICOLICO. *adj.* Cosa que tiene vueltas y revueltas, tortuosa.—*v.* Ser, estar ó hacer una cosa del modo dicho.
LICOM. *v.* Cerrar libro.—Recoger petate, red, etc.—Cubrir el palay con el mismo petate en donde está tendido al sol, para que se seque; recoger dicho petate cubriendo con él el palay.
LICOP. *v.* Engañar.
LICOS. *v.* Cercar, rodear, circunvalar.—*s.* Circuito, rededor; contorno, circunferencia.—*v.* Medir un cuerpo en su circunferencia.—*s.* Medida de un cuerpo en su rededor.—Grueso ó grandor de árbol ó cosa semejante. Tolo ca dupa an licos san cahuy. El arbol tiene tres brazas de grueso. Licosa iton nga cahuy. Mide ese árbol en su rededor.
LIDAY. *s.* Proverbio, alegoría.—*v.* Proverbiar, usar de proverbios.
LIDLIRAN. *s.* Cinta de madera que se pone clavada ó amarrada sobre los quilos de un edificio.
LIDO. *v.* Llevar dando vueltas por el suelo á fardo de abacá, harigue, etc.
LIDOLIDO. *v.* Contonearse, hacer movimientos afectados con los hombros y caderas.
LIDONG. *adj.* Cosa redonda.—*v.* Redondear, hacer ó poner redonda una cosa.
LIGAÁS. *s.* Yerba de la mar, así llamada.
LIGAD. *v.* Tumbar, hacer caer ó echar á tierra una cosa.—Orillar, pasar ó ir cerca de alguna parte. Tolo ca bongto an linigaran namon. Hemos pasado cerca de tres pueblos. Ligaran pá in usa. Hemos de pasar cerca de otro.—Hipaligad. Caer uno en tierra. Nahipaligad aco. Caí en tierra.—Pasar, seguir adelante.
LIGAV. *s.* Ave cenicienta, de pescuezo y patas largas, así llamada, se come.
LIGANG. *v.* (C.) Asar á fuego raices comestibles.—Linigang. *p. p.* Lo así asado.
LIGAO. *v.* Redondear una cosa en su mitad, dándole la figura de la letra D.
LIGARAN. *s.* (DE LIGAD). Rodeo de camino, monte, punta de mar, etc., por donde se pasa ó puede pasar.
LIGÁS. *v.* Declinar, estar cerca de su ocaso el sol ó la luna.
LIGAT. *v.* Levantar los ojos ó ponerlos en blanco.
LIGATUB. *v.* Sonar el vientre cuando se dá en él; sonar cosa vacia ó hueca dando golpes en ella.
LIGBOS. *s.* Hongo, seta buena y comestible.
LIGDAS. *v.* Echarse, tumbarse, tenderse en el suelo.
LIGDONG. *adj.* Persona grave, modesta, pundonorosa, moderada.
LIGUID. *s.* Orilla.—*v.* Orillar, caminar ó ir por la orilla.
LIGUIS. *v.* Moler cacao, trigo, café, pintura, etc.
LIGUISAN. *s.* Piedra donde se muele el cacao, etc.; molinillo para moler café, etc.
LIG-UAN. *s.* Especie de abeja, más pequeña que la ordinaria. Hace miel y cera; la miel se come y la cera se mezcla con la ordinaria.—Pag lig-uan. *v.* Cojer dicha miel y cera.
LIGUAT. *v.* Alzaprimar, realzar.—Alzaprima, palanca, espeque, palo ú otra cosa con que se realza ó dá vuelta á un madero ó cosa pesada.
LIGONG. *s.* Escudilla pequeña para hacer poto.
LIGONG LIGONG. *v.* Despertar moviendo la cabeza.
LIHAY LIHAY. *v.* Evitar, excusarse, eximirse, rehusar hacer una cosa.
LIHANLIHAN. *v.* Evitar, excusarse, eximirse, rehusar, hacer una cosa.
LIHAO. *adj.* Cosa clara como aceite ú otro liquido.
LIHAS LIHAS. *v.* Evitar, excusarse, eximirse, rehusar hacer una cosa.
LIHE. *v.* Santificar las fiestas; observar, guardar lo mandado; abtenerse de hacer ó decir alguna cosa. Paglihian mo an mga domingo ngan san mga adlao nga iglilihe. Santifica los domingos y las fiestas de guardar. Uaray aco pacapaglihe san mga polong nga maraut. No me he abstenido de las malas palabras. Uaray aco paglihe san pagpuasa san carne. No he observado el ayuno de la carne.
LIHO. *v.* Ponerse en cuclillas para hacer del cuerpo.
LIHUC LIHUC. *v.* Dar vueltas, mirar como quien busca una cosa.
LIHUG. *v.* Convidar á uno para que ayude gratuitamente á hacer alguna cosa; acceder el convidado; buscar gente que ayude sin interes.—Buscar trabajo, presentarse á trabajar. Linihug siya sa acon sin paginum, si aco napalihug mán lá. Me convidó él á beber, y yo accedi. Aádto si Pedro nalihug sin tauo. Está Pedro buscando gente. Damo nga mga tauo an acon linihugan san pagsaug. He convidado á mucha gente para el arrastre. Damo nga mga panday an napalihug sa acon sin pagbuhat. Muchos carpinteros se me han presentado para trabajar. Palihuga aco niyo. Ayudadme en mi trabajo. Cún palilihugun aco niyo, macadto quitá onina san pagsaug. Si me ayudais, irémos luego al arrastre.
LILA. *s.* Color azul.
LILIBONAN. *adj.* (DE LIBON). Caña sólida ó de pequeño hueco.
LILICUAN. *s.* Pez de mar, es corto, ancho y con manchas blancas; se come.
LILIPUTAN. *s.* Esquina de edificio.—Vuelta, torcimiento de una cosa por la que hay que pasar dando rodeo. (DE LIPUT).
LILO. *v.* Confundir, turbar á uno de manera que no acierte á explicarse.
LIMA. *adj.* Cinco. Lilima lá nga tinapay ngan sin duduha ca bug-os nga isda macacaayao bá sinin cadam-an? Cinco panes solamente y dos peces serán bastantes para esta multitud? Lima ca sicapat. Cinco reales. Lima ca tauo. Cinco personas. Tinagan co sira sin taglima ca pisos. Les he dado á cinco pesos. Guinlima co ini. He hecho cinco esto.
LIMA LIMA. *s.* (B.) Ignacia amara, pepita de Catbalogan ó de San Ignacio. Cún mapalit ca sin

lima lima, manlilimalima aco. Si compras pepitas de Catbalogan, yo iré á cogerlas.

LIMAC. *s.* Desvario ó accidente.—*v.* Desvariar ó delirar.

LIMAS. *v.* Disminuir, achicar, extraer el agua de alguna parte. Limasi an baloto. Achica el agua del baloto. Guinlimasan co ná an sacayán, He achicado ya el agua de la embarcación.

LIMATUC. *s.* Sanguijuela de tierra, pues la que se cria en agua ó lodazal, se llama *linta*. Tinocub aco sin limatuc. Me ha picado una sanguijuela.

LIMATUC. *adj.* Cordel, cable desigual, delgado por una parte y por otra grueso.

LIMBA. *adj.* Cosa colorada, que tiene color más ó menos rojo.—Cosa teñida ó pintada de colorado.—*v.* Teñir ó dar de colorado una cosa.

LIMBAG. *v.* Retorcer, doblar el cuerpo.

LIMBAHUN. *adj.* Cienpiés colorado.

LIMBO. *v.* Rebotar, revocar, volver hacia atrás ó retroceder el viento, remolinar, hacer ó formar remolinos el aire.

LIMBONG. *v.* Engañar, fingir, mudar ó disfrazar una cosa, haciendo que parezca otra; faltar á la fidelidad. Nalimbongan co si Pedro. He engañado á Pedro. Ayao icao paglimbong. No engañes. Tolo ca tauo an guinlimbongan co san pagsugal. He engañado á tres hombres en el juego. Ayao icao palimbong. No te dejes engañar.—Malimbong. *adj.* Engañador, que engaña.

LIMBUTAY. *s.* Escarceo ó tornos y vueltas que dan los caballos cuando están fogosos ó el jinete á ello los obliga.—*v.* Dar dichos tornos y vueltas.

LIMO. *v.* Temer, acobardarse, atemorizarse, amedrentarse.—*adj.* Temeroso, medroso, cobarde.

LIMOC. *v.* Atar, amarrar abacá con parte ó porción de lo mismo.

LIMOCUN. *s.* Paloma silvestre con pico y patas coloradas.

LIMUD. *v.* Negar, ocultar, callar advertidamente lo que se pudiera ó debiera decir.

LIMOGMOG. *v.* Enjuagar, limpiar la boca y dentadura con agua ú otro licor.

LIMOS. *s.* (del castellano limosna). Limosna.—*v.* Dar limosna.—Pedir limosna. Aádi an limos nga ilinimos sa acon san Padre. Aquí está la limosna que me dió el Padre. Uaray co iglilimos sa imo. No tengo limosna que darte. Naquiquilimos aco sa imo. Te pido limosna.—Maquiquilimos. *adj.* Pobre, que pide limosna.—Lilimosan. *adj.* Pobre, mendigo, pordiosero.—Paralimos. *s.* Limosnero, que da limosna.

LIMOT. *v.* Olvidar; trascordarse.—*s.* Olvido.—*v.* Huirse de la memoria una cosa, olvidarse enteramente de ella. Nalilimot ná aco san imo sugo. Me he olvidado, ya no me acuerdo de tu mandato. Ayao icao calimot san acon togon. No te olvides de mi encargo. Diri niyo hincacalim-tan an pagtuman san mga buhat nga caopayan. No os olvideis de cumplir las buenas obras. Nalimotan co an calo. Me olvidé del sombrero. Nahicalimot ná aco. Ya no me acuerdo. Diri aco malilimot. No me olvidaré.

LINACGAC. *p. p.* Abacá puesto en forma de rodete para poderlo usar en el telar.

LINAO. *v.* Serenarse la mar; apaciguarse, serenarse, tranquilizarse, sosegarse.—*adj.* Cosa serena, tranquila, pacífica.

LINAUÁAN NGA GAUAY. *adj.* Gauay así llamado, su raiz se hace grande, y su carne y hojas son de color amoratado.

LINASO. *p. p.* Agua caliente.

LINOTO. *p. p.* Cosa cocida.

LINDUG. *s.* Pié de árbol, palma, etc. Una ca lindug nga lubi. Un pié de coco.

LINDONG. *s.* Sombra.—Sombrar, asombrar, hacer sombra una cosa á otra.—Calindongan. *s.* Sombra.—*fig.* Asilo, refugio, amparo.

LINDONG. *s.* Choza á manera de sombrajo.—*v.* Hacer dicha choza.

LINGA. *adj.* Algo sordo.—*v.* Ser ó estar algo sordo.

LINGÁ. *s.* Ajonjoli, planta llamada alegría.

LINGAG. *s.* Gesto.—*v.* Gestear, hacer gestos.

LINGAG. *v.* Distraerse, apartar la atención del objeto á que debia aplicarse, mirar á una y otra parte.—Mirar, volver la cabeza para ver.

LINGAG. *adj.* Cosa irregular, mal hecha.

LINGA LINGA. *s.* Desatender, no hacer caso.—*adj.* Algo sordo.—*v.* Ser ó estar algo sordo.—Volver la cabeza á uno y otro lado.

LINGAG LINGAG. *v.* Distraerse, apartar la atención del objeto á que debía aplicarse, mirar á una y otra parte.

LINGANAY. *s.* Campana.

LINGAO. *v.* Distraerse, desatender, faltar á la atención.

LINGAO LINGAO. *v.* Distraerse, desatender, faltar á la atención.

LINGAT. *v.* Volver la cabeza hacia atrás, mirar hacia atrás.

LINGATON. *s.* Arbusto así llamado, sus hojas tienen una pelusa que causa gran picazón en la parte del cuerpo donde toca.

LINGCOD. *v.* Asentar; sentarse. Palingcora sa siya. Asiéntale en la silla. Malingcod aco. Me voy á sentar.

LINGCUD. *adj.* Coco así llamado, es de poca altura.—Plátano que en otras partes llaman *costa*.

LINGCORAN. *s.* Silla, banco, asiento ó lugar para sentarse.

LINGCORANAN. *s.* Silla, banco, asiento ó lugar para sentarse.

LING GA. *s.* Palo de un palmo de largo poco más ó menos, con un anillo de bejuco; dicho palo se mete por la boca de la tinaja, y por el anillo se pasa una caña ú otra cosa del largor de una braza poco más ó menos, y de este modo se lleva la tinaja entre dos hombres.

LINGGA LINGGA. *v* Balancear, moverse mucho la embarcación.

LINGAT LINGAT. *v.* Volver con frecuencia la cabeza hacia atrás ó á uno y otro lado.

LINGHAYAO. *v.* Enderezar, poner derecha una cosa; enmendarse.

LINGI. *v.* Mirar, volver la vista para mirar.

LINGI. *v.* Mellarse, torcerse filo de arma.—Torcer, doblar un poco hacia un lado los dientes de sierra, etc.

LINGIG. *adj.* Cosa torcida, encorvada como gancho.—*v.* Encorvar, torcer una cosa.—Coger con gancho ó cosa parecida. Doblar un poco á uno y otro lado los dientes de sierra, etc.

LINGI LINGI. *v.* Volver los ojos para mirar; mirar á una y otra parte.—Mellarse, torcerse filo de arma.—Doblar un poco á uno y otro lado los dientes de sierra, etc.

LINGIO. *v.* Apartar, volver los ojos para no ver alguna cosa.

LINGIO LINGIO. *v.* Mover, menear la cabeza.

LING LING. *v.* Mofarse, burlarse del que tropieza ó cae en tierra.—Tirar á uno de la oreja.

LINGO. *v.* Engañar; traicionar, hacer traición.—*adj.* Engañador, traidor.

LINGUG. *v.* Alarmar, amenazar.—*adj.* Amenazador, cosa que causa alarma. Namaton sira sin malingug nga pagaringasa. Respondieron ellos con amenazadora gritería.

LINGO LINGO. *s.* Enredadera así llamada.

LINGON. *v.* Arrollar, recoger una cosa en forma de círculo.

LINIS. *adj.* Cosa transparente, translucida. Malinis nga bato. Piedra transparente.

LINO. *v.* Enjuagar ó limpiar con agua platos, etc. Linoan mo iton pinggan. Limpia con agua ese plato. Linoi an lampay. Enjuaga el platillo.

LINUG. *v.* Temblor, terremoto.—*v.* Temblar la tierra. Daco an linug cagabí. Anoche hubo un gran temblor. Lininug an tuna. Tembló la tierra.—Temblar ó tener mucho miedo.

LINOLOTONAN. *s.* (DE LOTON). Cinchera, parte del cuerpo en que se pone la cincha ó cincho.

LINOP. *v.* Accidentarse.—*s.* Accidente, vahido de cabeza.

LINTA. *s.* Sanguijuela de agua, mucho más grande que la de tierra.

LINTAY SAN BUGAY. *s.* Parte del dote que se ha de cobrar en otro lugar.

LINTI. *s.* Rayo, centella, exhalación.—*v.* Caer rayo.—Dar el rayo en alguna parte.—Lintian ca cunta. Maldición, que dice, un rayo te parta.

LINTONGANAY. *s.* Raiz principal de árbol y planta.

LIUAG. *v.* Desobedecer.

LIUAN. *s.* Sucesor.—*adj.* Que sucede á uno ó sobreviene en su lugar.—*s.* Relevo, reemplazo.—*com.* Representante.—*v.* Suceder, relevar, reemplazar una persona á otra en cualquier empleo ó comisión. Si Pedro mao an liuan sa acon san pagcacapitan. Pedro es mi sucesor en la capitanía. Liuan ini san aton hadi. Este es el representante de nuestro rey.

LIUAN. *v.* Conmutar, mudar, permutar una cosa en otra. Naquiquimalooy aco sa imo, nga caliuanan aco cunta san sini nga acon penitencia, cay diri aco macacatuman. Te suplico me conmutes esta mi penitencia, por que no podré cumplirla.

LIUAN. *v.* Mudar de ropa ó vestido. Maliuan aco anay. Voy antes á mudarme. Liuani iton imo bado. Múdate de camisa.

LIUAN. *v.* Suplir, dar una cosa por otra que se pidió prestada y se rompió ó desapareció. Liliuanan co an sundang nga hinuram co sa imo, cay nauara. Yo te daré otro sundang (ú otra cosa) por el que te pedí prestado, por que se ha perdido.

LIUAN. *v.* Convertir una cosa en otra. An pagcatinapay naliliuanan san lauas nga mahal san aton Guinoo Jesucristo. El pan se convierte en el cuerpo precioso de Nuestro Señor Jesucristo.

LIUAN. *v.* Mudar una cosa con otra. Liuani ini nga papel sin lain. Muda este papel con otro. Pinapagliuan ini san capitan. Ha mandado el capitán que se mude esto.

LIUANAG. *s.* Luz.—*v.* Lucir, resplandecer, iluminar, alumbrar.

LIUAS. *adv. t.* Después de tal ó cual tiempo.—*v.* Pasar término, plazo ó tiempo. Sa liuas san pasco. Después de la pascua. Liuas ná man an Patrona. Ya ha pasado la fiesta de la Patrona.

LIUAT. *adv.* Item, item más.—*m. adv.* Otra vez.—*v.* Hacer, decir ó repetir otra vez, volver á hacer una cosa. Yaádi ná siya liuat. Ya está aquí él otra vez. Liuaton co pagsiring. Lo repetiré. Diri ná aco maliliuat sin pacasala. Ya no volveré á pecar.

LIUAT. *v.* Mudar el carabao ú otro animal amarrado, de un sitio á otro. Liuata an carabao. Muda el carabao. Guinliuat co ná an cabayo. Ya he mudado el caballo.

LIUD. *s.* Pisada, huella ó señal que deja estampada el pié en la tierra.

LIUG. *s.* Pescuezo, cuello.

LIO LIO. *v.* Remar con el remo puesto en medio de la popa de embarcación menor, moviéndole de un lado á otro y echando la embarcación hacia adelante.

LIUG LIUG. *s.* Cuello de vestido; cuello de tintero, tinaja, etc.

LIUIT. *s.* Pájaro pequeño así llamado, con plumas encarnadas,

LIONG. *s.* Trampa ó zanja larga y ancha, hecha en tierra, para cazar puercos y otros animales.—*v.* Hacer dicha zanja.—Caer en ella el animal.

LIUOROC. *v.* Pensar, estar dudoso ó perplejo acerca de una cosa. Ayao aco niyo pagliniponga, cay naliliuoroc aco iana, cún di in ibutang co an cuarta. No me molesteis, por que estoy pensando ahora, donde he puesto las cuartas.

LIOT LIOT. *v.* Desentenderse, hacerse el tonto ó desentendido.

LIPAC. *s.* Estampido, ruido de trueno, cañón, caña que revienta, etc.—*v.* Hacer ruido lo dicho.

LIPAC. *s. fig.* Rayo, centella, cualquiera cosa que tiene gran fuerza ó eficacia en su acción.

LIPAY. *v.* Alegrar, consolar, regocijar, deleitar, complacerse.—*s.* Alegría, consuelo, regocijo, deleite, complacencia. Nalilipay aco. Me alegro. Nagcacalipay an mga cabataan. Se alegran los niños. Paglilipayon co siya. Yo le consolaré. Naghunahuna aco sin maraut ug nalipayan co man. He pensado lo malo y me he deleitado en ello.

LIPA LIPA. *s.* Masa hecha con aceite de coco, brea del árbol pili y cal.—*v.* Hacer dicha masa.

LIPAS. *v.* Desviarse del camino, tomar un camino por otro. Arrodear, rodear, salvar los sitios peligrosos.—Quebrantar, infringir, violar un mandato, etc.

LIPAT. *v.* Olvidarse, trascordarse, descuidarse, pasarse una cosa de la memoria.—*s.* Olvido, descuido.

LIPATA. *s.* Árbol playero así llamado, su jugo, zumo, savia y resina es muy perjudicial á la vista, y ciega al que se frote ó unte los ojos con dicha resina. Dicen los bisayas que queda ciego el que se pone ó acuesta debajo de dicho árbol.

LIPDAS. *v.* Resbalar la herramienta al dar el golpe sobre ella.

LIPIA. *v.* Saltar una cosa al machacarla el almirez, etc.

LIP GONG. *s.* Bejuco así llamado.

LIPIT. *v.* Reforzar los tabiques de nipa etc., con palma brava partida.—Comprimir, apretar una cosa con otra para que tenga más consistencia.—*adj.* Cosa algo chata.

LEP LEP. *s.* Entera ó pieza hecha y cosida de nipa que sirve para cubrir la carga en las embarcaciones menores y para otros usos.

LIPNGAO. *s.* Dolor y vahido de cabeza.—*v.* Tener ó padecer dolor con vahido de cabeza.

LIPOCNO. *adj.* Persona baja y gruesa.

LIPUD. *s.* Orilla, rincón.—*v.* Poner, irse á la orilla ó rincón, orillar, arrimarse á la orilla, arrinconar.

LIPON. *s.* Tabique de tabla, nipa ú otra cosa.—*v.*

Poner dicho tabique. Paglilíponan co an acon balay. Pondré tabique á mi casa.

LIPON. *v.* Impedir, atajar.

LIPONDOC. *v.* Amontonar palay, arena ú otra cosa.—*adj.* Persona rechoncha, gruesa y pequeña ó cosa que se asemeje.

LIPONG. *v.* Pleitear, litigar ó contender judicialmente sobre una cosa. Nalilipong cami hionong sin carabao. Estamos litigando por un carabao.—Cuestionar, tener cuestión ó pendencia de palabras.

LIPONG. *v.* Tener ó padecer vahidos de cabeza, doler la misma.—Atarantar, aturdir, confundir, turbar; molestar.—*adj.* Atarantado, aturdido, turbado.

LIPORÓN. *s.* Pez de mar así llamado, se come, es redondo y de regular tamaño.

LIPORON. *adj.* Cosa orbicular, oval, redonda ó circular.

LIPORONAY. *adj.* Cosa orbicular, oval redonda ó circular.

LIPOS. *v.* Cercar, circunvalar una casa etc., para coger á alguno.

LIPOT. *v.* Dar vuelta, salvar, montar ó doblar punta, cabo, recodo ó promontorio.—*s.* Vuelta ó recodo. Lipota niyo an baloto nganhi sa bongto. Dad vuelta con el baloto y traedle aquí al pueblo. Uaray cami pacapaglipot sa guintaguican. No hemos podido montar la punta de guintaguican.

LIPOT. *s.* Insecto verde y aludo, así llamado.

LIPOT LIPOT. *v.* Dar vueltas ó andar al rededor.

LIQUI. *v.* Rajar, abrir, reventar.

LIQUID. *v.* Doblar ropa ó cosa semejante.—Abarquillar, enrollar.

LIQUIN. *v.* Arrollar, enrollar, envolver una cosa en sí misma.

LIRANG. *s.* Rayas de la palma de la mano.

LIRAP. *v.* Mover los ojos.—Apiadarse, compadecerse.

LIRIC. *v.* Torcer la vista, volver los ojos.—Volverse dando media vuelta ó vuelta entera.

LIRIC LIRIC. *v.* Mover los ojos como el desmayado ó moribundo.

LIRING. *s.* Hormiga colorada así llamada.

LIRO. *s.* Círculo, remolino.—*v.* Hacer ó formar remolino el agua.

LIROAN. *s.* Sitio donde forma círculo y remolino el agua.

LIROC. *s.* Rededor.—*v.* Girar, moverse al rededor.

LIROC. *v.* Ensortijar, enrizar el cabello como lo hacen las mujeres.

LIROC. *s.* Rastro, pisada, huella, señal.—*v.* Señalar, imprimir. Sinusugad niya, nga didto sa buquid nga olivete nga sinac-an ni Jesucristo sa langit, may usa nga bato nga guinlirocan san mga raparapa san mga tiil san aton Guinoo Jesucristo. Dice él, que allí en el monte olivete desde donde Jesucristo subió al cielo, hay una piedra señalada con las plantas de los piés de nuestro Señor Jesucristo.

LIRONG. *v.* Formar rueda, círculo ó cerco.

LIRONG. *v.* Negar, no confesar uno el delito de que se le hace cargo.

LISA. *s.* Error, yerro, falta, equivocación.—*v.* Errar, faltar, equivocarse.

LISA. *v.* Desconcertar; turbar; descomponer; dislocar.

LISAC. *v.* Estar limpia de yerba la sementera por haberla pisoteado con los carabaos, ó por haber quitado la maleza. Nalisac ná an acon quiua, uaray ná banua. Está ya limpia la tierra que yo he beneficiado, ya no tiene yerba.

LISAY. *v.* Saltar lo que se machaca ó pila en almirez, mortero, etc.

LISANG. *v.* Estremecer, conmover; aterrar, aterrorizar; aturdir, asustar.

LISBIT. *s.* Caracol de mar así llamado, se come.

LISBOG. *s.* Estrechura ó angostura por donde corre el agua.

LISCAD. *v.* Descomponer, trabucar.

LISIC. *v.* Saltar lo que se machaca ó pila.—Saltar ó salir fuera de su lugar el ojo, etc.—*s.* Especie de granos en los testículos.

LISO. *s.* Pepita, hueso de fruta, grano de arroz, etc.

LISÓ. *v.* Dar vuelta á una cosa ó volverla del otro lado; volver del otro lado al que está acostado. Lisoa ta inin cahuy. Demos vuelta á este madero. Lisoa aco niyo. Volvedme del otro lado. Diri aco nacacaliso sa higdaan. No puedo dar vueltas en la cama.

LISUB. *v.* Calentar una cosa al fuego.

LISUD. *adj.* Cosa difícil, molesta, incómoda, improba, que no se logra sino con mucha dificultad.—*v.* Ser dificultosa ó llena de embarazos alguna cosa.

LISUIC. *adj.* Cosa que remata en punta pequeña y aguzada.

LISO LISO. *s.* Agallas ó glándulas en la entrada de la garganta, inmediatas á la nuez.

LISON. *adj.* Cosa limpia, lisa y redonda como palo de embarcación, etc.—*v.* Alisar y redondear una cosa como palo de embarcación, etc.

LISON LISON. *adj.* Cosa cilíndrica y lisa.

LIS-ONG. Cosa escabrosa, desigual, con altos y bajos.—*s.* Escabrosidad, desigualdad.

LIS-ONG LIS-ONG. *adj.* Cosa escabrosa, desigual, con altos y bajos.—*s.* Escabrosidades, desigualdades, altos y bajos.

LITAC. *v.* Rajar, partir, abrirse una cosa.

LITAD. *v.* Rodar ó dar vueltas como la piedra arrastrada por la corriente.

LITAD LITAD. *v.* Rodar ó dar vueltas como la piedra arrastrada por la corriente.

LIT-AG. *s.* Lazo para cazar aves.—*v.* Poner dicho lazo.—Cazar ó caer el ave en el lazo.

LITI. *v.* Rajarse, henderse; reventar una cosa.

LITIC. *v.* Saltar ó desprenderse el lazo.

LITIC. *s.* Papirote.—*v.* Dar papirotes.

LITID. *s.* Enredadera así llamada.

LITING. *adj.* Harto, lleno.—*v.* Hartarse.—*s.* Ahito, indigestión ó embarazo de estómago.

LITO. *v.* Pedir prestado á uno, y decir este, vete á pedir á Juan, porque me debe.—Pagar, no al acreedor, sino á aquel á quien el acreedor debe.

LITUAD. *s.* Tubérculo como el de la patata.

LITUB. *v.* Hacer la boca á la cáscara del coco para que sirva de vaso, que llaman hongot.

LITUB. *v.* Descular ó quitar la parte inferior ó fondo de tinaja, etc.

LITUC. *v.* Recoger la red después que haya sido echada, para que no escapen los peces.

LITO LITO. *v.* Trasmitir noticia de una cosa antigua que viene de padres á hijos, y se comunica por relación sucesiva de unos á otros.—*s.* Tradición.

LITOG LITOG. *v.* Diferir, dilatar.

LITONG LITONG. *v.* Moverse mucho la nave por ser estrecha, tener poca estabilidad.

LITUP. *v.* Romperse, quebrarse.

LU

LUÁ. *s.* Preludio que suele echar una persona al principiar alguna función pública.—*v.* Echar ó decir en público dicho prólogo.

LUA. *v.* Quitar la pierna entera al animal muerto.—*s.* Cuarto ó pierna entera de animal muerto.

LUA. *v.* Derribar el viento árboles y plantas.

LUA. *v.* Echar ó arrojar lo que se tiene dentro de la boca.

LUAB. *s.* Hoyo, agujero.—*v.* Hacer hoyo, agujerear.

LOAD. *v.* Asquear, tener asco revolverse el estómago, tener náuseas, ganas de provocar; provocar, arrojar la comida.—Louad. id.

LUAD. *s.* Abertura de camisa de mujer en la parte del cuello.

LUAD. *v.* Dislocarse.—*s.* Dislocación de hueso. Tagui aco sin tambal, cay naluaran si Pedro. Dame un remedio ó medicina, porque Pedro se ha dislocado un hueso.

LOAD LOAD. *v.* Asquear, tener asco, revolverse el estómago, tener náuseas, ganas de provocar; provocar, arrojar la comida.

LUAG. *s.* Cuchara ó cucharón de casco de coco con mango de caña para revolver los guisados, sacar la comida de la olla, etc.—*v.* Sacar la morisqueta ó comida de la olla con dicho cucharón.

LUAY, LOUAY. *v.* Hacer una cosa despacio.—*adv.* Despacio, poco á poco.—*adj.* Débil, flojo.

LUANG. Descuadernar, desbaratar, descomponer.—Hacer hueco ó agujero en árbol, etc.—Quitar hojas de en medio de libro, etc.—Romperse vela de embarcación en el centro ó medio.

LUANG. *v.* Quebrantar, traspasar, faltar, cometer una falta.

LUAS. *v.* Articular, pronunciar, hablar.

LUAS. *v.* Librar, verse libre.

LUAT. *v.* Caerse árbol con raices.—Arrancar árbol con sus raices.—*adj.* Árbol caido con sus raices.

LUBA. *v.* Degollar cortando el pescuezo, de suerte que llegue la cortadura á la garganta.

LUBA. *s.* Enredadera así llamada, sus hojas las masca el bisaya á falta de buyo.

LUBAC. *s.* Hondura en camino, senda ó vereda por donde ordinariamente pasa la gente.—*v.* Formarse ó hacerse dicha hondura.

LUBACAN. *adj.* Coco fruta muy estoposo ó con mucho bonete.

LUBAD. *v.* Desmerecer, descolorarse, descolorirse una cosa.—Destorcer, deshacer lo torcido.—*adj.* Cosa descolorida, que ha perdido el color como tela, etc.

LUBAG. *v.* Torcerse ó encorbarse tabla ú otra cosa por haber estado al sol.—Retorcer ropa para quitarle el agua.—Retorcer ó retorcerse una cosa.—Enroscarse.

LUBAY. *adj.* Cosa blanda, floja, débil.

LUBANG. *s.* Zángano ó abeja macho.

LUBÁS. *v.* Desnudar, estar ó andar desnudo.

LUBAT. *v.* Hincharse las encias.—Doler las muelas.—*s.* Dolor las muelas.

LOBGOB. *v.* Secar en el fuego una cosa; poner ó calentar en el fuego alguna cosa.

LUBI. *s.* Coco.—Fruto del coco.— Pangalubian. *v.* Coger, recoger, recolectar el fruto del coco.—*s.* Recolección de dicho fruto. Nangangalobian sira. Estan cogiendo cocos.

LUBID. *v.* Torcer hilo, abacá ú otra cosa sobre la pierna.—Bramante ó cuerda de abacá etc., torcido sobre la pierna.

LUBIGAN. *s.* Acoro ó planta así llamada, es medicinal.

LUBILUBI. *s.* Yerba así llamada, se usa como verdura.

LOBLOB. *v.* Enterrar, cubrir ó meter entre la tierra alguna cosa; meterse ú cultarse entre la tierra alguna cosa.

LUBLUB. *s.* Muesca ó incisión en coco ó árbol para subir á él.

LUBO. *adj.* Terreno árido.

LUBOC. *v.* Majar, pilar palay, etc.—*adj.* Palay pilado y sin separar aún el upa.

LUBUC. (CALUB-CAN). *s.* Camino usado, llano sin bosque.—*adj.* Lo usado, corriente.

LUBUG. *v.* Enturbiar, hacer ó poner turbia una cosa.—*adj.* Cosa turbia, revuelta.

LUBUGAN. *s.* Lodazal ó charco donde se meten y bañan los carabaos.

LUBONG. *s.* Sepulcro, sepultura, nicho, fosa.—*v.* Enterrar, sepultar; meter debajo de tierra alguna cosa.—Paglubong. *s.* Entierro.—Halubong. *v.* Meterse, atollarse, embarrancarse ó atascarse en un barranco ó atolladero.

LUB-NGAN, LUB-NGANAN, LINOB-NGAN, GUINLUB-NGAN. *p. p.* Sepulcro, sepultura, nicho, fosa.

LUB-OS. *adj.* Cosa pura, neta, sin mezcla.

LUBUS. *v.* Procurar. Nalubus siya sin quinaadman. Procura el aprender la ciencia. Nalubus siya sin cosug. Procura el adquirir fuerzas.—*adj.* Noble, preclaro, ilustre.

LOBOT. *v.* Vía posterior de todo animal.—*v.* Romperse el pantalón por la parte trasera.—*adj.* Pantalón roto en la parte trasera.—*s.* Agujero en la parte trasera del pantalón.

LUBOT. *s.* Enfermedad en la planta de los piés.—Pequeñas excrescencias que se revientan agrietándose, y hacen sufrir mucho al paciente.—*v.* Padecer dicha enfermedad.

LUB-TON. *adj.* Que padece la enfermedad llamada lubot.

LUCA. *s.* Yesquero, cañuto de caña con su tapadera en que los bisayas llevan el buyo, tabaco, piedra, eslabón y yesca.

LUCÁ. *v.* Descunjar ó caerse árbol etc., ya por vientos duros ó por su propia gravedad.

LUCAB. *v.* Arreglar, ordenar hebra por hebra el abacá, etc.

LUCAD. *v.* Quitar, sacar la carne de coco á pedazos.—Cortar el jabón ó sal piedra en pedazos.—Sacar ó coger pedazos de tierra con azadón, etc.—*s.* Copra, médula del coco de la palma, sacada á pedazos.

LUCAY. *s.* Hoja tierna de palma.—*v.* Coger dicha hoja. Adlao san mga lucay. Día de ramos.—Lucay nga bendita. Ramo bendito.

LUCAYON. *adj.* Culebra así llamada, halas nga lucayon.

LUCAP. *s.* Telilla del ojo.

LUCAP LUCAP. *s.* Párpado.

LUCAS. *v.* Recoger ropa colgada.—Coger la ropa colgada.

LUCAS. *v.* Desuncir, quitar el yugo al carabao, etc.

LUCAT. *v.* Redimir al cautivo dando alguna cosa.—Rescatar, libertar, recobrar, recuperar una cosa dando algo por el rescate.—Pagar al artifice ó maestro que trabajó una cosa, para que la entregue.—Desempeñar lo empeñado.

LUCAT. *v.* Sacar á uno los ojos.—Arrancar árboles y plantas con las raices y tierra unida á las mismas.

LUCBA. *v.* Despegar, sacar ó quitar una cosa de donde está pegada ó agarrada.—Caerse uña de dedo, etc.—Despegarse, desprenderse una cosa de otra á que estaba pegada.

LUCBÁN. *s.* Arbusto así llamado, su flor es encarnada.
LOCBO. *v.* Pararse ó sentarse en alguna parte.
LOCGOC. *adj.* Ciclán, que tiene un solo testículo.
LOCGOCAN. *adj.* Ciclán que tiene un solo testículo.
LOCLOC. *v.* Meter, volver á su lugar la tripa que ha salido fuera.—Meterse, introducirse para dentro alguna cosa.—*adj.* Edificio bastante separado del camino.—*v.* Estar un edificio en el interior ó distante del camino.
LUCMI. *v.* Doblar la orilla de ropa, vestido, etc.—*s.* Doblez de la ropa, etc.
LUCO. *s.* Cesto ó cubo hecho de caña ó bejuco, que usan los bisayas cuando hacen la sal piedra.
LOCOB. *v.* Cubrir, tapar una cosa.—Cerrar puerta, ventana, etc.—Contener.
LOCOB. *s.* Marisco así llamado.
LOCOB LOCOB. *s.* Marisco así llamado.
LOCON. *v.* Doblar, torcer ó encorvar una cosa.
LOCON. *s.* Cangrejo de mar así llamado.
LOCON LOCON. *s.* Corva; corvejón, jarrete, parte de la pierna, opuesta á la rodilla, por donde se dobla y encorva.—Sangradura ó parte interior del brazo opuesta al codo.
LOCOP. *v.* Comprender, contener, incluir en sí alguna cosa.—Cubrir como las nubes al cielo, etc.—Tapar, cerrar.
LOCOP. *s.* Gubia así llamada, que usan los carpinteros, etc.
LOCOT. *v.* Echarse cualquier animal.—Arrodillarse el carabao ú otro animal.—Arrollar, enrollar, envolver una cosa en sí misma, de tal suerte que resulte en forma de rollo lo que antes la tenía plana y extendida.
LUC-PAN. *adj.* (DE LOCOP 1.°) Voz muy alta.—*v.* Alzar mucho la voz.
LACSO. *v.* Saltar, brincar, dar brincos ó saltos.
LOCTON. *s.* Cría de langosta, que aún no vuela, es muy perjudicial á las plantas, especialmente al palay.
LUDANG. *v.* Calmar, serenarse el tiempo, ó sea tiempo bonancible después de un temporal.
LODIOG. *v.* Ceder ó hundirse el asiento de bejuco donde uno se sienta.
LUDGUD. *v.* Frotar el cuerpo al bañarse.—Morar, habitar.
LODLOD. *v.* Echar hacia abajo; arrastrar ó echar, al agua baloto, etc.—Hundir, meter alguna cosa en agua, entre tierra, etc.—Meterse, atollarse, atascarse en barrizal, etc.—*adj.* Casa que está en el interior ó distante del camino. Lodluran niyo an baloto. Echad el baloto al agua.
LUGÁ. *part.* que se usa del modo siguiente. Cay lugá. Porqué sí.—Maopay lugá. Bueno sería.—Maopay lugá cay nacasaca aco layon. Bueno que subí pronto.
LUGA. *s.* Enfermedad de los oidos.—*v.* Padecer dicha enfermedad.
LUGA. *s.* Zumo de fruta, caña dulce, etc.
LUGAD. *v.* Sobresalir, exceder una cosa á otra.
LUGAD. *adj.* Cosa bien hecha, limpia, templada.
LUGAY. *v.* Desarreglar, descomponer el pelo.—Llevar la mujer el pelo tendido ó desarreglado.—Ruido de agua, etc.
LUGAO. *adj.* Cosa con mucha agua como arroz, camote ú otra cosa cuando se cuece, ó mezcla de cal y arena para batirla con más facilidad.—*s.* Sopa de arroz muy caldosa y sin manteca ni sal.—Arroz cocido y caldoso.—*v.* Cocer arroz con mucho caldo ó agua.
LUGAUNG. (HULUGAUNG). *v.* Trastornar perturbar. Nahalugaung an mga balatian. Se trastornan sentidos.
LUGAPO. *v.* Sonar los artejos de los dedos y demás coyunturas.
LUGAPOC. *v.* Sonar los artejos de los dedos y demás coyunturas.
LUGARING. *part.* que se usa del modo siguiente. Maopay lugaring cún cumanhi siya. Bueno si viene él, mejor sería que viniese él.—Cundi lugaring an diri co pacacanhi, cay sinasaquitan aco. Más el no poder venir yo es porque estoy enfermo.—Cay nahadluc aco lugaring sa Dios. Porque temo á Dios Nacasaca siya lugaring cay binuligan ni Juan. Pudo él subir porque le ayudó Juan. Maopay lugaring sosondun naton ni David nga mahinulsulun. Bueno sería ó mejor fuera que nosotros imitáramos á David arrepentido.
LUGARING. *v.* Obrar personalmente, hacer personalmente una cosa; buscarla vida. Nag lulugaring lá aco sin pangita, cay uaray co mán igcacabuiig. Yo me busco la vida, porque no tengo quien me ayude. Mag lulugaring lá aco sin pagcadto. Yo mismo iré personalmente.
LUGARINGUN. *adj.* Cosa propia, del dominio de uno, que le pertenece. Lugaringun co loi nga balay. Esta casa es mía, es de mi propiedad.
LUGARUG. *v.* Ensuciar, manchar, poner súcia una cosa; llenar de barro, etc.—*adj.* Cosa súcia, manchada, fea, que causa repugnancia.
LUGAS. *v.* Bajar, echarse de la cama, etc.—Resbalar, caer, escurrirse, deslizarse una cosa.
LUGÁS. *s.* Grano de palay.
LUGATOS. *v.* Sonar, chasquear, chasquidos una cosa.
LUGDANG. *v.* Asentarse, posarse un líquido cuyas partes más pesadas se precipitan al fondo de la vasija que lo contiene.
LUGDAT. *v.* Abrir y ensanchar los ojos.
LUGUI. *v.* Vencer, aventajar, superar. Linugui aco niya sin quinaádman ngan sin cosug. Me superó él en ciencia y fuerza.
LUGUIT. *v.* Quitar ó sacar la carne del coco tierno.—Escoplear, hacer corte con el escoplo en madera.—Escopleadura.—*fig.* *v.* Señalar.—*s.* Señal.
LOGMO. *v.* Recojer malamente vela de embarcación y arrimarla al palo.
LUGNIT. *v.* Sacar una tira del bonote del coco para amarrarle con otro; amarrar unos cocos con otros con su mismo bonote.
LOG-O. *v.* Enjuagar, limpiar vasija meneando el agua.
LUGUA. *v.* Salir fuera, pasar de la parte de adentro á la de afuera.
LUGUAY, PAGPALUGUAY. *v.* Consentir, permitir, condescender.
LUG-OC. *v.* Derramar lágrimas, saltarle á uno las lágrimas.
LUGOC. *v.* Disminuir, minorar; amainar, aflojar.
LOGOD. *v.* Frotar, estregar una cosa entre las manos.
LUGUD. *part.* que se usa del modo siguiente. Maopay lugud ini. Mejor es esto.—Maraut lugud iton. Eso es peor. Papandugan co siya; Maopay lugud. Le pondré en el cepo; mejor sería.
LOGOM. *v.* Meterse en agua hasta la cintura.
LUGUS. *v.* Obligar, forzar, violentar, apremiar, compeler á uno á que haga alguna cosa. Guinlugus aco niya. Él me forzó. Lugusa ta inin sada. Forcemos esta puerta.

LUGPAY. *v.* Disminuir, minorar, aplacar.
LUGPIT. *v.* Oprimir, cogerse contra una cosa, comprimir; prensar.
LUGPIT. *s.* Trampa para cazar animales, coger cangrejos, etc.—*v.* Coger ó cazar con dicha trampa.
LUGSAD. *v.* Bajar, ir desde un lugar á otro que está más bajo.
LUGSONG. *v.* Bajar monte, ribazo, ribera cuesta ó pendiente.
LOGSONCAN. *s.* Sitio ó pendiente que hay que bajar.
LUIIA. *v.* Derramar, lágrimas, llorar.—*s.* Lágrima.
LUHÁAN. *adj.* Lacrimoso, lloroso.—Valle de lágrimas.
LUHANG. *v.* Partir, dividir el fruto del coco.
LOH LOH. *v.* Arremangar, levantar, recoger hacia arriba las mangas ó la ropa.
LOHO. *s.* Agujero; hoyo.—*v.* Agujerear; hacer hoyo.
LOHOB. *s.* Abertura ó incisión en palo, caña ó madero como la que se hace en las madres de la escalera para asentar las escalones.—*v.* Hacer dicha abertura ó incisión.
LUHUD. *v.* Arrodillar; ponerse de rodillas. Luhud ca. Arrodillate. Panluhod camo. Arrodilláos. Diri aco nacacaluhud. No puedo arrodillarme.
LUHOD. *adj.* Árbol torcido.
LOHO LOHO. *s.* Agujeros.—*v.* Hacer varios agujeros.
LUHURAY. *v.* (DE LUHUD). Arrodillar, ponerse de rodillas frecuentemente.—Hacer como arrodillarse.
LUYÁ. *adj.* Juguetón, inquieto.—*v.* Ser juguetón. Ayao mo in luyá. No seas juguetón.
LUYA. *adj.* Débil, flojo, de poco vigor, ó de poca fuerza ó resistencia.—*v.* Ser ó estar débil, faltar las fuerzas, flaquear.
LUY-Á. *s.* Jengibre, su raiz es aromática y picante, se usa como medicina y como especia.
LUYAC. *v.* Alegrar, sentir alegria.
LUYAG. *v.* Alegrar, sentir alegria, regocijarse.
LUYANG. *s.* Hueco, con cavidad, cueva.
LUYAO. *v.* Contentar, dar contento á uno.
LUYAO. *adj.* Cosa de poco sustancia como caldo, tinola, etc.—*v.* Desentonar ó cantar mal.
LUYAT. *adj.* Plátano verde aún, blando y de poca carne.
LUIB. *v.* Meterse la morisqueta por entre las hojas que ponen en la olla.—Mirar por abertura doblando ó separando la nipa del tabique, etc.
LOIB LOIB. *v.* Poner, colocar ó unir una cosa á otra como las hojas de libro, etc.
LOY LOY. *s.* Lazo para coger ó cazar pájaros ó animales.—*v.* Coger ó cazar con dicho lazo; caer en el mismo. Nacaloyloy aco sin tamsi. He cogido un pájaro. Nahaloyloy an acon pasi san loyloy nga ibinutang dida san cabataan. Cayó mi lechón en el lazo que pusieron ahi los muchachos.
LUYO. *s.* Lado, banda, contracosta, parte opuesta.—*v.* Poner al otro lado, ponerse al lado opuesto.—Cambiar, mudar una cosa al lado opuesto.
LUYO, SA LUYO. *adv. m.* Trás, detrás, al lado. Nacada sa luyo san puerta. Estaba trás, ó detrás, de la puerta. Aádi sa acon luyo. Está aquí á mi lado.
LUYO. *adj.* Que está acostumbrado á cambiar, mudar ó llevar alguna cosa á uno y otro hombro, especialmente cuando se lleva entre dos ó cuatro.
LUYO LUYO. *m. adv.* De uno y otro lado, de una y otra parte, de una y otra banda. Nagáagui an tubig magpaluyo luyo san sacayán. Pasa el agua por uno y otro costado de la embarcación.
LUYO LUYO. *v.* Cambiar, mudar una cosa al otro lado.
LUYO LUYO. *adj.* Que está acostumbrado á cambiar, mudar ó llevar alguna cosa á uno y otro hombro, especialmente cuando se lleva entre dos ó cuatro. Ayao icao pagluyo luyo san pagpas-an, cay im luyo luyo magpas-an, bisan an uala nga sugbong iguinpapas-an. No mudes de uno á otro hombro lo que llevas sobre el hombro, por que el que está acostumbrado á llevar la carga sobre uno y otro hombro, hasta sobre el hombro izquierdo lleva dicha carga.
LUYON LUYON. *adj.* Terreno cenagoso, pantanoso y profundo.—Caluyon luyonan. *s.* Pantano, pantanos.
LUYUS. *v.* Deshinchar, deshacerse la hinchazón.
LULI. *s.* Rollo largo de cera.
LULID. *adj.* Tullido, baldado, paralítico.—*v.* Tullirse, baldarse, paralizarse el movimiento de una ó varias partes del cuerpo.
LÓ LÓ. *v.* Arremangar, levantar, recoger hacia arriba las mangas ó la ropa.
LOLO. (HALOLO—HILOLO). *s.* Amor, cariño, afición, devoción.—*v.* Amar, tener amor, cariño, afición ó devoción.
LULUD. *s.* Espinilla de la pierna.
LOLOHURAN *v.* (DE LUHUD). Luchar poniéndose uno de rodillas.
LOLON. *v.* Recoger cortina, petate, etc.—*adj.* Cosa recogida.—*v.* Arrugar tela ó ropa.—*adj.* Cosa arrugada.
LOLONG. *s.* Pez que cuando es ya grande, se llama *balanac.*
LOLOT. *v.* Acariciar; apiadarse; ser liberal y caritativo.—*adj.* Liberal, dadivoso, caritativo.
LUMA. *v.* Pegarse, unirse una cosa á otra.
LUMAY. *s.* Hechizo, yerba para hechizar y hacer que uno corresponda al amor impuro é indecoroso que otro le tiene.—*v.* Hechizar con dicha yerba.—Atraer, engañar á uno con palabras seductoras y engañosas.—*s.* Alcahuete, alcahueta.—*v.* Alcahuetear.—Decir á una mujer honrada—*lulumayun ca*—es acobardale é infundirle miedo.
LUMAUI NÁ AN HUMAY. *adj.* Palay nacido cuyas puntas principian á inclinarse hacia abajo.
LUMÁLAO. *adj.* Genie mala, ratera, remontada y mataraz.
LUMAT. *v.* Retoñar, brotar de nuevo la planta.
LUMBA LUMBA. *s.* Pez grande, que otros llaman lomud.
LUMBÁNG. *s.* Árbol así llamado, su fruta es aromática, y se usa para lavar la ropa blanca.
LUMBIA. *s.* Palmera así llamada.
LOMBINGGA. *s.* Pez grande y largo de mar así llamado, se come.
LUMING *v.* Ensuciar, llenarse de barro ó suciedad. Naluming an acon saraual san lagay. Se han llenado de barro mis pantalones.
LUMING. *adj.* Tullido, baldado, paralítico.—*v.* Tullirse, baldarse, paralizarse el movimiento de una ó varias partes del cuerpo.
LUMIT. *v.* Separarse, salirse de la fila.
LUM LUM. *s.* Sombra.—*v.* Haber ó hacer sombra una cosa.—Calumluman. *s.* Sombra.—Hilulum. *v.* Echarse ó acostarse el ave sobre los huevos para empollarlos.
LOMÓ. *adj.* Cosa tierna, blanda, suave.—*v.* Estar ó ser suave, blanda y tierna una cosa; enternecerse.

LOMUD. *s.* Pez grande así llamado, es de mucha sangre y carne algo negra, y tiene una capa de gordura blanca como el cerdo; algunos comen dicho pez.

LOM-OY. *adj.* Fruta pasada ó que ya está en mal estado.—*v.* Pasarse ó empezarse á pudrir las frutas.

LUMO LUMO. *adj.* Piedra blanda.

LOMONG. *v.* Plantar camote enterrando en tierra las ramas y dejando fuera las guías.—*adj.* Camote recien plantado.

LOMŪNG. *v.* Engastar, encajar y embutir una cosa en otra, como una piedra preciosa en oro ó plata.—*adj.* Cosa engastada, encajada ó embutida en otra. Lomung nga bato nga mahal sin singsing nga hnlauan. Piedra preciosa engastada en anillo de oro.

LUMUS. *v.* Ahogar sumergiendo en el agua. Nalumus si Pedro. Se ahogó Pedro. Guinlumus si Juan. Ha sido ahogado Juan.

LOMOS LOMOS, SIN ALIMANGO. *s.* Especie de buche del cangrejo.

LOMOT. *s.* Verdín, lama verde que se cría en el agua estancada, en embarcación que ha estado mucho tiempo en el agua, en árboles, maderos, piedras ó paredes húmedas.

LUMPAC. *s.* Omoplato, espaldilla, paletilla.

LUMPAY. *v.* Calmar, sosegar.

LUNA. *s.* Especie de ojo en la fruta del coco por donde echa ó sale el tallo.

LUNAY. *v.* Bañarse los patos; sumergirse, meterse en el agua ó lodo.

LUNAY. *v.* Sentarse en tierra, echarse sobre la tierra.

LUNAYAN. *s.* Laguna, charco ó arroyo donde los patos se bañan y sumergen en el agua; bañadero; charco ó paraje donde suelen bañarse ó revolcarse los carabaos, etc.

LUNANG. *s.* Calzada, camino.—*v.* Hacer ó abrir calzada ó camino. Naghitapo cami ngan si Pedro didto sa lunang. Pedro y nosotros nos encontramos allí en el camino. Aádto siya sa guinlunangan. Está él allí donde se ha abierto camino.

LUNAO. *v.* Brillar como la manteca en el caldo, la vasija recien hecha.—*s.* Vasija, olla nueva ó recien hecha.

LUNAO. *s.* Rollo de hojas de nipa ú otra planta con tierra, para plantar en ellos pepitas de cacao, etc.

LUNAO. *adj.* Pelón, que no tiene pelo ó tiene muy poco.

LUNDAG. *v.* Esforzarse, hacer esfuerzos para escaparse.

LUNDUG. *v.* Temer, atemorizarse.

LUNGA. *s.* Ajonjolí, es planta medicinal.

LUNGAB. *s.* Hueco, agujero, concavidad.—*adj.* Hueco, cóncavo ó vacío por dentro.—*v.* Ahuecar, poner hueca ó cóncava alguna cosa.—Calungaban. *s.* Hueco, concavidad.

LUNGAD. *v.* Hablar á uno cara á cara.

LUNGAG. *s.* Hueco, agujero, concavidad.—*adj.* Hueco, cóncavo ó vacío por dentro.—*v.* Ahuecar, poner hueca ó cóncava alguna cosa.—Calungagan. *s.* Hueco, concavidad.

LUNGAY. *adj.* Espolón flojo del gallo.—*v.* Estar ó tener flojo el espolón.

LUNGALONG. *s.* Racímo de la palma bonga.

LUNGALONG. *v.* Sembrar, arrojar y esparcir las semillas en la tierra preparada para este fin. Iguinlungalong ni Pedro an tabaco. Ha sembrado Pedro el tabaco.

LUNGALONG. *s.* Palo ó caña que clavan en la mar los pescadores, para señal.

LUNGAO. *s.* Hueco, hoyo; circunferencia que ocupa en tierra la raiz gauay.

LUNGAO NGA GAUAY. *adj.* Gauay así llamado, de color negruzco.

LUNGAT. *adj.* Cosa tiesa, tersa, récia, que no encorva.

LUNGAT. *v.* Abrir, desquijarar; separar; desatarse ó soltarse nudo.

LUNGBOY. *v.* Caer las dos cuartas de cara ó lis, cuando se tiran al alto.

LUNGUI. *v.* Romper rama de árbol, etc.

LUNGI. *v.* Partirse, abrirse asta de lanza, mango de sundang, etc.

LUNGIB. *s.* Cueva, concavidad debajo del suelo en una pendiente del terreno ó en una roca.—Lungib sa Belén. Portal de Belén.

LUNGGO. *v.* Romper, partir, cortar una cosa sin separarla del tronco.

LONGGONG. *v.* Condimentar, sazonar fruta en vasija, poniendo sal y otros ingredientes.

LUNGU. *v.* Menear, mover la cabeza á uno y otro lado.

LUNGUG. *v.* Meterse agua en los oidos.—*s.* Agua metida en los oidos. Uaray cacucuha an acon lungug. No se puede sacar el agua que se metió en mis oidos. Hinlunggan aco san acon pagparigos. Se metió agua en mis oidos al bañarme.

LONGO LONGO. *v.* Mover, mencar la cabeza.

LUNGULUNGU. *adj.* Travieso, inquieto.

LONGON. *s.* Ataúd, caja mortuoria.

LONGON. *v.* Vivir con otro ú otros en una misma casa. Nalongon cami sin balay. Vivimos en una misma casa.

LONGOT. *adj.* Ligero, presto, prontó, diligente.—*v.* Caminar, ir ligero, de prisa.

LUNGUT LUNGUT. *adj.* Travieso, inquieto,

LONGTUD. *v.* Poner, colocar, acomodar unas cosas sobre otras.—Apiñarse, juntarse, agruparse. Iglongtud iton. Pon eso encima. Naglolongtud, naglolorolongtud an mga potiocan. Se apiñan las abejas. Naglolorolongtud an cabactinan san ira panlocot. Se ponen unos sobre otros los puercos cuando se echan.

LUNHAO. *s.* Color verde.—*adj.* Cosa de color verde, verdosa, que tira á verde.

LONLON. *v.* Ser las cosas todas de un género, de una especie, de una clase, como todos hombres, todas mujeres, todos ángeles, todos sanos, todos enfermos, todo alegría, todo tristeza, todo oro, todo plata etc., etc.

LONO. *adj.* Cosa débil, de poca fuerza ó resistencia.—Lo blando en el cuerpo del cangrejo.

LONÓ. *v.* Mudar ó renovar la piel como la culebra, cucaracha, etc.

LONOC. *s.* Tostón que queda de la carne rallada del coco, después de cocida y hecha aceite.—Carne de la fruta del coco, sumamente blanda, cuando el buay ó bola, que tiene dentro, es ya grande.

LONUD. *v.* Hundir, meter debajo del agua.—Sumirse, sumergirse, irse á fondo.—Ponerse al sol ó luna.—Echar ó poner en la olla lo que se ha de cocer.

LONO LONO. *s.* Coco así llamado.—Fruto de dicha palma, su carne es muy blanda.

LONOP. *v.* Cubrir, inundar el agua la tierra.—*s.* Inundación. Paglonop san calibutan. Diluvio universal.

LONOS. *adj.* Demasiado maduro.—*v.* Desmayo de hambre.—*v.* Desfallecer.

LONSAY. *adj.* Cosa sin mezcla de otra materia como todo oro, todo plata, etc.

LONSAN. *adj.* Hijo ó hija legítimos. de legítimo matrimonio.
LUNTAD. *v.* Mermar, menguar, ir á menos.
LONTAYAO. *v.* Saltar, brincar, dar saltos.
LOÓ. *adj* Plátano que se marchita y seca.
LOOB. *v.* Echarse el ave en el hoyo que hace en tierra.—*v.* Cubrir, llenar, abrazar, comprender por todas partes una cosa.—*adj.* Cubierto, lleno. Loob ná san mga tanum. Está ya cubierto de plantas.
LOOC. *v.* Remontarse, refugiarse en los montes.—*adj.* Remontado, montes, que vive en los montes. Nagcacalooc an mga tauo. Remontase la gente. Pinmalaguio an mga looc. Han huido los remontados.
LOOD. *v.* Aburrirse, enfadarse, enojarse, fastidiarse.
LÓOY. *v.* Apiadar, compadecer, tener compasión ó misericordia.—*s.* Misericordia, piedad, compasión, lástima. Malooy ca cunta sa acon. Ten misericordia de mi. Nalooy aco sa imo. Yo me apiado de tí. Calooyan ca cunta sa Dios. Dios tenga compasión de tí. Cún malooy ca cunta sa acon, tagan mo aco sin salapi. Si te compadeces de mí, dame dinero.—Naquiquimalooy aco sa imo nga catambuligan mo aco. Te suplico que me ayudes.—¿Ano an ipacabalos ta san mga iquinalooy niya sa aton? Con qué corresponderémos á los beneficios que nos ha hecho? Quinalooyan niya an aton anac. Tubo el misericordia de nuestro hijo.—Uaray tauo nga mag hicalooy sa acon. No hay hombre que se compadezca de mí.—Nag hihicalooy aco caopay. Lo paso muy mal.—Pinaquiquimalooyan co an Dios. Á Dios pido misericordia.—Ansia ini an ipinaquiquimalooy co sa imo. Esto es lo que te suplico.
LOOY, LOUOY. *v.* Remojar, poner en remojo ó en agua alguna cosa.—Echarse á perder las plantas en el agua por calentar mucho el sol.—Estar las plantas cubiertas de agua rebalsada.
LOOM. *v.* Acardenalar, ponerse cárdena alguna parte del cuerpo por golpe, etc.
LOON. *v.* Poner, colocar unas cosas sobre otras.—Vestir dos sayas, dos pantalones, etc.—Hacer pliegues ó dobleces en cortina, pabellón, etc.
LO-ON. *v.* Curar ó poner al humo alguna cosa—Sahumar, dar humo aromático á un aposento ú otra cosa para purificarla ó para que huela bien.—*s.* Sahumerio, incienso ó sustancia resinosa para sahumar.—*adj.* Cosa curada al humo.
LOON LOON. *v.* Poner, colocar unas cosas sobre otras.—Ponerse, llevar ó vestir dos sayas, dos pantalones, etc.—Hacer pliegues ó dobleces en cortina pabellón, etc.—Curar ó poner al humo alguna cosa.—Sahumar, dar humo aromático á un aposento ú otra cosa para purificarla ó para que huela bien.
LOOS. *v.* Pisar.—Ocultarse, escabullirse, desaparecerse.
LUPA. *adj.* Flojo, débil.
LUPAC. *s.* Ampolla, vejiga formada por la elevación de la epidermis. Cadamo san lupac san acon camut, cay nagbayo aco sin humay. Cuantas vejigas tengo en las manos, porque he estado pilando palay.
LUPAC. *v.* Majar, machacar una cosa aplastándola en mortero ó almirez.—*adj.* Lo así majado ó machacado.—Linupac. *s.* Pasta hecha con arroz tostado, carne de coco y azúcar ó calamay; bien machacado y molido todo ello en el mortero.
LUPAD. *v.* Volver las aves y muchos insectos.—Elevarse alguna cosa en el aire y moverse algún tiempo por él. Nalupad an tamsi. Voló el pájaro. Uaray ná pacacalupad an sarapati. Ya no puede volar la paloma.
LUPAGOP. *adj.* Llanura grande, campo ancho, espacioso.
LUPAY. *v.* Calmar, aplacar, aquietar, sosegarse.
LOPGOP. *s.* Sociedad de aceite.
LUPI. *v.* Doblar filo de arma ó herramienta.—*s.* Dobladura ó vuelta como la de espada, etc.
LUPIAC. *v.* Estar ó poner cóncava alguna cosa; hundirse asiento de silla de bejuco, catre, etc.—*adj.* Cosa cóncava, hundida.
LUPIG. *v.* Oprimir, esclavizar, afligir, obrar despóticamente.—Vencer, superar.—Rendirse, darse por vencido. Lupig aco ni Pedro sin quina-adman. Pedro me supera en ciencia. Lupig co siya. Yo le venzo, puedo más que él. Guinlupigan aco niya. Él me ha vencido. Lupig ná aco sini nga acon dara. Me rindo esto que llevo.—Malupig. *adj.* Vencedor.—Malupig, malupigun. *adj.* Déspota, tirano
LUPISAN. *adj.* Coco fruta con poco ó delgado bonote.
LUPIT. *v.* Coger, oprimir, apretar, comprimir una cosa contra otra. Nalupit an acon siqui san harigue. Me cogió el pié el harigue.
LOPLOP. *v.* Tapar, cubrir una cosa. Loplopan mo an acon casam-dan. Cubre mi herida.
LOPO. *v.* Desconcertar, dislocar, lastimar algún miembro del cuerpo. Nalopo an acon camut. Se ha dislocado mi mano.
LOPO. *v.* Ceder, darse por vencido.
LOPO. *s.* Pescado así llamado. Nahalopo aco didto sa salug sin isda nga lopo. Me ha picado allí en el rio el pez lopo.
LUPO. *s.* Estallido de las coyunturas.
LUPOC. *v.* Hender, abrirse, rajarse una cosa.—*s.* Hendedura, abertura, raja.—*adj.* Tierra inclinada.—*v.* Estallar caña entera ú otra cosa cuando se quema.
LOPUG. *adj.* Baldado, imposibilitado.—*v.* Estar ó tener imposibilitado algún miembro.—*adj.* Tierno, débil y sin fuerzas aún.
LUPOG. *v.* Arrebatar, usurpar.
LOPOT. *v.* Coger, tomar, arrebatar alguna cosa contra la voluntad del dueño.—Ratear, hurtar cosas pequeñas.—*adj.* Ratero, ladrón que roba cosas de poco valor.
LOPOT. *adj.* Cruel, tirano, avariento, que quiere llevarlo todo.
LURA. *s.* Saliva.—*v.* Salivar, escupir, arrojar saliva con la boca.
LURÁ. *v.* Marearse el que va embarcado.
LURAB *adj.* Cosa lozana, frondosa.—*v.* Lozanear, ostentar lozanía las plantas. Malurab an humay. Está frondoso el palay.
LURAN. *v.* Embarcar mercancías, cargar alguna cosa en carro, nave, etc.—*s.* Carga, cargamento.
LURANG. *s.* Concavidad ó sea especie de lago ó laguna más ó menos profunda y grande en la mar, que en baja marea queda cerrada ó á lo más con una especie de bocana; y en alta marea se cubren de agua sus bordes, excepto la parte firme de la playa.—Concavidad en los arrecifes ó piedras de la mar.
LURÁUN *adj.* Que se marea cuando va embarcado.
LURIG. *v.* Confiar, esperar, tener esperanza de conseguir alguna cosa.—*adj.* Compasivo.
LORIP. *v.* Unir, asentar ó colocar bien las extremidades de las nipas al techar.

LORUG. *s.* Yerba así llamada, se cria en el cuerpo de los árboles.
LORONG. *adj.* Necio, tonto, fatuo.
LOROP. *v.* Meterse, sumergirse en el agua y volver á salir.—*s.* Buzo.
LOROS. *v.* Arriar, aflojar cordel, maroma, cuerda, bejuco, etc.
LUSA. *s.* Liendre, huevecillo del piojo.—*v.* Espulgar ó quitar las liendres.
LUSAC. *s.* Cieno, fango, barrizal.
LUSAC. *v.* Mezclar ó cocer arroz con maiz, coco rallado, etc.
LUSAD. *v.* Bajar, descender, pasando de un lugar alto á otro bajo.
LUSAY. *s.* Especie de yerba que se cria en el mar.
LUS-AY. *adj.* Puro, sin mezcla de otra cosa. Lus-ay nga bulauan. Puro oro.—Cosa grata, agradable. Lus-ay nga paghalad. Grato sacrificio.
LUSAUN. *adj.* Que tiene liendres.
LUSCAG. *v.* Esponjarse, crecer arroz ú otra cosa en agua.
LUSDAC. *v.* Bajarse los pantalones ó mangas que se tienen remangados; desencoger lo doblado ó arrollado como pabellón, etc.; descoger lo plegado, arrollado ó arremangado. Nag lusdac aco san-acon sarual. He descogido mis pantalones. Linusdac co an sagyad san pabellón. He desencogido la parte de abajo del pabellón.
LUSGAO. *v.* Abrir ó ensanchar los ojos.
LOSGOS *v.* Lavar pescado, camote, ganay ú otra cosa para quitarlo la suciedad, poniéndolo en un cesto y metiendo y sacando este del agua.
LUSI. *v.* Quebrar; romper; desgarrar, deshacer el puerco el cuerpo del árbol plátano, al comerle.
LUSÍ. *s.* Guia ó cogollo del tigbao.—*v.* Nacer ó brotar el mismo.
LOSLOS. *v.* Aflojar, arriar lo amarrado ó suspendido con cordel, etc.
LOSOC. *v.* Tener como saltados ó sobresalientes los ojos.
LOSOC. *v.* Remontarse, huir al monte.—*adj.* Remontado.
LOSOC. *v.* Bajar cuesta ó pendiente.
LUSUD. *v.* Encorvar, torcer una cosa poniéndola corva.—*s.* Pescado así llamado.
LOS-OG. *v.* Poner ó echar el palay en el mortero.
LOSONG. *s.* Mortero grande de madera con uno ó dos huecos ú hoyos para pilar palay, maiz, etc.—Mortero pequeño para machacar en el alguna cosa.
LOSONG. *s.* Constelación ó conjunto de varias estrellas fijas.
LOSONG LOSONG. *s.* Zapata, pedazo de madera que ponen sobre el pilar para que siente la viga, sobresaliendo á los lados.
LOSOT. *v.* Meterse por agujero, abertura, rendija, etc.—Calar, entrarse, introducirse en alguna parte.—Huir, escapar, desaparecer, fugarse.
LUTA. *v.* Separar ó unir las varias piezas de una cosa, que encajan unas en otras, como las piezas de una flauta.—*s.* Pieza ó cada una de las piezas separables de una cosa, y que encajan unas en otras.—*v.* Despegar, desasir una cosa de otra.
LUTAB *adj.* Bejuco malo, que salta ó quiebra y dura poco tiempo.
LUTAC. *adj.* Terreno cenagoso, lodoso.
LUTAC. *s.* Hendedura, abertura, raja á lo largo.—*adj.* Cosa abierta ó rajada á lo largo.—*v.* Abrir ó rajar á lo largo.
LUTAGOT. *v.* Trabajar con ahinco.
LUTAY. *v.* Atravesar palo ó caña sobre dos cosas.
LUTALUTA. *v.* Separar ó unir las varias piezas de una cosa, que encajan unas en otras, como las piezas de una flauta.—*s.* Pieza ó cada una de las piezas separables de una cosa, y que encajan unas en otras.
LUTANG. *v.* Acedarse, agriarse, avinagrarse la tuba.—*adj.* Tuba áceda, agria, avinagrada.
LUTAO. *v.* Sobrenadar, mantenerse una cosa encima del agua ó de otro líquido sin hundirse; boyar, flotar, sostenerse un cuerpo sobre el agua.—Pag-palutao. *v.* Echar, poner ó sacar á flote alguna cosa.
LUTAS. *v.* Destetar, apartar el niño del pecho ó el animalejo de la madre, para que deje de mamar y se mantenga comiendo.—Despegar lo que está agarrado, como sanguijuela, garrapata, etc.—Quitar ó arrancar el fruto del pezón ó rabillo que le sostiene.
LUTAS NÁ. Destetado.
LUTBUG. *adj.* Tierno, reciente y de poco tiempo.
LOTGOT. *v.* Mamar, chupar.—Frotar, estregar, restregar una cosa sobre otra, frotar una caña con otra para sacar fuego.
LOTGOTAN. *adj.* Cañas para sacar fuego frotando con fuerza una con otra.
LUTHANG. *s.* Cañón, arma de fuego.—*v.* Tirar ó descargar arma de fuego; acañonear; hacer salva ó saludo con armas de fuego.
LOTLOT. *v.* Hacer candelas en molde de caña, etc.
LOTO. *s.* Vianda, comida; morisqueta ó arroz cocido.—*v.* Cocer, preparar por medio del fuego y algún líquido las cosas crudas, para que se puedan comer ó para otros usos.
LOTOC. *v.* Dar ó meter á uno los dedos ú otra cosa por los ojos.
LOTUD. *v.* Poner corral de caña ú otra cosa en la mar, alargando el cerco hasta la playa; ó en río de uno á otro lado.
LOTUD LOTUD. *v.* Haber mucha mar.—*adj.* Cosa desigual.
LUTOH. *v.* Llorar, gemir, suspirar por haber sobrevenido una grande desgracia, etc. Naglútûtoh an nganatanan. Todos gimen.
LOTON. *v.* Ceñir con faja, cinchо ú otra cosa.—Cinchar.
LOTON SIN PAGHIGOTI. *s.* Equimosis ó mancha lívida ó negruzca de la piel á consecuencia de una fuerte ligadura.
LUTUP. *s.* Término ó señal hasta donde ha llegado alguna cosa. Lutup san taob. Término hasta donde llegó la marea. Lutup sa bangcao. Término hasta donde penetró la lanza.
LOTOS. *v.* Romper, quebrar una cosa; malograrse algún miembro.
LOTOS. *v.* Dividir, hacer partes ó divisiones una cosa.—*s.* División ó parte de una cosa. Canda María an totolo ca lotos san carabao. Las tres partes del carabao son de María y los suyos.
LUTUS. *adj.* Excelente, eminente, sobresaliente.—*v.* Exceder, sobresalir, sobrepujar.

M

MA. *part.* Con esta partícula, antepuesta á la raiz, se forman nombres adjetivos del modo siguiente. Maopay. Bueno.—Maraut. Malo.—Matangis. Llorón.—Marig-on. Fuerte.—Ma-

bascug. Fuerte.—Maluya. Flojo.—Mabuyáyao. Maldiciente.

MA. *part.* Con la misma partícula se forman adjetivos, repitiendo la primera sílaba de la raiz, conmutando la primera letra, si es de las conmutables. Maninicas. Arrebatador de lo ajeno.—Mananagat. Pescador.—Mananaug. Vencedor.

— Con esta misma partícula, y con *un* al fin de la raiz, se forman también adjetivos. Mahadlucun. Temeroso.—Malupigun. Tirano.—Mamarat-yon. Mortal.

— Con la misma partícula antepuesta se forman nombres sustantivos, de la manera siguiente. Manonobus. Redentor.—Mamamaui. Salvador.—Mananagat. Pescador.—Mananambal. Médico, curandero.—Manaragna. Profeta.

— Con la misma partícula antepuesta á la raiz, se forman verbos neutros é intransitivos. Macadto aco. Yo iré.—Madagat caopay. Hay mucha mar.—Mainum aco. Voy á beber.—Malilibang aco. Voy á obrar.—Maampo ca. Date por vencido.—Maiha ná ngā mgā tuig. Ya hace muchos años.—Diri aco maato. No hago frente.—Mahangin caopay. Hace mucho viento.—Buas co madara an ouay. Mañana llevaré el bejuco.—Buas co madolong an nipa. Mañana llevaré la nipa.—Diri aco mahadluc sa imo. No te temo.—Masingba aco buas. Mañana oiré misa.—Con dicha partícula se forman también verbos activos y pasivos.—Magugugma aco sa imo tubtub niyan. Yo te amaré desde hoy. Madadaug aco. Yo seré vencido.

MAABUGHOUN. *adj.* Celoso, receloso.

MÁAN. *v.* Escarmentar, desengañarse.—Tomar enseñanza de lo que uno á visto y experimentado en sí ó en otros, para guardarse y evitar el caer en adelante en peligros.

MAASLUMAY. *adj.* (DE ASLUM). Cosa agria, ó algo agria.

MABAYSAY. *adj.* Cosa preciosa, hermosa. Mabaysay ngā bata. Niño precioso.

MABDOS. *v.* Concebir, hacerse preñada la hembra.

MABUCA. *adj.* Palauan y gauay así llamados, y de buena calidad. Sonora niyo san coron an mabuca ngā gauay. Echad ó poned en la olla el gauay mabuca.

MACA. *part.* Con esta partícula, antepuesta á algunas raices, se forman verbos con la significación de poder hacer ó hacer efectivamente lo que la raiz significa. También se forman con dicha partícula nombres adjetivos, y en especial los acabados en *ble*; del modo siguiente. Basi macacaagui quitá san dalan, ngā iya inaguian. Para que podamos pasar por el camino, que él pasó.—Hababao, diri macacaagui an baloto. Hay poco fondo, no puede pasar el baloto.—Macacaopay ini sa acon. Esto me probará bien, me dará la salud.—Talingoha co gud cunta ngā macaquita aco sa imo. Desearía verte.—Diri aco macacabuhat siton ngā cahuy. No podré levantar ese madero. Diri cami macacatuman san imo sugo. No podrémos cumplir tu mandato.—Macalilipay. Deleitable.—Macalilisang. Terrible.—Macaharadluc. Temible.—Macagagahum. Poderoso. Macasasala. Pecador.

MACABIBIDO. *adj.* Que causa tristeza, afliccion ó congoja.

MACABUBUAS. *s.* (DE BUAS). Lucero de la mañana.—*fig.* Aurora. Natauo siya ngā dao an macabubuas ngā nacaca-liao san caadlauon. Nació ella como la Aurora que alegra el dia.

MACABUGUAS. *s.* Lucero de la mañana.

MACADAUG. *adj.* Vencedor, que vence.

MACADADACOPUN. *adj.* (DE DACOP). Agarrador, que agarra ó hace presa.

MACAG. *part.* Con esta partícula, antepuesta á la raiz, se forman verbos con la significación de hacer ó poder hacer lo que la raiz denota. Sadang ca macagsugo sa acon. Puedes mandarme.

MACAGAGAHÚM. *adj.* Poderoso, omnipotente, que tiene poder.

MACAGARAHUM. *adj.* Poderoso, omnipotente, que tiene poder.

MACAGBANG. *adj.* Gauay así llamado.

MACANGI NGIDHAT. *adj.* (DE NGIDHAT). Cosa horrible, horrenda, horrorosa.

MACAHARADLUC. *adj.* Temible, digno de ser temido; horrendo, horrible.

MACALILIPAY. *adj.* Deleitable, que causa alegria, que deleita ó agrada.

MACALILISANG. *adj.* Que estremece, que aterroriza, que horroriza, que aturde, estremecedor, aturdidor.

MACALINGAT NÁ AN HUNAY. *adj.* Palay que principia ya á espigar.

MACALOLOOY. *adj.* (DE LOOY). Pobre, miserable ó desgraciado, pordiosero.

MACALPE. *s.* Arbusto, especie de limón silvestre.—Frúto de dicho arbusto.

MACÁN. *adj.* Camote así llamado.

MACANGURUTHAO. *adj.* (DE NGUTHAO). Cosa admirable, sorprendente, que causa maravilla.

MACAONG. *s.* Escudilla grande y basta.

MACAUIUILI. *adj.* Deseable; precioso, hermoso.

MACAPUCAO. *s.* Enredadera así llamada, sus hojas se usan para hacer buyo.

MACASASALA. *adj.* Pecador.

MACASISINA. *adj* Enojoso, que causa enojo ó enfado, que irrita ó incomoda.

MACASUSUBO. *adj.* Que causa afliccion, pena, congoja.

MACATARAMBONG. *adj.* Majestuoso, soberano, grande.

MACMAC. *v.* Golpear ó dar una cosa contra otra, para romperla, abrirla, etc.

MACOGNIT. *adj.* Cosa correosa y dura de mascar, por mal cocida.

MACONIT. *adj.* Cosa correosa y dura de mascar, por mal cocida.

MACUPA. *s.* Árbol así llamado, su fruta es agria y se come.

MACOT. *v.* Prender bien el fuego, encender bien la leña que se quiere quemar.

MADBAD NGA AGTA. *s.* Árbol así llamado, de color negro.

MADHO, (MARHO). *v.* Heder, oler mal una cosa.—*adj.* Cosa que huele mal ó que se va corrompiendo, como animal muerto, etc.

MADLUS. *adj.* Viento fuerte, récio.—*v.* Arreciar el viento.

MAD MAD. *v.* Desmoronar, caerse algún pedazo ó partícula.

MADUGO. *adj.* Sanguineo, que contiene, echa ó arroja sangre.

MADOMOT. *adj.* Aborrecedor, que aborrece, que odia.

MADOMOTUN. *adj.* Aborrecedor, que aborrece que odia.

MADUNGDUNGAN. *adj.* Absorto, elevado, extático.

MADORUM-TUN. *adj.* (DE DOMOT). Odioso, digno de odio.

MAG. *part.* Con esta partícula se forman verbos activos, en tiempo que esta por venir, y su significión es la misma que lleva la raiz á que se antepone. Maghahatag aco sa imo sin tolo ca pisos. Yo te daré tres pesos.—Magsusurat lá, cono, siya. Dice él que escribirá.—Diri maglulubad an imo pagcavirgen. No padecerá detrimento tu virginidad.—San harapit siya maganac. Cuando estaba próxima á parir.—Cún mag oopay ca. Cuando estés bueno ó sano.—Y también otros verbos del modo siguiente.—Mag-opay an amon mga lauas. Nuestros cuerpos están buenos, estamos sanos.—Mag ó usa an ná lá aco sa balay. Soy uno solo en casa, estoy solo en casa.

— Anteponiendo las raices dayon, human, tapus y taliuan, aunque la particula sea de futuro, su significación es de pretérito, del modo siguiente. Dinayon si Juan mag isug. Al momento enfureciose Juan.—Human co ná magdalos. He concluido ya de quitar la yerba.—Tapus ná siya magsurat. Ha concluido ya él de escribir.—Taliuan co ná mag-inum. He concluido ya de beber.

— Con dicha partícula se forman también algunos adjetivos, que indican pluralidad, del modo siguiente.—Lonlon ngatanan mga mag-opay. Todos están buenos; todas las cosas son buenas.—Mag-opay an amon mga lauas. Nuestros cuerpos están buenos.—Sahid sira mga magigug ug mga mag pintas: Todos son furiosos y crueles.—Mga mag cosug sira an duha. Los dos son fuertes, valientes.—Mga mag luya ná cami. Somos débiles, flojos.

MAGABAGA. *s.* Yema de huevo.

MAGAHAT. *adj.* Dañino, perjudicial, que baja del monte á poblado para hacer daño.

MAGAY. *adj.* Palay fino así llamado.

MAGAY, MAGAY MAGAY. *s.* Planta de hojas anchas como la piña; de su filamento se hacen telas finas.—Camisa hecha del filamento de dicha planta.

MAG ARABAY. *adj.* Conductor, guiador.

MAGBUBUOT. *adj.* Que manda, gobierna ó dirige.—*s.* Superior, juez, autoridad.

MAGBURUHAT. *adj.* Hacedor, creador.—Trabajador.—Mga magburuhat. Trabajadores, que trabajan.

MAGBURUOT. *adj.* Que manda, gobierna ó dirige.—*s.* Superior, juez, autoridad.

MAGCA. *part.* Esta partícula denota pluralidad de sujetos que experimentan lo que significa la raiz, y también reciprocidad de acción, aunque sea casual. Magcacagotum dao sira, cay uaray dara nga balon. Pasarán ellos hambre, porque no llevan viático.—An mga bitoon magcacaholog sa langit. Las estrellas caerán del cielo. An mga minatay magcacabanhao ug magcacagoa sa mga linob-gan. Los muertos resucitarán y saldrán de los sepulcros.—Magcacaguican ná sira. Están ya para marchar.—Sira magcaamay. Padre é hijo, hija, ó hijos.—Sira magcairoy. Madre é hijo, hija, ó hijos.

MAGCA RUHA. *adj.* Mellizos, gemelos.

MAGCASI. *part.* Esta partícula denota semejanza ó igualdad de lo que la raiz significa. Si Pedro ngan si Juan magcasi inasau-an sira. Pedro y Juan son casados.—Magcasimaluya sira an duha. Los dos son igualmente flojos.—An magcasicatubtuban san tuna. Los extremos de la tierra.—Magcasimageosug sira an tolo. Los tres son igualmente valientes.—Nagsonggo an magcasisacayán. Toparon las embarcaciones unas con otras.

MAGCOT. *n.* Cuajarse, helarse un líquido

MAGDARAET. *adj.* Pacificador, que pacifica ó pone paz.

MAGDIANO. *interj.* Qué!—*adv. m.* Cómo, de que manera. ¡Magdiano mán an iroy! ¡Qué ha de hacer la madre! ¡Magdiano mán quitá! ¡Qué hemos de hacer!—¡Magdiano quitá magdaug! ¡Cómo venceremos.

MAG GUIRIMBAL. *s.* Tamborilero.

MAGHI. *part.* Esta partícula denota reciprocidad de acción; ó simplemente lo que la raiz significa. Maghihibaton cami sin polong. Porfiarémos en palabras.—Maghibono sira an duha. Se han de herir ellos dos.—Maghihidaláag camo sa mga cabuquiran. Andaréis errantes por los montes.—¿Buot ca maghicaopay? ¿Quieres ponerte bueno?

MAGHODLON. *s.* Pez de mar así llamado, se come.

MAGUIN. *part.* Esta partícula denota conversión substancial ó accidental de aquello que expresa la raiz, á la cual se antepone. An mga cabidoan maguiguincalipayan. Las tristezas se convertirán en alegría.—An alacsio naguindugo. El vino se convirtió en sangre.—An alacsio naguintubig. El vino se convirtió en agua.—An tinapay naguinlauas. El pan se convirtió en cuerpo.—An tubig naguinalacsio. El agua se convirtió en vino.—An tubig sa dagat maguiguindugo. El agua del mar se convertirá en sangre.

MAGUIPON. *adj.* Hembra preñada ó embarazada.

MAGUIRUG. *adj.* Disputador, que disputa.

MAGO. *s.* Animal parecido al mono.

MAGOHUD. *s.* Langosta de mar.

MAGURANG. *adj.* Hermano (ó hermana) mayor; mayor en edad.

MAG OTUD SIN TINA-I. *loc.* Hijos de una misma madre, hermanos.

MAGPA. *part.* Esta partícula denota mandar, contribuir ó permitir hacer lo que la raíz significa; ó simplemente efectuarlo. Magpabuhat aco sin coronган. Voy á mandar hacer una jáula.—Magpapaguican aco san despacho. Voy á mandar salir al despacho.—Magpahayag ca san capitan. Preséntate al capitán.

MAGPACA. *part.* Esta partícula denota lo que la raiz dice; y también fingir ó simular lo que la raiz significa. Magpacabuhi an tag-sa. Procure salvarse cada uno, sálvese cada uno.—Magpapacamasaquit, cono, siya. Dice, que se fingirá él enfermo.

MAGPACALOLOOY. *adj.* Pobre, miserable.—Pobres, miserables.

MAGPACASASALA. *adj.* Pecador.—Pecadores.

MAGPARABUOT. *adj.* Que manda, que gobierna ó dirige.—*s.* Superior, juez, autoridad.

MAGPINAOB-SANUN. *adj.* Humilde.

MAGSALORO. *s.* Yerba así llamada, es medicinal.—Gauay así llamado.
MAGSAPÓPO. *s.* Gauay así llamado.
MAGSI. *part.* Esta partícula denota hacer mútuamente lo que la raiz significa. Mapalaran dao camo, cún magsisihigugma camo. Seréis dichosos, si os amáreis.
MAGSIQUI. *part.* Esta partícula denota semejanza ó igualdad en lo que la raiz significa. Magsiquidaan sira. Son igualmente antiguos.
MAGSOGPON SIN TINA-I. *loc.* Hijos ó hijas de una misma madre, hermanos.
MAGTALAAMAY. *s.* Padre é hijo ó hija. An amay nĝan san anac.
MAGTALAANAC. *s.* Madre é hijo ó hija. An iroy nĝan san anac.
MAGTALAIROY. *s.* Madre é hijo ó hija. An iroy nĝan san anac.
MAGTALADONGAN. *adj.* Coetáneo, coevo, coeterno.—Que coinciden en una misma edad ó tiempo.
MAGTALAPOSÓ. *s.* Camarón de mar así llamado, es encarnado y no se come.
MAGTAROTADONG. *adj.* (DE TADONG). Cosa recta ó derecha, algo recta ó derecha.
MAHA. *part.* Esta partícula denota lo que la raiz expresa; ó que se efectúa sin intención ó de improviso. Cún mahagugma ca cunta sa acon. Si tu me amáras.—Buligan mo aco basi mahagauas aco san sala. Ayúdame para que yo me vea libre de pecado. Mahapacdol ca. Vas á tropezar.
MAHADLOCUN. *adj.* Temeroso, tímido, medroso.
MAHAL. *adj.* Cosa preciosa, excelente, hermosa, esclarecida, ilustre.—Cosa cara, de precio alto ó subido.—Persona noble, preclara.—*n.* Ser preciosa etc., una cosa.—Ser cara. Calooyan ca cunta san amon mahal nĝa Patrón. Nuestro excelso Patrón tenga misericordia de tí.—Tauo siya nĝa mahal. Es hombre ilustre.—Minamahal co ini. Tengo esto por más precioso.—Mahal caopay an humay. Está muy caro el palay.—Bobotonĝun co ini nĝa bote cún diri mamahalun. Yo compraré este bote si no es caro.
MAHAO BAHAO. *s.* Ribete de nito ú otra materia con que se guarnece y refuerza la orilla del salaco ó la coronilla ó parte de arriba del mismo.—*v.* Ribetear ó poner dicho ribete.
MAHAO BAHAO. *s.* Insecto así llamado.
MAHAUAN. *adj.* Cosa limpia, que no tiene mancha ó suciedad. Mahauan caopay an natad san acon balay. Está muy limpia la portada de mi casa. An acon caruyag mao in usa nĝa casingcasing nĝa mahauan. Lo que yo deseo es un corazón puro.
MAHAPA. *part.* Esta partícula denota lo que la raiz expresa; y también efectuarse de improviso ó sin querer, lo que dice la raiz. Mahapacolob ca. Vas á caer de bruces.—Madalagan ca nĝani, mahapaligad ca. Si corres caerás.
MAHATAGUN. *adj.* Dadivoso, liberal, generoso, propenso á hacer dádivas.
MAHI. *part.* Esta partícula denota efectuarse lo que la raiz expresa, sin que directamente se pretenda, sin intención ó de improviso; y también denota lo que la misma raiz significa. Ayao pag agui dida, cay bangin ca mahisura. No pases por ahí, no sea que te hieras con los pinchos que hay puestos.—Uaray aco mahinayon nĝadto sa Basay. No proseguí allá á Basay.—Comusta co sa imo, nĝa mahitapûan sa pagcarauat sinin surat co nĝa maopay an lauas. Pregunto que como estás, y que te encuentres con salud al recibir esta mi carta.
MAHIGUGMAUN. *adj.* Amante, que ama; amoroso.
MAHIMAYAUN. *adj.* Glorioso, digno de honor y alabanza.—Divertido, alegre, festivo y de buen humor.
MAHINARANG-PUN. *adj.* (DE DANĜUP). Aquel á quien uno acude para que le proteja, socorra ó ampare; protector, amparador, socorredor.
MAHINO-CLOGUN. *adj.* Compasivo, piadoso, benigno.
MAHINULSULUN. *adj.* Contrito, arrepentido.
MAHINOSO. *adj.* Que conoce la aptitud ó valor de los perros por las tetas.
MAHIPA. *part.* Esta partícula denota lo que la raiz expresa; y también efectuarse de improviso ó sin querer, lo que dicha raiz significa. Mahipacolob ca nĝani, mapipiang ca. Si caes de bruces, encojarás.
MAHIPUANĜURUN. *adj.* Compasivo, piadoso, benigno.
MAHIROCUN. *adj.* (DE IROC). Cosquilloso.
MAHIRIGUGMAUN. *adj.* Amoroso.
MAHOMUT. *adj.* Oloroso, que exhala de sí fragancia. Es más usado.—mahamut. *vid.* hamut.
MAHONIT. *adj.* Cosa dura, que está mal cocida ó no cuece bien.
MAY. *v.* Haber, tener. ¿May camo isda? ¿Tenéis pescado? May cami isda. Tenemos pescado. Ibalic ini nĝa oficio, cún may ná pagtuman. Cumplimentado este oficio, vuélvase.
MAYA. *s.* Pájaro pequeño así llamado; andan en bandadas y son muy perjudiciales al palay.
MAY ADÁ. *v.* Haber, tener Cún may adá ná camo humay, parad-an aco sin lima ca baquid. Si tenéis ya palay, mandadme cinco cavanes.
MAYAHUN. *adj.* Sitio donde hay muchos pájaros—mayas.—Enano, pigmeo, persona muy pequeña.
MAYA MAYA. *s.* Pescado de color colorado así llamado, se come.
MAYAMIT. *adj.* Cosa sabrosa, de buen gusto.
MAY AON. *v.* (C.) Haber, tener.
MAIGUE. *s.* Pez comestible de río, tiene verde el lomo.
MAILAYAT. *adj.* Cimarrón.
MAINATAMANUN. *adj.* (DE ATAMAN). Cuidadoso, solícito, diligente.
MAYOMO. *adj.* Cosa blanda, tierna.
MAISI PAISI. *s.* Árbol de hojas lanceoladas y algo olorosas.—Fruto de dicho árbol. Sus hojas puestas en el vino de nipa le dan un olor y sabor bastante agradable.
MALA. *adv. c.* Mala sugad sin bulauan. Es como oro.—Mala buta ca. Pareces ciego.—Se usa como partícula en la formación de algunos verbos de la manera siguiente. Pag malaabut quitá sa bongto. Procurémos llegar al pueblo. Nagtalingoha cami sin pagmalaabut san misa, uaray cami pacaabut. Hemos procurado llegar á misa, y no hemos llegado.
MALABAGACAY. *s.* Bejuco así llamado, es de los mejores.
MALABAHAY. *s.* Árbol así llamado.
MALACSI. *adj.* Ligero, ágil, veloz.—Travieso, inquieto, revoltoso.
MALAGADIN. *s.* Arbusto así llamado, especie de limonero.
MALAIGANG. *s.* Árbol así llamado, es bueno para harigue de edificio.
MALAY MAY. *adj.* Convaleciente.—Convalecer, recobrar las fuerzas pérdidas por enfermedad.
MALAMANDAMAN. *v.* Amanecer, alborear ó rayar el día.

MALAMIRE. *adj.* Cosa súcia, asquerosa, que tiene porquería ó inmundicia. Malamire iton imo bado. Tu camisa está súcia.
MALANALANA. *adj.* Que huele á aceite, que está impregnado ó lleno de aceite.--Oler á aceite impregnarse ó llenarse de aceite.
MALANGAD. *adj.* Desentendido, que finge no entender una cosa, que afecta ignorarla, que á todo dice que no.
MALAUAN. *s.* Pez llamado mero.
MALAÚMAO. *s.* Arbusto así llamado.
MALAPANGDAN. *s.* Planta playera así llamada.
MALAPHA. *adj.* Bravo indómito.
MALAPOYOT. *adj.* Cosa espesa, densa, condensada.
MALAPSA. *adj.* Desobediente, que desobedece.
MALARA. *adj.* Cosa venenosa, ponzoñosa.
MALARAN. *adj.* Diezmil. Usa ca malaran. Diezmil. Duha ca malaran. Veintemil. Tolo ca malaran. Treintamil.
MALASIBAS. *v.* Amanecer, alborear ó rayar el día.
MALASINORO. *s.* Árbol grande así llamado.
MALASUGUI. *s.* Pez grande de mar, se come.
MALATÁBAO. *s.* Árbol así llamado.
MALATAMBAN. *s.* Pez así llamado se come.
MALI. *s.* Blasfemar, vituperar, ultrajar.
MALI MALI. *v.* Blasfemar, vituperar, ultrajar. Tungud sa iyo guinhimalimalian an ngaran sa Dios sa mga diuatahan. Por vosotros es blasfemado el nombre de Dios entre los gentiles.
MALIPOG-OC. *adj.* Carrilludo, que tiene gordos y abultados los carrillos.
MALIRANG. *s.* Pólvora, (así llaman á la pólvora en algunos pueblos).
MALOBAGO. *s.* Árbol así llamado; con el filamento de su corteza se hacen cordeles, cables maromas etc.; y el carbón de su madera es bueno para hacer pólvora.
MALUYA. *adj.* Cosa débil, floja.
MALUYAHUN. *adj.* Débil, flojo, de pocas fuerzas.
MALOLOOYUN. *adj.* Misericordioso, compasivo, que tiene misericordia.
MALON. *s.* Parte, partición; herencia.—*v.* Dividir, repartir la herencia ú otra cosa. Nag malon cami san amon salapi. Nos hemos repartido nuestro dinero.
MALONBON. *s.* Montecitos de tierra blanda.
MALON MALON. *v.* Dividir, repartir la herencia ú otra cosa.
MALO PALO. *s.* Pescado de agua dulce así llamado
MÁMA. *v.* Tomar ó mascar buyo.
MAMAD-ÁS. *s.* Pez así llamado, con pintas encarnadas.
MÁMAY. *s.* Nombre de respeto y atención con que llaman á algunas personas.
MAMÁUI, MAMAMÁUI. *adj.* Salvador, que salva.—*m.* Salvador. (DE BAUI).
MAMARAT-YON. *adj.* (DE PATÁY). Mortal, que ha de morir ó sujeto á la muerte.
MAMAT. *s.* Descendencia, linaje, prosapia, estirpe.—*v.* Descender, proceder, por natural propagación, de un mismo principio ó persona común, que es la cabeza de la familia. Mga mamat quitá ni Adán. Somos descendientes de Adán.
MAMAT. *v.* Tomar de uno algún animal, semilla ú otra cosa, cuidar de ello y participar del producto, que llegue á conseguirse. Nagmamat aco san imo hayop. He participado de tu animal, el animal, que me diste ó te tomé, me ha dado cría. Pagmamat ca san acon mga tanum. Toma semilla de mis plantas, y siémbrala para que saques producto.
MAMBAN. *s.* Junco así llamado, su corteza sirve para coser nipas.
MAMHOT. *adj.* Cosa olorosa, fragante, de olor suave delicioso. (DE HAMUT).
MAMIN. *s.* Pez de color negro, así llamado.
MÁMON. *s.* Buyo compuesto ya y preparado. (DE MÁMA), Papagmám-on aco niyo; uaray cami mamon. Dadme buyo para mascar; no tenemos buyo preparado.
MAMOMÓNO. *adj.* Acuchillador, heridor que hiere. (DE BONO).
MÁN. *adv. m.* También. Icao mán. Tu también. Cadto mán camo. Id también vosotros.—Asimismo. Sugad mán. Asímismo.
MAN. *part.* que se antepone á algunas raices, y denota pluralidad y lo mismo que la raiz significa. Manhohonong cami anay dinhi. Habitarémos antes aquí.
MANA. *s.* Llaman—mana—á las hermanas mayores y á otras mujeres de mayor edad.—*v.* Llamar—mana—á las mismas.
MANA. *s.* Arbusto así llamado.
MANÁBA. *s.* Árbol así llamado.
MANABÓN. *s.* Pez de mar, se come.
MANÁE. *s.* Escarabajo.
MANAYA NAYA. *adj.* Afable, agradable en la conversación y el trato.
MANAY BANAY. *s.* Árbol así llamado, su fruta no se come.
MANALISID. *s.* Planta de hoja ancha, que se usa para envolver tabaco en rama.
MANALUD. *s.* Gauay así llamado.
MANAMILIT. *adj.* Que pide licencia ó permiso.
MANAMSI. Pez pequeño de mar, así llamado, se come.
MANANABANG. *adj.* Protector, defensor, que defiende. (DE TABANG).
MANANAGAT. *adj.* (DE DAGAT). Pescador.
MANANAMBAL. *s.* (DE TAMBAL). Curandero, mediquillo, médico.
MANANÁUG. *adj.* (DE DAUG). Vencedor, victorioso.
MANANAP. *s.* Animal irracional.
MANANAPAY. *s.* Animalejo.
MANAUL. *s.* Gavilán, ave de rapiña, su plumaje es de color pardusco.
MANARAGNA. *s.* Profeta.—*adj.* Adivinador, adivino. (DE TAGNA).
MANARAM. *s.* (DE NARAM). Partero, el que, ó la que, hace su oficio.
MANARANGGOT. *adj.* (DE SANGGOT). Que prepara el coco para que destile la tuba; que saca ó recoge la tuba del coco, tubero, mananguetero.
MANATAD. *s.* Ave parecida á la tórtola.
MANATI. *s.* Arbusto así llamado.
MANBAN. *s.* Junco, su corteza se usa para coser nipas.
MANBANUN, (en otras partes dicen—mambanun. *adj.* Sitio donde hay muchos juncos—manban.
MANBANUN, (en otras partes dicen—mambanun). *adj.* Gato de color pardo.
MANDA PANDA. *s.* Planta así llamada.
MANDO. *v.* Guiar, conducir, dirigir.—*s.* Guia, conductor, director, que guia, encamina ó dirige hacia un paraje ó sitio.
MANGA, (el indio de Samar y Leyte escribe—mga). Articulo de plural.
MANGAGAT. *s.* Pez de color encarnado, así llamado.
MANGALHO. *s.* Pez así llamado.
MANGANGALAYO. *s.* Cocinero, cocinera, que cuece la comida.

MANGANSILI. *s.* Ave de color negro, de pico y patas largas.
MANGARABCAB. *adj.* (DE CABCAB). Así llaman al brujo ó embaucador por que, dicen, que cava la tierra para desenterrar los muertos.
MANGARAHIT. *adj.* (DE GAHIT). Vocinglero; rencilloso.
MANGATOS. *s.* Víbora.
MANGGA. *s.* Árbol que en botánica se llama.—Manga de indias ó mangífera indica.—Fruto de dicho árbol.
MANGGAD. *s.* Bienes, hacienda, alhaja, utensilios, dinero, etc. Damo in manggad nira. Son muchos los bienes de ellos.
MANGGAD. *v.* Despreciar, desestimar y tener en poco. Guinmanggad co an ngaran sa Dios. He despreciado el nombre de Dios.—Abusar, usar mal, excesiva, injusta, impropia ó indebidamente de alguna cosa. Ira pagminanggarun an linganay. Abusan ellos al tocar las campanas.—Cún hinohononган ná an casingcasing san diosnun nga gugma, iya ná pagmamanggarun an ngatanan nga pinacamahal sa calibutan. Poseido el corazón del divino amor, desestimará todo lo que es tenido por precioso en el mundo.
MANGGAD. *interj.* Ojala. Manggad pá macuha co an acon tuyó! Ojala consiga yo mi objeto.—*adv. m.* No sea que, á ver si. Macadi aco, manggad ná cún macacuha aco san acon tuyo. Me voy, á ver si puedo ya conseguir mi objeto.
MANGANGACO. *s.* (DE ACO). Fiador, defensor.—*adj.* Que defiende ó proteje.
MANGARACO. *s.* (DE ACO). Fiador, defensor.—*adj.* Que defiende ó proteje.
MANGGARAN. *adj.* Rico, poderoso, adinerado, hacendado, acaudalado, opulento.
MANGHUD. *adj.* Hermano (ó hermana) menor; menor en edad. Manghud co siya. Es mi hermano menor. Manghud san iya pinamamalayehan. Hermana menor de la pedida por él por esposa.
MANGIAN. *adj.* Cimarrón, salvaje, montaraz.
MANGIL-AD. Cosa fea, torpe, súcia, indecorosa, impura. Mangil-ad nga curulauan. Objeto feo, indecoroso á la vista. Iglicay ta an mga buhat nga mangil-ad. Evitemos las obras torpes.
MANGUINLOOYAN. *adj.* (DE LOOY). Misericordioso.
MANGUINLOY-AN. *adj.* (DE LOOY). Misericordioso.
MANGIRIGO. *adj.* (DE IGO). Certero, diestro y seguro en tirar.—Acertado, que acierta.
MANGNAY. *s.* Pez con pintas encarnadas así llamado, se come.
MANGNO. *v.* Observar, advertir; atender, cuidar de alguna cosa ó vigilarla.
MANGUD. *s.* Insecto pequeño y negro así llamado,
MANGOYUD. *s.* Langosta de mar.
MANGOLO. *s.* Pescado así llamado, se come.
MANGORUBAT. *adj.* (DE GOBAT). Guerrero, desafiador, que desafía ó provoca á los que están pacíficos en su lugar.
MANG SAD. *adj.* Gallo de largos espolones; animal de cuernos largos.
MANHAC. *s.* Ave negra así llamada, se come.
MANHI. *part.* Esta partícula denota lo que expresa la raiz; y tener por tal lo que la raiz significa. Tubangan cunta manhigauas cami siton capolo nganan. Ojala nos veamos libres de ese pleito. ¿Ano manhihimacauat ca sa acon? ¿Qué me tienes por ladrón?
MANICO. *s.* (DE SICO). Codo ó medida de la distancia que media desde el codo á la extremidad de la mano; ó desde las puntas de los dedos de una mano hasta el codo ó sangría del otro brazo.—*v.* Medir del modo dicho.
MANHIHILOT. *adj.* Que soba.
MANIGUL. *s.* Pez de mar así llamado, se come.
MANILA. *s.* Capital del archipiélago filipino. Los indios del interior dicen.—Maynilad, y otros Maynila.
MANING. *s.* Pez de mar así llamado, es de color verde y se come.
MANINICAS. *adj.* (DE TICAS). Ratero, arrebatador, usurpador.
MANIOANG. *adj.* Flaco, delgado.
MANLALABAN. *adj.* Defensor, protector, que defiende ó protege.
MANLALARA. *s.* Pez así llamado con pintas encarnadas, se come. Los pinchos que tiene en el lomo y vientre son algo ponzoñosos.
MANLILIGAAS. *s.* Pez así llamado, es de color verde.
MANLIPARACAY NÁ AN HUMAY. *loc.* Planta de palay que ya tiene tres ó cuatro hojas inclinadas.
MANO. *s.* Palabra de respeto y cariño con que llaman al hermano mayor, y á los mayores en edad.—*v.* Llamar—mano—á uno.
MANÚC. *s.* Gallo, gallina.—Camanúcan. *s. pl.* Gallos, gallinas.
MANUC MANUC. *s.* Gatillo de fusil.—Tranca de madera para puerta ó ventana.
MANOCSOC. *s.* Medida desde las puntas de los dedos hasta debajo del sobaco.—*v.* Medir del modo dicho.
MANUG BANUG. *s.* Agárico, especie de hongo globoso, que nace en el tronco de algunos árboles.
MANUG BONG. *s.* Medida de la distancia que hay desde la extremidad de la mano hasta el hombro.—*v.* Medir del modo dicho.
MANUHIL. *s.* Ave que llaman agachona.
MANOL. *s.* Planta así llamada, su flor es blanca y muy aromática. El agua en que dichas flores se ponen en infusión se usa como medicamento para varias enfermedades; y también es un gran colirio para el mal de ojos.
MANUNA. *adj.* (DE TUNA). Mono viejo, que no puede ya subir á los árboles y anda por la tierra.
MANUNG GAL. *s.* Arbusto que en botánica se llama manungal ó manungala.
MANONOBUS. *s.* Redentor. (DE TUBOS).
MANUNULAY. *s.* (DE SULAY). Tentador.
MANOSO. *s.* Pájaro así llamado, se come.
MANOSO, USA CA MANOSO NGA TABACO. Una mano de tabaco. Napolo ca manoso an acon quinuha. He tomado diez manos de tabaco.
MANOSOP. *s.* Ave pequeña así llamada.
MANOTO COTO. *adj.* Uno por uno, como un coco vale una cuarta; dos cocos, dos cuartas; nueve cocos, nueve cuartas; veinte cocos, veinte cuartas, etc.
MANTA. *part.* que sirve de adorno en la oración, y otras veces denota deseo. Diri manta mahihimo, No es posible.—Cun icao manta in quinadto. Si tú hubieras ido.
MANTALA. *v.* Publicar, manifestar, hacer notoria una cosa.
MAO. Equivalente del verbo ser. Mao iton ngani an maopay nga batasan. Esa es pues la buena costumbre.—Mao iton. Liso es.
MAOD. *v.* Acordarse apenas, recordar apenas.
MAOGOPUN. *adj.* Defensor, que defiende, proteje ó acude en defensa de uno.

MAOLA. *adj.* Puerco de monte, colmillido y viejo.
MAOPAY. *adj.* Bueno, que tiene bondad en su género.—Útil y á propósito para alguna cosa.—Sano que goza de salud.
MAPA. *part.* Esta partícula denota hacer, consentir, ó mandar hacer lo que la raiz significa. Mapabilin aco sa balay. Yo me quedaré en casa. Mapadaug aco san moros. Me dejaré vencer de los moros. Mapaguican aco san despacho. Voy á mandar salir al despacho. Mapahimo aco can tatay sin balay balay. Voy á mandar (á decir) á papá que me haga una casita.
MAPAIT PAIT. *adj.* Cosa amarga ó algo amarga.
MAPAOBUSUN. *adj.* (DE OBUS). Humilde.
MAPAOB-SANUN. *adj.* (DE OBUS). Humilde.
MAPASALIOUN. *adj.* (DE SALIO). Perdonador, indulgente, que perdona.
MAPAT-LAIRUN. *adj.* (DE PAT-LAID). Justo, recto, instructivo, que enseña y obra con rectitud.
MAPUANGARUN. *adj.* (DE PUANGUD. Compasivo, que se compadece, que tiene piedad y misericordia.
MAPUCA. *s.* Árbol así llamado su fruta se come.
MAPULA. *s.* Fruto del árbol tambis.
MAPULÁ. *adj.* Cosa encarnada.
MAQUI. *part.* Esta partícula denota ser uno aficionado ó tener por costumbre pedir, rogar, suplicar desear ó hacer lo que expresa la raiz. Maquituba si Juan. Juan es aficionado á la tuba. Maquipasi si Pedro. Pedro es aficionado á comer lechón. Maquilibacun ngá tauo. Hombre amigo de murmurar. Maquiauayun ngá tauo. Hombre amigo de pelear. Maquisasayáuon ngá bata. Niño amigo de bailar. Maquiquilimos. Podre, que pide limosna.—Maquiquimalooy. Que pide misericordia.—Maquidios. Que ruega á Dios.—Maquirosariohun. Que tiene costumbre de rezar el rosario.—Maquimala-oay. Que tiene costumbre de cometer cosas feas.
MAQUIDADACÓPUN. *adj.* (DE DACOP). Diestro en coger, prender, ó hacer presa.
MAQUIG. *part.* Esta partícula denota ser uno aficionado ó tener por costumbre lo que expresa la la raiz, ó hacer lo que dice la raiz; y algunas veces indica pluralidad de actos, ó hacer muchas veces lo que la raiz significa. Maquigsaro aco anay sa iyo. Os suplico me dejeis comer antes con vosotros. en vuestro mismo plato.—Maquiquigsari iton cabataan. Van á pelear esos niños.—¿Di ca maalo maquigatubang sa imo agaron? ¿No te avergüenzas presentar con frecuencia á tu amo? Di ca maquighilauas. No fornicarás.
MAQUILAS. *adj.* Inquieto, travieso; que se mueve ó inclina.
MAQUINAÁDMANUN. *adj.* (DE ARAM). Sábio, inteligente, instruido.
MAQUITANÁMAN. *adj.* (DE TANUM). Aficionado á tener huerto; hortelano, hortelana.
MARA. *v.* Secar, enjutar, enjugar, quitar la humedad á una cosa.—*adj.* Cosa seca, enjuta. Mamara ná an tuna. Está ya seca la tierra.
MARABARAAN. *s.* Pez así llamado, su color es encarnado.
MARAY PARAY. *s.* (C.) Cizaña ó yerba que nace entre el palay.
MARAY PARAY. *s.* Especie de vena venenosa que tiene el pez botete en el interior.
MARAMPAG. *adj.* Copado, coposo, copudo, que tiene mucha copa.
MARANGNOON. *adj.* (DE MANGNO). Aquello que se cuida ó vigila; aquel á quien hay que cuidar ó vigilar.
MARAUT. *adj.* Malo, que carece de la bondad que debe tener.—Dañoso ó nocivo á la salud.—Que se opone á la razón ó á la ley.- Enfermo, que padece enfermedad.
MARARAPAD. *s.* Pez así llamado, se come.
MARAT. *v.* Erizarse, levantarse, ponerse rígido y tieso el pelo.
MARGAHA. *s.* Arena fina ó polvos de escribir.
MARGOSO. *s.* Balsamina.—Fruto de dicha planta.
MARIAPA. *s.* Planta cuyas hojas tienen el centro de su anverso de color de sangre, cuando nuevas; y después su color es amoratado, más sus extremidades y el reverso son de color pajizo claro. Las hojas de dicha planta se usan como medicamento en algunas heridas.
MARO. *s.* Estambre de la flor; flor del palay.
MAROCAPOC. *v.* Hacer ruido agujero, viento, agua, etc.
MAROL. *s.* Planta de rosa blanca, sampaga blanca y olorosa.
MAROMAGLIDONG. *adj.* (DE LIDONG). Cosa redonda, ó algo redonda.
MARONG PARONG. *s.* Mariposa así llamada.
MAROT. *v.* Acostumbrarse, tener costumbre de alguna cosa.
MASABASA. *adj.* Arroz cocido con mucha agua.—*v.* Cocer arroz con mucha agua.
MASAG. *s.* Cangrejo de mar así llamado.
MASAGAD NGA DALAN. *adj.* Camino seguido.
MASAGANG PAGCAON. *adj.* Que se convida á comer sin ser convidado.
MASAG BASAG. *s.* Ternilla de la nariz.
MASAYON. *adj.* Cosa fácil de hacer.—*s.* Ser fácil una cosa.
MASAPARA. *adj.* Cosa áspera, tensa, dura.
MASAPLURAY. *adj.* (DE SAPLUD). Cosa áspera, ó algo áspera al gusto.
MASARAGMIT. *adj.* Ligero, ágil, veloz, pronto.
MASARIYAYA. *adj.* Alegre, jovial, apacible.
MASBANG. *adj.* Camino real ó por donde se pasa.
MASIGA. *adj.* Resplandeciente, brillante.
MASILAC SIGAC. *adj.* Resplandeciente, brillante.
MASILAO. *adj.* Resplandeciente, brillante, que ilumina.
MASILÁYRE. *s.* Camote así llamado
MASILHAG. *adj.* Cosa rala, que se trasluce.
MASINABUTUN. *adj.* (DE SABUT). Sábio, inteligente, instruido.
MASINAGDONUN. *adj.* (DE UGDON). Aconsejador, que aconseja.
MASINALACBUN. *adj.* Que manda ó tiene bajo su poder á otros para una obra.
MASINAO. *adj.* Cosa resplandeciente, brillante.
MASINAQUITUN. *adj.* Enfermizo, que tiene poca salud.
MASINAQUIT-NUN. *adj.* Enfermizo, que tiene poca salud
MASINOG-TANUN. *adj.* (DE SOGOT). Obediente, cumplidor.
MASIRUM. *adj.* Oscuro, que carece de luz ó claridad.
MASOIT. *adj.* Rebelde, indocil.—Traidor.
MASONA. *adj.* Claro, que alumbra ó dá luz.
MASOSO. *adj.* Que tiene niño de pecho; que aún tiene leche.
MATA. *s.* Ojo, órgano de la vista en el hombre y en los animales.—Ojo de aguja ó cosa semejante.-

¡Cadadagco san mata san isda! ¡Qué grandes son los ojos del pez!—*v.* Mirar. Opaya ngā camata. Mira bien.—Pagmata. *v.* Despertar el que duerme. Pagmata ná. Despierta ya.

MATA SIN HINOC-TAN. *s.* Malla ó cada uno de los cuadriláteros que, formados por cuerdas ó hilos que se cruzan y se anudan, constituyen el tejido de la red; ojo.

MATABAG. *s.* Luna nueva que principia á verse.—Salida de la luna nueva que empieza á verse.

MATAGAÁDLAO. *adj.* Cada dia, todos los días.—*adv. t.* Diariamente.

MATÁHUD. *adj.* Respetador, respetuoso, que respeta.

MATAHÚM. *adj.* Cosa preciosa, linda, hermosa.

MATAHURUN. *adj.* Respetable, digno de respeto.

MATALAIRUN. *adj.* Justo, recto.—Instructor, que instruye.

MATÁLAO. *adj.* Cobarde, tímido, medroso.

MATALAPASUN. *adj.* Trasgresor, que quebranta un precepto, ley ó estatuto.

MATALAPAS-NUN. *adj.* Trasgresor, que quebranta un precepto, ley ó estatuto.

MATALINSACOBUN. *adj.* (DE SACOB). Protector, amparador.

MATALINSACOPUN. *adj.* (DE SACOP). Protector, amparador.

MATA MATA. *s.* Ojo de aguja ó cosa semejante.—Figura de ojo.

MATAMATA SIN DAMAHAN. *s.* Escaque ó cada una de las casas cuadradas en que se divide el tablero para el juego de damas, etc.

MATANGDA. *s.* Persona que en los barrios ó rancherías hace las veces de superior, y representa á la autoridad del pueblo, por mandato ó nombramiento únicamente del capitán.

MATARAMDUN. *adj.* (DE TAMUD). Agradecido.—Humilde.

MATARI. *adj.* Palauan ó gauay de mal sabor.

MATAROTAM-ISAY. *adj.* (DE TAM-IS). Cosa dulce, ó algo dulce.

MATATAMBAN. *adj.* Que huele á pescado—tamban.—*v.* Oler á pescado—tamban.

MATAROTAM-IS. *adj.* Cosa algo dulce.

MAT-HUM. *adj.* (DE TAHÚM). Cosa preciosa, linda, hermosa.

MATINDOGUN. *adj.* Caña dulce así llamada, que nace recta.

MATINUMANUM. *adj.* (DE TUMAN). Justo, recto, observante, cumplido, que cumple.

MATINOORUN. *adj.* (DE TUOD). Creyente, que cree.

MATNGUN. *v.* Advertir.—*s.* Advertencia.

MATNUG. *adj.* Sin igual, sin comparación, grande.

MATO. *v.* Añadir leña al fuego, hacer que arda, aumentar el fuego.

MATUMAT. *v.* Decir, contar, explicar una cosa.

MATUOD. *adj.* Cierto, verdadero. Matuod an polong co. Es cierta mi palabra. Si Jesucristo Dios nga matuod, ug tauo mán nga matuod. Jesucristo es Dios verdadero y hombre verdadero.—*adv. afirm.* Ciertamente. Matuod, diri si Juan an nacasamad. Ciertamente, no es Juan el que hirió.—*v.* Creer lo que otro dice. Pagmatuod ca dacon. Créeme.—Diri aco nacacapagmatuod sa imo, cay di ca nagsusumat san camatuoran. No puedo creerte, porque no dices la verdad. *s.* Verdad.—Iguinsumat ca sa iya an matuod. Yo le dije la verdad.

MATUOD NGA MATUOD. *m. adv.* En verdad, en verdad. Matuod nga matuod an polong co diyo. En verdad, en verdad os digo.

MI

MIAY. *v.* Sobrar, llenar.—*adj.* Lleno, sobrante en medida de líquidos.

MILO PICO. *s.* Pájaro así llamado; en algunas partes le llaman—tuao.

MILONG BILONG. *s.* Pez así llamado, se come.

MIME. *v.* Extender, ensanchar con las manos cosa blanda como cera, barro, etc.—Extender la morisqueta en el plato, etc.

MINAY. *s.* Caña-dulce así llamada.

MINAMAHÁL. *adj.* Lo que se tiene por más precioso, de más valor ó en más estima.

MINAMAÓPAY. *adj.* Lo que se tiene por mejor ó más bueno, ó por bueno.

MINAMARÁUT. *adj.* Lo que se tiene por malo, peor, ó más malo.

MINAMATÁDONG. *adj.* Lo que se tiene por más justo, ó que lo cree uno de su derecho.

MINAMATAHÚN. *adj.* Lo que se tiene por más precioso y hermoso.

MINARÍA. *s.* Gauay así llamado.

MINATÁY. *adj.* Muerto, difunto.—*s.* Cadáver.

MINGAO. *adj.* Triste, lleno de tristeza; melancólico; desconsolado, que carece de consuelo.—Silencioso, que calla; donde se guarda silencio ó hay quietud. *v.* Entristecer; desconsolar. Estar en silencio; gozar de quietud y paz. Maminga̅o an acon casing casing, cay namat-yan aco san acon anac. Mi corazón está triste, porque se me ha muerto mi hijo. Maminga̅o caopay an mga tauo sa bongto. Está muy silenciosa ó pacífica la gente del pueblo. An maraut mo nga batasan asay nacacaminga̅o sa acon. Tu mala costumbre es la que me entristece. Naminga̅o cami niyan. Ahora gozamos de paz.

MIMINGAUON. *adj.* Triste; melancólico; afligido.

MINGLAY. *v.* Marchitarse, ajarse, agostarse las plantas por el mucho calor. Naminin glay an pálua san gauay, cay maadlao caopay. Se marchita la hoja del gauay, por que calienta mucho el sol.

MINGLAY. *adj.* Cuarta parte de un cate.

MINIO. *adj.* Casado, casada, matrimonio ó sea personas unidas en matrimonio. Usa cami ca minio. Somos un matrimonio.

MINOISIS. *adj.* Camote así llamado.

MINONGA. *s.* Arbusto así llamado.—Sávia de dicho arbusto, que se usa en vez de cola para pegar hojas de libro, etc.

MINORON. *s* Comistrajo compuesto de arroz, coco y azúcar, que se fríe brevemente en el carajay, y después, envuelto en hoja de plátano, se cuece en una olla poniendo un poco de agua.

MIUS. Componer, recoger y guardar las cosas.

MIUT. *v.* Componer, recoger y guardar las cosas.

MIRIS. *v.* Deshacer, como se deshace entre los dedos un grano de cacao lleno de gorgojo.

MIRIT. *v.* Mojar, humedecer una cosa con agua ú otro líquido.—*adj.* Cosa mojada.

MIRÓ. *s.* Gato de algalia.—*v.* Cojer ó matar dicho animal á las gallinas, etc.

MIRO. *v.* Entretejer, enlazar ó cruzar el bejuco ú otra cosa cuando se amarra un quilo, etc.; amarrar entretejiendo, enlazando ó cruzando aquello con que se amarra.

MIRONG PIRONG. *v.* Amusgar, echar hacia atrás las orejas el caballo ú otro animal en ademán de querer embestir, etc.

MISÁ. Pollo, polla; cría de gata, ratón, de ave, etc.—*v.* Sacar los pollos la gallina ú otra ave. Nagmisá ná an tamsi. Ha sacado ya sus polluelos el ave. Duduha an misá ñga namatáy. Han muerto dos polluelos.

MISA. *s.* Misa, sacrificio incruento de la ley de gracia, en que, bajo las especies de pan y vino, ofrece el sacerdote al Eterno Padre el cuerpo y sangre de Jesucristo.—Pagmisa. *v.* Decir misa. Nagmimisa an Padre. Está diciendo misa el Padre.—Pagpamisa. *v.* Mandar decir, aplicar ú ofrecer misa.—Pamisa. Limosna para misa. Nagpapamisa aco sa mga calag. Ofrezco una misa por las almas, ó doy la limosna para una misa por las almas. An calag san acon amay an acon iguinpapamisa. Doy la limosna para una misa por el alma de mi padre.—Canan tolo ini ñga pamisa. Esta es limosna para tres misas.

MISAY. *s.* Gato, gata.

MISAO PISAO. *adj.* Piedras sueltas por donde difícilmente se puede pasar.

MISIC. *v.* Saltar los granos del mortero al pilarlos ó majarlos.—Saltar lo que se parte ó corta.—Escapar, huir, zafarse, librarse, eximirse de alguna cosa.

MITING PITING. *s.* Calcañar, talón, nervios ó tendones hacia la parte del zancajo.

MITÓO. *s.* El credo.—*v.* Creer.

MITO. *v.* Alzar la sagrada hostia y caliz.—Pagmito. *s.* Elevación de la sagrada hostia y caliz.

MO

MO. *genit. de sing.* del *pronomb.* Icao. Tú, Se propone al verbo en la oración; más cuando esta principia con negación, suele anteponerse. ¿Ano an guinbubuhat mo dida? ¿Qué estás haciendo ahí? Dad-un mo ini. Lleva esto. Lanatun mo sira. Síguelos. Ansia ini an pagbubuhatun mo. Esto es lo que has de hacer.—Di mo ná quiquilal-un an imo anac. No conocerás ya á tu hijo. Ayao mo pagla larisa an mga magopay nga sagdon san imo mga caganac. No desprecies los buenos consejos de tus padres.

MO. Palabra que sirve de adorno en la oroción, sin tener significación alguna. Uaray aco pacasingba, cay sinaquitan mo aco. No he podido oir misa, porque estoy enfermo. Uaray aco pacacanhi, cay nasagpon mo aco. No he podido venir, porque estoy preñada. Uaray aco pacauli, cay napiang mo aco. No he podido volver, porque estoy cojo.

MOBO. *adj.* Coco bajo y de poca altura así llamado.

MOCMOC. *v.* Dar, pegar, golpear, frotar una cosa con otra ó contra otra. Iguinmocmoc nira si Pedro sa tuna. Han golpeado ellos á Pedro contra la tierra.

MOCOBOCO. *s.* Tobillo.—Nudo de caña.—Tubérculo de árbol.

MOCOL. *v.* Abultar el carrillo como cuando se tiene una cosa en la boca.

MOD BOD. *s.* Pez así llamado y de color blanco.

MOD-ILAN. *adj.* De grandes y abultados labios.

MODMOD. *v.* Apretar, comprimir una cosa contra otra.—Dar, pegar, golpear frotar una cosa contra otra.

MODOTAN. *adj.* Beto, bezudo, grueso de labios.

MUGDAS, IIIMUGDAS. *v.* Llover recio ó con fuerza.—*adj.* Aguacero fuerte.

MUGO. *v.* Decir, hablar, manifestar, declarar una cosa.

MUGOS. *s.* Árbol así llamado.

MOGOT. *v.* Poner ceño ó arrugar la frente y crujir los dientes; crujir ó hacer ruído con los dientes.

MOGSO. *v.* Nacer la criatura, salir á luz.

MOHOG. *s.* Moco, humor espeso y pegajoso que fluye por las ventanas de la nariz. Di mo pahirun an mohog san imo camut. No limpies los mocos con tu mano.

MOH MOH. *s.* Migaja ó grano de arroz que cae fuera del plato, al comer.

MUYAMOY. *s.* Sueño profundo.—*v.* Dormir sueño profundo.

MULAG MULAG. *v.* Hablar, conversar.

MULAY. *v.* Tentar, provocar.—*s.* Tentación, provocación, instigación. Nagmulay sira sa acon. Ellos me han tentado. Iguinmulay aco ni Pedro. Me ha provocado Pedro.

MULALONG. *v.* Ver, observar bien una cosa.

MULANBULAN. *s.* Pez así llamado, de color blanco y ojos grandes.

MOLAPULA. *s.* Yema de huevo.

MUL-AL. *v.* Abrir los ojos. Di pá mul-at an mata san tiyo. No están abiertos aún los ojos del cachorrillo. Uaray camumul-at an acon mata. No se abren mis ojos.

MOLATUC. *adj.* Cosa tostada ó de color subido y obscuro.—*v.* Tostar el sol. Namomolatuc san adlao. Está tostado del sol.

MOL MOL. *v.* Chupar el dedo; meter el dedo en la boca.—Dar de comer al niño metiendo la comida en su boca.

MOLOCUN. *v.* Arrollar una cosa en forma de rollo.—Encogerse el que está echado, etc.

MOLUD MOGUD. *v.* Pronunciar mal.

MOLO MOCO. *v.* Pronunciar mal.

MOLOPOLO. *s.* Planta así llamada, es medicinal.

MOLOS. *s.* (C.) Monte más pequeño ó bajo que los restantes.

MOMHO, (en otras partes dicen—mamho). *v.* Malearse, echarse á perder carne, pescado, etc.

MÓMO. *v.* Golpear, frotar, refregar sobre alguna parte la ropa cuando se lava.—Golpear, el coco sobre alguna parte para abrirle y beber su agua.

MÓMÓ. *v.* Tapar la boca.—*s.* Migaja, grano de arroz cocido, etc.

MOMO *s.* Pez de río, es negro y se come.

MONBON. *s.* Arenal, bajo ó banco de arena en la mar.

MUNCA NGA GAUAY. *adj.* Gauay así llamado.

MUNCAUAS, MUNGAUAS). *v.* Arriesgar, poner en peligro, exponerse.

MUNGAY. *v.* Sosegarse, estar quieto ó sosegado.

MUNGAYA. *v.* Gozar, disfrutar de agún bien.

MUNGAO. *v.* Estar uno medio dormido y sin saber lo que hace.

MUNGAO MUNGAO. *s.* Mosquito así llamado.

MUNGIT. *v.* Pegarse la comida en los labios.

MONG GOS. *s.* Planta así llamada.—Fruto de dicha planta, se come.

MONOCSOC. *s.* Medida de la distancia que media desde la extremidad de la mano hasta el sobaco.

MUNOS. *s.* Palay de secano, así llamado.

MONPON. *s.* Gusano así llamado; es perjudicial á los árboles y plantas, donde se cría. Este gusano

se halla dentro de una bolsita bastante fuerte, labrada por el mismo; y el bisaya usa dicha bolsita para poner en ella cuartas ú otra cosa.

MONTAUAN. *v.* Dar saltitos como el niño que principia á dar; hacer pinitos el niño.

MO OÇ. *v.* Sobresanar, cerrar una herida solo por la superficie, quedando dañada la parte interior.

MO ÓNG. *s.* Pez de mar así llamado, se come, y tiene la cola negra.

MORAGBAS. *s.* Pez pequeño de mar, se come.

MURAYAO. *v.* Estar ó vivir en paz y sosiego.—*adj.* Pacífico, sosegado.

MOROY. *v.* Desmayarse; debilitarse, faltar las fuerzas.

MUROMUD. *v.* Atar, amarrar bien la bianda envuelta en hojas de anajao ú otra cosa.

MOROMON. *v.* Estregar una cosa entre las manos; echarla á perder.

MURO MURO. *adj.* Pobre y miserable, angustiado.

MORON. *s.* Madeja. Usa ca moron nga tingcal. Una madeja de algodón.

MOROPIO. *adj.* Vecino y natural de un lugar.

MOROPORO. *s.* Constelación ó grupo de estrellas así llamadas.

MOROPOTO. *s.* Arbusto así llamado.—Fruto de dicho arbusto.—Planta ó malva silvestre así llamada.

MOROS. *adj.* Moro, mora, natural de las regiones donde se sigue la secta de Mahoma; infiel de Joló ó de Mindanao.—Camorosan. *s.* Moros.—Tierra de moros.

MOROSUN. *adj.* Que hay moros. Ayao ngadto sa Sulat, cay morosun. No vayas á Sulat, porque hay moros.

MUSA. *v.* Lavar los piés. Namumusa aco. Estoy lavando mis piés. Pamusa ca. Lávate, ó déjate lavar los piés.

MUSÁ. *v.* Sacar la gallina (ó el ave) los pollos.

MUSAG BUSAG. *s.* Clara de huevo.

MUS-MUS. *adj.* Cosa intensa, vehemente.

MOS-ON. *v.* Tener ó padecer cursos.—*s.* Cursos, evacuaciones.

MUTA. *s.* Legaña, humor que destilan los ojos y queda cuajado y pegado á las pestañas y lágrimales.

MUTABUTA. *s.* Marisco con pinchos, así llamado.

MUTAUN. *adj.* Legañoso, que tiene legañas.

MUTIA. *s.* Perla, concreción que se forma en lo interior de la concha conocida con el nombre de madreperla; aljófar ó conjunto de perlas de figura irregular y comunmente pequeñas.

MOTO. *s.* Animal marino así llamado.

MOTÓN. *s.* Garrucha de diversas formas y tamaños, con una (ó más) rueda sólida y giratoria, acanalada en su circunferencia por donde se pasan los cabos, maromas, cordeles, etc.

N

NA. *adv. t.* Ya. Guinbuhat co ná an sadá. Ya he hecho la puerta. Natuman co ná an imo sugo. Ya he cumplido tu mandato. Buas co ná cacadto. Ya iré mañana. Quinadto co ná. Ya he ido.—Luego, inmediatamente. Macadto ná aco. Ya voy.

NA. *part.* Esta partícula denota lo que dice la raiz; emplease también en los verbos neutros, y en algunos otros verbos, así en activa como en pasiva, y se usa en tiempo presente ó pasado. Namolong siya. Dijo él. Namamalandong sira san mga casaquitan san aton Manonobus. Están ellos meditando los dolores de nuestro Redentor. Napaquita liuat sa ira an bitoon, nga natago san pagdatong nira sa Jerusalén. Se les apareció otra vez la estrella, que se había ocultado al llegar ellos á Jerusalén. Naquilala ná aco san acon casal-anan. Conozco ya mis pecados. Taliuan ná pusal an mga teel san mga apóstoles, nalingcud an aton diosnun nga Magtoroon. Concluido ya de lavar los piés de los apóstoles, sentóse nuestro divino Maestro. Nahangad siya sa langit ug nabangun san iya mga camut. Levantó sus ojos al cielo y elevó sus manos. San napreso si San Pedro ni Herodes. Cuando San Pedro fué preso por Herodes. Nasamad aco. Me he herido. Nasamad si Juan san mga moros. Juan ha sido herido por los moros.

NÁ. *part.* usada sólo como adorno y antepuesta á la partícula—mán. Aco ná mán. Yo también, yo ahora. Camo ná mán. Vosotros también, vosotros ahora.

NACA. *part.* Esta partícula denota hacer efectivamente lo que la raiz significa; y otras veces expresa poder hacer lo que la misma raiz dice: y se usa en tiempo presente y pretérito. Nacaopay siya san mga magsaquit. Curó él á los enfermos. Si Pedro nacasamad can Juan. Pedro hirió á Juan. Diri aco nacacatabang sa imo. No puedo socorrerte. Diri aco nacacalacat. No puedo andar. An pag inum sin tuba nacadugang san iya saquit. El beber tuba aumentó su enfermedad.

NACAG. *part.* Esta partícula denota lo que dice la raiz; y se usa en tiempo presente y pretérito. Nacaghatag siya sa acon sin cahate. Me dió él dos reales. Nacagbuyayao aco. He maldecido.

NABÓ. *s.* Arbusto espinoso así llamado, su corteza es fibrosa y sirve para hacer cuerdas y otras cosas. Dice el bisaya, que dicho arbusto muere cuando ya tiene tres ó cuatro años.

NACNAC. *v.* Sacudir, mover violentamente una cosa á una y otra parte.—Golpear una cosa ó conmoverla al aire con violencia para quitarle el polvo, etc.—Mover sus alas las aves.—Caerse una cosa á pedazos por estar podrida, etc.—Caerse ó derramarse palay del costal, etc.—*adj.* Cosa continuada, que se dilata ó penetra.

NACON, (NACO). *genit.* del *pronomb.* Aco. Yo. Nacadto siya sa balay nacon. Estaba él en mi casa.

NAG. *part.* Esta partícula denota lo que dice la raiz; y se usa en tiempo presente y pretérito. Nagbubuhat cami sin balay. Estamos haciendo casa. Naglacat ná an sacayán. Anda ya la embarcación. Nagtitanum cami. Estamos plantando palay. Nagsacay siya sa vapor. Embarcó él en el vapor. Nagbua aco sa capitan. He mentido al capitán.

NAGA. *s.* Narra, árbol que en botánica se llama—Pterocarpo pálido, y Pterocarpo sandalino.

NAGA. *part.* Esta partícula denota pluralidad de sujetos que experimentan lo que dice la raiz; y también se nota reciprocidad de acción, aunque sea casual; y se usa en tiempo presente y pretérito. Damo an tauo nga nagcacamatáy. Es mucha la gente que muere. Nagcacalacat an mga cabataan sa baybay. Andan los niños por la playa. Nagcadatong ná sira. Han llegado ya ellos. Nagcacaoyon cami sin buot. Somos de un mismo parecer.—Ug adto nga mga tauo guican sa Paranas sadton bulan pá sa Junio, ug didto may ada lugud nagcasasamad, nga naghahauid san ira panimalay. Y aquella gente vino de Paranas en el mes de Junio, y allí (e

Paranas) hubo heridos, que (ó por que) defendian sus casas. Nagcaguican ná sira. Han salido ya ellos.

NAGHI. *part.* Esta particula denota lo que la raiz expresa; y también que los sujetos padecen lo que la raiz dice, y se usa en tiempo presente y pretérito. Naghihidalaag sira sa cabuquiran. Andan errantes por los montes. Naghihicalooy aco caopay. Lo paso muy mal. Naghibaton cami sin polong. Hemos altercado en palabras. Naghibaton cami sa ira. Replicámosles.

NAGUIN. *part.* Esta particula denota conversión substancial ó accidental de la cosa, en lo que expresa la raiz, y se usa en tiempo presente y pretérito. An pageaalaesio naguindugo niya. La sustancia del vino se convirtió en su sangre. An alaesio naguintubig. El vino se convirtió en agua.

NAGUINI. *s.* Enredadera así llamada. Dice el bisaya, que cocidas las raices hojas y vástago de dicha enredadera en aceite nuevo de coco, son medicamento para heridas.

NAGNAG. *v.* Limpiar, lavar.

NAGOTNOT. *v.* Rugir ó sonar una cosa cuando se rasga, rompe, corta, etc.

NAGPA. *part.* Esta particula denota, hacer, mandar hacer, lo que la raiz dice, y se usa en tiempo presente y pretérito. Nagpauli ná sira. Ellos se han vuelto ya. Nagpacaon aco sin usa nga macalolooy. He dado de comer á un pobre. Nagpabuhat aco sin bote. He mandado hacer un bote. Siya nagpapabanhao san mga minatay. El resucitaba los muertos. Nagpapautang aco sin salapi. Doy prestado dinero.

NAGPACA. *part.* Esta particula denota lo que la raiz expresa; fingimiento; y tener por tal lo que la raiz dice; y se usa en tiempo presente y pretérito. An aton Guinoo Jesucristo nagpacatauo sa sa pagpanobus sa aton. Nuestro Señor Jesucristo se hizo hombre para redimirnos. Nagpacaopay siya san mga magsaquit. El sanó á los enfermos. Nagpacaraut aco san acon igcasitauo. He hecho mal á mi prójimo. Nagpacaaga cami panagat. Estuvimos pescando hasta la mañana. Nagpacaihi siya. El se orina. Nagpapacamahal siya nga tauo. El se tiene por hombre noble. Nagpapacasantos an macauat. Se finge santo el ladrón. Nagpapacabongol siya. Se hace él sordo Nagpapacaotang cami sin salapi. Hemos pedido prestado dinero. Diri pá cami nagpapacabayad san amon utang. No podemos pagar aún nuestra deuda.

NAGSI. *part.* Esta particula denota reciprocidad ó que hay participación en lo que la raiz dice, y se usa en tiempo presente y pretérito. Nagsisihigugma ná cami. Nos amamos ya. Ngatanan sira nagsisi paquiana. Todos ellos se preguntaban. Sadin tuig nga natapus nagsibulig sira Juan ngan si Pedro sin pagpalit sin abacá nga iguinbaliguia nira sa insic. El año pasado se ayudaron Juan y Pedro en comprar abacá que vendieron al chino.—Dicha particula denota también continuidad ó frecuencia de actos. Nagsisicada cada siya siton nga balay. Con frecuencia vá él á esa casa.

NAGSIQUI. *part.* Esta particula denota semejanza ó igualdad en lo que la raiz expresa, y se usa en tiempo presente y pretérito. Nagsisiquimatálao sirá an duha. Los dos son igualmente cobardes.

NAHA. *part.* Esta particula denota lo que la raiz dice y también efectuarse por casualidad, sin intención ó de improviso, y se usa en tiempo presente y pretérito. Aton guindadayeg adton nahaona nga horas nga iguintuha can Maria. Nosotros bendecimos aquel primer instante en que fué criada Maria. Nahasimang cami sa dalan. Nos extraviamos en el camino. Nahapagmata aco sadto. Desperté yo entonces. Nahagugugma aco sa imo. Yo te amo. Nahabalinas aco. Me resbalé.

NAHAPA. *part.* Esta particula denota lo que dice la raiz, y también que se efectúa por casualidad, sin querrer, ó de improviso, y se usa en tiempo presente y pretérito. Nahapasucamad siya sa tuna sin macaduha. Cayó él en tierra dos veces. Nahapaligad aco. Caí á tierra.

NAHI. *v.* Unir juntar dos ó más pedazos de tela ú otra cosa, cosiéndolo con hilo ó bejuco como hacen los pescadores cuando unen ó juntan dos chinchorros ó redes.

NAHI. *part.* Esta particula denota lo que la raiz dice, y también efectuarse por casualidad, sin intención ó de improviso, y se usa en tiempo presente y pretérito. Nahigugma aco sa imo sa guihapon. Yo siempre te amo. Nahisasacop ná siya sa padrón. Está él inscrito ya en el padrón. Nasamad an acon ulo, cay nahipacdol aco. Mi cabeza está herida, porque dí ó tropecé con ella.

NAHIPA. *part.* Esta particula denota lo que dice la raiz, y también que se efectúa por casualidad, sin querer ó de improviso, y se usa en tiempo presente y pretérito. Nahipacolob siya. Cayó él de bruces.

NAHON. *v.* Trabajar uno la sementera, abacá ó cocales de otro, é ir á medias en lo que se recoja.

NAHOT. *adj.* Abacá ó piña muy fina; camisa hecha de lo mismo.

NAYAC. *v.* Confiar, esperar.

NAYAP. *adj.* Lo continuado como tierra nó separada por la mar, tierra firme.—*v.* Extenderse como terreno, niebla oscuridad, etc.

NAMA. *v.* Procrear, engendrar, multiplicar una especie.

NAMCUM. *v.* Concebir la hembra

NAMIHIT. *v.* Pedir licencia ó permiso.

NAMIT. *adj.* Sabroso, gustoso y delicioso, grato al sentido del gusto.—*v.* Estar ó ser sabrosa, deliciosa ó gustosa una cosa.

NAMO. *s.* Humazo ó envoltorio de hojas secas, que ponen los bisayas cerca de los panales, y encienden dicho envoltorio para que haga humo denso ó espeso y huyan las abejas.—*v.* Dar humazo á las abejas.

NAMOC. *s.* Mosquito.

NAMON, NAMO. *genit.* del *pronomb.* Cami. Nosotros. Nasayoran namon an mga nahimumutang sa imo surat, ug nagpapahabaro cami dimo nga dinhi sa amon uaray gud nahi-aalguian nga tadiao nga sugad. Quedamos enterados de lo que nos dices en tu carta, y te manifestamos que aquí no se encuentra tinaja igual. Nabasaliuan aco san capitan Juan sa pageacapitan sinin bongto namon. Yo he relevado al capitán Juan en la capitanía de este nuestro pueblo.

NAN. *part.* Esta partícula denota pluralidad, y también lo que la raiz dice, y se usa en tiempo presente y pretérito. Damo an mga tauo nga nanhohonong sa calibutan. Mucha es la gente que habita en el mundo. Nanguguliat an mga cabataan. Gritan los muchachos. Nanharoc ná cami. Ya hemos besado.

NANA. *s.* Materia, pus, podre de llaga, etc.—*v.* Tener ó echar materia lo dicho.

NANAG. *v.* Asar una cosa entre brasas.

NANAY. *s.* Mamá, voz equivalente á madre de que usan muchos, y especialmente los niños; también llaman *nanay* á la abuela y otras mayores.
NANAM. *s.* Sabor de una cosa.—*v.* Gustar, probar una cosa.
NANANGATID. *adj.* Cuelliergnido.
NANAO. *v.* Mirar al fondo del agua como para ver alguna cosa.
NANAP. *v.* Arrastrar, gatear, andar á gatas.
NANGNANG. *v.* Aumentarse la herida, etc.
NANHI. *part.* Esta partícula denota lo que expresa la raiz; y también tener por tal lo que la misma raiz dice, y se usa en tiempo presente y pretérito. Damo an mga tauo nga nanhihigauas sa padrón. Es mucha la gente que no está enpadronada. Nanhihimaraut aco sa imo. Yo te tengo por malo. Nanhihinga-torog ná sira. Están ya ellos durmiendo. Nanhica-torog ná an cabataan. Están ya durmiendo los niños. Nanhihimacauat aco sa imo. Yo te tengo por ladrón. Si Jesús nanhimaraut sa higuera nga marabong nga cahuy ug dahoman, cundi uaray bonga. Jesús maldijo á la higuera árbol frondoso y de muchas hojas, pero sin fruta.
NÁNO? *adv. interrog.* Qué?—Qué dices?—Qué quieres?—Qué cosa? ¿Náno ca? ¿Qué quieres tú?
NANONG. *v.* Advertir, considerar, prevenirse.—Mananong. *adj.* Prudente, prevenido, preparado.
NAUA. *v.* Estar uno solo; ir, caminar uno solo y sin compañía.
NUANTAUAN. *v.* Exceder, aventajar, sobresalir una persona ó cosa á otras. An camahalan san imo mga caud-ganan san canan casantosan nananauantauan. La grandeza de tus excelencias excede á la de los santos.
NAUI. *s.* Bejuco limpio y bueno para amarrar.—*v.* Limpiar bejuco quitándole la parte blanda y fofa.
NAUNÁO. *v.* Lavar, limpiar una cosa con agua ú otro líquido. Guin náunauan ná an isda. Está ya lavado el pescado.
NAUONG. *s.* Cara, rostro, fisonomía.
NAPA. *part.* Esta partícula denota lo que dice la raiz; y también mandar, pedir, hacer, permitir y consentir en lo que expresa la raiz, y se usa en tiempo presente y pretérito. Napahayag aco sa Padre. Me he presentado al Padre. Napaquita ná aco sa capitan. Me he presentado ya al capitán Napaharini siya sa acon. Se acercó él á mí. Napaquita sa ira in usa nga ángel. Apareciósele un ángel. Napabilin siya sa balay. Quedóse él en casa. Napabubuniag aco. Quiero ó deseo ser bautizado. Napaguican ná aco sin mga tauo. He mandado ya salir á la gente. Napadaug aco san moros. Me dejé vencer de los moros. Napatambal aco sa Manila. Fuí á Manila á curarme.
NAPAPAG. *part.* Esta partícula se antepone á algunas raices, y denota mandar, ó consentir en lo que la raiz expresa, y se usa en tiempo presente y pretérito. Napapagbuhat an capitan sin usa nga camalig. Ha mandado el capitán hacer un camarin. Napapag raysang siya sa cruz. Quiso él ser clavado en la cruz.
NAPASI. *part.* Esta partícula denota lo que la raiz dice, y se usa en tiempo presente y pretérito. ¿Napasingain siya? ¿Hacia donde ha ido? Napasingadto sa Manila. Ha ido á Manila. Napasinganhi aco sa imo. He venido á tí.
NAPINAP. *v.* Allanar lo desigual.
NAPO. *s.* Montón pequeño de tierra blanda.—*v.* Formarse montones pequeños de tierra blanda.—Canapóan. *s.* Montones pequeños de tierra blanda.
NAPO. *s.* Plantío de raices comestibles.
NAQUI. *part.* Esta partícula denota lo que dice la raiz; y también pedir, suplicar, desear, hacer, y ser aficionado á lo que expresa la raiz, y se usa en tiempo presente y pretérito. Naquiquimalooy aco sa imo. Yo te suplico. Naquiquitabang aco sa imo. Yo te pido protección. Naquiquiangan angan aco anay ngadto san bulan pá sa Junio. Pido prórroga hasta el ntes de Junio. Naquiquipagsangcay aco sa imo. Quiero, deseo ser tu amigo. Sadto pá naquisugal aco. Antes era yo aficionado al juego.
NAQUIG. *part.* Esta partícula denota pedir, suplicar, desear, y hacer lo que la raiz expresa; y también denota pluralidad; y se usa en tiempo presente y pretérito. Naquiquigpolong aco sa imo. Quiero, deseo hablar contigo. An malimbong naquigsangcay san mga igcasimalimbong. El engañador se ha hecho amigo de los engañadores. Naquigsabut ná cami. Ya nos hemos hablado ó convenido.
NAQUIT. *adj.* Plátanos (ú otra cosa) unidos ó pegados unos con otros.—*v.* Unir, estar unidas ó pegadas dos ó más cosas.
NARAM. *v.* Partear, hacer el oficio de partero ó partera.
NARANGAHIT. *v.* Desasosegarse, inquietarse.
NAROG. *adj.* Rama pequeña (ú otra cosa) caida en tierra.
NASI. *part.* Esta partícula denota el lugar hacia donde uno va ó se dirige, y se usa en tiempo presente y pretérito. Nasingadto siya sa Tacloban. Ha ido él para Tacloban. Nasisinganhi ná sira. Vienen ya ellos.
NATAD. *s.* Parte de terreno inmediato ó enfrente de la fachada principal de camarin, casa, tribunal, ó hacia donde está la entrada y escalera.
NATE. *s.* Cria de vaca, carabao, cabra, oveja, etc., mientras se está criando.—Becerro, becerra, cabrito, cabrita; cordero, cordera.—Canatihan. *s.* Becerros, becerras; cabritos, cabritas; corderos, corderas.
NATUC. *adj.* Cosa fina, delicada, amorosa. Manatuc nga calooy. Fina misericordia.
NATUN. *genit.* del *pronomb.* Quitá. Nosotros, nosotras. Iroy mán siya naton. Es también ella nuestra madre.

NI

NI. *art.* de *genit.* de *sing.* de nombre propio. Balay hi Juan. Casa de Juan. Oma ni Pedro. Sementera de Pedro.
NIGAD. *s.* Árbol playero así llamado.
NIGO. *s.* Especie de harnero hecho ó tejido de corteza de caña, y sirve para limpiar palay, arroz ú otra cosa.
NIYA. *genit.* del *pronomb.* Siya. Él, ella. Nasonug an balay niya. Se quemó su casa.
NIYAN. *adv. t.* Ahora.—Hoy. Macanhi siya niyan. Vá á venir ahora. Tagan mo aco niyan sin salapi. Dame ahora dinero. Domingo niyan. Hoy es domingo.
NIYAN NÁ, (NIAN NÁ). *adv. l.* Ahí, ahí está, ahí lo tienes.—*adv. t.* Ahora mismo. Nian ná sa imo too. Ahí está á tu derecha. Macadto aco nian ná. Voy ahora mismo.
NIYAN NGAHAO. *m. adv.* Ahora mismo. Dadapi-

tun co siya niyan nğahao. Iré á llamarle ahora mismo.

NIYO. *genit.* del *pronomb.* Camo. Vosotros, vosotras. Natago siya sa balay niyo. Ocultóse él en vuestra casa.

NINDAT. *v.* Provocar, desafiar.

NINO *genit.* del *pronomb.* ¿Sin-o? ¿Quién? Nacasaca siya sa balay—¿Nino—? Ni Juan. Subió él á la casa—¿De quién—? De Juan.

NINÓ. *s.* Árbol así llamado, su fruto se come, y sus raíces sirven para teñir de encarnado.

NIUANG. *adj.* Flaco, delgado.—*v.* Enflaquecer.

NIPA. *s.* Palma, que en botánica se llama—Nipa de playas.

NIPAY. *s* Ortiga enredadera.—Fruto de dicha ortiga.

NIPIS. *adj.* Cosa fina, delgada como tabla, tela, etc.—*v.* Adelgazar, desbastar, poner delgada á una cosa.

NIQUINIC. *adj.* Poco, escaso, pequeño, menudo.—*v.* Ser poco; necesitar poco.

NIRA. *genit.* del *pronomb.* Sira. Ellos, ellas. Aádto sa balay nira. Está en casa de ellos.

NISNIS. *v.* Limpiar, restregar, refregar una cosa.

NITO. *s.* Bejuco que en botánica se llama—Ugena Semihástada.

NU

NUCA. *s.* Granos ó especie de sarna.—*v.* Supurar grano, tumor, llaga, etc.

NOCLOG, HINOCLOG. *v.* Compadecerse, condolerse, tener lástima.

NOCNOC. *s.* Insecto aludo parecido á la mosca.

NOCNOC. *v.* Picar, chupar sanguijuela, mosquito, etc. Guinnocnoc san linta an dugo san acon hubag. La sanguijuela ha chupado la sangre de mi grano.

NOCNOCAN. *s.* Asta ó mango de remo de embarcación menor, que tiene una pala redonda, hecha de tabla y amarrada con bejuco por los agujeros que hacen en dicha pala, á la extremidad de dicho mango.

NOCOT. *s.* Palay fino así llamado.—Bejuco fino así llamado.

NUD NUD. *s.* Desgracia, infortunio, desastre.—Desgraciar, ocurrir desastre, etc.—*adj.* Desastroso, desgraciado.

NUGÁS. *s.* Árbol así llamado, su savia ó jugo causa gran comezón.

NOGOC. *v.* Acudir donde hay gente cazando puercos de monte, etc.

NOGOT. *v.* Componer, arreglar el abacá ú otra cosa, que se ha de tejer.

NOY NOY. *v.* Andar por el agua.—Estar alguna cosa en el agua.

NONG NONG. *v.* Madurar bien el fruto.—*adj.* Fruto bien maduro.

NONO. *v.* Apretar, comprimir, oprimir alguna cosa contra un cuerpo duro, haciendo fuerza hacia abajo.—Matar un animal, metiendo, sacando, meter de nuevo y mover para los lados el arma que se usa.

NONOC. *s.* Árbol de primer orden por su corpulencia y elevación; su mandera es blanda é inservible.

NONOT. *v.* Seguir, acompañar á uno.

NOSNOS. *v.* Limpiar, restregar, estregar, frotar. Iguinnosnos co ná an cuarta. Ya he limpiado la cuarta. Iguinnosnos aco nira sa tuna. Me han frotado contra la tierra.

NOOS. *s.* Animal marino especie de pulpo, que tiene una piedra larga y estrecha dentro del cuerpo.

NOTNOT. *v.* Tirar de cordel ú otra cosa.—Estirarse, alargarse, dar de sí.

NG̃

NG̃. Letra propia y peculiar del dialecto bisaya, su pronunciación es suave y gutural-nasal. Cuando la palabra finaliza con esta letra no se coloca la tilde sobre la g. ¿Ano an imo pinanğa nğaro? ¿Qué es lo que pides? An bongto sa Balanğiga. El pueblo de Balanğiga.—Labing hataas. Más alto. Labing maopay. Mejor.

NG̃A. Partícula que sirve para unir ó ligar los nombres y demás partes de la oración unas con otras. Bato nğa mahal. Piedra preciosa. Tauo nğa hataas. Hombre alto. An labi nğa maopay. Lo mejor. Si Pedro nğa piang. Pedro el cojo. Buot aco nğa magaram ca. Quiero que estudies. Namolong siya nğa pagtutumanun niya an sugo. Dijo que cumpliría el mandato. Hunahunaun mo nğa ladauan sa Dios an calag mo. Piensa que tu alma es imágen de Dios. Dumdumun mo nğa mamatáy ca. Piensa que has de morir.

NG̃A. *pronomb. relat.* Que. An tauo, nğa matuman san mğa sugo sa Dios, mahagagauas san castigo. El hombre, que cumpla los mandamientos de Dios, será libre del castigo. An babave, nğa malacat san halarum ná an gabi, papandogan. La mujer, que ande entrada ya la noche, será puesta en el cepo.

NG̃A. *part.* que sirve de adorno. ¿Ano nğa? ¿Qué quieres?

NG̃AAG. *v.* Hablar alto y fuerte.

NGABID. *v.* Correr líquido; correr las lágrimas por las mejillas.

NG̃ABIL. *s.* Lábio ó borde de olla, tinaja, etc.

NG̃A LAONG. *m. adv.* Dice; dicen. Nğa laong niya. Dice él. Nğa laong nira. Dicen ellos. Nğa laong ni Pedro. Dijo Pedro.

NG̃A NACON. *m. adv.* Digo, dije. Nğa nacon, diri mahihimo an pagsacay cay mabalod. Digo, no es posible embarcarse porque hay mucha mar. Nğa nacon, diri si Pedro an nacasamad can Juan. Dije, no es Pedro quien hirió á Juan.

NG̃A NIYA *m. adv.* Dice, dijo. Nğa niya, cún baga mahihimo pagtutumanun co an sugo. Dice, si es posible cumpliré el mandato. Nğa niya, can Juan an picas san carabao. Dijo, es de Juan la mitad del carabao.

NG̃A NIYAN. *m. adv.* (C.) Dice, dijo.

NG̃A NIYO. *m. adv.* Decís, dijísteis. Nğa niyo, diri mahihimo igbotong an carabao cay iyo mán. Decís, no es posible vender el carabao porque es vuestro. Nğa niyo, si Leon nacabono can Lucio. Dijisteis, Leon hirió á Lucio.

NG̃A NIMO. *m. adv.* Dices, dijiste. Nğa nimo nğa imo iton nğa humay. Dices que es tuyo ese palay. Nğa nimo nğa can capitan Juan an abaca. Dijiste que el abacá es del capitán Juan.

NG̃A NIRA. *m. adv.* Dicen, dijeron. Nğa nira, malagay caopay inin dalan. Dicen (ó dijeron), está muy barroso este camino.

NG̃A NAN DIOS. *m. adv.* Dice, dijo ó como dice Dios.

NG̃A NAN SANTOS NG̃A SURAT. Dice ó como dice la sagrada Escritura.

NG̃A NI SAN JUAN. *m. adv.* Dice, dijo, como dice San Juan.

NG̃A NI PEDRO. *m. adv.* Dice, dijo, como dice, como dijo Pedro.

NG̃ADA. *adv.* de *l.* Ahi. Uaray ng̃ada. No está ahí.—Hasta. *prep.* Ipinapagsocol niya tican dida sa campanario ng̃ada san puerta. Mandó medir él desde el campanario hasta la puerta. Napolo ca adlao ng̃ada niyan. Diez días hasta hoy.—*v.* Cacolop nahang̃ang̃ada siya sa Basay. Ayer estaba él en Basay.

NG̃ADI. *adv. l.* Aquí. Dad-a ng̃adi an hunay. Trae aquí el palay. Uli ná ng̃adi. Vuelve ya aquí.—*v.* An acon hing̃adi sa Oras cay guinsugo aco san capitan. El haber venido yo á Oras es porque me mandó el capitán.

NG̃ADIE, NG̃ADYE. *v.* Rezar. Nang̃ang̃adie pá sira. Están rezando aún. ¿Ano an ira pinang̃ang̃adie? ¿Qué es lo que rezan?.

NG̃ADTO. *adv. l.* Allá. Guindara nira an cahuy ng̃adto sa bongto. Llevaron ellos el madero allá al pueblo.—*v.* Nahang̃adto siya sa bay bay. Estaba él allá en la la playa. Nahing̃adto ná cami sa Oras. Hemos ido ya á Oras.

NG̃AHAO. *adj.* Mismo, misma. An Dios ng̃ahao. El mismo Dios. Si Pedro ng̃ahao nagsumat sa acon. Pedro mismo me lo dijo.

NG̃AIIAS. *v.* (DE AIIAS). Atreverse, determinarse á una cosa.

NG̃AHOL *adj.* Arma embotada, que no corta.

NG̃AYÁN. *adv. asev.* Icao ng̃ayán an nang̃auat. Con que tu has robado. Guinsumatan aco ng̃a may bactin dida siton cacog-nan; culauan co; di mán ng̃ayan an acon. Me dijeron que habia un puerco ahí en ese cogonal; le miré; y no era el mio. Icao mán ng̃ayán. Tu también.

NG̃AIN. *adv. l.* Donde, adonde. ¿Ng̃ain siya? ¿Donde está él?—*v.* Nahang̃ain an pasi? ¿Donde ha ido el lechón? Ambut cún nahang̃ain. No se adonde.

NG̃ALA NG̃ALA. *v.* Admirarse.

NG̃ALAS. *v.* Fastidiarse, aburrirse.—*s.* Fastidio, aburrimiento, enfado.

NG̃ALAT. *v.* Soñar ó dar gritos soñando.

NG̃AL NG̃AG. *v.* Alargarse, agrandarse, onsancharse una cosa.

NG̃AL NG̃AGAN. (B) *s.* Paladar.

NG̃AL NG̃AGUN. *s.* (C.) Paladar.

NG̃ALO. *v.* Tener apetito ó deseo de comer.

NG̃AL-SANUN. *adj.* (DE NG̃ALAS). Aburrido, que se fastidia ó enfada.

NG̃AMAYA. *v.* Suplicar, pedir, rogar.

NG̃AMUYO. *v.* Suplicar, pedir, rogar.

NG̃AN. *conj. copulat.* Y. Si Pedro ng̃an si Juan. Pedro y Juan. Icao ng̃an si Pio. Tú y Pio.—Permite poner el nombre que la sigue en diferente caso. An dagat, an tubig, an cahuy ng̃an san banua. El mar, el agua, el árbol y la yerba.

NG̃ANIDA, HING̃ANDA. *v.* Alabar, elogiar, engrandecer, ensalzar.

NG̃Á NG̃Á. *v.* Abrir la boca, boquear.—Estar espirando. Nag ng̃áng̃ang̃á siya san butlao. Abre la boca de cansancio. Nang̃áng̃á an acon baba. Se abre mi boca. Nag ng̃áng̃ang̃á ná an masaquit. Está ya espirando el enfermo.

NG̃ANHI. *adj. l.* Aquí. Dara ng̃anhi an alacsio. Trae aquí el vino. Nagsurat ná aco ng̃anhi sa imo. Te he escrito ya.—*v.* Hang̃ang̃anhi iton guihapon. Eso vendrá aquí siempre

NG̃ANI. *conj.* Pues.—Si. Maraut ng̃ani an buhat, di mo ticang̃an. Si la obra es mala, no la principies.—Se usa también para dar énfasis ó energía á la expresión.

NG̃ANIB. *v.* Armarse, prevenirse, prepararse. An cristianos mang̃a ng̃anib guihapon san tigaman sa santa cruz. El cristiano se armará siempre con la señal de la santa cruz.

NG̃AUA. *v.* Recelar, temer, desconfiar y sospechar de alguna cosa.

NG̃AUI NG̃AUI. *s.* Extremos de la boca de los animales, aves y peces.

NG̃AU NG̃AO. *v.* Ladrar el perro de manera que parece está llorando.—*s.* Ladrido de perro, triste y prolongado.

NG̃ARAB. *s.* Fin, conclusión ó término de bajo en la mar.—Agujero ó concavidad en las piedras, donde se esconden los peces.

NG̃ARAHIBOT. *v.* Menearse como la lombriz de tierra; moverse, mezclarse como las hormigas ó la gente cuando es mucha, etc.

NG̃ARAN. *s.* Nombre, palabra que se da á los objetos y á sus calidades para hacerlos conocer y distinguirlos de otros.—*v.* Nombrar, poner nombre, decir el nombre de una persona ó cosa. An ng̃aran co si botete. Mi nombre es botete. An ng̃aran mo si Cuyá. Tu nombre es Nicolás. Ng̃arani mo siya. Nómbrale ó dí su nombre. Pan ng̃aranan mo sira. Nómbralos ó dí sus nombres. Guin ng̃ang̃aranan aco nira ng̃a tuyao. Me llaman loco. ¿Ano an paghing̃arani mo sa acon? ¿Porqué me nombras ó porqué dices mi nombre?

NG̃ARAT. *v.* Turbarse, amedrentar, infundir miedo, atemorizar.

NG̃AROL. *v.* Embotarse, engrosarse el filo ó punta de arma ó instrumento cortante.—*adj.* Arma ó instrumento romo ó de filo grueso.

NG̃ATA. *v.* Abreviar el nombre, como Yago ó Ingo por Domingo, Incoy por Francisco, Tilo por Martino, Imoy por Anselmo, Toros por Antonio, Binon por Bernardino, Cuya por Nicolás, Badoy por Salvador, Bandoy por Bernardo, Pandoy por Fernando, Miloy por Camilo, Pael por Rafael, Satur por Saturnino, Igto por Benedicto, Mio por Remigio, etc.

NG̃ATANAN. *adj.* Todo, toda.—Todos, todas. Guindara co an ng̃atanan ng̃a salapi. He llevado todo el dinero. Ng̃atanan an mg̃a tauo. Todos los hombres.—Todo el mundo ó toda la tierra se diçe en bisaya: An bug-os ng̃a calibutan, an bug-os ng̃a tuna.

NG̃ATIIAL. *v.* Agrandarse, alargarse, ensancharse una cosa.

NG̃ATHUN. *adj. l.* Allá.

NG̃AT NG̃AT. *v.* Agrandarse, ensancharse una cosa.

NG̃IAO. *v.* Miar, maullar el gato.

NG̃IDHAT. *adj.* Cosa horrenda, hórrida, horrible, espantosa.

NG̃IDLIS. *v.* Rechinar ó causar una cosa un sonido desapacible por ludir con otra ó por colisión.—*adj.* Cosa que rechina.—*s.* Rechinamiento, rechino, rechinido.

NG̃IIIAB. *adj.* Desdentado, que ha perdido los dientes; que le falta algún diente.

NG̃IHO. *v.* Caerse los dientes.

NG̃IYA NG̃IYA. *s.* Cigarra. An ng̃iya ng̃iya nag auit san habagat. La cigarra canta en el verano.

NG̃ILAB NG̃ILAB. *v.* Reverberar, reflejar.

NG̃IL-AD. *adj.* Cosa fea, súcia, deshonesta, impúdica, indecorosa.

NG̃ILAD. *s.* Miedo, espanto, horror.—*v.* Atemorizar, causar miedo, horror y espanto.

NG̃ILIN. *v.* Desterrar, echar á uno por justicia de un territorio ó lugar.—*s.* Destierro.

NGIL NGIL. *v.* Roer, descantillar menuda y superficialmente con los dientes parte de una cosa dura.
NGILO. *s.* Dentera.—*v.* Sentir ó padecer dentera.
NGIN. *adv. t.* Cuando.—*Conj.* Si.—*Art. indet.* Un, uno, una.
NGINANO. *v.* Observar, atender, poner cuidado en una cosa; mirar, reconocer una cosa, informarse de ella.
NGINAO. *v.* Relucir, brillar.
NGINDAY, (GUINDAY), Provocar, irritar, incitar á uno.
NGI NGOT. *v.* Rechinar los dientes.
NGIOB. *s.* Ruído de gente que habla, etc.—*adj.* Oscuro.—*v* Estar oscuro algún sitio.—*adj.* Cosa honda, profunda y oscura.
NGIPON. *s.* Diente. Masool an acon ngipon. Me duelen mis dientes.
NGIPONAN. *adj.* Dentado, que tiene dientes.
NGIRAS. *v.* Alborotar, vocear, hacer ruído.—Ruido, alboroto, vocería. Nangi ngiras an cabataan. Alborotan los muchachos. ¡Camangiras iton nga mga tauo! ¡Qué ruído mete esa gente!
NGIRI. *adj.* Mantecoso, seboso, grasiento.—*s.* Sabor de cosa grasienta.
NGIRIT. *v.* Sonreirse.
NGISI. *v.* Sonreirse. Ayao ngani. Toros, ngisi iyana. Antonio, no te sonrias ahora.
NGIT NGIT. *adj.* Cosa oscura, tenebrosa, lúgubre.—*v.* Entenebrecerse, obscurecerse.—*s.* Tenebrosidad, obscuridad. ¡Camangit ngit sini nga gabi! ¡Qué tenebrosa está la noche!—Cangitngitan. *s.* Tenebrosidad, obscuridad.
NGITO NGITO. *adj.* Cosa algo obscura.—*m. adv.* Entre dos luces.
NGUAL. *v.* Balbucear, balbucir, tartamudear, hablar con pronunciación dificultosa, tarda y vacilante.
NGUAL NGUAL. *v.* Balbucear, balbuir, tartamudear, hacer como el mudo cuando parece que quiere hablar.
NGODIOT. Acariciar, halagar, hacer caricias. Nangongodiot siya san iya anac. Acaricia ella á su hijo.
NGUD NGUD. *v.* Amolar, afilar, sacar corte ó punta á un arma ó instrumento.—Restregar, frotar una cosa con otra.
NGUHUC. *v.* Ganguear, hablar con cierto extraño sonido á causa de estar obstruidos los conductores nasales ó de ser estos defectuosos, ó por vicio de pronunciación.—*adj.* Gangoso, que habla gangueando.
NGOHUG. *s.* Moco, humor espeso y pegajoso que fluye por las ventanas de la nariz.
NGOHOGUN. *adj.* Mocoso, que tiene las narices llenas de mocos.
NGUYAO NGUYAO. *s.* Murmullo, susurro de voces que se oyen de lejos.
NGOYIT. *v.* Balbucear, balbucir; principiar á hablar los niños.
NGOY NGOY. *v.* Gemir, sollozar, suspirar, lamentar.
NGOY NGUYAY. *v.* Lamentarse, hacer como lamentarse, ó como que gime.
NGOYO NGOYO. *v.* Zumbar la mosca ó moscardón.—Hacer ruído los peces saltando en el agua.
NGULA. *adj.* Mudo, privado físicamente de la facultad de hablar.—*v.* Enmudecer, quedar mudo, perder el habla.
NGULI NGULI. *v.* Taladrar ó sentirse con grande eficacia y molestia en el oido algunas voces por la agudeza del tono con que se profieren.
NGOL NGUG. *v.* Alborotar, hacer ó meter ruido.
NGOLUT NGOGOT. *s.* Ruído desapacible de arma que no corta bien.
NGOMO NGOMO. *adj.* Corto, falto de palabras y expresiones para explicarse.
NGOMUS. *v.* Estimar apreciar ó acordarse con ternura de alguna cosa.
NGO NGO. *v.* Exprimir la caña dulce en la boca de uno.—*adj.* Tonto, fatuo, estúpido.
NGORODO. *v.* Quejarse, expresar con la voz el dolor ó pena que se siente.
NGORO NGOY NGUYAY. *v.* Lamentarse, hacer como lamentarse ó como que gime.
NGORO NGORO, *v.* Enfurecerse el animal y como que quiere acometer,
NGORUS. *v.* Persignarse, santiguarse. Pangorus ca. Santiguate, ó persignate.
NGOS NGOS. *v.* Alegrarse el perro cuando vé al dueño, etc.
NGOSO. *s.* Cara de todo animal irracional.
NGOTANA, (COTANA). *v.* (C.) Preguntar, interrogar ó hacer preguntas. Nangongotana aco sa imo cún hain si tatáy. Te pregunto que donde está papá.
NGUTHAO. (NGURUTHAO). *v.* Admirar, sorprender, maravillar.—*adj.* Admirable, sorprendente, maravilloso.
NGUT NGUT. Conmover, mover fuertemente.—Rabiar de cólera ó enfado.
NGOT NGOT. *v.* Latir, doler y dar latidos grano, apostema, etc.—*s.* Enojo, ira.
NGOTOB. *v.* Encogerse los carrillos cuando uno se enfurece, etc.
NGOTUB NGOTUB. *v.* Hablar entre dientes.

O y U

¡O! *interj.* ¡Oh! interjección de que se usa para manifestar muchos y muy diversos movimientos del ánimo; y más ordinariamente asombro, pena ó alegria.
¡UÁ! ¡So! Voz que se emplea para hacer que se paren ó detengan los carabaos ú otros animales; otras veces dicen—uá uá.
UAÁY. *v.* Levantar el brazo para pegar ó dar golpe. Nauaáy siya sin pagdabal sa acon. Levantó él el brazo para pegarme.
UÁC, OUAC. *s.* Cuervo, ave carnivora, de tamaño mayor que la paloma, todo de color negro pardo con visos pavonados.
UACAY. *v.* Destrozar, desbaratar, deshacer ó arruinar una cosa.
UACAY. *s.* Planta así llamada
UACAT. *s.* Raiz del árbol *bachao*.—Raiz de árbol.
UACATAN. *adj.* Que tiene raices. Uacatan nga cahuy. Árbol con raices.
UACLI. *v.* Echar á las espaldas las cuentas etc., que se llevan pendientes del cuello.—Echar hacia atrás la puerta para abrirla.—Abrir el pabellón ó mosquitero.
UACLIT. *v.* Arrojar; echar para atrás ó hacia las espaldas alguna cosa.
UÁC UÁC. *s.* Lechuza, ave nocturna.—Fantasma imaginario para infundir miedo á los niños.—Voz para llamar al fantasma ó brujo; y dicen los bisayas que el brujo responde de la misma manera.—*v.* Cantar las aves nocturnas
UADAS. *v.* Levantar el brazo y moverle.—Dar á uno alguna cosa.
UÁD-UÁD. *v.* Disminuir, minorar, reducir á menos una cosa.

UAGAS. *adj.* Oro puro en polvo.
UÁG UÁC. *v.* Derramar, verter líquido.
UAGSAC. *v.* Caerse, desparramarse, esparcirse lo que se lleva envuelto en pañuelo ú otra cosa.
UAHA. *v.* Limpiar, quitar la maleza ó suciedad.
UAHAD. *s.* Parte, partición.—*v.* Partir, dar, repartir.
UAHL. *v.* Virar, cambiar de rumbo la embarcación.—Echar hacia un lado cosa que está en tierra como madero, harigue, etc.
UAHIG. *v.* Distribuir, repartir, dividir una cosa entre varios. Guinuahig co an acon ihinatag sa ira san tagsa tagsa. He distribuido á cada uno lo que les di.
UAHING. *v.* Distribuir, dividir.—Desviar, apartar, separar.
UAHING. *s.* Anillo de lanza.—Poner ó colocar dicho anillo.
UAHIT. *v.* Apartar, separar, echar para un lado alguna cosa.
UAY, (OUAY). Bejuco, planta que crece recostándose sobre los árboles y otros cuerpos vecinos, se hace muy largo, y tiene tallo nudoso como la caña, y sirve para toda clase de ligaduras, para jarcia de ciertas embarcaciones y para otros infinitos usos, y de la especie más delgada se hacen las varas de los alguaciles y comisarios del tribunal del pueblo.
UÁ-Y. Síncope de Uaray.
UAYDONG. *v.* Aconsejar, dar consejo, exhortar.
UÁY-UÁY. *s.* Acequia ó arroyo que sale de río.
UAIT. *adj.* Lábio inferior.—*s.* Extremidades de los lábios.
UAIT SIN ANAY NGA GAUAY. *m. adv.* Gauay comido del anáy.
UALA. *adj.* Izquierdo, izquierda, como mano izquierda, pié izquierdo, lado izquierdo, etc.—Izquierdo, zurdo.—Pauala. *v.* Ir, echar ó dirigirse hacia la izquierda.
UALAG. *v.* Disiparse, desvanecerse.
UALAY. *v.* Partir ó dar una cosa. Ualaye aco. Dame.
UÁL UÁL. *v.* Sacar la lengua como el perro.—Salirse el genital de los brutos, etc.
UALA UALA. *v.* Bracear, mover, menear los brazos.—Manotear ó mover las manos, accionar.—Mover y cambiar de una mano á otra la bandera, espada, etc.
UALAG UALAG. *v.* Disiparse, desvanecerse. Ualagualag ná an dampug. Disípanse ya las nubes.
UALAS. *v.* Despreciar, desairar, faltar al respeto.
UALÁS. *adj.* Diestro, hábil, experto, práctico, experimentado.—*v.* Adiestrarse.
UALAT. *v.* Tirar, arrojar.
UAL-HUN. *adj.* Izquierdo, zurdo.
UALE. *v.* Predicar, aconsejar, amonestar.—*s.* Plática, sermón; consejo, amonestación.
UALÍ. *v.* Luchar á brazo partido; luchar agarrando uno por la cintura á su contrario, y este agarra por el pescuezo y sobaco con una mano y con la otra por el codo al primero.
UALI UAQUI. *v.* Decir que no, moviendo el cuerpo y la cabeza.
UALIS. *v.* Arregazar la saya, etc.; echarla hacia atras. Di mo ualisun an bado sa tinhan.—No eches la camisa hacia las espaldas.
UALO. *adj.* Ocho.—Icaualó. *adj.* Octavo.—Caualóan. *adj.* Ochenta.
UALOG. *s.* Valle.—*fig.* Mundo.
UALOT-UANGOT. *v.* Mover, menear el perro ú otro animal la cabeza, cuando muerde ó come alguna cosa.
UANAY. *adj.* Cosa larga. Uanay nga pisi. Cordel largo. Uanay nga salsalun. Arma larga.
UANDA. *v.* Partir, dividir, separar.
UANGOT, UANGOT. *v.* Zarandar, zarandear, mover una cosa con prisa y ligereza; mover, menear el perro ú otro animal la cabeza ó la presa que tiene en la boca.
UANGSI. *v.* Abrir los lábios y descubir los dientes.—*adj.* Boquiabierto, que tiene la boca abierta.
UÁN-UÁN. *v.* Quitar, separar la tierra, maleza ó suciedad.
UANG-UANG. *s.* Abertura, grandor ó anchor de herida, etc.—*v.* Ensancharse, aumentarse, dilatarse herida ú otra cosa.
UANGÍ *v.* Mover, menear una cosa para sacarla con facilidad.
UANGÍ UANGÍ. *v.* Mover, menear una cosa para sacarla con facilidad.
UANGUG. *v.* Herir el puerco con los colmillos.
UAÓG. *v.* Desaparecer, perderse una cosa, caerse. Nauaóg an acon salapi didto sa dalan. Se ha caido ó perdido mi dinero en el camino.
UAUOT. *v.* Enseñar, instruir.—Aprender.—*s.* Aprendiz.—Novel, principiante, que aprende algún arte ú oficio.
UARÁ. *vid.* Uaray.
UÁRA. *v.* Desaparecer, perderse una cosa.—Perdonar, remitir la deuda, injuria ú otra cosa. Nauára an acon calo. Se ha perdido mi sombrero. Nauád-an aco sin usa ca salapi. Se me han perdido cuatro reales. Paguád-un mo an amon mga sala. Perdona nuestros pecados.
UARAC. *v.* Desparramar, esparcirse, extenderse alguna cosa.
UARÁY. *v.* No haber, no tener, carecer de alguna cosa.—*s.* Nada, el no ser, ó la carencia absoluta de todo ser.—Ninguna cosa. Uaráy cami ísda. No tenemos pescado. Uaray ná alacsio. Ya no hay vino. Uaray camí raysang nga iguinpapalit. No tenemos clavos que vender. Uaray dinhi an tauo nga iyo pinamimiling. No está aqui el hombre que buscais. Nasamad ca? Uaray. Te has herido? No.—Uaray co pá buhata. No lo he hecho aún.—Uaray cami iguinpapadara nga ano mán. No mandamos cosa alguna.—Uaray aco hampaca san capitan. No me ha azotado el capitán.—*adv. neg.* No. Guintahi mo ná an bado? Uaray. Has cosido ya la camisa? No.—Uaray canhi bisan sino. No ha venido nadie.
UARAY NGARAN. *s.* Dedo anular, el cuarto de la mano.
UARAY SABUT. *m. adv.* Á ciegas, sin conocimiento, sin reflexión.
UARING. *v.* Virar, cambiar de rumbo la embarcación.—Desviar, apartar, separar una cosa del lugar donde está; echarla hacia un lado.
UARONG. *v.* Desviar, apartar, separar una cosa del lugar donde está; echarla hacia un lado.
UASA. *adj.* Bullicioso, inquieto.
UASAY. *s.* Hacha, instrumento de hierro, que en la parte inferior tiene el corte, y en la superior una punta en forma de espigón, que se mete en el agujero del mango de madera.—*v.* Labrar ó trabajar con dicha hacha.
UASA-UASA. *adj.* Bullicioso, inquieto.
UASDAC. *v.* Desparramar, esparcirse, extenderse alguna cosa. Nahauasdac an cuarta nga pinopoyos co san acon bado. Se han esparcido las cuartas que llevaba yo envueltas en mi camisa.

UASDAC. *v.* Poner, colocar. Iuasdac mo iton dida. Coloca eso ahí.

UASIG. *v.* Discernir, distinguir una cosa de otra.—Escoger.

UASOG. *v.* Empujar, rempujar, impeler, hacer esfuerzo para mover á una persona ó cosa.

UÁS-UÁS. *v.* Descubrirse, destaparse; bajar los pantalones, etc.

UÁT-UÁT. *v.* Escarbar, hurgar, menear ó remover una cosa.—Sacar espina quitando el pellejo ó carne de los lados.—Quitar la tierra de los lados para sacar las raices comestibles.—Reventar, abrirse grano ó apostema.

UATANG. *v.* Medir un terreno con cordel ó cosa semejante.—*s.* Medida.

UATI. *s.* Lombriz de tierra.—Paguati. *v.* Coger dicha lombriz. An uati naiilarum san tuna. La lombriz está debajo de la tierra. Naguauati sira. Están cogiendo lombrices.

UATID. *v.* Arrastrar el vestido.

UATING. *v.* Pasar una cosa raspando ó rasguñando alguna parte.

OB

OBA. *v.* Despreciar, desestimar y tener en poco.—Murmurar, quejarse de alguno; indignarse, quejarse uno de su suerte.

OBA. *v.* Temer, atemorizarse.

UBA. *v.* Castigar. Guin uba an lauas niya sin hampac. Azotáronle cruelmente.

OBAC. *v.* Quitar las cortezas al abacá ó plátano.—Quitar ó separar la parte fibrosa de las cortezas del abacá ó plátano.

OBAD. *v.* Remover, quitar ó separar una cosa de donde está.

OBAY. *v.* Estar juntos, ir en compañía, acompañar, echarse ó acostarse al lado de alguno.—Estar juntas, seguidas ó unas después de otras las cosas.—Juntarse, estar cercana, contigua, ó iomediata una cosa á otra.

OBAN. *s.* Cana, cabello ó pelo blanco.—*v.* Ser ó tener el pelo blanco, encanecer.

OBANUN. *adj.* Canoso, que tiene muchas canas; que tiene el pelo blanco.

OBÁOB. *v.* Inclinarse, bajar la cabeza ó el cuerpo. Naobáob aco san acon pag-agui. Me incliné al pasar.

OBAS. *adj.* Cosa vieja, usada ó gastada, que se dá á uno.

OBAS. *s.* Achaduras ó desperdicios.

UBAS. *v.* Pecar muchos con una mujer.

OBAT. *m. adj.* Pensar que, entender que.

UBAT. *s.* Medicina que hacen los bisayas de zumo de naranja y otras frutas, y con ella untan las llagas para que sequen y sanen. *v.* Curar con dicho medicamento.

UBI. *s.* Raiz comestible asi llamada.—Pungubi. *v.* Cojer ó sacar dicha raiz. Nangungubi sira. Están á coger ó cogiendo la raiz ubi.

OBO. *s.* Carraspera.—Catarro.—Tos convulsiva, ó ferina.—*v.* Acatarrarse.—Tener tos ferina.

OBÓ. *v.* Agacharse, inclinarse, bajar la cabeza ó el cuerpo al pasar por parte baja

OB-OB. *v.* Cascar, romper con los dientes cosa dura. Rechinar.

OBUD. *s.* Cogollo de bejuco, palma, caña, etc.—Pangobud. *v.* Cojer dicho cogollo.

OBOD. *s.* Pez así llamado.

UBUL. *v.* Tener, recelarse.

OBON-OBON. *s.* Pájaro así llamado.

OBUS. *v.* Acabar, concluir.—Apurar, consumir. Oobusun co ini. Concluiré esto. Di ca manta macacaobus siton. No podrás concluir eso. Naobus co an loto. He concluido la morisqueta.—Poner, colocar una cosa más baja, ó debajo de otra.—Ibutang mo dida sa obus san lingcoran. Ponlo ahí debajo de la silla. Iobus pá iton pagbo. Baja más ese quilo.—Humillar, humillarse, hacer actos de humildad. Nagpapaobus aco sa atubangan sa Dios. Yo me humillo en la presencia de Dios.—*adj.* Humilde, bajo, que carece de nobleza.—Cosa ó parte inferior, baja ó de abajo. Aco an imo obus ngà anac. Yo tu humilde hijo.—Sa obus. *m. adv.* Después. Sa obus co ná butangi an tambal. Después de haber puesto yo la medicina.

OC

OCAB. *v.* Cavar, ahondar, hacer hoyo.—Abrir ó alzar tapa de baúl, etc.—*s.* Cavidad, hoyo, huesa. Ocabi pá. Ahonda más. Inotab co an tacup san cabán. He alzado la tapa del área. Halarum ná an ocab. Es ya hondo el hoyo.—Destapar, quitar la tapa ó cubierta.

UCACAN. *adj.* Cuellicorto, que tiene corto el cuello.

OCAD. *v.* Cavar, ahondar, hacer hoyo.—*s.* Cavidad, hoyo, huesa. Nag oocad sira. Están haciendo hoyo. Ocari pá. Ahonda más. Halaruma an ocad. Profundiza la huesa.

OCAY. *v.* Menear, revolver una cosa con cuchara, pala, etc.—Revolver el palay, cacao, etc., que se ha puesto al sol para que se seque.

OCAY-OCAY. *v.* Menear, revolver con frecuencia una cosa con la mano, cuchara, pala, etc.

OCAL. *v.* Desunir, despegar, separar, desencajar.—Desclavar ó arrancar, cerradura, tapa de caja, etc.—Desquiciar ó sacar de quicio una cosa como puerta, ventana, etc.

OCANG. *v.* Despegar, desclavar, desquiciar, desencajar ó sacar de quicio una cosa como puerta, ventana, etc.—Abrir tijeras ó cosa semejante.—Alzar quitar tapa de caja, etc.

UCAO. *v.* Escasear, escatimar, cercenar, disminuir.

UCAS. *v.* Acabar, concluir de trabajar.

UCDOC. *v.* Hincar, clavar. Iucdoc mo an bongcao. Clava la lanza.

OCNOL. *v.* Encoger la tortuga el pescuezo; ocultarse, esconderse los mariscos en sus conchas.—Retraerse, retirarse.

OCO. *s.* Brujo, hechicero, animal grande que anda por los montes, según dice el bisaya.

OCOB. *v.* Agarrar la ventosa.—Picar ó agarrar sanguijuela, garrapata, etc.

OC-OC. *v.* Comer los animales ó las aves la fruta haciendo agujero en ella.

OCOY. *v.* Parar, detener.—Quietar, aquietarse, estar quieto ó sosegado.—Vivir, morar, residir, habitar en un lugar.

OCOT. *adj.* Cercano, próximo, inmediato.

OCOT. *v.* Diligenciar, poner los medios necesarios para el logro de una cosa.—*adj.* Diligente, solícito en el obrar.

OCOT. *adv.* Frecuentemente.—*v.* Frecuentar, hacer con frecuencia una cosa.

OCPAO. *v.* Saltar, brincar, andar á saltos.

OCPAO-OCPAO. *v.* Saltar, brincar, andar á saltos.
UCPAPAO. *v.* Andar á saltos como el cuervo.
OCPOL. *adj.* Cosa roma, sin punta.

OD

ODAC. *v.* Saltar, dar brincos ó saltos de alegria.
ODAC-ODAC. *v.* Dar brincos y saltos, hacer figuras con el cuerpo.
ODAD. *v.* Echarse, inclinarse hacia atrás y sacar la barriga.
ODADAY. *v.* Recostarse, reclinar la cabeza.
ODADOS. *v.* Andar, caminar, sin mirar ni á un lado, ni á otro.
ODAY. *s.* Expresión de cariño para llamar ó nombrar á las niñas. *v.* Acariciar, tratar á alguno con amor y ternura.
ODAL. *adj.* Cosa usada y en mal estado.
ODHOT. *v.* Romper ó destrozar el puerco la cerca.
¡ODÍ! ¡Caramba!, interjección con que se denota extrañeza ó enfado.
ODILAS. *s.* Bazo. Malalim caopay an odilas san bactin. Es muy sabroso el bazo del puerco.
ODING. *s.* Gato, gata.—Caodingan. *s.* Gatos, gatas.
ODYÓ. *v.* Tomar, coger ó comer poco á poco de una cosa, para que dure más tiempo.
ODYONG. *s.* Punta ó lengüeta de flecha.—*fig.* Saeta ó flecha. Nauara an odyong san acon pana. Se ha perdido la lengüeta de mi saeta.
ODLAN. *s.* (DE OLUD). Panal de abejas y otros insectos; cavidad ó receptáculo donde se forman las crías de las abejas.
ODLAO. *v.* Acordarse de uno, desear verle. Naoodlao aco can nanáy, cay maiha ná nga diri cami nagquiquita. Deseo ver á mamá, por que hace ya mucho que no nos vemos.
ODLAS. *v.* Caerse el pelo; caerse ó quitarse el pellejo por enfermedad ú otra causa.
ODLOT. *v.* Crecer ó sobresalir la carne en los bordes de herida, llaga, etc.—Sobresalir ó estar el ojo fuera de su órbita. Naoodlot an onud siton cahabulan san carabao. Sobresale la carne de esa herida del carabao.—Aventajar, sobresalir, sobrepujar.—Salir, ser elegido ó sacado por suerte ó votación. Uaray maodlot nga dato sinin aton bongto. No sale principal alguno de este nuestro pueblo.—*s.* Cogollo ó guia de planta ó árbol.
ODO, PANGODO. *v.* Burlarse, hacer burla de personas ó cosas.
ODOC-ODOC. *v.* Hacer figuras ó alzar y bajar el cuerpo.—Subir como serpenteando llama de fuego, humo, etc.
OD-OD. *v.* Comer la carne del coco sacándola con los dientes.
ODOG. *s.* Expresión de cariño, extrañeza ó admiración.
ODOY. *s.* Expresión de cariño, extrañeza; dolor ó sentimiento.
ODONG. *v.* Parar, cesar en el movimiento ó en la acción, detenerse. Uaray aco odong san paglacat. No paré de andar. Naodong an sacayán san pagdalagan. Paró la embarcación en su salida.
UDPANG. *s.* Crustáceo así llamado, se come.
UDPUNG. *adj.* Rudo, torpe, tardo en comprender.—*v.* Retardar, dificultar, entorpecerse, estar indeciso ó sin saber que hacer.
ODTO. *s.* Mediodía, hora en que está el sol (y la la luna) en el más alto punto de su elevación y de

donde comienzan á decaer.—**Dia ó sea intérvalo** desde las diez de la mañana hasta las doce. **Onina** quitá uuli cún odto ná an adlao. **Luego volveremos** cuando sea mediodía.—**Maopay nga odto. Buenos días.** Naodto ná an adlao. **Ya es mediodía.**—Caodtohun. *s.* Mediodía.
ODTOHAN. *s.* Mediodia ó parte sur.—**Caodtohan.** *s.* Mediodia ó parte sur.

UG

UG. *conj. copulat.* Y. Lalaqui ug babaye. **Hombre y mujer.** Bata ug tigurang. **Niño y anciano. Manggaran ug** macalolooy. **Rico y pobre. Lauas ug ca**lag Cuerpo y alma. Nahagugugma aco sa Dios **ug** sa guinhapon higugmaun co siya. **Amo á Dios y** siempre le amaré.
OGA. *adj.* Cosa seca, que carece de jugo ó humedad.—Falta de verdor, lozanía ó vigor.—*v.* **Secar,** enjugarse la humedad de una cosa evaporándose. Naoga ná an dahon san saguing. **Está ya seca la** hoja del plátano. Naoga ná an cahuy. **Está ya seco** el árbol. Nagcacaoga an mga dahun. **Se secan las** hojas. Paoghun mo anay. **Sécalo antes.**
UGÁ. *part.* Se usa siempre precedida de la partícula *cay;* y cuando se usa sola lleva la misma significación. Cay ugá. Porque sí.
UGABANG. *s.* Planta así llamada, se usa como verdura.
UGAC. *v.* Llorar como quejándose.
UGAD. *v.* Acabar, concluir una cosa. Oogarun co ini. Concluiré esto. Diri aco macacaugad sinin loto. No podré concluir esta morisqueta. Oogarun co an linganay san pagrepique. Repicaré con todas las campanas.
UGAD, MAUGAD. *v.* Ensancharse, dilatarse.
UGAHAYAN. *s.* Árbol grande así llamado.
UGAY. *v.* Acariciar, querer, apreciar, estimar á uno. *s.* Caricia, halago; querencia, aprecio, estima.—*fig.* Castigo, azote. Guinuugay aco san capitan. Me aprecia el capitán. Inuugayan ca sa Dios. Eres querido de Dios. ¡Camaugay ni Juan sa acon! ¡Qué cariñoso es Juan para conmigo! Inabut ná an ugay sa Dios. Llegó ya el castigo de Dios.
OGAM. *s.* Sarro, capa mucosa, blanquecina ó amarillenta, que cubre á veces la cara superior de la lengua.—*v.* Tener sarro la lengua.
OGANG. *adj.* Gallina ponedera.
UGANGAN. *s.* Suegro, suegra.
UGANOT. *adj.* Cosa correosa como nervio, cuero húmedo, etc.—*v.* Ser ó estar correosa una cosa.
UGAPANG. *s.* Pescado así llamado, se come
UGARING. Voz de adorno, y para dar más expresión á lo que se dice. Acon mán lá ugaring calooy sa imo. Es favor que te hago. Cún macanhi ca buas ugaring. Si es que vienes mañana.
OGAS. *s.* Panal de abejas, sin miel ni gusanos.—*v.* Picar ó morder la abeja.
OGAT. *s.* Vena, vaso ó conducto por donde circula la sangre.—Nervio.
UGBA. *v.* Desmontar ó principiar á desmontar ó cortar los árboles, broza, etc.
UGBAN. *s.* Árbol así llamado.
OGBOC. *v.* Clavar en tierra la estaquilla con el cordel, para amarrar el gallo, etc.
OGBUS. *s.* Tallo ó guia de toda clase de plantas, palmas, etc.—*v.* Echar tallo las mismas.
OGBUSAN. *adj.* Planta que tiene tallo.

OGCA. *v.* Quitar ó separar la tierra para sacar la raiz del gauay.
UGCAD. *adj.* Demasiado, grande. Ugcad ná an iya pagcaalo nga uaray batona ni Pedro. Grande fué su vergüenza por no haberle respondido Pedro.
UGDAY. *v.* Jactarse, vanagloriarse, confiar uno en sí mismo.
OGDAY. *v.* Aderezarse, componerse, adornar el cuerpo con ciertas prendas. Nagoogday si Pedro sa iya lauas. Pedro está adornado su cuerpo.
UGDAYUN. *adj.* Lujoso en el vestir.—Vanidoso en el vestir.
OGDANG. *v.* Tirar una cosa hacia arriba.
UGDANG. *adj.* Cosa pesada, dura.
OGDAS. *s.* Enfermedad que consiste en caerse el pelo.—*v.* Caerse el pelo por enfermedad.—*s.* Piojo de cuerpo muerto.
OGDO. *v.* Clavar, hincar una cosa en tierra.
OGDUC. *v.* Levantar, elevarse la llama de fuego. Estar recta ó derecha una cosa.—*adj.* Raiz de árbol, que va recta hacia abajo.
UGDUC. *v.* Clavar, hincar.—*s.* Pez de mar así llamado, es largo y se come.
UGHAO. *v.* Gritar, llamar á voces.
OGHOY. *v.* Llamar á uno, diciendo, hoy.
UGUIAC, (UGYAC, suave la *g*). *v.* Gritar, dar gritos.
UGUIAO, (UGYAO, suave la *g*). *v.* Gritar, dar grios.
UGUIAS, (UGYAS, suave la *g*). Enredar divertirse los niños.
OGUIGAP. *s.* Grieta en el pié ú otra parte del cuerpo.—*v.* Grietarse, abrirse grietas en el pié ú otra parte del cuerpo.
OGUIMAS. *s.* Carne de coco exprimida y sacada la parte aceitosa.—En C. se llama—Basi.
OGUING. *s.* Lombriz de persona ó animal.—*v.* Tener lombrices.
OGUINGUN. *adj.* Que tiene lombrices.
OGUIPANG. *adj.* Coco tierno y sin carne aún.
OGUIS. *adj.* Ave de plumaje blanco.
UGMAC. *v.* Arrojar una cosa con furia.—Aporrear, dar porrazo.—Saltar como el ratón.
OGMAD. *v.* Clavar, hincar en tierra alguna cosa.—Herir.
UGNAS. *v.* Concluirse, acabarse, dar fin.
OGNAT. *v.* Estirar, alargar, dar de sí una cosa, ponerse tirante.
OGNOB. *v.* Herir de modo que la herida sea recta y profunda.
OGO. *v.* Disminuir, deshacer, echarse á perder una cosa.
OGOB. *v.* Deshojar, despojar de las hojas una planta, sin llegar á la guia.
UGOB. *v.* Andar ó ir por el agua.
OGOC. *s.* Chicharrón de la carne de coco, después de cocida y sacado el aceite.—*v.* Hacer chicharrones del modo dicho.—*s.* Orujo que queda de la carne del coco, después de cocida y sacado el aceite; se come y es medicinal.
OGOM. *v.* Meter ó tener en la boca un pedazo de azúcar ú otra cosa.
OGOP. *v.* Defender, amparar, proteger, salir á la defensa de uno.
OGOT. *v.* Desentenderse, fingir que no se entiende ú oye una cosa.
UGPAO. *v.* Saltar, andar á saltos.
OGSAD. *v.* Herir en dirección hacia abajo.—Dirigir una cosa hacia abajo.—Clavar en tierra una cosa.
OGSANG. *v.* Hincar, clavar en tierra harigue, estaca ú otra cosa.
OGSOD. *s.* Casas pequeñas que hacen los bisayas en la sementera en tiempo de la siega, para depositar en ellas el palay.
OGSURAN. *s.* Cubierta ó tapanco con que el bisaya cubre el baloto en donde echa la carne rallada del coco para que se pudra, flote el aceite, é irlo sacando diariamente.
UGTAB. *v.* Cortar una cosa.
OGTANG. *v.* Quemar, carbonizar, consumir con fuego. Naogtang na an songo. Se ha consumido ya la leña.
OGTAS. *v.* Romperse cordel ú otra cosa.—Morir, acabarse ó concluirse la vida.

OH

OHA. *v.* Llorar los niños al nacer, y siendo pequeños aún. Nagooha an bata san catauo niya. Llora el niño cuando nace.
UHAG. *v.* Comer las aves el arroz de la espiga.
OHAY. *s.* Espiga de trigo, palay, etc. Cumuha ca sin ohay san humay. Coge espigas del palay. Cadadageo san ohay san acon oma. Grande es la espiga del palay de mi sementera.
OHANG. *s.* Hoyo, hueco, agujero, cavidad, huesa, sepultura.—*v.* Hacer hoyo, hueco, agujero, cavidad, huesa ó sepultura.
UHAO. *s.* Sed, deseo natural ó apetito de beber.—*v.* Tener sed. Paim-ma aco niyo, cay inoohao aco. Dadme de beber, porque tengo sed.
OHATAO. *s.* Escudilla grande y basta.
OHIT. *v.* Anotar, asentar, decir. An iguinohit sa onhan. Lo anteriormente dicho.
O-HO. Voz de advertencia que sirve para señalar ó mostrar una persona ó cosa. ¡Mira! ¡O-ho! si Pedro nacuha san manuc. ¡Mira! Pedro ha cogido la gallina.
OHOY. *v.* Gritar, vocear llamar á gritos ó á voces Nagoohoy aco sa imo, ano in diri mo pagbaton? Te estoy gritando, por qué no respondes?
OHONG. *s.* Seta comestible.
OHOT. *s.* Espiga sin grano; espiga desgranada.

OY

OYA. *v.* Llamar á uno, á los animales ó aves.—Mandar, ordenar que se haga una cosa.
UYAC, MAUYAC. *adj.* Malvado, perverso.
OYAD-OYAD. *v.* Alzar y bajar el cuerpo al andar.
OYAG. *v.* Enredar, divertirse los niños.
OYAGAN. Lo que sirve ó usan los niños para enredar ó divertirse.
UYAG PAO. *v.* Saltar, andar á saltos.
UYAM. *s.* Pereza, flojedad.—*v.* Emperezarse, dejarse dominar de la pereza ó flojera.
UYAM. *v.* Afligir, castigar; entristecer, dar pena una cosa.
UYA-UYA. *v.* Mejorar, convalecer.
UYAS. *s.* Grano ó pepita de cacao ó cosa semejante.
UYAS. *v.* Enredar, divertirse los niños. Nagu uyas an cabataan. Se divierten los niños.
UYASAN. *s.* Lo que sirve ó usan los niños para enredar ó divertirse.
UYAT. *v.* Burlarse.

UYATUM. *adj.* Diligente, cuidadoso, exacto en el obrar.—*v.* Diligenciar, procurar.
UICAY-UICAY. *v.* Moverse, menearse lo que está pendiente ó colgado.
UED CAD. *v.* Crispir, salpicar la obra con una brocha dura para imitar el pórfido y toda piedra de grano.
UID-UID. *s.* Sobresalir una cosa.
UID-UIRAN AN SULANG. *adj.* Persona de barba sobresaliente.
UIGTIC. *v.* Rociar, esparcir en menudas gotas el agua ó cualquier licor.
UILI. *s.* Amor, cariño, afecto, estima, aprecio.—*v.* Estimar, apreciar, hacer aprecio y estimación de una persona ó cosa.
UIL-UIG. *s.* Caña de pescar.
UILSIC. *s.* Marisco así llamado.
UILTIC. *v.* Rociar, esparcir en menudas gotas el agua ó cualquier licor. Uiltican mo sin bendita an higdáan. Rocía la cama con agua bendita.
OYÓ. *s.* Parte de abajo de la peonza.
OYOC. *v.* Fingirse, hacerse el enfermo. Naoyoc aco cangina. Endenantes me hice el enfermo.
OYOC. *v.* Callar por no dar, negarse con su silencio á acceder á lo que le piden.
OYUD-OYUD. *v.* Mover, mencar el cuerpo; andar despacio.
OYUG. *v.* Mover, mencar, conmover. Naoyug an tuna san paglinug. Se conmovió la tierra con el temblor.—Moverse, menearse, bambolearse lo que está colgado.—Moverse ramas de árbol, caña, etc.—Menear una cosa para saber si contiene dentro algo.—Cantar como hacen los pesoadores ó como cuando la madre arrulla á su hijo.
OYUG-OYUG. *v.* Mover, menear, conmover; bambolearse; contonearse.—Enjuagar vasija meneando el líquido que hay dentro.—Menear una cosa para saber si contiene algo dentro.
OYON. *v.* Convenir, consentir, asentir condescender, concordar, conformarse.—*adj.* Conveniente conforme. Naoyon aco sa iya. Estoy conforme con él. Inoyonan co si Juan. Me he conformado con Juan, Oyonan mo an amon paquimalooy. Condesciende con nuestra súplica. Ansia ini an guincacaoroyonan namon. En esto convenimos. Nagcacaoyon cami sin buot. Somos de un mismo parecer. Diri iton oyon sa buot sa Dios. Eso no es conforme con la volontad de Dios.
OYONG. *v.* Mencarse, moverse; conmoverse, inquietarse, alterarse.
OYO OY. *v.* Faltar agua para cocer alguna cosa.
UIRIC. *v.* Sacudir la mano. Iguinuiric co an acon camut basi macuha an tubig, cay maholos. He sacudido mi mano para quitarle el agua, porque estaba mojada.—Sacudir con la mano como para espantar mosca, etc.—Rociar, salpicar con la mano.
UIRE-UIRY. *v.* Desgargolar ó sacudir manojo de palay, etc.
UISIC. *v.* Saltar una cosa hacia arriba.—Escobazar, sacudir y echar gotas de agua con algunas ramas.
UISIC. *v.* Caerse lo que se lleva, sin advertirlo.
UIS-UIS. *v.* Batir las álas.—Llamar á los perros.
UITIC. *v.* Rociar; escobazar, sacudir y echar gotas de agua con algunas ramas.
UIT-UIT. Chillar; piar.

OL

OLA. Encanarse, pasmarse ó quedarse envarado el niño que no puede romper á llorar por el coraje que toma.
ULA. *v.* Derramar, verter. Guinula an iya mahal nga dugo cay an pagpanubus niya sa aton. Derramó su preciosa sangre por redimirnos.
ULAD. *v.* Complacerse, alegrarse y tener satisfacción en alguna cosa.
OLAYAN. *v.* Árbol grande así llamado, su fruto no se come.
OLALAGA. *s.* Insecto así llamado, canta de noche.
OLALAGSING. *s.* Ardilla, animal veloz, vivo y ligero.
OLALAHIPAN. *s.* Cienpiés, insecto venenoso, con dos especies de tenacillas con que muerde y hace daño, y el cuerpo de muchos anillos, con dos piés en cada uno.—Para mitigar el dolor que causa la mordedura de dicho insecto usa el bisaya la hoja de tabaco, ó la punta de tabaco fumado, frotando bien con dicho tabaco la parte dolorida. También usa el mismo cienpiés, si se puede coger, machacándole y poniéndole sobre la mordedura, amarrado con un paño para que no se caiga. Otros hacen una pequeña incisión en la mordedura, para que salga sangre, y aplican la piedra llamada de culebra; y este es el remedio más seguro y más eficaz.—Cortadas las dos tenacillas que tiene dicho cienpiés, no causa daño alguno.
OLALAHIPAN. *s.* Enredadera así llamada.
OLALAY. *v.* Nadar boca arriba.
ULANG. *v.* Impedir, embarazar, estorbar.—*s.* Impedimento, embarazo, estorbo, dificultad, inconveniente. Amo ini an nacacaulang. Esto es lo que impide. Ayao ito ulangan dida. No pongas eso ahí para estorbar, no impidas con eso.—Uaray caulangan. No hay inconveniente
OLANGO. *s.* Planta así llamada, su cogollo es dulce y se come.
OLANGPIHAN. *s.* Enredadera así llamada, de mucha consistencia y duración.
ULAO. *v.* Repugnar, tener aversión á una cosa; reprobar.—Avergonzarse.
OLAP. *v.* Apagarse el fuego, luz ó llama de repente.
OLAPING. *s.* Seta buena y sabrosa.
OLAQUIP. *v.* Juntar, unir dos ó más cosas.—Contaminar, contagiar, inficionar.
OLARAY. *s.* Hoja tierna de la nipa. Estando seca la usa el bisaya como papel para hacer cigarrillos, envolviendo en ella el tabaco.
ULAS. *v.* Enseñar los dientes.
OLASIMAN. *s.* Verdolaga; sus hojas y tallo se usan como verdura.
OLAT. *s.* Señal ó cicatriz de herida, herida, etc.
OLBO. *v.* Asomar por alguna parte.—Aparecer el oculto, huido, etc.—Encontrar, hallar. Naolbo an halas dida siton boho. Asoma la culebra por ese agujero. San cauara co sa guba, cún diri aco nahaolbo sin balay, magcucuri aco. Cuando me perdí en el bosque, sino hubiese encontrado una casa, lo hubiera pasado mal.
ULI. *v.* Volver, regresar.—Restituir.—Reincidir. Inuli ná siya. Volvió ya. Inuuli co an imo bado. Vuelvo tu camisa. Nagpauli ná sira. Volvieron ya ellos. Pinauuli ca san capitan. Manda el capitán que vuelvas. Iuli mo an imo quinauat. Restituye lo que has robado. Nagbalic aco uli sin pacasala. He reincidido, he vuelto á pecar. Hinulian ná siya. Ha vuelto ya en sí.—Devolver. Iuli mo sa iya iton salapi. Devuélvele ese dinero.
ULIAB. *v.* Cundir, propagarse el fuego.
ULIBAN. *s.* Tortuga hembra.

ULICAB. *s.* Levantar ó arrancar el viento fuerte techo de casa, etc.

OLICAY. *v.* Revolver el palay (ú otra cosa), puesto al sol.—Trabucar, descomponer el orden ó colocación que tiene una cosa.

OLILANG. *adj.* Que pronuncia mal.—*v.* No articular bien las palabras.

OLIN. *s.* Popa de embarcación.—*v.* Gobernar, guiar, dirigir ó manejar el timón. Aáda sa olin, Está ahí en la popa. Si Juan an nagoolin san acon bote. Juan maneja el timón de mi bote.

OLIN. *v.* Parir todos los años.

OLIN. Columpiar al niño en la hamaca.

OLINGAG. *v.* Pensar, acordarse de alguna cosa.

ULIO. *v.* Hacer esfuerzo por escaparse.

OLIOC. *v.* Dar vuelta al rededor de una parte. Ollocun mo inin bongto. Dá vuelta á este pueblo.

OLIOG, (OLYOG). Mover, menear una cosa.

ULI-ULI. *v.* Ir y venir, ir y volver.—Hacer otra vez alguna cosa.—*expres.* ¡Dale que dale!

OLIN OLIN. *v.* Parir todos los años.—*adj.* Hembra que pare todos los años.—*v.* Suceder ó hacer una cosa de año en año, de cien en cien años, etc.—Piesta nga guinolinolinan sin tag-usa ca gatus ca tuig. Centenar, centenario.

OLIOP. *v.* Chupar; beber en bota, botijo, etc.

OLIOPAN. *s.* Pitón de porrón, botijo, etc.—Cañita ú otra cosa hueca que sirve para chupar ó beber con ella.

OLIPAD. *v.* Errar, no acertar, errar el tiro, el golpe, etc.—Resbalar, escurrirse arma, herramienta, etc.

ULIRAB. *v.* Llegar á alguna parte la llama del fuego.

ULIT. *v.* Repetir.—Frecuentar.

OLITAUO. *s.* Soltero; mozo.—Caolitauohan. Solteros; mozos.

ULIT ULIT. *v.* Repetir.—Frecuentar.—*adj.* Frecuente en una cosa.

OLIT OQUIT. *v.* Averiguar, inquirir la verdad, indagar, volver á preguntar.

OLNOD. *v.* Hundirse, meterse en agua, cieno ó barro.—Meterse culebra ú otra cosa en agujero, etc.

OLNOT. *v.* Arrancar una cosa.—Caerse los dientes.

ULÓ. *s.* Cabeza, parte superior ó anterior del cuerpo animal que contiene el cerebro y los principales órganos de los sentidos, y que en el hombre y en muchos animales está unida al cuerpo por el cuello.—Parte superior de ella, que empieza desde la frente y ocupa todo el casco.—Parte superior del clavo, en donde se dan los golpes para clavarle. Nasamad aco sa uló. Me he herido en la cabeza. Uaray ná uló an isdá. No tiene ya cabeza el pescado. Nabari an uló san raysang. Se ha roto la cabeza del clavo.—Cabeza de imágen, estampa, etc.

OLUD. *s.* Gusano; crisálida, ninfa antes de salir del capullo y trasformarse en mariposa; insecto alado de toda especie, antes de tener álas.—Criar ó tener gusanos carne, pescado, herida, etc.

ULÓHAN. *adj.* Que tiene cabeza.

OLOHANAY. *s.* Animal pequeño que se cria en agua estancada.

OLOY OGOY. *v.* Cantar. Nagooloy ogoy sira sin tingug nga malipayun. Cantan ellos con voz alegre.

OL-OL. *s.* Dolor.—*adj.* Dolorido, que padece ó siente dolor.—*v.* Doler, padecer una parte del cuerpo, mediante causa interior ó exterior.

OL-OL. *adj.* Necio, tonto, fátuo.

OLOM-OGOM. *adj.* Balbuciente, tartamudo.—*v.* Balbucir, tartamudear.

OLOMO-OM. *adj.* Muy oscuro.—*v.* Estar muy oscuro.

OLON. *v.* Reclinar, poner la cabeza sobre almohada, etc.

OLONAN. *s.* Almohada ó lo que sirve para reclinar la cabeza.

OLONAN SIN BAYOD. *s.* Enredadera así llamada, su fruta es grande y amarga, y se usa por medicina para dolores de vientre.

OLONAN SIN HALAS. *s.* Enredadera así llamada, su fruta no se come.

OLÓNANUN. *adj.* Aquello de que se hace almohada.

OLONG. *v.* Colmar, llenar de gracias, favores, dicha, etc.—Hacer ó hacerse corona.—Impedir á uno que prosiga, ó salga de alguna parte.

OLONG. *s.* Coleta.—Pangolong. *v.* Arreglarse ó hacerse la coleta.

OLONGAN. *s.* (B.) Coronilla de la cabeza.

OLONG OCONG. *v.* Pararse, detenerse.

ULÓ ULÓ. *s.* Figura de cabeza.—La parte del sombrero que entra en la cabeza.

ULO ULO. Pez así llamado, se come.

OLOPÓOP. *s.* Niebla, obscuridad.—*v.* Obscurecerse el tiempo, haber niebla.

OLORUN. *adj.* Que tiene gusanos.

OLOS. *v.* Altercar, cuestionar, disputar, porfiar.

OLÓT. *s.* Mono, machin.—Orangután.

OLOT. *s.* Lindero, divisoria de pueblos, terrenos ó sementeras.—División ó abertura de los dientes, etc.

OLOT. (CAOLOTAN). *s.* Intermedio entre dos cosas.

OLOTAN. *s.* Lindero, divisoria de pueblos, terrenos ó sementeras.

OLOT OLOT. *s.* Lindero, divisoria de pueblos, terrenos ó sementeras.

OLPAS. *v.* Llegar uno á su destino.

OLPUS. *v.* Atravesar, pasar de parte á parte con espada, saeta, clavo, etc.—Ocurrir, venir á la imaginación lo que se ha de decir, etc.

OLPUT. *v.* Aparecer, dejarse ver ó presentarse. Naolput ná an carabao. Apareció ya el carabao. Inolpotan aco sin looc. Se me apareció un remontado. Nangolput ná sira. Aparecieron ó se presentaron ya ellos.

UM

UM. *part.* que se intercala después de la primera letra de la raiz, si esta principia con consonante, y se antepone si principia con vocal. Se usa en tiempo futuro y en tiempo pasado, y expresa lo mismo que dice la raiz. Cumuha ca ngani sin salapi, ayao pagdamoa. Si coges dinero, no cojas mucho. Umampo quita sa Dios. Roguemos á Dios. Tapus co ná cumarauat. Ya he recibido, ya he comulgado. Taliuan co ná cumaon. Ya he concluido de comer. Dagus cami bumulag sa ira. En seguida nos separamos de ellos. Gumican cami odto ná an adlao. Salimos á mediodia.

OMÁ. *s.* Sementera para palay ó sembrada de palay.—*v.* Hacer sementera ó labrar la tierra para sembrar palay. Aádto siya sa oma. Está él en la sementera. Nagooma pá cami. Estamos haciendo aún sementera.—Paraoma. *s.* Labrador, que labra la tierra para plantar palay.

ÚMA. *v.* Suplicar, pretextar, excusarse.—Saludar, cumplimentar.—*s.* Pretexto, excusa.—Cumplimiento.

UMAÁLAYON. *s.* Jornalero, que ordinariamente busca ó trabaja á jornal.
UMAC. *v.* Macear, golpear.
UMAGAC. *adj.* Gallina ponedera.
UMAGAD. *s.* Yerno.
OMAYA, (PAOMAYA). *v.* Dejar uno alguna cosa al cuidado y discreción de otro.—Dejar, abandonar uno alguna cosa, no cuidar de ella.
OMAY OMAY. *v.* Aconsejar, exortar.
UMAL. *adj.* Romo, que no corta.
UMALAGAD. *s.* Sirviente, siervo, que sirve.
OMANCUN. *s.* Sobrino, sobrina.
UMANDAGAS. *v.* Mentir, engañar.—Hacer poco caso, portarse mal.
UMANG. *s.* Especie de marisco ó caracol que no tiene concha propia, y se mete y vive en la primera que halla desocupada, y que sea proporcionada á su tamaño; y conforme vá creciendo vá también cambiando de concha, dejando una y tomando otra. Vive en los peñascos, en la playa y en los edificios, y también se mantiene de cosas súcias.
UMAUAS. *s.* Palay blanco, largo y oloroso, así llamado.
UMARAGBAY. *s.* (DE AGBAY). Conductor, guiador, que guia ó dirige.
UMARAGUI. *s.* Transeunte, pasajero, que pasa ó vá de camino de un lugar á otro.
OMASUG. *s.* Machorra, hembra estéril, que no ha parido.
OMAT. *v.* Contar, referir, explicar, decir una cosa.
OMATUL. *s.* Olas grandes de la mar, después de haber parado el viento.
UMBAO. *v.* Ensalzar, elevar; sobresalir, exceder. Pinaumbao siya sa Dios. Fué ensalzado por Dios. Naumbao mán lá an iya pagcanta san iba. Su voz sobresale á la de los otros. An cahuy nga naumbao sin hitaas mao an acon guinpilay. El árbol que excedía en altura es el que he cortado.
OMHANUN. *s.* Terreno dedicado á sementera de palay; sementera de palay.
OMHÁNANUN. *adj.* Que vive en la sementera.
UMIL. *adj.* Balbuciente, tartamudo.—*v.* Balbucir tartamudear. Oroumil. si Juan magyacan, diri nacacaluas. Tartamudea Juan al hablar, no puede pronunciar.
UMO. *s.* Panal sin miel.
UMOC NGA HUMAY. *adj.* Palay pilado y sin limpiar.
OMUD. *v.* Poner mucha leña al fuego.
UMPAG. *v.* Dar, poner ó dejar caer de golpe una cosa en el suelo.
UMPAUAC. *v.* Saltar, brincar, dar saltos.
UMPAS. *v.* Derrumbar, despeñar, precipitar y arrojar una cosa desde un lugar alto y peñascoso, ó desde una eminencia aunque no tenga peñascos.—*s.* Sitio alto peñascoso y escarpado.—Caumpasan. *s.* Derrumbadero, despeñadero, precipicio, lugar ó sitio alto, peñascoso y escarpado.

ON

ONA. *adv. l.* Adelante, más allá. Aádto pá sa ona. Está adelante, más allá.
ONA. *v.* Ir adelante; preceder; ir adelante ó anteceder en tiempo, orden ó lugar.—Anteceder ó estar antepuesto.—Adelantarse. Nagoona si Pedro. Pedro vá adelante. Nagona aco sa ira sin pagguican. Salí antes que ellos, me adelanté á ellos en la salida. Magoona aco sa iyo. Yo os adelantaré—me voy antes que vosotros. Pinapagona san capitan an baloto. Manda el capitán que vaya adelante el baloto. Uaray aco pacapagona sa ira. No he podido adelantarles. Pagona ca. Vete adelante.
ONA. *v.* Descoger, desplegar, desdoblar. Ayao pagonaha an conot san acon bado. No desdobles los pliegues de mi camisa.
ONACONAC. *v.* Hacer despacio una cosa.
ONAHAN. *adj.* Primero.—El que ó lo que vá adelante.—Piés delanteros de los cuadrúpedos.
ONAHAN PÁ. *m. adv.* Más adelante, más allá.
ONAY. *adj.* Natural, propio, peculiar ó que es propiedad de las cosas.—Ser una cosa natural, propia y peculiar. Sala nga onay. Pecado original.—Adelantarse, ir primero ó adelante.
ONAY. *v.* Doblar ó hacer cigarro puro.—Inonay. *s.* Tabaco ó cigarro puro.
ONAYAN. *adj.* Raiz principal de árbol ó planta.
ONAYAN. *adj.* Natural, propio y peculiar de la cosa.—Baloto nga onayan. Baloto de una sola pieza.
ONAYAN. *adj.* Ropa, instrumento ú otra cosa que se usa diariamente.
ONAYAN. *s.* Sitio ó lugar donde se hacen tabacos ó cigarros puros.
ONAYDONG. *v.* Amonestar, aconsejar; enseñar, instruir.—*s.* Amonestación, consejo; enseñanza, instrucción.
ONAO. *v.* Poner azúcar ó calamay en una cosa.
ONAO. *v.* Poner ó echar en agua cosas áridas para limpiarlas.—Cocer en agua la raiz bag-ong una ó más veces, para limpiarla de las partículas nocivas.
ONAPOG. *adj.* Piedra blanda; madera blanda y podrida.
ONAS. *s.* Pez así llamado, se cria en lagunas y lugares aguanosos, es largo y estrecho, y se come.
ONAT. *v.* Estirar, alargar, dilatar una cosa.—Extender, espurrirse. Estar tirante ó tensa una cosa.
UNCAD. *v.* Aumentar, acrecentar, acrecer.
ONCUD. *s.* Varal ó palo para saltar apoyándose en él.
ONCURAN. *s.* Varal ó palo para saltar apoyándose en él. Maondac anay sin oncuran agud macataboc ngadto sa tabi. Apóyase antes en el varal para poder pasar al otro lado.
ONDAC. *v.* Abalanzarse y apoyarse en palo para pasar al lado opuesto.
ONDAG. *v.* Punzar ó molestar un dolor de cuando en cuando.—*s.* Punzada ó dolor que molesta y se siente más agudamente de cuando en cuando.
ONDANC. *v.* Desistir, cesar, suspender una cosa.
UNDAUAC. *v.* Saltar para alcanzar alguna cosa.
UNDAUAS. *v.* Estirar el cuerpo, esforzarse como cuando uno sube á coco, árbol, etc.
UNDASAY. *v.* Pernear, mover violentamente las piernas.—Revolcarse, echarse sobre una cosa estregándose y refregándose en ella.
ONDO. *v.* Esforzarse para hacer alguna cosa.
ONDONG. *v.* Saltar para subir á alguna parte.—Alzar ó elevar alguna cosa.—Empinarse para alcanzar alguna cosa.—Echar ó arrojar al aire la cometa.
ONGA. *v.* Bramar el carabao.—*s.* Bramido del mismo.
UNGAY. *v.* Acompañar, ir en compañía de otro.
ONGALI. *s.* Enredadera así llamada, sirve para amarrar cosas pesadas y dura mucho tiempo.
ONGA ONGA. *v.* Jadear, acezar.

ONGARA. *v.* Querer, desear alguna cosa.
UNGAT. *v.* Enderezar, poner derecho lo que está torcido.—Estar preparado, dispuesto.
ONG GAO. *v.* Querer hablar el niño que no puede pronunciar aún.
ONGLO. *s.* Dice el bisaya que es un hombre muy alto, que vive en los bosques.—Brujo hechicero, fantasma.
ONGUD. *m. adv.* De propósito, con intención determinada, voluntaria y espontáneamente; de veras con eficacia ó empeño.—*adj.* Verdadero, eficaz.—*v.* Hacer una cosa de propósito, de veras.
ONGOL. *adj.* Sordo, sorda.—*v.* Ser ó estar uno sordo.—Llamar sordo á uno.
ONG-ONG. *v.* Comer todo lo que hay en el plato, etc.—Beber todo lo que hay en el vaso, etc.
ONGON. *s.* Manada, atajo. Usa ca ongon sin manga babuy. Una manada de puercos.
ONGOS. *s.* Espiga de palay sin grano por haberle comido las aves.
UNGOT. *v.* Penetrar bien el arma ó cosa semejante.—Llevar en la boca, ó pico alguna cosa.
ONGOT. *v.* Alcanzar el sol á la luna. Hiong-tan ná an bulan sa adlao. Alcanza ya el sol á la luna.—Topar embarcación. ¿Ano an inong-tan sadton sacayán? ¿En qué ha topado aquella embarcación?—Morir de repente. Nahaongot iton minatay. Murió de repente ese que ya es difunto. Hin ong-tan san minatáy an can-on. La comida le causó la muerte repentina.
ONGPAS. *v.* Derrumbar, despeñar precipitar y arrojar una cosa desde un lugar alto y peñascoso, ó desde una eminencia aunque no tenga peñascos.—*s.* Sitio alto, peñascoso y escarpado.—Caong pasan. *s.* Derrumbadero, precipicio, lugar ó sitio alto, peñascoso y escarpado.
ONGPO. *adj.* Cosa roma, chata, obtusa.
ONHAN. *adv. l.* Adelante, más allá. Aádto pá sa onhan. Está más allá. Onhan pá. Más allá. Aádto ná sa onhan. Está ya adelante.—*adj.* Primero primer, primera. An onhan nga pagcapucan. La primera caida.
ONINA. *adv. t.* Después, luego, dentro de un rato. Onina quitá uuli. Luego volveremos.
UNLOC. *v.* Ladearse, inclinarse como la mecha de la lámpara.
ONLOD. *v.* Hundirse, sumirse alguna cosa.—Ir para abajo una cosa cuando se pone peso encima.
ONLOT. *v.* Arrancar, sacar de raiz. Naonlot san baha. Fué arrancado por la avenida.
ONOB. *prep.* Desde. Onob san pagcabata an iya capiang. Desde su niñez está cojo, su cojera es de nacimiento.
ONOC. *s.* Moscardón, avispón.
ONOC, TIONOC. *s.* Racimo de fruta como calapí, etc.
ONUD. *s.* Carne de vaca, pescado, fruta, etc.
ONOG. *v.* Mover, menear una cosa.—Guiar ó llevar por el camino ó senda.
ONOGAN. *v.* Vereda por donde andan y pasan los animales ó pájaros.—Baga onogan sin quiao. Se dice de los caminos cerrados y llenos de maleza.
UNUM. *adj.* Seis. Unum ca adlao. Seis dias. Unum ca bulan. Seis meses.—Icaunum. Seis.—Sexto, sexta. An icaunum sa Mayo. El seis de Mayo. Icaunum ca bahin. Sexta parte.
ON-ON. *v.* Salirse el sieso al obrar ó descargar el vientre.—*s.* Enfermedad que consiste en salirse el sieso cuando se obra. Guincacaoroon-an si Pedro. Se le sale el sieso á Pedro cuando obra.
ON-ON. *v.* Estar podrida ó hallarse en mal estado una cosa. Naon-on ná inin acon bado. Está ya mala, podrida esta mi camisa.
ONON. *v.* Meter, clavar en tierra alguna cosa, haciendo esfuerzo.
ONONG. *v.* Acompañar á uno en el dolor, pena, castigo, etc. Nasiring an iroy, in hinahampac an iya anac, ¡ay anac co, nahaonong aco sa imo. Dice la madre, cuando su hijo es castigado, ¡ay hijo mio, yo te acompaño en el dolor que sientes.—Poner, colocar una cosa en alguna parte, depositar alguna cosa en la sepultura, enterrar al difunto con alguna cosa. Ionong ta inin bahandi can Juan. Pongamos esta alhaja en la sepultura de Juan. Inonong an iya bulauan sa lubong. Enterráronle con el oro que tenia.—Entregarse, ofrecerse por uno. An aton Guinoo Jesucristo napahaonong daton. Nuestro Señor Jesucristo se ofreció por nosotros. Napahaonong aco san lauas co dimo. Ofrezco mi vida por tí.—Tener uno la misma suerte que otro; hacer que uno siga á otro y tenga la misma suerte. Cún malaris quitá, sa Dios, pagpahaononggun quitá sa yaua nggadto sa impierno. Si desobedecemos á Dios, el demonio hará que tengamos su misma suerte allá en el infierno.—Imprecar, echar maldiciones. Napahaonong aco sa lauas sin camatáy, nga sibarun sin buaya, etc. He maldecido deseando mi muerte, ser deborado de un caimán, etc.—Jurar. Di ca magpahaonong san ngaran sa Dios. No jures por el nombre de Dios.—Anatematizar, maldecir. An mga ipinahaonong sa Dios sa impierno. Los anatematizados por Dios para el infierno.—Ofrecerse, arriesgarse por alguno. Quitá an hinononggan ni Jesucristo, ug namatáy cay si quitá. Jesucristo se ofreció por nosotros, y murió por nosotros.—Reñir, contender, disputar por alguna cosa.—Morar vivir, juntos. Nagcacaonong cami sin balay. Vivimos en una casa.—Participar, tener uno parte en una cosa.
ONOP. *v.* Soñar.—Aturdirse, desmayarse.
ONURAN. *adj.* Que tiene carne, que tiene meollo.
ONOS. *s.* Turbonada, borrasca, tempestad, viento fuerte.—*v.* Estar el tiempo borrascoso.—Alcanzar á uno la tempestad ó mal tiempo. Inon-san cami sa lauod. Nos alcanzó el mal tiempo en alta mar.
ONOS-ONOS. *s.* Turbonada, borrasca, tempestad, viento fuerte y á intérvalos.—*v.* Estar el tiempo borrascoso á intérvalos.
ONOT. *v.* Juguetear, retozar, correr los animales de una parte para otra.
UNTA. *part. vid.* Cunta.
UNTAD. *v.* Caerse, sentarse de repente.—Poner, colocar una cosa de repente.—Pisar fuerte.
ONTAY. *v.* Estirar una cosa.—Tenderse y estirarse el animal.
ONTO. *s.* Punta ó extremo de los dientes.
ONTUD. *v.* Levantar, empinar.
ONTUG. *v.* Tropezar, dar contra alguna parte.
ONTOL. *v.* Rebotar, retroceder como bala ó otra cosa cuando dá en parte dura.—Poner alguna cosa para defenderse del sol, lluvia, etc.—Rechazar.

OO y OU

OO. *adv.* de *afirmac.* que se emplea más comunmente respondiendo á pregunta. Sí.
OUA-OUA. *v.* Menear, mover las manos ó piés como hace el niño.

OUAD-OUAD. *v.* Correr el animal y mover demasiado el cuerpo.
OUANG. *v.* Bramar la vaca, etc.—Aullar el perro.—Balar la oveja, etc.
UOY UOY. *v.* Inclinarse hacia abajo, como la hoja de planta, etc.
UOL-UOL. *v.* Torcerse, inclinarse hacia abajo alguna cosa.—Dejar caer el pelo hacia la frente.—*adj.* Débil, fiojo.—*v.* Estirar ó dejar caer el ave su ála; llevarla caida por estar rota, etc.
UOLUG-UOLUG. *v.* Colear, mover con frecuencia la cola.—Vibrar, cimbrar una cosa.
UONG-UONG. *v.* Torcer, inclinar una cosa hacia abajo.—Dejar caer el pelo hacia la frente.
OUO. *v.* Querer, desear, tener afición. Ouohan co ini cay maopay. Desearia esto porque es bueno.
OUO. *v.* Negarse á dar, tomar ó comprar alguna cosa por ser cara.
OUOHUN. *adj.* Que no quiere dar, tomar ó comprar alguna cosa por ser cara.
OUONG. *adj.* Cosa que no se puede contar, incontable.
OUONG-OUONG̃AN. *s.* Cuenta de muchos millares que ya no se puede contar.
OUOS-OUOS. *v.* Mencar, mover el cuerpo.
UOROC. *v.* Equivocarse en contar; perturbarse, ofuscarse, trastornarse.
UOROC. *v.* Remolinar, hacer ó formar remolinos una cosa.
UOROC-UOROC. *v.* Desdeñar, tratar con desdén á una persona ó cosa.
UOROC-UOROC. *v.* Hincar, clavar en tierra estaca ó palo pequeño.
UORONG. *v.* Turbarse.—Volver la vista á una y otra parte.
UOROS. *v.* Mudar, cambiar una cosa de una mano á otra.
UOROS-UOROS. *v.* Zarandear, mover una cosa con prisa y ligereza.
UOROT. *v.* Sacudir el hachón ó mecha para que arda bien.
UOT-UOT. *v.* Sacudir el hachón ó mecha para que arda bien.
UOTOC. *s.* Animal pequeño que se cría en lagunas y charcos.
UOTOUOT. *v.* Arreglar, componer la luz ó lámpara; hacer que arda bien la mecha, moviéndola violentamente á una y otra parte.

OP

OPA. *v.* Alabar, bendecir; agradecer; dar gracias.
UPA. *s.* Aechaduras ó cáscara gruesa del palay después de pilado.—Grano de palay sin meollo.
OPAC. *s.* Corteza de árbol.—Parte carnosa y sin filamento del abacá.—*v.* Descortezar, quitar la corteza al árbol.—Quitar la parte carnosa al abacá.
OPAC. *s.* Obra muerta de embarcación menor hecha con corteza de árbol.—*v.* Hacer en la embarcación menor dicha obra muerta.
OPACUN NG̃A CAHUY. *adj.* Árbol que tiene corteza gruesa.
OPACUN NG̃A LAUAÁN. *adj.* Árbol lauaán así llamado, de gruesa corteza.
UPAD. *v.* Incomodarse, enfadarse, irritarse, dar lugar á la ira, etc.
UPAHUN. *adj.* Sementera de palay con muchos granos sin meollo.—Palay pilado que tiene aun cáscara. Upahun caopay an amon humay. Nuestro palay tiene muchos granos sin meollo, no ha granado bien. Upahun ng̃a bugas. Arroz que tiene aún cáscara, que no está bien limpio.
OPAY. *s.* Bien.—Utilidad, beneficio.—*adj.* Buen, bueno, buena.—*adv. m.* Bien.—*v.* Arreglar, componer, hacer bien una cosa.—Estar uno bueno y sano.—Sanar, hacer bien á uno. Caopayan ini sa acon calag. Este es un bien para mi alma. Caopayan ini sa bongto. Esto es beneficio para el pueblo. ¿Ano an caopayan co sini? Qué utilidad tengo yo de esto? Maopay ng̃a adlao. Buen dia. Maopay ng̃a pagcalacat. Buen andar. Maopay ng̃a tauo. Hombre bueno. Maopay ng̃a buhat. Buena obra. Maopay an pagbuhat ni Pedro. Pedro lo hace bien. Maopay an pagsurat ni Juan. Juan escribe bien. Guin oopay namon an sacayán. Estamos arreglando la embarcación. Oopayun co an pagsurat. Escribiré bien. Maopay ná an masaquit. Está ya bueno el enfermo. Maopay ná si Juan. Está ya sano Juan. Sa calooy sa Dios, magopay cami ng̃atanan. Por la misericordia de Dios, todos estamos buenos. Nagpacaopay siya san mg̃a magsaquit. Él sanó á los enfermos. Tagan ca cunta sa Dios sin mg̃a caopayan ng̃a langitnun. Dios te conceda bienes celestiales. Sinaquitan siya sadin bulan ng̃a, natapus, cundi oroopayda ná sin gutiay. Enfermo él este mes pasado, pero ya está un poco bueno. Opaya gad an pagbuhat siton. Haz bien eso. Opaya gad an pagbutang siton. Pon ó coloca bien eso. Tagan mo aco sin tambal ng̃a icaoopay sinin acon casam-dan. Dame una medicina que cure esta mi llaga. Tagan mo cami sin gracia ng̃a icaoopay san amon calag. Danos gracia para bien de nuestras almas. Ipinapagopay ini san capitan. Manda el capitán arreglar esto. Guintutuyo co an pagpacaopay san bongto. Deseo arreglar el pueblo. An camaopay sini cay diri mapait. La bondad de esto es que no amarga.
OPAY. *part.* Para que, para que así.
UPAN. *v.* Acompañar á uno, hacer caso de lo que dice.
OPAO. *adj.* Calvo.—Pelado, sin hierbas ni matas. Opao ná aco. Estoy ya calvo. Opao ng̃a buquid. Monte pelado.
OPAS. *v.* Quitar las pencas al abacá ó plátano.—Descortezar, quitar la corteza al árbol.—Sacudir, pegar, castigar; á uno con rebenque ó bejuco.
UPAT. *adj.* Cuatro.—Cuarto, cuarta. Upat ca tauo. Cuatro hombres. Upat ca pisos. Cuatro pesos. Icaupat sa Mayo. A cuatro de Mayo. Icaupat ca bahín. Cuarta parte. Icaupat ca adlao. Cuarto día.
OPID. *v.* Poner, colocar bien las cosas.
OPO. *s.* Calabaza así llamada, es larga y blanca y se come.
OPUD. *s.* Compañero, compañera.—*v.* Acompañar, estar ó ir en compañía de otro ú otros. Opud co ini. Este es mi compañero. Oop-dan co camo. Yo os acompañaré. Iguinopud aco ni Pedro ng̃adto sa oma. Me ha llevado Pedro en su compañía allá á la sementera. Iguinoopud opud aco niya guihapon. Me lleva siempre en su compañía. Maopud ca sa acon. Tú vienes conmigo. Pinaopud aco san capitan. Manda el capitán que yo acompañe. Uaray aco pacaopud sa ira. No he podido acompañarles. Ayao pag opud opura an sa singbahan. No traigas á cuento las cosas santas.
OPONG. *s.* Manojo, hacecillo de espigas ó hierbas.—*v.* Hacer manojos ó hacecillos.

OPÚS. *s.* Punta ó cabo de tabaco fumado ó candela ya gastada.—Punta ó extremo de bachón, caña-dulce, leña para el fuego etc., después de haberse consumido lo demás.—*v.* Concluirse ó acabarse lo dicho ó quedar muy poco.

OQ

OQUIG. *s.* Rabo de carabao, perro, etc.
OQUIG OQUIG. *s.* Insecto así llamado, es venenoso y de color amarillento.
OQUIT. *v.* Averiguar, preguntar, indagar.

OR

ORA. *v.* Acariciar, halagar, hacer caricias. Guinoora niya an iya anac. Acaricia ella á su hijo.—Querer, amar, tener cariño.—Pinaora. *adj.* Querido, predilecto, preferido.
ORABANG. *s.* Marisco así llamado, se cría en los ríos.
URAC-URAC. *v.* Cacarear la gallina.
ORACPAO, (ORARACPAO). *v.* Trotar, ir ó caminar al trote.—Correr ó caminar dando saltos.
ORAG. *v.* Tener ayuntamiento ó cópula carnal fuera del matrimonio; decir ó cometer deshonestidades.—*adj.* Cosa deshonesta, impúdica, súcia.
ORAGUN. *adj.* Que dice ó comete deshonestidades, deshonesto, impúdico.
URAY. *adj.* Cosa pura, limpia, libre y exenta de toda mezcla de otra cosa.—*v.* Purificar, limpiar de toda imperfección una cosa.
URAYAN SA MGA CALAG. *s.* Purgatorio.
URAYOG *v.* Cocer mal la comida.
ORANG. *s.* Camarón así llamado.
ORANG-ORANG. *s.* Alacrán, escorpión.
ORANGTO. *v.* Correr dando saltos.
URAN. *s.* Lluvia.—*v.* Llover.
URANOS. *s.* Borrasca, turbonada, chubasco.—*v.* Haber chubasco, estar el tiempo borrascoso.
URAO. *v.* Llorar, derramar lágrimas. Nagoorao an bata. Llora el niño.
ORAUA. *adj.* Demasiado, que es en demasía.—*adj. c.* Demasiadamente, en demasía.
ORAUD. *v.* Hozar el puerco.
ORA-ORA. *adj.* Demasiado excesivo.—*v.* Excederse, propasarse, decir ó hacer con exceso alguna cosa.—*adv. c.* Demasiadamente, en demasía.—*fr. fam.* Estar uno al cabo, á lo último, á los últimos, en las últimas, estar para morir, en el fin de la vida.
URAPONG. *s.* Racimo de frutas.
ORARABANG. *s.* Pez así llamado.
ORARAMAG. *s.* Planta que parece da luz cuando está oscura la noche.
URAS. *v.* Rozarse, herirse contra alguna cosa.
ORASAN. *s.* Relój. Patay ná an orasan. Se ha parado el relój.
URAT. *v.* Ladear, inclinarse.
ORHE, (ORIHE). *adj.* Cosa última, postrera, que está, se queda ó viene detrás.—*v.* Decir, hacer alguna cosa después de otro.—Estar ó venir atrás, quedarse atrás, ponerse atrás.—*adj. l.* Atrás, detrás, que está, se queda ó viene detrás.—Caorhian. *s. pl.* Postrimerías, novísimos.
URING. *s.* Carbón.—*v.* Carbonear, hacer carbón de leña, etc. Napauring aco sin duha ca tauo. He mandado hacer carbón á dos hombres.
URINGUN. *adj.* Cosa súcia ó manchada de carbón. Uringun an acon camut. Mis manos están súcias de carbón.—Aquello de que se hace carbón.
ORIO. *v.* Despreciar, befar, burlarse.
ORIÚD. *v.* Meterse, ocultarse entre la tierra la lombriz ú otro animalejo.
ORIÚD. *adj.* Coco así llamado, de tres á cuatro brazas de altura; su fruto es pequeño, y lleva el mismo nombre.
ORIPON. *s.* Esclavo, esclava.—*v.* Esclavizar, hacer esclavo á uno, reducirle á esclavitud.—*fig.* Tener á uno muy sujeto é incesantemente ocupado.
ORIT. *v.* Engañar.—Molestar, incomodar, importunar.—Remedar ó burlarse de uno.—Macaorit. *adj.* Molesto, importuno, enfadoso.
ORO. *v.* Cagar, evacuar el vientre.
OROAN. *s.* Común, sitio donde se hacen las necesidades mayores.
OROC. *v.* Dar vueltas de peonza.—*s.* Punzón, lesna ó instrumento que sirve para hacer agujero.—*v.* Agujerear con el.
OROCAY. *s.* Árbol así llamado.
ORUC-ORUC. *v.* Dar vueltas como la peonza.—Llamar la gallina á los pollos; llamar el gallo á la gallina.
ORUG. *v.* Ensalzar, engrandecer, exaltar.—Alabar, bendecir.—Exceder, sobrepujar.
ORUG. *adv. c.* Más.—Orug pá. Mucho más.
OROHAN. *s.* Ano ó vía posterior.—Común ó sitio donde se obra.
OROHAUON. *s.* Pez así llamado, se come.
OROY. *v.* Amagar, amenazar, levantar la mano para dar á otro un golpe.
OROINHIT. *v.* Pesar ó meditar bien una cosa.
OROINTOC, (IROINTOC). *v.* Ludir, rozar, chocar una cosa con otra.
OROY-OROY. *s.* Amagar, amenazar, levantar la mano para dar á otro un golpe.
OROL. *v.* Sobresalir ó verse la raiz del camote.
OROMHUN. *s.* Sementera de palay.
ORONG. *v.* Alzar, levantar una cosa.
ORON. *v.* Exagerar.—*adj.* Exagerador. Maoron nga tauo. Hombre que exagera.
ORONG-ORONG. *v.* Escrupulizar, recelar, temer, desconfiar.—*adj.* Escrupuloso, receloso, desconfiado, que de todo duda.
ORON-ORON. *s.* Heces de aceite cocida; resíduo ó partes menudas de los chicharrones.
ORO-ODO. *v.* Despreciar, befar, burlarse. Guinooroodo aco niya. Él me desprecia.
OROPAOP. *v.* Estar oscura una cosa, no lucir ó alumbrar bien.
OROPUD. *v.* Acompañar.—*s.* Compañero, compañeros, moradores en una misma casa, etc.—*adj.* Pariente, parienta.—En algunos pueblos la palabra oropud significa: Tener ayuntamiento ó cópula carnal fuera del matrimonio.—Caorop-dan. *s. pl.* Compañeros.—Parientes.
OROS. *v.* Cagar, evacuar el vientre.—*s.* Excremento.
ORUS, (ORUS-ORUS). *v.* Arrugarse, encogerse, contraerse. Nagpapangurus-urus an acon panit. Se arruga mi pellejo.
OROSAHUN. *adj.* (DE USA). Cosa admirable, prodigiosa, maravillosa, extraordinaria.
OROS OROS. *v.* Turbarse, sentir inquietud, confusión ó rubor.
OROT. *v.* Acabarse, concluirse una cosa. Naorot ná an isda. Se acabó ya el pescado. Inorotan ná cami

san amon barobahandiay. Se nos ha concluido nuestro poco dinero, alhajas, etc.

OROT. *v.* Brotar, salir el agua ú otro líquido con mucha fuerza.

OROT-OROT. *v.* Brotar, salir el agua ú otro líquido con mucha fuerza.

OS

OS. *v.* Azuzar, incitar á los perros para que embistan.—Ahuyentar, ojear, espantar al puerco de monte, ciervo, etc.

USA. *adj.* Uno, una.—Solo, solitario.—*v.* Ser, quedar ó estar uno solo.—Admirar, extrañarse, ver ú oir con admiración ó extrañeza una cosa. Usa ca tauo. Un hombre. Usa ca gatus. Un ciento. Usa lá. Uno sólo. Uusa lá aco. Soy uno sólo. Ayao icao hipausa ngã aco an nagbalos sinin surat mo. No extrañes que yo haya contestado á tu carta, no te admires que sea yo el que contesta á esta tu carta. Nagusáan ná lá siya. Ha quedado sola.—Unir; conformar.—*s.* Unión; conformidad.

USA CA PINUTA NGÃ SADÁ. *s.* Compuerta, media puerta á manera de antepecho.

USAAY. *m. adv.* Alguna vez, algunas veces.

USAMUD. *v.* Caer de bruces, boca abajo.

OSANG, *v.* Partir, dividir, picar, hacer pedazos una cosa.

USAO. *v.* Lavar, limpiar una cosa con agua.

USA-USA. *adj.* Uno por uno, como un coco, una cuarta; dos cocos, dos cuarta; tres cocos, tres cuartas valen, etc.

OSAP. *v.* Comer una cosa sola sin mezcla de otra.

OSAP-OSAP. *adj.* Cosa áspera al tacto, repelosa.—*v.* Dejar áspera ó repelosa alguna cosa. Diri niyo osap-osapun iton tabla. No dejeis repelosa esa tabla.

USBAO. *v.* Respirar, ó volver en sí el enfermo atacado de algún accidente.

OSBONG. *s.* Tallo ó guia de árbol ó planta, que sube derecho.—Caosbongan ngã dalan. Camino trillado ó trivial, usado y frecuentado. Cosa principal á que uno se dedica ó tiene por ejercicio, oficio ú ocupación. Caosbongan si Pedro sin cadato. Pedro tiene por oficio ser principal.—Caosbongan ngã buhat. Ocupación principal.

OSDOC. *v.* Vahar, vahear, echar de sí vaho ó vapor; salir los humores del cuerpo, etc.

USIC. *v.* Gastar pródigamente, malgastar.

OSIG. *v.* Ladrar, dar ladridos el perro.

OSIGUN. *adj.* Aquello á lo que el perro ladra.

OSIP. *v.* Hacer bien una cosa. Osipun mo an pamati san misa sa adlao ngãtanan. Oye bien la misa todos los días.—Osipa an panumat san mga sala mo sa compesalan sin uaray iglicao bisan usa. Di bien tus pecados en el confesonario (al confesarte) sin ocultar ni un solo.—Osipa sin maopay an pagisip mo ngã uaray magculang. Cuenta bien de modo que nada falte.

OSISA. *v.* Averiguar, indagar, pesquisar, inquirir una cosa.

OSLOB. *v.* Dar friegas, tomar baño caliente para sudar, bañarse.—*s.* El mismo baño ó líquido que sirve para bañarse ó dar friegas.—Baño de asiento con piedras calientes que los bisayas echan en el agua.

OSLOG. *v.* Seguir el rio ó seguir navegando por el río.

OSMUD. *v.* Bajar la cabeza.—Dar cabezadas la embarcación.

OSNGÃB. *v.* Estornudar.

USUAG. *v.* Proseguir, seguir, continuar, llevar adelante lo que se tenia empezado.—Hacerse hacia arriba el que sube á alguna parte, el que está echado, etc.—Dilatar, aplazar, prorrogar una cosa.—Propagar, extender.

OSOC. *s.* Estaca, palo redondo, sin pulir, para clavarlo en tierra.—*v.* Estacar ó poner estacada de palos, cañas, etc.—Clavar en tierra madero, etc.—Colocar ó poner los harigues para un edificio. A ádi ná an mga osoc. Están aquí ya las estacas. Nagoosoc cami. Estamos poniendo estacada. Nagoosoc pá cami san mga harigue. Estamos poniendo aún los harigues.

OSOD. *adj.* Recto, grande, ancho. Caos-dan ngã dalan. Camino ancho.—Caosoran sin buot, sin buhat, etc. Grande en pensar, obrar, etc.

OSUD. *v.* Dislocarse; salirse una cosa de su lugar ó encaje.

OSUD. *v.* Medicinar, curar untando, frotando ú oprimiendo la parte dolorida.

OSONG. *v.* Llevar una cosa sobre el hombro como á un niño, una persona, una tinaja de agua, etc. Uaray aco pacaosong san tadiao. No he podido llevar á hombro la tinaja. Iguinoosong niya an tadiao. Lleva él á hombro la tinaja.

OSON. *v.* Hincharse alguna parte del cuerpo.—*s.* Hinchazón. Oros-nan aco sinin acon teel. Tengo hinchado este mi pié.

OSON. *s.* Bajo ó banco de arena en barra de rio.

OSÓOS. *s.* Pescado así llamado, se come.

OS-OS. *v.* Azuzar, incitar á los perros para que embistan.—Ahuyentar, ojear, espantar al puerco de monte, ciervo, etc.

OS-OS. *v.* Menguar, disminuirse.

OS-OS. *v.* Resbalarse, escurrirse, deslizarse.—Correrse, hacerse ó echarse hacia abajo. Ayao dao pagos-os san imo paghigda. No te corras hacia abajo cuando estás acostado. Nagos-os an goos. Se ha escurrido la amarra. San nagsasaca cami ngan si Pedro san lubi, nga nacon oroos-os dao Pedro ngãdto sa hibob-an. Cuando subiamos Pedro y yo al coco, dije á Pedro, échate hacia la parte baja, córrete más abajo.

US-US. *v.* Acuñar, meter cuñas.

OSOP. *v.* Beber los animales. Nag osop ná an carabao. Ha bebido ya el carabao. Paosopa an cabayo. Dá de beber al caballo.

OSOT. *v.* Ahuyentar, espantar á los animales.—Azuzar al perro.

OT

OTAC. *s.* Arma de dos palmos poco más ó menos de larga, es recta y concluye en punta. Otac an itinigbas niya sa acon. Me irió con el arma llamada otac.

UTAD-UTAD. *v.* Andar ó caminar echando el cuerpo hacia atrás.

OTAY. *adj.* Poquito.—*v.* Dar, traer ó llevar á poquitos.—Sucumbir, acabarse, concluirse. Maotay ná an acon cosog sini nga buhat ngã macuri. Se acaban mis fuerzas en esta obra difícil.

UTAY-UTAY. *adj.* Poquito.—*v.* Dar, traer ó llevar á poquitos.—Sucumbir, acabarse, concluirse.—Di mo pag otay-otayun, dadamóon gud. No traigas á poquitos, trae mucho.

UTAN. *s.* Hortaliza, verdura, yerbas ó legumbres.—El palauan, camote, gauay, apari y otras raices semejantes se llaman—*duma*.

OTANG. *s.* Deuda.—*v.* Adeudar, tener obligación de satisfacer una cantidad, contraer deudas.—Prestar, entregar á uno una cosa para que la devuelva con aumento ó sin aumento.—Pedir prestado.—*fig.* Prestar, dar ó comunicar. An otang co tolo lá capisos. Mi deuda es sólo tres pesos. Binayad co na an acon otang. He pagado ya mi deuda. An mga otang tá sa Dios asay an aton mga sala. Nuestras deudas á Dios son nuestros pecados. Tungud san humay nga utang co sa imo. En cuanto al palay que te debo. An mga nagpapacaotang sa acon diri pá sira magpapacabayad. Los que me han pedido prestado, no podrán aún pagarme. May sa acon nacacaotang. Hay quien tiene deuda conmigo. Pinaotang aco niyo sin duha ca pisos. Me disteis prestado dos pesos. Napaotang aco sin salapi. He pedido prestado dinero. Otangan aco niyo sin tolo ca baquid nga humay. Prestadme tres cavanes de palay. Paootangun co icao. Yó te daré prestado. ¡Alagad cunta cún paotangun pá aco sa Dios sin quinabuhi! ¡Ojolá Dios me concediera aún vida!—Hinguutangan. *s.* Acreedor, acreedora, aquel á aquien se adeuda dinero, palay, etc.

UTANGAN. *s.* Deudor, deudora.

OTANGANANUN. *adj.* Deudor ó deudora á muchos.

UTANG-UTANG. *s.* Pez asi llamado.

UTANUN. *adj.* Lo que se usa por verdura.

OTAO. *v.* Herir dando golpe con el arma.—Separarse, alejarse de la orilla.

OTAOT. *v.* Diligenciar, esmerarse en alguna cosa.—Encarecerse una cosa; haber falta y escasez de alguna cosa.—Desgraciarse, malograrse.

OTAP. *v.* Concluir, acabar una cosa con perfección.

OTAPIL. *v.* Arrimarse á uno, hacerse de su partido.

OTAS. *v.* Concluir, acabar.—Morir. Naotasan ná an masaquit san quinabuhi. Murió ya el enfermo.

OTATABA. *s.* Pez así llamado, se come.—Gusano venenoso que se cría en algunas plantas.

OTBO. *v.* Vahar, vahear, echar de sí vaho ó vapor; exhalar, despedir gases ó vapores.—Subir, ascender humo, etc.

OTGONG. *v.* Cortar por medio la hoja del plátano.—*adj.* La hoja así cortada.

OTIN. *s.* Miembro, orgamo de la generación en el hombre y en algunos animales.

OTIP. *v.* Recelar, sospechar, temer después de ejecutada una mala acción ó haber cometido alguna falta.—*s.* Recelo, sospecha, temor, remordimiento. Naotip si Pedro sa iya amay; cay may sala siya. Teme Pedro á su padre; porque tiene culpa. Guinotip mo ná an boong nga pinggan. Temes ya por el plato que has roto. Uaray aco caoorotipan. No tengo temor de haber cometido falta alguna.

OTLAB. *s.* Tijeras grandes.—*v.* Cortar con ellas.

OTLO. *v.* Amoscarse, enfadarse; desconsolarse, afligirse, entristecerse.—*adj.* Triste, afligido, desconsolado. Naotlo aco, cay nauad-an aco san acon salapi. Estoy triste porque se ha perdido mi dinero. Nagotloon ná inin tauo, diri buot magbuhat. Está amoscado este hombre, no quiere trabajar.

OTLOB. *v.* Quebrar, romper, deshacer, machacar cosas duras.—Morder apretando. Uaray aco pacaotlob san bato. No he podido romper la piedra. Guinotlob san ayam an tul-an. El perro ha deshecho el hueso.

UTNUG. *v.* Desollar, lacerar, lastimar.

OTNGA. *v.* Respirar, resollar con algún ruido, con frecuencia y dificultad como el que estaba debajo del agua y acaba salir de ella, el asmático, cansado ó fatigado, etc.—Aparecer ó verse el pez sobre el agua. Nag ootnga si Pedro san ora ora nga luya. Con dificultad resollaba Pedro por la mucha debilidad. Nag otnga aco san acon pagtocad san buquid. Con dificultad resollaba yo al subir el monte.

UTUB-UTUB. *s.* Arbusto así llamado.

OTOC. *s.* Seso, masa nerviosa contenida en la cavidad del cráneo.—Tuétano, médula ó substancia suave mantecosa que contiene los huesos del animal.

OTOC. *v.* Aguantar, detener, contener la respiración.

OTOC. *v.* Asfixiarse, ahogarse, faltar la respiración; acongojarse, afligirse. Nacaotoc dacon inin aso. Me ahoga este humo. Hiot-can aco. Me falta la respiración, me ahogo. Di ca hiot-can. No te acongojes.

OTOC, (HINGOTOC). *s.* Marea llena, pleamar, mayor altura de la creciente del mar.

OTUD. *v.* Cortar, dividir y separar una cosa con algún instrumento.—Quebrar, romper cordel, aguja, dedo, hueso, rama de árbol, tronco de árbol, etc.—*adj.* Cosa quebrada, cortada ó dividida en uno ó más pedazos.—*s.* Pedazo de lo dicho.—*adj.* Rabón, animal á quien se ha cortado el rabo. Guin-otud co ná an calmy, nga imo ipinaotud dacon. He cortado ya el madero, que tu me mandaste cortar. Naotud an sanga. Se rompió la rama. ¿Hain an otud sini nga cahuy? Donde está el otro pedazo de este madero? Naotud an pisi. Se cortó el cordel.—Ot-da ini. Corta esto. Naotud an acon tudlo. Se ha roto mi dedo. Naot-dan siya san talinga. Le han cortado la oreja. Pinapag-otud ini san capitan. Manda el capitán cortar esto. Ot-da niyo an icug san ayam. Cortad al perro el rabo. Nagdaug si otud. Venció el rabón.

OTUD OTUD. *v.* Partir, devidir, hacer pedazos una cosa. Ayao pag otud otuna niyo iton cahuy. No hagais pedazos ese madero.

OTUG-OTUG. *adj.* Cosa mala, podrida ó en mal estado.

OTOL. *s.* Pujo, sensación muy penosa, que consiste en la gana continua ó frecuente de hacer cámara con gran dificultad de lograrlo.—Pujo de sangre, en deyecciones sanguinolentas ó de moco y sangre.—*v.* Padecer dicha enfermedad.

UTOL. *s.* Pájaro pequeño así llamado.

OTONG. *v.* Arrebatarse una cosa entre dos ó más tirando de ella.—Estirar, tirar de cordel, etc.—Contradecir, decir lo contrario de lo que uno afirma ó negar lo que da por cierto. Ot-ngun mo iton bado. Estira esa camisa.

OTOP. *v.* Cortar una cosa dejándola corta.—Poner igual una cosa en su anchor, largos y altura.—Medir bien una cosa, sin que sobre ni falte.

OTOT. *s.* Pedo, cuesco.—*v.* Peer, arrojar ó despedir la ventosidad del vientre por la parte posterior.

OTUT. *adj.* Cosa estrecha como zapato, vestido, etc.

OT-OT. *v.* Quebrar, romper, machacar, quebrantar cosa dura. Uaray aco pacaot-ot san tul-an. No he podido romper el hueso.

OTOOT. *s.* Tea ó mechón pequeño de ramitas ú otra cosa para alumbrar.

P

PÁ. *adv t.* y *m.* Aún, todavía. Diri pá aco buhis. No soy aún tributante. Hubas pá. Está baja todavía la marea, está bajando aún la marea. Uaray pá siya uuli. Él no ha vuelto aún. Macacadaguinot pá aco sa paglacat. Todavía puedo andar despacio. Hulata pá aco niyo. Esperadme aún.—Bisan pá. Con todo, no obstante, sin embargo, aunque. Bisan pá aco macalolooy. Aunque soy un pobre. Bisan pá ngani siya anác sin mangaran. Aunque él sea hijo de rico.—También. Pinacacadto san capitan si Pedro ug si Juan pá. Manda el capitán que vaya Pedro y Juan también.—Más. ¿Ano pá an imo caruyag? ¿Qué más quieres?—Niyan pá lá. Ahora mismo.—Sa usa pá catuig. En el año que viene.—Pagdatong co pá lá. Acabo de llegar.—Pagdaug co pá lá. Es la primera vez que gano.—Bag-o pá la nga linabay si Pedro. Hace poco que pasó Pedro.—Uaray siya pacacabuhat sito cahuy, ¿aco pá? No puede él levantar ese madero, ¿acaso podré yo?—Cacolop pá siya guinican? Salió él ayer? Cacolop pá lá. Ayer salió.—Mabug-at pá sin carabao. Es más pesado que un carabao; pesa más que un carabao.

PA. *part.* que antepuesta á nombres de lugares ó sitios denota dirigirse á ellos ó hacía ellos. Pasugbo quitá. Vamos á Cebú. Pabuquid quitá. Vamos al monte. Patoo quitá. Vamos hacia la derecha. Pauala quitá. Vamos hacia la izquierda. Patabi camo. Id hacia la orilla. Palauod quitá. Vamos hacia el interior del mar.

PA. *part.* que antepuesta á algunas raices, denota querer, procurar, hacer permitir que se efectúe en el sujeto respectivo lo que dice la raiz; significa también mandar y lo mismo que la raiz expresa. Pahampac ca. Déjate azotar. Pabuniag ca. Pide ó procura que te bauticen. Parigos ca. Báñate. Pabilin ca. Quédate en casa. Pacuha an asin. Manda cojer la sal.—Paulía ná sira. Manda que se vuelvan. Pabubuniagun co ini nga bata. Mandaré bautizar este niño. Paguiguic-nun co an despacho. Mandaré salir el despacho. Pautanga aco anay sin salapi. Préstame antes dinero.

PÁÁ. *s.* Muslo; pierna; pata de los animales. Masool an acon páá. Duele mi pierna.

PAAC. *v.* Morder el animal.—*s.* Tenacilla ó uña de cangrejo.

PAAG. *v.* Quemar como quien cuece olla de barro. Pamamaagun sa impierno an mga maquimala-uay. Los impuros serán quemados en el infierno.

PAANG. *v.* Morder, picar. Pinaang aco sin lapinig. Me ha picado la abeja *lapinig*.

PÁAO. *v.* Desfallecer, cansarse.—*p. p.* Desfallecido, cansado.—*v.* Desechar, menospreciar.

PAAUÁYAN. *s.* (DE AUAY). Sitio ó lugar donde se riñe ó pelea.

PAAUÁYAN sin tauo ngan sin todo nga baca. *s.* Plaza donde se corren y lidian toros.

PAAS. *adj.* Ronco, que tiene ó padece ronquera.—Enronquecer, ponerse ronco.

PABABALONAN. *s.* Buche, bolsa que tienen las aves en el remate del cuello, destinado á recibir la comida, y de donde pasa á la molleja.

PABHAS. *s.* Corral, que hace el bisaya á la orilla del mar ó río para cojer peces.

PABISO. *v.* Deliberar, pensar.

PABISO BISO *v.* Deliberar, pensar considerar detenidamente una cosa. Magpabiso biso, aco anay cún hain an acon gagapilan. Pensaré antes á donde me inclinaré.

PABOTOHUN. *s.* (DE BOTO). Cohetes, bomba y todo lo que estalla con chasquido ó estruendo.

PACA. *part.* que antepuesta á algunas raices, denota hacer efectivamente lo que la raiz significa, y otras veces expresa poder hacer lo que la misma raiz dice. Uaray aco pacacuha san acon tuyo. No he conseguido mi objeto. Uaray aco pacasamad san carabao. No he herido yo al carabao. Uaray aco pacabuhat san cahuy. No he podido levantar el madero. Uaray cami pacabalos sa imo, cay culang cami sin ipacabalos. No te hemos correspondido, porque no tenemos con qué corresponderte. Uaray aco pacatabang sa iya. No pude socorrerle.

PACÁ. *v.* Rajarse mango de cuchillo, mano de silla, etc.—Pelear, luchar á brazo partido.—*s.* Animalejo así llamado.—Rana; sapo.

PACACÁC. *s.* Instrumento músico así llamado.

PACACO. *s.* Pájaro pequeño con plumaje azul.

PACÁL. *s.* (C.) Puerca parendera. En B. se llama—anay.

PACANAP. *s.* Armazón tirada por un carabao, para arrastrar maderos, cañas, etc.

PACANG. *v.* Mazo de madera, á modo de martillo grande, de que se sirven los carpinteros.—*v.* Macear, dar golpes con el mazo.

PACANGAN. *s.* Pez así llamado.

PACANG PACANG. *s.* Pegar, darse golpes los jóvenes con palo ú otra cosa.

PACAO. *adj.* Que tiene los brazos arqueados; perniabierto, estevado, que tiene las piernas torcidas en arco.

PACAO. *s.* Mango de sartén, carajáy; asa, asidero, tirador de cajón, etc.

PACAO PACAO. *s.* Asa de campana, vasija, etc.

PACAO PACAUAN. *adj.* Que tiene asa ó asas.

PACARAS. *s.* Instrumento de una braza de largo con puntas de madera, que usan para limpiar las sementeras de las hiervas y malezas.—*v.* Usar dicho instrumento, tirado de uno ó más carabaos.

PACAS PACAS. *adj.* Que tiene el pellejo áspero y postilloso.

PACDOL. *v.* Tropezar, dar contra una parte.—Hipacdulan. *s.* Tropiezo, embarazo, estorbo.

PACGAN. *v.* Calentar en agua las almejas para cocerlas ó quitarlas las conchas.

PACGANG. *v.* Endurecerse lo cocido; endurecerse la liga, resina, etc. Nagpacgang ná an gauay, an tague. Se ha endurecido ya el gáuay, la resina.

PACYAO, (PAQUIAO). *v.* Destajar, trabajar á destajo.—*s.* Destajo.—*m. adv.* Á destajo.

PACLA. *s.* Rana; sapo. Pagpacla. *v.* Cantar la rana.

PACLAS. *v.* Rozarse, despellejarse, desollarse.

PACLI. *s.* Hoja de libro ó escrito.

PACLID. *v.* Amarrar codo con codo.

PACNIT. *v.* Despellejarse, desollarse, caerse el pellejo.—Descortezar, quitar la corteza al árbol, al plátano ó á otra cosa.—Pellizcar.

PACO. *s.* Ála, parte del cuerpo de algunos animales, de que se sirven para volar.—Ala de ángel, etc.—Manga de camisa, hábito, etc. Nabari an paco san tamsi. Se ha roto el ála del ave. Hagluag an paco san acon bado. Son anchas las mangas de mi camisa.

PACU. *s.* Planta, que en botánica se llama. Hémio-

nitis hendida. Las extremidades tiernas de dicha planta se usan como verdura, ó ensalada.

PACOAN. *adj.* Que tiene álas.

PACUG. *v.* Atravesarse árbol, madero ú otra cosa en alguna parte; atravesarse espina, hueso ú otra cosa en la garganta.

PACUG. *v.* Topar, dar, tropezar contra alguna parte.—Topar la lanza por detrás, cuando se quiere arrojar.—Topar el *bayo* en la parte de arriba al alzarle para pilar el palay.

PACUG. *v.* Avisar ó tirar de la ropa á uno para que calle.

PACUG. *s.* Tarugo largo que se pone en harigue, para que descanse sobre el sapáyan.

PACOL. *s.* Plátano así llamado, su fruta contiene algunas pepitas, y se come; sus hojas aplicadas á las llagas y heridas, las limpian y curan.

PACOL. *s.* Pez así llamado.

PACULAN. *s.* Pez así llamado, su pellejo es muy duro.

PACU PACU. *s.* Brazos como los de una cruz.

PACOT. *adj.* Puerco de monte ó javalí grande.

PACOT. *s.* Botón, ó cosa semejante.—Pacot,—pamacot. Abotonar ó meter el botón por el ojal.

PACPAC. *v.* Machacar, dar golpes sobre una cosa.—Dar ó sacudir con vara á alguna cosa para quitarle el polvo ó suciedad.—Lavar la ropa dando golpes sobre ella.—*s.* Maza ó palo que sirve para golpear la ropa al lavarla.

PACPAC. *s.* Platillo, instrumento de metal, en forma de plato, con un pequeño huevo en medio, que, asido á un cordón ó cinta atada á los dedos de la mano, sirve en las músicas para acompañamiento. Son dos y suenan chocando uno con otro.—*v.* Tocar ó sonar dichos platillos.—Palmotear, palmear, dar golpes con las palmas de las manos en señal de regocijo ó aplauso.

PACPACAN. *s.* Lugar ó sitio sobre el cual se lava la ropa, dando golpes sobre ella.—Brazo de silla, etc.

PACSI. *v.* Pellizcar, dar pellizcos.—Desollarse, hacerse daño, quitar el pellejo de los lábios de herida, llaga, etc.—Caerse ó quitarse la cáscara del plátano, etc.

PACSIO. *v.* Cocer carne ó pescado con vinagre y especias.—*s.* Carne ó pescado cocido con vinagre y especias.

PACTAD. *v.* Tender ó estender una cosa para que que se ventile ó seque, como alfombra, petate, cuero de carabao, etc.

PADAC. *s.* Chancaca ó panocha en forma cónica, hecha del zumo de la caña dulce, cocido en una grande caldera, y es de color pardo.—*adj.* Cosa entera como un plato ó una panocha.—Cada panocha vale una cuarta ó dos cuartas grandes. Usa ca padac nga calamay. Una panocha de calamay.

PADAG *adj.* Peonza que salta cuando dá vueltas.—*v.* Saltar la peonza cuando está andando.

PADARA. *adj.* Cosa que se manda á otro. Quinarauat co an mga padara nimo sa acon. He recibido lo que me mandaste.

PADARA. *s.* Dádiva que los bisayas daban antiguamente para que el marido ó recien casado pudiese llevar á su mujer.

PADAS. *v.* Mover á uno y otro lado lo que se tiene en la mano como espada, palo, caña, etc.—Mover ó menear los brazos.

PADÉ. *s.* Padre, así llama el bisaya al religioso ó sacerdote.

PADIAÓ. *s.* Camarón de mar así llamado, es negro y se come.

PADES. *s.* (del castellano pares). Reunión ó conjunto de dos cosas ó de dos objetos de una misma especie.—Par, compañero.—*v.* Parear ó formar pares de las cosas.—Ayudar á otro.—Juntar ó unir un madero á otro, una caña á otra etc., para más fuerza ó resistencia. Diri aco macacadara sini, in diri mo aco padisan. No podré llevar esto, si tu no me ayudas. Padisi ini nga cahuy. Une ó amarra otro madero á este. ¿Pira camo ca pades? ¿Cuántos pares sois? Magpadespades camo sa iyo pagcalacat. Caminad de dos en dos.

PADLONG. *s.* Tarugo de madera, caña, etc.—*v.* Clavar con tarugo.—Trampa de caña para coger ratones.—*v.* Coger los ratones con dicha trampa.

PADLOS. *v.* Aflojarse ligadura ó amarra y salirse de su lugar.

PADOL. *v.* Tropezar, dar con los piés en un estorbo que pone en peligro de caer.

PAD PAD. *v.* Sacudir la yerba para quitar el rocío.—Espantar mosca, etc., con la mano.—Esparcir con la mano alguna cosa.—Desmenuzarse, deshacerse. Napadpad ná an tuna san tubig. Se ha deshecho ó desmoronado la tierra con el agua.

PAG. *part.* que se antepone á algunos verbos y nombres sustantivos, y denota lo mismo que la raiz expresa. Otras veces se intercala, sirve de adorno, ó da más expresión á lo que se dice. Pagbuhat. Hacer.—Paglaom. Esperar.—Pagbuhat ca sin balay. Haz casa.—Paghimo ca sin hagdan. Haz escalera.—Pagaram ca sin maopay. Aprende bien.—Napirit aco sin pagsurat sa imo. Me veo obligado á escribirte.—Pag agbayun ca cunta sa Dios san dalan san dayon nga camurayauan. Dios te guie por el camino de la paz eterna.—Naruruyag man aco sin pagpalit sin damo nga lana. Yo quiero también comprar mucho aceite.—Ngan cun baga matuman ná an talaan sa pag olí san salapi. Y cuando se haya cumplido el tiempo señalado para devolver el dinero.—Uaray pá aco pagpaquiana sa iya. No le he preguntado aún.—An siyapa nga tuyo co sa imo an paghatag sin maopay nga pasco ug sinin tuig nga bag-o nga tidaraun; icaduha paghatag co man sa imo sin casayoran, nga inapi aco guihapon san lotería. Mi primer objeto es darte felices pascuas y entrada de año nuevo; lo segundo, darte noticia que he vuelto á tomar villete de la lotería.—Daco nga amon pagpasalamat sa Dios san mga basaynun. Damos muchas gracias á Dios los de Basay.—Nadayon sira sa Calbayog sin pagbaliguia san lana. Siguieron ellos á Calbayog para vender el aceite.—Diri sira naglalabut sa pagsamad sa lauas san tauo. No herían á nadie.—Ug guican sadto an siya ná man an pag mingao sán bongto. Y desde entonces está también sosegado el pueblo.—Comusta sa imo, nga mahitapuan sa pagcarauat sinin surat co nga maopay an lauas ug murayao nga pagporoco. Como estás, y que al recibir esta mi carta te halles con salud y en paz.—Ig balic ini nga circular cún may ná pagtuman. Devuélvase esta circular cumplimentada que sea.—Marig-on an paglaum co sa Dios. Mi esperanza en Dios es firme.—An paghigugma co sa Dios guican sa casingcasing co. Mi amor á Dios procede de mi corazón.—Pinapaghihimo cami san capitan sin bote. Nos manda el capitán que hagamos un bote.—Napapagraysang siya sa cruz. Quiso él ser clavado en la cruz.

PAGA. *s.* Aparador hecho de tabla, caña ú otra materia para poner vasos, platos y demás utensilios de cocina.—Armazón de caña que cuelgan enfrente del fogón, para poner en ella alguna cosa.

PAGAAS. *adj.* Gallo casero que canta como el montés.

PAG ABURAN. *s.* Rodrigón, palo ó caña que se clava al pié de una planta, y sirve para sostener sus tallos y ramas, amarrándolos con bejuco ú otra cosa.

PAGACPAC. *s.* Sonido de golpe, palmada, etc.—*v.* Sonar golpe, palmada, etc.

PAGAL. *v.* Cansarse, fatigarse, rendirse. Uaray aco hinganhi cagabi cay napapagal pá aco, cay tican pá lá aco sa oma. Na vine anoche por que estaba aún rendido, porque acababa de llegar de la sementera.

PAGÁO. *adj.* Ronco, que tiene ó padece ronquera.—*v.* Enronquecer, ponerse uno ronco.

PAGARA. *s.* Coco bajo así llamado, de unas tres brazas de altura poco más ó menos; su fruto es pequeño.

PAG ARADMAN. *s.* (DE ARAM). Ciencia.—Arte.—Doctrina.

PAGAS. *s.* Ave pequeña así llamada.

PAGATPAT. *s.* Árbol que en botánica se llama—Soneracia Pagatpat.

PAGBA. *v.* Cocer vasija de barro.

PAGBO. *s.* Quilo ó trozo de madera, caña ó palma brava para formar los techos en los edificios.—*v.* Poner ó colocar los quilos.

PAGBOBOROBUOT. *v.* (DE BUOT). Pensar, meditar, discurrir considerar.

PAGBOHUN. *adj.* Lo que se usa ó sirve para quilos.

PAGBORUT-AN. *s.* (DE BUOT). Voluntad. Sugad san canan Dios pagborut-an. Según la voluntad de Dios, como Dios quiera.

PAGCA. *part.* que denota pluralidad; reciprocidad de acción, aunque sea casual; y se usa en la formación de nombres abstractos. Pagcalacat ná camo. Caminad ya.—Pagcatorog ná camo. Dormid ya.—¡Oh pagcatuyao co! ¡Oh locura mia!

PAGCA-ÁLO. *s.* Vergüenza. Dacu nga acon pagcaálo sa imo tungud san acon mga saad sadto, nga uaray catuman. Grande es mi vergüenza para contigo por mis promesas de antaño, que no he cumplido.

PAGCAAUOD. *s.* Rubor, vergüenza, cortedad.

PAGCAANGBITAN. *s.* (DE ANGBIT). Comunión, participación en lo común. An pagcaangbitan san mga santos. La comunión de los santos.

PAGCABONGALOS. *s.* Ingratitud, desagradecimiento, olvido ó desprecio de los beneficios recibidos.

PAGCABUOTAN. *s.* (DE BUOT). Prudencia, razón, discreción.

PAGCAHALABA. *s.* Largor, largura, longitud ó largo de una cosa.

PAGCAHILABA. *s.* Largor, largura, longitud ó largo de una cosa.

PAGCAHIMTANG. *s.* (DE BUTANG). Condición, estado, naturaleza de una cosa.

PAGCAHINGYON. *s.* Conformidad, unión, alianza.

PAGCAMADAYAN. *s.* Bizarría, gallardía.

PAGCAMABDUS. *s.* Preñez, embarazo, preñado de la mujer.

PAGCAMADAGMIT. *s.* Ligereza, presteza, agilidad, prontitud, celeridad ó velocidad en ejecutar una cosa.

PAGCAMADALÍ. *s.* Ligereza, presteza, agilidad, prontitud, celeridad ó velocidad en ejecutar una cosa.

PAGCAMAHAL. *s.* Preciosidad, hermosura.—Nobleza.—*adj.* Caro, subido de precio.

PAGCAMATAHÚM. *s.* Hermosura, belleza.

PAGCAMATORON. *s.* Velocidad, ligereza, prontitud.

PAGCAIGLAB. *s.* Incendio, fuego, ardor, afecto que acalora y agita vehementemente el ánimo.

PAGCAIGRAB. *s.* Incendio, fuego, ardor, afecto que acalora y agita vehementemente el ánimo.

PAGCOT. *v.* Agarrar ó pegar cola, pintura, etc.—Amarrar perro, gallo, etc.

PAGDICUL. *adj.* Lo que quitaban al novio los esclavos del suegro y era todo cuanto podían coger.

PAGDOL. *vid.* paedol, que está mejor escrito.

PAGHANGCOG. *v.* Abrazar.

PAGHIMASOSO. *s.* (DE SOSO). Parto alumbramiento. Nangamaya siya sa Dios, nga tugaban siya san Guinoo sin masayon nga paghimasoso. Suplicó ella á Dios, que le concediese el Señor un feliz parto.

PAGHINGANDOY. *v.* Suspirar.—*s.* Suspiro.

PAGHINGANGAUA. *v.* Desear ver ó poseer una cosa.—*s.* Deseo de ver ó poseer una cosa.

PAGHINGISDA. *v.* (DE ISDA). Limpiar el pescado quitándole las tripas, etc.

PAGHINGOTO. *v.* (DE COTO). Espulgar, limpiar la cabeza de pulgas ó piojos.

PAGHOT. *v.* Azuzar, incitar á los perros para que embistan.

PAGHÓT SIN TINGCAL. *s.* Cuerda ó cordoncillo de hilo que recoge y divide la madeja para que no se enmarañe.

PAGUL. *s.* Pez raya.

PAGUIBOTONG. *s.* Compraventa, contrato de compraventa.—*v.* Vender uno algún carabao etc., y comprarle otro.

PAGUICARAUAT. *s.* Entrega de una cosa y recibimiento de ella.

PAG IGOAN. *s.* Blanco ó punto donde se tira.

PAG INIT. *v.* Desayunar.

PAGUICLI SAN GUINTAGALIO. *v.* Destrocar, deshacer el trueque, tomando cada uno la alhaja propia que estaba trocada con otra.

PAGUIS. *v.* Rozarse, despellejarse, desollarse.

PAGMINATÁY. *v.* Llorar al difunto.

PAGMOROBUOT. *v.* Pensar, meditar, considerar, discurrir.

PAGO. *s.* Ave pequeña, así llamada.

PAGUAC. *s.* Rastro por donde ha pasado algún animal.

PAGUÁNCAN. *s.* Madre, matriz, órgano interior y hueco de las hembras, donde está encerrado y se alimenta el producto de la concepción hasta que se verifica el parto.

PAGUD. *v.* Cansarse, fatigarse.

PAGOYUD. *s.* Chinchorro, ó red grande, regularmente de varias piezas.—*v.* Pescar con dicha red.

PAGOL. *s.* Peñasco pequeño en la mar.

PAGOLONG. *s.* Madero redondo de unas tres varas de largo, fuerte y acanalado, que rueda por el suelo tirado de un carabao, para allanar la tierra en las sementeras y deshacer las raices de las yerbas.

PAG OMANCUN. *s. pl.* Sobrinos, sobrinas.

PAGOSPOS. *v.* Sonar, rugir, hacer ó causar ruido una cosa, como látigo, bujuco, etc.

PAGOTPOT. *s.* Marisco con pinchos, así llamado.

PAGPA. *part.* que denota hacer, permitir, mandar ó suplicar se haga lo que la raiz significa. Uaray siya lain nga tuyo san iya pagcanhi sa calibutan cundi an pagpanobus sa aton san cabihag san yaua. No tuvo él otro fin en su venida al mundo sino el redimirnos de la esclavitud del demonio.—Quinanhi siya sa pagpasonud sa aton san maopay nga batasan. Vino él para enseñarnos la buena costumbre.—Uaray ca iba nga catigayonan cundi an pagpaharayo san sala. No tienes otro remedio sino el separarte del pecado.—Pagpasohol ca, in uaray ca salapi. Trabaja á sueldo, si no tienes dinero.—Pagpabuhat ca sin balay. Manda hacer casa.—Inabutan cami sin baha san pagcadto namon sa Tarangnan sin pagpapamisa. Nos alcanzó la avenida cuando íbamos á Tarangnan á ofrecer una misa, (ó varias misas).—San harapit ná siya maganac guindara ni San José sa bongto sa Belen cay an pagpasurat sa ira sa pagtuman san sogo ni Octaviano Augusto. Cuando estaba ya ella cercana al parto fué conducida por San José al pueblo de Belén para ser anotados en el censo en cumplimiento del mandamiento de Octaviano Augusto.—Inin dayag nga pagpaquita ni Jesus, pagpahamangno niya san mga judios, nga diri siya madacop, cun diri padacop, cay uaray siya lab-ti san pagpacada sin danay sa singbahan. Esta pública manifestación de Jesús era advertir á los judíos, que él no sería prendido, sino se dejase prender, por cuanto nada le habian hecho al ir frecuentemente al templo.—An yaua nga maauaun guihapon, san quinmita san cabutang nira nga palaran, nagtican sin pagpanulay sa ira. El demonio siempre envidioso, al ver el estado dichoso de ellos, principió á tentarles.—Dacu an acon pagpasalamat sa Dios. Doy muchas gracias á Dios.

PAGPACA. *part.* que denota lo que la raiz expresa; denota fingimiento; y también tener por tal lo que la raiz significa. An acon lá an pagpacaopay san bongto. Mi objeto es arreglar bien el pueblo.—Quinanhi siya lugaring cay an pagpacaopay ug pagpacarig-on sa aton san toloohan. Vino pues él para hacernos bien y fortalecernos en la fé.—Ayao icao pagpacabongul. No te finjas sordo.—Iguindidiri sa Dios an pagpacaraut sa igcasitauo. Prohibe Dios hacer mal al prójimo.—Pinacamahal co iton nga tauo, ug an pagpacamahal co sa iya cay guican sa hadianun nga guinicanan. Tengo por noble ese hombre, y el tenerlo yo por noble es por que procede de estirpe real.—Ayao icao pagpacaaga pagsugal. No estés jugando hasta la mañana.—Ayao pagpacaalohi an imo igcasitauo. No avergüences á tu prójimo.—Ayao icao pagpacalorong. No te hagas el tonto.

PAGPACAALO. *v.* Afrentar, deshonrar.

PAGPACABÁRA. *v.* Bendecir; dar buenaventura, Pagpacabaraánun ni Jesucristo an mga maopay nga cristianos. Jesucristo bendicirá, (hará felices) á los buenos cristianos.

PAGPACARAUT. *v.* Desbonrar, hacer mal á uno.

PAGPAG. *s.* Greña, cabellera revuelta y mal compuesta.—*adj.* Cabello encrespado.—*v.* Encrespar el cabello.

PAGPAHAULI. *v.* Volver á lo antiguo.—Reconciliarse.

PAGPANGANI. *v.* Arrancar el palay del semillero para trasplantarlo.

PAGPAOBUS. *v.* Humillarse.—*s.* Humildad.

PAGSALO. *v.* Volcar.—*s.* Voleo.

PAGSI. *v.* Mudar de pellejo. Napagsi an halas. Ha mudado de pellejo la culebra.

PAGSORONDAN. *s.* (DE SONUD). Modelo, ejemplar.

PAGTIMARA. *v.* Consultar al hechicero.

PAGTONG. *v.* Requemar ó tostar con exceso una cosa.—*adj.* Cosa tensa, tirante.—*v.* Estar tensa ó tirante una cosa.

PAGTORON-AN. *s.* (DE TOON). Ciencia.—Arte.—Doctrina.

PAHA. *part.* que denota lo que dice la raiz; y también efectuarse sin que directamente se intente.

PAHAC. *v.* Romper, rasgar una cosa.

PAHAC. *adj.* Calvo; pelado.

PAHAMANGNO. *v.* Advertir, notar una cosa.—*s.* Advertencia.

PAHAMUDLAY. *v.* Descansar, reposar.

PAHAMUDLAYAN. *s.* Lugar ó sitio de descanso ó reposo.

PAHAL. *s.* Marisco así llamado.

PAHAMOOT. *v.* Querer ó hacer uno su propia voluntad.—Complacer, agradar, dar gusto ó contento, darse á querer. Pahamoot qnitá sa Dios sa pagtuman san iya santos nga mga sugo. Agradémos á Dios cumpliendo sus santos mandamientos. An aton ipahamoot sa Dios amo an paghigugma ug pagsingba sa iya. Hemos de agradar á Dios amándole y adorándole. An maluya nga hocom nagtitingoha ná lamang sin pagpahamoot sa mga judios. El débil juez deseaba ya solamente complacer á los judíos.

PAHANDUM. *v.* Agradar, darse á querer.

PAHANG. *v.* Oler mal el tabaco.—*s.* Olor desagradable de tabaco malo ó mal curado.—*adj.* Tabaco malo ó mal curado.

PAHANGALO. *v.* Estar ó manifestarse uno triste ó alegre.

PAHANUNGDAN. *s. pl.* (DE TUNGUD). Méritos.

PAHAT. *s.* Parte, partición de caza ó pesca.—*v* Repartir la caza ó pesca. Ipinahat namon an onud san babuy. Nos hemos repartido la carne del puerco de monte. ¿Pinahatan mo ná sira? ¿Has dado á cada uno su parte?

PAHI. *part.* que denota lo que dice la raiz; y también efectuarse sin que directamente se intente.

PAHID. *v.* Limpiar con toalla, paño ú otra cosa. Pahira an hulas niya. Limpia su sudor. Guinpahid co ná an pinggan. He limpiado ya el plato. Guinpahid co an iya mga loha. He limpiado yo sus lágrimas.

PAHÍMUÁ. *v.* Desmentir ó decir á uno que miente.

PAHOAY. *v.* Descansar, reposar. Magpapahoay aco. Voy á descansar.

PAHOAYAN. *s.* Lugar ó sitio de descanso ó reposo.

PAHUY. *s.* Espantajo, lo que se pone en un paraje para espantar.—*v.* Poner lo dicho. Uaray aco pagbutang sin pahuy. No he puesto espantajo. Guinpahuyan co an acon oma. He puesto espantajo en mi sementera.

PAHUT. *v.* Meter ó introducir las puntas de junco ú otra cosa al hacer petate ó cosa semejante, y también al remendar lo dicho, remendar. Guinpahotan co ná an caguis-an san banig. He remendado ya lo roto del petate.—Ipamahot. *s.* Punzón ó palito para abrir por donde se introducen las puntas de lo que se teje, como petate ú otra cosa.

PAH PAH. *s.* Abanico ó lo que sirve para hacer aire.—*v.* Abanicar, hacer aire para que arda el fuego, etc.

PAYA. *s.* Medio coco limpio ó sea la mitad de su

cáscara, que se usa para coger arroz ú otra cosa. Tagui aco sin usa ca paya nga humay. Dame medio coco de palay.

PAYÁ. *v.* Darse aire con pañuelo, sombrero, etc.

PÁYA. *s.* Balanza, instrumento que sirve para pesar.—*adj.* Cosa abierta y limpia.—*v.* Limpiar, quitar la maleza. Guinpáya nira an dalan. Han limpiado el camino.

PAYAD. *v.* Abrir haciendo cortaduras en el pescado en diferentes direcciones, como para salarle. Pamay-da an isda basi pagasinan. Abre el pescado para salarle.

PAYAG. *s.* Choza, cabaña, casa pequeña.

PAYAG PAYAG. *s.* Choza, cabaña, casa pequeña.

PAYAO. *s.* Planta silvestre así llamada, su hoja es ancha como la del gauay.

PAYAO. *adj.* Coco alto y viejo, que no dá fruto ó dá muy poco.—*v.* Envejecer el coco y no dar fruto ó dar muy poco.

PAYAPAY. *s.* Banderola.—*v.* Poner banderolas. Pamayapáyan niyo an mga candila. Poned banderolas á las candelas.

PAYAS. *v.* Talar monte ó cortar los árboles y plantas, desmontar.—Cortar, quitar y separar una cosa con algun instrumento. Payasan niyo an buquid. Desmontad ó quitad los árboles ó matas del monte. Napayas an talinga ni Pedro cay tinighas ni Juan Cortóse la oreja de Pedro porque le hirió Juan.

PAYAS AN MANUC. *adj.* Gallo ó gallina con la cresta cortada.

PAYATAC. *v.* Pisotear la tierra aguanosa con los carabaos para matar la yerba y raices, y sembrar el terreno de palay. Nagpapayatac cami san amon pagtatanoman san humay. Estamos pisoteando la tierra que hemos de plantar de palay.

PAID. *v.* Asemejar, comparar.—Compadecer.—Representar ser imágen ó símbolo de una cosa.

PAIGOT. *s.* Ruido de una cosa al cerrarla ó abrirla.

PAYE. *s.* Camarón grande de río, así llamado.

PAINQUIT, (PAYINGQUIT). *v.* Tomar ó coger una cosa con los dedos.

PAYOCPOC. *v.* Dar ó tocar suavemente á uno con la palma de la mano.

PAYUD. *s.* Fémur, hueso del múslo.

PAYONG. *s.* Paraguas, quitasol.—Pagpayong. *v.* Poner el paraguas ó quitasol, cubrirse con él.

PAYONG PAYONG. *s.* Forma de sombrero ó casquete de la seta.

PAIUAC. *s.* Moscón, abejón.

PAYPAY. *s.* Abanico.—*v.* Abanicar, hacer aire con el abanico.—Llamar al que está distante haciendo señas con la mano, pañuelo, etc.—*s.* Hoja de libro ó escrito.

PAIT. *v.* Amargar, tener alguna cosa sabor ó gusto desagradable al paladar, parecido al de la hiel.—*fig.* Causar aflicción ó disgusto.—*adj.* Cosa amarga.

PAITAN. *s.* Arbusto así llamado.

PALABADIANG. *adj.* Venado ó ciervo pequeño que aún no tiene cuernos.

PALABANGAHAN. *adj.* Fruto maduro.—*v.* Madurar el fruto.

PALABAO BAUAN. *s.* Creciente ó avenida de río con el agua turbia aún.

PALABIGOAN. *adj.* Puerco que tiene ya los colmillos como los pinchos del bigo.

PALABIGOHAN. *adj.* Puerco que tiene ya los colmillos como los pinchos del bigo.

PALABUYOAN. *v.* Estar algo dulce el jugo de la caña, cuando se cuece, más nó todavía en su punto.—*adj.* Bebida agridulce.

PAL-AC. *v.* Desgajar, romperse rama de árbol.

PALACOPAC. *s.* Especie de matraca para espantar pájaros, puercos y otros animales, y que no entren en la sementera.—*v.* Sonar ó hacer ruído con dicho instrumento.

PALAC PALAC. *v.* Chacolotear ó hacer ruido la herradura ú otra cosa por estar floja ó faltarle clavos.—*s.* Chacoloteo.

PALAD. *s.* Palma de la mano.—Ventura, felicidad, dicha, fortuna, suerte feliz.—Paghimalad. *v.* Decir á uno su suerte por las rayas de la palma de la mano.

PALAD. *s.* Pez así llamado, se come y tiene negro el lomo y blanco el vientre.

PALADABONG. *adj.* Puerco que tiene de tocino como el grueso del dabong.

PALAGDAS. *s.* Cordel grueso para pescar.

PALAGÓ. *s.* Pájaro pequeño así llamado, canta muy bien, y es de color pardo.

PALAHUSAN. *s.* Harigue que llega hasta el caballete del edificio.

PALAYUG. *s.* Trampa hecha de caña bagacay para cazar ciervos y puercos.

PALAYPAY. *v.* Colgar, suspender, poner una cosa pendiente de otra sin que llegue al suelo. Palaypaya an imo bado nga maholos basi mag mara. Cuelga tu camisa mojada para que se seque.

PÁLAY PÁLAY. *s.* Encrucijada, paraje en donde se cruzan dos ó más calles ó caminos.—*v.* Cruzarse dos ó más calles ó caminos.

PALAMISAN. *s* Espolón pequeño de gallo.

PALAMANUC. *adj.* Morisqueta cruda, que no está cocida.

PALAMOAN. *adj.* Ciervo ó venado que tiene aún pelo en los cuernos.

PALAN. *s.* Voz que denota el sentimiento ó admiración que uno experimenta.

PALANG. *s.* Pescado pequeño así llamado.

PALANAS. *s.* Piedra lisa y larga, que se encuentra colocada por capas; las hay blandas, y también duras, difíciles de labrar, y las que están en los ríos son muy resbaladizas.

PALANDONG. *v.* Considerar, meditar, pensar, reflexionar.

PALANGGA. *v.* Querer, amar, estimar, apreciar á uno.

PALANPAN. *v.* Añadir, aumentar.

PALANTAP. *s.* Tiempo bueno y bonancible que suele haber en el mar de Borongan por espacio de tres ó más días á las tres semanas, poco más ó menos, después de la fiesta de todos los Santos.

PÁLAO. *s.* Pálao, natural de las islas de los pálaos.

PALAO. *adj.* Fruto grande del coco y sin carne.

PALAUAY. *s.* Lazo para coger gallinas; este lazo se pone en el sitio donde se ha colocado el cebo.—*v.* Coger gallinas con dicho lazo.

PALAUÁN. *s.* Raiz grande y comestible así llamada, sus hojas son anchas.—Con el tubérculo ó bulbo de la raiz palauán se mantiene la generalidad de los indios de Samar, en cuya Provincia hay grandes y extensos plantios de dicha raiz, y hay pueblos que en la mayor parte del año se mantienen con palauán y coco.

PALAONCA. *adj.* Ciervo ó venado pequeño, que principia á echar los cuernos.

PALAÓPA. *s.* Penca del abacá ó plátano.

PALAPACA. *v.* Mover y hacer ruído el animal con

las orejas meneando la cabeza; moverse y hacer ruido la vela de embarcación.—*s.* Ruido que hace el animal moviendo las orejas.—Estrechón, socollada, estirón ó sacudida que dan las velas cuando hay poco viento, y las járcias cuando están flojas.

PALA PALA. *s.* Carraca, instrumento de madera ó caña que se usa en semana santa para que los fieles asistan á los oficios divinos.—*v.* Tocar dicha carraca.

PALA PALA. *v.* Vacilar, titubear. Nag hipalapala pá an acon buot. Estoy vacilando aún.

PALAPATONG. *adj.* Puerco que tiene de tocino el grueso de la caña patong.

PALAQUIN. *v.* Mezclar palabras de otro idioma.

PALAQUIPAC. *s.* Instrumento de caña como matraca.—*v.* Tocar ó hacer ruido con dicho instrumento.

PALARAG. *adj.* Tonto, alocado, que tiene cosas de loco.

PALARAY. *adj.* Mediano, ni muy flaco, ni muy gordo.

PALARAN. *adj.* Dichoso, feliz, bienaventurado.

PALARIS. *s.* Comida de carne ó pescado para beber tuba, vino ó anisado.

PALAS. *v.* Herirse, rozarse el pellejo.

PALATA. *s.* Pez así llamado.

PALATAGSOC. *adj.* Ciervo ó venado jóven que tiene ya las primeras puntas de los cuernos.

PALATAROAN. *adj.* Fruto próximo á madurar.

PALATARONG. *adj.* Venado que tiene los cuernecillos nuevos como verengenas.

PALATIGDONG. *s.* Medida que resulta estendido el dedo pulgar é índice.

PALATONGOLAN. *adj.* Coco tierno ó que tiene aún la carne tierna.

PALCAS. *v.* Templar el acero ú otro metal al fuego.

PALI. *v.* Alzar ó levantar petate, el faldón de la camisa, etc., para ver ó sacar alguna cosa.—Descarnar, quitar al hueso la carne.

PALI. *s.* Bazo de venado, vaca, etc.

PALID. *v.* Limpiar el palay al viento para quitar la paja que tenga y granos sin meollo.—Llevarse el viento alguna cosa.—Llevar el viento á la embarcación fuera del rumbo que debía seguir, y hacia mar ancha ó alta mar.—Aventar los granos.

PALIDAY. *s.* (DE LIDAY). Provervio, dicho, expresión, ocurrencia.

PALID-PALID. *v.* Traer y llevar el viento alguna cosa.

PALID-PALID. *s.* Cristal que tienen algunos aderezos en el centro.

PALIHAN. *s.* Cuerda para asegurar el asta de la fisga, y poderla recojer después de arrojada.

PALIMOGMOG. *v.* Enjuagar, limpiar la boca y dentadura con agua ú otro licor.

PALIMOGMOGAN. *s.* Carrillo.—*pl.* Carrillos.

PALIN. *v.* Tirar, echar, arrojar, caerse una cosa que está sobre otra. Palina iton hugao sa ilarum. Echa esa suciedad abajo. Guinpalin co an oding nga nalocot dida sa ventana. He arrojado el gato que estaba echado ahí en la ventana. Napalin an acon calo. Se cayó mi sombrero. Ipinalin niya an acon calo. Tiró él mi sombrero.

PALINAS. *v.* Resbalar, escurrirse ó deslizarse una cosa, irse los piés.

PALINPIN. *v.* Caminar, ir por la orilla.

PALIO. *adj.* Pescado asado en sartas.

PALI-PALI. *s.* Cuna, que cuelgan con cuatro cordeles, y en ella mecen al niño.

PALIRAP. *v.* Mirar de reojo.

PALIS. *v.* Echar ó vaciar líquido de una vasija á otra.—Echar ó llevar el viento á la embarcación al interior del mar.

PALISPAGUIS. *adj.* Que tiene el pellejo áspero y postilloso.

PALIT. *v.* Comprar.—Vender. Si Pedro an pinalitan co san abaca. He Comprado el abacá á Pedro. Mapalit aco sin isda. Voy á comprar pescado. Amon ipinalit an iba nga salapi sin napolo ca baquid nga humay. Hemos comprado con el dinero restante diez cavanes de palay. Pinalit co ini sin duha ca pisos. He comprado esto en dos pesos.—¿Magpapalit ca san imo humay? ¿Vendes tú palay? Nagpalit aco sin abaca sa insic. He vendido abacá al chino. Iguinpapalit co ini nga isda. Vendo esto pescado.

PALÓ. *s.* Mazo de madera de que se sirven los carpinteros; martillo.—*v.* Macear, dar golpes con el mazo; martillar.

PALO. *s.* Pez de río, es de color negro y se come;

PALÚA. *s.* Embarcación menor y de remos, mayor que el bote.

PÁLUA. *s.* Hoja de coco, palma, plátano, palauan, etc.; abierta ya ó inclinada.

PALUAY. *s.* Árbol así llamado, se usa como harigue en los edificios.

PALUANGAN. *s.* Átrio de iglesia; sitio de la entrada principal de un edificio.

PALOBAOB. *adj.* Fruto que principia á madurar.

PALOCPOC. *v.* Batir el ave sus álas.

PALOYAPIS. *s.* Membrana que cubre el fruto de la nanca, estopa del fruto de la bonga.

PALÓNG. *v.* Desorejar, cortar las orejas ó una sola; cortar la cresta al gallo, etc.—*adj.* Desorejado ó sin orejas; sin cresta ó con la cresta cortada.

PÁLONG. *adj.* Fátuo, tonto, loco, falto de juicio.

PALONG PALONG. *s.* Rama ó ramas de árbol para dar ó sacudir con ella, etc.

PÁLONG PÁLONG. *adj.* Fátuo, tonto, loco, falto de juicio.

PALONGPONG. *s.* Sombrajo que hacen los trabajadores para librarse del sol.

PALOPO. *s.* Seta así llamada, se come.

PALOS. *v.* Escurrirse la amarra salirse de su lugar.—Correr ó echar hacia abajo lo amarrado.—Desengancharse, soltarse una cosa que está enganchada.—Escurrirse ó cerrarse el lazo corredizo.

PALPAG. *v.* Golpear, dar golpes en alguna parte.—Descortezar árbol dando golpes en la corteza.—Abrirse ó rajarse caña ú otra cosa.

PALPAL. *s.* Mazo, maceta.—*v.* Macear, dar golpes con mazo ó maceta.

PAMAÁ. *s.* Ramal, cordel ó cosa semejante que está haciéndose. *v.* Hacer dicho ramal ó cordel.

PAMABAYÉ. *v.* Pecar el hombre con mujer.

PAMACLO. *v.* (DE COLO). Desuñar, quitar ó cortar las uñas.

PAMAGONGUN. *s.* Mejilla.—*pl.* Mejillas.

PAMÁHAO. *v.* (DE BÁHAO). Comer por la mañana, almorzar.—*s.* Almuerzo, desayuno.—*v.* Merendar, cenar.—*s.* Merienda, cena.

PAMALAY. *v.* (DE BALAY). Hacer casa.—Hospedarse, parar ó alojarse en casa de otro. Pamalay camo sa bongto. Haced casa en el pueblo. Cún dumulhog camo sa bongto, pamalay camo didto can Juan. Cuando vayais al pueblo, hospedaros en casa de Juan.

PAMALAYAN. *s.* (DE BALAY). Casa donde uno

se hospeda ó aloja.—Lugar ó sitio para hacer casa. Sira Pedro pamalayan san mga taga caum-han, cún magcacadulhug sira. En casa de Pedro se alojan los de las sementeras, cuando vienen al pueblo. Pamamalayan ini nga patag san mga tauo nga maruruyag magbalay. En esta llanura hará casa la gente que quiera hacerla.

PAMALAYE. *v.* (DE BALAY). Pretender ir el padre del pretendiente (ú otro en su nombre) á casa del padre (ó mayores) de la pretendida, y pedirla por esposa para su hijo.—*s.* El padre y madre de la pretendida respecto del padre y madre del pretendiente, y lo mismo después de verificado el matrimonio.

PAMALATA. *v.* Enlutar, cubrir de luto, llevar luto.—*s.* Luto, signo exterior de pena y duelo en ropas adornos y otros objetos, por la muerte de una persona. Vestido negro que se trae por la muerte de uno.

PAMANG PANGUN. *s.* Peñascos, peñas grandes y elevadas. (DE PANG PANG.)

PAMANUÁÁN. *s.* (DE BANUA). Cazadero ó sitio en que hay caza mayor.

PAMABUY *s.* (DE BABUY). Lanza que usa el bisaya para cazar puercos de monte, ciervos, etc.

PAMAYHON. *s.* (DE BAY-HON. Cara, rostro, semblante.

PAMARANGAN. *s.* Lo blanco hacia los oidos en la cabeza del gallo, etc.—Anzuelo pequeño así llamado.

PAMARUNG. *s.* Roda, madero grueso y curvo que forma el remate de la proa de la embarcación.—Madero grueso que forma el remate de la popa de la embarcación.

PAMATASAN. *s.* (DE BATASAN). Costumbre, uso, hábito, modales.

PAMATO. *s.* Plomada, conjunto de plomos (ó cosa equivalente) que se ponen en las redes para pescar.

PAMATOHAN. *s.* Cantera, sitio de donde se saca piedra para labrar.

PAMHOT. *v.* Ungir, untar con cosas olorosas.

PAMINTAOGON. *v.* Árbol grande así llamado, es bueno para edificios.

PAMIRIC. *s.* (DE BIRIC). Esquina de casa, camarin, etc.

PAMISA. *s.* Limosna que se dá para una misa.

PAMITAY. *s.* (DE BITAY). Barba de gallo, gallina, etc.

PAMUGA. *v.* (DE BUGA). Bendecir.—*s.* Bendición.

PAMUGHAT. *s.* (DE BUGHAT). Medicinas que usan los bisayas para curar las recaidas en las enfermedades.

PAMUGTI. *v.* (DE BUGTI). Sospechar, dudar. recelar de una persona.

PAMUGTO. *v.* Coger ó ir á coger el junco *ticug*.

PAMOHANG. (MOHANG). *v.* Manifestar uno su deseo ú objeto.—Pretender para tomar estado.—Recibir ó tomar estado.—Colocar, dar estado ó colocación á uno.

PAMUYÁYAO. *s.* (DE BUYÁYAO). Blasfemia, palabra injuriosa contra uno; maldición.

PAMUL-NGANAN. *s.* (DE BOLONG). Hospital ó lugar donde se cura á los enfermos.

PAMOLOS SA ISDA. *v.* (DE BOLOS). Pescar ó herir á los peces con arpón.

PAMUMURUL-NGAN. *s.* (DE BOLONG). Hospital ó lugar donde se cura á los enfermos.

PAMONGGO. *s.* (DE BONGGO). Zafra ó cosecha de la caña dulce.—*v.* Cortar ó cosechar la caña dulce.

PAMONTOGON. *s.* Los dos brazos cortos del *culambutan* hacia la cabeza.

PAMOOHAN. *s.* (DE BUO). Lugar ó sitio donde hay y cogen los mariscos llamados *buo*.

PAMOROC. *v.* Acometer, embestir un avè á otra.

PAMUSA. *s.* (DE PUSA). Dádiva que daban los bisayas para que la recien casada se dejase lavar los piés.

PAMUSAGUN. *adj.* (DE BUSAG). Colicano, animal que tiene en la cola canas ó cerdas blancas.

PAMUSÍLAN *s.* (DE FUSÍL). Cazadero ó sitio en que se cazan aves ó caza menor.

PAMOSUD. *v.* Esforzarse, hacer esfuerzos (DE POSUD).

PAMOSUD. *s.* (DE BOSUD). Medicina para reventar grano, hinchazón, etc.

PAMOS-ONAN. *s.* (DE POS-ON). Empeine, parte inferior del vientre entre las ingles.

PANA. *s.* Flecha, saeta con su asta y arco.—*v.* Disparar la flecha por medio del arco, herir con ella.

PANABANG. *v.* (DE SABANG). Pasar con embarcación por bocana de rio.

PANABANG. *s.* (DE TABANG). Libro para leer y ayudar á bien morir.—*v.* Amparar, socorrer.

PANACOT. *v.* (DE SACOT). Especia, cualquiera de las drogas con que se sazonan los manjares y guisados.—*v.* Echar ó poner especia en algún guisado, etc.

PANADLI. *v.* Pretender ó ir por primera vez el interesado (ú otro en su nombre) á la casa de los padres ó mayores, en donde se halla su futura esposa, y hablar, convenir ó tratar con ellos sobre el futuro matrimonio.—Cuando los bisayas ván á tratar sobre dicho asunto, hacen convite entre las familias, pagando los gastos el pretendiente ó sus padres. (DE TADLI).

PANADLIHAN. *s.* Señal puesta en alguna parte.—Modelo, ejemplar. (DE TADLI).

PANAGATAN. *s.* (DE DAGAT). Sitio en la mar donde se pesca ó cogen los peces.

PANAGOLHAT. *v.* Preparar ó prevenir alguna cosa para los que están para llegar.—*s.* Provisión que se previene para los que están para llegar.

PANAGTAUO. *s.* Convite.—*v.* Hacer convite.—Dar alguna cosa á la visita, como tabaco, buyo, chocolate, etc.

PAANY. *s.* Batea grande de madera.

PANAMAG. *v.* Palpar, tentar una cosa.

PANÁMAO. *s.* Red grande así llamada.—*v.* Pescar con ella.

PANAMCUN. *v.* Concebir ó hallarse preñada la mujer.

PANANGITAN. *s.* Anguila de mar así llamada, es de color negro y se come.

PANANGLIT. *v.* Ejemplo, comparación.

PANANGLITAN. *s.* Ejemplo, comparación.

PANAO. *v.* Limpiar ó quitar las malezas de un terreno, dejando en pié los árboles grandes.

PANAO. *v.* Procurar los recursos ó medios para hacer bien ó á tiempo alguna cosa.

PANAON. *s.* Hierba así llamada, que se usa como verdura.

PANAPTON. *s.* Ropa, vestido.—*v.* Vestir, adornar el cuerpo con el vestido. Nauara an acon panapton. Se ha perdido mi ropa. Pagpanaptunan an uaray panapton. Vestir al desnudo.

PANAPSAPAN. *s.* Pez así llamado, se come.

PANAQUITANAN. *s.* (DE SÁQUIT). Lugar del suplicio, padecimiento ó dolor.

PANARAC-AN. *s.* (DE SACA.) Escalera para subir y bajar.

PANARAM. *v.* Asistir el facultativo, el que haga sus veces, ó la comadre á la mujer que está de parto, partear.

PANARANG. *v.* Calentar, arrimarse ó acercarse uno al fuego cuando tiene frío.

PANARANGAN. *s. pl.* Travesaños en los dos extremos de la hamaca.—Pluma del ave hacia la conclusión del ála.

PANARANGIN. *s.* Maldición.—Blasfemia.

PANAS. *s.* Orilla de rio, pendiente de terreno, igual y con cieno, aúnque esté cubierta por el agua.—Huella ó señal de lo que se arrastra.—*adj.* Cosa gastada, borrada ó borrosa.—*v.* Gastar ó deshacer, borrarse una cosa.—*adj.* Chato, que tiene la nariz casi llana y como aplastada.—Cosa chata ó sin punta, como clavo chato, embarcación chata, etc.

PANCA. *v.* Matar el pez mordiéndole la cabeza.—Topar, tropezar.

PANCOT. *v.* Cortar una cosa con los dientes.

PANDAC. *adj.* Cosa pequeña, enana, baja.

PANDACAN. *adj.* Cosa enana como persona, bruto, ave.

PANDAY. *s.* Carpintero.—*v.* Carpintear, trabajar en el oficio de carpintero.

PANDAY SA SALAPI. *s.* Platero, artifice que labra la plata.—*v.* Trabajar ó labrar la plata.

PANDAY SA BULAUAN. *s.* Orífice, artífice que trabaja en oro.—*v.* Trabajar ó labrar el oro.

PANDAY SA PUTHAO. *s.* Herrero, que tiene por oficio labrar el hierro.—*v.* Trabajar ó labrar el hierro.

PANDAYAN. *s.* Sitio ó lugar donde trabajan los carpinteros.—Fragua, fogón en donde se caldean los metales para forjarlos, sitio donde trabaja el herrero.—Platería ú obrador en que trabaja el platero; obrador en que trabaja el orifice.

PANDUC. *s.* Viruela, enfermedad aguda, febril, con erupción de pústulas ó granos en la piel.—*v.* Tener ó padecer viruelas.

PANDUG. *s.* Cepo, instrumento hecho de dos maderos gruesos, que unidos forman en el medio unos agujeros redondos, en los cuales se asegura la garganta ó la pierna del reo, cerrando los maderos.—*fig.* Cárcel, prisión.—*v.* Poner á uno en el cepo.

PANDUGAN. *s.* Cepo, instrumento hecho de dos maderos gruesos, que unidos forman en el medio unos agujeros redondos, en los cuales se asegura la garganta ó la pierna del reo, cerrando los maderos.—*fig.* Cárcel, prisión.

PANDONG. *s.* Manto negro, que regularmente usan las mujeres casadas y las ancianas.—*v.* Usar ó llevar dicho manto.

PANDONG. *v.* Extender las manos; levantar ó elevar las manos al cielo.

PANDONG. *s.* Hojas anchas para cubrir con ellas alguna cosa.—Cubierta de hojas anchas para tapar alguna cosa y resguardarla del sol, agua, etc.—*v.* Cubrir ó tapar con dichas hojas ó cubierta.

PANGAC. *adj.* Desnarigado, que no tiene narices, ó le falta un pedazo.

PANGAC-GURAN. *s.* (DE CAGUD). Sitio ó lugar donde se ralla el coco para hacer aceite.

PANGADIE. *v.* (DE NGADIE). Rezar, orar vocalmente pronunciando oraciones usadas ó aprobadas por la Iglesia.

PANGAG. *adj.* Desnarigado, que no tiene narices, ó le falta un pedazo.—Sin labios ó que le falta un pedazo.

PANGAGAD. *v.* (DE AGAD). Servir el varón en casa de su futura mujer, y hacer á la misma ó á sus padres algún regalo.

PANGAG-AGAN. *s.* (DE AG-AG). Cedazo, instrumento compuesto de un aro redondo y de una tela, que sirve para separar las partes sutiles de las gruesas de algunas cosas.

PANGAYAM. *s.* (DE AYAM). Lanza que usan los cazadores de ciervos y puercos de monte.

PANGAYAM. *v.* (DE AYAM). Ayudar el hombre al perro cuando este tiene ya agarrada la pieza de caza mayor.

PANGAYAO. *v.* (DE AYAO). Ir los jugadores á un pueblo ó sitio en busca de juego.—Ir unos cuantos á una parte con algún objeto.

PANGAGGAUASUN. *s.* Enredadera así llamada.

PANGALAYÓAN. *s.* (DE CALAYO). Cocina ó sitio donde se hace fuego para cocer la comida.

PANGALAMAYO. *s.* (DE CALAMAYO). Planta cuya raíz usa el bisaya para curar la erisipela ó inflamación superficial de la piel.

PANGALIAN. *s.* (DE CALIAN). Mina ó sitio donde se saca ó recoge oro ó plata.

PANGAMAYA. *s.* Súplica, ruego, petición.—*v.* Suplicar, rogar, pedir.

PANGAMUYO. *s.* Súplica, ruego, petición—*v.* Suplicar, rogar, pedir.

PANG-AN. *v.* Tener uno seis dedos en manos ó piés.—*adj.* Que tiene seis dedos.

PANGANA. *v.* Salomar, cantar los marineros ó los que ván embarcados, principiando uno y respondiendo los otros.

PANGANAHAUON. *s.* Árbol así llamado, es bueno para edificios.

PANGANO ANAO. *v.* Exceder, sobresalir, ser una cosa más alta ó elevada que otra.

PANGANIBAN. *s.* Arma blanca, cualquiera que sea.

PANGANUD. *s.* (DE ANUD). Nube gruesa.

PANGANURUN. *s.* (DE ANUD). Nubes gruesas.

PANGAUAT. *v.* (DE CAUAT). Robar, hurtar.—*s.* Robo, hurto.

PANGATOLON. *s.* Peñasco, peña, piedras grandes en ríos ó montes.

PANGARABA. *v.* (DE ARABA). Suplicar, rogar, pedir.—*s.* Súplica, ruego, petición.

PANGARADIAN. *s* (DE NGADIE). Sitio ó lugar donde se reune la gente para rezar.

PANGARADIEON. *s.* (DE NGADIE). Rezo ó aquello que se reza.

PANGARAD-MAN. *s.* (DE ARAM). Ciencia, sabiduría.—Lugar donde se estudia.

PANGARANGCAN. *v.* (DE NGARANGCAN). Ponerse con las manos ó piernas abiertas ó levantadas.

PANGARAUATAN. *s.* (DE CARAUAT). Comulgatorio.

PANGARASAUON. *adj.* (DE ASAUA). Mujer casadera ó en edad de casarse.

PANGARIT. *s.* Temor, sobresalto; recelo, sospecha.

PANGASA. *s.* Prodigio, maravilla; suceso raro y extraño.—*adj.* Cosa prodigiosa, maravillosa, rara y extraña; admirable.—*v.* Admirar, maravillar.

PANGASAUA. *v.* (DE ASAUA). Pretender con objeto de casarse.

PANGASINAN. *s.* (DE ASIN). Lugar ó sitio donde hace la sal el bisaya.

PANGATIGAN. *s.* Pájaro así llamado.

PANG̃ATMONUN. *s.* Árbol así llamado.
PANG̃ATOLE. *v.* (DE ATOLE). Limpiar los oidos.
PANGCAG. *v.* Pegar ó agarrar una cosa.—*adj.* Cosa que pega ó agarra.
PANGCAS. *adj.* Animal fiero, feroz.
PANGCO. *s.* Embarcación con batangas, palos ó cañas á una y otra banda, que amarran á otros palos atravesados y asegurados al mismo casco, para que se sostenga en el agua y tenga estabilidad. Tiene cubierta, y el bisaya la dedicaba al comercio, y los moros al comercio y á la pirateria.
PANGCUG. *s.* Espinazo.
PANGDAN. *s.* Planta playera así llamada, su fruto no se come; dicho fruto es semejante á la piña en la figura, aunque más pequeño.
PANGGAL. *s.* Cesto pequeño de bejuco ó caña, con su cubierta.—Especie de jaula hecha de palos ó caña para meter puercos, gallinas, etc.
PANGGUL. *v.* Beneficiar abacá quitando la parte carnosa unida al filamento.
PANGGUIHAN. *s.* Especie de máquina compuesta de dos maderos clavados en tierra, y otro amarrado y atravesado sobre ellos, y con una cuchilla para beneficiar el abacá.—Sitio ó lugar donde se beneficia el abacá.
PANGGUIS. *s.* Desollarse, rozarse el cutis ó pellejo.
PANGGOHO. *s.* Llagas profundas que se forman en la planta de los piés ó en las manos.—*v.* Tener ó padecer dichas llagas.
PANGGOHOUN. *adj.* Que tiene llagas en los piés ó manos.
PANGHAC. *s.* Olor malo como de orines.—*adj.* Cosa que huele mal como los orines.
PANGI. *s.* Árbol así llamado, su fruto mata á las gallinas.
PANG̃ICLUP. *s.* (DE COLOP). Cena, comida que se toma después de las oraciones.—*v.* Cenar ó tomar la cena.
PANG̃IGUISAN. *s.* Pez de la mar, es negro y se come.
PANG̃INAD-UN. *s.* Árbol así llamado, es bueno para edificios.
PANG̃INANO. *v.* Advertir, observar, atisbar.
PANG̃INYOFO. *s.* Petición, súplica.—*v.* Pedir, suplicar.—Acogerse, refugiarse.
PANG̃INSAYUD. *v.* (DE SAYUD). Averiguar, indagar, preguntar, cerciorarse.
PANG̃IRIGOAN. *s.* (DE IGO). Blanco ó aquello donde se tira al blanco.
PANG̃ITA. *v.* Agenciar buscar ó proporcionarse por los medios lícitos su subsistencia y la de su familia.
PANG-IT. *v.* Morder, asir y apretar con los dientes una cosa clavándolos en ella.—Roer con los dientes parte de una cosa dura.
PANGLAYAN. *s.* Muñeca, parte del cuerpo humano, que media entre el antebrazo y la mano.—Manilla, pulsera.—Pamanglay. Llevar manillas ó pulseras.
PANG̃OLO. *s.* (DE OLO). Superior, cabeza, caudillo que manda y gobierna.
PANG̃UNAC. *v.* Desperezarse.
PANGUNG̃A. *s.* Ragadía grieta, resquebradura.
PANG-OT. *v.* Morder, roer, cortar con los dientes.
PANG̃OOT. *v.* Cojer cangrejos ó camarones.
PANG̃OOTAN. *s.* Sitio ó lugar donde se cogen cangrejos ó camarones.
PAN-GOS. *v.* Comer caña dulce ó chupar su jugo; chupar el jugo de la piña ó cosa semejante.
PANGPANG. *s.* Peña, peñasco, monte ó ribera de peñas.
PANGTAD. *adj.* Terreno llano; pueblo etc., que está situado en un llano.
PANGTION. *s.* Marisco; crustáceo, especialmente si es comestible.
PANHACAD. *s.* Purga, purgante.—*v.* Purgar, tomar purga para limpiar el vientre.—*s.* Piedra que llaman, de moros.
PANHAGUI. *s.* Hierba así llamada, es medicinal.
PANHARUPAY. *s.* Hechizo de que se vale el echicero para el logro del fin que se promete.
PANHIBANTOT. *v.* Llamar á uno afeminado, cobarde, (DE BANTOT).
PANHIMANG̃ARABCAB. *v.* (DE CABCAB). Llamar á uno brujo.
PANHIMARAUT. *v.* (DE RAUT). Blasfemar.—Maldecir.
PANHIMOCUG. *v.* (DE BOCUG). Quitar las espinas ó esquenas al pescado.
PANHING̃ASUANG. *v.* (DE ASUANG). Llamar á uno brujo.
PANHING̃IQUI. *v.* (DE QUIQUI). Limpiar la suciedad de los dientes.
PANHOT. *s.* Red así llamada, para pescar.
PANIAGA. *v.* (DE AGA). Almorzar.—*s.* Almuerzo ó comida de la mañana.
PANICA. *s.* Orejera ó rodaja de oro que se metían los bisayas en un agujero abierto en la parte inferior de la oreja.
PANIGBIN. *v.* Hierba así llamada, es medecina para calmar los dolores de vientre.
PANIGHONG̃AN. *s.* Remolino que se forma en el agua.
PANIHAPON. *s.* (DE HAPON). Cena.—Cenar, tomar la cena de noche ó después de ponerse el sol.
PANIHBAN. *s.* Modelo, norma, ejemplar.
PANIMALAY. *v.* DE (BALAY). Guardar, cuidar, tener cuidado y vigilancia de la casa y de las cosas de la casa.—*s.* Cuidado en el gobierno de la casa y de las cosas de la casa.
PANING̃ODTO. *s.* (DE ODTO). Comida de mediodía.—*v.* Comer el mediodía.
PANISUHAG. *adj.* (DE SUHAG). Primogénito, primogénita, primer hijo ó hija, ó cria en los animales.
PANIT. *s.* Epidermis, cutis, cuero ó pellejo que cubre exteriormente el cuerpo humano ó del animal.—Corteza de árbol, y de algunas plantas y frutas.—Cáscara ó cubierta de varias frutas.—*v.* Despellejar.—Descortezar.—Descascarar.
PANITAN. *adj.* Que tiene pellejo, corteza ó cáscara.
PANLO. *v.* Buscar y coger cangrejos de noche alumbrando con hacho ó tea de ramas secas ó cosa equivalente.
PANUBIGAN. *s.* (DE TUBIG). Vasija ó cosa semejante para poner agua.
PANUBLI. *v.* (DE TUBLI). Envenenar los peces con el zumo de la enredadera llamada tubli, echando dicho zumo en el agua.
PANOY. *s.* Estrella errante.
PANULAY. *s.* (DE SULAY). Tentación.
PANUMDUMAN. *s.* (DE DUMDUM). Memoria.—Relación ó lista donde se asienta una cosa para tenerla presente.
PANON. *v.* Porción de gente reunida ó que vá ó camina en compañía; rebaño ó manada de ovejas; piara de puercos; bandada de aves; cardumen de peces, etc.—*v.* Ir ó acompañar ó unirse á la porción reunida.
PANUNAO. *s.* Medicina ó hierbas que usa el bisaya para hacer desaparecer algun dolor ó inflama-

ción que se experimenta ó tiene una persona; y también dicen, pagpaisul, hacer retroceder el dolor ó inflamación, aunque aparezca luego en cualquiera otra parte del cuerpo, y con más peligro del paciente.

PANUNDUG. *v.* Dar ejemplo para que otros hagan lo mismo.

PANUNDUGAN. *s.* Norma, ejemplo; ejemplar.—*adj.* Aquel á quien debe imitarse; aquello que uno debe imitar.

PANONUD. *v.* (DE SONUD). Heredar.

PANOS. *adj.* Cosa áceda ó agria.—*v.* Estar ó ponerse áceda ó agria una cosa.

PANOS PANOS. *adj.* Cosa algo áceda, agria ó avinagrada.

PANOSTOSAN. *s.* (DE TOSTOS). Lugar ó sitio donde se hacen los cigarros.

PANOTOC. *s.* (DE TOTOC). Mirada.

PANPAN. *v.* Derrumbarse, despeñarse.

PANSIPANSI. *s.* Arbusto así llamado.

PANTA. *s.* Cabellera ó pelo postizo.—*v.* Usar cabellera ó trenza postiza.

PANTACAN. *s.* Camagon, árbol de madera negra y blanca su primera capa; ébano, que se cría en la provincia de Samar, es árbol grande, madera muy maciza, pesada, lisa, blanquecina hacia la corteza y muy negra por el centro.

PANTAO. *s.* Azotea, sitio descubierto de una cosa, unido ó cerca de la cocina, para lavar platos, poner ropa á secar, etc. etc.

PANTAT. *s.* Pez así llamado, se cría en terreno aguanoso, y se come.

PANTUC. *v.* Topar, dar golpe contra alguna parte.

PANTUG *s.* Vejiga, bolsa muscular y membranosa que recibe y contiene la orina.

PANTON. *v.* Corregir, reconvenir á uno.—*s.* Corrección, reconvención.

PAUA. *s.* Luz, claridad.—*adj.* Cosa que luce, alumbra, ilumina.—*v.* Lucir, alumbrar, iluminar, resplandecer, ilustrar, clarear ó dar claridad.

PAUANG. *adj.* Desdentado, que le falta uno ó más dientes.

PAUA PAUA. *s.* Rayos como los que se ponen á las imágenes ó estampas.

PAÓD. *v.* Poner presa en río para detener el agua.—*s.* Presa, esclusa ó inclusa para detener el agua.

PAUICAN. *s.* Tortuga, animal anfibio, cuyas conchas son muy fuertes, pintadas y vistosas.

¡PAUICAN! ¡Caramba! *interj.* con que se denota extrañeza ó enfado.

PAUING. *adj.* Que está sólo, no tiene par ó compañía.

PAOG. *s.* Tuba ó licor de la nipa.

PAOL. *v.* Despearse, maltratarse los piés el hombre ó el animal, por haber caminado mucho.

PAON. *s.* Cebo para pescar, que se pone en el anzuelo.—*v.* Poner el cebo en el anzuelo.

PAUOD. *s.* Nipa hecha ó cosida, para techar los edificios.—*v.* Hacer ó coser nipas con bejuco limpio ó cosa semejante.

PÁO PÁO. *s.* La parte arriba ó de encima de una cosa.

PAOT. *s.* Viga ó sapayán del edificio en su anchor.

PÁ PÁ. *s.* Abanico ó lo que se usa como tal.—*v.* Abanicarse ó dar aire con abanico ó cosa semejante. Di mo ipamápá an bado. No te des aire con la camisa.

PAPAN. *s.* Tabla, pieza de madera, plana regularmente mucho más larga que ancha, de poco grueso relativamente á sus demás dimenciones y cuyas dos caras son paralelas entre sí.—Cuadro de madera para poner una estampa, etc.

PAPAS. *v.* Acabarse, concluirse, finalizar una cosa; desaparecer.

PAQUI. *partic.* que denota ser uno aficionado á una cosa, significa también pedir, suplicar, desear, y hacer lo que expresa la raiz.

PAQUIAYOP. *v.* Acojerse, refugiarse.

PAQUIANA. *v.* Preguntar, interrogar.—*s.* Pregunta, interrogación.

PAQUIANGBIT. *v.* Pedir parte ó porción de una cosa.

PÁQUIAO. *v.* Destajar; comprar uno todo un cargamento etc.; trabajar á destajo; quedarse uno con alguna obra por cierta cantidad.—*s.* Destajo.

PAQUIBUGAY. *v.* Pedir dote al futuro esposo.

PAQUIBULIG. *v.* Pedir ayuda ó socorro.

PAQUIG. *partic.* que denota pedir, suplicar, desear, y hacer lo que expresa la raiz; denota también pluralidad de actos y algunas veces se usa en número plural.

PAQUIGANGAY. *v.* Convenirse, conformarse con lo que otro ú otros hacen ó dicen.

PAQUIG HILAUAS. *v.* Fornicar tener ayuntamiento ó cópula carnal fuera del matrimonio.

PAQUIGPASALIO. *v.* Desagraviar, borrar ó reparar el agravio hecho, pedir perdón por el agravio ú ofensa hecha.

PAQUIHILAUAS. *v.* Fornicar, tener ayuntamiento ó cópula carnal fuera del matrimio.

PAQUIL. *v.* Tropezar, topar, dar contra alguna parte.

PAQUILIMOS. *v.* Pedir limosna.

PAQUIMALOOY. *v.* Pedir misericordia, implorar, pedir socorro ó auxilio.

PAQUIPASALIO. *v.* Desagraviar, borrar, reparar ó pedir perdón del agravio ú ofensa hecha.

PAQUIPERDONA. *v.* Pedir perdón.

PAQUIPOLONG. *v.* Hablar ó pedir uno hablar ó conservar con otro.

PAQUISAGDON. *v.* Pedir consejo, aconsejarse ó tomar consejo de otro.

PAQUISALIO. *v.* Pedir perdón de la ofensa hecha.

PAQUISAP. *s.* Cuentas ó gargantillas así llamadas.

PAQUISUHAY. *v.* Provocar incitar á reñir.

PAQUISONGGO. *v.* Provocar, incitar á enredar ó ó travesear.

PAQUITABANG. *v.* Pedir socorro, auxilio ó protección.

PAQUITUTDO. *v.* Pedir uno que le enseñe ó instruya otro.

PARA. *part.* que se usa en la formación de algunos nombres sustantivos y adjetivos, y se intercala en la formación de algunos verbos, del modo siguiente. Paraoma. Labrador, que labra la tierra ó siembra palay.—Parainum. Bebedor, que bebe; comunmente se dice del que bebe con exceso vino ó tuba ú otro licor.—Parahubog. Borracho, que se embriaga habitualmente.—Parasugal. Jugador, que tiene el vicio de jugar.—Parabulang. Jagador de gallo, que tiene el vicio de jugar al gallo.—Parasaca. Subidor, que sube con frecuencia á alguna parte.—Paralana. Aceitero ó que con frecuencia hace aceite de coco.—Nagparalana aco. Tengo por oficio hacer aceite de coco.—Nagparasugal aco. Soy un jugador, tengo costumbre de jugar.

PARA, *v.* Desaparecer, perder de vista un objeto.—Borrarse la especie ó ilación en un discurso.—Borrarse letra, escrito ú otra cosa.—Borrar á uno de la

lista, etc.—Dar ó darse uno de baja en el padrón, etc. Napara ná sa acon mata. Desapareció ya de mi vista. Napara ná siya sa acon dumdum. No me acuerdo ya de él, borrado está de mi memoria. Napara an letra. Se ha borrado la letra. Paparaun co icao sa padrón. Te daré de baja en el padrón.

PARABANGUN. *s.* Recado ó recaudo entero.—Compañía de gente.—Rebaño, manada de animales.—Bandada de pájaros.—Cardúmen de peces.

PARABOL. *s.* Ración.—*fig.* Gracia.—*v.* Racionar, dar ración á uno. Tinagan co ná sin parabol an mga basaynun. He dado ración á los de Basay.

PARABUOT. *s.* Autoridad, superior; juez; que manda.—Ratero que hurta, roba ó coge alguna cosa sin permiso.—*v.* Robar ó coger alguna cosa sin permiso. Siya an parabuot. Él es la autoridad. ¿Sin-o an parabuot? ¿Quién manda? Nagparabuot aco sin cuarta san acon mga caganac. He cogido cuartas á mis padres. Nagparabuot aco san diri acon. He hurtado ó tomado lo que no es mío.

PARAC. *v.* Vocear, gritar pidiendo auxilio ó ayuda. Dayon aco pumarac sin pagsiring. Al momento grité yo diciendo.

PARAC. *s.* Cajetilla, paquete de cigarrillos de papel; cajita ó caja pequeña.

PARACACAP. *s.* Explorador.—*adj.* Que explora.

PARACOL. *s.* Hacha, instrumento de hierro, que en la parte inferior tiene el corte, y en la superior un anillo para poner el astil.—*v.* Trabajar ó labrar madera con dicha hacha, hachear, dar golpes con el hacha.

PARADAET. *s.* Pacificador.—*adj.* Que pacifica ó establece la paz.

PARAG. *v.* Hallar; suceder, efectuarse un hecho. Hinpad-gan aco sin maraut. Me ha sucedido una cosa mala.

PARAGAHIN. *s.* Mayordomo, despensero, que tiene el cargo de la despensa.

PARAGYACAN. *s.* Hablador.—*adj.* Que habla mucho.

PARAGLACAO. *s.* Pascador.—*adj.* Que se pasea mucho y continuamente; andante, que anda ó vá de un lugar á otro.

PARAGPARAG. *v.* Acabarse, disiparse, consumirse. Naghihiparagparag ná an acon bahandi. Se vá ya acabando mi dinero ó hacienda.

PARAGSACAY. *s.* Marinero ú hombre de mar.—Navegante.—Que navega.

PARAGTUHAY. *s.* Compositor.—*adj.* Que compone, que pone en paz á los enemistados, y concierta á los discordes.

PARAY. *s.* Palay ó arroz con cáscara.—Sembrado de arroz.

PARAYACAN. *s.* Hablador.—*adj.* Que habla mucho.

PIIRAYPARAY. *s.* Huevecillas del tamaño de un grano de palay que tienen algunos peces en las entrañas, y que envenenan.

PARALACAO. *s.* Pascador.—*adj.* Que se pasea mucho y continuamente; andante; que anda ó vá de un lugar á otro.

PARALACAT, (PARAGLACAT). *s.* Pascador.—*adj.* Que se pasea mucho y continuamente; andante, que anda ó vá de un lugar á otro.

PARAMAMA. *s.* Mascador de buyo.—*adj.* Que masca buyo.

PARAMATBAT. *s.* y *adj.* (en bisaya). Que acostumbra á responder en el rezo.

PARANAGAT. *s.* Pescador.—*adj.* Que tiene por oficio el pescar.

PARANGADIE. *s.* y *adj.* (en bisaya). Que tiene costumbre de rezar.

PARANGAG. *v.* Gritar, clamar.—*s.* Grito, clamor.

PARANGAN. *s.* Pez pequeño así llamado.

PARANGAPAN. *s.* Dientes, dedos, ó tubérculos unos sobre otros.

PARANGAS. *adj.* Cosa tajada, dividida.

PÁRAO. *v.* Arreglar, condimentar la raiz *corot* con *saluquigui*.

PARAO. *s.* Embarcación grande, muy semejante á la que llaman casco, del cual se diferencia en ser de mayor tamaño, y llevar á popa una cámara bastante alta.

PARAUALE. *s.* Predicador; consejero, que aconseja.

PARAO-DAN. *s.* Caña que usa el bisaya al hacer ó coser la nipa para techar, y sobre dicha caña dobla la nipa.

PARAPARA. (MARAPARA). Columbrar, divisar, ver desde lejos una cosa, sin distinguirla bien.

PARA PARA. *v.* Alear, mover el ave las álas cuando vuela ó al volar.—*s.* Ruído que hace el ave con sus álas moviéndolas.

PARA PARA. (MAPARAPARA). *adj.* Atrevido; intrépido; inerédulo.

PÁRAO PÁRAO. *v.* Burlarse, hacer una cosa de mala gana, al desgaire.

PARAPLAC. *adj.* Cosa puesta ó tendida al sol.

PARAS. *v.* Caer á tierra alguna cosa.

PARASAN. *s.* Bejuco grande y largo así llamado.

PARASGAN. *s.* (DE PASAG). Hamaca con cubierta de nipa y otra cosa, hecha por lo comun de abacá, la cual asegurada á dos palos atravesados en dos cañas largas queda pendiente en el aire, y sirve para caminar dentro de ella, llevándola á hombros entre cuatro hombres. Otras veces, pendiente sólo de una caña larga la llevan dos hombres.—Olimón, palanquín, silla con su cubierta y dos palos (ó cañas largas), uno á cada lado, para llevar en ella á una persona entre cuatro hombres.

PARASINGBA. *s.* y *adj.* (en bisaya). Que tiene costumbre de oir misa.

PARAT. *adj.* Cosa recta, empinada.—*v.* Erizarse, levantarse, ponerse rígido el pelo.—Ave con las plumas al revés.

PARATÁYAN. (DE PÁTAY). Matadero, lugar del suplicio.

PARIAN. *s.* Barrio en donde viven familias chinas.

PARIC. *v.* Hundirse, desmoronarse, deshacerse, arruinarse monte, ribera, pared, etc.—Derribar, demoler muro, pared, etc.—Echar hacia abajo lo que está en montón como trigo, palay, etc.

PARIGO. *v.* Bañar, meter el cuerpo ó parte de él en agua ó en otro líquido; bañarse ó echar agua sobre el cuerpo.

PARIGOAN. *s.* Baño, lugar ó sitio donde hay agua para bañarse.—Bañadero.

PARIGOS. *v.* Bañar, meter el cuerpo ó parte de él en agua ó en otro líquido; bañarse ó echar agua sobre el cuerpo.

PARIGOSAN. *s.* Baño, lugar ó sitio donde hay agua para bañarse.—Bañadero.

PARINA. *v.* Sahumar, dar humo aromático á una cosa para purificarla ó para que huela bien.—Ofrecer incienso á los ídolos.—*s.* Sahumo, sahumerio.

PARINGPADING. *v.* Tambalearse á uno y otro lado como que se vá á caer por falta de fuerza ó de equilibrio.

PARIPARI. *v.* Quejarse, expresar con la voz el dolor ó pena que se siente.

PAROC. *v.* Preparar lo necesario para una boda, un convite, etc.
PAROCOT. *v.* Encender, hacer que una cosa arda.
PAROG. *s.* Pez así llamado, se come.
PAROGCOG. *s.* Especie de ostra.
PARONG. *v.* Apagar, extinguir el fuego ó la luz.
PARONG PARONG. *v.* Emplumar ó poner plumas en una cosa.
PARONGPONG. *s.* Borla.—*v.* Hacer borlas.
PAROPACLI. *v.* Pasar las hojas de libro, impreso ó escrito.
PAROPANTAT. *s.* Morcillo ó parte carnosa del brazo, desde el hombro hasta cerca del codo.
PAROT. *v.* Mondar descortezar, quitar la corteza á la piña, camote, gauay, etc.—Corteza quitada de la piña, camote, gauay, etc.—*v.* Rapar, quitar el pelo con navaja ó con tijera, dejándolo muy corto. Nagparot aco sin piña ngа hinug. He mondado una piña madura. Guinparotan co ná an camote. He mondado ya el camote. Pinarotan siya san bohoc, cay uaray babale san sugo. Le han rapado el pelo, por no hacer caso del mandato.
PAROTPOT. *s.* Ruído del pedo.—Marisco así llamado.
PAS-AN. *v.* Llevar á cuestas ó sobre los hombros alguna cosa. Nagpapas-an aco sin mabugat nga cahuy ug nahipacolub aco. Llevaba yo á hombro un madero pesado y caí de bruces.
PASACA. *s.* Palabra que expresa admiración, desprecio y poco respeto.
PASACA. *s.* Marisco así llamado, se come.
PASACA. *s.* (DE SACA). Dádiva que los bisayas daban para que se dejase ó permitiese subir al recien casado á la casa de su suegro.
PASACAY. *s.* Terreno de regadío; sementera de terreno aguanoso. Ibinotong namon can Juan an amon pasacay. Hemos vendido á Juan nuestra sementera.
PASAD. *v.* Poner en orden ó en hilera bancos, sillas, etc.
PASAG. *v.* Llevar á hombro entre dos ó más alguna cosa.—Llevar á uno entre dos ó más en talabón, palanquín, olimón ó silla.
PASAGAN. *s.* Talabón, palanquín, olimón ó silla para llevar á uno de una parte á otra.
PASAY. (PASAYAN). *s.* Camarón así llamado.
PASAMBAO. *v* Aumentar el precio ó valor de una cosa.
PASANGIL. *v.* Disculpar, excusar, pretextar, valerse de un pretexto, achacar.
PASANGILAN. *s.* Disculpa, excusa, pretexto, achaque.
PASANGOLAN. *s.* (DE SANGOL). Disparadero, disparador, piñón, que en las armas de fuego de chispa y de pistón, detiene la patilla de la llave estando levantada; y en la ballesta nuez ó palito que detiene la cuerda.—Galga ó percha sin labrar que se usa para impedir que se mueva alguna rueda, cuando se vá cuesta abajo.
PASAO. *adj.* Vino, caldo ú otra cosa con mucha agua.—*v.* Poner ó echar mucha agua en vino, caldo, etc.
PASAO. *v.* (C.) Desemborrachar, desembriagar, quitar la embriaguez dando ó aplicando alguna medicina al borracho.
PASAOGAN. *s.* Baloto romo ó sin puntas para acarrear palay ú otra cosa por tierra, arrastrado por un carabao.
PASAPASA. *v.* Moverse el agua como cuando cae alguna cosa en ella.
PASAC PASAC. *v.* Hacer ruído ó sonar el agua ó cieno cuando se pasa por él; y el mismo sonido ó ruído que se siente.
PASARAGON. *s.* Árbol así llamado.
PASARANGGA. *s.* Petate de varios colores.
PASGUI. *v.* Curar bejuco recien cortado y entero pasándolo por el fuego, para ponerlo recto.
PASÍ. *s.* Lechón, cochinillo que todavía mama.—Tostón, cochinillo asado.
PASICOTAN. *adj.* Que cobra con frecuencia la cantidad que otro le debe.
PASIG. *s.* Bajo de piedras en la mar.
PASIPARA. *v.* Despreciar, desestimar, desdeñar, desairar; ultrajar, injuriar, ajar.—*s.* Desprecio, desestima, desestimación, desdén, desaire; ultraje, injuria, ajamiento.
PASIPAS. *v.* Sacudir, dar con bastón ú otra cosa.
PASÍ PASÍ. *v.* Llamar á los lechones y puercos.
PASERE. *v.* Mirar por celosía, enrejado y otros huecos análogos.
PASEREAN. *s.* Celosía, enrejado ó hueco por donde se mira y no ser visto.
PASLANG. *s.* Compañía ó mucha gente; rebaño de animales ó manada; bandada de aves; cardumen de peces.
PASLOC. *v.* Despllar, quitar el pellejo ó la piel.
PASLUD. *v.* Meter los animales en el corral ó cerca.
PASLURAN. *s.* Corral, sitio ó paraje donde se meten los animales.
PASNGAUAN. *s.* Portada ó entrada de la casa.
PASÓ. *v.* Calentar el fuego, el sol, etc.—Calentar al fuego todo lo que no sea líquido.—Quemarse con fuego, cosa hirviendo ó muy caliente.—*adj.* Cosa caliente, que quema.—*v.* Hacer calor ó sentir uno calor. Mapaso caopay an adlao. Calienta mucho el sol. Pinapasóan siya san baga. Se ha quemado con la brasa. Pinapagpasó ini san capitan. Manda el capitán calentar esto. Pamasóa an carne cay mataghum ná. Calienta la carne por que está ya fria. Mapasó an tubo san quinqué. Quema el tubo del quinqué.
PAS-OC. *adj.* Cosa espesa como las plantas que están muy juntas y apretadas.
PASONG. *s.* Armazón de madera ó cañas del togón.—*adj.* Cosa que tiene cuatro esquinas.
PASONG. *s.* Era, cuadro ó cuartel de tierra en que el hortelano siembra y cultiva verduras.
PASONG PASONG. *v.* Erar, formar y disponer eras para poner plantas en ellas.
PASPAS. *v.* Sacudir, dar con palo ú otra cosa.—Quitar la corteza ó primera capa á los árboles, etc.—Sacudir, quitar el polvo con plumero, trapo, etc.—Espantar moscas, etc.—Llevar el viento las nubes.
PASPASAN. *s.* Bastón, palo ó caña con que se dá ó sacude alguna cosa.
¡PÁSTILAN! *interj.* de que se usa para manifestar muchos y muy diversos movimientos del ánimo, y más ordinariamiente asombro, admiración, dolor, pena ó alegría. ¡Ah! ¡Ay! ¡Oh!—En otras partes dicen ¡páscalan!
PATA. *v.* Cortar por el tronco bejuco, caña, arbusto, etc.
PATABOC. *s.* (DE TABOC). Dádiva que el bisaya daba para que el recien casado pudiese llevar á su mujer, si el llevarla había de ser á la otra parte ó banda de río.
PATADIONG. *adj.* Pantalones anchos como los que usan los chinos.

PATAD PATAD. *v.* Menear, mover los piés con frecuencia.

PATAG. *s.* Llanura, campo ó terreno igual sin altos ni bajos.—*v.* Allanar, aplanar, poner llana ó igual la superficie de un terreno.

PATAG, Ó PATAGAN. *s.* Especie de bolsa hecha de hojas ó cosa semejante para poner en ella la cal que usan en el buyo.

PÁTAY. *v.* Matar, quitar la vida á uno. Pinátay ná an lagayao, nga nagpátay sam acon bugto. Han quitado ya la vida al vagabundo, que mató á mi hermano. Pinapátay aco niya sin bangcao. Me quería el matar con una lanza. Bangcao ang ipinátay co sa iya. Le maté con una lanza. Pagpátay camo sin duha nga carabao. Matad dos carabaos. Guinpátay ná nira an carabao, nga guincacaliponган nira. Han matado ya el carabao, por el cual litigaban. Pátaya iton halas. Mata esa culebra. Papátayon co an macauat. Mataré al ladrón.

PATÁY. *v.* Morir, acabar ó fenecer la vida, expirar.—Morirse los árboles ó plantas. Pararse el relój.—Apagarse el fuego.—*adj.* Difunto, persona muerta.—Cosa muerta ó sin vida como animal, ave, pez, árbol, planta, piedra, fuego, cal, etc. Patay ná an acon amay. Murió ya mi padre. Namatáy ná si Pedro. Murió ya Pedro. An saquit nga tabaghac amo an nacamatáy sa iya. Murió de herpes. Bulan sa Mayo an iquinamatáy san acon bugto. Mi hermano murió en el mes de Mayo. Namat-yan cami san amon anac. Se nos ha muerto nuestro hijo. Damo an mga cabataan nga nagcamamatáy. Son muchos los niños que mueren. Napapagpatáy an aton Guinoo Jesucristo cay siquitá. Nuestro Señor Jesucristo murió (quiso morir) por nosotros. Tipatáy ná an masaquit. Está ya expirando el enfermo. ¿Can-o camatáy? ¿Cuándo murió? Mamatáy quitá nga tanan an mga mamarát-yon. Hemos de morir todos los mortales. Patáy na ini nga cahuy. Está ya muerto este árbol. Patáy an orasan. Se ha parado el relój. Patáy ná an halas. Está ya muerta la culebra. Cahuy nga patáy. Árbol muerto. Bato nga patáy. Piedra muerta. Patáy nga apog. Cal muerta.

PATANI. *s.* Enredadera así llamada, su fruto se come y es semejante á los frijoles.

PATANI. *adj.* Gallina que tiene la carne negra, y lo mismo si es gallo.

PATAO. *v.* Hacer flotar una cosa pesada por medio de cañas ó de otra cosa que se sostenga sobre el agua.—Boya, trozo de corcho (ó cosa equivalente) que, atado á un cabo y nadando sobre el agua, indica la situación del áncora.—Corcho (ó cosa equivalente) que se pone en la red, y en cualquiera otra cosa, para que boye y no se hunda.—*v.* Poner ó colocar lo dicho.

PATÁUAN. *s.* Sustentáculo ó lo que sirve de apoyo ó sostén para nadar.—*v.* Usar lo dicho para nadar ó sostenerse sobre el agua.

PATA PATA. *v.* Hacer ruído lo que cae.—*s.* Ruído de lo que cae.

PATAS. *v. (term. esp.)* Quedar en paz, ni perder ni ganar, estar en paz. ¿Ano nagdaug ca? patas gad lá aco. ¿Qué has ganado? he quedado en paz. Nagpatas lá cami. Hemos quedado iguales. Patas ná quitá. Estamos ya en paz.

PATAS. *v.* Consumirse, podrirse una cosa.—*adj.* Cosa consumida ó podrida. Napatas ná an cahuy. Está ya podrido el árbol.

PATAS. *v.* Posarse las abejas en algún árbol.

PATAS. (CAPATAS). *s.* Especie de bubas ó llagas que ván consumiendo la carne; especie de tiña.—*v.* Tener ó padecer bubas, llagas ó tiña.

PATASAN. *s.* Pez de mar así llamado, se come, y tiene unas puas ó pinchos que son venenosos.

PATCAL. *s.* Estaca, para señalar tierra de sementera, etc.

PATCO. *s.* Parche, pedazo de lienzo ú otra cosa, en que se pega un ungüento, bálsamo ú otra confección y se pone en la parte enferma para su curación.

PAT-DAN. *s.* Tallo ó guía de la caña-dulce, separado del tronco; y el bisaya planta dicho tallo enterrándole en tierra, y deja fuera sus puntas.

PATI. *adv.* Juntamente, en unión.—Y también.—En, y. Nadara niya an bado pati sarual. Se llevó él la camisa juntamente con los pantalones.—Nauara an acon bado pati sing-sing. Se ha perdido mi camisa y también mi anillo.—Si María Santisima sinmaca sa langit pati calag pati lauas. María Santísima subió á los cielos en cuerpo y alma.

PATI. *s.* Astil, mango de hacha, azadón, cañón de pipa.—*v.* Poner ó colocar lo dicho.

PATIC. *v.* Dar ó chocar una cosa con otra.

PATIC SA LAUAS. *s.* Pinturas ó figuras hechas en el cuerpo.

PATICO. *s.* Estaquilla que ponen al cordel con que amarran el gallo, para clavarla en tierra, y que no se escape dicha ave.

PATIGA. *s.* Vigilancia ó cuidado que uno tiene de la gente que trabaja.—*adj.* Vigilante ó que cuida de la gente.—*v.* Vigilar ó cuidar de la gente que trabaja.

PATINDOG. *s.* Trozo de madera labrada que se coloca en el tabique de los edificios entre tabla y tabla, etc.

PATINDUG. *s.* Parte del dote que daba el bisaya después de contraido el matrimonio.

PATING. *s.* Tiburón, pez de monstruoso tamaño, pues suele pasar de veinte piés, y grueso á proporción: la abertura de su boca es enorme y sus mandíbulas están armadas de seis filas de dientes, fuertes y agudos. Es voracísimo y apetece la carne humana.—Tiburón largo y redondo de cuerpo como un harigue, su color es blanco.—Tiburón ancho ó planudo, es de color negro, y venenoso.—Tiburón de color blanco y con barbas.—Tiburón de color verde amarrillo, y es venenoso.

PATINGA. *v.* Dar una cosa en señal de lo que se ha contratado, para que el dueño no lo venda á otro.

PATING TING. *s.* Triangulo de hierro que se usa para acompañar á la música de viento.

PATLAG. *v.* Separarse, esparcirse; huir.

PAT-LAID. *v.* Enseñar, instruir, aconsejar, dirigir.

PATLONG. *s.* Tarugo de madera, caña ó cosa semejante.—*v.* Poner ó clavar una cosa con tarugo.

PATUBAS. *v.* Producir ó hacer producir, engendrar, procrear, criar.

PATUC. *adj.* Cosa contraria, opuesta.—*prep.* Contra.—*v.* Contrariar, oponerse, contradecir, resistir las intenciones y propósitos de los demás.—Castigar, aplicar la pena ó corrección correspondiente á la culpa.—*adj.* Cosa conforme, proporcionada, correspondiente.—Según. Guinhampac co siya patuc san iya camalaris sa acon. Le he castigado conforme á su desobediencia para conmigo. Guinlatub san maestro an mga cabataan patuc san ira mga sala. El maestro ha castigado á los niños según sus culpas. Igcompesal mo sin maopay an imo mga

sala basi gao-sun ca sa Dios san mga casaquitan nga dayon nga ipatuc sa imo mga sala. Confiesa bien tus pecados para que te libre Dios de los padecimientos eternos con que ha de castigar tus pecados. Papatucan quitá sa Dios cay an aton mga sala. Dios nos castigará por nuestros pecados. An batasan mga maopay mao an ipinapatuc san amon camalarisun. La buena costumbre es la que se opone á nuestra desobediencia. Nagpatuc aco san acon igcasitauo. Me he opuesto á mi prójimo.

PATUCAS. *s.* Sueldo ó gratificación que se dá al que cura ó aplica medicamentos á un enfermo. Pedir ó dar dicho sueldo ó gratificación.

PATOCAS. *s.* Dádiva que el bisaya daba para que la recien casada se dejase quitar el velo ó mantilla.

PATUCTOC. *s.* Lazo para cazar aves.

PATUD. *s.* Primo, prima. Respecto de una persona, hijo ó hija de su tio ó tia.—Patud magsiyapa. Primo hermano ó carnal.—Patud magpacaduha. Primo segundo.—Capaturan. *s. pl.* Primos, primas.

PATOLA. *s.* Planta así llamada, su fruto se usa como verdura.

PATULAY. *s.* Caña dulce así llamada, es de color blanco amarillo.

PATOLOY. *s.* Dos palos ó cañas que ponen en los carretones, y en medio ponen el animal que ha de tirar del carretón.—Dos palos ó cañas amarrados á otro palo atravesado en la parte de atrás, que usan los bisayas para arrastrar maderos y cosas pesadas con carabao.

PATONG. *s.* Caña así llamada, es grande, fuerte y durable; el tallo del hijuelo de dicha caña se come.

PATUPAD. *s.* Dádiva que el bisaya daba para que el recien casado pudiera sentarse al lado de su esposa.

PATSAN. *adj.* Cosa deteriorada, inservible, gastada, echada á perder.

PI

PIA. *s.* Liendre muerta.

PIAC. *v.* Piar, formar algunas aves, y especialmente el pollo, cierto género de sonido ó voz para llamar ó para pedir alguna cosa.—*s.* Pollo, pichón, cría de ave.—*v.* Estar floja una cosa, no estar llena ó tirante.

PIANG. *adj.* Cojo, que le falta un pié ó los dos, ó tiene impedido alguno de estos miembros.—Manco, que le falta una mano ó las dos, ó tiene imposibilitado alguno de estos miembros.—*v.* Encojar, poner cojo á uno.—Quedar ó estar uno manco.

PIANGOT. *v.* Enojarse, poner mala cara.

PIAPI. *s.* Árbol de mangle así llamado.

PIAS. *s.* Mono jóven todavía.—Piyas id.

PIASA. *s.* Liendre muerta.

PICAY. *v.* Separar ó apartar la maleza ó hierba para pasar.—Derribar el viento los árboles ó plantas.

PICAS. *s.* Mitad, cada una de las dos partes iguales en que se divide un todo, como el cuerpo de un hombre, el de un animal, etc.—*v.* Dividir por mitad un todo.

PICAT. *v.* Abrir los ojos.—Abrir ó partir á lo largo camote ó cosa semejante.—Abrir cesto; abrirse las almejas, conchas, etc.—Es término deshonesto, y decir á una mujer—picat ca—es avergonzarla y se ofende.

PICDUT. *adj.* Cosa pegajosa, que pega ó agarra.

PIC-GANG. *adj.* Cosa dura y tiesa por haber estado al sol ó al humo. Pic-gang ná an tapa san carabao. Está ya dura la cecina de carabao.

PICLAY. *v.* Ladear, inclinarse, doblarse, torcerse una cosa poniéndose corva; inclinarse una cosa hacia un lado. Napiclay an sanga san cahuy. Está inclinada la rama del árbol. Nagpipiropiclay an sacayán cay mabalud caopay. Se inclina la embarcación porque hay mucha mar.

PICLAS. *v.* Desollarse; quitar la postillas de llaga ó grano.—Agrietarse.

PICLAT. *v.* Abrir mucho los ojos; abrir los ojos con los dedos.—*adj.* Que tiene los ojos anchos ó grandes.

PICLO. *v.* Hacer costura en camisa, etc.—Ribetear ó echar ribetes.—*s.* Ribete, cinta ó cosa equivalente con que se guarnece y refuerza la orilla del vestido, etc.

PICLO. (PINICLOAN). *s.* Puño ó pedazo de lienzo que, unido á la boca de la manga de la camisa, rodea la muñeca.

PICNA. *v.* Separar, desunir, desdoblar una cosa.

PICNA. *v.* Escarmenar, carmenar, desenredar, desenmarañar y limpiar el algodón, lana, etc.

PICNIT. *v.* Pellizcar.—Tirar de la oreja.

PICO. *s.* Pico, instrumento de hierro que consta de dos puntas aguzadas, ó de una sola, que enastado en un palo de unos dos palmos de largo, sirve á los canteros para labrar las piedras.

PICO. *v.* Torcer, encorvar. Napico an sundang co. Se ha torcido mi sundang.

PICO. *v.* Traspasar, renunciar ó ceder á favor de otro el derecho ó dominio de una cosa.

PICÓY. *s.* Loro, papagayo.

PICOT. *s.* Masón grande.

PICPIC. *s.* Paleta de alfarero con que golpea y apelmaza el barro de las vasijas que hace. *v.* Hacer ó fabricar vasijas de barro.

PICPICUN. *s.* Molleja, estómago muscular que tienen las aves, muy robusto especialmente en las granívoras, y que les sirve para triturar y ablandar por medio de una presión mecánica los alimentos que ellas no pueden mascar ni ensalivar en la boca como los mamíferos.

PICSI. *v.* Romper, rasgar ropa, etc. Napicsi an acon bado. Se ha roto mi camisa. Nacapicsi aco san iya bado. Rompí yo su camisa. Guinpicsian aco niya san acon sarual. Ha roto él mis pantalones.

PICTIO. *v.* Saltar como el que se asusta y dá un salto.

PIDAL. *v.* Pegar una cosa con lacre, colá, oblea, etc.

PIDHA. *v.* Abrir los ojos.—Abrir ó partir á lo largo camote ó cosa semejante.

PIDIA. *s.* Limón, limonero así llamado, su fruto es pequeño.

PIDIAROT. *v.* Salir con fuerza y de repente agua, sangre, etc.

PIDIOT. *v.* Tomar ó cojer una cosa con los dedos.—*adj.* Lo así tomado ó cogido.

PIDLIT. *v.* Pellizcar, asir con los dedos pulgar é índice una pequeña porción de la piel y carne, apretándola y retorciéndola de suerte que cause dolor.—Tomar ó coger con los dedos pulgar é índice alguna cosa.

PIDNO. *s.* Barra de hierro.

PIDPID. *v.* Golpear ó dar golpes pequeños sobre una cosa.

PIDPID. *s.* Orilla de vestido ó manta.

PIG-I. *s.* (suave la g). Cadera, región del cuerpo humano, formada por el hueso ilíaco, ó de la hijada, y las partes blandas que lo cercan.

PIGUIS. *v.* Angustiar, afligir, acongojar, causar angustia, congoja, pena ó sentimiento. Pamimig-san quitá sin bido nga daco. Nos afligirá una gran tristeza.

PIGOL *v.* Apretar, comprimir.—Reprimir, contener, refrenar, templar ó moderar. Pig-li an huna huna mo sa mga maraut nga hinunduman. Reprime tu imaginación de los malos pensamientos. Pig-lan mo an imo mga anac sa mga maraut nira nga buhat. Conten á tus hijos en sus malas obras.

PIG-OS. *adj.* Lechón ó animal raquítico ó endeble, que no crece.—El último que nace cuando son dos ó más de un parto.

PIGOT. *v.* Apretar, estrechar con fuerza, comprimir.—*adj.* Cosa apretada, comprimida. Ayao pigota an pagtostos mo. No aprietes mucho los cigarros al hacerlos.

PIGSA. *v.* Romper, reventar ó estallar una cosa.—*s.* Ruido de lo que se rompe, revienta ó estalla.

PIGSIC. *v.* Saltar ó salir un líquido con ímpetu. Nagpigsic an acon dugo cay nahabol aco. Saltó mi sangre porque me he herido. Pinigsican an acon bado sin dugo. Saltó la sangre á mi camisa.

PIGSO. *v.* Encogerse de frío cruzando los brazos.

PIGSOT. *v.* Saltar ó salir con fuerza agua, sangre u otro líquido. Pinigsot an dugo san acon hubag. Salió con fuerza la sangre de mi grano. Oraora ná an camacósog san pigsot san acon cahabulan. Grande es la fuerza con que sale la sangre de mi herida.

PIHIG. *s.* Parte menor ó más pequeña de la repartición que se hace de alguna cosa.—*v.* Dar á uno la parte menor ó la más pequeña.

PIHING. *adj.* Cosa desigual, desproporcionada, más ancha ó grande de una parte que de otra.—*v.* Sacar, hacer ó salir desigual una cosa. Napihing an acon badlis. Ha salido desigual mi raya ó señal.

PIHING NGA CABAYHUN. *adj.* Persona mal encarada.

PIHIT. *v.* Escasear, escatimar; dar ó repartir á uno menos que á otro.

PIHO. *s.* Hoyo en tierra.—*v.* Meter el pié en dicho hoyo.

PIYAC. *s.* Pollo, cría de ave.—*v.* Piar el pollo ó ave.—*s.* Ave que pica y agujerea los árboles secos.

PÍE. *adj.* Planta ahogada entre otras.—*v.* Hallarse así por haberlas plantado muy juntas.

PIYAPI. *adj.* Grano vano ó vacío, comprimido y apretado por los demás.

PIYIS. *s.* Adorno pequeño de tela.

PIIT. *v.* Cogerse contra alguna parte.—Coger, oprimir, apretar, comprimir.

PIYO. *s.* Caña ó paja del arroz.—Pipiritaña, pipitaña, zampoña ó instrumentillo de la caña del arroz.

PIYONG. *s.* Caracol negro de mar así llamado, se come.

PIYONG. *v.* Cerrar los ojos.

PIYONGCO. *v.* Arrellanarse, ensancharse, y extenderse en el asiento con toda comodidad.

PILA. *s.* Árbol así llamado, su raiz es medicinal.

PILAC. *v.* Tirar, arrojar, lanzar, despedir de la mano una cosa. Ipinilac co sa salug an ayam nga patáy. He arrojado al rio el perro muerto. Ipipilac co an libro. Tiraré el libro. Pilacan mo iton calo. Tira ese sombrero.

PILAC. *v.* Tirar uno con las dos manos la chireta para acertar á la que está puesta en la raya ó señal, y si no acierta, tira otra vez la chireta dejándola caer por las espaldas, y si tampoco acierta, entra otro en su lugar.

PILAY. *v.* Cortar árboles, cocos, etc. Ipinapagpilay san capitan an mga lubi cay nacacaulang san dalan. El capitán ha mandado cortar los cocos porque embarazan el camino. Guinpilay co an cahuy. He cortado el árbol. Pipilayun co ini nga hamoranon. Cortaré este molave. Pamilaya niyo ini nga cahuy. Cortad estos árboles.

PILAY. *v.* Torcer, inclinar, ladear, caerse á un lado como el pabilo de la lámpara, cuando es largo. Napilay an pabilo san lámpara. Se ha inclinado la torcida de la lámpara.

PILAYPICAY. *v.* Moverse, menearse una cosa por el viento.

PILAYPILAY. *v.* Doblarse, torcerse, inclinarse hacia un lado.

PILAPIL. *v.* Echar ó poner á la orilla ó á un lado la hierba, bonote, broza ó maleza.—*s.* Cerca que hacen de ramas para que no entren los puercos en la sementera.

PILAS. *v.* Desollarse, rozarse ó lastimarse el cutis; caerse el pellejo.

PILAT. *v.* Abrir los ojos con las manos.

PILAT. *s.* Gordura de los peces junto al hígado.

PILI. *v.* Elegir, escojer ó tomar una ó más cosas entre otras. Nag pili siya san iya caruyag. Escogió él lo de su gusto. Pinili siya sa Dios. Él fué elegido por Dios. Pipiliun co an maopay. Escogeré lo bueno.

PILI. *adj.* (C.) Cosa negra.—*v.* Ennegrecer, teñir de negro; poner negro. Nagholos an acon bado nga pili. Se ha mojado mi camisa negra.

PILI. *s.* Árbol que en botánica se llama—Canario blanco.—Resina ó brea de dicho árbol.—Su fruto.

PILA. *v.* Dar de beber agua (ú otro líquido), tomándola uno en la boca y echándola en la boca de otro.

PILICPILIC. *v.* Ondear, relingar ó flamear la vela de embarcación, por no haber viento firme.—Bambolearse.—Vacilar, titubear. Nagpipilicpilic an layag cay uaray hogot nga nangin. Está flameando la vela porque no hay viento firme. Nagpipilicpilic an hunahuna. Vacila el entendimiento.

PILING. *v.* Bravear, embravecerse y hacer gestos torciendo la cabeza.

PILING PILING. *v.* Mover, menear y hacer gestos con la cabeza.—Moverse, mecerse hojas, ramas, etc.

PILIO. *s.* Rincón, ángulo interior que se forma de la junta de los paredes.—Escondrijo ó lugar retirado.—*v.* Arrinconar, poner alguna cosa en un rincón, retirarla á la orilla.—*fig.* Retirarse del trato de las gentes.

PILIPIG. *s.* Arroz tierno, machacado y tostado.—*v.* Machacar el arroz tierno y tostarlo. Nacaon aco san pilipig. He comido pilipig. Namimilipig sira. Están pilando ó machacando el arroz para hacer pilipig.—Ponen el arroz tierno en un carajay puesto al fuego, y cuando el arroz está caliente lo separan del fuego, y en seguida lo ponen en el mortero, la pilan ó machacan con el bayo, lo limpian, y vuelven á poner al fuego, y hacen la misma operación por tres ó cuatro veces, hasta que cada grano forme una planchita delgada y dura.—Pipilip-gun nga humay. Arroz tierno y en disposición de poderlo hacer pilipig.

PILIPIQUI. *v.* Sacudir, mover violentamente el animal la presa que tiene en la boca.

PILIPOG. *adj.* Arbol ó planta de hojas más pequeñas que los de su especie.
PILIPOL. *s.* Poste ó pilar de un edificio.
PILIT. *v.* Pegar una cosa con cola, liga, goma, engrudo ó cosa semejante.—*s.* Cola, goma, engrudo ó lo que sirve para pegar una cosa.
PILIT. *v.* Señalar ó poner puntos ó rayas en los padrones ó listas donde están inscritos los nombres de las personas, que han de trabajar ó hacer otra cosa, para saber las que han cometido faltas y cuantas han sido.—*s.* Señal, punto ó raya hecha en el padrón ó lista para saber las faltas que uno ha cometido.
PILIT. *s.* Palay así llamado, su grano cocido es pegajoso.
PILO. *v.* Remachar la punta del clavo ya clavado, para más firmeza.—*s.* Remache. Piloa an raysang. Remacha el clavo. Guinpilo co ná an raysang. He remachado ya el clavo.
PILO. *v.* Doblarse, torcerse ó encorvarse una cosa. Nagpilo an acon sundang. Se ha torcido mi sundang.
PILO. *v.* Doblar, plegar, hacer pliegues en una cosa.—*s.* Doblez, pliegue. Guinpilo co an imo bado. He doblado tu camisa. Guintolo co ca pilo an podong. He hecho tres dobleces el pañuelo.
PILO. *v.* Doblar el caudal ó ganar el doble.
PILUCA. *s.* Moneda de cuatro reales fuertes. Usa ngā peluca. Cuatro reales.
PIL-OOC. *v.* Torcer, encorvar, doblar una cosa.—Abollar, hacer uno ó varios bollos á alguna cosa.
PILONG. *adj.* Animal que tiene las orejas caidas.—*v.* Estar ó tener algun animal las orejas caidas.
PILO PILO. *v.* Doblar, plegar ó hacer dobleces y pliegues una cosa.—Doblar ó ganar ó aumentar el doble.
PILPIG. *v.* Abatanar, batir ó golpear el paño.—Golpear algún metal con martillo.—Golpear con martillo ó su equivalente en cosa dura.
PILPIG. *s.* Trampa de tabla para coger ratones.—*v.* Coger ó quedar preso ú oprimido el ratón en dicha trampa.
PILPIL. *v.* Llevar la corriente ó el viento á alguna cosa. An arum iguinpilpil san hangin ngadto sa habagatnan. El viento lleva las nubes hacia el poniente.
PINACOL. *s.* Bolsa grande y redonda hecha de hojas para poner en ella arroz y cocerlo dentro de la misma.
PINAY. *v.* Tumbar ó echar á un lado la hierba alta ó maleza para poder pasar.—Tumbar ó derribar el viento la hierba alta ó las plantas.
PINALANGGA. *p. p.* Querido, estimado, apreciado, predilecto.
PINALAUÁN. *adj.* Gauay así llamado.
PINALUA. *adj.* Palay fino así llamado.
PINANG. *adj.* La fruta bonga ya madura y que usan en el buyo.
PINANGĀT. *s.* Comistrajo hecho con leche de coco, pescado seco, guindillas, ajos, jengibre, azafrán, sangig y cebollino, envuelto en hoja de gauay, etc.
PINANGDAN. *s.* Planta así llamada.
PINAORA. *p. p.* Querido, estimado, apreciado, predilecto.
PINARINA. *s.* Caña dulce así llamada.
PINGĀD. *adj.* Desnarigado, que no tiene narices ó las tiene muy pequeñas.
PINGĀS. *adj.* Desnarigado, que no tiene narices ó las tiene muy pequeñas.
PINGCA. *v.* Pegar ó agarrar cola, pintura, etc.
PINGCAO. *adj.* Que tiene el pié ó mano torcidos.
PINGCO. *v.* Estar quieto, vivir pacificamente y no meterse con nadie. Nagpipingco aco sa bongto. Estoy quieto ó firme en el pueblo.
PINGGAN. *s.* Plato, vasija baja y redonda, con una concavidad en medio, y un borde ó alero al rededor. Se le emplea en las mesas para servir las viandas y comer en él y para otros usos.
PINGI. *s.* Remador, remero en compañía de otros, compañero ó que ayuda á remar.
PINGIT. *v.* Enfadar, encolerizar, enojar, airarse.
PINGOT. *v.* Enojar, enfurecer, irritarse. Napipingot ca bayá. Te enfureces.
PINGQUI. *v.* Tocar, tropezar ó dar una cosa con otra.
PINGQUIT. *s.* Botón de camisa, pantalón, etc.—*v.* Abotonar, meter el botón por el ojal.—Poner ó coser botón en camisa, etc.
PINGQUIT. *v.* Cojear.—*adj.* Cojo.
PINIATO. *s.* Dulce hecho de arroz esponjado al fuego, con un poco de calamay para que peguen unos granos con otros y formen una especie de bola.
PINICATAN. *s.* Concha de almeja abierta y sin carne.
PINID. *v.* Excluir desechar.—Capirindan. *s.* Lugar ó sitio donde se pone lo excluido ó desechado.—*v.* Separar, apartar.
PINIDADA. *s.* Tibor de color negro.—Nasa de juncos tejidos.
PINIG. *v.* Apartar, separar, retirar, desechar una cosa.
PINILI. *adj.* Electo, elegido, escogido.
PINILIAN. *adj.* Réprobo, excluido, desechado; el resto de donde se ha escogido ya alguna cosa.
PINIPITA. *s.* Plátano así llamado.
PINIT. *v.* Despedezar, hacer pedazos ó tiras una cosa; dividir en pedazos ó tiras.—Pedazo de pan, palauan, etc.—Pedazo ó tira de alguna cosa.
PINIT. *adj.* (C.) Cosa fria.—*v.* Hacer frío; enfriar, estar fría una cosa.
PINIT. *s.* Lagartija pequeña así llamada.
PINITÓ. *adj.* Que vale siete reales, pesos, etc. Que se ha comprado en siete reales, pesos, etc.
PINITOGO. *s.* Plátano así llamado.
PINONGOTAN. *s.* Principio, origen, procedencia.
PINORO, PINOROAN. *adj.* Lavor de varios colores.
PINORTIYO. *s.* Camote así llamado.
PINOSA. *adj.* y *s.* El agua con que se ha lavado á uno.—Agua para lavar á uno, bendicida por el padre ó madre ú otros mayores; la que dan á beber á sus hijos, mucho más si están enfermos, para perdonar sus enfados y borrar lo que se llama causar ó hacer mal. Tubig nga pinanhuhunauan ug guinbebendisionan san amay cún iroy ug iba bá nga mga caganac, nga ipinaiinum sa ira mga anac, ug dabi pá cún mga magsaquit, sa pagpapasalio nira san ira mga cabidoan ug pagpara san sinisiring nga gaba.
PINUSTAN. *s.* Envoltorio ó lio de ropa ú otras cosas.
PINOTONG. *s.* Abreviatura.—Moño, castaña, atado ó rodete que se hace en el cabello para tenerlo recogido ó por adorno.
PINQUE. *v.* Tropezar ó darse unas cosas con otras.—Dar á uno con la mano ó la punta de los dedos ú otra cosa.
PINQUIT. *v.* Coser dos ó más nipas hechas para ponerlas sobre el caballete.—*adj.* Nipas hechas y cosidas unas con otras de dos en dos ó de cuatro en cuatro.

PINSAN. *v.* Comprar mucho de una sola vez.
PINTACASI. *s.* Hacendera ó trabajo á que debe acudir todo ó parte del vecindario, por ser de utilidad común; concurso, reunión, asistencia ó ayuda de gente en trabajos comunales y de la iglesia, sin sueldo.—*v.* Concurrir, asistir á dichos trabajos.
PINTAS. *adj.* Bravo, feroz, fiero, cruel, furioso; valiente, atrevido.
PINTONG. *s.* Moño, castaña, atado ó rodete que se hace en el cabello para tenerlo recogido ó por adorno.
PINTONG NĜA SURAT, Ó PINOTONG NĜA SURAT. *s.* Abreviatura, modo de representar en la escritura las palabras con solo varias ó una de sus letras.
PINTOS. *s.* (DE POTOS). Envoltorio, lio de ropas ú otras cosas.
PIYOD. *v.* Apretar, comprimir una cosa para que salga lo que hay dentro.
PIYOG-OC. *v.* Sentarse ó ponerse en cuclillas.
PIYONGCO. *v.* Sentarse ó ponerse en cuclillas.
PIYONGCOT. *v.* Sentarse ó ponerse en cuclillas.
PIYOS. *adj.* Incircunciso, no circuncidado.
PI-O. *v.* Inculpar, culpar, atribuir, acusar á uno de una cosa ó falta.—Ultrajar, injuriar á uno de palabra.
PIO. *v.* Defraudar, disminuir ó quitar algo del precio justo; frustrar.
PIOD. *v.* Doblar, plegar hacer pliegues en una cosa ó coser dichos pliegues.
PIOHUC. *v.* Remolinar, hacer ó formar remolinos una cosa.
PIOL. *v.* Dislocarse algún hueso, lastimarse mano, pié, etc.
PI-ONG. *s.* Hoyo en tierra.—*v.* Caer ó meterse en dicho hoyo.
PIONG, Ó PIYONG. *v.* Cerrar los ojos.
PIONĜAN. *s.* Hoyo en tierra que hacen los jóvenes para jugar ó divertirse, y el que tira y acierta ó mete en el hoyo lo que tira, gana.
PIUOC. *v.* Torcer, encorbar.—Abollarse una cosa.
PIUOC. *adj.* Cosa hundida como sepultura.—*v.* Hacerse hoyo ó hundirse la tierra.—Hacer hoyo en tierra.
PIOT. *v.* Guardar, custodiar, poner á buen recaudo una cosa.
PIOTAN. *s.* Sitio ó lugar donde se guarda ó pone á buen recaudo una cosa.
PIPI. *s.* Parte carnosa y sobresaliente en las mandibulas.
PIPI. *v.* Arrebatar ó tomar una cosa con violencia.
PÉ PÉ. Ó PEH PEH. *v.* Separar, retirar, apartar una cosa.—Apartarse, retirarse, huir. Nag pé pé an tauo san pagagui san cabayo. Se aparta la gente cuando pasa el caballo.
PIPIACAN. *s.* Parte carnosa y sobresaliente en las mandibulas.
PIPITA. *s.* Plátano así llamado, su fruta es muy insípida y pepitosa. El bulbo ó tubérculo de dicho plátano es mucho mayor que un coco, y cocido se dá de comer á los puercos.
PIQUID. *s.* Botón.
PIQUING. *s.* Dulce hecho con arroz, clara de huevo y azucar cocido con manteca.
PIQUIT. *v.* (B.) Coser con bejuco dos ó más nipas hechas, para ponerlas sobre el caballete del edificio de nipa.—*s.* Nipas cosidas unas con otras.
PIQUIT. *s.* Anillo de bejuco que ponen en la lanza etc.
PIQUITE. *adj.* Cosa estrecha, angosta.
PIRA. *adj.* Cuanto. ¿Pira an bale? ¿Cuánto vale? ¿Pipira camo ca tauo? ¿Cuántas personas sois? ¿Pipira iton ca gatang? ¿Cuántas gantas son esas? ¿Pipira bá an imo nĝa carabao nĝa gatasan? ¿Cuántas son tus caraballas lecheras? ¿Pipira bá an ihinatag niya sa imo? ¿Cuánto te ha dado él?—¡Macapira mán iton! ¡Cuánto ya eso!—¿Nacapira mo buhata an sala? ¿Cuántas veces has cometido el pecado?—¿Tagpira an bale? ¿Cuánto es su valor? ¿Tagpira ca pisos an usa nĝa carabao? ¿Cuántos pesos vale un carabao? ¿Tagpira an ihinatag mo sa ira? ¿Á cuánto les has dado?—Icapira quitá niyan sa Mayo? ¿Á cuántos estamos hoy de Mayo?—¿Pinipira niya an usa ca baquid? Cuánto pide él por un caban?—*n.* Despreciar.
PIRACA. *v.* Esparrancarse, abrirse de piernas, separarlas.—*adj.* Esparrancado, que anda ó está muy abierto de piernas.
PIRAGSOT. *v.* Salir de repente ó con fuerza agua, sangre ú otro liquido.—*s.* Ruido que hace un liquido al salir con fuerza.
PIRAO. *v.* Dormitar, estar medio dormido, falto de sueño.—*adj.* Soñoliento, acometido del sueño, que está dormitando, falto de sueño por no haber dormido.
PIRAS. *v.* Despreciar, ultrajar, injuriar de palabra.
PIRI. *s.* Pedazo; rebanada; terrón.—*v.* Dividir una cosa en pedazos. Usa ca piri nĝa tinapay. Un pedazo de pan. Usa ca piri nĝa asucar. Un terrón de azúcar.
PERER PERIR. *v.* Mover, menear la cabeza por causa de enojo, etc.
PIRIPIRI. *v.* Dividir una cosa en pedazos pequeños.
PIRIPIRI. *v.* (B.) Chirriar, dar sonido agudo una sustancia al penetrarla un calor intenso; como cuando se fríe pescado, tocino ó se echa pan en manteca ó aceite hirviendo.—*s.* Sonido agudo de lo que se fríe. Nagpipiripiri an manteca san pagsonori san isda. Chirriaba la manteca al echar en ella el pescado.
PIRIC PIRIC. *v.* Mover, menear la cabeza ó el cuerpo para quitar el agua ó suciedad que haya.
PIRIPITI. *v.* Restregar, estregar un dedo con otro.
PIRIT. *v.* Obligar, compeler, forzar. Guinpirit aco niya pagbayad. Me obligó él á pagar. Pipiritun co siya. Yo le obligaré. Napirit aco sin pagsurat sa imo. Me veo obligado á escribirte. Ayao aco pagpirita. No me fuerces.
PIRIT. *v.* Pegar ó agarrar cosa pegajosa.
PIRO. *v.* Encogerse de frio cruzando los brazos.
PIROC. *s.* Pestaña, pelo que hay en los bordes de los párpados, y que sirve de ornato y defensa á los ojos.—*v.* Pestañear, mover las pestañas.—Sa usa lamang ca pagpiroc. *m. adv.* En un instante, en un abrir y cerrar de ojos.
PIRONG. *s.* Camarón así llamado, se come.
PIRONGCOT. *v.* Sentarse ó ponerse en cuclillas.
PIRONGPIRONG. *v.* Mover, menear las orejas los animales, orejear.
PIROPINGGANOY. *s.* Plato pequeño.
PIROPINGQUI. *v.* Dar ó ludir unas cosas con otras, chocar. Nagcacapiropingqui an mĝa pusil san mĝa soldados. Chocan unos con otros los fusiles de los soldados.
PIROT. *v.* Pegarse ó unirse las plumas de las aves cuando llueve ó se mojan.
PISA. *adj.* Cosa lisa, llana, plana. Macuri madara san baha an mĝa pisa nĝa bato. Con dificultad lleva la avenida las piedras planas.
PISA. *s.* Pichón, pollo de paloma.

PISAN. *v.* Comprar todo lo que se vende como aceite, abacá, etc. Itogot mo nga̱ni sin mamisos an tadiao, pipisanun co an imo lana. Si das á peso la tinaja, compraré todo tu aceite.

PISAO. *s.* Cuchillo corvo y romo que usan para recortar la guia del coco por donde destila la tuba.

PISCAY. *adj.* Agil, ligero, pronto, expédito, diligente, presto en el obrar.

PISI. *s.* Cordel, conjunto de hilos de abacá (ú otra cosa) torcido de diferentes grúesos y hechuras, que sirve para atar ó colgar.—Soga, cuerda gruesa de abacá ú otra cosa; maroma; cable; chicote ó pedazo de cuerda separado.—Cuerda, conjunto de hilos de abacá ú otra materia semejante, que torcidos forman un solo cuerpo más ó menos grueso, largo y flexible.—*v.* Torcer, retorcer abacá ú otra materia semejante para hacer cordel, soga, maroma, cable ó cuerda.—*s.* Ramal, cabestro ó ronzal que está asido á la cabeza de la bestia. Dad-un mo nga̱di an pisi. Trae aquí el cordel. Naotud an pisi san sacayán. Se ha roto el cable de la embarcación.—Pagpisia niyo ini nga̱ abaca. Haced cordel de este abacá. Nagpipisi sira. Están haciendo cordel. Naotud an pisi nga̱ higot san carabao. Se ha roto el ramal del carabao.

PISIC. *v.* Saltar grano ó pepita, chispa de fuego, gota de agua, etc. Nahapisic an tubig sa iya bado. Saltó el agua á su camisa. Piniscan aco san dugo. Saltó á mí la sangre.—Manchar, ensuciar.

PISIT. *v.* Capar á los animales, especialmente á los lechones. Uaray aco pagpisit san pasi cay daco ná. No he capado el lechón porque ya es grande. Guinpisitan co ná an pasi. He capado ya al lechón.

PISLONG. *v.* Poner, echar el palay ú otra cosa en el mortero para pilarlo ó machacarlo. Iguinpislong ná nira an humay sa losong. Han echado ya ellos el palay en el mortero.

PISLONG. *v.* Caerse ó meter el pié en hoyo etc. Nahipislong aco dida siton bito. Me caí (ó metí el pié) ahí en ese hoyo.

PISNGA. *v.* Sonar, arrojar ó echar los mocos por las narices.

PISÓ *s.* Pollo de ave.—Juego de niños.—*v.* Jugar ó divertirse los niños.

PISO. *v.* Saltar, salir un liquido con ímpetu.

PISOC. *v.* Mover, mencar con frecuencia los párpados ú ojos.

PISOC AN MATA. *adj.* Que tiene los ojos saltados.

PISO PISO. *v.* Saltar, salir un líquido con ímpetu.

PISOC PISOC. *v.* Mover, mencar con frecuencia los párpados ú ojos.

PISONG *v.* Poner, echar el palay ú otra cosa en el mortero para pilarlo ó machacarlo.

PISONG. *v.* Caerse, ó meter el pié en hoyo, etc.

PISUT. *adj.* Fruto verde, que no está maduro todavía. Pisut pá an piña. Está verde todavía la piña.

PISPIS. *s.* Insecto así llamado.

PISPIS. *v.* Sacudir el cabello con la mano.—Sacudir ó dar con la mano ú otra cosa.

PITAC. *v.* Meter, encerrar á los animales en corral ó cerca.

PITAD. *s.* Paso, movimiento de un pié hacia adelante para ir de una parte á otra.—Movimiento de un pié hacia atrás.—*v.* Andar, ir de un lugar á otros dando pasos. Pagpitad camo. Andad vosotros. Dayon co isul usa capitad. Al momento di un paso atrás.

PITAO. *s.* Codorniz.

PITARA. *s.* Anillo de metal que ponen en la lanza.

PETIÁ. *v.* Espurrear, espurriar ó rociar una cosa, tomando un buche de agua en la boca, y después echarlo moderadamente sobre lo que se quiere rociar.

PITIC. *v.* Señalar tabla ú otra cosa con hilo teñido de negro ú otro color, para saber lo que se ha de labrar, aserrar, etc.—*s.* Señal que dicho hilo marca en la madera, etc.

PITIC. *v.* Disparar, dejar caer el gatillo del fusil, etc.

PITIC. *s.* Papirote, golpe que se dá apoyando el dedo del corazón en el pulgar, y soltando el primero con violencia.—*v.* Dar papirotes.

PITJÓ. *s.* Cangrejo así llamado.

PITIPITI. *v.* Saltar chispas de fuego.

PIT-LANG. *v.* Abrir la carne ó pescado como para salarlo.

PITLOC. *v.* Coger, agarrar á uno por la cabeza ó pescuezo.

PITÓ. *adj.* Siete. Pipito cami ca tauo. Somos siete personas.—Icapitó. Siete.—Séptimo. Sa icapitó sa bulan sa Mayo. Á siete del mes de Mayo.—Icapitó ca bahin. Séptima parte.

PITOC. *v.* Agujerear, hacer uno ó más agujeros.

PITOGO. *s.* Planta así llamada que se estiende como la calabaza.

PITOGO. *s.* Planta llamada—Palma Christi.

PIT-OL. *v.* Estar ó quedarse cojo, manco, ó inútil de algún miembro.

PITPITAO. *s.* Codorniz.

PU

PUA. *s.* Membrana que tienen algunos frutos entre sus granos ó pepitas, como la nanca, el maiz, etc.

PUÁ. *v.* Errar, no acertar. Nacaduha co bataca an tamsi, nacaduha mán aco puá. Dos veces he tirado piedras al pájaro, y dos veces no he acertado.

PUÁ. *v.* Faltar á lo que uno está obligado á hacer ú observar. Nagpuá aco sin tolo ca adlao sa di co pacasingba. He faltado tres dias en no haber podido oir misa.

PUANGUD. *v.* Apiadarse, compadecerse, tener piedad. Naghihipuangud aco sa imo. Yo me compadezco de ti.

PUÁQUI. *s.* Pico, sobra, parte pequeña en que una cantidad excede á número redondo.

PUÁS. *v.* Aclarar el tiempo, cuando se disipan los nublados.

PUASA. *v.* Ayunar, abstenerse de comer.—Guardar el ayuno eclesiástico.—Abstenerse, privarse de alguna cosa.—*s.* Ayuno, manera de mortificación por precepto eclesiástico ó por devoción, y la cual consiste sustancialmente en no hacer más que una comida al dia, absteniéndose, por lo regular de ciertos manjares.—Abstinencia de toda comida y bebida desde las doce de la noche antecedente.—Abstinencia ó privación de comer carne en cumplimiento de precepto de la Iglesia, ó de voto.—Privación ó acción de privarse uno de alguna cosa. Diri aco nacacapagpuasa san carne cay saraquitan aco. No puedo abstenerme de comer carne porque estoy enfermizo. Tolo ca adlao an acon guinpuasahan. He ayunado tres dias. Magpupuasa aco sin diri pagcaon sin carne sa duha ca tuig. Ayunaré no comiendo carne en dos años. Uaray aco pacatuman sa mga̱ pagpuasa. No he cumplido con los ayunos.

PUAT. *v.* Atesorar, reunir y guardar dinero ó cosas de valor.—Comprar uno todo lo que otro vende.

PUCA. *v.* Abrirse ó rajarse una cosa al clavarla.—Abrirse ó rajarse mango de cuchillo, etc.

PUCAN. *v.* Caer, derribar, arruinar. Napucan an acon balay. Se ha caido mi casa. Mapupucan iton harigue. Se vá á caer ese harigue. Nagcapucan sira sa tuna. Cayeron ellos en tierra. Icaduha nga pagcapucan. Segunda caida.

PUCAO. *v.* Despertar, interrumpir el sueño al que está durmiendo. Pucaua si Pedro. Despierta á Pedro. Guinpucao co si Juan. He despertado á Juan.

PUCAT PUCAT. *v.* Abrir y cerrar los ojos.

PUCLID. *v.* Caer, echarse desde alguna parte.

PUCLO. *s.* Empeine, parte inferior del vientre entre las inglés.

POCNIT. *adj.* Cosa repelosa, dura y difícil de abrirse ó rajarse.

PUCNIT. *adj.* Cosa correosa, flexible, que fácilmente se doblega y no se rompe.—Madero difícil de aserrarse.

POCÓ. *s.* (C.) Viruela.—Buba, postilla ó tumorcillo de materia, que sale en el cuerpo.—*v.* Tener ó padecer viruelas.—Tener ó padecer bubas. Pinopoco iton nga bata. Tiene viruelas ese niño. Nasarít aco san Padre sin paguli sa balay cay pinopocoan cami. Pido permiso al Padre para volver á casa porque tenemos enfermo con viruelas.

POCOL. *adj.* Cosa nueva, tierna ó de poco tiempo todavía. Pocol pá ini nga cahuy. Es nuevo todavía este árbol. Pocol pá ini nga tamsi. Es pequeño todavía este pájaro.

POCOT. *s.* Red, chinchorro, que usan los pescadores. Naghimo cami sin pocot nga idadacop sin isda. Hemos hecho una red para pescar.

POCOT. *adj.* Aquello de que hacen la red—pocot.

POCOT. *s.* Camarón así llamado, se come.

POCPOC. *v.* Darse golpes de pecho.

POCPOC. *v.* Apuñazar, apuñear, dar de puñadas.

POCPOC. *s.* Ave así llamada.

POCPOCON. *s.* Marisco así llamado.

PUCRAT. *v.* Abrir y cerrar los ojos; abrirlos por susto ó ruido.

POCTOY. *adj.* Ave sin cola.

POCTOL. *v.* Romper, cortar. Napoctol an pisi. Se rompió el cordel. Napoctol an icug san halas. Se ha cortado la cola de la culebra.

PUDAY. *s.* Verenda femineæ.

PODIOT. *v.* Tomar, coger con la punta de los dedos.—*adj.* Lo que se toma ó coge con la punta de los dedos.—*s.* Cantidad ó porción que se toma ó coge con la punta de los dedos. Pinopodiot lá niya an ihinahatag sa acon. Toma con la punta de los dedos lo que me dá. Diri aco macarauat siton cay usa ca podiot mán lá. No recibo eso porque no es más que un poquito.

PODIQUIT. *s.* Plátano así llamado, su fruto es pequeño.

PODLOS. *v.* Aflojarse la atadura ó amarra, salirse de su lugar.—Deslizarse, escaparse, evadirse.

PODO. *v.* (C.) Coger la fruta del árbol ó planta.

PODO. *s.* Plátanos del racimo hacia la punta.

PODOCO. *adj.* Cosa roma, sin punta.—Cosa pequeña, corta.

PODOL. *v.* Tirar, arrojar á uno cualquier cosa para darle con ella.

PODONG. *s.* Pañuelo.—*v.* Poner, ó llevar puesto el pañuelo.

PODO PODO. *adj.* El hijo, ó hija, menor ó último.

PODONG PODONG. *s.* Corona, guirnalda.—Pañuelo pequeño.—*v.* Coronar, poner la corona en la cabeza. Guinpopodongpodongan nira si Juan sin podong podong nga mapula. Están coronando á Juan con una corona encarnada.

PODOS. *adj.* Lluvia fuerte.—*v.* Llover con fuerza. Binaha cagabí cay nagpopodos mag aga. Huvo avenida anoche porque estuvo lloviendo con fuerza hasta por la mañana.

PODPOD. *s.* Torta que hace el bisaya de la pulpa ó carne sin espinas de algunos pescados; á la cual echan sal, y, estando todo incorporado, se cuece á fuego lento, y después la ponen al humo para que se cure.—*v.* Hacer dicha torta.

PODPOD. *v.* Hacer pedazos una cosa, cortar una cosa en pedazos.—*s.* Pedazo. Guinpodpod co ná an tubo. He hecho ya pedazos la caña-dulce.

PUGA. *v.* Exprimir, extraer el zumo ó licor de una cosa que lo tenga ó esté empapada en él, apretándola ó retorciéndola.

PUGAD. *v.* Recojer la gallina ú otra ave con pollos y ponerla en cesto ó en parte segura.—Recojer las gallinas y otras aves domésticas al anochecer. Guinpugad co ná an sino san pato. He recojido ya los pollos de pato.

PUGAHAN. *s.* Palma así llamada, entre sus pencas se cria la yesca llamada—*baroc*.

PUGARAN. *s.* Nido, nidal, lugar señalado donde la gallina ú otra ave va á poner sus huevos. Nidal ó lugar donde se recoje la gallina ú otra ave con pollos. An pugaran san manuc nahibang. Se ha destrozado el nidal de la gallina. Paghimoan mo sin pugaran an manuc. Haz un nidal para la gallina.

PUGARO. *s.* Llagas ó úlceras que salen en el cuerpo.—*v.* Tener ó padecer dicha enfermedad.

PUGARO. *s.* Planta así llamada, es medicinal y se usa para curar la potra ó hernia.

PUGAS. *v.* Sembrar palay, maiz, etc.—Sembrar palay, maiz, etc., haciendo hoyuelos en la tierra y colocando en ellos la semilla.—*s.* Semilla, siembra, sembrado, tierra sembrada de palay, maiz, etc. Nagpugas cami sin usa ca buquid nga humay, ug nagtoroc ná an amon pugas. Hemos sembrado un caban de palay, y ha nacido ya nuestra semilla.

POGDAO. *v.* Apagarse el fuego, especialmente cuando es voraz.

PUGDOL. *adj.* Cosa roma, que no penetra.—Cosa difícil de tragarse.

PUGHA. *s.* Ovario, órgano de la fecundación en los peces.

PUGHAAN. *s.* Animal marino, ovíparo ó que pone huevos.

PUGUI. *v.* Comenzar ó principiar á tejer.

PUGUIS. *v.* Emporcar, ensuciar, llenar de porquería.—*s.* Suciedad, porquería, inmundicia.—*adj.* Cosa súcia, puerca.

PUGUISUN. *adj.* Súcio, puerco, inmundo, asqueroso.

PUG NGAN. *s.* Anillo que ponen en el cesto.

POG NGOC. *adj.* Cosa ronca, que tiene la voz ó sonido áspero y bronco.

PUGO. *v.* Comenzar, principiar á hacer una cosa.

PUG-OC. *v.* Sentarse ó ponerse en cuclillas.

POGOL. *v.* Contener, reprimir, reportar, refrenar.—Agarrar bien una cosa para que no se escape.

POGONG. *v.* Contener, reprimir, reportar, refrenar, detener, sujetar.

PUGONG NGA ALAT. *adj.* Cesto angosto, tupido y estrecho de fondo.

POGOS. *v.* Obligar, forzar, hacer fuerza ó violencia física para conseguir un fin.

POGOT. *v.* Descabezar, quitar ó cortar la cabeza. Pinogotan co siya san ulo. Le corté la cabeza. Pi-

namomogotan san hadi an mga caolitauohan nga maquimala-oay. Ha mandado el rey cortar la cabeza á los solteros lujuriosos.

POGOT. *adj.* Persona negra.

POGOT. *s.* Pez de boca estrecha, es grueso y se come.

POGOT. *s.* Constelación, conjunto de varias estrellas fijas, así llamado.

POGOT. *adj.* Cosa estrecha, angosta y corta.

PUGSA. *v.* Romper, rajar una cosa.

PUGSA. *s.* Mote ó apodo con que llaman á uno por desprecio.

PUGTOL. *v.* Romper, cortar.

POGTOT. *s.* Culo, parte posterior ó asentaderas de los racionales.

PUHAC. *adj.* Calvo ó que ha perdido el pelo en la coronilla ó parte más eminente de la cabeza.

PUHAG. *v.* Cojer ó quitar el panal de las abejas, haciendo antes humo en la parte de abajo para que huyan. Nagpuhag cami sin potiocan, ug uaray pá dugos. Hemos cojido un panal de abejas, y no tenía aún miel.

POHOY. *v.* Arrojar lo que se tiene en la boca.—Escupir después de haber tomado tuba ú otro líquido.

POHON. *v.* Acusar, denunciar, delatar.—Principiar á adquirir bienes ó dinero.

PUHUN. *v.* Traicionar, hacer traición.—Mapuhonun. *adj.* Traidor, traicionero.

PUHONAN. *s.* Caudal, principal, bienes, y más comunmente dinero.

PUYA. *s.* Niño, niña, que se halla en la niñez.

PUYAO NGA BATO. *s.* Bajo de piedra en la mar ó piedra cubierta de agua.

PUYAS. *v.* Carecer, tener falta de alguna cosa.—*s.* Carencia, falta ó privación de alguna cosa. Puyas ná cami sin salapi. No tenemos ya dinero.

PUYAT. *v.* Despertar pronto, vigilar ó hacer alguna cosa y no dejarse vencer del sueño.

PUYO. *v.* Morar, habitar ó residir de asiento en un lugar.

PUYO. *s.* Pez así llamado, se come.

PUYONG. *s.* Herencia, bienes y derechos que se heredan.—*v.* Heredar, adquirir una herencia por disposición testamentaria ó legal.—Repartir ó dividir la herencia entre los herederos.

PUY-OS. *adj.* Fruto de la palma—bonga,—tierno todavía.

PUYOS. *v.* Envolver, cubrir un objeto parcial ó totalmente, ciñéndole en torno de tela, papel ú otra cosa análoga.

POY POY. *v.* Creer el gauay ú otra planta.

POY SON. *v.* Llevar aguja ú orquilla la mujer en la cabeza; ponérsela.—*s.* Aguja, horquilla que se lleva puesta en la cabeza.—Especie de alfiler de dos puntas, que emplean las mujeres para sujetar el pelo, ó por adorno.

PULA. *adj.* Cosa encarnada, colorada, roja.—*v.* Teñir de colorado.—Estar encarnada ó colorada una cosa.—Encarnar ó dar color de carne á las esculturas ó imágenes.—Colorear, tirar á colorado.

PULA SIN BUNAY. *s.* Yema de huevo.

PULÁ. *v.* Partir ó dividir en pedazos.—*s.* Pedazo.

PULANG IROC. *s.* Pez así llamado, es de color verde y las aletas encarnadas.

PULAO. *v.* Lazar, coger ó sujetar con lazo de nudo corredizo.—*s.* Lazo de nudo corredizo.

PULAUAS. *v.* Trabajar, llevar, ir ó hacer uno por sí mismo alguna cosa.

PÓLA PÓLA. *v.* Dividir la piña en pedazos de arriba abajo; hacer incisiones en la misma á lo largo.

PULA PULA. *adj.* Cosa algo encarnada ó colorada.

PULAS PUGAS. *v.* Limpiar, quitar la suciedad ó inmundicia de una cosa.

PULCAS. *adj.* Falto necesitado, pobre, que carece de lo necesario.—*v.* Acabarse, concluirse una cosa.—Consumir, gastar una cosa. Napulcasan aco sin salapi san pagsinugal co. Se me ha concluido el dinero por tanto jugar. Pulcas gud aco sa bisan ano nga caroroc-an. Estoy falto de todo lo necesario.

PULE. *v.* Echar otra vez á reñir el gallo, á andar la peonza, etc.

PULID. *v.* Rodar, dar vueltas un cuerpo como la bola que corre por el suelo, la piedra que cae de un peñasco ó es arrastrada por la corriente, etc.—Revolcarse, dar vueltas por el suelo ó en tierra como hace el caballo.—Dar vueltas por el suelo á una cosa como á un barril, etc.

PULID. *s.* Marisco así llamado.

PULIDPULID. *v.* Revolcarse, rodar, dar vueltas un cuerpo como la bola que corre por el suelo, etc.—Llevar una cosa dándola vueltas por el suelo como á un barril, etc.

PULILID. *v.* Rodar, dar vueltas un cuerpo como la piedra que es arrastrada por la corriente, etc.

PULINDASAY. *v.* Revolcarse y hacer figuras con el cuerpo como el furibundo que se arrastra ó dá vueltas por el suelo, etc.

PULING. *v.* Meterse en los ojos alguna particula pequeña.—*s.* Partícula pequeña que se mete en los ojos y molesta. Ayao dao pagdagpasa iton, cay bangin aco capulingan bayá. No sacudas eso, no sea que se meta alguna partícula en mis ojos. Nahapuling an acon mata sin tuna, ug uaray pá cacuha an puling. Se ha metido tierra en mis ojos, y no se ha sacado todavía la partícula.

PULIO. *s.* Planta así llamada, es medicinal.

POLIPOL. *s.* Puntal que ponen debajo del piso de las casas para sostener las maderas principales del piso.—*v.* Poner dicho puntal, apuntalar.

PULITPUQUIT. *v.* Dificultar, ser difícil una cosa por haber embarazo ó inconveniente.

POLO. *s.* Mango, cabo por donde se toma con la mano un instrumento ú otra cosa para usar de ella.—*v.* Poner mango á una cosa.

POLÓ. *adj.* Diez. Napoló ca tauo. Diez hombres.

POLUD. *v.* Cortar árboles ó plantas. Guinpolud co ná an cahuy, nga ipinapagpolud mo sa acon. He cortado ya el árbol, que me mandaste cortar.

POLUD POGUD. *adj.* Cosa escabrosa, áspera.

POLONG. *s.* Palabra, dicho, dicción.—*v.* Hablar, conversar, decir, articular, proferir palabras para darse á entender. Diri aco nagmamatuod san imo polong. No creo tu palabra. Pamomolongan co siya. Yo le hablaré. Nagpolong ná cami. Ya hemos hablado. Namolong siya. Dijo él. Guinpolongan co ná siya. Ya le he hablado. ¿Ano an polong mo? ¿Qué dices tú? Amo ini an iguinpolong co sa iya. Esto es lo que le he dicho.—Uaray aco sasabut san ira pamolong. No entiendo su lengua, no entiendo lo que dicen.—Polong co uaray ca dinhi. Pensaba yo que no estabas aquí.

POLONG POLONG. *v.* Hablar, conversar, proferir palabras con frecuencia.

POLOPOCO. *v.* Revolcarse, dar vueltas y saltos por el suelo como el furibundo.—Saltar el pez.—Enfadarse pronto.

POLOS. *s.* Provecho, utilidad, beneficio que se consigue ó se origina de una cosa ó por algún me-

dio.—*v.* Aprovechar, servir de provecho ó utilidad.—Utilizarse de alguna cosa.

POLOSAN. *adj.* Que se aprovecha ó saca utilidad de alguna cosa.

POLOT. *adj.* Cosa pegajosa, que con facilidad se pega.—*s.* Brea ó resina pegajosa.—*v.* Pegar ó unir con cosa pegajosa.

POLOT PONGOT. *v.* Mover, menear la cabeza como el que se enfurece.

POLOTAN. *s.* Árbol así llamado, es medicinal, y sirve para carbón.

POLOTAN. *s.* Marisco así llamado.

POLPUG. *v.* Caer sobre alguna parte brasa, chispa ó partícula de fuego.

POLPUG. *v.* Despabilar, quitar la pavesa ó la parte ya quemada del pabilo ó mecha á la luz artificial.

POLPUGAN. *s.* Enredadera así llamada.

PULPUL. *v.* Polvorear, echar, esparcir ó derramar polvo ó polvos en una cosa.

PULPUL. *adj.* Descogollado, que no tiene cogollo.

POLTIC. *v.* Coagularse, cuajarse, congelarse, helarse un líquido.

PUMAPONG. *s.* Cresta, especie de penacho de carne roja, que tienen sobre la cabeza el gallo y algunas otras aves.—Moco de pavo, membrana carnosa, del tamaño de un dedo, que esta ave tiene sobre el pico, y la encoge y dilata.

PUNA. *v.* Sembrar ó plantar segunda vez, por haberse perdido parte de la primera siembra ó plantación.

PUNA. *v.* Remendar la red ó chinchorro.—*s.* Remiendo de la red ó chinchorro.—Bramante grueso.

PUNAY. *s.* Ave así llamada, un poco más pequeña que la tórtola.

PUNAO. *v.* Desmayarse, perder el sentido y conocimiento.—Accidentarse, ser acometido de algún accidente.

PUNAO. *s.* Almeja de mar, así llamada.

PUNAS. *v.* Borrar una cosa.—*adj.* Cosa borrosa ó borrada.

PUNAS. *adj.* Calvo, sin pelo.

PUNAS. *v.* Frustarse, perderse una cosa; perderse ó padecer daño lo sembrado.

PONDAG. *v.* Esforzarse, hacer esfuerzos física ó moralmente con algún fin.

PUNDAOC. *v.* Chorrear, caer un líquido formando chorro.

PONDOC. *v.* Colmar, llenar la medida; dar con abundancia.

PONDOC. *v.* Amontonar, acervar, poner en montón.—*s.* Montón.

PUNDUG. *s.* Enojo, ira.—Murria.—*v.* Enojarse, airarse.

PONDOL SIN ISDA. *s.* Encañizada, atajadizo que se hace con palos ó cañas en los ríos para coger los peces.

PUNGA. *v.* Ahogarse, acongojarse, quedar sin resuello, faltar la respiración.

PUNGAC. *v.* Aguantar poco tiempo debajo del agua, y tener que salir á la superficie para respirar.

PUNGAG. *adj.* Chato, que tiene la nariz casi llana y como aplastada.—Desnarigado, que no tiene narices, ó las tiene muy pequeñas.

PUNGAG. *v.* Tronchar el viento los árboles.

PUNGAO. *s.* Gavilán, ave de rapiña así llamada.

PONG-AO. *v.* Fastidiar, repugnar, molestar una cosa.

PUNGA PUNGA. *v.* Sacar y meter la cabeza en el agua el que se baña, ó el que se está ahogando.

PUNGAPONG. *s.* Cresta, especie de penacho de carne roja, que tiene sobre la cabeza el gallo y algunas otras aves.—Moco de pavo, membrana carnosa, del tamaño de un dedo, que esta ave tiene sobre el pico, y la encoge y dilata.

PONGAPONG. *adj.* Cosa arracimada ó en figura de racimo. An cahuy nga catol diri dumaragco, an dahon maromag lidong, an bonga pongapong ngan magpula. El árbol catol no crece mucho, su hoja es aovada, su fruta arracinada y encarnada.

PUNGAS. *adj.* Chato, que tiene la nariz casi llana y como aplastada.—Desnarigado, que no tiene narices, ó las tiene muy pequeñas.

PUNGCAY. *s.* Cumbre, cima, cúspide ó parte superior de un monte.

PONGCO. *v.* Ponerse ó sentarse en cuclillas.

PONGCOL. *adj.* Manco, cojo, esto es, á quien falta algún miembro, como dedo, brazo, pié, pierna, pezuña, pata, ó que tiene algún miembro inútil ó irregular.—*v.* Carecer, ó tener inútil ó irregular algún miembro.

PONGGOD. *s.* Peca, mancha pequeña y de color pardo que suele salir en el cutis, particularmente en la cara.—Granos pequeños que suelen salir, particularmente en la cara.

PONGIOT. *v.* Unirse, juntarse, amontonarse hormigas, aves, peces ú otros animales.—Arracimarse, unirse ó juntarse algunas cosas, en figura de racimo.—*s.* Gajo, racimo apiñado de cualquiera fruta.

PONGLO. *s.* Bala, proyectil de diversos tamaños y de forma esférica ó cónica, generalmente de plomo ó hierro, para cargar las armas de fuego.

PONGO. *s.* Fruto de la nipa.

PONGU. *s.* Enfermedad cutánea así llamada.

PONGOC. *adj.* Cosa ronca, que tiene la voz ó sonido áspero y bronco.

PONG-OL. *v.* Poner presa para atajar ó detener el agua de un río.

PUNGON. *v.* Cortar la guia de árbol ó planta.—*s.* Cuerpo de árbol cortado.

PUNGON. *adj.* Ave que tiene la cola caida hacia abajo.

PONGOS. *s.* Moño, castaña, atado ó rodete que se hace con el pelo para tenerlo recogido ó por adorno.—Cabello arreglado en forma de cola, que cae sobre la espalda, coleta.—*v.* Hacer el moño ó coleta.

PONGOT. *v.* Enfadarse, enojarse, enfurecerse, encolerizarse, irritarse, airarse.—*s.* Enfado, enojo, furia, cólera, ira.—*adj.* Furioso, enfadado, enojado, airado, colérico.

PONGOT. *v.* Depender, salir, brotar, emanar, tener subordinación á una persona ó cosa; venir de ella como de su principio, ó estar conexa una cosa con otra, ó seguirse á ella.

PONGOTUN. *adj.* Furioso, iracundo, bravo, colérico.

PONGOT PONGOT. *v.* Enlazar, enredar, enmarañar una cosa con otra.

PONG PONG. *s.* Manojo, hacecillo de hierbas ó de otras cosas, que se puede coger con la mano.—*v.* Dar á uno en la mano.

PUNG-TANUN. *adj.* (DE PONGOT). Furioso, iracundo, bravo, colérico.

PONGTUD. *s.* Monticulo, monte pequeño; loma, altura pequeña y prolongada.—*v.* Tener ó haber altos y bajos en un terreno.

PUNG-TANON. *adj.* (DE PONGOT). Que se incomoda, que se irrita, que es de genio vivo.

PONI. *v.* Apartar, separar una cosa de otra.

PUNI. *v.* Adornar, hermosear con adornos.

PUNIT. *v.* Agarrar, asir ó coger con la mano.—Picar, punzar ó morder las aves. Ayao pagpuniti an acon bado. No agarres mi camisa.—Guinpunitan an cabug san oác. El cuervo ha picado al murciélago.

PUNIT. *s.* Hierba así llamada.

PUNITE. *s.* Metido, golpe que dá uno á otro en el cuerpo.—*v.* Pegar, castigar ó maltratar dando golpes.

PUNLAS. *v.* Lavar con naranja, limón, etc.

PONÓ. *adj.* Lleno, ocupado, ó henchido de otra cosa.—*v.* Llenar, ocupar, henchir con una cosa cualquier lugar vacío.

PONO. *s.* Pié ó tronco de árboles ó plantas.—El árbol entero y lo mismo la planta.—Base, fundamento ó apoyo principal en que estriba una cosa.—*v.* Cortar ó apear los árboles ó plantas cerca de la superficie del suelo. Namatay siya dida sa pono siton cahuy. Murió él ahí al pié de ese árbol.—Napucan an tolo ca pono ngã lubi. Se han caido tres cocos. Usa ca yocut ca pono ngã abacá an acon tinanum. He plantado mil piés ó plantas de abacá.—Ponoa an pagpolud san cahuy. Corta el árbol por cerca de la superficie del suelo.—Nabari an harigue sa pono. Se rompió el harigue por el tronco.

PONO. *s.* Principio, origen, base, fundamento, causa primitiva ó primera de una cosa, ó aquello de que otra cosa procede de cualquier modo.

PONO. *s.* Usagre, erupción pustulosa, seguida de costras, que sale á los niños en la cabeza.

PONOAN. *s.* Principal, superior, superiora, que manda ó gobierna.—Autoridad, persona revestida de algún poder.

PONOC. *v.* Coagularse, cuajarse la sangre.—*adj.* Sangre cuajada.

PONUD. *v.* Cercar la entrada de los sembrados ó plantíos, que tienen cerca de caña ú otra cosa.—*s.* Barra ó entrada de río ó riachuelo tapada y obstruida.—*v.* Obstruir, embarazar, cerrar el paso de un conducto ó camino.—Poner estacada en río ó arroyo para coger los peces.

PUNUD. *s.* Anchura. An punud san palay. La anchura de la casa.

PONONG. *v.* Juntarse, reunirse; asociarse.

PONONG. *s.* Altura ó lo más alto.

PONONG. *v.* (C.) Carecer, tener falta de alguna cosa.—*s.* Carencia, falta ó privación de alguna cosa.

PON-OT. *v.* Romper, rasgar.—*adj.* Cosa rota, rasgada.—*v.* Tapar, cubrir agujero, etc.—Poner presa en río ó riachuelo.

PUNUT. *s.* Las dos especies de álas que ponen en el corral de pescar.

PONPON. *v.* Juntar; reunir, amontonar.—Colocar por orden las hojas de un libro ó impreso.

PUNSAG. *v.* Arrojar, echar una cosa de golpe y con ira.

PONTAG. *adj.* Cosa con poco declive ó pendiente.

PONTOC. *v.* Llenar mucho una cosa.—*adj.* Cosa muy llena, repleta.

POO. *v.* Acabar, concluir, desaparecer, finalizar una cosa.

POO. *s.* Pájaro así llamado.

POUA, (PÓA). *s.* Tronco de la nipa.—*v.* Fallar ó no acertar al objeto.

POUAT, (POAT). *v.* Corcovear, dar corcovos ó saltos algunos animales encorvando el lomo. Cabecear, hacer la embarcación un movimiento de proa á popa, bajando y subiendo alternativamente una y otra.—Medir terreno con vara ú otra cosa; y cada una de las partes que resultan de dicha medición.

POOC. *v.* Herir ó matar á uno á traición cuando está dormido, descuidado ó distraido.—Pelear como desafiados, golpearse, herirse. Pinamoocan siya nira sa iya higdaan. En su cama le mataron.

POOC. *v.* Contrariar, oponerse una cosa á otra. Nagpopooc an paso ngan san hageot. El calor es contrario al frío.

POOC. *v.* Obstruir, embarazar, cerrar el paso de un conducto.—*s.* Obstrucción, impedimento para el libre paso de las materias sólidas, líquidas ó fluidas en las vías del cuerpo organizado. Sinisip-on an bata cay guinpopo-can san iya irong. Está constipado el niño porque tiene obstruidas sus narices. Uaray pá cahouas an pooc san acon irong. No ha desaparecido todavía la obstracción de mis narices.

POOC. *v.* Oprimir, apretar, estrechar; apiñarse, agruparse estrechamente personas ó cosas.

POOY. *v.* Negar, excusarse uno cuando otro le pide alguna cosa. Guinpooy aco niya san iya salapi. Me ha negado su dinero.

POOL. *v.* Hartar, saciar el apetito de comer ó beber.—*adj.* Sacio, saciado, harto, lleno. Napool ná an mga manuc. Están ya hartas las gallinas.

POON. *v.* Ocuparse, emplearse en un trabajo, ejercicio ó tarea.—*vid.* Puray.

POOT. *v.* Asfixiarse, sofocarse, por el mucho humo, haber mucho humo en un lugar.

POPNO. *adj.* Rechoncho, persona gruesa y pequeña.

POPO. *v.* Despuntar, cortar ó quitar las puntas.—Quitar ó cortar los brazos ó garras á los cangrejos.

PUPUA. *s.* Hierva así llamada, de sus hojas hace el bisaya almohadas.

POPOATAN. *s.* Complemento del peso.

POPRAC. *v.* Derramarse, esparcirse, diseminarse por varias partes. Napopoprac an mga tauo sa mga caporopod-an. Se ha diseminado la gente por las islas.

POPROCAN. *s.* Sitio donde pelean ó echan á reñir los gallos.

POPROC. *v.* Pelear, reñir gallos, gallinas, etc.

POQUI. *s.* Zaga ó postrero en el juego.

PURAC. *v.* Malparir, abortar.—Caerse, desprenderse el fruto del árbol.—Esparcirse, derramarse alguna cosa.

PURAC PURAC. *v.* Caerse, desprenderse el fruto del árbol.—Desmenuzar, deshacer una cosa, dividiéndola en partes menudas.

PURAY. *mod. bisaya.* May puray nga imo tinagan, may puray mán diri. Á unos has dado y á otros no. May puray nga masogot, may puray mán diri. Unos cumplen y otros no.

PURANG. *s.* Cuchillo ancho y romo, que usan para quitar la hierba, etc.

PURAO. *adj.* Cosa pura, limpia, clara, que no tiene mezcla de otra cosa, ó suciedad.

PURAO PURAO. *v.* Advertir, reparar ó notar alguna cosa.

PURASNGAC. *v.* Bufar, resoplar, dar resoplidos.

PURAT PUCAT. *v.* Comenzar á abrir los ojos después de un desmayo, etc.—Relucir la luciernaga al abrir y cerrar sus álas.

PURICOT. *adj.* Cosa desmedrada, que no crece ni medra.

PURIHAT. *v.* Abrir los ojos; pestañear, mover las pestañas.

PURIPUD. *v.* Polvorear, echar, esparcir ó derramar Polvo ó polvos, ó sal, en una cosa.—*s.* Polvo ó lo que queda de otras cosas sólidas, moliéndolas hasta reducirlas á partes muy menudas.

PURIQUITAN. *adj.* Árbol ó planta que da mucho fruto.

PURIT. *s.* Pájaro pequeño, así llamado.
PORO. *s.* Isla, porción de tierra rodeada enteramente de agua por el mar ó por un lago ó un río.
PORO. *v.* Cojer la fruta del árbol.
POROANUN. *adj.* Isleño, isleña, natural de una isla, ó que mora en ella.—Perteneciente á una isla.
POROC. *v.* Reñir, pelear las aves.
POROC. *v.* Topar, chocar, dar una cosa contra otra. Nagporoc an magcasinamon sacayán didto sa catáodan, san nagsisipagsacay cami, tungud cay mabascug an hangin ug quiriquite nga dolum. Chocaron nuestras embarcaciones allá en alta mar, cuando íbamos navegando, porque era fuerte el viento y mucha la obscuridad.
PUROC. *v.* Andar desatinado, perdido, errante.
POROCO. *v.* Descansar, reposar, reparar las fuerzas con la quietud.—Habitar, vivir, morar en un lugar ó casa.—Estar uno quieto, pacífico, sosegado.—Pinoporocoan. *s.* Sitio ó lugar de descanso, ó donde uno habita, reside ó vive.
POROC-ANAN. *s.* Sitio donde uno está, descansa, habita ó vive.
POROCOAN. *s.* Sitio donde uno está, descansa, habita ó vive.
POROC POROC. *s.* Planta así llamada.
POROCTAN. *s.* Rescoldo, ceniza caliente que conserva en sí una brasa muy menuda.
POROD POTUD. *adj.* Cosa desigual, con altos y bajos.—*v.* Saltar sobre una cosa que está más alta que las demás.
PORUG. *v.* Acendrar, depurar, purificar en el crisol los metales por la acción del fuego.—Hacer anillo ú otra alhaja de oro, plata, etc.
PORUGAN. *s.* Grata, instrumento de que usan los plateros para limpiar las piezas sobredoradas.
PURUY-AN. Morada, mansión, albergue, habitación.
POROYPOROY. *v.* Moverse, mecerse, dar vueltas.
PORON. *v.* Devanar, arrollar hilo ú otra cosa en ovillo ó carrete.—Encanillar, poner la seda, abacá, piña ú otra cosa en las canillas.—*s.* Ovillo, bola ó lio que se forma devanando hilo, abacá algodón, seda, etc.
PORONAN. *s.* Devanadera, máquina en que se ponen las madejas de hilado para devanarlas.—Carrete ó especie de cilindro de madera que sirve para devanar y arrollar en él hilos de algodón, abacá, seda, etc.—Canilla ó cañita en que los tejedores devanan la seda, algodón ú otra cosa para ponerla dentro de la lanzadera.
PORONGIOT. *v.* Arracimarse, unirse ó juntarse algunas cosas, en figura de racimo.—Juntarse, reunirse, amontonarse; asociarse.
POROPONDOC. *v.* Amontonar, acervar, hacer varios montones.
POROPONGLOHAY. *s.* Perdigón, cada uno de los granos de plomo que en la munición menuda sirve para cargar las escopetas y matar la caza menor.
POROPONGTUD. *adj.* Cosa desigual, con altos y bajos.—*v.* Estar una cosa desigual ó tener altos y bajos.
POROPOTO. *v.* Acometer, arremeter, embestir con ímpetu.—Enfadarse pronto.
POROPOTO. *adj.* Caña de espesos y cortos cañutos.
POROPOTO IN BUOT. *mod. bisaya.* De una sola voluntad, de un solo parecer.
POROS. *v.* Llenar ó manchar de cieno, suciedad, sangre, etc.
POROS. *v.* Soplar con fuerza el viento.
PURUS. *v.* Desear ó aborrecer con vehemencia; colmar, llenar una medida. Napurus an acon buot sin paghigugma. Deseo con ansia amar, repleta está mi voluntad de amor.
PUROS. *v.* Huir repentinamente, de repente. Napuros an mga tauo sin pagpalaguio. Huyó de repente la gente.
POROSTAN. *s.* Ropa ó lo que se usa para envolver alguna cosa.—Capa ó cubierta que sirve para la envoltura exterior de algunas cosas.—Secundinas, placenta y membranas que envuelven el feto. (DE POTOS).
POROT. *v.* Coger, levantar una cosa del suelo.—Tomar ó coger una cosa de alguna parte.—*adj.* Bueno, que tiene bondad; diligente, cuidadoso; elegante, dotado de gracia.
POROT-SAN. *s.* (DE POTOS). Ropa ó lo que se usa para envolver alguna cosa.—Capa ó cubierta que sirve para la envoltura exterior de algunas cosas.—Secundinas, placenta y membranas que envuelven el feto.
PUSA. *v.* Hender, abrirse, romperse caña ú otra cosa sin que llegue á dividirse.
PUSA. *v.* Reventar, romperse una cosa como huevo de ave, etc.—Reventar, deshacerse en espuma las olas del mar, por la fuerza del viento ó por el choque contra los peñascos ó playas.
PUSA. *v.* Sacar el ave sus pollos.
PUSÁ. *v.* Lavar los piés. Nagpusá aco san acon teel cay baringon ná caopay. He lavado mis piés porque estaban ya muy súcios. Taliuan co ná pusái an acon mga teel. He concluido ya de lavar mis piés. Pinamusáan niya an mga teel san mga apóstoles. Lavó él los piés de los apóstoles.
PUSAC. *v.* Romper, rajar, hender una cosa.—*adj.* Cosa rota, rajada, hendida.
PUSAD. *s.* Diente de oro.—*v.* Poner á uno dientes de oro. Pamumusaran co icao. Te pondré dientes de oro.—*s.* Clavito de oro, plata ú otro metal, que usa el bisaya para tachonar y adornar la punta del asta de lanza, donde entra el hierro, y las empuñaduras de otras armas blancas.—*v.* Poner ó colocar dichos clavitos.
PUS-AO. *adj.* Cosa pura, limpia, sin mezcla.
PUSCAY. *v.* Romper, rajar, hender una cosa.
POSDI. *v.* Amarrar una cosa con bejuco, formando la amarradura una especie de entrelazado por la parte de adelante.
POSGÓ. *s.* Casa formada de tierra por la hormiga—anáy—, con multitud de cavidades y receptáculos.—Hormiga anáy y sus crías, que son muy buenas para criar ó alimentar pollos de pavo.
PUSIC. *adj.* Fruta verde, todavía no madura.
PUSING-OTAN. *adj.* Sério, grave, severo en el semblante.
POSIPOSI. *v.* Llamar á los puercos.
POSIT. *adj.* Fruta verde, todavía no madura.
POSNAG. *v.* Despegar, apartar, desasir y desprender una cosa de otra á que estaba pegada.
PUSNGAC. *v.* Bufar, resoplar, dar resoplidos.
PUSNGAC. *v.* Prorrumpir, proferir repentinamente y con fuerza ó violencia una voz, suspiro, llanto, risa ú otra demostración de dolor ó pasión vehemente.
PUSNGAC. *v.* Tener obstruido el pecho y difícil la respiración.
POSO. *s.* Mazorca de maíz, panizo, mijo, etc.—Panoja.—Especie de zurrón de figura de corazón, que precede al racimo del plátano; y el bisaya le usa como verdura.

POSO. *s.* Corazón de carabao, puerco, vaca, etc.

POSO. *s.* Bolsa de figura de corazón hecha de hojas tiernas de coco y otras palmas, cuya bolsa llena el bisaya de arroz, para cocerlo en ella. En algunos pueblos se llama—lambay.

POSÓ. *adj.* Pequeño, bajo y grueso de cuerpo.

POSÓAN. *adj.* Arriesgado, intrépido, que no teme en los peligros; tener mucho corazón ó tener mucho valor.

POSÓC. *v.* Enfadarse, irritarse, incomodarse, encotizarse.—Pus-canun. *adj.* Iracundo, colérico, furibundo; enfadadizo, enojadizo.

POSOC. Recalcar, apretar, llenar mucho una cosa con otra, apretándola para que quepa más. Ayao posoca an pagsolud mo san humay sa biol, cay bangin bumoto an biol. No aprietes el palay al meterlo en el costal, no sea que reviente el costal.

POSUD. *s.* Ombligo, aquel como nudo ú hoyo que queda formado en medio del vientre, después de haberse secado y caído el cordón umbilical.—Cordón que vá desde el vientre del feto á la placenta ó pares.

POSUD. *s.* Especie de nudo en el culo ú hondón de la caldera.

POSUD. Ángulo, esquina de cualquier cosa cuadrada, en la parte de afuera.—*v.* Tirar, arrojar lanza, piedra, etc.

POSUD. *s.* Amarradura que se hace con bejuco, enlazando unas vueltas con otras.—*v.* Entretejer, trabar y enlazar el bejuco al amarrar con él alguna cosa.

POSUD. *v.* Esforzarse, hacer esfuerzos física ó moralmente con algún fin.

POSUD, (CAPUSURAN). *s.* Centro, medio de una cosa.

PUSOD SIN AGTA. *s.* Abeja así llamada.

PUSON. *v.* Llevar ó ponerse aguja ú horquilla las mujeres en la cabeza.—*s.* Alfiler, aguja ú horquilla que llevan las mujeres en la cabeza, por adorno ó para sujetar el cabello.

POS-ON. *s.* Empeine, parte inferior del vientre entre las inglés.

POSONG. *adj.* Cosa cuadrada.

POS-ONG. *v.* Mentir, engañar.—*adj.* Mentiroso, engañoso.

POS-ONG. *v.* Andar ó caminar sin entretenerse en parte alguna.

POS-ONG. *adj.* Coco de carne tierna todavía; carne tierna del coco.—*v.* Cocer dicha carne, envolviéndola ó mezclándola con arroz ú otra cosa.

POS-ONGUN. *adj.* Mentiroso, engañoso, que engaña.

POSO POSO. *s.* Corazón de carabao, vaca, cerdo, etc.

POSPOS. *v.* Apalear, zurrar á uno con azotes ó golpes.

PUSPUS. Llamar al puerco.

POTA,—PUTHANAN,—PAMUTHANAN. *s.* Zapata sobre el harigue, y sobre la que descansa el sapáyan.

PUTAC. *v.* Cacarear, gritar ó dar voces repetidas el gallo ó la gallina.

PUTAC PUTAC. *v.* Cacarear con frecuencia el gallo ó la gallina.

PUTAD PUTAD. *v.* Alzar y bajar el cuerpo al andar.

POTAY. *s.* Potra, hernia.—*v.* Tener ó padecer hernia.

POTAYUN. *adj.* Potroso, hernioso, que padece hernia.

PUTAL. *adj.* Terreno inculto, erial, eriazo. Tican sadto uaray pá mán naglabut siton nga putal sin pagquiua. Desde entonces nadie ha puesto mano á ese terreno inculto para cultivarlo.

POTAS. *v.* Acabar, concluir de cortar ó aserrar madero, tabla, etc.

PUTHAO. *s.* Hierro, metal superior ó todos en tenacidad, dúctil y maleable, de color gris azulado, que puede hacerse pasar á blanco y hasta negro. Se vuelve quebradizo y elástico por el temple y recobra su tenacidad por la recocida: es el más útil de los metales y el más empleado en máquinas, armas, y generalmente en la industria.

PUTHANAN. *s.* Madero que se pone en los edificios y sobre el cual descansa el tabique al nivel del piso.

POTÍ. *s.* Caña delgada así llamada, cañavera ó carrizo.—Capotian. *s.* Cañaveral ó sitio poblado de cañaveras.

POTÍAN. *adj.* Caña dulce así llamada.

POTIC. *s.* Culo, hondon ó suelo interior de cualquiera cosa hueca como caldera, sartén, cesto, etc.

POTIC. *s.* Calado, labor que se hace con aguja de coser ó de bordar en alguna tela, sacando ó juntando hilos, con que se imita la randa ó encaje.—*v.* Hacer calado ó labor con aguja.

PUTIC. *s.* Natura, partes genitales.—Fistula, llaga pequeña, honda y callosa.

POTICUD NGA POLONG. *mod. bisaya.* Palabra clara, sin rodeos.

POTÍOC. *v.* Bordar, enriquecer una tela con hilo, seda, plata, oro etc., formando en ella con la aguja figuras ó labores.—Entorchar, cubrir al rededor un hilo ó cuerda con otro de plata, oro, etc.

POTIOCAN. *s.* Abeja, insecto de cuatro álas, y de seis á ocho líneas de largo, que con muchos individuos de su especie vive siempre en laboriosa sociedad. Habita en su estado silvestre los troncos, ramas ó huecos de los árboles ó de las peñas en donde forma su colmena que le sirve de habitación ó para depósito de los panales que fabrica; y en su estado doméstico habita las colmenas que el hombre le prepara á fin de aprovecharse de la cera con que este insecto fabrica sus panales y de la miel que deposita en ellos, extraida de las flores.—Colmena, casa que fabrican las abejas, y sirve á las mismas de habitación y para depósito de los panales que fabrican. Especie de vaso que suele ser de corcho, madera, mimbres, etc., embarrado ó cubierto con barro, y sirve á las abejas de habitación y para depósito de los panales que fabrican.—Panal, cuerpo esponjoso que las abejas forman de la cera, con multitud de cavidades y receptáculos de figura hexágona, en que fabrican y guardan la miel.

POTIOCAN. *s.* Parte del vientre del carabao, vaca, etc., que forma como casillas, callos.

POTIOCAN NGA ANAGASIÓN. Abeja blanquecina.

POTIOCAN NGA SURANG ADLAO. Abeja que pica en seguida.

POTIOCANUN. *adj.* Sitios ó lugares donde hay muchas colmenas y abejas.

POTIOCANUN, *adj.* Piedra de mar, llena de cavidades como los panales.

PUTLI. *adj.* Cosa pura, limpia, inmaculada, que no tiene mancha.

PUTNGAD. *v.* Presentarse con decencia, aseo y compostura.

POTO. *s.* Dulce de arroz molido y azúcar ó calamay, cocido á fuego lento.—*v.* Hacer dicho poto.

POTÚ. *adj.* Los plátanos del racimo hacia la punta, que son muy pequeños y de poca ó nada carne.—*s.* Término, conclusión, fin de una cosa.—Uaray pinotúan. No tiene término ó conclusión.

POTOC. *v.* Estallar una cosa con chasquieo ó es-

truendo.—Chirriar la brea ó tea cuando está ardiendo.—Latir, dar latidos, ó ejecutar el corazón y las arterias sus movimientos naturales de contracción y dilatación.

POTOC POTOC. *v.* Estallar una cosa con chasquido ó estruendo.—Chirriar la brea ó tea cuando está ardiendo.—Latir, dar latidos, ó ejecutar el corazón y las arterias sus movimientos naturales de contracción y dilatación.

POTOG. *s.* Estómago, cavidad del cuerpo, en que se reciben los alimentos y se hace la primera digestión.

POTOL. *v.* Cortar, hacer pedazos una cosa.—Descabezar, quitar ó cortar la cabeza á los pescados.—*s.* Trozo, pedazo ó parte de una cosa dividida del todo.

POTOL CO SI CUAN SIN GUINHAUA. *mod. bisaya.* Fulano es mi hermano.

POTÓNG. *adj.* Igual, semejante.—Mero, puro, simple y que no tiene mezcla de otra cosa. Potóng sa ira ngā dulat. Igual á ellos dos. Potóng ngā tuo ini. Este es puro hombre. Diri lá potóng ngā tuo siya. No era él sólo puro hombre.

POTONG. *v.* Arreglarse el cabello ó hacer el moño la mujer. Pinotong ná an iya boboc. Tiene arreglado ya su cabello.

POTONG. *v.* Abreviar, ir por el camino más breve.—Compendiar, recapitular, recordar sumaria y ordenadamente lo que por escrito ó de palabra se ha manifestado con extensión. Sa potong ngā potong. *m. adv.* En compendio.—Breve; sincero; sin rodeos; sin mezcla.

PUTUPOT NGA POLONG. *m. adv.* Palabra clara, sin rodeos.

POTOS. *v.* Envoltorio, lio hecho de paños lienzos ú otras cosas.—Sobre, cubierta de papel en que se incluye la carta, comunicación, tarjeta, etc., que ha de enviarse de una parte á otra.—Envoltura, capa exterior que cubre natural ó artificialmente una cosa.—Forro ó cubierta del libro.—*v.* Envolver, cubrir un objeto parcial ó totalmente, enrollándole en torno de tela, hojas, papel ú otra cosa análoga.—Forrar, aforrar; empastar, encuadernar en pasta los libros.—Poner sobre ó cubierta de papel á la carta, etc. Pot-sa iton sin dañon. Envuelve eso en hojas. Guinpotos co ná an imo panapton. He envuelto ya tu ropa. Uaray potos ini ngā surat. No tiene sobre esta carta. Tagui aco siton ngā libro ngā pula an potos. Dame ese libro que tiene encarnado el forro ó pasta.

POTOS NGA TAPURAO. *s.* Cuelmo, tea, antorcha, hacha para alumbrar.

POTOT. *adj.* Fruto tierno y sin carne aún.

POTOTAN. *s.* Árbol de mangle, así llamado.

POTPOT. *v.* Partir, dividir en pedazos una cosa.—*adj.* Cosa breve, determinada y cierta.

POTPOT IN PAMOLONG. *m. adv.* Fiel en hablar.

PUTPUT. *s.* y *adj.* Palo, caña ó aquello que se tira ó arroja hacia arriba.

PR

PRINOLA. Juego de niños.—*v.* Jugar ó divertirse los niños.

Q

QUIAY. *v.* Llevar alguna cosa en la mano alzada.

QUIYAO. *s.* Pájaro así llamado, se come, y tiene las patas de color amarillo.

QUIAY QUIAY. *v.* Mover, menear una cosa de una parte á otra.—Aventar con el nigo arroz y otras semillas, echándolo hacia arriba de modo que caiga en el mismo nigo para separar el grano de la cáscara.

QUIANG. *v.* Cojear, andar inclinando el cuerpo más á un lado que á otro, por no poder sentar igualmente ambos piés.—*adj.* Cojo.

QUIANG QUIANG. *v.* Cojear, andar inclinando el cuerpo más á un lado que á otro, por no poder sentar igualmente ambos piés; hacer el cojo.

QUIAO. *s.* Juego ó recreación de muchachos.—*v.* Jugar ó divertirse.

QUIAO. *s.* Pájaro de patas largas, así llamado.

QUIA QUIA. *v.* Mover, menearse el agua.

QUIBAD. *v.* Desaparecer, ocultarse, quitarse de la vista de uno con prontitud y velocidad.

QUIBAD QUIBAD. *v.* Desaparecer, ocultarse, quitarse de la vista de uno con prontitud y velocidad.

QUIBAL. *s.* Callo, dureza que se forma en piés, manos, rodillas, etc., por roce ó presión de algún cuerpo extraño.

QUIBANG. *adj.* Cosa desigual, no igual, distinta, diferente.—Cosa que no tiene par.

QUIBANG. *v.* Bambolearse; moverse ó menearse la embarcación de babor á estribor.

QUIBANG QUIBANG. *v.* Bambolearse; moverse ó menearse la embarcación de babor á estribor.

QUIBICUB. *adj.* Cosa retorcida como hoja de plátano antes de desplegarse.

QUIBIG QUIBIG. Temblar, palpitar, moverse ó agitarse el cuerpo ó una parte del mismo. Nagquiquibig quibig an acon luas san cahadluc. Tiembla mi cuerpo de miedo. Nagquiquibig quibig pá an onud san carabao nga gun ihao nira. Palpita todavía la carne del carabao que han matado.

QUIBING QUIBING. *v.* Llevar una cosa en la mano y avergonzarse por ser poca cantidad.

QUIBIT. *v.* Tomar, cojer una cosa con los dedos pulgar é índice.

QUIBLAN. *adj.* (DE CUBUL) Persona invulnerable, que no puede ser herida, según cuenta el bisaya, ni la traspasan las ármas blancas ó las balas, porque lleva consigo parte ó pedazo del árbol que llaman *cubul;* y para que esto se verifique, es necesario que la madre del invulnerable se abstenga de ciertas viandas ó raices comestibles.—*v.* Ser uno invulnerable.

QUIBLAT. *v.* Resplandecer, alumbrar, relucir, brillar una cosa.

QUIBOD. *adj.* Lechón más pequeño que los demás cuando son de un mismo parto.

QUIBOL. *v.* Cojer ó agarrar á uno por el pescuezo ó garganta haciéndole daño; ahogar, apretar á uno la garganta. Guinquibol acó ni Juan. Juan me agarró por la garganta.

QUIBOL. *s.* Embrión, germen ó rudimento de un cuerpo organizado, antes de desarrollarse lo bastante para que se conozcan sus caracteres distintivos.—Principio, informe todavía, de una cosa.—*adj.* Cosa informe, que no tiene la forma, figura y perfección que le corresponde.

QUIBOL. *s.* Cierto hechizo hecho del árbol que se llama *cubul,* y, según dice el bisaya, el individuo que lleva consigo alguna parte ó pedazo de dicho hechizo, es invulnerable, y no puede ser herido por las balas ó ármas blancas.

QUIBONG. Cocer bien alguna cosa.
QUIBO QUIBO. *v.* Menear el perro con la lengua la comida.—Moverse, menearse, alguna cosa.—Bazucar, buzuquear, traquear, mencar ó revolver una cosa líquida moviendo la vasija en que está.—Rebullir, moverse los gusanos en herida, etc.
QUIBOT. *v.* Latir, dar latidos, moverse, menearse una cosa.
QUIBOT QUIBOT. *v.* Latir con frecuencia, dar latidos, moverse, menearse una cosa.
QUIB QUIB. *v.* Mondar quitar con los dientes la cáscara ó pellejo á las frutas.—Morder mordiscar, sacar á pedazos una cosa, mordiéndola.
QUIDANG QUIDANG. *v.* Moverse, menearse cosa mal asentada; inclinarse embarcación, dar tumbos. Nagquiquidang quidang an baloto cay madagat cao pay. Da tumbos el boloto porque hay mucha mar.
QUIDHAT. *v.* Mirar á uno, hacer señas con los ojos.
QUIDIA. *s.* Limonero.—Fruto de dicho arbusto.
QUIDING QUIDING. *v.* Contonearse, hacer movimientos afectados con los hombros y caderas; garbear, afectar garbo ó bizarría en el andar.
QUIDYOM. *v.* Apretar, comprimir una cosa —Ser una cosa informe todavía ó estar en embrión.
QUIDLAP. *v.* Reverberar; resplandecer, brillar, relucir una cosa.
QUIDLAT. *v.* Resplandecer, brillar, relucir una cosa.
QUIDLIS. *v.* Rechinar, hacer ó causar una cosa un sonido desapacible por ludir con otra ó por colisión.
QUID QUID *v.* Raspar, rallar ona cosa.
QUIGAD. *s.* Cesto pequeño hecho de hoja de palma.
QUIGAL. *v.* Bailar, hacer mudanzas con el cuerpo y con los piés y brazos.
QUIGALON. *s.* Cesto pequeño hecho de hojas de palma.
QUIGANG. *adj.* Cosa muy seca y dura por haber estado al sol.—*v.* Secarse, endurecerse, ponerse rígida una cosa.
QUIGARAN. *s.* Cesto pequeño hecho de hojas de palma, y sirve para ir poniendo en él las espigas del palay al cortarlas, y para otros usos.
QUIGARAN. *s.* Bancos ó asientos primeros de la embarcación menor hacia la popa.—Ponerse ó sentarse en ellos para remar.
QUIGARANAN. *adj.* Los que se sientan en los bancos primeros hacia la popa para remar.
QUIGARUN. *adj.* Aquello que usan para hacer el cesto pequeño, que llaman quigad.
QUIGAS. *v.* Ser ya tarde, ó estar el sol para ponerse.
QUIGAS. *v.* Secarse, endurecerse, ponerse rigida una cosa por haber estado al sol, ó por otra causa.
QUIGUI. *v.* Limpiar ó beneficiar abacá ú otra cosa, quitando toda materia extraña á las hebras.
QUIGUIC. *s.* Pájaro pequeño y de plumaje negro así llamado, se come.
QUIGUID. *adj.* Cosa torcida, que no está recta; que no viene á propósito
QUIGUING. *adj.* Cosa yerta, tiesa.'
QUIGUD. *v.* Seguir, ir detrás de uno.
QUIGOL. *s.* Rabadilla, punta ó extremidad del espinazo, formada por la última pieza del hueso sacro y por todas las del coxis.
QUIGUL. *s.* Hoja tierna de la nipa, que usa el bisaya para hacer cigarrillos de tabaco.
QUIGONG. *v.* Agacharse; encogerse. *adj.* Agachado; encogido.
QUIGPOS. *v.* Encogerse, agacharse.—Abatirse, humillarse.—*adj.* Encogido, agachado.
QUIGPOT. *adj.* Cosa fuerte, bién atada ó amarrada.
QUIGQUIG. *v.* Rascarse el perro, etc.
QUIGQUIG. *adj.* Rencoroso, que tiene ó guarda rencor.
QUIHAP. *v.* Mirar fijamente á una cosa.
QUIHUD. *v.* Cojear, andar inclinando el cuerpo más á un lado que á otro, por no poder sentar igualmente ambos piés.
QUIH QUIH *v.* Raspar, rallar, raer ligeramente una cosa, quitándole parte de la superficie. Pangih quihá niyo iton hugao. Raspad esa suciedad.
QUIHIQUI. *v.* Raspar, raer ligeramente camote, gauay, etc.
QUÍYAO. *s.* Pájaro de patas largas así llamado, habita en las ciénagas y espesuras de carrizales.—Baga onogan sin quiyao. Se dice de los caminos cerrados y llenos de maleza.—Dao aga sin quiyao. Se dice de los que madrugan mucho.—Dao horonan sin quiyao. Se dice de las viviendas malas y desacomodadas.
QUIAO, (PANGIAO). *v.* Cortar por medio la hoja del gauay.
QUIING QUIING. *v.* Mover, menear una cosa á uno y otro lado.
QUIYOHUD. *v.* Cojear, andar inclinando el cuerpo más á un lado que á otro, por no poder sentar igualmente ambos piés.
QUILA. *v.* (C.) Conocer á una persona ó cosa. Diri aco naquila sa imo. No te conozco.
QUILAB. *v.* Blandear, blandir, mover un arma ú otra cosa con movimiento trémulo ó vibratorio.
QUILAB QUILAB. *v.* Blandear, blandir, mover un arma ú otra cosa con movimiento trémulo ó vibratorio.
QUILAY QUIGAY. *v.* Bazucar, bazuquear, traquear, mencar ó revolver una cosa líquida moviendo la vasija en que está. Nagquiquilay quigay an tubig san guindara ni Juan. Se mencaba el agua cuando la llevaba Juan.
QUILAY QUIGAY. *v.* Menearse y hacer ruido lo que se lleva en cesto, etc., por ser poca cantidad. Nagquiquilay quigay an solud san imo alat. Se menea y hace ruido lo que llevas dentro de tú cesto.
QUILAY QUIGAY. *v.* Contonearse, hacer movimientos afectados con los hombros y caderas.—Bambolearse, moverse una persona ó cosa, á un lado y otro.—Vacilar, moverse indeterminadamente una cosa.
QUILAY QUILAY. *v.* Bambolearse, moverse una persona ó cosa á un lado y otro.
QUILALA. *v.* Conocer á una persona ó cosa. Quiniquilala co si Juan. Conozco á Juan. Diri aco naquilala siton. No conozco eso. Diri aco nangingilala can Pedro. No conozco á Pedro.—*s.* Conocido, persona con quien se tiene trato ó comunicación, pero no amistad.—Querido, ó persona con quien se tiene trato ó relaciones ilícitas.
QUILAO. *v.* Componer ó sazonar el pescado con vinagre, zumo de limón y especias, y así compuesto, lo come el bisaya.
QUILANG QUIGANG. *v.* Bambolearse, moverse una persona ó cosa á un lado y otro.
QUILA QUILA. *adj.* Travieso, inquieto ó revoltoso.
QUILAS. *v.* Descarnar, quitar al hueso la carne.—Moverse la embarcación á un lado y otro por su poca estabilidad.—*adj.* Embarcación que se inclina á un lado y otro, que no tiene estabilidad.
QUILAS. *adj.* Travieso, inquieto y revoltoso.—Flojo, débil, falto de fuerzas.
QUILAT. *v.* Relampaguear, haber relámpagos.—Arro-

jar luz ó brillar mucho con algunas intermisiones, como los ojos muy vivos ó iracundos.—*s.* Relámpago, resplandor vivísimo ó instantáneo producido en las nubes por una descarga eléctrica.

QUILICOL. *v.* Enroscar, torcer, doblar en redondo.

QUILID. *s.* Costado, cada una de las dos partes laterales del cuerpo humano que están entre pecho, espalda, sobacos y vacíos.—Lado ó costado de embarcación, etc.

QUILID QUIGUID. *v.* Bambolearse, contonearse, menearse, moverse.—Vacilar.

QUILI QUILI. *s.* Árbol grande así llamado, es de color amarillo y muy bueno para edificios.

QUILID QUILID. *v.* Moverse ó irse hacia un lado como el barril ú otra cosa, cuando le llevan entre dos ó más hombres pendendiente de una caña ó palo, que descansa sobre sus hombros.

QUILIG QUILIG. *v.* Gestear, hacer gestos.—Hacer movimientos con el cuerpo manifestando ira, desprecio, etc. Nagquiquilig quilig an baba ni Pedro, san nainum siya san mapintas nga tuba. Hacia gestos Pedro con la boca, cuando bebió él la tuba fuerte. Nagquiquilig quilig siya san casina. Hace él gestos ó movimientos de rabia.

QUILING. *v.* Ladearse, inclinar una cosa ó moverla en sentido oblícuo y de modo que parte de ella se aproxime á un lado más que la otra.—Naquiling an sacayán. Está inclinada la embarcación. Quilinga ta ini nga barigue. Inclinémos este barigue.

QUILING QUIGUING. *v.* Contonearse hacer movimientos afectados con el cuerpo.—Bambolearse, moverse una persona ó cosa á un lado y otro.—Vacilar, moverse indeterminadamente una cosa.

QUILING QUILING. *v.* Ladear, inclinar una cosa ó moverla con frecuencia en sentido oblícuo y de modo que parte de ella se aproxime á un lado más que la otra.

QUILIQUID. *v.* Ladear, inclinar una cosa.—Poner de costado ó inclinada una cosa.—Echarse de costado ó de un lado. Nahub-san an sacayán ug naquiliquid. Ha quedado en seco la embarcación é inclinada. Quilic-da ta ini. Inclinémos esto. San pagsaca niya, nabigda aco, naquiliquid. Cuando el subió, estaba yo echado de costado.

QUILUB. *adj.* Que tiene la boca ó los labios hundidos como los viejos.

QUILO QUIGO. *v.* Sonar como agua en botella al menearla, huevo malo, etc.—*adj.* Huevo huero ó malo.

QUILONG QUIGONG. *v.* Bazucar, menear ó revolver una cosa líquida moviendo la vasija en que está.—Menear, mover una cosa.

QUILOS. *s.* Insecto así llamado.

QUILOT. *v.* Alisar, suavizar los bordes de la boca de la cáscara de coco, ó de caña, que sirve de vaso.—Señalar ó hacer señal en madera ú otra cosa.—Estriar, formar las estrías.—*s.* Estría, media caña en hueco, que se suele tirar en la columna ó pilastra de arriba abajo. Cada una de las rayas en hueco que suelen tener algunos cuerpos.—*v.* Formar una cosa en sí surcos y canales, ó salir acanalada.—Grabar, esculpir y señalar una cosa en arma blanca, metal, madera ó piedra; como escudos de armas, efigies, letras rayas, etc.

QUILOT. *s.* Zanja á lo largo de camino ó sementera.—Canal, acueducto por donde se conducen las aguas á los terrenos de regadío.—*v.* Acanalar ó dar á una cosa forma de canal ó acueducto.

QUILPOT. *v.* Retraer, rehuir, reusar, retroceder.—Encojerse, meterse para dentro pescuezo de tortuga, caracol, etc.

QUILQUIG. *v.* Escofinar, limar la madera con escofina ó el pellejo del pez llamado *paguí*.—*s.* Escofina; pellejo del pez *paguí*, que se usa para escofinar la madera ú otra cosa.

QUILQUIGAN. *s.* Escofina, lima grande de dientes gruesos y triangulares, de que usan los estalladores y carpinteros para limpiar y raspar la madera.—Pellejo de algunos peces, y especialmente del llamado *paguí*, que es áspero por las muchas excrescencias que tiene parecidas á los dientes de las escofinas, y sirve para limpiar ó raspar madera ú otra cosa.

QUILRAS. *s.* Animalejo de color negro y con seis patas, que anda por la superficie del agua.

QUIMA. *s.* Especie de cesto.—Cabezada conque se amarra al caballo y otros animales.

QUIMAY. *v.* Contraerse, escojerse ó imposibilitarse algún miembro del cuerpo.—*adj.* Imposibilitado de algún miembro del cuerpo.—*s.* Gafedad, contracción permanente de los dedos, que impide su movimiento.—*adj.* Gafo, que tiene encorvados y sin movimiento los dedos de manos ó piés,

QUIMA QUIMA. *v.* Mover la boca ó mandíbulas cuando se masca alguna cosa.—*s.* Ruido que se hace con la boca ó mandíbulas cuando se masca alguna cosa.

QUIMAS. *v.* Obrar sin advertir lo que se hace.—*adj.* Que obra sin advertir lo que hace, inadvertido.

QUIMBIG. *v.* Palpitar, conmover, extremecer.

QUIMHUD. *s.* Señalar ó hacer señas con los labios.—Limpiar la boca ó las encías con la lengua.—Relamer, lamerse los lábios con la lengua una ó muchas veces.

QUIMHOT. *v.* Señalar ó hacer seña con los labios.

QUIMI, (QUINI). *s.* Pez pequeño que va agarrado ó asido á otro grande.—*v.* Refujiarse, acojerse al amparo de uno.

QUIMID. *s.* Pedazo pequeño de madera ú otra cosa, que se pone debajo de un madero, trozo, etc., para enderezarle ó inclinarle, según convenga.—*v.* Enderezar ó inclinar un madero, trozo, etc., poniendo debajo ó en alguno de sus lados un pedazo pequeño de madera ú otra cosa.

QUIMIT. *v.* Coser la orilla de tela, etc.—Cojer ó agarrar una cosa por la orilla ó punta.—Coger ó agarrar una cosa á medias.—Estar de media anqueta, mal sentado, ó sentado á medias.

QUIMO. *v.* Doblar, reducir á menor volúmen una cosa flexible, poniendo una parte sobre otra con algún orden.—Lavar y quitar la mancha de la ropa sin lavar más que lo que está súcio, doblando lo demás.

QUIMOD. *v.* Señalar ó hacer señas con los lábios.

QUIMON. *v.* Cerrar, atajar, cubrir, impedir una cosa.—*adj.* Cosa cerrada, cubierta ó con mucha maleza, como camino, etc.—*v.* Perder el habla.—Quinuman ca. Es una maldición, que significa, mueras malamente; en otras partes dicen, *quinom*.

QUIMO QUIMO. *v.* Arreglar, recojer y guardar las cosas.

QUIMO QUIMO. *adj.* Travieso, inquieto y revoltoso.

QUIMOT. *v.* Encojerse, arrugarse una cosa.—Cerrar herida, llaga, etc.

QUIMPE. *s.* Marisco así llamado.

QUIMPIT. *s.* Tenaza, instrumento de metal compuesto de dos brazos trabados por un clavillo ú eje, que permite abrirlos y volverlos á cerrar.—

Uña de cangrejo. *v.* Átenazar, atenacear, tenaccar, cojer ó agarrar alguna cosa con tenazas.—Cojer, tomar, agarrar una cosa con los dedos de la mano ó del pié.

QUINAAGBON. *s.* Camote así llamado.

QUINABAGHING. *s.* Camote así llamado.

QUINABCABONAN. *s.* Árbol en que nace y se pega ó agarra la hierba llamada *cabcab*.

QUINABUHI. *s.* Vida, conjunto de las funciones propias de los séres orgánicos; manifestación de las propiedades inherentes á los séres organizados.—Estado en que pueden ejercer los cuerpos organizados sus funciones y movimientos naturales.—Unión del alma y del cuerpo.—Espacio de tiempo que corre desde el nacimiento hasta la muerte.—Relación ó historia de las acciones notables ejecutadas por una persona durante su vida.—Estado del alma después de la muerte.—Término honesto para nombrar las partes vergonzosas cuando sea necesario. Naquiquinalooy aco sa Dios nga tagan ca cunta niya sin halauig nga quinabuhi. Pido á Dios que te conceda una larga vida. Maáalagad aco sa Dios, tubtub nga may co quinabuhi. Serviré á Dios, mientras yo tenga vida. Uaray ná quinabuhi. Ya no tiene vida.—Casayoran san quinabuhi san aton Guinoo Jesucristo. Relación de la vida de Nuestro Señor Jesucristo.—¡Ay quinabuhi san calag co! ¡Ay vida de mi alma!—An quinabuhi sa calag. La vida del alma.—An quinabuhi nga dayon. La vida eterna.—Quinabuhi san acon calag. Vida de mi alma.—Quinabuhi san acon quinabuhi. Vida de mi vida.

QUINABON. *adj.* Arca cuadrada de una sola pieza, con tapadera.

QUINAGOMAN. *s.* Cumbre del techo de un edificio.

QUINAHANGLAN. *v.* Necesitar, haber menester ó tener precisión ó necesidad de una persona ó cosa.—*adj.* Cosa necesaria, que es menester indispensablemente, ó hace falta para un fin.—*s.* Necesidad, todo aquello á lo cual es imposible sustraerse, faltar ó resistir, por ser útil ó necesario.

QUINAIYA. *s.* Propiedad ó naturalidad de una cosa.—Costumbre, natural ó inclinación propia de cada uno, ó de una cosa.—*adj.* Natural, propio, característico, peculiar de cada uno ó de una cosa. Quinaiya ni Juan an camasingbahun. Es costumbre de Juan el oir misa. Quinaiya an cabalico sini nga cahuy tican san iya pogtoroc. La torcedura de este árbol es natural desde que nació.

QUINAL. *v.* Comer á secas ó sin vianda.

QUINAM. *v.* Gustar, probar una cosa. Quinami ini nga isda. Prueba este pescado. Quinaminan co ná an alacsio. He probado ya el vino.

QUINAMPAY. *adj.* Ubi así llamado, de color morado.

QUINAUAYAN. *adj.* Caña dulce así llamada.

QUINAO QUINAO. *v.* Relucir, brillar, resplandecer una cosa.

QUINAPONGNON. *s.* Plátano así llamado.

QUINAQUIN. *adj.* Travieso, inquieto ó revoltoso.

QUINARICAD. *s.* Escobina ó serrin que hace la barrena, etc., cuando se agujerea con ella alguna cosa.

QUINATAM-IS. *s.* Dulzura.

QUINATAUO. *s.* Término honesto para nombrar las partes vergonzosas, cuando es necesario.

QUINDANG. *v.* Balancear, dar balances la embarcación.

QUINDANG QUINDANG. *v.* Contonearse; bambolearse, mecerse; inclinarse á un lado y otro.

QUINDOT. *v.* Mover, mencar el cuerpo.—Concomerse, mover los hombros y espaldas como quien se estrega por causa de alguna comezón, lo que se suele hacer también sin ella por burla y jocosidad.—Torcer ó separar el cuerpo para evitar un golpe, etc.

QUING QUING. *v.* Estar uno en un pié, andar en un pié.

QUING QUING. *v.* Secarse, ponerse dura ó tiesa una cosa.—*adj.* Cosa dura, tiesa, yerta.

QUINITAS. *s.* Marea baja.—*v.* Mariscar, coger mariscos.

QUINHAT. *v.* Hacer señas con la vista, ó con un ojo.—Mirar de reojo.

QUINHUL. *v.* Latir, dar latidos, ó ejecutar el corazón y las arterias sus movimientos naturales de contracción y dilatación.—*s.* Latido, movimiento alternativo de contracción y dilatación del corazón y las arterias.—Golpe producido por aquel movimiento en el mismo corazón.—El que se siente en las arterias de las partes del cuerpo muy inflamadas.

QUINI, QUIMI. *s.* Pez pequeño que vá agarrado ó asido á otro grande.—*v.* Refugiarse, acogerse al amparo de uno.

QUINIAPA, PANGINIAPA. *v.* Invocar, llamar uno á otro en su favor y auxilio.

QUINICOL. *v.* Enroscar, torcer, doblar en redondo, poner en forma de rosca una cosa.

QUINICON. *v.* Recoger ó levantar el vestido.

QUINILAO. *adj.* Pescado aderezado con sal, vinagre, zumo de limón y especias.

QUINIS. *s.* Cangrejo, animal crustáceo, oblongo y de seis á ocho pulgadas de largo, que se cría comunamente en los arroyos y esteros cerca de la mar. Tiene ocho patas, las dos anteriores mayores que las demás, y en la extremidad de cada una dos uñas largas en forma de tenacillas ó alicates, que se llaman bocas.—Los hay también de mar, mucho mayores y casi redondos.—Unos y otros se comen cocidos, y son muy sustanciosos.—En otras partes dicen—alimango.

QUINIS QUINIS. *v.* Encresparse la mar.—Raspar, raer ligeramente una cosa, quitándole parte de la superficie.—Estregar una cosa entre las manos.

QUINLIT. *adj.* Un poco, un pedacito.

QUINO. *s.* Círculo que hace el agua cuando cae alguna cosa en ella.

QUINUM. *v.* Cerrar, atajar, cubrir, impedir una cosa.—*adj.* Cosa cerrada, cubierta ó con mucha maleza.—*v.* Perder el habla.—Quinuman ca. Es una maldición, que significa, mueras malamente.

QUINO QUINO. *v.* Rugir el agua del coco fruta, cuando se menea; rugir un líquido dentro de una vasija cerrada, cuando se menea.—Alborotarse el agua de río, etc.

QUINOROT. *s.* Ubi así llamado.

QUINTAB. *v.* Brillar, lucir, resplandecer una cosa.

QUINTAD. *v.* Menguar, ir á menos la corriente, ó creciente del agua.

QUINTAY. *v.* Atar ó amarrar en hacezuelos el tabaco verde, y ponerlo á orear al viento, ó al sol como hacen algunos bisayas.—*s.* Hacezuelo de tabaco verde ó seco ya.

QUINTAL. *v.* Menguar la avenida, creciente, ó coriente. Naquintal ná an baha. Ha menguado ya la avenida.

QUINTO. *adj.* Zopo, que asienta el pié de punta.

QUIUA. *v.* Mover, menear una cosa.—*adj.* Cosa que se mueve ó menea.—Inquieto; desasosegado. Ayao

pagquiuaha an harigue. No menees el harigue. Ayao sin quiua. No te muevas. Maquiua an masaquit. Está inquieto el enfermo.

QUIUA. *v.* Labrar, beneficiar, cultivar la tierra, quitando la maleza. Aadto si Pedro sa oma, nagquiquiua. Está Pedro en la sementera, cultivando la tierra.

QUIUAL. *v.* Llevar uno arma de fuego ó blanca, ir ó caminar armado.—*s.* Anzuelo grande así llamado.

QUIUAQUIO. *s.* Acariciar, hacer caricias el perro á su amo ó al que conoce.

QUIUAO. *v.* Torcer el hocico.—Despreciar, mofarse ó hacer burla de uno.—*s.* Desprecio y mofa del vencedor al vencido.

QUIUAO. *adj.* Torpe, desmañado, falto de habilidad y destreza.—Rudo, tardo en comprender.

QUIUA QUIUA. *v.* Mover, menear con frecuencia una cosa.—*adj.* Cosa que se mueve ó menea. Inquieto, desasosegado. Maquiua quiua an sacayán. Se menea mucho la embarcación. Ayao pagquiua quiua. No te andes moviendo. Maquiua quiua an samad ó habol. Está muy inquieto el herido. Tungud san acon utang sa imo diri co nalilimotan san ngatanan nga acon pag pangiuaquiua. En cuanto á mi deuda contiguo no me olvido en todos mis movimientos.

QUIUA QUIUA. *v.* Labrar, beneficiar, cultivar la tierra en pequeños trozos. An acon pagpacabuhi mao an pagquiuaquiua sa tuna. Mi buscavida es cultivar la tierra.

QUIUAT. *v.* Mover, menear una cosa.—*adj.* Cosa que se mueve ó menea.—Travieso, inquieto; desasosegado.

QUIUATQUIUAT. *v.* Mover, menear con frecuencia una cosa.—Cosa que se mueve ó menea.—Travieso, inquieto; desasosegado.

QUIOD. *s.* Rabadilla, punta ó extremidad del espinazo, formada por la última pieza del hueso sacro y por todas las del coxis.—En las aves, extremidad movible en donde están las plumas de la cola.—*v.* Mover ó menear la rabadilla.—*s.* Movimiento carnal.—*v.* Hacer movimientos carnales.

QUIOD QUIOD. *v.* Mover ó menear la rabadilla.—Hacer movimientos carnales.

QUIUI QUIUI. *s.* Cola ó la extremidad de la cola de los peces, ó animales.

QUIUIL QUIUIL. *v.* Mover, menear una cosa, mover los piés cuando uno los tiene colgando sobre el brazo de una silla, etc., mover ó menear la culebra su cola, etc.—No llegar ó no alcanzar á una cosa con piés ó manos, aunque se toque un poco en ella. Tinotonton an iya siqui dida sa silla, ug nagquiquiuil quiuil, cay tinutuyo mán la niya an pagquiuil quiuila. Tiene colgando sus piés ahi sobre la silla, y los menea, por que hace de intento el menearlos. Nagquiquiuil quiuil an icug san halas. Se menea la cola de la culebra.

QUIUIS. *s.* Rabadilla de ave, extremidad movible en donde están las plumas de la cola.

QUIUIS QUIUIS. *s.* Alillas del pez junto á las agallas.—*v.* Mover ó menear dichas alillas.

QUIUIT. *v.* Hacer señas con la boca ó lábios; torcer la boca; tenerla torcida.

QUIOM QUIOM. *v. adj.* Cosa profunda, honda como mar, río, etc.—Profundidad en mar ó río. Dido sa caquiomquioman san calaodan mao an nalabohan san mga bugto co. Allá en las profundidades del mar se ahogaron mis hermanos.

QUIUOD. *s.* Rabadilla, punta ó extremidad del espinazo, formada por la última pieza del hueso sacro y por todas las del coxis.—En las aves, extremidad movible en donde están las plumas de la cola.—*v.* Mover ó menear la rabadilla.—*s.* Movimiento carnal.—*v.* Hacer movimientos carnales.

QUIUOD QUIUOD. *v.* Mover ó menear la rabadilla.—Hacer movimientos carnales.

QUIUO QUIUO. *adj.* Cris entrelazado ó formando eses.

QUIUOL. Mover, menear una cosa, como el perro menea su rabo, etc.

QUIUOS. *s.* Rabadilla, parte trasera.

QUIUOS QUIUOS. *v.* Mover, menear la rabadilla, rabo, ó parte trasera.—Hacer movimientos carnales.

QUIUOT. *s.* Especie de abeja, que fabrica miel un poco agria, y su cera es bastante blanda.

QUIO-OT. *adj.* Cosa estrecha ó angosta de boca.

QUIOT QUIOT. *s.* Movimiento carnal.—*v.* Hacer movimientos carnales.

QUIPAQUIPA. *v.* Aletear, batir las aves con fuerza sus álas.—Comer el puerco haciendo ruido con la boca.—Mascar una cosa con fuerza y con ruido.

QUIPAT QUIPAT. *v.* Pestañear, mover rápidamente las pestañas.—Centellear, brillar, resplandecer, despedir rayos de luz, como las estrellas, diamantes, etc.

QUIPE. *adj.* Zambo, que tiene las piernas torcida, hacia fuera y juntas las rodillas.—Cosa torcida ó irregular ó mal hecha, como boca de tinaja, de cesto, etc.—*v.* Cruzar doblar las piernas.—Doblar, dejando señal en lo doblado.

QUIPE QUIPE. *v.* Temblar de miedo ó frio.

QUIPIT. *v.* Concluir de hacer cesto ó cosa semejante.

QUIPIT. *s.* Tenaza, instrumento de metal, compuesto de dos brazos trabados por un clavillo ú eje, que permite abrirlos y volverlos á cerrar.—Mordazas instrumento que se pone en la boca para impedir el hablar, etc.—*v.* Cojer ó tomar una cosa con tenazas.—Amordazar, poner mordaza.

QUIPO. *v.* Bazuear, bazuquear, traquear, menear ó revolver una cosa liquida moviendo la vasija en que está.

QUIPO. *v.* Buscar que comer.—Andar desasosegado y ocupado en varias cosas.

QUIPOD. *v.* Dividir ó partir una cosa en pedazos.—*s.* Pedazo, parte ó porción de una cosa dividida del todo. Usa ca quipod nga palauan. Un pedazo de palauan.

QUIPO QUIPO. *v.* Bazuear, bazuquear, traquear, menear ó revolver una cosa liquida moviendo la vasija en que está.

QUIPOS. *v.* Menguar, mermar, bajar ó disminuirse una cosa.—Arrugarse, encogerse una cosa. Quipos ná an baha. Ha menguado ya la avenida.

QUIPOT. *adj.* Cosa estrecha, angosta; cerrada ó encogida.—*v.* Angostar, estrechar, encoger, cerrarse camino, herida, boca, etc. Naquiquipot an quirom quirom. Se encoge la sensitiva. Quipot an baba. De boca estrecha.

QUIPOTAN. *s.* Árbol así llamado.

QUIPOT QUIPOT. *v.* Entornar, volver la puerta ó ventana hacia donde se cierra. Pagquipot quipota an sadá. Entorna la puerta.

QUIPSOL. *v.* Retroceder; encogerse una cosa.

QUIQUI. *s.* Sarro, substancia blanquecina y amarillenta que se adhiere al esmalte de los dientes y se endurece formando una incrustación de fosfato de cal.—Paghingiqui. *v.* Limpiar la dentadura.

QUIQUI, (QUIHIQUI). *v.* Raspar, raer ligeramente camote, gauay, etc.

QUIQUILAT. *v.* Relampaguear, haber relámpagos.—Relucir, resplandecer, arrojar luz ó brillar mucho con algunas intermisiones.—Reverberar, hacer reflexión la luz de un cuerpo luminoso en otro bruñido.

QUIQUIUN. *adj.* Que tiene súcios ó sarrosos los dientes.

QUIQUIRIUON. *adj.* (DE QUIRIO). Trémulo, tremulento, tremuloso, tembloroso, tembloso, que tiembla, ó que tiene temblor.

QUIQUIRO. *s.* Pez así llamado, se come.

QUIRAG. *v.* Castigar, dar ó ejecutar algún castigo.

QUERAG. *v.* Andar el macho trás la hembra, ó tomarla, encastar.

QUIRAY. *s.* Ceja ó pelo que la cubre.

QUIRAL. *s.* Ramera, mujer que hace ganancia de su cuerpo entregada vilmente al vicio de la lascivia por un mundano interés.—Pagquiral, ó pangiral. *v.* Andar la ramera con libertad y desvergüenza.

QUIRANG QUIRANG. *v.* Moverse, mecerse lo mal asentado.

QUIRANG QUIRANG. *adj.* Persona traviesa, desenvuelta, libre y deshonesta.

QUIRAO. *s.* Círculo que forma el agua cuando cae alguna cosa en ella.

QUIRAUAN. *s.* Pez así llamado.

QUIRAO QUIRAO. *v.* Centellear, despedir rayos de luz como indecisos ó trémulos, ó de intensidad y coloración variables por momentos; lucir, iluminar, alumbrar.

QUIRAO QUIRAO. *v.* Alborotarse ó moverse el agua.—*s.* Círculos que forma el agua cuando cae alguna cosa en ella.

QUIRASBOT. *v.* Bufar como el gato.

QUIRAT-AN. *s.* (DE RAUT). Maldad, mal, que carece de la bondad que debe tener según su naturaleza ó destino.

QUIRHAT. *v.* Señalar ó hacer señas con los ojos.—Mirar de reojo.

QUIRI. *s.* Pájaro así llamado.

QUIRIBICUG. *adj.* Cosa retorcida como hoja de plátano antes de desplegarse.

QUIRIBUD. *v.* Desear ir á alguna parte, ó hacer alguna cosa.

QUIRIBUD. *v.* Rehuir, retirar ó evitar el golpe.

QUIRICUD. *s.* Punzón, lesna, barrena.—*v.* Barrenar, abrir agujeros con lesna, barrena, etc.—Traer al retortero á uno, traerle á vueltas de un lado á otro.

QUIRICOT. *s.* Punzón, lesna, barrena.—*v.* Barrenar, abrir agujeros con lesna, barrena, etc.—Agujerear ó hacer el hoyo del mortero donde se pila el palay, etc.

QUIRIG. *v.* Desviar, apartar, separar una cosa.

QUIRIYOM. *adj.* Cosa angosta de arriba y ancha de abajo.—*v.* Angostar, estrechar, reducir á menor ancho ó espacio una cosa.

QUIRIM. *v.* Ceder ó encogerse de hombros cuando se lleva sobre ellos alguna cosa pesada.

QUIRIM. *v.* Padecer de la vista, tener enfermos los ojos.

QUIRIM. *s.* Árbol así llamado.

QUIRING. *s.* Árbol así llamado, su fruta es agria y de cuatro esquinas.

QUIRING QUIDING. *v.* Ceder, inclinarse ó ladearse el que lleva sobre sí alguna cosa pesada.—Llevar una cosa pendiente de la mano y como avergonzarse por ser pequeña ó de poca cantidad.

QUIRING QUIRING. *v.* Voltear, dar vueltas una cosa como el pez que se halla preso del anzuelo.—Voltear, dar vueltas á una cosa que se lleva pendiente de la mano.

QUIRIO. *v.* Temblar, agitarse con movimiento frecuente involuntario.—*adj.* Trémulo, tremulento, tremuloso, tembloroso, tembloso, que tiembla, ó que tiene temblor.

QUIRIONG. *v.* Poner las manos unidas y abiertas para recibir alguna cosa.

QUIRIQUID. *v.* Arrollar, envolver una cosa en sí misma.—*adj.* Cosa arrollada ó envuelta en sí misma, ó sin abrir aún, como las hojas de plátano, coco, etc., antes de desplegarse.

QUIRIQUISI. *v.* Frotar, estregar, refregar una cosa entre las manos.—Batir el chocolate ú otra cosa con el molinillo, al desleirlo y hervirlo en agua ó en leche.—*s.* Molinillo, palillo cilíndrico con una rueda gruesa y dentada en su extremo inferior y el cual se hace girar á un lado y otro entre las manos extendidas, para batir el chocolate ú otras cosas.

QUIRIQUITE. *adj.* Noche obscura y sin luna.

QUIRIS. *v.* Frotar una cosa entre las manos.—Raspar al puerco, etc., después de chamuscado.

QUIRIT. *v.* Temer, sospechar, recelarse.

QUIRITÁÁN. *s.* (DE QUITA). Palco.—Mirador.—Especie de tabladillo de cañas ó tablas, con techo de nipa, donde se pone la gente principal para ver la comedia pública, etc.

QUIRITIO. *v.* Temer, sospechar, recelarse.—*s.* Temor, sospecha, recelo.

QUIRO. *v.* Hacer señas con los ojos.—Guiñar, cerrar un ojo con disimulo, y volverlo á abrir rápidamente.—Darse de ojo; hacerse guiños ó señas con los ojos.

QUIRUG. *v.* Temblar de miedo, frío, etc.

QUIRO QUIRO. *v.* Señalar ó hacer señas con los ojos.—Quido quido, id.

QUIRUG QUIRUG. *v.* Temblar de miedo, frío, etc.

QUIRUGTOL. *v.* Encogerse una cosa.

QUIROM. *v.* Encogerse, ir á menos una cosa.—Obstruir, cerrarse camino, herida, etc.—Coser lo rasgado, juntar lo apartado.

QUIROM QUIROM. *v.* Encogerse ó cerrarse una cosa.—*s.* Sensitiva, planta leguminosa que tiene la propiedad de contraer y plegar sus hojas cuando se la toca.—*v.* Contraerse, plegarse una cosa.

QUIROMPOT. *v.* Encogerse como el que tiene frío, el que se esconde, etc.

QUISAM. *v.* Mascar, partir y desmenuzar el manjar con la dentadura, masticar.—Rumiar, masticar segunda vez, volviéndolo á la boca, el alimento que ya estuvo en el depósito que á este efecto tienen algunos animales.

QUISAM QUISAM. *v.* Mascar, masticar, partir y desmenuzar con ligereza el manjar con la dentadura.—Rumiar, masticar con ligereza segunda vez, volviéndolo á la boca, el alimento que ya estuvo en el depósito que á este efecto tienen algunos animales.

QUISAP. *v.* Pestañear, abrir y cerrar los ojos.

QUISAP QUISAP. *v.* Pestañear, abrir y cerrar los ojos con frecuencia.

QUISI. *v.* Refregar, frotar, estregar una cosa.

QUISI QUISI. *v.* Moverse retorciendo el cuerpo con movimientos convulsivos.—Saltar los peces cuando quedan en seco, ó cuando los ponen en el baloto, Patalear, mover las piernas ó patas violentamente y con ligereza, ó para herir con ellas, ó en fuerza de un accidente ó dolor.

QUISO. *v.* Dar vueltas el que duerme, etc.—Arrebujar, rebujar, cojer mal y sin orden alguna cosa flexible, como papel, ropa, etc.—Estregar una cosa entre las manos.

QUISO QUISO. *v.* Dar vueltas el que duerme, etc.—Arrebujar, rebujar, cojer mal y sin orden alguna cosa flexible, como papel, ropa, etc.—Estregar una cosa entre las manos.—Restregar, estregar, rascarse contra alguna parte como los animales.

QUIS QUIS. *v.* Raspar ligeramente una cosa para quitar la suciedad.—Rascarse el perro, etc. Quisquisa an hugao san imo bado. Raspa la suciedad de tu camisa. An ayam nag quisquis sa iya siqui. El perro se rasca con su pié.

QUIT. *contrac* (DE QUITÁ). Uaray ná quit humay. No tenemos ya palay.

QUITÁ. *pronomb.* Nosotros, nosotras, (incluyendo á aquel ó á aquellos con quienes se habla). Buas quitá cacadto. Irémos mañana. Quinalooyan quitá sa Dios. Dios ha tenido misericordia de nosotros.

QUITA. *v.* Ver, recibir la imágen de los objetos por el órgano de la vista; ejecutar el sentido de la vista; distinguir los objetos mediante la luz.—Mirar, fijar la vista en un objeto, aplicando juntamente la atención.—Reparar, inspeccionar, reconocer atentamente una cosa. Diri ná aco naquita. No veo ya. Magquiquita quitá guihapon. Nos hemos de ver siempre. Diri ná quitá magquiquirita. No nos verémos ya. Maopay lugaring cay uaray aco nira hiquit-i. La fortuna que no me vieron. Uaray co pa quitaa. No lo he visto aún. Quinita co ná an cahuy nga iguinpapalit niya. He visto ya el madero que él vende. Quiquitaun tá. Verémos. Quiquitaun co anay an humay nga iguinpapalit mo. Veré antes el palay que tu vendes. Diri ná siya napaquita. Ya no se deja ver. Ipaquiquita co ini san capitan. Haré ver esto, ó manifestaré esto, al capitán. Diri ná quit nangingita. Ya no vemos. Pacaquita co pá lá sa iya. Acabo de verle. Ipinaquiquita ini san capitan. Manda el capitán que se vea ó mire esto. Nacaquita ná aco sin halas. He visto ya una culebra. Quitaa an yatot nga patay. Mira el ratón muerto.

QUITAM QUITAM. *v.* Mascar, masticar una cosa como hacen los viejos.

QUITID QUITID. *s.* Calcañar, nervio grueso del pié en la parte de atrás y entre los tobillos.

QUITIQUIT. *v.* Atar, amarrar una cosa dando varias vueltas con lo que se amarra.

QUITLO. *v.* Cortar hojas con las uñas.

QUITO. *v.* Cortar hojas con las uñas.

QUITONG. *s.* Pez así llamado, se come.

QUIT QUIT. *v.* Comer á mordiscos una cosa.—Sacar ó quitar con los dientes la carne pegada al hueso

R

RABAC. *v.* Tirar, arrojar, lanzar en dirección determinada.—Acogotar ó sujetar á uno por el cogote.

RABADAB. *s.* Comistrajo hecho de arroz cocido, camote y azúcar ó calamay, frito todo en manteca ó aceite.

RABADABA. *v.* Manifestar, dar á conocer una cosa.

RABAY. *v.* Ir juntos ó á la par, ya sea caminando, ó navegando.—Responder ó contestar cuando se canta alguna cosa.

RABANIT. *adj.* Cosa rota ó rasgada como ropa, etc.

RABDAB. *v.* Rasgar, romper, hacer pedazos, á viva fuerza y sin el auxilio de ningún instrumento, cosas de poca consistencia; como tejidos, pieles, papel, etc.

RABI. *v.* Desquijarar, rasgar la boca dislocando las quijadas.—Entornar, volver la puerta ó ventana hacia donde se cierra.

RABIA. *v.* Tirar de golpe cuando se coje una cosa con anzuelo ó lazo.—Arrebatar una cosa de las manos.

RABNIT. *v.* Arrancar, sacar una cosa del lugar donde está.—Tirar con fuerza de una cosa para arrancarla ó quitarla de donde está.

RABNOT. *v.* Arrancar, sacar una cosa del lugar donde está.—Desenvainar, sacar de la vaina la espada ú otra arma.

RABO. *adj.* Cosa mala, podrida.—*v.* Podrirse una cosa.

RABONG. *adj.* Cosa lozana, frondosa, abundante de hojas y ramas.—Cosa espesa y larga como la cabellera, etc.

RABUT. *v.* Arrancar, sacar una cosa del lugar donde está.—Desclavar, arrancar ó quitar los clavos.

RABUT RABUT. *v.* Arrancar, tirar derepente para sacar una cosa del lugar donde está,

RACDAG. *v.* Caer á tierra alguna cosa, como hoja de árbol, etc.

RACO. *adj.* Que excede ó supera á los demás.

RACOP, (HARACOP), (HIRACOP). *v.* Tropezar, caer.

RACOP RACOP, (HIRACOP RACOP). *v.* Tropezar caer con frecuencia.

RAC RAC. *v.* Caerse á pedazos una cosa por estar podrida ó en mal estado; romperse, hacerse pedazos una cosa por estar mala ó podrida.

RACSUT. *adj.* Cosa fea, que causa horror ó aversión.

RAGAAC. *v.* Crujir, hacer ruido una cosa cuando se rompe, cae ó desploma.—*s.* Ruido de lo que se rompe, cae ó desploma.

RAGAAT. *s.* Árbol así llamado.

RAGAB DAB. *v.* Sonar lo que se rompe, rasga ó toca.—*s.* Ruido de lo que se rompe, rasga ó toca.

RAGABRAB. *v.* Golpear con el remo en la embarcación cuando se rema con fuerza.—*v.* Ruido que se hace con el remo en la embarcación cuando se rema con fuerza.

RAGA DAGA. *s.* Hormiga con álas así llamada. Nagcacalupad ná an ragadaga. Vuelan ya las hormigas con álas.

RAGAY RAY. *s.* Planta así llamada, sus flores son de color morado. Punta ó extremidad de la hoja del coco.

RAGAL DAGAL. *v.* Sonar ó hacer ruido lo que se arrastra, los árboles cuando hace viento fuerte, etc.—*s.* Ruido que hace lo que se arrastra, los árboles cuando hay viento fuerte, etc.

RAGAMAC. *v.* Sonar lo que se pisa ó rompe.—*s.* Ruido de lo que se pisa ó rompe.

RAGANDANG. *s.* Planta así llamada, es medicinal.—Coral, producción marina, de naturaleza calcárea y de forma ramosa.

RAGAS. *v.* Deshojarse una planta ó una flor.—Caerse el fruto del árbol, etc.—Caerse, arruinarse, derribarse un edificio, piso de casa, etc.

RAGASDAGAS. *v.* Sonar una cosa al caer, como palay, arena, perdigones, etc.—*s.* Rudío de lo que cae, como palay, arena, perdigones, etc.

RAGUINAS. *adj.* Cosa tersa, lisa y limpia.

RAGUISI. *v.* Sonar [tela ó ropa cuando se rompe.—*s.* Ruído de tela ó ropa cuando se rompe.

RAGUITNIT. *v.* Sonar la tela ó ropa cuando se rompe ó rasga.—*s.* Ruído de tela ó ropa cuando se rompe ó rasga.

RAGOBDOB. *v.* Sonar cosa hueca.—*s.* Ruído de cosa hueca.

RAGODOS. *v.* Proseguir, seguir, continuar, llevar adelante lo que se tenía empezado.—Dar, ó castigar menos á unos que á otros.

RAGOMDAGOM. *adj.* Planta de palay parecida ya en su grandor á una aguja.—*v.* Estar ó hallarse ya crecido el palay en el sentido dicho.

RAGOMO. *v.* Sonar cosa dura al mascarla.

RAGOMOC. *v.* Sonar cosa dura al mascarla.

RAGOMON. *s.* Planta así llamada.

RAGOTNOT. *v.* Sonar lo que se arranca ó arrastra.—*s.* Ruído de lo que se arranca ó arrastra.

RAHE. *v.* Vender, traspasar á otro por el precio convenido una cosa.

RAYA. *s.* Red para pescar.—*v.* Pescar con dicha red.

RAYHAG. *v.* Alegrarse, recibir ó sentir alegría.

RAYANDAYAN. *v.* Adornar, hermosear con adornos; alhajar, adornar con alhajas.—*s.* Adorno, alhaja, lo que sirve para la hermosura ó mejor parecer de alguna persona ó cosa. Pagrayandayanan co an bata sin mga rayandayan nga magopay. Adornaré al niño con buenos adornos.

RAYOM. *v.* Acompañar, estar ó ir en compañía de otro ú otros.—Juntar, unir ó agregar una cosa á otra.—Incluir lo de otro, con lo propio, al hacer la venta.

RAYOM RAYOM. *v.* Unir bién lo que se cose; unir dos piezas cosiéndolas.

RAY SANG. *s.* Clavo, pieza de hierro, ú otro metal, larga y delgada, con cabeza y punta, que sirve para fijarle en alguna parte, ó para asegurar una cosa á otra. Hay clavos de varios tamaños y de distintas cabezas.—*v.* Clavar, introducir un clavo á fuerza de golpes en un cuerpo.—Asegurar con clavos una cosa en otra.

RAMBA. *v.* Echar muchas hojas el árbol, estar muy frondoso y copudo.—Acopar ó formar copa las plantas.—*adj.* Cosa frondosa; fecunda, fertil, pomposa, abundante, que produce ó reproduce por virtud de los medios naturales.

RAMBAY. *v.* Cercar, atajar, rodear á una persona ó cosa.

RAMBO. *s.* Anzuelo grande así llamado.—*v.* Poner ó echar el anzuelo cuando vá andando la embarcación.

RAMPAG. *v.* Echar muchas hojas el árbol, estar muy frondoso y copudo.—Acopar ó formar copa las plantas.—*adj.* Cosa frondosa; fecunda, fertil, pomposa, abundante, que produce ó reproduce por virtud de los medios naturales.

RANGBA. *v.* Echar muchas hojas el árbol, estar muy frondoso y copudo.—Acopar ó formar copa las plantas.—*adj.* Cosa frondosa; fecunda, fertil, pomposa, abundante, que produce ó reproduce por virtud de los medios naturales.

RANGCA. *v.* Destruir deshacer una cosa. Guinrangca san mga looc an salug san balay co. Han destruido los remontados el piso de mi casa.

RANGCAPAN. *s.* Cañizo, especie de tejido de cañas y bejuco, que sirve para camas, asiento y piso en el camarote de las embarcaciones menores.

RANGGAT. *v.* Resplandecer, relucir, brillar, reflejar, despedir rayos de luz.—*adj.* Cosa resplandeciente, brillante. Dao bitoon camaranggat. Brillante como estrella.

RANGGOS. *v.* Despellejar, descortezar una cosa.—Rozarse cordel ú otra cosa.

RANGOP.—*v.* Acompañar, estar ó ir en compañía de otro ú otros.—Incluir lo de otro, con lo propio, al hacer la venta.

RANGPAS. *v.* Llevar remos y remar todos los remeros.

RANTAS. *v.* Cortar rozando con cuchillo, etc.—Romperse asiento de bejuco, etc.

RANTOC. *v.* Codear, dar golpes con el codo.

RANUG. *adj.* Cosa que alegra, consuela.—Sonido claro.

RACAL DACAL. *v.* Sacar la lengua ó tener fuera la lengua; sobresalir ó salir cosa larga, como cañón por tronera, lengua por boca, etc.

RACAT. *v.* Recibir, percibir, tomar uno lo que le dán ó le envían.—Comulgar, dar la sagrada comunión.—Recibirla. Diri aco macarauat siton. Yo no recibo eso. Quinarauat co an salapi. He recibido el dinero. Carauata ini nga abaca. Recibe este abacá. Caraota ini nga pisos. Recibe este peso. Pangarauata niyo ini nga cahuy. Recibid este madero. Quinarauat co ná an sohol. He recibido ya el sueldo. Pinacacarauat ini nga salapi san capitan. Manda el capitán recibir este dinero.—Macarauat ca buas. Comulgarás mañana. Diri ca macarauat buas. No comulgarás mañana. Caray aco pacacarauat, cay caray man aco pacaabut. No he comulgado, por que no llegué á tiempo. Caray aco pacarauata san Padre. No me ha permitido comulgar el Padre.

RAUIS. *s.* Punta, pedazo de tierra ó piedra que se vá angostando y entrando dentro del mar.—Recodo ó vuelta que forman los ríos y riachuelos.—*v.* Haber ó tener ó hacer punta, recodo ó revuelta. Nagpondo cami dida sa rauis nga narauis nga tuna. Fondeamos ahí en esa punta que forma la tierra.—Carauisan. *s. pl.* Puntas, recodos ó revueltas. Napolo ná carauis an inaguian ta. Hemos pasado ya diez puntas. Liliman an carauisan. Son cinco las puntas.

RAUÓG RAUÓG. *adj.* Cosa arracimada.—*v.* Arracimarse.

RAUS. *v.* Perserverar, seguir ó ir delante.

RAUT. *adj.* Malo, que carece de la bondad que debe tener según su naturaleza ó destino.—Dañoso ó nocivo á la salud.—Que se opone á la razón ó á la ley.—Que es de mala vida y costumbres.—Enfermo.—*v.* Dañar, perjudicar.—Malear, echar á perder una cosa.—Andar ó estar enfermo.—Injuriar, ultrajar, difamar, desacreditar á uno, publicando cosas contra su buena opinión y fama. Maraut ná ini. Esto está ya malo. Maraut dao an imo tuyo. Tu intento es malo. Maraut nga isda ini. Este pescado es dañoso. Maraut an iya mga polong. Son malas sus palabras. Maraut an iya batasan. Su costumbre es mala. Maraut inin acon oló. Está enferma mi cabeza.—Ansia ini an nacaraut sa acon. Esto es lo que me daño. Nagraraut ná an alacsio. Está ya maleado el vino. Nabosog aco sin carabao ug nagraut an acon guinhaua. Me harté de carabao y se me acedó la comida en el estómago. Iguindidiri sa Dios an pagpacaraut sa igcasitauo. Dios prohibe difamar al prójimo. Nagpacaraut siya sa acon bantug. Ha desacreditado él mi honra.

RAPAC. *adj.* Cosa partida, quebrada, hecha pedazos.

RAPAC. *s.* Nudo de árbol ó planta.

RAPACUN. *adj.* Árbol ó planta con nudos, nudoso.
RAPADAPA. *s.* Planta, parte inferior del pié, con que se huella y pisa, y sobre la cual se sostiene el cuerpo.
RAPAC DAPAC. *v.* Hacer ruído con los piés al pisar fuerte.—*s.* Ruído que se hace con los piés.
RAPIT DAPIT. *adj.* Cosa seguida, continua, sucesiva.—*v.* Seguir, continuar, suceder una cosa á otra, como un día á otro, etc.
RAPO. *v.* Acudir, concurrir, juntarse muchos en fiesta, reunión, etc.; juntarse, reunirse moscas, hormigas, peces, etc.
RAPONG. *v.* Aumentar, añadir á lo que falta.
RAPOS. *s.* Cansancio, fatiga; desfallecimiento.—*v.* Cansarse, fatigarse; desfallecer. Rinarapos aco san pagtinocad co sinin hataas nga buquid. Me canso de subir este monte alto. Diri ná aco nacacalacat cay rinarapos aco sin gotum. No puedo ya caminar porque desfallezco de hambre.
RAQUIT DAQUIT. *adj.* Piedras desiguales y punzantes.
RASA. *s.* Sustancia, gusto, sabor que tiene las cosas en si mismas, ó que produce la mezcla de ellas por el arte.—*adj.* Cosa sustanciosa, gustosa, sabrosa.—*v.* Saber bien ó gustar una cosa.
RASAHAN. *adj.* Cosa sustanciosa, gustosa, sabrosa.
RASONDASON. *v.* Trabajar ó estar ocupado ordinariamente; hacer antes una cosa, y concluida, dedicarse á otra.

RI

RIBAS. *v.* Tirar ó echar á tierra el viento las frutas de los árboles.
RIBAS. *s.* Sobra ó comida sobrante en los convites.
RIB-HONG. *adj.* Frondoso, abundante de hojas y ramas.—Grande; admirable.—Fuertes por ser muchos, etc.
RIBO. *s.* Millón. Usa ca ribo. Un millón.
RIBOC. *v.* Alborotar, causar alboroto.
RIGUID RIGUIRAG. *v.* Cantar los beodos, ó los enamorados, pronunciando dicha palabra.
RIGMA. *adj.* Cosa súcia.—*s.* Suciedad.
RIGO. *v.* Bañar, meter el cuerpo ó parte de él en agua ó en otro líquido, echarse agua en el cuerpo, por limpieza para refrescarse ó con un fin medicinal. Naparigo siya. Está bañandose.
RIG-ON. *adj.* Cosa fuerte, firme, estable, sólida.—*v.* Afirmar, poner firme, dar firmeza; fortalecer, fortificar, asegurar.—Ratificar, aprobar ó confirmar una cosa que se ha dicho ó hecho.—Carig-onan. *s.* Firmeza, estabilidad, fortaleza.—Refuerzo, reparo que se pone para fortalecer y afirmar una cosa que puede amenazar ruina.
RIGOS. *v.* Bañar meter el cuerpo ó parte de él en agua ó en otro líquido, echar agua en el cuerpo, por limpieza, para refrescarse ó con un fin medicinal. Maparigos aco. Voy á bañarme. Parigosi an ayam. Baña el perro.
RIGSOC. *adj.* Cosa súcia, manchada.—*s.* Suciedad, mancha.—*s.* Ensuciar, manchar una cosa. Pagcuha an rigsoc san imo bado. Quita la suciedad de tu camisa. Narigsocan aco san lagáy. Me he manchado con barro.
RIHUG. *v.* Untar, aceitar, dar con unto ó aceite.
RIMARIMA. *adj.* Cosa horrorosa, que estremece, que aterroriza.
RIMA DIMA. *adj.* Cosa estupenda, que causa admiración ó espanto.—*v.* Admirarse; temer; asombrarse; pasmarse; causar asombro ó espanto; infundir miedo.
RIMBA. *s.* Especie de balcón que hace el bisaya en la entrada de la casa, después de la escalera.
RIMBANG. *v.* Ceder, temer, acobardarse.
RIMOC. *v.* Alborotar, sublevar, amotinar.—*s.* Alboroto, bulla, desorden, motín, sublevación.
RIMOT. *s.* Refuerzo ó labor de bejuco que ponen en la extremidad del asta de la lanza ó mango de árma blanca, donde entra el espigón.—*v.* Poner dicho refuerzo.
RINGBAS. *s.* Lima, instrumento de acero templado, con la superficie finamente estriada en uno ó en dos sentidos, para cortar y alisar los metales y otras cosas.—*v.* Limar, cortar ó alisar los metales y otras cosas con la lima.
RINGBIT. *adj.* Cosa súcia, manchada.—*s.* Suciedad, mancha.—*v.* Ensuciar, manchar una cosa.
RINTOC. *adv.* Cosa delgada.
RIPOYOC. *adj.* Cosa redonda á modo de torta.
RIPONAY. *adj.* Cosa redonda, de figura circular, ó semejante á ella.
RIQUIN. (DIQUIN). *adj.* Cosa súcia, asquerosa.

RU

RUANG. *s.* Parte principal ó más grande de la casa, como es la sala ó lo que hace de sala; parte ó división.
ROB. *v.* Pelechar, echar nuevo pelo ó pluma.
RUBA. *v.* Destruir, arruinar, caerse casa, puente, etc. Naruba an balay. Se arruinó la casa.
RUBA. *v.* Temblar, tener mucho miedo.
RUBA. (RUBA RUBA). *s.* Adorno que los bisayas usaban antiguamente en la cabeza.
RUBAS. *v.* Quitar la primera capa de los árboles, después de la corteza.—*adj.* Árbol sin la primera capa, después de la corteza.—*s.* La parte dura y utilizable del árbol.—*v.* Desnudar, quitar el vestido ó la ropa.
RUBGAS. *s.* Juego ó diversión de los muchachos.—*v.* Jugar ó divertirse los muchachos.
ROBI DOBI. *v.* Dudar.—*s.* Dificultad ó duda. Uaray carubi dubihan. No hay duda ó dificultad.
RUBO DOBO. *v.* Sonar ó hacer ruído la hierba ó maleza.—Sonar ó hacer ruído el fuego ó fogata.—*s.* Ruído de hierba ó maleza.—Ruído de fuego ó fogata.
RUCAT. *v.* Obrar, trabajar, ocuparse en cualquier ejercicio, obra ó ministerio.—*s.* Obra, trabajo.
ROCOT. *s.* Caracol con pintas de color de canela.
ROCOT DOCOT. *s.* Planta así llamada, su fruta es pegajosa, y sus tallos comidos crudos son medecina contra el asma.
RUCTAS. *v.* Cortar la atadura ó amarradura.—Romperse mecate, atadura, etc.
RODA CATSILA. *s.* Hierba medicinal; bebida el agua en que se coció dicha hierba, hace eructar y expeler aires malos.
RUD-AS. *v.* Descomponerse cuerpo muerto, oler ya mal.
RUGDA. (HARUGDA). *v.* Escarmentar, tomar enseñanza de lo que uno ha visto y experimentado en si ó en otros, para guardarse y evitar el caer en adelante en peligros.
RUGDA. *v.* Temer, sobresaltarse, asustarse.
RUGYA. *v.* (suave la g). Tirar de una cosa para arrastrarla.

RUGYAO. *v.* (suave la g). Reir con fuerza.
RUGMAT. *v.* Temer, aterrorizarse.—Macarurugmat. *adj.* Que espanta, que aterroriza; terrible, temible.
ROGON. *v.* Pelarse, caerse el pelo por enfermedad ú otro accidente.
RUGTAB. *v.* Cortar, romper una cosa.—Cortar ó coger bejuco cortándolo. Nagcarurugtab an mga uay. Se rompen ó cortan los bejucos. Panrugtab como sin uay. Id á coger ó cortar bejuco.
RUGTAS. *v.* (otros escriben RUCTAS). Cortar la atadura ó amarradura.—Romperse mecate, atadura, etc.
RUGTI. *v.* Crujir ó sonar cosa que se rompe, quiebra ó desploma.—*s.* Ruido de lo que se rompe, quiebra ó desploma.
RUHADUJA. *v.* Dudar, estar uno perplejo acerca de una cosa.—*s.* Duda que uno tiene acerca de una cosa.
RUHAY. *v.* Descansar, reposar, reparar las fuerzas con la quietud.
RUYAG. *v.* Querer, desear ó apetecer.—Amar, tener cariño, voluntad ó inclinación á una persona. Naruruyag aco siton nga tinapay. Yo quiero ese pan. Diri aco naruruyag siton nga tauo. Yo no quiero á ese hombre. Ansia ini an acon quimurruyag. Esto es lo que yo quiero. Uaray siya caruyag. No quiere él.
RUMBA. *v.* Regatear, porfiar dos ó más embarcaciones con empeño en andar al remo la una más que la otra.—Caminar, correr, cabalgar ó ir á caballo dos ó más con empeño para ver quien llega primero al punto señalado.—*s.* Regata, espectáculo de dos ó más embarcaciones menores, que remando contienden entre sí sobre quien llegará antes á un punto dado, para ganar un premio ó apuesta.—Carrera que se hace á pie ó á caballo entre dos ó más, para probar la ligereza, ó para ganar un premio ó apuesta.
RUMBO. *v.* Componer, arreglar embarcación, renovando la parte que está ya en mal estado.
RUMBOC. *v.* Majar ó machacar el abacá en el mortero, para sacar fina la hebra.—*adj.* Abacá majada ó machacada en el mortero.
ROMOC. *v.* Romper, quebrar, aplastar, quebrantar, cascar ó hender una cosa.
RUMPAG. *v.* Arruinar, destruir, caerse una cosa. Narumpag an camalig. Se arruinó el camarin. Narumpag an atup san acon balay. Se destruyó el techo de mi casa.
RUMPAT. *v.* Patalear, mover las piernas ó patas violentamente y con ligereza, como hace el animal cuando se le quiere amarrar de las cuatro patas.—Dar patadas en el suelo violentamente y con prisa por enfado ó pesar.
RUNGBAY. *v.* Enfilar, poner en fila ó hilera varias cosas.—*s.* Hilera, fila, orden que guardan varias personas ó cosas colocadas en línea.
RUNCAL. *adj.* Cosa desigual, que embaraza ó impide.
RUNGCAL. *v.* Alborotar, amotinar.—Marungcalon. *adj.* Alborotador.
RUNGCAB. *v.* Descomponer, desbaratar, deshacer ó arruinar una cosa.—Caerse puerta, ventana, tabla, etc.—Arrancar de su lugar puerta, ventana, tabla, etc.
RUNHAT. *v.* Recaer, caer nuevamente enfermo el que ya iba convaleciendo.—Volver á salir sarna, bubas ú otra enfermedad cutánea.
ROUANG. *s.* Ancho, anchor de cosa hueca, como navío, bodega, tinaja, caña, etc.—Parte principal ó más ancha de casa, como sala, etc.—Distancia que hay entre banco y banco de las embarcaciones menores, entre poste y poste, harigue y harigue, etc.
RUOC RUOC, (en otras partes dicen—ROCROC). *v.* Fatigarse, desfallecer de hambre, etc.
RUOG DUOG. *v.* Sonar el árbol cuando se mueven las ramas.—*s.* Ruído de árbol cuando se mueven las ramas.
RUPAC. *v.* Destrozar, arruinar una cosa.
RUPO. *v.* Concurrir, juntarse en un mismo lugar y tiempo diferentes personas, sucesos ó cosas.
ROSBOC. *v.* Pisar y destrozar alguna planta ó hierba pasando por medio de lo sembrado, etc.
ROS-OC. *v.* Caerse, hundirse de repetente casa, puente, etc.
RUTAB. *v.* Cortar la atadura.
ROTO. *v.* Estar ya muy maduro el palay.
ROTOS. *v.* Fatigarse, cansarse.—Procurar concluir lo que se está haciendo, sin retirarse hasta que esté concluido.

S

SA. *art.* de *genit. acus.* y *ablat.* de *nombres sustantivos.*—*art.* de *dat. acus. ablat.* de *pronombres personales.*—Pagbuot *sa* Dios ini. Esta es la voluntad de Dios.—Ihahatag co ini *sa* capitan. Daré yo esto al capitán.—Nahagugugma aco *sa* mga bugto co. Yo amo á mis hermanos.—Aadto siya *sa* balay. Está él en casa.—*Sa* iya ini nga salapi. Este dinero es para él.—Diri aco naruruyag *sa* imo. Yo no te quiero.—Aadto ná *sa* iya an salapi. Está ya con él el dinero.
SA. *prep.* De. Ug tungud san sugo nimo *sa* pagpaquiana can Juan, uaray pá aco pagpaquiana. Y el cuando á tu encargo *de* preguntar á Juan, no en he preguntado todavia.
SA. *prep.* Para. Ngan cun baga matuman ná an talaan *sa* pag oli san salapi. Y en cuando se cumpla el término *para* de volver el dinero.—Nahibaro aco, nga naquimalooy guihapon si Juan *sa* pagdayon sin pagcamaestro sa Basay. He sabido, que Juan ha suplicado *para* proseguir de maestro en Basay.
SA. Cundi diri mán tinuyo *sa* buot co. Más no ha sido de propósito.
SA. Higugmaun co nga anac, *sa* can capitan Pedro cacarauatun mo in usa ca tadiao nga lana. Mi querido hijo, por el capitán Pedro recibirás una tinaja de aceite.
SA. Al. *Sa* pag daraon co can Pedro. *Al* acercarme yo á Pedro.—Ngan *sa* pag carauat co san imo surat, nalipay gud aco sin daco. Y *al* recibir yo tu carta, me alegré muchisimo.
SA. *adv. t.* Cuando. *Sa* pag saca co gud sa balay niya. *Cuando* yo subia á su casa.
SAAC. *v.* Hablar alto.—Vocear, dar voces ó gritos.
SAAD. *v.* Prometer, ofrecer con aseveración y firmeza hacer, decir ó dar una cosa.—Votar, hacer voto á Dios ó á los santos.—*s.* Promesa, oferta que se hace de dar, cumplir ó ejecutar una cosa.—Voto, promesa de una cosa, la cual ha de ser mejor que su contraria, hecha seria y deliberadamente á Dios ó á un santo. Nagsaad aco sin diri ná pacasala liuat. He prometido de no volver ya á pecar. Uaray aco pacatuman san acon mga pag saad sa Dios. No he podido cumplir mis promesas á

Dios. Iguinsasaad co ini sa Dios. Ofrezco esto á Dios. Guinsaaran siya sa Dios sin anac. Dios le prometió un hijo. Uaray pá cami catutuman san amon mga panaad. No hemos cumplido todavía nuestras promesas. Natuman co an mga isinaad co. He cumplido mis promesas.

SAAY. *v.* Imitar, ejecutar una cosa á ejemplo ó semejanza de otra.

SAAY. *v.* Regostarse, arregostarse ó afilionarse á alguna cosa.

SAB-Á. *s.* Plátano llamado comunmente obispo.

SABÁ. *v.* Vocear, gritar, chillar.

SABAC. *v.* Arrojar ó echar materia la llaga ó grano.

SABAC. *v.* Recoger, unir ó congregar algunas cosas separadas ó desunidas. Sabacun mo iton. Recoge eso.—Pasabacan. *s.* Canal de caña ú otra cosa que ponen en el ála del tejado para recoger el agua.

SABAG. *v.* Saltar los granos de palay, etc., cuando se tuestan.

SABAY. *v.* Hablar, tocar, saltar ó bailar sin orden ni concierto.

SABAL. *v.* Conseguir, alcanzar, obtener, lograr lo que se pretende ó desea.

SABAL. *v.* Llegar, tocar ó alcanzar una cosa.—Llegar la herida al hueso, etc.

SABÁLE. *adv. m.* No sea que, á no ser que, caso que, en caso de que. Sabále ogaring cún aadto siya sa oma. Á no ser que esté él en la sementera.

SABANAY. *s.* Pez de rio así llamado, es de color negro y se come.

SABANG. *s.* Embocadura ó boca de río.—*v.* Entrar, salir ó pasar por boca de río.—*s.* Terreno próximo ó cercano de la embocadura de un río. Uaray cami pacacagoa sa sabang cay dageo an boboongan. No hemos podido salir por la boca del río porque es grande la reventazón. Uaray cami pacacasabang. No hemos podido pasar por la embocadura del río. An amon guinic-nan an sabang sa Borongan. Partimos de la embocadura del rio de Borongan.

SABANGNUN. *adj.* Natural, que vive, perteneciente al terreno de la embocadura de río.

SABAO. *s.* Caldo, líquido que resulta de cocer en agua la vianda, convenientemente sazonada.—Agua del coco fruta.—*v.* Poner ó echar caldo en sopas, etc. Mapaso pá an sabao. Quema todavía el caldo. Sabaui an loto. Pon caldo en la morisqueta. Guin sabauan co ná an sopas. He puesto ya caldo en las sopas. Uaray sabao inin lubi. No tiene agua este coco.

SABAUAN. *adj.* Caldoso, que tiene caldo.—Coco fruta con agua, que tiene agua.

SABAT. *v.* Responder, contestar en el rezo ó como cuando se canta el santo rosario ó se reza, etc. Sabat camo ngatanan san pangadie. Responded todos vosotros al rezo. Sasab-tan an usa ca tauo. Se responderá al que hace de cabeza en el rezo ó canto.

SABDAC. *v.* Reñir, pelear, combatir.

SABDAC. *v.* Tropezar, topar una cosa con otra. Hinsabdacan mo aco. Has tropezado conmigo.

SABDOC. *v.* Caer en el lazo, caer en el garlito.

SABGUID. *v.* Deslizarse, escurrirse una cosa.

SABI. *v.* Hablar, decir, referir y contar una cosa para que se tenga noticia de ella.—Mencionar, nombrar, hacer mención de una persona.

SABIA. *v.* Rociar, derramar, esparcir ó echar agua.

SABILAO. *s.* Enredadera así llamada.

SABISABI. *v.* Hablar, decir, referir y contar coh frecuencia una cosa para que se tenga noticia de ella.—Mencionar, nombrar, hacer mención frecuentemente de una persona.

SAB-IT. *s.* Garabato, garfio, gancho, instrumento de metal, madera, etc., corvo y puntiagudo en uno ó ambos extremos, que sirve para prender, agarrar ó colgar una cosa.—*v.* Colgar una cosa en gancho, etc.—Prender ó agarrar una cosa con gancho, etc.

SABLAY. *v.* Colgar, suspender, poner una cosa pendiente de otra sin que llegue al suelo. Iguinsablay co ná an bado nga maholos. He colgado ya la camisa mojada.

SABLAY. *adj.* Caña dulce así llamada.

SABLAYAN. *s.* Cuerda ú otra cosa amarrada á dos palos, etc., para colgar ó poner á secar alguna cosa, como camisa, red, etc.

SABLAYAN. *s.* Viga, madero largo y grueso que se pone atravesado en el anchor del edificio y sobre un pilar al del otro extremo ó lado, y sobre un harigue á otro también del lado contrario. Naotud an sablayan sa singbahan. Se partió la viga de la iglesia.

SABLIG. *v.* Regar, rociar ó esparcir en menudas gotas el agua ú otro licor.

SABLOC. *v.* Apetecer, tener gana de alguna cosa, ó desearla.

SABLOC. *v.* Comer una cosa á secas ó sin vianda.

SABLOCUN. *adj.* Que apetece ó desea comer una cosa.

SABNIT. *v.* Arrancar, sacar con violencia una cosa del lugar donde está.—Tirar hacia sí de alguna cosa.

SAB-O. *v.* Coger ó cazar animales ó aves con lazo.—Caer en el lazo. Sinab-o an acon it-ag sin tamsi. Mi lazo cogió un pájaro.

SABO. *v.* Descubrir, hallar lo que estaba ignorado ó escondido. An tuna sa América nahisabohan ni Cristóbal Colón. La tierra de América fué descubierta por Cristobal Colón.

SABUAG. *v.* Derramar, desparramar, esparcir alguna cosa.—Echar ó tirar cuartos, etc.

SABOCO. *s.* Pájaro así llamado.

SABUD. *v.* Enredar, prender con red; enredarse en ó con alguna cosa, que sirve de embarazo ó estorbo. Masasabud ca. Te vás á enredar.

SABOY. *adj.* Cosa común, corriente, ordinaria, sabida.—Cosa frecuentada, concurrida.

SABOY SABOY. *v.* Pasar por donde hay mucha gente.

SABOLUD. *s.* Marisco así llamado, se come.

SABÓN. *s.* Jabón, compuesto artificial de un álcali y aceite ú otro cuerpo graso, que se disuelve en el agua, formando espuma y tiñéndola de blanco.—*v.* Jabonar, dar de jabón, lavar con jabón la ropa y otras cosas, enjabonar. Pinalít aco sa insic sin sabón nga acon igsasabón san bado. He comprado al chino jabón para enjabonar la camisa.

SAB-ONG. *v.* Adornar, hermosear con adornos.—*s.* Adorno, lo que sirve para la hermosura ó mejor parecer de alguna persona ó cosa. *v.* Lozanear, ostentar lozanía.—*adj.* Cosa lozana, frondosa. Nagsasab-ong sira san mga Santos. Están adornando con flores, etc., los Santos. ¿Diin mo ibutang an acon iguinsab-ong nga calo? ¿Dónde has puesto el sombrero que yo he adornado? Oraora ná ca sab-ong an humay. Está ya muy lozano el palay.

SABURAC. *v.* Derramar, desparramar, esparcir alguna cosa.—Echar ó tirar cuartos, etc.

SABORAG. *v.* Llevar ramo ú otra cosa en la mano.—Echar, poner en tierra alguna cosa, extenderla.

Biblioteca

SABORO *adj.* Cosa áspera ó desigual.—*v.* Ser, estar ó sacar desigual una cosa.

SABO SABO. Hablar de prisa.

SABUT. *v.* Saber, conocer una cosa, ó tener noticia de ella.—Convenir, tratar, concertarse dos ó más personas. Uaray aco sasabut siton. No sé, no tengo noticia de eso. Nagcasabut ná cami. Ya nos hemos convenido. Ansia ini an iguinpapasabut co sa iyo. Esto es lo que os hago saber.

SABUT. *s.* Hebra de abacá sin beneficiar todavía. Tagui aco sin sabut ng̃a abaca. Dame una hebra de abacá.

SABRAG. *v.* Derramar, desparramar, esparcir alguna cosa.—Echar, tirar cuartos, etc.

SABSAB. *v.* Pacer, apacentarse el ganado, comer la hierba y pastos en los prados, sementeras, montes, etc.

SACA. *v.* Subir, pasar de un sitio ó lugar á otro superior ó más alto, ascender. Saca gad ng̃adi sa amon balay. Sube aquí á nuestra casa. Uaray aco pacasaca san lubi. No he podido subir al coco.

SACA. *s.* Gratificación que dán los que ganan al juego, al dueño de la casa donde juegan.

SACAB. *v.* Meterse en tierra lo que se arrastra, como madero, etc.

SÁCAY. *v.* Embarcar, dar ingreso á personas en una embarcación; embarcarse.—Navegar, hacer viaje ó andar por el agua con embarcación ó nave.—Embarcarse en balsa ó cosa semejante.—Subir y andar en coche, carro, carromata.—Montar, subir en un caballo ú otra cabalgadura. Masácay aco sa baloto. Voy á embarcarme en el baloto. Nagsácay aco sa vapor. Me embarqué en el vapor. Pasac-ya cami. Déjanos embarcar en tu embarcación. Pinapagsácay ca san capitan. Manda el capitán que te embarques. Ipinapagsácay co siya sa bote. Le mandé embarcar en el bote. ¿Di ca masácay san cabayo? ¿No montas en el caballo? Nagsácay na sira. Ya ván ellos navegando.

SÁCAY. *s.* Embarcación, cuando navega. Tolo cami ca sácay. Íbamos ó éramos tres embarcaciones. Upat sira ca sácay. Son ó eran tres embarcaciones.

SACÁY. *v.* Entrar agua en la embarcación cuando la mar está alborotada. Sinacáyan cami cay madagat caopay. Entró agua en nuestra embarcación porque habia mucha mar.

SACAYÁN. *s.* Nave, navio, bajel, buque embarcación en que se puede navegar.—Vapor ó buque de vapor.

SACAY-ANAN. *adj.* Que tiene embarcación ó embarcaciones.

SACAY-ANUN. *adj.* Aquello de que se hace embarcación.

SACAY SACAY. *v.* Andar embarcado ó navegando cerca de la orilla, por recreo ó por otra causa.

SACÁL. *v.* Trasladar, copiar un escrito, etc.

SACAL. *v.* Poner al carabao, etc., el yugo y demás arreos necesarios.

SACALAN. *s.* Pez de mar así llamado, es de color blanco.

SACA SACA. *s.* Caracol de mar así llamado, se come.

SACBA. *s.* Movimiento carnal.

SACBILAY. *v.* Ponerse una cosa en forma de banda.

SACBIT. *v.* Llevar la espada ú otra arma en su vaina y puesta á la cintura.

SACYAO. (SAQUIAO). *s.* Red estrecha así llamada.

SACYOD. (SAQUIOD). *v.* Mover ó menear la rabadilla.—Hacer movimientos carnales.

SACLAY. *v.* Llevar una cosa pendiente de los hombros.

SACLAY. *v.* Echar, poner, cubrir una cosa con manta, etc. Nagcacanay sira sin macaruruyag ng̃a manto, ng̃a ira dayon iguinsaclay san barilhun ng̃a lauas niya. Llevaban ellos un riquísimo manto, con el que cubrieron el preciosо cuerpo de ella.

SACLANG. *v.* Subir á los árboles agarrándose con manos y piés.

SACLIN. *v.* Cojer ó tomar uno alguna cosa de otro, por no usar la suya propia.

SACLOLO. *v.* Tomar una cosa con los manos, unidas por abajo y abiertas por arriba.—Poner las manos unidas por abajo y abiertas por arriba.—*s.* Lo que se puede tomar con las dos manos unidas por abajo y abiertas por arriba. Usa ca saclolo ng̃a humay. Porción de palay tomada con las dos manos unidas por abajo y abiertas por arriba.

SACMIL. *v.* Llevar en brazos al niño ó sobre el costado; llevar sobre el costado, hijar ó hijada alguna cosa.

SACMUYO. *v.* Cojer ó llevar en brazos al niño, etc.—Recibir en las manos ó brazos al niño, etc.

SACMORO. *v.* Bajar la cabeza.—Entristecerse, ponerse triste y de mal humor.

SACUAT. *v.* Elevar, alzar, levantar hacia arriba una cosa.

SACOB. *v.* Comprender, incluir en sí alguna cosa.—Rogar, suplicar, pedir por uno.—Encontrar, hallar á uno.—Pillar, cojer, agarrar ó aprehender una cosa.—Suceder, acontecer.

SACOM. *adj.* Que tiene la boca y carrillos hundidos, como los viejos.

SACUM. *v.* Abrazar, estrechar apretadamente.—Incluir, encerrar, comprender en sí.

SACOP. *s.* Vasallo, súbdito, dependiente, que sirve á uno ó está subordinado á su autoridad.—Criado.—*adj.* Tributante.—*v.* Depender, tener subordinación á una persona ó cosa.—Sujetarse, someterse al dominio ó disposición de alguno.—Incluir, inscribir, apuntar el nombre de una persona entre los de otras para un objeto determinado.—Rogar, suplicar, pedir uno por sí mismo ó por otro. Mg̃a sacop cami san hadi sa España. Somos vasallos del rey de España. Pamati camo, mg̃a sacop co. Oid vosotros, súbditos mios. Napolo an mg̃a sacop co ng̃a i-ini. Son diez los súbditos mios que están presentes. Sacop aco ni Juan. Soy dependiente de Juan. Pinmalaguio an mg̃a sacop co sa balay. Se han huido mis criados. Sacop aco san guinhaopan Pedro. Soy tributante del Barangay Pedro. Pamati camo an mg̃a nasasacopan co. Oid vosotros que estais bajo mi poder. Napasacop aco sa imo. Yo me sujeto á ti, yo quiero ser tu súbdito. Nahasacop na siya san padrón. Está él ya inscrito en el padrón. Sacopa cami guihapon. Ruega siempre por nosotros. Mg̃a magsogot an mg̃a guinsasacopan co. Son obedientes mis súbditos. Panacopa cami guihapon san imo mg̃a pag ampo. Ruega siempre por nosotros en tus oraciones.—Sinasacop ó sinasacob aco niya sin pagcaun. Me dá él de comer, como con él.

SACOP. *adv. l.* y *t.* Dentro, á ó en la parte interior de un espacio ó término real ó imaginario. Sa sacop san cota. Dentro de la cota ó cerca de piedra. Sacop sin tolo ca adlao. Dentro de tres dias. Magpupuasa ca sacop sin duha ca adlao. Ayunarás por espacio de dos dias.

SACO SACO. *v.* Mover ó menear la rabadilla.—Hacer movimientos carnales.

SACOT. *v.* Mezclar, juntar, unir, incorporar una cosa con otra.—Chapurrar, mezclar un licor con otro. Ayao icao pagsacot sin carne ngan sin isda. No mezcles carne y pescado.

SACPAO. *adj.* Cosa ancha y de poco fondo.

SACPO. *s.* Tabla ó cosa equivalente que ponen en las extremidades del bublaran, para que no se salga el aceite.—*v.* Poner ó colocar dicha tabla.

SACSAC. *v.* Labrar madera, tabla, piedra, etc., con hacha, sundang, pico, etc. Sacsacan mo ini nga bato. Labra tu esta piedra.

SACSI. *v.* Atestiguar, testificar, dar testimonio de una cosa.—*s.* Testigo, persona que da testimonio de una cosa, ó la atestigua.

SADÁ. *s.* Puerta ó armazón de madera, hierro ú otra materia, que, engoznada ó puesta en el quicio ó amarrada con bejuco, y asegurada por el otro lado con llave, cerrojo ú otro instrumento, sirve para impedir la entrada y salida.—Hoja de puerta, ó ventana, que se abre y se cierra.—*v.* Cerrar puesta ó ventana. Iluman ná an sadá san puerta. Está ya concluida la puerta. Pinanadhan san capitan an mga sadá. Manda el capitán cerrar las puertas. Guinsadhan co ná an sada. He cerrado ya la puerta.

SADAY. *s.* Hilera de piedras labradas al hacer la pared.—*v.* Poner ó colocar dicha hilera de piedras labradas al hacer la pared.

SADANG. *v.* Bastar, ser suficiente y proporcionado para alguna cosa.—*adj.* Cosa bastante, que basta, suficiente para lo que se necesita. Sadang ná. Basta ya.—Cún baga masasadang. *m. adv.* Si hay lugar.—An casadangan lá. Lo suficiente, lo bastante.—Casadangan. Templanza.

SADIA. *adv. m.* De propósito, de intento.

SADÍA. *s.* Don, gracia.—*v.* Conceder un don ó una gracia.

SADYA. *s.* Bondad, pureza, mejoramiento ó mérito de una cosa.—*adj.* Cosa pura, acendrada.

SADIAG. *s.* Remate ó conclusión de las nipas, recortadas sus puntas, en los aleros de ins techds.

SADIAP. *v.* Entretejer, trabar y enlazar cañas machacadas unas con otras, hacer estera de cañas machacadas.—*s.* Estera hecha de cañas machacadas.—*adj.* Cosa ancha y de poco fondo.

SADIN. *pronomb. dem.* Este, esta, esto. Sadin tuig nga natapus. En este año pasado. Sadin semana nga inagui. En esta semana pasada.

SADO. *s.* Vasija redonda y estrecha en la parte de abajo.

SADOC. *s.* Sombrero de copa baja y ála ancha, hecho de la hoja de anajao, nipa, etc., el cual usa el bisaya para resguardarse del sol y la lluvia.—*v.* Ponerse ó llevar puesto dicho sombrero.

SADOIDADOC. *s.* Insecto negro y venenoso así llamado.

SADOY SADOY. *v.* Vagar, vaguear, vagabundear, andar vagabundo ú ocioso.

SADOL. *s.* Azadón, instrumento que consiste en una plancha ó pala cuadrangular de hierro, más larga que ancha, con el corte en uno de sus lados estrechos, y en el opuesto ó la cabeza un anillo en el cual encaja y se sujeta un astil ó mango de madera, que forma con la pala un ángulo más ó menos agudo.—*v.* Azadonar, cavar con el azadón.

SADSAD. *v.* Buscar y coger con los piés almejas en lo ríos de poco fondo.

SADSARAN. *s.* Lugar ó sitio bajo en los ríos, donde buscan y cogen almejas con los piés.

SADTO. *adv. t.* Entonces, en aquel tiempo ú ocasión.

SADTO NGAHAO. *adv. t.* Entonces, en aquel mismo tiempo ú ocasión.

SADTO TÁ. *adv. t.* Entonces, en aquel mismo tiempo ú ocasión.

SADTO TÁ NGAHAO. *adv. t.* Entonces, en aquel mismísimo tiempo ú ocasión.

SAGA. *adj.* Cosa notoria, pública y sabida de muchos.—*s.* Noticia, novedad ó suceso sabido de muchos. Ayao pagbua sa acon cay saga gud nga icao an nangauat. No me mientas porque es muy público que te has robado.

SAGAAD. *adj.* Cosa áspera, desapacible ó desabrida al gusto.—*v.* Ser una cosa áspera, desapacible ó desabrida al gusto.

SAGABAY. *v.* Guiar ó llevar á uno de la mano, como se hace con un ciego.

SAGABO. *v.* Ver, encontrar, hallar, dar con una persona ó cosa sin buscarla, ó buscándola. Hinsagabohan san nga guarda an nga magcauat didto sa guba. Encontraron los guardas á los ladrones allá en la selva. Nacasabo aco sin tauo nga patáy. Hallé á un hombre muerto.

SAGAB SAGAB. *v.* Mascar una cosa haciendo ruído.

SAGAC SAC. *v.* Mascar una cosa haciendo ruído.—Quitar, arrancar la hierba que principia á brotar.—Labrar madera con hacha ó cosa equivalente.—Sonar ó hacer ruído la madera cuando se labra.—*s.* Ruído que hace la madera al labrarla.

SAGAD. *adj.* Cosa limpia, sin maleza.—Cosa bien hecha.

SAGADSAD. *v.* Medir fondo con caña ú otra cosa.—Sonar ó hacer ruído con los piés cuando se llevan arrastrando.—*s.* Ruído de los piés cuando se arrastran por el suelo.

SAGADSAD. *v.* Descarnar, quitar al hueso la carne.

SAGADSAD. *v.* Hacer agua la embarcación.

SAGAHID. *v.* Arrastrar, tocar en el suelo saya, etc.

SAGAIID. *adj.* Gallo, que cuando pelea, no dá saltos, sino que espera á que salte el contrario.

SAGAY. *s.* Piedra de mar así llamada.

SAGAY. *adj.* Coco que está ya casi maduro.

SAGAYAP. *v.* Inundar, cubrir el agua los terrenos, ó las poblaciones.

SAGAYAP. *v.* Preguntar por uno.—Comprender incluir á uno ó á alguna cosa.

SAGAYSAY. *adj.* Bajo, que va bajo.—*v.* Tocar bajo.

SAGALA. *v.* Vestir, cubrir ó adornar el cuerpo con el vestido. ¿Ano an iguinsasagala niya? ¿Qué vestido llevaba?

SAGAL-UÁC. *v.* Sonar ó hacer ruido el agua.—*s.* Ruído del agua. Nag sasagal-uác mán an tubig san hiboho. Hace ruído también el agua cuando se vierte.

SAGALSAL. *adj.* Cosa quebrada ó rota.—*v.* Sonar mal una cosa por estar quebrada ó rota.—*s.* Ruído ó sonido de cosa quebrada ó rota.

SAGAP SAGAP. *v.* Rumiar; masticar.

SAGANAP. *v.* Inundar, cubrir el agua los terrenos, ó las poblaciones.

SAGANG. *v.* Contener, detener, suspender una cosa, impedir estorbar que pase adelante.

SAGANG. *v.* Comer con otros.—Masagang sin pagcaon. *adj.* Que come con otros.

SAGANGAT. *s.* Especie de fisga formada de varios pedazos de palma brava bien labrados y aguzados, y amarrados en la parte inferior del asta. Se usa para herir á los peces.

SAGANGCA. *s.* Caña hendida en la parte de abajo hasta el primer nudo, y aguzada formando puntas

la cual se usa para sacar tierra de algún hoyo.—*v.* Sacar tierra de hoyo con dicha caña.

SAGANTIC. *v.* Ludir, darse una cosa con otra.—*s.* Ruido de una cosa que da con otra.

SAGANTOC. *v.* Ludir, darse una cosa con otra.—*s.* Ruido de una cosa que da con otra.

SAGÁUSAO. *v.* Hacer ruido el agua.

SAGAP. *v.* Buscar, hacer diligencia para hallar ó encontrar alguna cosa. Pagsagapa niyo an macauat. Buscad al ladrón.

SAGAPRA. *adj.* Cosa áspera, desapacible al tacto.—*v.* Ser una cosa áspera ó desapacible al tacto.

SAGAPSAP. *adj.* Cosa áspera, desabrida ó desapacible al gusto. *v.* Ser una cosa áspera, desabrida ó desapacible al gusto.

SAGAQUI. *v.* Ocupar, embarazar ó estorbar á uno. Diri aco nacacapagbuhat cay nasasagaqui aco san mga anac co. No puedo trabajar porque estoy ocupado con mis hijos.

SAGBAY. *v.* Responder, contestar; meterse uno donde no le llaman, ó en lo que no le toca, ó en lo que no le va ni le viene, entremeterse en lo que no le incumbe.

SAGBALAO. *v.* Agradecer, corresponder con gratitud á un beneficio ó favor.

SAGBALAO. *v.* Prevenirse, prepararse, precaverse.

SAGBANG. *v.* Responder, contestar á lo que uno dice.—Masagbangun. *adj.* Respondón, replicón, que tiene el vicio de replicar.

SAGBAT. *v.* Escarbar ahondando algo la tierra ó arena, buscando alguna cosa, como oro, etc.

SAGBAT. *v.* Llegar, tocar, alcanzar la herida cierta profundidad. An cahilarum san cahabulan sagbat si tul-an. La profundidad de la herida llega al hueso.

SAGBAT. *v.* Hablar á troche y moche, sin respeto ni consideración.

SAGBAT. *s.* Travesaño, madero, etc., que atraviesa de una parte á otra.

SAGBOY. *v.* Frecuentar, pasar con frecuencia por alguna parte. Casagboyan dinhi aguian san capitan. El capitán pasa frecuentemente por aquí. Diri ini casagboyan sin tauo aguian. Por este sitio no pasa ordinariamente gente.

SAGBOT. *s.* Basura, inmundicia, suciedad.

SAGCA. *v.* Subir, ascender.

SAGDA. *v.* Reconvenir, hacer cargo á uno, reprender, amonestar.—Animar, alentar, infundir aliento ó esfuerzo.

SAGDON. *v.* Aconsejar, exhortar, amonestar, dar consejo.—*s.* Consejo, amonestación, exhortación. Guinsagdonan co siya. Le aconsejé. Pasagdon ca can Pedro. Pide consejo á Pedro, aconsejate de Pedro. Diri siya napasagdon. No admite el consejo. Diri siya namamati san acon sagdon. Él no oye mi consejo.

SAGHID. *v.* Arrastrar, tocar en el suelo el vestido, etc., por ser largo.

SAGYAD, (suave la g), Ó SAGUIAD. *s.* Fimbria, canto más bajo de la vestidura talar, saya, pantalón, etc.—Hoja de planta, que llega al suelo ó muy cerca.—Madero sobre el que descansa el tabique de tabla, etc., de un edificio.—*v.* Orlar, adornar un vestido con guarnición al canto más bajo.—Poner ó colocar el madero sobre el cual descansa el tabique de tabla, etc., de un edificio.

SAGUIAUAN. *s.* Enredadera así llamada. El bisaya usa sus hojas y bástago en lugar de las hojas del betel.

SAGUIB. *v.* Conducir ó llevar una cosa por tierra ó por agua.

SAGUIBO. *v.* Coger á uno en flagrante, en el mismo acto de estarse cometiendo un delito.

SAGUIBO. *v.* Seguir ó ir en compañía de uno.

SAGUILAY. *v.* Echar y llevar una cosa sobre el hombro.

SAGUIN. *v.* Rodear, usar de circunloquios ó rodeos en lo que se dice.

SAGUIN. *v.* Achacar, imputar á una persona algún dicho ó acción. Cundi niyan pinasaguinan nira nga an casaquit niya hionong san acon paghampaca sa iya. Más ahora achacan que la enfermedad de él es por haberle yo azotado.

SAGUIN. *part.* compositiva, que se antepone á la raiz, y significa, imitar, ó hacerse como tal. Saguin babuy. Hacerse como puerco. Saguinoripon. Hacerse como esclavo. Saguincalayo. Como fuego.

SAGUING. *s.* Plátano, musa del paraiso; planta que tiene la raiz gruesa, redonda y llena de fibras, el tronco redondo, recto, de un pié de diámetro, poco más ó menos, y de doce á quince de altura, y compuesto de varias cortezas herbáceas, envainadas unas con otras, terminadas por la parte superior en una tira ó cinta de seis á ocho piés de largo sobre uno ó más de ancho, romas por la punta, de un verde claro, manchadas de blanco, y cuyo conjunto forma una copa en la parte superior del tronco, que no tiene otras hojas. Estas con el tiempo se hienden transversalmente, y mueren y se secan al paso que se desenvuelven otras, hasta que el tallo, que sube desde la raiz, ocupando el centro de ellas, produce una garrancha en forma de cono, de medio pie de diámetro, la cual se despliega en varias, formando un racimo, que en los terrenos pingües sostiene hasta doscientas flores rojizas y olorosas. La planta perece luego que da fruto; pero ya entonces está reemplazada por otras que han brotado de su raiz. El fruto es largo, toscamente triangular y blando, y está cubierto de una piel correosa, de color amarillento. Interiormente es carnoso, y por lo común sin semillas ni huesos; aunque hay algunos frutos que contienen semillas. El fruto de algunos plátanos despide un olor agradable, y es de gusto suave y delicado, ora se coma crudo, ora en conserva.—Fruto de esta planta.

SAGUINO. *v.* Andar, caminar, ir poco á poco, despacio, con lentitud.—Hacer, juntar, reunir una cosa poco á poco.

SAGUINUÁLO. *s.* Especie de anguila de la mar.

SAGUINUÁLO. *adj.* (DE UALO). Venado de ocho cuernos ó sea cuatro en cada lado.

SAGUIN-SAGUIN. *v.* Rodear, usar de circunloquios ó rodeos en lo que se dice.

SAGUIP-AT. *r.* Cuarta parte de una ganta.

SAGUIP-ATAN. *s.* Medida de cada una de las cuatro partes de una ganta.

SAGUIPO. *v.* Estar ó hallarse uno ocupado, embarazado ó impedido por sus quehaceres, para poder hacer otra cosa. Bisan capin siya sin casaguipo san iya catungdanan sin caponoan. Aun no obstante sus gravísimas ocupaciones de prelado.

SAGUIQUIT. *v.* Estender una de sus álas el gallo como haciendo caricias á la gallina.

SAGUIRI. *s.* Sien, cada una de las partes laterales de la frente limitadas por la cola de la ceja, el nacimiento del pelo y las orejas.

SAGUIRIHAN. *adj.* Que tiene canas en las sienes.

SAGUIRIT. *v.* Sonar una cosa que se frota, refriega, ó lude con otra.—*s.* Ruído de una cosa que se frota, refriega, ó lude con otra.

SAGUIRIT. *s.* Sien, cada una de las partes laterales de la frente limitadas por la cola de la ceja, el nacimiento del pelo y las orejas.
SAGUISI. *s.* Palma silvestre así llamada, su cogollo se usa como verdura.
SAGUISIÓN. *s.* Pez de mar así llamado, se come.
SAGUIT-LO. *s.* (de tolo). La tercera parte de una cosa.
SAGUITSIT. *s.* Ruido ó sonido que se hace con la boca, sin pronunciar palabra alguna, cuando se llama á uno.—*v.* Hacer con la boca dicho ruido ó sonido.
SAGMAC. *v.* Poner uno sobre sus rodillas ó piernas al niño.
SAGMAO. *s.* Agua súcia de fregar ó lavar platos, vasos, sartenes, calderos, etc.—Agua cargada de sal, en donde se ha tenido carne, pescado, etc.—*v.* Echar ó poner dicha agua en alguna parte, como en la comida de los puercos, etc.
SAGMI. *s.* Orilla de río, mar, camino, etc.
SAGMIT. *adj.* Cosa usual, ordinaria, que se usa frecuentemente.—*v.* Usarla.
SAGNAY. *v.* Arrastrar y poner fuera del agua embarcación, madero, etc.
SAGNIT. *s.* Arras, lo que se da por prenda y señal de algún contrato ó concierto, ó del futuro matrimonio.
SAGO. *s.* Aguaza, humor acuoso, consistente y espeso, que arrojan algunos cuerpos muertos.—*v.* Echar aguaza algún cuerpo muerto.
SAGÚ. *s.* Harina que el bisaya hace, previas ciertas operaciones, de la médula que tiene la palmera, llamada *pugahan*.
SAGUB. *v.* Coger ó sacar agua de río ó fuente, etc.—*s.* Caña grande que usa el bisaya para ir por agua. Isinasagub co lá an tadiao.—Saco agua con la tinaja.
SAGUB. *s.* Acequia, zanja ó canal por donde se conducen las aguas para regar los terrenos y para otros usos.
SAGUBAY. *v.* Llevar á uno de la mano.—Dar ó tomar á uno de la mano.—Estar dos con las manos puestas en sus cuellos ú hombros, las del uno sobre el cuello ú hombro del otro.—Acompañar, estar ó ir en compañía de otro ú otros.
SAGUBIN. *v.* Estorbar, impedir, embarazar que se ejecute una cosa.
SAGUBITBIT. *v.* Llevar colgando una cosa de la mano; llevar una cosa en la mano.
SAGUC-AL. *v.* Poner ó estar mal puesta ó colocada una cosa como carga de embarcación, etc.
SAGOCOM. *v.* Amparar, ayudar, favorecer, proteger.
SAGOCSOC. *s.* Pájaro así llamado.
SAGUD. *s.* Fondo, hondo, parte inferior de una cosa hueca ó cóncava.—*adj.* Profundo, íntimo, más interior ó interno.
SAGUDHAM. (SAGURHAM). *s.* Trabajo, pena, aflicción.—*adj.* Cosa áspera é incómoda.
SAGUDAN. *s.* Especie de estera hecha de hojas de buri ó nipa, que usa el bisaya como vela en las embarcaciones menores,
SAGUDIDA. *s.* Peonza así llamada.—*v.* Jugar ó divertirse con dicha peonza.
SAGUDSUD. *v.* Tropezar, dar con los piés en alguna cosa.—Llevarse una cosa entre los piés; llevar una cosa con los piés hacia adelante. Nahasagudsud co icao. Tropecé en tí. Iguinsasagudsud san cabayo an banig. Se lleva el caballo entre las patas el petate.—Atropellar; no hacer caso de lo mandado, ú otra cosa.—Arrastrar ó llevar arrastrado los piés.
SAGUL. *v.* Mezclar, incorporar una cosa con otra. Saguli niyo an bugas nga toonun sin lubi. Mezclad coco al arroz que se ha de cocer. Guinsagul co an calamay ngan san silot. He mezclado el calamay y la carne del coco tierno.
SAGULAY. *s.* Luto, signo exterior de pena y duelo en ropas, adornos y otros objetos, por la muerte de una persona.—*v.* Enlutar, cubrir de luto; llevar luto.
SAGULI. *v.* Devolver, volver una cosa á la persona de quien se había tomado.—*s.* Vuelta ó restitución de lo que se ha tomado.
SAGUM. *v.* Recibir.
SAGUNSON. *v.* Frecuentar, repetir un acto á menudo.
SAGUNSUN. *adj.* Gangoso, que habla gangueando.
SAG-OP. *v.* Reunir ó poner en una vasija lo que está en otras varias. Guinsag-op co lá an lana dida san usa nga tadiao. He reunido el aceite ahí en una tinaja.—Incluir una cosa con otra de la misma especie, sin mezclarla. Pasag-opa ngani aco san mo lana sinin acon gutiay nga lana, cay basi mahasag-op san pagbaligüia mo. Incluye con tu aceite mi poca aceite, para que vaya incluido también al venderlo tu.
SAGOP. *v.* Buscar alguna cosa en el fondo del agua.
SAGOPRA. *adj.* Cosa áspera, desabrida ó desapacible al gusto.
SAGOPSOP. *v.* Hacer ruido con la boca cuando se sorbe alguna cosa.—*s.* Ruido que se hace con la boca al sorber alguna cosa.
SAGURHUM. (SAGUDHUM). Trabajo, pena, aflicción.—*adj.* Cosa áspera é incómoda.
SAGORHONG. *adj.* Pelo, cabello largo y desarreglado.
SAGORHONGAN. *adj.* Que tiene ó lleva el pelo ó cabello largo y desarreglado.
SAGOROT. *v.* Hacer ruido con la boca cuando se toma un líquido á sorbos, ó cuando se bebe.—*s.* Ruido que se hace con la boca al tomar un líquido á sorbos, ó cuando se bebe.
SAGOSO. *v.* Raspar ó quitar los nudos de la caña dejándola lisa.
SAGOTSOT. *v.* Chupar, sacar ó atraer con los lábios el jugo ó la sustancia de una cosa. Nagsagotsot si Pedro sa pagsopsop san bunay. Chupó Pedro al sorber el huevo.
SAGOTSOT. *v.* Azuzar, incitar á los perros para que embistan.
SAGPA. *v.* Cubrir á uno el agua; cubrir á uno el agua hasta la cintura ó más arriba. Sasagpaun ca dao, cay ora ora sin cahilarum. Te va á cubrir el agua, por que está muy profundo.
SAGPANG. *v.* Topar, tropezar, dar con los piés en un estorbo ó embarazo, ó con alguna parte del cuerpo. Nasamad an teel co cay nahasagpang sin taringgab. Se hirió mi pie porque tropezo con punta ó pincho de árbol. Nahasagpang aco sin sura didto sa buquid. Tropecé con un pincho allí en el monte.
SAGPANG. *v.* Salir al encuentro de uno. Sagpangun ta sira sa dalan. Salgamos al encuentro de ellos al camino.—Buscar, ir en seguimiento ó persecución de una cosa.
SAGPAO. *adj.* Embarcación de poco fondo.
SAGPARAC. *v.* Enfurecerse la gallina con pollos cuando alguno se acerca á ella.
SAGPINIT. *v.* Ponerse uno á los piés cordel ó abacá

para subir con más facilidad á coco, árbol, etc.—*s.* El mismo cordel ó abacá.

SAGPO. *s.* Madero acanalado en los tabiques de tabla, etc., y en el cual se aseguran ó encajan las tablas por la parte de arriba.—*v.* Poner ó colocar dicho madero.—Tapar; atajar, estancar, detener el curso de una cosa.

SAGPON. *v.* Concebir, estar preñada la hembra.

SAGPUT. *adj.* Cosa mala, que no debe hacerse.

SAHÁ. *s.* Retoño, ó renuevo que brota de la raiz ó cepa de toda clase de plátanos y abacá.—*v.* Brotar ó nacer dicho retoño.

SAHÁAN. *adj.* Plátano ó abacá con retoños.

SAHAD. *s.* Mitad de una cosa.—*v.* Dividir una cosa por la mitad.

SAHANG. *s.* Caracol de mar así llamado, se come.

SAHI. *v.* Exceder, ser una persona ó cosa más grande que otra con que se compara en alguna línea, sobrepujar. Nasahi mán lá si Juan sin camaisug sa ira san magburugto. Excede Juan en bravura á sus hermanos. Nasahi mán lá ini nga cahuy sin cadaco san iba. Excede este árbol en grandor á los otros.

SAHID. *adj.* Todos.—*v.* Comprender, incluir á todos. Sahid an mga cabataan magaram. Todos los niños saben. Sasahirun co camo ngatanan sin hampac. Os azotaré á todos.

SAHÓ. *v.* Estimar, apreciar querer á una persona.—Mimar hacer caricias y halagos. Sinahóan co ini nga bata. Yo aprecio á este niño. Guinsahóan co si Juan, cay masinahóon siya sa acon. Yo estimo á Juan, porque él me aprecia.

SAHUL. *adj.* Cosa barata ó de poco precio.—Cosa pobre, de poco valor.

SAY. *v.* Ser. Say dao iton. Eso es. ¡Abaá cún say dao! ¡Ah si así fuera!

SAYA. *v.* Alegrarse, recibir ó sentir alegría.

SAYAG. *adj.* Alegre, apacible.—*v.* Estar ó mostrarse alegre.

SAYAHUN. *adj.* (del *esp.* saya). Aquello de que se hace saya para mujer, etc.

SAYANG. *v.* Pasar por alguna parte, sin ser visto.—Hallar, encontrar una cosa.

SAYAO. *s.* Baile, cada una de las varias especies de danza, las cuales toman nombre particular del tañido que les es propio, como *fandango, biai*, etc.—Festejo en que se juntan varias personas para bailar.—Espectáculo teatral en que se representa una acción por medio de la mímica y se ejecutan varias danzas.—*v.* Bailar, hacer mudanzas con el cuerpo y con los piés y brazos, en orden y á compás. Aádto siya san sayao. Está ella en el baile. Nasayao si Pedro cagabi. Pedro bailó anoche. Maquisayao si Juan. Juan es aficionado á bailar. Nagsasayao an mga comediante. Están bailando los comediantes.

SAYAO SAYAO. *v.* Bailar con frecuencia ó como hacen los niños. Nagsasayao sayao si Juan. Juan no hace más que bailar.

SAYAO SAYAO. *s.* Golondrina así llamada, es un pájaro pequeño y negro, que habita en las cuevas y concavidades de las playas escarpadas y peñascos de los montes á la orilla de los ríos, y que elabora el famoso *nido*, muy buscado de los chinos y muy alimenticio.

SAYAÓ SAYAO, (en otras partes dicen—SÁYAO). *s.* Golondrina, pájaro pequeño, de plumaje negro azulado y lustroso.

SAYAP. *v.* Cundir, extenderse ó saberse una noticia. Sayap an bongto sinin sumat. El pueblo sabe esta noticia.

SAYAPID. *s.* Pájaro pequeño así llamado.

SAYASAY. *v.* Saltar, moverse una cosa de una parte á otra como brincando ó dando saltos.

SAYA SAYA. *s.* Saya pequeña.—Vestido de las imágenes, de los carros que se usan en las procesiones, etc.

SAID. *v.* Perfeccionar, acabar enteramente una obra.

SAYGAN. *v.* Saber, enterarse ó quedar enterado de una cosa. Nasaygan co ná an imo mga polong. Estoy ó quedo enterado de tus palabras.

SAILO. *v.* Perdonar, remitir la culpa, injuria ú otra cosa.

SAYLO. *v.* Pasar por delante de otro.

SAIN SAIN SIN PAGCAROCATINGUG. *s.* Dejillo, dejo, modo particular de acentuar las palabras al hablar.

SAYÓ. *adv. m.* Pronto, presto, prontamente.—*v.* Hacer pronto una cosa.—Hacer ó decir una cosa antes de tiempo. Sayóha si Juan sin pagsoc-ti. Cobra pronto á Juan. ¿Ano nga sayó ca cumanhi? ¿Porque venís á deshora?

SAYO. *adj.* Uno, una; solo, sola. Sayo lá aco. Soy solo.

SAYÓ NGA PAGPIROC SA MATA. *s.* Instante.

SAYUD. *v.* Ser una cosa cierta, clara, manifiesta.—Estar ó quedar uno enterado de algún asunto, enterar.—Explicar, manifestar, explanar, declarar, participar á uno alguna cosa. Averiguar, preguntar sobre alguna cosa. Sayud ná ini caopay. Esto es bien manifiesto. Niyan ca masasayud. Ahora te enterarás. Diri aco nasasayud. No sé, no estoy enterado. Pagsasayuran co camo sini. Yo os explicaré esto. Nag papasayud aco sa iyo. Os manifiesto. Quinanhi aco sin paquisayud cún ano an sala san acon anac. He venido á averiguar que culpa tiene mi hijo. Naaginginsayud aco sa imo cún binuhian mo ná an preso. Te pregunto para saber si has soltado ya al preso. Nasayoran co ná an imo tuyo. Quedo ya enterado de tu objeto.

SAYOMÁ. *v.* Saludar, cumplimentar, dar parabien, ó hacer visita de cumplimiento á uno.—Excusarse, pretextar, valerse de un pretexto. Sayomahun ta siya cún umabut. Saludémosle cuando llegue.

SAYON. *adj.* Fácil, que se puede hacer sin gran trabajo.—*v.* Hacer con facilidad alguna cosa. Masayon ini. Esto es fácil. Minamasayon co ini. Tengo esto por más fácil. Imo pinacacamasayon an diri masayon. Tu tienes por fácil lo que no lo es.

SAYOP. *v.* Equivocarse, errar, obrar error.—*s.* Equivocación, error y engaño que se padece en tomar ó tener una cosa por otra.—Yerro, culpa, defecto, falta, descuido. Nasayop aco. Me equivoqué. Damo ná caopay an mga guinsay-pan co. Muchas son ya mis faltas. Pasalloa an mga hinsay-pan co. Perdona mis descuidos.

SAYORONG. *s.* Gauay así llamado.

SAYO SAYO. *v.* Turnar, alternar con una ó más personas en hacer ó cumplir alguna cosa.—*adj.* Uno por uno, esto es, por un coco, una cuarta, por una piña, una cuarta, etc.

SAY SAY. *v.* Enterar de alguna cosa; explicar, manifestar, explanar una cosa.—Ordenar, arreglar, ajustar, componer una cosa.

SAIT. *adj.* Par, igual ó semejante.—*v.* Aparear ó estar las cosas pares, iguales ó semejantes.

SALÁ. *s.* Pecado, culpa, delito, crímen.—Defecto, falta, error, yerro, descuido; ofensa.—*v.* Pecar, quebrantar la ley de Dios; faltar uno á su obligación; errar, obrar con error; quebrantar, infringir, violar un

mandato, etc.—No acertar el tiro, el golpe, la vocación, etc.—Hacer mal una cosa; equivocarse, hacer, tener ó tomar una cosa por otra.—Cometer, caer, incurrir en alguna culpa, yerro, falta, etc. Diri ná sadang maisip an mga salá co. No pueden ya contarse mis pecados. Daco gud an imo salá. Grande es tu pecado. Nacasalá aco sa Dios. He pecado contra Dios. Uaray aco pacasalá. No he pecado. Totolo an hinsal-an co. He pecado con tres. Si icao an hinsal-an co. Yo te he ofendido. Ipinacasalá co sa Dios cay guintalapas co an iya santos mga mga sugo. He ofendido á Dios porque he quebrantado sus santos mandamientos. Paglilic-yan (la *c* sepronuncia como si fuera *q*) co an mga ipacasalá. Evitaré las ocasiones de pecar. Nagsalá aco. Me he equivocado. Nagsalá ca man dao. Tú has errado también.

SALAAG. *v.* Extraviarse; andar errante de una parte á otra sin tener asiento en lugar alguno.—*adj.* Errrante, extraviado.

SALÁAN. *adj.* Pecador, que tiene culpa, ó ha cometido algún delito.

SALABAY. *v.* Tirar ó arrojar lanza ú otra cosa para herir.—Herir arrojando la lanza, etc. Salabaya an babuy. Hiere al puerco. Sinalabay co an bactin. Arrojé mi lanza al puerco.

SALABAY. *s.* Animal marino, que boya en la mar, y en los ríos cerca de la mar; agua mala ó especie de zoofito, casi trasparente, de consistencia gelatinosa, con barbas, ó especie de brazos largos, y con un agujero ó boca en medio. Dicho animal es venenoso, causa gran picazón y escozor, y levanta grandes ronchas ó cardenales en la parte del cuerpo que toca.

SALABAT. *v.* Socorrer, amparar, ayudar, favorecer.

SALAC. *s.* Árbol así llamado.—Pájaro así llamado.

SALACAY. *v.* Embarcar.—Abordar, entrar, saltar ó ir al abordaje.—Saltar ó entrar al agua en embarcación.

SALÁCOT. *v.* Mezclar, unir ó incorporar una cosa con otra, como carne y pescado, agua y vino, etc.

SALAD. *s.* Fondo de rio, mar ó laguna, ó de hoyo, etc.—*v.* Llegar al fondo lo que se hunde; dar en el fondo como harigue, etc., que se mete en el hoyo.

SALADANG. *s.* Parrilla, instrumento de hierro en figura de rejilla, con piés, que sirve para asar ó tostar.—Especie de parrilla hecha de caña, palma brava partida, etc., para calentar ó poner al humo alguna cosa.—*v.* Hacer dicha parrilla.

SALADO. *v.* Mezclar una cosa con otra revolviéndola.

SALAD SALAD. *v.* Alternar, sucederse unas cosas á otras repetidamente, como los días claros con los lluviosos, el calor con el frío, la buena cosecha con la mala, etc.—Poner ó colocar un madero grueso y otro delgado, una nipa seca y otra verde, etc.—Entrelazar, enlazar, entretejer una cosa con otra.

SALAG. *s.* Nido de ave, ratón ó sabandija.—*v.* Nidificar, hacer nidos las aves, ratones ó sabandijas.

SALAG. *v.* Apuntalar, poner puntales á una cosa para que no caiga ó se incline.

SALÁG. *v.* Pasar ó ir embarcado por entre islotes ó manglares.

SALÁGAN. *s.* Canal, estrecho de poco fondo entre islotes ó manglares.

SALAG SALAG. *s.* Nido pequeño.—Planta asi llamada, coloquintida.

SALAY. *v.* Ponerse de codos ó con los brazos sobre mesa, silla, etc.

SAL-AY. *v.* Colgar ó poner al sol ó viento alguna cosa suspendida en otra.—Quedar árbol, caña ú otra cosa, que se corta, suspendida en alguna rama.—Poner alguna cosa sobre viga, madero atravesado, deván, etc., etc. Sal-ayan mo an acon bado nga maholos basi magmara. Cuelga mi camisa mojada para que se seque.

SAL-AYAN. *s.* Viga ó madero grande que atraviesa el edificio.

SALAID. *s.* Diente de arpón.

SALAYSA. *v.* Rajar, hender, abrir, romperse caña, tabla, tinaja ú otra cosa por varias partes.

SALAYSAY. *v.* Colgar alguna cosa para que se seque

SALAYSAYAN. *s.* Viga ó madero atravesado para colgar en él alguna cosa.

SALAIT. *s.* Punta ó diente de arpón, anzuelo, etc.—*v.* Hacer dicha punta ó diente en el arpón, etc.

SALAMA. *v.* Desconvenir, desconcertar, deshacer lo hecho.

SALAMAT. *s.* Gracias.—*v.* Dar las gracias por cualquier beneficio, favor ó atención que se nos dispensa.

SALAMBAO. *v.* Tirar ó echar hacia arriba alguna cosa como cuartas, piedras, etc. Salambaua dao an cuarta cay sasalohun co. Echa hacia arriba las cuartas que yo las recibiré en mis manos. Iguinsalambao san bata an bato. El niño echó hacia arriba la piedra.

SALAMI. *v.* Coger lo que á uno le tira otro, para que lo reciba en sus manos.

SALAMING. *s.* Vidrio, substancia fusible á alta temperatura, insoluble en el agua, dura, quebradiza y trasparente, formada por la fusión de los silicatos de potasa ó sosa con alguno de los silicatos de cal, magnesia, barita, alúmina, hierro ó cinc.—Cristal ó vidrio incóloro y muy trasparente, que resulta de la mezcla y fusión de arena silícea con potasa y minio.—Espejo, plancha de cristal azogada por la parte posterior para que se reflejen y se representen en él los objetos que tenga delante.—*v.* Mirarse uno al espejo.

SALAMPAY. *v.* Cubrir, ocultar y tapar una cosa con otra.

SALAMPATI. *s.* Paloma silvestre así llamada.

SALAN. *s.* Barniz, disolución de una ó más sustancias resinosas en un líquido que al aire se volatiliza ó se deseca. Con ella se da á las pinturas, maderas y otras cosas con objeto de preservarlas de la acción de la atmósfera, del polvo, etc., y para que adquieran lustre.—*v.* Barnizar, dar barniz.

SALANA. *s.* Rama ó vástago de camote, calabaza, etc., que crece y se extiende por el suelo.—*v.* Crecer y extenderse dicha rama ó vástago. Nananalana ná an camote nga iguinlomong co. Ya crece y se extiende por el suelo el camote que yo he plantado.

SALANAO. *s.* Tiempo inmediato ó conclusión de la siega ó recolección de los frutos; conclusión de los vientos en sus estaciones.

SALANAO. *s.* Trampa hecha de bejuco para coger peces.

SALANAP. *v.* Inundar, cubrir el agua los terrenos y á veces las poblaciones.

SALANG. *v.* Estorbar, impedir, embarazar que se ejecute una cosa. Ayao aco pagsalanga san pagbuhat co cay dadabalun co icao. No me estorbes en mi trabajo porque te zurraré.

SALANGISAG. *v.* Hablar á troche y moche, sin orden ó disparatadamente.—Desentonar, salir del tono y punto que compete.

SALANGISAN. *v.* Alborotar, hacer bulla ó ruído una ó más personas.

SALAO. *v.* Evitar, huir de incurrir en algo. Pagsalao ca san pacasalá. Evita el pecar.—*s.* Amor, cariño.—Masalauon.—*adj.* Cariñoso, amoroso.

SALAUAD. *v.* Poner, echar ó colocar una cosa en lugar alto.—Poner, echar una cosa sobre alguna parte.—Elevar al superior alguna queja, instancia ó súplica. Isinalauad co an acon bado sa ibabao. He puesto mi camisa arriba. Macurí an hinmumutangan san sacayán, cay iguinsalauad san cabatoan. La embarcación se halla en posición peligrosa, por que ha sido echada sobre las piedras. Igsasalauad co ini san labao nga ponoan. Elevaré esto al superior.

SALAP. *v.* Caer en una cosa ó venir en conocimiento de ella.—Estar uno en lo que hace ó dice.—Equivocarse, errar.—*s.* Error, equivocación.

SALAPAD. *s.* Mantequillas del puerco.

SALAPI. *s.* Plata, metal blanco, sonoro y dúctil, el más precioso después del oro y del platino.—Dinero, moneda corriente.—Usa ca salapi. Moneda de cuatro reales fuertes.—Tolo ca salapi. Doce reales fuertes, ó sea peso y medio.—Uaray aco salapi. No tengo dinero.—Candelero nga salapi. Candelero de plata. Sing sing nga salapi. Anillo de plata. Uaray ná salapi an singbahan. No tiene ya plata la iglesia.—Manalapi an bale. Vale cuatro reales fuertes.

SALAPÍAN. *adj.* Rico, acaudalado, adinerado, que tiene mucho dinero, opulento, potentado.

SALAPIANUN. *adj.* Rico, opulento, potentado, acaudalado, adinerado, que tiene mucho dinero.

SALAPIAO. *v.* Llevar alguna cosa en los brazos abiertos ó extendidos.

SALAPID. *v.* Trenzar, enlazar, entretejer, hacer trenzas.—*s.* Trénza, enlace, unión de tres ó más ramales entretejidos.—*v.* Tartamudear, balbucir, trabarse la lengua.

SALAPOSAP. *v.* Inundar, cubrir el agua los terrenos y á veces las poblaciones.

SALARAC, (en otras partes dicen SALARAG). *s.* Dos ó más cañas ó maderos amarrados por un extremo para levantar harigues, etc.—*v.* Levantar harigues con lo dicho.

SALASA. *s.* Rajas de caña ó palma brava que usa el bisaya en el piso de su casa.

SALATAN. *s.* Sur, punto cardinal del orizonte, diametralmente opuesto al norte.—Mediodía, respecto del hemisferio septentrional.—Viento que sopla del sur. Salatan an hangin. Es sur el viento. An dapit sa casalatanan. Lo que cae ó mira al sur.

SALIAB. *v.* Inundar, cubrir el agua los terrenos y á veces las poblaciones. Sinaliaban sin tubig an bug-os nga tuna. Toda la tierra está cubierta de agua.—También se dice—*sinal-abian.*

SALIABUT. *v.* Procurar, hacer diligencias ó esfuerzos para conseguir llegar pronto á un paraje.

SALIANG. *s.* Lazo para coger ó cazar animales.

SALIAT. *v.* Trabajar ó hacer alguna cosa ó ratos perdidos; de rato en rato.

SALIAT. *v.* Coger ó tomar instrumento ajeno y trabajar con el hasta que le pida ó reclame el dueño.—Mudar ó dejar la obra que se está haciendo y trabajar en su lugar otra.—Entremeterse, meterse uno donde no le llaman, ó mezclarse en lo que no le toca.

SALIBOD. *v.* Rodear, dar vuelta, andar embarcado al rededor de una isla para resguardarse del viento, etc.

SALIBONG. *v.* Resguardarse del viento.—*s.* Paraje ó sitio resguardado del viento.

SALIBOTBOT. *s.* Arbusto así llamado, es medicinal.

SALIC. *v.* Aspar, hacer madeja el hilo en el aspa,—Recoger cuerda, cordel, etc.

SALICAMO. *v.* Apresurarse, acelerarse, darse prisa. Nagsasalicamo cami sin pagmalaguican cay maopay an tiempo. Nos apresuramos por salir porque está bueno el tiempo. Pinapagsalicamo co siya pagcanhi. Le he dicho que se apresare por venir.

SALICAN. *s.* Aspa, conjunto de dos palos atravesados el uno sobre el otro de modo que forman la figura de una X.—Instrumento que sirve para aspar el hilo, y que, por lo regular, se compone de un palo y de otros dos menos gruesos atravesados en los extremos de aquél con dirección opuesta entre sí.

SALICUAOT. *v.* Oponerse, impedir una cosa.

SALICUAOT. *adj.* Torpe, tardo y pesado en hablar.

SALICUAOT. *m. adv.* Al revés, al contrario.

SALICOBCOB. *s.* Trampa con varios lazos para cazar pájaros.

SALICSE. *v.* Segar ó cortar hierba. Nagsasaliese sira sin banua. Están segando ó cortando hierba.

SALICSIC. *s.* Pájaro así llamado, no se come.

SALIDSID. *s.* Orilla. Didto co siya hiaguí sa salidsid san salug. Le encontré allá á la orilla del río.

SALIID. *v.* Acercarse el sol, luna, etc., á su ocaso.

SALIYONG. *s.* Zanja, canal para conducir el agua á un sitio.

SALELE. *v.* Remudarse, suceder á uno en el oficio, hacer sus veces.

SALIMBAGAT. *s.* Hierba larga así llamada, es medicinal.

SALIMBUAG. *v.* Remudar, poner á una persona ó cosa en lugar de otra.

SALIMBOGOC. (SALINBUGUC). *s.* Murciélago bastante grande así llamado.

SALIMBONG. *v.* Engañar, producir ilusión. Ipapanalimbong nga lauas. Cuerpo fantástico.

SALIMBURAY. *v.* Revolotear, volar haciendo tornos ó giros.

SALIMBOTONG. *v.* Comprar lo que se lleva á casa del comprador.

SALIMUHAY. *v.* Rezongar, refunfuñar, hablar entre dientes, en manifestación de enojo ó desagrado.

SALIMPURAY. *v.* Revolotear, volar haciendo tornos ó giros.

SALIN. *v.* Sobrar, quedar parte de una cosa, como comida sobrante, ó que se deja.—Uaray nahasalin nga loto. No ha sobrado morisqueta. Salini aco sin gutiay nga loto. Déjame un poco de morisqueta.

SALINBUGUC, (SALIMBOGOC). *s.* Murciélago bastante grande así llamado.

SALINGCAPAO. *v.* Fingir, simular, representar una cosa, fingiendo ó imitando lo que no és, obrar con hipocresía.

SALINGUD. *v.* Amparar, defender.—Escudarse, resguardarse, valerse uno de algún medio para evitar el peligro de que está amenazado.

SALING SAGUING. *s.* Planta así llamada, sus hojas se usan para teñir de negro.

SALINGSING, (SARINGSING). *s.* Retoño, vástago ó tallo que echa de nuevo la planta.—Renuevo que echa el árbol después de podado ó cortado.—Pimpollo, pámpano de la vid.—*v.* Retoñar volver á echar vástagos la planta.

SALINURANG. *s.* Alacrán, animal de dos ó más pulgadas de largo, cuya cabeza forma con el cuerpo una sola pieza, y que tiene una cola muy movediza, y armada en su extremidad de una punta corva, ó uña, con la cual, picando, introduce humor venenoso.

SALINORUG. *v.* Ensalzar, engrandecer, exaltar.—Alabar, elogiar.

SALIO, (SALYO). *v.* Perdonar, remitir la culpa, injuria ú otra cosa. Pasalioa aco, Guinoo. Perdóname, Señor.

SALIO. *v.* Remudar, poner una persona en lugar de otra. Pagsalio camo ngan si Pedró sin pagdara siton. Remudaos tu y Pedro para llevar eso.

SALIUAN. *v.* Relevar, reemplazar, sustituir á una persona con otra en cualquier empleo, cargo ó comisión.—*s.* Relevo, reemplazo; sustituto; persona que hace las veces de otra en empleo, cargo ó servicio. Ini an masaliuan sa acon. Este es el que me releva. Sinaliuanan ná an hocom. Han relevado ya al juez.

SALIPUD. *v.* Resguardarse, defenderse poniéndose al abrigo de algún sitio.—*s.* Lugar ó sitio resguardado del viento.

SALIPON. *v.* Ponerse delante y quitar la luz al que está haciendo ó quiere hacer alguna cosa.

SALIPUT. *v.* Montar, doblar, pasar la embarcación por delante de un cabo, promontorio, punta, etc., y ponerse al otro lado.—Resguardarse, ponerse al abrigo de dichas puntas.

SALIRAB, (SALIB). *v.* Escapar, huir el pájaro.

SALIRO. *v.* Dar vueltas como los que bailan.

SALIRONG. *v.* Refugiarse, ponerse á la sombra, al abrigo, etc.

SALISI. *v.* Cortar la maleza ó hierba dando tajos con el instrumento.

SALIT. *m. adv.* Por eso; así que.

SALNAP. *v.* Inundar, cubrir el agua los terrenos y á veces las poblaciones.

SALNGAN. *s.* Árbol grande y resinoso así llamado.

SALNOP. *v.* Acercarse el sol, luna, etc., á su ocaso.

SALÓ. *v.* Recibir alguna cosa en las manos abiertas por arriba y unidas por abajo, en pañuelo, faldón de camisa, etc.

SALUA. *v.* Rebosar, sobrar por haber llenado demasiado la medida.

SALOAY. *v.* Poner ó colocar una cosa sobre las piernas ó rodillas. Guinsasaloay co inin bata cay nagtitinangis. He puesto sobre mis rodillas á este niño porque llora.

SALUB. *v.* Salir al encuentro y á recibir á alguna persona.

SALUBONG. *v.* Salir al encuentro y á recibir á alguna persona.

SALUCAP. *v.* Plantar los vástagos ó puntas del camote.

SALUCAP. *v.* Penetrar el arma oblicuamente en algún cuerpo.

SALUCARA. *s.* Comistrajo hecho de arroz, tuba y azúcar, cocido todo en manteca ó aceite.

SALUD. *v.* Recibir una cosa en las manos, sombrero, pañuelo, etc.

SALUD. *s.* (B). Caña de unas tres varas de larga poco más ó menos, que usa el bisaya para ir por agua.—(C.) Gauay así llamado.

SALUG. *s.* Río, corriente de aguas continua y más ó menos caudalosa que vá á desembocar en otra ó en el mar.

SALUG. *s.* Piso, suelo de casa, iglesia, camarin, etc.—*v.* Poner piso en casa, etc. Maraut ná an salug sini nga balay. Está ya malo el piso de esta casa. Guinsal-gan nira sin baldosa an singbahan sa Basay. En la iglesia de Basay han puesto piso de baldosa.

SALUGSOG. *v.* Bajar ó subir el perro por el salugsogan.

SALUGSOGAN. *s.* Caña hendida y abierta, que ponen desde el piso de la casa á tierra, para que bajen y suban por ella los perros pequeños.

SALOM. *v.* Sumergirse en el agua y volver á salir.—Sumergir ó meter una cosa en el agua, y sacarla.

SALOMA. *v.* Cantar los marineros, ó los remadores.

SALOMA. *v.* Recibir alguna cosa en las manos.

SALUMBAGAT. *s.* Cienpiés colorado, así llamado.—Planta así llamada.

SALUMSACOM. *v.* Ensoberbecerse.—*adj.* Soberbio, altivo, orgulloso.

SAL-ONG. *v.* Ponerse ó llevar pendiente del cuello y por adorno cadena de oro, plata ú otra cosa.

SALONG. *s.* Brea, sustancia resinosa de algunos árboles.—Hacho hecho de brea envuelta en hojas de anájao, etc., para alumbrar.—*v.* Alumbrar con lo dicho.

SALUNGASING. *s.* Gajo.—Espiga de palay con granos aún en la punta.—Cuto motés así llamado.

SALOP. *v.* Caer la cometa, que sirve de diversión á los muchachos, sobre alguna casa, árbol etc.

SALUPASAP. *v.* Poner coco rallado en tinaja y llenar esta de agua; echar agua en el coco rallado y puesto en tinaja, etc.

SALUPSOP. *v.* Filtrar, introducirse ó pasar un cuerpo líquido á través de otro sólido.

SALUQUIB. *adj.* Indeterminado, indeciso, que no se resuelve á una cosa. Saluquiban nga tauo. Hombre indeciso.

SULUQUIGUI. *s.* Arbusto así llamado, es medicinal.

SALURAN. *s.* Ataud, caja, regularmente de madera, donde se mete el cadáver para llevarle á enterrar.

SALURAN. *s.* Cesto pequeño, ó cosa semejante, para poner en él alguna cosa.

SALURAN. *s.* Receptáculo, cavidad en que se contiene ó puede contenerse cualquiera substancia.

SALURAN. *s.* Recipiente, vaso para recoger algún líquido.—Canal de caña, ú otra cosa, que se pone en el ala del tejado para que reciba las aguas.

SALURASID. *s.* Hierba así llamada.

SALORO. *v.* Salir al encuentro de uno para recibirle.

SALORO. *v.* Poner ó tener uno sobre sus piernas ó rodillas alguna cosa. Guinsasaloro co inin bata cay nagtitinangis. Tengo sobre mis rodillas este niño porque no hace más que llorar.

SALOSO. *v.* Quitar ó sacar la médula de la palma, que llaman bagsan.

SAL-OT *v.* Meter tierra, basura, etc., en agujero, rendija, abertura, etc.

SALUT SACOT *v.* Hablar sin orden, á troche y moche.

SALPONG. *v.* Subir, trepar hasta lo más alto de alguna parte.—Subir al humo, polvo, etc., hacia las nubes ó muy alto.—Elevarse, subir ó llegar á la perfección, santidad, etc.

SALSAG. *v.* Rejar, romper ó hender alguna cosa.

SALSAL. *v.* Machacar, trabajar hierro y otros metales.—*v.* Dañarse, herirse con punta de hierro, etc.

SALSALUN. *s.* Arma blanca ó instrumento cortante.

SAMA. *adj.* Semejante, parejo, semejado, que semeja á una persona ó cosa.—Igual, de la misma natura-

leza, condición, ó calidad que otra cosa.—*v.* Ser una cosa igual ó semejante á otra.—Uaray sama. No tiene igual. Mag sama gud sira. Son iguales. Diri samahan. No tiene con quien compararse, no tiene igual. Nainum aco sin guti cay paquiganggay co lá sa mga igsarama co. He bebido un poco por conformarme con mis semejantes.

SAMAD. *v.* Herir, romper ó abrir las carnes del animal con un instrumento, arma de fuego, etc.; lastimar ó hacer daño.—*s.* Herida, rotura hecha en las carnes con un instrumento, ó por efecto de fuerte choque con un cuerpo duro.—*adj.* Herido. Masasamad ca. Te vas á herir. Nasamad aco. Me he herido. Nasamad si Pedro. Se hirió Pedro. Nacasamad si Juan can Pio. Juan hirió á Pio. Halarum an samad. Es profunda la herida. Patay ná an samad. Murió ya el herido.

SAMAY. *v.* Tejer, formar de varios colores con la trama y urdimbre la tela en el telar. Bado nga sinamay. Camisa de varios colores.

SAMALA. *s.* Ámbar, resina fosil, de color amarillo claro ú oscuro, opaca ó trasparente, dura y quebradiza, que se encuentra en la mar.—Ámbar gris, sustancia sólida, de color gris con venas amarillas y negras, que al calor se ablanda como la cera, y la cual se encuentra en masas pequeñas y rugosas, sobrenadando en el mar en la parte Norte y Este de Samar.

SAMANG SAMANG. *v.* Hablar ó hacer alguna cosa sin orden, ni concierto, á troche y moche.

SAMAR. *s.* Provincia de Samar, isla montuosa ó abundante en montes. Taga Samar. Natural, ó perteneciente, á Samar.

SAMBAG. *v.* Concordar, convenir, ayudarse en algún pleito ó cuestión.

SAMBAY. *s.* Renombre; título; insignia.

SAMBAO. *v.* Aumentar el precio á una cosa, dar ó pagar más por ella.

SAMBI. *v.* Añadir, aumentar á una cosa por uno de sus extremos. Sambihan ta inin balay. Aumentémos esta casa.—*s.* Amigo.—*v.* Contraer amistad.

SAMBINGAY. *v.* Hablar por figuras, metáforas ó enigmáticamente.—*s.* Figura, metáfora, enigma, dicho ó conjunto de palabras de sentido artificiosamente encubierto para que sea difícil entenderle ó interpretarle.

SAMBUANGAN. *s.* Tributo, ó sea el cuartillo, que además del peso, pagaban antiguamente los indios tributantes.

SAMBUD, (SANGBUD). *v.* Atar, amarrar dando vueltas con lo que se amarra.—Devanar, ovillar algodón, cordel, etc.—*s.* Aquello con que se amarra alguna cosa.

SAMBOG. *v.* Mezclar un líquido con otro.

SAMBULAUAN. *s.* Árbol así llamado.

SAMBONG. *v.* Entrar la espiga del cuchillo, etc., en el mango.—Meter la espiga del cuchillo, etc., en el mango.

SAMBONG. *adj.* Perfecto, acabado ó cumplido en su línea.

SAMBONOT. *s.* Juego ó diversión de muchachos.—*v.* Divertirse los mismos.

SAMBONOT. *v.* Arrebatar alguna cosa, cuando es poca cantidad, y no hay para todos. Guinsasambonot an isda sa mga pumapalit. Arrebátanse el pescado los compradores.

SAMCO. *v.* Sospechar, dudar, recelar de una cosa.

SAMCON. *v.* Concebir, estar, quedar, hallarse en cinta la mujer, ó preñada la hembra.

SAMDONG. *v.* Entristecer, causar tristeza; ponerse triste y melancólico.

SAMI. *v.* Acordarse de alguna cosa. Isami mo aco cún mag ampo ca sa Dios. Acuérdate de mí cuando ruegues á Dios.

SAMIANG. *s.* Abundancia, copia, bastante cantidad.—*v.* Abundar, haber copia ó bastante cantidad de alguna cosa.

SAM-ID. *v.* Afilar ó suavizar navaja, herramienta, etc.—Probar navaja, herramienta, etc., para saber si corta. Sam-iran dao an labaja sa imo panit. Prueba la navaja en tu cutis.

SAMIT. *v.* Tocar, tentar, palpar suavemente.—Llegar á una cosa con la mano, sin asirla.—Pasar cerca de uno aquello con que otro quiere pegarle. Nasina si Juan, cay sinamitan co siya san iya bado. Se incomodó Juan, porque toqué yo su camisa.

SAMIT SAMIT. *v.* Tocar, tentar, palpar suavemente.—Llegar á una cosa con la mano, sin asirla.—Pasar cerca de uno aquello con que otro quiere pegarle. Guinhihisamit samitan dao aco san bastón san capitan san pag idadabal sa acon. Pasaba cerca de mí el bastón del capitán cuando iba á pegarme.

SAMOC. *s.* Alboroto, algarabía, confusión, desorden.—Asonada, motín, sedición.—*v.* Alborotar; amotinarse; haber desorden.—Perturbar, inquietar á uno.

SAMUCO. *v.* Acurrucarse, encogerse.

SAMUYO. *v.* Entristecerse, ponerse triste y melancólico.

SAMON. *s.* Caracol de mar así llamado, se come.

SAMURO. *adj.* Abacá ó tejido de abacá blanco para hacer camisa, etc.

SAMUT. *v.* Arreciar, apretar, aumentar, dar con fuerza.

SAMPAC. *v.* Topar, tropezar, chocar una cosa con otra.

SAMPAC. *v.* Herirse ó picarse uno impensadamente.

SAMPAD. *adv.* De ordinario, común y regularmente.

SAMPAGA. *s.* Violeta, sampaguita, planta cuya flor se parece al jazmín, y es muy olorosa, y medicinal

SAMPAY. *v.* Caer uno en el garlito; esperarle en algún sitio. Pasampayun ta siya dinhi. Esperémosle aquí.

SAMPARAC. *v.* Acometer á uno cuando está descuidado.

SAMPARAY. *v.* Tambalear, menearse una cosa á uno y otro lado.

SAMPÁN. *s.* Champán, embarcación china.

SAMPIG. *v.* Arrojar, echar la mar alguna cosa á la playa ó sobre piedras.—*adj.* Cosa arrojada ó echada por la mar á la playa ó sobre piedras.—*adj. despect.* Advenedizo y como arrojado. An acon sacayán iguinsampig sa baybay. Mi embarcación ha sido arrojada á la playa. Baga icao usa nga sampig. Tu eres un advenedizo.

SAMPIL. *adj.* Baldado, imposibilitado, paralítico.

SAMPIL NGA TAUO. *adj.* Persona llena de bubas, llagas ó enfermedades.

SAMPILA. *v.* Trepar, subir hacia arriba agarrándose en alguna parte.

SAMPILA. *adj.* Tocones ó puntales cruzados unos con otros.

SAMPIOT. *v.* Portarse ó andar arrogantemente.

SAMPOC. *v.* Dar ó pegar con el puño ó mano cerrada. Nacaduha co siya sampoca. Dos veces le pegué.

SAMPUD. *v.* Emplastar, poner emplastos.—*s.* Emplasto, medicamento, externo, sólido, glutinoso, ó confeccionado de hierbas, que se ablanda por el calor y se adhiere á la parte del cuerpo sobre la cual se aplica.

SAMPUD. *v.* Chapurrar, mezclar un licor con otro.
SAMPUD. *v.* Aporrear, dar golpe con palo ú otra cosa.
SAMPOLONG. *v.* Coger, agarrar á uno por el cabello.
SAMPONG. *v.* Subir, trepar hasta la parte más alta de alguna cosa.—Terminar, llegar al fin ó término de alguna cosa.—Acabar, poner ó dar fin á una cosa, terminarla, concluirla.—Conseguir.
SAMPONGAN. *s.* Fin, remate, término ó conclusión de alguna cosa.
SAMPONGAN. *adj.* Lo que falta para el complemento, remate ó conclusión de alguna cosa.
SAMPUT. *adj.* Cosa llena, plagada.—*v.* Plagar, llenar á uno de una cosa nociva.—*adj.* Camino trillado, por donde se transita habitualmente de un punto á otro. Samput aco sin mga casaquitan. Estoy lleno de enfermedades. Samput nga dalan. Camino trillado.
SAMSAM. *v.* Mascar, masticar, partir y desmenuzar el manjar con la dentadura.—Mascar tabaco, buyo, etc.
SAN. *art.* de *genit. acus.* y *ablat.* de nombres sustantivos y adjetivos. Nacaquita cami sa dalan san calo san imo bata. Hemos visto en el camino el sombrero de tu niño. Si José iguinbotong san iya mga bugto. José fué vendido por sus hermanos. Ini nga mga tauo macacagasoy san camatuoran. Esta gente dirá la verdad. Naghahatag aco sa imo sin casayoran tungud san calero, nga uaray ná, cay naobus cacolop an apog. Te doy parte en cuanto al calero, que ya se ha concluido, por que se acabó la cal ayer tarde.

El artículo *san* se usa algunas veces en lugar del artículo *an* de nominativo, así como el artículo *an* se usa también algunas veces en lugar del artículo *san* ó *sa*. ¿Ano bá an pagsicuaya mo sa acon, ngan *san* dirimo pamatii san acon mga paquimaluoy? ¿Por qué me repeles, y no oyes mis súplicas? Guinpandugan co siya nga*n san* iya mga anac. He puesto preso á él y á sus hijos.—Naglibac aco *an* acon igcasitauo. He murmurado de mi prójimo.

SAN. *prep.* Á Guintutdoan aco niya *san* pagbasa. Me enseñó *á* leer. Magpipirma aco onina *san* gabi. Firmaré luego *á* la noche.
SAN. *adv. t.* Cuando. *San* pagsaca co sa acon balay, nacada pá siya. Cuando yo subí á mi casa, estaba él todavía. *San* pogdatong nira sa Manila. Cuando llegaron ellos á Manila.
SANÁ. Se usa en lugar del *genit. dat. acus.* y *ablat.* del pronombre *Ito* ó *iton*. Ese, esa, eso.
SANA SANA. *v.* Proveer, preparar, disponer, aparejar, prevenir las cosas necesarias para un fin.
SANAG. *s.* Luz, claridad, resplandor.—*v.* Resplandecer, brillar, lucir una cosa.—*adj.* Cosa clara, brillante, resplandeciente.
SANAY. *v.* Correr, caminar con velocidad y á la par.—Arrastrar una cosa por el suelo.
SANAY. *v.* Multiplicarse, aumentarse, crecer alguna cosa al igual.
SANAO. *s.* Caldo.—*adj.* Cosa caldosa, que tiene caldo.—*s.* Salmuera, agua cargada de sal.—*v.* Tener caldo, ó salmuera alguna cosa.
SANAP. *v.* Inundar, cubrir el agua los terrenos y á veces las poblaciones. Sinanapan an bug-os nga tuna. Se cubrió de agua toda la tierra.
SANAT. *v.* Gastarse, consumirse alguna cosa.
SANCAYAP. *s.* Crustáceo así llamado, se come.
SANCO. *v.* Embarazar, impedir una cosa; poner la mano en la cara ó sobre la frente, como el que está pensativo.
SANCOL. *v.* Conseguir alguna cosa.—Llegar á un punto ó término sin poder pasar ó seguir adelante ó más arriba.
SANDAY. *v.* Desafiar, provocar, excitar, incitar á uno para que ejecute una cosa. Sinandayan cami. Hemos sido desafiados.
SANDATAN. *s.* Pez así llamado, se come.
SANDIG. *v.* Reclinarse, arrimarse á alguna parte.—Poner tabla ú otra cosa arrimada á la pared, etc., de modo que un extremo ó punta descanse sobre la pared y el otro en el suelo.
SANDIG. *s.* Pez así llamado, se come.
SANDIGAN. *s.* Reclinatorio, cualquiera cosa acomodada y dispuesta para reclinarse.—Apoyo para recostarse ó descansar sobre él.—Respaldo de silla, banco, etc.
SANDIL. *adj.* Bastardo, espurio, nacido de unión ilícita.
SANDO. *v.* Alternar, remudarse, sustituirse; reemplazarse unas cosas á otras.
SANDO. *v.* Pedir prestado dinero ú otra cosa.—Dar prestado.
SANDOC. *s.* Cuchara grande.—*v.* Coger ó sacar alguna cosa con dicha cuchara.
SANDUGO. *v.* Beber mútuamente el uno sangre de otro en señal de amistad, sangrándose antes y recogiendo la sangre en algún vaso.—*s.* Amigo, compañero.
SANGA. *s.* Rama, vástago ó vara que brota del tallo principal de la planta ó árbol. Rama de la cuerna del ciervo.—*v.* Echar ramas los árboles ó plantas.—Renovar el ciervo la cuerna ó tener ya ramas.
SANGAAN. *adj.* Ramoso, que tiene ramas.
SANGAG. *v.* Mezclar un metal con otro al derretirlo.
SANGAHAN. *adj.* (DE SANGA. Ramoso, que tiene muchas ramas.
SANGAY. *s.* Tocayo, tocaya; respecto de una persona, otra que tiene su mismo nombre. Sangay, cadi ca. Tocayo, ven acá. Sangay co nga Santos. Santo de mi nombre.
SANGAL. *v.* Abarrotar, apretar ó fortalecer con abarrotes alguna cosa.—Abarrotar, apretar, asegurar la estiva, llenando sus huecos con abarrotes.—*s.* Abarrote, fardo pequeño ó cualquiera otra cosa que sirve para abarrotar.—*v.* Amordazar, poner freno ó mordaza.—*s.* Mordaza, instrumento que se pone en la boca para impedir el hablar, etc.
SANGAL. *v.* Dar de comer uno con su mano á otro.
SANGAL. *s.* Puerco del contrato del futuro matrimonio. El padre ó mayores del novio ván á la casa de los padres ó mayores de la novia, piden la mano de esta, y si esta y sus padres aceptan, matan los padres del novio un puerco en señal de haber sido aceptada su pretensión. En otras partes dicen—paghigot sin polong, quiere decir, coger por la palabra.
SANGA SANGA. *s.* Rama pequeña.—*v.* Echar los arboroles ó plantas varias ramas.—*s.* Ramas de la cuerna del ciervo.—*v.* Tener varias ramas la cuerna del ciervo.
SANGAT. *s.* Peñasco, piedra grande y elevada.
SANG-AT. *v.* Enredarse una cosa con otra y quedar suspendida en el aire.—Quedar una cosa enredada, suspendida ó colgando de alguna parte.—Poner, colocar, asentar una cosa sobre otra. Isang-at ná niyo iton cahuy. Colocad ya ese madero. Na-

hasang-at siya sin sanga sin cahuy. Quedó él colgado de la rama de un árbol.

SANGBAY. Renombre, epiteto de gloria, ó fama que adquiere uno por sus hechos gloriosos ó por haber dado muestras señaladas de ciencia y talento; fama y celebridad, buena ó mala.—Mote, apodo ó nombre postizo.

SANGBUD. *v.* Amarrar dando vueltas con lo que se amarra.—Devanar, arrollar hilo ú otra cosa en ovillo ó carrete.—*adj.* Aquello con que se amarra dando vueltas.

SANGBURAN. *s.* Especie de carrete que sirve para arrollar en él hilo ú otra cosa.

SANGBUT. *v.* Sazonarse, estar las cosas en el punto y madurez que deben tener.

SANGCA. *v.* Poner vaso ú otra cosa en un plato.

SANGCAD. *s.* Anchor de una pieza de tela.—Pieza de tela ancha.

SANGCAD. *v.* Proveer, suministrar ó facilitar lo necesario ó conveniente para un fin.

SANGCAY. *s.* Amigo, amiga, que tiene amistad.—*v.* Amistar, unir en amistad.

SANCAYANUN. *adj.* Que tiene amigos.

SANGCAP. *v.* Proveerse, prevenir, juntar ó tener preparadas las cosas necesarias para un fin.—*adj.* Prevenido, provisto, preparado con las cosas necesarias.—*v.* Estar una cosa justa, cumplida cabal. —*s.* Utensilio, lo que sirve para el uso manual y frecuente. Pasangcap quitá nga daan sin mga hinganiban sa pag auayan. Proveámonos de antemano con ármas para la guerra. Guinsangcap co na an ngatanan nga mga quinahanglan sa pagcabalay. He preparado ya todas las cosas necesarias para la casa. Diri pá ini nga bata sangcap sin buot. Este niño no tiene todavía juicio.

SANGCO. *v.* Unir bien al techar los extremos de una nipa con otra.

SANGCO. *v.* Pegar, tropezar, dar ó tocar una cosa con otra, como cuando estando aserrando, da ó tropieza la sierra contra alguna parte.

SANGCUL. *v.* Preparar, disponer, prevenir, tener punto, dispuesta ó aparejada una cosa.

SANGDAL. *v.* Acometer, embestir, venir con ímpetu sobre una persona ó cosa para apoderarse de ella ó causarle daño.

SANGDAO. *v.* Dejar de producir ó dar fruto el árbol ó planta, tuba el coco, etc., por efecto de un báguio, mucho calor, etc.

SANGGA. *v.* Poner vaso ú otra cosa en plato.—*s.* Plato donde se pone vaso ú otra cosa.

SANGGA. *v.* Pedir uno que otro le acompañe en el juego ó en otra cosa y haga sus veces.—*s.* Ayuda ó compañero en el juego ó en otra cosa.

SANGGAAN. *adj.* Vaso ú otra cosa que se pone sobre plato, bandeja, etc.

SANGGUI. *v.* Quitar, romper rama de árbol, hoja de planta, etc.

SANGGOT. *v.* Recortar el tallo ó guía de la fructificación del coco, para que destile la tuba.—Recojer ó sacar dicha tuba.

SANGGOTAN. *s.* Coco destinado para sacarle la tuba.—Caña que ponen para que reciba la tuba que destila el coco.

SANGHID. *v.* Ensayar, probar el oro y otros metales en la piedra de toque.—Tocar, tentar á uno. Picar animal ponzoñoso. Sanghiri dao iton bulauan. Prueba ese oro en la piedra de toque. Sanghiri dao aco liuat. Tiéntame otra vez. Nahasanghid si Juan san basul. El insecto basul picó á Juan.

SANGHIRAN. *s.* Piedra de toque, dura, de color obscuro, de grano fino y que no pueda ser atacada por los ácidos; cualidades que la hacen á propósito para el ensaye de los metales.

SANGHULI. *v.* Vender carne.—Comprar carne.

SANGHULIAN. *s.* Cárne que está de venta.

SANGI. *v.* Quitar, romper rama de árbol, hoja de planta, etc. Panangi camo siton tabaco. Quitad las hojas á ese tabaco.

SANGIA. *v.* Varar, encallar la embarcación en la arena, en las piedras ó en la costa.

SANGYAO. *v.* (suave la *g*). Publicar, hacer notoria ó patente una cosa.—*adj.* Célebre, famoso, que tiene fama y nombre en la acepción común. Nanug-an sira, nga tinatangisan nira an sangyao nga Magtoroon, nga guinpátay san mga judio. Confesaron ellos, que lloraban por el célebre Maestro, á quien habían dado muerte los judíos.

SANGID. *v.* Pasar rozando ó cerca una cosa de otra. Hinsangiran aco san ponglo. Pasó rozando ó cerca de mí la bala.

SANGIG. *s.* Planta así llamada; sus hojas se usan para aderezar la comida.

SANGIL. *v.* Pretextar, excusarse, valerse de un pretexto, disculparse.

SANGIT. *v.* Enredarse una cosa en otra; tropezar ó ser impedida una cosa por otra, estorbando que pase adelante.

SANGLAD. *v.* Varar, encallar embarcación en la arena, en las piedras ó en la costa.

SANGLAG. *v.* Tostar arroz, café, cacao, etc., poniéndolo á la lumbre en un carajáy ú otra cosa, para que lentamente se introduzca en ello el calor y se vaya desecando, sin quemarse, hasta que esté en su punto.

SANGLAGUN NÁ AN HUNAY. Palay ya maduro y tierno todavía el grano.

SANGLIT. *v.* Comparar, cotejar, confrontar, parangonar, hacer comparación de una cosa con otra.—Parangón, comparación ó semejanza. Igpapanangglit co ini sa usa nga bucad nga mahamut. Compararé esto á una flor olorosa. Uaray sanglit. No tiene comparación. Matahúm nga uaray sanglit. Precioso sin igual.

SANGLIT. *loc.* Pues que, porque, por lo tanto. Sanglit pa dao cay maopay siya nga tauo. Pues que era buen hombre. Sanglit uaray siya canhi. Por lo tanto no ha venido.

SANGLITAN. *adj.* Célebre, famoso, ejemplar, que dá buen ejemplo, y como tal, digno de ser propuesto por dechado.

SANGLITANAN. *adj.* Célebre, famoso, ejemplar, que dá buen ejemplo, y como tal, digno de ser propuesto por dechado.

SANGOAL. *v.* Hablar con la boca llena de comida.

SANGUAT. *v.* Acontecer, acaecer, sobrevenir, suceder, efectuarse un hecho.

SANGUAT. *v.* Levantar falso testimonio, atribuir, imputar maliciosamente una cosa falsa. Imo aco hinsanguatan. Me has levantado falso testimonio.

SANGUD. *s.* Carbunclo, carbúnculo, rubí ó piedra preciosa, que dice el bisaya, se cría en la cabeza de algunas culebras y otros animales. Sinasaguran. El ó la que ha encontrado ó lleva dicha piedra.

SANGUD. *s.* Fortuna, suerte, dicha. Sangud co ini. Fortuna mía es esta.

SANGUG. *v.* Oler mal una cosa. Masangug ná ini. Huele mal ya esto.

SANGOL. *v.* Estar ó quedar una cosa impedida por

otra, que la estorba pasar adelante ó retroceder; impedir estorbar ó embarazar.

SANGOL, (PASANGOL). *v.* Enrayar ó sujetar las ruedas de un carro ú otro cosa, por los rayos para que, no rodando, dificulte el movimiento de aquel, sobre todo al bajar las cuestas.

SANGOLO. *v.* Poner ó echar el brazo sobre el pescuezo ú hombros de uno.

SANGON. *v.* Arreglar, aliñar, componer.

SANGURAN. *adj.* Afortunado, que tiene fortuna ó buena suerte. Sanguran ca bayá. Eres afortunado.

SANGOT. *v.* Enredarse una cosa en otra y quedar suspendida en el aire.—Quedar una cosa enredada, suspendida ó colgando de alguna parte.

SANGOT. *v.* Trabar, prender, agarrar ó asir una cosa. Sinangot an sinipit. Está agarrada el anela.

SANGPAD. *s.* Extremidades ó puntas del mortero donde pilan el palay.

SANGPIT. *v.* Llamar, dar voces á uno ó hacer ademanes para que venga ó para advertirle una cosa. Nasasangpit ca, sinasangpit ca san capitan, Te llama el capitán. Sangpita si Juan. Llama á Juan.

SANGPUD. *v.* Emplastar, poner emplastos.—*s.* Emplasto, medicamento externo, sólido, glutinoso, ó de hierbas ú hojas, que se ablanda por el calor y se adhiere á la parte del cuerpo sobre la cual se aplica.

SANGPUD. *s.* Extremidades ó puntas del mortero donde pilan el palay.—Extremidades ó puntas de los balotos en la proa y popa.

SANGPUNG. *v.* Llegar, arribar de un sitio ó paraje á otro.—Llegar, tocar, alcanzar una cosa.

SANGPOT. *v.* Conseguir, alcanzar, obtener, lograr lo que se pretende ó desea.

SANGPOT. *v.* Confiar, encargar ó poner al cuidado de uno algún negocio ú otra cosa.

SANGQUI. *s.* Clavo de china, de olor aromático y agradable, y sabor acre y picante; es medicinal, y se usa como especia en diferentes condimentos.

SANGSANG. *v.* Herir, romper ó abrir la carne del cuerpo con un instrumento, etc.

SANGSANG. *v.* Mellar, embotarse punta de arma ú otro instrumento cortante. Nasangsang an bangcao san pag bono. Se melló la lanza al herir con ella.

SANHI. *adv.* Tiempo ha, hace ya tiempo.

SANIB. *v.* Unir, juntar bien una cosa con otra.

SANIBOG. *v.* Resguardarse uno del viento.

SANIBONG. *v.* Resguardarse uno del viento.

SANICA. *s.* Canastillo, canasto pequeño.

SANICAD. *s.* Ladera de un monte. Tican san mga sanicad san buquid sa sinirangan. Desde las laderas del monte que dá al oriente.

SANIOL. *adj.* Cosa difícil de tragar. ¡Camasaniol sini nga loto! ¡Qué difícil es de tragar esta morisqueta!

SANIP. *s.* Precio ó gratificación que los bisayas daban antiguamente al que había recogido algún esclavo y le entregaba á su dueño.

SAN-O? *adv. t.* (se usa en sentido interrogativo). ¿Cuándo? ¿San-o ca cacanhi? ¿Cuándo vendrás?

SAN-O. *adv. t.* Luego, después, entonces. Tumana anay iton, ngan san-o ca cacadto. Cumple antes eso, y entonces irás. Cuhaa anay an hugao, ngan san-o mo baira an tiguib. Quita antes la suciedad, y luego afila el escoplo.

SANOC. *adj.* Cosa espesa ó crasa.

SANONG. *v.* Repercutir, resonar, hacer sonido por repercusión.—Remedar ó repetir lo que otro ú otros hablan.

SANOT. *s.* Caedura ó sea lo que en los telares se desperdicia ó cae de los materiales que se tejen.—Hebra ó membrana de la corteza del malobago ú otra cosa.

SANOT SANOT. *s.* Hebra de carne; repelo que coge la pluma.

SANSAN. *v.* Apretar, comprimir una cosa; unir bien las tablas, cañas de piso, etc.

SANSAN. *v.* (C.) Tentar ó buscar en el agua alguna cosa con los piés.

SANTARIN. *v.* Volcar, herir una cosa en el aire para darle impulso.—*s.* Voleo, golpe dado en el aire á una cosa.

SANTIC. *s.* Eslabón, hierro acorado con que se saca fuego de un pedernal.—Eslabón y pedernal para sacar fuego.

SANTICAN. *s.* Piedra ó pedernal que dá chispas herido por el eslabón.

SANTICON NGA BATO. *adj.* Piedra que dá chispas, herida por el eslabón.

SANTOC. *v.* Tocar, llamar ó dar golpes á la puerta para que el dueño de la casa permita entrar, etc.

SANTOHANUN. *adj.* Cosa santa, santo, conforme á la ley de Dios.

SANTOL. *s.* Árbol así llamado, su fruta se come.

SANTOP. *v.* Conseguir, alcanzar, obtener, lograr lo que se pretende ó desea.

SAUÁ. *s.* Boa, culebra la mayor que se conoce, y cuya longitud llega á veces hasta treinta piés. El color de su piel varía mucho: pero es siempre mezcla de colores hermosos y vivos. No es venenosa; pero tiene tanta fuerza que, según he oido á los indios, sujeta hasta los carabaos. Su excremento es medicinal.

SAUA. *v.* Recelar, temer, desconfiar y sospechar.—*s.* Recelo, temor, desconfianza, sospecha.

SAUA. *v.* Entrar la lluvia en aposento, casa, etc.

SAUACSAUAC. *s.* Ruido que hace el agua al salir de alguna parte.—*v.* Sonar ó hacer ruído el agua cuando sale de alguna parte.

SAUAD. *adj.* Demasiado, excesivo, que excede ó sale de regla.—*v.* Exceder, sobrepujar una cosa. Tungud san sauad nga paghigugma sa imo san imo santos nga iroy. Por el excesivo amor que os tuvo vuestra santa madre.—*s.* Exceso, demasía.—*m. adv.* En exceso, en demasía.

SAUAY. *s.* Alambre, hilo tirado de cualquier metal.

SAUAY. *v.* Reprender, corregir, amonestar á uno desaprobando lo que ha dicho ó hecho.

SAUAING. *adj.* Cosa súcia, asquerosa; afrentosa.

SAUANG. *s.* Casco de población ó recinto que contiene sus edificios.

SAUANGNUN. *adj.* Que habita ó vive en el pueblo.—Relativo ó perteneciente al casco de población.

SAUANG SAUANG. *s.* Paso ó sitio señalado en medio de la iglesia, por donde se pasa desde la puerta hasta el altar mayor.

SAOB. *v.* Endemoniar, introducir los demonios en el cuerpo de una persona.—Sinasaoban. *p. p.* Endemoniado, poseido, poseso, que tiene los espíritus malignos dentro del cuerpo.

SAOBAY. *v.* Juntarse, unirse ó andar juntos.

SAUB SAUB. *adj.* Vestido sin mangas, largo y abierto.

SAOD. *v.* Poner en público lo que se vende.—*adj.* Cosa de venta puesta en público. Pagsaoran mo ini nga género. Pon en público este género. Cadamo san saod nga panapton dida sa tendahan san insic. Cuanto género hay de venta ahí en la tienda del chino.

SAUG. *v.* Arrastrar, llevar á una persona ó cosa por

el suelo, tirando de ella. Guinsaug namon an baloto. Hemos arrastrado el baloto. Sauga niyo an bote. Arrastrad el bote. Uaray cami pacacasaug san cahuy. No hemos podido arrastrar el madero. Pinapagsasaug san capitan ini nga harigue. Manda el capitán arrastrar este harigue. Ayao aco niyo pagsauga. No me llevéis á rastras.

SAUG SAUG. *v.* Arrastrar, llevar frecuentemente á una persona ó cosa por el suelo, tirandó de ella.

SAOY. *v.* Frecuentar, repetir un acto á menudo.—Concurrir con frecuencia á un lugar. Sumaoy ca sin pagcanhi. Vén con frecuencia.

SAUI. *v.* Estorbar, impedir, embarazar, poner embarazo ú obstáculo á la ejecución de una cosa; estar uno ocupado, impedido ó embarazo.—*adj.* Cosa que estorba, impide ó embaraza.—*s.* Ocupación, embarazo, impedimento, dificultad, obstáculo. Nasani aco. Estoy ocupado.

SAUID. *v.* Retardar, diferir, detener, dilatar la ejecución de una cosa.

SAUING. *v.* Desmochar, cortar la parte superior de un árbol.

SAOL. *v.* Contradecir, decir lo contrario de lo que uno afirma. Diri aco masaol dimo. No te contradigo.

SAULÓ. *v.* Aprender de memoria una cosa.

SAONG. *adj.* Cosa cóncava; hueca ó vacia por adentro.—*v.* Ahuecar, poner huera ó cóncava alguna cosa.—Poner la mano ó manos formando cavidad ó hueco.

SAUOT. *adj.* Diestro, hábil, experto en hacer alguna cosa.

SAOP. *v.* Endemoniar, introducir los demonios en el cuerpo de una persona.—Sinasaop. *p. p.* Endemoniado, poseido, poseso, que tiene los espíritus malignos dentro del cuerpo.

SÁO SÁO. *v.* Mover, remover con la mano lo que se está lavando; lavar, limpiar en agua alguna cosa revolviéndola con la mano para quitarle la suciedad.

SAOT. *v.* Guardar, poner ú ocultar una cosa en alguna parte.—Ocultarse, esconderse en alguna parte.

SAPA. *s.* Arroyo, riachuelo, río pequeño y de poco caudal.

SAPÁ. *v.* Escarmentar, evitar el caer en adelante en peligros.

SAPÁ. *v.* Contradecir lo que uno dice.—Recusar, no querer admitir el consejo, etc.

SAPAC. *v.* Predecir, adivinar, pronosticar, anunciar lo que ha de suceder.

SAPAD. *s.* Redaño, prolongación del peritoneo, que cubre por delante los intestinos formando un extenso pliegue adherido al estómago, al colon transverso y á otras vísceras, y suelto por abajo. Se acumula á veces en él gran cantidad de gordura.

SAPAD. *s.* Hoja de libro.—Hojas ó mullido que se pone en un cesto ó cosa semejante, que tiene ya palay ú otra cosa, para que lo que se echa de nuevo no se mezcle con lo que hay va dentro.—*v.* Poner dichas hojas ó mullido en el sentido expresado.

SAPAD. *s.* Gajo del racimo del plátano, etc. Usa ca sapad nga saguing. Un gajo de plátanos.

SAPAD. *s.* Listón blanco, ó de otro color, que ponen las mujeres en la parte baja de la saya.

SAPAD SAPAD. *adj.* Cosas unidas y puestas unas sobre otras.—*v.* Poner ó colocar las cosas juntas, unidas y unas sobre otras.

SAPAY. *v.* Repugnar, resistir, contradecir.

SAPAY. *v.* Verter, derramar, vaciar líquidos.—Salir de madre un río.

SAPAYÁN. *s.* Inconveniente, impedimento, obstáculo que hay para hacer una cosa.—*loc.* ¡Qué importa! Uaráy sapayán. No hay inconveniente. ¡Ano in sapayán siton! ¡Qué importa eso!—Uaray co sa imo sapayán, in dabalun ca niya, No tengo que ver contigo, si él te zurra.

SAPÁYAN. *s.* Viga que se pone sobre los pilares ó harigues de los edificios, y sobre la que descansan los quilos.—*v.* Poner ó colocar dicha viga.

SAPÁYANUN. *s.* Árbol ó madero bueno para viga de un edificio.

SAPAL. *v.* Cortar árbol, arbusto ó planta á raiz de tierra.

SAPAL. *s.* Orujo de la carne del coco, después de exprimida ó asoleada, y sacada toda la sustancia.

SAP-ANG. *v.* Abrir las piernas ó ponerse con las piernas abiertas.

SÁPAO. *s.* Sitio ó playa que mira al Este.—*v.* Estar ó vivir en dicho sitio.

SAPAO. *v.* Aforrar, poner forro á alguna cosa.—*s.* Aforro, forro, cubierta con que se reviste una cosa por la parte interior.

SAPÁO. *v.* Adulterar, cometer adulterio.

SAPARA. *adj.* Cosa áspera ó desapacible al gusto ó al tacto.

SAPA SAPA. *s.* Arroyuelo, arroyo pequeño.

SAPAT. *adj.* Viviente orgánico, que vive ó tiene vida.

SAPAT. *adj.* Corto de vista.—*v.* Tener la vista corta ú obscura. Sinasapatan aco. Tengo obscura la vista.

SAPDU. *v.* Caer en el lazo.

SAPDOC. *v.* Arremeter, embestir, reñir las aves.—Asir, agarrar alguna cosa.—Caer en el lazo, ó en el garlito.

SAPGUID. *v.* Rozar ó pasar una cosa rozando por alguna parte.—Pasar suavemente la mano por algún cuerpo.

SAPHIG. *v.* Allanar, poner llana ó igual la superficie de un terreno, suelo ú otra cualquiera cosa.—*s.* Rasero, instrumento de madero, ó caña, que sirve para rasar las medidas de los áridos.—*v.* Rasar, igualar con el rasero las medidas de palay, trigo ú otras cosas.

SAPHID, (SAPHIR). *v.* Rasar, igualar con el rasero las medidas de palay, trigo ú otras cosas.

SAPI. *v.* Dar ó pegar en parte dolorida del cuerpo, bomo herida, grano, etc.

SAPIA. *adj.* Cosa cóncava, que tiene concavidad en medio, como plato, sarten, etc.

SÁPIAO. *s.* Jábega, red grande que se emplea en pescar.—*v.* Pescar en dicha red.

SAPID. *v.* Rasar, igualar con el rasero las medidas de palay, trigo ú otras cosas.

SAPIG. *v.* Rasar, igualar con el rasero las medidas de palay, trigo ú otras cosas.

SAPIGAD. *v.* Arrimarse, acercarse ó pasar cerca de algún sitio.—Rasar, pasar rozando ligeramente un cuerpo con otro. Nacasapigad aco sin maraut. Me acerqué á lo malo.

SAPIGAD. *v.* Guizgar, enguizgar, incitar, estimular.

SAPIL. *s.* Afta ó erupción ó ulcera pequeña, ordinariamente blanquizca, que se forma en la membrana mucosa de la boca ó en la del tubo digestivo.

SAPIL. *v.* Rasar, pasar rozando ligeramente un cuerpo con otro.

SAPIL. *v.* Tocar una cosa á otra, como un rosario á una reliquia, etc.—Acercar.

SAPILIT. *v.* Pegar ó agarrar cosa pegajosa.—*adj.* Cosa conglutinosa, pegajosa, que con facilidad se pega.

SAPIL SAPIL. *v.* Tocar una cosa, sin asirla, como cuando se persigue á uno muy cerca, y no se consigue agarrarle.

SAPÍN. *s.* Zapato, calzado del pié, que, por encima, se hace ordinariamente de piel adobada de becerro, cabra, gamuza y otros cuadrúpedos menores, y de suela por debajo. Es de varias hechuras ó formas, como puntiagudo ó romo, y más ó menos escotado por el empeine.—*v.* Poner, ó llevar puestos los zapatos.

SAPINIT. *s.* Enredadera espinosa así llamada.

SAPIO. *s.* Cepillo, instrumento de carpintería, hecho de un zoquete de madera cuadrilongo, con cuatro esquinas y caras iguales; y en la que ha de ludir con la tabla ó madero que se labra, tiene una abertura estrecha y atravesada, y en ella embutido y sujeto con una caña un hierro acerado con su corte muy sutil y que sobresale un poco, para raspar con él, limpiar y pulir la madera.—*v.* Cepillar, acepillar, labrar, dejar lisa con cepillo de carpintero la superficie de la madera.

SAPI PI. *v.* Llevar alguna cosa debajo del brazo.

SAPIRING. *s.* Vello de las sienes.

SAPIRO. *v.* Poner ramas espinosas en el cuerpo de los árboles ó palmas, para que no roben la fruta, etc.

SAPIT. *v.* Acaecer, suceder, sobrevenir, efectuarse un hecho.

SAPIT. *adj.* Cosa seguida, sin impedimento, estorbo ó embarazo.

SAPIT. *prep.* Hacia.—*adv. l.* Cerca.—*adj.* Inmediato, contiguo, que sigue.

SAPITO. *s.* Puas ó pinchos que pone el bisaya en el cuerpo del árbol ó palma, con las puntas hacia abajo.

SAPLA. *v.* Quitar ó cortar los nudos á la caña, árbol, etc.

SAPLAG. *v.* Encontrar, hallar, dar con una persona ó cosa, sin buscarla. Naghisaplag cami ngan si Juan dida sa guincabag-tan san dalan. Nos encontramos con Juan ahí en la bocacalle, ó donde se unen los caminos.

SAPLUD. *adj.* Cosa áspera, desabrida ó desapacible al gusto.

SAPLONG. *v.* Cortar cosa que sobresale y ponerla igual, como las estacas de una cerca, etc.—Cortar la punta de la oreja del animal.—Desnarigar, quitar á uno las narices.

SAPNAY. *v.* Tocar la barba del niño, acariciándole.—Recibir alguna cosa en las manos, tener ó llevar á uno en las manos.

SAPNAY. *adj.* Animal que tiene listas en el pelo, de diferente color que lo restante del cuerpo.

SAPNÓ. *v.* Tener al niño con las manos y sobre las piernas.

SAPNOT. *adj.* Cosa áspera, desigual.—*v.* Impedir, haber algún embarazo como la rodaja de motón, etc., que no vira, por tener algún estorbo.

SAPO. *v.* Cortar árbol ó planta á raiz de tierra. Opaya an pagsapo siton cahuy. Corta bien ese árbol á raiz de tierra.

SAPO. *v.* Prohibir á uno que siga en la ejecución de una cosa.

SAPO. *v.* Perturbar, trastornar el orden ó concierto, quietud ó sosiego de una cosa. Nasasapo an acon huna huna. Mi mente está perturbada.

SAPO. *v.* Recojer el palay que salta cuando se está pilando, y volverlo al mortero.

SAPUA. *v.* Sobresalir ó verse la raiz del palauán ó gauay, sobre la superficie de la tierra.

SAPUA. *v.* Caerse las hojas ó pencas de las palmas.—*adj.* Palma que se le caen las hojas ó pencas.

SAPOC. *s.* Zurrapa, brizna, pelillo ó sedimento que se halla en los licores que poco á poco se van somando.—*v.* Tener zurrapas el agua ó licores.

SAPOD. *v.* Recoger alguna cosa que lleva la corriente. Guinsapud co an iguina-anud nga cahuy. He recojido el madero que llevaba la corriente.

SAPUL. *v.* Adquirir, conseguir, alcanzar alguna cosa, heredarla ó hacerse dueño de ella.—Merecer, lograr ó conseguir algún beneficio.

SAPOLONG. *v.* Coger, agarrar á uno por el cabello.

SAPONG. *v.* Añadir, aumentar á lo que falta alguna cosa.

SAPONOT. *adj.* Cosa espesa, densa.

SAPUT. *s.* Mortaja, vestidura, sábana, ú otra cosa en que se envuelve el cadáver para el sepúlcro.—*v.* Amortajar, poner la mortaja al difunto.

SAPOTI. *s.* Instrumento de madera con cuatro ó más canales en la parte de afuera; se usa para que los ramales del cordel salgan bien retorcidos y ajustados.

SAP-SAP. *s.* Pez pequeño así llamado.—*v.* Pescar ó cojer dicho pez.

SAQUI. *v.* Cortar árbol ó planta á raiz de tierra; cortar una cosa á raiz.

SAQUIANG. *v.* Cojear, andar inclinando el cuerpo más á un lado que á otro, por no poder sentar igualmente ambos piés. ¿Cay ano nga saquiang ca maglacat? ¿Porqué cojeas al andar? Nagsasaquiang an bactin. Cojea el puerco.

SAQUIAO. *s.* Red pequeña así llamada.—*v.* Pescar con ella.

SAQUIL. *s.* Hueso, cada una de las partes sólidas y más duras del cuerpo del animal.

SAQUINGQUING. *v.* Andar en un pié y á saltos.

SAQUIOD. *v.* Empujar, hacer esfuerzo con el cuerpo hacia adelante.—Tener ó hacer movimientos carnales.

SAQUÍT. Enfermedad, alteración más ó menos grave en la salud del cuerpo animal.—Alteración más ó menos grave en la salud del cuerpo vegetal.—Pasión ó alteración en lo moral ó espiritual.—*v.* Enfermar, contraer enfermedad el hombre ó el animal.—Enfermar, contraer enfermedad los vegetales.—Causar enfermedad.—*s.* Dolor, sensación molesta y aflictiva de una parte del cuerpo por causa interior ó exterior.—Padecimiento, tormento.—*v.* Doler, padecer una parte del cuerpo, mediante causa interior ó exterior.—Padecer física y corporalmente una enfermedad.—Atormentar, dar tormento al culpable. ¿Ano bá an saquít nga binabati niya? ¿Qué enfermedad padece? May saquit ini nga lubi. Tiene enfermedad este coco. Diri na aco nacacailub sinin casaquit. No puedo ya sufrir esta enfermedad. Masaquit si Juan. Está enfermo Juan. Sinasaquitan siya sin daco. Está muy enfermo. Nagcacasaquít an mga tauo. Enferma la gente. Tican sin pagsaquiti sa acon, diri na acó nacacalacat. Desde que estube enfermo, no puedo ya andar. Pananaquitun sira. Ellos serán atormentados. Uaray aco canhi cay nasaquitan aco. No he venido porque he estado enfermo.

SÁQUIT. *v.* Padecer física y corporalmente un daño, pena, dolor, ó castigo, sufrir.—Ser una cosa difícil

de hacerse ó conseguirse.—*s.* Dolor, sufrimiento, sentimiento, angustia, aflicción, pesar, pena; dificultad, peligro. Nasasáquit inin acon casing casing. Padece mi corazón. Masáquit ini nga buhat. Es difícil esta obra. Masáquit inin acon paglacat. Camino con dificultad. Casáquit nga uaray sama. Dolor sin igual Hinaya cay casáquitan. Despacio porque el paso es peligroso.

SAQUÍT SIN BABAYE. *s.* Menstruación, menstruo, regla, sangre que todos los meses evacúan naturalmente las mujeres y las hembras de ciertos animales.

SARÁ. *v.* Colar, pasar un líquido por manga, cedazo ó paño.

SARA. *v.* Adornar, componer, ataviar, engalanar con adornos. Masara nga tauo. Persona bien compuesta, galana.

SARA. *v.* Recibir, tomar uno lo que le dán.

SARÁAN. *s.* Coladero, colador, manga, cedazo, paño en que se cuela un líquido.

SARAB. *v.* Chamuscar, quemar una cosa por la parte exterior.

SARABAC. *v.* Hablar á troche y moche.

SARABAY. *v.* Poner un madero, etc., sobre otro atravesado, sujeto y amarrado á otros dos clavados en tierra, para aserrarle, cortarle, etc.—Quedar colgando ó suspensa una cosa de otra.

SARABAT. *v.* Responder, contestar en el rezo, canto, etc.

SARABUTAN. *s.* (DE SABUT). Noticia, conocimiento.—Ciencia, saber, sabiduría, conocimiento en ciencias, letras ó artes.

SARABSAB. *v.* Chamuscar, quemar una cosa por la parte exterior.

SARAC. *v.* Mezclar, incorporar una cosa con otra. Isasarac co ini nga labi sin bugas. Mezclaré esta carne de coco con arroz.

SARAC. *s.* Color, colorín ó cosa con varios colores. Magcalainlain nga sarac sa imo bado, cay may mapula nga samay, may mán itum. Son diferentes los colores de tu camisa, por que tiene color encarnado de varias clases y tambien negro.

SARACAY. *s.* (DE SACAY). Pasajero; grumete de una embarcación.—*v.* Llevar pasajeros, ó grumetes. Capatan ca tauo an pagsaracay co san acon sacayán san pagcadto namon sa Manila. Cuarenta hombres llevaba yo en mi embarcación cuando fuimos á Manila.

SARAC-AN. (DE SACA). Escalera, lugar ó sitio por donde se sube.

SARAC-ANAN. *s.* (DE SACA). Escalera, lugar ó sitio por donde se sube.

SARAC-YAN. (fuerte la *c.*) (SARAQUIAN. *s.* (DE SACAY). Embarcación, ó lo que sirve para embarcarse.

SARACLAN. *s.* (DE SACAL). Copiador, libro donde se copia ó traslada algún escrito.

SARAD. *s.* Cuchillo pequeño y corvo.—Caracol de mar así llamado, se come.

SARAG. *v.* Desgajar, desgarrar, arrancar, separar con violencia la rama del tronco de donde nace.

SARAG. *v.* Pelear, contender ó reñir.—Apedrear, tirar ó arrojar piedras á una persona ó cosa.

SARAGBAC. *adj.* Descomedido, descortés.

SARAGBAT. *adj.* Descomedido, descortés.

SARAGMIT. *v.* Apresurar, dar prisa, acelerar.

SARAY. *v.* Poner un madero, etc., sobre otro atravesado, sujeto y amarrado á otros dos clavados en tierra, para aserrarle, cortarle, etc.—Quedar colgando ó suspensa una cosa de otra.

SARÁYAN. *s.* Lugar ó sitio donde se coloca, levantado por uno de sus extremos, un madero ú otra cosa.—Madero atravesado y pendiente de otros dos clavados en tierra, y sobre el cual descansa la madera que ha de aserrarse.

SARAY SAY. *v.* Poner, colocar una cosa sobre otra.

SARAMBAG. *v.* Conversar ó hablar varios á la vez; tomar uno parte en la conversación.

SARANG. *v.* Diseminar, esparcir, extraviarse alguna cosa. Nagsasarang an mga tauo. Anda esparcida la gente.

SARANG. *v.* Calentarse uno al fuego. Nag uli uli siya ngadto san pinanarangan san mga soldados. Iba y volvía él allí donde se calentaban al fuego los soldados. An mga mananarang nagsasari sin pagpaquiana. Los que se calentaban al fuego preguntaban á porfía.

SAR-ANG. *v.* Herir. Nahasar-ang an hayop san arado. Hiriόse el animal con el arado.

SARANGA. *s.* Pez así llamado, se come.

SAR-ANGAN. Eje. Sar-angan sin carruaje. Eje de carruaje.

SARANGGAPAN. *v.* Abarcar muchos negocios y no poder desempeñarlos bien.—Ocuparse, impedirse, embarazarse con alguna cosa.

SARANGAT. *v.* Levantar una cosa con una especie de horquilla hecha con dos cañas ó palos.—Hacer dicha horquilla con dos cañas ó palos, sujetos y amarrados por uno de sus extremos, para levantar cosas pesadas, como harigue, madero, etc.

SARANGBAYUN. *adj.* Famoso, que tiene fama y nombre en la acepción común.

SARANGCAY, (PAGSARANGCAY). *s. pl.* Amigos, que tienen amistad.

SARANGSARANG. *v.* Diseminar, esparcir, extraviarse alguna cosa.

SARAUAG. *s.* Palma así llamada.

SARAUAG. *v.* Hacer cordón ó cordel de cuatro ramales.—Sinarauag. *adj.* Cordel ó cordón hecho de cuatro ramales.

SARAUIL. *v.* Topar, encontrar, tropezar una cosa con otra.

SARAUISAO. *v.* Tocar en el borde de la campana.—Martillar, batir y dar golpes con el martillo ó cosa semejante.

SARAP. *v.* Pescar con red.—Cubrir el agua alguna cosa.

SARAP. *v.* Cercar, rodear, circunvalar.—Hallar.

SARAPA. *adj.* Cosa áspera, desigual, desapacible al tacto.

SARAPANG. *s.* Fisga, arpón de tres dientes para pescar peces grandes.

SARAPATI. *s.* Paloma domesticada ó casera.

SARAPATIHAN. *s.* Palomar, casa donde se recogen y crían las palomas campesinas, ó aposento ó paraje donde se crían y tienen las caseras.

SARAPDOC. *v.* Arremeter, embestir, acometer con ímpetu y furia.

SARAPO. *v.* Salir al encuentro de uno, salir á recibirle.

SARAPOC. *v.* Arremeter, embestir, acometer con ímpetu y furia.—Arrojarse el ave de rapiña sobre la presa.

SARAP SAP. *adj.* Cosa áspera y desabrida al gusto.

SARAP SAP. *adj.* Cosa espesa, tupida, apretada.

SARASAD. *s.* Cesto ralo, hecho de bejuco ó caña.

SARASAROY. *s.* Cesto ralo y pequeño, hecho de bejuco ó caña.

SARASARUN. *adj.* Aquello que sirve para hacer el cesto llamado *sarasad*.

SARI. *v.* Reñir, pelear, luchar.—Probar uno sus fuerzas luchando con otro, ó levantando cosas pesadas.—Esforzarse.

SARI. *v.* Provocar, excitar, irritar, incitar á uno con palabras ú obras para que se enoje.

SARIAUOT. *v.* Hacer cualquier cosa despacio y poco á poco.

SARIBAY BAY. *v.* Volar el ave sin batir las álas, como algunas veces el gavilán.

SARIBO. *v.* Rociar, regar, esparcir ó echar agua en alguna parte.

SARICAUOT. *v.* Hacer alguna cosa despacio y poco á poco.

SARIG. *v.* Confiar, espesar, tener esperanza de conseguir lo que se desea.—Afianzar, agarrar, afirmar, dar firmeza.—Sostener, sustentar y mantener una cosa para que no caiga, etc.—Ayudar, auxiliar, socorrer á uno para que no caiga, etc. Nasarig aco sa imo. Yo confío en tí. Pasariga aco niyo. Ayudadme, sostenedme.

SARIGAN. *s.* Ayuda, sostén, firmeza, que sostiene y ofrece confianza.

SARIGÁNAN. *s.* Ayuda, sostén, firmeza, que sostiene y ofrece confianza.

SARICONG CONG. *s.* Hueso de la pechuga del ave.—Pechuga de ave con carne y hueso.

SARIYAYA. *adj.* Afable, agradable, alegre, dulce y suave en la conversación y el trato.

SARIYONG. *adj.* Cosa cóncava.—*v.* Hacer ó poner cóncava á una cosa.

SARIYOT. *v.* Entrar con frecuencia en una parte.

SARIMBAL. *s.* Angarillas hechas de caña.

SARIMPOCOT. *v.* Abreviar, apresurar, acelerar.—Enojarse, incomodarse, irritarse pronto.

SARING. *v.* Delirar, desvariar el enfermo.—*adj.* Delirante, que delira.

SARINGA. *s.* Caracol de mar así llamado, se come.

SARINGBAL. *v.* Echar, recostar al enfermo ó recien parida en una silla larga.

SARINGBALAN. *s.* Especie de silla poltrona para echarse ó recostarse el enfermo.

SARINGBAY. *s.* Juego de niños.—*v.* Jugar ó divertirse los niños.

SARING SARING. *v.* Enfurecerse, irritarse, incomodarse.—*s.* Furia, furor, agitación violenta.

SARING SING. *s.* Renuevo, retoño, tallo, pámpano, pimpollo de árbol ó planta.—*v.* Retoñecer, retoñar, volver á echar vástagos el árbol ó planta. Nana naring sing ná an mga cacahuyan. Retoñan ya los árboles.

SARIP SIP. *v.* Tirar piedras llanas al agua, para que vayan saltando.

SARI SARI. *v.* Provocar, excitar, irritar, incitar á uno con palabras ú obras para que se enoje.

SARI SARI. *v.* Reñir, pelear, luchar.—Probar uno sus fuerzas luchando con otro, ó levantando cosas pesadas.

SARI SARI SIN PAGCAROCATINGUG. *s.* Dejillo, dejo ó modo particular de acentuar las palabras al hablar.

SARISI. *v.* Rajar, hender, abrirse árbol, caña, etc.

SARIT. *v.* Pedir licencia ó permiso. Nasarit aco sin pag uli sa balay. Pido licencia para volver á casa.

SARITA. *v.* Tentar, probar, halagar, burlarse de uno.—*adj.* Chocarrero, burlón.

SARO. *v.* Comer dos ó más en un mismo plato, etc.

SAROC. *v.* Coger, ó sacar agua con caña ú otra cosa.

SAROCAN. *s.* Vasija ó caña que sirve para sacar agua de pozo, etc.

SAROCSOC. *v.* Tropezar y herirse con cosa punzante ó cortante.

SARODOT. *v.* Nacer, brotar las plantas y hierbas.

SAR-UG. *v.* Amontonar, poner las cosas en montón.

SAROYON. *s.* (en otras partes dicen—SAROYONG). Acueducto, canal, conducto artificial por donde vá el agua á lugar determinado.—Canalón de caña, palma brava ú otra cosa que recoje el agua de las canales en los tejados ó de los techos de nipa.

SAROMON. *v.* Entristecerse, ponerse triste y melancólico, afligirse.

SAROMSOM. *s.* Dia primero, segundo y tercero del menguante de la luna.

SARONG SONG. *s.* Dulce hecho de arroz cocido y azúcar.—*v.* Hacer dicho dulce.

SARONG SONG. *s.* Adorno hecho de papel, flores, etc.

SARUAL. *s.* Pantalón, calzón, parte del vestido de hombre, que cubre desde la cintura hasta la rodilla, ó hasta los piés.—Calzoncillos, calzones de lienzo, lana punto, que se ponen debajo de los de tela ó paño.—Pagsarual. *v.* Poner ó llevar puestos los pantalones ó colzoncillos.

SARUALUN. *adj.* Paño ó tela que sirve para hacer pantalones ó calzoncillos.

SAROP. *v.* Tapar botella, frasco, caña, tinaja, etc.—*s.* Tapon, pieza de corcho, cristal, madera, etc., con que se tapan botellas, frascos, toneles y otras vasijas. Nauara an sarop san boteya. Se ha perdido el tapón de la botella. Saropon mo iton cauayan san camut. Tapa esa caña con la mano.

SARUPAN. *s.* Chupa, octava parte de una ganta.

SAROP SOP. *v.* Chupar, sacar ó atraer con los lábios el jugo ó la sustancia de una cosa.—Sorber, atraer con el aliento un líquido hacia lo interior de la boca.—*s.* Ruído que se hace al chupar, ó sorber una cosa.—*v.* Hacer ruído cuando se chupa, ó sorbe una cosa.

SAROP SOP *v.* Brotar, salir, nacer una cosa.

SAROSOLAIT. *s.* Punta ó diente de arpón, anzuelo, etc.—*v.* Hacer dicha punta ó diente en el arpón, etc.

SARASANDO. *v.* Alternar, remudarse, sustituirse, reemplazarse unas cosas á otras.

SAROSO. *v.* Encontrar, hallar, dar con una persona ó cosa sin buscarla. Nag hisaroso cami ngan si Pedro sa dalan. Nos encontramos Pedro y yo en el camino. Iguinhisaroso co in duha nga mga magcauat sa dalan. Hallé á dos ladrones en el camino.

SAROSO. Doblarse, torcerse alguna cosa, ó la punta de ella. Nasaroso an bangcao co cay tinama sin tul-an. Se ha torcido mi lanza porque dió en un hueso.

SAROT. *v.* Caerse las hojas de los árboles cuando hay viento fuerte.

SAROT SOT. *v.* Chupar, sacar ó atraer con los lábios el jugo ó la sustancia de una cosa.—Sorber atraer con el aliento un liquido hacia lo interior de la boca.—*s.* Ruído que se hace al chupar, ó sorber una cosa.—*v.* Hacer ruído cuando se chupa, ó sorbe una cosa.

SASÁ. *v.* Coger ó cortar las hojas de la nipa; ir á por nipa. Nananasá sira. Están cogiendo nipa. Sinugo co sira sin panasa. Los he mandado á cortar nipa. Mananasá cami. Vamos á coger nipa.

SASA. *v.* Descuartizar, dividir, hacer pedazos una cosa.

SA-SA. *s.* Caracol así llamado, se cría en los nipales.

SATUHAN. *s.* Tablero de damas.

SI. *art.* de *nomb. prop.*—(Algunas veces se usa en los nombres apelativos). Patáy ná si Pedro. Murió ya Pedro. Iroy sa Dios si Santa María. Santa María es Madre de Dios. Si Jesucristo ngā Mánonobus ta. Jesucristo nuestro Redentor. Si Juan ngan si Pedro. Juan y Pedro.—Masáquit si buot. Padece la voluntad.—Se usa también en algunos pronombres. Si cami an macadto ngan si icao an bilin. Nosotros irémos y tú te quedas.

SIA. (Algunas veces escribe el bisaya.—siya). *v.* Hablar, decir alguna cosa.

SIA. (SIYA). Hacia. *prep.* que determina la situación ó colocación del lugar ó término del movimiento ó dirección que se dá á la embarcación menor á uno ú otro lado con los remos de una banda. Sia sa too. Hacia la derecha. Sia sa uala. Hacia la izquierda.

SIAC. *v.* Partir, hacer pedazos ó astillas á un madero, palo, etc.—*s.* Pedazo ó astilla de madero, palo, etc.

SIAC. *v.* Piar el pollo ó pajarito.

SIAD. *v.* Cortar en pedazos el camote.

SIAHAN. *adj.* Primer, primero, primera.—*v.* Ser uno el primero.

SIAY. *s.* Lazo para cazar animales ó aves.—Cazar animales ó aves con dicho lazo; caer el animal ó ave en el mismo.

SIAM. *adj.* Nueve.—Noveno, nono. Siam ca tauo. Nueve personas.—An icasiam sa Junio. El nueve de Janio.—Icasiam ca adlao. Día noveno ó nono.

SIANG. *s.* Entrepiernas, parte interior de los muslos.—Entremedias, entre dos ó más cosas.—*v.* Mediar, existir ó estar una cosa en medio de otras.

SIAO. *s.* Árbol grande y resinoso, así llamado.

SIAO. *s.* Plumas largas en las álas de las aves.

SI-AO. *v.* Resplandecer, lucir, brillar una cosa.—*adj.* Cosa resplandeciente, brillante, que resplandece ó brilla.

SI-AO SI-AO. *v.* Resplandecer, relucir, brillar una cosa.—*adj.* Cosa resplandeciente, brillante, que resplandece ó brilla.

SIAPA. *adj.* Primer, primero, primera. Siapa ca adlao. Primer día. Siapa ca bahin. Primera parte.

SEBA. *v.* Cebar, poner pólvora en el oído ó en la cazoleta de las armas de fuego.

SIBAC. *v.* Coser con bejuco las hojas de nipa para cubrir ó tapar alguna cosa.

SIBAD. *v.* Devorar, hacer presa el caiman ó pez carnivoro. Sinibad si Juan san buaya. Juan ha sido devorado por el caimán.—Sibarun ca cunta. Es una maldición, que significa: devorado seas.

SIBAL. *s.* Lazo para cazar aves ó animales.—*v.* Cazar aves ó animales con dicho lazo; caer el ave ó animal en el mismo.

SIBALI. *adj.* Cosa torcida, tuerta que no está recta.

SIBAO. *v.* Retroceder, volver hacia atrás la bala ú otra cosa, cuando dá en parte dura.

SIBARHOT. *v.* Erizarse, levantarse, ponerse rígido y tieso el pelo.

SIBCAG. *v.* Abrir ó ahuecar la ropa formando rueda.—Abrirse, ensancharse las ramas de los árboles.

SIBCAG. *v.* Erizarse, levantarse, ponerse rígido y tieso el pelo.

SIBCAG. *v.* Destrozar, destruir, asolar ó echar por tierra alguna cosa.—*adj.* Cosa descompuesta, destruida, destrozada. Guinsibcag an acon oma sin babuy. Mi sementera ha sido destrozada por un puerco de monte.

SIBIA. *v.* Llevar cargamento ajeno ó perteneciente á otro.

SIBIT. *v.* Sacar espina con instrumento agudo ó con punta.—Punzar, pinchar, picar, herir con una cosa aguda ó punzante.

SIBIT. *s.* Especie de cadenilla de oro.—Pájaro pequeño así llamado.

SIBIT. *v.* Coser nipas para techar los edificios.—*s.* Pedazo de caña ú otra cosa, agudo y punzante para agujerear la nipa al coserla con bejuco.

SIBO. *v.* Acometer, embestir.—Acercarse, ir el pez á coger el cebo.

SIBO. *v.* Ajustar, igualar una cosa con otra.

SIBUA. *v.* Soplar, correr el viento, haciéndose sentir.

SEBUADA. *v.* Soplar con fuerza el viento.—*adj.* Viento fuerte.

SIBÚCAO. *s.* Cisalpinia. Sibúcao.

SIBOD. *v.* Torcer, retorcer cordel ú otra cosa.—Doblar, encorvar, torcer el brazo, etc.—*adj.* Cosa torcida, doblada ó encorvada.

SIBOG. *v.* Retroceder, volver hacia atrás.—Echar la corriente hacia atrás á la embarcación.—*s.* Pez así llamado, se come.

SIBOL. *s.* Instrumento de caña para sacar liquido de una vasija.

SIBOL. *s.* (C.) Hurigue.—*v.* Poner ó colocar el hariguc en el hoyo.

SIBOL. *v.* (B.) Tentar, instigar, inducir ó estimular.—Acechar, atisbar, observar alguna cosa, procurando no ser visto.—Ultrajar, injuriar de palabra.—*s.* Expresión que dice el bisaya, cuando se le figura que vé un fantasma ó pájaro nocturno.

SIBURAN NGA TADIAO. *adj.* Tinaja con adornos figurando cordones.

SIBOT. *s.* Red pequeña de forma cónica, para coger los peces en el corral.

SICACANG. *v.* Abrir las piernas, estar uno levantado y con las piernas abiertas.

SICAD. *v.* Gacer hincapié, hincar ó afirmar el pié para sostenerse ó para hacer fuerza.—Reñir ó probar los gallos, agarrándolos por la cola y sin soltarlos.

SICAL. *v.* Rebotar, rechazar, retroceder una cosa cuando dá en parte dura. Nagsical an bato. Rebotó la piedra.

SICAL. *adj.* Cosa dura, rigida, endurecida.—*v.* Endurecerse, ponerse dura ó rigida una cosa. Hinical an tiyan co. Está endurecido mi vientre.

SICAUALO. *s.* Medioreal ó sea diez cuartos.

SICAUALO NGA ONSITA. *s.* Un peso de oro, moneda de oro que vale un peso.

SICAUALOHUN. *adj.* Cosa que vale medioreal.

SICAPAT. *s.* Un real fuerte ó sea veinte cuartos ó diez cuartas grandes.

SICAPAT NGA ONSITA. *s.* Moneda de oro que vale dos pesos.

SICAPATUN. *adj.* Cosa que vale un real fuerte.

SIC-HAN. *s.* (DE SIQUI). Lugar ó sitio donde caen los piés cuando uno está acostado.

SIC-HANAN. *s.* (DE SIQUI). Lugar ó sitio hacia donde caen los piés cuando uno está acostado.

SIC YAP. (fuerte la *c.*) SIQUIAP. *v.* Quitar ó sacar alguna cosa con cosa aguda ó punzante.

SIC-YOONG. (fuerte la *c.*) SIQUIOONG. *adj.* Cosa estrecha ó angosta de boca y ancha de abajo.

SICLA. *v.* Animar, avivar á los trabajadores.

SICLA. *v.* Alzaprimar, levantar alguna cosa con la alzaprima ó palanca.

SICLA. *v.* Levantar, mover, ahuyentar, hacer que salte la caza del sitio en que estaba.

SICLAT. *s.* Cerca de cañas ó palos entretejidos unos con otros.—*v.* Hacer dicha cerca, cercar con cañas ó palos entretejidos ó enlazados unos con otros.

SICLO. *s.* Hipo, movimiento convulsivo del diafragma, que produce una respiración interrumpida y violenta y causa algún ruído.—*v.* Hipar, expeler ó despedir frecuentemente hipos. Guinsisicloon siya. Tiene ó padece hipos.

SICLOB. *adj.* Cosa hueca; socavada; hundida.—*v.* Hundir; socavar; cavar debajo de la tierra quedando sobre falso un grueso de superficie.—*adj.* Que tiene los ojos hundidos.

SICLOB. *v.* Ahorcar, quitar á uno la vida echándole un lazo al cuello, y colgándole de él en la horca ú otra parte.

SICLOT. *s.* Cuchara, instrumento que se compone de una palita cóncava y un mango, y que sirve para tomar la comida y meter en la boca las cosas líquidas ó blandas.—*v.* Comer con cuchara; usarla.

SICMAT. *v.* Latir, doler, padecer una parte del cuerpo, mediante causa interior ó exterior.—*s.* Latido dolor, sensación molesta y aflictiva de una parte del cuerpo por causa interior ó exterior.—*fig.* Rencor, odio, enojo, sentimiento.

SICMIT. *v.* Coger ó tomar cosa ajena ó perteneciente á otro.—Coger, asir ó agarrar á uno.

SICNOB. *adj.* Cosa empinada, erguida. Masicnob ngã buquid. Monte empinado.

SICO. *s.* Codo, parte posterior y prominente de la articulación del brazo con el antebrazo.—*v.* Luchar dos agarrándose con las manos izquierdas por los codos ó sangrías, y con las manos derechas por la cintura. Sari ngã an magcasicamut ngã uala nira san duha nagsisipagcaput sa ira magcasisico, ug an magcasi nira too nagsisipagcaput mán sa ira magcasihauac.

SIC-UAY. *v.* Repeler, expeler, arrojar, rechazar ó desechar una cosa. ¿Ano bá an pagsic-uaya mo sa acon, ngan san diri mo pamatii san acon ngã paquimalooy? ¿Porqué me repeles, y no oyes mis súplicas?

SICUAY. *v.* Desviar; desdeñar; despreciar.

SICUALL *adj.* Cosa torcida, tortuosa, que tiene vueltas y rodeos.—*v.* Rodear, tener una cosa vueltas y rodeos.—*s.* Rodeo ó vuelta que tiene una cosa.

SICOHAN. *s.* Lanzadera, instrumento que usan los tejedores para pasar el hilo, seda, algodón ú otra cosa semejante por entre los hilos de la urdimbre.—Lanzadera donde se pone el hilo ó bramante para hacer red ó chinchorro.

SIC-UIT. *v.* Coger ó quitar alguna cosa con cosa aguda ó punzante.—Coger ó sacar poco á poco el aceite que vá destilando el coco rallado y puesto al sol en un baloto.

SICOL. *v.* Dar de codo, avisar al que está cercano y advertirle de alguna cosa tocándole recatadamente con el codo. Sinicol aco san acon opud. Me dió de codo mi compañero.

SIC-ON. *v.* Apretar, comprimir bien las cosas. Sicona an pagsolud san humay dida sa alat. Aprieta bien el palay al meterlo ahí en el costo.

SICOP. *v.* Coger, asir, agarrar una cosa.—*s.* Gavilán, ave de rapiña así llamada.

SICPOL. *adj.* Perro rabón ó con rabo corto.

SICSIC. *v.* Espulgar; desleendrar, quitar las liendres.

SIDAY. *s.* Verso, conjunto de palabras sujetas á medida y cadencia, según reglas fijas y determinadas.—*v.* Versificar, hacer ó componer versos.—Poner en verso.

SIDAP. *v.* Mirar atentamente hacia arriba.

SID-IP. *v.* Mirar por entre celosía, enrejado ó hueco.

SED-EPAN. *s.* Celosía, enrejado ó hueco por donde se mira y no ser visto.

SIDLAC. *v.* Alumbrar, lucir, resplandecer una cosa.

SIDLANGAN. *s.* Oriente, punto cardinal del horizonte, por donde nace ó aparece el sol.

SIDLANGANUN. *adj.* Oriental, natural de oriente, —Perteneciente al oriente.

SIDLIT. *v.* Salir ó aparecer el sol. por el oriente. Sidlit ná an adlao. Ya ha salido el sol. Pasidlita ta anay an adlao, ngan san-o quitá pamarigos. Esperémos que salga antes el sol, y luego nos bañarémos.

SIDLOT. *v.* Templar á fuego hierro ó acero, arma ó herramienta.—Templar arma ó herramienta cándente echando agua.

SIDLOTAN. *s.* Agua que se usa para templar arma ó herramienta candente.

SIDOL. *v.* Mermar, disminuir una cosa, que poco á poco se vá gastando.

SIDOT. *v.* Herir con arma ó instrumento. Sinidot aco ni Pedro san iya bangcao. Me hirió Pedro con su lanza.

SID SID. *v.* Tentar con los piés ó arrastrar los piés tentando ó buscando alguna cosa con ellos á oscuras ó en el agua.—*s.* Orla, orilla de paños, telas, vestidos largos, etc., en la fimbria ó canto más bajo, con algún adorno que la distingue.—Orilla de monte, río, mar, etc.

SID SID. *v.* Comprender, tantear á uno. Uaray aco pacasidsid san buot sini ngã tauo. No he podido comprender que quiere este hombre.

SIGA. *v.* Alumbrar, lucir, resplandecer, brillar una cosa.—Arder ó levantar llama el fuego.—Resplándor, luz, brillo de una cosa.—Llama de fuego.

SIGABO. *v.* Encontrar, hallar una cosa. Hinsigabohan co an macauat didto sa oma. Encontré al ladron allá en la sementera.

SIGAD. *v.* Limpiar, quitar las hierbas ó maleza de un terreno.—Hacer camino, vereda, senda ó paso quitando la hierba ó maleza.—*s.* Camino, vereda, senda ó paso.

SIGAD. *v.* Rapar, cortar el pelo dejándolo muy corto.

SIGBIN. *s.* Animal quimérico que, dice el bisaya, andá por selvas y montes, y se parece á un perro pequeño.

SIGHOT. *s.* Matorral, broza, maleza ó espesura de arbustos y plantas en los montes y campos.—Suciedad.—*adj.* Cosa súcia, llena de broza ó maleza. Masighot an dalan. Está súcio el camino.

SIGUID. *s.* Enredadera así llamada.

SIGUIN. *v.* Pescar en río. Se reunen unos cuantos hombres, hacen un corral pequeño cerca de la boca de un río, preparan los balotos y redes, principian á pescar, procurando que los peces que no caigán en la red, entren en el corral que de antemano han preparado, y después de concluir de pescar, reparten entre sí la pesca.

SIGMIT. *v.* Caminar ó ir despacio.—Coger, agarrar á uno por un pié.

SIGMOL. *v.* Devorar, engullir, tragar, Sisigmolan an isda ngã guti san daco. El pez pequeño será devorado por el grande.

SIGMOL. *v.* Contradecir lo que uno dice. Uaray pá aco pacahuman sin pagyacan, imo aco sinisigmol. No he concluido de hablar, y ya me contradices.

SIGMOL. *v.* Dar ó pegar con un dedo en la cara

ó narices, por desprecio.—Dar ó pegar con él en vez de la mano.

SIGNO. *v.* Cuidar, vigilar, guardar bien una cosa. Sinisigno niya an iya anac. Cuida bien de su hijo.

SIGO. *v.* Ayustar, juntar, unir bien dos piezas de madera, etc.—*s.* Ayuste, junta, unión de dos piezas de madera; etc.—Abarrotar, llenar, cargar un buque aprovechando hasta los sitios más pequeños de su bodega.

SIGUN. *s.* Ave ligera y pequeña.

SIGPIT. *v.* Urgir, instar ó precisar una cosa á su pronta ejecución. *adj.* Cosa urgente, que urge ó es espreciso cumplir porque está mandada. Sigpit nga sugo. Mandato que urge y es preciso cumplir.

SIGPOT. *v.* Urgir, estrechar, precisar una cosa.—*adj.* Cosa urgente, precisa, que urge.

SIHA. *v.* Aventajar, llevar ventaja, exceder, ser una persona ó cosa más grande que otra con que se compara en alguna línea.

SIHA SIHA. *s.* Unión entre dedo y dedo de pié y mano.—Espacio que hay entre las uniones de los plátanos de un racimo.

SIHI. *s.* Marisco así llamado, se come.

SIHOD. *s.* Red pequeña en forma de cono, con aro de bejuco y mango, para pescar en las orillas de los ríos ó mar.—*v.* Pescar con dicha red.

SIHUD. *v.* Apartar, quitar, separar una cosa de donde está. An acon ibinubutang, guinsisihud mo. Lo que yo pongo, tu lo quitas.

SIYA. *pronomb.* Él, ella, Nacasiring siya. Dijo él, Binmaton siya. Respondió ella.

SIYAHAN. *adj.* Primer, primero, primera.—*adv. t.* y *ord.* Primero, primeramente, en primer lugar.

SIYAPÁ *adj.* Primer, primero, primera.—*adv. t.* y *ord.* Primero, primeramente, en primer lugar.

SIID. *adj.* Justo, recto, que obra según justicia y razón. Masiid nga tauo. Hombre justo.

SIID. *v.* Ajustar, arreglar, sujetar á lo justo ó debido una cosa; guardar justicia, rectitud, verdad.—*adj.* Justiciero, que observa y hace justicia.

SI-ING. *v.* Parear, juntar, formar pares de las cosas poniéndolas de dos en dos, etc.—Salir ó estar dos plátanos, etc., juntos y bajo una misma corteza.

SIYOCOT. *adj.* Goloso, aficionado á comer golosinas.

SILA. *v.* Resplandecer; entrar la luz en alguna parte.—Deslumbrar, ofuscar la vista ó confundirla con la demasiada luz.

SILA. *v.* Aborrecer, tener odio y aversión á una persona ó cosa.

SILÁ. *v.* Aguzar, hacer ó sacar punta, ó hacer más aguda ó sutil la punta de un arma, herramienta ú otra cosa.

SILÁ. *s.* Caña de madera ú otra cosa para desclavar ó desunir lo empalmado, unido ó clavado.

SILAC SIGAC. *v.* Resplandecer, lucir, brillar una cosa.—*s.* Resplandor, luz, brillo.

SILAG. *v.* Aborrecer, tener sentimiento, disgusto, odio y aversión á una persona ó cosa.—Aborrecer, dejar ó abandonar uno la conversación por no ser de su agrado.

SILAG. *s.* Abertura, resquicio, celosía.—*v.* Mirar por entre abertura, resquicio ó celosía.

SILAG. *s.* Pez pequeño de mar así llamado, se come.

SILAY. *s.* Pez así llamado, se come.

SILANG. *v.* Acechar, atisbar, mirar por entre aberturas, resquicio ó celosía.

SILANG. *v.* Considerar meditar, pensar, reflexionar una cosa con cuidado y atención.

SILANG. *v.* Resplandecer, alborear, amanecer ó rayar el día.

SILAO. *v.* Resplandecer, deslumbrar, ofuscar la vista ó confundirla con la demasiada luz.—*s.* Resplandor, luz. An camasilao san adlao. El resplandor del sol. ¡Camasilao san adlao, diri aco nacacaasdang! ¡Qué resplandeciente está el sol, no puedo mirarle! Sinisilauan an mata co. Se deslumbran mis ojos.

SILAO. *v.* Mirar, observar una cosa. Igsilao mo aco cún sicapat bá ini. Mira á ver si esto es un real.

SILAP. *v.* Relamer, lamerse los lábios con la lengua una ó muchas veces. Llevar con la lengua á la boca lo que ha quedado en los lábios.

SIL-AT. *s.* Mondadientes, palillo ó palito, instrumento pequeño de oro, plata, madera ú otra materia, que sirve para limpiar los dientes y sacar lo que se mete entre ellos. *v.* Limpiar los dientes con dicho instrumento,

SIL-ATAN. *s.* Palillera, pieza de una y otra materia y de figura varia y caprichosa, con muchos agujeritos en que se colocan los palillos ó mondadientes para ponerlos en la mesa.

SIL-ATUN. *adj.* Aquello que sirve para hacer mondadientes.

SILAT SIGAT. *v.* Resplandecer, lucir, brillar una cosa.—*adj.* Cosa resplandeciente, luciente, brillante.—*s.* Resplandor, luz, brillo.

SILHAG. *v.* Entrar ó pasar luz por abertura, rendija, etc.—Clarearse, transparentarse una cosa por ser rala, como tela, saya, etc.—*adj.* Cosa rala, que se clarea como tela, saya, etc.

SILHIG. *v.* Escoba, manojo de palmitos ó de otras ramas juntas y atadas, que sirve para barrer y limpiar.—*v.* Barrer, limpiar con la escoba la inmundicia, el polvo ó cualquiera otra cosa que está en el suelo, para recogerla.

SILHIGON. *adj.* Aquello que sirve para hacer escoba.

SILI. *s.* Pimiento, planta anua que echa un tallo nudoso, de dos ó tres piés de altura y lleno de ramas; hojas aovadas y de un verde fuerte; flores pequeñas y blancas, y por fruto una baya carnosa y hueca, y, según las distintas castas, más ó menos grande, redonda ó cuadrada ó en forma de cuernecillo, lisa ó escabrosa, y que contiene en el centro varias semillas redondas y chatas. Cuando madura esta planta es de color encarnado, y según las varias castas, de gusto más ó menos picante, ó enteramente dulce. Se usa como alimento, y como condimento de otros.—*fig.* Miembro viril.

SILI. *s.* Antecesor, predecesor, persona que precedió á otra en una dignidad, empleo ú oficio.—*v.* Remudar, poner á una persona en lugar de otra en un empleo ú oficio.

SILI. *v.* Pagar lo que uno perdió, quebró, ó malamente gastó.

SIL-ING. *v.* Acechar, atisbar, mirar por entre abertura, resquicio ó celosía.

SIL-INGAN. *s.* Celosía, enrejado, abertura ó hueco por dónde se acecha ó mira.

SILI SILI. *s.* Ave de color negro, pico y patas largas.

SILO. *v.* Comer los peces el verdín de las piedras.

SIL-OG. *v.* Acuñar, imprimir y sellar una pieza de metal por medio de cuño ó troquel.—Hacer ó fabricar moneda.—Fundir, derritir y liquidar los metales y minerales.—Dar forma en moldes al metal en fusión.

SILOOD. *v.* Acedarse la comida en el estómago.

SILOT. *s.* Coco verde ó de carne tierna todavía.
SILOT. *v.* Tomar ó coger alguna cosa con cuchara, pala ó cosa semejante.—*s.* Cuchara, pala ó cosa semejante con que se toma ó coge una cosa.
SILOT. (IPANGINGILOT). *s.* Acanalador, instrumento para hacer canales ó estrías.
SILPI. *v.* Desatender, no hacer caso ó aprecio de una persona ó cosa; no prestar atención.—*adj.* Desatento, que no hace caso, ó no presta atención.
SILSIG. *v.* Cerner cal, arena, etc.
SILSIGAN. *s.* Especie de criba hecha de corteza de caña entretejida, ó de bejuco, para cerner cal, arena, etc.
SIL SIL. *v.* Embetunar, cubrir con betún las aberturas ó uniones de las tablas.
SIMA. *s.* Abertura que se hace en el harigue en la parte de arriba, donde encajan las vigas que sostienen el maderamen ó quilos de los techos.—*v.* Hacer dicha abertura.
SIMA. *v.* Añadir, ayustar ó unir una cosa con otra de modo que apenas se conozca el ayuste.
SEMAD. *v.* Confluir, juntarse dos ó más caminos en un mismo punto.
SIMAY. *s.* Punta del ala del ave.
SIMANG. *v.* Extraviar, hacer perder el camino.—Extraviarse, perder el camino.—Tener ó dividirse un río en varios brazos, un camino en varias sendas ó senderos.—*s.* Camino, vereda ó sendero que parten, ó confluyen al principal.—*v.* Oblicuar, dar á una cosa dirección oblícua ó torcida.—Torcer, desviarse del camino recto, y tomar otro.
SIMA SIMA. *v.* Endentar, encajar una cosa en otra como los dientes de la rueda que encajan en otra, engargantar, engranar.
SIMANG SIMANG. *v.* Extraviar, hacer perder el camino.—Extraviarse, perder, torcer ó desviarse del camino recto, y tomar otro.—Tener ó dividirse un río ó en varios brazos ó un camino en varias veredas ó sendas.—Oblicuar, dar á una cosa dirección oblícua ó torcida.—Hacer una cosa en forma de ziszás.
SIMBAGON. *s.* Boca, cuando se nombra con desprecio.
SIMBARA. *v.* Sortear, echar suertes, valerse de medios fortuitos ó casuales para resolver ó decidir una cosa. Pagsimbara quitá cún sin-oy macadara sini. Echemos suertes á ver quien lleva esto.
SIMBOCAL. *v.* Hervir, borbollar, hacer borbollones el agua, ú otro líquido.
SIMBOG. *v.* Mezclar un líquido con otro.
SIMBOT. *v.* Oler, percibir los olores.
SIMHOD. *v.* Relamerse, regostarse, saborearse, gustar de las cosas.
SIMHOT. *v.* Conocer por el husmo ú olor.
SIMUD. *s.* Hocico, parte de la cabeza de algunos animales, en que están la boca y las narices.—Boca de pez, insecto, etc.—*v.* Hocicar ó dar con el hocico ó boca en alguna parte.
SIMUD SIMUD. *v.* Hocicar ó dar con el hocico ó boca en alguna parte.
SIMONG. *v.* Anublarse, oscurecerse el tiempo.—*adj.* Tiempo oscuro, cerrado.—Casimongan. *s.* Oscuridad, cerrazón.
SIMOT. *v.* Limpiar, quitar la hierba ó maleza á un terreno.—Acabar la comida por tener hambre.
SIMPALAD. *v.* Sortear, echar suertes, valerse de medios fortuitos ó casuales para conseguir una cosa.
SIMPI. *v.* Seguir ó tener una cosa la misma suerte ó desgracia, que otra igual. Nasimpi magcapucan an mga cahuy san pag baguio. Cayeronse los árboles por causa del baguio. Guinsimpi cami ngatanan panabala ni Juan. Juan ha zurrado á todos nosotros.
SIMPOT. *adj.* Cosa apretada, ó espesa.—*v.* Estar una cosa apretada, ó espesa.
SIM SIM. *s.* Planta llamada.—Egilope de ríos.
SIN. *art. indet.* de *genit. acusat.* y *ablat.* de nombres sustantivos y adjetivos. Mapalit aco *sin* humay. Yo compro palay. Mainum aco sin tubig. Voy á beber agua. Uaray aco pag buhat sin maraut. No he hecho cosa mala.—*Un.* Nacadacop aco *sin* tamsi. He cogido un pájaro.—Una. Nacasamad aco *sin* tauo. He herido á una persona.
SIN. *m. adv.* Hinigotan co siya sin marig-on. Le he amarrado fuertemente. Nacaon aco sin maopay. He comido bien.
SIN. *exp.* Si, siendo así. Sin icao an sinusugo. Si tu eres el mandado. Sin guinbestihan siya anay nira basi magpas-an san cruz. Siendo así que antes le habian vestido para que llevase á hombro la cruz.
SINA. *v.* Enojarse, enfurecerse, enfadarse, incomodarse, airarse.—*s.* Enojo, enfado, ira, cólera. Nasisina siya sa acon. Se enfada él conmigo.
SINABUCO. *s.* Camote así llamado.
SINACSAC. *s.* Astilla ó pedazo que se saca con la azuela al labrar la madera.
SINAHOAN. *p. p.* (DE SAHO). Querido, estimado, predilecto.—Mimoso y delicado.
SINAMAY. *adj.* Tela, camisa, etc., de diversos colores sombreados, ó labrados.
SINAMBONG. *s.* Dardo hecho de caña, arma arrojadiza, semejante á una lanza pequeña y delgada, que se tira con el brazo.
SINAMPALOC. *s.* Especie de cuentas ó gargantilla que por adorno traen las mujeres al cuello.
SINANGDAYAN. *s.* Dulce hecho de arroz cocido y molido, leche de coco, azúcar ó calamay, cocido todo en manteca ó aceite.
SINANGLAY. *v.* Enredar, pelear, divertirse de broma ó de veras.
SINANGLAY. *v.* Llevar la carga en la pinga.
SINANGLAYAN. *s.* Pinga, percha, por lo común de metro y medio de largo, que sirve para conducir al hombro toda carga que se puede llevar, colgada en las dos extremidades del palo.
SINANTAN. *s.* Chinanta, peso de diez cates, y otras veces de seis, según la costumbre.—Pesar.—Medir por chinantas. Pag sinantana iton abaca.—Pesa por chinantas ese abacá. Pagsinantana iton asin. Mide por chinantas esa sal.
SINANTANAN. *s.* Romana ó peso de madera ó caña, que sirve para pesar de una vez todo aquello que no pase de diez cates, por estar arreglada así.
SINAO. *v.* Resplandecer, lucir, brillar una cosa.—*adj.* Resplandeciente, reluciente, brillante.
SINAPIO. *s.* (DE SAPIO). Viruta, aquella hoja de la madera, que se arrolla con el cepillo al tiempo de labrarla.
SINAPÚT. *s.* Comistrajo hecho de arroz cocido, mezclado con plátano y azúcar, frito en manteca ó aceite.
SINARONGSONG. *s.* Dulce hecho con harina de arroz, agua y azúcar.
SINASACLAYAN. *s.* Cabestrillo, banda ó aparato pendiente del hombro, para sostener la mano ó brazo lastimados.
SINCA. *v.* Espantar, infundir susto ó miedo.—Contrariar, contradecir, resistir á los demás.—*adj.* Contrario, que es opuesto ó repugna á una cosa.

SINDA. *v.* Herir con arma blanca, sin soltarla.
SINDAC. *v.* Enfurecerse, airarse, irritarse.—Incitar, estimular á uno contra otro.
SINDAC. *v.* Desear, apetecer una cosa.—Entusiasmarse, sentir entusiasmo.—*s.* Entusiasmo, furor, exaltación y fogosidad del ánimo, violentamente movido por cosa que le admire ó cautive.
SINDOC. *s.* Red redonda con aro de bejuco, para pescar.—*v.* Pescar con dicha red.
SINDOL. *v.* Dar puntapié.—Avisar con el pié.—Tropezar ligeramente.—Herir levemente.
SINDORO. *p.* Arrojar, impeler, despedir con violencia una cosa.
SINDORO. *v.* Acornar, acornear, dar cornadas los animales.
SINGAB. *adj.* Cosa de boca rajada, mellada, descantillada.—*v.* Rajarse, mellarse, descantillarse una cosa por su boca.
SINGABUT. *v.* Apresurarse, darse prisa.—Hablar y entenderse entre sí dos ó más personas.
SINGAL. *v.* Acuñar ó poner cuñas debajo de un madero, que está aserrándose ó labrando, para que esté recto y no incline.—*s.* Cuña, palo ó caña que se pone debajo de un madero al aserrarle ó labrarle. Singala dao iton guipat, cay bangin tumarandasay. Acuña ese madero, no sea que resbalé.
SINGAL. *v.* Ceñirse la sabana ú otra cosa al cuerpo.
SINGAO. *v.* Mejorar, convalecer el enfermo.
SINGAT. *v.* Trabajar ó hacer una cosa de veras.
SINGATOHAY. *v.* Pagar ó dar el sueldo diariamente.—*loc.* Obra acabada, obra pagada.
SINGAURAN. *v.* Trabajar, caminar, pascar, hacer alguna cosa cuando llueve.
SINGBA. *v.* Adorar, reverenciar con sumo honor y respeto á un ser, considerándole como cosa superior y divina.—Adorar, reverenciar y honrar á Dios con el culto religioso que le es debido.—Adorar, reverenciar y honrar á la Vírgen y á los Santos. Oir la santa misa. Nasingba aco sa imo, Dios co. Yo os adoro, Dios mio. Uaray aco pacasingba sin tolo ca Domingo. No he podido oir misa tres Domingos. Nagpaningba ná cami. Ya hemos oido misa.
SINGBAHAN. *s.* Iglesia, templo cristiano.—Edificio ó lugar destinado pública y exclusivamente á un culto verdadero ó falso.
SINGBAHANUN. *adj.* Cosa eclesiástica, perteneciente ó relativa á la iglesia.
SINGCA. *v.* Gritar, dar gritos, levantar la voz más de lo acostumbrado.
SINGCAL. *v.* Contrariar, contradecir, resistir á los demás.—*adj.* Contrario, que es opuesto ó repugna á una cosa.
SINGCAP. (En otras partes dicen—SICAP). *s.* Fisga de dos dientes.
SINGCO. *v.* Llevar, tocar, alcanzar una cosa.
SINGCOL. *v.* Contraerse, encojerse un nervio, un músculo ú otro miembro del cuerpo.—*adj.* Que tiene algún miembro contraido ó encojido.
SINGCOT. *v.* Indagar, pesquisar, examinar, escudriñar, inquirir cuidadosamente alguna cosa.
SINGGAY. *v.* Poner un trozo de madera ó hierro en forma de *X*, para sujetar la madera que se ha abierto ó rajado.
SINGHOT. *v.* Oler, percibir los olores.
SING GUIT. *v.* Gritar, dar gritos, levantar la voz más de lo acostumbrado.
SING GUIT. *v.* Gestear, hacer gestos.
SING GUIT. *v.* Provocar, incitar, irritar á uno con palabras para que se enoje; desafiar; retar á uno á voces.
SINGI. *v.* Romper, quebrar una cosa.—Dislocarse un hueso, etc. Nasingi an sanga sanga san cahuy. Se ha roto la rama pequeña del árbol. Nasingi an acon paa. Se ha dislocado mi pierna.
SINGI. *s.* Cajo ó una de las partes, en que se divide un racimo de frutas.—*v.* Quitar ó cortar los gajos del racimo.
SINGIL. *v.* Cobrar, recuperar una cosa.
SINGIN. *adj.* Dedos, plátanos, etc., unidos y pegados.—*v.* Estar unidos y pegados dedos, plátanos, etc.
SINGISO. *v.* Embotarse, engrosarse los filos y puntas de las ármas y otros instrumentos cortantes.
SINGISONG. *v.* Embotarse, engrosarse los filos y puntas de las ármas y otros instrumentos cortantes.
SINGIT. *s.* Puntal, madero, palo ó caña que se pone hincado en la tierra firme para sostener alguna cosa.—*v.* Apuntalar, poner puntales.
SINGIT. *v.* Estrechar, apretar ó venir estrecha una cosa.—*adj.* Cosa estrecha, que tiene poca anchura como pantalones estrechos ó apretados etc.
SINGIT. *s.* Grano pequeño que nace ó sale en el párpado del ojo.
SINGIT. *v.* Cojer la fruta del árbol con un palo ó cañas, dando golpes hacia arriba.
SINGIT. *v.* Retorcer y cortar el pezón de la fruta con orquilla, caña ó palo hendido.
SINGIT. *v.* Enfurecerse, airarse, irritarse.
SINGIT. *v.* Gritar, dar gritos, levantar la voz más de lo acostumbrado.
SINGLOT. *s.* Cestillo, cesto pequeño así llamado.
SINGOT. *v.* Heder oler mal una cosa.
SINGOT. *v.* Enojarse, enfurecerse.
SINGPOT. *adj.* Tela, red, tejido de bejuco, etc., espeso, tupido, apretado.—*v.* Tupir, espesar, apretar una cosa con otra, haciéndola más cerrada y tupida, como se hace en los tejidos, medias, redes, etc.
SING SING. *s.* Anillo, sortija, aro de metal ú otra materia, liso ó con labores, y con perlas ó piedras preciosas ó sin ellas, que se lleva, principalmente por adorno, en los dedos de la mano.—*v.* Poner anillo ó sortija en los dedos de la mano.
SING SINGUN. *adj.* Aquello que sirve para hacer anillo ó sortija.
SINILAY. *adj.* Camote así llamado.
SINILAYRE. *adj.* Camote así llamado.
SINILOG NGA IIUMAY. *adj.* Palay fino así llamado.
SININYORA. *adj.* Gauay así llamado.
SINIPIT. *s.* Ancla, áncora, instrumento de hierro ó madera con dos uñas ó puntas curvas, que, afirmado al extremo de un cable ó cadena y arrojado al agua, sirve para detener y asegurar las embarcaciones.
SINIPONG SIN PISI. *s.* Gaza, lazo que se forma en el extremo de un cabo doblándolo y uniéndolo con costura ó con ligada, y que sirve para enganchar ó ceñir una cosa ó suspenderla de alguna parte.
SIN-IT. *s.* Grano que nace ó sale en el párpado del ojo, al lado ó delante del saco lagrimal.
¿SIN-O? *pronomb. interrog.* ¿Quién? ¿Sin-o an quinanhi? ¿Quién ha venido? ¿Sin-o ca? ¿Quién eres tú?—Bisan sin-o. Cualquier, cualquiera.
SINOG-DAN. NGA ONAY. *s.* Fundamento estable.
SINULIT. *s.* (B.) Hilo, hebra larga y delgada que se forma retorciendo el lino, cáñamo ú otra materia semejante, que sirve para coser.
SINONOT. *adj.* Carne ó pescado aderezado con vinagre, zumo de limón, etc.

SINO SINO. *v.* Hablar, decir, referir una cosa.
SINOSURA. *m. adv.* Á contrapelo, contra la caida ó dirección natural del pelo.
SINTA. *v.* Encabritarse, empinarse el caballo, afirmándose sobre los piés y levantando las manos.
SIUAC. *v.* Alumbrar, dar luz, suministrar claridad.—*s.* Luz, lo que ilumina los objetos y los hace visibles.—Luz, llama de cualquier sustancia en combustión; como la de una vela, lámpara, etc.—Luz, vela, tea, lámpara ú otro cuerpo que, encendido, sirve para alumbrar.
SINACOG. *adj.* Cosa difícil de manejarse ó de llevarla á hombro, etc., por ser larga.—*v.* Ser una cosa difícil de manejarla ó llevarla, por ser larga.
SIUAY. *v.* Equivocarse, trascordarse.
SIUAY. *v.* Apartarse, separarse, retirarse.
SIUAIA. *adj.* Cosa difícil de hacerse.—Que causa vergüenza ó empacho.
SIUALI. *adj.* Cosa mala, perversa.
SIUANG. *adj.* Cosa mellada, partida, desportillada en su lábio ó borde.—Que tiene el lábio partido, ó rajado.—*v.* Mellarse, rajarse, desportillarse una cosa en su lábio ó borde.—*adj.* Escalera de madera ó caña, que carece de algún escalón.
SIUARIC. *v.* Gruñir, dar gruñidos el puerco, cuando van á echarle de comer.
SIUAT. *adj.* Cosa difícil de ejecutarse.—*v.* Ser una cosa difícil de ejecutarse.—Sugo nga guimasisiuati. Mandato dificultosísimo.—Uaray casiuatan. No hay dificultad.
SIUÀT. *adj.* Cosa diversa, desemejante, diferente.
SIUAT. *v.* Demorar, retardar, detenerse en alguna parte.
SIOC. *v.* Apretar, comprimir una cosa.
SIOD. *v.* Avergonzarse, ruborizarse.
SIOG. *v.* Empujar, impeler, apartar, separar alguna cosa.
SIOG. *v.* Desdeñar, tratar con desdén á una persona ó cosa.
SIOG. *v.* Endosar ó trasladar uno su deuda á la persona que le debe á él, para que cobre á esta el acreedor.
SIOG. *v.* Atajar ó salir al encuentro de los peces para que entren en el corral.
SIUIL. *v.* Desordenarse, salirse de la hilera ó fila.
SIUIT. *s.* Pájaro pequeño así llamado.
SIOL. *v.* Abarrotar, cargar ó llenar bien de carga la embarcación.
SIUÓ. *s.* Pollo, cria que sacan de cada huevo las aves.—Casiu-an, casiuán, *s.* Pollos.
SIUÓ-AN. *adj.* Huevo con pollo.—Ave, gallina con pollos.
SIUO SIUO. *s.* Galillo, gallillo, campanilla de la garganta.
SIO SÍO. *v.* Chorrear, caer un líquido formando chorro.—Salir el líquido lentamente y goteando.
SIOT. *adj.* Cosa revuelta, intrincada, enredada.—Cosa estrecha, angosta.
SIOT SIOT. *s.* Ave pequeña así llamada, que mueve frecuentemente la cola.
SIPAC. *s.* Astilla, fragmento irregular que salta de la madera que se parte ó divide, pedazo ó raja pequeña de madera.—*v.* Partir la madera en rajas pequeñas.—Saltar astilla ó pedazo de madera, al labrarla ó partirla.—Rajarse madero, etc.—*s.* Raja, endedura, abertura ó quiebra de una cosa, como madero, leño, etc.—*adj.* Cosa rajada, hendida, abierta, como madera, etc.
SIPAN. *r.* Aguja con cadenilla de oro, que usan las mujeres en el moño.
SIPAROC. *v.* Animarse, esforzarse, cobrar ánimo.
SIPAT. *v.* Fijarse, mirar bien una cosa.
SIPAT. *adj.* Quejicoso, que se queja.
SIPAT SIPAT. *v.* Asomar, mirar por entre alguna parte.
SIPGAO. *r.* Red honda y redonda, con aro de bejuco ó caña.—*v.* Pescar con dicha red.
SIPI. *s.* Gajo de fruta de la bonga, plátano, espiga de palay, etc.—Pez pequeño así llamado.
SIPIAD. *s.* Rebanada, porción delgada, ancha y larga que se saca de una cosa.—*v.* Rebanar, hacer rebanadas una cosa ó de alguna cosa. Sipiari aco sin palauán. Dame una rebanada de palauán.
SIPIL. *s.* Tallo, retoño que nace ó sale del tronco ó raiz de la planta.
SIPING. *s.* Gajo de fruta de la bonga, plátano, espiga de palay, etc.—*v.* Coger ó quitar dichos gajos.
SIPING. *adj.* Dedo pequeño ó sea el sexto, cuando una persona tiene seis dedos en alguno de los piés ó manos.
SIPIT. *s.* Tenaza, instrumento de metal, compuesto de dos brazos trabados por un clavillo ú eje, que permite abrirlos y volverlos á cerrar.—*v.* Coger ó agarrar una cosa con tenazas, con dos palos ó cañas, ó con los dedos.
SIPIT SIPIT. *s.* Especie de cangrejo negro así llamado.
SIPIT SIPIT. *s.* Escorpión, alacrán, animal, cuya cabeza forma con el cuerpo una sola pieza, y que tiene una cola muy movediza, y armada en su extremidad de una punta corva, ó uña, con la cual picando, introduce humor venenoso.
SIPLAT. *v.* Acechar; ver, mirar, observar una cosa.
SIPLAT. *s.* Especie de estera hecha de caña partida y entretejida.—Cerca de palos ó cañas partidas y entretejidas ó entrelazadas.—Hacer dicha cerca.
SIPNĜA (en otras partes dicen—SICNĜA). *v.* Sonar, limpiarse los mocos.
SIPOC. *s.* Escarceo, movimiento en la superficie del agua, con pequeñas olas ampolladas que se forman en los parajes en que hay corrientes.—*v.* Moverse el agua.—Mover, menear el agua de una vasija.
SIPOL. *s.* Cuchillo pequeño así llamado.
SIP-ON. *s.* Constipado, resfriado, destemple general del cuerpo, ocasionado por supresión de la transpiración.—*v.* Constiparse, resfriarse, destemplarse el cuerpo del animal por cerrarse los poros, impidiendo la transpiración.
SIP-ONUN. *adj.* Que padece constipado ó resfriado.
SIPONG. *v.* Unir cabos ó cordeles por sus extremos ó chicotes.—Hacer gaza ó lazo en el extremo de un cabo.—*s.* Estrovo, pedazo de cabo unido por sus extremos ó chicotes, que sirve para suspender las vergas, palos y otras cosas pesadas, y para afianzar ó sujetar los remos.
SIPURA. *v.* Lamerse, pasar repetidas veces la lengua por los lábios.
SIQUI. *s.* Pié, última parte de la extremidad inferior del hombre, que sienta en el suelo, y le sirve para sostenerse y andar.—La parte que en muchos animales tiene igual destino.
SIQUIAONG. *adj.* Cosa hueca y ancha en el fondo, y estrecha de boca.
SIQUIAONG. *s.* Canal por donde corren las aguas.—*v.* Acanalar, hacer canales para que corran las aguas.
SIQUIAP. *s.* Pala de madera ú otra materia, con mango más ó menos largo.—*v.* Coger alguna cosa con pala.

SIQUIHAN. *adj.* Que tiene piés.

SIQUI SIQUI. *s.* Pié pequeño.—Figura de pié.—Pié de silla, mesa, etc.—Rayos de la rueda del carruaje, carro, etc.

SIQUIT. *adj.* Cosa estrecha, angosta; cosa corta.

SIRA. (*nominat.* de *pl.* del *pronomb.*—SIYA.) Ellos, ellas. Aádto sira sa oma. Están ellos en la sementera. Naniningba sira. Están ellas oyendo misa.

SIRÁ. *v.* Caminar ó ir juntos dos ó más.—Poner juntas ó unidas dos ó más cosas. Pag sirá camo an duha ca tauo. Caminad juntos ó id á la par vosotros dos. Pag siráha niyo sin maopay an casing. Poned bien juntas las peonzas.

SIRAB. *s.* Corte, filo de cuchillo ú otro instrumento con que se corta y taja.

SERAB. *v.* Arder, encenderse, inflamarse una cosa levantando llama.

SIRAC. *v.* Iluminar, alumbrar, dar luz, resplandecer.—Ilustrar interiormente Dios á la criatura.—*s.* Resplandor, luz, rayo ó linea de luz que procede de un cuerpo luminoso, como el sol, etc. An adlao nasirac sa bug-os nga calibutan. El sol ilumina á todo el mundo. Siracan mo, Guinoo, an acon huna-huna. Ilustrad, Señor, mi entendimiento.

SIRANG. *v.* Salir el sol, luna, etc.; iluminar, alumbrar el sol, etc. An pag sirang san bulan. Al salir la luna.

SIRANGAN, (SIDLANGAN). *s.* Oriente, punto cardinal del horizonte, por donde nace ó aparece el sol.

SIRAP, *v.* Echar la red para pescar.

SIRIB. *v.* Agacharse, encogerse doblando el cuerpo hacia la tierra, cuando se pasa por parte baja.—Mirar de abajo para arriba.

SIRIB. *v.* Comer, pacer los animales. Guinsirib an bin-lad nga humay san cabayo. El caballo ha comido el palay tendido al sol.

SIRIB. *r.* Lucero de la mañana en hibierno.

SIRIC SIRIC. *v.* Chillar, dar chillidos.

SIRING. *v.* Decir, hablar, manifestar con palabras alguna cosa. Nacasiring siya. Dijo él. Siniring co. Yo he dicho. Sid-nga si Juan, nga diri aco macadto. Dí á Juan, que no voy.

SIRING. *adv. m.* Así, de esta manera. Siring gad lá. Hazlo así, de esta manera.

SIRING. *adv. c.* Tan. Siring cadaco an mga casaquit nga iya binabati. Son tan grandes los dolores que él sufre.

SIRINGABOTUN. *adj.* Cosa que urge, que corre prisa.

SIRINGBAHUN. *adj.* Adorable, digno de adoración.

SIRLAP. (SIDLAP). *s.* Rayo que dá luz.—*v.* Mirar, ver.

SIRO. *adj.* Lleno, harto, sacio, saciado.

SIROC. *v.* Coger ó sacar agua con caña ú otra cosa.

SIRUM. *adj.* Oscuro, obscuro, que carece de luz ó claridad.—*v.* Oscurecer, obscurecer, privar de luz y claridad. Masirum an calibutan. Está oscura la atmósfera.—Casiruman. *s.* Oscuridad, obscuridad, lugar ó sitio oscuro.

SIROM. *s.* Hormiga así llamada.

SIRONG. *s.* Sitio ó parte baja de casa ú otro edificio que tenga también parte alta.—Portal, zaguán de casa, etc., que tiene parte alta.—Poner á la sombra alguna cosa, ó bajo techo.—Albergarse ó resguardarse en algún sitio, cobijarse debajo de algún lugar, para defenderse del sol, lluvia, etc. Icadto sa sirong iton tadiao. Lleva al zaguán esa tinaja. Nacadto cami sa sirong san balay. Estábamos en la parte baja de la casa. Sirongan mo an carabao. Pon el carabao á la sombra. Sirong quitá anay cay mapaso. Cobijémonos antes porque hace calor.—Sa sirong. *m. adv.* Debajo. Sa sirong san abo. Debajo del fogón.

SIROT. *v.* Penar, imponer pena ó castigo á uno.—Ordenar, mandar una cosa bajo pena.—*s.* Pena ó castigo por alguna falta. Iguinsisirot san capitán san ngatanan nga iya nasasacopan nga manhimanhauan san tagsatagsa nga yongud san mga balay. Se ha ordenado bajo pena por el capitán á todos sus súbditos que limpien la parte que está enfrente de las casas.

SISI. *s.* Marisco pequeño así llamado, se come.

SISI. *v.* Rasgar, romper una cosa.—Abrir á un animal por el vientre.—Reventar, abrirse una cosa. Masisi an tiyan co, cún diri ini matuod. Reviente mi vientre, si esto no es cierto.

SISIG. *v.* Limpiar el palay pilado con el nigo, para quitarle la cáscara. Bulig camo sin panisig cay damo an amon sirisgun. Ayudad vosotros á limpiar el palay porque es mucho lo que tenemos que limpiar. Guinsisig co ná an binayo nga humay. He limpiado ya con el nigo el palay pilado.

SISIP. *s.* Cuña, astilla más ó menos aguda, que se encaja á golpe de martillo, para rajar, abrir, dividir ó desclavar madero, tabla, etc.—*v.* Acuñar, meter uñas.

SISIUA. *s.* Nodriza, ama de cria, mujer que cria á sus pechos alguna criatura ajena.—*v.* Criar una mujer á sus pechos alguna criatura ajena.

SISLI. *s.* Cordel de ocho ramales.—*v.* Hacer cordel de ocho ramales.

SITO ó SITON. *genit. dat. acusat.* y *ablt.* del *pronombre—ito.* Ese, esa, eso. Uaray aco pacasaca sa balay sito nga tauo. No he subido á la casa de ese hombre. Diri aco mahatag sin salapi sito nga tauo. Yo no doy dinero á ese hombre. Diri aco naquilala siton. No conozco eso. Nahigda siya sito nga balay. Se acostó él en esa casa.

SITO NIYAN. *ni. adv.* Ahora, en este tiempo, en esta época, en la actualidad. Sito niyan nagpacaoma oma didi an tauo. En la actualidad está aquí la gente plantando algo de palay. Cundi sito niyan nag oopay-opay pá lá aco sa acon casaquit. Más ahora estoy algo aliviado de mi enfermedad.

SIT SIT. *v.* Hablar bajo ó en secreto.—Rezar bajo ó en voz baja.—Chichear, emitir repetidamente cierto sonido inarticulado, como de *s* y *ch*.—*s.* Chicheo, efecto de chichear.

SO

SÓ, (SÓA). *s.* Voz para espantar gallinas y otras aves, y animales.—*v.* Espantar, pronunciando dicha palabra.

SUÁ. *s.* Especie de naranjo, su fruta es grande, y se come.

SUA. *v.* Entorpecerse, trabarse la lengua, carecer de movimiento libre, ó si le tiene, ser lento, tardo y pesado. Nag cacasua it iya baba. Se le traba la lengua.

SUAC. *v.* Alumbrar con candela, etc., en lugar oscuro. Suaqui aco. Alúmbrame.

SUAC. *v.* Derramar, verterse cosa líquida. Nag suac an tubig san tadiao cay pono caopay. Se ha derramado el agua de la tinaja porque estaba muy llena.

SUAC. *v.* Asomar por ventana, etc.

SUAD. *s.* Retoño de caña-dulce, palay, después de cortado ó segado, etc.

SUAD. *v.* Derramar, verterse cosa líquida. Nag suad an lana san tadyao cay pono caopay. Se ha derramado el aceite de la tinaja porque está muy llena.
SUAG. *v.* Atravesarse una cosa en camino, río, etc.
SUAG. *v.* Vacilar, titubear, oscilar una cosa.
SUAG. *adj.* Cosa estrecha, angosta.
SUAHI. *v.* Contravenir, obrar en contra de una cosa.—*adj.* Que contraviene, que obra ó hace alguna cosa no conveniente.
SUAY. *s.* Lazo para cojer ó cazar aves.—*v.* Poner y cazar aves con dicho lazo.
SUAY. *v.* Vomitar el niño de pechos.
SUAY. *v.* Desentonar, salir del tono y punto que compete.
SUAL. *s.* Palanca ó palo que se mete por debajo de una cosa pesada, que se quiere levantar lijeramente de tierra.—*v.* Apalancar, colocar una ó más palancas debajo de alguna cosa pesada, para poderla levantar lijeramente de tierra.—*s.* Maderos que se ponen hincados en tierra ó uno y otro lado de la nave, que está en tierra, para que no incline
SUAIL. *adj.* Injusto, que obra contra justicia.—*v.* Obrar contra justicia ó contra lo que está mandado.
SUAL SUAL. *s.* Sobrequilo del techo de un edificio.
SUANG. *v.* Ponerse en medio de otros que están ó caminan juntos.—*s.* Intermedio ó espacio que hay entre dos cosas.
SUAQUIL. *adj.* Cosa difícil, dificultosa.
SUAT. *v.* Arrancar una cosa de donde está, metiendo en tierra un palo y haciendo fuerza para sacarla.
SUAT. *v.* Limpiar, quitar la suciedad de una cosa.
SUBÁ. *s.* Río, corriente de aguas continua y más ó menos caudalosa que vá á desembocar en otra ó en el mar.—*v.* Subir ó ir embarcado río arriba.
SUBAC. *v.* Mezclar y cocer hierbas y raices con carne ó pescado.
SUBAC. *v.* Hincharse, elevarse una parte del cuerpo por herida ó golpe ó por haber acudido á ella algún humor.—*s.* Hinchazón, bulto, roncha, tumor que se forma en alguna parte del cuerpo del animal.
SUBAD. *v.* Cojer y comer el pez el cebo del anzuelo.—Devorar, tragar, comer apresuradamente.
SUBAD. *v.* Repetir ó decir lo que se había dicho.—Repasar, volver á leer, recorrer lo que se había leido ó estudiado.—Remedar, imitar, hacer una cosa semejante á otra.
SUBAD SUBAD. *v.* Repetir ó decir con frecuencia lo que se había dicho.—Repasar, volver á leer, recorrer lo que se había leido ó estudiado.—Remedar, imitar, hacer una cosa semejante á otra.
SUBAY. *v.* Pasar por entre matas y malezas, meterse en algún matorral.
SUBÁY. *v.* Tardar, detenerse.
SUBAY. *adj.* Flojo débil, delicado.—Tierno, de poco tiempo.—*v.* Estar flojo, débil, delicaco; tierno. Masubay pá an lauas co tican san pagsaquite sa acon. Está débil mi cuerpo desde que estube enfermo. Masubay pá inin bata. Es tierno aún este niño.
SUBALI. *adj.* Cosa tuerta, torcida ó mal formada.—Veleidoso.
SUBALE. *m. adv.* Al revés, al contrario.—*v.* Contradecirse. An mga polong san mga nagpapamoyboy nag cacasurosubale. Las palabras de los que acusaban se contra-decían.—Rebelarse, resistir.
SUBAO. *v.* Cotejar una medida con otra. Guinsubao namon inin duha nga tadiao. Hemos cotejado estas dos tinajas. Subao ini nga gantang co san canda Pedro. Coteja esta mi ganta con la de Pedro.
SUBAQUIL. *adj.* Cosa dura y fuerte.—*v.* Ser una cosa dura y fuerte.
SUBASUB. *v.* Caer de bruces, ó boca abajo.
SUBAT. *v.* Repetir ó decir otra vez una cosa.
SUBING. *s.* Instrumento de caña ó tallo del palay, que tocan los muchachos por entretenimiento.—*v.* Tocar ó hacer sonar dicha caña.—*s.* Retoño del palay, etc.
SUBLA. *s.* Punta de tabaco ó puro fumado.—*v.* Dejar, ó dar á otro dicha punta. Tagui aco san imo subla. Dame la punta del tabaco que has fumado. Sublahi aco san imo tostos. Déjame la punta de tu tabaco.
SUBLANGIT. *v.* Tirar, arrojar piedra ú otra cosa.
SUBLI. *v.* Suceder una persona á otra en algún empleo. Nasubli si Juan sa acon sa pagcacapitan. Juan me ha sucedido en la capitanía.
SUBLI. *v.* Sorprender, ir á coger á los remontados en el sitio donde se ocultan.
SUBLIAN SAN MGA LOOC. *s.* Guarida, lugar donde se ocultan los remontados.
SUBO. *v.* Entristecer, afligir; ponerse triste y melancólico.—*s.* Tristeza, melancolía, aflicción ó congoja del ánimo. Nagsusubo an acon calag. Mi alma está triste. Icao an nacacasubo sa acon. Tu me afliges.
SUBÓ. *v.* Echar agua en el fuego; apagar el fuego con agua.
SUBOC. *s.* Corazón ó médula de los árboles y plantas.
SUBOC. *adj.* Cosa bien majada, pilada y machacada, y mezcladas unas partículas con otras.
SUBOY. *v.* Espantar á los animales.
SOBOL. *v.* Medicinar, aplicar medicina á grano, hinchazón, etc.
SOBOL. *v.* Desechar, arrojar, despedir, echar á uno de alguna parte. Ayao aco pag soboli sa imo santos nga atubangan. No me arrojes de tu santa presencia.
SOBOL. *v.* Alumbrar con luz, ó con tizón con fuego.—*s.* Luz, ó tizón con fuego para alumbrar. Sobole dao aco. Alúmbrame, ó dame una luz ó tizón con fuego. Tagui cauii sin sobol cáy masirum. Danos una luz ó tizón con fuego porque está oscuro.
SUBONG. *adj.* Cosa igual, semejante.—*v.* Ser una cosa igual ó semejante á otra. Subong ná aco cadaco can Juan. Soy igual de grande que Juan. Magsubong cahataas inin duha nga cahuy. Son iguales de alto estos dos árboles.
SUBONG. *v.* Mezclar una cosa con otra.—Probar las fuerzas.
SUB-ONG. *v.* Arrojar, vomitar después de haber tomado la medicina.
SUBO SUBO. *s.* Ruído del agua al andar ó pasar por ella.—*v.* Hacer ruído el agua cuando se anda ó pasa por ella.
SUBQUIL. *v.* Pegar ó dar contra alguna parte.
SOBSOB. *v.* Chupar, sacar ó atraer con los lábios el jugo ó la sustancia de una cosa.
SOBSOB. *v.* Meter tizón ú otra cosa en rescoldo ó en agua.—Meterse, hundirse en el agua el catig de la embarcación menor, cuando esta lleva salida.
SUBSUB. *v.* Hacer ó decir una cosa con frecuencia, frecuentar, repetir un acto á menudo.—Sin masub sub. *adv. m.* Frecuentemente.
SOCA. *v.* Arrancar de cuajo árbol ó planta.—*s.* Palo ó caña aguzado, que usa el bisaya para sacar de la tierra la raiz del camote. Socahi iton gamut. Arranca esas raices.

SUCÁ. *v.* Vomitar, arrojar violentamente por la boca lo contenido en el estómago.—*s.* Vómito.

SUCA. *s.* Vinagre, producto de la fermentación ácida del vino, tuba, etc.—*v.* Hacer vinagre del vino, tuba, etc.

SUCAB. *v.* Socavar, abrir hueco por debajo de tierra. *s.* Hueco ó cavidad debajo de tierra.—*adj.* Cosa socavada.—Cosa hundida para abajo.—De ojos hundidos.

SUCAD. *v.* Sacar de la olla la morisqueta, etc., con cuchara grande de coco.

SUCAD. *v.* Desencalcar lo que está recalcado ó apretado.

SUCAY. *v.* Revolvér ó batir una cosa.

SUCAL. *v.* Derramarse caldo, etc., por hervir mucho.

SUCAMANG. *v.* Caer uno en tierra, poniendo las manos debajo.

SUCAMUD. *v.* Caer de bruces, boca abajo. Nahipasucamud siya sa tuna. Cayó boca abajo en tierra.

SUCANG. *v.* Pelear, reñir, agarrándose sólo con las manos.

SUCANG. *v.* Cuadrarse, afianzarse, mostrando inusitada gravedad, ó resistencia. Nasucang si Pedro cay nagpapacaopay ngā lalaqui. Se cuadra Pedro porque se precia de valiente.

SUCANG. *s.* Puntal del caballete de un edificio.—*v.* Apuntalar, poner puntales.

SUCAP. *v.* Herir y penetrar el arma oblícuamente.—Meter una cosa por agujero, etc.

SUCARAN. *s.* Plato grande y basto.

SUCAT. *v.* Descubrir, destapar una cosa.—Abrir conchas, mariscos, pepitas, etc., para sacar lo que hay dentro.

SUCAT. *s.* Labor que hace el bisaya en tela, manta etc.—*v.* Labrar tela, manta, etc.

SOCBOC. *v.* Herirse de nuevo en herida antigua.

SOCBOT. *v.* Dañarse, lastimarse en alguna parte del cuerpo, herida ó dolorida.—Dañarse, lastimarse herirse el que camina descalzo.

SOCDIP. *v.* Meter, colocar una cosa entre alguna parte.

SOCDIP. *s.* Especie de escamas en las patas de algunas aves.

SOCDO. *v.* Tropezar, dar ó pegar con la cabeza en parte baja.—Llegar ó dar con la cabeza en alguna parte.

SOCDO. *v.* Elevarse hacia arriba una cosa.

SUCGAY. *v.* Menear, revolver una cosa.

SUCGANG. *v.* Aumentarse la enfermedad con la medicina, que uno toma ó se aplica á la parte dolorida.

SOCLAY. *v.* Separar el cabello con los dedos, como cuando uno está espulgando á otro.

SUCLANAN. *s.* (DE SOCOL). Medida, lo que sirve para medir.

SUCLAT. *v.* Meterse alguna cosa en el ojo.—Dar á uno en el ojo con alguna cosa.

SUCLAT NGA HUMAY. *adj.* Palay fino y largo el grano, así llamado.

SOCLI. *v.* Cambiar, trocar, permutar una cosa por otra.—Regresar, volver al sitio de donde se salió.—*s.* Vuelta ó restitución de lo que se había quedado en deber.

SOCLO. *v.* Juntar, unir las manos para recibir alguna cosa en ellas.

SOCLOB. *v.* Vestir, cubrir ó adornar el cuerpo con el vestido.—Vestir, cubrir ó tapar una cosa con otra, como á los altares en la semana de pasión.

SOCLUB. *v.* Engualdrapar, poner la gualdrapa á una bestia.—*s.* Gualdrapa, cobertura larga, de seda ó lana, que cubre y adorna las ancas del caballo, etc.

SUCMAT. *v.* Preguntar uno varias veces.

SOCMUD. *v.* Bajar, inclinar la cabeza.

SOCNA. *v.* Preguntar, interrogar ó hacer preguntas á uno para que diga y responda lo que sabe sobre un asunto.—*s.* Pregunta y respuesta.

SOCNIT. *v.* Tentar, probar, incitar, estimular á uno.—*adj.* Quisquilloso, rencilloso, porfiado y obstinado en una cosa.—Cosa dura y repelosa, difícil de partir ó romper, como árbol, etc.

SOCNITAN. *adj.* Quisquilloso, rencilloso, porfiado, obstinado y terco; soberbio, rebelde, indócil.

SOCO. *v.* Carecer, tener falta de una cosa.—*adj.* Que carece de alguna cosa.—*s.* Carestía, falta y escasez de alguna cosa.

SUCO. *v.* Mitad de un cate, medio cote.

SUCUAHL *adj.* Porfiado, rebelde, indócil.—*v.* Resistir, oponerse á lo mandado.

SUC-UAT. *v.* Desunir, separar una cosa de otra, con alguna cosa punzante.—Desclavar lo que está clavado.—Desclavar, arrancar ó quitar los clavos.—Sacar de tierra la raiz del camote con palo aguzado. Suc-uata an onud san camote siton soca. Saca la raiz del camote con ese palo aguzado. Suc-uata an tionay san dagum. Saca la espina con la aguja. Panuc-uata an mga raysang. Arranca los clavos.

SOCOB. *v.* Crecer y derramarse lo que está cociéndose con agua, y hierve mucho.—Derramarse un líquido por la acción del fuego.—Rebosar.

SUCOB. *v.* Embestir, arremeter, acometer con ímpetu y furia.—Asaltar, acometer impetuosamente una casa, etc. Sinucob san moros an iya balay. Asaltaron los moros á su casa.

SOCUD. *v.* Reprender á uno vituperando ó desaprobando lo que ha dicho ó hecho.

SOCOG. *s.* Viga ó madero ó caña, que se coloca sobre los pilares ó harigues en el anchor de los extremos de los edificios, y sobre el cual descansan los quilos de dichos extremos.—*v.* Atravesarse un madero ú otra cosa en una calle, en un arroyo, etc.

SOCOL. *v.* Medir, examinar y determinar la magnitud y extensión de una cosa, usapdo para ello de los instrumentos conducentes, según su calidad, con tal que no sean áridos ó líquidos.—*s.* Medida, expresión de las dimensiones de los cuerpos, ya en longitud, ya en extensión, ó altura.—Talla, estatura ó altura del hombre.

SOCOL SIN BUTCON. *s.* Codo, medida que se toma de la distancia que media desde el *codo* á la extremidad de la mano.

SOCOLAN. *s.* Medida, expresión de las dimensiones de los cuerpos, ya en longitud, ya en extensión, ó altura.

SOCONG. *s.* Gorro, pieza redonda de tela ó de punto para cubrir y abrigar la cabeza.—Capillo, cubierta de lienzo ajustada á la cabeza, que para abrigo de ella ponen á los niños desde que nacen.—Capillo, vestidura de tela blanca que se pone en la cabeza á los niños acabados de bautizar.

SOCOT. *v.* Recaudar, cobrar uno la cantidad ó efectos que otro le debe.

SOCOT. *v.* Andar uno de noche por alguna parte.—Hacer con frecuencia y ligereza una cosa.

SOCOT. *v.* Frecuentar, repetir un acto á menudo.—Frecuentar, concurrir con frecuencia á un lugar.—*adv. m.* Frecuentemente, con frecuencia. Camasocot mo cumanhi. Vienes con mucha frecuencia.

SOCSOC. *v.* Meter, introducir, ocultar una cosa entre ó debajo de otras.—Esconderse, ocultarse entre alguna parte.

SUD-Á. *v.* Comer ó mezclar carne ó pescado con morisqueta, etc.

SUD-ÁN. *s.* Carne ó pescado que se mezcla con morisqueta, etc., al comer.

SUD-ANAN. *adj.* Que tiene carne ó pescado para comerlo con la morisqueta, etc.

SUDANG. *s.* (C.) Sol.—*v.* Hacer sol, calentar el sol, poner alguna cosa al sol.

SUD-ANUN. *adj.* Que tiene abundancia de carne ó pescado para comerlo con la morisqueta, etc.

SUDIIÍ. *adj.* Severo, riguroso, puntual en observar lo mandado.

SUDIA. *v.* Juzgar, dar sentencia como juez.—Reconvenir, hacer cargo á uno.—Adiao san panudia. Dia del juicio.

SUDIAÁN. *s.* Tribunal, lugar destinado para la administración de Justicia y pronunciación de las sentencias.

SUDIAC. *s.* Palo ó caña aguzado que se usa para herir y coger el pulpo.—*v.* Herir y coger el pulpo con un palo ó caña aguzado.

SUDIACUN. *adj.* Aquello que sirve para herrir y coger el pulpo.

SUDIANG. *s.* Arbol grande así llamado, su madera es fuerte y dura mucho tiempo.

SUDIOT. *v.* Provocar, incitar, inducir á uno á que ejecute una cosa.—Excitar, estimular á uno á que haga frente al enemigo.

SUDLAY. *s.* Peine, instrumento de madera ú otra materia, compuesto de dientes ralos, con que se limpia y compone el pelo.—Peinar, desenredar, limpiar ó componer el cabello.

SUDLAYUN. *adj.* Aquello de que se hace peine, compuesto de dientes ralos.

SUDLANAN. *s.* (DE SOLUD). Vasija, depósito para meter, poner ó contener alguna cosa.

SUDLOT. *s.* Chinche, insecto del tamaño de una lenteja, ó más grande, sin álas, la cabeza inclinada hacia abajo y con dos antenas. Es muy fétido, corre mucho, pica y chupa la sangre.—*v.* Coger, quitar ó matar chinches.

SUDLOTUN. *adj.* Que hay ó tiene muchos chinches.—*s.* Chincharrero, sitio ó lugar donde hay muchas chinches.

SUDO. *s.* Embudo, instrumento hueco, ancho por arriba y estrecho por abajo, que sirve para trasvasar líquidos, y otras cosas.—*v.* Embudar, poner el embudo en la boca de una vasija, etc., para introducir con facilidad un líquido, etc.

SUDO. *v.* Quitar ó despegar la carne de coco tierno.

SUDO SUDO. *v.* Quitar ó despegar por pedazos la carne de coco tierno.

SUDO SUDO. *s.* Planta espinosa así llamada.

SODOY. *v.* Recorrer, visitar, registrar, mirar con cuidado, andando de una parte á otra, para averiguar lo que se desea saber, para cobrar el tributo, dar órdenes, etc.—Vagar, vagabundear, andar ocioso. Nagsodoy aco san bug-os nga bongto, ug uaray napaotang sa acon. He recorrido todo el pueblo, y no hay quien me dé prestado. Guinsodoyan co an mga cabuquiran pati cagurangan. He recorrido los montes y bosques.

SODOY SODOY. *v.* Recorrer con frecuencia, visitar, registrar, mirar con cuidado, andando de una parte á otra, para averiguar lo que se desea saber, para cobrar el tributo, dar órdenes, etc.—Vagar, vagabundear, andar ocioso. Nagsosodoy sodoy an capitan san mga bantay ug mga cabalayan nga catahapan. Visita el capitán los polistas y casas sospechosas.

SOD-ONG. *v.* Mirar, ver, fijar la vista en un objeto, aplicando juntamente la atención.

SODOT. *v.* Crecer, salir, nacer, brotar alguna cosa.

SODSOD. *v.* Buscar y coger almejas con el pié en agua de poco fondo.—*s.* Canilla de la pierna.—Red pequeña, sujeta á dos cañas largas y una atravesada en los extremos, y por la otra punta la agarra el pescador por las dos cañas y la empuja hacia adelante por el fondo para pescar todo cuanto encuentra.—*v.* Pescar con dicha red. Es muy común este modo de pescar en el pueblo de Basay, donde la mar tiene poco fondo.

SUGA. *s.* Luz, llama de cualquier sustancia en combustión.—Vela, lámpara ú otro cuerpo que, encendido, sirve para alumbrar.—*v.* Alumbrar, dar luz, suministrar claridad. Dad-á an suga ngadi, cay ora-ora sin camasirum. Trae la luz aquí, porque está muy oscuro.

SUG-A. *s.* Seguir, imitar ó hacer una cosa por el ejemplo que otro ha dado de ella.

SUGÁ. *v.* Vomitar, arrojar violentamente por la boca lo contenido en el estómago.—*s.* Vómito.

SUGABANG. *s.* Planta así llamada, el sabor de su hoja es ácido.

SUGABIN. *v.* Conservar ó guardar con cuidado una cosa.—Dejar, quedar, sobrar alguna cosa.—*adj.* Cosa que se deja, queda ó sobra. Uaray gud nahasugabin san acon salapi, bisag usa nga cuarta. Nada ha quedado de mi dinero, ni una cuarta.

SUGABIN. *v.* Remudar, poner á una persona ó cosa en lugar de otra.

SUGABO. *v.* Encontrar, hallar ó dar con alguna cosa.

SUGABONG. *s.* Cubierta de cogon que ponen en el caballete de los edificios de nipa.—*v.* Poner dicha cubierta.—Cubrir ó tapar con hojas un cesto, etc.

SUGACOM. *s.* Medida de las dos manos juntas y unidas por abajo, porción de cualquier cosa que se puede contener en las dos manos abiertas por arriba y juntas por abajo.—*v.* Cojer ó medir alguna cosa con los dos manos abiertas por arriba y juntas por abajo.

SUGAD. *adv. m.* Como, según.—Así, de esta manera.—Tanto; de tal modo.—*v.* Imitar, ejecutar una cosa á ejemplo ó semejanza de otra.—Hacer una cosa así, de esta ó de otra manera.—Decir, manifestar con palabras á uno alguna cosa. Ini nga calo sugad yadto. Este sombrero es como aquel. Sugad san batasan. Según la costumbre. Sugad sini. Como esto, así, de esta manera. Usa pá casugad. Otro tanto. Sugad ca matig-a san put-hao. Tan duro como el hierro. Sugad san imo, caruyag. Como tu quieras. Susugarun mo ini. Imita esto; haz esto así. Sinugad co ná siya. Ya se lo he dicho.

SUGAD MÁN. *m. adv.* Asimismo; ítem, ítem más.

SUGAD SUGAD. *adv. m.* Como, según.—*v.* Imitar-ejecutar una cosa á ejemplo ó semejanza de otra, Sugad sugad ini nga calo san acon. Este sombrero es como el mío.—*adj.* Semejante, igual, parecido.

SUGAY. *v.* Decir una cosa de memoria.—Aprender de memoria alguna cosa.—Enseñar, instruir; exortar, aconsejar.

SUGAL. *s.* Juego de baraja, etc., ya medie, ó ya no medie en el interés.—*v.* Jugar á la baraja, etc.—Echar suertes sobre alguna cosa, sortear. An carabao nga guinsugalan. El carabao que sortearon.

SUGALAN. *s.* Lugar ó casa de juego.

SUG-ANG. *s.* Trébedes, tres piedras ó tres troncos de madera verde sobre los que pone el bisaya la olla, sartén, caraja, etc., para cocer alguna cosa con el fuego que hay debajo.
SUG-ANGUN. *adj.* Aquello que sirve ó se usa para hacer ó formar las trébedes.
SUGAPOT. *adj.* Impedido, embarazado.—*v.* Impedir, embarazar una cosa.
SUGA SUGA. *s.* Cangrejo así llamado.
SUGAO. *v.* Desentonar, ya sea levantando ó bajando la voz.
SUGAT. *v.* Encontrar, hallarse dos ó más personas.—Salir al encuentro de uno, salir á recibirle.
SUGAT SUGAT. *v.* Encontrar, hallarse dos ó más personas.—Cruzarse unas cosas con otras.
SUGBA. *v.* Avivar, encender la leña para que arda.—Echar, poner ó arrojar al fuego alguna cosa.—Tostar, asar poner una cosa á la lumbre.
SUGBAT. *v.* Encontrar, hallarse dos ó más personas. Didto cami paghisugbat sa dalan. Nos encontramos allí en el camino.
SUGBO. *v.* Vadear, pasar el rio por el vado.
SUGBO. *s.* Cebú, pueblo, ciudad de Cebú.—Provincia de Cebú.
SUGBOANUN. *adj.* De ó natural de Cebú.—Perteneciente á Cebú.
SUGBONG. *s.* Hombro, parte superior y lateral del tronco humano, de donde nace el brazo.—Parte del tintero, tinaja, botella, etc., de donde nace el cuello.—*v.* Llevar á hombro ó sobre los hombros alguna cosa.—*s.* Cabecera de la mesa.
SUGCAD. *s.* Hondura, profundidad de una cosa.—*v.* Hondear, medir, reconocer el fondo de una cosa. Pag sugcara ta ini nga salug, cún pira ca dupa an hiladman. Midamos este rio, á ver cuantas brazas tiene de profundidad.
SUGCAD. *s.* Árbol así llamado.
SUGCAY. *v.* Revolver, menear una cosa de un lado á otro, moverla al rededor ó de arriba abajo.
SUGCANG. *v.* Aumentar la enfermedad con la medicina.
SUGDIP. *s.* Especie de escamas pequeñas en las patas de algunas aves.
SUGHOT. *v.* Meterse, pasar por donde hay plantas, hierba, etc.
SUGUI. *v.* Espabilar, despabilar, quitar la pavesa ó la parte ya quemada del pábilo ó mecha á la luz artificial. Napaso aco san acon pag sugui san salong. Me quemé al despabilar la tea de brea.—*s.* Despabilador ó lo que sirve para despabilar.
SUGUI. *v.* Reprender, corregir, amonestar á uno vituperando ó desaprobando lo que ha dicho ó hecho.
SUGUI. *s.* Pez así llamado.
SUGUIB. *v.* Poner, colocar ó estar unas cosas sobre otras, como hojas de nipa, etc., unas sobre otras.
SUGUID. *v.* Decir, contar, referir, relatar una cosa.
SUGUIGUI. *v.* Averiguar, indagar, inquirir una cosa.
SUGYOT, (suave la *g*), SUGUIOT. *v.* Provocar, incitar, irritar á uno.
SUGUIRUN. *s.* Relato, cuento, narración, historia.
SUGMA. *v.* Añadir, aumentar, acrecentar una cosa.
SUGMAC. *v.* Perseguir, seguir al que vá huyendo, con ánimo de alcanzarle.
SUGMAO. *v.* Remojar, meter en agua, poner en remojo una cosa para que se empape.
SUGMAT. *v.* Retoñar, echar tallos la raiz del ubi, gauay, etc., después de haber sido sacada de la tierra.—Empeorarse, renovarse herida, etc.—Enconarse, inflamarse llaga, herida, etc.
SUGMIL. *v.* Pegar, dar á uno con el pié ó la mano.
SUGNAO. *v.* Averiguar, indagar, inquirir una cosa.
SUGO. *s.* Mandamiento, mandato, orden, precepto, diposición, providencia, determinación de un superior á un inferior.—*v.* Mandar, ordenar, disponer, determinar, preceptuar, prevenir que se haga una cosa. Uaray aco pacatuman san iino sugo. No he podido cumplir tu mandato. ¿Ano an igsusugo mo sa acon? ¿Qué me mandas? Sinusugo aco. Soy mandado. Natuman co an iguin sugo mo sa acon. He cumplido lo que me mandaste.
SUGOB. *s.* Especie de lanza de caña ó palma brava, aguda y punzante.
SOGOC. *v.* Crecer, aumentarse el agua.
SOGUD. *v.* Seguir, ir en busca de uno para alcanzarle.—Entrar ó pasar por ensenada los que van embarcados.—Preceder, anteceder.
SUGUD. *s.* Aguijón, púa ó punta aguda con que pican la culebra, la abeja y otros insectos.—*v.* Picar, punzar ó morder los insectos ó ciertos reptiles.—*s. fig.* Poder, potestad, virtud de una cosa.—Guinsug-dan. *s.* Origen, principio de una cosa. Casug-dan. id.
SOG-ONG. *adj.* Cosa exorbitante, fuerte, que excede mucho el orden y término regular.
SOGOP. *v.* Industriar, enseñar, acostumbrar, instruir, amaestrar á uno.
SOGOT. *v.* Obedecer, cumplir la voluntad de quien manda.
SUGPA. *v.* Vomitar, arrojar sangre por la boca.
SUGPAT. *v.* Añadir, aumentar una cosa.
SOGPON. *v.* Encasar, volver un hueso á su lugar, cuando se ha salido de él.—Añadir una cosa á otra, encadenar, ensartar.
SUGPON. *v.* Ayustar, unir una cosa con otra de manera que no se conozca, ó apenas se conozca, el ayuste.—Hacer entera una cosa y sin costura.
SOHAG. *v.* Espantarse los animales ó aves.
SUHAG. *adj.* Primogénito, primogénita; aplícase al hijo que nace primero.—Primer hijo en los animales.
SUHAY. *v.* (C.) Arreglar, componer, poner en paz á los enemistados, y concertar á los discordes.
SUHAY. *v.* (B.) Reñir, contender, altercar dos ó más personas.
SUHAT. *v.* Exceder, sobresalir una cosa sobre las demás.
SUHAT. *s.* Vigor, fuerza.—Fruta caida, que nace.
SUHI. *v.* Ser, estar ó venir una cosa al revés, al contrario, ó invertido el orden regular.—Poner, volver, hacer, decir alguna cosa de revés, ó al revés.
SOHO. *adj.* Legítimo. Soho nga anac. Hijo legítimo ó de legítimo matrimonio.
SOHO. *adj.* Inculto, que no tiene cultivo ni labor. Soho nga guba. Terreno inculto.
SOHOL. *s.* Jornal, estipendio que gana el trabajador en un día entero por su trabajo.—Sueldo, paga, cantidad de dinero que se da en pago.—*v.* Dar ó pagar el jornal, paga ó sueldo. Uaray pá aco carauat san sohol. No he recibido aun el jornal. Sinoholan ná cami san capitan. El capitán nos ha dado ya nuestro sueldo. Napasohol aco. Quiero trabajar á jornal.
SOHOT. *v.* Meter, ocultarse en agujero, etc.—Entrar, meterse los peces en el corral, red ó chinchorro.
SUY-AB. *s.* Cubierta de nipa, etc., en la escalera y entrada de la casa.—*v.* Hacer ó poner dicha cubierta.

SUYAC. *s.* Pincho, púa, cosa aguda y delgada que acaba en punta.—*v.* Pinchar, picar, punzar, herirse con una cosa aguda ó punzante.—Clavar, dañarse con una cosa puntiaguda.

SUYAC SUYAC. *s.* Pincho, púa, cosa aguda y delgada que acaba en punta.—*v.* Pinchar, picar, punzar, herirse con cosa aguda ó punzante.—Clavar, dañarse con una cosa puntiaguda.

SUYAD. *s.* Abismo, profundo, profundidad debajo de la tierra.—Infierno.

SUYADNUN. *adj.* Abismal, perteneciente al abismo.—Infernal, que es del infierno ó perteneciente á él.—Perverso, dañoso ó perjudicial en su línea.

SUYAT. *s.* Pincho, púa, cosa aguda y delgada que acaba en punta.

SUYAT. *s.* Burla, acción, ademán ó palabras con que se procura poner en ridículo á personas ó cosas.—*v.* Burlar, hacer burla de personas ó cosas.

SOIB. *v.* Meter una cosa debajo de otra para alzarla ó ponerla más alta.

SUIB. *v.* Sospechar, temer, recelar.—*s.* Sospecha, temor, recelo.

SUIB. *s.* Falda, parte baja ó inferior de los montes ó sierras. An suib sa cagurangan. La falda del monte.

SUIL. *v.* Errar, equivocarse, extraviarse.—Uaray suilan. Cosa inequívoca, indudable.

SOYOP. *v.* Beber de bruces.—Absorber, atraer á sí alguna cosa.

SOYO SOYO. *v.* Interpolar, interponer una cosa entre otras.—Interrumpir ó cesar, y volver á proseguir.—*adj.* Intermitente, que se interrumpe ó cesa, y vuelve á proseguir.

SOYSOY. *adj.* Lluvia y viento fuertes.—*v.* Llover y hacer viento fuerte.

SOYSON. *adj.* Frecuente, repetido á menudo.—*v.* Frecuentar, repetir un acto á menudo.

SOIT. *v.* Reprochar, reprobar, desdeñar, desobedecer.—*adj.* Desobediente, díscolo, indocil.

SULÁ. *s.* Tallo de la raiz gauay, que cortado de la misma raiz, es el que se planta.

SULA. *v.* (B.) Separarse, ir lejos de la población á cazar puercos de monte, etc.

SULA, (HASULA). *v.* Tropezar, topar en alguna parte.

SULAB. *v.* Sacar fuego ludiendo una caña con otra.

SULAB SULAB. *v.* Sacar fuego ludiendo una caña con otra.

SULAD. *s.* Infierno.—Suladnun. *adj.* Infernal.

SULAY. *s.* Semilla de la raiz bagong.

SULAY. *v.* Tentar, instigar, inducir ó estimular.—Probar, hacer experimento de las cualidades de personas ó cosas.—Probar, examinar si una cosa está arreglada á la medida ó proporción de otra á que se debe ajustar.

SULAY. *s.* Puntal, madero ó caña que se pone hincado en la tierra firme para sostener y afirmar alguna cosa.—Sostén, aquello con que se sostiene alguna cosa.—*v.* Apuntalar poner puntales.—Sostener, sustentar y mantener una cosa para que no caiga.

SUL-AY. *v.* Derramarse, verterse un líquido del vaso que lo contiene. Nagsul-ay an tubig san tadiao. Se ha derramado el agua de la tinaja.

SULAY BAGUIO. *s.* Pez así llamado, se come. Cuando hay temporal y la mar está alborotada se agarra fuertemente dicho pez con sus aletas en el fondo del mar, y de esta manera se sostiene y no es arrastrado por la corriente ú oleaje.

SULAY SUCAY. *v.* Rebuscar, escudriñar ó buscar con demasiado cuidado alguna cosa.

SULAM. *v.* Caerse los dientes y muelas á los adultos y ancianos.—*adj.* Desdentado, que ha perdido los dientes ó muelas.—*v.* Sobresalir la quijada de abajo como sucede á los ancianos sin dientes y sin muelas.

SULANG. *s.* Barba y quijada inferior.

SULANG. *v.* Pasar por medio de donde otros están.—Pasar por estrecho ó brazo de mar entre islas y tierra firme.

SULANGAN. *adj.* Que tiene barba y quijada.

SULANGAN. *s.* Estrecho ó brazo angosto de mar entre islas y tierra firme.

SULANGBAO. *v.* Echar ó tirar hacia arriba alguna cosa.—*s.* Juego entre dos ó más personas, que consiste en tirar por alto dos monedas gemelas. Si, al caer al suelo quedan ambas con la cara hacia arriba, el que las ha tirado gana á todos y sigue tirando: más en caso contrario, paga todas las puestas y deja de tirar; y si resulta cara y cruz, ni pierde ni gana, y tira de nuevo.—*v.* Jugar á las chapas.

SULANGBAUON. *adj.* Monedas que se usan para jugar á las chapas.

SULANGOT. *s.* Estrovo, pedazo de cabo unido por sus extremos ó chicotes, que sirve para asegurar el remo al tolete de la embarcación menor.—Cordel con que se ata el remo al tolete ó palo que hace de tolete.

SULANGSUGANG. *v.* Enredarse, enmarañarse unas cosas con otras.

SULANGSUGANG. *v.* Estar perplejo, irresoluto, sin tomar alguna determinación ó resolución.

SULAO. *v.* Mirar, observar atentamente alguna cosa, antes de ponerla en práctica.

SULAT. *v.* Probar, hacer experimento de una cosa. Sulatan mo cún hinug ná bá. Pruebalo á ver si está ya maduro.

SUL-AT. *s.* Abertura, agujero; unión entre tabla y tabla del piso.—*v.* Meter, introducirse una cosa en ó por entre otras.—Salirse, escaparse por aberturas ó agujeros. Nahabolhos an teel co dida siton sul-at. Metiose mi pié ahí por esa abertura. Nasul-at an yatot dida siton boho. Se metió el ratón ahí por ese agujero. Nagsusul-at mán lá an isda nga nasasacop cay lahang caopay an amon raya. Se salen los peces que entran porque está muy rala nuestra red.

SULAT SUGAT. *v.* Encontrarse dos ó más en algún paraje.—Encontrarse ó cruzarse unas cosas con otras.

SULBAD. *v.* Destorcerse, aflojarse, deshacerse lo torcido.

SULBID. *v.* Torcer, retorcer, dar vueltas á una cosa sobre sí misma.

SOLDA SOLDA. *s.* Arbusto así llamado, que tiene muchas ramitas blandas y lechosas, y sus hojas son pocas y pequeñas.

SULHAY. *v.* Atravesar, pasar por sembrado, camotal, etc.

SOLHUG. *v.* Lucir, resplandecer el sol, luna, etc.; salir de entre las nubes.—*s.* Luz, resplandor del sol, luna, etc.

SOLI. *v.* Sobrevenir acaecer ó suceder una cosa.—*adj.* Cosa que llegará ó sucederá á uno.

SOLIA. *v.* Derramarse, verterse líquido, por estar llena la vasija.

SOLIBAY. *s.* Pez así llamado, se come.

SOLIBANG. *v.* Variar, mudar de conversación. Masaquít si Pedro, solibang co, ¿sin-o ca? Está enfermo Pedro, variando de conversación, ¿quién eres tú?

SOLIBANGAY. *v.* Variar, mudar frecuentemente de conversación. Solibangay co, may co igsusumat onina sa imo. Mudando de conversación, tengo que decirte después una cosa.

SULIG. *v.* Crecer, aumentarse una cosa; desarrollarse, adquirir gradualmente los animales y vegetales incremento y vigor.

SOLIMA. *v.* Mudar, variar de conversación. Isinosolima co mán lá in pagsiring. Variando yo de conversación, dije.

SOLERA. *v.* Contradecir, negar ó decir lo contrario de lo que uno afirma.

SULIT. *v.* Volver ó llevar una cosa al lugar donde estaba.

SOLO. *v.* Pescar de noche con luz ó tea encendida, cogiendo ó matando los peces, cangrejos, etc., que acuden á la luz.

SOLO. *v.* Pedir personalmente el novio la mano de la mujer con quien desea casarse.

SOLUAC. *v.* Derramarse, verterse líquido de alguna vasija, por estar llena.

SOLOAN. *s.* Pez pequeño de río, así llamado.—Isla en el pacífico al Este de Samar, de la comprensión del pueblo de Guiuan, cerca de la cual pasó Magallanes viniendo de Marianas, y la dió el nombre de *Buena señal*.

SOL-OB. *v.* Poner, meter, introducir una cosa en ó por algún cuerpo. Pagsol-ob dao san imo sarual. Ponte tus pantalones.

SOL-OBAN. *s.* Clavera, agujero ó molde en que se forman las cabezas de los clavos.

SOLOC. *v.* Pedir vino ó anisado prestado, para devolverlo en la misma especie.

SOLOC. *v.* Crecer, aumentarse agua ú otro líquido. Nasoloc ná an dagat. Ha crecido ya la mar.

SOLUD. *v.* Entrar, pasar de fuera á dentro.—Entrar, hacer entrar á los animales en el corral, etc.—Entrar en la milicia, en religión, etc.—Entrar el verano, la cuaresma, etc.—Meter ó poner una cosa dentro de otra.—Echar ó poner agua ú otro líquido en una vasija.—Echar ó poner arroz ú otra cosa en costal, etc.—*s.* Sala, cuarto, celda, aposento, interior de un edificio, ó cosa hueca.—Contenido, lo que se contiene dentro de una cosa.—*adv. l.* Adentro, dentro, en la parte interior. Solud camo sa singbahan. Entrad en la iglesia. Nagcacasolud ná an cabacahan. Entran ya la vacas. Pasudlun niyo an mga canding sa camalig. Meted las cabras en el camarin. Sinolud siya sa pagcasoldados. Entró él en la milicia. Nasolud ná an santa cuaresma. Ha entrado ya la santa cuaresma. Isolud mo ini sa cajón. Mete esto en el cajón. Sudlan mo sin tubig ini nga tadiao. Pon agua en esta tinaja. Guinsudlan co ná an alat san humay. He puesto ya el palay en el cesto. Aádto siya sa solud. Está él en el cuarto. Uaray ná solud ini nga tadiao. No tiene ya contenido esta tinaja. Aádto sa solud. Está dentro.

SOLUG. *s.* Corriente, curso de los ríos ó de las fuentes.—Corriente, movimiento rápido que tienen las aguas en algunos parajes del mar.—*v.* Correr las aguas por algún paraje.—Llover ó caer con fuerza el agua.—Concurrir ó acudir muchos á un sitio.—Tener mucha salida alguna cosa que está puesta á la venta. Masolug caopay. Hay mucha corriente. Masolug an uran. Llueve con fuerza. Masolug an mga tauo sin pagpalit san isda nga lab-as. Acude mucha gente á comprar el pescado fresco. Masolug an pagbaliguia. Tiene mucha salida la venta.

SULUG, (SINULUG). *s.* Baile moruno, que consiste en bailar ó danzar una ó más personas, dando vueltas y saltos haciendo varios visajes con el rostro y figuras con el cuerpo.—Moros y cristianos ó fiesta pública que se ejecuta vistiéndose algunos con traje de moros y fingiendo lid ó batalla con los cristianos.—*v.* Bailar, danzar, pelear, arremeterse moros y cristianos dando gritos y saltos; bailar ó pelear uno á uno, ó todos á la vez, haciendo siempre visajes con el rostro y figuras con el cuerpo. Los que se visten con traje de moros llevan escudo de madera y alfanje, y los cristianos van armados con escudo y espada de madera.

SOLUGANUN. *adj.* Palay fino con cáscara negra, así llamado.

SOLONG. *v.* Mirar, ver, reparar, observar con cuidado una cosa.

SULUNG. *v.* Acometer, arremeter, embestir, ya sea riñendo ó peleando, ya divirtiéndose.—*adv. l.* Adelante. *v.* Seguir adelante.

SOLOP. *v.* Enconarse, inflamarse llaga, herida, etc.

SOLOT. *v.* Mezclar chico con grande, bueno con malo, etc.—*s.* Mezcla de chico con grande, de bueno con malo, etc.—*v.* Mezclarse, enlazarse.—Injertar, ingerir en la rama ó tronco de un árbol alguna parte de otro, en la cual ha de haber *yema para* que pueda brotar.—*s.* Injerto, árbol injertado.

SOL-OT. *v.* Vestir, ponerse el vestido.—Calzar, ponerse el calzado.—Ponerse anillo, etc.

SOLOT SOLOT. *v.* Hablar á troche y moche.

SOLOT SOLOT. *adj.* Advenedizo, extranjero, que se ha mezclado con la gente de la tierra.

SULPA. *v.* Crecer ó aumentarse lo que está hirviendo.

SULPAT. *v.* Caminar, andar ó atravesar por sitios donde hay mucha maleza ó matorrales.

SOLPO. *v.* Retoñar, brotar los árboles y arbustos, después de cortados.

SOLPO. *v.* Caerse ó quitarse pié de mesa, silla, etc. Nasolpo an siqui siqui san lamesa. Se ha caido el pié de la mesa.

SULPO. *v.* Repetir, volver á hacer una cosa.

SOLPOC. *v.* Descornar, caerse, quebrarse ó romperse el cuerno de un animal.—Desconcertar, desencajar, descoyuntarse algún hueso.

SOLPOT. *v.* Empujar, hacer fuerza con vara ó palo para sacar una cosa del lugar donde está metida.—*s.* Bodoque ó bola hecha de papel, tela, madera, etc.

SOLSUG. *v.* Caminar, andar, seguir, encaminarse, dirigirse á alguna parte.

SOLSUG. *adj.* Cosa larga y prolija de contar.—*v.* Decir, contar, rezar, etc.

SOLSOL. *v.* Apagar candela, tea, mecha ó tizón contra el suelo ú otra parte.—Dar ó pegar á uno con candela, tea, tizón, etc.

SULSUL. *v.* Pegar, golpear, dar golpes.—Herrar, clavar las herraduras á las caballerías.

SUMA LÁ. *m. adv.* Según, conforme, ó cualquier cosa. Suma lá san imo ihatag sa acon. Según lo que tú me dés. Tatagan co icao sin suma lá, bisan tostos lamang. Te daré cualquier cosa, aunque sea un cigarro.

SUMAG. *v.* Encajar, meter una cosa dentro de otra ajustadamente. Encajar, hacer entrar ajustada y con fuerza una cosa sobre otra, apretándola para que no se salga ó caiga fácilmente.—Encajar, unir ajustadamente una cosa con otra; como la tapa con la caja ó la una hoja de la puerta con la otra, etc.

SUMAY SUMAY. *v.* Repetir, volver á hacer una cosa; repasar lo escrito.

SUMAO. *v.* Retoñar, volver á echar vástagos la planta.—*s.* Retoño, vástago ó tallo que echa de núevo la planta.

SUMAT. *v.* Confesar, declarar el penitente al confesor en el sacramento de la penitencia los pecados que ha cometido:—Decir, noticiar, contar, dar noticia ó hacer saber una cosa.—*s.* Dicho, noticia, runrún, rumor, voz que corre entre el público. Ipinanumat co ná an acon mga sala. He confesado ya mis pecados. Iguin sumat co ná ini sa capitan. He dicho ya esto al capitán. Mayada co igsusumat sa imo. Tengo una cosa que decirte. Sugad san mga sumat. Según dicen. ¿Ano ito nga sumat? ¿Qué noticia es esa? Pagsumat ca san camatuoran. Cuenta tu la verdad.

SUMAT SUMAT. *v.* Decir, noticiar, contar frecuentemente una cosa.—*s.* Noticia, runrún, rumor, voz que corre entre el público con frecuencia.

SUMBAC. *v.* Pasar por donde hay mucha gente.

SUMBAD. *v.* Picar ó comer los peces.—*s.* Púa, pincho, cosa aguda ó punzante.—*v.* Pinchar, picar, punzar ó herir con una cosa aguda ó punzante.

SUMBAD. *s.* Burla, ademán ó palabras con que se procura poner en ridículo á personas ó cosas.—Burlarse, hacer burla de personas ó cosas.

SUMBALIC. *v.* Retroceder, volver hacia atrás ó al punto de donde se salió.—Volver de arribada la embarcación.

SUMBIL. *v.* Dar ó pegar con la mano ó con los dedos.—Escarnecer, hacer mofa y burla de otro.

SUMBOL. *s.* Plumaje que ponen en la proa de la embarcación para conocer de donde viene el viento.

SUMBONG. *v.* Acusar, denunciar, delatar á uno, quejarse contra él ante la autoridad ó superior.—Acusarse uno de sus culpas.—Chismear, traer y llevar chismes ó quejas contra uno.—*s.* Acusación, denuncia, querella, ó queja contra uno.—Chisme ó cuento contra uno. Iguinsumbong aco niya. Se ha quejado él contra mí. Igsusumbong co an acon mga sala. Acusaré mis pecados. Ayao icao pagsumbong didto sa capitán. No lleves chismes allá al capitán.

SUMID. *v.* Entretenerse, detenerse, retardarse ó irse despacio.

SUMID SUMID. *v.* Entretenerse, detenerse, retardarse ó irse despacio.

SUMIN. *adj.* Débil, flojo.

SUMOC. *v.* Refregar, estregar ó dar una cosa contra la tierra para apagarla, como candela, tizón, etc.

SOMOL. *v.* Curar, medicinar, administrar ó dar medicinas al enfermo.

SOMOL. *v.* Manifestar ó decir á uno que no, ó que queda en suspenso lo convenido anteriormente. Somola dao si Juan, nga diri anay cumanhi, cay diri pá aco tima sin ipananagtauo sa iya. Di á Juan qué no venga todavía, porque no estoy aún preparado para agasajarle. Uaray aco parapag padayon san pagdadto san acon pinapalit nga bactin, cay sinomol aco san tagada nga diri ná cono, niya igpapalit. No he proseguido en ir á ver el puerco que quiero comprar, porque me ha dicho el dueño que no le vende ya.

SOMOL. *v.* Empalagar, fastidiar, causar hastío un manjar.

SOMOL. *v.* Dar en rostro á uno con úna cosa, echarle en cara los beneficios que ha recibido, ó las faltas que ha cometido.

SOMOL. *v.* Aborrecer, tener odio y aversión á una persona ó cosa.

SOMOL. *v.* Salir al encuentro de uno.

SOMONG. *v.* Dar con la luz en tierra para apagarla.

SOMONG. *adj.* Monte más pequeño y bajo que los otros.

SUMONG. *v.* Vibrar la pica, lanza ó espada.

SOMONO. *s.* Retoño de palauan, inmediato á la raiz principal.

SOMOROHOT. *s.* Pez de mar, negro y pequeño, se come.

SUMOSGOT. *adj.* (DE SOGOT). Obediente, que obedece, súbdito.—*s.* Vasallo, súbdito, dependiente, que sirve á uno y cumple sus mandatos.

SUMPA. *v.* Jurar, afirmar ó negar una cosa, poniendo por testigo á Dios ó en sí mismo ó en sus criaturas.—*s.* Juramento, afirmación ó negación de una cosa poniendo por testigo á Dios ó en sí mismo ó en sus criaturas. Nag sumpa aco sin camatuoran. He jurado verdad. Nag panumpa cami nga pagtumanan nanon an sugo. Hemos jurado cumplir el mandato. ¡Pag sumpa sin bua. Jurar en vano.—Nag para-sumpa aco. Tengo costumbre de jurar.—Iguinsumpa co an langit. He jurado por el cielo.

SUMPA. *s.* Contrahierba, planta cuya raiz es medicinal.—Antídoto, medicina que preserve de algún mal.—*fig.* Medio ó preservativo para no incurrir en un vicio ó falta.

SUMPAC. *v.* Desobedecer, contrariar, oponerse á lo mandado. *adj.* Desobediente, que es contrario ó se opone á lo mandado.

SUMPAY. *v.* Aumentar, añadir un edificio, un madero, etc.—*s.* Aumento, añadidura, lo que se añade á alguna cosa.

SUMPIT. *s.* Cerbatana, canuto en que se introducen bodoques ú otras cosas, para despedirlas ó hacerlas salir impetuosamente después, soplando con violencia por una de sus extremidades.—*v.* Soplar y despedir dichos bodoques.

SUMPITUN. *adj.* Aquello de que se hace la cerbatana.

SOMPOC. *v.* Pegar ó darse contra alguna parte.—Dar ó pegar con el puño en la cabeza.—*s.* Golpe dado con el puño en la cabeza, puñetazo.

SOMPOC, (HISOMPOC). *v.* Acodillar ó tocar el suelo con el codillo los cuadrúpedos.

SUMSUM. *v.* Comer carne ó pescado para beber tuba, anisado, etc.

SUMSUMAN. *s.* Carne ó pescado para beber tuba, anisado, etc.

SONA. *v.* Alumbrar, resplandecer una cosa.—*s.* Luz, resplandor, claridad. Bitoon nga masona. Estrella resplandeciente.

SONA. *v.* Remedar, hacer lo que uno hace.

SONÁ. *v.* Medicinar, aplicar la medicina á la parte dolorida.—*s.* Medicina que se aplica á la parte dañada.

SON-AD. *v.* Poner alguna cosa al fuego ó sobre las brasas. Ison-ad nio dida sa baga an onud. Pon ahí sobre las brasas la carne.

SONAY. *v.* Preguntar, pesquisar, averiguar, indagar una cosa. Sonaya dao si Juan, cun ano adto nga iya polong. Pregunta á Juan, qué es lo que dice.

SONAY. *v.* Responder ó decir lo que otro va diciendo ó leyendo.

SONA SONA. *v.* Preguntar con frecuencia; pesquisar, averiguar, indagar una cosa.

SONCAT. *v.* Apuntalar, poner puntales á uno y otro lado de alguna cosa.—*s.* Puntal, madero que se pone

hincado en tierra para sostener alguna cosa. Soncaton niyo an sacayín. Apuntalad la embarcación.

SUNCU. *v.* Llegar á alguna parte, y no poder seguir adelante, como el que hace hoyo y da con piedras, el que no pasa adelante en crecer, aprender, etc.

SONCOL. *s.* Coyuntura, articulación ó trabazón movible de una cosa con otra.—Coyuntura, oportunidad para alguna cosa.

SUNDANG. *s.* Cuchillo grande á manera de machete, de que se sirve el bisaya para su defensa, labrar madera, cortar ramas y otros varios usos. Su hoja es de hierro acerado, de palmo y medio de largo, poco más ó menos, de unos tres puntos de ancho en su centro, y remata en punta, y de un solo filo. Su empuñadura es de madera, cuerno ú otra materia, algo corva y cerca de un jeme de largo. El bisaya lleva siempre consigo dicha arma cuando camina, va de viaje ó á la sementera, puesta en la vaina de madera y amarrada á la cintura.—*v.* Labrar, trabajar, y herir con el sundang.

SUNDANGAY. *s.* Cuchillo más pequeño que el sundang.

SUNDANGUN. *adj.* Aquello de que se hace el cuchillo sundang.

SUNGA. *v.* Estornudar, despedir ó arrojar con estrépito y violencia el aire que se recibe, por la espiración involuntaria y repentina promovida por el estímulo de cualquiera sustancia capaz de irritar la membrana pituitaria.—*s.* Estornudo.

SUNGAD. Hocico, parte de la cabeza de algunos animales y peces, en que están la boca y las narices.—Punta del pico del ave en la parte superior. Panguháa an sungad san siuo. Quita la punta del pico del pollo.

SUNGAY. *s.* Asta, cuerno, prolongación ó sea cubierta con una capa epidérmica dura y consistente, que tienen algunos animales en la región frontal.—*v.* Acornar, acornear, dar cornadas; reñir, herir con los cuernos.

SUNGAYAN. *adj.* Cornudo, que tiene cuernos.

SUNGAO. *v.* Evaporarse, desvirtuarse una cosa por estar mal cubierta, etc.

SUNGARAN. *adj.* Hocicudo ó que tiene hocico.—Pollo al que todavía no se ha quitado la punta blanda del pico en la parte superior.

SUNGASONG. *v.* Hallarse, encontrarse dos ó más en un paraje.

SUNGBIL. *s.* Cuchillo ó añadidura que se pone en algunas camisas debajo de los sobacos.—*v.* Poner dicho cuchillo ó añadidura.

SUNGBIL. *s.* Juego de chireta (media cáscara de coco). —*v.* Jugar ó divertirse los muchachos al juego de chireta, que consiste en tirar la chireta, que se tiene sujeta entre las pantorrillas, ó entre los piés; (después de haberla tirado con las dos manos para acertar á las que están puestas en el circo hecho en tierra); vuelve á tirarla con las manos; la lleva sujeta con dos dedos de un pié en el aire y toca con ella á una de las que están en el cerco, y se vuelve con ella á su sitio; vuelve á tirarla con las manos; cierra los ojos y toca con ella á una de las del cerco; y si acierta en todas estas operaciones, vuelve á tirar; y si pierde, entra otro en su lugar. Pag batac san bagol san mga nagbabagol, nga sinisipit an bagol san duha ca biti is, cún itongitong mán dida san raparapa sa siqui, (ug ini cún tapus ná an cayeding); masonud sungbil; masonud hopot; masonud baquing quing; masonud pilac; masonud harap; cún tapus ná ini, sinisiring nga balay ná; ug magtiticang ngahao san cayeding, ngada sa pag balay ngahao, cún diri magpuá an mga pagbatac.

SUNGCÁ. *v.* Jugar ó divertirse al juego que llaman sungcáan.

SUNGCÁAN. *s.* Juego que se ejecuta en un madero cuadrilongo, de unos tres palmos de largo, por un jeme de ancho, poco más ó menos, con dos hileras de siete hoyos cada una, y un hoyo en medio de uno de sus extremos en el que se colocan las piedrezuelas ó caracoles, y de aquí se toman y se van colocando uno á uno en los catorce hoyes restantes.

SUNGCAD. *v.* Cotejar una cosa con otra que sirve de tipo.

SUNGCARAN. *s.* Tipo para cotejar alguna cosa.

SUNGCARIP. *v.* Meter, introducir ó poner una cosa dentro ó entre otras.

SUNGCARIPAN. *adj.* Venado que tiene largos los cuernos.

SUNGCAT. *v.* Alzaprimar, levantar ó suspender de tierra un madero ú otra cosa con alzaprima.

SONGCO. *v.* Carecer, tener falta de alguna cosa; necesitar, haber menester ó tener necesidad de una cosa.—*s.* Carestía, falta y escasez de alguna cosa.—*adj.* Escaso, necesitado, que carece de lo necesario, falto de alguna cosa.

SONGCO. *v. fig.* Estar indeciso, sin saber que decir ó hacer.

SONGCOANUN. *adj.* Necesitado, escaso, falto, que carece de lo necesario.

SUNGCUD. *s.* Bastón, cayado, báculo ó palo que se trae en la mano para apoyarse en él, ó para sostenerse los que están débiles ó viejos.—*v.* Traer ó llevar báculo y apoyarse ó sostenerse en él.

SUNGCURUN. *adj.* Aquello de que se hace bastón, cayado ó báculo.

SONGDOY. *v.* Acometer, arremeter, embestir.

SUNGGAB. *v.* Quitar ó impedir el viento, las olas ó corriente la salida de la embarcación.—Navegar contra viento, marejada ó corriente.

SONGGO. *v.* Enredar, travesear, revolver, andar inquieto ó revoltoso de una parte á otra.—*s.* Enredo, travesura.

SONGGO. *v.* Burlarse de uno dándole golpes con los piés ó manos.—Burlas de manos ó juego de manos, divertirse retozando y dándose golpes.—*s.* Burla ó chanza pesada.

SONGGÓ. *v.* Carear los gallos para que se embistan.

SONGGO. *v.* Ludir, darse unas cosas con otras; dar la embarcación en piedras; tropezar ó dar contra alguna parte.

SONGGO. *v.* Acometer, arremeter, embestir.

SONGGUD. *v.* Incomodar, irritar á uno para que se enoje.

SONGGOY. *s.* Mono, animal cuadrumano, muy ágil y flexible y algo parecido al hombre en su conformación.

SUNGI. *v.* Romperse diente de peine, etc.—Desgarrar, rasgar, romper ó hacer pedazos, á viva fuerza y sin el auxilio de ningun instrumento, cosas de poca consistencia.

SUNGI. *s.* Punta y sitio así llemado, cerca del pueblo de Guiuan.

SONGIB. *v.* Sobrar, restar, quedar, dejar sobrante de una cosa.—*adj.* Cosa sobrante, que queda ó se deja.

SUNGIL. *s.* Cuchillo ó añadidura en la camisa debajo de los sobacos.—*v.* Añadir ó poner lo dicho.

SUÑGIL. *s.* Arma blanca, con puño de madera, de un palmo de largo, de hoja bastante ancha y que remata en punta.

SONGLOG. *v.* Dar en rostro, causar á uno enojo y pesadumbre; burlarse de uno, contradecirle.

SONGO. *s.* Resplandor.—*v.* Resplandecer, centellear.

SONÑO. *s.* Leña, parte de los árboles y matas que, cortada y hecha trozos, se destina para la lumbre.—Tizón, palo á medio quemar.—*v.* Peñer leña al fuego.

SUNÑU. *s.* Antena, cada uno de los dos ó más cuerpos largos y delgados á manera de cuernos y de una ú otra forma, estructura y consistencia, que tienen en la cabeza casi todos los animales articulados.—Especie de barbas que tienen algunos peces.

SUNÑUHAN. *adj.* Animal que tiene antenas, ó barbas.

SONÑOT. *v.* Oler mal alguna cosa.—*s.* Olor desapacible.

SUNGPIT. *vid.* sumpit. (que está mejor escrito).

SUNG QUI. *v.* Añadir, aumentar.—*s.* Añadidura, aumento.—Última piedra que se coloca para cerrar la hilera.—*v.* Cerrar ó hacer el cierre en la hilera de piedras de una pared colocando la última.

SUNG QUIG. *v.* Obstinarse, resistir á los consejos, etc.

SUNG QUIL. *v.* Añadir, aumentar el vestido corto, etc.

SONG ROY. *v.* Atravesar, pasar por entre gente, matorrales, etc.

SONG SONG. *adj.* Marea, corriente, ó viento contrario.—*v.* Contrariar ó ser contrario el viento, marea, ó corriente.

SONG SONG. *v.* Tapar ó cubrir agujero ó abertura con paño ú otra cosa.

SONG SONG. *adj.* Caña aguzada para hacer hoyo en tierra.

SONG SONÑUN. *adj.* Marea, corriente, viento contrario.

SUNI. *s.* Arador, insecto muy pequeño y casi redondo, que tiene ocho patas, y en la boca un aguijón, con el cual pica.

SUNICAB. *s.* Cueva pequeña.

SONIT. *s.* Respigón, padrastro en los dedos, pedacito de pellejo que se levanta de la carne inmediata á las uñas de las manos, y causa dolor y estorbo.

SONIT. *s.* Animal pequeño, que se cria en las playas.

SONLOC. *s.* Mareas grandes ó vivas.—*v.* Crecer y llegar la marea. Sinmonloc ná an taob sa iraya. Ha llegado ya la marea creciente á la iraya.

SONO. *v.* Dormir dos ó más cubiertos con una sola sábana, etc.—Taparse, cubrirse dos ó más con una sola manta, etc.

SONO. *v.* Seguir, imitar una cosa á ejemplo ó semejanza de otra.—Concordar, convenir, en alguna cosa. Diri nagcacasono an ira buot. No convienen en sus pareceres.—Soronan nga buhat. Modelo, obra que se puede imitar.

SONO. *v.* Exceder, propasarse, ir más allá de lo lícito ó razonable.—*adj.* Cosa excesiva, que excede ó sale de regla; con exceso. Nag inum cami sin di ná sono. Hemos bebido con exceso.

SON-OC. *v.* Apretar, comprimir, oprimir una cosa, que se mete dentro de otra.

SONUD. *v.* Seguir, ir después ó detrás de uno.—Seguir, suceder ó continuarse una cosa á otra por orden, turno ó número.—Heredar, adquirir una herencia por disposición testamentaria ó legal.—*adj.* Siguiente, que sigue. Sonud, camo sa acon. Seguidme. Pagsoson-dun namon an imo buot. Harémos tu voluntad. An acon tuyo, an pag pasonud sa iyo san maopay nga batasan. Mi objeto es, instruiros ó hacer que sigais la buena costumbre. Masonud ini. Sigue esto. Uaray cami tagui sa Dios sin anac nga sadang magsonud. No nos ha dado Dios un hijo que pueda heredar nuestros bienes. An santos nga pagbuniag ipinacaanac daton sa Dios ngan icapanonud san guinhadian sa langit. El santo bautismo nos hace hijos de Dios y herederos del reino de los cielos. An gracia diosnun nga hatag, nga ipinacaanac daton sa Dios ngan ipacapanonud ta san guinhadian sa langit. La gracia es un dón divino, que nos hace hijos de Dios y herederos del reino de los cielos.—Sala nga panorondun. Pecado original.

SON-UD. *v.* Poner ó echar en la olla alguna cosa para que se cueza. Poner ó echar en vasija alguna cosa.

SONUD SONUD. *v.* Seguir, ir después ó detrás de uno.—Seguir, suceder ó continuarse una cosa á otra por orden, turno ó número.—*adj.* Seguido, continuo, sucesivo, sin intermisión de lugar ó tiempo.

SONUG. *v.* Quemar, abrasar ó consumir con fuego.—*s.* Quema, incendio, fuego, ustión. Nasonug an amon balay. Se ha quemado nuestra casa. Nasosonug an sacayán. Está quemándose ó ardiendo la embarcación.—Incendiar, poner ó pegar fuego á una cosa. Sosonogun namun an tribunal. Incendiarémos el tribunal. Daco nga casonug. Grande fuego.

SONOY. *adj.* Cosa tierna, reciente, jóven y de poco tiempo: Sonoy nga manuc. Gallo jóven.

SONONG. *adj.* Cegato, medio ciego, que vé poco.

SONO SONO. *v.* Chirriar, dar sonido agudo una sustancia al penetrarla un color intenso; como manteca ó aceite hirviendo, etc.

SON-URAN, (en otras partes dicen—SON-ARAN). *adj.* (DE SON-UD). Aquello en donde se echa ó pone á cocer alguna cosa.

SONOT. *v.* Exprimir y echar zumo de limón, etc., en carne, pescado, etc.

SONOT. *v.* Dormir ó acostarse dos ó más juntos. Sinosonotan an iroy san bata. El niño duerme con la madre.—Acompañar.

SONOT SONOT. *adj.* Cosa áspera, repelosa y basta, como papel de estraza.

SUN SUN. *v.* Frecuentar, repetir un acto á menudo, perseverar, mantenerse constante en la prosecución de lo comenzado.—*adj.* Frecuente, que persevera.

SONTING. *s.* Arbusto así llamado, es medicinal.

SONTOC. *v.* Pegar ó dar con el puño ó con los artejos de los dedos.—*s.* Puñetazo, golpe que se dá con el puño, golpe que se dá con los artejos de los dedos.

SUOB. *s.* Gorguz, arma de caña arrojadiza á modo de dardo.

SOOC. *v.* Apretar, comprimir, oprimir; apiñarse ó agruparse estrechamente personas ó cosas. Nagsosooc caopay an mga tauo. Está muy apiñada la gente.

SOOC. *v.* Ocultarse, esconderse entre maleza ó matorrales.

SOOC. *v.* Arrinconarse, arrimarse á un rincón.—*s.* Sooc, casoocan. Rincón, escondrijo ó lugar retirado.

SOOC. *v.* Acercarse, allegarse una cosa á otra.—*adj.* Allegado, pariente cercano.

SOOD. *s.* Dar demás.—Dar una cosa como de mala gana.

SOOG. *adj.* Cosa llena, que rebosa ó se sale.

SOOY. *s.* Vinagre, producto de la fermentación ácida del vino, tuba, etc.

SUOY. *v.* Arrepentirse, llevar á mal, pesarle á uno de haber hecho alguna cosa.

SO-OL. Doler, padecer una parte del cuerpo, mediante causa interior ó exterior.—*s.* Dolor, sensación molesta y aflictiva de una parte del cuerpo por causa interior ó exterior.—*adj.* Dolorido, que padece ó siente dolor.

SOON. *v.* Acercarse el niño á uno y ponerse sobre sus rodillas.—Poner uno al niño sobre sus rodillas ó piernas.—Seguir el camino derecho.

SUON. *v.* Cubrir ó tapar tinaja, etc.—Encajar, poner una cosa ajustada sobre otra.

SOON. *s.* Cesto grande hecho de bejuco para trasportar alguna cosa de una parte á otra.

SOONG. *v.* Meterse por debajo de alguna parte.

SOOP. *v.* Convenir, componerse, concordarse dos ó más personas.—Prometer uno alguna cosa para librarse del castigo ó de cualquiera otra cosa. Nagsoop si Juan sin tuba, nga di lá pasayauon. Ha prometido Juan tuba, con tal que no le manden bailar, ó no le saquen á bailar.

SOOT. *v.* Apretar, comprimir, oprimir; apiñarse ó agruparse estrechamente personas ó cosas.

SOOT SIN SICO. *s.* Codera ó sarna que sale en el codo.

SUOT. *s.* Dolor que se siente á un tiempo en varias partes del cuerpo.

SUPÁ. *v.* Masticar, mascar la comida que se dá á los niños.—Mascar, triturar con la dentadura el buyo que se dá á otro, que no lo puede mascar.—Mascar y arrojar una cosa, por ser mala ó por otra causa.—*adj.* Comida ú otra cosa mascada ó triturada con la dentadara, que se dá á otro. Opaya an pagsupá san igpapacaon mo siton bata. Masca bien lo que has de dar de comer á ese niño. Napapagsupá si Juan san sud-an, cay uaray ná siya ngipon. Pide Juan le masquen la vianda, por que ya no tiene él dientes.

SUP-AC. *v.* Descortezar, quitar la corteza al árbol.—*s.* Pedazo de corteza de árbol.—Peciolo ó penca como las del plátano.

SUPAC SUPAC. *v.* Comer y hacer ruido al masticar la comida.—Cosa que tiene ó está formada de peciolos ó pencas como el tronco del plátano.

SUPANG. *v.* Aumentarse la enfermedad con la medicina.

SUPANG. *v.* Desobedecer, no hacer uno lo que le ordenan las leyes ó los superiores, obrar injustamente.

SUPANG. *adj.* Robusto, fuerte, vigoroso, firme.

SUPAT. *v.* Acertar, comprender, entender una cosa. Uaray aco pacacasupat sa mga polong ni Juan. No entiendo las palabras de Juan. Nasupat co an mga polong mo. He entendido tus palabras. Uaray aco pacacasupat sini mga buhat cún ino oan-no. No acierto como se hace esta obra.

SUPAT. *s.* Juego de muchachos.—*v.* Jugar ó divertirse á dicho juego.

SUPAT. *s.* Dos palitos (ó cañas) amarrados por sus extremos, que usan en los telares.

SUPATAN. *s.* Dos palitos (ó cañas) amarrados por sus extremos, que usan en las telares.

SUPAT SUPAT. *v.* Revolotear, volar haciendo tornos ó giros.—Enmarañarse, enredarse, revolverse una cosa como una madeja de seda, abacá, etc.

SUPIL. *v.* Abundar, haber copia ó bastante de alguna cosa.—*s.* Abundancia, copia ó bastante de alguna cosa. Supil cami sin cacaanon. Tenemos bastante comida.

SUPIL. *v.* Tener ó ponerse pantalones dobles ó gruesos, para no sentir el dolor de los azotes.

SUPIT. *s.* Estaca clavada en tierra, sobre la cual se afirma un puntal para sostener un edificio etc.

SUPLA SUPLA. *v.* Probar ó gustar una cosa para percibir su sabor.

SOPÓ. *v.* Mudar ó renovarse los cuernos del ciervo, caerse los cuernos del ciervo.

SOPO. *v.* Coger con las manos cangrejos en los agujeros, pájaros en los nidos, etc.

SOPO. *v.* Ponerse roma, obtusa y sin punta cosa aguzada.—*adj.* Cosa roma, obtusa y sin punta, habiéndola tenido antes.

SUPO. *v.* Enojarse, irritarse, enfadarse.—*s.* Enojo, ira, enfado.

SOPO. *v.* Parecer, asemejarse una cosa á otra.

SOPO. *v.* Dañar, causar perjuicio.—*adj.* Dañino, que daña ó hace perjuicio.

SOPO. *s.* Juego de muchachos á las cuartas.—*v.* Jugar ó divirtirse á dicho juego.

SOPOC SOPOC. *v.* Sonar ó hacer ruído el cieno ó agua cuando anda uno por ello.—*s.* Ruído de cieno ó agua.

SOPOL. *v.* Enconarse, inflamarse llaga ó herida.

SOPOT. *s.* Bolsa; saco ó talega para llevar ó conducir dinero.

SOP SOP. *v.* Chupar, sacar ó atraer con los lábios el jugo ó la sustancia de una cosa.—Dar de comer al niño ó meter la comida en su boca.—Embeber, atraer y recojer en sí un líquido; como la esponja que chupa ó recoje el agua.—Empaparse como la sopa en el caldo, la lluvia en la tierra, etc. Opaya an pagsopsop san tostos. Chupa bien el cigarro. Nagpipinanopsop si Juan san ulo san isda Chupa Juan la cabeza del pescado. Guinsopsopan co an bata. He dado de comer al niño.

SUQUI. *v.* Resistir, repugnar, contradecir.—Rebelarse, oponer resistencia.—Altercar, porfiar.—*adj.* Rebelde, testarudo, porfiado, terco, temoso.

SUQUI. *s.* Cañuto de caña horadado en un extremo.—*v.* Hacer cañuto de caña con agujero en un extremo.

SUQUIB. *s.* Racimo del fruto de la palma, antes de abrirse.

SUQUIB. *s.* Morisqueta que se queda entre las hojas, al sacarla de la olla.

SUQUIMAN. *s.* Juego de muchachos á los caracoles.—*v.* Jugar ó divertirse á dicho juego.

SUQUIP. *v.* Poner, colocar una cosa entre otras.

SUQUIT. *v.* Sonsacar, volver á preguntar, procurar con maña que uno diga ó descubra lo que sabe y reserva.—Procurar con maña cobrar ó recibir alguna cosa.

SUR-A. *s. vid.* Sudá. La pronunciación de la *r.* ó de la *d* es un medio entre la *r* ó *d*.

SURA. *s.* Pincho de caña que ponen cuidadosamente en tierra, para que se pinche ó hiera el que pase por dicho sitio.—*v.* Poner ó clavar en tierra dichos pinchos con las puntas hacia arriba.—Lastimarse ó herirse con dichos pinchos, que regularmente son de caña bagacay.—Herirse en los piés con cosa aguda.

SURAB. *v.* Aumentarse la herida, inflamación, etc.

SURAB. *s.* Corte ó filo de arma.

SURAB GUILIO. *s.* Arma de dos filos.

SURAHAN. *s.* Pez de mar así llamado, se come.

SURAY. *v.* Encontrarse corrientes ó vientos opuestos.

SURAIP. *v.* Arrojar ó echar por las narices lo que se bebe.

SURAL. *adj.* Travieso, de mala inclinación.

SURANG. *s.* Especie de barba que tienen algunos camarones entre los ojos.—Cresta, especie de penacho de carne roja, que tiene sobre la cabeza el gallo y algunas otras aves.

SURANGAN. *adj.* Camarón con barba entre los ojos.—Crestado, que tiene cresta.

SURANGGA. *s.* Planta así llamada, es medicinal.

SURANGGAT. *s.* Fisga de cuatro dientes con puntas agudas.

SURANOG. *s.* Ruído que se tiene á lo lejos.

SURANG-SURANG. *s.* Especie de cresta que hace el bisaya en la vaina del cris ú otra arma blanca.

SURAO. *v.* Avergonzarse, acobardarse, tener miedo.—Espantar, ahuyentar á las aves ó animales. Ayao pasurao. No tengas miedo. Ayao niyo pag suraua iton manuc. No espanteis esa gallina.

SURAPO. *v.* Salir al encuentro á recibir á uno. Guinsurapo aco sin cadam-an nga mga tauo. Salió á recibirme mucha gente.

SURA-SURA. *v.* Salir lo que se bebe por la boca ó narices.

SURAT. *v.* Escribir, representar las palabras ó las ideas por medio de letras ó de otros signos ó figuras trazados en papel, ó en cualquiera otra cosa, con la pluma ó instrumento adecuado á este fin.—Escribir, representar las palabras por medio de letras y señalar estas con la mano en papel, sirviéndose de pluma y tinta.—Escribir, trazar las notas y demás signos de la música.—Escribir, componer libros, discursos, etc.—Escribir, comunicar á uno por escrito alguna cosa.—Inscribir, empadronar, apuntar el nombre de una persona entre los de otras para un objeto determinado.—Alistar, sentar, asentar ó escribir en lista á alguno.—*s.* Escrito, carta, documento ó cualquier papel manuscrito.—Carta ó papel escrito, y ordinariamente cerrado que una persona envia á otra para comunicarse y tratar con ella. Diri aco maaram magsurat. No se escribir. Nanunurat cami san padrón. Estámos escribiendo el padrón. Nagsusurat siya. Está él escribiendo. Guinsuratan co ná siya. Ya le he escrito. Nahasurat ná sira sa padrón. Ya están inscritos en el padrón. Napasurat sira ngatanan san bongto nga ira natauohan. Todos ellos han pedido ser inscritos ó empadronados en el pueblo de su nacimiento. Quinarauat co an imo surat. Recibí tu carta. An Santos nga surat. La Santa ó Sgrada Escritura.

SURATAN. *s.* Escritorio ó sitio donde se escribe.—*adj.* Papel de escribir.

SURATANAN. *s.* Escritorio ó sitio donde se escribe.

SURI. *adj.* Malmandado, que no obedece, que no hace caso de lo que se le dice.

SURIAO. *v.* Deslumbrar, ofuscar la vista ó confundirla con la demasiada luz.

SURIAO. *v.* Alborotar, vocear, dar voces ó gritos.—Suriyao. Aclamar, dar voces.

SUR-IB. *v.* Arrojar ó vomitar la comida ó bebida.

SURIBAG. *v.* Desigualar, hacer desigual ó torcida alguna cosa.—Hablar, tocar ó hacer mal alguna cosa.

SURIBAYBAY. *v.* Volar las aves, cuando van volando sin mover las álas.

SURICOP. *v.* Mirar inclinando la cabeza y alzando la vista.

SURINGOT. *adj.* Cosa estrecha, angosta.

SURIP. *v.* Arrojar, echar por las narices lo que se debe.

SURIT. *v.* Incendiar, poner ó pegar fuego á una cosa. Susuritan co an iyo balay. Pegaré fuego á vuestra casa.

SORO. *v.* Dar á uno alguna cosa para que no importune más.

SORO. *v.* Principiar á crecer la marea.

SURO. *v.* Encolerizarse, incomodarse, irritarse; romper por todo, arrojarse á la ejecución de una cosa atropellando por todo género de respetos.

SOROB. *v.* Quemar, dar fuego á una cosa.—Chamuscar, quemar una cosa por la parte exterior.

SOR-OB. *v.* Inundar, cubrir el agua los terrenos y á veces las poblaciones.

SOROC. *v.* Subir embarcado rio arriba.—*loc. adv.* Tierra adentro, todo lugar que en los continentes y en las islas se aleja ó está distante de las costas ó riberas del mar; interior, lejos de la costa.

SOROC, *v.* Tomar, coger ó hurtar cosas de comer.

SUROC. *s.* Principio, origen de una cosa.

SOROCLAN. *s.* (DE SOCOL). Medida de áridos, de tierras, etc.—*adj.* Aquello que se ha de medir, como terreno, etc.

SOROCLANAN. *s.* (DE SOCOL). Medida de áridos, de tierras, etc.

SOROC-SOROC. Estómago, cavidad del cuerpo, en que se reciben los alimentos y se hace la primera digestión.

SOROC-SOROCUN. *adj.* Enfermo ó que padece del estómago.

SORUD. *s.* Peine, instrumento de madera ú otra materia, compuesto de muchos dientes espesos y cerrados, con que se limpia y compone el pelo.—*v.* Peinar, desenredar, limpiar ó componer el cabello.—*s.* Peine, instrumento con que los tejedores aprietan la tela.—Peine, instrumento de madera con dientes, que usan los labradores para limpiar la tierra.

SURUDLAN. *s.* (DE SOLUD.) Vaso, vasija, frasco, botella, costal, cesto ó cosa semejante, donde se echa, pone ó mete alguna cosa.

SURUDLANAN. *s.* (DE SOLUD). Vaso, vasija, frasco, botella, costal, cesto ó cosa semejante, donde se echa, pone ó mete alguna cosa.

SORUG. *v.* Seducir, inducir, instigar, probar, tentar, engañar con arte y maña, persuadir suavemente al mal, ó á ejecutar alguna cosa; incitar, mover ó estimular á uno para que ejecute una cosa.

SORUG. *v.* Burlar, hacer burla de personas ó cosas.—*s.* Burla.

SURUGOON. *adj.* (DE SUGO). Aquel á quien se manda ó encarga alguna cosa.

SORUG-SORUG. *v.* Seducir, inducir, instigar, probar, tentar, engañar con arte y maña, persuadir suavemente al mal, ó á ejecutar alguna cósa; incitar, mover ó estimular á uno para que ejecute una cosa.—Concitar, conmover á uno contra otro. Guinsorug-sorugan aco ni Juan cay buot lá nga tagan co sin salapi. Me estimula Juan porque quiere que yo le de dinero. Guinsorug sorugan quitá san demonio sa pag buhat san maraut. Nos tienta el demonio para hacer lo malo.

SOROY. *v.* Pasar por alguna parte.

SURULHAN SAN GAUAY. *s.* (DE SULA). Tallo del gauay, y lo mismo del palauan, que separado del cuerpo de la raiz, se planta de nuevo.

SORONG. *v.* Concurrir, acudir mucha gente á comprar alguna cosa.—*s.* Concurrencia de gente á la compra de alguna cosa.—Despachar ó vender bastante.

SORONG. *v.* Principiar á crecer la marea.

SORONG, (SORONGAN). *s.* Techo ó pendiente del techo de un edificio.

SOROP. *v.* Abrevar, dar de beber al ganado; beber los animales.

SURUP. *v.* Esconderse, ocultarse entre malezas.—Internarse en los montes.
SOROSUD NGA HANGIN. *adj.* Viento contrario.
SOROSOGPON. *v.* Hablar á troche y moche.
SURO SURO. *v.* Chispear, echar chispas.
SOROT. *s.* Tapón, pieza de corcho, madera, etc., con que se tapan botellas, frascos, y otras vasijas, introduciéndola en el orificio por donde ha entrado ó ha de salir el líquido.—*v.* Tapar botella, frasco, etc.
SOROT. *v.* Echar ó salir el humo del tabaco por las narices.
SOROT. *v.* Quitar ó sacar una cosa que está dentro de agujero, fusil ó cañón.
SOROT SOROT. *v.* Salir con fuerza agua, sangre, etc.
SURSI. *v.* Zurcir, unir, juntar, coser unos pedazos de tela con otros.—Remendar, reforzar lo que está viejo ó roto, poniendo un remiendo.
SOS-AN. *adj.* (DE SOSO). Que tiene tetas.
SOSCOL. *v.* (DE SOCOL). Medir con frecuencia, medir varias cosas.
SUSGAL. *v.* (DE SUGAL). Jugar con frecuencia, jugar muchos á la vez.
SUSGALAN. *s.* (DE SUGAL). Casa de juego ó sitio donde se juega.
SUSGARAN. *s.* (DE SUGAD). Ejemplar, modelo, ejemplo, caso ó hecho sucedido en otro tiempo, que se propone y refiere, ó para que se imite y siga, siendo bueno y honesto, ó para que se huya y evite, siendo malo.—Ejemplo, conducta de uno que puede mover ó inclinar á otros á que la imiten.
SUSGARANAN. *s.* (DE SUGAD). Ejemplar, modelo, ejemplo, caso ó hecho sucedido en otro tiempo, que se propone y refiere, ó para que se imite y siga, siendo bueno y honesto, ó para que se huya y evite, siendo malo.—Ejemplo, conducta de uno que puede mover ó inclinar á otros á que la imiten. Quinanhi siya sa pag hatag sa aton sin susgaranan san quinabuhi, Vino él para darnos ejemplo de vida.
SUSI *v.* Averiguar, pesquisar, indagar, inquirir una cosa.—Entender, comprender una cosa.
SUSNGAY. *v.* (DE SUNGAY). Acornear, dar cornadas.
SOSNUD. *v.* (DE SONUD). Seguir, ir después ó detrás de uno.—Poner seguidas las cosas.
SOSO. *s.* Teta, cada una de las partes dobles del cuerpo de algunos animales, que sirven en las hembras para la secreción y excreción de la leche.—*v.* Mamar, atraer, sacar, chupar con los lábios y lengua la leche de los pechos.—Amamantar, dar de mamar.
SÓSÓ. *s.* Punta roma de arma blanca.
SÚSÚ. *v.* Apretar, comprimir, oprimir una cosa.—*s.* Caracol así llamado.
SOSO SIN AGTA. *s.* Insecto negro, parecido á la abeja, y como esta fabrica miel, aunque no tanta, ni tan buena.
SOSUG. *v.* Imitar, ejecutar una cosa á ejemplo ó semejanza de otra.
SOSUG. *v.* Caminar ó navegar recta ó derechamente. Susuga lá ini nga dalan. Camina recto por este camino.
SOSUG. *v.* Cumplir, ejecutar una cosa. Susugun mo an mga sugo sa Dios. Cumple los mandamientos de Dios.
SUSUGARUN. *adj.* Ejemplar, que se propone por dechado. Si Jesucristo amo an mahal nga susugarun nga ihinatag sa aton san Amay nga langitnun. Jesucristo es el precioso ejemplar que nos ha dado el Padre celestial.
SUSUG HUT. *v.* Pasar por entre malezas; internarse en los montes, ocultarse entre matorrales, etc.
SUSUGUIRUN. *s.* Narración, dicho, cuento, relato, historia.
SOSOHAN. *adj.* Que tiene tetas.
SUSULA. *s.* Pez así llamado, se come.—Cangrejo así llamado, se come.
SOSUM. *v.* Repugnar, disgustarse de alguna cosa.
SUSUMATUN. *s.* Narración, dicho, cuento, relato, historia.
SUSUN. *v.* Comparar, mejorar. Ini nga cabutang naton uaray ná sadang isusun. Este nuestro estado no tiene igual, es incomparable.
SOSON. *v.* Repugnar, disgustarse de alguna cosa.
SOSON. *v.* Reprender, corregir, ámonestar á uno desaprobando lo que ha dicho ó hecho. Sinos-nan aco ni Juan sa pagbuhat co, cay diri, cono, ansia. Me ha reprendido Juan por mi trabajo, por que, dice, no se hace así. Camasoson mo dao sa acon, sin diri ca mán nasahi. No haces más que reprenderme en lo que hago, siendo así que tú no lo haces mejor.
SOSOT. *adj.* Árbol ó planta sin hojas.—Caerse las hojas de los árboles ó plantas.—Deshojar, quitar las hojas á las plantas.
SUSPATUN. *adj.* (DE SUPAT). Aquello que se propone para divertirse en acertarlo, ó dar con el significado.—*s.* Acertijo.
SUSRATAN. *s.* (DE SURAT). Escritorio ó sitio donde se escribe.—Papel para escribir.
SOSRONGCO. *v.* Acometerse, embestirse unos á otros.
SOT SOT. *v.* Azuzar, incitar á los perros para que embistan, ó persigan la caza.—Perseguir el perro la caza.
SOT SOT. *v.* Hablar alto, para que los que están algo distantes y alborotan, cesen de alborotar.

T

TA. *genit.* y *ablat.* del *pronomb.* Quitá. Nosotros, nosotras. Sosonogun *ta* an balay nira. Quemarémos su casa. Higugmaun *ta* an Dios. Amémos á Dios. Napucan an balay *ta*. Se ha caido nuestra casa.
TA. *genit.* y *ablat.* del *pronnob.* Aco. Yo. Siniring *ta* ná icao. Te lo he dicho ya.
¡TÁ! ¡Ea! *interj.* que se emplea para denotar alguna resolución del ánimo, para infundir aliento ó meter prisa, ó para excitar la atención del que oye.—¡Ta, ná! *m. adv.* ¡Ea, pues, vamos! ¡Ta, ná quitá, cay colop ná! ¡Ea, pues, vamos, que ya es tarde.
TÁ. Expresión que usa el bisaya al principio, en medio y al final de un periodo, haciendo siempre alguna pausa al pronunciarla, y denota aprobación, contentamiento, sorpresa, etc., ó equivale á *pues, basta ó no más.*
TAAC. *v.* Pisar, pisotear una cosa pasando por ella; atravesar, pasar por un terreno sembrado, etc. Ayao pagtaaquí an acon tinanum nga camote. No pases por mi plantío de camote. Guintaacan san cabayo an tanum co nga humay. Ha pisoteado el caballo mi plantío de palay. Ayao aco taaqui sa mga teel mo. No me pises ó pongas tus piés sobre mi.
TAAN. *v.* Poner ó colocar en la mar ó río nasa, anzuelo, etc.—Permitir, dejar hacer.
TAAS. *adj.* Alto, levantado, elevado sobre la tierra.—Alto de gran estatura ó tamaño.—Alzar, elevar, le-

vantar, poner ó ser alta ó elevada alguna cosa. Buquid nga hataas. Monte alto. Hataas nga tauo. Hombre alto. Hataas nga balay. Casa alta. Nalupad sin hataas an banug. El gavilán vuelva alto. Nahigtaas mán ini nga cahuy. Este árbol se eleva bastante. Diri nahagtaas ini nga cahuy. No se eleva mucho este árbol. Nahataas caopay an toog. Es muy alto el toog.

TABÁ. *s* Gordura, grasa más delicada con que se nutren las partes del cuerpo.—Tocino, carne gorda del puerco.—*adj.* Gordo, pingüe, craso y mantecoso.—Gordo, que tiene muchas carnes.—*v.* Engordar, ponerse gordo, crecer en gordura.

TABA. *v.* Comprar sólo las plantas de un terreno. Tinaba co an can Juan capalao-nan, cay iya mán sa acon iguintaba. He comprado el palauan de Juan, porque él me lo ha vendido.

TABACAY. *v.* Descomponer, desbaratar, deshacer alguna cosa.—Caerse el vestido por estar mal atado, etc. Pag tabacaya niyo iton balayan. Deshaced ese andamio. Natatabacay an acon saya. Se cae mi saya.

TABACO. *s.* Tabaco, planta de la familia de las solanáceas, originaria de América; hoja tierna de esta planta hoja curada y preparada para sus diversos usos.—Cigarro, rollo de hojas de tabaco, de diferentes tamaños, que se enciende por un extremo y se chupa ó fuma por el opuesto.—*v.* Fumar, aspirar y despedir el humo del tabaco, consumiéndolo en cigarros, cigarrillos, en pipa ó en otra forma. —*s.* Semilla de tabaco. Uaray cami tabaco. No tenemos tabaco. Diri aco nagtatabaco. No fumo. Panabaco camo. Fumad vosotros. Nananabaco sira. Están fumando. Tagui aco sin usa ca manosun nga tabaco. Dame una mano de tabaco. Nanananum cami sin tabaco. Estamos plantando tabaco.

TABACOAN. *s.* Plantío de tabaco.—*adj.* Que tiene tabaco, plantado, en rama ó en cigarros.

TABAG. *v.* Llevar el perro, gato, etc., alguna cosa en la boca.—Iguintatabag an pasi san ayam. El perro lleva el lechón en la boca.

TABAG. *v.* Socorrer, ayudar, favorecer á uno en un peligro. Tabagui aco niyo. Socorredme.

TABAGDAC. *s.* Enfermedad cutánea así llamada.

TABAGHAC. *s.* Especie de herpes, enfermedad difícil de curar.—Tener ó padecer dicha enfermedad.

TABAGHACUN. *adj.* Herpético, que padece de herpes.

TABAYAG. *s.* Especie de calabaza silvestre, así llamada, no se come.

TABAYAYONG. *s.* Especie de calabaza pequeña y silvestre, no se come.

TABALALANG. *s.* Pájaro así llamado, vive en la playa ó islotes.

TABAN. *v.* Arrebatar, quitar ó tomar alguna cosa con violencia y fuerza.—Coger ó tomar lo ajeno. Guintabánan aco san acon podong sadto nga tauo. Arrebató mi pañuelo aquel hombre.

TABAN. *v.* Despojar.—Taban, Catabanan. *s.* Despojo ó botín.

TABAN *v.* Cubrirse, llenarse de hierbas el plantío de palay, etc.

TABANAO. *v.* Poner ó echar vinagre ó cosa ágria en la comida.

TAB-ANG. *adj.* Agua dulce en contraposición á la salada.—Cosa sosa, que no tiene sal, ó tiene poca.—*v.* Ser ó estar dulce el agua.—Ser ó estar sosa, ó falta de sal alguna cosa.

TABANG. *v.* Socorrer, ayudar, favorecer, proteger, patrocinar, amparar, defender á una persona ó cosa. Tabangi aco. Socórreme. Panabangan mo cami. Protégenos. Natabangau co siya. Le socorrí. Diri aco nacacatabang sa imo. No puedo favorecerte.

TABANGÁN. *s.* Pez así llamado, se come.

TABANGAO. *s.* Animalejo así llamado.

TABANGO NGO. *s.* Pez grande así llamado, se come.

TÁBAO. *s.* Balsa, porción de maderos, cañas, etc., unidos unos con otros para llevarlos por agua á alguna parte.—Balsa de cañas, plátanos ú otro árbol liviano para hacer flotar cosas pesadas y que no vayan á fondo.—*v.* Hacer dicha balsa.—Poner y amarrar lo dicho á cosas pesadas para que floten.

TÁBAO. *v.* Faltar, estar falto ó necesitado de alguna cosa por haberse acabado. Tinábao cami sin balon sa paglalac-tan. Nos faltó la vianda en el camino. Tábao ná cami sin salapi. Estamos faltos de dinero.

TABAO. *s.* Árbol así llamado, que se cría en las playas ó sitios donde llega el agua en alta marea.

TABARAC. *v.* Desparramarse, esparcirse alguna cosa por el suelo.

TABARHOT. *v.* Encresparse ó levantarse el pelo, erizarse, ponerse rígido.

TABARONG. *s.* Pez así llamado, se come.

TABAS. *v.* Cortar, dividir y separar una cosa con algún instrumento, como tijeras, etc.—Cortar ó dar con las tijeras á las diferentes piezas de tela ó de cuero de que se ha de componer una prenda de vestir ó calzar, la forma conveniente y apropiada.—Recortar, cortar con arte el papel ú otra cosa en varias figuras. Opaya an pag tabas san acon sarual. Corta bien mis pantalones. Papagtabas ca san imo sarual can Juan. Dí á Juan que corte tus pantalones. Tabasi dao ini. Corta esto. Tatabasan co an hostias. Recortaré las hostias.

TABÁS. *s.* Pez así llamado, se come.

TABI. *s.* Orilla, canto de la tierra que está contiguo al mar ó al río; lo que está más inmediato al agua.—Orilla de camino, senda, etc.—*v.* Orillar, caminar, ir, ó navegar por la orilla; llegarse ó arrimarse á las orillas. Nacadto siya sa tabi san salug. Estaba él á la orilla del río. Patabi quitá. Vamos hacia la orilla.

TABÍ. Expresión que dice el bisaya cuando tiene ó quire pasar por donde hay gente, para que ésta se retire hacia un lado y deje paso.—Expresión qué dice el bisaya cuando tiene ó quiere decir alguna cosa, para pedir permiso á los circunstantes ó á aquel con quien habla.—*v.* Pedir permiso para pasar, decir ó hacer alguna cosa. Tabi sa imo. Con tu permiso. Tabi sa iyo. Con permiso vuestro. Tabi, bata, cay maagui aco. Sepárate niño, que voy á pasar.

TABÍ. *v.* Hablar mucho.

TABÍAN. *adj.* Hablador, que habla mucho.

TABIAS. *v.* Descomponer, desordenar, desbaratar, deshacer una cosa.—*adj.* Cosa descompuesta, deshecha.

TABID. *s.* Cuerda ó bramante de abacá ú otra cosa, retorcido con las manos.—*v.* Hacer ó retorcer hilo ó bramante con las manos.—Derramar, correr líquido.

TABIGUI. *s.* Árbol así llamado, se cría en la playa ó sitios donde llega el agua del mar, su fruta no se come.

TABIGUIS. *v.* Correr el agua por declive ó pendiente.—Chorrear, caer un líquido formando chorro.

TABIYOG. *s.* Chorro ó hilo de líquido.—*v.* Chorrear, caer un líquido formando chorro.

TABILI. Lagartija grande, así llamada.

TABINAS. *v.* Resbalarse, deslizarse, escurrirse, irse los piés.

TABING. *v.* Remendar, reforzar lo que está viejo ó roto, poniendo un remiendo. Pagtabinga an caguis an san acon bado. Remienda la rotura de mi camisa.

TABING. *v.* Enhilar, enhebrar, pasar la hebra por el ojo de la aguja, ó por el agujero de las cuentas, etc.

TABIOG. *v.* Mecer, columpiar, bambolear, menearse una persona ó cosa á un lado y otro sin perder el sitio en que está.—Mover el incensario á un lado y otro; incensar, dirijir con el incensario el humo del incenso hacia una persona ó cosa.

TABION. *v.* Mecer, columpiar, bambolear, menearse una persona ó cosa á un lado y otro sin perder el sitio en que está. Ayao pagtabionan an duyan. No menées la hamaca.

TABION TABION. *v.* Mecer, columpiar bambolear, menearse con frecuencia una persona ó cosa á un lado y otro sin perder el sitio en que está.

TABIRAN. *s.* Dos ó más pedazos de plomo ó cosa equivalente, que se atan á la conclusión de los ramales, cuando se hace cordel retorcido con las manos.—Sitio donde se hace bramante ó cordel torcido con las manos.

TABIS. *s.* Tiempo después de las doce de la noche.

TABLAY. *v.* Cansarse, fatigarse.—*s.* Cansancio, fatiga.

TABNOL. *adj.* Cosa roma, obtusa y sin punta.

TABÓ. *s.* Coco ó cáscara de coco con agujero, pedazo de caña ú otra cosa, que sirve para sacar ó tomar agua de tinaja, etc.—*v.* Sacar ó tomar agua con lo dicho.

TABO. *v.* Hallar, encontrar á uno. Hintaboan sira. Fueron hallados.

TABO, (HITABO). *v.* Concurrir, convenir varias cosas.—Acaecer, suceder, efectuarse un hecho.

TABO, (MANABO). *v.* Ir á comer á casa ajena.

TABUAD. *v.* Esparcir por el aire ceniza ú otra cosa.—Derramar, esparcir alguna cosa.—Espantarse, esparcirse, desmandarse por varias partes con confusión y desorden, á la desbandada.

TABOC. *s.* La parte opuesta de río, mar, estero, laguna, etc.—*v.* atravesar río, etc., en embarcación ó balsa.—Navegar haciendo travesía, pasar embarcado de un lado á otro.—Pasar ó llevar á uno embarcado de un lado á otro, del pueblo á una visita, etc.—Sacar ó llevar á uno embarcado de un lado, ó sitio á otro. Aádto siya sa taboc. Está él al otro lado del río, etc. Nagbabalay cami sa taboc. Estamos haciendo casa al otro lado del río. Pagtaboc quitá. Pasémos embarcados al otro lado. Taboqui aco niyo. Pasadme embarcado al otro lado. Tatabocun namon an Padre. Irémos con embarcación á sacar al Padre. Uaray cami pacacataboc cay madagat. No hemos podido pasar al otro lado porque hay mucha mar.—Cuando tienen que traer ó llevar embarcada á una persona de un sitio á otro, dicen: aádto ná an taboc. Está ya allá la gente que ha ido por ella. Hahani ná an taboc. Está ya aquí la gente que ha ido por ella.

TABUCAO. *s.* Enfermedad cutánea, así llamada, especie de erisipela.

TABOC-NUN. *ddj.* Que habita ó vive al otro lado del río, etc.

TABOCSOC. *s.* Estaca, palo ó caña sin pulir, de diferentes tamaños, con punta en un extremo, para fijarla ó clavarla en tierra, etc.

TABOC TABOC. *v.* Pasar embarcado con frecuencia de un lado á otro del río, de una isla á otra, etc., y aunque sea nadando.

TABUD. *v.* Salir, brotar agua de manantial, etc.—Correr el agua por el techo de un edificio.

TABUDLO. *v.* Cocer camote, gauay, palauan, etc., echando leche de coco; aderezar, condimentar ó sazonar con leche de coco el camote, gauay, palauan, etc.

TABUG. *v.* Despedir á uno de mala manera.—Ojear, espantar, ahuyentar á los animales, echarles hacia alguna parte.

TABUG. *s.* Árbol así llamado.

TABUGOC. *s.* Especie de pulpo pequeño así llamado, se come.

TABUY TABUY. *v.* Mecerse, bambolearse, moverse una cosa de un lado á otro.

TABULILID. *v.* Andar dando vueltas ó de un lado á otro ó de una parte á otra. Nagtatabulilid an isda sa bonoan. Los peces andan dando vueltas en el corral.

TABON. *v.* Cubrir, tapar lo que está descubierto.

TABON. *s.* Ave del tamaño de una gallina regular, de plumaje pardusco ó ceniciento con algunos matices.—El celoso Padre recoleto Fr. Félix de la Encarnación dice en su Diccionario cebuano: Cuando llega el tiempo de poner huevos esta ave, busca por instinto natural las islas desiertas, y algunas veces las playas de las pobladas, y los lugares de tierra ó arena blanda, y movediza; allí escarbando y cavando con sus patas; hace un hoyo de una, dos ó tres varas de profundidad, en el que vá depositando los huevos, y cuando ha concluido, los cubre, volviendo á la concavidad la tierra extraida, para cuya operación se sirve de las álas, y los abandona para siempre. El calor de la tierra los empolla, y cuando los polluelos han roto el cascarón, salen de la prisión en que la naturaleza les puso, y se afanan por salir también de aquella en que su madre los encerró, con el fin de buscar en la superficie de la tierra los recursos para la vida que sus entrañas les negaban. Á la época oportuna hacen ellos otro tanto, y de este modo, se ván reproduciendo estas aves. El modo ó medio de que se valen para subir penetrando tan gruesa capa de tierra no es fácil conocerle: ellas no le ignoran, pero no nos explicarán el misterio: es habilidad particular que el Criador les ha concedido. Los huevos, que suelen encontrarse á la profundidad dicha, y en corto espacio, ascienden á cincuenta, á ciento y aún á más, sin saberse si son de una sola ave ó de muchas; son mayores que los de pavos y gansos, y no tan sustanciosos y alimenticios como los de gallina: su cáscara no es blanca del todo sino algo roja ó encarnada.

TABONUN. *adj.* De color pardo, ó ceniciento.

TABO TABO. *v.* Saltar la tierra, arena, agua, etc., cuando se anda ó pasa por ella.—Llevar el viento el polvo ú otra cosa ligera. Nagtatabo tabo an tuna san nagdadalagan an cabayo. Saltaba la tierra cuando iba corriendo el caballo.

TABON TABON. *s.* Arbusto así llamado, su fruto no se come.

TABOROAN. *s.* Lagartija pequeña, así llamada,

TABOROS. *v.* Llover á intérvalos.—Saltar el agua y entrar en la embarcación, ó por puerta, ventana, etc., mojarse alguna cosa con el agua que salta ó entra por puerta, ventana ó en embarcación, etc.—Calar ó penetrar el agua por el paraguas, etc. Sadhi an puerta, cay mataboros. Cierra la puerta, por que vá á entrar el agua. Mataboros an payong. Penetra el agua por el paraguas, se cala el paraguas.

TABRUG. *v.* Tirar, arrojar una cosa.—Mecer, bambolear, menear una cosa. Itabrug iton cahuy nĝadto sa salug. Tira ese madero allá al río.

TAB TAB. *v.* Cortar una cosa dando golpes con sundang, cuchillo, etc. Guintabtab co an uay. He cortado el bejuco.

TÁCA. *v.* Temer, temblar en presencia del superior, etc.

TACA. *v.* Aborrecer, repugnar, tener tedio ó fastidio de alguna cosa.

TACAD. *v.* Arrollar, enrollar, envolver una cosa en sí misma, como tela, etc.

TACADONG. *v.* Tocar con un palo ó caña dando golpes en el suelo, etc.

TACAY. *s.* Tarea, cualquier obra ó trabajo, especialmente cuando se debe concluir en tiempo determinado.—*v.* Señalar ó dar tarea ó trabajo á una persona.

TACAL. *v.* Medir áridos ó líquidos.—*s.* Medida de áridos ó líquidos.

TACALAN. *s.* Medida de áridos ó líquidos. Naboong an tadiao nĝa tacalan. Se ha roto la tinaja que servía para medir.

TACAL TACAL. *v.* Crujir, hacer cierto ruído algunos cuerpos cuando luden unos con otros; como las maderas, los dientes, etc. Crujirle á uno los dientes; dar uno diente con diente.—Chapear, chacolotear, hacer ruído la herradura por estar floja ó faltarle clavos.

TACAO. *v.* Sobrar ó dejar más de la medida.—Robar ó llevarse uno á alguna mujer.

TACAUAN. *s.* Hachero, que sirve para poner el hachón, etc.

TÁCAS. *v.* Aburrirse, fastidiarse, cansarse de alguna cosa, por haberla hecho ya muchas veces, etc. Dejarla ó abandonarla.

TACAS. *adj.* Lo sobrante del arroz cocido con bastante agua, después de exprimido y sacado el líquido que se usa como almidón para la ropa.

TACBA. *v.* Poner, colocar una cosa sobre ó encima de otra.

TACBA. *s.* Caja, pieza hueca hecha de bejuco ú otra materia, que sirve para meter dentro alguna cosa.

TACBAB. *v.* Ponerse encima ó sobre alguna cosa.

TACBAS. *v.* Deshojar, quitar las hojas á las plantas.

TACBO. *v.* Derramar, verter cosas líquidas.—Echar agua sobre uno.

TACBUL. *v.* Cubrir, tapar con tierra alguna cosa.

TACBONG. *v.* Tocar con palo ó caña dando golpes en el suelo.

TACBONG, (TAGBONG), NĜA URAN. *adj.* Aguacero fuerte.

TACDA. *v.* Encargar, encomendar, imponer, determinar ó señalar una cosa.

TACDAG. *v.* Caerse el fruto del árbol ó planta.

TACDO. *v.* Encontrarse dos ó más cosas.—Poner punta con punta.

TACDODORO. *s.* Pájaro así llamado.

TACDUG. *s.* Miembro viril de los animales.

TACDUM. *v.* Arrimar la boca al vaso para beber.

TACGA. *v.* Ofrecer, prometer una cosa.—Pronosticar, presagiar, profetizar, adivinar, predecir una cosa.—Acertar, dar en el punto de la dificultad.—*s.* Promesa, oferta.—Pronóstico, presagio, profecía, adivinación, adivinanza, predicción.—Acierto, tino para dar en la dificultad de alguna cosa.

TACGAS. *v.* Sobrar ó quedar alguna cosa.—*adj.* Sobrante, que sobra.

TACGUI. *v.* Mondar, descortezar la caña-dulce.

TACGUIS. *v.* Mondar, descortezar la caña-dulce.

TACGONG. *v.* Ceñir la cintura con cordón ó cosa semejante.—Ceñir, rodear, y sujetar con cordel el mango del sundang, etc.—*s.* Cordón, cuerda con que se ciñe la cintura; cordel con que se ciñe, rodea y sujeta la empuñadura de arma blanca, etc.

TACGOS. *v.* Abrazar, ceñir con los brazos.—Agarrar con las manos por la cintura.

TACHA. *v.* Desconvenir, discordar entre sí dos ó más cosas.

TACHA. *v.* Tachar, poner en una cosa falta ó tacha.

TACHAD. *v.* Sospechar, dudar, recelar de una persona. Acon gud guinhihirotan an salapi nĝa diri aco tacharan nimo. Tengo mucho cuidado del dinero para que no sospeches de mí.

TACYAB. (fuerte la *c*, TAQUIAB). *v.* Aventar y quitar la cáscara ó upa del palay pilado con el nigo.

TACYAN. (fuerte la *c*, TAQUIAN). *v.* Cojear, andar inclinando el cuerpo más aún lado que á otro, por no poder asentar igualmente ambos piés.—Caminar ó andar con gravedad afectada.

TACYAS. (fuerte la *c*, TAQUIAS). *v.* Cortar ó partir al sesgo, oblicuamente ó al través.—Gallo con la cresta cortada y casi á raiz por la parte de atrás.

TACLA. *v.* Hacer ruído con la boca, uniendo la lengua al paladar y desuniéndola, produciendo un sonido repercusivo.

TACLAD. *adj.* Caña-dulce corta.

TACLAY. *v.* Ensartar, pasar por un hilo, cuerda, alambre, etc., varias cosas; como cuentas, etc.—*s.* Sarta, série de cosas metidas por orden en un hilo, cuerda, etc.

TACLANG. *v.* Alzar el perro la pata para mear.—Coger ó agarrar á uno por la corva.

TACLAP. *adj.* Diligente, hábil, vivo.—Agudo, sutil, perspicaz.

TACLAP. *v.* Arropar, abrigar con ropa. Nananáclap sira. Se abrigan ellos.

TACLIAD. *v.* Caer de espaldas.

TACLIAD. *v.* Caminar ó andar tieso, ó nimiamente grave.

TACLIAD. *v.* Retirar el cuerpo para evitar el golpe.

TACLUB. *v.* Tapar, cubrir lo que está descubierto.—*s.* Tapadera de madera ú otra materia para cubrir alguna cosa.

TACLUB. *s.* Red estrecha en forma de costal.—*v.* Pescar con dicha red, colocándola en las aberturas ó agujeros, donde se supone haya peces.

TACLOP. *s.* Chapa, cantonera, pieza de metal que se suele poner para firmeza ó adorno de lo que cubre.—*v.* Adornar ó guarnecer una cosa con chapas ó cantoneras.

TACLOS. *v.* Armar, vestir ó poner á uno armas ofensivas ó defensivas; armarse ó llevar arma con su vaina y amarrada á la cintura.—*s.* Arma blanca con su vaina, que se lleva amarrada á la cintura.

TACLOSAN. *adj.* Armado, que lleva arma con su vaina, y amarrada á la cintura.

TACMA. *v.* Juntar ó unir los animales, sus cuernos ó cabezas cuando riñen.

TACMAD. *v.* Juntar, unir ó añadir una cosa á otra, como la manga á la camisa, etc.

TACMO. *v.* Caer cabeza abajo.—Topar ó darse uno á otro con la cabeza.

TACMO. *v.* Caer, dejar de existir, desaparecer.—Cumplirse el plazo en que empiezan á deberse frutos, dinero, etc.

TACNAC. *s.* Mosquito así llamado.
TACNAL. *v.* Maravillar, admirar, extrañar una cosa.
TACNAM. *v.* Principiar á comer.
TACNOC. *s.* Mosquito así llamado.
TACO. *s.* Zurrón en que está envuelto el racimo que echan las palmas, antes de abrirse.
TACO. *v.* Señalar, poner señal.
TACU. *v.* Crujir los dientes.
TAC-UAL. *v.* Sobresalir una cosa, como el cris de la vaina, cuando esta es más corta, etc.
TACOB. *v.* Cubrir, tapar una cosa descubierta.—*s.* Cubierta ó tapadera de madera ú otra materia.—Vaina de madera ú otra materia en que se encierran algunas armas blancas, como sundang, puñal, etc.—*v.* Meter el arma blanca en la vaina.
TACÓBAN. *s.* Árbol grande así llamado, su madera es buena para fabricar embarcaciones menores de una sola pieza.
TACUD. *v.* Juntar, unir ó añadir una cosa á otra, como la manga á la camisa, etc.
TACUD. *v.* Amarrar, atar, sujetar con cuerda ú otra cosa.
TACUD. *v.* Adherir, pegar, conglutinar una cosa con otra.—Adherirse, unirse, convenir, asociarse á un acuerdo, etc.—Estar pegada ó unida una cosa con otra.
TACUD. *v.* Contagiar, comunicar ó pegar una enfermedad contagiosa.—*adj.* Contagioso, que se pega y comunica por contagio.—*s.* Contagio, transmisión, por contacto inmediato ó mediato, de una enfermedad específica, desde el individuo enfermo al sano. Matacud iton saquít. Es contagiosa esa enfermedad.
TACUYAN. *s.* Cestilla hecha de hojas de palma ó caña fina.
TACULBAO. *v.* Retroceder, volver hacia atrás.—Desmedrar, descaecer, perder poco á poco la salud, etc.
TAC-UM. *v.* Cerrar la boca.—Cerrar caja, cajón, etc.—Cerrar ó tapar grieta, abertura, etc.
TACUMBA. *s.* Altos de piedras en río.—*v.* Cabecear la embarcación; subir y bajar las olas, los peces, etc.
TACONG. *v.* Dar ó pegar despacio con el puño.
TACUNG. *s.* Penca de la palmera llamada *bonga*.
TACOP. *s.* Tapa, parte superior que cierra las cajas, cofres ó semejantes cosas.—Tapadera de piedra, etc.—*v.* Tapar, cubrir ó cerrar lo que está abierto ó descubierto.
TACOP. *s.* Tela, obra tejida de abacá, etc., así llamada.
TACOP. *adj.* Que tiene lo bastante ó necesario para vivir.
TACOPO. *v.* Compadecerse, tener lástima de uno. Nahatacopo aco sa imo. Me compadezco de tí.
TACURANGA. *s.* Planta así llamada, es medicinal.
TÁCUS. *v.* Medir áridos ó líquidos.—*s.* Medida de áridos ó líquidos. Nagtatácus cami sin humay. Estamos midiendo palay. ¿Pira ná ca tácus? ¿Cuántas medidas van ya? Guintácus co ná an lana. He medido ya el aceite.
TÁCUS. *adj.* Digno, que merece algo, en sentido favorable ó adverso.—*v.* Ser uno digno de alguna cosa favorable ó adversa. Diri aco tacús sa imo macapagsurat. No soy digno de escribirte. Agud matacús cunta quitá pag bal-san sa Dios. Para que seamos dignos de ser recompensados por Dios.
TACOT. *s.* Arrecife, banco ó bajo formado en la mar por piedras, puntas de roca ó poliperos casi á flor de agua, ó que queda descubierto en baja marea.
TACU TACU. *v.* Crujir, hacer cierto ruido con los dientes.
TACPAL. *s.* Especie de nata que se forma en la superficie del agua.
TACPANG. *v.* Encontrarse, topar, tropezar uno con otro. Naghihitacpang camí. Nos encontrámos.
TACPO. *v.* Tapar, cubrir alguna cosa con la mano.—Atajar ó hacer presa para conducir el agua por otro sitio. Opaya an imo pag tacpo san gang gang siton salag, nga diri macagoa an tamsi. Tapa bien con la mano la boca de ese nido, para que no escape el pájaro.
TACPOL. *v.* Tapar, cubrir agujero, abertura, etc.
TACRAY. *s.* Pájaro pequeño, así llamado, de pico largo y plumaje verde.
TACSIP. *v.* Cortar las puntas de las guías que preceden á la fructificación del coco, etc., para que destile el líquido.—Acuchillar, dar cuchillada ó golpe con cuchillo.
TAC TAC. *v.* Caer, venir un cuerpo de arriba abajo llevado ó arrastrado de su propio peso.—Desprenderse ó separarse una cosa del lugar á que estaba adherida.—Derramarse, caerse una cosa que se lleva dentro de otra; como palay del cesto, dinero de la bolsa, etc.—Echar ó poner una cosa en alguna parte, sacándola de donde está, vaciar lo que se contiene en un costal, etc. Magcacatactac an mga bitoon. Caerán las estrellas. Nagcacatactac an mga dahon. Caense las hojas. Natactac an solud san acon alat. Se ha derramado ó caido lo que contenía mi cesto. Tactaca niyo dida sa banig an humay. Echad el palay ahí en el petate. Natactac an acon salapi. Se ha caido mi dinero.
TADHAN. *s.* (DE TADI). Ave que tiene espolones.—Ave de grandes y largos espolones; como el gallo, etc.
TADI. *v.* Poner ó amarrar la navaja al gallo de pelea.
TADI. *v.* (C.) Probar, gustar una pequeña porción de un manjar ó líquido.
TADIAO, (TADYAO). *s.* Tinaja, vasija más ó menos grande, de barro cocido, de capacidad de 16, 12, 8, 7, 6, 5, gantas, poco más ó menos: desde el asiento va siendo más ancha y capaz, y forma una como barriga hasta el gollete ó cuello, que es más angosto.
TADIC. *s.* Palos ó cañas que ponen atravesados en las embarcaciones menores, y sobre los cuales ó por debajo de sus extremos, amarran los palos ó cañas que hacen de batangas.—*v.* Poner dichos palos ó cañas, atravesados.
TADLI. *v.* Probar dos ó más personas sus fuerzas.
TADLI. *v.* Señalar, indicar alguna cosa.
TADLIP. *v.* Descortezar, quitar la corteza al camote, etc.—Cortar ó quitar la punta á alguna cosa.—Cortar la cresta al gallo, etc.—*adj.* Gallo con la cresta cortada casi á raiz por la parte de atrás.
TADLIP. *v.* Ensartar, pasar por un hilo, alambre, etc., varias cosas; como cuentas, etc.—*s.* Sarta, serie de cosas metidas por orden en un hilo, alambre, etc.
TADLUC. *s.* Estaca baja.—Trampa para cazar ó coger puercos.
TADLOY. *s.* Espita, cañuto que se mete en el agujero de la cuba ú otra vasija, para que salga por él el licor que contiene.—*v.* Espitar, poner espita á una cuba, tinaja ú otra vasija.—Grifo, llave de bronce, madera ú otra materia, que se coloca en la boca

de las cañerías y en calderas y otros depósitos de líquidos.—*v.* Alambicar, destilar, sacar la esencia de una sustancia líquida por alambique ó alquitara.

TADLOY SIN BOTEYA UG IBA PA: *s.* Erogatorio ó cañón por donde se distribuye el licor que está en algún vaso.

TADLUYAN. *s.* Cañón ó caña de alquitara ó alambique.

TADOC. *v.* Principiar á plantar el palay.—Hincar ó clavar en tierra alguna cosa.

TADOL. *v.* Meter un palo ó caña en una vasija no llena, para saber el líquido que aún contiene.—Medir con palo ó caña la profundidad de alguna cosa.—*s.* Palo ó caña que se usa para dichas operaciones.

TADONG. *adj.* Cosa recta, derecha, que no se inclina á un lado ni á otro.—Justo, arreglado á justicia y razón.—Justo, que obra según justicia y razón.—*v.* Ser ó estar una cosa recta, derecha.—Ser uno justo.—Enderezar, poner derecho lo que está torcido ó inclinado.—Dirigir, llevar rectamente una cosa hacia un término ó lugar señalado.—*s.* Dirección, rumbo, ruta ó derrota de un viaje. Dalan ñga matadong. Camino recto. Hocom ñga matadong. Juez justo. Diri matadong ini ñga cahuy. No está derecho este árbol. Tadoñga ta ini ñga harigue. Pongámos derecho este harigue. Tadoñgun mo iton ñga casugaran. Dirige la embarcación á esa ensenada. ¿Hain an tadong? ¿Qué rumbo se lleva? Igaasoy co an acon minamatadong. Explicaré ó declararé mi derecho.

TADTAD. *v.* Tajar, partir, cortar ó dividir una cosa en varias partes ó pedazos pequeños, sin separarlos del todo, ó separándolos.—Picar ó hacer pedazos muy menudos una cosa; como carne, etc.

TADTARAN. *s.* Tajo, pedazo de tabla ó madera grueso, el cual sirve en las cocinas para picar y partir la carne, etc.

TAG. *part.* que se antepone á la raiz y denota propiedad ó posesión. An Dios an tag calibutan. Dios es el dueño del mundo. Si aco an tag balay. Yo soy el dueño de la casa. Siya an tag calo. El es el dueño del sombrero. An acon tag ulô. Mi sombrero.

TAG. *part.* que precede á la designación del precio de las cosas. ¿Tag pira an dupa? ¿Á cuánto es la braza? Tag poplo ca pisos. Á diez pesos. Tag pira ini? ¿Cuánto vale esto?

TAG. *part.* que indica distribución ó cuenta proporcional. Tag tolo an gatos. A tres por ciento. Tagui sira sin tag duha ca pisos. Dáles á dos pesos.

TAG. *part.* que se antepone al numeral *usa*, de la manera siguiente, y también á otros nombres numerales. An tag-sa ca pangco mayada tag calim-an ca tauo. Cada panco tiene cincuenta hombres. An tag-sa ca tauo mayada iya calugaringun ñga calag. Cada hombre tiene su propia alma. Tag lima ca pisos an ihinatag co san tag-sa tag-sa sa ira. Á cinco pesos ha dado á cada uno de ellos.

TAG. *part.* que, antepuesta á algunas raices, denota *tiempo de*. Tag adlao ná. Ya es tiempo de secas. Tag uuran ná. Ya es tiempo de aguas.

TAGA. *part.* que, antepuesta á raices significantes de ármas de cualquiera clase, prendas de vestir, joyas, alhajas, etc., denota que, el sujeto de quien se habla, las lleva, usa, ó tiene. ¿Sin-o ba yadto nga ñga tauo, ñga tagabangcao sira? ¿Quién es aquella gente, que va armada de lanzas? Pag tagasundang ca. Lleva tu el sundang. Nag tatagasundang sira. Llavan ó van armados de sundang. Nag tatagacalo siya. Lleva puesto el sombrero.

TAGA. *part.* que denota ir en busca de lo que la raiz significa. Nag tataga isda sira sa luyo. Han ido en busca de pescado á la contracosta.

TAGA. *part.* que denota ser una persona natural de tal parte; y antepuesta al adverbio *diin*, se usa para preguntar de donde es uno. ¿Tag diin ca bá? ¿De donde eres? Taga Basay aco. Soy de Basay. Taga Palo sira. Son naturales de Palo.

TAGA. *part.* que denota *hasta*. Taga tohud an tubig. El agua llega hasta las rodillas. Tagahauac an tubig. El agua llega hasta la cintura.

TAGÁ. *v.* Cortar las ramas de los árboles. San can Juan pagtagá siton cahuy, uaray caugad an ñga sanga. Cuando Juan cortó las ramas de ese árbol, no concluyó de cortarlas.

TAGA. *s.* Estaquillas con que afirman ó aseguran en tierra la red de puercos de monte, cuando la colocan para cazar.

TAGA. *v.* Preparar y ofrecer alguna cosa.

TAGA. *v.* Poner, colocar una cosa en medio ó en frente de otra, como para prevenirse, defenderse, etc. An cataisan san mataroin ñga salsalon niya lirme gud ñga itataga sa tungod san casing-casing niya. La punta de su cortante arma la pone siempre enfrente de su corazón.

TAGA. *s.* Anzuelo, que pendiente de una cuerda ó abacá sin torcer y puesto en él algún cebo, sirve para pescar.

TAGAC. *v.* Caer, esparcirse alguna cosa por el suelo. Nagcacatagac an ñga bonga. Caense los frutos. Natagac an acon dara ñga bubua. Se han caído los lanzones que yo traia.

TAGAC. *v.* Guardar, prevenir, reservar, preparar alguna cosa. Tinag acan co icao sin isda. He reservado pescado para ti.

TAGAC. *v.* Honrar, respetar á uña persona. Tagacan mo an imo amay. Honra á tu padre.

TAGACAN. *s.* Azafate ó canastillo tejido de la vena principal de la hoja de nipa.

TAGACLA. *v.* Castañetear, tocar las castañetas.—Sonarle á uno los dientes, dando los de una mandíbula contra los de la otra. Sonarle á uno los choquezuelas de las rodillas cuando va andando.

TAGAD. *v.* Esperar, tener esperanza en alguna cosa.—Esperar órdenes de algún superior, etc.

TAGAD. *v.* Hablar, decir alguna cosa.

TAGAD. *s.* Parte superior ó de arriba de la peonza.

TAG-ADÁ. *s.* Dueño, dueña, que tiene el dominio de una finca ó de otra cosa. Siya an tag-adá san tuna. Él es el dueño del terreno.

TAGADLUM. *v.* Disfrazar, desfigurar, encubrir, ocultar una cosa.

TAGADTAD. *v.* Picar ó hacer menudos pedazos una cosa haciendo ruído al picarla.—*s.* Ruído que se hace al picar una cosa.

TAGAY. *v.* Echar vino ú otro licor en copa, taza, vaso, etc.—Dar de beber á uno vino ú otro licor en copa, vaso, etc.—*s.* Medida, copa ó vaso, etc., en que se dá de beber.

TAGAYAN. *s.* Medida, copa, taza, vaso, etc., para dar de beber algún licor.

TAGAYTAY. *s.* Linde, lindero más alto que lo restante del terreno.—*v.* Formar ó hacer dicho lindero.—*s.* Cumbre, cima ó parte superior de montes y cuestas.—*v.* Andar ó caminar por dichos sitios.

TAGAL. *adj.* Gallo grande.

TAGAL. *v.* Fondear ó dar fondo.

TAGALIO. *v.* Cambiar, trocar una cosa por otra.—Descambiar, destrocar, deshacer el trueque, tomando

cada uno la alhaja propia que estaba trocada con otra. Pag tagalio quitá anay siton imo calo ngan sinin acon calo; cay mag tatagalio ná mán lá ngahao quitá onina. Cambiémos antes tu sombrero con el mío; porque después los destrocaremos.—Dar ó tomar alguna cosa prestada, ó á cambio.

TAGAM. *v.* Preparar, prevenir, disponerse ó estar preparado.—*adj.* Prevenido, preparado, dispuesto para una cosa.—*v.* Andar con cuidado por haber algún peligro, etc.

TAGAMTAM. *v.* Probar, gustar un manjar ó líquido.—Saborear, percibir el sabor de lo que se come ó bebe.

TAGANA. *v.* Reservar, guardar, preparar, prevenir alguna cosa. Ayao ta pag ogara an salapi, pag tagana sin aton onima. No concluyamos con el dinero, guardémos algo para el día de mañana. Iguintagana co ini sa imo. He preparado esto para tí.

TAGÁNAS. *adj.* Cosa de poco fondo ó que tiene poca agua.

TAGÁOC. *v.* Cantar el gallo ó gallina.—Silvar la culebra, etc.

TAGAPO. *v.* Hacer ruido como las almejas.

TAGARA. *s.* Tiempo de cosecha, de agua, de frío, etc.

TAGARA. *s.* Manchas negras en ropa blanca.

TAGARABONG. *s.* Hierba así llamada, que nace en el cuerpo de algunos árboles; es medicina para el pelo.

TAGAS. *v.* Correrse la cera de la vela encendida, la savia ó resina que despide el árbol.—Coagularse, congelarse lo dicho.—*adj.* Cosa coagulada como el licor derretido de las velas que se va cuajando pegado á ellas, ó la savia ó resina que despiden los árboles que se va cuajando pegada á ellos.

TAGÁTA. *s.* Manchas negras en ropa blanca.—*v.* Tener manchas negras la ropa blanca.

TAGATA. *v.* Crujir, sonar ó hacer ruido el árbol al caer, el piso de casa cuando se pisa fuerte.—*s.* Ruido que hace lo dicho.

TAGBAC. *s.* Hierba así llamada.

TAGBAYA. *s.* Pájaro pequeño así llamado, que canta con frecuencia.

TAG-BALAY. *s.* Dueño, dueña de la casa.

TAGBANG. *s.* Contrario, persona que sigue pleito ó pretensión con otra.—Persona que lucha, juega, contiende ó está en oposición con otra.—*v.* Ir uno contra otro en el juego, etc., etc.

TAGBAO. *v.* Renovar ó poner pleito después de haber pasado bastante tiempo.

TAGBAO. *v.* Aborrecer, tener odio y aversión á una persona ó cosa.

TAGBAO. *v.* Presumir, vanagloriarse.

TAGBAS. *v.* Cortar, separar una cosa con algún instrumento, como cuchillo, sundang, etc. Tagbasa iton abaca. Corta ese abacá.

TAGBIS. *s.* Fruta pequeña, encarnada y agria, así llamada.

TAGBO. *v.* Buscar lo escondido ú oculto por otro.—Jugar ó divertirse al escondite.—Ocultar, decir una cosa, y pensar ó sentir otra.—Encontrarse, hallarse dos ó más en alguna parte. Tagboa niyo cún hain co bubutangan an cuarta, Buscad donde he puesto ú ocultado las cuartas.

TAGBOY. *v.* Pegarse una cosa, como el polvo á la ropa, etc.

TAGBON. *v.* Terraplenar, llenar de tierra, arena ó piedras un vacío ó hueco; levantar un terraplén.—Cubrir de tierra las plantas al rededor.—*s.* Terraplén ó terreno que se levanta poniendo tierra, arena ó piedras.

TAG-CALO. *s.* Dueño, dueña del sombrero.

TAGCAN. *s.* Árbol así llamado.

TAG-CANDING. *s.* Dueño, dueña de la cabra ó cabras.

TAG-CARABAO. *s.* Dueño, dueña del carabao ó carabaos.

TAGCÁRO. *s.* Pájaro así llamado, no se come.

TAGDA. *v.* Probar, tentar á uno.

TAGDA. *v.* Encargar, encomendar, imponer, determinar, señalar.

TAGDAL. *adj.* Escaso, falto de medios ó proporción para hácer, cumplir, ó llevar una cosa.—Poca gente, pocas personas. Dian ná camo nasasayoran ngá cami tagdal ngá mabalay. De antemano sabeis ya que nosotros somos poca gente en casa.—Catagdal. *s.* Escasez ó falta de gente ú otra cosa.

TAGDASAN. *adj.* Ropa para casa ó que se usa sólo en casa.

TAGDIP. *v.* Herir ó hacer señal en un árbol para saber si está en disposición de poderse cortar.

TAGDOC. *v.* Clavar en tierra arma blanca de punta, ó ponerla clavada de punta.

TAGDODORO. *s.* Ave así llamada.

TAGDUG. *v.* Embestir, arremeter, acometer, á uno.

TAGDUL. *s.* Puntal.—*v.* Apuntalar, poner puntales.

TAGHOD. *v.* Comparar, cotejar una cosa con otra ú otras.

TAGHUD. *v.* Enterrar ó esconder una cosa entre la tierra.

TAGHUY. *s.* Silbo, ruido sutil que se hace con la boca, frunciendo los lábios, para que suene violentado el aire. También se hace metiendo en la boca los dedos ú otra cosa á propósito para este efecto.—*v.* Silbar, formar el silbo.—Chiflar, silbar con la chifla, ó imitar su sonido con la boca.—*s.* Silbato, instrumento pequeño y hueco, que se hace de diferentes modos y de diversas materias, y que, soplando en él con fuerza, suena como el silbo.—Chifla, especie de silbato.

TAGHAP. *v.* Buscar alguna cosa, sin saber de cierto donde está.—Hacer ó decir una cosa á tontas y á locas.—Andar ó caminar, sin saber uno si efectivamente vá por el camino por donde debe ir.

TAGHUM. *s.* Frío, ausencia ó diminución del calor.—Excesiva diminución del calor en los cuerpos; descenso de temperatura que, por regla general, los contrae hasta el punto de condensar los vapores y congelar los líquidos.—Sensación que experimenta el cuerpo animal cuando su temperatura es mucho más elevada que la de cualquiera otro cuerpo que le roba calor.—Diminución excesiva y extraordinaria de calor, que experimenta total ó parcialmente el cuerpo animal por efecto de causas fisiológicas ó morbosas.—*v.* Enfriar, poner ó hacer que se ponga fría una cosa.—*adj.* Cosa fría.—*s.* Fresco, frío moderado, frescura.—*v.* Refrescar, atemperar, moderar, disminuir ó rebajar el calor de una cosa.—*adj.* Cosa fresca, moderadamente fría.

TAGHOP. *s.* Sospecha, recelo ó temor.—*v.* Sospechar, desconfiar, dudar, recelar de una persona ó cosa.

TAGHUS. *v.* Pasar, traspasar, penetrar un cuerpo por otro.—Entrar ó penetrar una cosa por alguna parte.

TAGUIC. *v.* Amarrar con bejuco cañas partidas á lo largo y limpias, ó cañas delgadas, en forma de estera rala; regularmente son dos los bejucos que cruzan ó pasan uno por arriba y otro por abajo para formar dicha estera ó tejido de cañas, más

ó menos largo, según el objeto para que se destine.—*s.* Tejido de cañas partidas á lo largo en varios pedazos, y limpias, que usan en los corrales de pescar, etc.

TAGUICAN. *s.* Especie de estera ó tejido hecho de cañas ó bejucos partidos á lo largo.

TAGUICTIC. *v.* Sonar alguna cosa cuando se dá, toca, ó pega en ella.—*s.* Ruido que hace una cosa al dar, tocar, ó pegar en ella.

TAGUIDIOT. *adj.* Poco, poquito.—*v.* Coger ó tomar á poquitos.

TAG-IBOLOS. *s.* Cogollo de las palmas, blanco—amarillo, y antes de abrirse.

TAG-IBOLOS. *s.* Pez así llamado.

TAG-IYA. *s.* Dueño, dueña, que tiene el dominio de una cosa.

TAG-YAUN. *s.* (C.) Dueño, dueña, que tiene el dominio de una cosa.

TAGUIYONG. *v.* Zumbar, hacer una cosa ruido ó sonido continuado y bronco, al modo del que se siente en los oidos cuando se ha introducido en ellos algún viento ó vapor, ó el que hace una bala ú otra cosa cuando pasa cerca de uno.—*s.* Zumbido, ruido ó sonido continuado que hacen las cosas en el aire.

TAGUIL-AO. *s.* Baja marea, cuando es por la mañana temprano.

TAGUILHAO. *s.* Arbol así llamado.

TAGUILTIL. *s.* Sonar una cosa cuando se dá con otra.—*s.* Sonido ó ruido de una cosa cuando se dá con otra

TAGUILTIL. *adj.* Cosa muy seca y dura.

TAGUIMTIM. *s.* Ostra así llamada, se come.

TAGUINBUA. *v.* Desmentir ó decir á uno que miente.

TAGUINGTING. *v.* Sonar plata, cobre, campana, etc.—*s.* Sonido ó ruido de plata, cobre, campana, etc.

TAGUINHAPON. *s.* Baja marea, cuando es por la tarde.

TAGUINIS. *v.* Salir, caer agua sangre ú otro licor, despacio y en poca cantidad.

TAGUIUALA. *adj.* Zurdo, que usa de la mano izquierda del modo y para lo que las demás personas usan de la derecha, izquierdo.

TAGUIPUS. *v.* Restar ó faltar todavía una cosa que pagar.—*s.* Resto ó lo que falta todavía que pagar.

TAGUIPTIP. *s.* Manchas negras que salen en la ropa blanca, por causa de la humedad.—*v.* Tener ó salir manchas negras en la ropa blanca.

TAGUIPTIPUN. *adj.* Aquello de color blanco que tiene manchas negras.

TAGUIRIS. *v.* Sonar, hacer ó causar ruido una cosa.

TAGUITIS. *s.* Marisco así llamado.—Panaguitis *v.* Coger ó sacar dicho marisco.

TAGUITISAN, (PANAGUITISAN). *s.* Sitio donde se crian y cogen los mariscos—*taguitis.*

TAGLAIS. *adj.* Cosa aguda, aguzada ó que tiene punta.

TAGLAUIG. *s.* Bancada, tabla ó banco junto á la proa, donde se sientan los remeros.

TAGMAY. *v.* Confiar, fiar, tener esperanza en alguna cosa,

TAGMO. *v.* Coger pronto alguna cosa, antes que otro la tome; aprender pronto una cosa.

TAGMO. *v.* Enroscar, enrollar, arrollar, envolver una cosa en sí misma.—Encontrarse, unirse varias cosas.—*s.* Rollo, cualquier cosa en forma cilíndrica, ó enroscada.—Unión de una ó varias cosas envueltas. Usa ca tagmo. Un rollo, una culebra enroscada.

TAGMOY. *v.* Arrebatar á uno alguna cosa de las manos.

TAGMUL. *v.* Morder el lábio inferior haciendo gestos.

TAGNA. *v.* Profetizar, anunciar ó predecir las cosas distantes ó futuras, en virtud del don de profecía.—Adivinar, pronosticar, conjeturar lo futuro por la observación de algunas señales, etc.—Descifrar una cosa, acertar lo que quiere decir un enigma, etc.—*s.* Profecía, don sobrenatural que consiste en conocer por inspiración divina las cosas distantes ó futuras.—Libro canónico del Antiguo Testamento, en que se contienen los escritos de cualquiera de los profetas, aprobados por la iglesia.—Predicción ó anuncio de las cosas futuras: pronóstico, adivinación, adivinanza; conjetura que se forma de las cosas ó acaecimientos por las señales que se vén ú observan.

TAGNING. *adj.* Cosa sonora, aguda, alta, subida ó penetrante, como la voz, etc.

TAGNOC. *s.* Mosquito pequeño, así llamado.

TAGNOS. *v.* Sacar el arma de la vaina.—Salirse ó caerse el arma de la vaina.

TAGO. *v.* Esconder, ocultar, encubrir alguna cosa. ¿Diin quitá tatago? ¿Dónde nos esconderémos? Panago quitá. Ocultémosnos.

TAGU. *part.* que se antepone á algunas raíces. Pagtagudiri. Vedar, prohibir.—Pagtagudara. Llevar, ó traer alguna cosa.—Taguasaua. Hombre que tiene comercio ilícito con una mujer. Manceba, concubina.

TAGOAN. *s.* Escondrijo, lugar ó sitio donde se esconde ú oculta alguna cosa.

TAGUANCAN. *s.* (DE ANAC). Madre, matriz, órgano interior y hueco de las hembras, donde está encerrado y se alimenta el producto de la concepción hasta que se verifica el parto.

TAGUB. *v.* Esconder, ocultarse.—Jugar al escóndite; dejar que uno se esconda antes; buscar, ó encontrar al que se ha escondido. Tagub ca ná. Escóndete ya. Taguba aco. Déjame esconder antes. Taguba cami niyo. Buscadnos. San amon pagtagub, uaray aco hitagubi nira. Cuando jugamos al escóndite, no me encontraron.

TAGUB. *v.* Envainar, esconder en la vaina la espada ú otra arma blanca.—*s.* Vaina de arma blanca.

TAGUBALON. *v.* Preparar vianda; llevar vianda para el viaje. Pagtagubalon quitá anay sin cacaanun, cay bangin quitá tabauon sin balon sa paglalac-tan. Preparémos antes comida, no sea que nos falte vianda para el viaje. Iini in gutiay co nga sud-an nga igtatagubalon co sa imo. Esta es mi poca vianda que te tengo preparada para el viaje.

TAGUBANUA. *s.* Atabal ó tamboril que suena bastante.

TAGUB TAGUB. *v.* Jugar al escóndite.

TAGUBTUB. *v.* Sonar el vientre ó rugir las tripas; sonar cosa hueca.—*s.* Sonido ó ruido de cosa hueca. Nagtatagubtub an guimbal. Suena el tambor.

TAGUC. *s.* Savia ó jugo que nutre las plantas.—Goma, brea, resina que destilan algunos árboles y plantas.—*v.* Destilar su goma, brea ó resina los árboles y plantas.

TAGUCAN. *adj.* Gomoso, resinoso, que tiene ó destila resina.

TAGUCHAY. *v.* Respirar fuerte el que está fatigado.

TAGOCTOC. *v.* Sonar una cosa sobre la cual se pega ó dá golpes.—*s.* Sonido ó ruido de una cosa sobre la cual se pega ó dá golpes.—Oirse de lejos una cosa.—*s.* Coscorrón; golpe que se dá en alguna parte.

TAGOCTOC. *s.* Moho que cría ó tiene el arroz, etc.
TAGUD. *v.* Picar, partir ó dividir en menudos pedazos una cosa. Pagtagura sin maopay an carne. Pica bien la carne.
TAGUD. *s.* Bordadura, bordado, labor ejecutada en tela, etc.
TAGUDTUD. *adj.* Morisqueta mal cocida.—*v.* Estar mal cocida la morisqueta.
TAGUDTUD. *v.* Moler, machacar una cosa.
TAGULHAT. *v.* Esperar á uno.
TAGULIUAN. *v.* Recompensar, remunerar, premiar, galardonar.
TAG-ULÓ. *s.* Sombrero, ó cosa semejante, que se lleva puesta en la cabeza.—*v.* Llevar sombrero ó cosa semejante en la cabeza.—Llevar alguna cosa sobre la cabeza.
TÁGUM. *s.* Añil, planta que en botánica se llama Indigofera de tintes.—*v.* Añilar, dar ó teñir de añil; teñir de negro ó azul oscuro.
TAGUMAN. *s.* Pez así llamado.
TAGUMATA. *s.* Enfermedad ó mal de ojos.—Sufusión, cierta enfermedad que padecen los ojos.—*v.* Padecer ó tener enfermedad de ojos.
TAGUMBALAY. *v.* Subir á casa ajena para visitar al dueño ó parar en ella por algunos días; hospedarse en casa ajena.
TAGUMDUM, (HITAGUMDUM). *v.* Acordarse, traer á la memoria alguna cosa, caer en la cuenta.
TAGUMPIPINIT. *s.* Humedad; frialdad, sensación que previene de la falta de calor.
TACON. *v.* Comenzar, principiar, empezar á salir las plantas, etc. Matagon ná tumubo an acon mga tanum. Principian ya á crecer mis plantas.
TAGON. *part.* que se antepone á algunas voces simples, ó compuestas.—Tagun. *part.* como la anterior.
TAGONLIPON. *v.* (DE LIPON). Encantar por medio de fórmulas y palabras mágicas.—*s.* Encantamiento, encanto, magia, hechizo ó cualquier cosa supersticiosa de que se valen los hechiceros para el logro de los fines que se prometen en el ejercicio de sus vanas artes.
TAGONLIPONAN. *adj.* (DE LIPON). Encantador hechicero, que practica la vana y supersticiosa arte de hechizar.
TAGUNLIPON. *v.* Encantar.—*v.* Encanto, encantamiento, magia.
TAGUNMAAGA. *v.* (DE AGA). Amanecer, alborear, rayar el día.—*adv. t.* Temprano.—*m. adv.* De mañana, al amanecer. Sa adlao nga domingo san natagunmaaga. En el día de domingo al rayar el día.
TAGONGTONG. *v.* Estirar, poner tensa ó tirante una cosa.—*adj.* Cosa tensa ó tirante, como járcia, cordel, cuerda de guitarra, etc.—*v.* Sonar ó hacer ruido cosa tirante, como járcia, etc.
TAGUNSALÁ, *s.* (DE SALÁ). Medicina, que no puede variarse ni reemplazarse con otra.
TAGUNSALÁAN. *adj.* (DE SALÁ). Que tiene ó lleva medicina, que no puede variarse ni reemplazarse con otra.
TAGONTON. *v.* Cundir, aumentarse, agrandarse hinchazón, herida, llaga, etc.—Contagiarse, inficionarse un miembro con el mal de otro miembro.
TAGONTON. *v.* Oir, entreoir, sentirse el ruido ó sonido de alguna cosa.—Ruido que hace el bisaya dando golpes en el mortero de pilar palay, con palo ú otra cosa.—*v.* Golpear y hacer ruido en el mortero. Nanagonton ná an guimbal. Se siente ya el tambor.
TAGOROS. *v.* Sonar ó hacer ruido cordel, maroma, etc., al tirar con fuerza de él.—*s.* Ruido ó sonido de cordel, maroma, etc., cuando se tira fuertemente de él.
TAGOSTOS. *v.* Crujir, rechinar una cosa.—*s.* Crujido, rechinamiento de una cosa.
TAGOTO. *s.* Lagartija así llamada.
TAGOTOM. *s.* Planta así llamada, de cuerpo espinoso; su fruta es ágria y comestible.
TAGOTONG. *s.* Planta así llamada.
TAGPANG. *v.* Topar, encontrar, hallarse dos ó más en un paraje. Naghitagpang cami. Nos encontramos.
TAGPAS. *v.* Coger ó tomar una cosa en ausencia del dueño.—Hatagpas. *v.* Quebrantar, traspasar mandato, orden, etc.
TAGPILAS. *s.* (DE PILAS). Mullido de hojas ú otra materia, que se pone sobre las espaldas, etc., cuando se lleva sobre ellas alguna cosa.—*v.* Poner sobre las espaldas, etc., dicho mullido.
TAGPIP-LIO. *s.* (DE PILIO). Rincones ó ángulos interiores que se forman de la junta de dos paredes.
TAGPIRI. *adj.* (DE PIRI). Parte dividida ó seperada de un todo.—*s.* Parte ó pedazo.
TAGPIS. *adj.* Delgado, cenceño ó enjuto de carnes.—Tagpis, (MATAGPIS). *adj.* Delgado de cintura.
TAGPO. *v.* Imponer las manos.—*s.* Imposición de las manos.
TAGPOC. *s.* Árbol así llamado.
TAGPUD. *v.* Despreciar, desdeñar, tratar con desdén á una persona ó cosa.
TAGPUL. *s.* Emplasto, medicamento externo, hecho de hierbas, hojas ó plantas.—*v.* Emplastar, poner emplastos. Igtagpul mo sa casam-dan an dahon san margoso. Pon emplasto de hojas de balsamina en la herida.
TAGPOROC. *v.* Ocurrir, venir á la imaginación una cosa.
TAG-SA. *adj.* Cada cual, cada uno, cada. ¿Tagpira an tag-sa nga carabao? ¿Cuánto vale cada carabao? Mamisos an tag-sa ca bado. Cada camisa vale un peso. Tagui sin cahate an tag-sa sa ira. Da dos reales á cada uno de ellos. Mag pacabuhi an tag-sa. Líbrese cada uno.
TAGSAON. *s.* Bejuco así llamado.
TAG-SA TAG-SA. *adj.* Cada, cada uno, cada cual. Tinagan co sin humay an tag-sa tag-sa sa ira. He dado palay á cada uno de ellos.
TAGSIM. *adj.* Cosa algo dulce.
TAGSIP. *v.* Probar, gustar una cosa. Tagsipa cún hinug ná bá an bayabas. Prueba á ver si están ya maduras las guayabas.
TAGSIP. *v.* Siscar ó emitir el sonido inarticulado de la *s*, sin pronunciar palabra, como cuando se llama á uno, etc.
TAGSIT, *v.* Siscar ó emitir el sonido inarticulado de la *s*, sin pronunciar palabra, como cuando se llama á uno, etc.
TAGSOT. *v.* Azuzar, incitar á los perros para que embistan, ó persigan la caza.
TAHA. *v.* Respetar, venerar, reverenciar, honrar, acatar, tener respeto.
TAHÁ. *v.* Cortar la pluma para escribir.
TAHAD. *v.* Principiar ó dar principio á una cosa, comenzarla.
TAHAD. *v.* Cortar árbol por cerca de la raíz.—*s.* Tronco que queda, después de cortado el árbol.
TAHAY. *v.* Requemar ó volver á pasar por el fuego

las basijas de barro, antes de usarlas, y para que se cierren bien los agujeritos, y no se recalen, las untan con leche de coco.

TAHAID. *v.* Comparar, cotejar una cosa con otra.

TAHAN. *v.* Detenerse, pararse en algún paraje los que caminan ó navegan. Tahan quitá anay dida sa Tacloban. Parémos antes ahí en Tacloban. Nanahan cami sin tolo ca adlao didto sa Basay. Nos detubimos tres días allá en Basay.

TAHAN. *v.* Apostar, pactar, entre sí dos ó más, que aquel que estuviere equivocado, ó sea vencido, perderá la cantidad de dinero que se determine ó cualquier otra cosa.—*s.* Apuesta, cosa que se apuesta.

TAHANG. *v.* Dejar en blanco, dejar de pagar, dejar de hacer una cosa, omitirla.

TAHAO. *v.* Saltar, tirarse ó arrojarse de una altura.

TAHAO. *s.* Pájaro así llamado.—*v.* Cantar dicho pájaro.

TAHAP. *v.* Sospechar, desconfiar, dudar, recelar de una persona ó cosa.—*s.* Sospecha, desconfianza, duda, recelo.

TAHAS. *adj.* Diligente, cuidadoso y activo.—*v.* Hacer uno por sí alguna cosa, sin aconsejarse de otro.

TAHAS. *v.* Enseñar á hacer ó practicar alguna cosa.

TAHAS. *v.* Abstenerse supersticiosamente de una cosa.

TAHI. *v.* Coser, unir con la seda, hilo ó abacá y la aguja ú otro instrumento dos pedazos de tela, cuero ú otra materia—*s.* Cosido, costura, unión que se hace de dos piezas cosiéndolas. Guintahi co ná an imo bado. He cosido ya tu camisa. Ipinapagtatahi ini san capitan. El capitán manda coser esto. Bugtasí an tahi san aconsarual. Descose el cosido de mis pantalones.

TAHIHILAO, (TAHILAO). *s.* Oropéndola, ave hermosa, de unas seis á ocho pulgadas de largo, el cuerpo manchado de amarillo, verde y negro, las álas y la cola negras, y amarillas las extremidades de sus plumas. Se mantiene de insectos y de bayas, y es ágil y bulliciosa. En algunos pueblos se llama—*Cucuyao.*

TAHIN. *v.* Secuestrar, embargar una cosa.

TAHUB. *v.* Cubrir, ocultar y tapar una cosa con otra.

TAHUC. *v.* Hacer casa en monte, selva ó entre matorrales.

TAHÚD. *s.* Espolón, garrón, especie de cornezuelo que las aves gallináceas tienen en el tarso.

TAHUD. *v.* Respetar, venerar, reverenciar, honrar, acatar, tener respeto.—*s.* Respeto, veneración, reverencia, honra, acatamiento.

TAHUD TAHÚD. *s.* Espuela, espolín, instrumento de metal hecho con una rodajita de puntas, á manera de estrella, que, puesto en el calcañar, sirve para picar á las caballerías y avivarlas.

TAHUYAD. *v.* Sacar ó echar la barriga hacia afuera.

TAHÚM. *adj.* Cosa hermosa, preciosa, bella, grandiosa, que tiene hermosura.

TAHUN. *v.* Tocar ó imponer las manos.

TAHONG. *v.* Poner, cubrirse la cabeza con pañuelo ú otra cosa.

TAHOP. *v.* Limpiar el palay con el nigo, para quitarle la cáscara ó upa. Se echa el palay pilado al aire, y se recoje ó deja caer en el mismo nigo, y de esta manera se limpia ó separa el grano de la cáscara ó upa.

TAHUP. *v.* Tapar, cubrir una cosa con otra.

TAHÚRAN. *adj.* Ave que tiene espolón.

TAHUS. *v.* Pasar, traspasar, penetrar una cosa en otra.—Alcanzar, llegar con la vista, etc., á cierto término ó distancia. An ponglo nacatahus san bongbong. La bala traspasó el tabique. An iya casingcasing tinahus sin cabido. Su corazón fué traspasado de dolor. Di mán tinatahus pagculao ngadto sa luyo. No se alcanza á ver al otro lado.

TAHOTOC. *s.* Gusano que roe los árboles.

TAE. *s.* Excremento, heces del alimento, que despide el cuerpo por la vía á este efecto destinada, después de hecha la digestión *vid.* Id.—Heces ó suciedad de la cera.—Escoria, materia que á los martillazos suelta el hierro candente salido de la fragua.—Herrumbre, orín, moho que cria el hierro y otros metales, con la humedad.

TAYÁ. *v.* Poner la apuesta los que juegan á la baraja.

TÁYAG. *v.* Manifestar, descubrir lo que se tiene en la mano ó lo que se lleva. Itáyag mo an bangcao sa imo mga caauay. Manifiesta la lanza á tus contrarios. Itayag mo sa acon an surat. Manifiestame la carta.

TAYAGAO. *s.* Animalejo así llamado, que ataca al palay, y mata la planta.

TAYAM. *adj.* Cosa sosa, que no tiene sal, ó tiene poca.—Cosa desabrida, ó desapacible al gusto, como chocolate ó dulce sin suficiente azucar, etc.—*v.* Estar sosa, ó desabrida una cosa.

TAYANGAO. *s.* Animalejo verde así llamado, que destruye el palay.

TAYAO TAYAO. *v.* Andar ocioso, andar de casa en casa por ociosidad.

TAYBOC. *s.* Polvos hechos de una cosa desmenuzada.—*v.* Desmenuzar y hacer polvos una cosa.

TAY;HAO. *v.* Ver, divisar una cosa á lo lejos. ¿Sin-o yadto nga tauo nga natay hao co didto sa dalan? ¿Quién es aquel hombre que divisó allí en el camino?

TAYHOG. *v.* Silbar, hacer ruido sutil con la boca, ó con el silbato.

TAEHUN. *adj.* Cosa súcia, que tiene suciedad; que tiene orín ó herrumbre.

TAYHÓP. *v.* Soplar aproximando los lábios á algún cañuto de caña ó cosa equivalente.—*s.* Cañuto de caña para soplar y hacer arder el fuego.

TAEL. *v.* Confiar, ponerse ó acojerse bajo la protección de uno.—Unir, ajustar una cosa á otra.—*adj.* Cosa unida y ajustada á otra.

TAID. *v.* Conferir, cotejar ó comparar una cosa con otra.

TAIL. *v.* Componer, arreglar, ajustar y concordar, poner en paz á los enemistados, y concertar á los discordes.—Mananáil sa capolongánan. Componedor de pleitos y desavenencias.

TAIL, (HATAIL). *v.* Compadecerse, apiadarse, tener lástima de una cosa. Diri aco hatail sa lauas co. No me compedezco de mi cuerpo.

TAIL, (HAPATAID). *v.* Caer en los vicios ó en otra cosa, abandonarse, dejarse, dominar por efectos, pasiones, vicios, etc. Nahaptaid siya sa maraut. Se ha hecho vicioso.

TAIL. *v.* Aplicar, adaptar, acomodar, conformar una cosa con otra.—Seguir, imitar una cosa.—Comparar, parangonar.

TAIS. *v.* Aguzar, hacer ó sacar punta, ó hacer más aguda ó sutil la punta de un arma ú otra cosa.—*adj.* Cosa aguda, punzante ó con punta.—*s.* Punta, extremu agudo de una arma, instrumento ú otra cosa, con que se puede herir ó pinchar.

TAYÓ. *v.* Guardar, vigilar ó estar al cuidado de alguna cosa.

TAYO. *v.* Denunciar; ir con cuentos; suplicar ó ha-

blar por otro. Ig tayo mo aco sa capitan. Habla por mí al capitán.

TAYO. *v.* Adular á uno con el interesado fin de ganarse su voluntad.—Hacer caricias un perro para que otro no le muerda.

TAYOC. *s.* Espata del coco, sin abrir todavía.—El bisaya, para sacar la tuba del coco, corta un poco por el extremo á una de las espatas, la amarra ó pone en ella un anillo de bejuco, y cuelga una caña para que reciba la tuba que destile el coco. El extremo de la espata cortada se mete en dicha caña para que no se desperdicie el licor que destile la palma.

TAYUC. *adj.* Cosa alta, elevada, encumbrada.

TAYOBONG. *s.* Cogollo del gauay, caña, carrizo, etc.—Planta así llamada.

TAYOCTOC. *s.* Lagartija pequeña así llamada.

TAYUD. *s.* (C.) Carne, parte blanda y mollar del cuerpo de los animales.—Carne, parte mollar de la fruta, que está cubierta con la corteza, pellejo ó cáscara.

TAYUD. *s.* Cuestezuela, montículo, cuesta pequeña, monte pequeño.—Monte.

TAYOG. *adj.* Cosa flaca, débil, floja; cosa que se mueve.

TAYUM. *s.* Marisco así llamado, sus puas ó pinchos son venenosos.

TAYOM. *s.* Hinchazón de las encías; gota ó enfermedad de las manos.

TAYUMAN. *adj.* Que tiene puas ó pinchos, como el herizo.

TAY-ONG. *v.* Hablar al oído.—Tocar, hablar ó soplar en cosa hueca.—*adj.* Voz gruesa, que resuena ó retumpa.

TAYONG. *s.* Marisco así llamado.

TAYONG TAYÓNG. *v.* Moverse ó mecerse alguna cosa que está colgada.

TAYONGTONG. *s.* Hoja pequeña ó corta del tabaco.

TAYOP. *v.* Ofrecer, poner ó colocar, como la candela que se ofrece á un Santo, etc.

TAYOTO. *s.* Lagartija pequeña así llamada.

TAYTAY. *s.* Pasadizo de cocos, palos ó cañas, para pasar de un lado á otro en los riachuelos, etc.—*v.* Pasar por el mismo.

TÁLA. *adv. m.* Apenas, casi no, escasamente. Naghihimatay si Juan, tála ná lá pag quiquiua-quiua san acon pagdatong. Está muriéndose Juan, apenas se movía cuando yo llegué. Tála ná lá ñga may matam-is ini. Apenas tiene esto dulce.

TALA. *v.* Señalar, poner señal para hacer sementera ú otra cosa.

TALÁAN. *v.* Determinar, tasar, señalar, fijar una cosa para algún efecto.—*s.* Plazo, término ó tiempo que se dá á uno para alguna cosa.

TALABÁ. *s.* Ostra así llamada, marisco bivalvo, que está asido á las peñas ó piedras. Es de los mariscos comestibles más estimados.—Hatalabá. *v.* Herirse con las puntas de las conchas ó piedras á que está asido el talabá. San pagparigos co sa salug, nahatalabá aco. Cuando me bañé en el río, me herí con las puntas del talabá.

TALABANGAN. *s.* Hierba así llamada.

TALABCAD. *v.* Reunirse, posarse las aves en los árboles con fruta, ó las abejas, en los árboles con flor.

TALABCARUN. *adj.* Árbol con fruta donde se reunen ó posan las aves, árbol con flores donde se reunen, acuden y posan las abejas, y donde suelen formar sus panales.

TALABGUS. *v.* Reunirse, posarse las aves en los árboles con fruta, ó las abejas en los árboles con flor.

TALABHOC. *s.* Cabellera, pelo de la cabeza, especialmente el largo y tendido sobre las espaldas.—Cabellera, pelo postizo.—*v.* Tener ó llevar cabellera.

TALAB-OC. *v.* Atravesarse ó dar la comida en la garganta.—Dar en la garganta lo que se bebe, y salir por las narices.

TALABOGSOC. *s.* Estaca, palo sin pulir, que se usa para hacer estacada.

TALABON. *s.* Ave blanca, del orden de las zancudas, especie de garza. Dicen los bisayas, que nadie ha podido hasta ahora encontrar su nido: andan en bandadas, y rara vez una sola, y se ven con frecuencia en las sementeras, cuando los bisayas benefician la tierra para plantar el palay, y también en las playas, y en los sitios que la mar deja en seco en sus bajas mareas. Según me han dicho los bisayas, dicha ave no pone huevos, sino que pare, ignoro si será verdad: lo cierto es que sus huevos no se han encontrado hasta el presente.

TALABÓN. *s.* Hamaca con su cubierta de nipa ú otra cosa y dos cañas largas una cada lado, para llevar en ella á una persona.—*v.* Ir ó llevar á uno en hamaca.—*s.* Cubierta de nipa ú otra cosa atada á dos cañas largas, para amarrar en ella la hamaca.

TALAC. *v.* Equivocarse, decir una cosa por otra. Nahatalac an baba co. Me he equivocado.

TCLAC. *s.* Tablas que ponen en la embarcación cerca de la batayola.

TALA CALA. *s.* Especie de matraca para espantar pájaros, puercos de monte, etc.

TALACUD. *s.* Estaca para señalar el término ó conclusión de una cosa.—*v.* Cercar la sementera con estacas.

TALACUGUI. *s.* Ganancia de lo que se vende.

TALAC TAGAC. *s.* Llovizna, lluvia menuda que cae blandamente á modo de niebla.—*v.* Lloviznar, caer de las nubes gotas menudas.

TALAD. *v.* Plantar caña dulce.—*adj.* Caña dulce recien plantada. Pagtalad camo sin tubo, basi camo macapangos ug macapagcalamay. Plantad caña dulce, para que podais comerla y hacer calamay.

TALADIGUIOT. *adj.* Poco, escaso, pequeño, poquito.

TALADUNGAN. *adj.* Coetáneo, coevo, que son de una misma edad, que se bautizaron en un mismo dia, etc.

TALAG. *v.* Pasar por algún sitio. Diri ca macacatalag, cay hubas ná. No podrás pasar, porque ya es baja marea.

TALAG. *v.* Desparramarse, esparcirse, dividirse la gente ó ir unos por un sitio y otros por otro. Nananalag an mga namimiling sin potiocan. Se desparraman los que buscan abejas.

TALAGHOT. *v.* Fortalecer, reforzar una cosa.

TALAGUDTI. *adj.* Poco, escaso, pequeño, poquito.—*v.* Dar, ó tomar á poco; hacer, ó dividir una cosa en pedazos pequeños.

TALAGUDTIAY. *adj.* Poco, escaso, pequeño, poquito.

TALÁG-UIS. *adj.* Cosa aguda, aguzada, con punta—*v.* Aguzar, hacer ó sacar punta á una cosa.

TALAGPOC. *adj.* Quebradizo, que salta ó quiebra.

TALAG-SA. *m. adv.* Rara vez, alguna que otra vez.

TALAGSUHAYUN. *adj.* (DE SUHAY). Aficionado á reñir ó pelear, disputar ó altercar.

TALAGTAG. *v.* Colocar, acomodar, extender ó poner bien las cosas.

TALAHID. *s.* Carrizo así llamado.
TALAHURAN. *s.* (DE TAHUD). Respeto, veneración, acatamiento.
TALAHURUN. *adj.* (DE TAHUD). Venerable, respetable, digno de respeto.
TALAID. *v.* Apiadarse, compadecerse, tener piedad ó conmiseración de uno.
TALAID. *v.* Enseñar, doctrinar, instruir.
TALAID. *v.* Juzgar rectamente.—Igualar, poner al igual con otra á una persona ó cosa.
TALAID. *v.* Igualar, juzgar ó proceder sin diferencia, ó estimar á uno y tenerle en la misma opinión que á otro.
TALAED. *v.* Salir llagas, bubas, etc., en el cuerpo.
TALAID, (TAID). *v.* Avenirse, tratar de algún asunto.—Conferir, cotejar y comparar una cosa con otra.
TALAIS. *adj.* (DE TAIS). Cosa afilada, delgada, aguda, penetrante.
TALAISAN. *adj.* (TALAYSAN). (DE TAIS). Cosa aguda, que pincha ó corta.
TALAY. *v.* Enfilar, poner en fila ó en hilera las cosas.
TALAYATAY. *v.* Enfilar, poner en fila ó en hilera las cosas.
TALAYONG. *v.* Mezclar, incorporar una cosa con otra.
TALAYTAY. *v.* Enfilar, poner en fila ó en hilera las cosas.
TALALORA. *s.* Bejuco fino así llamado.
TALAMA. *s.* Pulpo pequeño ó animal marino así llamado.
TALAMA. *v.* Equivocarse, decir, tener ó tomar una cosa por otra. Nahatalama aco. Me he equivocado
TALAMAG. *v.* Alzar, levantar la cabeza.
TALAMAN. *s.* Boca; abertura.
TALAMBOCOT. *s.* Cubierta ó camarote que el bisaya pone en la popa de las embarcaciones menores.
TALAMHOT. *adj.* Cosa olorosa, que exhala de sí fragancia.
TALAMISAN. *s.* Naranja agridulce así llamada.
TALAMON. *v.* Tragar una cosa sin querer.
TALAMPOY. *v.* Parar, cesar de hacer ruído, etc.—Cesar, calmar el dolor, etc.
TALANAY. *adv. m.* Despacio, poco á poco, lentamente.—*v.* Hacer una cosa despacio.—*adj.* Cosa lenta, pausada, que obra con pausa ó lentitud.—Viento galeno, suave y apacible.
TALANG. *v.* Agujerear, abrir agujero en cerco de cañas, etc.
TALANG. *v.* Encastar, tomar ó cubrir el perro á la perra.
TAL-ANG. *v.* Faltar á lo mandado, cometer una falta.
TALANGGAP. *adj.* Inconstante, que no persevera, que no se mantiene constante en una cosa.
TALANGIGO. *v.* Tirar á una cosa creyendo que es otra.—Dar ó herir á uno por otro.
TALANGITAG. *v.* Abrir, separar ó desunir una cosa en sí, como los dedos de la mano, etc.—Estar las cosas cada una de por sí, como los dedos de la mano ó pié, que no están pegados; la fruta del árbol, que no está arracimada; los que ván en procesión, separados unos de otros, y no juntos ni en pelotones.—Poner ó colocar las cosas en el modo expresado.
TALANGPAS. Pasar, ir ó andar por caminos difícultosos ó llenos de embarazos.
TALANG TAGANG. *adj.* Un poco de agua ú otro licor que ha quedado en algún vaso.—*v.* Dejar ó quedar un poco de agua ú otro licor en algún vaso; ó no dejar ni quedar nada.
TÁLAO. *adj.* Cobarde, pusilánime, sin valor ni espíritu.—*v.* Acobardarse, amedrentarse, tener miedo.
TALAOD. *v.* Herirse con cosa aguda ó punzante, clavada en tierra.
TALAON. *v.* Descansar: parar, cesar de hacer una cosa. An pagtalaon co san paglacat cay tinocob aco sin ayam. El parar yo de andar es por que me ha mordido un perro.
TALAPAS. *v.* Traspasar, quebrantar, infringir violar una ley, estatuto, etc.
TALAPHUG. *s.* Moño postizo.—*v.* Tener ó llevar moño postizo.
TALAPÉ. *s.* Bejuco largo, fuerte y grueso, así llamado; su fruta es arracimada y comestible.
TALAPI. *s.* Aumento ó añadidura de corteza gruesa de árbol, de hojas de nipa, de coco, etc., que el bisaya pone sobre el borde de la embarcación menor de una sola pieza, para hacerla más grande, y también llama *Talapi* á la misma embarcación.—*v.* Poner dicho aumento ó añadidura á la embarcación menor, aunque sea de tabla delgada.
TALAPITAP. *adj.* Diestro, experto, hábil, práctico, experimentado.—*v.* Ser ó estar uno diestro, experto, hábil, práctico ó experimentado en alguna cosa. Talapitap mamolong. Diestro en hablar.
TALAPIT. *v.* Unir, juntar, envolver una cosa en otra.
TALAPLOC. *s.* Ímpetu, movimiento acelerado y violento; bocanada de viento, golpe de viento que viene ó entra de repente.
TALAQUID. *s.* Lío, envoltorio, porción de ropa ó de otras cosas envueltas ó atadas.—*v.* Liar, envolver una cosa, sujetándola con cuerda, etc.
TALAS. *v.* Beber de golpe ó de una vez ó de un tirón.
TALASA. *adj.* Fruta que tiene mal sabor.
TALASTAS. *v.* Dilatar, diferir, retardar ó suspender la ejecución de una cosa.
TALASTAS. *v.* Contar, decir, explicar, referir una cosa.
TALATA. *v.* Llover á ratos ó de rato en rato; escampar á ratos ó de rato en rato.
TALBO. *v.* Saltar, moverse con violencia una cosa, como las cuentas al caer á tierra, las piedrecitas, arena ó tierra cuando al andar ó correr se dá en ellas.
TALBO. *v.* Meter el pié en cieno ó barro, en agujero ú hoyo en tierra.
TALBUG. *v.* Tirar, lanzar, arrojar una cosa. Ayao talbugan an calo co. No tires mi sombrero.
TALI. *part.* que se antepone á algunas raíces.
TALIAN. *s.* Planta así llamada, su hoja es ancha y parecida á la del palauan, aunque más basta; su raíz se come en tiempo de hambre, y para que disminuya el sabor desagradable y picante que tiene, se pone en agua corriente uno ó más días.
TALIB. *v.* Cortar la punta ó extremo de palo ó caña, para que quede roma ó como si la hubieran aserrado.
TALIBANGAN. *s.* Hierba así llamada.
TALIBARAS. *v.* Llevarse el agua alguna cosa.
TALIBOGSOC. *s.* Palo ó caña sin pulir, con punta en un extremo, para hacer estacada, etc.
TALIBUNGAO. *v.* Olvidarse, perder la memoria de una cosa.
TALIBOS. *v.* Concluir, acabar, dar fin una cosa. Uaray catalibusan. No tiene fin.

TALICAMHAN. *v.* Precipitarse, hacer de prisa y mal alguna cosa.

TALICARA. *s.* Cadena de hierro ó acero, conjunto de muchos eslabones enlazados entre sí por los extremos.

TALICOD. *v.* Dar ó volver uno las espaldas á otro; ponerse de espaldas.—Poner alguna cosa detrás ó á las espaldas.—*s.* Espaldas, parte posterior de una cosa, como templo, casa, etc.—Espalda, parte posterior del cuerpo humano, desde los hombros hasta la cintura.—Sa talicod. *m. adv.* Detrás, á las espaldas.

TALICORAN. *s.* Espalda, parte posterior del cuerpo humano, desde los hombros hasta la cintura.—Sa talicoran. *m. adv.* Detrás ó á las espaldas.

TALIGCAHUY. *s.* Maderamen, maderaje, conjunto de maderas que sirven para un edificio ú otros usos.—Conjunto de leña para la cocina.—*v.* Cortar dichas maderas, ó leña.

TALIGDAS. *v.* Llegar tarde, á deshora, fuera de hora ó de tiempo. Hintaligdasan siya san pangaon. Llegó tarde á comer. Hintaligdasan aco san oras. Llegué tarde, á deshora.

TALIGHOTUN. *s.* Trenza ó cordel con que las mujeres amarran la saya á la cintura.

TALIGONAY. *v.* Trabajar, saber trabajar ó hacer por sí alguna cosa.—*adj.* El que por sí lo hace todo.

TALIMOGOS. *v.* Llevarlo uno todo sin dar á otro parte.

TALIMUTNGA. *s.* Dedo cordial, de en medio, ó del corazón; el tercero de la mano y el más largo de los cinco.

TALIN. *part.* que se antepone á algunas raices.

TALINAGA. *v.* (DE AGA). Trabajar ó hacer alguna cosa por la mañana.—Llover por la mañana.—*s.* Lluvia de la mañana.—*v.* Bajar la marea por la mañana.—*s.* Bajamar por la mañana.

TALINASUD. *s.* Dedo anular, el cuarto de la mano, menor que el de en medio y mayor que los otros tres.

TALINASUG. *s.* Dedo cordial, de en medio, ó del corazón; el tercero de la mano y el más largo de los cinco.

TALINDAS. *v.* Resbalarse, escurrirse, deslizarse, irse los piés.

TALINGA. *s.* Oreja, aparato de la audición colocado á uno y otro lado de la cabeza.—Asa, parte del cuerpo de una cesta ó otra cosa, que sobresale en figura de anillo.

TALINGAAN. *adj.* Orejudo, que tiene orejas.—*s.* Árbol así llamado.

TALINGAYNGAY. *v.* Volver en sí uno, restituirse á su sentido ó acuerdo después de un accidente ó letargo.—Aliviarse, disminuir ó mitigar la enfermedad ó dolor.—Desaparecer ó quitarse la borrachera.

TALINGASO. *s.* Dedo anular, el cuarto de la mano, menor que el de en medio y mayor que los otros tres.

TALINGHOD. *v.* Oir, atender, escuchar ó prestar atención.

TALINGHUG. *v.* Oir, escuchar, prestar atención, aplicar el oido para oir.

TALINGOHA. *v.* Desear, apetecer, procurar, hacer diligencias ó esfuerzos para conseguir lo que se desea.

TALINGOHAAN. *adj.* Activo, diligente, deseoso, que desea ó procura una cosa.

TALINGOHAO. *v.* Matar la sed, apagar la sed bebiendo agua, etc.

TALINGONUD. *v.* Quitar al hueso la carne, desgarnar, quitar la carne á las espinas ó escamas que en los peces hacen el oficio de hueso.

TALINIS. *adj.* Cosa aguda, aguzada, delgada, fina, delicada, suave.

TALINSACOB. *v.* Proteger, amparar, favorecer, defender á una persona ó cosa teniéndola bajo su protección. (DE SACOB).

TALINSACOP. *v.* (DE SACOP). Proteger, amparar, favorecer, defender á una persona ó cosa teniéndola bajo su protección.

TALIUAN *v.* Acabar, finalizar, terminar, concluir, dar fin á una cosa. Taliuan co ná cumaon. He concluido ya de comer, ya he comido.—*adv.* Después Taliuan camo cumaon, macado quitá sa tribunal. Después que hayáis comido, irémos al tribunal. Taliuan sini. Después de esto.

TALIUIS. *adj.* Cosa aguda, aguzada ó con punta.—*v.* Aguzar, hacer ó sacar punta á una cosa.

TALIUIS. *v.* Derramarse ó verterse un líquido al trasladarlo de una vasija á otra.

TALIONGUD. *adj.* (DE ONGUD). Bien mandado, obediente y sumiso de buen grado.

TALIPNGAO. *v.* Errar, equivocarse, tener ó tomar una cosa por otra.

TALIPON. *v.* Esconderse, ocultarse una cosa.

TALIPOPO. *s.* Planta así llamada.

TALIQUID. *v.* Echarse ó acostarse de costado.—Poner de costado una cosa.

TALIQUID. *v.* Pasar ó ir por orilla de mar ó rio, por falda de monte ó cuesta, orillar, ir por la orilla.

TALIRIC. *s.* (B.) Nipas que se usan en los ángulos exteriores y en los canales de los techos.

TALIRUGAN. *v.* Arrebatar ó tomar uno la parte que corresponde á otro.

TALIS. *s.* Dientes del peine.

TALISAY. *s.* Árbol que en botánica se llama—Terminalia de hojas anchas.—*v.* Teñir de negro ó morado con la corteza de dicho árbol. Cacaanon an bonga san talisay. Es comestible la fruta del talisay. Guintatalisay san bado an punit. Con su corteza se tiñe de negro la camisa.

TALISAYUN. *adj.* Gallo con matices de color negro y morado.

TALISTIS. *v.* Correr el agua por parte pendiente.

TALMONG. *v.* Enfangar, caer ó meterse una cosa en el fango ó lodo. Nahatalmong sin lagay an bado. La camisa se cayó en el fango.

TALNAS. *adj.* Cosa lisa y llana; cosa limpia, sin mancha.

TALNOD. *v.* Enterrar ó meter alguna cosa debajo de tierra; meter al pié en cieno ó barro.

TALO. *v.* Agarrar, cojer bien alguna cosa.

TALO. *v.* Aventajar, llevar ventaja, ir delante.

TÁLO. *v.* Forzar á uno, regularmente con mal fin, como el que está en acecho de una persona para obligarla á hacer ó cometer alguna cosa.—Hintálaoan. El forzado.

TAL-UAS. *v.* Hallarse uno libre ó fuera de culpa, prisión, ó peligro.

TAL-UAS. *v.* Escabullirse, escaparse, desaparecer.

TAL-OB. *v.* Meter el arma en la vaina; meter ó poner una cosa en agujero ó hueco.

TALUB. *s.* Renuevo del carrizo.

TALUBAGNGAN. *s.* Bejuco así llamado.

TALOBASCUG. *v.* Reforzar ó poner refuerzo á una cosa.—*s.* Refuerzo que se pone á una cosa para fortalecerla.

TALUBATUB. *s.* Ruido de cañón, de fusil, de piedra que cae y da golpe, etc.

TALUB TACUB. *v.* Mover las quijadas y hacer ruído con las muelas y dientes.—Sonar ó hacer ruído los dientes dándose golpes con la mano en la barbilla.—*s.* Cascaruleta, ruído que se hace en los dientes, dándose golpes con la mano en la barbilla.

TALOCDO. *v.* Llevar alguna cosa sobre la cabeza.

TALOCUD. *v.* Rempujar, empujar una cosa con palo, caña, etc.

TALUD. *adj.* Desigual, que no está igual.

TALUD TAGUD. *v.* Picar, hacer pedazos muy menudos una cosa.

TALUD TAGUD. *adj.* Cosa áspera, desapacible; desigual.

TALODTOD. *s.* Espalda, parte posterior del cuerpo humano, desde los hombros hasta la cintura.—Espinazo, vértebras unidas y trabadas entre sí, que en el tronco del cuerpo del hombre y del bruto corren desde la nuca hasta la rabadilla.—Lomo, parte inferior de la espalda del hombre, que comprende desde la cintura hasta la rabadilla; y en los cuadrúpedos, todo el espinazo desde la cruz hasta las ancas.- Lomo ó parte opuesta al filo, en los instrumentos cortantes.

TAL-OG. *adj.* Cobarde, pusilánime, sin valor ni espíritu.—*v.* Acobardarse, amedrentarse, tener miedo.

TALUGAAN. *s.* Hechizo ó cosa supersticiosa ó fingida.

TALOGBASCUG. *v.* Reforzar ó poner refuerzo á una cosa.—*s.* Refuerzo que se pone á una cosa para fortalecerla.

TALOG HUTUN. *s.* Trenza ó cordel con que las mujeres amarran la saya á la cintura.

TALUG SIPIT. *s.* Estaca, palo sin pulir, para hacer estacada.

TALUG TALUG. *v.* Regatear, porfiar, altercar sobre el precio de una cosa puesta en venta.—Pedir más que lo que ofrece el comprador.

TALUGTAN. *s.* Madero hueco, en forma de artesa, aunque más grueso, de unas tres varas de largo por cinco ó seis palmos de bojeo, con un agujero ó anillo en un extremo para poderle colgar. Este madero se usa en los tribunales de los pueblos y Visitas, y se toca dando golpes en él con un trozo de madera, para llamar á los capitanes pasados, oficiales de justicia, cabezas de Barangay, cuadrilleros, polistas, y cuando en el pueblo ocurre algún suceso extraordinario. El llamamiento se hace dando los golpes necesarios y de costumbre, según práctica de cada pueblo.

TALONAY. *s.* Madeja, moño, coleta, trenza; cordel trenzado, enlace ó unión de tres ó más ramales entretejidos.—Trenza del cabello de la mujer.—Trenzado, tocado ó peinado en trenza.—*v.* Trenzar, hacer trenzas.

TALONG. *adj.* Perro cazador.—*v.* Hacer á tiempo las cosas.

TALONGBAO. *s.* Refuerzo ó pedazo de tela que se pone en el hombro de la camisa.

TALONGPIGOS. *v.* Vencer, superar, prevalecer una cosa sobre otra.—Oprimir, vejar, tiranizar á uno.

TALUNHAYAG. *adv. m.* Fingidamente, con fingimiento, simulación, hipocresía ó engaño.—*v.* Obrar, hacer ó decir una cosa con fingimiento.

TALUNTAGON. *v.* Caminar, ir ó hacer alguna cosa poco á poco.

TALUNTALON. *v.* Mezclar, incorporar una cosa con otra.

TALONTON. *v.* Descolgar, bajar lo que está colgado.—Bajar ó dejar caer poco á poco una cosa, pendiente de cuerda ó cinta.—Dejar caer ó echar al agua el anzuelo, pendiente de hilo ó abacá.

TAL-OP. *v.* Clavar, hincar una cosa en tierra, de modo que entre toda.

TALOPTACOP. *v.* Aturrullar, confundir á uno, turbarle de modo que no sepa que decir ó como hacer una cosa. Tinataloptacop aco nira. Me aturrullan.

TALUPTUP SIN SACAYÁN. *s.* Parte de la embarcación donde llega el agua.

TALOSI. *s.* Pájaro así llamado, se come.

TALOSTOS. *v.* Arriar maroma, soga, etc., al descolgar ó bajar alguna cosa de parte alta.—Bajar monte, cuesta, etc.

TALOSTOSAN. *s.* Maroma, soga, bejuco grueso y largo, etc., que se amarra á cosa pesada para arriarla ó bajarla por parte alta y pendiente; y el mismo sitio por donde se descuelga ó baja tal cosa.

TALUTACO. *v.* Hacer ruído, como las almejas.—Chocar una cosa con otra. Crujir los dientes; dar diente con diente.

TOLOTO. *s.* Árbol así llamado.

TALPAC. *v.* Caer una cosa sobre parte blanda.

TALPIS. *v.* Cargar, poner ó echar demasiado peso.

TALSOC. *adj.* Cobarde, pusilánime, sin valor ni espíritu.—*v.* Acobardarse, amedrentarse, tener miedo.

TALSUC. *v.* Meter ó enterrar alguna cosa en tierra.

TALTAG. *v.* Enfilar, poner en fila ó en hilera.—Extender, poner ó colocar separadamente varias cosas en tierra, petate, etc.

TALTAL. *v.* Enfilar, poner en fila ó en hilera algunas cosas. *s.* Hilera, fila, línea en que están colocadas las cosas.

TAMA. *v.* Poner ó colocar una cosa en el hueco, agujero ó lugar donde debe estar ó encajar.—Acertar, dar en el punto á que se dirige alguna cosa.—Caer ó tocar á uno la lotería, etc.—Manchar una cosa.—*s.* Mancha.

TAMÁ. *v.* Salar, echar sal á los camarones pequeños, que llaman *hipon* ó *tinamá*.

TAMA. *s.* Hombre grande que, dice el bisaya, anda y vive en montes y selvas.

TAMAC. *v.* Pisar, hollar la tierra ú otra cosa poniendo el pié sobre ella.—Pisotear, pisar repetidamente maltratando ó ajando una cosa.

TAMAY. *v.* Despreciar, desdeñar, tratar con desdén á una persona ó cosa.—Ultrajar, ajar ó injuriar de obra ó de palabra.

TAMAYO. *s.* Pez de mar así llamado, es largo y comestible.

TAMALÁ. *s.* Calamar pequeño así llamado.

TAMANG. *v.* Pasar, atravesar por donde hay gente.

TAMAO. *s.* Pato silvestre así llamado.

TAMAO. *v.* Rallar la carne del coco.

TAMAO TAMAO. *s.* Pato silvestre así llamado.

TAMAS. *v.* Atreverse, determinarse á algún hecho ó dicho arriesgado; no tener miedo.

TAMASOC. *s.* Insecto así llamado.

TAMBA. *v.* Dar con el pié ó la mano en el agua cuando uno vá nadando.—Apedrear, tirar ó arrojar piedras á uno, estando cerca de él.—Apalear, dar golpe con palo á uno.—Pegar ó dar golpe á uno.

TAMBAC. *v.* Amontonar, poner en montón alguna cosa.—*s.* Montón, agregado ó junta de muchas cosas de una misma ó diversa especie puestas en un lugar confusamente y sin orden, de modo que sobresalgan y se eleven sobre el plano en que están.

TAMBACAN. *s.* Pez así llamado, se come.

TAMBACOLONG. *s.* Hierro así llamado.

TAMBAG. *v.* Oponerse, impedir á uno que ejecute una cosa. Binobono co cunta siya, cún uaray aco

pagtambagui nira. Le hubiera herido, si ellos no me impiden.

TAMBAYANGAN. *s.* Marisco así llamado, se come.

TAMBAYOCYOC. *s.* Pájaro de mar así llamado, de patas largas y plumaje ceniciento.

TAMBAL. *v.* Curar, aplicar al enfermo los remedios correspondientes á su enfermedad.—Medicinar, administrar ó dar medicinas al enfermo.—*s.* Medicina, medicamento, remedio para curar alguna enfermedad.

TAMBALAN. *s.* Curandero, que hace de médico sin serlo.—Médico; ciruiano.

TAMBALANG. *s.* Caña grande, que sirve para guardar arroz en ella.

TAMBAN. *s.* Pez así llamado, se come.

TAMBANGAN. *v.* Reñir, altercar, sin acercarse.

TAMBAN TOLOY. *s.* Pez así llamado, se come.

TAMBANG. *s.* Dictámen de la razón, conciencia; consejo.

TAMBAO. *v.* Echar, arrojar alguna cosa.

TAMBAOG. *v.* Brincar, saltar en el agua.

TAMBASACAN. *s.* Pez de mar así llamado, es pequeño y comestible.

TAMBI. *v.* Coser dos mantas, dos redes, dos piezas de tela, etc., uniendo orilla con orilla.

TAMBIAGAO. *s.* Palma así llamada.—Fruto de esta palma. Esta palma es la más grande de las de su clase, ya sea bonga, ya coco, etc.

TAMBID. *s.* Zancadilla, acción de atravesar ó echar á otro el pié por detrás del suyo, y apretar al mismo tiempo con él para derribarle.—*v.* Echar zancadilla á otro.

TAMBILAGAO. *adj.* Bermejo, rubio rojizo.

TAMBIRIC. *s.* Escarceo de la corriente que parece que hierve.

TAMBIS. *s.* Árbol así llamado, su fruta se come.

TAMBO. *v.* Asomar á la ventana.

TAMBOAN, *s.* Ventana, abertura en la pared de un edificio para darle luz y ventilación, ó para mirar.

TAMBOBO. *s.* Depósito para palay.

TAMBOBONG. *s.* (B.) Tapanco ó cebierta, que en forma de camarote de quita y pon, usa el bisaya en las embarcaciones menores.—*v.* Poner ó colocar dicho tapanco ó cubierta.

TAMBOC. *s.* Obesidad, grosura, grasitud, gordura del cuerpo.—Tocino ó carne gorda del puerco.—*adj.* Gordo, grueso, obeso, que tiene muchas carnes.—Pingüe, craso y mantecoso.—*v.* Engordar, ponerse gordo, crecer en gordura.—Pagpatamboc. *v.* Engordar, cebar, dar mucho de comer para poner gordo.

TAMBOCO. *s.* Relieve ó pedazo de madera que sobresale á una y otra banda en el interior de las embarcaciones menores de una pieza. En cada relieve hacen dos agujeros para amarrar los palos ó travesaños que sirven de refuerzo á dichas embarciones, y para afianzar en ellos todo el aparato de las batangas; ó para asentar sobre dichos relieves las bancadas donde se sientan los remeros.

TAMBUG. *v.* Arrojar, impeler, despedir con violencia una cosa, de modo que recorra una distancia en cualquier dirección, movida del impulso que ha recibido.

TAMBOLÁ. *s.* Careta, carantoña, carancatamaula hecha de cartón ú otra materia, para cubrir la cara.

TAMBULARA. *s.* Lagartija verde, así llamada.

TAMBULIG. *v.* Socorrer, ayudar, auxiliar, amparar á uno.—*s.* Ayuda, socorro, auxilio, amparo. Uaray aco pacacasaug san cahuy, cay uaray co mán tambulig. No he podido arrastrar el madero, por que no tengo ayuda. Tambuligan mo cami cunta, nga mahagauas cami san mga cataragman sa pagsaraquian. Ayúdanos para que nos veamos libres de los peligros de la navegación.

TAMBULILID. *s.* Arbusto, especie de limón ó limonero.—Fruta de dicho arbusto.

TAMBULINGAO. *s.* Nasa ó especie de jaula hecha de corteza de caña ó bejucos entretejidos, de la que no puede salir el pez que entra; se usa para pescar en los ríos.

TAMBON. *v.* Amontonar, poner unas cosas sobre otras sin orden ni concierto.—*s.* Montón, agregado ó junta de muchas cosas echadas ó puestas en un lugar confusamente.

TAMBON. *v.* Cocer palauan, gauay y otras raices comestibles. Se hace en tierra ó arena un hoyo en el que se ponen pedazos de leña para quemarlos, colocando antes sobre dicha leña una capa de piedrecitas, y cuando la leña está echa ascuas y muy calientes las piedrecitas, se pone sobre las mismas el palauan ó raiz que se desea cocer y se cubre con hojas anchas de badiang ú otra planta, y sobre dichas hojas se pone una capa de tierra ó arena para cubrirlas.

TAMBONAN. *s.* Hoyo hecho en tierra ó arena para cocer palauan, gauay y otras raices comestibles.

TAMBONG. *v.* Asistir, acudir, concurrir, ir á alguna reunión, convite, etc.

TAMBONG. *s.* Pez así llamado, se come.

TAMBUNG. *v.* Cortarse, turbarse, faltar á uno palabras por causa de la turbación.

TAMBORIN. *s.* Especie de cuentas ó gargantillas.

TAMBOROC. *v.* Echar humo á uno con la boca.—Echar por la boca el humo, cuando se fuma.

TAMIHIL. *v.* Relamerse, regostarse, saborear ó percibir detenidamiente y con deleite el sabor de lo que se come ó bebe.

TAMI. *s.* Melaza, heces, residuo que queda después de la cristalización del azúcar de caña.

TÁMYAO. *v.* Embaucar, engañar, alucinar.—Curar ó medicinar supersticiosamente.

TÁMYAO, *s.* Dicen los bisayas, que es un niño pequeño que acompaña á las nubes.—Coco, fantasma que se figura para meter miedo á los niños.

TAMYAUAN. *s.* Zahorí, suludador, embaucador que se dedica á curar ó precaver las enfermedades con el aliento, la saliva y ciertas deprecaciones y fórmulas, dando á entender que tiene gracia y virtud para ello; y de este modo consigue engañar á los incautos.

TAMID. *adj.* Cosa contigua, cercana, próxima.

TAMID. *v.* Esperar vez ó turno.

TAMIDLES. *s.* Camarón de mar así llamado, se come.

TAMILOC. *s.* Gusano que roe la madera que está en el agua.

TAMIMITAD. *s.* Animalejo así llamado.

TAMING. *s.* Rodela, escudo redondo y delgado hecho de madera ó cuero de carabao, que embrazado en el brazo izquierdo, cubre al pecho al que se sirve de él peleando con lanza, sundang, etc.—Panaming. *v.* Usar y defenderse con dicho escudo.—Pag tagataming. *v.* Llevar ó ir armado de dicho escudo.

TAM-IS. *s.* Dulce, manjar compuesto con almíbar, azucar ó calamay.—*adj.* Cosa dulce, que causa cierta sensación suave y agradable al paladar; como la miel, azucar, etc.—*v.* Ser ó estar dulce una cosa.—Endulzar, dulcificar, poner dulce una cosa.

TAMO. *v.* Dar ó pegar con el puño en la cara.—Preparar, prevenir, aparejar.—Acometer ó emprender una cosa.

TAMU. *v.* Determinar, señalar una cosa.

TAM-UÁS. *v.* Aparecer, salir, descubrirse una cosa. Natam-uás ná an tangu san baetin. Ya se descubren los colmillos del puerco. Natam-uás ná sa tuna an tinanum co ngа ubi. Ya aparece sobre la tierra el ubi que yo he plantado.

TAMOC. *s.* Hoyo ó cavidad profunda.

TAMOCDOL. *s.* Juanete, hueso del nacimiento del dedo grueso del pié, cuando sobresale mucho.

TAMUD. *v.* Mirar hacia abajo, inclinar la cabeza y el cuerpo para ver ú observar alguna cosa, mirar al libro, etc. Apiadarse, tener compasión de uno. Pagtamud camo sa tuna. Mirad hacia la tierra. Tatam-dan co sa libro an lección. Miraré la lección en el libro. Tam-da ngani aco, ayao aco casinahi. Mírame con compasión, no te incomodes conmigo.—*v.* Agradecer, corresponder con gratitud á un beneficio ó favor.—Mataramdum. *adj.* Agradecido, que corresponde con gratitud. Compasivo, que se compadece de otro.

TAMOY. *s.* Mono así llamado.

TAMOYINGQUING. *s.* Dedo meñique ó auricular, el quinto y más pequeño de la mano.

TAMULHAGAN. *adj.* Inadvertido, que no advierte ó repara en lo que hace.

TAMOMOCA. *s.* Especie de lagartija alada.

TAMURAGCO. *s.* Dedo pulgar, el primero y más gordo de la mano y del pié.

TAMURAHIN. *s.* Dedo pulgar, el primero y más gordo de la mano y del pié.

TAMÚS. *v.* Chupar el dedo.

TAMUS. *v.* Desdeñar, tratar con desdén á una persona ó cosa.

TAMOSO. *s.* Montón pequeño de tierra ó arena, que se forma á la orilla de río, mar, ó en los manglares.

TAMOSÓ NGA BATO. *s.* Estalactita, concreción que pende del techo de algunas grutas y se forma por evaporación de gotas de agua que caen y llevan cal carbonatada, quedando solidificada esta y aumentando con el tiempo hasta presentar racimos y conos irregulares, de considerable magnitud á veces.—Estalagmita, estalactita inversa, porque se forma en el suelo con la punta hacia arriba.

TAMPA. *v.* Dar ó pegar con la mano en la boca, cara ú hocico.—Abofetear, dar de bofetadas.—*s.* Bofetada, golpe que se da en la boca ó cara con la mano abierta.

TAMPAC. *s.* Sitio descubierto y expuesto al sol, ó viento.—*v.* Estar ó hallarse un sitio descubierto y expuesto al sol, ó viento.

TAMPAC. *v.* Encontrarse y arremeterse dos ó más.

TAMPALAS. *v.* Ultrajar, ajar ó injuriar de obra ó de palabra.—Despreciar ó tratar con desdén á una persona ó cosa.—*adj.* Ultrajador, despreciador; impío, irreligioso, malvado, perverso; pícaro, pillo, bribón, bellaco.

TAMPALASAN. *adj.* Que ultraja, que desprecia; impío, irreligioso, malvado, perverso; pícaro, pillo, bribón, bellaco.

TAMPALING. *v.* Dar de bofetadas con la mano derevés.

TAMPALO. *v.* Dar suavemente á uno con la mano en la cara.—Abofetear, dar de bofetadas.

TAMPEPE. *s.* Cesto hecho de bejuco, ó corteza de caña, bien tupido, y con su tapa. Se usa para poner ropa, ir de viaje, etc.

TAMPI. *s.* Manta ó sábana para cubrirse ó arroparse en la cama.—*v.* Cubrirse, taparse ó arroparse con manta ó sábana.

TAMPIHAG. *v.* Ajaquecarse, sentirse acometido de jaqueca.—*s.* Jaqueca, dolor de cabeza.

TAMPIL. *v.* Ayudar uno á otro, cuando dos riñen; ayudar uno á otro en cualquier cosa.

TAMPIS. *s.* Delantal, mandil, prenda de vestir, que se usa para cubrir la delantera, atando dicho mandil por la cintura. *v.* Ponerse delantal ó mandil para hacer las cosas con aseo y limpieza.

TAMPO. *v.* Unir, juntar dos ó más cosas entre sí, incorporándolas.—Reunirse.—Unirse, juntarse, vivir dos ó más juntos.

TAMPOC. *v.* Dar ó pegar con el puño.—Darse golpes de pecho.—*s.* Golpe dado con el puño.—Golpe de pecho.

TAMPUC. *v.* Terraplenar, llenar de tierra un vacío, ó hueco.

TAMPOY. *v.* Disminuir, cesar, calmar, ir á menos una cosa.

TAMPON. *v.* Tapar los ojos con la mano.

TAMPONG. *s.* Empuñadura en figura de cruz que hacen ó ponen en el remo, que llaman *bug say*.—Puño de figura de cruz en bastón, cayado, etc.

TAMPUPUGÁS. *s.* Tiempo de siembra de palay en terreno secano.

TAMPOROC. *v.* Ocurrir, sobrevenir, acaecer, acontecer, suceder una cosa.

TOMPOROC. *v.* Importunar, incomodar ó molestar con una pretensión ú otra cosa.

TAMPOROC. *v.* Ocultarse, huir de las abejas cuando vienen volando.

TAMPUS. *s.* Cataplasma, tópico hecho de hierbas ú hojas ó consistencia blanda, que se aplica para varios efectos medicinales, y más particularmente el que es calmante ó emoliente.—*v.* Poner ó aplicar cataplasmas.

TAMPUS. *v.* Concluir, acabar de hacer alguna cosa; como de leer la cartilla, de aserrar una tabla, etc.

TAMSI. *s.* Pájaro, ave, animal oviparo perteneciente á una clase de vertebrados que tienen el cuerpo ó gran parte de él cubierto de plumas, el pico córneo, dos piés y dos álas, de las cuales se sirven casi todos para volar.

TÁ NÁ. *loc.* Vamos ya, volvámos ya.

TANA. *v.* Acarralar, encojer un hilo, ó dejar un claro entre dos, en los tejidos.

TANABOG. *s.* Hierba así llamada, se cría con abundancia en los terrenos húmedos, y es excelente pasto para los animales.

TANAC. *v.* Herir y hacer muchas heridas.—*adj.* Que tiene ó está lleno de heridas. Tanac sin mga casamdan an bug-os niya nga lauas. Está lleno de heridas todo su cuerpo.

TAN-AG. *v.* Disminuir, ir á menos una cosa.

TAN-AG. *s.* Árbol así llamado, su madera hecha carbón y mezclada con azufre y salitre, es buena para hacer pólvora.

TANAL. *adj.* Cosa salobre, que tiene sabor de sal, algo salada.

TAMAMAN. *s.* (DE TANUM). Huerto, huerta, jardín, terreno destinado al cultivo de hortalizas, legumbres, raices comestibles, plantas y árboles frutales.

TANAMANAN. *s.* (DE TANUM). Lugar ó sitio donde se hace huerta, ó plantan raices comestibles.

TANAMANUN. *adj.* (DE TANUM). Aquello que se planta.

TÁNAN. *v.* Huir, escaparse á hora desusada, para que no le vean.

TANANG. *v.* Madurar; estar demasiado madura la fruta.—*adj.* Fruta en sazón; demasiado madura.

TAN-AO. *v.* Ver, mirar, fijar la vista en un objeto.—Mirar á lo lejos.

TAN-AUAN. *s.* Mirador, vista ó campo qhe se descubre desde un punto, y en especial cuando presenta extensión.—Sitio ó lugar desde donde se mira y vé á lo lejos.

TANAS. *v.* Correr el agua de los montes ó cerros al río.

TANAS. *v.* Afilar, aguzar, sacar filo agudo á una herramienta.

TANCA. *v.* Guardar, vigilar una cosa.—Aparejar, preparar, prevenir, disponer una cosa.—Llegar á tiempo para comer.

TANCAG. *v.* Levantarse del sitio donde uno está.—Ser uno incansable.

TANDA. *v.* Señalar, registrar, amojonar, marcar, sellar; probar una cosa.—*s.* Señal, registro, marca.

TANDAHAL. *v.* Tener mucha sed.—*adj.* Sed grande ó mucha sed.

TANDAY. *v.* Reclinar la cabeza, echarse sobre almohada ó cosa semejante.—Poner el pié ó los piés sobre alguna parte.

TANDAYAG. *s.* Pez grande así llamado, culebra grande así llamada.

TANDAYAN. *s.* Almohada ó lo que sirve de almohada, aunque sea un madero ú otra cosa.—Sitio donde uno se acuesta ordinariamente.

TANDANG. *s.* Sitio ó lugar descubierto.

TANDAS. *v.* Resbalar, escurrirse ó deslizarse una cosa; irse los piés.

TANDIG. *v.* Comparar, cotejar, equiparar, parangonar una cosa con otra.

TANDING. *v.* Comparar, cotejar, equiparar, parangonar una cosa con otra.

TANDUC. *v.* Mortificar, atormentar, causar molestía ó aflicción á uno.

TANDUC. *s.* Ventosa, vaso ó campana, comunmente de vidrio, que se aplica sobre una parte cualquiera de los tegumentos, después de haber hecho en su interior el vacío quemando una cerillita ó estopa, etc. La porción de tegumento substraida, en su virtud, á la presión atmosférica, se pone colorada y se entumece por el natural aflujo de humores. También se hace el vacío por medio de una bomba aspirante adaptada al cuello de la ventosa. Algunos bisayas usan por ventosa un pedazo de la punta del cuerno del carabao, hueco y con un agujero muy pequeño en la misma punta, por el que se aspira y chupa fuertemente, hasta que por la presión del viento quede derecha y firme en la parte del cuerpo donde había sido aplicada; entonces el que chupa separa su boca con cuidado de la ventosa, y tapa el pequeño agujero con cera, dejándola en tal estado todo el tiempo que se considere necesario. Quitada la ventosa se saja la ampolla, que la ventosa formó, con un instrumento cortante. Algunas veces vuelven á aplicar dicha ventosa, repitiendo esta operación las veces que sea necesario, hasta que salga la sangre que se cree conveniente.—*v.* Poner ó aplicar vontosas á uno.

TANDOG. *v.* Inclinarse, ladearse.—Hacer ruído, tocar dando golpes.

TANDUG, *s.* Juego ó diversión de muchachos.—*v.* Jugar ó divertirse los mismos.

TANGA. *s.* Insecto así llamado, es perjudicial á la ropa.

TANGAB. *v.* Acercar los lábios ó la boca á un instrumento de música ó á cosa hueca.

TANGAD. *v.* Aguzar, hacer punta á un palo, etc.

TANGAD. *adj.* De frente calzada ó poco espaciosa, por nacer el cabello á corta distancia de las cejas.

TANGALI. *s.* Caracol así llamado, se come.

TANGALI. *s.* Cigarrillo hecho de tabaco envuelto en hoja seca de nipa, plátano, etc.

TANGALIHAN. *adj.* Hoja seca de plátano, etc., que usa el bisaya para hacer cigarrillos.

TANGAN TANGAN. *s.* Planta ó arbusto llamado Ricino común, Palma de Cristo, ó Higuera del infierno.

TANGAS. *adj.* Calvo, que ha perdido el pelo de la cabeza.—*v.* Ser ó estar uno calvo.

TANGAS. *v.* Aguzar una cosa de un lado ó extremo, dejándola más fina que del extremo contrario.

TANGAS. *adj.* Peñón con pendiente ó declive.

TANGAS. *v.* Escurrir, apurar las reliquias y últimas gotas de un licor que han quedado en el vaso, copa, etc.

TANGAS TANGAS. *v.* Aguzar una cosa de un lado ó extremo, dejándola más fina que del extremo contrario.

TANGBALÓ. *s.* Pez de mar, pequeño y sin escamas, así llamado; algunos bisayas le comen, y otros no.

TANGBID. *v.* Cruzar los piés el que está sentado, arrodillado, ó levantado.—Enredarse, cruzarse, enmarañarse cuerdas, sogas, hilos, etc.—Torcer, retorcer hilo, abacá, etc., sobre una pierna para hacer cuerda, bramante, etc.—*s.* Zancadilla, acción de atravesar ó echar á otro el pié por detrás del suyo, y apretar al mismo con él para derribarle.—*v.* Echar ó armar zancadilla.

TANGBID. *v.* Unir ó juntar dos ó más redes de cazar puercos, y atravesarlas en un sitio, para que los animales no puedan escaparse.

TANGBO. *v.* Echar á la boca el arroz machacado, que llaman *pilipig*.

TANGBO. *s.* Carrizo así llamado.

TANGCA. *v.* Ponerse en cuclillas, ó sentado para hacer del vientre.

TANGCAL. *s.* Cerco de palos ó cañas para encerrar puercos y otros animales.—*v.* Encerrar ó meter á los mismos en dicho cerco.—Especie de jaula grande hecha de palos y cañas, para encerrar ó meter puercos, gallinas, etc.—*v.* Hacer dicha jaula.—Encerrar ó meter en ella á dichos animales.

TANGCAS. *v.* Desamarrarse lo atado.—Destrozarse ó quitarse techo de nipa, etc.

TANGCO. *v.* Robar la tuba cogiendo la caña que está todavía en el coco. Pagtangcoa dao niyo an can Pedro sangotan. Robad la tuba á Pedro, esto és, coged la caña que ha puesto para que reciba la tuba que destila el coco.

TANGCO. *v.* Remendar, reforzar lo que está roto, poniendo un remiendo. Asay ini an igtatangco ngahao san bado, cay uaray ná iba. Con esto se ha de remendar la camisa, por que ya no hay otra cosa.

TANGCO. *v.* Encorvar una cosa, uniendo sus puntas.

TANGCO. *v.* Colocarse ó ponerse en el suelo en forma de círculo para comer, cuando son muchos.

TANGCUB. *v.* Cerrar bien las puertas ó ventanas.

TANGCUB. *v.* Roer y destruir el gusanillo, que se llama polilla, la ropa,

TANGCUD. *adj.* Fiel, sincero, ingénuo, candoroso, sin doblez, obediente.—*v.* Hacer uno alguna cosa con sinceridad.—Adivinar.—*adj.* Cosa cierta.

TANGCOGO. *s.* Cerviz, cerviguillo, pestorejo, parte posterior del pescuezo.

TANGCOL. *v.* Amarrar al pescuezo del perro una caña de unos dos á tres palmos de largo.—*s.* Caña que se amarra al pescuezo del perro para que la lleve arrastrando. Tinatangcolan ngа ayam. Perro que lleva amarrada al cuello una caña.

TANGCOP. *v.* Remendar, reforzar lo que está roto poniendo un remiendo.—*s.* Remiendo, pedazo de paño ú otra tela, que se cose á lo que está roto.

TANGDAY. *v.* Cruzar ó poner una cosa en forma de X.—Cruzarse, enredarse, enmarañarse una cosa ó unas cosas con otras.

TANGDAO. *v.* Cesar de dar fruto el coco por algún tiempo; y luego volver á fructificar.

TANGDAO. *s.* Arroz colorado, así llamado.

TANGDO. *v.* Consentir, acceder, asentir, permitir una cosa ó condescender en que se haga.

TANGGA. *v.* Hacer incisión de trecho en trecho en el cuerpo de los cocos para asentar los piés y poder subir á ellos.—*s.* Incisión hecha de trecho en trecho en el cuerpo de los cocos.

TANGGAL. *v.* Desclavar, arrancar y quitar los clavos.—Desencajar, sacar de su lugar una cosa, desunirla del encaje ó trabazón que tenía con otra.

TANGGA TANGGA. *s.* Escalones de piedra ó formados en la misma tierra que se hacen en un monte, cerro ó cuesta, para poder subir y bajar.—*v.* Hacer ó formar dichos escalones.

TANGGUIG. *v.* Empaparse una cosa en otra, como el agua en la lana, etc.

TANGHAL. *v.* Abrir un poco la ventana, puerta, etc.—*s.* Abertura, acción y efecto de abrir ó abrirse ventana, puerta, etc.

TANGHILAO. *v.* Cocer cosas verdes ó que no están en sazón.—Coger ó segar el palay antes de tiempo.—Quemar árboles verdes.—Comer antes de estar cocida la comida.

TANGHOYUD. *v.* Estirar, alargar uno los piés, estando sentado ó echado.

TANGÎ. *v.* Regatear, porfiar sobre una cosa.

TANGÎ. *v.* Arrebatar, quitar ó tomar una cosa con violencia.

TANGUID. *s.* Orilla de río, mar, etc.—Falda de monte, cuesta, etc.

TANGÎGUL. *s.* Pez así llamado, se come.

TANGÎL. *s.* Trozo de madero, caña, etc., que se pone debajo de una cosa para que no toque en el suelo.—*v.* Poner lo dicho.

TANGÎS. *v.* Llorar, derramar lágrimas. Baraan an mga nananângîs. Bienaventurados los que lloran. ¿Ano an imo iguintitinangîs? ¿Porqué lloras? Tinatangîsan co an acon anac. Lloro por mi hijo. Nagtatangîs an bata. Llora el niño.

TANGUIS. *s.* Hierba así llamada.

TANGLAD. *s.* Planta así llamada, es olorosa y se usa en los guisados.

TANGLOY. *s.* Caracol de río así llamado, se come.

TANGNAN. *s.* Caña fuerte y de pequeño agujero, así llamada.

TANGÛ. *s.* Colmillo, diente agudo y fuerte, colocado en cada uno de los lados de las hileras que forman los dientes incisivos, entre el último de estos y la primera muela.—Diente, cada uno de los huesos pequeños, blancos, lisos y muy duros, engastados en las encías del hombre y de ciertos animales, y la mayor parte descubiertos.—Diente, cada una de las partes salientes de un instrumento, como la sierra, etc.

TANG-UAY. *v.* Beber vino ú otro licor.—Dar de beber vino ú otro licor. Comprar, ó vender vino ú otro licor.

TANG-UAYAN. *s.* Taberna ó sitio donde se vende vino, tuba, anisado, etc.

TANGÛAN. *s.* Pestorejo, parte posterior del pescuezo.

TANGÛAN. *adj.* Colmilludo, que tiene colmillos.

TANGÛÁS. *v.* Salir ó aparecer los dientes, colmillos, ó muelas.—*adj.* Que tiene dientes.

TANGÛB. *s.* Sombra que hacen las plantas.

TANG-OG. *v.* Poner en infusión en agua raices, hojas ó hierbas medicinales.—*s.* Raices, hojas ó hierbas para poner en infusión.—Agua en donde se ha puesto en infusión raices, hojas ó hierbas medicinales.

TANGÛHAN. *adj.* Colmilludo, que tiene colmillos.

TANGÛL. *v.* Cesar de aumentarse el agua ó de crecer la marea.—Estancar, detener y parar el curso y corriente de una cosa.

TANGÛLI. *s.* Dulce hecho de carne de coco y azúcar ó calamay.—*v.* Hacer dicho dulce.

TANGÛLUN. *s.* Enredadera así llamada, su fruta se usa como medicina para matar las lombrices.

TANGOP. *v.* Desmontar ó bajar del disparador la llave de la escopeta.—Cerrar cortaplumas ú otra cosa.

TANGÛTAY. *s.* Espata de la palma coco, de la cual se saca la tuba, cortando un poco sus puntas.—Espata de la palma coco, de la que pende el fruto.

TANGÛ TANGÛ. *v.* Mecar ó inclinar suavemente la cabeza.

TANGÛ TANGÛ. *s.* Colmillo ó diente, pequeños todavía.—Figura de colmillo ó diente.

TANGPA. *v.* Dar ó pegar con la palma de la mano en boca ó cara.

TANGPAS. *v.* Desobedecer, infringir, quebrantar algún mandato.—Hacer lo que no conviene.

TANGPI. *s.* Orilla de mar, río, sementera, camino, etc.—Falda de monte, cerro, cuesta, etc.—Canto de mesa, silla, etc.

TANGPÓ. *adj.* Caña pequeña para ir con ella por agua.

TANGPUS. *s.* Cataplasma hecha de hojas, plantas ó hierbas.—*v.* Poner ó aplicar cataplasmas.—Concluir, acabar, como de aserrar una tabla, de leer un libro ó la cartilla, etc.—*adj.* Animoso, que tiene ánimo ó valor.

TANGQUIG. *v.* Tener uno mucho frío.

TANGQUIL. *v.* Añadir ó aumentar los pantalones ó sayas por la cintura.—*adj.* Pantalones ó saya añadidos por la cintura.—*s.* Añadidura en pantalones ó saya por la cintura.

TANGSO. *v.* Salirse ó caerse el arma de la vaina.—Sacar el arma de la vaina.—Salirse el arma ó lanza del lugar en donde está metida, ó sacarla del mismo.—Salirse los zapatos, chinelas, etc., del pié.—Quitarse los zapatos, chinelas, etc.

TANG TANG. *v.* Desclavar, quitar ó desprender una cosa del clavo ó clavos con que está asegurada.—Desprender, desunirse una cosa de otra á la que estaba unida, ó clavada.—Quitar al preso los grillos, ó colma.—Quitar el anzuelo de la boca del pez.—Dar ó poner á uno en libertad, sacarle de la prisión, soltar, dar libertad al preso, etc.

TANHAS. *s.* Árbol así llamado, su fruta no se come.

TANHUP. *v.* Atemorizar, espantar, causar temor ó espanto.

TANIAG. *v.* Contratar trocando ó permutando una cosa por otra.

TANING. *v.* Enterar, quedar enterado de una cosa. Uaray aco cataningi. No estoy enterado.

TANIS. *v.* Aguzar, hacer ó sacar la punta de una cosa.—Descortezar, quitar la corteza á la caña.

TANLUD. *v.* Atollarse, atascarse en un atolladero.

TANOD. *s.* Criado, que ordinariamente se emplea en ayudar al cocinero, pilar palay, llevar agua ó leña para la cocina, etc.—Polista, que presta servicio en los trabajos comunales, en la limpieza y vigilancia del tribunal del pueblo, etc.—*v.* Ser ó desempeñar el oficio de criado, ó polista.

TANUG. *v.* Enhebrar, pasar la hebra por el ojo de la aguja.—*s.* Hebra ó hilo para enhebrar.

TANOY. *v.* Retumbar, resonar mucho ó hacer grande ruido ó estruendo una cosa, como campana, etc.—*s.* Retumbo, eco ó repercusión del sonido.

TANUM. *s.* Planta, ya sea árbol, palay, abacá, hortaliza, etc.—Plantar, meter é introducir en la tierra el vástago ó mata de un árbol ú otra planta.—Trasplantar, mudar las plantas tiernas de la tierra donde están á otra parte, para que prevalezcan ó por otra causa. Guincaon san doron an acon mga tanum. La langosta ha comido mis plantas. Guintanum co ná an gauay. He plantado ya el gauay. Tatan-man co ini sin humay. Plantaré esto de palay. Nanananum cami sin humay. Estamos trasplantando el palay.

TANOPSOP. *v.* Quedar uno ciego, perder la vista.

TANOS. *v.* Ser ó estar una cosa recta ó derecha.—Hacer una cosa recta ó derecha.

TAUA. *s.* Risa, movimiento de la boca y otras partes del rostro, que demuestra alegría.—*v.* Reir, manifestar con determinados movimientos de la boca y otras partes del rostro la alegria y regocijo que interiormente se siente.

TAUAC. *s.* Insecto ó gorgojo así llamado.

TAUAD. *v.* Rebajar el precio ó valor de lo que se vende.—Perdonar, remitir la deuda, injuria ú otra cosa.

TAUAG. *v.* Llamar, dar voces á uno ó hacer ademanes para que venga.—Convocar, citar, avisar á uno por medio de otra persona.—Proclamar en la iglesia á los que desean contraer matrimonio.—*s.* Llamamiento.—Convocatoria, cita, aviso que se hace á uno por medio de otra persona.—Proclama, notificación pública que se hace en la iglesia de los que desean contraer matrimonio.

TAUAY. *v.* Ocuparse, emplearse en un trabajo, ejercicio ó tarea.

TAUANG. *s.* Hoyo ó agujero en arrecife ó piedras del mar.

TAU-ANUN. *adj.* (DE TAUA). Reidor, que ríe con frecuencia.—Risueño, que con facilidad se ríe.

TAUAS. *v.* Derramarse líquido de vasija llena.

TAUAS. *s.* Piedra alumbre, sal que resulta de la combinación del ácido sulfúrico y la alúmina.

TAUA TAUA. *v.* Reir con frecuencia.

TAOB. *v.* Crecer la marea.—*s.* Creciente de la marea.

TAOD. *v.* Poner la candela en el candelero.—Poner, ofrecer y encender una ó más candelas á un Santo, etc.

TAOD TAOD. *m. adv.* Después ó pasado algún tiempo, dentro de un rato.—Taod taod ná. Ya hace algún tiempo, ya hace bastante tiempo.

TAOG. *v.* Llamar á uno, dar voces para que venga.—Cataogan. *s.* Llamamiento.—Abreviatura; apodo ó mote.—Punta, recodo ó revuelta que forman los ríos, torciendo la dirección que traían.

TAUG. *v.* Ablandar alguna cosa á golpes.

TAUID. *v.* Atravesar un golfo, engolfarse.

TAUIDLA. Charlar, hablar mucho.—*adj.* Charlatán, hablador, que habla mucho.

TAUIN. *s.* Bejuco estrecho y largo, así llamado.—Fruta del árbol bac-hao, se come.

TAUOL TAUOL. *v.* Moverse, menearse lo que está colgado.

TAOM. *v.* Poner, arreglar, disponer, preparar alguna cosa.—Armar ó llevar uno ármas.—*adj.* Armado, que lleva armas.

TAON. *v.* Cosechar, segar, hacer la siega ó cosecha.—*s.* Siega, cosecha de palay, etc.—Tiempo de siega ó de cosecha.

TAÓN. *v.* Poner los tantos los que juegan.—Poner ó colocar el blanco para tirar á él.—Poner ó colocar la nasa en el fondo del mar ó río.—*s.* Tantos que ponen los que juegan.

TAONG. *s.* Manto de mujer, largo y negro.—*v.* Poner ó llevar puesto el manto.

TAUO. *s.* Hombre, animal racional, bajo cuya acepción se comprende todo el género humano; persona ó individuo de la especie humana; gente, pluralidad de personas ó individuos.—*v.* Nacer, salir el animal del vientre materno. Napolo ca tauo an acon quinahanglan. Necesito diez hombres. Nagcacalooc an mga tauo. Se remonta la gente. Usa aco catauo nga macacalooy. Soy un hombre pobre. Natauo ná an bata. Nació ya el niño. Uaray pá catau-i an bata. No ha nacido todavía la criatura. Inmuli ná siya sa iya natauohan nga bongto. Ha vuelto ya él al pueblo de su nacimiento. Nagpacatauo Siya sa pagpanobus sa aton. Se hizo Él hombre por redimirnos. Tauo mán aco sa españa. Soy de España, español, natural de España.

TAUO HA MAYA. *adj.* Persona pequeña ó baja.

TAUOHANUN. *adj.* Sitio ó lugar donde hay mucha gente.

TAUO TAUO. *s.* Muñeco; muñeca.—Figura de hombre ó mujer.

TAUO TAUO SA MATA. *s.* Niñas de los ojos.

TAOP. *v.* Herir, (cuando la herida es profunda).

TÁO TÁO. *v.* Despedazar, herir ó hacer pedazos un cuerpo dando varios golpes con arma blanca.

TAPA. *s.* Carne salada, enjuta y seca al aire, al sol ó al humo.—Carne enjuta y seca al sol ó al humo.—Cecina.—Pagtapa. *v.* Acecinar, salar las carnes y ponerlas al humo, al sol y al aire para que, enjutas, se conserven.

TAPAC. *v.* Añadir una pieza de tela ó un pedazo, cosiéndolo ó hilvanándolo á lo que se está trabajando.

TAPAY. *v.* Ensanchar, hacer más ancha una cosa.

TAPAL. *v.* Poner ó aplicar la medicina á la parte dolorida; ponerse hojas medicinales en la frente, cuando siente uno dolor.

TAPANAN. *s.* (DE TAPA). Especie de parrilla para asar carne ó pescado, ó para ahumarlo.

TAPANG. *v.* Ignorar, no saber una ó muchas cosas, ó no tener noticia de ellas.—*s.* Ignorancia, falta de ciencia, de letras y noticias.—*adj.* Ignorante que no sabe, ó no tiene noticia de las cosas.—Tonto, necio é incapaz.—Hacer una cosa á tontas y á locas.—Hacer una cosa sin los suficientes principios ó ciencia para hacerla, y sólo por ver lo que sale.—Pagpacatapang. *v.* Hacer el tonto ó desentendido.

TAPAS *v.* Blanquear la ropa lavándola bien y usando el zumo de la naranja, que llaman *sua*.

TAPAS. Caerse la fruta del árbol, por estar demasiado madura.

TAPAT. *v.* Determinar, tratar de una cosa.—Estar uno cierto de alguna cosa.—*adj.* Cierto, seguro.
TAPAT. *v.* Recelar, sospechar de alguna cosa.
TAPGUIS. *v.* Cargar demasiado una cosa.
TAPE. *v.* Volcar, dar golpe en el aire á una cosa.—*s.* Volco, golpe dado en el aire á una cosa antes que caiga al suelo.
TAPI. *v.* Poner, ó clavar tabla en embarcación menor.—Aumentar ó poner tablas ó nipas sobre el borde de las embarcaciones menores de una pieza.—*s.* Tabla que se pone ó clava en las embarcaciones menores.
TAPI. *v.* Cubrir con medio coco la cuarta, que empujada con los dedos, dá vueltas en el suelo.
TAPIA. *v.* Arrojar agua; arrojar ó verter el agua que se ha usado.
TAPIA. *v.* Quebrar ó saltar las olas, entrar en la embarcación.
TAPIAG. *adj.* Cosa descubierta, manifiesta, pública.
TAPID. *v.* Juntar, unir dos ó más cosas.—*adj.* Cosas unidas ó juntas como hojas de libro, etc.
TAPIL. *v.* Adherirse, juntarse.
TAP-ING. *v.* Tener súcia ó manchada la cara.—*s.* Suciedad en la cara.
TAP-INĜUN. *adj.* Que tiene súcia ó manchada la cara.
TAPION. *v.* Poner ó arrimar uno la mano al hombro de otro.
TAPIS. *s.* Especie de faja ancha que usan algunas indias filipinas ajustándola de manera que cruce por detrás y marque las formas del cuerpo.—*v.* Usar ó llevar dicho tapis.
TAPI TAPI. *v.* Poner ó clavar tablas en embarcación menor.—Aumentar ó poner tablas ó nipas sobre el borde de las embarcaciones menores de una pieza.
TAPI TAPI. *v.* Cubrir con medio coco la cuarta, que empujada con los dedos, dá vueltas en el suelo.
TAPLAC. *v.* Sábana, manta que sirve para abrigarse en la cama, etc.—*v.* Taparse, cubrirse, abrigarse con sábana, ó manta.
TAPLING. *s.* Dar ó pegar con el envés de la mano.—*s.* Revés, ó golpe que se dá á otro con la mano vuelta.
TAPLIS. *v.* Cargar demasiado una cosa.
TAPNAY. *v.* Coger ó tomar á uno por la mano.
TAPNĜAS. *v.* Echar agua en la cara.
TAPO. Salir al encuentro de uno.—Encontrarse, hallarse en algún paraje.—Suceder, acontecer, sobrevenir alguna cosa.—Estar ó hallarse bien, etc. Tatapoon co siya. Le saldré al encuentro. Pagtapo quitá sa dalan, cún umili ca ná. Encontrémonos en el camino, cuando tu vuelvas. Hintapoan aco sin mĝa casaquitan. Me han sobrevenido muchas desgracias. Malilipay gud aco sin daco, cún sa pagcarauat nimo sini nĝa surat, nĝa mahitapo nĝa maopay an lauas nimo. Mucho me alegraré, si al recibir tú esta carta, te halles bien de salud.
TAPUAC. *v.* Entrar las olas en la embarcación.—Saltar ó salirse el agua del lugar donde está, por moverse con violencia.—Saltar el palay, etc., al pilarlo.
TAPOC. *adj.* Cosa que facilmente quiebra, rompe ó salta.—*v.* Quebrar, romper ó saltar una cosa con facilidad.—*adj.* Cosa que facilmente quiebra, rompe ó salta, por estar podrida ó en mal estado.—*v.* Quebrar, romper ó saltar una cosa con facilidad, por estar podrida ó en mal estado.
TAPOC. *v.* Tirar, arrojar alguna cosa.
TAPOC. *v.* Terraplenar, llenar de tierra un vacio ó hueco.

TAPUC. *v.* Cubrir las olas á la embarcación.
TAP-OC. *s.* Pavesa, particilla ligera que salta de una madera inflamada ó de una vela encendida, y acaba por convertirse en ceniza.—Ceniza, residuo pulverulento de una combustión completa; su color es generalmente blanco ó agrisado, como la ceniza del tabaco, etc.—Pabilo ó parte ya quemada de la torcida.
TAPUD. *v.* Confiar, esperar con firmeza y seguridad.—Encargar ó poner al cuidado de uno algún negocio ú otra cosa.—Depositar en uno, sin más seguridad que la buena fé, y la opinión que de él se tiene, algún asunto, secreto, ú otra cualquier cosa. Natapud aco sa imo. Confio en ti. Icao an acon tinatapuran. Tú eres mi encargado.
TAPUL. *s.* Palay de grano negro, así llamado.—*adj.* Cosa negra.—*s.* Hollin, parte crasa y oleosa del humo, que se pega á la olla, sartén, carajay, etc.
TAPON. *v.* Pasar, mudar, trasladar, irse de una parte á otra.
TAPON. *v.* Pegar, contaminar, contagiar, inficionar, comunicar uno á otro una cosa por el contacto, trato, etc.—*adj.* Cosa pegajosa, contagiosa, como enfermedad que se pega y comunica por contagio.
TAPON. *v.* Pasar ó extenderse el fuego de un edificio á otro, etc.
TAPONG. *s.* Montón de palay con espiga.—*v.* Amontonar, hacer montones de palay al segarlo.
TAP-ONG. *s.* Chispa, partícula de fuego que salta de la lumbre ó de cualquier cuerpo que lo contiene.—*v.* Hacerse ceniza lo que se quema.—*s.* Hoguera, porción de materias combustibles que, encendidas, levantan mucha llama.—*v.* Hacer hoguera.
TAPUNĜAY. *s.* Caracol pequeño, así llamado.
TAPURAO. *s.* Espata ó especie de bolsa que envuelve á manera de saco todas las dependencias de la fructificación del coco, hasta que se abre la misma, la cual, seca ya, sirve para alumbrar.
TAPUS. *v.* Acabar, concluir, terminar una cosa. Tatapusun co ini. Terminaré esto. Cún matatapus an calibutan. Cuando se concluya el mundo. Tapus co ná buhata. Ya lo he hecho. Tapus co ná basaha ini nĝa libro.—He concluido ya de leer este libro.—Tapus, pagtapus. *s.* Conclusión, fin, último día de una novena, etc.—Convite, función, y especialmente comida, y algunas veces baile, que hacen los bisayas á la conclusión ó último día de una novena; á cuyo convite asisten los convidados y no convidados.
TÁPUS. *adj.* Piña demasiado madura.
TAPO TAPO. *s.* Polvo, parte más menuda y deshecha de la tierra muy seca, que con cualquier movimiento se levanta en el aire.—*v.* Volverse ó hacerse polvo una cosa.
TAPSI. *adj.* Agua salobre, que tiene sabor de sal.—*v.* Ser ó estar salobre el agua.
TAPSI. (PANAPSI). *v.* Despreciar.
TAPSIC. *v.* Saltar el agua ú otro líquido.
TAP TAP. *v.* Cortar á las aves las puntas de sus álas para que no puedan volar; cortar las puntas de las nipas hechas, etc.
TAQUIAB. *v.* Limpiar con el nigo el arroz pilado, quitándole la cáscara ó upa.
TAQUIG, (HITAQUIG). *v.* Tiritar, temblar de frío.—*s.* Frío fuerte de calentura.
TAQUIGUD. *v.* Seguir, ir en compañía de otro.
TAQUILID. *v.* Ladear, inclinar, ponerse de costado una cosa.
TAQUILPO. *v.* Meterse, hundirse en hoyo, cieno, etc.

TAQUIN. *v.* Atar, amarrar una fruta de coco á otra con su mismo bonote; atar, amarrar una vaca á otra, etc.

TAQUINHUD. *v.* Dañarse en el pié ú otra parte del cuerpo. Nahataquinhud an acon teel. Me he dañado en el pié.

TAQUIN TAQUIN. *v.* Atar, amarrar varias cosas unas con otras, para llevarlas así á alguna parte.

TAQUIP. *v.* Unir, juntar una cosa á otra; componer tabla rota, etc.—Lindar, estar contiguos dos territorios, terrenos ó fincas.

TAQUIP TAQUIP. *v.* Unir, juntar, poner papeles, etc., unos sobre otros.

¡TARA! ¡Ea! *interj.* que se emplea para denotar alguna resolución del ánimo; para infundir aliento ó meter prisa, ó para excitar la atención del que oye. ¡Ea pues!

TÁRA. *s.* Hierba así llamada, sus hojas son olorosas.

TÁRA. *v.* Pasar, atravesar por alguna parte.

TARAB. *v.* Cortar hierbas, ó plantas.

TARABAL. *adj.* Flojo, débil.

TARABAS. *v.* Herir con árma blanca, dando golpe.

TARABUCAN. *s.* (DE TABOC.) Pasadizo de un sólo palo, coco, caña, etc., para pasar de un lado á otro en los riachuelos, esteros, etc.

TARAC. *s.* Ave así llamada, de patas largas y plumaje pardo; el macho tiene cresta.

TARAC. *v.* Caerse la fruta de los árboles ó plantas, por el mucho viento, etc.

TARACBAB. *v.* Montar, ponerse un animal encima de otro; cubrir el macho á la hembra.

TARAC-DAN SA LAANG. *s.* Mecatillo del lazo.

TARAC-SAN. *s.* (DE TACUS). Medida para líquidos ó áridos.

TARAG. *v.* Caerse las hojas ó frutas de los árboles.

TARAGA. *s.* Embudo, instrumento hueco, ancho por arriba y estrecho por abajo, que sirve para trasvasar líquidos.

TARAGAN. *s.* (DE HATAG). Cargo, aquello que se ha de dar ó pagar, por deberlo.

TARAGDOCAN. *s.* Candelero, hachero, ó lugar donde se pone la candela, etc.

TARAHAP. *v.* Ocultarse, meterse por el interior de los montes.—Buscar por los montes alguna cosa.

TARAHAP. *v.* Echar por en medio, sin reparar en obstáculos ó inconvenientes.

TARAHITL *v.* Lloviznar, caer de las nubes gotas menudas.—*s.* Llovizna, lluvia menuda que cae blandamente á modo de niebla.

TARAMAYON. *adj.* (DE TAMAY). Despreciable, digno de desprecio.

TARAMBOAN. *s.* Ventana, abertura en la pared de un edificio para darle luz, y ventilación, ó para mirar por ella.

TARANDASAY. *v.* Resbalar, escurrirse ó correrse hacia abajo una cosa.

TARANGACA. *v.* acometer, embestir la culebra.

TARANGBAN. *s.* Cueva, hoyo profundo en los montes ó ribera del mar.

TARANGCO. *v.* Ponerse ó colocarse en el suelo en forma de círculo para comer, cuando son muchos.

TARANG-UAYAN. *s.* Taberna ó sitio donde se vende vino, tuba, etc. (DE TANG-UAY).

TARAN-AN. *s.* (DE TAON). Sitio donde se coloca la nasa para pescar.

TARAN-MUN. *s.* (DE TANUM). Planta ó plantas que se han de plantar.

TARAUAL. *v.* Asomar, sacar la cabeza para ver ó mirar.

TARAUC. *v.* Cantar gallo ó culebra.

TARAUIDLAAN. *adj.* (DE TAUIDLA). Charlatan, hablador, que habla mucho.

TARAONAN. *s.* (DE TAON). Sitio donde se coloca la nasa para pescar.

TARAP. *s.* Pasar, ir ó atravesar por algún sitio.

TARAP-AN. *s.* Parrillas sobre que se asa carne ó pescado.

TARAS. *v.* Cortar rapa de vestir.

TARAS. *s.* Abertura en los dos lados de la camisa por la parte de abajo.

TARATBUCAN. *s.* (DE TABOC). Pasadizo de un solo palo, coco, caña, etc., para pasar de un lado á otro en los riachuelos, esteros, etc.

TARHA. *v.* Aumentar.—*s.* Aumento. Estos bisayas, cuando en sus embarcaciones reciben abacá á flete para Manila, exijen, según costumbre entre ellos, una libra, poco más ó menos, de aumento por cada pico, y este aumento llaman *tarha*.

TARHUG. *v.* Atemorizar, amedrentar, infundir miedo.

TARI. *adj.* Cosa desabrida, que tiene mal sabor.—*s.* Desabrirse, ser ó tomar mal sabor una cosa. Matari ná caopay ini nga palauan. Está ya desabrido este palauan.

TARIAS. *v.* Cesar ó parar de llover.

TARICUL. *s.* Ojo de anzuelo donde se ata el cordel.

TARIG. *s.* Cagada, excremento de gato.—*v.* Cagar evacuar el vientre el gato.

TARIGMAM-ON. *adj.* (DE MAMON). Que masca mucho buyo.

TARIHAN. *adj.* Chocarrero, burlón.

TARIMOY MOY. *v.* Principiar á salir grano, hinchazón, etc.

TARIN. *v.* Abandonar los padres á sus hijos; separarse los hijos de sus padres.—Abandonar las aves á los pollos, cuando son ya grandes; separarse los pollos, cuando ya son grandes, de sus madres.—*adj.* Pollo ó polla, que se separan yá de la madre.

TARINDAO. *s.* Aguinaldo que se dá ó recibe por Navidad.—*v.* Dar uno aguinaldo; dar ó ir á casa de uno á pedirle los aguinaldos.

TARINDOS. *v.* Bajar de una parte deslizándose suavemente.—Salvar las olas cogiéndolas bien.

TARING GAB. *s.* Puntas agudas en los troncos de los árboles, que quedan después de cortados estos.—*v.* Herirse uno con dichas puntas.

TARINGTING. *s.* Pájaro así llamado.

TARIUIS. *v.* Caer con fuerza el agua por canal ó cascada.

TARIUIS. *v.* Aguzar, hacer ó sacar punta á una cosa.—*adj.* Cosa aguzada ó con punta.

TARIP. *v.* Mondar ó quitar la corteza á la piña.

TARIPAS. *v.* Torcer ó sacar oblícua una cosa.—*adj.* Cosa oblícua, torcida, sesgada, inclinada.—*v.* Cortar, herir al sesgo.

TARIPOCPOC, (CATARIPOCPOCAN). *s.* Cumbre, cima de monte.

TARISOC. *v.* Saltar el agua cuando gotea.—Salpicar, rociar con agua, etc., alguna cosa.

TARITI. *v.* Lloviznar, caer de las nubes gotas menudas.—*s.* Llovizna, lluvia menuda que cae blandamente á modo de niebla.

TARO. *s.* Cera, sustancia con que en los panales de la miel fabrican las abejas la armazón y las celdillas.—El bisaya, después de coger ó sacar la cera, hace de ella rollos y tortas, y así la vende.

TARUB. *s.* Espita ó cañutillo de caña.—*v.* Hacer espita ó cañutillo de caña.—*s.* Cañita en que se enrolla ó envuelve hilo, abacá, etc.

TARUBA. *v.* Reñir, pelear.
TARUBOL. *s.* Retoño de carrizo y de la caña bagacay.
TAROCANGA. *s.* Arbusto así llamado, su flor es encarnada.
TAROCATI. *v.* Llover muy poco.—*s.* Lluvia menuda.
TAROCOG. *s.* Caracol de mar, así llamado, se come.
TAROCSO. *v.* Adelantarse y abandonar á aquel con quien se iba en compañía.
TAROCSO. *v.* Faltar, caer en falta ó culpa.
TAROCSO. *v.* Engañar; equivocarse.
TAROCTOC. *s.* Estacas, ó palos, ó cañas, hincados en tierra para colgar ó poner al aire alguna cosa, como red, vela de embarcación, etc.—*v.* Hincar ó clavar dichas estacas en tierra.
TARUG. *v.* Gotear algún líquido; manar; echar sangre.—*s.* Gota de agua, sangre, etc.—*v.* Correr el agua por canal, etc.—Desangrarse.
TARUGAN. *s.* Canal de caña ú otra cosa, por donde corre el agua.
TARUYO. *v.* Errar, equivocarse.
TARUM. *s.* Corte, filo de arma blanca.—*adj.* Cosa cortante, afilada, que corta.—*v.* Ser ó estar cortante ó afilada una cosa.
TARONG. *s.* Berenjena, planta anua, de dos piés ó más de altura, ramosa, con hojas grandes aovadas, de color verde, casi cubiertas de un polvillo blanco y llenas de aguijones, flores grandes y de color morado, y fruto aovado, de cuatro á seis pulgadas de largo, de color morado claro, y lleno de una pulpa blanca dentro de la cual están las semillas.—Fruto de esta planta.
TARONGATINGAN. *s.* Árbol así llamado.
TAROONGAN. *s.* Pez grande así llamado, se come.
TARUP. *v.* Bailar la mujer.
TAROS. *s.* Estero que sale á la mar.—*v.* Pasar por atajo; navegar por estero.
TARUS MAMOLONG. *adj.* Charlatán, que habla mucho.
TAROTANGCUB. *v.* Entornar puerta ó ventana.
TAROTO. *v.* Desestimar, desdeñar; mofarse de uno.
TASAC. *v.* Pasar, traspasar con algun arma ó instrumento; acribillar, llenar á uno de heridas.
TASIC. *s.* Agua de la mar, colada y pasada en un cesto con ceniza. El bisaya cuece dicha agua colada en una olla, y hace la sal bisaya ó sal piedra.—Salmuera, agua salada.
TASLUP. *v.* Penetrar, entrar, introducirse; profundizar, ahondar.—*adj.* Penetrante.
TASLUT, (TASLUTAN). *adj.* Muy cobarde.
TASOC. *v.* Arrojar ó echar sangre por las narices.
TASTAS. *v.* Destechar ó quitar las nipas del techo, cortando á golpes la amarradura.—Cortar á golpes la amarradura de alguna cosa.
TÁ TÁ. *s.* Palabra de cariño y respeto, con que en algunos pueblos llaman á sus mayores.
TATA. *v.* Caerse la hoja ó fruto del árbol.
TATA. *v.* Partir en pedazos pequeños las ramas de los árboles cortados.
TATAC. *v.* Hacer ruido.—Dar con los artejos de los dedos en alguna parte.
TÁTAY. *s.* Papá, nombre con que los bisayas llaman á sus padres y abuelos.
TATAO. *v.* Visitar, ir á visitar alguna cosa.
TATAO. *v.* Descubrirse, verse claramente una cosa.
TATUD. *s.* Broma, caracol marino de figura cilíndrica y ondulada, el cual horada y penetra tanto la madera, que á veces inutiliza la quilla y tablas de los buques, y las embarcaciones menores.—*v.* Horadar ó agujerear dicha broma las embarcaciones ó maderas.—Matar ó quitar dicha broma.
TATOS. *v.* Mermar, disminuir una cosa.
TATOS. *s.* Especie de cangrejo muy grande, habita los agujeros de los peñascos de las playas.

TI

TI. *part.* que denota que la acción del verbo está para verificarse, ó viene ya verificándose; algunas veces vá precedida de las particulas *mag, pag,* y *nag.* Tilacat an capitan. Vá á salir, ó á pasear el capitán. Tiuli ná aco. Me vuelvo ya. Tiboño ná cunta siya. Ya iba él á herir. ¿Sin-o ito nga ticanhi? ¿Quién es ese que viene? Nagtiticanhu cami cunta, cún dao uaray cami mga caulangan. Habiamos de venir, sino tuviéramos impedimento. Si José nagticaranhi cunta, cundi uaray gud pacacabaya sa amon. José habia de haber venido, más no nos puede dejar.
TIAC. *v.* Partir ó dividir los palos, maderos, etc., en pedazos pequeños; hacer la leña para la cocina.—*s.* Pedazo de madera partida, raja, leña, astilla.
TIAD. *v.* Inclinar ó echar el cuerpo hacia atrás.
TIAYON, (CATIAYON Ó CATIMIAYON). *s.* Consortes, esposos, casados, hombre y mujer.—Tiayon. *v.* Cumplir con las obligaciones del matrimonio. Canii catiayon. Nosotros los esposos.—*v.* Unir hombre y mujer; contraer matrimonio.
TIAN, (TIYAN). *v.* Vientre, barriga, cavidad del cuerpo del animal, en la que se contienen el estómago y los intestinos.
TIANAN, (TIYANAN). *adj.* Barrigudo, que tiene barriga, que tiene gran barriga.
TIANG. *v.* Estar una cosa boca arriba.
TIANGAO. *s.* Animalejo así llamado, huele mal.
TIANGGUI, (TIYANGGUI). *s.* Mercado, sitio público destinado para vender y comprar cosas de comer y beber.
TIANGGUIAN, (TIYANGGUIAN). *s.* Mercado, sitio público destinado para vender y comprar, cosas de comer y beber.
TIAO. *v.* Chancearse, burlarse de uno.—*s.* Chanza, burla, vaya, zumba ó mofa que se hace de uno.—*v.* Juguetear, enredar en la iglesia, etc.
TIAO TIAO. *v.* Chancearse, burlarse de uno con frecuencia.—*s.* Chanza, burla, vaya, zumba ó mofa que se hace de uno.—Juguetear, divertirse, enredar en la iglesia, etc.
TIAP. *adj.* Cosa bien hecha ó dicha.—*v.* Hacer ó decir bien una cosa.
TIAPAD, (TIYAPAD). *adj.* Cosa plana, llana, lisa; como piedra lisa, etc.—*v.* Alisar, poner plana, llana ó lisa alguna cosa.
TIAS. *v.* Tronchar, romper una cosa al doblarla.—Quedar colgando lo que se corta.
TIAS *v.* (B.) Señalar el árbol que se encuentra en los montes con panal y enjambre de abejas, cuya señal indica que dicho panal tiene ya dueño.
TIBAC. *s.* Gota, enfermedad que causa hinchazón y dolores agudos en las articulaciones de los extremos del cuerpo, impidiendo el movimiento.—*v.* Padecer dicha enfermedad.
TIBACUN. *adj.* Gotoso, que padéce gota.
TIBAL. Meter ó hacer ruido.
TIBALAO. *s.* Enredadera así llamada.
TIBANAO. *v.* Desvirtuarse una cosa, perder su virtud, sustancia ó fuerza.

TIBANG TIBANG. *adj.* Cosa de varios colores.—Lo que tiene haz y envés, como el terciopelo, etc.—*v.* Vacilar, titubear, estar perplejo.

TIBAO. *v.* Visitar, ir á ver la trampa ó lazo, que están puestos para cazar.—Visitar, ir á ver los corrales de pescar.—Coger los peces que han entrado en el corral de pescar.

TIBÁUAS. *v.* Concluir, acabar de hacer una cosa.

TIBAUAS. *s.* Voz que usa el bisaya en algunas ocasiones, como admirándose de lo que oye.

TIBARAO. *s.* Insecto así llamado.—Cangrejo de mar, así llamado, es pequeño y delgado, se come.

TEBAS. *s.* Marisco ó animal marino así llamado.

TIBAS. *v.* Herir á uno.

TIBAS. *v.* Concluir, acabar lo que se está haciendo.

TIBCUHAY. *s.* Arroz cocido, morisqueta.

TIBHAO. *v.* Añadir, aumentar agua á lo que se está cociendo.

TIBHONG. *v.* Mezclar un líquido con otro.

TIBI. *s.* Las dos puntas ó extremos del grano de palay.

TIBIOG. *v.* Navegar á favor de corriente, olas y viento.

TIBIOG. *v.* Determinarse, decidirse; conformarse con una cosa.—*adj.* Acorde, conforme con una cosa.

TIBUAY. *adv.* De una vez, de un golpe.—*v.* Hacer ó decir alguna cosa de una vez ó de un golpe; hacerla bien ó del todo.

TIBUCHAY. *s.* Palay así llamado.

TIBUD. *s.* Tibor, vaso grande de barro de China ó del Japón, por lo regular en forma de tinaja, aunque los hay de varias hechuras, y esmaltado exteriormente.

TIBONG. *v.* Alegrarse, mostrarse alegre uno.

TIBOOC. *adj.* Cosa entera, sin falta alguna.

TIBOS. *v.* Concluir, acabar una cosa.

TIBTIB. *v.* Abrir los mariscos bivalvos sus conchas.

TIBTIB. *v.* Descubrir ó enseñar los dientes.

TIBTIBAN. *s. nomb. despect.* de Boca.

TICAB TICAB. *v.* Rumiar, masticar segunda vez, volviéndolo á la boca, el alimento que ya estuvo en el depósito que á este efecto tienen algunos animales.

TICAGBOT. *v.* Apresurarse, darse prisa.

TICAYANG. *v.* Ponerse boca arriba ó tendido de espaldas.—Ponerse patas arriba ó con las patas levantadas.

TICALA. *s.* Planta así llamada.

TICALBONG. *v.* Meter ó hacer ruido el agua.—*s.* Ruido del agua.

TICAM TICAM. *v.* Mascar y comer alguna cosa.—Ruido que se hace con la boca al mascar y comer alguna cosa.

TICANG. *prep.* que denota el punto, tiempo ó lugar, de que procede, se origina ó ha de empezar á contarse una cosa, un hecho ó una distancia. Desde, de. Tican niyan. Desde ahora. Tican sa Basay ngadto sa Palo. Desde Basay hasta Palo. Tican san catauo co. Desde que nací. ¿Tican ca nga diin? ¿De dónde vienes? Tican aco sa oma. De la sementera.—*v.* Venir de alguna parte. Tican aco sa balay. Vengo de casa.

TICANG. *prep.* que denota el punto, tiempo ó lugar, de que procede, se origina ó ha de empezar á contarse una cosa, un hecho ó una distancia. Desde, de. Ticang san pagticang. Desde el principio. Ticang dinhi. De, ó desde aquí.

TICANG. *v.* Principiar, comenzar, empezar, dar principio á una cosa.—Salir, partir, ir ó marchar de un lugar á otro.—*s.* Principio, origen de una cosa. Titicangun co ini. Principiaré esto. Naticangan co ná an pagbasa sini nga libro. He principiado ya á leer este libro. Ngan tungud cay sini nga adlao amo mán an iquinadi sini nga mga tauo sa pagpahíbaro nga amo ná an ira pag itíricang. Y por cuanto en este día ha venido esta gente á manifestarme que en este día sale.

TICAROL. *s.* Ave así llamada.

TICAS. *v.* Robar, quitar, arrebatar maliciosa y solapadamente una cosa, ó valiéndose de medios injustos para ello. Cami an nagticang siton calipongan, cay guinticasan cami san amon carabao. Nosotros hemos principiado ese pleito, por que nos han quitado injustamente nuestro carabao.—Quitar ó tomar lo ajeno con violencia y fuerza.

TICBO. *v.* Trastornar, perturbar, inquietar.—Hundirse; volcar la embarcación.

TICDUL. *v.* Dar, tocar ó avisar á uno con la mano, codo ó brazo.—Dar golpe, espolazo, etc.

TIC-UI. *v.* Cantar el gavilán.—*s.* Canto del gavilán.

TICLUB. *v.* Cerrar el libro ó cosa semejante.—Volcar la embarcación, ponerse con la quilla arriba.

TICLUD. *v.* Rempujar, empujar, impeler, hacer esfuerzo para mover á una persona ó cosa.

TICLOP. *v.* Recoger lo extendido ó abierto, como cortina, etc. Ticlopa an cortina. Recoge la cortina.

TICLUP. *v.* Abstenerse de alguna cosa.

TICLOS. *v.* Reunirse bastante gente y ayudarse mútuamente en el plantío del palay de sus sementeras, ó en la siega, ora trabajando en la sementera de uno, ora en la de otro.—*s.* Reunión de bastante gente, que mútuamente se ayuda en sus trabajos agrícolas.—Ayuda.—*v.* Ayudar á otro.

TICMAL. *v.* Morder el perro á uno.

TICNOP. *v.* Abstenerse; cesar ó acabar de hablar, alborotar, etc.

TICO. *adj.* (B.) Cosa tuerta, torcida, oblícua.

TICÓ. *s.* (C.) Olla pequeña.

TICO. *v.* Codear, dar con el codo á alguno.

TICUANG. *v.* Empujar, impeler, hacer esfuerzo para mover á una persona ó cosa.—Echar á uno á empellones.

TICUAS. *v.* Destruir, destrozar una cosa.

TICOCO. *s.* Árbol así llamado, su fruto no se come.

TICUD. *s.* Planta así llamada, especie de junco fino.—Petate hecho de dicho junco.

TICUD. *s.* Calcañal, calcañar, extremidad del pié por la parte que cae hacia atrás y con la cual pisamos.—Zancajo del pié.

TICUD TICUD. *s.* Planta así llamada, especie de junco pequeño.

TICUD TICUD. *s.* Tacón, pieza semicircular, más ó menos alta, que vá exteriormente unida á la suela del zapato, bota, etc., en aquella parte que corresponde al calcañar.—Figura como del zancajo del pié.

TICUG. Especie de junco fino, así llamado.—Petate hecho de dicho junco.—Panicug. *v.* Cojer ó cortar dicho junco.

TICOY. *s.* (B.) Pájaro pequeño, así llamado, de vistoso plumaje y pico largo. En (C.) llama *Siuit*.

TICOM. *s.* Enredadera así llamada, especie de buyo.

TICUM. *v.* Recojer la red.—Cerrar libro, paráguas, puerta, etc.

TICONG TICONG. *v.* Sentarse de cuclillas, encojer las piernas.

TICOP. *s.* Red así llamada.—*v.* Pescar con la misma.

TICOS. *v.* Obrar ó hacer una cosa con resolución, ahinco y firmeza; de corazón, con verdad, seguri-

dad y afecto.—*adj.* Cosa que se cumple ó hace con resolución, ahinco y firmeza; de corazón, con verdad, seguridad y afecto.—*v.* Resolverse, determinarse á hacer una cosa. Nagtiticos ná mán si Pedro sin pagticang ngadto sa Palo. Está ya Pedro resuelto á partir para Palo.

TICPOS. *v.* Agacharse, inclinarse.

TICRAOB. *v.* Caer de bruces.

TICSAP. *v.* Herir ó hacer incisiones en el canto de alguna cosa.

TICSOC. *s.* Estrella fugaz, exhalación que suele verse repentinamente en la atmósfera, y que cae ó se mueve con gran velocidad, apagándose muy luego.—*v.* Correr, verse y desaparecer muy luego la misma.

TICSOP. *v.* Poner en agua alguna cosa.

TICTIC. *s.* Salvado fino y menudo del palay, quitado ya el grueso que se llama *upa*.—*v.* Limpiar con el nigo el palay pilado para sacar dicho salvado fino y menudo, que es buena comida para los puercos.

TICUALI NGA TUYO. Fin malo, deseo perverso, etc.—Ticuali nga polong. Palabra mal dicha.

TIDIS. *s.* Cresa, larva de los dípteros, que acaba de salir del huevo, y no ha adquirido todavía todos sus miembros.

TIDLIS. *s.* Lanceta, instrumento que sirve para sangrar abriendo una cisura en la vena, y también para abrir algunos tumores y otras cosas.—*v.* Sangrar con la lanceta, sajar.

TIDLUC. *adj.* Cosa recta, pura, buena.—Interior, que procede del interior ó del corazón.

TIDLOS. *s.* Lanceta, instrumento que sirve para sangrar abriendo una cisura en la vena, y también para abrir algunos tumores y otras cosas.—*v.* Sangrar, sajar ó abrir con la lanceta.

TIG. *part.* que se antepone á algunas raices, y denota que el sujeto es diestro ó versado en alguna cosa, ó que ejerce tal cosa. Tigdacop. Diestro en cojer, cazar, ó agarrar. Tigcahuy. Que ejerce el oficio de ir á sacar ó cojer madera, ó leña.

TIGA. *s.* Árbol grande así llamado, y de buena madera.

TIGA. *s.* Bajamar, fin ó término de la menguante del mar.—*v.* Bajar ó menguar la marea. Patigaun ta anay, ngan san-o quitá panagat. Esperémos antes la bajamar, y luego irémos á pescar.

TIG-Á. *adj.* Cosa dura; seca; empedernida.—*v.* Endurecerse, ponerse dura una cosa. Matig-á caopay ini nga cahuy. Es muy duro este árbol.

TIGABO *v.* Hacer ruído el agua cuando se mueve ó agita.—*s.* Ruído del agua cuando se mueve ó agita.

TIGAYON. *v.* Procurar, buscar, hacer diligencias ó esfuerzos ó poner los medios necesarios para conseguir lo que se desea; agenciar, hacer diligencia para el logro de alguna cosa. Pinatigayon co ini. He agenciado esto. Tigayon camo sin salapi nga iyo igbabayad. Buscad dinero con que pagar. Nagtitigayon aco sin salapi, ug uaray mán aco pacapagtigayon. He buscado dinero, y no lo he podido conseguir.—*adj.* Bueno, justo, conveniente. Tigayon nga opayun ta an aton gaui. Bueno es que arreglemos nuestras costumbres. Di mo masayan diriun an diri tigayon pagdiriun. No seas fácil en vedar lo que no conviene prohibir. Di mán tigayon an capin nga pagtapud. No es conveniente la demasiada confianza. Uaray aco catigayonan. No tengo medios, carezco de recursos.

TIGAYON, Ó TIGAYON CUNTA. *m. adv.* Bueno fuera, convendría.

TIGALBONG. *v.* Hacer ruído el agua cuando cae alguna cosa ó saltan los peces.—*s.* Ruído del agua cuando cae en ella alguna cosa ó saltan los peces.

TIGAMAN. *s.* Señal, nota; mojón; marca; signo, indicio.—*v.* Señalar, poner ó estampar señal en una cosa para darla á conocer ó distinguirla de otra, ó para acordarse después de una especie.—Signar, hacer, poner ó imprimir el signo.—Marcar, señalar y poner la marca á una cosa ó persona, para que se diferencie de otras.—Amojonar, señalar con mojones los términos ó límites de una heredad ó tierra.—*v. fig.* Señalar ó tener presente una cosa.—*s.* Carácter, signo escrito ó representado de cualquier otro modo. Sa tigaman sa santa cruz. Por la señal de la santa cruz. Añdi an tigaman. Aquí esta la señal ó nota. Uaray tigaman ini nga cajón. Este cajón no tiene marca. An siya ini an tigaman san amon magcasioma. Este es el mojón de nuestras sementeras. Tigamni iton sin maopay. Señala bien eso. Paba í la, cay tinitigamnan co mán an iya mga yacan. Déjale, por que tengo presentes sus palabras.

TIGANG. *v.* Endurecerse, ponerse dura una cosa.

TIGAO. *s.* Árbol así llamado. Su raiz, ramas y hojas machacadas y envueltas ó mezcladas con ceniza ó arena emborrachan, y también envenenan y matan los peces. El humo de sus hojas fumadas, ó bebida el agua en que se cocieron, es medicina muy buena para ablandar el pecho y curar la tos.—*v.* Echar en el rio, laguna ó mar la raiz, ramas y hojas machacadas y mezcladas con ceniza ó arena, para emborrachar ó matar los peces.

TIGAUM. *v.* Prevenirse, prepararse, disponerse.

TIGAS. *v.* Lavar bien la ropa quitando todas las manchas.—*adj.* Ropa bien lavada.

TIGASAO. *s.* Hormiga negra así llamada, su picadura causa bastante dolor.

TIGASAUON. *adj.* Sitio donde hay muchas hormigas llamadas *tigasao*.

TIGASUB. *v.* Hacer ruído el agua cuando cae alguna cosa en ella.—*s.* Ruído que hace el agua cuando cae alguna cosa en ella.

TIGBAC. *v.* Matar ó herir mortalmente.—Quedar ó caer muerto el herido en el acto. Natigbac lá an bactin san pagbon-a ni Pedro. Cayó muerto el puerco cuando le hirió Pedro.

TIGBAO. *s.* Planta que en botánica se llama Antistiria muy alta.

TIGBAUON. *adj.* Sitio ó terreno donde hay mucho tigbao.

TIGBAS. *v.* Herir, acuchillar, dar golpe ó cuchillada con arma blanca.—Cortar árbol, madero ó palo con hacha, etc.—Labrar madera con hacha.

TIGBI. *s.* Planta así llamada, su fruto no se come.

TIGBO. *v.* Hundirse, sumirse, meterse en lo hondo.

TIGBULAUAN. *s.* Pájaro pequeño y muy vistoso, así llamado.

TIGCAHUY. *s.* Maderámen, maderaje, conjunto de maderas que sirven para un edificio ú otros usos.—Leña, parte de los árboles y matas que, cortada y hecha trozos, se destina para la lumbre.—*v.* Cortar ó coger madera, ó leña.—*s.* Cortador de madera.—Leñador, que se emplea en cortar leña.

TIGDA. *adj.* Repentino, pronto, impensado.—*adv.* De repente, prontamente, sin preparación, sin discurrir ó pensar.—*v.* Hacer ó decir de repente alguna cosa.—Suceder de repente una cosa.

TIGDOL. *v.* Golpear, dar golpes.

TIGDONG. *v.* Levantar, alzar, mover de abajo á

arriba una cosa.—Levantarse ó ponerse en pié.—*adj.* Cosa empinada, como monte, cerro, escalera, etc.

TIGDOS. *v.* Tirar al alto una cosa, de modo que vaya recta.—Enderezar, poner recta ó derecha una cosa.—*adj.* Cosa recta, derecha, no inclinada.

TIGDOSAN. *s.* Copote, cabello que se trae levantado sobre la frente.

TIGHA. *adj.* Cosa dura; secá; empedernida.—*v.* Endurecerse, ponerse dura una cosa.

TIGHOC. *v.* Acertar, adivinar una cosa.

TIGHOC. *v.* Pesquisar, indagar, averiguar, inquirir una cosa.

TIGHONG. *v.* Atollarse, hundirse, caer en hoyo.

TIGHUNG. *v.* Verter, derramarse agua ú otro líquido.

TIGUI. *v.* Dar ó untar con aceite los peines nuevos.

TIGUI. *v.* Retorcer ropa lavada ó mojada, para quitarle el agua.

TIGUI. *s.* Pez pequeño así llamado se come.

TIGUI. *s.* Prueba, comprobación de la verdad de una cosa.—*v.* Probar, comprobar si una cosa es verdad.—Cuando un bisaya acusa á otro, y dice que le ha robado alguna cosa, y el otro lo niega; ó que le ha levantado falso testimonio, y lo niega también el otro; entonces para probar quien de los dos dice verdad, hincan fuertemente una estaca en el fondo del agua; se zambullen ambos y se asen de dicha estaca, y el que no aguanta más debajo del agua, y sube arriba primero ese queda convencido de ser el culpable, ó que miente. Otras veces preparan una vasija con agua caliente, cada uno mete su mano desnuda, y el que la saca primero, ese es el culpable. Otras veces echan una aguja, ó cosa pequeña y que vaya á fondo, y el que no aguanta y no saca de la vasija con agua caliente la aguja, ese es el culpable. Otras veces, como yo lo he presenciado en el tribunal de un pueblo, mandan poner en hilera á los que consideran culpables, y el que hace de juez dá á cada uno un poquito de arroz crudo para que lo masquen, y pasado el tiempo que parezca conveniente, manda el que hace de juez, que echen sucesivamente el arroz mascado en el suelo, ú otra parte; y dicho juez lo vá inspecciocando con mucho cuidado y el indivíduo ó indivíduos que no echen de su boca el arroz bien triturado y como engrudo, ese ó esos son los culpables, aunque en realidad no tengan culpa alguna, pero la prueba hecha los condena y deben sufrir el castigo, según costumbre de estos bisayas.

TIGUIB. *s.* Escoplo, instrumento de hierro acerado con mango do madera; los hay de varios tamaños.—*v.* Escoplear, hacer corte ó agujero con escoplo en la madera.—Herir á uno con escoplo. Nauara an acon tiguib. Se ha perdido mi escoplo. Tig-ba ini nga cahuy. Escoplea este madero. Tinig-ban aco ni Juan. Juan me ha herido con el escoplo.

TIGUIS. *v.* Echar líquido de una vasija á otra.

TIGUIS. *v.* Atiplar, alzar ó levantar la voz.

TIGMA. *v.* Reñir, morderse los puercos unos á otros.

TIGMAYA. *s.* Ave pequeña así llamada, su plumaje es morado.

TIGMI. *v.* Reñir, morderse los puercos unos á otros.

TIGMO. *v.* Acertar, adivinar una cosa.

TIGMON. *v.* Recoger ó poner bajo techo el palay, que estaba fuera.

TIGNOS. *adj.* Cosa hermosa, bella.

TIGÓ. *v.* Acertar, atinar, adivinar, dar en la dificultad.—*s.* Acertijo, enigma, que se propone para divertirse en acertarlo.

TIGU. *s.* Culebra que ordinariamente está en el agua.

TIGUB. *v.* Unir, reunir, congregar, juntar dos ó más cosas.—Vivir juntos en una casa, etc.—Agregar unas personas ó cosas á otras.—Agregarse ó juntarse uno á la compañía de otro.

TIGOL. *s.* Hoja tierna de la nipa, la cual, seca ya, usa el bisaya para hacer cigarrillos.—Cigarrillo hecho con dicha hoja y tabaco.

TIGUM. *v.* Congregarse, reunirse.—Catiguman. *s.* Reunión, congregación.

TIGÓON, *adj.* Acertijo ó enigma, que se propone para divertirse en acertarlo.

TIGURANG. *adj.* Viejo, anciano, persona de mucha edad.

TIGUSBANG. *adj.* Viejo, anciano, persona de mucha edad.

TIGÓ TIGÓ. *v.* Proponer enigmas ó acertijos.—Acertar, atinar, adivinar, dar en la dificultad.—Jugar á pares y nones una cosa.—*s.* Acertijo ó enigma que se propone.

TIGPÓ. *v.* Romper, quebrarse una cosa. Natigpó an sungay san carabao. Se ha roto ó partido el cuerno del carabao. Natigpó an sundang co, cay tinuyo co tigpóon. Se rompió mi sundang, por que hice de propósito romperle.

TIGPOS. *v.* Agacharse, inclinarse.

TIGSUB. *v.* Meter en el agua alguna cosa.

TIGSON. *v.* Endurecerse, ponerse dura una cosa.—*adj.* Cosa dura, empedernida.

TIYANGAO. *s.* Insecto aludo así llamado, huele mal.

TIYANTIYAN. *s.* Pantorrilla, Parte posterior de la pierna, más carnuda, y abultada, que está debajo de la corva.

TIYAPAD. *adj.* Cosa plana, llana, lisa.—*v.* Alisar, poner plana, llana ó lisa alguna cosa. Tiyapad nga bato. Piedra lisa.

TIEL. *s.* Pié, última parte de la extremidad inferior del hombre, que sienta en el suelo, y le sirve para sostenerse y andar; y la que en muchos animales tiene igual destino.—Pié de silla, banco, etc.—Pezuña, pesuña, dedo de los animales de pata endida, como el carabao, el carnero y otros.

TIELAN. *s.* Lugar ó sitio hacia donde caen los piés.—*adj.* Que tiene piés ó muchos piés.—Persona que aguanta mucho á andar ó caminar á pié. Sa teelan sa compesalan. Á los piés del confesor, ó del confesonario. ¡Cateelan mo, nga diri ca binubutlao sin paglacat! ¡Qué duro eres de piés, pues no te cansas en andar! ¡Cateelan san olalahipan! ¡Cuántos piés tiene el ciempiés!

TIEL TIEL. *s.* Pié de silla, banco, etc.—Figura de pié.

TIYO. *s.* Cachorro, pero de poco tiempo.—Cachorro ó hijo pequeño de otros mamíferos, como león, tigre, lobo, etc.—*v.* Llamar á los perros.

TIYO. *s.* Caña-dulce así llamada.

TIYO. *v.* Bramar, dar bramidos el venado.

TIYOG. *adj.* Raquítico, endeble, como árbol ó planta que no se desarrollan, por impedírselo otros más corpulentos.

TIYO TIYO. *v.* Llamar á los perros.

TIYO TIYO. *s.* Enredadera espinosa así llamada.

TIYO TIYO. *s.* Tenacillas de cangrejo.

TILA. *s.* Marisco así llamado.

TILABIIO. *v.* Atollarse, atascarse, quedarse detenido en un bache, hoyo, barrizal, etc.

TILAD. *v.* Rebanar, cortar en porciones pequeña

una cosa.—*s.* Rebanada, porción pequeña cortada ó partida de una cosa. San pagtilad co san bonga, nahabul an acon camut. Al cortar ó partir yo la la fruta de la bonga, se hirió mi mano.—Tilad nga guti inabut sa langit.—Acertijo que significa—Los ojos.—Buyo, composición que usan los bisayas, hecha con el fruto de la bonga, hojas de betel y cal de conchas.

TILAM. *v.* Lamer, pasar repetidas veces la lengua por una cosa.

TILAMTICAM. *v.* Mover las mandíbulas cuando se mascа alguna cosa.—Hacer ruído con la boca al comer ó mascar alguna cosa.

TILAM TILAM. *v.* Relamerse, regostarse, saborear ó percibir detenidamente y con deleite el sabor de lo que se come ó bebe.

TILANG. *s.* Animal marino, bivalvo y grande.—Concha de dicho animal.

TILAO. *v.* Probar, gustar una cosa.

TILAO TIGAO. *s.* Árbol así llamado.

TILAO TILAO. *v.* Probar, gustar con frecuencia una cosa.

TILÁTICÁ. *s.* Frenillo, repliegue membranoso que tiene la lengua en su parte media é inferior, y que, llegando hasta la punta de dicho órgano, impide mamar ó hablar con expedición.

TILIB. *adj.* Que tiene grande ó sobresaliente el lábio inferior.

TILIG. *s.* Comida que se dá al enfermo.—*v.* Dar de comer al enfermo.

TILIG. *s.* Comida que se dá á los puercos.—*v.* Dar ó echar de comer á los puercos.

TILIS. *v.* Recomendar, encargar á uno alguna cosa.

TIL-IS. *v.* Atiplar, afinar y levantar la voz.—*adj.* Voz sonora, voz de tiple.

TILO. *v.* Cojer ó agarrar á uno por la garganta.—Ahogar apretando la garganta.

TIL-UÁCA. *v.* Sonar la garganta.—*s.* Ruído que hace la garganta, cuando se vomita etc.

TILUD. *s.* Cacho, pedazo pequeño de alguna cosa. Usa ca tilud nga palauan. Un pedazo de palauan.

TILUD TILUD. *v.* Hacer ó dividir en cachos ó pedazos pequeños alguna cosa. Pag tilud tilura niyo an palauan. Hecéd pedazos pequeños el palauan. Guintilud tilud co ná an palauan sin napolo ca tilud. He dividido ya el palauan en diez pedazos.

TIL-OG. *v.* Dar ó servir la comida al enfermo.—*s.* Comida que se dá al enfermo.

TILUG. *s.* Comida que se dá á los puercos. *v.* Echar ó dar de comer á los puercos.

TILOGDO. *v.* Tapar, cubrir la cabeza.

TILORON. *s.* Plato basto.

TILTIG. *adj.* Raquítico, endeble, que no crece.

TILTIL. *adj.* Madero curado, seco y enjuto.

TIL-TIL. *v.* Golpear, dar golpecitos con una cosa sobre alguna parte.

TIMA. *v.* Preparar, prevenir, disponer y aparejar una cosa para que sirva á un efecto.—Concluir, acabar de hacer una cosa. Pagtima camo, cay maguican quitá. Preparad, porque vamos á salir. Guintitima namon an padrón. Estamos preparado el padrón. Timaha iton. Concluye de hacer eso. Pinatitima san capitan an baloto. Manda el capitán preparar el baloto.

TIMAAN. *s.* Señal, signo de una cosa.—*v.* Signar, señalar una cosa. Sa timaan sa santa cruz. Por la señal de la santa cruz.

TIMAD. *s.* Vaso de coco ó caña.

TIMANGNO. *v.* Guardar, custodiar, vigilar una cosa.

TIMANUA. *s.* (DE BANUA). Cazador de puercos y venados.—Diestro en cazar puercos y venados.

TIMAYBAY. *s.* Enredadera así llamada, se usa como buyo.

TIMAUA. *adj.* Plebeyo, de condición baja ó pobre, que no es noble ni hidalgo.

TIMASA. *s.* Ropa que sólo se usa en casa.

TIMBA. *s.* Herrada, cubo ó cosa semejante para sacar agua de pozo.—*v.* Sacar agua de pozo con herrada, etc.—Pozo, hoyo que se hace en la tierra ahondándolo hasta encontrar manantial de agua.

TIMBAYA. *v.* Preguntar, averiguar una cosa. Tinimbaya co si Juan cún ano in diri niya pag opud sa acon. He preguntado á Juan porque no me ha acompañado.

TIMBAYAN, (TIMBAYAN). *s.* Estaca clavada ó hincada en tierra en medio de la sementera.

TIMBANG. *s.* Peso, gravedad determinada de un cuerpo, que resulta tener, ó que por ley se le debe dar.—Contrapeso, peso que se pone á la parte contraria de otro para que queden iguales ó en equilibrio.—*vide.* Timbangan.—Timbang. *v.* Pesar, determinar el peso de una cosa por medio de una balanza ó de otro instrumento equivalente.—Contrapesar, servir de contrapeso.

TIMBANGAN. *s.* Romana, instrumento que sirve para medir el peso de los cuerpos, compuesto de una palanca de brazos muy desiguales, con el fiel sobre el punto de apoyo. El cuerpo que se ha de pesar se coloca en el extremo del brazo menor y se equilibra con un pilón ó peso constante que se hace correr sobre el brazo mayor, donde se halla trazada la escala de los pesos.—Balanza, instrumento que sirve para pesar. Compónese ordinariamente de una barra metálica horizontal cuyos dos brazos iguales se mueven en sentido vertical; de una aguja sobrepuesta al medio de dicha barra, que señala el equilibrio cuando se pesa, y de dos platillos á los extremos; en uno de estos platillos se pone la materia que ha de pesarse y en el otro las pesas.

TIMBAO. *v.* (B) Hacer ó fabricar embarcación de tablazón.—*s.* Tablas que se usan en la fabricación de una embarcación.—Tablas que añaden á la embarcación de una pieza, para hacerla más alta y capaz.—*v.* Poner ó añadir dichas tablas.

TIMBUG. *v.* Mezclar un líquido con otro.

TIMGA. *s.* Plomo, metal pesado, dúctil, maleable, blando, fusible, de color gris que tira ligeramente á azul, que al aire se toma con facilidad y que con los ácidos forma sales venenosas.

TIMGAS. *v.* Limpiar, asear, componer una cosa con curiosidad y limpieza.—*adj.* Cosa limpia, aseada, curiosa. ¡Camatimgas san imo bado! ¡Qué limpia está tu camisa. Iquinasemana pagbobopac san imo panapton basi mag matimgas. Lava semanalmente tu ropa para que esté limpia y aseada.

TIMGAS. *adj.* Espiga de arroz muy granada.

TIMHAN. *adj.* (DE TIMA). Aquello que se ha de concluir ó acabar aún de hacer.

TIMID. *s.* Trozo de madera ó caña, etc., que se pone debajo de alguna cosa para alzarla del suelo, ó nivelarla.—*v.* Poner ó colocar lo dicho debajo de alguna cosa.

TIMINDOC. *adj.* Originario, natural de un pueblo ó nación.

TIMNÓ. *v.* Guardar, custodiar, vigilar una cosa.

TIMO. *v.* Concluir con la comida que se tiene en la boca.—*s.* Bocado, porción de comida que naturalmente cabe de una vez en la boca.—*v.* Comer, to-

mar un bocado, un poco de comida.—Guardar, conservar.

TIMUG. *s.* Sudeste, punto del horizonte entre el sur y el este.—Viento que sopla de esta parte.—Catimugan. Lo mismo que timug.

TIMULANG. *adj.* (DE BULANG). Jugador, que juega al gallo.

TIMOS. *v.* Guardar ó recoger una cosa. Timosa ini nga salapi. Guarde este dinero.

TIMOS, (TINIMOSAN). *s.* Hinchazón; granos pequeños que salen en el cuerpo.—*v.* Salir en el cuerpo granos pequeños.

TIMPAG. *v.* Desplomarse, caerse monte, pared, etc.

TIMPARAY. *v.* Cambiar ó mudar con frecuencia de rumbo el que dirige la embarcación.

TIMPAS. *v.* Bracear, mover ó menear los brazos.

TIMPO. *v.* Unir, juntar una cosa con otra.—Juntarse, reunirse. Pagtimpo quitá san aton dara. Juntemos la que llevamos. An mga tauo nagtirimpo sa acon balay. La gente se ha reunido en mi casa.

TIMPUD. *v.* Despuntar, cortar ó quitar las puntas de una cosa.

TIMPUD. *v.* Tronchar, partir ó dividir con fuerza caña-dulce, etc.

TIM SIM. *s.* Planta que en botánica se llama Egilope de ríos, sirve de pabilo, torcida ó mecha para las lámparas.

TINA. *v.* Teñir, dar á una tela, paño ú otra cualquier cosa un color negro ó negro claro. Uaray aco tagum nga igtitina co sa acon bado. No tengo añil con que teñir mi camisa.

TINA. *v.* Tornar ó volver las espaldas, negarse á alguno, retirarse de su presencia con desprecio.

TINA. *v.* Comer una cosa á escondidas.

TINABON. *s.* Cántaro, vasija.

TINAGAC. *s.* Abacá limpio y preparado para tejerlo.

TINAGAC. *s.* Animal marino, que parece una tripa, se come.

TINAGACAN. *s.* Plátano así llamado.

TINAGAS. *s.* Moco ó licor derretido de las velas que se vá cuajando pegado á ellas.—Brea derretida y pegada al hachón, etc.

TINA-I. *s.* Tripa, intestino, conducto membranoso, muscular, situado en el vientre, y cuya longitud es seis ú ocho veces mayor que la del cuerpo, y sirve principalmente para terminarse en él la digestión de los alimentos, principiada en el estómago, y para expeler los excrementos. Divídese en delgado y grueso; el primero en duodeno, yeyuno é íleon, y el segundo en ciego, colon y recto.—Corazón ó parte interior y blanda de la palma brava, bejuco, etc.—Paghina-i. *v.* Limpiar ó quitar la suciedad de las tripas.

TINA-IHAN. *adj.* Tripudo ó que tiene tripa.

TINALAPI. *s.* Embarcación menor de una pieza con añadidura de nipa sobre sus bordes, para hacerla más alta y capaz.—Pagtalapi. *v.* Poner dicha añadidura.

TINALISAY. *s.* Plátano así llamado.

TINAMA. *s.* Camarón pequeño así llamado. En algunos pueblos llaman *Hipon*.

TINAMPAY. *s.* Raíz comestible así llamada.

TINAMPAY NGA CAMOTE. *adj.* Camote así llamado.

TINAMPAY NGA HUMAY. *adj.* Palay así llamado.

TINANGLAUA. *s.* Telaraña, tela que teje la araña.—Araña, insecto con ocho piés, ocho ojos en la parte anterior de la cabeza y dos brazuelos ó tenacillas para asir, y el cual forma un tejido de hilos sumamente delgados de una sustancia particular que despide por la boca.

TIN-AO. *adj.* Cosa clara, cristalina, trasparente, como el agua, etc. Matin-ao caopay ini nga tubig. Está muy clara esta agua.

TINAPAY. *s.* Pan, masa de harina fermentada y después cocida generalmente en horno.—Pag tinapay. Hacer pan.

TINAPAYAN. *s.* Lugar ó sitio donde se hace pan.

TINCOB (*p. p.* DE TOCOB). Que ha sido picado ó mordido por culebra, perro, etc.

TINCOLAY. *v.* Hacer ruído en el mortero dando ó pegando con palo ú otra cosa.—*s.* Ruído que se hace en el mortero.

TINDAC. *s.* Puntapié, golpe que se dá con la punta del pié.—*v.* Pegar ó dar puntapié.—En algunos pueblos significa—Coz, sacudimiento violento que hacen las bestias con uno ó los dos piés hacia atrás.—Golpe que dán con este movimiento.—Golpe que dá una persona moviendo el pié con violencia hacia atrás.—*v.* Acocear, dar coces.

TENDA. *térm.* español bisaizado. *s.* Comistrajos y bebibles que vende el bisaya en un sitio ó paraje público.—*v.* Poner tienda de lo dicho.

TENDAHAN. *s.* (DE TENDA). Tienda, casa donde se vende tela, género, quincalla, comestibles, etc.—Casatienda donde el mercader tiene y vende sus géneros, etc., habitando también en ella.

TINDAS. *s.* Puntapié, golpe que se dá con la punta del pié.—*v.* Pegar ó dar puntapié. *vid.* Tindac.

TINDUC. *s.* Plátano que en botánica se llama. *Musa del Paraiso*.

TINDUG. *v.* Alzar, levantar casa, harigue, etc.—Levantarse, ponerse de pié ó recto.—*adj.* Cosa demasiado empinada ó levantada, como escalera, monte, etc. Tinduga ta ini nga mga harigue. Levantemos estos harigues. Natindug ná si Juan, cay naisasayao siya. Se ha levantado ya Juan, por que vá á bailar. Tindug caopay ini nga hagdan. Está muy empinada esta escalera.

TINDOS. *adj.* Cosa recta, derecha.—*v.* Estar recta ó derecha una cosa.—Dirigirse directamente hacia uno.

TINGA. *v.* Boquear, estar para morir, agonizar, estar el enfermo en la agonía.—Acezar, jadear.

TINGA. *s.* Suciedad, carne ó pescado, etc., que queda entre los dientes, cuando se come.

TINGA. *v.* Ladearse, inclinarse la embarcación, etc.—Arrojar la carga.

TINGAB TINGAB. *v.* Abrir la boca.

TINGAG. *v.* Torcer la cabeza, brazo, etc.; retorcer el pescuezo, etc.

TINGAYOP. *v.* Refugiarse, acogerse.

TINGAL. *v.* Abrir á uno la boca.

TINGAL. *v.* Salir el sol ó la luna.—*s.* Menguante de la luna.

TINGALA. *v.* Admirar, maravillar, asombrar, causar admiración.

TINGALI. *adv.* No sea que. Tingali in maholug ca. No sea que te caigas.

TINGAN. *s.* Árbol así llamado.

TIN-GAO. *s.* Pájaro así llamado, de plumaje negro y patas largas, se come.

TINGARON. *v.* Ceñirse la sábana ú otra cosa al cuerpo.

TINGARONG. *s.* Animal montés así llamado, se parece al gato, y come las gallinas.

TINGA TINGA. Boquear con frecuencia, estar para morir, agonizar, estar el enfermo en la agonía.—Acezar, jadear.

TINGCAY. *s.* Palos ó cañas clavados en tierra, donde ponen ó cuelgan la red para que se seque.—

Palos ó cañas clavados en tierra donde aseguran la red para cazar puercos, etc.—*v.* Poner ó clavar en tierra dichos palos ó cañas para colgar, ó asegurar la red.

TINGCAY. *s.* Sombrajo ó resguardo para hacer sombra.

TINGCAL. *s.* Algodón hilado ó tejido.—*v.* Hilar algodón.

TINGCALAN. *s.* Rueca, instrumento que usan las mujeres para hilar el algodón.

TINGCAS. *v.* Destechar, quitar el techo á un edificio.

TINGCO. *v.* Tocar ó darse unas cosas con otras.

TINGCOY. *s.* Cogote, hoyuelo del cogote.

TINGDU. *v.* Cabecear, dar uno cabezadas, cuando dormita ó se deja vencer del sueño.

TINGDOL. *s.* Nuca, parte alta de la cerviz, correspondiente al lugar en que se une el espinazo con la cabeza.—Hueso de la nuca.

TINGGAD. *s.* Chispa ó particula de fuego que salta.—*v.* Chispear, echar chispas.—Relucir ó brillar, como los peces cuando ván á flor del agua, ó el agua con la claridad del sol ó de la luna.

TINGGAD. *s.* Insecto así llamado.

TINGGARONG. *s.* Animal montés así llamado, come las gallinas.

TINGGARONG. *adj.* Gallo ó gallina con plumas de visos dorados.

TINGGARONGUN. *adj.* Gallo ó gallina con plumas de visos dorados.

TINGGUID. *v.* Deshacer, hacer pedazos pequeños una cosa.—*s.* Pedazo pequeño.

TINGGO. *v.* Quebrar, romperse ó partirse árbol etc.

TINGHAC. *v.* Boquear, abrir la boca.—Agonizar, estar el enfermo en la agonía.—Acezar, jadear.—Resollar, respirar.—*s.* Resuello, respiración.

TINGHIL. *v.* Llorar con frecuencia.—Enseñar uno los dientes cuando se ríe.—Sonreirse cuando uno está enfadado, etc.—*s.* Risa sardónica.

TINGHOY. *s.* Vasija de cuello angosto.

TINGUIASI. *v.* Enseñar los dientes.

TINGO. *v.* Levantar la cabeza.

TINGU. *v.* Menearse los dientes, estaca clavada en tierra, etc.

TINGUB. *v.* Juntar, unir una cosa con otra.

TINGUG. *s.* Voz, sonido formado en la cavidad de la laringe durante la espiración por la vibración de las cuerdas vocales y modificado después en la faringe, en el istmo de las fauces, en la boca y en las fosas nasales.—Calidad, timbre ó intensidad de este sonido.—*v.* Sonar la voz.—Llamar, nombrar una cosa.—Sonar un instrumento.—*s.* Sonido ó ruido de un instrumento, etc.

TINGUGAN. *adj.* Que tiene voz, ó grande voz.—Que suena.

TINGOHA. *v.* Desear, anhelar, solicitar, procurar, apetecer una cosa.—*s.* Deseo, ansia, anhelo, ahinco, empeño.

TINGOTAS. *v.* Desasir, despegar, separar.

TINGUL. *v.* Hablar alto, hacer ruído hablando alto, rezongando, refunfuñando, gimiendo, llorando, etc.—*s.* Voz, grito, ruído que se hace hablando alto, etc.

TINGU TINGU. *v.* Mover, menearse los dientes, estaca clavada en tierra, etc.

TINGPO. *adj.* Cosa empinada, pendiente, levantada, como monte, etc.—*v.* Ser ó estar una cosa empinada, pendiente ó levantada. Uaray aco pacasaca siton buquid cay ora ora sin catingpo. No he podido subir á ese monte por que está muy empinado.

TING TING. *v.* Tocar campanilla, un hierro con otro; tocar ó dar golpes pequeños sobre algún cuerpo.—Cantar como los pardales, etc.

TINHAN. *adv.* Atrás, detrás, á la parte de atrás, á las espaldas.

TINHOB. *v.* Mezclar un líquido con otro.—Aguar, mezclar agua con vino, vinagre ú otro licor.

TINIMAUA. *adj.* Rústico, tosco, plebeyo.

TINIS. *v.* Atiplar, subir, levantar la voz.

TINIS. *v.* Hacer ó sacar fina la hebra del abacá.

TINLO. *adj.* (DE TOLO). Tercer ramal, cuando se hace cordón, cuerda, etc., de tres ramales.—*v.* Poner el tercer ramal.

TINONG. *v.* Calmar, pacificar, sosegar.—*adj.* Calmoso, pacífico, sosegado.

TINONG, (CATINONGAN). *s.* Refugio, abrigo, sosiego.

TINOS. *adj.* Cosa recta, derecha.—*v.* Ser ó estar una cosa recta ó derecha.

TIO. *s.* Cachorro, perro de poco tiempo.—Catioan. *s. pl.* Cachorros.

TIO. *s.* Voz castellana que usa el bisaya para llamar á los mayores en edad y que no son parientes ó conocidos. Á las mujeres llaman Tia.

TIUAC. *v.* Alumbrar, acompañar con luz á otro.—*s.* Luz, candela, antorcha, etc., que sirve para alumbrar.

TIUAY. *v.* Separar, apartar, alejar, retirarse.

TIOG. *v.* Escurrir, apurar las reliquias y últimas gotas de un licor que han quedado en un vaso, etc.

TIUID. *v.* Acostarse, echarse á los piés de otro.

TIUL. Verenda femina.

TIUIL. *s.* Bancada, tabla ó banco donde se sientan los remeros.

TIUIS. *v.* Chorrear, salir un líquido lentamente y goteando; caer un líquido formando chorro.—*s.* Chorro, golpe de agua, ó de otro líquido, que sale por una parte estrecha con cierta fuerza y en continuación.

TIOM. *v.* Cerrar lo que está abierto.

TIOM. *v.* Manchar una cosa con pintas ó manchas.

TION. *adj.* Cosa firme, estable, como embarcación, etc. Mation nga baloto. Baloto firme, que no inclina.

TION. *v.* Hacer pinitos el niño, cuando principia á tenerse solo ó á andar.

TIUN. *s.* Botón de fuego, cauterio que se dá con un hierro encendido, que tiene en su extremidad figura de botón.—*v.* Dar botón de fuego.

TIONAY. *s.* Espina, aguijón, punta aguda de astilla, etc. Clavarse uno alguna espina ó cosa semejante.—Panhinionay. *v.* Sacarse ó quitarse espina ó cosa semejante, que se ha clavado en el cuerpo.

TIUO. *s.* Rabadilla de ave.

TIPA. *v.* Contrariar, contradecir, resistir las intenciones y propósitos de los demás. Natipa mán la si Juan san acon mga polong. Contradice Juan mis palabras. Di ca tumipa san acon mga sugo. No resistas, no contradigas mis mandatos.

TIPAC. *v.* Desportillarse, descantillarse, romperse, quebrarse ó saltar un pedazo ó astillas de alguna cosa.—*adj.* Cosa desportillada, descantillada.—*s.* Pedazo ó astilla que salta de un madero, etc., que se quiebra ó rompe.

TIPACÁ. *s.* Concha de almejas, etc.; cáscara de huevo, nuez, etc.

TIPAGSAO. *v.* Sonar ó hacer ruído el agua.—*s.* Ruído que hace el agua.

TIPAY. *s.* Ostra ó marisco bivalvo, concha madre-

perla, que contiene una ó varias perlas.—Concha que se usa en las ventanas ó capices.

TIPAPALO. *s.* Insecto así llamado, su cuerpo se compone de muchos anillos, con dos piés en cada uno; no pica, pero si se mete en los oidos, causa grandes dolores al paciente; cuando se pisa ó mata, despide una claridad como de fósforo.

TIPAS. *s.* Especie de nigo redondo.

TIPAS. *adj.* Piedra ó peña rajada, con abertura.

TIPASAC. *v.* Sonar, hacer ruído el agua ó cieno.—*s.* Ruido que hace el agua ó cieno, cuando se anda ó cae en ello alguna cosa.

TIPÁSAY. *v.* Pez así llamado.

TIPASI. *s.* Arroz con cáscara.—Grano de arroz con cáscara.

TIPASIUN. *adj.* Arroz mal limpio, que tiene todavía muchos grands con cáscara.

TIPDAS. *s.* Sarampión, enfermedad febril, contagiosa y muchas veces epidémica, que se manifiesta por numerosas manchas pequeñas y rojas.—*v.* Padecer dicha enfermedad.

TIPGAD. *adj.* Cosa seca, enjuta, por haber estado bastante tiempo al sol ó al fuego.

TIPGAS. Resbalar, deslizarse ó pasar rozando bala, arma, etc.

TIPI. *v.* Quebrarse, romperse una cosa quitándose algún pedazo.

TIPIC. *s.* Pedazo, partícula, parte pequeña ó porción de una cosa dividida del todo.—*v.* Dividir una cosa en pedazos pequeños.—Quitarse un pedazo pequeño de algún cuerpo.

TIPIG. *v.* Atesorar, reunir y guardar dinero ó cosas de valor.—Guardar, conservar una cosa.

TIP-IG. *v.* Empeller, empellar, empujar, dar empellones.—Topar, chocar, encontrarse con violencia dos personas, etc., que van en dirección encontrada.

TIPIGANAN. *s.* (DE TIPIG). Arca ó depósito para guardar alguna cosa.

TIPIOC. *v.* Amontonar, poner el arroz en montones.

TIPIOC. *v.* Echar la culpa ó carga á otro.

TIPLA. *v.* Limpiar ó quitar los nudos á la caña para que quede igual.

TIPLAS. *s.* Enfermedad así llamada, especie de sarampión.—*v.* Padecer dicha enfermedad.

TIPO. *v.* Mudar ó salir á uno nuevos dientes.—*adj.* El primer abacá que se corta, después de hecho el plantío.

TIPOAG. *s.* Claridad que se advierte en noches que no hay luna.

TIPOAG. *s.* Claridad que se advierte cuando no hay luna y está clara la noche.

TIPON. *v.* Juntar, amontonar; reunir, congregar.

TIPONGOT. *adj.* Iracundo, colérico, bravo furioso.

TIPOSO. *s.* Marfil, substancia de que están formados los dos grandes dientes que tienen los elefantes en la mandíbula superior.

TIPUS TIPUS. *v.* Reunirse, juntarse de nuevo las abejas al mismo panal y árbol.

TIPSOC. *v.* Poner ó echar en agua alguna cosa.—Poner, echar caramelo, azucar, etc., en un vaso de agua.

TIPTIP. *v.* Segar bien, sin dejar atrás espiga alguna.

TIQUI. *s.* Chacón, especie de lagarto.

TIQUIG. *adj.* Cosa tiesa, dura, yerta, inflexible.—*v.* Ser ó estar una cosa tiesa, dura, yerta ó inflexible.

TIQUION. *s.* Tiburón así llamado, es venenoso.

TIQUIP. *s.* Pedazo pequeño.—*v.* Dividir una cosa en pedazos pequeños.

TIRANOS. *adj.* Cosa recta, derecha, que no se inclina á un lado ni á otro.

TIR-AS. *s.* Gusano de color verde así llamado, es venenoso el vello que tiene.

TIRIS. *v.* Apretar, estrujar una cosa.—Despachurrar, romper, rebentar, aplastar una cosa, estrujándola ó apretándola con fuerza. Natiris an bunay cay hintun-ban co. Rebentó el huevo porque le pisé. Tirisa (ó tidsa) dao an sili. Estruja el pimiento.

TIRLARUC. *v.* Herir dando estocada.

TIRLOC. *adj.* Cosa buena, firme, segura. Tirloc nga camatayon. Buena muerte. Tirloc nga pagtoo. Fé firme.

TIRO. *v.* Dar ó pegar á uno.

TIROC. *v.* Unir, juntar; reunir, congregar.

TIRON. *s.* Hombre que, dice el bisaya, mata y come á sus semejantes.

TIROS. *v.* Picar, hacer pedazos menudos una cosa.

TIROS TIROS. *v.* Picar, hacer pedazos muy menudos una cosa.

TISOC. *s.* Cometa, cuerpo celeste semejante á los planetas, que se deja ver en algunos tiempos, y se mueve en una orbita más excéntrica que la de aquellos, desapareciendo después.—*v.* Moverse ó andar dicho cometa.

TITA TITA. *v.* Sonsacar, solicitar, averiguar, procurar con maña que uno diga ó descubra lo que sabe y reserva.—Espiar, observar, reconocer y notar lo que pasa, con gran disimulo y secreto, para comunicarlo al que lo ha encargado.—*s.* Sonsacador, solicitador, espía, persona que con disimulo y secreto averigua, observa ó escucha lo que pasa, para comunicarlo al que se lo ha mandado.

TITI. *v.* Menguar, disminuir el agua de río, laguna, etc.—Agotar, consumir, sacar ó apurar el agua ú otro líquido hasta que no quede nada.—*s.* Marea baja.

TISTIS. *adj.* Bellaco, malo, pícaro.

TU

TUAB. *v.* Pasar por debajo de alguna cosa.

TUAD. *v.* Inclinar, una cosa.—Poner baca abajo alguna cosa.—Ponerse cabeza abajo y con las piés levantados, ó dar vuelta con el cuerpo.—Cabecear, hacer la embarcación un movimiento de proa á popa, bajando y subiendo alternativamente una y otra.—Moverse demasiado hacia adelante y hacia atrás una cosa, bajando y subiendo alternativamente.

TU-AD. *v.* Inclinar ó echar el cuerpo hacia atrás.

TUAD TUAD. *v.* Cabecear, moverse una cosa hacia adelante y hacia atrás, bajando y subiendo alternativamente.—Inclinar, volver boca abajo una vasija, etc. *vide.* Tuad.

TUAY. *s.* Almeja así llamada, se come, y se cría en la mar y en los ríos cerca de la mar.

TUAY. *v.* Doler mucho el vientre.—*s.* Dolor fuerte de vientre.

TU-AY. *v.* Moverse el feto en el vientre, poco antes de nacer. Nacatolo lá tu-ay, (nacatolo lá panu-ay), an bata, ngan matauo. Tres veces se movió la criatura y nació.

TUAY TUAY. *s.* Choquezuela, rótula, hueso que forma la parte anterior de la rodilla del hombre.

TUAL. *s.* Alzaprima, palanca, madero, etc., cuyo extremo se mete debajo de una cosa para realzarla, haciendo fuerza la gente en el extremo contrario.—*v.* Alzaprimar, levantar alguna cosa con la alzaprima.

TUAL TUAL. *v.* Alzaprimar, levantar alguna cosa con la alzaprima.

TO ANG. *adj.* Cosa igual, equivalente ó correspondiente.

TUANG. *adj.* Lo contrario ú opuesto á una cosa.

TUANG. *v.* Balancear, columpiar, bambolearse una cosa.

TUANG. *v.* Trastornar, perturbar el orden y concierto que tenían las cosas.

TUANG. *v.* Echar agua á uno para que beba, ó para bañarle.

TOANG TOANG. *adj.* Chismoso, que chismea ó es dado á chismear; que hace á dos caras.

TUANG TUANG. *v.* Balancear, columpiar, bambolearse una cosa.

TUAO. *s.* Pájaro así llamado; canta mucho, y habla, si se le enseña.

TUAO. *s.* Alarido, grito lastimero en que se prorrumpe por algún dolor ó por otra causa.—*v.* Gritar, dar alaridos.

TUAS. *v.* Cabecear la embarcación.—Inclinarse una cosa, bajando y subiendo alternativamente, como romana, etc.—*adj.* Cosa inclinada hacia uno de sus extremos, como romana, etc.

TUAS. *v.* Desgoznarse, desconcertarse.

TUAS TUAS. *v.* Cabecear con frecuencia la embarcación.—Inclinarse una cosa hacia uno de sus extremos, bajando y subiendo alternativamente, como romana, ó platillos de la balanza, etc.

TUBÁ. *s.* Tuba, licor suave y algo viscoso que por destilación se obtiene de la nipa, el coco ó el burí y también de otras palmeras, cortando el extremo superior de la espata antes de que se abran las flores.

TUBA. *s.* Arbusto así llamado, su fruta es venenosa y mata los peces.—*v.* Echar dicha fruta machacada y mezclada con guindillas y arena en el mar ó río, para envenenar y matar los peces.—Envenenar y matar los peces del modo dicho.

TUBA. *v.* Cortar del árbol el racimo de plátanos. Tutubaon mo iton hinug. Corta esos plátanos maduros.—Tinub-an. El árbol de donde se ha cortado el racimo de plátanos.

TUBÁBAO. *s.* Isla así llamada, cerca de Orás.

TUBAC. Hormiga roja así llamada, su picadura duele mucho.

TUBACUN. *adj.* Sitio ó cosa donde hay muchas hormigas llamadas *tubac*.

TUBAD. *v.* Quitar la parte de encima de los árboles, después de la corteza.—Enseñar instruir.—Desbastar.

TUBAG. *s.* Árbol así llamado.

TUBAG. *v.* Responder, contestar.—Tubag tubag. id.

TUBAL. *v.* Zurrar, pegar, apalear, dar golpes con palo ú otra cosa semejante.

TUBANG. *v.* Amparar, proteger, favorecer.

¡TUBANGAN! ¡TUBANGAN CUNTA! ¡TUBANGAN PÁ CUNTA! *interj.* ¡Ojalá! ¡Ojalá que!

TUBAO. *v.* Hacer ó decir una cosa, no principiando por donde debía de principiarse.

TUBAS. *v.* Concluir, acabar de cosechar el palay.—*s.* Tiempo después de la cosecha del palay.—Rastrojo de sementera.

TUBA TUBA. *s.* Arbusto así llamado.

TUBIAN. *v.* Conceder, otorgar una cosa.—Encomendar, entregarse en manos de uno y fiarse de su amparo.

TUBIG. *s.* Agua, cuerpo compuesto de una parte de oxígeno y dos de hidrógeno, líquido, trasparente, sin olor, y sin sabor cuando no tiene aire; que refracta la luz; disuelve muchas sustancias, cristaliza por el frío, se vaporiza y evapora por el calor, y forma la lluvia, las fuentes, los ríos y los mares.—*v.* Echar, poner en alguna parte.

TUBIGAN. *adj.* Que tiene agua; que tiene charcos; acuoso; aguanoso.—*s.* Juego de niños.

TUBIG BULAUAN. *s.* Oro falso.

TUBIL. *v.* Tocar una cosa, para ver si está segura.

TUBIL TUBIL. *v.* Tocar con frecuencia una cosa, para ver si está segura.

TUBIL TUBIL. *v.* Replicar, responder como repugnando lo que se manda.

TUBIS. *v.* Socorrer, amparar; fortalecer, dar vigor y fuerza.

TUBLI. *s.* Especie de enredadera así llamada, el zumo de su raíz triturada, se usa para emborrachar y envenenar los peces.—Pagtubli, (panubli). *v.* Exprimir y echar dicho zumo en el agua para envenenar y matar los peces.

TUBO. *v.* Crecer, tomar aumento insensiblemente los cuerpos naturales.—Aumentar, acrecentar una cosa.

TUBO. *v.* Ganar en lo que se vende ó presta.—*s.* Ganancia de lo que se vende ó presta.

TUBO. *s.* Caña de azúcar ó caña-dulce, planta gramínea, se cultiva en muchas partes; los tallos maduros tienen en su interior una sustancia, esponjosa llena de zumo dulce cuyo principal producto es el azúcar.

TUBU. *adj.* Diligente, cuidadoso, ligero en el obrar.—*v.* Diligenciar, poner los medios necesarios para el logro de una cosa.

TUBOC. *v.* Alargar, aflojar, dar de sí lo que está tirante, como cuerda de guitarra, rienda del bocado de las caballerías, etc.

TUB OC. *v.* Oler, exhalar ó despedir olor alguna cosa.

TUBUC. *v.* Picar, punzar, herir de punta.—Dar estocada ó lanzada.—Pinchar con palo ú otra cosa en arena, etc., buscando huevos de tortuga ó de tabón.

TUBOC TUBOC. *v.* Desencalcar, aflojar lo que estaba recalcado ó apretado.

TOBUD. *v.* Requemar; tostar con exceso.

TUBUD. *v.* Manar, brotar ó salir agua de manantial.

TUBOG. *s.* Árbol así llamado.

TUBOL. *adj.* Estíptico, estreñido, que padece la enfermedad de no poder obrar y descargar el vientre.—*v.* Estipticar, astringir, estreñir, ponerse el vientre en disposición de no poder evacuarse.—*s.* El mismo excremento duro que se evacúa con dificultad.

TUBONG. *v.* Dar ó echar de comer á los animales.—Guardar y cuidar el animal de otro, según convenio.—*s.* Comida ó alimento que se dá los animales.

TUBUNGAN. *s.* Comedero, comedera, donde se echa la comida á las aves y otros animales.

TUB-ONGAN. *adj.* Hoja grande y ancha del tabaco.

TUBONG TUBONG, (TUBONG TUBONGAN). *s.* Morcillo ó parte más carnosa del muslo.

TUBURAN. *s.* Manantial, fuente, nacimiento de las aguas.

TUBUS. *v.* Redimir, rescatar ó sacar de esclavitud al cautivo mediante precio. Guintubus mo aco, Guinoo, san caoripon sa yaua ug an iguintubus mo sa acon mao an imo birilhun caopay nga dugo. Señor, me habeis redimido de la esclavitud del demonio y el precio que por mi habeis dado es vuestra preciosísima sangre.

TUBO TUBO. *s.* Hierba asi llamada.—Puas que sobresalen en la cola del caimán.

TUBO TUBO SAN ISDA. *s.* Agalla, órgano de la respiración, que tienen los peces en averturas naturales, á entrambos lados y en el arranque de la cabeza.

TUBRAG. *v.* Entremeter, meterse uno donde no le llaman, ó mezclarse en lo que no le toca, meter baza en la conversación de otros.

TUBTUB. *s.* Conclusión, fin, término de una cosa.

TUBTUB. *prep.* que denota el punto, el tiempo ó lugar de que ha de empezar una cosa. Desde. Tubtub san tinicangan san calibutan. Desde el principio del mundo. Tubtub niyan. Desde ahora. Tubtub san acon pagcabata. Desde mi niñez. Tubtub dinhi. Desde aquí.

TUBTUB. *prep.* que sirve para expresár el término de una cosa. Hasta. Tican sa alimpoporo tubtub sa raparapa. Desde la coronilla de la cabeza hasta la planta de los piés. ¿Diin tubtub? ¿Donde llega? ¿Donde llegó? ó ¿hasta donde llega? Tubtub lá dinhi. Hasta aquí. Inabut aco tubtub ngada. Llegué hasta ahí.

TUCA. *s.* Pico de ave.—*v.* Picar ó comer las aves.

TOCAB. *v.* Abrir, alzar, levantar la cubierta ó tapa que cierra una cosa.

TOCAD. *v.* Subir monte, cuesta, etc.—Volver desde el pueblo á la sementera.

TUCAD. *s.* Cangrejo de rio, así llamado, se come.

TOCAL. *v.* Desunir, apartar, separar una cosa de otra, como tabla de piso, mesa, etc., que no asienta bien en el lugar donde está.—No encajar bien puerta, ventana, etc.—Alzar ó suspender un poco alguna cosa del suelo, etc.

TOCANG. *v.* Abrir, alzar, levantar la cubierta ó tapa que cierra ó cubre una cosa.

TOCANG. *v.* Cojer ó quitar la caña que se pone en el coco para recojer la tuba.

TOCAO. *s.* (C.) Mecha ó hachón hecho de ramas secas para alumbrar y pescar por la noche.

TOCAO. *v.* (B.) Morirse la planta por haber roido los gusanos sus raices.—*adj.* Planta muerta por haber comido sus raices los gusanos.

TUCAO. *s.* Enredadera espinosa, así llamada.

TOCAP. *v.* Caminar, ir dos ó más juntos, apareados.—Estar uno junto ó arrimado á otro.

TUCAP. *v.* Ayudarse unos á otros.

TOCAS. *v.* Quitar la cubierta de la olla, etc.—Quitarse el sombrero, pañuelo, etc., que se lleva puesto en la cabeza.

TUCAS. *v.* Huir, escaparse.

TOCBIL. *v.* Tocar, llegar á una cosa con la mano, sin asirla. An pacatocbil co mán lá san iya panapton, nasinahan aco niya. Al tocar yo solamente su ropa, se incomodó conmigo.

TUCBIL. *v.* Dar de mano, dejar abandonar una cosa.

TOCBO. *v.* Inclinarse profundamente, hacer inclinación profunda.

TOCBO. *s.* Pelusa de la cañita llamada *poti,* la cual usa el bisaya en sus almohadas.

TUCBOL. *s.* (C.) Palo, ó caña, bastante largo con un palito atravesado y amarrado en un extremo, con luz ó mecha, que usa el bisaya para cojer denoche las gallinas. Se alza dicho palo, con la luz ó mecha encendida, hasta que llegue donde está la gallina, y esta ó vuela, ó se posa en el palito atravesado; y de este modo coje el bisaya las gallinas que están posadas en árboles ó en otra parte alta.—*v.* Cojer las gallinas del modo dicho.

TUCBOL. *s.* Puntales ó quilos que se ponen á los extremos del caballete de un edificio para sostenerle.

TUCDAG. *v.* Dar ó echar de comer á las aves. Tucdagui niyo an sarapati sin humay. Echad de comer palay á las palomas.

TUCDAO. *v.* Levantarse, ponerse derecho ó de piés.

TUCDO. *v.* (C.) Tropezar, dar con la cabeza en alguna parte.

TUCDO. *v.* (B.) Traer ó llevar una cosa pendiente de la cabeza y sobre las espaldas.—Alzar el brazo ó mano.

TUCDUC. *v.* Clavar ó hincar en tierra pinchos, estaca ú otra cosa.

TOCDUG. *s.* Pilarete que ponen en los tabiques de sus casas.

TUCGAY. *s.* Carcoma, insecto que roe y taladra la madera y la reduce á polvo.

TOCYAB. *v.* (fuerte la *c*). Empujar puerta, etc., para abrirla.

TUCLANG. *s.* Palo, ó caña, para abrir y levantar ó alzar, ventana de nipa ó caña, cubierta de caja ú otra cosa, y apuntalarla con el mismo para que no se cierre.—Alzar, levantar, abrir y apuntalar dicha ventana, etc., con el mismo.

TOCLIN. *v.* Endosar, trasladar uno á otro una carga, trabajo ó encargo. Sinusugo si Pedro, itinotoclin lá can Juan. Es mandado Pedro, y endosa el mandato á Juan.—Delegar, encargar, encomendar á uno alguna cosa

TUCLIN. *v.* Ladear, inclinar una cosa.

TUCLIN. *v.* Quitar la escalera de caña, etc., y arrimarla á alguna parte.

TOCLO. *s.* (C.) Medida de abacá, y es lo que se abarca con el dedo pulgar é índice.

TUCLO. *v.* Cojer, agarrar á uno fuertemente por el pescuezo.—Agarrar una arma por el mango ó puño.—Agarrar, cojer á uno de la mano ó brazo.—Cojer, asir, agarrar una cosa.

TOCLONG. *s.* (B.) Palo, ó caña, bastante largo con un palito, atravesado y amarrado en un extremo, con luz ó mecha, que usa el bisaya para cojer denoche las gallinas. Se levanta dicho palo, con luz ó mecha encendida, hasta que llegue donde está la gallina, y esta ó vuela, ó se posa, en el palito atravesado; y de este modo coje el bisaya las gallinas que están posadas en árboles ó en otra parte alta.—*v.* Cojer las gallinas del modo dicho.

TOCLOS. *v.* Acometer, arremeter, embestir.—Defenderse, hacer frente.

TOCMA. *v.* Unir, juntar los extremos de unas cosas con otras.

TOCMAC. *v.* Machacar, moler alguna cosa en el almirez, etc.

TOCMOL. *v.* Tocar el pez al cebo sin cogerlo.

TOCMON. *s.* Tórtola, ave de color ceniciento y vistoso, más chica que la paloma.

TOCNIS. *v.* Quitar ó sacar el filamento de la penca del abacá.

TOCÓ. *v.* Cesar, estar uno quieto ó parado, sin hacer nada. Ayao pagtinocó pagbuhat sin mga himorolsan. No ceses de hacer obras meritorias.

TOCO. *s.* Puntal, madero, ó caña, que se pone hincado en tierra para sostener y afirmar alguna cosa —*v.* Apuntalar, poner puntales.

TUCUAO. *s.* Enfermedad que ataca á las gallinas y otras aves.—*v.* Padecer las mismas dicha enfermedad.

TOCOB. *v.* Morder, asir y apretar con los dientes una cosa clavándolos en ella.—Picar á uno algún

animal ponzoñoso.—Picar ó agarrar la sanguijuela, etc.

TOCUD. *s.* Puntal, madero, ó caña, que se pone hincado en tierra para sostener y afirmar alguna cosa.—*v.* Apuntalar, poner puntales.—*s.* Paral, madero, ó caña, que se coloca para asegurar el piso de una casa, de un andamio, etc.

TOCUD. *v.* Apoyarse en palo, caña, etc.—*s.* Sustentáculo, lo que sirve de apoyo á una cosa ó la sostiene.

TUCUD. *v.* Comprender, penetrar, entender una cosa.—Mirar, fijar la vista en una cosa.

TOCOG. *adj.* Cosa tiesa, yerta, tirante y dura.—*v.* Estar una cosa tiesa, yerta, tirante y dura. Tocog ná an lauas san minatay. Está ya yerto el cuerpo del difunto. Natocog lá an can Juan liug. Está tieso el pescuezo de Juan.

TOCUG. *v.* Ahogar á alguno apretándole la garganta con las manos.—Atar al perro nuevamente comprado, para que no se marche ó escape.

TOCOY. *s.* Cesta pequeña.

TOCOL. *v.* Vengarse, tomar satisfacción de un agravio ó daño.—*s.* Venganza, satisfacción que se toma del agravio recibido, sentimiento ó queja.

TOCOL. *v.* Incitar, mover ó estimular á uno para que ejecute una cosa. Hintoc-lan aco nira sin buot. Me han incitado.

TOCOL. *v.* Ocultarse, esconderse el que huye.

TOCOL. *v.* (B.) Estirar, ensanchar bien la red tirando de los cordeles de sus extremos.

TOCOL. *s.* Taragallo, palo, ó caña, que ponen colgante del cuello al perro y otros animales.—*v.* Amarrar ó poner dicho taragallo al animal.

TÓCON. *s.* Tiquin, especie de bichero, sin gancho, hecho de un largo trozo de caña, de que se valen los bisayas, en lugar de remos, para navegar por los ríos y mar de poco fondo, apoyando una de sus puntas en el fondo del agua; y para dirigir ó echar la embarcación menor hacia alguna parte.—*v.* Impeler, dirigir ó echar la embarcación menor con el tiquin hacia alguna parte.

TOCONG. *adj.* Ave sin cola.

TOCSI. *v.* Quitar, sacar el filamento de la penca del abacá.

TOCSO. *v.* Enseñar cosas malas.

TOCSO. *v.* Inquirir, preguntar, sonsacar, procurar con maña que uno diga ó descubra lo que sabe y reserva.—Engañar, emplear malicia ó fraude para conseguir una cosa.—*s.* Engaño, falta de verdad en lo que se pregunta, etc.

TOCSO. *v.* Precipitarse, arrojarse inconsideradamente y sin prudencia á ejecutar ó decir una cosa, y como perder el juicio. Hintorocsoan aco sin buot. Perdí el juicio.

TOCSO, (HITOCSO). *v.* Caer, tropezar, cometer culpa ó falta.

TUCSO. (HATUCSO). *v.* Despabilar, limpiar, matar, quitar la vida á uno; caer ó dar en manos de uno. Uli ca ná lá, cay bangin ca hatucso sinin camut co nga dao liuti. Vuélvete, no sea que caigas en mis manos que son como un rayo.

TOCSOC. *v.* Pinchar, punzar con cosa aguda ó con punta.

TOCTOC. *v.* Tocar el bombo, etc.—Picar las aves.—Golpear, dar golpes con mano, aldaba, etc.—Cabecear, dar cabezadas, ó inclinar la cabeza hacia el pecho cuando uno se vá durmiendo.

TOCTOC. *s.* Palo, ó caña, aguzado para sacar la raiz del camote de la tierra.—*v.* Herir la tierra con dicho palo buscando la raiz del camote.

TOCTOCAN SIN PALO. *s.* Cotillo, parte del martillo con la cual se dán los golpes.

TUDLING. *v.* Escardar, quitar ó arrancar las hierbas ó malezas de los sembrados cuando están las plantas tiernas y en hierba.

TUDLIS. *v.* Sangrar, abrir la vena y dejar salir la sangre en la cantidad conveniente.—Sajar, hacer ó dar cortaduras en la carne.

TUDLO. *s.* Dedo, una de las cinco partes prolongadas en que terminan la mano y el pié del hombre y de algunos animales.—*v.* Señalar, indicar con los dedos de la mano.

TUDLO BINOCOT. *s.* Plátano así llamado.

TUDLOAN. *adj.* Que tiene dedos.

TUDLOC. *v.* Señalar, indicar con los dedos de la mano.

TUDLON DATO. *s.* Plátano asi llamado.—Almeja larga.

TODÓ. *s.* Animal macho como carabao, buey, carnero, etc.

TODOC. *v.* Nacer, brotar, salir.—Concebir.

TODOL. *s.* Rumbo, dirección, parte hacia donde se vá.

TODOS. *v.* Matar piojo, pulga, etc., entre las uñas ó sobre parte dura.—Rebentar grano apretando con fuerza.

TODTOD. *v.* Moler, machacar carbón ú otra cosa.—Darse golpe con alguna cosa, ó contra alguna parte, lastimándose.—Golpear, machacar hierro, etc.

TOGA. *s.* Gracia, don, dádiva, cosa que se dá graciosamente.—*v.* Colmar de bienes, conceder favores ó gracias.

TUGA. *v.* Despedir ó salir lava de los volcanes al tiempo de la erupción.—*s.* Erupción de los volcanes, salida de la lava por la explosión de las materias inflamables.

TUG-AB. *v.* Eructar, regoldar, expeler con ruído por la boca el aire ú otros gases que están en la cavidad del estómago.

TUGAC. *v.* Allojar, disminuir la presión ó la tirantez.

TUGAC. *v.* Faltar uno á su palabra.

TÚGAD. *v.* Desbullar, sacar de la ostra el animal.—*s.* Desbulla, despojo que queda de la ostra después de desbullada.

TUGAHUD. *v.* Zambullirse y llegar al fondo.

TUGALBONG. *v.* Hacer ruído alguna cosa que cae de parte alta.—*s.* Ruído de una cosa que cae de parte alta.

TUG-AN. *v.* Confesar, protestar, declarar, manifestar una cosa.

TUGANTUGAN. *v.* Diferir, dilatar, retardar la ejecución de una cosa.

TUGAO. *adj.* Agua pura, sin mezcla.

TUGAOC. *v.* Cantar el gallo.

TUGÁS. *s.* Parte dura, sólida y consistente de la buena madera, á escepción de la corteza y primera capa.—*adj.* Árbol ó madero duro, consistente y de buena madera.—Cosa dura, inflexible, como bejuco fuerte, ropa con mucho almidón, etc.—Hombre fornido y fuerte.

TUGBANG. *v.* Presentarse; levantarse y ponerse en presencia de uno.

TUGBO. *v.* Pelusa, flor, espiga del tigbao, puti, cogon, caña-dulce, etc.—Panugbo. *v.* Florecer, espigar ó echar espigas lo dicho.

TUGBOC. *v.* Picar, pinchar, punzar, herir con cosa punzante.

TUGBOL. *s.* Puntal que ponen sobre la viga del edificio para sostener el caballete.

TUGBOL, *v.* Coger denoche las gallinas con caña ó palo y luz en el mismo.

TUGBONG. *s.* Puntal que ponen desde la viga al caballete del edificio.

TUGBONG, *v.* Bajar de los montes ó del interior á la playa ó al pueblo.

TUGBONG. *v.* Anudar, hacer uno ó más nudos.

TUGBONGAN. *s.* Figura de mano de madera con cinco dientes en forma de dedos, que se coloca en un madero hincado en tierra.

TUGBONGAN. *s.* Camino ó vereda que vá á dar al pueblo.—Pasaje donde se reunen ó paran los que bajan de los montes ó del interior á la playa ó al pueblo.

TUGBOS. *v.* Levantarse, ponerse derecho ó de piés.

TUGCAD, (TUDCAD). *adj.* Íntimo, interior ó interno, profundo. Sa tugcad sa casing-casing. De lo íntimo del corazón.

TUGCAD. *v.* Sondar, sondear, echar la plomada al mar, etc., para averiguar la profundidad que allí tiene el agua; medir lo que hay de hondo ó fondo; llegar con la sonda, sondalesa, tiquín ó palo al fondo.—*s.* Profundidad, fondo de mar, río, etc.

TUGCAD. *v.* Comprender, entender, alcanzar, penetrar.

TUGCANG. *s.* Pua larga.

TUGCANG. *v.* Empujar, impeler, dar empuje á una cosa.

TOGCOP. *v.* Igualar, poner al igual con otra á una persona ó cosa.

TUGDA. *v.* Ensanchar más una cosa por abajo que por arriba.

TUGDA. *v.* Cojer, ir á cojer la caña que llaman tigbao.

TUGDA. *v.* Adestrar, adiestrar, enseñar, instruir, hacer diestro á uno.—Escarmentar, corregir á uno para que se enmiende.

TUGDANG. *v.* Sumirse, sumergirse, irse á fondo una cosa.

TOGDO. *v.* Llevar la carga sobre la cabeza.

TUGDON. *v.* Volar, suspender una cosa en el aire.

TOGDONG. *v.* Ponerse sobre alguna parte.

TUGHA. *v.* Usar una cosa por primera vez.

TUGUIAN. *v.* Conceder, dar, otorgar, hacer merced y gracia de una cosa.—Encomendar, encargar á uno una cosa.

TUGMAD. *v.* Hincar, clavar en tierra alguna cosa.—Sondar, sondear, penetrar, llegar ó lo profundo.

TUGMAD. *v.* Caer una cosa en el agua.—Meter, echar en agua alguna cosa.

TUGMAO. *v.* Sumir, meter en un líquido alguna cosa.

TUGMUD, (TUCMUD). *v.* Dar de cabeza; dar de hocicos, dar con la cara, ó caer dando con ella, en una parte.

TOGNA. *v.* Sondar, sondear, echar la plomada para saber la profundidad que hay.—Medir una cosa desde arriba, para saber la altura ó profundidad que tiene.—*s.* Sonda, sondalesa, escandallo ó plomada con que se sondea y mide la profundidad ó fondo de una cosa.

TUGNAD. *v.* Sondar, sondear, echar la plomada para saber la profundidad que hay.—Medir una cosa desde arriba, para saber la altura ó profundidad que tiene.—*s.* Sonda, sondalesa, escandallo ó plomada con que se sondea y mide la profundidad ó fondo de una cosa.

TUGNAO. *adj.* Cosa fría.—Cosa fresca, moderadamente fría.—*s.* Frío, diminución del calor en los cuerpos.—Fresco, frío moderado.—*v.* Hacer frío.—Poner ó enfriar una cosa.—Hacer fresco.

TUGNOB. *v.* Poner en agua la ropa antes de lavarla.—Meter el remo en el agua, para remar.

TUG-UAC. *s.* Brujo; hechichero; fantasma.

TUG-UAY. *v.* Llevar al animal del ramal.—Dirigir, encaminar, guiar enseñando el camino.

TUGUAO. *s.* Pájaro así llamado.

TOGOB. *v.* Llenar, cargar demasiado una embarcación.—Estar uno lleno de alegría, ó de tristeza, ó de dolor, etc. Togob ná an baloto. Está ya muy cargado el baloto.

TOGOCTOC. *v.* Golpear, dar repetidos golpes.

TOGUD. *s.* Espiga de cuchillo ú otro instrumento, que se mete en el mango.—*v.* Hacer dicha espiga.—*s.* Palauan, gauay, etc., sacado ya de la tierra, y cortadas sus extremidades.

TUGUL. *v.* Tener, tomar ó cojer una cosa con la mano.

TOGON. *v.* Encomendar, encargar á uno alguna cosa.—Recomendar á uno alguna cosa.—*s.* Encargo, encomienda, recomendación.

TOGON. *v.* Remojar en agua la semilla del palay, que se ha de sembrar.

TOGON. *v.* Dar de comer las aves á sus polluelos.

TUG-UOY. *v.* Remojar, poner en remojo una cosa.

TOGOP. *s.* Árbol así llamado.

TOGOT. *v.* Conceder, otorgar, dar permiso ó licencia.—Dispensar, conceder dispensa.—Consentir, permitir una cosa ó condescender en que se haga.—*s.* Concesión, dispensa, licencia, facultad ó permiso para hacer una cosa.

TOG-OT. *v.* Anudar las hebras de abacá, etc., que han de servir para la urdimbre y trama de los tejidos.

TOGPO. *v.* Echar á un gallo donde está otro, para que riñan.—Probar, hacer experimento de las cualidades de personas ó cosas.—Irritar, excitar á uno; incomodar, causar molestia.

TUGSAD. *s.* Arpón con astil de madera, bejuco ó caña.—*v.* Herir con el mismo.

TUGSUB. *v.* Aherrumbrar cubrirse de herrumbre.

TOGSOC. *s.* Especie de cuchara para revolver ó sacar alguna cosa de la olla, etc.—Usarla.

TOGSOC. *s.* Punzón, pincho, instrumento que remata en punta.—*adj.* Cosa aguda, punzante.—*v.* Herir; agujerear, picar, punzar.

TOGTOG. *v.* Tocar el tambor, bombo, etc. *vide* Toctoc.

TUHA. *v.* Crear, criar, producir algo de nada; dar ser á lo que antes no lo tenía, lo cual es propio de Dios sólo.—Hacer, fabricar, formar una cosa, dándole la figura, norma y traza que debe tener.—Inventar una cosa nueva ó no conocida.

TUHAC. *v.* Asustar, espantar, sorprender, dar susto á uno.—Morder el perro, cuando uno pasa cerca de él y se espanta.

TUHAY. *v.* Arreglar, componer, ordenar, concertar.

TUHANG. *s.* Cabezón de camisa, abertura de cualquier ropaje para poder sacar la cabeza.—Escotadura, corte ó abertura en la ropa por la parte del pecho.

TUHAS. *adj.* Libre, exento, dispensado.—Dispensar, eximir, libertar, poner en libertad á uno.

TUHID. *v.* Arreglar, componer, concertar, hacer las paces.

TUHIL. *v.* Tocar ó dar á uno con el pié, mano, etc., para despertarle, avisarle, etc.—Apartar, separar una cosa con el pié, bastón, etc.

TUHILASAN, (TINUHILASAN). *adj.* Cosa con lentejuelas y adornos, como cármen, escapulario, etc.

TUHILON. *s.* Caracol de mar, así llamado, se come.

TOHO. *s.* Natura in fœminis.

TUHUB. *s.* Hoyo, agujero.—*v.* Hacer hoyo ó agujero.—Agujerear la orejas, narices, la fruta del coco, etc.

TOHOC. *s.* Agujero, abertura.—Agujerear, hacer uno ó más agujeros. Natohoc an totob san guimbal. Se ha agujereado la piel del tamboril. Natohoc an coron. Se agujereó la olla.

TUHUD. *s.* Rodilla, para prominente de la articulación del muslo con la pierna.

TOHOG. *s.* Sarta, série de cosas metidas por orden en un hilo, cuerda, bejuco, etc.—Jareta, costura que se hace en la ropa, doblando la orilla y cosiéndola por un lado, de suerte que quede un hueco para meter por él una cinta ó cordón, á fin de encojer ó ensanchar la vestidura cuando se ata al cuerpo.—*v.* Ensartar, pasar por un hilo, cuerda, bejuco, caña, palo, etc., cuentas, pescado, pedazos de carne, etc.—Enhebrar, pasar la hebra por el ojo de la aguja, ó por el agujero de las cuentas, etc.—Enjaretar, hacer pasar por una jareta un cordón ó cinta.—*s.* Agujero, abertura.—*v.* Agujerear, hacer uno ó más agujeros.

TOHOL. *s.* Rumbo, dirección á punto determinado.—Intento, propósito.—*v.* Intentar, procurar ó pretender una cosa.—Hacer una cosa de propósito.

TOHOM. *v.* Calar, recalar, penetrar poco á poco un líquido por los poros de un cuerpo seco.—Pasar, filtrarse un líquido por los poros ó agujeros pequeños del cuerpo que lo contiene ó en que se pone.—Amerarse, introducirse poco á poco el agua en tierra, etc.—*adj.* Vasija que se pasa ó recala.

TOHON. *v.* Aleccionar, enseñar ó instruir á uno para que haga ó diga alguna cosa.

TOHOS. *v.* Meter, atravesar de lado á lado un palo ó caña cerca del caballete de nipa, atando á los dos extremos del mismo la amarradura que pasa por encima de dicho caballete para asegurarle.

TUYA. *s.* Gigante, que excede mucho la estatura regular de los demás.

TUY-AC. *v.* Dar ó pegar los animales con las manos ó piés delanteros.—Dar puntapié ó con la punta del pié.

TUYANG. *v.* Conceder, dar, otorgar, dispensar, consentir, permitir una cosa ó condescender en que se haga.

TUYANGCO. *v.* Cabecear, dar cabezadas, ó inclinar la cabeza hacia el pecho cuando uno se vá durmiendo.

TUYAO. *adj.* Loco, que ha perdido la razón.—De poco juicio, disparatado é imprudente.—Rabioso, que padece rabia.—*v.* Enloquecer, volverse loco, perder el juicio.—Rabiar, padecer ó tener el mal de rabia.

TUYAOM. *adj.* Presuroso, ansioso.

TUIG. *s.* Año; tiempo; estación, época.—Oportunidad, ocasión ó coyuntura de hacer algo.—*v.* Llegar, venir su tiempo á uno ó á alguna cosa. Sa tuig nga usa cayocut. En el año mil. ¿Pipira ná ca tuig an edad mo? ¿Cuántos años tienes? Tuig ná niyan sin pagtanum san humay. Ya es época de plantar el palay. Di pá tuig sin pag guican. No es tiempo aún de salir. ¿Ano ngani tuig ná ipangatorog niyan? ¿Qué es ahora tiempo de dormir?—Catuigan. *v.* Cumplir con la confesión anual ó confesar en la santa cuaresma.—Panoigun. *s.* Tiempo. Cún inmabut ná an panuigun. Cuando llegó ya el tiempo.—Panuig. *s.* Esperar ó escoger el tiempo ú ocasión oportuna.

TUYG. *s.* Menstruo, sangre que todos los meses evacúan naturalmente las mujeres y las hembras de ciertos animales.—*v.* Menstruar, evacuar el monstruo.

TUYHACAO. *v.* Levantarse, incorporarse el que está

echado ó sentado.—Levantar la cabeza, alargar el cuello.—Doblarse de espaldas.—Ponerse tieso ó erguido por dolor ú otra causa.

TUYHACAO. *v.* Subir y bajar las olas.

TUYHAD. *v.* Enderezar, poner derecha una cosa.—Extender, alargar una cosa.

TUYHANGA. *v.* Subir y bajar las olas.

TOIN. *v.* Encargar, encomendar, poner una cosa al cuidado de uno.

TOING. *v.* Endosar, mandar á otro el que ha sido mandado.

TOYÓ. *v.* Enojarse, irritarse, enfadarse, incomodarse, poner mala cara.

TUYO. *s.* Objeto, fin, intento, mira, propósito, designio, intención.—*v.* Intentar, procurar, pretender, determinar, tomar uno alguna resolución, hacer alguna cosa de propósito, resolverse á hacer alguna cosa.

TUYOB. *s.* Dolor de muelas ó dientes.—*v.* Doler las muelas ó dientes.

TOYOB. *s.* Especie de fístula, llaga pequeña y callosa, de muy malos resultados si no se cura pronto, sajándola.

TOYOC. *v.* Dar vueltas la peonza; dar vueltas al paraguas, etc.

TOYOG. *v.* Dormir, descansar durmiendo un breve ó largo sueño.

TUYOM. *s.* Humor negro del calamar, con el que enturbia el agua para ocultarse cuando le persiguen.

TOYONG. *v.* Añadir, aumentar ó echar agua en vaso, etc.

TOIS. *v.* Tronchar, partir ó dividir una cosa por el tallo con violencia y sin instrumento cortante.

TOIS. *v.* Escapar, huir.

TUIS. *v.* Quebrarse palo, hueso, etc.

TOYTOY. *s.* Especie de tinaja pequeña.

TOLA. *v.* Cocer carne, pescado, verduras, etc., con mucha agua ó caldo.—Tinola. *p. p.* Carne, pescado, verduras, etc., cocido con mucho caldo.

TULAB TUCAB. *v.* Menearse, moverse una cosa.

TULAC. *v.* Escampar, cesar de llover. Patulaca ta anay an uran, ngan san-o quitá guican. Dejémos que escampe antes, y luego partirémos. Patulacun ta anay, ngan san-o quitá magsacay. Esperémos que escampe y luego nos embarcarémos.

TULAC. *v.* Empujar, impeler, hacer esfuerzo para mover á una persona ó cosa.

TOLADOC. *s.* Árbol, palo, cada uno de los maderos redondos y más gruesos por la parte inferior que por la superior, fijos en una embarcación más ó menos perpendicularmente á su quilla, á los cuales se agregan los masteleros; todos destinados á sostener las vergas, á que están unidas las velas, para comunicar al casco la acción del viento.

TULÁY. *s.* Puente, fabrica de piedra, ladrillo, hierro, harrigues, cañas, etc., que se construye y forma sobre los ríos, fosos y otros sitios, para poder pasarlos.—*v.* Construir, formar ó hacer puente.—Panuláy. Pasar por puente.

TUL-AN. *s.* Hueso, cada una de las partes sólidas y más duras del cuerpo del animal.

TUL-AN SIN BAO. *s.* Árbol así llamado.

TUL-AN SIN MANUC, (TUL-AN MANUC). *v.* Árbol así llamado, sus hojas tienen pintas blancas.

TUL-ANAN. *s.* Árbol así llamado.

TUL-ANAN. *adj.* Huesudo, que tiene hueso.

TULANG. *v.* Empujar, impeler, hacer esfuerzo para mover á una persona ó cosa.—Rempujar, empellar, dar empellones.

TULANG TUGANG. *v.* Diferir, dilatar, retardar ó suspender la ejecución de una cosa.
TULAUA, (HATULAUA). *v.* Quedar uno burlado ó defraudado.
TULAPUS. *v.* Enfadarse, incomodarse, irritarse, enfurecerse contra uno.
TULAPUS. *adj.* Huérfano de padre y madre.
TULASOC. *s.* Palo, ó caña, que ponen atravesado de lado á lado en el techo de nipa cerca del caballete, atando á los dos extremos de dicho palo la amarradura, que pasa por encima del caballete para asegurarle.
TULASOC. *s.* Palo de embarcación. *vide.* Toladoc.—Cañas de cerca ó corral.
TOLBOC. *v.* Salpicar, rociar esparcir en gotas una cosa líquida.—Pintar haciendo puntos sobre papel, etc.—*s.* Puntada que se vá dando para hacer una labor sobre el lienzo, etc.
TOLBONG. *s.* Red grande así llamada.—*v.* Pescar con dicha red.
TOLI. *v.* Empujar, echar á uno del lugar donde está: apartar, separar á una cosa del lugar donde estaba.
TULIAC. *v.* Hurgar con alfiler, palito, etc.
TULIB. *v.* Huir, escapar, salirse los peces de la red ó del corral.
TULIBAO. *s.* Carrizo así llamado.
TUL-ID. *adj.* Cosa derecha, recta, justa, exacta, cabal, adecuada.—*v.* Enderezar, enseñar, instruir, doctrinar.—*s.* Enseñanza, doctrina, instrucción.
TULIDONG. *v.* Enseñar, instruir, manifestar, mostrar, indicar una cosa, como el camino, calle, etc. Pagtulidongan mo aco, cún ano an pamomolongan co sa capitan. Enséñame, que he de decir al capitán. Pagtalidongan mo aco san dalan. Enséñame el camino.
TULIHAG. *v.* Ayudar, auxiliar, amparar á uno.
TULIHAO. *s.* Oropéndola. *vide.* Bidiarao. En otros pueblos dicen, Culihao.
TULIN. *v.* Llevar buena salida la embarcación.—Andar, volar, moverse con ligereza. Matulin nga sacayán. Embarcación ligera.
TULIN. *v.* Descender, proceder, por natural propagación, de un mismo principio ó persona común, que es la cabeza de la familia.
TOLIS. *v.* Robar, hurtar, quitar ó tomar para sí con violencia ó con fuerza lo ajeno, regularmente en cuadrilla. Asaltar, acometer repentinamente y por sorpresa á las personas, como los ladrones á los pasajeros en los caminos, rios, mar, etc.—Piratear, robar y apresar las embarcaciones que andan por el mar; robar á la gente que vá en la embarcación. Napolo capisos an natolis san mga tulisan. Diez pesos han robado los ladrones.—Saltear, salir á los caminos y robar á los pasajeros.
TULISAN. *s.* Ladrón, que hurta ó roba, en compañía de otros.—Salteador, que saltea y roba en los despoblados ó caminos.—Pirata, que anda robando por el mar, lagunas, etc.
TOLITOL. *s.* Abertura ó agujero pequeño en tinaja ú otra vasija.
TOLITOLUN. *adj.* Tinaja ú otra vasija con aberturas ó agujeros pequeños.
TOLNOB. *v.* Meter y mojar la pluma en tinta, el remo en el agua, etc.
TOLO. *adj.* Tres.—Tercero.—*v.* Dividir una cosa en tres partes. Tolo sira ca tauo. Son tres hombres. Icatolo ca adlao. Dia tercero. Pagtotoloon co iti. Haré esto tres partes.
TOLO. *s.* Árbol así llamado.
TOLUD. *s.* Coco fruta, que echa el tallo recto, el cual no planta el bisaya, por que, dice, no dá buen fruto.
TOLUD. *v.* Rempujar, empujar, hacer esfuerzo para mover á una persona ó cosa.
TOLUD. *v.* Ayudar á levantar la carga al que no puede levantarla.
TOLUD. *v.* Endosar, echar á otro la carga.—Dar á uno lo de otro.—Remitir, enviar á uno á otra persona para que se entienda con ella.
TOLOY. *v.* Pasar, entrar, seguir adelante.
TOLOY. *v.* Topar, tropezar, dar contra alguna parte.
TOL-ON. *v.* Tragar, pasar una cosa por el tragadero.—*s.* Bocado, un poco de comida.—Trago, porción de agua ú otro líquido, que se bebe ó se puede beber de una vez.
TOLONG. *v.* Mandar á uno para que castigue, mate ó prenda á otro.
TOLOOHAN. *s.* Fé, creencia, firme asentimiento y completo crédito que se dá á una cosa.
TOLOS. *v.* Atar, amarrar la tapadara de la tinaja con bejuco ú otra cosa.
TOLOS. *v.* Aprovecharse, utilizarse de alguna cosa.—Panolos. *s.* Provecho, utilidad que se saca de una cosa.—Costumbre, hábito adquirido.
TOLOS. *v.* Encaminar, dirigirse hacia alguna parte.—*s.* Rumbo, dirección que se lleva.
TOLOS. *v.* Dar ó acometer de nuevo la enfermedad.
TOLOS. *v.* Acercarse, aproximarse. Tolos ca ngadi. Acércate aquí.
TOLOS. *v.* Acontecer, suceder, sobrevenir á uno alguna cosa. Hintolosan aco sin maraut. Me ha sucedido una desgracia.
TOLOS TOLOS. *v.* Acometer con frecuencia á uno la misma enfermedad.—Tirar y aflojar.
TOLO TOLOHAN. *adj.* Cualquiera de los tres ramales con que está hecho un cordel.
TOLPOC. *v.* Meter y mojar la pluma en tinta.—Tomar una cosa con el dedo ó mojar el dedo en ella para probarla.—Palpar, tentar ó tocar una cosa con el dedo.—Señalar una cosa con el dedo, tocándola.
TOLPOS. *v.* Meterse, ocultarse en agujero, etc.; pasar, introducirse una cosa por abertura, agujero, etc.
TOLSOC. *v.* Picar, pinchar, punzar, herir de punta.
TOLOTG. *v.* Machacar, quebrantar y dasmenuzar á golpes una cosa.—Partir, romper ó cascar los huesos de algunas frutas, ó las cáscaras duras, para sacar el meollo.—Machacar, dar golpes sobre alguna cosa.—Darse uno algún golpe con mazo, etc.—Caer cosa pesada sobre algo y aplastarlo.
TOLTOL. *v.* Encaminar, guiar, dirigir, enseñar. Itoltol mo aco sa balay san capitan. Dirígeme á la casa del capitán.—Acertar, atinar, encontrar, hallar. Uaray aco pacacatoltol san dalan. No encuentro el camino.
TULURAN. *s.* Plato hondo y basto.
TOMÁ. *s.* Piojo del cuerpo, no de la cabeza.—Panhinúma. *v.* Quitar los piojos del cuerpo, camisa ó pantalones.
TUMAY. *v.* Aflojar, disminuir la enfermedad, dolor, etc.
TUMAN. *v.* Cumplir, ejecutar, llevar á efecto una cosa.—Cumplirse, verificarse, realizarse una cosa.—Ser, estar una cosa justa, completa, perfecta.—Cumplimentar, poner en ejecución los despachos ú órdenes superiores.—*adj.* Cosa completa, justa, exacta, perfecta. Natuman co an imo sugo. He cumplido

tu mandato. Guintuman co an penitencia. He cumplido la penitencia. Uaray aco pacatuman san acon saad. No he podido cumplir mi promesa. Diri aco macacatuman san imo sugo. No podré cumplir tu mandato. Igbalic ini, cún may ná pagtuman. Obedecida esta, vuélvase.—Natumanan ca dao. Te ha sucedido como pensabas, ó te ha sucedido como no pensabas, (según el caso). Natumanan aco. Se han cumplido mis deseos. Guinhunahuna co iton, cundi uaray mán catuman. He pensado eso, más no se cumplió. Uaray cami hitumani. No nos sucedió como pensábamos. Naghihituman sira sin daco nga boboongan. Pasaban ellos precisamente cuando había gran rompezón. Nagsugo si Pedro can Juan sin pagpatauag can María, cundi uaray hitumani, an hitumanan lá an bugto ni María nga si Petra. Mandó Pedro á Juan llamar á María, más no la encontró en casa, sólo encontró á Petra hermana de María.

TOMÁUN. *adj.* Piojoso, que tiene muchos piojos.

TUMARINDASAY. *v.* Resbalar, escurrirse ó deslizarse una cosa, irse los piés.

TUMBAGA. *s.* Cobre, metal de color rojo pardo, brillante, maleable y dúctil, el más tenaz después del hierro, más duro que el oro y la plata, á los cuales comunica consistencia en la moneda y otras aleaciones.

TUMBANAN, (así escriben muchos hoy día, en vez de) Tun-banan. *s.* (de tonob). Pedestal, peana, tarima.—Suela del calzado que toca al suelo.

TUMBAS. *v.* Equivaler, ser igual una cosa á otra en la estimación ó valor.

TOMBOC. *v.* Abollonar, labrar de realce una pieza de metal con prominencias en figura como de bollos.—Poner ó marcar alguna cosa con el timbre.—*s.* Instrumento de plateros y otros artífices con que trabajan los metales.

TOMBOL. *v.* Estribar, apoyarse en una cosa.

TOMHOC. *v.* Dirigirse, ir en derechura á una parte. Tomhocun mo an amon balay. Dirígete á nuestra casa.

TUMINONGNONG. *adj.* Natural, nativo, oriundo, originario de un pueblo ó nación.

TOMO. *v.* Tostar bien arroz tierno con cáscara.

TOMO. *v.* Adobar carne ó pescado.

TOMOC. *v.* Machacar, moler, hacer menudos pedazos un cuerpo, ó hasta hacerle polvo. Pagtom-ca sin maopay an asin. Muele bien la sal.

TOMUD. *v.* Enderezar, encaminarse, dirigirse, ir en derechura á un paraje.—*s.* Rumbo, dirección que se lleva.

TOMOY. *v.* Ayudarse mútuamente; hacer dos á la par, ó á un tiempo alguna cosa, como aserrar madera, etc.—*s.* Ayuda, compañero, par ó conjunto de dos personas que asierran madera, etc. etc. Uaray aco pacapaglagadi, cay uaray co mán tomoy. No he podido aserrar, por que no tengo ayuda. Nagtomoy cami nган si Juan san paglagadi. Juan y yo hemos aserrado la madera. Tomoye aco sa paglagadi. Acompáñame á aserrar.

TOMONG. *v.* Teñir de negro una cosa.—Enfangar, meter una cosa en el fango ó lodo, para que tome un color negro claro.

TUMORUTDO. *s.* Dedo índice, el segundo de la mano, que regularmente sirve para señalar, extendiéndolo hacia la parte que se quiere indicar.

TOMOS. *s.* Tallo del coco, bonga, etc., tierno ó que principia á salir; el mismo coco, bonga, etc., con tallo.—*v.* Nacer, echar tallo el coco, bonga, etc.

TOMOSAN. *adj.* Coco, bonga, etc., talludo, que ha echado tallo.

TOM-SAN. *adj.* Coco, bonga, etc., talludo, que ha echado tallo.

TONA. *s.* Culebra así llamada, es pequeña y muy venenosa. Baga sinogud sin tona. Se dice, de lo que no tiene remedio.

TUNA. *s.* Tierra.—Planeta que habitamos.—Parte superficial de este mismo globo no ocupada por el mar.—Materia inorgánica desmenuzable de que principalmente se compone el suelo natural. -Suelo, superficie de la tierra.—Cualquiera extensión de terreno dedicado á labor ó cultivo ó propio para tal uso.—Terreno, sitio ó espacio de tierra.—Pátria ó país natal.—*v.* Hacerse ó convertirse una cosa en tierra.

TUNÁ. *v.* Comenzar una cosa y no concluirla.—*adj.* Cosa comenzada y no concluida, como obra, palabra ó conversación, etc.—Principiar, comenzar.

TUNAY. *v.* Comprar uno lo que otro ha robado.

TUNAN-UN. *adj.* Terrestre, terreno, terrenal.

TUNAO. *v.* Derretir, liquidar, disolver por medio del calor una cosa sólida, congelada ó pastosa.—*adj.* Cosa derretida.—Cosa que se pasa, como papel, etc.

TUNAO. *v.* Labrar ó acepillar madera, disminuyéndola hacia la parte señalada.

TUNAO. *s.* Anillo de latón ú otra cosa, que ponen en la lanza.—*v.* Poner dicho anillo.

TONAS. *v.* Deshacerse, descomponerse una cosa, por estar podrida ó en mal estado.

TUNCAY. *adj.* Cosa somera, que penetra poco ó apenas está metida.

TONDA. *v.* Remolcar ó llevar una embarcación grande á otra pequeña á remolque.—*s.* Remolque, cabo ó cuerda que se dá á una embarcación pequeña para remolcarla.

TONDÁAN. *s.* Embarcación pequeña, que se lleva á remolque.

TUNDAG. *v.* Seguir, ir después ó detrás de uno.

TONDAUN. *s.* Embarcación pequeña, que se lleva á remolque.

TONDUG. *v.* Topar, tropezar ó dar con uno el que vá corriendo, etc.

TONDUG. *v.* Imitar, ejecutar una cosa á ejemplo ó semejanza de otra.—Dar ejemplo.—*adj.* Cosa semejante, igual.—Seguir, imitar ó hacer una cosa por el ejemplo que otro ha dado de ella. Napapanundug aco sa iyo, agud pagsugaran niyo an acon mga guinbuhat. Os he dado ejemplo, para que imiteis lo que yo he hecho.

TONDUG. *v.* Divertirse ó jugar á la peonza.

TONDUG. *adj.* Gallo que tiene tiesas las plumas del pescuezo.

TONGA. *v.* Ir, parecer, aparecer, dejarse ver en algún paraje.—Descubrir la verdad, aparecer ó manifestarse lo oculto.—Ir con algún objeto, fin ó intento á alguna parte. ¿Ano ngani, Benito, an imo tinotonghan dida siton tiangguian? Benito, ¿qué objeto tienes ahí en ese mercado? Diri aco naglilinacat, cay uaray co mán tinotonghan. No voy á pasear, por que no tengo objeto, no tengo donde ir. Uaráy capolonganan nga diri tumonga. No hay cuestión que no se descubra ó revele.

TUNGA. *v.* Hartarse, estar lleno. Tinmonga ná an tiyan. Está ya llena la barriga.—Hartar, saciar y satisfacer de bebida ó de comida. Guintong-han aco nira sin tuba. Me han hartado de tuba.—Convidar á beber. Guintongahan aco nira. Me convidaron á beber.

TONGÁ. *v.* Levantar la cabeza los animales y peces.

TUNGA. *s.* Mitad, medio, cada una de las dos par-

tes iguales en que se divide un todo, en algunas cosas.—*v.* Dividir ó partir una cosa por mitad ó en dos partes. Tunga sin baquid. Medio cavan. Tunga lá sin tadiao. Media tinaja. Usa ca dupa ngan sin tunga. Braza y media. Duha ca tuig ngan sin tunga. Dos años y medio. Pagtutungun co ini. Haré dos partes de esto. Guintunga namon an paglagadi san guipat. Hemos aserrado el madero por la mitad.

TUNGAB. *v.* Prender, encender una cosa con otra, un tabaco con otro, etc.

TUNGAB. *v.* Sobresalir mucho la barba ó parte de la cara que está debajo de la boca.

TUNG-AG. *v.* Separar cosa que se corta, etc.

TUNGAYUD. *s.* Rama ó tronco principal de la planta.—Raiz, principio de donde procede una cosa.

TUNGAY TUNGAY. *v.* Mover, menear cosa que está clavada ó agarrada á alguna parte.

TUNGAY TUNGAY. *v.* Encumbrarse, subir á la cumbre.

TUNGAL. *v.* Avaluar, valorar, señalar á una cosa el valor correspondiente á su estimación, ponerle precio.

TUNGAO. *s.* Arador, insecto muy pequeño y casi redondo, que tiene ocho patas, y en la boca un aguijón, con el cual pica.

TONGAS. *v.* Subir ó ir cuesta arriba.

TUNGASUN. *adj.* Monte ó cuesta que hay que subir.

TUNGBALAY, (TUMBALAY). *v.* (DE BALAY). Parar, hospedarse en casa de otro.—Ir á casa de uno para visitarle, etc.

TUNGBALAYUN. *adj.* Animal que toma querencia al lugar en donde ordinariamente está, y no acomete, ni hace frente á otro animal fuera de dicho lugar ó sitio.

TUNGBAO. *v.* Poner, colocar una cosa sobre otra.

TONGBOY. *v.* Dar en rostro, echar en cara á uno alguna cosa.—Acusar, tachar, censurar, reprender las acciones uno. Pinanongboy aco ni Juan, cay diri, cono, aco nabulig sa iya sa pagbuhat. Me reprende Juan, por que, dice, no le ayudo en el trabajo. Ayao aco panongboya, cay magsama mán lá quitá uaray buhat. No me reprendas, por que ni tú, ni yo trabajamos.

TONGCAD. *v.* Sondear, sondar, echar la plomada para averiguar la profundidad que tiene el agua.—*s.* Sondalesa, cuerda larga y delgada, con la cual y el escandallo se sonda y se reconocen las brazas que hay de agua desde la superficie hasta el fondo.—*adj.* Cosa honda, profunda.—*s.* Profundidad, profundo.

TUNGCAY. *s.* Penacho, copete de plumas que tienen algunas aves sobre la cabeza.—*v.* Hacer ó poner una cosa en forma de cópete.

TUNGCAYAN. *adj.* Copetudo, que tiene copete.—*s.* Penacho, copete de plumas que tienen algunas aves sobre la cabeza.

TUNGCAYAS. *v.* Llevar alguna cosa sobre la cabeza.—Llevar el viento alguna cosa.

TONGCAS. *v.* Empinar y concluir de una vez lo que se bebe. Sa usa ca pagtongcas naobus niya an usa ca vaso nga tuba. De una vez concluyó él un vaso de tuba.

TONGCO. *v.* Apoyarse sobre los codos.—Apoyar ó reclinar la cabeza sobre las manos ú otra parte.

TONGCUD. *s* Bastón, báculo, cayado, palo que sirve para apoyarse en él.—*v.* Usar, llevar y apoyarse en el bastón, etc.

TONGGO. Caracol de tierra así llamado.

TONGGO. *adj.* Agua rebalsada ó detenida en los hoyos de las piedras ó agujeros de los árboles.

TONGGO. *v.* Acostarse, echarse dos ó más juntos.

TONGHA. *v.* Aparecer, manifestarse, presentarse á la vista inopinadamente algún objeto.—Principiar á hacer alguna cosa. Uaray hitongha. No ha aparecido. Sa pagtongha co sa pagbuhat. Al principiar yo á trabajar.

TONGO. *v.* Agacharse, inclinarse.

TONGOC. *v.* Agachar, bajar, inclinar la cabeza.

TUNGUD. *v.* Pertenecer, tocar á uno alguna cosa, ser suya ó de su propiedad, serle debida.—Ser del cargo, ministerio ú obligación de uno.—Referirse ó hacer relación una cosa á otra, ó ser parte integral de ella.—*s.* Pertenencia, acción ó derecho que uno tiene á la propiedad de una cosa.—Espacio ó término que toca á uno por jurisdicción ó propiedad.—Cosa accesoria ó consiguiente á la principal, y que entra con ella en la propiedad.—*adj.* Cosa perteneciente, referente, que pertenece, ó se refiere á uno.—*v.* Ofrecer presentar y dar voluntariamente una cosa; ofrecer dones ú ofrendas á los Santos.—Dedicar ó consagrar á Dios ó á un Santo la obra buena que se hace; un objeto piadoso ó símbulo de gratitud, y también el daño que se recibe ó padece, sufriendo resignadamente como en descuento de culpas cometidas y como testimonio de amor y respeto á la divinidad.—Dar una limosna, dedicándola á Dios en la misa ó en otras funciones eclesiásticas.—Eligir á una persona ó concederle algún empleo ó cargo. Ini natutungud can Juan. Esto pertenece á Juan. Ansia ini an imo tungud. Esta es tu pertenencia. Ini itutungud co sa imo. Esto te daré. Icao, Guinoo, muoy pinahanungdan namon sinin mga pag ampo. Á vos, Señor, os ofrecemos estas oraciones. Lista san mga catag nga pinahatutungdan namon (ó guinpahatutungdan namon) san santos nga misa. Lista de las almas por las que ofrecemos la santa misa. Lista san mga caminminatían nga pinahanonongdan namon sini nga pamisa. Lista de los difuntos por los que mandamos aplicar esta misa. Sa icatolo ca adlao sa bulan sa Mayo nga natapus guintongdan aco sin pagcacapitan sini nga bongto. El día tres de Mayo último fui eligido capitán de este pueblo. An mga tungud sa Dios. Las cosas de Dios ó que pertenecen á Dios. An mga tungud sa sing bahan. Las cosas de la iglesia ó pertenecientes á la iglesia.

TUNGUD. *prep.* qué sirve para significar la razón ó motivo que se tiene para hacer una cosa. Por, porque. Tungud siton. Por eso. Tungud cay usa aco nga tauo nga macalolooy. Porque soy un hombre pobre. Uaray co siya pagdabala tungud sa imo. No le zurré por tí, por miramiento á tí.

TONGUG. *s.* Árbol que en botánica se llama—Rizofora muy larga.

TONGOL. *v.* Decapitar, cortar la cabeza.—Degollar, cortar la garganta ó el cuello á una persona ó á un animal.

TONGOL. *s.* Bandujo, tripa grande de cerdo, carnero ó vaca, llena de carne picada.

TONGOL. *s.* Pendon, estandarte, insignia.

TONGOL. *s.* Gallardete, plumaje que ponen en la popa de la embarcación.

TONGOL. *adj.* Monóculo, que tiene un solo ojo.

TONGOL. *s.* Cuajar; cuajo; buche.—Gusano grande, perjudicial á las plantas.

TONGOP. *v.* Cumplirse lo que uno dice ó piensa.

TUNGUR SAN GAUAY. *s.* Punta ó parte inferior de la raiz gauay.

TONGQUIL. *s.* Red estrecha así llamada.—*v.* Pescar con ella.

TONGTONG. *v.* Encimar, poner una cosa sobre ó encima de otra.—Ponerse sobre la rama de un árbol, etc.—Posarse, pararse las aves sobre la rama de un árbol, etc.—Colgar, estar una cosa en el aire, pendiente ó asida de otra. Ayao tongtong san sanga nga guti. No te pongas sobre la rama pequeña. An tamsi natongtong dida siton cahuy. El ave se ha posado ahí en ese árbol.

TONHAY. *adj.* Cosa lisa y suave.

TONHOS. *v.* Discordar, no convenir dos ó más en alguna cosa.—Venir unos é irse otros.

TONLOB. *v.* Mojar pluma en tinta, pabilo en aceite, pan en vino, etc.

TONO. *v.* Exprimir la carne rallada del coco.—Caerse pared, tierra de la parte que está pendiente, como cuesta, orilla de río, etc.—Caerse, hundirse monte, etc.

TONÓ. *adj.* Cosa espesa, como almidón, leche de coco, etc.

TONOB. *v.* Pisar, hollar la tierra ú otra cosa poniendo el pié sobre ella.—*s.* Pisada.

TONOC. *s.* Espina, pua que nace del tejo leñoso ó vascular de algunas plantas.—Esquena; parte dura y puntiaguda que en los peces hace el oficio de hueso.

TONOCUN. *adj.* Espinoso, que tiene espinas.

TONUD. *v.* Remojar, poner en remojo una cosa.—Sumir, sumergir, hundirse una cosa en el agua, irse á fondo.—Ponerse el sol ó la luna.

TON-OG. *s.* Relente, humedad que en noches serenas se experimenta en la atmósfera.—Sereno, humedad de que durante la noche está impregnada la atmósfera.—Niebla, vapor acuoso que desde la superficie de la tierra se extiende por la atmósfera.—Viento terral, que sopla por la noche.—*v.* Poner una cosa al sereno.—Haber niebla.

TONOG. *v.* Sonar algún instrumento cuando se toca.—Sonar trueno, cañón, voz gruesa, etc.—Hacer ó causar ruido una cosa cuando se dá ó toca en ella.—*s.* Sonido, movimiento ó vibración del aire herido y agitado de un cuerpo ó del choque ó colisión de dos ó más cuerpos, que se percibe por el oido.

TONOL. *v.* Dar ó entregar una cosa en mano.

TONONG. *s.* Pez así llamado.

TONTON. *v.* Descolgar, dejar caer poco á poco una cosa, pendiente de cuerda ó cinta.—Echar cordel de arriba abajo.—Echar plomada.—Poner los piés colgando ó pendientes de alguna parte.—Nivelar, echar el nivel para reconocer si está derecha una cosa, como una pared, un harigue, etc.—*s.* Nivel, plomada, pesa de plomo, que, atada á una cuerda, sirve á los maestros de obras y otros artífices para reconocer si una pared ó columna está, ó no, recta.—*v.* Estar pendiente una cosa de alguna parte.

TÓÓ, *adj.* Mano derecha, pié derecho; banda ó lado de la derecha.—*v.* Poner una cosa á la derecha.—Echar, ir hacia derecha. Nabarí an acon tóó nga camut. Se ha roto mi mano derecha. Patóó quitá, Vamos hacia la derecha.—*adj.* Derecho ó que usa la mano derecha, que no es zurdo.

TOO. *v.* Creer, tener por cierta una cosa que el entendimiento no alcanza.—Dar firme ascenso á las verdades reveladas por Dios y propuestas por la Iglesia. Natoo aco sa Dios. Creo en Dios. Tinotoohan co an mga misterio san aton religión nga santa. Creo los misterios de nuestra santa religión.

TOOB. *v.* Cubrir, tapar vasija, etc.

TOOB. *v.* Sahumar las llagas al enfermo con contrahierba, ó hiervas aromáticas, tapándole bien para que no se salga el humo.—Ahogarse, asfixiarse por el mucho humo.

TOOB. *s.* Palos gruesos y tiernos sobre los que encienden la leña.

TOOC. *v.* Dormir ó hallarse en el primer sueño.

TOOC. *v.* Gritar, dar gritos.—Gritar cuando recibe uno algún susto.—Llorar el niño dando gritos. Guintoocan aco sinin bata. Me grita este niño, Uaray aco pacasingba cacolop, cay guintitinoocan aco. No pude oir misa ayer, porque tengo un niño que llora. Nag tooc an bata. Llora el niño.

TOOC. *s.* Dictámen ó lo que dicta ó inspira la conciencia ó el corazón. Panginano san tooc san imo casing casing. Atiende á lo que te dicte tu corazón.

TOOD. *v.* Robar, coger y llevarse la vianda y comida ajena.

TO-OD. *s.* Tronco de árbol que queda, después de haber sido cortado el mismo árbol.—Árboles arrastrados por la corriente y que quedan atravesados ó clavados en los ríos, etc.—Troncos de árboles cortados ó derribados, maderos ó palos, que impiden el paso.

TUOD. *v.* Creer, tener por cierto lo que otro dice.—Ser cierta ó verdadera una cosa.—Testificar, dar testimonio de una cosa. Pagmatuod ca dacon. Cree en lo que digo. Matuod an iya mga polong. Son ciertas sus palabras. Nagmamatuod aco siton. Yo creo ó tengo eso por cierto. Diri siya natuod san acon sagdon. No crece él en mi consejo.—Véase la nota.—Varios ejemplos—al principio.

TOOG. *s.* Árbol muy alto, así llamado.

TÓÓHUN. *adj.* Persona derecha, que no es zurda.—Sundang, etc., que tiene el corte para usarle con la mano derecha.

TOOM. *v.* Tapar, cubrir vasija, etc.—Cocer palauan, etc.

TOON. *v.* Enseñar, instruir, doctrinar.

TOON. *v.* Acertar, atinar, dar en el punto ó dificultad.

TOON. *v.* Cuadrar, convenir una cosa.

TOON. *v.* Cocer, preparar por medio del fuego y algún líquido las cosas crudas, para que se puedan comer.

TOONG. *s.* Caja de bombo, tamboril, etc.

TOONG. *v.* Medir una cosa.—*s.* Medida que sirve para medir. Toongun mo iton humay. Mide ese palay. Usa ca toong nga humay. Una medida de palay, un caván, etc.

TOONG. *v.* Quedar uno preso ó impedido, sin poder volver atrás, ni seguir adelante.

TOOS. *s.* Insecto así llamado, es perjudicial al palay.

TUPAC. *s.* (B.) Aleta de pez,

TOPAC TOPAC. *s.* Parte exterior del órgano de la respiración de los peces.

TOPAD. *v.* Juntarse, arrimarse, acercarse mucho á uno, ir juntos, ponerse dos ó más juntos, apareados.

TUPAS. *v.* Limpiar toda clase de árboles ó maderos, quitando la primera capa, y dejando sólo la parte dura y fuerte.

TUPAY. *v.* Estremecerse, conmoverse; tener miedo, atamorizarse.

TOPO. *v.* Apostar, poner la apuesta los que juegan.—*s.* Apuesta, cosa que se apuesta.

TOPO. *v.* Agarrarse como para luchar.

TOPO. *v.* Meter cizaña, sembrar discordias.

TOPO. *v.* Aparear, juntar las hembras de los anima-

les con los machos para que críen.—Juntarse, unirse carnalmente.—*s.* Ayuntamiento carnal.

TOPOC. *adj.* Cosa seca, como hoja de tabaco ú otra planta.—*v.* Romperse, quebrarse las hoja de tabaco, etc., por estar seca.

TOPOL. *v.* Desconvenir, no convenir entre sí dos ó más personas.

TOPOL. *v.* Turbarse, ofuscarse la imaginación cuando se agolpan varias ideas.

TOPONG. *v.* Igualar, poner al igual con otra á una persona ó cosa.—Ser igual una cosa á otra.—*adj.* Igual, de la misma naturaleza, cantidad ó calidad que otra cosa.

TOPOS. *v.* Quejarse, querellarse, acusar á uno.

TOPOS. *v.* Pagar á otro la parte que tiene en alguna cosa, y quedarse con ella.

TOPOS. *v.* Perseverar, mantenerse constante en la prosecución de lo comenzado.

TUPRA. *v.* Echar, arrojar lo que se tiene en la boca.—Mojar, humedecer el lapis, etc., con la punta de la lengua.

TOPSOP. *v.* Chupar, sacar ó atraer con los lábios el jugo ó la sustancia de una casa.

TOPTOP. *v.* Medir bien una cosa, de modo que no falte, ni sobre. Estar lo que se cuenta, mide ó pesa, justo, cabal.

TOQUIAB. *v.* Rempujar, empujar la puerta, etc. al abrirla.

TUQUIB. *v.* Comprender, entender, alcanzar, penetrar.

TURÁ. *s.* Sobra, lo que queda de la comida al levantar la mesa.—Lo que sobra ó queda de otras cosas.—*v.* Sobrar, quedar parte de una cosa.—*s.* Polución.—*v.* Tener polución.

TURAB. *v.* Hablar por hablar, sin sustancia, ó sin venir al caso,

TURABAN. *adj.* Hablador, que habla mucho, y sin sustancia.

TOR-AG. *v.* Romperse, quebrarse, una cosa.

TURAY. *s.* Especie de cuentas.—*v.* Llevarlas puestas al cuello.

TURAY. *v.* Entrar el pez en el garlito, de donde no puede salir.

TURAY. *v.* Quedar fija ó derecha la lanza, flecha, etc., donde se clava.

TURAY. *s.* Pez de mar, tiene verde el lomo, y se come.

TURAY-O. *v.* Encaminar, enseñar el camino, poner en camino.

TURAO. *v.* Desesperar, desconfiar, perder la esperanza.

TURAUIG. *s.* Hilo ó chorro de agua ó cosa líquida.—*v.* Chorrear, caer ó salir un líquido lentamente.

TURAS. *adj.* Cosa áspera, desapacible al gusto.—*v.* Ser una cosa áspera ó desapacible al gusto.—*s.* Pez así llamado.

TURAS. Picazón, desazón y molestia que causa una cosa que pica en una parte del cuerpo.—*v.* Picar, causar ó producir escozor ó comezón en alguna parte del cuerpo.

TURATUD. *adj.* Desmedrado, descaecido, que vá á menos.

TURI. *v.* Circuncidar, cortar circularmente una porción del prepucio para que pueda descubrirse el balano.

TURIBAS. *v.* Cortar oblícuamente alguna cosa.—Descaminarse, apartarse uno del camino que debe seguir.

TURIIG. *v.* Chillar, dar chillidos.

TORIS. *v.* Señalar, hacer señal en tierra.

TURIN. *v.* Encomendar, encargar á uno alguna cosa. Aco an tinurinan nira. Yo soy el encargado de ellos.

TURINGAN. *s.* Pez de mar, es negro y tiene el vientre amarillo, se come.

TURISOC. *v.* Dar de punta con los dedos.

TORO. *s.* Gota, partecilla de agua ú otro licor.—Gotera, continuación de gotas de agua que caen en lo interior de las casas, etc.—Hendedura ó paraje del techo, por donde caen.—*v.* Gotear, caer un líquido gota á gota.—Catud-an. *s. pl.* Goteras, continuación de gotas de agua que caen por las hendeduras de los techos de las casas, etc.

TORÓ. *v.* Espantar á los puercos, etc.

TOROAY. *v.* Doler el vientre.—*s.* Dolor de vientre.

TOROC. *v.* Nacer, tener principio una cosa; salir ó principiar á salir las plantas de la tierra.—Brotar ó tallecerse las semillas por sí mismas sin haber sido sembradas.—Salir el vello, pelo ó pluma en el cuerpo del animal. Nanonoroc ná an cacao. Ya nace ó brota el cacao. Uaray pagtotoroc an humay. No nace el palay. Tinutud-can sin banua an cota. La hierba ha nacido en la cota. An Guisasantosi ngá Vírgen mao yadto ngá orosahun ngá badas ni Jesé ngá natoroc sin uaray cadom-gan bisan domog an pono ngá tinodcan. La Santísima Vírgen es aquella prodigiosa vara de Jesé que nació sin corrupción de un tronco corrompido.

TOROC. *v.* Bajar, inclinar la cabeza. Juan ¿ano bá an itinotoroc mo, baga sugad ca sin nabibido? Juan ¿por qué tienes inclinada la cabeza, parece que estás triste?

TOROC. *v.* Pinchar una cosa con picho y sacarla del lugar en donde está.

TOROC. *v.* Hincar, clavar ó poner en tierra puntas, puas ó cosa aguda y punzante.

TOROCBANUA. *s.* Árbol ó planta que nace sin sembrarse.

TOROCTOROC. *v.* Pintar, salpicar una cosa con pintas ó manchas pequeñas.—*s.* Pinta, punto, mancha pequeña natural ó artificial.

TOROCTOROC. *s.* Moho que cría alguna cosa con la humedad.—*v.* Enmohecerse, cubrirse de moho una cosa.

TOROCTOROC. *s.* Hierba así llamada.

TORUG. *v.* Dormir, estar en aquel reposo que consiste en la inacción ó suspensión de los sentidos y de todo movimiento voluntario.

TORUGAN. *v.* Quedarse como muerta la peonza cuando está dando vueltas.

TORUGAN. *s.* Hilo ó chorro de agua ó cosa líquida.—*v.* Chorrear, caer ó salir un líquido lentamente.

TOROIIOY. *adj.* Entonado, tieso, estirado.

TOROY. *v.* Buscar, inquirir, hacer diligencia para hallar ó encontrar alguna cosa. ¿Ano an imo pinanoroy? ¿Qué buscas? ¿Nagtotoroy aco san acon anac. Busco á mi hijo.

TORUYAO. *s.* Tiempo bonancible que suele reinar unos cuantos dias en el mar de Borongan por el mes de Enero.

TOROINAN. *adj.* (DE TOIN). Encargado, aquel á quien se encarga ó encomienda alguna cosa, y con frecuencia.

TURUMANUN. *adj.* Aquello que debe ó ha de cumplirse, hacerse ó ejecutarse.

TORON. *v.* Aligerar, acelerar, aumentar la velocidad en el movimiento.—*adj.* Ligero, ágil, veloz.

TORON-AN. *s.* (DE TOON). Doctrina, enseñanza que

se dá para instrucción de alguno.—Sitio ó lugar donde se enseña y aprende.

TURUN-ANAN. *s.* (DE TUNA). Sólido, tierra.

TURUNBAN. *s.* (DE TONOB). Tarima, escabel, peana.

TURUNBANAN. *s.* (DE TONOB). Tarima, escabel, peana.

TURUNGAO. *s.* Pez de agua dulce, así llamado, se come.

TORONGGUN. *s.* Instrumento músico.

TOROOC. *v.* Pararse, detenerse.

TOROORUN. *adj.* (DE TUOD). Aquel á quien se dá crédito de lo que dice.—Aquel que dá crédito á lo que se le manda ó dice.

TOROPONG. *adj.* Igual, de la misma naturaleza, cantidad ó calidad que otra cosa,—*v.* Igualar, poner al igual con otra á una persona ó cosa.—Estar, ser igual una cosa á otra.

TOROS. *v.* Descolgar, bajar ó dejar caer poco á poco una cosa, pendiente de cuerda ó cinta.—Arriar, bajar las velas ó las banderas.—Aflojar, disminuir la presión ó la tirantez.—Alargar, dar cuerda, ó ir soltando poco á poco algún cabo, maroma ú otra cosa semejante, hasta que llegue á la medida necesaria.

TOROS. *v.* Bajar, disminuir el precio ó valor de una cosa; disminuir el dolor, enfermedad, etc.

TURUS. *v.* Estrujar, apretar ó matar los piojos entre las uñas.

TOROSOC. *v.* Dar ó pegar á uno con los dedos por desprecio.

TOROS TOROS. *v.* (*vide.* Toros 1.º) Acometer ó atacar de nuevo la misma enfermedad, con frecuencia.

TOROT. *v.* Espantar al puerco.

TOROTOCSO. *v.* Abrir, ensanchar una cosa.

TOROTOT. *s.* Instrumento músico.—*v.* Tocar instrumento músico, particularmente los niños.

TOSA. *s.* Cangrejo pequeño de mar, así llamado.

TUSAC. *s.* Pico de ave.—*v.* Picar, punzar, ó morder las aves.

TOSIC. *v.* Picar, punzar, morder ó reñir las aves.

TOSO. *adj.* Disimulado y ducho en hacer, hablar, preguntar ó averiguar una cosa.

TOSOC. *v.* Dar ó pegar con los dedos, por desprecio.—Hacer una cosa de mala gana, con repugnancia y fastidio.

TOSOC. *s.* Especie de aguja que llevan las mujeres en la cabeza por adorno.

TOSOP. *v.* Chupar, sacar ó atraer con los labios el jugo ó la sustancia de una cosa.—Probar, gustar un poco de una cosa.

TOSTOS. *s.* Cigarro, puro, rollo de hojas de tabaco, de diferentes tamaños, pero siempre manuable, que se enciende por un extremo y se chupa ó fuma por el opuesto.—*v.* Hacer cigarro, doblar las hojas de tabaco para hacer cigarros.

TOSTOS. *v.* Alargar, hacer alguna cosa más larga de lo que era; darle mayor extensión.

TUTDO. *v.* Enseñar, instruir, doctrinar.—*s.* Doctrina, enseñanza, instrucción.—Catutdoanan. *s. pl.* Doctrinas, enseñanzas, instrucciones.

TOTÓ. *v.* Atar, amarrar fuertemente una cosa.

TOTÓ *v.* Cortar las ramas de los árboles.—Cortar una cosa con las uñas.—Pellizcar, asir con los dedos pulgar é índice una pequeña porción de la piel y carne, apretándola de suerte que cause dolor.

TOTO. *adj.* Pollo pequeño.

TUTO. *s.* Empeine, parte inferior del vientre entre las ingles.—Vacío, ijada, cualquiera de las dos cavidades que hay entre las costillas falsas y el vientre inferior del cuerpo animal.

TOTOB. *v.* Tapar, cubrir tinaja, caña, vasija, etc., con hojas ó ropa, sobreponiendo aquello con se tapa y amarrándolo á la boca ó cuello de la cosa tapada, por la parte de afuera.—*s.* Tapadera de hojas, etc.—*s.* Badana ó piel curtida que se pone en el bombo, tambor, etc.—*v.* Cubrir ó poner badana ó piel curtida en el bombo, etc.

TOTOC. *v.* Mirar de hito en hito, fijar la vista en un objeto sin distraerla á otra parte.—Panotoc. *s.* Mirada, acción de mirar.—Modo de mirar.

TOTUD. *v.* Espabilar, despabilar, quitar la pavesa ó la parte ya quemada del pábilo ó mecha á la luz artificial.—Quemar las puntas de palos ó cañas.—Quemar las puntas ó pábilo que sobresale en las candelas nuevas ó sin encender todavía.

TOTOG. *v.* Apagar el tizón, dando con él en alguna parte ó metiendo la punta en tierra.

TUTUGPAHAN. *adj.* Locuaz, hablador, que habla mucho.

TOTOY. *s.* Palabra de respeto con que nombran á á algunos mayores.

TOTOL. *v.* Encontrar, hallar, dar con una cosa. Diri aco nacacatotol san dalan, cay másirum. No puedo hallar el camino, por está oscuro. Hintotolan co mán dao an can Juan tinatago nga langca, cay nadan-og an hamut. He encontrado la langca que había escondido Juan, porque se percibía el olor.

TOTOLO. *adj.* Tres. Totolo cami ca tauo. Somos tres hombres.

TOTOL-NAN. *s.* Garganta, tragadero, esófago, conducto que va desde la faringe ó tragadero al estómago, y por el cual pasan los alimentos. (DE (TOL-ON).

UTUM. *v.* Emplastar, poner emplastos.

TÓTÓN. *v.* Hablar bien y sin mezcla de palabras extrañas.—*adj.* Palabra castiza, pura, y sin mezcla de voces ni giros extraños.

TOTON-AN. *s.* (C.) Garganta, tragadero, esófago. (*vid.* TOTOL-NAN.)

TOTÓO. *adj.* Cosa cierta, verdadera.—*adv. afirm.* Ciertamente, de cierto.

TOTOS. *v.* Mermar, disminuir, ir á menos una cosa.

TOTOT. *s.* Marisco así llamado, se come.

V

VISITA. *s.* (*térm. español*). Población pequeña sin jurisdicción propia, que depende del pueblo en donde reside la autoridad ó capitán. En cada Visita hay un Teniente con varios subalternos. Tagavisita aco. Soy natural de Visita. Nasonog an Visita sa Calapi. Se ha quemado la Visita de Calapi.

VIENTOS

AMIHAN. *s.* Norte.—Viento que sopla de esta parte.—Caamihanan. *s.* Norte. Dapit sa caamihanan. Hacia el Norte.

CABONGHAN. *s.* Nordeste.—Viento que sopla de esta parte, entre el Norte y Este.—Cabonghanan. Nordeste.

CANAUAY. *s.* Noroeste.—Viento que sopla de esta parte, entre el Norte y Oeste.—Cacanauayan. *s.* Noroeste.

DUMAGSA. *s.* Oriente, Este.—Viento que sopla de esta parte.—Cadumagsaan. *s.* Oriente, Este, Leste.

HABAG-AT sa cabarian, ó Habag-at sa Sugbo. *s.* Sudoeste.—Viento que sopla de esta parte, entre el Sur y Oeste.

HABAG-AT sa Naton-dan ó Calon-dan. *s.* Poniente, Oeste.—Viento que sopla de esta parte.—Cahabagatnan. *s.* Poniente, Oeste.

SALATAN. *s.* Sur, Austro.—Viento que sopla de esta parte.—Casalatanan. Sur, Mediodia, Austro.

TIMUG. *s.* Sueste, Sudesde.—Viento que sopla de esta parte, entre el Sur y Este.—Catimugan. *s.* Sueste, Sudeste.

SÍNCOPAS DE ALGUNOS NOMBRES Y VERBOS,

CON EXPRESIÓN DE LAS RAICES DE DONDE PROCEDEN Y SU SIGNIFICACIÓN

	Raiz.	*Significado.*
AB-TAN. *pasiva* de an...	Abut... ...	Llegar.
AY-DON. *p.* de un	Ayad ...	Componer, arreglar; guardar.
ALAG-DAN, ALAG-DUN. *p.* de an y un ...	Alagad ...	Servir.
ALMI, AL-MAN. *p.* de an	Alum ...	Manchar.
AN-HUN. *p.* de un...	¿Ano?. ...	¿Qué?
AT-PAN. *p.* de an	Atup ...	Techar.
BAD-LAN. *p.* de an	Balud. ...	Ola.
BAY-DAN, BAY-DI. *p.* de an	Bayad...	Pagar.
BALAT-SAN. *p.* de an...	Balatas ...	Atajar ó echar por el camino más corto.
BALIC-DA, BALIC-DON. *p.* de un...	Balicad..	Volver ó mudar una cosa al contrario.
BAL-SAN. *p.* de an.	Balos.. ...	Recompensar; contestar.
BILNGA, BILNGUN, PAMIL-NGUN. *p.* de un.	Biling ...	Buscar.
BINALAB-GAN. *p.* de an...	Balabag ...	Atravesar.
BIN-LAD. *p.* de un	Bulad ...	Poner al sol.
BINUT-HAN *p.* de an	Boto... ...	Aparecer.
BIRILHUN. *adj.*	Bili.. ...	Valer; cosa de valor ó preciosa.
BUC-A, BUC-UN. *p.* de un	Buca... ...	Abrir; desatar.
BON-A, BON-UN. *p.* de un	Bono ...	Herir.
BOS-GUN. *p.* de un.	Bosog. ...	Hartar.
BUT-NGON. *p.* de un.	Botong ..	Tirar de una cosa.
CAABAC-HAN. *sust. pl.*	Abacá ...	Abacá.
CABAD-LAN. *sust. pl.*	Balud ...	Ola.
CABARAC-AN. *p.* de an	Baraca ...	Cuidado, solicitud.
CABARAC-UN. *p.* de un.	Baraca..	Cuidado, solicitud.
CABINOC-TAN. *sust. pl.*	Bocot. ...	Aposento, retiro.
CABURUT-ON. *sust...*	Buot ...	Voluntad.
CAB-TANG, CAB-TANGAN. *sust.*.	Butang ...	Poner, colocar.
CACUL-PAN, CUL-PAN. *p.* de an...	Colop ...	Tarde.
CADAC-AN. *sust.* y *adj.*	Daco.. ...	Grande.
CADAM-AN. *sust.* y *adj.*	Damo ...	Mucho.
CAG-TAN. *p.* de an	Cagat. ...	Morder.
CALIM-TAN, HICALIM-TAN. *p.* de an... ...	Limot ...	Olvidarse.
CALUM-SAN, LUM-SAN. *p.* de an	Lumos ...	Ahogarse.
CALON-DAN. *sust.*	Lonod...	Ponerse el sol, etc.
CAMAG IS-GANAN. *adj. pl.*	Isug... ...	Fuerte, valiente.
CAM-TUN, CACAM-TUN. *p.* de un..	Camut...	Mano.
CANAY-PAN. *sust...*	Nayap ...	Tierra firme.
CANGAL-SAN, NGAL-SAN. *p.* de an... ...	Ngalas...	Fastidiarse.
CAOM-HAN. *sust. pl.*	Oma... ...	Sementera.
CAUD-GANAN. *sust...*	Orug ...	Exceder.
CAOP-DANAN. *sust. pl.*	Opud.. ...	Compañero; pariente.
CAPAD-NGAN. *p.* de an.	Parong..	Apagar.
CAPIRINDAN. *sust.*	Pinid.. ...	Apartar, retirar.
CAPUS-CANON. *sust.*	Posoc ...	Enfadarse.
CAP-TAN. *p.* de an.	Caput. ...	Coger, agarrar.
CARAN-AN. *sust.*	Caon ...	Comer.
CARAN-ON. *sust.*	Caon.. ...	Comer.
CARAT-AN. *sust.*	Raut ...	Malo.
CASAM-DAN. *sust.*	Samad ...	Herir.
CAS-BO. *sust.*	Subo ...	Entristecerse.
CASISID-MAN. *sust*	Sirum. ...	Obscurecerse.
CASUL-GAN *sust.*	Solug ...	Correr el agua.
CATARAG-MAN. *sust.*	Tagam ...	Prevenirse.

	Raiz.	*Significado.*
CATUB-HAN. *sust. pl.*	Tubo ...	Caña dulce.
CATUD-CAN, TUD-CAN. *p.* de an..	Toroc. ...	Nacer.
CATON-DAN. *sust.*	Tonud...	Ponerse el sol, etc.
CATUNG-DANAN. *sust.*	Tungud ...	Lo que á uno le toca.
CUL-BA, CUL-BUN. *p.* de un..	Colob ...	Poner boca abajo.
CUS-GAN. *p.* de an	Cosog ...	Esforzarse.
DAC-PA, DAC-PON. *p.* de un..	Dacop...	Coger, agarrar.
DAD-A, DAD-ON. *p.* de un...	Dara.. ...	Traer, ó llevar.
DAG-A, DAG-UN. *p.* de un.	Daug ...	Vencer.
DARANG-PAN. *sust.*...	Dangup ...	Acogerse.
DAT-NGAN. *p.* de an	Datong..	Llegar.
DINUG-SAN, DUGSAN, *p.* de an...	Dugus. ...	Miel.
DUC-TAN, DUC-TI. *p.* de an	Docot ...	Prender el fuego. Pegar ó unir una cosa á otra.
DUL-HAN. *p.* de an	Dohol. ...	Llevar; dar ó entregar.
DUL-MAN. *p.* de an...	Dulum...	Obscurecer.
DUL-TAN. *p.* de an...	Dolot.. ...	Penetrar.
DUM-CO. por DUMOCO...	Doco ...	Inclinarse, bajar la cabeza.
DUM-TAN. *p.* de an	Domot. ...	Aborrecer.
DUNG-GUN. *p.* de un.	Dungug.	Oir.
DUP-HAN. *p.* de an.	Dupa.. ...	Poner en cruz.
DUP-HUN. *p.* de un...	Dupa ...	Poner en cruz.
GAO-SA, GAO-SUN. *p.* de un.	Gauas. ...	Librar, preservar.
GUINBAY-PAN. *p.* de an	Bayad...	Pagar.
GUINSAY-PAN. *p.* de an	Sayop. ...	Errar.
GUINSUG-DAN. *p.* de an.	Sugud ...	Preceder, anteceder.
GUINTON-AN. *sust.*	Toon... ...	Enseñar.
GUL-AN. *p.* de an	Gool ...	Doler.
GOT-MON, GOGOT-MON. *adj.*	Gotum ...	Hambre.
HAB-LON. *sust.*	Habol ...	Tejer.
HAD-CAN, HAD-QUI. *p.* de an	Haroc. ...	Besar.
HANG-DUN. *p.* de un	Hangad.	Levantar la vista.
HANG-LAN. *p.* de an	Hangul ...	Necesitar.
HARANG-DON. *adj.*	Hangad.	Levantar la vista.
HIAB-TAN. *p.* de an	Abut... ...	Llegar.
HIAL-MAN, HIAL-MI. *p.* de an...	Alum ...	Manchar, ensuciar
HIDAT-NGAN. *p.* de an	Datong ...	Llegar.
HIG-TAN. *p.* de an	Higot ...	Amarrar.
HILTON. *p.* de un...	Hilit	Hablar en secreto.
HIM-DAN. *p.* de an	Huram...	Pedir prestado
HIMOROL-SAN. *adj.*	Polos.. ...	Provecho.
HIMUT-AN, HINMUMUT-AN. *p.* de an... ...	Buot. ...	Querer.
HINLILIS-HAN. *p.* de an	Lisa	Faltar, pecar.
HINOP-TAN. *p.* de an	Hopot ...	Cuidar, criar.
HINSAL-AN. *p.* de an...	Sala	Pecar.
HIQUIT-AN, HIQUI-TI. *p.* de an.	Quita ...	Ver.
HITAS-AN. *sust.*	Hitaas. ...	Alto.
HUB-SAN. *p.* de an	Hubas ...	Menguar; bajar la marea.
HOC-MAN. *p.* de an	Hocom ...	Juzgar.
HOG-TAN. *p.* de an	Hogot ...	Apretar, tesar.
HOG-TON. *p.* de un.	Hogot. ...	Apretar, tesar.
HOY-PAN. *p.* de an	Hoyop...	Soplar.
HOM-GAN. *p.* de an.	Homog ...	Humedecer.
HOP-TAN. *p.* de an	Hopot ...	Cuidar, criar.
HOROC-MAN. *sust.*...	Hocom ...	Juzgar.
IB-GAN. *p.* de an...	Ibug. ...	Desear.
IN-MON. *p.* de un	Inum... ...	Beber.
IP-SAN. *p.* de an	Ipis.. ...	Echar agua en vaso, etc.
IP-TAN. *p.* de an	Ipit	Extrujar; cogerse con alguna cosa.
IRIB-GON. *adj.*	Ibug. ...	Desear.
IS-GAN. *p.* de an	Isug	Enfadarse. Reprender.
LAB-YAN. *p.* de an	Labay...	Pasar ó seguir.
LAB-TAN, LAB-TI, *p.* de an	Labut. ...	Entremeterse.
LAC-DAN. *p.* de an	Lacad ...	Pasar por encima de una cosa.
LAC-DON. *p.* de un	Lacad. ...	Pasar por encima de una cosa.
LAC-TAN, LALACTAN. *p.* de an	Lacat ...	Andar.
LAC-TON, LALAC-TON. *p.* de un	Lacat. ...	Andar.
LIG-SON. *p.* de un	Liguis...	Moler cacao, etc.

	Raiz.	*Significado.*
LIM-TAN, HICALIM-TAN. *p.* de an	Limot. ...	Olvidarse.
LIN-TOS. *p.* de un	Lotos....	Dividir; romper.
LUB-NGAN, LINOB-NGAN. *p.* de an...	Lubong ...	Enterrar.
LUC-BAN. *p.* de an....	Locob...	Cubrir; contener.
LOC-AN, LOLOC-AN. *p.* de an	Looc.. ...	Remontarse, esconderse.
LUD-HAN. *p.* de an	Lohud...	Arrodillarse.
LOM-NUD. por lumonud	Lonud ...	Hundirse, sumirse.
LUM-PAD. por lumupad...	Lupad...	Volar.
MAB-LAG. por mabulag	Bulag. ...	Separar, apartar.
MAB-SAG. por mabusag...	Busag ...	Cosa blanca.
MAB-SOG. por mabosog.	Bosog. ...	Harto.
MACDAO. Conmutación de letras, por... ...	Baedao..	Ponerse de piés.
MAL-BAD. por malubad	Lubad ...	Descolorarse.
MAL-BUG. por malubog...	Lubog..	Enturbiarse.
MALHIN. Conmutación de letras, por...	Balhin. ...	Mudar, trasladar.
MAMHOT. por mahamut..	Hamut...	Cosa olorosa.
MAM-TAN. *p.* de an.	Mamat ...	Sucesión, descendencia.
MAPAOB-SANON. *adj.*	Obus ...	Humilde.
MASINOG TANON. *adj.*	Sogot. ...	Obedecer.
MASORUB-ON. *adj.*	Subo ...	Triste.
MAT-HUM. por matahúm....	Tahúm ...	Precioso.
MATON. Conmutación de letras, por	Baton ...	Responder.
NAHAM-TANG...	Butang ...	Poner, colocar.
NAMAT-YAN. *p.* de an.—Mamarat-yon. *adj.*	Patay ...	Morir.
NACAT-NUB. por nacatonob.	Tonob. ...	Pisar.
NAM-CAD. por namucad.	Bucad...	Florecer.
NAUAD-AN. *p.* de an...	Uara.. ...	Perder, desaparecer.
NGAL-SAN, CANGALSAN. *p.* de an	Ngalas...	Fastidiarse.
U-AY. por	Uaray. ...	No haber, no tener.
UAD-A, UAD-ON. *p.* de un...	Uara ...	Perder, desaparecer. Perdonar.
UAD-AN. *p.* de an...	Uara... ...	Perder, desaparecer. Perdonar.
OD-GON. *p.* de un	Orug ...	Ensalzar.
UD-LAN. *sust.*...	Olud... ...	Gusano.
OM-COY. por umocoy	Ocoy ...	Parar, detenerse.
OM-NAT. por umonat....	Onat... ...	Estirar.
OM-NOS. por umonus.	Onus ...	Viento fuerte.
OM-PUD. por umopud....	Opud.. ...	Acompañar.
ON-HAN. *p.* de an	Ona.. ...	Ir adelante. Adelante.
ON-SAN. *p.* de an....	Onus... ...	Viento fuerte.
OP-DAN. *p.* de an	Opud ...	Acompañar.
OT-DAN, OT-DI. *p.* de an...	Otud... ...	Cortar.
OT-DON. *p.* de un + ...	Otud ...	Cortar.
PABAY-AN. *p.* de an...	Baya... ...	Dejar, abandonar.
PAHAM-TANG	Butang..	Poner colocar.
PANGICLUP	Colop... ...	Tarde. Merendar, cenar.
PANOB-SUN. *p.* de un	Nubus ...	Redimir.
PASAC-UN. *p.* de un	Saca... ...	Subir.
PASAB-DAN, PASASAB-DAN. *p.* de an ..	Sabud ...	Enredarse en alguna cosa. Dejarse engañar.
PAT-YON. *p.* de un	Patay... ...	Matar. Morir.
PINAHANUNG-DAN. *p.* de an....	Nungad.	Corresponder; dedicar, ofrecer.
PINAMAY-DAN. *p.* de an....	Bayad. ...	Pagar.
PINAMIS-CAN. *p.* de an..	Pisic ...	Saltar agua, etc.
PINANHIMARAT-AN. *p.* de an	Raut... ...	Hacer mal á uno.
PINANUCDAN. *p.* de an...	Tocud ...	Mirar, fijar la vista en un objeto.
PINATUD-CAN. *p.* de an	Toroc. ...	Nacer.
PIN-DON. *p.* de un	Pinid ...	Apartar, retirar.
PIS-CAN. *p.* de an..	Pisic... ...	Saltar agua, etc.
PUG-NGAN. *p.* de an.	Pogong..	Contener, refrenar.
PUG-NGON *p.* de un	Pogong ...	Contener, refrenarse.
PUY-AN. *p.* de an	Puyo ...	Morar, habitar.
PUL-SAN, PURUL-SAN. *p.* de an.	Polos. ...	Aprovechar.
PONG-SUN. *p.* de un.	Pongus..	Moño. Arreglarse el pelo.
PONG-TAN. *p.* de an	Pongut ...	Enojarse, airarse.
PUT-SUN. *p.* de un	Potos ...	Envolver.
QUIT-UN. *p.* de un...	Quita.. ...	Ver, mirar.
QUILAL-A, QUILAL-UN. *p.* de un...	Quilala..	Conocer.
QUINAHUB-GAN. *p.* de an	Hubog ...	Emborracharse.

	Raiz.	*Significado.*
SAB-NG̃AN. *p.* de an...	Sab-ong.	Adornar.
SAB-UAN. *p.* de an.	Sabao. ...	Echar caldo, etc.
SAB-TAN. *p.* de an...	Sabat ...	Responder.
SAC-AN, SARAC-AN. *p.* de an	Saca... ...	Subir.
SAC-LAN. *p.* de an...	Sacal ...	Sacar ó trasladar.
SAC-TAN. *p.* de an	Sacot.. ...	Mezclar.
SALIP-DAN, SALIP-DANAN. *p.* de an.. ...	Salipud..	Refugiarse, esconderse.
SINAB-UAN. *p.* de an...	Sabao. ...	Caldo. Agua de coco.
SOC-LAN. *p.* de an	Socol ...	Medir.
SOC-TAN, SOSOC-TAN. *p.* de an..	Socot.. ...	Cobrar.
SOC-TUN, SOSOC-TUN. *p.* de un	Socot ...	Cobrar.
SUD-LAN. *p.* de an..	Solud.. ...	Meter, entrar.
SUD-LUN. *p* de un....	Solud ...	Meter, entrar.
SOG-TUN, SOSOG-TUN. *p.* de un.	Sogot. ...	Obedecer.
SOL-NG̃UN. *p.* de un..	Sol-ong..	Mirar, ver.
SOM-GOT. por sumogot.	Sogot. ...	Obedecer.
SON-DAN, SOSON-DAN. *p.* de an	Sonud ...	Seguir, imitar.
SON-DUN, SOSON-DUN. *p.* de un...	Sonud. ...	Seguir, imitar.
SURUD-LAN. *sust.*	Solud ...	Poner alguna cosa en costal, vasija, etc.
TAC-PAN. *p.* de an.	Tacop ..	Cubrir, tapar.
TAC-SUN. *p.* de un	Tacus ...	Medir.
TAG-MAN. *p.* de an.	Tagam. ...	Prepararse, prevenirse.
TAM-DAN, TAM-DI. *p.* de an	Tamud...	Mirar hacia abajo, mirar con compasión.
TAO-GA, TAO-GUN. *p.* de un.	Tauag. ...	Llamar.
TAP-HAN, TINAP-HAN. *p.* de an	Tahup...	Aechar.
TIG-BA, TITIGBON. *p.* de un...	Tiguip ...	Escoplo. Escoplear, herir con escoplo.
TINAC-PAN. *p.* de an.	Tacop ...	Tapar, cubrir.
TINUB-DAN. *p.* de an...	Tabud. ...	Manar.
TIP-CAN. *p.* de an	Tipic ...	Dividir en pedazos.
TUD-CAN, TINUD-CAN. *p.* de an..	Toroc. ...	Nacer.
TUN-BAN. *p.* de an...	Tonob...	Pisar.
TONG-DAN, TONG-DI, TINONG-DAN, HI-TONG-DAN. *p.* de an	Tung̃ud ...	Corresponder; dedicar, ofrecer, pertenecer.
TUP-NG̃AN, TUP-NG̃I. *p.* de an	Topong.	Igual. Igualar.

NOMBRES DE ALGUNOS ÁRBOLES Y PLANTAS

QUE PUEDEN SER ÚTILES EN OCASIÓN OPORTUNA

A

ABACÁ. *s.* Variedad de plátano que se cría en Filipinas; la corola de su flor sólo tiene dos pétalos, y el fruto, en forma de baya larga de tres ángulos, encierra bastantes semillas. De esta planta textil se saca un filamento útil para cordelería y toda clase de tejidos. Su tronco se compone de varios peciolos ó pencas de los que se saca el filamento, quitando la parte carnosa. El agua que se recoje en un hoyo que se hace en el pié del tronco que se ha cortado, se dice ser buena para la contracción del miembro viril, enfermedad que suelen padecer algunos indígenas, y que regularmente viene acompañada de contracción de la lengua. El retoño ó saha del abacá se corta por el tronco, se asa al fuego, se exprime en un hongot en donde se recoje la savia ó agua destilada, se mezcla después con brea de pili y otros ingredientes, se calienta todo bien al fuego, y después sin sacarlo del hongot, se coloca este boca abajo sobre el vientre ó parte dolorida. Variedades del abacá: Balunan; Lauisid; Layahon; Busag; Alman; Libutanay; Linauaan; Inosá. También hay abacá silvestre, y en abundancia en los montes de Orás, Palapag y Catubig, pueblos de la provincia de Samar. Algunos comen el fruto del abacá.

ABUD. *s.* Planta de hojas anchas y largas; sus flores son blancas; su fruto del grandor de una nuez. Tomada en cocimiento de agua su raiz, en cantidad moderada, es purga y vomitivo; y también medicina contra la flema y melancolía.

ADGAO. *s.* La caninera olorosa ó sea el sauco, aunque el P. Fr. Manuel Blanco dice que está muy lejos de serlo. Este árbol se eleva de cuatro á cinco varas. Se le hace entrar en lugar del sauco en todas aquellas ocasiones en que se debe hacer uso de este, y parece que no produce mal resultado. Antes bien la esperiencia está demostrando, que es un equivalente muy apreciable de aquel, y que debe usarse con esperanza de buen resultado. Sus hojas y flores tienen un olor bastante grato, aunque con alguna mezcla de fastidioso. Uno de los usos en que le emplea el indio, es para dar sainete al pescado en especial á la anguila, echando sus hojas en la olla, en donde se cuece, lo que la dá un gusto singular y agradable. Sus flores las guardan con cuidado los indios, pues aunque estén secas, son utilísimas, tomado su cocimiento en los resfriados, y en todos los casos en que es usado el Sauco. Igualmente son muy apreciables las lociones de su cocimiento para las erisipelas. De la Flora de filipinas.—Las hojas de dicho árbol se usan para curar el dolor de cabeza; y los que tienen negra la vena del medio, se usan como cataplasma ó emplasto aplicado al vientre para curar la diarrea.

ADELPA. *s.* Arbusto de hojas algo anchas y redondas; su flor es bastante grande; dicha flor se abre por las mañanas, y es de color blanco, y por la tarde toma un color encarnado.

AGOHÓ. *s.* Árbol grande y alto, de hojas estrechas y algo largas. Con las raspaduras de su corteza hace el bisaya un cocimiento, que como medicina dá de beber á las recien paridas, por tiempo determinado. Dicho cocimiento es saludable para tullimiento tomando baños con él; ó aplicando su corteza á la parte dañada. Bebida el agua en donde estuvo en infusión dicha corteza, ó mascada esta, es medicina para deshacer las flemas y algunas hinchazones; y es también remedio para los que vomitan ó escupen sangre.

AYOHAN. *s.* Árbol grande y alto, de hoja algo ancha; se usa para hacer balotos.

ALAUIHAO. *s.* Árbol grande, de hojas estrechas y largas, su fruta, que contiene una pepita regular, es pequeña y de sabor agridulce.

ALILITAN. *s.* Planta de hojas estrechas y con puntas. Dichas hojas se machacan y se aplican ó ponen como emplasto en los granos ya reventados, para que chupen la materia y mala sangre.

ALBUTRA. *vid.* Lactang

ALUM. *s.* Árbol no muy grande, de hojas algo anchas y redondas, su fruta es pequeña y arracimada. Sus hojas son medicina para el dolor de cabeza, ó dolor del cuerpo, y para cualquiera enfermedad que proceda de un mal viento. También son medicina para disolver las apostemas que se inflaman ó aumentan.

AMÁGA. Árbol grande y alto, su madera es dura, y de color encarnado oscuro.

AMAHUYAN. *s.* Árbol no muy corpulento pero alto, de pocas ramas y de hoja algo larga. Es bueno para los edificios porque no le come el gorgojo.

AMAIT. *s.* Árbol no muy grande, de hoja fina, su fruta es pequeña, negra y arracimada, de un sabor áspero y agridulce. Su cogollo machacado, se envuelve en hojas, se calienta al fuego, se exprime y se untan los ojos cuando uno padece de la vista.

AMANURAY. *s.* Planta medicinal. Sus hojas puestas en infusión con vino ó agua son medicina para curar los dolores del cuerpo, y sirven también de purga.

ANAGÁSI. *s.* Árbol no muy corpulento y de ramas altas, sus hojas son algo estrechas y algo largas, y se usan para limpiar los platos súcios. Su raiz cortada destila un agua cristalina y fría, y con ella bañan á los que padecen de pasma ú otras enfermedades.

ANÁHAO. *s.* Palma brava. Se eleva tanto como los

cocos y las arecas Se dá en los bosques y no en poblado. El tronco es muy derecho; la madera ó su primera capa es muy dura, y por dentro tiene una médula blanda como las otras palmas. Tiene las hojas en forma de abanico y con pliegues puntiagudos. Dicha palma se usa en los edificios, y para hacer estacadas, canales y zumbilines y para otros varios usos. Con sus hojas se cubren los techos de las casas. Las hojas de dicha palma se usan como medicina en algunos granos, y mordedura de perro, poniendo la hoja verde sobre la parte dolorida, y remudándola con frecuencia, y de este modo mitiga el dolor y hace desaparecer el tumor.

ANANÁNGTANG. *s.* Arbol llamado Palo de Carigara. Las raspaduras de su corteza se usan como medicina en las apostemas.

ANGELÍCO. *s.* Planta de hoja dentada y gruesa. Se usa como medicina para curar la inflamación de la boca ó cara, cuando proviene de calor, aplicando las hojas á la parte inflamada.

ANGSOHAN. *s.* Arbusto de hoja fina. Sus hojas se usan como emplasto para curar la diarrea, aplicándolas al vientre.

ANIBONG. *s.* Palma anibong. Se eleva menos que el coco; su tronco es derecho; la madera ó su primera capa bastante dura, y por dentro tiene una médula blanda como las otras palmas. El tronco está cubierto de espinas negras y algo largas, y su hoja es ancha. Se usa para hacer cercas, estacadas, etc.

ANÉ-E. *s.* Árbol grande y alto, con espinas gruesas y cortas en el tronco, de hojas algo anchas y redondas. Su flor es encarnada.

ANINIPOT. *s.* Árbol que no crece mucho, de hoja fina, espesa y algo larga; su madera es regular, se usa para apuntalar los pisos de las casas, etc.

ANISLAG. *s.* Árbol que no crece mucho, de hoja estrecha y corta, su corteza se usa para teñir de negro el abacá, etc.

ANÓNANG. *s.* Árbol Anónang, su corteza se usa como ingrediente en la confección de varias medicinas, su fruta es dulce y se come.

APASOTE. *s.* Hierba apasote; bebido el cocimiento de sus hojas, es medicina para curar la apoplejía, que proviene de frialdad.

APITONG. *s.* Árbol Apitong, se hace grande y alto, de hoja algo estrecha y algo redonda, su corteza es amarilla. Su madera es blanquecina, y se usa en las embarcaciones, casas, etc.—Su resina es olorosa y espesa.

ARANHITAS. *s.* Árbol que no crece mucho, su tronco está lleno de espinas, su hoja es pequeña y olorosa; su fruta pequeña y orbicular, consta de dos cortezas, una exterior, medianamente récia, fungosa, blanca y cubierta de una epidermis de color encarnado ligeramente tinturado de amarillo, y otra interior, delgada, tenáz y blanca, y de una pulpa carnosa, dividida en gajos, que contiene las semillas, las cuales son pequeñas, ovaladas y blancas. La pulpa es comestible y de gusto más ó menos agridulce, y su zumo le usa el bisaya en el pescado, carne asada, etc.

ARONGITNGIT. *s.* Arbusto de hoja fina y espesa. El agua en donde se coció su raiz se dá como medicina á las recien paridas.

ASIOTES. *s.* Bixa Orellana, achiote, árbol que se eleva á la altura de doce ó más piés. La flor se cae muy pronto, y es blanca con viso encarnado. Sus semillas se usan en la comida, en lugar de azafrán, utilizando el polvillo que tienen. Dicho polvillo es estomacal, y se usa en las hemorragias. Las semillas puestas en infusión en aceite cocido de coco sirven para untar la parte quemada del cuerpo, sintiéndose bastante alivio.

ASLUM HA SANGLAY. *s.* Árbol algo grande y ramoso, su tronco no es derecho y está cubierto de espinas que tienen la punta encarnada. Su fruta es grande y orbicular; consta de dos cortezas, una exterior, gruesa y cubierta de una epidermis de color verde amarillento, y otra interior, delgada, tenaz y blanca, y de una pulpa carnosa, dividida en gajos, que contiene las semillas, las cuales son regulares, ovaladas y blancas. La pulpa es comestible y algo desabrida al gusto. Su fruta y corteza se usa como medicina para curar á las recien paridas que han recaido, frotando con ella su cuerpo. Sus hojas son estrechas y algo largas, y las usa el bisaya para frotar su cuerpo cuando se baña ó lava las manos, porque despiden un olor bastante agradable.

ASLUM NGA SEDRAS. *s.* Arbusto, limonero, de muchas ramas y tronco espinoso. Sus hojas se usan para frotar el cuerpo al bañarse, porque despiden un olor bastante agradable. Su fruta es pequeña y algo larga, aunque también la hay bastante grande, y concluye en punta. La corteza de la pulpa se usa como medicina en los dolores de cabeza, aplicándola á la frente. La pulpa se usa para blanquear la ropa. Su zumo sirve para hacer refresco.

ASUANGAY *s.* Especie de hierba.

ATIPOLO. *s.* Artocarpo hendido. Este árbol se eleva más de sesenta piés. Está llena su corteza de zumo pegajoso, y lo mismo su tronco, cuya resina se llama en bisaya *Calolot*. Sus hojas son anchas y con grandes lóbulos.

ATÉS. *s.* Anona escamosa. Este arbusto se eleva á la altura de ocho ó nueve piés. La carne del fruto es aromática y muy blanda, pero algo incomoda de comer por la multitud de las semillas. Sus hojas son alternas, medio elípticas, aquilladas, ondeadas, y apenas vellosas por las orillas y página inferior. Su fruto de figura de corazón, cubierto de escamas, con bastantes semillas medio ovales, envueltas en un arilo membranáceo y pulpuso, y fijas todas al rededor de un eje cónico. El bisaya usa sus hojas tiernas para medicinar á los que padecen pujos ó evacuan sangre, aplicándolas como emplasto al vientre.

B

BACHAO. *s.* Árbol que se cría en terreno fangoso cerca de la mar, sus hojas son estrechas, largas y agudas, y su fruto bastante largo, el cual se llama.—*Hintauén.*

BACULAN. *s.* Árbol grande y alto, de hoja estrecha y espesa. Se suele usar en los edificios, pero dura poco tiempo.

BACONG. *s.* Planta de hoja ancha y larga; hay dos variedades, la una es una especie de lirio colorado, y su flor parecida á la azucena; sus capas interiores soasadas son medicina contra el dolor de vientre, su tronco se exprime ó se pone en infusión en agua, y se dá de beber á los que padecen pasmo proveniente de calor; la otra tiene la flor blanca, y es medicina contra las almorranas

BADIANG. *s.* Planta silvestre y espontánea, es venenosa. Sus hojas son largas y anchas; la raiz madre es bastante grande, más no es comestible. Su fruta es encarnada, y la comen algunos pájaros. De estas plantas hay muchísimas en Samar, y nacen en cualquier parte, y sus hojas son más ásperas que las del talian y palauan. Cortada en pedazos la vena principal de la hoja del badiang, despide una especie de savia pegajosa, que causa comezón si toca al cuerpo. Frotando con un pedazo de dicha vena, poniendo antes en ella un poquito de sal, la parte del cuerpo dañada por el árbusto lingatong, mitiga y quita el dolor. Dicha vena es medicina para las hinchazones y granos abultados; se pone un poquito de sal en un extremo del pedazo cortado de dicha vena, y con ella se frota solamente al rededor de la parte dañada, de modo que la frotación se dirija hacia los bordes del grano, sin tocar á estos.

BAGACAY. *s.* Bambus Textoria. Esta caña se eleva á la altura de ocho y más varas. Su diámetro es como de pulgada y media; es muy común en los montes de Samar. Es hermosa, muy desecha y limpia, y se usa mucho de ella en los telares, y para hacer zumbilines, hacer nipas, pinchos ó puas, y para otros varios usos. Variedades de dicha caña: Caraye; damoluan; macaranás; guibagacye (fuerte la *c*); y otras.

BAGADÁPON. *s.* Planta trepadora ó especie de betel; su raiz es de sabor aromático, mucho más que el tronco, y se usa para curar la contracción del miembro viril, mascándola ó sahumando con ella dicho miembro.

BAGÓLIBÁS. *s.* Árbol que no se hace muy alto, tiene mucha hoja y delgada. Su madera es repelosa y difícil de labrar, y cuando está ya curada es muy liviana. Se usa para hacer morteros en donde pilan el palay.

BAGÓTAMBIS. *s.* Árbol grande y alto, su tronco nace derecho, su madera es dura y se usa en los edificios, embarcaciones, etc.; su hoja es estrecha.

BAHAY. *s.* Árbol que no crece mucho, de hoja estrecha y larga. Su raiz se pone en infusión, y se dá de beber como medicina al que padece inflamación ó grano. Su fruta es pequeña y encarnada con una mota negra en uno de sus extremos.

BAHAY. *s.* Planta, cuya raiz es algo grande, y algunos la chupan para sacar su jugo.

BAYABAS. *s.* Psidio aromático. Este arbusto se eleva hasta la altura de tres varas. Es muy común en la Isla de Samar. Su fruta madura tiene un color amarillo, y gusta mucho al índio, pués aunque esté verde la come. La corteza de este arbusto es astringente. Los cogollitos tiernos sirven para extirpar con su zumo las nubes de la cornea de los ojos; y también se envuelven en un trapo ú otra cosa, se calientan al fuego, se exprimen y con el zumo se limpian las llagas ó heridas.

BALANTI. *s.* Arbusto, que tiene las hojas grandes, redondas y gruesas, cuando es tierno todavía, y cuando grande, las tiene pequeñas, puntiagudas y deslustradas. Como el mismo hay otra clase de arbustos venenosos.

BÁLAO. *s.* Mocanera Verniciflua. Árbol corpulento y derecho. La resina que se saca por medio de incisiones en su tronco, es bastante y olorosa, y supie por el aceite de linaza, y se usa para betuminar embarcaciones mezclada con cal y aceite crudo de coco, sirve también para pintar, barnizar tablas, etc.; y es conocida con el nombre de *bálao*.

BALASBAS. *s.* Árbol balasbas; hay dos variedades, la una es blanca y la otra encarnada, y sus hojas anchas; el balasbas blanco tiene la hoja verde con pintas ó rayas blancas; el balasbas encarnado tiene la hoja morada. Las raspaduras y las hojas se usan en las fuentes, llagas ó granos aplicándolas á los mismos.

BALÁTONG. *s.* Fascolo Mongo. Esta planta, cuya fruta es muy sabrosa para algunos, es bastante conocida. En las viruelas, y en los retrocesos de las erupciones cutáneas, se dá á beber su cocimiento, porque las hace brotar con fuerza. Algunas mujeres toman unos puñados de mongos molidos, los echan en agua por la noche, y por la mañana se sirven de esta mezcla para lavar la ropa hermosa de la india, para que no se desluzcan los colores. En algunas partes se hace de los mongos un *sagú* equivalente del verdadero. Flora.

BALINAD. *s.* Árbol que no crece mucho, sus hojas son estrechas, y su flor arracimada, y la comen algunos pájaros.

BALINGASAG. *s.* Árbol de tronco grueso pero no muy alto, de hoja ancha y algo larga. Los cogollitos unos son encarnados y otros blancos. su flor es pequeña y arracimada, su fruta es grande y forma como tres puntas. Las raspaduras de su tronco ó corteza mezcladas con aceite se usan para untar las heridas ó llagas.

BALIRAHAY. *s.* Árbol grande y alto, de hoja ancha y puntiaguda, su fruta es pequeña y comestible, y de un sabor algo dulce y áspero.

BALUCÁNAD. *s.* Árbol resinoso, y con el aceite de su fruta se matan los piojos.

BALUCAUE. *s.* Planta trepadora, que á manera de enredadera trepa por los troncos de los árboles, y se usa para poner aros en las tinajas, etc., y sus hojas son de figura de espada. Su hoja y cogollo cocido con azúcar sirve para hacer vomitar.

BALUCÁS. *s.* Arbusto de hoja fina, ancha, larga y puntiaguda. Sus hojas cocidas en agua, y templada ya esta, se usan para bañar á las recien paridas y otros enfermos.

BALUGO. *s.* Enredadera bastante gruesa, su corteza es negra, la carne encarnada, estrecha la hoja, y la fruta redonda. La semilla de su fruta finamente rallada, y mezclada con leche de mujer es medicina para los dolores de cabeza, colocándolo en un trapo sobre las sienes, y también se usá para curar los lobanillos poniendo como emplasto sobre los mismos la fruta bien machacada. Dicha enredadera se machaca y se emplea para lavar el cuerpo, pués la espuma blanca que forma en el agua, frotándola entre las manos, sirve para lo dicho, y para quitar la caspa de la cabeza; con ella se baña y limpia también á los caballos.

BALONOS. *s.* Enredadera bastante gruesa, su corteza es negra, la carne blanca, estrecha la hoja y la fruta redonda. Su tronco bien machacado forma en el agua una espuma muy blanca; y sirve para lavar el cuerpo, la ropa, etc.

BANAG. *s.* Zarzaparrilla, enredadera de hoja estrecha y con algunas espinas. El cocimiento de sus raices y tronco, arrojada la primera agua, sirve para refrescar la sangre; y se dá como medicina á los que vomitan sangre, á las mujeres que padecen supresión de regla, y á las recien paridas.

BANAGO. *s.* Arbusto de hoja estrecha y puntiaguda,

su fruta es pequeña y arracimada. Dicho arbusto se usa únicamente para leña, y para hacer caleros, porque levanta mucha llama.

BANAHONG. *s.* Árbol así llamado, es medicinal.

BANATE. *s.* Arbusto de mucha hoja y estrecha. De su tronco se hacen bastones, reglas para reglar papel, etc.

BANDUCAN. *s.* Hierba de un jeme de altura, su tronco es encarnado. Es medicinal aplicándola como emplasto al vientre para facilitar la evacuación á los que no pueden obrar.

BANGATÉ. *s.* Arbusto frondoso, crece en terreno arenoso cerca de la mar, su hoja es fina, y el fruto pequeño, la mitad negro y la otra mitad encarnado.

BANGRAY. *s.* Planta ó ajengibre colorado. Es una mata compuesta de muchas semejantes, nacidas de una misma raiz, y las hojas como las del ajengibre, largas de una tercia, y anchas como de seis rayas de un punto, de sabor aromático; y los espigones ó caños lisos; la flor como la del ajengibre, abajo blanca, y arriba un poco colorada; la raiz tuberosa y olorosa, compuesta de muchas, pegadas unas con otras. P. Clarin.—El cocimiento de sus raices es medicina contra el mal de corazón, y apoplejía.

BANISIL. *s.* Hierba de hoja estrecha y larga.

BANITLONG. *s.* Arbusto de tronco derecho, de hoja ancha y puntiaguda, su madera es blanda.

BANQUILING. *s.* Arbusto, sus hojas sirven para hacer supurar las inflamaciones y apostemas.

BANTINAY. *s.* Planta, enredadera de tronco delgado, de hoja fina y fruta pequeña.

BANTULINAO. *f.* Ébano, árbol de madera muy maciza, pesada, lisa, blanquecina hacia la corteza y muy negra por el centro con vetas blancas. Este árbol es de tronco derecho en algunas partes, como en la costa Sur de Samar; y de tronco torcido en otras, como los he visto yo en la parte Norte de Samar.

BARAYONG, (BAYARONG). *s.* Árbol grande y alto, de hoja pequeña. Hay dos variedades de dicho árbol; el uno tiene los cogollitos encarnados y también su madera; el otro tiene los cogollitos blancos y su madera de color blanquecino. El que tiene los cogollitos encarnados es el más fuerte, porque su madera es encarnada, dura y pesada, y despide un olor agradable; se usa para harigues de los edificios, para tablas, mesas, sillas, etc. Dicho árbol no dura mucho tiempo en el agua porque le traspasa la carcama. Sus semillas trituradas suplen por la cola, echando agua. Su fruta es negra, con una mota encarnada, se planta, como yo he hecho, y crece muy bien. Su corteza y tronco se usa para sahumar algunas heridas.

BARIIS. *s.* Planta de hoja estrecha y larga como de unas cinco varas, y con dientes ó puntas en sus bordes, y espinosa la vena del centro. En algunas partes se usa para techar las casas.

BARIÓU. *s.* Planta de hoja estrecha, dentada, y larga como de unas cinco varas, y con espinas en la vena del centro. Se usa para hacer petates.

BAROBATIDOR. *s.* Enredadera de hoja estrecha, larga y puntiaguda, su fruta es gruesa, del grandor de una chocolatera ó batidor pequeño, y con una especie de asa.

BAROBATONES. *s.* Hierba de hoja delgada y fruta pequeña.

BAROBO. *s.* Arbusto de hoja estrecha y larga, su fruta es pequeña, y comestible.

BATUÁN. *s.* Arbusto de hoja estrecha, su fruta es pequeña, ágria, y orbicular, y se usa para condimentar el pescado

BATUNGALON. *f.* Árbol grande y alto, su hoja es ancha y larga, y su madera muy correosa y difícil de aserrar.

BATÉTES. *s.* Arbusto de hoja delgada, su raiz se machaca y arroja una especie de savia, y se administra como medicina dándola á beber á los que padecen inflamación ó úlcera interior, y la raiz machacada se aplica como emplasto á la parte dolorida.

BIASONG. *s.* Limonero, arbusto que produce limones grandes y olorosos. Su fruta partida y malasada se usa para frotar el vientre cuando duele, y aplaca los dolores. También es medicina para los calambres.

BIGO. *f.* Palma bigo, su primera capa es dura, y blanda la interior. Se eleva tanto como los cocos. El tronco es muy derecho; tiene las hojas en forma de abanico y con pliegues puntiagudos, y se usan para techar los edificios.

BILANG BILANG. *s.* Perejil marino ó hinojo marino, planta que se cria en el mar.

BIRÍ. *s.* Arbusto de hoja delgada.

BETOÓN. *s.* Árbol que no se eleva mucho, de hoja ancha y puntiaguda, su fruta es grande y esquinada. Rallada la fruta se aplica como emplasto á los que padecen reuma, y también para que la viruela, etc., salga fuera y no se interne. Rallada su corteza y envuelta en un trapo ú hojas se aplica como medicina en el vientre á las embarazadas. Su raiz y corteza emborracha, envenena y mata á los peces.

BUAS MAGQUIPOT. *s.* Hierba, que mezclada con el arbusto *panhauli,* y con zumo de limón, es medicina para las almorranas.

BUBÚA. *s.* Lanzones, este árbol se eleva á la altura de dos y más brazas, de hojas alternas, aladas sin impar, sus hojuelas son lanceoladas ondeadas, tiesecitas, enteras y lampiñas. Este árbol se dá muy bien en las Provincias de Samar y Leyte, y en los montes se encuentran lanzones silvestres de sabor áspero. Su fruto es muy sabroso, y su corteza despide una leche pegajosa, y las semillas son verdes y amargas.

BUGANOTAN. *s.* Arbusto de hoja estrecha, corta y puntiaguda, su tronco es derecho y se usa en el interior de las casas.

BUGNA. *s.* Arbusto de hoja pequeña, que se cae cuando dicho arbusto echa flor, la cual es encarnada y olorosa.

BUGNAY. *s.* Estilago Bunio. El fruto de este arbusto es como una pequeña cereza en la madurez, ácido, y se come, aunque nada tiene de sabroso. Las hojas tienen unas cinco pulgadas de largo y dos de ancho. El carbón de la leña se usa para las fraguas. Flora.

BUGSARÍ. *s.* Hierba de hoja estrecha larga y puntiaguda, y algo gruesa. Su hoja se calienta al fuego, se exprime, y con el zumo se lavan las quemaduras.

BUYO. *s.* Pimienta betel, enredadera ó planta trepadora, de hojas hendidas en la base, aovadas aguzadas con los nérvios medio esparcidos, enteras y lampiñas. Hay dos variedades, la una que se planta, y la otra silvestre; las que se plantan son las siguientes: Ticom; Labilab y Mangadlao; Las silvestres son. Pocaó; Sinangil; Boho-án; Cagascas y Cagáng. El llamado Labilab se usa por medicina en los dolores de cabeza poniendo sus hojas sobre la frente.

BUYÓ BUYÓ. *s.* Enredadera ó planta trepadora, de hojas hendidas en la base, aovadas y aguzadas con los nérvios medio esparcidos, enteras y lampiñas, y también venenosas.

BOYON. *s.* Arbusto de hoja estrecha, la cual comen los puercos de monte, y en algunas partes las usan como verdura.

BULALO. *s.* Hierba de hoja estrecha, fuerte y larga como de tres varas, su fruta es pequeña, arracimada, y no es comestible.

BOLÁSO. *s.* Arbusto así llamado.

BONÑA. *s.* Areca ó palma que dá en racimos la bellota ó nuez, que se usa para mascarla con la hoja del betel y cal. Esta palma, que se llama bonga, se eleva casi á la misma altura de los cocos. Su tronco, menor que el del coco, es muy derecho, con muchos anillos circulares, formados por los peciolos de las hojas, á los que hacen caer las espatas, cuando se hacen grandes. Es común entre los indios rociar, en el ombligo con el buyo mascado, á sus niños para librarlos de los cólicos y fuertes impresiones del aire. El cogollo de la bonga se come en ensalada, y también cocido, y su sabor es mediano; pero perece la bonga al quitarle el cogollo. Flora.—Los bisayas, cuando carecen de la fruta de la bonga para el buyo, usan de la raiz de dicha palma. Su corteza rallada se usa como medicina para los que tienen hinchada la garganta, mezclándola con vinagre de coco, y aplicándola como emplasto á la parte dolorida. Su fruta, algo verde, se usa como purga, mezclada con tuba dulce de coco.

BUNGLAS. *s.* Árbol grande y alto, de hoja estrecha y redonda, de madera amarilla, y se usa en el interior de los edificios.

BUNGLIOÚ. *s.* Aralia colgante, árbol de madera blanda. No echa ramas sino en el extremo, y las hojas algo anchas y caidas hacia abajo. El fruto tiene un olor balsámico mezclado de fastidioso. Flora.—Especie de árbol de madera muy floja; crece como la papaya, echa las pencas á su modo, y según van creciendo, se van cayendo, y cualquier estaca (del mismo árbol) nace fácilmente. Alábase contra el flujo de sangre de heridas. P. Clarin.—Su corteza, quitada la capa de encima, rallada y envuelta en un trapo, exprimiendo sobre ella el zumo del sua ú otra fruta ágria, y calentándolo todo al fuego, es medicina para los que padecen dolores de vientre, aplicándolo á manera de cataplasma; dicha corteza raspada y envuelta en un trapo, y puesta un rato al fuego, es medicina para las enfermedades del ano, exprimiéndola sobre la parte dolorida.

BUNGURAN. *s.* Plátano llamado Musa del paraiso de olor suave. La carne es de olor y sabor suavísimo, y este plátano sería el más estimado, sino fuera porque le atribuyen la propiedad de ser frio en extremo. Flora.—La penca tierna bien pilada, y la grande raspada y exprimida, poniendo un poco de zumo del sua, es medicina para los que padecen cursos, dandosela á beber.

BUNOS. *s.* Arbusto de madera blanda.

BUQUINGGAN. *s.* Planta de hoja estrecha, su flor es encarnada.

BURAC. *s.* Árbol que no crece mucho, de hoja ancha y larga; su flor es muy olorosa. También se llama llang igang.

BURÁCAN. *s.* Enredadera llamada Convólvulo purgante. Se extiende mucho y dá mucha leche, la cual es una resina, que se ennegrece, y es soluble en el alcohol como la de la Jalapa, cuyas propiedades tiene. Sus ramas leñosas, y que son como el brazo, en peso de un real purgan con seguridad. Las flores son blancas y grandes. Flora.—Extraido el zumo ó licor que contiene, en su interior el vástago, y bebido en cantidad de media jicara, es una buena purga, que hace arrojar lombrices y viscosidades. El mismo efecto hace el agua en que se coció el vástago, machacado antes. Quita también el sarro de la boca, y garraspera de la garganta. P. Fr. Juan Félix.—El zumo de dicha enredadera sirve para purga, pero es muy activa, y hay que usarla con moderación.

BURI. *s.* Palma de tronco alto, muy derecho y grueso; hojas por extremo grandes, de figura de parasos, con pliegues puntiagudos y peciolos largos y armados de puas en sus orillas; flores que forman una gran panoja; fruto de drupa globosa, y semilla redonda, membranácea y dura. De la médula del tronco se obtiene el sagú; de las espatas de las flores, la tuba, y de las hojas, un filamento útil para tejidos, esteras, petates, sombreros, etc. Su hoja se usa para sahumar llagas, etc.

BURÚO. *s.* Hierba de hoja estrecha.

BOROGTONGON. *s.* Árbol de hoja larga y algo ancha; su fruta es colorada. Las raspaduras ó pedazos de dicho árbol puestos en infusión, son medicina contra el dolor de vientre, y su raiz purga la flema. El agua en que se coció la corteza de dicho árbol, es medicina para los cascados, bañándose con ella.

BORONGANON. *s.* Planta medicinal contra el dolor de ijada.

BOROT. *s.* Planta silvestre, semejante al ubi, su tronco es espinoso, y las hojas como las del apari. Su raiz cocida en agua, es medicina contra el mal de orina.

BUTA BUTA. *s.* Árbol así llamado; sus hojas machacadas son medicina contra la picadura de pez venenoso, poniéndolas sobre la parte dañada.

C

CABÁC. *s.* Árbol grande y alto, de tronco derecho, sus hojas son anchas y largas; sus hojas tiernas se usan como medicina para el dolor de cabeza. El agua, en que se coció su corteza, se dá como medicina á las mujeres que están de parto. Su fruta es amarilla y cubierta con una especie de vello grueso y rojo. Su madera se usa para tabla en las casas.

CABAYEDO. *s.* Arbusto de hoja fina; su flor es encarnada.

CABUGAUAN. *s.* Caña fuerte y de mucha consistencia.

CACAO. *s.* Theobroma cacao. Este arbolito es oriundo de América. Se eleva á la altura de nueve ó doce piés. Para el plantío del cacao acostumbran los indios sembrar una porción de semillas en un pequeño espacio de tierra, ó también en hojas de árboles, nipa ó coco, doblándolas en forma de embudo y con un poco de tierra dentro, y en cada hoja doblada colocan una semilla, que riegan diariamente, y á los pocos dias nace. Después la trasladan al sitio que quieren, abriendo para cada planta un hoyo de un palmo de hondo, cuidando de plantar antes plátanos ó árboles de achote, para

que hagan sombra á los arbolitos, y libertarlos en parte de la acción del sol y del viento. De cuando en cuando riegan las nuevas plantas, y el año tercero empiezan á dar fruta. Advirtiendo que al trasladar dichas semillas nacidas no se sacan de las hojas en donde se plantaron, sino que todo se pone dentro del nuevo hoyo formado. Los vientos, temblores y la hormiga anáy hacen mucho daño en estos árboles. El cacao siempre está con flores; pero el tiempo en que se hace la mayor cosecha, es por noviembre. También comen los naturales el fruto verde. La manteca de cacao que nada en la superficie del agua, cuando después de triturado se cuece en ella, es muy ponderada, y con razón, pues es excelente para las quemaduras, y para suavizar el escozor ardoroso de algunas llagas, de las escoriaciones y úlceras de los pechos de las mujeres: también alivia mucho aplicada á las almorranas. Flora. El bisaya distingue dos clases de cacao, una que tiene el cogollo blanco, y se usa como medicina contra los dolores de cabeza; su fruta es también encarnada. El fruto verde se tuesta, se muele bién y sirve para polvorcar las llagas y heridas. El agua en que se ponen en infusión las raices del cacao encarnado, se dá como medicina á los mujeres que están de parto.

CADLUM. *s.* Hierba de hoja algo ancha y olorosa. Dicha hoja se machaca, se exprime, se mezcla y deslie con acibar, y se dá de beber á las mujeres que tienen suspendida la regla. El bisaya, cuando se baña, frota su cuerpo con dicha hoja.

CAGÁSCAS. *s.* Planta así llamada.

CAHEL. *s.* Árbol llamado Naranja cajel. Su fruto tiene un ácido agradable, y se usa para hacer cajelada. De su zumo usa mucho el bisaya para confeccionar varias medicinas.

CAYÁM. *s.* Árbol grande y alto, con muchas raices desde las ramas á tierra, de hoja estrecha y redonda. Su fruta cocida, se come.

CAYAM CAYÁM. *s.* Arbusto con muchas raices desde las ramas á tierra, y es infructífero.

CAYANGCANG. *s.* Enredadera de tronco delgado, sus hojas están unidas de cinco en cinco, y cada hoja tiene cinco puntas ó dientes. Machacada la hoja y puesto un poco de aceite, se calienta al fuego, y se usa para untar y curar las llagas y heridas.

CALABÁSA. *s.* Calabacera con surcos. Es calabaza conocida. Sus flores y carne son de color amarillo. El fruto tiene canales no muy profundos, y la corteza es de color verde oscuro. Flora.

CALABO, (CLABO). *s.* Planta de hoja estrecha y gruesa. Picada la hoja, se echa en arroz caldoso, y se dá como medicina á los que padecen catarro ó están constipados; ó se envuelve en un trapo, se calienta al fuego, se exprime, se deja enfriar poniéndola al sereno, y se dá de beber á los mismos. También se calienta al fuego dicha hoja, se exprime, y se usa para lavar las llagas y heridas, y la hoja exprimida se pone como emplasto en las mismas.

CALAY CAGAY. *s.* Hierba de hoja algo larga, y fruto pequeño.

CALAMPAC. *s.* Planta medicinal, así llamada.

CALAMPISAO. *s.* Hierba de hoja estrecha y algo larga, encarnada por un lado y verde por el otro.

CALAPÉ. *s.* Bejuco muy grande. Este bejuco muy común y conocido se extiende hasta treinta ó cincuenta brazas, y su grueso sin contar el pié, es demás de dos pulgadas, y á veces como la muñeca. Cortándole, arroja agua potable con abundancia; y que se tiene por medicinal. El cogollo desnudo de sus espinas, asado al fuego, y cocido después, se come en ensalada con aceite y vinagre, y es muy sabroso, aunque un poco amargo. También se come el fruto crudo, que es arracimado, y no desagradable. Flora.—Su fruta es muy astringente, ágria y cordial y refrigerante, y medicina contra el cólera. P. Clain.

CALATUTSE. *s.* Árbol que en botánica se llama Plumiera blanca. Este árbol es bién conocido y se eleva á la altura de seis ó más varas. Su corteza es amarga y purgante, y se usa en Ilocos para este efecto; aún su leche aplicada al ombligo purga también, y aplicada exteriormente es gran remedio contra la sarna y empeines según Hernandez. El jarabe de su corteza hace salir las lombrices tenías, y la infusión de sus hojas bebida largo tiempo, dicen que cura el mal venéreo. Siempre está floreciendo, y las flores son olorosas. Rarísima vez dá fruto: y no he logrado verlo más que una sola vez: como no estaba muduro, no pude formar juicio exacto de él. Sin embargo creo que no me he equivocado en la descripción dada. El P. Ignacio de Mercado en su tratado de yerbas de las islas pondera mucho para la hidropesía la corteza bien molida en dósis de dos dracmas y cocida en diez y siete onzas de agua, hasta que después de filtrada quede en ocho. De esta infusión, dice se dá de tomar parte después de cenar poco y temprano: y para mitigar el amargo, se puede comer anís confitado. Esta agua se puede beber tres ó cuatro noches seguidas, ó una vez cada tres dias. Si habiéndola tomado por nueve veces no se desvanece la hidropesía, después de descansar unos diez días, se vuelve á tomar las veces que pueda sufrir el paciente pero siempre conviene obrar con consulta de un facultativo. Se cree que este árbol ha venido de América. Flora.

CALINGAG. *s.* Árbol grande y alto, de hoja ancha y larga; su corteza es olorosa y tiene un sabor algo picante.

CALIPAYAN. *s.* Planta que sirve para ponerla en macetas, sus hojas son estrechas y largas. Hay cuatro clases, una que tiene verde la hoja, otra que la tiene amarilla y verde, otra que la tiene amarilla y morada, y otra que la tiene amarilla. Dicha hoja se pone en agua caliente, y se usa para bañar á los enfermizos.

CAMAGONG. *s.* Árbol grande y alto, de hoja estrecha, su madera es dura y pesada, de color negro con vetas rojas. Se usa en ebanistería.

CAMAHIUAN. *s.* Árbol alto y derecho, de hoja larga y aguda. Su madera se usa en los edificios.

CAMAHUYAN. *s.* Árbol de madera dura y fuerte.

CAMAYSI. *s.* Árbol de color negro, hoja pequeña, y espinoso el tronco. Su fruta cocida, se come.

CAMALÚNGGAY. *s.* Moringa que dá aceite. Este árbol, cuyas flores son blancas, se eleva á la altura de unas tres ó cuatro brazas. Es conocido de todos los indios, que comen cocidas en agua, sus hojas y el fruto, cuando está tierno. Su raiz se tiene por muy medicinal y sirve para sinapismos. De sus semillas se saca un aceite inodoro, que no se enrancia, pero es caústico, y purga también con violencia. La raiz cocida en mucha agua, se tiene por antiescorbútica. También se asegura que es muy buena para otras enfermedades, y aún para algunas creidas por incurables como el San Lázaro. Flora.—La corteza de dicho árbol, machacada, sirve para curar las mordeduras ó picadu-

ras de animales venenosos. En Samar hay dos clases de camalunggay, la una es un arbusto de hoja pequeña, unida ó espesa, y grata á la vista: la otra es árbol grande y alto, de hoja fina y frondoso; rallada su raiz y poniendo un poco de vinagre, se usa como sinapismo.

CAMANGSÍ. *s.* Árbol grande llamado Artocarpo camansi. El fruto se hace mayor que la cabeza de un hombre: está rodeado de aposentos, y en cada uno hay una semilla oval. Sus hojas son de dos piés de largo. Las semillas que son grandes como bellotas, se comen crudas ó cocidas, y tienen un sabor agradable parecido al de las castañas. Flora.

CAMANSILE. *s.* Planta medicinal, así llamada.—Árbol así llamado.

CAMANTIGUE. *s.* Planta de hoja estrecha, tiene la flor encarnada, y también blanca, y amarilla. Sus hojas exprimidas se usan para curar herida, ó hinchazón que ya ha reventado, y también para curar las erupciones cutáneas. Su zumo á manera de ungüento es medicina para las almorranas y otras enfermedades.—Planta llamada impaciente de tres flores. Esta planta llamada impaciente, porque arroja luego las semillas al tocarla, produce las flores blancas, y se eleva á la altura de tres piés. Los indios la plantan por la hermosura de sus flores. Sus ramas son medio trasparentes. Dicen, que el jugo de ella mata los piojos. Flora.

CAMAOG. *s.* Planta así llamada. El tronco próximo á su raíz y que está debajo de tierra, machacado y aplicado á las apostemas y granos, las resuelve. Cocido el mismo tronco sirve para encolar guitarras, harpas, etc, P. Fr. Juan Félix.

CAMATES. *s.* Tomates ó sea Solano Licopérsico. Esta planta que siempre se halla en Filipinas ó en donde hay hombres, se eleva á la altura de uno ó dos piés, ó más; el fruto tiene cuatro ó cinco líneas de diámetro. Los naturales hacen un uso inmenso del fruto, que hacen entrar en casi todas sus comidas. Con sus hojas tiñen de verde súcio las telas de algodón. Flora.

CAMOTE. *s.* Planta camote. Esta planta se extiende mucho, y en los puntos en donde el tallo toca en tierra, echa raiz y ramitas. De cada raiz salen tubérculos oblongos con desigualdades. El número varía; pues son cuatro ó seis ó más si son pequeños, pendientes de la raiz principal por unas raicillas. Estos tubérculos son los que constituyen el principal mérito de la planta, y á veces tienen seis pulgadas de largo ó mucho más. Su preparación en las cocinas es muy vária, y según el gusto de cada uno. Sirven en lugar de sopas hasta para el chocolate, cortándolas en revanadas delgadas y tostándolas al fuego. Cuando quieren hacer algún plantío, no usan de las yemas de las raices, sino de troncos de ramas que ván metiendo en tierra. Otras veces extienden una rama larga sobre la tierra preparada, y la ván apretando con la mano, y enterrando los nudos nada más, en donde están las yemas. De esta especie hay otras muchas variedades que se toman de la diferente figura, magnitud y color de los tubérculos. Flora.—No sólo se come su raiz, sino también sus hojas tiernas.

CAMOTE NGA CAHUY. *s.* Es un arbolito de unas tres varas de altura y que arroja leche. Sus hojas están esparcidas, digitadas, ó en número de cinco, siete ú ocho, reunidas en un punto, lanceoladas, muy lampiñas y con el peciolo comun largo. Las raices á veces se hacen tan grandes como el muslo: son de color de ceniza, y cocidas se comen sin otra preparación; pero son algo duras, correosas, y nunca tan estimadas de los indios come el camote. Flora.—Es necesario poner antes en infusión en agua corriente dicha raiz para poderla comer, como hacen los bisayas de Samar; y así no se expone uno á un cólico ó á envenenarse.

CANDOL. *s.* Es una calabaza, que no es conocida de todos. De ella se hace dulce, y tiene la corteza dura, y algo áspera, y su largor es de un pié ó más. El tallo, hojas y fruta están llenos de pelos tiesos. Las flores son amarillas. Flora.

CANINGAG. *s.* Árbol grande así llamado. Su corteza es dulce, y se masca; sus hojas cociéndolas con aceite de ajonjolí, se usan como remedio para el dolor de cabeza, cuando este proviene de humores fríos, untando la misma con dicho cocimiento.

CAUAYAN. *s.* Bambus mitis ó Bambus sin espinas. Esta caña es de las más altas. En los nudos no se notan aquellas yemas puntiagudas y que punzan, que tienen otras cañas. Cuando dicha caña tiene una braza de alto, se corta por un nudo, y al dia siguiente por la mañana se encuentra llena de agua clara la parte del tronco por donde se ha cortado, y se usa para bañar á los enfermizos: y si dicha caña no destila agua, dice el bisaya, que es señal cierta que el enfermo tiene demasiado calor en su cuerpo.

CAPAYA. *s.* Carica Papaya. Estos arbolitos se elevan á la altura de quince ó más piés. Su tronco es de una constitución tan blanda que se corta fácilmente. El fruto que suele ser como la cabeza de un niño es de los más agradables. Los pecíolos son huecos, y á veces de nueve piés de largo: los indios los llenan del líquido conveniente para las lavativas, y les sirven de geringas naturales, aunque muy trabajosas, por que solamente hacen su efecto soplando con mucha fuerza. Las hojas se dice que son excelentes para curar la reuma, aplicándolas á los miembros enfermos en los que ocasiona una erupción saludable, pero por lo que he observado en mi mismo, el alivio es pasajero. Las mismas hojas de estos árboles sirven á los naturales en lugar de jabon, para lo cual las machacan primero, y después las exprimen en agua: con ella lavan la ropa blanca nueva para que blanquee mucho y también la ropa sucia, para quitarle prontamente las manchas; y aunque tome un color verde, este luego desaparece lavándola en agua clara. Tampoco conviene remojar por largo tiempo la ropa en el agua dicha, porque se maltrata. Esta virtud de las hojas de la Papaya es común á otras muchas plantas de Filipinas, y regularmente á las que despiden un jugo lechoso. Los indios creo que adivinan esta virtud, gobernándose únicamente por aquella semejanza que aparentan tener entre si el jabón desleido y zumo lechoso y aúnque á los ojos de los Europeos esto parezca un simpleza, los resultados muchas veces son felices. Las ovejas comen con ansia las hojas de la papaya. El zumo de la pulpa del fruto se emplea como cosmético para quitar las manchas de la piél, causadas por el ardor del sol: La leche de la papaya en muy corta dosis como una ó dos dracmas para un muchacho, y de dos á cuatro para un adulto, mezclada con igual peso de leche, y combinado todo con una infusión aromática, y bebido, es remedio eficacísimo contra toda

especie de lombrices, y lo mismo las semillas. Estas secas y trituradas se toman en dósis de un escrúpulo por muchos dias, y hacen morir todos los gusanos. Flora.—Su fruta madura es amarilla, dulce y comestible; y verde aún se usa en la tinola.

CAPÉ. *s.* Coffea Arábica. Este árbol tan conocido se eleva hasta la altura de nueve piés. Ignoro si es indígeno de las Islas, á lo que me inclino. En la Provincia de Batangas se dá y extiende el mismo de por sí con mucha facilidad, especialmente en el pueblo de San Pablo. De la bebida tan usada del café se ha escrito con mucha variedad. Unos dicen que causa temblores en las manos, que quita el sueño y acorta la vista. Esto último lo he experimentado en mí mismo después de haber tomado por el espacio de dos meses: también han escrito algunos que causa la esterilidad. Pero otros autores reconocen que el café ha curado asmas inveteradas y melancólicas, que despeja la cabeza y que enerva la fuerza de los licores espirituosos. Administrado en lavativas disipa el entorpecimiento que causa la apoplejía. Se sabe que un Rey de España publicó un remedio contra las calenturas intermitentes, el cual consiste en tomar una taza de café bien cargada en donde se haya echado el zumo de un limón. En Filipinas es necesario que sean tres ó cuatro por ser muy pequeños. Muchas mujeres indias acometidas de *mal de madre* han sanado al momento bebiendo una taza de café en donde se habían echado unas dos cucharas de aguardiente. también disminuye y aún sana la sarna. Flora.—Cuatro ó seis hojas de la dicha planta pueden sacar á alguno de las garras de la muerte. Si algún sujeto fuese atacado del cólera morbo, procurará tomar el agua en que se cocieron las hojas mencionadas con la cantidad que cabe en una taza de las de caldo, después de haber mermado la mitad. Bebida el agua se arropará bien, y será regular que en virtud de un copioso sudor que á poco tiempo advertirá, desaparezca la enfermedad. La medicina no puede ser más sencilla y barata donde haya tales plantas. P. Fr. Juan Félix.—Las hojas tiernas de dicho árbol son medicina eficaz contra la disentería. Unas cuatro ó más hojas se cuecen en la cantidad de dos vasos de agua, hasta que merme la mitad, y después que el agua esté fría, se vá tomando poco á poco. El agua en que se cocieron cuatro ó seis hojas de dicho árbol, se dá como medicina á los que padecen cursos.

CAPÚLAO. *s.* Cynamorio de Filipinas. Planta que me trageron de Cebú y se dá en el agua de la mar, creciendo sobre las raices podridas de los árboles: es hermosa á la vista, y su color no es del todo encarnado sino morado. Los indios apenas conocen esta planta; pero los autores botánicos dicen que es astringente y que en dósis de un escrúpulo en caldo se usa en la disentería, esputo de sangre, hemorrágia, y úlceras cacoetes. Flora.

CAPOPOT. *s.* Planta medicinal, que se usa para curar granos y apostemas.

CARAYACAY. *s.* Árbol alto, de hoja ancha y larga, su fruta es larga; su raiz puesta en infusión en agua fría, se dá de beber á los que padecen granos grandes con materia.

CAROCANDING. *s.* Hierba de hoja estrecha y pilosa, su fruta es pequeña y no se come. Sus hojas calentadas al fuego y aplicadas al vientre son medicina contra los pujos y diarrea.

CATCATAN. *s.* Caña olorosa y medicinal.

CATMON. *s.* Ditenia de Indias. Este árbol se eleva á la altura de muchas varas. Las flores tienen casi un jeme de ancho, las hojas un palmo, y los petalos tres pulgadas de largo. El zumo de la fruta es ágrio, y se sirven de él los indios en lugar de vinagre. Flora.—Su fruta es ágria, y se come.

CATOL. *s.* Arbusto de hoja algo redonda y aguda, su fruta es encarnada, y no se come; pero la comen algunas aves.

COBE. *s.* Árbol grande, alto y derecho, de madera amarilla y fuerte, y se usa en los edificios.

COGON. *s.* Planta de hojas de figura de espada, ásperas por arriba y por las orillas, y casi lampiñas por abajo. Esta planta extendida inmensamente por las Islas, á veces coge espacios de muchas leguas con exclusión de otras plantas. Se hace de la altura de un hombre. Los Indios la emplean para cubrir los techos de sus casas y especialmente los caballetes. Los animales la comen. La raiz es dulce y la mascan por golosina los muchachos.

COYO COYO. *s.* Planta trepadora semejante á la enredadera, y sus ramitas son pilosas.

COYOGAO. *s.* Árbol alto de hoja estrecha. Su hoja se machaca, se calienta al fuego, se exprime, y sirve para untar y curar la sarna que llaman catol.

COLIPAPA. *s.* Árbol grande y alto, de hoja algo ancha. Su madera es muy dura y correosa, y aguanta mucho tiempo en el agua, como harigue.

COLONG COGONG. *s.* Hernandia sonora. Este árbol se hace de tercer orden. El fruto no se puede comer por ser amargo y en extremo acre. Su madera es blanda.

COLONG COGON. *s.* Planta de hoja pequeña. Sus hojas y tronco se machacan, se calienta todo al fuego, y aplica como emplasto para curar el dolor de cabeza.

COMENTANG, (HAMENTANG). *s.* Planta de hoja estrecha, su flor es blanca con rayas encarnadas.

CORUGBAC. *s.* Enredadera de tronco grueso, de hojas anchas, y redonda la fruta.

COROT. *s.* Enredadera, cuya raiz comen los indios, después de lavarla en agua algunas veces, porque sin tal operación emborracha y aún envenena, aunque no mortalmente.

COSOL. *s.* Hierba de hoja ancha y sin tronco, de olor fuerte, y se usa como medicina para curar la tos.

D

DAGAHIT. *s.* Hierba de hoja estrecha, larga y puntiaguda.

DAETAN. *s.* Palma Daetan. Bebida en ayunas el agua de la fruta de este coco, es medicina para los que orinan materia.

DALAGANAN. *s.* Árbol de hojas largas y anchas, su fruta es colorada y comestible, sus raices tienen un olor agradable que se parece al del alcanfor.

DALAGANAN. *s.* Enredadera trepadora, su raiz raspada, y puesta en el estómago, es medicina contra ventosidades frias.

DALAIRÓ. *s.* Hierba que nace en el agua en charcos ó lagunas, de hoja ancha y redonda.

DALA-UDÁ. *s.* Hierba de hoja estrecha, su flor es encarnada. Su hoja se machaca, se calienta al fuego, y en ella se pone el junco para hacer petates para teñirlo de colorado. En dicha hoja machacada se

pone un poco de aceite, y se usa para untar y curar las bubas ó sarna, que llaman catol.

DALAQUIT. *s.* Árbol dalaquit. Este árbol, cuando es nuevo ó está naciendo, parece una enredadera, y poco á poco vá trepando y abrazando á otro árbol, hasta que le mata. Del tronco de dicho árbol, cuando ya es algo grande, nacen y se alargan unas ramas hasta tocar en tierra, en donde prenden. También nace en las casas, y echa á perder los edificios, si no se corta á tiempo. Las ramas que nacen del tronco y prenden en tierra se machacan, se pone un poco de aceite, y se aplican á las heridas para curarlas; sus hojas son también medicinales. En la entrada del río de guiborongani del pueblo de Borongan hay un dalaquit de catorce brazas de bojeo. Sobre este árbol famoso, que á la vista parece son varios unidos formando grupo, tienen los bisayas algunas supersticiones, porque ni á tocar se atreven á dicho árbol, y mucho menos cortarle, pues creen que habitan en él los duendes, y que llevan á mal, si se les destruye su morada. Más cuando por la fuerza ó por temor al castigo se han visto obligados á cortarle, no ha sucedido nada de lo dicho; y sin embargo su falsa creencia ó vano temor no puede quitárseles.

DALIYOPYOP, (ALIYOPYOP). *s.* Hierba de hoja larga; se usa como ungüento aplicando la hoja á las hinchazones ó granos con pus.

DALUGDUGAN. *s.* Enredadera de hoja pequeña y tronco espinoso; su fruta, que tiene la cáscara dura, se hace polvos, se pone un poco de vinagre, y se aplica como emplasto para quitar el dolor de cabeza. Su raíz se dá como medicina á las recien paridas.

DALONOTAN. *s.* Arbusto de hoja algo ancha y redonda, y puntiaguda; las raspaduras de su corteza aplicadas á las apostemas las revientan y las supura, haciendo el oficio de ungüento; también se usan para curar el dolor de estómago, aplicándolas al vientre.

DALUPANG. *s.* Planta que dá flores encarnadas. Bebido con vino el zumo de su raiz, es medicina contra las cámaras con sangre; más si hay calentura ó mucho ardor, se bebe con agua.

DANATÁ. *s.* Arbusto de hoja ancha y larga, puntiaguda y de mal olor. Su hoja se machaca, se exprime, se pone un poco de cal, y se unta la inflamación, que llaman calamayo.

DANGCALAN. *s.* Árbol grande, su tronco no suele ser derecho, y su madera es difícil de aserrarse. Sus hojas hechas tiras y puestas en infusión en agua, son medicina para el mal de ojos, aproximando y pasando la cabeza por donde están puestas en infusión. Su corteza picada y frita con aceite nuevo de coco es medicina contra el flujo de orina, untando con ella los lomos ó riñones.

DANGLUG. *s.* Árbol grande y alto, de hoja fina, y madera blanda.

DA-Ó. *s.* Árbol grande, de hoja estrecha, su fruta es pequeña, puntiaguda por los extremos, y comestible; pero mejor será abstenerse de comer dicha fruta: Cay sa usa nga ocasión, sa bongto sa Basay, Provincia de Samar, may totolo nga cababayen-an nga nacasirong sinin mao nga cahuy, ngan san nacadto sira san mao nga sirong iguincahituman gud nga nagracdag an bonga sini nga cahuy, ngan ira pinangaon, cay quiniquilala ug maaram man sira nga caran-on sin tauo an mao nga bonga; ngan san pageagab-i san mao ngahao nga adiao pinanhirantan sira an tolo, ngan may usa sa ira nga natuyao sacop sin usa ca bulan capin sin guti.

DAUA. *s.* Panizo Mijo. Las panojas de esta planta son muy grandes y cabizbajas. La siembran los indios y hacen de los granos, que son muy pequeños y casi redondos, sus comidillas buenas para su gusto: también se dán á los canarios. Flora.—La semilla de esta planta puesta en infusión en agua, ó cocida, se dá de beber al enfermo, para que la enfermedad no se interne.

DAP DAP. *s.* Erythrina carnea. Eritrina de color de carne. Árbol grande, con muchas ramas, y tronco espinoso, de hoja ancha, aovada y puntiaguda. En el mes de Enero y Febrero se cae la hoja, y echa dicho árbol flores encarnadas y en mucho número, y que terminan en panoja racimosa. Su fruta, que madura en el mes de Marzo, es algo negra, redonda y larga como la del cacao. Su madera es ligera y blanda. Su hoja sirve para mitigar el dolor de cabeza, aplicándola á la misma. Su raíz raspada, envueltas las raspaduras en hoja ó en un trapo, y calentadas al fuego, se usan para curar la enfermedad, que llaman, mal de culebra, aplicándolas á la parte dolorida. Su corteza rallada, se aplica como emplasto al vientre de la mujer que padece mal de regla; y también se cuece en agua la corteza, hasta que merme la mitad, y se dá de beber á la misma con el fin de que sane, como muchas veces sucede. En el mes de Abril echa dicho árbol unos pimpollos de color blanco.

DARAYSIC. *s.* Planta así llamada; sus hojas se usan para curar los granos y apostemas.

DARANGIAN. *s.* Árbol grande llamado Artocarpo Darangian. El fruto se hace mayor que la cabeza de un hombre: está rodeado de aposentos, y en cada uno hay una semilla oval. Sus hojas son de dos piés de largo. Las semillas que son grandes como bellotas, se comen crudas ó cocidas, y tienen un sabor agradable parecido al de las castañas.

DITÁ. *s.* Árbol de hoja larga, estrecha y puntiaguda; su tronco tiene mucha resina. Su corteza se pone en infusión, y se dá de beber á los que padecen alguna inflamación en el cuerpo.

DOCMAY. *s.* Planta medicinal, así llamada.

DOCNÁY. *s.* Hierba de hoja fina. Seca la hoja, la usa el bisaya en sus almohadas en lugar de algodón.

DUG-AN NGA CAHUY. *s.* Árbol alto y derecho, de hoja estrecha y puntiaguda. La resina de su tronco es roja como la sangre.

DUG-AN NGA BALAGON. *s.* Enredadera de hoja fina y tronco grueso. Su zumo es de color de sangre, y huele como el alquitrán. Su hoja machacada y calentada al fuego se aplica como emplasto al vientre de los que evacúan sangre ó padecen pujos.

DUHAT. *s.* Árbol alto: sus hojas tienen un sabor ácido; su corteza picada, y frita en aceite nuevo de coco es medicina contra el flujo de orina, untando con ella los riñones, y también bañándose el enfermo con agua tibia en donde se hayan cocido las hojas ó corteza de dicho árbol.

DÚLAO. *s.* Planta de hoja ancha, larga y puntiaguda; su raíz es ámarilla, y con ella tiñen; de amarillo que no es muy firme. Dicha raíz se machaca, se mezcla con carne rallada de coco, se calienta al fuego, y se aplica como emplasto á las heridas particularmente las que provienen de haber pisado y

haberse clavado las puas venenosas que tienen algunos peces.

DONGON. *s.* Árbol grande y alto, de hoja estrecha y algo redonda; su madera es fuerte correosa y difícil de aserrarse. Su fruta es pequeña y redonda con esquinas, y no es comestible. Este árbol nace en sitios fangosos ó á orillas de los ríos.

DONGON DONGON, (Guisoc nga dongon dongon). *s.* Árbol grande y alto, de hoja estrecha y algo redonda; su madera es buena, fuerte, correosa y difícil de aserrarse.

G

GAAN GAAN. *s.* Arbusto de hoja estrecha. Seca la hoja, la usa el bisaya en sus almohadas en lugar de algodón.

GA-AS. *s.* Hierba así llamada, su hoja es semejante á la del palay aunque un poco más ancha.

GANDA. *s.* Ajo de tres cajitas. Planta muy conocida y usada en lugar de los puerros en Filipinas. Es indígena de las islas, pues se dá espontánea en Leyte; pero la de Manila es oriunda de China. El olor de las hojas no es fuerte, pero sí el de la raíz que se extiende mucho formando un cuerpo ancho, continuado y macizo, y de ella salen infinitos tallitos que por abajo tienen cascos. Las flores son blancas. Flora.—Esta planta, que se parece al cebollíno, se usa en la olla y guisados, y también como medicina.

GANGAUAN. *s.* Árbol grande y alto, y se usa en los edificios.

GAUAY GAUAY. *s.* Árbol grande, de hoja delgada, la cual se usa por algunos en la tinola de pescado, y en la olla.

GAUAY GAUAY. *s.* Planta de hoja redonda, puntiaguda y gruesa. Dicha planta se machaca, se mezcla un poco de cal, y se aplica como emplasto para curar las inflamaciones recientes.

GAUAY SIN BUAYA (a) Panaquilon. *s.* Dragoncia de Filipinas. Planta medicinal; raspada la carne de su tronco, ó como tronco, espolvoreando un poquito de sal, ó sin ella, y puesta en la parte que dañó el gusano que llaman *basul,* aunque sea de tiempo, y esté podrida, hace casi instantáneamente que vuelen hacia arriba los pelos del tal gusano, y del todo la sana. P. Clain.—Dicha planta se usa también para curar la enfermedad de los piés, que llaman *panggoho.*

GAPAS. *s.* Árbol grande y alto, algodonero de hoja delgada y lobulada, de tronco recto con algunas espinas gruesas y cortas. Estas espinas se usan como medicina para curar las pecas. Su fruto es una cápsula que tiene muchas semillas envueltas en una borra larga y blanca, que sale y se extiende al abrirse la cápsula por efecto del calor, y cuando está ya madura. Dicha borra es muy fina, y se pega á los dedos al cogerla. La cápsula, cuando está todavía verde, la comen los murciélagos grandes y otras aves.

GAPAS NGA MALOBAGO. *s.* Arbusto, algodonero de hoja ancha y redonda. Su fruto es una cápsula que contiene muchas semillas envueltas en una borra larga y blanca, que sale y se extiende al abrirse la cápsula por efecto del calor, y cuando está ya madura. Este algodón es el que se hila y no se pega á las manos.

GATAS GATAS. *s.* Arbusto de hoja ancha y redonda que tiene blanco el reverso. Su raíz se machaca, y el zumo que despide, que es blanco como la leche, se dá de beber á los que padecen alguna llaga ó inflamación interior y también se aplica exteriormente sobre la parte dolorida. También se calienta en agua dicha raíz, y se dá de beber á las mujeres, que están criando, y carecen de leche.

GATAS GATAS. (a) Buyayaon. *s.* Planta medicinal, llamada Hierba de la golondrina.

GATSAN. *s.* Arbusto de hoja delgada. Su raíz se machaca, y el zumo que despide, que es blanco como la leche se dá de beber á los que padecen alguna llaga ó inflamación interior, y también se aplica exteriormente sobre la parte dolorida.

GUISOC. *s.* Árbol grande y alto, de tronco derecho, hoja estrecha y redonda. Su madera es muy buena y no la come el anay. Son tres las variedades de este árbol. Guisoc madlao, que es la mejor; Guisoc mulato y Guisoc bayabason. Hay otra variedad que llaman Guisoc nga dongon dongon.

GULÁMAN. *s.* Junco Gulámán. Son unas yerbas que se dán en los esteros de agua salada inmediatos á la mar. Están tendidas y son muy ramosas, redondas, trasparentes como la cola ó gelatina, quebradizas, y sembradas de pezones, en donde ocultan dos semillas. Son comunes en el pueblo de Tambobon, y tienen largo más de un pié, y su grueso es de una ó dos líneas. Los indios las conocen, las benefician, y venden en Manila lavándolas bien y asoleándolas: después hacen un dulce muy agradable de ellas, cociéndolas y añadiendo azucar. Estas yerbas al cocerlas se deshacen, y forman una gelatina de la figura del molde, en donde se echan. Es muy resbaladiza, trasparente y quebradiza, y me ha asegurado un inteligente que es medicina fresca y muy apreciable para los éticos, asociándola un poco del *lichen pulmonario.* Flora.

H

HAGÁCHAC. *s.* Árbol grande y alto, de hoja estrecha y redonda; su madera es de mala calidad.

HAGNAYÁ. *f.* Enredadera de hoja estrecha y racimosa; fuerte y buena para amarrar alguna cosa.

HAGONOY. *s.* Enredadera de hoja de color verde rojo, ancha, aovada y puntiaguda. Su flor es pequeña y amarilla, y cuando está ya madura toma un color verde. Su fruta es pequeña y orbicular, y no es comestible. Su hoja se machaca, se exprime, y con su jugo se limpian las heridas. Sirve también para matar los piojos de los perros, bañando á los mismos con el jugo de dichas hojas. El agua en que se coció su raíz es medicina para curar á los que se hayan envenenado, bebiéndola varias veces; y aplicada á las heridas hechas con arma envenenada, ó por pez venenoso, ó con los pinchos del mismo, las cura; y bebida el agua, es regular purga, y medicina contra el mal de piedra; ó el mal de orina.

HAGUPIT. *s.* Higuera áspera voluble. Esta planta sube enroscándose por los árboles. Sus hojas son ásperas, y secas al sol, sirven para limpiar y poner lisa la madera.

HAMINDANG. *s.* Arbusto de hoja ancha, aovada y áspera, y es muy buena para limpiar los platos súcios. Algunos pájaros comen su fruta. El agua en que ha estado en infusión su raíz, se dá como medicina á los que padecen pasma, si esta proviene de calor, y á los que tienen alguna inflamación.

HAMORÁUON. *s.* Molave. Este árbol se eleva más de cincuenta piés, y muchas veces es torcido. Su madera tiene la primacía entre todas las que se conocen en Filipinas, y es de un uso inmenso. Se aprecia para todo género de obras. Su color tira un poco á pajizo, y cuando se labra dicho árbol, despide un olor de miel. Su madera es durísima y vidriosa, y se asierra y labra fácilmente, pero suele tener nudos y agujeros; y esta es la más dura; porque la que es muy limpia, no lo es tanto. Metida en tierra, en el agua, ó en la cal, dura muchísimo tiempo. Hay tres variedades de molave; Molave Malobagohon; Molave Bayabason; y Molave Lanhan ó Madlao. El molave lanhan es el mejor, y su madera es amarilla. Bebida el agua en que han estado en infusión pedazos del molave lanhan, es contraveneno. Rallada dicha madera se aplica como emplasto á las heridas, para contener la sangre. Las aserraduras finas del molave lanhan son usadas con éxito feliz en las heridas por grandes que sean; y se dejan pegadas á la sangre hasta que se caigan. La resina de dicho árbol se usa contra las picaduras de culebras, cienpiés y otros insectos venenosos, calentándola antes al fuego hasta que humée; y después se aproxima á la parte dañada, de modo que el humo llegue á ella; repitiendo la misma operación cuantas veces sea necesario.

HANAGCURAN. *s.* Arbusto de hoja ancha y puntiaguda.

HANCACAUAYAN. *s.* Hierba que echa muchas raíces.

HANDARAMAY. *s.* Arbusto así llamado. Las raspaduras de su corteza son buenas para reventar hinchazones, y hacer madurar granos y apostemas. P. Juan Félix.

HANGAQUITAN. *s.* Arbusto de hoja estrecha, su madera es dura y pesada, pero no aguanta mucho. Su cogollo se machaca, se calienta al fuego, se exprime, y se usa para untar los granos ó llagas que llaman catól.

HANGARAY. *s.* Árbol alto de diez y más brazas, de tronco derecho, hoja estrecha, larga y puntiaguda. Su madera es blanda y no se usa en los edificios. Crece en terreno fangoso y á orilla de los ríos.

HANTAC. *s.* Enredadera de hoja estrecha; su fruta es larga, con muchas semillas, y tostada al fuego, se come.

HANTATABACO. *s.* Hierba que nace en arroyos y aguas detenidas, de hoja ancha, larga y puntiaguda. Su hoja se machaca, se mezcla con cal, se exprime y sirve para untar la inflamación, que llaman calamayo.

HANTITINAI. *s.* Árbol de hoja estrecha, y tronco torcido; no sirve más que para leña.

HAUILI. *s.* Higuera hauili. Este árbol es bien conocido, y muy común en muchas partes. Se eleva regularmente á la altura de cuatro varas, pero llega también á ocho. El uso que he visto hacer á los indios de él, es emplear el zumo lechoso que despide y que es cáustico, para curar las herpes mojándolas con él, y pretenden las quita; pero es haciendo llaga: también le usan en las fuentes recien abiertas en el cuerpo, para que no se cierren. Las hojas aplicadas á los miembros afectados de dolores reumáticos, se dice que causan mucho alivio. Aunque la fruta del árbol nunca madura, esto sospecho que puede consistir en el terreno: pues en una ocasión yo comí higos maduros, que no eran del todo desagradables. El árbol que los produjo, estaba rodeado de escombros de cal y piedra de un edificio arruinado. Flora. Este árbol que no es muy grueso ni alto, tiene la hoja delgada; su fruta es oval, pequeña, y arracimada, y su jugo pegajoso, y algunas veces la comen los muchachos. La corteza de la rama tierna, rallada, exprimida, y mezclada con azúcar y zumo de limón, se dá de beber como medicina á los que padecen pasmo.

HARUM. *s.* Planta de hoja ancha, larga y de color morado; su flor es encarnada; y su hoja se usa como verdura.

HAROPAY. *s.* Planta, que se estiende mucho por el suelo; su tronco es como el brazo de grueso, y espinoso, su hoja es delgada; y tiene la propiedad de contraer y plegar sus hojas cuando se la toca.

HASMEN. *s.* Planta de hoja unida, estrecha, larga, puntiaguda y gruesa, y de color morado. Dicha planta entera se pone en infusión en agua, y se dá de beber á los que padecen pasmo, que proviene de calor.

HATUTNĞAO. *s.* Arbusto de hoja estrecha y puntiaguda; su flor es encarnada; su fruta es pequeña, y comestible.

HIGOT BALOTÓ. *s.* Planta de hoja ancha larga y aguzada; su tronco está lleno de pelos finos. Cocida la raíz en agua se dá de beber á las mujeres que están de parto, particularmente si arrojan sangre. Cocida la raíz, tronco y hojas en agua, se administra como medicina á los qúe padecen cursos. Sirve también dicha planta para ablandar granos é hinchazones.

HINDANG. *s.* Árbol grande y alto. Hay tres variedades de este árbol; la una tiene la madera blanca, la otra encarnada, y la otra amarilla. La blanca y la encarnada se pudren pronto; la amarilla es la mejor, y se usa en el interior de los edificios, pero no como harigue.

HIROTINGBES. *s.* Planta pequeña, de hoja redonda.

HULAGTUB. *s.* Hierba de hoja larga; es medicinal; su fruta parece al tomate pequeño.

Y—I

YAHÓNG YAHÓNG. *s.* Hierba de hoja aovada, corta, y lobulada. Dicha hoja hace las veces de ungüento, aplicada á los granos con materia y á los tumores.

YAO YAO. *s.* Árbol así llamado. Su corteza hecha polvo, y dada tres veces al día, (peso de medio real ó uno), es remedio contra el asma, dolor de estómago ó vientre, (si proviene de frialaldad), cámaras, pujos y excremento mucoso, que suelen tener los opilados y extreñidos, desganas de comer, cuando estos males provienen de causa fría; es contraveneno y picaduras de culebra. De sus ralladuras, mezcladas con las ralladuras de la Pepita de Catbalogan, poniendo aceite fresco de coco, se hace ungüento contra las opilaciones, que provienen de frialdad, sobando, frotando y untando con él los vacíos.

YAPANA. *s.* Hierba de hoja estrecha, larga y olorosa. Bebida el agua en que se coció dicha hoja, es remedio para aminorar la borrachera, y también contra las calenturas, que provienen de calor.

IBA. *s.* Árbol de hoja delgada, su flor es encarnada y el jugo negro, su fruta es pequeña y muy ácida.

Cuando más flor y fruta tiene este árbol, es después de haber pasado un báguio ó colla fuerte. De su fruta se hace dulce y *acharas*.

IGASUD. *s.* Ignacia amara, Pepita de Catbalogan ó de San Ignacio. Enredadera que no vive sino sube trepando por algún árbol, y se hace grande, su hoja es estrecha. La vaina de su fruta es casi tan grande como la naranja que llaman Aslum sa sanglay; la pepita es algo larga y tan gruesa como un dedo, y muy amarga. Las raspaduras de la fruta, en cantidad moderada, mezcladas con vinagre, y puestas después en un pedacito de papel ó en un trapo, se usan para curar el dolor de cabeza, poniendo el papel ó trapo sobre las sienes. Dividida la pepita en tres pedazos, se ponen en agua caliente el tiempo necesario, y después se dá á beber dicha agua al que padece dolores de vientre, y se dá también como medicina á las mujeres que padecen supresión de la regla. Echa polvos la pepita, y mezclada con alguna comida, causa la muerte al que coma lo dicho, como no logre vomitar. El celoso y activo P. Fr. Juan Félix, recoleto, dice: si se usa inconsideradamente de la pepita de la enredadera igasud, es un veneno muy activo, pero usada con prudencia es antídoto y contra veneno muy probado. Es medicina para el cólera morbo, como puede verse en la palabra Manunggal. Desleida la mencionada pepita en vino, en agua tibia ó en vinagre, cura los dolores que provienen de viento, frotando fuertemente la parte dolorida. El sujeto que padezca dolor de cabeza que tenga su principio en la debelidad de nérvios, si se pone en las sienes unos parches mojados en el vinagre donde se pusieron los polvos dichos, advertirá pronta mejoría, y aún desaparición total del dolor. Es medicina para otras muchas enfermedades, para dolores de estómago, vientre, etc.

IGBUHAT. *s.* Planta de hojas largas y anchas, y peludas, con una flor purpúrea, llena de vainas chiquitas, que abiertas á su tiempo dán semilla de color anaranjado; cuya raiz es purgativa de la flema, dada en cantidad de medio real á un real. P. Clain.

IGOT. *s.* Árbol grande y alto, de hoja delgada. Su fruta es arracimada y del grandor de la uva, de color encarnado, dulce y comestible.

YERBA BUENA. *s.* Menta crespa. Planta de hojas opuestas, lanceolado aovadas, con lobulos pequeños, y vellosas. Se usa como especia en los manjares y guisados, y es de un olor agradable, y se dá espontánea y con abundancia en Samar. El bisaya masca ó huele dicha hoja, porque dice, es medicina para expeler las lombrices; y no la aplica como emplasto al vientre, porque entonces, dice, que salen las lombrices por la boca y narices. También se usa para curar el dolor de estómago, aplicándola sobre el vientre. Puesta entre dos telas, es muy útil en la debilidad de estómago en los vómitos y diarreas. También disipa los tumores duros de los pechos de las mujeres aplicada sobre ellos, disminuye la leche y la disuelve.

YERBA BUENA HA GUBA. *s.* Planta de hoja aovada, y lobulada, su hoja es muy amarga. Se usa como medicina para las recien paridas, y para los que padecen dolor de estómago, bebiendo el agua en que han estado en infusión dichas hojas.

YERBA DE SAN JUAN. *s.* Planta medicinal que tiene las flores moradas.

YERBA MARÍA. *s.* Planta de hoja pequeña y lobulada, con el lomo blanco. Es medicina para curar los pujos y diarrea, aplicando sus hojas sobre el vientre. El agua en que se cocieron la raíz y hojas de dicha planta, se dá de beber á los que padecen diarrea ó dolores de vientre.

YERBA SAN JOSÉ. *s.* Planta que crece más de una vara, de hoja ancha, lobulada, y de muy mal olor. Su hoja mezclada con cebollas, se calientan al fuego, y se aplican al vientre para curar el dolor de estómago.

JPIL. *s.* Eperua de diez estambres. Árbol de primer orden, de madera buena, durable y muy estimada, su color es de un encarnado pálido, que con el tiempo se hace negruzco.

L

LACATAN. *s.* Planta de hoja estrecha y larga; se estiende mucho esta planta; su fruta es muy pequeña y se pega á la ropa. Si no se quita á tiempo, mata cualquiera otra planta.

LACDAN BULAN. *s.* Coniza que lleva bálsamo. Esta planta se eleva á la altura de seis ó más piés. Su hoja es ancha, larga, aguzada, y olorosa. Aplicada á la frente, aplaca y quita el dolor de cabeza. El jugo de dicha hoja machacada y exprimida, poniendo un poco de anisado y acíbar, se dá de deber á las mujeres que padecen supresión de regla. El agua en que se coció su raíz se dá de beber á las mujeres que están de parto y arrojan mucha sangre. El bisaya mezcla la hoja de esta planta con carne rallada de coco, y con ello se unta la cabeza para que huela bien. Dicen los indios que traida la hoja en las manos, quita los temblores de estas. El agua en que se pone en infusión dicha hoja, se dá de beber á los que son atacados de la peste. Sus hojas son frescas, y los bisayas las ponen dentro del sombrero, cuando hace mucho calor. En algunos pueblos llaman á esta planta *Lalacdan*.

LACTANG. *s.* Minisperno coca. Esta enredadera la usan mucho los indios en la medicina, y es muy buscada de las mujeres que padecen supresión de regla, y hace también abortar. Con el fruto metido en la tripa de un animal muerto y echado en el agua, muere el caimán que lo come. Igualmente se emborrachan los peces y se cojen con la mano: para lo cual se trituran las semillas, según he visto practican los indios, con cualquiera especies de cangrejos ó caracoles que encuentran en las playas; después lo esparcen en pedacillos pequeños en el agua, aunque sea en la orilla del mar. Á los veinte minutos los peces que han probado la mezcla, están ya muertos ó moribundos. Pero lo que me ha admirado y he visto, es que á los que han comido mucho se les salen las tripas rompiéndose el vientre; y se les saltan los ojos. Este pescado así muerto, se come sin que haga daño alguno, y yo también le he comido. Las opilaciones del bazo, las tercianas, cuartanas, é hidropesías incipientes, aseguran algunos que ceden bebiendo en agua ó vino la infusión del leño. Fiora.—Es una enredadera, cuya raiz es contraveneno; machacada y humedecida con agua se calienta, y tibia se exprime en los ojos contra la ophtalmía y ceguera; también es contra cámaras; su fruta es redonda y como pequeñas avellanas, y emborracha á los peces. P. Clain.—Dicha enredadera tiene la hoja estrecha, su corteza es negra, y su madera es amarrilla. El agua en que han estado en infusión sus hojas se dá de beber á

las mujeres que están de parto, á las que padecen supresión de regla, á los que padecen dolor de estómago ó vientre, si proviene de malos vientos. Algunos bisayas llaman á dicha enredadera *Albutra*.

LAGLAG. s. Árbol que no crece mucho, su hoja es delgada, y su corteza es blanca. El bisaya no usa dicho árbol en sus edificios.

LAGUNDI. s. Árbol de tronco algo grande, y no muy alto, su hoja es estrecha, y su fruta muy pequeña. Sus hojas se usan para aliviar el dolor y curar las almorranas; También se aplican como emplasto en el vientre de la mujer recién parida que ha recaido ó enfermado. Sus hojas secas se usan para preservar al cacao, trigo, etc., del gorgojo, y á la ropa de la polilla.

LAGPÁCON. s. Planta medicinal, que algunos llaman *Yerba mora*.

LALACDAN. s. *vide*. Lacdan bulan, que así se llama más generalmente.

LAMÓDIO. s. Planta medicinal y aromática; se parece al anis.

LAMPUYAN. s. Planta de hoja ancha, y carne ó madera amarilla.

LANGAUISAN. s. Árbol de tronco grande y no muy alto, de hoja ancha y aguzada; su fruta es algo grande y encarnada, y de sabor agridulce.

LANGCA. s. Artocarpo muy grande. Árbol de hojas abiertas alternas ovales, aguzadas por ambos extremos, serpenteadas tiesas, lampiñas por arriba y algo ásperas por abajo. Es árbol bien conocido de unas seis á siete varas de altura, y que dá como los de su género mucha leche. El fruto es á veces de una magnitud prodigiosa, pues se hace hasta de un pié de grueso y de pié y medio de largo. Los arilos y envoltorios de las semillas que tienen un sabor confuso de limón, se comen y son agradables aún á los europeos; si bien algunos no pueden sufrir el olor penetrante que tienen. Las semillas cuya figura y disposición es como en el *Camungsi*, se comen tostadas, y son gustosas. La madera del árbol es fina, de color amarillo, y sirve para escribanías ó instrumentos de música. El carbon del árbol triturado y mezclado con aceite de ajonjolí es excelente, aplicado en emplasto á las quemaduras y quita hasta las cicatrices. Flora.—Árbol frondoso y de vista agradable, de unas seis á ocho varas de altura, y del grueso del cuerpo de un hombre; su madera es muy buena para hacer ajuares de casa é instrumentos músicos con especialidad de cuerda. Su fruta es de la figura de una sandía ovalada, más ó menos grande, llegando algunas veces á una magnitud admirable. Puede llamarse fruta herizo, porque como el tal animal, está rodeada de puas largas y aguzadas, aunque flexibles, y por lo tanto sin la dureza necesaria para herir á quien las coja en la mano. La corteza es blanda fofa y de poca consistencia, gruesa á proporción y según la magnitud del fruto. Interiormente está llena de semilla parecida á la bellota, blanca, la que se halla rodeada de una cáscara como la del cacao, y esta de una membrana ó pellejo delgado y fuerte, blanco también ó amarrillento. A todo esto sigue otra membrana ó carnosidad del grueso de dos cantos de duro, poco más ó menos, amarrilla, que es lo que se come, y que tiene un sabor agradable y dulce. El pellejo que como se ha dicho, rodea inmediatamente á la cáscara, tiene los caractéres de ser empachoso, y así lo creen los indígenas. Cuando se abre la expresada fruta exhala un olor tan fuerte, en virtud de su demasiado aroma, que es fastidioso, y muchas veces insoportable á los que no están acostumbrados á él, aúnque es cierto que con el tiempo regularmente viene á ser de una fragancia que muchas veces es buscada. La semilla, cocida ó asada, es de buen gusto y al mismo tiempo sustanciosa, pudiéndose llamar equivalente de la castaña, aunque la falta dulzor. P. Fr. Juan Félix.

LANGCOUAS. s. Hierba de hoja ancha y larga, su tronco es oloroso y picante. Hay tres variedades. Langcouas ha tuna, la que nace en tierra. Langcouas sa cahuy, la que nace en el tronco de algún árbol. Langcouas sa bato, la que nace en piedras. También escribe el bisaya—langcuas.

LANGCUAS. s. Planta que echa tallos, tan gruesos como el dedo mayor del pié, y de unas dos brazas de altura; su fruta se come, pero es amarga.

LANIPAO. Árbol de tronco grueso y alto, de hoja ancha; cocida la corteza sirve para teñir de negro. El tronco se usa para hacer balotos ó embarcaciones menores

LANIPGA. s. Árbol grande y alto, su madera es liviana, y muy buena para hacer embarcaciones menores y ligeras.

LAUA-AN. s. Árbol grueso y alto, de hoja delgada, bueno para hacer embarcaciones menores de una pieza. Su resina es blanca y olorosa.

LASONA NGA CAHUY. s. Árbol grande y alto, de hoja delgada y pequeña; su corteza es gruesa, y se usa como medicina para curar el dolor de vientre.

LIBÁS. s. Árbol grande y alto, de hoja estrecha y ágria, su fruta es pequeña, muy ágria, y comestible.

LIMÓN. s. Arbusto de hoja estrecha, y muy olorosa, puesta en la frente aplaca el dolor de cabeza; el bisaya la usa cuando se lava ó baña. Su fruta es pequeña y se usa para curar el constipado.

LINGATONG. s. Arbusto de hoja ancha, larga y aguda. Dicha hoja causa grande escozor si toca alguna parte del cuerpo humano, y dura el dolor hasta tres días. El remedio para que desaparezca pronto el escozor es la raiz de dicho arbusto, la cual se ralla y con las ralladuras se frota bien la parte dolorida y desaparece el escozor. El agua en que se haya puesto en infusión dicha raiz se dá de beber al que padece alguna inflamación ó llaga interior.

LINGATONG SIN AYAM. Planta de hoja estrecha, aovada y aguzada, y de color verde encarnado. Dicha hoja causa bastante escozor si toca alguna parte del cuerpo humano.

LIPATA. s. Árbol de tronco grande y no muy alto, de hoja estrecha, la cual se cae en tiempo de Nortes. Su flor es pequeña, blanca, y de mal olor. La resina de dicho árbol es blanca, y lo mismo el jugo de sus hojas. Una taza de dicha resina mezclada en una ganta de agua ó de tuba, envenena al que bebe de ello, aunque no causa repentinamente la muerte, pero hace evacuar, por arriba y por abajo, como si uno estuviera atacado de peste. Si cae en los ojos de uno alguna gota de dicha resina, se hinchan por espacio de tres ó cuatro días, y al cuarto día es cuando pueden ya abrirse un poco los ojos. El remedio es untarse los ojos con leche de coco. El que haya tenido la desgracia de envenenarse con dicha resina, to-

mará carne de coco, cocida y tostada después un poco al fuego; y si no desaparece el mal, tomará la carne del coco, que llaman *limbaon*, ó la del *cayomames;* ó tomará el agua del coco, que llaman *oguipang*, y comerá su cáscara tierna todavía, arropándose bien, los piés y manos. El bisaya pone en el fondo de la olla la hoja de dicho árbol, cuando hace á su modo escabeche de pescado.—El P. Fr. Juan Félix dice. Árbol playero. Su zumo, savia, y mucho más su resina, es perjudicialísima á la vista y aún hace cegar á quien se refriegue, frote ó unte con ella. La resina tiene virtud y cualidad tan fuerte que quema la parte donde toca, si no se acude inmediatamente con leche de mujer, ó con la que se llama de coco. Sus cogollos son comestibles cocidos como otra cualquier verdura. Recien cortado un tallito y aplicado, por la parte donde se cortó, á donde mordió alguna culebra venenosa, ú otro insecto ó reptil, extrae el veneno y emblanquece lo que la mordedura ennegreció. Una ó dos gotas de la mencionada resina, causa el efecto de una buena y eficaz purga, habiendo la ventaja que se puede conservar por mucho tiempo el algodón empapado en ella, que se exprime cuando es necesario usar la medicina.

LUBI. *s.* Palma coco, de hojas aladas, compuestas de otras pequeñas de figura de espada, flores monoicas fruto ó drupa muy grande que se acerca á la figura globosa, con la corteza exterior estoposa, y con una nuez que tiene en la base tres agujeros (los dos cerrados) algo aguzada por el extremo opuesto, en cuyas paredes interiores está pegada la carne, y que contiene además una porción de agua, que desaparece en la madurez al paso que se vá aumentando la carne de la especie de bola que se forma dentro del coco. El coco árbol es de los más excelentes y útiles para el hombre, se eleva á la altura de seis y más brazas. De él se saca agua, tuba, vino, vinagre y aceite, y se hacen cuerdas. La corteza estoposa de la fruta, machacada y quitada la parte carnosa, sirve para calafatear las embarcaciones. La cáscara entera de la nuez, con un agujero, sirve de jarro y vaso en las casas de los bisayas. El bisaya saca la tuba del coco de este modo. Corta un poco por el extremo á una de las espatas, que no se ha abierto todavía, la amarra con un bejuco, y en la misma amarra ó cuelga una caña para que reciba la tuba, y por la mañana se encuentra en ella cierta cantidad de tuba dulce. Cuando este licor ha obstruido los poros por donde fluye, se corta otra vez el extremo de la espata, y se vuelve á amarrar la caña. Las nueces maduras se abren para sacar la carne que tienen, raspándola menudamente con un instrumento de hierro. Si esta carne se exprime, despide un licor blanco lechoso, que el bisaya llama *hatuc,* el cual mezcla en sus alimentos. Si la leche ó hatuc se echa en una sarten con agua al fuego, dentro de poco tiempo aparecerá encima el aceite, la que siendo fresca todavía, se puede usar en los alimentos; porque pasados dos dias, ya no sirve, pués tiene un olor y sabor insufribles. La copra ó carne del coco asoleada es muy buscada de los chinos para enviarla á Manila. El coco principia á dar fruto á los seis ó siete años, y está fructificando hasta más de los setenta. En el sitio de Suribao del pueblo de Borongan he visto un coco con dos ramas y ambas tenian fruta. En Samar se conocen las siguientes variedades de cocos: Limbaon; Cayomamis; Oguipang; Lubacan; Lupisan; Mobo; Palao; Burauis; Oriud; Daetan.

LUBIGAN. *s.* Planta de hoja estrecha, larga, gruesa y fuerte, y de mal olor. El agua en que se coció su tallo se dá de beber á los que padecen alguna enfermedad que provenga de algún mal viento. Dicha planta se machaca, se pone un poco de aceite, se calienta al fuego, y sirve para untar las heridas y llagas.

LUBI LUBI. *s.* Hierba así llamada, es comestible.

LUCBAN. *s.* Arbusto así llamado, su flor es encarnada.

LUY-A. *s.* Planta de hoja estrecha y larga, su raiz es olorosa y picante. Dicha raiz y hojas se usan para condimentar la comida. Machacada su raiz, se pone un poco de aceite, se calienta al fuego, y se usa para untar las heridas y llagas.

LUMBANG. *s.* Árbol así llamado, su fruta es aromática y se usa para lavar la ropa blanca.

LUMBIA. *s.* Palmera así llamada.

LOMBOY. *s.* Árbol grueso y alto, de hoja estrecha, su fruta es algo larga, y morada, y se come. El agua en que se ha puesto en infusión la corteza de dicho árbol, se dá de beber á los que padecen pasmo, si proviene de calor.

LUNGA. *s.* Planta de unas tres varas de alto, de hoja estrecha, su flor es pequeña y blanca, su fruta tiene unas pepitas muy finas, y de ellas se saca aceite. Si se mezcla este aceite con agua de cal se obtiene un remedio muy bueno para las quemaduras. El bisaya tuesta dicha fruta al fuego, la machaca un poco, la limpia, y después la muele para tomarla como si fuera chocolate. También hace almíbar con dicha fruta y calamay derritido. Esta planta se llama *Sesamo de Indias.*

LURUG. *s.* Hierba que nace en los troncos de los árboles, su hoja es ancha y lobulada. Su tallo está cubierto de una especie de pelos rojos.

M

MACALPE. *s.* Limonero Macalpe. Este árbol se eleva hasta más de tres varas; su hoja es estrecha, larga y aromática, y su fruta bastante grande. Su zumo se usa para curar la enfermedad que llaman *buti.*

MACUPA. *s.* Árbol que no se eleva mucho, de hoja ancha y aguzada; su fruta es algo grande y larga y de un sabor agridulce, y se come.

MADBAD. *s.* Árbol grueso y alto, de hoja ancha y aguzada, y aromática. El agua en que se ha calentado dicha hoja, se usa para bañar á los enfermos convalecientes.

MAGSALORO. *s.* Hierba de hoja pequeña, aovada, y lobulada; su fruta es pequeña, encarnada y con bastantes pepitas. Dicha hierba y su fruta tienen un sabor amargo. El bisaya que padece dolores de vientre masca el tronco de dicha hierba, ó bebe el agua en que se ha calentado.

MAISI PAISI. *s.* Árbol de hojas lanceoladas y aromáticas. Estas se echan en el vino de nipa, y le dan buen olor y sabor bastante agradable.

MALABAGACAY. *s.* Bejuco más fuerte y mejor que los demás bejucos.

MALABAHAY. *s.* Árbol así llamado.

MALACAPAYÁ. *s.* Árbol semejante á la papaya, su fruta es encarnada y no se come.

MALAGADIN. *s.* Arbusto, especie de limonero.

MALAIGANG. *s.* Árbol bastante grande que se usa por harigue en los edificios.

MALAPANGDAN. *s.* Planta que se cría en la playa y calzadas, de hoja delgada y larga. Los puercos comen la raíz de esta planta.

MALASINORO. *s.* Árbol grueso y alto de madera floja, su hoja es pequeña. Dicho árbol se usa para hacer embarcaciones menores de una pieza.

MALATÁBAO. *s.* Árbol así llamado.

MALBAS. *s.* Arbusto de hoja pequeña, aovada, y lobulada, es medicinal.

MALINBIN. *s.* Árbol de tronco grueso y torcido, y no muy alto, su hoja es delgada, su flor blanca y encarnada, su fruta pequeña y larga con cinco aberturas, y algo dulce.

MALMAGAN. *s.* Árbol que no se eleva mucho, de hoja estrecha y aguzada, su flor es amarilla. Su madera se usa en los edificios.

MALOBAGO. *s.* Árbol de tronco grueso pero no muy alto, su hoja es ancha, aovada y con puntas, su flor es grande y amarilla. Del tronco de dicho árbol se hace carbón y pólvora, mezclando azufre y salitre; y de su corteza se hacen cordeles.

MAMBAN. *s.* Especie de junco, su corteza se usa para coser nipas.

MANA. *s.* Arbusto así llamado.

MANABÁ. *s.* Árbol así llamado.

MANAYBANAY. *s.* Árbol así llamado, su fruta no se come.

MANALISID. *s.* Planta cuya hoja es semejante á la del abacá, aunque no tan alta, y tiene más consistencia, se usa para envolver tabaco en rama. Su raíz puesta en infusión, se dá de beber el agua á los que padecen pasmo, si previene de calor.

MANA-UG. *s.* Planta de hoja ancha y larga, que crece en la parte de arriba de los árboles grandes.

MANATI. *s.* Arbusto así llamado.

MANBUG. *s.* Árbol de tronco grueso y alto, de hoja estrecha. Su madera no es muy buena, pero se usa en el interior de las casas.

MANDA PANDA. *s.* Planta así llamada.

MANGGA. *s.* Manga de Indias. Árbol que se eleva á la altura de más de diez varas, de hojas alternas, lanceoladas, con las márgenes muy ondeadas, enterísimas, tiesas y lampiñas; flores en panoja verticilada racimosa; fruta grande, oval, amarilla, de corteza delgada y correosa, aromática y de sabor agradable. Este árbol tarda ocho ó diez años en dar fruto, y para que lo haga más pronto acostumbran los indios hacerle muchas incisiones en el tronco. También ponen fuego debajo del árbol para lograr con el calor del humo mangas tempranas por el subido precio que tienen. Dicho árbol echa multitud de flores, cuyo agradable olor se percibe desde lejos; pero la mayor parte se cae, y aún del fruto que queda, todavía perece mucho, particularmente si llueve copiosamente. Por eso dicen los indios que cuando hay abundancia de mangas, la cosecha del arroz es escasa, y abundante cuando hay pocas mangas, y su pronóstico suele salir cierto.—El P. Fr. Juan Félix dice: La casualidad nos hizo aprender una medicina probada y de poco costo, para los que padecen de evacuaciones, cursos, pujos ó disentería, enfermedad tan común en Filipinas y que á tantos á llevado á la sepultura. Confecciónase de este modo. Se recogen de diez y seis á veinte pepitas de la expresada fruta, se abren y se extraen las médulas interiores, estas se rallan en la piel del pez llamado lija, ó en un rallo, después se cuecen en una vasija limpia, poniendo la cantidad de agua que pueden contener dos botellas de las regulares: al primer hervor se retira la vasija del fuego, y colando el agua, se vuelve á poner al fuego, mezclando una libra de azúcar blanca bien purificada, y se la deja hervir hasta que se trabe, tomando el espesor y condensación de jarabe algo claro: verificado esto se retira del fuego y se vacía en otra vasija, que se tendrá cuidado de tapar bien. El medicamento está ya hecho y de él se suministra al paciente una copa, de las comunes de vino, por la mañana en ayunas, y otra por la noche antes de dormir; método que se observará hasta que desaparezca el mal. Podemos responder y salir garantes de la virtud de la medicina, por los buenos efectos que hemos visto ha surtido en sujetos evacuacionarios que la han tomado.

MANOL. *s.* Enredadera de muchas hojas, su flor es blanca. El agua en que dichas flores se ponen en infusión por toda una noche, poco antes de abrirse, es un gran colirio para el que padece mal de ojos; y para otras varias enfermedades.

MANUNGGAL. *s.* Manungala pendula. Este arbusto tiene las hojas alternas medio aladas, ovales, puntiagudas, enteras lampiñas tiesas y venosas, y de un palmo de largo; su flor es blanca, y también su fruto. La raíz, el leño y la corteza poseen un amargor muy fuerte. Hay dos variedades de este arbusto. La una se llama Manunggal nga madlao, y la otra Manunggal nga busag. El madlao es el mejor.—El P. Félix dice: El aceite en que se frieron las pepitas de este árbol, el agua en que estuvieron en infusión sus raíces; estas mismas hechas polvo, y aún la demás madera, mezcladas con agua, vinagre, etc., son medicinas probadas para una porción de enfermedades interiores y exteriores, con especialidad de dolores que provienen de cólicos ó de algún viento, untando la parte dolorida, ó dando á beber al enfermo alguna porción. En tiempo de epidémica de cólera morbo, se ha visto producir buenos efectos el manunggal, cuando se ha aplicado con tiempo á los pacientes atacados de tal enfermedad. Prepárase la medicina de este modo: en una botella llena de aguardiente de 18 á 20 grados, se mezcla el peso de un real de plata de los polvos dichos de la raíz ó de las pepitas del manunggal, con el peso de medio real de polvos de la pepita llamada de Cathalogan ó de San Ignacio: cuando se note al enfermo molestado ya con los síntomas de la epidémia del cólera, se le dará á beber media copa, de las regulares de vino, del mencionado aguardiente, y se le arropará bien para que rompa en sudor; á las dos horas se repitirá la medicina, y se proseguirá con ella hasta que el mal desaparezca: siendo muy conveniente dar al mismo tiempo friegas al enfermo con el mismo aguardiente, frotándole bien en los brazos y piernas, con paño fuerte áspero, para evitar la contracción de músculos ó los calambres. Se procurará que en la habitación donde esté el enfermo no haya viento colocado; si bien es cierto que el demasiado calor tampoco es muy bueno, debiéndose preferir siempre una temperatura regular.

MANSANITAS. *s.* Árbol que no se eleva mucho, de hoja pequeña, su flor es blanca, y su fruta pequeña, redonda, de corteza encarnada, dulce y comestible.

MAPUCA. *s.* Árbol así llamado, su fruta es comestible.

MARABIYAS. *s.* Planta de hoja pequeña. Unas tienen la flor encarnada, otras encarnada y amarilla, otras amarilla, y otras blanca.

MARACOM. *s.* Planta de hoja ancha y lobulada, su flor es amarilla, su fruta es pequeña y no se come. Rallada su raíz y corteza se usa como ungüento en las llagas y granos.

MARACOM. *s.* Arbusto de hoja ancha y lobulada, su flor es grande y amarilla, su fruta es grande y con aberturas, y no se come. Rallado su tronco se usa como ungüento en hinchazones y granos.

MARAGAAT. *s.* Arbusto de hoja pequeña y áspera, su fruta es pequeña, redonda y comestible.

MARANG BARANG. *s.* Hierba de hoja estrecha, con tallo largo y más de dos varas de alto, con fruta pequeña, dura y cortante en el extremo. Esta hierba crece en las sementeras de palay.

MARGOSO. *s.* Planta trepadora, de hoja pequeña y lobulada, su fruta es aovada; de tres y más pulgadas de largo, de sabor amargo, y se come cocida ó en ensalada, y es medicinal.

MARIAPA. *s.* Planta cuyas hojas tienen el centro de su anverso de color de sangre, cuando nuevas, y después su color es amoratado; más sus extremidades y reverso son de color amarillo claro. Sus hojas se usan como medicina en algunas heridas.

MARÓC BARÓC NGA CAHUY. *s.* Árbol grande, de hoja pequeña, su corteza tiene unas pequeñas aberturas, y rallada la usa el bisaya como medicina en algunas enfermedades.

MARÓC BARÓC NGA BALAGON. *s.* Enredadera de hoja pequeña, es medicinal, particularmente para las mujeres que padecen supresión de regla.

MATA SIN HALAS. *s.* Árbol grueso y alto, de hoja ancha, aovada. Su madera es difícil de aserrarse, pero no es durable, porque la entra pronto el gorgojo.

MEYAPE. *s.* Arbol de unas tres brazas ó más de alto, de hoja delgada, y se cría á la orilla de los ríos y en terreno cenagoso.

MILANG BILANG. *s.* Árbol grande, de hoja ancha, su madera es dura y difícil de aserrarse.

MINGO. *s.* Planta de hoja larga como de dos brazas y unos tres dedos de ancha.

MINONGA. *s.* Árbol de hoja ancha, aovada; este árbol destila una goma muy pegajosa, que sirve para encolar guitarras, etc.

MUGOS. *s.* Árbol así llamado.

MOROC POROC. *s.* Planta de hoja ancha con ramitas.

MOROPOTO. *s.* Arbusto de hoja aovada, su flor es pequeña y encarnada, su fruta es negra y llena de pinchos duros, y se usa como ungüento en los granos.

MOROSICOS. *s.* Hierba de hoja delgada, su fruta es pequeña, y se pega á la ropa.

N

NABÓ. *s.* Árbol bastante grande, de hoja ancha, aovada y lobulada. Sacada su corteza á lo largo, se pone en agua por tres ó cuatro días para que se pudra la parte carnosa y quede solo la filamentosa, que es más fina y fuerte que la del abacá. El bisaya usa dicho filamento para hacer cordeles.

NÁGA. *s.* Pterocarpo pálido. Narra. Árbol grueso y alto, de hoja pequeña, aovada y aguzada. Su madera es de color de canela, y muy buena para los edificios, para hacer mesas, sillas, y otros muebles. El agua en que ha estado en infusión dicha madera se toma como medicina para expeler las arenas de la vejiga. Hay otra variedad de narra, cuya madera es encarnada, y es más estimada que la otra. La narra encarnada dá un olor muy agradable, y su goma es también encarnada, la cual se usa para curar los aftas y úlceras de la boca. Su infusión hace el agua azul, y este agua se dá también como medicina para los males de la vejiga.

NAGUENE. *s* Enredadera de hoja estrecha y larga, la cual es algo ágria y se mezcla con la verdura y raíces comestibles. Cocidas sus raíces, hojas y vástago en aceite nuevo de coco, se hace un bálsamo bastante bueno para curar heridas y llagas.

NIGAD. *s.* Árbol que se cría en la playa ó cerca de ella.

NINÓ. *s* Árbol grueso y alto, de hoja ancha, larga y aguzada, la cual se aplica á la frente para curar los dolores de cabeza, que provienen de calor. Rallada su raíz y puesta en infusión en agua, sirve para teñir de encarnado. Su fruta es aovada, de mal olor, y no se come.

NIPA *s.* Nipa de playas. Palma que se dá en los terrenos de agua salada, y á las orillas de los ríos y esteros cerca de la mar, donde llega el agua salada; de cuatro á cinco metros de altura, de hojas aladas con hojuelas ensiformes numerosas y reunidas por ápices durante algún tiempo, como las del coco; sus flores son monóicas, en espata, y el fruto forma racimos de muchas drupas aovadas y apinadas, el cual se come cuando tierno ó verde aún porque es dulce. Con sus hojas se tejen esteras, más ó menos delicadas y fuertes, para diferentes usos, y se cubren los techos de las casas de caña, y madera, y de su savia se hacen bebidas espirituosas. El licor de dicha palma se saca lo mismo que la tuba del coco, cortando un poco por el extremo los espádices, que no se han abierto todavía, y colgando una caña amarrada, para que reciba dicho licor, que sirve de levadura excelente para hacer el pan de trigo en esta tierra, en donde la levadura de harina se corrompe luego. Dicho licor, se dá á beber á los éticos, y se hace aguardiente de él destilándole al fuego. Dicen, que este aguardiente ó vino de nipa conserva mucho la vista lavando con él los ojos por las mañanas; y también comunica olor agradable al tabaco en polvo. Sus hojas mascadas y aplicadas sobre la picadura del cienpies, la sanan luego; y su decocción es excelente para lavar las heridas. El tronco de la hoja se asa al fuego, después se machaca, se exprime, y su zumo sirve para lavar las heridas y llagas. La hoja tierna aún, se pone á secar al sol, y se usa como papel para hacer cigarrillos.—El P. Fr. Juan Félix dice: Mascada la hoja y tragada la saliva, es antídoto para el veneno del pescado llamado botete. El mismo efecto causa la savia ó zumo que sale de la vena principal de la misma hoja, retorciéndola. El carbón de esta palma, mezclado con aceite de coco fresco, es buen remedio para resolver, hacer madurar y supurar apostemas y tumores, granos é hinchazones, haciendo de él un emplasto y aplicándole á la parte dolorida. Masticadas las hojas y puestas sobre la parte que picó algún cienpiés, la cura admirablemente.

NIPAY. *s.* Enredadera Nipay. Su fruta ó semilla está dentro de unas vainas por el estilo de las judías. Estas vainas salen arracimadas, cinco, seis, siete

ó más pendientes todas de un solo pezón. Cuando principian á secarse despiden la pelusa de que están rodeadas por la parte exterior, la que, conducida por el viento, causa terrible camezón en la parte del cuerpo donde toca. Por este motivo suelen padecer de erupciones cutáneas y de sarnas los sujetos que viven en los lugares donde abunda la enredadera dicha. P. Fr. Juan Félix.

NITO. *s.* Enredadera, especie de helecho de una braza de largo, su tronco es de color blanco y negro; su cárne ó médula interior es blanda, la cual se saca facilmente, poniendo al fuego dicho tronco, que queda hueco verificada esta operación. De la corteza dura del nito se hacen sombreros finísimos, petacas y otras obras. Sus raices son negras y correosas. Del nito se hacen palitos muy buenos para limpiar los dientes. Algunos monteses usan brazaletes de sus raices, y dicen que son contraveneno. Estas mismas raices masticadas, y aplicadas sobre la parte que picó algún animal venenoso, causan al principio fuertes dolores, pero hacen el efecto de extraer el veneno, y dejar sosegado al enfermo.

NOGÁS. *s.* Árbol que no se eleva mucho, de hoja estrecha, larga y racimada, su tronco da mucha resina blanca que si toca al cuerpo del hombre, se hincha, y se pudre la carne, si no se pone remedio; y se dá ó cae en los hojos, causa ceguera. La medicina es, untarse la parte dañada con leche de coco, que el bisaya llama hatue, la cual se consigue exprimiendo la carne rállada de dicho coco y sin echar agua.

NONÓC. *s.* Árbol de tronco grueso y no muy alto, de mucha y pequeña hoja; el bisaya no hace uso de este árbol, porque no es de tronco derecho; y también porque tienen cierta creencia supersticiosa sobre dicho árbol.

O U

UGAHAYAN. *s.* Árbol grueso y alto, de seis y más brazas de circunferencia, y de diez y seis y más brazas de alto, de hoja pequeña. Se usa para hacer embarcaciones menores de una pieza.

OLAYAN. *s.* Árbol grueso y frondoso pero no muy alto, de hoja pequeña, y fruta aovada; su corteza es negra y dura; los venados y puercos de monte comen la fruta de este árbol.

OLALAHIPAN. *s.* Enredadera gruesa, de hoja fina. Se usa para poner aros á las tinajas, y amarrar cosas pesadas.

OLALAPAY. *s.* Árbol no muy grueso, pero alto, de hoja ancha, encarnada y algo negra. Su madera se usa en los edificios, porque no cría gorgojo.

OLONAN SIN BAYOD. *s.* Enredadera así llamada, su fruta es grande y amarga, y se usa como medicina para curar los dolores de vientre.

OLONAN SIN HALAS. *s.* Enredadera de hoja aovada, su fruta es como un huevo de gallina, de color amarillo encarnado cuando madura, y es venenosa.

OLANGO. *s.* Palma más baja que el coco y hueco el tronco, de hoja estrecha y larga con ganchos en las orillas y en la vena principal de la hoja. Su fruta es encarnada, aovada, con muchas drupas agregadas y arrimadas mútuamente; y no es comestible pero la comen los monos, los calaos, etc.

OLASIMAN SA TUNA. *s.* Planta rastrera, de hoja pequeña, redonda, y algo gruesa; se usa como verdura, y su sabor es ágrio.

OLASIMAN SA BATO. *s.* Planta de hoja estrecha, lobulada y ágria.

ONGALI. *s.* Enredadera fuerte y buena para amarrar cosas pesadas, de hoja estrecha y como arracimada.

OPO. *s.* Calabaza blanca y larga, con una especie de cuello, y es comestible.

OPÓNG OPÓNG. *s.* Especie de naranjo con espinas en el tronco, de hoja pequeña y fruta comestible; es medicinal.

ORIUD. *s.* Coco bajo ó de poca altura.

OROCAY. *s.* Árbol de hoja ancha, larga y aguzada, su fruta es oval, arracimada, y nace en el tronco hacia la raiz. El carbón y pavesa de este árbol son venenosos, y no debe usarse como leña en las cocinas.

OTBAN. *s.* Especie de naranjo con espinas en el tronco, de hoja pequeña y fruta muy dulce; es medicinal.

OTOB ÓTOB. *s.* Árbol de tronco espinoso, de hoja estrecha, fruta pequeña y encarnada, y no es comestible.

P

PACÓ. *s.* Planta que nace en los cocales y lugares húmedos, de más de dos palmos de altura; sus tallos cocidos ó medio cocidos, se usan como ensalada, poniendo sal, aceite y vinagre.

PACOL. *s.* Plátano pacol, su fruta tiene bastantes pepitas. Su raiz, que se hace muy grande, es buena comida para puercos, rallándola y cociéndola.

PAGATPAT. *s.* Árbol grueso y alto, regularmente de tronco torcido, de hoja pequeña, aovada y algo gruesa, su fruta es redonda, y no se come. Este árbol nace á la orilla de los rios ó del mar. El bisaya no usa la madera de dicho árbol. Cerca del pié de dicho árbol se nota una porción de raices cónicas, del largor de un pié ó más, que brotan derechas, y por su blandura y poca pesadez suplen por el corcho en filipinas, y sirven de pebetes, y para asentar el filo de las navajas de afeitar. Dichas raices cónicas se usan como sahumerio para la contracción del miembro viril. Algunos indios comen la fruta de este árbol.

PAYAO. *s.* Planta silvestre, semejante en sus hojas al gauay.

PA-ILIG. *s.* Árbol de tronco grueso y no muy alto, de hoja ancha, aovada y aguzada; la resina de este árbol es encarnada y muy pegajosa.

PA-ITAN. *s.* Árbol no muy grande que nace en las piedras, que se llaman igang, su hoja es ancha, larga y de figura de corazón. El agua en que se coció su raiz se dá de beber á las recien paridas. Sus raices, madera y hojas son amargas y medicinales.

PALAGUIUON. *s.* Árbol de tronco grueso y alto, su hoja es estrecha y como pencuda.

PALAYPAY. *s.* Planta de hoja ó penca larga como de unas tres varas. Rallada su carne se aplica como emplasto para reventar los granos é hinchazones; su cogollo se usa como verdura poniendo leche de coco.

PALAYPAY NGA CAHUY. *s.* Árbol de tronco grueso y alto, de hoja larga y estrecha; la corteza de dicho árbol es gruesa, y se masca, se traga la saliva y es medicina para los que padecen dolores de vientre, si provienen de frio ó de algún mal viento. Bebida el agua en que se coció dicha corteza, sirve para el mismo efecto.

PALANUG. *s.* Bejuco que tiene altos los nudos, y es bastante blando.

PALIAUAN. *s.* Enredadera de corteza negra y con algunas espinas pequeñas. El agua en que se coció dicha enredadera se dá á beber como medicina á los que padecen dolores de estómago. La parte que se cortó de esta enredadera, echa raíces y vástagos. El sarnoso que se bañe con el agua en que se coció esta enredadera quedará limpio, desapareciendo del todo la erupción. Bien machacada dicha enredadera, exprimido su jugo, y echando un poco de vino, se dá de beber como remedio á la persona dañada por alguna culebra, y la misma enredadera después de machacada y exprimida se pone como emplasto sobre la parte dañada.

PAL-UÁY. *s.* Árbol bastante alto y de tronco derecho, de hoja pequeña. Su madera es buena y se usa en los edificios.

PALÓPO. *s.* Seta que nace en los árboles muertos y secos.

PAMINTAOGON. *s.* Árbol grande y alto. Su madera es buena para los edificios.

PAMÓCOG. *s.* Planta medicinal; sus flores, que brotan á raiz de las hojas, son de color purpúreo.

PANABÓLON. *s.* Arbusto playero así llamado; sus flores y su fruta son blancas; sus raíces son amargas, purgantes, y contraveneno.

PANAGTUM. *s.* Planta de hoja estrecha.

PANAMBOC. *s.* Arbusto de fruta pequeña y encarnada. Sus raspaduras puestas en infusión en agua, y bebida esta, sirven de purga.

PANAON. *s.* Planta así llamada, su fruta es comestible.

PANAQUILON. *s.* Planta de hoja ancha, y raíz larga. Las raspaduras de su tronco puestas en la parte del cuerpo dañada con los pelos del insecto llamado *basul*, y otros insectos, ó mariscos de púas venenosas, la curan extrayendo los pelos ó púas.

PANGALAMAYO. *s.* Especie de árbol que es medicina para los tumores que provienen de irritación ó por haber alguno recibido mucho sol. P. Juan Félix.

PANGAG UASON. *s.* Enredadera de corteza negra y hoja estrecha. Su raiz es contraveneno, aplicada á la parte dañada por la culebra aguason. Bebido el jugo de su raíz exprimida, es contraveneno contra las picaduras de culebras.

PANGANÁHAUON. *s.* Árbol de tronco grueso y alto, de hoja ancha y aovada. Su madera es fuerte y buena para los edificios.

PANGASAM. *s.* Enredadera de tronco delgado y espinoso.

PANGATMONON. *s.* Árbol así llamado.

PANGDAN. *s.* Palma pandan. Esta palma se cría en las playas y en los montes, y se eleva á unas tres brazas. Sus hojas son de figura de espada, y más de una braza de largo, con espinas ó púas á uno y otro lado y en la vena del medio. Su fruto tiene la figura de la piña, el cual contiene la semilla, que es una especie de almendra comestible. Algunos indios hacen una escavación en el tronco para cortar la palma cerca de las raíces y beber el agua que destila, la cual, dicen, que es buena para curar el mal de orina. Las hojas del pandan del monte, que regularmente no tienen espinas, sirven para hacer esteras gruesas, cociéndolas antes. Cuando el fruto está maduro, se separan las escamas de la piña y despide un olor suave y agradable. Los tallos tiernos se comen en la olla ó en ensalada. El bisaya de Samar no come la fruta ni tallos de dicha palma.

PANGI. *s.* Árbol de tronco grueso y alto, de hoja ancha y gruesa; su fruta es pequeña y algo larga, envenena á las gallinas y otras aves si la comen, y al hombre le vuelve loco y dá muchos alaridos.

PANGINAD-ON. *s.* Árbol de madera buena para los edificios.

PANGOLUD. *s.* Planta de hoja estrecha. Dicha hoja se pone sobre la carne ó pescado salado, para que no crie gusanos, ni se acerquen las moscas. Tostada al fuego y hecha polvos, se polvorea la herida del animal, y cualquier mosca que se pose en la herida, muere.

PAN-GOLONG. *s.* Planta trepadora, ó como enredadera, nace en la orilla de los ríos ó sitios donde llega la mar. Dicha planta se calienta al fuego, se exprime, y con su jugo se limpian las heridas.

PAN-GUON. *s.* Árbol que no se eleva mucho, su fruta es pequeña y larga, estoposa y con cáscara dura.

PANHACAD. *s.* Enredadera de hojas estrechas, largas y algo negras. Su raíz machacada mitiga y á veces hace desaparecer el dolor de dientes, aplicándola á la parte dolorida.

PANHA-OLE. *s.* Arbusto de hoja estrecha. Hay dos variedades; la una tiene negra la vena principal de la hoja, y la otra la tiene blanca. Dicha hoja calentada al fuego es medicina para curar las dislocaciones de los huesos, aplicándola á la parte dañada, y también para curar la hernia, cuando esta enfermedad principia á declararse. El agua en que se coció dicha hoja se usa también para bañar á los enfermos. Su raíz principal y la raíz del *buas magquipot* hechas carbón y bien molido, se mezcla con el zumo de limón sobre un hierro, y de este modo se hace una buena y fuerte medicina para curar heridas ó almorranas, lavándolas con dicho zumo.

PANIGBIN. *s.* Planta medicinal para los dolores de vientre, su fruta es comestible. Hay dos variedades de esta planta; la una tiene el tronco blanco, y la otra le tiene encarnado.

PANOSTOS. *s.* Enredadera así llamada, que se entiende mucho, y es medicinal.

PANSE PANSE. *s.* Arbusto así llamado.

PANTACAN. *vide* Camagón, que así se llama generalmente.

PAPÚA, en otras partes dicen, POPÚA. *s.* Arbusto medicinal, sus hojas se usan para hacer que supuren las inflamaciones, apostemas, etc.

PARASAN. *s.* Bejuco parasan, grueso y muy largo. Cortado dicho bejuco y poniendo la parte por donde se cortó mirando hácia arriba destila un agua clara y fresca, y buena para beber; más á las dos ó tres horas de haber sido cortado destila el agua pegajosa. Desnudo dicho bejuco de sus espinas; se corta el cogollo, el cual asado el fuego, y cocido después, se come en ensalada con aceite y vinagre, y es muy sabroso, aunque un poco amargo.

PASAO. *s.* Arbusto así llamado, su raíz es medecinal, y su fruta venenosa.

PASARAGON. *s.* Árbol así llamado, su madera es buena para los edificios.

PATANE. *s.* Enredadera así llamada, su fruta es comestible.

PATOLA. *s.* Pepinera de fruto con ángulos. Esta planta se agarra por sus zarcillos. El fruto estando verde se come cocido; pues entonces es solamente

jugoso y no es desagradable recien cogido. Flora. —Su tallo se usa también como verdura.

PATONG. *s.* Caña patong. Esta caña es grande, gruesa, fuerte y durable. Su cogollo se come, cuando no tiene más que dos ó tres piés de alto.

PIAPE. *s.* Árbol que se cria en terreno cenagoso cerca de la mar.

PELA SA MOROS. *s.* Planta de hoja estrecha. Calentada al fuego la hoja, se exprime, y sirve para limpiar, encarnar y curar las heridas y llagas.

PELACO. *s.* Enredadera muy gruesa, que trepa por los árboles, de hoja ancha y lobulada. Machacado su cogollo, se aplica como emplasto para curar los lobanillos. El tronco de esta enredadera es picante.

PILI. *s.* Árbol de tronco grueso y alto, de hojas aovadas, alargadas aguzadas enteras y lampiñas; su fruto es carnoso, con una nuez muy dura, que tiene tres ángulos; la resina que destila en abundancia, es blanca y aromática, y la usan los bisayas para alumbrar. Unas veces la envuelven en hojas de nipa, bigo ó anajao, y otras veces la amasan con la cáscara del arroz, y la envuelven en las hojas ya dichas. Dicha brea que tiene un olor bastante raro, se llama brea de pilis. Algunos mezclan su fruta que tiene sabor de almendra, con el chocolate. Su aceite es excelente y equivalente al de almendras dulces. Los emplastos de dicha brea aplicados á los piés son útiles en la hinchazón de las piernas. Aplicada la brea del Pili (derretida antes y no en crudo) al estómago, sirve de estomaticón, y puesta en las espaldas hace sudar y quita las toses rebeldes. Dicha brea, que es muy pegajosa, se usa también como sahumerio. El agua en que se coció la raíz del pili se dá como medicina á las mujeres recien paridas. El aceite de la fruta del pili es medicina para los que evacúan sangre, untando con ella el vientre, y también para los que padecen reuma, untando la parte dolorida.

PILIPOG. *s.* Enredadera así llamada, es medicinal.

PILIT. *s.* Arroz glutinoso. Este arroz es llamado pilit ó pegajoso, porque en efecto manifiesta esa propiedad después de cocido. Hacen varias especies de comidas con él, que los naturales tienen por sabrosas, pero que en realidad son indigestas, en especial si las echan leche de coco, como suelen hacer. Sirve también para blanquear las paredes, mezclando esta especie de arroz con el yeso; y es de notar que este enlucido es muy firme, aunque quede expuesto á las lluvias. Flora.

PIÑA. *s.* Bromelia Ananas. Esta planta famosa se dá fácilmente en todas partes. El fruto es célebre por su sabor agradable. Se asegura que los que comen de esta fruta con exceso, á veces escupen sangre. Yo no tengo mucha dificultad en creerlo, porque como que se dejan percibir en ella unos asomos de picante. Por tanto tal vez aconseja Linneo que se prohiba á las mujeres embarazadas. De las hojas de estas plantas sacan los indios hilos finísimos, de los cuales hacen camisas y otros tejidos y bordados de una delicadeza portentosa. La piña dada á comer á los muchachos por la mañana, en especial cuando aún no está perfectamente madura, hace salir las lombrices redondas. Flora. Sus hojas son de figura de lengua muy aguzadas, con ganchos en las orillas; su fruto es ovalado, carnoso, amarillo, muy fragante y sabroso cuando está maduro.

PIPITA. *s.* Plátano de fruta insipada y pepitosa.

PISAO. *s.* Árbol así llamado, es medicinal, y su fruta se come.

PITOGO. *s.* Palma de hoja muy preciosa, más pequeña que la del coco; su fruta es también pequeña. Su carne rallada se aplica como emplasto para curar los lobanillos.

PUGAHAN. *s.* Palma, su hoja es mucho más ancha que la del coco; su cogollo es picante y causa mucho escozor. Entre sus pencas se cria la yesca llamada *baroc*. Machacado el cogollo del pugahan, y puesto en agujero donde haya escondida alguna anguila, hace que salga dicho animal medio muerto, y de este modo es muy facil cogerle.

POGOS. *s.* Hierba de hojas cortas y estrechas.

POLANGI. *s.* Árbol que no crece mucho; su fruta es aovada y del grandor del puño, y muy ágria, y el indio la usa en sus comidas.

POLIYO. *s.* Planta de hoja estrecha y mal olor. Su hoja se aplica á la frente para curar el dolor de cabeza; se usa también para curar las almorranas.

POLOTAN. *s.* Árbol de tronco grueso y alto, de hoja ancha. De su madera se hace un buen carbón para las fraguas.

POTI. *s.* Caña delgada, de más de una braza de alto; se cria con abundancia en Samar.

POTOTAN. *s.* Árbol grueso y alto, de hoja corta; su madera se usa para leña; se cria en los esteros cerca de la mar.

PRESIA. *s.* Planta parecida á la cebolla, su hoja se usa en los guisados, y también como medicina para los dolores del cuerpo.

Q

QUILALA. *s.* Arbusto de tres ó más brazas de alto, de hoja ancha, encarnada, verde y morada. El agua en que se calentó dicha hoja se usa para bañar á los enfermos.

QUILI QUILI. *s.* Arbol grande, de madera amarilla, fuerte y durable.

QUILING QUILING. *s.* Hierba que se cleva á la altura de dos ó más varas, de mucha fruta y pequeña.

QUIRING. *s.* Arbol así llamado, su fruta es ágria.

QUITICOT. *s.* Planta de hoja ancha y larga. El agua en que se coció su raíz se dá como medicina á las recien paridas.

QUTICOT NGA SILI. *s.* Guindilla, planta de hoja estrecha, su fruto es pequeño, muy picante y encarnado cuando está ya maduro.

QUITICOT NGA CAHUY. *s.* Árbol grande y alto, de hoja estrecha. El agua en que se coció su raíz se dá como medicina á los que padecen dolor de estómago.

R

RAGANG DANG. *s.* Planta pequeña, de hoja estrecha y aovada, su flor es amarilla. Su hoja calentada al fuego, se aplica como remedio al vientre de los que padecen cursos ó diarrea.

RAGUINE. *s.* Enredadera de hoja aovada y lobulada, y en grupos de tres en tres hojas. Su cogollo se machaca, se mezcla coco rallado, se calienta al fuego y se aplica como emplasto en los granos é hincha-

zones para que revienten. Su fruta es pequeña, aovada y negra cuando está ya madura.

RAUA DAUA. *s.* Hierba de espiga larga y fruto pequeño.

REMAS. *s.* Árbol grande y alto, de hoja ancha y lobulada; su fruta es grande, dulce y comestible.

ROCOT DOCOT. *s.* Planta así llamada. Su cocimiento sirve para mitigar el dolor de cabeza, aplicado á la misma con un paño. El cocimiento de sus hojas es medicina para el mal de ojos.

RODA HA BISAYA. *s.* Planta de hoja estrecha y pencuda, su flor es amarilla. El agua en que se coció su raíz se dá á beber á los que padecen dolores de vientre, si provienen de un mal viento.

RODA SA CASTILA. *s.* Planta que se tiene en las huertas, etc., de hoja delgada. El agua en que se cocieron sus hojas se dá á beber á los que padecen dolores de vientre, si provienen de un mal viento.

RONAS. *s.* Enredadera así llamada, es medicinal.

S

SÁB-A. *s.* Plátano llamado comunmente obispo. La corteza del fruto es gruesa. Su fruto, dicen que, es de los más sanos; se come crudo, en la olla y frito. Raspada ó rallada la parte de adentro de su penca y exprimida, se administra el agua que destila como medicina á los que padecen pasmo.

SABILAO. *s.* Commelina poligama. Planta de hoja estrecha y avoada. Su cocimiento es bueno para el mal de ojos; las nubes de éstos se quitan refregándolas suavemente con el tallito tierno de la planta, y mojándolas después con una gota de limón y polvos finos de piedra alumbre.

SABUNOTAN. *s.* Árbol que no se eleva mucho, de hoja ancha y aovada. Su madera es blanda y buena para el interior de los edificios.

SAGASA. *s.* Árbol bastante alto y derecho, con muchos nudos, de hoja estrecha. Crece en terreno fangoso y á la orilla de los ríos ó mar. Su madera es bastante buena.

SAGUIAUAN. *s.* Enredadera así llamada, es medicinal.

SAGUING. *s.* Plátano, planta que tiene la raíz redonda, gruesa y llena de fibras, el tronco redondo, recto, de un pié ó más de diámetro y de doce á quince ó más de altura, y compuesto de varias cortezas herbáceas, envainadas unas con otras, terminadas por la parte superior en una tira ó cinta de seis á ocho piés de largo sobre medio de ancho, romas por la punta, de un verde claro, manchadas de blanco, y cuyo conjunto forma una copa en la parte superior del tronco, que no tiene otras hojas. Estas con el tiempo se hienden transversalmente, y mueren y se secan, al paso que se desenvuelven otras, hasta que el tallo, que sube desde la raíz, ocupando el centro de ellas, produce una garrancha en forma de cono, de medio pié de diámetro, la cual se despliega en otras varias, formando un racimo, que en los terrenos pingües sostiene hasta doscientas flores rojizas y olorosas. La planta perece luego que dá fruto; pero ya entonces está reemplazada por otras que han brotado de su raíz. El fruto es largo, toscamente triangular y blando, y está cubierto de una piel correosa, de color amarillento. Interiormente es carnoso, y por lo común sin semillas ni huesos, aunque algunos plátanos tienen pepitas. Despide un olor agradable, y es de gusto suave y delicado, ora se coma crudo, ora en conserva, ó cocido. Variedad de plátanos que hay en la Provincia de Samar; Sáb-a, Costa ó lingeod; Canara; Letondan; Balóy; Todlongdato; Lacatan; Tinagacan; Tinombaga; Quinamote; Pepita; Penipita; buagas; Binalitang; Binotig; Pinodiquit; Tindoc; Masbaranon; Capongnon; Tinalisay; Binayaga; Binalaton; Bonğoran; Pinitogo; Podiquit; Quinapongnon; Abacá; y Pacol.

SAGUISI. *s.* Palma así llamada, su cogollo se usa como verdura.

SALAC NĞA CAHUY. *s.* Árbol que no se eleva mucho, de hoja ancha, y mala madera.

SALAC NĞA BALAGON. *s.* Enredadera de hoja estrecha, y corteza blanca. Su raíz y tronco se usa como medicina para las recien paridas, y también para curar las picaduras de culebras. Cuando ha picado á uno la culebra ibiğan, el que le ha de curar masca antes la raíz de dicha enredadera de modo que se mezcle bien con la saliva, saja un poco la parte dañada, y chupa para extraer el veneno, cuidando, mientras chupa, de mezclar bien su saliva con la raíz que masca, porque si no, se le encoge la lengua y se le caen los dientes. Después, teniendo en la boca dicha raíz mascada, sopla sobre la coronilla del paciente, y su misma saliva la echa en la boca del mismo paciente.

SALAG SALAG. *s.* Enredadera así llamada; de su raíz se hace una purga muy amarga y muy fuerte; y hay que usarla con moderación.

SALAY. *s.* Árbol así llamado.

SALEBOTBOT. *s.* Árbol que no se eleva mucho, de hoja estrecha y lechosa. Dicha hoja se calienta al fuego, se pone un poco de vinagre, y se aplica como emplasto á las palmas de las manos y plantas de los piés de las mujeres que padecen supresión de regla; ó se pone un poco de vino moscatel en dicha hoja caliente al fuego, y se aplica como emplasto al vientre de la mujer que está de parto y no puede dar á luz. Rallada la corteza de su raíz y tronco, se calienta con agua al fuego, y con este agua bien caliente se rocia otra corteza rallada en la que se pone un poco de leche de coco y una piedra pequeña bien caliente, y se aplica al vientre de la recien parida, que ha recaido, de manera que sólo reciba el vapor de lo dicho, y se le dá á beber el agua en que se ha cocido la corteza de la raíz y tronco de dicho árbol. También se dá á beber á las recien paridas, aunque no esten enfermas. Bebida el agua en que se exprimieron las raspaduras de su corteza y del corazón de su raíz, es medicina para picaduras de culebra. Puestas las mismas raspaduras sobre heridas, estancan y restañan la sangre, y las curan, mezcladas con un poco de aceite caliente.

SALIMBAGAT. *s.* Planta así llamada. Cocidas en agua sus raices, vástagos ó tallos, y bebida el agua es medicina para las cámaras de sangre. Exprimida su raíz ó rama en un poco de agua, y bebida esta cuando está aún algo tibia, es remedio contra el asma. Dicha planta es también medicinal para los cerdos enfermos, dándoscla mezclada con la comida.

SALING SAGUING NĞA CAHUY. *s.* Arbusto de hoja estrecha, aovada y gruesa.

SALING SAGUING NĞA CAHUY CAHUY. *s.* Planta ó arbustillo así llamado. Dice el bisaya que esta planta nace del insecto bodlo muerto, que es una especie de escarabajo que agujerea la tierra fangosa,

haciendo montoncitos de fango. Dicho insecto come la planta del palay, y cuando muere el insecto echa su cuerpo una especie de raíces de las que nace un tallo con hojas estrechas y largas; estas se machacan, se mezclan con cieno negro, y se usan para teñir de negro el tejido de abacá.

SALOQUIGUI. *s.* Árbol algo grande, de hoja estrecha. Es medicinal, pero su resina ensuece mucho si se pone en herida ó grano. Su corteza y hojas las usa el bisaya para frotarse y limpiarse el cuerpo cuando se baña.

SAMBULAUAN. *s.* Árbol de tronco grueso y alto; su madera es bastante buena para los edificios, siempre que no esté expuesta á las aguas, ni toque en tierra.

SANGIG. *s.* Planta así llamada; se usa para resolver los tumores é inflamaciones.

SANGUIL. *s.* Árbol así llamado, es medicinal.

SANTOL. *s.* Árbol de tronco grueso y alto, de hoja aovada; su tronco destila resina blanda y algo pegajosa. Su fruto se come y es agridulce, y tiene dentro cinco pepitas, que están rodeadas de carne blanquecina, difícil de separar.

SAPINIT. *s.* Planta espinosa, que se estiende bastante. El cocimiento de esta planta dado á beber tibio, es medicina contra el mal de viento.

SIBUCAO. *s.* Árbol de tronco grueso y alto, de hoja estrecha. Su madera es fuerte y encarnada, y se usa para teñir de encarnado. El agua en que se ha cocido dicha madera se dá á beber como medicina á las mujeres que padecen supresión de regla; y se usa también para limpiar las llagas ó heridas; también es bueno beberla de ordinario, porque purga por la orina los malos humores.

SIGUID. *s.* Enredadera fuerte, así llamada.

SIYAO. *s.* Árbol de tronco grueso y alto, de hoja estrecha. Su madera es resinosa y buena para los edificios. Hay tres variedades de este árbol, y la que llama el bisaya Siyab nga madiao, es la mejor.

SILI. *s.* Pimiento. Planta anua que echa un tallo nudoso, de tres y más piés de altura y lleno de ramas; hojas aovadas y de un verde fuerte; flores pequeñas y blancas, y por fruto una baya carnosa y hueca, y según las distintas castas, más ó menos grande, redonda ó cuadrada ó en forma de cuernecillo, lisa ó escabrosa, y que contiene en el centro varias semillas redondas, chatas y de color verde subido. Cuando madura es encarnada, y, según las varias castas, de gusto más ó menos picante, ó enteramente dulce. Se usa como alimento, y como condimento de otros.

SIM SIM. *s. vide.* Timsim.

SUDIANG. *s.* Árbol de tronco grueso y alto, de madera resinosa y buena para los edificios.

SODÓ SODÓ. *s.* Arbusto de hoja estrecha, larga, obtusa, jugosa y espinosa y redonda. Su tronco es también espinoso y su jugo es blanco. La hoja se usa para condimentar la comida. Se usa también para curar las heridas ó mordeduras de animales ó insectos venenosos. También se calienta al fuego y se aplica como emplasto al vientre de la mujer que no puede dar á luz, y ordinariamente sale la criatura.

SUGABANG. *s.* Planta de hoja ágria.

SUGANDA. *s.* Hierba así llamada, es medicinal.

SOLDA SOLDA. *s.* Arbusto que echa unas remitas muy lechosas y no tiene otras hojas. Su jugo causa escozor en la parte del cuerpo donde toca y se hincha la parte dañada; y si dá en los ojos causa ceguera. Calentadas al fuego sus ramitas y machacadas se aplican como emplasto para cerrar las heridas ó dislocación de algún hueso.

SOLUBANG BANGAN. *s.* Enredadera delgada, de hoja ancha y aovada.

SOMPA. *s.* Arbusto de hoja estrecha y aguzada. Su fruto es pequeño, orbicular y con aberturas. El agua en que se coció su raíz se dá como medicina á los que padecen inflamación de vientre. Hay dos variedades de este arbusto: la una tiene el tronco encarnado, y la otra blanco. La que tiene el tronco blanco, se machaca, se calienta al fuego, y con ella se baña al que está atacado de la peste.

SONTING NGA BALAGON. *s.* Enredadera de hoja estrecha y aovada. Cuando ha picado á uno la culebra ibingan, el que ha de curar al dañado, masca antes la raíz de esta enredadera, de modo que se mezcle bien con la saliva, saja un poco la parte dañada y chupa para extraer el veneno, cuidando mientras chupa, de mezclar bien su saliva con la raíz que masca, porque sino, se le encoge la lengua y se le caen los dientes. Después, teniendo en la boca dicha raíz mascada, sopla sobre la coronilla del paciente, y su misma saliva la echa en la boca del mismo paciente.

SONTING HA BARAS. *s.* Arbusto de hoja estrecha, que nace en terreno arenoso cerca de la mar.

SONTING HA TUNA. *s.* Arbusto compuesto con las hojas de otras pequeñas y algo anchas, su flor es amarilla. Su raíz es medicina contra las picaduras de culebra. Su hoja se usa para frotar y curar las manchas del cuerpo, que provienen de enfermedad; frotándose bien por la noche con dichas hojas y bañándose al día siguiente por la mañana.

T

TABACO. *s.* Planta de la familia de las solanáceas. Tiene un olor fuerte, cáliz tubulado, raíz fibrosa, tallo velloso, de dos á cinco piés de altura, con médula blanca, hojas alternas, grandes, lanceadas, ovales, nerviosas y glutinosas, flores en forma de ramillete, de color rojo purpúreo, ó amarillo pálido, y el fruto á manera de cápsula cónica, que contiene prodigiosa cantidad de semillas muy pequeñas. El tabaco es narcótico y sirve para repeler los tumores recientes. Tomando en humo es muy saludable y aun casi necesario en estos países. Consume las flemas y preserva de las humedades y malos efectos del rocío de las mañanas, y así hacen muy bien los que lo toman; pero el demasiado exceso puede ocasionar enfermedades. El tabaco en polvo quita las jaquecas, y alivia la cabeza cargada de humores. Aplicado á la nariz del lagarto, que llamamos aquí chacón, un pedacito del tabaco ya fumado, puesto en un extremo de una varita, cae luego muerto. Puesto un pedacito de la hoja de tabaco muy cerca de la sanguijuela, cuando esta está agarrada, al momento se desprende y muere. Dicha hoja picada y mezclada con guindillas y con cal, sirve para matar los gusanos de las heridas de los animales.

TABAYAYONG. *s.* Calabaza silvestre, de fruta pequeña.

TABÁO. *s.* Árbol de hoja ancha, su madera suele usarse en los edificios de gente pobre.

TABAS. Árbol con las hojas racimadas; su corteza es blanca; y es medicinal.

TABIGUI. *s.* Xilocarpo como granado. Árbol de hoja estrecha, aovada, entera y lampiña; nace en las inmediaciones del mar en los terrenos anegadizos, y se eleva á la altura de veinte ó más piés. Su fruto es grande, redondo y muy amargo; y le comen los murciélagos grandes. Su madera es encarnada, y no se usa en los edificios. Su corteza machacada ó hecha tiras delgadas se pone en infusión en agua, y se usa para teñir de color rojo oscuro la ropa blanca y redes de pescar. Su fruta es buena para curar cámaras y bubas; y cocida en agua, se hace con ella un baño tíbio muy bueno para curar los humores venéreos.

TÁBUG. *s.* Arbusto de hoja ancha, larga y aguzada. Su resina causa daño al cuerpo, si uno se unta con ella. Su hoja, puesta en la frente, aplaca los dolores de cabeza; y cocida en agua se usa para bañar á los enfermos.

TABON TABON. *s.* Arbusto así llamado, su fruta no es comestible.

TACUBAN. *s.* Árbol de tronco grueso y alto. Su madera se usa para hacer embarcaciones menores de una sola pieza.

TACURANGA. *s.* Arbusto de hoja estrecha. Su flor es grande y muy encarnada. El agua en que se coció su raíz, se dá á beber á las mujeres que padecen supresión de regla; y su flor antes de abrirse, se machaca, se mezcla con un poco de acibar, y se aplica á la frente de las mismas. Dicha flor antes de abrirse, se mezcla con cal y se aplica como emplasto á los granos ó inflamaciones para que revienten pronto.

TAGABAS. *s.* Planta sin tronco, de hoja larga, y raíz grande; se cría en terreno fangoso cerca de la mar.

TAGARABONG. *s.* Hierba que se cría en el tronco de algunos árboles, y es medicinal para que no se caiga el pelo.

TAGBAC. *s.* Carrizo así llamado.

TAGULINAO. *s.* Cacalia con hojas de soncho. Esta planta se eleva á la altura de dos piés á lo más. Nace en las paredes y en las madres de los arroyuelos. Los indios la emplean en la medicina como refrigerante. Las hojas son verdes por arriba y moradas por debajo, y las flores encarnadas. Flora.

TAGUM. *s.* Añil. Arbusto de hoja delgada y frondosa. Sus hojas se usan para teñir de negro. Cocidas en agua las raíces y hojas de este arbusto, son medicina para las enfermedades que provienen de frialdad. Dicha hoja se machaca, se mezcla un poco de vinagre, y se aplica como emplasto á la garganta de los que padecen garrotillo. El agua en que ha estado en infusión su raíz, se dá á beber á los que padecen pasmo, si proviene de calor, y también á los que padecen alguna llaga interior.

TAGUM. *s.* Indigofera de tintes. Añil. Esta planta bien conocida se eleva en buenos terrenos á la altura de cinco piés. El añil cimarrón ó de monte, que es más alto que el anterior, es común en algunas partes de Bisayas, y no se siembra, pues es espontáneo. Flora.

TAGONRABONG. *s.* Hierba que crece en el tronco de algunos árboles, de hoja larga como de cuatro palmos, y pegada al tronco.

TAGOTOM. *s.* Planta de tranco espinoso; su fruta es ágria y comestible, y tiene una especie de pelusa.

TAGOTONG. *s.* Planta de hoja ancha, gruesa y aovada, y espinosa. Su fruta es redonda y muy venenosa, y del grandor de la guayaba.

TAGPOC. *s.* Planta de hoja estrecha, su flor es blanca, la fruta es pequeña algo dulce y comestible, de color amarillo, corteza delgada, y una pepita dentro.

TALALORA. *s.* (Otros dicen TALORORA). Bejuco fino y bueno, que se cría cerca de las playas. Su fruto es comestible y poco mayor que un guisante. Cortado dicho bejuco, destila un licor que es muy bueno para curar las aphtas de los niños.

TALYAN. *s.* Planta espontánea, de hoja muy ancha, y más áspera que la del palauan. Su raíz es grande y algunos la comen con el tronco, quitando la hoja, y la primera agua en que se coció dicha raíz.

TALIPOPÓ *s.* Hierba de hoja amarilla; se usa para envolver la vianda de carne ó pescado.

TALISAY. *s.* Terminalia de hojas anchas. Este árbol se eleva hasta hacerse de ocho y más varas. Sus hojas cuando están maduras, son moradas, y antiguamente los naturales teñían de este color sus ropas de algodón ó abacá. En otras partes tiñen de negro, cociendo la corteza del árbol, y metiendo allí la tela, y después en cocimiento de corteza de guayabo, y finalmente la revuelven por unos dias en lodo, con lo que toma un color negro, pero no muy bueno. Los monos gustan mucho de su fruta; pero no comen más que la corteza cuando está verde, pues no pueden romper el hueso que es muy duro. La semilla tiene el mismo sabor que la almendra, y se puede sacar de ella un aceite igual al de esta, y que tiene las mismas propiedades. Con el jugo de las hojas tiernas y el aceite de sus almendras se hace un ungüento contra la lepra y otras afecciones cutáneas. Flora.—Rallada su corteza, quitando antes un poco la parte de encima, y exprimiendo en ella el zumo del limoncito, y exprimiendo después todo en una taza, se dá á beber media, al que padece de tabardillo; y bebida el agua en que se coció su corteza, es buena medicina para curar cámaras de sangre.

TALETES. *s.* (en otras partes dicen TILETES). Amaranto espinoso. Esta planta con el tallo más ó menos rojo y muy espinoso, se eleva á la altura de dos ó tres piés. Es comunísima en todas partes. De su ceniza se saca mucha sal alcalifijo vegetal que sirve para hacer la legía para el tinte encarnado del algodón, y en realidad parece que merece la preferencia sobre otras. Flora.

TALÓ TALÓ. *s.* Hierba con muchas hojas y sin tronco, que parece está pegada á la tierra. El agua en que se coció su raíz y hojas se dá á beber á las mujeres que arrojan mucha sangre por la vía, y sirve también para bañarse.

TAMBALAGUESA. *s.* Arbusto; su fruta es pequeña; esta se tuesta y se echa en vinagre de la palma burí, y con ella se baña al que está atacado de la peste, frotando bien su cuerpo y coyunturas.

TAMBALISAN. *s.* Arbusto así llamado, es medicinal.

TAMBIS. *s.* Árbol que no se eleva mucho, de hoja estrecha y aguzada, su fruta es pequeña, agridulce, encarnada y comestible, y un poco picante, y con algunas pepitas. Rallada la corteza de su tronco, se calienta al fuego, se exprime el jugo que tiene en un trapito y se limpia la boca del niño que padece ó tiene súcia la lengua. Dicha corteza rallada se mezcla con la corteza del santol, rallada también, se calienta la mitad al fuego, y luego se mezcla con la otra mitad cruda, se exprime todo en una taza y se dá á beber al que está atacado

de la peste, y la corteza exprimida se aplica como emplasto al vientre del mismo.

TAMPOY. *s.* Eugenia de Malaca. Este árbol se eleva á la altura de nueve piés. Los muchachos comen el fruto que huele á rosa, pero á la verdad poco tiene de sabroso. Flora.—Su corteza hecha polvo y mezclada con un poco de trementina ó brea blanca, y templado con un poco de aceite fresco de coco, es medicina para las llagas de las ingles.

TANABUG. *s.* Hierba de hoja larga y tallo mudoso, la cual sirve de pasto para los animales. En terreno húmedo echa esta hierba una especie de raices en su tallo, y antes de que dichas raices lleguen á tierra, destilan como una gota de jugo algo pegajoso, que es medicina, untándose con él, para los que padecen mal do ojos.

TAN-AG. *s.* Árbol así llamado; el carbón de su madera se usa para hacer pólvora mezclándolo con azúfre y salitre.

TANGAN TANGAN. *s.* Ricino común. Arbusto de hojas abroqueladas, hendidas en siete hasta nueve lóbulos, lanceolados aserrados. Su fruto está erizado de púas. Este arbusto ó planta se eleva á la altura de tres y más varas. De sus semillas se extrae un aceite utilísimo que puede suplir por el de oliva en las fricciones en las fiebres malignas, y para curar la hidropesía. El aceite dicho de las semillas, llamado aceite de castor, es maravilloso para curar muchas enfermedades, y mata las lombrices, aun la solitaria: pero se ha de quitar según algunos médicos el corazón de la semilla, para sacar el aceite. Sus hojas cocidas con leche, favorecen la supuración de los diviesos con más eficacia que ninguna cataplasma. También son eficacísimas para curar las llagas antiguas, aunque sean corruptas y llenas de gusanos. Untadas sus hojas con aceite de ajonjolí y aplicadas á las piernas hinchadas, quitan el mal por sudor: lo mismo hace su aceite. Flora.—Planta, higuerilla del infierno. De su fruta arracimada, que contiene en su interior unos granos mayores que garbanzos, se hace aceite muy medicinal y bueno también para las luces. Sus hojas puestas en la frente, moderan y aun hacen desaparecer el dolor de cabeza; la vena, á cuyo extremo está la hoja, es redonda y hueca: un pedazo de ella aplicado por un extremo al oido que duele, y soplando por el otro extremo, cura el dolor ó la fluxión, siendo la causa de este efecto una especie de espuma (sin duda es su savia) que tiene, y que se expele con el soplo y se introduce en el oido. P. Fr. Juan Felix.

TANGBO. Carrizo así llamado.

TANG HAO, *s.* Árbol de tronco poco grueso y alto, y resinoso; de hoja estrecha y aguzada. Su madera no sirve para los edificios.

TANG HAS. *s.* Árbol bastante grande, de hoja estrecha, de mal olor, y negra la vena principal. Su hoja se aplica como emplasto al vientre del que padece pujos con sangre.

TANGLAD. *s.* Planta de hoja estrecha, larga, frondosa y olorosa. Su hoja se usa para condimentar la comida. El agua en que ha estado en infusión dicha planta se dá como medicina á los enfermos que sienten frio. Machacada dicha planta se aplica para aliviar el dolor y resolver la inflamación de las almorranas. Picado su tallo se aplica como emplasto á la parte dañada con las púas venenosas que tienen algunos peces.

TANGNAN. *s.* Caña fuerte y buena. Bebida el agua en que se coció el cogollo tierno de dicha caña, es medicina para curar y limpiar las llagas inferiores reventadas.

TANGOLON. *s.* Enredadera de hoja estrecha, y con algunas espinas en su tronco. Su fruta es larga y con aberturas. El agua en que se coció su raíz, se dá á beber como medicina á las mujeres recien paridas; también se dá á beber á los que padecen lombrices, aplicando al mismo tiempo las hojas machacadas de dicha enredadera al vientre del paciente.

TANHAS. *s.* Árbol así llamado, su fruta no es comestible.

TÁRA. *s.* Hierba de hoja larga y muy olorosa; algunos mascan su hoja porque tiene un sabor agradable; si se pone ó cuece en agua, comunica al agua un olor balsámico muy agradable. Dicha hierba ó planta es medicinal.

TAROCANGA. *s.* Arbusto de tronco pequeño, y flor encarnada.

TARONG. *s.* Berenjena. Planta de pié y medio á dos piés ó más de altura, ramosa, con hojas grandes aovadas, de color verde, casi cubiertas de un polvillo blanco y llenas de aguijones, flores grandes y de color morado, y fruto aovado, de cuatro á seis pulgadas de largo, de color morado claro, y lleno de una pulpa blanca dentro de la cual están las semillas.

TARONG NGA ILALAS. *s.* Berenjena silvestre, de ramas espinosas. Su fruta hecha rebanadas y frita en aceite ó manteca, se dá como medicina á los que padecen debilidad de estómago.

TARONGATINGAN HA GUBA. *s.* Árbol que nace en los montes y selvas, de hoja gruesa. Su madera es dura, pero de mala calidad.

TARONGATINGAN HA HANANG. *s.* Árbol que se cria en sitios fangosos, de hoja delgada, frondosa y aguzada. Su madera es dura, pero de mala calidad

TIBALAO. *s.* Enredadera así llamada.

TECALA. *s.* Árbol de tronco grueso y alto, de hoja ancha. Su madera se usa en el interior de los edificios.

TICALA. *s.* Planta de tronco blando, de hoja ancha, larga y aguzada. Su fruta es arracimada, y no se come.

TICOCO. *s.* Árbol bastante alto, de hoja ancha. Su madera es de muy mala calidad.

TICUG. *s.* Junco fino, de dos ó más brazas de altura; su fruta es pequeña. Dicho junco se tiñe, y con él se hacen petates finos y de varios colores.

TICUG TICUG. *s.* (en otras partes dicen NICUG TICUG). Junco quebradizo, de tres ó cuatro palmos de alto.

TIGA. *s.* Árbol de tronco torcido, rara vez derecho, se eleva á la altura de cuatro ó cinco varas, su hoja es estrecha. Su madera es buena para los edificios.

TIGAO. *s.* Enredadera de hoja gruesa, y tronco también grueso. Dicha enredadera se machaca, se pone en infusión en agua por la noche en una tinaja ú otra vasija, y por la mañana al bajar la marea, se echa en la parte arriba de los arroyos, y mata todos los peces que haya en ellos. Estos bisayas prohiben que mujer alguna pase por el arroyo en donde han hechado el tigao, porque si pasa, dicen, que no mueren los peces, ni pueden cogerlos. La misma enredadera machacada, poniendo en ella un poco de vinagre de coco ó burí, se usa para bañar el vientre de las embarazadas, que sienten mal estar, efecto de la preñez; y también se aplica como emplasto al vientre de la mujer que no puede dar á luz. Otros usan sólo el jugo para envenenar los peces.

TIGBAO. *s.* Carrizo, planta de tallo derecho, lampiño, hinchado en las articulaciones, y unas tres varas de altura; hojas alternas que envainan el tallo por largo trecho, lanceoladas lampiñas por debajo, y con ganchitos arriba y en las orillas, y de unos tres piés de largo. Dicho carrizo es el que ponen en las nipas al coserlas con bejuco.

TIGBI. *s.* Planta así llamada, su fruta no es comestible.

TIYO TIYO. *s.* Enredadera espinosa, así llamada, ó planta que se estiende mucho.

TILAO TIGAO. *s.* Árbol así llamado.

TIM SIM. *s.* Egilope de ríos. Esta planta se encuentra tendida con los extremos levantados, y es conocida de los indios. Se dá en los lugares en donde hay agua. El tallo es del grueso del dedo del medio y con muchos nudos, en donde echa raices. Un amigo me contó que un chino daba á beber su cocimiento á los que padecían males de la vejiga, y á los que no podían orinar, y se lograban buenos efectos. El motivo porque es conocida de los indios, es porque la médula que se halla dentro del tallo, puede servir de mecha para las luces, y hacer las veces de lo que los chinos traen y venden en Manila con el nombre de *timsim;* aunque estas mechas son mucho más largas que las de aquí. Se eleva á seis piés de altura y la arista más larga tendrá seis líneas escasas de largo, y es escabrosa. Flora.

TINAGACAN. *s.* Plátano así llamado.

TINALISAY. *s.* Plátano así llamado.

TINAMPAY. *s.* Dioscorea alada. Esta planta se eleva á bastante altura y se estiende mucho. Su raiz que es de color morado, además de ser muy larga, tiene á veces más de un pié de diámetro; pero la estiman y comen muy bien los indios cocida. De los tallos cuando tocan en tierra ó en algún árbol, salen unos tubérculos ó excrecencias como el puño, globosas irregulares, de carne maciza, y que los indios creen ser el fruto. Flora.—Rallada la carne de la raiz del tinampay, se aplica como emplasto al pecho del que siente dolores en el mismo.

TINDOC. *s.* Musa del Paraiso grande. Este plátano dá el racimo poco poblado de bayas; pero en recompensa son muy grandes en lo largo, que á veces es más de un pié, y en lo grueso. Este fruto cocido tiene un sabor parecido al de las manzanas, y por eso es muy estimado. Flora.

TINGAN. *s.* Árbol así llamado.

TIOTES. *s.* (en otras partes dicen ASIOTES). *vide.* Asiotes.

TOBA. *s.* Árbol de hoja ancha, aovada y aguzada; su fruta es pequeña, arracimada y venenosa, porque mata las gallinas y otras aves. De esta fruta usan frecuentemente los pescadores para envenenar los peces.

TOBA SA SANGLAY. *s.* Arbusto de hoja ancha, y tronco resinoso.

TUBAG. *s.* Árbol así llamado.

TOBA TOBA. *s.* Arbusto de hoja ancha y aguzada. La corteza de su tronco es gruesa y resinosa, y resinoso también su tallo. Dicho arbusto se calienta al fuego, después se quita la corteza y se aplica como medicina para curar la dislocación de algun hueso. Su hoja tierna se aplica como emplasto en la frente del que padece dolor de cabeza, para saber si el dolor proviene de calor ó de frio. Si á las tres horas de haber sido aplicada la hoja á la frente del paciente, se pone dicha hoja dura y tiesa, entonces el dolor proviene de calor; y si pasado dicho espacio de tiempo, la hoja está aun blanda y flexible, el dolor proviene de frio. Su fruta es pequeña y pepitosa.

TOBLI. *s.* Enredadera de tronco grueso, hoja ancha y aovada, y venenosa. El jugo de su raiz es un tósigo muy fuerte para envenenar y matar los peces.

TOBO. *s.* Caña de azúcar. Planta gramínea que se cultiva en muchas partes: los tallos maduros tienen en su interior una sustancia esponjosa llena de zumo dulce cuyo principal producto es el calamay y azúcar. También se llama caña-dulce.

TUBÚG. *s.* Árbol de tronco grueso y alto, de hoja ancha. Su madera es de mala calidad.

TOBO TOBO. *s.* Hierba que se estiende por la tierra, de hoja estrecha, y con algunos nudos en el tallo.

TUGABANG. *s.* Enredadera de hoja lobulada, y tronco espinoso. Su hoja tiene un sabor ágrio, y la usa el bisaya para condimentar sus comidas. Dicha hoja se calienta al fuego, se exprime, y el zumo se dá á beber al que está constipado.

TUGÚP. *s.* Árbol de cuerpo grueso y alto, de hoja ancha y aovada, su tronco destila un jugo muy pegajoso. Su fruto es grande, espinoso, pepitoso, y la pepita se come.

TUGOS. *s.* Planta de hoja ancha, su fruta nace en el tronco.

TOLÁ TOLÁ. *s.* Árbol bastante grande, de hoja ancha, gruesa y aguzada. Su corteza rallada, poniendo un poco de aceite, se calienta al fuego, y se usa para untar las erupciones cutáneas.

TOL-AN IHN BA-Ó. *s.* Árbol que no se hace muy grande, de hoja estrecha; su madera es dura y correosa.

TOL-AN MANUC. *s.* Árbol que tiene la hoja jaspeada de blanco.

TOLÁNG. *s.* Árbol que no se hace muy grande, de hoja estrecha; su madera es dura y correosa.

TULIBAO. *s.* Carrizo así llamado, su médula, que es blanda, sirve para bodoques haciendo el oficio de algodón en las cerbatanas.

TUNGUG. *s.* Árbol que se cria en terreno fangoso cerca de la mar. Su madera es encarnada y muy buena, pero en el agua se pudre pronto.—Su corteza bien seca al sol y molida produce unos polvos de color de teja. Estos polvos sirven para poner en la caña donde se recoje la tuba que destilan las palmas, para dar color algo rojizo, y algunas veces colorado, según la mayor ó menor cantidad que se ponga en la tuba, á la que hacen fermentar mucho, y la quitan la dulzura natural que tiene, dándola un sabor áspero, pero no desagradable para los aficionados.

TU-UG. *s.* Árbol de tronco grueso, alto y derecho, de hoja estrecha y aovada. Su madera es de mala calidad y difícil de aserrarse.

TURAY. *s.* Hierba así llamada, es medicinal; bebida el agua en que se coció su raiz, es buena medicina para recaidas del parto.

TORAY TORAY. *s.* Planta de hoja estrecha. Dicha hoja se restrega entre las manos, se exprime y echa su zumo en los ojos del que padece cataratas, y regularmente las cura.

U

UACATAN. *s.* Árbol de tronco grueso y alto, de hoja estrecha, sus raices nacen del tronco para abajo y agarran en tierra, y se hacen muy anchas. Su madera es de mala calidad.

NOMBRES DE ALGUNOS PECES

A

ABÚ. *s.* Pez regular, su cuerpo es negro y blanco, grueso y escamoso; su carne es desabrida; y tiene antenas.

ABOHAN. *s.* Pez ancho y de color ceniciento.

ADGAUON. *s.* Pez de color amarillo, blanco, y con pintas negras.

AGOC-OC. *s.* Pez de río, laguna ó charco, de cuerpo negro y sin escamas, con pinchos ó espinas, y con antenas.

AGOYONG. *s.* Pez regular de cuerpo negro con dos listas rojas, y escamas delgadas.

AGOMA-A. *s.* Pez de cerca un palmo de largo, cuerpo verde y vientre blanco, y carne sabrosa. Cuando es pequeño, se llama Hasá hasá.

AGO-OT. *s.* Pez regular, de cuerpo blanco, grueso, escamaso, y cortantes las espinas del lomo.

ALHÓ. *s.* Pez grande, blanco, largo, cilíndrico y comestible.

ALIC-IC. *s.* Pez pequeño y comestible.

ALIMUSAN. *s.* Pez de mar, es comestible.

B

BABACULAN. *s.* Pez de mar, tiene el cuerpo blanco, y negro el lomo, no tiene escamas, y su carne es muy buena. Cuando es ya grande se llama Mamsa.

BACAGAN. *s.* Pez pequeño de mar, es comestible.

BACOCO. *s.* Pez bastante grande de mar, su cuerpo es negro y escamoso.

BADLONG. *s.* Pez grande, ancho, con rayas amarillas, y escamas delgadas. Cuando es pequeño todavía se llama Taroquitoc.

BAGA-ONG. *s.* Pez regular, de cuerpo negro con rayas rojas en el lomo, escamoso, y agudas las púas que tiene en el lomo. Este pez tiene agudas las partes exteriores de sus agallas, y con ellas saca los ojos á otros peces, á los que se acerca y embiste de repente, y después los come.

BAGHAC. *s.* Pez de cuerpo pequeño y negro.

BAYANG. *s.* Pez regular, de cuerpo delgado y cilíndrico, de escamas delgadas y con manchas negras.

BALANAC. *s.* Pez bastante regular, de cuerpo blanco y escamoso. Cuando es ya grande se llama Aguas, y el que es de mucho vientre, tiene el cuerpo cilíndrico, salta muy alto, y se llama Buntis.

BALERÁ. *s.* Pez regular, de cuerpo delgado y largo, tiene el lomo azul, y blanco el vientre, y su carne tiene muchas espinas.

BALIRAHON. *s.* Pez regular de mar.

BALÓ. *s.* Pez regular, de cuerpo largo y cilíndrico, de hocico agudo y con antenas, salta mucho, y tiene los dientes finos.

BANGGA. *s.* Pez regular, su cuerpo es estrecho, con rayas negras y amarillas, y su hocico agudo, es pez súcio. Cuando vé á algún animalejo ó gusano en los árboles ó plantas, que están en ó cerca del agua, les arroja dicho líquido hasta que les hace caer, y los come.

BANGLUS. *s.* Pez de mar, de cuerpo blanco, grueso, escamoso, y negro el lomo, salta muy alto, tiene la boca estrecha, y su carne es muy buena.

BANOGON. *s.* Pez de color rojo, cuerpo cilíndrico, con cola, y púas venenosas.

BANSA. *s.* Pez de mar, es comestible.

BANTOL. *s.* Pez pequeño, su cuerpo es negro y sin escamas, su cabeza es grande y con pinchos venenosos.

BUGUIO. *s.* Pez de cuerpo largo, y con una antena larga en el hocico.

BULAN BULAN Ó MULAN BULAN. *s.* Pez de mar, es comestible.

BULGAN. *s.* Pez regular, su cuerpo es negro y escamoso; sus ojos parecen negros cuando aún está en el agua, y cuando está fuera, son blancos.

BULINAO. *s.* Pez pequeño, de cuerpo blanco, cilíndrico, y sin escamas; es muy sabroso, y andan muchos juntos.

BONGANSISO. *s.* Ballena. El mhyor de los cetáceos y de todos los animales conocidos, que llega á crecer hasta cuarenta varas. Su cuerpo es cilíndrico, de color oscuro; tiene junto á la cabeza dos aletas carnosas y otra igual en la parte posterior del cuerpo, y sobre la cabeza dos agujeros por donde despide á gran distancia el agua que traga; la cabeza y la boca son muy grandes, y todo su cuerpo está impregnado de una sustancia conocida con el nombre de aceite de ballena. Vive en la mar; pero sale á la playa, en donde la hembra pare sus hijuelos, que alimenta con sus pechos como los cuadrupedos. En la mar de Catbalogan se vén de cuando en cuando algunos ballenatos.

BONOC. *s.* Pez pequeño.

BONTOG. *s.* Pez pequeño.

BURABGAS. *s.* Pez pequeño y comestible.

BURAO. *s.* Pez regular con manchas negras hacia el lomo.

BOROCON. *s.* Pez regular, de cuerpo oscuro, con manchas negras, y blanco el vientre. Su lábio inferior es mucho más largo que el superior, y tiene encarnada la punta.

BOTITE. *s.* Hay tres variedades de este pez, que se llaman Alatan, Gomodlao y Quisquisan. El Alatan son dos, el uno tiene un solo diente y el otro tiene dos; ambos son de color negro y venenosos, sin embargo algunos comen el de un solo diente, cuando el pez es ya grande; también comen el que tiene dos dientes, quitándole antes una especie de vena que tiene en el interior, las tripas, el pellejo y la cabeza. El gomodlao es de color amarillo con manchas negras, este es venenoso y no se come. El Quisquisan es de color blanco con manchas negras, es también venenoso, pero algunos le comen, quitando antes las tripas, el pellejo, la

cabeza, y antes que todo una especie de vena que tiene en el interior.

BUTLOG. *s.* Pez pequeño, de cuerpo blanco, escamoso, y grandes ojos.

C

CABASE. *s.* Pez regular, de cuerpo estrecho y escamoso, su carne es muy buena, pero tiene muchas espinas.

CALAMBIDAY. *s.* Pez pequeño y venenoso.

CÀLAPION. *s.* Pez regular, de pellejo fuerte y escamoso hacia la cola, y azul el lomo.

CALIG. *s.* Especie de camarón de largas antenas.

CAUAYANON. *s.* Pez regular, tiene azul el lomo, y el vientre blanco y amarillo.

CAROCABAYO. *s.* Pez de la figura del caballo, su pellejo es negro y áspero, tiene encorvada la cola, nada dando vueltas, y no es comestible.

CASILE. *s.* Pez algo parecido á la culebra, que suele tener más de una vara de largo, y cuyo cuerpo, que es cilíndrico, y en la cola ó parte posterior aplanado, está todo cubierto de una sustancia viscosa, que le hace sumamente escurridizo; y se llama Anguila. Hay dos variedades; la una es de cuerpo negro y cilíndrico, largo y sin escamas; y la otra que se llama Bagongbagong ñga Casili, es de cuerpo oscuro con manchas blancas.

CATAMBAC. *s.* Pez pequeño y comestible.

CUBALAN. *s.* Pez de color negro, con rayas blancas, y sin escamas.

CUGAO. *s.* Pez de cuerpo blanco y escamoso, con una línea de púas gruesas y largas en el lomo, y larga también la cola. Cuando es grande se llama Comiban.

COGTONG. *s.* Pez grande, de color azul, rojo y verde oscuro. Cuando es todavía pequeño se llama Tiñgag.

CUYOG. *s.* Pez pequeño y comestible; andan muchos juntos.

CONORO. *s.* Pez de color verde y comestible. Sus lábios parecen á los del caballo.

D

DALIRAN. *s.* Pez de color negro, cabeza levantada, y pellejo duro; es comestible.

DALUPIÑGAN. *s.* Pez de agua dulce, es comestible.

DAMAG. *s.* Pez de agua dulce, blanco y pequeño.

DAMLOD. *s.* Pez de color verde, es comestible.

DAPAC. *s.* Pez regular, de cuerpo grueso y de color rojo; su carne es áspera.

DARAGBAGO. *s.* Pez de cuerpo aplanado con rayas amarillas.

DARAPUGAN. *s.* Pez regular, de cuerpo negro y aplanado.

DOYONG. *s.* Pez de grande cuerpo, velloso, su cabeza es como la del cerdo, su hocico como el del caballo, su cola en forma de abanico; cuando se saca del agua, se le cae el pelo, y solo quedan en su cuerpo algunos pelos gruesos; es comestible, y su carne tiene el color como la de vaca.

G

GANÑIS. *s.* Pez pequeño y comestible.

GAPAS GAPAS. *s.* Pez regular, su cuerpo es blanco, cilíndrico y con finas escamas; su carne es áspera.

GUIÑGAO. *s.* Pez grande, de cuerpo encarnado y escamoso, con una hilera de púas agudas en el lomo y de buena carne.

GUNÓ. *s.* Pez pequeño, blanco, y escamoso, y de grandes ojos.

H

HANGIT. *s.* Pez algo parecido á la culebra, de cuerpo rojo, largo y cilíndrico; su carne tiene muchas espinas. Regularmente habita en agujeros ó fondo del agua.

HAROAN. *s.* Pez regular, que ordinariamente habita en los charcos y aguas detenidas y sucias; su cuerpo es negro, cilíndrico y escamoso. Cuando es pequeño todavía se llama Bunuag.

HASA HASA. *s.* Pez pequeño y comestible.

HULÁS. *s.* Pez grande, su cuerpo es negro y sin escamas. Tiene tres púas venenosas, una en el lomo y una en cada costado, y con antenas en los lábios.

I—Y

YAUO. *s.* Pez largo como una culebra, de cuerpo negro, y sin escamas.

ITO. *s.* Pez regular, de cuerpo negro y blanco, con una púa venenosa en el lomo, y con púas venenosas en los lados, y con antenas en los lábios.

ELEO. *s.* Pez regular, con el lomo negro y el vientre blanco; tiene largas y anchas aletas, y vuela á gran distancia.

INDAÑGAN. *s.* Pez de mal olor y comestible.

INGATAN. *s.* Pez comestible.

L

LAGÜIS. *s.* Pez grande, de cuerpo grueso, blanco y escamoso; su carne es áspera.

LAIS LAIS. *s.* Pez muy pequeño, que parece una especie de tripa, con la cabeza aguda y lo mismo la cola.

LANGBÍAO. *s.* Pez que tiene el lomo azul, el vientre blanco, y la cola amarilla. Cuando es ya algo grande, se llama Picay; y cuando es ya grande se llama Maggaagom.

LANGCOY. *s.* Pez largo, de cuerpo estrecho, blanco, y sin escamas; sus dientes son muy agudos.

LAÑGUGAN. *s.* Pez grande y comestible.

LAÑGUTAN. *s.* Pez de la figura de una culebra.

LAPÍS. *s.* Pez grande, largo, aplanado, y sin escamas. Cuando es todavía pequeño, se llama Bag-id y tiene el color blanco: cuando es algo grande, se llama Dapáo, y es de color blanco: Cuando es ya grande, se llama Lapis, y tiene el vientre amarillo: y cuando es más grande se llama Lare, y tiene negro el lomo y blanco el vientre.

LAPUG. *s.* Pez regular, tiene negro el lomo y blanco el vientre, con una línea de púas cortantes en el lomo; es pez flaco.

LOCON. *s.* Camarón de vientre rojo y lomo negro. En otras partes llaman Pasayan.

LUMUD *s.* Pez grande, de cuerpo oscuro y algo blanco y de largas aletas; andan muchos juntos. No nada recto, sino moviéndose de arriba abajo, y arroja agua cuando saca la cabeza.

LOMONG. *s.* Pez de corto cuerpo y color blanco. Cuando es grandecito, se llama Baisa; y cuando es un poco más grande, se llama Sacalan.
LUSUD. *s.* Pez pequeño y comestible.

M

MAYA MAYA. *s.* Pez de color rojo, su carne es muy buena.
MALATAMBAN. *s.* Pez pequeño y comestible.
MALIMNO. *s.* Pez regular, tiene azul el lomo, blanco el vientre, y aguda la cabeza. Cuando es todavía pequeño, se llama Malatindoc, de carne muy blanda.
MALOPALO. *s.* Pez pequeño, de cuerpo negro y cilíndrico; su cabeza es como la de la tortuga, con dos especies de piés cerca de ella; habita en los troncos de los árboles que se crian en el agua ó terreno fangoso.
MAMSA. *s.* Pez grande, sin escamas, tiene negro el lomo, y blanco el vientre; su carne es muy buena. Cuando es pequeño todavía se llama Babaculan.
MANGAGAT. *s.* Pez regular, de color rojo. Tiene una línea de púas agudas en el lomo.
MANGNAY. *s.* Pez regular, su cuerpo es negro y escamoso; anda por las orillas de los ríos.
MANGOLO. *s.* Pez comestible.
MANLALARA. *s.* Pez de cuerpo negro aplanado, con rayas azules, rojas y blancas; la línea de púas, que tiene en el lomo, es venenosa, y su carne no es buena para los enfermos. Cuando es pequeño, se llama Torós; cuando es algo grande, se llama Manlalara; y cuando es ya grande, se llama Manlolonhe.
MANLAUA-AN. *s.* Pez grande, su cuerpo es de color rojo, negro, y escamoso; su carne es muy buena. Las púas, que tiene en el lomo son cortantes.
MANLILIGÁAS. *s.* Pez de color verde, y comestible.
MARARAPAD. Pez regular, de cuerpo blanco, y escamoso; su carne es buena.
MILONG BILONG. *s.* Pez comestible.
MODBOD. *s.* Pez de color blanco, y comestible.
MOLANBULAN. *s.* Pez de ríos, charcos y lagunas, tiene azul el lomo y blanco el vientre, y su carne es buena.
MOONG. *s.* Pez pequeño, de cuerpo blanco y escamoso. Son cortantes las púas que tiene en el lomo; y es comestible. Cuando es pequeño ó tierno todavía, se llama Parangan, y no es comestible, porque entónces come cosas súcias.

O

OBUD. *s.* Pez de la figura de una culebra, de cuerpo largo, cilíndrico, rojo, y sin escamas. Su carne tiene muchas espinas.
OGAPANG. *s.* Pez grande, de cuerpo cilíndrico, y escamoso; tiene negro el lomo, y blanco el vientre. Cuando es pequeño y tierno todavía, se llama Calabusay ó Tuyá.
OGDOC. *s.* Pez largo de la figura de una culebra, de cuerpo delgado y negro; su carne tiene muchas espinas; habita en los agujeros.
ONAS. *s.* Pez largo, aplanado, y comestible; habita en lagunas y aguas detenidas.
ORARABANG. *s.* Pez pequeño, y comestible.
OSO-OS. *s.* Pez regular, de color blanco, y con escamas finas; tiene aguda la boca; y su carne es buena para los enfermos.

UTANG UTANG. *s.* Pez pequeño, y comestible.
OTATABA. *s.* Pez pequeño y comestible.

P

PACANGAN. *s.* Pez de cuerpo cilíndrico, y comestible.
PACULAN. *s.* Pez de pellejo muy duro, es comestible.
PAGAPA. *s.* Pez regular, de cuerpo delgado, blanco, sin escamas, de cabeza corta, es comestible, y bueno para los enfermos.
PAGUÍ. *s.* Hay muchas variedades de este pez, y son las siguientes: Paguí nga Banogon; este pez es de color negro, y negra también su carne, su pellejo es blando, salta á bastante altura y distancia, tiene una púa en la cola, y su cabeza es como la de un gavilán.—Paguí nga Dahunan; este pez es de color negro, con una especie de hojas en su cola y una púa en el nacimiento de la misma, el pellejo del lomo es fuerte y áspero, y sirve para limpiar y alisar madera, secándolo antes.—Paguí nga Mamitoon; este pez tiene el lomo de color rojo con manchas azules, y su pellejo es blando.—Paguí nga Manombaga; este pez es de cuerpo negro y cilíndrico, tine blanca la carne, larga la cola con una púa venenosa en su nacimiento.—Paguí nga Mantihan; este pez es de color negro, de grande cabeza, y con una púa en la cola.—Paguí nga Perisan; este pez tiene manchas negras y blancas en el lomo, su pellejo es blando, y tiene una púa en la cola.—Paguí nga Pongsoan; este pez tiene el lomo de color blanco con púas, y su pellejo es fuerte y áspero.—Paguí nga Saranga; este pez es de color negro, y parece que tiene dos cabezas.—Paguí nga Soson; este pez tiene negro y áspero el lomo, y no tiene púa en la cola.—Algunos de estos peces son de cuerpo muy ancho, y cuando grandes tienen diferente nombre. El Manombaga, cuando es ya grande, se llama Bagtao, y es de cuerpo cilíndrico.—El Banogon se llama Tumpang, y su cuerpo es como cuadrado.—El Mantihan se llama Manona.—El Saranga no muda de nombre.—El Perisan se llama Polodson, y su cuerpo es cilíndrico.—El Dahunan se llama Ularan.—El Mamitoon, cuando es pequeño, se llama Coyampao.—El Pongsoan no muda de nombre, y su cuerpo es cilíndrico.—El Soson no se hace muy grande, y su cuerpo es como un triangulo.—Raro es el que está gordo de todos estos peces; y lo que más gusta al bisaya es el hígado, cuando tiene el color blanco, porque entonces tiene bastante gordura. El bisaya arregla de dos maneras la carne de estos pescados; haciendo el Pagbachao, y el Paglabug. El Pagbachao se hace rallando la corteza de color encarnado de árbol Bachao, se pica bien la carne é hígado blanco del Paguí, se mezcla bien todo con dicha corteza poniendo vinagre y especias olorosas, y así preparado, pasadas ya algunas horas, se come, y gusta mucho al bisaya. El Paglabug se hace cociendo antes la carne del Paguí, después se refrega bien y se mezcla con el hígado y especias olorosas para comerlo.
PALÁD. *s.* Este pez parece que está partido por el medio á lo largo, y parece un cuerpo dividido en dos. La parte que está hacia la derecha, según el bisaya, se llama lalaqui, y la parte que está ha-

cia la izquierda se llama babaye. El lalaqui tiene el cuerpo blanco y escamoso por un lado, y por el otro, rojo y escamoso; sus agallas tienen una especie de rojez y blancura, y en la parte roja tiene como unidos los ojos. La babaye tiene el cuerpo blanco y escamoso por un lado, y por el otro, negro y escamoso, y sus ojos los tiene al lado de la parte negra; la babaye suele tener también el cuerpo negro con manchas azules por un lado, y por el otro tiene el cuerpo blanco. Este pez es comestible. El Palad lalaqui muerde.

PALANG. *s.* Pez pequeño y comestible.

PANANGĪTAN. *s.* Pez de mar, semejante á la anguila, de color negro, y comestible.

PANAPSAPAN. *s.* Pez algo grande y comestinle.

PANTAT. *s.* Pez de color negro, y sin escamas; se cría en las lagunas y charcos.

PARANGAN. *s.* Pez regular, de cuerpo corto y escamoso, tiene negro el lomo y blanco el vientre. Cuando es todavía pequeño, no se come, porque es súcio. Cuando es ya grande, se llama Moong, y es comestible.

PAROG. *s.* Pez pequeño y comestible.

PAROT POT. *s.* Hay muchas variedades de este pez, y son las siguientes: Parot pot ng̃a Bag-angan. Pez de color blanco, y cuerpo cilindrico.—Parot pot ng̃a Guila guila. Pez de color blanco y cuerpo algo largo.—Parot pot ng̃a Lauayan. Pez de color blanco y cuerpo cilíndrico.—Parot pot ng̃a Lomoan. Pez de de color blanco, de cuerpo algo largo y agudo hacia la cola.—Parot pot ng̃a Matarambong. Pez de color blanco y cuerpo cilíndrico; este crece bastante, y cuando es ya grande, se llama Tambong.

PATING. *s.* Tiburón, pez de monstruoso tamaño, pues suele pasar de veinte piés, y grueso á proporción: la abertura de su boca es enorme y sus mandíbulas están armadas de seis filas de dientes, fuertes y agudos. Es voracísimo y apetece la carne humana. Hay muchas variedades de este pez, y son las siguientes: Pating ng̃a Atotong̃an, este pez es de cuerpo largo y cilíndrico, tiene negro el lomo, y blanco el vientre, pellejo áspero, largas las aletas, la línea de púas que tiene en el lomo, la cola, y grande vientre.—Pating ng̃a Bariuan, este pez tiene el cuerpo con manchas de color azul y blanco, es de cuerpo regular y grande cabeza, de la figura de una bandurría.—Pating ng̃a Labung̃an, este pez tiene negro el lomo con manchas blancas, y blanco el vientre; su hocico es como la punta de una reja; la mitad de su cuerpo hacia la cabeza es semejante al Paguí, y por esto se llama también Calumpaguí; y la otra mitad de su cuerpo hacia la cola es semejante al Mang̃ale.—Pating ng̃a Lorong, este pez tiene el cuerpo rojo con manchas blancas; cuando es ya grande se llama Borohisan, y tiene el pellejo negro con manchas blancas.—Pating ng̃a Mang̃ale, este pez es de cuerpo más delgado, pero más largo que el Atotong̃an, tiene negro el lomo y blanco el vientre, pellejo áspero, largas las aletas, la línea de púas que tiene en el lomo, la cola, y grande vientre.—Pating ng̃a Pacang̃an, este pez es semejante al Mang̃ale, con la diferencia que el Pacang̃an tiene en el hocico una especie de antena ó cuerno parecido á una sierra, y con él hiere á los otros peces.—Pating ng̃a Pait, este pez tiene negro el lomo, blanco el vientre, y las agallas, ó sea el interior de las mismas, son amargas.—Pating ng̃a tang̃aran ó Pating ng̃a Codosan, este pez es semejante al Mang̃ale, con la diferencia que el Tang̃aran tiene su cabeza como en forma de cruz, y por esto se llama también Codosan, y sus hojos están uno á cada lado de la cruz.—Algunos bisayas comen el Pating cuando es todavía pequeño y tierno.—Cogido que sea dicho pez, se cortan las aletas, la línea de púas que tiene en el lomo, y la cola; se seca todo bien al sol, y seco ya lo llama el bisaya Paliepic; lo cual bien cocido, se come.

PILAS. *s.* Pez pequeño, sin escamas, y con espinas en la carne.

PULANG IROC. *s.* Pez de color verde, y aletas encarnadas.

Q

QUINE. *s.* Pez grande, de cuerpo negro y sin escamas, es bastante largo, y su cabeza tiene una excrescencia redonda y áspera, y con ella se agarra á los otros peces.

QUIQUIRO. *s.* Pez regular, de cuerpo negro, cilíndrico y escamoso, con una púa venenosa en cada una de sus dos aletas.

QUIRAUAN. *s.* Pez regular, de color rojo, amarillo blanco, tiene escamas.

R

RAGOBDOB. *s.* Pez pequeño, de cuerpo corto, blanco y escamoso.

S

SALEOSÍUAN. *s.* Pez regular, de cuerpo cilíndrico y escamoso, de color algo verde el lomo, y blanco el vientre; tiene el lábio inferior mucho más largo que el superior. Este pez cuando es ya algo grande, se llama Bugueo.

SANDATAN. *s.* Pez pequeño, corto, negro y con escamas finas. También se llama *Pánpano*. Es comestible.

SANDIG. *s.* Pez regular, de cuerpo blanco, con rayas negras y escamoso; tiene una línea de púas agudas en el lomo. Es comestible.

SANG BILAUON. *s.* Pez regular, algo largo y sin escamas; tiene el lomo azul y blanco el vientre, la boca larga, agudos los dientes, y es venenoso si pica ó muerde. Algunas veces causa la muerte á quien pica.

SAP SAP. *s.* Pez pequeño, del cuerpo delgado, blanco y sin escamas. Es comestible.

SARAMING. *s.* Pez grande, redondo, aplanado, sin escamas, delgado de cuerpo y suave al tacto.

SÍBOG. *s.* Pez pequeño y comestible.

SÍLAG. *s.* Pez pequeño, de cuerpo delgado, blanco y escamoso, con rayas rojas.

SÍLAY. *s.* Pez pequeño y comestible.

SIPÉ. *s.* Pez regular, de cuerpo delgado, blanco y sin escamas, tiene muchas espinas, y antenas en los lábios.

SOGÁ. *s.* Pez pequeño, de cuerpo rojo y escamoso.

SOGUÍ. *s.* Pez pequeño, de cuerpo cilíndrico, tiene negro el lomo y blanco el vientre. Es pez súcio y no se come.

SOLAY BAGUIO. *s.* Pez regular, de cuerpo áspero y sin escamas; su cabeza es como la del caballo; tiene dos púas en el vientre y una en el lomo.

SOLOAN. *s.* Pez pequeño de rio, es comestible.
SONOG. *s.* Pez Pequeño, de cuerpo negro y escamoso; tiene pinchos en la cabeza, y su carne es insípida.

T

TABANGAN. *s.* Pez pequeño y comestible.
TABANGONGO. *s.* Pez regular, de cuerpo cilíndrico, lomo negro y vientre blanco; tiene púas en el lomo y en los costados, y antenas en los lábios. Es comestible.
TABARONG. *s.* Pez pequeño y comestible.
TABAS. *s.* Pez pequeño y comestible.
TAGUIBOLOS. *s.* Pez de la figura de una culebra, de cuerpo cilíndrico, rojo y sin escamas. Su carne tiene muchas espinas.
TALAD. *s.* Pez pequeño, de cuerpo cilíndrico, rojo y escamoso; tiene grande la boca.
TAMBAN. *s.* Pez de unas cuatro á cinco pulgadas de largo, estrecho de cuerpo y de color verde, blanco y plateado. Es uno de los más fecundos y de los que ván siempre reunidos en gran número. Se come fresco, salado y desecado al humo, ó al sol. Hay otra variedad de Tamban, que tiene el cuerpo aplanado.
TAMBACAN. *s.* Pez pequeño y comestible.
TANGBALO. *s.* Pez regular, de cuerpo cilíndrico y escamoso, tiene rojo el lomo con manchas verdes y blanco el vientre.
TANGDALAN. *s.* Pez regular, de cuerpo grueso y escamoso; tiene antenas en los lábios, y su carne es áspera. Hay dos variedades de este pez: la una tiene el pellejo negro, y la otra blanco.
TANGIGUI. *s.* Pez grande, largo, grueso de cuerpo y sin escamas; tiene el lomo verde y el vientre blanco.
TAUA-AY. *s.* Pez de cuerpo redondo y sin escamas; en el lomo y vientre tiene una línea de púas flexibles y suaves.
TAROONGAN. *s.* Pez grande y comestible.
TARO TARO. *s.* Pez pequeño y comestible.
TASI. *s.* Pez grande, negro y sin escamas.
TIAO. *s.* Pez de color rojo y vientre amarillo, con antenas en el lábio inferior.
TARUNGAO. *s.* Pez pequeño de agua dulce, es comestible.

PROVINCIA É ISLA DE LEYTE.

Relación por orden alfabético de los pueblos y Visitas de dicha Provincia, cuya administración espiritual está á cargo de los humildes hijos del gran Patriarca San Francisco de Asís.

ABUYOG.

Este pueblo confina por el Norte con el pueblo de Dulag á unas cuatro ó cinco leguas; y por Sursueste confina con el pueblo de Hinunangan.—Taga abuyog. Natural de Abuyog.—Abuyognun. Natural, de, perteneciente á Abuyog.

ALANG ALANG.

Este pueblo confina por el Norte con el pueblo de San Miguel; por el Noreste con el de Babatngon; por el Este con el de Palo; y por el Oeste con el de Jaro. Taga alang alang. Natural de Alang alang.—Alang-alangnun. Natural, de, perteneciente á Alang alang.

BABATNGUN (DE BATONG).

Este pueblo confina por el Este con el pueblo de Malibago; y por el Sur con el de San Miguel.—Taga babatngun. Natural de Babatngon.

BARUGO.

Este pueblo confina por el Nordeste con el pueblo de San Miguel; por el Sudeste con el de Alang alang; por el Sur con el de Jaro; por el Oeste con el de Carigara á la distancia de una legua.—Taga barugo. Natural de Barugo.—Barug-onun. Natural, de, perteneciente á Barugo.

BORAUEN.

Este pueblo confina por el Norte con el pueblo de Dagami á la distancia de unas dos leguas; y por el Este con el de Dulag á la distancia de unas tres leguas. Taga borauen. Natural de Borauen.

CARIGARA.

Este pueblo confina por el Nordeste con el de Barugo á la distancia de una legua; por el Sudeste con el de Alang alang; y por el Sur con el de Jaro.—Taga carigara. Natural de Carigara.—Carigaraunn. Natural, de, perteneciente á Carigara.—Capoocan. Visita aneja á la Parroquia de Carigara.—Taga capoocan. Natural de Capoocan.—Capoocanun. Natural, de, perteneciente á Capoocan.

DAGAMI.

Este pueblo confina por el Este con el de Tan-auan; y por el Sur con el de Borauen.—Taga dagami. Natural de Dagami.—Dagaminun. Natural, de, perteneciente á Dagami.—Tabon tabon. Pueblo civil anejo á la Parroquia de Dagami.—Taga tabon tabon. Natural de Tabon tabon.—Tabon tabon onun. Natural, de, perteneciente á Tabon tabon.

DULAG.

Este pueblo confina por el Norte con el pueblo de Tan-auan á la distancia de unas tres leguas por la playa; y por el Oeste con Borauen.—Taga dulag. Natural de Dulag.—Dulagnun. Natural, de, perteneciente á Dulag.

HINUNANGAN.

Este pueblo confina por el Sudoeste con el de Malitbug; y por el Nornoroeste con el de Abuyog. Taga hinunangan. Natural de Hinunangan.

HINUNDAYAN.

Este pueblo está cerca de Hinunangan.

JARO—SALUG.

Este pueblo confina por el Norte con el de Barugo; y por el Nordeste con el de Alang alang.—Taga jaro—Tagasalug. Natural de Jaro.—Salugnun. Natural, de, perteneciente á Jaro.

LEYTE.

Este pueblo confina por el Norte con la isla y pueblo de Biliran; y por Sudeste con el de Carigara.—Taga leyte natural de Leyte.

MALIBAGO.

Este pueblo confina por el Norte y Este con el estrecho de San Juanico; por el Sur con el pueblo de Tacloban; y por el Oeste con el de Babatngon.

PALO.

Este pueblo confina por el Norte con el pueblo de Tacloban como á unas dos leguas; por el Sur con el de Tan-auan como á una hora; y por el Oeste con el de Alang alang.—Taga palo. Natural de Palo.—Palonun. Natural, de, perteneciente á Palo.

SAN MIGUEL.

Este pueblo confina por el Norte con el de Babatngun; por el Sur con el de Alang alang; y por el Sudoeste con el de Barugo.

TACLOBAN (DE TACLOB).

Este pueblo, que es Cabecera de dicha Provincia, confina por el Sur con el de Palo como á unas dos leguas; y por el Este con el de Basay, en Samar, á una hora y diez minutos de navegación.—Taga tacloban. Natural de Tacloban.—Taclobanun. Natural, de, perteneciente á Tacloban.

TAN-AUAN (DE TAN-AO).

Este pueblo confina por el Norte con el de Palo como á una hora de distancia; por el Sur con el de Tolosa á más de una legua de distancia; y por el Oeste con el de Dagami como á unas tres leguas.—Taga tan-auan. Natural de Tan-auan.—Tan-auan anun. Natural, de, perteneciente á Tan-auan.

TOLOSA (Á) INAPUSONG (DE PUSONG).

Este pueblo confina por el Norte con el de Tanauan á más de una legua de distancia; y por el Sur con el de Dulag á más de dos leguas por la playa. —Taga tolosa. Natural de Tolosa.—Tolosanun. Natural, de, perteneciente á Tolosa.

NOTA. Los pueblos de Hinunangan y Hinundayan están actualmente administrados por Padres Clérigos; y los pueblos de Naval, Bilaran y Caibiran por religiosos franciscanos.

PROVINCIA É ISLA DE SAMAR

Esta provincia, cuya parte Este se llama Ibábao, se encuentra situada entre los 130° 31 20 y los 132° 10 27 longitud oriental del meridiano de Cádiz y en 10 53 44 hasta los 12° 37 10 latitud Norte, presentando una forma sumamente quebrada; como lo indica la etimología de su mismo nombre, que es Samad, y significa—Herir, ó cosa herida.

Su mayor longitud ó extensión será como unas cincuenta leguas de Norte á Sur; y su latitud ó anchura de unos quince leguas de Este á Oeste.

Esta Provincia tiene á la parte Oeste la Provincia de Leyte, de la cual la separa el estrecho de San Juanico.

Á la parte Norte de dicha isla se halla el estrecho de San Bernardino ó Balicuaton; y al Sur la punta de Guiuan ó Sungi: en los dos estrechos es bastante difícil y penosa la navegación por la gran fuerza que llevan las corrientes.

Á dicha isla pertenecen otras islas pequeñas denominadas: Capul ó Abac; Biri; La-oang; Batac; Buring; Catalab-an; Hilabaan; Ando; Tuminobo; Minanod; Naot-dan; Soloan; Humonhon; Manicani; Hinamoc; Parasan; Buad ó Zumárraga; Libocan; Napalisan; Limboncauayan; Tagapulan; Dalupiri; Binayaran; Alibangbang y otras.

Las maderas de primera, que se encuentran en dicha Provincia, son las siguientes: Hamorauen nga lanhan (molave de primera); Guisoc madlao; Ipil; Quiliquili; Barayong; Naga; Sudiang; Cubi; Banculinao; Camagón ó Pantacan; hay otras muchas maderas, pero que no son de tan buena calidad como las expresadas.

Los ríos principales son: El de Catbalogan; El de Calbiga; El de Basay; El de Balangiga; El de Lauang; El de Suribao; Loom, y Guiborongani, el Borongan; El de Pagbabangnan; El de Libás; El de Sul-at; El de Tubig; El de Paric; El de Bacud; El de Dolores; El de Orás; El de Gamay; El de Palapag; El de Catubig ó La-oang; El de Pambohan; El de Catarman; El de Bobon; El de Oquendo ó San Policarpo; El de Gándara; El de Cambatutay.

Relación por orden alfabético de los pueblos, Visitas y barrios de dicha Provincia, cuya administración espiritual está á cargo de los humildes hijos del gran Patriarca San Francisco de Asís.

BALANGIGA.

Este pueblo confina por N. con los montes del centro de la isla; por E. S. E. con el de Quinapundan; y por O. N. O. con el de Basay á unas ocho ó diez horas de navegación; porque por tierra no hay camino. Se halla situado á la parte Sur de dicha Provincia, y á la izquierda de un río, que lleva el mismo nombre.—Tagabalangiga. Natural de Balangiga.—La pronunciación del—ngi—es suave.

BASÁY (DE BÁ Y SÁY).

Este pueblo confina por Oeste con la isla de Leyte á una hora y diez minutos de navegación hasta Tacloban; por N. O. con el pueblo de Santa Rita á unas seis horas de navegación; y por Sudeste con el de Balangiga á unas ocho ó diez horas de navegación.—Taga basáy. Natural de Basáy.—Basáynun Natural, de, perteneciente á Basáy.

VISITAS DE DICHO PUEBLO.

Lipata.

Esta Visita se halla al Sudeste de Basáy y á la distancia de cuatro horas de navegación.

Neuvilas.

Esta Visita se halla al Este de dicho pueblo y á la distancia de dos horas de navegación.

Liroan.

Esta Visita se halla al Esnordeste de dicho pueblo y á la distancia de seis horas río arriba.

San Antonio.

Esta Visita se halla al Noroeste de dicho pueblo y á la distancia de una hora por mar ó por tierra.

Nipa.

Esta Visita se halla al Este de dicho pueblo y á la distancia de tres horas de navegación.

BOBÓN.

Este pueblo confina por Norte con el mar pacífico; por el Sur con los montes de la isla; por el Este con el pueblo de Catarman como á hora y media de distancia por tierra; y por el Oeste con el pueblo de Lavezares. Se cría mucho y buen palay, algo de abacá, y variedad de tubérculos alimenticios. Su situación es playera, con hermosas vistas á la mar, muy sano y se halla hacia la parte Norte de Samar. Está situado á la orilla de un río, que lleva el mismo nombre.—Taga bobón. Natural de Bobón.—Bobónanun. Natural, de, perteneciente a Bobón.

VISITAS DE DICHO PUEBLO.

Biri.

Esta Visita se halla á la distancia de seis leguas de dicho pueblo. Las islas de Biri son veintiuna, y las más principales son las siguientes: Biri; Cag nipa; Talad talad; Bidha; Igot; Pang dan nga daco; Aboabohan; Guinlibutan nga daco y Apis.

Carangian.

Esta Visita se halla á la distancia de dos leguas y media de dicho pueblo. Á dicha Visita pertenecen las islitas siguientes: Poropangdan, Himatongco y Cabaongon nga dito.

Á dicha Visita pertenecen también los ríos siguien-

tes: Mac pao; Hingarog; Dao; Dongon nga dito; Dongon nga daco; Bagong sabang; y Pedro binayaan.

Dancalan.

Esta Visita se halla á la distancia de una legua de dicho pueblo.

Á dicha Visita pertenecen las islitas siguientes: Cabaongon nga daco; y Pangilala.

Á dicha Visita pertenecen tambien los ríos siguientes: Lonoy; Hiratag nga dito; y Hiratag nga daco.

Moltó.

Esta Visita se halla á la distancia de cuatro leguas de dicho pueblo.

Á dicha Visita pertenecen las islitas siguientes: Bitaug; y Tandang.

Y también los ríos siguientes: Noos; Pinamocran; y Lamod.

Tiene además dicho pueblo de Bobon dos rios cerca: el uno so llama Sog-od; y el otro Guisalogui.

BORONGAN (DE BORONG).

Este pueblo se halla situado en la costa oriental de Samar. Su etimología es borong, que significa niebla; la cual procede de dos rios, entre los que se halla dicho pueblo; aunque el casco principal del mismo se encuentra á la orilla del río, que llaman Loom. Su situación es playera, aunque no se ve desde la mar, por la multitud de cocos que le cubren, y tiene una rada ó ensenada bastante pacífica en tiempo sereno, porque en malos tiempos tienen las embarcaciones que entrar en el rio de Guiborongani, si pueden por su calado; porque en caso contrario tienen que refugiarse hácia la parte Norte en el sitio ó fondeadero que llaman Pucauon; pero dicho punto tampoco ofrece seguridad en un báguio, en especial cuando soplan los vientos del Sur, Sudeste, y Este. La salida ó entrada para embarcaciones mayores en dicha ensenada se hace por entre las dos islas que llaman, isla de Ando é isla de Tuminobo. Conviene siempre llevar práctico á los que no conocen dicha rada.

Al Este de dicho pueblo se halla la mar del pacífico; por el Norte confina con San Julián á unas cuatro leguas de distancia; por el Sur con el de Lanang á unas seis leguas; y por el Oeste con los montes del centro de la isla.—Taga borongan. Natural de Borongan.—Boronganun. Natural, de, perteneciente á Borongan.

VISITAS DE DICHO PUEBLO.

Bugas.

Esta Visita se halla á la parte Norte de dicho pueblo, y á la distancia de unas tres horas por tierra.—Taga bugas. Natural de Bugas.—Bugasnun. Natural, de, perteneciente á Bugas.

Lalauigan.

Esta Visita se halla á la parte Sudeste de dicho pueblo, y á la distancia de unos cuenta minutos por tierra.—Taga lalauigan. Natural de Lalauigan.—Lalauiganun. Natural, de, perteneciente á Lalauigan.

May dolong, (de May y Dolong).

Esta visita se hálla á la parte Sur de dicho pueblo, en un pequeño recodo que forma la mar, y á la distancia de tres horas por tierra.—Taga may dolong. Natural de May dolong.—Dolongnon. Natural, de, perteneciente á May dolong.

May pangdan, (de May y Pangdan).

Esta visita se halla á la parte Norte de dicho pueblo, y á la distancia de hora y media por tierra.—Taga may pangdan. Natural de May pangdan.—Pangdan anun. Natural, de, perteneciente á May pangdan.

San Saturnino (a) Tacyang ó Taquiang.

Esta Visita se halla á la parte Norte de dicho pueblo y á la distancia de dos horas por tierra.

Nota. Á todas estas Visitas se puede ir embarcado por la mar en buen tiempo desde Borongan, viniéndose á tardar casi lo mismo que por tierra.

BARRIOS DE DICHO PUEBLO.

Ando.

Este barrio se halla en la isla que lleva el mismo nombre, y que más comunmente se denomina Poro nga halaba, á la parte Este de Borongan, y á la distancia de hora y media por mar, partiendo desde el mismo pueblo. En este barrio no hay más plantios que cocales y camotales.—Á los que viven en dicha isla, (ó en cualquiera otra separada del continente), los llaman Tagaporo ó Poroanun.

Balácdas.

Este barrio se halla á la parte Norte y Noroeste de dicho pueblo, y á la distancia de unas dos horas por mar ó por tierra. En dicho barrio se dá bastante palay, abacá, y raíces comestibles.—Taga balácdas. Natural de Balácdas.—Balácdas anun. Natural, de, perteneciente á Balácdas.

Bato.

Este barrio se halla á la parte Sur de dicho pueblo, y á la distancia de veinte minutos por tierra. Se dá bastante palay, abacá, y raíces comestibles.

Cabong.

Este barrio se halla á la parte Sur de dicho pueblo, y á la distancia de media hora por tierra. Se dá bastante palay, abacá, y raíces comestibles.—Tagacabong. Natural de Cabong.—Cabong nun, Cabong-anun. Natural, de, perteneciente á Cabong.

Calingatngan.

Este barrio se halla al Noroeste de dicho pueblo, y á la distancia de dos horas por tierra. Se dá bastante palay, abacá, y raíces comestibles.

Campisao.

Este barrio linda con el mismo pueblo por el Oeste, y se dirige hácia el interior de Samar. Se dá bastante palay, abacá, y raíces comestibles.—Taga campisao. Natural de Campisao.—Campisaunun. Natural, de, perteneciente á Campisao.

Guintaguican.

Punta de Guintaguican. Este barrio se halla al Nordeste de dicho pueblo, y á la distancia de dos horas y media por tierra. Se dá bastante palay, algun abacá y raíces comestibles.

Hindang.

Este barrio se halla á la parte Norte de dicho pueblo, y á la distancia de hora y media por tierra. Se dá bastante palay, abacá, y raíces comestibles.

Iraya sa Guiborongăni.

Este barrio se halla á la parte Noroeste de dicho pueblo, y á la distancia de tres horas por rio. Se dá bastante palay, abacá, y raices comestibles.

Latay.

Este barrio se halla á la parte Noroeste de dicho pueblo, y á la distancia de tres horas por tierra. Se dá bastante palay, abacá, y raices comestibles.

Liboton.

Este barrio se halla á la parte Noroeste de dicho pueblo, y á la distancia de tres horas por tierra. Se dá bastante palay, abacá, y raices comestibles.

Loom.

Este barrio se halla á la parte Oeste de dicho pueblo, y á la distancia de dos horas por tierra. Se dá bastante palay, abacá, y raices comestibles.

Palara.

Este barrio se halla á la parte Norte de dicho pueblo, y á la distancia de unas tres horas por tierra. Se dá bastante palay, abacá, y raices comestibles.

Suribao.

Este barrio se halla á la parte Sur con dirección al Sudoeste de Borongan, y á la distancia de hora y media por tierra hasta la embocadura del rio; es muy extenso hacia el interior, porque linda con el terreno de Basay. Se dá bastante palay, abacá, y raices comestibles.—Taga suribao. Natural de Suribao.—Suribaunun. Natural, de, perteneciente á Suribao.

Tabonan.

Este barrio se halla á la parte Norte de dicho pueblo, y á la distancia de cerca de dos horas por tierra. Se dá bastante palay, algún abacá, y raices comestibles.

Tarosan.

Este barrio linda con dicho pueblo por la parte Oeste, con dirección al interior. Se dá bastante palay, abacá, y raices comestibles.

Nota. En todos estos barrios hay abundancia de cocos; y en sus terrenos se puede plantar caña dulce, maiz, café, cacao, y algodón.

RÍOS Y RIACHUELOS.

Balacdas.

Este rio no es caudaloso, y procede de varios arroyuelos. Se halla á la parte Norte y Noroeste de dicho pueblo, y á la distancia de dos horas. Desagua en la mar, y por su embocadura no pueden pasar más que embarcaciones menores. Es rio de bastantes caimanes.

Baydran.

Dicho rio no es caudaloso, y procede de varios arroyuelos. Se halla á la parte Norte y Noroeste de dicho pueblo, y á la distancia de dos horas. Desemboca en la mar, y por su embocadura pueden pasar sólo embarcaciones menores.

Bato.

Dicho rio no es caudaloso, y procede de varios arroyuelos. Se halla á la parte Sur de dicho pueblo, y á la distancia de veinte minutos. Desagua en la mar, y por su embocadura pasan sólo embarcaciones menores.

Bugás.

Este rio se halla al Norte de dicho pueblo, y á la distancia de unas tres horas y media; procede de varios arroyuelos, y no es caudaloso. Desagua en la mar, y por su embocadura pueden entrar embarcaciones menores.

Bulaldcao.

Este rio se halla á la parte Sur de dicho pueblo, y á la distancia de unas tres horas y media por tierra. Procede de varios arroyuelos, y no es caudaloso. Desemboca en la mar, y por su embocadura pueden pasar embarcaciones menores.

Cagbongă.

Este riachuelo se halla á la parte Noroeste de dicho pueblo, y á la distancia por tierra de unas tres horas. Procede de varios arroyuelos y desemboca en la mar.

Cantáman.

Este riachuelo se halla á la parte Noroeste de dicho pueblo, y á la distancia de unas cuatro horas por tierra. Procede de varios arroyuelos y desemboca en la mar.

Dongon.

Este riachuelo se halla á la parte Norte de dicho pueblo, y á la distancia de unas tres horas por tierra. Procede de varios arroyuelos y desagua en la mar.

Guiborongăni (a) Borongăn.

Este rio se halla á la parte Norte de dicho pueblo, y á la distancia de veinte minutos andando. Procede de varios arroyuelos y de los montes del interior, y es bastante caudaloso en tiempo de lluvias. En dicho rio hay muchos caimanes. Desagua en la mar, y por su embocadura tortuosa entran embarcaciones menores, pontines y lorchas en alta marea.

Guicabongi.

Este riachuelo se halla á la parte Sur de dicho pueblo, y á la distancia de media hora por tierra. Procede de varios arroyuelos y desagua en la mar.

Hindang.

Este rio se halla á la parte Norte de dicho pueblo, y á la distancia de hora y media por tierra. Procede de varios arroyuelos y desemboca en la mar.

Liboton.

Este rio se halla á la parte Noroeste de dicho pueblo, y á la distancia de unas tres horas por tierra. Procede de varios arroyuelos y desemboca en la mar.

Loom.

Este rio es el que baña al pueblo de Borongan. Procede de varios arroyuelos y de los montes del interior. Desagua en la mar, y por su embocadura pueden pasar embarcaciones menores, pontines y lorchas en alta mar. Se halla al Sur del casco del pueblo y no es caudaloso.

Losongan.

Este río se halla á la parte Noroeste de dicho pueblo, y á la distancia de unas tres horas por tierra. Procede de varios arroyuelos y desemboca en el mar.

Maybacong.

Este río se halla á la parte Noroeste de dicho pueblo, y á la distancia de dos horas y media por tierra. Procede varios arroyuelos y desagua en la mar.

Popontón.

Este riachuelo se halla á la parte Sur de dicho pueblo, y á la distancia de unos diez minutos.

Suribao.

Este río se halla á la parte Sur de dicho pueblo y á la distancia de hora y media por tierra. Procede de varios arroyos y del interior de los montes de Borongan y Basay. Es bastante profundo, y muy caudaloso cuando hay avenida. En el hay muchos y grandes caimanes. Desagua en el mar; pero su desembocadura es peligrosísima por la mucha rompezón que hay cuando reina la monzón del Nordeste.

MONTES MÁS NOTABLES DE BORONGAN.

Agauan.

Este monte es bastante elevado, y se halla á la parte Noroeste de dicho pueblo y á la distancia de una hora.

Calongohan.

Este monte es bastante elevado, y se halla á la parte Noroeste de dicho pueblo y á la distantancia de cuatro horas.

Camalaomauan.

Este monte es bastante elevado, y se halla á la parte Noroeste de dicho pueblo y á la distancia de tres horas. Desde su cumbre se ve la mar del pacífico.

Casughay.

Este monte es bastante alto, y se halla á la parte Oeste de dicho pueblo y á la distancia de cuatro horas.

Corot.

Este es el monte más elevado que se advierte á la parte Oeste de Borongan, y á la distancia de seis horas.

Minaeli.

Este monte es bastante alto, y se halla á la parte Noroeste de dicho pueblo y á la distancia de seis horas.

Pangi.

Este monte es bastante elevado, y se halla á la parte Oeste de dicho pueblo y á la distancia de doce horas.

Sohotan.

Este monte es bastante alto, y se halla á la parte Oeste de dicho pueblo y á la distancia de dos horas.

NOTA. Todos estos montes en sus quebradas forman arroyos, que llevan el mismo nombre.

ISLAS É ISLOTES.

Ando.

Esta isla se halla á la parte Este con dirección al Nordeste de dicho pueblo, y á la distancia de una hora de navegación.

Bigois.

Este islote se halla al Sur de dicho pueblo, y cerca de la Visita de Maydolong.

Napla.

Este islote se halla al Nordeste de dicho pueblo, y cerca do la punta de Guintaguican.

Pamolóton.

Este islote se halla al Norte de dicho pueblo, entre las Visitas de San Saturnino y May pangdan.

Pucauon.

Este islote se halla al Nordeste de dicho pueblo, y cerca de dicho islote fondean los buques.

Tunihobo.

Esta isla se halla al Este con dirección al Sudeste de dicho pueblo.

CALBAYOG.

Este pueblo está situado en la parte Oeste de Samar en una inmensa llanura á la orilla del mar. Confina por el Este con el pueblo de Gándara á la distancia de ocho horas de navegación, y con el de Tarangnan á la distancia de seis horas por mar, y con el pueblo civil de Santa Margarita, á la distancia de unas dos horas; por el Norte confina con el pueblo de Oquendo, á la distancia de seis horas por tierra; y hacia el Oeste con el pueblo civil de San Joaquin de Weyler, á la distancia de cinco horas de navegación por mar. Tarangnan y Santa Margarita vienen á estar al Sudeste de Calbayog; las islas de Biliran y Maripipi al Sur, y las islas de Limbancauayan, Talahib, Tagapulan, y Camandag al Sudoeste de Calbayog.

VISITAS DE DICHO PUEBLO.

Carayman.

Esta Visita se halla al Sudeste de dicho pueblo, y á la distancia de una hora.

Hibatang ó Sabang.

Esta Visita se halla al Oeste de dicho pueblo, y á la distancia de tres horas por tierra.

Indebil ó Bató.

Esta Visita se halla al Noroeste de dicho pueblo, y á la distancia de unas cuatro horas por tierra.

San Policarpo ó Ipao.

Esta Visita se halla al Oeste de dicho pueblo, y á la distancia de treinta á cuarenta minutos por tierra.—Tagacalbayog. Natural de Calbayog.—Calbayognun. Natural, de, perteneciente á Calbayog.

CALBIGA.

Este pueblo es interior y se halla situado al Oeste de Samar, y á las márgenes de un río, que lleva el mismo nombre.—Tagacalbiga. Natural de Calbiga.—Calbiganun. Natural, de, perteneciente á Calbiga.

CAPUL (A) ABAC).

Este pueblo se halla situado á la parte Este de la isla, que lleva el mismo nombre, y al Noroeste de Samar.

Fué erigido en Parroquia por decreto del Ilmo. y Rdmo. Sr. Obispo de Cebú de fecha diez y ocho de Noviembre de mil ochocientos sesenta y nueve, aprobatorio del real decreto de doce de Setiembre de mil ochocientos sesenta y cuatro. Está situado en el estrecho de San Bernardino á los 12° 60 próximamente del meridiano de Manila, Confina al N. con el embocadero de San Bernardino; al O. con la isla de Ticao, Provincia de Camarines; al S. con las islas de Maripipe, etc.; y al E. con la tierra firme de Samar. Su terreno produce abacá, arroz, maiz, tabaco y raíces comestibles.

CATARMAN (DE TAGAM).

Este pueblo se halla á la parte Norte de Samar Confina por el Oeste con el pueblo de Bobón, y á la distancia de unas dos horas; y por el Este con el pueblo civil de Mondragón, y á la distancia de unas tres horas; y por el Sur con el de Oquendo á más de un dia de distancia.—Tagacatarman. Natural de Catarman. Catarmananun. Natural, de, perteneciente á Catarman.

CATBALOGAN.

Este pueblo, que es Cabecera de la Provincia de Samar, y residencia del jefe superior de la misma, se halla situado á la parte Oeste. Confina por el Sudeste con el de Hiabong, á la distancia de dos horas por mar; y por Noroeste con el de Tarangnan, á la distancia de tres horas por mar. Tagacatbalogan. Natural de Catbalogan.—Catbalogánun. Natural, de, perteneciente á Catbalogan.

VISITAS Y BARRIOS DE DICHO PUEBLO.

Buri.

Esta Visita se halla situada al Noroeste de dicho pueblo, y á la distancia de unas tres horas.

Mahabá.

Esta Visita se halla á la parte Sur de dicho pueblo, y á la distancia de unas dos horas.

Pangdan.

Esta Visita se halla á la parte Este de dicho pueblo, y á la distancia de unas tres horas.

Sulangga.

Esta Visita se halla al Norte de dicho pueblo, y á la distancia de una hora.

Burac.

Este barrio se halla al Norte de dicho pueblo, del que le separa el rio que llaman Bangon.

Darahuay.

Este barrio se halla en un islote al Sur de dicho pueblo, y á la distancia de una hora.

Lomoctoc.

Este barrio se halla al Sudeste de dicho pueblo, y á la distancia de una hora. Tiene up pequeño y seguro fondeadero, que sirve de refugio á las embarcaciones en mal tiempo.

Maolong.

Este barrio se halla á la parte Norte de dicho pueblo, y cerca del mismo.

Payao.

Este barrio se halla á la parte Norte de dicho pueblo, y cerca del mismo.

CATUBIG (A) CAGNINIPA.

Este pueblo es interior, y se halla situado á la parte Norte de Samar, y á la orilla de un caudaloso rio, que lleva el mismo nombre. Confina por el Norte con la isla y pueblo de La-oang, á la distancia de cinco á seis horas de navegación por rio; y por el Sur con el de las Navas, á la distancia de dos horas de navegación por rio; y por Nordeste con Palapag, á unas seis horas de navegación por rio.—Tagacatubig. Natural de Catubig.—Catubignun. Natural, de, perteneciente á Catubig.

VISITAS, BARRIOS, RIOS, RIACHUELOS, Y MONTES DE DICHO PUEBLO.

Buring (a) San Roque.

Esta Visita se halla situada en un islote, que lleva el mismo nombre, al Noroeste de dicho pueblo, y á la distancia de cinco horas de navegación por rio.

Babangtóon.

Barrio, y monte elevado, que se halla al Norte de dicho pueblo, y á la distancia de un cuarto de hora.

Balugo.

Barrio y riachuelo.

Buquid.

Barrio, riachuelo, y monte bastante elevado.

Cagninipa.

Barrio y riachuelo al Oeste é inmediato á Catubig.

Caguguboan.

Barrio y riachuelo.

Canoclan.

Barrio y riachuulo.

Caulan.

Barrio y riachuelo.

Carapdápan.

Barrio y riachuelo.

Dango.

Barrio y riachulo.

Goyo.

Barrio y riachuelo.

Hagbay.

Barrio y rio al E. de Catubig. Este rio procede de los montes de Napauala y Binuangan, y desemboca en el rio de Catubig.

Hibacdan.

Barrio y riachuelo.

Hinĝangĝadian.

Barrio y riachuelo al Sur de Catubig.

Hinonócan.

Barrio y riachuelo.

Hiracdo.

Barrio y riachuelo.

Inobóran.

Barrio y riachuelo.

Iraudhan.

Barrio y río al Norte de Catubig y á la distancia de media hora. Dicho río desemboca en el de Catubig.

Linoydhan.

Barrio y riachuelo.

Macapipirao.

Barrio y riachuelo.

Magbo.

Barrio al Oeste de Catubig, y á la distancia de diez minutos.

Magtuad.

Barrio y riachuelo.

Maholid.

Barrio y riachuelo.

Matilarag.

Barrio y riachulo.

Palihon.

Barrio y riachuelo.

Parina.

Barrio, riachuelo y monte.

Polanĝi.

Barrio y riachuelo.

Ranis.

Barrio y riachuelo.

Ribong.

Barrio y riachuelo.

Solitan.

Barrio y riachuelo.

Tunĝudnon.

Barrio, riachuelo y monte bastante elevado.

GÁNDARA (A) BANĜAHON.

Este pueblo es interior, y se halla situado á la parte Oeste de Samar. Confina por Sudoeste con el pueblo de Tarangnan á seis horas de navegación por mar y por río; y por Oeste con el de Santa Margarita á unas siete horas de navegación; y por Norte con el de Catubig á tres dias de camino por ríos y montes.

VISITAS DE DICHO PUEBLO.

Cantagui.

Esta Visita se halla al Nordeste de dicho pueblo.

Matuguinao.

Esta Visita se halla al Norte de dicho pueblo, y á la distancia de dia y medio de camino, por río y montes.

San Pelayo.

Esta Visita se halla al Oeste de dicho pueblo, y á la distancia de unas dos horas.

Tauiran.

Esta Visita se halla al Oeste de dicho pueblo.

Napalisan.

Este barrio se halla en una isla pequeña á la desembocadura del río de Gándara, á la distancia de seis horas, y al Oeste de dicho pueblo.

GUIUAN.

Este pueblo es playero y se halla á la parte Sur de Samar. Confina por el Norte con el de Mercedes, á la distancia de dos horas por tierra.—Taga guiuan. Natural de Guiuan.—Guiuananun. Natural, de, perteneciente á Guiuan.

ISLAS, COMPRENSIÓN DE DICHO PUEBLO.

Humonhon.

Esta isla se halla al Sudeste de dicho pueblo, á unas seis horas de distancia.

Manicane.

Esta isla se halla al Sudoeste de dicho pueblo, á diez minutos de distancia.

Soloan.

Esta isla se halla en el pacífico, al Este de dicho pueblo, y á la distancia de un dia de navegación.

HERNANI (A) NAGÁS.

Este pueblo es playero, y se halla á la parte Este de Samar. Confina por el Norte con el pueblo de Lanang á unas cuatro horas de distancia por tierra, y por Sur con el de Salcedo á unas ocho horas de distancia, haciendo la travesía por mar desde Pambohan á Abihao.

VISITAS, COMPRENSIÓN DE DICHO PUEBLO.

Pambohan.

Esta Visita se halla al Noroeste de dicho pueblo, y á la distancia de dos á tres horas. Tiene una ensenada en donde pueden resguardarse las embarcaciones en mal tiempo.

HIABONG.

Este pueblo, que fué erigido en Parroquia por decreto del Ilmo. y Rdmo. Sr. Obispo de Cebú en primero de Setiembre de mil ochocientos ochenta y dos, en conformidad con la Real aprobación de veintitres de Julio de mil ochocientos sesenta y cuatro, se halla en la parte Oeste de la Isla de Samar. Confina por el Norte con el pueblo de Catbalogan, á la distancia de dos horas por mar; por el Sur con el de Villa Real á la distancia de cuatro horas por mar; por el Este con el de Paranas á la distancia de una

hora por mar; y por el Oeste con el de Zumárraga á la distancia de cuatro horas por mar.

LA GRANJA (A) MINAPA.

Este pueblo se halla situado á la parte Oeste de Samar. Confina por Este, y por Sudeste con el de Weyler. Tiene tres Visitas, que son Barobay bay; Mao; y Suchan.

LABEZARES (A) PINUNAYAN.

Este pueblo se halla entre la Granja y Bobón.

LANANG.

Este pueblo se halla al Este de Samar. Confina por el Norte con el de Borongan á la distancia de seis horas por tierra; y por Sur con el de Hernani, á unas cuatro horas por tierra.

VISITAS COMPRENSIÓN DE DICHO PUEBLO.

Pag babalangcayan.

Esta Visita se halla al Norte de dicho pueblo, y á la distancia de dos horas por tierra.

ISLAS, COMPRENSIÓN DE DICHO PUEBLO.

Minaanud.

Esta isla se halla al Este de dicho pueblo, y á la distancia de diez minutos.

Otud.

Esta isla se halla al Este de dicho pueblo, y á la distancia de diez minutos.

LA-OANG.

Este pueblo se halla situado al Norte de Samar en la isla que lleva el mismo nombre. Confina por E. S. E. con el pueblo de Palapag, á la distancia de tres horas de navegación; por el Sur con Catubig, á la distancia de seis horas por río, y menos si la corriente es á favor; y por O. S. O. con el de Pambohan, á la distancia de dos horas por tierra. Á este pueblo pertenece la isla de Batac.—La-oang anun. Natural, de, perteneciente á La-oang.

VISITAS, COMPRENSIÓN DE DICHO PUEBLO.

Borabud.

Esta Visita se halla al O. S. O. de dicho pueblo, y en tierra firme de Samar.

Calomótan.

Esta Visita se halla al O. N. O. de la isla de La-oang, y á la distancia de dos horas de navegación.

Pertenecen también á La-oang los barrios, ríos y riachuelos siguientes, con un mismo nombre, y que se hallan al Sur de dicho pueblo, y en tierra firme de Samar: Bayug; Bauang; Bigo; Bong lio; Bang tud; Oleras; Siguinon; y Simora.

MERCEDES.

Este pueblo se halla al Sur de Samar. Confina por el Sur con el pueblo de Guiuan, á una hora de distancia por tierra; y por el Norte con el de Salcedo, á la distancia de dos horas por tierra.

NAVAS (A) BINONGTOAN (DE BONGTO).

Este pueblo es interior y se halla situado al Norte de Samar, Confina por el Norte con el pueblo de Catubig, á la distancia de dos horas por río. Binongtoan quiere decir, sitio donde ha habido pueblo. El pueblo antiguo, que incendiaron los moros en una irrupción que hicieron, pasando por Bangahon, cuando los Padres Jesuitas doctrinaban aun en Samar, existía en el mismo sitio en que está el actual. Todavía existen los cimientos de piedra de la antigua iglesia y Convento, incendiados por los moros. Cavando un poco la tierra en el sitio donde estubo el antiguo Convento, se encuentra todavía arroz entero el grano y carbonizado, como yo lo he visto y cogido, y enviado á Catbalogan al Sr. Alcalde mayor D. José Feced.

VISITAS, COMPRENSIÓN DE DICHO PUEBLO.

Napanala (a) Caoroanan, y ahora San Vicente.

Esta Visita se halla al Este de dicho pueblo, á la distancia de ocho horas por tierra; y al Este también de Catubig, á la distancia de tres horas por tierra.

Popontón.

Esta Visita se halla al Sudoeste de dicho pueblo, y á la distancia de diez horas.

Tagabiran.

Esta Visita se halla al Sur de dicho pueblo, y á la distancia de dos horas por río.

Pertenecen también á dicho pueblo los barrios, ríos y riachuelos siguientes, con un mismo nombre: Adgao; Agosip; Bancarao; Bugay; Bugno; Bog tosan; Borac, Cagay cayon; Cag dao; Gogosdon; Hinaga; Lucsáran; Macandaya; Pang pang; Quid hat; y Tabon.

MONTES, COMPRENSIÓN DE DICHO PUEBLO.

Capotoan.

Este monte es muy elevado, y se halla entre Popontón y Matuguinao.

Linao.

Este monte es muy elevado, y se halla entre Tagabiran y Popontón.

Sarauag.

Este monte es bastante elevado, y se halla entre Popontón y Matuguinao.

Talosi.

Este monte es bastante elevado, y se halla entre Popontón y Matuguinao.

Tibalabag.

Este monte es bastante elevado, y se halla entre Popontón y Matuguinao.

Pinipisacan. Cascada y sitio.

Esta cascada se halla al Sur de Navas, y á la distancia de un día río arriba.

Hasta dicha cascada llega la creciente de la mar. Tendrá de elevación unas seis varas.

Guinagatosan. Laguna.

Esta laguna se halla á la distancia de media hora desde la cascada Pinipisacan, río arriba. Tendrá de circunferencia unas cien brazas, y de profundidad nueve brazas, al menos cuando yo la medí en 1865; puede ser que después de una grande avenida tenga más profundidad. Subida la cascada de Pinipisacan se puede ir embarcado hasta dicha laguna, pero hay que arrastrar el baloto en varias partes por haber poca agua. En dicha laguna hay mucho mármol blanco con betas azules. El nacimiento del río de Navas, que es el mismo de Catubig y La-oang, procede de mucho más arriba de dicha laguna y de los montes de Gándara. En dicha laguna suele encontrarse alguna que otra anguila.

OQUENDO (A) CAYEBAGO.

Este pueblo fué erigido en Parroquia por decreto del Ilmo. y Rdmo. Sr. Obispo de Cebú de 3 de Junio de 1885, en conformidad con el Real decreto de 29 de Marzo del mismo año. Está situado en el interior, teniendo á Calbayog al Sur, á seis horas por tierra, y á Catarman al Norte, á un día de distancia.—Tiene las Visitas siguientes: Visita del Pilar; de San Rufino; de Caganihong; de Magubay; y de Tarabucan.

ORÁS.

Este pueblo se halla situado al Este de Samar. Confina por el S. S. E. con el pueblo de Dolores, á la distancia de dos horas por tierra; y por el Norte con Palapag, á la distancia de tres días por tierra; y por el Noroeste con el de Catubig, á la distancia de día y medio por río y montes. Tiene un caudaloso río que procede de los montes de Napauala y Binuangan. Tiene además las Visitas y barrios siguientes: Binalbag; Concepción (a) Binuangan; Haponan; S. Eduardo; San Policarpo; y Tangbo.—Taga orás. Natural de Orás.—Orásnun. Natural, de, perteneciente á Orás.

PALAPAG.

Este pueblo se halla situado al Norte de Samar. Confina por O. N. O. con la isla y pueblo de La-oang, á la distancia de tres horas de navegación, y por Sur con el de Orás, á la distancia de tres días por tierra.—Tagapalapag. Natural de Palapag.—Palapag nun. Natural, de, perteneciente á Palapag.

VISITAS Y BARRIOS, COMPRENSIÓN DE DICHO PUEBLO.

Gamay.

Esta Visita se halla al Sudeste de dicho pueblo, y á la distancia de ocho horas por tierra. Su situación es playera, y su terreno produce palay, abacá, caña-dulce, tabaco, y raíces comestibles.

Lapinig.

Esta Visita se halla situada al Sudeste de Gamay, y á la distancia de dos horas por la playa. Su terreno produce palay, abacá, caña-dulce, y raíces comestibles.

Pang pang.

Esta Visita se halla al Oeste de Palapag, y á la distancia de hora y media por tierra. Cerca de esta Visita hay un seguro fondeadero, en donde fondeaban las Naos y Galeones antiguamente.

Iraya.

Este barrio se halla al Sudeste de dicho pueblo, y á la distancia de cinco horas.

Produce palay, abacá, caña-dulce, y raíces comestibles.

Mamno.

Este barrio es playero y se halla situado al Nordeste de dicho pueblo, y á la distancia de dos horas por tierra. Produce tabaco, y raíces comestibles.

Mapanas.

Este barrio se halla al Sudeste de dicho pueblo, y á la distancia de seis horas. Produce palay, tabaco, y raíces comestibles.

Monbon.

Este barrio es playero, y se halla al Norte de dicho pueblo, á la distancia de dos horas por tierra. Produce tabaco, y raíces comestibles.

Natauo.

Este barrio se halla al Sudoeste de dicho pueblo, y á la distancia de una hora.

Sangay.

Este barrio se halla al Este de dicho pueblo, y á la distancia de una hora.

RÍOS Y RIACHUELOS, COMPRENSIÓN DE DICHO PUEBLO.

Asom.

Este río se halla al Oeste de dicho pueblo, y desemboca en el sitio, que antiguamente se llamaba Real Puerto de Palapag; es de poco fondo, y sólo pueden entrar en dicho río pequeñas embarcaciones.

Banay.

Este riachuelo se halla al Este de dicho pueblo, procede de los montes llamados Pamang pangon, y desemboca en el río llamado Mapanas.

Cabarasan.

Este río se halla al Sudeste de dicho pueblo, es de poco fondo, y desemboca en la ensenada llamada Daóg, en la que pueden entrar y fondear embarcaciones mayores, llevando práctico, porque hay muchos bajos de piedra á su entrada.

Gamay.

Este río se halla al Sudeste de dicho pueblo; es navegable para embarcaciones menores hasta el sitio llamado Naparasan. Procede de los montes del interior.

Lapinig (a) Cálao.

Este río se halla al E. S. E. de dicho pueblo, y es de poco fondo.

Mapanas.

Este río se halla al Este de dicho pueblo; es de poco fondo, y procede de los montes del interior.

Palapag.

Este río, que baña al pueblo, es de poco fondo, y peligroso cuando hay avenida. Procede del monte Bubuyáon (a) Mesa de Palapag, y desemboca en la mar. Sólo es navegable rapa embarcaciones menores en marea alta. Su desembocadura es muy peli-

gresa por un arrecife que hay en la misma. Tiene además otra malísima salida por un canal llamado Salagan, que desagua en el río Asom.

MONTES, COMPRENSIÓN DE DICO PUEBLO.

Bubuydon (á) Mesa de Palapag.

Este monte se halla al Sudeste de dicho pueblo, y á la distancia de ocho horas por tierra. Dicen que su extensión será de unas ocho leguas; en su cima hay una pequeña laguna.

Guinpandayan (a) Cabo del Espiritusanto.

Este monte es de los más elevados de la cordillera que forma la parte Este de Palapag, y es muy pedregoso.

Mamhod.

Este monte se halla al Sudeste de dicho pueblo, y lo forma una gran roca ó peñasco.

Sanĝay.

Este monte se halla al Este de dicho pueblo, y á la distancia de dos horas por tierra.

PAMBUHAN.

Este pueblo se halla situado á la parte Norte de Samar, y á la orilla de un río que lleva el mismo nombre. Confina por E. N. E. con el pueblo é isla de La-oang, á la distancia de dos horas por tierra; por S. S. E. con el de Catubig, á la distancia de unas seis horas por tierra; por el Oeste con el de Catarman, á la distancia de unas ocho horas por tierra.

VISITAS, COMPRENSIÓN DE DICHO PUEBLO.

Bantayan.

Esta Visita se halla situada en la playa y á la distancia de unas dos horas de dicho pueblo.

Caparanĝa.

Esta Visita se halla á la distancia de una hora de dicho pueblo.

Hinulgan.

Esta Visita se halla al Oeste de dicho pueblo, y á la distancia de unas cinco horas.

Laoanĝan.

Esta Visita se halla al Oeste de dicho pueblo, y á la distancia de hora y media por tierra.

PARANAS.

Este pueblo se halla situado en la costa Oeste de Samar. Confina por Sudeste con el de Calbiga, á la distancia de unas seis horas por mar y río; y por el Oeste con el de Hiabong, á una hora de distancia por mar.—Taga paranas. Natural de Paranas.—Paranasnun. Natural, de, perteneciente á Paranas.

VISITAS, COMPRENSIÓN DE DICHO PUEBLO.

Loqui locon.

Esta Visita es interior, y se halla situada al Nordeste de dicho pueblo, y á la distancia de cuatro horas por tierra. Se halla á la orilla de un río llamado Loquilocon, (a) Olot, ó Hubásan, que desemboca en la parte Este de Samar.

Motion.

Esta Visita se halla al Oeste de dicho pueblo, y á la distancia de media hora por mar ó por tierra.

PARIC (A) HUBÁSAN.

Este pueblo se halla situado en la costa Este de Samar sobre las márgenes del famoso y caudaloso río denominado Loquilocon, Olot, ó Hubásan, que poco á poco se va comiendo la tierra, y dentro de poco desaparecerá por completo dicho pueblo. Las autoridades eclesiásticas y civiles se han trasladado á la Visita de Dolores. Dicho pueblo confina por N. N. O. con el de Oras, á unas cinco horas de distancia por tierra; y por Sur con el de Tubig, á unas dos horas por tierra.

VISITAS, COMPRENSIÓN DE DICHO PUEBLO.

Carolina (a) Bacod.

Esta Visita se halla al Norte de dicho pueblo, y á la distancia de media hora por tierra.

Dipdap.

Esta Visita se halla al Norte de dicho pueblo, y á la distancia de unas dos horas por tierra.

Dolores.

Esta Visita se halla al Norte de dicho pueblo, y á la distancia de unas tres horas por tierra.

PINABACDAO.

Este pueblo se halla situado á la parte Oeste de Samar, y depende en lo espiritual de la Parroquia de Calbiga.

QUINAPUNDAN, (DE PONUD).

Este pueblo se halla situado en la costa Sur de Samar. Confina por E. S. E. con el de Guiuan, á unas seis horas de distancia por mar; y por O. N. O. con el de Balanĝiga, á unas tres horas de distancia.—Tagaquinapundan. Natural de Quinapundan.—Quinapundan-anon. Natural, de, perteneciente á Quinapundan.

SAN JULIAN (A) LIBAS.

Este pueblo se halla situado en la costa Este de Samar. Confina por Norte con el de Sulat á más de dos horas de distancia; y por Sur con el de Boronĝan á unas cuatro horas de distancia por tierra. Actualmente ha sido trasladado al sitio de la Visita de Nonoc.

VISITAS, COMPRENSIÓN DE DICHO PUEBLO.

Pagbabangnan.

Esta Visita se halla al Este de dicho pueblo, y á la distancia de hora y media de Libas, y poco más de cincuenta de Nonoc ó San Julian.

Nonoc.

Esta Visita, á donde ha sido trasladada la Parroquia con el nombre de San Julian, se halla al Sudeste de Libas, y á la distancia de treinta ó cuarenta minutos por mar.

BARRIOS, MONTES Y RIOS, COMPRENSIÓN DE DICHO PUEBLO.

Baybay, barrio; Barobo, barrio y río; Bulauan, barrio; Bonglas, barrio y monte; Calogua, barrio y monte; Cancasalay, barrio, río y monte; Cantabas, barrio y monte; Carapgas, barrio; Duca, barrio; Guilayogui, barrio; Guindacóan, barrio; Hamorauon, barrio y monte; Layug, barrio, río y monte; Licauan, barrio y monte; Limlim, barrio; Macaarongon, barrio y monte; Madirini, barrio y monte; Magtaon, barrio; Maysambug, barrio y monte; Manayud, barrio; Nabolos, barrio y monte; Opong, barrio, río y monte; Pondo, barrio, río y monte; Tagabanayan, barrio y río; Tanhas, barrio.

Montes.

Babatason; Babatngon; Banagan; Batiauan; Biday; Binotongan; Buntay; Borabud; Camalugo; Cambatong; Canhacutan; Canhangad; Canhangin; Canyaid; Canyomanbo; Canióob; Caponghon; Canpidhan; Catadungan; Cantalábhoc; Dalaquit; Dangcalan; Dinaclan; Dinamatan; Dulang; Ebihan; Guiuanon; Haggang; Lilipotan; Macatogas; Macoconot; Magnaua; Magtungud; Maypangi; Maytigbao; Maytingib; Masacpasac Napadpad; Nasegue; Paropantao; Paropauican; Pocdao; Salagan; Salipgotan; Simbaran; Sulangan; Tagayas; Taloytoyan; Tingabohan; y Tubigan.

SALCEDO.

Este pueblo se halla situado al Sur de Samar. Confina por Norte con el pueblo de Hernani, á la distancia de unas ocho horas; y por Sur con el de Guiuan, á la distancia de unas cuatro horas.

SAN SEBASTIAN.

Este pueblo se halla situado en la costa Oeste de Samar, entre Paranas y Calbiga.

SANTA MARGARITA (A) MAGSOHONG.

Fué erigido en pueblo civil en 1892 por decreto del superior gobierno. Está situado al Oeste de Samar. Confina por Oeste con el pueblo de Calbayog, á la distancia de doce kilómetros; por Este con el de Gándara, á la distancia de cinco horas; y por Sudeste con el de Tarangnan, á la distancia de cuatro horas por mar.

VISITAS, COMPRENSIÓN DE DICHO PUEBLO.

Balud.

Esta Visita se halla al Sudeste de dicho pueblo, y á la distancia de ocho kilómetros por tierra.

San Bernardo (a) Ilo.

Esta Visita se halla al Sudeste de dicho pueblo, y á la distancia de once kilómetros.

Sondara ó Napuro.

Esta Visita se halla al Sudeste de dicho pueblo, y á la distancia de cuatro kilómetros.

SANTA RITA.

Este pueblo se halla situado en la parte Sur de Samar, en el estrecho de San Juanico. Confina por Este con el de Basay, á la distancia de seis horas de navegación; por el Norte con el de Villa Real, á la distancia de seis ó siete horas de navegación por mar; y al Sudoeste está el pueblo de Babatngon de la isla de Leyte, á cinco millas de navegación. Fué erigido en Parroquia por decreto del Excmo. é Ilustrísimo Sr. D. Fr. Romualdo Ximeno, Obispo de Cebú, de fecha 7 de Enero de 1859.—Tiene una Visita llamada Santa Helena.

SANTO NIÑO (A) LIMBANCAUAYAN.

Fué erigido en pueblo civil en 1892 por decreto del Superior gobierno. Está situado en la Isla de Limbancauayan al Sudeste de Calbayog, del que dista unas diez leguas marítimas.

VISITAS, COMPRENSIÓN DE DICHO PUEBLO.

Almagro (a) Guang.

Esta Visita se halla situada en la isla de Talahib, al Oeste de Santo Niño, y á la distancia de hora y media de navegación.

Buenavista.

Esta Visita se halla situada al Sudoeste en la misma isla de Limbancauayan, y á unas seis millas de distancia de Santo niño.

Guimbaonan.

Esta Visita se halla establecida en la isla de Tagapulan, al Sudoeste de Santo Niño y á la distancia de catorce millas.

Sogod.

Esta Visita se halla situada en la isla de Tagapulan, al Oeste de Santo Niño y á la distancia de unas tres horas de navegación.

Talahib.

Visita establecida en la isla de Talahib al Noroeste de Limbancauayan y á seis millas de distancia de Santo Niño.

Pertenecen á dicho pueblo las islas siguientes: Camandag; Limbancauayan; Tagapulan; y Talahib.

SUL-AT.

Este pueblo se halla situado en la costa Este de Samar á la desembocadura de un río que lleva el mismo nombre, y sobre la playa de una ensenada bastante ancha, y dicho pueblo está mirando al Norte. Confina por N. N. O. con el pueblo de Tubig, á unas tres horas de distancia.

VISITAS, COMPRENSIÓN DE DICHO PUEBLO.

Catalab-an.

Esta Visita se halla situada en una isla, que lleva el mismo nombre, y al Norte de dicho pueblo.

Maytigbao.

Esta Visita se halla al Norte de dicho, pueblo, y á la distancia de hora y media por tierra.

Remedios.

Esta Visita se halla al Sudeste de dicho pueblo, y á la distancia de una hora por tierra.—Tagasul-at. Natural de Sul-at.—Sul-atnun. Natural, de, perteneciente á Sul-at.

TARANGNAN.

Este pueblo fué erigido en Parroquia por decreto del Ilmo. Sr. Obispo de Cebú, de 4 de Agosto de 1866, en conformidad con la real orden de 13 de Junio de 1863. Está situado á la parte Oeste de Samar. Confina por Norte con el pueblo de Gándara, á la distancia de unas seis horas por mar y río; por Sur con el de Catbalogan, á unas tres horas y media de navegación por mar; y por el Noroeste con el de Santa Margarita, á unas cinco horas de navegación por mar.

VISITAS, COMPRENSIÓN DE DICHO PUEBLO.

Bangon.

Esta Visita se halla al Norte de dicho pueblo, y á la distancia de tres horas por tierra.

Bonga.

Esta Visita se halla al Sur de dicho pueblo, y á la distancia de unas dos horas por mar.

Cambatutay.

Esta Visita se halla al Este de dicho pueblo, y á la distancia de una hora por mar.

Dapdap.

Esta Visita se halla al Noroeste de dicho pueblo y á la distancia de una hora por mar.

Libucan.

Esta Visita se halla en isla de Libucan, al Sudoeste de dicho pueblo, y á la distancia de dos horas por mar.

Mahacob.

Esta Visita se halla al Sur de dicho pueblo, y á la distancia de dos horas por mar.

Mancares.

Esta Visita se halla al Sur de dicho pueblo, y á la distancia de dos horas por mar.

Pagsanhan.

Esta Visita se halla al Noroeste de dicho pueblo, y á la distancia de una hora por mar.

Pangi.

Esta Visita se halla al Norte de dicho pueblo, y á la distancia de tres horas por tierra.

San Luis (a) Barugo.

Esta Visita se halla al Norte de dicho pueblo, y á la distancia de cuatro horas por mar y río.

TUBIG.

Este pueblo se halla situado al Este de Samar, á la orilla de un río que lleva el mismo nombre y que también se llama Malinao. Confina por Norte con el pueblo de Dolores, á la distancia á unas tres horas y media por tierra; y por S. S. E. con el de Sul-at; á unas tres horas de distancia por tierra.—Tagatubig. Natural de Tubig.—Tubignun. Natural, de, perteneciente á Tubig.

VISITAS, COMPRENSIÓN DE DICHO PUEBLO.

Mantang.

Esta Visita se halla al S. S. E. de dicho pueblo, y á la distancia de cincuenta minutos por tierra.

San Luis.

Esta Visita se halla al Norte de dicho pueblo, y á la distancia de media hora por tierra.

VILLA REAL (A) UMAUAS.

Este pueblo fué erigido en Parroquia por decreto del Ilmo. Sr. Obispo de Cebú de fecha 13 de Junio de 1866, en conformidad con la Real órden de 12 de Marzo de 1863. Está situado en la costa Oeste de Samar. Confina por Sur con el pueblo de Sta. Rita, á seis horas de distancia por mar; y por Este con el de Calbiga, á cuatro horas de distancia por mar y río; y por Nordeste con el de Pinabacdao, á dos horas de distancia por mar.

WEYLER (A) TANGAO.

Fué erigido en pueblo civil en 1892 por decreto del Superior Gobierno. Confina por Este con el de Calbayog, y á la distancia de unas seis horas por mar; y por Noroeste con el de La Granja, á la distancia de ocho horas por mar.

VISITAS COMPRENSIÓN DE DICHO PUEBLO.

Mitlaga.

Esta Visita se halla al Norte de dicho pueblo, y á dos horas de distancia por mar.

Malahog.

Esta Visita se halla al Sur de dicho pueblo, y á la distancia de dos horas por mar.

Peña.

Esta Visita se halla al Norte de dicho pueblo, y á la distancia de una hora por mar.

Tinambacan.

Esta Visita se halla al Sudeste de dicho pueblo, y á la distancia de tres horas por mar.

ZUMÁRRAGA (A) BUAD.

Este pueblo fué erigido en Parroquia por decreto del Ilmo. Sr. Obispo de Cebú de 12 de Octubre de 1865, en conformidad con el Real decreto de 13 de Marzo de 1863. Está situado al Oeste de Samar en la isla denomidada Buad. Confina por Norte con el pueblo de Catbalogan, á unas tres horas de distancia por mar; por Este con el de Calbiga, á la distancia de seis horas por mar y río; y por Sudeste con el de Villa Real, á la distancia de dos horas por mar.

Nota. Siendo el río de Paric el único tránsito más cercano, que en la actualidad se conoce, para la comunicación del partido occidental de Samar con el

oriental, me ha parecido conveniente formar la presente relación de los riachuelos, sitios, montes y cascadas de dicho rio, que también se llama Hubásan, Olot, y Loquilocon, cuya relación ha de entenderse saliendo del pueblo de Paric con dirección á la Visita de Loquilocon, por cuya razón no se guarda en dicha relación el órden alfabético.

Caoa. Riachuelo y sitio cerca de Paric.
Paric. Monte.
Barayan. Monte.
Bacó. Monte y sitio.
Pandol. Monte y sitio.
Casili. Sitio. Saliendo de Paric á las dos de la madrugada, puede uno llegar á dicho sitio á las cinco de la tarde.
Casapa. Riachuelo y sitio.
Maninğabut. Cascadas pequeñas.
Dini. Cascada y sitio. Esta es la cascada más grande y peligrosa, por lo cual el baloto debe arrastrarse por la orilla.
Balabagan. Cascada y sitio.
Caracal dacalan. Cascada y sitio.
Uaray sinabao. Cascada y sitio.
Pandolan. Cascada y sitio.
Guinhimad-an. Cascada y sitio.
Di it. Riachuelo.
Macahucad. Cascada y sitio.
Cag bonğa nğa daco. Cascada y sitio.
Cag bonğa nğa guti. Cascada y sitio.
Nag casico. Cascada y sitio.
Caibog nğa guti. Cascada y sitio.
Caibog nğa daco. Cascada y sitio.
Camad bāran. Cascada, sitio y riachuelo.
Tinap nğasan. Cascada y sitio.
Digay. Cascada y sitio.
Bahe (a) Bahean. Cascada y sitio.
Cag lauáan nğa guti. Cascada y sitio.
Cag lauáan nğa daco. Cascada y sitio.
Macopa. Cascada y sitio.
Dacon. Cascada, sitio y riachuelo.
Guinbibiriyahan. Cascada y sitio.
Nasara. Cascada y sitio.
Tang bo. Cascada y sitio.
Panğa nğag tan. Cascada y sitio.
Piotan. Cascada y sitio.
Panğanahauon. Cascada y sitio.
Mag pahó. Cascada y sitio.
Tinani. Cascada y sitio.
Cailhianan. Cascada y sitio.
Tay tay. Cascada y sitio.
Tinóon. Cascada, sitio y riachuelo.
Malingon. Cascada y sitio. Desde esta cascada hasta la Visita de Loquilocon habrá una media hora de distancia. La subida de dicho río cuesta dos días, saliendo muy de madrugada de Paric, y la bajada un sólo día; pero la bajada es bastante peligrosa por la fuerza de la corriente. Habiendo avenida se hace intransitable el mencionado río.

VARIOS EJEMPLOS EN BISAYA Y CASTELLANO

NOTA. *La versión castellana está hecha con estricta sujeción al bisaya, así es que aparece una traducción que repugna. El objeto es facilitar el estudio del idioma bisaya al religioso estudiante, que en sus principios ha de sujetarse á tal manera de aprender; son lecciones para aprendices, y en gracia de estos han de dispensar los que lean tales ejemplos, y son ya prácticos en la lengua bisaya.*

Nahoroc aco san mga mahal nga camut san amon Amay sa calag. Beso las preciosas manos de nuestro Padre del alma.

Iini an mga tauo nga acon pinacucuha san apog. Aquí está la gente que mando yo á coger ó sacar la cal.

Aádto pá an mga tauo nga acon guinsugo, ansiya an acon ipinaquiquimalooy sa imo nga angan angananun cami anay. Están aún allá los hombres que he mandado, por lo cual te suplico que nos des plazo ó prórroga.

Sa icaualo ca adlao sa bulan sa Marzo nga inmagui inmabut didi sa amon in usa nga bantad sa Dios san amon mga casing casing, tungud cay binaguio, ug diyon nangapo solud sin tolo ca adlao. El día ocho del mes de Marzo último llegó un aviso de Dios á nuestros corazones, porque hubo baguio, y al momento se anegó (el pueblo) por espacio de tres días.

Sa dac- nga calooy sa Dios naayauan siya san mga Sacramento ug nadolongan san Santo Viático. Por la gran misericordia de Dios recibió los Santos Sacramentos y se le administró el Santo Viático.

Tubtub namatáy an iya asaua nga babaye uaray pá siya pag oma. Desde que murió su mujer no ha hecho él sementera.

Tubtub nga acon tiempo nacaduha lá nag bantay si Pedro, ngan manscbado pá liuat, cay mayada niya iguinaasaua, ug anacan na sira. En todo mi tiempo dos veces sólo ha hecho de semana Pedro, y también está amancebado, porque está enredado con una mujer, y tienen ya hijos.

Diri aco natatagan sin lugar sa pag atubang sa imo. No tengo tiempo para presentarme á ti.

Marahalun nga agarun co, diri sadang ig asoy an calipay nga inabut san casing casing co sa pag carauat co san marahalun nga imo surat, ug nasayud aco san ngatanan nga nahimumutang; ngan quinarauat co mán an pisos nga imo padara nga ipapalit san tabaco. Mi estimado amo, no puede explicarse la alegría que sintió mi corazón al recibir tu preciosa carta, y quedo enterado de todo cuanto en ella se expresa; y recibí también el peso que me mandas para comprar tabaco.

Sini nga portador carauatun mo in unum ca bug-os nga barol, ngan pag palihuga aco sin pag padara ngahao sinin sorodlan san barol, cay pag sosodlan co ngahao, malooy an Dios, sin imo ipamamasco; ug pag laom, cay aabutan ca guihapon tubtub nga buhi pá aco; ug mag sugo, ayao pag alang, cay tubtub nga macacahimo pá aco, pag tutumanan co gud icao san bisan ano nga imo sugo. Ug ayao hipausa nga aco an nag balos sinin surat mo, tungud cay si Juan uaray didi, aádto sa Biliran nalaoy can capitan Pedro. Por este portador recibirás seis pescados secos, enteros; y devuélveme por conducto de alguno la vasija en donde va el pescado seco, porque volveré á poner en ella, si Dios quiere, lo que has de usar en la pascua; y confía porque te ha de llegar siempre mientras que yo viva; y manda lo que gustes, no tengas reparo, porque mientras yo pueda cumpliré contigo cualquier cosa que me encargues. Y no estrañes que yo conteste á tu carta, porque Juan no está aquí, está en Biliran á visitar al capitan Pedro.

Sa guidadaco-i nga casubo san acon casing casing nag papahabaro aco sa imo nga an acon anac namatay sinin lunes nga inagui; tagan cunta sa Dios an iya calag san cahimayaan sa langit. Con grandísimo sentimiento de mi corazón te manifiesto que mi hijo murió este lunes pasado; Dios conceda á su alma la gloria del cielo.

An acon lamang baga calipayan cay nacacarauat san mga Sacramento sa Pag compesal ug san Pag santo lana; cundi uaray pacacarauat san Santo Viático, bisan daco an pag caruyag sadton namatay sin pag carauat; tungud cay uaray togoti san iya saquit nga an pag dinirodigua. Únicamente mi consuelo es que recibió los Sacramentos de Confesión y Extremaunción; más no pudo recibir el Santo Viático, aunque era grande el deseo de aquel difunto por recibirle; porque no se lo permitió su enfermedad que era vómitos de sangre.

Ngan daco gud mán liuat nga amon calipayan tungud cay nasayud cami nga yaada si Juan nga amon anac sa gahum ni V., cay agud sacopon mán ni V.; cay daco nga amon cabaraca cún aádto sa gahum sin lain, labi pá cay cablas sin pamati, cay bongol siya. Y también es grande nuestra alegría porque sabemos que Juan nuestro hijo está en poder de V., para que V. también le proteja; porque sería grande nuestro cuidado si estubiese en poder de otro, mucho más que no oye, porque es sordo.

Quinarauat co an imo surat, ug sa pag casayud co nga uaray dumangat an acon padara nga ísda, dayon tinmoro an acon loha sa pag hinganogon co san acon cabudlayan. Recibí tu carta, y al enterarme que no ha llegado el pescado que yo mandaba, al momento corrieron mis lágrimas al considerar yo perdido mi trabajo.

Carauatun mo in totolo ca gantang banag; ngan an hahani ná nga banag maguiguinnapolo cag pito ca gantang ngatanan. Recibe tres gantas de caraco-

les; y el total de caracoles que he remitido ya son diez y siete gantas.

Busa calooyan mo inin obus nga alagad nga tinadong sa paquisagdon sa imo. Por lo tanto apiadate de este humilde siervo que se dirige á ti para pedirte consejo.

Quinarauat co can Vicente an napolo ca pisos. He recibido de Vicente los diez pesos.

Ngan pinalit man aco sin duha nga candela nga acon guinamit sa pag novena nga ipinahanungud co san calag ni Pedro. Y compré también dos candelas que he usado en la novena que he ofrecido por el alma de Pedro.

Cundi uaray cami layon pacagnovena, cay guinliolat namon an amon cabataa-n nga nacadto pá sa mga caom-han san pag aui san paray; mau ná cami pag tuman sini nga bulan sa Julio; ngan san catapus san novena uaray cami ipinanagcalipay san nagsibaton sa amon. Más no hicimos pronto la novena, porque esperamos á nuestros niños que estaban en las sementeras segando el palay; más hemos cumplido en este mes de Julio; y concluida la novena no hemos hecho convite á los que nos ayudaron á rezarla.

Ngan igsusugad ná lá ni V. sin damo, cay bisan ini maguti, an paghigugma co daco. Y téngalo V. por mucho, porque aunque esto sea poco, mi amor es grande.

Sini nga ocasión uaray gud si V. sadang hinagpon; siyapa an caapurado sini nga nga tauo; icaduha an cadaco san amon calibangan, cay aco nagcacamalig sin sadang namon hononga, ngan si Pedro nagtitima sin pag iguirican sa pagpatigayon. Ngan tungud cay sini nga adlao amo man an iquinadi sini nga nga tauo sa pagpahibaro nga amo ná an ira pagitinicang, ug labis sin caapurado cay uaray ná, cono, sira balon: tara, ¿ano pá in sadang namon buhatun cay quinuculangan cami sin tiempo? Tarn, angan angan nun cami anay, cay baga macuri gud sa amon buot nga maabut sin ocasión nga uaray ni V. susugatun ó calipayan nga mga hinorumduman. En esta ocasión no espere V. recibir cosa alguna; en primer lugar por lo apurado de esta gente; en segundo lugar por nuestras grandes ocupaciones; pues yo estoy haciendo camarin para poder vivir nosotros en él, y Pedro está preparándose para salir á buscar la vida. Y por cuanto en este dia ha venido esta gente á manifestarme que ván á salir, y está muy apurada porque, dice, no tiene ya vianda: ea, ¿qué podémos nosotros hacer faltándonos tiempo? Ea pues, danos antes plazo, porque es muy triste para nosotros que habiendo ocasión no tenga V. alguna cosa que recibir, ó que le alegre como un recuerdo.

Ngan tungud can Juan, diri orasahun, cay ansiya na niyan an nalacat nga panoigon, uaray amay, uaray bugto, uaray mga caoropdan, uaray sangcay, cun an tauo uaray salapi; ngan tungud sini buligui man aco sa pag ampo sa Dios nga tagan aco sin manggad, cay dida sito cadam-an ná an maquilala dacon. Y en cuanto á Juan, no es de extrañar, porque así es el tiempo que corre ahora, no hay padre, no hay hermano, no hay parientes, no hay amigo, si el hombre no tiene dinero; y por esto ayúdame también á rogar á Dios me conceda bienes, para que por ello me conozcan ya muchos.

Tungud san humay nga mang co sa nao an naluran ná lá san bote caualoan ca baquid an sa acon tungud, cay napolo ca baquid an sa can Pedro; ngatanan casiaman ca baquid. An acon pá man ca culangan, naquiquimalooy aco sa imo sa obus nga gayud nga acon paquimalooy, cay aco uaray ná humay, an acon mga oma uaray gud pamol-si; sugad man an mga nag papacautang sa acon uaray gud pagpacabayad tungud nga magraut man an mga oma nira: ansiya an paquimalooy co sa imo nga tam-dun guihapon ug lingi-un san malolooyon nga mata mo an ini nga acon paghicalooy niyan. En cuanto al palay que te debo se ha cargado en el bote ochenta cabanes de mi pertenencia, porque diez son de Pedro; todo ello es noventa cabanes. Lo que me falta aún te suplico con humilde ruego, porque no tengo ya palay, mis sementeras no han producido; así también los que me han pedido prestado no han podido pagarme porque sus sementeras no han producido; por esto te suplico que te apiades y mires con ojos de misericordia esta mi meseria actual.

Ini nga cantidad pagbabay-dan co sin humay sinin masonud nga tuig san bulan sa Agosto nga icatitima ná san panhumayan didi sa amon. Esta cantidad la pagaré en palay el año que viene en el mes de Agosto que es cuando aquí se concluye ó está preparada la recolección.

Nagpapahabaro aco sa imo nga tungud san acon otang nga humay, nga ito niyan mayada ná aco natiroc sa acon mga oma, nga aádi ná gud sa sirong, mayada ná usa cagatos ca baquid; an iba uaray pá catitiroc, cay diri pá natitima san paghuniayan: cundi sa paghuna huna co diri pá aco guihapon nacacaempas sa imo, cay inyan nga pamari sahid gud magluya an ngatanan co nga mga oma tungud san mga caorehe caopay, amo an diri pamol-si; ngan an mga nagpapacaotang pá man sa acon, sa pagquita co diri niyan magpapacabayad sa acon, cay uaray man pag papacahimo sin humay; mayada man an iba talagudti nga ipangingiban sa acon. Te manifiesto en cuanto á mi deuda de palay, que actualmente tengo ya recogido palay de mis sementeras, lo cual está en el piso bajo de mi casa, y hay ya cien cabanes; lo demás no está aún reunido, porque todavia no se ha concluido la recolección; pero me parece no podré aún quedar en paz contigo, porque en esta cosecha han producido poco todas mis sementeras porque se plantaron tarde, y por esto no han producido; y los que tienen aún deuda conmigo, me parece no podrán pagarme ahora, porque no han tenido buen palay; algunos tienen un poco conque disminuir su cargo conmigo.

Nagpapahabaro aco can V. nga hahaton in totolo ca buquid nga paray nga capongo, nga ipinaquiquimamat co san can V. mga carnero nga lalaqui ngan sin babaye. Participo á V. que ahí ván tres cabanes de palay capongo, y por ellos espero merecer de V. un carnero y una oveja.

Higugmaun co nga Pedro, sa icapulo cag usa sini nga naglalacat nga bulan amo an isinangpot sa pagdangat ó pagdatong san guimamahali nga surat mo, nga quinarauat co sa guioobusi nga casing casing ug sa guihohomoqui nga buot. Mi amado Pedro, el dia once de este mes que corre (del mes corriente) es cuando consiguió llegar tu preciosísima carta, que recibí con humildísimo corazón y blandísima voluntad.

Talahuron co nga Amay sa calag, inabutan aco sin daco nga desgracia cagab-i, cay linatub co, cono, si Juan dida sa tiangui, uaray gud aco sabut, cay oraora aco cahubog, uaray gud hinonomdum, cún camatuoran nga linatub co an mao nga Juan. Tara, Amay co, cún masasadang naquiquimalooy aco nga tambuligan aco ni V. sin paquimalooy sa Dios, sacopon

aco guihapon nga mahagauas sinin daco nga desgracia, cay nag sasaad ná aco tican niyan nga diri co ná hipuaton ó babalicon an paghubog. Busa, Amay co, bisan diri camatuoran ó uaray aco sabut siton nga pag hampac co san mao nga Juan, daco an acon cabaraca cun mamatay siton nga iya casaquit, bisan diri camatuoran nga hinampac co, cay ira iton pasangilan nga asia an pagsugpa; matuod iton nga Juan daan may saquit siton nga iya casaqun niyan nga pagsugpa, agsub iton nga iya saquit; cundi niyan pinasasaguinan nga an casaquit hionong san acon paghampaca, sin dumayon iton nga saraquitan sin pagsugpa. Mi respetable Padre del alma, anoche me sucedió una grande desgracia, porque, dicen pegué á Juan ahi en el mercado, yo nada sé, porque estaba yo muy borracho, no me acuerdo, si es verdod que zurré á dicho Juan. Ea, pues, Padre mío, si hay lugar suplico me ayude V. á pedir misericordia á Dios, socórreme siempre para que me libre de esta grande desgracia, porque prometo ya desde ahora de no volver á emborracharme. Por lo tanto, Padre mío, aunque no es cierto ó yo ignoro haber zurrado á dicho Juan, es grande mi temor si llega á morir de esa enfermedad, aunque no es cierto que yo le haya pegado, porque es un pretexto decir que por eso vomita sangre; cierto que ese Juan desde antes padecía esa misma enfermedad de ahora de vomitar sangre, es frecuente esa enfermedad en él; más ahora achacan esa enfermedad á que yo le he pegado, siendo asi que de continuo está enfermo vomitando sangre.

Higugmaun ug talaburon nga Amay co sa calag, nagsurat aco sini nganhi can V. sin paquimalooy sin paghuran anay san escrito nga iguinpahayag ni Pedro, cay aádi ná acon ipinatauag an mao nga Pedro; amo an acon paghuran anay san escrito cay basi co casayoran cun diri bua an iguina-oy dinhi can V. ug cun iguincacaigo san iya nga asoy dinhi sa acon. Mi amado y respetable Padre del alma, escribo esto á V. para suplicarle me preste antes el escrito que ha presentado Pedro, porque he mandado llamar á dicho Pedro, está ya aquí; por esto pido prestado antes el escrito para enterarme si no es mentira lo que ha dicho á V. y si concuerda con lo que á mí me ha dicho.

Ngan sini nga ocasión uaray pinasaohan si V. cay ini nga mga tauo uaray cacarauat sin ano man lá nga acon iguinpapadara, ini nga surat lá mao an ira guinamhan sin pagdara. Y en esta ocasión no espere V. pascuas, porque esta gente no quiere recibir cosa alguna que yo mandaría, esta carta sólo es la que pueden llevar.

Siton nga mga adlao danay mag abut sin napolo nga minatay; an pagdoroos gud may duha ca semana; catican, nag tarotan-ag ná man an panáquit, calooy sa Dios, cay danay duha ná lá an minatay. En esos días llegaban algunas veces á diez los difuntos; la fuerza fué por espacio de dos semanas; después, fué á menos ya la enfermedad, por la misericordia de Dios, pues algunas veces había sólo dos difuntos.

Si Pedro maaram aco sugad san mga sumat nga nagqueja dinhi sa imo tungud san mga binubuhat co, cono, nga maraut; cundi masayud sí icao nga pag butang butangi lá sa acon cay basi aco hamutang sin casal-anan, sugad san sumat sa acon san tinicangan san iya binubuhat. Sa oras á las onse an gab-i san juéves nagsugo sí Pedro can Juan sin pagpatauag can María, cundi uaray hitumani, an hintumanan lá an bugto ni María nga si Petra. An polong ni Juan, nga ipinatatauag ca ni Pedro, nagbaton an mao nga Petra, nga diri aco maopud, cay uaray iba nga tauo dinhi sa balay, ug liuat diri man si aco an ipinatatauag; nagbaton an mao nga Juan, nga ipinadadara lá hisan hin-o an hitumanan; cundi uaray calugos an mao nga Petra tungud san daco niya nga paquimalooy; binalic si Juan sa pag hatag niya sin casayoran nga uaray oopud an mao nga Petra. Uaray pagpira nabalic ná liuat an mao nga Juan sa pagtauag sa iya sa icaduha, ngan dayon man magsangpit, hácay uaray siya babaton, dinayon pagbongcagun an gacot ngan magholihot an mao nga Juan; dinayon sumiring an mao nga Petra, nga ano in tuyo mo sa acon; binaton si Juan; nga opud ná lá, cay aádi ca pagsusumati sa balay san tuyo sa imo: matuod inopud ná siya ngadto sa balay, cundi daco nga iya cahadluc, cay sa pagtahap niya nga tingali cun pagtan-yon siya, cay sugad san iya pagabat, nga inayada dao mga larang nga maraut; cay siyapa nga caborong niya san cadesoras ná san pagpatauag sa iya; matuod an pagdatong nira ngadto sa balay, dayon, cono, siya paglingcoron. An pagsabut niya nga maraut an ira tuyo, dinayon siya magbuhat ngan mammilit sin paguli. Dayon, cono, sumiring si Pedro, nga hulat anay cay ipadodolong ta icao, dinayon man, cono, si Juan bumuhut ngan sumiring, nga si aco in madolong; ngan san tiempo ná san pagdolong can Petra, ansia ná an pag abuti sa acon sin desgracia; cay san tipauli ná aco ngadto sa balay san acon uganggan, tican man liuat aco sa balay san acon mga cagamac nga casohoan, an pagabut co sa tiangguian uaray aco quinita ni sin-o lá nga tauo, an pagyungud co san tiangguian ni Basilio dinayon aco hicalibang sin pag ibi dida san esquina san nasabi nga tiangguian, an catapus co malibang dayon aco maglacat ngan pagopay co man san acon sarual, ngan san nagoopay aco san acon sarual nabati aco sin haguishis didi san acon orehe, dinayon aco luminggi, ngan san nalingi aco sa ira ansia man an paghacopa sa acon, dayon aco pas-anon ngan idabal aco sa tuna; dida siton nauara ná aco sin calibutan, ngan sa icatolo ná capagdabalan sa acon an polong san mao nga Petra, uaray ná aco pagguiguinhaua: dinayon, cono, an mao nga Juan magbalic ngadto sa bulay sin pagpahamangno, nga an polong, iyadi in tauo nacatorug sa dulan, uaray an mao nga Juan pagsumat nga iya iguinlamba; dida siton uaray co ná calibutan, uaray ná aco sabut san pagdad-á sa acon ngadto sa balay: niyan ná oras á las cuatro san caagahun amo ná an hinauotaui sa acon ó hipagmata man; dinayon aco magpaquiana can Cecilio nga nacada, nga cun ano an hinganhi co sa balay, an polong ni Cecilio, nga hinaguian ca ni Juan nga nacatorog ca, cono, dida sa dalan, dinayon man aco hanomdum nga iguinlamba ngay-an aco; dinayon man sumiring si Pedro nga nacada naglalacatlacat, nga uli ca ná, cay bangin ca caagahan: niyan cay uaray ná aco pacacabuhat, cay masool ná an acon liog pati an acon oló, cay baga balong aco, ngan an acon mga mata diri ná ansia an acon pangulao, dinayon aco mangoros ngan dayon co pag uli ngadto sa balay. An pagdatong co dayon magpaquiana an acon asaua, nga inano ca nga baga libat ca man? an polong co, nga guindarahugan dao aco cagab-i, dayon aco humigda, cay diri co ná naiilub an acon mag ól-ól. Según de público se dice, he sabido que Pedro se ha quejado á ti de las cosas malas, que dice, yo cometo, pero sabrás que es levantarme falso testimonio para que yo me halle con faltas, según me han dicho desde el principio de lo que él hace. Á las once de la noche

del jueves mandó Pedro á Juan llamar á María, pero no la halló, solamente encontró á Petra hermana de María. Dijo Juan, te manda llamar Pedro, respondió Petra, yo no acompaño, porque no hay otra persona aquí en casa, y además tampoco soy la llamada; respondió Juan, que mandaba Pedro llevar á cualquiera que se encontrase, más no fué obligada dicha Petra en virtud de su grande súplica; y se volvió Juan á dar parte que no acompañaba dicha Petra. Al poco rato volvió otra vez Juan á llamarla por segunda vez, y al momento llamó á la puerta, y por cuanto ella no respondía, en seguida deshizo la amarradura y se coló dicho Juan; acto contínuo dijo dicha Petra, qué asunto tienes conmigo, respondió Juan, acompáñame, porque allí en casa te se dirá el objeto por el que eres llamada, cierto que ella acompañó hasta la casa, pero era grande su temor, porque sospechaba que tal vez fuese ultrajada, porque según veía había malas intenciones, pues su primera sospecha, era el ser llamada á deshora: cierto que al llegar ellos allá á casa, dice que al instante la mandaron sentar. Al saber ella que era malo el intento de ellos, al momento se levantó y pidió licencia para volverse. En seguida, dice, que dijo Pedro, espera antes, porque mandaré te conduzcan, en el acto, dice, se levantó Juan, y dijo, yo la conduciré; y cuando conducía á Petra, es cuando á mí me llegó la desgracia; porque volviendo yo á la casa de mi suegro, viniendo de la casa de mis padres legítimos, al llegar al mercado no ví á persona alguna, y al llegar enfrente de la tienda de Basilio me paré á orinar ahí en la esquina misma de dicha tienda, habiendo yo concluido de orinar seguí andando y arreglándome también mis pantalones, y cuando yo iba arreglando mis pantalones sentí ruido detrás de mí, al instante volví la cabeza, y cuando yo miraba hácia ellos es cuando me agarró y en el acto me levantó en alto y dióme contra la tierra; entonces perdí yo el sentido, y á la tercera vez de darme contra la tierra, dice dicha Petra, que yo no respiraba ya; en seguida, dice, que dicho Juan volvió allá á casa á dar aviso, y dijo, ahí hay un hombre que está durmiendo en el camino, y no dijo dicho Juan que él le había maltratado: en aquel acto perdí mis sentidos, y no supe cuando me llevaron á casa; más á las cuatro de la mañana es cuando recuperé el sentido y desperté, y al momento pregunté á Cecilio que estaba presente, cómo he venido yo aquí á casa, Cecilio dijo, te encontró Juan que, dice, estabas durmiendo ahí en el camino, entonces recordé que me habían zurrado; Pedro, que estaba paseándose, dijo en seguida, vuélvete, no sea que te alcance la mañana; más como yo no podía levantarme, porqué me dolía mi pescuezo y cabeza, pues estaba yo como sin sentido, y no veía bien, al momento me santigüe y en seguida volví allá á casa. Al llegar yo me preguntó mi mujer, que te ha sucedido que tienes la vista como torcida? yo le dije que me habían maltratado anoche, y al momento me acosté porque no podía sufrir mis dolores.

Talahuron nga Amahan sa colag co, naharoc aco sa mga turun-han mo, cún sadang lingion mo ó pamatiun inin mga polong. San tuig nga natapus quinuha sa acon si Pelegrina Celeste sin salapi cantidad sin duha ca pisos, an amon condisión lubi an iya ibabayad tag luna an usa nga cuarta, ug sallo nga tiempo sinoctan co, uaray iguinbabayad, ug naquimalooy nga angan anganun co, ug nag talaan nga magpapahabaro siya cún matima, uaray mán aco pabamangnoa: niyan sinoc-tan co, nag nenegar ná lá, ug iguindemanda co sa mga ponoan dinhi sini nga bongto, pina pag atubang cami sa tribunal, ug pinaquianhan an contra co san Teniente cún camatuoran nga may siya utang sa acon, nag matuod nga may siya utang sa acon nga duha ca pisos. Cundi sa atubangan sa mga ponoan namolong lá sin pag siring, nga diri aco mag babayad, cay iguinentrega ná, cono, niya an mao nga lubi, sin uaray mán aco pag entregahi, ug uaray mán aco quita; nag tetestigos sa iya mga caorop-dan ó mga caopay sin buot, cay amo, cono, an mga sayud sa acon pag carauat sa mao nga lubi; inin mao nga mga testigos puro nga consabado, natestigos sa pag camatuod nga sira quinita sin lubi, cundi di mán sira sayud cún canay bá, cún iguinentrega bá sa acon adto nga lubi; cundi an guin aareglaran lá san capitan an mga polong san mga testigos, cay sugad sin gapil didto sa acon contra. Tara, talahuron nga Amahan sa calag co, amo an acon paquisagdon, cay di mán pinipirit sin pag sucti san capitan inin acon contra, nag mamatuod mán ngani nga quinuha sa acon san nasabi ná nga cantidad, cundi nadiri lá sin pag bayad. Tara, sa ebus ipinaquiquimalooy co cún masasadang nga canan Padre cami tagan sin cahusayan nga angay san diosnun nga catadongan, cay masaquit gud an casiag casing co cún manara an acon casoroc-an. Respetable Padre de mi alma, beso tus piés; si puede ser mírame con ojos compasivos y oye estas mis palabras. El año pasado me tomó Pelegrina Celeste dinero cantidad de dos pesos: nuestro trato fué que había de pagarme en cocos á razón de cinco cocos por una cuarta, y en el tiempo que yo la cobraba, no tubo con que pagarme, y me suplicó que le diese plazo, y quedó en avisarme cuando los tubiese preparados, más no me ha avisado; ahora que cobro, ella se niega, y la he demandadb á las autoridades de este pueblo, nos han mandado presentar en el tribunal, y mi contraria ha sido preguntada por el Teniente si es verdad que tiene ella deuda conmigo, dijo ser cierto que tiene deuda conmigo de dos pesos. Más en presencia de las autoridades dijo, yo no he de pagar, porque ya he entregado dichos cocos, siendo así que no me los ha entregado, ni yo los he visto; sus testigos son sus parientes ó amigos, porque, dice, son los que saben que yo he recibido dichos cocos; estos testigos están conchabados, atestiguan que ciertamente han visto cocos, pero no saben de quien eran ó si fueron entregados á mi aquellos cocos; más el capitán se arregla según las palabras de los testigos, porque parece se inclina á favor de mi contraria. Por lo tanto, respetable Padre de mi alma, te pido consejo, porque no obliga el capitán que se cobre á mi contraria, que declara haber tomado de mi dicha cantidad, más se niega á pagarla. Por lo tanto suplico humildemente si puede ser que el Padre nos arregle conforme á la divina justicia, porque sufre mucho mi corazón si se pierden mis cosas necesarias.

Naayop aco ó nadaraon san acon talahuron nga Amahan sa calag, nga bisan diri tacús ó sadang omatubang can V. R. tungud cay halipot an acon panhuna huna, nangahas aco sin pag atubang san acon talahuron nga Amahan sa calag, tungud cay aco nahapapaosa ó natatapang; nangangaro cuna aco sin casalag donan can V. R. nga amo inin masonud. An acon apuy an ngaran si Simeon Pura, daco an edad, dinhianun sa Borongan, batá nga soho san acon iroy, nangasawa can Anastasia Bacula, ug daco mán an edad ug dinhianun mán sa mao nga bongto; ug nahaona mamatay an amo nga Simeon, uaray sira pa-

nganac, tungud cay harani ná mán liuat an camatayon san iya asaua nga si Anastasia Bacula; nag buhat siya sin testamento san ira maromanggad nga talagudti nga ira guincabuligan san magasaua, ngan an ibinutang nga Albacea, si Teresa Bacula nga amo an mag bubuot san ira maromanggad; an omhanun, an mga capalaonan ug an mga carabao guintutunga san mga pag omaacon sa luyo ug sa luyo, ngan inin mán la nga salapi ug bulauan nga gutiay nga uaray mamalona san mao nga Albacea, nga uaray mán hiaasoy san testar nga ihahatag sa iya san mao nga Albacea; ansia an acon pag daraon can V. R. nga hatagan cunta cami sin cahusayan tungud sini nga salapi ug bulauan, cay agraviado mán aco caopay; ngan tungud san pag serbe nira san masaquit ná an mao nga Anastasia, sinoholan mán sira sin duha nga carabao. Amo na lá, ngan calooyan cunta aco san acon Amahan sa calag nga masacop aco guihapon san imo mahal nga bendición. Recurro y llegó á mi respetable Padre del alma, pues aunque no sea digno de presentarme á V. R. porque es corto mi entendimiento, me atrevó á presentar á mi respetable Padre del alma, porque yo estoy admirado ó no sé que hacer; pido consejo á V. R. sobre las cosas siguientes. Mi abuelo llamado Simeon Pura, mayor de edad, natural de Borongan, tío carnal de mi madre, se casó con Anastasia Bacula, mayor de edad, y natural también de este mismo pueblo; y murió primero dicho Simeón, no tubieron hijos, porque murió también pronto su esposa Anastasia Bucula, hizo ella testamento de los pocos bienes adquiridos por los dos esposos, y nombró Albacea á Teresa Bacula, que es la que dispone de sus pocos bienes; las sementeras, los plantíos de palauan y los carabaos han sido repartidos entre los sobrinos de una y otra parte, y solamente este dinero y poco oro no ha sido repartido por la Albacea, no expresándose en el testamento que se dé á dicha Albacea, por lo que me llego á V. R. para que nos arregle respecto á este dinero y oro, porque yo soy muy agraviado; y en cuanto al servicio de ellos cuando estaba ya enferma dicha Anastasia, se les ha dado ya dos carabaos. Nada más, y apiádese de mí mi Padre del alma é inclúyame siempre en su preciosa bendición.

Aco si Teresa Bacula, edad sin catloan cagpito ca tuig cumapin ó cumulang, inasa-uan, ug nahonong dinhi sinin mao nga bongto, ug nagminitoo aco san mga iguinsusugo sa santa Iglesia, católica, apostólica ug romana, nadaraon ug naharoc aco san mga mahal nga camut ni V. R. sa daco nga pagca tahud co san acon Amay sa calag, ug guinlalaoman co guihapon an mga mahal nga bendición ni V. R. nga mahisacop guihapon san imo mga pagcalooy san mga anac mo, ug tungud sini nadaraon aco sin paquisagdon sinin acon caliponган nga igaasoy co sa obus. Si Anastasia Bacula nga patáy ná, nainasao-an, ug quinaranat na sa Dios an iya calag, sugad mán an iya asaua nga lalaqui patáy ná mán, ngan maiba ná nga tiempo sacop ná sin napolo ca tuig nga napatáy an mao nga asaua nga lalaqui; ug san tiempo nga masaquit ná an mao nga Anastasia nangaro ug naquimalooy siya san Señor Capitan D. Juan Badillo ug iba pá nga mga ministros de justicia ug testigos acompañados nga igbuhat siya sin testamento nga camatuoran. Tungud cay uaray sira anac nga lonsan nag butang siya sin albacea hionong san iya mangad, nga sadang macapag buot san ira mga bahandi ug san salapi mán. Aco an iguinbutang nga albacea san mao nga Anastasia, ug acon guintaman an iguinsusugo sa testamento, uaray agraviado contra sa ira; cundi an ira binubuhat diri nahiaangay san acon caruyag, tungud cay an salapi nga nahiaasoy ná sa igbao ansia an amon guincacaliponган, cay an ira caruyag nga ibutang co sa layon layon an catunga san salapi sa ira atubangan, cundi guinbaton co sira hionong siton nga salapi nga uaray dinhi sa acon, aadto sa tauo cay yaada mán sa relación nga laquip sa testamento, ug acon mán sa ira ipinaquita an relación pati an testamento, cundi uaray sira caruruyag, cay an ira catadonган nga paabuton lá an mao nga salapi cay basi pagtong-on: acon mán sira binaton sin pag siring: cún dao pananglit umabut ná an mao nga salapi diri co pag mamalonun, cay acon ig ientrega ngadto san Padre, ig hahalad co sin mga pamisa sin mga calag sa Purgatorio ngan an ira mán camag tiayon, cay basi mán sira magpolos san ira guinbuhat dinhi sinin tuna; ngan labut pá sini, uaray camo catadonган sin pag aro san mao nga salapi, cay uaray mán hiaasoy sa testamento nga ihatag co sa iyo an salapi; cundi basi diri camo mag tahap sa acon ibubutang co sin usa nga lista an caraua-tan co nga salapi; cay acoa sa iyo ig papahayag an acon ig ientrega nga pamisa ngadto sa Padre: mayada pá liuat iguinsaad nanapolo pá cag tolo nga pamisa san mga calag sa Purgatorio, ug uaray pá mán catutuman, labut lá san duduha ná nga misa nga Requiem caun-man ca pisos, ngan sin napolo cag-pito nga misa nga ha mamisos tag tolo ca cahate. Cundi nag baton mán lá sira sin pag siring; nga ano pá in pag pinamisa sin damo ná mán nga salapi nga iguinpamisa. Caruyag ná mán namon nga amon bi-cap-tan an sa amon nga tungud, cay amon mán ig papacabuhia, ngan maaram mán cami tumabang. Binaton co liuat sira sin pag siring; nga diri mahihimo, bacay iguinsaad ná mán nga ig papamisa capiritan nga pag tutumanun. Yo Teresa Bacula, de treinta y siete años de edad poco más ó menos, casada y vecina de este mismo pueblo, y creo que en las cosas que manda la santa Iglesia católica, apostólica y romana, me acerco y beso las preciosas manos de V. R. con gran respeto á mi Padre del alma, y espero siempre las santas bendiciones de V. R. que me incluyas siempre en tus favores para con tus hijos, y por esto me acerco á pedir consejo respecto á este mi pleito que abajo explicaré. Anastasia Bacula ya difunta, estaba casada y Dios ha recibido ya su alma, asimismo su esposo es ya difunto, hace ya mucho tiempo, pues hace ya diez años que murió dicho esposo. Y cuando estaba enferma dicha Anastasia pidió y suplicó al Señor Capitán D. Juan Badillo y á otros ministros de justicia y testigos acompañados que le escribieran un testamento verdad. Por cuanto no tenían ellos hijos legítimos, me nombraron por albacea respecto á sus bienes, para que pueda disponer de sus bienes y dinero también. Me nombró por albacea dicha Anastasia, y yo he cumplido lo que se manda en el testamento, no hay agravio contra ellos; más sus obras no están conformes á mi querer, porque el dinero que arriba se expresa es por lo que cuestionamos, pues ellos quieren que yo ponga al momento la mitad del dinero en su presencia, más yo les he respondido en cuanto á ese dinero que yo no lo tengo, está con la gente, pues ahí está en la relación unida al testamento, y les he manifestado la relación juntamente con el testamento, pero ellos no están conformes, porque estiman justo se presente dicho dinero para repartirlo por partes iguales; yo respondí diciéndoles; si por ejemplo llega ese dinero, yo no

lo repartiré, porque lo entregaré allá al Padre, y lo emplearé en misas para las almas del Purgatorio y también dichos esposos, para que ellos se aprovechen también de sus trabajos aquí en la tierra; y además de esto vosotros no teneis razón en pedir dicho dinero, porque no se explica en el testamento que os entregue el dinero; pero para que no sospecheis de mi, pondré en una lista el dinero que yo reciba, y os manifestaré lo que entregue para misas allá al Padre; hay además prometidas tres misas para las almas del Purgatorio, y aun no se han cumplido, excepción hecha de las dos misas de Requiem cuya limosna ha sido sesenta pesos, y diez y siete misas á catorce reales. Más ellos respondieron diciendo; para que tantas misas siendo ya mucho el dinero que se ha dado para misas. Querémos también nosotros tomar nuestra parte, para buscarnos la vida, y nosotros sabémos también socorrer. Otra vez les respondí diciendo; que no era posible, porque habiendo promesa de mandar decir misas, era preciso cumplir.

Aco si Simona Cartago, edad sin catloan ca tuig cumapin cumulang, ug tuminongnong dinhi sinin mao nga bongto, ug nagmimitoo aco san mga iguinsusugo sa Santa Iglesia católica, apostólica ug-romana, nadaraon ug nabaroc aco san mga mabal nga camut ni V. R. sa daco nga pagcatabud co san acon Amay sa calag, ug guinlalaoman co guihapon an mga mahal nga bendición ni V. R. nga mahisacop guihapon aco san mga calooy san imo mga anac, ug tungud sini naquiquisagdon cunta aco sinin acon calipongan, ug igaasoy co sa obus sin sugad sini: may ada aco binotong nga caabac-han nga guinbalehan sin unum ca pisos san mao nga acon binotongan nga si Rosa Borita: ansiyapa nga acon iguinhatag duha ca pisos, nga ira ipinalit sin humay, cay ira iguinseserbe sa ira masaquit; ug san icaduha tinagan co liuat sira sin pisos, nga ira iguinlimos san mamatay ná; ug an tolo liuat ca pisos iguinhatag didto san guinhaopan, ngan nahitutungud san mga casugtanan san ira tolo nga nagpatay; ug ansiá ná an caempasan san cantidad sin unum ca pisos nga amon guintratohan; ug sa pagca matuod sini binaedao an acon testigos nga mao an guinhaopan nga guintagan co san salapi nga tolo ca pisos, ug nagaasoy san camatuoran dida san atubangan san capitan pati an acon binotongan nga si Rosa ug san iya magurang nga si Soledad Alas. Cundi uaray pagmamatuora an asoy san acon testigos, ug an nag dedepender sini si Juan Alas, edad sin pagcaescuela, ug anac siya ni Manuel nga patay ná, nga mao an tagada san mao nga lugar nga caabac-han; uaray siya pagmamatuod nga iguinserbe san iya amay ug san iya iroy pati san iya bugto nga nagpátay sinin saquit nga inagui, ngan iguinlimos an iba ngan iguinbayad san casug-tanan san tolo nga mga nagpátay. Cundi sa pagcasabut co, mayada tauo nga nagdedepender nga nagtotohon san mao nga bata, cay uaray pá gud niya sarabutan tungud san pagcabatan-on pá. Cundi cay guinhuhunahuna co nga guinpapasarig sin lain nga tauo sa daco guihapon nga pagcaaua hionong san acon pacabotong san mao nga lugar. Bantayan sa Dios an acon Amay sa calag nga mahagauas san mga cacurian, nga madayon guihapon an imo mga pagtutdo san imo mga anac. Yo Simona Cartago, de treinta años de edad poco más ó menos, y vecina de este mismo pueblo, y creo las cosas que manda la Santa Iglesia católica, apostólica y romana, me acerco y beso las preciosas manos de V. R. con grande respeto á mi Padre del alma, y espero siempre las preciosas bendiciones de V. R., y ser incluida siempre en los favores para con tus hijos, y por esto pido consejo en cuanto á este mi pleito, que explicaré abajo del modo siguiente: he comprado un plantio de abacá avaluado en seis pesos por la misma á quien le compré, que se llama Rosa Borita; primeramente entregué dos pesos con los que compraron palay, que (pilado ya) dieron de comer á su enfermo, y segunda vez les di también un peso, que dieron de limosna cuando murió, y además tres pesos que entregué al Cabeza, que pertenecian á los cargos de los tres difuntos de ellos; y así es que quedé en paz de la cantidad de seis pesos, que fué lo contratado; y en verdad de esto se levantó mi testigo, que es el mismo Cabeza á quien entregué el dinero de tres pesos, y dijo la verdad en presencia del capitan y de Rosa á quién compré el plantio de abacá, y de su hermana mayor Soledad Alas. Pero no se ha dado crédito á lo dicho por mi testigo, y el que defiende esto es Juan Alas, escuela, é hijo de Manuel ya difunto, que era el dueño de dicho plantio de abacá; él no cree que se empleó dicho dinero en el servicio de su padre, madre y hermano, que murieron en esta epidemia pasada, y lo demás se dió por limosna y se pagaron los cargos de los tres difuntos. Más según mi entender hay alguna persona que defiende é instruye á dicho jóven, porque él no tiene aún juicio por ser todavía niño, pero yo juzgo que está apoyado por otra persona á causa siempre de la grande envidia por haber yo comprado dicho lugar. Dios guarde á mi Padre del alma para que se vea libre de los peligros y sigan siempre tus instrucciones para con tus hijos.

Tungud cay mayada cami capalao-nan nga amon binotong ngan san acon asaua nga patay ná, ug quit narauat na sa Dios an iya calag, ug mayada pá liualain nga capalao-nan nga guinlugaringan sin pagtanum sadton acon asaua, ngan uaray sadang lumanat, cay amon lugaringon nga tanum, cay uaray mán cami tagui sa Dios sin anac nga sadang magsonod. Cundi san pagcamatáy ná san acon asaua sinin saquit nga inabut, ira aco guinpaquianhan, cún ano nga catigayonan nga sadang buhaton co tungud san pagbayad san mga caotangan ngan san mga promete san acon asaua. Binaton co sira sin pagsiring, nga uaray aco catigayonan cay cablas mán aco; cundi cay mayada siya saad nga pipito nga pamisa, nga aáda cucuhaá an limos san iya lugar, cay uaray mán aco catigayonan nga tacós co gastohun san mao nga mga pamisa; ug guinasoyan pá liuat sira nga damo an mga caotangan san acon asaua, uaray gud aco tacús igbayad nga lugaringon, cundi aáda co guihapon cucunaá san amon mga tanum nga lugaringon. Cundi nagbaton mán lá sira sin pagsiring, nga diri caangayan sin pagtumana an mao nga mga pamisa tungud cay patáy ná. Binaton co liuat sira sin pagsiring; nga capiritan nga tutumanun an iya nga saad, bacay uaray aco lugaringon, aáda co cucuhaá an acon igtutuman san amon mga tanaman, cay nahahadluc aco san mga desgracia san iya lugaringon nga calag ug san mga calag sa Purgatorio. Binaton liuat sira sin pagsiring; nga diri mahibimo tungud cay naray mán cami tagui sa Dios sin anac nga sadang pagserbihan. Binaton co liuat sira sin pagsiring. hain ná mán aco cacadto sin sadang nacon ayopan nga mga bugto, cundi cay seguro aáda guihapon aco dadaraon sa iyo, cay acon mán camo mga bugto cundi cay sa pagcasabut co nga ira gud aco caopay guincocontra, cay uaray ná mán dida an ira coso-

hoan nga bugto. Tungud sini naquiquimalooy aco san acon Amay sa calag cún dao tacús paglaoman co an imo mga pagsagdon, cún dao ¿hain san duduha nga catadongan an maopay? cún an pagpacabuhi sa calag, cún an pagpacabuhi sa lauas? Por cuanto nosotros tenemos terreno de palauan comprado por mí y mi esposo ya difunto, á quien Dios ha recibido ya su alma, y además tenemos otro terreno de palauan plantado por aquel mi esposo, y no hay quien pueda reclamarlo, porque son propias nuestras las plantas, y porque Dios no nos ha dado hijo que pueda heredar. Más al morir mi esposo de esta epidemia que ha llegado, me preguntaron ellos, de qué medios dispongo para pagar las deudas y promesas de mi esposo. Yo les respondí diciendo, que no dispongo de medios, porque soy pobre; más por cuanto él hizo promesa de siete misas, he de tomar la limosna de su terreno, porque no tengo medios proporcionados para gastar en mandar aplicar dichas misas y también les he dicho que son muchos los acreedores de mi esposo, y no tengo cosa propia con que poder pagar, y así lo he de tomar siempre de nuestras propias plantas. Más ellos respondieron diciendo que no es conveniente cumplir con dichas misas porque está ya difunto. Yo les respondí también diciendo; que es necesario cumplir sus promesas, más por cuanto yo no tengo cosa propia, he de tomar de nuestras plantas lo necesario para cumplir porque temo las desgracias de su propia alma y de las almas del Purgatorio. Respondieron otra vez ellos diciendo; que no es posible porque Dios no nos ha dado hijo á quien poder servir. Yo les respondí otra vez también diciendo; á donde he de ir yo que queda acogerme á mis hermanos, sino acercarme siempe á vosotros, porque vosotros sois también mis hermanos; más según yo entiendo me hacen ellos mucha contra, porque no existe ya su hermano carnal. Por esto suplico á mi Padre del alma, si soy digna de esperar tus consejos, que nos digas, ¿cuál de las dos razones es la mejor? si la que trata de la vida del alma, ó la que trata de la vida del cuerpo?

Aco si Simón Abenes, an cahimtang co inasao-an ug mga anacan sin gutiay pá gud, edad catloan cag-tolo catuig nadaraon aco ug naharoc can V. R. san mga bendita nga mga camut san talahuron co nga gayud nga Amay sa calag, cún sadang pamation, ug ansia ini an acon ipinaquiquimalooy. Aco firme nga nag aalayon can capitan Bartolomé Balán san pagbuhat san iya sacayán San Vicente, ngan an sohol sa acon ansia an acon iguinpapalit palit sa amon pagcaon pati mga pamilias, cay an sohol sa acon sa iquinaadlao ansia mán an amon pangaon, cay cún diri aco nacacaalayon uaray mán an amon pagcaon, ansia ini an acon ipinaquiquimalooy cún sadang nga paalayonun aco anay ni V. R. nga mamayada lá namon pangaonon, ngan cún mayada co ná liuat ipapangaon san acon mga pamilias, hahani ná liuat aco sa pagtuman san sugo ni V. R. cún matotogotan aco; uaray gud iba nga sadang co macuhaan sin sadang hiquit-an co sin salapi, cundi an acon lá pag malabuhi pag alayon; ini niyan nga fecha uaray gud cami cacaonon, ngan an acon asaua uaray lugar sin pangita, cay an cabataan namon gudtiay pá, edad sin upat ca tuig an magurang, duha ca tuig an manghud, ngan uaray cami longon sin balay, usa aco nga saguipo. Yo Simón Abenes, de estado casado y con hijos pequeños aún, de treinta y tres años de edad me acerco á V. R. y beso las benditas manos de mi muy respetable Padre del alma, si soy digno de ser oido, y esto es lo que suplico. Yo ordinariamente voy á trabajar á jornal con el capitán Bartolomé Balán para fabricar su embarcación San Vicente, y el sueldo que me dá es con lo que voy comprando para comer juntamente con mi familia, porque el sueldo que me dá diariamente es con lo que compramos para comer, porque si yo no ir en busca de trabajo tampoco tenemos que comer, por esto suplico si puedo entrar á trabajar con V. R. para que tengamos que comer y teniendo yo con que sustentar á mi familia, entraré también á cumplir el mandato de V. R., si me concede lo que pido; No hay otra cosa de donde yo pueda conseguir dinero, sino en buscar trabajo para vivir, en esta fecha no tenemos que comer, y mi esposa no puede buscarse la vida, porque nuestros niños son pequeños aún, el mayor tiene cuatro años de edad, el menor dos años, y no hay otra gente en nuestra casa, soy un hombre lleno de obstáculos por causa de mis niños pequeños.

Tungud cay si aco sinugo ni Constantino Salazar sin pamalit sin bonga sin lubi, cay amon guinaagsahan tungud cay iya salapi; ngan tungud cay mayada co napalit nga duha ca yocut, cundi uaray mán pagpacabayad an mga tauo tungud cay hinabutan san baguio nga ogay sa aton sa Dios, mao, an pageacargo co sini; ngan niyan piaapagbayad aco sin tolo ca pisos may cahate san canan catunga san duha ca yocut, cay mao mán an acon pamalit dido san mayada lubi, ngan binayaran co ná san nasabi ná nga cantidad nga tolo ca pisos may cahate an catunga, cay an catonga sa acon ná mán nga malon; ngan niyan sinosoc-tan pá aco sin napolo cag duha ca pisos, pito ca sicapat may sicaualo san canan unum ca tadiao nga nacocoha, cono, san canan usa ca yocut, cay an bale sa Manila an sinosocot; ngan tungud sini nga caagui uaray mán cami trato, nga cún diri cunta malana an mao nga lubi, sin pagbayad san lana ó precio sa Manila; mao cunta an pangaro co san matadong nga casalagdonan tungud sini nga cahimtang, cay baga nagogopong an huna huna co, cún ano nga pabayara sa acon sin uaray co mán guinhuhuna hunaan nga caotangan; cay iton diri sa acon nga caburut-on nga caperdihan, cay canan Dios mán; ngan aádi an anac ni V. R. nga malinarison naghuhulat san mga igsusugo. Por cuanto Constantino Salazar me ha mandado comprar fruta de coco, y repartir la ganancia porque es suyo el dinero; y por cuanto he comprado dos mil cocos y la gente no ha podido pagarme porque llegó el báguio castigo de Dios á nosotros, es por lo que salgo yo con este cargo; y ahora me manda pagar tres pesos y dos reales por la mitad de los dos mil cocos, porqué es como yo compré los cocos á los dueños, y he pagado ya dicha cantidad de tres pesos y dos reales por la mitad, porque la otra mitad es mi parte; y ahora me cobra todavia doce pesos, siete reales y medio por seis tinajas de aceite que, dice, se sacan de los mil cocos, porque cobra según el precio que el aceite tiene en Manila; y en cuanto á esto no tenemos trato de pagar el aceite á precio de Manila en caso de no sacar aceite de dichos cocos; en vista de este estado es por lo que pido recto consejo, pues como que se confunde mi entendimiento ó me extraño, porqué me hace pagar no teniendo ya cargo; porque esa desgracia no ha sido voluntad mia sino de Dios; y he aquí al hijo rebelde de V. R. que espera su mandato.

Talaburon co nga Amahan sa calag, naharoc aco sa obus san mga torun-ban mo, cún sadang lingion ó pamition inin obus co nga mga polong. Sa pecha

nga icacaruhaan cag ualo sa bulan sa Febrero sa tuig usa ca yocut ualo ca gatos caualoan cag upat nanagat cami didto sa salug sa Guiborongani, ngan san guinbobotong ná namon an pocot sinangit sin usa nga anglote nga nacadto san mao nga salug iraya siton cahuy nga daco, an ngaran dalaquit, ug sa pagcasayud co sa mao nga anclote, dinayon co ludpon ug higotan sin pisi ngan dayon co pagluranon sa baloto, ug ini nga pacaagui co sa daco lá nga pagcalooy sa Dios, ug damo caopay an sadang macapagimporme, cay damo ngani an mga capitanes pasados ug sugad mán an Gobernadorcillo actual sinin mao nga bongto sayud nga gayud sini nga pagcaagui. Cundi niyan iguindedemanda aco ni capitan Florentino Abenes, cay an caruyag cunta nga quinucuha sa acon, cay an polong san mao nga demandante, acon lá quinuha sa ira camalig. Cundi ini ngatanan puro lá pagbutang butang nga diri camatuoran, cay uaray mán aco cuha, ug uaray mán sira quita san acon pagcuha san nahiasoy ná nga ancla. Tara, sa obus ipinaquiquimalooy co, cún baga masasadang, nga canan Padre cami tagan sin casalagdonan ó cahusayan nga angay san diosnon nga catadongan, cay masáquit gud an casingcasing co, tungud san mga maraut nga polong san nasabi ná nga demandante contra sa acon, ug diri aco nasabut cún macacailub aco ó diri bá; tungud sini daco an catahap co sin pag abuti sa amon sin desgracia tungud sinin ira mga maraut nga polong ó pagpacaalo sa acon. Mi respetable Pedre del alma, beso humildemente tus piés, si pueden ser miradas ú oidas estas mis humildes palabras. El dia veintiocho de Febrero del año mil ochocientos ochenta y cuatro estábamos pescando allí en el rio de Guiborongani, y cuando tirábamos ya de la red, se enganchó en un anclote que habia en dicho rio arriba de ese árbol grande, que se llama dalaquit, y al estar yo cierto de dicho anclote, al momento me sumergí y le amarré con una soga, y después le embarqué en el baloto, y este mi hallazgo fué una gran misericordia de Dios; y muchos pueden informar, pués eran muchos los capitanes pasados y también el Gobernadorcillo actual de este mismo pueblo está muy cierto de este hallazgo. Más ahora me ha demandado el capitán Florentino Abenes, porque quiere que el anclote se saque de mi poder, pués dice dicho demandante que le he cogido del camarin de ellos. Pero todo esto no es más que levantar falso testimonio, porque yo no le he cogido y ellos tampoco me han visto coger la referida ancla. Ea, pués, humildemente suplico, si puede ser, que el Padre nos dé un consejo ó arreglo conforme á la divina justicia, porque está muy resentido mi corazón por las malas palabras de dicho demandante contra mi, y yo no sé si podré sufrir ó no; por esto temo mucho nos sobrevenga alguna desgracia por estas sus malas palabras ó por avergonzarme.

Carauaton mo an recibo ni Pedro, uaray co ito igpapadara san nacadto pá icao sa Basay tungud san camacuri san ocasión. Sugad mán an mga billete nga acon quinuha sa iquinabulan uaray gud may magdaug. Recibe el recibo de Pedro, no le mandé cuando estabas aún en Basay por lo difícil de hallar ocasión. Asi también los billetes que yo tomo mensualmente no ha ganado ninguno.

Naatrasar ini nga surat co cay nahibayaan ni José san iya pagcadi. Vá atrasada esta mi carta porque la dejó abandonada José cuando vino.

Ngan m.doy si V. guihapon sa acon sin diri paghicalimot sa pagsacop sa acon, ilabi ná an acon camatian. Y apiadese V. siempre de mí no olvidándose de rogar por mí, y mucho más por mis difuntos.

Nagpapahabaro aco sa imo nga san paglibot san Señor Gobernador sa mga borobongto sadton bulan sa Junio, aco an iguinliuan sa pagcapitan san paggua ni capitan Pedro. Te manifiesto que al recorrer el Señor Gobernador los pueblos en el mes de Junio, yo he sido nombrado capitán, yo he sucedido en la capitania al salir el capitán Pedro.

Ayao ná lá pagbinaribad, cay icao mán an quinacaruyag. No andes disculpándote, porque tu eres el querido.

Gabay lugud dayonun co sa singbahan in pagcadto. Mejor es que vaya yo á la iglesia.

Bisan guti an cabudlayan, daco gud an capulsanan. Aunque sea poco el trabajo, es mucho el resultado.

Catungdanan san mga cag anac an pag pahamtang san mga anac. Es obligación de los padres el dar estado á los hijos.

Diri mán gad aco nadiri. No es que yo no quiera.

An tauo papagpeli-on san hucas sa iya caburut-on. El hombre ha de escojer lo conveniente á su voluntad.

Catadongan san cag anac an pagpahamutang san anac. Justo es que los padres den estado al hijo.

Haromamay sin cadamo ná. Es bastante demasiado.

Haromamay sin catagdaramo san nahabubuhis nga mga tauo. Es bastante, mucha la gente que se dá por tributo.

¿Hain ca ná camatayon, nga diri mo aco taposon, ngan diri mo lá papagaguion san cabutang nga caoripon? ¿Dónde te hallas muerte, que no concluyes conmigo, y no me dejes pasar por el estado de cautivo?

Nacanhi cami cadagmitan tungud san imo pagpatao-gan. Hemos venido presto porque nos has llamado.

Ambut cún ngain pagdad-a. No sé donde lo ha llevado.

An tuig ná nagcatacmo. Ya se ha cumplido el plazo.

Pasingadi ngatanan camo an ibinuhis nga mga tauo. Venid aquí todos vosotros los hombres dados en tributo.

Haromamay sin camaiha ná ticang nga quitá pagdadag-a. Bastante hace ya desde que fuímos vencidos.

¡Mangad pá mamay capalaran ca! ¡Ojala tengas fortuna!

An olo mo acon palulup-don. Haré volar tu cabeza.

Ayao damoa an polong, an armas papagcayac-non. No hables mucho, que hablen las armas.

Diri quitá nagguiguilupig san bangcao, gamita ta an espada. Ni uno ni otro vencemos con la lanza, usémos la espada.

Mabangcao, maespada, mabisan ano. Lanza, espada ó cualquier cosa.

Iyo aco pagsumatan, cún sira sin-o an iyo ngaran. Decidme, como os llamais.

An macamatay can Juan ansia an maó ómagad co. El que mate á Juan ese será mi yerno.

¿Cay aan-on pá in babaye cún mauaráy ná an quinabuhi? ¿Para qué se quiere la mujer si uno ha muerto, ha perdido ya la vida?

Icao cunta in macadto hin pag patay can Pedro, bá mán cún masiacó lá, lulupigan aco niya. Mejor es que tu vayas á matar á Pedro, porque si voy yo sólo, me vencerá.

Si Pedro napapag casal sinin babaye nga mahal. Pedro va á casarse con esta mujer hermosa.

Imo si aco pag sumati ¿cún inonan-ó mo nga paagui nga pacamatay san macauat? Dime ¿de qué manera te valiste para matar al ladrón.

Dara san pag caponĝot co, dinayon co mán in pagsibo, ug an usa ca pag biric co nag catunga sin panhitaemo. Llevado de mi ira, al instante arremetí, y á una sola vuelta que di cayeron ó murieron la mitad de ellos.

Mag dum dum quitá nga sa tuna an aton guinicanan ug sa tuna mán liuat an aton ooli-an. Acordémonos que somos polvo y en polvo nos hemos de volver.

Maopay an pag licay lá, cún camó marimadima. Mejor es excusarse, si vosotros teméis.

Ayao si camo anay bulig, si camo lá anay homiplig. No ayudéis antes, estad sólo á la mira.

Sa but nga sa cagugub-an bitayon niyo iton tampalasan, ngan pag batohon diri hononĝan tub tub gud nga hingotasan. Ngan cún baga mamatay ná tad taron an lauas niya; an unod niya pag tong-a, an tunga sa salug tonora. En medio de las selvas colgad á ese maldito, y arrojadle piedras sin cesar hasta que espire. Y después de muerto picad su cuerpo; dividid en dos partes su carne, la mitad echadla en el río.

¿Maonano ca? ¿Cómo estás, qué tal?

¿Ngan como mán mati onano? ¿Y vosotros como estais, qué tal?

Tub tub san catauo co uaray pá tigui-á an calalaqui co, matitigui ná niyan an cusug ug pintas co. Desde que nací no he probado mi fortaleza, ahora probaré mi fuerza y bravura.

¡Oonan-on co dao nga macamátay aco sadto nga macauat! ¡Qué haré para poder matar á aquel ladrón!

Diri mo itogot, Guinoo, nga iya pag dag-on aco. No permitas, Señor, que yo sea vencido por él.

Mag pacadi camo ngatanan, mga anac co nga higugmaun. Venid vosotros todos, mis amados hijos.

An lauas co di ná naganum. Mi cuerpo no tiene ya fuerzas.

Iini in surat nga nahadara sa correo ticang sa Catbalogan. Aquí hay una carta que ha venido por el correo de Catbalogan; aquí hay una carta que ha traido el correo de Catbalogan.

Ini nga isda talag sa lá an nag mamatamboc. Este pescado es raro el que está gordo.

Ini nga isda diri nadacu, maitom itom an lauas, hing bison, malison, madarag, halaba laba, mabusag-busag an tiyan ug an icug binabadlisan sin mabulao. Este pez no se hace grande, tiene el cuerpo algo negro, escamoso, cilíndrico, amarillo, algo largo, el vientre algo blanco y la cola con rayas rojas.

Ini nga isda dumaragco caopay, malidong an lauas yapad ug tinorotolbucan sin itom. Este pez se hace muy grande, tiene el cuerpo redondo, aplanado y con pintas negras.

Ini nga cahuy diri nadagco, diri mán nahig taas, matadong an lauas, nannananga sin damo, an dahon hag laparay ug mag lidong, an bonga gudti ngan mga rauog rauog, caran-on san mga tamsi. Este árbol no se hace grande ni alto, es de tronco derecho, echa muchas ramas, su hoja es algo ancha y redonda, la fruta es pequeña y arracimada, y es comida de los pájaros.

Ini nga cahuy nadaradagco, cundi diri matiranos an lauas, tonocon, tagocan, an dahon hagligotay, an bonga matarotam-isay, masaploray, maaslom ngan mapaitpait mán. Este árbol se hace grande, más su tronco no es derecho, es espinoso, resinoso, la hoja es estrecha, la fruta algo dulce, áspera, ágria, y también algo amarga.

An mga caabac-han, casaguingan, caimotian, capiñahan, cagauayan, cacáuan, cacapetihan, catob-han ug iba pá nga mga taran-mon, cún banuaán sin *lacatan*, nangugudti an iba ngatanan, cún diri mainatohan an cahauan san mao nga *lacatan*. Los plantíos de abacá, plátanos, camote, piñas, gauay, cacao, café, caña-dulce y otras plantas, si tienen mucha hierba *lacatan*, todos se hacen raquíticos, si no se limpia ó quita con frecuencia dicha hierba *lacatan*.

An maopay, mag bibinaho ngan mag sasaro sam sam san mao nga dahon. Lo mejor es oler y mascar dicha hoja.

Aádi sa acon balay in usa ca tadiao nga lamu ngan sin napolo ca baquid nga humay; ug inin ngatanan guican sa Borongan nga tipacanhi sa imo. Hay aquí en mi casa una tinaja de aceite y diez cabanes de palay; y todo esto viene de Borongan para tí.

Aco ito niyan o usa lá ngan sin usa nga bata nga naninimalay. Actualmente soy sólo con un muchacho en casa.

Carauaton ná lá ni V. R. in acon iguinpadolong nga canan lima ca gatos nga pauod, nga ipinangaro sa acon ni Pedro, nga sugo sa iya ni V. R.; busa nahibaro aco nga si Pedro uaray dida, dida co ná lá igpadohol sa V. R., cay amo manta nga cuenta. Reciba V. R. unas quinientas nipas que mando, que me ha pedido Pedro por encargo de V. R.; más como he sabido que Pedro no está ahí, las mando entregar á V. R., porque es lo mismo.

Piloon mo an imo taplac, locotun an banig, ngan pin-don sa piliu. Dobla tu sábana, recoge el petate, y pónlo á un lado.

Manhunao ca ngan manhiramus. Lávate las manos y la cara.

Cún malabay ca sa altar, yocboan mo. Si pasas enfrente del altar, le harás reverencia.

Di ca sumaguinlaua pag saca, pag lusad san mga balay, nga lab-yan mo. No te parezcas á la araña en subir y bajar de las casas, por donde pases.

Di ca mag panaro sa iba nga balay, cún diri ca tuyangan san imo cag anac. No vayas á comer á otra casa, si no te dan permiso tus padres.

Sumolud ca layon sa singbahan, ngan mamendita ca. Entra pronto en la iglesia, y toma agua bendita.

Cúo malabay ca sa Guisasantósi nga Sacramento sa Altar, lumohud ca sa too mo nga tohud. Si pasas por delante del Santísimo Sacramento del Altar, arrodíllate con la rodilla derecha.

Cugoson mo an imo camut sa dug han mo. Pon tus manos cruzadas sobre tu pecho.

Lumingcud ca sa itinungud dimo nga lingcoran. Siéntate en el asiento que te corresponde.

Pahamolos ca pagbasa ngan sin pag surat. Procura aprender á leer y á escribir.

Mag hilangcag ca sin porol-san nga buhat. Ocúpate en obra útil.

Tumanun mo layon an isugo dimo san imo cag anac. Cúmple pronto lo que te manden tus padres.

Mag pahaara ca pag ilub. Acostúmbrate á sufrir.

Diri mo bubuhaton sa hilit an diri tacús buhatun sa caday-gan. No harás á ocultas lo que no harías en público.

Diri cauauad-an sin sala an namolong sin damo. Quien mucho habla, mucho yerra.

Di mo pag mangaron an imo pamolong sin uaray haros. No seas ligero de lengua.

Calooyan mo aco, basi diri aco mabuntas sa caminĝauan sinin calibutan. Apiádate de mí, para que yo no desfallezca en la soledad de este mundo.

An ipugas mo niyan, amo an imo aanihun sa ica-

matay mo ná. Lo que ahora siembres, es lo que recojerás en la hora de tu muerte.

Licayan mo an salá bisan maladaua ca gutiay. Evita el pecado por pequeño que sea.

Acohun mo anay an camatayon nĝan diri an pacasala. Recibe tú la muerte antès que pecar.

Fr. Antonio Sánchez.

BIBLIOTECA NACIONAL